CODEX
THEODOSIANVS
IACOBI
GOTHOFREDI
TOMI SEXTI
PARS I.

CODEX
THEODOSIANVS

CVM
PERPETVIS COMMENTARIIS
IACOBI GOTHOFREDI
VIRI SENATORII ET IVRISCONSVLTI SVPERIORIS
SECVLI EXIMII
PRÆMITTVNTVR
CHRONOLOGIA ACCVRATIOR
CHRONICON HISTORICVM ET PROLEGOMENA
SVBIICIVNTVR
NOTITIA DIGNITATVM, PROSOPOGRAPHIA, TOPOGRAPHIA
INDEX RERVM ET GLOSSARIVM NOMICVM
OPVS POSTHVMVM
DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM
RECOGNITVM ET ORDINATVM AD VSVM
CODICIS IVSTINIANEI
OPERA ET STVDIO
ANTONII MARVILLII
ANTECESSORIS PRIMICERII IN VNIVERSITATE VALENTINA
EDITIO NOVA
IN VI. TOMOS DIGESTA
COLLATA CVM
CODICIBVS MSS. ANTIQVISSIMO WVRCEBVRGENSI
GOTHANO ET LIBRIS EDITIS
ITERVM RECOGNITA EMENDATA
VARIORVMQVE OBSERVATIONIBVS AVCTA
QVIBVS ADIECIT SVAS
IOAN DANIEL RITTER, P. P.
TOMI SEXTI PARS. I.

LIPSIÆ.
SVMPTIBVS MAVR. GEORGII WEIDMANNI.
M DCC XLIII.

IN HOC TOMO

LIBER DECIMVS SEXTVS

CONTINETVR

In quo agitur de iis, quæ pertinent ad Perſonas & Res Eccleſiaſticas,

ILLVSTRISSIMO AC EXCELLENTISSIMO DOMINO

DON CHRISTOPHORO PORTOCARRERO

GVSMANN, LVNA, PACHIECO, ENRIQVEZ DE ALMANZA, FVNES DE VILLALPANDO, ARRAGON ET MONTEREY

COMITI DE MONTIJO,

CIVITATIS MOQVERAE DOMINO,

MARCHIONI

ARGARAE, VILLANOVAE DEL FRESNO, ET BOSCAROTTA.

COMITI FVENTIDVENAE,

MARCHIONI

DE VAL DE RABANO, OSSORA ET CASTENEDA,

DOMINO CIVITATVM ADRADAE, GVETORDAXAR, VIERLAS, CRESPA ET LOS PALACIOS

MAGNO MARESCHALLO CASTILIAE

MAGNO BALLIVIO CIVITATIS HISPALENSIS, GVBERNATORI ET CASTELLANO PERPETVO FORTALITII ET ARCIS GADITANAE,

CAPITANEO PRIMARIO
CENTVM NOBILIVM COHORTIS PERPETVAE
DOMVS CASTILIAE,
CVBICVLI REGII COMITI,
CONSILII SVPREMI INDIARVM PRAESIDI,
MAGNO MAGISTRO EQVITVM
ET
MAGNO MAGISTRO AVLAE

SERENISSIMAE REGINAE HISPANIARVM,

EQVITI
ORDINVM AVREI VELLERIS ET S. JANVARII,
PROCERVM
HISPANIAE PRIMAE CLASSIS
ADSCRIPTO,

CATHOLICAE REGIAE MAIESTATIS

AD
COMITIA ELIGENDO IMPERATORI
FRANCOFVRTI
NEC NON AD
COMITIA IMPERII RATISBONENSIA
LEGATO PRIMI ORDINIS
EXTRAORDINARIO

DOMINO MEO GRATIOSO.

ILLVSTRISSIME EXCELLENTISSIME COMES DOMINE GRATIOSE

Cum hoc contigerit ſuperioribus huius Operis Voluminibus, vt, ſummis illuſtriſſimisque condecorata nominibus, veluti nouo quodam affuſo lumine, ſplenderent: vltimum hocce Volumen eadem ornamenta ſuo ſibi quodam praecipuoque iure poſtulare videbatur. Nam cum habeat

hoc

hoc cum ceteris commune, vt Conſtitutiones Caeſarum de rebus magnis, quippe quae de Perſonis Rebusque Eccleſiaſticis ſanciunt, pari Gothofredi ſtudio diligentiaque explicatas contineat: tum vero ineſt in eo quaedam vniuerſi Operis quaſi Clauis, quae aditum ad eius intellectum vſumque recludit & pandit, & magnum praeterea ad omnem eam Iuris Scientiam & Hiſtoriam, quae, inde a Conſtantini Magni tempore profecta, ad Theodoſii Iunioris aetatem pertinet, accuratius cognoſcendam adiumentum. Itaque mihi committendum non erat, vt, quod ceterorum Voluminum dignitati tribuiſſem, id huius praeſtantiae & prope iuſtae efflagitationi inique negarem.

Sed cogitanti mihi, cuius potiſſimum ſplendore Nominis ei ſatisfacerem; nemo occurrebat, cuius ſcirem eſſe tantam dignitatem amplitudinemque, vt magis TE, ILLVSTRISSIME EXCELLENTISSIMEque COMES, poſſet hoc opus Nomine ſuo illuſtrare, tantam vero humanitatem facilitatemque, vt, ſuo me nomine ad eam rem perficiendam ab vti, facilius paſſurus videretur. Et dignitatis quidem TVAE quantus ſit ſplendor, quis eſt tanto ingenio, vt cogitando aſſequi, & tanta verborum vi & copia, vt dicendo exprimere poſſit. Et ſi cui eſſet vel maxime tam diuinum & ingenii & orationis flumen, vt poſſet; quid attineret, verbis potius extollere, quam tacitae mentis

tis

tis admiratione colere; cum nemo reperiatur, qui quidem in aliquo numero ſit, aut ad quem iſtius ſplendoris TVI ſenſum laudemque permanare animi TVI magnitudo velit, qui iſtam orationem requirat, & ſuam aciem non dudum dignitatis TVAE incredibili quadam luce praeſtinctam eſſe fateatur. Quae enim res, cum in aliis inſunt ſingulae, ſatis ſunt & ad dignitatem excellentes, & ad admirationem magnae, eas cum TV, ILLVSTRIME COMES, pulcherrimo quodam vinculo copulatas teneas omnes, magis ſane mirum foret, ſi quis eſſet admiratione TVI intactus, quam, quod nemo iam inuenitur, ad quem ea non penetrauerit.

Atque huius tanti boni autores & effectrices habes, cum naturam & fortunam, tum ſapientiam & virtutem: magnas illas profecto & potentes Dominas, ſed toto diuerſas genere, & ita diſcordibus plerumque animis, ita rara conſpiratione, vt haud facile ſub idem tectum habitatum conueniant. In quo TIBI ſane aliquid ſeparatim a ceteris hominibus accidit: cum eae vniuerſae, ſiue ſua ſponte, commune opus elaboraturae, ſiue TVA potius opera inter ſe ſibi conciliatae, ad TE ornandum, omnique humanae felicitatis genere cumulandum illuſtrandumque opes ſuas contuliſſe videantur. Nihil poteſt aut natura donare, aut fortuna commodare, aut ſapientia docere, aut virtus de-

nique praeſtare, quod TE non tenere, habere, ſcire, aſſecutum tandem eſſe videamus. Quid enim habet natura parens, quod in TE non plena manu contulerit? Nobilitatem? quam ſi TIBI inuidiſſet, eius poſſes TV ſane generi TVO idoneus auctor eſſe: nactus autem es tantam, vt nemini Hiſpanorum concedere debeas. Ingenium? quo, qui TE norunt, tam celeriter TE, dicunt omnes, tamque acute moueri, vt non alio magis naturae bono excellere videare. Liberalitatem animi & generoſitatem pectoris? cum illae TVAE tot tantaeque Virtutes, niſi his radicibus nixae haererent, nunquam ad hanc altitudinem, quam videmus, adoleſcere potuiſſent. Atque ab his naturae tantis initiis profectum TE, ILLVSTRISSIME EXCELLENTISSIMEque COMES, ſapientia & virtus excepere, & ita finxerunt, ad ſummamque laudem conformarunt, vt non modo a REGE MAXIMO ſummis honoribus beneficiisque digniſſimus iudicarere, ſed etiam ſummam Fortunae indulgentiam capere potueris, eaque ad REGIS TVI dignitatem communemque Patriae TVAE ſalutem conuertenda effeceris, vt quae Dea coeca putatur vagari, ea, cum ad TE complectendum ſe contulerit, vel maxime iudicetur vidiſſe.

Atque, vt ea omittam, quae domi praeclare magnificeque feciſti, magna illa quidem & ad laudem inſignia, ſed in oculis ciuium modo geſta, & quorum fama iisdem prope, quibus

Hiſpania,

Hiſpania, finibus coercetur: magna profecto grauisque perſona TIBI, ILLVSTRISSIME COMES, impoſita fuit, cum in Angliam Regius Legatus es miſſus, quo cum Regno res Hiſpanicae multis magnisque nominibus erant coniunctae. Sed eam perſonam non modo, illis tantis prudentiae diligentiaeque adiumentis ſuffultus, egregie ſuſtinuiſti, verum etiam incredibili quadam animi magnitudine & vitae magnificentia ei, ipſo iam Legationis nomine ac dignitate ſatis illuſtri, tantum noui ſplendoris attuliſti, vt ea nunquam antea melius, & REGE TVO dignius collocata fuiſſe videretur. Atque ea res fecit, vt, cum deligendus eſſet, qui hoc tanto tempore, quo Comitia Caeſare creando Francofurti habentur, ita REGIS TVI Legationem ibi obire poſſet, ut ipſius SVMMI REGIS quandam ſpeciem attuliſſe videretur, ex ſummorum hominum, per quos Res Hiſpanica domi forisque adminiſtratur, tanto numero TV potiſſimum, ILLVSTRISSIME COMES, is iudicarere, a quo res tanta tamque ardua ex REGIS CATHOLICI & vniuerſi Imperii Hiſpanici dignitate geri poſſet. In quo ſane praeſtas id, quod nos quoque mente animoque praecipiebamus, vt illam de TE opinionem, quam hic offendiſti, ſumma cum dignitate confirmes ac tueare.

Sed maximis illis principalibusque virtutibus adiungis comites, pleniſſimas gratiae, populares illas Virtutes, miram comitatem, facilitatem, humanitatemque: quibus omnes

ad TE TVAMque domum celebrandam allicis & inuitas, effeciſtique nuper, vt in quamcunque vrbem eſſes delatus, ibi aduentum TVVM omnes celebrarent, abitum vero bonis ominibus laudibusque proſequerentur.

Atque harumVirtutum TVARVM fiducia confirmatus, & ſuperiorianno, cum Francofurti eſſem, TE adire auſus ſum, coram experturus, quae fama, certa illa quidem ac minime dubia, ſed fama tamen, quae ſemper eſt obſcurior ipſo ſenſu & hebetior, antea accepiſſem, & nunc, id quod ab initio profeſſus ſum, huic Libro non illuſtre magis TVVM, quam amabile omnibus nomen, praeponere inſtitui: quas Virtutes ſi in conſilio meo probando ſequeris, id quod TE, EXCELLENTISSIME DOMINE, facturum confido, maximo mebeneficio ornatum putabo.

Vehementer opto, vt DEVS TE ſeruet, ILLVSTRISSIME COMES, & virtutibus TVIS gloriaque TE diutiſſime frui, & omnia, quae ſuſcipis, e dignitate TVA fieri & felices ſucceſſus habere ſinat.

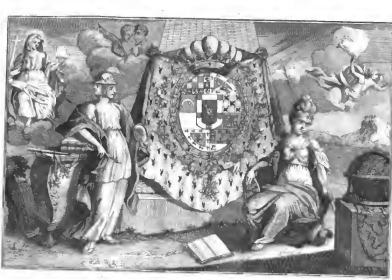
ILLVSTRISSIME EXCELLENTISSIMEque COMES

EXCELLENTIAE TVAE

Lipſiæ, d. 20. Januarii
M DCC XLII.

ADDICTISSIMVS

MAVRITIVS GEORGIVS WEIDMANN,
REGIS POL. AC EL. SAXONIÆ VICARII IMPERII Conſiliarius Aulicus Acciſarum & Commercii ac Camerarius intimus.

LECTORI BENEVOLO
SALVTEM
IOAN DAN. RITTER
POT. POL. REG. A CONSIL. AVL. ET HIST. PP. IN ACAD. WITTEBERG.

En oculis Tuis ſubiicitur Tomus Sextus Codicis Theodoſiani, emendatus & illuſtratus eadem induſtria atque cura, quam adhibuimus in reliquis, qui lucem ante viderunt, vt adeo minime deſperandum eſſe cenſeam, quin opera, ad vtilitatem communem omnium, qui decus dignitatemque litterarum tueri cupiunt, adhibita votis etiam communibus publicisque ſatisfactura ſit. Noli autem mirari, quod prima tantum pars in publicum prodeat. Id enim factum eſt, conſilio & deliberatinne, commodi tui promouendi cauſſa, ne ſcilicet interea temporis, quo hærendum mihi eſt circa illuſtrationem Dignitatum vtriusque imperii, & ſcripta alia, a Gothofredo ad Theodoſiani Codicis elucidationem relicta, paullo diutius Tibi expectandum eſſet. Accedebat nimia libri moles, quæ iuſti voluminis magnitudinem ſuperare videbatur. Placuit propterea ſine mora longiori in manus Tibi tradere ea omnia, quæ hodie ex integro Codice Theodoſiano ſuperant, addito Indice rerum & verborum latinorum pariter ac græcorum, magna cura a Gothofredo illuſtratorum, accuratiſſimo, vt & ita tuæ cupiditatis ſitim explere poſſes, & ego tantum temporis lucrifacerem, quantum requiritur ad concinnandam *Dignitatum Notitiam* reſtituendam *Geographiam*, elaborandum quaſi de nouo *Gloſſarium Nomicum*, illuſtrandam *Proſopographiam*, ac ornandas *Nouellas* Principum conſtitutiones varia lectione & neceſſariis obſeruationibus, vt eum, quem ſperarunt lectores, inde percipere valeant fructum. Sed de his olim, fauente diuino Numine, iudicabis.

Continet autem hic Tomus librum Codicis Theodoſiani Sextum decimum, & res ad eccleſias, eccleſiaſticasque perſonas pertinentes, notatu digniſſimas, tantique ponderis, vt a nemine, qui ad tradendam Theologiam applicat animum, niſi cum diſpendio & detrimento inſigni, poſſint negligi. Quotusquisque enim eſt, qui ignorat, & ſuperiore ætate varia prolata fuiſſe in medium, & hodie a multis adhuc diſputari de rebus ſacris & eccleſiaſticis, magna animorum quidem contentione, & collectis multis iisque ſpecioſis argumentis, quæ tamen examinata, non populari quadam trutina, ſed accuratiſſimis & ex antiquis monumentis, legibus publicis, Principumque conſtitutionibus, repetitis ponderibus, aut leuia, aut interdum vaga vanaque inuenta ſunt. Hi certe ſi ad hæc ipſa ſacra, quæ hoc libro continentur, & ſingularem merentur fidem atque attentionem, maluiſſent recurrere, neque fœdam aliquando prodidiſſent ſupinamque ignorantiam, neque tam grauiter peccaſſent. Extollimus tempora noſtra, quibus ſcilicet pulſa barbarie, exterminata ſuperſtitione, reiectisque tenebris in maxima rei litterariæ luce verſemur, ſed neſcio quo fiat fato, vt

accenſo

Digitized by Google

acenſo hoc litterarum lumine, non pauci data quaſi opera cæcutire velint, & arctiſſimis eam, quam præ reliquis excolere ſtudent, diſciplinam, limitibus circumſcribere. Sunt animo noſtro repræſentanda MELANCHTHONVM, CHEMNITIORVM, BEZARVM, HOTTINGERORVM, BOCHARTORVM, SPANHEMIORVM, SIRMONDORVM, PETAVIORVM, NORISIORVM, VALESIORVM illuſtria nomina, & admirabundi deprehendemus, hos heroas latiſſimos ſibi ſelegiſſe campos, in quibus induſtria & indefeſſo ſtudio poſſent excurrere, virtutis ſibi parare coronam, & nomini immortalitatem conciliare. IOSEPHVM BINGHAMVM Anglum, cuius *Origines* & *Antiquitates Eccleſiaſticæ* habentur in deliciis, & auidiſſime ſunt ab omnibus exceptæ, intuemini, & mox obſeruabitis virum hunc magno labore id egiſſe, vt diſcerent homines, & in primis ii, qui ſacris diſciplinis operam nauant, ſeruare Codicem noſtrum κειμήλια.

Sed age, imitemur eos, qui præfationes ſcribentes, non induſtriam aut ingenium auctorum commendant, neque de præſtantia & neceſſitate ipſius, quod tractarunt, argumenti, diſſerunt, ſed operis editi præmittunt quandam Epitomen, recte iudicantes hoc facto Lectores de neceſſitate rerum traditarum optime conuinci, perducique eo lubentius ad ipſam lectionem poſſe, ingenium autem atque induſtriam auctorum ita tacite quaſi commendari. Titulus *de fide Catholica* primum occupat locum, partim ad eccleſiæ fata penitius cognoſcenda, partim ad dogmata ipſa accuratius diiudicanda perquam vtilis & maxime neceſſarius. Inde ii, qui iam a Conſtantini M. ætate omnem fere orbem doctrina Chriſtiana fuiſſe imbutum ſibi perſuadere poſſunt, facile intelligent, non modo gentilitiam ſuperſtitionem præſertim in Occidente atque Africa altiſſime infixam hæſiſſe mentibus, ſed & Chriſtianos ipſos, licet Principibus Chriſtianis ad Reipublicæ gubernacula reſidentibus, ſæpius affectos fuiſſe a gentilibus iniuria. Id cum teſtentur varia veterum auctorum loca, confirmat tamen in primis prima tituli lex, qua Valentinianus M. Occidentis Imperator ſeuere inxit, ne magiſtratus romanæ vrbis maximam adhuc partem ſuperſtitioni addicti, cogerent Chriſtianos Romæ viuentes ad Templorum cuſtodiam. Ariana autem hæreſis, quam altas in Italia imperante Valentiniano Iun. radices egerit, quamque potentes in aula fuerint viri nefandæ ſectæ addicti, qua vſi ſint aſtutia in perſequendis catholicæ fidei epiſcopis, quam fallentibus verbis inuoluta ſit fidei confeſſio in Ariminenſi Concilio, quarta lex a Valentiano in publicum edita edocebit.

Titulo *de Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis*, obſeruamus Conſtantinum M. qui ius romanum Euſebio teſte ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον traduxit, mox inter initia Religionis Chriſtianæ a ſe ſuſceptæ, clericis conceſſiſſe quidem immunitatem a muneribus, oneribusque perſonalibus; proſpexiſſe tamen Reipublicæ, & in primis municipiis, conſtituendo, ne pro lubitu ad clericorum nomen obſequiumque poſſent confugere, qui idoneis inſtructi facultatibus, ſatisfacere fere ſoli poſſent obeundis publicis muneribus. Res enim tunc temporis eo deuenerat, vt fere omnes curias defugerent, Decurionumque ordines viris deſtituerentur; municipia vero indies majora ſentirent detrimenta. Non ſine multa admiratione quintam huius tituli legem perluſtraui, qua innotuit mihi, & clericos ipſos, & perſonas reliquas eccleſiæ inſeruientes, Conſtantini M. ætate in Italia, & forte etiam in omni Occidente, ad luſtrorum gentilitia ſacrificia, conuiuia atque ſpectacula, & id genus feſta alia celebranda, vi fuiſſe compulſos a paganis, qui publicam quandam omnium vtilitatem, imo impetii, & imperatorum καθοσίωσιν, obtendebant. Neque eſt prætermittendus ſilentio mos, quem retinuerant ſancte nonnulli ex Chriſtianis in Oriente, & præſertim in Antiochena ciuitate, Iudæorum ieiunia ſollicite obſeruantes, &, cum præſtandum eſſet ius iurandum, Iudæorum Synagogas adeuntes, quod φοβερωτέρους τοὺς ἐκεῖ γινομένους ὅρκους eſſe putabant, aduerſus quos perorauit grauiter S. CHRYSOSTOMVS *πρὸς τοὺς Ιουδαΐζοντας p. 591. Tom. I. Benedictin.* & late diſſeruit IOS. BINGHAMVS *Antiquit. Eccleſ. lib. 16. c. 6. § 3.* De foro eccleſiaſtico, & ne in iudiciis Epiſcopi accuſarentur, occurrunt Conſtantii, Gratiani, Honorii & Valentiniani III. leges, lateque diſputatum inuenies a Gothofredo ad legem duodecimam, vtrum χρηματικῆ καὶ ἐγκληματικῆ αἰτιάσεως Epiſcoporum, ad eccleſiaſticum iudicium, an ad magiſtratus pertinuerit. Habent autem Lectores in Commentario ad legem dictam, exemplum interpretationis, quod ſequantur, quando Noſter reſpiciendo, partim ad temporum hiſtoriam, partim ad Conſtantii animum, quo erat deditiſſimus Arianis, feruebatque odio ſummo aduerſus catholicos, erudite probat, erraſſe omnes interpretes, qui nulla ſectæ Arianæ ratione habita, legem transferre ad catholicos epiſcopos, tentarunt. Erat Valentiniani M. tempore vita eorum, qui *continentium* nomine Romæ viuebant, adeo deprauata, vt viduarum pupillarumque domos frequenter adirent, atque in ſuſpicionem turpis conuerſationis tam apud Chriſtianos, quam gentiles incurrerent. Fuerunt autem hi coërciti imperatoria auctoritate, quod teſtatur conſtitutio Valentiniani, ſiue lex vigeſima huius tituli, data ad Damaſum Epiſcupum Romanæ vrbis, quam parum æquam eſſe iudicat EM. BARONIVS *in Annal. ad an. 370.* cuius argumenta, vt res ipſa melius poſſit intelligi, conferenda ſunt cum iis, quæ attulit ad defendendum Valentinianum Gothofredus ad dictam legem in Commentario. *Diaconiſſarum* munus, quod inter Patres eccleſiæ bene deſcripſit EPIPHANIVS *in cathol. & apoſtol. fid. expoſit. num. 21. p. 1104. Edit. Colonienſ.* & gentiles etiam memorarunt, vti videre eſt apud PLINIVM in relatione ad Traianum, *lib. 10. ep. 97* & LVCIANVM *in Peregrino*, intelligent accurate Lectores ex Commentario ad legem vigeſimam ſeptimam, ſollicitumque obſeruabunt fuiſſe Theodoſium M. ne fœminæ, niſi ſuperatis ſexaginta annis, ad diaconiſſarum conſortium transferrentur, partim, quia iis annis maturitate morum videbantur eſſe præditæ, vt innuit S. HIERONYMVS *lib. 2. in Eſaiam c. 3.* partim, quod, per ætatem, eas relicturas eſſe cuncta impuritatis vitia, vt eſt apud BASILIVM *epiſtola 2. canonica*, omnibus perſuaſum erat. Ne

autem

autem vel Eccleſia, vel Clerici videri poſſent inhiaſſe mulierum facultatibus, Theodoſii ætate cautum eſt, vt vel pauperes eligerentur e cœtu mulierum, vel ſi allegi in conſortium vellet, optaretque, bene nummata matrona, cederet facultatibus omnibus, easque legitimis heredibus relinqueret. De *Parabolanis* eſt lex quadrageſima ſecunda, de quibus egit etiam MALBRANCVS *de Morinis lib. 10. c. 38.* SALMASIVS *ad Pollionis Gallienos*, & *Capitolini Gordianos*, item *libro de modo vſurarum*, DV FRESNE *in Gloſſario vtroque*, BARONIVS *ad an. 416.* & BINGHAMVS *Antiquit. Eccleſ. lib. 3. c. 9.* Fuerunt hi olim in clericorum numero, cuius rei fidem facere poteſt, vel ſolus titulus de Epiſcop. & Cler. ſub quo comprehenduntur, neque negare id potuit EM. BARONIVS. Sed errat is vehementer, cum perſuadere vult lectoribus, diſtinctum non fuiſſe olim Parabolanorum ordinem, ſed ſelectos tantum quosdam ex inferioribus fuiſſe ordinibus, parabolanorum nomine. Eſt enim hæc ipſa in memoriam reuocata lex, contraria, qua cauetur a Theodoſio Iuniore, vt Parabolani eligantur non diuites, quique hunc locum data pecunia redimant, ſed præbendos ad obeundum munus pauperes, a corporatis Alexandrinis, pro rata Alexandrini populi. Neque fuit Parabolanorum ordo in vrbe ſolum Alexandrina, vti leges Codici inſertæ, perſuadere videntur, ſed & alibi, & in Oriente quidem occurrunt, vti videre eſt in Concilio Chalcedonenſ. *act. 1. pag. 213. 214. Tom. II. Concil. Harduin.* in quo Baſilius Seleucienſis, qui Flauiani ſubſcripſerat damnationi, cum ad recantationem adduceretur, cauſſam ſuam ita tuebatur, vt diceret, ab armatis vna cum Barſuma eiusque monachis & *parabolanis* ad ſubſcriptionem ſe adactum fuiſſe, εἰσέτρεχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὅπλων, καὶ εἰσήκοντο οἱ μονάζοντες μετὰ Βαρσουμᾶ, καὶ οἱ Παραβαλανεῖς, καὶ πλῆθος ἄλλο πολύ, *irruebant in eccleſiam milites cum armis, inſtabant monachi, qui cum Barſuma, & Parabolani, & multitudo alia grandis.* Quo loco male BINIVS vocabulum *Parabolanorum* vertit, *ii, qui circa balnea verſantur*, quaſi *Parabalani* homines eſſent curantes publica balnea. Nomen ſane *Parabolanorum* obſcurum antea, Gothofredo nemo melius illuſtrauit, expluſis Accurſii nugis, & Alciati coniecturis. Quis enim non videt παράβολον, & *parabolanum*, aut *parabolarium*, & quod idem eſt, *audacem hominem*, vitæque ſuæ periculum adeuntem, ad curan la debilium hominum ægra corpora requiri? Vti ergo eſt παραβαλλόμενος ἐν θαλάττῃ apud MAXIMVM TYRIVM *diſſert. 2. pag. 13. Edit. Heins.* qui vitam ſuam naui credidit, atque luctantem Africum Icariis fluctibus, vt Poëta ait, non metuit, ita eſt ille παραβαλλόμενος ἐν τῇ γῇ, animæque ſuæ quaſi prodigus, qui curam debilium ægrorumque e fece hominum, deſperatis morbis affectorum, ſuſcipit. Et ſane videtur Apoſtolus *ad Philippenſ. 2 v. vlt.* τὸ παραβάλλεσθαι, *in periculum ſe conicere*, reſpexiſſe, quamuis in vulgatis editionibus legatur παραβουλευσάμενος, non παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ. Nam vox παραβουλευσάμενος nuſpiam occurrit, niſi apud Heſychium, (& ex eo apud Phauorinum, & alios Lexicographos,) qui eam ex nouo fœdere excerpſit, ſcripſitque is ſine dubio, παραβολευσάμενος, cum collocata reperiatur vox inter παραβολὴ & παράβολον, vbi non patitur libri ordo collocari παραβουλευσάμενος, quamuis ita præferant edita exemplaria. GROTIVS itaque, & alii viri doctiſſimi, qui in illuſtrando nouo fœdere ſumma cum diligentia verſati ſunt, videbuntur nonnullis rectiſſime in loco Paulli allegato, reſtituiſſe παραβολευσάμενος. Sed vide hic Gothofredi Commentarium, paullulum mea cura immutatum, cum verba a Maruillio exſcripta e ſchedis Gothofredi, a paucis forte capi poſſent. Ita enim is *in Commentario leg. 42.* legi voluit. „Inde Apoſtolus *cap. 2. ad Philippenſ. v. vlt.* διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε „παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ, vbi vetuſtiſſimus etiam interpres, qui apud clariſſimos mihique con„iunctiſſimos fratres Puteanos optimæ notæ, *parabolatus eſt de anima ſua*, vertit: & male qui in „παραβουλευσάμενος id vertunt. Et rurſum παραβουλευσάμενος, ad locum Paulli reſpiciens, εἰς θάνα„τον ἑαυτὸν ἐκδούς: ſed ibi reſtituendum παραβολευσάμενος: in veteri Gloſſario, *deſperatus*, παράβο„λος: item παράβολον, παράδοξον.„ Sed obſcurum erit nonnullis, quid illa verba innuant, *& rurſum* παραβουλευσάμενος, *ad locum Paulli reſpiciens*, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς, *ſed ibi reſtituendum* παραβολευσάμενος. Gothofredus enim Heſychium, quem ſupra allegauerat, illuſtraturus erat, quo pertinent illa verba, *& rurſum* παραβολευσάμενος, &c. Hinc ego ne offenderent lectores, Heſychii, a viris doctis reſtituta verba, adponere malui, additis aliis, ad maiorem rei elucidationem. Ita ergo leges: *Et rurſum Heſychius* παραβολευσάμενος, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς: *& vti* παραβάλλεσθαι τῇ ψυχῇ *dixit Paulus*, *capitis & vitæ periclitatur*, *ita &* παραβάλλεσθαι τῇ κεφαλῇ, *Attici*, &c. Quæ de Συνεισάκτοις καὶ Ἀγαπηταῖς occurrunt lege quadrageſima quarta, corruptam arguunt ætate Honorii vitam clericorum, qui licet præ ſe ferrent aliquam caſtitatis atque continentiæ ſpeciem, clam tamen erant voluptatibus deditiſſimi, adiungebantque ſibi, ſatisfacturi ſuis libidinibus, *ſororum nomine*, mulierculas, magno eccleſiæ tam orientalis quam occidentalis ſcandalo. Erudite hic diſputauit Gothofredus, & poſt meſſem eius quædam legit ſpicilegia CL. MVRATORIVS *Diſquiſition. de Synisact. & Agapet. in Anecdot. græc.* Leges autem hic nonnulla, de conſortio mulierum clericis non interdicto, & de ipſo clericorum coniugio, cumulata ex antiquitate eccleſiaſtica, canonibus Conciliorum, Pontificum Decretis, Patrumque ſcriptis, loca. Cum vero pauca ſuccurrant veterum auctorum teſtimonia, quibus dirimi poſſit illa quæſtio, vtrum cælibes, allecti ſeculo quarto & quinto in ſacerdotium, coniuges poſtea ſibi ſociare potuerint, de re incerta, pronunciare Gothofredus non auſus eſt. Fecit quidem id IOSEPHVS BINGHAMVS *Antiquit. Eccleſ. lib. 4. cap. 5.* aduocato etiam in ſubſidium Concilii Ancyrani *canone 10.* qui tamen, cum de Diaconis tantum agit, forte paucis ſatisfacturus eſt, præſertim cum canone Neo-Cæſ. primo, expreſſa illa exſtent verba, πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι, *Presbyter ſi vxorem duxerit, ordine ſuo moueatur.* Habent ergo adhuc hodie ſatis amplam ii dicendi materiam, qui rem controuerſam, ſagaci ingenio, & induſtria, argumentis idoneis, ex Antiquitate Eccleſiaſtica depromptis, illuſtrare cupiunt.

Breuis eſt Titulus *de monachis*, duabusque abſoluitur legibus, quarum prima monachi arcentur vrbium ingreſſu. Etenim non decet τοὺς μονάζοντας ἐν ὁμίλῳ πόλεων διατρίβειν, & in hominum celebritate verſari, quod Patres inculcant, & in iis S. BASILIVS *in Aſceticis*, atque HIERONYMVS *de inſtitutione monachi Ep. 13.* At, quem paullo ante prohibuerat Theodoſius M. in oppida ingreſſum, eum *lege ſecunda*, monachis iterum largitus eſt, dubium, qua ductus ratione, lex enim memorata, cum parum ipſi lucis fœneretur hiſtoria, inter obſcuras huius Codicis merito referenda eſt.

Titulus *de his qui ſuper religione contendunt*, ſcriptus eſt aduerſus eos, qui de religione diſceptando, & conuentus agendo illicitos, turbant catholicam fidem. Theodoſius M. teſte Sozomeno *lib. 7. c. 6.* cum quosdam

Digitized by Google

animaduerteret eſſe τεχνολογοῦντας μᾶλλον, ἢ θεολογοῦντας, quique ſeditioſis diſputationibus magis populum, atque tenerrimas corrumperent mentes, quam docendo ipſam virtutis veritatisqoe diuinæ demonſtrarent viam, prohibuit ſeuera lege, diſputare de ſubſtantia & natura Dei, atque aduocata concione, ſiue *publice turbis coadunatis*, vt habet *lex 4. Cod. Inſt. de fide cathol.* de religionis myſteriis verba facere. Optime ſane conſtitutum eſt in veteri eccleſia, non omnia tractanda eſſe, quæ, de dogmatibus & religionis myſteriis agunt, coram populo, ſed ſecernenda quaſi ἀπόῤῥητα quædam dogmata, quæ, communicari vulgarique nefas eſſet. Exiſtimabant enim ita & religioni dignitatem maieſtatemque ſuam ſeruari poſſe, & hoc facto turbarum ſeditionumque inter plebem fomitem longiſſime eſſe abfuturum. In votis quondam habebat Noſter *Comment. ad leg. 2.* vt mos hic reduceretur, partim religionis, partim etiam publicæ quietis cauſa. Certe olim, quando de dogmatibus atque myſteriis, quæ catechumeni non capiebant, & quæ propter rei magnitudinem cum iis communicari nondum poterant, verba fiebant a Doctoribus eccleſiæ, hac vtebantor ſolenni formula, ἴσασιν οἱ μεμυημένοι, *intelligunt initiati*, *quæ diximus*, quam vel quinquagies occurere apud Chryſoſtomum & Auguſtinum obſeruauit Cl. CASAVBONVS *Exercitat. XVI. in Baron.* Grauiſſime conqueſtus eſt Athanaſius, quod Ariani coram catechumenis & ethnicis de myſteriis egiſſent. Locus eſt elegans & lectu dignus *Apolog. 2. ad Conſtantium pag. 731. Edit. Lipſ.* & *pag. 569. Edit. Commelin.* quem ideo exſcribendum eſſe duxi. Καὶ ἐκκεχύνασι ταῦτα ἐπὶ κατηχουμένων, καί, τό γε χεῖρον, ἐπὶ Ἑλλήνων τραγῳδοῦντες τὰ μυστήρια· δέον ὡς γέγραπται, μυστήριον βασιλέως καλὸν κρύπτειν, καὶ ὡς ὁ κύριος παρήγγειλε, μὴ δῶτε τὰ ἅγια τοῖς κυσί, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. οὐ χρὴ γὰρ τὰ μυστήρια ἀμυήτοις τραγῳδεῖν, ἵνα μὴ Ἕλληνες μὲν ἀγνοοῦντες γελῶσι, κατηχούμενοι δὲ περίεργοι γινόμενοι, σκανδαλίζωνται. *Nec pudet eos coram catechumenis, & quod peius eſt, coram ethnicis de myſteriis tragicari. Quum oporteat ſicut ſcriptum eſt, myſterium regis celare, & vt dominus praecipit, non eſſe ſancta porrigenda canibus, neque proiiciendas margaritas ante porcos. Non enim fas eſt myſteria gentibus prodere, ne per imperitiam ea ſubſannent, aut catechumeni per curioſitatem ſcandalizentur.*

Titulo *de hæreticis* occurrunt nomina hæreſium triginta ſeptem, quas inter *Apotactitarum*, *Taſcodrocitarum* (perperam ii Aſcodrogitæ audiunt) *Borborianorum*, *Encratitarum*, *Euchitarum*, *Hydroparaſtatarum*, *Pepuzitarum*, *Pneumatomachorum*, *Saccofororum*, noſtram merentur attentionem. Poteſt præterea titulus & commendari, & opponi illis, qui hodie magno conatu impune ſolent ſtringere calamum aduerſus ea, quæ reliquit de hæreſibus S. EPIPHANIVS, commenta fictitia & fabulas pleraque eius viri eſſe magna confidentia aſſeuerantes. Forte hi erubeſcentes intelligent, pleraſque hæreſes Epiphanio memoratas, ab Imperatoribus Orientis & Occidentis publicis legibus olim fuiſſe coercitas. Lege decima ſeptima mentio facta eſt *Eunomianorum Spadonum*, ſiue vt habent MS. *Hiſpadonum*. Notauit id tanquam ſingulare CVIACIVS *Obſeruat. XVII. 24.* & *Recit. ad tit. qui teſt. fac. poſſ.* habuitque is Eunomianos, cum aliis viris doctis, qui in eius ſententiam iuerunt, in ſpadonum numero. Verum aduerſus doctiſſimi viri & Iurisprudentiæ reſtitutoris opinionem diſputauit Noſter non ſine probabili ratione, obſeruans, a nemine veterum traditum memoriæ eſſe, Eunomianos executiſſe ſibi virum, imo Epiphanium reliquiſſe, Eunomianos hæreticos, & ſtupra & adulteria inter crimina non numeraſſe. Emendat legem Gothofredus, reſcribendumque cenſet, Eunomiani *Hiſtapodes*, aut *Hiſtopodes*, ducta coniectura ex rebaptizationis more. Solebant enim Eunomiani eos, qui relicta vel catholica fide, vel alia ſecta, ad ſuam tranſibant, rebaptizare demerſo capite, pedibus ſurſum verſis, aut vt eſt apud PRVDENTIVM *in Martyrio Petri verſ. 17. ſola verſi in cacumen.* Inde nomen *Hiſtopodes*, ab ἵστε & ἱστάω. Diſplicuit coniectura magno SALMASIO, cui reſpondit Noſter in Commentario, quem velim coniungas cum iis, quæ doctiſſimus S. PETITVS *Obſeruat. II. 7.* cum orbe erudito communicauit. Iis etiam, quæ de *Diaconicis* atque *Decanicis* dicta ſunt ad legem trigeſimam, addi poſſunt, quæ congeſſit ex variis IOS. BINGHAMVS ſæpe laudatus, *Antiquit. Eccleſ. lib. 8. c. 6 in fin.* & *lib. 8. cap. 7. §. 7. 9.* Fata autem hæreſium & hæreticorum, inde a tempore Conſtantini M. ad Theodoſium vsque Iuniorem & Valentinianum III. Placidiæ filium magna induſtria expoſuit Gothofredus in Paratitlo, ad quod ablego ſedulos Lectores.

Titulus *ne ſanctum baptiſma iteretur*, ſatis amplam diſſerendi præbebit iis materiam, qui Anabaptiſtarum res inde ab origine intelligere cupiunt. Sequenti titulo *de Apoſtatis* edocemur, Theodoſii M. ætate multos ex Chriſtianis tranſiiſſe ad numinum cultum, qui tamen nulla alia pœna, quam ademta teſtamenti factione, fuere coërciti. Valentinianus Iun. in occidente eadem quoque pœna eos affecit, qui chriſtiana relicta religione, polluerant ſe Iudaicis contagiis, aut ad Manichæorum tranſierant dedecus. Titulo *de Iudæis*, ſi quis recte vti ſcit, is ex legibus, qui eo continentur, elegans chronicon, hiſtoriæ Iudaicæ centum & quindecim annorum conficere magno cum commodo rei litterariæ; poterit, quod mihi aliquando venit in mentem. Certe ex Nouellis etiam, quæ cum Cod. Theodoſ. prodierunt, Codice Iuſtinian. Nouellis Iuſtin. Succeſſorum, & in his Leonis, res Iudæorum, & in Occidente & Oriente multum lucis capere poſſe videntur. Ex legibus præterea huius Codicis illuſtrabimus magiſtratus Iudæorum, *Patriarchas*, *Maiores*, *Didaſcalos*, aliosque plures, gentisque peruerſæ animaduertemus furorem, quo perſequebatur Conſtantinianeo æuo eos, qui fugerant feralem ſectam, cultumque Dei reſpexerant. Id denique obſeruari volo, eos, qui Patriarchiis & presbyteriis Iudæorum ſe conſecrauerant, exemplo clericorum, immunes fuiſſe a muneribus perſonalibus, atque ex Iudæis nonnullos admotos ad adminiſtrationem rei publicæ municipiorum, adſcriptosque fuiſſe in Decurionum Album, cuius rei fidem faciet elegans lex tertia huius tituli. In primis attendendum ad *Cælicolas*, nouum & inauditum ſuperſtitionis nomen, de quo late Noſter ad legem decimam nonam expoſuit, & ex eo ſua habet de Cœlicolis laudatus BINGHAMVS. De *Apoſtolatu* Iudæorum, & deportatione auri coronarii obſeruabis quædam, ad leges 14. 17. & vltim. non vbiuis obuia, a Noſtro miro ſtudio collecta.

Ex Titulo *ne Chriſtianum mancipium Iudæus habeat*, lex tertia lectu digna eſt; indulgentia enim Honorii Aug. in Iudæos ex ea eluceſcit, qua permiſit iis, aduerſus ius hactenus receptum, habere ſeruos chriſtianos, dummodo permitterent, vt propriam ſecure ſeruare poſſent religionem. Recte ex hac lege illuſtrat Noſter RVTILII verba *itiner. lib. 1. v. 397.* vbi canit Poëta: *Victoresque ſuos natio victa premit.*

Titulus *de Paganis*, *ſacrificiis & Templis*, a Noſtro, cum adhuc inter viuos eſſet, illuſtratus & in lucem publicam editus, auctus autem ſecundis curis, ſed a Maruillio non accurate ſatis cum erudito orbe communicatus eſt. Additas hic vides CAROLI HANNIBALIS FABROTI notas, partim ad maiorem rerum dictarum intelligentiam, partim vt melius caperes Noſtrum, cum perpetuas ſcripſeritis, aduerſus Fabrotum, in Commentario ſuo, ſtricturas. Inquiſitum inuenies in originem nominis Paganorum magno ingenio, & res ipſas Paganorum & ſuperſtitionem depictam viuis quaſi coloribus inde ab æuo Conſtantini M. vsque ad Theodoſii Iunioris tempora. Ii, qui haruſpicinam, fulgurum interpretationem, ſacrificia diuinatoria, & nocturna, ſimulacrorum cultum, Deos varios, ſacerdotum paganorum priuilegia, feſtos conuentus, conuiuia, templorum annonas, aras, & alia innumera ad cognitionem accuratiorem veterum auctorum, antiquitatum, & hiſtoriarum multum facientia, introſpicere penitius deſiderant, habent hic, vnde ſitim ſuam poſſint explere. Vltimum locum occupat Titulus *de Religione*, breuis, & Honorii tantum imperium reſpiciens, quo de *foro eccleſiaſtico* actum cautumque eſt, vt, quando de religione diſputaretur, iudicarent ſoli Epiſcopi, cæteræ cauſſæ ablegarentur ad Iudices ordinarios.

Subditiuus eſt Titulus *de Epiſcopali iudicio*, & mera commenta continens, farrago ſequiore ætate ab inepto homine collecta, qualis etiam eſt illa Sirmondiana, quæ nomine *Appendicis Codicis Theodoſ.* circumfertur, & de qua annuente numine plura dicemus ad Nouellas publicique faciemus cum iis iuris, ne quid deſiderari poſſit in noua editione. Habes Indicem ſatis longum rerum earum, quæ continentur hoc Tomo, quasque admirabili perſpicacitate, & magno ſtudio, Noſter, partim congeſſit, partim in maiorem lucem poſuit. Interim vale, & meis ſtudiis inpoſterum faue. Dabam Wittebergæ Sax. a. o. R. cIↃ IↃcc xxxxii. Kal. Aug.

CODI-

CODICIS
THEODOSIANI
LIBER DECIMVS SEXTVS.
QVI TOTVS EST
DE REBVS ECCLESIASTICIS.

Supplementi ſeu Paratitli vice ad hunc de rebus Eccleſiaſticis librum referri quoque poſſunt octo Tituli ſequentes: e lib. 2, tit. *de Feriis:* e lib. 4 tit. *de manumiſſionibus in Eccleſia:* e lib. 5. tit. *de Bonis Clericorum & Monachorum:* ex lib. 9. tit. *de Sepulchris violatis:* tit. *de Maleficis & mathem.* tit. *de raptu vel matrimonio ſanctimonialium virginum vel viduarum*, tit. *de his, qui ad Eccleſias confugiunt:* ex lib. 10. tit. *de locatione fundorum iuris Templorum.* Meminit huius libri 16. Hincmarus Remenſis, *epiſt.* 4. *cap.* 6. *Decimus ſextus*, inquit, *liber Legum: quibus, vna cum ſacris Canonibus, ſancta moderatur Eccleſia.*

HVIVS LIBRI TITVLI.

I. De Fide Catholica.
II. De Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis.
III. De Monachis.
IV. De his, qui ſuper religione contendunt.
V. De Hæreticis.
VI. Ne ſanctum baptiſma iteretur.
VII. De Apoſtatis.
VIII. De Iudæis, Cælicolis & Samaritanis.
IX. Ne Chriſtianum mancipium Iudæus habeat.
X. De Paganis, ſacrificiis & templis.
XI. De Religione.

DE FIDE CATHOLICA.
TITVLVS I.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. I. Vbi Tribonianus auctiorem fecit Titulum, *De ſumma Trinitate, & fide Catholica: & vt nemo de ea publice contendere audeat.* Porro in vetuſtis exemplaribus, & quidem Veſontino, *hic Titulus* eſt *ſecundus* hujus Libri.

PARATITLON.

Fides Catholica, *Rubr.* Secta Catholica, *l. 5. infr. de Epiſcop.* & *l. 42. 44. de hæret.* & venerabilis orthodoxorum ſecta, *l. vltim. infr. de hæretic.* (vnde & Chriſtiani Catholici, *l. 2. h. t.* Catholicæ Eccleſiæ, *l. 5. h. t.* & *l. 6. 48. 54. infr. de hæretic.* & *l. 31. infr. de Epiſcop. l. 1.* p. 1. *ſupr de annona:* & abſolute *Catholicæ*, *l. 4 de Epiſcopis*, *Eccleſ. & Cler. l. 2 ne ſanct. Bapt. iter.* Iudicium Catholicæ Religionis, *l. 28. infr. de hæretic*: Catholica Religio, *l. 6. infr. de hæretic.* Catholica Diſciplina, *l. 9. infr. de hæretic.* Catholica Communio, *l. 46. infr. de hæretic.* Catholica lex, *l. 11. de Epiſcopis: l. 1. infr. de hæret.* Catholica ſanctitas, *l. 4. 11. infr. de hæretic.* Catholica veneratio, *l. 38. infra de hæretic.* Sanctiſſima lex, *l. 18. infr. de Epiſcopis: l. 5. de Epiſcopis:* Sancta lex, *l. 51. de hæretic.* Sanctiſſima Religio & in perenne ſeruandæ Chriſtianæ legis ſecretorum reuerentia: *l. 9. de Scænicis:* Sacratiſſima Religio, & Chriſtianæ legis reuerentia, *l. 4. eod. tit.* Inſtitutio diuina, *l. 45. de hæreticis*: his verbis a Valentiniano Iuniore, *l. 2. infr. ne ſanctum Baptiſm.* definitur: *Nihil aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apoſtolorum fides, & traditio INCORRVPTA ſeruauit, ſicut & lege Diuali parentum noſtrorum, Conſtantini, Conſtantii, Valentiniani decreta ſunt.* A Theodoſio M. Imp. ſic *l. 2. hoc tit.* definitur: *Quæ ſecundum Apoſtolicam diſciplinam & Euangelicam doctrinam, Patris & Filii & Spiritus Sancti vnam Deitatem, ſub parili Maieſtate, & ſub pia Trinitate credit.* Item: *Quæ vnius Maieſtatis atque Virtutis Patrem & Filium & Spiritum ſanctum confitetur: vnius gloriæ, claritatis vnius, nihil diſſonum profana diuiſione faciens: ſed Trinitatis ordinem, Perſonarum adſertionem, & Diuinitatis vnionem credens: l. 2 h. t.* Trinitatis parem ſibi congruentem ſanctitatem, *l. 38. infr. de hæretic.* Quæ fides, ſeu Catholicæ Religionis cultor eſt, qui *Omnipotentem Deum, & Chriſtum Filium Dei vnum nomine confitetur, Deum de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum ſanctum (qui id, quod ex ſummo rerum Parente ſperamus, accipimus,) negando non violat: apud quem intemeratæ fidei ſenſu, viget incorruptæ Trinitatis indiuiſa ſubſtantia, quæ Græci adſertione verbi ὀυσία recte credentibus dicitur: d. l. 6. infr. de hæretic.* Quam Religionem & Diuinum Petrum Apoſtolum Romanis tradidiſſe, idem Imp. Theodoſius M. ait *l. 2. hoc. tit.* & Nicenam fidem eſſe adſerit, *l. 3. hoc tit.* & *d. 15. infr. de hæretic.* At quam ideo ſibi ſubditos populos *d. l. 2. h. t.* reuocat: Exemplo Pontificis Damaſi & Petri Alexandriæ Epiſcopi, virorum Apoſtolicæ ſanctitatis Religionem a Petro inſinuatam tum ſequentium; vt & *l. 3. h. t.* exemplo variorum, quos ibi recenſet, per Orientem Epiſcoporum. Hanc itaque Religionem ſequentes, & Chriſtianorum Catholicorum nomen amplecti, *l. 2. h. t.* & Epiſcopis, horum quos expreſſit, communioni ſociatis, id eſt, communicantibus, Eccleſias tradi iubet *d. l. 3. h. t.* Cæteros vero hæreticos iudicat *l. 2. 3. h. t.* atque adeo ab Eccleſiis obtinendis hæreticos Epiſcopos expelli iubet, *d. l. 3. h. t.* Conciliabulum eorum Eccleſias vocari vetat, *l. 2. h. t.* Verum hac parte alia & peruerſa mens Valentiniano Iuniori aliquando in breue tempus fuit, *l. vltim. hoc tit.* vbi dicam. Et hæc de fide Catholica, & Edictis Imperatorum, quibus ea inculcata: atque adeo de Canone Fidei, Antiquitati hac parte quis locus? vid. *l. 3. infr. de Religione*: quis præ omnibus legi diuinæ? vid. etiam *leg. 27. de Epiſc.* vel inſtitutioni diuinæ? *l. 45. infr. de hæret.* Quis præceptis Apoſtolorum in rebus Fidei? *d. l. 2. hoc. tit. l. 2. ne ſanct. Bapt.* & in his quæ diſciplinam Eccleſiaſticam ſpectant, *l. 27. de Epiſcop.* Quis vetuſtati, & Canonibus priſtinis Eccleſiaſticis? vid. *l. 45. infr. de Epiſc.* Quæ *Traditionis* authoritas? vid. *l. 2. ne ſanct. Bapt.* Quæ Conciliorum vis & authoritas? *l vlt. hoc tit.* Quid Concilium? *d. l. vlt.* ſeu ſynodi, *l. 15. 23. de Epiſc.* decreta Sanctiſſimi cœtus Antiſtitum, *l. vlt. infr. de hæretic.* Epiſcoporum iudicium, *l. 20. quor. appell.* Conuentus Sacerdotalis, *l. 45 de Epiſc.* Synodorum aliæ Oecumenicæ, aliæ Diœceſeon *hoc Codice* memorantur. Synodi Diœceſeos fit mentio *l. 23. 45. de Epiſc.* de qua accipio & *leg. 20. quor. appellat.* Memorantur hæ: Nicæna, *l. 3. infr. de Religione: l. 6. de hæret.* Epheſina, *l. vlt. de hæret.* Ariminenſis, *l. vlt hoc tit. l. 15. de Epiſc.* Conſtantinopolitana, qua Fides Ariminenſis Concilii firmata, *l. vlt. de Fide Cath.* Concilium 70. Epiſcoporum in Africa, cuius mentio Anno D. 369. *l. 20. quor. appellat.* Synodus Diœceſeos, ad quam directa eſt *lex 23. de Epiſc.* His adde Collationem Carthaginenſem, inter Catholicos & Donatiſtas Anno D. 411. quo pertine-

tinet *lex 3. de Relig.* & *lex 55. de hæretic.* Quandoque etiam Principes Edicta de Vnitate emiſere, vt *l. 2. infr. de Relig.* quibus ſcilicet vna Catholica veneratio, vna ſalus eſſe iubebatur, *l. 38. infr. de hæret.* eiusque formula ab his præſcribebatur, *d. d. 38. l. 2. 3. hoc tit.* Cæteri vero hæretici iudicari iubebantur, *d. l. 2. hoc tit.* Veneratione etiam, ſeu ob reuerentiam Chriſtianæ Religionis, & vt a Paganorum contemtu ea vindicaretur, Principes nonnulla ſubinde ſanxere: in quibus & illud a Valentiniano Sen. conſtitutum, *l. 1. hoc tit.* ne homines Chriſtianæ Religionis ad Templorum Gentilitiorum cuſtodiam apponerentur: de quo mox, vt & *in paratitl. de Religione.* Tandem de Sacramentis Fidei Catholicæ; de Baptiſmate & Euchariſtia, vid. *ſupr. tit. de Scænicis,* & *infr. ne ſanct. Baptiſm. iter.* & *tit. de hæretic.* de Litania, vid. *l. 30. de hæret.* de Feriis, vid. *tit. 8. ſupr. lib. 2.*

DE FIDE CATHOLICA. p. 3.

De Cvstodibvs *Templorum Gentilitiorum Chriſtianis non apponendis Valentiniani Conſtitutio.*

I. (a) Valentinianvs & Valens AA. ad Symmachum. (b)

Qvisqvis Iudex, (c) ſeu Apparitor, (d) ad cuſtodiam Templorum, (e) homines Chriſtianæ religionis adpoſuerit, ſciat, non ſaluti (f) ſuæ, non fortunis eſſe parcendum. Dat. xv. (g) Kalend. Dec. Med. Valentiniano & Valente AA. coss. [365]

N O T Æ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* vtpote Paganorum templis & ritibus tum omnino abolitis. Memorat eam quoque Baronius, Anno 365. *n.* 43 Iungendæque illi videntur *lex 8. ſupr. de Pœnis:* & *lex 8. ſupr. de Piſtoribus.* GOTHOF.

(b) De hoc *Symmacho* P. V. Romæ (Epiſtolographi patre) Aproniani in præfectura vrbana ſucceſſore, eoque Gentili ſeu Pagano, iam alibi ſæpe dixi: vid. *Proſopogr. ID.*

(c) Nota Iudices ſub Præfectura Vrbis conſtitutos, id eſt, Rectores Prouinciarum. Forte etiam ipſe Præfectus Vrbi hac voce inuoluitur *ID.*

(d) Id eſt Officialis, Iudicis ſeu Rectoris Prouinciæ. *ID.*

(e) *Templorum*, Paganorum ſcilicet, de quo mox. *ID.*

(f) id eſt, vitæ ſuæ. *ID.*

(g) *Si huic legi* iungendæ ſunt *duæ illæ*, quas dixi, *leges*, tum emendandus hic dies fuerit, & reponendus XVIII *Kalend. Febr.* Quid quod menſe Nouembri & Decembri huius Anni Valentinianus, *huiusce leg.* Auctor non Mediolani, verum Pariſiis conſtitit; vt docet *lex 13. ſupr. de annona & tributis: lex 3. ſupr. de Metallis: lex 11. ſupr. de Numerariis:* Sed & Ammianus Marcellinus *lib. 26. & 27. ID.*

COMMENTARIVS.

Cvstodes, Templis Gentilium, (de Cuſtodibus Eccleſiarum, vid. *l. 26. infr. de Epiſcopis:*) Chriſtianæ Religionis homines a Iudicibus eorumue Apparitoribus, adponi hac conſtitutione (quæ data eſt ad Symmachum Præfectum Vrbis Romæ Epiſtolographi patrem, vt *ſupra*) vetat Valentinianus Senior: idque ſub grauiſſima pœna: Nempe: (vt vel Titulus, ſub quo *lex* hæc poſita eſt, oſtendit) ad vindicandam hac parte venerationem Catholicæ & Chriſtianæ Fidei. Conſtitutionis iſtius vim vt adſequamur, de Cuſtodibus iſtis initio videndum eſt. Igitur *Cuſtodes Templorum* hic non ſunt Æditui, ſeu ἱεροφύλακες, quales olim adpoſiti ad curam Templorum, ſeruandis ibi rebus ſacris, vindicandisque iis a furibus, propter opes ibi reconditas, & delubra, ſimulacra, & ſupellectilem Templorum ibi repoſitam: quorum alioqui cuſtodum & excubitorum frequens mentio, etiam apud Tertullianum *Apolog. c. 15.* Iuſtinum, *epiſt. ad Diognetum pag. 495. Oper. Edit. Col.* Cyprianum, *tractat. ad Demetrianum pag. 191. Edit. Ioan Oxon. Epiſcop.* Arnobium, *lib. 6. pag. 195. Edit. Stevvech.* Firmicum *Aſtronom. lib. 3. c. 12.* & in iure *l. 17. D. de alimentis legatis*, *l. 35. D. de liberali cauſa:* Cuiusmodi Hieroſolymis vigiles, Cuſtodes ὑπηρέται, Templo aſſeruando erant: vid. *Act. 5. verſ. 22. 26. Marc. 14. v. 65. Ioan 7. v. 32. 45. cap. 18. verſ. 3. 12. 22. cap. 19. verſ. 6.* Cuſtodes Eccleſiarum & ſacroſanctorum locorum, *l. 26. infr. de Epiſc.* Verum, quod recte vidit C. Baronius, cuſtodes hic ſunt milites appoſiti Templis Gentilium cuſtodiendis, aduerſus vim ſcilicet & impreſſionem, impetumque ab his arcendum.

arcendum. Nempe enim, cum Valentinianus Imperator principatus ſuo initio, cultus ſui religioniſque libertatem Paganis tribuiſſet, quod docet vel lex *eius 9. ſupr. de maleficis & mathem.* Chriſtiani ipſi, qui ſub Iuliano recenter admodum miris modis vexati attritique fuerant, id ægre ferentes, in Deorum templa alicubi acceptas iniurias vindicare, inque ea inuolare, ritusque Gentilitios diſturbare, anniſi videntur, & quidem intra Præfecturam Vrbis Romæ. Qua de re cum ſuas Pagani querelas ad Magiſtratus pertuliſſent, ex Officialibus illi ſuis ſeu Apparitoribus, cuſtodes ad vim arcendam admouere. Sic & Romani Præſides diebus feſtis, quia non erat magnus populi conuentus ad templi cuſtodiam, ne quid ibi contra mores Iudæorum tentaretur, cohortem mittere ſoliti, quam σπεῖραν vocat *Ioannes 18. v. 3.* τάξιν Ioſephus *Antiq. Iud. lib. 20. cap. 4.* de quo vid. & *lib. eod. c. 7.* Quod & ipſum interim argumento eſt, non de æditius, qui ἱεροφύλακας, hic agi: hi quippe non a Magiſtratibus, neque ex Apparitorum cohorte, verum a Sacerdotibus ipſis & ex ἱερατικῷ ordine adpoſiti: vel etiam a teſtatoribus deſtinati, qui Templa extrui, ædificari iuſſiſſent. Et factum illud, de cuſtodibus inquam adpoſitis, non damnat Valentinianus: Nam & in commune, qui vel æqualitate inolita, vel vltro, cultus ſui religioniſque libertatem aliquibus conſtare, eosque ex æquo agere vult, nequicquam agit, niſi idem modis omnibus vim arcet, amouetque: quo alioquin etiam ſpectat *lex 9. 12. 20. 21. 25. 26. 27. infr. de Iudæis:* cuſtodibus etiam, ſi opus, & excubitoribus adpoſitis. Quod egregio exemplo haud ita pridem factum alicubi me coram memini. Illud tantum improbat Valentinianus Imp. quod Chriſtiani ad cuſtodiam Templorum Gentilitiorum adponerentur. Magiſtratus ſcilicet hoc tempore magnam adhuc partem Gentiles, & Romæ quidem, atque intra Præfecturam Vrbis poſiti, cuiuſmodi Symmachus ipſemet erat, cui *hac lex* inſcribitur, Præfectus Vrbi, idemque Epiſtolographi pater, cum ſat alio-
p. 3 quin militum & Officialium Gentilium in Officio ſuo ſeu cohorte haberent, quibus hanc delegarent Templorum cuſtodiam, Chriſtianos quoque, & vel potiſſimum, alicubi ad id delegere: non quod Templorum ſecuritati ſeu tuitioni ita melius conſultum putarent: verum (quod tum ex *Rubrica huius tituli*, tum ex ſeueriſſima *huius legis* ſanctione colligo) quod in contemtum Fidei Catholicæ Chriſtianæque Religionis, & cum plena eius iniuria, inuidiaque Chriſtianorum res hæc verteret: quorum auerſam ab omni ſuperſtitionis afflatu vel contagio mentem cum noſſent, eius tamen inquinamento eos ita quodammodo obiiciebant. Fieri enim non poterat, quin huiuſmodi Cuſtodes Templorum, vbi non Devs non Christvs inuocabatur (vt apud Chriſtianorum ſectas, licet inter ſe in aliquo diſſentientes) ſed vana numina, imo dæmonia, colebantur, inclamabantur: vbi non caſtæ religiones, verum funeſti ritus exercebantur, victimæ cædebantur, thura adolebantur, viſu ipſo, proſpectu, auditu, afflatu inceſtarentur, deque contaminatis ita contaminarentur. Imo fieri vix poterat, vt non aliquo interim, tot inter Miniſtros ſacrorum diſcurſantes, officiumque peragentes, contactu piaculoue inquinarentur, conſpurcarenturque. Quod certe Valentiniano ipſimet illi, cuius *hac lex* eſt, cum priuatus adhuc ageret, contigiſſe memorat Sozomenus *lib. 6. hiſtor. Eccl. cap. 6.* cum Iulianum Tribunus ipſe Numeri cuiusdam Palatini, qui proxime Imperatorem *cuſtodia* & præſidii cauſa ſequebatur, ad Templum deduxiſſet: ibi enim a Sacerdote (ἱερέα vocat Sozomenus *d. loco*: Theodoretus *lib. 4. cap. 5.* νεωκόρον.) *luſtrali aqua* adſperſus, non id tantum Iuliano incoram ægre tuliſſe, verum etiam ilico vindicaſſe, atque ideo in exilium miſſus memoratur. Igitur de eo quod dixi perlatæ querelæ a Chriſtianis ad Valentinianum Imp. quod ſibi ea re, Chriſtianæque fidei & diſciplinæ, atrox iniuria contumeliaque fieret: quæ funeſtis impiiſque Gentilium factis, non dico conſenſum vel conſcientiam ſuam commodare, ſed ne ſenſus quidem ſuos e tam propinquo contaminari patitur. Hinc adeo Tertullianus, quod huc proxime facit, *cap. 11. de corona militis*, militiam armatam in Chriſtiano in vniuerſum damnatam cupiens, militiæ huius vſum ad abſurdum ita deducit: Et *excubabit*, inquit, *pro Templis, quibus renunciauit?* Neque dubito, perlatam hanc querelam ad Valentinianum Imp. a Liberio Epiſcopo Romano, atque a Synodo Romana, quæ eo ipſo anno habita fuit, quo *hac lex* data eſt, *Valentiniano & Valente COSS.* Quare etiam directa ſeu emiſſa hæc conſtitutio ad Symmachum Præfectum Vrbis Romæ: Pariter vt *lex 8. ſupr. de Pœnis*, (quæ *huic ipſi* coniungenda videtur, ceu eiuſdem conſtitutionis pars, ad eundem Symmachum P. V. data eſt, & ad eundem finem collineat: nam & ibi prohibentur Chriſtiani ludo gladiatorio pœnæ loco addici. Nempe, cum ludi iſti, non ludi, aboleri in totum nondum poſſent, Chriſtianos ſaltem his addici noluit Valentinianus: quia Chriſtiana diſciplina ludos hos, publicaſque huiuſmodi voluptatis hoſtias, auerſaretur, oculoſque manuſque Chriſtianorum hoc cruento ſpectaculo paſci, fœdari, communicari, non pateretur, de quo dixi ad *l. 1. ſupr. de Gladiatoribus.* Igitur Chriſtianos iis corporibus ſeu miniſteriis aptari noluit Valentinianus, quibus vel ſenſa eorum manuſque feritatis vel ſuperſtitionis alicuius gentilitiæ ſpecie pollui, inceſtari, poſſent, quasque diſciplina Chriſtiana auerſatur. Aliter atque ſi de miniſterio innoxio ageretur, vbi nulla Chriſtianæ Religionis iniuria, nullus talis metus ſubeſt: Quare Chriſtianus quoque, innoxio, etſi obnoxio valde, piſtorum corpori, quod annonæ Vrbis Romæ ſeruiebat, pœnæ loco addici potuit: quod ab eodem Valentiniano *l. 8. ſupr. de Piſtoribus*, quæ ad eundem Symmachum P. V. data eſt, Imo & his duabus pariter coaſſanda videtur, conſtitutum eſt. Hæc, inquam, Valentinianus Imperator, ne *miniſterii* etiam alicuius ſpecie, vel *pœna* obtentu, Chriſtiani inceſtarentur, polluerentur. Quanto minus igitur in Chriſtianis vltroneum quemcunque ſeu ſpontaneum ritus alicuius Gentilitii participatum, communionem, μετοχὴν & ἑτεροζυγίαν idem tulerit? De quo alibi.

Illud adhuc monendum, videri cui poſſe Symmachi locum *l. 1. Epiſt. 40.* ad Agorium Prætextatum huc pertinere. Huic certe proximum id ſaltem; *Conuenit inter Sacerdotes vt in CVSTODIAM CIVIVM publico obſequio traderemus CVRAM DEORVM: Benignitas enim ſuperiorum, niſi cultu teneatur, amittitur: Ergo mihi tanto ornatior, quam ſolebat, cœleſtis factus eſt honor.* Verum non ita eſt: locus enim ille eſt de cura & cuſtodia Sacrorum reique diuinæ, vt ea nonniſi ciuibus Romanis mandaretur, non vero peregrinis: hac enim ratione Benignitatem Deorum prouocandam, ſi cultu & cura vitium retineretur. De hac eadem cura & officio, & quidem ſtati menſis, vid. eundem *epiſt. 45. lib. 1.*

Illud hic ſemel monendum; *Templorum* appellatione, hoc æuo, Gentilium templa indicari, vt præter *hanc legem*, docet inſuper *lex 3. ſupr. de operibus publ. d. l. 112. ſupr. de Decurion.* & *tit. de Pagan. Sacrif. & Templ. infr.* ac nominatim *l. 3. 4. 8. 16. 19.*

8. 15. 19. illius tit. & *l. 2. 3. infr. de Apoſtatis*: adeo quidem, vt *templorum cultus* pro cultu Gentilitio vſurpetur in *d. l. 112.* quæ data eſt Anno Domini 385. de quo dicam *infr. tit. de paganis, Sacr. & Templis ad Rubr.* Et hæc de cuſtodibus Templorum. Nam de Cuſtodibus Eccleſiarum, vt dixi, eſt *lex 26. infr. de Epiſcop. & Clericis.* Exemplum igitur iam tenemus, vindicatæ fidei Chriſtianæ a contumelia eorum, quibus Religionis ſuæ libertas ἐθελοθρησκεία conceditur.

Theodosii *M. Edictum, de Fide Catholica.*

II. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA Edictum ad (b) Populum Vrbis Conſtantinop.

Cunctos populos, quos (c) Clementiæ Noſtræ regit temperamentum, (d) in tali volumus Religione verſari, quam Diuinum (e) Petrum (f) Apoſtolum tradidiſſe Romanis, (g) religio usque nunc (h) ab ipſo inſinuata declarat: Quamque Pontificem Damaſum ſequi (i) claret, & Petrum Alexandriæ Epiſcopum, virum Apoſtolicæ ſanctitatis: *Vt,* (k) *ſecundum Apoſtolicam diſciplinam, Euangelicamque doctrinam Patris & Filii & Spiritus* 5
ſancti vnam Deitatem ſub parili (l) *Maieſtate, & ſub pia Trinitate credamus.* Hanc legem ſequentes, *Chriſtianorum Catholicorum,* (m) nomen iubemus amplecti: Reliquos vero dementes væſanosque iudicantes, hæretici dogmatis infamiam ſuſtinere: nec (n) conciliabula eorum *Eccleſiarum* nomen accipere, (o) diuina primum vindicta, poſt etiam motus (p) noſtri, quem ex cœleſti (q) arbitrio ſumpſerimus, vltione plectendos. Dat. III. Kalend. Mart. Theſſal. Gratiano V. & Theodoſio I. AA. coss. [380.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. de ſumma Trinitate & Fide Catholica.* Iungenda etiam eſt huic *l. lex 25. infr. de Epiſcopis.* Meminit *hanc leg.* Sozomenus *lib. 7. cap. 4.* Recteque eadem relata a C. Baronio in Annales Eccleſiaſticos, *Anno D. 380. n. 2.* Eam ipſam quoque indicare mihi videtur idem Theodoſius M. *l. 7. infr. de hæreticis. GOTHOF.*

(b) Idem Edictum eodem fine emiſſum quoque *ad Eutropium PP.* vt videlicet per eum cunctis populis innoteſceret: vt oſtendit *dicta lex 25. infr. de Epiſcopis*: quomodo ſcilicet eius *leg.* Inſcriptio habet in *Cod. Iuſt. l. 1. de criminin. ſacril. ID.*

(c) De hoc Relatiuo, *Quos,* vide *Commentarium. ID.*

(d) *Imperium* Cod. Iuſt. *Temperamentum,* hic eſt, vel temperatum, clemens, ciuileque imperium: ſic vt Clementiam ſuam oſtentare voluerit his verbis Imp. eoi conſentire videtur Sozomeni narratio: vel in genere regimen, imperium, quomodo habet *Cod. Iuſt.* ita ſcilicet Imperator *orbem temperare* dicitur: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(e) *Diuum* Cod. Iuſt. *ID.*

(f) ἐκ παύλου additum, in quibuſdam MSS. Baſilicorum: Quod a Theodoſio hic non additum: Irenæi ſane verbis, quæ mox conſignabo, conuenit. ID.

(g) Romæ conſtitutum. Ita e Veteribus Patribus multi graues Scriptores, etſi nonnulli hodie quoque ambigant: de qua quæſtione hiſtorico peculiares extant libelli. *ID.*

(h) *Vſquenunc,* recte. vid. *Gloſſ. Theod.* pro quo in *Cod. Iuſt. vſque adhuc*: eodem ſemper ſenſu, id eſt, ad præſens vſque tempus & *vſque nunc* continuata. Oroſius dixit, *lib. 7. cap. 29.* vſque ad nunc: quomodo etiam legitur in Edit. prim. Cuiac. & quæ in quart. prodiit. ID.

(i) Hac voce indicantur Vrbis Romæ ciues & incolæ, atque adeo Eccleſia Vrbis Romæ. *ID.*

(k) *Hoc eſt, vt* &c. ita *Cod. Iuſt.* Ed. prim. Cuiac. & quæ in quart. prodiit vinculo, orationis addito, maioris claritatis ergo. ID.

(l) *Parili*: vid. *Gloſſ. Theod.* & Lexicon Symmachian Parei. In *Cod. Iuſt. pari. ID.*

(m) Symmachus quoque quantumlibet Paganus, quadriennio tantum poſt *hanc leg.* Anno D. 384. *lib. 10. epiſt. 34.* hoc *Catholicorum* nomine Chriſtianos deſignat. *ID.*

(n) Hic vers. *nec conciliabula,* omiſſus *Cod. Iuſt.* quia in totum & abſciſe conciliabula Hæreticorum prohibita. ID.

(o) Nomine cenſeri. ID.

(p) *Motus noſtri.* Elegantius hoc, quam quod Cod. Iuſt. *animi noſtri*: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(q) Non putem Theodoſium M. hæc de ſe dicere, quales multæ hyperbolæ, & inſanæ formulæ his conſtitutionibus occurrunt: veluti *cœleſte Oraculum, Numen noſtrum,* &c. quæ cumulata habes in *Principe.* Verum his verbis intelligere mihi videtur, *Dei arbitrium,* & ſic regulam & formulam iuris diuini. *ID.*

COMMENTARIVS.

Normam ſeu Regulam & Canonem ſeu Typum Catholicæ Fidei, populis ſibi ſubditis, Imperii videlicet Orientalis, ac nominatim populo Vrbis Conſtantinopolitanæ, hoc Edicto ſuo præfert Theodoſius M. Anno D. 380. ſecundo Imperii ſui anno. Quo quidem Edicto populos ſibi ſubditos ad Catholicam Fidem reuocatum it, duplici ratione. Primo quidem παραδειγματικῶς reuocatis iis primum, ad exemplum Eccleſiæ Romanæ: deio duobus inſignium maxime & præcipuorum tum in Occidente, tum in Oriente Epiſcoporum, & principe quidem loco, Pontificis Romani

Digitized by Google

Romani exemplis & præiudiciis, qui Religionem Catholicam tum ſequebantur, tuebanturque, prælatis. Secundo, explicite ſeu *ὀνομαστικῶς*, propoſita *ἐκθέσει* ſeu formula Fidei, Apoſtolicæque & Euangelicæ doctrinæ, quam & Baſilius hoc tempore paſſim vrget, veluti *epiſt 72.* ſiu. *251. Edit. Benedictin.* *ἐκθέσει* inquam, de ſacroſancta Trinitate, qua breuiter pleriſque hæreſibus præſcribitur: Cui ſimiles duas alias accuratas de SS. Trinitate *ἐκθέσεις* idem Imp. Theodoſius M. propoſuit *l. 3. prox. infr.* & *l. 6. infr. de hæreticis:* quæ cum hac omnino concinunt & conferendæ ſunt. In quarum etiam poſtrema quartum inſuper præiudicium proponit Imp. Nicænæ Fidei ſcilicet, quam & a Maioribus traditam, & diuinæ Religionis teſtimonio atque adſertione firmatam addit. Quam Nicænæ fidei auctoritatem Theodoſius M. *hac leg.* non præfert: forte quod ea apud hæreticos exoſa tum maxime eſſet: vt proinde Theodoſius ſtudio ab ea abſtinuiſſe hic inter initia nunc videatur. Atque hæc quidem breuis huius conſtitutionis ſeu huius Edicti continentia eſt.

Quod quidem Theodoſii M. Edictum, non tantum cum interpretibus Codicis Iuſtinianei ordine inſpecto, filiam primogenitam recte dixeris, vt pote quæ prima omnium *eo Cod.* occurrat, quæque ideo variis & ſingularibus Repetitionibus, Commentariis, dotata fuit: verum etiam cum Card. Baronio recte, *Auream ſanctionem, piamque & ſalutare Edictum* nuncupaueris: Cui ſimilis alioquin altera eiuſdem Theodoſii M. poſterior aliquanto, imo gemina, occurrit, *d. l. 3. prox.* vbi ſimili quem dixi, more, quorundam Epiſcoporum in Fide ſanorum exempla aduocat, & proponit: Catholicamque Communionem ab his deſignat, *ἐκθέσει* Fidei primo loco propoſita, mox & Nicænæ Fidei, vt dixi, præiudicio addito.

Et hæc quidem noſtra inter initia Imperii ſui a Theodoſio M. emiſſa fuit; vti prima ſemper præcipuaque inter curas Principum, de rebus diuinis cura & ſollicitudo eſſe debet: quo populos ſcilicet ſuos, ſicubi, ſi quando a fide Catholica deuios, ad veram traduxiſſe velint Religionem: & in ſummam, quod Theodoſius Iun. ait, *l. 3. Cod. I. de Fide Cathol.* *πρέπει τῇ βασιλείᾳ τοὺς ὑπηκόους περὶ τῆς εὐσεβείας ὑπομιμνήσκειν, decet noſtrum imperium ſubditos de religione commonefacere.* Hoc exemplo igitur Theodoſius M. Imp. (vt Hiſtoricam nunc *huius leg.* cauſam ingrediamur:) cum videret, Orientem cui ipſe præerat, hæreſibus contaminatum, & per quadraginta iam totos annos, ſub Arianis Imperatoribus, (Conſtantio, inquam, & Valente) præualidas, ac nominatim Conſtantinopolitanum populum, in varias diſtractum ſectas & ſententias, ſic vt Eccleſia ab Arianis teneretur, (vt ex Sozomeno *l. 7. cap. 5.* aliiſque, ſed & Marcellino, *in Chronico, his ipſis COSS.* liquet; Theodoſius, inquam, Chriſtianiſſimus & Catholicus
p. 6. Imp. cum hæc videret, hæc inter Imperii ſui primordia, Arianam potiſſimum hæreſin peſſundaturam cupiens, viceuerſa Catholicis Orthodoxis Eccleſias reſtituturus (quod etiam mox factum ab eo, vt paulo poſt dicetur) ab ipſa prius Vrbe Regia, Conſtantinopoli inquam, huic malo mederi inſtituit: vnde velut ex acropoli ſeu capite exemplum in cætera deriuaretur, quod Sozomenus etiam, *hanc leg.* memorans, diſerte prodit. Et vero hanc ad rem obſeruandum, eodem exemplo ſcriptum & emiſſum hoc Edictum *ad Eutropium Præfectum Prætorio:* quo idem per eum cunctis iam populis ſub ditione ſua agentibus innoteſceret: vt diſcimus ex *Cod. Iuſt. l. 1. de crim. ſacril.* quæ hoc *Codice* poſita eſt *l. 25. infr. de Epiſcopis:* ſine Inſcriptione, *huic* coniungenda venit.

Igitur aureo hoc, pio & ſalutari Edicto Theodoſius M. populos ſibi ſubditos ad fidem Catholicam reuocaturus fuit: tum Primo, exemplis Eccleſiæ Romanæ: Secundo, duobuſque inſuper in Orbe Chriſtiano Epiſcoporum: tum tertio *ἐκθέσει* fidei ipſius, propoſitis. Idque emiſſo Edicto ex Vrbe Theſſalonicenſi: vbi videlicet ab Acholio Ep. hoc ipſo Anno 380. baptizatus fuit, teſte Socrate, *lib. 5. cap. 6.* & Sozomeno *lib. 7. cap. 4.* etſi poſterior hic temporis characteriſmum haud adeo aperte præferat, atque ab eo in Fide confirmatus fuit: Exemplo etiam Illyrici, quod Arii opinionem nunquam amplexum fuerat, verum in antiqua Fide ab Apoſtolis tradita, inque Concilio Nicæno confirmata, ſemper ſteterat: Quem etiam Acholium ipſemet Theodoſius M. velut optimum *συνεργὸν* ad Fidem Catholicam ſtabiliendam ſibi obtigiſſe gauiſus eſt, vt tradit Sozomenus, *lib. 7. cap. 4.* Vt proinde Acholio iſti Epiſcopo Theſſalonicenſi aureum hoc Edictum accepto ferre minus dubitem, pariter vt *legem 4. ſupr. de quæſtionib.* & octennio poſt, *legem 14. infr. de hæretic.* & *legem 2. ſupr. de nuptiis:* ſeu *l. 5. ſupr. de Adulter.* iuncta *l. 5 Cod. Iuſt. de inceſtis nuptiis.* Sane Ambroſius quoque *in epiſt. 22. pag. 229. Tom. V. Oper. Ed. Pariſ. 1614. ad Sacerdotes, & omnem Clerum pleb. Theſſalonicens.* de obitu, vita, virtutibus, & conuerſatione huius Acholii ſcripta, eum *Sanctum Virum* vocat, & *MVRVM FIDEI, gratiæ & ſanctitatis:* Eundemque *ſequente epiſt.* ad Anyſium ſucceſſorem eius *ſcripta*, pluribus commendat. Quin & ad eundem *tres* extant Baſilii *epiſtolæ*, quibus fidem eius deprædicat: vbi notandum *Ἀχόλιον* vocari, pariter vt nuncupatur a Socrate, *lib. 5. cap. 6.* Theodoreto, *lib. 5. cap. 9.* Sozomeno *lib 7. cap. 4.* Neque omitti oportet, quod Ambroſius ſcribit, eum precibus ſuis effeciſſe, vt Gothos de partibus Macedoniæ fugaret victores, ſæuiente lue & ardenti peſtilentia perturbatos, regreſſoſque poſtea pacem rogaſſe vt viverent. Et erat, vt dixi, Acholius Theſſalonicæ Ep. Theſſalonica vero hæc, vt id quoque adiiciam, totius Illyrici Metropolis erat, vt Theodoretus *lib. 5. cap. 17. init.* oſtendit, non modo Macedoniæ, quæ & ipſa Macedonia tamen in Illyrico fuit. Baronii enim lapſus eſt, cum Socratem hac parte erroris arguit, & Theſſalonicam, non in Illyrico, verum in Macedonia ſitam fuiſſe ſcribit. Idque etiam confirmat non parum *l. 33. ſupr. de Annon. & tribut.* Sed toto cœlo errat Alciatus, eumque ſecuti, qui exiſtimant hoc Edictum latum aduerſus Macedonianos; quibus vel ipſa temporum ratio refragatur: Macedoniani quippe Anno demum proximo 381. in Concilio Conſtantinopolitano damnati fuere, vt dicam *ad legem prox.*

Nunc ſubiiciamus Sozomeni verba, *lib. 7. cap. 4.* de hoc Edicto, vbi & cauſam eius promulgandi memorat, curque id ad Populum Vrbis Conſtantinopolitanæ emiſſum fuerit; videamuſque adeo quibus verbis eius ſententiam Scriptor iſte expreſſerit: Ἔγνω, inquit, τὰ πρὸς Ἕω στασιάζειν ὡς καὶ τοὺς λαοὺς εἰς διαφόρους αἱρέσεις μεμερίσθαι, καὶ μάλιστα δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν· λογισάμενος δὲ ἄμεινον εἶναι προαγορεῦσαι τῆς ὑπηκόης ἣν ἔχει περὶ τὸ θεῖον δόξαν, ὥστε μὴ βιάζεσθαι δοκεῖν ἀθρόον ἐπιτάττοντα παρὰ γνώμην θρησκεύειν: NOMON ἐκ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ προσεφώνησε τῷ ΔΗΜΩ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ· συνῄδει γὰρ ἐνθένδε, ὡς ἀπό τινος ἀκροπόλεως τῆς πάσης ὑπηκόου καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι δήλην ἔσεσθαι ἐν τάχει τὴν γραφήν· ἐδήλου δὲ διὰ ταύτης, βούλε-

σθαι

ϑαι πάντας τὰς ἀρχομένες ϑρησκείαν, ὡς ἐξ ἀρχῆς Ρωμαίοις παρέδωκε Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποςόλων, ΕΦΥΛΑΤΤΟΝ δὲ τότε ΔΑΜΑΣΟΣ ὁ Ρώμης ἐπίσκοπος, καὶ Πέτρος Ἀλεξανδρείας, μόνων τε τῶν ἰσότιμον Τριάδα ϑείαν ϑρησκευόντων, Καϑολικὴν τὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζεσϑαι: τὰς δὲ παρὰ ταῦτα δοξάζοντας, αἱρετικὰς προσαγορεύεσϑαι, καὶ ἀτήμας εἶναι, καὶ τιμωρίαν προσδέχεσϑαι: *comperit Orientem verſus prouincias tumultuari, ita vt populi in varias ſectas diuiſi eſſent, ac præcipue Conſtantinopoli. Cum igitur apud ſe reputaſſet, ſatius eſſe, vt ſuam de diuinitate ſententiam ipſis ſubditis ſuis palam prædicaret, ne vim inferre videretur, repente inuitis, quid colendum eſſet præcipiendo, Theſſalonicæ poſitus, legem dedit ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ. Perpendebat enim animo, fore, vt illinc tanquam ex arce totius imperii, reſcriptum ſuum reliquis quoque ciuitatibus breui innoteſceret. Significabat autem eo reſcripto, velle ſe, vt omnes ſubditi ſui eam religionem ſequerentur, quam Petrus Apoſtolorum princeps Romanis ab initio tradidiſſet, & quam eo tempore Damaſus Romanæ Vrbis Epiſcopus, ac Petrus Alexandrinus ſeruarent. Vtque eorum duntaxat Eccleſia, qui diuinam Trinitatem æquali honore colerent, Catholica nominaretur: qui vero aliter ſentirent, hæretici dicerentur, infameque eſſent, ſeque ſcirent ſupplicio afficiendos.* Vbi inter cætera notandum quod ait, Theodoſium, ad *hanc leg.* deſcendiſſe, *conſiderantem fore conſultius, vt ipſe prius ſuam de Religione confeſſionem ſubditis ſuis ederet, ne opprimere videretur eos, ſi repente Religionem ſuſcipiendam præciperet, nulla lege circumſcriptam.* Quæ forte pertinent ad explicationem verborum iſtorum *huius legis: Clementiæ noſtræ TEMPERAMENTVM.*

His ita breuiter præmiſſis, de continentia huius Edicti, de Theodoſii M. inſtituto, deque iis, ad quos id emiſſum, quo ſuaſore, & vnde, ſeu ex quo loco, ad illuſtrationem Inſcriptionis & ſubſcriptionis. Nunc accuratius de *huius leg.* continentia videamus. Igitur, cum in immenſa tum temporis, Orientis, & Eccleſiarum Orientalium confuſione difficile foret inter lacus contritos, qui aquam non haberent, intelligere, vbi fons ſignatus & hortus ille concluſus eſſet, Theodoſius M. populis ſuis ſeu ſubditis non tantum Catholicæ fidei formulam, ſeu ἔκϑεσιν in genere proponendam duxit: verum initio exemplum Eccleſiæ Romanæ præferendum, his verbis: *In tali volumus Religione verſari, quam diuinum Petrum Apoſtolum tradidiſſe Romanis, Religio vſque nunc ab ipſo inſinuata declarat:* Quibus verbis, non tantum Romanis ſemel traditam religionem teſtatur, verum eandem ita traditam, vt deinceps ad hanc diem in tradita ſemel Religione perſtiterint: id enim eſt quod indicat his verbis, *VSQVE NVNC ab ipſo INSINVATA declarat.* Inſinuatum eſt, quod traditum ſemel, deinceps in ſinu cuſtoditum habetur, ſeruaturque.

Secundo loco Theodoſius M. hoc Edicto populis ſuis proponit, ſequendum exemplum & authoritatem duorum inſuper in orbe Romano Epiſcoporum, qui videlicet tum inter Epiſcopos clari maxime, rectamque fidem ab Apoſtolis & Euangeliſtis traditam ſeruabant; ac nominatim a Diuino Petro Romanis traditam & inſinuatam: quam Damaſus Vrbis Romæ & Principalis & Virginis Eccleſiæ, quæ hæreſes ſemper reſpuit, Epiſcopus tum, ſequebatur. Cui & Petrum Alexandrinum, ceu fide quoque coniunctum, & dignitate proximum ſociat, inſigni elogio ſuperaddito, cum eum *Virum Apoſtolicæ Sanctitatis* vocat: tacita, vt videtur oppoſitione Damaſi & Romanæ Eccleſiæ, quæ ab Apoſtolo fundata fuit, ſicut Alexandrina a Marco Euangeliſta: quo pertinent mox illa, *Apoſtolicam diſciplinam, Euangelicamque doctrinam.*

Et cauſam iſtorum exemplorum præferendorum p. 7. iuxta auctoritatem earum Eccleſiarum reddit: nempe quod hi Epiſcopi Apoſtolicam Religionem ab Apoſtolo Petro Romanis traditam, inſinuatam, & Euangelicam doctrinam ſequerentur, & vt etiam Sozomenus recte expreſſit, ἐφύλαττον τότε, quod, inquam, in fide illibati manerent, & Apoſtolicum Euangeliſtarum depoſitum illæſum ſeruarent; cum non ſic ſe tum haberent res Orientis, vt diſerte ſcribit Baſilius *epiſt. 61. 69. 324. ſiu. Ep. 90. 91. 92. Edit. Benedictin.* Alioquin quid opus erat, normam & regulam ipſam Catholicæ Fidei populis ſuis tam ſolicite præſcribere, his Verbis: *Vt ſecundum* &c. & quidem Apoſtolicam & Euangelicam, ſi Theodoſius velut Regulam vnicam & Canonem, Eccleſiam Romanam, & hæc duo Epiſcoporum Lumina, hanc ξυνωρίδα Eccleſiæ oſtendere voluiſſet: Satis enim fuiſſet, populos ad eos remitti, vel ad alterutrum, & quidem ad Damaſum potiſſimum, ſi id *centrum communionis* vt loquuntur, agnoſci ea re voluiſſet, velut a cuius nutu res Chriſtiana tum penderet? Verum non ita res eſt: Exemplum enim huius ξυνωρίδος a Theodoſio M. clare præferri videmus, quod duo Epiſcopi illi, Summates, & in his omnium Princeps Pontifex Romanus, hoc cœlo hoc ſæculo, veræ Religionis lumen & Apoſtolicam Euangelicamque doctrinam præferrent, tuerenturque. Deinque παραδειγματικῶς, velut duo exempla, maxime viſibilia & in conſpicuo poſita. Et potiſſimum quidem Pontificis Romani, & Eccleſiæ Romanæ: Idque priſco iam inſtituto. Sic enim & iam olim quoque Irenæus Lugdunenſis, de ipſamet ſanctiſſima in Fide Eccleſia Romana: *Huius*, inquiebat, *EXEMPLO prauam omnem diſciplinam profligamus.* Et rationem ſubiicit eandem cum hoc Edicto, *aduerſus hæreſes lib. 3. cap. 3. pag. 278. Tom. 2. part. 2. Biblioth. Patr. maxim.* vt Latina interpretatio habet: *Sed quoniam valde longum eſt, in hoc tali volumine omnium Eccleſiarum enumerare ſucceſſiones, maxima & antiquiſſima, & omnibus cognita, a glorioſiſſimis duobus Apoſtolis Petro & Paulo Romæ fundata & conſtituta Eccleſia, eam quam habet ab Apoſtolis traditionem, & annunciatam hominibus Fidem, per ſucceſſiones Epiſcoporum peruenientem VSQVE ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquomodo, vel per ſui placentiam malam, vel vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam ſententiam, præterquam oportet colligunt: Ad hanc enim Eccleſiam, propter potentiorem principalitatem, neceſſe eſt omnem conuenire Eccleſiam; hoc eſt eos, qui ſunt vndique fideles: in qua ſemper ab his vndique, conſeruata eſt ea, quæ eſt ab Apoſtolis traditio.* Quibus poſtremis Irenæi verbis reſpondet egregie Symmachi locus *lib. 4. epiſt. 28.* de vniuerſali ad Vrbem Romam conuentu. *Tibi*, inquit, *proficiſcentium Romam maior facultas. Primo, quia in COMMVNE IMPERII CAPVT VNDIQVE GENTIVM CONVENITVR: tum quod Clementiſſimum Principem in hac parte degentem varia omnium deſideria vel neceſſitates ſequuntur.* Vt & Herodiani locus *lib. 1. cap. 12.* ἅτε πολυανϑρώπῳ τε οὔσῃ, καὶ τὰς ΠΑΝΤΑΧΟΘΕΝ ὑποδεχομένῃ, *quæ per ſe populo abundaret, & aduenas toto orbe confluentes exciperet.* Hæc inquam duo loca velut παράλληλα Irenæi verbis notanda ſunt. Neque abſimile eſt, quod Gregorius Nazianzenus *Oratione 32. p. 517. Edit. Paris. & Colon. ſiu.*

Lipſ.

Lipſ. Conſtantinopolitanam Vrbem non tantum, τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμὸν, γῆς καὶ θαλάσσης ὅτι κράτιστον, *orbis oculum, terra marique potentiſſimam*, verum etiam ἑῴας τι καὶ ἑσπερίας λήξεως οἷον σύνδεσμον, ΕΙΣ ΗΝ ΤΑ ΠΑΝΤΑΧΟΘΕΝ ἄκρα συνῆρξεν, καὶ ὅθεν ἄρχεται ὡς ἐμπορίου κοινοῦ τῆς ΠΙΣΤΕΩΣ, *orientalis atque occidua ora velut vinculum, ad quam extremi totius terra fines concurrunt, & a qua velut a communi fidei emporio incipiunt.* Quibus addendus & Marcellini locus *lib. 16. cap. 10.* vbi de Conſtantii Romam Aduentu. Ad rem. Eodem ſenſu & exemplo, Tertullianus *aduerſus hæreticos* ſcribens *cap. 36.* inter cæteras Eccleſias Apoſtolicas, Romanæ quoque auctoritatem præfert Africanis: *Vnde nobis quoque*, inquit, *AVCTORITAS præſto eſt.* AVCTORITAS, id eſt, illuſtre præiudicium & exemplum. Eodem ſenſu Cyprianus *Epiſt. 59. pag. 136. Edit. Ioan. Oxon.* dixit: *Eos eſſe Romanos, ad quos perfidia non poſſit habere acceſſum.* Eodem prorſus exemplo, atque eadem ſemper ratione, biennio ante hoc Edictum (vt recte ſupputat Emin. Baronius *Anno D. 378. num. 6.*) D. Hieronymus in Syria Antiochenæ Diœceſeos ſeu Patriarchatus verſans, cum Eccleſia Antiochena in tres diuiſas partes eſſet, & (vt ipſemet *Epiſt. 57. init. Tom. II. Oper. Ed. Franc. apud Chriſt. Genſch.* ad eum ipſum Damaſum Epiſcopum ſeu Pontificem Romanum ſcribit) *vetuſto inter ſe Oriens populorum furore colliſus, indiſciſſam Domini Tunicam minutatim per fruſta diſcerperet*, ipſe vero Hieronymus a Schiſmaticis hæreſeos Sabellianæ appetitus cum Epiſcopo Antiocheno communicaret, duas ad Damaſum Epiſtolas, puta *epiſt. 57.* & *58.* ſcripſit, quo videlicet is ſibi ſignificaret, apud quem in Syria communicare deberet, & vt ipſemet etiam loquitur, *Cathedram Petri, & fidem Apoſtolica ore laudatam, conſulendam ſibi* cenſuit: *quod* ſcilicet *profligato a ſobole mala* (id eſt, ab Oriente) *patrimonio, apud Occidentales ſolos incorrupta Patrum SERVARETVR hæreditas.* Denique *quod TVM in Occidente ſol Iuſtitia oriretur: in Oriente autem Lucifer, qui ceciderat, ſupra poſuiſſet thronum ſuum.* Imo idem ſimili prorſus ratione & exemplo, quo Theodoſius M. hoc Edicto, ad eorundem Damaſi & Petri Alexandrini exemplum prouocandum ſibi duxit, *Ep. ad Marcum Presbyterum Tom. II. pag. 211. Edit. Francf. Hæreticus*, inquit, *vocor*, ὁμοούσιον *prædicans Trinitatem, Sabellianæ impietatis arguor: tres ſubſiſtentes veras, integras perfectaſque perſonas indefeſſa voce pronuncians. Si ab Arianis, merito: ſi ab Orthodoxis, qui huiuſmodi arguunt fidem, Orthodoxi eſſe deſierunt: aut ſi iis placet, hæreticum me CVM Occidente, hæreticum cum Ægypto, hoc eſt, cum DAMASO PETROQVE condemnent. Quid vnum hominem, exceptis ſociis criminantur?* Qui Hieronymi locus huic Edicto plane geminus eſt: nam & exemplo pariter ſeu auctoritate vtriuſque & Damaſi & Petri ſimul ſeſe tuetur. Quomodo idem, *Apologia 3. aduerſus Rufinum Tom. II. pag. 159. Edit. Francf.* eoſdem duos τροπαιοφόρους vocans, *iungamus dextras, animos copulemus, & DVOS Orientis atque Occidentis* τροπαιοφόρους *alacri ſequamur inceſſu*: Theophilum Alexandrinum indicans: & Anaſtaſium Ep. Romanum: quos & paulo poſt nominat & componit, vtrumque etiam Papam appellans: Sed & *aduerſus Vigilantium Ep. 60. Tom. II. pag. 84.* eodem reſpexit: *Quid facient Orientis Eccleſia? quid Ægypti, & ſedis Apoſtolicæ?* Similiter Ambroſius *in Prolegomenis libri 1. de Spiritu ſancto in fin. Quantos ergo & Conſtantinopoli, quantos poſtrema toto hac die in orbe mundaſti? non mundauit DAMASVS, non mundauit PETRVS, non mundauit Ambroſius, non mundauit Gregorius: noſtra enim ſeruitia, ſed tua ſunt Sacramenta.* Idem Ambroſius *epiſt. 83* ſiue *enarratione de paſchal. celebritatis ratione, pag. 305. Tom. IV. Oper. Edit. Pariſ.* in alia re: *Paſt Ægyptiorum ſupputationes, & Alexandrinæ Eccleſiæ definitiones, Epiſcopi quoque Romana Eccleſia, meam adhuc expectant ſententiam, quid exiſtimem ſcribere de die Paſcha.* Similiter & Sozomenus, *lib. 6. cap. 25. Cum Apollinariorum hæreſim ad multos ſerpere DAMASVS Epiſcopus Romanus, & PETRVS Epiſcopus Alexandrinus certiores facti fuiſſent, primos omnium Concilio Romæ conuocato, eam alienam eſſe ab Eccleſia Catholica PRONVNCIASSE.* Quibus & ſimilia vide apud Rufinum *lib. 1. c. 20.* Imo & iam olim ita iuncti Romanus & Alexandrinus Epiſcopi: Athanaſius *epiſt. de Synodis Arimin. & Seleuc. pag. 918.* p. 8.
Tom. I. Oper. Edit. Colon. ſiu. Lipſ. Διονύσιοι γὰρ δύο γεγόνασιν ἔμπροσθεν πολὺ, τῶν ἑβδομήκοντα τοῖς καθελόντων τὸν Σαμοσατέα· τούτων ὁ μὲν τῆς Ῥώμης, ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἦν Ἐπίσκοπος· *duo enim Dionyſii diu ante eos ſeptuaginta fuerunt, qui Samoſatenſem ſuſtulerunt, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præſul erat.* His igitur tot ſimilibus exemplis Theodoſius M. quoque ad Damaſi Ep. Romani & Petri Alexandrini fidem & communionem hoc Edicto ſubditos ſuos reuocare inſtituit. Quem eundem morem ſecutus & Theodoſius Iun. *l. vltim. infr. de his qui ſuper Relig. contend.* vbi aliorum iam exempla aduocat ſeu præfert: ſecutus & Martianus Imp. *l. 8. Cod. Iuſt. de hæretic.* ibi: *& ſicut Athanaſius & Theophilus & Cyrillus ſanctæ recordationis Epiſcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant:* Idque non tantum Alexandrinæ, & Ægyptiacæ Diœceſi, verum etiam *diuerſis*, id eſt, omnibus aliis prouinciis. Imo, eundem quoque morem ſecutus idem Theodoſius M. Edicto ſuo ad Cynegium PP. quod refert Baronius Anno D. 388. *num.* 95. ſecuti Honorius *l. 45. infr. de hæreticis*: Valentinianus III. *l. 62. eod.* Imo eundem retinuit idem Theodoſius M. *d. l. 3. infr. eod.* prælatis exemplis PROBABILIVM multorum per Orientem Sacerdotum, quod probam ſcilicet fidem illi tum ſequerentur, ſeruarent, conſeruarent, δοκίμων. Et vt Sozomenus diſerte *legem* illam commemorans ait, *lib. 7. cap. 9. in fin.* τούτους γὰρ καὶ βασιλεὺς ἐπῄνεσεν, ἰδὼν καὶ συγγενόμενος, καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων, *iſtos enim tum Imperator ipſe approbauit: cum eos vidiſſet & allocutus eſſet, tum egregia de illis conſtabat fama, quod Eccleſias ſuas ſanctiſſime gubernarent.* Igitur ob emendatæ vitæ famam, & perſonarum grauitatem. *Probabilis* vox, cum de rebus & actionibus paſſim vſurpetur, dicitur & de perſonis: (quo ſenſu Græci δοκίμους vocant,) vt *ea leg. 3.* ita & *l. 2. ſupr. de Scenicis*: & *l. 44. infr. de Epiſcopis.* Sic & apud Symmachum *lib. 5. epiſt. 40.* Probabiles Viri: & *epiſt. 80. lib. 2.* Probabilis amicus: & ſimiles aliæ plures locutiones. Sic igitur liquet Damaſum Pontificem, ſic Petrum Alexandriæ Epiſciſcopum Apoſtolicæ ſanctitatis Virum, vt principalium Eccleſiarum Sediumque toto orbe primarum Epiſcopos, & probabiles, tum maxime Sacerdotes δοκιμωτάτους, & Damaſum quidem inter omnes Summatem, Apoſtolica ſanctitate cæteris hoc æuo prælucentem a Theodoſio M. iuxta alia pro exemplari Fidei Catholicæ propoſitum. De quo alioquin Damaſo hac parte aliunde quoque argumenta ſuppetunt: & de Petro quoque Baſilii *epiſt. 320. ſiu. 133. Edit. Benedictin.* Gregorii Nazianzeni *oratio 24.* εἰς τοὺς Αἰγυπτίου ἐπιδημήσαντας, *in Ægyptiorum aduentum.* Vincentius

centius Lirinenſis *fine Commonitorii.* Etſi ſcimus alioquin, Baſilii aliquando per hæc tempora querelas, vt de cæteris Occidentalibus, ita & de Damaſo ipſo, quaſi Orientalium Eccleſiarum ſtatum tum miſerrimum ad curam ſuam minus reuocantibus. Quam ego litem meam nunc non facio. Ex ſuperioribus igitur iam patet, quo more, quo exemplo, Theodoſius M. exemplum Romanæ Eccleſiæ Damaſique & Petri Alexandrini in Fide ſequendum hoc Edicto inter alia propoſuerit: Quo ſane ſenſu Catholicæ Fidei *Canon* hic dici quoque poteſt: quomodo Acholius, quod *ſupra* vidimus, ab Ambroſio, *Murus Fidei* vocatur: & Gregorius Nazianzenus *epiſt. 28. ſeu 38. ad Simplicium hæreticum*, Baſilium diſerte vocat, τὸ τῆς πίςεως ἔρεισμα, τὸν τῆς ἀληθείας ΚΑΝΟΝΑ, καὶ χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας, *fidei columen, veritatis normam, & formam Eccleſiæ.* Et ita quidem hiſtorica huius Edicti enarratione defuncti ſumus: vbi quinque certe illuſtria, ad Romanæ Sedis prærogatiuam, aperte continentur: nempe Primo, Petrum Apoſtolum Apoſtolicam Romanis doctrinam tradidiſſe. Secundo, traditam ſemel ab eo Religionem Romanis VSQVE TVNC inſinuatam manſiſſe, cuſtodiieque habitam. Tertio, Ad Eccleſiæ Romanæ Fidem & exemplum prouocatum, reuocatosque populos & Chriſtianos: vnde Baſilica quoque Damaſum *Petri ſucceſſorem* hic faciunt: Δάμασος ὁ καὶ διάδοχος αὐτοῦ δεξάζει. Quarto, Summam inter Epiſcopos, Pontificis Romani dignitatem & auctoritatem ab antiquo ſemper fuiſſe, atque ideo ad eius Fidem & Communionem potiſſimum prouocatum, vtpote qui traditam Romanis Religionem a PETRO, inſinuatamque SEQVERETVR. Quinto, Tandem notandum quod de ipſomet Damaſo Pontifice Romano hic dicitur. Ad cætera quæ ad *huius leg.* illuſtrationem facere poſſint, tranſeamus. Primo, notandum (quod ſtrictim ſupra indicauimus.) coniungendam cum *hac. leg.* eſſe *legem 25. infr. de Epiſcopis*: cuius ſententia eo pertinet, quinam *Paſtores* Eccleſiis præficiendi ſint, et quidnam eorum muneris ſit, quam retro culpabiles, qui muneri ſuo non ſatisfacerent, vt ad *eam leg.* plenius oſtendetur. Nempe eiuſdem Principis curæ fuit, & rectam Fidem populis ſuis, ſeu ſubditis, inſinuare; & de Paſtoribus, qui eam populis proponerent, inculcarent, curamgererent, vt ad fidem Catholicam ſtabiliendam fidi ἀγαθοὶ συνεργοὶ eſſent, καὶ πρὸς πᾶσαν ἱερωσύνης ἀρετὴν ἐπταγμένοι, *& cunctis ſacerdotalis officii dotibus exornati*, quod in Acholio ſibi obtigiſſe, huius conſtitutionis vtpote ſuaſore, rogatore, Theodoſius ſibi gratulatus eſt.

Secundo obſeruandum, apertiſſimum eſſe Theodoreti lapſum, *lib. 5. cap. 2.* qui *hanc leg.* Gratiano tribuit, eo quod eius quoque nomen Inſcriptio præferat: cum tamen, quod aperte docet eadem Inſcriptio, *Edictum ad populum Vrbis Conſtantinopolitana*, & ſubſcriptio, *Dat. Theſſalonica*, prætet rem ipſam, Theodoſio M. ea accepto ferenda ſit. Quibus accedat & Sozomeni auctoritas: Quod recte quoque obſeruauit Doctiſſimus Blondellus, *de Primatu, p. 198.* Et certe, vt id addamus, Theodoretus aperte *hanc leg.* miſcuit cum Gratianea *leg. 5. inſr. de hæret.* Sed & eiuſdem error eſt, cum *hanc ipſam leg.* memorauit: & in eo quidem etiam, quod iuſſas ait *Eccleſias his tradi, qui Damaſo communicarent*: τοὺς θείους οἴκους παραδοθῆναι ταῖς τὴν Δαμάσου κοινωνίαν προασπαζομένοις, cum tamen, vt vidimus, hiſtorica narratione retenta, Damaſo Petrus quoque hic ſocietur. Etſi idem tamen, eiuſdem Damaſi elogium conuenienter *huius leg* ſententiæ, haud male expreſſit: ἀξιεπαίνῳ βίῳ κοσμούμενος, καὶ πάντα λέγειν καὶ πράττειν ὑπὲρ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων αἱρούμενος; *laude digna vita decoratum*, ait, *& quiduis dicere & facere pro dogmatibus Apoſtolicis paratum.* Quæ poſtrema verba ita Interpres vertit: *quoad eius fieri poterat, doctrinam Apoſtolicam tutatum eſſe.* Idem etiam recte ſententiam *dicta leg. 25. infr. de Epiſcopis*, quam cum *hac* coniungendam modo docui, expreſſit vel adumbrauit: τοὺς δὲ ἀρίστους ποιμένας τοῖς θείοις ποιμνίοις ἀποδοθῆναι προσέταξε, *optimos vero paſtores diuinis eorum gregibus reſtitui iuſſit.* At enim in cæteris turbide multa hac parte Theodoretum narrare Baronius quoque iam recte omnino obſeruauit.

Tertio notandum, hoc Edictum, velut monitorium & præparatorium, ſecutam eſſe hoc ipſo Anno menſe Decembri traditionem Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Catholicis, Arianis ereptæ, a Theodoſio Conſtantinopoli iam conſtituto, vt teſtatur Socrates, *lib. 5 cap. 7. in fin.* Sozomenus *lib. 7. cap. 5.* Philoſtorgius, *lib 9. c. 19.* Marcellinus, *in Chronico, his ipſis COS S.* de quo dicam *ad legem prox. & l. 6. infr. de hæret.*

Quod poſtremum caput *huius leg.* attinet, duo ibi continentur. Primum Catholicos reſpicit: *Poſterior* ſanctio eſt in Hæreticos. Nempe Theodoſius M. *hanc legem* ſequentes, *Chriſtianorum Catholicorum* nomen amplecti iubet; vbi male Baſilica, Χριστιανῶν Καθολικῶν ὄνομα Chriſtianorum p. 9.
ſcilicet Catholicorum ideo, quia & Hæretici *Chriſtianorum* nomine cenſebantur, teſte Baſilio *ep. 71. ſiu. 139. Edit. Benedictin.* Porro *Chriſtianorum Catholicorum*, id eſt, Orthodoxorum: *Catholici* pro Orthodoxis: *Catholica* (inquit Auguſtinus *epiſt. 48. ſiu. 93. cap 7. num. 23. Edit. Benedictin.*) *quod totum veraciter tenet.* Optatus *lib. 2. cap. 1. Catholica quod ſit rationabilis, & vbique diffuſa.* Hoc ſenſu idem Auguſtinus, *epiſtola 152. ſiu. 141. num. 6. Edit. Benedict. Catholicas Tranſmarinas, Catholicas Africanas* vocat. Idem *de Genes. ad litter. lib. imperfect. p. 94. Tom. III Ed. Benedictin. Eccleſia Catholica dicitur ex eo, quia vniuerſaliter perfecta eſt, & in nullo claudicat, & per totum Orbem diffuſa eſt.* Hoc ſenſu, Hilarius Epiſcopum ſeſe *Eccleſiæ Catholicæ Vrbis Romæ* nuncupat. Hoc ſenſu, Epiſcopi ſubſcripti teſtamento Gregorii Nazianzeni, *Catholicos* ſeſe huius, vel illius Eccleſiæ vocant. Cyrillus in *Catecheſi 18. num. 23. pag 296. Edit. Benedictin.* Καθολικὴ καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων, καὶ διὰ τὸ διδάσκειν καθολικῶς καὶ ἀνελλειπῶς, ἅπαντα τὰ εἰς γνῶσιν ἀνθρώπων ἐλθεῖν ὀφείλοντα δόγματα. *Catholica enimuero vocatur, eo quod per totum orbem ab extremis terræ finibus ad extremos vſque fines diffuſa eſt. Et quia vniuerſe & abſque defectu docet omnia, quæ in hominum notitiam venire debent, dogmata.* Nempe cum hæretici quoque Catholicos ſeſe venditarent, & ratione temporis, & ratione loci (quæ propria eſt alioquin huius vocis ſignificatio) tertio iam ſignificatu ea vox elata pro Orthodoxis: Et vero ita paſſim Patres & Imperatores eam vocem vſurpant; Alii omnes notiones in vnum cumulant.

Quod *ſanctionem* huius legis attinet, ea Theodoſius M. Quatuor tum de hæreticis prædicat, odiumque in eos ſcite teſtatur, tandem & vindictam iiſdem comminatur. Primo, *Dementes ſcilicet & Veſanos* eos vocat, Secundo, *Infamiam* hæretici dogmatis ſuſtinere eos iubet, de quo ad *tit. de*

hæreticis: Sane & Sulpitius *Seuerus, lib. 2. hiſtor. ſacræ, cap. 45.* ſa.non ſemel *hæreſis infamiam*, ait. Tertio, *Conciliabula* eorum, Eccleſias vocari non oportere. Quarto, Tandem præter diuinam vindictam, ſuam etiam *ultionem* comminatur. Quæ vt per ſe alioquin clara ſunt, ita ex aliis Legibus, *tit. de hæreticis*, facile illuſtrari poſſunt.

Duo errores refutandi ſuperſunt: Prior eſt vulgaris eorum, qui ex his verbis, *Cunctas populos*, inepte colligunt, etiam hodie ἀνεστηκτὰ multi, omnes populos vt olim, ita & hodie Imperatori de iure ſubeſſe. Quos vt vel ſenſus communis refutat, ita hæc vel ipſa *lex*. Primo quidem videmus ex Inſcriptione, Gratianum & Valentinianum Theodoſii M. in Imperio conſortes fuiſſe: quibus ſingulis ſua portio in Imperii diuiſione ceſſit: & Theodoſio quidem *huius leg.* Auctori Oriens. Secundo hunc errorem refutant vel illa, *Cunctas populos quos Clementiæ noſtræ regit temperamentum:* vbi vox Q v o s ſuum Antecedens reſtringit. Imo quamlibet abeſſent, tamen vt dixi cuncti populi *hac leg.* non alii forent, quam qui Theodoſio M. ſuberant, id eſt, Imperii Orientalis: hæc enim vt dixi pars Imperii Theodoſio ceſſerat. Itaque tantum abeſt, totus *Orbis* his verbis indicetur; vt contra, ne totus quidem *Orbis Romanus* intelligatur; vt delirium patiantur neſcio qui inſani Politici, qui Imperatorem totius Orbis, quantus quantus, Imperatorem iure eſſe hinc colligunt, & hodie paſſim volunt. Recte ſane & totus Orbis, in Euangelio pro orbe Romano toto effertur: & Antoninus, quo tempore ſolus Imperium Romanum obtinebat, ſeſe κόσμου κύριον venditabat, in *l.* ἀξίωσις, *D. ad leg. Rhod.* Sed neque κόσμος ibi eſt Orbis totus, verum Romani Imperii orbis, & vt loquitur Tertullianus, *tota Romanitas, de pallio, cap. 4.* Denique recte Chryſoſtomus *ad Pſalm. 44. in fin.* τὰ μὲν τῶν βασιλέων νόμιμα, ἔσω τῶν οἰκείων ὅρων ἔχει τὴν ἰσχύν. ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς οὐκ ἂν δύναιτο νομοθετεῖν Πέρσαις, οὐδὲ ὁ Περσῶν Ῥωμαίοις, *&* *regum quidem leges rata ſunt & valida intra eorum fines: Imperator Romanorum Perſis non poſſet ferre leges, neque Perſarum Rex poſſet ferre leges Romanis.* Quare nugari deinceps deſinant Interpretes *Codicis Iuſtinianei*, & Politici illi, qui in hanc vnam, quam dixi, quæſtionem hic ferme ſeſe diffundunt: imo, ſi Deo placet, in illam, *Quinam ſtatutis alicuius loci teneantur.*

Et eſt error Mercerii II. *Opinion. vltim.* cum *hac leg.* tres veræ & Catholicæ Religionis notas exprimi ait: Prima equidem hic deſignatur, *Antiquitas*, Apoſtolica ſcilicet & Euangelica, nam & hæc vera Antiquitas eſt, ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, vt Sozomenus ipſe loquitur in *huius leg.* interpretatione. Item ſecunda, *Conſtantia* ſcilicet in Fide ſeruanda, & ſequenda Religione ſemel tradita, & inſinuata ab Apoſtolis. Tertia nota hic nuſpiam apparet, vel indicatur, *Vniuerſitas*, iuquam; nam & quid *Catholicorum* appellatione hic intelligendum ſit? iam oſtendimus: & res ipſa id refutat: Orbem enim & quidem Orientem hæretici hoc tempore ferme implebant, vti ſub Conſtantio Imp. totius ferme Orbis ſeſe Arianum viderat, & miratus fuerat.

Theodosii *M. altera conſtitutio, de Fide Catholica.*

III. (a) Idem AAA. ad Auxonium (b) Proc. Aſiæ. (c)

Episcopis tradi omnes Eccleſias mox (d) iubemus, qui vnius maieſtatis adque virtutis Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum confitentur, eiuſdem gloriæ, claritatis vnius: nihil diſſonum profana diuiſione facientes, ſed Trinitatis ordinem, (e) perſonarum adſertionem, & diuinitatis vnitatem: Quos conſtabit communione (f) Nectari (g) Epiſcopi *Conſtantinopolitanæ* Eccleſiæ, Timothei (h) nec non (i) intra Ægyptum *Alexandrinæ* Vrbis Epiſcopo (k) eſſe ſociatos; Quos etiam in *Orientis* partibus, Pelagio (l) Epiſcopo Laodicenſi, & Diodoro (m) Epiſcopo Tarſenſi: in *Aſia* nec non Proconſulari, adque Aſiana Diœceſi, Amphilocio (n) Epiſcopo Iconienſi, & Optimo (o) Epiſcopo Antiocheno: in *Pontica* Diœceſi Helladio (p) Epiſcopo Cæſarienſi, & Otreio (q) Meliteno, & Gregorio (r) Epiſcopo Nyſſeno: (s) Terennio (t) Epiſcopo Scythiæ, Marmario (v) Epiſcopo Marcianop. communicare conſtiterit: Hos ad obtinendas Catholicas Eccleſias ex communione & conſortio probabilium (x) Sacerdotum oportebit admitti. Omnes autem qui ab eorum, quos commemoratio ſpecialis (y) expreſſit, fidei communione diſſentiunt, vt manifeſtos hæreticos ab Eccleſiis expelli, neque his penitus poſthac obtinendarum Eccleſiarum Pontificium (z) facultatemque (aa) permitti, vt veræ (bb) ac Nicenæ (cc) fidei
p. 10 ſacerdotia (dd) caſta permaneant: nec poſt euidentem præcepti noſtri formam malignæ locus detur aſtutiæ. Dat. III. (ee) Kalend. Aug. Heracl. Eucherio & Syagrio coss. [381]

N O T Æ.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſt.* prælata *ſuperiore leg.* velut nobiliore & ſufficiente. Sed & Socrates decretum ſeu Canonem Conſtantinopolitanum memorans, deſignatos *hac leg.* Epiſcopos illi inſeruit *lib. 5. c. 8.* exceptis Thraciæ Epiſcopis, Terentio & Martyrio. Meminit autem eius Sozomenus, *lib. 7. cap. 9.* & Facundus, *lib. 4.* pro defenſ. trium capitul. *pag. 34 Tom. X. Bibl. Patr. max.* vbi partem eius memorat verbis tamen mutatis. Meminit rurſum *lib. 11. cap. 3. init. pag. 92.* Extat ea quoque apud Baronium *Anno 381. num. 74.* GOTHOF.

(b) *Auxonium* hunc Proconſulem Aſiæ intelligit Symmachus *lib. 3. epiſt. 53. ID.*

(c) Ad

(c) Ad Diœceſim ergo Aſianam proprie pertinet *hæc lex*: in qua hæ octo prouinciæ fuere: Pamphilia, Lydia, Caria, Lycia, Lycaonia, Piſidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia ſalutaris. Item Helleſpontus & Inſulæ. *ID.*

(d) Quod etſi hactenus iuſſum, *l. 6. infr. de hæret.* nondum tamen executioni traditum fuerat. *ID.*

(e) Trinitatis ordo eſt ſecundum Trium Perſonarum aſſertionem: ſeu Diuinitatis Vnitas eſt, *hac leg.* ſeu Vna Deitas ſub pia Trinitate, *l. 2. ſupr.* Trinitatis indiuiſa ſubſtantia, quæ Græci adſertione verbi *οὐσία* recte credentibus dicitur *l. 6. infr. de hæret.* hoc ipſo Anno. *ID.*

(f) Quidam mallent *communioni*, ſed & hoc ferri poteſt. *ID.*

(g) *Nectarius* Epiſcopus Conſtantinopolitanus: qui in Synodo Conſtantinopolit. hoc ipſo Anno 381. Epiſcopus conſtitutus: vid. Sozomenum *lib. 7. cap. 9.* Theodoretum, *lib. 5. cap. 8.* Socratem, *lib. 5. cap. 8. lib. 6. cap.* 1 & 2. Marcellinum *Chronico*, *bis COSS.* deceſſit Cæſario & Attico Coss. Anno D. 397. Ad hunc extant Gregorii Nazianzeni *epiſtolæ* quatuor, puta, 51. 52. 226. 227. ut & *Oratio ad eundem*, *pag. 721. Edit. Paris. & Colon.* Cæterum *huic legi* ſubſcriptus dies *III. Kalend. Auguſt. Eucherio & Syagrio COSS.* id eſt, Anno D. 381. oſtendit, Gregorium Nazianzenum iam hoc tempore Epiſcopatu Conſtantinopolitano ſeſe abdicaſſe, & Nectarium ei ſuffectum, qui Gregorius adhuc Kalendis Ianuariis huius Anni Epiſcopus erat; vt docet ſubſcriptio Teſtamenti ipſius. *ID.*

(h) *Timotheus* Epiſcopus Alexandrinus, Petri (de quo *ſuper. leg.*) ſucceſſor: vid. Socratem, *lib. 4. cap. 37. & lib. 5. c. 3. & 8.* De eodem vid. *l. 3. infr. de Epiſcop. iudicio. ID.*

(i) Quidam ita inuertunt, *necnon Timothei*, quo nil opus: ſic & infra mox, *in Aſia necnon Proconſulari. ID.*

(k) *γρ. Epiſcopi*, niſi *ſupra* reponas *Timotheo*. Male habet Edit. quæ in Quarto prodiit, *Epiſcopos. ID.*

(l) *Pelagius* Epiſcopus Laodicenſis, iam ab Anno D. 360. vid. Philoſtorgium *lib. 5. cap. 1. ID.*

(m) *Diodorus* Epiſcopus Tarſenſis. Eius meminit Sozomenus, *lib. 7. cap. 8.* Socrates *lib. 5. cap. 8. ID.*

(n) *Amphilocius* Epiſcopus Iconienſis, ad quem Baſilius ſcripſit librum *de Spiritu ſancto 2. Tom. Pariſ. p. 242. & Tom. 3. Ed. Benedictin p. 1.* item Epiſtolas Canonicas tres 188. 199. 217. *Edit. Benedictin.* & aliam de *differentia ciborum*, 236. *Ed. Ben.* De hoc vid. Theodoretum *lib. 4. cap.* 14. Sozomenum *lib. 7. cap. 6.* Idem ille, ad quem ſcribit Gregorius Nazianzenus *epiſt.* 159. 160. 161. 162. 163. & e decem epiſtolis quas Morellus eduxit, *epiſt.* 240. 241. Meminit eius in teſtamento ſuo, cui & ſubſcripſit. Eius opera quæ reperiri potuerunt nuper edidit Fr. Combefiſius, vbi vide eius elogia. *ID.*

(o) *Optimus* Epiſcopus Antiochiæ (in Piſidia ſcilicet) vt docet Socrates, *d. lib. 5. c. 8.* & Theodoretus *lib. 5. cap. 8.* ad cum extat etiam Baſilii *epiſt.* 317. ſiu. 260. *Ed. Ben.* Huius nomen omiſit Sozomenus *d. cap. 9. ID.*

(p) *Helladius* Epiſcopus Cæſarienſis. *ID.*

(q) *Otreius* Melitenus: ad quem extat *Epiſtola* Baſilii 316. ſiu. 181. *Edit. Benedictin.* eius meminit & Cyrillus Monachus *in Actis S. Euthymii. ID.*

(r) *Gregorius* Epiſcopus Nyſſenus. *ID.*

(s) *γρ. Nyſſeno. ID.*

(t) *γρ. Terentio*: vt in *Cod. Anicienſ.* Et diſerte *Terentium* Epiſcopum Tomorum vocat Sozomenus, quæ Metropolis eſt Scythiæ: & ex eo Nicephor. *lib. 12. cap. 13.* Meminit quoque eius Facundus *lib. 4. pag. 34. Tom. X. bibl. Patr.* vbi *huius legis* meminit & quædam inde recitat. Male quoque in vulgatis exemplaribus Synodi Conſtantinopolitanæ *Gerontius* vocatur. Porro hoc loco verba iſta ſupplenda videntur ex Sozomeno, *in Thracia*; ſimiliter vt Ægyptiacam, Orientis, Aſianam, & Ponticam Diœceſes enumeratas videmus. *ID.*

(v) *Marmarius* Epiſcopus Martianopolitanus: *Martyrium* vocat Sozomen. *lib. 7. cap. 9.* & Facundus: Hic Concilio Conſtantinopolitano ſubſcripſit, vt Mœſiæ ſecundæ Metropolita, quæ vna eſt e ſex Prouinciis Thraciæ Diœceſeos. *ID.*

(x) *Probabiles* Sacerdotes, *δόκιμοι*: de quo mox. *ID.*

(y) Superior ſcilicet. *ID.*

(z) *Pontificium* pro poteſtate, pariter vt *l. 1. ſupr. de bon. matern. l. 3. infr. de Epiſcop. aud. in fin. l. 2. infr. de Apoſtatis*: de quo vide Gloſſarium, Alciatum, Carrionem, 1. *Emend. 9. ID.*

(aa) Al. *Poteſtatemque*: Imo & ſine copula, *poteſtatem*: vide Carrionem *d. loco*: qui hanc vocem ex Gloſſemate irrepſiſſe cenſet; & vero a MS. ſuo id abeſſe ait. *ID.*

(bb) In nonnullis male, *vere. ID.*

(cc) In *vet. Cod.* pro *ac Nicenæ*, ſcriptum *agnita*: male. *ID.*

(dd) id eſt Sacerdotes; atque adeo huius loci hic ſenſus eſt, *vt non alii Sacerdotes ſint, quam fidei Nicenæ ſectatores. ID.*

(ee) Eodem die data ex eadem Vrbe Heraclea, *lex 6. ſupr. de ſepulchr. violat.* Itemque *lex 87. ſupr. de Decurion. ID.*

COMMENTARIVS.

FIDEM CATHOLICAM, & hac conſtitutione, per Aſiam nominatim Proconſularem ab Hæreticis, & quidem Macedonianis vindicat Theodoſius M. hic enim Auctor eſt *huius leg.* non vero Gratianus, aut Valentinianus, vt nonnulli penſe minus *hanc legem* laudant, vel etiam Gratiani tantum vocant; quod Salmaſio quoque excidit, *de Primatu Papæ, p. 45. 46.* Fidemque adeo Catholicam amplectentibus Eccleſias tradi iubet, pari quo ſuperiori Edicto, propoſita tamen prius Fidei Catholicæ formula ſuper Sacroſancta Trinitate, quæ Chriſtianæ Fidei formula eſt, quaque hæreſibus ferme præ-

me præſcribitur: cuiusmodi duæ ſimiles eiusdem Theodoſii formulæ ſeu *ἐκθέσεις* de Trinitate extant *l. 2. ſupr. hoc tit.* & *l. 6. infr. de heretic.* Dein & exemplis *Probabilium* Sacerdotum (de qua voce ad *leg. 2. ſupr. hoc tit.*) ſeu Epiſcoporum per Orientis Præfecturam fidem Catholicam tum amplectentium: *ὅτι δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων, quia egregia de illis conſtabat Fama, quod Eccleſias ſuas ſanctiſſime gubernarent.* Vt Sozomenus diſerte: de quo more iam ad *d. l. 2. ſupr.* Enumeratione, recenſuque horum Epiſcoporum, iuxta Concilii Conſtantinopolitani Oecumenici præſcriptum, & per quinque Diœceſes Orientis facto. Quinimo & *decreto* ſeu *Canone 2.* Concilii Conſtantinopolitani, *hac lege*, prorſus confirmato. Nempe Conſtantinopolitana Synodo Oecumenica ſecunda, quæ hoc Anno habita fuit, (imo & finita hoc ipſo Menſe Iulio,) *Macedoniani* hæretici, inter alios, nominatim condemnati fuere; quorum pars maior, teſte Socrate, *lib. 5. cap. 8.* ex ciuitatibus Helleſponti, (quæ modo Aſiæ Proconſularis, modo Aſianæ Diœceſeos Prouincia erat) fuit. Hinc igitur hæc lex *Proconſuli Aſiæ* inſcribitur. Quæ ſane potiſſimum Diœceſis ab hæreticis variis ſubinde infeſtata (ſub Theodoſio M. quoque & Arcadio,) quod
p. 11. ex Epiphanio videre licet: Itaque & *lex 22. 28. infr. de hereticis*, Proconſulibus Aſiæ pariter inſcriptæ.

Theodoſius M. igitur, decreto Synodi Conſtantinopolitanæ *σύμψηφος* Subſcriptor & Approbator (vt Socrates *fine d. cap.* 8. ait) & ipſe *Macedonianam* per Aſiam hæreſim, aliasque profligare inſtituit, his ab Eccleſia mox expelli iuſſis, inuicem Eccleſiis his tradi iuſſis, qui fidem Nicænam amplecterentur, quique cum *undecim* Epiſcopis *hac leg.* memoratis communicarent. Quam ipſam Eccleſiarum Orthodoxis traditionem ſine ſuperioris anni Conſtantinopoli iam peregerat: vt docet Socrates *lib. 5. cap. 7.* Sozomenus *lib. 7. cap. 5.* & Marcellinus *Chronico*: quod ad *ſuperiorem legem* oſtenſum eſt. Imo quam Eccleſiarum traditionem initio huius anni ante Synodum Conſtantinopolitanam per Orientis Præfecturam fieri iuſſerat: *lib. 6. infr. de heret.* ſed non pari vbique ſucceſſu. Itaque & hæc recentandæ huius conſtitutionis per Diœceſim Aſiæ cauſa fuit,

Cæterum hanc *legem* ipſam memorat, imo tranſcribit Sozomenus *lib. 7. cap. 9.* his verbis: *καὶ τὰ μὲν ὧδε τῇ συνόδῳ ἔδοξε, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐπεψηφίσατο, καὶ νόμον ἔθετο, κυρίαν εἶναι τὴν πίστιν τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληλυθότων, παραδοθῆναι δὲ τὰς πανταχῇ ἐκκλησίας τοῖς ἐν ὑποστάσεσι τριῶν προσώπων ἰσοτίμων καὶ ἰσοδυνάμων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμολογοῦσι θεότητα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος· καὶ τούτους δὲ εἶναι τοὺς κοινωνοῦντας (1.) Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει. (2) ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Τιμοθέῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἀλεξανδρείας. (3) ἐν δὲ ταῖς ἀνὰ τὴν ἕω Ἐκκλησίαις, Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, καὶ Πελαγίῳ τῷ Ἐπισκόπῳ Λαοδικείας τῶν Σύρων. (4) Παρὰ δὲ Ἀσιανοῖς Ἀμφιλοχίῳ τῷ προεστῶτι τῆς ἐν Ἰκονίῳ Ἐκκλησίας. (5) ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρις Ἀρμενίων, Ἑλλαδίῳ τῷ Καισαρείας Ἐπισκόπῳ, καὶ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης, καὶ Οτρηίῳ τῷ Μελιτίνης: (6) ἐν δὲ ταῖς περὶ Θρᾴκην καὶ Σκυθίαν πόλεσι Τερεντίῳ τῷ Τομέων, καὶ Μαρτυρίῳ τῷ Μαρκιανουπόλεως: τούτους γὰρ καὶ Βασιλεὺς αὐτὸς ἐπῄνεσεν ἰδὼν καὶ συγγινόμενος, καὶ δόξα ἀγαθὴ περὶ αὐτῶν ἐκράτει, ὡς τὰς Ἐκκλησίας εὐσεβῶς ἀγόντων: & hæc quidem a Synodo conſtituta ſunt in hunc modum: Imperator vero ea ſuffragia ſua comprobauit, legemque tulit, vt fides eorum, qui Nicææ olim conuenerant, rata eſſet: atque omnibus in locis Eccleſiæ iis traderentur, qui in trium perſonarum ſubſiſtentia, honore ac qualitate æqualium, vnam eandemque Deitatem confiterentur Patris ac Filii & Spiritus ſancti. Hos autem eſſe definiuit, qui Conſtantinopoli quidem communicarent cum Nectario, in Ægypto vero cum Timotheo Epiſcopo Alexandriæ; in Orientis autem prouinciis eos, qui communicarent cum Diodoro Epiſcopo Tarſi, & Pelagio Epiſcopo Laodiceæ in Syria: in Aſiana autem diœceſi cum Amphilochio Iconienſis Eccleſiæ Antiſtite: in Pontica diœceſi, a Bithynis atque ad Armenios eos, qui communione iuncti eſſent cum Helladio Cæſareæ Capadocum Epiſcopo, & Gregorio Nyſſæ, & Otreio Melitinæ: in vrbibus denique Thraciæ & Scythiæ eos, qui cum Terentio Tomitano, & Martyrio Martianopolis Epiſcopo communicarent. Iſtos enim tum Imperator ipſe approbauit, cum eos vidiſſet & allocutus eſſet, tum egregia de eis conſtabat fama, quod Eccleſias ſuas ſanctiſſime gubernarent.* Quo loco Sozomenus non vna ratione ab *hac leg.* abit. Primo, Nam & eſt vbi ordinem Epiſcoporum inuertit, vt cum Diodorum Tarſenſem ante Pelagium Laodicenſem nominat; Cum Gregorium Nyſſæ ante Otteium Melitenæ. Secundo, Eſt vbi Epiſcopum omittit, in Aſia ſcilicet Optimum Epiſcopum Antiochenum. Tertio, Eſt vbi aliquid vtiliter addit: cum videlicet Ponticæ diœceſeos ſeu ciuitatum limites deſcribit a Bithynia ad Armeniam vsque, *ἐν δὲ ταῖς παρὰ τὸν Πόντον πόλεσιν, ἀπὸ Βιθυνῶν μέχρι Ἀρμενίων.* Item cum *fine leg.* hæc addit, *ἐν δὲ ταῖς περὶ Θρᾴκην καὶ Σκυθίαν πόλεσιν*: quæ hic abſunt & deſiderari videantur. Similis eſt & eodem fine altera, ſed prior Theodoſii M. hoc ipſo Anno conſtitutio, nempe *lex 6. infr. de heretic.*

Atque hæc quidem de ipſa *huius legis* ſententia. Sed enim ad eam obſeruanda compluria. Primo Conſtantinopolitanum Epiſcopum Nectarium primo loco, & quidem ante Alexandrinum hic memorati Theophiloque præferri. Et hoc vero iuxta nuperam definitionem eiusdem Concilii Conſtantinopolitani, *can. 3.* quo *πρεσβεῖα τῆς τιμῆς*, poſt Romanum ſtatim Epiſcopum Conſtantinopolitano Epiſcopo tributa fuere, ſubmoto in tertium & quartum locum Alexandrino & Antiocheno: Quem ordinem ſeruat quoque Theodoſius Iun. *l. 6. ſupr. de patrocin. vicor.*

Secundo notandum, cum per *quinque Diœceſes* in ſequentibus decurrat *hac leg.* Theodoſius M. ſingularumque Epiſcopos deſignet, attamen nulli diœceſi Ep. Conſtantinopolitanum adſcribi: *Nectarii*, inquit, *Ep. Eccleſiæ Conſtantinop.*. Quomodo & Sozomenus *Νεκταρίῳ ἐν Κωνσταντινουπόλει*, nulla Diœceſi adſcripta: Nempe peculiaris eius ratio habita propter honoris ſummi prærogatiuam & primatum poſt Romanum Pontificem Concilio CSPo. tributum. Neque ideo tamen male Socrates *lib. 5. cap. 8.* qui Nectario Thraciam quoque in Concilio Conſtantinop. ceſſiſſe ait: *καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν μεγαλόπολιν, καὶ τὴν Θρᾴκην, & Nectarius quidem regiam vrbem & Thraciæ Prouincias ſortitus eſt.* Reuera enim hæc eius Diœceſis fuit: peculiari licet inſuper & *ἐξαιρέτῳ* priuilegio donatus eſſet: de quo mox plura.

Tertio, ex *hac lege* liquet, finitum iam Concilium Conſtantinopolitanum hoc tempore fuiſſe. Et ſane eius Concilii Canones diſerte præferunt diem *πρὸ ἑπτὰ εἰδῶν Ἰουλίων*: id eſt, *ſeptimum Iduum Iuliarum*: Vid. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin, pag 807.*

a

Digitized by Google

pag. 807. Ex hoc vero *huius leg.* characteriſmo patet perperam ad *hanc legem* trahi narrationem de congreſſu Theodoſii cum Amphilochio, & exinde *legem* quam memorat Theodoretus *lib. 5. cap. 16.* & ex eo Menologium 23. *Nouembris*: biennio enim demum poſt *hanc legem*, Arcadius Auguſtus (cuius ibi mentio fit) a Patre creatus eſt.

Quarto obſeruandum, quinque Dioeceſes, quæ per Præfecturam Prætorianam Orientis erant, *hac leg.* memorari: puta Ægypti, Orientis, Aſiæ, Ponticæ, Thraciarum. Quot vid. Dioeceſes etiam ciuiles in ea Præfectura erant, vt diſertis verbis teſtatur *Notitia Imperii fol. 3.* Idque ipſum rurſum, iuxta formam & formulam prædicti Concilii Conſtantinopolitani, cuius *Canon ſecundus* ita habet *pag. 809. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν Ἐπισκόπους, ταῖς ὑπερορίοις Ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγχέειν τὰς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς Κανόνας, (1.) τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν. (2) Τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς Ἐπισκόπους, τὴν Ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν: φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νικαίαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ. (3, καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς Διοικήσεως Ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον οἰκονομεῖν (4) καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον. (5) καὶ τοὺς τῆς Θρᾳκικῆς, τὰ τῆς Θρᾳκικῆς μόνον οἰκονομεῖν, id eſt; *Qui ſunt ſuper Dioeceſim Epiſcopi, ad Eccleſias extra ſuos terminos ſitas ne accedant: neque confundant Eccleſias: ſed ſecundum Canones, Alexandriæ quidem Epiſcopus, quæ ſunt in Ægypto tantum adminiſtret: Orientis autem Epiſcopi, Orientem ſolum gubernent, (ſeruatis priuilegiis, quæ Antiochenæ Eccleſiæ Nicænis Canonibus tributa ſunt) Et Aſianæ Dioeceſeos Epiſcopi, Aſianam Dioeceſim tantum gubernent: Necnon & Ponticæ Dioeceſeos, ea tantum quæ ad Ponticam Dioeceſim pertinent: Et Thraciæ, ea tantum, quæ Thraciæ ſunt, adminiſtrent.* Quem Canonem Socrates *lib. 5. cap. 8.* ita expreſſit indiculo Epiſcoporum, qui in *hac leg.* indicantur, ex ea eo ſimul tranſlato: Πατριάρχας, inquit, κατέστησαν, διανειμάμενοι τὰς ἐπαρχίας: ὥστε τοὺς ὑπὲρ Διοίκησιν Ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίαις Ἐκκλησίαις μὴ ὑπερβαίνειν: Τοῦτο γὰρ πρότερον διὰ τοὺς διωγμοὺς ἐγένετο ἀδιαφόρως: *Patriarchas conſtituerunt, prouinciarum diuiſione facta, ita vt nullus Epiſcopus vltra propriam dioeceſim alienas eccleſias inuaderet. Id enim antea propter perſecutiones promiſcue factum fuerat.* Et mox: Dioeceſes ſeu Patriarchatus enumerat: Primo, καὶ κληροῦται Νεκτάριος μὲν τὴν Μεγαλόπολιν, καὶ τὴν Θρᾴκην: *& Nectarius quidem regiam vrbem & Thraciæ prouincias ſortitus eſt.* Secundo, τῆς δὲ Ποντικῆς Διοικήσεως, Ἑλλάδιος, ὁ μετὰ Βασίλειον Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν Ἐπίσκοπος, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Βασιλείου ἀδελφὸς, Καππαδοκίας δὲ καὶ ἥδε πόλις, καὶ Ὀτρήιος ὁ τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Μελιτινῆς, τὴν Πατριαρχίαν ἐκληρώσατο: *Helladius vero, qui Cæſareæ Cappadociæ poſt Baſilium erat Epiſcopus, Ponticæ dioeceſis Patriarchatum obtinuit, & vna cum illo Baſilii frater Gregorius, Epiſcopus Nyſſæ, quæ & ipſa vrbs eſt Cappadociæ, & Otreius Epiſcopus Melitinæ in Armenia.* Tertio, τὴν Ἀσιανὴν δὲ λαγχάνουσιν Ἀμφιλόχιος ὁ Ἰκονίου, καὶ Ὀπτιμος ὁ Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας: *Aſiana autem dioeceſis Patriarcharum ſortiuntur Amphilochius Iconii & Optimus Antiochiæ Piſidiæ Epiſcopus.* Quarto, τὰ δὲ κατὰ τὴν Αἴγυπτον Τιμοθέῳ τῷ Ἀλεξανδρείας προσενεμήθη: *Ægypti Eccleſiarum adminiſtratio Timotheo Alexandriæ Epiſcopo attributa eſt.* Quinto, τῶν δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησιῶν τὴν Διοίκησιν τοῖς αὐτῆς Ἐπισκόποις ἐπιτρέψας, Πελαγίῳ τε τῷ Λαοδικείας καὶ Διοδώρῳ τῷ Ταρσοῦ, φυλάξαντες τὰ πρεσβεῖα τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ, ἅπερ τότε παρόντι Μελετίῳ ἔδοσαν: *Orientis autem Eccleſiarum regimen & curam Epiſcopis illius regionis commiſerunt, Pelagio ſcilicet Laodiceæ & Diodoro Tarſi Epiſcopo, ſeruata tamen* p. 12. *honoris prærogatiua Antiochenſi Eccleſiæ, quam quidem prærogatiuam Meletio tunc præſenti tribuerunt.* Eſt hic *Socratis* locus ſolemnis, quique in plerisque & cum *hac leg.* & cum *Canone* 2. Conſtantinopolitano conuenit: ex quibus duobus ſimul iunctis ſuam ipſe narrationem inſtituit. Sed non vnum eſt, in quo Socrates fallitur, vel aberrat. Primo cum hac conſtitutione Epiſcopos, quorum communionem Theodoſius ampleſtendam propoſuit, ad decretum Synodi Conſtantinopolitani ita transfert, quaſi id illius Synodi foret. Secundo, cum Terentii Epiſcopi Scythiæ, & Marmarii Marcianopoleos non meminit. Tertio, cum ordinem *hac leg.* obſeruatum in recenſendis Dioeceſibus, & Epiſcopis, immutat. Quarto, cum id indicat, ac ſi tum primum Epiſcopi illi ferme (qui *hac leg.* deſignantur) a Synodo conſtituti fuerint: cum a Synodi inſtituto id alienum ſit, & vno Nectario excepto, qui in ipſa Synodo ordinatus eſt, cæteros ante Synodum Eccleſiis ſuis præfuiſſe res doceat. Contra recte illud Socrates, cum a Synodo Conſtantinopolitana *Patriarchatus* diſtinctos eo *ſecundo Canone* ſcribit, qui ſcilicet antea confuſi fuerant: Quicquid contra Card. Baronius *Anno 381. num. 76. 77.* Illud ferre non poſſum, Socratem ita a nonnullis perſtringi, quaſi is craſſo errore Ponticæ Dioeceſeos tres Patriarchas ſeu Primates adſignauerit: Aſianæ duos: Orientis tres: eique hallucinationi occaſionem præbuerit hæc Theodoſii M. conſtitutio, quæ in hunc Theodoſii Iun. nepotis ipſius *Codicem* relata eſt. Quod a Socratis mente alieniſſimum eſt. Mens quippe eius *probabiles* tantum Sacerdotes, eximiosque in Fide Catholica Epiſcopos (iuxta *huius legis* recenſum) memorare per ſingulas Orientis Dioeceſes & Patriarchatus: non quaſi totæ ſingulis paterent.

Ad rem: Illud in recenſu Dioeceſeon Orientis notandum, poſt quatuor Dioeceſes deſignatas, Ægypti, Aſiæ, Orientis, Ponticæ, probabileſque in iis Sacerdotes, duos poſtremos e quinta *Thraciarum* videlicet proponi, ipſius tamen Dioeceſeos nomine non hic expreſſo: quod hic tamen ſupplendum videatur, argumento quoque *Canonis Conſtantinopol.* vt & Sozomeni, qui ipſi nominatim hanc quintam *Thraciarum* Dioeceſin nominant: καὶ τοὺς, inquit canon, τῆς Θρᾳκικῆς, τὰ τῆς Θρᾳκικῆς μόνον οἰκονομεῖν: *& Thraciarum, quæ in Thraciis ſunt gubernent*: & Sozomenus *lib. 7. cap. 9.* ἐν δὲ ταῖς περὶ Θρᾴκην, καὶ Σκυθίαν πόλεσι, *in vrbibus vero Thraciæ atque Scythiæ*; cuius Dioeceſeos duos *probabiles* Sacerdotes ad imitandum hic proponit Theodoſius: nempe *Terentium Epiſcopum Scythiæ, & Marmorium Ep. Marcianopoleos.* Duæ ſcilicet hæ inter alias Thraciarum prouinciæ fuere: *Scythia*, vbi Tomi, & *Myſia*, vbi Marcianopolis erat. Et quidem in Scythia, Terentius Tomorum Epiſcopus fuit, quomodo a Sozomeno vocatur: Tomorum inquam, quæ Metropolis Scythiæ erat: vnde, vrbe non deſignata, hic *Scythiæ* tantum Epiſcopus vocatur: quod nempe omnibus Scythiæ Eccleſiis præeſſet, vt teſtantur alibi Sozomenus & Theodoſius. Vnde iam patet, lapſum Virum doctiſſimum, cum ſcripſit *hac* Theodoſii *leg.* nullam mentionem fieri Epiſcoporum Thraciæ Dioeceſeos: Quod falſum eſſe clare *huius leg.* verba oſtendunt. Vti falſum non minus, quod ait ex ipſo

Concilio Cooſtantinopolitano, Thraciæ Diœceſeos Epiſcopos etiamnum eam Diœceſim libere iureque Metropolitico tenuiſſe, ac rexiſſe quoſque ſuam prouinciam: verum per vſurpationem magis quam *Canonum* auctoritatem, Conſtantinopolitanum Thraciam Diœceſim ſibi vindicaſſe potius videri, quam iure datam poſſediſſe. Neque enim ideo, quod *Canone Concilii* Thracia Diœceſis ab Epiſcopo Conſtantinopol. ſeparate, & quidem poſtremo loco memoratur: vt & *hac leg.* duo Thraciæ Epiſcopi, non Diœceſis illa fuit ſub Conſtantinopolitano; quod certe diſerte Socrates ait: ſed poſtremo loco & ſeparatim recenſetur, vt ita quinque Diœceſeon nomina ſuo ordine proponantur: inter quas poſtrema fuit Thracia, vt etiam teſtatur *Notitia Imperii.* Quare non dubium, Thracicam Diœceſim iam hoc tempore ceſſiſſe Conſtanoopolitano.

Obſeruandum & illud, *Aſiam Proconſularem* & *Aſianam diœceſim* hic coniungi, proque vna e quinque Orientis Diœceſibus deſignari: quoad communionem videlicet Eccleſiaſticam: cum alias Aſia Proconſularis, & Aſiana Diœceſis duæ Diœceſes diſtinctæ eſſent: de quibus *Eunapius, in Maxim. pag. 104. ſeqq. Edit. Commelin.* & *Notitia Imperii.* Sed in Politiæ Eccleſiaſticæ ratione, Aſiana Diœceſis vndecim prouincias, nempe Proconſulari connumerata, complectebatur, teſta Theodoreto *lib. 5. cap. 28.*

Duo adhuc ad *hanc leg.* quæri poſſunt. Primum cur Epiſcopi Antiocheni *hac. leg.* vt & apud Sozomenum, nulla meotio fiat, cum tamen Socrates eius meminerit. Nempe hæc cauſa eſt, quia Meletius Epiſcopus Antiocheous paulo poſt Syoodum clauſam mortuus fuerat, cui Flauianus per factioſos quoſdam ſubſtitutus fuit, cuius electioni Catholici refragati ſunt: vnde de nouo ſchisma in Eccleſia Antiochena obortum. Igitur cum Theodoſius *hac leg.* Catholicorum Epiſcoporum exempla præſtita vellet, Antiochenæ præferre noo potuit, vtpote cuius communioni Catholici communicare nollent. Quare oon debuit doctiſſ. Salmaſiua *de Primata Papæ, p. 46.* hanc *leg.* ibi ſternens, poſt illa. *quos etiam in Orientis partibus*, hæc verba inſerere, *Meletio Antiocheno Epiſcopo.*

Alterum, quod quæritur eſt, vtrum Aſiana Diœceſis, itemque Pontica, ſuos & peculiares Diœceſeon *Exarchos*, ſeu Patriarchas hoc tempore habuerit. Quod oonnulli duobus argumentis negant. Primum, quod apertis verbis Synodo Chalcedonenſi *Anno D. 451.* Exarchi harum Diœceſeon, vt & Thraciæ ſedi Conſtantinopolitanæ ſubiiciantur, atque adeo Patriarchicum ius in alios non habuiſſent. Hoc quidem verum. Sed ſecundo iidem aiunt, etiam antequam Sedi Conſtantinopolitanæ ſubiicerentur, Exarchos harum Diœceſeon Patriarchicum ius ooo habuiſſe. Et vtuntur prædicto *Can. 2. Conſtantinopolitano*, in quo noo vni Exarcho tribuitur regimen totius Diœceſeos, Aſianæ aut Ponticæ, ſed pluribus, neque vlla prærogatiua cuiquam ex illis tribuitur: Proinde Metropolitanos omnes earum Diœceſeon αὐτοκεφάλους fuiſſe. Vtuntur & ſuprascripto Socratis loco eandem in ſententiam. Potuiſſent & *hac leg.* vti in eandem. Nam & in ea nullus certus Patriarchatus cuiquam per eas Diœceſes attributus deſignatur. Verum certior eſt eorum ſententia, qui cenſent Ponticæ Diœceſeos Patriarcham Cæſarienſem Epiſcopum fuiſſe, Aſianæ Epheſinum. De Cæſarienſi liquet Baſilii Magni exemplo, qui Nicopolitanum in Armenia minore Epiſcopum conſtituit, vt teſtatur *Epiſtola* 290. & 292. ſiu. *Ep. 227. 228. Edit. Benedictin.* qui in eadem Armenia Satalorum Epiſcopum dedit, aliaque Patriarchica iure exercuit, quæ ipſe memorat *Epiſt.* 187. ſiu. 99. *Ed. Benedict.* qui denique expreſſe *Epiſt. 291.* ſiu. 252. *Ed. Benedict.* Ponticæ Diœceſeos Epiſcopos Cæſaream ad Synodum de more conuocauit. Id ipſum comprobatur & exemplo Helladii Baſilii ſucceſſoris, vt diſcere licet ex Sozomeno, *lib. 8. cap. 6.* idem exemplo Alypii poſt Helladium, vt diſcera licet ex Photii Bibliotheca *Cod. 52. pag. 42. Edit. Schott.* De *Epheſino* Epiſcopo totius Aſianæ Diœceſeos Patriarcha ex illis quoque conſtat, quæ narrat idem Sozomenus *eod. loc.* Atque hoc eſt illud Πατριαρχικὸν δίκαιον, p. 15. quod Synodo Calcedonenſi ademptum poſtea conatus eſt reſtituere Timotheus Alexandrinus, vt narrat Euagrius, *lib. 3. c. 6.* ἀποδιδόντι δὲ τῇ Ἐφεσίων καὶ τὸ Πατριαρχικὸν δίκαιον, ὅπερ αὐτὴν ἀφῄρηκεν ἡ ἐν Καλχηδόνι Σύνοδος, *reddidit etiam Epheſinæ Eccleſiæ ius Patriarchicum, quod ademtum illi fuerat a Calchedonenſi Synodo.* De *Thracia* equidem facile adſentiar, nullum ei hoc tempore alium Exarchum præfuiſſe præter Conſtantinopolitanum: cuius, vt eo redeam, exemplum *hac leg.* proponitur: eique non communicantibus Eccleſiæ adimi iubentur. Ad eum ſane ipſum Nectarium extat *epiſtola*, inter *orationes 46.* Gregorii Nazianzeni, qua conqueritur Arianos, Macedonianos, Eunomianos, Apollinarianos, maxime Eccleſias tum collegiſſe: eumque hortatur, vt apud Imperatorem id agat, quo hæc illis, & poſtremis maxime, licentia adimatur.

Valentiniani Iun. *Conſtitutio: qua* Arianis, *non minus quam Catholicis, coëundi poteſtatem tribuit.*

IV. (a) Imppp. Valentinianus, (b) Theodoſius & Arcadius AAA. ad Euſignium PF. P. (c)

Damus copiam colligendi (d) his, qui ſecundum ea ſentiunt, quæ temporibus Diuæ memoriæ Conſtanti, Sacerdotibus conuocatis ex omni Orbe (e) Romano, expoſitaque Fide, ab his (f) ipſis, qui diſſentire noſcuntur, Ariminenſi (g) concilio, Conſtantinopol. etiam confirmata, (h) in æternum manſura decreta ſunt: Conueniendi etiam, quibus (i) iuſſimus, (k) pateſcat arbitrium: Scituris his, (l) qui ſibi tantum (m) exiſtimant colligendi copiam contributam, (n) quod ſi turbulentum quippiam contra Noſtræ Tranquillitatis præceptum faciendum eſſe temptauerint, vt ſeditionis auctores, pacisque turbatæ Eccleſiæ, (o) etiam maieſtatis, capite ac ſanguine ſint ſupplicia luituri. Manente nihilominus eos ſupplicio, qui

contra

contra hanc diſpoſitionem noſtram obreptiue, aut clanculo ſupplicare temptauerint. Dat. x. Kalend, Febr. Med. Honorio NB. P. & Euodio. coss. [386]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſt.* velut improbata. Pars eius relata eſt in *legem* 1. *infr. de his qui ſupr Relig. contend.* Meminit eius & Ambroſius *epiſt.* 32. *ad ipſummet Valentinianum* huius legis Auctorem, ſcribens, & *epiſt.* 33. ſiu. *Ep.* 13. & 14. *Edit Paris.* 1614. & Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 13. & Rufinus *lib* 2. *c.* 16. & Gaudentius *in præfat. ſermon. ad Beneuolum*, quæ extat apud Baronium *Anno* 386. *num.* 4. *GOTHOF.*

(b) Iunior ſcilicet Iuſtinæ filius, Gratiani frater. *ID.*

(c) Ad hunc *Euſignium PP.* extant præter alias complures conſtitutiones *hoc Codice*, nouem Symmachi epiſtolæ poſtremæ *lib.* 4. ita quidem vt ſub Valentiniano Iun eum in dignitate poſitum fuiſſe oſtendat, *epiſt.* 58. & diſerte quidem Præfecti Prætorio Italiæ, *epiſt.* 69. (vbi etiam Aquileienſis Vrbis meminit) & *epiſt.* 70. 71. 73. De eo plura in *Proſopog.* ID.

(d) *Colligendi*, id eſt coëundi, cœtus celebrandi: de qua voce dicam ad *legem* 36. *infr. de hæreticis*: vide & *Gloſſarium Theodoſianum. ID.*

(e) *Oecumenicum* Concilium Ariminenſe videri vult. Verum quidem eſt ad Ariminenſe Concilium inuitatos Sacerdotes ex omni Orbe Romano: verum de eo mox. *ID.*

(f) Id eſt Catholicis. *ID.*

(g) De *Ariminenſi* Synodo eſt quoque *lex* 15. *infr. de Epiſcopis*: vbi adhue dicam. *ID.*

(h) Poſſis &, *confirmato.* Sed nil opus. *ID.*

(i) Id eſt Catholicis. *ID.*

(k) Seu, indultimus *ID.*

(l) Hinc excerpta eſt *d. l.* 1. *infr. de his, qui ſupr. Relig. cont. ID.*

(m) Tantummodo, *d. l.* 1. *ID.*

(n) *Contributam*, pro ſimplici, *tributam*, *hic*, & *l.* 16. *ſupr. de proximis*; *l.* 20. *de Palatinis. ID.*

(o) *vel. ac leſa etiam Maieſtatis. ID.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI IVNIORIS, aduerſa Fidei Catholicæ conſtitutio iſthæc eſt: qua *Arianis* conueniendi ſeu coëundi in *ſynaxes* & Eccleſias, non minus quam Catholicis Orthodoxis, poteſtatem facit; Contra, molientibus aliquid, velut ſeditionis auctoribus, pacisque turbatæ, læſæque Maieſtatis reis, pœna capitis indicta, pathiſiaſtico & *Irenico*, ſi Deo placet, hoc Edicto: In quod multis inuehitur Ambroſius, expreſſis in id epiſtolis duabus, puta *Epiſt.* 32. & 33. ſiu. *Epiſt.* 13. 14. *Ed. Par.* 1614. & *Oratione ad populum Mediolanenſem*, quæ inter has duas epiſtolas media iacet. (in Paris. Edit. legitur *pag.* 97. *ſeqq. Tom. V. Oper.*) Eiusdemque etiam conſtitutionis meminit Rufinus, *lib.* 2. *cap.* 16. Gaudentius, *in præf. ſermon.* &c. Et Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 13. eam vertit & contraxit his verbis: *παρεκελευετε*; inquit, *ἀδεῶς συνιέναι τὺς ὁμοίως δοξάζοντας τοῖς ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεληλυθόσι: τὺς δὲ ἐμποδὼν γενομένυς, ἢ ἐναντία τῷ νόμῳ βασιλέως δεομένυς, θανάτῳ ζημιῶσθαι*, *præcipiebat lex, vt quicunque tandem fidem tenerent, quam ii, qui olim Arimini, ac poſtea Conſtantinopoli fuerant congregati, libere in Eccleſias conuenirent: ſi qui vero exiſterent, aut contraria huic legi poſtularent, capite plecterentur.*

Sed vt Ambroſii aduerſus hoc Valentiniani præceptum conſtantia ſumma fuit, in reouenda Eccleſia, quam Arianis tradi Imp. iuſſerat, ita quoque memorabile eſt, quod Rufinus, Sozomenus, & Gaudentius (& hic quidem ad ipſummet Beneuolum ſcribens) prodidere, Beneuolum Magiſtrum memoriæ, ſeu *ſcriniis memoriæ præſidentem* (*τὸν ἐπὶ ταῖς γραμματεῦσι τῶν θεσμῶν τεταγμένον*,) cuiusque muneris erat *leges* ſcribere, quamlibet amoris dignitatis ſpe a Valentiniano Iun. inuitatum, officio ſuo decedere ſatius duxiſſe, quam vt manum *huic legi* dictandæ ſupponeret: Exemplo prorſus laudabili. Quo magis mirari ſubit, non iam dico conſcientiæ fiduciam, (quod a nonnullis proditum) verum ſummam potius eorum oſcitantiam, qui huic Theodododoſiano *Codici* conficiendo p. 15. manus admouerunt. Hi quippe, cum eas tantum conſtitutiones hunc in *Codicem* referre debuiſſent, quæ in foro & quotidianis aduocationibus (vt ipſemet alioquin Theodoſius loquitur, & præſcribit *Nouella ſua, de huius ipſius Codicis auctoritate*) ſequendæ eſſent, impias haud ideo minus *leges* eo retulere plures, partim hæretica ſchismaticaue prauitate imbutas, (vt præter *hanc legem* fidem facit quoque *lex* 15. *infr. de Epiſcopis*: quæ & ipſa de Ariminenſi Synodo eſt; vt & *l.* 1. *infr. de his qui ſupr. Relig.*) partim vero ſuperſtitionis Gentilitiæ veſtigia præferentes, veluti *l.* 1. 2. 9. *ſupr. de Maleficis*: *l.* 4. 5. *ſupr. de ſep. viol. l.* 1. *infr. de Paganis.* Et religioſior certe fuit hac parte Iuſtinianus ſiue Tribonianus, qui eas conſtitutiones omnes a ſuo *Codice* abeſſe voluit: Quicquid huius ſit; nos hæc certe hodie, atque his ſimilia, vt hiſtorica, & quidem Eccleſiaſtica, ſeruata nobis ſummopere gratulamur, non minus quam hæreticorum quorundam ſcripta: de quo prolixe nuper *in Prolegomenis noſtris ad Philoſtorgium.* Atque ea re gratia his habenda, quomodo Aſterius alia in re *homil. Ruben. vltim. p.* 63. *πλὴν χάρις αὐτοῖς καὶ πολεμίοις τυγχάνυσι*, *gratia illis eſto quamuis aduerſariis.* Et faceſſant proinde Fr. Balduini ſuſpiciones, *lib.* 2. *de inſtitut. Hiſtor. p.* 123. & in *lib.* 3. *Victoris Vtic. p.* 165. quaſi hæc *lex* expungenda ſit, ceu mala fide & inſidioſe hunc in *Codicem* Theodoſianum intruſa. Faceſſant eiusdem querelæ, de noſtris nuperiſque *huius Codicis* Editoribus; qui eam ceu labem non expunxerint. Et craſſus eſt eiusdem error Theodo-

ſio M

ſio M. quoque *hanc legem* adſcribentis, qui non vidit, Theodoſii M. nomen *huic leg.* inſcriptum, non quia is eius auctor eſſet, verum pro more tum recepto, quo omnium ex æquo Principum nomina conſtitutionibus inſcribebantur, qui ſimul imperarent, etſi vnum tantum ex his Authorem haberent, de quo affatim *in Prolegomenis Theodoſianis*.

Porro *lex* hæc vti dixi lata fuit a Valentiniano Iuniore, Iuſtinæ matris impulſu, quod ex Ambroſio quoque clarum. Imo & Gothorum conſilio præſidioque, qui tum Ariani erant, & in Comitatu frequentes: quod ex *oratione* Ambroſii *in initio* colligere mihi videor & *epiſt. 33.* ſiu. 14. De Iuſtina, Rufini locus *lib. 2. cap.* 15. huc pertinens conſignandus venit: *Interim Iuſtina mater eiuſdem, Arianæ hæreſeos alumna, impietatis ſua venena, quæ viuente viro ſuppreſſerat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum poſita, conturbare Eccleſiarum ſtatum, comminari Sacerdotibus depulſionis exilia, niſi Ariminenſis Concilii decreta, quibus fides Patrum temerata fuerat, reuocarent. Quo bello, Eccleſiæ murum & turrim validiſſimam pulſabat Ambroſium, eum minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigans, primum ſibi aditum debellandæ rimabatur Eccleſiæ. Sed quamuis illa Iezabel ſpiritu pugnaret armata, reſiſtebat tamen Ambroſius Heliæ virtute repletus & gratia. Ipſa autem in Eccleſiis garrire, ſtrepere, animare, & inflammare ad diſcordiam populos, ſed quod minus res ex ſententia cederet, iniuriam putare, & pro hoc apud filium conqueri. Vnde adoleſcentulus pro contumeliæ inuidia, quam falſo conflauerat mater, accenſus, armatorum globum ad Eccleſiam mittit, confringi ianuas, oppugnari Sancta, Sacerdotem pertrahi atque in exilium mitti protinus iubet. Sed tanta fuit perſeuerantia fidelium populorum, vt animas potius amittere, quam Epiſcopum mallent.* Quæ ipſa omnia, & alia adhuc ex *prædictis* Ambroſii quoque *Epiſtolis*, eiusdemque *oratione* colligere licet, vt & illud, ſcilicet tumultum huius cauſa etiam ſanctis diebus hebdomadis vltimæ Antepaſchalis obortum. Forte etiam *huius leg.* partem conſtituerit id quod Ambroſius memorat *epiſt. 32. ſiu. 13. Ed Par. Imo etiam dediſti leges, ne cui eſſet liberum aliud indicare.* Et mox: *Cum legat per tot prouincias vno momento eſſe mandatum; vt quicunque obuiauerit imperatori, feriatur gladio: quicunque Dei templum non tradiderit, protinus occidatur.* Et mox: *Qui cum tenuerint Fidei veritatem, aut proſcribantur, aut necentur; quod lex de Fide lata, decernit.* Item *Orat. de baſil. non tradend. pag. 101. Tom. V. Oper. Edit. Par. Per Eccleſias iubentur eiici Catholici Sacerdotes; reſiſtentes, gladio feriri; Curiales proſcribi omnes niſi mandatum impleuerint.*

Sane quidquid *hac leg.* nunc voluerit Valentinianus Iun. Quicquid idem Ariminenſis Synodi decreta *in æternum manſura*, hac lege dicat: nunquam tamen deinceps ea probata: & idem mutata in melius ſententia, biennio poſt, eam antiquauit; Theodoſii Magni videlicet conſilio: & quidem, vt exiſtimo, *leg. 15. infr. de hæret.* vbi dicam. Et inſignis quoque extat locus ex incerto Authore apud *Suidam voc.* Οὐαλεντινιανός, vbi verba recitantur Theodoſii, quibus Valentinianum (in Illyricum & Theſſalonicam profugum) ad Catholicam fidem, antequam aduerſus Max. Tyrannum moueret, traduxit. Sed & Rufinus *lib. 2. cap. 17.* ait, Valentinianum, matre defuncta, fidem Catholicam, quam ipſe violauerat, reſtituiſſe, ſimul & regnum, Tyrannide (Maximi ſcilicet) depulſa.

Interim *de Ariminenſi* Concilio, quod *hac leg.* firmatur; cuius hiſtoria alioquin nota eſt, (& de quo rurſum agitur *L. 15. infr. de Epiſcopis.*) obſeruanda quatuor ex *hac lege*.

Primo, quod ait Valentinianus Iun. conuocatos Sacerdotes ex OMNI Orbe Romano ad Concilium Ariminenſe. Nempe Oecumenicum id iam haberi vult: verum quidem eſt de Orientalibus quoque eo cogendis agi apud Theodoretum *lib. 2. cap. 18.* & Socrates extare *lib. 2. cap. 37.* Epiſcopos quoſdam Orientis ibi fuiſſe teſtatur: verum ex Occidentalibus ferme Synodus illa coacta: vid. Athanaſium *de Synodis*, Socratem, Sozomenum, vnde & *Occidentalium formula* pro Ariminenſi apud Philoſtorgium *lib. 4. cap. 12. lib. 5. cap. 1. lib. 7. cap. 6.* vbi vide quæ dixi.

Secundo notandum, quod *hac leg.* dicitur, Etiam Catholicos fidei Ariminenſi conſenſiſſe: id enim ſibi volunt hæc verba: *Expoſitaque fide ab his ipſis qui diſſentire noſcuntur.* Quod ſane pertinet ad ea, quæ ſecundo loco Arimini facta: De quo plene Seuerus Sulpitius, *l. 2. ſacra hiſtoria 1. 43. 44.* vbi ait: *Poſt vim adhibitam Legatis Catholicorum fidem ibi conſcriptam verbis fallentibus inuolutam, quæ Catholicam diſciplinam perfidia latente loqueretur, paulatimque pleroſque Catholicorum partim imbecillitate ingenii, partim metu Principis, partim tædio peregrinationis euictos, dediſſe ſe aduerſariis, factaque ſemel inclinatione animorum catervatim in alteram partem conceſſum, donec ad viginti vsque Catholicorum numerus imminutus eſt, imo Fagadium ex hoc numero ad extremum euictum:* itemque, *Seruationem Tungrorum Epiſcopum ſub conditione, ſi quid minus plene fide expoſita editum eſſet, ipſi profeſſionibus ſuis adderent: Quod etiam factum; ſicque vtra pars viciſſe ſe penitus, aut victam putare potuit; quia fides ipſa pro Arianis, profeſſiones vero poſtea adiecta pro Catholicis erant: atque hoc modo Concilium bono initio, fœdo exitu conſummatum eſt.* Ambroſii quoque locus huc pertinet ex *lib. 1. de Fide cap. 9. Hoc & in Ariminenſi Concilio habuit prima confeſſio, & poſt Ariminenſe Concilium ſecunda correctio. Confeſſionem epiſtola ad Imperatorem Conſtantium miſſa teſtatur, correctionem ſecuta concilia conſitentur.* p. 51. Idem Ambroſius *dict. ep. 32.* ſiu. *13. Edit. Pariſ.* qua hanc Valentiniani. conſtitutionem exagitat. *Hoc ſcriptum eſt in Ariminenſi Synodo, meritoque Concilium illud exhorreo, ſequens tractatum Concilii Nicæni, a quo me nec mors nec gladius poterit ſeparare.* Et poſt: *Factum eſt etiam ſub Conſtantio Auguſtæ memoriæ Imperatore paternæ dignitatis hærede. Sed quod bene cœpit, aliter conſummatum eſt. Nam Epiſcopi ſinceram primo ſcripſerant fidem; ſed dum volunt quidam de Fide intra Palatium iudicare, id egerunt, vt circumſcriptionibus illa Epiſcoporum iudicia mutarentur. Qui tamen inflexam ſtatim reuocauere ſententiam, & certe minor numerus Arimini, Nicæni Concilii fidem probauit, Ariana decreta damnauit.* Vt proinde tria iam momenta, ſeu tres Confeſſiones hac parte circa Ariminenſe Concilium obſeruandæ ſint.

Tertio notandum, quod *hac lex* ait: Fidem propoſitam in Ariminenſi Concilio Conſtantinopoli poſtea confirmatam fuiſſe: de quo etiam fidem faciunt, præter Athanaſium *de Synodis*, Sozomenus, *lib. 4. cap. 23.* & Socrates, *lib. 2. cap. 37. & 41.* & Philoſtorgius, *lib. 4. cap. vltim. in fin.* de quo vide & Baronium *Anno 359. num. 83. 84. 85.* Nempe ſub Conſtantio coactum hoc Concilium Conſtantinopolitanum: (ne quis alioquin Oecumenicam ſecundam hic indicari falſo putet) Quo quidem Concilio, κατὰ πρόσταγμα βασιλέως, ſeu *Imp. Conſtantii mandato*, Ipſis Kalendis Ianuariis Anno 360. formula Ariminenſis firmata, de Filio Patri ſimili ſecundum ſcripturas; ſublato οὐσίας,

vt ibi

vi ibi nomine: imo & aliquo ei addito, vt teſtatur Athanaſius *de Synodis.* Socrates *d. l. 2. cap. 37.* & *41.* Sozomenus *d. lib. 4. cap. 23.* nempe ὑποστάσεως quoque nomine damnato, vt Philoſtorgius quoque ſcribit *lib. 10. cap. 2.* iuxta Athanaſium, Socratem, Sozomenum: de quo ad *Philoſtorgium* dixi.

Quarto notandum, Concilium illud Ariminenſe a Valentiniano ſuo. *hac leg.* firmari. Quod etiam Ambroſius, non tantum *d. Epiſt. 32.* ſiu. *13. Ed. Paris.* (cuius verba modo protuli) indicat, verum expreſſe *orat. de baſil. non tradend. pag. 102 Tom. V. Ed. Oper. Paris.* ratione illa quam dixi: *Hanc ergo LEGEM quisquam ſequatur, qua firmatur Ariminenſe Concilium in quo creatura dictus eſt Chriſtus.*

In *hac leg.* tandem obſeruanda capitis & ſanguinis pœna, quæ in ſpecie *huius leg.* imponitur, non quaſi hæreticis, verum ceu *tumultus auctoribus*: De qua alioquin ſanguinis pœna in hæreticos quandoque ſtatuta, *ſuo tit. infr. de hæreticis*: & quidem ad *leg. 9.*

DE EPISCOPIS, ECCLESIIS ET CLERICIS.

TITVLVS II.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. II. *De Sacroſanctis Eccleſiis: & de rebus, & de priuilegiis earum.* In *Veter. Cod.* hic *Titulus* eſt primus.

PARATITLON.

Episcopi, (de quibus agitur *l. 10. 11. 12. 22. 23. 27. 31. 32. 33. 35. 37. 39. hoc tit.*) qui & Sacerdotes, *l. 31. 35. 43. hoc tit.* & *l. 3. 4. ſupr. de Fid. Cathol.* Eccleſiæ Catholicæ Sacerdotes, *l. 45. infr. de hæret.* (vnde & *Sacerdotium* pro Epiſcopatu, *l. 35. 44. hoc tit.* & *l. 3. in fin. ſupr. de Fide Cathol. leg. 1. ne ſanctum Baptisma*:) quanquam & Sacerdotum appellatio complectebatur quandoque omnes Eccleſiaſticos, Epiſcopos ſcilicet, Presbyteros & Diaconos, Miniſtris oppoſitos, vt *d. l. 31. hoc tit.* Item Antiſtites vocantur, *l. 11. 43. 45 l. vltim. hoc tit. l. 1. ne ſanctum Baptisma*: *l. 20. quor. appell. l. 49. ſupr. de Decurionib.* Catholicæ legis Antiſtites, *d. l. 11. h. t.* Sacræ legis Antiſtites, *l. 45. hoc. tit. l. 1. de Epiſcop. iud.* Sanctiſſimi Antiſtites, *l. 28. de hæret.* Varii *hoc Cod.* numerantur, nominanturque. De Epiſcopis, & Eccleſia Vrbis Romæ agitur *l. 4. 13. 14. 20. 21. 45. hoc tit. l. 2. ſupr. de Fide Cathol. l. 21. ſupr. de extraordinar. muner.* cui iungenda *lex 30. hoc tit. l. vltim. ſupr. de maleſic. lex 53. 62. infr. de hæret.* Felici nominatim Epiſcopo Vrbis Romæ inſcribitur *lex 14. hoc tit.* Anno 357. Damaso *lex 20. hoc tit.* Annno 370. eiusdemque fit mentio *l. 2 ſupr. de fide cathol.* Anno 380. de Coelestino quoque intelligenda *lex 62. infr. de hæretic.* Epiſcopo Romano *Pontificis* titulus tribuitur, *d. l. 2. de fid. cathol.* Anno 380. & *Venerabilis Papa* vocatur *d. l. 62. infr de hæret.* Anno 425. De Priuilegiis, & prærogatiua Eccleſiæ Romanæ, & Epiſcopis & Clericis Romanis, ab Imperatoribus tributis, agitur *l. 13. hoc tit.* & *l. 21. ſupr. de extraordin.* De Antiſtite Vrbis Conſtantinopolitanæ, eiusque prærogatiua agitur *l. 45. hoc tit.* vbi vid. ſingularem eius prærogatiuam Theodoſii M. de Nectario Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopo, *l. 3. ſupr. de Fid. Catholica.* Annno 381. de Arsacio, Arcadii *l. vltim. infr. de his qui ſupr. Relig.* Anno 404. De Attico accipienda eſt Theodoſii Iun. Anno D. 421. *lex 45. hoc tit.* De Alexandrina Eccleſia & Epiſcopo agitur, *l. 42. 43. hoc tit. l. vltim. de Epiſcop. iudicio*: Petri nominatim Alexandriæ Epiſcopi mentio fit cum elogio, *l. 2.*
p. 16. *de Fide Cathol.* Anno 380. Timothei, *l. 3. ſupr. de fide Cathol.* Anno 381. Theophili, *l. vltim. infr. de his qui ſupr. Relig.* Anno 404. De Antiochena quoque Eccleſia agitur *hoc Codice*: nam Porfyrii Antiocheni Epiſcopi mentio fit, Anno 404. *d. l. vltim.*

Memorantur & alii Epiſcopi quidam, Chronopius Epiſcopus, *l. 20. quorum appellat.* vbi vid. quæ dico: Cyrus, Afrodiſienſium Epiſcopus, *l. vltim. de annona & tribut.* Optimus, Ep. Antiochiæ [Piſidiæ] *l. 3. de Fide Cathol.* Aſclepiades, Cherſoneſitanæ ciuitatis, *l. vlt. de pœnis*: Helladius, Ep. Cæſarienſis, *l. 3. de fide Catholica*, Amphilochius Ep. Iconi-

enſis, *d. l. 3. de fide Cathol.* Pelagius Ep. Laodicenſis *d. l. 3.* Marmarius, Ep. Martianop. *d. l. 3.* Otreius, Ep. Melitenus, *d. l. 3.* Gregorius, Ep. Nyſſenus, *d. l. 3.* Terentius Ep. Scythiæ *d. l. 3.* Diodorus Ep. Tarſenſis, *d. l. 3.* Artemius, Euridicus, Appius, Geraſimus, in Diœceſanam Synodum coacti, *l. 23. hoc tit.*

Quod Titulos eorum attinet; Damſus *Pontifex* vocatur *l. 2. ſupr. de Fide Cathol.* Papa Venerabilis Ep. Romanus, *l. 62 infr. de hæret.* Reuerendiſſimi Epiſcopi vocantur *l. 42. 43. 45. hoc tit. l. vltim. de his qui ſupr. relig. l. vltim. de Annona: l. vltim. de pœnis.*

De Epiſcopis hæc capita notentur. Primo, quod priuilegia eorum attinet, I. Immunes ii a Curialibus muneribus fuere, *l. 11. hoc tit.* (II.) In iudiciis accuſari eos prohibuit Conſtantius, *l. 12. hoc tit.* ſed apud alios potiſſimum Epiſcopos, *d. l. 12. hoc tit.* Quod & ab Honorio repetitum, *l. 41. h. t.* (III.) Quemadmodum Epiſcopis & Eccleſiis in commune priuilegia ſua tributa fuere a Principibus, ita ſpecialiter quibusdam Epiſcopis, *l. vltim. hoc tit.* vt Romanæ Eccleſiæ, ita Epiſcopo Conſtantinop. *l. 45. hoc tit.* & Theſſalonicenſi Eccleſiæ, *l. 33. ſupr. de Annona & tribut.* & Cyro Epiſcopo Aphrodiſienſi, *l. vltim. de Annona & tribut.* Secundo, quod *officium* & Poteſtatem eorum attinet, (I) docendi, inſinuandæque Fidei muneri functi Epiſcopi, *l. 16. ſupr. de pœnis: l. 24. infr. de hæretic.* quo refero quoque *legem 25. infr. hoc tit.* Atque hic character Epiſcopi: vt & alter hic, quod ſanctitas loci ignoſcendi gloriam his dereliquerit, *l. 31. hoc tit.* (II) Ab his Clerici ordinari, electi, numerusque eorum conſtitutus, *l. 32. 33. hoc tit.* & *l. 16. de pœnis.* (III) Clericorum Iudices item fuere, & coram his Clerici accuſati, *l. 41. 47. hoc tit.* (IV) Ab his Clerici abiecti, & ab Eccleſiæ miniſterio ſegregati, *l. 39. hoc tit.* (V) Muneris quoque eorum erat, probare num extrema ſuffragia petentibus indulgeri deberent, *l. 1. de Scænic.* A Clericis & Monachis ſecius facta vindicare, *l. 16. ſupr. de pœnis:* (VI) Nonnulla etiam *conſtitutionibus* eorum curæ tributa, quæ alioquin ſæcularis quoque fori erant: Nempe ſub oculis eorum libri improbatæ lectionis, veluti Mathematici concremati, *l. vltim. de Maleſic. & Mathemat.* Manu Eccleſiaſtica, Paganorum ritus & ſolemnia prohibendi ius tributum, *l. 19. infr. de Pagan.* itemque Aſyla Eccleſiarum tuendi, *l. 4. de his qui ad Eccleſ. confug.* Lenocinia inhibendi, *l. 2. ſupr. de Lenonib.* Contra, Modus Epiſcopis ſubinde aliquando impoſitus: (I) conuicti vel confeſſi pacis perturbatores, etiam Epiſcoporum vel Clericorum interuentu appellare vetiti, *l. 31. quorum appell. non recip.* (II) Debitores item publicos occultantes Epiſcopi & Clerici pro ipſis teneri iuſſi, *l. 1. de his qui ad Eccleſ.* Notandum quoque ad eos datam non vnam Conſtitutionem, vel ad vniuerſos Epiſcopos per diuerſas prouincias, *l. 10. hoc tit.* ad Epiſcopos diœceſeos in vnum coactæ, *l. 23. hoc tit.* vel ad ſingulos. Poſtremo notandum, Epiſcopatus conſtitutos ad formam & ordinem Ciuilium Diœceſeon, vid. *l. 3. de fid. Cath.*

II. Ecclesiae (de quibus agitur *l. 4. 15. 30. 31 33. 34. 38. 40. 46. 47. ſeu vltim h. t.*) quæ & *Catholicæ* adnominantur, *l. 3. ſupr. de fide Cathol. l. 6. 47. 54. infr. de hæret. l. 1. 31. hoc tit. l. 1. ſupr. de Annona & trib.* (& abſolute *Catholica*) venerabiles, *l. 34. 41. hoc tit.* & *l. 21. 22. ſupr. de extraordin. l. vltim. de patrocin. vicor.* Sacræ Ædes, *l. 16. 18. de extraordin.* Sacroſanctæ *l. 29. h. t.* & *l. 33. ſupr. de Annona: l. 47. infr. de hæretic.* Item Sanctiſſimum Catholicum & Venerabile Concilium, *l. 4. h. t.* Templa, & Summi Dei templa, *l. 4. ſupr. de his qui ad Eccleſ.* Anno 431. Ad harum conſtructionem & reparationem a prouincialibus quid exactum, *l. 16. 18. de extraordin.* ſua priuilegia habuere a Principibus conceſſa, *l. 29 30. 34. 38. 46. 47. ſeu vlt. h. t. l. 21. 22. ſupr. de extraordin.* contemplatione Religionis indulta. *l. 1. de hæreticis.* Quæ ad eos qui Eccleſiis obtemperant, ſeu inſeruiunt, extenſa; *l. 21. 22. de extraordinar. l. 31. de Epiſcopis.* (1) Relinquendi namque eis teſtamento, quantumlibet bonorum licentiam Conſtantinus fecit, *l. 4. h. t.* (2) Iuga, quæ ad eas pertinerent, a publica functione immunia fuere, *l. 25. h. t.* ſeu a capitatione *l. 33. ſupr. de Annona & tribut.* (3) a ſordidis & extraordinariis muneribus, *l. 40. h. t. l. 15. 18. 21. 22. ſupr. de extraord. muner.* quæ recenſentur, *d. l. 40. h. t.* Immunes ab annonis & tributis ab initio fuere, vide *l. 1. 33. de Annona & tribut.* Canonicam tamen illationem ſeu Iugationem poſtea adgnouere, *d. l. 40. h. t.* Excepta Theſſalonicenſi Eccleſia, quæ ſingulari priuilegio immunis ab annonis & tributis reddita, *l. 33. ſupr. de Annona & tribut.* (5) Sed & Eccleſiæ, quæ in poſſeſſionibus

diuer-

diuerſorum, vicis, vel aliis ſimilibus locis conſtitutæ erant, ſuam capitationem adgnouere, *l. 33. hoc tit.* (6) Ad inſtructionem viæ publicæ quoque & Pontium tenebantur, *l. vltim. ſupr. de itinere muniendo*; etſi aliquando aliter obſeruatum, *l. 40. hoc tit.* (8) Noua & tumultuoſa conuenticula extra Eccleſiam celebrari prohibita *l. 37. hoc tit.* (7) In Eccleſiam irruentes grauiter puniti, *l. 31. h. t.* (9) vt & priuilegia earum temerantes, *l. 34 h. t.* (10) Aduocatos quoque ſuos Eccleſiæ peculiares habuere, *l. 38. h. t.* vt & Oeconomos *l. vnic. de bonis Clericorum: l. 3. de his qui ad Eccleſ.* vbi definiuntur, qui Eccleſiaſticas conſuerunt tractare rationes. (11) Eccleſiis etiam quandoque vindicabantur Hæreticorum Eccleſiæ, *l. 43. 52. 54. infr. de hæretic. l. 2. infr. ne ſanctum Baptiſma:* (12) Eccleſiis aliena conſecrata, veluti Iudæorum Synagogæ, & earum donaris, reuocari non poterant: ſed inuicem alia præſtabantur, *l. 25. infr. de Iudæis.* Porro de perfugio ad Eccleſias fuit Titulus *ſupr. lib. 9. de his qui ad Eccleſ. conf.* Poſtremo, de ipſarum Eccleſiarum ſtructura, earum περιβολῇ locisque circumiacentibus, vid. *leg. 4. illius tit.* Altarium mentio, *l. 27. hoc tit.* (vbi veneranda omnibus dicuntur) *l. 15. de hæretic.* Crucis, *l. 18. de Iudæis. l. vltim. de Pagan.* quæ ſancta Crux dicitur, *d. l. 18.* & Fidei noſtræ ſignum, *d. l. l. 18.* venerandæ Chriſtianæ Religionis ſignum, *d. l. vltim.* conlocatione eius profana loca expiata, *d. l. vltim* Iudæi vetiti locis ſuis & feſtiuitatibus Crucis ſignum immiſcere & exurere *d. l. 18. de Iudæis.*

Nunc de *de Bonis Eccleſiarum.* Memorantur donaria Eccleſiarum *l. 57. 65. de hæretic.* & *l. 25. de Iudæis*; vbi donaria ſacris myſteriis dedicata dicuntur: quæ quandoque expoliatione Iudaicarum Synagogarum contracta, *d. l. 25.* Annonæ & poſſeſſiones Templorum quædam ab Imperatoribus Eccleſiis donatæ: *l. 20. de Paganis*: ex vltimis priuatorum voluntatibus, *l. 4. hoc tit.* Loca Hæreticorum conuenticulis ſeruientia Eccleſiis quandoque vindicata, *l. 43. 52. in fin. 54. 57. 65. de hæretic. l. 2. ne ſanct. Baptiſma:* De vſu horum in pauperes, vid. *infra.*

Obſeruandum & illud, lectas in Eccleſiis, etiam Romæ, Conſtitutiones Imperatorum de rebus Eccleſiaſticis: Exemplum in *l. 2. infr. hoc tit.* quæ ad Damaſum Ep. Vrbis Romæ data eſt. Notandum & illud, obtentu Eccleſiaſtici nominis, publicis functionibus iniuriam fieri non potuiſſe: Exemplum *in l. vlt. de patrocin. vicor.*

Præter Eccleſias ipſas memorantur & Decanica, *l. 30 de hæretic.* Domus Eccleſiarum, *l. 2. de hæreticis*, Diaconica, *d. l. 30. de hæretic.* Fit & SANCTORVM LOCORVM mentio *l. 26. hoc tit.* (quæ ſcilicet Hieroſolymis, & in vicinis Palæſtinæ locis erant, ſub Comite Orientis, *d. l. 26.*) quorum Cuſtodes quidam fuere, *d. l. 26.* eosque ab omnibus muneribus immunes, *d. l. 26.* Erant & Martyria, *l. vltim. ſupr. de ſepulchr. viol.* ſeu Apoſtolorum & Martyrum ſedes *l. 6. eodem tit. de ſepulchr. viol.* Idque Conſtantinopoli (in quibus Corpora humari Theodoſius M. prohibuit, *d. l. 6.*) vt & in priuatorum quoque poſſeſſionibus, *d. l. vlt.* De SEPVLCHRIS *ſuo tit. lib. 9.*

III. CLERICI de quibus agitur *l. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 9.* 10. 11. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 24. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. 37. 38. 39. 41. 44. 46. 47. *ſeu vlt. h. tit.*) a quibus *Clericatus* dicitur, *l. 19. 36. 44. h. t.* (qui & dicitur profeſſus ſacræ Religionis, *l. 39. h. t.* Votum Chriſtianæ Religionis, *l. 16. hoc tit.* meritum eximiæ ſingularisque virtutis, *de l. 16. hoc tit.* Cultus diuinæ reuerentiæ: item Via diuinæ cultionis, *l. 49. ſupr. de Decurionib.*) Catholicæ Religionis cultus, *l. vltim. ſupr. de Maleſic.* Dicuntur & obſequia Clericatus, *l. 84. de Decurion.* Religio ſacroſancta, *l. 46. de Decurionib.* Religio, abſolute, *l. 123. in princ. ſupr. de Decurionib.* Religioſum diuini cultus obſequium, *l. 121. de Decurion.* Dicuntur & Chriſtiani pro Clericis, *l. 4. 5. 50. 123. ſupr. de Decurionib. l. 2. de poſtliminio. l. 11. de Piſtorib.* Chriſtianitas pro Clericatu, *l. 123. de Decurionib.* Diuino cultu occupati, & ſacroſanctis myſteriis ſeruientes, *d. l. 123. de Decurionib.* Animi eorum diuina obſeruatione deuincti, *l. 104. d. tit de Decurionib.* Diuinis miniſteriis mancipati, *l. 99. de Decurionibus.* Dicuntur item Clerici ad Eccleſias tranſire, *l. 7. de cohortalib.* Diuino cultui miniſteria Religionis impendere *l. 2. hoc tit.* Catholicæ Religionis Clerici, *l. 36. hoc tit. l. vltim. ſupr. de Maleſic.* ſeruire Eccleſiis, *l. 104. de Decurionib.* Seruientes Eccleſiis, *l. 29. hoc tit.* Sacratiſſimo Numini ſeruientes *l. 16. ſupr. de luſtr. collat.* Obtemperantes Eccleſiis, *l. 30. hoc tit.* & *l. 22. de extraordin. l. 49. de Decurion.* Obſequium iuge Eccleſiæ deputantes *l. 21. hoc tit.* Eccleſiaſtici, *l. 5. 20.*

21. hoc tit. & *l. 49 in med. ſupr. de Decurionib.* Probabilem ſæculo diſciplinam agentes, *l. 44 hoc tit.* probabilis vitæ ſtudium, *l. 7. de cohortalib.* Erant hi non tantum in Ciuitatibus, verum etiam in oppidis, vicis, Caſtellis, Municipiis, *l. 16. 33. hoc tit.* vt & in poſſeſſionibus diuerſorum *d. l. 33. h. t.*

Horum varii Gradus, Officia, miniſteria, *hoc Codice* recenſentur hoc ordine; poſt Epiſcopos, de quibus *ſupra*, Presbyteri, *l. 24. 41. h. t. l. 121. ſupr. de Decurionib l. 10 ſupr. de fid. teſt.* Epiſcopis proximi (vnde Presbyteri faſtigium, *d. l. 121.* proximum Presbyteri vocabu-
p. 18. lum nomini Epiſcoporum, *l. 5. infr de hæret.* ſuperior locus illis inter Clericos tribuitur, *l. 10 ſupr. de fid. teſt.* Presbyteri Curiales vel ſubſtituto dato, vel facultatibus Curiæ ceſſis, Curia liberantur, *l. 163. ſupr. de Decurionib.* vid. & *l. 49. eod* citra iniuriam quæſtionis teſtimonium dicebant, *d. l. 10. de fid teſt.* Hactenus Sacerdotes; at ſequentes dicuntur Miniſtri, *l. 31. h. t.* Catholicæ Eccleſiæ Miniſtri, *d. l. 31.* Chriſtianæ legis Miniſtri, *l. 41. h. t.* nempe Diaconi, *d. l. 24. 41. hoc tit.* & *l. 49. 121. ſupr. de Decurionib.* (qui & *Diacones* dicuntur, *d. l. 49.* & *163.*) vnde & miniſterium Diaconi, *d. l. 121.* Inter Diaconos vero Archidiaconus quidam erat, cuius meminit Maiorianus *Nouell. 1. verſ. ſi qua ſane:* & *2.* Diaconatus Curia liberabat, *l. 49. 163. de Decurionib.* vbi definitur, cui bona cedant. Et hi quidem tres Chriſtianæ Legis primi Clerici erant, vt vocantur *l. 13. de Iudæis*: vide & *leg 24 hoc tit.*

Sequuntur inferioris loci Chriſtianæ Legis Miniſtri, *l. 41. h. t.* puta (1) Subdiaconi, *l. 24 hoc tit.* & *l 49. 163 de Decurionib.* qui & *Subdiacones* dicuntur hybrida voce *d. l. 49* mere Græca Hypodiaconi, *l. 7. hoc tit* An vero hic Gradus Curia liberaret, & qua conditione? vide *d leg. 49* & *163.* (2) Exorciſtæ, *d. l. 24. hoc tit.* & *l. 121. ſupr. de Decurion.* (3) Lectores, *l. 7.* & *l 24 hoc tit.* & *d. l. 163. ſupr. de Decurionib. l. 19. de hæretic.* qui & lectores diuinorum Apicum, *d. l. 7. hoc tit* hi vero ante Subdiaconos nominantur, *d. l. 7.* & *dict. l. 163.* poſtponuntur vero *d l. 24* de quo ad *d. l. 7. infr. hoc tit.* Lectores ex Curialibus facti ad Curiam omnino retrahebantur, *l. 161. ſupr. de Decurion.* (4) Oſtiarii, *dict. l. 24. hoc tit.* (5) Cuſtodes Eccleſiarum, vel ſanctorum locorum, *l 26 hoc tit.* (6) Iuuenes, *l. 10. hoc tit.* (7) Copiatæ, *l. 15. hoc tit* & *l. 12. ſupr. de Veteranis: l. 1. ſupr. de luſtr. collat.* Et hi ſunt Clerici, ſed quibus Clericorum Priuilegia non deberi dicitur *l. 163. de Decurion.* (8) Fuere & Clericorum numero Parabolani Alexandriæ, *l. 42. 43. hoc. tit.* (9) De Oeconomis, *ſupr.* dixi, ex *l 3. ſupr. de his qui ad Eccleſ.* ex *l. vnic. de bon. Cleric.* Eccleſiaſticis tandem vicini, Continentes, *l. 20 hoc tit.*

De *Clericis* hæc capita notentur. Primo, Character Clericorum & Officium eſt, non diuitiis ſtudere; verum votum eorum, ſi verus eſt cultus, adiuuare pauperes, & poſitos in neceſſitatibus, *l. 5. de luſtrali collat.* animos eorum diuina obſeruatione deuinctos non decet patrimoniorum deſideriis occupari, *l. 104. de Decurion.* pro addictis ſupplicio intercedere & appellare, *l. 16. de pœnis: l. 57. de appell.* Contra; Reos vindicare per vim & vſurpationem prohibitum, *l. 15. 16. de pœn. l. 57. de appell.*

Secundo notandum eſt de eorum *Ordinatione*; Nempe ſtatuitur, cooptandos eos, non vulgari conſenſu, neque quibuslibet petentibus, *l. 6. hoc tit.* neque citra modum, *d. l. 6.* verum ab Epiſcopis ſunt electi, ordinati, *l. 32. hoc tit. l. 16. de pœnis:* in defunctorum ſcilicet Clericorum locum ſubrogati, allecti, *l. 3. 6 hoc tit.* ſæpe tamen totius populi vocibus expetiti, *l. 49. ſupr. de Decurionib. l. 7. de cohortalib.* Non Decuriones, vel ex Decurionibus geniti, *l. 3. hoc tit.* de quo plene ad *tit. de Decurionib. lib. 12. tit. 1.* quibus ex municipibus proſapia eſt, *l. 6. h. t.* (alioquin ad Curiam reuocari poſſunt, *l. 19. 21 hoc tit.* intra decennium, *d. l. 19.* ſeptennium, *d. l. 21. h. t.* non plebeii diuites, *l. 17 h. t.* non facultatibus idonei, *l. 3. h. t.* non eos, quorum ſubſtantia 300. ſolidorum exuberat quantitatem, ex Valentiniani III. mente, *Nouell. inter Theodoſianas 38.* non muneribus publicis obeundis opportuni, *l. 3. hoc tit.* quibus ea eſt opulentia facultatum quæ publicas facile functiones queat tolerare, *l. 7. h. t.* non obnoxii publicis, priuatisque rationibus, *l. 32. h t.* ſed fortuna tenues, *d. l. 3. h. t.* & muneribus ciuilibus non obſtricti, *d. l. 3. h. t.* Ex Monachorum etiam ferme numero, *l. 32. hoc tit. l. 16. in fin. de pœn.* Numerus etiam Clericorum cuiuſque vici certus iudicio Epiſcopi ordinandus relinquebatur *l. 33. h. t.*

Tertium caput eſt de *Priuilegiis* Clericorum: ſua igitur, ſpeciatim Clericis Eccleſiæ Vrbis Romæ, priuilegia quædam conceſſa a Conſtantino M. Clericis, vt docet *lex 14. hoc tit.* quæ a Conſtantio confirmata, *l. 13. hoc tit.* In commune, hæc Clericis priuilegia collata, 1.

Immunes

Immunes vt eſſent a muneribus omnibus ciuilibus, Curialibus, perſonalibus, publico laboris actu, conſtitutum *l. 2. 9. 11. 16. 24. 36. hoc tit.* & *l. 13. infr. de Iudæis:* vt ad Curiam ſeu Curialia munera deuocari non poſſent, *l. 7. hoc tit.* a nominationibus ad Curiam, ab omnibus ſuſceptionibus, *l. 1. hoc tit.* quod aliquando ita reſtrictum fuit, ſi nihil in totum poſſiderent, ac patrimonio inutiles eſſent: *l. 11. h. t.* A Curia tamen non liberabat Clericatus, niſi vniue. ſis patriæ debitis perſolutis, *l. 99. de Decurionib.* niſi ceſſo patrimonio Curiæ, *l. 59. 104. 121. 123. 163. 172. eod. tit. de Decurion.* vel niſi ſuffecto idoneo, *l. 59. 115. eod.* veluti filio, *d. l. 123.* eique patrimonio ceſſo, *d. l. 59. 115.* & 163. (2) A Tributis pariter, collationibus, fiſcalibus penſitationibus ſeu *Cenſu* immunes fuere Clerici, ex Conſtantii *lege* 10. & 14. *h. t.* (etſi alia poſtea eidem aliquando mens fuit, *l. 15. hoc. tit.*) Itaque deinceps *legibus* cautum, obſeruatumque, niſi Clerici vicani, & in priuatorum poſſeſſionibus eſſent; hi enim capitationem ſuam adgnoſcebant, *l. 33. h. t.* (3) Item Clerici Negotiationes (de quibus ſunt *hoc Codice* Nouem Conſtitutiones, *l.* 8. 10. 14. 15. 36. *hoc tit.* & *l.* 5. 11. 16. *ſupr. de luſtrali collat.*) a *Luſtrali* ſeu Auraria collatione immunes fuere *d. l.* 8. 10. 14. 15. 36. *hoc tit.* Certum tamen intra modum negotiantes, *l.* 15. 36. *hoc tit.* vide & *ſupr. tit. de luſtrali collat.* Quæ etiam negotiatio vltimum Clericis prorſus interdicta a Valentiniano Tertio *Nouella* 12. (4) Denique a muneribus ſordidis immunes fuere Clerici, *l.* 10. 14. 15. *hoc tit.* a Patangariis, *l.* 10. 14. *hoc tit.* & a Metati onere, *l. 8. ſupr. de Metatis.* Coniuges quoque quorundam Clericorum (qui ſcilicet ante Clericatum matrimonium contraxerant, de quibus agitur *leg.* 10. 14. 44. *hoc tit.* & *l. vnic. ſupr. de bon. Clericor.*) a cenſibus immunes fuere, *d. l.* 10. 14. *h. t.* vt & eorum filii (de quibus *l.* 9. 10. 11. 14 *h. t.*) qui & *Affectiones* dicuntur *d. l.* 11. *h. t.* qui & ideo in Eccleſia perſeuerare debebant, *d. l.* 9. Item eorum miniſteria, *l.* 10. ſeu mancipia, *l.* 8. & homines, *l.* 14. a cenſibus, *l.* 10. & luſtrali collatione immunes erant, *d. l.* 14 *hoc tit*

Verum 1. *Militiæ* Armatæ obnoxii per Clericatum militia non liberabantur, *l. 13. ſupr. de Veteranis.* (2) Vt nec Curiali conditione ideo liberarentur; de quo iam *ſupra* aliquid: inque eo argumento occupatæ ſunt *quindecim leges* titul. *de Decurionibus.* (3) Piſtrino item Clericus non liberabatur, *l. 11. de Piſtoribus.* (4) Officialis ſi militia functus ad Clericatum confugeret, facultates eius curſui publico vindicabantur, *l. 46. de curſu.* (5) Suaria functione Clericatus non liberabat, niſi patrimonio ſuo Corpori Suariorum Clericus cederet, *l. 8. de Suariis.*

Clericis viciſſim hæc interdicta fuere (1) Viduarum ac pupillorum domos adire prohibiti, *l.* 20. *h. t.* (2) vetiti extraneas mulieres ſibi ſub conſortio ſororiæ appellationis adſciſcere; ſed tantum matres, filias, Germanas, ſeu eas, in quibus nihil ſæui criminis æſtimari fœdus naturale permittit *l. 44. h. t.* (3) Ex extraneorum item, quibus ſe priuatim ſub prætextu Religionis adiunxerint, liberalitate quicquam adquirere, *l. 20. hoc tit.* (4) Nihil ex Diaconiſſæ bonis conſequi 27. *h. t.* (4) quæ *lex* tamen reuocatur *l. 28. h. t.* Et hæc de Epiſcopis & Clericis. Atque ideo de viris. Quibus adde, quæ de bonis Clericorum & eorum ſucceſſionibus *titulo* peculiari habentur *de bonis Clericorum*, vt & quæ de Oeconomis Eccleſiarum continentur *eod. tit.* Tandem & quæ de Aduocatis Eccleſiarum *ſup.* diximus.

IV. Sequuntur nunc FOEMINÆ ſeu mulieres vitæ ſolitariæ deditæ, vt vocantur, *l. vnic. de bonis Clericorum & Monachor.* & quidem VIRGINES Sanctimoniales, de quibus occurrunt *hoc Codice* ſeptem Conſtitutiones: puta omnium antiquiſſima (1) Conſtantii Anno 354. *lex* 1. *ſupr. de raptu vel matrim. Sanctim.* Ad quam dixi. (2) Iouiani Anno 364. *lex* 2. *eodem tit.* (3) Valentiniani Sen. Anno 368. *l. 4. de Cenſibus*: Anno 370. *lex 6. de cenſu*: Anno 372. *lex 22. hoc tit. de Epiſcop.* (4) Theodoſii M. Anno 394. *lex 12. de Scænicis.* (5) Honori Anno 420. *lex 3. ſeu vltim. de raptu vel matrim. Sanctim.* E quibus omnium prima puta Conſtantii *lex* 1. *de Raptu*, pertinet ad Virgines Vrbis Romæ, & per Præfecturam Vrbanam: *lex* vero 3. *de Raptu*, ad Italiæ: *lex 22. de Epiſcop.* ad Epyri nouæ: *lex* 4. & 6. *de Cenſu*, ad Galliarum: *lex 2. de Raptu*, & *lex 12. de Scænicis*, ad Orientis.

Dicuntur vero & Sanctimoniales, *Rubr. tit. de Raptu vel matrim. Sanctim.* Virgines abſolute, *l. 22 de Epiſcop.* Virgines ſacroſanctæ, *l. 1. de Raptu.* Sacratæ, *leg. 2. eodem tit.* Dicatæ Deo Virgines, *l. 3. eodem* & *l. 12. de Scænicis*: in virginitate perpetua viuentes *l. 4. de Cenſu*: quæ ſe ſacræ legis obſequio perpetuo dicarunt, *l. 6. eodem tit. de Cenſu.* Hæ vero habitu peculiari

liari publice vſæ; vt docet *dict. l. 12. de Scænicis*, quem *ea lege* vſurpare prohibentur Mimæ, & quæ ludibrio corporis ſui quæſtum faciunt. Earum virginitatem labefactare capite ſancitum, *l. 2. de rapt. Sanct.* deportatione, ſiue & bonorum proſcriptione, *l. 3. eod. tit.* accuſatione omnibus permiſſa *d. l. 3.* ſiue quis eas raperet inuitas, *l. 1. 2. 3. de raptu*; ſiue quis eas ambiret & attentaret matrimonii iungendi cauſa: *dict. l. 2. 3.* etſi rapta poſtea conſenſerit, *de leg. 1.* A capitatione quoque plebeia immunes erant, *l. 4. 6. de Cenſu.* Harum captatelis etiam occurſum *l. 22. hoc tit.* ſcilicet prohibitæ & ipſe aliquid conſequi ex liberalitate mulierum.

De Vidvabvs ſanctimonialibus ſolitariæ vitæ deditis, eſt quoque *lex 1. ſupr. de raptu vel matrim. Sanctim.* & *lex vnic. ſupr. de bonis Clericorum & Monach.*

De Diaconissis eſt *l. 27. 28. hoc tit.* (vbi & *Viduæ* ſimpliciter vocantur) pariter, vt quidem exiſtimo, *l. 1. de raptu vel matrim. Sanctim.* Ætas earum definita iuxta Apoſtolum 60. Annorum: *d. l. 27.* De *Extraneis* mulieribus quas Clerici ſub Sororiæ appellationis obtentu ſibi adſciſcere prohibentur, agitur *l. 44. hoc tit.* Tandem vetitæ fœminæ inſtinctu perſuaſæ religionis crinem tondere, *l. 27. hoc tit.*

De Politia & Disciplina Eccleſiaſtica præter nonulla iam ſuperius adſperſa, vt & de cauſis Eccleſiaſticis hæc notentur. *Primo* Canones Eccleſiaſticos priſtinos & vetuſtatem obſeruan-
p. 20 dam inculcari, *leg. 45. hoc tit.* (2) Si quid dubietatis emergeret in Conuentu Sacerdotali id tractatum, id eſt in Synodo Prouinciarum & Diœceſeon; idque per Illyricum nonniſi ex ſcientia Ep. Conſtantinopolitani *d. l. 45.* (3) De *Foro* Eccleſiaſtico ita habendum; cauſas Eccleſiaſticorum & Eccleſiaſtica, ſeu negotia eccleſiaſtica, in quibus de diſſenſionibus ageretur, coram Epiſcopis, in locis ſuis & ſuæ Diœceſeos Synodis audiri debuiſſe: *l. 12. 23. 33. 35. 41. hoc tit. l. 1. infr. de Religione*: Cæteras vero ad vſum publici iuris pertinentes coram Iudicibus ſæcularibus agitatas, *d. l. 23.* & *d. l. 1.* veluti cauſas criminales, *d. l. 23.* & *l. vltim. hoc tit.* (4) Depoſitus ſemel ab officio Epiſcopus ad Eccleſiam vel Epiſcopatum redire ſeu aſpirare denuo non potuit: *l. 35. & 39. hoc tit.*

Tandem *huiusce tituli* Conſtitutoines ad hæc capita referri poſſunt; I. de *vetuſtate*, deque *Canonibus Eccleſiaſticis* prouinciæ cuique & Eccleſiæ ſeruandis agitur *l. 45.* (2) De *munere & officio* Epiſcopi, *l. 25. hoc tit.* (3) de *Ordinatione* Clericorum, *l. 3. 6. 17. 19. 21. 32. 33. h. t.* (4) de *Parabolanis*, agitur *l. 42. 43. h. t.* (5) de *Diaconiſſis*, agitur *l. 27. 28. h. t.* (6) de *Moribus* & *honeſtate* Clericorum, *l. 20. 22. 27. 28. 37. 44. h. t. h. t.* (7) de *Priuilegiis*, immunitate, opibus, defenſione Eccleſiarum, Epiſcoporum & Clericorum, *l. 1. 2. 4. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16. 18. 24. 26. 29. 30. 34. 36. 38. 40. h. t.* (8) de *Foro* Eccleſiaſtico & depoſitione Epiſcoporum & Clericorum, *l. 12. 23. 35. 39. 41. vltim. h. t.* (9) de *Irruentium* in Eccleſias pœnis, *l. 31. h. t.* Vnica tantum *lex* hoc *titulo* fugitiua videtur; puta *lex 5.*

De Pavpervm quoque cura hæc notanda. (1) Multæ in pauperum vſum quandoque adiudicatæ: *l. 20. quorum appellat.* (2) Alimenta his e publico data, *tit. de alim. quæ inop. par.* (3) Diuitiis Eccleſiarum pauperes ſuſtentati, *l. 6. hoc tit.* (4) Quæſtus quoque Clericorum negotiantium pauperibus proderant; *l. 10. 14. hoc tit.*

De Immvnitate *Clericorum Catholicorum a muneribus ciuilibus; Conſtantini M. conſtitutio.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. (b)

Hæreticorvm (c) factione (d) comperimus, Eccleſiæ Catholicæ Clericos ita vexari, vt Nominationibus (e) ſeu ſuſceptionibus aliquibus, quas publicus mos expoſcit, contra indulta † ſibi priuilegia, prægrauentur. Ideoque placet, ſi quem Tua Grauitas (f) inuenerit ita vexatum, eidem alium ſubrogari, & deinceps a ſupradictæ (g) religionis hominibus huiusmodi iniurias (h) prohiberi. Dat. Prid. Kalend. Nou. Conſtantino A. III. (i) & Licinio III. Cæſ. Coss. [313.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut Hiſtorica ſeu temporaria. Habet eam Baronius *Anno 313. num.* 4. Concordant porro *huic legi* eiuſdem Conſtantini M. *lex* 2. & 7. *hoc tit.* GOTHOF.

(b) Rectori Prouinciæ *hæc lex* inſcripta fuit: vt docent illa *Tua Grauitas.* Et vero ad Ælianum Proconſulem Africæ datam eam exiſtimo. *ID.*

(c) An Donatiſtæ hic indicantur? De eo mox. *ID.*

(d) Iniuria, *l. 7. hoc tit.* ſacrilego liuore, *l. 2. hoc tit.* inuidia, *l. vlt. hoc tit.* *ID.*

(e) De Nominationibus ad publica munera & de ſuſceptionibus Annonarum & Tributorum, *ſuis titulis ſupr. lib.* 12. *de Decurionibus* & *tit. de ſuſceptoribus.* *ID.*

† Quando hæc priuilegia indulta? Sane non diu eſt, cum id factum eſſe potuit, hoc ipſo Anno 313. ſine enim primum Anni ſuperioris 312. Conſtantinus M. Chriſtianam fidem publice amplexus eſt. *ID.*

(f) τοιόσδε. *ID.*

(g) Hæc verba videri poſſint non quidem Semi-Chriſtianum redolere, verum recenter ſaltem Chriſtianum factum. Niſi putemus hanc *legem* datam ad Magiſtratum Gentilem. *ID.*

(h) Iniuriæ ſpecies eſt, & vero dicitur, vbi quis ad munera ciuilia contra indulta ſibi priuilegia nominatur. *ID.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. ſeptem ordine *hoc tit.* Conſtitutiones occurrunt de Eccleſiæ Catholicæ priuilegiis, *l. 4.* de Clericorum Ordinatione, *l. 3. 6.* eorundemque priuilegiis, *l. 1. 2. 5. 7.* Hæc *lex* eſt de IMMVNITATE Clericorum: a Nominationibus & ſuſceptionibus Immunes ſcilicet, & a muneribus aliquibus perſonalibus, Eccleſiæ Catholicæ Clericos eſſe iubet Conſtantinus M. Quam etſi inter hæc Chriſtianæ Religionis a ſe ſuſceptæ initia ediderit, anno videlicet 313. menſe Octobri extremo, anteriora nihilominus ſuper eo ipſo priuilegia preceſſiſſe iam indicat his verbis, *contra INDVLTA ſibi priuilegia.* Huiuſcemodi ſane *legis* ſuæ meminit Conſtantinus *in Epiſt. ad Epiſcopos Numidiæ*, quam Pithœus extulit, quamque Baronius *Annalibus ſuis* indidit, *Anno Domini 316. num.* 64. Euſebius vero nominatim, *hiſtoria Eccleſ. lib.* 10. *cap.* 7. Conſtantini *legem* ſeu Epiſtolam de Immunitate Clericorum Eccleſiæ Catholicæ ad Anulinum Proconſulem Africæ memorat: & hæc quidem exinde inter alia: *διόπερ ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοὶ πεπιστευμένης ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἁπαξαπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι· ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται,* &c. *quo circa eos homines, qui intra prouinciam tibi creditam in Eccleſia Catholica cui Cæcilianus præeſt, huic ſanctiſſimæ religioni miniſtrant, quos Clericos vocare conſueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conſeruari: ne errore aliquo aut caſu ſacrilego a cultu ſummæ diuinitati debito abſtrahantur.* Quæ alioquin ipſiſſima verba ſunt, quæ continentur *proxima l.* 2. Hanc ipſam vero primamque Conſtantini *legem* memorat Anulinus Proconſul Africæ, cum libellos Donatiſtarum ſibi datos hoc Anno ipſo 313. 17. Kalend. Maias, ad Conſtantinum mitteret, epiſtola ſua, quam refert Auguſtinus *epiſt.* 68. ſiu. 88. *Edit. Benedictin. ad Ianuarium*, & habent Acta collationis Carthagin. *die 3. num.* 216. & 220. *pag.* 1175. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* *Scripta cæleſtia Maieſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique Clerici appellantur, deuotio mea apud acta paruitatis meæ inſinuare curauit, eoſdemque hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta, cum omni omnino munere, indulgentia Maieſtatis veſtræ, liberati eſſe videantur, Catholica cuſtodita ſanctitati, legis debita reuerentia, ac diuinis rebus inſeruiant.* Vbi vides, quomodo Anulinus breuiter ſummam Conſtantinianeæ conſtitutionis relatione ſua proponat: vt appareat omnino, eandem illam eſſe, cum ea quam Euſebius memorat. Verum paucos poſt dies, addit Anulinus, extiterunt quidam, adunata ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, libellis delatis quibus ſuſceptus dies XVII. Kalend. Maias Karthagine, quibuſque Catholicæ non enſibi illi vindicabant, quos ad Comitatum Conſtantini dirigi impendio poſtularunt. Eos vero, Anulinus, manente in ſtatu Cæciliano ad Conſtantinum direxit. Exinde Synodus Romæ habita iuſſu Conſtantini inter Catholicos & Donatiſtas hoc ipſo menſe 5. Nonas Octobris, vbi Cæcilianus abſolutus, Donatiſtæ vero condemnati fuere: quam mox mox ſecuta hæc *lex* noſtra, qua Conſtantinus priorem conſtitutionem ſuam, hæreticorum factione interturbatam, confirmatum iuit. Vt omnino mihi videatur, hæc *lex* lata ad illam Anulini relationem, & approbandæ Synodo Romanæ. Nunc de ipſamet *lege.*

Sex igitur ex *hac leg.* & ad *eam* obſeruentur. Primum de hac Clericorum immunitate a nominationibus, & muneribus ciuilibus, plene dictum iam *ſupr. tit. de Decurion.* & *tit. de Suſceptorib.*

Secundo obſeruandum, Conſtantinum, nonniſi *Catholicæ* Eccleſiæ Clericis hæc priuilegia, hanc immunitatem indulſiſſe, voluiſſeque competere: quod & ipſum prima illa omnium conſtitutione diſerte expreſſum fuerat, ἐν τῇ Καθολικῇ, inquit, Ἐκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, *in catholica eccleſia cui Cæcilianus præeſt.* Idemque etiam repetitum tertia eiuſdem Conſtantini conſtitutione, *l. 1. infr. de hæretic.* Videatur & *lex 2. 4. infr.* imo & *lex 1. ſ. pr. de annona & tributis.* Sic & idem Imp. pleniſſimam teſtamenti factionem paſſiuam nonniſi Catholicis Eccleſiis tributam voluit: *l. 4. hoc tit.*

Tertio obſeruandum, *hæreticos*, cum ipſis eadem priuilegia, quæ Catholicis, non competerent, ſubinde factionibus ſuis, vt hæc *lex* loquitur, ſacrilego liuore, vt *lex prox.* 2. per iniuriam, vt *l. 7. infr.* διὰ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου, *ſacrilego caſu*, vt habent Græca apud *Euſebium*, id apud Magiſtratus egiſſe, vt ne Eccleſiæ Catholicæ Clerici priuilegiis ſibi indultis, immunitateque illa perpotirentur. Id quod ſæpe & ſubinde ab hæreticis factum tentatumque. Exemplum apud Baſilium quoque *epiſtola* 264. ſiu. 237. *Edit. Benedictin.* vbi de Vicario quodam Ponticæ, ſi non hæretico, ſaltem hæreticorum fautore; πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόνου πνέων, καὶ

πάντας

πάντας μὲν μιᾷ φωνῇ τοὺς ἱερατικοὺς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βουλῇ· ἐνθὲ Σεβαστείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φιλοκρινῶν, καὶ τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων, καὶ καταδικάζων τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δημοσίων· τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκειμένους, ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων· rurſus ad nos acceſſit, iram eademque ſpirans, ac omnes voce vnica clericos eccleſiæ Cæſarienſis tradidit curiæ. Sedit autem Sebaſtiæ plures dies, ſecernens ſuos ab alienis, ac noſtros quidem communicatores curiales appellans, ac muneris publicis addicens, eos vero, qui Euſtathio affixi ſunt maximis fouens honoribus.

Quarto, ex his quæ initio dixi, ſi vera ea ſunt, apparet, *Hæreticorum* appellatione Schiſmaticos quoque Donatiſtas hic intelligi: Nam vt maxime Hæretici proprie loquendo a Schismaticis ſeiungi, ſeparati ſoleant, & vero diſcernantur etiam ab ipſomet Conſtantino *d. l. 1. infr. de hæreticis*, cuiusmodi ſane erant Donatiſtæ; attamen & ipſi quandoque *hæreticorum* appellatione venerunt. Vide licet *l. 4. infr. ne ſanctum Baptisma.* Et iuuat hanc interpretationem quoque *lex 7. & l. 34. infra.*

Quinto notandum, Sozomenum quoque *lib. 1. cap. 9.* meminiſſe huius immunitatis a muneribus publicis a Conſtantino M. Clericis tributæ his verbis: *τεκμήριον δὲ κἀκεῖνο μέγιστον τῆς τοῦ βασιλέως περὶ τὴν θρησκείαν αἰδοῦς· τοὺς μὲν γὰρ πανταχοῦ κληρικοὺς, θέσει νόμου ἀτελεῖς ἀνῆκε, fuit hoc etiam argumentum vel maximum reuerentiæ, quam pius Princeps erga religionem gerebat: nam & omnes vbique clericos immunitate donauit, lege hac de re ſpecialiter data.*

Monendum poſtremo, vel ex *hac leg.* vt & ex *ſequentibus quatuor conſtitutionibus*, vt omittam alias, liquere ſatis de Zoſimi calumnia, aſſerentis Conſtantinum circa Ann. D. 324. primum Chriſtianæ Religioni operatum, de quo ad Philoſtorgium iam.

Libet etiam ad clariorem & diſtinctum *huiusce legis* intellectum, breue Chronicon ſubiicere de *legibus* a Conſtantino latis Anno D. 313. ſuper Immunitate Clericorum a muneribus publicis.

1. *Ante menſem Aprilem*, eodem, vt puto, ferme tempore, quo Maxentii caput in Africam miſſum fuit, Conſtantinus primam conſtitutionem ex vrbe Mediolano; ibi enim tum erat Conſtantinus, ad Anulinum Proconſulem emiſit pro Cæciliano & Clericis eius: quam refert Euſebius *lib. 10. cap. 7.* & ex eo Baronius *Anno* 312. ſed male: Cuius etiam meminit Anulinus relatione ſua ad Conſtantinum, quæ extat apud Auguſtinum *epiſt. 68.* ſiu. *88. Edit. Benedictin. ad Ianuarium*, & in Actis *Collat. Carthaginenſis, die 3. num. 216. 220. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. p. 1175.* Quam etiam indicat ipſe Conſtantinus *hac leg.* 1. menſe Octobri extremo.

2. *Menſe Aprili.* Poſt paucos dies, quam Anulinus Conſtitutionem ſeu epiſtolam ſuperiorem Conſtantini Cæciliano, & Clericis ſub eo conſtitutis inſinuaſſet; Donatiſtæ liuore moti, libellos obtulerunt Karthagine, Anulino *XVII. Kal. Maii*: quibus huic immunitati intercedebant, Eccleſiæque Catholicæ nomen ſibi vindicabant: Quos libellos Anulinus, manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ad Conſtantinum direxit. Teſtis Anulini relatio apud Auguſtinum *epiſt. 68.* ſiu. *88. Edit. Benedictin.* cuius relationis & ipſe Conſtantinus meminit *epiſt. ad Miltiadem & Marcum*, apud Euſebium *lib. 10. cap. 5.*

3. *Menſe Octobri.* Synodus ad libellum ſeu preces Donatiſtarum Romæ Conſtantini iuſſu habita fuit 6. Nonas Octobris, inter Cæcilianum & Donatiſtas: vbi Donatus damnatus & Cæcilianus innocens pronunciatus eſt, teſte Optato, *lib. 1. cap. 23. & 24.* Auguſtino *poſt collat. contra Donat. c. 33.* & *epiſtola 152.* ſiu. 141. *Edit. Benedictin.* & alibi.

4. *Extremo iam die eiusdem menſis Octobris* lata hæc *lex 1.* qua immunitas illa Clericorum Catholicorum confirmatur, aduerſus hæreticorum, Donatiſtarum, factionem.

p. 22

De Immvnitate *Clericorum ab omnibus omnino muneribus, Conſtantini M. conſtitutio.*

II (a) Idem A. Octauio (b) Correctori Lucaniæ & Brittiorum. (c)

Qvi diuino cultui miniſteria Religionis impendunt (id eſt, hi qui *Clerici* appellantur,) ab omnibus omnino muneribus excuſentur; Ne (d) ſacrilego (e) liuore quorundam (f) *a diuinis obſequiis* (g) *auocentur.* Dat. xii. Kalend. Nou. Conſtantino A. v. & Licinio Cæſ. coss. [319.]

Interpretatio. *Lex hæc ſpeciali ordinatione præcipit, vt de Clericis non* (h) *Exactores, non Adlectos* (i) *facere quicunque ſacrilega ordinatione præſumat, quos liberos ab omni munere, id eſt, ab omni officio, omnique ſeruitio iubet Eccleſiæ deſeruire.* (k)

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut ſimiles plures alias habens. Extat apud Baronium. *Anno* 319. *n.* 30. *GOTHOF.*

(b) *γρ. Octauiano:* vt eſt quoque in. MS. G. & Editione *Tiliana*, & *Quartana* & prim. Cuiac. Eidem Octauiano hoc ipſo Anno inſcribitur *l. 1. de filiis mil. appar.* vbi perperam editum *Optauianum. ID.*

(c) Cuius ſedes erat Regium; vt docet ſubſcriptio *d. l.* 1. his verbis, *Acc. Regio. ID.*

(d) Recte hoc habet: pariter vt in Græca Epiſtola, quam mox ſubiiciam: *ὅπως μὴ*. neque mutandum in *nec*. Ratio ſcilicet hic continetur. *ID.*

(e) Ita quoque *l. 40. infr. in fine. ID.*

(f) Hæreticorum ſcilicet, vt *l. 1. ſupr.* & *l. 7. infr.* vid. & *l. vlt. infr. ID.*

(g) *Diuinis auocentur obſequiis*, Sichard. *RITTER.*

(h) Nec

(h) *Nec exactores, nec*, Sichard. & prim. Cuiac. *nec exactores allectos*, Edit. Quart. male. *ID.*

(i) *De Allectis* dixi ad *legem* 12. 13. *ſupr. de ſuſcept.* & *ad legem* 15. 18. *infr. de extraord.* Adlecti, ſunt qui Gallis *Esleus.* GOTHF.

(k) *Seruire*, MS. G. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

De Immvnitate Clericorum a muneribus omnibus ciuilibus eſt hæc Tertia iam, ſed *hoc titulo* Secunda Conſtantini M. conſtitutio: eaque nominatim per Lucaniam & Brittios: Tertia inquam: Differt enim hæc prorſus ab Epiſtola illa Conſtantini M. ad Anulinum Proconſulem Africæ de immunitate Clericorum, quam ad *l. 1. ſupr.* retuli. Nam & ſeptem annis ante hanc, illa lata fuit, & ad alium Magiſtratum emiſſa eſt, & ad aliam terrarum partem ſpectat. Nempe illa data eſt Anno 313. vel fine Anni 312. hæc vero, Anno 319. Illa *Anulino* inſcripta, hæc *Octauiano*: illa ad *Africam* ſpectat, hæc ad *Lucaniam & Brittios.* Verum tamen eſt, eadem vtrobique verba occurrere: Τὰς, inquit, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρεχόντας (ὥσπερ κληρικὰς ἐπονομάζειν εἰώθασιν) ἀπὸ ΠΑΝΤΩΝ ΑΠΑΞΑΠΛΩΣ τῶν ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ βούλομαι ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΥΣ διαφυλαχθῆναι: ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται: *Eos, qui huic ſanctiſſimæ religioni miniſtrant (quos Clericos vocare conſueuerunt) ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conſeruari: ne errore aliquo aut caſu ſacrilego a cultu ſummæ diuinitati debito abſtrahantur.* Quæ ipſiſſima verba ſunt *huius leg.* Sed neque Sozomen. *l. 1. c. 9.* hanc *legem* ſpeciatim indicauit; verum aut generaliorem, aut antiquiorem, aut ſane quaſcunque tandem Conſtantini conſtitutiones de immunitate Clericorum.

Ex *hac* interim, & *ſuperiore lege*, itemque *l. 7. infr.* vt & *Euſebiana* illa (de qua modo diximus) Epiſtola liquet, quam enixo Conſtantini ſtudio opus fuerit ad firmandam ſemel hanc Clericorum Catholicæ Eccleſiæ immunitatem a muneribus ciuilibus: quæ tamen hac æquiſſima ratione, quæ hic expreſſe redditur, nixa, *Ne*, ſcilicet, *Clerici a diuinis obſequiis auocentur*: vt hæc *lex* nominatim ait, itemque *ſuperior illa*, quam memorat Euſebius *Epiſtola*, & apud Auguſtinum Anulinus *epiſt. 68.* ſiue *88. Edit. Benedictin.* Neque abſimilis ratio redditur a Theodoſio Magno *l. 26. infr.* in cuſtodibus Eccleſiarum & Sanctorum locorum: *Quis enim*, inquit, *eos capite cenſos patiatur eſſe deuinctos, quos neceſſario intelligit ſupra memorato obſequio mancipatos.* Ex hac porro ratione liquet, immunitatem munerum perſonalium hic intelligi, non vero immunitatem patrimonialium: de quo *infr. ad l. 8. ta. tt.* &c.

Clericorum interim *hac leg.* definitio notanda eſt, quæ & ipſa totidem verbis continetur in *Euſebiana*, quam modo retuli: Nempe *Clericorum* nomen, quod commune erat Eccleſiæ totius & Chriſtianorum omnium, vſus & auctoritas Eccleſiæ proprium & ἐξαιρετὸν fecit, eorum qui diuino cultui miniſteria Religionis impendunt, vt hæc lex loquitur: qui cleri ſunt τῆς διακονίας ſeu miniſterii ſacrique Ordinis, quique in Clerico miniſterio dicuntur conſtituti a Cypriano: vid. & Hieronymum, cuius verba referuntur *Cauſ. 12. Qu. 1. c. 7.* Sic *Papæ* quoque nomen, quod commune erat omnium Epiſcoporum, idem vſus & auctoritas *Primi* iam olim inter omnes Epiſcopi proprium fecit.

De Ordinatione *Clericorum in curiarum & ciuilium munerum præiudicium non facienda; Conſtantini M. conſtitutio.*

III. (a) Idem A. ad Baſſum PF. P.

Cvm Conſtitutio † emiſſa præcipiat, *Nullum deinceps Decurionem, vel ex Decurione progenitum, vel etiam inſtructum idoneis facultatibus, adque obeundis publicis muneribus opportunum, ad Clericorum nomen obſequiumque confugere: ſed eos decetero, in defunctorum*
p. 23. *duntaxat Clericorum loca, ſubrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus ciuilibus teneantur obſtricti:* Cognouimus, illos etiam inquietari, qui ante Legis promulgationem Clericorum ſe Conſortio ſociauerint: Ideoque præcipimus, his ab omni moleſtia liberatis, illos (b) qui poſt legem latam obſequia publica declinantes ad Clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore ſegregatos, Curiæ Ordinibusque reſtitui, & ciuilibus obſequiis inſeruire. PP. XV. Kalend. Aug. Conſtantino A. VI. & Conſtantio Cæſare coss. [320.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* à *Cod. Iuſt.* velut hiſtorica & temporaria. Extat apud Baronium *Ann.* 320. *num.* 20. Concordat altera eiusdem Conſtantini M. conſtitutio puta *lex* 6. & *lex* 17. *infr.* GOTHOF.

† Non extat hæc conſtitutio Conſtantiniana, cuius tamen ſententia hic prolixe memoratur. *ID.*

(b) Illos tantum. *ID.*

COMMENTARIVS.

Ordinari qvinam & qvando in numerum Clericorum debent, vt *anteriore* iam aliqua conſtitutione, ita & *hac* rurſum definit Conſtantinus M. ita tamen (quæ huius conſtitutionis ferendæ cauſa fuit, poſt priorem illam) vt ne conſtitutionis illius vis in præteritum trahatur: Nempe vt cæteroquin, quæ *lex* in futurum quid iubet, in præteritum indulget.

Igitur vis ſuperioris illius, & huius conſtitutionis, eo pertinet in ſummam, vt ne obtentu Clericatus, Reſp. & Curiæ paulatim viris & viribus deſtituantur. Scilicet tot partim immunitatum a Conſtantino M. tributatum illecebris accenſi procul dubio quamplurimi, partim etiam Eccleſiarum diuitias donationibus creſcere videntes. (Nam hoc illud eſt ſeculum, quo Eccleſia diuitiis abundare potiſſimum cœpit) certatim quique vt immunitatibus potirentur, ſeque adeo muneribus publicis ſubducerent, vel etiam Eccleſiarum diuitiis ſuſtentarentur, Clerici fiebant. Atque illud incommodum adeo Conſtantino Principe inualuit, vt tertia inſuper Conſtitutione ei interceſſerit, nempe *l. 6. infr.* quæ huic gemina germana eſt.

Duo itaque *hac leg.* conſtituuntur. Primo Decuriones, & Decurionum filios, itemque diuites, in Clericorum numerum cooptari, Conſtantinus Magnus vetat: Sed fortuna tenues tantum & muneribus ciuilibus non obſtrictos. Quæ eadem, vt dixi, ſententia eſt eiusdem Conſtantini, *l. 6. infr.* eademque de diuitibus ſententia eſt; *l. 17. infr.* Quomodo & *Can. 13.* Concilii Sardicenſis *pag. 645. 646. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* cautum, vt *in conſtituendis Epiſcopis diligentiſſime tractetur, ſi forte diues poſtulatus fuerit*; vt & de Decurionibus, ſub quodam tamen temperamento, *l. 19. & 21. infr.* cuiusmodi prope ſimiles extant *l. 49. 59.* (quæ coniungenda *legi 17. hoc tit.*) 99. 104. 115. 121. 123. 163. 172. *ſupr. de Decurionib.* quibus omnibus poſteriorum Conſtantino Impp. Conſtitutionibus, Decuriones ad Clericatum admittuntur, ſub certa quadam lege, qua ipſi Curiæ conſulitur. Vnam igitur & perpetuam legem hanc ſibi dixit Conſtantinus, ne Clericatus obtentu, Reipubl. fraus fieret. Quo pertinet *hac lex* cum *ſimilibus*, pariter, vt ne publicis aut priuatis rationibus fraus fieret: *l. 32. infr. hoc tit.* vbi dicam.

Eodemque pertinet & alterum illud, quod *hac leg.* continetur his verbis: *in defunctorum duntaxat Clericorum loca*: & *d. l. 6. infr.* aduerſus eff enem videlicet Clericorum numerum: Nempe Conſtantinus, *hac leg.* ita & *d. l. 6.* modum huic rei quoque adhibuit: puta, vt ne in defunctorum locum alii Clerici allegerentur, ſeu ſubrogarentur paſſiuitus, aut incondito effrenique numero.

De Testamenti *Factione paſſiua pleniſſima Eccleſiis Catholicis indulta; Conſtantini Magni Edictum Romæ propoſitum.*

IV. (a) Idem A. ad Populum. (b)

Habeat vnusquisque licentiam, ſanctiſſimo Catholicæ (c) venerabilique concilio, (d) decens, bonorum quod (e) optauit (f) relinquere. Non ede ſint caſſa (g) iudicia. (h) Nihil (i) eſt quod magis hominibus debetur, (k) quam vt ſupremæ voluntatis, poſtquam (l) aliud iam velle non poſſunt, liber (m) ſit ſtilus, & licens (n) quod iterum non redit arbitrium. pp. v. Non Iul. Rom. (o) Criſpo II. & Conſtantino II. Cæſ. coss. [321.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1, Cod. Iuſt. de SS. Eccleſ.* Extat & apud Baronium *Ann. 321. n. 17.* GOTHOF. Incidunt in hunc annum *Quinquennalia* Cæſarum Criſpi & Conſtantini, quorum ope hæc lex illuſtrari poteſt. RITTER.

(b) Vrbis Romæ, vt docet præterea ſubſcriptio legis, *P P. Romæ* GOTHOF.

(c) *Catholico*, Cod. Iuſt *Catholicæ* abſolute, pro Catholicæ fidei, ſeu Religionis, aut Eccleſiæ; de quo mox. *ID.*

(d) *Concilium* venerabile & ſanctiſſimum Catholicæ, pro Eccleſia: vid. *Comment. ID.*

(e) Quale & quantumcunque *ID.*

(f) *Optauerit*, C. Iuſt forte & *optabit*, vnusquisque ſcilicet decedens, ſeu teſtator. *ID.*

(g) Vt nonnulli e populo Romano volebant. *ID.*

(h) *Iudicia*, pro *vltimis* voluntatibus. Additum porro hic, *eius*, in quibusdam *Cod. Iuſt. ID.*

(i) *Nihil enim*, Cod Iuſt vinculo addito. *ID.*

(k) *Debeatur*, Cod. I. *ID.*

(l) Ad hunc locum ſpe ilia mox afferam loca. *ID.*

(m) In relinquendo ſcilicet & diſponendo de bonis ſuis. *ID.*

p. 24. (n) *Licitum*, Cod. Iuſt. *licens*, id eſt, liberum: cuius Comparatiuus magis in vſu, *licentior*, *licentius*. Et ita tamen quoque Martialis *lib. 4. epigr. v. n.*

\- - - *Greſſu timet ire licenti.*

Symmachus huius æui Scriptor *l. 1. epiſt. 53. Homo licentis otii. ID.*

(o) Propoſitum Romæ hoc Edictum, quod ad populum datum, obſerua: de quo mox. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Testamenti factione paſſiua, vt loqui mos eſt, Eccleſiarum ſeu de *Relictis vltima voluntate Eccleſiis*, eſt hæc pleniſſima Conſtantini M. conſtitutio, quæ in omnium ore eſt. Neque enim eſt ea de Teſtamentis ad quaſcunque pias Cauſas, vel etiam de Priuilegiis piæ cauſæ, de quibus alioquin ſunt, qui libros ſingulares ſcripſere. Sententia Conſtantini *hac leg.* hæc eſt; licere (1) *vnicuique*, nullo diſcrimine, (2) *decedenti*, (3) Eccleſiæ *cuicunque* Catholicæ, (4) *quæcunque* tandem bona, (5) *relinquere vltima voluntate.*

Antequam hanc *legem κατὰ πόδα* interpretamur, Quatuor præſtrui oportet. Primo quidem Conſtitutionem hanc *Conſtantinum M.* habere authorem, qui primus *veneranda Chriſtianorum fide Romanum muniuit Imperium*, vt loquitur Zeno *l. 5. Cod. Iuſt. de natural. lib.* atque hoc inter alia priuilegia eſſe, quæ Conſtantinus Eccleſiis detulit, quæ etiam memorant *Scriptores Eccleſiaſtici.*

Secundo notandum eſt, Edictum hoc ad *Populum Romanum* miſſum, & in Vrbe Roma propoſitum: & ſic ad Eccleſias Vrbis Romæ ſpeciatim pertinere. Inde igitur poſtea procuIdubio Eccleſiæ Romanæ opes in immenſum auctæ, ex hac videlicet teſtandi deinceps in Eccleſiæ fauorem libertate pleniſſima: Sic vt Conſtantino iam recte accepto ferantur bona Eccleſiæ, non tantum, quæ ipſe donauit, verum etiam quæ vt donare liceret, conceſſit: vt recte cenſet Sirmondus *ad Auiti epiſt. 39.* vbi Auitus ipſe ad Gundobadum R. *Quidquid habet Eccleſiola mea, imo omnes Eccleſiæ noſtræ, veſtrum eſt, de ſubſtantia quam vel ſeruaſtis hactenus, vel donaſtis.* Fuit vero & hæc quoque vna inter alias ratio, quibus Conſtantinus mores, populi Romani informatum verſumque iuit: Quod ei in commune propoſitum fuit hoc toto quadriennio, puta Anno 319. 320. 321. 322. vt ex quam pluribus eius legibus diſcere licet. Quo omni tempore *Syluester* Epiſcopus Romanus, Baſſus vero & Maximus Præfecti Vrbis fuere: ipſe vero Conſtantinus bello Sarmatico in Pannonia, Myſia, Daciaque illigatus erat: Idque non modo conſtitutionibus ad Præfectos Vrbi emiſſis, verum etiam frequentibus Edictis Populo Vrbis Romæ propoſitis: cuiusmodi hoc ipſum eſt: & quidem poſt Magicas artes, innoxias tamen, vt & Aruſpicinam, quia prohibere nondum poterat, ibidem adhuc permiſſas: ſic vt Conſtantinus hoc tempore in deterius prolapſus ideo dici non poſſit; quod nonnullis in mentem venit; cum videamus eum Eccleſiis, & Romæ nominatim omnium Primæ ſummæque, tam enixe conſulentem.

Tertio notandum, latam hanc *legem* Anno D. 321. quadriennio ante Concilium Nicænum, nouem annis poſt Chriſtianam fidem a Conſtantino primum ſuſceptam.

Quarto notandum, *Cauſam* proponendi huius Edicti non eam generalem fuiſſe, vt Teſtamenti factio paſſiua *nunc primum* Eccleſiis tribueretur: Nam etſi ad Conſtantini M. ferme tempora vſque, Chriſtianorum Eccleſiæ publice quicquam ex vltima voluntate capere non poſſent, non magis quam Iudæorum vniuerſitas, *l. 1. Cod. Iuſt. de Iudæis*: aliaque Collegia, quæ nullo ſpeciali priuilegio ſubnixa erant, *l. 8. Cod. Iuſt. de hered. inſtit.* eo quod Chriſtianis coire non liceret, illicitaque eorum Collegia eſſent (quo lubens referam *leg. 2. D. de Colleg.*) cum tamen ex Senatusconſulto Diui Marci temporibus facto, Collegiis ferme & Corporibus quibuscunque aliis relinquere liceret, *l. 20. D. de rebus dub.* Attamen, vt per interualla quædam Chriſtianis Eccleſiis eſſe licuit, ſuasque poſſeſſiones illæ habuere, ita ſtatim vbi pax per Conſtantinum M. Eccleſiæ affulſit Anno D. 312. proculdubio tum vt Eccleſiæ Sanctiſſima iam Collegia, venerabiliaque Concilia in Orbe Romano facta ſunt, ac nominatim *Romæ*, ita & ex decedentium potiſſimum liberalitate diuitias in eam certatim influxiſſe certum eſt, toto hoc videlicet nouennio, quod ab en Anno 312. ad Annum 321. quo hoc Edictum emiſſum eſt, decurrit.

Quid igitur? *Speciales* quædam huius nunc Edicti proponendi cauſæ fuiſſe videntur, & ideo proponendarum ampliationum: nempe quia de quibusdam caſibus dubitabatur, vtrum videlicet recte Eccleſiæ quid relinqueretur, vt ex ipſa *legis* interpretatione patebit. Eius vero diſpoſitionem in ſex partes, ſiue quæſtiones reſoluo: vt ita melius a Saturninis, id eſt, nusquam receptis vel recipiendis Bartoli, aliorumque repetitionibus vindicemus.

Primo ſpectetur generalitas & Ampliatio circa *Perſonas*, quæ Eccleſiis aliquid relinquere poſſunt. Definit ſcilicet Conſtantinus, *vnumquemque* relinquendi licentiam habere: cum tamen de nonnullis forte perſonis tum dubitari cœpiſſet, & vt quidem exiſtimo, de Mulieribus, Viduis, & Senatoribus. De Mulieribus & Viduis, inquam, eo quod paſſim oblationibus Matronarum Eccleſia Romana diteſceret; quod Ammianus Marcellinus *lib. 27. cap. 3.* haud ita multo poſt diſerte teſtatur. De Senatoribus & Senatoriis itidem forte quæſitum, eo quod clararum Domorum inſignia, vt vocantur *l. 27. infr. hoc tit.* bonaque Senatoria certatim in Eccleſiam Romanam confluerent: quod ferendum minus videbatur, quin potius modum & fibulam huic rei imponi publice intereſſe nonnulli rebantur. Et nihilominus tamen Conſtantino, pro ſuo in Eccleſiam Chriſtianam tum eſſloreſcentem ſtudio, ſtat hæc ſententia, vt *Vnusquisque* habeat licentiam relinquendi Eccleſiis: non maſculi ſcilicet tantum, ſed & fœminæ: non plebeii tantum; ſed & Senatorii & Illuſtres: quinimo & Viduæ: a quo tamen receſſum aliquando poſtea fuit. Nam & Valentinianus Sen. conſtitutione emiſſa ad Damaſum Epiſcopum Vrbis Romæ, lectaque in Eccleſiis Romæ, quæ extat *l. 20. infr. hoc tit.* Eccleſiaſticis vetuit quidquam ex mulieris liberalitate, videlicet extremo iudicio capere: de quo poſtea. Et Valentinianus Iun. vna cum Theodoſio M. vetuerunt, ne viduæ Diaconiſſæ etiam Eccleſiis quidquam relinquere poſſent, *d. l. 27.* (quod tamen non recti iudicii ratione factum cenſet Baronius *Anno 390. num. 70.*) vt multa ſuo initio bona ſunt, quæ proceſſu temporis minus commoda fiunt: quod tamen poſtea rurſum abrogatum *Nouella Martiani 5. de teſtament. cler.* vnde deſumta eſt lex 13. *Cod. Iuſt. de ſacroſ. Eccleſ.* p. 25.

Ex his interim ſoluitur ea Interpretum dubitatio ſiue quæſtio, vtrum alias de iure inhabilis, vel ti furioſus, mutus, ſurdus, filiusfamilias, damnatus ad mortem, de ſtatu ſuo dubitans, infamis, vſurarius, ex *hac* Conſtantini *lege* ad pias Cauſas teſtari poſſit? Quod negandum eſt, tum ex hiſtorica illa, quam modo dixi, cauſa; tum ex vulgato axiomate, quod *Generalitas legis recipit limitationem de habilitate*, vt loquitur Gloſſ *in l. 11. §. 1. D. de munerib.* Et ita in terminis hic recte cenſet Gloſſ. *in verbo habeat*, & de communi teſtatur Iaſon *hic, num. 12. & ſeqq.* nempe per *hanc leg.* non derogari iuri communi, quoad perſonam teſtantis.

Secunda Ampliatio ſeu generalitas *huius leg.* eſt, de iis quibus relinqui poteſt: nempe *Sanctiſſimo & venerabili Catholicæ Concilio*, ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις, *Catholicis* Eccleſiis & Martyriis: id enim eſt, quod indicatur *Sanctiſſimi Catholicæ & Venerabilis Concilii* appellatione: Nam & ita in Edictis Conſtantini & Licinii, apud Euſebium *lib. 10. cap. 5.* Σῶμα, mox & Σύνοδος vocatur: τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς, ὅτ' ἐστὶ τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ τῇ ΣΥΝΟΔΩ ἑκάστῳ αὐτῶν ἀποκατασθῆναι κελεύσεις, *iiſdem Chriſtianis, hoc eſt cuilibet corpori & conuenticulo ipſorum reſtitui iubebis.*

Vbi vides, Corpus omnium Chriſtianorum & ſingulas Synodos ſeu ſingula *Concilia*, id eſt Eccleſias cuiuſque loci coniungi. *Concilium* nempe eſt, quodcunque tandem Corpus ſpeciale cuiuſque loci: ita quoque *Concilium Deorum* dicitur Tertulliano. Idem *de pudicit. cap. 10.* Concilium Eccleſiæ dixit: *Ab omni*, inquit, *Concilio Eccleſiarum etiam, vel harum.* Et, *Concilia ex vniuerſis Eccleſiis*, *de Ieiuniis cap. 53.* Sed & vetus interpres Terentii Eugraphius *in Eunuch. Act. 4. Scen. 4. v. 2.* Nundinas loci alicuius *Concilium* exponit. Ita quoque *Concilia Martyrum* in Martyrologio Romano 23. *Iun.* vbi vide *Baronium*: & apud Brixianum *in ſermone habita in dedicatione Concilii Martyrum*: quæ *Martyrum Conciliabula* vocat Hieronymus *ad Heliadarum in Epitaphio Nepotiani pag. 16. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch.* Vt proinde fallantur (etiam Alciatus hic) qui *Concilium* hic pro Synodo Eccleſiaſtica accipiunt; quos vel *Titulus*, ſub quo *hæc lex* poſita eſt, refutat. Contra, recte hic Græci, & Baſilica *lib. 1. tit. 1.* verterunt ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις. Denique *Concilium* eſt Corpus ſpeciale cuiuſque loci: & hic *Concilium Catholicæ*, pro Eccleſia Catholica. Ita *Concilium Patrum* Symmacho, pro Senatu. *lib. 1. epiſt. 89.* & Publicum *Concilium*, eodem ſenſu, *l. 7. epiſt. 21.* & *Concilium Litiare*, pro cœtu & auditorio Literatorum, *lib. 1. ep. 9.* Ita *Concilium Naviculariorum* dicitur, non omnium in Orbe Romano, vel in Imperio Orientis, verum ſpeciale cuiuſque loci, veluti Alexandrinorum, Carpathiorum, *l. 32. ſupr. de Naucul.* Quomodo & *Concilium Africæ*, alibi. Sic & in veteribus Inſcriptionibus, *Concilii* appellatio de Collegio Sacerdotum & Flaminum proprie, in *Corp. Inſcript. Gruteri* cccv. 8. cccxxi. 10. cccxxv. 5. ccccLxvii. 4. Eodem ſenſu, ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΩΝ, apud *Gruterum* cccix. 1. Et certe *Concilii* appellationem ideo delegit, ſuiſque Epithetis inſigniuit Conſtantinus ad Populum Vrbis Romæ ſcribens, & Edicto ſuo Romæ propoſito, vt id opponeret Gentiliciis *Conciliis*, ſiue ciuilibus, ſiue ſacris, & ad differentiam *Eccleſiæ* generaliter acceptæ, quæ Romæ omniſi vna erat & Catholica, quæ peculiaria Concilia ſuo ambitu complectebatur. *Concilii* vox hoc æuo tributa omni cœtui legitimo, vt dictum eſt ex *Symmacho*.

Neque tamen, quod Tertio loco hic occurrit, omnibus Eccleſiis ſeu Conciliis Romæ ius hoc tribuit Conſtantinus; verum (quæ *Limitatio* hic notanda eſt) Conciliis *Catholicæ* (vt nominatim ſcriptum hic extat) accepta voce *Catholicæ* abſolute pro *Catholicæ Eccleſiæ & vnionis*: pariter vt apud Optatum *lib. 1. cap. 11.* & Tertullianum *lib. 1. de præſcript. aduerſus hæreticos, cap. 26.* *Quam Catholicæ in medium proferebant:* & cap. 30. *Et in Catholicæ primo doctrinam credidiſſe apud Eccleſiam Romanenſem:* & apud *Auguſtinum* paſſim. Nempe licentiam hanc Catholicis tantum, non Hæreticis, non Schiſmaticis, qui ab vnione Catholica recederent; cuiuſmodi in ipſa Vrbe Roma hoc tempore nonnulli erant, veluti Nouatiani; vt oſtendit vel *lex 2. infr. de hæretic*, vt cæteroquin idem Conſtantinus priuilegia Religionis contemplatione indulta, Catholicis tantum Eccleſiis & Eccleſiaſticis prodeſſe voluit, *l. 1. infr.* & *Cod. Iuſt. de hæretic.*, veluti Immunitatem ab annona & tributis, *l. 1. ſupr. de annon. & tribut.* Immunitatem a muneribus publicis, *l. 1. hoc tit.*

Hinc interim patet, non eſſe, vt initio dixi, hanc Conſtitutionem de quibuslibet legatis ad pias cauſas, non eſſe de legatis pro ſalute animæ, vel etiam pro reſtitutione male ablatæ rei, non eſſe de relicto pro amore Dei; de quibus tamen legatorum ſpeciebus ad hanc *legem* multa commentantur Interpretes. Tandem apparet, non eſſe quoque de Relicto ipſis Clericis & Monachis; quod tamen Viri doctiſſimi quique cum *hac leg.* confundunt: Etſi verum ſit, regulariter & his relinqui hac tempeſtate potuiſſe, imo facilius iam olim quam Eccleſiis; hac inquam tempeſtate; poſtea enim hoc ius aliquatenus occiſum, *d. l. 20. 22. 27. 28. infr. hoc tit.* Quam in rem quoque ſunt ſolemnes loci Ambroſii *adu. Symmachum pag. 325. Edit. Symmach. Paris. 1604. in 4.* & Hieronymi *epiſt. ad Nepotianum pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Francof.*

Quarto *hac leg.* ſpectandum venit *Tempus*, quo quid Eccleſiæ donari poteſt. Ait igitur lex, *decedens relinquere*: Quod interpretes, qui priuilegia piæ Cauſæ *hac leg.* contineri putant, & in his Bartolus, accipiunt de eo ferme, qui in articulo mortis conſtitutus quid relinquit: atque adeo anxie quærunt, Quis dicatur *in articulo mortis relinquere?* & vtrum eadem priuilegia porrigenda ſint ad eum, qui in actu moriendi ciuiliter (id eſt, ingrediendi Monaſterium) conſtitutus eſt? Item, an ad eum qui e periculo euaſit? Tandem an ad eum, qui ſanus non inuitante mortis periculo teſtamentum condidit, & ſtatim tamen ſubito mortuus eſt? Quæ omnia inania ſunt. *Decedens* enim relinquere dicitur, qui in voluntate aliqua, quocunque tandem tempore eam expreſſerit, decedit: *Decedentis voluntas* eſt in qua quis decedit, etſi eam ante conteſtatus ſit. Denique omnis *Teſtator*, dicitur *Decedens*, ex quo confert actum in tempus obitus, *l. 37. D. de leg. 3.* ſed & quia frequentius decedentes diſponunt.

Interim obſeruandum, hanc *legem* eſſe de Decedentium liberalitate, quæ refrænanda nonnullis videbatur, quo liberaliores eſſe ſolent Decedentes & non ita ſuperſtites; ac præſertim mulieres. Et ſane hanc huius conſtitutionis cauſam fuiſſe docet ratio *huic legi* addita, *Nihil enim* &c. de qua *fine leg.*

Quinta pars *huius leg.* continet generalitatem & ampliationem, quæ huic Conſtitutioni inter alias occaſionem præbuiſſe videtur, circa *materiam* ſeu ſubiectum: *Quiduam*, & *quantum* Eccleſiæ relinqui poſſit? Et ait Conſtantinus, decedentem relinquere poſſe, *bonorum quod optauerit?* quæ Ampliatio inter alias notanda eſt; *Bonorum quod optauerit*, id eſt, cuiuſcunque generis bona voluerit p. 262 decedens (non Legatarius, qui Alciati error eſt) in quacunque re, vel ſpecie, vt loquitur *lex 13. Cod. Iuſt. de ſacroſ. Eccleſ.* ac proinde etiam Claræ Domus inſignia (de quibus antea) imo & prædia ſeu ſtabilia, vt loquuntur; ita quidem Conſtantinus: quod etiam in Melchiadis *Can. 15. cauſ. 12. quæſt. 1.* diſerte dicitur; nempe Conſtantinum licentiam dediſſe *prædia* Eccleſiis relinquendi: de quo tamen hoc tempore dubitatum videtur; multis modum proculdubio huic rei imponi deſiderantibus, ne paulatim alioquin nerui Reipubl. per Immunitatem Eccleſiaſticam conciderent, viribuſque deſtitueretur Reſpubl. *l. 3. D. de munerib.* Sane hodie hanc ob cauſam ab hoc iure receſſum eſt in Gallia; quandoquidem Immobilia ſeu ſtabilia Eccleſiis vt Collegiis &

giis & Corporibus (quas Manus-mortuas vocant, eo quod nihil conferant) non aliter recte relinquuntur, aut ab his aliter adquiruntur, quam amortizationis ſeu morticinii beneficio a Principe accepto, vel indemnitata Fiſco præſtita per *Financiam* ſeu præſtationem ſemel factam, vel per penſitationem annuam, vel denique *Vicarii homine* oblato *viuente, confiſcante, moriente:* horum ſi nihil factum fuerit, Eccleſia fundum ſibi relictum intra annum alienare cogitur. Omitto alias Principum conſtitutiones, & aliorum populorum inſtituta prolixe commemorare. Notum eſt diſſidium haud adeo vetus inter Paulum V. & Rempubl. Venetam, inter alia, quod huiusmodi fundorum & immobilium adquiſitionibus Reſpubl. modum impoſuiſſet.

Sexto occurrit *hac leg. Forma* ſeu modus relinquendi: Ait ſcilicet *lex* indiſtincte *relinquere:* quocunque ſcilicet titulo, inſtitutionis, legati, fideicommiſſi; nempe relinquendi verbum commune ſeu generale eſt. Sed ferendi non ſunt Interpretes, qui tum ex hac indiſtincta voce, tum *ex* voce *decretum*, tandem ex illis, *non ſint caſſa iudicia eius:* item *liber ſit ſtylus*, item, *licitum arbitrium*, colligunt ſolemnia teſtamentorum *hac leg.* remitti in teſtamentis ad pias cauſas: quod pernegandum eſt. Nam etſi hæc verba videantur ſignificare plenam libertatem, tamen intelliguntur ſeruato iuris ordine, non obſtante generalitate *huius leg.* lexque accipienda eſt de voluntate ſolemni quæ eſt ſecundum *leges:* & ita tenet *hic* Gloſſ. Libera enim quantumuis teſtandi facultas a Principe aliquibus conceſſa, ad iuris euerſionem non porrigitur, ſed illud hactenus efficit, vt qui inteſtabilis alioquin ipſe erat, vel videbatur eſſe debere, peculiari quadam ratione, teſtandi facultatem habeat: vnde vulgatum illud, *diſpenſatur ad actum celebrandum, ſub ea forma Diſpenſatus videtur, vt ſeruare debeat quæ alias regulariter & neceſſario ad celebrationem actus requiruntur.* Et ita recte quoque ſenſit Gloſſ. ad *hanc leg.* in verb. *Caſſa:* quod Molin. ad alia viuliter hic traducit, ad verba *liber ſtylus.* Similia exempla vide ad *leg. 6. Cod. Iuſt. de inoffic. teſt.* & *l. 2. Cod. eod. de iur. liber.* Verum autem in ſ. ſicut hæc ſententia, quod in Teſtamentis ad p[illegible] ſolemnitates iuris Gentium ſufficiant? v. Clarus §. *Teſtamentum, quæſtion. 6.*

Et vt ſolemnia Teſtamentorum a Conſtantino *h. leg.* remiſſa non ſunt, ita multo minus ſubſtantialia Teſtamentorum: neceſſaria inquam filiorum inſtitutio, iisdemque legitimæ relinquendæ neceſſitas: Beneficia ſcilicet Principum & Eccleſiarum ita accipienda ſunt, ne ad iuris euerſionem ferantur, neue competentibus actionibus, veluti querelæ *inofficioſi*, via claudatur: vt in terminis de libera teſtandi facultate conceſſa, definit *lex 35. Cod. Iuſt. de inoffic. teſtam. l. 6. eod. tit. l. 2. ſupr. de iur. liber. Nouella* Valentiniani *de Teſtament. 4. lex 4. Cod. Iuſt. de emancip. liber. tit. 10. C. Hermogen. de Teſtam.* Cum primis eleganter Iuſtinianus in *dict. l. 35. Si quando talis Imperialis conceſſio proceſſerit, per quam libera teſtamenti factio conceditur, nihil aliud videri Principem concedere, niſi vt habeat legitimam & conſuetam teſtamenti factionem. Neque enim credendum eſt, Romanum Principem qui iura tuetur, huiuſmodi verbo totam obſeruationem teſtamentorum multis vigiliis excogitatam atque inuentam, velle euerti:* vid. & *leg 34. in fin. Cod Iuſt. de Epiſcopis & Clericis*, ibi, *vltima & iure cognita voluntate*, & *l. 50. eod. tit.* ibi, *condere ſecundum leges elogia.* Huc pertinet elegans illud Auguſtini, *Serm. 356. n. 5. de vita Cleric Tom V. Oper Ed. Ben pag 1383. Quicunque vult, exhæredato filio, heredem facere Eccleſiam, quærat alterum qui ſuſcipiat quam Auguſtinum: imo, Deo propitio, nullum inueniet.* Cæteroquin beneficia Principum ita interpretanda ſunt, ne ad alterius iniuriam ferantur, *l. 2. §. 10. 16. D. ne quid in loc. publ.* Et hæc de materia *legis*.

Poſtremo loco occurrit *Ratio* diſpoſitionis: cur videlicet Conſtantinus generalem & indiſtinctam hanc Eccleſiis relinquendi licentiam *Decedentibus* fecerit? Nempe quia nihil magis hominibus debeatur, quam vt ſupremæ voluntatis, poſtquam iam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium. Quomodo ſimiliter Seneca 4. *de benefic. cap. 22.* de Teſtamentis agens, *Nihil iam ſupereſt quo ſpes porrigatur.* Quintilianus *declam 308. Non aliud videtur ſolatium mortis, quam voluntas vltra mortem.* Et (qui hunc locum imitatus videtur) Ambr. ſiue *l. 3. offic. cap. 9. In ſupremo fine vitæ poſitos ſuum habere iudicium, vt libere teſtentur quod ſentiunt, qui poſtea non ſunt emendaturi.* Quam quidem rationem ideo aduocauit Conſtantinus M. vt contrariam dubitandi rationem profligaret: quæ ſuadere videbatur, refrænandas eo magis quasdam liberalitates, quo liberaliores eſſe ſolent ac pene prodigi decedentes. Et ſane ſæpe huic rationi locus eſt *iure noſtro*; & vero in Republ. ſæpe eſſe debet. Atenim hac tempeſtate in caſu præſenti locum eſſe noluit Conſtantinus M. quinimo teſtandi libertatem & fauorem in hoc caſu non minus militare, quam in cæteris cauſis cenſuit. Ita quidem Conſtantinus, & vt de Eccleſia benemeritus, non inique; qui & alias rationes locupletandi Eccleſias adinuenit, non tantum reſtitui iuſſis poſſeſſionibus ad Eccleſiam olim pertinentibus, quæ his ſub Diocletiano & Maximiano ereptæ fuerant: de quo extat eius reſcriptum ad Anuliuum Proconſulem Africæ apud Euſebium *lib. 10. cap 5* & Conſtantini ſimul & Licinii *eod. cap. 5.* verum & vt bona Martyrum, ſi deficeſſent hæredes, Eccleſiis darentur; vt liquet ex Authore *vitæ Conſtantini lib. 2. cap. 21.* Atenim vbi poſtea ſemel Eccleſia ſatis locuples viſa; cohibita, neque iniuria, hæc ipſa variis conſtitutionibus, & populorum inſtitutis licentia fuit.

27. *De luſtrorum* Sacrificiis; *deque Eccleſiaſticis aliisque ad ea non compellendis, Conſtantini M. conſtitutio.*

V. (a) Idem A. ad Helpidium. (b)

Qvoniam conperimus, quosdam Eccleſiaſticos & cæteros (c) Catholicæ ſectæ (d) ſeruientes, a diuerſarum (e) religionum hominibus ad luſtrorum ſacrificia celebranda conpelli, Hac ſanctione ſancimus, ſi quis ad ritum alienæ ſuperſtitionis (f) cogendos eſſe crediderit eos, qui ſanctiſſimæ (g) legi ſeruiunt, ſi condicio patiatur, publice fuſti-

21. *hoc tit.* & *l. 49 in med. ſupr. de Decurionib.* Probabilem ſæculo diſciplinam agentes, *l. 44 hoc tit.* probabilis vitæ ſtudium, *l. 7. de cobortalib.* Erant hi non tantum in Ciuitatibus, verum etiam in oppidis, vicis, Caſtellis, Municipiis, *l. 16. 33. hoc tit.* vt & inpoſſeſſionibus diuerſorum *d. l. 33. h. t.*

Horum varii Gradus, Officia, miniſteria, *hoc Codice* recenſentur hoc ordine; poſt Epiſcopos, de quibus *ſupra*, Presbyteri, *l. 24. 41. h. t. l. 121. ſupr. de Decurionib l. 10 ſupr. de fid. teſt.* Epiſcopis proximi (vnde Presbyteri faſtigium, *d. l. 121.* proximum Presbyteri vocabu- p. 18. lum nomini Epiſcoporum, *l. 5. infr de hæret.* ſuperior locus illis inter Clericos tribuitur, *l. 10 ſupr. de fid. teſt.* Presbyteri Curiales vel ſubſtituto dato, vel facultatibus Curiæ ceſſis, Curia liberantur, *l. 163. ſupr. de Decurionib.* vid. & *l. 49. eod* citra iniuriam quæſtionis teſtimonium dicebant, *d. l. 10. de fid teſt.* Hactenus Sacerdotes; at ſequentes dicuntur Miniſtri, *l. 31. h. t.* Catholicæ Eccleſiæ Miniſtri, *d. l. 31.* Chriſtianæ legis Miniſtri, *l. 41. h. t.* nempe Diaconi, *d. l. 24. 41. hoc tit.* & *l. 49. 121. ſupr. de Decurionib.* (qui & *Diacones* dicuntur, *d. l. 49.* & *163.*) vnde & miniſterium Diaconi, *d. l. 121.* Inter Diaconos vero Archidiaconus quidam erat, cuius meminit Maiorianus *Nouell. 1. verſ. ſi qua ſane:* & *2.* Diaconatus Curia liberabat, *l. 49. 163. de Decurionib.* vbi definitur, cui bona cedant. Et hi quidem tres Chriſtianæ Legis primi Clerici erant, vt vocantur *l. 13. de Iudæis:* vide & *leg. 24 hoc tit.*

Sequuntur inferioris loci Chriſtianæ Legis Miniſtri, *l. 41. h. t.* puta (1) Subdiaconi, *l. 24 hoc tit.* & *l 49. 163. de Decurionib.* qui & *Subdiacones* dicuntur hybrida voce *d. l. 49.* mere Græca Hypodiaconi, *l. 7. hoc tit* An vero hic Gradus Curia liberaret, & qua conditione? vide *d. leg. 49.* & *163.* (2) Exorciſtæ, *d. l. 24. hoc tit.* & *l. 121. ſupr. de Decurion.* (3) Lectores, *l. 7.* & *l 24 hoc tit.* & *d. l. 163. ſupr de Ducarionib. l. 19. de hæretic.* qui & lectores diuinorum Apicum, *d. l. 7. hoc tit* hi vero ante Subdiaconos nominantur, *d. l. 7.* & *dict. l. 163.* poſtponuntur vero *d l. 24* de quo ad *d. l. 7. infr. hoc tit.* Lectores ex Curialibus facti ad Curiam omnino retrahebantur, *l. 161. ſupr. de Decurion.* (4) Oſtiarii, *dict. l. 24 hoc tit.* (5) Cuſtodes Eccleſiarum, vel ſanctorum locorum, *l 26 hoc tit.* (6) Iuuenes, *l. 10. hoc tit.* (7) Copiatæ, *l. 15. hoc tit* & *l. 12. ſupr. de Veteranis: l. 1. ſupr. de luſtr. collat.* Et hi ſunt Clerici, ſed quibus Clericorum Priuilegia non deberi dicitur *l. 163. de Decurion.* (8) Fuere & Clericorum numero Parabolani Alexandriæ, *l. 42. 43. hoc. tit.* (9) De Oeconomis, *ſupr.* dixi, ex *l. 3. ſupr. de his qui ad Eccleſ.* ex *l. vnic. de bon. Cleric.* Eccleſiaſticis tandem vicini, Continentes, *l. 20 hoc tit.*

De *Clericis* hæc capita notentur. Primo, Character Clericorum & Officium eſt, non diuitiis ſtudere; verum votum eorum, ſi verus eſt cultus, adiuuare pauperes, & poſitos in neceſſitatibus, *l. 5. de luſtrali collat.* animos eorum diuina obſeruatione deuinctos non decet patrimoniorum deſideriis occupari, *l. 104. de Decurion.* pro addictis ſupplicio intercedere & appellare, *l. 16. de pœnis: l. 57. de appell.* Contra; Reos vindicare per vim & vſurpationem prohibitum, *l. 15. 16. de pœn. l. 57. de appell.*

Secundo notandum eſt de eorum *Ordinatione*; Nempe ſtatuitur, cooptandos eos, non vulgari conſenſu, neque quibuslibet petentibus, *l. 6. hoc tit.* neque citra modum, *d. l. 6.* verum ab Epiſcopis ſunt electi, ordinati, *l. 32. hoc tit. l. 16. de pœnis:* in defunctorum ſcilicet Clericorum locum ſubrogati, allecti, *l. 3. 6 hoc tit.* ſæpe tamen totius populi vocibus expetiti, *l. 49. ſupr. de Decurionib. l. 7. de cohortalib.* Non Decuriones, vel ex Decurionibus geniti, *l. 3. hoc tit.* de quo plene ad *tit. de Decurionib. lib. 12. tit. 1.* quibus ex municipibus proſapia eſt, *l. 6. h. t.* (alioquin ad Curiam reuocari poſſunt, *l. 19. 21 hoc tit.* intra decennium, *d. l. 19.* ſeptennium, *d. l. 21. h. t.* non plebeii diuites, *l. 17 h. t.* non facultatibus idonei, *l. 3. h. t.* non eos, quorum ſubſtantia 300. ſolidorum exuberat quantitatem, ex Valentiniani III. mente, *Nouell. inter Theodoſianas* 38. non muneribus publicis obeundis opportuni, *l. 3. hoc tit.* quibus ea eſt opulentia facultatum quæ publicas facile functiones queat tolerare, *l. 7. h. t.* non obnoxii publicis, priuatisque rationibus, *l. 32. h t.* ſed fortuna tenues, *d. l. 3. h. t.* & muneribus ciuilibus non obſtricti, *d. l. 3. h. t.* Ex Monachorum etiam ferme numero, *l. 32. hoc tit. l. 16. in fin. de pœn.* Numerus etiam Clericorum cuiusque vici certus iudicio Epiſcopi ordinandus relinquebatur *l. 33. h. t.*

Tertium caput eſt de *Priuilegiis* Clericorum: ſua igitur, ſpeciatim Clericis Eccleſiæ Vrbis Romæ, priuilegia quædam conceſſa a Conſtantino M. Clericis, vt docet *lex 14. hoc tit.* quæ a Conſtantio confirmata, *l. 13. hoc tit.* In commune, hæc Clericis priuilegia collata, 1. Immunes

Immunes vt eſſent a muneribus omnibus ciuilibus, Curialibus, perſonalibus, publico laboris actu, conſtitutum *l. 2. 9. 11. 16. 24. 36. hoc tit.* & *l. 13. infr. de Iudæis:* vt ad Curiam ſeu Curialia munera deuocari non poſſent, *l. 7. hoc tit.* a nominationibus ad Curiam, ab omnibus ſuſceptionibus, *l. 1. hoc tit.* quod aliquando ita reſtrictum fuit, ſi nihil in totum poſſiderent, ac patrimonio inutiles eſſent: *l. 11. h. t.* A Curia tamen non liberabat Clericatus, niſi vniue. ſis patriæ debitis perſolutis, *l. 99. de Decurionib.* niſi ceſſo patrimonio Curiæ, *l. 59. 104. 121. 123. 163. 172. eod. tit. de Decurion.* vel niſi ſuffecto idoneo, *l. 59. 115. eod.* veluti filio, *d. l. 123.* eique patrimonio ceſſo, *d. l. 59. 115.* & *163.* (2) A Tributis pariter, collationibus, fiſcalibus peoſitationibus ſeu *Cenſu* immunes fuere Clerici, ex Conſtantii *lege* 10. & 14. *h. t.* (etſi alia poſtea eidem aliquando mens fuit, *l. 15. hoc. tit.*) Itaque deinceps *legibus* cautum, obſeruatumque, niſi 7·19· Clerici vicani, & in priuatorum poſſeſſionibus eſſent; hi enim capitationem ſuam adgnoſcebant, *l. 33. h. t.* (3) Item Clerici Negotiationes (de quibus ſunt *hoc Codice* Nouem Conſtitutiones, *l.* 8. 10. 14. 15. 36. *hoc tit.* & *l.* 5. 11. 16. *ſupr. de luſtrali collat.*) a *Luſtrali* ſeu Auraria collatione immunes fuere *d. l.* 8. 10. 14. 15. 36. *hoc tit.* Certum tamen intra modum negotiantes, *l.* 15. 36. *hoc tit.* vide & *ſupr. tit. de luſtrali collat.* Quæ etiam oegotiatio vltimum Clericis prorſus interdicta a Valentiniano Tertio *Nouella* 12. (4) Denique a muneribus ſordidis immunes fuere Clerici, *l.* 10. 14. 15. *hoc tit.* a Parangariis, *l.* 10. 14. *hoc tit.* & a Metati onere, *l. 8. ſupr. de Metatis.* Coniuges quoque quorundam Clericorum (qui ſcilicet ante Clericatum matrimonium contraxerant, de quibus agitur *leg.* 10. 14. 44. *hoc tit.* & *l. vnic. ſupr. de bon. Clericor.*) a cenſibus immunes fuere, *d. l.* 10. 14. *h. t.* vt & eorum filii (de quibus *l. 9.* 10. 11. 14. *h. t.*) qui & *Affectiones* dicuntur *d. l. 11. h. t.* qui & ideo in Eccleſia perſeuerare debebant, *d. l.* 9. Item eorum miniſteria, *l.* 10. ſeu mancipia, *l.* 8. & homines, *l.* 14. a cenſibus, *l.* 10. & luſtrali collatione immunes erant, *d. l. 14. hoc tit.*

Verum 1. *Militiæ* Armatæ obnoxii per Clericatum militia non liberabantur, *l. 13. ſupr. de Veteranis.* (2) Vt nec Curiali conditione ideo liberarentur; de quo iam *ſupra* aliquid: inque eo argumento occupatæ ſunt *quindecim leges* titul. *de Decurionibus.* (3) Piſtrino item Clericus non liberabatur, *l. 11. de Piſtoribus.* (4) Officialis ſi militia functus ad Clericatum confugeret, facultates eius curſui publico vindicabantur, *l. 46. de curſu.* (5) Suaria functione Clericatus non liberabat, niſi patrimonio ſuo Corpori Suariorum Clericus cederet, *l. 8. de Suariis.*

Clericis viciſſim hæc interdicta fuere (1) Viduarum ac pupillorum domos adire prohibiti, *l.* 20. *h. t.* (2) vetiti extraneas mulieres ſibi ſub conſortio ſororiæ appellationis adſciſcere; ſed tantum matres, filias, Germanas, ſeu eas, in quibus nihil ſæui criminis æſtimari fœdus naturale permittit *l. 44. h. t.* (3) Ex extraneorum item, quibus ſe priuatim ſub prætextu Religionis adiunxerint, liberalitate quicquam adquirere, *l. 20. hoc tit.* (4) Nihil ex Diaconiſſæ bonis conſequi 27. *h. t.* (4) quæ *lex* tamen reuocatur *l. 28. h. t.* Et hæc de Epiſcopis & Clericis. Atque ideo de viris. Quibus adde, quæ de bonis Clericorum & eorum ſucceſſionibus *titulo* peculiari habentur *de bonis Clericorum*, vt & quæ de Oeconomis Eccleſiarum continentur *eod. tit.* Tandem & quæ de Aduocatis Eccleſiarum *ſup.* diximus.

IV. Sequuntur nunc Foeminæ ſeu mulieres vitæ ſolitariæ deditæ, vt vocantur, *l. vnic. de bonis Clericorum & Monachor.* & quidem Virgines Sanctimoniales, de quibus occurrunt *hoc Codice* ſeptem Conſtitutiones: puta omnium antiquiſſima (1) Conſtantii Anno 354. *lex 1. ſupr. de raptu vel matrim. Sanctim.* Ad quam dixi. (2) Iouiani Anno 364. *lex 2. eodem tit.* (3) Valentiniani Sen. Anno 368. *l. 4. de Cenſibus*: Anno 370. *lex 6. de cenſu*: Anno 372. *lex 22. hoc tit. de Epiſcop.* (4) Theodoſii M. Anno 394. *lex 12. de Scænicis.* (5) Honori Anno 420. *lex 3. ſeu vltim. de raptu vel matrim. Sanctim.* E quibus omnium prima puta Conſtantii *lex 1. de Raptu.* pertinet ad Virgines Vrbis Romæ, & per Præfecturam Vrbanam: *lex* vero *3. de Raptu*, ad Italiæ: *lex 22. de Epiſcop.* ad Epyri nouæ: *lex 4. & 6. de Cenſu* ad Galliarum: *lex 2. de Raptu*, & *lex 12. de Scænicis*, ad Orientis.

Dicuntur vero & Sanctimoniales, *Rubr. tit. de Raptu vel matrim. Sanctim.* Virgines abſolute, *l. 22 de Epiſcop.* Virgines ſacroſanctæ, *l. 1. de Raptu.* Sacratæ, *leg. 2. eodem tit.* Dicatæ Deo Virgines, *l. 3. eodem* & *l. 12. de Scænicis*: in virginitate perpetua viuentes *l. 4. de Cenſu*: quæ ſe ſacræ legis obſequio perpetuo dicarunt, *l. 6. eodem tit. de Cenſu.* Hæ vero habitu peculiari

liari publice viſæ; vt docet *dict. l.* 12. *de Scænicis*, quem *ea lege* vſurpare prohibentur Mimæ, & quæ ludibrio corporis ſui quæſtum faciunt. Earum virginitatem labefactare capite ſancitum, *l.* 2. *de rapt Sanct.* deportatione, ſiue & bonorum proſcriptione, *l.* 3. *eod. tit.* accuſatione omnibus permiſſa *d. l.* 5. ſiue quis eas raperet inuitas, *l.* 1. 2. 3. *de raptu*; ſiue quis eas ambiret & attentaret matrimonii iungendi cauſa: *dict. l.* 2. 3. etſi rapta poſtea conſenſerit, *de leg.* 1. A capitatione quoque plebeia immunes erant, *l.* 4. 6. *de Cenſu.* Harum captatelis etiam occurſum *l.* 22. *hoc tit.* ſcilicet prohibitæ & ipſe aliquid conſequi ex liberalitate mulierum.

De Vidvabvs ſanctimonialibus ſolitariæ vitæ deditis, eſt quoque *lex* 1. *ſupr. de raptu vel matrim. Sanctim.* & *lex vnic. ſupr. de bonis Clericorum & Monach.*

De Diaconissis eſt *l.* 27. 28. *hoc tit.* (vbi & *Viduæ* ſimpliciter vocantur) pariter, vt quidem exiſtimo, *l.* 1. *de raptu vel matrim. Sanctim.* Ætas earum definita iuxta Apoſtolum 60. Annorum: *d l.* 27. De *Extraneis* mulieribus quas Clerici ſub Sororiæ appellationis obtentu ſibi adſciſcere prohibentur, agitur *l.* 44. *hoc tit.* Tandem vetitæ fœminæ inſtinctu perſuaſæ religionis crinem tondere, *l.* 27. *hoc tit.*

De Politia & Disciplina Eccleſiaſtica præter nonulla iam ſuperius adſperſa, vt & de cauſis Eccleſiaſticis hæc notentur. *Primo* Canones Eccleſiaſticos priſtinos & vetuſtatem obſeruandam inculcari, *leg.* 45. *hoc tit.* (a) Si quid dubietatis emergeret in Conuentu Sacerdotali id tractatum, id eſt in Synodo Prouinciarum & Diœceſeon; idque per Illyricum nonniſi ex ſcientia Ep. Conſtantinopolitani *d l.* 45. (3) De *Foro* Eccleſiaſtico ita habendum; cauſas Eccleſiaſticorum & Eccleſiaſtica, ſeu negotia eccleſiaſtica, in quibus de diſſenſionibus ageretur, coram Epiſcopis, in locis ſuis & ſuæ Diœceſeos Synodis audiri debuiſſe *l.* 12. 23. 33. 35. 41 *hoc tit. l.* 1. *infr. de Religione*: Cæteras vero ad vſum publici iuris pertinentes coram iudicibus ſæcularibus agitatas, *d l* 23. & *d. l.* 1 veluti cauſas criminales, *d. l.* 23 & *l. vltim. hoc tit.* (4) Depoſitus ſemel ab officio Epiſcopus ad Eccleſiam vel Epiſcopatum redire ſeu aſpirare denuo non potuit: *l.* 35. & 39. *hoc tit.*

Tandem *huiusce tituli* Conſtitutoines ad hæc capita referri poſſunt; I. de *vetuſtate*, deque *Canonibus Eccleſiaſticis* prouinciæ cuique & Eccleſiæ ſeruandis agitur *l.* 45. (2) De *munere & officio* Epiſcopi, *l.* 25. *hoc tit.* (3) de *Ordinatione* Clericorum, *l.* 3. 6. 17. 19. 21. 32. 33. *h. t.* (4) de *Parabolanis*, agitur *l.* 42. 43. *h. t.* (5) de *Diaconiſſis*, agitur *l* 27. 28 *h. t.* (6) de *Moribus* & *honeſtate* Clericorum, *l.* 20. 22. 27. 28. 37. 44. *h. t. h. t.* (7) de *Priuilegiis*, immunitate, opibus, defenſione Eccleſiarum, Epiſcoporum & Clericorum, *l.* 1 2 4. 7. 8. 9. 10. 11. 13. 14. 15. 16 18. 24. 26. 29. 30. 34. 36. 38. 40. *h. t.* (8) de *Foro* Eccleſiaſtico & depoſitione Epiſcoporum & Clericorum, *l.* 12. 23. 35. 39. 41. *vltim. h. t.* (9) de *Irruentium* in Eccleſias pœnis, *l.* 31. *h. t.* Vnica tantum *lex* hoc *titulo* fugitiua videtur; puta *lex* 5.

De Pauperum quoque cura hæc notanda. (1) Multæ in pauperum vſum quandoque adiudicatæ: *l.* 20. *quorum appellat.* (2) Alimenta his e publico data, *tit. de alim. quæ inop. par.* (3) Diuitiis Eccleſiarum pauperes ſuſtentati, *l.* 6. *hoc tit.* (4) Quæſtus quoque Clericorum negotiantium pauperibus proderant; *l.* 10. 14. *hoc tit.*

De Immvnitate *Clericorum Catholicorum a muneribus ciuilibus; Conſtantini M. conſtitutio.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. (b)

Hæreticorvm (c) factione (d) comperimus, Eccleſiæ Catholicæ Clericos ita vexari, vt Nominationibus (e) ſeu ſuſceptionibus aliquibus, quas publicus mos expoſcit, contra indulta † ſibi priuilegia, prægrauentur. Ideoque placet, ſi quem Tua Grauitas (f) inuenerit ita vexatum, eidem alium ſubrogari, & deinceps a ſupradictæ (g) religionis hominibus huiusmodi iniurias (h) prohiberi. Dat. Prid. Kalend. Nou. Conſtantino A. III. (i) & Licinio III. Cæſ. Coss. [313.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut Hiſtorica ſeu temporaria. Habet eam Baronius *Anno* 313. *num.* 4. Concordant porro *huic legi* eiuſdem Conſtantini M. *lex* 2. & 7. *hoc tit.* GOTHOF.

(b) Rectori Prouinciæ *hæc lex* inſcripta fuit, vt docent illa *Tua Grauitas.* Et vero ad Ælianum Proconſulem Africæ datam eam exiſtimo. *ID.*

(c) An Donatiſtæ hic indicantur? De eo mox. *ID.*

(d) Iniuria, *l. 7. hoc tit.* ſacrilego liuore, *l. 2. hoc tit.* inuidia, *l. vlt. hoc tit. ID.*

(e) De Nominationibus ad publica munera & de ſuſceptionibus Annonarum & Tributorum, *ſuis titulis ſupr. lib.* 12. *de Decurionibus*; & *tit. de ſuſceptoribus. ID.*

† Quando hæc priuilegia indulta? Sane non diu eſt, cum id factum eſſe potuit, hoc ipſo Anno 313. ſine enim primum Anni ſuperioris 312. Conſtantinus M. Chriſtianam fidem publice amplexus eſt. *ID.*

(f) *τεθέντες. ID.*

(g) Hæc verba videri poſſint non quidem Semi-Chriſtianum redolere, verum recenter ſaltem Chriſtianum factum. Niſi putemus hanc *legem* datam ad Magiſtratum Gentilem. *ID.*

(h) Iniuriæ ſpecies eſt, & vero dicitur, vbi quis ad munera ciuilia contra indulta ſibi priuilegia nominatur. *ID.*

COMMENTARIVS.

Constantini M. ſeptem ordine *hoc tit.* Conſtitutiones occurrunt de Eccleſiæ Catholicæ priuilegiis, *l. 4.* de Clericorum Ordinatione, *l. 3. 6.* eorundemque priuilegiis, *l. 1. 2. 5. 7.* Hæc *lex* eſt de IMMVNITATE Clericorum: a Nominationibus & ſuſceptionibus Immunes ſcilicet, & a muneribus aliquibus perſonalibus, Eccleſiæ Catholicæ Clericos eſſe iubet Conſtantinus M. Quam etſi inter hæc Chriſtianæ Religionis a ſe ſuſceptæ initia ediderit, anno videlicet 313. menſe Octobri extremo, anteriora nihilominus ſuper eo ipſo priuilegia proceſſiſſe iam indicat his verbis, *contra IN-DVLTA ſibi priuilegia.* Huiuſcemodi ſane *legis* ſuæ meminit Conſtantinus *in Epiſt. ad Epiſcopos Numidiæ*, quam Pithœus extulit, quamque Baronius *Annalibus ſuis* indidit, *Anno Domini 316. num.* 64. Euſebius vero nominatim, *hiſtoria Eccleſ. lib.* 10. *cap. 7.* Conſtantini *legem* ſeu Epiſtolam de Immunitate Clericorum Eccleſiæ Catholicæ ad Anulinum Proconſulem Africæ memorat: & hæc quidem exinde inter alia: *διόπερ ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοὶ πεπιστευμένης ἐν τῇ Καθολικῇ Εκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἀπαξαπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι: ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται*, &c. *quo circa eos homines, qui intra prouinciam tibi creditam in Eccleſia Catholica cui Cæcilianus præeſt, huic ſanctiſſimæ religioni miniſtrant, quos Clericos vocare conſueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conſeruari: ne errore aliquo aut caſu ſacrilego a cultu ſummæ diuinitati debito abſtrahantur.* Quæ alioquin ipſiſſima verba ſunt, quæ continentur *proxima l. 2.* Hanc ipſam vero primamque Conſtantini *legem* memorat Anulinus Proconſul Africæ, cum libellos Donatiſtarum ſibi datos hoc Anno ipſo 313. 17. Kalend. Maias, ad Conſtantinum mitteret, epiſtola ſua, quam refert Auguſtinus *epiſt. 68.* ſiu. 88. *Edit. Benedictin. ad Ianuarium*, & habent Acta collationis Carthagin. *die 3. num. 216* & 220. *pag.* 1175. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Scripta cæleſtia Maieſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique Clerici appellantur, deuotio mea apud acta paruitatis meæ inſinuare curauit, eoſdemque hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta, cum omni omnino munere, indulgentia Maieſtatis veſtræ, liberati eſſe videantur, Catholicæ cuſtodita ſanctitati, lege debita reuerentia, ac diuinis rebus inſeruiant.* Vbi vides, quomodo Anulinus breuiter ſummam Conſtantinianæ conſtitutionis relatione ſua proponat: vt appareat omnino, eandem illam eſſe, cum ea quam Euſebius memorat. Verum paucos poſt dies, addit Anulinus, extiterunt quidam, adunata ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent, libellis delatis quibus ſuſceptus dies XVII. Kalend. Maias Karthagine, quibusque Catholicæ non enſibi illi vindicabant, quos ad Comitatum Conſtantini dirige impendio poſtularunt. Eos vero, Anulinus, manente in ſtatu Cæciliano ad Conſtantinum direxit. Eamde Synodus Romæ habita iuſſu Conſtantini inter Catholicos & Donatiſtas hoc ipſo menſe 5. Nonas Octobris, vbi Cæcilianus abſolutus, Donatiſtæ vero condemnati fuere: quam mox mox ſecuta hæc *lex* noſtra, qua Conſtantinus priorem conſtitutionem ſuam, hæreticorum factione interturbatam, confirmatum iuit. Vt omnino mihi videatur, hæc *lex* lata ad illam Anulini relationem, & approbandæ Synodo Romanæ. Nunc de ipſamet *lege*.

Sex igitur ex *hac leg.* & ad *eam* obſeruentur. Primum de hac Clericorum immunitate a nominationibus, & muneribus ciuilibus, plene dictum iam *ſupr. tit. de Decurion* & *tit. de Suſceptorib.*

Secundo obſeruandum, Conſtantinum, nonniſi *Catholicæ* Eccleſiæ Clericis hæc priuilegia, hanc immunitatem indulſiſſe, voluiſſeque competere: quod & ipſum prima illa omnium conſtitutione diſerte expreſſum fuerat, *ἐν τῇ Καθολικῇ*, inquit, *Εκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε*, *in catholica eccleſia cui Cæcilianus præeſt.* Idemque etiam repertum tertia eiuſdem Conſtantini conſtitutione, *l. 1. infr. de hæretic.* Videatur & *lex* 2. 4. *infr.* imo & *lex* 1. *ſupr. de annona & tributis.* Sic & idem Imp. pleniſſimam teſtamenti factionem paſſiuam nonniſi Catholicis Eccleſiis tributam voluit: *l. 4. hoc tit.*

Tertio obſeruandum, *hæreticos*, cum ipſis eadem priuilegia, quæ Catholicis, non competerent, ſubinde factionibus ſuis, vt hæc *lex* loquitur, ſacrilego liuore, vt *lex prox.* 2. per iniuriam, vt *l. 7. infr. διὰ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου, ſacrilego caſu*, vt habent Græca apud *Euſebium*, id apud Magiſtratus egiſſe, vt ne Eccleſiæ Catholicæ Clerici priuilegiis ſibi indultis, immunitateque illa perpotirentur. Id quod ſæpe & ſubinde ab hæreticis factum tentatumque. Exemplum apud Baſilium quoque *epiſtola* 264. ſiu. 237. *Edit. Benedictin.* vbi de Vicario quodam Ponticæ, ſi non hæretico, ſaltem hæreticorum fautore; *πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόνου πνέων, καὶ* ...

πάντας μὲν μιᾷ φωνῇ τοὺς ἱερατικοὺς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βουλῇ· ἐν δὲ Σεβαστείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φιλονεικῶν, καὶ τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων, καὶ καταδικάζων τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δημοσίων· τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκειμένους, ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων. rurſus ad nos acceſſit, iram eademque ſpirans, ac omnes voce vnica clericos eccleſiæ Cæſarienſis tradidit curiæ. Sedit autem Sebaſtiæ plures dies, ſecernens ſuos ab alienis, ac noſtros quidem communicatores curiales appellans, ac muniis publicis addicens, eos vero, qui Euſtathio affixi ſunt maximis fouens honoribus.

Quarto, ex his quæ initio dixi, ſi vera ea ſunt, apparet, *Hæreticorum* appellatione Schiſmaticos quoque Donatiſtas hic intelligi: Nam vt maxime Hæretici proprie loquendo a Schismaticis ſeiungi, ſeparari ſoleant, & vero diſcernantur etiam ab ipſomet Conſtantino *d. l. 1. infr. de hæreticis*, cuiusmodi ſane erant Donatiſtæ; attamen & ipſi quandoque *hæreticorum* appellatione venerunt. Videlicet *l. 4. infr. ne ſanctum Baptisma.* Et iuuat hanc interpretationem quoque *lex 7. & l. 34. infra.*

Quinto notandum, Sozomenum quoque *lib. 1. cap. 9.* meminiſſe huius immunitatis a muneribus publicis a Conſtantino M. Clericis tributæ his verbis: *τεκμήριον δὲ κἀκεῖνο μέγιστον τῆς τοῦ Βασιλέως περὶ τὴν θρησκείαν αἰδοῦς· τοὺς μὲν γὰρ πανταχοῦ κληρικοὺς, θέσει νόμου ἀτελεῖς ἀφῆκε, fuit hoc etiam argumentum vel maximum reuerentia, quam pius Princeps erga religionem gerebat: nam & omnes vbique clericos immunitate donauit, lege hac de re ſpecialiter data.*

Monendum poſtremo, vel ex *hac leg.* vt & ex *ſequentibus quatuor conſtitutionibus*, vt omittam alias, liquere ſatis de Zoſimi calumnia, aſſerentis Conſtantinum circa Ann. D. 324. primum Chriſtianæ Religioni operatum, de quo ad Philoſtorgium iam.

Libet etiam ad clariorem & diſtinctum *huiusce legis* intellectum, breue Chroniſmo ſubiicere de *legibus* a Conſtantino latis Anno D. 313. ſuper Immunitate Clericorum a muneribus publicis.

1. *Ante menſem Aprilem*, eodem, vt puto, ferme tempore, quo Maxentii caput in Africam miſſum fuit, Conſtantinus primam conſtitutionem ex vrbe Mediolano; ibi enim tum erat Conſtantinus, ad Anulinum Proconſulem emiſit pro Cæciliano & Clericis eius: quam refert Euſebius *lib. 10. cap. 7.* & ex eo Baronius *Anno 312.* ſed male: Cuius etiam meminit Anulinus relatione ſua ad Conſtantinum, quæ extat apud Auguſtinum *epiſt. 68. ſiu. 88. Edit. Benedictin. ad Ianuarium*, & in Actis *Collat. Carthaginenſis, die 3. num. 216. 220. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. p. 1175.* Quam etiam indicat ipſe Conſtantinus *hac leg. 1.* menſe Octobri extremo.

2. *Menſe Aprili.* Poſt paucos dies, quam Anulinus Conſtitutionem ſeu epiſtolam ſuperiorem Conſtantini Cæciliano, & Clericis ſub eo conſtitutis inſinuaſſet; Donatiſtæ liuore moti, libellos obtulerunt Karthagine, Anulino *XVII. Kal. Maii*: quibus huic immunitati intercedebant, Eccleſiæque Catholicæ nomen ſibi vindicabant: Quos libellos Anulinus, manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ad Conſtantinum direxit. Teſtis Anulini relatio apud Auguſtinum *epiſt. 68.* ſiu. *88. Edit. Benedictin.* cuius relationis & ipſe Conſtantinus meminit *epiſt. ad Miltiadem & Marcum*, apud Euſebium *lib. 10. cap. 5.*

3. *Menſe Octobri.* Synodus ad libellum ſeu preces Donatiſtarum Romæ Conſtantini iuſſu habita fuit 6. Nonas Octobris, inter Cæcilianum & Donatiſtas: vbi Donatus damnatus & Cæcilianus innocens pronunciatus eſt, teſte Optato, *lib. 1. cap. 23. & 24.* Auguſtino *poſt collat. contra Donat. c. 33. & epiſtola 152.* ſiu. 141. *Edit. Benedictin.* & alibi.

4. *Extremo iam die eiuſdem menſis Octobris* lata hæc *lex 1.* qua immunitas illa Clericorum Catholicorum confirmatur, aduerſus hæreticorum, Donatiſtarum, factionem.

p. 22

De Immvnitate *Clericorum ab omnibus omnino muneribus, Conſtantini M. conſtitutio.*

II (a) Idem A. Octauio (b) Correctori Lucaniæ & Brittiorum. (c)

Qvi diuino cultui miniſteria Religionis inpendunt (id eſt, hi qui *Clerici* appellantur,) ab omnibus omnino muneribus excuſentur; Ne (d) ſacrilego (e) liuore quorundam (f) *a diuinis obſequiis* (g) *auocentur*. Dat. xii. Kalend. Nou. Conſtantino A. v. & Licinio Cæſ. coss. [319.]

Interpretatio. *Lex hæc ſpeciali ordinatione præcipit, vt de Clericis non* (h) *Exactores, non Adlectos* (i) *facere quicunque ſacrilega ordinatione præſumat, quos liberos ab omni munere, id eſt, ab omni officio, omnique ſeruitio iubet Eccleſiæ deſeruire.* (k)

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* velut ſimiles plures alias habens. Extat apud Baronium. *Anno 319. n. 30.* GOTHOF.

(b) *γρ. Octauiano*: vt eſt quoque in MS. G. & Editione *Tiliana*, & *Quartana* & prim. Cuiac. Eidem Octauiano hoc ipſo Anno inſcribitur *l. 1. de filiis mil. appar.* vbi perperam editum *Optauianum*. *ID.*

(c) Cuius ſedes erat Regium; vt docet ſubſcriptio *d. l. 1.* his verbis, *Acc. Regio. ID.*

(d) Recte hoc habet: pariter vt in Græca Epiſtola, quam mox ſubiiciam: *ἵνα μή*: neque mutandum in *nec*. Ratio ſcilicet hic continetur. *ID.*

(e) Ita quoque *l. 40. infr. in fine. ID.*

(f) Hæreticorum ſcilicet, vt *l. 1. ſupr.* & *l. 7. infr.* vid. & *l. vlt. infr. ID.*

(g) *Diuinis auocentur obſequiis*, Sichard, RITTER.

(h) *Nec exactores, nec*, Sichard. & prim. Cuiac. *nec exactores allectos*, Edit. Quart. male. *ID.*

(i) De *Allectis* dixi ad *legem* 12. 13. *ſupr. de ſuſcept. & ad legem* 15. 28. *infr. de extraord.* Adlecti, ſunt qui Gallis *Eslus.* GOTH F.

(k) *Seruire*, MS. G. RITTER.

COMMENTARIVS.

De Immunitate Clericorum a muneribus omnibus ciuilibus eſt hæc Tertia iam, ſed *hoc titulo* Secunda Conſtantini M. conſtitutio: eaque nominatim per Lucaniam & Brittios: Tertia inquam: Differt enim hæc prorſus ab Epiſtola illa Conſtantini M. ad Anulinum Proconſulem Africæ de immunitate Clericorum, quam ad *l. 1. ſupr.* retuli. Nam & ſeptem annis ante hanc, illa lata fuit, & ad alium Magiſtratum emiſſa eſt, & ad aliam terrarum partem ſpectat. Nempe illa data eſt Anno 313. vel fine Anni 312. hæc vero, Anno 319. Illa *Anulino* inſcripta, hæc *Octauiano*: illa ad *Africam* ſpectat, hæc ad *Lucaniam & Brittios.* Verum tamen eſt, eadem vtrobique verba occurrere: Τὰς, inquit, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας (ὥσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν) ἀπὸ ΠΑΝΤΩΝ ΑΠΑΞΑΠΛΩΣ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ βουλόμεθα ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΥΣ διαφυλαχθῆναι· ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται: *eos, qui huic ſanctiſſimæ religioni miniſtrant (quos Clericos vocare conſueuerunt) ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conſeruari: ne errore aliquo aut caſu ſacrilego a cultu ſummæ diuinitati debito abſtrahantur.* Quæ ipſiſſima verba ſunt *huius leg.* Sed neque Sozomen. *l. 1. c. 9.* hanc *legem* ſpeciatim indicauit; verum aut generaliorem, aut antiquiorem, aut ſane quaſcunque tandem Conſtantini conſtitutiones de immunitate Clericorum.

Ex *hac* interim, & *ſuperiore lege*, itemque *l. 7. infr.* vt & *Euſebiana* illa (de qua modo diximus) Epiſtola liquet, quam enixo Conſtantini ſtudio opus fuerit ad firmandam ſemel hanc Clericorum Catholicæ Eccleſiæ immunitatem a muneribus ciuilibus: quæ tamen hac æquiſſima ratione, quæ hic expreſſe redditur, nixa, *Ne*, ſcilicet, *Clerici a diuinis obſequiis auocentur:* vt hæc *lex* nominatim ait, itemque *ſuperior illa*, quam memorat Euſebius *Epiſtola*, & apud Auguſtinum Anulinus *epiſt. 68.* nu. 88. *Edit. Benedictin.* Neque abſimilis ratio redditur a Theodoſio Magno *l. 26. infr.* in cuſtodibus Eccleſiarum & Sanctorum locorum: *Quis enim*, inquit, *eos capite cenſos patiatur eſſe deuinctos, quos neceſſario intelligit ſupra memorato obſequio mancipatos.* Ex hac porro ratione liquet, immunitatem munerum perſonalium hic intelligi, non vero immunitatem patrimonialium: de quo *infr. ad l. 8. 10. 11.* &c.

Clericorum interim *hac leg.* definitio notanda eſt, quæ & ipſa totidem verbis continetur in *Euſebiana*, quam modo retuli: Nempe *Clericorum* nomen, quod commune erat Eccleſiæ totius & Chriſtianorum omnium, vſus & auctoritas Eccleſiæ proprium & ἐξαιρετὸν fecit, eorum qui diuino cultui miniſteria Religionis impendunt, vt hæc lex loquitur: qui eleri ſunt τῆς *διακονίας* ſeu miniſterii ſacrique Ordinis, quique in Clerico miniſterio dicuntur conſtituti a Cypriano: vid. & Hieronymum, cuius verba referuntur *Cauſ.* 12. *Qu.* 1. *c.* 7. Sic *Papæ* quoque nomen, quod commune erat omnium Epiſcoporum, idem vſus & auctoritas *Primi* iam olim inter omnes Epiſcopi proprium fecit.

De Ordinatione *Clericorum in curiarum & ciuilium munerum præiudicium non facienda; Conſtantini M. conſtitutio.*

III. (a) Idem A. ad Baſſum PF. P.

Cum Conſtitutio † emiſſa præcipiat, *Nullum deinceps Decurionem, vel ex Decurione progenitum, vel etiam inſtructum idoneis facultatibus, adque obeundis publicis muneribus opportunum, ad Clericorum nomen obſequiumque confugere: ſed eos decetero, in defunctorum*
p. 23. *duntaxat Clericorum loca, ſubrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus ciuilibus teneantur obſtricti:* Cognouimus, illos etiam inquietari, qui ante Legis promulgationem Clericorum ſe Conſortio ſociauerint: Ideoque præcipimus, his ab omni moleſtia liberatis, illos (b) qui poſt legem latam obſequia publica declinantes ad Clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore ſegregatos, Curiæ Ordinibusque reſtitui, & ciuilibus obſequiis inſeruire. PP. XV. Kalend. Aug. Conſtantino A. VI. & Conſtantio Cæſare coss. [320.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut hiſtorica & temporaria. Extat apud Baronium *Ann.* 320. *num.* 20. Concordat altera eiuſdem Conſtantini M. conſtitutio puta *lex* 6. & *lex* 17. *infr.* GOTHOF.

† Non extat hæc conſtitutio Conſtantiniana, cuius tamen ſententia hic prolixe memoratur. *ID.*

(b) Illos tantum. *ID.*

COMMENTARIVS.

Ordinari qvinam & qvando in numerum Clericorum debent, vt *anteriore* iam aliqua conſtitutione, ita & *hac* rurſum definit Conſtantinus M. ita tamen (quæ huius conſtitutionis ferendæ cauſa fuit, poſt priorem illam) vt ne conſtitutionis illius vis in præteritum trahatur: Nempe vt cæteroquin, quæ *lex* in futurum quid iubet, in præteritum indulget.

Igitur v s ſuperioris illius, & huius conſtitutionis, eo pertinet in ſummam, vt ne obtentu Clericatus, Reſp. & Curiæ paulatim viris & viribus deſtituantur. Scilicet tot partim immunitatum a Conſtantino M. tributarum illecebris accenſi procul dubio quamplurimi, partim etiam Eccleſiarum diuitias donationibus creſcere videntes, (Nam hoc illud eſt ſeculum, quo Eccleſia diuitiis abundare potiſſimum cœpit) certatim quique vt immunitatibus potirentur, seque adeo muneribus publicis ſubducerent, vel etiam Eccleſiarum diuitiis ſuſtentarentur, Clerici fiebant. Atque illud incommodum adeo Conſtantino Principe inualuit, vt tertia inſuper Conſtitutione ei interceſſerit, nempe *l. 6. infr.* quæ huic gemina germana eſt.

Duo itaque *hac leg.* conſtituuntur. Primo Decuriones, & Decurionum filios, itemque diuites, in Clericorum numerum cooptari, Conſtantinus Magnus vetat: Sed fortuna tenues tantum & muneribus ciuilibus non obſtrictos. Quæ eadem, vt dixi, ſententia eſt eiusdem Conſtantini, *l. 6. infr.* eademque de diuitibus ſententia eſt; *l. 17. infr.* Quomodo & *Can. 13.* Concilii Sardicenſis *pag. 645. 646. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* cautum, vt *in conſtituendis Epiſcopis diligentiſſime tractetur, ſi forte diues poſtulatus fuerit*; vt & de Decurionibus, ſub quodam tamen temperamento, *l. 19. & 21. infr.* cuiusmodi prope ſimilea extant *l. 49. 59.* (quæ coniungenda *legi 17. hoc tit.*) 99. 104. 115. 121. 123. 163. 172. *ſupr. de Decurionib.* quibus omnibus poſteriorum Conſtantini Impp. Conſtitutionibus, Decuriones ad Clericatum admittuntur, ſub certa quadam lege, qua ipſi Curiæ conſulitur. Vnam igitur & perpetuam legem hanc ſibi dixit Conſtantinus, ne Clericatus obtentu, Reipubl. fraus fieret. Quo pertinet *hac lex* cum *ſimilibus*, pariter, vt ne publicis aut priuatis rationibus fraus fieret: *l. 32. infr. hoc tit.* vbi dicam.

Eodemque pertinet & alterum illud, quod *hac leg.* continetur his verbis: *in defunctorum duntaxat Clericorum loca*: & *d. l. 6. infr.* aduerſus effrenem videlicet Clericorum numerum: Nempe Conſtantinus, *hac leg.* ita & *d. l. 6.* modum huic rei quoque adhibuit: puta, vt ne in defunctorum locum alii Clerici allegerentur, ſeu ſubrogarentur paſſiuitus, aut inconditu effrenique numero.

De Testamenti *Factione paſſiua pleniſſima Eccleſiis Catholicis indulta; Conſtantini Magni Edictum Romæ propoſitum.*

IV. (a) Idem A. ad Populum. (b)

Habeat vnusquisque licentiam, ſanctiſſimo Catholicæ (c) venerabilique concilio, (d) decens, bonorum quod (e) optauit (f) relinquere. Non ede ſint caſſa (g) iudicia. (h) Nihil (i) eſt quod magis hominibus debetur, (k) quam vt ſupremæ voluntatis, poſtquam (l) aliud iam velle non poſſunt, liber (m) ſit ſtilus, & licens (n) quod iterum non redit arbitrium. pp. v. Non Iul. Rom. (o) Criſpo II. & Conſtantino II. Cæſ. coss. [321.]

NOTÆ.

(a) *Lex*, *Cod. Iuſt. de SS. Eccleſ.* Extat & apud Baronium *Ann. 321. n. 17.* GOTHOF. Incidunt in hunc annum *Quinquennalia* Cæſarum Criſpi & Conſtantini, quorum ope hæc lex illuſtrari poteſt. RITTER.

(b) Vrbis Romæ, vt docet præterea ſubſcriptio legis, *P P. Romæ* GOTHOF.

(c) *Catholicæ*, Cod. Iuſt. *Catholicæ* abſolute, pro Catholicæ fidei, ſeu Religionis, aut Eccleſiæ; de quo mox. ID.

(d) *Concilium* venerabile & ſanctiſſimum Catholicæ, pro Eccleſia: vid. *Comment.* ID.

(e) Quale & quantumcunque ID.

(f) *Optauerit*, C. Iuſt. forte & *optabit*, vnusquisque ſcilicet decedens, ſeu teſtator. ID.

(g) Vt nonnulli e populo Romano volebant. ID.

(h) *Iudicia*, pro *vltimis* voluntatibus. Additum porro hic, *eius*, in quibusdam *Cod. Iuſt.* ID.

(i) *Nihil enim*, Cod. Iuſt. vinculo addito. ID.

(k) *Debeatur*, Cod. I. ID.

(l) Ad hunc locum ſimilia mox afferam loca. ID.

(m) In relinquendo ſcilicet & diſponendo de bonis ſuis. ID.

p.24. (n) *Licitum*, Cod. Iuſt. *licens*, id eſt, liberum: cuius Comparatiuus magis in vſu, *licentior*, *licentius*. Et ita tamen quoque Martialis *lib. 4. epigr. 4. v. 11.*

- - - *Greſſu timet ire licenti.*

Symmachus huius æui Scriptor *l. 1. epiſt. 53. Homo licentis otii.* ID.

(o) Propoſitum Romæ hoc Edictum, quod ad populum datum, obſerua: de quo mox. ID.

COM-

COMMENTARIVS.

De Testamenti factione paſſiua, vt loqui mos eſt, Eccleſiarum ſeu de *Relictis vltima voluntate Eccleſiis*, eſt hæc pleniſſima Conſtantini M. conſtitutio, quæ in omnium ore eſt. Neque enim eſt ea de Teſtamentis ad quæcunque pias Cauſas, vel etiam de Priuilegiis piæ cauſæ, de quibus alioquin ſunt, qui libros ſingulares ſcripſere. Sententia Conſtantini *hac leg.* hæc eſt; licere (1) *vnicuique*, nullo diſcrimine, (2) *decedenti*, (3) Eccleſiæ *cuicunque* Catholicæ, (4) *quæcunque* tandem bona, (5) *relinquere vltima voluntate*.

Antequam hanc *legem κατὰ πόδα* interpretamur, Quatuor præſtrui oportet. Primo quidem Conſtitutionem hanc *Conſtantinum M.* habere authorem, qui primus *veneranda Chriſtianorum fide Romanum muniuit Imperium*, vt loquitur Zeno *l. 5. Cod. Iuſt. de natural. lib.* atque hoc inter alia priuilegia eſſe, quæ Conſtantinus Eccleſiis detulit, quæ etiam memorant *Scriptores Eccleſiaſtici*.

Secundo notandum eſt, Edictum hoc ad *Populum Romanum* miſſum, & in Vrbe Roma propoſitum: & ſic ad Eccleſias Vrbis Romæ ſpeciatim pertinere. Inde igitur poſtea procul dubio Eccleſiæ Romanæ opes in immenſum auctæ, ex hac videlicet teſtandi deinceps in Eccleſiæ fauorem libertate pleniſſima: Sic vt Conſtantino iam recte accepto ferantur bona Eccleſiæ, non tantum, quæ ipſe donauit, verum etiam quæ vt donare liceret, conceſſit: vt recte cenſet Sirmondus *ad Auiti epiſt. 39.* vbi Auitus ipſe ad Gundobadum R. *Quidquid habet Eccleſiola mea, imo omnes Eccleſiæ noſtræ, veſtrum eſt, de ſubſtantia quam vel ſeruaſtis hactenus, vel donaſtis.* Fuit vero & hæc quoque vna inter alias ratio, quibus Conſtantinus mores, populi Romani informatum verſumque iuit: Quod ei toto commune propoſitum fuit hoc toto quadriennio, puta Anno 319. 320, 321. 322. vt ex quam pluribus eius legibus diſcere licet. Quo omni tempore *Syluester* Epiſcopus Romanus, Baſſus vero & Maximus Præfecti Vrbis fuere: ipſe vero Conſtantinus bello Sarmatico in Pannonia, Myſia, Daciaque illigatus erat: Idque non modo conſtitutionibus ad Præfectos Vrbi emiſſis, verum etiam frequentibus Edictis Populo Vrbis Romæ propoſitis: cuiusmodi hoc ipſum eſt: & quidem poſt Magicas artes, innoxias tamen, vt & Aruſpicinam, quia prohibere nondum poterat, ibidem adhuc permiſſas: ſic vt Conſtantinus hoc tempore in deterius prolapſus ideo dici non poſſit; quod nonnullis in mentem venit; cum videamus eum Eccleſiis, & Romæ nominatim omnium Primæ ſummæque, tam ponè conſulentem.

Tertio notandum, latam hanc *legem* Anno D. 321. quadriennio ante Concilium Nicænum, nouem annis poſt Chriſtianam fidem a Conſtantino primum ſuſceptam.

Quarto notandum, *Cauſam* proponendi huius Edicti non eam generalem fuiſſe, vt Teſtamenti factio paſſiua *nunc primum* Eccleſiis tribueretur: Nam etſi ad Conſtantini M. ferme tempora vſque, Chriſtianorum Eccleſiæ publice quicquam ex vltima voluntate capere non poſſent, non magis quam Iudæorum vniuerſitas, *l. 1. Cod. Iuſt. de Iudæis*: aliaque Collegia, quæ nullo ſpeciali priuilegio ſubnixa erant, *l. 8. Cod. Iuſt. de hæred. inſtit.* eo quod Chriſtianis coire non liceret, illicitaque eorum Collegia eſſent (quo lubens referam *leg. 2. D. de Colleg.*) cum tamen ex Senatusconſulto Diui Marci temporibus facto, Collegiis ferme & Corporibus quibuscunque aliis relinquere liceret, *l. 20. D. de rebus dub.* Attamen, vt per interualla quædam Chriſtianis Eccleſiis eſſe licuit, ſuasque poſſeſſiones illæ habuere, ita ſtatim vbi pax per Conſtantinum M. Eccleſiæ affulſit Anno D. 312. proculdubio tum vt Eccleſiæ Sanctiſſima iam Collegia, venerabiliaque Concilia in Orbe Romano facta ſunt, ac nominatim *Romæ*, ita & ex decedentium potiſſimum liberalitate diuitias in eam certatim influxiſſe certum eſt, toto hoc videlicet nouennio, quod ab eo Anno 312. ad Annum 321. quo hoc Edictum emiſſum eſt, decurrit.

Quid igitur? *Speciales* quædam huius nunc Edicti proponendi cauſæ fuiſſe videntur, & ideo proponendatum ampliationum: nempe quia de quibusdam caſibus dubitabatur, vtrum videlicet recte Eccleſiæ quid relinqueretur, vt ex ipſa *legis* interpretatione patebit. Eius vero diſpoſitionem in ſex partes, ſiue quæſtiones reſoluo: vt ita melius a Saturninis, id eſt, vſquam receptis vel recipiendis Bartoli, aliorumque repetitionibus vindicemus.

Primo ſpectetur generalitas & Ampliatio circa *Perſonas*, quæ Eccleſiis aliquid relinquere poſſunt. Definit ſcilicet Conſtantinus, *vnumquemque* relinquendi licentiam habere: cum tamen de nonnullis forte perſonis tum dubitari cœpiſſet, & vt quidem exiſtimo, de Mulieribus, Viduis, & Senatoribus. De Mulieribus & Viduis, inquam, eo quod paſſim oblationibus Matronarum Eccleſia Romana diteſceret; quod Ammianus Marcellinus *lib. 27. cap. 3.* haud ita multo poſt diſerte teſtatur. De Senatoribus & Senatoriis itidem forte quæſitum, eo quod clararum Domorum inſignia, vt vocantur *l. 27. infr. hoc tit.* bonaque Senatoria certatim in Eccleſiam Romanam confluerent: quod ferendum minus videbatur, quin potius modum & fibulam huic rei imponi publice intereſſe nonnulli rebantur. Et nihilominus tamen Conſtantino, pro ſuo in Eccleſiam Chriſtianam tum efflorescentem ſtudio, ſtat hæc ſententia, vt *Vnusquisque* habeat licentiam relinquendi Eccleſiis: non maſculi ſcilicet tantum, ſed & fœminæ: non plebeii tantum; ſed & Senatorii & Illuſtres: quinimo & Viduæ: a quo tamen receſſum aliquando poſtea fuit. Nam & Valentinianus Sen. conſtitutione emiſſa ad Damaſum Epiſcopum Vrbis Romæ, lectaque in Eccleſiis Romæ, quæ extat *l. 20. infr. hoc tit.* Eccleſiaſticis vetuit quidquam ex mulieris liberalitate, videlicet extremo iudicio capere: de quo poſtea. Et Valentinianus Iun. vna cum Theodoſio M. vetuerunt, ne viduæ Diaconiſſæ etiam Eccleſiis quidquam relinquere poſſent, *d. l. 27.* (quod tamen non recti iudicii ratione factum cenſet Baronius *Anno 390. num. 70.*) vt multa ſuo initio bona ſunt, quæ proceſſu temporis minus commoda fiunt: quod tamen poſtea rurſum abrogatum *Nouella Marciani 5. de teſtament. cler.* vnde deſumta eſt lex 13. *Cod. Iuſt. de ſacroſ. Eccleſ.* p. 25.

Ex his interim ſoluitur ea Interpretum dubitatio ſiue quæſtio, vtrum alias de iure inhabilis, veluti furioſus, mutus, ſurdus, filiusfamilias, damnatus ad mortem, de ſtatu ſuo dubitans, infamis, vſurarius, ex *hac* Conſtantini *lege* ad pias Cauſas teſtari poſſit? Quod negandum eſt, tum ex hiſtorica illa, quam modo dixi, cauſa; tum ex vulgato axiomate, quod *Generalitas legis recipit limitationem de habilitate*, vt loquitur Gloſſ. *in l. 11. §. 1. D. de muner.* Et ita in terminis hic recte cenſet Gloſſ. *in verbis habeat*, & de communi teſtatur Iaſon *hic, num. 12. & ſeqq.* nempe per *hanc leg.* non derogari iuri communi, quoad perſonam teſtantis.

giis & Corporibus (quas Manus-mortuas vocant, eo quod nihil conferant) non aliter recte relinquuntur, aut ab his aliter adquiruntur, quam amortizationis ſeu morticinii beneficio a Principe accepto, vel indemnitate Fiſco præſtita per *Financiam* ſeu præſtationem ſemel factam, vel per penſitationem annuam, vel denique *Vicarii homine* oblato *viuente, confiſcante, moriente:* horum ſi nihil factum fuerit, Eccleſia fundum ſibi relictum intra annum alienare cogitur. Omitto alias Principum conſtitutiones, & aliorum populorum inſtituta prolixe commemorare. Notum eſt diſſidium haud adeo vetus inter Paulum V. & Rempubl. Venetam, inter alia, quod huiusmodi fundorum & immobilium adquiſitionibus Reſpubl. modum impoſuiſſet.

Sexto occurrit *hac leg. Forma* ſeu modus relinquendi: Ait ſcilicet *lex* indiſtincte *relinquere:* quocunque ſcilicet titulo, inſtitutionis, legati, fideicommiſſi; nempe relinquendi verbum commune ſeu generale eſt. Sed ferendi non ſunt Interpretes, qui tum ex hac indiſtincta voce, tum ex voce *licentiam*, tandem ex illis, *non ſint caſſa iudicia eius:* item *liber ſit ſtylus*, item, *licitum arbitrium*, colligunt ſolemnia teſtamentorum *hac leg.* remitti in teſtamentis ad pias cauſas: quod pernegandum eſt. Nam etſi hæc verba videantur ſignificare plenam libertatem, tamen intelliguntur ſeruato iuris ordine, non obſtante generalitate *huius leg.* lexque accipienda eſt de voluntate ſolemni quæ eſt ſecundum *leges:* & ita tenet *hic* Gloſſ. Libera enim quantumuis teſtandi facultas a Principe aliquibus conceſſa, ad iuris euerſionem non porrigitur, ſed illud hactenus efficit, vt qui inteſtabilis aliquin ipſe erat, vel videbatur eſſe debere, peculiari quadam ratione, teſtandi facultatem habeat: vnde vulgatum illud, *diſpenſatus ad actum celebrandum, ſub ea forma Diſpenſatus videtur, vt ſeruare debeat quæ alias regulariter & neceſſario ad celebrationem actus requiruntur.* Et ita recte quoque ſenſit Gloſſ. ad *hanc leg.* in verb. *Caſſa:* quod Molin. ad alia vtiliter hic traducit, ad verba *liber ſtylus.* Similia exempla vide ad *leg. 6. Cod. Iuſt. de inoffic. teſt.* & *l. 2. Cod. eod. de iur. liber.* Vtrum autem in ſi vera ſit hæc ſententia, quod in Teſtamentis ad pias Cauſas ſolemnitates iuris Gentium ſufficiant? vide Iul. Clarus §. *Teſtamentum, quæſtion. 6.*

Ac vt ſolemnia Teſtamentorum a Conſtantino *hac leg.* remiſſa non ſunt, ita multo minus ſubſtantialia Teſtamentorum: neceſſaria inquam filiorum inſtitutio, iiſdemque legitimæ relinquendæ neceſſitas: Beneficia ſcilicet Principum & Eccleſiarum ita accipienda ſunt, ne ad iuris euerſionem ferantur, neue competentibus actionibus, veluti querelæ *inofficioſi*, via claudatur: vt in terminis de libera teſtandi facultate conceſſa, definit *lex 35. Cod. Iuſt de inoffic. teſtam. l. 6. eod. tit. l. 2. ſupr. de iur. liber. Nouella* Valentiniani *de Teſtament. 4. lex 4. Cod. Iuſt. de emancip. liber. tit. 10. C. Hermogen. de Teſtam.* Cum primis eleganter Iuſtinianus in *dict. l. 35. Si quando talis Imperialis conceſſio proceſſerit, per quam libera teſtamenti factio conceditur, nihil aliud videri Principem concedere, niſi vt habeat legitimam & conſuetam teſtamenti factionem. Neque enim credendum eſt, Romanum Principem qui iura tuetur, huiusmodi verbo totam obſeruationem teſtamentorum multis vigiliis excogitatam atque inuentam, velle euerti:* vid. & *leg 34. in fin. Cod. Iuſt. de Epiſcopis & Clericis*, ibi, *vltima & iure cognita voluntate*, & *l. 50. eod. tit.* ibi, *condere ſecundum leges elogia.* Huc pertinet elegans illud Auguſtini, *Serm. 356. n. 5. de vita Cleric. Tom V. Oper Edit. Ben. pag 1383. Quicunque vult, exhæredato filio, heredem facere Eccleſiam, quærat alterum qui ſuſcipiat quam Auguſtinum: imo, Deo propitio, nullum inueniet.* Cæteroquin beneficia Principum ita interpretanda ſunt, ne ad alterius iniuriam ferantur, *l. 2. §. 10. 16. D. ne quid in loc. publ.* Et hæc de materia *legis.*

Poſtremo loco occurrit *Ratio* diſpoſitionis: cur videlicet Conſtantinus generalem & indiſtinctam hanc Eccleſiis relinquendi licentiam *Decedentibus* fecerit? Nempe quia nihil magis hominibus debeatur, quam vt ſupremæ voluntatis, poſtquam iam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtylus, & licitum quod iterum non redit arbitrium. Quomodo ſimiliter Seneca *4. de benefic. cap. 22.* de Teſtamentis agens, *Nihil iam ſupereſt quo ſpes porrigatur.* Quintilianus *declam. 308. Non aliud videtur ſolatium mortis, quam voluntas vltra mortem.* Et (qui hunc locum imitatus videtur) Ambr. *lib. 3. offic. cap. 9. In ſupremo fine vitæ poſitos ſuum habere iudicium, vt libere teſtentur quod ſentiunt, qui poſtea non ſunt emendaturi.* Quam quidem rationem ideo aduocauit Conſtantinus M. vt contrariam dubitandi rationem profligaret: quæ ſuadere videbatur, refrænandas eo magis quaſdam liberalitates, quo liberaliores eſſe ſolent ac pene prodigi decedentes. Et ſane ſæpe huic rationi locus eſt *iure noſtro*; & vero in Republ. ſæpe eſſe debet. Atenim hac tempeſtate in caſu præſenti locum eſſe noluit Conſtantinus M. quinimo teſtandi libertatem & fauorem in hoc caſu non minus militare, quam in cæteris cauſis cenſuit. Ita quidem Conſtantinus, & vt de Eccleſia benemeritus, non inique; qui & alias rationes locupletandi Eccleſias adinuenit, non tantum reſtitui iuſſis poſſeſſionibus ad Eccleſias olim pertinentibus, quæ his ſub Diocletiano & Maximiano ereptæ fuerant: de quo extat eius reſcriptum ad Anulinum Proconſulem Africæ apud Euſebium *lib. 10. cap 5.* & Conſtantini ſimul & Licinii *eod. cap. 5.* verum & vt bona Martyrum, ſi deſſent hæredes, Eccleſiis darentur; vt liquet ex Authore *vitæ Conſtantini lib. 2. cap. 21.* Atenim vbi poſtea ſemel Eccleſia ſatis locuples viſa; cohibita, neque iniuria, hæc ipſa variis conſtitutionibus, & populorum inſtitutis licentia fuit.

27. *De luſtrorum* Sacrificiis; *deque Eccleſiaſticis aliisque ad ea non compellendis, Conſtantini M. conſtitutio.*

V. (a) Idem A. ad Helpidium. (b)

Quoniam conperimus, quoſdam Eccleſiaſticos & cæteros (c) Catholicæ ſectæ (d) ſeruientes, a diuerſarum (e) religionum hominibus ad luſtrorum ſacrificia celebranda conpelli, Hac ſanctione ſancimus, ſi quis ad ritum alienæ ſuperſtitionis (f) cogendos eſſe crediderit eos, qui ſanctiſſimæ (g) legi ſeruiunt, ſi condicio patiatur, publice fuſtibus (h)

bus (h) verberetur: ſi vero honoris ratio talem ab eo repellat iniuriam, condemnationem (i) ſuſtineat damni grauiſſimi, quod Rebus publicis (k) vindicabitur. Dat. VIII. Kalend. Iun. Sirmi, Seuero & Rufino coss. [323.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* vtpote ſacrificiis omnibus Gentilium, omnique ritu Gentilitio tum prohibitis. Memorat eam quoque Baronius *Ann. D.* 323. *num.* 1. *GOTHOF.*

(b) *Helpidium* ſub Conſtantio Præfectum Prætorio, & quidem Orientis, fuiſſe, iuxta complures *leges* Anni 359. & 360. & Ammianum Marcellinum, *lib.* 21. *c.* 6. in geſtis Anni 361. teſtatur Hieronymus quoque, *in vita Hilarionis: pag.* 158. *Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch. Ariſtaneta*, inquit, *Helpidii, qui poſtea Præfectus Prætorio fuit, vxor.* Atenim ſub Conſtantino M. Helpidius Anno D. 321. agens vicem Præfecti Prætorio dicitur, *l.* 6. *Cod. Iuſt. de ædific. priu.* in aliis conſtitutionibus Anni 321. 323. 324. 329. nulla dignitas additur. Illud ſaltem ex *l.* 4. *de Nauicular.* & ex *l.* 1. *ſupr. de Feriis:* colligitur, cum Vrbi Romæ Sardiniæque præfuiſſe, quandoquidem & *d. l.* 4. Portus Vrbis Romæ mentio fit, & *dicta lex* 1. Carali Propoſita dicitur, quæ in Sardinia eſt. Hoc igitur tempore Helpidium hunc vicarium Vrbis & Italiæ fuiſſe putem. *ID.*

(c) *Cæteri Catholicæ ſectæ ſeruientes*, quinam? Dicam mox. *ID.*

(d) *Secta* apud Ciceronem quoque, vt & hæreſis, apud Græcos, de diuerſis Philoſophorum ſententiis, in bonam partem. Ita & de quolibet vitæ genere, imo & de religione Chriſtiana effertur a Chriſtianis Principibus hic, & *l.* 42. 44. & 57. *infr. de hæret.* & apud Tertullianum, *non vno loco*: inter cætera *Apologetici cap.* 46. apud Pontium *in vita Cyprian. præmiſſa Oper. Edit. Oxon. & Bremens.* Clementem Romanum ſiue Rufinum ſæpe. Sic & Lactantius, *c.* 1. *de opificio Dei*, Conſtantini contemens, *Philoſophos noſtræ Sectæ*, dixit. Eodem ſenſu, *propoſitum Chriſtianæ legis* vocat Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *c.* 7. Poſtea *hæreſibus* proprie hæc appellatio tribui cœpit. Plura loca collegit Deſ. Heraldus ad Tertullian. *Apologet. c.* 46. *ID.*

(e) *Diuerſarum religionum homines* hic ſunt Gentiles; qua re Conſtantinus ... & inuidiam vitaſſe videtur. *ID.*

(f) Chriſtiani hæc vox prorſus eſt. *ID.*

(g) *Sanctiſſima lex*, pro Chriſtiana & Catholica Religione, *hac leg.* vt ſancta lex, *l.* 40. *infr. de hæretic.* Eodem ſenſu in Conſtantini *epiſt. ad Miltiadem & Marcum* apud Euſebium *lib.* 10. *c.* 5. ἀσεβαστότατος νόμος, quod Baronius alioquin perperam accepit. *ID.*

(h) Fuſtuarii ſupplicii obuia & multa alibi mentio: de quo ſupplicio dixerunt alii: vid. Perſtilloo *de Pœnis. ID.*

(i) *Condemnationis* vox, pro Multa pecuniaria: de quo vide, quæ alibi dixi prolixe, & *Gloſſar. Theod. ID.*

(k) An intelligit ciuitates & vires cuiuſque Reipublicæ, vt coniunctim *Rebuſpublicis* hic legamus? An vero res fiſcales? Pro illo facit ſimile exemplum *legis* 2. *ſupr. de Iudiciis. ID.*

COMMENTARIVS.

Ad Lvstrorvm ſacrificia celebranda ritumque Gentilium religionis, Eccleſiaſticos, & exterſos Chriſtianæ legi ſeruientes, a Gentilibus compelli, ſub grauiſſima fuſtuarii ſupplicii pœna, vel grauiſſima multa, vetat hac conſtitutione Conſtantinus M. Anno Domini 323.

Ad cuius ſententiam vt peruenire poſſimus; illud initio ſtatim in *hac lege* ſpectari cupio, *vim* a Chriſtianis arceri, qua videlicet Gentiles eos ad Luſtrorum ſacrificia compellebant: Quæ quidem ipſa vis eſt, quam & deinceps Gentiles, vbi potiores loco ſeſe crederent, in Chriſtianos audere ſoliti: veluti ad Archieroſynam, ſeu ad Templorum, ſolemniumque Templorum curam ſubeundam, de quo eſt Theodoſii M. *lex* 112. *ſupr. de Decurionib.* Item ad Conuiuia & ſpectacula Gentilitia celebranda, de quo ſunt canones Africani: de quibus poſtea; Ex quo paret iam, Chriſtianos vltro ab huiuſmodi ritus Gentilitii participatu ſeu conſortio abhorruiſſe, quos Gentiles huc compellere vel adigere niterentur, vt conſacraneos vel ita ſibi redderent. Vis puto non niſi inuitis & reluctantibus, at non & volentibus adhibetur.

Secundo *hac in leg.* notari oportet, vim hanc Chriſtianis intentatam, in ipſamet forte etiam Vrbe Roma, Italiaque: quæ alioquin per Occidentem veteris moris & ſuperſtitionis tum retentiores erant: Quod & ipſum ex aliis quoque eiuſdem Conſtantini M. conſtitutionibus *hoc Codice* diſcimus, titulo *de Maleficis & Mathematicis*: & titulo *de Paganis, Sacrificiis & Templis.* Helpidium enim, cui *lex* hæc inſcribitur, cuique vis huius amoliendæ, iniuriæque vindicandæ, poteſtas iniungitur, Vicarium, ſiue Vrbis ſiue Italiæ, tum fuiſſe oportet: Nam & is, biennio ante, Anno Domini 321. agens vicem Præfecti Prætorio diſerte vocatur *in l.* 6. *Cod. Iuſt. de ædificiis priuatis.* Sed & *in l.* 4. *ſupr. de Nauiculariis*, quæ eidem inſcribitur, Portus Vrbis Romæ mentio fit; & *lex* 1. *ſupr. de Feriis*, quæ ad eundem Helpidium data eſt, *Caralis* propoſita dicitur, quæ Sardiniæ vrbs eſt. Quo quidem tempore, *Sylueſter* Epiſcopus Vrbis Romæ erat, Oſiuſque Cordubenſis Epiſcopus Conſtantino M. in Pannonia, *Sirmii*, vbi *hac lex* data dicitur, adhærebat: Quorum ideo alterutrius, vel vtriuſque ſuggeſtioni legem hanc ſi quis acceptam ferat, haud inuitus accedam.

Tertio, notanda venit huius conſtitutionis æra, ſeu temporis characteriſmus; Lata ſcilicet ea a Conſtantino M. *Seuero & Rufino* Coss. id eſt, Anno Domini 323. vndecim ferme annis, inde ex quo is Chriſtiana primum fide animum induit. Quo quidem tempore, etſi res Chriſtiana in dies inualeſceret, proque ea propaganda multa iam Conſtantinus molitus fuiſſet, ſanxiſſetque, nondum tamen Gentilitii ritus omnes, nondum ſacrificia

p. 28. ficia prohibita erant, quod poſterius factum: Sed & Senatorum Magiſtratuumque quamplurimi, vt & Curiæ ciuitatum, Corporatique ferme tum Gentiles adhuc erant: Vnde eueniebat, vt alicubi præualentes, vim Chriſtianis adbiberent: de quo querelæ ad Conſtantinum perlatæ: cui ideo intercedere *ea conſtitutione* viſum.

His ita præſtructis, de ipſiusmet conſtitutionis ſententia videamus. Ad *Luſtrorum* igitur nominatim ſacrificia, imo ad *ritus* ſimiles ſuperſtitionis Gentilitiæ, Chriſtianos compelli vetat *hac leg.* Conſtantinus M. Vbi diſquirendum venit, quænam illa ſint *Luſtrorum ſacrificia*: vnde poſtea liquere poſſit, quonam ſpecioſo Gentiles obtentu Chriſtianos adhæc ſaltem ſacrificia, ad hunc ritum, adſctos voluerint: Cur retro id quoque Chriſtiani, haud ſecus atque alia ritus Gentilitii, recuſauerint, & ipſemet Conſtantinus id tam enixa prohibuerit. *Luſtrorum* igitur ſacrificia hoc loco non ſunt proprie priuatarum & communium ſolennitatum luſtra, ſeu priuatæ luſtrationis officia, quæ nominalibus luſtricisque inter alia diebus adhibita: quorum meminit, præter alios, hoc quoque æuo Symmachus, *lib. 2. epiſt. 47.* & *50.* Non ſunt item hic ea priuata tantum luſtra, quæ ſinguli patresfamilias pro frugibus circum arua, quibus fundi luſtrabantur, faciebant, vt auerteretur *mors, labes, nebula, impetigo, peſeſtas* (id eſt peſtilentia) quæ legitima horum ſacrorum verba fuere, teſte Feſto, *in voce Peſeſtas*. Quomodo & in vetari Kalendario ruſtico menſe Maio ſcriptum legimus, Segetes Lvstrantvr (quo quidem ipſo menſe Maio hæc ipſa *lex* data eſt) vt & menſe Aprili, Oves Lvstrantvr. Imo neque hic ea luſtra accipi oportet, *quæ quinto quoque* anno Romæ peracto, cenſu ciuium habito, a Cenſoribus condita ſeu facta, *ſuouetaurili* ſacrificio adhibito: nam & ea iam dudum Romæ fieri defierant, vt teſtatur Cenſorinus *de die Natali*, qui ſcribebat Anno D. 240. *cap. 18.* quomodo & Cenſores ibidem tum deſiſ, quos inſtaurare quidam poſtea, ſed fruſtra, anniſi, vt ex eodem Symmacho diſcimus. Quomodo & luſtra *miſſa* ſuouetaurilibus a Fratribus arualibus legimus in *veteri inſcriptione* apud Gruterum *CXXI. CXXII.* Quid igitur? Luſtrorum ſacrificia, hic ſunt publica luſtra & ſolemnia: ſiue Amburbio, ſiue Ambaruali *proceſſione*, quæ circa pomerium vrbis agrosque fiebant: ductis etiam olim victimis, dictisque carminibus, die feſto conuiuioque ſolemni: Quæ quidem indicebantur variis cauſis & occaſionibus: Primo quidem, pro fœcunditate agrorum ſeu pro frugibus: Deinde, inſpectis ferme libris Sybillinis, & lectiſternio facto, prodigiis expiandis, & ad pacem Deorum, vt loquebantur, expoſcendam. De quo cum varia ſuppetant teſtimonia, Lucani inter alios locus egregius eſt, *lib. 1. v. 592.* & *ſeqq.* vbi de portentis procurandis, deque Arunte Aruſpice agit.

Mox iubet & totam pauidis a ciuibus vrbem
Ambiri, & feſto purgantes mœnia LVSTRO,
Longa per extentos pomeria cingere fines,
Pontifices, &c.
Dumque illi effuſam longis anfractibus vrbem
Circumeunt.

Indicebantur & luſtra hæc, ſeu luſtrorum ſacrificia, ingruente ſæuiore aliquo periculo, proque finibus tutandis, cum pro aris focisque & ſolo patrio, aduerſus hoſtem aliquem formidandum pugnandum foret, vt ea res populo Romano bene & feliciter eueniret. In quibus luſtris ſeu luſtrationibus tædæ ſulphurisque & aquæ luſtratio interpoſita, & aquæ aſpergine circumlatæ, vt loquitur Tertullianus. Huius generis fuerunt & *Armiluſtria* olim, quibus exercitus in Campo Martio, luſtrali ſacrificio facto luſtrabatur: quomodo & alia luſtrata, veluti Claſſes, Templa, areæ, imo & tubæ, a quibus *Tubiluſtria*: de quibus obuia ſunt Veterum teſtimonia. Duo tantum hic loca ſternere iuuat de luſtrali ſacrificio ſeu *luſtro miſſo* ob terrorem hoſtis, vel ob peſtilentiam. Prior locus eſt Capitolini, *in vita Marci Imp. cap. 13. Tantum*, inquit, *terrorem belli Marcomannici fuiſſe, vt vndique Sacerdotes Antoninus acciuerit, peregrinos* RITVS *impleuerit, Romam omni genere* LVSTRAVERIT, *retardatusque a bellica profectione ſit*, CELEBRAVERIT *& Romano ritu Lectiſternia per ſeptem dies*. Subiicit ibidem, *tantam peſtilentiam fuiſſe, vt vehiculis cadauera ſint exportata ſarracisque*. Poſterior locus eſt Vopiſci, *in vita Aureliani cap. 20.* vbi, in timore quo iidem Marcomanni cuncta vaſtabant, ingentesque Romæ ſeditiones erant, pauentibus cunctis, ne eadem quæ ſub Gallieno prouenirent, inſpectis libris Sibyllinis & Senatusconſulto condito; *Itum eſt*, inquit, *deinde ad Templum, inſpecti libri, proditi verſus*, LVSTRATA *vrbs, cantata carmina*, AMBVRBIVM CELEBRATVM, AMBARVALIA *promiſſa, atque ita* SOLEMNITAS *quæ iubebatur, expleta eſt*. Sic quoque ſæpe apud T. Liuium & Iul. Obſequentem, aliosque legas, luſtratam vrbem inſpectis libris Sibyllinis. Huc quoque pertinent Pagorum luſtrationes, de quibus Siculus Flaccus, *de conditionibus agrorum ſub finem: Sed & pagi ſæpe ſignificanter finiuntur, de quibus non puto quæſtionem futuram, quorum territoriorum ipſi pagi ſunt, ſed quatenus territoria. Quod tamen intelligi poteſt vel ex hoc, magiſtri pagorum, quoad* [quo] PAGOS LVSTRARE *ſoliti ſunt: vtitrabamus quatinus luſtrarent*. Cuius loci ſenſus hic eſt, territoria pagorum, ſi de horum finibus quæratur, inde præſumi, æſtimari, atque eatenus ſeu eousque regi ducique oportere, quo vsque magiſtri pagorum pagos luſtrare, ambaruali ſacro ſeu luſtro facto, ſolent.

Et hæc quidem publicorum luſtrorum genera fuere, de quibus plerisque, vel potioribus ſaltem, in huius Conſtantinianeæ *legis* ſpecie actum videtur: Non tantum, inquam, de iis, quæ pro frugibus, vel ob peſtilentiam labemue auerruncandam facta, vel etiam de pagorum luſtrationibus, verum de iis quoque quæ ingruente hoſte formidando celebrata. Quod quidem *huius legis* æra, ſeu Conſulatus illi ſubnotatus, atque adeo temporis characteriſmus, haud adeo reſpuat. Hic quippe Annus ipſe, *Seuero & Ruſino COSS.* id eſt, Anno Domini 323. duabus rebus inſignis fuit: nam Gothi per neglectos limites eo anno erupere, vaſtataque Thracia & Mœſia, prædas egere, quos Conſtantinus M. repreſſit, atque inde ludi Gothici Romæ celebrati: de quo Porphyrius *Panegyrico*, Veteres nummi, Kalendarium *Hernagianum*. Auctor *vitæ Conſtantini*, & Anonymus *Sirmundi*, ſeu Valeſii. Et exortum confectumque hoc Anno ipſo bellum Licinianum: quo & prima victoria a Conſtantino M. parta Menſe Iunio, bimeſtri ferme poſt *hanc legem*. Vt proinde his etiam occaſionibus Romani, Italiæque municipia luſtrorum ſacrificia celebraſſe videri poſſint; pro hoſtium videlicet illorum ſtrage, contra pro Imperii Romani ſecuritate, proque Conſtantini Imp. ſalute & victoria.

Ex his quæ modo dicta ſunt, in procliui iam coniectura fuerit, cur Gentiles tum temporis Chri- p. 29.
ſtianos, quos alio, ſeu ad alia ſacrificia cogere, compellere haud æque poterant, ad nefandos inquam Gentilitiæ ſuperſtitionis ritus, veluti ad Deorum, imo Dæmonum cultum, execrandasque hoſtia-

hoſtiarum immolationes, damnandaſque ſacrificia; de quo ſatis conſtabat, Chriſtianos ab his maxime abhorruiſſe, eoque perduci nunquam poſſe; huc ſaltem, ad luſtrorum inquam ſacrificia, adigerent, cogique eos iure poſſe putarent.

Duplici igitur ratione: Primo quidem, quia hæc luſtrorum ſacrificia grauioribus ſeu funeſtioribus ſuperſtitionis ritibus, victimarumque forte immolationibus & circumductionibus iam abdicatis, celebrarentur; neque his hoſtiarum ſacrificia *ad commodarentur*: vt proinde nil impedire videretur, quominus Chriſtiani pura mente atque illæſa conſcientia hæc luſtrorum ſacrificia cum Gentilibus obire poſſent. Alter obtentus erat publicæ vtilitatis, imo & Imperii, Imperatorumque, inque hos deuotio, *καθοσίωσις*: Quaſi, quod Apuleius dixit, *prima Apologia pag. 276. Edit. Lugd. Bat. 1613. apud Iaan. Maire*, in ſimili re, *nihil quod ferendæ ſalutis gratia fit, criminoſum fit.* Et certe, Conſtantinus M. ipſemet alia in ſpecie huic ſententiæ aliquando ſubſcripſit, ante hanc tamen *legem*, & per quandam *συγχώρησιν*, cum ſuffragia ſeu remedia innocenter adhibita, atque incantamenta illa actusque impunita eſſe voluit, quæ humanis quæſita eſſent corporibus, quæue proficerent, ne diuina munera & labores hominum ſternerentur, *l. 3. ſupr. de maleficis & mathem.* Quam quidem legem mirum, Iuſtiniano tanto poſt probatam, contectamque eam in ipſius *Codicem*: Leoni certe Philoſopho ea iure diſplicuit, quam & ideo abrogauit *Nouella 65.* Neque dubito ipſummet Conſtantinum ab ea poſtea receſſiſſe, quomodo idem Aruſpicinæ vſum, quem antea tolerauerat, abrogauit. Illo igitur potiſſimum quem poſterius dixi colore, Chriſtianos ad luſtrorum ſacrificia adigendos Gentiles credidere: Quomodo & alias probabilis cauſa viſa ſemper, retinendi veteris moris, ſeu ritus, affectus deuotioque erga Rempublicam vel Principem. Quem prætextum in ſimili quoque ſpecie egregia ſententia damnat Theodoſius Iun. *in l. vltim. ſupr. de ſpectaculis:* vbi Dominico die, etiamſi Imperialis officii cauſa prætenderetur, ſpectacula edi vetat. *At ne quis exiſtimet, in honorem numinis noſtri, veluti maiore quadam Imperialis officii neceſſitate compelli, & niſi diuina religione contempta ſpectaculis operam præſtat, ſubeundam forſitan ſibi noſtræ Serenitatis offenſam, ſi minus circa nos deuotionis oſtenderit, quam ſolebat, nemo ambigat, quod tunc maxime Manſuetudini noſtræ ab humano genere defertur, cum virtutibus Dei omnipotentis ac meritis vniuerſi obſequium orbis impenditur.* Ergo & hoc quoque obtentu Gentiles Chriſtianos ad luſtrorum ſacrificia adigebant: ſic vt renuentes proculdubio indeuotionis iam, ſeu impietatis in Principem Remque publicam arguerent. Contra auerſari id quoque Chriſtiani, tum & deinceps, quaſi idololatriæ ſemel initiatum, ſeu ob originis maculam & reatum: vt omnem aliam *μετοχὴν, συμφώνησιν, συζυγίαν*, conſortium & communionem, ſi vel minimum ſuperſtitionis retinerent, probabili quamlibet maxime cauſa niterentur, vtilitateque publica velarentur. Vnde manifeſta proculdubio Zoſimi calumnia videtur, *lib. 5. cap. 41.* quam etiam retudimus *ſupr.* ad *l. vltim. de malefic. & mathemat.* qui ſub Honorio Imp. ipſummet Innocentium Epiſcopum Romanum, in communi periculo metuque Gothico, in ſacra quædam Gentilitia pro tutandis finibus Romanis, & auerruncando hoſte, conſenſiſſe ſcribit: *Prælata*, inquit, *publica ſalute ſua opinioni: ὁ δὲ τὴν τῆς πόλεως σωτηρίαν ἔμπροσθεν τῆς οἰκείας ποιησάμενος δόξης, λάθρᾳ ἐφῆκεν αὐτοῖς ἅπερ ἴσασιν, is vero opinioni ſuæ ſalutem vrbis anteponens, clam permiſit iis vt facerent, quæcunque ſcirent.* Et ſimilis eſt omnino huic Zoſimi calumniæ altera illa *eiuſdem lib. 2. cap. 29.* qua Conſtantinum M. ipſummet, quamlibet Chriſtianum, Aruſpicibus aliquandiu, & ad hoc quidem tempus vſque fidem habuiſſe ſcribit: quod etiam nonnulli hodie perperam colligunt, ex *l. 1. ſupr. de maleficis*, qui ibi a me refutati. Ex illo interim *Zoſimi* loco quoque diſcimus, Chriſtianorum alioquin, & in his Epiſcopi Romani *οἰκείαν δόξαν*, regulariter fuiſſe, vt a communione Gentilium abhorrerent.

Sequitur, in *hac lege* videamus, quoſnam ad hæc luſtrorum ſacrificia, Gentiles adactos voluerint, quos contra Conſtantinus M. eo adigi noluerit: *Quoſdam*, inquit lex, *Eccleſiaſticos, & cæteros Catholicæ ſectæ ſeruientes.* Et mox: *Eos qui ſanctiſſimæ legi ſeruiunt.* Enim vero quæri poſſit, vtrum hæc de Clericis tantum accipienda ſint, quod *titulus* ſub quo *hæc lex* poſita eſt, ſuadere videtur; an vero de omnibus Chriſtianis promiſcue. Id quod poſtremum reor. Ecquis enim in animum ita inducat ſuum, ſolos Clericos a Gentilibus ad luſtrorum ſacrificia compulſos? Quis contra credat, Conſtantinum M. ſolos Clericos ab hac iniuria immunes voluiſſe? Niſi quis forte putet, cæteros Chriſtianos hæc luſtrorum ſacrificia vltro cum Gentilibus celebraſſe, ſolos vero clericos id renuiſſe. Cui profecto renititur quoque generalis *huius leg.* interdictio, & ſub ea comprehenſa ratio: *Si quis*, inquit, *AD RITVM ALIENÆ SVPERSTITIONIS cogendos eſſe crediderit, eos qui ſanctiſſimæ legi ſeruiunt.* Quare, *Catholicæ ſectæ ſeruientes*, & *ſanctiſſimæ legi ſeruientes*, hac lege ſunt quicunque tandem Chriſtianam fidem amplectentes, *τηροῦντες, φυλάττοντες*: non vero *ὑπηρεσίαν παρέχοντες*: Quo ſane ſenſu propriè dicuntur ſeruientes Eccleſiis, in *l. 29. infr. hoc tit.* item ſacratiſſimo numini ſeruientes, *l. 16. ſupr. de luſtrali coll.* Aliud ſcilicet eſt, Catholicæ Sectæ vel ſanctiſſimæ legi ſeruire, id eſt operari: aliud Eccleſiæ & ſacratiſſimo Nomini ſeruire, id eſt miniſtrare, vt proinde *hæc lex* hoc *titulo* fugitiua videatur; quæque melius in *Titulum* generalem de *Fide Catholica* relata fuiſſet, non minus quam *lex 1. eius tit.* quæ eodem pertinet.

Quantopere vero vim hanc Conſtantinus M. auerſatus ſit, oſtendit ſanctio legis, ſeu *pœna* grauitas, qua plecti vult eos, qui Chriſtianos ad hæc luſtrorum ſacrificia compellerent: nempe, fuſtuario ſupplicio vilioris conditionis homines affici iubet, honoratos vero grauiſſimam moltam ſubire: vbi verba hæc, *rebus publicis*, non de fiſco accipiam, verum de rebus publicis cuiuſque ciuitatis: nam & ita idem Imperator, biennio poſt, in ſpecie *legis 2. ſupr. de iudiciis*, pœnam rei publicæ ciuitatis inferri voluit. Quodſi ita eſt, tum de ciuitatibus & municipiis Italiæ accipiendus locus fuerit, per quam Helpidius, cui hæc *lex*, vti dixi, inſcribitur, Præfecti Prætorio vicem agebat.

Et ita quidem Conſtantini mentem, Conſtantinianeique ſimul ſæculi hac parte diſciplinam vel ex hac conſtitutione tenemus. Sub quo eodem alioquin Principe, eandem in ſententiam, *Canones* quidam occurrunt Concilii Ancyrani, quod decennio ante *hanc leg.* celebratum fuit: Varii nempe Canones ibi extant in Chriſtianos, qui tempore perſecutionum non tantum immolaſſent, verum & qui vel ſacra alia feſtaque & conuiuia cum Gentilibus celebrauerant, *πρὸς βίαν, μετὰ βίας*, *coacti*, can. 4. & 8. vel *ἀπειλῇ κολάσεως*, *minis pœnarum*, can. 6. Sed & *Canon nonus* ibidem ſcriptus eſt aduerſus eos, qui fratres ſuos eo compulerant, inue cauſa fuerant, vt eo adigerentur, p. 30.

pag. 275.

pag. 275. 276. Tom. I, Concil. Edit. Harduin. ἐπανέστησαν, καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφοὺς, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο τοῦ ἀναγκασθῆναι, *inſurrexerunt & compulerunt fratres, & cauſas præbuerunt, ut cogerentur.* Vt omittam Canones Eliberitanos, qui in hac re multi ſunt, quia de eorum fide multi ambigunt. Sic liquet, ea tempeſtate, damnatam omnem Gentilium ritus communionem & participatum, ſeu ἑτεροζυγίαν, qua voce inter alias hac in re vtitur D. Paulus *2 Corinth. 6. verſ. 14.* alluſione facta ad diſparis generis animalia, quæ non recte vni iugo ſubiciuntur. Et certe, huius rei paulo poſt adprime gnarus Iulianus Imp. e Chriſtiano Gentilis, inter cæteras technas, plagas, laqueos, ſeu inter πάγας ἀσεβείας σοφιστικῶς ἐπινοηθείσας, *laqueos impietatis ſophiſtice excogitatos*, quibus Chriſtianos Gentilitiæ ſuperſtitioni inuolueret, id quoque commentus eſt, vt Imperatorii cultus ſpecie, vultus (quæ *Labrata* poſtea dixere) principum, vt & labarum, adiectis gentilitiorum numinum ſimulacris, populis inhiantibus proponerentur: Item, vt ad ſe accedentibus, ad ſtrenas, ſeu *ad puncti ſolatia* conſequenda, vel vt Tertullianus loquitur, cum liberalitas Imperatoris expungeretur, acerræ prius tranſeuntibus obiicerentur, thuri adolendo: quod ſciret is, apud Chriſtianos, Chriſtum abnegare, & vel micam thuris adolere, paria videri. Denique notiſſima Balaami doctrina & inſtitutum, quo ritibus Gentilitiis Iſraelitas inuoluit: qui ideo apud Deum luerunt: de quo *Numeror. 25. & 31. Pſalm. 106. Apocalypſ. cap. 2.* Idque in Pergamena Eccleſia notatum.

Ex his iam apparet, non probandam eſſe Baronii ſententiam, exiſtimantis, Gentiles hoc tempore elatos in Chriſtianos inſolenter egiſſe, atque nouitos ad eiuſmodi luſtrorum ſacrificia pertrahere ſtuduiſſe, occaſione ſanctionis Conſtantinianeæ, *legis*, inquam, *1. infr. de Paganis*: qua Conſtantinus Romæ Aruſpicum conſulendorum facultatem fecerat. Perperam enim omnino id inde colligitur, quaſi ſcilicet viſus fuerit Conſtantinus reſcripto illo a Chriſtiana Religione defeciſſe, & ad relictam auitam ſuperſtitionem rediiſſe. Neque enim *lex* illa Conſtantinianea, vt ad eam prolixe probamus, aſt, Aruſpicinam probantis Conſtantini, ſed eam tantum Romæ Gentilibus tum adhuc indulgentis: quomodo & *hac leg.* iisdem luſtrorum ſacrificia conceſſit: quæ Vrbs Roma vt ſuperſtitionis cæteroquin, ita & Aruſpicinæ retinentior, Conſtantino M. ſeſe contumacem ea parte maxime præbuit.

Tandem, neque huic abſimilis prorſus mos eſt ille, quem Chryſoſtomus proſcribit *Orationib. aduerſ. Iudæos*, Chriſtianorum cum Iudæis ieiunantium: imo eorum qui alios adigebant iuriſiurandi præſtandi gratia, Synagogas Iudæorum adire, quaſi φοβερώτεροι οἱ ἐκεῖ γινόμενοι ὅρκοι, *iuris iurandi formulæ ibi magis formidandæ* forent: *orat.* πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντας *1. p. 369. 370. & pagina 591. Tom. I. Edit. Benedictin.*

De ORDINATIONE *Clericorum in Curiarum & ciuitatum præiudicium non facienda, Conſtantini M. conſtitutio.*

VI. (a) Idem A. ad Ablauium PF. P. (b)

Neque vulgari (c) conſenſu, neque quibuslibet petentibus, ſub ſpecie Clericorum, a muneribus publicis vacatio deferatur: Nec temere & citra modum populi (d) Clericis connectantur: Sed cum defunctus (e) fuerit Clericus, ad vicem defuncti alius allegetur, (f) cui nulla ex municipibus (g) proſapia fuerit, neque ea eſt opulentia facultatum, quæ publicas functiones facillime queat tolerare: ita vt, ſi inter ciuitatem & Clericos ſuper alicuius (h) nomine dubitetur, ſi eum æquitas ad publica trahat obſequia, & progenie Municeps, vel patrimonio idoneus dinoſcetur, exemtus Clericis ciuitati tradatur: *Opulentos* enim *ſæculi ſubire neceſſitates oportet, pauperes Eccleſiarum diuitiis ſuſtentari.* PP. Kalend. Iun. Conſtantino A. VII. & Conſtante Cæſ. COSS. [326.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex a Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *Anno 326. n. 85.* Concordat *huic legi* altera eiuſdem Conſtantini M. *lex 3. ſupr. & lex 17. infr.* GOTHOF.

(b) De hoc *Ablauio* Præfecto Prætorio ſub Conſtantino M. vide Eunapium *in vita Ædeſii, pag. 41. & ſeqq. Edit. Commelin.* vbi genus eius, patriam, potentiam, multis perſequitur: de eiuſdem cæde paulo poſt mortem Conſtantini, idem agit *p. 45. 46.* & Zoſimus *lib. 2. cap. 40.* & Hieronymus *in Chronico.* Plura in *proſopogr. ID.*

(c) Id eſt, vulgi & populi: vt *l. 49. ſupr. de Decurion.* non temerario & præcipiti. *ID.*

(d) Ita *l. 10. infr. Vt Eccleſiarum cœtus concurſu populorum ingentium frequentetur. ID.*

(e) Hoc ipſum cauetur & *d. l. 3. ſupr. ID.*

(f) Proba hæc vox, neque mutanda in *eligatur. ID.*

(g) *Municipes* ſunt Decuriones: vid. Paratitlon *de Decurionib. ID.*

(h) Id eſt, a ciuitate vindicentur. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Ordinatione Clericorum ſententia *huius leg.* eadem eſt, quæ *l. 3. ſupr.* nempe partim a Decurionibus & diuitibus ad Clericatum non admittendis; imo ſi admiſſi iam fuerint, ad Ciuitatem retrahendis; tum & de effræni Clericorum Numero cohibendo; quo pertinet etiam *lex 33. infr.* atque in defuncti nonniſi locum Clerico cooptando. Duo tamen *hac leg.* ſingularia obſeruentur. Primum eſt, quod *initio legis* continetur, ibi: *neque vulgari conſenſu, neque quibuslibet petentibus ſub ſpecie Clericorum a muneribus publicis vacatio deferatur.* Nempe eo res iam proceſſerat, vt ſiue ſponte ſua, ſiue id agentibus iis ipſis, qui muneribus publicis ſubductos p. 31. ſeſe cuperent, ad populi Chriſtiani vulgique petitionem paſſim multi ad Clericatum depoſcerentur. Hinc iam diſcimus, Clericos ſæpe ad populi poſtulationem electos: quod & ipſum teſtatur *lex 49. ſupr. de Decurionibus.* Idque etiam oſtendit Hieronymus *ad Ruſticum Monachum pag. 31. Tom. I. Oper. Edit. Francof. apud Chriſt. Genſchium. Cum ad perfectam ætatem veneris, & te vel POPVLVS vel Pontifex ciuitatis in Clerum allegerit.* Prælati quoque ſæpe ad poſtulationem electi, de quo *tit. ext. de poſtulat. Prælat.* Qua re fiebat, vt incondita hac & effræni Clericorum allectione publicis muneribus fraus fieret. Quare id Conſtantino M. prohibere viſum; Non audiendæ ſcilicet ſunt vulgi ſeu populi voces, ſi ea re aut publico, aut tertio fraus fiat: quam in rem eſt quoque in alia ſpecie lex 2. *de his qui condition. propr.* *Ratio* etiam ſecundo loco *fine legis* obſeruetur elegans: *Opulentos* vid. *ſeculi ſubire neceſſitates oportere: pauperes Eccleſiarum diuitiis ſuſtentari.* Vt diuitiæ Eccleſiarum pauperibus ſuſtentandis deſtinatæ ſunt, ita contra, diuitiæ ſeculi, ſeculi quoque neceſſitatibus ſeruire debent. Singula ſingulis, ne alioquin hinc Eccleſiarum diuitiæ, aduerſus, earum ſic vt dicam, fundationem, pauperibus eripiantur; inde nerui Reipubl. concidant, opulentis quibusque in Clericos allectis. Vnde apparet, Conſtantinum M. voluiſſe pauperes tantum ad Clericatum promoueri, ſeu ordinari.

De Immvnitate *Clericorum, etiam inferioris ordinis a Muneribus Curialibus per Numidiam Conſtantini Magni conſtitutio.*

VII. (a) Idem A. Valentino Conſ. Numidiæ. (b)

Lectores (c) diuinorum apicum, (d) & Hypodiaconi, (e) ceterique Clerici, qui per iniuriam (f) hæreticorum (g) ad Curiam (h) deuocati ſunt, abſoluantur: & de cetero ad ſimilitudinem † Orientis (i) minime ad Curias deuocentur, ſed immunitate pleniſſima potiantur. Dat. Non. Febr. Serdicæ, Gallicano & Symmacho coss. [330]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *Anno* 330. *num.* 56. Concordat eiusdem Conſtantini M. *lex* 1. & 2. *ſupr.* & ſpeciatim adhuc magis *lex* 24. *infr* GOTHOF.

(b) Donatus Numida, & Donatiſtæ per Numidiam quoque fuere. *ID.*

(c) De *Lectoribus* vide & *l.* 24. *infr.* & *l.* 163. *ſupr. de Decurionib. ID.*

(d) Ita *Apicum diuinorum Codex* Iſidoro *Eccleſ. offic. lib.* 2. *cap.* 11. quod refertur in *Concil. Aquiſgranenſ. lib.* 1 *cap.* 3. *init. pag.* 1061. *Tom. IV. concil. Edit. Harduin. ID.*

(e) *Hypodiaconi*, Subdiaconi, de quibus *leg.* 24. *infr. l.* 49. 163. *ſupr. de Decurion. ID.*

(f) Factione. *l.* 1. *ſupr.* ſacrilego liuore, *l.* 2. *ſupr. ID.*

(g) Donatiſtarum, quos pariter *hæreticorum* appellatione deſignari *l.* 1. *ſupr.* quæ huic argumento conuenit, dixi. *ID.*

(h) Id eſt, Curialia munera. *ID.*

† Indicatur hic anterior quædam Conſtantini M. conſtitutio, puta *lex* 1. *infr. de hæret. ID.*

(i) An Orientalis imperii? an vero diœceſeos Orientis? *ID.*

COMMENTARIVS.

Immvnes a Curia ſeu Curiæ muneribus (puta nominationibus, ſuſceptionibus) ſunt, non tantum Clerici *Sacerdotes* ſeu Antiſtites, *l.* 1. & 2 *ſupr.* verum etiam Clerici *Miniſtri*, nudum videlicet miniſterium in Eccleſia exhibentes, veluti Lectores, Hypodiaconi, ex hac Conſtantini M. conſtitutione Anno D. 330. idque per Numidiam Africæ prouinciam nominatim. Nempe cum hæretici tot iam Conſtantini M. conſtitutionibus repreſſi, Catholicos Antiſtites ſeu Sacerdotes ad Curiam & Curialia munera vocare amplius non poſſent, iidem per Numidiam (proculdubio Donatiſtæ, quod etiam Baronius indicauit *Anno 330. num 55.*) miniſtros Clericos ὑπηρέτας attentandos, atque ad Curiam vocandos crediderunt: quaſi immunitas Clericis præbita a Conſtantino M. ad Sacerdotes Clericos tantum pertineret. Et ſane aliquando aperte priuilegiis diſtincti hac parte, ſeu in hoc ipſo argumento, Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi a reliquis, puta Lectoribus, Subdiaconis, & Copiatis, *l. 121. 163. 172. de Decurionib.* Itaque etiam iam re ipſa effecerant. Verum Conſtantinus M. immuni-

immunitatem, ad hos pariter pertinere vult, per Numidiam nominatim Prouinciam: idque ad ſimilitudinem Orientis, vbi videlicet ea immunitate ex Conſtantini proculdubio expreſſo indulto, citra dubium vllum Miniſtri quoque Clerici ex æquo fruebantur. Summa igitur *huius legis* hæc eſto; Immunitatem a Curia *ἀδιακρίτως* ad omnes ex æquo, maximos, minimos, Clericos ſpectare, ſiue Sacerdotes, ſiue Miniſtros. Denique ad cunctos Clericos *l. 9. infr.* ſiue ſequentes: *l. 24. infr.*

Fuit hæc ſcilicet, (quod hic obiter primo loco notandum:) Clericorum diſtinctio, in Sacerdotes ſeu in Sacerdotio conſtitutos, qui & *Primi* dicuntur *d. l. 24. infr.* & *l. 13. infr. de Iudæis*: Et in *miniſtros*, qui inferioris loci Chriſtianæ legis Miniſtri dicuntur, *l. 41. infr.* & forte Chriſtianæ ſectæ ſeruientes, ab Eccleſiaſticis diuerſi, *l. 5. ſupr.* Sic cum tres ordines eſſent Sacerdotum (Epiſcopi videlicet, Presbyteri, & Diaconi) cæteri Miniſtri ſeu *ὑπηρέται* (puta Lectores, Hypodiaconi, & cæteri veluti Exorciſtæ, Oſtiarii;) ne aliis Scriptoribus teſtimonium denuntiem, præter *legem 41. infr.* ita certe paſſim in ſcriptis Eccleſiaſticis *ἱερατικοὶ*, & *κληρικοὶ* diſtinguuntur; vt in Synodo Laodicena, *can. 4. 24. 27. 30. 36. 41. 42. 54. 55. p. 781. 782. & ſeqq. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* *ἱερατικοὶ* ſcilicet ſunt, Epiſcopi, Presbyteri & Diaconi: *κληρικοὶ* ſpeciali ſignificatu cæteri inferioris ordinis & loci Miniſtri: cum alias *κληρικῶν* nomine generaliter accepto omnes Ordines Eccleſiaſticorum, etiam tres *ἱερατικῶν* ordines contineantur. Inſignis quoque hic eſt Optati locus *l. 1. de Schiſmat. Donatiſtar. cap. 13. pag. 13. 14. Edit. Paris. du Pin. Quid commemorem*, inquit, *Laicos, qui tunc*
p. 32. *in Eccleſia nulla fuerant dignitate ſuffulti? Quid Miniſtros plurimos? Quid Diaconos in tertio? Quid Presbyteros in Secundo Sacerdotio conſtitutos? Ipſi Apices & Principes omnium aliqui Epiſcopi illis temporibus inſtrumenta diuina legis impie tradiderunt.* Qui etiam Optati locus pertinet proprie ad Numidiam. Sane & Gelaſius Cyzicenus *lib. 2. Actor. Concil. Nic. cap. 30. §. περὶ τῶν ἱερωμένων, pag. 426. 427. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* (quod quidem Concilium habitum fuit quinquennio ante hanc *legem*) nonniſi tres Ordines *ἱερωμένων* deſignat, inferiores *miniſtros*, *ὑπηρέτας*, vocat. Hoc numero ſunt Lectores & Hypodiaconi, qui quid fuerint, ipſo ſatis nominis indicio liquet. Sane Subdiaconi fit quoque mentio *l. vnic. ſupr. de bonis Cleric.*

Secundo notandum, *hac* Conſtantini M. *leg.* vt & Arcadii *l. 163. ſupr. de Decurionib.* Lectores ante Subdiaconos nominari: contra quam in Gratiani *l. 24. infr. hoc tit.* Sane ita quoque in *Ἀρχιερατικῷ* quod doct. Habertus edidit, de ordinatione Hypodiaconi agitur ſtatim poſt *Lectoris* ordinationem. Sic quoque Damaſcenus *Dialog. contra Manich. num. 3. pag. 431. Edit. Paris. Mich. Lequien.* *πρῶτον ὡς τῶ Ἀναγνώςυ ἀξίωμα, εἶτα ὑποδιάκονος*, *vt prima dignitas, lector eſt, deinde Subdiaconus.* Et tamen *ὑπηρέται*, id eſt, Subdiaconi ante nominantur in Laodicena Synodo Anno Domini 364. *Canone 20. 21. 22. 23. 24. pagin. 785. 786. Tom. I. Concil. Harduin.*

Illud quoque tertio notandum, recte Baronium vidiſſe, falli eos, qui *hac lege* Clericos ad ſecularium Magiſtratuum tribunalia trahi, vetari tradunt, quam interpretationem refellere pluribus nihil attinet.

Tandem obſeruetur, id quod toties Hæretici tentauerant, puta Clericos ad Curiam & Curialia munera vocando, id tandem etiam perfeciſſe Apoſtatam Iulianum, vt ex hiſtoria Eccleſiaſtica liquet; & docuit *lex 50. ſupr. de Decurionibus*, itemque *lex 4. ſupr. de luſtrali collation.* vbi dixi.

De Immvnitate *Clericorum ab extraordinariis collationibus ab onere Metati, Luſtralique collatione: Conſtantii conſtitutio.*

VIII. (a) Imp. Constantivs (b) A. Clericis ſalutem dicit.

Ivxta Sanctionem, † quam dudum (c) meruiſſe (d) perhibemini, & vos, & mancipia (e) veſtra nullus nouis collationibus obligaVit, (f) ſed vacatione gaudebitis. Præterea neque hoſpites ſuſcipietis. Et * ſi qui de vobis alimoniæ cauſa negotiationem exercere volunt, immunitate potientur. Dat. vi. Kalend. Septemb. Placido & Romulo coss. [343.]

N O T Æ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. de Epiſcopis & Clericis.* Extat apud Baronium. *Anno* 338. *n.* 17. *GOTHOF.*

(b) *Conſtantinus* in *Cod. Iuſt.* Sed male. *ID.*

† Conſtitutio Conſtantini M. hic indicatur, quæ alibi non occurrit. Eiusdem vel etiam plurium aliarum ſimilium fit rurſum mentio, *l. 24. infr. ID.*

(c) A Patre meo Conſtantino. *ID.*

(d) In Cod. Iuſt. *meruiſtis.* Meruiſſe perhibemini autem idem eſt, ac impetraſtis, obtinuiſtis a Patre meo Conſtantino: id enim ſibi vult verbum *mereri*, quod infinitis teſtimoniis patet, Patrum etiam: vid. interim *Gloſſarium Theodoſianum. ID.*

(e) Id eſt Colonos. *ID.*

(f) *Obligauit*, pro *obligabit*, vt quoque eſt in *Cod. Iuſtin. ID.*

* Cætera abſunt a *Cod. Iuſtin. ID.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. nouem ordine Conſtitutiones ſequuntur, de Epiſcopis & Clericis; de eorum videlicet immunitata, priuilegiis & foro. Hac certe *lege*, ſiue Conſtantii ea, ſiue Conſtantis eſt, quæ Epiſtola eſt, ad Clericos emiſſa, immunitatis Clericis tributæ tres ſpecies continentur & ſanciuntur. De Immunitate a muneribus perſonalibus fuerunt iam ſuperiores Conſtantini M. Conſtitutiones, *lex 1. 2. 7.* Quæ quidem immunitas prima eſt, quæ Clericis tributa fuit. Succeſſerunt poſtea aliæ, euiusmodi ſunt tres quæ *hac leg.* continentur, imo iam autem tributæ ſanciuntur. Ad quam quidem *legem*, inter alias Conſtantini M. filiorum *leges*, pertinet, quod de his Sozomenus ſcribit *l. 3. cap. 17.* vbi de Religionis Chriſtianæ profectu agens: *συνελαμβάνοντο δὲ εἰς ἐπίδοσιν τούτων καὶ οἱ βασιλεῖς, οὐχ ἧττον ἢ ὁ πατὴρ περὶ τὰς Ἐκκλησίας σπουδάζοντες, καὶ Κληρικοὺς καὶ παῖδας αὐτῶν, καὶ οἰκέτας ἐξαιρέτοις τιμαῖς καὶ ἀτελείαις γεραίροντες; ad earum autem rerum incrementum, ipſi quoque imperatores plurimum contulerunt, quippe qui non minore ſtudio, quam eorum pater, Eccleſias fouerent, Clericos eorumque liberos ac famulos priuilegiis & immunitatibus honorarent.*

Prima igitur immunitas eſt, vt Clerici eorumque mancipia, id eſt, coloni a *nouis collationibus* immunes ſint: id eſt, ab extraordinariis & ſuperindictitus. Quam quidem immunitatem ab eodem Conſtantio Clericis tributam hæc *huius legis* verba oſtendunt: *Iuxta ſanctionem, quam dudum meruiſſe perhibemini, & vos, & mancipia veſtra nullis nouis collationibus obligabit.* Itemque *lex 14. infr. verſ. Diui Principis.* Ab extraordinariis igitur nominatim collationibus immunes facti fuerunt a Conſtantino M. & Conſtantio Clerici: at nondum ab ordinariis & Canonicis, puta cenſu poſſeſſionum ſuarum nomine: Qua parte varie ius conſtitutum: vid. *l. 10. 14. 15. 33. infr. hoc tit.* de quo ad eas *leges.* Imo & agri Eccleſiæ ipſius pendebant tributum, quod idem rurſus oſtendit *l. 15. infr. hoc tit.* & de eo ſolemnis iam eſt Ambroſii locus *in orat. de trad. baſilicis. Si tributum petit* (Princeps) *non negatur; agri Eccleſiæ ſoluunt tributum.* Idque etiam agnoſcit Papa Vrbanus, *Cauſ. 23. Qu. 8. Can. 22.* Sed & Valentiniani epiſtolam recitat Ballarminus, vbi hæc inter alia extant: *Boni Epiſcopi tributa penſitant Regibus.* Sed & *Cauſ. 11. Q. 1. c. 28.* ex Ambroſio hæc inter alia referuntur, *Si cenſum Filius Dei ſoluit,*
33. *quis tu tantus es, qui non putes eſſe ſoluendum?*

Secunda Clericorum immunitas eſt ab onere *Metati*, vt ne hoſpites ſuſcipere cogantur, forte exercitu aut Imperatoris Comitatu tranſeunte: de quo Metati onere fuit *tit.* pecularis *ſupr. lib. 7.* vbi conſule *Paratitlon*, ac nominatim *ibi*, Quinam ab hoc onere excuſarentur, ſeu immunes eſſent.

Poſtrema Clericorum immunitas, eſt Clericorum *negotiantium*, de qua Clericorum negotiatione ſunt in vniuerſum *hoc Codice* nouem Conſtitutiones. Aduerſus eam nuper luculentam diſſertationem edidit Renatus de Valle, cui *titulum* fecit *Hipparchus de Religioſo Negotiatore. A Luſtrali igitur collatione* Clerici negotiatores immunes præſtantur *hac leg.* id eſt, ab ea auri, argentique collatione, quam negotiatores ſeu mercatores fiſco dependunt, de qua fuit peculiaris *tit. ſupr. lib. 13. tit. 1.* Igitur Clerici, quamlibet negotiantes a luſtrali auri collatione ſunt immunes, quod *ſeqq. conſtitutionibus* modo coarctatum, modo ampliatum fuit: puta *l. 10. 14. 15. 36. infr. hoc tit.* & *l. 1. 5. 11. ſupr. de luſtrali collat.* Nam aliquando nonniſi *Copiatæ* Clerici ab hac collatione immunes fuere; vt *d. l. 1. ſupr. de luſtrali collat.* & *l. 15. infr. hoc tit.* quæ ſunt Conſtantii. Aliquando intra certam ſolidorum quantitatem negotiantes, vt *l. 11. ſupr. de luſtrali collat.* Et ſane ab hac mente eſt quoque hæc conſtitutio, pariter vt *lex 36. infr.* quæ immunitatem Clericis alimoniæ ſeu victus cauſa tantum negotiantibus tribuunt. Et ab eadem mente ſtat *l. 15. infr.* vbi Clericis Copiatis immunitas hæc tribuitur, ſi exiguis admodum mercimoniis tenuem ſibi victum veſtitumque conquirant. Quod oſtendit, nondum eas omnium Eccleſiarum diuitias tum temporis fuiſſe, vt Clericis omnibus alendis ſufficerent.

Quare (quod Secundum) ideo negotiationem alimoniæ cauſa Clericos exercuiſſe, & exercere neceſſe habuiſſe, & ſic ne cuiquam graues eſſent, haud veritos, aut erubuiſſe, induſtria & labore pio victum ſibi quærere. Quam horum temporum hiſtoriam Baronius prætermittere non debuit; Qui tamen idem, vt & Ciacconius, *in vita Iulii Pontificis p. 91.* hanc ipſam conſtitutionem emiſſam cenſent in gratiam Spiridionis Ep. Trimituntis in Cypro, ex incerto *vita Spiridionis* Auctore apud Metaphraſtem, die 12. Decembris: vbi ita Scriptor ille de Conſtantio: *Porro autem omnibus quoque, qui ſunt partium Eccleſiaſticarum, Sacerdotibus inquam & Diaconis, primus lege decreuit immunitatem: abſurdum eſſe iudicans, eos, qui Regi immortali attributi ſunt ad miniſterium, Regi mortali ſoluere vectigalia.* Notaturque ad oram illius loci hæc *lex* 8. Verum *lex* illa non huc pertinet, ſed ad cenſus immunitatem, de qua ad *l.* 10.

Ad Clericos negotiantes redeamus. Quidquid Imperatores eos tulerint, certe Patres olim cum negotiationis quæſtus hic iam illiberalis eſſet, eos non probabant. Sulpitius Seuerus *l. 1. ſacra hiſtor. c. 23. Tanta,* inquit, *hoc tempore animos eorum habendi cupido veluti tabes inceſſit: inhiant poſſeſſionibus, prædia excolunt, auro incubant, EMVNT, VENDVNTQVE, quæſtui per omnia ſtudent: at ſi qui melioris propoſiti videntur, neque poſſidentes neque NEGOTIANTES, quod eſt multo turpius, ſedentes munera expectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quaſi venalem præferunt ſanctitatem.* Hieronymus *epiſt. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum, & Sacerdotum, pag. 9. Tom. I. Oper. Ed. Francof. apud Chriſt. Genſch. Negotiatorem Clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili glorioſum, quaſi quandam peſtem fuge.* Et mox, *Cui nundinæ, fora placent & plateæ, ac Medicorum tabernæ.* Sunt & plura aliorum Patrum his ſimilia, quæ congeſſit diligentiſſime R. a Valle *in Hipparcho*, toto opere, ac nominatim §. 3. *a num.* 41. qui duo tamen ſuperiora loca omiſit, neque etiam ad *huius Codicis* leges, quæ in hoc argumento verſantur, & ſunt numero nouem, vllo modo oculos reflexit. Negotiatio certe vltimum Clericis interdicta ab Imperatore Valentiniano III. *Nouella 12.* Nos ad priuilegium, quod hic continetur, redeamus. Ab hoc priuilegio non abludit illud quod datum a Theodorico R. apud Caſſiodorum II. *Variar.* 30. Rauennati & Mediolanenſi Eccleſiæ, de vno Negotiatore adſignato Defenſoribus Eccleſiarum illarum, pro expenſis pauperum, ab omni Monopolio, Siliquatico, & Auraria penſione immuni. Tandem præter *leges* Conſtantii ſuper *ἀτελείᾳ* Clericorum, quæ *hoc tit.* occurrunt, eſt & illa eiuſdem Imp. Anno Domini 348. quæ continetur Edicto, quod ad Epiſcopos & Presbyteros miſit, cum Athanaſium ad Eccleſiam ſuam remitteret: quam memorat Athanaſius *Apol. 2. pag. 600.* ſiu. *772. Tom. I. Oper. Edit. Colon. ſiu. Lipſ. apud Weidm.*

Weidm. τὴν ἀτέλειαν ἧς ἔτυχον πάλαι οἱ ἅμα αὐτῷ Κληρικοὶ, τέτοις βεβαιωθῆναι, *immunitatem quam olim habuere ipſius Clerici firmam illis conſeruari* &c. & expreſſa in id eiundem *lex* ad Magiſtratus Ægypti: quam idem exhibet *pag. 601.* ſiu *pag. 774. Ed. cit.*

De IMMVNITATE *omnium Clericorum a Curialibus muneribus, & ciuilibus functionibus deque* FILIIS *eorum: Conſtantii Conſtitutio.*

IX. (a) Idem A. Seueriano Proc. Aſiæ. (b)

CVRIALIBVS muneribus, atque omni inquietudine ciuilium functionum exſortes cunctos (c) Clericos eſſe oportet; Filios tamen eorum, ſi Curiis obnoxii tenentur, in Eccleſia perſeuerare. (d) Dat. III. Id. April. Limenio & Catullino coss. [349.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *A. 349. n. vlt.* forte hanc *legem* etiam intelligit *lex 11. infr.* GOTHOF.

(b) Al. *Achate*, quam vocem habet *Tiliana Editio*, vbi tamen perperam initium *legis* ea vox occupauit. *Cuiaciana Edit.* vtramque lectionem præfert. *ID.*

(c) Etiam Miniſtros, vt *l. 7. ſupr.* etiam Athanaſianos, de quo mox. *ID.*

(d) Quid his verbis intelligatur, mox dicam. *ID.*

P. 34.

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE Clericorum a ciuilibus muneribus, ἀτελείᾳ, ἀλειτουργησίᾳ, eſt hæc quoque Conſtantii Imp. conſtitutio, qua Clericos immunes eſſe iubet, quicunque tandem illi ſint; (etiam Miniſtros, & inferioris Ordinis: vt *l. 7. ſupr.*) a Curialibus muneribus & ciuilibus functionibus: pariter vt antehac pluribus aliis conſtitutionibus immunes eſſe iuſſi ſunt, *l. 1. a. 7. ſupr.* Hoc addito tamen, vt Filii eorum in Eccleſiis perſeuerent, ſi Curiis obnoxii non ſint. In qua, & ad quam, quoque ſequentia obſeruantia veniunt.

Primo quidem, hoc Conſtantii quoque ſeculo, Clericos, ex Curialibus factos; quod docet quoque *lex 49. ſupr. de Decurion.* vbi plenius.

Secundo, Clericos hac tempeſtate coniugatos fuiſſe, nec matrimonium impedimento fuiſſe Clericatui, ſed coniugatos, non minus quam cœlibes, ad Sacerdotium admiſſos, quanquam poſt ſuſceptum Presbyteratus ordinem, vxorem ducere non liceret: neque ad miniſterium Eccleſiaſticum admitteretur is, cuius vxor adulterium commiſiſſet, Quod alioquin de Conſtantini M. temporibus teſtatur Neocæſarienſis *can. 1. & 8. pag. 281. 282. ſeqq. Tom. I. Concil. Ed. Harduin.* Gangrenſis *can. 4. p. 534. Tom. eod. Concilior.* his verbis: *Quicunque diſcernit a Presbytero qui vxorem habuit, quod non oporteat eo miniſtrante de oblatione percipere, anathema ſit*; & famigerata Paphnutii hiſtoria. Imo Athanaſius, horum ipſorum temporum Scriptor, *in Epiſtola ad Dracontium in fine, pag. 958. Tom. I. Oper. Edit. Lipſ.* ait: ſeſe Epiſcopos, imo & Monachos vidiſſe, qui ex matrimonio antequam promouerentur ad Sacerdotium, vel ſtatum Monachatus & Continentiæ, contracto, filios genuiſſent; neque id obſtitiſſe Clericatui, vt liquet vel ex Euſebio *lib. 1. de demonſtrat. Euangel. cap. 9.* imo & poſt Clericatum indeptum nonnullis Clericorum matrimonium contrahere licuit, nempe Diaconis, qui cum ordinarentur, in ipſa ordinatione proteſtarentur velle ſe habere vxores, nec poſſe ſe continere: hi enim ſi poſtea ad nuptias venirent, manebant in miniſterio, propterea quod Epiſcopus licentiam dediſſet: qui vero tacuiſſent & ſuſcepiſſent manus impoſitionem, ſi poſtea ad nuptias venirent, a miniſterio ceſſare debebant: vt *can. 10. Ancyranus pag 276. Tom. I. Concil.* & *Chalcedonenſis 14. 15. pag. 607. 608. Tom. II. Concil. Harduin.* vbi de Pſalmiſtis & Lectoribus, quibus conceſſum eſt vxores ducere. De coniugibus alioquin, liberisque Clericorum, occurrunt duæ præterea eiusdem Conſtantii conſtitutiones *hoc ipſo titulo*, puta *lex 10.* & *14.*

Tertio obſeruetur limitatio ſeu conditio circa filios: *Si Curiis obnoxii non tenentur*: id eſt, ſi non patre Curiali nati fuerint. Nempe ſi filii ante Clericatum patris non Curialis nati ſint, a Curia & ipſi immunes ſunt, & in Eccleſia perſeuerant, & Eccleſiaſtica immunitate fruuntur: Si vero nati fuerint Patre Curiali ante eius Clericatum, Curiis obnoxii manent. Quod & alioquin tralatitium eſt; puta vt filii iam nati inſequuta patris dignitate non fruantur: cuius rei exempla plura profero ad *l. 1. ſupr. de Senator. & glebali collat.*

Quarto notetur, filios hos, qui in Eccleſia perſeuerare *hac lege* iubentur, eoſdem omnino videri cum iis qui *Iuuenes* vocantur, & quidem in eiusdem Conſtantii conſtitutione, *leg. proxima 10.* vbi Clericis pariter iunguntur, eademque immunitate donantur, quibus denique hac tempeſtate ſolito pluribus opus erat, vt ad *eam legem* dicetur.

Poſtremo videri poſſit hæc *lex* eo pertinere, quod Conſtantius Imperator hoc ipſo tempore immunitatem Clericis, qui cum Athanaſio communicabant, paulo ante ademtam, hoc ipſomet Anno poſt Concilium Sardicenſe, reſtituit, *duabus Epiſtolis*, quas ipſemet refert *Apologia ſecunda p. 600.* & 601. ſiu. *pag. 772. & 774. Tom. I. Oper. Edit. Lipſ. ſiu. Colonienſ.* In quarum poſteriore Interpres ἀλειτουργησίαν contrario ſenſu *officium* reddidit, cum ea voce ſignificetur *immunitas a muneribus*, pariter vt voce ἀτελείας in priore vſus fuerat: Referunt eaſdem epiſtolas Socrates *lib. 2. cap. 18.*

 Sozome-

Sozomenus *lib. 3. cap. 20.* & Metaphraſtes *in vita Athanaſii pag. 80. Tom. I. Oper. Athanaſ. Edit. Lipſ.* Vnum tantum obſtat, quod *hac lex* data dicitur *ad Proconſulem Aſia*, vel *Achaia*, vt habent alii *Codices*; cum contra, Athanaſius, & Athanaſiani ad Alexandriam Ægypti pertineant: qua cauſa etiam poſterior illa Conſtantii *epiſtola* ad Neſtorium & Præſides Auguſtamnicæ, Thebaidis & Libyæ (male ibi Interpres *Africam* vertit) de Atanaſianorum immunitate data eſt. Etſi prior emiſſa ſit ad Epiſcopos & Presbyteros, imo & populos Eccleſiæ Catholicæ. Verum dici poſſit, quod & verum eſt, per Aſiam quoque habuiſſe Athanaſium ſibi communicantes, pariter vt per Syriam Cœlem & Palæſtinam hoc tempore ipſo habuit, de quo dixi ad Philoſtorgium *lib. 3. cap. 12.*

De IMMVNITATE *Clericorum & Iuuenum pleniſſima Conſtantii conſtitutio.*

X. (a) Impp. CONSTANTIVS & Conſtans, (b) AA. vniuerſis Epiſcopis (c) per diuerſas prouincias.

VT Eccleſiarum cœtus concurſu populorum (d) ingentium frequentetur, Clericis ac Iuuenibus præbeatur immunitas: Repellaturque ab his exactio munerum ſordidorum: Negotiatorum diſpendiis minime obligentur, cum certum ſit, quæſtus, quos ex tabernaculis (e) adque ergaſteriis (f) colligunt, pauperibus profuturos. Ab (g) hominibus etiam eorum, qui mercimoniis (h) ſtudent, cuncta diſpendia eſſe ſancimus. Parangariarum quoque parili modo ceſſet exactio. Quod & coniugibus & liberis (i) eorum, & miniſteriis, maioribus (k) pariter ac feminis, indulgemus: quos a cenſibus etiam iubemus perſeuerare immunes. Dát. VII. Kalend, Iun. Conſtantinop. Conſtantio VI. (l) & Conſtante AA. COSS.

p. 35.

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* à *Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *A. D. 353. n. 33.* Ea hac *lege*, transſcripta ferme eſt *lex 14. infr.* vel ſaltem ad huius inſtar, illa efformata. GOTHOF.

(b) *Conſtantis Auguſti* nomen arguit, in ſubſcriptione mendum ſubeſſe; Anno quippe 350. iam Conſtans interfectus fuerat. *ID.*

(c) Cur *hac lex* Epiſcopis inſcribatur, mox oſtendam. *ID.*

(d) Ita *l. 6. ſupr. hoc tit. Nec temere & citra modum populi Clericis connectantur. ID.*

(e) Pro *tabernis*; quam vocem hic nonnulli ſubſtitutam vellent: vt *d. l. 14. infr.* Quid ſi legamus *tabernulis.* *ID.*

(f) De his ergaſteriis & tabernis rurſum, *l. 14. infr.* de his dico plene ad *leg. 5 ſupr. de Metatis.* *ID.*

(g) Tmeſis hic eſt, *ab hominibus eſſe*, pro *abeſſe ab hominibus*: ita *l. 1 ſupr. ne opera a conlator. ab hoc obſequio eſſe patiatur*: Ita *l. 1. ſupr. ad leg. Iul. de ambitu: Neque aliud inter captum ambitum atque perfectum eſſe arbitratur.* Ammianus Marcellinus *lib. 14. cap. vlt. quantum inter filios Veſpaſiani fuit.* Sic in *l. 12. §. 1. D. de iure dot. l. 29. D de religioſis.* Quare vocem *eſſe* in *abeſſe*, non eſt quod cum nonnullis mutemus. *ID.*

(h) *Vt vos in voſtris voltis mercimoniis*, &c. Plautus *Amphitruone, Prolog. init.* *ID.*

(i) De liberis Clericorum dixi *ſupr., lege proxima.* *ID.*

(k) *γρ. maribus*, vt *l. 14. infr.* & ſenſus alioquin per ſe ſatis id euincit. *ID.*

(l) Conſulatus hic vitioſus videri poſſit, vt ſuadet non tantum *Conſtantis Auguſti* nomen in Inſcriptione adiectum, verum etiam loci ſubſcriptio: Conſtantius quippe Anno 353. in Italia conſtitit, non autem Conſtantinopoli. Proinde referenda *hac lex*, vel ad anteriorem aliquem annum, puta ad Conſulatum *Conſtantii quartum*; & *Conſtantis AA.* id eſt, Anno 346. & ſic in ordine *legum*, hic fuerit *ὑστερόπρωτον*. Si id non eſt, tum *Conſtans* in Inſcriptione fuerit *Conſtans Cæſar* (id eſt Gallus) non Conſtans Auguſtus; atque its vox *Conſtantinop.* hic fuerit irrepſiſſe, quæ vox ob concurſum ſequentis ſæpe in vtrumque *Codicem* perperam intruſa. In priorem tamen ſententiam potius concedo. *ID.*

COMMENTARIVS.

DE IMMVNITATE Clericorum eſt hæc rurſum Conſtantii *lex*: cuiusmodi de Clericorum immunitate *leges*, vt quamplurimæ *hoc tit.* occurrunt, ita octo Conſtantium auctorem habent, nempe *l. 8. 9. ſupr.* hæc *lex 10.* & *11. 13. 14. 15. 16.* Sic vt, vnica tantum excepta, omnes Conſtantii leges *hoc tit.* ſint de hac Clericorum immunitate. De hac ſane omnium maxime ſenſiſſe puto Sozomenum, *lib. 3, cap. 16.* cuius verba protuli ad *l. 8. ſupr.* Præ cæteris autem notandæ ſunt *hac lex 10.* & *lex 14.* vtpote omnium pleniſſimæ; & poſterior quidem ad huius inſtar expreſſa; ſic tamen vt hæc *Vniuerſis Epiſcopis* per diuerſas prouincias inſcribatur, & ſic ad vniuerſos vbicunque poſitos Clericos pertinet: illa vero (14. ſcilicet) *Felici Epiſcopo Rom.* & ad Clericos diœceſeos Romanæ pertineat, pariter vt *lex 13.* eam proxime præcedens. Porro huius pleniſſimæ & generalis immunitatis promulgandæ hæc cauſa exprimitur, *Vt* ſcilicet *Eccleſiarum cœtus concurſu populorum*

pulorum ingentium frequentaretur. Nempe creſcentibus iam vbique Eccleſiis, numeroque ſolito pluribus augentibus, quam antea ſub Conſtantino M. & proficiente in dies Religione Chriſtiana (ac nominatim Athanaſio Alexandriæ reſtituto, vt ipſe teſtatur *Apologia ad Conſtantium:* etſi his Conſulibus Arianos Eccleſias inuaſiſſe, & Athanaſium Alexandria expulſum, *farrago* quædam *Alexandrina* præferat;) iam ſolito pluribus etiam immunitatibus homines ad Clericorum inuitandi viſi ſunt, præter veteres immunitates: contra quam aliis temporibus, atque alibi Clericorum numerum coarctati oportuit: *l. 3. 6. ſupr. l. 33. inſr.*

Prima igitur immunitas hæc eſt, quæ & *immunitatis* appellatione hic proprie indicatur: quia intelligenda videatur immunitas a muneribus ciuilibus, de quo ſuperioribus legibus dictum. Atque hoc eodem ſenſu accipienda quoque videantur illa *legis 14. inſr. Omnis a Clericis indebitæ conuentionis iniuria & iniquæ exactionis repellatur improbitas.* Verum cum rem propius intueor, & Conſtantii ſtudium expendo, ſed & extrema vtriusque *legis*, & *huius* inquam, *d. l.* 14. huius *leg.* ibi: *Quos a Cenſibus etiam iubemus perſeuerare immunes:* & *d. l.* 14. ibi, *immunes ſemper a Cenſibus, & ſeparati ab huiusmodi muneribus perſeuerent:* Quibus immunitatem a cenſibus tribuit vxoribus, liberis, & miniſtris Clericorum; his verbis intelligenda omnino eſt immunitas *a cenſibus*, qua poſſeſſionum nomine fiſco penduntur. Et id tamen poſtea aliquando idem Conſtantius recantauit, *l. 15. infr. verſ. de his:* quæ eſt *lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Sæpeque poſtea hæc immunitas a cenſibus & vectigalibus infracta, non tantum ab ipſomet Conſtantio *d. l. 15.* verum & poſtea. De huiusmodi certe Clericorum immunitate, & quidem a Cenſibus, *legibus* ſancita, at ſub Valente infracta, extant duæ Gregorii Nazianzeni *epiſtolæ*, puta 159. & 166. In priore, vbi de Euthalio condiacono egit: ὃν, inquit, εἰς μείζω τάξιν μεταχωρήσαντα διαγράφειν ἐπιχειροῦσιν οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως: qui locus vt recte habet, ita & ſequentem in modum vertendus eſt, *eum, poſtquam ad maiorem gradum peruenit, ad auri collationem deſcribere audet Rectoris officium:* non, vt peſſime Interpres, *expugnare ac dignitate abdicare conantur ii, qui rei militari Præfecti ſunt:* & in *fine* Conſtitutionem Imperatoriam ſuper hac re memorat; μὴ τυγχάνων τῆς διδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν Βασιλέων τιμῆς, *non fruens conceſſo ſacri ordinis hominibus ab Imperatore honore.* In poſteriore *epiſtola*, puta 166. pariter petit, Clericos ſuos *adſcriptione* ſeu *tributo liberari*, τῆς ἀπογραφῆς (ita recte) ἐλευθέρωσιν: queriturque, quod cum Clerici aliis ciuitatibus donentur, ne ſibi quidem miniſtrantes immunes ſint. Baſilius quoque *epiſt. 279. ſiu. 104. Edit. Benedictin.* ad Modeſtum PP. Orientis de eadem immunitate ſub eodem Valente Imp. infracta conqueritur, eamque reſtaurari petens ibi et alio ſcribit: τοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν ἱερωμένους Πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κῆνσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν: οἱ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς οὐ [tollenda vox οὐ (*)] λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σοῦ ἐξουσίας πρόσταγμα, ἀπεγράψαντο: πλὴν εἰ μήπου τινὲς ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν; *eos, qui Deo noſtro miniſtrant, presbyteros videlicet & Diaconos, vetus cenſus immunes reliquit: qui autem nunc operam dant cenſui, ii, vt nullo a ſublimi tua poteſtate accepto mandato, eos, cenſuerunt, niſi forte quidam aliunde ab ætate immunitatem haberent.* Et mox: καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας, *& indulgere ſecundum antiquam legem cenſus ſacris miniſtris.* Eamque immunitatem non in præſens tantum εἰς πρόσωπον firmari petit, verum etiam inpoſterum: (**) ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀπογραφῇ τύπον, κοινήν τινα συγχώρησιν Κληρικῶν γενέσθαι, ὥστε ὑπὸ τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας τοῖς ἑκάστοτε λειτουργοῦσι τὴν ἀτέλειαν δίδοσθαι, *ſed ſecundum liberæ deſcriptionis formam communis quædam clericorum fiat conceſſio, adeo, vt qui Eccleſias gubernant, quouis loco miniſtrantibus immunitatem donent.*

Secunda Immunitas eſt a *muneribus ſordidis*, de quibus fuit *titulus ſupr. lib. 11.*

Tertia Immunitas eſt a *luſtrali collatione;* nempe Clerici quamlibet negotiantes, ab ea collatione, quæ a negotiatoribus præſtatur, (ea vero eſt luſtralis collatio) immunes ſint, ſic vt non tantum ipſos, verum & homines eorum ſeu mancipia (vt vocantur *leg 8. ſupr.*) παιδάρια ab ea immunia eſſe velit: Ratione notanda, quod quæſtus, ſeu lucellum quod ex negotiatione Clerici faciunt, id pauperibus profuturum ſit: id eſt, vt loquitur *lex* p. 36.
14. in vſum pauperum & egentium miniſtrare eos oporteat, ſeu lucrum id Religionis exiſtimetur, vel vt *lex 5. ſupr. de luſtrali collat.* ait: *Chriſtianis*, id eſt, Clericis, *mercandi ſolertiam exercentibus, ſi verus cultus eis ſit, votum eſt*, (nam ita lege) *adiuuare pauperes & poſitos in neceſſitatibus.* Cui haud abſimile eſt, quod Hieronymus *epiſt. ad Nepotianum de vita Clericorum pag. 9. Tom. I Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch. Gloria Epiſcopi eſt, pauperum opibus prouidere: Ignominia omnium Sacerdotum eſt, propriis ſtudere diuitiis.* Nempe hæc fuit

(*) Emendat Gothofredus repugnantibus omnibus MSS. Cod. quos inſpexerunt diligentiſſimi Monachi Benedictin. Congregat. S. Mauri, & ipſa ſcriptura ὡς οὐ λαβόντες recte ſe habet. Nam cum magna eſſet circa cenſum pro varietate locorum varietas, quod & ſuperiora Nazianzeni loca, & leges abunde docent, mirum non eſt, Cenſitores formam, vti vocant, ſiue πρόσταγμα, a Præfecto de concedenda immunitate flagitaſſe.

(**) Ad hæc ſequentia notant laudati Monachi Benedictin. „Gothofredus in Commentario ad h. l. Baſilium petere „exiſtimat, vt beneficium ſucceſſoribus, eorum, qui tunc erant presbyterorum & Diaconorum, transdatur. „Sed minus vidit hoc in loco Vir doctiſſimus. Quo modo enim Baſilius, ſi quicquam eiusmodi peteret, hac „ratione vteretur, *quia non ſemper contingit eos miniſtros in ſacro dignos eſſe?* Non cadit in Baſilium eiusmodi ra„tiocinatio. Præterea poſtulat, vt ipſi Epiſcopi hanc immunitatem diſpenſent, quod prorſus inutile fuiſſet, „ſi ratum & fixum ſingulis Clericis beneficium fuiſſet. Videtur ergo Baſilii ſententia ſic accipienda. Petit „aliquam immunitatem, Epiſcoporum arbitrio gubernandam, ita vt nominatim non attribuatur certis qui„busdam miniſtris, quia eorum ſucceſſoribus, qui fortaſſe indigni eſſent miniſterio, tranſmitteretur. „Longe ſatius ei videtur, vt deſcriptio ſit libera, & qui Eccleſias gubernant, immunitatem miniſtrantibus „quouis loco donent, eorumque iudicio permittatur, quinam cenſui addicendi, quine habendi eximii. Hanc „ſe immunitatem non omnino clericis, ſed iis, qui quouis tempore affliguntur, petere declarat.

fuit Conſtantii de Clericis præſumtio, eos quæſtum hunc omnem pauperibus & egenis miniſtraturos. Verum vbi poſtea contrarium experientia docuit, iam immunitati huic modus quidam impoſitus eſt, vt docebunt complures hoc titulo *leges*, & *lex 5. 11. 16. ſupr. de luſtrali collat.* Tria igitur ſub Conſtantio momenta ſiue tempora hac parte notentur. Prima Conſtantiana, quibus alimoniæ tantum cauſa negotiantibus Clericis ac ferme Copiatis, hæc immunitas tributa fuit, vt docuit *lex 8. ſupr. l. 1. ſupr. de luſtrali collat.* Media Conſtantiana, quibus pleniſſima immunitas a luſtrali collatione tributa, vt *hac lex* docet, itemque *lex 14. infr.* Extrema Conſtantiana, quibus ad primam ſententiam redit; vti docebit *lex 15. infr.* & *lex. 1. ſupr. de luſtrali collatione.*

Quarta Immunitas eſt *Parangariarum*, quæ & *Translationes* vocantur, *fine legis 15.* de quibus dicam ad *l. 40. infr.* Parangaria ſcilicet ſunt operæ & miniſteria, quæ præſtantur ad translationem fiſcalium ſpecierum, de quo dictum fuit pleniſſime *ſupr. tit. de curſu publ. angar & parang.* Et hæc de ipſis Clericis.

Eædem immunitates tribuuntur & *coniugibus* eorum & *liberis* & *Miniſtris*, non modo maribus, ſed & fœminis. De coniugibus Clericorum dixi iam ad *l. 9. ſupr.* & dicam plene ad *l 44. infr.*

Supereſt videndum, quinam ſint *Iuuenes* illi, qui *initio legis* Clericis iunguntur, quibusque eædem Immunitates cum Clericis & eadem ratione tribuuntur. *Iuuenes* igitur, (qui *Iuniores* vocantur *can. 43. Concil. Autiſiodor. pag. 446. Tom. III. Concil. Edit. Harduin.* & ex eo *cap. 2. de foro compet.*) vt a Clericis hic ſeparantur, ſed tamen eadem immunitate Eccleſiaſtica coniunguntur, haud alii ſunt quam ἀκόλουθοι Nam & ita Fauorinus ἀκόλουθος, ὁ νεώτερος παῖς, & erant, qui ferebant cereos & funalia, vt docet *Nouell. 43. 59.* Quare erant, qui ad omne reliquum Eccleſiæ ſeruitium parati in Eccleſia erant, veluti Mediaſtini ſerui in domo patrisfamilias. Quamquam in Concilio Autiſſiodorenſi *Iuniores* paulo latius accipiuntur pro omnibus inferioris Ordinis Clericis, qui *ſimpliciter Papæ* dicuntur in *Nouella* Iſaaci Comneni *de ſportulis, quæ Epiſcopis debentur pro ordinandis Clericis.* Denique hi erant filii Clericorum, Iuuenes quos tributa patribus Clericis Curialium & Ciuilium munerum immunitate, Conſtantius in Eccleſia perſeuerare iuſſit *l. 9. ſupr.* id eſt, miniſterium Iuuenis exhibere.

Tandem obſeruetur, hanc *legem* de earum numero eſſe, quas Baſilius ſub Valente Imp. intelligit *epiſt. 279.* ſiu, *104. Edit. Benedictin.* ſcribens ad Modeſtum Præfectum Prætorio Orientis, cum ſecundum παλαιὸν νόμον Immunitatem Clericorum, Presbyterorum, Diaconorum, a cenſu ſeruari poſtulat: Item, quas Sozomenus indicat *l. 3. cap. 17.* de quo dixi iam ad *l. 8. ſupr.*

De Immvnitate *a muneribus Curialibus Filiis Clericorum conceſſa, Conſtantii conſtitutio.*

XI. (a) Idem AA. ad Longinianum (b) PF. Ægypti.

Iampridem ſanximus, † *Vt Catholicæ legis Antiſtes & Clerici, qui in totum nihil poſſident, ac patrimonio inutiles ſunt, ad munera Curialia minime deuocentur.* Verum comperimus, pro nulla vtilitate publica perfectione (c) eos inquietari. Ideoque præcipimus, & (d) filios eorum, quicumque minus idonei, & intra legitimam ætatem eſſe reperiuntur, nullam moleſtiam ſuſtinere. Dat. IV. Kalend. Mart. (e) Conſtantio A. VII. & Conſtante A. coss. [354.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* vt & Baronius eam quoque prætermiſit. *GOTHOF.*

(b) In nonnullis *Longinum.* *Longiniani* huius Præfecti Ægypti nulla alibi, quod ſciam, mentio occurrit, quod mirum: Proculdubio enim pertinet *hæc lex* ad Athanaſium, eumque eo communicantes, vt proinde in Athanaſii rebus eius mentionem fieri oportuerit, (ſicut fit mentio, & quidem hoc ipſo Anno poſt, Maximi Præfecti Ægypti *in Apolog.* Athanaſii *ad Conſtantium.*) Videtur autem hic idem Præfectus eſſe, cui Conſtantius mandauit, vt frumentum, quod hactenus Athanaſio & ſuis impendebatur, daretur illis qui Ariana ſaperent, & vt liberum eſſet contumeliam inferre Athanaſio communicantibus. Vt ipſe Athanaſius *epiſt. ad Solitar.* ſcribit. *ID.*

† Forte intelligit *l. 9 ſupr.* aut ſimilem. *ID.*

(c) ſc vel *per functiones*, vel *per factionem*, vt *l. 1. ſupr.* quomodo & *per iniuriam*, dicitur *l. 7. ſupr.* φιλέχθως, vt in *Can. 6. Conſtantinop. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Edit. Harduin* vel quod præfero, *per affectiones*: id eſt, per affectus & liberos: *affectiones*, pro affectibus, caritatibus & liberis: *hac leg.* & *l. 3. ſupr. de Naufrag.* de qua voce vid. *Gloſſar. Theod.* *ID.*

(d) Id eſt, etiam. *ID.*

(e) Data hæc *lex* in Gallis, & quidem proculdubio Arelate: vide Ammianum Marcellinum, *lib. 14. cap. 10.* Ex Themiſtio quoque *orat. 13. p. 300. Edit. Petau. Flexiæ 1614. in 8.* clarum, Conſtantium hoc tempore in Galliis verſatum. *ID.*

COM.

COMMENTARIVS.

De Immvnitate a Curialibus muneribus Epiſcoporum & Clericorum Catholicorum per Ægyptum eſt hæc Conſtantii *lex:* ac proinde ad Athanaſium, atque cum Athanaſio communicantes pertinet; in quos Ariani hac tempeſtate animos extulere, ſubnixi maxime Conſtantio Imper. *huius legis* auctore, quique Edicto præceperat in Athanaſium ſubſcribi. Verum hic idem Conſtantius a Legatis Romanis & Italis paulum emollitus P. 37 fuit, ſic vt in Athanaſianos & Catholicos iam mitius conſuluerit; atque inter cætera Synodo Mediolanum indicta, quæ tamen poſtea contrarium exitum ſortita eſt: item inter cætera confirmata *hac lege* ea, quam dixi, Catholicæ legis Antiſtitum & Clericorum immunitate; ac proinde reuocata in vſum priſtina ſanctione, quam oblique Ariani eluſerant. Nempe quos ipſos Epiſcopos aut Clericos ad munera Curialia deuocare non poterant, atque adeo eos inquietare, *per affectiones* eorum (nam ita hic omnino legendum eſt) cœperunt: id eſt, filiis eorum ad Curialia munera vocatis: Cum tamen filios Clericorum eadem immunitate iam ipſemet Conſtantius potiri voluiſſet, *l. 9. 10. ſuprà.*

Limitatio tantum notanda eſt, quæ *hac leg.* additur, ita demum Clericos Catholicos, filiosque Clericorum ad munera Curialia vocari non oportere, ſi vid. nihil poſſiderent, & Patrimonio inutiles eſſent, ſed minus idonei: Nam ſi aliquid poſſiderent, tam ipſos, quam filios eorum (legitimam intra ætatem conſtitutos) Curialia munera ſubire Conſtantius voluit, quæ fuit Conſtantii in Catholicos iniquitas.

De Foro *Eccleſiaſtico, &* Exemtione *Epiſcoporum a foro ſeculari: Conſtantii Epiſtola.*

XII. (a) Idem AA. Seuero (b) ſuo Salutem.

Mansvetvdinis noſtræ lege prohibemus, in Iudiciis (c) Epiſcopos accuſari: ne dum adfutura (d) ipſorum (e) beneficio, (f) inpunitas æſtimatur, (g) libera (h) ſit, ad arguendos (i) eos animis furialibus copia. Si quid eſt igitur querellarum, quod quiſpiam defert, apud alios potiſſimum Epiſcopos conuenit (k) explorari, (l) vt oportuna (m) adque commoda, cunctorum (n) quæſtionibus, (o) audientia (p) commodetur. Data Epiſtula (q) ix. Kalend. Octobr. Acc. Non. Octobr. Arbitione & Lolliano coss. [355]

Interpretatio (r) *Specialiter prohibetur, ne quis audeat apud Iudices publicos Epiſcopum accuſare, ſed in Epiſcoporum audientiam perferre non differat, quicquid ſibi pro qualitate negotii putat poſſe competere, vt in Epiſcoporum aliorum iudicio, quæ aſſerit contra Epiſcopum, debeant definiri.*

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *Ann.* 355 *num.* 83. GOTHOF.

(b) In nonnullis *Conſeuero.* An *Seuerus* hic, eſt *Seuerus Rauennas Epiſcopus*, qui Concilio Sardicenſi interfuit ante octennium, Anno 347. Agapeti in eadem Sede ſucceſſor? An vero *Seuerus*, qui biennio poſt Anno 357. ex Illyrico miſſus Magiſter Equitum in Gallias in locum Marcelli, teſte Ammiano Marcellino *lib.* 16. *cap.* 10. 11. vide & *lib.* 17. *cap.* 10. *lib.* 18. *c.* 2. Illud malo. *ID.*

(c) Apud Iudices. *ID.*

(d) An *abſutura?* Minime *Adfutura*, proba hic vox eſt, *ne dum adfutura, ipſorum beneficio impunitas æſtimatur*, vt ita vocem *ipſorum* ad Epiſcopos referamus. Quamquam ſuum illud & probum ſenſum habeat. *ID.*

(e) Epiſcoporum, vt dixi. *ID.*

(f) *Beneficio*, Id eſt gratia, fauore. *ID.*

(g) Exiſtimatur, præſumitur. In MS. etiam Goth. & Sichard. Edit. legitur *exiſtimatur*. *ID.*

(h) Id eſt, temere in eorum accuſationem irruatur. *ID.*

(i) Id eſt, accuſandos, *vrgendosque* adeo, opprimendos, vexandos. *ID.*

(k) Sic & *infr. l.* 41 Clericos nonniſi apud Epiſcopos accuſari conuenit. *ID.*

(l) *Explorare* MS. W. G. & Sichard. *ID.*

(m) *alenῶraναq.* *ID.*

(n) Accuſare volentium. *ID.*

(o) *Quæſtionibus*, Id eſt, querimoniis, accuſationibus, conqueſtionibus, querelis. *ID.*

(p) *Audientia* vox hic propria. *ID.*

(q) *Epiſtola* hæc de earum genere eſt, quæ legis ſeu conſtitutionis ſpeciem conſtituunt, & vigorem habent, de quibus Tit. Inſtit. *de Iuſtit. & Iur.* §. 6. & *ibi* Theophilus: pariter vt *lex* 15. *infr.* & *lex* 8. *ſupr. de Numerariis: l.* 6. *de cohortalibus.* Similis Epiſtolæ meminit his ipſis Coss. (& in eadem re) Seuerus Sulpitius *lib.* 2. *Sacra Hiſtoria cap.* 39. Epiſtolæ porro plerumque character in inſcriptione eius, vox: *Salutem*, vel *Haue*. *ID.*

(r) Hinc efformata ſententia *Deinde nemo*, &c. in Gail PP. *epiſt. ad Felicem*, *cap.* 2. *pag.* 210. *Tom.* I. *Concil. Edit. Harduin.* *ID.*

COMMENTARIVS.

De Foro Epiſcoporum eſt hæc Conſtantii epiſtola ſeu conſtitutio: de Foro inquam Epiſcoporum, id eſt, vbi non Epiſcopi accuſari, & querelæ aduerſus eos deferri, quique adeo de iis cognoſcere poſſint? Quo alioquin in argumento, de foro, inquam, Eccleſiaſtico verſantur quatuor prææterea *hoc Codice* conſtitutiones: puta Gratiani *l. 23. infr. hoc tit.* Honorii *l. 1. infr. de Religion.* & *l. 41. infr. hoc tit.* & Valentiniani III. *l. vltim. infr. hoc tit.* Nos *hanc* nunc tantum interpretabimur, cæteras ſuo quasque ordine: & de omnibus tamen, ſub vno faſce, & ſub vnum conſpectum, ad *l. 23. infra.*

Hæc eſt proprie de Epiſcopis lex: qua vetat Conſtantius, *Epiſcopos* accuſari in *Iudiciis*, id eſt, apud Iudices ſeu Magiſtratus ſeculares: Hac ratione dubitandi, & decidendi addita, *Ne dum (adſutura ipſorum beneficio impunitas æſtimatur, libera ſit ad arguendos eos* (apud iudices ſeculares) *animis furialibus copia*, id eſt, ne obtentu euitandorum Iudicum Eccleſiaſticorum, quaſi Epiſcopis obnoxiorum, omniaque gratiæ aut fauori daturorum, paſſim accuſatores furialesque animi in Epiſcopos irruant, eosque ad iudicia temere trahant, nihilque non imputent audeantque; Querelas igitur Conſtantius ad alios potiſſimum Epiſcopos (id eſt, ſuæ prouinciæ vel diœceſeos Synodos, de quo *d. l. 23. infr.*)
p. 38 deferri, ab his audiri disquiri iubet, hac ſpeciali ratione addita: Quod hæc Epiſcoporum audientia *opportuna atque commoda cunctorum quæſtionibus ſeu querelis ſit.* Sed quid audeo? Ergone indiſtincte Conſtantius Epiſcopos in Iudiciis, ſeu apud Magiſtratus ſæculares, κοσμικὰς ἄρχοντας accuſari *hac leg.* vetuerit? Sane alia mens fuit Valentiniano Sen. vt docet eius Conſtitutio apud Ambroſium *epiſt. 32.* ſiu. *13. Edit. Paris. 1614.* (de qua *l. 20. ſupr. quor. appell.*) Alia Gratiano, *l. 23. infr. hoc tit.* qui leuia tantum Epiſcoporum delicta & diſſenſiones ad Religionis obſeruantiam pertinentia. Morumque cauſas (vt loquitur Ambroſius *d. epiſt. 32.* ſiu. 13.) locis ſuis & a ſuæ Diœceſeos Synodis audiri: actiones vero criminales Epiſcoporum, ab Ordinariis & extraordinariis Iudicibus vel Inluſtribus Poteſtatibus audiri voluit. Alia pariter Honorio, *l. 1. infr. de Relig.* nempe vt cauſas tantum de Religione Epiſcopi iudicarent: Cæteræ cauſæ apud ordinarios cognitores, vel ad vſum publici iuris pertinentes, legibus audirentur. Alia quoque Synodo Conſtantinop. *cap. 6. in fin. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Harduin.* Alia denique Theodoſio Iuniori, vt patet ex ſacra eius miſſa ad Synodum Epheſinam per Candidianum, *pag. 1347. 1348. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* vbi diſerte χρηματικὴν ἢ ἐγκληματικὴν αἰτίασιν, *pecuniariam aut criminalem cauſam*, agitari vetat in Synodo, imo & ἐν δημοσίῳ αὐτόθι δικαστηρίῳ, *publico ibidem (Epheſi) iudicio*, verum eius cognitionem ſeruari κατὰ τὴν μεγαλώνυμον πόλιν, *magni nominis ciuitati.* Quare peculiarem & ſingularem hanc *legem* eſſe oportet. Sed, inquies, eidem Honorio *l. 41. infr. hoc tit.* id quoque poſtea viſum verbis peremtoriis, vt Epiſcopi Clericique, *nonniſi* apud Epiſcopos accuſarentur? vbi ad eas *leges* deuentum erit, de iis viderimus. De hac tantum Conſtantiana nunc videamus: ſcilicet qui horum temporum, imo huius Anni hiſtoriam ſpectauerit, qui Conſtantii ingenium nouerit, item qui nouerit hanc *epiſtolam* eo ipſo Anno datam, quo *Conciliabulum Mediolanenſe* habitum fuit, vexatique fuere miris modis Catholici, ſimul nouerit, quid de ea ſentiendum ſit: nempe e tribus his vnum, vel temporariam hanc ſeu horum temporum ratione illigatam, vel etiam ſubdolam eſſe, vel denique ad cauſas Eccleſiaſticas & Religionis tantum negotium pertinere.

Primum inquam dici poſſit, in Catholicorum fauorem ad varias Epiſcoporum preces id nunc ita conſtitutum. Nota ſcilicet eſt ſub Conſtantio Catholicorum querela in cauſa Athanaſii, Euſebianis agentibus, quæſtiones habitas de criminibus Athanaſio imputatis, coram Iudice ſeculari, ἐπὶ ἐξωτικοῦ δικαστοῦ, cum ea debuerint ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Κληρικῶν νομίμως ἐξετάζεσθαι, *in Eccleſia a Clericis legitime expediri*, vt eſt in Athanaſii *Apolog. 2. p. 583.* ſiu. *pag. 750. Edit. Colon. ſiu Lipſ.* vide eundem *ad ſolit. vit. agent. p. 666 Siu. p. 833. Edit. cit.* Sed & Hilarius Ep. Pictauienſis, ſupplici libello ad Conſtantium Imp. dato, inter cætera apud eum hoc poſtulat: *Prouideat & decernat Clementia tua, vt omnes vbique Iudices, quibus prouinciarum adminiſtrationes credita ſunt, ad quos ſola cura & ſollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religioſa ſe obſeruantia abſtineant, neque poſthac præſumant atque vſurpent & putent ſe cauſas cognoſcere Clericorum, & innocentes homines variis afflictationibus, minis, violentia, terroribus frangere atque vexare. Intelligit ſingularis & admirabilis Sapientia tua, non decere, non oportere cogi & compelli inuitos & repugnantes, vt ſe his ſubiiciant & addicant vt oppreſſi, qui non ceſſant adulterinæ doctrinæ corrupta ſemina ſpargere.* Et mox: *Præcipe, ut non ſtudium, non gratiam, non fauorem iſtorum Rectores grauiſſimis hæreticis præſtent.* Quibus accedat & Patrum Sardicenſium Anno D. 347. id eſt, ante octennium ferme Epiſtola apud Athanaſium, *Apol. 2. p. 582.* ſiu. *pag. 759. Edit. Colon. ſiu. Lipſ.* vbi aiunt, ſeſe preces ſuas ad Imperatorem detuliſſe, vt illorum humanitas Clericos, qui adhuc grauantur, vel affliguntur, ſolui iubeat, conſtituatque, μηδένα τῶν δικαστῶν, οἷς περὶ μόνων τῶν δημοσίων μέλλειν προσήκει, μήτε κρίνειν Κληρικούς, μήτε ὅλως τοῦ λοιποῦ, προφάσει τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπιχειρεῖν τι κατὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἵνα ἕκαστος χωρὶς τινὸς βίας καὶ πλεονεξίας ὡς εὔχεται καὶ βούλεται ζῇ, καὶ μεθ' ἡσυχίας καὶ εἰρήνης καὶ Ἀποστολικὴν πίστιν μετέρχηται, *ne quis Iudicum, quorum munus eſt, & publica tantum curare, de Clericis ſententiam ferat, aut vlla ratione impoſterum ſub prætextu Eccleſiarum, quicquam contra fratres moliatur, ſed ut quiſque citra perſecutionem, aut vim, aut auaritiam, prout optat aut cupit, vitam inſtituat, & cum quiete & pace, catholicam & Apoſtolicam vitam ſequatur.* Et illa ipſa tamen Epiſcoporum querela, & hic Hilarii locus eſt, de leuibus tantum Eccleſiaſticisque delictis, non etiam de actionibus criminalibus. Sed & peculiares iuſtæque Hilarii & Sardicenſium Patrum querelæ fuerunt, nempe quod Iudices illi in Catholicos Arianis paſſim fauerent, & vltra plantam, quod dicitur, euagarentur.

Secundo dici poſſit, Conſtantium ſubdolam hanc Epiſtolam, remiſſa Epiſcoporum accuſatione ad Epiſcoporum, qui Mediolani erant audientiam emiſiſſe, eo conſilio, vt hac ipſa via Athanaſiani opprimerentur: quandoquidem reuera Synodum Mediolanenſem in ſeculare iudicium mutauerat; vt ex Athanaſio *ep. ad ſolit. vit. agent.* & Seuero Sulpitio *l. 2.* diſcere licet, omniaque ibi non iure, ſed ſolita vi agebantur.

Tertio dici poſſit, Conſtantium, cum videret, poſt Concilium Mediolanenſe, Arianos, quibus ipſe fauebat, ab Athanaſianis in Iudiciis criminum nomine iam ſolito more Iureque accuſari (quando

ius &

ius & æquum in Conuentu Epiſcoporum ferre non potuerant,) huiuſmodi querelas ad Epiſcoporum audientiam remitti voluiſſe, vt ita reuera (quicquid contra Conſtantius obtendat) illi elaberentur, & adeſſet Epiſcoporum beneficio impunitas. Quam ſententiam firmare videantur illa. *Ne dum adſutura ipſorum* (Epiſcoporum) *beneficio impunitas æſtimatur, libera ſit ad arguendos eos animis furialibus copia.* Quid enim? Primo, *furiales* ne *animos* ſuorum, id eſt, Arianorum, vocaret Conſtantius, quos omni ope tuebatur? imo verbis illis Athanaſianos perſpicue intellexit. Deinde res ipſa clamat: Miſeri nempe Athanaſiani, vbi Epiſcopos ſibi aduerſos, quia iam patrium numero, viderent, atque adeo certo ſcirent *adſuturam impunitatem beneficio Epiſcoporum*, atque de Conciliabulo Mediolanenſi id experti modo fuiſſent, eam Synodum videlicet eſſe factionem & violentam graſſationem & Synagogam malignantium (vt eam Hilarius vocauit) vbi Arianis omnia conceſſa, Catholicis denegata omnia, ſuppreſſaque eorum in dicendo libertas, atque Synodus ἄπρακτος dimiſſa, teſte Sozomeno *lib. 4. cap. 9.* Porroque ipſi ab Arianis vexarentur, iniuriis afficerentur; Catholici iuri ſuo abſtinendo, & quidem de grauioribus delictis querentes iudicia implorare fas duxere, Iudicesque adiere, quos inſuper iuris religioſos ſcirent. Et ita quidem alterutra e duabus poſterioribus ſententia *huius legis* veriſſima eſt, illis, quæ dixi, argumentis; De quo certiora adhuc dicere poſſemus, ſi liqueret nobis quisnam ille liquido *Seuerus* fuerit, cui hæc *lex* inſcribitur? (quanquam ita ſuſpicer, hunc eſſe Seuerum Rauennatenſem Epiſcop. qui Sardicenſi Synodo interfuit) ſi liqueret etiam non modo de Conſulibus (vt liquet ex Seuero Sulpitio) quibus Concilium Mediolanenſe habitum fuit (puta his ipſis Coss. Arbitione & Lolliano) verum etiam ſi de menſe præterea, atque adeo eius Concilii initio fineque. Quicquid ſit, abſque hac temporaria Conſtantii conſtitutione (quam *Manſuetudinis* nomine oſtentat, quamque duabus rationibus & tam enixe munit) foret, ſane publica Epiſcoporum crimina coram Iudicibus agitari debuiſſent. Ne p. 39. gari enim non poteſt, ſi generaliter & indefinite ea accipienda eſt, nouam hanc eſſe & inſolitam conſtitutionem iuri derogantem, vt verba eius oſtendunt, ſtantque in contrarium conſtitutiones aliæ. Simili ſane ratione, quadriennio poſt, idem Conſtantius in Ariminenſi Synodo de Epiſcoporum criminibus cognoſci voluit, teſte Sozomeno *lib. 4. cap. 17.*

His itaque ſic conſtitutis liquet, quantopere errent ii, qui *hac leg.* potiſſimum nituntur, ad eximendos indiſcretim Epiſcopos iuriſdictioni ſeculari ſeu iudiciis: cum hæc *lex* & Ariani Principis Conſtantii, & Catholicorum odio; contra in Arianorum fauorem; emiſſa fuerit. Et quamcunque tandem ſententiam e ſuperioribus amplectamur, liquet eam temporariam, & horum temporum circumſtantiæ illigatam eſſe. Et certe non negem, ea quandoque tempora incidere poſſe, vt Iudicibus ſæcularibus cognitio de Eccleſiaſticis detrahi poſſit, & debeat propter nimiam atrocitatem: viceuerſa, Eccleſiaſtica cognitio ſecularibus iudiciis tribui, propter nimiam lenitatem. Imo liquet etiam, quam nihil hæc *lex* ad Hilarii querelam pertineat, hoc etiam tempore poſteriorem. Tandem obſeruari cupio, *hanc leg.* eſſe tantum & ſignate de Epiſcopis: in Clericis proinde aliis, Ius commune relictum, vt ii apud Iudices ſeculares accuſari poſſent.

De Romanæ *Eccleſiæ Clericis, eorumque* Privilegiis, *Conſtantii conſtitutio.*

XIII. (a) Idem A. & Iulianus Cæſ. ad Leontium. (b)

Eccleſiæ Vrbis Romæ (c) Clericis conceſſa † priuilegia firmiter præcipimus cuſtodiri. Dat. iv. Kalend. (d) Nou. Med. Conſtantio A. ix. (e) & Iuliano Cæſ. ii. Coss.

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Extat apud Baronium *Anno D. 357. n. 69.* GOTHOF.

(b) *Leontius* hic Præfectus Vrbis Romæ erat, vt docet etiam Ammianus Marcellinus *lib. 14. cap. 11. & lib. 15 cap. 7.* de quo mox plura. *ID.*

(c) *Eccleſia Vrbis Romana, & Clericis*, ita aut operarum vitio editum in *Annalibus* Baronii, aut ex auctoritate Edit. Quartan. quæ hanc lectionem ſeruat. *ID.*

† A quo? mox viderimus. *ID.*

(d) Aliæ Editiones habent *IV. Id. Nou. ID.*

(e) *Referenda* hæc lex ad Conſtantium *A. VIII. & Iulianum C. I. Conſules*: id eſt, ad Ann. 356. mox vt oſtendam. *ID.*

COMMENTARIVS.

Romanæ, ſeu Vrbis Romæ, Eccleſiæ Clericorum Priuilegia iam antea conceſſa, *hac* rurſum Conſtantii *lege*, vt & *ſeq. prox. 14.* confirmantur ſeu firmiter Cvstodiri iubentur: Conceſſa, inquam, antea, puta a Conſtantino M. vt euincit non tantum, quod nullus ante Conſtantinum Princeps Chriſtianus extitit, qui hæc Priuilegia conceſſiſſe potuerit, verum etiam exerte oſtendit *d. lex 14. infr. prox. verſ. Diui Princip.* Et hæc tamen priuilegia cum Conſtantini Priuilegio (quod vulgo *Conſtantini Donatio* audit) commune nihil habent, vbi vt fertur, Reuerendiſſimis Clericis, & diuerſis Ordinibus Romanæ Eccleſiæ ſeruientibus conceditur, illud ipſum culmen, ſingularitatem, potentiam & præcellentiam habere, cuius ampliſſimus Senatus gloria adornari videtur,

id eſt, quibus Patritii & Conſules cæteræque Dignitates Imperiales decorantur. Item, vt quemadmodum Imperialis potentia diuerſis officiis Cubiculariorum, nempe & oſtiariorum, atque omnium excubiatum ornatur pulchritudinibus, ita & Sancta Romana Eccleſia decoratur. Item, vt Clerici eiusdem Eccleſiæ mappulis & linteaminibus, id eſt, candidiſſimo colore decoratos equos equitent, & ſicut Senatus calceamentis vtitur cum vdonibus, id eſt, candido linteamine illuſtratis, ſic vtantur & Clerici: & ita cœleſtia ſicut terreſtria ad laudem Dei decorentur. Hæc, inquam, Donationis Conſtantinianeæ priuilegia, vt tota hiſtoria eierat, ita cum iis, de quibus *hac leg.* & *ſeq.* agitur, nihil commune habent.

Quænam igitur illa ſunt priuilegia Eccleſiæ Vrbis Romæ Clericis conceſſa? Nempe immunitates ſingulari priuilegio indultæ, quæ & *l. 14. prox. ſeq.* recenſentur. Et habuere igitur tum, quæcunque tandem illa ſint, priuilegia illa Clerici Eccleſiæ Romanæ a Principum conceſſione: Concessa enim *priuilegia* hæc *lex* vocat, ſed & *l. prox.* quæ Felici Epiſcopo Romano diſertim inſcribitur, hæc verba occurrunt: *Diui Principis, id eſt, noſtra ſtatuta Genitoris multimoda obſeruatione CAVERVNT, vt iidem Clerici compluribus priuilegiis redundarent.* Eodemque pertinet *l. 21 ſupr. de extraord. ſiue ſord. muner. Priuilegia*, inquit, *venerabilis Eccleſiæ, quæ Diui Principes CONTVLERVNT, imminui non oportet. Proinde etiam, quæ* [æque] *circa Vrbis Romæ Epiſcopum, obſeruatio intemerata cuſtodiet.* Denique vt cæterarum Eccleſiarum Epiſcoporum & Clericorum Priuilegia hæc, humani prorſus inſtituti ac Principalis indulgentiæ & Beneficii tum fuere: ita pariter Priuilegia Eccleſiæ Romanæ Catholicorum tum extitere. In tantum etiam, vt hæc ipſa priuilegia Clericis Eccleſiæ Romanæ conceſſa, hoc tempore nonnulli infirmata voluerint, turbato atque immutato tum Eccleſiæ Romanæ ſtatu, Arianis videlicet in ea præualentibus. Nempe cum Liberius Epiſcopus Vrbis Romæ, eo quod in Athanaſium ſubſcribere nollet, in exilium a Conſtantio miſſus fuiſſet ſuperiore Anno 355. *Arbitione & Lolliano COSS.* vt diſerte ſcribit Seuerus Sulpitius *lib. 2. c. 39.* Leontio Præfecturam Vrbis adminiſtrante: vt diſerte quoque Ammianus Marcellinus *lib. 15. cap. 7.* cui ipſi *hac lex* inſcribitur: Felix contra, Romanæ Eccleſiæ Diaconus in locum ipſius ſuffectus fuiſſet (cui inſcribitur *l. prox. infr.*) fide licet Catholicus, atta- P 40 men cum Arianis communicans. Ob hanc igitur Felicis intruſionem, exulante Liberio, (licet poſtea idem Felix legitimus Pontifex declaratus fuerit,) viſum tum nonnullis ſtare non poſſe ea priuilegia, quæ Catholicæ Eccleſiæ Romanæ conceſſa olim ῥητῶς fuerunt, vt alioquin *Catholicæ* Eccleſiæ priuilegia ad Hæreticos ſeo, hæreticis fauentes, non pertineant, vt nonnullæ iam *leges huius tit.* docuerunt, docebitque inſuper *lex 1. infr. de hæreticis*, quæ & ipſa Conſtantinum M. auctorem habet. Verum Conſtantio alia mens fuit, vtpote Arianis obnoxio, quique ideo *hac leg.* præcipit, *Priuilegia Clericis Eccleſiæ Vrbis Romæ conceſſa firmiter cuſtodiri*; non obſtante videlicet eo; quod Felix ab Arianis electus & ordinatus, & Arianos miniſtros Eccleſiæ ſeu Clericos ordinaret, eorumque Communione vteretur, atque Catholici in Eccleſiam dum intus erat, ingredi nollent, teſte Sozomeno *l. 4. cap. 11.* & *15.* Socrate *lib. 2. cap. 37.* Rufino *lib. 1. cap. 21.* Theodoreto *lib. 2. cap. 14.* Athanaſio *in epiſt. ad Sol. vit. agent. pag. 832. ſequ. Tom. I. Oper. Edit. Colon. ſiu. Lipſ.* Hieronymo *de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Acacio num 98.* Et hæc quidem hactenus hoc tempore priuilegia Clericorum Eccleſiæ Romanæ fuerunt: poſtea enim ex longæ conſuetudinis inſtituto, Clerici Eccleſiæ Romanæ hoc priuilegium habuere, vt non niſi apud Epiſcopum Romanum conueniri poſſent, priusque apud eum conueniri deberent &c. tum demum ad ſæcularia iudicia trahi poſſent, ſi iuſtas actoris petitiones Epiſcopus eluſiſſet, vel ad condemnationem deuenire non poſſet. Quod priuilegium his confirmauit Athalarius Rex, ſæculo ferme poſt, apud Caſſiodorum *VIII. Var. 24.*

Cæterum referenda eſt *hac lex* ad Conſtantium VIII. & Iulianum I. Coss. id eſt, ad Ann. D. 356. non ad Ann. 357. Leontius quippe, cui *hac lex* inſcribitur, vt Anno 355. Præfectus Vrbis Romæ fuit, Arbitione & Lolliano Coss. (vt liquet ex Ammiano Marcellino *lib. 15. cap. 7.* eodemque etiam collato cum Seuero Sulpitio) ac Præfectus Vrbis eſſe perſtitit Anno 356. ita ſane Anno 357. non Leontius, verum Orphitus Præfectus Vrbi fuit, vt ex eodem Ammiano Marcellino liquet; itemque ex *l. 2. de Gladiatorib. ſupra.*

De Romanæ *Eccleſiæ Clericorum priuilegiis: puta* Immvnitate *a muneribus ſordidis & extraordinariis, luſtralique collatione, altera Conſtantii Conſtitutio, ad* Felicem *Epiſcopum Romanum data.*

XIV. (a) Idem A. & Iulianus Cæſ. Felici Epiſcopo. (b)

Omnis a Clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas; nullaque conuentio ſit circa (c) eos munerum ſordidorum. Et cum (d) negotiatores ad aliquam præſtationem competentem (e) vocantur, ab his vniuerſis iſtiusmodi ſtrepitus conquieſcet. *(f)* (Si quid enim, vel parſimonia, vel prouiſione, vel mercatura (g) honeſtati (h) tamen conſcia (i) congeſſerint, in (k) vſum pauperum adque egentium miniſtrari oportet: aut *(l)* id, quod ex eorundem Ergaſteriis, (m) vel Tabernis (n) conquiri potuerit, & colligi, collectum id religionis æſtiment (o) lucrum.) Verum etiam *(p)* ab hominibus eorundem, qui operam in mercimoniis habent. Diui Principis, *(q)* id eſt, noſtri ſtatuta † Genitoris, multimoda obſeruatione cauerunt, vt Idem *(r)* Clerici priuilegiis compluri-

pluribus redundarent: Itaque extraordinariorum (s) a prædictis neceſſitas adque omnis moleſtia conquieſcat; Ad parangariarum (t) quoque præſtationem non vocentur, nec eorundem facultates adque ſubſtantiæ. Omnibus Clericis huiuſmodi prærogatiua ſuccurrat, vt (u) coniugia Clericorum, ac liberi (x) quoque & miniſteria (id eſt, mares pariter ac fœminæ) eorumque etiam filii (y) immunes ſemper a cenſibus (z) & ſeparati ab huiuſmodi muneribus perſeuerent. Dat. IX. (aa) Id. Dec. Med. Lecta v. Kalend. Ian. apud acta. Conſtantio A. IX. & Iuliano Cæſ. II. coss. [357.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* Extat apud *Baronium*, ſed decurtata, duabus tantum prioribus lineis conſignata Anno 357. num. 69. *GOTHOF.*

(b) *Felici Epiſcopo*, Romano ſcilicet, qui in Liberii locum ſuffectus fuit, vt ad *legem* ſuperiorem iam monitum [illegible]. De quo mox plura. Sic & Valentiniani *lex 20. infr. ad Damaſum Epiſcopum Vrbis Romæ. ID.*

(c) *Contra*, Cod. I. *ID.*

(d) Vide ſimiliter *leg. 15. prox. infr. & l. 1. ſupr. de luſtrali collat.* vbi dixi plene. *ID.*

(e) Eſt qui tentet, *competenter. ID.*

(f) *Conquieſcat:* Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Mercatura* & negotiatio honeſtati conſcia Clericis permiſſa: de quo ad *tit. de luſtrali collat. ID.*

(h) *Honeſtatis*, ita nonnulli emendant *ID.*

(i) *Conſcia*, ita quoque Cod. Iuſt. quidam emendant *conſonam*, vel *congruam*, *ID.*

(k) *Id in*, Cod. Iuſt. *ID.*

(l) *At id*, Cod. I. *ID.*

(m) *De Ergaſteriis* his priuatis vid. & *l. 5. ſupr. de Metatis*: vbi plene dixi: *l. 3. ſupr. de conlat. donatar.* de publicis vide *l. 9. 42. ſupr. de oper. publ. ID.*

(n) de *Tabernis*, vid. & *l. 10. ſupr. ID.*

(o) *Exiſtiment* Cod. Iuſt. *æſtimetur*, ita nonnulli emendant. *ID.*

p. 41. (p) *Verum* etiam hic poſitum, pro *quin imo*; & ſic licet non præceſſerint illa, non tantum. Quanquam totus hic locus conturbatus, cui medicinam ægre faciat quis. Alioquin in *Cod. Iuſt.* abeſt vox ſeq. *ab*. An igitur legendum, *vel etiam ab hominibus*, hoc ſenſu? & quæſtum ex ergaſteriis & tabernis Clericorum religioni deputandum, vel etiam quæſtum collectum ab hominibus eorum negotiantibus. Verum priori ſententiæ adhæreo, præcedentibus, ita vt feci, parentheſi incluſis. Mox ſane noua ſententia ſequitur, *Diui Principis*, &c. quæ tamen nullo ſatis commodo vinculo ſuperioribus cohæret. *ID.*

(q) *Diui Principis Genitoris mei ſtatuto:* ita *Cod. Iuſt. ID.*

† Conſtantini M. hæc conſtitutio, & forte non vna: memoratur & *l. 8. ſupr. ID.*

(r) Et hæc vox confirmat nouam ſententiam ab illis verbis: *Diui Principis*, &c. incipiendam. *ID.*

(s) *Munerum* additum, in Cod. I. *ID.*

(t) *Parangariam*, Cod. Iuſt. *ID.*

(v) *Vt &* Cod. Iuſt. *ID.*

(x) *Liberi eorum* Cod. Iuſt. *ID.*

(y) *Et filii*, hoc additum. *Cod. Iuſt. ID.*

(z) Verba hæc *a cenſibus, & ſeparati*, abſunt *a Cod. Iuſt. ID.*

(aa) γρ. VIII. *ID.*

COMMENTARIVS.

Romanæ Eccleſiæ Clericis paria priuilegia, par immunitas, hac altera Conſtantii conſtitutione ad Felicem Epiſcopum Vrbis Romæ emiſſa, tribuuntur, ſeu iterantur: prima enim fuit eiuſdem proxime præcedens. Imo eiuſdem tertium Edictum ante quinquennium ferme extat *l. 10. ſupr.* qua in vniuerſum aliarum Eccleſiarum per diuerſas prouincias immunitas conceſſa fuit, ad cuius *legis* inſtar, hæc expreſſa eſt; ſic vt ad eum dicta huc arceſſi poſſint. Quinimo & Patris Conſtantini inſuper exemplo, ac nominatim in immunitate tribuenda ab extraordinariis muneribus. Cuius Conſtantinianæ conſtitutionis fit etiam mentio ab eodem Conſtantio, *l. 8. ſupr.*

Illud notandum, Felici Epiſcopo *hanc leg.* inſcribi: Cuius occaſione an hoc tempore iam *Liberius* Sedi ſuæ reſtitutus fuerit, ad hanc *legem* quæritur? Sane narrat Sozomenus *lib. 4. cap. 15.* Epiſcopos Sirmii congregatos literas ad Felicem & Clericos Eccleſiæ Romanæ ſcripſiſſe, vti Liberium reciperent, & ambo pariter Sedem Apoſtolicam adminiſtrarent, communique conſenſu & concordia ſacerdotio fungerentur, atque præterita obliuione delerent: ſiquidem vltimis huius Anni diebus Conſtantium Sirmii fuiſſe docent *l. 2. ſupr. de erog. mil. annon. & l. 27 ſupr. de appell.* Sed & Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 10. in fin.* Quod ſi ita eſſet, tum huius conſtitutionis recentandæ hæc occaſio ſiue cauſa fuerit, quod reſtituto iam Liberio in Epiſcopatum Romanum a Conſtantio, quamlibet Felice ipſommet Epiſcopatum iam adminiſtrante; dubitari cœpit, vtrum priuilegia Clericis Romanis conceſſa ad Felicianos quoque pertinerent, non modo ad Liberianos. Hinc itaque *lex* hæc apud Acta quoque lecta fuerit; *apud Acta*, inquam, Ciuilia Romæ Præfecturæ Vrbanæ, *argum. l. 13. ſupr. prox.* quæ & ipſa eodem pertinet, quo hæc. Quod ſi ita eſt, rurſum hic obſeruandum

fuerit,

fuerit, ſi quando extra ordinem duo Epiſcopi eiusdem Eccleſiæ eſſe permitterentur, iisdem vtrosque priuilegiis & honoribus eorumque Clericos fruituros: Quanquam alias *iure Canonico*, neque in vna Ciuitate duo eſſe poſſent Epiſcopi, vt docet *Can. Nic. 8. pag. 327. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Sozomenus *lib. 4. cap 15.* Auguſtinus *epiſt.* 110. ſiu. 213. *Edit. Benedictin.* Pacianus *epiſt. ad Sympronianum 3. pag. 310. Tom. IV. Bibl. Patr. max.* Ado *in Chronico. An. 810.*) & ſi quando duo eſſent, vnus Epiſcopi tantum nomen & honorem ſine re & poteſtate obtineret; id eſt, ordinare non poſſet; vt docet quoque *d. Canon. 8 Nicænus.* Ita de Meletio conſtitutum in Concilio *Nicæno*, teſtatur eiusdem Concilii Synodica epiſtola, apud Theodoretum *lib. 1. cap. 9.* ſic de Euſtatio conſtitutum in concilio *Ephesino*, vt docet epiſtola Synodica, inter *acta Ephesini Concilii pag. 1626. Tom. I. Concil. Edit. Hard.* & apud Zonaram & Balſamonem *pag. 106, 107. seqq. Pandect. Canon. Guil. Beueregii.*

Verum hæc inania ſunt. Imo contrarium veriſſimum; nempe Liberium hoc tempore Sedi ſuæ nondum reſtitutum fuiſſe. Nam ſi id tantum *h. l.* ageretur & definiretur, reſtituto quamlibet Liberio, ad Felicianos quoque immunitatem Eccleſiaſticam pertinere, tum id hactenus ſtatueretur, neque immunitatum tam longa pagina retexeretur. Quare veriſſimum, Liberio adhuc deſtituto, *hac lege*, ne quis dubitaret repetitas has immunitates, & quidem ſigillatim. Et certe eum *Sirmienſi* demum Synodo Liberius Sedi ſuæ reſtitutus fuerit, nonniſi Anno proximo 358. reſtitutus is fuit, quo ea Synodus habita, cum ibi Conſtantius Imp. ageret. Enimuero, cum Conſtantius hoc Anno 357. Vrbe Roma digreſſus initio adhuc menſis Decembris Mediolani conſtitiſſet, vt docet *lex 5. ſupr. de Maleficis & Mathem.* & hæc ipſa *lex*; extremo demum menſe Decembri poſt *hanc legem* Sirmium peruenit, vti docet ſubſcriptio *legis 27. ſupr. de appellat.* Exinde integro Anno 358. & medio ferme 359. Sirmis conſtitit: de qua alioquin Conſtantii mora Sirmiis, Marcellinus quoque *l. 17. cap. 12.* Ibi igitur conſtituto Conſtantio, & Sirmienſis illa Synodus habita fuit, Anno D. 358. (quæ longe alia eſt ab illa quæ habita aduerſus Photinum Anno D. 351. vt diſerte ſcribit Socrates *l. 2 cap. 29.* & Sozomenus *lib. 4. cap. 6.* in quibus tamen diſcernendis Baronio aqua hæſit.) Et in illa vero Synodo Sirmienſi tandem Liberius, Oſiusque ἑκατονταέτης euicti fuere, & exinde iam vterque Epiſcopatui ſuo reſtitutus. Quod ad Ann. D. 358. referendum recte vidit Baronius, *in Ann. 357. n. 68.* Quod exinde quoque Secundo argumento patet, quod Athanaſius *Apol. 2. p. 265.* ſiu. *pag. 807. Edit. Colon. ſiu. Lipſ.* & *epiſt. ad Solitar. vit. agent. p. 647.* ſiu. *pag. 837. Edit. cit.* Liberium poſt biennium exactum in exilio, (& ſic tertio exilii anno) reſtitutum ſcribit. In exilium porro miſſus Liberius Arbitione & Lolliano Coſs. id eſt, Anno D. 355. Seuero Sulpitio *l. 2. ſacra hiſtoria c. 39* teſte: quo tempore Leontius Præfecturam Vrbis adminiſtrabat; ait Marcellinus *l. 15. c. 7.* ad quem Leontium P. V. extat Conſtantii Imp. conſtitutio Anno D. 356. puta proxime præcedens *lex 13. ſupr. hoc tit.* qua & ipſa Eccleſiæ Vrbis Romæ Clericis conceſſa priuilegia firmiter cuſtodiri præcipiuntur. Tertium addatur & hoc argumentum: quod Oſius a Conſtantio Sirmii Anno integro detentus, poſtque eum Arianæ fidei aſſenſus dicitur ab Athanaſio *ad ſolitar. vitam agent. pag. 651* ſiu. *pag. 841. Edit. Colon. ſiu. Lipſ.* Porro Conſtantio Sirmii conſtituto, hæc facta ait diſerte Philoſtorgius *l. 4. hiſtor. Eccl. cap. 3.* pariter vt Sozomenus *lib. 4. cap. 15.* At minus exacte Theodoretus *lib. 2. cap. 17.* hæc Conſtantio Romæ poſito eueniſſe indicat. Cæterum, quod antea oſtendi, Conſtantius Sirmium venit, poſt hanc demum *legem.* Ergo Liberius non ante Annum 358. Sedi ſuæ reſtitui potuit: non vero Anno 357. quo adhuc hæc *lex*, & quidem fine Anni ad *Felicem* data eſt: Quod ex *hac leg.* Quartum iam & validiſſimum Argumentum eſt; Liberium videlicet hoc tempore nondum Sedi ſuæ reſtitutum fuiſſe; verum pulſo Liberio & in exilio exiſtente *hanc legem* datam ad *Felicem.* Poſtremo certiſſimum, Liberium & Felicem non eodem tempore Sedem Romanam & coniunctim tenuiſſe; quamdiu enim Felix Sedem tenuit, p. 42. Liberius abdicatus fuit: contra, ex quo Liberius Epiſcopatum repetiit, & Felicem oppreſſit: quandoquidem quod Hieronymus *Chronico*, & Marcellinus aiunt, *victor Romam ingreſſus eſt.*

Aduerſus Immunitatem *Eccleſiarum & Clericorum Conſtantii conſtitutio.*

XV. (a) Idem A. & Cæſ. ad Taurum PF. P. (b)

In Ariminenſe (c) Synodo, ſuper Eccleſiarum & Clericorum Priuilegiis tractatu habito, vſque eo diſpoſitio (d) progreſſa eſt, *Vt iuga quæ videntur* (e) *ad Eccleſiam pertinere, a publica functione ceſſarent*, (f) *inquietudine deſiſtente*: Quod noſtra videtur (g) dudum ſanctio † repuliſſe. Clerici vero, vel hi quos *Copiatas* (h) recens vſus inſtituit nuncupari, ita a ſordidis muneribus (i) debent immunes, atque a conlatione (x) præſtari, ſi exiguis admodum mercimoniis tenuem ſibi victum veſtitumque conquirent: Reliqui autem, quorum nomina negotiatorum matricula (l) comprehendit eo tempore quo conlatio celebrata (m) eſt, negotiatorum munia & penſitationes (n) agnoſcant: quippe (o) poſtmodum (p) Clericorum ſe cœtibus adgregarunt. De * his ſane Clericis qui prædia poſſident, Sublimis Auctoritas Tua non ſolum eos aliena iuga nequaquam ſtatuet (q) excuſare, (r) ſed etiam his (s) quæ ipſi poſſident, eosdem ad penſitanda fiſcalia perurgueri: Vniuerſos namque Clericos, poſſeſſores duntaxat, prouinciales penſitationes fiſcalium (t) recognoſcere iubemus; Maxime cum in Comitatu (v) Tranquillitatis Noſtræ alii Epiſcopi, qui de Italiæ parti-

partibus (x) venerunt, & illi quoque, qui ex Hiſpania adque Africa commearunt, probauerint, id maxime iuſte (y) conuenire, vt præterea (z) iuga & profeſſionem (aa) quæ ad Eccleſiam pertinet, (bb) ad vniuerſa munia ſuſtinenda translationesque (cc) faciendas, omnes Clerici debeant adtineri. Dat. (dd) epiſtola (ee) Prid. Kalend. Iul. Med. Conſtantio A. x. & Iul. IV. (ff) Cæſ. coss. [360.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* eam omiſit Baronius *in Geſtis huius Anni* 360. quanquam eam referat *A.* 359. *n.* 53. Hanc perſtringere mihi videtur Valentinianus Sen. *l.* 18. *infr.* prælata *l.* 16. *infr.* GOTHOF.

(b) Italiæ. Atque hic idem Taurus eſt, qui Ariminenſi Concilio ſuperiore Anno præfuerat: de eo vid. *proſopogr.* *ID.*

(c) Pro, *In Ariminenſi*. *Ariminenſis* Synodi ſit altera *hoc Codice* mentio, *l. ult. ſupr. de fide Cathol.* vbi dixi, Habita porro ea Synodus ſuperiore Anno 359. Euſebio & Hypatio Coss. *ID.*

(d) *Diſpoſitio* hic eſt, quod in Synodo inter Patres definitum eſt, vt ab Imperatore poſtularetur: cuiusmodi diſpoſitiones complures in Conciliis Africanis. Denique diſpoſitio eſt conuentio Synodalis ſuper rogando Imp. atque impetranda ab eo re aliqua; *Sanctio* vero (vt mox vocatur) Imperatoris ad eam reſponſio, *ID.*

(e) Id eſt, quæ pertinent. *ID.*

(f) Immunia eſſent. *ID.*

(g) Id eſt, reppulit. *ID.*

† Conſtitutio hæc Conſtantii obſeruanda, quæ hic memoratur: neque alibi occurrit. *ID.*

(h) De his dixi plene ad *l.* 1. *ſupr. de luſtrali collat.* vid. etiam *Commentar.* *ID.*

(i) Vt ſimiliter *l.* 14. *ſupr.* *ID.*

(k) Luſtrali, &c. [illegible] *ID.*

(l) Nota Matriculam negotiatorum certam fuiſſe: vt ita ſciretur, quinam luſtralem collationem præſtare deberent. *ID.*

(m) An *celebranda*? An *celebrata eſt*, pro *celebratur*? Non: Celebrata eſt; nuper ſcilicet. Nam ita locus hic interpungendus, *matricula comprehendit eo tempore, quo conlatio celebrata eſt.* *ID.*

(n) Siliquaticum, luſtralem, &c. *ID.*

(o) *vel quique.* *ID.*

(p) Poſt nu[...]eram luſtralem collationem. *ID.*

* *Lex* 3. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* *ID.*

(q) Permittet. *ID.*

(r) Eorum nomine. *ID.*

(s) *Pro his prædiis, quæ ab ipſis poſſidentur*, Cod. Iuſt. *ID.*

(t) *Translationesque faciendas recognoſcere iubemus*, ita *Cod. Iuſt.* ex *fin. leg.* ceteris reſecatis. De translationis autem munere dicam plene ad *legem* 40. *infr. hoc tit.* *ID.*

(v) Conſtantinopoli. *ID.*

(x) *Partes* Italiæ, vid. *Gloſſarium*: & *Orbis Romani deſcriptionem ex Cod. Theod.* *ID.*

(y) Iuſtitiæ. *ID.*

(z) *Præterea*: ita diuide. *ID.*

(aa) *Profeſſio*: de re ipſa profeſſa apud cenſum. *ID.*

(bb) *Pertinent*, quanquam & *Pertinet* ſuſtineri poteſt, propter ſuperiorem vocem profeſſionem. *ID.*

(cc) Vid. *l.* 40. *infr.* *ID.*

(dd) *Data* pro Reddita Mediolani, vbi ſcilicet Præfectus Prætorio Italiæ conſiſtebat: at Conſtantius in Oriente verſatur. *ID.*

(ee) Hæc vox abeſt a *Pariſ.* editione In *Cuiaciana* & *Tiliana* extat: vide, quæ dixi ad *legem* 11. *ſupr.* *ID.*

(ff) *vel.* III. vt eſt in Edit. Quart. *ID.*

COMMENTARIVS.

De IMMVNITATE Eccleſiarum & Clericorum eſt hæc rurſum Conſtantii *Epiſtola*, quæ vel eo maxime ſingularis eſt, quod ad Ariminenſis Synodi hiſtoriam, (de qua etiam agitur *l. ult. ſupr. de fide Cathol.*) atque ad ea, quæ eam Synodum proxime ſecuta ſunt, pertinet, quæ alioquin partim nuſpiam memorantur.

Primum ex *hac lege* liquet, in Ariminenſi Synodo non tantum tractatum habi[illegible] de fide, vel etiam de cauſis Epiſcoporum (qu[illegible] alioquin in ea tractari voluit Conſtantius teſte Sozomeno *l.* 4. *c.* 17.) verum etiam tractatum habitum in ea de Pri-
p. 43. uilegiis Eccleſiarum & Clericorum, ac nonnulla ſuper his diſpoſita, ad Principem Conſtantium perlata, nempe de Eccleſiis & Clericis in vniuerſum pleniſſima immunitate; etiam a ſolitis & ordinariis functionibus & tributis donandis.

Secundo ex *hac lege* liquet, Conſtantium hanc Ariminenſis Synodi diſpoſitionem ſanctione ſua ſtatim repuliſſe. Voluit itaque Conſtantius, Eccleſias, etſi ab extraordinariis muneribus & translationibus immunes eſſent (vt ex *fin. leg.* etiam liquet;) attamen a Canonicis & Ordinariis immunes non eſſe: quod idem Honorio placuit *l.* 14. *infr.* vbi dicam plenius: Adeo, vt id etiam in Metropolitanis Eccleſiis obtinuerit, veluti Theſſalonicenſi, *l.* 33. *ſupr. de annona & tribut.* De *Clericis* vero hæc Conſtantii mens eſt, vt non tantum Canonica, verum etiam extraordinaria adgnoſcant; veluti translationem, itemque luſtralem collationem, aliaque negotiorum munera & penſitationes: quorum eo fine certa quædam matricula confecta fuit, quique poſtmodum Clerici facti operam mercimoniis addixere. Verum hanc *legem* hac parte

poſte

poſtea ipſe vltimo tempore abrogauit, *l. 16. infr.* quam hac proſtituta confirmat Valentinianus Sen. *l. 18. infr.*

Tertium id obſeruetur, poſt Ariminenſem Synodum, certam Clericorum negotiantium matriculam factam, vt ita negotiatorum penſitationes agnoſcerent. Excepti tantum Clerici & Copiatæ, exiguis admodum mercimoniis tenuem ſibi victum, veſtitumque conquirentes: quæ Tertia Conſtantii poſtremaque ſententia hac parte fuit: vt iam notaui ad *leg. 10. ſupr.* Sed & Honorii *l. 36. infr.*

Quarto obſeruetur, quod *hac lege* dicitur, de Epiſcopis, qui ad Comitatum Conſtantii venerunt ex partibus Italiæ, vt & de Epiſcopis qui ex Hiſpania & Africa eodem commearunt. Quod vtique non pertinet ad Legatos, qui ex Ariminenſi Synodo ad Conſtantium miſſi fuere; & quidem deni a Catholicis, deni ab Arianis: Hi enim ſuperiore Anno miſſi ad Conſtantium, & quidem a Synodo fuere, (de quo videndus Seuerus Sulpitius *lib. 2. ſacr. hiſtor. cap. 41.*) Atenim hi, quorum *hac leg.* mentio fit, hoc Anno recenter ad Comitatum Conſtantii commearunt, neque a Synodo miſſi fuere, verum Italiæ partibus, item ex Hiſpania & Africa commeantes. Quod cum perpendo, atque nullam *Gallorum* mentionem fieri video, in eam adducor ſententiam, cum totus iam Orbis ingemuiſſet, atque Arianum ſeſe eſſe miratus eſſet, poſt Ariminenſis Concilii exitum, quod nominatim ſcribit Hieronymus *aduerſus Luciferianos*, atque in Arianam prauitatem, Italorum, Afrorum, Hiſpanorum plerique, etiam Oſius ille Cordubenſis, conceſſiſſent, atque Arimini geſta confirmaſſent, eo iam nomine Epiſcoporum legationes ex illis partibus ad Conſtantium commeaſſe, & Conſtantinopolim ad Imperatorem concurriſſe: quod etiam teſtatur Seuerus Sulpitius *lib. 2. ſacra hiſteria cap. 45.* Solæ Galliæ piaculo hæreſis liberatæ fuere, Hilarii beneficio, vbi frequentibus intra Gallias Conciliis, atque omnibus fere Epiſcopis de errore profitentibus apud Ariminum geſta condemnata fuerunt, & in ſtatum priſtinum Eccleſiarum fides reformata fuit; qui idem Hilarius alioquin ante Ariminenſe Concilium edito ad Gallos *de Synodis* Commentario, eos a dolis hæreticorum cautos reddidit. Quinimo & iidem Galli fidem ſuam teſtatam Hilario paulo ante reddiderant, idemque de eorum conſtantia gratulatur. Hæc igitur cauſa eſt, cur nulli hic de Gallia Epiſcopi memorentur, vtpote qui in fide ſana ſani manſere. Proculdubio enim & Epiſcopi, quorum *hac lege* mentio fit, Ariani fuere, atque hæc *lex*, ſeu *Epiſtola* in fauorem Arianorum emiſſa, obſiſtentium Catholicorum diſpoſitioni ſeu poſtulationi de pleniſſima immunitate concedenda Eccleſiis & Clericis. Et quidem emiſſa hæc Epiſtola *ad Taurum Præfectum Prætorio*, qui ipſi Ariminenſi Synodo Anno ſuperiore, iuſſu Conſtantii, præfuerat, vt liquet ex Seuero Sulpitio *l. 2. cap. 44.* Itemque ex Epiſtola præuaricatorum Epiſcoporum in Synodo Ariminenſi ad Conſtantium inter Hilarii *fragmenta, lib. 2. pag. 36. 37.* Item ex Hieronymo *aduerſus Luciferianos*: Cuius Tauri Præfecti Prætorio artes commemorat idem Seuerus Sulpitius ad frangendam Catholicorum conſtantiam *loc. cit.*

Duo porro ad *hanc legem* adhuc obſeruanda: Primo, *huic legi* coniungendam videri *legem 2. ſupr. de luſtrali collatione*, quæ hoc ipſo tempore accepta, & ad eundem Taurum emiſſa fuit. Sane in eodem argumento de luſtrali collatione, de quo *hac lex* verſatur. Secundo de *Copiatis* obſeruandum; *Primum*, eos ſeparari *hac lege* a Clericis; cum tamen alias *Clericorum* numero cenſeantur, Conſtantii conſtitutione ad eundem Taurum PP. data: puta *l. 1. d. tit. infr. de luſtrali collatione.* Secundo recentem eorum vſum hoc tempore fuiſſe. Vt hæc duo ex *hac lege* obſeruanda ſunt; ita de his quid fuerint in vniuerſum, videndum eſt. *Copiatæ* igitur, quorum *hac lege*, & *d. l. 1. ſupr. de luſtrali collatione*, fit mentio, erant qui occupati infauſtis Defunctorum obſequiis dicuntur, & a Clericis diſerte diſtinguuntur *l. 12. ſupr. de Veteranis.* Epiphanius *fine lib. 3. aduerſus hæreſes*, ſiue *in breui ac vera Catholica & Apoſtolica eccleſiæ fidei expoſitione num. 21. in fin. pag. 1104. Tom. I. Oper. Edit. Petau. Colonienſ.* Κοπιαταὶ οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων, *Copiatæ, qui mortuorum corpora curant.* Gloſſæ Philoxeni: *Bispelliones*, νεκροθάπται, Κοπιᾶται. Horum officium ita quoque deſcribit Hieronymus *Epiſt. 49. ad Innocentium de muliere ſepties icta, pag. 153. Tom. I. Oper. Edit. Francof. apud Chriſt. Genſch. Clerici, quibus id officii erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & foſſam humum lapidibus conſtruentes ex more tumulum parant*: de his vide & *Nouellam Iuſt. 59. cap. 2.* Verum de his pleniſſime ad *d. l. 1. ſupr. de luſtrali collatione*: vbi eorum quoque errorem profligo, qui Clericis eos annumerant: imo cum Iuuenibus, quorum mentio *leg. 10. ſupr.* eoſdem ſuſpicati. Vide & Epiphanium *hæreſi 76. init. pag. 913. Tom. I. Oper. Edit. cit.*

De IMMVNITATE *Clericorum vbicunque conſtitutorum a muneribus perſonalibus & extraordinariis Conſtantii, circa vltima vitæ ſuæ tempora, Conſtitutio.*

XVI. (a) Idem AA. ad Antiochenſes.

In qualibet Ciuitate, (b) in quolibet Oppido, Vico, (c) Caſtello, (d) Municipio, quicunque, voto Chriſtianæ legis, (e) meritum eximiæ ſingularisque virtutis omnibus intimauerit, ſecuritate perpetua potiatur: *Gaudere* enim & *glori[illegible] ex fide ſemper volumus: ſcientes, magis Religionibus, quam officiis & labore* (f) *corporis, vel ſudore, noſtram Rempublicam contineri.* Dat. XVI. Kalend. Mart. Antiochiæ, (g) Tauro & Florentio coss. [361.]

NOTÆ.

N O T Æ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Canonizata extat *Cauſ.* 23. *Q.* 8. *cap.* 23. ſed perperam; quod in *Gratiano* emendandum ſub *Conſtantini & Conſtantis* nominibus. Retulit eam & Baronius *Anno* 361. *num.* 24. 25. verum vt habetur in *Decreto*, non (quod par erat) vt hic legitur. Hanc etiam indicare & confirmare mihi videtur Valentinianus Sen. *l.* 18. *infr.* abrogata *l.* 15. *ſupr.* GOTHOF.

(b) Nota diuerſitatem Ciuitatis, oppidi, Vici, Caſtelli, Municipii *hac leg.* & *l.* 13. *ſupr. de Deſertor. l.* 3. *ſupr. de conlat. donat* vbi dici. Vide & *Orbis deſcript. ex Cod. Theod. ID.*

(c) De *Vicanis* Eccleſiis & Clericis agitur quoque *l.* 33. *infr.* κωμικαὶ παροικίαι, ἢ ἐγχώριοι, *ruſtica parochia*, *vel poſſeſſiones*, *in can.* 17. *Conc. Chalcedonens. pag.* 607. 608. *Tom. II. Concil. Edit. Harduin.* quomodo Presbyteri in his ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, *presbyteri conregionales*, in *can.* 13. *Neocæſar. pag.* 285. 286. *Tom. I. Concil. Edit.* οἱ πρεσβύτεροι ἐν ταῖς χώραις, *presbyteri*, *qui ſunt in agris*, in *can.* 8. *Antiochen. pag.* 595 596. *Tom. I. Concil.* ἐκκλησίαι αἱ ἐν ἀγροῖς ἢ κώμαις, *eccleſia quæ ſunt in agris & vicis*, Syneſi. *epiſt.* 11. κωμήτιδες, *epiſt.* 67 *pag.* 210 *Edit. Petau. in fol.* Vide & quæ dixi ad *leg. vlt. ſupr. de patroc. vicor. ID.*

(d) *Caſtella* diuerſa non tantum a Ciuitatibus, verum etiam ab Oppidis, Vicis & Municipiis. In hoc tamen conueniunt, quod in his quoque fuere Eccleſiæ & Clerici: Iuſt. *Nouell.* 28. *in Præfat.* Πιτυοῦντα καὶ Σεβαστόπολιν ἐν φρουρίοις μᾶλλον ἐξεταζομένας ἢ πόλεσιν: id eſt: *Pityus & Sebaſtopolis inter Caſtra potius quam Vrbes numerandæ ſunt.* Κώμη, qui alioquin *vicus* eſt, fere ſemper reddit *Noui Teſtamenti* interpres, *Caſtellum.* Vide Berter. 1. *Pithan.* 6. *p.* 829. *Tom. IV. Theſaur. Iur. ID.*

(e) *Religionis*, in Decreto, *d. c.* 23. *ID.*

(f) Eodem ſenſu publici laboris actus, *l.* 36. *infr.* capite cenſi, *l.* 26 *infr. ID.*

(g) Conſtantius ingraueſcente hyemis magnitudine ex Procinctu Perſico hyematurus Antiochiæ, rediit in Syriam fine Anni ſuperioris, teſte Ammiano Marcellino *lib.* 20. *cap. vlt. in fin.* qui idem geſta ab eo nim & hoc Anno Antiochiæ perſequitur, *lib.* 21. *cap.* 6. & 7. vide & Socratem *lib.* 2. *cap.* 44. 45. & 47. vide plura *in Chronica Theodoſ. ID.*

COMMENTARIVS.

IMMVNITAS, a ciuilibus videlicet & perſonalibus muneribus & extraordinariis Clericorum hoc Conſtantii Edicto ad Antiochenſes ſcripto ſancitur: ita quidem, vt *omnibus* Clericis eam immunitatem tribuat, *vbicunque conſtitutis*, id eſt, non modo, ſi in ciuitatibus aut municipiis, verum etiam, ſi in oppidis, vicis (de quibus dixi iam in Notis) Caſtellis, (de quibus vide & *leg.* 33. *infr.* & quæ ibi dicam) fuerint. Nempe ſicut Clerici, cuiuscunque Ordinis & loci hac immunitate fruuntur, perinde atque primi Sacerdotum ſeu Clericorum, *l.* 7 *ſupr.* & *l.* 24. *infr.* ita & in quocunque loco deſeruientes eadem immunitate frui debent, non habita ratione loci, magnusne ille ſit, aut exiguus. Eadem quippe ſemper Religionis ratio & priuilegium ſubeſt: idem Clericatus ſudor, a quo ad officia & labores corporis, vel ſudores, Clericos abduci non oportet: & vt ipſe Conſtantius *hic* profitetur, *quia magis Religionibus, atque adeo Clericatus miniſterio, quam officiis & laboris vel ſudore Reſpublica continetur:* ac ſi diceret? tantum abeſt hac immunitate Reipublicæ vtilitati quicquam detrahatur, & ſic muneribus publicis; vt contra hæc ipſa immunitas Clericis tributa (quo magis diuino miniſterio deſeruire poſſint) Reipublicæ plus commodet & proſit: Quinimo addit Conſtantius, quæ religioſum eius animum arguunt; *ſatius eſſe gaudere & gloriari ex Fide.* Vbi *Fidei* appellatione Conſtantius intelligit, non ipſa Religionis Chriſtianæ myſteria, verum eius miniſterium & exercitium. Nempe hoc iam ſeculo *Fidei* appellatio ad officia quæ ſunt religioſa trahi cœpit. Quomodo Hieronymus *partem fidei* appellat inſpectionem locorum ſanctorum. Quod igitur Conſtantius profitetur; *gaudere & gloriari ſe velle ex fide ſemper*, non ad veri cultus fideique Catholicæ deuotionem in huiusce *legis* ſpecie pertinet, verum ad augeſcentem in dies multitudinem & magnificentiam Eccleſiarum & Eccleſiis deſeruientium, non modo per Ciuitates, Oppida, Municipia: verum etiam per Vicos ipſos & Caſtella. Hoc illud ſcilicet eſt, huiusce ſæculi *gaudium*, hæc propria quædem *gloria*. Nam ſi fidei Catholicæ puritatem ſpectes, nulla forte tempora magis piaculo hæreſeos inquinata reperias, quando & ipſe Conſtantius a fide Catholica deſciuerat, & totus ferme Orbis Arianum ſe eſſe miratus eſt.

Et hæc quidem eſt *huiusce legis* ſententia, quam Baronius non adeo cepit, cum putauit pro Chriſtiana Religione ipſa in vniuerſum hanc *legem* a Conſtantio emiſſam. Quod arguunt duo, *hac leg.* Primum enim *meritum eximiæ ſingularisque virtutis*, hac lege: Itemque *Votum Chriſtianæ legis* non eſt Chriſtianæ Religionis aut fidei profeſſio, verum Clericatus profeſſio, ſeu πολιτεία & conuerſatio Clericalis, quam ὑψηλὴν πολιτείαν Gregorius Nyſſenus *variis locis vocauit.* Latini Scriptores vocant *ſublimius propoſitum*, (contra Laici dicuntur *inferioris propoſiti*, apud Diuum Auguſtinum,) Probabilis ſeculo diſciplina vocatur *l.* 44. *infr.* Imo & *Chriſtiana lex* & *Chriſtianitas*, proprie de Clericatu dicitur, vt etiam alibi docui. Secundo id ipſum euincit; priuilegium, quod *hac leg.* tribuitur: quod ſane non omnibus Catholicis Chriſtianis tributum fuit, ſed Clericis tantum, puta *ſecuritas perpetua* ab officiis & labore corporis & *ſudore*: id eſt, immunitas a muneribus publicis extraordinariis. Hæc enim *ſecuritatis perpetuæ* appellatione intelligenda ſunt. Et vero tandem hanc p. 45. illam omnino eſſe exiſtimo Conſtantii circa vltima vitæ ſuæ tempora ſententiam & conſtitutionem, quam Valentinianus Sen. poſtea confirmauit, *l.* 18. *infra.*

Eſt porro *hac lex*, pariter vt *lex* 33. *infr.* eo notabilis, quod oſtendit Eccleſias & Clericos fuiſſe non tantum in Ciuitatibus, ſed & in Vicis, &c. Sic & Vici ſua fora habuere, teſte Paulo IV. *ſent. tit.* 6. §. 2. ſuos Magiſtros literarum *l.* 2. §. 8. *D. de vacat. muner.* legata etiam non minus quam ciuitates capere potuerunt, *l.* 73. *D. de legat.* 1. In hic qui Clerici eſſent, eos quidam χωρεπισκόπους aut περιοδευτὰς dictos putant, qui Epiſcopo Ciuitatis reſpondebant, ſub qua vici erant, *d. l.* 33. *infr.* Verum de eo nos accuratius alibi.

De non Ordinandis *Clericis plebeiis diuitibus, Valentiniani Sen. conſtitutio.*

XVII. (a) Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Byzacenos. (b)

Plebeios (c) diuites ab Eccleſia (d) ſuſcipi penitus arcemus. Dat. iv Id. Septembr. Aquil. (e) Diuo Iouiano & Varroniano coss. [364]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* omiſſa quoque a *Baronio.* Iungenda illi eſt *lex 59. ſupr. de Decurion.* & vt videtur, *lex 60. ſupr. de Decurion.* & *l. 9. ſupr. de petition.* itemque *l. 3. ſupr. de conlat. fund. patrim.* Quod tamen non aſſero. Concordant vero huic *lex 3. & 6. ſupr.* GOTHOF.

(b) Byzacena Prouincia Africæ fuit, de qua vide *Orbis Romani deſcriptionem ex Cod. Theod. ID.*

(c) *Plebeii,* opponuntur Curialibus (de quibus *d. l. 59*) *hac leg.* & *l. 3. in princip. D. de teſtibus.* & *l. 5. ſupr. de Nauicul. ID.*

(d) Id eſt, Clericos fieri: pari ſenſu, *d. l. 59. partes eligere Eccleſiæ,* eſt Clericum fieri. *ID.*

(e) Poſteaquam Valentinianus & Valens Palatia ſua inter ſe diuiſiſſent, Valentinianus Mediolanum, deinde Aquileiam conceſſit hoc Anno: vid. *Conſular. Theodoſiana. ID.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Senioris quinque de Clericis conſtitutiones ſequuntur. De Ordinatione eorum, eſt *hæc lex,* & *l. 21. infr.* de priuilegiis eorum *lex 18* de vita & honeſtate, *lex 20.* & 22. Eſt igitur *hæc lex* de Ordinatione Clericorum: Nempe, ne promiſcuis Clericorum ordinationibus, atque adeo immunitatis Eccleſiaſticæ obtentu, munia publica, itemque nerui Reipublicæ atterrerentur, inter hæc imperii ſui initia Valentinianus Senior enixe prouidendum credidit, *hac leg.* & *l. 59. ſupr. de Decurion.* (quæ *huic* coniungenda eſt ceu pars eiusdem conſtitutionis:) Proinde duo *his legibus* conſtituit. *Primo,* ne Curiales, Clerici fieri poſſint, niſi alterutro ex his duobus facto, vel inquam propinquo pro ſe Curiæ ſubſtituto, eique bonis ſuis ceſſis, vel bonis penes Curiam relictis, quæ ſententia eſt, *dict. l. 59.* Hoc ſcilicet remedio Curiis proſpectum voluit Valentinianus; & nihilominus Clericatus voto non intercedere, quod & ipſum Conſtantio quadamtenus viſum fuerat *l. 49. ſupr. de Decurion.* Cum antea Conſtantinus M. Curiales Clericos fieri indiſtincte prohibuiſſet, *l. 3. & 6. ſupr.* & poſt Conſtantium Iulianus Apoſtata Decuriones, qui vt Chriſtiani, id eſt, Clericatus obtentu munia Curiæ declinauerant, reuocare iuſſiſſet, *l. 50. ſupr. de Decurionib.* & *l. 4. ſupr. de luſtrali conlat.* quam in rem eſt *Epiſtola* Iuliani ipſius 11. de qua & *paulo poſt.* Proinde hoc proculdubio Iuliani Apoſtatæ factum recentandæ huius conſtitutionis Valentiniano cauſam præbuit, ſimul & conſulendi Curiis & muneribus publicis. Decurionibus primum ad Clericatum admiſſis, ſub eo, quod dixi, temperamento, proxime ad Conſtantii mentem, *d. l. 49. ſupr. de Decurion.* & quidem quod notandum eſt, emiſſa conſtitutione ad Byzacenos, quæ Africæ Prouincia eſt Conſularis.

Alterum eſt, & quidem huius capitis ſeu *legis* proprium, quod *Plebeios* diuites ab Eccleſia ſuſcipi, id eſt, Clericos fieri, non iam ſub quodam temperamento, vt Decuriones, ſed penitus prohibeat. Quæ & ipſa ſententia fuit Conſtantini M. *d. l. 3. & 6. ſupr. hoc tit.* ad quas dixi. Vbi etiam huius rei elegans ratio aſſignata fuit. De Plebeiis diuitibus nominatim hoc ſtatuit Valentinianus *hac leg.* ad diſcrimen eius, quod altero capite de Decurionibus diuitibus ſtatuit *d. l. 59.* quæ huic, vt dixi, coniungenda eſt. *Plebeii* ſcilicet Decurionibus opponuntur *hac leg.* & *l. 3. in princ. D. de teſtibus,* & *l. 5. ſupr. de Nauic.* & ſic Plebeii erant, qui non Decuriones erant in municipiis.

Alio vero iam fine cautum *canon. 13. Sardicenſi pag. 645. 646. Tom. I. Concil. Harduin.* ne forte Divites aut Scholaſtici de foro, aut Adminiſtratores, *Epiſcopi* ante ordinarentur, quam Lectoris munere & officio Diaconi aut Presbyteri fuiſſent perfuncti.

De Privilegiis *Clericorum, a Conſtantio Imp. vltimo vitæ ſuæ tempore indultis, ſub Iuliano vero abrogatis, reſtituendis: Valentiniani Sen. Conſtitutio.*

XVIII. (a) Idem AA. (b) ad Claudium Proc. Afric. (c)

Qvam vltimo tempore Diui Conſtanti † ſententiam fuiſſe claruerit; valeat: Nec ea in adſimulatione (d) aliqua conualeſcant, (e) quæ tunc (f) decreta vel facta ſunt, cum Paganorum (g) animi contra Sanctiſſimam Legem quibusdam ſunt deprauationibus excitati. Dat. xiv. Kalend. Mart. Triu. Valentiniano & Valente AA. (h) Coss.

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Omiſit quoque eam Baronius. *GOTHOF.*

(b) *Gratiani* nomen hic quoque addendum, mox vt oſtendam. *ID.*

(a) *Claudius* PC. Africæ. Eidem inſcribitur his ipſis Coss. *lex 12. ſupr. de Piſtorib.* & Anno 369. *lex 6. ſupr. de Legat.* Anno 370. *lex 8. ſupr. de luſtral. ID.*

† Id eſt, *Conſtantii.* Cæterum de hac Conſtantii conſtitutione, mox viderimus. *ID.*

(d) *ye. inani adſimulatione*, id eſt, inani obtentu & ſimulatione. *ID.*

(a) Id eſt, *Valent. ID.*

(f) ſcilicet ſub Iuliano Apoſtata, aduerſus Clericorum priuilegia. *ID.*

(g) *Paganorum* nominis, pro *Gentilibus*, primo hæc mentio occurrit, in cuius appellationis cauſas inquiram *infr. tit. de Paganis. ID.*

(h) Referenda *hæc lex* eſt, vel ad Annum 368. id eſt, *Valentinianum & Valentem II. COSS.* vel ad Annum 370. *Valentinianum & Valentem III. COSS.* Fuit enim hoc tempore Proconſul Africæ Claudius, et non etiam Anno 365. itaui Valentinianus Anno 365. Treuiris non fuit, ſed aut Mediolani, aut Aquileiæ, aut Veronæ, aut Pariſiis. At enim extremo demum Anno 367. & Anno 368. 369. 370. Valentinianus Treuiris fuit, vt præter *huius Codicis* conſtitutiones teſtatur Ammianus Marcellinus, *lib 27. cap. 8* & 10. vide & quæ dicam *ad Rubr. infr. de Pagan. ID.* Non dubium eſt, quin anno 368. vtriuſque Imperatoris *Quinquennalibus* dedicato, hæc lex data fuerit; cum ſit de priuilegiis Clericorum a Conſtantio Imperatore, vltimo vitæ ſuæ tempore indultis, ſub Iuliano vero abrogatis, reſtituendis. *ANT. PAGIVS diſſert. hyp. part 2. cap. 4. in fin.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA Clericorum Catholicorum, per Africam Proconſularem nominatim, reſtituit *hac conſtitutione* Valentinianus Imp. quæ videlicet his Conſtantius Imp. vltimo vitæ ſuæ tempore contulerat, a Iuliano vero Apoſtata, & ſub eo, Clericis ademta fuerant: ſub quo videlicet Paganorum animi aduerſus ſanctiſſimam legem quibusdam deprauationibus fuerant irritati. Vbi ſequentia diſcutienda notandaque veniunt.

Primo ea a Valentiniano valere iuberi, quæ *Conſtantio* vltimo tempore viſa fuerant. Nempe Conſtantii hac in re inconſtans ſententia fuit, prout ab Arianis & Anomæitis deprauatus fuit: de quo ad *leges ſuperiores.* Verum vltimo vitæ ſuæ tempore Catholicis Clericis rurſum conſuluit.

Secundo igitur videndum, quænam illa Conſtantii vltimo tempore ſententia fuerit, quæ hic firmatur. Inter alia ſcilicet Conſtantius Clericis Catholicis immunitatem ab extraordinariis muneribus a ſe ademtam *l. 15. ſupr.* vltimo tempore reſtituit, *l. 16. ſupr.* Deinde idem Conſtantius *l. 49. ſupr. de Decurionib.* conſtituit, vt Curiales, Clerici fieri poſſent, ceſſis facultatibus: Quæ quidem *lex* ab eo lata eſt bimeſtri fermeante obitum. Hæc igitur illa extrema Conſtantii ſententia hic intelligitur.

Nunc tertio videamus, quid ſub Iuliano Clericis detractum fuerit. De detractis ſane ab eo Clericorum priuilegiis, imo & annonis, teſtis Theodoretus *lib. 3. cap. 3.* & *lib. 4. cap. 4.* Sozomenus *lib. 5. cap. 5. in princ.* & *lib. 6. cap. 3.* Philoſtorgius *lib. 7. cap. 4.* ad quem iam dixi: Sed & illud nominatim a Iuliano in Clericos factum, quod Clericos a Curialibus olim factos ad Curias reuocauerit: Quod Sozomenus quoque prodit *lib. 5. cap. 5.* καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν κειμένους νόμους ἀνεῖλε, καὶ τοῖς βουλευτηρίοις ἀπέδωκε, *legesque in eorum gratiam latas abrogauit ipſos denique curiis reſtituit.* Quod non ita accipiendum eſt cum *Baronio, aliisque*, quaſi Clericos ideo tantum Iulianus Curiis addixerit, vel vt habet *Nicephori* Interpres, Senatorum munere & miniſterio peruerſe fungi iuſſerit: verum, quod Clericos, qui e Curialibus Clerici facti fuerant, atque adeo Curialibus muneribus publica lege hac ratione ſeſe ſubduxerant, ad Curias retraxerit, reuocauerit, ἀνέστρεψε inquit *Philoſtorgius*, pariter vt *Sozomenus*, ἀπέδωκε. Et vero ipſamet illa ſuper eo Iuliani conſtitutio extat *l. 4. ſupr. de luſtrali collat.* & *l. 50. ſupr. de Decurionib.* vbi *Chriſtianorum* appellatione Clerici deſignantur. Imo & Iuliani *ep.* 11. ad Byzantinos hanc ipſam in rem extat, quæ tota ſic habet: Τοὺς βουλευτὰς πάντας ὑμῖν ἀποδεδώκαμεν, καὶ τοὺς πατροκόλους, εἴ τε τῇ Γαλιλαίων ἑαυτοὺς ἔδοσαν θρησκείᾳ, εἴ τε ὅπως ἄλλως πραγματεύσαιντο, διαδρᾶναι τὸ βουλευτήριον, ἔξω τῶν ἐν τῇ μητροπόλει λελειτουργηκότων: *Senatores omnes vobis reddidimus, & Decuriones patricios, ſiue in Galilæorum religionem ſe dederint, ſiue aliud quiduis geſſerint, vt curiam effugiant, extra eos, qui in vrbe primaria publico muneri præfuerunt.* Verum hac de re plura ad *dict. l. 4.* & 50. vbi varios errores hac in re ab interpretibus admiſſos, pluribus refuto; quidque πατρόκολοι, ibi ſint? clare oſtendo. Denique Marcellinus quoque *lib. 22 c. 9.* & *lib. 25. c. 4.* eo reſpexit ſcribens: *Curiis additos a Iuliano, ab iis, priuilegiis aut origine, longe diſcretos; ſeu licet priuilegiis & ſtipendiorum numero & originis penitus aliena firmitudine communitos.* Tandem & Libanius videndus, *in funus Iuliani, pag. 296. Edit. Morell.* Quin & idem Iulianus Clericorum immunitatem ab extraordinariis muneribus infregerat, vt puto, *l. 10. ſupr. de extraord. muner.* vbi vide quæ dixi.

Quarto neque illud prætermittendum, quod hic dicitur, *Paganorum animos* (ſub Iuliano ſcilicet) *contra ſanctiſſimam Legem quibusdam deprauationibus fuiſſe excitatos.* Quibus verbis proculdubio Valentinianus *hac leg.* ad Proconſulem Africæ data, intelligit Donatiſtarum factum; a quibus Iuliani animus a Chriſtiana alioquin Religione ſatis auerſus deprauatus excitatusque fuit. Notum enim, quomodo Donatiſtæ Iulianum aduerſus Catholicos adierint, eique inani ſimulatione fucataque perfidia obrepſerint; de quo ad *l. 37. infr. de hæret.* Atque hæc eſt illa *inanis adſimulatio*, quæ *hac leg.* dicitur: Hæ ſunt *deprauationes, quibus excitatus animus Iuliani contra ſanctiſſimam legem*, id eſt, contra Catholicam Religionem *Sanctiſſima lex* eſt non Clericatus, verum Catholica fides. Sic & Catholica Lex, *l. 11. infr. hoc tit.* & *l. 1. ſupr. de hæretic.*

 Cathol-

Catholica Sanctitas, *l. 4. tt. infr. de haret.* Sancta Lex *l. ſ1. d. tit.* & *l. ſ. ſupr. hoc. tit.*

Igitur Quinto loco, hæc illa iam ſunt Ioliani decerta & ſub eo facta quæ a Valentiniano *h. l.* per Africam infirmantur: Contra, hæ illæ ſunt poſtremæ Conſtantii cogitationes, quas idem nuoe valere iubet, & in his nomioatim, *lex 16. ſupr. hoc tit* & *l. 49. ſupr. de Decurion.*

Quæ cum ita ſint, apparet de inani coniectura eorum qui in *hac leg.* reponebant loco Conſtantii, *Conſtantini*: digitum quoque intendentium ad ſpec. *l. 1. infr. de Paganis*: quæ ab *hac leg.* plaoo aliena eſt.

De Cvrialibvs *Clericis, ad Curiam reuocandis, vel non, Valentis conſtitutio.* p. 47.

XIX. (a) Idem AA. (b) Modeſto pf. p. (c)

Qvicvnqve ex Curialium natus genere ad Clericatum venerit, & præiudicium (d) ſanguinis cœperit poſtulari, (e) certi temporis definitione defendatur: vt ſi in conſortio Clericatus decennium quietis (f) impleuerit, cum patrimonio ſuo in perpetuum habeatur immunis; Si vero intra finitos (g) annos fuerit a Curia reuocatus, cum ſubſtantia ſua functionibus ſubiaceat ciuitatis: Obſeruando hoc, vt hi quos decennium vindicat, (h) petitione ſuperflua minime fatigentur. Dat. xvi. Kal. Nou. Hierap. Valentiniano & Valente AA. (i) coss.

N O T Æ.

(a) Eſt *hac lex* a Baronio relata *Anno D.* 365. *n.* 42. referenda ad Ann. 370. *GOTHOF.*

(b) Et huic *legi* addendum nomen *Gratiani*: Eſt autem ea Valenti tribuenda. *ID.*

(c) *Modeſtus* PP. Orientis ſcilicet ſub Valente Imp. ad hunc eundem Modeſtum extat Baſilii *epiſtola* 279. ſiu. 104. *Edit. Benedictin.* de Immunitate Clericorum, & aliæ plures, puta 274. 275. 276. 277. 278. ſiu. *Ep.* 2;9 280. 111. 110. 2?t. *Ed. Benedictin.* Meminit quoque eius Gregorius Nazianzenus *in monodia Baſilii*, ſeu *Orat.* 20. *pag.* 349. *Ed. Pariſ. & Lipſ.* & Amm. Marcellinus *lib.* 29. *in geſtis Ann.* 370. *cap.* 1. *lib.* 30. *cap.* 4. *in geſtis Ann. D.* 374. vide plura in *Proſopogr. ID*

(d) In Editione Tiliana *præiudicio*; ſed hoc commode retineri poteſt, imo debet. *Præiudicium* enim *ſanguinis*, dicitur hic actio præiudicialis, cauſaque ſtatus: notumque eſt, actionem prius *poſtulari* & impetrari oportuiſſe: quod oſtendit *lex vnic. ſupr. de dolo malo*: *l. 1. ſupr. de inoffic. teſtament. l. 9. ſupr. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Sic quidem, vt exceptio non impetratæ actionis actori recte apponeretur, quod poſtea abrogatum a Theodoſio Iuniore *leg. vnic. ſupr. de omiſſa action. impetrat. ID.*

(e) A Curia ſcilicet vel a Curiæ nomine, aduerſus Clericum illum. *ID.*

(f) *Decennium quietis*, recte: quanquam alius forte malit, *quietus*. *ID.*

(g) Id eſt intra decennium: *Finitos* autem, pro *præfinitos*. *ID.*

(h) A Curia liberat. *ID.*

(i) Referenda *hac lex* eſt ad Ann. 370. id eſt, *Valentinianum & Valentem III.* COSS. Eo quippe Anno Valens huius Conſtitutionis Auctor, menſe Auguſto, Septembri & Octobri, imo iam inde a verno tempore eius Anni *Hierapoli* conſtitit, vt præter *leg. vnic. ſupr. de Iure Ital. Vrbis Conſtp. l. 6. ſupr. de Tiron. l. 3. Cod. Iuſt. de Defenſor.* teſtatur Zoſimus, *lib.* 4. c. 13. Sed & Modeſti (cui *hac lex* inſcribitur) Præfecti Prætorio nomen id oſtendit, qui ſane ab hoc Anno demum 370. Præfectus Prætorio extitit: vide quæ dixi ad *l. 63. ſupr. de Decurion. ID.*

COMMENTARIVS.

Valentis hæc vnica *hoc titulo* de Clericis Conſtitutio eſt, ex qua apparet, quonam is erga Clericos & Curias animo fuerit. Igitur Curiales Clericos ad Curiam (pariter vt idem Monachos Curiales ad Curiam reuocari voluit, conſtitutione emiſſa ad eundem Modeſtum Præfectum Prætorio, puta *lege 63. ſupr. de Decurionibus.* Quæ forte hoc ipſo Anno data eſt:) reuocari iubet *hac lege* Valens, niſi decennium in Clericatu fuerint. Nempe cum multi Curiales per Orientem ad Clericatum ſeſe contuliſſent, neque Curiæ indemnitati conſultum fuiſſet, ceſſis forte facultatibus ex *Conſtantii* Conſtitutiooe, non modo *l. 49. ſupr. de Decurionibus*; ſed & anteriore aliqua, vt *eadem lex* oſtendit, atque præiudicio ſanguinis ad Curiam reuocarentur, Valens certum tempus conſtituendum credidit, puta *decennii*, intra quod ii reuocari poſſent; poſt decennium non poſſent. Quomodo & Valentinianus Sen. *l. 21. hoc. tit.* temporis quoque diſtinctionem induxit. Arcadius quoque *leg. 163. ſupr. de Decurionibus*: & Theodoſius Iun. *l. 172. d. tit.* Theodoſius M. pariter temporis hac parte diſtinctionem attulit *l. 121. ſupr. de Decurionib.* Et poſtea tamen non alteram queritur Ambroſius Ann. 393. *epiſt.* 29 ſiu. *Ep. 17. pag. 215. Tom. V. Oper. Ed. Pariſ.* 1614. cuius verba refero ad *d. l. 121.*

Præiudicium ſanguinis hac leg. eſt actio, qua quæritur de alicuius ortu, ſtirpe, & origine. Aliud enim præiudicium eſt ſtatus, in quo de libertate alicuius quæritur, ſtatuque legitimo; de quo *ſ. præiudiciales*, *Inſt. de action*, Decennio itaque præiudicium

iudicium ſanguinis excludi obſeruandum, in ſpecie *hac leg.* Septennio in ſpecie *d. l. 21. infr. hoc tit.* triennio ex ſententia Theodoſii M. *l. 121. ſupr. de Decurionib.*

Porro, vt *hac lege* Valens, ne Curiales ad Eccleſiam promiſcue tranſirent, cautum iuit; ita & ſub eodem Valente eadem Patribus & Synodo *Illyriciana* mens fuit, ante hanc ipſam *legem* in Synodica ad Eccleſias & Epiſcopos diœceſeos Aſianæ, Phrygiæ, Cataphrygiæ, Pacatianæ, referente Theodoreto, *lib. 4. cap. 8.* ὁμοίως τε καὶ Πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, ἵνα ὦσιν ἀνεπίληπτοι πανταχόθεν, καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς: *ſimiliter autem & Presbyteros ac diaconos ex ipſo ſumi ordine Clericorum, vt omni ex parte ſint irreprehenſibiles, minime vero ex curia vel ex officio magiſtratuum* Nempe vetuere Presbyteros & Diaconos e Curia adſciſci, vel ex officio Magiſtratuum: id enim ſibi volunt illa poſtrema, στρατιωτικῆς ἀρχῆς (non vt inepte Interpres *de militum ductoribus*:) Nam & Officialium ſeu apparitorum *militia* dicta e quo conſule *Paratitlon de diuers. offic. lib. 8.* Baſilius quoque Auctor eſt ſub eodem Valente *epiſt. 264.* ſiu. *237. Edit. Benedictin.* Vicarium Ponticæ quendam, cum *quotquot erant, Clericos Cæſareæ, vna voce, Curiæ mancipaſſe*: πάντας μὲν μιᾷ φωνῇ τοὺς ἱερατικοὺς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ βουλῇ, vbi perperam Interpres, *Senatui permiſit*, loco *Curiæ mancipauit.* Addit eundem Sebaſtiæ Orthodoxis communicantes ad Curiam nominaſſe, publicisque muneribus addixiſſe: τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων καὶ καταδικάζων τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δημοσίων, *ac noſtros quidem communicatores curiales appellans, ac muniis publicis addicens*, quem & ipſum locum non recte vertit Interpres. Porro vt ſub Valente Curialibus muneribus attriti Clerici, ita & tributis Presbyteri & Diaconi, priſtina immunitate abrogata: de quo inſignis extat locus & querela Baſilii Cæſarienſis *epiſtola 279.* ſiu. *104. Edit. Benedictin.* ad eundem Modeſtum Præfectum Prætorio, P. 48. quem ſupra laudauimus ad *l. 10.* De Modeſto vero hoc plene in *Proſopogr.*

De VITA, HONESTATE, CONVERSATIONE *Eccleſiaſticorum & Continentium: Valentiniani Sen. Conſtitutio ad Damaſum Epiſcop. V. R. Lecta in Eccleſiis Vrbis Romæ.*

XX. (a) Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Damaſum Epiſc. Vrbis Rom.

ECCLESIASTICI, aut ex Eccleſiaſticis, (b) vel qui *Continentium* (c) ſe volunt nomine nuncupari, viduarum, (d) ac pupillarum domos non adeant: ſed publicis exterminentur Iudiciis, ſi poſthac eos ad fines (e) earum vel propinqui putauerint deferendos. (f) Cenſemus etiam, vt memorati (g) nihil de eius mulieris, qui ſe priuatim ſub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacunque, vel extremo iudicio, poſſint adipiſci: & omne in tantum inefficax ſit quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per ſubiectam perſonam (h) valeant aliquid, vel donatione, vel teſtamento percipere. Quin etiam ſi forte poſt admonitionem legis noſtræ aliquid hisdem eæ feminæ, vel donatione, vel extremo iudicio, putauerint relinquendum, id fiſcus vſurpet. Cæterum, ſi earum qui (i) voluntate percipiunt, ad quarum ſucceſſionem, vel bona, iure ciuili, vel Edicti beneficiis adiuuantur, (k) capiant vt propinqui. Lecta in Eccleſiis Rom. IV. Kalend. Aug. Valentiniano & Valente III. AA. coss. [370.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* de cauſis mox videbimus. Eam vero poſtea abrogauit, Martianus Imp. *Nouella de teſtam. Cleric. vltim* Eandem retulit Baronius *Anno 370. num. 117.* eiusque occaſione multa obiicit *num. 118. 119. 120. 121. 122. 123.* GOTHOF.

(b) Id eſt, *ex Eccleſiaſticis nati*, liberi Eccleſiaſticorum. An vero vna voce, *Eccleſiaſticis*? Minime. *ID.*

(c) *Continentes* hac lege qui ſint? mox videbimus. *ID.*

(d) Vide Ambroſium *1. officior. 20. ID.*

(e) Si legemus ſeparatim, *ad fines*, & ſic, pro *ad domus*, *ad limina*; tum hic ſenſus fuerit. Non excuſari Eccleſiaſticos, aut Continentes, adeuntes domos viduarum & pupillarum, etſi propinqui earum eos eo deduxerint. Si vero legamus, *adfines*, vnica voce, quod viris doctis magis placet, tum hic ſenſus fuerit, *deferentibus*, id eſt, accuſantibus Propinquis & Adfinibus huiuſmodi Eccleſiaſticos & Continentes, a Iudicibus ſecularibus puniri & exterminari. Quæ interpretatio & mihi magis placet; eamque etiam probat *l. 18. infr. ID.*

(f) Id eſt, accuſandos, vt ſuperiore *nota dixi. ID.*

(g) Eccleſiaſtici videlicet, aut ex Eccleſiaſticis, vel Continentes. *ID.*

(h) Fiduciarii tacitam fidem interponentis, & ſic tacito fideicommiſſo in fraudem ſanctionis, de quo *l. 27. infr.* & locus Hieronymi *ad Nepotianum*, quem mox proponam. *ID.*

(i) *vel quid*, quanquam & hoc retineri poteſt. Niſi forte *qui*; pro *aliqui* hic ſuſtineri poſſe putet quis. *ID.*

(k) *Inuitentur, admittantur. ID.*

COMMENTARIVS.

Svspectis Eccleſiaſticorum & Continentium moribus, conuerſationi, compendiiſque ſeu cupiditati & auaritiæ, & quidem per Diœceſim & Epiſcopatum Vrbis Romæ, hac inſigni Valentiniani Senioris ad Damasvm Epiſcopum Vrbis Romæ conſtitutione, Anno D. 370. occurritur. Duo nempe *hac leg.* prohibentur, de quibus mox; vbi prius egerimus de *Continentibus*, ad quos *hac lex* non minus quam ad Eccleſiaſticos pertinet.

Continentes, quorum *hac leg.* mentio fit, Eccleſiaſticis vicini ſunt, vtpote quibus coniunguntur: quare & Clericis in eadem re ipſa pariter iunguntur in *Concilio Carthag.* Anno 397. *can. 38. Cod. African. pag. 883. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Vt Clerici vel Continentes ad Virgines & Viduas, niſi ex iuſſu vel permiſſu Epiſcoporum, non accedant*: vid. & Creſconium, *Breuiario, cap. 255.* Continentes igitur dicti, qui priuato perfectioris vitæ ſtudio ducti, voto ſeuerioris vitæ ſuſcipiendæ, legitimis connubii ſolatiis ſeiuncti, ἀποτατ]όμενοι, cœlibem vitam affectabant, ἐγκρατευόμενοι, id eſt, *Temperantes.* Heſychius ἐγκράτειαν, ἄσκησιν interpretatur. Palladius in *Lauſiaca*, τὸν τῆς ἐγκρατείας καὶ ἁγνείας ἀναδύεσθαι ςέφανον, *temperantiæ atque caſtitatis coronam defugere.* Cæterum Continentium alii ſeſe Aſceterio dedebant, (quare & hos *Monachorum* appellatione intellexit Hieronymus;) Alii in vrbibus intra ædium priuatarum Sacraria vitam hanc exercebant, excolebant: vid. Auguſt. *epiſt. 199.* ſiu. *Epiſt. 262. Edit. Benedictin.* Nouell. *Iuſtin. 123.* Leonis *Nouell. 33.* Alii *Continentes* dictos putant, qui poſt nuptias, vxore e medio ſublata, ſe continebant. Ad rem.

Primum *huius leg.* caput ſpectat Eccleſiaſticorum & Continentium conuerſationem; Viduarum ſcilicet ac pupillarum domos adire Eccleſiaſtici & Continentes vetantur, ad euitandam turpis conuerſationis ſuſpicionem: vnde colligere licet Eccleſiaſticorum & Continentium quosdam hoc æuo etiam in Romana Diœceſi & alibi, hoc vitio vel laboraſſe, vel ſaltem ſuſpicione haud omnino caruiſſe; ſic vt Imperatoria iam auctoritate malo huic intercedere opus fuerit, vti Patres quoque interceſſere. Sic & Ambroſius *libris officior.* quos ad Clericos ſuos ſcri-
p. 49. pſit, *lib. 1. cap. 20. Viduarum ac Virginum domos, niſi viſitandi gratia, iuniores adire non eſt opus: & hoc cum Senioribus, hoc eſt, vel cum Epiſcopo, vel ſi grauior eſt cauſa, cum Presbyteris: Quid neceſſe eſt, vt demus obtrectandi locum ſecularibus?* &c. Similiter Hieronymus quoque *epiſt. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum & Sacerdotum pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Franc. apud Chriſt. Genſch.* Etſi & ipſe non in totum domo Virginis aut Viduæ Clericum arceat, modum tamen, eodem ſemper fine, hunc præſcribit: *Si propter officium Clericatus, aut VIDVA a te viſitatur, aut VIRGO, nunquam domum ſolus introeas: tales habeto ſocios, quorum contubernio non infameris. Si Lector, ſi Acoluthus, ſi Pſaltes te ſequitur, non ornentur veſte*, &c. *ſolus cum ſola ſecreto & abſque Arbitro vel teſte non ſedeas: ſi familiarius eſt aliquid loquendum, habet nutricem, maiorem domus, virginem, viduam, vel maritatam: non eſt tam inhumana, vt nullum præter te habeat cui ſe audeat credere. Caueto omnes ſuſpiciones, & quidquid probabiliter fingi poteſt, ne fingatur, ante deuita.*

Secundo, prohibentur *hac leg.* Eccleſiaſtici & Continentes quicquam *capere*, ex mulierum laicarum quarumcunque (ita enim *hanc leg.* accipio, præter Martiani Imper. mentem; de quo ad *l. 28. infr.*) liberalitate, vel teſtamento: relicto tantum eis ex propinquorum ſucceſſione capiendi iure; quo etiam pertinet Ambroſii locus elegans *ſerm. 65. in Domin. 22. poſt Pentecoſt. pag. 96. Tom. V. Oper. Edit. Paris 1614. in f.* de Clericis: *Nec dicere poſſumus; Nemo nos inuaſionis arguit, violentiæ nullus accuſat. Quaſi non interdum maiorem prædam a VIDVIS blandimenta eliciant, quam tormenta. Nec intereſt apud Deum, vtrum vi, an circumuentione quis res alienas occupet, dummodo quoquo pacto teneat alienum.* Et rectum eſt Baronii iudicium, cum iam Apoſtolorum temporibus hæc fierent, prauiſque adeo germinibus illis Ager Dominicus inter perſecutiones refertus eſſet, quid factum putandum ſit tempore pacis Eccleſiæ ſub Chriſtianis Impp. & in ea potiſſimum Vrbe, in quam e toto orbe diuitiæ tanquam in mare flumina confluxiſſent. Has igitur Hæredipetarum horum artes & aucupia *lex* hæc damnat. Damnant horum temporum Scriptores, etiam per eundem Epiſcopatum Romanum, huius quoque *legis* indicio facto: Et alioquin Ammianus Marcellinus quoque *lib. 27. cap. 3. Neque ego abnuo*, inquit, *oſtentationem rerum conſiderans vrbanarum, huius rei* [Epiſcopatus Romani] *cupidos, ob impetrandum quod appetunt, omni contentione laterum iurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, vt ditentur oblationibus Matronarum, procedantque vehiculis inſidentes, circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo vt eorum conuiuia regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant Beati reuera, ſi magnitudine Vrbis deſpecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem Antiſtitum quorundam prouincialium viuerent, quos tenuitas edendi, potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo Numini veriſque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.* Quæ quidem ab Ammiano dici mirandum non eſſe ipſe Baronius fatetur. At certe verbis Ammiani Marcellini fides non videtur deneganda, duplici ratione: Primo, quod Gentilis ipſe alioquin adeo candide & prolixe Epiſcoporum Chriſtianorum prouincialium puritatem, verecundiam, temperantiam commendare ſuſtinet, vt ne Chriſtianus Scriptor magis potuerit. Secundo, quod hæc *lex* tam aperte in eius ſententiam pedibus ire videtur; niſi quod dici poſſet, nec Damaſum nec vniuerſum Clerum, ſed ſolum non paucos in hæc aucupia ſeſe dediſſe. Vt vt ſit; ſane Ambroſius quoque *libello 2. aduerſ. relat. Symmachi*, Anno D. 384. (vt alibi probo) huius *legis* (vt plenius probabo ad *leg. 27. infr.*) meminit *pag. 325. Edit. Symmachi Par. 1604. in 4. Contra nobis*, inquit, *etiam priuatæ ſucceſſionis emolumenta RECENTIBVS LEGIBVS denegantur, & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, quia diſpendium non dolemus.* Mox: *ſcribuntur teſtamenta Templorum miniſtris, nullus excipitur prophanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: Soli ex omnibus Clerico commune ius clauditur, nulla legata vel grauium VIDVARVM, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa præſcribitur. Quod Sacerdotibus phani legauerit Chriſtiana Vidua, valet: quod Miniſtris Dei, non valet. Quod ego, non vt querar, ſed vt ſciant, quid non querar, comprehendi* &c. *Sed referunt, ea, quæ vel donata, vel relicta ſunt Eccleſiæ, non eſſe temerata.* Hieronymus quoque compluribus locis hæc aucupia deſcribit & perſtringit, veluti *epiſt. ad Nepotianum 2 & in Epitaph. Nepotiani ep. 3. & ad Euſtochium 22.* Quæ Baronius recte refuſa (vt ipſe ait) & in vnum collecta omnibus ſpectanda *in Annalib.* poſuit, vt inde Lector huius legis ſanci

endæ

ciendæ occaſionem intelligeret; & vt ſciret Lector ſe, quod ingenui Scriptoris eſt, veri amantis hiſtorici numeros explere; nec in gratiam hominum vitia reticendo, laudare virtutes. Egregium vero illud Baronii factum: vt mirum plane ſit, eundem hanc legem *parum æquam* nuncupare: contra quam etiam iuxta Ambroſium Hieronymus *d. epiſt. 2. ad Nepotianum, de vita Clericorum & Sacerdotum, pag. 9. Tom. I. Oper. Edit. Francof. apud Chriſt. Genſch.* qui hanc ſanctionem commendat: *Pudet dicere, Sacerdotes Idolorum, Mimi, & Aurigæ, & Scorta, hereditates capiunt, ſolis CLERICIS ac MONACHIS (hac lege) prohibetur: & non prohibetur a Perſecutoribus, ſed a Principibus Chriſtianis. Nec de LEGE conqueror, ſed doleo, cur MERVERIMVS hanc legem. Cauterium bonum eſt; ſed quo mihi vulnus, vt indigeam Cauterio? Prouida ſeueraque legis cautio: & tamen nec ſic refrenatur auaritia. Per fideicommiſſa legibus illudimus: & quaſi maiora ſint Imperatorum ſcita, quam Chriſti, leges timemus, Euangelia contemnimus. Sit heres, ſed mater filiorum, id eſt gregis ſui, Eccleſia, quæ illos genuit, nutriuit, & pauit: quid nos inſerimus inter matrem & liberos?* Quid eſt igitur quod Baronius hanc Valentinianeam legem, iuxta ſimiles, parum æquas, neque ſemel vocet? cum ipſe tamen, vt dixi, cauſam huius legis ſanciendæ recte apeciat; & excreſcentem Clericorum & Monachorum cupiditatem coërcendam dicat: in ea potiſſimum Vrbe, Roma ſcilicet, in quam e toto Orbe diuitiæ tanquam in mare flumina confluxiſſent: Imo & veriſimile ſibi videri dicat, ipſo Damaſo id agente, hanc ſanctionem editam aduerſus diuinorum decretorum contemptores ad demoliendam Clericorum & Monachorum eiuſmodi quæſtuariam & ſordidam officinam, vt qui contemnerent ſancta Dei Euangelii præcepta, & pro nihilo ducerent ſacros Conciliorum Canones, ipſorumque Romanorum Pontificum decreta quælibet deriderent; iidem procaces ab ipſo Imperatore Valentiniano compeſcerentur: quem conſtat in ceteris iura Eccleſiaſtica ſarta tecta ſeruari voluiſſe. Valentinianus ipſe *conſulti* appellatione in *l. 22. infr.* conſultam & prouidam ſanctionem vocat, vtpote quam hæc tempora omnino exegere. Sed & hoc ipſum paulo poſt ad Epiſcopos quoque & Virgines Deo dicatas extenſum fuit, *l. 22. infr.* vt neque videlicet ex mulierum liberalitate quicquam capere poſſent. Hoc ipſum poſtea & de Diaconiſſis, imo ſub ſeueriore quoque ſanctione prohibitum, *l. 27. infr.* ſeueriore inquam: Nam cum aliæ mulieres, vt maxime Eccleſiaſticis & Continentibus aliquid donare vel relinquere *hac leg.* prohibeantur, non ideo tamen prohibitæ ipſis Eccleſiis aliquid relinquere, quod tamen perperam Viri docti nonnulli putarunt. At Diaconiſſæ, non modo Clericis, verum etiam Eccleſiis & pauperibus relinquere aliquid prohibitæ, *d. l. 27.* vel etiam de claræ domus inſignibus, in eos aliquid transſcribere, quod poſtremum tamen mox abrogatum *l. 28. infr.* Neque enim audio Marcianum Imperatorem exiſtimantem *ea lege 28.* hanc noſtram abrogatam, de quo tamen plenius videbimus ad *d. l. 28.* Sane Marcianus ipſe poſtea hac parte vt hanc *legem*, ita & *d. l. 27. infr.* velut aſperius & durius latas abrogatas voluit *Nouell. ſua de teſtam. Cleric. vlt.*

Secularis interim iuriſdictionis & poteſtatis in Eccleſiaſticos, ſaltem quoad temporalia illorum bona, monumentum & argumentum hoc, (ſi quod aliud) illuſtre eſſe videtur: cuius veſtigia, procul ab omni ſtudio, quod abominor, ſectari lubet. Primum Imperatorem videmus non ſolum mores Eccleſiaſticorum ad honeſtatem componentem, ſed & prouida ac ſeuera legis cautione Eccleſiaſticorum adquiſitionibus fibulam imponentem. Secundo videmus, alteram iam hanc conſtitutionem *hoc titulo, ad Epiſcopum Vrbis Romæ* directam; nempe haud alio exemplo vel ratione, quam vt is operam daret, quo ea *Lex* effectui traderetur, quam & ipſe forte elicuerat, quod Baronio conicienti facile & ipſe accedam. Hæc enim ratio huiuſcemodi inſcriptionum eſt; atque adeo quod laudabile, vt Clerum ſuum ad huius ſanctionis præſcriptum contineret. Certe, vt poſtea docebit *lex 22.* etiam Epiſcopis ea ſancita eſt, neque hac parte, quicquam præ Clericis aliis Epiſcopi præcipui habuere. Tertio videmus, ſanctionem hanc *Lectam in Eccleſiis Romæ* quod Imperialis poteſtatis, & quidem Romæ argumentum eſſe videtur. Et ſane quemadmodum *leges* ſeu Orationes *ad Senatum emiſſas*, vel ad ius Senatorium pertinentes, *in Senatu* lectas, nonnullæ *huius Codicis* conſtitutiones oſtendunt; quæ vero ad Iudicea & Magiſtratus & ad horum officium ſpectabant, *apud Acta*: Sicut rurſum conſtitutiones, quæ ad ius militare pertinent, *in Principiis* lectæ & aſſeruatæ: Ita *leges* Impp. Eccleſiaſticæ *in Eccleſiis* pariter lectæ (ſicut aliquando eorundem Impp. leones Imperatoriæ auctoritati oſtentandæ in Eccleſias illatæ, de quo etiam Gregorius *in Regiſtro*,) idque tanquam frequentiſſimo loco. Et epiſtolas Imperatorum in Eccleſiis lectas teſtatur Chryſoſtomus *homil. 3. in 2. ad Theſſal. Ed. Commel. p. 1502. & p. 528. Tom. XI. Oper. Edit Benedictin.* Sane præter hanc *legem*, lectorum in Eccleſia ſiue conſtitutionum ſiue epiſtolarum Imperatoriarum de rebus Eccleſiaſticis alterum luculentum exemplum ſuppeditat Sulpitius Seuerus *lib. 2. Hiſtoria ſacra c. 39.* in geſtis Anni 355. *Epiſtolam*, inquit, *ſub Imperatoris nomine emittunt, eo conſilio, vt ſi ea æquis auribus populus recepiſſet, publica auctoritate cupita proferrent. Igitur LECTAM IN ECCLESIA epiſtolam populus auerſatur: Dionyſius, quia non eſſet aſſenſus, vrbe pellitur. Statimque eius in locum Epiſcopus ſubrogatur. Liberius quoque Vrbis Romæ, & Hilarius Pictauorum Epiſcopus dantur exilio.* Sed & Imp. Theodoſii iunioris aduerſus Neſtorium *legem*, cum Edictis Præfectorum, ſub quibus propoſita, in Eccleſiis lectam ſubſcriptio teſtatur: Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν μοναζόντων ἐν τοῖς ἐρημικοῖς, Φαρμουθὶ κγ΄. Ἰνδικτιῶνος α΄, ἔτους Διοκλητιανοῦ ρξδ΄. *Lecta ſunt hæc in Eccleſia monachorum in deſertis degentium, die 23. Pharmuthi, indictione prima, anno Diocletiani 164.* Vid. *Acta Concil. Epheſin. in fin. pag. 1722. Tom. I Concil. Edit. Harduin.* Sic etiam Conſtantinus Magnus epiſtolam ſuam Athanaſii abſolutoriam & Meletianis comminatoriam, quam ad Eccleſiam Alexandrinam ſcripſit, teſte Theodoreto *lib. 1. cap. 26. 27.* iuſſit, εἰς τὸ κοινὸν ἀναγνωσθῆναι, ἵν' εἰδέναι πάντες ἔχοιεν τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, *in publico populi conuentu legi, quo cuncti voluntatem & propoſitum ipſius cognoſcerent*, teſte Sozomeno, *lib. 2. cap. 25.* Itaque erratum eſt Doctiſſimi alias Baronii *Ann. 370. num. 123.* qui negat, vllum exemplum præceſſiſſe, vt Imperatoriæ ſanctiones in Eccleſiis legerentur. Sic quoque in fine *legum Viſigothicorum* legimus, *ſupraſcriptas omnes* (de Iudæis ſcilicet) *Lectas in Eccleſia S. Mariæ Toleto ſub die VI. Kalend. Febr. Anno primo Eruigii R.* Sane & Gregorius quoque poſtea Mauritii, *leges* etiam iniuſtas viſas, publicauit, & ſic Imperatoris iuſſioni hac in re obedientiam præbuit, quod ipſemet teſtatur *l. 2. Ind. 11. epiſt. 61.* Neque illud Baronii mouere debet, quod addit, minime reperiri ab Imperatore *hac leg.* præceptum, *Vt ea legeretur in Eccleſiis.* Neque enim

que enim

que enim neceſſe fuit, id nominatim *lege* comprehendi, quod factum apparet; & quia factum apparet, fieri potuiſſe colligitur, & eo quidem magis, quod Damaſo Epiſcopo inſcripta, non alibi, quam in Eccleſiis legi debuerit. Tandem neque illud admittendum quod Baronius credi vellet, Valentinianum Damaſi miniſtrum hac in re egiſſe: Illud alterum equidem quod ſubiicit, & Damaſum Edictum illud impetraſſe, haud adeo abnuam: verum prius illud, Baronii Diuinationem ſapit. Et tamen ſi vel hoc ipſum largiremur, ſaltem exinde liqueret, auctoritate Principis hac parte Romæ opus fuiſſe, vt ipſe Baronius fatetur, quæ vtique fruſtra adhibetur, vel adhiberi poſtulatur, niſi Eccleſia in Republica eſſet, id eſt, niſi legibus Imperatorum Eccleſia etiam Romana, tum ſaltem in temporalibus teneretur. Poſtremo id magis magiſque euincit huiuſce *legis* ſanctio, & quidem duplex; Primum enim Eccleſiaſticos viduarum & pupillarum domos contra Edictum adeuntes, *publicis iudiciis deferri & exterminari iubet*, id eſt, coram iudicibus ſecularibus. Secundo, a mulieribus his relicta vel donata, fiſco ſuo vindicari iubet. Sic ſecularium Poteſtatum & Principis eſt iudicium de bonis Eccleſiaſticorum. Inquies quod & antea perſtrinxi, hanc legem poſtea veluti aſperius & durius latam a Martiano abrogatam, Nouella *de teſtam. Clericor. vlt.* verum id: Sed quid tum? Eſto, viſa fuerit tum Martiano aſperior & ſeuerior; Præterquam quod de Martiani iudicio dicere poſſem, hinc ſane liquet, vſque tum eam *legem*, ſeruatam: Item leges humanas pro temporibus Principes variare, mutare, abrogare potuiſſe. Neque ilico abrogatio legem abrogatam iniuſtam fuiſſe eo tempore, quo lata fuit, coarguit; cum ceſſante etiam cauſa, quæ *legi* occaſionem dedit, & ipſam *legem* ceſſare, atque abrogari, ius & mos ſit. Illud minime tolerandum quod Molanus *lib. de piis teſtam. c. 34.* cenſet, hanc *leg.* fuiſſe latam *odio in ſacros homines*, moxque abrogatam. Neque enim hic vllum odium Ordinis Eccleſiaſtici vertitur, verum frænum tantum auaritiæ ſacrorum hominum, hæredipetarum, Clericorum & Monachorum inicitur, quod optime vidit ipſe Baronius, & nuperrime Nicolaus le Maiſtre, *lib. 2. de bonis Eccleſ. c. 1.* Tandem inquies, quod etiam Baronius notat, Eccleſiaſticis tantum, non Eccleſiis ipſis, hanc legem ferri. Verum hoc, quicquid alii contra ſentiant. Sed quid inde? Nempe Valentiniano viſum Eccleſiaſticis modum ponere. Atenim vbi vſus poſtea poſtulauit, non minus Eccleſiis ipſis modus a Principibus quidam impoſitus: quod oſtendit *lex 27. infr.* Denique Principi hac in re vela laxare vel contrahere pro Reipublicæ vſu ſemper licuiſſe videtur.

XXI. (a) Idem AAA. ad Ampelium, PF. V. (b)

Hi (c) qui Eccleſiæ iuge obſequium deputarunt, Curiis habeantur immunes, ſi tamen eos ante (d) ortum Imperii Noſtri ad cultum (e) ſe legis noſtræ contuliſſe conſtiterit: ceteri reuocentur, qui ſe poſt id tempus Eccleſiaſticis congregarunt. Dat. XVI. Kalend. Iun. Gratiano A. II. & Probo coss. [371.]

NOTÆ.

(a) Omiſit & hanc *legem* Baronius, quæ & a *Cod. Iuſt.* abeſt. *GOTHOF.*

(b) Al. PFP. male. P V. Romæ ſcilicet cuius mentio apud Ammianum Marcellinum *lib. 28. cap. 4.* in geſtis huius Anni 369. cuius etiam quatuor decreta in Vrbe Roma memorat. Eidem inſcribuntur complures Anni huius conſtitutiones; & ſequentis 372. Sed & Baronius ex *Cod. Vaticano* refert hoc ipſo Anno *num.* 1. eiuſdem Valentiniani indulgentiam de Vrſicino Schiſmatico in Epiſcopatu Rom. ad hunc eundem Ampelium Præf. Vrbis, qua etiam Vrſicino indulgentiam præbat, vt ne ad Vrbem Romam, vel ad ſuburbicarias regiones pedem inferat, ne nequitiæ ſuæ contagionem conetur infundere. *ID.*

(c) Eccleſiaſtici Clerici. &c. *ID.*

(d) Ante V. Kalend. Mart. Anno 364. & ſic ante ſeptennium: eo enim die & tempore Valentinianus Imperator declaratus fuit. *ID.*

(e) *Cultus* hic pro miniſterio & Clericatu. Eodem ſenſu in eodem argumento in Conſtant. *l. 49. ſupr. de Decurion.* cultus diuinæ reuerentiæ: item via diuinæ cultionis, pro Clericatu. *ID.*

COMMENTARIVS.

Curialem Clericum factum ad Curiam reuocari iubet *hac leg.* Valentinianus Sen. vt & Conſtantinus M. *l. 3. & 6. ſupr.* & Valens *l. 19 ſupr.* In præteritum tamen certo tempore vt aliis conſtitutionibus concluſa hæc Clericorum ad Curiam reuocatio, veluti *d. l. 19. ſupr. l. 121. 123. 163. ſupr. de Decurionib.* ita & hac Valentiniani & quidem per Vrbem Romam & regiones ſuburbicarias. Scilicet ante ortum Imperii ſui, id eſt, ante V. Kalend. Mart. Ann. 364. & ſic ante Septennium Clericos factos a Curiis haberi immunes vult, poſt id tempus factos ad Curiam reuocari. Verum de hoc iam plenius ad *l. 49. & 59. ſupr. de Decurion.*

XXII. (a) Idem AAA. ad Paulinum (b) Præſidem Epyri (c) nouæ. (d)

Forma præcedentis conſulti † etiam circa Epiſcoporum Virginumque (e) perſonas, & (f) circa alias, (g) quarum ſtatuto præcedenti facta complexio eſt, valeat ac porrigatur. Dat. Kalend. Decembr. Treu. (h) Modeſto & Arintheo coss. [372.]

NOTÆ.

N O T Æ.

(a) Et hanc *legem* in *Codice Iuſtinianeo* omiſſam omiſit quoque Baronius. *GOTHOF.*

(b) Huic ſucceſſit mox Anno ſequente Zoſimus: vt docet *lex vnica ſupr. ne Præfectian.* Item *lex vnic. ſupr. de Stratoribus*, emendata eius ſubſcriptione. *ID.*

(c) *Epyrus* Valentiniano in Imperii diuiſione ceſſit, vt huius *legis* Inſcriptio cum Subſcriptione collata fidem facit: itemque *lex vnica ſupr. ne Præfectiani*: Et ſane Zoſimus teſtatur, *lib.* 4. *c.* 3. Valentiniano Illyricum & quidem totum ceſſiſſe. *ID.*

(d) Epyri duæ: de quo vide *Topogr.* Nouæ ſit quoque mentio in *Itiner Peuinger.* *ID.*

† Cuius? *legis* 20. *ſupr.* vt mox oſtendam. Hac interim voce prouidam hanc ſanctionem conſultamque dicere voluit: de quo ad *d. l.* 20. *ſupr.* *ID.*

(e) Deo ſcilicet dicatarum, de quibus vide *ſupr. tit. de raptu vel matrim. ſanctim.* & *l.* 4. 6. *ſupr. de Cenſu.* *ID.*

(f) *γρ.* vt *ID.*

(g) Puta Clericos & continentes. *d. l.* 20. *ID.*

(h) Forte *Trid.* id eſt, Tridenti. *ID.*

COMMENTARIVS.

TRAHITVR, ſeu extenditur anterior aliqua conſtitutio, ad Epiſcoporum & Virginum perſonas hac Valentiniani Senioris Conſtitutione: Virginum, inquam, Deo dicatarum & Sanctimonialium, de quibus alioquin fuit quoque *ſupr. tit.* 25. *lib.* 9. *de raptu vel matrim. ſanctim.* & *lex* 4. 6. *ſupr. de cenſu.*

Quænam autem illa præcedens conſtitutio eſt? Sane hac in re obſcura vel illud ſaltem ex *hac leg.* colligere licet, *ea lege* de Clericis & ſimilibus actum fuiſſe: Quandoquidem eius *legis* forma ad Epiſcopos & Virgines Deo dicatas trahitur: Et ſic proculdubio a minoribus vel æqualibus, ad maiores & æquales extenſio fit. Et ſane ita exiſtimo, intelligi hic *legem* 20. *ſupr.* in qua agitur, de Eccleſiaſticis & Continentibus. Et ſic de Eccleſiaſticis *ea leg.* conſtituta, ad Epiſcopos quoque *hac leg.* cum de eo alicubi dubitari cœpiſſet, porriguntur. Item, quæ de Continentibus viris ibi ſtatuta; ad Virgines pariter Continentes, *hac leg.* trahuntur. Fuerit itaque *huius legis* hæc ſententia; Etiam Epiſcopos, etiam Virgines Deo dicatas, nihil conſequi poſſe ex liberalitate mulierum, non magis quam cæteros Eccleſiaſticos aut Viros Continentes: de quo ad eam *leg.* 20.

Dices, *legem* 20. ad Epiſcopatum Vrbis Romæ pertinere, hanc vero ad Epyrum, & quidem nouam: quare hanc *legem* ad illam trahi non poſſe? p. 52.
Fateor, emiſſam illam ad Epiſcopum Vrbis Romæ; fateor, lectam in Eccleſiis Vrbis Romæ: Sed generalem eius prouidentiam fuiſſe ait, & ſic vbique eam ſeruari voluiſſe Valentinianum.

XXIII. (a) Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. Artemio, (b) Euridico, Appio, Geraſimo, (c) & ceteris Epiſcopis. (d)

QVI mos eſt (e) cauſarum ciuilium, (f) idem in negotiis Eccleſiaſticis obtinendi (g) ſunt: vt ſi qua (h) ſunt, ex quibuſdam diſſenſionibus, (i) leuibuſque delictis, ad religionis (k) obſeruantiam pertinentia, locis ſuis, & a ſuæ (l) Diœceſeos Synodis audiantur: Exceptis (m) quæ actio criminalis, ab Ordinariis (n) extraordinariiſque (o) Iudicibus, aut Inluſtribus (p) poteſtatibus audientia (q) conſtituit. (r) Dat. XVI. Kal. Iun. (s) Treu. Valente V. (t) & Valentiniano AA. COSS. [376.]

INTERPRETATIO. *Quoties ex qualibet re ad Religionem pertinente inter Clericos fuerit nata contentio, id ſpecialiter obſeruetur, vt conuocatis ab Epiſcopo diœceſanis* (v) *Presbyteris, quæ in contentionem venerint iudicio terminentur. Sane ſi quid opponitur criminale, ad notitiam Iudicis in ciuitate qua agitur deducatur, vt ipſius ſententia vindicetur, quod probatur criminaliter fuiſſe commiſſum.*

NOT Æ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Refert eam Baronius recte *Anno* 376. *num.* 6. Abeſt quoque ab Aniano Put. *GOTHOF.*

(b) *De Epiſcopis* iſtis mox *ID.* In MS. G. legitur, *Artemio Epiſcopo.* *RITTER.*

(c) *Geraſino* in veteri *huius Codicis* Chronologia, & in aliis MSS. imo & in Sichardin. *GOTHOF.*

(d) In Synodum aliquam proculdubio tum coactis: de quo mox. *ID.*

(e) Loco, *mos eſt*, reponat quis, *Mores ſunt*: & ſic mox, *iidem* pro *idem* legendum fuerit. Verum id mihi non placet. Alii reponunt infra *obtinendus eſt*: quomodo ſane nonnulli MSS. Anianei habent: Quod de ſuo etiam teſtatur Seldenus, *de Synedriis*, *cap.* 10. *p.* 144. Et ita quoque Baronius habet ad *Ann. D.* 376. Et id tamen ipſum duriuſculum. Forte reſcribendum *eidem*, &c. *obtinendi ius ſit.* *ID.*

(f) *Ciuiles* cauſæ hic ſunt laicorum cauſæ, & ſeculares. *ID.*

(g) *Obtinere*, eſt locum habere: vt in illo Concilii Nicæni *can. 6. pag. 325. 326. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω: vbi recte interpres, *Antiqui mores obtineant. ID.* MSS. Wurceburg. & Gothan. & Edit. Sichard. *obtinendus eſt. RITTER.*

(h) Pro *quæ*: Cæterum exſtat hæc ſententia, reciſis nonnullis in Pii *Epiſtol. 2. p. 98. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* GOTHOF.

(i) Male al. *damnandis ſenſibus. ID.*

(k) Diſciplinæ Eccleſiaſticæ. *ID.*

(l) MS. G. *A ſete Diœceſeos*, errore librarii. *RITTER.*

(m) Vox hæc non exceptionem a Regula proprie denotat; verum contrarium caſum: nam de *leuibus delictis* ſupra actum fuit, a quibus nunc *actio criminalis excipitur*, id eſt ſeparatur, diſtinguitur. *GOTHOF.*

(n) Puta Rectoribus Prouinciarum, Proconſulibus, Vicariis. *ID.*

(o) In eodem argumento vid. *l. vlt. infr. de Epiſcop. iudic.* Cæterum non agnoſcit hanc vocem *extraordinariisque*, MS. G. *ID.*

(p) Puta Præfectis Prætorio: de quo mox. *ID.*

(q) γρ. *audienda*, (vt *ſupr. audiantur*) quomodo MSS. exhibent, & quidem Seldenianus: Seldeno ipſo teſte *de Synedriis, lib. 1. cap. 10. p. 345. ID.*

(r) Senſus eſt; Ea excipienda eſſe, quæ actio Criminalis inſtituta efficit, vt ab Ordinariis & extraordinariis Iudicibus, vel Inluſtribus Poteſtatibus audienda ſint. *ID.*

(s) *Kal. Mart.* MS. G. *RITTER.*

(t) An potius, *Valente VI. & Valentiniano II. COSS.* Id eſt, Anno D. 378. *GOTHOF.* Nota numeralis abeſt a MS. W. G. & Edit. Sichard. *RITTER.*

(v) *Diœceſanis*, MS. W. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Foro Epiſcoporum & Clericorum, quemadmodum fuit iam *ſupra* Conſtantii Imp. Epiſtola, ſiue Conſtitutio, *l. 12. hoc tit.* erit Honorii *lex 41. infr. hoc tit.* & *l. 1. infr. de Relig.* Valentiniani Placidiæ filii *lex vlt. infr. hoc tit.* Ita hæc *lex* Gratiani eſt, quod oſtendit eius ſubſcriptio, Dat. Treveris. Atque ita in vniuerſum quinque hac de re *hoc Codice* extant Conſtitutiones genuinæ, (quibus addunt Alii duas, Conſtantini nimirum & Theodoſii nominibus propoſitas ſub *tit. de Epiſcopali iudicio*, vbi dicemus:) quibus videlicet definitur, an & quando Epiſcopi & Clerici coram Eccleſiaſticis, quando vero coram ſecularibus Iudibus accuſari, vel litigare poſſint. Quod quidem oſtendit, ſæpius hanc rem in Synodis & in Conſiſtoriis Principum agitatam. Nunc harum omnium *legum* ſententiam *hic* ſub vnum ſemel conſpectum proponemus: mox quænam huiusce *legis* ſententia ſit, aduerſus plurimorum interpretationes, eam quoque quæ *huic legi* ſubdita eſt, oſtendemus.

Vt hoc diſtincte fieri poſſit, Tria *Cauſarum* genera circa Clericos conſtituenda ſunt: Eccleſiaſticæ videlicet cauſæ, Pecuniariæ ſiue ciuiles, & Delictorum communium.

De Cauſis *Eccleſiaſticis*, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, apud Baſilium, id eſt, in quibus de Religione agitur, ſeu in cauſa Fidei, vt Valentinianus Sen. Imperatoris noſtri pater; in hac ipſa re, *lege ſua* dicebat, teſte Ambroſio *in princ. Epiſt. 32.* ſiu. *13. Ed. Paris. 1614. in f.* dubium nullum eſt, eas coram Epiſcopis & Synodis Diœceſeon audiri oportere, *hac leg.* & *l. 1. infr. de Religione*, & *d. l. vltim. infr. de Epiſc. iudic.* non vero δημοσίοις δικαστηρίοις, *in publicis iudiciis*, Eccleſiaſticos στηλιτεύεσθαι, *traducere*, de quo elegans etiam eſt locus ille, qui extat apud Ambroſium *epiſt. 32.* ſiu. *13. Ed. cit.* ad Valentinianum Iun. vbi & Valentiniani Senioris *legem*, ſeu *Reſcriptum* ſuper eo recitat, quod paulo poſt exhibebo. Eſt & Baſilii hoc ipſo tempore *epiſt. 385. in fin.* ſiu. *ep. 225. Edit. Benedictin.* Eſt Gregorii Nazianzeni *epiſt. ad Nectarium 227.* Item dubium nullum eſt, cauſas Eccleſiaſtici alicuius Ordinis (vt *eodem loco* Ambroſius) vt & delicta Eccleſiaſticorum proprie contra diſciplinam Eccleſiaſticam & Ordinem admiſſa, ibidem agitata; quæ Eccleſiaſtica ἐγκλήματα, ſeu ἁμαρτήματα, *delicta*, dicuntur *can. 6. Concilii Conſtantp. pag. 811. 812. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & *Nouella Iuſt. 83. cap. 1.* vid. & *leg. 29. Cod. Iuſt. de Epiſcop. aud.* quæ ſcilicet pœnis Canonicis, atque in his *Exauctoratione*, (de qua eſt *l. 41. infr.* & *l. 20. ſupr. quorum appell.*) communionis priuatione exercentur. Atque hoc eſt illud omne, quod Ambroſius, Va- p. 53. lentinianum Sen. *legibus* ſanxiſſe ſcribit; ſcribens ad eius Filium Valentinianum Iun. *Auguſta*, inquit, *memoria Pater tuus, non ſolum ſermone reſpondit, ſed etiam Legibus ſuis ſanxit, in cauſa Fidei, vel Eccleſiaſtici Ordinis alicuius, eum iudicare debere, qui nec munere impar ſit, nec iure diſſimilis, (hæc enim verba reſcripti ſunt) hoc eſt, Sacerdotes de Sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam ſi alias quoque argueretur Epiſcopus, & MORVM eſſet examinanda cauſa, ETIAM HANC voluit ad Epiſcopale iudicium pertinere*: Et mox; *Quando audiſti, Clementiſſime Imperator, in cauſa Fidei Laicos de Epiſcopo iudicaſſe? Ita ergo quadam adulatione curuamur, vt Sacerdotalis Iuris ſimus immemores, & quod Deus donauit mihi, hoc ipſe aliis putem eſſe credendum?* &c. Et mox: *At certe, ſi vel ſcripturarum ſeriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis eſt qui abnuat in cauſa Fidei, in cauſa inquam Fidei Epiſcopos ſolere de Imperatoribus Chriſtianis, non Imperatores de Epiſcopis iudicare*, &c. Hactenus Ambroſius. Atque hæc tum de cauſis Fidei, vel Eccleſiaſtici alicuius Ordinis, tum de delictis Eccleſiaſticis.

Secundo, de Cauſis *Pecuniariis* Eccleſiaſticorum nunc videndum eſt. Pecuniariæ igitur, ſeu ciuiles Eccleſiaſticorum cauſæ coram iudicibus ſecularibus inſtruebantur, non minus quam priuatorum ſeu laicorum: & hactenus Conſtantini Magni priuilegio, quod memorat Sozomenus *lib. 1. cap. 9.* cautum fuit, vt conſenſu vtriusque partis, Epiſcopus inter priuatos de rebus pecuniariis cognoſcere poſſet, ſic vt Epiſcopus more Arbitri ſponte reſidentis, in Ciuili dumtaxat negotio iudicaret: & ſic ſub tribus limitationibus id conſtitutum,

ſtitutum; non vero iure ſuo id ſibi Eccleſiaſtici vindicare potuerunt, & hanc Laicis neceſſitatem iniungere. Idque ipſum etiam cauetur *l. 7. & 8. Cod. Inſt. de Epiſcop. aud.* & *Nouell. Valentiniani 12. in princ. de Epiſcop. iud.* quam quidem *legem 7.* Tribonianus deformaſſe videtur ex *l. 10. ſupr. de Iuriſdictione*, niſi potius vtraque *lex* eiuſdem Conſtitutionis partes ſint. Ex *d. l. 10.* interim liquet, hoc idem priuilegium tributum Iudæis, vt videlicet & ipſi in ciuili duntaxat negotio, ex conſenſu, ad ſimilitudinem Arbitrorum, apud Patriarchas ſuos litigare poſſent. At, quod *l. 1. de Epiſcopali Iud.* ſub Conſtantino M. cauetur, vt id fieri poſſet, etſi altera pars refragaretur, id falſum eſſe ad *eam leg.* oſtendam.

Tertio ſequuntur tandem *Eccleſiaſticorum Delicta*, quæ *communia* recte dicere poſſis, ea videlicet, quæ publicis *legibus* & Iure communi vindicantur, *πολιτικὰ ἐγκλήματα d. Nouell. Iuſt. 83.* quæ ad vſum publici Iuris pertinent, vt loquitur *lex 1. infr. de Religion.* quæ Rempubl. lædunt. Nam vt militum alia delicta *propria* ſunt, quæ militarem diſciplinam atterunt, alia *communia*, quæ publicam diſciplinam (& ſic eorum perſecutio aut propria, aut communis eſt; *l. 2. & 6. D. de re milit.*) ita pariter Eccleſiaſticorum admiſſa, ſiue delicta, aut *propria* ſunt, id eſt, quæ illi vt Eccleſiaſtici admittunt aduerſus Eccleſiaſticam diſciplinam, (qua cauſa, & eorum perſecutionem propriam eſſe, id eſt, a Iudicibus Eccleſiaſticis vindicatam oſtendimus: Alia vero *communia ſunt*, quæ non iam vt Eccleſiaſtici, ſed vt Ciuium numero, atque in Republ. conſtituti, admittunt: nam, vt recte quoque Cardinalis Bellarminus *lib. 1. de Clericis, cap. 28. Clerici præterquam quod Clerici ſunt, ſunt etiam ciues & partes Reipubl. politicæ.* Et vero hæc delicta regulariter ab ordinatis, extraordinariisque iudicibus ſecularibus, vel Illuſtribus audiebantur, vindicabantur: ſeu ad ordinarios Cognitores pertinebant, legibusque audire oportebat: quæ ſententia eſt Gratiani *hac leg.* & Honorii *l. 1. infr. de Religion.* Eademque eſt ſententia *leg. 3. de Epiſcop. Iud. Continua*, inquit, *lege ſancimus, nomen Epiſcoporum, vel eorum, qui Eccleſiæ neceſſitatibus ſeruiunt, ne ad iudicia ſiue Ordinariorum, ſiue extraordinariorum iudicum pertrahatur. Habent illi Iudices ſuos, nec quicquam his publicis ſit commune cum legibus. QVANTVM AD CAVSAS TAMEN ECCLESIASTICAS pertinet, quas decet Epiſcopali auctoritate decidi. Quibuſcunque igitur mota fuerit quæſtio, quæ ad CHRISTIANAM PERTINENT SANCTITATEM, eos decebit ſub eo Iudice litigare, qui Præſul eſt in ſuis partibus omnium Sacerdotum, id eſt, per Ægypti Diœceſin, Optate Kariſſime ac iucundiſſime. Quare laudabilis auctoritas tua arbitrio temperato quicquid NEGOTIORVM ALIVNDE inciderit, terminabit, habituro Pontificium SACRÆ DISCEPTATIONIS Timotheo Epiſcopo.* Vides cauſas tantum Eccleſiaſticas, ad Chriſtianam ſanctitatem pertinentes, ſacras diſceptationes, Epiſcopali auctoritate decidi. At, quicquid negotiorum aliunde incidit, id eſt alias cauſas quaſcunque, Iudicum ciuilium arbitrio terminari iuberi. Ac proinde emendandus Gratianus, qui canonizata illius *legis* parte, *canone 5. Cauſ. 11. Quæſt. 1.* hanc diſtinctionem ſuſtulit, omiſſis illis, *quantum ad cauſas Eccleſiaſticas tamen pertinet:* & reliquis ſequentibus.

Sed & illud obſeruandum, dictam *l. 1. infr. de Religione:* adeo præciſam videri, vt Priuilegium iſtud Conſtantinianeum, de cauſis tantum pecuniariis ſeu ciuilibus ad Iudices Eccleſiaſticos trahendis, abroget, omnibus videlicet cauſis ſeu negotiis aliunde, præterquam de Religione, incidentibus, ad Ordinarios Iudices remiſſis, verbis plane peremtoriis. Accedit & Valentiniani *Nouell. 12. de Epiſc. Iud.* in qua Valentinianus, ſublaturus querelas ſeu cauſationes plurimorum, quæ tum erant de Epiſcopali iudicio, non tantum in cauſis ciuilibus (id eſt pecuniariis) Epiſcopos iudicium ſibi vindicare vetat, niſi vtraque parte conſentiente, & præcedente vinculo Compromiſſi, verum etiam confirmata verbis expreſſis Honorii conſtitutione *d. l. 1. infr. de Religione*, etiam quoad Epiſcopos reos publicis legibus & iure communi, id eſt, in publico iudicio reſpondere iubet, niſi forte priuato delicto læſus ab Eccleſiaſtico, iudicium Eccleſiaſticum eligere maluerit. Verba *Nouell.* hæc ſunt: *Quoniam conſtat, Epiſcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis cauſis ſecundum Arcadii & Honorii diualia conſtituta, quæ Theodoſianum Corpus oſtendit, præter Religionem poſſe cognoſcere, ſi ambo eiuſdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant publicis legibus & IVRE COMMVNI. Sin vero petitor Laicus, ſeu in ciuili, ſeu criminali cauſa, cuiuslibet loci Clericum aduerſarium ſuum, ſi id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio reſpondere compellat: Quam formam etiam circa Epiſcoporum perſonam obſeruari oportere cenſemus: Vt ſi in huiuſcemodi Ordinis homines actionem peruaſionis & atrocium iniuriarum dirigi neceſſe fuerit, per Procuratorem ſolemniter ordinatum, apud Iudicem publicum inter leges & iura confligant.* Et mox: *In reliquis negotiis criminalibus iuxta legum ordinem per ſe iudicium ſubire coguntur.* Itaque & publica delicta atrociaque crimina Eccleſiaſticorum neceſſario apud ordinarios Iudices agitata, pariter vt ciuiles cauſæ, vt & priuata eorum delicta, niſi aduerſario conſentiente. p. 54. Idque IVS COMMVNE fuit, & vero notandum ita vocari *d. Nouella.* Et licet Baronius obſeruet, Valentiniano, poſt latum hoc impium Edictum nulla proſpera ceſſiſſe, ſed aduerſa, cunctaque in deterius eſſe prolapſa atque penitus labefactata, ipſumque demum miſerando interitu periiſſe, id tamen refutat Milletotus *de delicto communi & caſu priuilegiato, pag. 129. 130.* qui idem recte oſtendit *Leonis* Epiſtolam *94. huic legi* contrariam, non eſſe Leonis PP. ſed Leonis Archiepiſcopi tertiæ prouinciæ Narbonenſis. Quanquam non dubito, quin Epiſcopi & hæc ſibi quoque vindicare niterentur; qui & Martini Turon. Epiſcopi, & Seueri *lib. 2. hiſtor. ſacræ*, ſenſus fuit, illis potiſſimum quæ extant *cap. 49. 50.* Baſilius quoque hoc ipſo tempore, *epiſt. ad Commentarienſem 427.* ſiu. 286. *Edit. Benedictin.* perpetrata in Eccleſiis, veluti furta ibi admiſſa, ad Eccleſiaſticam cognitionem reuocabat, qui ſcilicet pauperum veſtimenta furati fuerant, *γνωρίζων ὅτι τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἁμαρτανόμενα, ὑφ᾽ ἡμῖν προσήκει τῆς πρεπούσης τυγχάνειν διορθώσεως, δικαστὰς δὲ περὶ τούτων μὴ παρενοχλεῖσθαι: faciens te certiorem, quæ in Eccleſiis peccantur, ea a nobis, vt par eſt emendari debere, nec de his rebus eſſe iudices interpellandos.*

Hæc fuit huius æui conſtitutionumque Imperatoriarum hac parte diſciplina; Quamquam & *Morum Eccleſiaſticorum examen* ad Epiſcopale iudicium pertinere voluit Valentinianus Sen. vt ex Ambroſio iam docuimus. Idque oſtendit alter quoque eiuſdem Ambroſii locus *epiſt. 24.* ſiu. 49. *Edit. Par. ad Marcellum. Aiebant præterea neſcio quæ geſta indecore, & pro ſuo quiſque ſtudio iactabat, quæ Epiſcopo potius Iudice, quam Præfecto examinari oporteret. His confuſus ſimulque admonitus Apoſtolicæ præceptionis* &c. *recepi cognitionem, ita tamen, vt compoſitionis eſſem Arbiter.* Quinimo & hac quoque Conſtitutione Gratianus: puta, vt ſi delicta Eccleſiaſtico-

corum leuia ſint, & ex quibusdam diſſenſionibus, circa Religionem exorta, de re ad Religionem pertinente, inquit interpres, atque in negotia Eccleſiaſtica incidant, tum de huiusmodi delictis Epiſcopi quoque Iudices eſſe poſſint: Idque ſcilicet Exemplo cauſarum ciuilium. Nam vt Iudex ſecularis de incidente quæſtione cognoſcere poteſt, de qua alioquin principaliter cognoſcere non poteſt, (*l. 3. Cod. Iuſt. de Iudic. l. 1. Cod. ead. de Ord. Iudicior. l. 11. Cod. eod. ad Leg. Corn. de falſ.*) isque mos in cauſis ciuilibus obtinet: ita pariter incidentem de leui delicto in negotium Eccleſiaſticum quæſtionem ab Eccleſiaſticis Iudicibus audiri voluit Gratianus: Eundemque adeo morem & hic obtinere vult: vbi *obtinendi* vox propria; vt in illo Niceni, *τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, antiqui mores* Obtinaant, vt recte interpres. Et hæc quidem genuina eſt *huiusce legis* ſententia *in principio*. Largiter vero falluntur, qui cenſent *hac lege* id conſtitui, vt *cauſa ciuiles* ſeu pecuniariæ Eccleſiaſticorum coram Eccleſiaſticis Iudicibus tractentur. Aperte quippe *hac leg.* argumentum ducitur *a more cauſarum ciuilium*, ſeu qui in cauſis ciuilibus vſurpatur, ad negotia Eccleſiaſtica: moxque diſcrimen ſtatuitur inter leuiora delicta, & actiones criminales; vt videlicet illæ coram Eccleſiaſticis Iudicibus audiri poſſint, hæc non item. *Ciuiles* itaque *cauſa initio huius leg.* non ſunt cauſæ ciuiles ſeu pecuniariæ Eccleſiaſticorum, ſed ſunt cauſæ ciuiles promiſcuæ omnes, quæ coram Iudicibus ciuilibus agitantur, a quibus argumentum hic ducitur. Sic liquet, cauſas ciuiles & actiones criminales Eccleſiaſticorum coram ordinariis & ciuilibus Iudicibus regulariter agitatas, eaque forma Iuris huius fuit.

Facilis itaque nunc reſponſio eſt ad *tres leges, hoc Codice* in ſpeciem contrarias; etſi ad eas in vniuerſum & in anteceſſum id generaliter recte reſponderi poſſit, ea quandoque tempora incidere, vt Iudicibus ſecularibus erepta cognitio Eccleſiaſticis recte tribuatur.

Primum igitur, quod *Conſtantio* aliquando viſum fuit, circa *Epiſcoporum* nominatim, non & aliorum Clericorum accuſationes, ne in Iudiciis videlicet illæ fierent, ſed apud alios Epiſcopos explorarentur, *l. 12. ſupr. hoc tit.* id Epiſcopis tantum tributum, non aliis Eccleſiaſticis, quorum reſpectu Ius Commvne relictum eſt: & ſic confirmata eo ipſo Regula in caſibus non exceptis: & ad perpetuam Iuris formam non pertinet, imo extraordinarium prorſus, momentaneum, temporarium, vt eius legis verba etiam euincunt, atque ex illorum temporum ratione ibidem euicimus.

Secundo, quod *Honorio* viſum fuit, Anno 412. *l. 41. ſupr. hoc tit.* vt Clerici Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, aliiue, nonniſi apud Epiſcopos accuſari poſſent; id non niſi de Eccleſiaſticis, vel etiam de leuibus delictis intelligendum eſt, pariter vt *hac lex noſtra*, vt *ibi* oſtendemus: & quidem ſub hac adhuc limitatione, vt videlicet huiusmodi duntaxat cauſas Epiſcopi audiant actis ſub teſtificatione multorum. Quod ipſum eſt, quod *hac leg.* exigitur, vt leuia delicta Eccleſiaſticorum locis ſuis, id eſt, ab Epiſcopis locorum, & a ſuæ Diœceſeos Synodis audiantur. Tunc etiam *lex 1. ſupr. de Relig.* ſatis aperte oſtendit, quæ nempe Honorio mens hac parte fuerit: vt & eiusdem *lex 8. Cod. Iuſt. de Epiſcop. aud.* Denique ſequentes Principum conſtitutiones aperte actiones criminales contra Eccleſiaſticos ad Iudices ſeculares & ordinarios remiſerunt.

Poſtremo; Neque alia etiam videri poſſit Conſtitutionis *Valentiniani Tertii* ſententia in *l. vlt. ſupr. hoc tit.* vbi Clericos, quos Ioannes Tyrannus Indiscretim ad ſeculares Iudices deduci debere edixerat, Epiſcopali audientiæ reſeruari iubet, hac addita ratione, *quod fas non ſit, vt diuini muneris Miniſtri temporalium poteſtatum ſubdantur arbitrio.* Audis Indiscretim, *ἀκρίτως*. Nempe Ioannes Tyrannus nullo diſcrimine cauſarum Eccleſiaſticarum, & Ciuilium ac Criminalium, Clericos ad ſeculares Iudices deduci voluerat: Valentinianus itaque diſcrimen cauſarum rurſus inſtaurauerit, vetueritque, ne diuini muneris Miniſtri (qua Miniſtri videlicet; quod neceſſario ſupplendum, ne alioquin hæc noua Theologia ſit, eique obſtet illud: *Omnis anima Poteſtatibus ſubdita eſto:*) quid admittentes, temporalium Poteſtatum arbitrio ſubderentur. Ac vt maxime *lex* illa generalis foret, temporaria tamen tantum fuerit, eaque de earum conſtitutionum numero, quas pronior Placidiæ in Clericos animus elicuit. Aduerſus quam pugnant tot anteriorum Principum, & deinceps inſecutorum Conſtitutiones. Verum plenius de hoc ad *eam leg.* Clericis ſane Eccleſiæ Romanæ *longæ conſuetudinis inſtituto* id datum, vt prius apud Epiſcopum Rom. conueniri deberent: deinde ſi Epiſcopus actorem contemneret, ad ſæcularia Iudicia iri poſſet: quod priuilegium centum quinquaginta ferme poſt annis ab Athalarico R. confirmatum apud Caſſiodorum VIII. *Var. 24.*

Atque hæc ſufficiant, ad mentem Conſtitutionum *hoc Codice* comprehenſarum. Ea hiſtoria quippe Eccleſiaſtica, ex Canonibus Conciliorum, ex poſteriorum Imperatorum Conſtitutionibus, denique ex omnium temporum obſeruantia, argumenta in præſens nunc omittimus, inſtituti noſtri memores, neue Interpretationis modum egrediamur. Adde, quod hanc meſſem ſui iuris ſeciep. 55. ſolidiſſimo ſcripto V. CL. Milletotus, aureoque libello, *de Delicto communi & caſu priuilegiato*: quo lubens remitto Lectorem: Quanquam *p. 127.* huius *leg.* ſententiam minus aſſecutus eſt: cum putauit, hanc *legem* mutatam *l. 3. de Epiſcopali Iudicio*: in eo quod cognitio negotiorum Eccleſiaſticorum Epiſcopis *ea leg.* tribuatur, quæ *hac leg.* tribuitur Synodis. De cuius *leg.* ſententia *ibi* dicemus, oſtendemusque ſimul eam ſubdititiam eſſe. Tandem ad huius, imo harum de foro Clericorum omnium legum tractatum quoque pertinet, quod Syneſius *epiſt. 67. p. 215. Edit. Petau. in fol.* queritur: *ἱερεῖς ἱερέας παρανόμων διώκουσι, εἰ μὴ ἐπὶ ψεύδεσιν, ὅπως λέγω: πάντως δὲ μετ' ἐπιβουλῆς τῆς προαιρέσεως. οὐ γὰρ ἵνα λάβωσι δίκας, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄρχουσι τῶν στρατευμάτων ἄδικα κέρδη μνηστεύσωσιν: ſacerdotes a Sacerdotibus maleficiorum arceſſuntur, falſone, nondum dico, omnino tamen malo & fraudulento animo. Non enim perſequendarum pœnarum gratia, ſed vt militaribus præfectis iniuſta lucra concilient.* Id quod a Theophilo Epiſcopo Alexandrino prohiberi petitur ad euitandam infamiam & dedecus Sacerdotum.

Ex his certe quæ diximus patet, Baronium humani aliquid paſſum, cum ſcribit, *Epiſcopos* Siviſse, id eſt, permiſiſſe (ſcilicet tanquam de iure ſuo aliquid remittentes) *grauiora crimina per ſeculares Iudices exerceri.* Cui vel hæc *lex* apertiſſime refragatur: in qua tantum abeſt, tale quid indicetur, vt contra leuiorum delictorum cognitionem, de ſummo iure aliquid remittens Gratianus Imp. in fauorem Eccleſiaſticorum, Iudicibus ſecularibus alioquin competentem, detrahere ſe oſtendat. Quid vero paulo poſt *hanc leg.* a Maximo Tyranno, ſeu Treuerico Imp. poſt Gratiani cædem in Priſcillianiſtas actitatum, & quomodo in eos gladio exilioque animaduerti iuſſerit, vide apud Sulpitium Seuerum *lib. 2. ſacr. hiſtor. c. 50.*

Illud

Illud interim *hac lega* obſeruetur, quod dicitur, *locis ſuis & a ſua Diœceſeos Synodis audiantur*, quod interpres ad *hanc leg.* non cepit. Nempe his verbis indicatur duplex gradus audientiæ ſeu cognitionis Eccleſiaſticæ: ſcilicet negotia Eccleſiaſtica primum *locis ſuis* audiebantur, id eſt, apud ciuitatis Epiſcopum, τὰς οἰκείους Ἐπισκόπους: dein in Synodo totius prouinciæ, ſeu apud Metropolitanum & Primatem eum omnibus prouinciæ Epiſcopis, quod & ipſum *plenarium Concilium dicitur*, *can. 19. Cod. African. pag. 857. Tom. I. Concil. Harduin.* & *pag. 341. Tom. I. Biblioth. Iur. Canon. veter Hen. Iuſtelli*: τελεία σύνοδος, *can. 95. 96. Cod. Canon. Eccleſ. vniuerſ.* ſiu. *can. 16. & 17. Concil. Antiochen. pag. 47. Tom. I. Bibl. Can. Hen. Inſt.* (hæc enim duo Locorvm ſuorum appellatione hic intelligenda ſunt: de quo plene ad *l. 12. ſupr. de Pœnis*;) tandem in Synodo totius Diœceſeos: vt docet quoque *Can. 6. Concilii Conſtp. pag. 811. 812. Tom. I. Concil.* & *canon. 9. Concilii Chalcedonenſis, pag. 605. 606. Tom. II. Concil. Synodus Diœceſeos*, eſt Synodus Epiſcoporum e multis prouinciis ſub vno Patriarcha ferme vel Primate ſeu Exarcho conſtitutorum, coacta. Sic in Actis *Concilii Epheſini pag. 1283. 1284. Tom. I. Concil.* ἡ συνελθοῦσα Σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, *Synodus, quæ conuenit apud Alexandriam ex Ægyptiaca diœceſi*. Cuius generis quoque fuiſſe Aquileienſe Concilium, cui Ambroſius Mediolanenſis præfuit, ex epiſtola Imp. Theodoſii & Valentiniani liquet, qua iubet Epiſcopos *ex Diœceſi* (Italiæ) in Aquileienſium ciuitatem ad Concilium conuenire. Hæ Synodi quoque μείζονες dictæ *can. 12. Concilii Antioch.* ſeu *Cod. vniu. Eccl. 91. pag. 46. Tom. I. Biblioth. Iur. Can. Hen. Iuſtelli*: δεῖν ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον τρέπεσθαι, *oportet ad maiorem Synodum conuerti*: & *dicta can. 6.* ſeu *169. Cod. can. vniuerſ. Eccleſ. pag. 57. Bibl. Iur. Canon.* αὐτοὺς προσιέναι μείζονι συνόδῳ τῶν τῆς διοικήσεως ἐπισκόπων ἐκείνης, *accedere illos ad maiorem Synodum Epiſcoporum illius diœceſeos. Conueniens Sacerdotalis ſanctumque iudicium* vocatur *l. 45. infr.* Dicta hæc *Concilia* Vniuerſalia *Can. 19. 77. 95. 107. 128. Cod. Afric. pag. 875. 906. 919. 926. Tom. I. Concil. Harduin. can. 20. Concil. Matiſc. 2. pag. 465. Tom. III. Concil.* & paſſim in *Conciliis Hiſpanicis*, quorum plena erat auctoritas & αὐθεντία, vt ait *Canon. 18. Cod. African. pag. 873 874. Tom. I. Concil.* Qualia ſunt Africana ſeu Carthaginenſia, Gallicana, Hiſpanica, Britannica & ſimilia. Patrum Africanorum ad Cœleſtinum epiſtola *pag. 952. Tom. I. Concil. Harduin. Prudentiſſime enim, iuſtiſſimeque prouiderunt, quæcunque negotia in ſuis locis, vbi orta ſunt, finienda*, &c. Non itaque vltra diœceſim, de quo vide *Codices Canonum* paſſim. Hinc liquet de errore Interpretis *huius legis*, qui Synodos Diœceſeos interpretatur, cum ab Epiſcopo diœceſani Presbyteri conuocantur: ignorata vocis *diœceſeos* ſignificatione. Hinc quoque iam patet, quantopere erret Marca, *lib. 3. de concordia Sacerdotii & Imperii, cap. 1. p. 378.* cum ait, *hac leg.* primos omnium Valentem, Gratianum & Valentinianum Imperatores, Epiſcopis vnius diœceſeos conceſſiſſe, ad exemplum Iudicum & Honoratorum, vt non ſolum in ſingularum Prouinciarum Synodis, ſed etiam generali totius diœceſeos Synodo in vnum coire iure ordinario ſiue mandato ſpeciali poſſent. Imo enim Imp. Gratianus *hac l.* de Synodis diœceſeos agit tanquam iam vſitatis, quasque iungit Locis svis, id eſt, Prouincialibus Synodis: tantum audientiam earum, qua amplificat, qua reſtringit. Et ſane, quod negare tamen audet, ante *hanc leg.* Synodi diœceſeon habitæ ſunt, & quidem non extraordinario Principum Imperio, verum tote ordinatio. Quæ quidem *Synodi maiores* dictæ; vt docet iam triginta quinque ante *hanc leg.* annis, *dict. Canon. 12. Antiocheni*, Anno D. 341. & oſtendunt tot Synodi diœceſeon ante *hanc leg.* habitæ. Sicut & deinceps frequenter vſitatæ: vid. *dict. Canon. 6. Concil. CSP.* Anno D. 381. eodemque pertinet *lex 45. in fin. infr.* vid. de his plene Iuſtellum *ad Codicem Africanum, p. 423. ſeq. Bibl. Iur. Canon. veter. Edit. Pariſ. 1661. in f.* vt hæ Synodi *Plenaria* quoque dictæ, ita magna earundem auctoritas fuit, ſeu αὐθεντία, *dict. can. 18. Cod. Africano*: adeo vt ab illis ne Epiſcopis quidem prouocare liceret. Huiusmodi denique fuerunt Gallicanæ, Hiſpanicæ, Britannicæ Synodi, per Galliarum, Hiſpaniarum, & Britanniarum diœceſes. Et hæc de Synodis diœceſeon, deque cauſis ad earum cognitionem & audientiam pertinentibus.

Quod *Criminales* vero cauſas attinet Eccleſiaſticarum perſonarum, eas Gratianus *hac lege* audiri iubet *ab ordinariis extraordinariisque Iudicibus aut Illuſtribus Poteſtatibus*: vbi *Ordinarii Iudices* ſunt non Iudices ciuitatum, vt Interpres male, verum Rectores Prouinciarum & Proconſules & Vicarii. *Extraordinarii*, quibus Imperator cognitionem extra ordinem mandabat: veluti ſi Princeps ereptam Præfecto Prætorio cognitionem ad Vicarium transferret: vt factum hoc tempore ab hoc ipſo Imp. Gratiano in cauſa Priſcillianiſtarum, teſte Sulpitio Seuero, *lib. 2. ſacra hiſtoria cap. 49. Illuſtres vero Poteſtates* ſunt, Præfecti Prætorio: de quibus agit in ea ipſa re idem Seuerus, ac nominatim de Gregorio Præfecto Prætorio Galliarum ſub eodem Gratiano: mox & de Enodio ſub Maximo Tyranno. Verum de his appellationibus plene in *Gloſſario*.

Nunc ad hiſtoriam *huius leg.* deſcendendum eſt, & quinam illi ſint Epiſcopi quatuor, cæterique ad quos hæc Gratiani *lex* data eſt. Illud igitur primo certum, per Gratiani Imperium, & ſic per Occidentem fuiſſe hos Epiſcopos, vt docet ſubſcriptio huius legis, *Dat. TREVERIS*. Secundo, procul dubio Epiſcopi hi in Synodum diœceſeos alicubi collecti tum coierant: quandoquidem *hac lex* ad tot ſimul Epiſcopos data eſt, præcipuis etiam tantum nomine expreſſis; & in his primo omnium *Artemio*, cæteris generali voce comprehenſis, ita, *& cæteris Epiſcopis*. Et vero de his Diœceſeon Synodis *hac ipſa leg.* agitur. Ex his iam ſequitur, p. 56. habitam eam Synodum ſub Gratiano Imp. in Occidente: vbi, quod modo dixi, *data hac lex* ab eo *Treueris*. Neque obſtant Græca ferme Epiſcoporum nomina, Ἀρτέμιος, Εὐρίδικος, Γεράσιμος: eiusmodi quippe nomina paſſim in Occidente percrebuerunt. Tertio ex *hac* quoque *leg.* colligere licet, in ea Synodo actum de Eccleſiaſticorum quorundam delictis & criminibus, quæ etiam Epiſcopali audientiæ reſeruari quidam volebant: ſed contra Gratianus Imp. qui ad ſæculares Iudices ea remitti iubet. His omnibus in vnum coniunctis, videatur pertinere hæc conſtitutio ad Priſcillianiſtas, & Epiſcopos eius ſectæ: cuiusmodi fuit Inſtantius, Saluianus, Priſcillianus ipſe, Helpidius, Hyginus: ac proinde ad eorum cauſas. Eorum ſcilicet hoc tempore per Hiſpanias flagitia, criminaque atrocia, etiam artium magicarum, deprehenſa fuere: Multaque adeo primum inter Catholicos & Priſcillianiſtas, dignaque memoratu certamina extitere per hoc tempus, quo *hac lex* lata eſt. Poſt *hanc leg.* deinde Synodus apud Cæſarauguſtam congregata, de qua dicam ad *l. 35. infr.* quæ habita fuit Anno D. 380. cuique tum etiam Aquitani Epiſcopi interfuere: vbi in abſentes lata ſententia, damnatique Inſtantius, Saluianus, Helpidius, & Priſcillianus: decretumque, ſi quis damnatos in com-

COMMENTARIVS.

IMMVNITATE perſonalium munerum Clericos frui iubet Gratianus Imp. *hac leg.* non modo *qui primi ſunt*, id eſt, Superioris Ordinis, verum inferioris quoque, atque infimi *loci:* id eſt, non modo Epiſcopos, ſed & Presbyteros & Diaconos; non modo Presbyteros & Diaconos, in Sacris conſtitutos, verum & in minoribus conſtitutos, Subdiaconos, Lectores, & Exorciſtas; non modo hos ſed & Oſtiarios exteroſque, perinde vt qui primi Ordinis ſunt. Nempe *Clericorum* plures gradus & Ordines fuerunt: *βαθμοὶ, τάγματα, loca*, vt vocantur *l. 41. infr. hoc tit. l. 10. ſupr. de fide teſtium:* *ἀκολουθία* Gregorio Nazianzeno *Orat. 19. in laudem Patris pag. 296. Tom. I. Oper. Ed. Paris. & Lipſ.* Alii *primi* fuere, vt hæc quoque lex fidem facit, & *l. 13. infr. de Iudæis*, eorum tres Ordines, Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, & hi omnes in Sacerdotio conſtituti, *ἱερωμένοι*, cæteri ſequentes, non in Sacerdotio conſtituti, de quo iam dictum *l. 7. ſupr.* quæ *huic* noſtræ concordat. Pari tamen igitur omnes immunitate *h. l.* frui iubentur. Quamquam in aliis quamplurimis priuilegiis ſecernantur, neque hac parte pari paſſu ſemper ambulauerint, vt oſtendit *d. l. 13. infr. de Iudæis. & Nou. Valentiniani 12. de Epiſcop. Iud.* & *l. 169. & 172. ſupr. de Decurionibus.* Eſt autem *hac lex* de Immunitate a perſonalibus muneribus. Non recte igitur ad *hanc leg.* agunt Interpretes de exemtione a Gabellis exactoribus & tributis.

De *Exorciſtis* tantum, quorum *duobus locis, hoc Codice* mentio fit (puta *hac lege*, & Theodoſii M. *l. 121. ſupr. de Decurionib.*) hic videndum ſemel eſt. *Exorciſmi*, & *Exorcizandi* vſus naſcente Eccleſia fuit Dæmoniorum eiiciendorum poteſtas. Mox translatus vſus ad Baptiſmum & Catechumenos, credito ſemel, malum ſpiritum hominem naſcentem inhabitare, qui Baptiſmo excludi deberet. Itaque Exorciſmi & Exorciſtarum geminus iam vſus fuit extra domum Miraculi; Catechumenos videlicet inſtituere & Baptiſmo interuenire, Spiritus immundo depellendo. De his Exorciſtis eſt ſub Conſtantio *Canon. 10. Antiochenus* Anno Domini 341. *pag. 597. 598. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ſub Valente *Canon. 24. & 26. Laodicenus*, Anno Domini 372. *pag. 785. 786. Tom. eod. Concil.* De hoc Exorciſmo eſt etiam ſub Valentiniano Sen. circa Annum Domini 374. Optati locus *lib. 4. cap. 6.* triennio ferme ante quam *hac lex* lata eſt, ſcribentis, qui locus ad poſterius illud munus pertinet. Prioris reſpectu, Exorciſtæ nihil aliud quam Catechumenorum Magiſtri erant. Scholiaſtes Græcus Harmenopuli *in epitome Canonum ſect. 1. tit. 9.* Ἐξορκιςὰς, Κατηχητὰς interpretatur. Et Balſamon *in can. 26. Laodicen. pag. 464. Tom. I. Pandect. Canon. Guilielm. Beueregii.* Ἐξορκίζειν, inquit, *τυτέςι κατηχεῖν ἀπίςυς, exorcizare, hoc eſt catechizare infideles.* In hac conſtitutione, medii inter Subdiaconos & Lectores ponuntur, cum tamen Theodoſii Magni *d. l. 121. ſupr. de Decurionib.* Diaconis proximi collocentur, & inter ſuperioris meriti Clericos numerentur: Quorum numero Subdiaconi & Lectores non fuere verum inferioris; vt docet *lex 163. ſupr. de Decurionib.* Poſt Theodoſii M. tempora nullam eorum mentionem reperio *hoc Codice*: ac nominatim iam nullam ſub Arcadio: cum tamen in *d. l. 163.* omnia ferme Clericorum munia exprimat, etiam eos, quibus Clericorum priuilegia non debentur.

De MVNERE, *ſeu Officio Epiſcoporum in prædicando Verbo Dei.*

XXV. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. (b)

QVI (c) diuinæ legis ſanctitatem, aut neſciendo confundunt, (d) aut negligendo violant, & offendunt, ſacrilegium committunt. Dat. III. Kalend. Mart. Theſſal. Gratiano A. V. & Theod. A. I. COSS. [380.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. de crim. ſacril.* quo titulo eam male poſitam mox oſtendam. Potuit & *hac lex* referri ſub *tit. de fide Cathol.* cuius etiam *tituli* lex 2 (lex inquam *cunctos populos*,) huic noſtræ iungenda eſt. Inſeruit eam quoque Annalibus ſuis Baronius *Anno* 380. *n.* 3. GOTHOF.

(b) *Edictum ad Pop. Vrbis Conſtantinop.* hanc Inſcriptionem præfert *d. l.* 2. Atenim *d. lex 1. Cod. Iuſt. de crim. ſacril.* huncce tit. præfert: *Eutropio Præfect. Prætor.* Nempe idem Edictum *ἐγκύκλιον*, & populo Vrbis Conſtantinopolitanæ propoſitum, & aliis populis proponendum, emiſſum eſt ad Eutropium Præfectum. Prætorio. *ID.*

(c) Epiſcopi ſcilicet diuinæ legi præſidentes *ID.*

(d) *Omittunt: ita Cod. Iuſt.* hodie præferunt; ſed male. Nam Veteres libri habuerunt, & habent, *Confundunt*, atque ita etiam Græci legerunt. *ID.*

COMMENTARIVS.

p. 58

MVNVS & officium Epiſcopale, *hac leg.* a Theodoſio M. inſtruitur. Nempe inculcatur in effectu iis, vt verum iſtud, *diuinæ legis ſanctitatem*, id eſt, fidem Catholicam, populis inſinuent, *τὸν λαὸν τῦ Κυρίυ μετ' ἐπιςήμης ποιμαίνειν, domini populum cum ſcientia paſcere*, vt Baſilius loquitur *epiſt. 61. & 69. ſiu. ep. 90. & 92. Edit. Benedictin.* Vno verbo, *τῦ λόγυ διανομή, verbi diſtributio*, inculcatur, vt Gregorius Nazianzenus, *orat. 1. p. 16. Edit. Par. & pag 15. Edit. Lipſ.* de quo mox plura. Ad eum igitur finem in his, & *ſcientiam*, & diligentiam iuxta, requirit Imperator: *Scientiam*, vt eam

populis

populis ſuis *ὀρθοτομεῖν, κατηχεῖν, ποιμαίνειν μετ᾽ ἐπιστήμης*, vt Baſilius *d. epiſt. 69* ſiu. *92.* eaque eos informare poſſint: *diligentiam*, quam etiam Ambroſius Epiſcopus in ſe optat *lib. 1. offic. cap. 1.* vt id ſedulo non negligenter faciant, ſimul & deuios hæreticos in ſinum matris Eccleſiæ inſtantia ſua compellant. Quare viceuerſa huiusce muneris ſui immemores *ſacrilegium admittere* dicuntur *hac leg.* id eſt in ſacrum munus admittere, ſacti muneris iniqui æſtimarores eſſe, qui vel *imperiti*, vel deſides, inanem *Epiſcopi* titulum gerunt, *ὄνομα ψιλὸν περιφέροντες, nomen nudum circumferentes*, vt loquitur Baſilius *ep. 293.* ſiu. *265. Edit. Benedict.* & in quos prolixe Gregorius Nazianzenus *d. orat. 1.* de cætero, vel fidei ipſius Catholicæ ignari, vel inſinuandæ eius aut defendendæ ab hæreticis per ſummam *ῥαθυμίαν καὶ ἀσχολίαν* incurioſi & negligentes.

Hic inquam Theodoſianæ huius conſtitutionis ſenſus & ſcopus eſt, quum nudam alioquin ſententiam & *γνώμην* magis redolere videatur, quam conſtitutionem ſapere. Quod tamen non ita eſt, vt apparet vel ex *ea lege*, cui *hac* coaſſanda venit; puta ex famoſa *leg. cunctos populos*, *2. ſupr. de fid. Cathol.* Nempe Theodoſius M. turbato iamdudum per hæreſes Oriente, & accedente inſuper Epiſcoporum vel ignorantia vel ſocordia, poſt propoſitam populo Conſtantinopolitano, cunctiſque populis ſuis, Edicto ſuo, fidei Catholicæ formulam, ſimul & exemplo in illuſtri loco poſitam, Epiſcopos eadem opera muneris ſui hac conſtitutionis ſuæ parte admonitos voluit: Ne de cætero videlicet eueniret, quod ſummo Eccleſiæ malo tum euenerat, nempe, vt Epiſcopi aut ignari promouerentur, aut promoti docendæ plebis & defendendæ fidei aduerſus hæreticos, incurioſi, officiique ſui immemores & negligentes eſſent; quæ *gemina* vt cæteroquin Eccleſiarum labes, ita horum quoque temporum propria fuit; quo de ſunt querelæ apud horum temporum Scriptores. Inter cæteros adi Gregorium Nazianzenum, & Baſilium Cæſarienſem non *vno loco*: vide vel huius *epiſtolam 61. 69. 262.* & *epiſt. 185. in fin.* ſiu. *epiſt. 90. 92.* & *141.* & *ep. 62. Ed. Benedictin.* & Seuerum Sulpitium, *lib. 1.* & *2. ſacr. hiſt.* Et recte Chryſoſtomus, *de decem millium debitore, tomo 5. Morell. pag. 9.* & *pag. 7. Tom. III. Oper. Edit. Benedictin. καὶ γὰρ ὁ τοῦ λόγου τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένος ἐξετασθήσεται μετὰ ἀκριβείας ἐκεῖ, εἰ μήτε ὄκνῳ, μήτε φθόνῳ παρῆκέ τι τῶν δεόντων εἰπεῖν*, &c. *cui enim verbi adminiſtratio commiſſa eſt, diligenter ibi examinabitur, an non ſegnitie, aut inuidia aliquid omiſerit eorum, quæ dicenda erant.* Ergo & hac ſententia hæreſibus eadem opera occurſum voluit Theodoſius ne ſuccreſcerent: nam, vt recte Chryſoſtomus *concione 3. de Lazaro, tomo 5. edit. Pariſ. pag. 94.* & *pag. 740. Tom. I. Edit. Benedictin. μεγάλη ἀσφάλεια τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, τῶν γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις: μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθὺ, τῶν γραφῶν ἡ ἄγνοια: μεγάλη προδοσία σωτηρίας, τὸ μηδὲν ἀπὸ τῶν θείων εἰδέναι νόμων: τοῦτο καὶ αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο καὶ βίον διεφθαρμένον εἰσήγαγε, τοῦτο τὰ ἄνω κάτω πεποίηκε: magna aduerſus peccatum munitio eſt ſcripturarum lectio, magnum præcipitium, profundum barathrum ſcripturarum ignoratio, magna ſalutis perditio, nihil ſcire ex diuinis legibus: ea res & hæreſes peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc ſurſum deorſum miſcuit omnia.* Quæ omnia egregie explicant quid *hac leg.* ſibi velit *confundendi* vox, *τὰ ἄνω κάτω ποιεῖν.* Vide ſimilia, in illud, *ſalutate Priſcillam, ſermone 17. pag. 240.* & *pag. 191. Tom. III. Edit. Benedictin.*

Et ita *hæc lex* intelligenda eſt. Primo quidem argumento *huiusce tituli*, ſub quo ea *lex* poſita eſt: perperam autem a Triboniano ſub *tit. de crimine ſacrilegii*, collocata exiſt, cui nullo modo ea reſpondet: Neque enim ea eſt, de vero Sacrilegii crimine, non magis quam reliquæ leges puta *2.* & *vltim.* in eundem titulum a Triboniano perperam coniectæ. Quo etiam exemplo liquet de erroribus, dicamne, an vero fraudibus Triboniani. Secundo argumento coniunctionis *dictæ legis 2. cunctos populos.* Denique præiudicio Theodoreti *l. 5. cap. 2.* qui etſi *Gratianeam legem 5. infr. de hæret.* cum hac miſceat & turbet (vt oſtendi ad *eam leg.*) idem tamen nominatim Edicto additum ſcribit: *τοὺς δὲ ἀρίστους ποιμένας τοῖς θείοις ποιμνίοις ἀποδοθῆναι προσέταξε, optimos vero paſtores diuinis eorum gregibus reſtitui iuſſit.* De quo vide quæ dixi plura ad *eam leg.* Hinc igitur ſimul patet de errore *Gloſſæ*, quæ etſi *hanc legem* recte de articulis Fidei accipiat, attamen ſententiam eius perperam ad hæreticos ipſos refert: eosque obiurgari *hac leg.* cenſet. Quam refutant & propriæ locutiones quas hic obſeruari cupio, *ignorantia*, & *negligentia*, quæ in eos, qui docendi munere publice funguntur, vel fungi debent, cadunt. *Ignorantia* ſcilicet in Doctore diuinam Legem ſeu Fidem Chriſtianam *confundit*, de qua *confundendi* voce, paulo ante: *negligentia* violat & offendit, quod vtrumque ab Epiſcopo abeſſe debet, cuius officii murerisque pars eſt docere, & *διδακτικὸν εἶναι*, vt Apoſtolus voluit. Quam in rem tres extant *hoc Codice* conſtitutiones; præter *hanc*, inquam *lex 16. ſupr. de pœnis*, & *l. 24. infr. de hæret.* Quæ interim oſtendunt, docendi munus Conſtantianeo Theodoſianoque ſæculo penes Epiſcopos manſiſſe. *Legis 16.* quæ Arcadium Auctorem habet, hæc ſunt verba: *Ad Epiſcoporum ſane culpam, vt cætera, redundabit, ſi quid forte in ea parte Regionis, in qua ipſi populo Chriſtianæ Religionis doctrina inſinuatione moderantur, ex his quæ fieri hac lege prohibemus, a Monachis perpetratum eſſe cognouerint, nec vindicauerint.* Hæc vero verba ſunt *Legis 24.* quæ Theodoſium M. auctorem habet, de hæreticorum Antiſtitibus: *Nuſquam profana præcepta vel docere, vel diſcere: ne Antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare, quam non habent, & miniſtros creare, quod non ſunt.* Ad hanc rei probationem vide quæ nuper Viri Docti hac de re inter ſe agitauere. Salmaſius *de Trapezitico fœnore*, & Petauius *diſſert. Eccleſiaſt. lib. 1. cap. 8.* Agit & de eo ex profeſſo Habertus in *ἀρχιερατικῷ*, *part. 7. obſ. 5.* Videndus interim peculiaris ferme in id Gregorii Nazianzeni tractatus *de Epiſcopis*, qui Latine tantum ad nos peruenit beneficio Ioannis Leunclauii, eiusdemque *orat. 1. p. 15. Edit. Pariſ.* & *Lipſ.* vt & Ambroſius *lib. 1. Officior. cap. 1.* Sidonius Apollinaris *lib. 5. epiſt. 3.* Sexta Synodus *in Trullo, can. 19.* & *20. pag. 1670. 1671. Tom. III. Concil. Edit. Harduin.* & ibi Balſamon, de quo iam aliquid quoque dixi ad *d. l. 16. ſupr. de Pœnis.*

Ad vltimum, hanc ad rem obſeruo, Epiſcopalem Sedem vocari a Chryſoſtomo *in cap. 1. ad Titum homil. 2. θρόνον διδασκαλικόν*: vbi & addit *pag. 740. Tom. XI. Oper. Edit. Benedictin. ὃ δὲ μάλιστα χαρακτηρίζει τὸν διδάσκαλον, τοῦτό ἐστι, τὸ δύνασθαι κατηχεῖν τὸν λόγον, quod vero maxime doctorem exprimit, hoc eſt, quod poſſit verbis inſtruere.* Et idem *hom. 10. ad 1. Tim. pag. 599. Tom. XI. Edit. cit.* ad vocem *διδακτικόν*: *μάλιστα δὲ τοῦτο πάντων προσεῖναι δεῖ τῷ ταύτην τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένῳ, ſed maxime omnium deſideratur in eo, cui hoc officium creditum fuit*

De

Digitized by Google

De Cvstodibvs *Eccleſiarum & Sanctorvm* Locorvm *a perſonalibus muneribus excuſandis.*

XXVI. (a) Idem AAA. ad Tuſcianum (b) Com. Orientis.

Vniversos, quos conſtiterit Cuſtodes Eccleſiarum eſſe vel Sanctorum (c) locorum, ac religioſis obſequiis deſeruire, nullius adtemtationis (d) moleſtiam ſuſtinere decernimus. * Quis enim eos capite cenſos (e) patiatur eſſe deuinctos, quos neceſſario intelligit ſupramemorato obſequio mancipatos? Dat. Prid. Kalend. April. Conſtantinop. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

N O T Æ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſtinianeo.* Canonizata ea eſt *can.* 23. § *vniuerſos, Cauſ.* 23. *quæſt.* 8. Refert eam quoque Baronius, *Ann.* 381. *num.* 16. GOTHOF.

(b) *Tuſciano* huic *Clicherius*, hoc ipſo Anno in Comitiua Orientis ſucceſſit: cui inſcribitur *lex* 8. *infr. de heret. ID.*

(c) Palæſtinæ ſcilicet, quæ ſub Comite Orientis, cui *hæc lex* inſcribitur, memoratur in *Notit. imp.* & quidem *primo fol.* 71. *ID.*

(d) *Adtemptationis moleſtia*, de hac voce vide *Gloſſar. Theod. ID.*

* Cætera abſunt a *Decreto*, id eſt; Ratio huius conſtitutionis. *ID.*

(e) *Cenſi capite*, id eſt, qui perſonalia munera præſtare tenentur, *σωματικὰς λειτουργίας*, vocat Baſil. *epiſt.* 304. ſiu 284. *Edit. Benedictin.* Quare verba hæc ſollicitari non oportuit. ID.

COMMENTARIVS.

Cvstodes quoque Eccleſiarum, de quibus eſt etiam locus apud Athanaſium, itemque Sanctorvm Locorvm, aliisque religioſis obſequiis deſeruientes, immunitate perſonalium munerum frui iubet hac conſtitutione Theodoſius M. Anno D. 381. haud minus atque Clericos. Eiusque rei ratio *hac leg.* aſſignatur (quæ & Clericis omnibus communis eſt, & vero redditur *l.* 2. *ſupr.*) puta officii neceſſitas & obſequii, a quo eos abduci non oportet: quam tamen Gratianus, cum *hanc legem* in *Decretum* ſuum referret, detraxit. Porro ab *hac lege* non abludit, quod Gregorius Nazianzenus, *epiſt.* 159. *ad Amphilochium*, ſcribit de Euthalio, quem, poſteaquam Diaconus factus fuerat, *διαγράφειν ἐπιχειροῦσι χρυσὸν οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως, ad aurariam præſtationem conatur aſtringere præſidis officium:* Amphilochiumque rogat, ne hanc iniuriam Clero afferre ſinat, ſed Euthalium frui faciat, *τῆς τῶν καιρῶν φιλανθρωπίας καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς; temporum humanitate, & honore eo, qui ſacri ordinis hominibus ab Imperatore conceſſus eſt.* Vide & eiusdem *epiſtolam ad Iulianum* 166. 168.

Notanda porro hæc Theodoſii M. *lex* eſt, velut ſingularis *de locis Sanctis, & de Cuſtodibus locorum Sanctorum*, quæ hic ab Eccleſiis diſtinguuntur. Nempe *loca ſancta* hic ſunt, quæ in Palæſtina inter alios ſub *Comite Orientis*, cui *hæc lex* idem inſcribitur, atque Hieroſolymis nominatim, ſita erant. Nempe *loca ſancta*, quæ Hieroſolymis erant, & in vicinis Palæſtinæ partibus, hoc ſeculo adiri iam certatim ſolita, quibus hæc ad pietatem irritamenta viſa, *μελέτας πρὸς ἀρετήν*, ſeu *γυμνασίας πρὸς θεοσέβειαν*, & abducendam mentem ab humanis rebus, & cogitationes ſuas ad Deum transferendas: cuius rei pulcherrimum exemplum extat apud Hieronymum, *in Epiſtola 27 ad Euſtochium ſeu in Epitaphio Paulæ matris*, (vbi eſt accurata *περιήγησις* locorum illorum Sanctorum) adeo quidem vt hac ipſa de cauſa Patres *ἑορτῆς* quoque apellatione id ſignificent. Cæterum eorum, qui Palæſtinam adibant, oculos præcipue morabantur quatuor hæc loca, *Bethlehem, Golgotha, Mons Oliuarum*, & *locus Reſurrectionis* omnium longe notiſſima, vt in quibus præcipua momenta Redemptionis noſtræ tranſacta fuerint, vbi ſcilicet Chriſtus natus, paſſus, e mortuis excitatus, in cœlum demum ſublatus eſt: Qua cauſa Gregorius Nyſſenus *in Epiſtola de euntibus Hieroſolymam*, itemque *in Epiſtola ad Euſtathium*, horum duntaxat quatuor locorum mentionem facit: qui ſane Gregorius Nyſſenus hoc ipſo tempora & Anno Epiſcopus erat, vt docet quoque *lex 3. ſupr. de fide Cathol.* Percrebeſcente itaque huius peregrinationis vſu, ex quo tum Conſtantinus, tum Helena ea loca colere cœperunt, iam opus fuit Cuſtodibus *horum locorum.* Et Gregorius Nyſſenus tamen *ea*, quam dixi, *epiſtola* in id expreſſa, his peregrinationibus interceſſiſſe viſus eſt, cum iam modum ea res egrederetur, nempe quod ſine ſacræ Scripturæ præcepto fierent, quod inutiles eſſent, imo noxiæ, denique quod Hieroſolymis non eſſet largior Dei gratia quam alibi. Pariter vt Hieronymus poſtea *epiſtola 13. ad Paulinum de inſtitution. monach. pag. 66. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch.* Vnde teneamus modum illum: *B. Hilarion, quum Palæſtinus eſſet, & in Palæſtina viueret, vno tantum die vidit Hieroſolymam, vt nec* CONTEMNERE *loca ſancta propter viciniam, nec rurſus Dominum loco claudere videretur.* Imo idem ait, Antonium, quanquam in Confiniis Iudææ habitaret, nunquam Hieroſolymis fuiſſe. Denique quo fine primum ea *loca* adiri mos fuerit? vide apud Euſebium *lib. 6. cap. 11.* & Auctorem *vitæ Conſtantini, lib. 3. cap. 41. 42.* Socratem *lib. 2 cap. 4.* Paulinum *epiſtola ad Seuerum 11. ſiu. 31. Edit. Muratorii.*

His igitur Sanctis locis Cuſtodes quidam appoſiti erant, non minus quam Eccleſiis, imo & Tem-

Digitized by Google

plis Gentilium, de quo *l. 1. ſupr. de fide Cathol.* Sic ſane & *Cuſtodes martyrum* memorantur tum in *Epilogo Synodi Romanæ*, ſub Sylueſtro, tum in *Pontificali Damaſ*, vbi de iis, qui in Eccleſia militare ac proficere deſiderant, decreuiſſe dicitur, vt quinque annis Cuſtodes Martyrum exiſtant, antequam ad Diaconatus vel Presbyteratus Ordinem aſcendant.

Primo, de DIACONISSIS, *quænam in his deſiderentur. Secundo, & de* CRINE *non abſcindendo a fœminis, deuotionis alicuius obtentu.*

XXVII. (a) Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Tatiano, PR. P. (b)

NULLA (c) niſi emenſis ſexaginta (d) annis, cui votiua (e) domi proles ſit, ſecundum præceptum Apoſtoli (f) ad Diaconiſſarum conſortium transferatur. Cum* filiis ſuis curatore, (ſi id ætas poſcit,) petito, bona (g) ſua idoneis ſedula religione gerenda (h) committat: ipſa tantum prædiorum ſuorum reditus conſequatur, de quibus (i) ſeruandi, abalienandi, donandi, diſtrahendi, relinquendi, vel quoad ſupereſt, vel cum in fata concedit, & libera ei voluntas eſt, (k) integra ſit poteſtas. Nihil (l) de monilibus, & ſupellectili, nihil de auro, argento, ceteriſque (m) claræ (n) domus inſignibus, ſub (o) religionis defenſione, conſumat, ſed vniuerſa integra in liberos, proximos, vel in quoscunque alios arbitrii ſui exiſtimatione transſcribat: Ac ſi quando diem obierit, nullam Eccleſiam, nullum Clericum, nullum pauperem ſcribat heredes: Careat namque neceſſe eſt viribus, ſi quid contra vetitum circa perſonas ſpecialiter comprehenſas (p) fuerit a moriente confectum. Immo, ſi quid ab his morienti (q) fuerit extortum, nec tacito fideicommiſſo aliquid Clericis in fraudem venerabilis ſanctionis (r) callida arte, aut probroſa cuiuſpiam (s) conhibentia (t) deferatur: extorres (v) ſint ab omnibus, quibus inhiauerant bonis: Et ſi quid forte per epiſtulam, codicillum, donationem, teſtamentum, quolibet denique detegitur genere conſcribtum erga eos, quos hac ſanctione ſubmouimus, id nec in iudicium (x) deuocetur: ſed vel ex inteſtato is qui ſibi competere intellegit, ſtatuti huius definitione ſuccedat: ſi quis ſe agnoſcit filium, ſi quis (y) probat propinquum, ſi quis denique, vel caſu, (z) vel iudicio, pro (aa) ſolido, pro (bb) portione, hæres, (cc) legatarius, fideicommiſſarius apertis (dd) deprehenditur codicillis, fruatur fortunæ (ee) munere, conſcientiæ (ff) ſuæ fructu: Et, ſubmotis his (gg) adque deiectis, in hæreditariis corporibus poteſtate vtatur (hh) hæredis. Feminæ, * quæ crinem ſuum, contra diuinas humanasque leges, inſtinctu perſuaſæ profeſſionis (ii) abſciderint, ab Eccleſiæ foribus arceantur: Non illis fas ſit ſacrata adire myſteria, neque vllis ſupplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria (kk) frequentare. Adeo quidem, vt Epiſcopus, tonſo capite feminam ſi introire permiſerit, deiectus loco (ll) etiam ipſe cum huiusmodi (mm) contuberniis arceatur: Ac non modo, ſi fieri ſuaſerit, verum etiam ſi hoc ab aliquibus exigi, factum denique eſſe quacumque ratione compererit, nihil (nn) ſibi intelligat opitulari: Hoc (oo) abſque dubio emendandis (pp) pro lege erit, emendatis (qq) pro conſuetudine, vt illi (rr) habeant teſtimonium, iſti incipiant timere iudicium. Dat. XI. Kalend. Iul. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio coss. [390.]

NOTÆ.

(a) *Lege 9. Cod. Iuſt. de Epiſcopis* relata extat (ſed interpolata adhuc) prima *huius legis* ſententia. Huius *legis* meminit Sozomenus, eiuſque cauſam conicit *lib. 7. cap. 16.* Eandem memorat ſimul & abrogat Marcianus Imp. *Nouell. de Teſtam. Cleric. vltim.* Retulit eam totam Baronius *Ann. 390. num. 66.* & deinceps. Iungendaque huic videtur *l. 121. ſupr. de Decurionibus.* GOTHOF.

(b) Orientis (de quo mox) *l. 71. ſupr. de extraord.* vide quæ dicam ad *l. 8. infr. de his qui ſupr. Relig. l. 5. ſupr. de quæſt. l. 17. infr. de heret.* ID.

(c) *Vidua* ſcilicet. *ID.*

(d) *Quinquaginta, in Cod. Iuſt.* de quo mox. *ID.*

(e) De hac voce, *votiua* conſule *Gloſſarium.* ID.

(f) Pauli 1. *ad Timoth. 5.* ID.

* Secun-

* Secundum requiſitum in Diaconiſſis. *ID.*

(g) Prædia, vt mox ſequitur. *ID.*

(h) Tenet aliquis *regenda*, Sed nihil opus. Ita quoque *l.* 23. *D. de pecul. legato: qui bona liberti eius geſ-ſit: ita populum gerere*, dixit Lucifer *lib.* 1. *pro Athanaſ. ad Conſtantium Imp pag.* 184. *Tom. IV. bibl. Patr. Provincias gerere*, Pomponius *l.* 2. §. 11. *D. de origine iuris. ID.*

(i) Reditibus ſcilicet. *ID.*

(k) *&c.* cæterum libera voluntas, hic, vt *l.* 4. *ſupr.* liber ſtylus; item, integra poteſtas, vt *d. l.* 4. licentia ſeu licens arbitrium. *ID.*

(l) Hoc Caput eſt, quod Martianus indicat *Nouella de Teſtam. Clericorum. ID.*

(m) Vt mancipiis, *l.* 28. *ID.*

(n) Notanda hæc vox. Nam inde apparet, Nobiles ferme matronas fuiſſe Diaconiſſas. *ID.*

(o) Quaſi id ei liceat veluti Religioſæ, vel in Religioſos tranſſcriptæ, aut in Religionis vſum, aut Religionis obtentu, & ſub prætextu Catholicæ diſciplinæ, vt loquitur *lex proxima. ID.*

(p) Id eſt, modo deſignatas. *ID.*

(q) Diaconiſſæ. *ID.*

(r) Huius. *ID.*

(s) Forte, Iudicia. *ID.*

(t) Pro *conniuentia*, vbique ferme: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(v) Excindantur. Neque mutanda eſt hæc vox in *exſortes*. *Extorris* quippe vox per ſimilitudinem etiam ad bona traducitur,
p. 61. vt in illo Saluiani *lib.* 2. *aduerſus Auaritiam*, ſeu *ad Eccleſiam Catholicam*, *in fine: exhæredari hominem a ſe ipſo, extorrem bonorum omnium fieri, & quaſi in exilium a ſe ipſo agi.* Vide eundem & *lib.* 3. *cap.* 1. *ID.*

(x) Id eſt, nullo iure cenſeatur. *ID.*

(y) Si quis ſe probat. *ID.*

(z) Id eſt, ſucceſſione ab inteſtato, vt mox *Iudicio*, id eſt, *teſtamento*. Nempe caſu vel iudicio aliorum bona aliis deferuntur. *ID.*

(aa) In ſolidum. *ID.*

(bb) Siue in ſolidum, ſiue ex parte. *ID.*

(cc) Siue heres, ſiue legatarius, ſiue fideicommiſſarius. *ID.*

(dd) Non tacito fideicommiſſo. *ID.*

(ee) *Fortunæ munus* hic, quod ſupra, *caſus. ID.*

(ff) *Conſcientia ſtudius* hic, quod ſupra, *iudicium. ID.*

(gg) Aliis. *ID.*

(hh) Legum, *vtantur heredes.* Cæterum *poteſtate uti in hæreditariis corporibus*, eſt, corpora hæreditaria ſeu res hæreditarias vſurpare. *ID.*

* Secundum caput huius conſtitutionis: quod cum ſuperiore commiſcet perperam Baronius. *ID.*

(ii) *Profeſſionis* vocem *hic* nota, vt *l.* 39. *infr.* vocem *profeſſus*: Sed & adiunctum, *perſuaſo profeſſionis*, obſerua; de quo in *Interpretatione* plura. *ID.*

(kk) Altaria, de Chriſtianis *hoc leg.* & *anteriore* adhuc *l.* 4. *infr. de heretic. ID.*

(ll) Id eſt, Epiſcopatu. *Locus*, proprio ſignificatu, pro gradu Sacerdotii: vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(mm) Id eſt, cum tonſo capite feminis. *ID.*

(nn) Id eſt, non ideo excuſandus erit. *ID.*

(oo) De huius loci ſenſu, mox. *ID.*

(pp) Id eſt, iis qui hactenus contra diuinas & humanas leges tonſo capite feminas paſſi ſunt. *ID.*

(qq) Id eſt, qui ab hoc prauo more hactenus abhorruerunt. *ID.*

(rr) Eſt hic metatheſis, nam vox *illi*, refertur ad proximum, *iſti* ad remotius. *ID.*

COMMENTARIVS.

Religiosæ Foeminarvm profeſſioni modus, & varius quidem, *hac* Theodoſii Magni *conſtitutione* imponitur; Theodoſii, inquam, quod etiam Sozomenus diſerte ſcribit *l.* 7. *cap.* 16. *in fin.* qui hanc *legem* memorat; non vt quidam volunt, Valentiniani.

Primvm igitur *huius leg.* caput eſt de Diaconissis, earumque ætate, aliisque in iis requiſitis. Ac primum quidem de *Ætate* Diaconiſſæ. De ipſis primo Diaconiſſis, ſed pauca ad rem neceſſaria. Vt initio naſcentis Eccleſiæ Diaconiſſæ fuere, (quod teſtatur *epiſt.* Pauli *ad Rom. cap.* 16. 1. *ad Timoth.* 5. atque etiam Plinius Gentilis ipſe, *Relatione ſua ad Traianum Imp. lib.* 10. *ep.* 97. vbi eas vocat *miniſtras*, ſicut Epiphanius *hæreſi* 79. *num.* 4. *pag.* 1060. *Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ.* & canon Laodicenus 11. *pag.* 783. 784. *Tom I. Concil. Edit. Harduin.* eas vocant πρεσβύτιδας, ſed & Lucianus *in Peregrino pag.* 566. *Tom. II. Oper Edit. Græu.*) Ita earum officium deſcribit Epiphanius, *lib.* 3. *ſine contra hæreſes*, ſiu. *in breui ac vera Cathol. & Apoſtol. fidei expoſitione num.* 21. *pag.* 1104. *Tom. I. Oper. Edit. Colon.* Διακονίσσαι, inquit, δὲ καθίσανται εἰς ὑπηρεσίαν γυναικῶν μόνον, διὰ τὴν σεμνότητα, ἄν χρεία καταςαίη, λυτροῦ ἕνεκα, ἢ ἐπισκέψεως σωμάτων, καὶ αὐταὶ δὲ μονόγαμοι ἐγκρατευσάμεναι, ἢ χηρεύσασαι ἀπὸ μονογαμίας ἢ ἀεὶ παρθένοι οὖσαι: *At diaconiſſæ ad hunc vnum vſum adhibentur, vt mulierum decoris & honeſtatis cauſſa ſint adminiſtræ, ſi id forte neceſſe fuerit: ſiue dum baptiſmo initiandæ ſunt, ſiue dum earum corpora perſcrutanda. Illæ quidem vniuiræ & continentes eſſe debent, vel poſt vnas nuptias viduæ, vel perpe-*

perpetua virginet. Vide eundem *hæreſi 79. contra Collyridianos num 4. pag. 1060. Tom. I. Edit. cit.* De iiſdem ſenſiſſe puto Libanium ſub Theodoſio M. *huius legis* auctore, περὶ τῶν δεσμωτῶν, *pag. 401. 402 Opuſcul. Gothofred. Edit. Troiz.* ibi, γυναῖκα δεῦρο τῶν ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ φιλοτιμουμένων, *mulierem aliquam ex iis, quæ pro humanitate ad huiusmodi ſubſidia promtæ ſint:* & *in Tiſamenum pag. 452. Edit. Morell.* vbi μητέρας γραῶν, id eſt, *matres vetularum*, vocat, & *vtroque loco* oſtendit, carcere vinctorum curam eas geſſiſſe. Ergo Theodoſius M. *hac lege* ſex de Diaconiſſis iſtis conſtituit I, *Primum* eſt de *Ætate* Diaconiſſarum: Nempe quemadmodum ſua ferme ætas χειροτονουμένων olim præſtituta, de quo peculiaris extat Leonis Allatii commentarius, ita & Diaconiſſis præſtituta. Non niſi emenſis ſcilicet 60. annis ad Diaconiſſarum conſortium eas transferendas, *hac leg.* definit Theodoſius. Idque ſecundum præceptum Apoſtoli, Pauli ſcilicet *1 Timoth. 5. verſ. 9* quomodo & Sozomenus, *d. c. 16.* κατὰ τὸ Ἀποστόλου Παύλου ῥητὸν πρόσταγμα, *ſecundum Apoſtoli Pauli expreſſum mandatum.* Quod prius etiam Tertulliani ſæculo obtinuiſſe liquet, ex *libro* eius *de velandis Virginibus.* Et Baſilii, cuius hæc verba *epiſt. 2. canon. ad Amphilochium*, ſiu. *ep. 199. Edit. Benedictin.* ἡ μὲν τοι χήρα ἑξηκονταέτης γεγονυῖα, ἐὰν ἕληται πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιωθήσεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσηται: ἐὰν μέν τοι πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν ἀριθμήσωμεν αὐτὴν, ἡμέτερον τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς γυναικός. *Porro vidua ſexaginta annos nata, ſi rurſus vna cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio deſtiterit: ſed ſi ante ſexaginta annos eam adſcripſerimus, noſtra eſt non mulieris culpa.* Obtinuit & deinceps Hieronymi, vt docet *lib. 2. comm. in Eſaiam c. 3. pag. 17. Tom. V. Operum Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch. Non Eccleſiaſticis*, inquit, *ſuſtentatur vidua alimentis, niſi quæ ſexaginta annorum eſt, & maturitatem morum habet pariter & ætatis:* & *Epiſt. ad Saluinam de viduitate ſeruanda 9. pag. 47. Tom. I. Oper. Edit. cit. Nec te moueat, quod ſexagenaria ELIGATVR in Viduam:* vbi nota vocem *Eligendi*, pro quo hic, *in conſortium transferre.* Pariter vt *Epiſt. 11 ad Geruntiam, de Monogamia, pag. 58. Tom. cit. Conſidera quod vidua non eligatur, niſi vnius viri vxor.* Verum ab hoc iure receſſum deinceps. Poſtea enim indultum, vt Diaconiſſæ quadraginta annorum allegi poſſent Concilio Chalcedonenſi, *can. 15. pag. 607. Tom. II. Concil. Edit. Harduin.* Quod & Synodus *in Trullo can. 14 pag 1665. Tom. III. Concil. Ed. cit.* probauit. At enim Iuſtiniano media via placuit & quinquaginta annorum numerus definitus, *l. 9. Cod. Iuſt. de Epiſcop.* & *Nouell. 6 cap. 6.* quæ lex hinc alioquin deſumta eſt, quamque *Codicis Iuſtinianei* Auctores, Tribonianus, aliique interpolaſſe videntur, ſed ſumma, ſi proba eſt Lectio, incogitantia, cum hæc verba reliquerunt, *ſecundum præceptum Apoſtoli*, quæ omnino expuncta oportuit, vt alia expunxit. Nam præceptum Apoſtoli eſt de ſexaginta annis; adeo incurioſos etiam ſacræ Scripturæ illi egere, pariter vt Iuſtinianus *d. Nouell. 6. cap. 6.* κατὰ θείους κανόνας, id a ſe conſtitui profitetur, ſed falſo qui Iuſtiniani *Codicem* expreſſere: Sed Contius Tribonianum menda liberat, putat enim in *d. l. 9.* legendum eſſe 60. Sane & Photius, & Paratitlon, & Baſilicon Auctores exhibent 60. ἡ μὴ ὑπερβᾶσα τὸν ἑξηκοστὸν ἐνιαυτὸν, *quæ transgreſſa non eſt annum ſexageſimum.* Quod etiam Leonclauius notauit, *lib. 1. Notatorum pag. 188.* ſiu. *pag. 1423. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtelli.*

Ego putem religioſiores iam & verecundiores Græculos, veritati conſonos repoſuiſſe ἑξήκοντα; Iuſtiniano certe tandem *Nouell. 123. cap 13.* Quadrageſimus annus placuit. Porro huiusce capitis, vt dixi, ex *lege* Thodoſiana meminit quoque Sozomenus *lib. 7. cap. 16.* eiusque cauſam hanc coniicit, quod Diaconus Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ quidam cum nobili quadam Matrona ſe miſcuiſſet Eccleſiæ ſcandalo; (quod quidem factum alioquin memorat quoque Socrates *lib. 5. cap. 19.*) ἐκ ταύτης, inquit, δὲ τῆς αἰτίας συμβάλλω καὶ Θεοδόσιον τὸν βασιλέα προνοούμενον τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εὐκλείας τε καὶ σεμνότητος, νομοθετῆσαι τὰς γυναῖκας, εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν καὶ ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γένοιντο, διακονίαν Θεοῦ μὴ ἐπιτρέπεσθαι, κατὰ τὸ Ἀποστόλου Παύλου ῥητὸν πρόσταγμα, *atque hac de cauſſa arbitror Theodoſium Imp. cum Eccleſiarum honeſtati & exiſtimationi proſpiceret, lege lata cauiſſe, ne mulieres ad ſacrum miniſterium admitterentur, niſi liberos haberent, & ſexageſimum ætatis annum impleſſent, iuxta expreſſum mandatum Apoſtoli Pauli.* Quanquam de coniectura Sozomeni valde dubito. Neque enim aut ipſe, aut Socrates eam mulierem Diaconiſſam fuiſſe aiunt: Verum *nobilem fœminam* vocant. Neque ſecundum huius caput cum hoc facto quidquam commune habet, p. 60. quidquid credere nos vult Baronius. Denique neque tempora (quod non vltimum) congruunt. Socrates enim *lib. 5. cap. 19.* factum illud memorat Anno D. 391. Theodoſio Conſtantinopoli conſtituto. Neque Baronium audio factum illud retrotrahentem. Cæterum exactam hic 60. annorum ætatem requirit Theodoſius; *emenſis* inquit, *60. annis:* quomodo & Photius diſerte, διακόνισσαν τὴν μὴ ὑπερβάλλουσαν. Quæ quidem obſeruatio ex *hac* quoque nominatim *leg.* firmari debuit a Leone Allatio, *Commentario de ætate ordinandorum*, Romæ edito Anno D. 1638. Ita & de Presbyteris & Diaconis *Canones*, eorumque Commentatores, certam in illis ætatem deſignantes, expletam ætatem volunt. Balſamon, *in Canones Trullanos pag. 173. Tom. I. Pandect. Canon. Guilielm. Beueregii.* τοὺς δὲ μὴ ὑπερβάντας τοὺς τοσούτους χρόνους καὶ χειροτονουμένους καθαιρεῖσθαι, *& qui eam ætatem nondum exceſſerint, & ordinati fuerint, deponendos.* Et hæc de primo circa Diaconiſſas ætatis requiſito, & circa eam ἀκριβολογία. Sequuntur quinque alia, quorum nulla niſi vnius apud Sozomenum mentio extat, cum ſuperioris requiſiti meminerit.

Secundum igitur eſt, vt votiua ei domi *Proles* ſit; quod etiam Sozomenus expreſſit εἰ μὴ παῖδας ἔχοιεν, inquit, μὴ ἐπιτρέπεσθαι. Tertullianus ante; *Ad quam ſedem præter annos 60. tantum vniuira, id eſt nupta, aliquando eliguntur, ſed & matres & quidem educatrices filiorum.* Idque rurſum, ſecundum præceptum Apoſtoli. Recte: nam & Apoſtolus quoque hoc in Vidua ſeu Diaconiſſa attendi voluit: εἰ ἐτεκνοτρόφησεν. Verum id Iuſtinianus non inquirit: atque ideo hæc omiſit in *d. l. 9* quæ hinc alioquin deſumpta eſt: ideo, quia Iuſtiniani ſæculo, & paulo ante, etiam Virgines Diaconiſſæ fiebant. Obſeruant Græci ad *Canonem 15. Chalced. pag. 131. Tom. I. Pandect. Can. Guil Beueregii.* ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος Τιμοθέῳ ἐπιστέλλων χήρα μὴ καταλεγέσθω, φησὶν, ἐλάττων ξ ἐτῶν: διά τι οὖν οὕτως διαταξαμένου τοῦ Παύλου, ἡ Σύνοδος αὕτη τεσσαράκοντα ἐτῶν εἶναι τὴν χειροτονουμένην εἰς Διακόνισσαν διετυπώσατο; Φασὶν οὖν, ὅτι ὁ μὲν Ἀπόστολος περὶ χηρῶν διωρίσατο, ἡ δὲ Σύνοδος αὕτη περὶ παρθένων: *magnus*

Apoſtolus

Apoſtolus Paulus ad Timotheum ſcribens: Vidua, inquit, ne eligatur minor ſexaginta annis. Cur igitur ſic Paulo præcipiente quadraginta annos natam mulierem ordini diaconiſſarum adſcribi licere Synodus conſtituerit. Dicunt Apoſtolum quidem de viduis, Synodum autem de virginibus ſtatuiſſe.

Tertivm in Diaconiſſa requiſitum eſt, *εὐεργεσία τῶν οἰκείων, beneficentia in ſuos:* ac nominatim vt Curatorem filiis ſuis minoribus petat; quod ipſum in matre alias non requiritur. Nam cum a matribus ſedulum petendi Tutoris officium exigatur, petendi tamen filiis Curatorem neceſſitas matribus impoſita non eſt, *l. 6. Cod. Iuſt. qui petant Tutores vel Curatores.* Quid eſt autem, quod hic de Curatore tantum a matre ad Diaconatum promouenda petendo agitur, ac non pariter de Tutore? Nempe quia vix & rarum eſt, vt filii eius Tutaris egeant; id eſt, eius ætatis ſint, qui Tutores habere debeant: quin facilius & plerumque filii eiuſmodi mulieris iam puberes ſunt. Nam cum nonniſi Sexagenaria maior ad Diaconiſſarum conſortium transferatur; ſane vix eſt, vt non puberes eius ſint liberi: vtpote cum mulieres Quinquagenariæ, & citerius plerumque parere deſinant, Quo etiam pertinet ſolemne *legis Papia* caput, vt de Sexagenario, ita & de Quinquagenaria.

Qvartvm in Diaconiſſa requiſitum eſt; vt Adminiſtrationem bonorum ſuorum ſeu prædiorum aliis & idoneis quidem committat, reditus eorum ipſa tantum conſequatur, cum libera de iis fructibus diſponendi facultate.

Qvintvm requiſitum ſeu quinta conditio eſt, vt ne *Clara domus inſignia*, puta monilia, ſupellectilem, aurum, argentum, mancipia, ſub prætextu Religionis conſumat; verum ea liberis, proximis, ſeruet. Tria itaqua hic obſeruentur. Bona ſeu prædia, Reditus eorum, Monilia, &c. Primorum nec adminiſtrationem habet Diaconiſſa: Redituum & adminiſtrationem habet, ſimul & eorum alienandorum ius. Poſtremorum adminiſtrationem habet, at non & alienationem: *ſub Religioniſ defenſione*, id eſt, in Clericos, aut Eccleſiæ nomine, (vt *l. ſeq.* dicitur.) Quæ & ipſa pronida legis ſanctio, mox tamen abrogata *lege ſequente*: vbi dicam plenius. Monilia interim nominatim hic deſignari inter res alias & præcipuas obſerua. Ea ſcilicet vt luxus muliebris, ita cupiditatis pars magna hoc etiam æuo. Claudianus de *Rufini* prædis, *lib. 1. in Rufin. v. 186.*

——————— *ſuiſumque Monile*

Contextum gemmis, aut prædia culta fuiſſent,

Rufino populandus erat.

De bello Getico, in fin. vbi de Alarici vxore.

Demens Auſonidum gemmata monilia Matrum,

Romanaſque alta famulas ceruice petebat.

Et alibi veluti *VI. COSS. Honorii, v. 527.* deſcribens mulieris ornatum adueniente Proco:

Subſtringitque comam gemmis, & colla monili

Circuit, & baccis onerat candentibus aures.

Eorum nulla expreſſa mentio in *l. prox.* qua *hac* reuocatur: verum generali *ſupellectilis* appellatione comprehenduntur.

Postremvm circa Diaconiſſas, quod *bis* ſtatuitur, eſt; vt ne *Eccleſia*, Clerici, Pauperes ius capiendi vllum habeant, ex vltima Diaconiſſæ voluntate. Cui ſimilis quadantenus eſt prohibitio *legis* Valentianeæ *l. 20. ſupr.* Quadantenus, inquam; Nam illa *lex* 20. eſt de omnibus mulieribus, atque in his de omnibus viduis: *hæc* vero de Diaconiſſis tantum: *illa* prohibentur Monachi & Clerici quidquam ex mulieris alicuius bonis aut donatione aut vltima voluntate conſequi: *hac* vero, etiam Eccleſiæ, etiam pauperibus ex vltima diaconiſſæ voluntate capiendi ius adimitur. *Illa* relictum Clerico vel Monacho a muliere caducum fit, ſeu in fiſcum cadit; *hac* vero inutiliter relictum iubetur eſſe pro non ſcripto, & ſic hæredibus quibuscunque, imo his deficientibus, & legatariis & fideicommiſſariis proficit, ſeu relinquitur: quod ſingolare admodum eſt: vt hoc velut auctoramento fraudibus obuiam iretur. Cum alioquin commune hoc ſit *vtrique legi*, vt tacitia fideicommiſſis in fraudem *legis*, quantum poteſt, occurrat: de quo omni iam dictum ad *illam l. 20.* Tandem, cum quatuor ſint *hoc titulo* conſtitutiones de Eccleſiaſticis adquiſitionibus, ſedulo cauendum ne commiſceantur temere, ſeu confundantur: quod Marcianum etiam Imp. feciſſe, ad *l. ſeq.* oſtendam. Nempe *l. 20.* Clerici & Monachi ea mulierum Laicarum quarumcunque bonis quidquam capere prohibentur: imo *l. 21.* etiam Epiſcopi, Virgineſque Deo dicatæ. Hac *l. 27.* ea Diaconiſſarum bonis quicquam capere prohibentur, & quidem non Clerici tantum, verum etiam Eccleſiæ ipſæ, & pauperes. Imo vel de mobilibus tantum & ſupellectile. Quod poſtremum tamen de mobilibus mox abrogarum, *l. 28. ſeq.* Hoc poſtremum, inquam, tantum: at non & illud, quo prohibitum ius capiendi ex teſtamento: quod tamen Baronius credere nos vult; Qui & ideo Theodoſium inſectatur, cum his prohibitionibus *periclitatam fidelium erga Deum Religionem, & erga pauperes miſericordiam*, ſcribit: & *libertatem Eccleſiaſticam diſpendium paſſam.*

Non poſſum & illud hoc loco omittere, perperam omnino Ambroſii locum, quem ad *leg. 20. ſupr.* attulimus, ad hanc *legem* a quodam nupero quoque Scriptore relatum: deque *hac lege* ſenſiſſe Ambroſium. Id enim ſcribentem, *legem* non aiten p. 63. diſſe liquet. Ambroſius enim de omnibus Viduis loquitur; At hæc *lex* de *Diaconiſſis* tantum eſt. At inquit ille, Ambroſium de *recente lege* agere; At enim *legem* 20. non eſſe recentem Ambroſio; viginti poſt *eam leg.* annis ſcribenti? Imo *legem 20.* Ambroſius recentem recte appellauit, quæ Patrem tantum Imperatoris, ad quam ſcribebat, auctorem habebat: Quomodo & *libello* 1. Iuliani (Apoſtatæ) *legem* proximam vocauit: Interim vaniſſimum eſt, ſcripſiſſe Ambroſium libellum iſtum aduerſus Symmachum Anno D. 390. Argumentum ſi quæras, hoc affert, quia Symmachus quidem ſcripſerit Relationem ſuam eo anno. Valentiniano adhuc puero, quod ipſemet Ambroſius docet *priore libello*, ſeu *Epiſt. 30.* & *Edit. Paris 11.* At Ambroſius adulto eo *ſecundo libello*, ſeu *epiſt. 31.* & *Edit. Par. 12.* Hoc vero eſt quod nego. Nam quæ Ambroſius *ſecundi libelli initio* de Valentiniano, adhuc in minoris æui tyrocinio florentibus nouo annis ſcribit, æque ad præſens ſecundi libelli tempus referuntur. Imo quæ *de Ratia* libello illo ſcribit, recte Velſerus ad Annum D. 383. retulit.

Alterum *huius legis* caput, & ipſum muliebrum honeſtati conſulens eſt, de Crine fœminatum, Religionis obtentu, non abſcindendo: idque rurſum (quod & aperte hic proponitur) *iuxta diuinas leges.* Nempe D. Pauli ſcitum eſt *1 Cor. 11. v. 6.* *αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, turpe mulieri eſt tonderi & radi.* Cui adde, & ſimilem prorſus *huius leg.* Concilii Gangienſis *canonem 17.* de quo mox. Et nihilominus tamen *perſuaſa quadam profeſſione*, (vt *hæc lex* loquitur de quo mox) crinem fœminæ abſcindere ſubinde ſolitæ: nonnullis etiam id a mulieribus quibusdam exigentibus (quod *hæc lex* teſtatur, & de Euſtathio id

memorant Socrates *lib. 2. c. 43.* & Sozomenus *lib. 3. c. 14.*) idque eis ſuadentibus; aliis ſaltem permittentibus. Igitur & diuinis Canonicisque & humanis legibus huic malo morique contra itum. Ac nominatim Concilio quod dixi Gangrenſi, quod habitum contra Euſtathium quendam Ancyro Galatam (teſte Niceta *in vita Ignatii Patriarchæ*) vel Sebaſtianum Armeniæ; auctore Socrate *lib. 2. cap. 43.* & Sozomeno *lib. 3. cap. 14.* Multæ ſcilicet mulieres tum *ſpecie religionis*, *προφάσει θεοσεβείας*, muliebrem comam detondebant, *τὴν φύσιν τῆς κόμης τῆς γυναικείας*, vt habet Synodalis illius Concilii epiſtola *pag. 531. 532. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Quare *τὰς κόμας* vetitum amputare, vt habetur in ipſo *canone 17.* eius Concilii *pag. 537. 538 Tom. I. Concil.* cuius hæc verba ſunt, *huic leg.* noſtræ quam proxima, *εἴ τις γυναικῶν, διὰ τὴν νομιζομένην ἄσκησιν ἀποκείροιτο τὰς κόμας, ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἀναλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω*: *quæcunque mulier, religioni iudicans conuenire, comam ſibi amputauerit, quam Deus ad velamen eius, & ad memoriam ſubiectionis illi dedit, tanquam reſoluens iura ſubiectionis, anathema ſit.* Similis inquam eſt omnino hæc Theodoſianæ huius Conſtitutionis diſpoſitio; Cuius etiam meminit iunctim cum ſuperiori capite Sozomenus, *dicto lib. 7. c. 16. in fin.* *τὰς δὲ κειρομένας τὰς κεφαλὰς, ἀπελαύνεσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν, τοὺς δὲ ταύτας προσιεμένους Ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι τῆς Ἐπισκοπῆς*: *fœminas, quæ comam totondiſſent, ab eccleſia arceri, epiſcopos vero, qui eas admittere auſi eſſent, ſacerdotio priuari*: vbi inepte olim interpres, *κειραμένας τὰς κεφαλὰς*, vertit, *caput ornantes*: ab Euſtathio porro Sebaſteno id factum, adque ideo Synodo Gangrenſi eum canonem aduerſus illum ſcriptum Auctores ſunt Socrates & Sozomenus *dictis locis*, Sane quidquid diuinis Canonicis & humanis ſanctionibus toties cautum fuerit, & vt vides ſeueriſſimis, mox tamen Hieronymus *aduerſus Iouinianum*, & in graui illa obiurgatione *ad Sabinianum Diaconum* ſcribens *ep. 48. pag. 150. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch.* teſtatur hunc radendi capitis muliebris *tam virginum, quam viduarum*, morem per Ægyptum & Syriam, clam per hæc mox tempora irrepſiſſe: Quæ quidem Syria & Ægyptus ſub diſpoſitione Præfecti Prætorio Orientis erat, ad quem *hæc lex* data eſt. Et vero tandem mores in poteſtatem ſuam, Leges diuinas & humanas perduxerunt. Quomodo & Corona comæ Clericalis per Africam Ægypto vicinam nominatim vſurpata, vt docet *lex 38. infr. hoc tit.* quæ data eſt 17. annis poſt *hanc leg.*

Cæterum ait *lex* factum id *inſtinctu perſuaſæ profeſſionis*, vt Epiphanius, *hæreſeon lib. 3. p. 466.* ſiue, *in breui ac vera cathol. fidei expoſition. num. 23. init. pag. 1106. Tom. I. Oper. Edit. Petau. Colonienſ.* in contrario more de Monachis crinem nutrientibus, *ἕνεκεν δῆθεν πολιτείας, ἀπ' ἰδίας νοὸς*, id eſt, *perſuaſæ profeſſionis cauſa.* Nempe *πολιτεία* idem, quod *profeſſio*, & *perſuaſa profeſſio*, *νομιζομένη ἄσκησις*, vt habet Canon Gangrenſis in hac ipſe re, loco ſuperius conſignato, vel *πρόφασις θεοσεβείας*, vt in epiſtola Synodali illius Concilii, (quod totum habitum, aduerſus huiuſmodi *καινοτομίας* obtentu pietatis & religionis) & apud Sozomenum *lib. 3. c. 14.* vbi de hac ipſa re & prædicto Concilio Gangrenſi. Cæteroquin cuiuis tam notum, *πολιτείαν* Græcis eſſe *profeſſionem*, diſciplinam, vitæ genus ſingulare. Tandem & *profeſſus* ſacræ Religionis *l. 39. infr.* pro Clericatu: vbi vide & quæ dicam. Hæc ſi Doctiſſimus alioquin Baronius attendiſſet, non eam huic capiti ſententiam affinxiſſet, quaſi eo, iuniores tantum viduæ capillos abſcindere, & ſic capillorum abſciſſione in numerum Diaconiſſarum ſe intrudere prohibitæ fuerint: vt ita efficiat Diaconiſſas iam hoc ſæculo capite raſo fuiſſe. Quod ab huius capitis ſententia alienum eſt: eo quippe, *capitis* raſio promiſcue in fœminis ſeu omnibus mulieribus damnatur, quæ perſuaſa profeſſione, ſeu *διὰ νομιζομένην ἄσκησιν*, vel *ἕνεκεν δῆθεν πολιτείας ἀπ' ἰδίας νοὸς*, crinem abſcindebant. De Corona Clericorum dico ad *l. 38. infr.* Similis eſt Baronii hallucinatio, cum negat Synodum Gangrenſem aliquid definire contra ſacratas Deo Virgines, ſed loqui contra mulieres hæreticas. Quomodo & Gloſſa, in *Clem. 2. de ſtatu regul.* & poſt eam Barboſa, textum *Concilii Gangrenſis* accipiunt de laicis mulieribus, non de Religioſis, quæ Deo & Eccleſiæ dicatæ ſunt.

Porro Sanctio *huius leg. Theodoſianæ* diſtricta admodum eſt: tum ratione ipſarum fœminarum, tum ratione Epiſcoporum: Nempe *fœminas* tonſo capite ab Eccleſiæ foribus arceri iubet Theodoſius, ſacrataque adeo myſteria his adire nefas eſſe, neque mereri vllis ſupplicationibus veneranda omnibus altaria frequentare, quæ quidem ipſa *ἀναθέματος* pœna eſt, quæ *Canone Gangrenſi* imponitur: ſic vt quid Anathema ibi proprie ſit, & in Concilio Gangrenſi paſſim, atque alibi, non aliunde magis aut certius quam ex *hac leg.* deſcribas; quomodo & Sozomenus ait, *ἀπελαύνεσθαι τῶν ἐκκλησιῶν*, *ab Eccleſia arceri*, Epiſcopum vero, ſi tonſo capite fœminam Eccleſiam intrare permiſerit, & ipſum loco ſeu Epiſcopatu deiiciendum, & Eccleſia arcendum. Nempe vbi in aliis Anathema fulminatum, in Clericos & Epiſcopos depoſitionis pœna ſtatuta: de quo vid. quæ Morinus *3. Exercit. ſacr. 9.* Et hæc interim inter alias Epiſcopi deponendi cauſas notetur: de qua depoſitione *l. 35. infr. hoc tit.* Idque non modo ſi ſuaſerit, verum & ſi hoc ab aliquibus exactum nouerit, imo vel factum quacunque ratione compererit. Atque ita alieni facti pœnam ſufferre vel Epiſcopum, ſi factum non eſt, & non improbauerit excluſa fœmina ab aditu Eccleſiæ. Et ſubiicit, *hoc abſque dubio emendandis pro lege fore: emendatis pro conſuetudine: vt illi* [id eſt, hi] *habeant teſtimonium, iſti* [id eſt, illi] *incipiant timere iudicium.* Quorum verborum hic ſenſus eſt, hanc *legem* fore deinceps iis, qui hactenus fœminas capite tonſo eſſe voluerunt, vel fuerunt, *timori*: his vero qui ab hoc abhorruerunt, futuram deinceps teſtimonio & ap- p. 64.
probationi bonæ eorum conſuetudinis. Duplex nempe hæc cæteroquin *legis virtus eſt*, vt timori ſit emendandis ſeu improbis, teſtimonio & approbationi emendatis ſeu probis. Cui conuenit etiam definitio Chryſippea *l. 2. D. de legibus.* Quare eleganter omnino *emendandis*, id eſt, improbis: nempe *lex* iniuſto poſita eſt: & *emendatis* ſeu probis conſuetudinis ipſorum teſtimonium eſt & adprobatio: Nam dum malis iudicium denunciatur, eo ipſo probis conſuetudinis ſuæ & probitatis teſtimonium perhibetur. Probiſque *lex* non eſt metui, ſeu bonis operibus; ſed malis: & probi quod bonum eſt, non propter *legem*, neque iudicii metu, ſed ex conſuetudine, *ἐκ συνηθείας*, id eſt, *ipſa morum probitate*, operantur. Et procul dubio locus hic effictus ad eiusdem D. Pauli, cuius teſtimonium *initio legis* aduocatur, mentem, & quidem eadem Epiſtola *1. ad Timoth. cap. 1. verſ. 9.*

Sed

Sed & *epiſt. ad Rom. 13. verſ. 13. vers. 3. 4. 5.* ſicuti per *diuinas leges*, quæ hoc ipſo capite memorantur indicatur præ aliis *epiſtola* Pauli 1. *ad Corinth. cap. 11. a verſu 3. ad 16.*

XXVIII. (a) Idem AAA. Tatiano PF. P. (b)

Legem, † quæ Diaconiſſis (c) vel viduis nuper (d) eſt promulgata, *Nequis* videlicet *Clericus*, *neue* (e) *ſub Eccleſiæ nomine mancipia*, *ſupellectilem*, (f) *prædam* (g) (*velut infirmi ſexus diſpoliator*) *inuaderet*, *& remotis adfinibus ac propinquis*, *ipſe ſub prætextu Catholicæ diſciplinæ ſe ageret viuentis* (h) *hæredem*, eatenus animaduertat eſſe reuocatam, vt de omnium chartis, ſi iam nota eſt, auferatur: neque quiſquam, aut litigator ea ſibi vtendum, aut Iudex nouerit (i) exequendum. Dat. x. Kalend. Septemb. Veronæ, (k) Valentiniano A. IV. & Neotherio coss. [390.]

NOTÆ.

(a) Hanc leg. memorat Marcianus *Nouella de teſtam. Cleric. vltim.* Memorat hanc legem Baronius *Anno* 390. *n.* 71 *GOTHOF.*

(b) *Tatianus* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio M. vid. *Proſopogr. ID.*

† Superiorem 27. eidem Tatiano inſcriptam. *ID.*

(c) Suſtineri poteſt: quanquam Clericus *de Diaconiſſis. ID.*

(d) Ante duos ferme menſes, XI. *Kalend. Iul. ID.*

(e) Id eſt, ne quidem. *ID.*

(f) *Supellectilem*: vid. & *leg. ſuper.* 27. & mox Commentar. *ID.*

(g) Eſt qui tenet *prædia*, Quod probandum non eſt. *ID.*

(h) Recte habet hæc vox: neque mutanda in *continentis*, quod idem tentabat. *ID.*

(i) Eam nouerit. *ID.*

(k) *Veronæ* data hoc anno menſe Auguſto & Septembri præter hanc legem *lex* 1. *infr. de Monachis* & *l.* 122. *ſupr. de Decurionibus*: *l.* 19. *ſupr. de Nauicular.* Imo & *lex* 13. *de pœnis. ID.*

COMMENTARIVS.

De Diaconissis Theodoſius M. ante duos ferme menſes ſuperiore conſtitutione 27. ad eundem Tatianum Præfectum Prætorio emiſſa ex Vrbe Mediolanenſi, ſex conſtituerat: & inter cætera quinto loco cauerat; *Ne ſub religionis defenſione & obtentu liceret Diaconiſſa vel Clara domus inſignia* (puta monilia, ſupellectilem, aurum, argentum, mancipia) *conſumere* (id eſt, ne ea Clerici, etiam ſub Eccleſiæ nomine, inuaderent) *verum ea vniuerſa, liberis, proximis, adfinibus ſeruarentur*: Id ita, inquam, inter cætera conſtitutum fuerat, vt dixi, ea *lege 27.* Atenim hoc vnicum caput (intactis aliis omnibus *d. l. 27.* capitibus, inque vigore ſuo permanentibus) eidem Theodoſio hac Conſtitutione nunc abrogare viſum. Proinde huius legis hæc ſententia eſt; Licere Diaconiſſæ, mancipia, ſupellectilem, id genus alia mobilia, Claræque domus inſignia, in Eccleſiam & Eccleſiaſticos inter viuos conferre. Tribus itaque circumſtantiis hæc licentia circumſcribitur: Eſt enim nominatim de *Diaconiſſis*: eſt tantum de *mobilibus*; eſt tantum de *alienatione inter viuos.* Breuiter, quintum legis ſuperioris caput *hac leg.* abrogatur, quod quartum eſt ſecundi capitis ea lege; quod indicatur his verbis: Eatenvs *animaduertat eſſe reuocatam.* Quod vt legis verba apertiſſime oſtendunt, ita id ſpecialius nunc oſtendendum nobis eſt: quandoquidem iam olim quoque Martianus Imp. *Nouella*, quæ inſcribitur, *de teſtam. Cleric. vltim.* eam laxius in tribus interpretatus eſt: quaſi, inquam, & de aliis viduis hæc lex eſſet: quaſi item de omni bonorum genere ageret, quaſi denique de teſtamentaria diſpoſitione & alienatione foret, hoc ſenſu, Licere ex *hac leg.* cuiuis viduæ, cuiuſcunque tandem generis bona teſtamento ſuo Clericis relinquere. Quæ tria falſiſſima ſunt. De ſingulis ordine videndum eſt.

Primum igitur *de Diaconiſſis* tantum hanc legem eſſe, tum expreſſa eius verba euincunt, tum relatio ad priorem partem *l. 27. ſupr.* quam legem Nvper promulgatam ait, imo vix adhuc notam fuiſſe, propter recentem eius promulgationem, fine huius legis indicat: *Vt de omnium*, inquit, *chartis, ſi iam NOTA eſt, auferatur.* Quare & ex his liquet, hac lege non agi, niſi de Diaconiſſis: de quibus actum *initio d. l. 27.* ac non etiam de aliis de quibus *l. 20. hoc tit.* quæ ante viginti annos promulgata fuit: & vero poſt hanc legem quoque obtinuit, vt ad eam oſtenſum eſt, ex Hieronymi *epiſt. ad Nepotianum.* At, inquies, quod Martianus *in Nouella ſua* inquit, & pro fundamento interpretationis ſuæ aſtruit, agi *hac lege* etiam de *Viduis*, non modo de Diaconiſſis, ac proinde non ſuperioris tantum *l. 27.* caput, quæ de Diaconiſſis eſt, abrogari, verum etiam *legem 20.* quæ de viduis aliis eſt: Et ſic (quæ verba Martiani ſunt) *intelligi hanc conſtitutionem, qua Viduarum & Diaconiſſarum meminit, de lege vtraque dixiſſe.* Verum, vt iam oſtenſum eſt huius legis verbis diſerte indicari *l. 27. ſupr.* (nuper promulgatam) ac non etiam *legem 20.* (iam dudum ante 20. annos proquiritatam) ita ſciendum eſt, verba huius legis a Martiano torqueri: neque enim hac lege dicitur: *Diaconiſſis cæteriſque viduis*, aut, *Diaconiſſis & viduis*: verum, *Diaconiſſis VEL viduis.* Quibus ſane p. 65.
verbis *Diaconiſſa vidua* pro eodem ſumuntur. Nempe *viduarum* appellatio ſpeciali ſignificatu pro Diaconiſ-

Diaconiſſis accipitur. Vt omittam, quæ ex veteri ſœdere repetuntur, *1. Samuel. 2. vers. 22.* & *Luc. 2. vers. 37.* Sane ſui ioitio vix alio nomine Diaconiſſæ dictæ: vid. *Epiſtolam 1. ad Timoth. 5. v. 9.* & *11.* Et hæc de primo Martiani errore in *hac lege* interpretanda. Secundus Martiani Imp. error eſt, quod hanc legem de omni bonorum genere accepit: cum tamen apertiſſime oonniſi de mobilibus, ſeque mouentibus, agat, ac non etiam de fundis ſau prædiis: quæ poſt hanc legem non magis, quam poſt legem 27. Diaconiſſis in Clericos vel Eccleſiam transſcribere licuit. Tertius Mertiani Imp. error eſt, quod de vltima diſpoſitione hanc legem intelligit: cum apertiſſime nonniſi de alienatione inter viuos hæc ſit, quod hæc verba oſtendunt, *ſi ageret VIVENTIS Heredem.* Denique ſententia *huius legis* hæc eſt: Diaconiſſam mobilia ſeu mouentia, inter viuos in Clericos vel Eccleſiam conferre poſſe, ar non etiam vltima voluntate, non magis quam prædia. Vnicum illud ſcilicet ſolatii loco Theodoſius M. Diaconiſſis in ſanorem Clericorum & Eccleſiæ relictum nuoc voluit: Nil præterea. Nempe quo faciliorea homines ad vltimas voluntates & liberalitatea, mulieres præſertim, ſunt, quam inter viuos lergitates ab his exercentur. Quæ iuris ratio & in aliis quam plurimis iuris articulis cernitur. Proinde mediam quandam & æquabilem hac parte vt ſibi nunc videbatur, viam ſecutus Theoduſius. Neque adeo abnuerim, quod Baronius conicit, Ambroſii ſuaſu; quod inanibus argumentis nonnemo refutatum voluit. Nam vt non facile permitteodum fuit, ſub Eccleſiæ nomine, bona Diaconiſſarum, Clericorum *prædam* fieri, atque infirmum ſexum, ſimul & propinquos, bonis priuari; ita modicum aliquid, quodque noo ita frequens eſſet, Diacooiſſis & Clericis hac parte licere æqum viſum: Nimis ſcilicet viſum, prædia in Clericos & Eccleſiem conferri: Item periculi plenum viſum, teſtamentarias liberalitates etiam mobilium concedi: Satis viſum, ſi vel inter viuos mobilia ſeque mouentia Eccleſiæ & Clerici capere poſſent ex liberalitata Diaconiſſæ. Quæ cum ita ſiot, patet ſimul, quid de Baronii ſententia ſentiendum ſit, qui & vniuerſim & confidenter proounciat; ex ſanctione legis ſuperioris (qua ſcilicet adquiſitiońibus Eccleſiaſticis fibula impoſita fuerat) *periclitatam fidelium erga Deum religionem & erga pauperes miſericordiam, eaque parte liberalitatem Eccleſiaſticam diſpendium paſſam, hac vero* (indefinite quidem) *abrogatam.* Imo vides Lector, quam conferat, ipſas intueri leges, neque cuiusquem euctoritate aut præiudicio abripi.

XXIX. (a) Impp. Arcad. & Honor AA. Hierio Vic. Afric.

Qvæcvmqve a Parentibus Noſtris (b) diuerſis ſunt ſtatuta † temporibus, manere inuiolata adque incorrupta circa Sacroſanctas Eccleſias præcipimus. Nihil igitur a Priuilegiis immutetur, omnibusque qui (c) Eccleſiis ſeruiunt Tuitio deferatur: *Quia temporibus noſtris addi potius reuerentiæ* (d) *cupimus, quam ex his quæ olim præſtita ſunt immutari.* Dat. x. Kalend. April. Med. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

(a) Refert hanc legem Baronius *his COSS. 395. num. 50.* Pars eius maior relata Capitularium *lib. 6. cap. 112.* Tota extat ſub Arcadii & Honorii nomine *Cauſ. 25. quæſt. 2. initio Canonis 20.* *GOTHOF.*

(b) Conſtantino, Conſtantio, Valentinianis, Gratiano, Theodoſio. *ID.*

† Conſtitutiones. *ID*

(c) Epiſcopis, Clericis. *ID.*

(d) Eccleſiaſticæ. *ID.*

COMMENTARIVS.

Privilegia Eccleſierum & Eccleſiaſticorum, ab anterioribus Principibus indulta omnia, hoc Imperii ſui initio, Honorius Imp. Occidentis & quidem per Africam ſimul & ſemel coofirmet, atque inuioleta incorruptaque manere præcipit. Addita etiam ratione, quæ religioſum Principis animum efferunt. Quod & ipſum ſæpius poſtea ab eodem Honorio factum *l. 30. 34.* (vbi eodem ſenſu *priuilegiorum* vox accipienda eſt,) 36. 38. 40. *hoc tit. l. 21. 22. ſupr. de extraord.* quarum pleræque, vel vt hæc noſtra, Africæ magiſtratibus inſcribuntur; & ad Africam pertinent, vel ad vrbem Romam. Vnde liquet, per Africam & Romanam diœceſim priuilegia hæc ſubinde ſollicitata: temeritate ſcilicet & abreptione hæreticorum & conniuentia Iudicum, quod docet nominetim *lex 34.* Simili modo idem Honorius Priuilegia illa circa Vrbis Romæ Epiſcopum confirmauit *l. 21. ſupr. de extraordinariis muneribus.* Sane & Sozomenus, *lib. 8. cap. 1.* meminit confirmetorum initio ſtatim imperii poſt mortem Patris ab Honorio, eorum quæ Eccleſiis ab anterioribus Principibus conceſſa fuerant; *καὶ διὰ ταῦτα*, inquit, *τὰ δεδογμένα τοῖς πρὶν βασιλεῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν, προθυμότερον βέβαια ἐφυλάττοντο, καὶ δωρεὰς προσετίθεσαν*: *atque idcirco ea, quæ pro Eccleſiarum vtilitate a ſuperioribus Principibus decreta fuerant, propenſiore animo confirmarunt, & propria dona adiecerunt.* Qui ſaoe locus huc omnino pertinet.

Cæterum, quænam hæc *Priuilegia* ſeu *προνόμια* ſiot, ab Imperatoribus Eccleſiæ & Eccleſiaſticis præſtita, vt complures huius tituli leges edocent, ita pleniſſime, & ſemel vno conſpectu perdocet huius tituli *Paratitlon.* Sane immunitatis potiſſimum ab Extraordinariis & ſordidis muneribus priuilegium indicatur. Tandem obſeruetur, quod de *Tuitione hac lege* additur eccleſiaſticis præſtaoda, a Magiſtratibus ſcilicet, aduerſus violatores priuilegiorum Eccleſiaſticorum: de qua tuitione ciuili, militati,

litari, vide & *l. 31. infr.* & *l. vnic. ſupr. de offic. iudic. milit.* Denique non alio fine leges de priuilegiis Eccleſiarum & Eccleſiaſticorum ad Magiſtratus directæ, quam vt hi tuitionem præberent aduerſus horum priuilegiorum violatores. Huius p. 64. Tuitionis in rebus Eccleſiaſticis non vna mentio in Conciliis Africanis: in Carthagienſi quod habitom decennio poſt hanc legem Anno 404. canone Codicis Africani 93. *pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin.* *Aduerſus quorum furorem poſſimus non inſolita nec a ſcripturis ſanctis aliena expectare præſidia: quando Apoſtolus Paulus, ſicut in Apoſtolorum actibus fidelibus notum eſt, factioſorum conſpirationem militari etiam ſubmouit auxilio: Sed nos illud poſcimus* (aduerſus furorem Circumcellionum) *vt Catholicis Eccleſiarum Ordinibus per ciuitates ſingulas, & vicinorum quorumque poſſeſſorum per diuerſa loca ſine vlla diſſimulatione TVITIO præbeatur.* Et mox *in fin. canon. Literæ etiam ad Iudices mittenda ſunt, vt donec Dominus Legatos ad nos redire permittat, Tuitiones per ordines Ciuitatum & poſſeſſores prædiorum Eccleſia Catholica impertiant.* Meminit & Optatus lib. 3. *cap. 4. armati militis auxilium*, poſtulatum a Catholicis aduerſus Donatiſtas.

XXX. (a) Idem AA. Theodoro (b) PF. P. Poſt alia.

NON (c) nouum aliquid præſenti ſanctione præcipimus, quam illa quæ olim videntur (d) indulta firmamus. Priuilegia igitur, quæ olim reuerentia religionis obtinuit, (e) mutilari, ſub pœnæ (f) etiam interminatione, prohibemus: ita vt hi quoque qui Eccleſiæ obtemperant, his quibus Eccleſia, beneficiis (g) perfruantur. Dat. Prid. Kal. Febr. Med. Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

(a) Repetita huius legis verba aliquammulta *leg. 22. ſupr. de extraordinar. munerib.* alio tamen principio, & mutatis præterea nonnullis: itemque alio die & menſe. Extat Capitularium *lib. 6. cap.* 281. & in epiſtola Gregorii Papæ quarti, & exinde diſtinct. 12. *cap.* 2. & ſub Arcadii & Honorii nomine *Cauſ.* 25. *q.* 2. *can* 20. Iungendaque huic eſt *lex 21. d. tit. ſupr. de extraord. muner.* Omiſit hanc legem Baronius; pariter vt dictam *l. 21.* & 22. GOTHOF.

(b) Theodorus PP. ſub Honorio Imp. Italiæ, Gentilis autem hic Theodorus fuit, ſeu Paganus: hicque eſt ille Manlius Theodorus, quem *Manilium* vulgo Auguſti coætaneum portentoſo errore faciunt, quique Aſtronomica ſcripſit, ante hunc Annum D. 397. vt ex Claudiano liquet. *ID.*

(c) Pro, *Non tam nouum:* ἐλλεῖψα τῶ, *tam:* quam vocem hic nonnulli infarciunt. *ID.*

(d) *Videntur indulta*, pro *ſunt indulta:* vid. *Gloſſ. Theod.* multa ſimilia. *ID.*

(e) Id eſt, impetrauit. *ID.*

(f) Quinque librarum auri *l. 34. infr. ID.*

(g) *Beneficii* vox propria de immunitatibus: dixi plene ad *l. 4. ſupr. de conſtit. Princip. ID.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA & BENEFICIA Eccleſiarum, eademque & Eccleſiaſticorum, hac Honorii rurſum conſtitutione confirmantur: & nominatim quidem (quod ex coniunctione *legis 21. ſupr. de extraordin. muner.* diſcimus) in Vrbis Romæ Epiſcopo & Eccleſia. Quod primo hic notandum. Alterum enim illud eſt, quod priuilegia & beneficia de quibus *hac lege* agitur, ſunt propriæ IMMVNITATES ab extraordinariis & ſordidis muneribus. Hæc enim illa ſunt ferme priuilegia & *Beneficia*, proprio vocabulo vt oſtendi ad *l. 4. ſupr. de conſt. Princ.* quæ toties his conſtitutionibus confirmantur: Nempe quod horum temporum ratione & neceſſitate ſuadente ea munera ſeu munia, a diuitibus præſertim Epiſcopis & Eccleſiis, ex æquo depoſcenda Gentiles maxime Iudices (eiuſmodi erat Manlius Theodorus, cui hæc *lex* & *d. l. 21.* & 22. inſcribuntur) putarent. Tertium quod *hac leg.* notandum, eſt *pœna*, quam minatur priuilegiorum Eccleſiaſticorum mutilatoribus: in genere tantum; nam *l. 34. infr.* quinque librarum auri nominatim multam idem imponit.

De IRRVPTIONE *ſeu Impetu in Eccleſias.*

XXXI. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. (b)

SI quis in hoc genus ſacrilegii (c) proruperit, vt, in Eccleſias Catholicas inruens, Sacerdotibus (d) & Miniſtris, vel ipſo (e) cultui locoque aliquid inportet iniuriæ, quod geritur, litteris (f) Ordinum, (g) Magiſtratuum, (h) & Curatorum (i) & notoriis (k) Apparitorum, (quos *Stationarios* (l) appellant) deferatur in notitiam Poteſtatum, ita vt vocabula (m) eorum qui agnoſci potuerint, declarentur: Et, ſi per multitudinem commiſſum dicetur, ſi non omnes, poſſunt tamen aliquanti (n) cognoſci, quorum confeſſione ſociorum nomina publicen-

publicentur. Adque ita prouinciæ Moderator, Sacerdotum, & Catholicæ Eccleſiæ Miniſtrorum, loci quoque ipſius, & diuini cultus iniuriam, capitali in conuictos, (o) ſiue confeſſos, reos ſententia nouerit vindicandum: Nec expectet, vt Epiſcopus iniuriæ propriæ vltionem depoſcat, cui Sanctitas ignoſcendi ſoli (p) gloriam dereliquit. Sitque cunctis non (q) ſolum liberum, ſed & laudabile, ſactas atroces Sacerdotibus, aut Miniſtris iniurias, veluti publicum crimen, perſequi, ac de talibus reis vltionem mereri. (r) Quod ſi multitudo violenta Ciuilis (s) apparitionis exſecutione, & adminiculo Ordinum (t) poſſeſſorumve non potuerit (v) præſentari, (x) quod (y) ſe armis, aut locorum difficultate tueatur, Iudices (z) Africani armatæ apparitionis præſidium, datis ad Virum Spectabilem Comitem (aa) Africæ literis, prælato (bb) legis iſtius tenore, depoſcant, vt rei talium criminum non euadant. Dat. VII. (cc) Kalend. Maii, (dd) Med. Honorio III. (ee) & Eutychiano coss. [398.] p. 67.

NOTÆ.

(a) *Lex* 10. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* Extat & detractis aliquammultis Capitularium *lib.* 4. *t.* 113. & 304. Sed & recitatur e Codice Iuſtinianeo a Gregorio Papa, *in epiſt. ad Ioannem* defenſorem *lib.* 11. *epiſt.* 51. & a Baronio *bis COSS. num.* 22. 23. Inſerta quoque vna cum *l.* 46. *infr. de haret.* (quæ tamen non ex eadem conſtitutione petita eſt) conſtitutioni, quam edidit nuper Sirmondus ex Cod. Lugd. & Anic. *in Append. Cod. Theod. num.* 14. Iungenda quoque huic eſt *lex.* 20. *ſupr. de Piſtoribus.* GOTHOF.

(b) *Theodorus* PP. ſub Honorio Italiæ, quod vel extrema legis oſtendunt, vbi de Iudicibus Africanis & Comite Africæ agitur. De eo vid. *Proſopogr. ID.*

(c) Sacrilegii ſpeciem obſerua. *ID.*

(d) *Sacerdotes* ſunt Epiſcopi, Presbyteri. *Miniſtri* vero hac leg. & *l.* 41. ſunt Diaconi & cæteri Clerici. Ambroſius *lib.* 1. *offic. cap.* 20. *Eccleſiaſticis, & maxime Miniſtrorum officiis.* Idem *cap.* 30. *In Sacerdotio aliquo conſtitutus aut miniſterio.* Et *lib.* 2. *cap.* 27. *Epiſcopus ut membris ſuis vtatur Clericis, & maxime Miniſtris, qui ſunt vere filii, quem cuique viderit aptum muneri, ei deputet.* Ad cuius loci intellectum vid. quæ idem *lib.* 1. *cap.* 44. et *lib.* 3. *cap.* 9. *Cum vel Sacerdotis vel Miniſtri ſit, prodeſſe ſi fieri poſſit omnibus, obeſſe nemini.* Sic & Sulpitius Seuerus *lib.* 1. *ſacræ hiſtoriæ c.* 23. vocat *miniſtros Eccleſiarum. ID.*

(e) *Ipſo*, hic & in Capitularibus, pro *ipſi*, quomodo eſt in Cod. Iuſt. & apud Gregorium Papam, & in conſtitutione edita a Sirmondo. *ID.*

(f) *Literis*, &c. vſque ad *publicentur*, abſunt a Cod. Iuſt. & a Gregorio; imo & in Capitularibus abſunt adhuc plura vſque ad *Diuini cultus iniuriam. ID.*

(g) *Ordinum*, id eſt Curiarum: vid. *Paratitl. de Decurion. ID.*

(h) Veluti Duumuirorum. *ID.*

(i) *Curatores. ID.*

(k) *Notariis* in Edit Paris. vltima, & alibi. *Notaria* Apparitorum: quorum multa mentio apud Symmachum *lib.* 10. *epiſt.* 4. 38. 44. Auguſtinum *epiſt.* 159. 160. ſiu. 133. & 134. *Edit. Benedictin.* & in *breuiculo collat. cum Donatiſt. collat. prim. diei cap.* 4. 7. & *l.* 6. §. 3. *D. ad SC. Turpillian. l.* 7. *Cod. Iuſt. de accuſat. Dicta vero* non a notis, hoc eſt, compendiis literarum, quod nonnulli cenſent: verum, vel a *notando*, quod rei criminum hic *aduecentur*: (quæ propria hac in re vox eſt) vel a notum faciendo, quod his ſignificentur criminum rei. Quare *Notoria* potius dicendæ: de quo recte Marcilius *ad Titum cap.* 1. Vtrumque amplectitur Iuretus, *in Symmachi, lib.* 10. *epiſt.* 4. & 38. *Elogia* etiam dicuntur *l. vltim. ſupr. de nauicular.* & *l.* 6. *D. de cuſtod. reor.* Cæterum error eſt & Scriptoris de *Officiis domus Auguſtæ lib.* 3. *cap.* 9. & aliorum, qui Notarios apparitorum hic ſomniant, & apud Symmachum, *d. l.* 10. *epiſt.* 4. *ID.*

(l) *De Stationariis*, dixi ad *l.* 1. *ſupr. de curioſis*: vide & *l.* 1. *ſupr. de curſu publico*: *l.* 2. *ſupr. de cohortalib. ID.*

(m) Vocabula, id eſt, nomina: quibus vocantur. *ID.*

(n) *Aliquanti* pro aliquot: vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(o) *Conuictus & Confeſſus*; paria, quod notiſſimum: De hoc vid. plene dicta ad *l.* 7. *ſupr. quorum appellat. non recip. ID.*

(p) *Soli*, quæ vox abeſt a Cod. Iuſt. Sed Capitular. *l.* 6. *t.* 113. extat, forte melius, *ſolam*: pariter vt in conſtit. edit. a Sirmondo. *ID.*

(q) *Non ſolum liberum, ſed &*: abſunt hæc a Cod. Iuſt. *ID.*

(r) *Mereri* eſt obſtinate, impetrare: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(s) *A Ciuilis apparitoris*, ita Cod. Iuſt. *ID.*

(t) *Vel ordinatorum*, additum Cod. Iuſt. Male. Simile Curiæ adminiculum *l. vltim. ſupr. de exhib. reis. ID.*

(v) *Poterit*, Cod. Iuſt. *ID.*

(x) *Præſentari*, poteſtatibus ſcilicet ſeu Iudicibus, id eſt, exhiberi: pro quo nullo ſenſu in Cod. Iuſt. editum, *flagitari*: quamquam & MS. Cod. Iuſt nonnulli etiam habent *præſentari.* Eadem voce in eadem re vtitur Auguſtinus *epiſt.* 159. ſiu. 133. *Edit. Benedictin. ad Marcellinum Tribunum. Non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoriis, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præſentati.* Similiter *l.* 3. *ſupr. de bonis vacantib. l.* 129. *de Decur. ID.*

(y) Non mutandum in *ſed. ID.*

(z) *Præſides Prouinciarum*: ita Cod. Iuſt. tracta lege a ſpecie ad genus; Reliqua etiam ita immutata, *etiam militari auxilio per publicas literas appetito, competentem vindictam tali exceſſui imponere non morentur. ID.*

(aa) Nemo

(aa) Nempe Comes Africæ militibus præerat. *ID.*
(bb) *Prælato* legis iſtius tenore: id eſt, literis ſuis ad Comitem Africæ: vid. *Gloſſ. ID.*
(cc) *VI.* apud Gregorium. *ID.*
(dd) Al. *Mart. ID.*
(ee) *78. IV. ID.*

COMMENTARIVS.

Irrvens in Eccleſiam, & Sacerdotibus aut Miniſtris ſeu Clericis, vel ipſi cultui (turbato videl. eo) vel loco (mutilatis forte aut deiectis nonnullis) iniuriam inferens, capitali pœna puniri ab Honorio iubetur Anno D. 398. ſub tribus ampliationibus. In tantum primo, vt Epiſcopo etiam non conquerente iudicium hoc exerceri velit; (tria nempe hic vindicantur: iniuria vid. facta perſonis, actioni, loco. Neque enim non horum vnum irruptione in Eccleſiam fit.) In tantum rurſum, vt publicam hanc accuſationem & perſequutionem eſſe velit, id eſt, vt quilibet ad accuſationem admittatur: In tantum denique, vt multitudini ſi forte reſiſtenti, & Ciuilis quæcunque iudicum, ordinum, poſſeſſorum manus opponi poſſit, imo & armata Comitis rei militaris. In tam abrupto ſcilicet ſcelere, neque læſi querela, neque legitima accuſatoris perſona expectanda eſt, neque ordinarius iudiciorum ordo obſeruandus venit. Violatæ hunc in modum religionis ea ratio eſt, is fauor, vt publicam tutelam & Tuitionem violata mereatur. Quæ ſingula in abruptis quibuscunque ſceleribus cæteroquin etiam obtinent. Obſeruanda interea *hac leg.* tria cummaxime. Primo quod lex ait: *Sanctitatem Epiſcopo ignoſcendi ſolam* (ita enim γρ.) *gloriam dereliquiſſe.* Nempe *loci* ſanctitas (id eſt, ſingularis vitæ profeſſio) Epiſcopis ſi quando læſis, ſuadere videtur, vt ne in cuiusquam iudicium & necem perdurent: quin potius ignoſcant læſi, atque adeo capitalibus iudiciis intercedant, ſuæque μακροθυμίας ὑπόδειγμα præbeant. Quomodo ſane in ſimili prorſus facto, vbi a Monachis & pauperibus in Eccleſiam impetu facto, & contumelia altaribus illata, & myſteria conturbata, & lapides iactati fuerant, Gregorius Nazianzenus *Epiſt. ad Theodorum Tyanenſem 81.* præbet & præberi vult. De quo ipſo alioquin ſunt multa Patrum
p. 68 teſtimonia. Tantum abeſt arma ipſis mouere loci ſanctitas permittat, vt vix ſatis iudicia commouere concedat. Syneſius *epiſt. 121.* de Epiſcopis, *οἷς ὁ νόμος ἀπαγορεύει χεῖρα ὀρέγειν τῇ δίκῃ, καὶ ἀποκτείνειν τὸν πονηρότατον, quibus lex vetat manum ad iura legesque porrigere, & vel ſceleratiſſimum interficere.* Auguſtinus quoque *epiſt. 127.* ſiu. *100. Edit. Benedictin.* ad Donatum Proconſulem Africæ, inter alia, quibus eum dehortatus ab occidendis Donatiſtis hæreticis. *Illud quoque Prudentia tua cogitet*, inquit, *quod cauſas Eccleſiaſticas inſinuare vobis nemo præter Eccleſiaſticos curat. Proinde ſi occidendos in his ſceleribus homines putaueritis, deterrebitis nos, ne per operam noſtram ad veſtrum iudicium aliquid tale perueniat*, &c. omitto alia.

Secundo obſeruanda nomina eorum quibus hac tempeſtate pacis Eccleſiaſticæ cura ſeu *Tuitio* incumbebat ſolemnis; puta primo, *Ordines*, ſeu Curiæ. Secundo, earumque *Magiſtratus*, veluti *duumuiri.* Tertio *Curatores*, de quibus ad *l. 20. de decurion.* Quarto, *Apparitores ſtationarii*, de quibus ad *l. 1. ſupr. de Curioſis.* Qui ſcilicet literis ſuis ſeu Notoriis Iudices ordinarios inſtruebant, ſeu Rectores Prouinciarum.

Tertio obſeruetur proceſſus hac in re: Illi ſcilicet de quibus ſuperiore obſeruatione, literis Iudices ſeu Rectores Prouinciarum inſtruebant, Rectores ciuilem Apparitionem immittebant: ea non ſufficiente, militarem quoque implorabant.

Obſeruanda igitur quarto, ciuilis ac militaris executionis ratio. Ciuilis ſcilicet executio, quæ multitudini violentæ opponitur, conſtabat Iudicum ſeu Rectorum Prouinciarum apparitoribus, adminiculis Decurionum & poſſeſſorum: Non ſufficiente vero ciuili, militaris Comitum implorabatur, in publicis ſcilicet negotiis, at non in priuatorum negotiis, de quo & de Tuitionibus Eccleſiaſticis militaribus: vide quæ dixi plene ad *l. vnic. ſupr. de officio iudicum militarium.* Tandem cum hæc lex ad Africam pertineat; (quod ex *fin. leg.* liquet) inde Baronius non improbabiliter credidit, aliique eum ſecuti, occaſionem ei præbuiſſe Donatiſtarum Circumcellionum Veſaniam eorumque in Catholicos impetum: de quibus multa loca recurrunt apud Auguſtinum *epiſt. 50. 61. 68.* ſiu. *185. 204. 88. Ed. Benedictin.* Cui facere etiam videtur quod de impetu *in Eccleſias Catholicas* diſerte hic agitur. Quod tamen argumentum hac ratione refelli poſſit, quod Catholicarum Eccleſiarum ideo mentio fiat, quia his etiam proſpectum voluit, non quaſi Donatiſtæ in hac impetum facerent. Erunt forte, qui horum temporum ſtatum ſpectantes ita exiſtimaturi ſunt, Gildoniaci in Africa belli profligati occaſione hanc legem ab Honorio promulgatam. Nempe Honorius paulo ante profligato Gildone partim Vrbis Annonæ, quam Gildo vexauerat, proſpectum iuit (quod præter Symmachum, *lib. 7. epiſt. 38* teſtatur *lex vnic. ſupr. de pretio panis Oſtienſis*: *l. 4. ſupr. de can. frum.* & *l. 20. ſupr. de Piſtoribus*: quæ vt omnes hoc eodem menſe Aprili eidem Theodoro Præfecto Prætorio inſcribuntur: ita poſtrema huic noſtræ omnino coniungenda videtur,) partim Prouincialium Afrorum ſecuritati proſpexit: Calumniatoribus inter cætera repreſſis, qui Tyrannis profligatis de more emergere ſoliti, quo pertinet menſe ſuperiore Martio *lex vltim. ſupr. de Calumniatoribus*, item violentis in Eccleſiam irruptoribus repreſſis. Ad quam ſecuritatem pertinere videatur hæc lex: Cum iam forte Gildonis fautores, ſatellites, in Eccleſiis peruestigarentur, etiam inter ipſa ſacra. Quod ſi ita eſt, dum hæc lex ad *tit. de his qui ad Eccleſ. conf.* referri poſſit. Erunt & forte, qui hanc legem pertinere putabunt ad Epiſcopatum & Eccleſiarum peruaſiones, de quibus ſuperiore Anno 397. v. Kalend. Septembris eſt *Canon. 48. & 53. Cod. Africani pag. 885. 890. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & aduerſus quas ibi Rector Prouinciæ & Iudiciaria auctoritas imploratur, & quidem ſecundum ſtatuta Principum. Cum tamen rem accuratius perpendo, hæc poſtrema ſententia placere non poteſt, quia hi Canones ſunt de inuaſionibus Eccleſiarum & plebis ſua derelicta, vel de plebe retenta ab Epiſcopo, plebe & Epiſcopatu ſibi vindicato in alterius Diœceſi. His ita poſitis, liquet, perperam *hanc leg.* accipi de Effractoribus Eccleſiarum: perperam etiam de ſacrilegio in commune hic agi, quod ferme faciunt Interpretes.

Ordinari *ſeu eligi optime Clericos ex* Monachis, *non vero rationibus obnoxiis.*

XXXII. (a) Idem AA. (b) Cæſario (c) PF. P.

Si quos forte Epiſcopi deeſſe ſibi Clericos arbitrantur, ex Monachorum numero rectius ordinabunt: non (d) obnoxios publicis priuatisque (e) rationibus cum inuidia teneant, ſed (f) habeant iam (g) probatos. Dat. VII. (h) Kalend. Aug. Honorio A. IV. & Eutychiano coss. [398.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſtin.* Memorat eam quoque Baronius *Ann.* 398. *num.* 77. Deſumta porro eſt e *l.* 16. *ſupr. de pœnis*, ac nominatim ex eius fine, cui legi quæ iungendæ ſint mox dicam. Mirum tantum, huius legis inſcriptionem a cæteris diſcrepare: inſcribuntur enim reliquæ omnes *Eutychiano Præfecto Prætorio*, ſed & ſubſcriptus illis legibus dies *VI. Kal. Aug.* GOTHOF.

(b) *Arcadii* hæc lex eſt: non Honorii quod Baronius tradidit. *ID.*

(c) *Eutychiano*, *dictis quatuor* legibus. vid. *Comment.* *ID.*

(d) Male quidam tentant *ne*. *ID.*

(e) An rei priuatæ Principis? an priuatorum? *ID.*

(f) Male apud Baronium *ſi*. *ID.*

(g) Male quidam *etiam*. *ID.*

(h) *VI.* dictis quatuor legibus. *ID.*

COMMENTARIVS.

p. 69. De Ordinatione ſeu χειροτονίᾳ Clericorum eſt hæc Arcadii, non Honorii, quod Baronius credidit, lex: de qua alioquin Clericorum ordinatione ſunt ſex præterea leges hoc titulo, puta *lex 3. 6. 17. 19. 21. ſupr.* & *lex 33. pran.* & complures *ſupr. tit. de Decurionib.* Hæc nominatim pertinet ad illam quæſtionem, Eqvonam hominum genere; ſeu Qvinam Clerici ordinari potuerint. Ad cuius ſententiam priusquam accedo, notandum eſt, hoc caput deſumtum pro parte ex fine *legis 16. ſupr. de pœnis*, eique adhæſiſſe, quæ quidem pars eſt Arcadianæ conſtitutionis: qua hinc rei & debitores ad Eccleſiam confugere; inde Eccleſiaſtici eos vindicare ſeu defendere vetiti; cuius partes ſunt præter *hanc leg.* & *d. l. 16.* tres inſuper aliæ puta *lex 57. ſupr. de appellationibus*: *lex 3. ſupr. de his qui ad Eccleſiam*: & *lex pron. 33. infr. hoc tit.* quæ proinde omnes, velut vnius & eiusdem conſtitutionis partes huic coniungendæ ſunt. Inter cætera igitur, cum Eccleſiaſtici & Epiſcopi reos vel debitores Eccleſiarum perfugio tueri, eosque ſuſcipere iam ſolerent, & quosdam de hoc genere Clericos ordinarent, ſeu Clerum inde ſupplerent, viſum id Arcadio ea conſtitutione prohibere: digitumque ad illud hominum genus intendere, vnde Clerici ab Epiſcopis, ſi quos deeſſe ſibi arbitrarentur, ordinarentur haberenturque: & quidem *rectius*, & *iam probati*, vt ipſe loquitur, nempe ex Monachis: Quæ ſi ſciuiſſet Filcſacus, *Commentario de ſacra Epiſcoporum auctoritate*, *cap.* 4. §. 5. p. 159. nunquam ſuſpicatus is fuiſſet, vltimum verſiculum *dictæ legis 16.* qui in *hanc leg.* translatus eſt, gloſſema eſſe; Imo vidiſſet quoque, quam recte Monachorum cooptatio in Clerum, vna cum ſeuera animaduerſione in eosdem in ſpecie *illius leg.* vtpote ſeditioſos, congrueret. Et tamen ſecundo notandum, *hanc leg.* abeſſe a Cod. Iuſt. ſiue quod neceſſariam eam tum minus putaret, quaſi χρονικὴν & temporariam. Vt vt ſit, ex *hac* quoque *leg.* clarum, quæ Principum poteſtas vt in Clericos, ita & in Monachos fuerit, quod docebunt aliæ leges *infr. tit. de Monachis.* His ita præſtructis, ad ſententiam *huius legis* accedamus.

Igitur Arcadius Imp. eo quem dixi fine, Clericos e Monachorum numero ordinari, adſciſci, voluit, non vero obnoxios publicis priuatisque rationibus. Certe & ante *hanc leg.* & deinceps Patribus viſum, Monachos in Clerum prouehendos, multique adeo e Monaſtica vita in Clerum translati, quam in rem vide Athanaſii *epiſtolam ad Dracontium pag. 957. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* Hieronymum *Epiſt. 4. ad Ruſticum Monachum de viuendi forma, pag. 29. Tom. I Edit. Francf.* & *Epiſt. 3. ad Heliod. in epitaphio Nepotiani pag. 16. Tom. eod. Edit. cit.* Auguſtinum *epiſt. 76. 81. ad Eudoxium*, ſiu. *Epiſtol. 60. 48. Edition Benedictin.* Codicem *Can. African. can. 80. pag. 906. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Palladium *in Lauſiaca, paſſim*, Theodoretum *l. 5. c. 35.* Nicephorum, *lib. 11. cap. 23. 37. 38. 39. 40.* 41. Vt omittam poſterioris æui Scriptores: vid. & *can. 29. 30. caus. 16. Qu. 1* & *can. 1. 2. diſtinct. 58.* Zoſimus *in decretis cap. 1. p. 1233. Tom. I. Concil.* & *can. 8. diſtinct. 77.* In tantum vt ad Epiſcopatus apicem inde multi per ſaltum tranſlati ſint. Exempla apud Athanaſium in *d. epiſtola.* Palladium Lauſ. *cap. 21.* Ita Baſilius *epiſt. ad Amphilochium Iconienſem 403.* ſiu *Epiſt. 218. Ed. Benedictin.* meminit Alexandri in Lycia Corydali, de Monacho Epiſcopi facti. Ita Seuerus ex Monacho Epiſcopus factus, vt ſcribit Marcellinus, *in Chronica an 513.* vide & Epiphanium ſub fin. *tom. 1. in expoſ. fidei:* vid. & Iuſtiniani *l. 53. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*: & *Nouellam 6. cap. 1. §. 1.* & *123. cap. 1.* Imo Monachos hic ſæpe cenodoxiæ morbus inuaſit, vt ad Clericatus militiam aſpirarent, quem ambitum Epiſcopi & Abbates cohibere ſæpe tentarunt *can 8. 9. 10. 12. 20. 26. 27. 28. & ſeq caus 16. Qu. 1.* vid. de hac cenodoxia Caſſianum *lib. 11. de ſpiritu cenodoxiæ cap. 13. 14. & ſeq.* Etſi vt loquitur Alexander 3. *cap. 5. de conuerſ. coniug. in prima collatione*, aliquando bonus Monachus vix bonum Clericum faciat, quæ verba deſumpſit ex Auguſtino

can.

can. 36. Cauſ. 16. quæſt. 1. & de ea re ex profeſſo Philippus Abbas bonæ ſpei. *Rationem* porro huius rei, cur inquam ex Monachis Clericos adſumi ſeu ordinari velit Imp. Arcadius, indicat his verbis: *Ex Monachorum*, inquit, *numero RECTIVS ordinabunt.* Et mox: *Habeant iam PROBATOS.* Nempe primum ſi mores & vitam ſpectes, Monaſtica vita legitimæ cuiusdam præparationis, προγυμναστικῆς & *probationis* cuiusdam ſpecies eſt ad Clericatum. Quo pertinet inſignis Hieronymi locus, *epiſt. ad Ruſticum Monachum de viuendi forma pag. 31. Tom. I. Edit. Francf. Ad quod & ante reſpondi, & nunc breuiter reſpondebo: me in præſenti opuſculo non de Clericis diſputare, ſed Monachum inſtituere. Sancti ſunt Clerici & omnium vita laudabilis. Ita ergo age & viue in Monaſterio, vt Clericus eſſe merearis: vt adoleſcentiam tuam nulla ſorde commacules: vt ad altare Chriſti quaſi de thalamo virgo procedas: & habeat de foris bonum teſtimonium: fœminaque nomen tuum nouerint, & vultum tuum neſciant. Cum ad perfectam ætatem veneris (ſi tamen vita comes fuerit) & te vel populus vel Pontifex Ciuitatis, in Clerum elegerit, agito quæ Clerici ſunt; & inter ipſos ſectare meliores, quia in omni conditione & gradu optimis mixta ſunt peſſima.* Igitur præexercitati & quodammodo ante probati Monachi, antequam in Clerum adſumerentur. Sic etiam, vt *probatiores* ex his deſumerentur. Auguſtinus *epiſt. 76.* quod refertur *Cauſ. 16. q. 1. can. 36. Cum tamen*, inquit, *ex iis qui in Monaſterio permanent, non tamen niſi PROBATIORES atque meliores in clerum aſſumere ſoleamus:* vid. eundem & *epiſt. 67.* Ergo probati iam hoc primo ſenſu Monachi antequam Clerici fierent. Sed & altero quoque ſenſu *iam probati*, nempe quoad ſtatum ſeu conditionem perſonæ: nam neque in Monaſterium admiſſi, niſi prius inquiſitione habita, num conditioni alicui forte Curiali adſtricti eſſent, num ratiociniis publicis obſtricti: neque enim tales admittebantur. *Solemnis* eſt hanc in rem locus apud Gregorium M. *lib. 7. epiſt. 11.* qui & translatus *in cap. 1. diſtinct. 53.* Legem quam piiſſimus Imperator dedit, ne fortaſſe hi, qui militiæ vel Rationibvs ſunt Pvblicis obligati, dum cauſarum ſuarum periculum fugiunt, ad Eccleſiaſticum habitum veniant, vel in Monaſteriis conuertantur, veſtræ ſtudui fraternitati transmittere: hoc maxime exhortans, quod hi qui ſæculi actionibus implicati ſunt, in Clero Eccleſiæ præpropere ſuſcipiendi non ſunt: quia dum in Eccleſiaſtico habitu non diſſimiliter quam vixerant viuunt, nequaquam ſtudent ſeculum ſugere, ſed mutare. Quod ſi etiam tales quoque Monaſterium petunt, ſuſcipiendi nullo modo ſunt, niſi prius Actionibvs Pvblicis abſoluti fuerint. Si qui vero ex militaribus viris in Monaſteriis conuerti feſtinant, non ſunt temere ſuſcipiendi, niſi vita eorum fuerit ſubtiliter inquiſita: & iuxta normam regularem debent in ſuo habitu per triennium
p.70. Probari, & tunc Monachicum habitum Deo Auctore ſuſcipere. Qui ſi ita ſunt Probati atque ſuſcepti, & pro anima ſua pœnitentiam de perpetratis culpis agere ſtudent, pro eorum vita & lucro cœleſti, non eſt eorum conuerſio renuenda. Qua de re etiam Sereniſſimus & Chriſtianiſſimus Imperator, mihi credite, omni modo placatur, & libenter eorum conuerſionem ſuſcipit, quos in Rationibvs Pvblicis implicatos non eſſe cognoſcit. Ergo non admittebantur in Monaſteriorum quiquam, niſi ita probati, vel certo ſane tempore in Monaſtica vita transacto, Monachi conditionem ſuam eluebant, vt conſtat ex Iuſtin. *l. 53. Cod de Epiſcopis*, & *Nouella 6 cap. 1. §. 1.* Gelaſius quoque epiſt. 1. ad Epiſcopos per Lucaniam & Brutios *cap. 3.* quod refertur *cap. 1 diſtinct. 55.* vt ſi quis etiam de religioſo propoſito & Monaſterialibus diſciplinis eruditus ad Clericale munus accedat, inprimis eius vita præteritis acta temporibus inquiratur, &c. ſi ſeruili ac originariæ non eſt conditioni obnoxius, ſi Curiæ iam probatur nexibus abſolutus. Ergo poſteaquam Monachiſmum iam profeſſi erant, nullus amplius metus erat, conditionine alicui adſtricti eſſent, aut Ratiociniis publicis priuatisque obnoxii: & ſic *probati* iam in Clerum adſciti, tutius *rectiusque.*

Ergo iam *huius leg.* ſententiam tenemus: cætera Notabilia & notanda in ea iam colligenda ſunt. Primo hinc quoque liquet, *Monachos* extra Clerum fuiſſe: quod præter *hanc leg.* oſtendit quoque titulorum hoc libro, vt & Codice Iuſtin. & in Nouellis de vtrisque diuerſitas: ſed & *lex vnic. ſupr. de bonis Clericorum & Monachorum.* Hinc & in pœnis diſtinguebantur: Clerici nempe depoſitione, degradatione plectebantur; Monachi haud aliter atque Laici excommunicatione, vt docet *canon. 2. & 8. Chalcedon. pag. 602. 603. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Hinc Clericorum locus in Eccleſia erat inter ſacrum adytum: Monachi nonniſi ad externas valuas ipſius adyti vna cum populo conſiſtebant: teſtis Dionyſius, qui vulgo Areopagita *epiſt. 8. ad Demophilum Monachum.* Hinc velut extra Sacerdotium conſtituti, publicas habere conciones non poterant. Leo *epiſt. 62. 63. 82.* Sed & Hieronymus & ad Heliodorum & ad Pammachium & Riparium aperte teſtatur, diuerſa omnino fuiſſe Monachorum & Clericorum officia: ipſumque Monachiſmum (de quo iam ſupra) fuiſſe gradum ad Clericatum: vid. & ad Furiam *Tom. I. pag. 52. Edit. Francf.* Hinc illa Monachorum ambitio & Clericatus deſiderium quo titillabantur: de quo eſt ille quoque Hieronymi locus ad Ruſticum Monachum *pag. 29.* quam cenodoxiam optimi Epiſcopi & Abbates cohibere ſæpius tentarunt v. *Cauſ. 16. quæſt. 1. can. 8. 9. 10. 12. 13. 16. 27. 28. & ſeq.* Secundo ex *hac* quoque *lege* colligimus, Monachos & Monaſteria Epiſcopis ſuppoſita fuiſſe iure communi & lege diœceſana, vt loquuntur, quæ ſcilicet intra diœceſin ſuam eſſent. Quod firmatur Concilio Chalcedonenſi *can. 4. 7. 8. 18. 23. 24.* Synodi Nicœn. II. *can. 13. & 17. cap. audatis ext. de præſcript.* Agathenſi *can. 27. 28. 38.* Aurelianenſi *can. 19. 20 21. 22.* Ilerdenſi; vid. Capitular. Caroli M. *lib. 5.* de quo vid. & quæ Florens *diſſert. Canon. lib. 1. cap. 1. & cap. 5. in fin. & lib. 3. pag. 198.* Choppinus Monaſticon *lib. 2. c. 3.* vbi *hanc leg.* allegat. Indeque igitur Epiſcopi, ex his diœceſeos ſuæ Clericos adſumere potuere: neque enim ex aliena diœceſi ſine literis dimiſſoriis proprii Epiſcopi ordinare poterant: Concil. Carthag. *5. can. 13. pag. 988 Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & Africano ſub Bonifacio & Cœleſtino *can. 47.* Et ita quidem, quod ex *hac leg.* tertio colligimus, Epiſcopi ex Monachis Clericos adſumere, ordinare potuerunt, vt non requireretur in hac re Abbatis conſenſus: ad quam quæſtionem vide quæ congerit Hallierus *de Sacr. elect. & ordinar. parte 1. a p. 88.*

XXXIII. (a) Idem AA. Eutychiano, PF. P.

Eccleſiis, (b) quæ in poſſeſſionibus, vt adſolet, (c) diuerſorum, Vicis etiam, vel quibuslibet (d) locis, ſunt conſtitutæ, Clerici non ex alia poſſeſſione, vel Vico ſed ex eo (e) vbi Eccleſiam eſſe conſtiterit, eatenus (f) ordinentur, vt propriæ capitationis onus ac ſarcinam recognoſcant: ita vt, pro magnitudine, vel celebritate (g) vniuscuiusque Vici Eccleſiis certus, iudicio Epiſcopi, Clericorum numerus ordinetur. Dat. III. (h) Kalend. Aug. Minizo, Honor. A. IV. & Eutychiano coss. [398.

NOTÆ.

(a) *Lex* II. *Cod. Iuſt. eod.* Quænam porro huic leges iungendæ ſint, dictum iam ad *legem ſuperiorem.* Omiſit autem *hanc leg.* Baronius. GOTHOF.

(b) *In Eccleſiis.* Ita Cod. Iuſt. Quo nil opus. *ID.*

(c) *Vt fieri adſolet.* Ita Cod. Iuſt. Quo nil opus. *ID.*

(d) Similibus. *ID.*

(e) Loco ſcilicet. *ID.*

(f) Abeſt hæc vox a Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Vide legem vlt. verſ. & in earum, ſupr. de patroc. vic. ID.*

(h) *Vg. Vl. vt l. 16. de Pœnis; l. 3. de his qui ad Eccleſ. l. 57. de appellat. ID.*

COMMENTARIVS.

Vicani, perque Agros & Possessiones Clerici (de quibus agitur quoque *l. 16. ſupr.*) vnde, quaue lege ſeu conditione, quo numero, ordinandi ſint, hac Arcadii lege per Orientem conſtituitur. Quod antequam explico, huius legis occaſio & ratio peruestiganda nobis eſt. Et vero huius legis ferendæ rationem ſuppeditat coniunctio *legis 16. ſupr. de pœnis: l. 3. ſupr. de his qui ad Eccleſ. l. 57. ſupr. de appellat.* imo & *legis prox. 32. ſupr. hoc tit.* quæ ex eadem Arcadii conſtit. deſumtæ, huic exaſſandæ veniunt. Nempe Arcadius Imp. ampliſſima conſtitutione (cuius partes ſunt hæ leges omnes) proſpectum ſemel voluit, ne Clericatus & Eccleſiæ obtentu, publicæ priuatæque rei damnum aliquod inferretur. Quapropter ea quo-
P. 71 que ratione inter alias de Vicaneis etiam Eccleſiis & Clericis cauere aliquid Arcadio viſum, hiſque modum fibulamque imponere. *Vicaneas* Eccleſias voco, quæ in poſſeſſionibus priuatorum, aut Vicis ſimilibusue locis, non in ciuitatibus aut oppidis erant: De quibus Eccleſiis & Clericis in Vicis, fuit quoque iam ſupra *lex 16.* vbi vid. quæ dixi. Primum igitur *Ex eo ipſo loco Vicoque*, vbi Eccleſia eſt, ordinari Clericum iubet, non ex alio loco: id eſt: ex eo ipſo Vico ſeu poſſeſſione. Cuius rei ratio hæc eſt, ne alioquin peregrinis ordinationibus, id eſt, ex aliis Vicis adſcitis Clericis, ſuis deſtituantur alii Vici Clericis. A quo non multum abit, quod iure Canonum conſtitutum, ne cui iam ordinatum alibi Clericum peregrinum ſeu alienum præripere liceret. Concilio Carthaginenſi quod habitum Anno ſuperiore 397. *canone* 54. *Codicis Africani pag. 890. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Conſtantinopolitano tantum Carthaginenſique Epiſcopis exceptis, quibus licuit alienos Clericos præripere vnde vellent; d. Concil. Carth. *canon. 55.* teſtis Balſamo ad *can. 17. Concil. 6. pag. 176. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beueregii.* & Photius *in Nomoc. 1. cap. 26.* Sed & *cap. 8. de conſuet.* confirmatur conſuetudo eligendi Prælatos de gremio alterius Eccleſiæ, quamuis iure communi de ipſa Eccleſia ſumi debeant. At cum hac lege nihil commune habet, quod vetitum, alienos Clericos ſuſcipere: Id enim diſciplinæ Eccleſiaſticæ tuendæ conſtitutum; nempe quod ei euitandæ Clerici qui quid admiſerant, ad alias Eccleſias ſeſe conferrent, atque ab Epiſcopis ſuſciperentur. Multominus recte hinc colligitur, peregrinos beneficiorum capaces non eſſe, quod tamen Pragmatici ex hac lege colligunt, ſententiam & rationem huius legis haud complexi: Iſtud enim iure & priuilegio quodam ciuium fauore inter alia inductum fuit, ne extranei ciuibus prælati videantur: Atenim quod hac lege conſtituitur, id eo reſpicit, ne ſui cuique loco deſint Clerici, ſi aliunde petantur: ac præſertim modico loco, veluti poſſeſſioni, Vico, qui Clericatui idoneos haud adeo multos habere poſſunt. Vnius loci reuerentia vel vtilitas, alterius nuditate redimenda non eſt. Ad eundem modum vnius ciuitatis ornatum alterius nuditate redimi non oportet, id eſt, ornamenta vnius ciuitatis ad aliam transferri: *l. 1. 14. 37. ſupr. de operibus publicis*, vt neque aurigas vnius ciuitatis voluptati deſtinatos ad aliam transferre, *l. 1. 3. ſupr. de ſpectaculis.* Quare & *hanc leg.* deinceps argumento eſſe cupio, quam turbide multa in laudandis legibus Pragmatici admittant, dum earum cortice contenti, rationes earum haud ſatis perſpectas habent, ſpretis ſuperciliose Theoricis & Hiſtoricis ad leges ſubſidiis. Inter alia, id quoque alienum, quod hinc intelligunt, eum qui eſt ex loco ſeu diœceſi beneficii, debere, ſi idoneus eſt, aliis extraneis præferri. Hic enim agitur de Vicanis Clericis ex eodem Vico præciſe eligendis, non de præferendis, ſi idonei ſint. Secundo vult Arcadius *hac leg.* Vicanos Clericos *capitationem ſuam agnoſcere*, neque ab ea immunes eſſe; de qua capitatione dictum iam plene ſuo titulo *de cenſu ſiue adſcriptione*, & in *Paratitlo*, & ad *l. 2. illius tit.* vbi & *hanc leg.* a praua Heraldi interpretatione vindicaui. Cum tamen a ciuilibus muneribus omnibus immunes ſint, pariter cum ciuitatum & oppidorum Clericis *l. 16. ſupr.* Pariter ſane a Theodoſio Iuniore Arcadii F. conſtitutum Anno D. 415. (*l. vltim. ſupr. de patrociniis Vicorum*) vt Conſtantinopolitana etiam & Alexandrina Eccleſia, in Vicis etiam Metrocomiis, pro poſſeſſionibus, quæ in his haberent, capitationem agnoſcerent ſeu ſubirent.

Tertio, ſeu poſtremo, & *numerum* Clericorum, Diaconorum, ab Epiſcopis (ſub quibus Vicani Clerici

Clerici & Eccleſiæ erant, de quo dixi iam ad *d. l. 16. ſupr.*) definire iubet, pro cuiusque ſcilicet Vici magnitudine vel celebritate: ac proinde *Metrocomia* (qui mater & Princeps Vicus eſt) maiorem ordinari. Nempe ne effræni alioqoin Clericorum numero publica lædatur immunitas. Quo pertinet ſimiliter *lex 3. & 6. ſupr.* ſcilicer ea quandoque inciderunt tempora, vt nnmerum laxari Clericorum, atque ad Clericatum inuitari oportuerit: vt in ſpec. *l. 10. ſupr.* contra ea tempora & loca, vt coërceri *hac leg.* & *d. l. 3. 6.* Quæ omnia vt ex temporum ratione, ſeu *περιστάσει* æſtimanda ſunt, ita omnia arbitrii Principalis eſſe vel hinc videmus.

XXXIV. (a) Idem AA. Sapidiano (b) Vic. Afric.

Si Eccleſiæ (c) Venerabilis priuilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata, vel diſſimulatione neglecta, commiſſum (d) quinque (e) librarum auri (ſicut (f) etiam prius conſtitutum † eſt) condemnatione plectatur. (g) Si (h) quid igitur contra Eccleſias, vel Clericos, per obreptionem, vel ab Hæreticis, vel ab huiusmodi (i) hominibus, fuerit (k) contra leges impetratum, huius ſanctionis auctoritate damnetur. (l) Dat. VII. Kal. Iul. Brixiæ (m) Theodoro v. c. coss. [399.]

NOTÆ.

(a) *Lex 13. Cod. Iuſt. eod. tit.* Interpolata Capitularium *lib. 6. c. 114. & 291.* Et in decreto Cauſ. 25. *queſt. 2. can.* 20. *in fine.* Refert eam Baronius *Anno 399. num. penult. & vlt.* GOTHOF.

(b) Hinc caſtigari debet & ſuppleri Cod. Iuſt. *d. l.* 13. quæ habet *Vidiano Vicario.* Ad hunc *Sapidianum* extat quoque Symmachi *epiſt. 16. lib. 9.* vbi dignitatem eius quoque in Africa inſinuat; in eo quod de animalibus ad ludorum præparandis apparatum agit, quæ ſane animalia ex Africa cummaxime petebantur. *ID.*

(c) *Venerabilis Eccleſiæ*, Cod. Iuſt. *ID.*

(d) *Commiſſum hoc*, Cod. Iuſt. & Capitul. *lib. 6. c.* 114. *ID.*

(e) Ita quoque C. Iuſt. & Capitular. *lib. 6. c.* 291. At Gratian. 25. *q. 2. can.* 20. duodecim librarum auri, & Capitular. *lib. 6. c. 114. in triplo Eccleſia cui factum eſt componatur; nobisque bannus noſter in triplo, hoc eſt ſexaginta ſolidis perſoluatur. ID.*

(f) Ita quoque *d. can.* 20 aliter paulo *d. c. 114. iuxta legum ſanctionem:* omiſſum hoc penitus C. Iuſt. *d. l. 13. ID.*

† Conſtitutionem hanc non reperio. *ID.*

(g) Ita quoque *d. c.* 20. in Cod. Iuſt. *plectetur. ID.*

(h) Cætera abſunt a Cod. Iuſt. velut horum temporum propria. *ID.*

(i) Puta Schismaticis, Donatiſtis, quibuscunque. *ID.*

(k) *Fuerat:* ita nonnulli emendant. *ID.*

(l) In Cod. Til. Edit. Quart. & prima Colet. *vacuetur*, vel *vacuamus. ID.*

(m) Indidem data hoc Anno *lex 3. ſupr. de habitu quo vti oportet. ID.*

COMMENTARIVS.

p. 72.

Privilegia (id eſt, Immvnitates) Eccleſiarum & Clericorum hac tertia iam hoc titulo Honorii conſtitutione confirmantur: & quidem ſub pœna 5. librarum auri, iam antea conſtituta (quod tamen alibi ita expreſſe non reperio; lege quippe 30. *ſupr.* Honorius pœnam tantum generaliter & indefinite minatur.) De hac vero *leg.* & multa Dominicus, *de prærogat. Alodiorum cap. 20.* accipit, quod dicitur in donatione Petri Comitis Melgocienſis: *Perſoluat*, inquit, *multam, quam ſancta lex Romana per Theodoſium Arcadium & Honorium promulgata decreuit.* Cæterum inſcriptionis argumento Baronius, & poſt eum nonnemo alius Vir doctus, exiſtimabat, ſpectare hanc conſtitutionem, atque emanaſſe ad illam Concilii Carthaginenſis quarti, (quod habitum *V. Kalend. Maii* huius anni) legationem ad Honorium Imperatorem, qua poſtulatum, *Vt pro confugientibus ad Eccleſiam, quocunque reatu inuolutis, legem mereantur, ne quis eos auderet abſtrahere*, vt refertur Codice Canonum Eccleſiæ *Africanæ can. 56.* nempe quod Maſcezel Gildonis frater ſuperiore Anno 398. (teſte Oorſio *l. 7. cap. 36.* & ex eo Paulo Diacono *l. 13. pag. 90. Tom. I. Scriptor Italicor. Ant. Murator.*) Eccleſiam *ſacrilegus* temeraſſet, extractis ſeu protractis ex ea ad pœnam quibusdam. Verum ne eo pertineat *hac lex*, multa contra nituntur. Primum enim *Priuilegiorum* hic appellatio (vt pariter *l. 29.* quæ ad eandem Africam pertinet, & *l. 30. ſupra:* & *l. 1. infr. de hæretic.* vt ad eas leges oſtenſum eſt) proprie pertinet ad immunitatem Eccleſiarum & Clericorum a muneribus extraordinariis & ſordidis: non autem ad aſyli Eccleſiaſtici rationem. Quod ne quidem *priuilegii* ſatis appellatione recte hic veniat: neque enim aſyla Eccleſiarum vllum Eccleſiarum vel Clericorum commodum continent, verum ad miſerorum ſecuritatem inducta ſunt. Secundo priuilegia, de quibus hic agitur, *Eccleſiis & Clericis communia* fuiſſe hæc lex oſtendit: atenim hæc illa ſunt ipſa, de quibus *d. l. 29. & 30. ſupra.* Tertio, pœna quinque librarum auri, quæ hic ſtatuitur, ea ipſa eſt, quæ indicatur *d. l. 30.* Quarto, ab *hæreticis* & ſimilibus hæc priuilegia *violata* oſtendit, quod cum Maſcezelis facto commune nil habet. Contra, ex *d. l. 1. & 2. ſupr. & d. l. 1. infr. de hæreticis* iam liquet, quonam illud pertineat: nempe ad Donatiſtas & hæreticos: quibus cum eadem quæ Eccleſiis Catholicis priolegia ſeu immunitates non competerent, Catholicorum priuilegia impetere & violare viſum. Quinto, factum Maſcezelis, propriæ auctoritatis fuit: atenim *hac lege* innuitur, illos de

quibus

quibus *hac lege* agitur, per obreptionem contra leges & priuilegia Eccleſiarum aliquid a Principe *impetraſſe:* quod nunc damoari Honorius iubet, vel vt Italiana editio habet *vacuari*, id eſt, abrogari, antiquari. Tandem, oeque temporum ratio ſatis coostare poſſe videtur: Poſtulatio enim illa Patrum Africanorum, ſeu decretum de legatis in id mittendis ad Honorium Imp. datam habet *V. Kalend. Maias:* Lex vero illa *VII. Kalend. Iul.* duobus non integris menſibus poſt: quibus certe vix legati illi *Brixiam* ad Hooorium peruenire potueruut. Proinde ſupereſt, *hac leg.* occurri Donatiſtarum & ſimilium obreptioni: pariter vt *leg. 1. 2. ſupr.* quibus adde & *legem 1. infr. de hareticis*, neque eum hac lege quicquam commuoe habere, poſtulationem illam Patrum in Concilio Carthaginenſi quarto de Aſylo Eccleſiarum.

XXXV. (a) Idem AA. Hadriano PF. P. (b)

QVICVMQVE reſidentibus Sacerdotibus fuerit Epiſcopali loco (c) detruſus & nomine, (d) ſi aliquid vel contra cuſtodiam (e) vel contra quietem publicam (f) moliri fuerit deprehenſus, rurſusque Sacerdotium petere, a quo videtur (g) expulſus, (h) procul ab ea Vrbe quam infecit, (i) ſecundum † legem Diuæ memoriæ Gratiani, centum milibus vitam agat: Sit (k) ab eorum cœtibus ſeparatus, a quorum eſt Societate diſcretus. (l) Sitque (m) huiusmodi perſonis, tenore huius legis, inlicitum, ſacra noſtra adire Secreta, (n) & impetrare Reſcribta: omnibus abiectis per culpam Sacerdotio perſonis, quæ impetrata ſunt inſecta (o) permaneant: Scituris his quorum defenſione nituntur, absque ſui reprehenſione non futurum, ſi hoc eis pollicentur (p) ſuffragium, qui diuinum non videntur meruiſſe iudicium. (q) Dat. Prid. Non. Febr. Rau. Stilichone, & Aureliano coss. [400.]

HÆC lex Interpretatione non indiget (vel eget.)

NOTÆ.

(a) *Lex. 14. Cod. Iuſt. eod. tit.* Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno 400. num. 20.* Infarta totidem pene verbis conſtitutioni, quæ emiſſa dicitur quinquennio poſt ad eundem Hadrianum Præfectum Prætorio, puta *l. 2. infr. de Epiſcop. Iudicio*, cum qua hæc conferenda eſt. Sed & breuiter in Caroli Calui *epiſt.* inter Hincmari opuſcula. Facit & partem Miſcellaneæ conſtitutionis, quam Sirmondus *in Appendice Cod. Theod.* pro genuina edidit: & ſic accipiunt hodie Viri docti: De cuius fide in *Prolegom.* GOTHOF.

(b) Italiæ, de quo vide & Claudianum: Eidem inſcripta hoc eodem menſe, aduerſus Donatiſtas, *lex 37. infr. de hareticis. ID.*

(c) *Loco*, id eſt, gradu. *ID.*

(d) Et nomine cuius tres gradus & ordines: Epiſcopi proprie dicti, Presbyteri, Diaconi. *ID.*

(e) *Sententiam*, d. l. 2. Quid eſſe poteſt hic *Cuſtodia?* Niſi putes indicari obſeruantiam diſciplinæ Eccleſiaſticæ: ſed teſtimonium huius locutionis adhuc quæro. Tentet quis hic, *caſtimoniam. ID.*

(f) *Publicam*, abeſt a dicta *l. 2. ID.*

(g) *Videtur*, pro eſt, vid. *Gloſſar. ID.*

(h) *Ex inſu* d. l. 2. *ID.*

(i) *Conturbauerit* Cod. Iuſt. In d. l. 2. legitur, *indignus infecit. ID.*

† Conſtitutio Gratiani hic laudatur, de qua mox. *ID.*

(k) Abſunt hæc a Cod. Iuſt. *ID.* p. 73.

(l) Addita ſequentia *d. l. 2 Careat vrbe quam tenuit, ſegregetur a plebe* (ita habet Codex Anicienſis) *quam mentitus vitæ præceptor infecit*, vide quæ ad eam *l. 2.* dicam. *ID.*

(m) Sequentia partim omiſſa, partim mutata Cod. Iuſt. *ID.*

(n) *Secreta*, id eſt Secretaria, Conſiſtorium. *ID.*

(o) *Infecta*, irrita, infructuoſa. *ID.*

(p) *Pollicentur d. l. 2 ID.*

(q) *Iudicium.* Ita quoque in Cod Anic. *d. l. 2.* vbi male editum *reſcriptum ID.*

COMMENTARIVS.

DEPOSITVS Epiſcopatu, ſeu detruſus & exauctoratus, *ἀπόβλητος, ἐκκήρυκτος, καθαιρούμενος*, ex quacunque cauſa (cuiusmodi aliquam depoſitionis cauſam vid. *l. 27. ſupr.* vt & exemplum Chronopii Antiſtitis *l. 20. ſupr. quor. appell.*) ne reſcripto Principis quidem reſtitui poteſt; (cui ſimilis conſtitutio extat circa Iudæos *l. 8. infr. de Iudæis:* vbi vide quæ dixi.) Et ſi abiectus ob culpam aliquam Sacerdotio ſeu Epiſcopatu a Synodo Epiſcoporum, turbata diſciplina Eccleſiaſtica, vel publica quiete, Sacerdotium repetierit, vltra centeſimum ab Vrbe, cuius Epiſcopatum geſſit, miliarium ab Honorio Imp. relegari iubetur hac conſtitutione. Quæ totidem pene verbis infarta *legi 2. infr. de Epiſcopali iudicio:* Idque confirmata nominatim anteriore quadam *Gratiani* Imperatoris conſtitutione, qua id iam olim conſtitutum fuerat. Cuius facti a Gratiano, idemque Honorio, num alibi mentio extet, & quodnam vtrique conſtitutioni promulgandæ cauſam dederit, inquirendum eſt. De *Gratiani* ſane conſtitutione ita omnino ſentio, hoc illud eſſe Reſcriptum in cauſa Priſcillianiſtarum

lianiſtarum, poſt Concilium Cæſar - Auguſtanum, quod memorat Sulpitius Seuerus, horum ipſorum temporum Scriptor, *lib.2.c.47. ſacra hiſtoria*: Poſteaquam eoim is memorauit Synodo Cæſar ·Auguſtona, cui tum etiam Epiſcopi *Aquitani* interfuerunt, cum hæretici, (Priſcillianiſtæ) committere ſe cius Synodi iudicio auſi non fuiſſeot, in abſentes latam ſenteotiam, damnatosque Inſtantium & Saluianum Epiſcopos, Helpidium & Priſcillianum Laicos, conſtitutumque, vt ſi quis damnatos in Communionem recepiſſet, ſciret io ſe eandem ſententiam promendam; ſubiicit. *Inſtantium & Saluianum damnatos iudicio Sacerdotum, Priſcillianum ad confirmandas vires ſuas Epiſcopum in Labinenſi (Abilenſi) oppido conſtituiſſe, ratos nimirum, ſi hominem acrem & callidum Sacerdotali auctoritate armaſſent, tutiores foreſeſe. Tum vero Idacium atque Ithacium* (Epiſcopos Catholicos) *acrius inſtare cœpiſſe, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. Sed parum ſanis conſiliis ſeculares Iudices adiiſſe, vt eorum decretis atque executionibus haretici* (Epiſcopi ſcilicet illi) *vrbibus pellerentur.* Tandem ſcribit. *Igitur poſt multa & fœda Idacio ſupplicante, elicitur a Gratiano tum Imp RESCRIPTVM, quo Vniuerſi haretici* (Epiſcopi) *excedere non Eclefiis tantum aut vrbibus, ſed EXTRA OMNES TERRAS propelli iubebantur.* Vides Reſcriptum Gratiani, quo Hæreticos Epiſcopatu eiectos Sacerdotium reperentes & publicam quietem turbantes, non vrbe tantum, quam infecerant, verum *extra omnes terras* propelli iuſſos, ait Sulpitius Seuerus. *Extra omnes terras propelli*, ibi re ipſa idem eſt, quod hic *extra centeſimum*. Nempe hoc illud eſt centeſimi ſpatium ab Vrbe Roma ad alias Prouincias & Vrbes propagatum. Ita quoque Seuerus Imp. iam olim cum Prætorianos Vrbe Roma ob Pertinacis cædem faceſſere iuberet, vt vrbis terminis ſeu finibus omnino expellerentur, atque expulſi viderentur, eos ad centeſimum vſque miliarium quoque excedere nominatim iuſſit, teſte Herodiano *lib.2.c.3.* Tum demum ſcilicet Vrbe expelleri viſi ita, ſi vltra centeſimum relegarentur (qua etiam Vrbicæ diœceſeos adminiſtratio finitur, vt alibi prolixe oſtendi.) Hac poſita iam ratione in Prouinciis ſimilia relegationis exemplum vſurpatum, non quaſi & hæc ideo diœceſis aliarum vrbium fuerit: verum deriuato more ab Vrbe: hac nempe ratione, quod ii demum Vrbe abeſſe vere viderentur hac in re, qui extra centeſimum, & ſic extra omnes terras, Vrbis ſcilicet eſſent. Vt proinde his iam contenti eſſe poſſint, qui negant recte colligi ex *l. 62. infr. de hæreticis*, argumentum relegationis extra centeſimum Vrbis, centeſimum Vrbicæ diœceſeos & Epiſcopatus terminum fuiſſe. Rectiſſime enim de Vrbis Romæ diœceſi id ex eo colligitur, quod non recte ex aliarum vrbium territorio aut termino colligitur. Idque eſt tandem, quod alibi ſcribere me meminiſſe debuerunt. *Ab hoc principio*, Vrbis ſcilicet Romæ, *centeſimi lapidis dinumerationem ſeu dimenſionem alio quoque traductam*: allata hac ipſa *l. 35. de Epiſcopis.* Cæterum centeſimanæ huius relegationis & quidem hæreticorum, ſchismaticorum, ne de ciuili nunc dicam, exempla habes non tantum in *hac leg. & d. l. 62. de hæretic.* verum etiam in Valentiniani tum Senioris, tum Iunioris reſcriptis: de Vrſicini ſchiſmate, quæ ex Codice Vaticano profert Baronius: & quidem iſtud quoque poſtremum exemplum in Vrbe Roma, eiusque diœceſi. Et hæc vt in vniuerſum de centeſimaria relegatione in hæreticis & ſchismaticis, etiam extra diœceſim Romanam vſurpata, ita de Gratiani nominatim ſu-

per eo conſtitutione cuius hac lege mentio fit. Quibus ita perſpectis, iterum illud inculco, Gratiani legem quæ hic memoratur, pertinere ad Priſcillianiſtas, pariter vt *lex 23. ſupr.* itemque *l. 14. ſupr de accuſationibus*. Et contrarium tamen huic poſtea Reſcriptum ab eodem Gratiano Priſcillianiſtæ emeruere, corrupto iam Macedonio Magiſtro officiorum. Sulpitius Seuerus *lib 2. c.48. Corrupto*, inquit, *Macedonio tum Magiſtro officiorum RESCRIPTVM eliciunt, quo calcatis, quæ PRIVS DECRETA erant, reſtitui Eccleſiis iubentur.* Nunc de hac Honorii conſtitutione videndum nobis eſt. Ea ſane cum Hadriano Præfecto Prætorio (Italiæ, Illyrici, Africæ) inſcribatur, neceſſe eſt, ad harum diœceſeon aliquam referendam. Hinc adeo liquet, non pertinere hanc legem ad Origeniſtas, quos Hieronymus *lib. 1. Apolog.* Imperatorum ſcriptis Alexandria & Ægypto pelli iuſſos refert. apud Baronium hoc *Anno 400. num. 35.* Etſi Hieronymus hoc ipſo tempore *Apol. adu. Ruſinum p.161. T.II Franif.* meminit Pauli cuiusdam Epiſcopi Origeniſtæ a Theophilo Ep. ſeu Synodo Alexandrina damnati & depoſiti, qui per Imperiale reſcriptum Sacerdotium recipere conatus ſit, vel etiam receperit. Ruſſum non pertinere ad Epiſcopos depoſitos a Concilio Epheſino 70. Epiſcoporum & a Ioanne Chryſoſtomo: de quo ex Palladio, Socrate, Sozomeno idem eodem *Anno num. 32.* refert. Non pertinere ad Ioannem Chryſoſtomum p. 94. & Ioannitas: quod quidem arioloti. Quid igitur? Hanc legem omnino pertinere ait, ad *canonem 62. Codicis Africani*, & *canonem 65.* eiusdem Codicis ex Concilio Carthaginenſi, etſi illud habitum Anno D. 401. præfatio præferat: Verum vt aliis argumentis prætereo aſtruam ad *l. 17. 18. infr. de Paganis*: & *l. 1. infr. de Religione*: (& quidem earum ipſarum legum præiudicio) male; Habitum enim hoc Concilium anterius. Sic igitur habet *canon 62. pag. 898 Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Et illud petendum, vt ſtatuere dignentur: vt ſi quis cuiuslibet honoris Clericus, iudicio Epiſcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum ſiue ab Eccleſiis, quibus præfuit, ſiue a quolibet homine defenſari, interpoſita pœna damni pecuniæ, atque honoris, quo nec ætatem nec ſexum excuſandum eſſe præcipiant.* Sic habet canon 65. *pag. 899. Tom. eod. Concil. Aurelius Epiſcopus dixit. Equitii etiam olim merito ſuo Epiſcopali ſententia damnati, non arbitror prætereundam eſſe legationis cauſam; vt ſi forte eum IN ILLIS PARTIBVS* (id eſt in Italia) *reperit, vel vbi licuerit, aduerſus eum peragere cura ſit. Ab vniuerſis Epiſcopis dictum eſt, multum placet & iſta proſequutio, maxime cum olim damnatus ſit Equitius & impudens eius inquietudo, pro ſtatu & ſalute Eccleſiæ magis magisque vbique repellenda.* Ergo hoc tandem Anno 400. Patres Africani emeruerint ab Honorio hanc legem, cum iam ad alias eorum petitiones ſuperiore Anno reſcripſiſſet *d. l. 17. 18. infr. de Paganis*: & *l. 1. infr. de Religione.* Porro de hoc Equitio Hipponæ Diarretorum Epiſcopo, v. de & Concilii Carthaginenſis Sexti (quod habitum 401) canonem, qui eſt 78. Codicis Africani & Concilii Carthaginenſis habiti Anno 404. canonem, qui eſt 93. *p. 918. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* eiusdem Codicis, vbi & hæc lex ipſa indicati omnino videtur. *Adiungendum etiam de Equitio, vt improbitas eius, qua ſibi ius Sacerdotum improbiſſime vindicat, AB HIPPONENSI Diarretorum DIOECESI SECVNDVM STATVTA IMPERATORVM repellatur.*

Ex hac interim lege apparet, quantum Sacerdotalibus Epiſcoporum ſeu Synodalibus Diœceſeon

decretis, & quidem iis quibus Epiſcopi depoſiti Sacerdotio fuerunt robur Imperatores dederint, vt ea nulla arte infringi voluerint, non depoſiti ipſius inquietudine: non Reſcripto Principis: noo cuiusquam defenſione ſeu ſuffragio: Clericus ille ſit, an ſeculari dignitate tumidus. Huic certe ſententiæ congruit omnino *canon 12.* Antiochenus (Anno D. 341.) qui occaſione Athanaſii conditus eſt, qui in Tyria Synodo depoſitus Conſtantini Iun. Imp. literis ſedem Alexandrinam repetierat. Quo etiam canone Chryſoſtomum quoque aduerſarii aliquando vrſere, teſte Socrate, *lib. 6. cap. 18.* Sozomeno, *lib. 8. cap. 20.* & Palladio; cuius canonis æquitatem nemo reprehendit, ſed tantum applicationem, quem certe obtinere non oportet, vbi vi manifeſtaria res ſeu depoſitio peracta fuit: quæ vt Athanaſii, ita & Chryſoſtomi quoque exceptio erat. Sane Gregorius quoque Nazianzenus *epiſt. ad Olympium 77.* meminit *βασιλικῶν διαταξεων*, *Imperialium conſtitutionum*, ſuper hac ipſa re ſeu interdicto, ne quis Epiſcopali loco & nomine detruſus Epiſcopatum rurſum repeteret: quo loco nominatim de Apollinariſtis hæreticis agit. Breuiter interim notanda ex *hac leg.* definitio: *ſuffragium humanum nulli prodeſſe, qui diuinum non meruit iudicium*, & qui iudicio Eccleſiæ Sacerdotio indignus iudicatus fuit. Quod ad tuendam Eccleſiaſticam diſciplinam ab Honorio conſtitutum & conſtitui oportuit: Nempe quod ſchiſmatici, hæretici aut criminibus inuoluti, nullum non mouerent lapidem, quo priſtinam ſedem tutarentur: atque (quod ex *Canone 62.* Africano, de quo *ſupra*, cuiusque occaſione *hac lex* lata fuit) a nonnullis defenſarentur, quod *ſuffragii* appellatione hic, & ſubdititia *d. l. 2. ſupr. de Epiſcopali iudicio* indicatur. Nempe diſciplinæ Eccleſiaſticæ refractarii, vt inter Chriſtianos ita inter Iudæos legitima quamlibet cognitione proiecti, hac tempeſtate paſſim ad ſeculares Iudices iuere: contra cuſtoditam quietem publicam.

XXXVI. (a) Idem AA. Pompeiano (b) Proc. Afric.

QVICVNQVE Catholicæ religionis Clerici, intra eum modum, vnde victus emendi vendendique vſum lege præfinitum exercent, ab auraria (c) penſione habeantur immunes. Ab his quoque, quos a publici laboris actu & gradus Clericatus, & (quod non minus eſt) ſanctior (d) vita defendit, præcipimus temperari: Nec enim vllum eorum qui excepti legibus probabuntur, (e) ſubiacere patiamur (f) iniuriæ, (g) &c. Dat. Prid. Id. Iul. Med. Poſt (h) Conſ. Stilichonis & Aureliani vv. cc. [401.]

N O T Æ.

(a) Baronius hanc legem refert *Anno 401. num. 15.* GOTHOF.

(b) Eidem *Pompeiano* Proconſ. Africæ inſcribitur hoc Anno quoque *lex 2. ſupr. de equor. collat. l. 28. ſupr. de ſuſceptor. l. 3. ſupr. de indictionib.* ID.

(c) Id eſt. Luſtrali collatione, vide *ſupr. tit. de Luſtrali collat.* ID.

(d) Monaſtica & Continentium. ID.

(e) *Probantur.* ID.

(f) *Patimur:* Sic tamen quoque *l. 6. ſupr. ad l. Iul. de adult.* apud Auctorem *collat. legum Moſaic.* ID.

(g) Id eſt; muneribus publicis. ID.

(h) Ita quoque hic annus ſignatus altera conſtitutione: nempe *d. l. 28. de Suſceptoribus.* ID.

C O M M E N T A R I V S.

IMMVNITAS CLERICORVM Catholicorum & Monachorum ſeu Continentium hac Honorii rurſum conſtitutione, & gemina quidem confirmatur. Puta Clericorum negotiantium immunitas a luſtrali collatione, intra modum ſcilicet victus ementium: intra modum victus, id eſt, alimoniæ cauſa negotiantium: quæ ipſa Conſtantio meos fuit *l. 8. & 15. ſupr.* vbi vide quæ ad eas ſcripſi plura. Denique ſi exiguis admodum mercimoniis
P. 75. is tenuem ſibi victum veſtitumque conquirerent. Atque hanc immunitatem ſolos Clericos reſpicere obſeruandum eſt, ac non etiam Monachos; vt qui commercandi vſu penitus abſtinuerint. Atenim quod ſequitur priuilegium, vtrique commune eſt, nempe vt Clerici & Monachi ad munera perſonalia non vocentur, Nempe *publici laboris actus*, item *iniuria* appellatione, munera perſonalia *hac leg.* ſignificantur. Pariter vt *l. 16. ſupr.* officia & labor corporis vel ſodor, hoc ipſum ſignificant: item adtemptationis moleſtia *l. 26. ſupr.* De qua Clericorum immunitate fuit iam *l. 2. 9. 11. 24. ſupr.* Tandem obſeruandum, *ſanctioris vitæ* appellatione *hac leg.* deſignari vitam Monaſticam & Continentium, eamque Clericatui æquari, & (*quod minus non eſt*) inquit, *ſanctior vita.* Porro non dubito, quin hoc priuilegiorum genere Honorius per Africam Proconſularem ad Clericatum quam plures incitare voluerit: apparet enim ex Concilio Carthaginenſi quod hoc anno habitum ante paucos dies, magnam in Africa Clericorum penuriam fuiſſe: vt docet *Codex canon. Eccleſ. Afric. can. 55. 56. 57. pag. 891. 892. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.*

XXXVII

Digitized by Google

XXXVII. (a) Idem AA. Studio P. V. (b)

Qvoniam perſonæ ad inquiſitionem perpetrati incendii, vt Tui Culminis ſuggeſtio patefecit, nequeunt inueniri, Clericos carceris cuſtodia relaxamus, ita vt nauibus impoſiti ad lares proprios reuertantur. * Nec proſcribtionis periculo domus careant, quas Epiſcopos vel Clericos peregrinos, (c) poſt publicationem Edictorum, & noſtræ Serenitatis adfatus, probabitur ſuſcepiſſe. (Pari forma ſeruanda, ſi qua domus ciues Clericos noua ac tumultuoſa conuenticula extra Eccleſiam celebrantes ſuſceperint.) Ad obſeruandos (d) ſiquidem ſeditionis aditus, id noſtro ſedit arbitrio, vt omnes Epiſcopi & Clerici & peregrini ab hac ſacratiſſima Vrbe (e) pellantur. Dat. IV. Kal. Septembr. Conſtantinop. Honorio VI. & Ariſteneto COSS. [404.]

NOTÆ.

(a) Extat apud Baronium *Anno 404. num. 54.* & quæ ad eam faciunt, vide prolixe apud eundem *a. n. 3.* GOTHOF.

(b) Recte: *Studius* hic P. V. fuit Anno D. 404. cui eidem inſcribitur hoc ipſo Anno paulo poſt *lex 5. infr. de his qui rel. cont.* quæ & ipſa *ad Ioannitas* pariter pertinet. Et ſane ipſum argumentum arguit, Studium hunc P. V. fuiſſe. Quare minus penſo conſilio Baronius Præfectum Prætorio facit *num. 54.* Meminit eius & Theodorus Diaconus *apud Palladium in dial. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* in hac ipſa narratione ſuper Ioanne Chryſoſtomo. *ID.*

* Hinc & ex ſequentibus interpolata *lex 15. Cod. Iuſt. eod. tit. ID.*

(c) *Peregrini Clerici*, hic & *fine leg.* quibus *ciues Clerici* mox opponuntur: Nempe peregrini ſunt aduenæ: qui aliunde Conſtantinopolim ſeſe in auxilium Ioanni contulerant; Ciues qui Conſtantinopoli morabantur. *ID.*

(d) Suſtineri poteſt: etſi forte alius malit *obſeruandos*. *ID.*

(e) Conſtantinopolitana. *ID.*

COMMENTARIVS.

Ad Tvmvltvm, qui Ioannis Chryſoſtomi Epiſcopi Coostantinopolitani occaſione obortus hoc Anno, ſpectat hæc Arcadii conſtitutio: pariter vt tres aliæ: puta *lex 4. 5. 6. infr. de his qui ſupr. relig. cont.* Series hiſtorica ſic habet. Acciderat Anoo D. 403. vt ex Proſperi & Marcellini *Chronicis* conſtat, ante natalem Domioi, Socrates *lib. 6. cap. 18.* Sozomenus *lib. 8. cap. 20.* vt Eudoxiæ Auguſtæ ſtatua erigeretur, haud procul ab Eccleſia. Huius ſtatuæ dedicationem Ioannes Chryſoſtomus, habita ad populum oratione, reprehenderat, quod tradunt Socrates, *lib. 6. cap. 18.* Sozomenus *lib. 8. cap. 20.* & alii, & in his Chryſoſtomi vitæ Scriptores: nempe, quod in ea quid admiſſum, quod modeſtiæ aduerſaretur, ὕβριν τῆς Ἐκκλησίας contineret, id eſt, in iniuriam Eccleſiæ vergeret, ac nominatim δημώδεις παιδιαὶ, ludi populares, & συνήθως, ſolemniter, celebrati apud eam fuiſſent, vt Socrates ſcribit; ſeu vt Sozomenus ait: κρότοι τε καὶ δημώδεις θέαι ὀρχιστῶν τε καὶ μίμων ἐνθάδε ἐπετελοῦντο, ὡς ἔθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων, *plauſus illic, & ſaltatorum ac mimorum publica ſpectacula edebantur, ſicuti tunc mos erat in dedicatione imaginum imperialium.* Denique quod & accedens ad Gentilitium ritum, & excedens cultura hominum dignitatem adhibita fuiſſet (quod ſane poſtea expreſſa conſtitutione Valentinianus Tertius, Theodoſii Iunioris (huius Arcadii filii) collega, prohibuit *l. vnic. ſupr. de imag. Imperialib.*) Hinc itaque Eudoxia in Ioannem furere priſtinis odiis repetitis. Hinc conuenticula iam habita Anno Domini 404. menſe *Ianuario*, vt docet *lex 4. infr. de his qui ſuper Religione.* Quare in ſoaonem Concilium Epiſcoporum Conſtantinopoli colligitur, in quo primas tenuit, quamuis abſens, Theophilus Alexandriæ Epiſcopus (teſte etiam Zoſimo *lib. 5. cap. 23.*) crimini ibi datum Ioaoni, quod contra Canonem Antiochenum 12. poſt depoſitionem ſuam ſine Epiſcopali decreto ſedem repetere auſus fuiſſet: Hinc ab Arcadio Imp. Ioannes appetente feſto Paſchalis Anno Domini 404. munere fungi interdictus, Eccleſiam non adiit: fideles Eccleſia per milites exturbati: Edicta propoſita: *Ne quis cum Ioanne communicaſſe vellet.* Adhærentes ipſi feſtum Paſchatis ſeparatim in balneis Conſtantianis celebrauere. Indeque porro Conuentus ſeparatos habuere, vnde & *Ioannitæ* appellati. Sicarii in Ioannem immiſſi. Ioannes inde duorum menſium ſpatio in publicum prodire non auſus, Imperatoris mandato in exilium abductus truſusque. Itaque Ioannes Eccleſia atque Vrbe recedit. Et incendium Conſtantinopoli ea ipſa die exortum, quo & Eccleſia & Senatus conflagrauere *bis COSS. XII. Kalend. Iulii:* de quo vide Socratem, *lib. 6. cap. 18.* Sozomenum *lib. 8. cap. 22.* Zoſimum *lib. 5. cap. 24.* Georgium Alexandr. *in vita Chryſoſtomi* etiam apud Photium *num. 96. p. 266. Edit. Schott.* Palladium *in Dialog. pag. 10. Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* Chronicon Alexandrinum *bis COSS.* Marcellinum *Chronico bis COSS.* Atque hoc illud eſt inceodium, de quo *hac leg.* agitur; quo etiam pertinet *lex 45. ſupr. de operib. public.* Inde Arſacius p. 76.
VI. Kalend. Iulii Epiſcopus Conſtantinopoli (de quo, huius ipſius anni fine agitur *d. l. vltim. infr. de his qui ſupr. Relig. cont.*) creatur. Parte vna, Clerici ξυνελθόντες, τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες Chryſoſtomo, in carcerem coniecti: quod præter *hanc legem* etiam Sozomenus ſcribit, *lib. 8. cap. 22. in fin.* Inquiſitiones habitæ a Præfecto Vrbis de incendio, vt præter hanc legem ſcribit Sozomenus *lib. 8. cap. 23. in fin.* inuidiam eius in Ioannitas aliis referentibus: verſa vice Ioannitis in aduerſarios, quod Sozomenus teſtatur. Quanquam Socrates & Zoſimus Ioannitis aperte imputant: Chronici Alexandrini ſiue Faſtorum Siculorum auctor, aduerſa-

riis. Quicquid huius ſit, *hac lex* oſtendit hoc tempore rei veritatem detegi oon potuiſſe. Imo neque poſtea, quamlibet graues quæſtiones agitatæ, excruciatique nonnulli fuerint ab Optato Præfecto Vrbis gentili, cui inſcribitur Anno prox. 405. *lex vltim. de vſuris*, teſte Socrate *d. lib 6. cap. 18. in fin.* & Sozomeno, *lib. 8. cap. 23.* Parte altera, cum Epiſcopi & Clerici peregrini quamplurimi hoc tempore Conſtantinopoli agerent, aliis Ioanni Chryſoſtomo aduerſaotibus, ac nominatim iis, qui in eum, vi ſupra dixi, coietaot, aliis Ioanni fauentibus, quimimo & Ciues Clerici extra Eccleſiam conuenticula celebrarent, iamque ad apertam ſeditionem res eruptura videretur, Arcadio viſum nunc *hac leg.* facieodum circa finem Auguſti Anno 404. vt publicæ tranquillitati ſtuderet, triplici ratione.

Primum, *inquiſitioni* ob incendium agitatæ, modum & finem adhibendum credidit, atque adeo Clericos carcere relaxari, & ad lares proprios remitti hac conſtitutione iubet: ac maxime qood perſonas ad inquiſitionem incendii inueniri non poſſe tam ſuggeſſiſſet Studius Præfectus Vrbi, & ad quem eodem pacis tuendæ ſtudio paulo poſt emiſſa menſe mox proximo Septembri *d. lex 5. infr. de his qui ſupr. Relig. cont.*

Secuodo ad obſeruandos vel obſerandos ſeditionis aditus, *Conuenticulis* Epiſcoporum & Clericorum ſiue ciuium ſiue Peregrinorum intercedendum putauit *hac lege* Arcadius. Quare & tertio loco *Peregrinos* Vrbe pelli: & domum his vel etiam ciuium conuenticulis præbentes, proſcriptione domus multari iuſſit. Quam ſanctionem memorat & Theodorus Diaconus *apud Palladium in dial. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Ed. Benedictin. Ipſumque exemplar*, inquit, *Edicti protulit in hanc ſententiam. Quicunque occultaſſet Epiſcopum ac Clericum, ſiue in ſua domo ſuſciperet, qui Ioanni communicaret, eius domum publicandam.* Hac triplici ſcilicet ratione paci publicæ *hac leg.* Conſtantinopoli ex ſua ſeorentia conſultum voluit Arcadius. Primo, *Inquiſitionis* remiſſione. Secuodo, Eccleſiaſticorum *Conuenticulorum* Ioannitarumque prohibitione. Tertio, tandem *Peregrinorum* Clericorum erectiooe. Verum neque hæc ſuffecere. Itaque altera ad eundem Studium Præfectum Vrbi conſtitutione & ratiooe tumultui obuiam iuit *d. l. 5. infr. de his qui ſuper Relig.* Sed & extra Conſtantinopolim io Prouinciis *l. vltim. d. tit.* Qui & paulo ante alia quoque ratione occurſum iuerat *l. 4. d. tit. de his qui ſuper Relig.* Quare cum hæc huiusce legis ratio ſit quam dixi, hæc Hiſtoria, fœdus inde appatet Panciroli lapſus *II. Var. 168.* qui *l. 15. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*, quæ ex hac alioquin interpolata eſt, oeſcio qua noua interpretatione donandam credidit.

XXXVIII. (a) Imppp. Arcad. Honor & Theod. AAA. Porfyrio Proc. Afric. Poſt alia. (b)

Privilegia, quæ Eccleſiis & Clericis Legum † decreuit auctoritas, hac quoque præceptione, ſancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipſis præcipuum (c) ac ſingulare deferimus, Vt quæcunque de nobis ad Eccleſiam (d) tantum pertinentia, ſpecialiter fuerint impetrata, non per Coronatos, (e) ſed ab (f) Aduocatis, eorum (g) arbitratu, & Iudicibus innoteſcant, (h) & ſortiantur effectum. Sacerdotes (i) vero prouinciæ erunt ſoliciti, ne, ſub hac ſcilicet priuilegii excuſatione, etiam contra eorum (k) vtilitatem aliquid (l) his inferatur incommodum. Dat. XVII. (m) Kal. Decembr. Rom. Honor. VII. & Theod. II. AA. coss. [407.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſtin.* Meminit eius Baronius. *Ann.* 407. *num.* 41. Poſteriore tamen eius ſententia omiſſa quæ præcipuam eius partem occupat. Iungenda huic *l.* 41. *infr. de hæretic.* GOTHOF.

(b) Quæ ad petitionem Concilii Carthaginenſis decimi, quod hoc Anno habitum fuit Honorius conſtituit: inter quæ illud quoque caput eſt, quod *d. l.* 41. continetur. *ID.*

† Principalium anteriorum. *ID.*

(c) Præter ſuperiora videlicet priuilegia nouum. *ID.*

(d) Forte Eccleſiæ ſtatum & defenſionem. *ID.*

(e) Eſt qui tentet *honoratos*. Ego aliquando tentabam *Corporatos*: verum retinenda lectio iſta: de quo mox. *ID.*

(f) Id eſt, per Aduocatos. *ID.*

(g) Quorum? an Aduocatorum? an Coronatorum, id eſt, Clericorum? Iſtud puto, vt ſit ſenſus, ab Aduocatis, quos delegerint Clerici. *ID.*

(h) Vid. *can.* 16. *Concil. Mileuitan. pag.* 1220. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ID.*

(i) An de Sacerdotibus Prouinciarum Gentilibus hoc accipiendum eſt, de quibus dicam plane *infr. tit. de Paganis*? An vero de Sacerdotibus, id eſt, Epiſcopis Chriſtianis? Hoc verum. *ID.*

(k) Quorum? Clericorum, de quibus initio legis. *ID.*

(l) Non mutandum in aliqood: aliquid incommodum: incommodum adiectiue. *ID.*

(m) *VII.* in editione Tiliana, Cuiaciana, Quartana. Sane in *d. l.* 41. *infr. de hæreticis*: (quam huic coniungendam exiſtimo) dies ſubſcriptus XVII. *Kal. Dec. ID.* Inciderunt in hunc annum 407. *Quindecennalia* Honorii Imp. quorum ope & hæc conſtitutio illuſtrari poteſt. RITTER.

COM-

COMMENTARIVS.

AD PRIVILEGIA vetera Eccleſiis conceſſa, quæ & ipſa *hac leg.* confirmat Honorius Imp. per Africam, nouum aliquod *Priuilegium* adiicit, *præcipuum ac ſingulare*, puta, vt DEFENSORES Eccleſiarum, & Eccleſiaſticorum *priuilegiorum*, ex aduocatorum corpore (ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς) conſtitui poſſint. Hoc vero illud eſt Honorii Reſcriptum, ſeu priuilegi-
p. 77. um, quod ad poſtulationem Concilii Carthaginenſis (quod his ipſis COSS. Honorio VII. & Theodoſio II. id eſt, Anno D. 407. habitum fuit, ante ſex ferme menſes, Idibus Iunii emiſſum eſt: Sic enim eo Concilio placuiſſe reperio (vt habetur *Canone 97. Cod. Africani pag. 919. 920. ſequ. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ſeu *canone 100.* ex Africanis Synodis, quæ in vnum miſtæ ſunt, & ad quas Balſamo ſcripſit *pag. 634. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beueregii.*) *Placuit etiam, vt petant ex nomine Prouinciarum omnium, Legati perrecturi, Vincentius & Fortunatianus, a Glorioſiſſimis Imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES conſtituendi SCHOLASTICOS* (id eſt Aduocatos) *qui in actu ſunt, vel in munere defenſionis cauſarum, vt, MORE SACERDOTVM PROVINCIÆ, iidem ipſi, qui defenſionem Eccleſiarum ſuſceperint, habeant facultatem pro negotiis Eccleſiarum, quoties neceſſitas flagitauerit, vel ad obſiſtendum obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda, ingredi iudicum ſecretaria.* Et in eandem ſententiam conceptus quoque *canon. 16. Concilii Mileuitani pag. 1220. Tom. I. Concil.* Quo etiam pertinet, quod in Concilio Salisburgenſi apud Caniſium *pag. 613.* dicitur: *Poſt Conſulatum Stilichonis inducta eſt Aduocatorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ.* Quem locum nuperus quidam Scriptor ſeditioſo libello *p. 158.* de Protectoribus Eccleſiarum potentioribus perperam accipiebat. Ergo ad poſtulationem Concilii Africani hoc Legis iſtius caput latum eſt: pariter vt illud quod continetur *l. 41. infr. de hæretic.* quæ ex eadem ad Porphyrium P. C. Africæ conſtitutione deſumta eſt, atque ideo huic coniungenda venit. Præcipuum igitur & ſingulare priuilegium iſtud ab Honorio nunc Afri emeruerunt: puta, vt ne *Coronati* amplius, verum *Aduocati* deinceps Iudiciis Eccleſiarum & priuilegiorum Eccleſiaſticorum Defenſores ſeſe ſiſterent: Aduocati inquam ſeu *Scholaſtici* de foro (de quibus dixi ad *l. 2. ſupr. de concuſſ. Aduocat.*) quos ſcilicet ex corpore Aduocatorum Eccleſiaſtici arbitratu ſuo delegiſſent; ſiſterent, inquam, defendendis Eccleſiarum negotiis & priuilegiis, id enim his verbis ſignificatur. *Quæcunque de nobis ad Eccleſiam tantum* (vel Eccleſiæ ſtatum) *pertinentia ſpecialiter fuerint impetrata, & Iudicibus innoteſcant, & ſortiantur effectum.* Quæ illis Africani Concilii verbis reſpondent; *habeant facultatem vel ad obſiſtendum obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda, ingredi Iudicum ſecretaria.* Dicunt autem Patres Africani *Scholaſticos*, de quibus accipio pariter locum Syneſii *epiſt. 105. in fin.* quem expendi ad *l. 2. ſupr. de concuſſ. Aduocatorum.* De iisdem denique ſenſit idem Honorius *l. vlt. ſupr. de denunciatione.* Nouum igitur iſtud Eccleſiarum priuilegium petentibus Patribus Africanis ab Honorio Imp. nunc indultum fuit. Quare Balſamo *ad hunc Codicem Africanum p. 612. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beueregii*, hærere non debuit, vtrum defenſores iſti ante hoc poſtulatum Patrum Africanorum fuerint: σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι ἡ δόσις τῶν Ἐκδίκων, τῶν καὶ Δεφενσόρων λεγομένων, εἴτε ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, εἴτε καὶ πρὸ τούτου ἐπεγινώσκετο, διʼ ἐπιλογῆς τῶν κατοίκων ἑκάστης πόλεως ἐγίνετο: *tu autem ſcias, quod defenſorum datio, qui ἔκδικοι græce dicuntur, ſiue a præſenti canone cepit initium, ſiue etiam ante cognoſcebatur, per vniuſcuiuſque vrbis incolarum electionem fiebat.* Multo minus nupero Scriptori Petauio, *ad Epiph. pag. 305.* veriſimile videri debuit, diu ante defenſores iſtos extitiſſe; cum ex ſuperioribus liqueat Patribus Africanis id poſtulare ab Honorio nunc primum viſum: liqueat item idque ab Honorio *hac leg.* nunc velut præcipuum ac ſingulare deferri. Cum his etiam commiſceri non oportet aliud defenſorum genus, de quibus eſt *canon 10. Concilii Carthaginenſis* Anno 401. quod Baronius refert *ad Ann. 398.* ſeu *canon 75. Codicis Africani pag. 903. Tom. I. Concil.* hi enim ſunt defenſores non Eccleſiarum, verum pauperum, aduerſus diuitum tyrannidem, quos Patres Africani cum prouidentia Epiſcoporum eligi cupiunt. Interim quatuor hæc ſingularia Defenſorum hac ætate genera diuerſa obſeruari cupio. Primo, Defenſores *ciuitatum*, ſeu plebis, de quibus *lib. 1. ſupr.* Secundo, Defenſores *Senatus*: de quibus *l. 2. 3. de præd. Senat.* Tertio, defenſores *Pauperum*, de quibus *dicto canone 10.* Quarto, Defenſores *Eccleſiarum*, de quibus *hac leg. Aduotiés* ou *Aduoyers*. De his quoque Caſſiodorus II. *Variarum 30. III. Var. 45. IX. epiſt. 15.* Poſſid. in v. Auguſtini *cap. 12.* Id vero, quod *hac leg.* conſtituitur, exemplo a ſeculo petito conſtitutum fuit: quod & alias prælatum, Eccleſiaſticorum priuilegiis ſiue petendis ſiue concedendis, quod comprobat *l. 23. ſupr. hoc tit.*

Duo adhuc ſuperſunt *hac lege* diſcutienda. Prius eſt, quidnam per *Coronatos* intelligi oporteat. Non deſunt, qui legendum putent *honoratos*. Alii vero, *Coronatos* interpretantur, qui Principis literas deferebant. *Coronatorum* certe mentio occurrit in epiſt. Innocentii, ad Epiſcopos in Synodo Toloſana conſtitutos *c. 4. pag. 1020. T. I. Concil. Edit. Harduin.* *Neque de Curialibus aliquos ad Eccleſiaſticum ordinem venire poſſe, qui poſt baptiſmum, vel Coronati fuerint, vel Sacerdotium quod dicitur ſuſtinuerint, & editiones publicas celebraverint.* Verum locus iſte pertinet ad Coronat Sacerdotum Gentilium. Pari cenſu quo Firmicus *Math. lib. 3. cap. 14.* in princ. *Erunt autem aut Coronati, aut Sacerdotibus præpoſiti, aut ſacrorum baiuli ſimulacrorum*: vid. & *lib. 3. cap. 4. & 7. non vno loco.* Verum ita cenſeo, *Coronatos* hic dici Clericos, Nempe Clerici hactenus ipſi ad Eccleſiarum defenſionem iudiciis ſeſe ſtitiſſe videntur: id quod tandem ipſis Eccleſiaſticis indecens viſum: viſumque ſatius, per Aduocatos, & ſic Laicos, ſimul & forenſium rerum peritos, Eccleſiam & Eccleſiaſtica priuilegia in ciuili foro defendi. Quomodo etiam Sacerdotes Prouinciarum, qui Gentilitiarum cauſarum Defenſores & Aduocati erant, ex Aduocatorum corpore ſumebantur. Quod ſane poſtremum, iuxta ſuperiorem Canonem Africanum, docet inſuper Conſtantii conſtitutio ad Martinianum Vic. Africæ *l. 46 ſupr. de Decurionib.* *A ſolis præcipimus Aduocatis, eorumque conſortio, dari prouincia Sacerdotem: Nec aliquis arbitretur, ita eſſe aduocationis neceſſitatem impoſitam ſacerdotio, vt ab eo munerum oppidanorum functio ſecernatur; cum nulla vnquam iura patronis forenſium quæſtionum vacationem ciuilium munerum præſtiterint.* Et vero hoc eſt, quod nominatim Patres Africani vrgebant, *Vt*, inquiunt, MORE SACERDOTVM *Prouinciæ, iidem ipſi qui defenſionem Eccleſiarum ſuſceperint, habeant facultatem*, &c. Cur autem *Coronatorum* appellatione Clerici deſignentur, procliue dictu. Nempe ob ξύρισμα γυροειδές; *Corona* ſcilicet iam hoc tempore inſigne Clericorum,

Digitized by Google

Ordinari *ſeu eligi optime Clericos ex* Monachis, *non vero rationibus obnoxiis.*

XXXII. (a) Idem AA. (b) Cæſario (c) PF. P.

Si quos forte Epiſcopi deeſſe ſibi Clericos arbitrantur, ex Monachorum numero rectius ordinabunt: non (d) obnoxios publicis priuatisque (e) rationibus cum inuidia teneant, ſed (f) habeant iam (g) probatos. Dat. VII. (h) Kalend. Aug. Honorio A. IV. & Eutychiano coss. [398.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* Memorat eam quoque Baronius *Ann.* 398. *num.* 77. Deſumta porro eſt e *l.* 16. *ſupr. de pœnis*, ac nominatim ex eius fine, cui legi quæ iungendæ ſint mox dicam. Mirum tantum, huius legis inſcriptionem a ceteris diſcrepare: inſcribuntur enim reliquæ omnes *Eutychiano Præfecto Prætorio*, ſed & ſubſcriptus illis legibus dies *VI. Kal. Aug.* GOTHOF.

(b) *Arcadii* hæc lex eſt: non Honorii quod Baronius tradidit. *ID.*

(c) *Eutychiano, dictis quatuor* legibus. vid. *Comment. ID.*

(d) Male quidam tentant *ne. ID.*

(e) An rei priuatæ Principis? an priuatorum? *ID.*

(f) Male apud Baronium *ſi. ID.*

(g) Male quidam *etiam. ID.*

(h) *VI.* dictis quatuor legibus. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Ordinatione ſeu χειροτονίᾳ Clericorum eſt hæc Arcadii, non Honorii, quod Ba-
p. 69. ronius credidit, lex: de qua alioquin Clericorum ordinatione ſunt ſex præterea leges hoc titulo, puta *lex 3. 6. 17. 19. 21. ſupr.* & *lex 33. prox.* & complures *ſupr. tit. de Decurionib.* Hæc nominatim pertinet ad illam quæſtionem, E QVONAM hominum genere; ſeu QVINAM Clerici ordinari potuerint. Ad cuius ſententiam priusquam accedo, notandum eſt, hoc caput deſumtum pro parte ex fine *legis 16. ſupr. de pœnis*, eique adhæſiſſe, quæ quidem pars eſt Arcadianæ conſtitutionis: qua hinc rei & debitores ad Eccleſiam confugere; inde Eccleſiaſtici eos vindicare ſeu defendere vetiti; cuius partes ſunt præter *hanc leg.* & *d. l. 16.* tres inſuper aliæ puta *lex 57. ſupr. de appellationibus*; *lex 3. ſupr. de his qui ad Eccleſiam*: & *lex prox. 33. infr. hoc tit.* quæ proinde omnes, velut vnius & eiusdem conſtitutionis partes huic coniungendæ ſunt. Inter cætera igitur, cum Eccleſiaſtici & Epiſcopi reos vel debitores Eccleſiarum perfugio tueri, eosque ſuſcipere iam ſolerent, & quosdam de hoc genere Clericos ordinarent, ſeu Clerum inde ſupplerent, viſum id Arcadio ea conſtitutione prohibere: digitumque ad illud hominum genus intendere, vnde Clerici ab Epiſcopis, ſi quos deeſſe ſibi arbitrarentur, ordinarentur haberenturque: & quidem *rectius*, & *iam probati*, vt ipſe loquitur, nempe ex MONACHIS: Quæ ſi ſciuiſſet Fileſacus, *Commentario de ſacra Epiſcoporum auctoritate*, *cap.* 4. §. 1. p. 159. nunquam ſuſpicatus is fuiſſet, vltimum verſiculum *dictæ legis 16.* qui in *hanc leg.* translatus eſt, gloſſema eſſe; Imo vidiſſet quoque, quam recte Monachorum cooptatio in Clerum, vna cum ſeuera animaduerſione in eosdem in ſpecie *illius leg.* vtpote ſeditioſos, congrueret. Et tamen ſecundo notandum, *hanc leg.* abeſſe a Cod. Iuſt. ſiue quod neceſſariam eam tum minus putaret, quaſi χρονικὴν & temporariam. Vt vt ſit, ex *hac* quoque *leg.* clarum, quæ Principum poteſtas vt in Clericos, ita & in Monachos fuerit, quod docebunt aliæ leges *infr. tit. de Monachis.* His ita præſtructis, ad ſententiam *huius legis* accedamus.

Igitur Arcadius Imp. eo quem dixi fine, Clericos e Monachorum numero ordinari, adſciſci, voluit, non vero obnoxios publicis priuatisque rationibus. Certe & ante *hanc leg.* & deinceps Patribus viſum, Monachos in Clerum prouehendos, multique adeo e Monaſtica vita in Clerum translati, quam in rem vide Athanaſii *epiſtolam ad Dracontium pag. 957. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* Hieronymum *Epiſt. 4 ad Ruſticum Monachum de viuendi forma, pag. 29. Tom. I Edit. Francf.* & *Epiſt. 3. ad Heliod. in epitaphio Nepotiani pag. 16. Tom. eod. Edit. cit.* Auguſtinum *epiſt. 76. 81. ad Eudoxium*, ſiu. *Epiſtol. 60. 48. Edition Benedictin.* Codicem *Can. African. can 80. pag. 906. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Palladium *in Lauſiaca, paſſim*, Theodoretum *l. 5. c. 35.* Nicephorum, *lib. 11. cap. 23. 37. 38. 39. 40. 41.* Vt omittam poſterioris æui Scriptores: vid. & *can. 29. 30. caus. 16. Qu. 1* & *can. 1. 2. diſtinct. 58.* Zoſimus *in decretis cap. 1. p. 1233. Tom. I. Concil.* & *can. 8. diſtinct.* 77. In tantum vt ad Epiſcopatus apicem inde multi per ſaltum tranſlati ſint. Exempla apud Athanaſium in *d. epiſtola.* Palladium Lauſ. *cap. 21.* Ita Baſilius *epiſt. ad Amphilochium Iconienſem* 403. ſiu *Epiſt. 218. Ed. Benedictin.* meminit Alexandri in Lycia Corydali, de Monacho Epiſcopi facti, Ita Seuerus ex Monacho Epiſcopus factus, vt ſcribit Marcellinus, *in Chronico an 513.* vide & Epiphanium ſub fin. *tom. 1. in expoſ. fidei*: vid. & Iuſtiniani *l. 53. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*: & *Nouellam 6. cap. 1. §. 1.* & *123. cap. 1.* Imo Monachos hic ſæpe cenodoxiæ morbus inuaſit, vt ad Clericatus militiam aſpirarent, quem ambitum Epiſcopi & Abbates cohibere ſæpe tentarunt *can. 8. 9. 10. 12. 20. 26. 27. 28. & ſeq caus 16. Qu. 1.* vid. de hac cenodoxia Caſſianum *lib. 11. de ſpiritu cenodoxiæ cap. 13. 14.* & *ſeq.* Etſi vt loquitur Alexander 3. *cap. 5. de conuerſ. coniug. in prima collatione*, aliquando bonus Monachus vix bonum Clericum faciat, quæ verba deſumpſit ex Auguſtino

can.

can. 36. Cauſ. 16. quæſt. 1. & de ea re ex profeſſo Philippus Abbas bonæ ſpei. *Rationem* porro huius rei, cur inquam ex Monachis Clericos adſumi ſeu ordinari velit Imp. Arcadius, indicat his verbis: *Ex Monachorum*, inquit, *numero RECTIVS ordinabunt.* Et mox: *Habeant iam PROBATOS.* Nempe primum ſi mores & vitam ſpectes, Monaſtica vita legitimæ cuiusdam præparationis, *προγυμναστικῆς* & *probationis* cuiusdam ſpecies eſt ad Clericatum. Quo pertinet inſignis Hieronymi locus, *epiſt. ad Ruſticum Monachum de viuendi forma pag. 31. Tom. I. Edit. Francf. Ad quod & ante reſpondi, & nunc breuiter reſpondebo: me in præſenti opuſculo non de Clericis diſputare, ſed Monachum inſtituere. Sancti ſunt Clerici & omnium vita laudabilis. Ita ergo age & viue in Monaſterio, vt Clericus eſſe merearis: vt adoleſcentiam tuam nulla ſorde commacules: vt ad altare Chriſti quaſi de thalamo virgo procedas: & habeas de foris bonum teſtimonium; fœminaque nomen tuum nouerint, & vultum tuum neſciant. Cum ad perfectam ætatem veneris (ſi tamen vita comes fuerit) & te vel populus vel Pontifex Ciuitatis, in Clerum elegerit, agito quæ Clerici ſunt; & inter ipſos ſectare meliores, quia in omni conditione & gradu optimis mixta ſunt peſſima.* Igitur præexercitati & quodammodo ante probati Monachi, antequam in Clerum adſumerentur. Sic etiam, vt *probatiores* ex his deſumerentur. Auguſtinus *epiſt. 76.* quod refertur *Cauſ. 16. q. 1. can. 36. Cum tamen*, inquit, *ex iis qui in Monaſteria permanent, non tamen niſi PROBATIORES atque meliores in clerum aſſumere ſoleamus:* vid. eundem & *epiſt. 67.* Ergo probati iam hoc primo ſenſu Monachi antequam Clerici fierent. Sed & altero quoque ſenſu *iam probati*, nempe quoad ſtatum ſeu conditionem perſonæ: nam neque in Monaſterium admiſſi, niſi prius inquiſitione habita, num conditioni alicui forte Curiali adſtricti eſſent, num ratiociniis publicis obſtricti: neque enim tales admittebantur. *Solemnis* eſt hanc in rem locus apud Gregorium M. *lib. 7. epiſt. 11.* qui & translatus *in cap. 1. diſtinct. 53.* Legem quam piiſſimus Imperator dedit, ne fortaſſe hi, qui militiæ vel RATIONIBVS ſunt PVBLICIS obligati, dum cauſarum ſuarum periculum fugiunt, ad Eccleſiaſticum habitum veniant, vel in Monaſteriis conuertantur, veſtræ ſtudui fraternitati transmittere: hoc maxime exhortans, quod hi qui ſeculi actionibus implicati ſunt, in Clero Eccleſiæ præpropere ſuſcipiendi non ſunt: quia dum in Eccleſiaſtico habitu non diſſimiliter quam vixerant viuunt, nequaquam ſtudent ſeculum fugere, ſed mutare. Quod ſi etiam tales quoque Monaſterium petunt, ſuſcipiendi nullo modo ſunt, niſi prius ACTIONIBVS PVBLICIS abſoluti fuerint. Si qui vero ex militaribus viris in Monaſteriis conuerti feſtinant, non ſunt temere ſuſcipiendi, niſi vita eorum fuerit ſubtiliter inquiſita: & iuxta normam regularem debent in ſuo habitu per triennium
p. 70. PROBARI, & tunc Monachicum habitum Deo Auctore ſuſcipere. Qui ſi ita ſunt PROBATI atque ſuſcepti, & pro anima ſua pœnitentiam de perpetratis culpis agere ſtudent, pro eorum vita & lucro cœleſti, non eſt eorum conuerſio renuenda. Qua de re etiam Sereniſſimus & Chriſtianiſſimus Imperator, mihi credite, omni modo placatur, & libenter eorum conuerſionem ſuſcipit, quos in RATIONIBVS PVBLICIS implicatos non eſſe cognoſcit. Ergo non admittebantur in Monaſterium quiquam, niſi ita probati, vel certo ſane tempore in Monaſtica vita transacto, Monachi conditionem ſuam eluebant, vt conſtat ex Iuſtin. *l. 53. Cod. de Epiſcopis*, & *Nouella 6. cap. 1. §. 1.* Gelaſius quoque epiſt. 1. ad Epiſcopos per Lucaniam & Brutios *cap. 3.* quod refertur *cap. 1. diſtinct. 55.* vt ſi quis etiam de religioſo propoſito & Monaſterialibus diſciplinis eruditus ad Clericale munus accedat, inprimis eius vita præteritis acta temporibus inquiratur, &c. ſi ſeruili ac originariæ non eſt conditioni obnoxius, ſi Curiæ iam probatur nexibus abſolutus. Ergo poſteaquam Monachiſmum iam profeſſi erant, nullus amplius metus erat, conditioni ne alicui adſtricti eſſent, aut Ratiociniis publicis priuatisque obnoxii: & ſic *probati* iam in Clerum adſciti, tutius *rectiusque*.

Ergo iam *huius leg.* ſententiam tenemus: cætera Notabilia & notanda in ea iam colligenda ſunt. Primo hinc quoque liquet, *Monachos* extra Clerum fuiſſe: quod præter *hanc leg.* oſtendit quoque titulorum hoc libro, vt & Codice Iuſtin. & in Nouellis de vtrisque diuerſitas: ſed & *lex vnic. ſupr. de bonis Clericorum & Monachorum.* Hinc & in pœnis diſtinguebantur: Clerici nempe depoſitione, degradatione plectebantur; Monachi haud aliter atque Laici excommunicatione, vt docet *canon. 2. & 8. Chalcedon. pag. 602. 603. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* Hinc Clericorum locus in Eccleſia erat inter ſacrum adytum: Monachi nonniſi ad externas valuas ipſius adyti vna cum populo conſiſtebant: teſtis Dionyſius, qui vulgo Areopagita *epiſt. 8. ad Demophilum Monachum.* Hinc velut extra Sacerdotium conſtituti, publicas habere conciones non poterant. Leo *epiſt. 62. 63. 82.* Sed & Hieronymus & ad Heliodorum & ad Pammachium & Riparium aperte teſtatur, diuerſa omnino fuiſſe Monachorum & Clericorum officia: ipſumque Monachiſmum (de quo iam ſupra) fuiſſe gradum ad Clericatum: vid. & ad Furiam *Tom. I. pag. 52. Edit. Francf.* Hinc illa Monachorum ambitio & Clericatus deſiderium quo titillabantur: de quo eſt ille quoque Hieronymi locus ad Ruſticum Monachum *pag. 29.* quam cenodoxiam optimi Epiſcopi & Abbates cohibere ſæpius tentarunt *v. Cauſ. 16. quæſt. 1. can. 8. 9. 10. 12. 13. 16. 27. 28. & ſeq.* Secundo ex *hac* quoque *lege* colligimus, Monachos & Monaſteria Epiſcopis ſuppoſita fuiſſe iure communi & lege diœceſana, vt loquuntur, quæ ſcilicet intra diœceſin ſuam eſſent. Quod firmatur Concilio Chalcedonenſi *can. 4. 7. 8. 18. 23. 24.* Synodi Nicœn. II. *can. 13. & 17. cap. audiuis ext. de præſcript.* Agathenſi *can. 27. 28. 38.* Aurelianenſi *can. 19. 20 21. 22.* Ilerdenſi; vid. Capitular. Caroli M. *lib. 5.* de quo vid. & quæ Florens *diſſert. Canon. lib. 1. cap. 1.* & *cap. 5. in fin.* & *lib. 3. pag. 198.* Choppinus Monaſticon *lib. 2. c. 3.* vbi *hanc leg.* allegat. Indeque igitur Epiſcopi, ex his diœceſeos ſuæ Clericos adſumere poterant: neque enim ex aliena diœceſi ſine litteris dimiſſoriis proprii Epiſcopi ordinare poterant: Concil. Carthag. *5. can. 13. pag. 988. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & Africano ſub Bonifacio & Cœleſtino *can. 47.* Et ita quidem, quod ex *hac leg.* tertio colligimus, Epiſcopi ex Monachis Clericos adſumere, ordinare potuerunt, vt non requireretur in hac re Abbatis conſenſus: ad quam quæſtionem vide quæ congerit Hallierus *de Sacr. elect. & ordinar. parte 1. a p. 88.*

Clerici & Eccleſiæ erant', de quo dixi iam ad *d. l. 16. ſupr.*) definite iubet, pro cuiusque ſcilicet Vici magnitudine vel celebritate: ac proinde *Metrocomiæ* (qui mater & Princeps Vicus eſt) maiorem ordinari. Nempe ne effræni alioquin Clericorum numero publica lædatur immunitas. Quo pertinet ſimiliter *lex 3. & 6. ſupr.* ſcilicet ea quandoque inciderunt tempora, vt onmerum laxari Clericorum, atque ad Clericatum inuitati oportuerit: vt in ſpec. *l. 10. ſupr.* contra ea tempora & loca, vt coërceri *hac leg.* & *d. l. 3. 6.* Quæ omnia vt ex temporum ratione, ſeu περιςάσει æſtimanda ſunt, ita omnia arbitrii Principalis eſſe vel hioc videmus.

XXXIV. (a) Idem AA. Sapidiano (b) Vic. Afric:

SI Eccleſiæ (c) Venerabilis priuilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata, vel diſſimulatione neglecta, commiſſum (d) quinque (e) librarum auri (ſicut (f) etiam prius conſtitutum † eſt) condemnatione plectatur. (g) Si (h) quid igitur contra Eccleſias, vel Clericos, per obreptionem, vel ab Hæreticis, vel ab huiusmodi (i) hominibus, fuerit (k) contra leges impetratum, huius ſanctionis auctoritate damnetur. (l) Dat. VII. Kal. Iul. Brixiæ (m) Theodoro v.c. coss. [399.]

NOTÆ.

(a) *Lex 13. Cod. Iuſt. eod. tit.* Interpolata Capitularium *lib. 6. t. 114.* & 291. Et in decreto Cauſ. *25. quæſt 2. can. 20. in fine.* Refert eam Baronius *Anno 399. num. penult. & vlt.* GOTHOF.

(b) Hinc caſtigari debet & ſuppleri Cod. Iuſt. *d. l. 13.* quæ habet *Vidiano Vicario*. Ad hunc *Sapidianum* extat quoque Symmachi *epiſt. 16. lib. 9.* vbi dignitatem eius quoque in Africa inſinuat; in eo quod de animalibus ad ludorum præparandis apparatum agit, quæ ſane animalia ex Africa cummaxime petebantur. *ID.*

(c) *Venerabilis Eccleſiæ*, Cod. Iuſt. *ID.*

(d) *Commiſſum hoc*, Cod. Iuſt. & Capitul. *lib. 6. t. 114. ID.*

(e) Ita quoque C. Iuſt. & Capitular. *lib. 6. t.* 291. At largius 25. *q. 2. can.* 20. duodecim librarum auri, & Capitular. *lib. 6. t. 114. in tripla Eccleſiæ cui factum eſt componatur; nobisque bannus noſter in triplo, hoc eſt ſexaginta ſolidos perſoluatur. ID.*

(f) Ita quoque *d. can.* 20 aliter paulo *d. t. 114. iuxta legum ſanctionem:* omiſſum hoc penitus C. Iuſt. *d. l. 13. ID.*

† Conſtitutionem hanc non reperio. *ID.*

(g) Ita quoque *d. c. 10.* in Cod. Iuſt. *plectitur. ID.*

(h) Cætera abſunt a Cod. Iuſt. velut horum temporum propria. *ID.*

(i) Puta Schiſmaticis, Donatiſtis, quibuscunque. *ID.*

(k) *Fuerat:* ita nonnulli emendant. *ID.*

(l) In Cod. Til. Edit. Quart. & prima Cuiac. *vacuetur*, vel *vacuamus. ID.*

(m) Indidem data hoc Anno *lex 3. ſupr. de habitu quo vti oportet. ID.*

COMMENTARIVS.

p. 72. PRIVILEGIA (id eſt, IMMVNITATES) Eccleſiarum & Clericorum hac tertia iam hoc titulo Honorii conſtitutione confirmantur: & quidem ſub pœna 5. librarum auri, iam antea conſtituta (quod tamen alibi ita expreſſe non reperio; lege quippe 30. *ſupr.* Honorius pœnam tantum generaliter & indefinite minatur.) De hac vero *leg.* & multa Dominicus, *de prærogat. Alodiorum cap. 20.* accipit, quod dicitur in donatione Petri Comitis Melgocienſis: *Perſoluat*, inquit, *multam*, *quam ſancta lex Romana per Theodoſium Arcadium* & *Honorium promulgata decreuit.* Cæterum inſcriptionis argumento Baronius, & poſt eum nonnemo alius Vir doctus, exiſtimabat, ſpectate hanc conſtitutionem, atque emanaſſe ad illam Concilii Carthaginenſis quarti, (quod habitum *V. Kalend. Mai* huius anni) legationem ad Honorium Imperatorem, qua poſtulatum, *Vt pro confugientibus ad Eccleſiam, quocunque reatu inuolutis, legem mereantur, ne quis eos auderet abſtrahere*, vt refertur Codice Canonum Eccleſiæ *Africanæ can. 56.* nempe quod Maſcezel Gildonis frater ſuperiore Anno 398. (teſte Oroſio *l. 7. cap. 36.* & ex eo Paulo Diacono *l. 13. pag. 90. Tom. I. Scriptor Italicor. Ant. Murator.*) Eccleſiam *ſacrilegus* temeraſſet, extractis ſeu protractis ex ea ad pœnam quibusdam. Verum ita eo pertineat *hæc lex*, multa contra nituntur. Primum enim *Priuilegiorum* hic appellatio (vt pariter *l. 29.* quæ ad eandem Africam pertinet, & *l. 30. ſupra:* & *l. 1. infr. de hæretic.* vt ad eas leges oſtenſum eſt) proprie pertinet ad immunitatem Eccleſiarum & Clericorum a muneribus extraordinariis & ſordidis: non autem ad aſyli Eccleſiaſtici rationem. Quod ne quidem *priuilegii* ſatis appellatione recte hic veniat: neque enim aſyla Eccleſiarum vllum Eccleſiarum vel Clericorum commodum continent, verum ad miſerorum ſecuritatem inducta ſunt. Secundo priuilegia, de quibus hic agitur, *Eccleſiis & Clericis communia* fuiſſe hæc lex oſtendit: atenim hæc illa ſunt ipſa, de quibus *d. l. 29.* & *30. ſupra.* Tertio, pœna quinque librarum auri, quæ hic ſtatuitur, ea ipſa eſt, quæ indicatur *d. l. 30.* Quarto, ab *hæreticis* & ſimilibus hæc priuilegia *violata* oſtendit, quod cum Maſcezelis facto commune nil habet. Contra, ex *d. l. 1. & 2. ſupr.* & *d. l. 1. infr. de hæreticis* iam liquet, quonam illud pertineat: nempe ad Donatiſtas & hæreticos: quibus cum eadem quæ Eccleſiis Catholicis priuilegia ſeu immunitates non competerent, Catholicorum priuilegia impetere & violare viſum. Quinto, factum Maſcezelis, propriæ auctoritatis fuit: atenim *hac lege* innuitur, Illos de

quibus

quibus *hac lege* agitur, per obreptionem contra leges & priuilegia Eccleſiarum aliquid a Principe *impetraſſe:* quod nunc damnari Honorius iubet, vel vt Iuliana editio habet *vacuari*, id eſt, abrogari, antiquari. Tandem, neque temporum ratio ſatis conſtare poſſe videtur: Poſtulatio enim illa Patrum Africanorum, ſeu decretum de legatis in id mittendis ad Honorium Imp. datam habet *V. Kalend. Maias:* Lex vero illa *VII. Kalend. Iul.* duobus non integris menſibus poſt: quibus certe vix legati illi *Brixiam* ad Honorium peruenire potuerunt. Proinde ſupereſt, *hac leg.* occurri Donatiſtarum & ſimilium obreptioni: pariter vt *leg. 1. 2. ſupr.* quibus adde & *legem 1. infr. de hæreticis*, neque cum hac lege quicquam commune habere, poſtulationem illam Patrum in Concilio Carthaginenſi quarto de Aſylo Eccleſiarum.

XXXV. (a) Idem AA. Hadriano PF. P. (b)

Qvicvmqve reſidentibus Sacerdotibus fuerit Epiſcopali loco (c) detruſus & nomine, (d) ſi aliquid vel contra cuſtodiam (e) vel contra quietem publicam (f) moliri fuerit deprehenſus, rurſusque Sacerdotium petere, a quo videtur (g) expulſus, (h) procul ab ea Vrbe quam infecit, (i) ſecundum † legem Diuæ memoriæ Gratiani, centum milibus vitam agat: Sit (k) ab eorum cœtibus ſeparatus, a quorum eſt Societate diſcretus. (l) Sitque (m) huiuſmodi perſonis, tenore huius legis, inlicitum, ſacra noſtra adire Secreta, (n) & impetrare Reſcribta: omnibus abiectis per culpam Sacerdotio perſonis, quæ impetrata ſunt infecta (o) permaneant: Scituris his quorum defenſione nituntur, abſque ſui reprehenſione non futurum, ſi hoc eis pollicentur (p) ſuffragium, qui diuinum non videntur meruiſſe iudicium. (q) Dat. Prid. Non. Febr. Rau. Stilichone, & Aureliano coss. [400.]

HÆC lex Interpretatione non indiget (vel eget.)

NOTÆ.

(a) *Lex. 14. Cod. Iuſt. eod. tit.* Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno 400. num. 20.* Inſarta totidem pene verbis conſtitutioni, quæ emiſſa dicitur quinquennio poſt ad eundem Hadrianum Præfectum Prætorio, puta *l. 2. infr. de Epiſcop. Iudicio*, cum qua hæc conferenda eſt. Sed & breuiter in Caroli Calui *epiſt.* inter Hincmari opuſcula. Facit & partem Miſcellaneæ conſtitutionis, quam Sirmondus *in Appendice Cod. Theod.* pro genuina edidit: & ſic accipiunt hodie Viri docti: De cuius fide in *Prolegom.* GOTHOF.

(b) Italiæ, de quo vide & Claudianum: Eidem inſcripta hoc eodem menſe, aduerſus Donatiſtas, *lex 37. infr. de hæreticis. ID.*

(c) *Loco*, id eſt, gradu. *ID.*

(d) Et nomine cuius tres gradus & ordines: Epiſcopi proprie dicti, Presbyteri, Diaconi. *ID.*

(e) *Sententiam*, d. l. 2. Quid eſſe poteſt hic *Cuſtodia?* Niſi putes indicari obſeruantiam diſciplinæ Eccleſiaſticæ: ſed teſtimonium huius locutionis adhuc quæro. Temet quis hic, *caſtimoniam. ID.*

(f) *Publicam*, abeſt a dicta *l. 2. ID.*

(g) *Videtur*, pro eſt, vid. *Gloſſar. ID.*

(h) *Ex laſus* d. l. 2. *ID.*

(i) *Conturbauerit* Cod. Iuſt. In d. l. 2. legitur, *indignus infecit. ID.*

† Conſtitutio Gratiani hic laudatur, de qua mox. *ID.*

(k) Abſunt hæc a Cod. Iuſt. *ID.* p. 73.

(l) Addita ſequentia *d. l. 2 Careat vrbe quam tenuit, ſegregetur a plebe* (ita habet Codex Anicienſis) *quam mentitus vitæ preceptor infecit*, vide quæ ad eam *l. 2.* dicam. *ID.*

(m) Sequentia partim omiſſa, partim mutata Cod. Iuſt. *ID.*

(n) *Secreta*, id eſt Secretaria, Conſiſtorium. *ID.*

(o) *Infecta*, irrita, infructuoſa. *ID.*

(p) *Pollicentur d. l. 2 ID.*

(q) *Iudicium.* Ita quoque in Cod. Anic. *d. l. 2.* vbi male editum *reſcriptum ID.*

COMMENTARIVS.

Depositvs Epiſcopatu, ſeu detruſus & exauctoratus, ἀπόβλητος, ἐκκήρυκτος, καθαιρεθέμενος, ex quacunque cauſa (cuiuſmodi aliquam depoſitionis cauſam vid. *l. 27. ſupr.* vt & exemplum Chronopii Antiſtitis *l. 20. ſupr. quor. appell.*) ne reſcripto Principis quidem reſtitui poteſt; (cui ſimilis conſtitutio extat circa Iudæos *l. 8. infr. de Iudæis:* vbi vide quæ dixi.) Et ſi abiectus ob culpam aliquam Sacerdotio ſeu Epiſcopatu a Synodo Epiſcoporum, turbata diſciplina Eccleſiaſtica, vel publica quiete, Sacerdotium repetierit, vltra centeſimum ab Vrbe, cuius Epiſcopatum geſſit, miliarium ab Honorio Imp. relegari iubetur hac conſtitutione. Quæ totidem pene verbis inſarta *legi 2. infr. de Epiſcopali iudicio:* Idque confirmata nominatim anteriore quadam *Gratiani* Imperatoris conſtitutione, qua id iam olim conſtitutum fuerat. Cuius facti a Gratiano, idemque Honorio, num alibi mentio extet, & quodnam vtrique conſtitutioni promulgandæ cauſam dederit, inquirendum eſt. De *Gratiani* ſane conſtitutione ita omnino ſentio, hoc illud eſſe Reſcriptum in cauſa Priſcillianiſtarum

lianiſtarum, poſt Concilium Cæſar-Auguſtanum, quod memorat Sulpitius Seuerus, horum ipſorum temporum Scriptor, *lib.2.c.47. ſacra hiſtoria*: Poſteaquam enim is memorauit Synodo Cæſar-Auguſtana, cui tum etiam Epiſcopi *Aquitans* interfuerunt, cum hæretici, (Priſcillianiſtæ) committere ſe eius Synodi iudicio auſi non fuiſſent, in abſentes latam ſententiam, damnatoſque Inſtantium & Saluianum Epiſcopos, Helpidium & Priſcillianum Laicos, conſtitutumque, vt ſi quis damnatos in Communionem recepiſſet, ſciret ſe eandem ſententiam promendam; ſubiicit. *Inſtantium & Saluianum damnatos iudicio Sacerdotum, Priſcillianum ad confirmandas vires ſuas Epiſcopum in Labinenſi (Abilenſi) oppido conſtituiſſe, ratos nimirum, ſi hominem acrem & callidum Sacerdotali auctoritate armaſſent, tutiores foreſeſe. Tum vero Idacium atque Ithacium* (Epiſcopos Catholicos) *acrius inſtare cupiſſe, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. Sed parum ſanis conſiliis ſeculares Iudices adiiſſe, vt eorum decretis atque executionibus hæretici* (Epiſcopi ſcilicet illi) *vrbibus pellerentur*. Tandem ſcribit. *Igitur poſt multa & fœda Idacio ſupplicante, elicitur a Gratiano tum Imp. RESCRIPTVM, quo Vniuerſi hæretici* (Epiſcopi) *excedere non Eccleſiis tantum aut vrbibus, ſed EXTRA OMNES TERRAS propelli iubebantur*. Vides Reſcriptum Gratiani, quo Hæreticos Epiſcopatu eiectos Sacerdotium repetentes & publicam quietem turbantes, non vrbe tantum, quam infecerant, verum *extra omnes terras* propelli iuſſos, ait Sulpitius Seuerus. *Extra omnes terras propelli*, ibi re ipſa idem eſt, quod hic *extra centeſimum*. Nempe hoc illud eſt centeſimi ſpatium ab Vrbe Roma ad alias Prouincias & Vrbes propagatum. Ita quoque Seuerus Imp. iam olim cum Prætorianos Vrbe Roma ob Pertinacis cædem faceſſere iuberet, vt vrbis terminis ſeu finibus omnino expellerentur, atque expulſi viderentur, eos ad centeſimum vſque miliarium quoque excedere nominatim iuſſit, teſte Herodiano *lib.2.c.3*. Tum demum ſcilicet Vrbe expellentur ii, ſi vltra centeſimum relegarentur (qua etiam Vrbicæ diœceſeos adminiſtratio finitur, vt alibi prolixe oſtendi.) Hac poſita iam ratione in Prouinciis ſimilis relegationis exemplum vſurpatum, non quaſi & hæc ideo diœceſis aliarum vrbium fuerit: verum deriuato more ab Vrbe: hac nempe ratione, quod ii demum Vrbi abeſſe vere viderentur hac in re, qui extra centeſimum, & ſic extra omnes terras, Vrbis ſcilicet eſſent. Vt proinde his iam contenti eſſe poſſint, qui negant recte colligi ex *l. 61. infr. de hæreticis*, argumento relegationis extra centeſimum Vrbis, centeſimum Vrbicæ diœceſeos & Epiſcopatus terminum fuiſſe. Rectiſſime enim de Vrbis Romæ diœceſi id ex eo colligitur, quod non recte ex aliarum vrbium territorio aut termino colligitur. Idque eſt tandem, quod alibi ſcribere me meminiſſe debuerunt. *Ab hoc principio*, Vrbis ſcilicet Romæ, *centeſimi lapidis dinumerationem ſeu dimenſionem alio quoque traductam*: allata hac ipſa *l. 35. de Epiſcopis*. Cæterum centeſimanæ huius relegationis & quidem hæreticorum, ſchismaticorum, ne de ciuili nunc dicam, exempla habes non tantum in *hac leg.* & *d. l. 62. de hæretic.* verum etiam in Valentiniani tum Senioris, tum Iunioris reſcriptis: de Vrſicini ſchiſmate, quæ ex Codice Vaticano profert Baronius: & quidem iſtud quoque poſtremum exemplum in Vrbe Roma, eiuſque diœceſi. Et hæc vt in vniuerſum de centeſimaria relegatione in hæreticis & ſchismaticis, etiam extra diœceſim Romanam vſurpata, ita de Gratiani nominatim ſuper eo conſtitutione cuius hac lege mentio fit. Quibus ita perſpectis, iterum illud inculco, Gratiani legem quæ hic memoratur, pertinere ad Priſcillianiſtas, pariter vt *lex 23. ſupr.* itemque *l. 14. ſupr. de accuſationibus*. Et contrarium tamen huic poſtea Reſcriptum ab eodem Gratiano Priſcillianiſtæ emeruere, corrupto iam Macedonio Magiſtro officiorum. Sulpitius Seuerus *lib. 2. c.48. Corrupto*, inquit, *Macedonio tum Magiſtro officiorum RESCRIPTVM eliciunt, quo calcatis, quæ PRIVS DECRETA erant, reſtitui Eccleſiis iubentur*. Nunc de hac Honorii conſtitutione videndum nobis eſt. Ea ſane cum Hadriano Præfecto Prætorio (Italiæ, Illyrici, Africæ) inſcribatur, neceſſe eſt, ad harum diœceſeon aliquam referendam. Hinc adeo liquet, non pertinere hanc legem ad Origeniſtas, quos Hieronymus *lib. 1. Apolog.* Imperatorum ſcriptis Alexandria & Ægypto pelli iuſſos refert. apud Baronium hoc *Anno 400. num. 35.* Etſi Hieronymus hoc ipſo tempore *Apol. adu. Ruſinum p. 161. T. II Franc.* meminit Pauli cuiuſdam Epiſcopi Origeniſtæ a Theophilo Ep. ſeu Synodo Alexandrina damnati & depoſiti, qui per Imperiale reſcriptum Sacerdotium recipere conatus ſit, vel etiam receperit. Rurſum non pertinere ad Epiſcopos depoſitos a Concilio Epheſino 70. Epiſcoporum & a Ioanne Chryſoſtomo: de quo ex Palladio, Socrate, Sozomeno idem eodem *Anno num. 32.* refert. Non pertinere ad Ioannem Chryſoſtomum p. 94.
& Ioannitas: quod quidam ariolati. Quid igitur? Hanc legem omnino pertinere ait, ad *canonem 62. Codicis Africani*, & *canonem 65.* eiuſdem Codicis ex Concilio Carthaginenſi, etſi illud habitum Anno D. 401. præfatio præferat: Verum vt aliis argumentis præterea adſtruam ad *l. 17. 18. infr. de Paganis*: & *l. 1. infr. de Religione*: (& quidem earum ipſarum legum præiudicio) male; Habitum enim hoc Concilium anterius. Sic igitur habet *canon 62. pag. 898 Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Et illud petendum, vt ſtatuere dignentur: vt ſi quis cuiuslibet honoris Clericus, iudicio Epiſcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum ſiue ab Eccleſiis, quibus præfuit, ſiue a quolibet homine defenſari, interpoſita pœna damni pecuniæ, atque honoris, quo nec ætatem nec ſexum excuſandum eſſe præcipiant*. Sic habet canon 65. *pag. 899. Tom. eod. Concil. Aurelius Epiſcopus dixit. Equitii etiam olim merito ſuo Epiſcopali ſententia damnati, non arbitror prætereundam eſſe legationis cauſam; vt ſi forte eum IN ILLIS PARTIBVS* (id eſt in Italia) *reperit, vel vbi licuerit, aduerſus eum peragere cura ſit. Ab vniuerſis Epiſcopis dictum eſt, multum placet & iſta proſequutio, maxime cum olim damnatus ſit Equitius & impudens eius inquietudo, pro ſtatu & ſalute Eccleſiæ magis magiſque vbique repellenda*. Ergo hoc tandem Anno 400. Patres Africani emeruerint ab Honorio hanc legem, cum iam ad alias eorum petitiones ſuperiore Anno reſcripſiſſet *d. l. 17. 18. infr. de Paganis*: & *l. 1. infr. de Religione*. Porro de hoc Equitio Hipponæ Diarretorum Epiſcopo, vide & Concilii Carthaginenſis Sexti (quod habitum 401) canonem, qui eſt 78. Codicis Africani & Concilii Carthaginenſis habiti Anno 404. canonem, qui eſt 93. *p. 918. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* eiuſdem Codicis, vbi & hæc lex ipſa indicari omnino videtur. *Adiungendum etiam de Equitio, vt improbitas eius, quæ ſibi ius Sacerdotum improbiſſime vindicat, AB HIPPONENSI Diarretorum DIOECESI SECVNDVM STATVTA IMPERATORVM repellatur*.

Ex hac interim lege apparet, quantum Sacerdotalibus Epiſcoporum ſeu Synodalibus Diœceſeon decreta

decretis, & quidem iis quibus Epiſcopi depoſiti Sacerdotio fuerunt robur Imperatores dederint, vt ea nulla arte infringi voluerint, non depoſiti ipſius inquietudine: non Reſcripto Principis: non cujusquam defenſione ſeu ſuffragio: Clericus ille ſit, an ſeculari dignitate tumidus. Huic certe ſententiæ congruit omnino *canon 12.* Antiochenus (Anno D. *341.*) qui occaſione Athanaſii conditus eſt, qui in Tyria Synodo depoſitus Conſtantini Iun. Imp. literis ſedem Alexandrinam repetierat. Quo etiam canone Chryſoſtomum quoque aduerſarii aliquando vrſere, teſte Socrate, *lib. 6. cap. 18.* Sozomeno, *lib. 8. cap. 2a.* & Palladio; cuius canonis æquitatem nemo reprehendit, ſed tantum applicationem, quem certe obtinere non oportet, vbi vi manifeſtaria res ſeu depoſitio peracta fuit: quæ vt Athanaſii, ita & Chryſoſtomi quoque exceptio erat. Sane Gregorius quoque Nazianzenus *epiſt. ad Olympium 77.* meminit βασιλικῶν διαλέξεων, *Imperialium conſtitutionum*, ſuper hac ipſa re ſeu interdicto, ne quis Epiſcopali loco & nomine detruſus Epiſcopatum rurſum repeteret: quo loco nominatim de Apollinariſtis hæreticis agit. Breuiter interim notanda ex *hac leg.* definitio: *ſuffragium humanum nulli prodeſſe, qui diuinum non meruit iudicium*, & qui iudicio Eccleſiæ Sacerdotio indignus iudicatus fuit. Quod ad tuendam Eccleſiaſticam diſciplinam ab Honorio conſtitutum & conſtitui oportuit: Nempe quod ſchiſmatici, hæretici aut criminibus inuoluti, nullum non mouerent lapidem, quo priſtinam ſedem tutarentur: atque (quod ex *Canone 62.* Africano, de quo *ſupra*, cuiusque occaſione *hac lex* lata fuit) a nonnullis defenſarentur, quod *ſuffragii* appellatione hic, & ſubditiis *d. l. 2. infr. de Epiſcopali iudicio* indicatur. Nempe diſciplinæ Eccleſiaſticæ refractarii, vt inter Chriſtianos ita inter Iudæos legitima quamlibet cognitione proiecti, hac tempeſtate paſſim ad ſeculares Iudices iuere: contra cuſtoditam quietem publicam.

XXXVI. (a) Idem AA. Pompeiano (b) Proc. Afric.

Qvicvnqve Catholicæ religionis Clerici, intra eum modum, vnde victus emendi vendendique vſum lege præfinitum exercent, ab auraria (e) penſione habeantur inmunes. Ab his quoque, quos a publiei laboris actu & gradus Clericatus, & (quod non minus eſt) ſanctior (d) vita defendit, præcipimus temperari: Nec enim vllum eorum qui excepti legibus probabuntur, (e) ſubiacere patiamur (f) iniuriæ, (g) &c. Dat. Prid. Id. Iul. Med. Poſt (h) Conſ. Stilichonis & Aureliani vv. cc. [401]

N O T Æ.

(a) Baronius hanc legem refert *Anno 401. num. 15.* GOTHOF.

(b) Eidem *Pompeiano* Proconſ. Africæ inſcribitur hoc Anno quoque *lex 2. ſupr. de equor. collat. l. 28. ſupr. de ſuſceptor. l. 1. ſupr. de indictionib. ID.*

(c) Id eſt, Luſtrali collatione, vide *ſupr. tit. de Luſtrali collat. ID.*

(d) Monaſtica & Continentium. *ID.*

(e) *Probantur. ID.*

(f) *Patimur:* Sic tamen quoque *l. 6. ſupr. ad l. Iul. de adult.* apud Auctorem *collat. legum Moſaic. ID.*

(g) Id eſt; muneribus publicis. *ID.*

(h) Ita quoque hic annus ſignatus altera conſtitutione: nempe *d. l. 28. de Suſceptoribus. ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Immvnitas Clericorvm Catholicorum & Monachorum ſeu Continentium hac Honorii rurſum conſtitutione, & gemina quidem confirmatur. Puta Clericorum negotiantium immunitas a luſtrali collatione, intra modum ſcilicet victus ementium: intra modum victus, id eſt, alimoniæ cauſa negotiantium: quæ ipſa Conſtantio mens fuit *l. 8.* & *15. ſupr.* vbi vide quæ ad eas ſcripſi plura. Denique ſi exiguis admodum mercimoni-
P. 75 is tenuem ſibi victum veſtitumque conquirerent. Atque hanc immunitatem ſolos Clericos reſpicere obſeruandum eſt, ac non etiam Monachos; vt qui commercandi vſu penitus abſtinuerint. Atenim quod ſequitur priuilegium, vtrique commune eſt, nempe vt Clerici & Monachi ad munera perſonalia non vocentur, Nempe *publici laboris actus*, item *iniuriæ* appellatione, munera perſonalia *hac leg.* ſignificantur. Pariter vt *l. 16. ſupr.* officia & labor corporis vel ſudor, hoc ipſum ſignificant: item adtemptationis moleſtia *l. 26. ſupr.* De qua Clericorum immunitate fuit iam *l. 2. 9. 11. 24. ſupr.* Tandem obſeruandum, *ſanctiaris vita* appellatione *hac leg.* deſignari vitam Monaſticam & Continentium, eamque Clericatui æquari, & (*quod minus non eſt*) inquit, *ſanctior vita.* Porro non dubito, quin hoc priuilegiorum genere Honorius per Africam Proconſularem ad Clericatum quam plures incitare voluerit: apparet enim ex Concilio Carthaginenſi quod hoc anno habitum ante paucos dies, magnam in Africa Clericorum penuriam fuiſſe: vt docet *Codex canon. Eccleſ. Afric. can. 55. 56. 57. pag. 891. 892. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.*

XXXVII

XXXVII. (a) Idem AA. Studio P. V. (b)

QVONIAM perſonæ ad inquiſitionem perpetrati incendii, vt Tui Culminis ſuggeſtio patefecit, nequeunt inueniri, Clericos carceris cuſtodia relaxamus, ita vt nauibus impoſiti ad lares proprios reuertantur. * Nec proſcribtionis periculo domus careant, quas Epiſcopos vel Clericos peregrinos, (c) poſt publicationem Edictorum, & noſtræ Serenitatis adfatus, probabitur ſuſcepiſſe. (Pari forma ſeruanda, ſi qua domus ciues Clericos noua ac tumultuoſa conuenticula extra Eccleſiam celebrantes ſuſceperint.) Ad obſeruandos (d) ſiquidem ſeditionis aditus, id noſtro ſedit arbitrio, vt omnes Epiſcopi & Clerici & peregrini ab hac ſacratiſſima Vrbe (e) pellantur. Dat. IV. Kal. Septembr. Conſtantinop. Honorio VI. & Ariſteneto coss. [404.]

NOTÆ.

(a) Extat apud Baronium *Anno* 404. *num.* 54. & quæ ad eam faciunt, vide prolixe apud eundem *a. n.* 3. GOTHOF.

(b) Recte: *Studius* hic P. V. fuit Anno D. 404. cui eidem inſcribitur hoc ipſo Anno paulo poſt *lex* 5. *infr. de his qui rel. cont.* quæ & ipſa *ad Ioannitas* pariter pertinet. Et ſana ipſum argumentum arguit, Studium hunc P. V. fuiſſe. Quare minus penſo conſilio Baronius Præfectum Prætorio facit *num.* 54. Meminit eius & Theodorus Diaconus *apud Palladium in dial. pag.* 11. *Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* in hac ipſa narratione ſuper Ioanne Chryſoſtomo. *ID.*

* Hinc & ex ſequentibus interpolata *lex* 15. *Cod. Iuſt. eod. tit. ID.*

(c) *Peregrini Clerici*, hic & *fine leg.* quibus *ciues Clerici* mox opponuntur: Nempe peregrini ſunt aduenæ: qui aliunde Conſtantinopolim ſeſe in auxilium Ioanni contulerant: Ciues qui Conſtantinopoli morabantur. *ID.*

(d) Suſtineri poteſt: etſi forte alius malit *obſerandos*. *ID.*

(e) Conſtantinopolitana. *ID.*

COMMENTARIVS.

AD TVMVLTVM, qui IOANNIS CHRYSOSTOMI Epiſcopi Conſtantinopolitani occaſione obortus hoc Anno, ſpectat hæc Arcadii conſtitutio: pariter vt tres aliæ: puta *lex* 4. 5. 6. *infr. de his qui ſupr. relig. cont.* Series hiſtorica ſic habet. Acciderat Anno D. 403. vt ex Proſperi & Marcellini *Chronicis* conſtat, ante natalem Domini, Socrates *lib.* 6. *cap.* 18. Sozomenus *lib.* 8. *cap.* 20. vt Eudoxiæ Auguſtæ ſtatua erigeretur, haud procul ab Eccleſia. Huius ſtatuæ dedicationem Ioannes Chryſoſtomus, habita ad populum oratione, reprehenderat, quod tradunt Socrates, *lib.* 6. *cap.* 18. Sozomenus *lib.* 8. *cap.* 20. & alii, & in his Chryſoſtomi vitæ Scriptores: nempe, quod in ea quid admiſſum, quod modeſtiæ aduerſaretur, ὕβριν τῆς ἐκκλησίας contineret, id eſt, in iniuriam, Eccleſiæ vergeret, ac nominatim δημώδεις παιδιαὶ, ludi populares, & συνήθως, ſolemniter, celebrati apud eam fuiſſent, vt Socrates ſcribit; ſeu vt Sozomenus ait: κρότοι τε καὶ δημώδεις θέαι ὀρχηστῶν τε καὶ μίμων ἐνθάδε ἐπετελοῦντο, ὡς ἔθος ἦν τότε ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν βασιλικῶν εἰκόνων, *plauſus illic, & ſaltatorum ac mimorum publica ſpectacula edebantur, ſicuti tunc mos erat in dedicatione imaginum imperialium.* Denique quod & accedens ad Gentilitium ritum, & excedens cultura hominum dignitatem adhibita fuiſſet (quod ſane poſtea expreſſa conſtitutione Valentinianus Tertius, Theodoſii Iunioris (huius Arcadii filii) collega, prohibuit *l. vnic. ſupr. de imag. Imperialib.*) Hinc itaque Eudoxia in Ioannem furere priſtinis odiis repetitis. Hinc conuenticula iam habita Anno Domini 404. menſe *Ianuario*, vt docet *lex* 4. *infr. de his qui ſuper Religione.* Quare in Ioannem Concilium Epiſcoporum Conſtantinopoli colligitur, in quo primas tenuit, quamuis abſens, Theophilus Alexandriæ Epiſcopus (teſte etiam Zoſimo *lib.* 5. *cap.* 23.) crimini ibi datum Ioanni, quod contra Canonem Antiochenum 12. poſt depoſitionem ſuam ſine Epiſcopali decreto ſedem repetere auſus fuiſſet: Hinc ab Arcadio Imp. Ioannes appetente feſto Paſchatis Anno Domini 404. munere fungi interdictus, Eccleſiam non adiit: fideles Eccleſia per milites exturbati: Edicta propoſita: *Ne quis cum Ioanne communicaſſe vellet.* Adhærentes ipſi feſtum Paſchatis ſeparatim in balneis Conſtantianis celebrauere. Indeque porro Conuentus ſeparatos habuere, vnde & *Ioannitæ* appellati. Sicarii in Ioannem immiſſi. Ioannes inde duorum menſium ſpatio in publicum prodire non auſus, Imperatoris mandato in exilium abductus truſuſque. Itaque Ioannes Eccleſia atque Vrbe recedit. Et incendium Conſtantinopoli ea ipſa die exortum, quo & Eccleſia & Senatus conflagrauere *his COSS.* XII. *Kalend. Iulii*: de quo vide Socratem, *lib.* 6. *cap.* 18. Sozomenum *lib.* 8. *cap.* 22. Zoſimum *lib.* 5. *cap.* 24. Georgium Alexandr. *in vita Chryſoſtomi* etiam apud Photium *num.* 96. *p.* 266. *Edit. Schott.* Palladium *in Dialog. pag.* 10. *Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* Chronicon Alexandrinum *his COSS.* Marcellinum *Chronica his COSS.* Atque hoc illud eſt incendium, de quo *hac leg.* agitur; quo etiam pertinet *lex* 45. *ſupr. de aperib. public.* Inde Arſacius VI. Kalend. Iulii Epiſcopus Conſtantinopoli (de quo, huius ipſius anni fine agitur *d. l. vltim. infr. de his qui ſupr. Relig. cont.*) creatur. Parte vna, Clerici ξυνελθόντες, τὰ αὐτῷ φρονοῦντες Chryſoſtomo, in carcerem coniecti: quod præter *hanc legem* etiam Sozomenus ſcribit, *lib.* 8. *cap.* 22. *in fin.* Inquiſitiones habitæ a Præfecto Vrbis de incendio, vt præter hanc legem ſcribit Sozomenus *lib.* 8. *cap.* 23. *in fin.* inuidiam eius in Ioannitas aliis referentibus: verſa vice Ioannitis in aduerſarios, quod Sozomenus teſtatur. Quanquam Socrates & Zoſimus Ioannitis aperte imputant: Chronici Alexandrini ſiue Faſtorum Siculorum auctor, aduerſa-

riis. Quicquid huius ſit, *hac lex* oſtendit hoc tempore rei veritatem detegi non potuiſſe. Imo neque poſtea, quamlibet graues quæſtiones agitatæ, excruciatique nonnulli fuerint ab Optato Præfecto Vrbis gentili, cui inſcribitur Anno prox. 405. *lex vltim. de vſuris*, teſte Socrate *d. lib 6. cap. 18. in fin.* & Sozomeno, *lib. 8. cap. 23.* Parte altera, cum Epiſcopi & Clerici peregrini quamplurimi hoc tempore Conſtantinopoli agerent, aliis Ioanni Chryſoſtomo aduerſantibus, ac nominatim iis, qui in eum, vt ſupra dixi, coierant, aliis Ioanni fauentibus, quinimo & Ciues Clerici extra Eccleſiam conuenticula celebrarent, iamque ad apertam ſeditionem res eruptura videretur, Arcadio viſum nunc *hac leg.* faciendum circa finem Augusti Anno 404. vt publicæ tranquillitati ſtuderet, triplici ratione.

Primum, *inquiſitioni* ob incendium agitatæ, modum & finem adhibendum credidit, atque adeo Clericos carcere relaxari, & ad lares proprios remitti hac conſtitutione iubet: ac maxime quod perſonas ad inquiſitionem incendii inueniri non poſſe iam ſuggeſſiſſet Studius Præfectus Vrbi, & ad quem eodem pacis tuendæ ſtudio paulo poſt emiſſa menſe mox proximo Septembri *d. lex 5. infr. de his qui ſupr. Relig. cont.*

Secundo ad obſeruandos vel obſerandos ſeditionis aditus, *Conuenticulis* Epiſcoporum & Clericorum ſiue ciuium ſiue Peregrinorum intercedendum putauit *hac lege* Arcadius. Quare & tertio loco *Peregrinos* Vrbe pelli: & domum his vel etiam ciuium conuenticulis præbentes, proſcriptione domus multari iuſſit. Quam ſanctionem memorat & Theodorus Diaconus *apud Palladium in dial. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Ed. Benedictin.* *Ipſumque exemplar*, inquit, *Edicti protulit in hanc ſententiam. Quicunque occultaſſet Epiſcopum ac Clericum, ſiue in ſua domo ſuſciperet, qui Ioanni communicaret, eius domum publicandam.* Hac triplici ſcilicet ratione paci publicæ *hac leg.* Conſtantinopoli ex ſua ſententia conſultum voluit Arcadius. Primo, *Inquiſitionis* remiſſione. Secundo, Eccleſiaſticorum *Conuenticulorum* Ioannitarumque prohibitione. Tertio, tandem *Peregrinorum* Clericorum eiectione. Verum neque hæc ſuffecere. Itaque altera ad eundem Studium Præfectum Vrbi conſtitutione & ratione tumultui obuiam iuit *d. l. 5. infr. de his qui ſuper Relig.* Sed & extra Conſtantinopolim in Prouinciis *l. vltim. d. tit.* Qui & paulo ante alia quoque ratione occurſum iuerat *l. 4. d. tit. de his qui ſuper Relig.* Quare cum hæc huiusce legis ratio ſit quam dixi, hæc Hiſtoria, fœdus inde apparet Panciroli lapſus *II. Var. 168.* qui *l. 15. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*, quæ ex hac alioquin interpolata eſt, neſcio qua noua interpretatione donandam credidit.

XXXVIII. (a) Imppp. Arcad. Honor & Theod. AAA. Porfyrio Proc. Afric. Poſt alia. (b)

Privilegia, quæ Eccleſiis & Clericis Legum † decreuit auctoritas, hac quoque præceptione, ſancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipſis præcipuum (c) ac ſingulare deferimus, Vt quæcunque de nobis ad Eccleſiam (d) tantum pertinentia, ſpecialiter fuerint impetrata, non per Coronatos, (e) ſed ab (f) Aduocatis, eorum (g) arbitratu, & Iudicibus innoteſcant, (h) & ſortiantur effectum. Sacerdotes (i) vero prouinciæ erunt ſoliciti, ne, ſub hac ſcilicet priuilegii excuſatione, etiam contra eorum (k) vtilitatem aliquid (l) his inferatur incommodum. Dat. XVII. (m) Kal. Decembr. Rom. Honor. VII. & Theod. II. AA. coss. [407.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex a Cod. Iuſtin.* Meminit eius Baronius. *Ann. 407. num. 41.* Poſteriore tamen eius ſententia omiſſa quæ præcipuam eius partem occupat. Iungenda huic *l. 41. infr. de hæretic.* GOTHOF.

(b) Quæ ad petitionem Concilii Carthaginenſis decimi, quod hoc Anno habitum fuit Honorius conſtituit: inter quæ illud quoque caput eſt, quod *d. l. 41.* continetur. *ID.*

† Principalium anteriorum. *ID.*

(c) Præter ſuperiora videlicet priuilegia nouum. *ID.*

(d) Porte Eccleſiæ ſtatum & defenſionem. *ID.*

(e) Eſt qui tentet *honoratos.* Ego aliquando tentabam *Corporatos*: verum retinenda lectio iſta: de qua mox. *ID.*

(f) Id eſt, per Aduocatos. *ID.*

(g) Quorum? an Aduocatorum? an Coronatorum, id eſt, Clericorum? Illud puto, vt ſit ſenſus, ab Aduocatis, quos delegerint Clerici. *ID.*

(h) Vid. *can. 16. Concil. Mileuitan. pag. 1220. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. ID.*

(i) An de Sacerdotibus Prouinciarum Gentilibus hoc accipiendum eſt, de quibus dicam plane *infr. tit. de Paganis*? An vero de Sacerdotibus, id eſt, Epiſcopis Chriſtianis? Hoc verum. *ID.*

(k) Quorum? Clericorum, de quibus initio legis. *ID.*

(l) Non mutandum in aliquod: aliquid incommodum. Incommodum adiectiue. *ID.*

(m) *VII.* in editione Tiliana, Cuiaciana, Quartana. Sane in *d. l. 41. infr. de hæreticis*: (quam huic coniungendam exiſtimo) dies ſubſcriptus XVII. *Kal. Dec. ID.* Inciderunt in hunc annum 407. *Quindecennalia* Honorii Imp. quorum ope & hæc conſtitutio illuſtrari poteſt. RITTER.

CQM-

COMMENTARIVS.

Ad Privilegia vetera Eccleſiis conceſſa, quæ & ipſa *hac leg.* confirmat Honorius Imp. per Africam, nouum aliquod *Priuilegium* adiicit, *præcipuum ac ſingulare*, puta, vt Defensores Eccleſiarum, & Eccleſiaſticorum *priuilegiorum*, ex aduocatorum corpore (ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς) conſtitui poſſint. Hoc vero illud eſt Honorii Reſcriptum, ſeu priuilegi-
p. 77. um, quod ad poſtulationem Concilii Carthaginenſis (quod his ipſis Coss. Honorio VII. & Theodoſio II. id eſt, Anno D. 407. habitum fuit, ante ſex ferme menſes, Idibus Iunii emiſſum eſt: Sic enim eo Concilio placuiſſe reperio (vt habetur *Canone 97. Cod. Africani pag. 919. 920. ſeqq. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ſeu *canone 100*, ex Africanis Synodis, quæ in vnum miſtæ ſunt, & ad quas Balſamo ſcripſit *pag. 634. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beueregii.*) *Placuit etiam, vt petant ex nomine Prouinciarum omnium, Legati perrecturi, Vincentius & Fortunatianus, a Glorioſiſſimis Imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES conſtituendi SCHOLASTICOS* (id eſt Aduocatos) *qui in actu ſunt, vel in munere defenſionis cauſarum, vt, MORE SACERDOTVM PROVINCIÆ, iidem ipſi, qui defenſionem Eccleſiarum ſuſceperint, habeant facultatem pro negotiis Eccleſiarum, quoties neceſſitas flagitauerit, vel ad obſiſtendum obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda, ingredi iudicum ſecretaria.* Et in eandem ſententiam conceptus quoque *canon. 16. Concilii Mileuitani pag. 1220. Tom. I. Concil.* Quo etiam pertinet, quod in Concilio Saltzburgenſi apud Caniſium *pag. 613.* dicitur: *Poſt Conſulatum Stilichonis inducta eſt Aduocatorum defenſio pro cauſis Eccleſiæ.* Quem locum nuperus quidam Scriptor ſeditioſo libello *p. 158.* de Protectoribus Eccleſiarum potentioribus perperam accipiebat. Ergo ad poſtulationem Concilii Africani hoc Legis iſtius caput latum eſt: pariter vt illud quod continetur *l. 41. infr. de hæretic.* quæ ex eadem ad Porphyrium P. C. Africæ conſtitutione deſumta eſt, atque ideo huic coniungenda venit. Præcipuum igitur & ſingulare priuilegium iſtud ab Honorio nunc Afri emeruerunt: puta, vt ne *Coronati* amplius, verum *Aduocati* deinceps Iudiciis Eccleſiarum & priuilegiorum Eccleſiaſticorum Defenſores ſeſe ſiſterent: Aduocati inquam ſeu *Scholaſtici* de foro (de quibus dixi ad *l. 2. ſupr. de concuſſ. Aduocat.*) quos ſcilicet ex corpore Aduocatorum Eccleſiaſtici arbitratu ſuo delegiſſent; ſiſterent, inquam, defendendis Eccleſiarum negotiis & priuilegiis, idenim his verbis ſignificatur, *Quæcunque de nobis ad Eccleſiam tantum* (vel Eccleſiæ ſtatum) *pertinentia ſpecialiter fuerint impetrata, & Iudicibus innoteſcant, & ſortiantur effectum.* Quæ illis Africani Concilii verbis reſpondent; *habeant facultatem vel ad obſiſtendum obrepentibus, vel ad neceſſaria ſuggerenda, ingredi Iudicum ſecretaria* Dicunt autem Patres Africani *Scholaſticos*, de quibus accipio pariter locum Syneſii *epiſt. 105. in fin.* quem expendi ad *l. 2. ſupr. de concuſſ. Aduocatorum.* De iisdem denique ſenſit idem Honorius *l. vlt. ſupr. de denunciatione.* Nouum igitur iſtud Ecleſiarum priuilegium petentibus Patribus Africanis ab Honnorio Imp. nunc indultum fuit. Quare Balſamo *ad hunc Codicem Africanum p. 612. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beueregii*, hærere non debuit, vtrum defenſores iſti ante hoc poſtulatum Patrum Africanorum fuerint: σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι ἡ δόσις τῶν Ἐκδίκων, τῶν καὶ Δεφενσόρων λεγομένων, εἴτε ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, εἴτε καὶ πρὸ τούτου ἐπεγινώσκετο, δι' ἐπιλογῆς τῶν κατοίκων ἑκάστης πόλεως ἐγίνετο: *tu autem ſciat, quod defenſorum datio, qui ἔκδικοι græce dicuntur, ſiue a præſenti canone capit initium, ſiue etiam ante cognoſcebatur, per vniuscuiusque vrbis incolarum electionem fiebat.* Multominus nupero Scriptori Petauio, *ad Epiph. pag. 305.* veriſimile videri debuit, diu ante defenſores iſtos extitiſſe; cum ex ſuperioribus liqueat Patribus Africanis id poſtulare ab Honorio nunc primum viſum: liqueat item idque ab Honorio *hac leg.* nunc velut præcipuum ac ſingulare deferri. Cum his etiam commiſceri non oportet aliud defenſorum genus, de quibus eſt *canon 10. Concilii Carthaginenſis* Anno 401. quod Baronius refert *ad Ann. 398.* ſeu *canon 75. Codicis Africani pag. 903. Tom. I. Concil.* hi enim ſunt defenſores non Eccleſiarum, verum pauperum, aduerſus diuitum tyrannidem, quos Patres Africani cum prouidentia Epiſcoporum eligi cupiunt. Interim quatuor hæc ſingularia Defenſorum hac ætate genera diuerſa obſeruari cupio. Primo, Defenſores *ciuitatum*, ſeu plebis, de qoibus *lib. 1. ſupr.* Secundo, Defenſores *Senatus*: de quibus *l. 2. 3. de præd. Senat.* Tertio, defenſores *Pauperum*, de quibus *dicto canone 10.* Quarto, Defenſores *Eccleſiarum*, de quibus *hac leg. Aduoüés* ou *Aduoyers.* De his quoque Caſſiodorus II. *Variarum 30. III. Var. 45. IX. epiſt. 15.* Poſſid. in v. Auguſtini *cap. 12.* Id vero, quod *hac leg.* conſtitoitur, exemplo a ſeculo petito conſtitutum fuit: quod & alias prælatum, Eccleſiaſticorum priuilegiis ſiue petendis ſiue concedendis, quod comprobat *l. 23. ſupr. hoc tit.*

Duo adhuc ſuperſunt *hac lege* diſcutienda. Prius eſt, quidnam per *Coronatos* intelligi oporteat. Non deſunt, qui legendum putent *honoratos* Alii vero, *Coronatos* interpretantur, qui Principis literas deferebant. *Coronatorum* certe mentio occurrit in epiſt. Innocentii, ad Epiſcopos in Synodo Toloſana conſtitutos *c. 4. pag. 1020. T. I. Concil. Edit. Harduin. Neque de Curialibus aliquos ad Eccleſiaſticum ordinem venire poſſe, qui poſt baptiſmum, vel Coronati fuerint, vel Sacerdotium quod dicitur ſuſtinuerint, & editiones publicas celebrauerint.* Verum locus iſte pertinet ad Coronas Sacerdotum Gentilium. Pari cenſu quo Firmicus *Math. lib. 3. cap. 14.* in princ. *Erunt autem aut Coronati, aut Sacerdotibus præpoſiti, aut ſacrorum baiuli ſimulacrorum*: vid. & *lib. 3. cap. 4. & 7. non vno loco.* Verum ita cenſen, *Coronatos* hic dici Clericos. Nempe Clerici hactenus ipſi ad Eccleſiarum defenſionem iudiciis ſeſe ſtitiſſe videntur: id quod tandem ipſis Eccleſiaſticis indecens viſum: viſumque ſatius, per Aduocatos, & ſic Laicos, ſimul & forenſium rerum peritos, Eccleſiam & Eccleſiaſtica prioilegia in ciuili foro defendi. Quomodo etiam Sacerdotes Prouinciarum, qui Gentilitiarum cauſarum Defenſores & Aduocati erant, ex Aduocatorum corpore ſumebantur. Quod ſane poſtremum, iuxta ſuperiorem Canonem Africanum, docet inſuper Conſtantii conſtitutio ad Martinianum Vic. Africæ *l. 46 ſupr. de Decurionib. A ſolis præcipuis Aduocatis, eorumque conſortio, dari prouinciæ Sacerdotem: Nec aliquis arbitretur, ita eſſe aduocationis neceſſitatem impoſitam ſacerdotio, vt ab eo munerum oppidanorum functio ſecernatur; cum nulla vnquam iura patronis forenſium quæſtionum vacationem ciuilium munerum præſtiterint.* Et vero hoc eſt, quod nominatim Patres Africani vrgebant, *Vt*, inquiunt, More Sacerdotvm *Prouinciæ, iidem ipſi qui defenſionem Eccleſiarum ſuſceperint, habeant facultatem*, &c. Cur autem *Coronatorum* appellatione Clerici deſignentur, procliue dictu. Nempe ob ξύρισμα γυροειδὲς; *Corona* ſcilicet iam hoc tempore inſigne Clericorum,

& exinde Clericalis reuerentiæ per *Africam* ſaltem mox alibi nomen fuit; ſic quidem vt quemadmodum purpuram, quæ Principis *παράσημον*, inſigne, erat, interdum pro Principe & Principali reuerentia ſumebant, ita & *Coronam* pro Clero & reuerentia Clericali acciperent. Hieronymus ſane *ep. 26* ſiu. *Ep. 123. Edit. Benedict.* (inter Auguſtinianas) & Auguſtinus per hæc tempora, *epiſt. 147.* ſiue *Epiſt. 33. Edit. Benedictin.* ad Proculeianum, *Coronam Sacerdotalem*, pro reuerentia & auctoritate vſurpant. *Precor coronam tuam*, inquit Hieronymus. At Auguſtinus, *per coronam noſtram nos adiurant veſtri: per coronam veſtram vos adiurant noſtri.* Quanquam *μελωπομικῶς* hæc quidam accipiunt, ſed male pro *regali Sacerdotio*. Ergo Clerici iam hoc tempore per *Africam* coronati: quomodo & per vicinam Ægyptum &
p.78 Syriam, fœminatum crinem abſcindendi mos inualuerat, de quo *ad l. 27. ſupr.* Viderint itaque iam, qui coronatos Sacerdotes tantum volunt circa finem quinti ſæculi, quos ſane hæc lex fugit. Iam igitur patet, cur non coronatos amplius, verum Aduocatos Eccleſiarum defenſores iudiciis ſeſe ſiſtere Patres Carthaginenſes poſtulauerint: & ad eorum petitionem Honorius Imp. id eis *hac leg.* indulgeat. Nempe, non ſecularibus tantum negotiis ſeſe ſpirituales homines implicare, verum etiam iudiciis ſeſe ſiſtere, ceu quæſtionum forenſium patronos, ipſo habitu Clericali notabiles, indecorum *ἄτιμον*, & contra reuerentiam Clericalem Patribus viſum: ita tamen, vt Priuilegio Principis ſingulari opus hac parte fuerit, quo videlicet Coronati ab hac neceſſitate, ad quam hactenus adſtringebantur, eximerentur: vnde & *excuſatio priuilegii*, *hac lege* vocatur. Et hæc quidem interim de corona Clericorum, & crinium tonſura. De interdicto alio crinis abſcindendi mulieribus, vide *ſupr. legem 27.*

Alterum *huius legis* obſcurum extremo legis continetur, vbi *Sacerdotes prouinciæ* iubentur *eſſe ſolliciti*, *Ne ſub hac priuilegii excuſatione, etiam contra eorum vtilitatem aliquid his inferatur incommodum.* Fuit tempus, cum a primo crederem, de Sacerdotibus Prouinciarum Gentilibus hæc accipienda eſſe, argumento eorum, quæ ſuperius de his e canone Africano notaui. Verum ita nunc ſentio, de Epiſcopis hæc omnino accipi oportere: Et *Sacerdotum Prouinciæ* appellationem hic ab Honorio pro Chriſtianorum Epiſcopis data opera vſurpatam, non tantum communi iam hoc tempore notione, verum etiam quod Sacerdotum Gentilium Exemplum hac in re Patres Africani ſibi prætuliſſent. Senſus vero Honorii hic eſt: Reuerentiæ equidem ſeu Coronæ Clericali hoc priuilegium ſingulare, ſeu hanc excuſationem a ſe nunc petentibus Patribus tribui, ne videlicet Clerici Clericos, ſeu ex corpore ſuo defenſores Eccleſiarum & Eccleſiaſticorum priuilegiorum iudiciis foroque ſeculari ſiſtere cogerentur: Verum interea Epiſcopos ſollicitos eſſe debere, vigilareque, ne hoc obtentu forte iura Eccleſiarum læderentur. Quaſi diceret, indecorum equidem eſſe & irreuerens, ſi Eccleſiaſtici iudiciis Eccleſiarum *defenſores* ſeſe ſiſtant: atenim periculi plenum contra eſſe, ſi ſeſe non ſiſtant; Reuerentia quippe Coronæ Clericalis ſæpe Iudices & officiales eorum retioeri, ne vtilitas Eccleſiarum lædatur: contra his abſentibus licentiæ vela laxari. Quare cum ita Sacerdotibus ſeu Patribus Africanis viſum fuerit, id a ſe poſtulare, ne Eccleſiaſticos Eccleſiarum defenſores dare cogerentur, vltro quidem id iis largiri ſeu concedere ſe indicat Honorius, atenim viderent ipſi eo maiore ſollicitudine, ne interea, atque hoc obtentu, Eccleſiæ detrimentum caperent, & quod ipſorum fauore conſtitutum eſſet, in eorum referretur incommodum. Vt ad iſtos de foro ſeu Laicos Eccleſiarum defenſores reuertamur, cum his perperam miſceri video *Defenſores Pauperum* aduerſus diuitum impotentiam, de quibus agitur Canone Concilii Carthaginenſis Ann. 401. vel potius 399. in Cod. Africano *can. 75.* & Codice miſcello Balſamonis 78. Item perperam miſceri video *προστάτας*, ſeu *Ἐκδίκους*, de quibus Epiphanius ante hanc legem *hæreſi Marcellianorum 72. pag. 842. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* & *can. 2. Chalced. Tom. II. Concilior. pag. 601.* Hi enim inter Clericos vel Clericis proximi cenſentur. De defenſoribus iſtis Eccleſiarum duo tandem adhuc notari cupio. Primum obſeruetur, Honorium Imp. poſtea altero priuilegio defenſionem & defenſores cauſarum negotiorumque Eccleſiaſticorum, muniniſſe *l. 7. ſupr. de denunciat. vel edit. reſcript.* puta vt ſtatim & ſine vlla dilatione in ſecretaria iudicum intromitterentur. Alterum, Defenſores iſtos vetitos ordinari de vrbium Miniſteriis, Corporatis, inquam, Collegiatis & Curialibus, Valentiniani Tertii *Nouella 12. ſeu vltim.*

XXXIX. (a) Idem AA. (b) Theodoro PF. P. (c)

QVEMCVNQVE Clericorum indignum officio ſuo Epiſcopus iudicauerit, & ab Eccleſiæ miniſterio ſegregauerit: aut ſi qui (d) profeſſum (e) ſacræ religionis ſponte dereliquerit, continuo ſibi eum (f) Curia vindicet: vt liber illi (g) vltra ad Eccleſiam recurſus eſſe non poſſit: & pro hominum qualitate, (h) & quantitate patrimonii, vel Ordini ſuo, vel Collegio ciuitatis adiungatur: modo, vt quibuscunque apti erunt publicis neceſſitatibus obligentur: ita vt conludio quoque (i) locus non ſit. Per ſingulos igitur binæ libræ auri inferendæ ærario noſtro a Decem primis (k) Curialibus exigantur, ſi aliquibus inlicitam conhibentiam (l) & conludia fœda præſtiterint: Hominibusque inprobiſſimis ab omnibus Officiis militiæ aditus obſtruatur. Dat. Kalend. (m) Decembr. Baſſo & Philippo coss. [408]

INTERPRETATIO. *Quemcunque Clericum Epiſcopus ſuus malæ vitæ eſſe probauerit, & eum de gradu ſuo pro morum prauitate deiecerit: vel ſi ipſe Clericus ſua voluntate profeſſionem reliquerit Clericatus, continuo a Iudice Curialibus adiungatur: vt ſi ita & natalibus & facultatibus eſt idoneus, eum inter ipſos Curiales officium ſuum implere compellat. Si autem infirma* (n) *perſona eſt, inter collegiatos eum obſeruare, vel ad quod aptus fuerit, in*

publico

publico ſeruire lex iſta conſtituit, ita vt huiusmodi perſonæ a Curialibus quolibet conludio nullatenus excuſentur. Quod ſi factum fuerit, pro ſingulis perſonis Curiales binas libras auri fiſco a ſe nouerint inferendas.

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Et memorat tamen eam confirmatque Iuſtinianus *l. 53. §. 1. C. Iuſt. de Epiſcop.* Omiſit hanc legem Baronius. Iungenda videtur *lex 3. C. Iuſt. de Epiſcopali audientia: & lex 45. infr. de hæret.* Inſertaque huius legis verba conſtitutioni Honorii *ad Theodorum* ſecundum Præfectum Prætorio, quam edidit Sirmondus ex *Cod. Lugdun.* & Aniciensi *in Append. C. Theod. n. 9.* in cuius tamen fine ratio addita, ſuſpectam nobis eam conſtitutionem reddit.

p.79. (b) Nempe *Honorius & Theodoſius:* at non & Arcadius, quomodo Tribonianus male *hanc leg.* vocat Arcadii & Honorii *d. l. 53. §. 1.* qui iam hoc tempore diem obierat *Kalend. Maii.* Etſi eius quoque nomen præferat conſtitutio 9. *Cod. Aniciensis in Append. Cod. Theod.* bona ex parte conflata. *ID.*

(c) Italiæ. *ID.* MS. G. & Sichard. habet *Theodoro P. V.* male, vt probant leges ad eundem hoc Anno datæ, quas vide in *Chronol.* In Conſtitutione, quam Sirmondus edidit., legitur *Theodoro II. Præf. Præt. RITTER.*

(d) *Si quis*, MS. G. & Edit. Sichard. *ID.*

(e) *Profeſſus*, id eſt, *Profeſſio*, vt Anianus ad *hanc leg.* vide *Gloſſar. Theod.* In conſtit. quam edidit Sirmondus, & in V. C. Lugd. addita vox *obſequium: profeſſi* voce ibi adiectiuo ſenſu accepta; *Si qui profeſſum ſacræ religionis obſequium.* Quo nihil opus erat. *GOTHOF.* In MS. G. legitur *profeſſus. RITTER.*

(f) *Eum cui in ſibi*, MSS. W. G. & Sichard. *ID.*

(g) *illius*, MS. G. & Sichard. *ID.*

(h) *Natalibus*, Anianus *GOTHOF.*

(i) Cuicunque. *ID.*

(k) De *Decemprimis* dictum *ſupr. tit. de Decurionib. ID.*

(l) *obibentia*, pro conniuentia vide *Gloſſar. ID.* *Illicita conniuentia*, MS. G. & Sichard. *RITTER.*

(m) *X. Kalend. Decembr. Rauennæ:* ita in Aniano Regio, & MS. W. in Aniciensi & MS. G. & Sichard. *Kalend. Decembr. Rauennæ:* In conſtitutione, quam edidit Sirmondus, *V. Kalend. GOTHOF.*

(n) *Infima*, MSS. W. & G. & Sichard. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Depositvs ſeu Exauctoratus Epiſcopi iudicio, velut indignus Clericatu & ob improbitatem, vel etiam ſpontaneus Clericatus Desertor, prout natales & facultates eius ſunt, vel Curiæ vel Collegio ciuitatis ſuæ ſociari, non etiam ad militiam ſeu officia quæcunque admitti, id eſt, Officialis iudicum fieri, hac Honorii conſtitutione Anno D. 408. quam memorat Iuſtinianus & firmat *l. 53. §. 1. Cod. Iuſt. de Epiſcopis*, iubetur: pœna duarum librarum auri *Decemprimis* Curialium indicta, ſi cum aliquibus conluſerint. *Decemprimos* ſcilicet (de quibus plene dictum *ſupr. tit. de Decurionib.*) Curiæ ſollicitudo reſpiciebat, vt ne qui Curiæ obnoxii elaberentur. Illud ex *hac leg.* vulgo colligitur, pœnæ loco aliquem olim Curiæ deditum: Quod vt aliæ leges docent, *lex* inquam 66. & 108. *ſupr. de Decurionib.* ita ex *hac lege* non recte colligitur, non magis quam ex *l. 1. ſupr. de curſ. publ.*) Neque enim pœnæ loco *hac lege* Clerici Curiæ tradi iubentur: verum Eccleſiaſticos, Eccleſia deiectos vel Eccleſiam ſponte deſerentes, Curiæ tradi, ceu vacantes iam. Quo autem ſenſu voluerint Pontificiarum Epiſtolarum auctores Curiæ tradi Clericos Epiſcopis ſuis contumaces, veluti Pii *epiſt. 2. in fin. p. 98. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & Fabiani 2. *pag. 127. Tom. eod. Concil.* Stephani 2. *cap 9. pag. 144. Tom. eod. Concil.* Canoniſtæ tumultuantur.

Porro vt *hac lex* eſt de Epiſcopali Iudicio, quæque id ſequitur executione, ita & *lex 8. Cod. I. de Epiſcopali aud.* (quæ huic proculdubio iungenda eſt) de Epiſcopali pariter iudicio delecto: & executione quæ definitioni Epiſcoporum debetur. Tandem & *huic legi* coniungendam cenſeo *l. 43. infr. de hæreticis*, vbi vide quæ dixi.

XL. (a) Impp. Honor. & Theod. AA. Melitio PF. P.

Placet, rationabilis conſilii (c) tenore perpenſo, deſtricta moderatione præſcribere, a quibus ſpecialiter neceſſitatibus Eccleſiæ vrbium ſingularum habeantur immunes. Prima quippe (d) illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, * Ne prædia vſibus cœleſtium (e) ſecretorum dicata (f) ſordidorum munerum faſce (g) vexentur: Nulla (h) iugatione (i) quæ talium priuilegiorum ſorte gratulatur, muniendi itineris conſtringat iniuria: nihil extraordinarium ab hac (k) ſuperindicticiumue (l) flagitetur: Nulla pontium (m) inſtauratio: Nulla tranſlationum ſollicitudo gignatur; (n) Non (o) aurum, cæteraque talia poſcantur. Poſtremo, nihil præter Canonicam inlationem, (p) quod aduenticiæ (q) neceſſitatis ſarcina repentina depopoſcerit, eius functionibus adſcribatur. Si * quis contrauenerit, poſt debitæ vltionis acrimoniam, (r) quæ

Digitized by Google

recentiorum quidem plerique, & in his Corraſius. Verum translationis ſollicitudo hic eſt angariarum, Parangariarum, Nauiculariæ etiam translationis onus, vbi ſcilicet res fiſcales tranſuehendæ erant, vel annona militaris: quo ipſo ſenſu accipiendum in *l. 15. ſupr. hoc tit. ad translationes faciendas omnes Clerici debeant adtineri*. Eodem ſenſu *l. 10. ſupr. de extraordinar.* Eodem ſenſu tranſuectio ſpecierum *l. 49. ſupr. de operibus publicis*: & *l. vltim. ſupr. de equorum collat.* vbi Græci πορ ειδῶν recte verterunt.

Secundo, quænam neceſſitas his verbis, non aurum, cæteraque talia poſcantur, (quæ Tribonianus pariter omiſit) intelligatur, quæri poteſt. Ego ſane iuxta Aurariam præſtationem, tironum, equorum, præbitionem hic capio, de quibus fuit *lib. 11. tit. 17. ſupr. de equorum collat.* & *lib. 7. tit. 23. de equorum oblat.* & extat *ſupr. lib. 11. tit. 18. qui a præbitione tironum & equorum excuſentur*, quam legem eidem Melitio Præfecto Prætorio hoc Anno inſcribi notandum eſt: vbi hæc inter cætera: *nemo tirones, equos, vel præſtationem aurariam vereatur:* & mox. *Illos tantum tironum atque AVRI munus adſtringat*, &c.

Ex hac interim quoque lege apertiſſime liquet, non fuiſſe Eccleſias immunes a Canonicis tributis Honorii ſeculo: vt neque Conſtantii *d. l. 15. ſupr.* neque Theodoſii Iunioris *l. 33. ſupr. de annon & tribut.* adeo vt id etiam in celeberrimis & Metropolitanis Eccleſiis obtinuerit, veluti Theſſalonicenſi: vt docet *d. l. 33. Quis tu tantus es*, inquit Ambroſius *in Lucæ c. 5. p. 73. Tom. 3. Op. Ed. Par. qui tributum ſoluendum non putas.* Idem de Imperatore agens in *orat. de trad. Baſilicis pag. 104. Tom. V. Oper. Edit. Paris. ſi tributum petit non negamus; agri Eccleſiæ tributum ſoluunt.* At vt Eccleſiæ ipſæ, ita & Epiſcopi & Clerici tributa canonica ſoluebant, quod docuit *lex 15. ſupr.* Quanquam Baſilius *epiſt. 279. ſiu. epiſt. 104. Edit. Benedictin.* ad Modeſtum Præfectum Prætorio, ſolos Presbyteros & Diaconos (quorum & alias peculiaris ratio babita, vide *ſupr. tit. de Decurionib.*) priſca immunitate a tributis immunes fuiſſe teſtatur, de qua immunitate ſub Valente violata bene longam querelam ibi inſtituit. Sane Valens Imp. ipſe apud Theodoretum *lib. 4. cap. 7. de Epiſcopis*, τὰ δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, *tributa ſecundum leges inferre norunt.* Quamuis a perſonalibus muneribus immunes eſſent, quorum vtique alia ratio, quam tributorum: pariter vt ab Extraordinariis Eccleſiæ immunes ſunt: de quo eſt Friderici quoque conſtitutio *item nulla, Cod. Iuſt. de Epiſcop. & Cleric.* ac non etiam de canonicis.

Alterum quod *hac leg.* præſtat Honorius, eſt intenſio pœnæ aduerſus immunitatis huius imminutæ reos. Sane idem iam ante Anno 397. *l. 30. ſupr.* pœnam interminatus fuerat: ac nominatim Anno 399. *l. 34. ſupr.* quinque librarum auri multam indixerat: verum *hac leg.* ſacrilegii pœnam & deportationis indicit. Nempe Sacrilegi ſunt, qui iura Eccleſiarum & priuilegia turbant *hac leg.* & *l. vltim. infr.* Item *l. 31. ſupr.* Inepte autem Accurſius excommunicationem hic deſignari putat, ludoſque facit in verbo Acrimoniam.

XLI. (a) Idem AA. Melitio PF. P. (b)

p. 31.

Clericos (c) non niſi aput Epiſcopos accuſari conuenit. (d) Igitur ſi Epiſcopus, vel Presbyter, Diaconus, & quicumque inferioris (e) loci, (f) Chriſtianæ legis Miniſter, aput Epiſcopum (ſiquidem alibi non oportet) a qualibet perſona fuerint accuſati, ſiue ille ſublimis vir honoris, ſiue vllius alterius dignitatis, qui hoc genus laudabilis (g) intentionis arripiet, nouerit docenda probationibus, monſtranda documentis ſe debere inferre. Si quis ergo circa (h) huiuſmodi perſonas non probanda detulerit, auctoritate huius ſanctionis intellegat, ſe iacturæ famæ propriæ ſubiacere: vt damno pudoris, exiſtimationis (i) diſpendio, diſcat ſibi alienæ verecundiæ inpune inſidiari ſaltim (k) de cetero (l) non licere. Nam ſicut Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, ceteroſque, ſi his obiecta conprobari potuerint, maculatos ab Eccleſia venerabili æquum eſt remoueri, (m) vt contempti poſthæc, & miſeræ humilitatis (n) inclinati deſpectu, iniuriarum non habeant actionem, ita ſimilis videri debet iuſtitiæ, quod appetitæ innocentiæ moderatam (o) deferri iuſſimus vltionem. Ideoque huiuſmodi dumtaxat (p) cauſas Epiſcopi, ſub teſtificatione (q) multorum, actis audire debebunt. Dat. III. Id. (r) Decembr. Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. coss. [412.]

N O T Æ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Ann. 412. num. 28.* Eaque inſerta eſt farragini conſtitutionis, quam e Cod. Lugdun. & Anic. extulit Sirmondus in *append. Cod. Theod. num. 15.* Inſerta etiam Gali *ep. vn. cap. 3. pag. 810. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* miris modis interpolata, & exinde *Cauſ. 2. Qu. 3. canon. 1.* & Sixti III. *Epiſt. pag. 1737. Tom. I. Concil* GOTHOF.

(b) An Italiæ, an Galliarum? Dicam mox aliquid. *ID.*

(c) *Clericorum* appellatione veniunt hic & Epiſcopi ipſi, vt ſequentia oſtendunt. *ID.*

(d) Sic & *l. 12. ſupr. Apud alios potiſſimum Epiſcopos conuenit explorari. ID.*

(e) De hoc vide, quæ dixi ad *l. 7. 24. ſupr. ID.*

(f) De voce hac dixi ſemel ad *l. 24. ſupr. ID.*

(g) *Laudabilis intentio* eius, qui Clericum iure accuſandum putat. Et tamen in Conſtit. cui hæc lex inſerta, a Sirmondo edita contra habetur, qui hoc genus *miſerandæ intentionis* vocat: vnde inter alia coniectura fieri poteſt de

reſt de ſide eius conſtitutionis, de quo *alibi ſemel.* Simili modo, quæ in duabus Pſeudo-Iſidorianis epiſtolis Gaii & Sixti III. *Illaudabilis. ID.*

(h) Contra. *ID.*

(i) Exiſtimationisque diſpendio. *ID.*

(k) Pro *ſaltem:* vide Gloſſar. *ID.*

(l) Nempe hactenus impune id fuiſſe videtur. *ID.*

(m) *Exauctorari.* Agitur itaque hic de accuſatione & delicto Clericorum, cuius pœna exauctoratio. *ID.*

(o) Al. *vilitatis*, vt habet prim. Cuiac. & Edit. Quartan. (in quibus & mox legitur, *petitia innocentiæ.*) Sic regradationis humilitas *l. 2. de curſu publ.* Firmicus, *lib. 5. c. 3. ita vt frequenter ex alto dignitatis gradu, aliqua humilitatis deiectione labantur. ID.*

(o) Moderata vltio hic, vt *l. 2. infr. de Epiſcop. iudicio; moderata pœna*, id eſt, proportionata delicto. *ID.*

(p) Cur hoc additum? mox inquiram *ID.*

(q) Reſidentibus Sacerdotibus *l. 35. ſupr. ID.*

(r) *Idibus Decembr.* in farragine Sirm. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Foro Clericorvm, Epiſcoporum, e quinque in vniuerſum huiusce Codicis conſtitutionibus, eſt hæc vna e duabus Honorianis, & quidem elegantiſſima conſtitutio. Altera quippe Honorii de hoc ipſo eſt *lex 1. infr. de relig.* tres reliquæ hæ ſunt *l. 12. 23. ſupr. hoc tit. l. vltim. infr. hoc tit.* ſoppoſititiæ enim ſunt *l. 1. 3. infr. de Epiſcop. iudic.*

Huiusce hæc ſententia eſt: Epiſcopos, Clericos quoscunque a quibuscunque tandem, non niſi apud Epiſcopos accuſari oportere, non alibi: iure accuſatos Clericos exauctorandos: calumnioſos accuſatores, infamia multandos: denique iudicium hoc de Clericis accuſatis Epiſcopos agitare debere ſub teſtificatione multorum actis. Quid igitur? de omnibus omnino criminibus ſeu accuſationibus Epiſcoporum & Clericorum, audientiam Epiſcoporum eſſe voluerit *hac leg.* Honorius? Id ſuadere videntur generalia huius legis verba: *Clericos non niſi apud Epiſcopos accuſari conuenit:* Item *ſi apud Epiſcopum, ſi quidem alibi non oportet, fuerint accuſati.* Quod ſi ita eſt, ſaltem illud fatendum fuerit: Nouum hoc ius eſſe eoque a vetuſtiore receſſum, quandoquidem aliter olim obſeruatum, omnium apertiſſime docuit ſup. *l. 23. hoc tit.* Imo & Honorium ipſum aliter olim ſenſiſſe docebit *l. 1. infr. de religione.*

Verum non aliam Honorio mentem fuiſſe hac lege, quam quæ anterioribus Principibus fuit, imo quæ ipſi iam olim fuit, quam fuit poſtea ſecutis, longe vero propius, puta, circa delicta Eccleſiaſtica, vel etiam *ſi Clericus pro leuibus cauſis criminaliter impeteretur*, vt loquitur Caſſiodorus *VIII. Var. 24.* vt Milletotus de delicto communi *p. 132.* Primum id vel ipſa legis verba ſatis oſtendunt, de eo ſcilicet tantum delictorum genere agi, ex quibus verecundiæ detrimentum ſequitur, quorumque nomine ab Eccleſia duntaxat remouendi & exauctorandi Eccleſiaſtici veniant. *Diſcat*, inquit, *ſibi alienæ VERECVNDIÆ impune ſaltem inſidiari de cætero non licere.* Item, *Epiſcopos*, &c. *ſi his obiecta comprobari potuerint, maculatos ab Eccleſia venerabili æquum eſt REMOVERI*, &c. Eo tandem pertinet fine legis taxatiua, *dumtaxat: ideoque huiusmodi* Dvmtaxat *cauſas, Epiſcopi ſub teſtificatione multorum actis audire debebunt.* Quomodo pariter in *l. 7. Cod. Iuſt. de Epiſcop. aud. in ciuili* Dvmtaxat negotio. Quomodo & Ambroſius loquitur, *lib. 2 offic. cap. 24. in negotio DVMTAXAT pecuniario.* Non igitur de eo genere, quæ actione criminali ab ordinariis extraordinariisque Iudicibus, vel Inluſtribus poteſtatibus audienda ſunt, vt ferme loquitur *d. l. 23. ſupr.* quæ ad vſum publici iuris pertinent & legibus audiri oportet, vt ait eiusdem Honorii *lex 1. infr. de religione*, quæ aliunde incidunt, & ad Chriſtianam ſanctitatem non pertinent, ſeu ad cauſas Eccleſiaſticas, vt dicitur *l. 3. infr. de Epiſcop. iudic.* Secundo cauſa legis huius ferendæ id ipſum ſatis indicare videtur. Nempe cum occultis inſidiis apud populum, delationibus, accuſationibus, &, ſic vt dicam, diffamationibus, nullis probationibus aut documentis, nonnulli etiam ſublimis honoris viri, id eſt, Illuſtres, Epiſcopis & Clericis minus fauentes & proculdubio alios ſuffectos cupientes, verecundiæ Epiſcoporum ſeu Clericorum & famæ inſidiarentur, atque innocentiam eorum appeterent, ſic vt ſublimibus iam viris id apud populum agentibus, ab Eccleſia remouerentur, hac conſtitutione huic malo & iniuriæ occurrendum Honorius credidit: ita vt, ſi quis exauctorandus eſſet, id ſolemni Epiſcoporum & Synodi Prouinciæ & diœceſeos (id enim eſt, quod fine legis indicatur) cognitione fieret, non alibi: Aliter depoſito, iniuriarum actionem competituram. Vnde liquet hac lege inordinatam accuſationem & iniurioſam abdicationem, iuſtæ accuſationi & abdicationi opponi. Inordinata nempe & iniurioſa, quæ non fit Epiſcopali cognitione, ſed alicuius forte gratia & populari commotione: Ordinata, quæ fit ſub teſtificatione multorum & actis Eccleſiaſticis, poſt probationes & documenta. Et ſane, horum temporum hiſtoriam repetenti mihi id omnino videtur, latam hanc legem ab Honorio eius occaſione, quod Proſper *in Chronico* memorat, his ipſis Coss. Honorio IX. & Theodoſio V. *Eodem tempore Heros vir ſanctus & B. Martini diſcipulus, cum Arelatenſi oppido EPISCOPVS præſideret, A POPVLO eiusdem ciuitatis, INSONS & nullis INSIMVLATIONIBVS noxius, PVLSVS eſt, inque eius locum Patroclus ordinatur, amicus & familiaris Conſtantii MAGISTRI MILITVM, cuius per ipſum gratia quærebatur: eaque res inter Epiſcopos regionis illius magnarum diſcordiarum materia fuit.* Omnia hic egregie conueniunt. Agitur ſcilicet apud Proſperum de Epiſcopo pulſo, pariter vt hac lege de pellendo: Agitur de inſonte & nullis inſimulationibus obnoxio Epiſcopo, per iniuriam abdicato: Agitur de ſublimis honoris viro (puta Conſtantio Magiſtro militum) pariter vt hac lege: Agitur de diſcordiis inter Epiſcopos regionis; hac lege concordiæ & teſtificationi multorum conſulitur; denique Coss. omnino congruunt. Quod ſi ita eſt, vt omnino eſt, iam dicendum fuerit, *Melitium*, cui hæc lex inſcribitur, hoc tempore Præfectum Prætorio Galliarum fuiſſe, cum & alioquin liqueat alterum in Occidente Præfectum Prætorio Seleucum hoc tempore Præfectum Prætorio Italiæ fuiſſe; quod docet *l. 31. ſupr. de annona l. 52. infr. de hæretic. l. 35. ſupr. de nauicular.* & poſt eum mox Ioannes. Tandem neque Præfatio ſuppoſititiæ conſtitutionis, cui hæc inſerta, quamque edidit Sirmondus

mondus

mondus ex Cod. Lugdun. & Aoic. in Append. Cod. Theod. num. 15. huic interpretatiooi refragatur. Ergo de delictis Eccleſiaſticis & leuibus aliis delictis accipienda hæc lex; vel ſi generaliter ea accipienda, tum noua ea fuerit & aduerſus IVS COMMVNE, de quo ad *d. l. 23. ſupr.* vid. & Milletotum *d. p. 132.*

Porro, quod ex hac lege colligunt viri clariſſimi ad *l. 2. & 18. D. de iure fiſci*, infames ab accuſatione remoueri, ex his verbis elegantiſſimis, *Vt damno pudoris, exiſtimationis diſpendio, diſcant ſibi aliena verecundia inſidiari ſaltim de catero non licere*, ioculare eſt. Id enim ſibi vult Honorius hiſce verbis, quod impune hactenus factum a multis, vt alienæ verecundiæ inſidiarentur, id in poſterum noo impune facturos, infamia enim notandos. Iidem pariter *lib. 55.* Pauli ad Edictum ad *l. 18. D. in princip. de iniur. & famoſ.* ex *hac leg.* male colligunt, ſordidiores vilioresque perſonas & iudicio publico damnatas, infamatas, iniuriarum actionem non habere, patereque omoium iniuriis & contumeliis; ex his verbis, *vt contempti poſt hac, & miſera humilitatis inclinati deſpectu, iniuriarum non habeant actionem.* Sententia enim Hoooriı de Epiſcopis & Clericis appetitis hæc eſt. Quemadmodum inordinata vel iniuſta accuſatione appetita innocentia, iniuriarum actio pro vltione moderata aduerſus delatores ſeu calumnioſos accuſatores competit; ita retro, quod ſimilis videri debet iuſtitiæ, (*vt hac leg.* dicitur) iuſta accuſatiooe pulſatis, cognitioneque abdicatis, nullam competere.

De PARABOLANIS *Alexandriæ Theodoſii Iun. conſtitutio.*

XLII. (a) Idem AA. Monaxio (b) PF. P.

QVIA inter cetera Alexandrinæ Legationis (c) inutilia, hoc etiam decretis (d) ſcribtum eſt, *Vt Reuerentiſſimus Epiſcopus* (e) *de Alexandrina ciuitate aliquos* (f) *non exire* (quod quidem terrore eorum, qui *Parabalani* nuncupantur Legationi inſertum eſt,) Placet * noſtræ Clementiæ, Vt nihil commune Clerici cum publicis actibus, (g) vel ad Curiam pertinentibus, (h) habeant. Præterea eos (i) qui *Parabalani* vocantur, non plus quam quingentos eſſe præcipimus. Ita vt, non diuites, & qui hunc locum redimant, (k) ſed pauperes, a Corporatis, (l) pro rata Alexandrini populi, præbeantur: Eorum nominibus Viro ſpectabili PF. Auguſtali videlicet intimatis, & per eum ad Veſtram (m) Magnitudinem referentes. Quibus neque ad quodlibet publicum ſpectaculum, neque ad Curiæ locum, neque ad Iudicium accedendi licentiam permittimus: niſi forte ſinguli, ob cauſas proprias & neceſſitates, Iudicem adierint, aliquem lite pulſantes, vel ab alio ipſi pulſati: vel in communi (n) totius corporis cauſa Syndico (o) ordinato; Sub ea definitione, vt ſi quis eorum hæc violauerit, & breuibus (p) Parabalani (q) eximatur, & competenti ſupplicio ſubiugetur: nec vmquam ad eandem ſollicitudinem reuertatur. Loco (r) autem mortuorum Viro Spectabili PF. Auguſtali ſubrogandi dedimus poteſtatem; ſub ea condicione, quæ ſuperius deſignatur. Dat. III. Kal. (s) Octobr. Conſtp. Theod. A. VII. & Palladio coss. [416.]

p. 83.

N O T Æ.

(a) Abeſt initium huius legis a *Cod. Iuſt.* velut hiſtoricum. Memorat eam Baronius, deque ea agit *Anno 416. num. 38. 39.* Iungenda autem ei *lex 15. de Legatis.* Huius legis meminit ipſe Theodoſius Iun. ſeptimodecimo poſt meoſe, *l. prox.* 43. Eamque in nonnullis abrogat, in aliis vero confirmat. *GOTHOF.*

(b) In Cod. Iuſt. *Maximo*, male: de hoc *Monaxio PP.* ſub Theodoſio Iun. ab Anno 414. ad 420. v. *Proſopog.* Eidem inſcribitur *lex prox.* qua hec partim infirmatur, partim confirmatur. *ID.*

(c) De hac Legatione *d. l. 15. ſupr. de Legatis. ID.*

(d) *Decreta* legationum; de quibus *ſupr. tit. de Legatis & decretis legat. ID.*

(e) *Cyrillus* tunc ia erat; iam inde ab Anno D. 412. ad Annum 444. quo demum is obiit. *ID.*

(f) Hunc locum mox reſtituo. In Edit. Quartan. & prim. Cuiac. eſt, *aliquas non exire*, addito ad marginem gloſſemate; forte, *aliquatenus non exiret. ID.*

* Lex 17. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis*, hinc deſumta eſt. *ID.*

(g) *Actionibus*, in nonnullis *Cod. Iuſt.* & Sichard. male; vnde colligunt Clericos non poſſe eſſe Aduocatos aut Procuratores: de hac voce *actionum* v. quæ ad *l. 2. ſupr. de his qui condit. propr. ID.*

(h) *Cuius corpori non ſunt annoxi*, additum Cod. Iuſt. *ID.*

(i) *Prateres his, qui Parabolani vocantur, neque ad quodlibet publicum ſpectaculum*, &c. ita Cod. Iuſt. reſciſſis intermediis omnibus, propter *l. 43. infr. ID.*

(k) Vide & *d. l. 15. ſupr. de Legatis. ID.*

(l) *Corporatorum* horum Alexandrinorum fit rurſum mentio in altera Theodoſii Iunioris conſtitutione, puta *l. 2. ſupr. de Alexandr. pleb. primatibus*, vbi diai. *ID.*

(m) Præfecti Prætorio. *ID.*

(n) Ita quoque in MSS. nonnullis Codicis Iuſt. at vulgo editi male, *In commune cauſat. ID.*

(o) Ferri poteſt: niſi malis, *Syndici ordinati. ID.*

(p) *Breues*, id eſt, matricula: vid. *Gloſſar. ID.*

 (q) *Pa-*

(q) *Parabolanis*, Cod. Iuſt. *ID.*

(r) Reſciſſa ſequentia a Cod. Inſt. propter *l. 43. ſequ. ID.*

(s) *III. Non.* in *d. l. 15. ſupr. de Legatis. ID.*

COMMENTARIVS.

De Parabolanis potiſſimum Alexandriois eſt hæc & ſequeos Conſtitutio, Theodoſii Iunioris, vbi varia admodum de his ab eo conſtituuntur. Huic vero conſtitutioni occeſionem præbuit Legatio Curiæ Alexandrinæ, vt præter hanc legem docet inſoper *lex 15. ſupr. de Legatis & decret. legationum*, quæ huic iungenda eſt. Nempe ed Imp. legatio decreta & miſſa eſt hoc tempore aduerſus Parabolanos, quod ii iam Alexendriæ terribiles & timendi forent, publicisque actibus & ad Curiem pertinentibus ſeſe miſcerent, denique ſeditionum faculæ ſeu turberum conciraerres eſſent.

Prius videndum, quodnam *Parabolanorum* inſtitutum iſtorum, & vndenam dicti fuerint. Sane Clericorum eos oumero fuiſſe, tum huius legis principium, tum vtraque hæc lex & ſequens, ſub hoc titulo collectæ, oſtendunt. Item *ſollicitudinis* alicuius nomen id fuiſſe teſtatur hæc ipſa lex, verſ. *ſub ea definitione.* Et nominetim vero Perebolenos quidem ed curaoda debilium ægra corpora deputatos fuiſſe, curandique experientiam geſſiſſe teſtetur *d. l. 43. infr. prox.* Dicti autem *Parabolani*, vt Cod. Iuſt. editum: nempe a παράβολος, *Parabolani*, vel *Parabalani*, vt *hac leg.* & *d. leg. ſequ. 43.* nempe quod ægris eurandis *ſollicitudinem*, (qua voce hæc lex vtitur, vt dixi) & operam nauantes, haud ſine *periculo*, ac maxime, ſi quæ lues aut contagio, inter ægrotos verſarentur: ac proinde Clerici medicinam exercentes, neglecto omni *periculo*, ſuæque ſalutis immemores. Nam & ſic beſtiarios, qui cum beſtiis depugnabent, propter deſperatam audaciam & animæ prodigelitatem, παραβόλυς dictos, notum eſt vel ex Socrate *lib. 7. cap. 22.* Gloſſæ, *Pontifices*, παράβολοι. Heſychius: παραβαλλόμενος, ὁ παρακινδυνεύων, ὅ ἐςι παραβόλως μαχόμενος: *ſe in periculum conicieus, periculum adiens, quod facit temerarie pugnans.* Item παραβάλλεσθαι, idem quod παρακινδυνεύειν apud Pollucem *lib. 3. cap. 28. ſect. 135. pag. 336. Edit. Hemſterhuis.* παραβαλλόμενος ἐν θαλάττῃ, *periclitatus in mari*, Maximus Tyrius *diſſert. 2. pag. 13. Edit. Heinſ.* Suidas, παραβάλλεσθαι, πρὸς κίνδυνον ῥίπτειν ἑαυτὸν: παραβάλλεσθαι, *ſe in periculum conicere.* Inde eſt παραβόλιον pecuniæ, quæ deponebatur in iudicio ab vtroque litigantium, quod incertum eſſet vtrius periculo fieret, v. Phrynichum *voc.* παραβόλιον. Sed & Firmicus (*lib. 8. Matheſ.*) *parabolarios* dixit. *Audaces*, pari ſenſu Claudianus, *in Manlii conſulatum v. 292.* Inde Apoſtolus *cap. 2. ad Philipp. v. vltim.* διὰ τὸ ἔργον τοῦ χριςοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ, *propter opus Chriſti appropinquauit morti, periculum faciens anima:* vbi vetuſtiſſimus etiam interpres, qui apud clariſſimos mihique coniunctiſſimos Fratres Puteenos optimæ notæ, *parabolatus eſt de anima ſua*, vertit: & male qui in παραβουλευσάμενος id vertunt. Et rurſum Heſychius, παραβολευσάμενος, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδούς: & vti παραβολεύεσθαι τῇ ψυχῇ dixit Paulus, *capitis & vitæ periclitari*, ita & παραβάλλεσθαι τῇ κεφαλῇ, Attici. In veteri Gloſſario, *deſperatus*, παράβολος: Item παράβολον, παράδοξον. Denique παραβολεύεσθαι, idem eſt, quod φιλοκινδυνεύειν: Gloſſæ Philoxeni, παραβολεύσασθαι, *periculum facere.* Valeant itaque iam Accurſii nugæ, aſſerentis medicos contemtim *Parabolanos* vocari ſolitos, eo quod multas haberent parabolas, quodque vt quisque loquacior eſt, ita & doctior medicus vulgi ſententia & opinione exiſtimetur: Imo valeant etiam Alciati deducentis a voce παρὰ & βῶλος, quaſi *glebæ adſcriptos*, dicas.

De his igitur hac conſtitutione a Theodoſio Iun. ſequentia ſeptem conſtituuntur; velut remedia, mediaque, reprimendis eorum deinceps conatibus & auſis, per quæ ad abrupta & tumultus ſæpe progrediebantur, terroremque, quod *hac leg.* dicitur, incutiebant, ſpreto ſeu repudiato eo remedio, quod Alexandrini per Legatos petierant, & propoſuerant, vt videlicet Epiſcopus Alexandrinus *aliquo non exiret* (ita enim hic locus legendus eſt) *de Alexandrina ciuitate.* Nempe, continendos in quiete hac ratione, puta præſentia Epiſcopi Alexandrini, Parabolanos crediderant Alexandrini: verum id Theodoſio tanquam *inutile* diſplicuit: Inutile, inquam, ſiue quia id haud ſatis efficax hanc ad rem viſum: ſiue quia iniquum viſum, Epiſcopum Alexandrinum ideo vetari ne Vrbe Alexandrina prodiret. Qui quidem hoc tempore Cyrillus erat, iam inde, ab Anno D. 412. ad Annum vſque 444. quo demum is obiit. Primum igitur, Theodoſius Iun. Parabolanos vetat ſeſe miſcere *Publicis actibus*, vt & Clericos in commune. Nempe eo audaciæ iam proceſſerant illi, vt publicos actus, & Curiales interuentu ſuo turbarent, & quo vellent etiam verterent; terrore iniecto, atque ad nutum eorum fierent pleraque publice in Curia Alexandrina & in plebe (de qua Alexandrina Curia vide & *l. 189. 190. 191. 192. ſupr. de Decurion. l. 9. ſupr. de Petitionib. d. l. 15. ſupr. de Legatis.* Eodemque pertinet & *lex 80. 112. 126. d. tit. de Decurionibus:* de plebe Alexandrina vide titulum *ſupr. de Alexandr. pleb. primatibus.*) Quare locum hunc male erctant Interpretes ad aduocationis & procurationis munus, quaſi eo nominatim Parabolanis *hac leg.* interdicatur. Sic ſane & in Concilio Chalcedonenſi, vbi Parabolanorum tumultus memoratur. Primum igitur hoc remedium placuit Theodoſio Iun. continendis in quiete Parabolanis. Secundo, eodem ſemper fine *Numerum* Parabolanorum arctandum credidit Theodoſius Iunior, ad 500. velut ita facilius iam in quiete continendos. Verum ad 600. mox numerus auctus *l. prox.* vt dicam, vbi omittere interea non poſſum, quingentos pariter Monachos in hoc tumultu Monaſteriis egreſſos memorari a Socrate *lib. 7. cap. 14.* Tertio *Statum* eligendorum Parabolanorum iam definit; quo obſeruato, nullo poſtea negotio in quiete continerentur. Igitur non diuites, veluti Honoratos & Curiales, vt *l. prox.* exprimitur, quique hunc locum redemerint (cui ſimile quid extat in *l. 15. ſupr. de Legatis*, quæ huic iungenda eſt) verum pauperes eligi vult. Nempe facilius pauperes in officio contineris, quam factionibus opibusue præualentes. Quarto *Electioni hanc formam* præſtituit; puta vt ii ipſi a Corporatis pro rata populi Alexandrini præbeantur (de quibus *Corporatis* actum *l. vnic. ſupr. de Alexand. pleb. primatibus.*) Scilicet, vt ita modeſtia apud plebem noti & virtutibus commendati eligantur, quique ipſam plebem poſtea turbaturi non ſint. Quinto, *Nomina* eorum Præfecto Auguſtali & per eum Præfecto Prætorio, intimari iubet:

iubet: & ſic ab his confirmari, quaſi hac ratione non turbidi, ſed quieti eligerentur. Verum hæc duo poſtrema mox abrogata fuere *l. prox. 43.* tranſlata huius Electionis poteſtate in Epiſcopum Alexandrinum. Sexto remedio *Vitam & mores* Parabolanorum componit *hac leg.* Theodoſius Iun. duobus conſtitutis, quæ & ipſa rurſum firmantur *l. proxim.* ſcilicet a *Spectaculis* eos procul abeſſe iubet; nempe quia hæc ſeditionibus, ſi quid aliud, & quidem in Vrbe ſeditioſa, Alexandria puta, obnoxia maxime ſunt; & quidem de proximi temporis experimento, quod huic etiam legi occaſionem præbuit, mox vt oſtendam. Item *Curia & Iudiciis*, eos arcet, ſub pœna triplici, Iudiciis duobus tantum caſibus iis intereſſe permiſſis: puta ſi vt priuati & ſinguli litigantes pro ſe iudiciis ſubſiſtant, vel vt Syndici totius corporis nomine. Id enim hactenus prohibendum fuit, ne per turbam & velut vim intentaturi admitterentur: at ſingulis iudicio experientibus, vel totius corporis cauſam agentibus (id enim *Syndicorum* munus eſt, de quo alibi,) & ſic iura implorantibus, iudicia præcludi iniquiſſimum fuiſſet. Septimo *Subrogandi* quoque Parabolanos in locum mortuorum Præfecto Auguſtali poteſtatem hac lege tribuit Theodoſius. Verum & hanc ſubrogandi poteſtatem, pariter vt eligendi, mox in Epiſcopum Alexandrinum transtulit *l. prox. 43.* Ex his iam patet omnibus, continendis in quiete Parabolanis hoc tempore ſatius viſum Theodoſio Iuniori, eos *diſpoſitioni* Epiſcopi Alexandrini ſubduci. Et ſane, quod recte Baronius monuit, omnino his conſtituendis occaſionem præbuere tumultus, qui hoc tempore Alexandriæ oborti fuerant, quosque prolixe memorat Socrates, *lib. 7. cap. 13. 14. 15.* Inter Cyrillum videlicet Epiſcopum Alexandrinum, & Monachos ab vna parte, & Oreſtem Præfectum Auguſtalem, & Iudæos ab altera, *ſpectaculorum* occaſione, adeo vt hoc tempore Cyrillus, conflata inimicitia Præfecti Auguſtalis, inuidia aliqua laboraſſe apud Imperatorem, huiusquoque legis argumento, comprobetur, quod & alioquin Socrates diſerte teſtatur: Quantumuis & ipſe querelas ſuas contrarias ad Imperatorem per litteras pertuliſſet: *Inuidia*, inquam, quaſi & *δυναστείαν τῶν ἐπισκόπων*, & ipſe cum detrimento *ciuilis poteſtatis*, in immenſum auctum iret, atque in *διατυπώσεις*, ſeu *πολιτείαν* Præfecti Auguſtalis nimio plus inquireret, *ἐποπτεύειν ἐβούλετο, voulait controller:* turbarumque adeo quæ exinde natæ, fautor fuiſſet, immiſſis Clericis, Monachisque in Iudæos, ipſumque adeo Præfectum Auguſtalem, & Hypatiam. Huius inquam quoque legis argumento id diſcimus vel coniicimus: Quandoquidem Parabolanorum electionem, ſubrogationem atque diſpoſitionem & curam omnem, Theodoſius Iunior, non iam Epiſcopo Alexandrino *hac lege* committendam putat. Quam ſeptemdecim menſibus poſt, Anno 418. *l. prox. ſequ.* mutata hac parte ſententia, & ſic Cyrillo in gratiam Imperatoris iam rurſum recepto & reſtituto, Epiſcopo Alexandrino commiſit.

Porro, præter huius legis argumentum, tumultus illos, de quibus agit Socrates, *his COSS.* Anno 416. contigiſſe liquet etiam ex eo, quod idem Socrates ait, *quarto anno* Epiſcopatus Cyrilli, menſeque Martio, hæc contigiſſe: & quia Anno 412. 12. Kal. Nouembr. creatum Cyrillum, idem *lib. 7. cap. 7.* teſtatur: & ſic menſis Martius, quarti anni Sedis Cyrilli, omnino conuenit his Coss. Anno 416. Quare, quod Socrates ipſe *decimum Honorii conſulatum*, id eſt, Annum D. 415. & Theodoſii *δέκατον*, vel vt Chriſtophorſonus habet *ἕβδομον*, *ſeptimum*, adſignauit, erroneum eſt. Nam neque par conſulum hoc rectum eſt: neque enim *ſeptimus conſulatus Theodoſii*, cum *Honorii* X. congruit; verum *Sextus*. Aſſignandus igitur illi tumultui Conſulatus *Theodoſii VII. & Palladii I.* id eſt, Ann. D. 416. niſi iam ſuperiore Anno 415. eum cœpiſſe putemus.

Eſt igitur hæc lex velut ſingularis admodum, notanda: vtpote qua continentur remedia mediaque ſeptem, quæ alio quoque pro rerum vſu recte traduci poſſunt, quibus quorundam corporum, pietatis ſpeciem præ ſe ferentium ſeditioni, tumultui, terrori occurri poſſe videtur. Nempe 1. Vetitis iis, publicis ſeſe actibus miſcere, 2. Numero eorum coarctato, 3. Diuitibus eligi prohibitis; 4. Ab ipſiſmet ciuibus deligi iuſſis, 5. A ſupremis Magiſtratibus confirmari, 6. A ſpectaculis Iudiciisque prohiberi, 7. Subrogari denique ab eodem Magiſtratu. Nempe in officio & quiete facile hæc corpora contineris, ſi alienis & ſæcularibus actibus ſeſe non immiſceant; ſi numero aut opibus non inſoleſcant; ſi apud plebem gratioſi & commendati eligantur: ſi a Magiſtratu pendere ſe norint: ſi locis ſeditionibus obnoxiis & Iudiciis deſtinatis arceantur: ſi denique corpora eorum a Magiſtratibus repleantur: Ad ſummam, ſi non Eccleſiaſticæ alicuius perſonæ ſummæ, auctoritate & patrocinio tutos ſeſe putent, verum legibus & Iuriſdictioni ſeculari ſuppoſitos ſeſe norint. Quod omne in argumento *Exemptionum Eccleſiaſticarum* ſæpe dici poſſit atque vſurpari. Verum nonnulla hac parte mox mutata *l. prox.*

---

p. 85.

De Parabolanis *altera eiusdem Theodoſii Iun. conſtitutio: qua priori in nonnullis derogatur.*

XLIII. (a) Idem AA. Monaxio. PF. P. (b)

Parabalani (c) (qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur,) quingentos (d) eſſe ante * præcepimus: Sed quia hos minus ſufficere in præſenti cognouimus, pro quingentis ſexcentos conſtitui præcipimus: Ita vt pro (e) arbitrio Viri Reuerentiſſimi Antiſtitis Alexandrinæ Vrbis de his qui ante (f) fuerant, & qui pro conſuetudine curandi gerunt experientiam, ſexcenti Parabalani ad huiusmodi ſollicitudinem eligantur (exceptis videlicet Honoratis (g) & Curialibus.) Si qui (h) autem ex his naturali ſorte fuerit abſumptus, alter in eius locum pro voluntate eiusdem Sacerdotis, (i) (exceptis Honoratis, & Curialibus) ſubrogetur. Ita vt hi ſexcenti, Viri Reuerentiſſimi Sacerdotis præceptis, ac diſpoſitionibus

obſecundent, & ſub eius cura conſiſtant: Reliquis, quæ dudum (k) latæ legis forma complectitur, ſuper hisdem (l) Parabalanis, vel *de Spectaculis*, vel *de Iudiciis*, *ceteriſque* ſicut iam ſtatutum eſt, cuſtodiendis. Dat. III. Non. Febr. Conſtantinop. Honor. XII. & Theod. VIII. (m) AA. CONS. [418.]

NOTÆ.

(a) *Lex* 18. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis & Clericis.* GOTHOF.

(b) *Monaxio* huic PP. inſcribitur quoque *lex ſuper. ID.*

(c) Ita quoque *l.* 42. *ſupr.* & bis rurſum *h. l.* verum ſcribendum *Parabolani*, vt *ad legem ſuper.* oſtenſum: peius adhuc alii *Parabalani*, vt eſt notatum in margine Edit. Quartæ. *ID.*

(d) Hæc, vſque ad *Sexcentos*, omiſſa Cod. Iuſt. velut antiquati iam iuris. *ID.*

* Fine Anni 416. *l. ſupr.* 42. *ID.*

(e) *Per Arbitrium*, Cod. Iuſt. Iſtud melius, vt infra, *pro voluntate. ID.*

(f) *Antea*, Cod. Iuſtin. *ID.*

(g) *De Honoratis* plene *l. vnic. de offic. ciuil. Iud. ID.*

(h) *Quis*, Cod. Iuſt. *ID.*

(i) *Sacerdotis*, id eſt, Epiſcopi, Antiſtitis: vid. *Paratitlon. ID.*

(k) *Dudum*, id eſt, ante ſeptendecim menſes: de huius vocis vi & intellectu vario, dixi ad *l. celebrandis. ID.*

(l) *His*, Cod. Iuſt. *ID.*

(m) *X.* Cod. Iuſtin. male. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Parabolanis lex ſuperior, hac poſteriore, ſeptimo decimo poſt illam menſe ad eundem Monaxium PP. emiſſa, partim emendatur, partim confirmatur ab eodem Theodoſio Iuniore. Emendatur, inquam, neque vno capite. Primum enim *Numerus* eorum paulo ampliatur: nempe 600. iam conſtitui præcipiuntur, eo quod 500. minus ſufficere te compertum fuiſſet. Quem quoque ſexcentorum Parabolanorum numerum memorari videmus in Concilio Chalcedonenſi, *actione* 1. *pag.* 213. 214. *Tom. II. Concil. Edit. Harduin.* vbi de Baſilio Seleuciæ, & de Barſuma. Secundo *Eligendorum*, ſubrogandorum Parabolanorum ius & Poteſtatem omnem, quam ſuperiore conſtitutione Corporatis, Præfectoque Auguſtali ſeu Alexandrino, & Præfecto Prætorio tribuerat, Epiſcopo Alexandrino Theodoſius Iunior *hac leg.* nunc tribuit; denique eos Epiſcopi diſpoſitioni & curæ omnino ſubiicit. Vnde liquet Cyrillo iam fauentiorem Theodoſium Principem factum, qui alieniore paulo ante animo videbatur; & ſic Cyrilli partes iam Alexandriæ ſuperiores extitiſſe, cum ante Præfecti Auguſtalis præualuiſſent.

Cæterum & illud *hac. leg.* definitur, vnde eligendorum Parabolanorum ius Epiſcopo Alexandrino ſit? Puta, vel ex his, qui ante fuerant, vel ex his qui pro conſuetudine curandi gerunt experientiam; exceptis Honoratis & Curialibus. Superiore ſcilicet lege Parabolanos a Corporatis pro raſa populi Alexandrini præberi Theodoſius Iun. iuſſerat: at nunc eligi eos vult ab Epiſcopo, ſiue ex eorum numero, qui iam ante fuerant Parabolani, verum a Præfecto Alexandrino expuncti, ſiue aliunde, ex quocunque tandem corpore genereque hominum, dummodo curandi gererent experientiam & conſuetudinem. Quod vtique facile fuit in Vrbe Alexandrina, medicinæ ſtudioſiſſima: de quo vide inſignem Ammiani Marcellini locum *lib.* 22. *c.* 16. Duo tantum corpora excipiuntur, e quibus Parabolanos eligi vetat, Honoratorum videlicet & Curialium. Id quod ipſum indicauerat Imperator *l. prox. ſupr.* qui diuites, quique hunc locum redimerent, eligi noluit. Nempe & hi facile metuendi, vtpote dignitatibus ſubnixi, & in ciuitatibus ſuis eminentes, & diuites, plena vt oſtendi ad *l. vnic. ſupr. de offic. Iudicum ciuil.* vbi de his plene dixi, & ad *tit. de Decurion.*

Et his quidem tribus lex ſuperior *hac leg.* nunc reuocatur, & immutatur: atenim reliqua ſuperioris legis capita confirmantur: nempe quæ ad perpetui iuris formam pertinent: non vt ſuperiora, quæ temporaria Præfecti Auguſtalis gratia emeruerat: & temporaria Epiſcopi Alexandrini offenſio extorſerat: Cuiuſmodi duo hic memorantur capita *de Spectaculis*, & *de Iudiciis*: puta, vt ne Parabolani his ſeſe miſceant: de quo ad *eam leg.*

p 86.

De Extranearvm *mulierum conſortio Eccleſiaſticis interdicto: quasnam contra* Foeminas *ſibi adſciſci illi poſſint.*

XLIV. (a) Idem AA. Palladio PF. P. (b)

Evm qui probabilem (c) ſæculo diſciplinam agit, decolorari (d) conſortio *Sororiæ* appellationis non decet. Quicunque igitur, cuiuſcumque gradus Sacerdotio fulciuntur, (e) vel Clericatus honore cenſentur, Extranearum ſibi mulierum interdicta conſortia cognoſcant: Hac eis tantum facultate conceſſa, vt matres, filias, adque (f) germanas, intra domorum ſuarum ſepta (g) contineant: In his enim nihil ſæui (h) criminis æſtimari (i) fœdus naturale

rale permittit. Illas etiam non relinqui caſtitatis (k) hortatur adfectio, quæ ante Sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium: Neque enim Clericis incompetenter adiunctæ ſunt, quæ dignos Sacerdotio viros ſui (l) conuerſatione fecerunt. Dat. VIII. Id. Maii, (m) Rau. DN. Theod. A. IX. & Conſtantio (n) VC. CONS. [420.]

Interpretatio. *Quicunque Clericatus officio vtuntur, extranearum mulierum familiaritatem habere prohibentur, matrum, ſororum, vel filiarum ſibi ſolatia intra domum ſuam nouerint tantum eſſe conceſſa: quia nihil turpe in talibus perſonis fieri vel cogitare lex naturæ permittit. Illæ vero mulieres ſunt in ſolatio retinendæ, quæ in coniugio fuerint* (o) *ante officium Clericatus.*

NOTÆ.

(a) *Lex* 19. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Tranſlata quoque *hæc lex* in leges Baioariorum *tit.* 1. Meminit eius Baronius *Ann.* 420. *num.* 51. Iungendaque huic *lex vltim. ſupr. de raptu vel matrimonio Sanctimonialium.* Tandem inſerta hæc lex conſtitutioni, quam ſub Honorii, ad Palladium Præfectum Prætorio, nomine, ex *Cod. Lugd. & Anic.* edidit nuper Sirmondus *in Append. Cod. Theod. num.* 10. cui inſerta quoque *d. l. vlt. ſupr. de raptu vel matr. ſanctim.* quæ huic ſane, vt dixi, iungenda eſt. GOTHOF.

(b) *Palladius* ſub Honorio PP. Italiæ: vide ſaltem *l.* 15. *ſupr. de indulg. debitor.* male in Cod. Iuſtin. *dict. l.* 19. Præf. Vrbi. *ID.* *PV.* habet MS. G. & Sichard. ſed recte MS. W. *PPO.* RITTER.

(c) *Probabilis ſeculo diſciplina* eſt Clericalis, Sacerdotalis profeſſio, δεδμηνος πολιτεια, ὑψηλος βιος, quæ ſanctior vita dicitur *l.* 36. *ſupr.* meritum eximiæ & ſingularis virtutis *l.* 16. *ſupr.* ὑψηλη πολιτεια, & ſublimius propoſitum: de voce probabilis v. *l.* 2. *ſupr. de Scenicis:* vel etiam probabilis ſeculo diſciplina dicitur, cum *obtrectandi locus ſecularibus* non datur, vt loquitur in argumento proximo (de quo *l.* 20. *ſupr.*) Ambroſius l. *offic.* 20. Probabilis, id eſt, qui probari poteſt & debet: ſic *probabilis greſſus*, Ambroſio l. *offic.* 18. *probabilis liberalitas*, eidem *cap.* 30. *probabilis vita meritis comperti*, Marcellino *lib.* 23. *cap.* 1. GOTHOF.

(d) Ambroſius *epiſt.* 4. *Noxiæ ſunt conuerſationes cum inſipientibus, & inficiunt ſobriam mentem atque* DECOLORANT. Frequens hoc ſignificatu apud Symmachum & alios ea vox. Sed & nominatim, pariter vt *hac lege* in argumento coniunctionis. Ambroſius *epiſt.* 66. ſin. 48. *Edit. Paris. & vt ætas conueniat & forma, nec natura diſcrepet, nec* DECOLORET *diuerſitas.* Plurima alia v. apud Iuretum in Symmach. *lib.* 2. *epiſt.* 75. Seruius quoque in 6. Æneid. v. 649. *Plerumque virtus decoloratur temporis infelicitate.* ID.

(e) Al *finguntur*, non ita recte. *ID.*

(f) Deeſt in nonnullis. *ID.* *Filias & germanas*, MSS. W. G. & Sichard. RITTER.

(g) *Tecto*, MS. G. & Sichard. *ID.*

(h) *Sceuum*, ſic ſæuitia morum *l.* 17. *ſupr. de Pœnis*: vid. *Gloſſar. Theod.* in Cod. Iuſt. non ita bene *ſaui.* Sceuum, σκαιόν. GOTHOF. *Nihil fieri criminis*, Sichard. *ſceri criminis*, MS. G. RITTER.

(i) *Exiſtimari*, Cod. Iuſt. GOTHOF. *Æſtimare*, Sichard. RITTER.

(k) *Charitatis*, Sichard. in MS. G. lego, *relinquit caſtitatis ortus affectio.* ID.

(l) *Sua*, Cod. Iuſt. & Sichard GOTHOF.

(m) Mar. *d. l. vltim. ſupr. de raptu*, &c. al. *VIII. Kal. Mar.* *Non.* in Aniano optimæ notæ *ID.*

(n) III. quod & Anianus optimæ notæ habet, & Codex Anicienſis: & verum eſt in *d. l. vlt.* quam differentiam iam videre eſt in aliis huius Codicis conſtitutionibus, puta *leg.* 6 *ſupr. de legitim. hered. l.* 17. *ſupr. de iur. fiſc. III. Conſtantino*, MS. W. & Sichard. & *d. l.* 6. vid. *Chronolog.* RITTER.

(o) *Fuerunt*, MS. G. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Vita & Honestate Clericorum eſt hæc conſtitutio: Castitati inquam Clericorum, ſuſpectæque eorum conuerſationi, qua *Caſtitatis* alioquin *affectionem*, (vt hæc lex loquitur) præ ſe ferrent, quaque adeo *probabilem*, propoſiti genere, *ſeculo diſciplinam agunt*, Honorius Imp. Anno D 420. conſulit, & occurrit hac conſtitutione ſua, emiſſa ad Palladium Præfectum Prætorio Italiæ: cuius duæ partes hoc Codice continentur, quarum prior hæc eſt; poſterior vero *lex vltima ſupr. de raptu vel matrim. ſanct.* quæque adeo huic coniungenda venit. Nempe hæc Clericorum Caſtitati conſulit, amota omni ſuſpectæ conuerſationis ſuſpicione: Dicta vero *lex vltima*, caſtitati ſanctimonialium Virginum Deo dicatarum: Denique *honeſtati* & honori Sacerdotii conſulit, vt ita, quod Hieronymus *epiſt. ad Nepotianum* 2. *pag.* 9. *Tom.* I. *Oper Edit. Francf.* ait, *& Sacerdotium propoſito, & propoſitum Sacerdotio ornetur.* Aduerſus duo nominatim, quæ εἰς ἀτιμίαν τῆς ἱερωσύνης, admittebantur (vt Balſamo alioquin in hac ipſa re loquitur *in Epiſt. Baſilii ad Paregorium Presbyterum p.* 575. *T. II. Pand. Can.*) quæque a probabili ſeculo diſciplina aliena videbantur: quod primis huius legis verbis indicatur: *Eum qui probabilem ſeculo diſciplinam agit, decolorari non decet conſortio*, &c. Ac ſi diceret Honorius: Probabile inſtitutum & propoſitum eſſe Clericatum, ſed decolorari conſortio extranearum mulierum. Addamus ex ſuppoſititia conſtitutione locata in *Append. Cod. Theod.* ſimilia quædam: *Fama contaminat datque ſiniſtris rumoribus locum*, &c. *Cum foris poſitos ac publico iure viuentes ad illecebram criminis trahit obſcœna ſuſpicionis exemplum.*

Vetantur igitur hac lege Clerici Extraneas ſibi mulieres, quaſi ſorores, adſciſcere: Clerici, inquam, cuiuscunque tandem gradus, maximi, minimi, ſiue in *Sacerdotio* conſtituti (id eſt, Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi) ſiue Clerici alii, nullo gradus vel honoris diſcrimine: *Extraneas* inquam mulie-

Digitized by Google

p. 87 mulieres vetantur Clerici ſibi adſciſcere. Nempe ex quo Cœlibatus Clericalis mos paulatim inoleſcere cœpit, atque hac etiam ratione Clerici probabilem ſeculo diſciplinam agere, ſeque ſeculo de cœlibatus ſeu continentiæ voto commendare inſtituerunt, clam tamen atque alia ratione voluptates ſuas explere alicubi rerum experimentis viſi ſunt, *κρύφα πορνεύοντες*: adſcitis videlicet ſibi mulieribus, ſibi adiunctis, quaſi ſororibus, his *συνοδεύοντες*, *συνδιαιτώμενοι*, *καὶ ἐξυπηρετούμενοι ὑπὸ τῶν τοιούτων*, *cum iis iter facientes, communiter viuentes, earumque miniſteriis vtentes*, vt de ſimulata alioquin Encratitarum continentia Epiphanius loquitur, *hæreſi 47. num 3. pag. 401. Tom. I. Edit. Colon.* quas quidem Græci, ac nominatim Antiocheni, *συνεισάκτους*, vel *ἐπεισάκτους*, alii *ἀγαπητὰς* dixere, vbi nonnulli vertunt *ſubintroductas*. At recte Rufinus (quod Cuiacius quoque iam notauit II. *Obſeru. 29.*) vt & notauit vetus interpres Concilii Nicæni (quem ſequitur & Fulgentius Ferrandus *cap. 112.* & Iſidorus Mercator) *extraneas* mulieres vertit, quomodo & *hac lege* vocantur: & retro Hieronymus ad Euſtochium *de cuſtod. virginitat. Ep. 22. pag. 90. Tom. I. Oper. Edit. Francf. Fratrem extraneum*, ipſum Clericum adſciſcentem. Idem *epiſt. ad Saluinam de viduit. ſeruand. pag. 50. Tom. eod. Cum tecum ſancta ſit Mater, & lateri tuo amita hæreat virgo perpetua, non debes periculoſe externorum conſortia quærere, de tua ſocietate ſecura.* Id vero Paulo Samoſatenſi iam olim vitio datum, vt oſtendit Epiſtola Epiſcoporum aduerſus eum apud Euſebium, *lib. 7. Hiſtoria Eccleſiaſtica, cap. 30.* Cæterum eas mulieres Clerici circumferebant, vt hæc lex docet, velut ſorores, & vt eiuſdem propoſiti, vt Hieronymus *eodem loco* ſcribit, & ad ſpirituale ſolatium, vel vt miniſtras, vel vt *ἀγαπητὰς*, quod docet Epiphanius *hæreſi 63. de Origenianis num. 2. pag. 521. 522. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* vbi agit de quodam Epiſcopo Palæſtinæ, & *de Hieracitarum Hæreſi 67. num. 8. pag. 716. Ed. cit.* Quod vtique magno Eccleſiæ ſcandalo cedebat, non ſine flagitii alicuius ſuſpicione, quamlibet *Sororiam* appellationem prætexerent, quod etiam *can. 19.* Concilii Ancyrani *pag. 278. 279. Tom I. Concil. Ed. Harduin.* teſtatur: *τὰς μέν τοι συνερχομένας παρθένας τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν, virgines autem quæ conueniunt cum aliquibus, tanquam ſorores, ab eorum conſortio prohibemus.* Quibus ſimile & illud Martialis conueniat *lib. 2. Epigr. 4. v. 3.*

Fratrem te vocat, & Soror vocatur,
Cur vos nomina nequiora tangunt?

Et eiusdem illud *lib. 12. Epigr. 20.*

Quare non habeat, Fabulle, quæris,
Vxorem Themiſon? habet SOROREM.

Sed & illud Ouidii *lib. 9. Metamorph. v. 557.*

Dulcia fraterno ſub nomine furta tegemus.

Vide & Hieronymum, *epiſt. ad Oceanum 83.* & *epiſt. ad Euſtochium*, loco quem mox conſignabo. Itaque variis ſubinde canonibus & legibus ea res delegata prohibitaque. Primum quidem Concilio Ancyrano *dict. can. 19.* & Concilio Nicæno *can. 3. pag. 323. 324. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* vbi *συνείσακτοι* pariter vocantur, & ad cuius præſcriptum hæc lex lata eſt; deio & Carthaginenſibus, Gallicis, Hiſpanicis, aliis. In eumque morem inuecti ſubinde Patres: veluti Antiocheni apud Euſebium *lib. 7. c. 30.* Baſilius ad *Paregorium Presbyterum epiſt. 198.* ſiu. *55. Edit. Benedictin.* cuius titulus: *περὶ τοῦ χωρισθῆναι τῆς συνοίκου γυναικὸς*, *de ſeparatione a muliercula cum qua habitabas*, (quæ etiam extat apud Balſamonem & Zonaram, vid. *pag. 62. Tom. I. Pandect. Can.* & *pag. 322. Tom. II. Pandect. Can. Guilielm. Beuereg.*) Gregorius Nazianzenus *in verſibus infr. cit.* Hieronymus paſſim, maxime *ad Oceanum Ep. 85.* & *Euſtochium epiſt. 22.* Chryſoſtomus duobus ſermonibus hoc argumento conſcriptis: vno, *πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθένους συνεισάκτους*, *aduerſus eos, qui apud ſe habent virgines ſubintroductas*, *Tomo Sauiliano 6. pag. 214.* & *Tom. I. p. 228. Edit. Benedictin.* altero, *πρὸς τὰς ἐχούσας ἄνδρας συνεισάκτους*, *aduerſus eas, quæ viros introductitios habent*, ſiue *περὶ τοῦ μὴ τὰς κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσιν*, *quod regulares fœminæ viris cohabitare non debeant*, *Tom. eod. Sauil. p. 230.* & *Tom. I. Benedict. p. 248.* Georgius etiam Alexandrinus *in vita Chryſoſtomi* apud *Photium num. 96. pag. 255. Edit. Schott.* tradit hunc morem ab ipſo ſublatum: *παραυτίκα τοὺς ἔχοντας συνεισάκτους τοῦ ἔθους ἐξέκοψε*, *continuo eiecit eos, qui ex conſuetudine ſubintroductas habebant.* Et præcipuum Patrum in eo ſtudium, vt vanos Clericorum obtentus, qui & ſacrilege diuinis ſcripturis abutebantur eam in rem, oſtenderent. Chryſoſtomus in *d. ſermone πρὸς τοὺς ἔχοντας συνεισάκτους*, *aduerſus eos, qui habent ſubintroductas*, *pag. 228. Tom. I. Benedictin.* *εἰσὶ γάρ τινες, οἳ γάμου, καὶ συνουσίας χωρὶς, κόρας ἀπειρογάμους ἀγόμενοι καθίζουσιν οἴκοι διαπαντὸς, καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείουσιν, οὐκ ἐπὶ παιδοποιΐας, οὐ γάρ φασιν αὐταῖς συγγίνεσθαι, οὐτ' ἐξ ἀκολασίας· λέγουσι γὰρ αὐτὰς ἀκεραίους διατηρεῖν*: *ſunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertas domum ducunt, & vſque in extremam ſenectutem incluſas tenent, at fouent, non procreandorum liberorum cauſſa, negant enim ſe cum illis rem habere, neque libidinis cauſſa, aiunt enim, quod illas incorruptas ſeruent.* Vides iam quo obtentu neque vno ſeſe tueri ſoliti Clerici huiuſmodi extraneas mulieres ſibi adſciſcentes: nempe & pietatis obtentu & tanquam miniſtras, vel tanquam *ſorores* & *ἀγαπητάς*. Idem altero ſermone *pag. 254. Tom. cit.* *καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας αὐτῆς, εἴ τις ταῦτα ψηφίσασθαι βούλοιτο, οὐδὲ ἐνταῦθεν πάλιν ἀντειπεῖν δυνησόμεθα: ὅταν γὰρ ἢ εἰς ἀγορὰς ἐμβάλωσιν, ἢ λόγος τις οἴκοι περὶ αὐτῶν γίνηται, οἱ διαλεγόμενοι περὶ τῆς ἀτόπου συζυγίας ταύτης δηλῶσαι βουλόμενοι τὴν τοῦ δεῖνος, οὐ τὴν μητέρα καλοῦσιν, οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἔτεκεν, οὐδὲ τὴν ἀδελφὴν, οὐδὲ γὰρ τὰς αὐτὰς ἔλυσεν ὠδῖνας, οὐδὲ τὴν γαμετὴν, οὐδὲ γὰρ νόμῳ γάμου συνῴκησεν: οὐδὲ ἄλλο τι συγγενείας ὄνομα τῶν συγκεχωρημένων, καὶ κατὰ νόμον κειμένων, ἀλλὰ τὸ αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον: οὐδὲ γὰρ ἂν ἔγωγε ἀνεχοίμην αὐτὸ εἰπεῖν, οὕτω μισῶ καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτὴν, καὶ ἀποστρέφομαι*: *Etenim ab appellatione ipſa, ſi quis rem diiudicare velit, ipſi contradicere nihil poſſumus. Nam ſi quando in forum ſe conferunt, vel alias ſermo domi de ipſis ſit apud eos, qui diſputant de abſurda huiuſmodi copulatione, ſignificare volentes illam, huius vocant, non matrem, neque enim illum peperit, neque ſororem, non enim ex eodem vtero prognata eſt, neque coniugem, non enim lege coniugii cohabitant; neque alio quopiam cognationis nomine, quod conceſſum vel lege permiſſum ſit; ſed turpi quodam ac ridiculo. Non enim ego quidem talerim ipſum nominare, ſic exoſam habeo & auerſor hanc appellationem.* Nempe impudentiam eorum ſugillat, qui *ἀγαπητὰς* vocabant, cum iam ſorores, &c. vocare non poſſent. De quo Hieronymus quoque *Epiſt. 22. ad Euſtochium de cuſtodia virginit. pag. 90. Tom. I. Oper. Edit.*

Francf

Francſ. Unde in Eccleſias Agapetarum peſtis introiit? unde ſine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde nouum concubinarum genus? Plus inferam. Unde meretrices uniuiræ? Eadem domo, uno cubiculo, ſæpe uno tenentur & lectulo. Et ſuſpicioſos nos vocant, ſi aliquid exiſtimamus. Frater SOROREM *virginem deſerit: cælibem ſpernit Virgo germanum; fratrem quærit* EXTRANEUM, *& cum in eodem propoſito eſſe ſe ſimulent, quærunt alienorum ſpiritale ſolatium, ut domi habeant carnale commercium.* Imo Epiphanius *hæreſ. 78 num. 11. pag. 1043. Tom. I. Oper. Edit. Colon.* oſtendit, undè impuriſſimi homines ex Scriptura συνεισάκτυς, vel ἀγαπητὰς, probare nitebantur. Gregorii Nazianzeni tandem de his hoc iudicium *Epigrammat. 204. inter Anecdot. Græc. Lud. Ant. Murator. pag. 188.*

Τὰς δὲ συνεισάκτυς, ὡς μὲν φάσκυσιν ἅπαντες,
Οὐκ οἶδ᾽, εἴτε γάμῳ δώσομεν, ἢ τ᾽ ἀγάμυς
Θήσομεν, εἴτε μέσον τι φυλάξομεν, ὐ γὰρ ἔγωγε,
Κἄν με λέγῃς κακῶς, πρᾶγμα τοδ᾽ αἰνέσομαι.

Syniſactos vero (ut eos ſane unusquisque appellat)
Neſcio an inter coniugatos, an inter cælibes
Poſuerimus; an vero quid medium ſeruabimus.
Non enim ego,
Tametſi a vobis male audiam, rem hanc probabo.

Item *Carm. 3. v. 96. p. 57. Tom. II. Oper. Edit. Par. & Lipſ.*

Ἄρσενα παντ᾽ ἀλέεινε, συνείσακτον δὲ μάλιστα,
A cunctis abſcede viris, ſed maxime ab illis
Virgo, συνεισάκτυς *quos nos de more vocamus.*

Neque ſuis etiam partibus Imperatores defuere, Canones, & Nicænum nominatim, (de quo ſupra) hac in re ſecuti, maloque gliſcenti quantum in ſe obuiam iuere: puta Honorius hac conſtitutione, quæ omnino ad præſcriptum Canonis Nicæni facta eſt; & Iuſtinianus *Nouella 123. cap. 29.* & *Nouell. 137. cap. 1. in fin.* ubi ipſum Nicænum Canonem citat, pariter ut Baſilius, *epiſt. ad Paregorium.* Hic interim notandus error eorum, qui ἀγαπητὰς a συνεισάκτοις, ita diſtinguunt, quaſi συνεισάκτων appellatio generalis fuerit, easque omnes ſignificarit, quæ easdem ædes cum Clericis ſimul colerent; ſiue virgines eſſent, ſiue viduæ, ſiue ſacratæ, ſiue liberæ & pure ſæculares: ἀγαπηταὶ vero ſpeciatim dicerentur Virgines ſacræ, quæ cum eiusdem propoſiti Religioſis ſub eodem tecto ætatem degebant, idque argumento Chryſoſtomi; qui, inquiunt illi, duos libros ſeparatim ſcripſit; quorum alterum inſcripſit, περὶ τῦ μὴ τὰς κανονικὰς συνοικεῖν ἀνδράσιν: alterum autem, πρὸς τὺς συνεισάκτυς ἔχοντας. Quæ ſane diſtinctio inanis eſt: ſolo enim nomine inter ſe differebant, non vero tanquam genus & ſpecies: nempe ſorores modo vocabantur, modo ἀγαπηταὶ, omnes vero συνείσακτοι. Id quod etiam duo illi Chryſoſtomi ſermones clare oſtendunt, quorum prior, ut dixi, eſt πρὸς τὺς ἔχοντας παρθένυς συνεισάκτυς: alter duplici titulo, πρὸς τὰς ἐχύσας ἄνδρας συνεισάκτυς: ſiue ὑπὲρ
p. 88. τῦ τὰς κανονικὰς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσιν. Sed & Hieronymus generaliter in *Eccleſiaſticis Agapetarum* peſtem vocat: mox ſubiicit, *Frater ſororem Virginem deſerit, cælibem ſpernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum.* Ubi vides eandem vocari, *Agapetam & ſororem:* indicari eundem Agapetum & fratrem extraneum i. e. συνείσακτον, quomodo & Epiphanius promiſcue ἀγαπητὰς, συνεισάκτυς γυναῖκας, vocat. *

Et duæ tamen exceptiones quoad mulierum conſortium *hac leg.* adduntur. Prior *Exceptio*, quæ & ipſa prædicto Canone Nicæno continetur, & hic adhibetur expreſſa verbis legis, canonis ſententia: Nempe propinquas Clerici ſibi adſciſcere permittuntur, puta matres, filias, germanas. Canon Nicænus ita habet: ἀπηγόρευσε καθόλυ ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε Ἐπισκόπῳ, μήτε Πρεσβυτέρῳ, μήτε Διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν: πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε: *interdixit per omnia magna Synodus, non epiſcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino, qui in Clero eſt, licere ſubintroductam habere mulierem; niſi forte aut matrem, aut ſororem, aut amitam, vel eas tantum perſonas, quæ ſuſpicionem effugiunt.* Ubi vides amitam vel materteram præterea excipi. Sed & ratio utrobique eadem, nempe quod vinculum naturale, ſeu ut loquitur Hieronymus, *huiuscemodi conſanguinitatis caſtimoniaque perſona* omnem adulterii ſuſpicionem reſpuant. Cui proximum eſt, quod Theodoſius M. Honorii pater, dicebat *l. 8. ſupr. de adulteriis, obtentu proximitatis, & per commemorationem neceſſitudinis fidem criminis derogari.* Tertullianus dicere, *lib. 1. ad nationes cap. 2. Honorantes naturam fidem talium criminum temperare.* De qua præſumtione videndi ſunt, qui *de præſumtionibus & probationibus* ex profeſſo ſcripſerunt, & in his Alciatus, Maſcardus & Menochius. Eodem pertinet etiam iſtud Hieronymi præceptum inter alia, de vita Clericorum, *ad Nepotianum epiſt. 2. p. 9. Tom. I Oper. Ed. Francſ. Hoſpitiolum tuum aut raro aut nunquam mulierum pedes terant,* &c. *Ægrotanti tibi quilibet ſanctus frater aſſiſtat, vel germana, vel mater, aut probatæ quælibet apud omnes fidei Quod ſi huiusmodi non fuerint conſanguinitatis caſtimoniaque perſonæ, multas anus nutrit Eccleſia, quæ id officium præbeant,* &c. Idemque Monachis inculcat *ad Paulinum Monachum pag. 67. Tom. I cit.*

Altera Exceptio, de qua nihil in *d. Canone Nicæno:* ſed cui concinit Canon *Apoſtol. 6.* & Leo *ad Ruſtic. in decretis c. 13. pag. 1763. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & apud Gratianum: nempe Clericos poſſe ſibi retinere, adiunctas habere *Coniuges,* quas ante Clericatum legitimo matrimonio fœderatasque habuerunt: Neque enim hæ extraneæ ſunt, neque etiam his commune quicquam habet ſuperior prohibitio de extraneis mulieribus non adſciſcendis: quod, ut hæc lex apertiſſime teſtatur, ita Paphnutii quoque Hiſtoria, de qua mox, collata cum *dicto Can. 3. Nicæno* pariter edocet. Quare falluntur, qui ad coniuges, a maritis ad Sacerdotium promotis, diuellendas, auctoritatem *Canonis Nicæni 3.* de quo ſupra, aduocant, qui non eſt niſi de EXTRANEIS, ut & Epiſtolam Baſilii ad *Paregorium 198.* ſiu. *55.* quæ pariter non eſt, niſi περὶ συνεισάκτων. Quin & hac ratio hac lege adiicitur: *Neque enim Clericis incompetenter adiuncta ſunt,*

* De συνεισάκτοις his vide, quæ notauit BARONIUS *ad an. 398.* SCHOTTUS *ad Photium pag. 255.* VALESIUS *ad Euſebium lib. 7. c. 30.* Doctiſſimi Monachi Benedictin. *ad cit. Baſil. Epiſtol.* & ad *Chryſoſtom. homilias citat.* LUD. ANTON. MURATOR. *Diſquiſit. de Syniſactis & Agapetis pag. 218. Anecdotor. Græcor.*

Romæ muros agebat (vt docet *lex 53. infr. de hæretic.*) non tantum Virgines Sanctimoniales in nuptias deiiciebat (cui occurritur *dict. l. vltim.*) verum etiam Religioſorum cœlibatum frangebat, vt teſtatur Auguſtinus *Retract. lib. 2. cap. 22.* nihilo diſtare cœlibatum a coniugio contendens. Ac maxime (quod ſuſpicor) cum videret eos qui cœlibatum ſpecie præferrent, libidines ſuas adſcitis ſub ſororia appellatione extraneis mulieribus porro explere. Quare vtrique malo occurrendum Honorius credidit: nempe ab vna parte Iouinianis eorumque auſis *d. l. vltim.* ab altera parte ſuſpectæ Clericorum conuerſationi, quo ita quoque Iouinianis os occluderet; *hac leg.* Et quidem ſi ſuſpicari fas eſt, ad Bonifacii Epiſcopi Romani poſtulationem.

De Vetustate *&* Canonibus *priſcis Eccleſiaſticis ſeruandis.*

XLV. (a) Idem AA. (b) Philippo (c) PF. P. Illyrici. (d)

Omni innouatione ceſſante, vetuſtatem & Canones priſtinos (e) Eccleſiaſticos, qui nunc (f) vſque tenuerunt, (g) per omnes (h) Illyrici prouincias, ſeruari præcipimus: Tum, (i) ſi quid dubietatis emerſerit, id oporteat, non abſque ſcientia Viri Reuerentiſſimi ſacroſanctæ legis Antiſtitis (k) Vrbis Conſtantinopolitanæ (quæ * Romæ veteris prærogatiua lætatur) conuentui Sacerdotali ſanctoque iudicio reſeruari. Dat. Prid. Id. Iul. Euſtathio & Agricola coss. [421.]

NOTÆ.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. de Sacroſanctis Eccleſiis.* Conſignatur etiam a Baronio *Anno 421. num. 3.* Laudatur quoque in Photii Nomocanone *tit. 8. cap. 1.* GOTHOF.

(b) Addendum nomen *Conſtantii:* vide *Conſular. Theod.* ID.

(c) *Philippo* huic PP. Illyrici inſcribitur quoque *lex 21. de Iudæis.* ID.

(d) Orientalis: de quo mox *ID.*

(e) *Priſtinos*, id eſt, priſcos: vid. *Gloſſ. Theod.* ID.

(f) *Nunc vſque*, vt *l. 2. ſupr. de fide Cathol. vſque nunc*, quomodo etiam hic editum *Cod. Iuſt.* ID.

(g) *Etiam per*, Cod. Iuſt. ID.

(h) Et ſingulas, quæ vndecim erant: vide Notitiam Imperii, quæ circa hæc ipſa Theodoſii Iun. tempora conſcripta fuit: ſexennio ferme poſt *hanc leg.*, ID.

(i) *Vt ſi quid*, Cod. Iuſt. non ita recte. ID.

(k) *Eccleſiæ*, vox hæc addita *Cod. Iuſt.* in nonullis Codicibus, quæ ab aliis abeſt, & ab hoc Codice. Itaque quod Molinæus in hac voce vim facit, id neutiquam probandum. Erat autem hoc tempore Atticus Epiſcopus Conſtantinopolitanus: de quo mox plura. ID.

* Hinc, ex his, inquam, verbis *Vrbes Conſtantinopolitana, quæ Romæ veteris prærogatiua lætatur*, ex parte deſumta eſt *Lex vnic. Cod. Iuſt. de priuileg. Vrbis Conſtantinop.* de cuius ſententia dixi *ad leg. vnic. ſupr. de Iure Italico Vrb. Conſtant.* in quam transfuſa eſt hæc ſententia a Triboniano: vt ibi quoque oſtendo aduerſus Petauii errorem. ID.

COMMENTARIVS.

Vetustatem, priſcosque Canones Eccleſiaſticos ſuos, cuique Prouinciæ ſeruari; & nominatim quidem per Prouincias Præfecturæ Prætorianæ Illyrici Orientalis, iubet Theodoſius Iun. Anno D. 421. prima huiusce legis ſententia: quæ ſingularis admodum eſt, accuratamque ἐπίςασιν requirit; quæ etiam αὐτολεξὶ pœne in Cod. Iuſtinianeum relata eſt ex hoc Codice Theodoſiano, quod nonnulli neſcientes, legem illam mutilam, & a Triboniano incogitanter vel oſcitanter relatam ſcribunt. Quod ſententiam *huius leg.* attinet, quam etiam modo expreſſi, eſt ea omnino conueniens decreto Niceno *can. 6.* τὰ ἀρχαῖα ἔθη, inquit illud, κρατείτω, *antiqua conſuetudo ſeruetur*, & quæ ſequuntur: conuenit & Epheſino, quod factum poſt hanc legem, *can. vltim. pag. 104. Tom. I. Pandect. Can. Guil. Beuereg.* & *pag. 1620. Tom. I. Concil. Harduin.* σώζεσθαι ἑκάςῃ ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀβίαςα τὰ αὐτῇ προσόντα δίκαια ἐξ ἀρχῆς ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, *Vt vnicuique prouincia pura & inuiolata, quæ iam inde ab initio habuit, ſua iura ſeruentur, iuxta veterem conſuetudinem.* Et hæc περὶ ἐθῶν. Sed enim notandum *hac leg.* & *vetuſtatem* & *Canones Eccleſiaſticos* hic coniungi: ſed velut diuerſa: *vetuſtas* nempe eſt συνήθεια, ἔθος ius non ſcriptum: *Canones priſtini* ſunt τύποι, προςάξεις, κάνονες, καὶ κανονικὰ διατάγματα, ſancita in Synodis: de quibus vtrisque, eorumque auctoritate Baſilius *in cap. 1. 2. 3. 4. epiſtola can. ad Amphilochium 1. ſiu. 188. Edit. Ben.* vbi & vtriusque peritiſſimos eſſe debere ſcribit paſtores: vid. & *can. vltim. Sextæ Synodi in Trullo pag. 281. Tom. I. Pandect. canon. Guil. Beuereg.* vbi Baſilius refertur & explicatur, & ibi Zonaras & Balſamo. At enim (quæ ſecunda iam huius legis ſententia eſt;) *Tum ſi quid* (& quidem ita continuo filo accipienda, quæ in Cod. Iuſt. perperam ita mutata, *vt ſi quid*, magno ſententiæ *huius leg.* damno,) ſi quid, inquam, dubitationis, ſuper hac videlicet vetuſtate & canonibus

priſtinis

priſtinis Eccleſiaſticis per Illyrici Prouincias emergat, *conuentui Sacerdotali ſanctoque iudicio*, *i.e.* Synodi diœceſeos iudicio id reſeruari iubet *hac leg.* Theodoſius Iun. Non abſque ſcientia tamen, (quæ tertia *huius leg.* ſententia eſt) Antiſtitis Conſtantiopolitani velut ſummi omnium in Orbe illo Patriarchæ. Hæc continentia ſummaque definitio eſt huius Theodoſianæ conſtitutionis.

Quæ vt intelligatur, primo & ante omnia tenendum eſt, *Illyricum*, de quo *hac lege* agitur, cuiusque Præfecto Prætorio ea inſcribitur, de Orientali accipiendum, quod ex duabus diœceſibus conſtabat, Macedonia videlicet & Dacia, quod ob Occidentali Illyrico hoc tempore diuulſum erat, cum antea Illyricum ſolidum Orientali imperio adſcriberetur, de quo ad *l. 7. de metallis*: idque conſtabat 12. ferme Prouinciis. In Macedoniæ ſcilicet diœceſi Prouinciæ erant Achaia, Macedooia, Creta, Theſſalia, Epirur, Epirus noua, & pars Macedoniæ ſalutaris: In Daciæ, Dacia mediterranea, Dacia Ripenſis, Mœſia prima, Dardania, pars Macedoniæ ſalutaris.

Secundo, tenendum, quæ hypotheſis & hiſtoria *huius leg.* eſt, ſicut canones ritusque Eccleſiaſtici iam olim cuique Prouinciæ peculiares fuere, ita & Illyrici quoque Prouinciis ſuos quosdam extitiſſe: Quam in rem alioquin inſignis extat παρέκβασις Socratis, *lib. 5. Hiſt. Eccleſ. cap. 22.* vbi etiam Inter alia agit de forma ieiunii Anteoaſchalis, quæ in *Illyrico* & Achaia obſeruabatur: item, de cœlibatus Sacerdotalis conſuetudine peculiari in *Theſſalia*, *Theſſalonica*, in *Macedonia* & *Achaia*: item de Baptiſmo Paſchalibus tantum diebus conferendo in *Theſſalia*: vt & de precibus quæ accenſis lucernis fiebant in *Achaia & Theſſalia.* Vbi tandem ſubiicit, eos, qui iſtos ritus accepere, eos tanquam *legem* (& canonem) ad poſteros transmiſiſſe: οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέπεμψαν, *qui autem huiusmodi ritus ab illis acceperunt, eos velut legem quandam ad poſteros tranſmiſere.* De his igitur & ſimilibus, *priſtinis*, id eſt, priſcis vetuſtis Illyricarum Prouinciarum canonibus, ritibus, *vetuſtate* eſt hæc Theodoſii Iunioris conſtitutio, qua id ſtatuitur, eos per omnes Illyrici Prouincias ſeruandos eſſe, *omni innouatione ceſſante*: id eſt, non cogendos alias, aliorum Prouinciarum canones ritusque amplecti: Non enim, ſi qui canones Eccleſiaſtici, diſciplinam videlicet Eccleſiaſticam ſpectantes, alicubi taliter ſeruantur, horſum ideo & aliæ Prouinciæ adigendæ ſunt. Suus enim cuique mos, ſua vetuſtas eſt, ſui canones, ἔθος, θεσμοί, de quo eſt quoque hic Baſilii *epiſt. 197.* ſiu. *160. Edit. Benedict.* locus, πρῶτον μὲν, ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δύναμιν ἔχον, διὰ τὸ ὑφ' ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι. *primum itaque, quod in huiusmodi rebus maximum eſt, morem noſtrum obtendere poſſumus, vt vim legis habentem, eo quod nobis a viris ſanctis tradita ſint regula.* Conueniunt optime & quæ Hieronymus ad Lucinium *epiſt. 28.* & Auguſtinus *epiſt. ad Ianuarium 118.* ſiu. *54. Edit. Benedictin. cap. 2.* ſcribunt, quæque referuntur, *cap. 4. & 11. diſtinct. 12.* Hieronymi verba hæc ſunt *pag. 126 Tom. I. Edit. Francf. apud Chriſt. Geuſch.* *Illud breuiter te admonendum puto, TRADITIONES Eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei non officiant, ita OBSERVANDAS, vt a maioribus tradita ſunt, nec aliorum CONSVETVDINEM, aliorum contrario MORE ſubuerti.* Auguſtini ſunt iſta: *Alia qua per loca terrarum regionesque VARIANTVR, ſicuti eſt, quod alii ieiunant Sabbatho, alii vero non, &c. totum hoc genus rerum liberas habet obſeruationes. Nec DISCIPLINA ulla eſt in his melior graui, prudentique Chriſtiano, quam vt eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam, ad quamcunque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur indifferenter eſt habendum & pro eorum, inter quos viuitur, ſocietate SERVANDVM eſt. Mater mea me Mediolanum conſecuta, inuenit Eccleſiam Sabbatho non ieiunantem, cœperat fluctuare quid ageret. Tunc ego conſului de hac re beatiſſima memoria virum Ambroſium. At ille ait: cum Romam venio, ieiuno Sabbatho: cum Mediolani ſum, non ieiuno. Sic etiam, ad quam forte Eccleſiam veneris, eius MOREM ſerua, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum matri renunciaſſem libenter amplexa eſt.* De huiusmodi igitur *canonibus priſtinis, vetuſtateque*: & ritibus diuerſis pro Prouinciarum diuerſitate eſt hæc lex: quibus etiam non obſtantibus pax Eccleſiæ recte ſtare poteſt, quæ ſibi ſeruari magni faciunt Prouinciæ & Eccleſiæ. Quanquam & eodem ad controuerſias & dubitationes ſuper *Epiſcoporum ordinatione* quoque referri poſſit, de quibus vide *can. vltim. Epheſini Concilii.* Vt vt ſit, diuturna conſuetudo in his, quæ non ex ſcripto deſcendunt, *hac leg.* obſeruari iubetur. Ex his iam apparet, toto cœlo errare Interpretes hactenus, qui nullo modo perſpecta huius legis ſententia, *canones* Eccleſiaſticos *hac leg.* interpretantur canones expreſſos Conciliorum, veluti Nicænos, Antiochenos & Conſtantinopolitanos, quæ etiam Marcæ ſententia eſt: de his enim dubitari non potuit, num obſeruari illi deberent. Secundo, & in his errant, vt & Marca, qui de iis nominatim Canonibus Nicænis & Antiochenis id accipiunt, quibus quæſtiones Canonicas Synodorum iudicio finiendas decernitur. Tertio, errant & qui *hanc leg.* (quam ex Codice ferme Iuſtinianeo Decretales hactenus allegant) ad Pontificem referunt: itidem Ianus a Coſta *in Summariis ſeu Summis 9. priorum titulorum Decretalium, haud ita pridem, tit. 7. pag. 48.* Quarto, *Molinæi* quoque error eſt, qui *hac leg.* innouata a Valente olim & Arianis aboleri putat, & quidem in Illyrico, vbi ea Theodoſius nondum abuleuerit. Quod vt ob Hiſtorica veritate alienum, ita ab *huius leg.* ſententia alieniſſimum eſt. Prima hæc igitur illa, quam diui Theodoſii Iun. lege ſententia eſt, nihil innouandum de vetuſtate & canonibus Eccleſiaſticis: cum tamen Atticus quoque Epiſcopus Conſtantinopolitanus, qui hoc ipſo tempore erat, *epiſt. ad Cyrillum*, pacis ſtudio & ſecundum occaſiones a canonibus Eccleſiaſticis & θεσμοῖς, ſaltem ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς λεπτολογίας *a nimia ſubtilitate*, recedi, σαφῶς τὰς ὑποθέσεις οἰκονομεῖσθαι. *plane hypotheſes explicari* oportere (de quo mox plura) deque hac prima *huius legis* ſententia allato Pauli exemplo, dicat.

Secunda iam huius legis ſententia eſt. Si dubietas quædam emerſerit ſuper vetuſtate & canonibus illis Eccleſiaſticis Illyricæ alicuius Prouinciæ, id eſt, non de interpretatione alicuius canonis, quem Epiſcopi ambitu, vel incuria innouarent, quaque adhibita Epiſcopi canonum violatorum inuidiam a ſe depellebant, verum de obſeruantia canonis alicuius, tum id reſeruandum eſſe *conuentui Sacerdotali, Sanctoque Iudicio*, id eſt, ad Synodum totius diœceſeos, ſeu Epiſcoporum omnium totius diœceſeos, referendum: de quibus diœceſeon Synodis actum *l. 23. ſupr.* Nempe tralatitium hoc, & Ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας fuit, vt quemadmodum diœceſis e plurimis Prouinciis conflata erat, ita ad Synodum diœceſeos eiusque iudicium e Prouinciis ſingu-

Digitized by Google

ſingulis referretur appellareturque in ambiguis quæſtionibus, & κανονικαῖς ἀμφισβητήσεσι. (vt loquitur Photius *in Nomocanone tit. 8. cap. 1.*) de quo Relationum Eccleſiaſticarum genere, vide Canonem Antiochenum 12. *pag. 597. Tom I. Concil. Harduin.* Conſtantinopolitanum 6. *pag 811. Tom. eod. Concil.* & deinceps quoque Chalcedonenſem 9. *pag. 603. Tom. II. Concil.* Finge ſuper aliqoo canone, more, conſuetudine, rituoe Eccleſiaſtico in Achaja dubitatum? Sane ad Synodum Theſſalonicenſem trahi res ea debuit, quia Theſſalonica totius diœceſeos Metropolis fuit, de quo ad *l. 33. ſupr. de annona & tribut.* quod vel ex Theodoreto, *lib. 5. cap. 17.* liquet. Sed & ex *Canone 16. Synodi Sardicenſis pag. 649. Tom I. Concil.* Αέτιος Επίσκοπος εἶπεν, ὀυκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνη ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις, πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι παραγίνονται *Aetius Epiſcopus dixit: non ignoratis quanta & qualis ſit Theſſalonicenſium ciuitas: ſape enim ad eam veniunt ex aliis regionibus presbyteri & diaconi:* vide & Gelaſium, *in Actis Synodi Nicana pag. 451. Tom. I. Concil* vbi occurrit Alexander Theſſalonicenſis Epiſcopus. Sed & aliud Theſſaloicenſis Eccleſiæ priuilegium, vide *dict. l. 33. ſupr. de annona.* Quare errat Molinæus, qui ideo teni *hac lege* Synodi iudicio reſeruati debere inheriique ait, coquod Imperatores, cum bellis contra Gothos impedirentur, id Concilio Eccleſiaſtico remiſerint. Totum enim hoc, quo de *hac leg.* agitur, Eccleſiaſticæ notionis fuit: cuius formam tantum præſcribere voluit Theodoſius iunior. Photii pariter in Nomocanone, *tit. 8. c. 1.* vt & Baſilicorum grauis hic error eſt: non quidem in eo quod indefinita locutione omnia canonica iudicia in Illyrico acta ab Archiep. Conſtantinop. & eius Synodo definienda eſſe dicant: id enim Photius vel Baſilica non aiunt, verum definiri non debere παρὰ γνώμην eius: παρὰ γνώμην, eſt *non exquiſita eius ſententia:* verum in eo, quod quæ de Synodo hic dicantur, ad Synodum Epiſcopi referre videntur: cum tamen de Synodo diœceſeos Theſſalonicenſis ſenſerit, cui iudicium ſuum reliquit: vt recte notauit haud ita pridem Petrus de Marca *lib. de concordia Sacerdotii & Imperii lib 4. cap. 2. p. 584. 585.* Errant tandem illi qui ſp. *huius leg.* de interpretatione tanto eum dubitarem putant: de ipſis enim canonibus dubitatio hic præſupponitur, vtrum illarc ſcilicet deberent illi necne, non vero de eorum interpretatione.

Poſtrema iam huius legis ſententia hæc eſt, & velut fibula quæ *Theſſalonicenſi Epiſcopo* impoonitur, vt ipſe quidem exiſtimo, reſeruandam quidem iudicio ſynodi Diœceſeos, ſeu Theſſalonicenſi, controuerſiam ortam ex Illyrici Prouinciis, ſuper canonibus Eccleſiaſticis: attamen, *Non abſque ſcientia Epiſcopi Conſtantinopolitani*, id fieri debere, id eſt faciendum rogata & exquiſita eius ſententia, quid de eo videlicet ſentiret. Laxius enim Baſilica, δεῖ τοὺς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ περὶ κανονικῆς ζητήσεως κινουμένους ἀναφέρειν πάντα ἐπὶ τὸν Αρχιεπίσκοπον: *oportet eos, qui in Illyrico de canonibus Eccleſiaſticis, quaſtionem inſtituunt, omnia ad Archiepiſcopum referre.* Quare errant illi qui hoc referunt ad poteſtatem Concilii congregandi. Diœceſeos enim Synodi de more proque neceſſitate rerum ab ipſis Epiſcopis congregabantur, ſine auctoritate Conſtantinopolitani: At vt alterius, quam diœceſani Patriarchæ, ſcientia vel ſententia requireretur, id demum ſingularis priuilegii fuit: cuiusmodi eſt id, quod nunc Conſtantinopolitano tribuitur.

Cæterum Theodoſius in id Exemplum vrbis Romæ aduocat, ratione etiam addita, quandoquidem Vrbs Conſtantinopolitana *Roma veteris prærogatiua latetur.* De qua ἰσοτιμίᾳ, ſeu exæquatione, vt in ſæcularibus, nota ſunt iam teſtimonia, & inter alia *l. vnic. ſupr. de iure Italico*, & Claudianus de bello Gildonico *v. 60.*

Cum ſubito par Roma mihi, diuiſaque ſumpſit
ÆQVALES Aurora togas, Ægyptia rura
In partem ceſſere nouam.

Et *v. 113.*

- - - Lybiam Gildo tenet, altera Nilum.

In Eccleſiaſticis eſt *Canon 3. Concilii Conſtantinopolitani pag. 809. Tom. I. Concil. Harduin. canon 28. Chalcedonenſis pag. 612. 613. Tom. II. Concil. Ed. cit.* Nouella *Iuſtiniani 131. cap. 2.* Ex hoc proinde principio, ex hac exæquatione, arbitra æquitate (vt loquutus Valens *l. vnic. ſupr. de iure Italico Vrb. Conſtant.*) quam & hic Theodoſius iunior inculcat, illud diſcere licet, Epiſcopum Romanum in Orbe ſuo (Occidentali videlicet) auctoritate ita potiorem liquido iam eum fuiſſe; vt ſi de canonibus Eccleſiaſticis dubietas in Prouincia aliqua emergeret, quamlibet res ad Synodum diœceſeos referretur, & Iudici eius ſancto reſeruaretur, attamen non abſque Epiſcopi Romani ſcientia iudicium factum. Fuit hæc ſcilicet prærogatiua, hoc priuilegium, πρεσβεῖον, vt etſi ſtatuendi ius & iudicium penes Synodum eſſet; conſilium tamen & ſententiam ſuam expromere Epiſcopus Romanus rogaretur. Id vero, etſi honorificum maxime, tantum abeſt tamen vt dominandi definiendique ius aſtruat, vt idem ius Epiſcopo Conſtantinopolitano in Orbe ſuo (Orientali ſcilicet) extra diœceſin ſuam Patriarchalem *hac lege* delatum videamus. Atque ab eadem mente procul dubio fuit canon ille Eccleſiaſticus ſeu νόμος ἱερατικὸς, quo caueri Iulius olim Epiſcopus Romanus dixerat, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Επισκόπου Ρώμης τὰς Εκκλησίας κανονίζειν, *ne abſque conſenſu Romani Pontificis quicquam in Eccleſia decernatur*, vt apud Socratem videre eſt, non vno loco *lib. 2. cap. 8. & lib. 2. cap. 15.* vel, ὡς ἄκυρα ἀποφαίνει τὰ παρὰ γνώμην πραττόμενα τοῦ Ρωμαίων Επισκόπου, *vt pro irritis habeantur, quæ præter ſententiam Romani Epiſcopi fuerint geſta*, vt apud Sozomenum *lib. 3. cap. 10.* exprimitur. Denique abſque ſcientia Epiſcopi Romani vel Conſtantinopolitani, ſeu παρὰ γνώμην ſignificat, non explorata ſuper eo eius ſententia: nam etſi poterat Synodus decernere aliter, quam quod his Epiſcopis videretur, non tamen potuit, priusquam ſuper eo eorum ſententia eſſet audita. Itaque & Theodoretus, *lib. 2. cap. 17.* id ita explicat, οὗ πρὸ πάντων ἔδει τὴν γνώμην ἐκδέξασθαι, *cuius ſententiam expectare ante omnium ſententias oportebat.* Neque aliter ea excepiſſe debuerat Valentinianus Tertius *Nouella ſua de Epiſcoporum ordinatione inter Theodoſi n. 24.* quem tamen apertæ deluſum, atque incautæ eius pueritiæ, vel potius matri eius Placidiæ hoc obtentu obreptum, ibi videre eſt. Quæ quidem a me notata, non vt quæſtionem de ſuprema Pontificis poteſtate diſputarem, verum vt palam tantum facerem *hanc legem*, eo non pertinere.

Et hic quidem genuinus eſt huiusce legis ſenſus, quæ tribus ſententiis conſtat, quem non tepere Viri Docti, etiam illi, qui hanc legem latam exiſtimant aduerſus nouandi ſtudium Epiſcopi Romani, quaſi is Illyricum quoque ſibi tum ſubiicere cogitauerit, haud aliter atque Carthaginem & Africam. Quod vt ab hiſtorica veritate alienum eſt, ita a Theodoſii mente alieniſſimum. Mens ea quippe p. 29.

 vnica

Digitized by Google

vnica *hac leg.* Theodoſio, ſuos cuique Illyrici Prouinciæ ritus, ſuos canones ſeruare: dein media ad id præſcribere duo; non vero Epiſcopo Romano fibulam imponere. Errat etiam Accurſius, qui *hanc leg.* latam exiſtimat infirmandis actibus Tyranni alicuius, qui nouare hac parte aliquid inſtituiſſet. Nullus enim hac tempeſtate in Illyrico exortus Tyrannus: quid quod Eccleſiaſticis tantum forma tribuia *hac leg.* Non probo etiam Molinæi ſententiam, qui hanc legem refert ad Imperatoris Valentis Ariani auſa: Nam & tempora longa diſcrepant. Item a vero aberrant maxime, & in his Baronius, & poſt eum *Geographia ſacra* auctor *p. 223.* qui ita exiſtimant, deluſum Theodoſium Iun. ab Attico Epiſcopo Conſtantinopolitano, qui ei commentitios priſtinos canones Eccleſiaſticos ſuggeſſerit, ex quorum ſcilicet præſcripto priuilegium hoc in Prouinciis Illyrici Epiſcopi Conſtantinopolitani ſancire ſe profiterur. Nam quod de canonibus Eccleſiaſticis initio *huius leg.* agitur, id non pertinet ad Canonem aliquem ſingularem quo inductus fuerit ab Attico Theodoſius, & ex quo priuilegium illud Epiſcopi Conſtant. deriuari putauerit, vt tradit Baronius, verum ad peculiares ritus, θεσμὺς, & Canones cuiusque Prouinciæ Illyricianæ, vt ſuperius oſtendimus. Atenim ex alio iam fonte hoc Epiſcopi Conſtantinopolitani priuilegium deriuat, nempe *de imitatione*, vt loquitur Auſonius, *in Gratiarum actione*, id eſt, *generali* exæquatione veteris Romæ & nouæ, vt in ſæcularibus, ita in Eccleſiaſticis, tum expreſſis verisque Patrum Conſtantinopolitanorum Canonibus ſuper hac ἰσοτιμίᾳ, tum Imperatorum conſtitutionibus. Quam exæquationem Chalcedonenſes quoque poſtea confirmarunt. Qua parte neque illud leuiter tranſmittendum eſt, ab Vrbe ad Vrbem exemplum priuilegiumque deriuari, *Antiſtitis*, inquit, *VRBIS Conſtantinopolitanæ, QVÆ Romæ veteris prærogatiua lætatur.* Nempe a ſeculari Vrbium dignitate Eccleſiarum quoque auctoritas propagata.

Quare non debuit Molinæus Gloſſam & Doctores reprehendere, qui vocem Qvæ ad vocem Vrbis referunt *Cod. Iuſt.* quæ ſane, vt hoc Codice hæc lex habet, non alio referri poteſt. Lapſus quoque eſt illuſtr. Cardin. Perronii, qui paulum diuerſus a Baronio, ſubtilitate ſolita, *cap. 32. Replic. poſthuma aduerſus R. Britanniæ*, ſpeciem *huic legi* hanc affingit & ſententiam, (vt Marca quoque iam recte notauit.) Exiſtimat ille Theodoſio ab Attico Epiſcopo Conſtantinopolitano ſuggeſtum fuiſſe, Illyricianos Epiſcopos res nouas molientes, a Sedis Conſtant. obſequio receſſiſſe, ſub Arſacio deceſſore ſuo: & hoc colore elicuiſſe hanc conſtitutionem, qua, ceſſante illa innouatione, veteres canones ſeruari præcipiuntur; ſcilicet, vt ille explicat, Canon ſecundæ Synodi, quo primatus defertur Epiſcopo nouæ Romæ poſt Romanum Epiſcopum. Lapſus, inquam, hic grauis eſt non vno nomine. Primum apertum eſt, Illyricum Conſtantinopolitanæ Sedi non fuiſſe hoc tempore ſuppoſitum, vt nemo potuerit extitiſſe qui libertatem Illyricianorum, *innouationem* appellaret. Sed neque ipſo canone ſecundo Conſtantinop. quem nomine *priſtinorum* canonum, ſignificari voluit Perronius, Illyricianæ diœceſis vlla mentio fit, ſed tantum Aſianæ, Ponticæ, Thraciæ. Quid igitur? Certiſſimum, limitatione huic legi addita, imo hac integra lege, non Epiſcopo Conſtantinopolitano, verum Theſſalonicenſi (is vero erat tum Rufus) fibulam imponi: qui canones Eccleſiaſticos Prouinciarum Illyrici interturbare, innouare ſuſtinebat, vel certe paci Eccleſiaſticæ hac parte haud ſatis conſultum ibat. Nam & ita quoque, triennio poſt, Theſſalonicenſis Eccleſiæ & Epiſcopi fraudi cuidam occurrere mihi idem Theodoſius Iun. videtur *l. 33. ſupr. de annona & tributis*, quæ eſt *lex 12. Cod. Iuſt. eod. tit.* & in partem *lex 8. Cod. eod. de ſacroſanctis Eccleſiis.* Huius rei argumenta hæc habeo: a parte Epiſcopi Theſſalonicenſis, quod Theodoſius *Innouatione* omni ceſſante, vetuſtatem & canones priſtinos Eccleſiaſticos, qui nunc vſque tenuerunt per omnes Illyrici Prouincias ſeruari præcipit: Item, quod ſi quid dubietatis de eo emerſerit, id Synodo Diœceſanæ reſeruari iubeat: Idque, quod tertium, non abſque ſcientia Epiſcopi Conſtantinopolitani. Quæ tria omnino eo pertinent, vt ne Epiſcopus Theſſalonicenſis vel per ſe quidquam de canonibus priſtinis in ſingulis Illyrici Prouinciis innouare auderet: neque etiam in Synodo Theſſalonicenſi, & inter Patres in Synodum coactos, vbi facile illi erat alios in ſententiam ſuam pro ſedis ſuæ auctoritate trahere: Et hæc a parte Epiſcopi Theſſalonicenſis.

A parte vero Epiſcopi Conſtantinopolitani, cui nouum nunc πρoνόμιον, tribuitur argumentum hoc inuictum, quod Theodoſius tribus, quasi elogiis, qua prærogatiuis Epiſcopum Conſtantinopolitanum perſequitur. Primo ſcilicet vocat eum Virum Reuerentiſſimum Sacroſanctæ Legis Antiſtitem. Secundo aduocat Vrbis Romæ exemplum: neque enim Vrbem Conſtantinopolitanam Vrbis Romæ prærogatiua lætari ait. Tandem poſt hæc elogia, poſt indicatam ita huius prærogatiuæ cauſam & exemplum, ſubiicit ipſum iam πρoνόμιον: nempe ſi quid dubitationis emerſerit ſuper vetuſtate & canonibus priſtinis Eccleſiaſticis: vt Synodo diœceſeos, atque ideo Theſſalonicenſi Epiſcopo & Synodo decidendæ dubitationis ius ita tribuatur, vt tamen non abſque ſcientia Antiſtitis Vrbis Conſtantinopolitanæ id fiat. Quæ omnia ſane effuſi Theodoſii Iun. in Epiſcopatum Conſtantinopolitanum ſtudii argumenta ſunt. Is vero tum erat, Atticus Epiſcopus Conſtantinopolitanus: quem velut pacificum, pium, prudentem, εὐλαβῆ καὶ φρόνιμον, nobis exhibent Scriptores Eccleſiaſtici, Socrates, *lib. 6. cap. 20. lib. 7. cap. 2.* & *25.* Sozomenus *lib. 8. cap. 27.* eiusdemque epiſtola ad Cyrillum id ipſum ſpirat: Cuius etiam temporibus res Eccleſiæ in maius auctas, εἰς μέγα ἐπιδόσεως συνέβη, aiunt iidem Scriptores. Certe, quod canonum obſeruantiam pacisque ſtudium attinet, ipſe *d. ep. ad Cyrillum* definiebat, ſtudio pacis & ſecundum occaſiones, ſeu περιστάσεις, a Canonibus Eccleſiaſticis, καὶ θεσμοῖς, ſaltem ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς λεπτολογίας recedi, & σοφῶς τὰς ὑποθέσεις οἰκονομεῖσθαι oportere, allato etiam in id D. Pauli exemplo, de qua in rebus ciuibusque Eccleſiaſticis οἰκονομίας συγκαταβάσει alibi plenius; deque hoc Attici facto iam ſupra. Quare & apud Theodoſium Iun. in magna gratia & auctoritate fuit, ſic quidem vt plerarumque Theodoſio conſtitutionum promulgandarum de religione in hæreticos, Iudæos, Paganos auctor ſuaſorque fuiſſe videatur. Inde igitur iam πρoνόμιον illud ei, a Theodoſio Iun. tributum. Cum quo, & ſic cum *hac leg.* nil commune habet alterum illud πρoνόμιον, quod memorat Socrates, *lib. 7. cap. 28.* quodque ei expreſſa lege ab eodem Theodoſio tributum ait: puta, *Ne Epiſcopus aliquis* (ac nominatim in Aſiana diœceſi, quod colligitur, ex Cyziceni Epiſcopatus eo loci mentione.) *abſque ſententia Epiſcopi Conſtantinopolitani ordinetur*: τοῦ νόμου κελεύοντος, παρὰ γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως χειροτονίαν Ἐπισκόπου μὴ γίγνεσθαι. p. 93.
Quam quidem etiam legem, mortuo Attico, mox Cyziceni ita interpretati ſunt, vt dicerent in Attici tantum gratiam, εἰς πρόσωπον latam, & ſic merum benefici-

beneficium priuilegium perſonale continuiſſe: ἠμέλειται δὲ τῷ νόμῳ τούτῳ ὡς Ἀττικῷ μόνῳ εἰς πρόσωπον παρασχεθέντος, *legem autem iſtam neglexerunt, quod in Attici ſolius gratiam data videretur.* Quod ipſum quoque aduerſus *hanc legem* nonnulli hodie excipiunt, vt Morinus 1. *exercit. 6. p. 50. 51.* qui poſt alios, hoc priuilegium cum eo, de quo Socrates agit, confundit. Notandum igitur dum hæc πρoνόμια Epiſcopo Conſtantinopolitano, ne nominatim Attico tributa a Theodoſio Iun. Duo, inquam, & diſtincta. Errant enim Scriptores nuperi nouique, cum hæc duo προνόμια confundunt, & poſterius illud, de quo Socrates, idem faciunt cum eo, quod *hac leg.* connectur, cum tamen, vt dixi, diuerſa ſint, & ratione loci, & ratione argumenti. Illud enim *Illyrici* Prouincias proprie ſpectat: Hoc vero vel generalius eſt, vel ad Aſiæ ſpeciatim Prouincias pertinet. Item illud eſt, de obſeruantia vetuſtatis & *canonum* priſtinorum Eccleſiaſticorum, & circa id dubitatione ſi quando exorta, decidenda: Hoc vero de Epiſcoporum χειροτονίᾳ, ſeu ordinatione: quod etiam Blondellus recte notauit *de Primatu 636.* Quanquam in hoc vim non pono: nam & huc quoqua referri poſſe iam ſupra indicaui. Nunc ad rem.

Theodoſius Iun. igitur *h. l.* etſi Epiſcopo Conſtantinopolitano *contentioſam iuriſdictionem* in Illyrici Prouincias non tribuerit (falſi enim ſunt ii, qui cenſent, *hac leg.* Epiſcopi Conſtantinopolitani poteſtati & iuriſdictioni Illyrici Prouincias ſubiici) conſilium tamen eius exquiri iam voluerit, & ad eum Relationem & Conſultationem inſtitui. Quod vtique magnum auctoritatis incrementum obſeruandum eſt; ſicut Conſtantinopolitanum Epiſcopum iam ante in Aſianam & Ponticam diœceſes curæ & ſollicitudinis ſuæ enixioris partem deriuaſſe, & Chryſoſtomum nominatim regimen ſibi vindicaſſe in diœceſibus Ponticæ, Aſiæ & Thraciæ, fidem facit Theodoretus *lib. 5. cap. 28.* & locus *Act. 9. Concil. Chalced. pag. 505. 506. Tom. II. Concil. Harduin.* vide & accuratiſſimum Blondellum *de Primatu p. 394.* & primatum ibi ius eligendorum et Concilium Chalcedonenſe tandem *can. vltim. p. 614. T. II. Concil.* tribuit.

Nempe hoc Attici Epiſcopi Conſtantinopolitani tempore, (qui ab Anno 406. ad Annum 425. Epiſcopatum eum tenuit,) Epiſcopatus ipſius dignitatem multum proceſſiſſe comperio, vt modo oſtendi ex *hac leg.* & ex Socrate. Poſt Atticum etiam, quod tertium πρoνόμιον eſt, Synodo Chalcedonenſi *can. 9. & 17. pag. 605. & 607. Tom. cit. Concil.* Epiſcopo & Clerico tribuitur aduerſus Metropolitanum agenti, vel Exarchum diœceſeos adire, vel Epiſcopum Conſtantinopolitanum. Nempe, is tum ſpiritus Conſtantinopolitanum Epiſcopum in oriente occupauit; aliam poſt aliam (vt non nemo recte obſeruat) diœceſin ſplendore ſuo perſtringentis: qui pari hac in re paſſu cum Romano ambulare volebat: quandoquidem Conſtantinopolis Noua Roma veteris prærogatiua lætaretur. Haud aliter atque Socrates obſeruat, hoc ipſo tempore ſub Theodoſio Iun. vt Epiſcopatum Romanum, ita & Alexandrinum extra Sacerdotii fines egreſſos, ad ſecularem Principatum iam olim proceſſiſſe, *lib. 7. cap. 7. & 11.*

Ex hac interim conſtitutione liquet ἀναντιῤῥήτως, Epiſcopi Romani poteſtatem Illyrici prouincias hac tempeſtate nondum peruaſiſſe: Illyrici inquam, Orientalis: nam de eo eſt hæc conſtitutio. Vt proinde errent nuperi Scriptores, qui haſce Illyrici Prouincias ab Imperatoribus Iconomachis primum, longo demum poſt tempore a Patriarchatu Romano auulſas ſcribunt: & hanc ſanctionem nunquam in vſu & praxi fuiſſe tradunt. Quomodo & fœdo anachroniſmo grauique errore alius *huius leg.* rationem adſignabat nuper, quia Chalcedonenſis Synodi tempore Illyricum Patriarchalem Romani Epiſcopi curam agnoſcebat.

In hac tandem conſtitutione egregium exemplum habemus, Principalis auctoritatis & Poteſtatis, *in canonica diſciplina* tuenda, ſanciendaque. Item habemus rationem, qua paci Eccleſiarum conſulatur: pariter vt altera eiuſdem Theodoſii Iun. ad eundem Philippum PP. Illyrici eodem pertinet, puta *l. 221. infr. de Iudæis.*

De aliis, quæ inter Em. Perronium & Blondellum *huius leg.* occaſione agitantur, a *p. 940.* lectorem remitto.

De Privilegiis *Eccleſiæ & Clericorum.*

XLVI. (a) Impp. Theod. A. & Valentinianus Cæſ. Georgio (b) Proc. Afric. Poſt alia.

Privilegia præteritarum legum, † Eccleſiæ ſiue Clericis delata, ſeruentur: *&c.* Dat. Prid. Non. Iul. Aquil. DN. Theod. XI. & Valentiniano Cæſ. coss. [425.]

NOTÆ.

(a) Extat apud Baronium *Anno 425. num. 7.* Iungendaque huic *lex 63. infr. de hæreticis.* GOTHOF.

(b) *Georgius* PC. Africæ ſub Valentiniano III. *ID.*

† Leges de priuilegiis Eccleſiæ & Clericorum anteriores. *ID.*

COMMENTARIVS.

Privilegia Eccleſiæ & Clericis anterioribus legibus delata hac Valentiniani Cæſaris ſeu Tertii Placidiæ Filii, conſtitutione per Africam Proconſularem confirmantur. Odio inſuper ſuo in hæreticos, aliosque Catholicæ religioni aduerſis teſtato; *l. 63. infr. de hæret.* quæ huic proculdubio iungenda eſt. Sane eiuſdem operæ ſæpe fuiſſe, ſeu eadem opera ſolitos Principes & Priuilegia Eccleſiæ confirmare, & odium in hæreticos ſuum ſancira, oſtendit, præterea *lex 38. ſupr. hoc tit.* iuncta cum *l. 41. infr. de hæret.* & *l. vltim. prox. hoc tit.* coniuncta cum *l. 64. infr. de hæret.* p. 94.

Porro

Porro Baronio aſſentiri non poſſum, qui hanc legem latam exiſtimat, vt priuilegia tedderentur Eccleſiis, quæ Ioannes Tyraonus abſtulerat. Ioaonis enim tyrannis Africam Proconſularem, quo lex hæc pertinet, non peruaſit, vt oſtendit Proſper: *Superioribus COSS. Ioannes*, inquit, *dum Africam, quam Bonifacius obtinebat, bello repoſcit, ad defenſionem ſui infirmior factus eſt:* Idque etiam ex Olympiodoro colligere eſt. Id equidem verum eſt de *lege proxima*.

Porro, & illud videri poſſit, *hanc legem* nomĩnatim intelligendam de priuilegiis Eccleſiæ, & Clericis Vrbis Cathaginenſis: tum argumento inſcriptionis, tum eo, quod de vna tantum Eccleſia in ſingulari agitur.

XLVII. (a) Idem A. & Cæſ. (b) Baſſo Com. P. R. (c)

PRIVILEGIA Eccleſiarum (d) omnium, (e) quæ ſæculo noſtro *Tyrannus* (f) inuiderat, prona deuotione (g) reuocamus; Scilicet, vt quidquid *a Diuis Principibus* † conſtitutum eſt, vel quæ ſinguli quique Antiſtites, pro (h) cauſis Eccleſiaſticis, impetrarant, (i) ſub (k) pœna ſacrilegii, iugi ſolidata æternitate, ſeruentur. (l) Clericos etiam, quos *indiſcretim* (m) *ad ſæculares Iudices debere deduci* infauſtus Præſumtor (n) edixerat, Epiſcopali audientiæ reſeruamus: (o) *Fas* enim *non eſt, vt diuini muneris Miniſtri temporalium poteſtatum ſubdantur arbitrio*, &c. Dat. VIII. Id. Octobr. (p) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæſ. COSS. [425.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc Lex* a *Cod. Iuſt.* Extat ea apud Baronium *Ann.* 425. *num.* 27. Iungendaque huic eſt *lex* 64. *infr. de heretic.* Relata etiam in Capitularia *lib.* 6. *c.* 109. Sed & edita nuper ex Cod. Lugd. & Anicienſi conſtitutio, ſub Valentiniani Cæſaris nomine, ad Amatium v. inluſtrem Præfectum Prætorio Galliarum a Sirmondo *in Append. Theodoſ. num.* 6. vbi hæc lex inſerta, interpoſitis aliis & reſectis nonnullis. Quæ ſane farrago poſtius eſt, vel hoc etiam argumento, quod lex illa inſcribatur *Præfecto Prætorio Galliarum*, vbi tamen Ioannes nihil iuris vnquam habuit. GOTHOF.

(b) Valentinianus Tertius Placidiæ Filius, vt *l. prox. ſupr. ID.*

(c) Cur *Comiti Rerum Priuatarum* hæc lex inſcripta? pariter vt *d. l.* 64. & *l.* 50. *infr. de heretic.* nil mirum, eam Comiti Rerum Priuatarum inſcribi; Agitur enim in ea de officio rerum priuatarum, & de bonorum confiſcatione: Atenim mihi mens ea, reponendum hic, vt *d. l.* 64. *de hereticis*, *Baſſo Præfecto Prætorio*, pariter vt quatuor aliæ leges præferunt anni ſequentis: vel ſane *Comiti Patrim.* ID.

(d) *Vel Clericorum*, add. in Conſtitut. Cod. Anic. *ID.*

(e) In commune, vel ſpeciatim. *ID.*

(f) IOANNES Tyrannus *ID.*

(g) Sic. *l.* 2. *C. Iuſt. de his qui ad Eccl. fideli deuotaque præceptione ſancimus. ID.*

† Leges anteriores de Priuilegiis Eccleſiarum, obſerua. *ID.*

(h) Hæc omiſſa in conſtit. Cod. Anic. *ID.*

(i) In commune. *ID.*

(k) Omiſſa hæc in conſtitutione Cod. Anic. *ID.*

(l) *Nec cuiusquam audeat titillare præſumtio, in quo nos nobis magis præſtitum confitemur.* In Cod. Anic. hæc addita, & *in Append. Cod. Theod. ID.*

(m) Ἀδιαφόρως. *ID.*

(n) Tyrannus Ioannes, qui Imperium inuaſerat, præſumpſerat. *ID.*

(o) *His manentibus, quæ circa eos ſanxit antiquitas:* hæc addita Cod. Anic. vnde Append. Cod. Theod. edita. *ID.*

(p) *Aug.* d. l. 64. *VII. Idus Iul.* habetur in Cod. Anic. *ID.*

COMMENTARIVS.

DVO huius conſtitutionis ſunt capita. Priora PRIVILEGIA Eccleſiarum, quæ vel in commune a retro Principibus conſtituta, vel a ſingulis Epiſcopis (veluti ab Epiſcopo Romano, vide *l.* 21. *ſupr. de extraordinariis*: & *l.* 13. 14. *ſupr. hoc tit.*) pro cauſis Eccleſiaſticis impetrata fuerant, hac Valentiniani Tertii, Placidiæ filii, conſtitutione confirmantur. Poſteriore FORVM Eccleſiaſticum pariter ſtabilitur. Nempe quod Ioannes Tyrannus priuilegia illa Eccleſiis inuidiſſet & Clericos indiſcretim ad ſæculares iudices deduci debere edixerat, De Priuilegiis Eccleſiaſticis iam ſuperius & ſæpius actum eſt. Supereſt de duobus hic videamus.

Ac primum quidem de *Tyranno*: de quo hic agitur, qui vtique Ioannes eſt: Ioannes ſcilicet quidam (ad quem hæc reſpicit, non ad Iulianum Imp. quod nonnulli cenſent: quomodo ad eundem reſpiciunt quoque *lex* 33. *ſupr. de petitionib. lex* 14. *ſupr. de Senatorib.*) Honorio Imp. menſe Auguſto Anno D. 423 mortuo apud Vrbem Romam, in Imperium ſurrexerat: Caſtino Comite domeſticorum fauente, conniuente Magiſtro militum & Conſiel

ſule: atque inde Italiam ad ſe pertraxerat: at non & Illyricum aut Africam, quam Bonifacius tuebabatur, Placidiæ eiusque liberis Valentiniano (*huius leg.* auctori) fidem ſeruans: quique etiam, vt Imperium Valentiniano reſtitueretur, omnem mouit lapidem. Inde anno ſequente 424. ab Vrbe Conſtantinopoli a Theodoſio Iun. Imp. Placidia (Auguſtæ nomine) & Valentinianus (Nobiliſſimi titulo) aduerſus Ioannem cum exercitu, cui præerant Ardaburius, Aſper & Candidianus, miſſi: Theſſalonicam vbi ventum, Valentinianus nonniſi quinque annos natus, Cæſar creatus a Theodoſio per Helionem Magiſtrum officiorum: Italiam mox ac nominatim Aquileiam (vnde hæc lex & ſuperior data eſt) peruentum: vbi Ardaburio a Tyranni militibus capto, Aſpareque filio eius cum Placidia in magna rerum deſperatione luctuque verſantibus, Candidianus multis vrbibus occupatis, partaque rebus bene geſtis nominis claritate, luctum diſſipauit animosque reddidit: Cæſus deinde Ioannes Tyrannus. Inde Placidia vna cum Valentiniano Cæſare F. Aquileia Vrbe digreſſa Rauennam iniit.
P. 95. Tandem Helion Romam ingreſſus, omnibusque eo confluentibus, Valentinianum iam ſeptennem Imperatoria veſte induit, & Auguſtum creauit menſe Octobri. De quibus omnibus vide Olympiodorum Thebæum *apud Photium Cod. LXXX.* Renatum Profuturum Frigeridum, apud Gregorium Turonenſem *lib. 2. cap. 8.* Philoſtorgium *lib. 12. c. 11.* Socratem *lib. 7. cap. 23. 24.* Proſperum, Idacium, Marcellinum *Chronicis.* Verum tria poſtrema (nempe Rauennæ Romæque ingreſſus, & Valentiniani Auguſti renunciatio) *hac lege* poſteriora ſunt. Hoc enim tempore Valentinianus adhuc *Cæſar* erat, & Aquileiæ adhuc verſabatur, neque vlterius ipſe in Italiam penetrauerat. Quicquid ſit, huius legis tempore & Roma iam in Valentiniani Cæſaris fide erat (vt docet *l. 62. de hæret.*) & Ioannes Tyrannus cæſus iam fuerat. Nec enim hæc lex niſi proſtrato Ioanne ferri potuit.

Ex hac ſingulari lege liquet Ioannem Tyrannum priuilegia Eccleſiaſtica publicis etiam Edictis imminutum iuiſſe. Et ſane, quantum ex *l. 62. infr. de hæreticis*, & ex Auguſtini *epiſtola* 4. in appendice, ſiu. 185. & Bonifacii *Epiſtola* 5. in appendice ſiu. 186. colligo, videtur hic Ioannes Catholicus non fuiſſe, verum hæreticus Arianus. Nempe hoc illud eſt, quod ex huius tituli legibus quamplurimis *l. 1. 2. 7.* colligitur, hæreticos, cum viderent ſibi non eadem priuilegia tributa, quæ Catholicis, inuidia & ſacrilego furore (vt loquitur *l. 2. ſupr.*) id ſubinde egiſſe, vt & ipſis Catholicis ſua priuilegia præriperentur. Idque exemplum ſecutus Ioannes, quem ideo hæc lex ait IMMINUISSE eccleſiis ſua priuilegia. Et hæc de Ioanne Tyranno, deque Priuilegiis Eccleſiarum, quanquam inſigne præterea eius elogium extet apud Suidam.

Alterum caput eſt, de FORO Clericorum. Nempe idem Ioannes Tyrannus Clericos indiſcretim ad Iudices ſeculares debere deduci edixerat. Atenim Valentinianus *hac leg.* iubet Clericos Epiſcopali audientiæ reſeruari: ſubiecta ratione, *Fas non eſſe, vt diuini muneris miniſtri temporalium poteſtatum ſubdantur arbitrio.* Quid audio? Et quid fiet iam Paulino illi *cap. 13. v. 1. ad Romanas ipſos*: πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, *omnis anima ſubdita ſit poteſtatibus ſublimioribus*, ad quem locum Chryſoſtomus *Homil. 23. pag. 685. 686. Tom. IX. Oper. Edit. Benedictin.* poſteaquam dixit, ὡς οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσήγαγεν, *quod Chriſtus non ad euerſionem communis politiæ leges ſuas induxerit*, ſubiicit, καὶ δεικνὺς ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι, καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἐκ προοιμίων αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν, οὕτω λέγων, πᾶσα ψυχὴ, &c. κἂν ἀπόστολος ἦς, κἂν εὐαγγελιστής, κἂν προφήτης, κἂν ὁστισοῦν, οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὕτη ἡ ὑποταγή, *& oſtendens hoc omnibus imperari, ſacerdotibus etiam & monachis, nec ſæcularibus tantum, hoc ab exordio declarat, dicens, omnis anima &c. etſi Apoſtolus eſſes, etſi Euangeliſta & Propheta, etſi quiuis alius. Neque enim hæc ſubiectio pietatem euertit.* Similia habet Theodoretus ad *d. cap. 13.* & D. Bernhardus *in epiſt. ad Archiep. Senon. quæ eſt 42.* Niſi igitur in Valentiniani puerilem animum, in ſequiorem Placidiæ, cui rerum ſumma commiſſa hoc tempore erat, ſexum, & in Clericorum ambitum, qui tenelli nouique Principis & Auguſtæ animos obſederant, inuehi libeat, cum tam aperte diuino Canoni contradicatur, vtique iuſta interpretatione hæc lex emollienda fuerit, neque tam crude accipienda, vt faciunt iamdudum οἱ ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν ἐλευθερίαν. Et ſane cum anteriores Principum leges intueor: Conſtantii *l. 12. ſupr.* (quæ eſt de Epiſcopis nominatim reis, non de aliis Clericis) Gratiani, *l. 23. ſupr. hoc tit.* Honorii, *l. 41. ſupr. hoc tit.* & *l. 1. infr. de Relig.* oportet, vel Valentinianum a tot Principum inſtitutis diuerſum hac parte fuiſſe, qui nonniſi Eccleſiaſticas ferme, & de religione cauſas, Epiſcopali audientiæ reſeruarunt, cæteras iudicibus ſecularibus commiſerunt, neque huius vnicæ & poſthumæ ſtandum præ aliis, vt prioribus, ita hac ſane parte potioribus: vel ſane dicendum Valentinianum his concordare. Quod alicui vero propius videtur duobus his argumentis. Primum Valentinianum hunc ipſum alibi videmus *Nouella 12. de Epiſcopali Iudicio*, contra mentem apertiſſime, & publica delicta & atrocia Eccleſiaſticorum crimina iudicibus ſecularibus reſeruantem, his inter alia additis. *Quoniam conſtat Epiſcopos & Presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis cauſis, ſecundum Arcadii & Honorii diualia conſtituta, quæ Theodoſianum corpus oſtendit, præter religionem poſſe cognoſcere*, &c. Secundo, & ipſa huius legis verba hanc ad rem ponderanda, ibi, INDISCRETIM. Nempe Ioannes Tyrannus indifferenter, nullo cauſarum ſatis diſcrimine habito, Clericos ad Iudices ſeculares deduci debere edixerat. Hoc malum erat, cui contrarium proinde remedium *hac lege* inducitur ſeu ſtabilitur, ne ſcilicet *indiſcretim* id fieret, verum Epiſcopali audientiæ Clerici ſeu diuini muneris miniſtri, reſeruarentur, neque temporalium poteſtatum ſubderentur arbitrio ſeu iudicio: qua Clerici ſcilicet, ſunt & diuini muneris miniſtri, & ſic in cauſis, negotiis, delictis Eccleſiaſticis: at non qua *ciues*, & in actionibus vel ciuilibus vel criminalibus. Hoc proinde diſcrimen, *indiſcreto* Tyranni Edicto oppoſitum voluit Valentinianus. *Indiſcretim*, ait ἀδιαφόρως, nullo diſcrimine facto, noncanonice, ἀκανονίστως. κατὰ τὴν ἀδιαφορίαν. Paulatim certe poſtea, ad laicorum audientiam, ſeu ſecularium notitiam ex omnibus, Clericorum cauſas ciuiles trahi, Clericorum libertatem prodere res hæc viſa: teſtis Auitus *epiſtola* 61, cum qua epiſtola Sirmondus *hanc legem* minus recte componit. Sed tamen cum generalem *huic legi* additam rationem intueor, quæ hic ſubiicitur, tum eo potius inclino, generalem quoque Valentiniani nunc mentem fuiſſe: & Epiſcopali audientiæ omnes Clericorum cauſas attribuiſſe voluiſſe: Quomodo & eundem Principem in aliis nonnullis, nouellis opinionibus abreptum deprehendere licet.

DE MONACHIS.

p. 96

TITVLVS III.

De his non eſt ſeparatus & diſtinctus in Cod. Iuſt. titulus: verum de his agitur iunctim, *tit. de Epiſcop. Cleric.* &c. *& Aſcetriis & Monachis.* Vide & ſup. *lib. 5. titulum, de bonis Clericorum & Monachorum.*

PARATITLON.

Monachi: *Rubrica*, & *l. 1. 2. hoc tit. l. 32. ſupr. de Epiſcop. l. 16. ſupr. de pœnis: l. 57. ſupr. de appellat. l. vnic. ſupr. de bonis Cleric. & Monach.* Vocantur & Monazontes *l. 63. ſupr. de Decurion.* continentes, vt quidam cenſent *l. 20. ſupr. de Epiſcop.* quos ſanctior vita a publici laboris actu defendit *l. 36. ſupr. de Epiſcop.*

Inter hos erant nonnulli, & præcipui quos *Cœnobitas* vocabant, *d. l. 16. ſupr. de pœnis*, ſeu Synoditas *d. l. 57. ſupr. de appellat.*

Fuere ſparſi per totum orbem Romanum: per Orientem & Orientis diœceſin, cuius caput Antiochia, *l. 1. 2. hoc tit. l. 32. ſupr. de Epiſcopis, d. l. 16. ſupr. de pœnis, l. 57. ſupr. de appellat.* per Ægyptum, *d. l. 61. ſupr. de Decurion.* intra Epiſcopatum Romanum *l. 20. ſupr. de Epiſcop.* intra Africam *d. l. 36. ſupr. de Epiſcopis.*

A Clericis diſerte ſeparantur *d. l. vnic. ſupr. de bonis Cleric. & Monach. l. 32. ſupr. de Epiſcop.* &c. vbi dixi.

Numerus eorum hac tempeſtate, & quidem per Orientem, magnus fuit: quare ex his Clerici ab Epiſcopis allegi iuſſi *d. l. 32. ſupr. de Epiſcop.* & *l. 16. ſupr. de pœnis*: Quin & multi Curiales ignauiæ ſectatores deſertis Ciuitatum muneribus ſolitudines captabant & ſecreta, ſpecieque religionis cum Monazonton cœtibus congregabantur, quos ideo e latebris erui atque ad munia ciuitatum reuocari Valens Imp. iuſſit *d. l. 63. ſupr. de Decurionibus.*

Ad vitam & honeſtatem Monachorum ſequentia conſtituta I. *Viduarum* & pupillarum domos adire, & ex earum bonis quicquam conſequi prohibiti *l. 20. ſupr. de Epiſcop. II. Deſerta* loca & vaſtas ſolitudines ſequi atque habitare iuſſi, interdictæque his Ciuitates aliquando a Theodoſio Magno *l. 1. hoc tit.* Anno Domini 390. verum liberi in oppida ingreſſus eis reſtituti ab eodem Theodoſio Magno biennio ferme poſt *l. 2. hoc tit. III. Reos addictos* ſupplicio vindicare, quod aliquando fecere, prohibiti, *dict. l. 16 ſupr. de pœnis*: & *dict. l. 57. ſupr. de appellat.* idque illis tantum conceſſum, vt pro reis intercedere & appellare humanitatis intuitu poſſent *d. l. 16.* & 37. His adde, quod Monachiſmus Curia non liberabat, niſi facultatibus alii, qui vice eius patriæ functiones ſubiret, ceſſis, *l. 63. de Decurion.*

De bonis eorum ita ius fuit, vt ſuos ex teſtamento & ab inteſtato hæredes haberent: his demum deficientibus Monaſterio bona eorum cedebant *d. l. vnic. ſupr. de bonis Clericorum & Monachorum.*

Theodosii Magni *lex de Monachis* Civitatvm *ingreſſu arcendis.*

I. (a) Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Tatiano (b) PF. P. (c)

Qvicvmqve ſub profeſſione Monachi repperiuntur, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequi, adque habitare iubeantur. Dat. III. Non. Sept. Veronæ (d) Valentiniano A. IV. & Neotherio coss. [390.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc Lex a Cod. Iuſt.* Eam renocat *Lex* 2. *prox.* Memorat eam recte Baronius *Ann.* 350. *n.* 47. 48. & *Anno* 391. *n.* 28. Iungenda huic videtur. *l.* 112. *ſupr. de Decurionib.*

(b) Male alii, *Datiano. ID.*

p. 97. (c) *Tatianus*, ſub Theodoſio M. PP. Orientis ſcilicet, vt teſtatur etiam anno ſequente 391. *l.* 19. *ſupr. de extra. ord. vel ſordid. munerib.* v. *Proſopogr.* Eidem inſcribitur *lex prox. ID.*

(d) Ibidem ad eundem Tatianum Præfectum Prætorio datæ hoc ipſo anno intra menſem, *lex* 28. *ſupr. de Epiſcopis* & *lex* 19. *ſupr. de nauiculariis. ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Magni duæ conſtitutiones *de Monachis* hoc titulo proponuntur, inter ſe contrariæ: Nempe *hac leg.* 1. Monachi quicunque Civitatum ſeu Vrbium & oppidorum ingreſſu ab eo arcentur, contra deſerta loca vaſtasque ſolitudines, quas ſcilicet delegerunt, ſequi atque habitare iubentur. Idem vero pene ſenſus olim Hieronymo *ad Paulinum de Inſtitutione Monachi epiſt.* 13. *pag.* 67. *Tom. I. Oper. Edit. Francſ. apud Chriſt. Genſch.* (qui locus relatus eſt *can.* 5. *Cauſ.* 16. *Qu.* 1.) *Si cupis eſſe quod diceris Monachus, id eſt, ſolus, quid facis in vrbibus, quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum?* Et *Epiſt.* 4. ad Ruſticum Monachum *pag.* 29. *Tom. I. Oper Edit. cit. Quid deſideramus vrbium frequentiam, qui de ſingularitate cenſemur?* Nempe & nomen & votum id depoſcit; qua cauſa & Monachi *ſingulares* dicti, *Cauſ.* 16. *Quæſt.* 1. *c.* 1. *Monachus Græce, Latine ſingularis dicitur: vnde Monachum per omnia ſingulariter agere oportet.* Eodem pertinent apud Sulpitium Seuerum *dialog.* 1. *cap.* 10. *acturi ſolitariam vitam.* Alio ſenſu Sozomenus fine *lib.* 3. *cap.* 16. *in fin.* reprehendit Monachos, ἐν ὁμίλῳ πόλεων διατρίβοντας, *in media ciuitatum turba viventes.* Eadem interdictio continetur & Leonis *l.* 29. *Cod. Iuſt. de Epiſcopis.*

Cæterum probanda non eſt Baronii ſententia, exiſtimantis, hanc legem *Iouinianiſtarum* occaſione latam fuiſſe, qui e Monaſteriis abiecti, habitu tamen Monaſtico in vrbibus vagabantur. Nam præterquam quod hæc lex ad Orientem pertinet, cuius Tatianus cui hæc lex inſcribitur, Præfectus Prætorio erat (vt oſtendit inter alias exerte *l.* 19. *ſupr. de extraordin.*) Sane non agitur hac lege de Monaſterio eiectis, verum de quibuscunque, *qui ſub Profeſſione Monachi reperiebantur*, id eſt, de omnibus, qui Monaſticam vitam profitebantur, interim tamen ciuitates frequentabant, (vt oſtendit *lex prox.*) Quare *hac leg.* Monachi quicunque, non pœnæ loco ad deſerta loca & ſolitudines conferre ſeſe (quod Baronius credidit) iubentur, verum pro vitæ ſuæ inſtituto, eo redire vel conferre ſeſe. Denique pertinet hæc lex ad Monachos, ſiue cœnobitas μεγάδας, ſiue Eremitas, cuiusmodi in Ægypti potiſſimum Syriæque ſolitudinibus aliiſue agebant, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequentes, (ſolitudines & deſerta *l.* 63. *ſupr. de Decurion.*) de quibus vide Chryſoſtomum paſſim, ac nominatim frequenter, *Homiliis in Matth.* vbi inſtitutum eorum mirifice deſcribit & commendat & inter alia *homil.* 8. *p.* 126. *T. VII. Oper. Ed. Benedictin.* eorum, qui in Ægypto erant. Sed & Hieronymum *epiſt.* 1. *ad Heliodorum de vita eremitica.*

Occaſionem porro huic legi dediſſe videtur Monachorum *audacia* hac tempeſtate ſub Theodoſio Magno per Syriam nominatim, & quidem, qui prope Antiochiam in montibus erant (de quibus ipſis paſſim Chryſoſtomus, ſed & Libanius *orat. pro templis*) qui maximi momenti negotiis cateruatim per drungos ſeſe miſcebant, atque humanitatis vel pietatis obtentu Iudiciario ordini ſæpe intercedebant, pacemque adeo publicam ea re turbare videbantur, vnde tyrannicam auctoritatem his exprobrabat Eunapius *Ædeſio p.* 78. *Edit. Commelin.* Sic triennio ferme ante *hanc l.* Anno Domini 387. in negotio ſeditionis læſæque maieſtatis Antiochiæ ob ſtatuas Imperatoris & Auguſtæ deiectas, Monachorum cateruæ ſeu drungi ſupplicio reorum interceſſere, de quo dixi plene ad *l.* 16. *ſupr. de pœnis:* vide interim Chryſoſtomum, *orat.* 17. *ad populum pag.* 172. 173. *Tom. II. Oper. Ed. Benedictin.* Theodoretum, *lib.* 5. *cap.* 19. Exemplum & in tumultu, qui Ioannis Chryſoſtomi occaſione enatus, de quo vide vel Zoſimum, *lib.* 5. *c.* 23. Sic & templa Paganorum paſſim a Monachis belli cuiusdam ſpecie deſtructa, de quo expreſſa exſtat Libanii oratio, quam nos edidimus ad Theodoſium hunc ipſum, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: vt & hæreticorum, veluti Valentinianorum, Ambroſius *Epiſt.* 29. ſiu. 17. *Edit. Pariſ.* Sic & ſub Arcadio mox poſtea, Monachi reos per vim vindicare ſoliti, quod Arcadius *d. l.* 16. vetuit. Igitur Monachorum oberratio, vrbiumque ingreſſus, ideo vetita, quod multi μοναχικῷ κεχρημένοι σχήματι, vel προσχήματι, *vtentes habitu monachali*, eccleſiaſtica & ciuilia turbarent: τάς τε Ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράσσουσι πράγματα, περιϊόντες ἀδιαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, *& eccleſias & communes perturbant cauſas, vrbes promiſcue ineuntes*, vt habetur in Concilii Chalcedonenſis decreto, ad propoſitionem Marciani Imperatoris, quod huic legi ſimile eſt: vid. *action.* 6. *pag.* 490. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* & *can.* 4. *Concil. Chalcedon. pag.* 603. *Concil. Ed. cit.* & *pag.* 116. *Tom. I. Pandect. Can. Guil. Beuereg.* ἔδοξε τοὺς μονάζοντας τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο, προσκαρτεροῦντας· μήτε δὲ Ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν, ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια Μοναστήρια, *placuit monachos quietem diligere, & intentos eſſe tantummodo ieiunio & orationi, in locis in quibus renunciarunt ſeculo, permanentes: nec eccleſiaſticis vero, nec ſecularibus negotiis communicent, vel in aliquo ſint moleſti, propria monaſteria deſerentes.* Legatur & S. Baſilius *epiſt.* 1. *ad Chilonem* ſiu. *Epiſt.* 42. *Edit. Benedictin.* & *in Aſceticis.* Exagitat hos circumforaneos & λιποτακτοῦντας, & πλανήτας Monachos ſæpe Hieronymus his infenſiſſimus: vide & Iſidorum Peluſ. *l.* 1. *epiſt.* 14. *ad Philippum Monachum.* Quin & Monachi, huiusmodi in publicum proceſſibus, & fidem & pacem quandoque publicam turbauere, diſputationibus de fide habitis & turbis in id coadunatis, idque in eadem Vrbe Antiochena, vt colligitur ex Leonis *l.* 29. *Cod. Iuſt. de Epiſcop.* Igitur, Iudices id nunc apud Imperatorem egere, vti Monachos Vrbium ingreſſu arceret, quod diſerte teſtatur *lex* 2 *prox.*

qui ſibi a Monachis obſtrepi, iudiciorumque ordinem turbari queſti fuerant: & forte etiam Iudices Gentiles ferme, de quo plenius ad *d. l. prox.* Neque a veroſimili abeſt, *hanc legem* latam ad Orationem Libanii *pro templis:* vbi de Monachis queritur prolixe *a p. 12. in fin.* & *p. 478. 479. Operum minor. Gothofred. Edit. Trotz.* qui in *Vrbibus* & in agris, in Templa paſſim irruebant, turbaſque ciebant: de quo adhuc ad *l. prox.*

Notandum vero hanc legem eſſe de Monachis, eremitis, nam alii cœnobitæ erant, de quibus *dict. l. 16.* Sane Gregorio Nazianzeno Monaſticam vitam profeſſo, illud quoque ab aliis Orientis Monachis vitio datum, quod ſcilicet, ruri ageret non in ſyluis: vide cætera eius in Monachos hypocritas. Denique monticulæ & ſyluicolæ Monachi Orientis erant.

Verum 20. ferme poſt menſibus idem Theodoſius *hanc legem* recantauit *lege prox. ſequ. Anno 392.* quæ ad eundem Tatianum PP. data eſt. Vnde apparet, quam temporariæ huiusmodi leges fuerint, pro rerum videlicet neceſſitate, & quidam ex Principum arbitrio, latæ.

---

p. 91. Theodosii M. *lex, qua antiquata ſuperiore lege, Monachis* Civitatum *ingreſſus redditur.*

II. (a) Idem AAA. Tatiano pf. p. (b)

Monachos, quibus interdictæ fuerant (c) ciuitates, dum Iudiciariis aguntur (d) iniuriis, in priſtinum ſtatum, ſubmota hac (e) Lege, eſſe, (f) præcipimus. Antiquata ſiquidem Noſtræ Clementiæ iuſſione, liberos in oppidis largimur eis ingreſſus. Dat. xv. Kal. Maii, Conſtantinop. Arcad. A. ii. & Rufino coss. [392.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Eam inſeruit Baronius Annalibus ſuis *Ann.* 392. *num.* 28. Iungendaque ei *l. 8. infr. de Iudæis.* GOTHOF.

(b) *Tatianus* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio M. vid. *Proſopogr.* Eidem inſcribitur *lex* 1. *ſupr.* quam hæc reuocat. *ID.*

(c) Nempe *l. ſuperiore Anno* 390. *ID.*

(d) In Til. edit. *aluntur*, male. *ID.*

(e) *Eo*, *illa*. *ID.*

(f) *Eſſe in priſtinum ſtatum*; pro *reſtitui*, &. *ID.*

COMMENTARIVS.

Recantat *hac leg.* ſuperiorem legem ſuam Theodoſius Magnus, Civitatvm ingreſſu Monachis denuo conceſſo; obſcurum tantum ſenſum habent, illa: *cum iudiciariis aguntur iniuriis.* Quorum triplex ſenſus afferri poſſe videatur, & duo quidem, quaſi his verbis contineatur ratio cur monachis liberi in oppida ingreſſus nunc concedantur. Primus ſcilicet hic ſenſus videatur, ipſa rerum neceſſitate compertum, liberos, Monachis in oppida largiendos ingreſſus eſſe, quandoquidem alias iudicariis aguntur iniuriis: Proinde vt ſe ſuaque tueri poſſint iudicio, & aduerſus Iudicum quoque ipſorum iniuriam, vrbium eis ingreſſum patere oportere. Secundus ſenſus: Monachis liberos ciuitatum ingreſſus dari oportere, ad arcendas ab aliis Iudicum iniurias; ſeu, vt intercedere poſſint Iudicibus, alios iniuria afficiantibus: ita vt vox *aguntur* accipiatur loco *mouentur:* & vox *dum* pro *cum*, *quando*, *quoniam.* Verum genuinus hic mihi ſenſus videtur, his verbis contineri rationem ſeu occaſionem qua Theodoſius Magnus Monachos ſuperiore lege oppidorum ſeu ciuitatum ingreſſu prohibuerat: nempe prohibitos a ſe inſtantibus Iudicibus, atque adeo Iudicum iniuriis exagitatos. Idque triplici ductus argumento ita cenſeo. Primo quidem ipſo filo orationis: nempe hæc, *dum Iudicariis aguntur iniuriis*, cohærent illis, *quibus interdictæ fuerant ciuitates.* Alterum argumentum deſumo ex *l. 8. infr. de Iudæis*, (quæ huic iungenda eſt.) Nam & ea alteri Iudicum *iniuriæ* vtique præteritæ occurritur, Iudæisque adeo aduerſus eam iniuriam conſulitur; vti Monachis *hac lege* aduerſus Iudiciarias pariter iniurias. Tandem horum temporum hiſtoriæ argumento: Nempe, quia hoc tempore Monachi Iudiciariis actibus ſeſe immiſcebant, aliiſque; vnde Iudicum querelæ exortæ apud Theodoſium, quibus excitus *ſuperiorem leg.* edidit, ad querelas Iudicum & Orationem forte Libanii. De quo iam ſupra, & ad ipſum Libanium; quam nunc reuocat, ab iniuria illa Iudicum, idque conſtitutione ad eundem Tatianum PP. data.

Ex his iam patet, a Baronio, *hanc leg.* minus recte acceptam; quaſi ſcilicet ſuperior ideo hac lege abrogetur, quod vtilis alioquin lex illa, Ioinianiſtarum tantum contemplatu lata, in iniuriam & damnum conuerteretur etiam illorum, qui pii frugique eſſent. Denique voluit his verbis Theodoſius promulgatæ antea legis *ſupr.* inuidiam in Iudices transferre.

Cæterum reuocatæ ita legis ſuæ circa Eccleſiaſticas perſonas aliud exemplum, vide in *l. 28. ſupr. de Epiſcopis*, quæ eodem tempore lata eſt quo *lex* 1. *ſupr.*

DE

DE HIS, QVI SVPER ⁎ RELIGIONE ⁎⁎ CONTENDVNT.

TITVLVS IV.

Lib. I. COD. IVST. Tit. I. De ſumma Trinitate & fide Catholica, *& vt nemo de ea publice contendere audeat;* vbi Marciani *lex* 4. hanc in rem extat, quæ etiam extat in actis Concilii Chalcedon. *p. 659. Tom. II. Concil. Edit. Harduin.*

⁎ Al. *de.* Porro notandum omnes huius tituli leges abeſſe a *C. Iuſt.*

⁎⁎ Id eſt, de religionis controuerſiis, ſeu de fide coram populo.

PARATITLON.

p. 95. CONTENDERE ſuper religione, *Rubr.* ſeu diſceptare de religione, vel tractare vel conſilii aliquid deferre *l. 2. h. t.* in publico, *d. l. 2. h. t.* nulli licet: ne videlicet & fides Catholica turbetur, & populus *l. 3. h. t.* Id quod a Theodoſio Magno per Orientem vniuerſum *d. l. 2. h. t.* mox & per Ægyptum nominatim, ſub deportationis pœna *l. 3. h. t.* prohibitum.

II. SCHISMATICORVM quoque conuenticula (quæ tumultuoſa conuenticula *l. 4. 5. h. t.* conuentus interdicti *d. l. 5 h. t.* conuentus inliciti *d. l. 5.* & *6. h. t.* dicuntur) variis pœnis per Orientem ab Arcadio prohibita *l. 4. 5. 6. h. t.* A quo *Ioannitæ* etiam, ſeu Ioannis Chryſoſtomi ſectatores, pro ſchismaticis, *illis tribus legibus* habiti: de iis enim accipiendæ ſunt tres illæ leges. Pariter vt Valentinianus Iun. Hæreticorum cœtibus aduerſus Catholicos fauet *l. 1. hoc tit.*

VALENTINIANI Iun. *lex pro Arianorum cœtibus aduerſus Catholicos.*

I.⁎ (a) Impp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad.. AAA. Euſignio PF. P. (b)

HIS, (c) qui ſibi tantummodo (d) exiſtimant colligendi (e) copiam contributam, (f) ſi turbulentum quippiam contra Noſtræ Tranquillitatis præceptum (g) faciendum eſſe temptauerint, (h) vt ſeditionis auctoros (i) pacisque turbatæ Eccleſiæ (k) maieſtatis, (l) capite ac ſanguine (m) ſint ſupplicia luituri. Dat. x. Kal. Febr. Conſt. (o) Honor. NB. P. & Euodio coss. [386.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* iure a *Cod. Iuſt.* Deſumta ſeu decerpta eſt hæc lex ex pleniore *l. vlt. ſupr. de fide Catholica,* Nulla conſtructionis ratione habita. Extat ea quoque apud Baronium *Ann.* 386. *n.* 4. GOTHOF.

(b) *Euſignius* ſub Valentiniano Iun. PP. Italiæ: de eo vide & Symmachum *lib.* 4. *epiſt.* 69. 71. 75. & plene in *Proſopogr. ID.*

(c) In hoc fragmento hic collocando conſtructionis ratio habita non fuit. Similis error in *l. 3. ſupr. de Poſtulando.* Quare ſcribendum fuerat: *Nouerint hi*: Ceterum hic Catholicos orthodoxos intelligit. *ID.*

(d) Non etiam Arianis. *ID.*

(e) *Colligendi*, id eſt, conueniendi coeundi, vide & *Gloſſar. ſυνάγω*, Sozomenus dixit: vide & *l.* 36. *infr. de Hæretic. ID.*

(f) *Contributam*; pro ſimplici tributam: cuiusmodi ſimilia compoſita pro ſimplicibus in his legibus, & apud huius æui Scriptores occurrunt. *ID.*

(g) Id eſt, contra *legem vlt. ſupr. de fide Cathol.* (vnde hæc particula huc tranſlata) qua Arianis videlicet quoque conueniendi poteſtas facta eſt. *ID.*

(b) Id eſt, Arianorum cœtus prohibere voluerint. *ID.*

(i) *Auctores* ſeditionis. Sic *tumultus popularis Auctores*, *l. 2. de Epiſcop. iud.* turbarum Auctores, apud Sulpicium Seuerum *lib. 2. hiſt. Eccl. cap.* 49. vid. alia apud Sauar. in Sidon. *lib. 1. epiſt.* 11. *ID.*

(k) *γρ. ac laeſa etiam maieſtatis. ID.*

(l) *Etiam maieſtatis*, *d. l. vlt. ID.*

(m) *ξιφει*, Soſomenus: *gladio*, Ambroſius *ep.* 13. *Edit. Paris.* 1614. *in f.* Vid. *Comment.* ad *d. l. vlt. ID.*

(o) *γρ. Med.* vt *d. l. vlt.* cuius loco hic poſitum *Conſp.* ſummo errore, inſigni hiſtoricæ veritatis detrimento. *ID.*

COMMENTARIVS.

Arianis colligendi, id eſt, in vnum conueniendi, poteſtatem non minus quam Catholicis & Orthodoxis, Valentinianus Iunior (Iuſtinæ matris impulſu, mox vt videbimus) facit *hac leg.* quæ deſumpta eſt ex pleniore *l. vltim. ſupr. de fide Catholica.* Ad quam ideo legem dicta ſufficiunt.

Duo tantum circa *hanc leg.* lapſus notandi veniunt. Primus eſt huius Codicis conditorum, qui & ſemiplenam, nulla conſtructionis habita ratione, & alieno eam loco hunc in titulum coniecere, cumtamen eo proprie non pertineat; neque enim *hac leg.* poteſtas fit contendendi publice ſuper religione, verum *colligendi*, id eſt, coeundi in cœtum ſuum & peculiarem. Ambroſius certe *Epiſt. 13. Ed. Paris.* 1614. quod ad hunc titulum facit, cum Valentinianus Iun. collationem ſuper religione in Conſiſtorio ſuo indixiſſet hoc tempore, ad populum prouocauit, & in Eccleſia coram populo diſputari ſeu tractari voluit, *veniant plane ſi qui ſunt ad Eccleſiam, audiant CVM POPVLO; non vt quiſquam Iudex reſideat, ſed vt vnusquisque de ſuo affectu habeat examen, eligat quem ſequatur. Agitur de iſtius Eccleſia Sacerdote: ſi audierit illum POPVLVS, & putauerit melius DISPVTARE, ſequatur FIDEM eius: non inuidebo. Omitto quia iam ipſe POPVLVS iudicauit. Taceo, quia eum quem habet, de patre tua Clementia poſtulauit; Taceo, quia pater Pietatis tua QVIETEM futuram ſpopondit, ſi electus ſuſceperit Sacerdotium.* Et mox. *Si TRACTANDVM eſt, tractare in Eccleſia didici, quod maiores fecerunt mei: ſi CONFERENDVM DE FIDE, Sacerdotum debet eſſe iſta collatio.* Et ſub finem Epiſtolæ: *Veniſſem, Imperator, ad Conſiſtorium Clementiæ Tuæ, vt hæc coram ſuggererem, ſi me vel Epiſcopi vel Populus permiſiſſent, dicentes de fide in Eccleſia CORAM POPVLO debere TRACTARI.* His ſimilia vide & in oratione aduerſus Auxentium *de Baſilicis non tradend.* vbi inter alia *pag. 99. Tom. V. Oper. Edit. Paris. Cauſam fidei in ECCLESIA agendam quis abnuat?* Item *pag. 102. Hæc ego, fratres coram ipſo APVD VOS plenius DISPVTAREM: ſed certus non ignaros vos eſſe fidei, VESTRVM refugit examen: & Gentiles quoſdam quatuor aut quinque ferme ho-* p. 100. *mines elegit cognitores ſibi.* Et *pag. 103. Quis igitur vobis iniuriam facit, qui recuſat VESTRAM, an qui eligit, audientiam?* Hæc inquam ita Ambroſius, qui Auxentium ad diſputationem coram populo prouocabat: verum eo hæc lex non pertinet. Verum ad id, quod populus Eccleſiam Arianis tradi nolebat, eamque ideo cuſtodiebat, tumultuabaturque: armato contra milite Baſilicam ſepiente. Quo pertinent illa Ambroſii *pag. 101. Et nunc tum laudatur Chriſtus, dicunt hæretici, quia* Sentio *commouetur: dicunt hæretici, quia his mors paratur.* Denique ſpectat hæc lex eo, ſeu ei occaſionem dedit, quod populus, profecto ad Palatium Ambroſio, eo veniſſet & irruiſſet, *orat. de baſil. non tradend. pag. 103. Edit. cit.* omnino ad eum tumultum omnem, de quo *Epiſt. 33. ſiu. 14. Edit. cit.* Alter lapſus circa *hanc leg.* eſt Baronii, qui cum *legem vltimam ſupr. de fide Catholica*, vnde hæc decerpta eſt, recte Valentiniano Iun. tribuat, hanc, Theodoſio, tribuat; quin &, qui alter eiuſdem error eſt, hæreticos *hac leg.* coercitos ſcribit, cum contra in Arianorum gratiam ſcripta fuerit aduerſus Catholicos Orthodoxos. Abrogatur tandem hæc lex biennio poſt A. D. 388. ex conſilio Theodoſii M. *l. 15. infr. de hæretic.* vbi vide quæ dicam.

II. (a) Idem AAA. (b) Tatiano (c) PF. P.

Nulli egreſſo ad (d) publicum, vel diſceptandi de religione, vel tractandi, (e) vel conſilii aliquid deferendi, pateſcat occaſio. Et ſi quid poſthac auſu graui adque damnabili contra huiusmodi legem veniendum eſſe crediderit, vel inſiſtere motu peſtiferæ perſeuerationis, audebit, competenti (f) pœna & digno ſupplicio coherceatur. Dat. XVI. Kalend. Iul. Stobis, (g) Theod. A. II. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius *Ann.* 388. *num.* 58. Inſerta eadem Capitularium *lib. 7. cap.* 139. & *Additioni* 4. Ludouici Imperat. *cap.* 18. GOTHOF.

(b) *Theodoſii* hæc lex eſt. *ID.*

(c) Perperam in Addit. Capitular. *Thraciano. Tatianus* ſub Theodoſio M. PP. Orientis ſcilicet, vid. Zoſimum *lib.* 4. *cap.* 45. & *Proſopogr. ID.*

(d) In publicum. *ID.*

(e) *Tractandi* vox propria: vid. *Gloſſar. Theod.* Eadem voce eadem in re vtitur *l. 4. Cod. Iuſt. de fide Cathol.* & Ambroſius ſæpe *epiſt.* 32. ſiu. 13. *Edit. Paris.* in hac ipſa re. *ID.*

(f) Deportatio poſtea nominatim impoſita *l. 3. infr. ID.*

(g) Stobis Macedoniæ Vrbe, cuius apud Ptolemæum, & in Itiner. Peuting. & alibi mentio. Ibidem data hoc ipſo menſe *l. 15. infr. de hæreticis:* vbi plura. *ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

Theodosii M. duæ eandem in ſententiam conſtitutiones ſequuntur: quibus Dispvtari vel Tractari, in publico de religione, vel Consilii aliquid ibi deferri Theodoſius M. tum per Orientis Præfecturam *hac leg.* tum per Ægyptum, *d. l. prox.* prohibet, in Publico: id eſt, *publice turbis coadunatis*, vt loquitur *l. 4. Cod. Iuſtin. de fide Catholica.*

Probibuit autem id Theodoſius Magnus *hac leg.* in Maximum Tyrannum iam moturus: relicto hoc proculdubio veluti *mandatorum* capite, neque vltimo, ad tuendam videlicet in Oriente pacem ſe abſente, Tatiano Præfecto Prætorio, quem mortuo Cynegio hoc tempore Præfectum Prætorio Orientis conſtituerat, quique (vt Zoſimus ait) poſt abitum Principis τὰ τῶν ὑπηκόων ἄριςα, *res ſubditorum optime*, adminiſtrauit, vt teſtatur Zoſimus *lib. 4. cap. 44. 45.* cuius verborum (vt Græca lucrifaciam) interpretatio hæc eſt. *Theodoſius etiam ea ſibi diſponenda ſtatuit, quæ poſt abitum ipſius, aliquam flagitatura prouidentiam eſſent. Ob eam cauſam, mortuo in itinere Cynegio Præfecto Prætorio, quum ex Ægypto reuerteretur, quemnam Præfectum Prætorii conſtitueret, diſpiciebat. Quumque multos multoties conſideraſſet, tandem virum ad hoc idoneum reperit. Arceſſitum igitur Aquileia Tatianum, qui & alios ſub Valente Magiſtratus geſſerat, & erat in omnibus virtute ſingulari præditus, Prætorii Præfectum declarat: & miſſis ad eum Magiſtratus inſignibus, filio ipſius Proculo Præfecturam Vrbanam tradit. Enim vero præclare ſe hic geſſit ampliſſimis Magiſtratibus, eiuſmodi viris commiſſis, qui etiam poſt abitum Principis optime res ſubditorum adminiſtrare poſſent.* Nunc ad rem. Sane & Sozomenus *lib. 7. cap. 6. in fin.* Theodoſii Magni ſuper hac ipſa re conſtitutionem, ſed hac anteriorem, & quidem Anno 381. (vt probo ad *l. 6. infr. de hæreticis:*) memorat: τῆς ἐπ' ἀγορᾶς ἔριδας, καὶ συνόδυς ἀπηγόρευσε· καὶ διαλέγεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ ὐσίας καὶ φύσεως Θεῦ, ὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο, νόμον θέμενος περὶ τύτυ καὶ τιμωρίαν ὁρίσας: *contentiones quoque & cœtus in foro fieri vetuit, vtque de natura & ſubſtantia Dei ſolito more diſputare haud quaquam tutum eſſet effecit, lata lege, & pœna in eam rem conſtituta.* Hæc vero res vt ſollicitam Patrum identidem curam meruit, quam in rem eſt quoque Gregorii Nazianzeni *Orat. 26.* ita & Principum: de quo dixi quoque iam aliquid ad *l. 1. ſupr. tit. prox.* vt oſtendit altera quoque eiuſdem Theodoſii Magni *lex 3. infr.* vt & Marciani *d. l. 4. Cod. Iuſt. de fide Cathol.* (quæ etiam inſerta eſt actis Concilii Chalcedonenſis) & *lib. 12. Leg. Wiſigoth. tit. 2. leg. 2.* Vnde & hæc ipſa Theodoſii lex (velut vtiliſſima) Capitularium *lib. 7. cap. 139.* & Ludouici *addit. 4. cap. 17.* indita eſt. Id vero factum a Principibus, publicæ primum quietis & pacis ergo, ne videlicet populares animi religionis obtentu turbarentur *d. l. 4.* & *d. l. 3. infr.* Vnde & *peſtifera perſeueratio*, & *motus peſtiferæ perſeuerationis hac lege* vocari videtur: Qua ipſa quoque de cauſa Vaticinatorum, vanorum hominum, Chaldæorum, Mathematicorum licentiam & profeſſionem ab Imperatoribus qua Gentilibus, qua Chriſtianis ſubinde repreſſam legimus: vt ſuo titulo *de maleficis & mathematicis*, dictum iam nobis eſt. Et vero hæc potiſſima ratio Theodoſio *hac leg.* mihi propoſita fuiſſe videtur, argumento quoque *temporis*, quo lex hæc ab eo data eſt, nempe quo mox ab- p. 101.
ſens futurus in Maximum Tyrannum mouebat: Secundo, id ita quoque conſtitutum a Principibus, & nunc a Theodoſio M. quo ſua religioni fides & maieſtas conſtaret, vt ex *d. l. 4.* clarum. Non omnia ſcilicet coram populo agenda tractandaue ſunt, id eſt, quandoquidem diſſidentes ferme Antiſtites plebs diſciſſa ciuilibus diſcordiis ſequitur, de quo eſt illuſtris Marcellini locus, *lib. 22. cap. 5.* Ideo quoque laudabili cum primis olim inſtituto in veteri Eccleſia ἀπόῤῥητα quædam dogmata fuere, quæ ſcilicet δημοσιεύεσθαι, ſeu vulgari, communicariue apud populum fas non erat. Baſilius *de Spiritu ſancto, cap. 27.* τὰ δόγματα σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται, *dogmata ſilentur, prædicationes vero publicantur.* Ideoque, vbi ad ἀπόῤῥητα illa ventum erat, ſolemnis hæc formula apud populum agentibus frequentata: ΙΣΑΣΙΝ ΟΙ ΜΕΜΥΗΜΕΝΟΙ, Norvnt initiati. * Quos mores his hodie moribus referri, reduci, Chriſtianæ religionis & quietis publicæ non parum intereſſe puto. Quamdiu enim contra fit, neque ſua religioni religio & maieſtas ſemper conſtare poteſt, neque turbarum aut ſeditionum vnquam metus liquido abeſſe. Et vtinam non experirentur hodie nonnulli magno ſuo malo, τεχνολογῦντες μᾶλλον, ὐ θεολογῦντες, *verborum artifices, non theologi*, vt loquitur Baſilius *epiſtola 61.* ſiu. *90. Ed. Benedictin.* ne maiore olim, Deus auertat. Inde hominibus magni diuinarum rerum contemptus oriuntur, vt innuit Syneſius *Ep. 142.* dictum Lyſidis Pythagorei laudans, τὸ δημοσίᾳ φιλοσοφῆν μεγάλης εἰς ἀνθρώπυς ἦρξε τῶν θείων καταφρονήσεως, *in vulgus philoſophari, magnum in hominum genus contemptum diuinarum rerum inuexit.* Quamquam eſt & vbi diſputationibus huiuſmodi locus eſſe poteſt, ſic Ambroſius *epiſt. 32.* ſiu. *13. Edit. Paris.* ad Valentinianum Iun. & Orat. *de baſil. non tradend.* Cum iuſſus fuiſſet ab Imp. Iudices legere, ſicut elegiſſet Auxentius, quo certatio inter eos in Conſiſtorio arbitrio Imp. fieret, Auxentium prouocauit ad diſputationem in Eccleſia coram populo: Proinde hoc perpetuum non eſt, & ſere euenit vt turbulenti ſuperfluas quæſtiones agitent, & vt eas vocat Gregorius Nazianzenus *orat. 14. pag. 221. Edit. Paris. & Lipſ.* τὰς περιττὰς καὶ ἀχρήσυς παραφυάδας καὶ παρεξόδυς ζητημάτων, *ſuperfluos ac inutiles quæſtionum ſtolones ac deflexus.*

Vt ad hanc legem reuertamur, mens ea mihi ad hanc legem promulgandam Theodoſium M. deſcendiſſe, propter varias de religione, etiam inter ipſos hæreticos diſſenſiones, hoc ipſo tempore, quas ſigillatim exequitur Philoſtorgius *lib. 10.* Socrates, *lib. 5. cap. 20. 21. 22. 23.* Sozomenus *lib. 7. cap. 17. 18.* a quibus proinde, ne quod & antea factum fuerat, vt mox ex *hac leg.* docebo, ſe quoque abſente, & bello aduerſus Maximum illigato tumultus aliqui excitarentur, ſibi hac lege cautum iuit. Non ſine Tatiani ipſius, cui hæc lex inſcribitur, vt puto, conſilio, de quo vide quæ dicam ad *l. 23. infr. de hæreticis:* & Zoſimi quod iam dixi iudicium *lib. 4. cap. 45.*

Illud non omittendum quod *dicto c. 18. additament. 4. Capitular.* in inſcriptione *huius legis* additur, in Pithœana editione; *Imperatores Valentini-*

anus,

---

* Conſule Cl. Evsebivm Renavdot *Liturg. Orient. diſſert. I. cap. 2.* & quæ eruditi monachi Benedictini ad Baſilii *loc. citatum* notarunt.

Digitized by Google

anns, *Theodoſius & Arcadius AAA. vna cum decreto Epiſcoporum*, *Tatiano Præfecto Prætorii.* Quod ſi verum eſt, tum dicendum fuerit, hanc legem emiſſam ad decretum aliquod Synodale Epiſcoporum, quod & ipſum Theodoſius huic conſtitutioni indiderit, & vna ad Tatianum Præfectum Prætorio miſerit.

Tria porro hæc *hac leg.* prohiberi notandum: *Diſceptare inquam de religione*, *Tractare*, *Conſilii aliquid deferre.* Quæ quomodo a ſe inuicem differant, videndum eſt. 1. *Diſceptare* de religione videtur eſſe diſputare cum aduerſario. 2. *Tractare* concionari apud populum: quo ſenſu paſſim tractandi, tractatus, & tractatorum vox, accipitur apud Patres pro concionibus & concionatoribus. Sic Optatus *lib. 4. & 5.* conciones *tractatus* non ſemel nominat: & Ambroſius *epiſt. 33.* ſiu. *14. Edit. Parit. ad Marcellinam ſororem.* Gaudentius quoque Brixienſis *tractatus* nomen inſcripſit omnibus concionibus ſuis, & Præfat. ad Beneuolum, quam ipſis tractatibus præmiſit. Hieronymus quoque *epiſt. 65.* ad Pammachium & Oceanum, Origenis conciones tractatus appellauit, vt & *præfat. ad Damaſum in Canticum canticorum.* Et Auguſtinus ipſe ſuas conciones ita deſignat *ſermone 20. de diuerſis* ſiu. *ſermon. 32. in Pſalm. 143. cap. 7. pag. 161. Tom. V. Oper. Edit. Benedictin.* Omitto alios. Sic ipſum concionari, *tractare*, v. Auguſt. *ſermone 19.* ſiu. *178. de verbis Apoſtol. cap. 7. pag. 852. Tom. cit.* & Paulinum in *vit. Ambroſii pag. 85. Tom. I. Oper. Edit. Ambroſ. Paris. 1614.* Et concionatores *tractatores*, ἐξηγηταὶ τῦ λόγυ, apud Rufinum, Auguſtinum, Seuerum Sulpitium *Dial. 1. c. 6.* Claud. Mamercum *lib. 1. de ſtatu animæ, cap. 3.* & *lib. 2. cap. 10.* & *Epiſtol. altera ad Sidonium in fin. lib. 3.* Sidonio ipſi *lib. 2. epiſt. 9.* Ita quoque Vincentius Lirinenſis *Commonitor. 1. c. 28.* Petrus Chryſologus *Serm. 91.* Caſſiodorus *diuin. Lection. c. 26.* quæ loca collegit doctiſſimus Sauaro ad Sidonium. Etſi *tractandi* p.
vox quoque accipiatur pro diſputandi; quomodo 102.
apud Ambroſium ea vox accipitur loco, quem ad *l. ſuper.* laudaui. 3. *Conſilii* tandem *aliquid deferre*, eſt populo quid ſuggerere, vel ad audendum vel dicendum. Tria igitur hæc a Theodoſio Magno *hac leg.* prohibita, eodem fine: quia ab his omnibus iuxta metus: Quod tamen hactenus quoque iam fiebat: quod indicatur illis verbis, *INSISTERE motu peſtifera perſeuerationis.* Quod ſane illius æui hiſtoria teſtatur.

III. (a) Idem AAA. (b) Potamio (c) PF. Auguſtali. (d)

Deportatione dignus eſt, qui nec generali Lege † admonitus, nec competenti ſententia emendatus, & fidem Catholicam turbat, & populum. Dat. xv. Kal. Aug. Conſtantinop. Arcad. A. II. & Rufino coss. [392]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius *Anno 392. num. 27.* GOTHOF.

(b) *Theodoſii* & hæc lex eſt. *ID.*

(c) Ad eundem *Potamium* Præf. Auguſtalem, hoc eodem anno, eodem fine, data *lex 2. ſupr. de defenſor. Ciuitat. ID.*

(d) *Ægypti. ID.*

† Indicantur vt puto *lex 2. ſupr.* qua arbitraria pœna conſtituta fuerat: vel *lex 19. infr. de heretic. ID.*

COMMENTARIVS.

Disputari coram populo de religione, vt *ſuperiore leg.* per Orientem, ita & hac per Ægyptum ſub pœna deportationis vetat Theodoſius Magnus Anno D. 392 firmata generali lege ſuper eo anteriore, ſiue ea eſt *lex 2. ſupr. hoc tit.* ſiu. *lex 19. de hereticis:* Disputationes ſcilicet de religione populo admiſſo ſeu corrogato, ſicubi ad concitandas ſeditiones, turbandumque populum, certe in Ægypto cum maxime, valuere: Populo videlicet Ægypti & Alexandrino ſuopte ingenio & natura ad ſeditiones prono: de quo ſuis etſi iam locis diximus ad *l. 2. ſupr. de defenſorib. ciuit.* (cuius eadem inſcriptio eſt, quæ huius legis) & *l. vnic. ſupr. de his, qui plebem audent contra publicam diſciplinam colligere:* & ad *l. 31. ſupr. quorum appellat.*) his tamen adiungenda quædam de eo nobis ſunt. Vt omittam hiſtorias Polybii, Philo Iudæus, de populis, qui ob leuiſſima quoque facile turbabantur agens, *libr. in Flaccum pag. 967. Edit. Francf. apud Ierem. Schrey.* ἐνᾶς, inquit, τὸ Αἰγυπτιακὸν τὰ πρωτεῖα φέρεται, διὰ βραχυτάτυ σπινθῆρος εἰωθὸς ἐκφυσᾶν ςάσεις μεγάλας, *in his primas ferunt Ægyptii e minima ſcintilla ſueti magnas ſeditiones accendere.* Hadrianus Imperat. de Alexandrinis & Ægyptiis apud Vopiſcum in Saturnino *c. 8. Genus hominum ſeditioſiſſimum, vaniſſimum, iniurioſiſſimum:* vid. & Curtium *lib. 4. c. 1.* Pollionem *in 30. Tyrannis, c. 21.* Euagrium, *2. hiſt. Eccleſ. cap. 8.* Ammianum Marcellinum *lib. 22. c. 16.* Auſonius noſter de Alexandria & Antiochia.

——— Vitiorum turbida vulgo

Vtraque & amentis populi male ſana tumultu.

Itaque variis modis his Alexandriæ occurſum: vide & *l. 24. ſupr. de Epiſcopis.*

Cæterum inanis eſt Viri docti coniectura, qui contra Athanaſium *hanc leg.* latam coniiciebat: id enim vel ſola ſatis temporum ratio refutat, vtpote Athanaſio iam diu defuncto. Videatur igitur potius hæc lex pertinere ad *Anthropomorphitarum* tumultum, qui hoc tempore Alexandriæ per Monachos Ægypti exortus fuit, *Theophilo* Epiſcopo Alexandrino contra eos nitente, qui & ideo ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τῦ λαῦ, *in Eccleſia* CORAM POPVLO hunc errorem inſectatus eſt, Deumque ἀσώματον ἐδογμάτισεν: vnde & ipſe vitæ quoque periculum adiit: de quo conſulendus Georgius Alexandrinus, editus a Tilemanno, & apud *Photium num. XCVI.* Socrates *lib. 6. cap. 7.* Sozomenus *lib. 8. cap. 11.* hoſque ſecutus Nicephorus *lib.*

13. *cap.*

13. cap. 10. Etſi alio ordine & tempore hanc rem & hiſtoriam narrent.

In ſpecie porro ſeu hypotheſi huius legis, actum omnino videtur de quodam, vel de quibusdam tumultuoſis, qui Catholicam fidem, & populum turbauerant, non tantum poſt anteriorem quandam legem, verum etiam poſtquam eo nomine iam ſententiam pœnamque excepiſſent. Quare deportationis pœna, quæ *hac lege* memoratur, *iterato delicto* impoſita fuerit. Certe in genere, *d. l. 2. ſupr.* competens pœna dignumque ſupplicium impoſitum fuit.

IV. (a) Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Anthemio Magiſt. (b) Officior.

CVNETA Officia (c) moneantur, tumultuoſis (d) ſe conuenticulis (e) abſtinere, & qui ſacrilego animo auctoritatem noſtri Numinis auſi fuerint expugnare, (f) priuati cingulo, (g) bonorum proſcribtione multentur. Dat. IV. Kalend. Febr. Conſtantinop. Honor. A. VI. & Ariſteneto COSS. [404.]

NOTÆ.

(a) *Et hac lex* abeſt a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Memorat hanc legem Baronius *Ann.* 404. *n.* 7. 8. GOTHOF.

(b) *Anthemius* Magiſter Officiorum ſub Arcadio. Eidem inſcribitur hoc ipſo Anno 404. *lex* 14. *de Agentibus*, *lex* 5. *de Fabricenſ.* ID.

(c) *Officia*, Palatina ſcilicet, quæ ſub Magiſtro Officiorum erant; cui hæc lex inſcribitur. *ID.*

(d *A tumultuoſis*, vt habet Edit. Quartan. & prim. Cuiac. ſed nil opus. *ID.*

(e) Ioannitarum. *ID.*

(f) *Expugnare*, pro impugnare. *ID.*

(g) *Cingulo*, id eſt, officio. *ID.*

COMMENTARIVS.

IOANNIS CHRYSOSTOMI occaſione, ſummos Anno 404. Conſtantinopoli tumultus excitatus fuerat, ſchismaque adeo in Eccleſiam inductum docet illius æui hiſtoria. Eo vero pertinent tres ſequentes, huius tituli conſtitutiones, vt & quarta inſuper, puta *lex 37. ſupr. de Epiſcopis*: Nam quod ille in ſtatuam Eudoxiæ, ſuperiore Anno 403. (vt ex Proſperi & Marcellini *Chronicis* conſtat) cum ludis & cultura, hominum dignitatem excedente (vt loquitur *lex vnic. ſupr. de imaginib. Imperialib.*) erectam, inuectus publice fuiſſet, ſummum Eudoxiæ odium incurrit, Socrates, *lib. 6. c. 16.* Sozomenus *lib. 8 c. 20. 21, & ſeqq.* & Georgius Alexandrinus, *in vita ipſius Chryſoſtomi*, auctores. Euocati itaque mox Conſtantinopolim Epiſcopi ad Ioannem Chryſoſtomum de ſede Epiſcopali deturbandum. Inde tumultus populi concitatus, aliis Ioanni Chryſoſtomo adhærentibus. Data proinde *hac lege* Arcadii opera (Eudoxiæ coniugi obnoxii) vt *Ioannitarum* (ſic enim dicti ſunt, qui Ioanni Chryſoſtomo adhærebant) conuentus prohibeantur: Et, quia *Officia*, quæ ſub Magiſtro Officiorum Conſtantinopol. erant, *Palatina* ſcilicet (non Magiſtratuum Officiales, vt putauit Baronius, & poſt eum alii) id eſt Scholæ, Scutariorum, Clibanariorum, Gentilium armaturarum, &c. quibus ideo *cingulum*, *hac leg.* tribuitur, plurimum fouendis iſtis conuenticulis conferre poterant, vtpote quorum eſt numerus magnus, & ad arma tractanda idoneus eſſet, prohibita *Officia* iſtis ſeſe conuenticulis miſcere, ſub grauiſſima pœna: exauctorationis & bonorum proſcriptionis: dato eiusce rei exequendæ negotio *Magiſtro Officiorum*, cui ideo hæc lex inſcribitur, qui videlicet Palatinis iſtis officiis præerat. Inde enim nomen *Magiſtri Officiorum*: quomodo & apud Græcos, *τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων ἡγεμὼν*, ſeu *Μάγιςρος* dictus, vt ex Zoſimo *pluribus locis* aliisque conſtat: de quo Magiſtro Officiorum ſuo titulo *lib. 6.*

Illud notandum, hanc legem, duasque proximas hoc titulo fugitiuas eſſe, atque adeo ad tractatum *de hæreticis* male referri a nonnullis: neque enim hic tumultus, ſeu hæc conuenticula, quæ his tribus legibus occaſionem præbuere, ſuper religione fuerant, vel quod coram populo de religione tractare interdictum foret, verumtamen, quam dixi, occaſione.

V. (a) Idem AAA. Studio (b) P. V.

p 103.
SI quis ſeruos in hac (c) Sacratiſſima Vrbe poſſideat, eos a tumoltuoſis conuenticulis (d) faciat temperare: ſciens, ſe pro ſingulis ſeruis, qui intereſſe conuentibus interdictis fuerint comprehenſi, trium librarum auri diſpendio feriendum: ſeruis videlicet puniendis. Quam formam in Nummulariis, ceterisque huius Almæ Vrbis Corporibus, volumus ſub pœna grauiore ſeruari, vt vnumquodque Corpus pro his, qui de ſuo numero conuentus celebrare illicitos detegentur, ad quinquaginta pondo auri ſolutionem multæ nomine adſtringatur. Dat. III. Id. Sept. Conſtp. Honorio A. VI. & Ariſteneto COSS. [404.]

NOTÆ.

(a) Et *hæc lex* abeſt a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Memorat hanc legem Baronius *Anno* 404. *num.* 54. 55. *GOTHOF.*

(b) *Studio* huic P. V. Conſtantinopolitano inſcribitur hoc ipſo Anno 404. & *lex* 37. *ſupr. de Epiſcopis*, quæ etiam ad hanc ipſam hiſtoriam pertinet. De eo plura in *Proſopogr.* ex Chryſoſtomo & Palladio. *ID.*

(c) Conſtantinopolitana. *ID.*

(d) Ioannitarum. *ID.*

COMMENTARIVS.

Ioanni Chrysostomo Epiſcopali ſede deiecto, & Cucuſum eiecto ſeu relegato, ſuffectus hoc eodem Anno 404. *VI. Kalend. Iulias* (vt docet Chronicon Alexandrinum *pag.* 714. 715. *Edit. Rader.*) *Arſacius*: de quo & *lege ſeq.* agitur. Hinc ſciſſa duas partes in Eccleſia Conſtantinopolitana. Itaque aliis Eccleſias obtinentibus, Ioannitæ ſuos extra Eccleſiam conuentus priuatim habuere, cæterorumque communionem execrati ſunt, vt teſtatur Socrates *lib.* 6. *cap.* 16. Sozomenus *lib.* 8. *cap.* 23. & *l.* 37. *ſupr. de Epiſcopis*, & *l. vltim. infr.* His igitur prohibendis Arcadius, vt ſuperiore lege, Palatina Officia, ita & hac conſtitutione (vt & *d. l.* 37. *ſupr. de Epiſcopis*) *ſeruos*, ab his conuentibus arcendos ratus eſt, vt & *Corporatos* Vrbis Conſtantinopolitanæ (de quibus dictum *ſupr. lib.* 14. *tit.* 2.) ac nominatim *Nummularios*, de quibus ἀργυροπώλαις Conſtantinopolitanis, paulo ante in hiſtoria Gainæ Socrates, *lib.* 6. *cap.* 6. & Sozomenus, *lib.* 8. *cap.* 4. Idque hac ratione, dominis videlicet ſeruorum multa indicta, quorum ſerui his conuentibus interfuiſſent, ipſiſque ſeruis pœna corporis: Nummulariorum vero Corpori aliiſque, ſi qui de eorum numero ad hos conuentus conueniſſent, grauiore adhuc pœna, 50. pondo auri. Quæ ſane grauiſſima multa eſt.

Porro hæc lex inſcripta eſt *Studio Præfecto Vrbis*, cuius pariter meminit Theodorus Diaconus apud Palladium *in dialogo pag.* 11. *Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* vbi agit de hoc ipſo exilio Chryſoſtomi, quæque eius occaſione euenere. De eo alioquin plura in *Proſopographia.*

VI. (a) Idem AAA. Eutychiano PF. P. (b)

Rectores Prouinciarum (c) moneantur, (d) vt conuentus eorum (e) arceantur inliciti, qui Orthodoxarum (f) religione ſubfulti, ſpretis Sacroſanctis Eccleſiis alio conuenire conantur: his qui ab Arſacii, (g) Theodoſii, (h) Porfyri, (i) (Reuerentiſſimorum ſacræ legis Antiſtitum) communione diſſentiunt, ab Eccleſia proculdubio repellendis. (k) Dat. XIV. Kalend. Decembr. CP. Honorio A. VI. & Ariſteneto coss. [404.]

NOTÆ.

(a) Memorat hanc legem Baronius *Anno* 404. *num.* 55. 56. *GOTHOF.*

(b) *Eutychiano*: hic PP. Orientis fuit ſub Arcadio ab Anno D. 397. ad Annum 405. de quo plene in *Proſopogr.* vide de eo & Palladium *pag.* 11. *Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* & *apud Baronium hoc Anno* 404. *n.* 78. *ID.*

(c) Per Orientem: veluti Syriæ, &c. *ID.*

(d) A te. *ID.*

(e) Ioannitarum. *ID.*

(f) γρ. *Orthodoxorum*, id eſt, qui licet orthodoxi ſint, tamen, &c. *ID.*

(g) *Arſacius*, Epiſcop. Conſtp. de quo ad *leg. ſuperiorem*. *ID.*

(h) *Theophilus*, Epiſcopus Alexandrinus. *ID.*

(i) *Porphyrius*, Epiſcopus Antiochenus. *ID.*

(k) Id eſt, pro ſchiſmaticis habendis: *Schiſmatici* enim ſunt, qui nullo de religione diſſidio, altare contra altare erigunt: vide *tit. infr. de hæretic.* *ID.*

COMMENTARIVS.

Ioannitæ, id eſt, Ioanni Chryſoſtomo, qui Conſtantinopoli eiectus fuerat, adhærentes, non intra Vrbem Conſtantinopolitanam modo, verum & per Prouincias Orientis, per Ægyptum, ac Syriam nominatim, vbi Antiochia, ſuos extra Eccleſiam conuentus habuere: Atque vt ab Arſacii Conſtantinopolitani, ita & a Theophili Alexandrini, & Porphyrii Antiocheni Epiſcoporum in vnum conſpirantium, συμφωνούντων, communione diſceſſere.
p.104. Quare hi nunc hac Arcadii lege extra Eccleſiam cœtus ſuos agere prohibentur, atque ad communionem prædictorum Epiſcoporum redire iubentur: alioquin, quantumlibet Orthodoxi, ab Eccleſia repelli, neque pro Orthodoxis, ſed ſchiſmaticis haberi iubentur. Huius vero conſtitutionis meminit Sozomenus, *lib.* 8. *cap.* 24. *in fin.* ſequentibus verbis: Διαδέχεται τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν Πορφύριος, καὶ ἐπειδὴ τοῖς κατ᾽ αὐτοῦ (Ἰωάννου) κεχρημένοις ἐπεψηφίσατο, πολλοὶ τῶν ἐν Συρίᾳ τῆς ἐνθάδε Ἐκκλησίας ἐχωρίσθησαν: καθ᾽ ἑαυτοὺς τε τὰς συνόδους ποιούμενοι, πραγμάτων καὶ πλείστων δεινῶν ἐπειράθησαν· χάριν γὰρ τῆς πρὸς Ἀρσάκιον κοινωνίας, καὶ Πορφύριον τοῦτον καὶ Θεόφιλον τῆς Ἀλεξανδρείας

Ἐπίσκοπ

Digitized by Google

Επίσκοπον, σπυδῆ τῶν ἐν τοῖς βασιλέιοις δυνατῶν, ΝΟΜΟΣ ΕΤΕΘΗ τὺς ὀρθῶς δοξάζοντας ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιῶν μὴ συνιέναι· τὺς δὲ μὴ κοινωνῦντας αὐτοῖς, ἐλαύνεσθαι. *Sacerdotium eccleſiæ Antiochenſis Porphyrius ſuſcepit, qui cum condemnationi Ioannis ſubſcripſiſſet, multi in Syria ab eccleſiæ illius communione ſeſe abruperunt: & ſeorſum collectas celebrantes, multas ærumnas ac moleſtias perpeſſi ſunt. Etenim in gratiam communionis Arſacii, & Porphyrii & Theophili Alexandriæ Epiſcopi, ſtudio eorum, qui in palatio plurimum poterant, lata lex eſt, ne orthodoxi extra eccleſias conuenirent, vtque ii, qui cum ſupradictis non communicarent, expellerentur.* Meminit & Georgius Alexandrinus *in vita Ioannis Chryſoſtomi pag. 239. num. 61.* Sed & Theodotus, Romanæ Eccleſiæ Diaconus, apud Palladium *in dialog. pag. 11. Tom. XIII. Oper. Chryſoſtom. Edit. Benedictin.* ſimilem huic legem tecitat: *Aiebant enim ſe ſugiſſe, propter comminationem Regalis Edicti, quod ſic ſe habet. Si quis non communicat Theophilo, Arſacio & Porphyrio, hic Epiſcopatu quidem arceatur, ſimul etiam amittat, ſi quam videtur habere ſubſtantiam pecuniarum ſiue prædiorum.* Repetita veto hæc lex Ann. D. 406. ſub Attico mox Epiſcopo Conſtantioopolitano, qui Arſacio, Anno proximo 405. 16. Nouembris mortuo, ſuffectus fuerat, de qua lege Georgius *in vita Ioannis Chryſoſtomi num. 63.* & Nicephorus *lib. 13. cap. 30.* Ingens interea perſequutio excitata aduerſus Eccleſias Dei, Attici inſtinctu, (neque enim cum hoc quoque communicare quiſquam, propter eum, quo Ioaonem maxime proſequebantur amorem, volebat) iuſſiones Imperiales paſſim circumferebantur in hæc verba; *Si quis Epiſcoporum cum Theophilo, Attico, Porphyrio communicare noluerit, extorris Eccleſiæ eſto:* Quæ cum ita ſint, apparet, quam male nonnollis hæc lex velut ſimilis aptetur *legi 15. infr. de hæreticis.* Eſt enim ea lex, quod vel titulus ſatis oſtendit, de hæreticorum cœtibus prohibendis.

Interim tria hic obſeruanda ſunt. Primo, exemplum reuocandorum ſubditorum ad exemplar & communionem inſigniorum Epiſcoporum & Patriarchatum, de quo iam dictum plene ad *l. 2. & 3. ſupr. de fide Catholica.* Qui ſane in Orientis Imperio tres erant, Conſtantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus. De quibus videtur ſenſiſſe & Hieronymus *epiſt. aduerſus Vigilantium 60. pag. 84. Tom. II. Oper. Edit. Francſ. Quid facient Orientis Eccleſiæ? Quid Ægypti & Sedis Apoſtolicæ?* Nempe *Sedes Apoſtolica*, Antiochena: vbi ſcilicet Chriſtianorum nomen primum ortum. Secundo, ordo obſeruetur inter hos tres Patriarchas: Nempe recte Conſtantinopolitanus primo loco *hac leg.* nominatur: ſecundo, Alexandrinus: tertio, Antiochenus. De cuius ordinis fide & ratione alibi iam dixi. Eumque ordinem perperam turbatum vides in lege, quam Theodorus Romanæ Eccleſiæ Diaconus apud Palladium memorat, & apud Nicephorum, ſubmoto ſecundum in locum Conſtantinopolitano. Quod quo conſilio factum fuerit haud adeo obſcurum ei, qui naris aliquid habet.

Tandem obſeruandum, hanc legem datam *ad Eutychianum Præfectum Prætorio* hoc Anno 404. pariter vt Theodorus Diaconus *in rebus Ioannis Chryſoſtomi*, ac nominatim in iis, quæ exilii eius occaſione euenere, meminit apud Palladium *in dialogo*, vna cum Studio P. V. cui ſuperior lex inſcribitur, referente Baronio *Anno D. 404. n. 78.* vbi tamen *Prætor* male vocatur.

DE HÆRETICIS.

TITVLVS V.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. V. *De Hæreticis Manichæis & Samaritis.*

1. Nota hic ordinem titulorum, *de Hæreticis, de Iudæis, de Paganis,* quem eundem ordinem tenet paſſim Ioannes Chryſoſtomus, cum de his agit: veluti Ep. 1. ad Innocentium, *tomo 4. Pariſ. edit. p. 596. & pag. 519. Tom. III. Edit. Benedictin.*

2. Hoc vero titulo, atque in hoc argumento de hæreticis notabiles ſunt maxime ſex conſtitutiones, puta:

   Lex 28. vbi Hæreticorum *definitio* proponitur.

   Lex 65. vbi dicitur non omnes hæreticos eadem auſteritate plectendos.

   Lex 9. & 34. vbi hæreticis nonnullis certo caſu ſummum ſupplicium indicitur.

   Lex 52. 54. vbi variæ rationes continentur, quibus præfractum & peruicax hæreticorum inſtitutum frangatur, & ad Catholicam vnionem reducantur.

3. Tandem notandum, cum huius tituli ſint leges numero 66. Iuſtinianeo tamen Codice *ſex* tantum exinde deſumtas contineri, quia cæteræ ferme temporariæ ſunt, vel ſimiles alias habent, vel correctas.

PARATITLON.

Hæretici per ſynonyma alia deſcribuntur. *Dicuntur* ſcilicet ſectatores hæreſium *l. 65.* *l. 14. h. t.* eos hæreſium errorem exagitare *l. 11. h. t.* opinionem Dei plectibilibus profanis imminuere *l. 5. h. t.* eos veræ religionis venerabilis cultum, & Catholicæ obſeruantiæ fidem ſinceram condemnare *l. 12. h. t.* eos in Deum miſeræ veſaniam coniurationis exercere *l. 15. h. t.* Dicuntur & diuerſi dogmatis ſectatores *l. 47. h. t.* Catholicæ ſectæ inimici *l. 42. h. t.* ſacroſanctæ legis inimici profani *l. 4. hoc tit.* Catholicæ Sectæ aduerſarii, *l. 4. ne ſanct. bapt.*

2. *Sunt* autem Hæretici (vt ad definitionem ſecundo loco progrediamur) qui vel leui argumento a Iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiant, *l. 28. h. t.* cum pertinacia ſcilicet: vnde pertinaces ſpiritus his tribuuntur *l. 25. h. t.* & obſtinatioris animi dementia *l. 6. h. t.* obſtinationis pertinax natura *l. 7. h. t.* Ideoque etiam dementes veſanique iudicantur *l. 2. ſupr. de fide Cathol.* communio dira his tribuitur *l. 12. h. t.* dementia *l. 24. h. t.* error *l. 1. 13. 19. 20. 41. 60. 63. 64. h. t.* Fucata nomina *l. 13. h. t.* furor *l. 6. 25. 60. h. t.* improbitas *l. 4. h. t.* Infamia hæretici dogmatis, *l. 2. ſupr. de Fide Cathol.* inſania *l. 65. h. t.* inſtitutio Deo & hominibus exoſa, *l. 12. h. t.* mens profana, polluta *l. 26. h. t.* perfida mens *l. 12. 63. h. t.* fucata *l. 37. h. t.* peruerſitas *l. 20. h. t.* profana inſtitutio *l. 3. h. t.* mens *l. 26. h. t.* myſteria *l. 36. h. t.* præcepta *l. 24. h. t.* Religio criminoſa *l. 13. h. t.* execrabilis *l. 61. h. t.* ſcæua *l. 43. h. t.* Ritus profani *l. 41. h. t.* ſacrilega cohors *l. 21. h. t.* dogma ſacrilegum *l. 8. h. t.* mens ſacrilega *l. 41. h. t.* Denique paſſim *ſacrilegium* hæreticis tribuitur, *l. 6. 7. 8. 20. 21. 41. 52. 53. 63. vltim. h. t.* ſcæuum dogma *l. 19. h. t.* Secta perfida *l. 15. h. t.* ſcelus Sectarum *l. 7. in fin. h. t.* ſuperſtitio *l. 3. 10. 51. 55. 63. h. t.* vanitas *l. 46. h. t.* vitiorum inſtitutio *l. 12. h. t.* vſurpatio *l. 4. h. t.* virus, vt reſtituo in *l. 2. ne ſanctum bapt.* Hæretici vero nihilominus ſunt, ii quoque, qui, (quod facere ſolebant) noua nomina probatæ fidei & propoſiti caſtioris affectabant, vt Encratitæ, Apoctatitæ, &c. Neque enim profeſſione nominum defenduntur *l. 7. in fin. h. t.*

3. *Opponuntur*, (quod tertio loco notandum,) hæreticis, Catholicæ legis ſeu religionis obſeruatores, cultores *l. 1. 6. h. t.* Orthodoxi *l. 6.* & *vltim. h. t.* puræ religioni dediti *l. 7. h. t.* quos rectæ obſeruantiæ cultus & pulchritudo delectant *l. 11. h. t.* Item hæreſibus opponuntur, Catholica communio *l. 46. h. t.* diſciplina *l. 9. h. t.* Eccleſia *l. 6. 47. 54. h. t.* fides: vide *ſupr. de fide Catholica*, *l. 1.* obſeruantia *l. 5[illegible] h. t.* Catholica obſeruatio *l. 5. in fin. h. t.* religio Catholicæ ſanctitatis *l. 4. h. t.* Religio *l. 6. 28. h. t.* ſanctitas *l. 4. 11. h. t.* Secta *l. 24. 44. h. t.* veneratio *l. 38. h. t.* Item perpetua ſanctitas *l. 3. h. t.* pura religio *l. 7. h. t.* ſacra religio *l. 43. h. t.* Orthodoxorum Secta *lege vlt. h. t.* pax *l. 4. h. t.* Eccleſiæ perpetuæ ſanctitatis *l. 2. hoc tit.*

4. *Catalogus* quarto loco hæreticorum & hæreſeon hic ex hoc Codice, & hoc potiſſimum titulo confici poteſt. *I. Aëtiani* vel Aëriani, qui per diœceſin Orientis fuere *l. 8. h. t.* *II. Apollinariani* ſeu Apollinarii *l. 14. 33. h. t.* de quibus quinque ſunt hoc titulo conſtitutiones: tres Theodoſii Magni puta *lex* 12. 13. 14. *h. t.* vna, Arcadii *lex* 33. *h. t.* poſtrema Theodoſii Iunioris *l. 65. h. t.* qui per Præfecturam Prætorianam Orientis fuere *dictis legibus*. *III. Apotactitæ*, de quibus *l. 7. 11. h. t.* qui inter alias Manichæorum Sectas fuere: vide *inf. Manichæi*. *IV. Ariani* de quibus agitur vndecim legibus *l. 1. 6. 8. 11. 12. 13. 59. 60. 65. & l. vltim. h. t.* qui variis locis per Orbem Romanum fuere: per Præfecturam Orientis *l. 6. 11. 12. 13. 16. 59. 60. 65. h. t.* per diœceſin Orientis nominatim *l. 8. h. t.* quorum hæreſis, Venenum Ariani ſacrilegii dicitur *l. 6. h. t.* Ii & Porphyriani vocati lege Conſtantini *l vlt. h. t.* *V. Aſcodrogitæ*, vid. *infr. Taſcodrocitæ*. *VI. Audiani:* & hi in Præfectura Orientis fuere *l. 65. h. t.* vt & *VII. Borboriani dict. l. 65. h. t.* *VIII. Donatiſtæ*, in quos (prætermiſſis anterioribus Conſtantini, Gratiani & Theodoſii M. conſtitutionibus) liquido ſunt hoc titulo duodecim Honorii conſtit-

conſtitutiones *l. 37. 38. 39. 40. 41. 43. 44. 46. 52. 54. 55. h. t.* vna Theodoſii Iunioris, *65. h. t.* (qui & Montenſes dicti *l. 43. h. t.*) in quibus Circumcelliones *l. 52. h. t.* Fuere hi per Præfecturam Italiæ *l. 37. 38. 40. 46. h. t.* ac nominatim per Africæ diœceſin *l. 52. h. t.* & Prouinciam Africam *l. 41. 44. 54. 55. h. t.* item in Præfectura Orientis *l. 65. h. t.* Superſtitio Donatiſta vocatur *l. 39. h. t.* Eorum audacia perſtringitur *l. 44. h. t.* deſperatio ſceleſtaque perfidia *l. 37. h. t.* Manichæis iungitur & exæquatur *l. 38. 40. 41. 43. h. t.* furere non deſiſtebant *l. 38. h. t.* *IX. Encratitæ:* vide *infr. Manichæi.* *X Enthyſiaſtæ*, per Præfecturam Orientis *l. 65. h. t.* *XI.* vt & *Euchitæ* pariter *d. l. 65. h. t.* *XII. Eunomiani*, de quibus occurrunt hoc Codice viginti & vna leges ab Anno Domini 381. ſeu a tempore ſecundæ Synodi Oecumenicæ Conſtantinopolitanæ, puta Theodoſii M. leges ſeptem: *lex* inquam 6. 8. 11. 12. 13. 17. 23. *h. t.* Arcadii leges ſex *l. 25. 27. 31. 32. 34. 36. h. t.* Theodoſii Iunioris leges octo *l. 49. 50. 58. 59. 60. 61. 65. hoc tit.* & *l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: quibus adde & Nouellam eius 3. verſ. *ſupereſt*, vbi *Eunomianos hæreticæ fatuitatis auctores*, vocat, qui quidem Conſtantinopoli fuere *l. 58. h. t.* per Præfecturam Prætorianam Orientis *d. l. 6. 11. 12. 13. 17. 23. 25. 27. 31. 32. 34. h. t.* per diœceſin Orientis *l. 8. h. t.* Horum perſtringitur dementia *l. 32. h. t.* faci-

p.106 nus *l. 31. hoc tit.* & *d. l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: furor *l. 25. 31. 32. h. t.* immanis furor *l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: perfidia *l. 6. h. t.* perfida mens & nequiſſima ſecta *l. 25. h. t.* ſuperſtitio *l. 34. 49. h. t.* veſania *d. l. 25. h. t.* nefarii cœtus ac funeſta conuenticula *d. l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: *XIII. Eureſtus* hæreticus de quo *l. 28. h. t.* *XIV. Fotiniani*, de quibus *l. 6. 65. h. t.* vnde & labis Fotinianæ contaminatio *dict. l. 6. h. t.* qui in Præfectura Orientis fuere *dictis legibus.* *XV.* Fryges, de quibus *l. 40. 59. 65. h. t.* in Præfe[illegible] Orientis, *dict. l. 59. 65. h. t.* Italiæ *l. 40. h. t.* *XVI. Hydroparaſtatæ*, quæ Manich[illegible] ſecta fuit *l. 7. 9. 11. 65. h. t.* *XVII. Iouinianus* hæreticus in Epiſcopatu & Præfe[illegible] Vrbis Romæ *l. 53. h. t.* *XVIII. Macedoniani*, de quibus ſunt leges ſex: puta *lex* [illegible] 12. 13. 59. 60. 65. *h. t.* in Præfectura Orientis *dictis legibus omnibus.* *XIX.* Manichæi: [illegible] quibus agitur ſeptemdecim legibus, puta *l. 3. 7. 9. 11. 18. 20. 35. 38. 40. 41. 43. 59. 62. 64* [illegible] *hoc tit.* & *l. 24. infr. de Paganis*, *l. 3. infr. de Apoſtatis.* Hi inter hæreticos vel præcipui habiti: quare & noxii dicuntur, *l. 35. h. t.* eorum cœtus & conuentus exe[illegible]abilis: *l. 35. h. t.* nefanda eorum ſecreta & ſceleroſi receſſus *l. 3. infr. de Apoſtatis*: ad imam vſque ſcelerum nequitiam perueniſſe dicuntur *d. l. 65. h. t.* mundum ſolicitare *l. 18. h. t.* a cæteris hæreticis velut inſigniores ſeparantur ſæpe, eoſque præcipue Imperatores meritiſſima ſeueritate perſecuti *l. 40. h. t.* vide *l. 3. infr. de Apoſtatis*: & quæ dicam ad *l. 4. eiuſdem tit.* & enixam in hos Valentiniani III *Nouellam* 2. Horum nomina & ſectæ variæ fuere *l. 7. 9. 11. h. t.* (ideo & *officina* Manichæorum dicitur *d. l. 9. h. t.* puta Encratitæ *l. 7. 9. 11. h. t.* Apotactitæ, *l. 7. 11. h. t.* ſeu Solitarii *l. 9. h. t.* Hydroparaſtatæ *l. 7. 9. 11. 65. h. t.* Saccofori *d. l. 7. 9. 11. h. t.* Fuere Manichæi intra Præfecturam Italiæ *l. 1. 40. 45. h. t.* in Diœceſi Africæ nominatim *l. 35. h. t.* & quidem Africa Prouincia *l. 41. h. t.* intra Præfecturam, Epiſcopatum Vrbis Romæ *l. 13. 18. 20. 62. h. t.* intra Præfecturam Orientis *l. 7. 9. 11. h. t.* *XX. Marcelliani*, qui in Præfectura Orientis fuere *l. 65. h. t.* *XXI.* vt & *Marcianiſtæ d. l. 65. h. t.* *XXII. Meletiani*, vide *infr. ſchismatici.* *XXIII. Meſſaliani* in Præfectura Orientis *d. l. 65. h. t.* *XXIV.* vt & *Montaniſtæ*, pariter *l. 34. 48. 57. 65. hoc tit.* quorum nefaria ſuperſtitio dicitur *l. 48. h. t.* *XXV. Montenſes*, qui & Donatiſtæ: vide *ſupr. Donatiſtæ.* *XXVI. Neſtoriani* in Præfectura Orientis *l. vltim. h. t.* qui & Simoniani *d. l. vltim.* *XXVII. Nouatiani*, de quibus agitur quatuor legibus *l. 2. 59. 65. hoc tit.* & *l. 6. infr. ne ſanctum baptiſma*: *l. 24. de Paganis*, qui intra Præfecturam Vrbis Romæ fuere *l. 2. h. t.* per Præfecturam Orientis *d. l. 59. 65. h. t.* & *d. l. 6.* quique vna cum Sabbatianis tolerabilius habiti quam cæteri. *XXVIII. Pauliani* in Præfectura Orientis *l. 65. h. t.* *XXIX.* Itidem *Pepuzitæ*, de quibus *l. 59. h. t.* & *l. 24. infr. de Paganis.* *XXX. Pneumatomachi* etiam *l. 11. h. t.* *XXXI. Porphyriani* iidem cum Arianis *l. vltim.* *Phryges*, vide *ſupr. Fryges.* *XXXII. Priſcillianiſtæ*, de quibus *l. 40. 43. 48. 59. 65. h. t.* qui intra Præfecturam Italiæ fuere *l. 40. 43. h. t.* & in Præfectura Orientis *l. 48. 59. 65. h. t.* Alii Priſcillianiſtæ intra Hiſpaniam, de quibus accipio *l. 14. ſupr. de accuſationib.* Horum nefaria ſuperſtitio dicitur *d. l. 48. h. t.* *XXXIII. Protopaſchitæ* (Nouatianorum ſecta) de quibus *l. 6. infr. ne ſanctum baptiſma* *XXXIV. Sabbatiani* (Nouatianorum ſecta) in præfectura Orientis *l. 59. 65. h. t.* *XXXV. Saccofori* Manichæorum ſecta *l. 7. 9. 11. h. t.* *XXXVI. Taſcodrecitæ l. 10 h. t.* qui perperam Aſcodrogitæ, *l. 65. h. t.* in Præfectura Orientis fuere *dict. l. 65. h. t.* in diœceſi Pontica *dict. l. 10. h. t.* *XXXVII. Valentiniani* in Præfectura Orientis *dict. l. 65.* Illud memo-

rabile, per Gallias nullam hæreſin hoc Codice memorari; & ſane Gallia (teſte Hieronymo) ad hoc æui nulla monſtra aluit. Quidam etiam hæretici nominibus ſuis non deſignantur, ſed de erroribus ſuis denotantur: veluti, qui redempta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificant, id auferendo quod geminant. *l. 5. h. t.* qui in vnum Paſchæ diem non conueniunt *l. 9. in fin. h. t.*

5. Suos porro, quod quinrum eſt huius Paratitli caput, hæretici, non minus quam Catholici, ordines Eccleſiaſticos habuere *l. 26. h. t.* Antiſtites, *l.* 24. 28. 36. 54. *h. t.* Sacerdotes *l.* 5. 12. 13. 52. *h. t.* Principatum tenentes, *l. 19. h. t.* Magiſtros, miniſtros, *l.* 5. 8. 12. 13. 52. 54. *h. t.* Lectores *l. 19. h. t.* Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, *l.* 5. 14. 19. 22. 26. 54. 57. *h. t.* Clericos *l.* 14. 19. 21. 30. 31. 32. 34. 51. 57. 58 65. *h. t.* Profeſſores *l.* 12. *h. t.* ſeu Doctores *l.* 3. 31. 32. *h. t.* qui doctrinam vel myſteria exercebant *d. l. 12. h. t.* docebant, *l. 24 h. t.* Harum profeſſionum Pontificium ſibi vel miniſterium vindicabant *l. 15. h. t.* ſuas item quandoque habuere Eccleſias, ſuos cœtus, de quibus *poſtea* & in his altaria *l. 4. 3. h. t.* ſua cœmeteria *l. 1. hoc tit.* ſua diaconica vel decanica *l. 30. h. t.* ſuas ſolemnitates *l. 12. h. t.* litanias *l. 30. hoc tit.*

6. Qua vero *conditione*, quo loco ſub Chriſtianis Imperatoribus hæretici habiti fuerint; Quibus *rationibus* peruicax eorum inſtitutum frangere & ad Catholicam fidem ſeu vnitatem eos reducere iidem ſtuduerint: Quibus denique *pœnis* affecerint, docent huius tituli conſtitutiones. Certe partim ratione, partim terrore cum his actum teſtatur *l. 63. h. t.*

Primum hæretici *Edictis* inuitati ad fidem Catholicam: propoſita eius formula ſecundum diſciplinam Apoſtolicam & Euangelicam doctrinam, & exemplis Epiſcoporum inſigniorum Catholicorum allatis, itemque Synodo Nicæna prælata; vindicta etiam & vltione propoſita, *l.* 2. & 3. *ſupr. de fide Cathol. l. vltim. de his qui ſupr. relig. l. 6. h. t.* Cuius-
p. 107 modi eſt etiam Edictum vnitatis, ſeu ἑνωτικὸν Honorii, cuius pars eſt *l. 38. hoc tit.* & *lex 3. ne ſanctum baptiſma.*

Secundo, inuitati *Pœnitentia* & abolitione propoſita hæretici ipſi ad fidem Catholicam & vnitatem, quocunque tempore, vt *l.* 40 41. 52. 62. 64. *h. t.* & *l.* 4. *ne ſanctum bapt.* vt & hæreticorum vxores, filii, ſerui: de quo *infra.* Et tempus certum ad id quandoque præfinitum *d. l. 62. h. t.* Tertio, *Collatio* quandoque cum his inſtituta de Religione, cognitorque ſuper eo datus: cuiusmodi fuit collatio Carthaginenſis, & Marcellinus Tribunus & Notarius cognitor: quo pertinet *lex 55. h. t.* & *l. vlt. infr. de Religione.*

Deinceps variis admodum interdictis, pœnisque aduerſus hæreticos, resque eorum actum: Quam in rem præter alias Conſtitutiones, ſingulares maxime ſunt & pleniſſimæ *lex* 52. & 54 *h. t.* Nempe *Doctores* hæreticorum *docere* ſeu fidem inſinuare vetiti *l.* 3. 5. 13. 24. *h. t.* ſibique adeo tantum nocitura ſentire, non vero aliis obfutura pandere, permiſſi *d. l.* 5. *h. t.* ſeu domeſtico ſecreto ſoli fouere virus impiæ diſciplinæ *l. 2. ne ſanctum baptiſma*: contra ritus ſuos exercere docereque prohibiti *d. l. 13. h. t.* alioquin, graui cenſione multati, veluti Manichæi: *d. l. 3. h. t.* vrbibus pulſi, inque exilium truſi: vt Eunomiani, Macedoniani, Ariani, Apollinarii *l.* 13. 14. 31. 32. 33. 45. *h. t.* Imo & *diſputare* de religione publice turbis coadunatis vetiti: de quo titulus *ſupr. de his qui ſuper relig.* & *l. 46. h. t.* alioquin competenti pœna & digno ſupplicio coërceri iuſſi *l.* 2. *eod. tit.* deportatione & exilio *l. 3. eod. tit.* *Epiſcopi*, *Clerici*, Sacerdotes ab hæreticis, ordinari, inſtitui, confirmari prohibiti *l.* 12. 14. 21. 22. 24. 26. 27. 57. 58. 65. *h. t.* Creati, pro Epiſcopis vel Clericis non habiti *d. l.* 24. 26. 28. *h. t. l. 1. infr. ne ſanctum baptiſma*: Priuilegiis Clericorum quibus Catholici fruebantur non fruiti, imo muneribus conſtricti & ſubiecti *l. 1. h. t.* & *l.* 2. 3 *ſupr. de Epiſcopis.* Vrbibus ſeu ciuitatibus quandoque hactenus pulſi, quandoque etiam in exilium miſſi, vel deportati *l.* 13. 19. 30. 31. 32. 34. 52 54. *h. t* veluti Eunomiani, Montaniſtæ, *d. l.* 31. 32. 34. 57. 58. *h. t.* Apollinarii *l. 33. h. t.* Donatiſtæ *l.* 52. 54. *h. t.* Idque aliquando bonis omnibus confiſcatis; *l.* 34. 54. *h. t.* & *leg. vltim. ne ſanctum baptiſma*: Aliquando decem libris auri multati vna cum ordinatoribus, & ad conueniendum loca præbentibus nonnullis. Quæ pœna a Theodoſio Magno conſtituta *l. 21. h. t.* probata deinceps Honorio *l. 39. h. t.* & Theodoſio Iun. *l. 65. h. t.* Imo & ſi pauperes eſſent, ea multa de communi Clericorum corpore vel donariis illata, *l. 65. h. t.* Quandoque plumbo contuſi, exilio coërciri, vel deportati *l. 53. h. t.* Et ad ſoluendam eorum ſocietatem viritim ad ſingulas quasque regiones in exilium miſſi, exilii diſcretione

tione ſoluti, ſolitarii, & longo ſpatio poſitis inter ſe inſulis in perpetuum deportati *l.* 52. 54. 63. *hoc tit.*

Cœtus & conuentus tractatusque hæreticorum (qui infauſti & damnari conuentus dicuntur *l.* 34. *h. t.* nefarii cœtus, funeſta conuenticula, *l. vltim infr. ne ſanctum baptiſma*, inlicitæ, & profanæ coitiones, *l.* 7. *h. t.* conciliabula *l.* 5. *h. t.* & *l.* 2. 5. *ſupr. de fide Catholica*: conuenticula *l.* 7. 10. *h. t* & *d. l. vltim.* congregationes *l.* 6. *h. t.*) ad ritus ſuos celebrandos prohibiti, *l.* 4. 5. 6. 10. 11. 12. 14. 15. 19. 20. 21. 26. 30. 45. 52. 53. 54. 56. 65. *h. t.* & *l. vltim. infr. ne ſanctum bapt.* ſpeciatim Apollinariorum *l.* 12. 14. 33. *h. t.* Arianorum *l.* 11. 12. *h. t.* Eunomianorum *l.* 11. 12. 33. 36. 58 *h. t.* & *d. l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: Iouianorum *l.* 53. *h. t.* Macedonianorum *l.* 11. 12. *h. t.* Manichæorum, *l.* 3. 7. 9. 11. 35. *h. t.* Montaniſtarum, *l.* 34. 57. *h. t.* Neſtorianorum *l. vltim. h. t.* Taſcodrocitarum *l.* 10. *h. t.* Cœtus inquam hæreticorum vetiti, ſeu *colligere* vetiti, *l.* 14. 20. 21. *h. t.* (vnde collectiones *l.* 36. *h. t.*) Idque tam priuaris quam publicis locis, *l.* 9. 12. 26. 30. *h. t.* clare vel aperte, *l. vltim. h t.* palam vel in ſecreto, *l.* 26. *h. t.* Tam nocte quam die, ad Litaniam forte faciendam *l.* 36. *h. t.* Aliquando, intra ciuitates tantum clarasque vrbes ſeu oppida, *l.* 6. *in fin. l.* 7. *verſ. illud etiam l.* 65. *h. t.* Aliquando vbique, tam intra vrbes ſeu mœnia, quam ſuburbana territoria earum, villas, oppida, *l.* 4. 6. 7. 8. 9. 12. 34. 45. 53. 58. 63. *vltim. hoc tit.* & *l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: Quem in finem Doctoribus hæreticorum commeandi extra vrbes ſuas, ad quælibet alia loca, aut euagandi ad vrbes poteſtas adempta, *l.* 12. *h. t.* Vrbibus præcipuis pulſi *l.* 13. 14. 33. *hoc tit.*

Prohibiti vero cœtus hæreticorum, & diſputationes in his, ſub *pœna* proſcriptionis, & exilii ſeu deportationis *l.* 34. 36. 45. 51. 58. 63. *vltim. hoc tit.* & *d. l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma* Imo & ſanguinis quandoque, in ſpecie *legis* 51. & 52. *hoc tit.* & perniciei *l.* 4. *hoc tit.*

Iniunctaque cura, cœtus videlicet hæreticorum prohibendi, 1. *Iudicibus* ſeu Rectoribus Prouinciarum *l.* 4. 24. 40. 46. 65. *h. t.* idque inter præcipua exequi iuſſi *l.* 46. *h. t.* ſub pœna iis, qui id non prohibuiſſent vel diſſimulaſſent, perniciei *d. l.* 4 *h. t.* dignitatis amiſſionis, *l.* 48. *hoc tit.* grauioris etiam motus Principis, *d. l.* 46. *hoc tit.* multæ *l.* 46. 52. *h. t.* & *l.* 4. *infr. ne ſanctum baptiſma*: 2. *Officialibus* item Magiſtratuum Iudicum, *l.* 12. *in fin. l.* 24. 30. 40. 46. 65. *h. t.* & *d. l.* 4. *ne ſanctum baptiſma*: alioquin ſententiæ damnationique ſubdi iuſſi, *d. l.* 12. *h. t.* multa his impoſita *d. l.* 30. 40. 46. *h. t.* 3. *Defenſoribus* item ciuitatum *l.* 40. 45. 65. *h. t.* & *d. l.* 4. *ne ſanct. bapt.* 4. *Principalibus* vrbium & Decurionibus *l.* 12. 40. 45. 65. *h. t.* & *l.* 4. *ne ſanctum baptiſm.* Imo & priuatis *in ſp. l.* 11. *h. t.*

p.108. Loca ipſa ſeu *Fundi* domusque & habitacula (quæ magnorum fermeerant *l.* 2. *infr. ne ſanctum baptisma*:) in quibus cœtus ſeu conuentus, ritusue hæreticorum habiti fuiſſent, domino ſciente, vel confiſcata *l.* 3. 4. 8. 12. 21. 30. 33. 34. 36. 40. 45. 57. 58. *h. t. l.* 2. 4. & *l. vltim. infr. ne ſanctum baptiſma*: vel Eccleſiis & Clericis vindicata, *l.* 65. *h. t.* His etiam quibus aliena prædia ſeu poſſeſſiones commiſſæ eranr, veluti conductoribus, procuratoribus, actoribus, villicis, qui hos cœtus ſiuiſſenr, variæ pœnæ indictæ *l.* 21. 34. 36. 40. 52. 54. 57. 65. *h. t.* & *l.* 4. *ne ſanctum baptiſma*: quandoque etiam vltimæ animaduerſionis, *l.* 34. *h. t.* & vltimi ſupplicii *l.* 36. *h. t.* Tandem Catholicis quibusque cœtus hæreticorum diſturbandi poteſtas data *l.* 11. *in fin. hoc tit.*

Participes, conſcii quoque eadem pœna qua ſuperſtitionis auctores, *l.* 36. *h. t.*

Ecclesiæ hæreticorum opponuntur Eccleſiis perpetuæ ſanctitatis *l.* 2. *h. t.* quas pax noſtra obtinet *l.* 4. *h. t.* dicunturque conciliabula, *l.* 2. *ſupr. de fide Catholica*: myſteriorum loca, *l.* 6. *h. t.* domus & habitacula in quibus profana inſtitutione docebant *l.* 3. *h. t.* loca in quibus falſo religionis obtentu altaria locabant *l.* 4. *h. t.* non Eccleſiæ *d. l.* 2. *de Fide Cathol.* verum ad imaginem Eccleſiarum parietes priuati *l.* 11. *h. t.* feralium myſteriorum ſepulchra *l.* 7. *h. t. verſ. illud etiam*, antra feralia *l.* 57. *h. t.* ſi Eccleſiæ Catholicæ eæ ereptæ fuiſſent, eidem reſtitui iuſſæ, *l.* 2. *in fin. l.* 6. *in fin. leg.* 52. 65. *hoc tit.* & *l.* 2. *infr. ne ſanctum baptiſma*: proprias vero Eccleſias *hæretici* fabricare vel habere prohibiti, *l.* 1. 2. 6. 7. 8. 12. 30. 65. *h. t. l. vltim. de fide Catholica*: tum in ciuitatibus tum in agris *l.* 8. 12. *h. t.* etiam in priuatis domibus vel locis priuatis *l.* 30. *h. t.* Vt & diaconica vel decanica *l.* 30. *h. t.* Iisdemque Eccle-

ſiis

ſiis quid donare vetiti *l. 65. h. t.* Eccleſiæ alioquin quandoque vindicatæ ſeu addictæ Eccleſiis Catholicis, veluti Montaniſtarum *l. 43. 57. hoc tit.* vide & *l. 65. h. t.* Priſcillianiſtarum *d. l. 43. h. t.* imo & Donatiſtarum tandem *l. 43. 52. in fin. l. 54. h. t. l 2. infr. ne ſanctum baptiſma*, vna cum prædiis ad eas pertinentibus *l. 52. in fin. h. t.* cum donariis & donationibus in huiuſmodi Eccleſias factis *d. l. 57. & 65. h. t.* Quandoque Eccleſiæ hæreticorum, domuſque & habitacula, in quibus docebant, fiſco vindicatæ, *l. 3. 4. 8. 12. 21. 30. h. t.* Solis Nouatianis ſuas Eccleſias ſuaque cœmiteria reliquit Conſtantinus Magnus *l. 2. h. t.*

Præter pœnas ſuperius propoſitas in Doctores hæreticorum, in Epiſcopos & Clericos, in cœtus hæreticorum, eoſque qui eos fuiſſent, locorum & Eccleſiarum proſcriptiones, ſequuntur Poenæ hæreticorum in commune. Sane, neque omnes hæretici eadem auſteritate habiti, vt diſerte illis verbis profitetur Theodoſius Iun. *l. 65. ſeu penult. h. t.* Et colligere etiam eſt ex *l. 9. h. t.* Sic Theodoſius Magnus *l. 7. h t. de Manichæis*: Tamen quoniam & quid conſuetudo obſtinationis pertinax natura mereatur, in hactantum, quam ſpecialiter vigere volumus ſanctione, iuſtæ ſenſu inſtigationis, agnoſcimus, eos etiam; qui poſt legem primitus datam, nequaquam ab illicitis & profanis coitionibus refrænari diuina ſaltim monitione potuerint, tanquam in ipſius ſtatutæ legis iniuriam, velut ſacrilegii reos tenemus, ſeueritatem præſentium ſtatutorum, non tantum ad conſtituendæ, ſed ad vlciſcendæ legis ſanximus exemplum, ita vt nec defenſio temporis proſit. Sic & Honoriua *l. 40. h. t.* (vnde interpolata lex *4. Cod. Iuſt. eod. tit.*) Præcipve tamen Manichæos, vel Phrygas, ſeu Priſcillianiſtas meritiſſima ſeueritate perſequimur. Sic & Arcadius *l. 25. h. t.* Eunomianos ſpeciali commemoratione damnare ſcait: Vid. *l. 65.* vbi quatuor genera ſeu gradus conſtituuntur a § *poſthæc* ad. § *nulli.* Sed neque iidem eodem ſemper pœnæ genere affecti: Sed auctis pœnæ certis gradibus *l. 52. 54. 62. h. t.* poſt longam patientiam *l. 54. h. t.* prout conſuetudo obſtinationis & pertinax natura mereretur, iuſtæ ſenſu inſtigationis *l. 7. h. t.* poſt fruſtratam ſpem correctionis, *l. 25. h. t.* Sed & ſtatutæ iam olim in hæreticos grauiores pœnæ, tandem ad alios, certis de cauſis & procacia eorum augeſcente, productæ. Enim vero in commune hæretici *I. Infamia* notati, ſeu infames habiti *l. 7. 54. h. t.* ſeu notabiles, *d. l. 7. h. t.* vnde & hæretici dogmatis infamia, *l. 2. ſupr. de fide Catholica*, & famoſa hæreticorum nomina, *l. 13. h. t.* quod de Donatiſtis etiam tandem cautum *l. 54. h. t.* a cœtibus honeſtorum & conuentu publico ſegregati *d. l. 54. h. t.* II. *Traducti* ſeu infamiæ obiectati Edictis publicis. Ita Honorius, reſcriptum quod Donatiſtæ à Iuliano impetrauerant propoſito programmate celeberrimis in locis anteferri voluit, vna cum geſtis & precibus eorum, quo omnibus innoteſceret Donatiſtarum deſperata fucataque perfidia, *l. 37. h. t.* Sic *Nomina* his indita odioſa: Arianis, Porphyrianorum: Neſtorianis, Simonianorum, *l. vltim. h. t.* III. a *Romana* propemodum conuerſatione quandoque quidam ſubmoti, veluti Manichæi, Eunomiani, Montaniſtæ, Priſcillianiſtæ *l. 48. h. t.* Romano iure non viuebant *l. 17. h. t.* nihil commune cum reliquis, cum mundo habebant *l. 17. 18. h. t.* nihil ex moribus, nihil ex legibus his cum cæteris commune fuit, *l. 40. h. t.* quæ pœna peregrinorum mutandæ conditionis dicitur *l. 36. h. t.* IV. Et ideo *Militare* prohibiti, *Dignitatibusque* omnibus fungi in quacunque Militia, Palatina, adminiſtratione Prouinciæ, *l. 9. 42. 48. 58. 61. 65. h. t.* Qua parte elegans eſt Honorii dictum *d. l. 42. h. t.* *Nullus nobis ſit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione diſcedat.* Quod a Theodoſio Magno p.109.
primum ſtatutum, docet *lex 29. h. t.* & indicat *lex 25. h. t* ab Arcadio id confirmatum nominatim in Eunomianos *l. 25. 29. h. t.* ab Honorio *l. 42. h. t.* a Theodoſio Iun. in Montaniſtas, Priſcillianiſtas, alioſque *l. 48. h. t.* in Eunomianos & alios *l. 58. 61. h. t.* in omnibus hæreticis *l. 65. h. t.* Et ſi qui in vrbe militare dignoſcerentur, vna cum his quibus conniuentiam præſtarent, extra mœnia vrbis pulſi; *l. 29. h. t.* Et tamen neque a caſtrenſi ſeu armata militia prohibiti *l. 65. h. t.* neque a Curia aut cohortali militia *l. 48. 61. 65. h. t.* V. *Inteſtabiles* fuere, id eſt, teſtamenti condendi in quamcunque perſonam criminis ſocietate coniunctam, vel ex teſtamento capiendi ius iis denegatum, quod de Manichæis nominatim cautum *l. 7. 9. 18. 65. hoc. tit.* & *l. 3. infr. de Apoſtatis*: de Eunomianis, non tamen perpetuo: inteſtabiles ſcilicet facti *l. 17. 25. 49. 50. 58 h. t.* teſtabiles rurſum redditi & viuere iure Romano permiſſi, *l. 23. 36 h. t.* Donatiſtæ tandem etiam inteſtabiles redditi, *l. 54. h. t.* & *l. 4. ne ſanctum baptiſma.* Quare hæreticorum bona, hiſque delata, velut caduca

fiſci

fiſci viribus vindicata *l. 7. 9. 17. 40. h. t.* vel populo Romæ *l. 18. h. t.* non obſtante quacunque temporis præſcriptione, *l. 7. h. t.* de quo poſtea: ſic etiam, vt ea peti a Principe non poſſent, verum in iure fiſci manerent ſemper *l. 49. 50. h. t.* Exceptæ tantum certæ perſonæ, in quas teſtari poſſent *l. 65. h. t.* VI. *Donandi* item, donationesque capiendi ius hæreticis conuictis denegatum: nominatim Manichæis *l. 7. 9. 40. 65. h. t.* Eunomianis *l. 36. 49. 50. 58. h. t.* Donatiſtis tandem etiam rebaptizantibus *d. l. 4. ne ſanctum bapt.* VII. *Contrahendi*, emendi, vendendi etiam ius ademptum Manichæis, Phrygibus, Priſcillianiſtis, *l. 40. & 48. h. t.* Montaniſtis, *d. l. 48. h. t.* Donatiſtis tandem etiam rebaptizantibus, & ab his vltro rebaptizatis *l. 54. h. t.* & *d. l. 4. infr. ne ſanctum bapt.* VIII. *Multa* etiam impoſita hæreticis nonnullis, niſi ad Catholicam redirent, *l. 39. 51. 54. h. t.* pro qualitate & conditione perſonarum. IX. Ex ſedibus ſuis, vrbibus & Prouinciis quandoque *pelli* nonnulli iuſſi, *l. 13. 14. 15. 16. 18. 20. 29. 61. 65. h. t.* ab omnibus locis, a mœnibus vrbium, a congreſſu honeſtorum, a communione Sanctorum *d. l. 14. h. t.* etſi non omnes neque ſemper *l. 10. h. t.* Deportati *l. 52. 57. 58. h. t.* Proſcriptione bonorum plecti iuſſi vel ſtatim *l. 18. 40. 53. h. t.* vel ſi poſt multam non emendati fuiſſent, *d. l. 40. h. t.* Plumbo etiam hæreſiarchæ quandoque contuſi *l. 53. h. t.* vt & conductores, procuratores, domum cœtibus rituique hæreticorum præbentes, *l. 4. ne ſanctum baptiſma*: Doctores Manichæi graui cenſione multari iuſſi a Valentiniano Sen: *l. 3. h. t.* Perniciem minitati *l. 4. h. t.* Rebaptizantibus & rebaptizatis ſupplicium quoque impoſitum *l. 6. h. t.* & *l. vltim ne ſanctum baptiſma.* Quandoque minitati Impp. veluti Theodoſius in *l. 2. ſupr. de fide Cathol.* pariter diuinam vindictam & vltionem motus ſui, quam ex cœleſti arbitro ſumerent. X. Quod pœnam ſanguinis, ſeu vltimum ſupplicium attinet nulla lex occurrit, qua generaliter vltimum ſupplicium hæreticis imponatur, verum ſingularibus caſibus eam minitati Imperatores. Prima omnium hoc Codice Theodoſii M. lex occurrit Anno Domini 382. de ſummo ſupplicio hæreticorum, Encratitas ſcilicet, Saccoforos, Hydroparaſtatas & Manichæos ſummo ſupplicio & inexpiabili pœna iuſſit affligi, puta *l. 9. h. t.* 2. Exinde filii quoque eius ſupplicia hæreticis indicta firmauit *l. 16. h. t.* 3. Procuratoribus item poſſeſſionum, in quibus prohibiti hæreticorum cœtus agitati fuiſſent, veluti Eunomianorum, Montaniſtarum, vltima animaduerſio, ſeu vltimum ſupplicium impoſitum *l. 34. & 36. h. t.* Clericos item Eunomianorum & Montaniſtarum, ſi poſt prohibitionem vrbibus eiecti, in qua vrbe deprehenſi fuiſſent vel domum aliquam ingreſſi fuiſſent ad celebrandam ſuperſtitionem ſuam, ademtis bonis vltima animaduerſione plecti iuſſi, *d. l. 34. h. t.* 4. Codicum item recentatores noxiorum, quandoque capite plecti iuſſi, *d. l. 38. in fin. h. t.* 5. In ſeditionis item concitatores, ſi turbæ conuenerint, aculeos acrioris commotionis exerendos ſtatuit, *l. 38. h. t.* 6. Exurgentibus etiam variis hæreſibus quibusdam ſupplicium iuſtæ animaduerſionis indictum *l. 43. 44. h. t.* 7. In commune hæreticis quibusdam ſi in publicum conuenirent quandoque ſeueriſſimum ſupplicium *l. 15. h. t.* ſeueriſſima emendatio impoſita *l. 35. h. t.* imo & pœna proſcriptionis & ſanguinis *l. 51. 56. h. t.* iudicium etiam comminati Manichæis ſi vrbe non egrederentur *l. 18. h. t.* 8. Auſteriorem etiam ſententiam his comminati Principes, ſi damnata & vetita pertinaci improbitate repeterent *l. 53. h. t.* criminibus debita ſeueritate plecti *l. 63. h. t.* 9. Quandoque ſi quinquies multati ab errore non reuocarentur, acerbius a ſe iudicandum de ſolida eorum ſubſtantia & ſtatu definitum *l. 54. h. t.* vt & coërcitos verberibus, exiliis mancipandos *d. l. 54. §. 8. h. t.* Et hæc quidem de pœnis hæreticorum. Quibus adde,

Initæ inuentæque & aliæ rationes & media aduerſus hæreticos, quibus eorum partes frangerentur. 1. Nempe, publica hæc accuſatio quandoque facta ſeu publicum crimen, veluti in Manichæos, Phrygas, Priſcillianiſtas, *l. 40. h. t.* 2. Exciti indices & delatores *l. 9. h. t.* in Encratitas, Saccoforos, Hydroparaſtatas ſine inuidia delationis, & ita vt nemo præſcriptione communi exordium accuſationis infringere poſſet. 3. Imo & Inquiſitores & Executores quandoque dati ſeu miſſi ad cohibendos, inueſtigandos, eruendosque e latebris hæreticos, offerendosque iudicio, puta Encratitas, Saccophoros,
p.110. Hydroparaſtatas, Manichæos, *l. 9. 12. 13. in fin. 15. 31. 32. h. t.* Donatiſtas furentes & ſeditioſos. Item & quorundam hæreticorum cœtus communi omnium conſpiratione impediri, eosque pelli ſtatutum *l. 11. h. t.* 4. Imo ſeruis etiam accuſatio dominorum permiſſa, & ad Ec-

cleſiam Catholicam a domino tranſire *l. 40. h. t.* 5. Iiſdemque, ſi ad ritus hæreticos a dominis adigerentur, refugiendi ad Eccleſiam Catholicam poteſtas vna cum præmio libertatis data, *l. 4. ne ſanctum baptiſma.* 6. Contra ſerui ingenuique alienæ poteſtati ſubditi, puniti, ſi hæreticorum myſteriis initiari ſe, veluti anabaptiſmo, paterentur *l. 65. h. t.* 7. In ſeruos & colonos hæreticos dominis coërcitio data, imo & tertiæ partis peculii retentio *l. 54. h. t.* § 9. Iuxta ea quæ ſupra diximus, de conductoribus, procuratoribus, latebram præbentibus, occultatoribus hæreticorum ſeueræ pœnæ impoſitæ, *l. 35. 54. h. t.* 8. Neque vxoribus parcitum aut mulieribus, *l. 52. 54. h. t.* 9. Neque filiis hæreticorum, quibus bona paterna adempta, niſi ad Catholicam redirent, veluti Manichæorum, *l. 7. 9. 40. h. t.* Donatiſtarum rebaptizantium *l. 7. infr. ne ſanctum baptiſma:* 10. Contra redeuntibus & pœnitentibus commodum paternæ ſucceſſionis propoſitum & abolitio data *d. l. 40. 41. h. t.* 11. In mortem etiam inquiſitio quandoque tendebat, atque adeo hæreſeos crimine non ſoluebatur, *l. 40 h. t.* 12. Neque præſcriptioni locus erat hac parte *l. 9 h. t.* neque defenſio temporis quandoque proderat *l. 7. h. t.* ſiue de accuſatione hæreſeos ageretur, *d. l. 9. h. t.* ſiue de bonis *d. l. 7. h. t.* 13. Libri etiam hæreticorum quæri & comburi iuſſi ſub aſpectibus Iudicum: veluti Eunomianorum, Montaniſtarum, *l. 34. h. t.* Neſtorii *l. vltim. h. t.* eorumque occultatores ſeueriter puniti *d. l. 34. in fin. h. t.* 14. Reſcripta Imperatorum, ſanctionesque, etiam pragmaticæ & adnotationes beneficiaque ſpecialis contra generales ſanctiones, in fauorem hæreticorum quandoque & quorundam (ſpe forte correctionis *l. 15. h. t.*) nullius momenti, imo & pro falſis haberi iuſſa, *l. 5. 6. 14. 16. 25. 47. 49. in fin. l. 51. 52. 58. 65. 66. h. t.* 15. Imo & publice propoſita vna cum precibus hæreticorum, in deſpicatum eorum *l. 37. h. t.* 16. Nomina odioſa conſtitutionibus, hæreticis impoſita *l. vltim hoc tit.*

II. De Schismaticis eorumque pœnis agitur *l. 1. 62. 63. 64. hoc tit.* & *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma.*

Sub finem huius Paratitli adnotare & ſub vnum conſpectum dare iuuat, quorum Imperatorum ſingulæ huius tituli conſtitutiones ſint.

Constantini M. ſunt duæ leges, puta *lex 1.* & *2. h. t.*

Nullæ vero hic Conſtantii leges occurrunt, quia & ipſe hæreticus fuit.

Valentiniani Senioris lex vnica, puta *lex 3. h. t.*

Nulla Valentis, quia & ipſe hæreticus fuit.

Gratiani duæ: puta *lex 4. 5. h. t.*

Theodosii M. quindecim: puta *l. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 19. 21. 22. 23. h. t.*

Valentiniani Iun. tres: puta *lex. 15. 18. 20. h. t.*

Arcadii duodecim: puta *lex 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. h. t.*

Honorii octodecim: puta *lex 35. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. hoc tit.*

Theodosii Iun. decem: puta *lex 48. 49 50. 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. ſeu vlt. h. t.*

Valentiniani Tertii Placidiæ F. tres: puta *lex. 62. 63. 64. h. t.*

Privilegia *Clericis conceſſa ad Catholicos ſolos pertinere, non ad Hæreticos & Schiſmaticos.*

I. (a) Imp. Constantinus A. (b) ad Dracilianum. (c)

Privilegia, quæ contemplatione religionis indulta † ſunt, Catholicæ tantum legis obſeruatoribus (d) prodeſſe oportet. Hæreticos autem, (e) atque Schiſmaticos (f) non tantum (g) ab his priuilegiis alienos eſſe volumus, ſed etiam diuerſis (g) muneribus conſtringi, & ſubici. (h) pp. Kalend. Sept. Generaſto, (i) Conſtantino A. vii. & Conſtantio coss. (k) [326.]

Notæ

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* Extat quoque apud Baronium *Anno 326. num. 16.* *GOTHOF.*

(b) In Cod. Iuſt. tribuitur *Conſtantino, Conſtantio & Conſtanti*, male. *ID.*

(c) *Præfectum Vrbi*, additum *Cod. Iuſt.* Peſſime, de quo mox. Eidem *Draciliano* inſcribitur *lex 1. ſupr. de vſuris:* vbi de eo plene dixi. *ID.*

† A quo & quando, mox dicam. *ID.*

(d) Clericis ſcilicet: Obſeruantiæ etiam vox propria Clericis. *ID.*

(e) Abſunt hæc, *autem atque ſchismaticos* a Cod. Iuſt. *ID.*

(f) *Schismaticos.* De his agitur quoque *l. 62. 63. 64. hoc tit.* & *l. 4. infr. ne ſanctum bapt. ID.*

p. III. (g) *Solum* Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Diuerſis*, id eſt, omnibus quæ diuerſi generis ſunt *ID.*

(h) Supplendum forte, *Dat. Romæ*: vid. Chronolog. Theodos. *ID.*

(i) In nonnullis Codicibus Iuſtinianeis, *Geruſti*; in aliis *Geni cuſto*: verum de hoc mox. *ID.*

(k) *Conſtantio C. COSS.* ita in V. C. *ID.* Incidunt in hunc annum Vicennalia Romana Conſtantini M. de quibus agit *PAGIVS in Critic. ad h. an.* quorum ope lex hæc illuſtrari poteſt. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. duæ in Hæreticos & Schismaticos conſtitutiones primo loco occurrunt *hoc titulo:* Quibus addendæ ſunt eiusdem Imperatoris tres aliæ in hæreticos conſtitutiones *titulo de Epiſcopis, Eccleſ. & Cleric.* puta *lex 1. 2. 7.* Hæc noſtra eſt, de PRIVILEGIIS, ac nominatim de immunitate a muneribus publicis, quæ a Conſtantino M. iam antea Clericis Catholicis conceſſa fuerat: quod vt ex Euſebio *lib. 10. cap. 7.* Sozomeno, *lib. 1. cap. 9.* & *d. l. 1. 2. 7. ſupr. de Epiſcopis* ita ex hac quoque lege diſcimus. Hæretici vero & Schiſmatici duplici ſtatim ratione ea priuilegia interturbare ſtuduerunt, & quidem ſub ipſomet Conſtantino Magno huius priuilegii auctore; atque ita inter ipſa ſtatim huiusce priuilegii initia. Primum, aperte, per factionem & iniuriam, liuorem, διὰ ἐξολοθρήσεως ἱεροσύλου, id apud Iudices, (forte *Gentiles*) agendo, ne Clericis Catholicis ſua conſtarent priuilegia: vt oſtendunt tres illæ Conſtantini Magni conſtitutiones: puta *d. l. 1. 2. 7. ſupr. de Epiſcop.* & quarta inſuper epiſtula Conſtantini apud Euſebium *lib. 10. cap. 7.* Secundo, eadem ſibi priuilegia, quaſi communia pariter vindicando. Verum, præterquam quod Conſtantinus Magnus diſertim *Catholicæ Eccleſiæ Clericis* ea indulſerat, vt ex *dict. epiſtola* liquet & *d. l. c. ſupr. de Epiſcop.* huic poſteriori molitioni obuiare ſubinde neceſſe habuit. Et vero eo ſpectat hæc *lex 1.* qua nominatim id cauetur, *Priuilegia illa, nonniſi Catholicæ Eccleſiæ Clericis competere, non etiam hæreticis aut ſchismaticis. Contemplatione* ſcilicet *religionis*, quæ *indulta* ſunt, hæreticis aut ſchismaticis, qui religionem eiusque pacem interturbant & euertunt, competere non poſſunt. Quod axioma hinc elici poteſt.

Cæterum εὐστόχως omnino coniecit Emin. Baronius, ſpectare hanc legem ad *Arianos* & *Meletianos.* Argumenta ipſe, quæ Baronius non adeo expreſſit, addam. Primum ipſa temporum ratio id ſuadet: ſuperiore enim anno Concilio Nicæno vtrique illi damnati fuerant. Secundo coniunctio vtrorumque, puta *hæreticorum & ſchiſmaticorum* ſpectanda hic eſt: Nam & hoc ipſum tempus eſt, quo paucis poſt Concilium Nicænum menſibus, Alexandro mortuo, Meletiani Eccleſias rurſum turbare cœperunt: vt ex Athanaſii *Apolog. 2. pag. 777. Edit. Lipſ.* & Sozomeno *lib. 2. cap. 21.* liquet. Et ab Euſebio Nicomedienſi illecti in ſocietatem cum Arianis coiere, de quo præter Athanaſium videndus Epiphanius, *hæreſi Meletianorum 68.* Athanaſio, qui hoc anno Alexandro ſuffectus fuerat, ab his apud Imperatorem Conſtantinum variis criminibus appetito, & Athanaſio viciſſim apud Imperatorem in hæreticos & ſchismaticos ſeſe efferente: quin & ipſomet Imp. pacis nequidquam auctore, ſuaſore, quod *lib. 3. de vita Conſtantini c. 23.* ſcriptum. Et alioquin *hæretici ſchismaticis* non male iunguntur. Nam etſi hæretici continuo non ſint, qui a communionis vnitate diuertunt, nec ſchiſma, quod & ἀφανισμὸς dicitur, hæreſis ſit: plerumque tamen vel in hæreſim ſchisma deſinit (vt de ſchismate Donatiſtarum dicitur *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma*, & apud Auguſtinum) vel cum hæreticis ſchismatici ferme coire ſolent, in mutuum auxilium videlicet.

Tertio, inſcriptio huius legis ſimul & ſubſcriptio attendenda venit. Nempe *Draciliano* hæc lex inſcribitur: Cæterum, Dracilianum hunc vices agentem Præfecti Prætorio fuiſſe oſtendit, non tantum Conſtantini epiſtola ad Macarium Ep. Hieroſolym. referente auctore vitæ Conſtantini *lib. 3. cap. 31.* Sed inſcriptio *l. 1. ſupr. de vſuris*, quæ ſuperiore Anno 325. data eſt. Atqui legis illius ſubſcriptio præfert *PP. Cæſarea*, vnde liquet, eum vices egiſſe Præfecti Prætorio per diœceſim aliquam Orientalis Imperii: nam vt maxime haud adeo definiri poſſe videatur, quænam iſta ſit Cæſarea, cum plures eo nomine fuerint: in Cappadocia ſcilicet, Palæſtina, Paneade, Cypro, attamen omnes illæ in Oriente fuere. Nam Mauritaniæ Cæſarea huc non pertinet. Sunt quæ ſuadere videantur, accipiendam ibi Cæſaream Cappadociæ, & ſic Ponticæ metropolim, vbi Vicarius Ponticæ agebat, quod etiam diſcimus ex Chryſoſtomo *epiſt. ad Olympiadem 131.* Legesque ibidem ferme proponi ſolitæ: proinde Dracilianum per Ponticam Vicarium fuiſſe quis cenſeat; (cum hoc tempore Vicarius Orientis, ita ſpecialiter dicti, eſſet Maximus, vt docet *lex 12 ſupr. de Decurion.*) De quo certius adhuc aliquid dici poſſet, ſi liqueret, quisnam locus ille ſit, qui huic legi ſubſcriptus eſt, puta *Generaſtum*, quem nullibi reperio. Vt ad Ponticam hanc legem quis referat, facit etiam, quod Meletiani Arianis ſeſe in Pontica Euſebio Nicomedienſi Epiſcopo hac tempeſtate poſt Concilium Nicænum coniunxerint, vt vel Athanaſius *Apologia ſecunda*, & Epiphanius, *hæreſi 68.* oſtendit. Verum quid verbis opus? Dracilianum, cui hæc lex inſcribitur, & *l. 1. ſupr. de vſuris*, Palæſtinæ vicinisque Prouinciis Præfectorum vice præfuiſſe diſerte comprobat prædicta Conſtantini M. epiſtola ad Macarium Epiſcopum Hieroſolymitanum, apud auctorem vitæ Conſtantini *lib. 3. cap. 31.* & Socratem *lib. 1. cap. 9.* & Theodoretum, *lib. 1. cap. 17.* quam hoc ipſo Anno 326. memorat Baronius *num. 31.* Et ſane dicta *lex 1. ſupr. de vſuris*,

de vſuris, dicitur *propoſita Caſarea*, quæ ſane metropolis Palæſtinæ fuit. Quid ſi igitur in ſubſcriptione huius legis reponamus *P. P. Gera aſta*; id eſt, *prapoſita in Gera ciuitate*. Quæ *Gera* prope Peluſiom in Matæotide proxime ad Palæſtinam fuit, vt ex Ptolemæo, Itinerario vtroque, Theophilo Alexandrino, Sozomeno *lib. 8. cap. 19.* liquet. In qua quidem *Maraotide* Meletianos ſuum ſchiſma hoc tempore fouiſſe, conuentusque habuiſſe, expreſſe teſtatur Athanaſius, *Apol. 2.* & Epiphaoius *d. hareſi 68. num. 6.* & *8.* Et quid ſi in ſubſcriptione *huius leg.* reponat quis *Genezareto?* (Neque enim hic quadrat *Geraſto*, quæ vrbs Eubææ vel Arcadiæ erat.) Et *Genezaretum* pro Tiberiade accipiamus: verum omnium maxime mihi placet *Gera aſta*.

Ex collatione interim earum conſtitutionum, quæ his annis, *ad Dracilianum vices agentem Prafecti Pratorio*, & ad *Maximum Vicarium Orientis*, ſcriptæ ſunt, colligere licet, Vicarium hoc tempore alium fuiſſe, qui *Orientis* dicebatur: ſub quo erat Syria Cœle, Syria Phœnice, (& ſi quæ aliæ) vt docet ſubſcriptio *legis 4. de Veteranis: l. 10. de Decurion.*
p. 112. *l. 1. de Gladiatoribus.* Alium vero qui vices Præfecti Prætorio ageret in *Palaſtina*, & *vicinis Prouinciis*, vt docet *hac lex. l. 1. ſupr. de vſuris.* Hac vero lege apertiſſime refutatur Arianorum & Meletianorum meodacium, apud Epiphanium, *hareſi 68.* quod etiam tanto poſt reponit Philoſtorgius, *lib. 2. cap. 1.* qui ſparſere Conſtantinum poſt Concilium Nicænum, quod ſuperiore Anno habitum, ἑτερουσίῳ iam fauiſſe, Arianis & Meletianis conceſſiſſe, vti ſeparatum in cœtum coirent. Quam calumniam alioquin reuincunt ipſæmet Conſtaotini literæ apud Athanaſium, *Apol. 2.* & hæc lex. Præterquam quod iam olim Athanaſ. ad *ſolit. vit. ag.* Epiphanius *hareſi 69.* Theodoretus *lib. 2. cap. 5.* diſerte teſtantur, Cooſtantinum ſemper in fide integra integrum manſiſſe. Quamquam nimis clemens viſus nonnullis, quod Arium ab exilio reuocaoerit: interdicto quidem ei primum Alexandriæ ingreſſu, mox tamen induſto: de quo Socrates *lib. 1. cap. 1. in princ.* item *lib. 2. cap. 15.* & Nicephorus, *lib. 7. cap. 5. pag. 492.* Hac etiam lege manifeſte teſtatur Conſtantinus, quam diuerſo iure hæreticos & ſchiſmaticos atque Catholicos habuerit, haberique voluerit: quod quidem ex proxima *l. 2.* intelligimus, quæ hoc ipſo anoo data eſt, vbi a cæteris hæreticis Nouatianos tantum excipit.

Novatianis *ſuas Eccleſias, ſuaque cœmiteria relinquenda eſſe*

II. (a) Idem A. ad Baſſum. (b)

Novatianos non comperimus prædamnatos, (c) vt iis, quæ petiuerunt crederemus minime largienda. Itaque Eccleſiæ ſuæ domos, & loca ſepulcris apta ſine inquietudine eos firmiter poſſidere præcipimus: ea ſcilicet, quæ ex diuturno tempore vel exempto habuerunt, vel qualibet (d) quæſiuerunt ratione. Prouidendum (e) erit, ne quid ſibi vſurpare conentur ex his, quæ ante diſcidium (f) ad Eccleſias perpetuæ (g) ſanctitatis pertinuiſſe manifeſtum eſt. Dat. IX. (h) Kalend. Octobr. Spoleti, (i) Conſtantino A. VII. & Conſtantio coss. [326.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Memorat eam Baronius *Anno D. 326. num. 17.* GOTHOF.

(b) *Baſſus* hic, an Præfectus Prætorio fuit? an potius Vicarius Italiæ, vt *l. vnic. ſi quis eam, eius tutor*, his conſulibus? *ID.*

(c) *Pradamnatos vt*, id eſt, vſque adeo damnatos, vt, &c. de qao mox plura: niſi malit quis *perdamnatos*. Quod non admitto. *ID.*

(d) Veluti teſtamento, legato, *ID.*

(e) *Tantum*, ſcilicet, vel *tamen*, vel *enim*, niſi malis *Proin videndum*: vel *Porro videndum erit*. *ID.*

(f) *Schiſma*, diſcidium: de ſchismaticis in *Paratitls.* *ID.*

(g) *Perpetua ſanctitatis Eccleſia*, id eſt, Catholicæ; quibus ſchismaticæ opponuntur. Sic *religis Catholica ſanctitatis* opponitur cœtibus hæreticorum *l. 3. infr.* *ID.*

(h) *γρ. IV.* Conſtantinus M. quippe hoc tempore ad V. Kalend. Octobris vſque *Roma* ſubſtitit, indeque V. Kal. Octobris profectus eſt: ad quem diem Kalendarium Conſtantinianeum *Profectionem Diui* (Conſtantini ſcilicet) adnotat. Vel *Prid.* vt ita etiam iungenda videatur *l. 3. Cod. Iuſt. de precib. Imperat. offerend.* *ID.*

(i) *Spoleti* data hæc lex a Conſtantino Magno Anno 326. Ibidem Accepta Iuliani *lex 5. ſupr. de Profeſſoribus & Medicis.* Anno 326. Verum de hoc mox plura. *ID.*

COMMENTARIVS.

Novatianis ſuas Conſtantinus M. hac conſtitutione, quæ data eſt Anno D. 326. Eccleſias, ſuaque cœmiteria reliquit: iure iam olim (intra 80. circiter annos, nam hæc huius ſchiſmatis ætas ſeu æra eſt) quæſita, emptionis alioue iuſto titulo, at non etiam eas, quæ ad Eccleſias Catholicas aliquando & ante ſchisma pertinuerunt, cum alias hæretici Eccleſias fabricare vel habere vetarentur: de quo vide *Paratitlon:* & Conſtantinus ipſe vetuerit, & ex hac Nouatianorum exceptione intelligimus: de quo ad *l. 1. ſupr.*

Et ratiooem ſimul & occaſionem præmittit his verbis: *Nouatianos*, inquit, *non comperimus pradamnatos, vt iis, qua petiuerunt minime largienda crederemus.* Nempe inquietare hoc tempore Nouatianos nonnulli inſtituerant, quaſi de ſchiſmate vel maxime

maxime notos, deque hæreſi notatos: Verum de eo conqueſti apud Conſtantinum Nouatiani, ſibi ſua relinqui petiere; Neque enim ſe prædamnatos, ita, vt ſua ſibi non relinquerentur. Et fidem habuit Nouatianorum allegationi Conſtantinus M. *Nouatianos*, inquit, *NON COMPERIMVS prædamnatos.* Atqui hæc impoſtura videtur, eaque circumuenta Conſtantini religio. Quid enim? Non & Romana iam dudum Synodo 60. Epiſcoporum, totidemque Presbyterorum, Nouatianos damnatos aperte clamat epiſtola Cornelii Papæ apud Euſebium *lib. 6. Hiſtor. Eccleſ. cap. 43.* & Hieronymum, *de ſcript. Eccleſ. cap. 66.* Non & alibi tum in Italia, Africa aliiſque locis, errorem eum damnatum, teſtis eſt eiusdem epiſtola? Non Rheticius Epiſcopus Auguſtodunenſis (qui inter alios Iudex a Conſtantino Magno delegatus fuit in cauſa Donatiſtarum Anno 313.) acerrima diſputatione Nouatianos refutauerat? Imo, non ſuperiore Anno Concilium Nicænum *can. 8.* cum *Catharos* ad Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam incitat & Nouatianos, eos damnatos indicat, atque Eccleſia excluſos? Non ipſe Conſtantinus Aceſio Nouatianorum Epiſcopo ad Concilium Nicænum vocato, eoque ſchiſma ſuum defendente, teſtatus eſt, quid iudicii ſui de Nouatianis eſſet, cum dixit: *Erigito tibi ſcalam Aceſi, & cœlum ſolus aſcendito*; ſi fides Socrati, *lib. 1. cap. 10.* Imo non & auctor vitæ Conſtantini *lib. 3. cap. 63. 64.* & Sozomenus *lib. 2 cap. 30.* Conſtantini M. conſtitutionem memorat, qua vt Valentinis, Marcionitis, Paulianis, Cathaphrygibus, ita (& primo quidem loco)
p. 113. Nouatianis coeundi publice, priuatim ius ademit, vniuerſaſque domos, in quas coire ſoliti, euerti iuſſit, vel Eccleſiis adiungi? Quid eſt igitur quod Conſtantinus hic ait: *Nouatianos non comperimus prædamnatos?* Non placet, quod tenrat Baronius, Nouatianos forte non fuiſſe prædamnatos, vt hæreticos, ſed vt Schiſmaticos. Nam & verius eſt, quod idem mox fatetur, Nouatianos inter hæreticos iam cenſitos & ſic damnatos. Atque etſi vt ſchiſmatici tantum damnati fuiſſent, an ideo minus prædamnati? An ideo minus his Eccleſiæ ſuæ detractæ, hisue coeundi libertas facta a Conſtantino? Quare & vocem *prædamnatos* attendi velim, & illa potius continuo filo ita legi; *prædamnatos vt*, &c. Nempe, non negat Conſtantinus hic antea damnatos Nouatianos, verum ita damnatos adeo exoſos, vt propterea his ſua adimi debeant: *prædamnatos* igitur *vt*, &c. id eſt tam atroci antea ſtilo & ſententia confoſſos, vt ad hæreticorum aliorum inſtar & exemplar reuocandi ſint. Hæc vis formulæ iſtius mihi videtur *prædamnatos vt*, &c. Quam vocem Gloſſæ Philoxeni, hinc vt puto, explicant *Prædamnatos*, προκαταγνωσθέντας, niſi forte hic reponendum cui videatur *perdamnatos*, id eſt, abſolute damnatos, quod non puto. Et id vero eſt, quod Sozomenus *lib. 2. cap. 32.* hæreticorum comparationem inſtituens, diſerte ait, Nouatianorum aliam & meliorem ſub Conſtantino Magno fuiſſe conditionem, quam aliorum hæreticorum, in quos neque lex Conſtantini exercita fuerit: Quare ait, Nouatianos, tum quod duces probos conſequuti eſſent, & circa τὸ θεῖον, id eſt, circa diuina fidemque, eadem cum Eccleſia ſentirent, *non multum incommodi ex ſuperiore* Conſtantini *lege tuliſſe*; ἐδὲν μέγα βλαβέντες ὑπὸ τέτε τῦ νόμε. Partimque Imperatorem, quia ſubditis ſuis non tam exitio quam terrori eſſe inſtituiſſet, de legis ſeueritate non nihilum vltro remiſiſſe, ἑκὼν καθυφίει; Partim Aceſium hac tempeſtate Nouatianæ ſectæ Epiſcopum Byzantii, quod ob vitæ integritatem Imperatori charus eſſet, Eccleſiæ ſuæ præſidio fuiſſe. Hoc igitur eſt, quod nunc Conſtantinus ait, ſe *non comperiſſe*, Nouatianos ab Eccleſia adeo prius damnatos, vt æqua cum cæteris lege & ſeueritate, puta cum Cataphrygibus, Valentinianis, Marcioniſtis habendi videantur: quidquid ipſe ad terrorem potius antea conſtituiſſet: & quidem ante Concilium Nicænum, vt exiſtimo. Nam hæc illa proculdubio cauſa eſt, non quam Sozomenus putat, cur in illa quam memorat Conſtantini conſtitutione nulla Arianorum mentio fiat. Et proinde nullus dolus malus hac parte in auctore vitæ Conſtantini putandus eſt, quaſi ex ea conſtitutione Arianorum nomen ſuppreſſerit, quod tamen Baronii iudicium eſt.

Quicquid ſit, & quantamcunque in Nouatianos lenitudinem hac lege Conſtantinus teſtarur, attamen de his quid iudicii ſui eſſet ſatis vel hac ipſa lege oſtendit tribus his, 1. Nempe enim hoc *Diſcidium*, id eſt, ſchiſma in Eccleſiam inuexiſſe ait, 2. Iisque adeo *Eccleſiæ perpetuæ ſanctitatis* opponit: 3. Tandem, ne quid ex his a Nouatianis vſurpetur, ſedulo prouideri vult. Quare vt ab vna parte Conſtantini ſtudium in Catholicam Eccleſiam hinc elucet: ita ab altera lenitas illa eius, erga Hæreticos & Schiſmaticos, vel potius prudentia, σύνεσις πολιτικὴ, non omnes errores vel hæreſes eodem pede, non eadem pœnarum pertica metientis: Et quidem nominatim Nouatianos ab aliis diſtinguentis. Quam in rem expreſſus eſt quoque Socratis locus ſub Theodoſio Magno *lib. 5. cap. 10.* ὁ βασιλεὺς θαυμάσας αὐτῶν τὴν περὶ τὴς οἰκείας κατὰ τὴν πίςιν ὁμόνοιαν, ΝΟΜΩ ἐκέλευε, τῶν μὲν οἰκείων κρατεῖν ἀδεῶς εὐκτηρίων τόπων: ἔχειν δὲ καὶ προνόμια τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἅπερ καὶ οἱ τῆς αὐτῆ πίςεως ἔχεσιν: *Imperator doctrinam fidei illorum plane cum ſuis conſentientem admiratus, lege lata præcepit, vt oratoriis ſuis intrepide potirentur, vtque eorum eccleſia eadem, quæ fidei ſuæ baſilica, priuilegia poſſiderent.* Neque minus expreſſus Sozomeni locus *lib. 8. cap. 1.* ſub Theodoſio Magno & Arcadio, ἔτε γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις, ἢ νόμοις ὁμοίως ταῖς ἄλλαις αἱρέσεσιν ἔνοχοι ἦσαν, *nam neque iisdem pœnis ac legibus, quibus reliquæ hæreſes obnoxii erant*; & cauſas mox reddit. Eaque etiam mens fuit Theodoſio Iuniori *l. 65. infr. hoc tit.* vbi diſerte ait: *Non omnes eadem auſteritate plectendos.* Quare neque Baronii ſententiam amplecti oportet, qui ſanctionem Conſtantinianam, cuius auctor vitæ Conſtantini, & Sozomenus meminere, qua Nouatiani cæteris hæreticis æquati, imo & primo loco poſiti, conſultiorem hac putat.

Illud indagandum ſupereſt, ad cuius loci Nouatianos hæc lex pertineat? Singula curioſius excutienti mihi, ita videtur, pertinere eam ad Nouatianos *Italiæ.* Baſſus enim, cui hæc lex, ſine dignitatis titulo inſcribitur, Vicarius Italiæ nominatim, his ipſis Coſs. dicitur in inſcriptione *l. vnic. ſupr. ſi quis eam cuius tutor fuerit.*

Neque illud omitti velim, Datam hanc legem a Conſtantino Magno *Spoleti*, quo ſcilicet Roma hoc tempore digreſſus fuerat. De qua alioquin vltima omnium Conſtantini Magni mora Romæ, vide, quæ dixi plene ad *l. 3. ſupr. de infirm. his, quæ ſub Tyr.* Denique de Nouatianorum ſtatu Romæ pacato, vſque ad Innocentium Epiſcopum Romanum videndus egregius Socratis locus, *lib. 7. cap. 11.* Vt proinde ad Nouatianorum Romæ nominatim ſtatum hæc lex pertinere mihi videatur; ad cuius populum hoc ipſo tempore Conſtantinus pridie Kalend. Octobr. *legem 3. Cod Iuſt. de precibus Imp. offer.* quæ huic ſocianda videtur, dedit: Nam vt *hac leg.*

cuidam

cuidam Nouatianorum petitioni velut iuſtæ defert aduerſus iniuſtam proculdubio aliorum poſtulationem, ita contra ea *l. 3.* definit, *nec damnoſa fiſco, nec contraria iuri POSTVLARI oportere.*

Manichæorum conuentus probibiti, doctoreſque eorum grauiter multari, domuſque conſiſcari iubentur.

III. (a) Impp. Valentinianvs & Valens (b) AA. ad Ampelium pf. p. (c)

Vbicvmqve (d) *Manichæorum* conuentus, vel turba huiuſmodi reperitur, Doctoribus graui cenſione (e) multatis, dòmus & habitacula, in quibus profana inſtitutione docetur, fiſci viribus (f) indubitanter adſciſcantur. Dat. vi. Non. Mart. Treu. Modeſto & Arintheo coss. (g) [372.]

NOTÆ.

p. 194.

(a) Abeſt hæc lex a Cod. I. eo, quod aliæ pleniores ſint in Manichæos leges. Memorat eam, deque ea agit Baronius *Anno* 372. *num.* 111. 112. 113. Sed & huius mentio fieri videtur *l. 3. infr. de Apoſtatis.* GOTHOF.

(b) Addendum eſt & *Gratiani* nomen: vide *Conſular. Theodoſ. ID.*

(c) *75. hic & l. 3. ſupr. de denunciat.* PF. V. vt docet ſuperiore Anno *lex 1. ſupr. de Equis curulib. l. 21. ſupr. de Epiſcopis: l. 9. ſupr. de naturalib. fil. l. 10. ſupr. de maleſ. l. 32. ſupr. de curſu publ.* & hoc ipſo Anno nonnullæ aliæ leges. Item Ammianus Marcellinus, *lib.* 28. *cap.* 4. vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Veluti in Vrbe Roma. *ID.*

(e) *Cenſio* pro iudicio: de qua voce in *Gloſſ.* ex Symmacho *epiſt.* 6. Auctarii: & *lib.* 10. *epiſt.* 58. ad Valentinianum *huius leg.* auctoris, filium. Quare errant qui de pecuniaria pœna id accipiunt. *ID.*

(f) Vires fiſci: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(g) *Hiatus hic eſt Annorum 46. per quod tempus *Conſtantius, Iulianus & Iouianus,* imperium rexere: quorum nullæ hunc in titulum in *hæreticos* conſtitutiones relatæ ſunt. Conſtantius quippe & ipſe hæreticus fuit, & hæreticis fauit: Iulianus Apoſtata Catholicos cum hæreticis ſtudio colliſit, quidlibet ſentiendi libertate cuique data; Iouianus momentaneus Princeps ἐθελοθρησκείαν omnibus dedit: pariter vt inter initia Valentinianus *huius leg.* auctor, cuius etiam VALENTINIANI Senioris vnica hæc conſtitutio in *Manichæos,* hoc titulo occurrit: Qui quidem Manichæi velut hæreticorum peſſimi, peculiare ſemper odium meruerunt: de quo vide *Paratitlon. ID.*

COMMENTARIVS.

Manichæorvm igitur conuentus, ſcholæ item ſeu inſtitutiones, hac Valentiniani Senioris conſtitutione, emiſſa ad Ampelium Præfectum Vrbis Romæ (vt paulo ante oſtendi) prohibentur. Ita quidem, vt Doctores ipſos docere ἐκκλησιάζειν repertos, graui cenſione, id eſt, iudicio multari iubeat: ipſaſque domos & habitacula confiſcari. Cuius legis Valentinianeæ mentio fit *l. 3. infr. de Apoſtatis.*

Nempe Manichæi, vt cæteroquin præ cæteris hæreticis eximii (vt loquitur Theodoſius Iun. *leg. 65. infr.*) quos & idem Deo ſemper offenſos vocat *Nou. 3. de Iudæis,* &c. *verſ. ſupereſt,* ad imam vſque ſcelerum nequitiam peruenerant, (vt docet quoque *lex 35. 65. infr. hoc tit.* & *lex 3. infr. de Apoſtatis,* & Nouella *Valentiniani 2.*) ita & a Valentiniano Sen. quoque peculiari iure odioque habiti fuere: pariter vt a Valentiniano Iun. filio eius, quod docet *d. lex 3. infr. de Apoſtatis,* a Gratiano, de quo ad *l. prox.** Vt maxime enim Imperator hic leges in exordio Imperii ſui dederit, quibus vnicuique, quod animo imbibiſſet, colendi, liberam facultatem tribuit, vt docet *l. 9. ſupr. de maleficis,* (quæ data fuit ſuperiore Anno 371.) & Ammianus Marcellinus *lib. 30. c. 9.* atque ideo non Paganis tantum ſuæ religionis & ſectæ libertatem fecerit, verum & hæreticis (vnde factum, vt *Auxentius* Mediolani ſecurus egerit, neque ipſe Valentinianus coniugium Arianæ fœminæ Iuſtinæ detractauerit) vnde Suidas ex incerto auctore, Οὐαλεντινιανὸς τῷ τῶ ὁμουσίω Φρονῶν, ὀυδὲν τοὺς ἐναντίως ἠδίκει, *Valentinianus eiuſdem cum patre natura Chriſtum eſſe ſentiens, diuerſo cultui deditos tamen non vexauit.* (in quo tamen neque eum perſtitiſſe docet *l. 5. infr.* nominatim circa Donatiſtas, vt oſtendit *lex 1. 2. infr. ne ſanctum baptiſma:* vnde illud Auguſtini, *epiſt. ad Donatiſtas 166.* ſiu. 105. *Edit. Benedictin. Huic ſucceſſit Valentinianus: legite, qua contra vos iuſſerit.*) Attamen Manichæorum conuentus & inſtitutiones prohibuit *hac leg.* pariter vt Magiæ & Maleficiorum exercitium *d. l. 9. & l. 10. eiuſdem tituli* (quæ eidem Ampelio Præfecto Vrbi inſcribitur.) Et vero pari ratione, quia & ipſi Manichæi inter cætera nefaria ſua ſecreta (vt vocantur *d. l. 3. infr. de Apoſtatis,*) curioſas ſeu Magicas artes tractabant, earumque ſcientiam profitebantur, ac περίαπτα καὶ ἐπῳδὰς καὶ μαγγανείας *appenſa quædam de collo (amuleta) & incantationes ac præſtigias,* vſurpabant, vt docet Epiphanius, *hæreſi Manichæorum 66. num. 13.* & 88. Quare vt olim maleficis peculiari nexu cohæſere: vnde etiam titulus in Codice iam Gregoriano, *de maleficis & Manichæis,* & apud auctorem Coll. legum Moſaicarum, *de Mathematicis & Manichæis.* Atque hoc etiam contemplatu Valentinianum hanc ad legem deſcendiſſe, præter ſuperiora, horum inſuper temporum hiſtoria perdocet. Nempe in Magos & maleficos ſeueriter hoc & ſuperiore Anno inquiſitum comperio: negotio eiuſce rei eidem Ampelio Præfecto Vrbi (cui hæc lex inſcribitur) dato: quod Ammianus

* Hæc in Excerptis a Valeſio editis tribuuntur Ioanni Antiocheno, quod dudum obſeruauit *Cl. KVSTERVS.*

Digitized by Google

nus Marcellinus *lib. 28. cap. 1.* & *l. 9. 10. ſupr. de maleficis:* & *l. 5. de indulgentiis criminum*, e quibus *d. l. 10.* vt dixi, eidem Ampelio Præfecto Vrbi inſeribitur.

Quare ex his iam liquet, nihil commune habere hanc legem cum his, quæ narrat longe poſt Auguſtinus, *de moribus Manichaorum lib. 2. cap. vltim.* & *contra Fauſtum lib. 5. cap. 6.* contra quam putabat Baronius. Sed & Ambroſii locus *Ep. 81. ſin. 7. Ed. Paris.* de impietate Manichæorum Imperatoris auſteritate damnata huc non pertinet, verum ad *l. 18. infr.* vt recte Baronius obſeruauit *Anno 389. num. 62.*

Tandem Gratianus quoque aliquando ſimilis mens fuit, vt ex Socrate *lib 9. cap. 2.* & Sozomeno *lib. 7. cap. 1.* ad *l. prox.* oſtendam, quod a nonnullis *huic legi* male aptatur.

Hac interim lege exemplum habemus Principis non omnes hæreticos eadem lege habentis.

Gratiani *prima in hæreticos Conſtitutio.*

IV. (a) Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianus AAA. ad Heſperium PF. P. (b)

Olim, (pro Religione Catholicæ ſanctitatis, (c) † vt cœtus hæreticæ vſurpationis conquieſcerent) iuſſimus, † *ſiue in oppidis, ſiue in agris, extra* (d) *Eccleſias quas noſtra* (e) *pax* (f) *obtinet, conuentus agerentur, publicari loca omnia, in quibus falſo religionis obtentu altaria* (g) *locarentur:* Quod ſiue diſſimulatione Iudicum, (h) ſeu profanorum (i) improbitate, contigerit, eadem erit ex (k) vtroque pernities. (l) Dat. x. Kalend. Maji, Treu. Valente (m) & Valentiniano AA. coss.

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Memorat eam Baronius *Anno 376. n. 12.* GOTHOF.

p. 115. (b) *Heſperius* Italiæ Præfectus Prætorio fuit ſub Gratiano: vid. *Proſopogr. ID.*

(c) Sic Eccleſiæ *perpetuæ ſanctitatis* in *l. 2. ſupr. ID.*

† Conſtitutio Gratianea anterior aduerſus hæreticos notetur. *ID.*

(d) Expulſi Eccleſiis *l. 2. infr. ne ſanctum baptiſma. ID.*

(e) Catholica. *ID.*

(f) *Pax* Catholicorum, hæreticis & hæreſibus oppoſita, Catholica communio, obſeruantia. Vide Luciferum Caralitanum *tract. de non conueniend. cum hæret. pag. 222. 223. Tom. IV. Bibl. Patr. max. ID.*

(g) *Altaria*, de Chriſtianis *hac leg.* & *l. 15. hoc tit.* & *l. 27. ſupr. de Epiſc. ID.*

(h) Quidam ſubſtituunt *Iudæorum*, male. *ID.*

(i) *Profanorum*, id eſt, hæreticorum, niſi alia vox hic ſubſtituenda: veluti *pro Officiorum.* Quod non puto. *ID.*

(k) Ex vtraque cauſa. *ID.*

(l) An *pernicies*, pro nece & capitis ſupplicio? *ID.*

(m) An ſupplendum *V.* & ſic referenda hæc lex ad *Annum 376?* an vero ad *Annum 378?* Mox inquiram. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Gratiani Imp. duæ in hæreticos conſtitutiones ſequuntur: puta hæc lex & *lex prox. 5.* Hæc inquam lex Gratiani eſt, non Valentis, etſi nomen eius illi inſcriptum pro more iam recepto. Et certe nulla Valentis in hæreticos lex hic occurrit: nam & ipſe hæreticus fuit. Hæc vero eſt de Conventibvs hæreticorum extra Eccleſias: Conventvs ſcilicet ſeu cœtus hæreticorum extra Eccleſias Catholicas, tum in oppidis, tum in agris Gratianvs, ſub pœna confiſcationis loci iam olim prohibuerat (vt *hac leg* nominatim profitetur) ſeu dudum, & quidem præcepto ad Nitentium emiſſo, vt idem profitetur *l. 2. ne ſanctum baptiſma.* Verum quia partim Iudicum diſſimulatione, partim improbitate profanorum ſeu hæreticorum, huic ſanctioni non parebatur, Gratianus hanc legem ſuperiori conſtitutioni firmandæ emittendam credidit, pœna grauiſſima vtriſque indicta.

De vtraque conſtitutione videndum. Et quidem quando eæ latæ fuerint. Igitur etſi conſulatus huic legi ſubſcriptus, id non aperte doceat quandoquidem numerus Valentiani conſulatus, quem ſæpe Valens repetiit, hic omiſſus eſt, ſubſidium tamen aliquod ex inſcriptione ſuppetit, vbi *Valentis, Gratiani & Valentiniani* nomina extant. Nempe, vt fine Anni 375. mortuo Valentiniano Sen. tres illi, puta Valens, Gratianus & Valentinianus imperio potiti ſunt, ita nonniſi poſtea factum, vt Valens primo loco cum Valentiniano Iuniore ſcilicet conſulatum gereret: & quidem bis, Anno Domini 376. & 378. Proinde horum alterutro conſulatu ſeu Anno latam hanc legem oportet, ſed vtro, minus liquet. Verum tamen ne ad Annum 376. referatur, facit: Primum *Heſperii Præfecti Prætorio* nomen inſcriptum huic legi, qui vtique Anno 376. Præfectus Prætorio nondum erat, ſed Proconſul Africæ tantum *l. 3. de Scænicis*, poſtea demum quippe Præfectus Prætorio fuit *Anno 378.* & *379.* vt complures leges docent. Imo Anno 377. P. P. Nam *ad Heſperium PPO.* inſcriptio eſt *l. 34. de curſu publ.* vt ad eam legem oſtendo. Secundo facit, quod *hac leg.* Gratianus ait, ſe Olim hoc ipſum ſtatuiſſe: atqui quomodo olim id ſtatuiſſe potuit, qui non niſi fine Anni ſuperioris 375. Imperii habenas patre mortuo adeptus eſt? Nam vt maxime iam Anno 375. Gratianus, Auguſtus a patre renunciatus fuerit, & vt Theodoretus ait *lib. 5. c. 1.* ἐκείνῳ δέ γε περιόντος, ἐκοινώνει τῆς βασιλείας, *illoque etiam viuente imperii conſors fuerat*, nullas tamen ab eo conſtitutiones ſuperſtite patre latas comperio. Quid quod Patri mens alia fuit, nempe, vt coire poſſent hæretici, Manichæis ſolis exceptis, vt oſtenſum ad *l. 3. ſupra?*

Fuerit

Fuerit itaque hæc lex referenda ad Annum 378. Et ſic priorem conſtitutionem, cuius hic meminit, ante biennium cum dimidio ferre potuerit, & ſic Olim. Quare nec reclamat *d. l. 2. infr. ne ſanctum baptiſma*, quæ cum data ſit ſine Anni 377. & ipſa dicit Dudum id a ſe conſtitutum: & recte dudum conſtitutum dici poteſt, quod ante biennium ferme conſtitutum.

Fuit igitur in ea ſententia Gratianus biennio integro & dimidio ſuperſtite Valente, vt cætus hæreticorum in commune prohiberet. Atqui poſtea, Valente mortuo, id eſt, poſt hanc legem, Gratianus ad imperium Orientale iam profectus (vt inquit Ioannes Antiochenus apud Suidam *in voce* γρατιανός) proculdubio neceſſitati temporum cedere coactus, conſtitutione *Sirmii* data (quod indicat *lex. 5. prox.*) coeundi libertatem hæreticis ibi fecit, μετὰ ἀδείας ἑκάστῳ τῶν θρησκειῶν ἀδιορίστως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συνάγεσθαι, *vt omnes cuiuscunque religionis homines ſine vllo diſcrimine in eccleſiis conuenirent*, exceptis tantum Manichæis, Eunomianis & Photinianis, vt auctor eſt Socrates *lib. 5. cap. 2. & 4.* Sozomenus *lib. 7. cap. 1. in fin.* & Ioannes ille apud Suidam *in voce* Γρατιανός: πᾶσι νόμον παρέσχεν ἀδεῶς καὶ ἀδηρίτως ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις συνάγεσθαι, *lege lata cuiuscunque religionis hominibus permiſit, vt ſecure ac libere conuentus in eccleſiis propriis agerent.* Verum Gratianum aliam mox ruſum mentem induiſſe, docebit *lex 5. infr. prox.* teſtatur & Theodoretus *lib. 5. cap. 2.* qui multa alioquin ibi turbide narrat, vt oſtendimus iam ad *l. 2. ſupr. de fide Catholica*: & *l. 25. ſupr. de Epiſcopis.*

Quod pœnam *hac leg.* propoſitam attinet, Gratianus *perniciem* in genere minatur, id eſt, exitium. De pœna hæreticorum conuentus agentium & iudicum diſſimulantium, vide *Paratitlon.*

Gratiani *ſecunda in hæreticos conſtitutio.*

V. (a) Imppp. Gratianvs, (b) Valentinianvs, & Theodoſius AAA. ad Heſperium. pf. p. (c)

Omnia (d) vetitæ legibus & diuinis Imperialibus, + hæreſes perpetuo, conquieſcant. Quisquis opinionem (e) plectibilibus (f) Dei profanus inminuit, ſibi tantummodo nocitura ſentiat, aliis obſutura non pandat. Quisquis (g) redemta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificat, id auferendo quod geminat, ſibi (h) ſolus talia nouerit, alios nefaria p. 116.
inſtitutione non perdat. Omnesque peruerſæ iſtius ſuperſtitionis Magiſtri, pariter & Miniſtri, ſeu illi Sacerdotali aſſumtione *Epiſcoporum* nomen infamant, ſeu, quod proximum (i) eſt *Presbyterorum* vocabulo religionem mentiuntur, ſeu etiam ſe *Diaconos*, cum nec Chriſtiani quidem habeantur, appellant, hi conciliabulis damnatæ dudum opinionis abſtineant. Denique antiquato Reſcribto † quod apud Sirmium nuper emerſit, ea tantum ſuper Catholica obſeruatione permaneant, quæ perennis recordationis Pater (k) Noſter, & nos ipſi, victura (l) in æternum æque (m) numeroſa iuſſione mandauimus. Dat. III. Non. Aug. Med. Accep. XIII. Kalend. Sept. Auſonio & Olybrio coss. [379.]

NOTÆ.

(a) Prima tantum huius legis ſententia relata eſt in *legem 2. Cod. Iuſt. de hæretic.* Eam in Annales ſuos quoque retulit Baronius, deque ea egit, *Anno 379. n. 11. 12.* GOTHOF.

(b) *Gratianum* eſſe huius legis auctorem mox oſtendam. *ID.*

(c) *Heſperius* PP. Italiæ ſub Gratiano: vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Non modo Manichæi & Eunomiani, verum omnes. *ID.*

+ Conſtitutiones Imperiales contra hæreticos. *ID.*

(e) Inuerſa locutio: Recta, *opinionem Dei: opinio Dei*, Id eſt, opinio de Deo, ſeu fidei. *ID.*

(f) *Plectibilius*, in editione Cuiaciana & Quartana. *Plectibilia*, ſunt crimina: de quo mox. *ID.*

(g) De hoc, ſpeciali titulo *infr. ne ſanctum baptiſma iter. ID.*

(h) Ita & biennio ferme ante *l. 2. infr. ne ſanctum baptiſma. Quod ſi errorem ſuum diligunt, ſuis malis domeſticoque ſecreto, ſoli tamen foueant virus impiæ diſciplinæ. ID.*

(i) *Presbyteri*, proximi Epiſcopis: de quo mox. *ID.*

† Meo Gratiani, de quo etiam ad *l. ſupr. ID.*

(k) Valentinianus Sen. vide & *l. 1. & 2. ne ſanctum bapt.* & quæ dixi ad *legem 3. ſupr. ID.*

(l) Victura in æternum iuſſio: vid. *Paratit. de conſt. princ.* a viuendo non a vincendo, vt Græci. *ID.*

(m) Atque. *ID.*

COMMENTARIVS.

Coetvs ſeu conciliabula omnium omnino hæreticorum; itemque ſuas hæreſes hæretici pandere, aliosque in his inſtituere, hac conſtitutione ab Imp. prohibentur: reuocato reſcripto Sirmienſi nupero: firmatis contra Valentiniani Sen. Patris ſui, ſuisque in contrarium iuſſionibus.

Cuius vero Principis hæc conſtitutio ſit, ante omnia inquirendum nobis eſt. Illud ſtatim apparet, Theo-

Digitized by Google

Theodoſio Magno eam non tribuendam, quod tamen P. Fabro quoque viſum *in Dodecamera cap. 9. pag. 172.* quandoquidem Patrem ſuum eiusque conſtitutiones, auctor *huius leg.* allegat, quod vtique de Valentiniano Sen. Gratiani & Valentiniani Iun. patre accipiendum eſt. Cuinam igitur ex his tribuenda duobus? Sane, ſi ſola ſtandum eſt legis inſcriptione & ſubſcriptione, tum Valentiniano Iun. tribuenda ea videatur: Dicitur enim hæc lex data Anno 379. *Mediolani*: vbi ſcilicet Valentinianus hoc tempore hærebat: at Gratianus in Gallia Treuiris fuiſſe hoc tempore videtur: vt ſuadet *lex 26. ſupr. quorum appellat. l. 1. de Princip. agent. lex 12. ſupr. de Medicis*: Zoſimus *lib. 4. c. 19.* Auſonius *Gratiarum Act. c. 37.* Socrates *lib. 5. cap. 6.* Item inſcribitur hæc lex *Heſperio Præfecto Prætorio*, qui vtique Italiæ Præfectus Prætorio erat, vt docet vel hoc ipſo Anno *l. 11. ſupr. de luſtrali collat.* & ſubſcriptio *l. 15. ſupr. de navicul.* vbi plene dixi: Atqui in Imperii diuiſione Valentiniano Iuniori Italiam, Illyricum & Africam ceſſiſſe ſcribit Zoſimus, *l. 4. cap. 19.* Quanquam de Roma ipſa & Africa non tam liquida fides: occurrunt enim hoc Codice conſtitutiones, ex æquo, partim Gratiani, partim Valentiniani ad Magiſtratus Vrbis Romæ & Africæ, vt videatur, Roma cum Africa communes inter vtrumque manſiſſe. Verum longe alia plura & potiora ſunt, quæ hanc legem *Gratiano* vindicent Primo reſcriptum, quod *hac leg.* antiquatur, quod apud Sirmium ſcilicet nuper emerſerat. Quibus verbis omnino indicatur lex a Gratiano edita, poſt Valentis obitum, cuius meminerunt Socrates, *lib. 5. cap. 2. 4.* Sozomenus *lib. 7. cap. 1.* Suidas *in voce* Γρατιανὸς, & Ioannes Antiochenus, *in Excerptis Conſtantinianis pag. 846.* de qua actum quoque *l. ſupr.* qua cautum fuerat, vt ſine fraude vel metu, quam quisque fidem profiteretur, impune ſectaretur, omnibusque adeo paſſim coeundi licentia eſſet, exceptis tantum Manichæis, Photinianis & Eunomianis. Et ſane initio huius anni Gratianum in Pannonia Sirmii extitiſſe docet etiam *lex 1. ſupr. de Palat. S. L.* Zoſimus *lib. 4. c. 24.* Auſonius *Grat. Act. c. 37.* Socrates *lib. 5. cap. 5.* vbi & Theodoſius ab eo in Imperii ſocietatem adſcitus fuit. Atqui non antiquari potuit a Valentiniano Iun. collegæ ſui in Imperio lex: verum ab eodem antiquatam oportet, a quo & lata fuerat. Non eſt antiquandæ legis ratio latore ſuperſtite, niſi vbi lata & per quem ipſum lata ea eſt: non alibi, non a collega. Secundo, argumentum vtriusque legis reſpondet. Illa Sirmienſi omniſi Manichæis, Photinianis, & Eunomianis coeundi licentia adempta fuerat: hæc iam, omnibus, *Omnes, inquit, vetita legibus diuinis Imperialibus hæreſes conquieſcant.* Ac ſi diceret, non vt antea pauci tantum hæretici, verum omnes omnino, diſcrimine nullo. Tertio, Valentinianum Iun. hæc lex auctorem habere non poteſt, qui vtique ad Annum vſque 388. id eſt, ad id vſque tempus, quo a Maximo ad Theodoſium confugere coactus & ab eodem ad rectam fidem traductus fuerat (vt oſtenſum ad *l. vltim. ſupr. de fide Cathol.* & *l. 1. ſupr. de his, qui ſupr. relig.*) hæreticis Arianis fauit, a quo toto cœlo hæc conſtitutio recedit. Quarto, *victuras in æternum ſuas & numeroſas iuſſiones* contra hæreticos latas, memorat *hac lex in fin.* & firmat: atqui nullæ tales Valentiniani Iunioris eſſe poſſunt, non modo, quia mens ei alia hac parte fuit: verum, quia ab Anni 375. fine, quo Imperator factus eſt, ad hunc Annum vſque, nullæ eius conſtitutiones occurrunt. Quid igitur? Gratianus aperte *hac leg.* indicat & *legem 4. ſupr. prox.* & *l. 2. ſupr. ne ſanct. bapt.* & anteriores, quæ his ipſis legibus memorantur. Po-

ſtremo ſubſcriptio huius legis nequicquam obſtat, *Dat. Med.* Quia hoc tempore Gratianus Imp. ex Pannonia Sirmio in Gallias reuerſurus per Venetiam (vbi *Aquileia*) & Liguriam, (vbi *Mediolanum*) p. 117. prius tranſiit; vt docet Auſonius *in Grat. Act. c. 37.* Quare datæ ab eo menſe Iulio huius anni Aquileiæ *lex 2. ſupr. de Deſertorib. l. 11. ſupr. de luſtrali coll.* Mediolani vero eodem menſe Iulio extremo, & Auguſto, non hæc tantum lex, verum etiam *lex 4. Cod. Iuſt. quemadmodum teſtam.*

Tandem igitur obſeruentur tria hæc momenta voluntatis & temporis in Gratiano: Nempe Valente ſuperſtite, in hæreticos omnes inſurrexit; Valente mortuo in Orientem profectus, non niſi in Manichæos, Photinianos, Eunomianos: mox *hac lege* in omnes rurſum.

Porro non dubito, quin Ambroſio Mediolanenſi Epiſcopo auctore Gratianus hanc conſtitutionem emiſerit, vel communicato ſaltem cum eo conſilio. Hoc ipſo ſane tempore Ambroſius Gratiano petente, Libros *de fide* ſcripſit, vt apparet ex *fine lib. 2.* vbi Valentis necem, vt puto, perſtringit, Gratiano ad bellum profecto: vide *prologum lib. 1. de fid.* & Proſperum *Chronica*, *COSS. proximis 380.* Hæc cum ita ſint, apparet de duplici errore Petri Fabri *in Dodecamero de Dei nomine atque attributis, cap. 9. pag. 170.* cum & Theoſio Imp. (cuius certe nomen *huic legi* pro more, non quaſi auctoris inſcriptum) tribuit: Et quod de Sirmienſi reſcripto hic dicitur, interpretatur de Sirmienſi Concilio: vel certe de reſcripto aliquo Conſtantii de Arianiſmo fouendo & propagando. Ineptiſſime. Conditor enim *huius legis* Anno 379. ait Rescriptvm nvper emiſſum; quomodo vero nuper emiſſum, quod ante viginti annos emiſſum fuerit? Et dilucide auctor *huius legis* Parentis ſui & ſuas quasdam conſtitutiones generales opponit Rescripto cuidam a ſe ſolo emiſſo Sirmii: reſcripto, inquam, quod ab eo aliquando elicitum fuerat Sirmii conſtituto, poſt mortem Valentis, cuius vt dixi, meminerunt Socrates, Sozomenus, Suidas, Ioannes Antiochenus. Neque ferendus nuperus ſcriptor in collat. de Concil Sirmienſi *ſect. 3. cap. 3. pag. 134.* qui tentabat iſtud accipere de Iuliani reſcripto Sirmii forte edito, in fauorem Donatiſtarum. Quæ ſententia refutatur iis ipſis quæ modo dixi aduerſus P. Fabrum: quibus adde reſcriptum iſtud fuiſſe in fauorem hæreticorum, & quidem plurimorum, non in fauorem Donatiſtarum Schiſmaticorum. Denique apertus error eius confundentis hoc reſcriptum, quod hic indicatur, cum eo Iuliani reſcripto quod in Donatiſtarum fauorem præceſſerat, quodque antiquatur *l. 37.* Duo interim *hac lege* obiter notanda. Primo, quod omnes hæreſes Gratianus in duplici genere ponit, ſeu ad duo ſumma genera reducit. Vnum eorum, qui praue de Deo ſentiunt, & vt ipſe loquitur, *opinionem plectibilibus Dei profani imminuunt*, id eſt, opinionem & fidem de Deo criminoſis opinionibus & hæreſibus adulterant: *plectibilia* ſunt crimina, delicta improbanda. Sidonius Apollinaris *lib. 4. epiſt. 13.* *Et quoniam nemo ferme eſt, qui plectibilibus careat occultis:* vnde & *plectibilis vita* eidem Sidonio *lib. 6. epiſt. 1.* & *inuidia plectibilis, lib. 4. epiſt. 6.* de quo & plura *in Gloſſ.* Quare coniectura eorum valeat, qui, *placabilis* Dei, hic reponendum tentabant, quaſi in Nouatianos iſtud dictum ſit, qui Deum negabant placari pœnitentia poſt baptiſmum. Alterum eſt, eorum qui baptiſma iterant, & vt ipſe loquitur, *qui redemta venerabili lauacro corpora reparata morte tabificant, id auferendo, quod geminant;*

R quod

quod elegaoter & Theologice admodum dictum: de quo *ſuo tit. ne ſanctum baptiſma*.

Notandum & illud obiter: quod in recenſu trium ordinum Eccleſiaſticorum *ἱερατικῶν*, Epiſcoporum nomini, *proximum Presbyterorum* vocabulum vocat. Presbyteri proximo gradu ab Epiſcopis, vode *in ſecundo Sacerdotio conſtituti* dicuntur Optato Mileoitaoo, *lib. 1. cap. 13.* Gregorius Nazianzenus, *de vita ſua pag. 6. Tom. II. Oper. Edit. Lipſ.* vbi ſe Presbyterum creatum ait:

> *ἄν τ' ἤχι τιμήσειν τοῖς ἀμείνοσι,*
> *Κάμπτει βιαίως εἰς θρόνων τοὺς δευτέρους.*
> *Daretque bonores, quos babebat maximos,*
> *Per vim ſecundis collocat me in ſedibus.*

Presbyter, *Antiſtues in Ordine ſecundo*, Sidonio Apollinari *Epiſtol. lib. IV. 11. v. 18.*

> *Antiſtes fuit Ordine in ſecundo*
> *Fratrem faſce leuans Epiſcopali:*
> *Nam de Pontificis tenore ſummi,*
> *Ille inſignia ſumpſit, bic laborem.*

Fridegodus monach. Benedictio, in *vit. S. Wilfridi* Epiſcop. Eboraceos. de S. Wilfrido, quando factus eſt Presbyter ita caoit, *num. 8. pag. 178. in Act. Sanct. Ord. Benedict. Secul. III. Part. I. Edit. Mabillon.*

> *Tandem colla iuga ſubdens delecta petito,*
> *Ordinis aptatur cælebs in bonore ſecundi.*

Inde & Presbyteri faſtigium, *l. 121. ſupr. de Decurionibus*: ſuperiorque illi locus tribuitur ioter Clericos *l. 10. ſupr. de fide teſtium.* Quare & Claudiaous Presbyter, Mamerti Viennenſis Epiſcopi frater vocatur, Sidooio *lib. 4. epiſt. 11.* & *lib. 2. conſtit. Apoſtol. c. 28. σύμβουλοι τῶν Επισκόπων*, dicuntur. De Presbyteris forte intelligendum, quod reſcribto quodam Conſtantini ad Chreſtum Syracuſanum Ep. apud Euſeb. *lib. 10. cap. 5.* ineſt: *δύο γέ τινας τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, duos ſecundi ordinis* In ſuppoſititia quoque Theodoſii & Valentiniani conſtit. quam. addidit Sirmoodus *in append. Cod. Theod. de ſanctis*, inquit, *Sacerdotibus, & ſecundis Sacerdotibus, vel etiam Leuitis*; vbi in fine aperte *Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi*, nominaotur. Vide etiam quæ Caſaubonus ad Optatum, doctiſſimus Sauaro ad Sidonium, & Valeſius ad Euſebium, notaruot.

Theodosii M. Prima *hoc titulo in hæreticos conſtitutio Anno Domini 381.*

VI. (a) Idem AAA. Eutropio PF. P. (b)

Nvllvs (c) Hæreticis myſteriorum (d) locus, nulla ad exercendi (e) animi obſtinatioris (f) dementiam pateat occaſio. Sciant omnes, etiamſi quid ſpeciali quolibet Reſcribto, per fraudem elicito, (g) ab huiuſmodi hominum genere impetratum eſt, (h) non (i) valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab inlicitis congregationibus turbæ. Vnius & ſummi Dei nomen vbique celebretur: *Nicænæ* fidei, dudum (k) a maioribus traditæ, & diuinæ religionis teſtimonio atque adſertione firmatæ, obſeruantia ſemper manſura teneatur:
(l) *Fotinianæ* (m) labis contaminatio, *Ariani* (n) ſacrilegii venenum, *Eunomiæ* (o) perfi- P. 118.
diæ crimen, & nefanda, monſtruoſis nominibus auctorum, prodigia ſectarum ab ipſo etiam aboleantur auditu. Is autem Nicænæ adſertor fidei, & *Catholicæ* religionis verus cultor accipiendus eſt, *Qui omnipotentem Deum, & Chriſtum filium. Deum vnum* (p) *nomine confitetur, Deum* (q) *de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum Sanctum (qui* (r) *id quod ex ſummo rerum parente ſperamus, accipimus* (s)) *negando non violat: apud quem, intemeratæ fidei ſenſu,* (t) *viget incorruptæ Trinitatis indiuiſa ſubſtantia, quæ Græci adſertione verbi, ὀυσία* (v) *recte credentibus dicitur.* Hæc profecto nobis magis probata, (y) hæc veneranda ſunt. Qui vero hisdem (z) non inſeruiunt, deſinant adfectatis dolis alienum veræ religionis nomen adſumere, & ſuis apertis criminibus (aa) denotentur: Ab omnium (bb) ſummoti Eccleſiarum limine penitus arceantur, cum omnes hæreticos inlicitas agere intra oppida congregationes vetemus: Ac (cc) ſi quid ereptio (dd) factioſa temptauerit, ab ipſis etiam vrbium mœnibus exterminato furore propelli iubeamus, (ee) vt cunctis Orthodoxis Epiſcopis, qui Nicænam fidem tenent, Catholicæ Eccleſiæ toto orbe reddantur. Dat. iv. Id. Ian. (ff) CP. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. de ſumma Trinitate & fide Catbolica*, ſub quo titulo bæc lex non minus recte collocata eſt. Memorat *banc legem* Baronius, *Anno 381. num. 8.* Hæc ipſa porro lex eſſe videtur, quam memorat Sozomenus, *lib. 7. cap. 6.* Theodoretus *lib. 5. cap. 16.* GOTHOF.

(b) *Eutropius* ſub Theodoſio M. PP. orientis ſcilicet: de quo mox. *ID.*

(c) Male in nonnullis editionibus: *Nullos bereticos. ID.*

(d) Male in nonnullis libris Cod. Iuſt. *miniſteriorum*, vbi recte Alciatus *myſteriorum* repoſuit. Sane & Paratitla Græca ita: *μυστήρια μὴ τελείτωσαν*, quam lectionem confirmat bic Codex, vt Leonclauius recte abſeruauit *pag. 1379. Edit. Iuſtelli, in Biblioth. Iur. Canon.* Quare Molinæus hac parte errauit, qui *miniſteriorum* tuebatur: *Myſteriorum*

orum itaque *locus*, hic pro loco, in quo myſteria ſua peragunt hæretici: Nam de his hic agitur: & per conſequentiam *Myſteriorum* vox hæreticorum ritibus tribuitur; vt proinde Vir doctiſſimus lapſus ſit nuper, qui Eccleſiam hic *myſteriorum locum* dici putauit, præcipue propter Euchariſtiæ myſterium, quod ibi agitur. Cæterum eadem myſterii vox in *l.* 7. 12. 15. 24. 26. 36. 54. 57. 58. 65. *infr.* & *l.* 27. *ſupr. de Epiſcop.* & *l.* 4. *infr. ne ſanctum bapt.* Etſi myſterii quoque vox non vno loco occurrat. *ID.*

(e) *Exercendam* Cod. Iuſt. & melius: quanquam & illud defendi poſſe ſcio. *ID.*

(f) *Hereſis*, obſtinationis animi dementia. Et hinc Alciati quoque obſeruatio eſt, pertinaciam eſſe, quæ hæreticum hominem faciat. vide & *l.* 25. 28. *infr.* vbi dicam plura. *ID*

(g) De iure conueniendi, coeundi. *ID.*

(h) *Sit*, Cod. Iuſt. *ID.*

(i) Reſcripta ab hæreticis contra ius elicita, nullius momenti ſunt; *hac leg.* & *l.* 14. 16. 47. 49. 51. 52. *infr. ID.*

(k) Dudum; puta ante 56. Annos, nempe Anno 326. & nota Nicænæ fidei traditionem præferri, vtpote diuinæ religionis teſtimonio atque aſſertione firmatam: cui ſimilia vide *l.* 2. *ſupr. de fide Cathol. ID.*

(l) *Teneat*, Cod. Iuſt. *ID.*

(m) Sequitur periodus integra, vbi enumerantur hæreſes, quæ vsque ad *Is autem*, abeſt a Cod. Iuſt. *ID.*

(n) Vid. Auguſtinum *ad Bonifacium ep.* 50. ſiu. *epiſt.* 185. *Edit. Benedictin. ID.*

(o) Seu *Eunomianæ*. Hoc vero tempore *Eunomius* adhuc viuebat: de qua Eunomianorum hæreſi viginti præterea leges hoc Codice ſunt: Qui & deinceps veluti anteſignani hæreticorum primi nominantur: de quo ad *l.* 8. *ID.*

(p) *Vno nomine* Cod. Iuſt. in quodam, *Vnum Deum vno nomine. ID.*

(q) *Deus de Deo, lumen de lumine.* Ita in Symbolo Conſtantinopolitano hoc anno compoſito, *pag.* 813. 814. *T. I. Concil. Edit Harduin.* Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός: vide & Ambroſium, *de fide, lib.* 1. *cap.* 8. *ID.*

(r) Loco horum verborum, *qui id quod*, in Cod. Iuſt. *quem ex ſummo*, & Conſtantius hic ita recte emendat, *a quo id quod*, &c. Neque tamen hic locus ad proceſſionem Spiritus Sancti pertinet, quod vulgo creditur: vnde Accurſius notabat, hoc loco confirmari Græcorum errorem de proceſſione Spiritus Sancti a ſolo patre. Et Alciatus hic ſubaudiri volebat, *& a Filio. Ioann.* 15. *v.* 26. & *cap.* 16. *v.* 14. 15. Spiritus dicitur a Patre procedere, ἐκπορεύεσθαι, mitti, & accipere a Filio. Et 1. *Cor.* 12. *v.* 3. Singulis varia dona diſtribuens prout libet. Et Spiritus cæleſtium donorum largitor dicitur. Sic in Symbolo Conſtantinopolitano, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, *& in Spiritum Sanctum dominum & viuificantem, ex patre procedentem.* Interim hoc dicto tangit Pneumatomachos Theodoſius, de quibus vide ſaltem Epiphanium *hæreſi* 74. *ID.*

(s) *Et ſperamus & accipimus*, Cod. Iuſt. addita vox *&*: nil opus. *ID.*

(t) *Senſus* Cod. Iuſt. Melius hic, *ſenſu. ID.*

(v) In Cod. Iuſt. ὁμοίᾳ: verum ἰσίᾳ hic omnino retinendum: de quo mox. *ID.*

(y) *Probanda* Cod. Iuſt. *ID.*

(z) Inuerſe Cod. Iuſt. *non hisdem. ID.*

(aa) Græca Paratitla, ἄτιμοι ἔστωσαν, id eſt, *infames ſunto.* Non ita recte, etſi id Leonclauius probet *dict. p.* 1379. *Semiariani* (& ſi qui alii) perſtringuntur hic, qui ſuum nomen euitantes, τὸ ὄνομα ἀρνούμενοι, affectatis dolis veræ religionis nomen adſumebant, quod Epiphanius *hæreſi* 73. initio, eleganter deſcribit: vide & finem *l. prox. infr. ID.*

(bb) *Atque ab omni*, Cod. Iuſt. *ID.*

(cc) *At*, Cod. Iuſt. *ID.*

(dd) *Eruptio* Cod. Iuſtin. recte. *Eruptio* ſcilicet factioſa cum congregatio hæreticorum erumpit & in cœtus vel Eccleſias congregatur. *ID.*

(ee) *Iubemus*, Cod. I. *ID.*

(ff) Ita quoque Cod. Iuſt. At enim forte reſcribendum *Iun.* mox vt tentabo. *ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii M. conſtitutiones quindecim in hæreticos ſequuntur: puta *l.* 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 19. 21. 22. 23. Quibus addatur & *l.* 2. & *l.* 3. *ſupr. de fide Catholica.* E quibus quinque, puta *d. lex* 6. 7. 8. & *d. l.* 2. & 3. pertinent ad hiſtoriam antecedentia & ſequelam Concilii Constantinopolitani. Ex his vero legibus, & quidem tot numero colligitur, quantum negotii Theodoſio M. cum hæreticis fuerit, quamque conſtans Catholicæ fidei adſcitor fuerit.

Hac lege Coetus hæreticorum, ac ſpeciatim trium, *Photinianorum* ſcilicet *Arianorum* & *Eunomianorum* abſciſſe prohibentur: vice verſa Orthodoxis Epiſcopis Eccleſiæ toto orbe reddi iubentur: *Orthodoxis*, inquam, id eſt, Nicænam fidem ſequentibus: Quænam autem illa fides ſit hic ſimul
p. 119. oſtenditur, ſeu ἔκθεσις eius proponitur: de qua aliquid poſtea.

Porro ſingula huiusce pene legis introſpicienti, ea ferme ſententia placere poſſit, in ſubſcriptione legis, emendandum diem, atque adeo reponendum *IV. Id. Iun.* vel *Iul.* non *IV. Id. Ian.* atque adeo hanc conſtitutionem, a Theodoſio M. non ante Concilium Conſtantinopolitanum, verum ſtatim poſt, promulgatam, decretis eius firmandis videlicet, pariter vt menſe Iulio extremo, ab eo promulgata *lex* 3. *ſupr. de fide Catholica.* Nempe qui Theodoſius Magnus paulo poſteaquam ad Imperium peruenit, & poſt præparatoriam, ſic, vt dicam, legem 2. *ſupr. de fide Catholica*, extremo anno ſuperiore 380. in Vrbe Conſtantinopolitana nominatim Arianis ereptas Eccleſias Orthodoxis reſtituerat (vt teſtatur Socrates, *lib* 5. *cap.* 7. Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 5. Marcellinus *Chronico*: Chronicon Alexandrinum *pag.* 704. 705. *Edit. Rader.*) is plenius nunc, & (vt ipſe finis huius legis loquitur) Toto Orbe Orthodoxis Eccleſias reddi ſatagit, poſt Synodum videlicet Conſtantinopolitanam, quæ menſe Maio, Iunio, Iulio *his ipſis COSS.* habita, (vt teſtatur Socrates, *lib.* 5. *cap.* 8. & Canones ipſi Conſtantinopolitani.) Et ſane præter ipſam temporum rationem, & eum quem dixi, Theodoſii proceſſum, tota hæc lex ad inſtar Concilii Conſtantinopolitani, pariter vt *d.*

l. 3. ſupr. de fide Catholica effiꝏa videatur. Comparentur primum illa: *Nicæna fidei*, &c. item illa, *FOTINIANÆ labis contaminatio, ARIANI ſacrilegii venenum, EVNOMIANÆ perfidiæ crimen*, &c. cum *canone 1.* Concilii Conſtantinopolitani, & imitamentum ilico apparebit. Nempe ſic ille canon habet *p. 809. 810. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ, τῶν ἐν ΝΙΚΑΙΑ τῆς Βιθυνίας συνελθόντων, ἀλλὰ ΜΕΝΕΙΝ ΕΚΕΙΝΗΝ ΚΥΡΙΑΝ, καὶ ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ ἰδικῶς τὴν τῶν ΕΥΝΟΜΙΑΝΩΝ εἴτουν Ἀνομοίων· καὶ τὴν τῶν ΑΡΙΑΝΩΝ, εἴτουν Αὐδοξιανῶν· καὶ τὴν τῶν Ἡμιαρειανῶν, εἴτουν πνευματομάχων, καὶ τὴν τῶν Σαβελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Μαρκελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν ΦΩΤΕΙΝΙΑΝΩΝ, καὶ τὴν τῶν Απολλιναριστῶν: *non ſpernendam eſſe fidem patrum trecentorum decem & octo, qui in Nicæa Bithyniæ conuenerunt, ſed manere eam ratam oportet, & anathematizari omnem hæreſin, ſpecialiter autem Eunomianorum, ſiue Anomœorum, & Arianorum, ſiue Eudoxianorum, & Semiarianorum, nec non pneumatomachorum, & Sabellianorum, & Marcellianorum, & Photinianorum, & Apollinariſtarum.* Vbi vides pariter vt in *hac* Theodoſii Magni *leg. Fotinianos & Arianos* nominatim perſtringi: quomodo & Ambroſius *in orat. de exceſſu Theodoſii pag. 124. Tom. V. Oper. Edit. Paris. 1614. in f.* eoſdem perſtringit: & quidem eodem ordine vt hic *Fotinianos & Arianos.* Et idem *lib. 1 de fide cap. 1.* in expoſitione fidei Catholicæ ad Gratianum, *Sabellium, Fotinum & Arium.* Secundo, comparetur Symbolum ſeu formula fidei Concilii Conſtantinopolitani *pag. 813. 814. Tom. I. Concil. Harduin.* a Gregorio Nyſſeno, Concilii auctoritate conſcripta, cum ea, quæ hic proponitur, & res, & verba imitamentum aperte prodent: πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, &c. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ [Θεὸν ἐκ Θεοῦ] Φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, &c. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κύριον τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν: *credimus in vnum Deum patrem omnipotentem; & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum, vnigenitum Dei filium, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: & in Spiritum Sanctum Dominum viuificantem, ex Patre procedentem, cum patre & filio adorandum & conglorificandum, qui locutus eſt per prophetas.* Tandem comparetur etiam Synodica Concilii ipſius ad Damaſum &c. *pag. 821. 822. Tom. I. Concil* & pariare *hanc leg.* cum ea deprehendas; de quo mox rurſum.

Verum contra putet quis, conſtitutionem hanc ante Concilium Conſtantinopolitanum emiſſam, neque quicquam in ſubſcriptione eius immutendum, etſi mens eadem Concilii Conſtantinopolitani ſit. Et quidem argumento ſequenti. Enim vero poſt latam a Theodoſio M. legem *2. de fide Cathol.* item poſt Gregorium Nazianzenum, Demophilo Vrbe ſubmoto, (de quo vide & Philoſtorgium *lib. 9. cap. 19.*) Conſtantinopolitanum Epiſcopum conſtitutum, tandem poſt Eccleſias Catholicis Conſtantinopoli ſuperioris Anni fine reſtitutas, labefactatum aliquantum Theodoſii animum, erectum contra hæreticorum memorat Sozomenus *lib. 7. cap. 6.* & Gregorius Nazianzenus ipſe *de vita ſua pag. 24. Tom. II. Oper. Edit. Lipſ.* & *Orat. 25. ad Arianos.* Vnde Gregorio Nazianzeno Theodoſius viſus paulo frigidior, vt liquet ex eius *carm. de vita ſua pag. 30. Edit. cit.* Id quod hac ipſa lege indicatur, Reſcriptum videlicet aliquando a Theodoſio per fraudem ab hæreticis & affectatos dolos elicitum & impetratum: Sed & hæreticos factioſe erupiſſe. Quo ſane tempore certum eſt, hæreticos, & in his quidem Arianos, tumultum concitaſſe, (ſic vt armato milite opus fuerit Eccleſiam adire, & illuc Gregorium introducere, vt ex eius *carm. de vita ſua pag. 17.* liquet) animoſque reſumſiſſe: ἀδεέστερον συνιόντες, Θεοῦ καὶ οὐσίας αὐτοῦ δημοσίᾳ διελέγοντο, *liberius in vnum conuenientes, de Deo, deque eius ſubſtantia diſſerebant*, vt ex parte Sozomenus ait *l. 7. cap. 6. init.* Quare cum hæc omnia perpendo, hæc ipſa illa lex videri poſſit, quam Sozomenus *ibidem in fin.* memorat, recollecto a Theodoſio animo, expreſſam, Amphilochii Iconienſis Epiſcopi ſuaſu: Ἀσφαλέστερος, inquit, γενόμενος, οὐ προσίετο τοὺς παρὰ τοῦτο δοξάζοντας, καὶ τὰς ἐπ᾽ ἀγορᾶς ἔριδας καὶ συνόδους ἀπηγόρευσε, καὶ διαλέγεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ οὐσίας καὶ φύσεως Θεοῦ, οὐκ ἀκίνδυνον ἐποιεῖτο, νόμον θέμενος περὶ τούτου καὶ τιμωρίαν ὁρίσας: *cautior factus, eos, qui aliter ſentirent, non admiſit: contentiones quoque & cœtus in foro fieri vetuit: atque de natura & ſubſtantia Dei ſolito more diſputare haud quaquam tutum eſſet effecit, lege lata, & pœna in eam rem conſtituta.* Et huc iam trahenda fuerint illa huius legis verba: *Hæc profecto nobis MAGIS probata: hæc veneranda ſunt.* Quæ vtique verba erecti rurſum animi indicia ſunt. Quod temporis vero στοιχείωσιν attinet, Sozomenus rem omnino eam ad hoc tempus refert, vt paulo poſt latam *l. 2. de fide Cathol.* ita paulo ante Concilium Conſtantinopolitanum. At Theodoretus *lib. 5. cap 16.* rem eandem & legem ad Annum Domini 388. refert, ſic tamen, vt neque ſibi conſtet in characteriſmo temporis. Cedrenus *pag. 317. Edit. Reg.* eodem tempore, quo Concilium habitum refert.

Neque illud etiam tranſmittendum, hæreticorum intra oppida congregationes nominatim *hac leg.* prohiberi. Et vero Socrates *lib. 5. cap. 7.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 5.* nominatim teſtantur, poſt reſtitutas Orthodoxis Conſtantinopoli Eccleſias Anni ſuperioris fine, Demophilum Arianorum Epiſcopum Conſtantinopoli digreſſum: de quo Philoſtorgius quoque *lib. 9. cap. 10.* extra ciuitatem Conſtantinopolitanam conuentus porro egiſſe, πρὸ τῆς πόλεως ἐκκλησίαζε, *populum extra vrbem collegit*, ait Sozomenus, ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως τὰς συναγωγὰς τοῦ λοιποῦ ἐποιήσατο, *extra vrbis portas deinceps conuentus celebrauit*, ait Socrates. Quare hiſtoricam veritatem huius legis neſciunt, aut non attendunt, qui hanc legem habere quoque locum *in extraurbanis* congregationibus hæreticorum produnt: Nempe enim ῥητῶς hac lege prohibentur hæreticorum cœtus intra alia oppida ſeu vrbes alias, extra Vrbem Conſtantinopolitanam.

Nonnulla interim hic notanda veniunt: Primo hæreticos *hac leg.* non ideo ſcil. vrbibus ob hæreſim pelli, ſed tum demum ſi cœtus illicitos ibi agitent. Aliis ſane legibus hæretici quandoque vrbibus pulſi *l. 14. 15. 16. 18. 20. 29. 62. 65. infr.* de quo plura in *Paratitlo.*

Secundo notanda etiam *hac leg.* fidei Catholicæ & Nicænæ ἔκθεσις de ſacroſancta Trinitate, quæ Chriſtianæ fidei fundamentum eſt, quaque pleræque hæreſes proſcriptæ ſunt: cui ſimiles de Trinitate ἐκθέσεις idem Imp. propoſuit, *l. 2.* & *l. 3. ſupr. de fide Catholica*, vbi inter alia obſeruan-

Digitized by Google

obſeruandum qood da οὐσίας nomioe additur: *Apud quem intemerata fidei ſenſu, viget incorrupta*
p.122. *Trinitatis indiuiſa ſubſtantia, quæ Græci aſſertione verbi οὐσία recte credentibus dicitur.* Nempe οὐσία apud Patres Græcos, alitet atque apud Philoſophos & Ariſtotelem, ſignificat generale & commune quid ioter plures perſonas, ſicut ὑπόστασις indiuiduum ſiogulare. Sic ſane ſecunda Synodus Conſtantinopolitana Oecumenica in Synodica epiſtola ad Damaſum alioſque Romæ congregatos Epiſcopos, ex legitima Chriſtiani baptiſmi formula concludit, vnum eſſe Patris & Filii, ac Spiritus Sancti οὐσίαν io tribus perfectis hypoſtaſibus, ſiue tribus perfectis perſonis: apud Theodoretum, *lib. 5. cap. 9.* δηλαδὴ θεότητός τε καὶ δυνάμεως καὶ οὐσίας μιᾶς, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πιστευομένης, ὁμοτίμου τε τῆς ἀξίας καὶ συναϊδίου τῆς βασιλείας ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσιν, ἤγουν τρισὶ τελείοις προσώποις: *ita vtique, vt vna credatur diuinitas, & potentia & ſubſtantia patris & filii, & Spiritus Sancti, æqualiſque dignitas & imperium coæternum, in tribus perfectis hypoſtaſibus, ſiue in tribus perfectis perſonis.* Eodem modo Baſilius *epiſt. 43. 349. 391.* Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyſſenus, vt alios omittam. Cæterum indiuiſam ſubſtaotiam ſeu οὐσίαν hic recte vocat Theodoſius, quomodo retro in prædicta canonica *epiſt. 43.* per hanc vocem ἡ οὐσία, ἡ φύσις, ἡ θεότης τιμωμένη dicitur.

Notari tertio cupio, hanc legem & proximam 7. in hæreticos latas, Eutropio Præfecto Prætorio inſcribi: quem Gregorius Nazianzenus *epiſt. 137.* ad eum ex P. P. iam ſcribens, *Magnum*, Μέγαν, Eutropium vocat; & *epiſt.* 138. ὑψηλότατον θρόνον teouiſſe eum ait, & in Imperio ſeu Magiſtratu virtute magis, quam potentia admirabilem fuiſſe probitateque & doctrina excelluiſſe: neque dubito, a Gregorio adeo commendatum, propter iodictum hæreticis odium.

Quarto, tres nominatim hæreſes hic perſtingi ſingulari enumeratione, quæ abeſt a *C. Iuſt.* notandum, quæ tum ſcilicet plurimum inualuerant: quæ & ipſæ prædicto canone Conſtantinupolitano continentur: nempe, Ariani, Eunomiani, Photiniani: *Eunomiani*, inquam, quorum hæc hoc Codice antiquiſſima mentio occurrit ſub Theodoſii Magni initia: Vbi etiam notandum, ſua ſingulis nomina & crimina tribui: *Arianis* ſacrilegii venenum: *Eunomianis* perfidiæ crimen: *Photinianis* labis contaminationem: Arianis ſcilicet *ſacrilegium*, propter diuinitatem Filio Dei detractam: Eunomianis, *perfidiam*: Fotinianis, *labem*. Tandem minatur *hac leg.* Theodoſius exilium hæreticis, ſeu Vrbibus pellendos, ſi quid eruptione factioſa, contra *hanc legem* tentauerint. Certe Philoſtorgius ſcilicet *lib 9. cap. 19.* hoc tempore Theodoſium, Arianos & Eunomianos vrbe expuliſſe: (quem ſequitur & Nicephorus *lib. 12. cap. 8.*) vbi tres præcipuos Epiſcopos memorat, de quorum vno Demophilo, conſentit & Sozom. *lib. 7. cap. 5.*

Circa *Eunomianos* nominatim quis Theodoſii Magni ſenſus fuerit, quæque de his conſtituerit, quis denique eorum ſtatus tum fuerit, oſtendunt præter hanc legem ſex eius leges: *lex 8. 11. 12. 13. 17. 23. hoc tit.* Item quod Arcadius indicat *l. 25.* vt & quæ narrat Philoſtorgius *lib. 9. cap. 18. 19. lib. 10. c. 1. 4. 6.* Eſt autem hæc, vt dixi *hac lege*, antiquiſſima hoc Codice Eunomianorum mentio: nempe enim tum Eunomianorum ſecta primum inualuit ſimul & damnari cœpit: v. *Philoſtorgium.*

Theodosii M. *Secunda in hæreticos Manichæos nominatim conſtitutio Anno Domini 381.*

VII. (a) Idem AAA. Eutropio PP. P. (b)

Si qui Manichæos Manichæaue, ex die latæ dudum Legis, † ac primitus a Noſtris Parentibus, (c) in quamlibet perſonam condito teſtamento, vel cuiuslibet liberalitatis atque ſpecie donationis, transmiſit proprias facultates, vel quiſquam ex his aditæ, per (d) quamlibet, ſucceſſionis, formam, conlatione ditatus eſt, quoniam hisdem, ſub perpetua iuſtæ (e) infamiæ nota, teſtandi ac viuendi iure Romano (f) omnem protinus eripimus facultatem, neque eos aut relinquendæ aut capiendæ alicuius hæreditatis habere ſinimus poteſtatem, totum fiſci noſtri viribus imminentis indagatione (g) ſocietur: Siue (h) id marito, ſiue propinquo, aut cuilibet benemerito, (i) ſiue etiam filiis, quos tamen vitæ eius (k) & criminis facinora ſociata coniungant, ſiue etiam per interpoſitam quamlibet perſonam profuturam, (l) eidem qui (m) e tali hominum genere & grege reperitur, inlicita liberalitate prouenerit, caduci titulo (n) vindicetur. Nec * in poſterum tantum huius emiſſæ per Noſtram Manſuetudinem legis forma præualeat, ſed in præteritum etiam quidquid talium perſonarum aut proprietas (o) reliquit, aut ſucceſſio habuit, vſurpatio (p) fiſcalis commodi perſequatur. Nam licet *ordo* (q) *cæleſtium* (r) *ſtatutorum ſequuturis poſt, obſeruantiam ſacratæ Conſtitutionis indicat, neque aliis* (s) *obeſſe conſueuerit*, tamen quoniam & (t) quid conſuetudo obſtinationis pertinax natura mereatur, in hac tantum quam ſpecialiter vigere volumus ſanctione, iuſtæ ſenſu inſtigationis (v) agnoſcimus, eos qui etiam poſt Legem primitus datam, nequaquam ab inlicitis & profanis coitionibus refrenari diuina (x) ſaltim (y) monitione potuerint, tanquam in ipſius depictæ (z) legis iniuriam, veluti ſacrilegii reos tenemus, ſeueritatem (aa) præſentium ſtatutorum non tantum ad conſtituendæ, ſed ad vlciſcendæ Legis ſanximus exemplum, ita vt nec defenſio temporis

profit. His * tantum filiis paternorum vel maternorum bonorum ſucceſſio deferatur, qui licet ex Manichæis orti, ſenſu tamen & affectu propriæ ſalutis admoniti, ab eiusdem vitæ profeſſionisque collegiis pura ſemet dediti religione demouerint, (bb) tali immunes a crimine. Illud * etiam huic adiicimus ſanctioni, Ne in conuenticulis oppidorum, (cc) ne in vrbibus claris, (dd) conſueta feralium myſteriorum ſepulchra (ee) conſtituant, a con-
p. m. ſpectu celebri (ff) ciuitate (gg) penitus coërceantur. (hh) Nec * ſe ſub ſimulatione fallaciæ (ii) eorum ſcilicet nominum, quibus plerique, vt cognouimus, probatæ fidei & propoſiti caſtioris dici ac ſignari (kk) volent, (ll) maligna fraude defendant; cum præſertim nonnulli ex his *Encratitas*, *Apotactitas*, (mm) *Hydroparaſtatas* vel *Saccoforos* nominari ſe velint, & varietate nominum diuerſorum velut religioſæ profeſſionis officia mentiantur: Eos enim omnes conuenit, non profeſſione defendi nominum, ſed notabiles atque execrandos haberi ſcelere ſectarum. Dat. VIII. Id. Maii, (oo) cp. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Anno D.* 381. *n.* 80. Fit huius legis quoque mentiò *l. 9. infr. hoc. tit.* vbi ea confirmatur. Iungenda etiam huic videtur *leg. 1. infr. de Apoſtatis*, argumento etiam *l. 3. eod. tit. infr. de Apoſt.* GOTHOF.

(b) *Eutropius*, Orientis ſub Theodoſio M. PF. *ID.*

† Anno D. 380. Februario menſe decurrente, & ſic ante 14. & quod excurrit menſes ad eundem Eutropium Præfectum Prætorio. Intelligi enim hic puto *legem 2. ſupr. de fide Cathol.* cuius pars eſt *l. 25. ſupr. de Epiſcopis*, quæ in Cod. Iuſt. inſcribitur *Eutropio PP. ID.*

(c) Conſtantino M. & Valentiniano. *ID.*

(d) Inuerſa locutio, pro *adita ſucceſſionis per quamlibet formam*: vide quæ noto *not.* 1. ad *l. vnic. ne ſine iuſſu principis. ID.*

(e) Forte *iniuſta*; vide quæ notaui *not. f.* ad *l. 1. ſupr. de ſecund. nupt.* quæ hoc ipſo anno, imo & menſe lata eiusdem Theodoſii eſt. *ID.*

(f) Vide *l.* 17. 18. 40. *hoc tit. ID.*

(g) Accuſatione. *ID.*

(h) *Donationis* tituli quatuor, iuſtiſſimi alias hic deſignantur: quæ coniugi fit; quæ propinquis, quæ benemeritis, quæ filiis. *ID.*

(i) Ob benemerita donatio plerumque fit. *ID.*

(k) Eiusdem. *ID.*

(l) *γρ. profuturum. ID.*

(m) *γρ. quæ tali.* In Edit. Quart. & prim. Cuiac. legitur, *qui ætati. ID.*

(n) Caduci titulum obſerua. *ID.*

* *Secunda* pars huius legis. Hanc legem pertinere etiam ad præterita; de quo iam etiam ad *l. 3. ſupr. de conſtit. princip.* vid. & quæ mox dicam. *ID.*

(o) Id eſt, de propriis & patrimonio ſuo tales perſonæ reliquerunt. *ID.*

(p) *Vſurpatio*, bono ſignificatu. *ID.*

(q) *Ordo*, id eſt, forma, vt paulo ante vocatur regula, conſuetudo. *ID.*

(r) *Cæleſtia* ſtatuta ſunt Imperatoria: vid. *Gloſſar. ID.*

(s) Eſt, qui *ante actis* reponat: quo nil opus. *Acta*, ſunt ante acta, præterita. *ID.*

(t) Id eſt, *etiam*, vel retrahenda hæc vox ad vocem pertinax. *ID.*

(v) *Inſtigationis*, id eſt, indignationis. *ID.*

(x) *Diuina* noſtra Imperatoria: qui huius ſeculi fuit ſtylus: vid. *Gloſſ. ID*

(y) Pro, *ſaltem. ID.*

(z) An *Depicta*, id eſt, oculis omnium ſubiectæ, propoſitæ, manifeſtæ, publicæ? An *deſpecta*, an *dicta*? *ID.*

(aa) *Et ſeueritatem. ID.*

* *Tertia* huius legis pars. Excipi ab *hac leg.* Filios Manichæorum Catholicos. *ID.*

(bb) *Dimouerint. ID.*

* *Quarta* huius legis ſententia: *de Cœtibus* Manichæorum vbique prohibitis. *ID.*

(cc) *Oppidorum* conuenticula, & *Vrbes Claræ* opponuntur. *ID.*

(dd) De *Claris Vrbibus*: vid. Eidyll. Auſonii: clariores vrbes *l. 26. de operib. publ. ID.*

(ee) *Sepulchra* feralium myſteriorum, pro locis, & ferme abditis, cultus hæreticorum. *ID.*

(ff) Non admitto nonnullorum emendationem hic, *celebris. ID.*

(gg) *γρ. Ciuitatibus. ID.*

(hh) Pro ſimplici, arceantur. *ID.*

* *Quinta* & poſtrema ſententia Nominibus probatæ fidei & velut propoſiti caſtioris, huius legis ſeueritatem eludi non poſſe. *ID.*

(ii) Eſt

(ii) Eſt qui malit *falleci*, quod non admitto. *ID.*

(kk) *Signeri*, pro deſignari, *hic*, & *l. 5. de Pretorib. ID.*

(ll) *γρ. volunt*, vel *vellent. ID.*

(mm) De *Apotactitis* rurſum *infr. l. 11.* ἀποτακτίτας etiam Græca Paratitla habent in *l. 5. Cod. Iuſt. de hæreticis*, vbi vulgo *Carpocratitæ*. Vid. *Bibl. Iur. Can. Henric. Iuſtelli. Tom. II. pag. 1285. ID.*

(oo) Sub tempus Concilii Conſtantinopolitani.

COMMENTARIVS.

Manichæis infamiæ pœna indicta, viuendi cum cæteris iura communi, ac ſpeciatim teſtandi, donandi, inter ſe capiendi ius, coeundi item in oppidis vel vrbibus poteſtas, quocunqua tandem illi nomina cenſeantur, hac Theodoſii M. conſtitutione, ſub tempus Concilii Conſtantinopolitani, adimitur. Quocunque, inquam, nomina cenſeantur: etſi ſe ſub ſimulatione fallaciæ, eorum nominum, quibus probatæ fidei & propoſiti caſtioris dici ac ſignari volunt, maligna fraude defandant: de quo mox.

De *Coeundi* iure Manichæis ademto iam dictum *l. 3. ſupr.* idemque rurſus ab eodem Theodoſio M. cautum *l. 11. infr.* *Inteſtabiles* iidem rurſum eſſe iuſſi ab eodem Theodoſio *l. 9. infr.* quæ huic quam ſimilis eſt, & Valentiniano Iun. *l. 18. infr.* & *l. 3. infr. de Apoſtatis*, Theodoſio Iun. *l. 65. hoc tit.* Quod ius ad Eunomianos aliquando productum ab ipſo Theodoſio *l. 17.* & poſtea, vt docet *l. 25. 49. 50. 58. infr. hoc tit.* Huius ſana iuris meminerant & Patres Africani in Concilio Carthaginenſi, quod habitum Anno D. 404. atque ad Donatiſtas extendi petiere. *Petendum etiam, vt lex qua hæreticis, vel ex donationibus, vel ex teſtamentis aliquid capiendi, vel relinquendi denegat facultatem, ab eorum* (Imperatorum) *quoque pietate hactenus repetatur, vt eis relinquendi vel ſumendi ius adimat, qui pertinacia furore cæcati, in Donatiſtarum errore perſeuerare voluerint.* Vide Cod. Canon. Eccleſ. African. *can. 93. pag 917. 918. Tom. I. Concil. Harduin.* Et vero propagatum hoc ad Donatiſtas, vt oſtendit *l. 54. infr. hoc tit.* & *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſm.* vbi plura etiam ex Auguſtino. Denique de Apoſtatis idem cautum *l. 1. infr. de Apoſtat.* quam obſeruandum ab eodem Theodoſio M. hoc ipſo Anno &
p.128. menſe datam (ſic vt eam prope huic iungendam exiſtimem,) & *l. 2. 3. 4. 6. infr. de Apoſtatis.* Nempe vt exempla, & pœna non ibi conſiſtunt; vnde cœperunt; pœnæque adeo huius vſus, qui in *Manichæis* primum inductus fuit, vtpote inter hæreticos præcipuis, quique vt loquitur *l. 65. infr. ad imam vſque ſcelerum nequitiam peruenerant*, mox ad alios propagatus: quam videlicet, conſuetudo obſtinationis & pertinax natura (vt hæc lex alioquin loquitur) in ipſius depictæ ſeu deſpectæ, datæ legis iniuriam, mereri id tandem viſa: Quod ſummopere obſeruandum. Nempe, vt non omnes hæretici eodem pœnæ genere plexi, ita nec iidem eodem ſemper. Porro huc pertinet omnino quod Sozomenus *lib. 7. cap. 12. extremo* ſcribit, Theodoſium M. hæreticorum alios iuſſiſſe, τοὺς δὲ ἀτίμους εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις, *vt nonnulli notarentur infamia, nec ius æquum ciuitatis cum reliquis ciuibus poſſiderent.* Quod *Infamiam* attinet hæreticis impoſitam a Theodoſio Magno, primum ea nonnullis indici cœpit: vt ex Sozomeni loco modo laudato liquet: & ex eius conſtitutionibus diſcimus, quarum prima omnium aſt famoſa lex 2. *ſupr. de fide Catholica*, hæc altera eiusdem *lex 7.* Exinde hæretici dogmatis infamia *d. l. 2.* ſeu hæreſis infamia, Sulpitio Seuero *lib. 2. ſacra hiſtor.* non *vno loco*; famoſa hæreticorum nomina *l. 13. infr. hoc tit.* Propagata ea & in Donatiſtas *l. 54. infr.* Singularia nunc alia huius legis hæc notentur. Primo, iuſtiſſimos etiam alioquin donationis & ſucceſſionis titulos *hac leg.* Manichæorum reſpectu infringi: cuiusmodi quatuor recenſentur, in maritum, propinquum, benemeritum, imo & filios, niſi orthodoxi ſint. Secundo, huius legis feueritatem etiam ad præterita extendi, paritar vt in Eunomianis, *l. 17. infr.* contra communem vſum, de quo vide *l. 3. ſupr. de conſtit. Principum*: vbi elegantiſſimam *huius leg.* ſententiam expendo. Quod poſtremum *huius leg.* caput attinet, de eo mox.

Hiſtorica hæc *hac leg.* notanda veniunt. Primo, *initio legis* indicat Theodoſius, latam a ſe dudum legem in Manichæos. Dubium vero, an indicet legem generalem a ſe in hæreticos latam, ante 14. menſes, puta *l. 2. ſupr. de fide Cathol.* cuius pars eſt *l. 25. ſupr. de Epiſcopis*: an ſpecialem aliquam in Manichæos: cuiusmodi nulla extat. Quod idem quæri poteſt. Secundo, de legibus quas a parentibus ſuis latas ait; nempe Conſtantino, Valentiniano, cuiusmodi eſt *l. 3. ſupr. hoc tit.* Tertio, obſeruetur ex fine legis, vt & *l. 9. infr.* Manichæorum varia nomina fuiſſe: Manichæosque adeo, vt commune odium, pœnasque in Manichæos euitarent, varietate nominum diuerſorum, velut religioſæ profeſſionis officia mentitos ſub ſimulatione fallaciæ, malignaque fraude ſe defandere ſategiſſe: denique nominibus ſe velut probatæ fidei & propoſiti caſtioris dici ac ſignari, id aſt, deſignari voluiſſe; vt hæc omnia eleganter hic dicuntur. Hinc adeo *Encratitarum, Apotactitarum, Hydroparaſtatarum, Saccofororum*, nomina. Quæ omnia, etſi probatam fidem & propoſitum caſtius præ ſe ferrent, attamen Manichæam ferme ſectam tuebantur: vna perfidia, etſi probata nomina. Quod præter hanc legem rurſum oſtendit eusdem Theodoſii M. conſtitutio Anno proximo 382. *l. 9. infr. hoc tit.* & 383. *l. 11. infr. hoc tit.* Id quod velut ſingulare notandum. Nam alioquin Encratitæ, Apotactitæ, Hydroparaſtatæ, Saccofori, non proprie Manichæorum ſectæ fuere: imo nonnullæ Manichæis antiquiores. Encratitæ quippe, Apotactitæ, Tatiani ἀπόσπασμα erant, quod ſub Antoninis fuit, vt oſtendit Epiphanius, *hæreſi 47.* & *61.* & in ſynopſi *tom. 1. lib. 2.* & Euſebius *Chronico.* Quanquam & Philaſtrius *hæreſi 83.* abſtinentes (id eſt Encratitas) Manichæorum particulam facit. Hydroparaſtatæ etiam peculiare genus fuit a Manichæis diuerſum, imo ab Encratitis & Apotactitis, vt videtur, diuulſum, qui aqua ſola vtebantur, vinum damnantes etiam in Euchariſtiæ Sacramento, vt idem Epiphanius *hæreſi 46. 47.* docet: vide & Philaſtrium *in hæreſi Aquariorum 77.* Denique Saccofori proxime Hydroparaſtatis his iunguntur, quomodo Apotactitæ Encratitis: ſic enim de his *hac leg.* Hydroparaſtatas vel Saccoforos, vt & *l. 9. infr.* cum Saccoforis ſiue Hydroparaſtatis, & *l. 11. infr.* Saccofori Hydroparaſtatæ: vt forte Saccofori nonniſi ſacci geſtamine ab illis diſtulerint. Quales in Meſopotamia Monachos, comam muliebrem in modum promittentes, & σάκκῳ προφανῶς ἐπεγκαλουμένους, *cilicium propalam affectantes*, deſcribit

deſcribit & proſcribit Epiphanius *hæreſi Maſſalianorum 80. num.* 6. quos Maſſalianos a Mane profectos conicit. Sane & in eo cum Manichæis nonnulli ex ſuperioribus conueniebant: quod dum principia ſtatuerent: vt docet Epiphanius *hæreſi 47.* & *80.* & malas dicerent nuptias & cibos auerſarentur.

Cæterum *Encratitas* dixeris abſtinentes, continentes, nempe quod ἐγκράτειαν iactarent, prodigali appellatione (ait *l. 9. infr.*) continentiam & abſtinentiam a nuptiis, quas damnabant & Satanæ tribuebant, & ἐμψύχων ſeu animatorum vſum. Encratitarum *ſimiles erant* παραπλησιάζουσι, Apotactitæ, ſeu Ἀποτακτικοὶ, quaſi diceres, Renunciantes, iidemque & *Apoſtolici* vocabantur, oempe bonis omnibus renunciabant, & de ἀκτημοσύνῃ gloriabantur. Vide Epiphanium *hæreſi Apoſtol. 61. num. 1.* & *Synopſi tom. 1. lib. 2.* Porro & aliis portentoſis ſuperſtitionibus cenſebantur, fidemque Catholicam turbabant. Hæ igitur hæreticorum fraudes, hæc commenta fuere, & quidem Manichæorum, vt alia oomina & ſpecioſa adſciſcerent. Verum Imperator *hac leg.* velut ſipario remoto, omnes vno elogio complectitur, eiſdemque pœnis ſubiicit. Nil ſcilicet poſſunt affectata & ſpecioſa nomina, ſi reuera hæreſim tegant; alioquin ſimplicia, quæ cum veritate congruunt nomina, nemo ideo iure damnauerit. Res eſt excutienda, non nomini innoxio bellum indicendum: quam in rem vide quæ vel Tertullianus *Apologetico & adu. Nationes*, de Chriſtianorum nominis odio.

Tandem neque temporis circumſtantia in huius legis ſubſcriptione ſilentio tranſmittenda: Nempe data lex proponitur *VIII. Id. Maii Conſtantinop. Eucherio & Syagrio COSS.* id eſt, eo ipſo ferme tempore, quo Concilium Conſtp. habebatur. Auctor enim eſt Socrates *lib. 5. cap. 8.* Patres ad Concilium conueniſſe his Coss. *menſe Maio.*

Theodosii M. Tertia *in hæreticos*, Eunomianos, *Arianos*, *Aëtianos nominatim*, *conſtitutio*, *Anno D. 381.* p.133.

VIII. (a) Idem AAA. ad Clicherium Com. Orientis. (b)

Nvllvm *Eunomianorum*, atque *Arianorum*, vel ex dogmate *Ethi* (c) in ciuitatibus vel agris fabricandarum Eccleſiarum copiam habere præcipimus. Quodſi temere ab aliquo id præſumtum ſit, domus eadem, vbi hæc conſtructa fuerint, quæ conſtrui prohibentur, fundus etiam vel priuata poſſeſſio protinus fiſci noſtri viribus vindicetur: atque omnia loca fiſcalia ſtatim fiant, quæ ſacrilegi huius dogmatis vel ſedem (d) receperint, vel miniſtros. Dat. xiv. Kal. (e) Aug. cp. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

N O T Æ.

(a) Memorat *hanc legem* Baronius, *Anno 381. num* 10. *GOTHOF.*

(b) *Orientis*; cuius quindecim Prouinciæ erant: Palæſtina, Phœnice, Syria, Cyprus, Cilicia, Palæſtina ſecunda, Palæſtina ſalutaris, Phœnice Libani, Eufratenſis, Syria ſalutaris, Oſrhoëna, Meſopotamia, Cilicia ſecunda, Iſauria, Arabia, vt ex *Notitia Imp. fol.* 41. liquet. *ID.*

(c) An reponendum *Aetii*: De eo mox. In Edit. Quartan. & prim. Cuiac. legitur, *& hi*, addita ad marginem coniectura, *forte Ælii. ID.*

(d) *Sedem*, id eſt, Eccleſiam. *ID.*

(e) Hoc menſe Iulio huius Anni finita Synodus Conſtantinop. *ID.*

COMMENTARIVS.

Evnomiani, Ariani, Aetiani per diœceſim Orientis, Eccleſias in ciuitatibus vel agris fabricare, a Theodoſio Magno prohibentur Anno D. 381. ſub pœna confiſcationis loci, in quo Eccleſia ædificata fuerit.

Nempe Theodoſius M. fidem Catholicam omni opere firmatam, infirmatas vero hæreſes cupiens id negotium non tantum Patribus ſeu Epiſcopis (ac nominatim quos ad Synodum Conſtantinopolitanam conuocauerat) delegandum credidit, verum & ipſe quod ſuarum erat partium præſtitit. Primum igitur inter initia Imperii ſui, & ante eam, quam dixi Synodum, Anno Domini 380. III Kal. Martias, cunctos populos ſibi ſubditos ad rectam fidem reuocandos credidit, formula & exemplaribus fidei Catholicæ in id propoſitis *l. 2. ſupr. de fide Cathol.* Inde menſe Decembri eiuſdem Anni 380. Eccleſias Conſtantinopoli ereptas Arianis, orthodoxis reſtituit teſte Socrate *lib. 5. cap. 7.* Sozomeno *lib. 7. cap. 5.* Marcellino, *Chronico.* Mox initio Anni ſequentis 381. omnes vbique Eccleſias Orthodoxis Epiſcopis reſtitui iuſſit & hæreticis eripi, *l. 6. ſupr. hoc tit.* Hæc ante Synodum Conſtantinopolitanam. Atenim poſt eam ſtatim hoc adhuc menſe Iulio habitam, & ſua & Patrum inſtituta illico tueri in animum ſerio induxit. Quare cum per Aſiam & *Orientem* (vbi plerique hæreticorum diffuſi erant) ſuis hæreticos præceptis partim minus obſequentes, partim etiam mentem ſuam eludere videret, perque Orientem hæreticos quibus Eccleſiæ ereptæ Catholicisque reſtitutæ fuerant, alias Eccleſias excitare, tum in vrbibus, tum in agris videret, fabricandarum iis Eccleſiarum ius & poteſtatem, *hac conſtitutione* adimendam credidit. Mox, cum per Aſiam hæreticos nonnullos adhuc Eccleſias retinere videret, omnes omnino Catholicis reſtitui iuſſit *l. 3. ſupr. de fide Catholica.* Atque ita quidem clare hæc diſtinguenda ſunt, quatuorque illæ quas dixi conſtitutiones Theodoſii M. in vnam lineam conuciendæ ſunt.

Nunc

Digitized by Google

Nunc de hac ſpeciatim conſtitutione. Nempe, ſtatim vt ad finem perducta Synodus Conſtantinopolitana hoc ipſo menſe Iulio VII. Iduum Iuliarum (vt ad *d. l. 3. ſupr. de fide Cathol.* probatum eſt) non vt Baronius prodidit, dum adhuc Synodus ageretur, hæc conſtitutio a Theodoſio M. in Eunomianos, Arianos, Aëtianos emiſſa fuit ad ipſius Synodi exemplum, imitamentum. Nam & ita *can. 1. eius Synodi pag. 809. 810. Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ ἰδικῶς τὴν τῶν ΕΥΝΟΜΙΑΝΩΝ, ἤτοι ΑΝΟΜΙΩΝ, καὶ τὴν τῶν ΑΡΕΙΑΝΩΝ, ἤτοι Εὐδοξιανῶν, καὶ τὴν τῶν ἡμιαρειανῶν, ἤτοι πνευματομάχων: *anathematizari omnem hæreſin, ſpecialiter autem Eunomianorum, ſiue Anomianorum, & Arianorum ſiue Eudoxianorum, & Semiarianorum ſiue Pneumatomachorum.* Ex his autem & pluribus tres tantum hic perſtringi videmus, nempe *Eunomianos, Arianos; Aetianos*, quæ affines inter ſe hæreſes fuere, de quo vide quæ incertus Auctor apud Suidam in v. Ἀέτιος, quique ferme per Orientis diœceſin fuere. Sane & Epiphanius *hæreſi Anomœorum 76. num. 2.* Aëtianos qui iidem cum Anomœis ſunt (qui ſcilicet inæqualem ſeu diſſimilem Patri Filium, Filio Spiritum Sanctum dicebant) ἐν τοῖς τοῦ Ταύρου μέρεσιν, *in ſubiectis Tauro monti regionibus*, primum fuiſſe docet, atque inde longe lateque propagatam eorum κακοδιδασκαλίαν. Denique hæc lex imitamentum eſt canonis 1. *Conſtantinopolitani.* At *lex 3. ſupr. de fide Cathol.* μίμησις eſt *canonis 2. & 3.*

De *Eunomianis*, (de quorum ſtatu in vniuerſum ſub Theodoſio Magno ſemel dixi, ad *l. 6. ſupr.*) ſpeciatim duo hic notanda. Primum eos deinceps a Theodoſio Magno velut hæreticorum antesignanos primos memorari ab hoc Anno Domini 381. vt *hac leg.* ita & *l. 11. 12. 13. infr.* Hoc ſcilicet tempus eſt, quo Eunomius & Eunomiani maxime inteſcere cœperunt: de quo vid. Philoſtorgium *lib. 10. cap. 4. & 6.* Secundo; Gregorium Nyſſenum ad Conſtantinopolitanam Synodum attuliſſe de domo libros a ſe ſcriptos *aduerſus Eunomium*, quos & Gregorio Nazianzeno & Hieronymo ibi legit. Vide Hieronymum *de ſcriptorib. Eccleſ. in Greg. Nyſſ. cap. 128.*

Et hæc de Arianis Eunomianis. His vero iunguntur tertio loco *hac leg.* qui *ex dogmate Ethi* erant, vbi repono *Aëtii*: nempe etſi Eunomiani iidem cum Aëtianis eſſent: quorum etiam Eunomianorum nomen Aëtii iam abſorpſerat: v. Epiphanium *hæreſi 76.* attamen ex dogmate Aetii erant, & aliæ peculiares ſectæ, veluti Eudoxiani, &c. vide *Philoſtorgium* paſſim.

Theodosii M. Quarta *in hæreticos*, Manichæos *nominatim conſtitutio Anno Domini 382.*

p. 124.

IX. (a) Idem AAA. Floro pf. p.

Qvisqvis *Manichæorum*, vitæ ſolitariæ (b) falſitate, cœtum bonorum fugit, ac ſecretas vrbes (c) eligit peſſimorum, ita, (d) vt profanator atque corruptor Catholicæ, (quam cuncti ſuſpicimus (e)) diſciplinæ, Legi † ſubiugetur, vt inteſtabilis viuat, nihil viuus impendat (f) inlicitis: nihil moriens relinquat indignis: omnia ſuis non moribus, (g) ſed naturæ (h) reſtituat: aut proximis,* (i) ſi deerit legitima ſucceſſio, melius regenda dimittat, aut fiſci dominio, deficiente agnatione, ſine fraude molitionis intelligat obligata. Hæc de *Solitariis.* Ceterum quos Encratitas (k) prodigiali appellatione cognominant, cum Saccoforis (l) ſiue Hydroparaſtatis, (m) refutatos iudicio, proditos crimine, vel in mediocri (n) veſtigio facinoris huius inuentos, ſummo ſupplicio & inexpiabili pœna iubemus affligi: manente ea conditione de bonis, quam omni huic officinæ (o) impoſuimus, a latæ dudum legis † exordio. Sublimitas itaque Tua det Inquiſitores, (p) aperiat forum, indices (q) denuntiatoresque, ſine inuidia (r) delationis, accipiat, nemo præſcriptione communi (s) exordium accuſationis huius infringat. Nemo tales occultos cogat latentesque conuentus, agris (t) vetitum ſit, prohibitum mœnibus, ſede publica priuataque damnatum. Ac ſumma exploratione rimetur, (v) Vt quicunque in vnum Paſchæ diem non obſequenti religione conuenerint, tales indubitanter, quales hac lege damnauimus, habeantur. Dat. Prid. Kalend. April. cp. Antonio & Syagrio coss. [382.]

Notæ.

(a) Memorat *hanc legem* Baronius *Anno* 382. *num.* 68. *GOTHOF.*

(b) *Solitarii* hinc mox vocantur. *ID.*

(c) Forte *turbas*: Nam & hic opponi videntur cœtus bonorum (publici) & ſecretæ turbæ peſſimorum. Alii tentant hic *ſedes*. *ID.*

(d) *Ita*, &c. *legi ſubiugetur*. *ID.*

(e) Recte: neque mutandum in *ſuſcipiunt*. *ID.*

(f) *Impendere*, eſt donare, erogare: v. paſſim apud Tertull. Symmach. *ID.*

(g) γρ. *motibus*, vt *l. 3. infr. de Apoſtatis*, *pro motibus Iudicum.* Quanquam nil temere mutem. *ID.*

(h) *Natura*, id eſt, naturalis & *legitima* ſucceſſio, *vt mox* vocatur. *ID.*

(i) Agnationi mox. *ID.*

(k) De his *Encratitis* actum *l. 7. ſupr.* & *l. 11. infr. ID.*

(l) De his *Saccoforis*, & *l. 7. ſupr.* & *l. 11. infr. ID.*

(m) De his *Hydroparaſtatis*, & *l. 9. ſupr.* & *l. 11. 65. infr. ID.*

(n) Sic & *l. 28. infr. vel leui argumento. ID.*

(o) *Officina* Manichæorum, cuius videlicet variæ ſectæ erant, quæque nouas ſubinde produceret. Sic quoque Chryſoſtomus initio *homil. 12. in 1. Tim. 4. pag. 610. Tom. XI. Oper. Edit. Benedictin.* περὶ Μανιχαίων, καὶ Ἐγκρατιτῶν, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ παντὸς αὐτῶν τοῦ ἐργαστηρίου τὰ τοιαῦτά φησιν, *de Manichæis, de Encratitis, de Marcioniſtis, & de omni illorum officina talia loquitur*: vbi recte Interpres vertit pariter, *omnis illorum officina. ID.*

(p) *Inquiſitores* Hæreticorum Manichæorum *hac leg.* & *l. 13. in fin. 15. 31. 32. 35. 52. infr. hoc tit. ID.*

(q) In Editione Quartana male *Iudices*: quam Viri docti, qui præ oculis habuerunt nonnulli ex coniectura tamen hic *Iudices* recte reſtituunt. *ID.*

(r) Abſque metu delationis, *l. 3. ſupr. de raptu vel matrim. ſanctim. ID.*

(s) *Præſcriptio communis*, qua exordium accuſationis infringitur, id eſt, exceptio qua accuſator ab accuſatione repellitur: de eiuſmodi præſcriptionibus: vid. *ſupr. titulum de accuſationibus & inſcriptionibus, tit. ne præter crimen Maieſtatis.* In cauſis & actionibus ciuilibus & ſuæ ſunt præſcriptiones communes, ſeu vulgares exceptiones, quibus exordium actionis infringitur, quaſque initio opponi oportet. Inter alias vero eſt quoque præſcriptio temporis, quæ hac parte non obſtat: vid. *leg. 7. ſupr. ID.*

(t) *γρ. Agris id vetitum ſit. ID.*

(v) *Rimetur*, paſſiue. *ID.*

COMMENTARIVS.

I. IN MANICHÆOS eſt hæc altera Theodoſii M. conſtitutio hoc Codice: qua inteſtabiles ii rurſum, pariter vt *l. 7. ſupr.* eſſe iubentur (de quo ad *d. l. 7. ſupr.* etiam ex Sozomeno) cœtuſque eorum vbique prohibentur, etiam in agris, etiam priuatim, quos agitaſſe illi videntur poſt priorem illam legem, puta *l. 7.* qua *oppidorum & vrbium conuenticula* ῥητῶς his interdicta fuerant. Quinimo Theodoſius M. *hac leg.* cenſuram erigens, ſectarum iam inter Manichæos diſcrimine facto Encratitis, Saccoforis, Hydroparaſtatis, (de quibus ad *d. l. 7.*) criminis ſui conuictis, ſummum ſupplicium imponi iubet. Quæ altera eſt hoc Codice lex, qua vltimum ſupplicium ſeu pœna ſanguinis hæreticis nonnullis imponitur, vt & Honorii *lex 35. infr.* Viri docti ſane error eſt, qui hanc pœnam in ſp. *hac leg.* hæreticis qui turbis coactis conuenirent, & vim facerent, impoſitam tradit. Adde & tertium caſum in ſp. *l. 34.* Nulla ſane hoc Codice lex extat, qua hæreticis generaliter, & promiſcue pœna capitis imponatur, ſed tantum vbi circumſtantiæ accedunt, quæ grauius crimen reddunt. Tribus etiam in id ſingulariter conſtitutis.

1. Inquiſitores in id a Præfecto Prætorio dari iubentur. 2. Delatores & indices excitantur (quod ſolemne fuit in aliis atrocibus & præruptis crimi-
p.125. nibus, quod oſtenſum ad *l. 4. ſupr. de accuſationibus.*) Publicam proinde hanc accuſationem reddit: pariter vt Honorius *l. 35.* & *l. 40. infr.* Quomodo & Apoſtatarum accuſatio publica *l. 3. vltim. de Apoſtatis infr.* & anabaptiſmi *l. 4. 5. infr. ne ſanctum bapt.* 3. Exceptiones communes, quibus alioquin accuſatores ab accuſando repelli poſſunt, ſubmouentur: quod & ipſum ſingulare eſt, cum alias in Maieſtatis crimine tantum id conſtitutum ſit, vt docuit titulus ſupra, ne præter crimen maieſtatis, &c.

Vt ad Inquiſitores redeam. Non occurrit mihi antiquior horum *Inquiſitorum* ad conquirendos hæreticos conſtitutorum mentio quam hæc ipſa. Et quidem, quod obſeruandum, Inquiſitorum horum vſum primum a Theodoſio Magno iuſtitutum reperio ad eruendos hæreticos, quorum ſecta prodigiis & portentis propior erat, veluti Manichæos (quod & ipſum Honorio placuit *l. 35. infr. hoc tit.*) Quare & mox Inquiſitores dati ab eodem, vt a filio eius Arcadio, eruendis Doctoribus & Auctoribus, Clericis maxime execrabilium ſuperſtitionum, hæreſeon, veluti Eunomianorum & ſimilium. Vt ita vrbibus expellerentur *l. 13. 15. 31. 32. 35. 52 infr. hoc tit.* cœtuſque eorum vel ſic prohiberentur, toties alioquin fruſtra interdicti. De reliquo in nudos communium hæreſeon ſectatores Inquiſitores datos hoc Codice non reperio; ac multo minus in vitam & ſanguinem eorum itum, deprehendo. Denique hæc lex apertiſſime oſtendit, hac parte diſcrimen hæreticorum hac in re habitum. Imo & inter ipſos Manichæos diſtinctionem factam, qui alioquin in commune ad imam vſque ſcelerum nequitiam perueniſſe dicuntur *l. 65. infr. hoc tit.* & alias vno faſce comprehendi ſolent: vt docet *lex 8. ſupr.* & *11. infr.* Atenim hic Manichæus Solitarius, vt diſerte vocatur, ab aliis diſtinguitur, neque in eum Inquiſitores dari iubentur, verum in alios.

Solitarius Manichæus initio legis ita deſcribitur: *Quiſquis Manichæorum, vita ſolitariæ falſitate cœtum bonorum fugit, ac ſecretas turbas eligit peſſimorum*: Mox, *profanator atque corruptor Catholicæ diſciplinæ*, vocatur. Nempe inſtitutum eorum erat, peculiari non ſeductionis vitæ propoſito, ſed reuera vitæ ſolitariæ falſitate, cœtum bonorum fugere, peſſimorum ſecretas turbas eligere. Quare non alii mihi hi aliquando viſi, quam Apotactitæ, qui ſcilicet ita ſolitariam vitam agebant, vt nuptias quoque damnarent & abominarentur; verum cum video hic Solitarios ita deſcribi: vt bona habuerint, iam alios ab Apotactitis ſolitarios fuiſſe oportet: Apotactitas enim bonis omnibus renunciaſſe, & ἀκτημοσύνῃ gloriatos vel ex Epiphanio liquet. Quare propria Manichæorum ſecta fuerit Solitariorum inter innumeras alias, quæ ſubinde exortæ: itaque officinam eleganter vocauit Theodoſius Magnus *hac leg.*

II. De iis qui PASCHA non eodem die cum orthodoxis celebrarent eſt ſecundum huiuſce legis caput. Nempe vult Theodoſius Magnus eos eadem lege & ſeueritate, qua ſuperiores hæreticos haberi. Quibus verbis intelliguntur *Quartadecimani* (de quibus nota eſt hiſtoria) item, *Audiani*, qui cum Iudæis Paſcha celebrabant, hoc eſt, tempore quo Iudæi Azyma ſua peragunt: vt teſtatur Epiphanius *hæreſi Audianorum 70. num. 9.* qui & id docet *num. 15.* iſtos per hæc tempora pauciſſimos numero fuiſſe,

vixque

Digitized by Google

vixque duobus in *vicis* δυσὶ κώμαις, conſtitiſſe in partibus exterioribus Chalcidiæ (quæ ad *Antiochiam* ſita eſt) vltra Damaſcum & Meſopotamiam. *Sabbatiani* enim & *Protopaſchitæ* poſt hanc demum legem exorti ſunt, qui & ipſi alioquin alio tempore quam orthodoxi feſtiuitatem Paſchæ celebrare inſtituerunt, de quibus *l. 59. infr. hoc tit.* & *l. 6. infr. ne ſanctum bapt.* & *l. 24. infr. de Paganis*, vbi dicam plura, &c. nominatim, cur tantopere tamque ſeuere Imperatores Paſchæ celebritatem vindicauerint ab hæreticorum nouitatibus.

Hæc interim lex oſtendit, quam parum Theodoſius Iun. *hanc legem* attenderit, cum *l. 6. infr. ne ſanctum baptiſma*, ſcribit *verſ. Illud etiam*, iſtud a retro Principibus diſſimulatum.

Theodosii M. Quinta *in hæreticos*, Taſcodrocitas *nominatim conſtitutio Anno Domini 383.*

X. (a) Idem AAA. Conſtantiniano (b) Vic. diœceſeos Ponticæ. (c)

Tascodrocitæ (d) a ſedibus quidem ſuis minime propellantur: ad nullam tamen Eccleſiam hæreticæ ſuperſtitionis turba (e) conueniat: aut ſi forte conuenerit, a conuenticulis ſuis ſine aliqua mora propulſetur. Dat. XII. Kalend. Iul. Conſtantinop. Merobaude II. & Saturnino coss. [383.]

N O T Æ.

(a) Omiſit *hanc legem* Baronius in Annalibus ſuis Eccleſiaſticis. *GOTHOF.*

(b) *Conſtantino*, in *l. 7. ſupr. de deſertoribus*, quæ hoc ipſo Anno paucis poſt diebus data eſt: Sed *vt. Conſtantiano*, vt *l. 94. ſupr. de Decurionib. l. 12. ſupr. de exactionib.* quæ hoc ipſo Anno data eſt, & *l. 42. ſupr. de curſu publico*, quæ ſuperiore Anno data eſt. *ID.*

(c) *Pontica* diœceſeos vndecim Prouinciæ fuere, vt præter *Notitiam Imperii fol. 79.* docet Theodoretus, *lib. 5. cap. 28.* nempe *Bithynia, Galatia, Paphlagonia, Honorias, Helleſpontus, Pontus Polemoniacus, Armenia prima, Armenia ſecunda*, &c. *ID.*

(d) *Taſcodrogita*: alibi *Aſcodrogita. ID.*

(e) Ita *l. 6. ſupr. arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ. ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Tascodrocitarvm, (de quibus agitur altera adhuc conſtitutione Theodoſii Iun. puta *l. 65.*) conuentus, ſeu conuenticula a Theodoſio M. per Diœceſin Ponticam *hac leg.* quæ lata eſt Anno D. 383. prohibentur: at non etiam ſedibus ſuis
p. 126. expelli iubentur. Satis ſcilicet Theodoſio viſum, cœtus eorum prohibere: Nimis viſum, eos ſedibus expelli. De quo tamen Conſtantianum Vicarium Ponticæ diœceſeos ad Theodoſium retuliſſe colligo (vt cæteroquin eum referendi de his, quæ ad publicam tranquillitatem & tuitionem facere putaret, diligentem fuiſſe ex aliis ad eum datis conſtitutionibus colligo, puta ex *l. 7. ſupr. de deſert. l. 94. ſupr. de Decurion. l. 12. ſupr. de exactionib.*) ſic tamen vt idem propenſior eſſet in eam ſententiam, Taſcodrogitas ſedibus ſuis minime pellendos, id quod initium legis, largientis formula conceptum, oſtendit: *Taſcodrogitæ a ſedibus QVIDEM ſuis minime propellantur, ad nullam TAMEN Eccleſiam* &c. Ac ſi diceret Imperator, eſto Taſcodrogitas ſedibus ſuis minime pellendos: ſed tamen hoc obtentu cœtus eorum minime tolerari oportet.

Tascodrogitæ quinam fuerint, hic videndum eſt. De his certe agit Epiphanius, qui ante ſeptennium ferme ſcribebat, *hæreſi Phrygum 48.* & Auguſtinus *hæreſi 63.* Τασκοδρουγίτας, vocat Epiphanius *num. 14.* & nominis rationem reddit a τασκὸς, quod illis ſignificat *paxillum*, & δροῦγγος, id eſt *naſus*, & *roſtrum*: nempe quod inter orandum indicem digitum manus, naſo imponerent, vt animi triſtitiam & affectatam quandam ſanctitatem præ ſe ferrent. Quare & idem Πασσαλορυγχίτας vocat. Iidem igitur Taſcodrogitæ & Paſſalorynchitæ: quos Philaſtrius *hæreſi 76.* eodem pene modo cum Epiphanio deſcribit: additque digito ora & labia pariter compeſcuiſſe, Dauidico illo nixos *Pſalm. 140. verſ. 3. Pone, Domine, cuſtodiam ori meo & oſtium circumſtantiæ labiis meis*, ſilentiumque obſeruaſſe Pythagorica vanitate. Quare & Theodoſius hæreticam Svperstitionam vocaſſe videtur, ob ſuperſtitioſam eam, quam dixi obſeruantiam: & Epiphanius hanc hæreſim σύζυγον, germanam facit Quintilianorum, Priſcillianorum & Pepuzianorum. Denique hoc nomen vel penes Phrygas, vel penes Quintilianorum hæreſin reſidere. Quare & illi ipſi mihi omnino videntur, quos *inter Phrygas lateutiore vocabulo* appellari, ait Theodoſius Iun. *l. 59. infr.* Iidem vero cum his Aſcodrogitæ, de quibus *l. 65. infr.* ſeu Aſcodrogi, vt vocantur Nouella Theodoſii Iun. *3. in fin.* etſi Philaſtrius diſerte eos a Paſſalorynchitis ſeparet, & Theodoretus *de fabulis hæreticorum* aliter deſcribat, dum illorum dogmata pluribus exequitur. Vtrique certe in Pontica fuere: Philaſtrius Aſcodrogitas in Galatia ponit. Hæc lex Taſcodrogitas aperte in *Pontica* collocat. Tandem quod ex Epiphanio colligere licet, in Cappadocia & Galatia fuere.

Theodosii M. Sexta *in hæreticos omnes conſtitutio Anno Domini 383.*

XI. (a) Idem (b) AAA. Poſthumiano PF. P. (c)

Omnes omnino, quoscunque diuerſarum hæreſum error exagitat, (id eſt Eunomiani, Ariani, Macedoniani Pneumatomachi: (d) Manichæi, Encratitæ, (e) Apotactitæ, Saccofori, Hydroparaſtatæ) nullis circulis (f) coëant, nullam colligant multitudinem, nullum ad ſe populum trahant, nec ad imaginem Eccleſiarum parietes priuatos oſtendant: nihil vel publice vel priuatim, quod Catholicæ ſanctitati officere poſſit, exerceant. Ac ſi qui exſtiterit, qui tam euidenter vetita transcendat, permiſſa omnibus facultate, (g) quos rectæ obſeruantiæ cultus & pulchritudo delectat, communi omnium bonorum conſpiratione, (h) pellatur. Dat. VIII. Kal. Aug. CP. Merobaude II. Saturnino coss. [383.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis Eccleſiaſticis *Anno* 383. *num.* 34. eamque pariter vt *leg. prox.* 12. recte quo oportuit; retulit vero eam eo Anno a *num.* 24. vſque ad *num.* 35. Hanc & ſequentem legem intelligit quoque Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 12. *in fin.* Et ad vtramque multum facit Gregorii Nazianzeni *epiſt.* 71. *ſeu* 68. quæ Poſthumiano Præfecto Prætorio pariter inſcribitur, cui lex hæc inſcripta: & *epiſt.* 72. *ſeu* 69. Saturnino, qui huic legi ſubſcriptus eſt conſul: *περὶ Ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, de pace Eccleſiaſtica. ID.*

(b) Tribuenda hæc lex & ſequentes nouem, nempe 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio. ID.*

(c) *Poſthumianus* ſub Theodoſio M. PP. Orientis ſcilicet: ad quem extat quoque vt dixi illa Gregorii Nazianzeni *epiſt.* 71. *vel* 68. vbi aperte & Chriſtianum eum fuiſſe, & Præfecturam eius indicat Prætorianam ſummam: tum aliis, tum hiſce potiſſimum verbis: *ἦλθες ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς ἐξουσίας, veniſti ad ſummum potentiæ apicem.* Nempe Præfectura Prætoriana, ſumma poteſtas. Et quidem Orientis, cum ſub eius diſpoſitione Cappadociam fuiſſe docet: vid. plura in *Proſopogr. ID.*

(d) *Macedoniani - Pneumatomachi:* Ita continue legendum: Iidem enim Macedoniani & Pneumatomachi. *ID.*

(e) De Manichæis, Encratitis, Apotactitis, Saccoforis, Hydroparaſtatis, dictum ad *l.* 7. *ſupr. ID.*

(f) *Circulus*, cœtus & corona populi: vid. de hac voce Sidonium, *lib.* 1. *epiſt.* 11. & ibi doctiſſ. Savaronem; *περιστάσεις* Græcis, inde *περιστάται*, qui corona hominum cinguntur: apud Socratem *θαυματοποιοὶ, περιστάται. ID.*

(g) Eſt, qui hic intercidiſſe putet vocem *accuſandi*, atque adeo hic reſtituendam. Quod non admitto. *ID.*

(h) Conſpiratio de bonis quoque dicitur. *ID.*

COMMENTARIVS.

Coetus hæreticorum, ac nominatim Eunomianorum (qui & hic primo loco nominantur, de quo dixi ad *l.* 8. *ſupr.*) Arianorum, Macedonianorum - Pneumatomachorum omnium, hac rurſum conſtitutione a Theodoſio M. prohibentur Anno D. 383. ita quidem, vt omnibus eos inde pellendi facultatem præbeat ſeu permittat. Nempe publicam diſciplinam cuique bono vindicare hac quoque parte permittit: via facti ſcilicet, non nuda publica accuſatione, quam huius legis ſententiam nonnulli falſo putant: exiſtimantes etiam, illis verbis *permiſſa omnibus facultate*, reſtituendam vocem *accuſandi*. Non eſt ſcilicet hæc lex de publica
p 187 accuſatione, ac de publica vindicta viaque facti & expulſione: & ſic alio iam pertinet *l.* 9 *ſupr.* & 49. *infr.*

Hiſtoria autem huius legis hæc eſt. Poſt Conſtantinopolitanam Synodum Oecumenicam Anno D. 381. qua Eunomiani, Ariani, Macedoniani ſeu Pneumatomachi inter cæteras hæreſes condemnati ſub Theodoſio Magno fuerant, Eccleſiæ Orthodoxis Epiſcopis reſtitui iuſſæ fuerant: vice verſa hæreticorum quos dixi cœtus prohibiti *l.* 8. 9. *ſupr.* integro biennii lapſu. Nihilominus in multis Imperii Præfecturæ Orientalis partibus tumultus exinde exorti & hæretici Imperialium conſtitutionum executioni omni opere interceſſere. Quare Theodoſio viſum hoc Anno 383. (quo videlicet hæc & proxime ſequens lex datæ ſunt) nouam *Synodum Conſtantinopoli indicere*, quo etiam conuenirunt menſe Iunio, vt memorant Socrates, *lib.* 5. *cap.* 10. & Sozomenus, *lib.* 7. *cap.* 12. conuocatis ad eam anteſignanis hæreſeon, *tum maxime vigentium*, *τῶν ἀκμαζουσῶν τότε αἱρέσεων*: eo fine nempe, vt tandem *paci* Eccleſiæ conſuleretur, atque in vnam fidem mutuo Epiſcoporum congreſſu, coiretur. Et vero Arianorum, Eunomianorum, Macedonianorum anteſignani eo conuenere, tentatique ibi eorum animi duplici potiſſimum ratione. Prouocati quippe, primum ad Patres & Scriptores, qui Eccleſiæ diſtractionem præceſſerant. Deinde formula fidei a ſingulis expetita: verum irrito hæc omnia conatu. Quare ad iuſſiones & ſanctiones animum rurſum appulit Theodoſius Magnus, hac primum conſtitutione emiſſa, plenius mox *l. prox. ſequ.* cuius vtriusque, ſed & aliarum deinceps ſummam Sozomenus poſt ſuperiora ſic expreſſit: *ὁ δὲ βασιλεὺς νομοθετῶν, ἐκέλευσε τοὺς ἑτεροδόξους μήτε ἐκκλησιάζειν, μήτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μήτε ἐπισκόπους, ἢ ἄλλους χειροτονεῖν· καὶ τοὺς μὲν πόλεων, καὶ ἀγρῶν ἐλαύνεσθαι· τοὺς δὲ ἀτίμους εἶναι, καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις· καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας· ἀλλ᾽ οὐκ ἐπεξῄει· οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ εἰς δέος καθιστᾷν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδασεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιντο περὶ τὸ θεῖον· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκοντὶ μετατιθεμένους ἐπῄνει: Imperator vero lege lata præcepit, ne hæretici*

hæretici collectas agerent, neue de fide docerent, neue Epiſcopos, aut alios ordinarent: vtque alii quidem vrbibus & agris pellerentur: alii vero notarentur infamia, nec ius æquum ciuitatis cum aliis ciuibus poſſiderent. Et graues quidem pœnas legibus fuit adſcripſit: haud quaquam tamen executioni mandauit. Neque enim punire ſubditos, ſed terrere tantummodo ſtudebat, vt idem cum ipſo de diuinitate ſentirent. Nam & illos laudabat, qui ſua ſponte conuerterentur. Quanquam neque omnia illa quæ hoc loco Sozomenus memorat, his conſtitutionibus exprimantur. Certe quæ de Epiſcopis creari vetitis a Sozomeno adiiciuntur, iis fidem faciunt tres leges proximæ, vbi dicam ex Gregorio Nazianzeno quoque.

Recte interea omnino a Baronio obſeruatum, *Poſthumianum Præfectum Prætorio*, cui vtraque lex inſcribitur, ſed & *Saturninum* Conſulem huius ipſius anni, qui huic & proximæ legi ſubſcriptus eſt, hunc illum eſſe Poſthumianum, hunc illum Saturninum, ad quos duæ extant Gregorii Nazianzeni Epiſtolæ περὶ εἰρήνης, *pria 71. ſeu 68.* ad Poſthumianum (vbi aperte eum perueniſſe ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆς ἐξουσίας, id eſt, *Præfectum Prætorio* fuiſſe, teſtatur, ſimul & Chriſtianum eum fuiſſe antequam ad Præfecturam perueniſſet, qua ipſa etiam epiſtola huius ipſius *Synodi* indictæ meminit) & *Ep. 72. ſiu. 69.* ad Saturninum, eo videlicet fine ſcriptæ, vt ipſorum interuentu & auctoritate, quorum in Imperio poteſtas maxima erat, negotium pacis Eccleſiaſticæ in ea, quam dixi Synodo, promoueretur: quod & inſcriptiones illarum Epiſtolarum aperte præferunt, περὶ εἰρήνης, vel vt plenius *dict. ep. 72.* περὶ ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης. Eo etiam, ſi opus ſit, Poſthumianum hortatur ad ſeueriora remedia, quibus ſeditioſi compeſcerentur, κἂν δέῃ σφοδρότερον ἐπιτιμῆσαι στασιάζουσι, *& ſi eos, qui diſſidia exercent, aſperius obiurgare oporteat.* Atque hoc etiam argumento liquet, quam recte hæc lex cum ſequenti ad eam, quam memoraui, Synodi illius hiſtoriam referatur. His accedit, quod *hac lege* earum tantum hæreſeon mentio fiat, puta Eunomianorum, Arianorum, Macedonianorum, quorum anteſignanos nominatim Synodo interfuiſſe Socrates & Sozomenus teſtantur. Nam quod *Manichæi* inſuper in ea memorantur, id aliunde ortum habet: nempe, quod Manichæi etiam tum, cum cæterorum hæreticorum ratio aliqua haberetur, nunquam non ſeueriſſima lege habiti fuerint, neque Synodis eam ad rem opus fuerit, quod docuit iam *l. 7. & 9. ſupr.* ſub eodem Theodoſio ante annum & biennium latæ. Quare liquet, Theodoſium in eos ſanctionem huius legis promulgaſſe nominatim, qui Synodo interfuiſſent, & quorum in ea animi fruſtra tentati fuerint. Atenim mox *l. prox.* plenius hac parte conſultum, mox vt dicam, & ſeuerius.

Theodosii M. Septima *in hæreticos omnes conſtitutio Anno Domini 383.*

* XII. (a) Idem AAA. Poſthumiano PF. P.

Vitiorum inſtitutio, (b) Deo atque hominibus exoſa, Eunomiana ſcilicet, Ariana, Macedoniana, Apollinariana, cæterarumque ſectarum, quas veræ religionis, venerabili cultu Catholicæ obſeruantiæ, fides ſincera condemnat, neque publicis neque priuatis aditionibus, (c) intra vrbium atque agrorum ac villarum loca, aut colligendarum congregationum, aut conſtituendarum Eccleſiarum copiam præſumat, nec celebritatem perfidiæ ſuæ vel ſolemnitatem diræ communionis exerceat: Neque vllas creandorum Sacerdotum vſurpet atque habeat ordinationes. (d) Eædem quoque domus, ſeu in vrbibus ſeu in agris, in quibus paſſim turbæ profeſſorum (e) ac miniſtrorum talium colligentur, fiſci noſtri dominio iurique ſubdantur: Ita vt hi qui vel doctrinam vel myſteria conuentionum talium exercere conſueuerunt, perquiſiti ab omnibus vrbibus ac locis propoſitæ legis vigore conſtricti expellantur a cœtibus, & ad proprias vnde oriundi ſunt terras redire iubeantur: ne quis eorum aut commeandi ad quælibet alia loca, aut euagandi ad vrbes habeat poteſtatem. Quod ſi negligentius ea*, quæ Serenitas Noſtra conſtituit, impleantur, Officia prouincialium Iudicum, & Principales vrbium, in quibus coitio vetitæ congregationis reperta monſtrabitur, ſententiæ damnationique ſubdantur. Dat. III. Non. Sept. CP. Merobaude II. & Saturnino coss. [383.]

N O T Æ.

p 128. (a) *Et hanc legem* Annalibus Eccleſiaſticis indidit recte Baronius *Anno 383. num. 35.* GOTHOF.

(b) Nota *Inſtitutio.* ID.

(c) De hac voce vide *Gloſſarium Theodoſ.* Sunt qui hic reponant, *coitionib.* quo nil opus. ID.

(d) *Ordinationes* nota. ID.

(e) *Profeſſores* nota. ID.

COMMENTARIVS.

Contra Coetvs hæreticorum Plenior tantum eſt hæc Theodoſii M. conſtitutio diſtinctiorque & ſeuerior lege *prox. ſuperiore:* quæ ante menſem & quod excurrit, data fuerat.

Primum igitur, cum in Eunomianos ῥητῶς ſeu ſpeciatim Arianos, Macedonianos, Manichæos lata lex ſuperior fuiſſet; inde cæteri hæreſici, ac nominatim *Apollinariani* (de quibus agitur quatuor inſuper legibus, puta *l. 13. 14. 33. 65.* Nam & hi ſeparatos ab Eccleſia conuentus agebant, de quo ex Sozomeni *lib. 6. cap. 25. in princ.* Gregorius Nazianzenus *Orat. 46.* ad Nectarium Epiſcopum Conſtantinopolitanum conqueritur, hos ipſos quatuor Hæreticos, in quos eſt hæc lex, Arianos, Macedonianos, Eunomianos, Apollinarianos in cœtus coiiſſe Eccleſiaſticos, & ad id ab Imperatore prohibendum, eundem Nectarium hortatur, vt curam ſuam intendat: quod ab ipſo prudenter factum, *huic legi* vel ſimilibus mox occaſionem præbuit) ea lege non expreſſi, vinculis eius ſibi ſoluti viſi fuiſſent, deque eo etiam Iudicis Officiales, Principales vrbium dubitare cœperunt: atque exinde ſuperiores conſtitutiones exequi deſtitere, quod etiam ex fine huius legis colligere licet. Quare vt Apollinarianos, ita & cæteras ſectas omnes fidei Catholicæ aduerſas, peremtoria formula ad eandem ſeueritatem pertinere declarat *hac lege* Theodoſius M. & nominatim *Apollinarianos*, qui ante biennium primum A. D. 381. Synodo Conſtantinopolitana Oecumenica non minus condemnati fuerant, neq; minus Theodoſianis Conſtitutionibus poſt eam Synodum comprehenſi videbantur, quam cæteri. Et hi tamen hac tempeſtate caudam mouere. Quare hos nominatim & ſpeciatim reprimere, cæteriſque ſubinde connumerare Theodoſius M. neceſſe habuit, vt *hac leg.* ita & duabus *legibus proximis* puta *l. 13. 14. infr.* Qui quidem & vel maxime Patribus exoſi fuere: veluti Gregorio Nazianzeno *d.* ſiue *Epiſt.* ſiue *Oratione.*

Secundo, neque ſuperiore lege expreſſe hæreticis prohibitum fuerat, ne in *Agris etiam & Villis* cœtus ſuos celebrarent, id vero hac lege nominatim exprimitur, pariter vt *l. 8. ſupr.*

Tertio, Sacerdotum ſeu Epiſcoporum nominatim creandorum, ordinandorum poteſtas hac lege hæreticis adimitur, quam Theodoſianæ conſtitutionis partem Sozomenus *lib. 7. cap. 12.* expreſſit, eo loco, quem ed. *l. ſupr.* retuli. Idemque conſtituitur ab eodem *l. 13. 14. & 22. infr.* Gregorius etiam Nazianzenus, vt ſuperiore *epiſt.* ad Nectarium queritur, Macedonianos Epiſcopos ſibi creaſſe, ita *epiſt. 77.* ad Olympium, Imperiales conſtitutiones (Theodoſii ſcilicet) βασιλικὰς διατάξεις laudat, quibus nominatim Apollinarianis Epiſcoporum creandorum & ordinandorum poteſtas adempta fuit: ſimul, & pœnæ his indictæ.

Quarto, domus in quibus conuentus ſuos habuerint hæretici, confiſcari iubentur: pariter vt *l. 8. ſupra.*

Quinto, *Doctores & Sacerdotes* hæreticorum, qui ad alia loca commeare & euagari ſolebant, docendi, vel myſteriorum ſuorum exercendorum cauſa, vbique perquiri & ad proprias vnde oriundi ſunt terras, redire iubentur. Nempe περιοδευταὶ hæretici, vagi, neque vllo ſatis certo loco conſiſtebant: turbæ alicuius aut fauendæ, aut colligendæ cauſa: & ſic pacis publicæ modo hic modo illic turbandæ. Huc vero omnino & adprime ſpectat Gregorii Nazianzeni querela *ep. ad Olympium 77.* de Apollinariſtis, quos ipſe leniter leniterque tulerat, vt paulatim eos emolliret, qui tamen peiores facti fuerant: ἐτόλμησαν οἱ κακοὶ καὶ κακῶς ἀπολύμενοι πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις, καὶ καθῃρημένους Ἐπισκόπους ὑπὸ πάσης ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Συνόδου καλέσαντες, ἢ παριοῦσι καταχρησάμενοι, οὐ γὰρ ἔχω τοῦτο εἰπεῖν ἀκριβῶς, καὶ πασῶν κατεξαναστάντες βασιλικῶν διατάξεων, καὶ ὑμετέρων προσταγμάτων, Ἐπισκόπου ὄνομα ἐπιθεῖναι τινι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀσεβῶν καὶ κιβδήλων: *praeter alia omnia eo quoque audacia proruperunt mali homines, & male perdendi, vt Epiſcopos etiam quoſdam, quibus dignitas ab vniuerſali Orientalium & Occidentalium conſilio abrogata fuerat, accerſentes, aut tranſeuntibus abutentes (non enim certo affirmare poſſum) imperialibus omnibus conſtitutionibus atque omnibus veſtris Edictis violatis, cuidam impii & adulterini ſui gregis, Epiſcopi nomen impoſuerint.* Subiicitque ea ferre non oportere: minus tamen ea, quam tanta audacia meretur, vindicanda. Ecce enim & de Apollinariſtis nominatim hæc Gregorii querela eſt: & de Epiſcopis ab his ordinatis, & quidem quod tertium, contra Imperiales conſtitutiones: idque, quod quartum, non modo accerſitis, verum & tranſeuntibus: & quod vltimum illis omnino huius legis verbis conuenit: *& ad proprias vrbes vnde oriundi ſunt, & terras redire iubeantur, ne quis eorum aut commeandi ad qualibet alia loca, aut euagandi ad vrbes habeat poteſtatem.*

Poſtremum, Theodoſius Officialibus Iudicum & Principalibus Vrbium pœnam comminatur, huiuſmodi cœtus non prohibentibus. Nempe vt Officiales, ita Principales vrbium ea cura reſpexit, ne quod publicæ tranquillitas detrimentum pateretur: de quo plenius dixi *tit. de Decurionibus.* Atque hi ſunt præter ipſos Iudices, quibus per conſtitutiones paternas (id eſt Theodoſii M.) Arcadius ſuper hoc curam mandatam ait, *l. 24. infr.* & *l. 13. infr. de Paganis.*

De reliquo eodem ſpectat hæc lex quo ſuperior: & hic deriuanda, quæ ad eam ex Socrate, Sozomeno, Gregorio Nazianzeno notaui: de Synodo noua Conſtantinopoli hoc tempore indicta, deque Poſthumiano P. P. cui hæc lex & ſuperior inſcribuntur. Verum, quam parum, vel quam lente hæc lex executioni tradita fuerit, & quidem in ipſa Vrbe Conſtantinopolitana, oſtendet *lex prox.* haud integris quinque menſibus poſt hanc legem lata, & inſcripta Cynegio Præfecto Prætorio, qui Poſthumiano in præfectura ſucceſſit: ſed & longo poſt interuallo Anno 388. *l. 14.*

p.129.

Theodosii M. Octaua *in hæreticos omnes Conſtitutio Anno Domini 384.*

XIII. (a) Idem (b) AAA. Cynegio pf. p. (c)

Evnomiani, Macedoniani, Ariani, nec non Apollinariani, inter ſacræ religionis officia, pro ſuis erroribus, famoſa ſunt nomina. Omnes itaque qui harum profeſſionum vel Pontificium (d) ſibi, vel Miniſterium vindicarunt: (e) qui ſe fugati (f) nominis adſerunt Sacerdotes, (g) quique in criminoſa religione Miniſtrorum ſibi nomen imponunt, qui docere ſe dicunt, quod aut neſcire aut diſcere (h) ſit dedecoroſum, omnibus huius Vrbis (i) latebris, indagine curioſiore perſpectis, ſine vlle gratiæ interuentione pellantur: in aliis locis viuant, ac penitus a bonorum congreſſibus ſeparentur. Dat. xii, (k) Febr. cp, Richomere & Clearcho coss. [384.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit *hanc* quoque *legem* Baronius *Anno* 383. *num* 38 deque ea pluribus agit *d. num.* 38. 39. 40. 41. *GOTHOF.*

(b) Imo repone *Valentinianus*, *THEODOSIVS & Arcadius*: vid. *Chronolog. ID.*

(c) *Cynegius* PP. ſub Theodoſio M. Orientis, Poſthumiani in Præfectura illa ſucceſſor: & quidem de nuperó admodum: fine enim Anni ſuperioris, id eſt, ante tres Septimanas Poſthumianus adhuc Præfectus Prætorio erat: vt oſtendit *lex.* 7. *ſupr. de honor. codicill. ID.*

(d) *Pontificium* hic eſt Sacerdotium, & miniſterio ſeu miniſtris opponitur. Et his duobus comprehenduntur officia religioſa etiam inter Gentiles: vide quæ dicam ad *l.* 14. *infr. de Pagan. ID.*

(e) Vel de nouo vindicarunt, poſt legem ſuperiorem, vel *retinuerunt. ID.*

(f) Forte *fucati.* Ita *l.* 37. *infr. Donatiſtarum fucata perfidia.* Quanquam forte non deerit, cui placeat retinere *fugati*, id eſt pulſi, damnati. Alius ita interpretatur, quaſi nomen Sacerdotis fugetur ipſa ſola hæreſi; Ineptiſſime. *ID.*

(g) Id eſt Epiſcopos: vid. *l. proxim.* 14. *ID.*

(h) Forte μετάθεσις hic admiſſa: vt ita legatur: *quod aut neſcire aut dediſcere ſit decoroſum.* Nempe ſi quid prauum didiceris, id dediſcere laudabile eſt Primumque eſt praua neſcire: proximum dediſcere. Poſſit & ita; *Quod haud neſcire aut diſcere ſit dedecoroſum.* Eodem redit emendatio Cuiaciana, *Quod aut ſcire*, &c. Mihi prima emendatio magis placet. Sane Baronii lapſus hic eſt, qui putauit hæc verba ipſorum hæreticorum eſſe, nempe iactare ſolitos, *ſe ea docere, qua dedecoroſum ſit neſcire. ID.*

(i) Conſtantinopolitanæ. *ID.*

(k) Ac potius *XV.* vt ita iungatur *l.* 5 *ſupr. de auro caron.* & *l.* 23. *ſupr. de oper. publ. ID.*

COMMENTARIVS.

Sacerdotes, Miniſtros Evnomianorvm, qui & hic primo loco nominantur: de quo dixi ad *l.* 8. *ſupr.* Macedonianorum, Arianorum, ſed & Apollinariorum erutos Vrbe Conſtantinopol. ſine vlla gratiæ interuentione Theodoſius Magnus Anno Domini 384. pelli iubet.

Nempe cum condemnati hi hæretici a Theodoſio Magno partim Synodo Conſtantinopolitana ſuperiore Anno 383. fuiſſent, & nominatim *l.* 11. *ſupr.* tum paulo poſt plenius, diſtinctius, ſeuerius *l.* 12. *ſupr.* (poſt leges Poſthumiano inſcriptas, Cynegii in Præfectura Prætoriana, cui hæc lex inſcribitur, deceſſori) cœtus equidem eorum dictis legibus prohibiti fuere, vt & Sacerdotum creandorum his facultas adempta: Doctores hæreticorum perquiſiti, expelli a cœtibus ſuis & ad proprias terras remitti iuſſi. Verumtamen mox compertum Theodoſio in Vrbe Conſtantinopolitana agenti, ea vrbe Sacerdotes & Miniſtros in ea adhuc latere; nempe (vt fine legis indicatur) *gratia alicuius interuentione*, neque indagine curioſa ſatis peracta. Vnde mihi fit veriſimile, Poſthumianum Præfectum Prætorio (qui ante tres ſeptimanas, adhuc eam Præfecturam gerebat: vt oſtendit *lex* 8. *ſupr. de honorariis codicillis*:) hac parte remiſſiorem ſeſe præbuiſſe; quæ cauſa fuerit recentandæ huius legis & ad Cynegium, Præfecturam recenter indeptum, vti ſciret, quidnam ſuarum partium hac in re eſſet: nihil videlicet gratiæ e ſedandum; quin indaginem curioſiorem peragendam, & ſic pellendos Vrbis Conſtantinopolitanæ Sacerdotes hæreſeon, quatuor ſupra nominatarum, & in his quoque Apollinariorum, Qui vtique ſeſe communi lege ſubducere hac tempeſtate ſubinde tentarunt. Quod præterea, quæ diximus & docuimus ad *l. ſupr.* 12. & hæc indicare videtur & docebit *l.* 14 *prox.* Sed & Gregorii Nazianzeni *epiſtola* ſiue *orat. ad Nectarium Epiſcopum Conſtantinopolitanum* 46. cuius capite potiora ad eam *l.* 14. conſignabo: eo enim, id eſt, quadriennio poſt, eam pertinere magis exiſtimo, quam quod Baronius credidit, ad hanc legem, vt ibi oſtendam.

Huc etiam referri non minus, quam ad *d. l. prox* poteſt, quod Sozomenus *lib.* 6. *cap.* 26 de Theodoſio ait: *ἀρχηγοὺς τῶν αἱρέσεων ἐκ τῶν συχνοτέρων τῆς ἀρχομένης εἰς ἐρημοτέρους τόπους ἐχώρισεν, hæreſeon auctores ex amœnioribus locis imperii Romani in regiones deſertas & ſquallidas deportauit.* Huc referendum quoque tandem quod Philoſtorgius *lib.* 10. *cap.* 6. ſcribit de Eunomii exilio.

Theodosii M. nona *in hæreticos, ac nominatim in Apollinarios conſtitutio Anno Domini* 388.

p. 130.

XIV. (a) Idem AAA. Cynegio (b) PF. P.

Apollinarianos, ceteroſque diuerſarum hæreſum ſectatores, ab omnibus locis iubemus inhiberi, a mœnibus vrbium, a congreſſu honeſtorum, a communione ſanctorum: inſtituendorum Clericorum non habeant poteſtatem: colligendarum congregationum, vel in publicis vel in priuatis Eccleſiis careant facultate; nulla iis Epiſcoporum faciendorum præbeatur auctoritas: ipſi quoque, *Epiſcopi*, nomine deſtituti, appellationem huius dignitatis amittant: Adeant loca quæ hos potiſſimum, quaſi vallo quodammodo ab humana communione ſecludant. His etiam & illud nectimus, vt ſupra memoratis omnibus adeundi atque interpellandi Serenitatem Noſtram aditus denegetur. Dat. vi. Id. Mart. Theſſal. Theodoſio A. ii. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus Eccleſiaſticis Baronius *Anno* 388. *num.* 57. GOTHOF.

(b) *Cynegio* huic PP. inſcribebatur & *lex* 13. *prox. ſupr.* Inſcribitur & *l.* 16. *infr.* & ſic tres conſtitutiones aduerſus hæreticos intra quadriennium & quod excurrit. De eo v. plene in *Proſopogr. ID.*

COMMENTARIVS.

Vagatus expelli, contra loca abdita adire, hæretici quicunque, ac nominatim Apollinariani hac Theodoſii Magni conſtitutione iubentur: iidemque Clericos vel *Epiſcopos* conſtituere, habere, cœtus agitare priuatim publiceque prohibentur. Supplicandi tandem ſibi contra id, aditum hæreticis intercludit Theodoſius Magnus hac conſtitutione: cuius *occaſionem* hanc fuiſſe puto. Integro nempe quadriennio hoc, & quod excorrit, poſt *legem* 13. *prox. ſuperiorem*, quæ data eſt ad eundem Cynegium, Præfectum Prætorio, nullas a Theodoſio Magno leges in hæreticorum cœtus latas deprehendere licet: Quinimo ex *hac leg.* colligere licet, Epiſcoporum & Clericorum faciendorum cœtuumque agendorum iis conſtituiſſe auctoritatem, denique ipſummet Theodoſium ab iis aditum & interpellatum, hæc & ſimilia nonnullis eorum largitum, Et ſane de Arianis nominatim teſtantur Socrates, *lib.* 5. *cap.* 12. & Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 14. ſuum eos per hæc tempora Epiſcopum Conſtantinopli habuiſſe: quin imo Anno D. 386. vel Anno 387. ſuperiore, Demophilo Arianorum Epiſcopo defuncto, Martinum, mox Dorotheum ab Arianis Epiſcopum ordinatum. Sed & de Arianis fidem forte faciet *lex* 16. *infr.* hoc ipſo Anno data.

Tandem hoc pertinet quoque *lex vlt. infr. de Epiſcopali iudicio*: ſed & illa proculdubio, non ad *l.* 13. *ſupr.* (quod Baronius cenſuit) *Orat.* 46. Gregorii Nazianzeni *ad Nectarium Epiſcopum Conſtantinopolitanum* querela grauiſſima, de *Arianis*, qui libertate quadam arrepta Eccleſias collegerant; idque quaſi ex permiſſu hoc facientes: item de *Macedonianis*, qui factioſe contendentes eo temeritatis veſaniæque proruperant, vt *Epiſcoporum* nomen ſibi ipſis adſciſcerent & caput exererent, Eleuſium ſuæ electionis auctorem iactantes: deque *Eunomio* quam plurimos in perniciem ſuam trahente. Denique queritur, velut ex omnibus Eccleſiaſticis calamitatibus acerbiſſimum, de *Apollinariſtarum* licentia, quos Nectarius Epiſcopus conuentuum habendorum, æque cum orthodoxis auctoritatem ſibi arrogaſſe, atque vſurpare paſſus fuerit. Tandem exhortatur eundem Nectarium, vt recollecto animo, Theodoſium Imp. moneat, vt tale malum, hanc inquam hæreticorum libertatem & licentiam, recidat. Quare fit omnino veriſimile, languentem quadammodo Theodoſii animum forte ob alteram vxorem Gallam, Arianam (vt prodit Philoſtorgius, *lib.* 10. *cap.* 7) hoc ipſo tempore ductam, Epiſcoporum diligentia nunc excitatum, ſiue Gregorii Nazianzeni, ſiue Nectarii, ſiue etiam Acholii Ep. Theſſalonicenſis. Nam & Theſſalonicæ is hoc tempore verſabatur, aduerſus Maximum Tyrannum moturus, vt vel huius legis ſubſcriptio teſtatur: & eius alioquin potiſſimum commonitionibus conſilioque viſus Theodoſius, tum in hæreticos, tum pro fide & ſanctitate Catholica ſanctionibus edendis: de quo dixi ad *l.* 2. *ſupr. de fide Catholica*: & *l.* 4. *ſupr. de quæſtionibus.*

Interea ea ſuperiore Gregorii Nazianzeni loco liquere poteſt, cur *Apollinariani* nominatim *hac leg* & quidem a capite legis deſignantur. Nempe de his potiſſima & acerbiſſima querela hoc tempore exorta: cœtus omni libertate iam agitantibus. Inde etiam, vt *hac leg.* ita & *l.* 12. 13. *ſupr.* eos nominatim deſignare Theodoſius Magnus neceſſe habuit, cum iam ad cæterorum hæreticorum inſtar ſeſe habendos negarent: vt ad *d. l.* 12. iam dicere aoteuerti.

Quod argumentum *huius legis* attinet, tralatitium id & commune, vulgatumque in aliis Imperatorum in hæreticos Conſtitutionibus. Duo tantum ibi noranda: Vnum, *de communione ſanctorum*: cuius etiam mentio indita Symbolo, quod vocant Apoſtolorum, Alterum de *Eccleſiis priuatis*, quæ præter publicas erant.

Theo-

p. 131. XV. (a) Idem AAA. (b) Trifolio PF. P. (c)

OMNES diuerſarum perfidarumque ſectarum, quos in Deum miſeræ veſania conſpirationis exercet, nullum vſquam ſinantur habere conuentum, non inire tractatus, (d) non cœtus agere ſecretos, non nefariæ præuaricationis altaria, manus impiæ officiis (e) impudenter attollere, (f) & myſteriorum ſimulationem ad iniuriam veræ religionis aptare: (g) Quod vt congruum ſortiatur effectum, in ſpecula Sublimitas Tua fidiſſimos quosque conſtituat, qui & cohibere hos poſſint, & deprehenſos offerre Iudiciis: ſeueriſſimum, ſecundum præteritas † ſanctiones, & Deo ſupplicium daturos & legibus. Dat. XVIII. Kalend. Iul. Stobis, (h) DN. Theod. A. II. & Cynegio v. c. coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* Et *hanc legem* retulit Baronius *Anno* 388. *num.* 63. GOTHOF.

(b) *Valentiniano* (Iun. ſcilicet) *hanc legem* tribuendam mox oſtendam, non Theodoſio M. (etſi Theodoſii conſilio) quod Baronius voluit: vel ſane a Theodoſio eſt Valentiniani nomine. *ID.*

(c) *Trifolius* PP. Italiæ: vt docet *lex* 3. *ſupr. de Decuriis Vrbis Romæ.* quemque Valentinianus Italia profugus, inibi reliquerat: mox & Maximo deuicto in eadem Præfectura perſtitit, eique actuum Maximi infirmandorum negotium datum: vid. *l.* 6. 7. *ſupr. de infirm. his quæ ſub Tyrannis*: & *d. l.* 3. *ſupr. de Decuriis V. R.* vid. *Proſopogr. ID.*

(d) *Tractatus*, nota. *ID.*

(e) An hoc vult, altaria prohiberi, ad officia manuum impiarum peragenda, id eſt ad officium, vt vocant, diuinum celebrandum, ad Euchariſtiam, ſeu ad *myſteria*, vt mox vocat, adminiſtranda? An hoc potius, *officia manuum impiarum* eſſe, ſi quando hæretici altaria erigant? Imo, locus hic ita reſtituendus videtur: *non ad nefaria præuaricationis altaria manus impias officiis impudenter attollere. ID.*

(f) *Adtollere* id eſt excitare: & proprie *adtollere*, quia altaria in altum erecta *ID.*

(g) *Aptare*, an *agitare* aut *aſtitare*? nempe quæ myſteria hæretici ſimulant, comici potius actus ſunt. *ID.*

† Conſtantini, Valentiniani, vel etiam meæ. (ſi Theodoſio lex hæc tribuenda.) *ID.*

(h) *Stobis*, Macedoniæ vrbs: vide Ptolemæum, Itinerarium Auguſtanum, vbi tamen *Stopis* editum. Nempe Theodoſius M. aduerſus Maximum moturus, primum Theſſalonicam profectus, vt docet vel ſubſcriptio *legis prox.* 14. *ſupr.* inde cum Valentiniano *Stobis* iter promouit, vbi data lex hæc a Valentiniano, & ibidem a Theodoſio *l. c. ſupr. de his qui de relig. contend.* Inde eodem menſe profecti *Scupis*, vt docet *l.* 119. *ſupr. de Decurion. ID.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. tres in hæreticos conſtitutiones occurrunt: quarum hæc prima eſt: duæ aliæ ſunt, *lex* 18. & 20. *Hac leg.* COETVS ſeu Conuentus agitare, altaria ſeu Eccleſias excitare, myſteria celebrare hæretici omnes, a Valentiniano Iuniore prohibentur Anno Domini 388. negotio eius rei prohibendæ, eruendæ, puniendæ ſpecialiter & enixe Trifolio Præfecto Prætorio dato.

Hæc eſt ſcilicet illa proculdubio Valentiniani Iun. conſtitutio: qua is paulo ante Italia propter Maximum Tyrannum profugus, atque in Macedonia (cuius vrbs *Stobis*: vbi hæc lex data fuit:) cum Theodoſio M. hoc tempore conſiſtens, antequam in Italiam cum Theodoſio & exercitu Theodoſii aduerſus Maximum moueret, Theodoſii ipſius conſilio, atque in ipſo procinctu, viam ſibi ad debellandum Maximum hac pia conſtitutione quodammodo muniuit: abrogata *l. vlt. ſupr. de fide Cathol.* ſeu *l.* 1. *ſupr. de his qui ſuper religione contendunt*; quam ante biennium, & quod excurrit, Iuſtinæ matris Arianæ impulſu, pro Arianis nominatim tulerat: & cuius meminerunt Ambroſius *epiſt.* 32. ſiu. 13. *Edit. Paris.* Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 13. Rufinus *lib.* 2. *cap.* 16. Gaudentius *in præfat. ſerm.*

Argumenta huius probabilis coniecturæ hæc habeo. Primum, quia *Trifolius* Præfectus Prætorio, cui hæc lex inſcribitur Præfectus Prætorio Italiæ erat, vt docet apertiſſime *l.* 3. *ſupr. de Decur. Vrb. Rom.* atqui ad Valentinianum hæc Imperii pars ſpectabat. Et ſane vt rebus in Italia turbatis, eique Maximo incubante, Trifolius hic paulo ante Comes S. L. ſub Theodoſio M. & proculdubio a Theodoſio Valentiniano datus, & præſidio adhuc a Valentiniano relictus fuerat, ita reſtitutis rebus Maximoque deuicto in eadem idem Præfectura perſtitit: idemque qui Maximi conatibus quantum in ſe pro Valentiniano obſtiterat, Maximo deuicto actuum Maximi infirmandorum negotium accepit: vt docet *l.* 6. 7. *ſupr. de infirm. his quæ ſub tyrannis*: & *d. l.* 3. *ſupr. de Decur. Vrbis Romæ.* Secundo Rufinus, *Hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib.* 2. *cap.* 16. teſtatur, Maximum, vt ſe commendaret, legem a Valentiniano latam, datis literis deteſtatum, puta *d. l. vlt. ſupr. de fide Cathol. Maximus*, inquit, *qui ſe exuere Tyranni infamia & legitimum Principem geſtiret oſtendere, datis literis impium proteſtatur inceptum, fidem Dei impugnari & ſtatuta Eccleſiæ ſubrui, & inter hæc appropinquare Italiæ.* Quare veroſimile, Valentinianum, eadem ſibi ratione viam ad Italiam & Imperium poſtliminio recuperandum munire laboraſſe. Sic liquet hanc legem Valentinianum Iun. auctorem habere, atque adeo iam hoc tempore eum ad fidem Catholicam traductum. Certe poſtea Theodoſium cum Valentiniano, deuicto Maximo, matreque Iuſtina mortua, perturbatum Eccleſiarum per Italiam ſtatum, recte conſtituiſſe, teſtatur Rufinus *lib.* 2. *cap.* 17. Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 14. *in fin.* ſed & leges aliquot ſequentes. Tertio, & vero inſigne extat apud Suidam, *in v.* Οὐαλεντινιανὸς fragmentum: Valentinianum (Iuniorem ſcilicet) per Matrem Iuſtinam a recta fide abreptum, imperioque exinde eiectum. Verum cum ad Theodoſium profectus fuiſſet, in recta fide inſtitutum fuiſſe: Cum Theodoſius his ferme cum eo verbis egiſſet: *Imperatoriam aciem non armis, verum iuſtis cauſis ſtare: exploratum ſibi Imperatoribus pientiſſimis, quieſcente quamlibet exercitu, partam feliciter victoriam, hoſtes ſubactos, tributarios factos,*

periculo emenſo: Sic Conſtantinus Magnus, o Valentiniane, addebat Theodoſius, *Licinio tyranno nauali prælio profligato: Sic Valentinianus Pater* p. 132. *tuus, feliciter Imperium & ab hoſtibus illæſum rexit, Deo ipſum vindicante, innumeris præliis victor extitit, victorias ingentes retulit, ſublatis compluribus e diuerſis Barbarorum gentibus. Contra Valens patruus tuus Deum duellens, cæde ſanctorum & Sacerdotum exilio Eccleſiam polluit: qui & ideo prouidentia diuina a Gothis obſeſſus, flammis abſumtus eſt. Recte Chriſtum colit is, qui te non iniuſte eiecit: at peruerſa fides tua Maximo hanc fecit occaſionem; ſi ad Chriſtum non reſpicimus, quem vtique pugnaturi inuocabimus?* Hactenus Theodoſium Magnum, inducit vetus auctor, Valentinianum compellantem. Idem ſubiicit Theodoſium, cum Valentinianum his & pluribus etiam commonuiſſet, ad rectam fidem eum traduxiſſe. Ex his igitur liquet Valentinianum iam inde, vt in Macedoniam ſeſe contulit, atque ad congreſſum Theodoſii venit, ad rectam fidem ab Ariana traductum. Id vero etiam Theodoretus, *lib. 5. cap. 15.* teſtatur: ἐπειδὴ εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν παραγενόμενον εἶδε, πρῶτον μὲν τῇ ψυχῇ τὴν θεραπείαν προσήνεγκε, καὶ τὴν ἐπιγενομένην τῆς ἀσεβείας ἐκήλασε νόσον, καὶ εἰς τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν ἐπανήγαγεν: εἶτα θαῤῥεῖν παρεγγυήσας καὶ κατὰ τοῦ Τυράννου στρατεύσας, &c. *poſtquam vero in ſuum regnum veniſſe conſpexit, primum quidem animæ curationem adhibuit, & inſitum impietatis morbum depulit, paternamque ad pietatem reduxit: deinde bono animo eſſe iubens contra tyrannum copias ducens.* Inde itaque lex hæc ſtatim ab eo, tanquam metatoria in Italiam conſtitutio emiſſa: (vel etiam ab ipſomet Theodoſio, ſed Valentiniani nomine.) Nempe etiam quod Maximo ob fidem Catholicam res feliciter procedere crederentur, quod etiam Theodoſium Valentiniano dicentem ſuperius audiebamus.

Theodosii M. Decima *in hæreticos*, Arianos *nominatim*, *conſtitutio Anno Domini 383.*

XVI. (a) Idem AAA. Cynegio pf. p. (b)

Nonnullos Arianorum (c) noſtrarum talem proferre iuſſionem (d) comperimus, *Vt his liceat vſurpare, quæ ſuis videantur vtilitatibus conuenire.* Qua ſublata, ſciant, nullam huiuſmodi iuſſionem e Noſtro Sacrario profluxiſſe. Quidquid itaque fuerit ab his pro eorum commoditate prolatum, vt falſi reus teneatur, qui deinceps ea circumtulerit. Dat vi. (e) Id. Aug. Conſtantinop. Theod. A. ii. & Cynegio coss. [388.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Inſeruit eam Baronius Annalibus Eccleſiaſticis *Anno* 388. *num.* 59. *GOTHOF.*

(b) Atqui Tatianus iam Cynegio in Præfectura Prætoriana ſucceſſerat, vt docet *l. 2. ſupr. de his, qui ſuper religione cont.* & *l. 119. ſupr. de Decurionibus.* Quanquam & Anno proximo *l. 19. ſupr. de cohortalibus*: eidem Cynegio Præfecto Prætorio inſcribitur. *ID.*

(c) Qui hoc tempore diuiſi erant: vide Sozomenum *lib. 7. cap. 17.* Socratem *lib. 5. cap. 20. ID.* In Edit. Quartam legitur, *Arianorum formam noſtrorum talem proferre iuſſionem.* Edit. prim. Cuiac. *Arianorum formam noſtrarum talem proferre iuſſionem*, quam ſecutus Baronius, edidit: *formam noſtrarum talem proferre iuſſionum. RITTER.*

(d) Tentaret quis *iuſſionum*: ſed hoc ſuſtineri debet. *GOTHOF.*

(e) Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent, *V. Id.* Et certe tam inſcriptio, quam ſubſcriptio legis emendandæ ſunt. Vide nostra *Commentar. RITTER.*

COMMENTARIVS.

Arianorvm nonnulli, *Iuſſionem* (id eſt conſtitutionem) quandam hac tempeſtate, veluti Theodoſii Magni, circumtulere, vt ita vſurparent, *quæ ſuis vtilitatibus conuenirent, proque ſua commoditate*, id eſt, quaſi Theodoſius Magnus his colligendi ſeu coeundi poteſtatem feciſſet. De eo itaque certior factus Theodoſius Magnus hac lege, ad Præfectum Prætorio emiſſa Anno D. 388. ſcripſit, falſo huiuſcemodi iuſſionem ſibi adſcribi: neque enim vllam talem *e ſacrario ſuo*, id eſt, a ſe profluxiſſe: *falſique* adeo *reum* teneri oportere, qui eam circumtulerit.

Hæc huiusce legis ſententia eſt. Nunc de hiſtoria eius videamus. Ariani ſcilicet Conſtantinopoli Theodoſio in Occidentem profecto & bello cum primis aduerſus Maximum Tyrannum illigato, & ſic captata eius abſentiæ occaſione, hæc inter alia agitaſſe, videntur. Quod ipſa temporum ratio primum ſuadet: Data enim hæc lex eſt octodecim tantum diebus ante Maximum profligatum & cæſum. Tum illa, quæ Socrates, *lib. 5. cap. 13.* & Sozomenus, *lib. 7. cap. 14.* Sed & Ambroſius *epiſt. 29.* ſiu. *17. Edit. Paris.* his ipſis Coss. Theodoſio, inquam & Cynegio Coss. Arianos Conſtantinopoli agitaſſe, memorant: Nempe eos ſparſis falſis rumoribus, de Theodoſio a Maximo profligato, vix & elapſo: iisque pro vero creditis, animis rurſum erectis, Nectarii Epiſcopi Conſtantinopolitani domum ſuccendiſſe. Igitur captata abſentiæ Theodoſii occaſione Ariani cum falſis iuſſionibus circumlatis, tum falſis rumoribus ſparſis, Eccleſiam Conſtantinopolitanam turbare cœperunt,

ſpreta

ſpreta etiam iuuenili *Arcadii* duodecennis tum, quem parer profecturus Conſtantinopoli reliquerat, ætate. Igitur cum hæc comperiſſet Theodoſius, Arcadii quidem interceſſione, ſuam iniuriam remittentis, Arianis domus Sacerdotalis incendium condonauit: teſte Ambroſio, *d. epiſt. 29.* Interea tamen falſitatem Iuſſionis, quam circumferrent, *hac leg.* coarguit, atque adeo cœtus eorum inhiberi a Præfecto Prætorio porro voluit.

Atque ita quidem de hiſtorica *huius legis* occaſione cenſeo. Neque probanda coniectura Baronii, qui cenſet Arianos, Valentiniani Iun. reſcriptum pro Arianis, id eſt, *l. vltim. ſupr. de fide Catholica*, (cuius pars eſt *l. 1. ſupr. de his, qui ſuper religione contend.*) circumtuliſſe, tanquam a Theodoſio editam, eo quod ex more amborum Imperatorum nominibus haberetur inſcriptum. Non inquam hæc coniectura probanda eſt: Ariani quippe in Oriente Conſtantinopoli ipſiuſmet Theodoſii iuſſione vexabantur, vt diſerte hæc lex teſtatur: non vero Valentiniani Iunioris, qui in Occidente imperabat. Et certe mihi mens quoque ea, quidquid hæc lex ſonare videatur, Arianorum nonnullos reuera tale quid impetraſſe per ſubreptionem, quod etiam ſuadet *l. 14. ſupra.* Atenim Theodoſium eius impetrati memoriam *hac leg.* aboliuum iuiſſe: Ac maxime, quod Cynegii Præfecti Prætorio interceſſione illud factum fuiſſet, Cynegii inquam, cui recenter mortuo Tatianus ſuffectus fuerat. Huius legis inſcriptio quippe falſa eſt: inſcribenda p.133. ſcilicet ea eſt, *Tatiano* Præfecto Prætorio, qui hoc tempore, iam inde a menſe Iunio Præfectus Prætorio erat, Cynegius contra mortuus, vt docet præter *l. 2. ſupr. de his qui ſuper religione contend.* & *l. 119. ſupr. de Decurionibus.* Zoſimus *lib. 4. cap. 45.*

Denique non inanis coniectura eſt, Præfectorum Prætorio Orientis nonnullos hac tempeſtate Conſtantinopoli hæreticis conniuere ſolitos: veluti Poſthumianum, de quo dixi ad *l. 13. ſupr.* Cynegium item, & Rufinum aliquandiu, at non & Tatianum, de quo ad *l. 17. prox. ſequ.* & *l. 23. infr.*

Illud recte Baronius, cum perperam factum putat, vt in ſubſcriptione huius legis *Data* ponatur lex Conſtantinopoli, loco *Accepta* ſanctionis: quandoquidem certum eſt, Theodoſium Conſtantinopoli hoc tempore non egiſſe. Quamquam neque nouum hoc Codice, vt lex *Data* pro *Reddita* accipienda ſit.

Theodosii M. Vndecima *in hæreticos*, Eunomianos *nominatim*, *conſtitutio Anno D.* 389.

XVII. (a) Imppp. (b) Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Tatiano PF. P. (c)

Evnomiani ſpadones, (d) nec faciendi, nec adipiſcendi, (e) habeant licentiam teſtamenti. Quod circa omnes, quos viuos Lex (f) inuenerit, volumus cuſtodiri: nec quemquam præteritæ cuiuſpiam voluntatis priuilegio defenſari: cum, ſeu facta prius teſtamenta, ſeu infecta doceantur, poſt hanc noſtri oraculi ſanctionem non habeant poſſidendi licentiam, non petendi, non etiam relinquendi hæredem, (g) nomine principali, non fideicommiſſario, non legatario, non tacito fideicommiſſo, vel quamcunque in huiuscemodi negotiis nuncupationem iuris ordo conſtituit: ſed omnia quæ talium eſſe, vel futura eſſe conſtiterit, vt caduca, fiſci noſtri viribus vindicentur. Nihil ad ſummum (h) habeant commune cum reliquis. Dat. III. Non. Mai. Med. Timaſio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Meminit eius Baronius, *Anno* 389. *num.* 49. vbi tamen male ait, eam aduerſus Macedonianos latam eſſe. Iungenda huic *lex* 16. *ſupr. de cohortalibus*, de quo mox dicam. Tandem memorat hanc legem ſuam, ſimul & abrogat Theodoſius M. *l.* 23. *infr.* GOTHOF.

(b) Iidem Imppp. qui inde a *l.* 13. 14. 15. 16. nempe *Valentinianus*, THEODOSIVS, *Arcadius*, *ID.*

(c) *Tatianus* PP. ſub Theodoſio M. Orientis ſcilicet, quod expreſſe docet ſuperiore Anno 388. *l.* 119 *ſupr. de Decurionibus*: & Anno 391. *l.* 19. *ſupr. de extraord. munerib.* Zoſimus *lib.* 4. *cap.* 45. vide quæ notaui ad *l.* 5. *ſupr. de quæſtionibus*, *l.* 2. *ſupr. de his, qui ſuper religione contendunt. ID.*

(d) In MS. vt exhibet editio Pariſienſis poſtrema, *Hiſpadones*, de quo mox. *ID.*

(e) *Adipiſcendi teſtamenti*, id eſt, ex teſtamento adipiſcendi, capiendi. *ID.*

(f) Hæc ſcilicet. *ID.*

(g) *Hæredum* non vnum genus; Hæredes alii ſunt nomine Principali, id eſt titulo directo, vniuerſali; alii hæredes fideicommiſſarii palam: alii legatarii, alii ex tacito fideicommiſſo hæredes, &c. Quare *hæredum* nomen quadamtenus & compendio orationis ad legatarios trahi poteſt, etſi impropriè, quod & ipſum oſtendit *l.* 17 *ſupr. de annona & tribut. ID.*

(h) *Ad ſummum*, hac & *l.* 28. *prox.* vbi ſimilis clauſula, vel *ad ſummam*, id eſt, breuiter, vt paucis dicatur vide *Gloſſar. ID.*

COMMENTARIVS.

Evnomiani, hac Theodoſii M. conſtitutione, ad Tatianum Præfectum Prætorio Orientis emiſſa, Anno D. 389. inteſtabiles eſſe iubentur; id eſt, teſtamento quicquam relinquendi, vel ex teſtamento capiendi ius iis adimitur, etiam in præteritum. Et ſic *communi* cum cæteris iure viuere fruique prohibentur, vt *fine legis* dicitur. Eo vero reſpexit quoque Sozomenus, *lib. 7. cap. 12. extremo*, vbi ait, Theodoſium (ad terrorem ſaltem) nonnullos hæreticorum prohibuiſſe legibus, *καὶ πολιτείας ὁμοίως μὴ μετέχειν τοῖς ἄλλοις*, *nec ius æquum ciuitatis cum reliquis ciuibus habere*. Quamquam & de Manichæis ab eodem hoc idem iam antea cautum *l. 7. 9. ſupr.* poſteaque confirmatum *l. 18.* In Eunomianis ſane ſæpe ius iſtud variaſſe deprehendere licet. Reddita quippe eis ab eodem Theodoſio, conſilio pleniore, poſt quinquennium ſub finem Imperii teſtamenti factio *l. 23. infr* (quæ Rufino Præfecto Prætorio, Tatiani (cui hæc lex inſcribitur) in Præfectura Prætoriana ſucceſſori, inſcribitur, vbi vide & quæ dicam de eo plura.) Adempta ab Arcadio *l. 25.* reddita ab eodem *l. 27. 36.* Ademta rurſum a Theodoſio Iun. *l. 49. 50. 58.* Atque hæc de teſtamenti factione a Theodoſio M. Eunomianis ademta. Quid igitur de bonis eorum fiet? Ea velut caduca fiſci viribus vindicari iubet Theodoſius *hac leg.* Quæ caducorum ſpecies notanda eſt; Caduca inquam, poſt mortem; neque enim ſuperſtitibus Eunomianis bona *hac leg.* adimuntur.

Eundem porro Theodoſium M. iisdem Eunomianis militia quoque omni interdixiſſe teſtatur, dilertis verbis filius eius Arcadius *l. 29. infr. hoc tit.* *Quibus*, inquit, [hæreticis] *exemplo diui Patris noſtri omnibus & a nobis negata eſt militandi facultas.* Quorum verborum hic ſenſus eſt, Theodoſium hæreticis in commune militia interdixiſſe. Et vero, quod ſecundum argumentum eſt, coniunctio *huius legis* cum *l. 16. ſupr. de cohortalibus*, id ipſum euincere videtur. Ibi enim ita Theodoſius: *Eos etiam, qui pro ſceleribus ſuis ſoluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ, ne integro peculio ſub hac occaſione la-*
p.134. *tentur, ita condigna vltioni volumus ſubiacere, vt functioni quoque, quæ extremæ militiæ debebatur*, (id eſt, Primipili paſtus, *vt initio legis* vocat:) *nihil ex eorum facultatibus ſubtrahatur.* Quæ verba omnino congruunt cum *l. 61. infr.* qua de hac ipſa adempta Eunomianis militandi facultate agitur. *Lex*, inquit, *quæ ſuper Eunomianis militare prohibitis*, &c. *promulgata cognoſcitur*, *nihil ad eos*, *qui cohortalini ſunt*, *pertinet. Hi enim ſunt Apparitionibus obligati*, *in quibus emenſis militiæ ſtipendiis veterani primipili munus ſuſtinere coguntur.* Tandem Philoſtorgius quoque *lib. 10. cap. 6.* teſtatur, Theodoſium M. cum reperiſſet quoſdam e cubiculo ſuo Eunomii doctrinam ſequentes, Palatio ſuo eos expuliſſe: *εὑρὼν τινας τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τὰ Εὐνομίου στέργοντας, τούτους μὲν τοῦ παλατίου ἐλαύνει*, *cum reperiſſet quoſdam e cubiculo ſuo Eunomii doctrinam ſequentes*, *hos quidem palatio ſuo expulit.*

Sic itaque eademconſtitutione Theodoſius Eunomianis & militandi & teſtandi, eque teſtamento capiendi ius ademerit: quæ tria poſtea pariter Arcadius vna & eadem conſtitutione his ademit *d. l. 25. infr.* Tandem igitur Theodoſiana conſtitutio, quam Arcadius allegat *d. l. 29.* non alia fuerit, quam hæc ipſa, ad quam nunc ſcribimus, iuncta *d. l. 16. ſupr. de cohortalib.* Illud omittere non poſſum, ſuſpectum mihi videri quod Cedrenus ſcribit: Conſtantinum ſanxiſſe, *Χριστιανοὺς μόνους στρατεύεσθαι*, *vt ſoli militarent Chriſtiani*, de quo ad *l. 21. infr. de Pagan.*

Sane peculiare Theodoſii M. in Eunomium & Eunomianos odium, præter hanc legem, & *l. 6. 8. 11. 12. 13. ſupr.* teſtantur ea, quæ memorat in horum temporum hiſtoria Socrates *lib. 5. cap. 20.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 17.* & Philoſtorgius *lib. 10. cap. 6.* Quanquam, quod Socrates addit, Eunomio in exilium miſſo, Theodoſium reliquis hæreticis nihil moleſtiæ exhibuiſſe, quin coeundi ſuis locis copiam feciſſe, valde ſuſpectum mihi, imo falſum videtur. Etſi ſpecialia beneficia hæreticorum nonnullis a Theodoſio conceſſa ſcio ex *l. 25. infr. hoc tit.*

Eunomianos autem *ſpadones* a Theodoſio M. *hac leg.* vocari, velut ſingulare quiddam, Cuiacius *non vno loco*, inculcat, *Obſeruat. 17. cap. 24.* & *recitationibus ad tit, qui teſt. facere poſſunt*; cenſebatque is, Theodoſium hac voce indicare eam ipſam, quam, qui de hæreticis ſcripſerunt, Eunomianorum turpitudinem erubeſcunt in medium proferre, vt Theodoretus *hæreticarum fabular. lib. 4. cap. 3.* addita ratione honeſtiſſima; *ἱκανὴ καὶ μόνη ἡ τοῦ μύσους ἀκοὴ μιαίνειν τὸν λογισμόν*, *ſufficit enim ad polluendum animum vel ſola rei nefariæ auditio.* Poterat Cuiacius & Epiphanii verba eandem in ſententiam adducere, *in hæreſi Anomœorum 76. num. 4.* *καὶ αὐτός· μὲν αἰδοῦμαι λέγειν ὅσαπερ ἐκεῖνος ἀκάθαρτος διηγήσατο*, *ea recenſere non ſine rubore poſſum, quæ impurus ille iactabat.* Cuiacium ſecuti alii, non omnes Eunomianos ſpadones fuiſſe ſcribunt, atque adeo hanc legem non in omnes Eunomianos ſcriptam; verum quoſdam tantum, qui *ἐθελοθρησκείας χάριν*, & fictitiæ pietatis ſtudio, ſe vel ipſos caſtrabant, vel caſtrandos aliis præbebant. Alii Eunomianos figurate dictos volunt, quod eorum animus ſit caſtratus & caſſus. Verum attendere illi debuerunt *hanc leg.* ſcriptam in omnes Eunomianos, non in quoſdam tantum. Quare Spadonum vox velut omnibus Eunomianis communis hic ſtat: quod confirmat omnino *lex 23.* Verum neque *ſpadonum* vox, neque Cuiacii obſeruatio ſtare poteſt, quandoquidem de ſpadonatu Eunomianorum nemo veterum mentionem iniicit, neque vllibi lego, Eunomianos ſibi virum execuiſſe, quod ſane neque Baſilius, qui aduerſus Eunomium ſcripſit, neque Epiphanius omiſſuri fuiſſent, qui cum de Valeſiis agit, *hæreſi 58.* ſpadonatum eorum ſimul memorat: immo contra lego apud Epiphanium, *dicto num. 4.* & Theodoretum, Eunomianos adulterium inter crimina non duxiſſe (quo vtique non alio ſpectant illa Epiphanii & Theodoreti verba:) *τὸ δὲ σφαλῆναι*, inquit Epiphanius *in indiculo hæreſ. lib. 3. Tom. I. pag. 810. Edit. Colon.* *ἐν τῇ πορνείᾳ ἢ ἑτέρᾳ ἁμαρτίᾳ οὐδὲν εἶναί φασιν· οὐδὲν γὰρ ζητεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ αὐτῶν νομιζομένῃ πίστει*, *ſtuprum aut aliud quodlibet peccatum nihil eſſe dictitant: neque enim Deum aliud quærere, quam vt in ea ſola, quam ipſi prædicant, fide perſeueretur.* Auguſtinus quoque *de hæreſib. cap. 74.* *Fertur etiam Eunomius vſque adeo fuiſſe bonis moribus inimicus, vt aſſeueraret quod nihil cuique obeſſet quorumlibet perpetratio ac perſeuerantia peccatorum, ſi huius quæ ab illo docebatur fidei particeps eſſet.* Tantum ſcilicet abeſt, vt Eunomius ſpadonatum indixerit. Sunt alii, qui Eunomianos ideo *ſpadones* dictos ariolantur, quod Eunomius leproſus fuerit, teſte Hieronymo *in Eſaiam cap. 65.* Rufino *lib. 10. Hiſtor. Eccl. cap. 25.* cæterum lepram caſtratio leuat, teſte Aetio. Ve-

rum &

rum & hoc oihili eſt. Nam vt omittam alia, non de Eunomio hic agitur, verum de Eunomiaoiſ, qui *ſpadones* dicuntur. Vir doctiſſimus Petitus *lib. 2. obſeruat. cap. 7.* hic reponebat *Pſeudiones*, id eſt mendaces, eo quod mentientibus ad confirmandam hæreſio ſuam ſyllogiſmis Pſeudomenis Eunomiani vterentur, allato eam in rem Hieronymi loco in *cap. 1. Amoz.* Verum Hieronymus eo loco id non tantum de Eunomio dicit, verum de Ario & Eutychio: & commune id alioquin flagitiom eſt omnium hæreticorum. Atqui epitheton quod Eunomianis hic tribuitur proprium fuiſſe oportet. Dudum igitur eſt, cum in ea Theodoſii Magni conſtitutione vox illa *ſpadones* de menda ſuſpecta mihi videri cœpit. Et ſane, vt optima, ita elegantiſſima Codicis Theodoſiani editio Pariſienſis, ad marginem illius legis ex MS. exhibet *Hiſpadones*, pro quo vulgata *ſpadones* detracto *Hi*; Qua ſimili ἀφαιρέσει & *Spania* alias pro *Hiſpania*: *Sterica* mulieres, pro *hiſtericis*: *Sperechius* pro *Hyperechio*: *Thynia*, pro *Bithynia* Iſidoro *Origin. lib. 9. cap. 32.* aliaque his ſimilia. Ea vero lectio ad veram tandem deduxiſſe me videtur: Legam enim ibi *Hiſtapodes* vel *Hiſtopodes*. Eunomiani ſcilicet, cum & alias de baptiſmatis inter alia iteratione inter hæreticos cenſereotur, quod oſtendit Epiphanius, *hæreſi Anomæorum 76. num. vltim. l. 58. & 65. infr. hoc tit. l. vlt. infr. ne ſanctum baptiſma*: & teſtatur Philoſtorgius, *lib. 10. cap. 4.* & Sozomenus, *lib. 6. cap. 26.* item quod vna tantum merſione baptiſma celebrarent, Philoſtorgio quoque teſte, *dict. lib. 10. cap. 4.* vbi vide quæ dixi plenius: illo ſane vel maxime inter alia notabiles erant, quod quos e Catholicis vel hæreticis, Arianis etiam, ad ſectam ſuam concedentes, rebaptizarent, capite demerſo (κάτω κάρα dicunt Græci) *pedibus ſurſum verſis*, & vt loquitur Prudentius, de Petri martyrio agens, *ſola verſi in cacumen*, vna immerſione baptizabant. Eius vero rei teſtis Epiphanius, *dict. hæreſi Anomæorum 76. in fin.* (qui paucis annis ante hanc Theodoſii Magni legem ſcripſit) διαβεβαιῶνταί τινες, ὅτι κατὰ κεφαλῆς τοὺς ἀναβαπτιζομένους βαπτίζει, καὶ τοὺς πόδας ἄνω, καὶ τὴν κεφαλὴν κάτω, &c. *ſunt, qui narrent, quotquot ab iis denuo baptizantur, in caput demergi, pedibus in ſublime porrectis.* Indicat & Theodoretus id ipſum, *lib. 4. fabular. hæretic. c. 3.* Tandem Zonaras & Balſamo *in can. 1. Concil. Conſtantinop. pag. 85. Tom. I. Pandect. Can. Guilielm. Beneveg.* (quo Eunomiani damnantur) de Eunomio agens: ὃς καὶ τοὺς τῇ δόξῃ αὐτοῦ προστιθεμένους, ἀνεβάπτιζε, κατὰ κεφαλὴν αὐτοὺς καταδύων, καὶ ἄνω στρέφων τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ μίαν κατάδυσιν βαπτίζων ἐποίει, *qui etiam, qui ſuæ opinioni aſſentiebantur, rebaptizabat, eos capite demergens, & eorum pedes ſurſum vertens, & inter baptizandum vnam tantum demerſionem faciebat.* Inde igitur proculdubio Eunomiani *Hiſtapodes* vel *Hiſtopodes*: oempe quod pedes ſurſum ſtatuerent baptizandis (eadem forma qua *antipodes*, *ſciapodes*, *ſaccopodes*, alia ſimiliter dicta) Deſumpta voce ab ἵστασθαι, vel ab ἱστὸς: e textrina, vel oautica. Notum ſcilicet, quid ibi ſit ἱστίον, ſiue ἱστὰς, ἱστοπέδη: imo & ἱστάποδες, *naues actuaria*, apud Gellium *lib. 10. c. 25.* Vt cæteros omittam, Gloſſæ Philoxeni & Cyrilli: ἱστάποδες, *pedes telæ*. Euſtathius *Odyſſ.*
p. 135. *8. p. 1956 Ed. Rom.* ἱστὸς δὲ κυρίως μὲν ἐργαλεῖον ὑφαντικὸν, ὁμώνυμον τῷ τῆς πλοίου ἱστῷ παρὰ τὸ ἵστασθαι: *proprie vero* ἱστὸς *eſt inſtrumentum textorium, eiusdem cum malo nauis nominis a verbo* ἵστασθαι *erigere*, ad illius enim inſtar formatum eſt. Heſychius: ἱστὰς τὸ ὀρθὸν ξύλον τῆς νεὼς, καὶ τὸ ὑφαντικὸν ἀπὸ τοῦ στῆναι: *malum* ἱστὰς *erectum in naui, & textorium lignum eſt, quod nomen habet ab erigendo.* Quinimo & textores ipſi iamdudum apud Romanos *Hiſtones* dicti, voce quæ vſurpata Varroni, *lib. 1. de re ruſtica, cap. 2.* Et vero res ipſa conuenit. Nam vt in textura primum eſt, *tela* (id eſt inſtrumenti, in qoo texitur) *pedes* erigere, iugumque iis imponere (quod Ouidius dixit *telam iuga iungere*, Heſiodus ἱστὸν ὑφαίνειν) ita primum iſtud fuit apud Eunomianos, eos, quos in ſectam ſuam admitterent, baptizare, iugoque quaſi iungere, pedibus ſurſum erectis, *capiteque* adeo *ſiſtere*, vt Plautus loquitur, ſic vt pedes in ſublimi eſſent, caput vero demerſum, quod Græci etiam τραχηλίζειν vocant, cum quis videlicet ita percellitur, vt κύμβαχος, εἰς κεφαλὴν καὶ ὤμους cadat, quomodo loquitur Homerus: ſic & equus τραχηλοστὴς dicitor, qui aliter κατωμιστὴς, qui ſeſſorem in ventrem euertit, quia κάτωμος & τράχηλος idem. Id vero cum ſuſpendio fit, dicitur κάτω κάρα κρεμάσαι, *capite deorſum ſuſpendi*, in veteri martyrologio, Pridie Id. Maii. Hinc igitur mutato vocabulo, *Eunomiani* vel *Hiſtopodes* dicti, quaſi diceres *Pedereclas* vel *Erectipedes*. Quæ cum ita ſint, ceſſent porro, quæ Cuiacius de ſpadonibus Eunomianis commentatus eſt. Vanum enim Eunomianos virum ſibi exſecuiſſe: Vanus etiam eiusdem conatus, *leg. 5. Cod. Iuſt. qui teſt. fac. poſſ.* ad Eunomianos referre tentantis; vel eo quoque maxime vanus, quod Eunomiani, Conſtantio Imp. (cuius ea lex eſt) recentiores ſint: Et vt obiter id nunc dicam, pertinet ea *lex 5.* ad Euouchos & ſpadones, quibus cum obnuxius eſſet Conſtantius, imo apud eum omnia eſſent illi poſſentque, vt ex Libanio, Ammiaoo Marcellino, Zoſimo, & nonnullis legibus aliis liquet, eo quoque nouo priuilegio eos euexit, vt *exemplo omnium*, id eſt eadem ætate, qua alii teſtari poſſeot, ac proinde poſt primam pubertatem, cum aotea, quod teſtatur Paulus *lib. 3. ſentent. tit. 4. §. 2.* ſpadones eo tantum tempore teſtamentum facere poſſint, quo *plerique* pubeſcerent, id eſt anno demum ætatis decimo octauo, & ſic a plena pubertate; *plerique* ſcilicet tum pubeſcunt, etſi nonnulli poſt annum 14. vel 16. Neque adſentiendum Viro Docto S. Petito II. *Obſeruat. 7.* qui verbis his, *id eſt anno decimo octauo*, controuerſiam mouet, quaſi ea addita fuerint ab alio, poſtquam ex inſtituto Iuſtiniani plena pubertas definita eſt anno decimo octauo. Aperta enim eſt ibi Pauli ſententia diſtinguentis Eunuchos ab aliis, & ſic vlteriorem aonum Eunuchis adſignantis ad teſtamentum faciendum, quam aliis. Neque id eiusdem admitto, quaſi quod Eunuchis antea conceſſum iam fuerat, vt eadem ætate teſtari poſſeot, qua alii, Imperator Conſtantius illa *l. caſtratis* quoque largiatur per nomen homonymum Eunuchorum. Neque enim, vt omittam *Eunuchis quibuscunque*, & indefinite id *hac lege* concedi, quod antea conceſſum non erat: ſane ſi ad caſtratos porrigere voluiſſet, quod Eunuchis antea proprie dictis competebat, aliter legis verba concepta fuiſſent: veluti ſic: *non Eunuchis tantum, ſed & caſtratis*: vel *Eunuchis omnibus cuiuscunque generis*. Hac denique *l.* Eunuchi exemplo Omnivm, id eſt, *aliorum* (non Eunuchorum) teſtamenta condere permittuotur, non caſtrati exemplo Eunuchorum. Vt ad Eunomianos Hiſtopodes redeamus: nil mirom aut inſolens, eos huiuscemodi appellatione de ritu ſuo inſignitos: nam & ita τρωγλοδύται, ὑψοβόσκοι, & μετεωρολέσχαι dicti, per ironiam, propter ſpecus & ſpeluncas

quibus

io quibus Eccleſias ſuas habebant, de quo plene dixi, *ad Philoſtorgium lib. 9. cap. 3.* imo & Ἐξυκόντιοι iidem & Ariani, de quo ad eundem *lib. 10. cap. 3.*

Poſt hæc ita a me *ad Philoſtorgium* ſcripta Cl. Salmaſius per literas me monuit, ægre ſibi hanc emendationem meam probari, eo quod vox *Hiſtopodes* oon id ſignificet, quod ipſe volo, imo contrarium potius: *Hiſtopodes* enim potius deſignare qui pedibus ſtent: inſiſtant, non qui pedes ſurſum habeant. Ego tamen ſeotentiam noo ideo muto: ἵςημι quippe vel ἱςάω in voce ἱςάποδες vel ἱςάποδες, oon ſignificat *ſtare*, inſiſtere pedibus, verum *erigi* in pedes: vode & ἱςὸς παρὰ τὸ ςῆσαι: & ἱςὸς, ὀρθὸν ξύλον, *erectum lignum*: ἱςοπόδη, ξύλον ὀρθὸν: ἱςόποδες, πάντα τὰ μακρὰ ξύλα, longa & erecta ligna, alias, καλέοντες: vide Pauſaniam, Pollucem, Dionyſium, Euſtathium, Heſychium, Harpocrationem & Etymologicum. Hæc puto apertiſſima ſunt. Si cui vero noſtra hæc de Eunomianis *Hiſtapodibus* ſententia & emendatio minus placet, alteram videat apud Doctiſſ. Petitum II. *Obſeru. 7.* quæ mihi certe non probatur.

Tandem ex collatione *l. 23. infr. hoc tit.* cum *hac leg.* colligere mihi iure videor, haoc legem a Tatiano Præfecto Prætorio, cui lex hæc inſcribitur, extortam: verum hanc velut quandam nimietatem quinquennio poſt viſam, Rufino ſuggerente, Tatiaoi io ea Præfectura ſucceſſore, cui vtique lex *ea 23.* qua hæc abrogata, inſcribitur. Denique de Tatiani odio in hæreticos iam dixi ad *l. 16. proxim. ſupr.* & dicam adhuc ad *legem 23. infr.*

Theodosio-Valentinianea *in Manichæos conſtitutio.*

XVIII. (a) Idem AAA. Albino P. V. (b)

Quicumque ſub nomine *Manichæorum* mundum ſollicitant, ex omni quidem Orbe terrarum, ſed quam maxime de hac (c) Vrbe pellantur, ſub interminatione iudicii. (d) Voluntates (e) autem eorundem, quinimo ipſæ etiam facultates, populo (f) publicatæ, nec vim Teſtamentorum teneant: nec derelinqui (g) per eos, aut hisdem fas ſit: Nihil ad ſummum (h) his ſit commune cum mundo. (i) Dat. xv. Kalend. Iul. Roma, Timaſio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſtinianeo*, velut temporaria. Inſeruit eam Baronius Annalibus ſuis Eccleſiaſticis *Anno* 389. *num.* 62. GOTHOF.

(b) *Albinus* ſub Valentiniano Iun. P. V. Romæ ſcilicet, quod etiam argumento ſubſcriptionis conficitur: vid. *Chronolog.* nam Conſtantinopoli hoc tempore Præfectus Vrbis erat Proculus. Alii habent hic *P. P.* male. *ID.*

p.136.

(c) Roma: vbi data *hac lex*. *ID.*

(d) *Iudicii*, capitalis ſcilicet. *ID.*

(e) Vltimæ ſcilicet. *ID.*

(f) *Populo* Vrbis Romæ publicatarum facultatum exemplum obſerua: quæ alioquin confiſcatæ, velut caducæ vel caduci titulo, *l. 7. 17. ſupr. ID.*

(g) *Derelinqui quid. ID.*

(h) *Ad ſummum*, hic, & *l. prox. 17. ſupr.* vbi ſimilis clauſula occurrit. *ID.*

(i) Cum reliquis *l. 17. prox. ſupr. ID.*

COMMENTARIVS.

Manichæi, Vrbe Roma, oominatim, *hac leg.* pelli: Inteſtabiles eſſe (quod autem Imperatoribus huius legis auctoribus nondum placuerat *l. 3. infr. de Apoſtatis*) Facultates eorum populo publicari, a Valentiniano Iun. & Theodoſio M. ſimul Romæ poſitis iubentur, Aono Domioi 389. Qui mundum ſcilicet ſollicitant, his cum mundo commune nil eſſe debet. Quæ ratio hic nominatim initio & fine legis inter ſe collatis indicatur.

Maoichæi ſcilicet, vt cæteroquin hæreticorum coryphæi habiti (quod oſtenſum ad *l. 3 ſupr.*) ita vel hi maxime mundum ſollicitabant, præ cæteris noxii, turbidi, ſceleſti *l. 35. 65. infr. hoc. tit. l. 3. infr. de Apoſtatis.* Rurſum, vt cæteroquin ex omni orbe terrarum pellendi viſi, ita quammaxime ex Vrbe Roma: vt quæ Imperii capot, Regina eſſet, & a qua velut capite in orbem terrarum facile virus defuoditur. Et hæc quidem de ipſa legis ſententia.

Cæterum hæc lex, & quidem prima omoium, a Valentiniano Iun. & Theodoſio M. Romæ poſitis data occurrit, quo poſt Maximum Tyranoum deuictum, eos profectos Veteres teſtantur. Hæcque vna eſt e Valentiniano-Theodoſianis conſtitutionibus, quibus Romæ conſtituti Vrbi Romæ variis rationibus conſuluerunt, tum in negotio religionis, cuiusmodi altera quoque lex eſt *l. 2. ſupr. de feriis*, tum in ciuilibus rebus quamplurimis dignitati honeſtatique Vrbis Romæ, quo pertinet etiam *d. l. 2. & l. 11. ſupr. de maleficis, l. vnic. ſupr. de mancip. l. 5. 6. ſupr. de Suariis: l. 5. ſupr. de aquaductu, lex 49. ſupr. de appell. lex vltim. Cod. Iuſtin. de ſeruis fugitiuis*: (& quæ narrat Socrates *lib. 5. cap. 18.*) quæ omnes leges eidem Albioo Præfecto Vrbi inſcribuntur. Eoque etiam pertinet, quod memorant Scriptores Eccleſiaſtici, Theodoſium Maximo deuicto, & Iuſtina Matre Valentiniaoi mortua, Romæ verſantem Eccleſiarum ſtatui, per Italiam proſpe-

proſpexiſſe. Sozomenus *lib. 7. cap. 14. in fin.* τῦ πολέμυ τῦτον διαλυθέντος τὸν τρόπον, ἔπειτα εἰκότα Γρατιανῷ τιμωρήσας ἧκεν εἰς Ῥώμην, καὶ ἐπινίκιον πομπὴν ἅμα Οὐαλεντινιανῷ ἐπετέλεσε, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἐκκλησίας εὖ διέθηκε· συνέβη γὰρ καὶ Ἰουστίναν ἀποθανεῖν: *huncinmodum finito bello, cum Imperator Gratianum, ſicuti par erat, vltus, Romam veniſſet, & vna cum Valentiniano inſignem triumphum egiſſet, res quoque eccleſiaſticas, in Italia recte ordinauit: commodum enim Iuſtina e viuis exceſſerat.* Rufinus *lib. 11. cap. 17. Valentiniani quoque impia inter hæc matre defuncta, fidem Catholicam, quam ipſa violauerat, & regnum Tyrannide depulſa, reſtituit. Atque ipſe poſteaquam Romam illuſtri triumpho innectus eſt, ad propria rurſus regna remeauit.* Quamquam hæc loca propria fidem Catholicam ab Arianiſmo vindicatam reſpiciant. Hactenus itaque de Manichæis Romæ conſiſtentibus, Valentinianus & Theodoſius conſtituerunt, vt ea expellerentur. Atenim biennio ferme poſt iidem vlterius perrexere *leg. 20. infr.* Quare triplicem proceſſum circa Manichæos per diœceſin Vrbis Romæ hic obſerua. Primum a Valentiniano Sen. Romæ coire, docere vetiti, Anno 372. *l. 3. ſupr.* Poſtea Vrbe Roma etiam pelli iuſſi a Valentiniano Iun. & Theodoſio M. Anno 389. *hac leg.* Tandem & vicinis Romæ Vrbibus ob iidem pulſi *l. 20. infr.* vbi vide quæ dicam plura ex Ambroſii quoque *epiſt. 81.* ſiu. *Epiſt. 7. Edit. Parit.* ad Syricium Papam.

Theodosii M. Duodecima *in hæreticos Conſtitutio Anno Domini 389.*

XIX. (a) Idem AAA. Tatiano pf. p. (b)

Hi qui ſcæui (c) dogmatis retinent Principatum, (d) (hoc eſt, Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, atque Lectores,) & qui Clericatus (e) velamine religioni maculam conantur infligere, ſub cuiuslibet hæreſis ſiue erroris nomine conſtituti, ex funeſtis conciliabulis, ſeu intra vrbem, ſeu in Suburbanis eſſe videantur (f) omnimodo propellantur. Dat. vi. Kalend. Decemb. Med. (g) Timaſio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

(a) Ex *hac lex* abeſt a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Eccleſiaſticis Baronius *Anno 389. num. 75.* concordant eiusdem Theodoſii *l. 12. 13. 14. ſupr.* GOTHOF.

(b) *Tatianus* ſub Theodoſio M. PP. Orientis ſcilicet: vt probaui *l. 17. ſupr.* & *l. 5. ſupr. de quæſtionib.* ID.

(c) *Scæuum* dogma *hac leg.* ſcæuum crimen *l. 44. ſupr. de Epiſcopis*: ſcæua religio *l. 43. infr. hoc tit.* ſcæua tempora, *l. 9. ſupr. de infirm. his quæ ſub tyrann.* ſcæuitas morum, *l. 87. ſupr. de pœnis*, ſcæuitas paternæ deprauitatis *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſm.* vid. *Gloſſar.* ID.

(d) *Principatum* vocat ἱερωσύνην, omne miniſterium Eccleſiaſticum. ID.

(e) Simplicis, nudi. ID.

(f) *Eſſe videantur*, id eſt, ſint: vid. *Gloſſar.* ID.

(g) Theodoſius Roma, per forum Flaminii digreſſus, *Mediolani* hoc tempore ſubſtitit; vide *Conſularia Theodoſ.* ID.

COMMENTARIVS.

p. 137. Sacerdotes Clericos, quorumcunque hæreticorum, tum Vrbe Conſtantinopolitana, tum Suburbanis eius expelli hac conſtitutione ad Tatianum Præfectum Prætorio Orientis emiſſa iubet Theodoſius Magnus, in Italia Mediolani conſiſtens Anno Domini 389.

Sane Theodoſius Anno Domini 383. 384. Conſtantinopoli ipſe conſiſtens, hæreticorum Sacerdotes & Clericos vrbibus expelli iuſſerat *l. 12. 13. ſupr.* ac nominatim Vrbe Conſtantinopolitana *d. l. 13.* Quadriennio poſt Ann. D. 388. idem Theſſalonicæ conſiſtens, mox in Maximum Tyrannum moturus, vrbibus expelli hæreticos iuſſit *l. 14. ſupr.* Atenim interea ſiue iudicum (& in his vt puto Cynegii Præfecti Prætorii) conniuentia (quod etiam hoc Theodoſii ſeculo ſolemne fuiſſe oſtendet *l. 24. infr.*) ſiue extortis a Theodoſio reſcriptis nonnullis, ſiue captata tandem abſentiæ Theodoſii occaſione, per alterum iam ferme annum, Hæreticorum principes, intra Vrbem & in Suburbanis Vrbis Conſtantinopolitanæ porro conſiſtere cœperunt, ſuaque conciliabula egere. Id quod *hac leg.* Theodoſio prohibere viſum.

Vbi duo obſeruanda. Primum, quod de Suburbanis adiicitur. Nempe, quibus in ipſa vrbe interdictum agere, it in Suburbanis ferme egere. Quod de Eunomio hoc ipſo tempore nominatim prodit a Theodoſio in exilium inde pulſo Sozomenus *lib. 7. cap. 17.* ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπερορίαν φυγὴν Εὐνομίυ τότε κατεδίκασεν· ἔτι γὰρ ἐν Κωνσαντινυπόλει ἐν προαστείοις διατρίβων, ἢ ἐν οἰκίαις, καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίαζε: *Imperator vero Eunomium eo tempore in exilium miſit: adhuc enim ille Conſtantinopoli degens, in ſuburbanis, aut in priuatis domibus conuentus eccleſiaſticos ſeorſum agebat.* In Ioniano ſimile exemplum *l. 53. infr. hoc tit.* Secundo obſeruandum, quod dicitur: ſub cuiuslibet hæreſis ſiue erroris nomine conſtituti. Nempe hoc illud tempus eſt, quo non tantum variis hæreſibus Eccleſia concuſſa, verum etiam ipſæ hæreſes rurſum ſubdi-

ſubdiviſæ fuere, quod pluribus exequitur Socrates *lib. 5. cap. 20. 22. 23.* Sozomenus *l. 7 cap. 17. 18.* Quare hæc verba hic addita, vt ſcirent hæretici nihil plus vnis, quam aliis in Vrbe vel Suburbanis Sacerdotes & cœtus habendi licentiam hic patere.

XX. (a) Exemplum ſacrarum (b) literarum.

Hæreticorvm (c) polluta contagia (d) pelli Vrbibus vicinis, proturbari, ac nullis penitus iubemus patere (e) conuentibus: ne in quoquam loco ſacrilega cohors talium hominum colligatur. Nulla eorum peruerſitati, vel publica conuenticula, vel latiora (f) erroribus ſecreta tribuantur. Dat. (g) xiv. Kalend. Iun. Rom. Tatiano & Symmacho vv. cc, coss. [391.]

N O T Æ.

(a) Refert & *hanc legem* Baronius *Anno* 391. *num.* 15. *GOTHOF.*

(b) Valentiniani Iunioris & Theodoſii: mox vt oſtendam. *ID.*

(c) Manichæorum nominatim. *ID.*

(d) Ita & Ambroſius: *Quaſi quadam contagia refugerunt.* vid. *Comment. ID.*

(e) Eas vrbes: alioquin parere, id eſt, *apparere* ſcriberem, vel *latere.* *ID.*

(f) An *latentiora*, quæ publicis hic opponantur? An potius *latiora*, quæ in vicinis vrbibus? Hoc poſtremum probabile. *ID.*

(g) Pro *propoſita, reddita.* *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Vrbibvs, Romanæ Vrbi vicinis, hæretici eorumque conuentus arceri Valentiniani Iunioris & Theodoſii Edicto Romæ propoſito iubentur Anno Domini 391.

Vrbibus, inquam, vicinis Vrbi Romanæ: perperam enim hoc edictum ad Orientalem Eccleſiam, & nouam Romam Baronius retulit. Quem vel ſubſcriptio legis arguit: *Dat. Roma.* Quod ſane ita accipiendum, vt vel Valentinianus indicetur hoc tempore Romæ ſubſtitiſſe, Theodoſio inde digreſſo, quod Socrates docere videtur *lib. 5. cap. 18. in fin.* vel *Data* accipiendum pro *propoſita* (vt alibi ſæpe:) ſane Theodoſius & Valentinianus hoc anni tempore Mediolani primum, mox Concordiæ, tum Vincentiæ, tandem Aquileiæ conſtiterunt, quod *Chronologia Theodoſiana* docebit. Et vero notum propoſita ita edicta in Vrbe totius Diœceſeos Principe.

Hoc exemplo igitur propoſitum hoc edictum Romæ, quo Vrbibus ei vicinis hæretici expelli iubentur: Nempe (quod & ipſum alicui argumento eſſe poteſt; hoc Edictum, non ad Orientalem Eccleſiam pertinere) Vrbes vicinæ *hac leg.* ſunt, quæ in Diœceſi & Præfectura Vrbis Romæ erant. Sic enim & *Vicina vrbe regiones* in *l. vltim. ſupr. de habitu quo vti oportet intra vrbem*, ſunt omnino, quæ in Diœceſi & Præfectura Vrbis Romæ erant, eamque conſtituebant: quod eius legis inſcriptio aperte oſtendit: pariter vt hac lege ſubſcriptio id euincit. Denique vicinæ Vrbi ciuitates & regiones his duobus locis ſunt, quæ intra centeſimum miliarium, ſuburbicariæ, ſuburbanæ, vrbicariæ alias proprio & peculiari vocabulo dicebantur: de quibus iam alibi ſæpe & ex profeſſo.

Sed (& quod tertium argumentum præbere poteſt) obſeruandum, hoc edictum peculiariter *ad Manichæos* pertinere videri. Nempe, ante biennium ferme, ab eodem Theodoſio M. & Valentiniano Iun. *l. 18. ſupr.* Manichæi Vrbe Roma ἐντὸς pelli iuſſi fuerant: ac nunc, etiam Vrbibus Romæ vicinis pelli iubentur, id eſt, vltra centeſimum lapidem: pariter vt Schiſmatici *l. 62. infr.* vbi vide quæ dicam plura. Vt autem ad Manichæos hanc legem ſpeciatim referam, facit quoque Ambroſii locus *epiſt. 81. ſiu. 7. Edit. Pariſ. ad Syritium Papam*, qui proculdubio *legem 18.* & hoc edictum reſpicit, ſimul & verba imitatur, quæque exinde ſecuta memorat. *Dignum*, inquit, *præmium retulerunt illi perfidiæ ſuæ, qui ideoque huc* [Mediolanum] *venerunt, ne ſupereſſet locus in quo non dominarentur* [γρ. *damnarentur*] *qui vere ſe Manichæos probauerunt:* p. 138.
Et mox. *Impietas Manichæorum, quam & clementiſſimus execratus eſt Imperator, & omnes qui illos viderunt, quaſi quadam* CONTAGIA *refugerunt: ſicut teſtes ſunt fratres, & compresbyteri mei Creſcens, Leopardus, Alexander, ſancto feruentes ſpiritu, qui eos omnium execratione damnatos, Mediolanenſi ex Vrbe quaſi profugos repulerunt. Itaque Iouinianum, Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Ianuarium, & Ingenioſum, quos ſanctitas tua damnauit, ſcias apud nos quoque, ſecundum Iudicium tuum, eſſe damnatos.* Quare, quod quartum, & huius Ambroſiani loci indicio, colligitur, Syricium Papam & huius & 18. *legis ſupr.* ſuaſorem proculdubio extitiſſe.

Monendum tamen, eſſe, qui in *hac leg.* ita reponant, *pelli vrbibus, vicis proturbari.* Quod haud adeo improbabile: hæretici ſcilicet eorumque conuentus non tantum vrbibus: ſed & oppidis vicisque prohibiti: vide *l. 4. 6. 7. 8. 9. 12. 19. ſupr. l. 34. 53. 65. infr.* Imo & extra omnes terras: cuius rei exemplum apud Seuerum Sulpitium *lib. 2. ſacr. hiſtor.* Poſtremo aſſentiendum non eſt Viro docto, qui *hanc legem* putabat non de hæreticis accipiendam, verum de Doctoribus, qui inficiunt alios. Quod in legem ipſam incurrit: & confirmatur ea hypotheſi quam ſupra attuli.

Theo-

Theodoſii M. Decimatertia *in hæreticos conſtitutio Anno Domini 392.*

XXI. (a) Idem (b) AAA. Tatiano pf. p. (c)

In hæreticis erroribus, quoscunque conſtiterit (d) vel ordinaſſe Clericos, vel ſuſcepiſſe officium Clericorum, denis libris auri viritim multandos eſſe cenſemus; Locum ſane, in quo vetita temptantur, ſi conhibentia (e) domini patuerit, fiſci noſtri viribus adgregari. Quod ſi id poſſeſſorem, (f) (quippe clanculum geſtum) ignoraſſe conſtiterit, conductorem eius fundi, ſi ingenuus eſt, decem auri libras fiſco noſtro inſerre præcipimus: ſi ſeruili fæce (g) deſcendens, paupertate (h) ſui, pœnam damni, (i) ac vilitate contemnit, cæſus fuſtibus deportatione damnabitur. Tum illud ſpecialiter præcauemus, vt ſi villa dominica (k) fuerit, ſeu cuiuslibet publici (l) iuris, & conductor, & procurator licentiam dederit colligendi, denis libris auri propoſita condemnatione multentur. Verum (m) ſi quos talibus repertos obſecundare myſteriis, ac ſibi vſurpare nomina *Clericorum* iam nunc (n) proditum fuerit, denas libras auri exigi ſingulos & inferre præcipimus. Dat. xvii. Kalend. Iul. Conſtantinop. Arcad. iii. (o) & Rufino conss. [392.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis Eccleſiaſticis *Anno* 392. *num.* 25. Meminit huius legis non vno loco Auguſtinus, mox vt oſtendam. Sed & Patres Africani, &c. GOTHOF.

(b) Perperam hæc lex tribuitur *Valentiniano, Theodoſio & Arcadio*: inducendum enim nomen *Valentiniani*, qui iam Idibus Maii huius anni obierat: de quo vide *Conſular. Theodoſ.* ID.

(c) Orientis, de quo vide quæ dixi ad *l. 5. ſupr. de quæſtionib.* ID.

(d) Deinceps, quanquam & id extenditur ad eos, qui iam nunc Clericorum nomina ſibi vſurpauerint. ID.

(e) *Conniuentia.* ID.

(f) Id eſt, Dominum, vt ſupr. *Conhibentia Domini.* ID.

(g) *Seruili fæce deſcendentes* dicuntur, & ſui paupertate, & vilitate pœnam damni contemnere, id eſt, pœnam pecuniariam. ID.

(h) *Paupertate ac vilitate ſui pœnam* &c. ita nonnulli legunt, & verba ſequentia huc retrahunt. ID.

(i) Id eſt, pecuniariam. ID.

(k) Id eſt, ad Imperatorem ſpectans, & rei priuatæ: de quo vide Arcadii conſtitutionem *l. 13. infr. de Paganis.* ID.

(l) Id eſt, Reipublicæ. ID.

(m) Verum *etſi.* ID.

(n) Vid. *Gloſſar.* ID.

(o) *yp. II.* ID.

COMMENTARIVS.

Multa auraria Decem Avri Librarvm tribus imponit *hac leg.* Theodoſius Magnus; nempe 1. Clericorum Hæreticorum ordinatoribus, 2. Ipſis Clericis ordinatis, 3. Locum conuentibus hæreticorum præbentibus, Conductoribus, Procuratoribus priuatarum poſſeſſionum, Imperatoriarum (exceptis Dominis ipſis conniuentibus, quorum loca conſiſcari iubentur: & ſeruili ex fæce deſcendentibus, in quos cum pœna pecuniaria non cadat, fuſtium & deportationis pœna imponitur) Theodoſius M. inquam, iis quos dixi hanc multam hac lege impoſuit, Anno D. 392. quæ emiſſa eſt ad Tatianum PP. Orientis, haud ita pridem ex Italia in Orientem redux. Quare huc facit quoque Rufini locus *lib. 11. cap. 19. Igitur ad Orientem regreſſus ibique (vt ab exordio principatus ſui) ſumma cura, ſummoque ſtudio pulſis hæreticis, Eccleſiis Catholicis tradere, idque ea moderatione agere, vt vltione contempta, tantum Catholicis de Eccleſiarum reſtitutione conſuleret, quo fides recta abſque prædicationis impedimento proficeret.* Nempe eius moderationis Theodoſianæ, vltione contempta, hæc lex quoque argumentum fuerit, multa inquam decem librarum auri: quæ & ipſa poſtea placuit Honorio *l. 39.* Theodoſio Iun. *l. 65.* Denique hæc illa eſt, famoſa Theodoſii Magni conſtitutio & paſſim decantata, *de multa decem librarum auri hæreticis impoſita,* & cuius multa mentio apud Auguſtinum *lib. 1. contra Epiſt. Parmeniani cap. 12. numer. 19. Imperatorum Iuſtitiam legesque, quæ vehementer aduerſus eos latæ ſunt quis ignorat? In quibus vna generalis aduerſus omnes, qui Chriſtianos ſe dici volunt, & Eccleſiæ Catholicæ non communicant, ſed* p 139.
in ſuis ſeparatim conuenticulis congregantur, id continet, vt vel ordinator clerici vel ipſe ordinatus denis libris auri multentur. Locus vero ipſe quo impia ſeparatio congregatur, redigatur in fiſcum. Idem *lib. 3. contra Creſconium c. 47. p. 314. T. IX. Benedict. Criſpinus Epiſcopus veſter exhibitus, & quod ſe eſſe Proconſule quærenti negauerat, faciliime conuictus* [vid. infr. l. 39.] *hæreticus, DECEM tamen LIBRAS AVRI, quam multam in omnes hæreticos Imperator Maior THEODOSIVS conſtituerat, intercedente Poſſidio non eſt compulſus exoluere.* De qua re vide & Poſſidonium *capite 12. de vita Auguſtini.* Et rurſus *Epiſtola ad Bonifacium 50.* ſiu. *Ep. 185. num. 25. Ed. Benedictin. Quod*

eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur ſi legem piiſſimæ memoriæ Theodoſii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt quiſquis eorum Epiſcopus vel Clericus vbibbet eſſet inuentus, decem libris auri multaretur, expreſſius in Donatiſtas, qui ſe negabant hæreticos, ita confirmarent [Imperatores,] *vt non omnes ea multa ferirentur, ſed in quorum regionibus aliquas violentias a Clericis vel a circumcellionibus vel populis eorum Eccleſia Catholica pateretur, vt ſcilicet poſt proteſtationem Catholicorum, qui fuiſſent iſta perpeſſi, iam cura ordinum ad perſoluendam multam Epiſcopi ſiue miniſtri cæteri tenerentur. Ita enim exiſtimabamus eis territis, & nihil tale facere audentibus, poſſe libere doceri & teneri Catholicam veritatem*, &c. *Et quamuis aliis fratribus aliud videretur*, &c. *obtinuimus tamen, vt illud potius quod dixi ab Imperatoribus peteretur: decretum eſt in Concilio noſtro, legati ad comitatum miſſi ſunt.* Idem epiſt. 68. ad Ianuarium ſiu. *Epiſt 88. Edit. Benedictin. Ex Concilio autem noſtri Epiſcopi legatos ad comitatum miſerunt, qui impetrarent, vt non omnes Epiſcopi vel Clerici partis veſtræ, ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt, tenerentur, ſed hi ſoli in quorum locis aliquas a veſtris violentias Eccleſia Catholica pateretur.* Sed & contra Creſconium *lib. 3 cap. 47. Reſcriptum eſt: Quid aliud, niſi quod pars Donati iam ſcires, ſe ad illam pœnam aurariam cum cæteris hæreticis pertinere.* Hanc igitur generalem legem, vt ex duobus ſuperioribus Auguſtini locis liquet, poſtea Patres Concilii Carthaginenſis aduerſus Donatiſtas porrigi nominatim petendum ab Honorio Imp. Theodoſii Filio cenſuere. Quod iuxta Auguſtinum docet canon *Concilii Carthaginenſis*, quod habitum Anno Domini 404. qui eſt 93. *in Codice Africano pag. 918. Tom. I. Concilior. Edit. Harduin. Simul etiam petendum: Vt illam legem, quæ a religioſæ memoriæ eorum Patre Theodoſio, de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos Hæreticos, ſeu etiam in Profeſſores, vbi eorum congregatio deprehenditur, promulgata eſt, ita deinceps confirmari præcipiant: vt in eos valeat contra quos propter eorum inſidias Catholici prouocati conteſtationem depoſuerint, vt hoc ſaltem terrore a ſchiſmatica vel hæretica prauitate deſciſcant, qui conſideratione æterni ſupplicii emendari corrigique diſſimulant.* Quid vero ad hanc poſtulationem ſecutum ſit, id eſt, quid Honorius Imperator, ad eam ſtatuerit, & Auguſtinus *dict. epiſt. 54. ſiu. 185. Edit. Benedictin.* oſtendit, & docebit *l. 38. 39. infr.* Tandem hanc Theodoſii conſtitutionem memorat, ſimul & retorquet in Catholicos Hunoericus Rex Edicto ſuo apud Victorem Vitenſem *lib 4. de perſecutione Vandalorum c. 2.* Et hæc de perſonis ſeu de multa perſonis propoſita. Quod loca attinet in quibus hæretici conuenerint dominis conniuentibus, in fiſcum ea redigi iubet Theodoſius: cuius rei meminit quoque Auguſtinus ſuperiore loco *cont. ep. Parmen. lib. 1. cap. 12. n. 19.*

Interim obſeruant ex hac lege nonulli: & in his Cuiacius, ſeruo pœnam deportationis *hac leg.* infligi videri. Quare nonnulli id ita accipiunt, non quidem de ea & proprie accepta, qua in inſulam deportatio, ſtatus ſeu capitis mutatio erat (quæ vtique in ſeruum pœna cadere non poteſt, vt qui ſtatum ſeu caput nullum habeat, *l. 12. §. 4. D. de accuſation.*) verum de eo deportationis genere, quo in Metallum quis detruditur, & priuati dominio ereptus, pœnæ ſeruus fit *l. 17. §. vlt. D. de quæſtionib. l. 8. §. vltim. D. de pœnis.* Hoc ſcilicet deportationis & pœnæ genus in ſeruum cadere aiunt, (quod ſane probat *l. 65. infr. verſ. Siue de priuatis ædificiis*:) non illud pariter, vt relegationem, de qua eſſe aiunt, & *l. 1. ſupr. de mulierib. quæ ſe ſeruis propriis iunx.* & *l. 1. ſupr. de ſepulchro violato. l. 2. D. qui & a quibus manum. d. l 12. §. 4. D. de accuſation.* Verum (ne de aliis legibus nunc dicam, de quibus dixi plena ſemel ad *l. 1. ſupr. de ſepulchro violato)* perperam hæc a Cuiacio notantur: neque enim hæc lex eſt de ſeruo: verum de eo, qui ex ſeruili fæce deſcendit, id eſt, libertino ferme; quos homines vocari puto *l. vnic. ſupr. de conductorib. & hominibus domus Auguſtæ*: aperte enim opponitur hic ingenuus, & hic de quo nunc agimus. *Conductorem*, inquit, *eius fundi SI INGENVVS eſt, decem auri libras fiſco noſtro inferre Præcipimus: SI SERVILI FÆCE deſcendens, paupertate ſui pœnam damni ac vilitate contemnit, caſus fuſtibus deportatione damnabitur.* Pariter *l. 4a. infr. Conductor*, inquit, *ſi idoneus eſt deportabitur.* Et in *l. 65. decem librarum auri multa vel exilium ſi ſit ingenuus ſubituro: metallum vero poſt verbera, ſi ſeruilis conditionis ſit.* Denique *ſeruili fæce deſcendentes* ſunt, qui non ſunt ingenui, non honeſtis natalibus editi: verum & pauperes & viles: ideo mox dicuntur *paupertate ſui pœnam damni ac vilitate contemnere:* atenim ſerui non tam viles, quam nulli, non tam pauperes, quam neque ſui compotes ſunt.

Theodosii M. Decimaquarta *in hæreticos conſtitutio Anno Domini 394.*

XXII. (a) Idem (b) AAA. Victorio (c) Proc. Aſiæ. (d)

Hæretici neque Epiſcopi faciendi poteſtatem, neque Epiſcoporum confirmationes licitas habeant. Dat. XVII. Kalend. Maii, Conſtantinop. Arcad. III. & Honorio II. AA. coss. [394.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis Eccleſiaſticis *Anno* 394. *num.* 4. *GOTHOF.*

(b) Male: inſcribendi huic legi vt & duabus ſequentibus 23. 24. Theodoſius, Arcadius, Honorius: V. *Conſular. Theodoſ. ID.*

p.140. (c) Extant ad eundem Victorium Proconſulem Aſiæ plures aliæ conſtitutiones, duobus annis proxime præcedentibus, Anno 392. 393. ac nominatim Anno 393. *l. vlt. ſupr. de conſtit. Principum*: vbi vide quæ dixi. *ID.*

(d) In qua hæ Prouinciæ, Pamphylia, Lydia, Caria, Lycia, Lycaonica, Piſidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia Salutaris, item Helleſpontus & Inſulæ. *ID.*

COM

COMMENTARIVS.

Episcopos facere, vel etiam confirmare hæretici a Theodoſio Magno, per Aſiam nominatim, hac conſtitutione, Anno Domini 394. prohibentur. Sane iam antea Epiſcopos facere eosdem Theodoſius idem vetuerat *l. 12. & 14. 22. prox. ſupr.* De quo Theodoſii interdicto agit & Sozomenus, *lib. 7. cap. 12.* *βασιλεὺς νομοθετῶν ἐκέλευσε τοὺς ἑτεροδόξους μήτε Ἐκκλησιάζειν, μήτε περὶ πίστεως διδάσκειν, μήτε Ἐπισκόπους ἢ ἄλλους χειροτονεῖν, Imperator lege lata præcepit, vt heretici collectas agerent, neue de fide docerent, neue Epiſcopos aut alios ordinarent.* Id vero *hac leg.* rurſum per Aſiam repetitur: illudque additur: *Neque Epiſcoporum confirmationes licitas hæreticos habere debere.* Nempe, vt ordinationis Epiſcoporum ad paſcendam plebem deſtinatorum duæ ſunt partes, duo velut actus: pota electio & confirmatio, ſeu τὸ κῦρος τῆς ψήφου, quorum illa ad Clerum & populum interuenientibus Prouinciæ Epiſcopis pertinuit, quod indubitatum, hæc vero ad Metropolitanum totius Prouinciæ, vt vel ex canone 4. Nicæni notum, & Synodica eiusdem Concilii apud Theodoretum, *lib. 1. cap. 9.* & Ambroſio *epiſt. 82. ſiu. Epiſt. 25. Edit. Paris.* Ita & Theodoſius M. hæreticorum cœtibus obuiam iturus & collectionibus, vndiquaque Epiſcoporum ordinationi intercedendum ſibi credidit: & electione & confirmatione Epiſcoporum eis iuxta interdictis. Non ſatis ſcilicet viſum, electioni intercedere: confirmationem inſuper prohibere viſum: vt ita maximi, minimi, ab Epiſcopis faciendis abſtinerent. Nempe ſpeciali beneficio Metropolitani hæretici confirmationem Epiſcoporum ſibi vindicaſſe aduerſus generalia præcepta videntur argum. *l. vltim. ſupr de conſtit. Princip.* quæ ante ſeptem menſes ad eundem Victorium Proconſulem Aſiæ data.

Ad Aſiam vero, vt dixi, proprie pertinet hæc lex, atque ea ideo Proconſuli Aſiæ inſcribitur, pariter vt *l. 3. ſupr. de fide Cathol.* eiusdem Theodoſii, & Arcadii, *l. 28. infr.* vbi pariter Eureſius hæreticus in Antiſtitum numero haberi vetatur. Nempe, (quod ex Epiphanio quoque colligere licet) ea potiſſimum diœceſis ab hæreticis infeſtata fuit.

Theodosii M. Decimaquinta *ſeu poſtrema hoc titulo de hæreticis conſtitutio*, *ac nominatim de* Eunomianis, *Anno Domini 394.*

XXIII. (a) Idem AAA. Rufino PF. P. (b)

Evnomianis, ne caperent aliquid, vel relinquerent teſtamento, Legem † dudum credidimus (c) promulgandam: Quam quidem nunc conſilio pleniore (d) reuocamus: Viuant iure communi, ſcribant pariter ac ſcribantur hæredes. Dat. xv. (e) Kal. Iul. Hadrianop. Arcad. III. & Honor. II. AA. coss. [394.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Eandem omiſit Baronius Annalium Eccleſiaſticorum *Ann.* 394. Eam indicat Arcadius filius Theodoſii *l.* 25. 27. quam priore infirmat: poſteriore rurſum confirmat. *GOTHOF.*

(b) *Rufinus* PP. Orientis ſcilicet: qui in Tatiani locum ſuffectus ſuo ipſius conſulatu: id eſt, *Anno* 392. ante biennium, menſe Iulio vel Auguſto: vide Zoſimum *lib. 4. cap.* 52. Ambroſium *epiſt.* 50. ſiue *Epiſt.* 50. *Edit. Pariſ.* & Conſularia Theodoſiana. Eidem inſcribuntur quatuor inſuper leges *hoc tit.* puta *lex* 24. 25. 26. & ſexta, *lex* 13. *infr. de Paganis.* De eo eiusque in hæreticos & Eunomianos odio: vide quæ dicit ſemel ad *l.* 25. *infr.* *ID.*

† Intelligit *l. 17. ſupr.* datam ad Tatianum Præfectum Prætorio huius Rufini deceſſorem. *ID.*

(c) *Dudum*, id eſt, ante quinquennium; Anno 389. *ID.*

(d) Cur pleniore? An *penſiore?* Nil muto. *ID.*

(e) *XII.* in Editione noſtuaria Tilii, & in Edit. Quartan. prim. Cuiac. *ID.*

COMMENTARIVS.

Evnomianis ademta a Theodoſio M. ante quinquennium Anno 389. *l. 17. ſupr.* (quæ hac lege indicatur, quæque Tatiano Præfecto Prætorio Orientis inſcribitur, Rufini cui hæc inſcribitur, in ea præfectura deceſſuri) teſtamenti factio, ſeu teſtabilitas, ab eodem Theodoſio Anno D. 394. aduerſus Eugenium & Arbogaſtem moturo, *pleniore* (vt ipſe profitetur) nunc conſilio, reſtituitur.

Variauit ſcilicet hac parte Theodoſius M. pariter vt Arcadius filius eius, quod oſtendit *l. 25. 27. 36.*, modo *hac lege* abrogata, vt *l. 25.* modo nominatim reſtitura, vt *l. 27.* His enim duabus legibus huiusce paternæ mentionem facit. Porro & *l. 49. infr.* Theodoſium variaſſe, prout Præfecti quoque Prætorio hanc in partem animati erant, ita prout tempora erant, non inani coniectura ducor. Nam vt maxime mutati conſilii rationem hic Theodoſius non ſatis aperte indicet, cum ait, *nunc conſilio pleniore reuocamus*, attamen mutati conſilii rationem etiam a Tatiano & Rufino his rationibus coniicio. Primum inſcriptionum diuerſitate, iunctis illis, quæ modo ponderabam, verbis, nempe *lex 17.* inſcribitur Tatiano Præfecto Prætorio, hæc vero, qua illa abrogatur, Rufino, eius in Præfectura ſucceſſori: cuius conſilium nunc

ſaltem melius, plenius Tatianeo viſum. Secundo, ingens Tatiani in hæreticos odium, cæteroquin oſtendunt etiam *l. 2. ſupr. de his, qui ſuper Religione contendunt. l. 16.* (ſi modo eius inſcriptio emendetur) *l. 19.* & *21. ſupr. hoc tit.* Tertium argumentum quod vt cætera Tatiani acta, a Theodoſio
p.141. reciſſa fuere *l. 12. 13. ſupr. de bonis proſcript. l. 23. ſupr. de annona & tribut. l. 131. ſupr. de Decurionib.* ita & quæ conſilio eius conſtituta, haud pauca reuocata veriſimillimum eſt, in quis pœna in Eunomianos ſtatuta. Quartum argumentum: vt Zoſimus *lib. 4. c. 52.* & Ambroſius *epiſt. 53.* ſiu. *50. Edit. Paris.* & Claudianus *1. in Rufinum v. 238.* teſtatur, Rufino auctore Tatianum cecidiſſe, ſeu *temporali offenſione*, (vt loquitur *l. 9. ſupr. de indulg. criminum*:) *deterrimi iudicis inimici*; ita eius acta eo auctore reſciſſa ſuadet *d. l. 12. de bonis proſcriptor. d. l. 23. ſupr. de annona.* Quinto, neque temporis circumſtantias omitti cupio. Nempe Theodoſius *l. 17. ſupr.* edidit, abſens confecto bello aduerſus Maximum in Italia conſtiturus, quaſi hac ſeueritate Eunomianorum audaciam compeſciturus: atenim nunc, abſuturus ſcilicet bello aduerſus Eugenium, conſilio pleniore contrarium ei viſum & tutius. Tandem ſicut Rufini conſilio *l. 17.* hæc abrogatur a Theodoſio, ita vice verſa hæc Rufino conſilio lata, rurſum eſt ab Arcadio abrogata eiuſdem Rufini conſilio *l. 25. infra.*

His omnibus adde, quæ Sozomenus *l. 7. cap. 12. extremo*, de Theodoſii in hæreticos conſtitutionibus ait, graues quidem ab eo pœnas propoſitas, non vt eas exequeretur, verum ad metum tantum, vt ita eos ad fidem Catholicam traduceret.

XXIV. (a) Idem (b) AAA. Rufino PF. P. (c)

HÆRETICORVM dementia, nec (d) vlterius * conetur perpetrare (e) quæ reppererit, nec inlicita habere concilia: Nuſquam profana (f) præcepta, vel docere, vel diſcere: Ne (g) Antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare, quam non habent, (h) & (i) Miniſtros creare, quod (k) non ſunt. (l) Nec per conhibentiam (m) Iudicantum, (n) omniumque, quibus per Conſtitutiones Paternas † ſuper hoc cura mandata eſt, eiusmodi audacia neglegatur, & creſcat. (o) Dat. VII. Id. Iul. Conſtantinop. Arcadio III. & Honorio II. AA. coss. [394.]

N O T Æ.

(a) *Legis 2. Cod. Iuſt. de hæreticis*, verſiculus *nemo vlterius* ex hac lege deſumtus & interpolatus eſt, eique legi, quæ alioquin deſumpta eſt ex *l. 5. 28. hoc tit.* intextus. Denique ea *lex 2.* ex tribus, quas dixi, legibus conflata eſt. Inſeruit autem & hanc totidem verbis Annalibus ſuis Eccleſiaſticis Baronius *Anno D. 394. num. 4.* GOTHOF.

(b) Nempe *Theodoſius*, *Arcadius*, *Honorius.* ID.

(c) *Rufinus* PP. Orientis ſcilicet ſub Theodoſio Magno & Arcadio: vid. *Proſopogr.* & quæ de hoc dico ſub finem *legis prox. 25.* ID.

(d) *γρ. ne vlterius.*

* *Nemo vlterius conetur, quæ repererit profana præcepta vel docere vel diſcere.* Ita hunc locum interpolauit Tribonianus *d. l. 2. de hæreticis.* De qua ſententia dixi ad *l. 8. ſupr. de maleficis.* ID.

(e) An *perreptare* totidem literis? vt ita videantur hæretici prohiberi concilia perreptare, quæ repererint, diſcendi cauſa: & habere concilia, docendi ergo; doctores ſcilicet, *concilia habere*: diſcipuli *concilia reperta perreptare.* ID.

(f) *Profana* præcepta hæreticorum. ID.

(g) *Nec*, Cod Iuſt. ID.

(h) Nemo dat quod non habet. ID.

(i) *Nec*, Cod. Iuſt. ID.

(k) *Qui*, Cod. I. ID.

(l) Nemo alium facere poteſt, quod ipſe non eſt. ID.

(m) Pro, *conniuentiam*: & ita Cod. Iuſt. habet. ID.

(n) *Iudicantium* Cod. Iuſt, ID.

† Obſerua conſtitutiones anteriores Theodoſii Magni. ID.

(o) Negligentia Iudicum creſcit audacia reorum. ID.

COMMENTARIVS.

ARCADII Imp. in hæreticos duodecim conſtitutiones ſequuntur: puta, hæc lex, & *lex 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36.* Hac lege hæretici COETVS agere, frequentare, docere, diſcere, fidem inſinuare, Miniſtros creare, A. D. 394. per Præfecturam Orientis ab *Arcadio* prohibentur: damnata Iudicum & cæterorum negligentia quibus hæc cura a Theodoſio Magno demandata fuerat: *Per conſtitutiones paternas*, ait lex: vnde apparet, Arcadium huius legis auctorem eſſe; quem & Zoſimus, *lib. 4. cap. 57.* & Socrates, *lib. 5. cap. 25.* & Sozomenus, *lib. 7. cap. 24.* a patre Theodoſio aduerſus Eugenium & Arbogaſtem moturo, hoc anno Conſtantinopoli Imperatorem relictum teſtantur. Falſum autem eſt, quod Sozomenus & Socrates addunt, *etiam Honorium Conſtantino-

* Conſule ANT. PAGIVM *in Critic. ad Annal. Baron. ad an. 394. num. 1.* & Noſtri *Chronicon hiſtoricum.*

ſtantinopoli a patre relictum: reclamant enim & Zoſimus & Marcellinus, qui Honorium nominatim aiunt a patre abductum & adſcitum; reclamant & cæteri, qui paulo poſt Theodoſium obiiſſe aiunt Mediolani filio Honorio præſente. Quare ſupereſt, ſi auctor huius legis quæritur, eam vni Arcadio tribuendam, non Arcadio & Honorio. Quanquam idem Socrates & Rufinus Arcadium, a Theoſio finem vitæ ſuæ impendere proſpiciente, Conſtantinopoli Mediolanum accitum ſcribit.

Cauſa autem recentandæ huius aduerſus hæreticos legis non videtur iuſſus Parentis Theodoſii M. quem expeditio militaris ſuſcepta coëgerat, rem paucioribus agere! *l. 32. ſupr.* verum, conniuentia Iudicum, & aliorum: quam Arcadius Conſtantinopoli relictus, cum poſt tot paternas Theodoſii conſtitutiones, ipſe Imperii habenis ſuſceptis, deprehendiſſet, ne vlterius creſceret, prouidendum ipſe putauit, quod *hac leg.* aperte indicatur. Et quidem ex conſilio proculdubio Rufini PP. cui hæc lex inſcribitur, quem a Theodoſio, filio Arcadio iuueni adhuc rerum agendarum imperito adiutorem, atque omnia ex vſu adminiſtraturum datum, diſerte prodit Zoſimus *lib. 4. cap. 57. in fin.* Verba hæc ſunt de Theodoſio: *ἀπεχώρει σὺν τῷ στρατῷ, τὰ κατὰ τὸν πόλεμον διαθήσων, ἀπολιπὼν Ἀρκάδιον τὸν υἱὸν, ἤδη πρὸ τούτου βασιλέα καθιστάμενον: ἐπειδὴ νέος ἦν ἔτι, τὸ λεῖπον εἰς φρόνησιν αὐτῷ διὰ τὴν νεότητα θεραπεύων, ἀπέλιπεν αὐτόθι Ῥουφῖνον, ἅμα τε τῆς αὐλῆς ὕπαρχον ὄντα, καὶ ἐς πᾶν ὁτιοῦν ἕτερον τῆς ἑαυτοῦ κυριεύοντα γνώμης, πράττοντά τε ὅσα βασιλεῖ δίδωσιν ἡ τῆς ὑπεροχῆς* p. 142. *ἐξουσία: cum exercitu bellum geſturus diſcedit, Arcadio filio relicto, qui iam ante fuerat Imperator declaratus; & quoniam adhuc iuuenis erat, remedio quaſi quodam id ſupplens, quod per ætatem ad prudentiam ipſi deerat, Rufinum ibidem relinquit, qui ſimul & Præfectus Prætorio eſſet, & ex animi ſui arbitratu in quaslibet res alias dominatum haberet, adeoque ageret omnia, quæcunque principi poteſtas eminentia tribuit.*

Additur porro hac lege, *Omniumque quibus per conſtitutiones Paternas ſuper hoc cura mandata eſt*, id eſt, Officialium & Principalium & ſimilium, quod docet ipſamet Theodoſii M. conſtitutio, puta *lex 12. ſupr.* docebit eiusdem Arcadii conſtitutio anno proximo data, ad eundem Rufinum *l. 13. infr. de Paganis.*

Cæterum vnica hæc mihi lex occurrit, quam Arcadius viuo patre promulgauerit.

XXV. (a) Idem (b) AAA. Rufino PF. P. (c)

OMNES pœnas, cuncta ſupplicia, quæ ſanctionibus † Diuæ recordationis Genitoris Noſtri aduerſus hæreticorum ſunt pertinaces (d) ſpiritus conſtituta, noſtro etiam decreto reparantes, (e) decernimus: Quidquid etiam his eſt, contra meritum delinquentum, ſpes (f) correctionis, ſpeciali quadam ſanctione, conceſſum, id irritum eſſe. *Eunomianorum* vero perfidam (g) mentem, & nequiſſimam ſectam, ſpeciali commemoratione damnamus, ſtatuimusque, omnia, quæ contra illorum væſaniam (h) decreta ſunt, inlibata cuſtodiri. Illud addentes, ne quis memoratæ ſectæ militandi, aut teſtandi, vel ex teſtamento ſumendi habeat facultatem: *Vt ſit iam omnibus commune damnum, quibus etiam communis eſt religionis furor:* ceſſante videlicet, ſi quid a Patre Noſtro quibusdam fuerat ſuper teſtandi iure, beneficio ſpeciali, conceſſum. Dat. III. Id. Mart. CP. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* neque *hanc legem* omiſit Baronius *Anno* 395. ſub Arcadio & Honorio *num.* 8. Hanc legem ſuam & ſequentem indicat & confirmat Arcadius *l. 13. infr. de Paganis.* Nam quod ad Eunomianos recantat idem *l. 27. infr.* Eandem quo ad Eunomianos laudare videtur & confirmare Theodoſius Iunior Filius eius *l. 49. infr.* GOTHOF.

(b) Tribuenda hæc lex, & multo magis adhuc quatuor ſequentes *ARCADIO & Honorio:* vtpote mortuo iam ante bimeſtre ferme Theodoſio M. vide *Conſularia Theodoſ.* Sed quid aliunde probationes conquirimus? Aperte *hac leg.* Theodoſium mortuum his verbis oſtenditur, *Diuæ recordationis Genitoris noſtri. ID.*

(c) *Rufinus* PP. Orientis ſcilicet ſub Arcadio Imp. de eodem dicam mox. *ID.*

(d) *Pertinaces* ſpiritus hæreticorum: vide quæ dicam ad *l. 28. infr. ID.*

(e) *Reparantes*, id eſt, iterantes. *ID.*

(f) *γρ. Spe correctionis. ID.*

(g) *Perfidia* Eunomianorum: *hac leg.* & *l. 6. ſupr.* ſimilia elogia vide in *Paratitlo huius tituli. ID.*

(h) *Veſania* Eunomianorum *hac leg.* furor *infr. l. 31. & 32. ID.*

COMMENTARIVS.

ARCADII poſt mortem Patris Theodoſii, vndecim in hæreticos ferme conſtitutiones ſequuntur, intra primi luſtri ſeu quinquennii ſpatium promulgatæ: quibus addenda & *l. 13. infr. de Paganis.* Deinceps enim duobus ferme integris Imperii luſtris, nullæ amplius Arcadii in hæreticos conſtitutiones occurrunt. Hæc ſane omnium prima primis etiam Imperii poſt patris mortem menſibus ab eo lata fuit, & proximo deinceps ſequentes interuallo. Vnde enixum Arcadii ſtudium elucet in

hæreticis

hæreticis peſſundaodis & Catholica ſide erigenda. Quare neque abludit Sozomeni locus, *lib. 8. cap. 1.* vbi ait, Theodoſio mortuo, filios eius, Arcadium & Honorium, patris exemplo (quod ſane oſtendit etiam Arcadius cum toties Genitoris ſeu Patris ſui conſtitutiones ſibi pro exemplo proponit *hac leg.* & *l. 25. 26. 27. 29. hoc tit.* & *l. 13. infr. de Paganis*:) τὰ δεδογμένα τοῖς πρὶν βασιλεῦσι ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν, προθυμότερον βέβαια ἐφυλάττοντο, καὶ δωρεὰς ἰδίας προσετίθεσαν: *quæ a ſuperioribus principibus pro eccleſiarum vtilitate decreta fuerant, propenſiore animo confirmarunt, & propria ipſi dona ac beneficia adiecerunt.* Quanquam ad Eccleſiarum priuilegia potius reſpicere Sozomeni locus videatur & ſic ad *l. 29. ſupr. de Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis*, & ſimiles: ſubiicit idem Sozomenus, tum factum, vt hæretici Imperatoris etiam exemplo certatim ad Eccleſiam Catholicam accederent, ac nominatim Arianos & Eunomianos, quod inter ſe diſſentirent, imminutos atque ea cauſa ex his multos in melius mutatos: Macedonianos vero Conſtantinopoli infractos, ex quo Epiſcopos habere iam diu deſiere. Nouatianos etſi a Sabbatio turbatos, maiorem partem tamen conquieuiſſe moderatis Epp. Hæc Sozomenus. Quicquid huius ſit, ſane ſequentes Arcadii conſtitutiones ſatis oſtendunt, quam contumaces & pertinaces ſeſe hæretici, tum quoque præbuerint, quos tot & toties repetitis conſtitutionibus reprimere neceſſe habuerit. Et inter hos ſpeciatim Eunomiani. De huius legis ſententia videamus.

Poenas igitur omnes in hæreticos (ac nominatim in Eunomianos) a Theodoſio Patre ſuo ſancitas hoc imperii ſui, poſt mortem patris, Anno D. 395. initio, Arcadius confirmatum it. Reuocatis etiam ſpecialibus beneficiis quæ nonnullis idem Theodoſius aduerſus ius commune conceſſerat: Nempe, quod eleganter *hac leg.* ait: *Vt ſit iam omnibus commune damnum, quibus etiam communis eſt religionis furor.* Et Theodoſius Iun. Arcadii F. in eadem re de Eunomianis *l. 58. infr. hoc tit.* *Vt pares cæteris ſint, quibus pares ſunt in dogmatis prauitate.* Hinc igitur ad Eccleſiaſticam temporum Theodoſianorum hiſtoriam diſcere iam licet, Theodoſium M. etſi ſeueris hæreticos ſubinde conſtitutionibus coërcuerit, ſpecialia tamen multa beneficia aduerſus eas aliquando nonnullis conceſſiſſe, quod & ſuadent *l. 14. 16. ſupr.* Atqui alias ipſemet Theodoſius ante ſeſquiannum dicebat, (& forte eadem occaſione) *l. 4. ſupr. de conſtit. Princip.* (vbi vide quæ dixi) *Generale Præceptum beneficio ſpeciali anteferendum eſſe.* Idem huiuſmodi beneficia ſpecialia hæreticis tributa nominatim valere vetuit *l. 6. 14. 16. ſupr.* Quare Theodoſium hac parte variaſſe conſtat: prout ſcilicet hæretici (quod hæc lex nominatim oſtendit) *ſpem correctionis*
p. 143. facerent, vel pertinaces ſpiritus gererent.

Atque vt hæc in commune, ita Eunomianos ſpeciatim *hac leg.* Arcadius perſequitur & exagitat, de quibus erunt deinceps eiuſdem Arcadii quinque leges, puta *lex 27. 31. 32. 34. 56.* omnes intra quadriennium datæ, ad quas vide & quæ dicam. Hac certe lege ſancitas in eos pœnas confirmat, ſpecialibus beneficiis, nonnullis eorum a Theodoſio Patre conceſſis, reuocatis (de quo poſtremo iam dicere anteuerti.) Speciales ſcilicet in eos odii cauſas habere ſe Arcadius multis oſtendit. Primo, dum ſpeciali commemoratione eos damnare ſe ait. Secundo, dum eorum perfidam mentem, & nequiſſimam ſectam, & furorem vocat: quibus ſimilia Eunomianorum elogia continentur & Theodoſiana conſtitutione *l. 6. ſupr.* & eiuſdem Arcadii *d. l. 31. 32. 34. 56. in fin. infr.* Quomodo & Syneſius ſub Arcadio hoc ipſo, *epiſt. 5.* ἀθεωτάτην αἵρεσιν Εὐνομίου, *impiam Eunomii hæreſin*, vocat: vbi etiam ait eos potentiam ſuam in comitatu Principis iactaſſe. Sane Arianis paſſim iunguntur *l. 6. 8. 11. 12. 13. ſupr. l. 59. 60. infr.* Imo etiam ſeuerior pœna his quam Arianis ab Arcadii F. Theodoſio Iun. imponitur *l. 65. infr.* Et vero Epiphanii quoque iudicium eſt, *Anomæos* (qui iidem cum Eunomianis ſunt) Arianam hæreſim vberiore quadam, ac magis execranda dogmatum impietate ſuperaſſe.

Tertio militandi, teſtandi, vel ex teſtamento capiendi eis facultatem quoque adimit. *Militandi*, inquam, quod a Theodoſio M. quoque hæreticis omnibus interdictum fuiſſe docet *lex 29. infr.* & nominatim quoque Eunomianis, vt oſtendi ad *l. 17. ſupr.* Quod & ipſum *hac leg.* addit Arcadius: *Illud addentes*, inquit, non quaſi non aliquando id ita conſtitutum fuerit, verum, quia deſitum aliquando. Teſtandi, item, & ex teſtamento capiendi facultatem Eunomianis Arcadius *hac leg.* adimit. Quam Arcadii Patris ſui conſtitutionem Theodoſius Iun. laudare & confirmare videtur *l. 49. infr.* quam pater Theodoſius Magnus eis vltimum anno ſuperiore reddiderat, *l. 23. ſupr.* Verum idem Arcadius paulo poſt hoc ipſo anno hanc legem recantauit, & *dict. l. 23.* confirmauit *l. 27. infr.* reddita teſtamenti factione Eunomianis, pariter, vt *l. 36. infr.* De militandi iure hæreticis ademto dixi ad *l. 17. ſupr.* & dicam adhuc ad *l. 29. infr. de Paganis.*

Quarto, & ſpecialia beneficia Eunomianorum nonnullis a Theodoſio patre tributa ſuper teſtandi iure reuocat: de quo initio legis iam dixi.

Illud tandem ſemel obſeruari cupio, tres Arcadii in hæreticos Eunomianos nominatim leges hoc titulo, & quartam inſuper *legem 13. infr. de Paganis*, ad *Rufinum* PP. datas occurrere, proculdubio ipſiusmet *Rufini*, (penes quem ſumma rerum in Oriente erat ſub Arcadio) inſtinctu & conſilio: cum Theodoſio adhuc ſuperſtite Eunomianis teſtamenti libertas facta fuiſſet *l. 23. ſupr.* data ad eundem Rufinum PP. Eademque Eunomianis redditur Rufino ſublato, *l. 27. infr.* Quare Philoſtorgii Eunomiani odium in Rufinum intermicare videas libro eius *vndecimo hiſtor. Eccleſ. cap. 3.* vt ad eundem iam oſtendi. Ex quibus interim apparet quam in varia tractus fuerit Arcadii animus pro Præfectorum Prætorio, vel quibus obnoxius erat, ſtudio.

XXVI. (a) Idem (b) AAA. Rufino (c) PF. P.

Ne quis hæreticorum, quos iam leges innumeræ Diui Genitoris Noſtri continent, audeat cœtus inlicitos congregare, profanaque mente Omnipotentis Dei contaminare myſterium: nec publice, nec priuatim: nec in ſecreto, nec palam. Nemo audeat *Epiſcopi* ſibi nomen adſciſcere, vel Eccleſiaſticum ordinem, eorumque ſanctiſſima nomina pollutis mentibus vſurpare. Dat. IV. (d) Kalend. April. Conſtantinop. Olybrio & Probino coss. [395.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Eam inſeruit Baronius Annal. *Anno* 395. *num.* 9. *GOTHOF.*

(b) Iam ad legem ſuperiorem oſtenſum, huic quoque legi nonniſi *Arcadii & Honorii* nomina inſcribenda. *ID.*

(c) *Rufinus* PP. Orientis ſub Arcadio: de eo vide quæ dixi ad *l. ſuperiorem* 25. *ID.*

(d) *III. Kalend. Edit. Quart.* & prim. Cuiac. quomodo etiam edidit Baronius. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

COETVS hæreticorum omnium, vbique, quicunque hac Arcadii conſtitutione, tot Patris Theodoſii legum exemplo prohibentur, iidemque Epiſcoporum vel alterius Eccleſiaſtici ordinis nomen vſurpare ſibi vetantur. Nempe, (vt mihi quidem videtur) vaga & indefinita nimis viſa lex ſuperior, qua pœnæ & ſupplicia in hæreticos a Theodoſio Magno ſtatuta confirmabantur. Itaque *hac leg.* ne quis hæreticorum ſibi blandiretur, ad hanc ſpecialiorem conſtitutionem Arcadius deſcendit. Proinde conſtituit: Quoſcunque tandem cœtus hæreticorum pœnis obnoxios eſſe; quæcunque item nomina Sacerdotii iisdem interdici. Nil intereſſe, publice, priuatim: ſecreto, an palam coirent: ex æquo hæc interdici, & pœnis propoſitis ſubiacere. Nil intereſſe, Epiſcopi nomen vel alterius Eccleſiaſtici ordinis adſumerent. Quibus poſtremis verbis forte *Macedoniani* perſtringuntur: quos, Sozomenus auctor eſt *lib. 8. cap. 1.* (in horum ipſorum temporum hiſtoria) Epiſcopum Conſtantinopoli non habuiſſe: verum exinde a Conſtantii temporibus, quibus ab Eudoxio Eccleſiis priuati fuerunt, ſub Presbyteris tantum egiſſe, *ὑπὸ μόνοις Πρεσβυτέροις μέχρι τῆς ἐχομένης βασιλείας διεγένοντο, ſequentium imperatorum temporibus, ſub ſolis presbyteris manſerunt.* Sane de Macedonianorum Sacerdotibus fuit etiam ſupr. *l.* 12. 13.

Cæterum hanc legem ſuam proprie indicare mihi omnino videtur Arcadius, poſt quatuor menſes *l. 13. infr. de Paganis. Igitur vniuerſi, qui a Catholicæ religionis dogmate deuiare contendunt, ea quæ NVPER decreui proponant cuſtodire, & quæ olim conſtituta ſunt, vel de hæreticis vel de paganis non audeant præterire*, &c. vbi mox pluribus de cœtibus hæreticorum prohibitis. Quæ ſane lex a Theodoſiani Codicis conditoribus huic ſubiici iure potuiſſet æque ac in titulum *de Paganis* referri.

P.144.

EVNOMIANIS *teſtamenti factio redditur ab Arcadio.*

XXVII. (a) Idem (b) AAA. Cæſario (c) PF. P.

CONFICIENDORVM teſtamentorum dari *Eunomianis* præcipimus poteſtatem, & concedi id, quod Diui Genitoris Noſtri data nuper (d) præceptio continebat. Dat. VIII. Kalend. Iul. (e) Conſtp. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* eamdemque omiſit Baronius in annum ſuum referre. *GOTHOF.*

(b) Iam ad *legem* 25. oſtenſum eſt, huic legi *Arcadii* tantum *& Honorii* nomina inſcribenda eſſe. *ID.*

(c) *Cæſarius* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet poſt Rufinum: vide *legem vnic. ſupr. de grege dominico*, &c. Eidem inſcribuntur duæ aliæ in Eunomianos leges, puta *lex* 31. 32. *ID.*

(d) Anno ſuperiore 394. *l.* 23. *ſupr. ID.*

(e) Vel huius legis ſubſcriptio emendanda, & ſic ſubſcribendus dies *VIII. Kalend. Ian.* Rufinus enim adhue menſe Octobri huius anni (vt docet *l. 8. ſupr. de pactis*) Præfectus Prætorio Orientis erat, ad *V. vſque Kalend. Decembr.* (quo die trucidatus: de quo vide *Conſular. Theodoſ.*) eique Cæſarius ſuffectus, vt prodit quoque Philoſtorgius *lib. 11. cap. 5.* vel ſane emendanda inſcriptio & reponendum *Rufino PF. P.* Prius magis probem. *ID.*

COMMENTARIVS.

EVNOMIANIS, de quibus ſunt eiusdem Arcadii quinque adhuc conſtitutiones, hoc titulo ademptam a ſe paulo ante hoc ipſo Anno 395. teſtandi facultatem, conſtitutione ad Rufinum PP. data *l. 25. ſupr.* Arcadius hac conſtitutione ad Cæſarium PP. Rufini ſucceſſorem emiſſa, reddit: confirmata in hoc Patris ſui Theodoſii conſtitutione, quæ anno ſuperiore 394. lata fuerat, puta *l. 23. ſupr.* Eademque eidem Arcadio mens ſtetit *l. 36. infr.* Alia tandem Theodoſio Iun. huius Arcadii F. & quidem iuxta Arcadii conſtitutionem *l. 49. infr.*

Nempe prout Magiſtratus, Præfecti inquam Prætorio, quibus Arcadius obnoxius erat, ita & in Eunomianos ſeuerior vel mitior fuit: ſub Rufino ſeuerior, de quo ad *l. 25. ſupr.* Item, prout Eunomiani ſpem correctionis facerent (quod ipſe Arcadius *d. l. 25.* profitetur) modo ſeuerius, modo lenius habiti, vt a Theodoſio, ita ab ipſomet Arcadio, huius legis auctore.

Atenim mox ſequentibus huius Anni 395. menſibus in hæreticos & alicubi nominatim Eunomianos Arcadium acerbius inſurrexiſſe docet *lex 13. infr. de Paganis*, & *lex prox. 28. hoc tit.* & *lex 29.* vt & integro triennio poſt, Anno Domini 396. 397. 398. *lex 30. 31. 32. 33. 34.* At nunc mitius iis conſuluit *hac leg.* quam notandum eſt datam ad Cæſarium PP. De quo obſeruandum etiam quod Philoſtorgius ſcribit *lib. 11. cap. 5.* Eutropii mandato, Eunomii corpus per Cæſarium PP. transferri iuſſum a Dacora Tyanam, quo ibi a Monachis ſeruaretur,

uaretur, cum Eunomiani id Conſtantinopolim tranſlatum vellent, vbi etiam Aëtius Eunomii Magiſter mortuus ſepultusque fuerat. De quo vide quæ iam notaui ad illum Philoſtorgii locum. Eidem vero Cæſario PP. duæ præterea aliæ Arcadianæ aduerſus Eunomianos conſtitutiones inſcriptæ occurrunt, puta *lex 31. & 32. infr.* quo ſane tempore adhuc Eutropius auctoritate potiebatur apud Arcadium Imp.

Hæreticorum, *ſeu hæreſeos*, definitio: *ex qua efficitur* Euresium *quoque quemdam hæreticorum numero habendum.*

XXVIII. (a) Idem (b) AAA. Aureliano (c) Proc. Aſiæ.

Hæreticorum vocabulo continentur, & latis aduerſus eos Sanctionibus debent ſubcumbere, *Qui vel* (d) *leui argumento a iudicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare*: Ideoque * Experientia (e) tua *Eureſium* (f) hæreticum, nec in numero Sanctiſſimorum Antiſtitum (g) habendum eſſe cognoſcat. Dat. III. Non. Sept, Conſtantinop. Olybrio & Probino coss. [395.]

N O T Æ.

(a) Legi 2. §. 1. *Cod. Iuſt. de Hæreticis*, (quæ lex alioquin ex *l. 5. & 14. hoc tit.* conflata eſt) infarta eſt prima *huius legis* ſententia: ſic quidem vt ſubſcriptio ibi ea tantum addita ſit, quæ continetur in *d. l. 5.* Inſeruit eam quoque recte Baronius Annalibus ſuis ad *A. D.* 395. *num.* 10. nulla tamen, quod hiſtoriæ ratio requirebat, interpretatione addita. GOTHOF.

(b) Arcadii & *Honorii* tantum nomina, non vero trium *AAA. huic legi* inſcribenda eſſe iam oſtendimus ad *l. 25. ſupr.* ID.

(c) *Aurelianus* hic Proconſul Aſiæ, fuiſſe videtur filius Aureliani PP. de quo vid. *Proſopogr.* ID.

(d) *Vel*, id eſt, ſaltem, tantum: vt paſſim alibi, ita & *l. 9. ſupr.* ibi, *vel in mediocri veſtigio*, &c. quam in rem mox plura. ID.

* Sequentia, velut temporaria, a Triboniano omiſſa ſunt: quæ tamen ad prioris ſententiæ, quam retinuit, intellectum plurimum faciunt, velut exemplum hiſtoricum continentia definitioni ſeu regulæ firmandæ: vel ſpeciem, cui hæc definitio applicatur. ID.

(e) *Experientiæ* titulus tributus Proconſulibus *hac leg.* & *l. 1. Cod. Iuſt. de feriis.* ID.

(f) De hoc *Eureſio* mox. ID.

(g) Sic & *l. 24. ſupr.* ID.

C O M M E N T A R I V S.

p.145. Definitionem hæreticorum, ac proinde & hæreſeos proponit hac conſtitutione ſua *Arcadius* Imp. Anno Domini 395. vt inde mox efficiat, quæ altera *huius leg.* ſententia eſt, quamque Tribonianus velut temporariam recidit, Euresium quendam tum temporis Epiſcopum, hæreticorum quoque numero cenſendum, atque adeo iuxta ſanctiones aduerſus hæreticos antea latas in numero Epiſcoporum non habendum. Quæ quidem lex hodie inter celebratiſſimas eſt in argumento *de hæreticis*: (quæ & Codici Iuſtinianeo inſerta eſt *l. 2. §. 1. de hæreticis*:) & quæſtionem capitalem continet. Et ea tamen a plerisque hactenus vel perperam intellecta fuit, vel in vſum male deriuatur. Cuius ideo genuinam ſententiam haberi publice intereſt. Nos ipſam primum *definitionem* illuſtrabimus: deinceps de ſanctione ſeu *pœna huius legis* in hæreticos agemus; tandem & de *hypotheſi*, ſeu occaſione *huius legis* ferendæ, atque adeo *de Eureſio* hæretico viſuri.

Initio laudandum Arcadii, qui tum Conſtantinopoli erat, inſtitutum, qui vt cæteroquin profeſſus initio *Epiſt.* ad Flauianum, apud Georgium Alexandrinum, *nullam æque rem ſe habere ſollicitum ac ſanctarum Eccleſiarum curam, & fidei in Chriſto firmiſſimam baſim, per quam ſaluamur*: ita & τῆς κενοδοξίας ἀντίμαχος, *inanium opinionum aduerſarius*, (quo elogio ſexta Synodus Conſtantinum IV. Imp. ornat) definitionem hanc concinnarit propoſueritque. Et proculdubio non ſine Nectarii Epiſcopi Conſtantinopolitani ſententia & conſilio: de cuius auctoritate apud Theodoſium M. Arcadii patrem, dixi ad *l. celebrandis.* Cæterum pro Catholicæ fidei exemplo propoſuit *l. 3. ſupr. de fide Cathol.* ad rem ſeu definitionem. Sic ſane Valentinianus Tertius quoque poſtea Apoſtatarum definitionem proponendam credidit, *l. vltim. infr. de Apoſtatis*: *Ne huius criminis*, inquit, *interpretatio latius incerto vagetur errore*, &c. Ne quis alioquin indignam Principum cura rem putet, in rebus maximi momenti rerum definitiones. Sæpe enim dum in incerto vagantur criminum interpretationes, luctuoſo regna, resque publicæ tumultu, imo & Eccleſiæ colliduntur, atque innoxius ſæpe ſanguis effunditur: quod ne in veris quidem & agnitis hæreticis Arcadius *huius leg.* auctor vnquam ſuſtinuit, vt vel ex *hac ipſa leg.* patet, (de quo poſtea.) Probum igitur Arcadii inſtitutum: Sed ſiue dolendum, ſiue mirandum, Arcadianam definitionem tam veram, tam perſpicuam, vt & pœnas *hac leg.* comprehenſas, vel a ſæuioribus alior ſum trahi, vel a mitioribus improbari, qui eam latam vel laxam nimis queruntur, imo intolerabilem & Bruti Fulminis inſtar deridendam, niſi quid aliud addatur: qua

causa

cauſa etiam eius vice aliam ſubſtituunt vel comminiſcuntur. Cum tamen ea omnium abſolutiſſima ſit, pariter vt ſanctio *eadem leg.* comprehenſa mitiſſima eſt.

Definitio Arcadii hæc eſt: *Hæreticorum, vocabulo contineri, qui vel leui argumento a iudicio Catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare.* Tria in hac definitione expendenda veniunt. 1. Quid ſit *Iudicium & trames Catholicæ religionis,* 2. Quid ſit *deuiare* ab iis. 3. Quid ſit *vel leui argumento* deuiare a iudicio & tramite illo.

Quid ſit *iudicium & trames Catholicæ religionis,* quid Catholica religio, vt intra conſtitutiones me ferme nunc includam, nemo melius explicat Theodoſio M. Arcadii huius noſtri patre. Is quippe eodem in argumento verſans, & hæreticos a Catholicis ſeu orthodoxis ſeparaturus ante quindecennium in ſolamni conſtitutione ſua *cunctos populos, ſupr. de fide Catholica,* Chriſtianos Catholicos definit eos, *qui ſecundum Apoſtolicam diſciplinam Euangelicamque doctrinam credunt: οἱ ἐπαγωνίζονται τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις.* Nemo melius Gratiano Imp. ex Conſtantini, Conſtantii & Valentiniani patris mente *l. 2. infr. ne ſanctum baptiſma. Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apoſtolorum fides & traditio incorrupta ſeruauit.* De Conſtantini mente vide & Socratem *lib. 1. cap. 7.* Ita Imperatores ante Arcadium, iudicium Catholicæ religionis & tramitem interpretantur. Quanquam & nouis hæreſibus exorientibus vel inualeſcentibus, Eccleſia proinde turbata, inſigniorum inſuper Epiſcoporum exempla, quæ ad eum tramitem ducerent, a Principibus inſuper proponi ſolitum, quos liqueret *ſanctiſſimos,* vt hæc lex in fine loquitur, ab hæreſi immunes, rectamque fidem, Apoſtolicamque diſciplinam & Euangelicam doctrinam *vſque eum* ſequi & tueri, vt liquet ex *d. l. cunctos populos,* quam & Sozomenus memorat, *lib. 7. hiſtor. Eccleſ. cap. 4.* ad quam nos plura iam in hanc ſententiam cumulauimus. Liquet etiam ex Theodoſii Iun. qui Arcadii huius filius fuit *l. vltim. ſupr de his qui ſuper religione contendunt:* & ex Martiani *l. 8. Cod. Iuſt. de hæreticis.* Eodemque pertinent teſtimonia, *ἐκδόσεις καὶ ἐξηγήσεις* veterum Doctorum Patrumque, qui ante diuiſionem extitere, *πρὸ τῆς διαιρέσεως:* quam in rem vide quæ ante duodecim ferme annos ſub Theodoſio M. occurrunt apud Sozomenum, *lib. 7. c. 12.* & Socratem, *lib. 5. c. 10.* Eodemque pertinet & legitimorum Conciliorum auctoritas ex Iuſtiniani *Nouella 115. c. 3. §. 14.* Hoc igitur iudicium eſt Catholicæ religionis, hic trames.

Contra igitur, quod ſecundum in definitione Arcadiana, *hæretici* ſunt, qui deuiant ab illo Catholicæ religionis iudicio & tramite, id eſt, qui peculiarem ſibi in rebus fidei viam muniunt, & alienam a iudicio Catholicæ religionis & tramite ſententiam proponunt, nouoque ipſi tramite inſiſtunt pertinaciter: erroremque ſuum tuentur, neque veritatem quærere, neque corrigi parati cum inuenerint, vt loquitur Auguſtinus. Denique hæreſis eſt humana præſumptio, vt vocatur a Tertulliano *de ieiunio cap. 11.* quæ inducitur *ἀπὸ ἰδίου νοὸς,* vt loquitur Epiphanius: de ſuo tantum arbitrio, vt idem Tertullianus *de præſcript. adu. hæreticos, cap. 6.* & *37.* aduerſus ea quæ dixi. *Deuiare hac leg.* dixit (quomodo idem Arcadius hoc ipſo Anno *l. 13. infr. de Paganis,* dixit, vniuerſi qui a Catholicæ religionis dogmate deuiare contendunt) id eſt in alia omnia ferri, a regula regiaque via excidere & exorbitare, errorem ſuum, tueri, *peruicaci animoſitate,* vt ad vocem deuiare Gloſſa addit: vnde & hæreſis obſtinationis animi dementia dicitur *l. 6. ſupr. hoc tit.* & pertinaces ſpiritus hæreticis tribuuntur *l. 25. ſupr.* Quare vel hoc ipſo ſatis de impœnitentibus hæreticis hanc definitionem accipiendam liquet, neque id extrinſecus ſupplendum, quod quidam opinantur, & niſi ſuppleatur, vitioſam hanc definitionem putant. Potiſſima controuerſia eſt de illo, quid ſit, *vel leui argumento a iudicio,* &c. *detegi deuiare.* Nos veram ſententiam proponamus, ſic deinde nullo negotio hæſitationes & interpretationes aliorum ſponte ſua concedent. Primo igitur *argumentum* hic non eſt leuis ſuſpicio, præſumtio, quæ p.141. ex coniecturis oritur, non *εἰκαστὸν,* non indicium nudum, huic enim interpretationi renititur rei ipſius, qua de hic agitur, grauitas, hæreſeos crimen inquam: in quo huiuſmodi leuibus argumentis locus non eſt, vt ad pœnam properetur: Imo non eſt hic argumentum, *ἀπόδειξις,* ſeu certa probatio, ratioque rei dubiæ fidem faciens; huic enim interpretationi renituntur illa, *vel leui.* Quid igitur? *argumentum* eſt, quodcumque tandem thema, propoſitio, titulus, articulus fidei. Sic argumenta, eum de libris, tabulis, oratione, ſcriptis agitur, eſt thema quo materia propoſita & ſubiectum arguitur: de quo vel Quintilianus *lib. 5. cap. 10.* haud procul ab initio. Imo argumentum eadem latinitate, pro quacunque ratione & machina. Denique argumentum hoc eſt, vt loquuntur qui de hæreſi ſcribunt, *propoſitio,* cuius quis arguitur. Quare recte omnino Accurſius, quem ſecutus Albericus, qui hunc locum tonum ita interpretatur, *id eſt leui articulo, qui manifeſte debet ſciri, quia pertinaciter illud adſerit,* & ſic hic accipit *de delicto in leui RE commiſſo,* ſeu *de leui DELICTO.* Ac proinde illa *vel leui argumento* iungenda ſunt, non cum voce *detecti,* verum cum voce *deuiare.* Vnde iam manifeſtum, *leui argumento deuiare* a Catholicæ religionis tramite, idem valere, atque deuiare vel in leuiſſimo articulo & propoſitione fidei, & hæreticam propoſitionem tueri, quantumcunque ea leuis videatur. Denique verba illa *vel leui* pertinent non ad leuitatem probationis, ſed ad apparentem rei & propoſitionis leuitatem: Nempe quamlibet leuis exerratio ſit, in rebus fidei, hæreſis eſt. Sic ſane & *l. 12. infr. de Paganis, ſacrif. & templ.* definitur, ſi vanæ imagines *humiliore licet* muneris præmio honorentur, plenam tamen religionis iniuriam id continere. Sic & *l. 3. infr. de inoffic. teſtam* per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere quis non poſſe dicitur: ſic & ſimili quoque formula vel *leuis offenſa* in crimen vocatur. Ita ſcilicet definitur *l. 1. ſupr. de libertis,* libertos ſi leuia offenſæ contraxerint culpam, a patronis rurſum ſub imperia ditionemque mittendos *l. 1. vtroque Codice de primicerio & Notariis,* Officiales Iudicum Vel Levis culpæ offenſione detecta, grauis multæ diſcrimine fatigandos ſtatuitur. Ita quod huic proximum *l. 9. ſupr. hoc tit.* dicitur Vel in Mediocri Vestigio huius *facinoris inuentos.* Vbi de Encratitis, Saccoforis, Hydroparaſtatis: Quibus omnibus locis dicitur *vel leue,* de re exigua, in ſuo tamen genere.

Quare ſæua & feralis eſt eorum interpretatio, qui hac definitione, ſeu his verbis id definiri putant, eos velut hæreticos pœnis afficiendos, qui vel leui probatione hæreſeos ſuſpecti fiant: quam ſententiam eierat tota iuriſprudentia, quæ in criminalibus probationes luce meridiana clariores depoſtulat, *l. 1. ſupr.* (quæ eſt *lex 16. Cod I.*) *de pœn. l. 3. ſupr. de abolit.* vnde deſumta eſt *lex vltim. Cod. I. de probationib.* Quanto magis in hac re: vbi ex ſaniori iuriſconſultorum doctrina, in quibus Albericus, propter ſuſpicionem, quamuis vehementem,

nemo in hoc crimine damnatur, vt etiam *not. Ext. de præſumtionibus c. literas.* Neque ſanior quorundam intetpretstio, qui hanc legem & definitionem pertioere cenſent ad initium tantum inquiſitionis & cognitionis, non ad iudicium formandum & ad condemnationem; hoc ſenſu, hæreticos quoscunque eſſe deferendos, qui vel leui probatione, ſuſpicione vel præſumptione ſuſpecti redditi fuerint: apertiſſime enim hac lege definiuntut, quinam hæretici reuera ſint & dicantur, non vero quos velut hæreticos ſaltem deferri oporteat: deinde aperte agitur, de *deteſtis deuiare*, non de ſuſpectis deuiare. Neque quidquam contra mouent ratiunculæ. Quod ſi eo ſenſu *argumenti* vox accipienda eſſet, quo diximus, tom dictum oportuiſſet, *in leui argumento.* Nam verba illa *leui argumento*, cum voce *deuiare* iuncta, nuſpiam tequirunt vocem *in.* Sic enim *aliqua re deuiare*, ab aliqua re recte omnino dicitur. Secundo, nihil duri ex intetpretatione noſtra ſequitur: indubie enim illi hæreticorum numero habendi ſunt, qui deuiant in Catholica religione, vel in quocunque fidei articulo. Tertio, nulla hic confuſio hæreticorum & ſchismaticorum: agitur enim hic de articulis fidei Catholicæ, a qua, qui recedit hæreticus eſt: ſchismaticus vero, qui coagulo pacis tantum & charitatis ſoluto ab Eccleſia recedit. Quarto, perperam aiunt *leue* argumentum hic dici, quod *leuis* ſit omnis hæreticorum ſenſus ad auctoritatem ſacræ Scripturæ comparatus, quantumuis plauſibilis & maximæ dignationis: *leue* enim hic dicitur grauiorum aliorum errorum & hæreſeon reſpectu. Quintus & hic error, quod vocem *vel* hic otioſam & ſuperuacaneam putant: nam imo neceſſaria ea in hypotheſi *huius leg.* vt indicetur *vel*, id eſt, etiam, ſaltem, licet leuem in rebus fidei errorem, in hæreſin cadere. Sexto, conſtitutionis hic optima ratio. Tandem *detegendi* vox hic clare poſita eſt, vt alias paſſim, pro deprehendendi, conuincendi.

Sed liquido tenemus quam vera ſit hæreticorum definitio, quæ *hac leg.* proponitur: quam multi velut acerbam aut odioſam nimis & intolerabilem defugiunt: alii vero in occaſionem ſæuitiæ arripiunt: ea inſuper opinione, quod atrocitate pœnæ notabilem credunt. Quod ſecus eſt, vt de eo nunc agamus. Igitur Arcadius *hac leg.* non vltra ſanctiones ſuperiores progreditur, *Latis* inquit, *aduerſus eos ſanctionibus debent ſubcumbere*: mox & in propoſita hypotheſi Eureſium hæreticum, *in numero ſanctiſſimorum Antiſtitum haberi* vetat. Ex quibus vel poſtremis ſatis apparet, non in ſanguinem itum aut vitam ſæuitum. Et certe ſuperiores ætate Principes hactenus ſtetere, vt hæreticorum Doctores & *hæreſiarchas* docere prohiberent, vrbibus pellere; Epiſcoporum nomina vſurpare, Sacerdotes Clericos inſtituere vetarent, certo librarum numero multarent, *Hæreticorum* cœtus inhiberent ſub pœna ſubſcriptionis & exilii, locique in quo cœtus agitati fuiſſent publicatione, Eccleſias eorum vetarent, vel etiam Catholicis addicerent: Quin & Hæretici omnes non vna eademque auſteritate habiti plexique: infamia his quandoque irrogata, Romani iuris communiona vsuque interdicti, militare prohibiti, officiis & dignitatibus excluſi, inteſtabiles eſſe iuſſi, donationumque iure priuati. Et in vniuerſum ab initio ferme ſatis habuere Imperatores cœtus hæreticorum prohibere; neque vltra ſuppliciis affecti: paulatim tamen & in quorundam turpiſſimorum & præfractorum ſeditioſorumque ſupplicia iure itum; Neque ſedibus tantum ſuis, vrbibus & Prouinciis pelli iuſſi, deportari, plumbo contundi, bona eorum confiſcari: cœtus illicitos agitantibus ſupplicia indicta, & quandoque nominatim ſanguinis pœna *l. 51. 56. infr.* ſummoque ſupplicio affici iuſſi deteſtabiles, exſecrabiles hæretici, veluti Encratitæ, Saccofori, Hydroparaſtatæ *l. 9. ſupr. hoc tit.* quæ prima Theodoſii M. lex occurrit hoc Codice, de ſummo ſupplicio hæreticis nonnullis (etiam extra cœtus illicitos, de quo *d. l. 51. & 56.*) irrogato: cui addenda & altera Honorii, puta *lex 35.* qua vtraque etiam his eruendis *Inquiſitores* dati, delatoresque exciti. Ergo p.147.
Arcadius *hac leg*, de ſolemnibus illis pœnis, non de ſanguinariis ſenſit: ſi *leui* tantum argumento hæretici a iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiarent. Et quidem circa Epiſcopos hæreticos, id voluit, vt eos Epiſcoporum numero haberi nollet: hæreticis ſcilicet hæc pœna indicta, vt Epiſcopos & Clericos faciendi, confirmandi poteſtatem non haberent: *l. 12. 14. 21. l. 22. ſupr.* (quæ & ipſa ad Proconſulem Aſiæ, pariter vt hæc lex data eſt.) atque adeo Epiſcoporum nomina ſibi vindicare vetarentur, quod iam antea quoque idem Arcadius ſanxerat *l. 26. ſupr.* Denique depoſitio pœna ſolemnis fuit Epiſcopi hæretici, *l. 3. §. 4. Cod. Iuſt. de ſumm. Trinit. & fide Cathol. Nouell. 42. cap. 1. 2. 3.*

Supereſt nunc poſtremo loco de *huius leg.* hypotheſi videamus, & quisnam *Eureſius* ille, quo de ea agitur, fuerit: de quo eſt poſtrema *huius leg.* ſententia, quam Tribonianus velut temporariam recidit. Et ea tamen probe cognita ſeu intellecta egregie vtrumque illud, quod iam demonſtrauimus effecimusque adſtruit: nempe quod ſi illud vel *leui argumento* deuiare a iudicio Catholicæ religionis & tramite: deinde, quam minime Arcadius de capitali pœna *hac lege* ſenſerit. Igitur de Eureſio iſto quinque hac vel ex *hac leg.* diſcimus. Primo, fuiſſe eum ſub Arcadio Imp. & ſic inter Arcadianorum temporum hæreticos, vel συναιρεσιώτας, eum in hiſtoria Eccleſiaſtica adſignandum. Secundo, fuiſſe eum *Antiſtitem*, id eſt, Epiſcopum. Tertio, fuiſſe eum Epiſcopum in *diœceſi Aſiæ*, vt ex *huius leg.* inſcriptione liquet, quæ data eſt ad Proconſulem Aſiæ. Nempe Aſiæ diœceſis hoc tempore ferme vagina fuit & nutricula hæreticorum, vt non tantum ex Epiphanio diſcimus, verum ex duabus præterea legibus hoc Codice, quæ Proconſulibus pariter Aſiæ inſcribuntur, puta *l. 9. ſupr. de fide Catholica*, & *l. 22. ſupr. hoc tit.* Quarto, ex *hac leg.* diſcimus, Eureſium iſtum non inter atrociores hæreticos fuiſſe, verum leui tantum argumento a iudicio Catholicæ religionis & tramite deuiaſſe. Vnde etiam (quod quintum ex *hac leg.* colligere licet) nonnullis tum viſum, eum inter hæreticos minime referendum, vel ſaltem ſanctionibus aduerſus eos latis ſubiacere non oportere. Verum contra Arcadius *hac leg.* definiit, & quidem propoſita ideo illa quam modo diſcuſſimus hæreticorum definitione. Hæc quinque, inquam, de Eurtſio hæretico ex hac Arcadii conſtitutione diſcimus, at enim, quis Eureſius iſte fuerit, quæue eius hæreſis extiterit, ne leui quidem argumento oſtendit. Baronius certe cum *hanc legem* in Annales Eccleſiaſticos referret, nil aliud egit quam vt referret, imo & aſteriſco nomen *Eureſii* notauit, quaſi in eo error ſubeſſet. Vir quidam doctus Eureſium iſtum Origeniſtam ferme ſuſpicabatur, cuiusmodi Euagrius hac ipſa tempeſtate memoratur, aliiq; multi, de quibus idem Baronius Anno 395. vel 397. vel certe Nouatianum, aut Manichæum vel eius farinæ. Quæ hariolationes ſunt. Nos liquido diſcimus, quis iſte *Eureſius* fuerit, cuius ſectæ, ex libello Fauſtini Presbyteri Eleutheropolitani, Luciferiani, qui oblatus Valentiniano & Theodoſio, &c.

pro Lu.

pro Luciferianis: qui quidem extat in quadam veterum canonum collectione, & *Tom. I. Oper. Sirmond.* vbi vid. *pag.* 150.

Fauſtinus Presbyter Eleutheropolitanus, in libello, quem Marcellinus Presbyter obtulit Valentiniano, Theodoſio & Arcadio AAA. [hi tres Imperatores fuere ab Anno D. 383.] *pro Luciferianis, de Damaſo Archiepiſcopo.*

Sed & nuper tentauit [Damaſus qui ſedere cœpit Anno C. 367. & obiit Anno D. 382.] *grauiter perſequi beatiſſimum Eureſium Epiſcopum, ſanctitate & F*IDEI *æmulatione feruentem, ordinatum intimante plebe Romana, a conſtantiſſimo Epiſcopo Tolargio, & ipſo illibata fides, verum ſub inuidia falſi impoſiti cognomenti, per ſuos Defenſores interpellans iudicem Baſſum, quaſi aduerſus Luciferianos. Sed Baſſus, olim Catholicam fidem venerans, ſciebat in Lucifero nullam hæreſeos fuiſſe prauitatem: quippe quem & bene nouerat, pro fide Catholica decem annos exilia fuiſſe perpeſſum. Et pro conſtantia ſua integritate repulit accuſatores* [Defenſores] *Damaſi, negans ſe facturum, vt homines* CATHOLICOS *& integra fidei viros inſequeretur: maxime quod ipſa Conſtitutiones Imperatorum contra hæreticos ſolummodo promulgata videantur, non contra hos qui ſanctiſſimam fidem ſine ſæculi ambitione conſeruant.* Hactenus Fauſtinus Presbyter in dicto libello: cuius alioquin libelli meminit quoque Gennadius, *de illuſtribus Eccl. ſcriptoribus, cap.* 16. in Fauſtino: & ex eo in partem, Honorius, *libell a. c.* 16. Deque eo agit Baronius Anno D. 362. *n.* 219. 367. *n.* 14. 15. 16. 17. 18 & 388. *num.* 94. 95. 96. 97. 98. Fuit autem Fauſtinus hic Luciferianus, &, vt Gennadius quoque teſtatur, Damaſum Vrbis Romæ Epiſcopum in eodem libro culpare auſus eſt, quod ex ſupra appoſitis verbis clare apparet. Ex quo iam clare diſcimus, Eureſium *Luciferianum* fuiſſe: & vero ideo appetitum quoque a Damaſo Epiſcopo apud Baſſum, proculdubio Præfectum Vrbi: Sed tum tamen nihil in eum ſtatutum, quod Catholicam fidem ſequi tum viſus fuiſſet. Certe Luciferiani non iam hæretici, quam ſchiſmatici habiti ferme fuerunt, quod Auguſtinus teſtatur *ad Quodvult Deum.* Lucifer enim & Luciferiani, ad inſtar Nouatianorum, ab Arianorum communione ſe ſeparabant, qui Arimini fuerunt, & ſub ſatisfactione & pœnitentia in Catholicam admiſſi fuerant, iam & ab iis, qui eos recepiſſent: ſic vt illos exiſtimarent, non in ſuis ordinibus, ſed tantum ad laicam communionem admittendos. Et idem tamen eos recipiebant, qui ab Arianis baptiſma conſecuti erant. Attamen idem Auguſtinus ait ſe inter hæreticos Luciferianos poſitos inueniſſe: & alicubi legiſſe, Luciferianos dixiſſe, animas ex traduce generari, eaſque ex carne & carnis eſſe ſubſtantia: haud ſatis tamen ſibi compertum, verumne id eſſet: Theodoretus etiam *lib.* 3. *cap.* 2. *ſiu.* 5. *in fin.* de Lucifero; ἕτερά τινα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς δόγμασι προσέθηκε, *alia quadam eccleſiaſticis dogmatibus adiecit.* Luciferi certe ſectatores aliud atque aliud proculdubio dogma inuexere. *Hilarius* enim Eccleſiæ Romanæ Diaconus, nullatenus Arianorum & hæreticorum baptiſmum admittendum cenſebat, & ideo ob rebaptizationem *Deucalion orbis* vocatur ab Hieronymo. Et *Helladius*, cum videret tot Epiſcopos lapſus in hæreſim vel communionem hæreticorum reſtitutos; odicebat mundum eſſe Diaboli, & Eccleſiam in lupanar eſſe conuerſam, & laicum ab Arianis venientem recipi debere per pœnitentiam, Clericum vero non debere. Igitur & *Eureſius* hic inter Luciferianos, peculiarem aliquam ſententiam a fide Catholica deuiam fouit: quod ex *hac leg.* liquido diſcimus, ſeu a Iudicio Catholicæ religionis & tramite detectus fuit deuiare: etſi non de atrocioribus hæreticis eſſet, verum LEVI tantum ARGVMENTO deuiaret. Et certe ab initio non ab omnibus pro hæretico habitus, neque ab Imperatoribus damnatus: verum ab Arcadio nunc primum, vt videtur: qui ideo hæreticorum definitionem propoſuit, vt ea Eureſium quoque comprehendi oſtenderet, atque adeo in Epiſcuporum numero habendum negaret. p.148.

Illud tandem ex *huius leg.* inſcriptione, quæ docet *hanc legem* datam ad Proconſulem *Aſiæ*, collata cum ſuperiore Fa ſtioi loco, colligimus, *Eureſium* hunc ex Italia vbi fuerat, in Aſiam migraſſe.

MILITIA *omni, ſub Magiſtro Officiorum, & Palatina, hæretici interdicuntur ab Arcadio Imp.*

XXIX. (a) Idem (b) AAA. Marcello Mag. Officiorum. (c)

SVBLIMITATEM (d) Tuam inueſtigare præcipimus, an aliqui Hæreticorum, vel in Scriniis, vel inter Agentes in rebus, vel inter Palatinos, (e) cum legum noſtrarum iniuria, audeant militare: quibus exemplo Diui Patris noſtri, omnibus, (f) & a nobis negata eſt militandi facultas. Quoſcumque autem deprehenderis culpæ huius (g) adfines, (h) cum ipſis, quibus, (i) & in Legum noſtrarum & in religionum excidium, conhibentiam, (k) præſtiterunt, non ſolum militia eximi, verum etiam extra mœnia Vrbis (l) iubebis arceri. Dat. VIII. (m) Kalend. Decembr. Conſtantin p. Olybrio & Probino COSS. [395.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* retulit Baronius *Anno* 395. *num.* 11. GOTHOF.

(b) Iam oſtenſum ad *l.* 25. & huic legi *ARCADII & Honorii* tantum nomina inſcribenda; quod & illa verba hic oſtendunt; *Exemplo Diui Patris noſtri. ID.*

(c) *Magiſtro* officiorum cur hæc lex, & *l.* 42. *infr.* inſcribatur, mox dicam. *ID.*

(d) *Sublimitatis* titulus tributus Magiſtro officiorum. *ID.*

(e) *Palatinos* intelligit, non largitionum, ſed Palatii obſequiis deſeruientes: de quibus mox. *ID.*

(f) *Omnis*, Edit. Quartan. & prim. Cuiac. *ID.*

(g) Alias *huic*. *ID.*

(h) Id eſt, conniuentiam præſtitiſſe, vt mox ſequitur. *ID.*

(i) *Qui his*, ita repono. *ID.*

(k) *Conniuentiam*. *ID.*

(l) *huius* ſcilicet, ſiu. *huiusce*, vt legitur in Edit. Quartan. id eſt, Conſtantinopoleos, vbi etiam hæc lex data eſt. *ID.*

(m) Al. *IV. ID.*

COMMENTARIVS.

Militare, ac nominatim in officiis Palatinis, hæretici, & quidem omnes promiſcue ab Arcadio, exemplo Theodoſii Patris ſui, *hac leg.* Anno Domini 395. inter Imperii ſui initia, prohibentur: Eumque in finem inueſtigari a Magiſtro officiorum, cum his qui conniuentiam his præſtiterunt, vt militia expungi, ita & Conſtantinopolitana Vrbe expelli iubentur. Quod & ipſum oſtendit, quantopere Imperii ſui ſtatim poſt Patris obitum initio Arcadio curæ fuerit, hæreticis occurrere, repurgato Palatio ſuo ab hæreticis. Sane & Honorio idem poſtea placuiſſe, ſuadet *l. 42. infr.* ſub hoc ipſo titulo poſita.

De quatuor interim videndum *hac leg.* Primo obſeruandum, *Magiſtro Officiorum*, & *hanc legem* & *legem 42. infr.* ideo inſcribi, quia in his agitur de *Palatinis officiis* & militiis: de militantibus, inquam, in ſacris Scriniis, de Agentibus in rebus, & Palatinis, qui omnes ſub diſpoſitione Magiſtri officiorum erant, vt præter has leges & Notitiam Imperii, & Zoſimum, (cui Magiſter officiorum *ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων* dicitur) docent, præterea de militantibus in ſacris Scriniis *l. 6. 11. 17 ſupr. de Proximis, comitib. diſp. l. 2. ſupr. de commeatu, l. vnic. ſupr. de menſor.* de Agentibus in rebus *l. 3. 4. 7. 8. 9. 11. 14. 15. 17. 18. 19. 20.* & *vltim. ſupr. de Agentibus in rebus l. 8. ſupr. de Princip. agent. l. 2. ſupr. de commeatu.* Palatini hic ſunt cæteri, qui Palatinis obſequiis deſeruientes, ſub Magiſtro officiorum erant. Eiusmodi Curioſi *l. 6. 8* (quæ eidem Marcello Magiſtro officiorum inſcribitur) *10. ſupr. de Curioſis.* Decani *l. vnic. ſupr. de decan.* Menſores *l. vnic. ſupr. de menſorib.* Palatini ſcilicet alio atque alio ſenſu dicuntur: Palatini ſcilicet omnes, qui in Palatio ſeruiebant, & ad iuſſa Imperatoris ſtabant. Palatini, qui in ſecretiore Principis miniſterio vt hic: Palatini officiales Comitis S. L. & P. P. Ergo Agentes in rebus hic a Palatinis eo ſenſu diſtinguuntur, qui alias in Palatio & ipſi militabant *l. 2. ſupr. de Agentibus*, Palatini erant *l. 3. ſupr. de priuil. eorum qui in S. Pal.* Ambroſius quoque *epiſt. ad Marcellinam 33. ſiu. 14. Edit. Par.* eos diſerte inter Palatina officia numerat.

Secundo, notandum *hac leg.* de ipſa militiæ interdictione hæreticis facta. Nempe huius interdictionis originem & exemplum a Theodoſio Patre *hac leg.* Arcadius repetit. De Eunomianis nominatim dixi ad *l. 17. ſupr.* De eodem militandi interdicto vide in Eunomianis ſpeciatim, Montaniſtis, Priſcillianiſtis *l. 25. ſupr. hac leg.* & *l. 42. 48. 58. 61. infr. hoc tit.* Militare autem prohibiti, id eſt, in Palatina militia ſeu intra Palatium, vt hæc lex docet; & *lex 42. 48. 58. in fin. infr.* itemque Prouinciam ſub adminiſtratione cuiuslibet officii ſuſcipere gubernandam *d. l. 58. in fin.* Non ideo tamen liberati a curiali conditione vel cohortalina militia *l. 48. 61. infr. hoc tit.* & *l. 16. ſupr. de cohortalib.* iuncta cum *l. 17. hoc tit.*

Tertio videndum, quinam ſint hi, quos hæreticis conniuentiam præſtitiſſe, vt ad Palatina obſequia admitterentur, indicat. Nempe Proximos Scriniorum, Comites diſpoſitionum, Principes agentium in rebus, & ſimilia militiarum Palatinarum capita accipio. His adde & quorum commendatione & ſuffragio promoti fuerant: de quibus vide *l. 8. ſupr. de Agentib. in reb.* quam l. obſeruandum eſt, proximo ſequente anno, bimeſtri tantum poſt, latam & inſcriptam pariter *Magiſtro officiorum*. Poſtremo videndum de *Marcello* Magiſtro officiorum, cui lex hæc inſcribitur. *Marcellus*, hic ille eſt, quem *Empiricum* vocant, qui librum *de medicamentis* ad filios ſuos ſcripſit, & carmine etiam clauſit. Inſcriptio ita hodie vulgo habet: *Marcellus Vir Inluſter Ex-Magno officio Theodoſii Sen. Filiis ſuis ſalutem dicit.* Reſtituenda ita: *Marcellus Vir Inluſtris EX MAG. O.* (id eſt, ex Magiſtro officiorum, &c.) Eidem porro inſcribitur hoc ipſo anno *lex 8. ſupr. de curioſis.* Hic idem Marcellus medicus eſt: de quo Libanius *epiſt. ad Anatolium 353. ſiu. 365. Edit. Wolff.* Eam ipſam apponere iuuaret, niſi prolixior ea eſſet. Ex ea ſane epiſtola colligere mihi videor, eum Chriſtianum fuiſſe, & Gallum. Sane & ex hac quoque lege recte colligas, eum Chriſtianum fuiſſe. p.149.

XXX. (a) Impp. Arcad. (b) Honor. AA. Clearcho p. v. (c)

Cuncti *hæretici* proculdubio nouerint, omnia ſibi loca huius (d) Vrbis adimenda eſſe, ſiue ſub *Eccleſiarum* nomine teneantur, ſiue quæ (e) *Diaconica* appellantur, (f) vel etiam *Decanica*, ſiue in priuatis domibus, (g) vel locis priuatis, fiſco (h) noſtro adcorporandis. Præterea (i) omnes Clerici hæreticorum ex Sacratiſſima Vrbe pellantur, neque his (k) finibus liceat conuenire. Ad hoc interdicatur his omnibus, ad Litaniam (l) faciendam intra (m) Ciuitatem noctu, (n) vel interdiu profanis coire conuentibus: Statuta videlicet condemnatione (o) centum librarum auri contra Officium Sublimitatis Tuæ, (p) ſi quid huiusmodi fieri vel in publico, vel in priuatis ædibus, concedatur. Dat. v. Non. Mart. Conſtantinop. Arcad. iv. & Honor. iii. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

N O T Æ.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Inſeruit autem & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis *Anno* 396. *num* 9. *GOTHOF.*

(b) Non ab hac primum lege *Arcadii & Honorii* leges *hoc titulo* incipiunt. verum iam inde a *l.* 25. & ſic hæc iam ſexta eſt. *ID*

(c) *Clearchus* P. V. ſub Arcadio, Conſtantinopolitanæ ſcilicet: *vt* vel ſubſcriptio huius legis docet. *ID.*

(d) Conſtantinopoleos: omiſſa autem, hæc *huius Vrbis*, Cod. Iuſt. Nempe generalem *hanc leg* Tribonianus facere, & ad Prouincias traducere voluit: quæ cauſa etiam expungendi verſiculi: *Præterea*, &c. item illa, *intra ciuitatem*: Vniuerſa illa ſub finem addendi, *vel Præſidiale quinquaginta. ID.*

(e) Abeſt a Cod. Iuſtin. *ID.*

(f) Forte, *appellentur*, vt eſt in Cod. I. *ID.*

(g) *Ædibus* in Cod. Iuſtin. *ID.*

(h) *Eccleſiæ Catholicæ vindicandis*, ita Cod. Iuſt. de quo mox. *ID.*

(i) Expungit iam, vt dixi, hunc verſiculum Tribonianus, ea cauſa, quam dixi. *ID.*

(k) *Huius. ID.*

(l) *Litanias faciendas*, Cod. Iuſt. *ID.*

(m) *Intra ciuitatem*, hæc vt iam dixi, a Triboniano ſublata. *ID.*

(n) *Nocte vel die*, Cod. Iuſt. *ID.*

(o) Multa. *ID.*

(p) *Vel Præſidiale quinquaginta:* hæc addita a Triboniano, cauſam dixi. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

COETIBVS & MYSTERIIS hæreticorum Vrbem Conſtantinopolitanam *hac leg.* Arcadius ſemel & ſerio liberare & repurgare laborat Anno D. 396. Tribus in id conſtitutis. Nempe 1. LOCA, quæcunque tandem, quocunque nomine deſignentur, Myſteriis ſuis peragendis hæreticorum intra vrbem confiſcari iubet. 2. CLERICOS eadem Vrbe expelli. 3. CONVENIRE intra eandem ciuitatem vel ad ſolam Litaniam faciendam ſiue noctu ſiue interdiu prohibet: propoſita Pœna Officialibus Præfecti Vrbis centum librarum auri.

Nempe cum hæreticorum myſteria & conuentus tot Theodoſii Magni, & recenter ipſiusmet Arcadii conſtitutionibus (de quibus ſupra) prohibita fuiſſent, atque Eccleſiæ Catholicis reſtitui iuſſæ fuiſſent, iidem nihilominus conniuentia quorundam ſuas porro Eccleſias aperte, vel ad inuidiam leuandam eludendasque leges Diaconica, & Decanica myſteriis ſuis peragendis habuere: vel cum iam myſteria ſua tuto peragere non poſſent, ad Litanias tantum faciendas, & ſæpe noctu, quod hac lege indicatur, coibant & deprehenſi, coire ſe dicebant. Verum hæc omnia ex æquo Arcadius hac conſtitutione prohibet, atque Vrbem Conſtantinopolitanam ſolius fidei Catholicæ & orthodoxæ myſteriis deinceps cenſeri inſtituit: præciſis cunctis molitionibus & omni prætextu leuato Diaconicorum, Decanicorum, & Litaniæ.

Diaconica, non Eccleſiæ propriæ erant, imo neque Eccleſiæ ipſius pars proprie, verum Eccleſiis iuncta loca ad Eccleſiam ſeu prope Eccleſiam, quæ alias *Secretaria* dicuntur, vbi vaſa, veſtesque, aliæque res ſacris vſibus deſtinatæ, imo & lipſana ſeu reliquiæ, & fragmina aſſeruabantur, ſeu repoſita erant. De *vaſis*, fides a Laodicenſis Synodi *can.* 21. *pag.* 785. 786. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ Διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. Latina verſio ſic habet in Codice Canonum Eccl. vniu. *pag.* 51. *Tom I. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtell Quod non oportet miniſtros locum habere in SECRETARIO, & dominica vaſa contingere. In Secretario*, vel vt alii Codices, Romanus & Dionyſii Exigui, retenta Græca voce, *in Diaconica.* Male Balſamo, qui in hoc can. Diaconicum tet accepit de munere & officio Diaconi, *pag.* 462. *Tom. I. Pandect. Canon. Guilielm. Beueregii:* ὑπηρέται λέγονται οἱ ὑποδιάκονοι, τούτους οὖν κωλύει ὁ κανὼν τὰ τῶν Διακόνων μεταχειρίζεσθαι, ἤγουν ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, τουτέστι τοῦ σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. μηδὲ γὰρ εἴπῃς, μὴ ὀφείλειν τούτους ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἤτοι τοῦ ἁγίου ποτηρίου, καὶ τοῦ ἁγίου δίσκου, κενῶν ὄντων, αὐτοῖς γὰρ μᾶλλον οἰκεία ἐστὶν ἡ τούτων ὑπηρεσία ἢ καὶ μετάθεσις: *miniſtri dicuntur Subdiaconi. Canon ergo eos prohibet ea, quæ ad Diaconos pertinent, aggredi, ſeu ſacra vaſa tangere, ſcilicet corporis & ſanguinis Chriſti. Neque enim dixeris, non debere eos ſacra vaſa tangere, ſeu ſacrum calicem & ſacram patinam, cum ſunt inanes. Eorum enim miniſterium ſiue tranſlatio eis magis conuenit.* Peius alii, qui pro altari *Diaconicum* ibi interpretantur, vt & qui pro p. 350 Presbyterio ſeu choro pſallentium Clericorum, denique pro loco Clericis aſſignato. Nempe eo canone vetantur Subdiaconi, Lectores, Oſtiarii in eo loco in quo ſacra vaſa ſunt & vſurpantur habere ius conſiſtendi, eaque vaſa tractandi indeque depromendi, quod Diaconorum muneris fuit, ſeu altioris muneris. De veſtibus ſacris in Diaconico repoſitis fides a Typico S. Sabæ *c.* 2. ἀλλάσσουσι τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἐν τῷ Διακονικῷ, *mutant ſacram ſtolam in ſecretario.* Eccleſiæ vero id iunctum fuiſſe oſtendit Codinus *de officiis aulæ Conſtantinop. cap.* 14. *num* 24. ἐν δὲ τῇ τοῦ ἑσπερινοῦ ὥρᾳ, εἰ μὲν εὑρίσκεται Πατριάρχης, ἀπέρχεται εἰς τὴν ἁγίαν σοφίαν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἀκούει παρ' αὐτοῦ τὰς τοῦ μεγάλου Βασιλείου εὐχὰς πλησίον τοῦ Διακονικοῦ, *circa veſpertinum tempus, confert ſe Imperator ad ſanctam Sophiam, ſi Patriarcha præſens ſit, auditque ab illo magni Baſilii precationes prope Diaconicum.* Et in Catalogo Patriarch. Conſtant. MS. κειμένων τῶν λειψάνων αὐτοῦ ἐν τῷ Διακονικῷ, *poſitis eius reliquiis in diaconico.* In Euchologio: μετὰ τὸ ψάλλειν τὴν τριτέκτην, κατέρχεται ὁ ἅγιος Πατριάρχης ἐν τῷ μετατωρίῳ, ἤγουν τῷ Διακονικῷ, καὶ ἐξέρχεται εἰς τὸ θυσιαστήριον, *poſt*

tertium & ſextum canticum canonis in matutinis horis cantati, venit ſanctus Patriarcha in metatorium ſiue diaconicum, & prodit in ſacrarium. Locus quoque de eo inſignis Philoſtorgii Cappadocis, *l. 7. hiſt. Eccl. cap. 3.* (quem Scriptorem nos publici iuris fecimus) vbi refert, Statuam Saluatoris noſtri, (quam hæmorrhouſæ mulieris fides poſuerat Paneade in loco publico prope fontem) quæ vna cum aliis ſimulacris *ſpectantibus amœnum ſpectaculum præbuerat*, quod pluuiis corrumperetur, in Diaconicum tranſlatam: τὸν δὲ ἀνδριάντα κατασπασάμενοι ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας Διακονικῷ τὰ πρέποντα ἐθεράπευον, σέβοντες μὲν ἢ προσκυνοῦντες οὐδαμῶς (οὐ γὰρ ἦν θέμις χαλκὴν ἢ ἄλλην ὕλην προσκυνεῖν,) αὐτὸ δὲ τοῦτο, στάσει τε σεμνοτέρᾳ, καὶ τὸ μεθ᾽ ἡδονῆς ἐπιφοιτᾶν τῷ τόπῳ θεασαμένους, τὸν περὶ τὸ ἀρχέτυπον πόθον ἐπιδεικνυμένους. &c. *imaginem vero ponentes in diaconico eccleſiæ conuenienter adcurarunt, nullo modo tamen eam colentes aut adorantes (Neque enim fas erat æneam aliamue quam materiam adorare) verum hoc ipſum, vt decentiore ſitu eſſet, & vt cum voluptate ad locum accederent ſpectare volentes, archetypi ipſius deſiderium oſtentantes.* Quæ ipſa ferme Nicephorus & acta Artemii ex Philoſtorgio habent. Nempe imaginem hanc Philoſtorgius, & ex eo duo illi, tranſlatam a Chriſtianis in Eccleſiæ Diaconicum ſcilicet: vel vt paulo latius Sozomenus *lib. 5. cap. 21.* de tranſlatis fragmentis eius ſtatuæ agens, ait ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ prout & Cedrenus, *pag. 251. ſiu. pag. 305. Edit. Reg.* Atenim inter Eccleſiam & Diaconicum plurimum intereſt, quod hæc Arcadii lex aperte oſtendit: Diaconicum enim non proprie Eccleſia, ſed ad Eccleſiam; vbi repoſita ſacris ædibus deſtinata & lipſana: Etiam ſtatuæ & imagines ſacræ, vt a vulgi conculcatione vel aëris iniuriis vindicarentur, & ſic vt decentiore loco eſſent, στάσει σεμνοτέρᾳ. Ergo Diaconicum idem cum *Secretario*, quo modo vertit Laodiceni canonis interpres, quæ *Sacriſtia* hodie. De quo Secretario Paulinus Nolanus *epiſt. 12.* ad Seuerum; vbi & duo quoque Secretaria vni Eccleſiæ tribuit iuxta apſidem, officiaque ſingulorum indicat, a dextra apſidis:

Hic locus eſt veneranda P E N V S *qua conditur, & qua*
Promitur alma ſacri P O M P A *miniſtri.*

A ſiniſtra eiuſdem:

Si quem ſancta tenet meditandi in lege voluntas,
Hic poterit reſidens ſacris intendere L I B R I S.

Idem etiam forte cum archiuio Eccleſiæ & cimeliarcho, & cum *metatorio*, vt Euchologium & Cedrenus vocant, vbi videlicet Sacerdos vel Epiſcopus ſeſe adornabat, & tanquam in metato erat, & exinde in ſacrarium εἰς θυσιαστήριον prodibat. *Diaconicum* porro dictum, quod ſcilicet ſacro miniſterio dicatur deſtinata continere; non vero, quod quidam nuper cenſuit, quia Diaconi cuſtodiæ illius loci deputabantur. Cæterum in eo ipſo loco conuentus Eccleſiaſticos habitos veriſimile eſt, cum de ſacro miniſterio ageretur, quod & prædicto Canone Laodiceno indicatur, cum prohibetur ὑπηρέτας, *in eo loco conſiſtere*, ὅτι οὐ δεῖ ἔχειν ὑπηρέτας χώραν ἐν τῷ διακονικῷ. Et hæc de Diaconico. *

Decanica, in editione Tiliana male *decanonica* (quæ Cuiacius ad *Nouell. 79.* & Vir Doctus nuper in *diſſertationib.* cum *diaconicis* non recte miſcet) quod vel ipſa mox etiam indicat; præbuere vſum quendam *Carceris* & Cuſtodiæ Eccleſiaſticæ, ſic vt *Capitulis* recte a Parente meo felicis memoriæ exæquentur. Iuſtinianus *Nouell. 79. cap. 3.* καθειργέσθωσαν ἐν τοῖς καλουμένοις Δεκανικοῖς ποινὰς τὰς προσηκούσας ὑφέξοντες. Quod ita apud Iulianum, & Capitularium *lib. 5. tit. 225.* effertur: *in Decanicis Eccleſiarum recludatur, competenter pœnas luiturus:* In Græcorum Paratitlis ita, *pag. 1335. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtell.* εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἐγκλειστρὰν ἐμβαλλέσθωσαν, *in clauſtrum eccleſiaſticum conniciuntor.* Baſilius Diaconus *in libello ad Theodoſium & Valentinianum*, in Concil. Epheſin. *part. I. cap. 17. num. 3. pag. 1337. Tom. I. Concil. Ed. Hard.* κἀκεῖθεν τυπτόμενοι ἀπηγόμεθα ἐν τῷ δεκανικῷ, κἀκεῖ γυμνοὺς ἡμᾶς ὡς δημίους καὶ ὑπευθύνους τιμωρίᾳ ἐξύλισαν: *inde caeſi in carcerem abducimur, ibique nos vt nequam ſceleratos nudos ad palum alligarunt.* ** Ergo in Decanicis quæ proculdubio loca concluſa fuere, immorigeri Clerici aſſeruabantur: etſi Eccleſia his temporibus iuriſdictionem prope non haberet, ſed audientiam tantum.

De *Litaniis* res eſt nota. Qua voce primo dictæ ſunt preces & ſupplicationes in cœtibus publicis ſeu in Eccleſia, vt ex *hac leg.* apparet: Deinde vox ea traducta ad eas quæ vulgo proceſſiones dicuntur *Nouell. 123 cap. 22.* poſtremo ad ſolemnes & ſtatas rogationes.

Ex ſuperioribus interim liquet, Baronium huius legis ſenſum non cepiſſe, quanquam & eam, quam poteſt breuiter perſtringat. Sed enim errant iis cum maxime, neque huius legis ſententiam & hiſtoricam veritatem aſſequuti ſunt, qui tradunt, Imperatores (Arcadium vnum dicere debuerant) *hac leg.* ambigere ſe oſtendere, quibusnam nominibus hæreticorum Eccleſias dicere debeant, cum dicant, *ſiue ſub Eccleſiarum nomine teneantur, ſiue quæ diaconica appellantur vel etiam decanica.* Neque enim ambigentis hæc verba ſunt, verum prætextum omnem leuantis (pariter vt *canone 9. Laodiceno pag. 782. Tom. I. Concil. Harduin.*) & locorum ſacrorum diuerſitatem perſtringentis.

* Conſule IACOB. GOARVM *in not. ad Codin. cap 14.* IACOB GRETSERVM *lib. 3. obſeruat. ad Codin. cap. 10.* MEVRSIVM *in Gloſſar.* voc. Διακονικὸν. CL. DV FRESNE *in Gloſſar. vtroque, voce* Διακονικὸν, *Diaconicum*, & Noſtrum etiam *in Diſſertation. ad Philoſtorgium lib. 7. cap. 3. pag. 277.*

** Vid. laudatum DV FRESNE *Gloſſar. voc.* Δεκανικὸν. Nouellam Iuſtiniani, & Iuliani Anteceſſoris interpretationem, MEVRSIVS *in Gloſſar.* iam indicauit.

XXXI. (a) Idem AA. Cæſario PF. P. (b)

DOCTORES auctoreſque *Eunomianorum* facinoris inueſtigati, Clericique maxime, quorum furor tantum ſuaſit errorem, (c) ex ciuitatibus pellantur extorres. Dat. XI. (e) Kal. Maii, Conſtp. Arcad. IV. & Honor. III. AA. coss. [396.]

XXXII.

XXXII. Idem AA. Cæſario PF. P.

Ne *Eunomianorum* tanta dementia perſeueret, Sublimis Magnificentia Tua omni ſtudio *auctores doctoreſque Eunomianorum inueſtigare* feſtinet: *Clericique* eorum *maxime, quorum furor tantum ſuaſit errorem, de ciuitatibus pellantur extorres*, & humanis cœtibus ſegregentur. Dat. x. Kalend. Maii, Conſtp. Arcad. IV. & Honor. III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

p. 151.

(a) Memorat, & Annalibus ſuis inſerit, poſteriorem harum legum Baronius *Anno* 396. *num.* 10. GOTHOF.

(b) *Cæſarius* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet: Rufini in ea Præfectura Prætoriana ſucceſſor, vt teſtatur quoque Philoſtorgius *lib.* 11. *cap.* 5. Eidem inſcribitur ſupra *lex* 27. quæ & ipſa de Eunomianis eſt: de eo plura in *Proſopogr.* ID.

(c) An *terrorem*? non putem. ID.

(d) Dies harum duarum legum variat, qui tamen congruere, vt videtur, debet. ID.

COMMENTARIVS.

De Evnomianis ſunt hæ duæ Arcadii Imp. vt & quatuor aliæ, eiuſdemque leges, puta *l.* 24. 27. *ſupr. l.* 34. 36. *infr.* Eæque omnes intra quadriennium ferme latæ, quibus Arcadius odium ſuum in eos teſtatur, niſi quod teſtandi facultatem eis aliquando reddidit, puta *l.* 27. & *l.* 36. *infr.* His certe duabus, Eunomianorum Doctores ψευδοδιδασκάλους, Auctores, ac maxime Clericos, ciuitatibus pelli Anno D. 396. iubet: Inter quas duas conſtitutiones non aliud diſcrimen intercedit, quam quod poſterior nonnullis auctior ſit: Verbis enim & inſcriptionibus ſubſcriptionibuſque ferme concordant. Vt mirari ſubeat, ab huiuſce Codicis conditoribus hic repetitas.

Cæterum præter commune in Eunomianos odium, quod vt Theodoſius, ita & Arcadius, alii, & ſuperioribus conſtitutionibus abunde teſtati ſunt; ita peculiares nunc hoc tempore odii cauſas Arcadium habuiſſe, ex his ipſis conſtitutionibus patet; vt cum ait, *Eunomianorum facinoris*: mox, *quorum furor tantum ſuaſit errorem.* Item, *ne Eunomianorum tanta dementia perſeueret*: rurſum, *Clerici eorum maxime, quorum furor tantum ſuaſit errorem.* Quare huc ſpectare potet quis ea, quæ Socrates, *lib.* 5. *cap.* 24. & Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 17. memorant, de Eunomianorum per hæc tempora inter ſe diſſenſionibus, de Theophronio inquam, qui Deum ſibi ſemper ſimilem negabat: & Eutychio, qui Filium Dei hominem ſcilicet adſerebat nouiſſimam horam ſcire. Vtrique vero controuerſiæ de baptiſmo auctores habebantur, æque cæteris Eunomianis diuulſi & propriæ cuiuſdam ſectæ opinionumque auctores, vnde dicti *Eunomio-Theophroniani*, item *Eunomi-Eutychiani*: Atque inter cætera memorat Sozomenus, *Eutychium* ab Eunomianæ ſectæ Antiſtite, qui tum Conſtantinopoli erat, Eunomio deſuncto, reiectum, offenſo ex inuidia, quod illius qui ne Clericus quidem erat, argumenta ſoluere potuiſſet: Atque hinc Eutychium in peculiarem ſectam conceſſiſſe. Quæ omnia oſtendere videantur, quænam illa *dementia*, quod *facinus*, quis *furor* & *error* Eunomianorum fuerit, cuius hiſce duabus legibus mentio fit: qui *Doctores*, *Auctoreſque* Eunomianorum etiam non *Clerici*, atque a Clericis diſtincti. Et ſic iis, quæ Socrates & Sozomenus hac de re narrant, ex his deinceps legibus (quod nondum factum eſt) temporis deinceps characteriſmum Annalibus Eccleſiaſticis replendis, addere licebit. Quid vero poſtea in eoſdem Eunomianos Arcadius prætetea conſtituerit docebunt *l.* 34. & 36. *infr.* Nempe, non ciuitatibus tantum eos pelli voluit, verum etiam conuentus eorum in agris, (de quo ex Syneſio quoque ad *l.* 34.) prohibere modis omnibus, Codiceſque eorum comburi.

Tandem has leges *Cæſario Præfecto Prætorio* inſcribi notandum eſt: pariter vt eidem inſcribitur, *lex* 27. *ſupr.* quæ & ipſa eſt de Eunomianis. De quo alioquin memorat Philoſtorgius (Eunomianus ipſe) *lib.* 11. *cap.* 5. eum Rufini in Præfectura Prætoriana ſucceſſorem, mandato Eutropii Eunomium ex Dacaotenis Tyanam transferre iuſſum, hoc ipſo ferme Anno 396. quo a Monachis, qui ibi erant, ſeruaretur, ſed & libros Eunomii aboleri iuſſos: de quo poſtremo *l.* 34. *infr* quæ data eſt ad Eutychianum Cæſario in PP. ſucceſſorem.

Illud quoque videri poſſit, *facinus*, *furorem*, *errorem*, qui his legibus adeo perſtringitur, accipienda de anabaptiſmo. Nam & ita Theodoſius Iun. *l. vlt. infr. ne ſanctum baptiſm.* Anno 413. *Eos vero* (Eunomianos) *qui fide imbutos immani furore rebaptizare deteguntur.*

XXXIII. (a) Idem AA. Eutychiano PF. P. (b)

Doctores *Apollinariorum* tota (c) maturitate præcipimus, ex ædibus (d) Caræ nobis abſcedere Ciuitatis: ita vt ſi obumbrati (e) latebris abire neglexerint, occultos cœtus (vt æſtimant) habituri, ea loca, vel domus, quibus (f) prædictos (g) congregauerint, fiſci ratione (h) nectantur, Dat. Kalend. April. Conſtp. Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

N O T Æ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno* 397. *num.* 57. *GOTHOF.*

(b) Orientis. *ID.*

(c) Ita Ammianus Marcellinus eodem loquendi genere *lib.* 15. *cap.* 1. *ad ſententiam, tota facilitate completam.* Vopiſcus, *Prob. cap.* 1. *in totam ſecuritatem redactæ ſunt. ID.*

(d) An *ſedibus*: vt ita litera S. occaſione præcedentis vocis exciderit: neque enim hac lege tantum de domibus, ſed etiam de aliis locis agitur. *ID.*

(e) *Obumbrati. ID.*

(f) Locis vel domibus. *ID.*

(g) Apollinarios. *ID.*

(h) *Rationi. ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Apollinariorvm Doctores, qui (aduerſus tot ſua Patriſque ſui Theodoſii interdicta ſuperius memorata) occultos adhuc cœtus Conſtantinopoli agitabant, hac conſtitutione tota maturitate, id eſt, quam cito vrbe excedere ab Arcadio iubentur Anno Domini 397. propoſita confiſcatione loci p.152 vbi cœtus ſuos Doctores illi porro agitare auſi fuerint.

Et hactenus quidem fuerunt Arcadianæ conſtitutiones in hæreticos, quæ incidunt in tempora Epiſcopatus Nectarii, qui vltimum his Conſulibus mortuus eſt *V. Kalend. Octobr.* teſte Socrate *lib.* 6. *cap.* 2. & Georgio Alexandrino in vita Chryſoſtomi *n.* 20. *pag.* 183. *edit. Savil.* Nam quæ ſequentur *l.* 34. & 36. in Ioannis Chryſoſtomi, Theophili Alexandrini, Epiſcopatum incidunt.

XXXIV. (a) Idem AA. Eutychiano (b) PF. P.

Evnomianæ ſuperſtitionis Clerici, ſeu (c) Montaniſtæ, conſortio vel conuerſatione ciuitatum vniuerſarum adque vrbium expellantur. Qui ſi forte in rure degentes, aut populum congregare, aut aliquos probabuntur inire conuentus, perpetuo deportentur: Procuratore poſſeſſionis, vltima animaduerſione punito: domino, poſſeſſione priuando, in qua his conſciis, ac tacentibus infauſti damnatique conuentus probabuntur agitati. Si vero in qualibet poſt publicatam ſolemniter iuſſionem (d) Vrbe deprehenſi, aut aliquam celebrandæ ſuperſtitionis gratia ingreſſi domum probabuntur, & ipſi ademptis bonis vltima (e) animaduerſione plectantur: & domus, in qua ea forte (f) qua dictum eſt ingreſſi, nec ſtatim a Domino dominaue domus expulſi, ac proditi fuerint, fiſco ſine delatione ſocietur. *Codices* ſane eorum, ſcelerum omnium doctrinam ac materiam continentes, ſumma ſagacitate mox quæri, ac prodi exerta auctoritate mandamus, ſub aſpectibus eorum (g) Iudicantum incendio mox cremandos. Ex quibus ſi qui forte aliquid qualibet occaſione, vel fraude occultaſſe, nec prodidiſſe conuincitur, ſciat, ſe velut noxiorum codicum, & maleficii crimine conſcribtorum, retentatorum, capite eſſe plectendum. Dat. IV. Non. Mart. Conſtantinop. Honor. A. IV. & Eutychiano coss. [398.]

N O T Æ.

(a) Neque *hanc legem* omiſit Baronius *Anno* 398. *num.* 78. *GOTHOF.*

(b) *Eutychiani* huius Præfecti Prætorio hoc ipſo tempore meminit & Socrates *lib.* 6. *cap.* 2. *extremo.* Eidem inſcribitur de iiſdem Eunomianis Ann. ſequ. prox. *lex* 36. *infr. ID.*

(c) Vel etiam. *ID.*

(d) Hanc legem. *ID.*

(e) Deportatione *l.* 36. *infr. ID.*

(f) Id eſt. animo celebrandæ videlicet ſuperſtitionis gratia. *ID.*

(g) Abeſt hæc vox *eorum* a nonnullis editionibus. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Evnomianorvm Clerici, & Montaniſtæ, omnibus vrbibus expelli iubentur, quin & ruri cœtus agitare vetantur, Codices item ſeu libri eorum ſub aſpectibus eorum cremari, hac Arcadii conſtitutione Anno D. 398 iubentur. Eſt igitur hæc conſtitutio Eunomianis & Montaniſtis peculiaris ſeu vtriſque communis, ſummæque ſeueritatis.

Nempe, vt hæreticos in commune Arcadius inſectari iam inde ab Imperii ſui initio, latis conſtitutionibus inſtituit, ita alii pertinaciores aliis, alicubi aliquando ſpiritus geſſere. Quare præter generales

generales in hæreticos conſtitutiones, ſpeciales in nonnullos inſuper ab eo ſubinde ferri oportuit. In his cenſendi Eunomiani. Igitur prout Eunomianorum ſuperſtitio & ſcelera increuiſſe viſa, Eccleſiamque adulterare, vt loquitur hoc tempore Syneſius *epiſt. 5.* ita etiam ſeueritatem Arcadio intendere viſum: Superioribus equidem conſtitutionibus, puta *l. 25. 31. 32.* hanc ſectam ſpeciali damnatione inſequutus fuerat, eorum nominatim Doctoribus, auctoribus Clericis, de ciuitatibus pelli iuſſis (id quod etiam *hac lege* repetitur.) Atenim vlterius præterea cenſuram nunc exerit. Primum enim non Vrbibus tantum pelli iubentur, ſed et Ruri cœtus agitare prohibentur. Quo pertinet omnino etiam Syneſii locus, qui hoc ipſo tempore ſcribebat, *epiſt. 5.* ad Presbyteros emiſſa: qua per Ptolemaidem in agris eos egiſſe, & a nonnullis ſuſceptos teſtatur, eosque a Presbyteris ſerio erui vult, & conuentus eorum prohiberi: *κατάδηλοι πᾶσιν εἰσιν αἱ τούτων καταφυγαί: ἴσε τίνες ἀγροὶ δέξαιντ᾽ ἂν αὐτούς: ἴσε τίνες οἰκίαι τοῖς λῃσταῖς ἀνεῴγασι. μετέλθατε τοὺς θῆρας ἐρευνῶντες*, &c. *nota omnibus ſunt illorum perfugia: ſcitis quinam illos agri ſuſcipiant: ſcitis quænam ædes latronibus pateant: ſagaci fures odoratu perſcrutamini.*

Secundo, ne per conniuentiam aliquorum in vrbibus agerent, vel cœtus ruri agitarent hac lege ſedulo proſpicitur.

Poſtremum, *Codices* ſeu libri Eunomianorum aboleri iubentur hac lege: de quibus Eunomii libris Philoſtorgius tribus locis, Eunomianus ipſe, puta *lib. 8. cap. 12. lib. 10. cap. 6. lib. 11. cap. 5.* Certe idem Philoſtorgius *lib. 11. cap. 5.* & ex eo Nicephorus *lib. 13. cap. 1.* ſcribit Eutropium (ſub Arcadii ſcilicet nomine) Eunomium Dacora Tyanam transferri iuſſiſſe per Cæſarium Præfectum Prætorio (qui anno ſuperiore 397. adhuc Præfectus Prætorio erat) & ad quem tres conſtitutiones, de iisdem Eunomianis ſupra occurrunt, puta *lex 27. 31. 32.* Sed & Eunomii libros cremari iuſſiſſe publicis edictis, quibus ſane verbis hæc lex indicatur; haud aliter atque noxii Codices & maleficii crimine conſcripti, id eſt, Magici, eo quod ſcelerum omnium doctrinam & materiam continerent, quod vtrumque diſertis verbis hac lege dicitur. Sane & Socrates, *lib. 5. cap. 20.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 17.* inter cauſas eiciendi a Theodoſio Magno Arcadii patre, in exilium Eunomii, haud obſcure memorant, libros ſeu Codices eius quos conſcripſerat & vulgauerat, quibusque multos in ſententiam

p. 153. ſuam pertrahebat. Socratis verba ſunt: *καὶ τοὺς συγγραφέντας αὐτῷ λόγους ἐπιδεικνύμενον, ὡς ταῖς διδασκαλίαις πολλοὺς λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε, & libros a ſe conſcriptos recitantem in exilium mitti iuſſit, eo quod multos doctrina ſua corrumperet.* Sozomeni hæc: *τοὺς λόγους, οὓς συνεγράψατο, ἀπεδείκνυτο, καὶ πολλοὺς ἀπεῖθεν ὁμοίως φρονεῖν, libros a ſe conſcriptos recitabat, multosque in ſententiam ſuam pertrahebat.* Atenim Eunomii libellos occultatos hæc lex teſtatur, cum eos ſumma ſagacitate quæri iubet: & occultantibus capitalem pœnam indicit. Sane & Photius *Biblioth. num. 137. pag. 314. Edit. Schott.* refert, primum Eunomii libellum, ab Eunomianis *de induſtria occultatum, ne ad alios perueniret, vix tandem Baſilium nactum*, refutaſſe: *κρύφιον δὲ καὶ ἀνέκφορον τοῖς ἄλλοις εἶναι διεσπούδασε, μόλις ποτὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἀπὸ χειρὸς λαβεῖν δυνηθείς*, &c. Rurſum idem *num. 138.* Eunomium poſteriores libros ſuos, quibus Baſilio reſpondebat, multis annis conceptos, vix & *συμμύσταις* ſuis exhibuiſſe Baſilii metu, Baſilio mortuo, *nec tunc quidem omnibus, ſed amicis duntaxat vulgaſſe, οὐδὲ ποτε πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς φίλοις ἐθάῤῥησεν.* Quibus plane contraria portentoſe narrat Philoſtorgius, *lib. 8. cap. 12.* Cæteroquin de more cremandorum improbatæ lectionis librorum innumera loca occurrunt, quæ alioꝛum diligentia congeſſit: de hæreticorum nominatim vide *l. vltim infr. hoc tit.* & *l. 3. Cod. Iuſt. de ſumma Trinit.* & *l. 8. 16. Cod. eod. de hæreticis*: de mathematicorum & magicis libris ſupra *l. vltim. ſuo tit.* Porro ſub aſpectibus *eorum*, Eunomianorum ſcilicet, cremari eos iubet Arcadius: *Iudicantum incendio: Iudicantum*, id eſt, Iudicum. Male enim Fileſacus, *de ſacra Epiſcopi auctoritate, pag. 42.* Epiſcopos hic accipit, etſi ſane ſub Epiſcoporum oculis libros Mathematicos cremari iuſſerit, *l. vltim. ſupr. de malef. & mathemat. Iudicantum* porro *incendio*, id eſt, imperato per Iudices incendio: niſi hic malimus ſublata voce *eorum*, ſub aſpectibus Iudicantum: Quandoque ſcilicet huiusmodi Codices comburi iuſſi ſub oculis iudicum, quandoque ſub Epiſcoporum: de quo ad *dict. leg. vltim. de malefic. & mathemat.*

Cæterum in Montaniſtas par cenſura hac Arcadii lege exeritur: de quibus eſt & *l. 48. 57. 65. infr.* De his alioquin horum Arcadii temporum hiſtoria altum ſilet. Ex hac ſaltem lege liquet, eos in Orientis Præfectura cum Eunomianis pertinaciores hoc tempore ſpiritus geſſiſſe; atque vrbibus expelli Clericos eorum, vna cum cæterorum hæreticorum Clericis, ſuperioribus Theodoſii & Arcadii conſtitutionibus iuſſos, nihilominus in nonnullis porro agere perſeueraſſe, Codices & libros de ſua ſuperſtitione ad pertrahendos in ſententiam ſuam quamplurimos ſparſiſſe.

Porro quod tam ſæuas & ſeueras his vtrisque, atque horum errorem fouentibus, etiam capitales pœnas, imponi hac primum Arcadii lege, vt & *l. 36.* anno proxime videmus, argumentum eſt, pertinaces eos admodum ſpiritus geſſiſſe. Quod de Eunomianis ex Chryſoſtomo liquet, & ex Syneſio quoque *epiſt. 5.* vbi eos in comitatu quosdam habuiſſe fautores oſtendit, deque eorum in Ptolemaide perfugiis ad quorundam domos & agros agit. Et Sacerdotes ad eos eruendos cohortatur citra lucri cupiditatem, cum tamen tum nonnulli pretio corrupti mollius cum his agerent, eosque elabi ſinerent; alii vero eis eruentibus res eorum caperent. Quanquam meminerimus hæc & ſimilia ab Imperatoribus, vbi ad ſummam impudentiam hæretici venerant, ad terrorem ferme ſcripta. Quod de Theodoſii M. alioquin conſtitutionibus Sozomenus ſcribit, *lib. 7. cap. 12. καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπεξῄει: οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένωνται περὶ τὸ θεῖον: ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκόντι μετατιθεμένους ἐπῄνει: & graues quidem pœnas legibus ſuis adſcripſit, haut quaquam tamen executioni mandauit: neque enim punire ſubditos, ſed terrere tantummodo ſtudebat, vt idem cum ipſo de diuinitate ſentirent: nam & illos laudabat, qui ſua ſponte conuerterentur.* Sed & ipſe Chryſoſtomus *homilia 47. in Matthæum, cap. 13. num. 1. in fin. pag. 482. Tom. VII. Ed. Bened. τοῦτο δὲ ἔλεγε, κωλύων πολέμους γίνεσθαι, καὶ αἵματα καὶ σφαγάς. οὐ γὰρ δεῖ ἀναιρεῖν αἱρετικόν, ἐπεὶ πόλεμος ἄσπονδος εἰς τὴν οἰκουμένην ἔμελλεν εἰσάγεσθαι, hoc porro dicebat, vt bella cædesque prohiberet.*

probiberet. Neque enim hareticum occidere oportet; nam ſic irreconciliabile bellum in orbem induceretur: vbi & plura adhuc vide.

Tandem neque inanis eſt Baronii coniectura, hanc legem Arcadio *Ioannis Chryſoſtomi* ſuaſu & adhortatione latam videri, cum ad ſedem Conſtantinopolitanam tum recenter euectus eſſet, puta die 26. ſuperioris menſis Februarii, teſte Socrate, *lib. 6. cap. 2.* (qui & ad temporum rationem magis deſignandam addit, pariter vt Georgius Alexandrinus, *Eutychianum* tum *Præfectum Prætorio* fuiſſe, qui ſane ille ipſe eſt, cui hæc lex inſcribitur) Georgio item Alexandrino, *in vita Chryſoſtomi num. 20. in fin. pag. 195. edit. Savil.* Anonymo Chryſoſtomi vitæ auctore, *tom. 33. pag. 314.* Simeone Paraphraſte *in vita Chryſoſtomi num. 19. pag. 387.* Ad ſummam Arcadianas conſtitutiones in hæreticos, vt ſuperiores a Nectarii quoque Epiſcopi Conſtantinopolitani, ſuaſu, ita & hanc pariter, vt & *legem. 36.* a Ioannis Chryſoſtomi conſilio arceſſi puto, haut aliter atque in Occidente; Romanorum & Mediolanenſium Epiſcoporum exhortationi, pleræque de rebus Eccleſiaſticis conſtitutiones, tuto tribuantur: dixi aliud ad *l. 20. ſupra.*

Hæc inquam haud inaniter conicere liceat. Et tamen Philoſtorgius *lib. 11. cap. 5. Eutropio* agente, qui hoc tempore apud Arcadium omnia erat, hanc conſtitutionem latam docet: Nam poſtquam dixit paulo ante, eo agente Eunomii corpus a Dacorenis Cappadociæ Tyaneam per Cæſarium PP. translatum, a Monachis ibi, contra quam Eunomiani vellent, adſeruandum; continuo ſubiicit Eunomii libros eiusdem *Eutropii iuſſu* aboleri iuſſos, ἀλλὰ καὶ τὰς βίβλους αὐτοῦ (Εὐνομίου) δημοσίοις γράμμασιν ἀφανίζεσθαι διετάξατο (Εὐτρόπιος:) *Sed & libros eius publicis edictis aboleri iuſſit Eutropius*, quæ etiam habet Nicephorus *lib. 13. cap. 1.* dicere poſſumus iuaſu Ioannis Chryſoſtomi, auctoritate Eutropii *hanc leg.* latam videri.

Tandem in hac Eunomianorum hiſtoria hos tres Præfectos Prætorio notari cupio ſub Arcadio, Rufinum, Cæſarium, Eutychianum.

XXXV. (a) Idem AA. Dominatori (b) Vic. Afric.

Noxios *Manichæos*, execrabileſque eorum conuentus, dudum † iuſta animaduerſione damnatos, etiam (c) ſpeciali præceptione (d) cohiberi decernimus. Quapropter quæſiti adducantur in publicum, ac deteſtati (e) criminoſi congrua & ſeueriſſima emendatione reſecentur. In * eos etiam auctoritatis (f) aculei dirigantur, qui eos domibus ſuis damnanda prouiſione (g) defendent. Dat. xvi (h) Kal. Iun. Med. Theod. v. c. coss. [399]

NOTÆ.

p. 154.
(a) Inſeruit *hanc* quoque *legem* Baronius recte annalibus ſuis *Anno 399. num. 81.* GOTHOF.

(b) Vnica hæc lex hoc Codice occurrit, quæ huic *Dominatori* inſcribitur. Inſcribitur eidem Dominatori Cod. Iuſt. *l. 2. de apparitorib. Proconſul.* vbi non Vicarius, ſed *Proconſul Africæ* inſcribitur: & vero illius ipſius legis argumentum diſerte oſtendit, eum Proconſulem fuiſſe. *ID.*

† Etiam a Gentilibus Imperatoribus: Sed de Chriſtianis potius ſenſerit Honorius: vide *l. 3. 7. 9. 12. 18. 20. ſupr. ID.*

(c) Etiam, nos ſcilicet. *ID.*

(d) Hac. *ID.*

(e) *Detecti.* Neque illud tamen temere mutem *deteſtati criminoſi*, id eſt, inter cæteros maxime deteſtabiles. *ID.*

* Hic verſiculus inſitus a Triboniano *l. 4. C. I. de heret.* quæ deſumta alioquin eſt ex *l. 40. infr. ID.*

(f) *Noſtra*, addidit Tribonianus, male: *Auctoritas* hic eſt auctoritas iudiciaria. *ID.*

(g) Tentet quis *proditione*: Sed illud non muto. *Prouiſio*, pro cautela, defenſione. *ID.*

(h) Hoc ipſo die & Conſ. ea eadem Vrbe data *lex vltim. ſupr. de his quæ ex publ. conlat.* verum ad Meſſalam Præfectum Prætorio. *ID.*

COMMENTARIVS.

Honorii Imp. in hæreticos conſtitutiones ſequuntur, octodecim numero: puta hæc lex & *lex 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56.* Hæc nominatim eſt aduerſus Manichæos, eorumque conuentus. Hos ſcilicet iam pridem ab aliis Principibus damnatos (quod etiam docuit *l. 3. 7. 9. 11. 18. 20. ſupr.*) per Africam nominatim cohiberi, eosque, ſimul & qui eos domibus ſuis defenderint, ſeueriter puniri iubet *hac leg.* Honorius Imp. Anno D. 399. Nempe vt Donatiſtæ (de quibus aliis legibus mox) ita & Manichæi per hæc Honorii tempora Africam potiſſimum vexanere, iisque ſubinde Honorius occurrere neceſſe habuit. Quod præter *hanc leg.* oſtendunt præterea quatuor eiusdem leges, puta *l. 38.* & *l. 40. 41. 43. infr. Nemo Manichæum* (inquit *l. 38.*) *nemo Donatiſtam, qui præcipue, vt comperimus, furere non deſiſtunt, in memoriam reuocet.*

Cæterum qui Auguſtini ſcripta, acta aduerſus Manichæos per hæc Honorii tempora ſpectauerit, is facile inducetur, vt credat, hanc & cæteras de Manichæis Honorii leges, haud alium quam Auguſtinum ſuaſorem habuiſſe. Neque tamen huc quicquam facit Auguſtini locus *de natura boni cap. 74.* de Manichæis nefaria operantibus. Aperiſſime enim locus ille pertinet ad Paphlagoniam, & Galliam: *Hoc ſe facere, quidam confeſſi eſſe in publico iudicio perhibentur: Non tantum in Paphlagonia, ſed etiam in Gallia, ſicut a quodam Romæ Chriſtiano Catholico audiui.*

Porro Honorius *hac leg.* iuxta ſuperiores conſtitutiones, odium in Manichæos ſuum & verborum, pœ-

& pœnarum atrocitate teſtatur: nempe, 1. *Noxios* & *exſecrabiles* vocat, 2. Iuſta animaduerſione damnatos, 3. Speciali præceptione, vt ii cœtusque eorum cohibeantur decernit. 4. *Inquiri* ſeu inueſtigari eos iubet, pariter vt *l. 9. & 40. infr.* vbi publica hæc accuſatio conſtituitur. 5. Reſecari congrua & ſeueriſſima emendatione. 6. Receptatores eorum qui eos domibus ſuis defenderint puniri iubet. Quod accipiendum non de his qui eos nude domibus ſuis humanitatis officio excipiunt, verum de his, qui domibus ſuis defendunt Manichæos, ne in iudicium protrahantur: & ſic occultant eos: quod receptatorum crimen eſt. Quod ipſum ſtatuitur & de Donatiſtarum occultatoribus, qui eos occultandi cauſa ſuſcipiunt *l. 54. infr. hoc tit.* Haud abſimilis conſtitutio circa Manichæos *l. 40. in fin. infr.* Quare recte Paratitla Græca *lib. 1. tit. 5. num. 4.* iſtud ita explicant, *puniuntur & illi, qui ſcientes & prudentes eos occultant.*

Cæterum fallitur Vir Doctus Meierus *p. 183.* qui *hanc legem* reſtringit ferme ad Doctores & ſeductores Manichæos. Imo enim in omnes Manichæos hæc lex lata eſt, qui ritus ſui exercendi cauſa in vnum coeunt, denique in conuentus Manichæorum, qui Doctoribus & aliis conſtant. Et errat cum noxios proprie Doctores & ſeductores dici ait, qui ſcilicet nocent inſtituendo, non vero ſeducti, qui non noceant, ſed quibus nocitum eſt. Noxii enim Manichæi, dicuntur omnes huius criminis & hæreſeos rei; quæ quidem hæreſis infandis criminibus & noxiis laborabat.

XXXVI. (a) Idem AA. Eutychiano PF. P. (b)

Evnomianis pœnas adimendæ teſtamenti factionis, peregrinorumque (c) mutandæ condicionis remittimus. (d) Patimur eos & donandi e ſuis facultatibus, vt velint, & dono rurſus ab aliis accipiendi, habere liberam poteſtatem. Conciliis vero abſtineant, cœtus inlicitos derelinquant, & ſciant ſibi interdictas eſſe collectiones, (e) aut pœnas (f) paratas: ita vt fundi procurator, vel domus vrbanæ villicus, (g) in quibus profana myſteria fuerint celebrata, vltimo ſupplicio feriantur: ipſaque poſſeſſio, & domus fiſco vindicetur, ſi ſciente domino & non prohibente, noſtræ iuſſioni fuerit obniſum. Præterea miniſtri ſceleris, quos falſo nomine ſuo *Antiſtites* vocant, ſi in collectione aliqua fuerint comprehenſi, (h) deportentur, omnibus bonis ablatis. Dat. Prid. Non. Iul. Conſtanp. Theodoro v. c. cons. [399.]

NOTÆ.

(a) Omiſit *hanc legem* in Annales ſuos referre Baronius. *GOTHOF.*

(b) Orientis: cui pariter inſcribitur altera de Eunomianis *l. 34. ſupr.* ſuperiore anno. *ID.*

(c) Peregrinorum nempe conditio hæc eſt, vt inteſtabiles ſint: vide ſaltem *l. 1. C. Iuſt. de hered. inſtit.* & quæ ibi accurate notantur. *ID.*

p. 155. (d) Vt ſupra *l. 27.* ante quadriennium. *ID.*

(e) Collectiones hic & ſine legio, *σύνάξεις*: vid. *Gloſſar. ID.*

(f) Iam propoſitas ſupra *l. 26. ID.*

(g) *Villicus domus vrbanæ:* translata appellatione ab agris ad vrbem & ad quamuis adminiſtrationem: Quomodo & Præfectus Vrbi *Villicus Vrbis* Iuuenali *Satyr. 4. v. 76. Villicus ærarii*, pro Præfecto ærarii apud Tibullum *lib. 4. circa fin. in Edition. Commelinian.* Si modo eſt Tibulli hoc Epigramma, quod legitur in lapide Patauino apud Scardeonium Antiquitat. *Patau. lib. 1. claſſ. 4.*

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

Cicero *pro Plancio cap. 25.* magiſtratus, *Reipublicæ Villicos*, vocat. Reſtituebat & in illo Lampridii *in vita Alexandri Seuer. cap. 15. malum pupillum eſſe Imperatorem, qui ex viſceribus Prouincialium homines non neceſſarios, nec Reipubl. vtiles paſceret*, Vir Doctus Claud. Salmaſius, *malum populi villicum*. Quid nil neceſſe, *malum pupillum*, vocabat Alexander, prodigum, Curatoris egentem, qui rem euiſcerat, atque e viſceribus patrimonii ſibi creditis inutiles alit & paſcit: denique qui laſciuia & nepotatu rem diſperdit. Denique malus pupillus, prodigus. *ID.*

(h) Vid. *l. 7. ſeu vlt. infr. ne ſanctum bapt.* quæ & ipſa eſt de Eunomianis. *Eos*, inquit, *qui Epiſcoporum ſeu Clericorum, vel miniſtrorum nomine vſurpato huiusmodi cœtibus præſunt. ID.*

COMMENTARIVS.

Evnomianis teſtamenti factio & donationum ius hac Arcadii conſtitutione redditur. Cœtus tantum eorum prohibentur pœnis ſeueriſſimis. Satis hoc viſum Arcadio, quam vt vltra ſæuiret in eorum bona: haud ab alia mente, quam ſuperiore anno in eosdem *l. 34.* tulit: proculdubio etiam neque alio authore, ſuaſore, puta Ioanne Chryſoſtomo. Sane eædem pœnæ vtraque lege propoſitæ & quidem ſeueriſſime cœtus agitantibus itaque conniuentibus. Itaque exinde dicta huc quoque deriuentur. Denique apertiſſime pœnæ paratæ & propoſitæ *d. l. 34. hac lig.* confirmantur.

XXXVII. (a) Idem AA. Hadriano PF. P. (b)

Rescriptvm, † quod Donatiſtæ a Iuliano tunc Principe (c) inpetraſſe (d) dicuntur, propoſito Programmate (e) celeberrimis in locis volumus anteferri, (f) & Geſta, (g) quibus eſt huiuscemodi allegatio (h) inſerta, ſubnecti: Quo omnibus innoteſcat, & Catholicæ confidentiæ ſtabilita conſtantia, & Donatiſtarum deſperatio fucata (i) perfidia. Dat. v. Kalend. Mart. Rau Stilichone & Aureliano coss. [400.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Inſeruit eam Baronius Annalibus ſuis, deque ea egit A. 400. n. 51. 22. de eadem agit & *Anno* 362. *num.* 261. 262. 263. 264. 265. *GOTHOF.*

(b) *Hadriano* huic PP. Italiæ inſcribitur hoc ipſo menſe *l.* 35. *ſupr. de Epiſcopis*: de eodem Hadriano Præfecto Prætorio vide Claudiani Epigram. plura in *Proſopogr. ID.*

† Iuliani Reſcriptum pro Donatiſtis nota. *ID.*

(c) Ante 40. ferme annos. *ID.*

(d) Precibus oblatis: de quo mox. *ID.*

(e) *Programmate Propoſito.* ſeu in Programmate Magiſtratus proponebant, & anteferebant leges & reſcripta: vida pariter *l.* 25. *ſupr. de annona & trib.* Quod idem valet, quod Edicto propoſito: vid. Briſſun. *lib.* 3. *formul. cap.* 80. *ID.*

(f) *Anteferri*, id eſt, proponi propoſito programmate, & quidem ante Edictum Magiſtratus proponentis: de quo v. Parat. *de conſtit. Princ. ID.*

(g) Iudicum. *ID.*

(h) Reſcriptum: vide mox Auguſtini loca duo *lib.* 1. *contra Parmenianum*, *cap.* 12. *num.* 19. & *contra literas Petiliani lib.* 2. *cap.* 97. *ID.*

(i) Sunt qui hic reponant *fugata*, quod mox ipſe fugabo. *ID.*

COMMENTARIVS.

Honorii Imperatores conſtitutiones ferme nunc ſequuntur: Quanquam & *lex.* 35. *ſupr.* eiusdem fuit. Sequuntur inquam, *num.* 17. puta hæc lex, & *lex* 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. Et quidem, quod obſeruandum, potiſſimam partem aduerſus *Donatiſtas*, emiſſa: de quibus hæc quoque lex eſt: ſicvt vndecim in vniuerſum de Donatiſtis Honorii conſtitutiones hoc titulo liquidò numerare liceat; ex quibus diſcimus quæ Honorii mens, quod odium in Donatiſtas fuerit. Nempe hæc illa Honorii tempora ſunt, per quæ Donatiſtæ potiſſimum deſæuiere: & quidem, Circumcelliones in Africa, quæ Donatiſtarum nutricula erat. Atque vt omittam, quæ ſub eodem Honorio moliti illi ſunt, iam inde ab Imperii ipſius initio, atque adeo ante hanc legem, de huius modo legis ſententia nunc videamus.

Donatistis igitur per omnium ora traducendis, deſperatæque & fucatæ eorum perfidiæ publicandæ: Contra, Catholicorum confidentiæ & ſtabilitæ conſtantiæ efferendæ, Honorius Imp. hac conſtitutione, quæ data eſt Anno 400. Reſcriptum, quod a Iuliano Apoſtata (ante 40. ferme annos) impetrauerant, propoſito programmate, celeberrimis in ciuitatum locis *anteferri*, id eſt, proponi ab Hadriano PP. ſimul & *Geſta*, quibus huiusmodi allegatio, ſeu Reſcriptum inſertum fuerat, ſubnecti iubet.

Hæc aperta huiusce L. eſt ſententia, quæ nullam Iuris conſtitutionem continet, ſed Donatiſtarum tantum odium præfert. Quæ vt melius intelligatur, de tribus videndum eſt: Quodnam illud ſit *Reſcriptum* Iuliani, ſimul & *Geſta* illa; quæ tandem *occaſio* fuerit huiusce legis ſanciendæ. Quod primum attinet: Res ſic ſe habet.

Donatiſtæ ante Iulianum Imp. a Conſtante Imp. repreſſi, pulſis eorum Ducibus, Principibus, & Baſilicis eis ereptis, Iuliano Apoſtata ad Imperium euecto, legationem ſeu legatos, & in his Pontium, ad eum deſtinarunt, reſtitui ſe ſibique Baſilicas a Conſtante ereptas reddi, precibus petituros: qui vtique adulationis pleniſſimi Iulianum adorti dicentes, *Quod apud eum ſolum Iuſtitia locum haberet*, (quæ hic *fucata perfidia* dicitur.) Id quod a Iuliano facile impetrauere, eo reſcripto cuius *hac leg.* mentio fit, p. 156. Cuius tum libelli tum reſcripti meminere Optatus Mileuitanus *lib.* 2. *c.* 16. Chryſoſtomus *lib. de S. Babyl. & contra gentes pag.* 575. *Tom. II. Edit. Benedictin.* Auguſtinus *contra epiſt. Parmeniani lib.* 1. *ſub fin. cap.* 12. *&* 19. *contra literas Petiliani lib.* 2. *cap.* 92. & 97. *Epiſtola ad Vincentium* 48. ſiu. 93. *Ed. Ben.* & *epiſt. ad Donatiſtas* 166. ſiu. 105. *Edit. cit.* Nempe eo conſilio, vt ita Chriſtianos inter ſe committeret, cui pax & vnitas Chriſtiana nimium diſplicebat; quem Iuliani animum, vt in genere Ammianus Marcellinus *lib* 22. *c.* 5. deſcribit, ita Chryſoſtomus *lib. de S. Babyl. & contra gentes*, & Optatus *l.* 2. *c.* 16. & Auguſtinus *d. lib.* 1. *contra Parmenianum*, & *ep.* 166. ſiu. 105. hac in re nominatim tradit. Porro huius reſcripti quædam inter cætera & ad locum refert Auguſtinus *lib* 2. *contra literas Petiliani c.* 97. *n* 224. *Quod Iulianus*, inquit, *conſtituit, dicens: Hoc quoque ſupplicantibus Rogatiano, Pontio, Caſſiana, & cæteris Epiſcopis, ſed & Clericis, accedit ad cumulum, vt abolitis quæ aduerſus eas ſine Reſcripta perperam geſta ſunt, in antiquum ſtatum cuncta reuocentur.* Et hæc de Reſcripto Iuliani ad preces Donatiſtarum. Quod quidem, vt id obiter moneam, a Iuliano Sirmii datum non fuit, quod probat Vir Doctus, vt ita huc trahat reſcriptum, quod Sirmii datum dicitur & antiquatur *l.* 5. *ſupr.* Neque enim Iulianus Princeps ſeu Imperator Sirmii vnquam fuit.

Quid *Geſta* hic ſint, quibus huiuscemodi allegatio inſerta, videamus. Sane bifariam id accipi poſſe quis putet. Primom per Geſta hic accipienda videantur acta a Legatis ſeu Allegationes Donatiſtarum

tiſtarum apud Iulianum, & ſic ſupplicatio, ſeu preces ipſæ, quibus in ſcripta redactis, Reſcriptum deinceps inſertum. Quo ſenſu hoc Codice non vna lex ex parte actorum apud Principem, ſeu in conſiſtorio eius, exhibetur, de quo vide *Prolegom.* Secundo putet quis his accipienda Geſta Iudicum Africæ: vbi ſane Donatiſtæ vna cum reſcripto a Iuliano impetrato, preces Iuliano oblatas, allegarunt, inſinuarunt. Optatus *cap.3. lib. 3. Bene noſti, qui vel a quo petiuerint, & qualem rogauerint, vt redirent, & tecum redire potuiſſent, & nos didicimus, cum eaſdem preces, quas dederant, apud Africanos Iudices allegarent; in quibus ſcriptum eſt: Data ab Epiſcopis partis Donati.* Auguſtinus pariter *lib. 1. contra Parmenianum d. cap. 12. n. 19. Iuliano Donatiſtæ ſicut Iudicum Geſta teſtantur, quibus hi quod impetrauerant, ALLEGARVNT, talibus verbis ſupplicauerunt. Dixerunt enim, quod apud eum ſola Iuſtitia locum haberet.* Et contra literas *Petiliani lib.2.c.92 n.209. Pontius fecit, Pontius ſupplicauit, Pontius apud Apoſtatam ſolam Iuſtitiam locum habere prædicauit. His verbis ſibi Pontium ſupplicaſſe in eodem Reſcripto ſuo nominatim ſine ambage ipſe Iulianus expreſſit. Extant ALLEGATIONES VESTRÆ: non hæc incerta fama. ſed publica monimenta teſtantur.* Et rurſum *c.97.n.224 Imperatori Pagano & Apoſtatæ dixiſtis, Quod apud eum ſolum Iuſtitia locum haberet. Quibus precibus & Reſcripto, ſicut ibi ſcriptum eſt (ſicut ALLEGATIONIS GESTA teſtantur) pars Donati vniuerſaliter vſa eſt.* Nempe, Reſcripta Principum quæ impetrauerant, ea Iudicibus & Iudicum geſtis allegabant, (*les faiſoient enregiſtrer au Greffe des Iuges*) vt docent præterea hoc Codice *l. 2 ſupr. de integri reſtitut. l. vltim. ſupr. de operibus public. l. 26. ſupr. de cohortalibus : l. 12. 13. 20. 30. ſupr. de petition. l. 2. ſupr. ſi vagum mancip. l. 2. ſupr. de incorporation.* Et ita quidem Reſcripta Geſtis allegabantur, vt ſimul etiam preces, ad quas Reſcriptum emanauerat, allegarentur ſeu intimarentur: Quod & hic factum a Donatiſtis. Qua cauſa Honorius Geſtorum publicationem imperat, nam nonniſi ex his fucata Donatiſtarum perfidia innoteſcere potuit: vice verſa Catholicæ confidentiæ ſtabilita confidentia. Nempe quod Donatiſtæ, at non & Catholici, adulatione fucata & perfida Iuliano obrepſerant, atque omne illud, quod ab eo impetrauerant, malis artibus impetrauerant.

Nunc poſtremo loco inquirendum eſt, quænam occaſio hoc tempore Honorio Imper. præbita fuerit, vt Iuliani Apoſtatæ reſcriptum hoc pro Donatiſtis, vna cum eorum Precibus poſt tot demum annos ex Actis Proconſularibus publice proponi voluerit, atque omnibus innoteſcere. Putat haud abſurde Baronius Donatiſtarum (& quidem Petiliani Donatiſtæ nominatim) epiſtolam ſeu inuectiuam in Catholicos huic conſtitutioni occaſionem dediſſe: qua, vt docet Auguſtinus pluribus locis, & inter cætera *ep. 48.* ſiu *93. Ed. Ben.* & *contra Petiliani epiſtolam lib.2.cap.92.n.202.* exprobrauit Catholicis, quod a Principibus aduerſus ſe ſæpe expetiſſent auxilium: atque inter cætera hæc in eam ſententiam dixerat. *Quid autem vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquam Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit.* &c. Addatur & Auguſtini locus *contra Epiſtolam Parmeniani lib. 1. cap. 9. num. 15.* vbi pariter hoc Donatiſtarum factum iam proſcribebat Anno ſuperiore 399. (vt exiſtimo.) Has ſcilicet inuectiuas ad aures Honorii perueniſſe, per legatos Africanos Anno 399. ſuperiore, vel ipſum Poſſidium Calamenſem Epiſcopum: Honorium his commotum, in eorum Donatiſtarum opprobrium, procaciam eorum efferri voluiſſe, qua ipſimet a Iuliano Imp. Apoſtata reſcriptum ſeu auxilium impetraſſe innoteſceret. Fortaſſis & illud putet quis Donatiſtas de legibus ab Honorio Imperatore aduerſum ſe latis querentes, Iuliani factum iactaſſe exprobrandi animo, quaſi minus æquitatis & iuris Chriſtiani ipſi a Chriſtiano Principe ferrent, quam a Gentili Imp. olim tulerant, Chriſtiani aliquo nominis oſore. Quare viſum Honorio, reſcriptum Iuliani cum precibus Donatiſtarum publice omnibus proponi, vt ita ſciretur, quam bonis imo fucatis artibus id Donatiſtæ impetraſſent, imo quam deſperata & fucata perfidia eorum fuerit: Quam interpretationem iuuare videtur, quæ Auguſtinus ſcribit, tum paſſim, tum *lib. 1. adu. Parmenianum. cap.12.n.19.* & *ep.48.* ſiu *93.* contra quam aliis longe artibus, puta Catholica confidentia Catholicorum conſtantia ſtabilita fuerit, quos vt a veritate & ſinceritate nihil demouere vnquam valuerit, quod ſane ex Iuliani temporum hiſtoria liquet:

Quidquid huius ſit, vt omittam, quod Auguſtinus teſtatur de actis Collationis Carthaginenſis, quæ in Eccleſiis Africanis publice quadrageſimæ tempore recitari mos fuit, *lib. de geſtis cum Emerito, n. 4.* vt omittam quod idem Honorius *l 35 infr.* voluit eadem geſta in publica monumenta relata, etiam mortuo Cognitore Marcellino perpetem habere firmitatem. Simili certe poſtea exemplo Anno D. 412. & Marcellinus acta de ſceleribus Donatiſtarum poſt collationem Carthaginenſem publice proponi voluit in Theoprepia, quo frequens vt videtur multitudo confluebat, velut locum Carthagine celeberrimum, eademque Auguſtinus per Eccleſiam recitari deſiderauit. *Geſta*, inquit, *Epiſt. 158.* ſiu. *Epiſt. 139. Edit. Benedictin. ad Marcellinum, quæ promiſit præſtantia tua, vehementer expecto & in Eccleſia Hipponenſi iam iamque recitari cupio. ac ſi fieri potuerit etiam per omnes Eccleſias in noſtra Diœceſi conſtitutas: vt audiant homines pleneque agnoſcant confeſſores iniquitatis, non Dei timore extorquente pœnitentiam, ſed iudiciaria diligentia crudeliſſimorum pectorum aperiente duritiam: ſiue illorum qui de homicidio & de excæcato ac debilitato Presbyteri corpore confeſſi.* p.157. Et mox: *Quod autem ſcripſit Eximietas tua, dubitare te, vtrum in Theoprepia debeas eadem geſta habere Proponi: fiat, ſi poteſt illuc frequens confluere multitudo: Alioquin alius locus celebrior prouidendus eſt, non tamen vllo modo prætermittendum.* Notanda interim tria exempla illa, adeo mos publicandorum, recitandorum geſtorum quondam cum hæreticis, in eorum, vt loquuntur, *diffamiam* & conuictionem.

XXXVIII. (a) Idem AA. & Theod. A. Edictum. (b)

NEMO Manichæum, nemo Donatiſtam, qui præcipue (vt comperimus) furere non deſiſtunt, in memoriam (c) reuocet: Vna ſit Catholica veneratio: vna ſalus ſit: Trinitatis, par, ſibi (d) congruens, ſanctitas expetatur. (e) Quod ſi quis audeat interdictis (f) ſeſe inlicitiſque miſcere, & præteritorum † innumerabilium conſtitutorum, & Legis, † nuper

nuper a Manſuetudine noſtra prolatæ, laqueos (g) non euadat: & ſi turbæ forte conuenerint, ſeditionis concitatos (h) aculeos acrioris commotionis non dubitet exerendos. Dat. Prid. Id. Feb. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſiluit Baronius *Anno* 405. *num.* 27. Iungenda autem huic eſt *l.* 3. *infr. ne ſanctum bapt. iter.* quæ pars eſt altera huius Edicti. Quinimo iungenda & *l.* 4. 5. *eod. tit.* Huius Edicti meminit rurſum Honorius *l.* 2. *infr. de religione.* Meminerunt & Patres Africani triennio poſt, Anno 407. *can.* 99. *Cod. Africani pag.* 922. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* GOTHOF.

(b) De vnitate, ſiue ἑνωτικὸν. *ID.*

(c) *Nemo in memoriam reuocet, Manichæum, Donatiſtam*, id eſt, omnino eſſe non ſinantur: vt Auguſtinus *epiſt. ad Bonifacium* 50. ſiu. 185. *Ed. Ben.* Imo ne nominentur quidem amplius: v. quædam ſimilia ad *l. vlt. infr. ID.*

(d) *Sibique*, Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(e) *Expetatur*, id eſt, adoretur, imploretur. *ID.*

(f) Id eſt, rebaptizare audeat: quod docet *d. l.* 3. *infr. ne ſanct. baptiſm.* quæ huic coniung. vt & coniungenda *lex* 4. 5. *infr. eod. tit. ID.*

† Lex ab Honorio antea lata aduerſus Manichæos, Donatiſtas. *ID.*

(g) *Laquei legis*, id eſt, multa *hac leg.* & *l.* 8. *ſupr. de re militari l.* 9. *ſupr. de ſil. militar. apparit. l.* 16. *ſupr. de diuerſ. offic. l. vltim ſupr. de habitu. ID.*

(h) *γρ. concitator. ID.*

COMMENTARIVS.

MANICHÆORVM & DONATISTARVM ſpiritus, furor & error, cœtusque ſeditioſi ab Honorio Imp. hoc Edicto Anno 405. retunduntur: firmatis anterioribus in eos conſtitutis, ſuaque lege nuper lata: pœnis ſeueriſſimis propoſitis, atque ad vnitatem omnibus inuitatis.

Nempe hoc VNITATIS Edictum eſt Honorii Imp. per Africam miſſum: cuius ipſe mentionem facit *l.* 2. *infr. de relig.* proximo ſequente menſe huius anni; *Edictum*, inquit Honorius, *quod per Africanas regiones clementia noſtra direxit, per diuerſa proponi volumus, vt innoteſcat Dei omnipotentis vnam & veram fidem Catholicam, quam recta credulitas confitetur, eſſe retinendam.* De eodem accipienda & illa auctoritas Conſulatium, quæ Idatio ſubdita. *Stilichone*, inquit, *II. & Anthemio* (Coss.) *His COSS. inter Catholicos & Donatiſtas VNITAS facta.* Vnitas facta, id eſt, vnitatis Edictum ſeu Henoticum factum. Meminerunt & Patres Africani, triennio poſt in Concilio Carthaginenſi Decimo, Anno 407. *can.* 99. *Cod. Africani pag.* 922. *Tom. I Concil. Harduin. Vnitatis*, inquam, *Edictum*: quod & illa verba oſtendunt: *Vna ſit Catholica veneratio: vna ſalus ſit: Trinitatis par ſibi congruens ſanctitas expetatur.* Cuiusmodi Edicta Græci ἑνωτικὰ vocant: quale etiam Zenonem Imp. poſtea tuliſſe memorat Victor Tunnenſis *in Chronico: Anaſtaſius Imp.* inquit, *Hæreticorum Synodum faciens Henoticum Zenonis confirmat*, & Theodorus Anagnoſtes *Ecloga* 2. *c.* 17. ὑπέθετο λάθρα τῷ βασιλεῖ, πείθειν τὸν Ῥώμης Ἐπίσκοπον τῷ ἑνωτικῷ Ζήνωνος ὑπογράφειν, *ſuggeſſerat occulte Imperatori, perſuaderet Romano Epiſcopo, vt henotico Zenonis ſubſcriberet.* Idq; totum extat apud Euagrium *l.* 3. *c.* 14 Neque alius generis eſt Theudoſii Edictum, quod continetur *l. cunctos populos ſupr. de fide Cathol.* Sane huiuſce Honoriani Henotici pars eſt quoque *l.* 3. *infr. ne ſanctum baptiſm. iter.* quæ proinde huic coaſſanda eſt. Quinimo & huius Edicti partem facio eam legem quam memorat Auguſtinus *epiſt.* 166. ſiu. 105. *Edit. Benedictin*, de quo ad *d. l.* 3. Quin huic Edicto de vnitate exequendo eadem die ſimul ſpecialia ab Honorio mandata ad Hadrianum Præfectum Prætorio emiſſa fuere, quæ continentur *l.* 4. & 5. *infr. eod. tit. ne ſanctum bapt. iter.* Ac ſpecialius adhuc mox peculiari ad Proconſulem Africæ lege edictum iſtud ſuum per diuerſa proponi iuſſit *dict. l.* 2. *infr. de religione.*

Cauſam huic Edicto præbuere tum Patres Africani ſuperiore Anno 404. congregati, tum ea, quæ exinde a parte Donatiſtarum ſecuta ſunt. Patres nempe Africani cum Donatiſtarum & Circumcellionum pertinaces ſpiritus & furorem, quos ad amicabilem Anno 403. de religione collationem inuitauerant (quod liquet ex *can.* 91. 92. *Codicis Africani* ſeu *can. vltim. & penultim.* Concilii Carthaginenſis 8. habiti ſuperiore Anno 404. *pag.* 914. 915. *Tom. I. Concil. Harduin*) viderent, legatione ad Honorium Imp. miſſa & vnitatis ſtudium commendarunt, & pœnas aduerſus Donatiſtas ſanciri expetiuerunt, (quas vtique ſancitas docet *d. l.* 4. & 5.) & aduerſus Donatiſtarum furorem præſidium depoſcere, vt pleniſſime eo *can.* 93. *Cod. African. pag.* 915. 918. *Tom. I. Concil.* continetur, vbi inter cætera aiunt: *Donatiſtas pacifica collatione ſpreta, ad immanes violentias conuerſos fuiſſe, vt multos Epiſcopos multosque Clericos (vt de laicis taceamus) inſidiis oppreſſerint, Eccleſias etiam aliquas inuaſerint, aliquas inuadere pertentauerint.* Et mox: *Nota eſt enim & ſæpe legibus conclamata Circumcellionum, qua furunt, deteſtabilis manus, quæ etiam ipſorum religioſiſſimorum ſupra Principum frequentibus ſanctionibus condemnata eſt, aduerſus quorum furorem poſſimus non inſolita, nec a ſcripturis ſanctis aliena impetrare præſidia.* His addendæ & p. 158.
querelæ etiam priuatæ Epiſcoporum & in his Maximiani Ep. Bagaienſis, quæ ad Honorium Imp. eodem tempore perlatæ; de quibus Auguſtinus *epiſt.* 48. ſiu. 93. *Edit. Bened. Ep.* 50. *ad Bonifacium* ſiu. 185. *Edit. cit. num.* 28. *ſequ.* & *Ep.* 68. ſiu. 88. *Edit. cit.* & *lib* 3. *contra Creſconium, cap* 43. *lib* 3. *contra Iulianum, cap.* 1. in breuiculo *collationis diei* 3. *cap.* 11. Hinc igitur Honorius his compertis (quod ipſemet hoc Edicto profitetur: *Qui præcipue* inquit, (VT COMPERIMVS) *furere non deſiſtunt.*) Edictum hoc promulgatum iuit, furori & errori Donatiſtarum cohibendis & ſeditionibus inhibendis: Hinc pœnæ propoſitæ *d. l.* 4. *infr. ne ſanctum bapt.* firmatis hac in re anterioribus conſtitutionibus frequentibus

quentibus (quos & ipſas patres Africani ibidem memorant) ſuaque lege nuper promulgata.

Donatiſtis autem *hac leg.* iunguntur *Manichai*: de quibus tamen nulla mentio fit in iis, ſiue Patrum ſiue priuatorum, quæ ad Honorium perlatæ ſunt querelis, quæque huic Edicto vt dixi occaſionem præbuere. Attamen non inani coniectura ducor, ab Auguſtino impetratum hoc, qui ſuperioribus pariter Conſulibus diſputationem habuit cum Felice Manichæo, quem & ad fidem Catholicam conuertit: de quo videndus Poſſidonius *in vita Auguſtini cap. 16.* ipſe Auguſtinus *contra Manichæum lib. 2. in fin.* & illa quæ ex Codice quodam Nicol. Faber extulit, quæque Baronius memorat *Anno 404. num. 128.* Sed enim cauſam ipſemet *initio leg.* indicat: Nempe hæc duo hæreticorum præcipue genera Africam tum turbaſſe: quod præter hanc legem docuit iam *l. 35. ſupr.* docebit *l. 40. 41. 43 infr. hoc tit.* videnda & quæ ad *d. l. 35.* notaui.

Porro minitatur *hac leg.* Honorius legis laqueos ſeu pœnas lege nuper a ſe promulgata conſtitutas: Quibus verbis intelligo, multam pecuniariam decem auri librarum, a Theodoſio promulgatam, quæ antea ſtatuta fuerat: Id enim inter alia per *legis laqueos* intelligendum eſſe iam oſtendi: imo & ſeueriorem pœnam comminatur ſi turbæ conuenerint. Certe Patres Africani quoque, eo quo dixi Concilio habito anno ſuperiore, *can. 93. Codicis African. dict. pag. 918. Tom. I. Concil.* id ab Honorio petendum per Legatos decreuere, vt legem illam Theodoſii, *qua de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos ſeu etiam in poſſeſſores, vbi eorum congregatio deprehenditur promulgata eſt, ita deinceps confirmari præcipiat, vt in eos valeat, contra quos propter eorum inſidias Catholici pronocati conteſtationem depoſuerint.* De quo ipſo eſt Auguſtini locus qui id egregie explicat, *epiſt. ad Bonifacium 50. ſiu. 185. Ed. Bened.* De quo plura ad *l. prox.*

XXXIX. (a) Idem AAA. Diotimo (b) ſuo Sal.

Donatistæ ſuperſtitionis (c) hæreticos, (d) quocumque loci, vel fatentes, (e) vel conuictos, Legis † tenore ſeruato, pœnam (f) debitam abſque dilatione perſoluere decernimus. Dat. VI. Id. Decembr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius recte inſeruit *Anno 405. num. 28.* Eius vero meminit Auguſtinus, *non vno loco.* GOTHOF.

(b) *Diotimo* huic Proconſuli Africæ hoc ipſo Anno inſcribitur *lex 2. infr. de relig.* & *l. 62. ſupr. de appellat.* & notanda potiſſimum *d. l. 1.* quæ ad eosdem Donatiſtas pertinet. *ID.*

(c) Sic quoque *leg. 3. ſupr. de religione*, vbi v. quæ dixi *ID.*

(d) Quod tamen ipſi negabant, vt ex Auguſtino mox notabo. Sic altera Honorii *l. 44. infr. de Donatiſtarum hæreticorum. ID.*

(e) *Confeſſus* & conuictus eodem loco ſunt. *ID.*

† Theodoſianæ. *ID.*

(f) *Pœnam*, id eſt, multam decem auri librarum: ideo mox ſequitur, *perſoluere*, de qua multa ad *l. 21. ſupr.* & mox plene. *ID.*

COMMENTARIVS.

Mvlta auraria Decem Avri Librarvm *Clericis* hæreticorum Miniſtris a Theodoſio Magno impoſita, Anno 392. *l. 21. ſupr.* hac Honorii nihil ipſius conſtitutione ad Donatiſtas *hæreticos* (qui tamen ſe hæreticos negabant) vbicunque, fatentes vel conuictos, expreſſe porrigitur: Porrigitur inquam. Nam hoc eſt illud, quod illis verbis indicatur: *Legis tenore ſeruato pœnam debitam abſque dilatione perſoluere decernimus.* Vt miret Baronium conſignata *hac leg.* nihilominus ſcribentem, Honorianam de multa auraria decem librarum perſoluenda conſtitutionem deſiderari. Nos illud videamus, quibus gradibus ad *hanc leg.* ferendam Honorius adductus fuerit. Primo, quidem Anno ſuperiore 404. Patres Africani eo Concilio ita decreuerant, vt habetur *can. 93. Cod. Africani pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin.* *Simul etiam petendum, Vt illam legem, quæ a religioſæ memoria eodem Patre Theodoſio de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hæreticos, ſeu etiam in poſſeſſores, vbi eorum congregatio deprehenditur, promulgata eſt, ita deinceps confirmari præcipiant, vt in eos valeat contra quos propter eorum inſidias Catholici prouocati conteſtationem depoſuerint: vt hoc ſaltem terrore, a ſchiſmatica, vel hæretica prauitate deſiſcant, qui conſideratione æterni ſupplicii emendari corrigique diſſimulant.* Sequantur nunc Auguſtini loca, hanc ad rem; primum procedat locus *Epiſtolæ 50. ſiu. 185. Edit. Benedictin. ad Bonifacium* Comitem rei militaris, de moderate coërcendis hæreticis *pag. 219.* *Antequam iſtæ leges, quibus ad conuiuium ſanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamuis Donatiſtarum rabies vſquequaque ſæuiret, non eſſe petendum ab Imperatoribus, vt ipſam hæreſin iuberent omnino non eſſe, pœnam conſtituendo eis, qui in illa eſſe voluiſſent, ſed hoc potius conſtituerent, vt eorum furioſas violentias non paterentur, qui veritatem Catholicam vel prædicarent loquendo vel legerent conſtituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur, ſi legem piiſſimæ memoriæ Theodoſii, quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit: vt quisquis eorum vel Epiſcopus vel Clericus vbilibet eſſet inuentus, decem libris auri multaretur, expreſſius in Donatiſtas, qui ſe negabant hæreticos, ita confirmarent, vt non omnes ea mulcta ferirentur, ſed in quorum regionibus aliquas violentias a Clericis, vel* ap. 159. *Circumcellionibus, vel populis eorum, Eccleſia Catholica pateretur; vt ſcilicet poſt Proteſtationem Catholicorum, qui fuiſſent iſta perpeſſi, iam cura Ordinum ad perſoluendam mulctam Epiſcopi ſiue miniſtri cæteri tenerentur. Ita enim exiſtimabamus, eis territis, &* nihil

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno* 397. *num.* 57. GOTHOF.

(b) Orientis. *ID.*

(c) Ita Ammianus Marcellinus eodem loquendi genere *lib.* 15. *cap.* 1. *ad ſententiam, tota facilitate completam.* Vopiſcus, *Prob. cap.* 1. *in totam ſecuritatem redactæ ſunt. ID.*

(d) An *ſedibus*: vt ita litera S. occaſione præcedentis vocis exciderit: neque enim hac lege tantum de domibus, ſed etiam de aliis locis agitur. *ID.*

(e) *Obumbrati. ID.*

(f) Locis vel domibus. *ID.*

(g) Apollinarios. *ID.*

(h) *Rationi. ID.*

COMMENTARIVS.

Apollinariorvm Doctores, qui (aduerſus ea quæ ſua Patriſque ſui Theodoſii interdicta ſuperius memorata) occultos adhuc cœtus Conſtantinopoli agitabant, hac conſtitutione tota maturitate, id eſt, quam cum vrbe excedere ab Arcadio iubentur Anno Domini 397. propoſita confiſcatione loci p.152 vbi cœtus ſuos Doctores illi porro agitare auſi fuerint.

Et hactenus quidem fuerunt Arcadianæ conſtitutiones in hæreticos, quæ incidunt in tempora Epiſcopatus Nectarii, qui vltimum his Conſulibus mortuus eſt *V. Kalend. Octobr.* teſte Socrate *lib.* 6. *cap.* 2. & Georgio Alexandrino in vita Chryſoſtomi *n.* 20. *pag.* 183. *edit. Sauil.* Nam quæ ſequentur *l.* 34. & 36. in Ioannis Chryſoſtomi, Theophili Alexandrini, Epiſcopatum incidunt.

XXXIV. (a) Idem AA. Eutychiano (b) PF. P.

Evnomianæ ſuperſtitionis Clerici, ſeu (c) Montaniſtæ, conſortio vel conuerſatione ciuitatum vniuerſarum adque vrbium expellantur. Qui ſi forte in rure degentes, aut populum congregare, aut aliquos probabuntur inire conuentus, perpetuo deportentur: Procuratore poſſeſſionis, vltima animaduerſione punito: domino, poſſeſſione priuando, in qua his conſciis, ac tacentibus infauſti damnatique conuentus probabuntur agitati. Si vero in qualibet poſt publicatam ſolemniter iuſſionem (d) Vrbe deprehenſi, aut aliquam celebrandæ ſuperſtitionis gratia ingreſſi domum probabuntur, & ipſi adeuntis bonis vltima (e) animaduerſione plectantur: & domus, in qua ea forte (f) qua dictum eſt ingreſſi, nec ſtatim a Domino dominaue domus expulſi, ac proditi fuerint, fiſco ſine delatione ſocietur. *Codices* ſane eorum, ſcelerum omnium doctrinam ac materiam continentes, ſumma ſagacitate mox quæri, ac prodi exerta auctoritate mandamus, ſub aſpectibus eorum (g) Iudicantum incendio mox cremandos. Ex quibus ſi qui forte aliquid qualibet occaſione, vel fraude occultaſſe, nec prodidiſſe conuincitur, ſciat, ſe velut noxiorum codicum, & maleficii crimine conſcribtorum, retentatorum, capite eſſe plectendum. Dat. IV. Non. Mart. Conſtantinop. Honor. A. IV. & Eutychiano coss. [398.]

NOTÆ.

(a) Neque *hanc legem* omiſit Baronius *Anno* 398. *num.* 78. GOTHOF.

(b) *Eutychiani* huius Præfecti Prætorio hoc ipſo tempore meminit & Socrates *lib.* 6. *cap.* 2. *extremo.* Eidem inſcribitur de iiſdem Eunomianis Ann. ſequ. prox. *lex* 36. *infr. ID.*

(c) Vel etiam. *ID.*

(d) Hanc legem. *ID.*

(e) Deportatione *l.* 36. *infr. ID.*

(f) Id eſt, animo celebrandæ videlicet ſuperſtitionis gratia. *ID.*

(g) Abeſt hæc vox *eorum* a nonnullis editionibus. *ID.*

COMMENTARIVS.

Evnomianorvm Clerici, & Montaniſtæ, omnibus vrbibus expelli iubentur, quin & ruri cœtus agitare vetantur, Codices item ſeu libri eorum ſub aſpectibus eorum cremari, hac Arcadii conſtitutione Anno D. 398 iubentur. Eſt igitur hæc conſtitutio Eunomianis & Montaniſtis peculiaris ſeu vtriſque communis, ſummæque ſeueritatis.

Nempe, vt hæreticos in commune Arcadius inſectari iam inde ab Imperii ſui initio, latis conſtitutionibus inſtituit, ita alii pertinaciores aliis, alicubi aliquando ſpiritus geſſere. Quare præter generales

generales in hæreticos conſtitutiones, ſpeciales in nonnullos inſuper ab eo ſubinde ferri oportuit. In his cenſendi Eunomiani. Igitur prout Eunomianorum ſuperſtitio & ſcelera increuiſſe viſa, Eccleſiamque adulterare, vt loquitur hoc tempore Syneſius *epiſt.* 5. ita etiam ſeueritatem Arcadio intendere viſum: Superioribus equidem conſtitutionibus, puta *l.* 25. 31. 32. hanc ſectam ſpeciali damnatione inſequutus fuerat, eorum nominatim Doctoribus, auctoribus Clericis, de ciuitatibus pelli iuſſis (id quod etiam *hac lege* repetitur.) Atenim vlterius præterea cenſuram nunc exerit. Primum enim non Vrbibus tantum pelli iubentur, ſed et Ruri cœtus agitare prohibentur. Quo pertinet omnino etiam Syneſii locus, qui hoc ipſo tempore ſcribebat, *epiſt.* 5. ad Presbyteros emiſſa: qua per Ptolemaidem in agris eos egiſſe, & a nonnullis ſuſceptos teſtatur, eosque a Presbyteris ſeriu erui vult, & conuentus eorum prohiberi: *κατάδηλοι πᾶσίν εἰσιν αἱ τούτων καταφυγαί: ἴστε τινὲς ἀγροὶ δέξαιντ᾽ ἂν αὐτούς: ἴστε τίνες οἰκίαι τοῖς λῃσταῖς ἀνεῴγασι. μετέλθετε τοὺς φῶρας ῥινηλατοῦντες*, &c. *nota omnibus ſunt illorum perfugia: ſcitis quinam illos agri ſuſcipiant: ſcitis quænam ædes latronibus pateant: ſagaci fures odoratu perſcrutamini.*

Secundo, ne per conniuentiam aliquorum in vrbibus agerent, vel cœtus ruri agitarent hac lege ſedulo proſpicitur.

Poſtremum, *Codices* ſeu libri Eunomianorum aboleri iubentur hac lege: de quibus Eunomii libris Philoſtorgius tribus locis, Eunomianus ipſe, puta *lib.* 8. *cap.* 12. *lib.* 10. *cap.* 6. *lib.* 11. *cap.* 5. Certe idem Philoſtorgius *lib.* 11. *cap.* 5. & ex eo Nicephorus *lib.* 13. *cap.* 1. ſcribit Eutropium (ſub Arcadii ſcilicet nomine) Eunomium Dacora Tyanam transferri iuſſiſſe per Cæſarium Præfectum Prætorio (qui anno ſuperiore 397. adhuc Præfectus Prætorio erat) & ad quem tres conſtitutiones, de iisdem Eunomianis ſupra occurrunt, puta *lex* 27. 31. 32. Sed & Eunomii libros cremari iuſſiſſe publicis edictis, quibus ſane verbis hæc lex indicatur; haud aliter atque noxii Codices & maleficii crimine conſcripti, id eſt, Magici, eo quod ſcelerum omnium doctrinam & materiam continerent, quod vtrumque diſertis verbis hac lege dicitur. Sane & Socrates, *lib.* 5. *cap.* 20. & Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 17. inter cauſas eiciendi a Theodoſio Magno Arcadii patre, in exilium Eunomii, haud obſcure memorant, libros ſeu Codices eius quos conſcripſerat & vulgauerat, quibusque multos in ſententiam
p. 153. ſuam pertrahebat. Socratis verba ſunt: *καὶ τοὺς συγγραφέντας αὐτῷ λόγους ἐπιδεικνύμενον, ὡς ταῖς διδασκαλίαις πολλοὺς λυμαινόμενον, εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι ἐκέλευσε*, *& libros a ſe conſcriptos recitantem in exilium mitti iuſſit, eo quod multos doctrina ſua corrumperet.* Sozomeni hæc: *τοὺς λόγους, οὓς συνεγράψατο, ἐπεδείκνυτο, καὶ πολλοὺς ἐντεῦθεν ὁμοίως φρονεῖν*, *libros a ſe conſcriptos recitabat, multosque in ſententiam ſuam pertrahebat.* Atenim Eunomii libellos occultatos hæc lex teſtatur, cum eos ſumma ſagacitate quæri iubet: & occultantibus capitalem pœnam indicit. Sane & Photius *Biblioth. num.* 137. *pag.* 314. *Edit. Schott.* refert, primum Eunomii libellum, ab Eunomianis *de induſtria occultatum, ne ad alios perueniret, vix tandem Baſilium nactum*, refutaſſe: *κρύφιον δὲ καὶ ἀνέκφορον τοῖς ἄλλοις εἶναι διεσπούδαστο, μόλις ποτὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐπὶ χεῖρας λαβεῖν δυνηθείς*, &c. Rurſum idem *num.* 138. Eunomium poſteriores libros ſuos, quibus Baſilio reſpondebat, multis annis conceptos, vix & *συμμύσταις* ſuis exhibuiſſe Baſilii metu, Baſilio mortuo, *nec tunc quidem omnibus, ſed amicis duntaxat vulgaſſe*, *οὐδέ ποτε πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς φίλοις ἐθάρρησεν.* Quibus plane contraria portentoſe narrat Philoſtorgius, *lib.* 8. *cap.* 12. Cæteroquin de more cremandorum improbatæ lectionis librorum innumera loca occurrunt, quæ aliorum diligentia congeſſit: de hæreticorum nominatim vide *l. vltim infr. hoc tit.* & *l.* 3. *Cod. Iuſt. de ſumma Trinit.* & *l.* 8. 16. *Cod. eod. de hæreticis*: de mathematicorum & magicis libris ſupra *l. vltim. ſuo tit.* Porro ſub aſpectibus *eorum*, Eunomianorum ſcilicet, cremari eos iubet Arcadius: *Iudicantum incendio: Iudicantum*, id eſt, Iudicum. Male enim Fileſacus, *de ſacra Epiſcopi auctoritate*, *pag.* 42. Epiſcopos hic accipit, etſi ſane ſub Epiſcoporum oculis libros Mathematicos cremari iuſſerit, *l. vltim. ſupr. de malef. & mathemat. Iudicantum* porro *incendio*, id eſt, imperato per Iudices incendio: niſi hic malimus ſublata voce *eorum*, ſub aſpectibus Iudicantum: Quandoque ſcilicet huiusmodi Codices comburi iuſſi ſub oculis iudicum, quandoque ſub Epiſcoporum: de quo ad *dict. leg. vltim. de maleſic. & mathemat.*

Cæterum in Montaniſtas par cenſura hac Arcadii lege exeritur: de quibus eſt & *l.* 48. 57. 65. *infr.* De his alioquin horum Arcadii temporum hiſtoria altum ſilet. Ex hac ſaltem lege liquet, eos in Orientis Præfectura cum Eunomianis pertinaciores hoc tempore ſpiritus geſſiſſe; atque vrbibus expelli Clericos eorum, vna cum cæterorum hæreticorum Clericis, ſuperioribus Theodoſii & Arcadii conſtitutionibus iuſſos, nihilominus in nonnullis porro agere perſeueraſſe, Codices & libros de ſua ſuperſtitione ad pertrahendos in ſententiam ſuam quamplurimos ſparſiſſe.

Porro quod tam ſæuas & ſeueras his vtrisque, atque horum errorem fouentibus, etiam capitales pœnas, imponi hac primum Arcadii lege, vt & *l.* 36. anno proxime videmus, argumentum eſt, pertinaces eos admodum ſpiritus geſſiſſe. Quod de Eunomianis ex Chryſoſtomo liquet, & ex Syneſio quoque *epiſt.* 5. vbi eos in comitatu quosdam habuiſſe fautores oſtendit, deque eorum in Ptolemaide perfugiis ad quorundam domos & agros agit. Et Sacerdotes ad eos eruendos cohortatur citra lucri cupiditatem, cum tamen tum nonnulli pretio corrupti mollius cum his agerent, eosque elabi ſinerent; alii vero eis eruentibus res eorum caperent. Quanquam meminerimus hæc & ſimilia ab Imperatoribus, vbi ad ſummam impudentiam hæretici venerant, ad terrorem ferme ſcripta. Quod de Theodoſii M. alioquin conſtitutionibus Sozomenus ſcribit, *lib.* 7. *cap.* 12. *καὶ χαλεπὰς τοῖς νόμοις ἐπέγραφε τιμωρίας, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπεξῄει: οὐ γὰρ τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ εἰς δέος καθιστᾶν τοὺς ὑπηκόους ἐσπούδαζεν, ὅπως ὁμόφρονες αὐτῷ γένοιντο περὶ τὸ θεῖον: ἐπεὶ καὶ τοὺς ἑκοντὶ μετατιθεμένους ἐπῄνει*: *& graues quidem pœnas legibus ſuis adſcripſit, haud quaquam tamen executioni mandauit: neque enim punire ſubditos, ſed terrere tantummodo ſtudebat, vt idem cum ipſo de diuinitate ſentirent: nam & illos laudabat, qui ſua ſponte conuerterentur.* Sed & ipſe Chryſoſtomus *homilia* 47. *in Matthæum, cap.* 13. *num.* 1. *in fin. pag.* 482. *Tom. VII. Ed. Bened.* *τοῦτο δὲ ἔλεγε, κωλύων πολέμους γίνεσθαι, καὶ αἵματα καὶ σφαγάς. οὐ γὰρ δεῖ ἀναιρεῖν αἱρετικόν, ἐπεὶ πόλεμος ἄσπονδος εἰς τὴν οἰκουμένην ἔμελλεν εἰσάγεσθαι*, *hoc porro dicebat, vt bella cædesque prohiberet.*

probiberet. Neque enim hæreticum occidere oportet; nam ſic irreconciliabile bellum in orbem induceretur: vbi & plura adhuc vide.

Tandem neque inanis eſt Baronii coniectura, hanc legem Arcadio *Ioannis Chryſoſtomi* ſuaſu & adhortatione latam videri, cum ad ſedem Conſtantinopolitanam tum recenter euectus eſſet, puta die 26. ſuperioris menſis Februarii, teſte Socrate, *lib. 6. cap. 2.* (qui & ad temporum rationem magis deſignandam addit, pariter vt Georgius Alexandrinus, *Eutychianum* tum *Præfectum Prætorio* fuiſſe, qui ſane ille ipſe eſt, cui hæc lex inſcribitur) Georgio item Alexandrino, *in vita Chryſoſtomi num. 20. in fin. pag. 195. edit. Savil.* Anonymo Chryſoſtomi vitæ auctore, *num. 33. pag. 314.* Simeone Paraphraſte *in vita Chryſoſtomi num. 19. pag. 387.* Ad ſummam Arcadianas conſtitutiones in hæreticos, vt ſuperiores a Nectarii quoque Epiſcopi Conſtantinopolitani, ſuaſu, ita & hanc pariter, vt & *legem. 36.* a Ioannis Chryſoſtomi conſilio arceſſi puto, haut aliter atque in Occidente; Romanorum & Mediolanenſium Epiſcoporum exhortationi, pleræque de rebus Eccleſiaſticis conſtitutiones, toto tribuantur: dixi aliud ad *l. 20. ſupra.*

Hæc inquam haud inaniter conicere liceat. Et tamen Philoſtorgius *lib. 11. cap. 5. Eutropio* agente, qui hoc tempore apud Arcadium omnia erat, hanc conſtitutionem latam docet: Nam poſtquam dixit paulo ante, eo agente Eunomii corpus a Dacaorenis Cappadociæ Tyaneam per Cæſarium PP. tranſlatum, a Monachis ibi, contra quam Eunomiani vellent, adſeruandum; continuo ſubiicit Eunomii libros eiusdem *Eutropii iuſſu* aboleri iuſſos, *ἀλλὰ καὶ τὰς βίβλυς αὐτῦ* (Ευνομίυ) *δημοσίοις γράμμασιν ἀφανίζεσθαι διετάξατο* (Ευτρόπιος:) *Sed & libros eius publicis edictis aboleri iuſſit Eutropius*, quæ etiam habet Nicephorus *lib. 13. cap. 1.* dicere poſſumus ſuaſu Ioannis Chryſoſtomi, auctoritat: Eutropii *hanc leg.* latam videri..

Tandem in hac Eunomianorum hiſtoria hos tres Præfectos Prætorio notari cupio ſub Arcadio, Rufinum, Cæſarium, Eutychianum.

XXXV. (a) Idem AA. Dominatori (b) Vic, Afric.

Noxios *Manichæos*, execrabilesque eorum conuentus, dudum † iuſta animaduerſione damnatos, etiam (c) ſpeciali præceptione (d) cohiberi decernimus. Quapropter quæſiti adducantur in publicum, ac deteſtati (e) criminoſi congrua & ſeueriſſima emendatione reſecentur. In * eos etiam auctoritatis (f) aculei dirigantur, qui eos domibus ſuis damnanda prouiſione (g) defendent. Dat. xvi (h) Kal. Iun. Med. Theod. v. c. coss. [399.]

N O T Æ.

p. 154.

(a) Inſeruit *hanc* quoque *legem* Baronius recte annalibus ſuis *Anno 399. num. 81.* GOTHOF.

(b) Vnica hæc lex hoc Codice occurrit, quæ huic *Dominatori* inſcribitur. Inſcribitur eidem Dominatori Cod. Iuſt. *l. 2. de apparitorib. Proconſul.* vbi non Vicarius, ſed *Proconſul Africæ* inſcribitur: & vero illius ipſius legis argumentum diſerte oſtendit, eum Proconſulem fuiſſe. *ID.*

† Etiam a Gentilibus Imperatoribus: Sed de Chriſtianis potius ſenſerit Honorius: vide *l. 3. 7. 9. 12. 18. 20. ſupr. ID.*

(c) Etiam, nos ſcilicet. *ID.*

(d) Hac. *ID.*

(e) *Detecti.* Neque illud tamen temere mutem · *deteſtati criminoſi*, id eſt, inter ceteros maxime deteſtabiles. *ID.*

* Hic verſiculus inſitus a Triboniano *l. 4. C. I. de hæret* quæ deſumta alioquin eſt ex *l. 40. infr. ID.*

(f) *Noſtræ*, addidit Tribonianus, male: *Auctoritas* hic eſt auctoritas iudiciaria. *ID.*

(g) Tentet quis *proditione*: Sed illud non muto. *Prouiſio*, pro cautela, defenſione. *ID.*

(h) Hoc ipſo die & Conſ. ex eadem Vrbe data *lex vltim. ſupr. de his quæ ex publ. conlat.* verum ad Meſſalam Præfectum Prætorio. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Honorii Imp. in hæreticos conſtitutiones ſequuntur, octodecim numero: puta hæc lex & *lex 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56.* Hæc nominatim eſt aduerſus Manichæos, eorumque conuentus. Hos ſcilicet iam pridem ab aliis Principibus damnatos (quod etiam docuit *l. 3. 7. 9. 11. 18. 20. ſupr.*) per Africam nominatim cohiberi, eosque, ſimul & qui eos domibus ſuis defenderint, ſeueriter puniri iubet *hac leg.* Honorius Imp. Anno D. 399. Nempe vt Donatiſtæ (de quibus aliis legibus mox) ita & Manichæi per hæc Honorii tempora Africam potiſſimum vexauere, iisque ſubinde Honorius occurrere neceſſe habuit. Quod præter *hanc leg.* oſtendunt præterea quatuor eiusdem leges, puta *l. 38.* & *l. 40. 41. 43. infr. Nemo Manichæum* (inquit *l.* 38.) *nemo Donatiſtam, qui præcipue, vt comperimus, furere non deſiſtunt, in memoriam reuocet.*

Cæterum qui Auguſtini ſcripta, acta aduerſus Manichæos per hæc Honorii tempora ſpectauerit, is facile inducetur, vt credat, hanc & cæteras de Manichæis Honorii leges, haud alium quam Auguſtinum ſuaſorem habuiſſe. Neque tamen huc quicquam facit Auguſtini locus *de natura boni cap. 74.* de Manichæis nefaria operantibus. Apertiſſime enim locus ille pertinet ad Paphlagoniam, & Galliam: *Hoc ſe facere, quidam confeſſi eſſe in publico iudicio perhibentur: Non tantum in Paphlagonia, ſed etiam in Gallia, ſicut a quodam Romæ Chriſtiano Catholico audiui.*

Porro Honorius *hac leg.* iuxta ſuperiores conſtitutiones, odium in Manichæos ſuum & verborum,

pœ-

& pœnarum atrocitate teſtatur: nempe, 1. *Noxios* & *exſecrabiles* vocat, 2. Iuſta animaduerſione damnatos, 3. Speciali præceptione, vt ii cœtusque eorum cohibeantur decernit. 4. *Inquiri* ſeu inueſtigari eos iubet, pariter vt *l. 9. & 40. infr.* vbi publica hæc accuſatio conſtituitur. 5. Reſecari congrua & ſeueriſſima emendatione. 6. Receptatores eorum qui eos domibus ſuis defenderint puniri iubet. Quod accipiendum non de his qui eos nude domibus ſuis humanitatis officio excipiunt, verum de his, qui domibus ſuis defendunt Manichæos, ne in iudicium protrahantur: & ſic occultant eos: quod receptatorum crimen eſt. Quod ipſum ſtatuitur & de Donatiſtarum occultatoribus, qui eos occultandi cauſa ſuſcipiunt *l. 54. infr. hoc tit.* Haud abſimilis conſtitutio circa Manichæos *l. 40. in fin. infr.* Quare recte Paratitla Græca *lib. 1. tit. 5. num. 4.* iſtud ita explicant, *punientur & illi, qui ſcientes & prudentes eos occultant.*

Cæterum fallitur Vir Doctus Meierus *p. 183.* qui *hanc legem* reſtringit ferme ad Doctores & ſeductores Manichæos. Imo enim in omnes Manichæos hæc lex lata eſt, qui ritus ſui exercendi cauſa in vnum coeunt, denique in conuentus Manichæorum, qui Doctoribus & aliis conſtant. Et errat cum noxios proprie Doctores & ſeductores dici ait, qui ſcilicet noceant inſtituendo, non vero ſeducti, qui non noceant, ſed quibus nocitum eſt. Noxii enim Manichæi, dicuntur omnes huius criminis & hæreſeos rei; quæ quidem hæreſis infandis criminibus & noxiis laborabat.

XXXVI. (a) Idem AA. Eutychiano PF. P. (b)

EVNOMIANIS pœnas adimendæ teſtamenti factionis, peregrinorumque (c) mutandæ condicionis remittimus. (d) Patimur eos & donandi e ſuis facultatibus, vt velint, & dono rurſus ab aliis accipiendi, habere liberam poteſtatem. Conciliis vero abſtineant, cœtus inlicitos derelinquant, & ſciant ſibi interdictas eſſe collectiones, (e) aut pœnas (f) paratas: ita vt fundi procurator, vel domus vrbanæ villicus, (g) in quibus profana myſteria fuerint celebrata, vltimo ſupplicio feriantur: ipſaque poſſeſſio, & domus fiſco vindicetur, ſi ſciente domino & non prohibente, noſtræ iuſſioni fuerit obniſum. Præterea miniſtri ſceleris, quos falſo nomine ſuo *Antiſtites* vocant, ſi in collectione aliqua fuerint comprehenſi, (h) deportentur, omnibus bonis ablatis. Dat. Prid. Non. Iul. Conſtanp. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) Omiſit *hanc legem* in Annales ſuos referre Baronius. *GOTHOF.*

(b) Orientis: cui pariter inſcribitur altera de Eunomianis *l. 34. ſupr.* ſuperiore anno. *ID.*

(c) Peregrinorum nempe conditio hæc eſt, vt inteſtabiles ſint: vide ſaltem *l. 1. C. Iuſt de hered. inſtit.* & quæ ibi accurate notantur. *ID.*

p. 155. (d) Vt ſupra *l. 27.* ante quadriennium. *ID.*

(e) Collectiones hic & fine legis, συνάξεις: vid. *Gloſſar. ID.*

(f) Iam propoſitas ſupra *l. 26. ID.*

(g) *Villicus domus vrbanæ:* translata appellatione ab agris ad vrbem & ad quamuis adminiſtrationem: Quomodo & Præfectus Vrbi *Villicus Vrbis* Iuuenali *Satyr. 4. v. 76. Villicus ærarii,* pro Præfecto ærarii apud Tibullum *lib. 4. circa fin. in Edition. Commelinian.* Si modo eſt Tibulli hoc Epigramma, quod legitur in lapide Patauino apud Scardeonium Antiquitat. *Patau. lib. 1. claſſ. 4.*

Villicus ærari quondam, nunc cultor agelli.

Cicero *pro Plancio cap. 25.* magiſtratus, *Reipublicæ Villicos*, vocat. Reſtituebat & in illo Lampridii *in vita Alexandri Seuer. cap. 15. malum pupillum eſſe Imperatorem, qui eu viſceribus Prouincialium homines non neceſſarios, nec Reipubl. vtiles paſceret,* Vir Doctus Claud. Salmaſius, *malum populi villicum.* Quod nil neceſſe, *malum pupillum*, vocabat Alexander, prodigum, Curatoris egentem, qui rem euiſcerat, atque e viſceribus patrimonii ſibi crediti inutiles alit & paſcit: denique qui laſciuia & nepotatu rem diſperdit. Denique malus pupillus, prodigus. *ID.*

(h) Vid. *l. 7. ſeu vlt. infr. ne ſanctum bapt.* quæ & ipſa eſt de Eunomianis. *Eos*, inquit, *qui Epiſcoporum ſeu Clericorum, vel miniſtrorum nomine vſurpato huiuſmodi cœtibus præſunt. ID.*

COMMENTARIVS.

EVNOMIANIS teſtamenti factio & donationum ius hac Arcadii conſtitutione redditur. Cœtus tantum eorum prohibentur pœnis ſeueriſſimis. Satis hoc viſum Arcadio, quam vt vltra ſæuiret in eorum bona: haud ab alia mente, quam ſuperiore anno in eosdem *l. 34.* tulit: proculdubio etiam neque alio authore, ſuaſore, puta Ioanne Chryſoſtomo. Sane eædem pœnæ vtraque lege propoſitæ & quidem ſeueriſſime cœtus agitantibus iisque conuenientibus. Itaque exinde dicta huc quoque deriuentur. Denique apertiſſime pœnæ paratæ & propoſitæ *d. l. 34. hac leg.* confirmantur.

XXXVII. (a) Idem AA. Hadriano PF. P. (b)

Reſcriptvm, † quod Donatiſtæ a Iuliano tunc Principe (c) impetraſſe (d) dicuntur, propoſito Programmate (e) celeberrimis in locis volumus anteferri, (f) & Geſta, (g) quibus eſt huiuſcemodi allegatio (h) inſerta, ſubnecti: Quo omnibus innoteſcat, & Catholicæ confidentiæ ſtabilita conſtantia, & Donatiſtarum deſperatio fucata (i) perfidia. Dat. v. Kalend. Mart. Rau Stilichone & Aureliano coss. [400.]

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hec lex* a *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Inſeruit eam Baronius Annalibus ſuis, deque ea egit A. 400. *n.* 21. 22. de eadem agit & *Anno* 362. *num.* 261. 262. 263. 264. 265. *GOTHOF.*

(b) *Hadriano* huic PP. Italiæ inſcribitur hoc ipſo menſe *l.* 35. *ſupr. de Epiſcopis*: de eodem Hadriano Præfecto Prætorio vide Claudiani Epigram. plura in *Proſopogr. ID.*

† Iuliani Reſcriptum pro Donatiſtis nota. *ID.*

(c) Ante 40. ferme annos. *ID.*

(d) Precibus oblatis: de quo mox. *ID.*

(e) *Programmate Propoſito.* ſeu in Programmate Magiſtratus proponebant, & anteferebant leges & reſcripta: vide pariter *l.* 25. *ſupr. de annona & trib.* Quod idem valet, quod Edicto propoſito: vid. Briſſon. *lib.* 3. *formul. cap* 80. *ID.*

(f) *Anteferri*, id eſt, proponi propoſito programmate, & quidem ante Edictum Magiſtratus proponentis: de quo v. Parat. *de conſtit. Princ. ID.*

(g) Iudicium. *ID.*

(h) Reſcriptum: vide mox Auguſtini loca duo *lib.* 1. *contra Parmenianum, cap.* 12. *num.* 19. & *contra literas Petiliani lib.* 2. *cap.* 97. *ID.*

(i) Sunt qui hic reponant *fugata*, quod mox ipſe fugabo. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Honorii Imperatores conſtitutiones ferme nunc ſequuntur: Quanquam & *lex.* 35. *ſupr.* eiuſdem fuit. Sequuntur inquam, *num.* 17. puta hæc lex, & *lex* 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 51. 52. 53. 54. 55. 56. Et quidem, quod obſeruandum, potiſſimam partem aduerſus *Donatiſtas*, emiſſa: de quibus hæc quoque lex eſt: ſicvt vndecim in vniuerſum de Donatiſtis Honorii conſtitutiones hoc titulo liquido numerare liceat; ex quibus diſcimus quæ Honorii mens, quod odium in Donatiſtas fuerit. Nempe hæc illa Honorii tempora ſunt, per quæ Donatiſtæ potiſſimum deſæuiere: & quidem, Circumcelliones in Africa, quæ Donatiſtarum nutricula erat. Atque vt omittam, quæ ſub eodem Honorio moliti illi ſunt, iam inde ab Imperii ipſius initio, atque adeo ante hanc legem, de huius modo legis ſententia nunc videamus.

Donatistis igitur per omnium ora traducendis, deſperatæque & fucatæ eorum perfidiæ publicandæ: Contra, Catholicorum confidentiæ & ſtabilitæ conſtantiæ efferendæ, Honorius Imp. hac conſtitutione, quæ data eſt Anno 400. Reſcriptum, quod a Iuliano Apoſtata (ante 40. ferme annos) impetrauerant, propoſito programmate, celeberrimis in ciuitatum locis *anteferri*, id eſt, proponi ab Hadriano PP. ſimul & *Geſta*, quibus huiusmodi allegatio, ſeu Reſcriptum inſertum fuerat, ſubnecti iubet.

Hæc aperta huiuſce l. eſt ſententia, quæ nullam Iuris conſtitutionem continet, ſed Donatiſtarum tantum odium præfert. Quæ vt melius intelligatur, de tribus videndum eſt: Quodnam illud ſit *Reſcriptum* Iuliani, ſimul & *Geſta* illa; quæ tandem *occaſio* fuerit huiuſce legis ſanciendæ. Quod primum attinet: Res ſic ſe habet.

Donatiſtæ ante Iulianum Imp. a Conſtante Imp. repreſſi, pulſis eorum Ducibus, Principibus, & Baſilicis eis ereptis, Iuliano Apoſtata ad Imperium euecto, legationem ſeu legatos, & in his Pontium, ad eum deſtinarunt, reſtitui ſe ſibique Baſilicas a Conſtante ereptas reddi, precibus petituros: qui vtique adulationis pleniſſimi Iulianum adorti dicentes, *Quod apud eum ſolum Iuſtitia locum haberet*, (quæ hic *fucata perfidia* dicitur.) Id quod a Iuliano facile impetrauere, eo reſcripto cuius *hac leg.* mentio fit, p. 156. Cuius tum libelli tum reſcripti meminere Optatus Mileuitanus *lib.* 2. *c.* 16. Chryſoſtomus *lib. de S. Babyl. & contra gentes pag.* 575. *Tom. II. Edit. Benedictin.* Auguſtinus *contra epiſt. Parmeniani lib.* 1. *ſub fin. cap.* 12. *&* 19. *contra literas Petiliani lib.* 2. *cap.* 92. & 97. *Epiſtola ad Vincentium* 48. ſiu 93. *Ed. Ben.* & *epiſt. ad Donatiſtas* 166. ſiu. 105. *Edit. eis.* Nempe eo conſilio, vt ita Chriſtianos inter ſe committeret, cui pax & vnitas Chriſtiana nimium diſplicebat; quem Iuliani animum, vt in genere Ammianus Marcellinus *lib* 22. *c.* 5. deſcribit, ita Chryſoſtomus *lib. de S. Babyl. & contra gentes*, & Optatus *l.* 2. *c.* 16. & Auguſtinus *d. lib.* 1. *contra Parmenianum*, & *ep.* 166. ſiu. 105. hac in re nominatim tradit. Porro huius reſcripti quædam inter cætera & ad locum refert Auguſtinus *lib* 2. *contra literas Petiliani c.* 97. *n* 224. *Quod Iulianus*, inquit, *conſtituit, dicens: Hoc quoque ſupplicantibus Rogatiano, Pontio, Caſſiano, & cæteris Epiſcopis, ſed & Clericis, accedit ad cumulum, vt abolitis quæ aduerſus eos ſine Reſcripto perperam geſta ſunt, in antiquum ſtatum cuncta reuocentur.* Et hæc de Reſcripto Iuliani ad preces Donatiſtarum. Quod quidem, vt id obiter moneam, a Iuliano Sirmii datum non fuit, quod probat Vir Doctus, vt ita huc trahat reſcriptum, quod Sirmii datum dicitur & antiquatur *l.* 5. *ſupr.* Neque enim Iulianus Princeps ſeu Imperator Sirmii vnquam fuit.

Quid *Geſta* hic ſint, quibus huiuſcemodi allegatio inſerta, videamus. Sane bifariam id accipi poſſe quis putet. Primum per Geſta hic accipienda videantur acta a Legatis ſeu Allegationes Donatiſtarum

Digitized by Google

tiſtarum apud Iulianum, & ſic ſupplicatio, ſeu preces ipſæ, quibus in ſcripta redactis, Reſcriptum deinceps inſertum. Quo ſenſu hoc Codice non vna lex ex parte actorum apud Principem, ſeu in conſiſtorio eius, exhibetur, de quo vide *Prolegom.* Secundo putet quis his accipienda Geſta Iudicum Africæ: vbi ſane Donatiſtæ vna cum reſcripto a Iuliano impetrato, preces Iuliano oblatas, allegarunt, inſinuarunt. Optatus *cap. 3. lib. 3. Bene noſti, qui vel a quo petiuerint, & qualem rogauerint, vt redirent, & ſecum redire potuiſſent, & nos didicimus, cum eaſdem preces, quas dederant, apud Africanos Iudices allegarent; in quibus ſcriptum eſt: Data ab Epiſcopis partis Donati.* Auguſtinus pariter *lib. 1. contra Parmenianum d. cap. 12. n. 19. Iuliano Donatiſta ſicut Iudicum Geſta teſtantur, quibus hi quod impetrauerant, ALLEGARVNT, talibus verbis ſupplicauerunt. Dixerunt enim, quod apud eum ſola Iuſtitia locum haberet.* Et contra literas *Petiliani lib. 2. c. 92 n. 209. Pontius fecit, Pontius ſupplicauit, Pontius apud Apoſtatam ſolam Iuſtitiam locum habere prædicauit. His verbis ſibi Pontium ſupplicaſſe in eodem Reſcripto ſuo nominatim ſine ambage ipſe Iulianus expreſſit. Extant ALLEGATIONES VESTRÆ: non hæc incerta fama ſed publica monimenta teſtantur.* Et rurſum *c. 97. n. 224 Imperatori Pagano & Apoſtata dixiſtis, Quod apud eum ſolum Iuſtitia locum haberet. Quibus precibus & Reſcripto, ſicut ibi ſcriptum eſt (ſicut ALLEGATIONIS GESTA teſtantur) pars Donati vniuerſaliter vſa eſt.* Nempe, Reſcripta Principum qui impetrauerant, ea Iudicibus & Iudicum geſtis allegabant, (*les faiſoien enregiſtrer au Greffe des Juges*) vt docent præterea hoc Codice *l. 2 ſupr. de integri reſtitut. l. vltim. ſupr. de operibus public. l. 26. ſupr. de cohortalibus: l. 12. 13. 20. 30. ſupr. de petition. l. 2. ſupr. ſi vagum mancip. l. 2. ſupr. de incorporation.* Et itaquidem Reſcripta Geſtis allegabantur, vt ſimul etiam preces, ad quas Reſcriptum emanauerat, allegarentur ſeu intimarentur: Quod & hic factum a Donatiſtis. Qua cauſa Honorius Geſtorum publicationem imperat, nam nonniſi ex his fucata Donatiſtarum perfidia innoteſcere potuit: vice verſa Catholicæ confidentiæ ſtabilita confidentia. Nempe quod Donatiſtæ, at non & Catholici, adulatione fucata & perfida Iuliano obrepſerant, atque omne illud, quod ab eo impetrauerant, malis artibus impetrauerant.

Nunc poſtremo loco inquirendum eſt, quænam occaſio hoc tempore Honorio Imper. præbita fuerit, vt Iuliani Apoſtatæ reſcriptum hoc pro Donatiſtis, vna cum eorum Precibus poſt tot demum annos ex Actis Proconſularibus publice proponi voluerit, atque omnibus innoteſcere. Putat haud abſurde Baronius Donatiſtarum (& quidem Petiliani Donatiſtæ nominatim) epiſtolam ſeu inuectiuam in Catholicos huic conſtitutioni occaſionem dediſſe: qua, vt docet Auguſtinus pluribus locis, & inter cætera *ep. 48. ſiu. 93. Ed. Ben.* & *contra Petiliani epiſtolam lib. 2. cap. 92. n. 202.* exprobrauit Catholicis, quod a Principibus aduerſus ſe ſæpe experiſſent auxilium: atque inter cætera hæc in eam ſententiam dixerat. *Quid autem vobis eſt cum regibus ſeculi, quos nunquam Chriſtianitas niſi inuidos ſenſit*, &c. Addatur & Auguſtini locus *contra Epiſtolam Parmeniani lib. 1. cap. 9. num. 15.* vbi pariter hoc Donatiſtarum factum iam proſcribebat Anno ſuperiore 399. (vt exiſtimo.) Has ſcilicet inuectiuas ad aures Honorii perueniſſe, per legatos Africanos Anno 399. ſuperiore, vel ipſum Poſſidium Calamenſem Epiſcopum: Honorium his commotum, in eorum Donatiſtarum opprobrium, procaciam eorum efferri voluiſſe, qua ipſimet a Iuliano Imp. Apoſtata reſcriptum ſeu auxilium impetraſſe innoteſceret. Fortaſſis & illud putet quis Donatiſtas de legibus ab Honorio Imperatore aduerſum ſe latis querentes, Iuliani factum iactaſſe exprobrandi animo, quaſi minus æquitatis & iuris Chriſtiani ipſi a Chriſtiano Principe ferrent, quam a Gentili Imp. olim tulerant, Chriſtiani alioquin nominis oſore. Quare viſum Honorio, reſcriptum Iuliani cum precibus Donatiſtarum publice omnibus proponi, vt ita ſciretur, quam bonis imo fucatis artibus id Donatiſtæ impetraſſent, imo quam deſperata & fucata perfidia eorum fuerit: Quam interpretationem iuuare videtur, quæ Auguſtinus ſcribit, tum paſſim, tum *lib. 1. adu. Parmenianum. cap. 12. n. 19.* & *ep. 48. ſiu. 93.* contra quam aliis longe artibus, puta Catholica confidentia Catholicorum conſtantia ſtabilita fuerit, quos vt a veritate [illegible] & ſinceritate nihil demouere vnquam valuerint, quod ſane ex Iuliani temporum hiſtoria liquet:

Quidquid huius ſit, vt omittam, quod Auguſtinus teſtatur de actis Collationis Carthaginenſis, quæ in Eccleſiis Africanis publice quadrageſimæ tempore recitari mos fuit, *lib. de geſtis cum Emerito, n. 4.* vt omittam quod idem Honorius *l. 35. infr.* voluit eadem geſta in publica monumenta relata, etiam mortuo Cognitore Marcellino perpetem habere firmitatem. Simili certe poſtea exemplo Anno D. 412. & Marcellinus acta de ſceleribus Donatiſtarum poſt collationem Carthaginenſem publice proponi voluit in Theopropria, quo frequens vt videtur multitudo confluebat, velut locum Carthagine celeberrimum, eademque Auguſtinus per Eccleſiam recitari deſiderauit. *Geſta*, inquit, *Epiſt. 158.* ſiu. *Epiſt. 139. Edit. Benedictin. ad Marcellinum, quæ promiſit præſtantia tua, vehementer expecto & in Eccleſia Hipponenſi iam iamque recitari cupio, ac ſi fieri potuerit etiam per omnes Eccleſias in noſtra Diœceſi conſtitutas: vt audiant homines pluneque agnoſcant confeſſores iniquitatis, non Dei timore extorquente pœnitentiam, ſed iudiciaria diligentia crudeliſſimo-* p. 157. *rum pectorum aperiente duritiam: ſiue illorum quid de homicidio & de excæcato ac debilitato Presbyteri corpore confeſſi.* Et mox: *Quod autem ſcripſit Eximietas tua, dubitare te, vtrum in Theopropria debeas eadem geſta iubere Proponi: fiat, ſi poteſt illuc frequens confluere multitudo: Alioquin alius locus celebrior prouidendus eſt, non tamen vllo modo prætermittendum.* Notanda interim tria exempla illa, adeo mos publicandorum, recitandorum geſtorum quondam cum hæreticis, in eorum, vt loquuntur, *diffamiam* & conuictionem.

XXXVIII. (a) Idem AA. & Theod. A. Edictum. (b)

NEMO Manichæum, nemo Donatiſtam, qui præcipue (vt comperimus) furere non deſiſtunt, in memoriam (c) reuocet: Vna ſit Catholica veneratio: vna ſalus ſit: Trinitatis, par, ſibi (d) congruens, ſanctitas expetatur. (e) Quod ſi quis audeat interdictis (f) ſeſe inlicitiſque miſcere, & præteritorum † innumerabilium conſtitutorum, & Legis, †

quentibus (quas & ipſas patres Africani ihidem memorant) ſuaque lege nuper promulgata.

Donatiſtis autem *hac leg.* iunguntur *Manichai*: de quibus tamen nulla meotio fit io iis, ſiue Patrum ſiue priuatorum, quæ ad Honorium perlatæ ſunt querelis, quæque huic Edicto vt dixi occaſionem præbuere. Attamen non inani coniectura ducor, ab Auguſtino impetratum hoc, qui ſuperioribus pariter Conſulibus diſputationem habuit cum Felice Manichæo, quem & ad fidem Catholicam conuertit: de quo videndus Poſſidonius *in vita Auguſtini cap. 16.* ipſe Auguſtinus *contra Manichaum lib. 2. in fin.* & illa quæ ex Codice quodam Nicol. Faber extulit, quæque Baronius memnrat *Anno 404. num. 128.* Sed enim cauſam ipſemet *initio leg.* indicat: Nempe hæc duo hæreticorum præcipue genera Africam tum turbaſſe: quod præter hanc legem docuit iam *l. 35. ſupr.* docebit *l. 40. 41. 43 infr. hoc tit.* videnda & quæ ad *d. l. 35.* notaui.

Porro minitatur *hac leg.* Honorius legis laqueos ſeu pœnas lege nuper a ſe promulgata conſtitutas: Quibus verbis intelligo, multam pecuniariam decem auri librarum, a Theodoſio promulgatam, quæ antea ſtatuta fuerat: id enim inter alia per *legis laqueos* intelligendum eſſe iam oſtendi: imo & ſeueriorem pœnam comminatur ſi turbæ conuenerint. Certe Patres Africani quoque, eo quod xi Concilio habito anno ſuperiore, *can. 93. Codicis African. dict. pag. 918. Tom. I. Concil.* id ab Honorio petendum per Legatos decreuere, vt legem illam Theodoſii, *qua de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hareticos ſeu etiam in poſſeſſores, vbi eorum congregatio deprehenditur promulgata eſt, ita deinceps confirmari pracipiat, vt in eos valeat, contra quos propter eorum inſidias Catholici pronotari conteſtationem depoſuerint.* De quo ipſo eſt Auguſtini locus qui id egregie explicat, *epiſt. ad Bonifacium 50.* ſiu. *185. Ed. Bened.* De quo pluraad *l. prox.*

XXXIX. (a) Idem AAA. Diotimo (b) ſuo Sal.

DONATISTÆ ſuperſtitionis (c) hæreticos, (d) quocumque loci, vel fatentes, (e) vel conuictos, Legis † tenore ſeruato, pœnam (f) debitam abſque dilatione perſoluere decernimus. Dat. VI. Id. Decembr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius recte inſeruit *Anno 405. num. 28.* Eius vero meminit Auguſtinus, *non vno loco.* GOTHOF.

(b) *Diotimo* huic Proconſuli Africæ hoc ipſo Anno inſcribitur *lex 2. infr. de relig. & l. 62. ſupr. de appellat.* & notanda potiſſimum *d. l. 2.* quæ ad eosdem Donatiſtas pertinet. *ID.*

(c) Sic quoque *leg. 3. ſupr. de religione*, vbi v. quæ dixi *ID.*

(d) Quod tamen ipſi negabant, vt ex Auguſtino mox notabo. Sic altera Honorii *l. 44. infr. de Donatiſtarum hareticorum. ID.*

(e) *Confeſſus* & conuictus eodem loco ſunt. *ID.*

† Theodoſianæ. *ID.*

(f) *Pœnam*, id eſt, multam decem auri librarum: ideo mox ſequitur, *perſoluere*, de qua multa ad *l. 21. ſupr.* & mox plene. *ID.*

COMMENTARIVS.

MVLTA auraria DECEM AVRI LIBRARVM *Clericis* hæreticorum Miniſtris a Theodoſio Magno impoſita, Anno 392. *l. 21. ſupr.* hac Honorii nlii ipſius conſtitutione ad Donatiſtas *hareticos* (qui tamen ſe hæreticos negabant) vbicunque, fatentes vel conuictos, expreſſe porrigitur: Porrigitur inquam. Nam hoc eſt illud, quod illis verbis indicatur: *Legis tenore ſeruato pœnam debitam abſque dilatione perſoluere decernimus.* Vt mirer Baronium conſignata *hac leg.* nihilominus ſcribentem, Honorianam de multa auraria decem librarum perſoluenda conſtitutionem deſiderari. Nos illud videamus, quibus gradibus ad *hanc leg.* ferendam Honorius adductus fuerit. Primo, quidem Anno ſuperiore 404. Patres Africani eo Concilio ita decreuerant, vt habetur *can. 93. Cod. Africani pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin. Simul etiam petendum, Vt illam legem, qua a religioſa memoria eodem Patre Theodoſio de auri libris decem in ordinatores vel ordinatos hareticos, ſeu etiam in poſſeſſores, vbi eorum congregatio deprehenditur, promulgata eſt, ita deinceps confirmari pracipiant, vt in eos valent contra quos propter eorum inſidias Catholici pronotati conteſtationem depoſuerint: vt hoc ſaltem terrore, a ſchiſmatica, vel haretica prauitate deſiſcant, qui conſideratione aterni ſupplicii emendari corrigique diſſimulant.* Sequantur nunc Auguſtini loca, hanc ad rem; primum procedat locus *Epiſtola 50.* ſiu. *185. Edit. Benedictin. ad Bonifacium* Comitem rei militaris, de moderate coërcendis hæreticis *pag. 219. Antequam iſta leges, quibus ad conuiuium ſanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamuis Donatiſtarum rabies vſquequaque ſauiret, non eſſe petendum ab Imperatoribus, vt ipſam hareſin iuberent omnino non eſſe, pœnam conſtituendo eis, qui in illa eſſe voluiſſent, ſed hoc potius conſtituerent, vt eorum furioſas violentias non paterentur, qui veritatem Catholicam vel pradicarent loquendo vel legerent conſtituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur, ſi legem piiſſima memoria Theodoſii, quam generaliter in omnes hareticos promulgauit; vt quiſquis eorum vel Epiſcopus vel Clericus vbilibet eſſet inuentus, decem libris auri multaretur, expreſſius in Donatiſtas, qui ſe negabant hareticos, ita confirmarent, vt non omnes ea multa ferirentur, ſed in quorum regionibus aliquas violentias a Clericis, vel* Ap.159.
Circumcellionibus, vel populis eorum, Eccleſia Catholica pateretur; vt ſcilicet poſt Proteſtationem Catholicorum, qui fuiſſent iſta perpeſſi, iam cura Ordinum ad perſoluendam multam Epiſcopi ſiue miniſtri cateri tenerentur. Ita enim exiſtimabamus, eis territis, & nihil

nihil tale facere audentibus, poſſe libero doceri & teneri Catholicam veritatem, vt ad eam cogeretur nemo, ſed eam qui ſine formidine vellet ſequeretur, ne falſos & ſimulatores Catholicos haberemus. Et quamuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus vel multarum ciuitatum & locorum exempla cernentibus, vbi firmam & veram Catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis Dei conſtituta eſſet & firmata, dum per priorum Imperatorum leges ad communionem homines Catholicam cogerentur; obtinuimus tamen, vt illud potius, quod dixi, ab Imperatoribus peteretur, decretum eſt in Concilio noſtro, legati ad Comitatum miſſi ſunt. Sed Dei maior miſericordia, qui ſciret, harum legum terror, & quadam medicinalis moleſtia, quam multorum eſſet prauis vel frigidis animis neceſſaria, & illi duritiæ, quæ verbis emendari non poteſt, ſed tamen aliquantula ſeueritate diſciplinæ poteſt, id egit, vt legati noſtri, quod ſuſceperant obtinere non poſſent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quorundam Epiſcoporum querelæ grauiſſimæ, qui mala fuerant ab iſtis multa perpeſſi, & a ſuis ſedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani Epiſcopi Catholici Eccleſiæ Vagienſis effecit, vt noſtra legatio, iam quid ageret, non haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tanta immanitatis hæreſis Donatiſtarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipſa ſæuiebat, non tantum violenta eſſe, ſed omnino eſſe, non ſineretur impune. Non tamen ſupplicio capitali, propter ſeruandam etiam circa indignos manſuetudinem Chriſtianam, ſed pecuniariis damnis propoſitis, & in Epiſcopos vel miniſtros eorum exilio conſtituto. Et mox pag. 655. *Edit. Benedictin. Hinc ergo factum eſt, vt Imper,* Religioſus & pius, *perlatis in notitiam ſuam talibus cauſis, mallet piiſſimis legibus, illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos, qui contra Chriſtum Chriſti ſigna portarent, ad vnitatem Catholicam terrendo & coercendo redigere, quam ſæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam vero cum iſtæ leges veniſſent in Africam,* &c. Idem Epiſtola 68. ſiu. *Epiſt. 88. Edit. Benedictin num. 7. Criſpinus iudicatus hæreticus, nec pœna decem librarum auri, quæ in hæreticos ab Imperatoribus fuerat conſtituta, per manſuetudinem Catholicam feriri permiſſus eſt, & tamen ad Imp. appellandum putauit. Cuius appellationi quod ita reſponſum eſt, nonne veſtrorum præcedens improbitas, & eadem ipſius appellatio extorſit, vt fieret: nec tamen etiam poſt ipſum reſcriptum intercedentibus, apud Imp. noſtris Epiſcopis, eadem auri condemnatione mulctatus eſt? Ex Concilio autem noſtri Epiſcopi legatos ad Comitatum miſerunt, qui impetrarent, Vt non omnes Epiſcopi & Clerici partis veſtræ, ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos conſtituta eſt, tenerentur, ſed hi ſoli in quorum locis aliquas a veſtris violentias Eccleſia Catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt iam cicatrices Epiſcopi Catholici Vagitani horrendæ ac recentiſſimæ Imperatorem commouerant, vt* LEGES TALES *mitterentur, quales & miſſæ ſunt.* Idem Epiſt. 166. ſiu. *105. Edit. Benedictin. num. 4. ad* Donatiſtas: *Et tamen cum Criſpinus propter hoc factum in proconſulari iudicio conuinceretur hæreticus, eiuſdem Epiſcopi Poſſidii interceſſu decem libras auri non eſt exactus. Cuius beneuolentiæ & manſuetudini ingratus, ad Imperatores Catholicos auſus eſt appellare. Vnde hanc in vos iram Dei, de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit.* Idem *lib. 3. contra Creſconium, cap. 47. Criſpinus Epiſcopus veſter exhibitus eſt, quod ſe iſſe Proconſuli quærenti negauerat, facillime* CONVICTVS *hæreticus, decem tamen* LIBRAS AVRI, *quam mulctam in omnes hæreticos Imperator Maior* THEODOSIVS *conſtituerat, intercedente Poſſidio non eſt compulſus exſoluere. Qua mitiſſima ſententia non contentus, neſcio, quo conſilio, quod diſpliciuiſſe veſtris omnibus dicebatur, ad eiuſdem Theodoſii filios prouocandum putauit. Acceptatum eſt, reſcriptum eſt. Quid aliud, niſi quod pars Donati tam iam ſciret ſe ad illam* POENAM *Aurariam cum cæteris hæreticis pertinere;* & quæ mox ſequuntur: vbi vocat *recentiſſimas leges.* Idem contra literas Petiliani *lib. 2. cap. 83. Ipſa Eccleſia Catholica ſolidata Principibus Catholicis Imperantibus terra marique armatis turbis ab Optato atrociter & hoſtiliter oppugnata eſt. Quæ res coëgit tunc primo aduerſus vos allegare apud Vicarium Seranum Legem illam de decem libris auri, quas veſtrum nullus adhuc pendit, & nos crudelitatis arguitis.* Idem Epiſtola ad Criſpinum ipſum 173. ſiu. *66. Edit. Benedict. Nam poſſemus agere, vt decem libras auri, ſecundum Imperatoria Iuſſa perſolueres. An forte propterea non habes vnde reddas, quod dare iuſſi ſunt rebaptizatores, dum multum erogas, vt emas quos rebaptizes?* Poſſidonius quoque in V. Auguſtini, cap. 12. *Criſpinus,* inquit, *Proconſulari,* &c. *libellari ſententia, &* PRONVNCIATVS Hæreticus. *Proque illo apud Cognitorem Catholicus Epiſcopus interceſſit, ne auraria mulcta exigeretur, et & beneficium impetratum. Vnde cum ingratus ad piiſſimum Imp. prouocaſſet, ab Imperatore relationi, debitum eſt reſponſum ſolutum, & conſecutum* PRÆCEPTVM, NVLLO *prorſus* LOCO *Donatiſtas* HÆRETICOS *eſſe, & ad iura* LEGVM *omnium contra Hæreticos latarum* VBIQVE *teneri debere. Ex quo & Iudex propter Officium, & idem Criſpinus quod minime fuerat* EXACTVS *præcepti ſunt denas libras auri fiſci Iuribus* INFERRE. Qui poſtremus Poſſidonii locus huius legis ſententiam & verba prope ipſa exprimit. Ait, *Donatiſtas hæreticos eſſe.* Lex ipſa habet, *Donatiſtæ ſuperſtitionis hæreticos,* & infr. *l. 44. Donatiſtarum hæreticorum:* de quo mox plura, Ait, *nullo prorſus loco:* Item vtique ipſa lex noſtra, *quocunque loci.* Ait, *Ad iura legum omnium contra hæreticos latarum vbique teneri debere:* Lex ipſa ait, *legis tenore ſeruato.* Denique ait, *Præceptos, quod minime fuerant exacti, denas libras auri fiſci Iuribus inferre:* in ipſa lege ait Honorius, *Pœnam delatam abſque dilatione perſoluere decernimus.* Itaque iam dubium nullum, hanc illam eſſe Honorii legem, de multa decem librarum auri Donatiſtis hæreticis impoſita: *Hæreticis* inquam Donatiſtis. Qua vnica voce Honorius indicat rationem *huius leg.* & cur multam a Theodoſio M. Patre in hæreticos, generaliter latam, in Donatiſtas quoque proroget: quia & ipſi *hæretici* ſint: quod etiam ipſum indicat Auguſtinus *epiſt. 50.* ſiu. *185. Ed. Benedictin. ad Bonifacium,* & Poſſidonius *in vita Auguſtini cap. 12.* locis quos ſuperius conſignaui. Quare & *Donatiſtarum hæreticorum* idem Honorius dixit *l. 44. infr.* vbi vide adhuc quæ dicam & *l. 41. hæreticorum ſiue Donatiſtæ ſiue Manichæi ſint,* & *l. 46. ne Donatiſtæ vel cæterorum vanitas hæreticorum.* Quanquam proprie adhuc hac *hæreticorum* voce Miniſtri Clerici & Epiſcopi Donatiſtarum intelligi videntur. Neque enim omnibus Donatiſtis hæc pœna hac lege impoſita: neque Donatiſtæ omnes multati (quod factum poſt demum, *l. 52.* & *54. infr.*) idque alio & alia pœna. Denique hiſtoria huius p. 160.
rei ſic habet. Patres Africani ſuperiore anno decreuerant, petendum ab Honorio, *Vt mulcta illa auraria* violentis *tantum Donatiſtis & Circumcellionibus imponeretur.* Verum & Criſpini prouocatio & Cicatrices Epiſcopi Vagitani id apud Honorium effecere, vt omnibus Donatiſtarum Clericis & Miniſtris fatentibus vel conuictis pœnam

aurariam

aurariam imponeret. Quanquam hoc ipſo anno ante hanc legem, ſeptem menſibus poſt legationem Patrum Africanorum, ſeueriorem longe ab Honorio pœnam Donatiſtis rebaptizantibus impoſitam, puta bonorum proſcriptionis, docet *d. l. 4. 5. in fin. ne ſanctum bapt. iter.*

XL. (a) Idem AAA. Senatori PF. P. (b)

Qvid de Donatiſtis ſentiremus, nuper † oſtendimus. Præcipue tamen Manichæos, (c) vel Frygas, ſiue Priſcillianiſtas, meritiſſima ſeueritate perſequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus ſit commune cum ceteris. Ac primum quidem, volumus eſſe publicum crimen, quia *Quod in religione* (d) *diuina committitur, in omnium fertur iniuriam.* Quos bonorum (e) etiam publicatione perſequimur: Quæ (f) tamen cedere iubemus proximis quibusque perſonis; ita vt aſcendentium, vel deſcendentium, vel venientium ex latere cognatorum vſque ad ſecundum (g) gradum, velut in ſucceſſionibus, ordo ſeruetur. Quibus ita demum ad capiendas facultates eſſe ius patimur, ſi non & ipſi pari conſcientia polluuntur. Ipſos quoque volumus amoueri ab omni liberalitate (h) & ſucceſſione, quolibet titulo veniente. Præterea non donandi, non emendi, non vendendi, non poſtremo contrahendi, cuique (i) conuicto relinquimus facultatem. In mortem quoque inquiſitio tendit. (k) Nam ſi in criminibus Maieſtatis (l) licet memoriam accuſare defuncti, non inmerito & hic debet ſubire iudicium. (m) Ergo & ſuprema illius ſcriptura inrita ſit: ſiue teſtamento, ſiue codicillo, ſiue epiſtula, ſiue quolibet (n) genere reliquerit voluntatis, (o) qui aut Manichæus, aut Fryga, (p) aut Priſcillianiſta fuiſſe conuincitur; hoc (q) quoque caſu eadem illa circa gradus ſuperius comprehenſos condicione ſeruata. Alioquin nec (r) filios exiſtere, aut adire permittimus, niſi a paterna prauitate diſceſſerint: Delicti enim veniam pœnitentibus damus. Seruos etiam (s) extra noxam eſſe volumus, ſi dominum ſacrilegum reuelantes (t) ad Eccleſiam Catholicam ſeruitio fideliore tranſierint. Perſerri * huiuſmodi hominum cœtus, domino, & ſi non communione criminis inplicato, ſciente tamen, nec prohibente, contraxit, patrimonio noſtro ſocietur. Ac ſi dominus ignorabit, actor, vel procurator poſſeſſionis, cohercitus plumbo, perpetuo metallorum operi deputetur: Conductor, ſi idoneus (v) eſt, deportabitur: Rector (x) Prouinciæ, ſi hæc crimina diſſimulatione, vel gratia, delata diſtulerit, aut conuicta neglexerit, ſciat ſe multa viginti librarum auri feriendum. Deſenſores quoque & Principales vrbium ſingularum, necnon & Officia prouincialia, decem librarum auri pœna conſtringet, niſi in his, quæ a Iudicibus ſuper hoc præcepta fuerint, exſequendis, & ſagaciſſimam curam & ſollertiſſimam operam commodarint. Dat. VIII. Kalend. Mart Rom. Honorio VII. & Theodoſio II. AA. CONSS. [407.]

N O T Æ.

(a) Lex 4. *Cod. Iuſt. de hereticis*, hinc interpolata eſt. Hanc Baronius Annalibus ſuis inſeruit *Anno 407. n. 2. 3.* Sed & eandem prolixe expendit Iuſtus Meierus, qui aduerſus Schoppii claſſicum ſcripſit, a *pag. 151. ad p. 185.* vltima tamen ſententia, quæ incipit, *Perſerri*, omiſſa ſeu intacta. GOTHOF.

(b) In Codice Iuſtinianeo & Tilii editione *P. V.* male. *ID.*

† Id eſt, ante biennium ferme Anno 405. nempe *l. 3. 4. & 5. infr. ne ſanctum bapt.* & *l. 38. & 39. ſupr. proximis. ID.*

(c) Locus hic ita interpolatus a Triboniano: *Manichæos ſeu Manichæas vel Donatiſtas meritiſſima ſeueritate perſequimur*, Phrygum & Priſcillianiſtarum mentione ſubducta pariter vt *§. ergo ID.* Ad hunc locum Codicis Iuſt. vide, quæ commentatus eſt, AMPLISS. CORN. VAN BYNCKERSHOECK *Obſeruat. Iur. Rom. lib. 1. cap. 18.* qui ſcribendum cenſet, *manichæos ſeu mannichæos*, partim quia manichæorum nomine mulieres etiam continentur, vt Arianorum Macedonianorum & cæterorum in *leg. 5. de haret. eiusd. Cod.* partim quia ex Auguſtino notum, *manichæos*, vitantes nomen inſaniæ, ne ſcilicet ἀπὸ τῆς μανίας appellati viderentur, *mannichæos* ſe ſcripſiſſe, a *manna*, quaſi manna fundentes. RITTER.

(d) In *religionem diuinam*, Ita Codex Iuſtinianeus. GOTHOF.

(e) *Bonorum etiam omnium*, Cod. I. *ID.*

(f) Baſilica hæc ita exprimunt recte: ἵνα μέντοι ὁ ἐγγύτερος τῷ βαθμῷ προτιμᾶται, *vt tamen proximus gradu præferatur*, vid. & *l. 49. infr.* Cæterum hæc ſententia integra de Manichæorum bonis proximis relinquendis, a Cod. Iuſt. hodie abeſt, vſque ad ea, *Ipſos quoque*: de quo mox. *ID.*

(g) Ita cognatorum vſque ad tertium gradum peculiaris ratio in ſp. *l. 2 de bon. proſcr. ID.*

(h) *Ab omni liberalitate & ſucceſſione quolibet titulo veniente.* Ita quoque Codex Iuſtinianeus. Male Tiliana & poſtrema Pariſienſis Editio habet, *ab omni liberalitatis & ſucceſſionis quolibet titulo venientes.* Quanquam poſſit & ita, *ab omni liberalitate & ſucceſſionis quolibet titulo venientis. ID.*

(i) *Cuiquam*: Cod. Iuſt. *ID.*

(k) *yo. tendat. Extendatur*, ita Cod. Iuſt. *ID.*

(l) Vide ſup. *titulo ad legem Iuliam Maieſtatis. ID.*

(m) *Tale Iudicium*, Cod. Iuſt. *ID.*

(n) *Quolibet alio*, Cod. Iuſt. *ID.*

(o) *Voluntatem*, Cod. Iuſt. Et iſtud tamen ſuſtineri poteſt. *ID.*

(p) *Aut Phryga aut Priſcillianiſta:* hæc rurſum a Triboniano reſecta, vt initio legis. *ID.*

(q) Pariter vt *verſ quos bonorum.* Hæc vero ſententia abeſt hodie a Cod. Iuſt. quam tamen Baſilica agnoſcunt. *ID.*

(r) *Sed nec Filios heredes eis exiſtere.* Ita Cod. Iuſtin. addita etiam voce *heredes*, quæ hic abeſt, vnde apparet, *filios exiſtere*, ἀπλῶς dici, pro filios hæredes exiſtere: vt proinde non debuerint nonnulli hunc locum de mendo ſuſpectum facere. *ID.*

(s) *Inſuper*, ita Cod. Iuſt. *ID.*

p.161. (t) *Euitantes:* ita Cod. Iuſt. In aliis editionibus huius Cod. Theodoſ. *ſeuerentes:* Quod ferri non poteſt, non magis, quam quod quidam ſubſtituunt *fugientes. ID.*

* Sequentia omnia abſunt, a Cod. Iuſt. prælatis iis quæ continentur *fine leg. 35. ſup.* ſic etiam vt §. *ſeruos*, ibi præmittantur. Cæterum corruptiſſimus hic locus eſt: de quo mox. *ID.*

(v) *Ingenuus:* vid. & *l.* 21. *ſupr.* & *l. pen. infr. ID.*

(a) Vide ſimilia prorſus *extrema d. l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma. ID.*

COMMENTARIVS.

Tres Hæreses Honorius Imp. hac conſtitutione, quæ data eſt Anno Domini 407. inſequitur: Donatiſtas inquam, Manichæos, Phrygas ſiue Priſcillianiſtas. Quanquam quod *Donatiſtas* attinet ad nuperam conſtitutionem ſuam ſeſe refert: Quibus verbis, niſi recentior aliqua indicetur, intelligendæ veniunt *lex 4. & 5. infr. ne ſanctum bapt. iter.* Item *l. 38. l. 39. ſupr.* Porro hac de Donatiſtis præfatione, Honorius ſatis indicat, ſe Donatiſtas, eo quod Donatiſtæ eſſent, non vt Manichæos, inteſtabiles feciſſe, aut commercio eis vel communione iuris ciuilis interdixiſſe. Denique non pœna peregrinorum mutandæ conditionis, vt loquitur *lex 36. ſupr.* affliẋiſſe (quod poſtea factum eſt *l. 54. infr.*) vbi & locum Auguſtini adduco.

In *Manichæos* igitur & Phrygas ſiue *Priſcillianiſtas* hæc conſtitutio proprie eſt, ſeu huius conſtitutionis pœnæ, quas de Donatiſtis multi perperam accipiunt: Et vero contra Honorii mentem & hiſtoriæ veritatem Tribonianus interpolatione ſua Donatiſtis communes fecit: nam initium legis clare oſtendit contrarium. Nempe duæ hæ vel maxime nefariæ ſuperſtitiones erant, quas *meritiſſima ſeueritate perſequi ait*, (non tamen capitali, de quo mox.) Quod vt de Manichæis docuit iam *lex 35. ſupr.* docebit quoque *l. 65. infr. hoc tit.* vbi dicuntur, ad imam vſque ſcelerum nequitiam perueniſſe, & *l. 3. infr. de Apoſtat.* Diocletiani item & Maximiani conſtitutio in Cod. Gregor. *lib. 19. tit. 4. leg. vn.* & apud Auctorem Coll. legum Moſaicarum *tit. 15.* & Valentiniani *Nouell. 2.* ita de Priſcillianiſtis docebit pariter *lex 43. 48. infr.* Certe & alibi Phryges & Priſcillianiſtæ cum Manichæis coniunguntur, *l. 43. 48. 59. 65. infr.*

Cæterum Phryges & Priſcillianiſtæ iidem hac lege conſtituuntur, quod plenius confirmat Epiphanius *hæreſi Phrygum 48.* & *Priſcillianorum 49.* Nempe Phrygum ex ſecta & pluribus vna Priſcillianiſtæ fuere, ita dicti a Priſcilla, quam Prophetiſſam Phryges iactabant.

Sententia autem huius legis atque adeo ſeueritas, quam aduerſus has tres hæreſes exercet Honorius, quæ & ipſa ſeueritas & punitio eiusdem Honorii fuit aduerſus Donatiſtas rebaptizantes *l. 4. ne ſanctum baptiſma*, hæc eſt. 1. *Accuſationem* horum *publicam* eſſe: quod & ipſum conſtitutum *l. 9. ſupr.* vbi vide quæ dixi: quomodo & Theodoſius Magnus Paganorum ſacrificantium cultumque ſuum exercentium publicam accuſationem eſſe iuſſit, *l. 12. infr. de Paganis*, & *d. l. 4.* de publica Apoſtaſia & Anabaptiſmi accuſatione, ſuis titulis. Rationem etiam ſanctiſſimam addit: nempe, Quia in omnium feratur iniuriam, quod in *Religione diuina*, vel *in Religionem diuinam*, committitur: Communis iniuria publicam prouocat accuſationem. Quæ ratio ſuo ſubiecto adæquanda eſt, ne alioquin cum Scioppio, *Claſſici* auctore, promiſcuam publicam accuſationem faciamus omnium hæreſeon, & peccatorum, quæ in diuinam religionem admittuntur, aut quæ in omnium feruntur aliqua ratione iniuriam, contra *huius leg.* mentem: quod alieniſſimum eſt. Vti retro reprobandum quod nonnulli hic magno molimine adſerunt, aduerſus Claſſici Auctorem a *pag. 165.* hanc rationem tantum probabilem eſſe cum voluntate legiſlatoris concurrentem; & in iure probabiles tantum rationes reddi, quæ claudant ſeu claudicent. Apage vero hanc Iuriſprudentiam, etſi eam alibi Cuiacius vrgeat *notis Inſt. ad tit. fiduc. tut.* & *XVII. Obſeru. 15.* Igitur quod hic dicitur, tale eſt, ac ſi diceretur, quia quod ita, ſeu hunc in modum, in religionem diuinam admittitur, neceſſe eſt in omnium ferri iniuriam. Nempe tale hæreſeon genus hoc eſſe, vt iniuriam quandam etiam hominum contineat, ſui fœditate & atrocitate ſumma. Denique ſicuti, Baldi dicto, *quod in lege non cauetur, in practica non habetur*, ita ratio extra ſubiectum legis in practicam deducenda non eſt. Neque publica accuſatio inducenda citra legem expreſſam. 2. *Bona* Manichæorum *publicari* vult Honorius; niſi proximos aſcendentes, deſcendentes, collaterales ad ſecundum vſque gradum Catholicos habeant. Quæ ſententia hodie abeſt a *Cod. Iuſt.* repetitæ prælectionis, quam tamen non abfuiſſe oſtendunt Baſilica, quod Cuiacius iam obſeruauit *lib. 12. obſeru. 30.* Nam in Baſilicis hæc ita exprimuntur *lib. 1. tit. 1. cap. 23.* *παραχωροῦμεν δὲ τῆς τούτων περιουσίας, τῆς δημευομένης, τοῖς ἀνιοῦσι καὶ κατιοῦσι καὶ ἐκ πλαγίου συγγενέσιν αὐτῶν ἕως δευτέρου βαθμοῦ, ἵνα μέντοι ὁ ἐγγύτερος τῷ βαθμῷ προτιμᾶται: τότε δὲ τούτοις παραχωροῦμεν τὴν οὐσίαν, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ τῇ ὁμοίᾳ συνειδήσει χραίνονται, cedimus vero illis proſcriptas facultates, qui aſcendentes & deſcendentes, & ex latere cognati ſunt, vſque ad ſecundum gradum; ita tamen vt proximior gradu præferatur: tunc autem bona eis concedimus, ſi non & ipſi pari conſcientia polluuntur.* Vide & *l. 49. infr.* Quo autem conſilio hæc e *Cod. Iuſt.* eraſa fuerint, facile eſt diui-

eſt diuinare, quia ſcilicet §. *ſed nos filios*, ſolis filiis Manichæorum Catholicis ius hoc ſeruatur. Cæterum quod ait lex vſque ad ſecundum gradum, ita quoque Baſilica, *ἕως δευτέρου βαθμοῦ*. Et fuit tamen qui legerit, *vſque ad ſextum:* nempe quod vſque ad eum gradum cognati Prætorio iure ſuccederent: ex ſeptimo duæ tantum perſonæ. 3. *Donationum & ſucceſſionum* iura Manichæis adimit Honorius, pariter vt rebaptizantibus *d. l. 4.* 4. *Commercio* iiidem eis interdicit, (quomodu & interdicitur in *d. l. 4.* ab eodem Honorio. Id vero improbat Theodoſius Iun. *l. 48. infr.*) donationibus, venditionibus, *contractibus*. Interim obiter notandum hoc loco & §. *Ergo*, quod Honorius requirit, vt quis de hæreſi *conuictus* fuerit, quod & in omnibus aliis criminibus requiritur. 5. Poſt *mortem* quoque accuſari Manichæos poſſe definit Honorius, exemplo criminis maieſtatis (quod & alioqui ſacrilegio proximum dicitur) cum alias quod notum, crimina morte extinguantur. Ergo & poſt mortem rei, bona eius confiſcabantur. Cæterum hactenus has hæreſes maieſtatis crimini comparati notandum eſt; non vero quoad alia. 6. *Vltimas* Manichæorum *voluntates* quaſcunque irritas eſſe: hæreditates eorum iisdem quibus ſupra adiudicari: Quæ poſtrema ſententia hodie a Cod. Iuſt. abeſt. Ea tamen Baſilicis continetur, vbi hoc modo refertur: *Τότε γὰρ ἔῤῥωται ἡ περὶ τῆς τῶν βουλήσεως, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτε μὴ ἦσαν οἱ συγγενεῖς Μανιχαῖοι, tunc enim valet illorum voluntas, vti ſupradiximus, cum non eſſent cognati manichæi.* 7. Ne *filios* quidem Manichæorum, ſi & ipſi Manichæi ſint, & maneant, ad paterna bona admitti vult Honorius. Quam ſententiam retinuit quoque Tribonianus, ſic tamen vt interpolatione ſua ius hoc ſucceſſionis ad ſolos filios reſtringat. Obiter autem
P.162. in hoc §. *notanda*, ſententia aurea & humana: *Delicti veniam pœnitentibus dandam:* cui ſimilis *l. prox. 41. infr.* vbi plura dicam. 8. *Seruos* Dominorum delatores, & ad Eccleſiam Catholicam transeuntes audiri, delatores inquam ſeu reuelantes, id enim hic ſtatuitur, etſi a Triboniano id immutatum, qui de reuelatione nil agit: Qua parte rurſum Maieſtatis & læſæ religionis crimen exæquantur, de quo vide *tit. ſupr. Ne præter crimen maieſtatis ſeruus Dominum accuſet.* Et permittit Imperator hoc caſu ſeruo, *ad Eccleſiam Catholicam ſeruitio fideliore tranſire.* An, vt iam Eccleſiæ ſeruus ſit? An vero, vt libertatis compos ſit, ſeu pro præmio libertatem conſequatur, vt alias ſæpe ſerui pro præmio libertatem apiſcuntur? Illud puto: nam & ita quoque definitum *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma.* 9. *Domus* item ſeu *poſſeſſiones*, *Prædia*, in quibus ſciente Domino cœtus eorum habiti fuerint, publicari iubet (pariter vt in *d. l. 4.*) loco, qui alioquin hic corruptiſſimus: vbi nonnulli verſus aliquot deeſſe arbitrantur, *Præſtrri huiuſmodi hominum cœtus*, &c. Vitium latet pro parte in voce *præſtrri*, quomodo habet Cuiacii editio, & quæ eam ſecutæ, habent editiones aliæ *perferri*. Sequentia clare oſtendunt hic agi de *domibus*, in quibus cœtus hæreticorum *contracti*, ſeu habiti fuerint. Quare hic reponam, *Prædium quod*, &c. Poſſis & ita: *Præterea domus quæ*, &c. vel *Præter id*, *cuiusmodi domus hominum cœtus*, &c. *contraxit*. Vbi etiam vox *CVIVSMODI* vi ipſa continet vocem *domus*: cuiuſmodi, id eſt, quæcunque illa ſit: & ſi quid excogitari poteſt, quod propius accedat ad vulgatam lectionem: Nam quod hic nonnemo indicari putat, Clericorum Catholicorum cœtus præfecti Domino ſerui, ſequentia id omnino refutant. Conferenda autem in eandem prorſus ſententiam *d. l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma:* quam huius legis initio indicari dixi, item *l. 21 ſupr.* item *l. 65. verſ ſiue de priuatis ædificiis, infr.* Actorem item vel Procuratorem poſſeſſionis plumbatis cæſos in metallum in perpetuum dari. *Conductores* qui prædium præbuerint, idoneos deportari. Idoneos inquam, vbi tamen Petrus Burgi. s l. *Elector. 15. in fin.* argum. *l. 21. ſupr.* & *l. 65. infr.* & poſt eum nonnemo alius reponebat *ingenuos*. Quod minime probo: vox enim *idoneos* hic retinenda: etſi idonei ferme ingenui. Nam, vt eadem *lex 21.* ait, *qui ſeruili fæce deſcendit, paupertate ſui ac vilitate pœnam damni contemnit.* Ergo huius loci ſcoſus hic eſt, conductorem idoneum facultatibus, deportari, cuius conſequens, vel comes bonorum proſcriptio; ſi vero pauper ſit, vltimo ſupplicio afficiatur, vt *l. 5. ſupr. de bonis proſcript.* Et ſuperioribus ferme pœnæ omnes proponuntur, *l. 21. ſupr.* & *l. 65. infr.* Poſtremo & Rectoribus Prouinciarum & Defenſoribus & Principalibus vrbium & Officialibus hæc cura iniungitur impediendorum huiuſmodi cœtuum hæreticorum, pariter vt ab eodem *l. 48. infr.* & *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma.* Alioquin his, niſi cœtus hos inhibuerint, multam auratiam imponit, pariter vt *l. 48. infr.* ab eodem Honorio Donatiſtis rebaptizantibus, & *l. 4. infr. ne ſanctum bapt.* quæ huic gemina germana eſt.

Ex his iam omnibus apparet, vt maxime inter hæreticos Manichæi maxime odioſi fuerint, vt maxime Honorius meritiſſima eos ſeueritate proſequi dicat: attamen non in vitam eorum ſæuiſſe; verum hactenus & potiſſimum, iuris ciuilis communionem ademiſſe, pariter vt *l. 17. 18. ſupr.* Quæ & ipſa pœna ſtatura in Eunomianos *l. 17. 36. ſupr. l. 49. infr.* in Donatiſtas, *l. 54. infra.*

XLI. (a) Idem AA. Porfyrio (b) Proc. Afric.

LICET crimina ſoleat *pœna* purgare, nos tamen prauas hominum voluntates admonitione *pœnitentiæ* volumus emendare. Quicunque igitur hæreticorum, (ſiue Donatiſtæ (c) ſint, ſiue Manichæi, vel cuiuſcunque alterius prauæ opinionis ac ſectæ,) profanis ritibus adgregati, Catholicam fidem & meritum, (quæ omnes homines cupimus obſeruare,) ſimplici (d) confeſſione ſuſceperint, licet adeo inueteratum malum longa ac diuturna meditatione nutriuerint, vt etiam Legibus ante latis videantur obnoxii, tamen hos, ſtatim vt fuerint Deum ſimplici religione confeſſi, ab omni noxa abſoluendos eſſe cenſemus: vt ad omnem reatum, ſeu ante contractus eſt, ſeu poſtea (quod nolumus) contrahitur, (e) etiamſi maxime reos pœna videatur vrguere, ſufficiat ad abolitionem, errorem (f) proprio damnauiſſe iudicio, & Dei Omnipotentis nomen, inter ipſa quoque pericula requiſitum, fuiſſe complexum: *Quia nuſquam debet in miſeriis* (g) *inuocatum religionis deeſſe ſubſidium.* Vt igitur pri-

tur priores, quas ſtatuimus Leges, in excidium ſacrilegarum mentium, omni executionis vrgueri iubemus effectu, ita hos, qui ſimplicis fide religionis, licet ſera, confeſſionem (h) maluerint, cenſemus datis Legibus non teneri. Quæ ideo ſanximus, quo vniuerſi cognoſcant, *nec profanis hominum ſtudiis deeſſe vindictam, & ad rectum redundare* (i) *cultum, Legum quoque adeſſe ſuffragium.* (k) Dat. xvii. Kal. Dec. Rom. (l) Honorio vii. & Theod. ii. AA. coss. [407.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Anno* 407. *num.* 41. Iungenda autem huic *lex* 38. *ſupr. de Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis.* GOTHOF.

(b) Sub huius *Perfyrii* Proconſulis programmate propoſita Carthagine dicitur ea conſtitutio, quam edidit Sirmondus in appendice Cod. Theod. *num.* 12. cui inſarta *lex* 43. quam & huic iungendam puto. *ID.*

(c) Donatiſtæ & Manichæi potiſſimum per Africam, quod iuxta hanc legem docuit iam lex 33. *ſupr.* Hæreticorum porro nomine hic Donatiſtæ comprehenduntur, vt & *l.* 35. *ſupr. ID.*

(d) Ita mox Deum *ſimplici religione confeſſi*: item, *ſimplicis fide religionis. ID.*

p.163. (e) *Contrahetur. ID.*

(f) In Lugdun. Ed. male *eorum. ID.*

(g) *Miſeris*: aliæ editiones. *ID.*

(h) Locus ſanus, neque, quod fecit quidam, reponendum, *confeſſione vti maluerint. ID.*

(i) *γρ. redeunti*, vel *redundanti*, pro, *redeundi*. Et ſane in veteri Gloſſ. Philoxeni *Redundare*, ἐπανάγω: Minus probo, quod Vir Doctus hic reponebat, *redituris. ID.*

(k) *Suffragium*, veniam. *ID.*

(l) *Propoſita Carthagine in foro, ſub programmate Porfyri Proconſulis Nonis Iuniis Baſſo & Philippo COSS.* Hæc addita in dicta conſtitutione a Sirmondo edita. *ID.*

COMMENTARIVS.

Poenitentibvs ſeu Conversis hæreticis per Africam, Donatiſtis & Manichæis & ſimilibus, hac Honorii conſtitutione humana prorſus & benigna venia datur, pariter vt hoc ipſo iam anno *l.* 40. *prox. ſupr. verſ. alioquin*, circa filios tantum Manichæorum, non circa ipſos: pariter vt pœnitentibus & conuerſis Donatiſtarum filiis *l.* 4. *infr. ne ſanctum baptiſma.* Et hac quidem *lege* adeo pœnitentibus ſeu conuerſis, venia datur, vt ſimplici confeſſione, quocunque tandem tempore, etiam exequutionis mox faciendæ, licet vel ſera confeſſione conuerſis, detur, licet inueteratum malum longa & diuturna meditatione nutriuerint, inter ipſa quoque pericula atque in miſeriis ipſis inuocato Religionis ſubſidio. Neque quicquam intereſſe vult Honorius, de quo tamen vel maxime dubitatum videtur, ſiue ante leges a ſe in hæreticos latas, ſiue poſt eas latas ad hæreſin prolapſi, conuerſi dein fuerint. Sera nempe nunquam eſt hæreticorum conuerſio ad euitandas pœnas Hæreticis propoſitas. Ita inquam Honorius, generaliter & quoad euitandas pœnas, & ad abolitionem, vt loquitur. Quod omne velut ſingulare notandum eſt. Alioquin quoad lucrum emergens captandum Concilio Carthaginenſi 8. quod habitum Anno 404. ante triennium Patribus Africanis aliquod temporis diſcrimen placuiſſe video: vt paret ex *canone* 93. *Cod. Afric. pag.* 917. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Caeterum*, inquiunt, *illis, qui conſideratione vnitatis & pacis ſe corrigere voluerint, absque interdicto huius legis, capiendæ hereditatis aditus pateat, ſi adhuc in errore heretico conſtitutis, aliquid ante donationis vel hereditatis obuenit: His ſane exceptis, qui lite pulſati putauerint ad Catholicam transeundum, quia de talibus credibile eſt, non metu cæleſtis iudicii potius, quam terreni commodi auiditate, vnitatem Catholicam praeoptaſſe.* Certe etſi Apoſtatis pœnitentibus venia propoſita, attamen nonniſi Catechumenis Apoſtatis ea data, at non etiam iis, qui ex fidelibus ſeu competentibus, id eſt, poſt ſuſceptum ſanctum baptiſma in Apoſtaſiam prolapſi, quorum flagitium pœnitentia non obliteratur, quæ ſententia eſt *l.* 4. *infr. de Apoſtatis*, quam Cuiacius *Paratitl. Cod.* nunquam intellexit.

Suffragio igitur iuſtæ pœnitentiæ, quamlibet ſeræ, hæreticos abſolui voluit Honorius. Neque dubium mihi id ab Honorio conſtitutum, occaſione Concilii Carthaginenſis 10. quod hoc ipſo Anno Domini 407. habitum fuit ante ſex ferme menſes, pariter vt ad eiuſdem poſtulationem *legem* 38. *ſupr. de Epiſcopis* dedit, quæ lex huic iungenda eſt: vt ad eam probatum eſt. Quod primum eius rei præiudicium habeo. Alterum accedit ex canone eius quod dixi Concilii, vbi hæc inter alia habentur *canone* 99. *Cod. Africani pag.* 922. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Sane vt illæ plebes, quæ conuerſæ ſunt a Donatiſtis, & habuerunt Epiſcopos, ſine dubio, inconſulto Concilio, habere mereantur: quæ autem plebes habuerunt Epiſcopum, & eo defuncto voluerint non Epiſcopum proprium habere, ſed ad alicuius Epiſcopi Diœceſin pertinere, non eis eſſe denegandum. Nec non & illud ſuggeſtum eſt, quod plebes ante Legem Imperatorum de Vnitate latam, quicunque conuerterunt Epiſcopi ad Catholicam, ipſi eas obtinere debeant: Verum a lege* (id eſt, poſt legem) *Vnitatis, & deinceps, oporteat vniuerſas Eccleſias vindicare ſibi Epiſcopos Catholicos eorum locorum, ad quos loca ſub hæreticis pertinebant, vel conuerſorum ad Catholicam, vel non conuerſorum hæreticorum, & diœceſes, & ſi qua forte ſunt inſtru-*

menta

menta Eccleſiæ, vel ad eius ius pertinentia. Qui vero aliqua vſurpauerunt poſt legem, vſurpata ſonuenti reſtituant. Vides de *conuerſis* pariter agi, vides tempora, quæ hic miſcentur, diſtiogni, puta conuerſionem ante legem de Vnitate latam, & poſt eam latam.

XLII. (a) Impp. Honor. & Theod. AA. Olympio (b) Mag. Officior. & Valenti Com. domeſticor.

Eos, qui Catholicæ ſectæ ſunt inimici, intra palatium militare prohibemus. Nullus (c) nobis ſit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione diſcordat. Dat. xviii. Kalend. Decemb. Rau. (d) Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) Memorat & *hanc legem* Baronius *Anno* 408. Iungendæ autem huic ſunt duæ leges ſeqq. mox vt oſtendam, item *lex ſuperior* 41. Etſi omnium inſcriptiones & ſubſcriptiooes varient: item *l. 19. infr. de Paganis.* GOTHOF.

(b) *Olympius* Magiſter officiorum: de quo mox. Huius opera commotus hoc anno Honorii animus in Stilichonem, & occiſo eo, Magiſtri offic. poteſtatem nactus, vt docet Zoſimus *lib. 5. cap.* 32. 33 34. 35. vide eundem eodem *lib. 5. cap.* 36. 37. 46. & Olympiodorum *apud. Photium. Cod.* 80. Ad quem duæ extant Auguſtini *epiſtolæ* 124. & 129. ſiu. *Ep.* 96. 97. *Edit. Benedictin.* vbi & Magiſtratus eius mentionem facit, deque noua dignitate in priore ei gratulatur: poſteriore leges in Donatiſtas & Paganos cæſo Stilichone recentari poſtulat, de quo ad *l.* 43. 44. *ID.*

(c) *Vt nullus nobis ſit*, Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.

(d) *Dat. VIII. Kalend. Decemb Romæ. Propoſita Carthagine in foro ſub Programmate Porfyrii Proconſulis Nonis Iuniis Baſſo & Philippo COSS.* ita Conſtitutio, cuius partem quoque conſtituit *l.* 43. quamque edidit Sirmondus ex *Cod. Lugdun. & Anic.* num. 12. GOTHOF.

COMMENTARIVS.

p.164. Militia Palatina, intra Palatium ipſum Principis ἐν τοῖς βασιλείοις (de quo militia Chryſoſtomus quoque *homil. 55. Commelin. in Matth. p. 475. & pag. 552. Edit. Benedict. Tom. VII. Oper.*) ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum & Comitis domeſticorum conſtituta, quacunque, Catholicæ ſectæ inimici hac Honorii conſtitutione Anno Domini 408. prohibentur. *Catholica*, inquam *ſecta inimici*, id eſt, tum hæretici tum pagani ſiue Gentiles. Ita ſanctæ legis inimici pro hæreticis *l. 51. infr.* ita *l. 13. ſupr. de Paganis*, qui a Catholicæ religionis dogmate deuiant tam hæretici, quam pagani ſunt. Iſtud ſane voluiſſe Honorium, Zoſimus auctor eſt, qui hanc procul dubio legem intellexit *lib. 5. cap. 46.* cum ſcripſit, νόμος εἰσήχθη, τοῖς μὴ οὖσι Χριστιανοῖς, ζώνην ἐν τοῖς βασιλείοις ἔχειν ἀπαγορεύων: *lex promulgata fuit, quæ in aula cingulo vetaret eos vti, qui Chriſtiani non eſſent.* Quare potuit hæc lex non minus in titulum *de paganis* referri. Imo paganorum potiſſimum gratia, eam latam cenſeo: Quod hæreticos attinet militia Palatina prohibitos, obſeruandum, tum Theodoſium M. tum Arcadium eos prohibuiſſe, vt fidem facit *lex 25. 29. ſupr.* de Honorio hæc lex, de Theodoſio Iun. *l. 48. 58. 61.* itemque de Paganis & hæreticis a Theodoſio Iun. a militia pariter prohibitis, fidem faciet *lex 21. infr. de Paganis*, vbi dicam & *lex 48. infr. hoc tit.*

Quinque interim ſingularia hac lege ſiue notanda ſiue eruenda ſunt. Primum ſpectanda huiusce legis inſcriptio: Nempe inſcribitur ea *Magiſtro Officiorum*, pariter vt *l. 29. ſupr.* quæ vt dixi eiusdem argumenti eſt; itemque *Comiti domeſticorum*, ideo videlicet: Quia de militiis Palatinis hac lege agitur, quæ vtique ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum & Comitis domeſticorum fuere, vt docet Notitia Imperii quod & fuſius oſtenſum eſt ad *d. l. 29.* Secundo, *Hiſtorica cauſa* huiusce legis peruestiganda eſt: Huic vero inquiſitioni & Olympii Magiſtri Officiorum nomen in inſcriptione, & ipſa temporum ratio viam muniunt. Nempe hoc illud tempus eſt, quo Stilicho Romani imperii proditor, his ipſis Coss. X. Kalend. Septembr. cæſus eſt, id eſt ante trimeſtre, commoto Honorii in eum animo ab Olympio iſto. Quare cum Paganorum opera, ac maxime intra Palatium conſtitutorum, filium Eucherium Paganum & Chriſtianorum perſequutionem meditantem in imperium euehere, resque nouas moliri in animum induxiſſet, cæſo ilico Stilichone, viſum Honorio paganos a militia Palatina & Palatio ſubmouere, tum ſecuritatis in poſterum, tum etiam pietatis ſtudio. *Nullus*, inquit, *nobis ſit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide & religione diſcordat.* Et proculdubio Olympii conſilio, Chriſtiani fideliſſimi & ſinceriſſimi; quod & Auguſtinus *epiſt. 124 & 129.* ſiu. *Ep. 96 97. Edit. Benedict.* ad eum ſcripta, & ipſe Zoſimus *lib. 5. cap. 32.* teſtantur. Quidquid huius ſit, mox hanc ipſam legem abrogatam idem Zoſimus teſtatur *lib. 5. cap. 46.* vbi & eius rei occaſionem memorat: ὁ βασιλεὺς αἰδοῖ τε ἅμα καὶ χρείᾳ συνωθούμενος, ἔπαυσεν ἐπὶ πᾶσι τὸν νόμον, ἀποδοὺς ἑκάστῳ, τῆς αὐτῆς ὄντι δόξης ἄρχειν τε καὶ στρατεύεσθαι. *Imperator pudore pariter & neceſſitate compulſus, legem hanc in omnibus irritam eſſe iuſſit, conceſſo cuivis, vt opinionem ſuam retinens, & magiſtratu fungeretur, & militaret.* Atenim alia eſt lex, quæ memoratur Concilio Carthaginenſi 14. quod habitum A. 410. *Cod. Afric. can. 107. p. 926 T. I. Concil. Hard. Eo tempore*, inquit, *lex data eſt, vt libera voluntate quis cultum Chriſtianitatis exciperet:* vide quæ dicam ad *l. 21. infr. de Paganis.*

Tertio, paulo plenius de Olympio Magiſtro Officiorum, cui hæc lex inſcribitur videndum eſt: de quo iam etiam aliquid dixi. E Ponto Euxino oriun-

oriundum, vt Pagani ſcriptores Zoſimus *lib. 5. c. 32.* Olympiodorus *apud Photium Cod. 80.* conuitiis proſciodunt, ita B. Auguſtinus multum effert, ob Chriſtianæ & Catholicæ fidei zelum. Hic eſt cuius opera Stilicho proditionis reus apud Honorium factus, & cæſus: vt idem Zoſimus & Olympiodorus teſtantur. Qui Magiſter Officiorum eo cæſo factus, quod præter hanc legem, idem Zoſimus *lib. 5. cap. 35.* & Olympiodorus, ſcribunt. Cuius arbitratu vniuerſæ res Palatinæ adminiſtrabantur, teſte eodem Zoſimo. Quæ cauſa Auguſtino ad eum ſcribendi epiſtolas duas 124. 129. ſi. *96 97. Ed. Ben.* Stilichonis ſatellites conſcii ab eo diligenter peruestigati, eodem Zoſimo teſte *lib. 5. cap. 35. 44.* Alaricianæ in Italiam & Romam incurſionis ei cauſam Zoſimus adſcribit *lib. cit. cap. 36.* In occurſum Adaulpho miſſum Gothos 1100. interfeciſſe 17. duntaxat amiſſis, *lib. cit. c. 45.* Tandem ab Eunuchis Palatinis accuſatus apud Honorium, quaſi auctor eorum caſuum, qui Reipublicæ aduerſi acciderant, magiſtratu deiectus, teſte Zoſimo *cap. 46.* ex Olympiodoro. Inde grauiora veritum fuga ſe in Dalmatiam contuliſſe. Addit Olympiodorus, eum poſtea iterum Magiſtratu potitum, rurſum priuatum fuiſſe; tandem fuſtibus a Conſtantio Placidiæ marito, tractatum occubuiſſe, auriculis prius ei reſectatis.

Quarto obſeruandum, *hac* Honorii *lege* nominatim hæreticos Palatina militia interdici. Et Theodoſius Iunior tamen Anno 410. *l. 48. infr.* teſtatur legem in Occidentalibus partibus promulgatam (a collega in Imperio ſuo, Honorio ſcilicet) qua ſubmoti etiam a cohortali militia & a Curiarum neceſſitate Montaniſtæ, Priſcillianiſtæ, & alia huiuſcemodi genera nefariæ ſuperſtitionis. Quare dicendum, aut intelligi *legem 40. ſupr.* qua Honorius Manichæis, Phrygibus ſiue Priſcillianiſtis nihil ex moribus, nihil ex legibus commune eſſe cum cæteris iuſſit ante triennium: vel ſane cum in commune Catholicæ ſectæ inimicos intra Palatium militare prohiberet *hac leg.* ſpecialiter aliquid de Montaniſtis & Priſcillianiſtis addidiſſe, quod hic deſideretur.

Poſtremo in *huius leg.* inſcriptione obſeruandus ordo dignitatum: ibi quippe Magiſter Officiorum præponitur Comiti domeſticorum: qui tamen illi præponitur quadriennio poſt Anno D. 412. in eiuſdem Honorii *l.* puta *l. vnic. qui a prabit. tironum:* vbi vide quæ dixi.

XLIII. (a) Idem AA. Curtio PF. P. (b)

OMNIA, quæ in Donatiſtas (qui & *Montenſes* (c) vocantur) Manichæos, ſiue Priſcillianiſtas, (d) vel in Gentiles, a nobis generalium Legum auctoritate decreta ſunt, non ſolum manere decernimus, verum in executionem pleniſſimam effectumque deduci: ita vt ædificia * quoque, vel horum vel Cælicolarum etiam, (quæ (e) neſcio cuius dogmatis noui conuentus habent) Eccleſiis vindicentur. Pœna vero lege propoſita veluti conuictos (f)
p.165. tenere debebit eos, qui Donatiſtas ſe confeſſi fuerint, vel Catholicorum communionem refugerint ſcæuæ (g) religioni obtentu, quamuis Chriſtianos eſſe ſe ſimulent: &c. Dat. XVII. (h) Kalend. Decemb. Romæ Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno 408. num. 24.* Et iungenda huic eſt *lex prox.* 44 imo & *lex ſuperior 42.* & *lex 19 infr. de Paganis.* Partem denique conſtituit iam prolixioris conſtitutionis, quam ex Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus *in append. Cod. Theod. n. 11.* GOTHOF.

(b) *Curtius* hic PP. Italiæ ſcilicet ſub Honorio fuit: vid. *Proſopogr. ID.*

(c) Donatiſtæ, *Montenſes* Romæ dicti, de quo mox. *ID.*

(d) *De Priſcillianiſtis* iam dixi ad *legem 40. ſupr. ID.*

* *Legi 12. Cod. Iuſt. de Iudæis*, quæ alioquin deſumta ex *l. 19. infr. de Iudæis*, hic verſiculus inſertus. *ID.*

(e) *Qui*, habet ſuperior conſtitutio a Sirmondo edita. Forte hæc vox referenda ad vocem *ædificia. ID.*

(f) *Coniunctos*, male edit. Lugd. *ID.*

(g) *Scæuæ religio:* vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(h) *VIII. Kalend. Dec. Romæ, Propoſita Carthagine in foro ſub Programmate Porfyri Proconſulis, Nonis Iunii Baſſo & Philippo VV. CC. COSS.* Ita integra Conſtitutio, cui hæc inſerta, quam edidit ex Cod. Lugd. & Anic. Sirmondus *in Append. Cod. Theod. num. 12. ID.*

XLIV. (a) Idem AA. Haue Donate (b) K. NB.

DONATISTARVM hæreticorum, Iudæorum (c) noua atque inuſitata detexit (d) audacia, quod Catholicæ fidei velint Sacramenta turbare. Quæ peſtis adque contagionis (e) latius * emanet ac profluat. In eos igitur qui aliquid quod ſit Catholicæ ſectæ contrarium aduerſumque temptauerint, ſupplicium iuſtæ animaduerſionis expromi præcipimus. Dat. VIII. (f) Kalend. Decemb. Rau. Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius. Iungenda vero hæc lex ſuperiori, ſubſcriptione tantum emendat. GOTHOF.

(b) *Donatus* hic Proconſul Africæ fuit, vt hoc ipſo Anno docet *lex* 19. *ſupr. de pœnis.* Ad hunc ipſum duæ extant Auguſtini *epiſtolæ* 127. 128. ſiu. 100. & 112. *Ed. Bened.* ſic quidem, vt prior epiſtola nominatim præferat *Donato Proconſuli Africæ*, & ad huius legis interpretationem omnino pertineat. *ID.*

(c) *Iudæorumque*; vel, *& Iudæorum. ID.*

(d) *Detexit*, pro *detecta eſt*, ſeu emerſit: niſi ita conſtruas, *Iudæorum audacia detexit noua atque inuſitata*: vel ita *noua ſe detexit*: vel *emerſit. ID.*

(e) Locus hic corruptus & aſteriſco recte notatus. Eum ita reſtituit Doct. Petitus II. *var.* 11. *p.* 177. *Quæ peſtis atque contagio, ne ſe latius emanet ac profluat, in eos igitur*, &c. Quod non probo, quis enim dixit *ſe latius emanare*? deinde id reſpuit vox *igitur*, ea loco addita. Ego reſtituo: *Quæ peſtis atque contagio ne latius emanet tua G. prouideat*, vel prohibeat, id eſt, *emanet tua Grauitas prouideat.* Ita enim Imperatores quoque Proconſulem Africæ compellabant: vide *l.* 3. *ſupr. ad l. Corn. de falſo.* Ita, Rutilius Numatianus horum temporum ſcriptor Itinerarii *lib.* 1. de Iudæis agens v. 397.

Latius exciſa PESTIS CONTAGIA ſerpunt:
Victoresque ſuos natio victa premit. ID.

(f) Ita quoque editum conſtitutions a Sirmondo edita: verum de qua ad legem ſuperiorem. *vſ* XVII. proculdubio enim hæc lex iungenda eſt *legi* 43. *ſupr.* & *legi* 19. *infr. de Paganis.* Quicquid ſit, eodem pertinet. *ID.*

COMMENTARIVS.

Confirmantvr his legibus, vt & *l.* 19. *infr. de Paganis*, (quæ his iungenda eſt) ab Honorio Anno D. 408. poſt cæſum Stilichonem, ſuperiores a ſe latæ conſtitutiones, in Donatiſtas, Manichæos, Priſcillianiſtas, Gentiles; quin & ad Cælicolas eædem propagantur; de quibus dicam ſuo titulo *de Iudæis Cælicolis.* Confirmantur, inquam, per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ac nominatim Romæ (quod *Montenſium* mentio oſtendit, qui vtique nonniſi Romæ fuere.) Donatiſtæ quippe *Montenſes* Romæ dicti, ideo quod Romæ primum Eccleſiam ſuam in monte habuere. Optatus Mileuitanus *l.* 2. *c.* 4. *ſpeluncam quandam foris a ciuitate cratibus ſepſerunt, vbi ipſo tempore conuenticulum habere potuiſſent, vnde Montenſes appellati ſunt.* Auguſtinus *lib. de hæreſ. ad Quoduultdeum: num.* 69. *Iſti hæretici in Vrbe Roma Montenſes vocantur, quibus hinc ex Africa ſolent Epiſcopum mittere.* Meminit idem & *epiſt.* 165. ſiu. *Epiſt.* 53. *Edit. Benedictin.* Hieronymus Chronico Anno 356. *Quidam ſectatores Donati etiam Montenſes vocant, eo quod Eccleſiam Romæ primum in monte habere cœperunt.* Et *adu. Luciſer. in fin. Marcionitas, Valentinianos, Montenſes ſiue Campates.* Et in Epiſt. ad Marcellam, *p.* 52. *T. III. Opp. Ed. Franc. Quum Retbicii Auguſtodunenſis Epiſcopi, qui quondam a Conſtantino* (male legitur Conſtantinopolitano) *Imperatore ſub Sylueſtro Epiſcopo ob cauſam Montenſium miſſus eſt Romam.* Auguſtinus *epiſt.* 165. ſiu. *Epiſt.* 53. *Ed. Benedict.* de quodam Epiſcopo Donatiſta loquens: *Sed ex tranſuerſo*, inquit, *ex Africa ordinatum miſerunt, qui paucis præſidens Afris in Vrbe Roma Montenſium vel Cutzupitarum vocabulum propagauit.* Vbi Balduinus pro Cutzupitarum ſuſpicabatur legendum *Rupitarum.* Nam & idem Auguſtinus *de vnitate Eccleſiæ, cap.* 3. *Si enim*, inquit, *ſancta Scriptura in Africa ſola deſignauerunt Eccleſiam, & in paucis Romæ Rupitanis vel Montenſibus, & in domo vel patrimonio vnius & Hiſpanæ Mulieris, quicquid de chartis aliis aliud proferatur, non tenent Eccleſiam niſi Donatiſtæ.* Nempe *Rupitani* dicti, ſimili alluſione & ludibrio quo Montenſes & Campates: Donatiſtæ igitur Montenſes dicti Romæ. Quare hallucinatur Epiphanius qui Nouatianos Romæ ait vocatos *Μοντησίους*. Sed multo magis p. 166. errant, qui Montenſes a Montano dictos autumant.) Nunc ad rem. Quin & ſubſcriptio *legis* 45. *ſupr. hoc tit.* & *l.* 19. *infr. de Paganis*, id euincit, hanc legem ad Vrbem Romam pertinere: *Data Romæ*, id eſt, reddita, propoſita. Nam huc tempore Honorius Rauennæ conſiſtebat (vt præter Chronologiam Cod Theod. docet & Zoſimus.) Rurſum nominatim per Africam: Donatus enim cui *lex* 44. inſcribitur Proconſul Africæ hoc tempore erat, vt docet *l.* 19. *ſupr. de pœnis.* Et Auguſtinus *epiſt.* 127. & 128. ſiu. 100. & 112.

Et vero ferendarum harum legum hæc occaſio fuit. Nempe Stilichone hoc ipſo anno cæſo, ante trimeſtre ferme, illico hæretici & pagani iactare cœperunt, leges aduerſus ſe latas de idolis confringendis & hæreticis corrigendis, viuo Stilichone miſſas, ac nominatim in Africam, non ex voluntate Honorii conſtitutas, verum eo neſciente vel nolente, quod Auguſtinus diſertis verbis ſcribit *epiſt.* 129. ſiu. *epiſt.* 97. *Edit. Benedictin.* ad Olympium Comitem, Magiſtrum Officiorum, cui ſuperior lex inſcribitur. Vnde eas irritas eſſe putabant & intendebant, pariterque cum cæteris Stilichonis actibus reſcindendas: Quinimo & hac occaſione in Catholicos inſurrexere, vimque eis intentauere. Ideo & priuatim & publice eas leges recentari ac confirmari Catholici illic petiere. Nempe Patres Africani hoc Anno, 3. Id. Octobr. legationem ad Honorium deſtinauere contra Paganos & hæreticos, Epiſcopi priuatim ad Comitatum profecti: Auguſtinus quoque priuatim eo fine ad Olympium, eam quam dixi epiſtolam dedit; quæ hic tota reddenda foret, niſi modum horum Commentariorum excederet. Ex ea nempe liquet, de illis, quas dixi Gentilium & hæreticorum poſt cæſum Stilichonem molitionibus, de priuatorum querelis, & ad Comitatum profectione, de Legatis ex Africa mittendis ad Honorium admittendis, de celeritate adhibenda. Tam grauibus igitur querelis excitus, & vt credere par eſt Olympii ſtudio, Honorius, has leges promulgauit, confirmandis anterioribus ſuis Legibus, *Omnia*, inquit Honorius, *quæ a nobis generalium legum auctoritate decreta ſunt, non ſolum MANERE decernimus, verum in executionem pleniſſimam effectumque deduci*, Quanquam mihi mens ea, haſce leges non ad Patrum Africanorum poſtulationem latas (vtpote quorum legatos ſerius ad Honorium peruenisse, Auguſtinus *d. ep.* 129. ſiu. 97. ad Olympium teſtatur) verum latas ad priuatas Auguſtini ipſius & aliorum querelas, quæ *media hyeme*, vt ipſe Augu-

ſtinus

nus teſtatur, ad Honorium peruenerunt & Legatos præuenerunt. Atque ipſe Auguſtinus apud Olympium hoc inſtanter egit, vt negotium hoc diligentiſſima acceleraretur inſtantia, quacunque primitus exorta occaſione maturaretur: neque illud vllo modo differendum, etiam antequam Epiſcopos, qui ideo profecti erant, videret, quam primum vigilantia potuerit accelerandum. Quare *lex 46.* demum ſequentis anni initio ad Patrum Africanorum poſtulationem emiſſa fuerit.

Supplicio igitur hæreticos Donatiſtas affici, ac nominatim *l. 44.* Honorius iubet, qui ipſi Catholicis vim & mortem per hæc tempora intentauere, nonnullis etiam Epiſcoporum per Africam necatis: cuius Proconſul Donatus, cui lex illa inſcribitur. Et Auguſtinus tamen Epiſtola peculiari ad hunc ipſum Donatum Proconſulem Africæ *puta 127.* ſiu. *Epiſt. 100. Edit. Benedict.* Donatiſtas coërceri, non occidi, enixe ab eo poſtulauit; vbi inter alia hæc obſeruentur. *Vnde ex occaſione terribilium Iudicum, ac LEGVM, ne in æternus Iudicii pœnas incidant, corrigi eos cupimus non necari, nec diſciplinam circa eos negligi volumus, nec ſupplicus, quibus digni ſunt exerceri. Sic igitur eorum peccaſſe compeſce, vt ſint quos pœniteat peccauiſſe. Quæſumus igitur, vt cum Eccleſiæ cauſas audis, quamlibet nefariis iniuriis appetitam vel afflictam eſſe cognoueris, poteſtatem occidendi te habere, obliuiſcaris; petitionem noſtram non obliuiſcaris.* Et mox; *Cito interim per Edictum Excellentiæ tuæ nouerint Hæretici Donatiſtæ MANERE LEGES contra errorem ſuum latas, quas iam nihil valere arbitrantur & iactant, ne vel ſic nobis parcere aliquatenus poſſint. Plurimum autem labores & pericula noſtra, quo fructuoſa ſint, adiuuabis, ſi eorum vaniſſimam, & impia ſuperbia pleniſſimam ſectam non ita cures, IMPERIALIBVS LEGIBVS comprimi, vt ſibi vel ſuis videantur qualeſcumque moleſtias pro veritate atque iuſtitia ſuſtinere, ſed eos, cum hoc abs te petitur, rerum certarum manifeſtiſſimis documentis, apud acta vel Præſtantiæ tuæ vel minorum Iudicum conuinci atque inſtrui patiaris,* &c. Quæ Gentiles ſpectant eo ſpecialius exſequeiur *d. l. 19. infr. de Paganis.*

Inter cætera autem iubentur ædificia, in quibus hæreticorum, &c. conuentus habentur, Eccleſiis vindicari; quod & ipſum ſtatuitur *l. 19. infr de Pagan. l. 54. 57. 65. infr. hoc tit.* Atenim vt ædificia templorum ad vſum publicum vindicari *dict. l. 19.* (huic coniungenda) iuſſit Honorius, ita & mox *lege prox.* hæreticorum.

Notandum porro has ſanctiones imo pœnam capitalem indici nominatim *l. 44.* Donatiſtis hæreticis, de quibus iam ſupra: & cælicolis *l. 43.* de quibus opportunior erit dicendi locus ad *legem 19.* eiuſdem Honorii *infr. de Iudæis*, quæ ſequente Anno 409. data eſt.

Cæterum *Donatiſtarum hæreticorum, hac leg.* iunctim legendum eſt: nempe Honorius Theodoſii Patris ſui legem generalem in hæreticos latam, extendens, rationem hac voce reddere voluit, cur in Donatiſtas quoque eam extendat, quia & ipſi hæretici ſint: quare & ſimiles formulæ in aliis Honorii conſtitutionibus occurrunt *l. 39. 41. ſupr.* & *l. 46. infr.* quibus omnino reſpondent, quæ Auguſtinus ſcribit *epiſt. 50.* ſiu. *158. ad Bonifacium*, & Poſſidonius *in vita Auguſtini cap. 10.* quorum verba retuli ad *legem 39.* Rurſum *epiſt. 127.* ſiu. *110.* cuius verba paulo ante retuli. Quare error eſt Viri Docti Petiti, qui *hæreticorum* vocem cum voce *Iudæorum* hic coniungendam putauit, quaſi hic indicetur Cælicolas Iudæorum hæreticos fuiſſe: de quo plura ad *d. l. 19. infr. tit. de Iudæis & cælicolis.*

XLV. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. (b) 11.

DEFENSORVM, Curialium, omniumque Officiorum ſpecula cuſtodiat, Ne quis intra aliquam ciuitatem, vel vlla territorii parte ſecreta, qui ab Eccleſiæ Catholicæ Sacerdote diſſidet, inlicitæ cohitionis (c) habeat facultatem. Ipſa etiam loca iuri publico ſociari,
p. 67. ſecluſa omni excuſatione, cenſemus: Et proſcriptos eos in exilium detrudi, qui audent diſputare ea, & adſerere, quæ inſtitutio diuina condemnat. Dat. v. Kalend. Decemb. Rau. Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) Meminit & huius legis Baronius *Anno* 408. *num.* 21. *GOTHOF.*

(b) *Theodorus* ſub Honorio PP. Italiæ ſcilicet, vt docet *l. 4. ſupr. de indulg. debitorum*, *l. 20. ſupr. de pœnis*, *l. 4. ſ. pr. de Teſtimoniali*, *l. 1. ſupr. de litorum & itinerum cuſtodia*, *l. 25. ſupr. de petitionibus*, in qua Præfectura ei poſtea ſucceſſit Cæcilianus Anno ſequente 409. quod præter *Conſular. Theod.* teſtatur expreſſe Zoſimus, *lib. 5. cap. 44. ID.*

(c) Id eſt, *Coitionis*: In aliis editionibus perperam *cohibitionis. ID.*

COMMENTARIVS.

COETVS hæreticorum rurſus ab Honorio prohibentur Anno D. 408. Defenſoribus Curialibus, Officiisque Iudicum hoc munere iniuncto, prohibendorum (nquam) cœtuum iſtorum, pariter vt aliis ſuis legibus *l. 40. ſupr.* & *l. 4. infr. ne ſanctum baptiſma*, vbi vide quæ dixi, & *l. 46. prox.* locis in quibus cœtus habiti fuerint, confiſcari iuſſis, Hæreticos inſuper fidei Catholicæ contraria adſerentes, id eſt, Doctores hæreticorum deportari, bonis proſcriptis.

Obſeruanda interim illa, *qui ab Eccleſia Catholica Sacerdote diſſidet*, id eſt, qui ſeparatos ab Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopo cœtus agunt, ſpreto Vnitatis ſtudio, quæ Eccleſiæ Catholicæ nota, & ad quam inuitati ante triennium hæretici *l. 35. ſupr.* Neque dubium ad eoſdem Donatiſtas hanc legem pertinere, quibus bellum agitantibus, tot legibus occurrere Honorius neceſſe habuit. Ergo hæretici cenſentur, qui ab Eccleſiæ Catholicæ Sacerdotibus diſſentiunt, & illicite coeunt: atque adeo hæretici

retici ad Sacerdotum Eccleſiæ Catholicæ communionem reducuntur: quo pertinent quoque *l. 2. 3. de fide Catholica*, *l. 62. infr. hoc tit.* *lex vltim. ſupr. de his, qui ſuper religione cont.* Et recte, cum, vt hic dicitur, Eccleſiæ reuera Catholicæ Sacerdotes ſint: & norma hic ſecundaria, reſpondet normæ principali.

Item obſeruetur tria hominum genera, Defenſores, Curiales & Officia omnia, quibus hæc cura impoſita, vt hæreticis contra irent: de quo fidem quoque facit ſupr. *l. 40.* faciet & *l. prox. 46.*

Tandem neque inani conjectura ducor, huic legi coniungendam videri *legem 39. ſupr. de Epiſcopis*, & *legem 8. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audient.* Quod ſi ita eſt, tum ex his tribus legibus inter ſe coniunctis id efficiatur, Honorium in commune id modis variis egiſſe, vt ſua conſtaret Epiſcoporum Catholicorum iudicio reuerentia: 1. ſiue ipſam ſpectes *doctrinam* 2. ſiue *conuentus* eorum, ſiue *cognitionem* & audientiam.

XLVI. (a) Idem AA. Theodoro PF. P. II. Poſt alia.

Ne Donatiſtæ, vel ceterorum vanitas (b) hæreticorum, aliorumque error, (c) quibus Catholicæ communionis cultus non poteſt perſuaderi, Iudæi, (d) adque Gentiles (quos vulgo *Paganos* (e) appellant) arbitrentur, Legum ante aduerſum ſe datarum conſtituta tepuiſſe, nouerint Iudices vniuerſi præceptis eorum fideli deuotione parendum, & inter præcipua, (f) quidquid aduerſus eos decreuimus, non ambigant exſequendum. Quod (g) ſi quiſquam Iudicum loco (h) conhibentiæ (i) exſecutionem præſentis legis omiſerit, nouerit, (k) amiſſa dignitate grauiorem motum ſe Noſtræ Clementiæ ſubiturum. Officium quoque ſuum, quod ſaluti propriæ contempta ſuggeſtione (l) defuerit, punitis tribus Primatibus, (m) condemnatione viginti librarum auri plectendum. (n) Ordines (o) quoque viri, ſi in propriis ciuitatibus, vel territoriis (p) commiſſum tale aliquid ſiluerint in gratiam noxiorum (q) deportationis pœnam & propriarum amiſſionem facultatum ſe nouerint ſubituros. Dat. XVII. (r) Kalend. Febr. Rau. Honor. VII. & Thed. III. AA. coss. [409.]

N O T Æ.

(a) Meminit & huius legis Baronius *Anno 409, num. 12.* Hæc lex vna cum *l. 31. ſupr. de Epiſcopis*, (quæ tamen eiusdem conſtitutiones non ſunt) inſerta integræ conſtitutioni, quam a Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus *in Append. Cod. Theod. num 14.* GOTHOF.

(b) Vanitas hæreticorum: ſane & Auguſtinus Donatiſtarum ſectam *vaniſſimam & impie ſuperbia pleniſſimam*, vocat *epiſt. 127. ſiu. Epiſt. 100. Edit. Benedictin.* locum ad *l. 44. ſupr.* protuli. ID.

(c) *Aliorumue eorum*, &c: Conſtitutio Sirmond. RITTER.

(d) Puta, Iudæi. GOTHOF.

(e) Ita Auguſtinus 2. *Retract.* 43. *Deorum falſorum multorumque cultores, quos* VSITATO NOMINE *Paganos vocamus.* In huius vulgaris nominis rationem inquiro *infr. tit. de Paganis*: vide interim coætaneum Oroſium *Præfatione lib. 1.* ID.

(f) *Curarum* add. in App. Cod. Theod. ID.

(g) *Si quiſquam*, Conſtitut. Sirmond. RITTER.

(h) *Peccato*, pro, *loco*, *in Append. Cod. Theod.* Quidam hunc locum ita ſupplent, *loco conniuentia dato.* GOTHOF.

(i) *Conniuentiæ.* ID. In Append. Cod. Theod. legitur, *conhibentia, diſſimulandi arte.* RITTER.

(k) *Nouerit*, hæc vox abeſt a Conſtit. Sirmond. ID.

(l) Nempe Officiales ſuggerere Iudicibus tenebantur Iuſſiones Principum. GOTHOF.

(m) De *Primatibus* Officiorum, vide *ſupr. tit. de diuerſis officiis.* Hic porro nota tres Primates peculiari pœna plecti; quam ſententiam Hunnericus Rex Edicto ſuo indidit, & in Catholicos retorſit, apud Victorem Vitenſem *lib. 4. cap. 2.* ID.

(n) *Subdendum*, & ſupra, *Condemnationi*, Conſtitutio Sirmondi. RITTER.

(o) γρ. *Ordinis*, vt etiam habetur in conſtitutione illa edita a Sirmondo. Ordinis Viri, id eſt, Curiales, vt nominantur *l. prox. 45. ſupr.* niſi malis, *Ordinis primi*, quod non probo. Eſt qui teneat, *ordines quoque & Duumuiri.* Ego reſtituam, *Ordinis quoque Quinqueuiri vel Decemuiri.* Tot enim Principales ſeu Primates erant, *l. 2. ſupr. de quæſtionib. l. 39. ſupr. de Epiſcop. l. 54. infr. hoc tit.* Sic in Edicto Marcellini Tribuni. in Collat. Carthaginens. prim. cognit. *num. 5. pag. 1052. 1053. Tom I. Concil. Harduin.* *Vniuerſos etiam cunctarum Prouinciarum Curatores, Magiſtratus & ordinis* viros: *nec non & actores*, &c. & mox, *per viros ordinis tradendam.* Et in ſententia: *Vnde vniuerſos ordinis viros, dominos etiam fundorum*, &c. GOTHOF.

(p) Pariter vt *l. prox. 45. ſupr.* ID.

(q) *Gratia obnoxiorum*, Conſtitut. Sirmond. RITTER.

(r) *XVIII. Kalend. Febr. Honorio IX. & Theodoſio V. Coſſ. Rauenna*: ita in conſtitutione prædicta. GOTHOF.

COMMENTARIVS.

p. 168. Confirmantur leges & pœnæ in Donatiſtas, hæreticos alios, Iudæos item & Gentiles hac rurſum Honorii conſtitutione initio Anni 409. Pœna iudicibus amiſſione dignitatis, quin & grauiore indicta pro motu Principis, Officialibus & Curialibus ea ipſa, quam iam antea conſtituerat.

Atque hæc illa ipſa mihi Honorii conſtitutio videtur potius, quam 43. & 44. quæ ad Patrum Africanorum poſtulationem & querelam data fuit. Cuius coniecturæ ratio, quam etiam ad eam legem reddidi. Nempe quod Auguſtinus *epiſt. 129. ſiu. 97. Edit. Benedictin.* ad Olympium Com. & Mag. Officiorum teſtetur, priuatorum querelas *media hyeme*, id eſt, fine Anni præcedentis 408. ad Comitatum ſeu Honorium perlatas (quo vtique tempore datæ *l. 44. 45. ſupr.*) etenim ſecutas demum Patrum Africanorum querelas, hanc demum. At enim eodem ſemper fine: nempe quo liqueret, leges antea aduerſus hæreticos & ſimiles latas, non Stilichoni acceptas ferendas, & ſic eo cæſo antiquatas (quod hæretici Gentiles iactabant) verum in vigore ſuo manere oportere, atquè eo ſpectant illa *l. 43.* Omnia quæ a nobis generalium legum auctoritate decreta ſunt, non ſolum manere decernimus, verum in executionem pleniſſimam effectumque deduci. Pariter eodem pertinent illa huius ce legis. Ne Donatiſtæ, &c. arbitrentur, legum ante aduerſus ſe datarum conſtituta tepuiſſe, nouerint iudices vniuerſi præceptis eorum fideli deuotione parendum: & inter præcipua, quicquid aduerſus eos decreuimus, non ambigant exequendum.

XLVII. (a) Idem AA. Iouio PF. P. (b)

Si quis contra ea, quæ multipliciter, pro ſalute communi, hoc eſt, pro vtilitatibus Catholicæ ſacroſanctæ Eccleſiæ, aduerſus hæreticos, & diuerſi dogmatis ſectatores, conſtituta ſunt, etiam cum Adnotationis noſtræ beneficio, venire temptauerit, careat impetratis, &c. Dat. vi. Kalend. Iul. Rau. Honorio viii. & Theod. iii. AA. coss. [409.]

NOTÆ.

(a) Omiſit *hanc legem* Baronius. Iungenda autem ei *lex vlt. ſupr. de denunciat. vel edit.* GOTHOF.

(b) Italiæ: de quo vide Zoſimum *lib. 5. cap.* 48. 49. 51. Sozomenum *lib. 9. cap. 7.* Eidem, præter *hanc leg. &d. l. vlt.* inſcripta quoque *l. 19. infr. de Iudæis. ID.*

COMMENTARIVS.

Rescripta ſpecialia ſeu Adnotationes ſuas Honorius aduerſus leges in hæreticos & diuerſi a Catholica Eccleſia dogmatis ſectatores, valere vetat hac conſtitutione, pariter vt *l. 51. 52. infr.* vt vetitum ſubinde a Theodoſio M. Arcadio *l. 5. 6. 14. 16 ſupr.* a Theodoſio Iun. *l. 49. infr. 58. 65. infr.* de quo vide etiam quæ notaui ad *l. vltim. ſupr. de conſtit. Princip.* Nempe ita coniicio, turbato Italiæ nominatim ſtatu hoc anno, atque Alarico et vrbique Romæ imminente, hæreticos & ſimiles caput efferre cœpiſſe, atque etiam ab Honorio per nonnullos huiuſmodi reſcripta emeruiſſe. Sane Sozomenus quoque hoc ipſo anno *lib. 9. cap. 9.* excitatas Arianorum & Paganorum ſpes per Attalum memorat. Quare, reprimere eas Honorio viſum, atque hæreſes nihilo ſecius oppugnare *l. 19. infr. de Iudæis*, quæ & ipſa Iouio huic PP. Italiæ (quod Zoſimus & Sozomenus teſtantur) inſcribitur: atque in ſummam Catholicis Eccleſiis conſulere, quod etiam oſtendit *l. vlt. ſupr. de denunciatione*: quæ huic noſtræ iungenda eſt.

XLVIII. (a) Idem AA. Anthemio PF. P. (b)

Montanistas, & Priſcillianiſtas, (c) & alia huiuſcemodi genera nefariæ ſuperſtitionis, per multiplicata ſcita Diualia, diuerſa vltionum ſupplicia contemnentes, ad Sacramenta quidem Militiæ, quæ noſtris obſecundat imperiis, nequaquam admitti cenſemus. Si quos vero ex his Curialis origo, vel Ordinum nexus, aut Cohortalinæ militiæ inligat obſequiis & functionibus, his adſtringi præcipimus: ne ſub colore damnatæ religionis, eliciant vacationis cupitæ ſibi ſuffragia. Nec enim placet ex Lege, (d) quæ in Occidentalibus partibus promulgata, prædictas cærimonias (e) ita inſecuta eſt, vt ab omni contractu eos & propemodum Romana conuerſatione ſubmouerit, Cohortalis (f) militiæ, vel Curiarum eos neceſſitatibus liberari. (g) Dat. ix. Kalend. Martii Conſtantinop. Varane v. c. cos. [410.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Anno* 401. *num. 67.* GOTHOF.

(b) Orientis. *ID.*

(c) A Priſcilla ita dicti: de quibus etiam *l. 40. 43. ſupr. l. 59. 65. infr. ID.*

(d) *ve*

p.169. (d) *99. ea lex.* Quænam autem ea mox diſquiro. *ID.*

(e) *Cerimonia* pro hæreſibus hic: ſane & de Iudæis *l. 13. infr. de Iudæis. ID.*

(f) *Et cohortalis. ID.*

(g *Liberauit. ID.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris conſtitutiones in hæreticos hinc incipiunt, quæ in vniuerſum hoc titulo ſunt decem: puta *hac lex* & *lex prox. 49. 50. 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. ſeu vlt.* Et cum in hæreticos in genere duæ conſtitutiones ſcriptæ ſint, puta *lex 60.* & *65.* reliquæ octo in ſingulares hæreticos nominatim directæ ſunt: puta, in Montaniſtas *hac*, & *lex 57. 65.* in Priſcillianiſtas, hæc lex pariter & *l. 59. 65.* in Eunomianos, *lex 49. 50. 58. 59. 61.* in Manichæos, *l. 65.* & *69.* in Phrygas *d. lex 59.* & *65.* in Pepizitas, *d. l. 59.* in Nouatianos & Sabbatianos, *l. 59. 65.* in Arianos, *l. 59. 60. 65.* in Macedonianos, *l. 58. 60.* in Apollinarianos, Valentinianos, Marcioniſtas, Borborianos, Meſſalianos, Euchitas, Enthuſiaſtas, Donatiſtas, Audianos, Hydroparaſtatas, Aſcodrogitas, Fotinianos, Paulianos, Marcellianos, *d. l. 65.* denique in Neſtorium, *l. 66. ſeu vltim.*. E quibus octo priores datæ ſunt, Attico Conſtantinopoli Epiſcopante: ab Anno D. 406. in Annum D. 426. duæ poſtremæ poſt eius mortem. Quod quidem moneri ſummum operæ pretium; quandoquidem illæ proculdubio Leges Attico ferme auctore & ſuaſore latæ ſunt, viro pietate & prudentia inſigni, vt eum deſcribit Socrates *lib. 6. cap. 20.* & *lib. 7. cap. 2.* ſub quo Eccleſia in maius prouecta eſt, vt idem Socrates ait: *διὸ καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἐπὶ αὐτοῦ συνέβη εἰς μέγα ἐπιδοῦναι, vnde etiam Eccleſia ſub eius Pontificatum maximum incrementum cepere:* vbi ſubiicit eum non modo ſuæ fidei fautores ſeu orthodoxos concordia deuinxiſſe, verum etiam *hæreticos* prudentia ſua obſtupefeciſſe, neque illis moleſtiæ quidquam exhibuiſſe, verum *perterruiſſe* tantum, mox manſuetum & facilem ſeſe his exhibuiſſe. De quo ferme ad *l. 45. ſupr. de Epiſcopis.* Nunc de *hac leg.*

MONTANISTIS, PRISCILLIANISTIS, ſimilibusque nefariæ ſuperſtitionis hæreticis, MILITIA Palatina Theodoſius Iun. hac conſtitutione A. 410. interdicit: atenim Curiali conditioni vel cohortalinæ militiæ eos inhærere iubet. Quæ omnia concordant *leg. 25. 29. 42. ſupr.* & *l. 58. 61. 65. infr.* Nempe vt eleganter ait, *ſub colore damnatæ religionis elicere hæreticos vacationis cupita ſuffragia, abſurdum foret:* neque ſupplicia vltionum, *neceſſitatibus liberari* quemquam ſinunt. Denique pœna non foret, ſi nexu originali, & militia graui, per pœnam quis liberaretur; cuiusmodi vtique Curialis ſeu ordinum nexus & militia cohortalina eſt: de quo ſuis *tit. ſupr.* ac nominatim de cohortalina militia, ad *l. 16. ſupr. de cohortalib.* quæ coniungenda cum *l. 17. hoc tit.* & eodem pertinet quo *lex 58.* & *61.* & *65. infr.* quarum eadem ſententia eſt.

Porro *hac leg.* indicatur lex quædam Honorii (Theodoſii in Imperio collegæ) Occidentalis Imperatoris: qua is ſuperiores hæreticos ab omni contractu & propemodum Romana conuerſatione ita ſubmouit, vt cohortalis militia vel Curiarum eos neceſſitatibus liberauerit. Quænam autem illa lex ſit, in obſcuro forte videri poſſet; eo magis, quod expreſſe Honorius ante quindecim menſes, fine Anni 408. Catholicæ ſectæ inimicos intra Palatium militare prohibuit *l. 42 ſupr.* Quare legem Honorii *l. 40. ſupr.* intelligi dicendum eſt, vbi pariter in Manichæos & Frygas ſiue Priſcillianiſtas ſeueritatem exercens, *Huic hominum*, inquit, *generi nihil ex moribus, nihil ex legibus ſit commune cum cæteris.* Item, *præterea non donandi, non emendi, non poſtremo contrahendi cuique conuicto relinquimus facultatem.* Accedat eiusdem Honorii *lex 4. infr. ne ſanctum baptiſma.* Nulla tamen a cohortalina militia immunitatis mentione, quæ hic facta. Neque enim putem dictæ *l. 40. ſupr.* id de Montaniſtis & Priſcillianiſtis ſubdi, fuiſſe & ea parte decurtatam *eam legem* a Theodoſiani Codicis conditoribus.

XLIX. (a) Idem AA. Anthemio PF. P.

MANENTIBVS his, quæ in *Eunomianos* Lex (b) Diui Patris Clementiæ Noſtræ iamdudum conſtituit, nihil deinceps inuicem ſibi vel donare, vel ipſos donatione conſequi: nihil item relinquere, nec capere teſtamento decernimus. Careant emolumentis, quæ ex donationibus, vel morientium voluntate alternis ſolebant inlecebris (c) fraude & circumuentione percipere; vt in totum vtriusque (d) iuris communione priuentur; tantumque eis ab inteſtato ſuccedant, quos ad ſuccedendi ius proditus veteribus (e) legibus ordo præſcribſit: ita vt ſi nullus ex his ſuperſtes fuerit, qui iure ab inteſtato ad hereditatem vocantur, tunc bona in hac ſuperſtitione defuncti ad fiſcum noſtrum pertineant. Donationes etiam prædicto more prohibitæ ſacrarii (f) noſtri incrementis accedant: Ita tamen, vt nulli ex his quicquam a noſtra munificentia depoſcere (g) liceat, neminique percipere, etſi quid forte voluerimus vltro largiri: (h) ſed in iure fiſci maneant ſemper: Niſi ea publicæ vtilitatis ratio venditioni ſubiecerit. Dat. Kalend. Mart. Varane v. c. CONSS. [410.]

L. (i) Idem AA. ad Strategium Com. R. P. de (k) eadem re: addito. (l)

ITA vt Officium rerum priuatarum aperte cognoſcat, ad proprium periculum redundare, ſi quid vnquam ex prædictis bonis diſſimulatione ſua cuiquam paſſum fuerit tradi: cum nullo modo nullaque ratione huius legis auctoritatem circumueniri oporteat. Dat. Kal. Mart. (m) Varane v. c. cos. [410.]

NOTÆ.

p.170. (a) Meminit quoque harum duarum legem Baronius *Anno* 410. *n.* 67. Iungenda autem vtraque, mox vt oſtendam. *GOTHOF.*

(b) Intelligit Theodoſius Iun. vt puto Arcadii Patris ſui conſtitutionem ante annos quindecim latam, nempe *l.* 25. *ſupr. ID.*

(c) Alioquin alternis illecebris prouocare in ſe iudicium alicuius poſtremum, criminoſum non eſt, *l. vltim. C. Iuſt. ſi quis aliquem teſtari probib. ID.*

(d) Donationum, teſtamenti. *ID.*

(e) Vide *ſupr. l.* 40. *ID.*

(f) Eſt qui malit, *ſacri ærarii. ID.*

(g) Petitionum hac parte vſus ſublatus: de quo vide *tit. de Petitionib. ſupr. lib.* 10. *ID.*

(h) Et vltro data hoc caſu prohiberi nota: de quo vide *tit. de Petitionib. & vltro datis. ID*

(i) Iungenda vt dixi hæc lex ſuperiori: de quo mox plura. *ID.*

(k) Nempe de Eunomianorum bonis rei priuatæ, perpetuo iure ſociandis *hac leg.* agitur; ideo ad Comitem Rerum Priuatarum quoque lex hæc directa *ID.*

(l) Quid ſibi hæc velint, in *Prolegomenis* iam ſemel oſtendi & aliquid mox in Commentario. *Addito* autem, id eſt, hoc addito: Quare perperam id mutant nonnulli in *additum. ID.*

(m) Sola poſtrema editio Pariſienſis hic inferit *Rav.* perperam: data enim hæc lex ab *Arcadio*, & ad Anthemium Præfectum Prætorio Orientis, & Strategium Comitem Rerum Priuatarum per Orientem, *Chronol. Theod ID.*

COMMENTARIVS.

DE EVNOMIANIS ſunt hæ leges, quæ inter ſe coniungendæ veniunt, imo eædem ſunt & de eadem re: niſi quod amplius aliquid poſteriore additum: pro ratione eius, cui lex hæc inſcribitur. Nempe eadem conſtitutio ad diuerſos data, cuius rei exempla hoc Codice compluſima, vt docet inter alias vel hoc ipſo titulo *lex* 42. *ſupr.* quia eiuſdem rei diſpoſitio & cura ſæpe ad varios Magiſtratus ſpectabat. Quare etiam, prout res erat, aliquid conſtitutioni ad vnum Magiſtratum directæ addebatur, quod alteri non item. Atque hic ſenſus eſt horum verborum, *ad Strategium Comitem Rerum Priuatarum, de eadem re: addito.* Quæ omnia recte ad inſcriptionem retracta, cum in anterioribus editionibus iſta *de eadem re addito*, initium ipſius legis occuparent. De quo vide *Prolegomena.* Nunc de ſententia harum legum.

EVNOMIANIS donationum & teſtamentorum jus vtrumque a Theodoſio Iun. Anno D. 410. confirmata Patris ſui Arcadii conſtitutione adimitur: ſolisque ab inteſtato ſucceſſoribus exceptis, bonis ab his hisd.mue donata, relicta fiſco adſignantur.

Adeo quidem, vt neque ea petere a Principe priuato fas ſit, neque vltro data accipere, (Petitionibus igitur & vltrodatis hac parte prohibitis, de quibus fuit *ſupr. tit. de Petitionib. & vltro datis*) aut aliter quam venditionis titulo conſequi. Nempe hæreticorum bona, priuatorum prædam eſſe noluit Theodoſius Iun. ne Catholici alioquin, vt puto, in inuidiam vocarentur: quaſi Eunomianos nonniſi ſpe prædæ & conſequendorum per donationem bonorum, eruerent. Quæ vtique ceſſat in venditione, qui oneroſus eſt titulus. Sane hoc ipſo tempore imo anno (ſi recte ſupputat Baronius) Syneſius Eunomianos quidem erui magno animo iubebat: ſic tamen vt a rapina ipſorum bonorum abſtineretur: epiſtola in eam rem expreſſa *ad Presbyteros* 5. Sed & Socrates *lib.* 7. *cap.* 3. memorat Macedonianos hoc ipſo tempore a Theodoſio Synadorum Phrygiæ Pacatianæ Ep. grauiter exagitatos, turpis quæſtus cauſa, vt ex iis pecuniam cogeret. Fauces igitur quam plurimorum hac tempeſtate in hæreticos apertas hinc liquet, non fidei ſtudio, ſed pecuniæ. Quare eas Theodoſius Iun. etiam *hac leg.* præcluſum iuit. Adeo etiam vt Officialibus Comitis Rerum Priuatarum (quos priuatianos dicebant) pœnam minitetur, ab his videlicet reddendum, quicquid ipſi paſſi fuerint cuiquam, ex prædictis bonis tradi.

Patris ſui Arcadii conſtitutionem hac parte confirmare ſe Theodoſius Iun. profitetur: quæ proculdubio eſt *lex* 25. poſteriores enim, puta *lex* 27. 36. contrariæ ſunt. Potuerit ſorte & poſtrema quædam poſt *eam* 27. & 36. ab Arcadio in hanc ſententiam lata fuiſſe.

Tandem hæ duæ leges proculdubio pars ſunt eius legis, qua ſeueriſſimum ſupplicium, Catholica fide imbutos rebaptizantibus impoſitum ipſe Theodoſius Iun. memorat *l.* 6. *infr. ne ſanctum bapt.* quo vtique rebaptizantium numero Eunomiani fuerant.

LI. (a)

LI (a) Idem AA. Heracliano (b) Com. Afric.

ORACVLO (c) penitus remoto, quo ad ritus (d) ſuos hæreticæ (e ſuperſtitiones obrepſerant, ſciant omnes ſanctæ (f) legis inimici (g) plectendos ſe pœna & proſcriptionis & ſanguinis, ſi vltra conuenire per (h) publicum, execranda (i) ſceleris ſui temeritate, temptauerint. (k) Dat. VIII. Kal. Sept. Varane v. c. CONS. [410.]

NOTÆ.

(a) Hanc legem inſeruit Annalibus ſuis Baronius: deque ea rectum eius iudicium eſt *Anno 410. num. 47. 48. 49.* Ceterum cum *hac leg.* eandem eſſe *l. 56. infr.* vbi eo venero, oſtendam. Tandem huius legis ſuæ meminit paulo poſt Honorius *in actis coll. Carthag.* de quo mox. *ID.*

(b) Eidem inſcribitur *d. l. 56. infr.* Hic eſt, qui poſtea Tyrannidem arripuit, de quo *l. 21. de pœnis: l. 5. de infirm. his, quæ ſub tyr.* forte an & hic, de quo Syneſius *epiſt. 144. ID.*

(c) Id eſt, Lege, reſcripto, Edicto: de qua mox. *ID.*

(d) Exercendos, atque adeo conueniendi. *ID.*

(e) *Hæreſis & ſuperſtitionis* quidam hic ſentant male. In Edit. Quart. eſt, *hæreticæ ſuperſtitionis.* In *d. l. 56.* quæ eadem eſt, legitur, in Edit. Quart. *hæreſis ſuperſtitionis*, & in vltim. Paris. *hæreſis ſuperſtitionibus: γρ. hæreticæ ſuperſtitiones*, vt hic editum. *ID.*

p. 171. (f) Ita *l. 42. ſupr.* Catholicæ. *ID.*

(g) Et in his Donatiſtæ. *ID.*

(h) In publicum. *ID.*

(i) Exercendi *d. l. 56.* vtrumque ſuſtineri poteſt. *ID.*

(k) *Ne qua, vera diuinaque reuerentia, contagione temeretur.* Hoc amplius additum *d. l. 56. ID.*

COMMENTARIVS.

INFIRMAT hac conſtitutione Honorius Imp. Anno D. 410. fine menſis Auguſti Varane Cos. per Africam *Oraculum*, id eſt, Edictum, legem, reſcriptum, quo hæreticis rituum ſuorum exercendorum, conueniendique ſeu coeundi publice poteſtatem fecerat, pœna proſcriptionis & *ſanguinis* propoſita. Nempe hoc eſt illud ipſum Edictum hac lege infirmatum, cuius meminere Patres Africani, hoc ipſo Anno 410. ante bimeſtre & quod excurrit: Cuius hæc verba ſunt, vt habetur Codice Eccleſiæ Africanæ *can. 107. pag. 926. Tom. I. Concil. Harduin. Poſt Conſulatum glorioſiſſimorum Imperatorum Honorii VIII. & Theodoſii III. AA. XVIII. Kalend. Iulias Carthagine, in Baſilica regionis ſecunda. In hoc Concilio legationem ſuſceperunt contra Donatiſtas, Florentius, Poſſidius, Præſidius, & Beneuatus Epiſcopi, eo tempore, quo Lex data eſt, vt libera voluntate quis cultum Chriſtianitatis exciperet.* Quæ verba Balſamo perperam intellexit, eodemque traxit, quo duodecimum Canonem Neocæſarienſem. Atenim Patrum hæc mens eſt, paulo ante latam ab Honorio Legem; qua hæreticis ac Donatiſtis rituum ſuorum exercendorum copia facta fuerat. Et hoc illud eſt *Oraculum*, quod hac lege memoratur, ſimul & abrogatur. Et ſane ipſemet Honorius, duobus ferme poſt menſibus, in *Mandatis* ſuis, Marcellino Tribuno & Notario ad Carthaginenſem collationem deſtinato (quorum pars eſt *l. 3. infr. de religione*) vtriusque Legis meminit & huius, & illius, ſimul & hanc confirmat. *Nec ſane lates*, inquit, *conſcientiam noſtram ſermo cæleſtis* ORACVLI, *quem* (ſermonem) ERRORI *ſuo poſſe proficere ſtatua Donatiſtarum interpretatio profitetur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret,* ABOLERI *eum tamen etiam* ANTE (nempe *hac lege*) *iuſſimus, ne quis ſuperſtitionibus præſtaretur occaſio. Nunc quoque excludendam* SVBREPTIONEM, *ſimili auctoritate cenſemus, illudque merito profitemur, libenter nos ea, quæ* STATVTA FVERANT *ſubmouere, ne in diuinum cultum nobis ſe, quiſquam auctoribus æſtimet poſſe peccare*; vt habetur in Actis collat. Carthag. *prim. cognit. num. 5. pag. 1051. Tom. I Concil. Harduin.* Quare & in *l. 3. infr. de religione*, quæ & ipſa pars eſt Mandatorum illorum quæ dixi, *nouella ſubreptio* (nam ita legendum ibi oſtendam:) cuius ibi mentio fit, eſt illud ipſum Oraculum, quod vt *hac leg.* ita & prædictis Mandatis infirmatur.

Cæterum *hac lex*, vt indicio ſunt ſuperiora e Codice Africano, atque ipſa inſuper temporum ratio, ad patrum Africanorum poſtulationem lata, videtur, Honorius ſcilicet & extremis ſuperioris Anni 409. & primis huius anni menſibus, in hæreticos remiſſior fuerat, ac nominatim Donatiſtas, quorum deprauatos animos ad correctionem mitius inuitandos crediderat, vt ipſemet ſuperiore loco ait. Quinimo & in paganos: Nam & Zoſimus *lib 5. cap. 46.* Legem, qua Catholicæ ſectæ inimici (id eſt, vt hæretici ita & pagani) intra palatium militare prohibiti fuerant, (& ſic *l. 42. ſupr.*) eo quo dixi tempore abrogatam, teſtatur.

Conicit etiam Baronius cauſas vtriusque legis per Africam. Nempe priorem illam quæ hac abrogatur, ab Honorio ipſa rerum neceſſitate extortam, ne alioquin Donatiſtæ tot legibus exaſperati, a partibus Attali Tyranni ſtarent, qui Africam tentaturus videbatur: Cum autem periculum illud ceſſaſſet, Attalo videlicet exauctorato, ad Patrum Africanorum petitionem eam *hac lege* abrogatam. Quod valde probabile facit præter ipſam temporum rationem *Heracliani Comitis Africæ* nomen, cui hæc lex inſcribitur: Nempe hic ille Heraclianus eſt, aduerſus quem Honorii partes ſectantem atque Africam ſub Imperio Honorii retinentem, Attalus Tyrannus Conſtantinum cum exercitu in Africam ſuperioris iam anni fine miſit, Africæ potiundæ ſpe, tanto terrore & timore Honorio Imperatori iniecto (quem etiam ipſe quodammodo prodit *l. 1. ſupr. de territ limit.*) vt ſi Africana hæc expeditio Attalo feliciter, cederet, Imperio cedere atque in Orientem fugere in animum induceret. Verum hic ab exercitu Hera-

racliani mox cum ſuis interſectus. En actius Heraclianus Africam t. eri cœpit, littorum & portuum Africæ cuſtodibus admotis, atque annonam Romam ſubuchi vetuit. Vnde Romæ fames exorta: Mox Attali imperium ab Alarico abrogatum, vt memorant Zoſimus *lib. 6. cap. 7. 8. 9. 12.* & Sozomenus *lib. 9. cap. 8.* verum de hoc Attalo plura ad *legem penultim. & vltim. ſupr. de indulgent. crim.* & *ad legem 1. ſupr. de terris limitaneis*, & *l. 2. ſupr. de littorum & itinerum cuſtod.* & *l. 6. ſupr. de indulgent. debitorum.*

Repetita porro *hæc lex* Anno Domini 416. totidem verbis, nonnullis tamen auctior *l. 56. infr.* vbi dicam.

In vtraque lege notanda eſt pœna *ſanguinis*, quam Honorius comminatur illicitos cœtus agitantibus hæreticis: nempe id ita in animum induxit ſuum, poſt frequentes hæreticorum conatus, obreptiones, facinoreſque Alioquin in hæreticos pœna ſanguinis haud adeo ſancita, niſi in deteſtabiles & execrabiles nonnullos, in ſp. *l. 9.* & *51 56. ſupr.* verum de hoc plura in Paratitlis, & ad *l. 28. hoc tit.* Errat certe Vir Doctus, qui *hac leg.* pœnam proſcriptionis & ſanguinis impoſitam ſucceſſiue ait, puta vt primum hæretici proſcriptione plectantur, quam pœnam ſi contempſerint, deinde pœna ſanguinis plectantur: nam vtraque pœna ſimul hic imponitur verbis conſtitutionis.

Intendit porro *hac leg.* Honorius pœnam in Donatiſtas, quod mitioribus edictis inuitati, vel pœnis etiam affecti, furorem ſuum quotidie augerent & exererent; vnde valido metu opus viſum.

p. 172.

LII. (a) Idem AA. Seleuco PF. P. (b)

CASSATIS, quæ pragmatici, (c) vel adnotatione manus noſtræ, potuerint impetrari, & manentibus his, quæ etiam dudum † ſuper hoc definita ſunt, & veterum Principum ſanctione ſeruata, niſi ex die prolatæ (d) Legis omnes *Donatiſtæ*, tam Sacerdotes (e) quam Clerici, laicique, Catholicis ea, qua (ſ) ſacrilege deſciuere, reddiderint, tunc Illuſtres ſingillatim (f) pœnæ nomine fiſco noſtro auri pondo quinquaginta cogantur inferre: Spectabiles, auri pondo quadraginta: Senatores, (g) auri pondo triginta: Clariſſimi, auri pondo viginti: Sacerdotales, auri pondo triginta: Principales, (h) auri pondo viginti: Decuriones, auri pondo quinque: Negotiatores, (i) auri pondo quinque: Plebei, auri pondo quinque: Circumcelliones, (k) argenti pondo decem 2. Qui niſi a Conductoribus, ſub quibus commanent, vel Procuratoribus, Executori, (l) exigendi (m) fuerint præſentati, (n) ipſi teneantur ad pœnam: ita vt ne (o) Domus Noſtræ homines ab huiuſcemodi cenſura habeantur immunes. 3. Vxores quoque eorum, maritalis (p) ſegregatim multa conſtringat. 4. Eos enim, (q) quos nequaquam inlata damna (r) correxerint, facultatum omnium publicatio ſubſequetur. 5. Seruos etiam dominorum admonitio: vel Colonos, verberum crebrior ictus a praua religione reuocabit: ni malunt ipſi ad prædicta diſpendia (etiamſi ſunt Catholici) retineri. 6. Clerici vero miniſtrique eorum ac pernicioſiſſimi Sacerdotales ablati de Africano ſolo, (s) quod ritu ſacrilego polluerunt, in exilium viritim ad ſingulas quaſque regiones ſub idonea proſecutione (t) mittantur. 7. Eccleſiis eorum, vel conuenticulis, prædiiſque, ſi qua in eorum Eccleſias hæreticorum largitas praua contulit, proprietati poteſtatique Catholicæ (v) (ſicut iam dudum † ſtatuimus) vindicatis. Dat. III. Kalend. Febr Rau. Honor. IX. & Theod. V. AA. coss. [412.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius, deque ea agit *Anno 412. num. 1. 2. 3.* Eiusque partem Hunnericus Rex Edicto ſuo indidit, & retorſit aduerſus Catholicos apud Victorem Vticenſem *lib. 4. de perſecut. Vandal. cap. 2.* GOTHOF.

(b) Italiæ ſcilicet ſub qua Præfectura fuit Africa. *ID.*

(c) *ve pragmatica*, vel *pragmaticis*. De *Pragmaticis* ſunt adhuc duæ leges: puta *l. 3. ſupr. de Decur. & ſilent. l. 56. de annona & trib.* Quid ea, v. *l. 7. Cod. Iuſt. de diu. reſcript. ID.*

† Leges anteriores memorat. *ID.*

(d) *Prolata lex*, eſt promulgata. *ID.*

(e) *Sacerdotes*, id eſt, Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi. *ID.*

(ſ) Locum hunc ita reſtitui, *qui a Catholicis ſacrilege deſciuere, redierint*; vel, *ad Catholicam, a qua ſacrilege deſciuere redierint*, vel, *Catholicæ ſe, a qua ſacrilege deſciuere, reddiderint*, quod poſtremum omnium maxime placet. *Catholica* vero vox hic, & *in fin. l.* abſolute pro Catholica Eccleſia, pariter vt *l. 4. ſupr. de Epiſcop. l. 2. ne ſanctum bapt. ID.*

(f) Dignitates obſerua, Illuſtres, Spectabiles, Senatores, Clariſſimos, ac proinde & multæ modum, pro eo maiorem vel deductiorem. *ID*

(g) Senatores & Clariſſimi hic diſtinguuntur: de quo mox. *ID.*

(h) De *Principalibus* docuit plene *tit. ſupr. de Decurionibus.* Hinc emendandum Edictum Hunnerici, vbi male *populares* pro *principales*. *ID.*

(i) *Negotiatores*, a Plebeis diſtincti fuere, vt hic locus docet & docuit, *ſupr.* titulus *de luſtrali collatione. ID.*

(k) *Cir.*

(k) *Circumcellioues* quinam fuerint mox dicam. *ID.*

(l) ForteDulcitium intelligit. *ID.*

(m) Id eſt, pellendi ex agris. *ID.*

(n) Ita Auguſtinus *epiſt.* 159. ſiu. 133. *Edit. Benedictin.* ad Marcellinum: *qui illorum noteria, ad quos tuende publica pacis vigilantia pertinebat, preſentari videantur examini. ID.*

(o) Id eſt, *Nec*, nequidem. *ID.*

(p) 29. *Maritali:* de quo mox. *ID.*

(q) Suſtineri poteſt: pro quo alii reotant, *vero*, vel, *deinde. ID.*

(r) *Damna* hic & *l.* 54. *infr.* pro multa. Sic & apud Auguſtinum in hac ipſa re *Ep.* 50. ſiu 185. *ad Bonifacium.* Vid. *Commentar. ID.*

(s) Solum Africanum. *ID.*

(t) De *Proſequutione* reorum dixi *ſupr. tit. de exhibendis vel transmittendis:* item *tit. de cuſtodia reorum. ID.*

(v) *Catholica*, hic & ſupr. *l.* 4. *de Epiſcopis: l.* 2. *ne ſanctum bapt.* abſolute pro Eccleſia Catholica. *ID.*

† Legem anteriorem memorat. *ID.*

COMMENTARIVS.

Donatistis ad Catholicam fidem reuocandis, atque reſecandis enixe incumbit Honorius Imp. hac conſtitutione, quæ data ſtatim poſt collationem Carthaginenſem Anno D. 412. Primo capite Donatiſtis pœnæ ſeu multæ imponuntur, niſi ad Catholicam Eccleſiam redierint, non obſtante quacunque tandem Principis pragmatica vel adnotatione. Eo inquam pertinet *huius legis* initium, quod ita reſtituo: *Niſi*, &c. *Catholicæ ſe a qua ſacrilege deſciuere, reddiderint.* De eo quippe quod dixi agi oſtendit manifeſte vox Desciuere, quæ omnino pertinet ad perſonas, non ad res ablatas. Et totus deinceps legis contextus id euincit, agi de Donatiſtis a praua religione reuocandis, quod & diſerte eodem loco dicitur. De Eccleſiis enim demum agitur fine legis: idque ipſum argumento dictæ *legis* 54. *infr.* firmari poteſt. Pœnæ autem, quod ſecundum, per ſingula hominum genera proponuntur, ſiue in dignitate poſitorum, ſiue popularium, ſiue Circumcellionum (de quibus poſtea plenius.) Tertio, proponit pœnam *occultantibus* eos etiam
p.173. Conductoribus, Procuratoribus & hominibus Domus Principis, vxoribusque eorum. Quarto, poſt multam inflictam contumacibus bonorum proſcriptionem minatur. Quinto, & dominis etiam Catholicis eandem mulctam imponit, niſi ſeruos & colonos a praua religione reuocauerint. Sexto, Honorius *Clericos Miniſtros Sacerdotales* Donatiſtarum in exilium ſingulos per ſingulas regiones mitti ſub fida perſecutione iubet. Poſtremo capite, *Eccleſia*, *Conuenticula*, prædiaque, hæreticorum largitate in eorum Eccleſias collata, Catholicis Eccleſiis iuxta priores conſtitutiones (id eſt iuxta *l.* 43. *ſupr.*) vindicare iubentur.

Et hæ quidem ſeptem rationes ſunt, quibus Donatiſtas ad fidem Catholicam traducere eorumque pertinax inſtitutum frangere, reſecare hoc tempore ſtuduit Honorius, quibus validiores fingi rationes non poſſint. 1. Metus damni pecuniarii. 2. Conductores & Procuratores in eos excitati ad eos detegendos. 3. Imo & vxores. 4. Bonorum proſcriptionis metus poſt contumaciam. 5. Domini in ſeruos & colonos concitati. 6. Clerici in exilium miſſi. 7. Eccleſiæ & donaria Catholicæ Eccleſiæ vindicari iuſſa. Quibus ſimilia iam complura *l.* 54. *infr* vbi & nonnulla addita.

Vt hæc huiusce legis in vniuerſum eſt ſententia, ita Auguſtinus eius vim ſic breuiter expreſſit *epiſt.* 50. ſiu. 185. *Edit. Benedict. ad Bonifacium num.* 26. *iam enim LEX fuerat promulgata, vt tanta immanitatis hæreſis Donatiſtarum, cui crudelius parci videbatur, quam ipſa ſæuiebat, non tantum violenta eſſe, ſed OMNINO ESSE NON SINERETVR impune*, (hæc prima eſt *huius leg.* ſententia.) *Non tamen ſupplicio capitali, propter ſeruandam etiam circa indignos manſuetudinem, ſed PECVNIARIIS DAMNIS propoſitis*, (ſecundum hoc caput *huius legis* vbi pariter vox *damna*, vt et *l.* 54. occurrit.) *& in EPISCOPOS, MINISTROS eorum exilio conſtituto.* (Tertium hoc caput eſt.) Quanquam etſi ordinem verborum Auguſtini ſpectes, videatur de alia lege anteriore multo ſentire, ſed tamen in eandem ſententiam. Idem Auguſtinus certe eadem *epiſt.* 50. ſiu. 185. *ad Bonifacium* poſtremum *huius legis* caput memorat *num.* 36. *Edit. Benedictin. Quicquid ergo nomine Eccleſiarum partis Donati poſſidebatur, Chriſtiani Imperatores legibus religioſis cum ipſis Eccleſiis ad Catholicam tranſire iuſſerunt*, &c. vbi æquitatem etiam eius rei pluribus ſubiicit. Idem Auguſtinus *in Ioan. tractatu* 6. *in fin. Leguntur*, inquit, *manifeſta leges, vbi præceperunt Imperatores, vt qui præter Eccleſiæ Catholicæ communionem vſurpant ſibi nomen Chriſtianum, nec volunt in pace colere pacis auctorem, nihil nomine Eccleſiæ audeant poſſidere:* & in fin. *veniant ad Catholicam, & nobiſcum habebunt non ſolum terram, ſed etiam illum, qui fecit cælum & terram:* Et vt huius legis, itemque *legis* 54. *infr.* & *l.* 4. *infr. ne ſanctum bapt.* relicta teſtamento Donatiſtis, Catholicis vindicata idem teſtatur, Donatiſtas loquentes inducens: *Modo deficientes vbique quid nobis proponunt, non inuenientes quid dicant? Villas noſtras tulerunt, fundos noſtros tulerunt, proferunt teſtamenta hominum. Ecce vbi Caius eis donauit fundum Eccleſiæ, cui præerat Fauſtinus. Cui Epiſcopus præerat Fauſtinus? Eccleſia? Quid eſt Eccleſia? Eccleſia dixi cui præerat Fauſtinus. Sed non Eccleſia præerat Fauſtinus, ſed parti præerat. Columba autem Eccleſia eſt.* Et hæ quidem ſententiæ Auguſtini ſpectant poſtremum huiusce legis caput. Sequitur ſententia Auguſtini de irrogato exilio Clericis, quod tertium caput huiusce legis eſt quod & *l.* 54. repetitum exſtat. *Mitiora*, inquit, *in vos conſtituit Imperator propter manſuetudinem Chriſtianam, exilium vobis voluit inferre, non mortem, ſed vos homines docti conſiderantes quid debeatur meritis, & quid minus ſit in ſupplicio, non de iudicio illius, ſed de veſtra additis mortem.*

Cæterum *huius legis* ferendæ cauſa repetenda eſt, ab exitu ſeu euentu Collationis Carthaginenſis, quæ ſuperiore anno habita fuit, ante ſeptem & quod excurrit menſes (quo alioquin ſpectant *l.* 55. *infr. hoc tit.* vbi dicam plene, & *l. vlt. infr. de Religione.*) Nempe cum pendente ea Collatione Mar

cellinus

cellions Tribunus & Notarius in ea collatione cognitor, Donatiſtis, qui ad eam ſeſe pollicebantur venturos, ex humanitate ſua abſque imperiali præcepto Eccleſias ſeu Baſilicas ad diem ſententiæ vſque indulſiſſet: Atque adeo eis Eccleſias cum omni lute ſuo, quæ a Catholicis iuxta præceptum Imperiale retinebantur, reddi ſeu reformari iuſſiſſet: quod ex eius Edicto liquet, in actis collationis Carthaginenſis, *p. 1053.* & ex ſententia, *p. 1190. T. I. Concil. Hard.* & ex Auguſtino *in breuiculo Collationis in princ.* Tandem vltima definitione ab eo damnati Donatiſtæ, eas rurſum Catholicis tradere ſine vlla dilatione iuſſi fuere. Quinimo & Circumcellionum inſania & inſolentia reprimi iuſſa. Quin & Decurionibus, Dominis fundorum, Actoribus, Conductoribus, non priuatarum poſſeſſionum modo, ſed & domus diuinæ, mandatum, vt conuenticula Donatiſtarum in omnibus ciuitatibus & locis prohiberent. Imo & fine ſententiæ ſeu Edicti oblationes, collationes, largitates in Eccleſias Donatiſtarum factas Epiſcopis Catholicis tradi iuſſit. Quæ omnia *huic legi* apprime conueniunt. Et vero illam ſententiam *hæc lex* Imperatoris ſecuta eſt. Verum huic ſententiæ non adeo vbique & hac parte, vt hæc *lex* & 54. teſtatur, parium. De cætero, quis collationis illius Carthaginenſis euentus fuerit, docet Auguſtinus *Epiſtola 127. 158. 159. 160. & 169.* ſiu. *Epiſt. 100. 139. 133. 134. & 35. Edit. Benedictin.* & aliis locis. Quare ad hanc ſeueriorem legem Honorius proceſſit: vbi ſingularia multa ſublegenda ſunt: Primo notanda ſunt hic varia admodum decem numero, perſonarum, & quidem laicarum, *dignitatumque* genera, *graduſque*, quibus Prouinciales conſtabant, quos ordine hic decurrit Honorius, diſtinctiſque adeo multis & pœnis gradatim perſequitur, quod omne ex *hac leg.* mutuatum Hunnericus ſuo Edicto aduerſus Catholicos inſerult, quod refertur ab Victore Vitenſi *lib. 4. de perſecut. Vandal. cap. 2.* *1. Illuſtres*, inquam, *2. Spectabiles*, *3. Senatores*, *4. Clariſſimi*, *5. Sacerdotales*, *6. Principales*, *7. Decuriones*, *8. Negotiatores*, *9. Plebeii*, *10. Circumcelliones:* Illuſtribus impoſita multa, auri pondo 50. Spectabilibus, 40. Senatoribus, 30. Clariſſimis, 20 Sacerdotalibus, 30. Principalibus, 20. Decurionibus, 5. Negotiatoribus, 5. Plebeiis .5. Circumcellionibus, argenti pondo decem. Quibus adice, qui ſubiiciuntur Conductores, & Procuratores, Seruos, & Colonos: Cui haud abſimilis perſonarum Notitia continetur *l. 54. infr. hoc tit.* quæ alioquin & in aliis quampluribus huic ſimilis eſt.

Secundo obſeruandum, in illo perſonarum recenſu de *Senatoribus:* eos non tantum ab Illuſtribus & Spectabilibus ſeparari & poſt eos nominari verum etiam a Clariſſimis diſtingui: Sic quoque *d. l. 54. infr.* quæ huic in quampluribus pariat, Senatores poſt eos, qui ſuccincti Proconſulari, aut Vicariano vel Comitiuæ primi ordinis honore, id eſt, poſt Spectabiles, primi inter Honoratos nominantur: & ita deſcribuntur, *qui nullo muniti extrinſecus priuilegio dignitatis ſunt*: & poſt eos Sa-
p.174 cerdotales ſtatim ponuntur, nulla Clariſſimorum mentione, vbi vides multa equidem congruentia cum *hac leg.* contineri: Quinam igitur Senatores iſti a Clariſſimis diuerſi eſſe poſſunt? Certe Codice Iuſtinianeo quoque titulus exſtat, *vbi Senatores vel Clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.* Putabat Ciriacius hac quoque lege Senatores dici expertes omnis dignitatis: Clariſſimos vero qui in dignitate erant; eoque etiam ſenſu diſtingui eos, eo titulo Codicis Iuſtinianei. Verum vt illo quoque ipſo titulo Senatores iidem cum Clariſſimis ſunt, & vero παραλληλισμῷ, ibi coniunguntur: & *l. 1. eius tituli* Clariſſimi non alii ſunt quam Senatores, vt manifeſtius adhuc diſcere eſt ex *l. 1. hoc Cod. infr. de accuſat.* vnde lex illa deſumta eſt: ita *hac leg.* Senatores Clariſſimis præmittuntur; atque adeo velut maioris iam dignitatis, & maiori quoque pœnæ ſubiiciuntur: vti viceuerſa, non Illuſtres tantum, ſed & Spectabiles maiori, quam Senatores afficiuntur.

Tertio obſeruandi *Sacerdotales*, qui *hac leg.* & *d. l. 54.* nominantur, poſt Senatores, ante Principales ſeu Decemprimos Curiales. Nempe *Sacerdotales* hi erant primi inter Decuriones, qui Sacerdotales ludos procurabant: de quibus plene ſupra *tit. de Decurionibus:* & *tit. de Paganis infr.* Hinc illud interea diſcimus Chriſtianos eos quoque fuiſſe, ſaltem Donatiſtas.

Quarto, *Circumcellionum* nomen hic notandum, quorum frequens mentio in hiſtoria Donatiſtarum apud Optatum Mileuitanum, Auguſtinum in Collatione Carthaginenſi *d. 3. cap. 73.* & in ſententia Marcellini, in Codice Canonum Eccl. Africanæ, Iſidorum 8. *Etymol. cap. 5.* Poſſidonium *in vita Auguſtini.* Hi vero erant inter Donatiſtas velut Satellites, qui per nundinas, villas, vicoſque & *Circum cellas* (vnde iis nomen) vagantes, armis inſtructi, intentatum nihil relinquebant, nihil non audebant, omnia furore implentes: denique in Catholicos inſaniebant, ſæuiebant, graſſabantur: Quorum etiam hoc ipſo tempore, & ante Collationem Carthaginenſem meminit Auguſtinus *epiſt. 122.* ſiu. *111. Edit. Benedict.* & poſt Collationem, idem *epiſt. 159. 169.* ſiu. *133. 35.* Eoſdem vero a Donato *Agoniſticos*, eorumque Præfectos *Sanctorum duces* nominatos, tradit Optatus, *lib. 3. cap. 4.*

Quinto obſeruandum latebram Donatiſtis, & Circumcellionibus præbuiſſe *Conductores & Procuratores*, etiam Domus Principis, quod & ipſum dicta ſententia Marcellini Tribuni & Notarii, & *l. 54. infr.* indicatur: vbi de triplici iſtorum Conductorum genere dicetur. Certe & ex Auguſtino variis locis id quoque diſcere eſt. Vt & cæteroquin aliorum criminum reis latebram præbebant; vt paſſim ex huius Codicis conſtitutionibus videre eſt.

Sexto, fit *hac leg.* mentio *Executoris*, qui Donatiſtas & Circumcelliones inquirebat, exigebat, cuique illi præſentandi erant. Quod quidem ſi de certo quodam Executore accipiendum eſt, cum fuerit hic omnino Dulcitius Tribunus & Notarius; (vt ferme Tribuni & Notarii ad huiuſmodi executiones miſſi: de quo ad *l. vn. ſupr. de Mandatis Principum.*) quem Imperialium iuſſionum in Africa contra Donatiſtas datarum executorem ait Auguſtinus, *lib. 2. Retractationum cap. 59. Per idem tempus Dulcitius Tribunus & Notarius hic erat in Africa EXECVTOR Imperialium iuſſionum contra Donatiſtas datarum* &c. Ad eundem exſtat eiuſdem *epiſtola 61.* ſiu. *204. Edit. Benedictin.* qua inter alia ait: *Non enim tu in eos ius gladii vllis legibus accepiſti, aut Imperialibus conſtitutis, quorum tibi iniuncta eſt EXECVTIO, hoc præceptum eſt vt necentur:* Ibidem teſtatur, Dulcitium iſtum (Honorii ſcilicet) *Imperatoris poteſtate ſiue terrendo ſiue plectendo corrigendis præfectum erroribus:* duobus Edictis Donatiſtas admonuiſſe. Quod ſi ita eſt, tum perperam Baronius hæc de Dulcitio Executore ad Annum 414. retulerit *n. 8. 9.*

Septimo notetur, quod de *Vxoribus* additur *Vxores quoque eorum maritalis ſegregatim mulcta conſtringat.* Quod de vxoribus Conductorum & Procuratorum, qui latebrem Donatiſtis & Circumcellionibus præberent, accipi poſſe videatur: vel potius in genere, de omnibus vxoribus Donatiſtarum

ſtatum, & Circumcellionum: Nam & perditi hi vtriusque ſexus erant, teſte Auguſtino *epiſt. 158.* ſiu. *139. Ed. Benedict.* vbi de Macrobio Ep. Donatiſtarum agit *in fin.* Igitur neque vxoribus parci voluit Honorius *hac leg.* ita vt peculiari eas multa conſtringeret, a maritorum multa ſeparata *maritali ſegregatim:* nam ita lego, id eſt, a maritali ſeparatim.

Octauo notetur, *ſeruos* a dominis admonitione; *colonos* (de quorum conditione dixi plene Paratitlo *tituli de Fugitiuis colonis*,) verberum crebriore ictu a Donatiſtarum religione reuocari iuberi: alioquin ipſos dominos licet Catholicos multandos. Quod vtique ſingulare & ipſum continetur *l. 54. infr.* Vbi interim obſeruandum, primo *admonitionis* voce, caſtigationem ſignificare, de quo in *Gloſſ. Theod.* Secundo, & in Colonos idem caſtigandi ius dominis tribui quod in ſeruos (quod & ipſum tribuitur *l. vltim. Cod. Iuſt. de Agricolis*, *l. vn. Cod. eod. de Sc. Claud. Nou. 22. cap. 17.*) hinc & pro pœna ferro a dominatu ligati *l. 1. de fugit. colon.* ſic tamen vt illi admonitione vt dixi: hi verberum ictu caſtigarentur: vnde apparet, admonitionem in ſeruos, & verberum ictum hic diſtare. Certe *coërcitionis* verbo vtrumque ſignificatur *d. l. 54.* quæ mox colonos ſpeciatim verberibus coactos pariter ait.

Nono obſeruetur, & *hac leg.* & *d. l. 54.* exili genus in Donatiſtarum Clericos, Miniſtros & Sacerdotales: nempe, *vt in exilium viritim* ad ſingulas quasque regiones ſub idonea profecutione mittantur, vt *hac leg.* dicitur: vel vt *dict. l. 54.* ad ſingulas quasque inſulas, atque Prouincias exulandi gratia, dirigantur. Quod ſolitarii exilii genus & alias imperatum, diuellendis illis, quod manu facta furorem ſuum exercerent, ſeditionibusque omnia complerent. Cuius etiam ſolitarii exempli in ſimili re eodem fine alibi exempla occurrunt.

LIII. (a) Idem AA. Felici PF. P. (b)

IOVIANVM (c) ſacrilegos agere conuentus extra muros Vrbis (d) Sacratiſſimæ, Epiſcoporum querela deplorat. Quare ſupra memoratum corripi præcipimus, & contuſum plumbo, cum ceteris ſuis participibus & Miniſtris, exilio coherceri: Ipſum autem machinatorem (e) in Inſulam Boam (f) feſtina celeritate deduci: ceteris, prout libuerit, (g) dum-
p. 175 modo ſuperſtititioſa coniuratio exilii (h) ipſius diſcretione ſoluatur, ſolitarii (i) & longo
ſpatio inter ſe poſitis Inſulis in perpetuum deportatis. Si qui autem pertinaci inprobitate, vetita & damnata repetiuerit, ſciat ſe auſteriorem ſententiam ſubiturum. Dat. Prid. Non. Mart. Med. (k) Honorio IX. & Theod. V. AA. COSS. [412.]

NOTÆ.

(a) Memorat *hanc legem* Baronius *Anno* 412. *num.* 56. & *Anno* 390. *n.* 49. *GOTHOF.*

(b) An potius P. V. nam hoc tempore Seleucus erat P. P. Italiæ, vt docet præter *legem prox. 52. ſupr.* vel hoc ipſo die *l. 35. ſupr. de Nauiculariis. ID.*

(c) *Iouinianum* omnes alii ferme vocant. *ID.*

(d) Vrbis Romæ. *ID.*

(e) Id eſt, ipſum Iouinianum Hæreſiarcham. *ID.*

(f) Male id quidam tentabant mutare in *Oaſim. ID.*

(g) Tibi videlicet. *ID.*

(h) Similiter *l. 52. ſupr. in fin. ID.*

(i) Suſtineri poteſt, ſi videlicet ad *exilii* vocem referas: alias reponendum, *ſolitariis*, vt habet Ed. Quart. *ID.*

(k) Irreptitia vox videtur, vel argum. *d. l. 35.* Sed & *Conſularia Theodoſiana* edocent, Honorium per hæc tempora non ſubſtitiſſe Mediolani. *ID.*

COMMENTARIVS.

IN IOVINIANVM HÆRETICVM eſt hæc Honorii conſtitutio data Anno D. 412. ad Felicem Præfectum Prætorio, vel potius Vrbi (quod exiſtimo:) de quo & in quem alioquin Ambroſius *epiſt. 81.* ſiu. *epiſt. 7. Edit. Paris. 1614. in f.* Hieronymus, Auguſtinus, alii: in *Iouinianum*, inquam, qui hæreſeos iam ante damnatus a Romana, tum & Mediolanenſi Synodo (de qua videnda eſt *epiſt. 81.* ſiu. *7.* Ambroſii) iam inde ab Anno 390. Mediolanenſi Vrbe profugus ad diœceſin Romanæ Vrbis ſeſe contulerat: ibidemque adeo extra muros eius Vrbis, conuentus hac tempeſtate quadam *coniurationis* ſpecie, vt hæc lex ait, id eſt, non ſine aliqua & ingenti turba, vnde & *participes* eius & *miniſtri* hic memorantur, agebat: de quo cum querela Epiſcoporum ad aures Honorii acceſſiſſet, hac conſtitutione eum cum participibus & miniſtris inſectatus eſt.

Fuit tempus cum crederem pro *Epiſcoporum* hic legendum *Epiſcopi Romani*, eo quod in peculiari eius diœceſi Romana Iouinianus hos cœtus agitaret. Veruntamen nil temere mutandum. Quin ex eo, quod Honorius *hac leg.* dicit *Epiſcoporum* querelam deploraſſe Iouinianum conuentus agere extra muros, colligi poſſe videtur, habitam hoc tempore fuiſſe *Romæ Synodum* Epiſcoporum, haud aliter atque Synodus Carthagine hoc ipſo anno habita fuit aduerſus Cœleſtium huius Iouiniani gregalem. Nunc de ipſamet lege.

Sententia huius legis hæc eſt. Iubet ſcilicet Honorius ipſum Iouinianum in Inſulam Boam deportari, plumbatis priuscæſum: (de quo ſupplicii genere dixi *ſupr. ad tit. de pœnis.*) Miniſtros eius & participes in alias pariter Inſulas inter ſe diuiſas. Nempe (quod obſeruandum) *vt ita exilii ipſius diſcretione coniuratio ſuperſtitioſa ſoluatur*, quam cau-

cauſam nominatim hic profitetur: cuius ſane exilii ad ſoluendam hæreticorum coniurationem ſolitarii, & longo inter ſe ſpatio diſſiti alterum ſuperior *lex 52.* exemplum ſuppeditat, & tertium inſuper *lex prox. 54. infr.*

Additur & comminatio ſeuerioris pœnæ ſi cœtus vetitos repetierint. In *Boam* autem Inſulam Dalmatiæ nominatim Iouinianus deportari iubetur: quæ hac tempeſtate exiliis clara, ſeu famoſa fuit. Quod iuxta *hanc legem* Ammianus quoque Marcellinus duobus locis oſtendit: Nempe *lib. 22. cap. 3.* in Anno 361. *Florentius*, inquit, *contruſus in Inſulam Dalmatiæ Boas*: Et *lib. 28. cap. 1.* in Anno 371. *Senatus cum Hymetium ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet.* Ne de ea Inſula hic alia congeram ad rem non pertinentia, deue nominis ratione; & de Boa ſerpente Dalmatiæ familiari, de quo Hieronymus *in vita Hilarionis pag. 162. Tom. I. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Geneſcb.* Itinerarium (quod vulgo Peutingeri ſeu Velseri tabulam vocant,) eam deſignat *Segmento 4.* Quare falluntur, qui *Oaſim* hic ſuſpicantur & reponendum putant. Alioquin etiam in Inſulam aliquam Dalmatiæ in exilium mitti iuſſi exemplum habet Philoſtorgius, *lib. 4. cap. 1.*

In hac quoque lege obſeruandum, ab Honorio Imperatore ſpeciatim Inſulam Boam Iouiniano pro exilio adſignari. Atenim in Felicis arbitrium miniſtrorum & participum Iouiniani exilium confertur, *prout*, inquit, *libuerit.* Quod nouum, nam etſi P. V. deportandi in Inſulam ius & olim fuerit (quod docet *l. 1. §. 3. D. de officio Præf. Vrb.* & *l. 6. §. 1. D. de interdictis & relegatis, l. 2. §. 1. D. de pœnis*,) poſt deportationis ſententiam Præfecti, ipſam Inſulam Princeps adſignabat, vt docet *dict. l. 1. §. 3.*

Tandem de hoc Iouiniano vide nonnulla ad *Lvls. ſupr. de raptu vel matrim. ſanctim.*

LIV. (a) Idem AA. Iuliano Proc. Afric. (b)

Donatistas atque hæreticos, (c) quos patientia Clementiæ Noſtræ nunc vſque ſeruauit, conpetenti conſtituimus auctoritate percelli: 1. Quatenus * euidenti præceptione ſe agnoſcant & *Inteſtabiles*, (d) & nullam poteſtatem alicuius (e) ineundi habere, ſed perpetua inuſtos infamia cœtibus honeſtis, (f) & a conuentu publico ſegregandos. 2. ** Ea vero *loca*, in quibus dira ſuperſtitio nunc vſque ſeruata eſt, Catholicæ venerabili Eccleſiæ ſocientur. 3 Ita *** vt *Epiſcopi*, Presbyteri, omnesque Antiſtites eorum, & Miniſtri ſpoliati omnibus facultatibus, ad ſingulas (g) quasque (h) inſulas adque Prouincias exulandi gratia dirigantur. 4. Quisquis **** autem hos, fugientes propoſitam vltionem, *occultandi* cauſa ſuſceperit, ſciat; & patrimonium ſuum fiſci noſtri conpendiis adgregan-
p.196. dum, & ſe pœnam quæ his propoſita eſt, ſubiturum. 5. Damna ***** quoque patrimonii, pœnasque pecuniarias euidenter inponimus *Viris*, *mulieribus*, perſonis ſingulis, & Dignitatibus, pro qualitate ſui, quæ debeant inrogari. Igitur Proconſulari, aut Vicariano, vel Comitiuæ (i) primi ordinis quisque (k) fuerit honore ſuccinctus, niſi ad obſeruantiam Cathôlicam, mentem propoſitumque conuerterit, ducentas argenti libras cogetur exſoluere fiſci noſtri vtilitatibus adgregandas. Ac ne id ſolum putetur ad reſecandam intentionem (l) poſſe ſufficere, quotiescumque ad communionem (m) talem acceſſiſſe fuerit confutatus, (n) totiens multam (o) exigatur: & ſi quinquies (p) eundem conſtiterit nec damnis (q) ab errore reuocari, tunc ad Noſtram Clementiam referatur, (r) vt de ſolida eius ſubſtantia ac de ſtatu acerbius iudicemus. (s) Huiusmodi autem condicionibus etiam Honoratos (t) reliquos obligamus: ſcilicet, vt Senator, (v) qui nullo munitus extrinſecus priuilegio * dignitatis inuentus in grege (x) Donatiſtarum, centum libras ſoluat argenti: Sacerdotales (y) eandem ſummam cogantur exſoluere: Decemprimi (z) Curiales quinquaginta libras (aa) argenti addicantur: reliqui Decuriones decem ſoluant libras argenti, quicumque in hæreſi maluerint (bb) permanere. 6. *Conductores* ****** autem domus noſtræ, ſi hæc in prædiis Venerabilis (cc) ſubſtantiæ vti (dd) *permiſerint*, tantam penſionem pœnæ nomine cogantur inferre, quantum (ee) in conductione penſitare conſuerunt. Eadem quoque Emphyteuticarios auctoritas ſacræ definitionis adſtringet. 7. ******* Conductores vero priuatorum, ſi permiſerint in hisdem prædiis conuenticula haberi, vel eorum patientia ſacrum myſterium (ff) fuerit inquinatum (gg) referetur (hh) per Iudices ad ſcientiam dominorum, quorum intererit, ſi pœnam volunt ſacræ iuſſionis euadere, aut cértantes (ii) corrigere, aut perſeuerantes commutare: ac tales prædiis ſuis præbere Rectores, (kk) qui diuina præcepta cuſtodiant. Quod ſi procurare neglexerint, hi quoque in penſiones, quas accipere conſuerunt, prolatæ præceptionis auctoritate multentur, vt quod ad conpendia eorum peruenire poterat, ſacro iungatur ærario. 8. ******** *Officiales* autem diuerſorum Iudicum, ſi in hoc errore fuerint deprehenſi, ad triginta librarum argenti illationem pœnæ nomine teneantur: ita vt ſi quinquies condemnati abſtinere noluerint, coherciti verberibus exilio mancipentur. 9. *Seruos* ********* vero & *Colonos* cohercitio ab huiusmodi auſibus ſeueriſſima vindicabit. Ac ſi Coloni ver-

beribus coacti in propoſito perdurauerint, tunc tertia peculii (ll) ſui parte multentur 10. ********** Adque omnia, quæ ex huiuſmodi generibus hominum lociſque colligi poterunt, ad Largitiones Sacras ilico dirigantur. Dat. xv. Kal. Iul. Rau. Conſtantio & Conſtante coss. [414.]

N O T Æ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſtin.* Multaque ex *hac leg.* Hunnericus Rex Edicto ſuo aduerſus Catholicos indidit & retorſit apud Victorem Vticenſem *lib. 4. de perſecut. Vandal. cap. 2.* Inſeruit vero eam recte Baronius, & ad eam plura commentatur *Anno D. 414. num. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.* Præmiſit eandem & Fr. Balduinus in Optato ſuo. GOTHOF.

(b) *Iuliano* huic Proconſuli Africæ inſcribitur non tantum menſe proximo *lex prox. 55.* quæ & ipſa aduerſus Donatiſtas lata eſt: verum etiam eodem Anno *lex 3. ſupr. de integri reſtitut.* & *l. vltim. vnde vi.* quæ oſtendunt, eum hoc anno ſecundum Proconſulem Africæ fuiſſe: Ante biennium enim iam Proconſul Africæ fuerat, vt oſtendit *lex 64. ſupr. de Appellationib. ID.*

(c) Iidem & Donatiſtæ hæretici: *verſ. 5. in fin.* vid. *l. 41. ſupr.* Et forte vox *atque* comparate hic accipienda: ita *Donatiſtas atque*, id eſt, velut *hæreticos*, &c. *ID.*

* *Prima* ſententia huius legis: *Inteſtabiles & infames* habendos Donatiſtas: *verſ. Quatenus. 1. ID.*

(d) Similiter *l. 4. infr. ne ſanctum bapt. ID.*

(e) Alicuius contractus ſcilicet: Alii accipiunt hoc de dignitate ſeu militia. *ID.*

(f) *Honeſtis* cœtibus arceri: ſic *honeſtorum cœtu* arceri *l. 1. ſupr. de poſtulando*, ſpecialiore tamen ſignificatu. *ID.*

** *Secunda* ſententia: *Conuenticula* Donatiſtarum Catholicæ Eccleſiæ ſociari oportere: *verſ. ea vero loca 2. ID.*

*** *Tertia* ſententia, *Sacerdotes & Miniſtros* Donatiſtarum bonis proſcriptis deportandos: *verſ. ita vt Epiſcopi 3. ID.*

(g) Singularis & ſolitarii exilii huius rationem, & exempla duo adhuc vide in *l. 52. & 53. ſupr.* vbi dixi. *ID.*

(h) Recte habet hæc vox, neque mutanda in *quiſque*: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

**** Quarta ſententia, de *Occultatorum*, qui ſcilicet Sacerdotes vel miniſtros Donatiſtarum occultauerint, pœna: *verſ. Quiſquis autem 4. ID.*

***** Quinta ſententia, de *Donatiſtis* in commune, viris, mulieribus: deque *Multis* his irrogandis, pro cuiuſque conditione & dignitate: *verſ. Damna quoque 5. ID.*

(i) De *Comitibus primi ordinis* plene dictum ad *l. vnicam ſupr. de Comitibus & Tribunis ſcholarum. ID.*

(k) *Quiſque*, pro quiſquis, hic & paſſim: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(l) *Intentionem*, vocat inſtitutum hæreticorum, propoſitum tenax. *ID.*

(m) *Communionem*, id eſt, eorum conuentum, [illegible], [illegible]. *ID.*

(n) *Confutatus*, id eſt, refutatus, conuictus: quod in *computatus* mutari non oportet, vt ad marginem additum apud Baronium. vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(o) *Multam* exigi, Antiptoſi: Quomodo & apud Cæcilium Nonio referente *cap. 2. num. 294. Ego illud minus nihilo exigor portorium. ID.*

(p) Ita quoque rurſum infra *verſ. Officiales. 8. ID.*

(q) *Damna*, ſiue multæ Prouinciæ, de *quib. ſupr.* Male vero nonnulli hic inſerciunt voces, *mutatum eſſe* poſt *conſtiterit. ID.*

(r) *Referendum*, ad Principem, ſi de viris in dignitate ſeu honore poſitis agatur, iiſque contumacibus. *ID.*

(s) Id eſt, bonorum proſcriptione & deportatione feriamus, vt §. 8. *ID.*

(t) De *Honoratis* dixi ad *l. 1. ſupr. de officio Iudicum ciuilium*: & ad *tit. de Honoratorum vehiculis. ID.*

(v) De *Senatore* iam dixi ad *l. 52. ſupr. ID.*

(x) *Grex* Donatiſtarum. *ID.*

(y) De *Sacerdotalibus* dixi ad *eandem leg.* & plene *Titulo de Paganis. ID.*

p.177. (z) De *Decemprimis* Curialibus: *pro titulo de Decurionibus. ID.*

(aa) Scio equidem quid ferat huius æui ſtilus: verum malim *libris*: quid enim alioquin fuerit, *libras addicatur?* Niſi vulgata alias ellipſi, ſupplenda vox *ad*, *ad libras addicatur. ID.*

(bb) Protulerint, voluerint. *ID.*

****** *Sexta* ſententia, de pœna eorum, qui in alienis prædiis *locum* præbent conuenticulis Donatiſtarum, *verſ. Conductores autem 6.* Quam Hunnericus Rex Edicto ſuo in Catholicos indidit & retorſit apud Victor. Vticenſ. *lib. 4. cap 2. ID.*

(cc) *Venerabilis* ſubſtantia, pro re priuata Principis. *ID.*

(dd) *Vti*, [illegible] paſſiuo ſignificatu, qualia multa. Nonius apud Gellium *Noct. 15. cap. 13. Suppellex multa quæ non vtitur, emitur tamen.* Et rurſum, vel pro vſurpari, fieri. Vid. Lexicographos. *ID.*

(ee) *Quantum*, ferri poteſt, aduerbiali prolatu. *ID.*

******* *Septima* ſententia, de pœna *Dominorum*: Conductores prædiorum ſuorum non inhibentium: *verſ. Quod ſi 7. ID.*

(ff) *Myſterium* vocat baptiſma. *ID.*

(gg) *inquinari*, myſterium ſeu baptiſmum a Donatiſtis ait: Cuiuſmodi alia vid. *infr. ne ſanctum bapt. ID.*

(hh) *Referentur*, reſcribo *ID.*

(ii) An *errantes?* Et hoc ſuſtineri poſſe videatur, propter Circumcelliones videlicet. *ID.*

(kk) *Cellores* prædiorum: nempe conductores & actores prædiorum. *ID.*

********* *Octaua* ſententia, de pœna *Officialium* in Donatiſtarum errore deprehenſorum: *verſ. Officiales* 8. quam Hunnericus Rex Edicto ſuo indidit & retorſit in Catholicos apud Victorem Vitenſem *lib. 4. cap. 2. ID.*

********** *Nona* ſententia, de *Seruis & Colonis*: *verſ. Seruos vero* 9. *ID.*

(ll) De *Peculio* colonorum dixi paratitlo *de Fugitiuis Colonis. ID.*

*********** *Decima* ſeu poſtrema Sententia de multis ſuperioribus in ſacras largitiones inferendis *verſ. Atque omnia vltim. ID.*

COMMENTARIVS.

In Donatistas per Africam proconſularem, hæc ſecunda iam eſt, Honorii Imp. poſt Collationem Carthaginenſem, quæ habita fuit ante triennium A. 411. conſtitutio: prima enim fuit *lex 52. ſupr.* data paulo poſt eam ſtatim, ſeptem videlicet ferme poſt menſibus. Vtraque vero Honorius poſt longam patientiam, propoſito vario pœnarum genere, Donatiſtas ab errore ſuo ad Catholicam Eccleſiam reuocare enixe ſtuduit, eorum intentionem reſecare, vt *hac leg.* dicitur, id eſt, pertinax propoſitum frangere. Iſta primum *l. 52.* Anno D. 412. iiſdem ferme pœnis propoſitis: At enim hæc iam poſteriore Anno 414. diſtinctius, & diſtrictiore ſeueritate, cum videlicet illa parum profectum fuiſſet: imo *cum patientia eius eos vſque nunc ſeruaſſet*, vt ipſemet *initio legis* teſtatur. Quare iam *Competenti auctoritate* & auſteritate percellendos eos credidit, & vero *hac leg. percelli conſtituit*, quæ ipſius pariter expreſſa verba ſunt: & vt rurſum *verſ. 6.* dicit, *auctoritate ſacra definitionis adſtringi*: & *prolata præceptionis auctoritate multari*. Quorum etiam hæreſin atrocitate verborum confodit paſſim: vt cum *diram ſuperſtitionem* eorum vocat: *verſ. 2.* errorem *verſ. 5.* & *8.* gregem Donatiſtarum appellat *d. verſ. 5.* hæreſin & hæreticos *initio 1.* & *fine verſ 5.* ſacrum myſterium (id eſt, baptiſma) ab his inquinari ait, *verſ. 7.* Quibus etiam impoſterum non amplius parcendum, vt antea factum fuerat, aperte indicat. vt cum præter ea, quæ iam dixi, ait: *quatenus EVIDENTI præceptione ſe agnoſcant & inſtabiles*: &c. & verſ. 5. *Damna quoque patrimonii pœnaſque pecuniarias EVIDENTER imponimus.* Id enim vox *euidentis* & *euidenter* in conſtitutionibus importat. Denique quos a Iuliano Proconſule Africæ pœnis *hac leg.* ſtatutis ſubiici paſſim iubet: imo eſt & vbi de his ad ſe referri. Et hæc quidem ideo, quod Donatiſtarum veſania tantum abeſt poſt Collationem Carthaginenſem repreſſa fuerit, vt contra in immenſum excreuerit, de quo teſtis paſſim Auguſtinus. Nos pœnas iſtas nunc ſummatim apponamus; quæ decem omnino ſunt, in quot etiam verſus hanc conſtitutionem ordine diuiſimus: e quibus ſingularia poſtea quædam educemus. Summa hæc eſt, 1. Donatiſtas in commune inteſtabiles eſſe, commercio iis interdici, infamia eos notari; de qua infamiæ pœna hæreticis impoſita dixi ſemel *d. l. 7. ſupr.* 2. Conuenticula eorum Catholicæ Eccleſiæ ſociari oportere. 3. *Sacerdotes* & miniſtros eorum bonis proſcriptis deportandos. 4. Vt & occultatores eorum. 5. Multam Donatiſtis in commune viris, mulieribus, qui ad communionem Donatiſtarum acceſſerint, qui in grege Donatiſtarum inuenti fuerint, qui in hæreſi permanere maluerint, & in propoſito perdurare, irrogandam pro cuiuſque conditione & dignitate: Proconſularibus, Vicariis, Comitibus primi ordinis, ducentarum argenti librarum: Senatoribus, centum, Decemprimis Curialibus, quinquaginta: reliquis Decurionibus, decem. 6. Eos, qui locum præberent, in alienis prædiis ad myſteria celebranda, conductores inquam rei priuatæ, vt & emphyteuticarios, tantum fiſco pœnæ nomine ſoluere oportere, quantum penſionis ſeu conductionis nomine ſoluere ſolent: 7. Vt & priuatos dominos prædiorum, ſi Conductores ſuos errantes non correxerint, vel perſeuerantes non commutarint. 8. Officiales quoque Iudicum in hoc errore deprehenſos, triginta libris argenti multandos. 9. Colonos ſeruoſque verberibus coërcendos, & perſeuerantes tertia peculii parte multandos. 10. Poſtremum omnia, quæ ex locis vel multis collecta fuerint, ad Principis ærarium illico dirigenda. Hæc inquam legis iſtius ſumma eſt, in qua præter ea, quæ ad *l. 52. ſupr.* huic ſimilem notabamus, multa ſingularia notanda veniunt.

Primo quidem, quod *Teſtamenti factione* Donatiſtæ priuentur, quod & ipſum ſtatuitur *infr. ne ſanctum bapt. l. 4.* imo & commercii iure, tandem & infamia notentur: & ſic Romano communi iure priuentur, de quo iam ad alias *leges*: & ſic neque morientibus id ſolatii relinqui, vt de bonis ſuis teſtari poſſint, neque ſuperſtites alicuius (contractus ſcilicet: nam id hic ſupplendum) ineundi poteſtatem habeant, & velut infames in perpetuum ab honeſtorum cœtu & conuentu publico ſubmouendos. De hæreticis inteſtabilibus iam aliis legibus actum. Vt Donatiſtæ vero inteſtabiles eſſent, id iam ab Honorio expetierant Patres Africani ante decennium Anno 404. vt docet *can. 93. Cod. Afric. pag. 918. Tom. I. Concil. Harduin.* id quod ad eorum poſtulationem ab Honorio conſtitutum, initio Anni proxime ſequentis 405. *l. 14. ne ſanctum bapt.* quæ lex huic noſtræ quam ſimillima eſt. Meminit Auguſtinus *lib. 1. contra Epiſtolam Parmeniani cap. 12. num. 19.* huius omnis rei atque adeo huius legis; *Sunt & alia iuſſiones generales, quibus eis vel faciendi teſtamenta, vel per donationes aliquid conferendi facultas adimitur, vel ex donationibus aut teſtamentis aliquid capiendi. Nam in quadam cauſa cum homo nobilis Imperatoribus ſupplicaſſet, quod ſoror eius quæ de parte Donati fuerat, cum defungeretur, neſcio in quos communionis ſuæ, & maxime in quendam* p. 178. *Auguſtinum Epiſcopum eorum plurima contuliſſet, ex illa generali lege præceptum eſt, vt omnia fratri reſtituerentur: vbi etiam circumcellionum mentio facta eſt, ſi iure ſuo violenter obſiſterent, quo genere auxiliorum & adminiculis repelleretur.* Idem *Epiſt. 48.* ſiu. *93. Edit. Benedictin. ad Vincentium*, vbi hæc inter alia ironice *num. 19.* *Ita ſane huic prouiſioni contradicere debuis, ne res quas dicitis veſtras perderetis, & ſecure Chriſtum proſcriberetis. Vt iure Romano teſtamenta conderetis, & iure diuino Patribus conditum teſtamentum (vbi ſcriptum eſt, in ſemine tuo benedicentur omnes gentes) calumnioſis criminationibus rumperetis. Vt in emptionibus & venditionibus liberos contractus haberetis, & vobis diuidere,*

dere, quod Chriſtus emit venditus, auderetis. Vt quod quiſque veſtrum eniquam donaſſet, valeret, & quod donauit Deus Deorum a ſolis ortu vſque ad occaſum vocatis filiis non valeret. Vt de terra corporis veſtri in exilium non mitteremini, & de regno ſanguinis ſui, a mari vſque ad mare, & a flumine vſque ad terminos orbis terræ Chriſtum exulem facere conaremini? Imo vero ſeruiant Reges terræ Chriſto, etiam LEGES *ferendo pro Chriſto.* Idem, de quibus *cap. 13. Vigilate hæretici, audite a paſtore teſtamentum pacis, venite ad pacem; iraſcimini Chriſtianis Imperatoribus, quia teſtamenta veſtra valere noluerunt in domibus veſtris: videte quam digna ſit pœna, & quid eſt quod Teſtamentum non valet in domo veſtra? quid eſt? quantum eſt? Dolor ille admonitio eſt, nondum damnatio.*

Secundo notandum, *Occultatoribus* Sacerdotum & Miniſtrorum Donatiſtarum eandem pœnam bonorum proſcriptionis & deportationis imminere. Sane & aliis execrandorum maxime hæreticorum occultatoribus pœnæ indictæ, veluti Manichæorum per Africam *l. 35. ſupr.* Donatiſtarum *hac leg.* & *l. 52. ſupr.*

Tertio notetur, Dignitatum & honorum notitia, proque eorum diuerſitate, multæ quoque ſeu pœnæ diuerſitas. *Proconſulares* ſcilicet, *Vicariano* honore ſuccincti, *Comites primi ordinis*: de quibus *lib. 6. ſupr.* Hos ſequuntur *Honorati alii*, non illi qui ementito honore per Prouincias pollebant, de quibus ad *l. 1. ſupr. de Offic. Iudic. ciuil.* verum ſequentes *Senatores* nudi, nullo muniti extrinſecus dignitatis priuilegio, omnes alterius dignitatis expertes: de quibus dixi etiam ad *l. 52. ſupr. Sacerdotales*, qui ſcilicet inter Decuriones primo loco erant, de quibus *ſupr.* quoque *l. 52.* & *tit. de Decurionib.* & *infr. tit. de Paganis.* Hos ſequuntur *Decemprimi* Decuriones; de quibus itidem plene *tit. de Decurionib.* tandem reliqui *Decuriones.* Pœnarum vero gradus hic: 200. argenti librarum multa primis imponitur: Senatoribus nudis, 100. vt & Sacerdotalibus, (vnde apparet de horum Sacerdotalium dignitate æqua Senatoribus, et ſic proxima) Decemprimis, 50. Decurionibus cæteris, 10.

Quarto obſeruetur, quod duobus huius conſtitutionis locis additum *verſ. 5.* & *8.* de *Quinta condemnatione:* nempe quinquies lapſos, multatos coërcitos, lapſos rurſum non iam ordinaria pœna ſeu multa, verum extraordinaria plectendos: Quinque equidem lapſus eadem multa coerceri, ſextum vero & deinceps, vel ad Principem referendum, ſi videlicet de his qui in dignitatibus vel honoribus poſiti agatur; quo acerbius in eos vindicetur, vel ilico a Iudicibus grauius coërcendos veluti Officiales. Hæc contumaciæ hac ion re poſt quintam emendationem pœna.

Quinto, obſeruetur enumeratio aliarum perſonarum, poſt hos qui in dignitatibus & honoribus conſtituti erant: & quidem per Africam, Donatiſtarum quoque hæreſi implicitarum, hiſque fauentium. Primo, Conductorum tria genera: *Conductores* domorum & prædiorum rei priuatæ Principis: *Emphyteuticarii*, id eſt, Conductores prædiorum ad Reſpublicas & ciuitates pertinentium: de quibus actum *lib. 10.* tandem Conductores priuatorum, ſeu Rectores prædiorum. Quæ etiam tria alias hominum genera reis latebras præbere ſolebant: de quo fidem faciunt innumeræ conſtitutiones: Exinde *Officiales* Iudicum. Tandem *Serui* & *Coloni.*

Sexto, notetur multæ genus *verſ. 6.* & *7.* nempe tantum fiſco inferendi quantum penſionis annuæ ex fundo quis præſtare vel percipere ſolet: Et quidem ob præbitum fundum myſteriis hæreticorum celebrandis, vel ob Conductores fundorum ſuorum id facientes, non emendatos vel commutatos.

Cætera, & in his quidem, de exilio, & quidem ſolitario, Epiſcoporum & Miniſtrorum Donatiſtarum, vide ad *l. 52. ſupra.*

Cæterum huiusce legis ῥητῶς, an vero *legis 52. ſupr.* an vtriuſque executorem poſt Marcellini mortem, de quo *l. prox.* Dulcitium Tribunum & Notarium Honorius in Africam miſerit (quo alioquin pertinent, quæ Auguſtinus ſcribit *lib. 2. Retract. cap. 59.*) dubium videri poſſit. Baronius id de *hac leg.* accepit: Ego non minus acciptam de ſuperiore *l. 52.* vbi & Dulcitius ipſe indicari videtur his verbis: *Qui niſi Executori exigendi, fuerint præſentati.* &c. Auguſtinus ſæpe meminit huius *Edicti*, & per S. Scripturam oſtendit id iuſtiſſimum eſſe: ac nominatim in tractatibus expreſſis ſuper hoc, inculcat *epiſt. 50.* ſiu. *185. Edit. Bened.* ad Comitem Bonifacium (cui titulus: *de corrigendis moderate Donatiſtis*,) *epiſt. 61.* ſiu. *204. Ed. cit.* ad Dulcitium: in libris contra Gaudentium: *epiſt. 48.* ſiu. *93. Edit. cit. ad Vincentium, de corrigendis hæreticis per vim:* vbi ait *num. 19. vt iure Romano teſtamenta condentes, & iure diuino Patribus conditum teſtamentum rumperent.* Vid. *lib. 1. contra Gaudentium, cap. 19. num 21. Tom. IX Benedictin.* vbi ait: *Mitiora in eos conſtituit Imp. exilium nobis voluit inferre, non mortem*, &c. Magnam vero hæc lex & *d. l. 52.* vtilitatem attulere: vide Auguſtinum *d. epiſt. 50.* ſiu. *185.* & *epiſt. 48.* ſiu. *93.* & contra Gaudentium *lib. 1. cap. 29.*

Contra DONATISTAS *geſta, Anno Domini 411. ſub Marcellino Cognitore, eo quamlibet mortuo, imo inuidioſe cæſo, nihilominus plenam fidem & firmitatem obtinere.*

LV. (a) Idem AA. Iuliano (b) Proc. Afric.

NOTIONE & ſollicitudine Marcellini, Spectabilis memoriæ (c) Viri, contra *Donatiſtas* geſta (d) ſunt ea, quæ translata in publica monumenta, habere volumus perpetim (e) firmitatem: *Neque* enim *morte cognitoris perire debet publica fides.* Dat. III. Kal. Sept. Rom. (f) Conſtantio & Conſtante coss. [414.]

NOTÆ.

(a) Lex *vlt. Cod. Iuſt. de re iudicata*, hinc interpolata eſt, reſecta priore ſententia de *Marcellino*, vt ita perpetuum ius conderetur. Cæterum & *hanc leg.* memorat recte Baronius *ſub Anno* 414. *num.* 2. & Integram inſeruit *Anno* 413. *n.* 6. Sed & eandem Geſtis Collat. Carthagin. recte ſubiicit Papyrius Maſſonius. GOTHOF.

(b) *Iuliano*, huic Proconſuli Africæ inſcripta hoc ipſo anno *lex prox. ſupr.* 54. aduerſus eoſdem Donatiſtas, vide *Ind. Perſon. ID.*

(c) Nempe iam mortuus hoc tempore fuerat Marcellinus, vt vel hinc colligere licet. Sed & *fine leg.* id nominatim dicitur: ibi, *morte Cognitoris*: de quo mox. *ID.*

(d) *Geſta quæ ſunt tranſlata*, &c. ita Cod Iuſt. Hic tamen nil temere muto. *Sunt ea*, id eſt, talia ſunt: Etſi forte alicui placebit, *ſunta ea*. vel ita quod omnium maxime probabile, *geſta quæ ſunt & tranſlata. ID.*

(e) *Perpetuam* Cod. Iuſt. & *Ed. Quart. & prim. Cuiac.* Neque hic tamen quicquam mutandum; etſi *perpetim* hic poſitum loco *perpetem. ID.*

(f) Ita quoque Cod. Iuſt. quin & ad plenum, *Rom.* Atenim reſcribendum *Raue.* Error ex eo natus, quod in MSS. ſcriptum *Ram* (quod Rauennam ſignificat, vt ex Tilii editione liquet) in ſubſcriptione *l.* 44. 45. 52. *ſupr. hoc tit.* & *l.* 13. *ſupr. de infirm. his, quæ ſub Tyrann.* vbi ſimilis error admiſſus: pariter vt *l. vlt. ſupr. de ſcenicis. ID.*

COMMENTARIVS.

CONTRA DONATISTAS ante triennium GESTA ſub Notione Marcellini Cognitoris, hoc tempore iam mortui, perpetuam nihilominus firmitatem habere iubet hac conſtitutione Honorius Imp. Anno Domini 414. ſubiecta generali regula (quæ notanda eſt:) *Morte Cognitoris perire non debere publicam fidem.* Nempe publica fide geſta, atque in publica monumenta ſeu acta ſemel relata perpetuam fidem faciunt, & vt hanc legem efferunt, *lib.* 6. *tit.* 1. Baſilica, τὰ ἐν δικαστηρίῳ ἀνενεχθέντα ἐν ὑπομνήμασιν, ἰσχυρῶς διαμένουσι, καὶ τελευτῶντος τοῦ δικαστοῦ, *quæ in iudicio relata ſunt in commentarios, robur retinent, licet mortuus ſit iudex.* Et Chryſoſtomus λόγῳ α. εἰς τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν, *Tom. VIII. pag.* 609. *Edit. Sauil.* & *Tom. II. pag.* 467. *Edit. Benedictin.* ἐν δικαστηρίῳ ἅπερ ἂν ἐπὶ ὑπομνημάτων ὁ δικαζόμενος φθέγξηται, πάντως ἐγγράφεται διηνεκῶς, καὶ ἐξαλειφθῆναι οὐκ ἔτι λοιπόν: *in iudicio quæcunque dixerit in commentariis ille, qui litigat, omnino ſcribuntur in perpetuum, nec amplius deleri poſſunt.* Tantum abeſt mors Cognitoris eis quidquam derogare valeat. Non vt alia mors ſoluit, ita & mors Cognitoris geſta quoque publica ſoluit.

Hæc quidem huiusce legis eſt ſententia; verum de tribus videndum eſt, quænam videlicet *geſta* illa ſint, quis Marcellinus ille, de quibus *hac l.* agitur. Tandem quæ *huius legis* promulgandæ occaſio fuerit.

Quod primum attinet. Nempe hic indicantur ACTA ſeu GESTA COLLATIONIS CARTHAGINENSIS, inter Catholicos & Donatiſtas, cui Marcellinus Tribunus & Notarius ex Honorii præcepto Cognitor præfuit, menſe Iunio Anni D. 411. *poſt COS. Varanis*, ſeu ante triennium, & quod excurrit: quam in rem videndæ ſunt Auguſtini *epiſt.* 158. 159. 160. ſiu. 139. 133. 134. *Edit. Benedictin.* & Poſſidius *in V. S. Auguſtini cap.* 3. vbi confutati a Catholicis Donatiſtæ omnium Documentorum manifeſtatione. Cuius Collationis Acta ſeu Geſta, a Marcello *modulata breuitate*, vt ipſe ait, diſtincta atque collecta, a Papyrio Maſſonio primum in lucem edita: mox cum MS. collata & emendata a P. Pithæo extant; magna tamen, quod dolendum, parte cognitionis tertii diei mutilata. Sed & Auguſtinus ipſe, qui Collationi interfuerat, imo a quo potiſſimum ea procurata, teſte Poſſidio, breuiſſimam eius epitomen ſeu Breuiculum conſcripſit. Sed & Fr. Balduinus, antequam Acta ipſa ederentur, hiſtoriam eius Collationis Carthaginenſis, ſiue diſputationis, edidit luculentam. Hæc igitur illa Geſta ſunt: hic ille Marcellinus, de quo multa Auguſtinus, Oroſius, Hieronymus: ad quem etiam extat *lex vltim. infr. de religione*, quæ lex vt Acta Collationis edocent, pars eſt mandatorum ipſorum, ſeu Imperialis Honorii ſanctionis, qua ei cognitio Anno D. 410. tributa fuerat: vt ad eam plenius oſtendetur. Quanquam & geſta de ſceleribus Donatiſtarum poſt Collationem Carthaginenſem hic quoque intelligi poſſunt: de quibus ſub finem Commentarii.

Quod ſecundum attinet: vel ex *hac leg.* liquet, ei ferendæ occaſionem præbuiſſe *mortem* ipſius Marcellini. Nempe Donatiſtæ eo mortuo contendebant, geſtorum quoque ſub eius notione fidem perire debere: ac maxime, quod ipſum tanquam *Heracliani*, Tyranni (de quo *l.* 21. *ſupr. de pœnis*: & *l.* 13. *ſupr. de infirm. his quæ ſub tyr.* & cui *l.* 51. *ſupr.* & *l. prox. ſequ.* 56. inſcripta eſt, vbi dicam) partium e medio ſublatum contenderent: atque adeo vt ipſius Heracliani Tyranni geſta irrita fuerant *ea l.* 13. anno ſuperiore, ita & Marcelliana illa pariter infirmanda viderentur. Nempe Hieronymus ſcribit, *lib.* 3. *contra Pelagianos in fin. pag.* 206. *Tom. II. Oper Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch.* Marcellinum ſub inuidia tyrannidis Heraclianæ ab hæreticis innocenter cæſum fuiſſe. Scilicet Donatiſtæ, vt poſt Collationem ſtatim calumniæ tela, in eum ſparſere, quaſi perperam, noctu, auroque a Catholicis corruptus ſententiam in Donatiſtas dixiſſet: ita poſtea iiſdem agentibus, (hi enim proculdubio *hæretici* ſunt, quos Hieronymus intellexit) calumniam paſſus, quaſi Heracliani partium cæſus fuit. Neque dubito, occaſione *legis* 21. *ſupr. de pœnis*: qua exciti publice ab Honorio delatores Satellitum & conſciorum Heracliani. Tandem, quo ſpectabant maxime, geſta ab eo, mortuo eo, & quidem quaſi perduelle, irrita eſſe iactabant. Verum, vt auctor mortis eius *Marinus Comes*, qui Africam Romano Imperio reſtituerat, & Rempubl. ab Heracliano Tyranno liberauerat, ab Honorio ex Africa reuocatus, dimiſſus eſt, quod ſcribit Oroſius, *lib.* 7. *cap.* 42. *in fin.* ita idem Honorius hac Conſtitutione & famam Marcellini vindicatum iuit, quod ex eo apparet, quod *Spectabilis memoriæ Virum* vocat, & geſta ſimul ſub eius notione contra Donatiſtas confirmauit. Qua non abſimili ratione *legem prox.* promulgatam mox oſtendam.

Hinc

Hinc interim quoque diſcimus; quod & alias conſtat, in negotio religionis captatam aliquando occaſionem mortis iudicis alicuius ab hæreticis, ad irritanda ea, quæ ſub Iudice aliquo actitata fuerant, atque in publica acta tranſlata. Verum vt *hac leg.* definitur, eorum auctoritatem eſſe æternam voluere Principes, voluit *hac leg.* Honorius. Quæ quidem definitio ſeu conſtitutio locum obtinet, vbi omnia legitime geſta ſunt, conſtitutis cominus partibus, vt in Collatione Carthaginenſi inter Catholicos & Donatiſtas. Aliud enim ſi μονομερῶς quædam geſta, ἀπόντων τινῶν. De quo eſt Athanaſii locus, *Apol. 1. ad Imp. Conſtantium*, quæ ſcripta Anno D. 356. *in initio pag. 673. Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ. ſiu. Lipſ.* προσθήκη δὲ πᾶς Φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ Πρεσβυτέρου. ἀπόντων δὲ ἡμῶν ΚΑΤΑ ΜΟΝΑΣ ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν: τὰ δὲ τοιαῦτα p.180. προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα καὶ οἱ ὑμέτεροι νόμοι, μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο: *nec leue momentum documenti, ſi dignaberis audire, quod præſentibus nobis nihil docere potuere accuſatores Macarii presbyteri, abſentibus autem nobis id egerint ſoli, quæ libuit. Cuiuſmodi acta primum diuina, deinde noſtra leges, nullum robur habere definiunt.* Et *Apol. 2. p. 578.* ſiu. *pag. 742. Edit. cit.* vbi queritur aduerſus Marcellum, ἐν δὲ τῷ Μαρεώτῃ μὴ παρεῖναι ἔνθα τὰ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ καθ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι λέγεται. οἴδατε δὲ, ἀγαπητοὶ, ὅτι τὰ κατὰ ΜΟΝΟΜΕΡΕΙΑΝ ἰσχὺν οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὕποπτα τυγχάνει: *nec Mareotæ præſens fuit, vbi contra eum abſentem in lite proceſſum eſt. Scitis autem, dilecti, monumenta actorum, vbi vna duntaxat pars adfuerit, nullarum virium eſſe & ſuſpecta haberi.* Quæ omnia ad eam iuris æquitatem pertinent; *abſentem neminem damnandum, accuſatorem & reum ſimul in iudicio adeſſe oportere*: quam in rem ſunt & alia Athanaſii loca. Aliud vero in hoc caſu, vbi omnia legitime geſta; quæ proculdubio ideo Donatiſtæ abolita volebant, quod ex his eorum fraudes & ſophiſmata noteſcerent, quæ ad ſui infamiam tendere videbant, & ideo e medio ſublata cupiebant; vt etiam ea quæ in famoſi alterius cauſa in monumenta publica relata, e medio tolli iubentur, *l. 37 D. de iniur.* Sed firma hæc eſſe voluit Honorius & extare ad eorum infamiam, pariter vt idem reſcriptum, quod iidem Donatiſtæ a Iuliano impetrauerant, propoſito programmate celeberrimis in locis, anteferri voluit, & geſta quibus huiuſmodi erat allegatio inſerta: ſubnectens, *quo clarius innoteſceret & Catholica confidentia ſtabilita conſtantia, & Donatiſtarum deſperatio fractaque audacia.* Hæc itaquam Honorii mens fuit: eodemque fine eadem geſta Collationis Carthaginenſis in Eccleſiis Africanis Quadrageſimæ tempore recitari ſolita teſtatur Auguſtinus *lib. de geſtis cum Emerito.* Sed & Marcellini acta de ſceleribus Donatiſtarum poſt Collationem Carthaginenſem proponi voluit in Theopropria, quo frequens, vt videtur, multitudo confluebat, velut in locum Carthagine celeberrimum, eademque per Eccleſias recitari deſiderauit *epiſt. 158.* ſiu. *139. Edit. Benedict. ad Marcellinum.* De quibus geſtis hæc quoque lex accipi poſſit, vt iam ante indicaui.

LVI. (a) Idem AA. Heracliano (b) Com. Afric.

Sciant cuncti, qui ad ritus ſuos hæreſis (c) ſuperſtitionibus (d) obrepſerant ſacroſanctæ (e) legis inimici, plectendos ſe pœna & proſcriptionis & ſanguinis, ſi vltra conuenire per publicum exercendi (f) ſceleris ſui temeritate temptauerint: ne (g) qua vera (h) diuinaque reuerentia contagione temeretur. Dat. viii. Kalend. Septemb. Honorio x. & Theod. vi. AA. coss. [415.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* inſeruit Baronius Annalibus ſuis *Anno* 405. *num.* 27. Cæterum repetita eſt hæc lex *l. 51. ſupr.* GOTHOF.

(b) *Heraclianus*, Comes Africæ; de quo *l. 13. de infirm. his quæ ſub Tyr. l. 21. de pœnis. ID.*

(c) Hæreticæ ſuperſtitionis *d. l. 51.* vel *hæreticos & ſuperſtitionis. ID.*

(d) *Superſtitionis*, Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(e) Sanctæ tantum in *d. l. 51. ID.*

(f) Execranda *d. l. 51. ID.*

(g) Hæc abſunt a *leg. 51. ID.*

(h) Id eſt, cultus religioſus & reuerenda myſteria Catholicæ fidei. *ID.*

COMMENTARIVS.

Coetvs Ritvsqve hæreticorum hac conſtitutione Honorius Imper. per Africam ſub pœna proſcriptionis & ſanguinis, rurſum prohibet. Quæ conſtitutio & *Heracliano Com. Africæ* inſcribitur, & ſubſcriptos habet conſules, qui Anno D. 415. congruunt. Denique totidem pene verbis ex *l. 51. ſupr.* tranſcripta eſt, Quod vtique mirum: Sic vt de vitio ſuſpecta videri poſſit: quandoquidem Heraclianus cui ea inſcribitur, Tyrannus iam factus & exinde profligatus iam cæſuſque ante biennium Anno 413. fuerat: quod docuit *l. 13. ſupr. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis:* & *l. 21. ſupr. de pœnis.* Quare Baronius hanc legem ad Ann. 412. referendam exiſtimauit, id eſt, *ad Honorium IX & Theodoſium V. AA. COSS* Atque adeo Conſulum præpoſteratio videri poſſit. Verum tamen, cum rem propius intueor, nihil mutandum cenſeo. Nempe ita exiſtimo ſimili occaſione hanc legem

legem in Africa propoſitam, imo repoſitam, qua ſuperiore Anno ſuperiorem *legem 55. ſupr.* prumulgatam oſtendi. Nempe Heracliano Tyranno cæſo, eiuſque geſtis infirmatis *d. l. 13.* memoria priuatim, publice, aboleri iuſſa, Donatiſtæ & eam ſimul legem, quæ ad Heraclianum olim ante quinquennium Anno 410. aduerſus ſe lata fuerat, id eſt, *legem 51. ſupr.* pariter infirmandam & infirmatam iactaſſe videntur: haud aliter atque geſta ſub Marcellino poſt eius mortem irrita iactabant. Quare Honorius recentari hanc legem voluerit & in Africa proponi, cum eadem inſcriptione *ad Heraclianum Com. Africæ*, vt ita Donatiſtis liqueret, quamlibet infirmatis aliis ſub Heracliano geſtis, eiusque memoria priuatim publice abolita *dict. l. 13.* non ideo tamen eam *legem 51.* infirmatam: multumque intereſſe inter ea, quæ ipſe geſſiſſet, vel etiam a priuatis ſub eo geſta, a publicis atque Imperatoriis geſtis, atque adeo conſtitutionibus ad eum directis: pariter vt ſuperiore lege geſta notione & ſollicitudine Marcellini Cognitoris in Collatione Carthaginenſi in publica monumenta translata perpetuam firmitatem habere voluit. Atque hac interpretatione ab emendatione hæc lex defendi poteſt. Vbi etiam obſeruandum, nihil iam hac lege agi (quod tamen agitur in *dict. l. 51.*) de oraculo infirmando, quo Donatiſtæ ad ritus ſuos obrepſerant. Cuiusmodi ſane hac tempeſtate nullum emerſerat. Atque hoc inter hanc & illam diſcrimen.

Atque hactenus Honorii Imp. conſtitutiones: ſequuntur Theodoſii Iun. & Valentiniani III.

p. 181.

LVII. (a) Idem AA. Aureliano PF. P. (b) II.

Montanistæ conueniendi, vel celebrandi cœtus ademptam ſibi, & creandi Clericos omnem intelligant facultatem: ita vt ſi conuentus inlicitos celebrauerint, Clerici eorum, & Epiſcopi, ſiue Presbyteri ſiue Diaconi, qui neſaria conuenticula ineunda temptauerint, vel creare Clericos auſi fuerint, vel etiam creari (c) adquieuerint, ſtilum deportationis excipiant. Hi vero qui ad celebrandos interdictos conuentus eos ſuſceperint, ea ipſa re, in qua hoc fieri conceſſerint, & execrabilia myſteria celebrare, proculdubio intellegant ſpoliandos, ſiue domus ea fuerit, ſiue poſſeſſio: ſiue Procuratores ignorantibus dominis eos ſuſceperint, in exilium ſe vehementer cohercitos non ambigant ablegandos. Si qua etiam propria eorum nunc extant ædificia, quæ non *Eccleſiæ*, ſed *antra* (d) debent *feralia* nominari, venerabilibus Eccleſiis, orthodoxæ ſectæ cum donariis (e) addicentur. Quod quidem ita fieri oportebit, vt abſtineatur priuatorum rebus: ne ſub obtentu rerum ad Eccleſias Montaniſtarum pertinentium, aduerſus priuatos ſpoliatio, ac direptio perpetretur. Dat. Prid. Kalend. Nouemb. Conſtantinop. Honorio x. & Theod. vi. AA. coss. [415.]

NOTÆ.

(a) Meminit *huius legis* Baronius *Anno* 415. *n.* 51. & iungenda huic eſt *l.* 2. *ſupr. de Decurionib. & Silentiariis.* GOTHOF.

(b) Orientis ſcilicet. Vid. *d. l.* 1. Chronici Alexandrini quoque auctor his ipſis Conſulibus, & ſuperioribus, huius Aureliani. PP. II. meminit *pag.* 717. 718. 719. *Edit. Rader.* ID.

(c) Quidam mutabat hanc vocem in *creati* ID

(d) Σπήλαια καὶ καταγώγια, vt de Iudæorum Synagogis Chryſoſtomus, *orat.* 6. *aduerſus Iudæos in fin. pag.* 661. *Tom. I. Opp. Edit. Benedictin.* ID.

(e) Donaria hic & *l.* 25. *infr. de Iudæis*: de his vide quæ Iuretus *in Symm. lib.* 8. *epiſt.* 26. ID

COMMENTARIVS.

Theodosii Iun. in hæreticos conſtitutiones ſequuntur ſeptem, puta *lex* 57. 58. 59. 60. 61. 65. 66. *ſeu vltim.* antea enim iam tres eiusdem fuerunt. Hæc nominatim eſt in Montaniſtas. Hi vero cœtus agitare, Clericos creare pœnis propoſitis a Theodoſio Iun. hac Conſtitutione prohibentur, eorumque Eccleſiæ vna cum donariis venerabilibus Eccleſiis addici iubentur. Atque hæc altera eſt Theodoſii Iun. in Montaniſtas conſtitutio. Erit & tertia *l.* 65. *infr.*

Obſeruetur ſaltem, quod fine legis continetur, priuatorum bonis abſtinendum, neque priuatos obtentu rerum ad Eccleſias Montaniſtarum pertinentium ſpoliandos, diripiendos.

LVIII. (a) Idem AA. Aureliano PF. P. II.

Domus *Eunomianorum* propriæ Clericorum, quæ apud inclytam Vrbem (b) habentur, fiſci viribus addicantur, in quas (c) nefarios conuentus habitos, vel iteratum baptiſma claruerit, quod (d) in modum ſemel nati hominis, ſemel a Deo conceditur. Quod facinus, ne etiam a cæteris hæreticis (e) perpetretur, commonemus: Similem expectaturis pœnam etiam aliis Clericis hæreticis, ſi diuinum baptiſma nefarie crediderint iterandum. Ne eo quoque extra pœnam relegationis (f) futuro, qui ſponte atque vltro paſſus fuerit, ad ſecun-

ſecundum ſe baptiſma, & geminata, ſemel (g) indultæ fidei, myſteria, imbui (h) temere, vel perperam deuocari. Pari pœna deportationis abſque alicuius interceſſione in Eunomianos Clericos proceſſura, ſi conuentus exercere vel in hac inclyta Vrbe, vel in Prouinciis, ciuitatibus, ac territoriis, vel creare auſi fuerint Clericos peſtiferi dogmatis vel creari. Confirmatis itaque prioribus (i) legibus, quæ promulgatæ ſunt, tam circa inhibendos conuentus Eunomianorum, quam etiam circa interdictas nouiſſimas voluntates, aut liberalitates, illud addimus, vt ſi qui de Eunomianis ſpeciali beneficio meruerant, vt eis teſtamenti factio indulgeretur, vel donandi, vel accipiendi ex largitate licentia tribuatur, priuentur hoc beneficio, & pares ceteris ſint, quibus pares ſunt in dogmatis prauitate. Nulli penitus teſtari liceat Eunomiano in Eunomianum, nulli eiuſdem peruerſitatis ex teſtamento quicquam percipere Eunomiani: nemo donet, nec Eunomianus ab Eunomiano liberalitatem prædii vel domus accipiat; etiamſi per interpoſitam (k) alterius ſectæ perſonam, vel titulum venditionis imaginariæ (l) fraus quædam legi fuerit excogitata. Tantum hi, qui ab inteſtato venturi ſunt ex legibus, in eorum hæreditate ſuccedant: adque his locus pateat ſucceſſionis, ad quos iura ſanguinis legitimas inteſtatorum deferunt hæreditates,
p. 188. Conuenticula etiam eorum in domos, (m) ſi qua fuerint, vel poſſeſſiones, pro norma generalium ſanctionum ærario noſtro abſque dubio ſocientur: ſibi hoc imputante domino, qui interdictos cœtus ſciens paſſus eſt ſub tecto proprio, vel in prædio ruſtico exerceri. Illo incunctanter exſequendo, vt vbi repperti fuerint Eunomianorum Clerici, qui auctores iterati baptiſmatis exſtiterunt, comprehenſi in perpetuum ſub pœna deportationis ad exilium deducantur. † Etiam illo addendo, vt nemo Eunomianus, vel militet, vel Prouinciam ſub adminiſtatione cuiuslibet officii ſuſcipiat gubernandam, &c. Dat. viii. Id. Nou. cp. dd. nn. Honorio x. & Theod. vi. AA. coss. [415.]

NOTÆ.

(a) Et *huius legis* meminit Baronius *Anno* 415. *num.* 51. GOTHOF.

(b) Conſtantinopolitanam. *ID.*

(c) Aotiptoſi vulgata helleniſtica. Ita paulo poſt rurſum, *conuenticula etiam eorum in domos*: vid. *Gloſſ. Theod.* *ID.*

(d) De hoc dicetur *ſuo tit. ne ſanctam baptiſma.* *ID.*

(e) Veluti Donatiſtis. *ID.*

(f) Relegatio, pro deportatione, *verſ. pari pœna*, vid. & *l.* 33. *ſupr.* *ID.*

(g) Vt *ſupr.* quod in modum ſemel nati hominis, ſemel a Deo conceditur. *ID.*

(h) Hanc vocem male ſollicitat nonnemo. *ID.*

(i) Puta 49. & 50. *ſupr.* *ID.*

(k) Vide *l.* 20. *ſupr. de Epiſcopis.* *ID.*

(l) Vide *l. vltim. infr. de Apoſtatis: l.* 5. §. 5. *l.* 7. §. 6. *l.* 49. *D. de Donat. inter virum & uxorem.* *ID.*

(m) Vt ſupra, *domus in quas nefarios conuentus habitos.* *ID.*

† Hoc caput indicat & explicat idem Theodoſius Iun. *l.* 61. *infr.* *ID.*

COMMENTARIVS.

In Eunomianos eſt hæc altera Theodoſii Iun. conſtitutio, quibus addenda & tertia Anno 413. *l. vlt. infr. ne ſanctum baptiſma.* Addenda & quarta in *l.* 61. *infr.* Quinta *l.* 65. *infra.*

Iſtius ſenſus hic eſt. 1. Domos propriis Clericorum Conſtantinop. in quibus Eunomianorum conuentus habiti fuerint, vel iteratum Baptiſma, confiſcandas (eadem pœna propoſita aliis Clericis Hæreticis Baptiſma iterantibus, de quo dicetur ſuo titulo.) 2. Rebaptizari ſe vltro paſſum deportandum. 3. Clericos, conuentus vbi vbi exercentes vel Clericos creare creariue auſos, pariter deportandos. 4. *Teſtamentorum* & donationum ius Eunomianis interdici, confirmatis prioribus legibus, id eſt, *l.* 49. & 50. *ſupr.* Legitimos tantum bis inteſtatis ſuccedere. 5. Domos in quibus conuenticula habita fuerint confiſcandas. 6. Clericos rebaptizantes in perpetuum deportandos. 7. Poſtremum, militia & Prouinciæ adminiſtratione Eunomianos interdici: de quo militandi iure hæreticis interdicto iam ſæpe, & quidem de Eunomianis *l.* 25. *ſupr.* & *l.* 61. *infr.* qua hæc lex indicatur & explicatur. Sane Syneſius quoque Cyrenes Epiſcopus, *Epiſtola* 5. per hæc tempora memorat Eunomianorum per Ptolemaida in exercitu potentiam, eorumque ſuffragia in agris & ædibus, & eorundem nefarios conuentus, deque iis eruendis, apud Presbyteros ſerio agit,

LIX. (a) Idem AA. Aſclepiodoto pf. p. Poſt alia.

Manichæi & Fryges (quos Pepyzitas, (b) ſiue Priſcillianiſtas, vel alio ſtentiore (c) vocabulo appellant) Ariani itidem, Macedonianique & Eunomiani, Nouatiani ac Sabbatiani, ceterique hæretici, ſciant vniuerſa ſibi hac quoque conſtitutione denegari, quæ illis generalium ſanctionum interdixit auctoritas: Puniendis, qui contra generalium Conſtitutionum interdicta venire temptauerint. Dat. v. Id. April, Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano cons. [423.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno* 423. *n.* 4. Iungendæ autem huic ſunt tres Conſtitutiones, puta *l.* 26 *infr. de Iudæis. l.* 5. *infr. ne Chriſtian. mancip. Iudæus*: & *l.* 22. *infr. de Paganis. ID.*

(b) Pro *Pepuzitas. ID.*

(c) Intelligi puto Taſcodrogitas, Ophitas, Borboritas, Paſſalorinchitas, Aſcodrogos, Artotyritas. *ID.*

COMMENTARIVS.

Generalis hæc eſt Theodoſii Iun. Conſtitutio in hæreticos: qua eadem his interdicit quæ generalibus antea ſanctionibus interdicta fuerant, vbi: Primo quidem Manichæis, odium ſuum indicit, pariter vt *l.* 65. *infr.* ſic quidem etiam, vt Manichæos primo loco nominet: quomodo viceuerſa *d. l.* 65. poſt alius hæreticos nominatos, Manichæos vltimo loco ſternit, eoſque *ad vnam vſque ſcelerum nequitiam perueniſſe*, ait. Secundo, *Phrygas* deſignat: quos & deſignat *d. l.* 65. *infr.* Et inter eos quidem Pepyzitas, & Priſcillianiſtas. De his poſtremis fuit iam *l.* 40. 43. 48. *ſupr.* erit eiuſdem Theodoſii *lex* 65. *infr.* Pepyzitarum fit quoque mentio, *l.* 24. *infr. de Paganis*, hoc ipſo anno, menſe Iunio. Quanquam ibi perperam *Pepitas* expreſſum, pro *Pepyzitas.* Eorundem & mentio infarta *legis. C Iuſt. de hæreticis*, quæ alioquin de-
p.183 ſompta eſt ex *l.* 65. *infr.* De his videndus eſt Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 18. & cum maxime Epiphanius *hæreſi Phrygum* 48. *num.* 14. & *hæreſi* 49. Ex quo pariter vt ex hac lege liquet, eos Phrygum ſectam fuiſſe; ita dictos, a Pepuza quodam, oppido ſiue loco Phrygiæ, quem ſingulari veneratione habebant, affirmantes eo cœleſtem Hieruſalem deſcendere. Quare eo proficiſcentes myſteria quædam ibi obibant, ſacriſque ceremoniis pro opinione ſua vacabant.

Connumerat tertio loco inter cæteros hæreticos, *Arianos*: in quos eiuſdem Theodoſii Iun. duæ ſunt præterea conſtitutiones, puta *lex* 60. & 65. de quorum ſtatu ſub Theodoſio Iun. circa hæc tempora Socrates *lib.* 7. *cap.* 6. Quarto loco *Macedonianos*, in quos eſt eiuſdem *lex* 60. *infr.* Aduerſus quos quonam animo comparatus, imo quo odio eos proſecutus fuerit hoc tempore Theodoſius Synadorum Phrygiæ Epiſcopus, vide apud Socratem, *lib.* 7. *cap.* 3. vbi narrat inter alia, quomodo eum Rectores Prouinciæ videret ad vindictam de Macedonianis non ſufficere, Conſtantinopolim profectus ſit ad impetrandum, quomodo & fecit, Præfecti Prætorio mandatum, ἐπαρχικὰ προστάγματα, ſeu ἐπαρχικὴν βοήθειαν. Vide eundem & *lib.* 7. *cap.* 17. & Sozomenum *lib.* 8. *cap.* 27. Quinto loco *Eunomianos* hic inſequitur Theodoſius Iun. pariter vt tribus aliis legibus, puta *l.* 49. 50. 58. *ſupr.* Poſtremo, *Nouatianos & Sabbatianos* inſequitur *hac leg.* pariter vt *l.* 65. *infr.* Nouatianos, inquam: de quorum ſtatu hoc tempore Socrates, *lib.* 5. *cap.* 19. 21. *Sabbatiani* (iidemque & Protopaſchitæ *l.* 6. *infr. ne ſanctum baptiſma*: vbi plene dicam) progenies Nouatianorum fuerunt, & vt loquitur *dict. l.* 6. *Nouatianorum collegii deſertores, ac refuga fuerunt*; quod etiam ait Socrates *lib.* 7. *cap.* 5. a Sabbatio quodam ita dicti, de quo Socrates *lib.* 5. *cap.* 21. & *lib.* 7. *cap.* 5. 12. & 25. Et Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 18.

Nouatianos igitur Theodoſius Iunior cæteris hæreticis connumerat, neque ſine *Attici* Epiſcopi Conſtantinopolitani, quicquid Baronius contra dicat, conſilio. Nam vt maxime Socrates *l.* 7. *cap.* 25. de Attico quædam memorat, quibus aliquando Nouatianorum intra ciuitates conuentus probaſſe videatur, attamen idem alia ſubiicit, quibus aperte Atticus teſtatus eſt, Nouatianos ſe minime probare. Et ſane, quod argumento etiam alicui eſſe poteſt, Attico mortuo *l.* 65. *infr.* Nouatianis & Sabbatianis, nouatianis tantum licentia adimitur: atque adeo conueniendi licentia fit: Quanquam neque ſatis certum, num Nouatianis & Sabbatianis *hac leg.* conueniendi licentia a Theodoſio Iun. adimitur, illud enim hactenus ſtatuitur, neque eos contra generalium conſtitutionum interdicta venire poſſe. Atenim Nouatiani nunquam antea ita prædamnati ſunt, vt non Eccleſiæ ſuæ his rel nquerentur: ſub Conſtantino Magno, ſub Theodoſio Magno & Arcadio auo & Patre huius Theodoſii Iun. quod *lex ſecunda* docuit, & Sozomenus *lib.* 6. *cap.* 24. *lib.* 8. *cap.* 1. & Socrates *lib.* 5. *cap.* 10. Quorum verba ad *dict. l.* 2. adſcripſi. Et ſane eo quoque pertinet, quod idem Theodoſius Iun. in *dict. l.* 65. ait, non omnes eadem auctoritate hæreticos plectendos. Et hæc de Nouatianis.

Cæterum ex coniunctione earum quas dixi legum cum hac noſtra, puta *l.* 26. *infr. de Iudæis*: *l.* 5. *ne Chriſtian. mancipium*, *l.* 22. *infr. de Paganis*, liquet, Theodoſium Iun. prolixa Conſtitutione non hæreticis modo, verum Iudæis, Paganis occurſum ea voluiſſe: & hactenus tamen, vt maiorum ſuorum, id eſt, Theodoſii & Arcadii decreta confirmaret: pariter vt confirmari nominatim videmus *l. prox.* 60. Nam ita habet præfatio *d. l.* 26. *Nota ſunt atque omnibus diuulgata noſtra maiorumque decreta, quibus abominandorum Paganorum, Iudæorum etiam atque hæreticorum ſpiritum, audaciamque compreſſimus: libenter tamen repetendæ legis occaſionem amplexi, Iudæos ſcire volumus*, &c. Rurſum ita habet *l.* 60. *proxima. De hæreticis omnibus illa præcipimus debere ſeruari, quæ Diui Auus & Pater Noſtra Clementia conſtituerunt.* Atque hoc etiam argumentum ſuperioribus accedat, cum de Nouatianis ageremus.

LX. (a)

LX. (a) Idem AA. Aſclepiodoto PF. P.

De hæreticis omnibus (quorum & errorem execramur, & nomen) hoc eſt, de Eunomianis, Arianis, Macedonianis, ceteriſque omnibus, quorum ſectas piiſſimæ ſanctioni tædet inſerere, quibus cunctis diuerſa ſunt nomina, ſed vna perfidia, illa præcipimus debere ſeruari, quæ Diui Auus, (b) & Pater (c) Noſtræ Clementiæ conſtituerunt: ſcituris vniuerſis, quod ſi in eodem furore permanſerint, interminatæ (d) pœnæ erunt obnoxii, &c. Dat. vi. Id. Iul. (e) Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno* 423. *num.* 5. Iungendæ autem huic ſunt *l.* 27. *infr. de Iudæis*, *l.* 23. & 24. *infr. de Paganis*, emendato huius legis menſe ſubſcripto. Quinimo pars prior *legis* 24. *infr. de Paganis*, huc referri debuit, atque in eo peccatum ab huius Codicis conditoribus; de quo in *Prolegomenis.* GOTHOF.

(b) Theodoſius Magnus. *ID.*

(c) Arcadius. *ID.*

(d) Tilii editio & aliæ nonnullæ etiam Cuiacians habebant *intemerate:* Verum poſtrema Pariſienſis editio recte exhibet, *interminatæ.* *ID.*

(e) 77. *Ian.* quomodo habent tres illæ leges, quas huic coniungendas oſtendi. *ID.*

COMMENTARIVS.

Confirmat hac rurſum conſtitutione & ſpecialius quidem ac enixius Theodoſius Iun. eadem licet ſententia, qua ante duos menſes, lege ſuperiore, Theodoſii Magni aui ſui, & Arcadii Patris in hæreticos conſtitutiones, ac pœnas. Quinimo pariter vt lege ſuperiore, iis quas huic coniungendas eſſe dixi leges. Similia, quæ iam ante de Paganis & Iudæis conſtituit.

Duo tantum hic obſeruanda. Primum quod p. 182.
Theodoſii Iun. hac lege prohibetur, ſe ita hæreticorum errorem & nomen execrari, vt tædeat ea ſanctioni inſerere: quod execrationis genus & alia in re vſurpatum: quale illud, non nominandus filius. Secundo obſeruanda ſunt illa, *quibus cunctis diuerſa ſunt nomina, ſed vna perfidia.* Poſtremo, comminatio ſeuerioris pœnæ.

LXI. (a) Idem AA. Aſclepidoto PF. P.

Omnis dubiæ interpretationis ambages hac ſententia reſoluentes, publicari præcipimus, Quod Lex, † quæ *ſuper Eunomianis militare prohibitis*, ceteriſque execrabilium religionum & profeſſionum ritibus, promulgata cognoſcitur, nihil ad eos qui Cohortalini ſunt, pertinet: His (b) enim ſunt Apparitionibus obligati, in quibus, emenſis militiæ ſtipendiis, veterani Primipili munus ſuſtinere coguntur. Dat. vi. Id. Aug. Eudoxiop. (c) Aſclepiodoto & Mariniano conss. [423]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno* 423. *num.* 5. Iungendaque ei videtur *lex* 2. *ſupr. de prædiis & mancip. curial.* GOTHOF.

† Intelligit *l.* 58. *ſupr. hoc tit.* ante octennium latam Anno 415. *ID.*

(b) Eſt qui ſentet, *hi.* *ID.*

(c) Itidem data ſequenti die *lex* 2. *ſupr. de præd. & mancip. Curialium*, niſi potius, quod exiſtimo, vtraque lex coniungenda: Alterutrius die emendata. De hac autem Eudoxiopoli: vide *legem* 42. *ſupr. de oper. publ.* *ID.*

COMMENTARIVS.

Eunomianos, etſi Militare prohibeantur, (quod concordat *legi* 25. 29. 42. 48. 58. *ſupr.* & rurſum *legi* 65. *infr.*) non ideo tamen Officiali ſeu Cohortalina Militia liberari vult *hac leg.* Theodoſius Iun. Quod vltimum concordat *l.* 48. *ſupr.* quæ eundem Theodoſium Iun. auctorem habet. Huius autem legis ferendæ occaſio hæc fuit, (quod ea ipſa indicatur.) Nempe quod Theod. Iun. & ipſe *Anno* 415. ante octennium *l.* 58. *ſupr.* vetuerat Eunomianos militare. Inde dubitari cœptum, num & Cohortali militia prohiberentur? Quod Eunomiani adrebant, ad euitandam videlicet grauem admodum militiam. Et vero alicubi aliquando id obtinuiſſe oſtendi *d. l.* 48. *ſupr.* Verum huic dubitationi *hac leg.* occurritur: aliam videlicet eſſe alterius militiæ rationem, aliam cohortalinæ. Quod & ipſum præterea oſtendere videtur Theodoſii Magni *l.* 16. *ſupr. de cohortalibus*: coniuncta cum *lege* 17. *ſupr. hoc tit.* quæ & ipſa eſt de Eunomianis. Et ſane quod ea lex ait, eos qui pro ſceleribus ſuis ſoluto militiæ cingulo infamiæ addicuntur, de Eunomianis accipiendum eſt. Tandem eadem

lex, poſtrema huius legis verba explicat. De Primipilo nempe ex vtraque iam id colligitur, Apparitores Iudicum emenſis militiæ ſtipendiis, id eſt, poſt gradus decurſos in officio Iudicum ad extremum, & velut pro clauſula (vnde *extrema functio d. l. 16* vocatur, hac autem lege, *veteranis ſuſtineri emenſis militia ſtipendiis*) Primipili munus ſuſtinere coactos ſeu Primipili paſtum, vt vocatur *dict. l. 16.* ideſt, annonæ Militaris procurationem: de quo eo *titulo de cohortalibus*, ad *l. 6.* pleniſſime dixi.

Cæterum huic legi non temere iungendam puto *legem 2. ſupra de prædiis & mancipiis Curialium.* Nam & ea lege ſimili dubitationi occurritur. Quid quod Oſdroenæ in *dict. l. 2.* mentio fit Orientis Prouinciæ, vbi Eunomianos extitiſſe docet *lex 8. ſupr. hoc tit.*

LXII. (a) Impp. Theod. A. & Valentinianvs Cæſ. ad Fauſtum p. v. (b)

Manichæos, Hæreticos, Schiſmaticos, (c) omnemque ſectam Catholicis (d) inimicam, ab ipſo aſpectu Vrbis Romæ exterminari præcipimus: vt nec præſentiæ criminoſorum contagione fœdentur. Circa hos autem maxime vrgenda commotio (e) eſt, qui prauis ſuaſionibus a Venerabilis Papæ (f) ſeſe communione ſuſpendunt, quorum ſchismate plebs etiam reliqua vitiatur. His conuentione (g) præmiſſa viginti dierum condonauimus inducias: intra quos niſi ad communionis redierint Vnitatem, expulſi vſque ad centeſimum lapidem ſolitudine, quam eligunt, macerentur. Dat. xvi. Kalend. Aug. Aquileiæ Theod. A. xi. & Valentiniano Cæſ. coss. [425.

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Annalibus ſuis Baronius *Anno 425. num. 9.* GOTHOF.

(b) Romæ. *ID.*

(c) Vnica poſtrema editione Pariſienſi excepta, omnes alii hæc verba addunt, *ſiue Mathematicos.* Quod non temere reſpuam: arg. *l. vlt. de Maleficiis & Mathematicis*: de quo mox plura. *ID.*

(d) *Catholici*, ſcilicet: nam alioquin ſi referas ad aſpectum Vrbis Romæ ſcribendum fuerit, *fœdetur. ID.*

(e) *Exercenda commonitio*, in Tiliana & Cuiaciana editione male: Commotio Iudicis, *l. 14. quorum appell.* iudiciaria *l. 1. de Palat. S. L. ID.*

p.185. (g) Nonnulli male hic reponunt *condemnatione. ID.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Cæſaris Placidiæ F. a Theodoſio ſuo creati, tres ordine conſtitutiones in hæreticos ſequuntur & ſchismaticos: Hac ſcilicet conſtitutione Valentinianus III. Vrbe Roma Manichæos, Hæreticos, Schiſmaticos, expelli iubet Anno Domini 425.

Nempe, cum tres eius continua ſerie, hic intra vnius menſis ſpatium latæ conſtitutitutiones occurrant, puta hæc lex cum duabus ſequentibus: quarum poſtrema etiam, puta *lex 64.* ex hac deformata eſt & transſcripta, paucis immutatis: hæc *Vrbem Romam* nominatim ſpectat: *lex 63.* Africam ſpeciatim: *d. l. 64.* Vrbes diuerſas, id eſt, omnes Italiæ

Valentinianus hic ſcilicet cum ſuperiore Anno 424. Cæſar a Theodoſio creatus, atque ad Occidentis Imperium deſtinatus, per Ioannis eo anno Tyrannidem Italiæ incubantis: (de quo dixi ad *legem vltim. ſupr de Epiſcopis*, quæ *d. legi 64. hoc tit.* iungenda videtur) Occidentis Imperio, atque Italiæ nominatim, nequicquam poſitus fuiſſet, mox hoc Anno 425. Ioanne cæſo, Imperio Cæſareo Aqvileiæ (quam primam Italiæ Vrbem cum Ardabure aduerſus Ioannem ingreſſus fuerat, teſte Socrate *lib. 7. cap. 23.*) conſtitutus menſe Iulio perpoiri cœpit. Quare illico ſiue ipſe, ſiue mater ipſius Placidia potius, curam ſuam conuertit ad Eccleſiæ ſtatum in Vrbe Roma & Italia reſtituendum, qui per Ioannis Tyrannidem perturbatus fuerat, vt docet *l vltim. ſupr. de Epiſcopis.* Hinc itaque *Aquileia* hoc tempore datæ, non tantum *lex 46. ſupr. de Epiſcopis*, & *lex 63. infr. hoc tit.* quæ Africam reſpiciunt: verum & eo ipſo tempore ibidem datæ *lex hac* & *lex 64. infr. hoc tit.* item *lex vltim. ſupr. de Epiſcopis*: quæ Vrbem & Italiam ſpectant; reſtituendo per eas Eccleſiæ ſtatui. Atque ex hac nominatim liquet, iam *menſe Iulio* huius Anni 425. Ioannem Tyrannum deuictum cæſumque Romamque in Valentiniani fide & obſequio fuiſſe.

Valentinianus Cæſar igitur ſimul ac Vrbe Roma potitus eſt, Hæreticos, & in his nominatim *Manichæos*, Schismaticos, Vrbe Roma *hac leg.* (quæ ideo P. V. data eſt) exterminari iuſſit. Sed & peculiariter in eos motum ſuum exerit & commonitionem Iudiciariam ſcilicet vrgeri & exerceri iubet, qui (vt loquitur) *prauis ſuaſionibus* a Venerabilis Papæ (*Cæleſtini* videlicet) communione ſeſe ſuſpendebant; & quorum ſchiſmate plebs etiam reliqua vitiabatur. Quibus verbis indubie intelligit Valentinianus, reliquias *Eulalianı Schiſmatis*, de quo Baronius *Anno 419.* quæ hoc adhuc tempore Romæ durauere: quem Eulalium etiam reuocari Bonifacio mortuo Clerici & Presbyteri petierant: (Anno vt videtur ſuperiore 424.) vt in libro Pontificum Romanorum legi tradit Baronius *Anno 423. num. 7.* Ex *hac leg.* certe quoque diſcimus, quoſdam fuiſſe velut auctores ſchiſmatis: a quibus plebs alia diſtinguitur.

Porro hos *vltra centeſimum ab Vrbe Roma lapidem* expelli iubet, niſi intra 20. dierum inducias, ad vnitatem & communionem redierint: iubet inquam, hac conſtitutione ad P. V. emiſſa: *Vt ita,* inquit, *ſolitudine quam eligunt, macerentur.* Nempe conſueta & ſolemnis hæc vltra centeſimum

ſelegatio

relegationis pœna, & quidem intra Præfecturam Vrbicam, & Epiſcopatum Vrbicum: ſeu Romani hi fines fuere: quos intra vt Præfectus Vrbis Schiſmaticos ferre non debet, ita a communione Epiſcopi abſtinentes vltra eos relegari & æquum & neceſſarium. Æquum, inquam: nempe iis, qui ab Epiſcopi alicuius Vrbis communione ſeſe pertinaciter ſuſpendunt, intra diœceſim eius conſiſtendi facultas patere non debet: quin ſolitudine, quam hoc facto eligunt, macerandi. Neceſſarium rurſum: ne alioquin intra Diœceſin adhuc conſiſtentes, in vicinis Vrbibus, regionibus proximis plebem adhuc vitiare poſſint & ad ſchiſma ſuum pertrahere. Et vero non hoc tantum exemplum moris illius: (ne quis ab vnico exemplo deriuare ius me putet,) ſed duo inſuper occurrunt. Primum exemplum, & huic plane geminum eſt, in Vrſicino, qui pariter ſchiſma in Eccleſiam & Epiſcopatum R. inuexerat. Nempe & hic eiusque erroris conſortes tum conſtitutionibus, quas Baronius memorat e Codice Vaticano *ad an. 381. n. 2.* & quidem ad P. V. pariter datis, vltra centeſimum ab Vrbe lapidem relegari iuſſi, vel, quod idem eſt, vltra Suburbicarias regiones. *Nunc abſurdius eſt, quod Vrſicini*, inquit Valentinianus, *iuſſit amentia, quam quod ſerenitas noſtra mitibus perſuaſit edictis, vt omnes, qui impius cœtus profanata religione temtarent, vel ad centeſimum Vrbis milliare pellerentur, vbi pertinax furor, ab obſequentibus deſtitutus in eius tantum perniciem rueret, qui ſolus erraret, & vt condemnati iudicium recte ſentientium Sacerdotum, reditum poſtea vel ad Eccleſias, quas contaminauerant, non haberent, vel redintegrationem iudicii fruſtra a nobis impudenti pertinacia precarentur*: & ſic finem. *Poſt hæc iuſſi omnes, (vt nominatim iuſſionis noſtra ſumma complectitur, vel quos turbas huiuſmodi molientes ſanctorum Epiſcoporum concilia conſenſu oſtenderint) vltra centeſimum milliarium ab Vrbe depuleris, atque earum ciuitatum finibus extorres eſſe præceperis, quarum plebem vel Eccleſias vel per ſe, vel per ſimiles ſui vulgus exercent, præter æſtimationis iniuriam, cuius apud bonos non leuis iactura eſt, piaculum neglectæ ſanctionis incurres.* Valentiniani Senioris hæc verba ſunt ad Ampelium P. V. apud Baronium *ad an. 371. num. 1. Dudum Vrſicini inquietudine prouocati fauentes concordia populi Chriſtiani, quieti etiam Vrbis ſacratiſſima prouidentes, vno interim loco intra Gallias duntaxat perturbatorem tranquillitatis publicæ ſtatueramus iure cohibere: ſcilicet ne applicatione morum late diſſenſionis incommodum ſpargeretur. Verum natura noſtra manſuetudine leuigati, ita memorato abſcedendi copiam dedimus, ne ad Vrbem Romam, VEL certe Suburbicarias regiones pedem inferat.* Et rurſus idem de erroris conſortibus in reſcripto ad Maximum Vicarium Vrbis apud Baronium *loc. cit. Ex quo oritur, ut Vrſicinus, quem propter quietem populi Chriſtiani & debitam religioni ac legibus diſciplinam vno interim loco morari intra Gallias iuſſeramus, diſcedendi copiam fecerimus ſub ea conditione, ne vagandi arbitrium præberemus, neue ad Vrbem Romam, VEL Regiones Suburbicarias valeat commeare.* Et infra: *Sic enim manſuetudinis noſtra indulgentiam temperamus, ne occaſione pruſtina, vicinitate inquietorum, ad aliquam forſan vociferationem religioſi populi ſtudia prouocemus.*

Hiſtoria huius rei tota ſic habet. Primum *Vrſicinus*, qui aduerſus Damaſum Epiſcopus electus fuerat, cum Damaſi electioni cedere nollet, in Galliam relegatus eſt: Socii eius & miniſtri Roma tantum remoti, vt docet reſcriptum Valentiniani ad Prætextatum P. V. Mox anno ſequente, ſubmoti ab Vrbe vltra viceſimum lapidem, vt legere p. 186. eſt in reſcripto ad Olybrium P. V. Poſtmodum facta poteſtas Vrſicino in Italiam redeundi, dum modo abſtineret Vrbe & Regionibus Suburbicariis. Et ſic Suburbicariis regionibus excluſus, ſeu centeſimo lapide. Quod & ipſum ſtatutum de erroris conſortibus. Hæc tam varie tum circa ipſum Vrſicinum ſchiſmatis auctorem, tum circa eius aſſeclas: nempe Vrſicinus ſeuerius ab initio habitus: miniſtri eius ab initio lenius: tandem ad legitimam exilii legem deuentum, in ſchiſmaticis ſolemnem, puta ad relegationem extra Diœceſin Epiſcopatus Romani, vltra centeſimum, ſeu Suburbicarias regiones, exilio libero & ſoluto, id eſt, vbicunque præterea locorum conſiſtendi facultate relicta. Denique etſi legitima hæc in Schiſmaticis lex & ratio fuerit, eos videlicet relegandi extra Diœceſin, non tamen ſemper aut illico eo deuentum, ſed pro periculo ſchiſmatis quandoque vlterius, quandoque citerius ſubmoti. Et cum primis obſeruanda Valentiniani huius conſtitutio, vbi *Vrbis Romæ centeſimum milliare & aliarum ciuitatum fines exæquantur.* Nempe quod aliis Vrbibus ſuum eſt territorium, ſui fines, hoc Vrbi Romæ centeſimum milliarium præſtat. Quare iam corruunt eorum moliciones omnes, qui hæc eludere conantur, ne fateri neceſſe habeant, vt P. V. ita & Epiſcopi Vrbis Romæ Diœceſin centeſimum milliare fuiſſe, de quo iam dicere anteuerti altera *diſſertatione de Suburbicariis regionibus cap. 3.* & vindiciarum *de Suburbicariis Eccleſiis c. 4.* Quod autem dictum eſt citerius quandoque ſchiſmaticos relegatos, adde & hæreticos, & per gradus ſæpe quoſdam ad totius Diœceſeos interdictionem deuentum, eius exemplum quoque præbuit hoc ipſo titulo *l. 18. 20. ſupr.* Addatur & exemplum Athanaſii ex Epiſtola Iuliani ad *Alexandrinos 51. in fin.* εἰ τελ-θεῖν αὐτῷ πεπηγορεύσαμεν τῆς πόλεως καὶ Αἰγύπτου πάσης, *cedere illum ciuitate iuſſimus, & vniuerſa Ægypto.* Sequitur nunc tertium exemplum. Nempe & Pelagiani quoque ita ante quinquennium ferme Conſtantii Imp. edicto, ad Voluſianum P. V vltra centeſimum lapidem relegari iuſſi: quod memorat Baronius *Anno 420 num. 2. Cum tum præterita ſuperſtitionis, tum recentis plena vanitatis iamdudum corrigi iuſſeramus, quotidianis inſinuationibus maior fieri nunciatur. Et quoniam diſcordia animos commouet populorum: ea quæ iam dudum ſtatueramus, præcepimus iterari. Vnde his lectis Eximietas tua, omnes qui Dei inuident pietati, diligenter inquirat, & eos faciat ſtatim a muris expelli, ita tamen vt ne intra centeſimum quidem lapidem habeant licentiam conſiſtendi. Cæleſtium quoque magis ac magis ex Vrbe expelli mandamus. Conſtat enim iiſdem ex medio ſublatis, gratiam & concordiam tenere veterem firmitatem.* Sic tria exempla tenemus Schiſmaticorum extra centeſimum Vrbis Romæ relegatorum intra 50. annorum ſpatium: nempe in *Vrſicinianis, Pelagianis, Eulalianis.*

Et propagatum tamen centeſimariæ huius relegationis, in Schiſmaticis vſurpatæ, exemplum & ad alias Vrbes. Quod docuit *lex 35. ſupr. de Epiſcopis*, & docebit *lex 2. infr. de Epiſcop. Iudicio.* Non quaſi cuiusque Vrbis termini eo quoque prolati fuerint. Verum adſumta iam ea ratione, quæ etſi peculiarem habeat in Diœceſi Romana relationem, ad alias tamen Vrbes recte transfertur. Mitto ciuilis relegationis vltra centeſimum ab Vrbe lapidem exempla colligere. Vide Herodianum *lib. 2. c. 13.* Dionem *lib. 55. p. 560. ſequ. Edit. Wechel.* Proſperum Aquitanicum, vbi de *Symmacho* agit.

LXIII. (a) Idem A. & Cæſ. Georgio (b) Proc. Afric.

OMNES (c) hæreſes, omnesque perfidias, omnia ſchiſmata, ſuperſtitionesque Gentilium, (d) omnes Catholicæ legis inimicos inſectamur errores. Si quos (e) vero hæc quoque Clementiæ noſtræ ſtatuta pœna comitetur, & (f) nouerint ſacrilegæ ſuperſtitionis auctores participes, conſcios proſcriptione (g) plectendos: vt ab errore perfidiæ, ſi ratione retrahi nequeunt, ſaltim (h) terrore (i) reuocentur: Et vniuerſo ſupplicationum aditu in perpetuum denegato criminibus, debita ſeueritate plectantur, &c. Dat. Prid. Non. Aug. (k) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæſ. coss. [425]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* inſeruit Annalibus ſuis Baronius *Anno* 425. *num.* 11. Iungenda autem huic eſt *lex* 46. *ſupr. de Epiſcopis.* Quanquam dies paulum diſcrepat. GOTHOF.

(b) Eidem inſcribitur *d. l.* 46. *ſupr. de Epiſcopis.* ID.

(c) Omnes *quidem*, hoc ſupplendum. ID.

(d) Potuit hæc quoque huiusce legis pars referri ad *tit. de Paganis.* ID.

(e) Hæreſeos alicuius nomen hic latet. ID.

(f) Vt. ID.

(g) *Se plectendos.* ID.

(h) Pro *ſaltem.* ID.

(i) Vide Auguſtini *epiſt.* 48 ſiu. 93. *Epiſt. Edit. Benedictin.* vide & Codicem canonum Eccleſiæ Africanæ *can.* 93. p. 917. 918. *Tom. I. Concil. Edit. Harduin.* ID.

(k) Iul. *d. l.* 46. ID.

COMMENTARIVS.

IN INCERTI nominis, & ſacrilegæ ſuperſtitionis hæreticos, (quorum etſi nomen ſub illis verbis *ſi quos* lateat, per Africam ſane poſitos fuiſſe inſcriptio legis oſtendit) proſcriptionis pœnam ſtatuit hac Conſtitutione Valentinianus III. Placidiæ F. odium in eos peculiare, non vna ratione teſtatus. Primo, cum præfatur omnes quidem hæreſes ſe inſectari, hos vero eximia aliqua pœna dignos. Secundo, non authores tantum, ſed & participes & conſcios eadem pœna plecti iubet. Poſtremo dum bis denunciat præcluſum in perpetuum aditum ſupplicationibus. Niſi *Cœlicolas* intelligat, quos intelligat, diuinare nequeo. De quibus alioquin dicetur *infr. tit. de Iudæis & Cœlicolis.* Sane Catholicos per Africam quoque fuiſſe aperte oſtendit *l.* 44. *ſupr. hoc tit.* Nempe tempora abluduot: Cœlicolarum enim ſuperſtitio noua hac tempeſtate, atqui *nouæ ſuperſtitionis* auctores hic deſignari videotur.

---

p. 187. ## LXIV. (a) Idem A. & Cæſ. Baſſo Com. R. P. Poſt alia.

MANICHÆOS (b) Hæreticos, ſiue Schiſmaticos, omnemque ſectam Catholicis inimicam ab ipſo aſpectu vrbium diuerſarum (c) exterminari præcipimus: vt nec præſentiæ criminoſorum contagione fœdentur. Omnes igitur perſonas erroris infauſti iubemus excludi, niſi his emendatio matura ſubuenerit, &c. Dat. VIII. Id. Aug. (d) Aquil. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæſ. coss. [425.]

NOTÆ.

(a) Huius legis meminit quoque Baronius *Anno* 425. *num.* 11. Iungenda autem huic eſt *lex vltim ſupr. de Epiſcopis.* Sed & edita nuper ex Cod. Lugd. & Anicienſi conſtitutio Valentiniani Cæſaris nomine ad Amatum PP. Galliarum a Sirmondo in app. *Th. n.* 6. vbi hæc lex inſerta. Quæ ſane farrago potius eſt. GOTHOF.

(b) Prima huius legis ſententia iiſdem fere verbis deſumta ex *l.* 62. *ſupr.* ID.

(c) Id eſt, quantumcunque ſeu omnino. In *d. l.* 62. Vrbis Romæ. ID.

(d) In Codice Anicienſi habetur *VIII. Id. Iul.* in *d. l. vlt.* *VIII. Id. Octobr.* ID.

COMMENTARIVS.

VRBIBVS vniuerſis Manichæos hæreticos, Schiſmaticos, exterminari hac conſtitutione Valentinianus III. Placidiæ F. iubet. Vrbibus, inquam, vniuerſis Italiæ. Quomodo eos Vrbe Roma paulo ante (initio videlicet a capite & principe Vrbe facto) pelli iuſſerat *l.* 62. *ſupr.* Propagatum itaque exemplum ab Vrbe Roma ad alias Vrbes: & quidem pauciſſimis poſt diebus. Quare & prior potiorque huius legis ſententia ex ea totidem pene verbis tranſcripta.

Porro vt inter hæc Cæſarei Imperii initia Valentinianus ſuum illico in hæreticos odium tribus hiſce conſtitu-

conſtitutionibus teſtatus eſt, quanquam neque ipſi hæc adſcribenda, qui nondum ſeptennis erat, ita erga Eccleſias & Clericos ſuum teſtatus pariter affectum *l. 46. ſupr. de Epiſcopis*: (quam *legi 63. huius tit.* coniungendum dixi) & *l. vltim. ſupr. de de Epiſcopis*: (quæ huic iungenda.) Vt ferme eiuſdem opera fuit, hæreticis bellum indicere, Eccleſiam & Clericos fauore ſuo amplecti: quod ad *dict. l. 46.* oſteoſum fuit. Quod vt in aliis Principibus obſeruare eſt, ita ipſa horum temporum ratio Principem hunc vel eius matrem potius (nam huic has leges adſcribi oportet) eo adegit. Cæterum vicennio poſt idem Valentinianus Iun. enixam, ſeueramque in Manichæos Nouellam ſcripſit quæ eſt 2. *inter Valentinian.* quæ legi meretur: vbi Leonis Papæ meminit; pariter vt Cœleſtinum deſignauit *d. l. 62. ſupr.*

LXV. (a) Impp. Theod. & Valentinianus AA. Florentio pf. p. (b)

Hæreticorvm ita eſt reprimenda inſania. Vt * ante omnia quas ab Orthodoxis abreptas renent vbicumque *Eccleſias*, ſtatim Catholicæ Eccleſiæ tradendas eſſe non ambigant: quia ferri non poteſt, vt qui nec proprias habere debuerant, ab Orthodoxis poſſeſſas, aut conditas, ſuaque temeritate inuaſas, vltra detineant. 2. Dein, ** vt ſi alios ſibi adiungant *Clericos*, vel vt ipſi æſtimant, *Sacerdotes*, (c) decem, (d) librarum auri multa, per ſingulos, ab eo qui fecerit, & qui fieri paſſus ſit: vel ſi paupertatem prætendant, de communi Clericorum eiuſdem ſuperſtitionis corpore, vel etiam donariis (e) ipſis, extorta noſtro inferatur ærario. 3. Poſt *** hæc, quoniam (f) *Non omnes eadem auſteritate plectendi ſunt*, Arianis quidem, Macedonianis (g) & Apollinarianis, (h) quorum hoc eſt facinus, quod, nocenti meditatione decepti, credunt de Veritatis fonte mendacia, intra nullam ciuitatem Eccleſiam habere liceat. Nouatianis (i) autem & Sabbarianis (k) omnis innouationis adimatur licentia, ſi quam forte temptauerint. Eunomiani (l) vero, Valentiniani, (m) Montaniſtæ, (n) ſeu Priſcillianiſtæ, (o) Fryges, (p) Marcianiſtæ, (q) Borboriani, (r) Meſſaliani, (s) Euchitæ, (t) ſiue Enthyſiaſtæ, (v) Donariſtæ, (x) Audiani, (y) Hydroparaſtatæ, (z) Aſcodrogitæ, (aa) Fotiniani, (bb) Pauliani, (cc) Marcelliani, (dd) &, qui ad imam vſque ſcelerum nequitiam peruenerunt, Manichæi, (ee) nuſquam in Romano ſolo (ff) conueniendi, orandique (gg) habeant facultatem, Manichæis etiam de ciuitatibus expellendis: (hh) Quoniam nihil his omnibus (ii) relinquendi (kk) loci eſt, in quo ipſa etiam elementis (ll) fiat iniuria. 4. Nulla **** his pœnitus, præter Cohortalinam (mm) in Prouinciis, & Caſtrenſem, (nn) indulgenda militia: 5. Nullo ***** donationis faciendæ inuicem, nullo teſtamenti, aut voluntatis vltimæ penitus iure conceſſo. 6. Cunctiſque ****** legibus, quæ contra hos, cæteroſque, qui noſtræ fidei refragantur, olim latæ ſunt, diuerſiſque promulgatæ temporibus, ſemper viridi obſeruantia valituris: ſiue de donationibus in hæreticorum factis Eccleſias, ſiue ex vltima voluntate rebus qua-
p. 88. litercumque relictis; ſiue de priuatis ædificiis, in quæ domino permittente, vel conhibente conuenerint, venerandæ nobis Catholicæ vindicandis Eccleſiæ: ſiue de Procuratore, qui hoc neſciente domino fecerit, decem librarum auri multam, vel exilium, ſi ſit ingenuus ſubituro: metallum vero poſt verbera ſi ſeruilis conditionis ſit: Ita vt nec in publico conuenire loco, nec ædificare ſibi Eccleſias, nec ad circumſcriptionem legum quicquam meditari valeant: Omni Ciuili & Militari, Curiarum etiam, & Defenſorum, & Iudicum, ſub viginti librarum auri interminatione, prohibendi auxilio. Illis etiam in ſua omnibus manentibus firmitate, quæ de militia, (oo) & donandi iure (pp) ac teſtamenti factione, vel negandi pœnitus, vel in certas vix conceſſa perſonas, pœniſque variis de diuerſis ſunt hæreticis promulgatæ: ita vt nec ſpeciale quidem beneficium aduerſus leges valeat impetrarum. 7. Nulli ******* hæreticorum danda licentia, vel ingenuos, vel ſeruos proprios, qui Orthodoxorum ſunt initiati myſteriis, ad ſuum rurſus baptiſma deducendi: Nec vero (rr) illos, quos emerint, vel qualitercumque habuerint, nec dum ſuæ ſuperſtitioni coniunctos, prohibendi Catholicæ ſequi religionem Eccleſiæ. Quod qui fecerit, vel cum ſit ingenuus, in ſe fieri paſſus ſit, vel factum non detulerit, exilio ac decem librarum auri multa damnabitur, teſtamenti & donationis faciendæ vtrique deneganda licentia. Quæ * omnia ita cuſtodiri decernimus, vt nulli Iudicum liceat delatum ad ſe crimen minori, aut nulli cohercitioni mandare, niſi ipſe id (ss) pati velit, quod aliis diſſimulando conceſſerit. Dat, III Kalend. Iun. Conſtantinop. Felice & Tauro coss. [428.]

NOTÆ

N O T Æ.

(a) Lex 5. *Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc, capite fineque detractis, & omiſſa in medio ſententia, interpolata. Et *hanc leg.* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno* 428. *num.* 25. 26. & eius occaſione plura apud eundem vide *n.* 21. 22. 23. 27. 28. *GOTHOF.*

(b) *Florentius*, hic PP. Orientis fuit ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr. ID.*

* *Prima* ſententia, de Eccleſiis Orthodoxorum ab hæreticis inuaſis reſtituendis. *ID.*

** *Secunda* ſententia, de Clericorum ab hæreticis ordinatione: eiusque rei pœna ſeu multa. *ID.*

(c) Nempe hæretici Clericos ſuos Sacerdotes vocabant. *ID.*

(d) De hac decem librarum auri multa a Theodoſio *M.* primum Clericorum ordinatoribus hæreticis, ipſisque Clericis ordinatis impoſita: vid. *l.* 21. *ſupr. ID.*

(e) *Denariorum*, horum pariter mentio *l.* 57. *ſup.* vbi dixi. *ID.*

*** *Tertia* ſententia, de Eccleſiarum habendarum vel non habendarum ab hæreticis iure. *ID.*

(f) Veriſſima hæc ſententia: quam & ſupra ſæpe expendi. Tribonianus vt eam ſuſtulit, ita æquo pede omnes hæreticos dimenſus eſt. *ID.*

(g) De *Macedonianis*, vid. *l.* 11. 12. 13. 59. 60. *ſupr.* De his obſeruandum *Anno prox.* 429. Orthodoxos Macedonianorum Eccleſiam extra muros Vrbis Conſtantinop. poſitam abſtuliſſe, quoniam iidem Macedoniani Antonium Germis Catholicum Ep. interfecerant, vt tradit Marcellinus *Chron.* & Socrates *lib.* 7. *cap.* 31. *ID.*

(h) De *Apollinarianis*, vid. *l.* 12. 13. 14. 33. *ſupr. ID.*

(i) De *Nouatianis*, vid. *l.* 2. & eiusdem Theodoſii Iun. *l.* 59. *ſupr. hoc tit.* & *l.* 6. *infr. ne ſanctum bapt. ID.*

(k) De *Sabbatianis*, vid quoque *l.* 59. *ſupr.* Male Cod. Iuſt. *d. l.* 5. Sebatiani. *ID.*

(l) De *Eunomianis*, vid. *l.* 6. 8. 11. 12. 13. 17. 23. 25. 27. 31. 32. 34. 36. 49. 50. 58. 59. 60. 61. *ſupr.* & *l. vltim. infr. ne ſanctum bapt. ID.*

(m) *Valentinianorum* hoc Codice vnica hæc mentio occurrit: Quibus a Theodoſio Iun. *hac leg.* conueniendi orandique facultas in Romano ſolo interdicitur. Quod & ipſum Theodoſium feciſſe teſtatur Ambroſius *epiſt.* 29. ſiu. *epiſt.* 17. *Edit. Paris.* 1614. *in fol. ad Theodoſium, ſub finem. Quis habet Valentinianorum hæreſin vindicare? quam pietas tua quomodo vindicat, cum eos excludi iuſſerit, ne conueniendi vſurpare copiam?* ID.

(o) De *Montaniſtis*, vid. *d. l.* 34. 48. 57. *ſupr. ID.*

(o) De *Priſcillianiſtis*, (a Priſcilla dictis non a Priſcilliano, quod Pancirolus tradit 2. *var.* 175.) vid. & *l.* 40. 43. 48. 59 *ſupr. ID.*

(p) De *Trygibus*, vid. & *l.* 40. 59. *ſupr. ID.*

(q) *Marcianiſtarum*, vnica hæc hoc Codice mentio occurrit: reſcribendum autem *Marcioniſtæ*, quomodo & vocati, non minus quam *Marcionitæ*: vid. *Epiphanium. ID.*

(r) *Borborianorum*, hoc Codice vnica hæc mentio extat: βορβοριανὰς Græca Paratitla exhibent: vid. *Leunclau. p.* 108. ſiu. *pag.* 1426. *Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtell.* de quibus vid. *qui de hæreſibus* ſcripſere: quæque nos iam ad Philoſtorgium, *lib.* 3 *cap.* 15. *ID.*

(s) Al. *Maſſaliani. Meſſalianorum*, vnica & hæc hoc Codice mentio fit: v. *Epiphanium hæreſi* 80. vid. *apud Photium*, *Cod.* 52. Synodum Sidetanam, aliaque contra Meſſalianos. *ID.*

(t) *Euchitæ* Meſſaliani, de quorum exortu ſub Valentiniano: vid. Theodoretum *lib.* 4. *cap.* 10. & Hiſtor. Trip. *lib.* 7. *cap.* 11. Niceph. 11. *cap.* 14. *ID.*

(v) *Enthuſiaſtæ. ID.*

(x) De *Donatiſtis*: vid. *l* 37. 38. 39. 40. 43. 44. 46. 52. 54. 55. *ſupr. ID.*

(y) *Audiani*, ab Audæo ſub Conſtantino & Conſtantio Imp. cœperunt: de his Epiphanius *hæreſi* 70. qui hoc ipſo tempore ſub Theodoſio Iun. ſcribebat. Baronius *Anno* 341. *num.* 38. 39. Vulcanius in Cyrillum aduerſus Anthropomorphitas ſtatim initio. Male hic Paratitla Græca ἀνδρεανὰς. *ID.*

(z) De *Hydroparaſtatis*, vid. & *l.* 7. 9 11. *ſupr. ID.*

(aa) *Taſcodrogitæ*, nominantur *leg.* 10. *ſupr.* vbi dixi: ἀσκοδρούγους hic habent Paratitla Græca. *ID.*

(bb) De *Photinianis*, vid. & *l.* 6. *ſupr. ID.*

(cc) *Paulianorum*, vnica hæc hoc Codice mentio. *Pauliniani* in Cod. Iuſt. vbi tamen Græca Paratitla habent παυλιανὰς. *ID.*

(dd) *Marcellianorum*, quoque vnica hæc hoc Codice mentio, vt hic cum Photinianis copulantur, ita & apud Epiphanium *hæreſ.* 71. 72. & *initio* 73. Hic porro in Cod. Iuſt. adduntur & alii hæretici. *ID.*

(ee) De *Manichæis*, vid. & *l.* 3. 7. 9. 11. 18. 35. 38. 40. 41. 43. 59. 62. 64. *ſupr.* & *l.* 24. *infr. de Paganis*: *l.* 3. *infr. de Apoſtatis. ID.*

(ff) *Romanum locum*, Cod. Iuſt. vbi Contius, *Romano loco. ID.*

(gg) *Orandique* in editis Cod. Iuſtin verum & Græci & Manuſcripti habent, vt hic *orandique*, & repetitum *Nouell. Iuſt.* 37. μηδὲ τόπος τοῖς αἱρετικοῖς ἔστω προσευχῆς, *nullum locum ad orandum hæretici habeant. ID.*

(hh) *Et vltimo ſupplicio tradendis*: add. Cod. Iuſt ſed ab imperito homine, nam tota lex renititur, & vel proxime cohærentia verba. Et tamen Paratitla quoque Græca ea habent, & aliis legibus id continetur, *l.* 11. 12. 16. *Cod. l. de hæret.* vnde & forte aſſumendum illud. *ID.*

(ii) Eſt qui tentat *hominibus*, ſcilicet Manichæis. Nil opus. *ID.*

(k) *re. relinquendum*, vt habet Cod. Iuſt. *ID.*

(ll) An

(ll) An hæc propter Manichæos dicuntur, quia Manichæi volebant quinque eſſe elementa; non quatuor: puta
p.189. fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum: vnde negabant aërem & terram eſſe elementa: & hæc aiebant a gente tenebrarum condita: In fumo dicebant hominem & omnes bipedes creatos: in tenebris ſerpentes: in igne quadrupedes: in aëre volatilia, in aqua natantia. Eſſe autem quinque alia elementa bona a Deo miſſa ad hæc debellanda: & eſſe permixtum aëra fumo, tenebris lucem, igni malo bonum, aquæ malæ bonam, vento malo bonum, a quibus purgantur: vid. Auguſtinum. Putem ego hæc ſuperioribus hæreticis communia. Nempe ſi locus quidam hæreticis relinquatur ad cultum ſuum exercendum, non tamen Numini diuino, verum etiam ipſis elementis iniuria fiat, quæ talem ſuperſtitionem, & fœditatem abhorreant, quæque exinde fœdarentur, aër potiſſimum & terra. *ID.*

**** *Quarta* ſententia, de *Militia* interdicta hæreticis. *ID.*

(mm) Concordat *lex* 48. 61. vbi dixi. *ID.*

(nn) *Caſtrenſem*, id eſt, militarem: militia igitur armata non interdicti hæretici. *ID.*

***** *Quinta* ſententia, de *Donationis & teſtamenti* indulcem iure hæreticis adempto. *ID.*

****** *Sexta* ſententia qua leges anteriores confirmantur, de *denariis* Eccleſiarum hæreticarum, deque puniendis, qui conuentibus hæreticorum locum præbuerint, &c. *ID.*

(oo) Iam de hoc ſupra actum in quarta ſententia. Cur igitur hic repetitum? *ID.*

(pp) De hoc dictum *infr.* *ID.*

******* *Septima* ſententia, de *Ingenuis* & ſeruis ab hæreticis ſuperſtitione ſua non imbuendis. Hic autem deſumpta *lex vltim. C. Iuſt. ne ſanctum bapt.* *ID.*

(rr) *Nec non*, Cod. Iuſtin. *ID.*

* *Poſtrema* ſententia de Iudicis officio. *ID.*

(ss) *Idem*, Cod. Iuſtin. *d. l. vltim.* *ID.*

COMMENTARIVS.

In Hæreticos & hæreſes, quarum *viginti tres* hic nominat, eſt hæc ampliſſima Theodoſii Iunioris conſtitutio, data fine menſis Maii Anno D. 428. qua cum pleraque anterioribus conſtitutionibus cauta repetantur, ac nominatim confirmentur: nil attinet ea ſigillatim expendere: præſertim cum eius capita & ſententias iam in Notis diſtinxerimus. Quare ſingularia tantum quædam in ea nunc ſectabor. Primum eo notabilis eſt hæc lex, quod Theodoſius Iun. *hæreticos non omnes eadem auſteritate plectendos* ait: quod in argumento de hæreticis ſedulo obſeruandum, & vero ex huius tituli conſtitutione paſſim id ipſum diſcimus. Theodoſius certe *hac leg.* ideo quatuor vt hæreticorum claſſes, ita & pœnarum gradus conſtituit. Prima claſſis eſt eorum, quibus intra ciuitates tantum non in agris Eccleſiarum ius adimit. Quo in cenſu ponit tres hos: *Arianos*, *Macedonianos* & *Apollinarianos:* ſuæ proinde quædam his Eccleſiæ a Theodoſio *hac leg.* relictæ extra ciuitates. Quod etiam diſcimus de *Macedonianis*, ex iis, quæ Anno proximo 429. contigere. Eo ſcilicet Macedonianis ablatæ Eccleſiæ extra muros Vrbium quatuordam, & in his Conſtantinopolitanæ, ea occaſione, quam memorat Socrates *lib. 7. cap. 31.* & Marcellinus Chronico: Ἀφῃρέθησαν, inquit, ἥ τε ἐν Κωνσταντίνου πόλει πρὸ τοῦ παλαιοῦ τείχους τῆς πόλεως, καὶ ἡ ἐν Κυζίκῳ, καὶ ἄλλαι πολλαὶ ὧν εἶχον ἐν τοῖς ἐν Ἑλλησπόντῳ ἀγροῖς: *ablata ſunt illis, tum ea, quam habebant Conſtantinopoli, ante veteres muros vrbis regiæ, tum illa quam habebant Cyzici, aliæque plures earum, quas in vicis Helleſponti obtinebant. Orthodoxi noſtri*, inquit Marcellinus, *Macedonianorum Eccleſiam extra Vrbis muros poſitam abſtulerunt, quoniam*, &c. Secunda claſſis hæreticorum eſt eorum, quos ſuis Eccleſiis contentos eſſe iubet, neque alias de nouo ædificare (puta *Nonatianos*, *Sabbatianos.*) Tertia claſſis eſt eorum, quibus nuſquam in Romano ſolo conueniendi, orandique, neque in agris, facultatem patere iubet. Poſtrema in claſſe ſunt Manichæi, quos etiam ciuitatibus expelli iubet. Vnde liquet etiam, leuiſſimam Nouatianorum & Sabbatianorum conditionem: grauiſſimam Manichæorum conſtitui. Nempe Nouatiani & Sabbatiani meliore ſemper loco inter hæreticos habiti fuere: de quo dixi plene ad *l. 2. & 59. ſupr.* etiam ex Socrate & Sozomeno. Atenim Manichæi deterrimo, quos & ideo hic ad imam vſque ſcelerum nequitiam perueniſſe ait Theodoſius Iun. & in Nouella ſua *de Iudæis 3. verſ. ſuperest.* *Deo ſemper offenſos*, de quo dixi ad *l. 3. ſupr.* & *l. 3. 4. infr. de Apoſtatis.* Secundo obſeruetur, Caſtrenſi ſeu armata militia hæreticos & in his Eunomianos non interdici: & Syneſium tamen conqueri videmus *epiſt. 5* de Eunomianorum militia. Sane horum temporum militia armata, ad miſcellanea omnis generis hominum venit, Barbarorum, hæreticorum. Tertio obſeruetur, hæreticis donandi, teſtandi in certas perſonas ius conceſſum fuiſſe. Quænam vero perſonæ illæ ſint alibi non expreſſum. Quarto notetur, hæreticis Catholicos vt ſeruos habere quocunque titulo permittitur, ita myſteriis ſuis imbuendi, vel prohibendi eos Catholicam religionem ſequi, pœnam exilii & 10. librarum auri imponi. Atenim Iudæo neque Chriſtianum mancipium quoquo titulo habere licuit, & id ſuperſtitione ſua imbuenti capitale fuit: vt docebit *titulus infr. ne Chriſtianum mancip. Iud.* Poſtremum notetur, Iudici pœnas legum neque diſſimulare, neque mollire ſine fraude licere: cui congruit & *lex 8. ſupr. de appellationibus, l. vltim. ſupr. ad L. Iul. de vi publ. ſeu l. 8. Cod. Iuſt. eod.* Symmachus *libro extremo epiſt. extrema.* *Alia eſt conditio Magiſtratuum, quorum corrupta videntur eſſe ſententia, ſi ſint legibus mitiores, alia Dominorum Principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeueri iuris inflectere:* vid & Nouellam *Iuſtin. 82.* Quintil. *declam 317. 345. l. 15. D. ad municipal.* Quid eſt igitur, quod Auguſtinus *in epiſt. ad Marcellinum 158. ſiu. 139. Ed. Ben.* ſcribit: *Soleo enim audire, in poteſtate eſſe Iudicis mollire ſententiam, & mitius vindicare quam leges?* Nempe de illis legibus id accipio, quæ ad terrorem ſcriptæ, cuiuſmodi fuere ferme in hæreticos ſcriptæ.

ptæ. Quod tamen ipſum *hac leg.* exerte iudicibus interdieit.

Tandem certam puto Barnnii enniecturam, *hanc leg.* a Theodoſin Iun. prumnlgatam, Neſtnrii, (qui his Cnss. ſuperinte menſe IV. Idus Aprilis Epiſcopus Conſtantinnpolitanus ereatus ſuit, qund teſtatur Socrates *lib. 7. cap. 29.*) perſuaſinne. Nam nun Vincentius Lirinenſis tantum, (qui nctennin poſt *hanc leg.* ſeribebat) teſtatur, *eum cunctarum hæreſeon blaſphemias inſectatum*, in *Commonitor. cap. 11.* verum & Sncrates *diſerte d. cap. 29.* ſcribit, eum ſimul ac Ep. ereatus ſuit, nratinne ad Imp. Theodnſium Iun. habita, hæc, quæ pnſtea in multnrum nre fuerunt, inter cæteradixiſſe: *Mihi, o Imperator, terram hæreticis purgatam tribue, & ego tibi cælum tribuam. Tu mihi in profligandis hæreticis ſubuenı, & ego tibi in profligandis Perſis ſubueniam:* δὸς μοι ὦ βασιλεῦ καθαρὰν τὴν γῆν τῶν αἱρετικῶν, κἀγώ σοι τὸν οὐρανὸν ἀντιδώσω: συγκαθέλε μοι τοὺς αἱρετικούς, κἀγώ συγκαθελῶ σοι τοὺς Πέρσας. Quæ verba, vt etiam ab iis, quibus ndio erant hæretici, accepta fuerint, mnx ſubiicit: ſubiicit etiam *eod. cap. 29.* quid in Arianos, Nnuatianns, Quartadecimanos molitus ſit, ad tumulturn & incendium vſque: impetum tamen eius in Nouatianos ab Imp. repreſſum (cuius Theodoſii moderationis in Nouatianos & hæc lex fidem facit.) p 190
Addit idem Sncrates *eod. lib. cap. 31.* & Macednnianos afflixiſſe: tandemque Imperatori perſuaſiſſe, vt Eccleſiæ illis adimerentur: & vero ademtam eis Eccleſiam extra vetera Vrbis Conſtantinnpol. mœnia ſitam, alteram Cyzici, & alibi præterea enmplures, quas in agris Helleſponti tenebant, iuxta hanc legem ſcilicet, qua iis in ciuitatibus tantum Eccleſiæ eis interdictæ. Ergo quæ memorat Socrates, pnſteriora ſunt hac lege.

LXVI. (a) Imp. Theod. Valentinianus AA. (b) Leontio PF. P. (c)

Damnato (d) portentuoſæ (e) ſuperſtitionis auctore Neſtorio, nota congrui nominis eius inuratur gregalibus, ne (f) *Chriſtianorum* appellatione abutantur: ſed quemadmodum Ariani, (g) lege † diuæ memoriæ Conſtantini ob ſimilitudinem impietatis *Porfyriani* a Porfyrio nuncupantur, ſic vbique participes neſariæ ſectæ Neſtorii *Simoniani* (h) vocentur: vt cuius ſcelus ſunt in (i) deferendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur eſſe ſortiti. Nec vero impios libros neſandi (k) ſacrilegii Neſtorii aduerſus venerabilem Orthodoxorum ſectam decretaque ſanctiſſimi Cœtus (l) Antiſtitum Epheſi habiti ſcriptos habere, aut legere, aut deſcribere quiſquam audeat: quos diligenti ſtudio requiri, ac publice comburi decernimus: Ita, vt nemo in religionis diſputatione aliquam ſupradicto (m) nomine faciat mentionem: Aut quibuſdam eorum habendi concilii gratia, in ædibus, aut villa, aut ſuburbano ſuo, aut alio quolibet loco, conuenticulum, clam aut aperte præbeat: quos omni (n) conuentus celebrandi licentia priuari ſtatuimus: Scientibus vniuerſis violatorem huius legis publicatione bonorum eſſe coërcendum. Dat. III. Non. (o) Aug. CP. DN. Theod. A. XV. & qui fuerit nunciatus. [435.]

NOTÆ.

(a) *Lex 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* Eam quoque Annalibus ſuis inſeruit, deqoe ea egit Baronius *Anno 435. num. 1. 2. 3.* Extat plenior Græce & Latine in Actis Concilii Epheſini: inſcriptione mutila & ſubſcriptione carens, *Part. 3. cap. 45. ſiu. Part. 4. in fin. pag. 1715. 1716. 1717. Tom. I. Concil. Harduin.* GUTHOF.

(b) *Iidem AA.* tantum huic legi inſcribendum erat. *ID.*

(c) *Præfectum Vrbi.* Ita omnes editiones Codicis Theodos. excepta Pariſienſi poſtrema. Ita quoque Codex Iuſtinianeus In *d. l. 6.* Id vero comprobat omnino *lex vltim. ſupr. de Principib. agentium in reb.* quæ hoc ipſo anno data, ſic habet: *Eodem exemplo Iſidoro PFP. Regno Illyrici PFP. Leontio PFV.* &c. Item *lex 3. ſupr. de frum. V. Conſtantinop.* quæ ſuperiore Anno 434. data eſt. *ID.*

(d) In Concilio Epheſino Anno Domini 431. vt *mox. ID.*

(e) *Portentoſa*, Cod. Iuſt. recte. *ID.*

(f) *Nec*, Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Sed quemadmodum Ariani ab Ario, lege diuæ memoriæ Conſtantini, ob ſimilitudinem impietatis: Porphyriani a Porphyrio nuncupantur: ſic vbique participes neſariæ ſectæ Neſtorii, Neſtoriani vocentur.* Cod. Iuſt. ita hic locus deformatus, & inepte, non tantum male diſtinctus: de quo mox. *ID.*

† Quæ apud Socratem leginir *lib. 1. cap. 9.* vid. Commentar. *ID.*

(h) *Simoniani*, ita quoque Paratitla Græca: de quo mox. At in Cod. Iuſt. hodie inepte *Neſtoriani. ID.*

(i) Ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ἀποσρεφῇ, *in auerſione a Deo*, Ita in *Act. Concil. d. l.* forte ἀπογραφῇ, id eſt, *deſcriptione. ID.*

(k) *Nefandi & ſacrilegi*, Cod. Iuſt. *ID.*

(l) Concilii Epheſini. *ID.*

(m) *Supradicti nominis*, Cod. Iuſt. de quo mox. *ID.*

(n) *Quos omnes cœtus celebrandi*, &c. Cod. Iuſt. *ID*

(o) *III. Kalend. Aug. Theodoſio XV. & Valentiniano IV. AA. CONSS.* Cod. I. *ID.* Ant. Pagius *in Critic. ad Annal. Baron. h. a.* vtriuſque Codicis ſobſcriptionem mendoſam eſſe contendit, reſcribitque *III. Kalend. April.*

April. vt omnibus, quæ ad hanc legem pertinent, atque ab eo *loc. cit.* recenſita ſunt, peragendis, Synodisque Anazarbica & Tarſenſi, celebrandis, ſufficiens tempus ſtatuatur. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

ADVERSVS NESTORII nomen librosque & Neſtorianorum cœtus ſeu conuentus, eſt hæc Theodoſii Iun. conſtitutio, inter alias plures: quæ & ipſa plenior extat in Actis Concilii Epheſini, quam vtraque lingua Græce & Latine promulgari voluit, & nos hic eam totam exhibere voluimus. Cui addi poteſt & Præfectorum Edictum, Iſidori, inquam, & Regini (quibus pariter inſcripta hoc ipſo Anno 435. *l. vltim. ſupr. de Principibus agenti, in rebus*) ſub quo hæc lex propoſita fuit; quod & ipſum extat inter Acta Concilii Epheſini *parte 3. cap. 46.* ſiu. *Part. 4. in fin. pag. 1718. Tom. I. Concil. Harduin.*

Et hæc quidem lex a Theodoſio Iuniore ſancita, quod hac lege diſerte profitetur, firmandis Concilii Epheſini decretis, quo Neſtorius portentoſæ ſuperſtitionis auctor damnatus fuit: quod quidem Concilium habitum fuit ante quadriennium Anno 431. Igitur data hæc lex quadriennio poſt eam Synodum. Tam ſero inquies? Nempe vt maxime Neſtorius ea Synodo damnatus, attamen de curando ipſo poſt eam actum: & ſectatores eius fidem Catholicam doloſe profeſſi, quinimo libros adhuc ſparſere. Itaque vbi ſpes nulla correctionis amplius, contra eius hæreſis porro diffunderetur atque inualeſceret, huiusce legis ferendæ conſilium Theodoſius cepit.

Antequam vero ipſam *leg.* expendimus, de Neſtorii hæreſi breuiter monendum eſt, eum prædicaſſe Chriſtum ex Maria hominem, non Deum natum: verum & diuinitatem poſtea collatam pro merito, ὕςερον ἔσχε τὸν Θεὸν παρακοιώμενον αὐτῷ: Quare Virginem Mariam *Deiparam* non dicendam. Hanc *portentoſam* ſuperſtitionem hæc lex vocat. De qua *leg.* nunc.

Eius tria ſunt capita. Primum eſt, de *Nomine* Neſtorii, Gregalium ſiue ſectatorum. Nempe *Simonianos* eos vocari iubet: ratione tum & exemplo additis: Ratione, inquam: *Vt enim*, inquit,
p. 191. *ſcelus ſunt in deſerendo Deo imitati, eius vocabulum iure videantur eſſe ſortiti.* Nempe hoc vult, Neſtorianos Dei deſertores a Simone Mago Dei pariter deſertore dicendos. Neque tamen hæc generalis tantum ratio nominis adæquationis mihi ſufficiens videtur. Cur enim potius Neſtoriani *Simoniani*, a Simone Mago, quam ab alio hæretico; omnes enim hæretici deſertores fidei, ac proinde & Dei? Igitur tenendum eſt Simonem portentoſe inter alia adſtruxiſſe, ſe, Helena cœlo antea lapſa, poſtea de cœlo deſcendiſſe, κατεληλυθέναι; cum ipſius aduentum hactenus ea expectaret, teſte Epiphanio, *hæreſi 20. num. 2. 3.* & Theodoreto *hæret. fabul. 1. cap. 1. pag. 192. Tom. IV. Oper. Sirmand.* eamque σύνοικον feciſſe: vt omittam neſcio quas συζυγίας, de quibus idem Theodoretus. Hinc igitur Neſtoriani *Simoniani* dicti, quod Simonis ſcelus imitarentur; nempe, quia Neſtorius aſſerebat Chriſtum nudum hominem natum ex Virgine Maria (quam ideo Deiparam dici nolebat) & ſic Mariam peperiſſe non Deum, ſed Diuinitatis inſtrumentum, ἔτεκεν ἄνθρωπον θεότητος ὄργανον, *peperit hominem diuinitatis inſtrumentum*, Theodoret. *fabular hæret. lib. 4. cap. 12.* & contra Neſtorium ad Sporacium *pag. 698. Tom. IV. Oper. Edit.* Tam. VI. *Sirmond.* & poſtea Deum de cœlo deſcendiſſe, κατεληλυθέναι; Chriſtoque homini diuinitatem collatam pro merito, ὕςερον ἔσχε τὸν Θεὸν παρακοιώμενον αὐτῷ, *poſtea habuit diuinitatem ſimilem Deo.* vid. etiam Proſper *in Chron. ad an. 428.* Exemplo rurſum ſe mouit Theodoſius: nempe Conſtantini Magni, qui ſimiliter lege lata Arianos iuſſit a Porphyrio *Porphyrianos* vocari ob ſimilitudinem videlicet impietatis. Et vero ea ipſa Conſtantini Magni lex extat apud Socratem *lib. 1. cap. 9.* quæ & hic tota ſternenda ſeu conſignanda eſt. Nam & huic gemina prope eſt: hæcque ad illius inſtar compoſita.

Victor Conſtantinus Max. Auguſt. Epiſcopis & populo S.

Cum Arius ſceleſtorum & impiorum hominum conſuetudinem imitetur, eandem cum illis ignominiæ & turpitudinis notam merito ſubire debet. Quemadmodum Porphyrius veræ pietatis hoſtis, qui nefarios libros contra religionem Chriſtianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit & eiusmodi quidem, vt apud poſteriora ſecula, non ipſe ſolum maximis probris vexatus fuerit, & turpiſſima infamia labe aſperſus, verum etiam impia eius ſcripta deleta & extincta: ſic iam viſum eſt Arium & eius ſectatores Porphyrianos nuncupare, vt quorum ſecuti ſunt mores, eorum etiam nomen habeant: quin etiam ſi quod opus ab Ario conſcriptum reperiatur, illud cremandum eſſe, vt non modo execrabilis eius doctrina funditus tollatur, ſed etiam nullum monumentum eiusdem omnino relinquatur ad poſteritatem. Illud etiam mandamus, vt ſi quis librum ab Ario compoſitum occultaſſe deprehenſus ſit; & eum non ſtatim in medium adductum igne combuſſerit, morte mulctetur. Nam mox vt comprehenſus fuerit, plectatur capite. Deus vos ſeruet incolumes. Hoc Conſtantini Edictum totidem quoque verbis recitat Nicephorus *lib 8. cap. 25.* At Sozomenus *lib 1. cap. 20.* id ſic recitat, vt tamen omittat, quæ de Arianis a Porphyrio Porphyrianis nominandis eo cauta fuerant. Ad rem. Igitur ſicut Arianos adſcito nomine Conſtantinus Magnus *ob ſimilitudinem impietatis* Porphyrianos a Porphyrio dici voluit, ita Theodoſius Iun. nunc Neſtorianos ob deſertionis a Deo ſimilitudinem (a Simone ſcilicet Mago) *Simonianos* dici voluit. Atque hæc eſt hac parte Theodoſii Iun. *hac leg.* mens & legis huius lectio, quam & Paratitla Græca agnoſcunt: οἱ Νεςοριανοὶ Σιμωνιανοὶ λέγονται. Et confirmant manifeſtiſſime ſequentia *huius leg.* verba: *vt* CVIVS *ſcelus ſunt in deſerendo Deo* IMITATI, EIVS *vocabulum iure videantur ſortiti.* Quod Leunclauius quoque iam recte notauit *pag. 198. & pag. 1426. Tom. II. Bibl. Iur. Canon. Hen. Iuſtell.* Atenim Iuſtin. hæc non vitioſa diſtinctione tantum, verum immutata prorſus exhibet, & incerto ſenſu, quaſi Conſtantinus iuſſerit ab Ario Arianos dici, Theodoſius vero iuſſerit *Neſtorianos* a Neſtorio dici: vt Porphyriani a Porphyrio dicuntur. Quam lectionem corruptam præter *hanc leg.* Paratitla quoque Græca *lib. 1. t. 5. ſ. 6.* & Photius *in Nomocanone* oſtendit *tit. 12. cap. 3.* cuius verba mendoſa perperam arbitratus eſt Panocirolus 2. *var. 176.* *

Secun-

* Iuſtinianum defendere conatus eſt CL. HEINECCIVS *in præfat. præmiſſa Corpori Iur. Ciuil.* ſiu. *Opuſcul. minor. pag. 283. ſequ.* Neſtoriani vocabulum Tribonianum non dolo malo repoſuiſſe in Codice ſtatuit vir doctiſ-

Secundum *huius legis* caput eſt de *Libris Neſtorii* aduerſus Orthodoxam fidem & decreta Concilii Epheſini ſcriptis: nempe eos haberi, deſcribi, legi, vetat: quin diligenter inquiſitos publice comburi. Et hoc ipſum pariter Conſtantini exemplo: Sed & ipſorum Patrum Epheſinorum iam antea iuuitatione, vt docet epiſtola Synodalis Cyrilli prima ad ipſummet Theodoſium, præterquam quod mos hic ſolemnis improbatæ lectionis librorum comburendorum. De Eunomianorum & Montaniſtarum libris *l. 34. ſupr.* de Maleficorum & Mag. libris: vide *l. vltim. ſupr. de Maleſic. & Mathemat.* Sane & Neſtorius ad ſpargendum virus ſuum libros ediderat, quibus Cyrillus Ep. Alexandrinus reſcripſit. Et poſt eum damnatum Andreas & Theodoretus Neſtoriani aduerſus Synodi capitula libros ſcripſere: vt ex Theodoreto *epiſt. 11.* conſtat: & Cyrillo *epiſt. 30.* Atque hoc eſt quod *hac leg.* indicatur, *Impios*, inquit, *libros nefandi ſacrilegii Neſtorii aduerſus decreta ſanctiſſimi cœtus Antiſtitum Epheſi habiti ſcriptos.*

Tertio || *huius legis* capite, *Cœtus Neſtorianorum* prohibentur, atque adeo loca his vbicunque præberi ſiue in ipſa Vrbe Conſtantinop. ſiue in Suburbanis. Hæc enim lex proprie pertinet ad eam Vrbem, vt inſcriptio legis docet. Quanquam & eodem exemplo ἰσοτύπως ſcripta lex ad Præfect. P. Orientis & Illyrici, ſub quorum etiam Edicto ea, vt antea oſtendi propoſita fuit.

Superſunt quædam notanda. Primum, quid ſibi Theod. his verbis velit. *Ita vt nemo in religionis diſputatione, aliquam ſupradicto nomine faciat mentionem.* Quod obſcurum vtique, ac maxime cum clare iſta ſonent, *ſupradicto nomine faciat mentionem.* Verum integra lex, vt habetur in Actis Epheſinis, oſtendit, ſpectare hunc verſiculum ad priorem legis partem, atque hanc verborum eſſe mentem: Neſtorianorum in diſputationibus de religione nullam mentionem fieri oportere, verum τῷ Σίμωνος ὀνόματι, id eſt, *Simonianorum* nomine indigitandos: μηδὲ μνήμην τῶν οὕτως ἀπολλυμένων ἀνθρώπων ἐν τῇ τῆς θρησκείας διαλέξει ἑτέρῳ ἢ τῷ Σίμωνος ὀνόματι ποιεῖσθαι, *nullam hominum adeo perditorum in vlla de religione diſputatione, niſi ſub Simonianorum nomine, mentionem fieri.* Secundo, quid poſt hoc Edictum Neſtoriani moliti ſint, oſtendit Liberatus Diaconus, *Breuiculi cap. 10.* & ex eo Baronius *Anno 435. num. 3. 4.* &c. Poſtremo non abſimilis eſt huic & altera Theodoſii Iun. conſtitutio *l. 3. Cod. Iuſt. de ſumma Trinit.* quam & Euagrius memorat *lib. 1. cap. 12.* quæque extat in Actis Concilii Epheſini *part. 3. cap. 47.* vna cum Edicto præfatorum, ſub quo ea promulgata, *cap. 48.* anno Diocletiani 164. Vid. *Concilia Harduini Tom. I. pag. 1719. 1720. 1721.*

doctiſſimus, ſed quia iuſſus erat leges temporibus ſuis ita attemperare, vt nihil continerent, obſoleti. Verum non inſpexerat V. C. Photii *Nomocanonem*, & *Paratitla Græca*, ſiue Theodori Balſamonis *eccleſiaſticar. conſtitution. collectionem*; quæ *Simonianorum* nomen, aperte præfert; vt facile iudicare poſſimus, nomen *Simonianorum* ne ſequiore quidem ætate ignotum, atque adeo obſoletum fuiſſe. Neque ſatis feliciter reſtituit legem Cod. Iuſt. noua interpunctione, *ſed quemadmodum Ariani ab Ario, lege diuæ memoriæ Conſtantini, ob ſimilitudinem impietatis Porphyriani, a Porphyrio nuncupantur*, quod patebit ex collatione noſtræ legis; cum manifeſtiſſimum ſit Tribonianum in dicta lege ſcripſiſſe, *Arianos* ab Ario, *Porphyrianos* a Porphyrio, *Neſtorianos* a Neſtorio nomen ſortitos. Quid fieret V. C. ſi & nos acumen criticum deſideraremus, quo Gothofredum plane deſtitutum fuiſſe, contendit.

p. 192. # NE SANCTVM BAPTISMA ITERETVR.

TITVLVS VI.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. VI.

Ad hunc titulum præterea referendæ ſunt *lex 5. 17. 54. 58. 65. ſupr. de hæret.* & *lex 4. infr. de Apoſtatis.*

PARATITLON.

Baptisma *Rubrica*, & *l. 2. 4. 5. hoc tit.* Sanctum, *Rubr.* & *l. 4. infr. de Apoſtatis.* Sacroſanctum *l. 4. hoc tit.* Diuinum *l. 58. ſupr. de hæreticis.* Cœleſte lauacrum *l. vltim. de ſpectac.* Dicitur & Myſterium abſolute *l. 4. hoc tit. l. 58. 65. ſupr. de hæreticis:* myſterium Catholicæ ſectæ *l. 6. hoc tit.* myſterium diuinum *l. 4. de Apoſtatis*, myſterium indultæ fidei *d. l. 58.* myſterium Orthodoxorum *l. 65. ſupr. de hæreticis.* Dicitur & Sacramentum Chriſtiani nominis *l. 2. hoc tit.* Catholicæ fidei Sacramentum *l. 44. de hæreticis*, Dei ſummi Sacramentum *l. 1. ſupr. de ſcenicis.* Item dicitur Gratia *l. 1. hoc tit.* ſeu diuina gratia *l. 5. hoc tit.* Gratia communionis *l. 5. infr. de Apoſtatis.* Sanctitas, cœlitus infuſa *l. 5. hoc tit.* indeque ſanctitas baptiſmi *l. 1. hoc tit.* Munus diuinitatis *l. 4. hoc tit.* Lux noua ſancti bapiſmatis

tis *d. l. vltim. de ſpectaculis.* Fides: hinc baptiſmus plenius myſterium indultæ fidei *l. 58. ſupr. de hæreticis*, Baptizati imbuti fide *l. vltim. hoc tit.* & *l. 58. ſupr. de hæreticis:* Fideles *l. 2. infr. de Apoſtatis.* Apoſtatæ facti poſt baptiſmum, fidem prodere, fidem polluere, *l. 4. infr. de Apoſtatis*, fide deuii *l. 5. infr. de Apoſtatis:* Baptizati ipſi dicuntur initiati Orthodoxorum ritu *l. 6. hoc tit.* imbuti fide *l. vltim. hoc tit.* & *d. l. 58. ſupr. de hæreticis;* munere diuinitatis abluti *l. 4. hoc tit.* fideles *l. 2. infr. de Apoſtatis:* quibus opponebantur Catechumeni *d. l. 2.*

Id Baptiſma in modum ſemel nati hominis ſemel quoque a Deo concedi dicitur *d. l. 58. ſupr. de hæreticis.* Quare iterari Baptiſma ſeu geminari atque adeo rebaptizari huius tituli Conſtitutionibus omnibus prohibetur: item *l. 5. 58. 65. ſupr. de hæreticis.* Quod qui faciunt, dicuntur contaminare *l. 1. hoc tit.* inceſtare, non purificare *l. 2. hoc tit.* inficere contagione profanæ repetitionis *l. 4. hoc tit.* polluere cœno profanatæ religionis & hæreticorum ſordibus *l. 6. hoc tit.* tabefacere corpora reparata morte *l. 5. ſupr de hæreticis*, ſacrum myſterium inquinare *l. 54. verſ. 6. ſupr. de hæreticis.* Horum dogma peruerſum dicitur *l. 5. hoc tit.* crimen piaculare *l. vltim. hoc tit.* error *l. 2. hoc tit.* blandus error *l. 4. hoc tit.* deuius error *l. 3. hoc tit.* miſer error *d. l. 2. hoc tit.* prauæ mentis error *l. 4. hoc tit.* facinus *l. 4. hoc tit.* & *d. l. 58.* nefarium facinus *d. l. 58.* furor immanis *l. 5. hoc tit.* inſtitutio nefaria *l. 5. ſupr. de hæreticis*, ſacrilegium ferale *l. 4. hoc tit.* & temeritas noxia *l. 4. hoc tit.* Tandem inlicita vſurpatio *l. 1. hoc tit.*

Id vero admittebant varia hæreticorum genera, vt docet *lex 65. ſupra de hæreticis.* Inter alios Donatiſtæ *l. 4. 5. hoc tit.* ad quos etiam pertinet *lex 1. 2. 3. hoc tit.* item *lex 5. 38. ſupr. de hæreticis.* Item Eunomiani *l. 6.* & *l. vltim hoc tit.* & *l. 17. 58. ſupr. de hæreticis:* & hi quidem ſingulari quodam ritu: vnde & Hiſtopodes dicti *d. l. 17.* de profanantibus baptiſmum per Apoſtaſiam: vid. *tit. de Apoſtatis.*

Quod pœnas eorum attinet, exequuntur id huius tituli leges: Valentiniani Iunioris *lex 1.* Gratiani *lex 2.* Honorii *lex 3. 4. 5.* Theodoſii Iun. *l. 6. 7. ſeu vlt.*

Tandem de pœnis eorum qui poſt baptiſmum Apoſtatæ facti fuiſſent: vide *l. 2. 4. 5. infr. de Apoſtatis.* His omnibus adiice, & Cœlicolas circa baptiſmum quid noui inſtituiſſe, vt docet *lex 44. ſupr. de hæreticis:* & Auguſtinus. Auctores conſtitutionum quæ hoc titulo occurrunt, in rebaptizantes ſunt: Valentinianus Sen. *l. 1.* Gratianus *l. 2.* Honorii tres ſunt leges, *l. 3. 4. 5.* Theodoſii Iun. *l. 6.* & *7. ſeu vltim.* Ad Africam pertinent *lex 1. 2.* proculdubio etiam *lex 3.* & *4. 5.* ad Orientis Imperium *l. 6.* & *vltim.* In Donatiſtas latæ *lex 1. 2. 3. 4. 5.* in Nouatianos *l. 6.* in Eunomianos *lex vltim.*

---

p. 191 VALENTINIANI Sen. *conſtitutio in rebaptizantes.*

I. (a) Imp. VALENTINIANVS & Valens (b) AA. ad Iulianum (c) Proc. Afric.

ANTISTITEM, (d) qui ſanctitatem baptiſmi inlicita vſurpatione geminauerit, & (e) contra inſtituta (f) omnium, (g) eam Gratiam iterando contamianuerit, Sacerdotio indignum eſſe cenſemus. Dat. x. Kalend. Mart. Treu. Valentiniano & Valente IV. AA. COSS. [373.]

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc & ex *l. ſequente* conflata eſt. Inſeruit eam recte Baronius Annalibus Eccleſiaſticis *Anno Domini 373. num. 35.* GOTHOF.

(b) Addendum & *Gratiani* A. Nomen, vid. *Conſular. Theod.* ID.

(c) *Iuliano* huic Proconſuli Africæ inſcribitur quoque Anno 371. *lex 2. ſupr. de ſcenicis*, & Anno ſuperiore 372. *l. 12. ſupr. de diuerſis officiis.* Eiuſdem meminit & Amm. Marcellinus *lib. 27. cap. 6.* vid. de eo *Proſopogr.* ID.

(d) *Antiſtitem*, id eſt, Sacerdotem, Epiſcopum: vid. *Gloſſar. Theod.* ID.

(e) Hæc verba, *& contra inſtituta omnium, eam gratiam iterando contaminauerit*, recidit Tribonianus. *ID.*

(f) Inſtitutiones *l. 2.* præcepta *d. l. 2.* vbi vide quæ dico plene. *ID.*

(g) Euangeliorum ſcilicet (ſeu Euangeliſtarum) Apoſtolorum, Traditionis incorruptæ; adde & Imperatores Catholicos *dict. l. 1.* ID.

COMMENTARIVS.

Valentinianvs Sen. Treuiris in Galliis conſtitutus, proculdubio etiam Gallicanorum Epiſcoporum conſilio, vel ad relationem ad ſe ex Africa factam *hac leg.* Sacerdotem (ſeu Epiſcopum) rebaptizantem, Sacerdotio ſuo ſeu Epiſcopatu, per Africam Proconſularem indignum eſſe pronuociat, Anno D. 373. & proculdubio ea te priuari eum oportere iubet: per Africam, inquam, Proconſularem, cuius Proconſuli hæc lex inſcribitur. Vnde haud inanis coniectura eſt, ſpectare eam ad Donatiſtas, pariter vt ad eosdem pertinent quatuor ſequentes: vt & duæ aliæ, puta *lex 5. & 38. ſupr. de hæreticis.* Et vero ſpectare, ad Donatiſtas, qui recentiſſime Firmo tyranno fauerant in Africa, teſtatur Auguſtinus *epiſt. 164. ſiu. 87. Edit. Benedict.* Quæque proculdubio tolerauit Valentinianus, data ſua φιλοθρησκείας cuique licentia, de qua dixi ad *l. 9. ſupr. de maleficiis:* anabaptiſmo tantum in his damnato, ſub pœna Sacerdotii priuationis, neque enim vltra progreditur Valentinianus. De hac ipſa porro lege Optatum Afrum Mileuitanum *lib. 1. cap. 5.* ſenſiſſe putat Balduinus. *Hæc*, inquit, *noſtra vox eſt, qui in Trinitate baptiſmatis vnionem defendimus: non pro Vobis, qui baptiſma, in cuius imagine ſunt illa dua, audaciter, & quod contra* LEGES *eſt, iteratis: quamuis & vos ipſi non negetis, quia non debet iterari, quod ſemel iuſſum eſt fieri.* In quo largiter fallitur: nam, quod & ipſe alibi recte tradit, Optatum ante hunc Annum 373. ſcripſiſſe certum eſt: & ſane ſcripſit is, quod aperte Optatus ipſe profitetur, ſexageſimo & quod excurrit anno poſt perſecutionem Diocletianeam, id eſt, circa Annum Domini 367. vt alibi fuſe oſtendo. Illud equidem verum, *hanc legem eſſe* de numero earum, quæ a Valentiniano in rebaptizantes ſcriptæ fuerunt, quarum meminit Gratianus quoque *l. 2. prox.* & quidem in Donatiſtas ὀρθῶς, vt Auguſtinus teſtatur *epiſt. 166. ſiu. 105. Edit. Benedict. ad Donatiſtas.* *Huic* (Iouiano) inquit, *ſucceſſit Valentinianus: legite quæ* Contra vos *iuſſerit:* de quo iam etiam aliquid dictum ad *l. 3 ſupr. de hæreticis.* Ergo Optati locus accipiendus eſt de aliis Valentiniani legibus (ſi quæ ante hanc in Donatiſtas latæ ſunt) Conſtantini item & Conſtantii (vel potius Conſtantis) quarum mentio *l. 2. infr.*

Notabilia duo in *hac leg.* hæc occurrunt: Primum eſt, quod ait, *contra inſtituta omnium*, quæ latius explicata reperies ad *d. l. 2. prox.* Alterum eſt, quo baptiſmum vocat *Gratiam*, & *diuinam gratiam l. 5. infr.* quomodo & *gratia communionis* vocatur in *l. 5. infr. de Apoſtatis.* Cyprianus pariter *lib. 3. epiſt. 17. ſiu. Epiſt. 13. Edit. Pamel. & Epiſt. 18. Edit. Ioan. Oxonienſ.* *Audientibus, ſi qui fuerint periculo prauenti, & in exitu conſtituti, vigilantia veſtra non deſit, implorantibus* DIVINAM GRATIAM, *miſericordia Domini non denegetur.* Qui locus omnino componendus eſt cum *l. 1. ſupr. de ſcenicis.* Græcis quoque vt Euchariſtia, ita & baptiſmus χάρις dicta. De Euchariſtia apud Cyrillum ſæpius hæ locutiones, τῆς θείας χάριτος μεταλαμβάνειν, *accipere diuinam gratiam*, & προσιέναι πρὸς τὴν ἐπουράνιον χάριν, *ad cæleſtem venire gratiam*, & Optatus *lib. 5. c. 7.* pariter de Euchariſtia: *veniunt gentes ad gratiam: exhibet ille qui inuitare dignatus eſt: miniſterium exercet turba famulorum.* Omitto alia. Non minus ſæpe de Baptiſmo: qui cum plura habeat nomina, quæ Clemens Alexandrinus *lib. 1. Pædagog. cap. 6.* Gregorius Nazianzenus *orat. 40.* & Chryſoſtomus non ſemel recenſent, vnum illorum eſt χάρισμα vel χάρις. In 4. myſtagogicon Cyrilli *n. 8. p. 322. Ed. Ben.* προσέρχεσθαι τῇ χάριτι eſt, ad baptiſmum accedere. Græcus quoque interpres Canonum Eccleſiæ Africanæ *ad can. 45. p. 885 886 T. I. Concil. Harduin.* vbi Latina habent, vt (ægrotantibus) *Scenicis atque Hiſtrionibus caeteriſque huiuſmodi perſonis Reconciliatio non negetur.* (qui locus alioquin cum *d. l. 1. de ſcenicis*, componendus eſt) *Reconciliationis* loco χάριν ἢ καταλλαγὴν vertit, & recte, eo quippe loco *reconciliationis* verbo, id quod alias *viaticum* & extremum ſuffragium dicitur, id eſt, baptiſmus & Euchariſtia indicantur: de quo ad *d. l. 1. de ſcenicis.*

Illud poſtremum hic ſemel monendum, quæ *hac leg.* omnibuſque aliis huius tituli conſtitutionibus in rebaptizantes conſtituuntur, accipienda non indefinite, ſed de hæreticorum tantum anabaptiſmo, qui illicita vſurpatione, furore immani, & inſtitutione nefaria collatum ſemel recte baptiſmum in Eccleſia Catholica, Catholicæ Eccleſiæ odio, iterabant, quod clare ſat colligitur ex ſequentibus legibus: vide inter alias *legem 6.* Alioquin p. 194.
enim & ipſi Catholici baptiſma quandoque reſcindebant: qua de re vide *canonem 19.* Concilii Nicæni *pag. 331. Tom. I. Concil. Harduin.* (cuius meminit & Rufinus, *lib. 1 cap. 6.* Auguſtinus, *de hæreſibus, hæreſi 44.*) Laodiceni, *Canonem 7. & 8. pag. 781. Tom. eit. Concil.* Conſtantinopolitani primi Oecumenici *canon. 7. pag. 813. 814. Tom. I. Concil.* vide & quæ Athanaſius *orat. 3. contra Arianos* diſputat *pag. 413. Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ. ſiu. Lipſ. apud Weidmann.* & Baſilius *epiſtola canonica ad Amphilochium, cap. 1.*

Gratiani *conſtitutio in rebaptizantes.*

II. (a) Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianus AAA. ad Flauianum (b) Vic. Africæ.

Eorvm * condemnamus errorem, qui, Apoſtolorum præcepta calcantes, Chriſtiani nominis Sacramenta (c) ſortitos alio rurſus baptiſmate, non purificant, ſed inceſtant, (d) *Lauacri* nomine polluentes. Eos igitur Auctoritas Tua erroribus miſeris iubebit abſiſtere: Eccleſiis, quas contra fidem retinent, reſtitutis Catholicæ. (e) Eorum quippe inſtitutiones (f) ſequendæ ſunt, qui Apoſtolicam fidem, ſine intermutatione (g) baptiſmatis, probauerunt. Nihil enim aliud præcipi volumus, quam quod Euangeliorum & Apoſtolorum fides, & traditio incorrupta ſeruauit: ſicut & lege

Diuali

Diuali Parentum Noſtrorum, Conſtantini, † Conſtanti, † Valentiniani, † decreta ſunt. (h) Sed plerique, expulſi de Eccleſiis, occulto tamen furore (i) graſſantur, loca magnarum domorum, ſeu fundorum, inlicite frequentantes: quos fiſcalis publicatio comprehendet, ſi piaculari doctrinæ ſecreta præbuerint: Nihil vt ab eo tenore ſanctio noſtra diminuat, qui, dato dudum † ad Nitentium (k) præcepto, fuerat conſtitutus. Quod ſi errorem ſuum diligunt, (l) ſuis malis domeſticoque ſecreto, (m) ſoli (n) tamen, foueant viros (o) impiæ diſciplinæ. Dat. xvi. Kal. Nouemb. cp. (p) Gratiano A. iv. & Merobaude coss. [377.]

N O T Æ.

(a) Ex hac, vt iam dixi, *l.* & *l.* 1. *ſupr.* conflata eſt, *lex* 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Inſeruit eam recte Baronius Annalibus ſuis *Anno Domini* 377. *num.* 6. GOTHOF.

(b) *Flauiani* huius Vicarii Africæ meminit quoque Amm. Marcellinus extremo *lib.* 28. ſub Gratiano: & Auguſtinus, *epiſt.* 164. ſiu. 87. *Edit. Benedict.* vid. & Symmachum *lib.* 2. *epiſt.* 27. & 63. Plura in *Proſopogr. ID.*

* Hinc deſumtum eſt §. 1. *legis* 1. *Cod. Iuſt. eod. tit. ID.*

(c) *Sacramenti* nomen de baptiſmo *huc leg.* & *l.* 1. *ſupr. de ſcenicis. ID.*

(d) De hac *inceſtandi* voce vid. *Gloſſar. Theod.* ſenſus hic eſt, quaſi loturos, rebaptizare, qui tamen reuera polluunt: *lauacri nomine*, id eſt, ſub ſpecie lauacri. *ID.*

(e) Eccleſiæ ſcilicet: repetita hic voce ἀπὸ τοῦ κοινοῦ: vel certe, abſolute *Catholica*, pro eccleſiæ catholicæ, pariter vt *l.* 4. *ſupr. de Epiſcopis*, vbi plura, & non vno loco *tit. de hæreticis. ID.*

(f) Inſtituta *l.* 8. *ſupr. ID.*

(g) *Intermutatione*, id eſt, iteratione. *ID.*

† Conſtantini M. Conſtantii, (vel potius Conſtantis) Valentiniani, conſtitutiones nota, in rebaptizantes. *ID.*

(h) Reſtituat quis *decretum eſt.* Ego nil mutem, & iſtud ſuſtineam. *ID.*

(i) *Furor*, & alibi Donatiſtis tribuitur: vid. & *l.* 44. *ſupr. de hæreticis. ID.*

† Legem ad Nitentium datam obſerua, quæ Valentiniani Patris fuiſſe videtur. Ego eiuſdem Gratiani puto. *ID.*

(k) Quis hic *Nitentius?* Eſt qui reponat *Vincentium*, vel *Vinentium.* Ego malim *Nicentius*, de quo mox. *ID*

(l) *Diligere errorem ſuum* eſt, porro tueri, tenere, ſeu pertinaciter defendere. Ita Symmachus, *lib.* 1. *epiſt.* 32. *Ea indulgentia, qua plerumque ſinguli etiam vitia noſtra diligimus. ID.*

(m) Id eſt, *villis? ID.*

(n) Ita biennio poſt ferme *l.* 5. *ſupr. de hæreticis: ſibi tantummodo nocitura ſentiat, ſibi ſolus talia nouerit, alios nefaria inſtitutione non perdat, aliis obfutura non pandat. ID.*

(o) *Virus. ID.*

(p) Vitioſum hoc; eſt enim hæc lex Gratiani, non Valentis, quandoquidem ad Africam pertinet. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

GRATIANI Imp. hæc in rebaptizantes conſtitutio eſt (vt ex inſcriptione patet, data enim ea dicitur *ad Flauianum Vicarium Africæ:* quæ vtique Africa Gratiano parebat.) Quare vitium hæret in ſubſcriptione, ibi: *Dat. C. P.* id eſt, Conſtantinopoli: nam & Gratianus hoc anno verſatus eſt in Gallia, & Treueris quidem vel Mogontiaci. Vt proinde minus dubitem, *hanc legem* ſcriptam in Gallia ex conſilio & dictatu Epiſcoporum Gallicorum: Et certe, aſſurgere eam, palam eſt, gallicano cothurno.

Ergo Gratianus *hac leg.* rebaptizantium per Africam errorem, cœtusque damnat: variis tum rationum momentis tum & ſanctionibus: Rationum inquam, Theologicarum, & Eccleſiaſticarum: quarum prima eſt a baptiſmatis, quod vnum eſſe debet, neque repeti oportet, natura: cum ait: *Chriſtiani nominis Sacramenta ſortitos alio rurſus baptiſmate non purificari, ſed inceſtari lauacri nomine.* Quibus ſimilia alia ex aliis legibus, in vnum cumulata habes *in Paratitlo.* Altera eſt, petita ab auctoritate Euangelii, Apoſtolorum, Traditionis incorruptæ, anteriorum tandem Principum præiudiciis & conſtitutionibus. Hinc ſcilicet rebaptizantes ait, *Apoſtolorum præcepta calcare.* Hinc mox pro canone ſubiicit: *inſtitutiones ſequendas eorum, qui Apoſtolicam fidem probauerunt.* Item, *Nihil aliud præcipi ſe velle, quam quod Euangeliorum & Apoſtolorum fides & Traditio incorrupta ſeruauit: ſicut & Lege Diuali*, &c. Quod Euangelii & Apoſtolorum prærogatiuam attinet, de eo iam ſatis, ad *l.* 2. *ſupr. de fide Cathol.* & ad *l.* 28. *ſupr. de hæreticis.* p.195. *Traditionem incorruptam quoque* hic aduocari notandum eſt: qua ſane ſe tutus iam olim hac in re ipſa aduerſus Anabaptiſmum Stephanus Papa, anabaptiſmum omnem damnans aduerſus Cyprianum, Firmilianum & Africæ Concilia: vt teſtatur Cyprianus ipſe qui hæc Stephani verba recitat *epiſt.* 74. *ad Pompeium Sabratenſem*, mox ab initio: *Si quis ergo a quacunque hæreſi venerit ad nos, nihil innouetur, niſi quod TRADITVM eſt*, id eſt, præter id quod traditum eſt. Et Euſebius *lib.* 7. *hiſtor. Eccleſ. cap.* 2. παλαιοῦ γὰρ τοι κεκρατηκότος ἔθους. & *cap.* 3. ἀλλ᾽ ὅγε Στέφανος, μὴ δεῖν τι νεώτερον παρὰ τὴν κρατήσασαν ἀρχῆθεν παράδοσιν, ἐπικαινοτομεῖν οἰόμενος, ἐπὶ τούτῳ διηγανάκτει, id eſt, *Stephanus nihil noui aut a TRADITIONE AB ANTIQVO OBTINENTE, moliendum arbitratus, animo ob hanc cauſam indignabatur.* Auguſtinus quoque *lib.* 5. *de baptiſmo contra Donatiſtas, cap.* 23. *Apoſtoli quidem nihil exinde*

inde præceperunt: ſed conſuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum TRADITIONE *exordium ſumpſiſſe credendum eſt: ſicut ſunt multa, quæ vniuerſa tenet Eccleſia, & ob hoc ab Apoſtolis præcepta bene creduntur, quanquam ſcripta non reperiantur.* Vincentius tandem Lirinenſis in commonitorio ſuo *cap. 6.* cum multa hanc in ſententiam ſcribat, tandem ait, *epiſtolam a Stephano miſſam ad Africam, vbi his verbis ſanxit, nihil innouandum, niſi quod* TRADITVM *eſt.* Quæ ipſa ſunt Stephani verba, quæ Cyprianus ſupra memorabat. Et Cyprianus tamen illud in Stephano reprehendebat, quod ſcripturis, quibus ſuam niti docerent Patres Africani, obduceret & opponeret Traditionem, atque adeo Traditionis nomine prauam vindicaret Conſuetudinem, quæ non eſſet ab Apoſtolis, ſed poſtea irrepſiſſet. Sed diu iſta in ipſa Africa iuniores a Cypriano abiere, & in argumento Stephani P. P. acquieuere, qui contendebat ante Agrippinum nuſquam in Eccleſia iterari baptiſmum ſolitum. Et acquieuit etiam tanto poſt Auguſtinus, *lib. 2. cap. 7. de baptiſmo contra Donatiſtas.* *Quam conſuetudinem credo ex Apoſtolica* TRADITIONE *venientem, (ſicut multa quæ non inueniuntur in literis eorum, neq; in Conciliis poſteriorum: & tamen quia per vniuerſam cuſtodiuntur Eccleſiam, nonniſi ab ipſis tradita & commendata creduntur.* Et *lib. 4. cap. 24.* *Quod vniuerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſſime creditur:* vide eundem & *lib. 1. contra Creſconium, cap. 33.* Sequuti & hanc ſententiam & Traditionis prærogatiuam Imperatores ab Epiſcopis edocti, Valentinianus ſcilicet *l. 1. ſupr.* vbi eodem ſenſu ait, *contra* INSTITVTVM *omnium baptiſmum iterari:* Gratianus *hac leg.* vbi pariter ait, INSTITVTIONES *ſequendas,* & item, *quod* TRADITIO *incorrupta ſeruauit.* Honorius *l. 4. infr. vt traditum eſt.* Eadem vero Traditione ſicut ſingularitas baptiſmi, ita & plerique ritus in baptiſmate, ne de aliis nunc dicam, defendebantur, vt prolixe & egregie multis demonſtrat Tertullianus *de corona milit. cap. 3. 4. 5.* & Baſilius *de Spiritu Sancto cap. 27.* veluti conſecratio aquæ, oleique vnctionis, & ipſius qui baptiſmum accipit, renuntiatio Satanæ & Angelis eius; lactis & mellis prægustatio, ipſa fidei profeſſio, & alia in genus: Tandem & trina merſio. Hieronymus quoque aduerſus Luciferianos *pag. 96. Tom. II. Oper. Edit. Francf. apud Chriſt. Geuſch.* *An neſcis etiam Eccleſiarum hunc eſſe morem, vt baptizatis poſtea manus imponantur, & ita inuocetur Spiritus ſanctus: Exigis, vbi ſcriptum ſit? in Actibus Apoſtolorum. Etiamſi Scripturæ auctoritas non ſubeſſet, totius Orbis in hanc partem conſenſus inſtar Præcepti obtineret: nam & multa, quæ per* TRADITIONEM *in Eccleſia obſeruantur, auctoritatem ſibi ſcriptæ legis vſurpauerunt, velut in lauacro ter mergitare.* Quare & ad ipſum Dominum & Apoſtolos hos ritus referre non verentur Chryſoſtomus, ſi Chryſoſtomi eſt, *homilia de fide in Patrem, Filium & Spiritum Sanctum,* & Pelagius apud Gratianum, *de conſecrat. diſt. 4. c. 82.* Et ita quoque hæc iam dicuntur, & hæc habentur *Apoſtolorum præcepta,* hæc *Apoſtolica & Apoſtolicorum fides,* quam ſcilicet Traditio incorrupta ſeruauit. Cui & *Euangeliorum* fides hic ſociatur: Quomodo Auguſtinus quoque etſi traditionem & conſuetudinem vrgeat, idem tamen, ne videretur humanis tantum argumentis agere, ex Euangelio documenta & teſtimonia protulit, quibus non ſolum idem colligeretur, ſed plane oſtenderetur: *lib. 1. de baptiſm. contra Donatiſtas c. 18.* & *lib. 2. cap. 14. lib. 4. cap. 6. lib. 5. cap. 4.* & *23.*

Prouocat & *hac leg.* Gratianus ad ſuperiorum Principum Conſtitutiones, Conſtantini M. Conſtantis (ego *Conſtantis* malim, cui Africa ceſſerat, non Conſtantii, qui etiam hæretica labe adſperſus erat) itemque Valentiniani.

Prouocat & ad ſanctionem ſeu præceptum quoddam anterius ad Nitentium datum: quod quale ſit nondum comperio; Illud crediderim anteriorem ipſiuſmet Gratiani conſtitutionem hic indicari: & quidem emiſſam ad *Nitentium Tribunum & Notarium* (cuius mentio apud Ambroſium *ep. 64.* ſiu. *46. Ed. Par.* extra ordinem in Africam miſſum cum mandatis ſeu *Præcepto* (quomodo & hic vocatur) ad cohibendos hæreticorum cœtus: vt cæteroquin Tribuni & Notarii ab Imperatoribus cum mandatis & præceptis miſſi etiam in negotio religionis, de quo plene ad *l. vnic. ſupr. de mandatis Principum:* vbi Marcellini & Dalmatii exempla inter alia.

Nunc de *huius legis ſententia,* quidque aduerſus rebaptizantes conſtituat Gratianus: Nempe tria hæc, hunc in finem ſtatuuntur.

Primum abſiſtere miſeris erroribus ſuis, Vicarii Africæ auctoritate iubentur, id eſt, eorum cœtus inhibere hic iubetur. Quod mirum: Flauianus enim hic Vicarius Africæ, (cuius alioquin meminit quoque Ammianus Marcellinus *extremo libro 28.* & Auguſtinus *epiſt. 164.* ſiu. *Epiſt. 87. Edit. Benedictin.* vide Symmachum *lib. 2. ep. 27.* & *63.*) partis Donatiſtarum erat, quod Auguſtini locus dicta *Epiſtola 164.* ſiu. *87.* oſtendit, vbi Donatiſtas ſic inducit loquentes, tum & eis reſpondet. *Atenim* (ſunt verba Donatiſtarum) *& malos Chriſtianis non licet perſequi.* *Eſto* (reſpondet Auguſtinus) *non liceat: ſed nunquid hoc Poteſtatibus, ad hoc ipſum ordinatis, fas eſt obiicere? an Apoſtolum delebimus? Sed vos, inquies:* (altera hæc eſt Donatiſtarum obiectio) *talibus* (poteſtatibus) *communicare non debetis? Quid ergo?* (reſpondet Auguſtinus) *vos Flauiano quondam Vicario partis veſtræ homini, quia Legibus ſeruiens nocentes quos inuenerat, occidebat, non communicaſtis?* Et ſane *l. 4. ſupr. de hæreticis,* idem Gratianus (Anno proximo 378. quod exiſtimo) cœtus hæreticos diſſimulatione Iudicum agitari permiſſos teſtatur. Et vero ea lex (addatur & *lex 5. eod.*) huic firmandæ lata videtur: & vtraque anterior aliqua lex antiquior aduerſus cœtus hæreticorum confirmatur: *olim* inquit *dict. l. 4* *iuſſimus* Hac vero lege: *Nihil vt ab eo tenore ſanctio noſtra diminuat, qui dato dudum ad Nitentium præcepto fuerat conſtitutus.*

Secundo, *Eccleſias,* quas adhoc nonnullas retinebant Donatiſtæ, Eccleſiæ Catholicæ reſtituere iubentur.

Tertio, *loca* in quibus coierint confiſcari iuben- p.196
tur. Vbi notandum ad id delegiſſe eos *magnas domos* ſeu *fundos:* de qua confiſcatione Auguſtinus, *lib. 1. contra literas Petiliani, cap. 24.*

Tandem ſibi quiſque nocitura quod ſentit ſentire monetur: ſibique ſolis fouere *virus* (nam ita repono) impiæ diſciplinæ. Quod omnino congruit, ſententiæ ſimul & verbis, *l. 5. ſupr. de hæreticis,* quæ biennio ferme poſt hanc legem data eſt.

Et hæc quidem omnia Donatiſtas reſpiciunt. Neque enim audio Baronium exiſtimantem poſteriorem huiuſce legis partem ad Manichæos ſpectare: Nam imo tota legis ſeries contrarium oſtendit. Denique duo Donatiſtarum genera hic conſtituuntur: Vnum eorum, qui Eccleſias adhuc quaſdam contra fidem retinebant: Alterum eorum, qui de Eccleſiis licet expulſi, occulto tamen furore graſſabantur, loca magnatum domorum ſeu fundorum illicite frequentantes.

Honorii

HONORII *lex in rebaptizantes.*

III. (a) Imppp. Arcad. HONOR. & Theod. AAA. Edictum (b)

REBAPTIZANTIVM non patimur deuios errores, &c. Dat. Prid. Id. Febr. Rau. Stilichone II. & Anthemio COSS. [405.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* velut inanis, & neque quidquam ſanciens. Baronius quoque eam omiſit in ſuo anno. Iungenda autem illi *lex 38. ſupr. de hæreticis*: Imo & *lex 4. & 5. infr. ID.*

(b) Henoticum, ſeu de vnitate: de quo ad *d. l. 38. ID.*

COMMENTARIVS.

HONORII tres in rebaptizantes conſtitutiones ſequuntur: & omnes quidem conſtitutiones in Donatiſtas, cuius in Donatiſtas plures aliæ extant *titulo de hæreticis*, & quidem vndecim numero, de quo vide quæ nos ad *l. 38. eo tit.* Neque eo ſecius, ad alios quoque hæreticos rebaptizantes hæc ipſa lex generaliter pertinere videatur.

Et cum breuis eius & perſpicua ſit ſententia, & ſententiæ, quam legi proprior, vtpote quæ neque definiat quid, neque ſanciat; atque ideo quoque a Cod. Iuſtin. abeſt, vnicum nobis in ea ſupereſt ſpectandum & notandum, quod ea non ad Magiſtratum aliquem directa ſit, verum *Edictum* dicatur. Nempe lex hæc, ſolemnis illius Honoriani Edicti de vnitate ſeu Henotici, per Africanas regiones Anno Domini 405. ad Patrum Africanorum Legationem (de quo ad *ll. proximas*) miſſi, pars eſt: pariter vt *lex 38. ſupr. de hæreticis*, quæ proinde huic coaſſanda venit, ad quam plene de hoc Edicto Henotico ſeu vnitatis dixi: cuius etiam mentio fit ab ipſomet Honorio *l. 2. infr. de religione*, in *canone 99. Codicis Africani p. 922. T. I. Concil. Edit. Haeduin.* & apud Idacium *iis ipſis COSS. qui huic legi ſubnotati.* Eo Edicto omnibus ad vnitatem commonitis, Donatiſtæ nominatim, vt & Manichæi damnati, eorumque cœtus prohibiti fuere: atque adeo & rebaptizantium error, propoſitis in eos ſeueriſſimis pœnis, ſi ad vnitatem non redirent: quod præter *hanc legem*, & *d. l. 38.* oſtendent adhuc proxime ſequentes duæ *leges*, 4. & 5. quæ & ipſæ huic coniungendæ ſunt, velut eodem die datæ; etſi *ad Hadrianum PP.* directæ ſint: vt cæteroquin eadem opera leges ad Magiſtratus emitti ſolitæ, exequendis Edictis, quæ populo proponerentur vulgarenturque. Tandem huius ipſius Edicti de vnitate, ſeu Henotici, pars quoque fors fuit ſententia conſtitutionis illius, quam memorat Auguſtinus *epiſt. 166.* ſiu *Epiſt. 105. Edit. Benedictin.* quam Balduinus Conſtantino perperam tribuit *not. in Optatum. p. 125. Ed. du Pin.* cuius etiam verba nonnulla, conſignat. *Attendite* (Donatiſtas compellat) *quam manifeſtiſſima veritate per cor Regis, quod in manu Dei eſt, ipſe Deus dixerit in iſta ipſa lege, quam contra vos prolatam dicitis: eſt autem ſi intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba Principis. Nam ſi in eis qui primo initiati ſunt, idcirco religio baptiſmatis iudicatur infirma, quod ii a quibus accipitur, peccatores putentur, toties renouari neceſſe erit traditum Sacramentum, quoties indignus fuerit inuentus collati baptiſmi adminiſtrator & fides noſtra non ex noſtra voluntatis Arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, ſed ex meritis Sacerdotum & Clericorum qualitate pendebit. Faciant mille Concilia Epiſcopi veſtri: huic vni ſententiæ reſpondeant*, &c.

Secunda HONORII *lex in rebaptizantes.*

IV. (a) Idem AAA. Hadriano PF. P.

ADVERSARIOS Catholicæ fidei extirpare huius decreti auctoritate proſpeximus: Ideoque intercidendam (b) ſpecialiter eam ſectam noua (c) Conſtitutione cenſuimus, quæ * *hæreſis* (d) vocaretur, appellationes (e) ſchiſmatis præferebat. In tantum enim ſceleris progreſſi dicuntur ii, quos *Donatiſtas* vocant, vt baptiſma ſacroſanctum (f) myſteriis recalcatis, (g) temeritate noxia, iterent, & homines ſemel, vt traditum (h) eſt, munere (i) diuinitatis ablutos, contagione profanæ repetitionis infecerint: ita contigit, vt hæreſis ex ſchiſmate naſceretur. Inde male credulas mentes ad ſpem ſecundæ indulgentiæ blandus error
p197. inuitat: Facile (k) eſt enim perſuadere peccantibus, veniam prius præſtitam denuo poſſe præſtari: quæ ſi concedi iterum eodem modo poteſt, non intelligimus cur tertio denegetur. Hi vero & ſeruos, vel homines iuri proprio ſubditos, iterati baptiſmatis polluunt ſacrilegio. Quare hac lege ſancimus, *Vt * quiſquis poſt hæc fuerit rebaptizaſſe* (l) *detectus, Iudici, qui Prouinciæ præſidet, offeratur, vt facultatum omnium publicatione multatus, inopiæ pœnam*, qua in perpetuum adficiatur, *expendat:* Ita vt *filiis* (m) eorum, ſi a paternæ ſocietatis prauitate diſſentiunt, ea quæ fuerint paterna non pereant, vt (n) ſi ipſos forſitan ſæuitas (o) paternæ deprauitatis (p) in (q) iudicantis ac reuerentiæ ad Catholicam religi-

Google

onem malunt; adipiſcendorum his bonorum copia non negetur. Ea * præterea *loca* ſeu prædia, quæ feralibus ſacrilegiis deinceps conſtiterit præbuiſſe ſecretum, fiſci viribus applicentur, ſi tamen dominus aut domina, aut præſens forte fuiſſe, aut conſenſum præſtitiſſe probetur, (r) quos quidem iuxta (s) etiam præſentiam (t) notauit (v) infamia. Si * vero his neſciis per Conductorem Procuratoremue eorum in domo agitatum huiusmodi facinus comprobatur, præiudicio a prædiorum publicatione ſuſpenſo, impliciti ſceleris auctores (x) coërciti plumbo, exilium, in quo omni vitæ ſuæ tempore aſſiciantur, accipient. (y) Ac * ne forſitan ſit liberum conſcientiam piacularis perpetrati (z) intra domeſticos parietes ſilentio celare ſecreto, his (aa) qui forſitan ad rebaptizandum cogentur, refugiendi ad Eccleſiam Catholicam ſit facultas, vt eius præſidio aduerſus huius criminis & ſocietatis auctores, attributæ libertatis præſidio defendantur liceatque his ſub hac conditione fidem tueri, quam extorquere ab inuitis domini temptauerint; nec adſertores dogmatis Catholici ea, qua ceteros qui in poteſtate ſunt poſiti, oportet ad facinus lege conſtringi; & maxime conuenit omnes homines ſine vllo diſcrimine condicionis aut ſtatus infuſæ cœlitus ſanctitatis eſſe cuſtodes. Sciant * ii vero quia (bb) ſupradictis (cc) iterare baptiſma non timuerint, aut qui conſentiendo hoc facinus propria huius ſocietatis permixtione damnauerint, (dd) non ſolum teſtandi ſibi, verum adipiſcendi aliquid ſub ſpecie donationis, vel agitandorum contractuum in perpetuum copiam denegatam, niſi prauæ mentis errorem reuerendo (ee) aduerſus fidem conſilio emendatio correxerit. Illos * quoque par nihilominus pœna conſtringit, (ff) qui memoratorum interdictis cœtibus ſeu miniſteriis præbuerint conhibentiam; Ita vt Moderatores Prouinciarum, ſi (gg) in contemptum ſanctionis huiusmodi conſenſum putauerint commodandum, ſciant ſe viginti librarum auri (hh) multandos: Officia etiam ſua ſimili condemnatione ſubiuganda: Principales vel Defenſores ciuitatum, niſi id quod præcipimus fuerint exſecuti, (ii) vel his præſentibus Eccleſiæ Catholicæ vis fuerit inlata, eadem multa ſe nouerint adtinendus. Dat. Prid. Id. Febr. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno D.* 405. *num.* 25. 26. Iungenda autem huic *lex* 5. *prox. infr.* Imo & *l.* 3. *ſupr.* & *l.* 38. *ſupr. de heret.* Inſeruit etiam hanc conſtitutionem Simondus *Append. Cod. Theod. num.* 21. GOTHOF.

(b) Vetus Codex *interdicendum*, quod non probo. *ID.*

(c) Hac ſcilicet. *ID.*

(d) *γϱ. qua ne hereſis vocaretur*: Et ita ex Pithœano vel Corbeienſi edidit Sirmondus *in Append. Cod. Theod.* n. 21. vel *antequam hereſis.* Ita etiam legebat Cuiacius in *Paratit. ad tit. Cod. Inſt. de heret. & manicheis. ID.*

(e) *γϱ. appellationem*, vt habet Edit. Sichard. *ID.*

(f) *Semel apud Catholicos traditum.* Hæc Sirmondus hoc loco ex prædictis Codicibus addidit. *ID.*

(g) *Reculcatis*: Ita nonnulli, & in his Sirmondus. Male. *Recalcatis*, id eſt, iterum calcatis. *ID.*

(h) Vid. quæ notaui ad *l.* 2. *ſupr. ID.*

(i) *Munus diuinum* eſt baptiſma Ita pariter Imperator in alia conſtitutione aduerſus Donatiſtas lata, referente Auguſtino *epiſt.* 166. ſiu. *Epiſt.* 105. *Edit. Benedictin. Et fides noſtra non ex noſtræ voluntatis arbitrio: neque ex diuini muneris gratia, ſed ex meritis Sacerdotum & Clericorum qualitate pendebit. ID.*

(k) Arnobius *lib.* 7. *p.* 205. *Edit. Antwerp.* 1609. *in* 8. *Creſcit multitudo peccantium, cum redimendi peccati ſpes datur: & facile itur ad culpas, vbi eſt venalis ignoſcentium gratia. ID.*

* Hæc repetuntur *l. prox.* Prima autem hæc & ſecunda huiusce *l.* ſententia eſt: de offerendis Iudici Donatiſtis, deque Bonis eorum. *ID.*

(l) Rebaptiſaſſe *d. l. prox.* in Edit. vltim. Paris. *ID.*

(m) Hæc ſententia de *Filiis Donatiſtarum*, pendet a ſuperiore. *ID.*

(n) *γϱ. Et. ID.*

(o) *γϱ. ſcæuitas*: vid. *Gloſſarium. ID.*

(p) *Deprauitas*, pro ingenti prauitate? vid. *Gloſſarium. ID.*

(q) Locus hic corruptiſſimus. Eum ſic reſtituo: *implicuit*, vel, *inquinauit*, vel, *inædificauit*, *ac reuerti nunc ad*, de quo mox. Sane Sirmondus a Pithœano vel Corbeienſi ita edit: *deprauationis implicuit ac reuerti ad*, &c. *ID.*

* *Tertia* ſententia de *Locorum*, in quibus baptiſma a Donatiſtis iteratum, confiſcatione. *ID.*

(r) *Proditur*, ita edidit Sirmondus. Hoc neutrum probum. *ID.*

(s) Eſt

(a) Eſt qui tentabat *iuſta*. Sirmondus ita edidit: *quos quidem iuſtam etiam per ſententiam notabit infamia.* Quod non reſpuo: niſi quod *iuſta* potius placet: vel etiam *inuſta*. *ID.*

(c) *Præſentiſſima*. *ID.*

(v) *γρ. notabit*. *ID.*

* *Quarta* ſententia de *Conductoribus* & Procuratoribus. *ID.*

(x) *Auctores*; vid. *Gloſſ. Theod.* *ID.*

(z) *Accipiet*: Sirmondus, male. *ID.*

* *Quinta* ſententia, de *ſeruis* & colonis, deque perfugio eis ad Eccleſiam conceſſo. *ID.*

(x) *Flagitii*: hanc vocem addit Sirmondus. *ID.*

(aa) Seruis. *ID.*

p.198. * *Sexta* ſententia de iure *teſtandi*, donationum, contractuum, Donatiſtis denegato. *ID.*

(bb) *γρ. E. Ex*, Sirmondus edidit. *ID.*

(cc) *Sectis*, additum a Sirmond. *ID.*

(dd) *Non damnauerint*. Locum hunc ita edidit Sirmondus: *aut qui conſentiendo hoc faciant propriam huius ſocietatis permixtionem damnauerint.* *ID.*

(ee) *Errorem reuertendum aduerſus fidem, conſilii emendatio*: vel, *reuertendo rurſus ad fidem, conſilii emendatio*. Sirmondus ita: *niſi praue mentis errorem reuertendo ad veram fidem conſilii emendatione correxerint.* Quidam ita, *errorem reuertendo ad veram fidem conſilio, emendatio correxerit.* Ego ita: *niſi praue mentis errorem, reuertendi ad veram rurſum fidem conſilio, emendatio correxerit.* *ID.*

* *Poſtrema* ſententia, de *conniuentibus Magiſtratibus*. *ID.*

(ff) *γρ. conſtringet*. *Conſtringat*, Sirmondus. *ID.*

(gg) *Si contemptum ſanctionis huiusce conſenſum*, ita Sirmondus edidit. *ID.*

(hh) *Pœna eſſe multandos*, ita Sirmondus. *ID.*

(ii) *Perſecuti*, Sirmondus. *ID.*

Tertia Honorii *lex in rebaptizantes.*

V. (a) Idem AAA. Adriano PF. P.

Ne diuinam gratiam, (b) ſub repetito baptiſmate pollutam, Donatiſtarum ſecreta violarent, (c) & (d) fallendi occaſionem, ſeueritate huius præceptionis, abolemus, ſtatuentes, vt cetera (e) huiusmodi homines pœna ſequatur, legisque cenſuram experiantur vltricem, qui in Catholicam religionem peruerſo dogmate commiſiſſent. Iubemus igitur, *Vt * ſi qui poſthac fuerit rebaptizare* (f) *detectus, Iudici qui Prouinciæ præſidet offeratur, vt facultatum omnium publicatione multatus inopiæ pœnam expendat*, &c. Dat. Prid. Id. Febr. Rauennæ, Stilichone & Anthemio coss. [405]

NOTÆ.

(a) Iungenda, vt dixi, hæc lex ſuperiori, &c. quinimo & pars *huius legis* ex ſuperiore deſcripta. *GOTHOF.*

(b) *Gratiam*, de baptiſmate *hac leg.* & *l. 1. ſupr. hoc tit. l. 5. infr. de Apoſtatis*. *ID.*

(c) An *violent*, vel violare audeant. *ID.*

(d) Id eſt, etiam. Sed abeſt & ab Edit. Quartan. & prim. Cuiac. *ID.*

(e) *Cetera* pœna in ſingulari, pro cæteris pœnis: niſi quis malit, *certa*: *Certa* autem, mox vt ſubiicit: *Iubemus igitur*. &c. Quod non puto. *ID.*

* Hæc vt dixi ex *l. ſupr.* deſcripta. *ID.*

(f) *Rebaptizaſſe* d. l. ſupr. Editio etiam Quartan. & prim. Cuiac. hic legunt, *rebaptizaſſe*. *ID.*

COMMENTARIVS.

Honorianæ conſtitutionis, ad Adrianum PP. emiſſa, aduerſus anabaptiſmum Donatiſtarum, eorundemque hac parte vim & fallaciam, Anno D. 405. latæ, hæ duæ partes ſunt: & quidem eodem die fineque emiſſæ, quo Henoticum edictum, cuius pars eſt *lex 3. ſupr.* & *l. 38. ſupr. de hæreticis*, quibus proinde hæ duæ quoque coaſſandæ veniunt. Nempe, quod ad *d. l. 3.* quoque iam indicaui, eodem ſemper fine & Henoticum Edictum ad populum per Africanas Prouincias propoſitum, Donatiſtis ad vnitatem adducendis, inuitandis; & hæc conſtitutio noſtra, ad frangendam eorum contumaciam, audaciam, *fallendique occaſionem* (vt *l. 5.* dicitur) præcidendam. Hac ſcilicet duplici via Honorius Donatiſtas hoc tempore adgredi inſtituit, & Edicti monitorio, & pœnarum ſeueritate, vt expreſſe dicitur *l. 5.* emiſſa conſtitutione ad Adrianum PP. qui ſeueritatem *huius leg.* exerceri curaret, per Moderatores Prouinciarum: Officiales, Principales, Defenſores: de quo *fine leg.* Mirum tantum ab huius

ab huius Codicis conditoribus in duas leges eam conſtitutionem hic diſcerptam: & poſteriore quidem, eandem ſanctionem totidem verbis repeti, quæ priore iam continebatur.

Antequam ad ipſam conſtitutionis diſpoſitionem accedo, duo præſtanda præmittendaque ſunt. Primo tenendum, hanc conſtitutionem, vt & Henoticum illud Edictum, emiſſa ab Honorio Imper. ad Legationem Concilii Carthaginenſis, quod habitum fuit Anno ſuperiore 404. *Honorio A. VI. & Ariſtaneto COSS. VI. Kalend. Iulias.* Quod vt ipſa temporum ratio ſuadet, ita fidem omnino faciunt capita Legationis iſtius, eaque quæ ab Imp. Honorio Legatis petenda commiſſa fuerunt comprehenſa eo Commonitorio, quod extat in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ *c. 93.* poſtea oſtendemus.

Secundo loco ſpectanda nobis ea veniunt, quibus confodere, & confundere nititur Honorius his legibus Donatiſtas & eorum anabaptiſmum; contra, quibus fidem Catholicam, legitimumque & ſingularem baptiſmi vſum commendatum it: atque adeo rationes quibus eum adſtruit.

Singulares ante omnia, variasque *baptiſmatis* appellationes, quæ hic vſurpantur, colligere in vnum iuuat. Vocat ſcilicet id *1. Myſterium*, *2. Munus* diuinitatis *3. Indulgentiam 4.* Infuſam cœlitus *ſanctitatem 5.* Diuinam *gratiam*: (de qua *gratia* appellatione dixi iam ad *l. 1. ſupr.*)

Procedant dein ea, quibus odium ſuum Honorius aduerſus Donatiſtarum ſectam & anabaptiſmum paſſim profitetur, verborumque adeo atrocitate ea confodit. Vocat eos Aduerſarios Catholicæ fidei: Eos extirpare huius decreti auctoritate proſpexiſſe ſe: Intercidendam (non *interdicendam*, vt quidam reponunt) ſpecialiter eam ſectam: Scelus, temeritatem, noxiam prauitatem eis tribuit; Contagione profanæ repetitionis ablutos inficere ait: Iterati baptiſmatis ſacrilegio polluere Sæuitatem deprauitatis imputat: feralia ſacrilegia, facinus piaculare perpetratum, crimen, prauæ mentis errorem, gratiam ſub repetito baptiſmate pollutam, peruerſum dogma.

Iam ſummopere notandum, quod ad hiſtoriam
p.195. Donatiſtarum pertinet, ſimul & ad hæreſeos & ſchiſmatis differentiam. Nempe ait, Donatiſtas *ſecta ſua præuluiſſe appellationem ſchiſmatis*, & reuera tamen hæreſin ex *ſchiſmate ortam*, dum anabaptiſmum inuehunt. Quod hæreſeos & ſchiſmatis differentiam attinet, eſt ea iam ſatis nota, ex obuiis veterum teſtimoniis, Cypriani in his, Auguſtini & Balſamonis. Vetus ſaltem Auctor dialogi ſeu Conſultationis, aut altercationis auctor inter Apollonium Philoſophum & Zachæum Chriſtianum *lib. 2.* de Nouationis agens. *Fuerunt hi aliquando nobiscum, ſed Nonato quodam auctore diſrupti ſunt: non tamen hæreticis æquandi: quia non a confeſſione Catholica, ſed a charitate diſſcuſſerunt, atque in ſolam pietatem rebelles Dei miſericordia ſubtrahunt, quos ſemel inimici laqueis irretitos reſtitui non admittunt, mundos ſe, atque vt ipſorum verbo utar, Catharos vocant, & conuentus extra Eccleſiam contrahunt.* Par ratio Donatiſtarum, & ſchiſmatis eorum: de quo videndus vel Optatus Mileuitanus. Sed enim, vt *hac leg.* dicitur *hæreſis ex ſchiſmate nata eſt*, vt ferme alias adſolet. Nempe notum, Donatiſtas nullo primum de religione ſeu capite diſſidio, ab Eccleſia tantum Catholica, & ſic a corpore receſſiſſe: verum poſtea ſchiſmati hæreſin & obſtinationem, anabaptiſmo inuecto, odio Catholicorum, ſuperinduxere, & *in tantum ſceleris progreſſi ſunt*, quod & Auguſtinus non vno etiam loco tradit. inter alia *ep 164.* ſiu. *87. Ed. Ben.* vbi ait: *eos ſchiſmatis crimen, etiam hæreſin, male perſeuerando feciſſe.*

Notandæ etiam Honorii *Rationes* e media Theologia in anabaptiſmum, ab Epiſcopis quos proculdubio in conſilium adhibuit, ſuggeſtæ: præter generales, quæ etiam aliis legibus continentur, iſta plane Theologica: *Inde*, inquit, *male credulas mentes ad ſpem ſecundæ indulgentiæ blandus error inuitat: facile eſt enim perſuadere peccantibus, veniam prius præſtitam denuo poſſe præſtari: quæ ſi concedi iterum eodem modo poteſt, non intelligimus, cur tertia denegetur.* Huc pertinet illud Tertulliani *lib. de baptiſmo c. 15. Semel lauacrum inimus, ſemel delicta diluuntur, quia iterari ea non oportet.*

Antequam etiam de mediis agimus, atque ideo de iuſta Honorii his legibus ſeueritate ad cohibendum anabaptiſmum, videndum quouſque Donatiſtarum ſcelus ſeu facinus vel fallacia hac in re proceſſerint. Nempe domos, loca ſeu prædia ſeligebant, quæ feralibus ipſorum ſacrilegiis præberent ſecretum; idque ſi non dominis, at Conductoribus, Procuratoribus eorum conſentientibus, quos in partes ſuas trahebant; & ſic conſcientiam piacularis perpetrati intra domeſticos parietes ſilentio celabant ſecreto: ſeruos item ſuos ad id inuitos cogebant: tandem & conniuentes ſibi ſæpe in officio conſtitutos habebant. Hæ tres fallaciæ rebaptizantium erant.

His igitur, horumque temeritati, imo omni *fallendi occaſioni*, vt dicitur *l. 5. hoc tit.* iuſtam ſeueritatem & prouiſionem opponit his Legibus Honorius, ſeptemque adeo media & remedia: cui omnino ſimilis eſt eiusdem Honorii lex biennio poſt 40. *ſupr. de hæreticis*, in Manichæos, Frygas, Priſcillianiſtas. Primo, publicam hanc accuſationem facit, dum in vtraque *l. 4. & 5.* ſtatuit, eos, qui rebaptizaſſe detecti fuerint, Iudici qui Prouinciæ præeſt offerendos: & mox addit, maxime conuenire omnes homines ſine vllo diſcrimine conditionis aut ſtatus, infuſæ cœlitus ſanctitatis eſſe cuſtodes: de qua publica hæreſeos, vt & Apoſtaſiæ accuſatione, *ſuis titulis.* Et ſic humanum quodammodo genus omne in hos animat. Secundo, rebaptizantes bonis ſuis mulctari iubet, quæ fiſco adquirantur, niſi filios iam Orthodoxos habeant, vel qui fieri ſerio velint.

Tertio, *loca* in quibus rebaptizatio facta fuerit, domino ſciente, conſentiente confiſcari imperat: imo & dominum infamia notari. Quarto, Conductores, Procuratores conſcios plumbatis cæſos, in perpetuum exilium dandos. Quinto, Seruis & Colonis, quos domini ad anabaptiſmum cogere velint, Eccleſiæ perfugium patere debere, & ad libertatem ideo peruenire, ſeu, vt loquitur, *attributæ libertatis præſidio defendi.* Quod quidem adiectum videri poſſit, propter Criſpinum Calamenſem Donatiſtarum Epiſcopum, qui Colonos quoſdam mercede attractos rebaptizauerat: de quo Auguſtinus *epiſt. 173.* ſiu. *Epiſt. 66. Edit. Benedictin.* & *contra literas Petiliani, cap. 88.* Et hic interim caſus aliis addatur, quibus Serui & Coloni pro præmio libertatem adipiſcuntur. Sexto, teſtandi, adipiſcendi aliquid ex donatione, vel contrahendi ius rebaptizantibus, quique eorum cœtibus ſeu miniſteriis præbuerint conniuentiam, in errore permanentibus adimit. Quod ad Patrum Africanorum petitionem & Legationem ſancitum: ſic enim illi in commonitorio Legatis dato *pagina 918. Tom. I. Concil. Edit. Harduin. Petendum etiam, vt Lex quæ hæreticis, vel ex donationibus vel ex teſtamentis aliquid capiendi vel relinquendi denegat facultatem, ab eorum quoque pietate hactenus repetatur, vt eis relinquendi vel ſumendi ius adimat, qui pertinacia furore cæcati in Donatiſtarum errore perſeuerare voluerint. Cæterum illis, qui conſideratione vnitatis & pacis ſe corrigere voluerint, abſque interdicto huius legis capienda ius hæredi-*

hareditatis pateat; ſi adhuc in errore hæretico conſtitutis aliquid ante donationis vel hæreditatis obuenerit: vbi vides eandem quoque exceptionem: *Niſi*, inquit, *Honorius, praua mentis errorem reuertendo rurſus ad fidem conſilii emendatio correxerit.* Ergo reuertentibus ad fidem Catholicam & ipſis, & eorum filiis ſupra venia data: Et ſic poſt propoſitas pœnas ſeueriſſimas veniæ ſpe, Donatiſtarum peruicaciam frangi poſſe credidit Honorius: Et limitatio tamen quædam addita a Patribus Africanis: *his ſane exceptis, qui lite pulſati putauerint ad Catholicam tranſeundum: quia de talibus credibile eſt, non metu cæleſtis iudicii potius, quam terreni commodi auiditate, vnitatem Catholicam præoptaſſe.* Quod tamen Honorio diſplicuit Anno 407. in *l. 41. ſupr. de hæret.* quæ hanc in rem eſt elegantiſſima & humaniſſima.

Poſtrema Rectoribus Prouinciarum, Officialibus eorum, Principalibus, item & Defenſoribus hanc curam iniungit, multamque adeo minatur Honorius, *huic* rei conniuentibus, vel vim non arcentibus. Quod tralatitium, & quidem gemina germana *leg.* ab eodem Honorio Imp. *l. 40. ſupr. de hæretic.* ſimiliter in negotio Manichæorum, Phrygum, ſiue Priſcillianiſtarum vſurpatum, vt & *l. 45. eod. tit.* & *l. 46.* ſimiliter vt iisdem iniunxit, vt vim a Iudæis & Gentilibus amolirentur, in quiete degentibus, *l. 24. infr. de Paganis*, ita & a Patribus Africanis poſtulatum: ſic enim in Commonitorio *loc. cit.* *Sed nos illud poſcimus vt Catholicis Eccleſiis Ordinum* (& ſic Principalium) *per Ciuitates ſingulas, & vicinorum quorumque Poſſeſſorum per diuerſa loca ſine vlla diſſimulatione Tuitio præbeatur.* Et mox. *Ad hæc autem omnia præſidio opus eſt Poteſtatum ſuarum quarumcunque Prouinciarum.* Quatuor hæc ſcilicet hominum genera in Prouinciis erant, qui oppreſſis Tuitionem præbere debebant, quoſque vigilare oportuit, ne quid aduerſus leges admitteretur: de Defenſoribus, vid. quæ in Paratitlon *tit. de Defenſoribus* congeſta ſunt: de Principalibus, vide Paratitlon *de Decurionib.*

p.200

THEODOSII Iun. *conſtitutio in anabaptiſmum.*

VI. (a) Impp. Honorius & THEOD. AA. ad Anthemium PF. P. (b)

NVLLVS rebaptizandi ſcelus adripiat, nec eos qui Orthodoxorum ritu (c) fuerint initiati cœno profanatarum religionum hæreticorumque ſordibus polluere moliatur: Quod licet fidam (d) metu ſeueriſſimæ † interminationis a nullo penitus, ex quo interdictum eſt, fuiſſe commiſſum, tamen, vt prauæ mentis homines ab inlicitis temperent vel coacti, volumus renouari, Vt ſi * quis rebaptizaſſe, (e) ex (f) quo Lex lata eſt, quempiam de myſteriis (g) Catholicæ ſectæ fuerit detectus, vna cum eo qui piaculare crimen (h) commiſit, ſi tamen criminis per ætatem capax ſit, cui (i) perſuaſum ſit, ſtatuti prioris (k) ſupplicio percellatur. Illud * etiam, quod a retro Principibus diſſimulatum, & in iniuriam ſacræ legis ab execrandis hominibus agitatur, & ab iis potiſſimum qui *Nouatianorum* collegio deſertores ac refugæ, auctores ſe quam potiores (l) memoratæ ſectæ haberi contendunt, quibus ex crimine nomen eſt, cum ſe *Protopaſchitas* appellari deſiderent, inultum eſſe non patimur. Sed ſi alio die Nouatiani, quam quo Orthodoxorum Antiſtites prædicandum ac memorabilem in ſæculis (m) diem Paſchæ duxerint celebrandum, auctores illius conuentionis (n) deportatio pariter ac proſcriptio ſubſequatur: contra quos acrior etiam pœna fuerat promulganda: ſi quidem hoc delictum etiam hæreticorum veſaniam ſuperet, qui alio tempore, quam quo Orthodoxi Paſchæ feſtiuitatem obſeruantes, alium pene Dei Filium, non quem colimus, venerantur. Dat. XII. (o) Kalend. April. CP. Lucio v. c. coss. [413.]

NOTÆ.

(a) Meminit *huius* quoque *legis* Baronius Annalibus *Anno* 413. *num.* 28. *ſeu vltim.* Porro iungendam cenſeo cum *l. prox.* 7. *infr.* GOTHOF.

(b) Orientis. *ID.*

(c) Fide imbuti *l. prox. ID.*

(d) Confidam. *ID.*

† Quænam lex illa, cuius mox rurſum mentio fit? *ID.*

* *Lex 2. Cod. Iuſt. hoc eod. tit.* hinc deſumta eſt. *ID.*

(e) *Rebaptizare*, Cod. Iuſtin. *ID.*

(f) *Ex quo lex lata eſt:* velut παρένθεσις hæc abſunt a Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Miniſtris*, Cod. Iuſt. male: nam & in aliis nonnullis recte *myſteriis*. *De myſteriis* autem, id eſt, Orthodoxorum ritu initiatum: vt *initio leg.* fide imbutum, *l. 7. prox.* & aperte *l. 65. ſupr. de hæretic.* qui Orthodoxorum ſunt initiati myſteriis: de hac myſteriorum voce plura ad *l. 6. ſupr. de hæretic. ID.*

(h) Id eſt, cum his qui rebaptizantur, vt *l. prox.* quæ hanc indicat. *ID.*

(i) *Et hic cui:* ita Cod. Iuſt. quod nil opus erat, imo hunc verſiculum qui cohærere debet verſiculo, *ſi tamen*, male diuellit. *ID.*

(k) *Vltimo ſupplicio:* ita Cod. Iuſt. & recte vt puto. *ID.*

* Fugi.

* Fugitiua & hæc *huius leg.* pars, & ad *tit. de hæreticis*, referri debuit. *ID.*

(l) Ita *l. 5. ſupr. de luſtrali collat. Potiorum quoque homines vel potiores*, & mox, *cum potiorem quisque*, &c. vbi vide quæ dixi: vid. item *l. 2. ſupr. de publ. comparat.* Et quid ſi hic legamus, *portiones? ID.*

(m) *In ſecula. ID.*

(n) Cœtus, conuenticuli. *ID.*

(o) Vid. *Chronolog. ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Iun. duæ conſtitutiones ſequuntur, & quantum quidem exiſtimo inter ſe coniungendæ, quibus & hoc commune eſt; vt potiſſima eorum pars ab hoc titulo ſugitiua ſit, atque in titulum de hæreticis conijci potius debuerit. Hac lege conſtituuntur. Primum Pœnæ ſeu ſupplicium in iterantes baptiſmum vel iterari conſentientes, recenſetur: & quidem ſeueriſſimum, anteriore quadam lege conſtitutum fuerat, quæ mihi lex illa videtur, eiusdem Theodoſii Iunioris, vnde *lex 49. & 50. ſupr. de hæretic.* deſumta ſunt. Nam & ea ipſa de Eunomianis eſt, Hiſtapodibus, baptiſma iterantibus, ad quas vtique hæc lex pertinet pariter, vt lex proxime ſequens, quanquam & Nouatianis aptari ea poſſit, vti aperte alterum *huius leg.* caput de iis eſt.

De cætero obſeruandum, hanc pœnam imponi ſeueriſſimam, non omnibus baptiſma iterantibus, verum his qui Orthodoxorum ritu ſeu myſteriis iam initiatos baptizarent; quod præter *hanc legem & ſequ.* docet inſuper eiusdem Theodoſii Iun. Conſtitutio, puta *l. 65. ſupr. de hæretic.* proculdubio enim impune ceſſit rebaptizantibus, ſi quos ex hæreticis, veluti Arianis ad ſectam ſuam concedentibus rebaptizaſſent; quod Eunomianos feciſſe oſtendi, ad *l. 17. ſupr. de hæret.* Tandem ne de Eunomianis plura dicam, huc arceſſi oportet, quæ ad *eam legem* plenius dixi.

Secundo capite, quod ab hoc titulo fugitiuum eſt, Novatiani potiſſimum perſtringuntur, atque in his *Protopaſchitæ:* quanquam & omnes alii hæretici, qui in venerabili die Paſchæ a Catholicis diſſentiebant, & notanda mira Theodoſi hunc errorem perſtringentis atrocitas, cum ait, *hoc delictum etiam hæreticorum veſaniam ſuperare, cum alio tempore, quam quo Orthodoxi Paſcha feſtiuitatem obſeruantes alium pene Dei Filium, non quem colimus venerentur.* Quinimo & eo nomine retro Principes ſugillat, qui hæc in iniuriam ſacræ legis ab exſecrandis hominibus agitari diſſimulauerint: Quanquam contra ſtat Theodoſii M. *l. 9. in fin. ſupr. de hæreticis.* Quæ ſana eſt Theodoſii Iun. nimietas quædam. Quanquam & hæc de Paſchatis die controuerſia veterem Eccleſiam ſæpe colliſit. Hactenus quidem crimini id recte deputatur, quod in diuerſa ab Eccleſia ire, & ita ſchiſma inuehere, Eccleſiæ vnitas non patitur. p. 201

De Novatianis interim & Protopaschitis iſtis (qui & *Sabbatiani*) de quibus eſt etiam *lex 24. infr. de Paganis*, & *lex 59. 65. ſupr. de hæretic.* & de quibus fuſe agunt Socrates *lib. 5. cap. 20. & l. 7. cap. 5. 12. 17. 25.* & Sozomenus *lib. 7. cap. 18.* ex hac lege, quæ omnium antiquiſſima eſt, hæc obſeruentur. Primo, Protopaſchitas iſtos fuiſſe ſectam Nouatianorum & ex Collegio deſertores ac refugas fuiſſe, quod certe de Sabbatianis, Socrates & Sozomenus aiunt. Nempe *Sabbatiani* a Sabbatio, de quo Socrates & Sozomenus. Protopaſchitæ ex errore, *quibus*, inquit hæc lex, *ex crimine nomen eſt.* Nempe error eorum circa Paſcha erat: nam morem Iudæorum circa azyma ſeruabant, & Paſcha eodem die cum Iudæis celebrabant; ducto iam inde initio huius erroris a Valentis temporibus, ex Concilio, quod habitum a paucis Nouatianis in Pazn vico Phrygiæ ad Sangarium fluuium, teſte Socrate & Sozomeno, qui renouatus a Sabbatio ſub Theodoſio M. Et proculdubio primum *Protopaſchitæ* audierant (vt hæc lex docet) mox poſt mortem Sabbatii, quem præcipuo honore habuerunt, Sabbatiani, de cuius morte & honoribus ei delatis eſt hiſtoria Anno 423. (quo & ipſa data *dict. l. 59. ſupr. de hæreticis:*) vide Socratem *lib. 7. cap. 25.* Cur autem *Protopaſchitæ* appellari deſiderabant? Nempe quia anteuertebant Chriſtianorum aliorum Paſcha, & quidem vt illi volebant ex primo omnium inſtituto: aduerſus quod vide, quæ Socrates & Sozomenus.

Secunda Theodosii Iun. *conſtitutio in anabaptiſmum.*

VII. (a) Idem AA. Anthemio PF. P.

Nefarios (b) Eunomianorum cœtus, ac funeſta conuenticula, penitus arceri iubemus. Eos, qui Epiſcoporum, (c) ſeu Clericorum, vel Miniſtrorum nomine vſurpato, huiuscemodi cœtibus præſunt, quorumue in domibus ſeu in agris conuenticula Eunomianorum celebrantur inlicita, (ſi non ab hoc facinore ignoratione defendantur,) cum in hoc fuerint ſcelere deprehenſi, ſtilum proſcriptionis incurrere & bonorum amiſſione coërceri. (d) Eos vero qui fide, vt dictum (e) eſt, imbutos immani furore rebaptizare deteguntur, cum his qui rebaptizantur, ſi (f) hac ſint ætate cui crimen poſſit opponi, &c. (g) Dat. IV. (h) Kalend. April. Lucio v. c. cons. [413.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Meminit quoque *huius leg.* Baronius *Anno D.* 413. *num. vlt.* Et iungenda huic *lex ſuperior.* GOTHOF.

(b) Fugitiua eſt potiſſima *huius legis* pars: nam etſi Eunomiani & ipſi de anabaptiſmo notabiles eſſent, tamen vltimus tantum *huius leg.* verſiculus eo pertinet. *ID.*

(c) Vid. *l.* 36. *in fin. ſupr. de hæreticis*, quæ & ipſa eſt de Eunomianis. *ID.*

(d) Repetendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, *iubemus. ID.*

(e) Hæc verba relatiua, euincunt, *hanc leg.* cum ſuperiori coniungendam. *ID.*

(f) Ita quoque ſuperiori *l. ſi tamen criminis per ætatem capax ſit, cui perſuaſum ſit. ID.*

(g) Quæ ſcilicet *ſuperiori leg.* continentur, quæque hic repeti fruſtra foret. *ID.*

(h) Alterutrius *leg.* ſubſcriptio emendanda: quanquam huius potius. *ID.*

COMMENTARIVS.

In Evnomianos hæc pariter vt ſuperior, eſt Theodoſii Iun. conſtitutio: imo vtraque ex eadem conſtitutione deſumta eſt, & Codicis hujus conditoris oſcitantiæ, cuiusdam arguit, & quidem duplicis, dum eadem *fine leg.* repetuntur, quæ iam *ſuperiore leg.* dicta fuerant, gemino errore, qui ab iisdem admiſſus circa *l.* 4. & 5. *ſupr. hoc ipſo tit.* & dum fugitiuam potiſſima ſui parte legem in hunc titulum coniecerunt; de cœtibus Eunomianorum prohibitis, deque proſcriptionis pœna Antiſtitibus eorum, domumue his præbentibus impoſita, quæ in *titulum de hæreticis* conjecta oportuit. Quod Eunomianorum baptiſmum attinet iam ad *l. ſuper.* de eo quoque eſſe videntur *lex* 31. 32. *ſupr. de hæreticis.*

p. 202

DE APOSTATIS.

TITVLVS VII.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. VII.

Addenda huius tituli Legibus (Paratitli vice) *lex* 1. *in fin. infr. de Iudæis*: *lex* 7. *d. tit. de Iudæis*, (quæ eſt in Cod. Iuſtin. *lex* 1. *hoc tit*) & *lex* 11. *ſupr. de fide teſtium*, (quæ deſumta eſt ex *l.* 4. *hoc tit.*) Subiicitur autem hic titulus ſuperiori, ob hanc quoque cauſam, quod Apoſtatarum nonnulli, & maximi quidem, baptiſma profanarent: vt docet *lex* 2. 4. *hoc tit.* Sed & medio loco, inter hæreticos, Iudæos, & Paganos hic titulus poſitus eſt, quia Apoſtatæ in hos tres ritus tranſeunt.

PARATITLON.

Apostatæ, *Rubr.* & *l. vltim. hoc tit.* dicuntur violatæ atque deſertæ Chriſtianæ religionis rei *l.* 3. *hoc tit.* eorumque crimen *prævaricationis* nomine deſignatur *d. l.* 3. Sacrilegum nomen eorum dicitur *l. vltim. hoc tit.*

Trium porro generum Apoſtatæ reperiuntur, pro ratione ſtatus videlicet, ad quem tranſirent (qua cauſa vt iam dixi, titulus hic poſitus eſt in medio titulorum *de hæreticis, de Iudæis, & de Paganis.*) I. Alii quippe ex Chriſtianis *Pagani* fiunt, de quibus agitur omnibus huius tituli legibus: qui ſcilicet ad Paganos ritus cultusque migrant, *l.* 2. venerabili religione neglecta ad aras & templa transeunt *d. l.* 2. in ſacrilegia templorum tranſeunt *l.* 3. *hoc tit.* nomen Chriſtianitatis induti ſacrificia faciunt *l. vltim. hoc tit.* a ſacroſanctæ religionis cultu & reuerentia deſciſcunt, ac ſe ſacrificiis mancipant *l.* 5. idolorum ſuperſtitione impia ſe maculant *l* 6. *hoc tit.* II. Alii Apoſtatæ ſunt, qui in ritus *Iudaicos* tranſeunt, ſeu qui Chriſtianæ religionis & nominis dignitate neglecta Iudaicis ſemet polluunt contagiis *l.* 3. *hoc tit*, quo etiam pertinet *lex* 1. & 7. *infr. de Iudæis.* III. Tertium Apoſtatarum genus cenſebatur

cenſebatur eorum, qui ex Chriſtianis *Manichæorum* neſanda ſecreta & ſceleroſos ſectari malebant receſſus *l. 3. hoc tit.*

Ratione vero ſtatus, a quo Apoſtatæ tranſibant, duo genera Apoſtatarum erant: Vnum eorum, qui ex *Fidelibus* Apoſtatæ fiebant: *l. 2. hoc tit.* id eſt, qui iam baptizati a fide Chriſtiana recedebant, & ſanctum baptiſma profanabant, qui ſanctam fidem prodere dicuntur *d. l. 4.* fide deuii deſciſcere *d. l. 5.* quorum etiam maius crimen & pœna erat: de quibus *l. 2. 4. hoc tit.* & *l. 11. ſupr. de fide teſtium:* Alii vero *Catechumeni* tantum, qui ſcilicet nondum baptizati deficiebant *d. l. 2.*

Poenæ in Apoſtatas Chriſtianorum Impp conſtitutionibus variæ conſtitutæ fuerunt Pœnas meritas in genere comminatur Conſtantinus Magnus iis, qui ex Chriſtianis Iudæi fierent *l. 1 in fin. infr. de Iudæis.* Iisdem bonorum proſcriptionis pœnam impoſuit Conſtantius *l. 7. infr. de Iudæis,* Theodoſius Magnus Apoſtatis, qui ex Chriſtianis Pagani fierent teſtamenti condendi, exque teſtamento capiendi ius ademit, *l. 1. h. t.* ſub quadam tamen diſtinctione *l. 2. hoc tit.* vt & Valentinianus Iun. omni Apoſtatarum generi: & inſuper vt inteſtabiles eſſent *l. 3. 4.* & perpetua infamia inuſti omni dignitate ſpoliarentur *l. 5. hoc tit.* & *l. 11. ſupr. de fide teſtium:* ac nominatim ex Chriſtianis Pagani facti, vt teſtandi ius non haberent in alios, conſtituit Arcadius *l. 6. hoc tit.* Quinimo Valentinianus III. *l. 7.* ſeu *vltim. hoc tit.* vt nec donandi nec vendendi in fraudem legis ius haberent. Accuſatio denique Apoſtaſiæ cum temporaria initio fuiſſet *l. 3. h. t.* tandem perpetua facta eſt *d. l. vlt.* Tandem, cum nouem omnino in Apoſtatas conſtitutiones hoc Codice occurrant, eſt 1. Conſtantini Magni *lex 1. infr. de iudæis.* 2. Conſtantis *lex. 7. de Iudæis.* 3. Theodoſii Magni *l. 1. 2. hoc tit.* 4. Valentiniani Iun. *l. 3. 4. 5. hoc tit.* 5. Arcadii *l. 6. hoc tit.* 6. Valentiniani III. *l. 7. ſeu vltim. hoc tit.*

Theodosii Magni *prima conſtitutio, in Apoſtatas, qui ex Chriſtianis* Pagani *facti ſunt.*

I. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theod. AAA. ad Eutropium pf. p. (b)

His qui ex Chriſtianis Pagani facti ſunt, eripiatur facultas iusque teſtandi: Omne defuncti, ſi quod eſt, teſtamentum, ſubmota condicione, reſcindatur. Dat. vi. (c) Non. Mai, cp. Syagrio & Eucherio coss. [381.]

Interpretatio. (d) *Vt teſtandi licentia denegetur, qui Chriſtianæ religionis & nominis dignitatem neglexerint.*

NOTÆ.

(a) Hanc legem Annalibus ſuis Eccleſiaſticis recte inſeruit Baronius *Anno* 381. *num.* 80. Omiſit eam Tribonianus, pariter vt *legem ſecundam*, & potiſſimam partem *legis* 3. prælatæ Valentiniani Iunioris *l. 4.* (quæ eſt *Cod. Iuſt. l. 3.*) Iungenda porro ei videtur *lex 7. ſupr. de hæreticis:* dies tantum alterutrubi emendandus venit. *GOTHOF.* Abeſt hæc lex a Codd. MSS. W. & G. & Edit. Sichardin. *RITTER.*

(b) *Eutropius* hic Præfectus Prætorio Orientis erat ſub Theodoſio M. Eidem, vt omittam complures alias leges, inſcribuntur hoc ipſo anno *l. 6. & 7. ſupr. de heret.* Ad hunc extant quoque duæ Gregorii Nazianzeni epiſtolæ, *puta* 137. 138. quibus clare oſtendit, eum Præfectum Prætorio fuiſſe; virtutemque eius commendat *GOTHOF.*

(c) *VIII. Id.* Mai *d. l. 7. ID.*

(d) Hanc Interpretationem inſeruit auctor *Epiſtolæ* 1. Anacleti Papæ *cap. 1. pag.* 64. *Tom. I. Concil. Harduin.* Eutychiani Papæ *Epiſt. 2. cap. 2. pag.* 208. *Tom. cit. Concil.* & Felicis II. Papæ *Epiſt. 1. cap. 9. pag.* 755. *Tom. eod. Concil. ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Magni hæc & proxime ſequens per Orientis Imperium in Apoſtatas conſtitutio eſt: ac nominatim in eos, qui ex Chriſtianis Pagani fierent. Et hæc quidem data Anno D. 381.

Inquies, nullæne ergo ante Theodoſium Magnum in hoc genus Apoſtatarum, qui ex Chriſtianis Pagani facti fuiſſent ab Imperatoribus conſtitutiones promulgatæ fuerunt? Nullæ, inquam, mihi occur-

occurrunt: & Theodoſius Magnus ni fallor, primus Imperatorum Chriſtianorum eos conſtitutionibus inſectatus eſt. Conſtantinum Magnum quidem & Conſtantium in eos, qui ex Chriſtianis Iudæi fierent cenſuram ſuam exercuiſſe reperio *l. 1. & l. 7. infr. de Iudæis*, Rurſum eoſdem in ritus Paganos inuectos liquet: ipſos vero Paganos, vel in Paganorum ritus transeuntes, pœnis inſectatos nuſpiam deprehendo. De Iuliano res adhuc clarior, vtpote qui Apoſtata ipſe etiam alios in Apoſtaſiam pertrahere ſtuduerit: De Iouiano, Valentiniano & Valente idem ſentiendum, quandoquidem hi Principes vnicuique quod imbibiſſet, libuiſſet colendi liberam facultatem dedere: vt docet *l. 9. ſupr. de maleficis*. Themiſtius *orat. 12. pag. 276. 277. Edit. Petau. Flexiæ 1613. in 8.* & altera Latine edita. Ammianus Marcellinus, *lib. 30. cap. 9.* Symmachus, *lib. 10. in relatione, Epiſt. 54.* Socrates, *lib. 3. cap. 25. in fin.* Theodoretus, *lib. 4. cap. 24.* de quo prolixe ad *l. 7. infr. de Paganis*, (quæ hoc ipſo Anno 381. data eſt.) Ergo primus Theodoſius Magnus non tantum in Paganorum ritus, quod alii ſuperiores etiam Principes fecerant, hoc ipſo Anno 381. inſurgendum ſibi putauit, (quod docent quinque eius conſtitutiones infra *titulo de Paganis*, puta *lex 7. 8. 9. 11. 12.*) verum etiam, quod alii nondum fecerant, in Apoſtatas e Chriſtianis ad Paganorum ritus transeuntes. Neque dubium mihi, per grauiſſimam ouperamque in Chriſtianos Catholicos ſub Valente perſecutionem, tum a Gentilibus & Iudæis, tum ab hæreticis exercitam, quibus licentiam omnem Valens Imp. fecerat (quod Theodoretus ſcribit, *lib. 4. cap. 24*) nonnullos e Chriſtianis, qua vi qua ſponte Paganos factos: Præſertim cum hiſtoria Eccleſiaſtica doceat, Gentilium licentiam eo rum proceſſiſſe alicubi, veluti Alexandriæ, tempore perſecutionis Lucii Ep. Ariani, vt Catholicos ad Deorum cultum cogere præſumerent. Valente igitur iam mortuo, Theodoſius Imp. ſtatim vt in Imperium adſcitus fuit, etſi eradicandæ gentilitiæ ſuperſtitioni haud ſtatim animum, ceu impos, intenderit, de quo dicam ad *d. l. 7. infr. de Paganis*, attamen ſufflaminandæ rei Chriſtianæ vndiquaque animum adiiciens, etiam Apoſtatas pœnis coërcendos credidit, tum *hac lege*, tum proxima. Et quidem *hac leg.* (quod obſeruandum) circa ipſum ſecundi Concilii Conſtantinopolitani œcumenici tempus. TESTAMENTI igitur condendi ius his Apoſtatis adimit Theodoſius Magnus, atque eatenus inteſtabiles eos facit. Quæ quidem in Apoſtatas pœna placuit etiam deinceps Valentiniano Iun. *l. 3. 4. infr.* Arcadio *l. 6.* vt & Valentiniano Tertio *l. 7. ſeu ult. huius tit.* Imo placuit eam quoque eidem Theodoſio Magno imponere Manichæis, *l. 7. ſupr. de hæreticis*: (quam legem ceu eiuſdem conſtitutionis partem huic coaſſandam cenſeo) quomodo & alias Manichæi, atque Apoſtatæ iiſdem ſæpe pœnis ſubiacuere, & vero ſubiiciuntur a Valentiniano Iun. *l. 3. infr. hoc tit.* Imo & eadem pœna propagata poſtea ad alios hæreticos: de quo ad *d. l. 7.*

Notanda interim hæc, ſic vt dicam, *Inteſtabilitatis pœna*, cuius quænam ratio, quæ proportio cum hoc Apoſtaſiæ crimine ſit, merito quæri poteſt: aut cur non potius alia impoſita fuerit? Verum eam indicare videtur ipſemet Theodoſius Magnus *l. 2. infr.* verbis illis, *vt ſint abſque Iure Romano*. Nempe Theodoſio Magno Apoſtatis ſuperſtitibus bonorum ſuorum diſpoſitionem adimere minus e re viſum, quandiu ſcilicet pœnitentiæ (quam tamen Valentinianus Iun. poſtea non admiſit *l. 4. infr. hoc tit.*) ſpes aliqua ſupereſſet: tum demum id adimere viſum, cum iam in Apoſtaſia decederent: & vero eos plectere viſum eo iure, quod ciuium Romanorum proprium erat. Hoc ſenſu dicitur *l. 2. infr. vt ſint abſque iure Romano*. Quomodo & *l. 7. de hæreticis*, (quæ huic legi iungenda eſt) de Manichæis, *viuendi iure Romano eripimus facultatem*: & p 204.
l. 17 ſupr. de hæretic. de Eunomianis: *nihil habeant commune cum reliquis*, & *l. 18. de hæretic.* de Manichæis, *nihil ſit commune cum mundo*, & *l. 40. de hæretic.* de Manichæis, &c. *huic hominum generi, nihil ex moribus, nihil ex legibus ſit commune*: Nempe ius Romanum ſeu ius ciuium Romanorum in teſtandi iure potiſſimum conſtitit, potiſſimoque loco habitum. Quare eos, qui Eccleſiam & ciuitatem Dei desererent, ciuium Romanorum iure potiſſimo mulctandos Chriſtiani Principes, atque eatenus in peregrinitatem redigendos, crediderunt. Quod & cæteroquin potiſſimum ſolatium eſt morientibus repoſitum, videlicet, vt ſupremæ voluntatis, *poſtquam aliud iam velle non poſſunt, liber ſit ſtilus & licens, quod iterum non redit arbitrium*, vt eleganter Conſtantinus Magnus *l. 4. ſupr. de Epiſcop. Eccleſ. & Clericis.* Hinc interim videmus, primo in Apoſtatarum Defunctorum pœnam tantum itum: Mox paulatim & viui pœnis nonnullis adfecti, vt ab ipſomet Theodoſio Magno *l. 2. infr.* ita & a Valentiniano Iun. *l. 4. 5. infr.*

Cæterum Theodoſius Magnus *hac lege*, ita Apoſtatis iſtis teſtandi ius adimit, vt adimat, *ſubmota conditione*, id eſt, (vt equidem accipio) nulla diſtinctione facta teſtantis, nulla eius, in cuius fauorem teſtamentum conditur: *Teſtantes* inquam, ſiue is ex fideli iam, id eſt, baptizatus, Apoſtata factus fuerit (quo ſane *Fidelium* numero iam erat hoc tempore ipſe Theodoſius Magnus, vtpote ſuperiore Anno 380. iam baptizatus, quod teſtatur Socrates *lib. 5. cap. 6.*) ſiue ex Catechumeno tantum, id eſt, nondum baptizatus. Cum tamen poſtea aliqua hac parte diſtinctio facta fuerit, tum ab ipſomet Theodoſio Magno *l. 2. prox.* tum a Valentiniano Iun. *l. 4. infr.* vbi dicam plura. Rurſum ait, Theodoſius Magnus *hac leg. ſubmota conditione*, id eſt, diſtinctione nulla facta eius, in cuius commodum Apoſtata teſtatus fuerit, ſiue is propinquus, ſiue coniux, ſiue benemeritos, ſiue filius eiuſdem criminis particeps fuerit: quomodo id etiam de Manichæis pariter cauetur *d. l. 7. ſupr. de hæretic.* (quam huic vti dixi, coaſſandam cenſeo) cum tamen diſtinctio quædam hac parte poſtea facta fuerit ab ipſomet Theodoſio Magno *d. l. 2. infr.* & ab Arcadio filio eius *l. 6. infr.* Ad Theodoſii ſane mentem in commune facit iſtud Tertulliani *cap. 6. de pœnitentia*. *Nemo ſibi aduletur, quia inter Auditorum Tyrocinia deputetur, quaſi eo etiam nunc ſibi delinquere liceat. Quid autem te a perfecto Dei ſeruo ſeparat? An alius intinctis eſt Chriſtus, alius audientibus?*

Theodosii Magni *Secunda conſtitutio in Apoſtatas, qui ex Chriſtianis* Pagani *facti ſunt.*

II. (a) Iidem AAA. Poſthumiano pf. p. (b)

Christianis ac (c) *Fidelibus*, qui ad Paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcunque perſonam *Teſtamenti condendi* interdicimus poteſtatem, vt ſint abſque iure Romano. His vero, qui Chriſtiani & *Catechumeni* tantum venerabili religione neglecta ad aras (d) & templa tranſierint, ſi filios vel fratres germanos habebunt, hoc eſt ſuam (e) aut legitimam ſucceſſionem, teſtandi arbitratu proprio in quaslibet alias perſonas ius adimatur. Pari & circa eorum perſonas in *capiendo* cuſtodienda forma, & (f) præter ſuas & legitimas, quæ iisdem ex parentum vel germanorum fratrum bonis peruenire potuerint ſucceſſiones, iudicio (g) etiam, ſi ita res ferant, conditæ voluntatis, nulla omnino in capiendis hereditatibus teſtamenti iura ſibi vindicent. Et indubitate ab omni teſtamentorum debeant, non ſolum condendorum, ſed etiam, ſub adipiſcendæ pontificio (h) hereditatis, vſurpandorum poteſtate excludi. Dat. xiii. Kalend. Iun. cp. Merobaude & Saturnino coss. [383.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Memorat eam quoque Baronius *Anno D.* 383. *num.* 33. *GOTHOF.*

(b) Orientis. Eidem Poſthumiano Præfecto Prætorio, vt omittam plures alias leges, inſcribitur hoc ipſo Anno *l.* 11. & 12. *ſupr. de haeretic.* Ad hunc ſcribit Gregorius Nazianzenus *epiſt.* περὶ εἰρήνης, *de pace*, 71. vbi Præfecturam eius indicat & merita, Chriſtianumque fuiſſe oſtendit. *ID.*

(c) Simul &. *ID.*

(d) Ad *Aras* & *Templa* tranſire *hac leg.* & *l. prox.* pro ad ſuperſtitionem gentilitiam tranſire. Nempe duo hæc præcipua ſuperſtitionis gentilitiæ ſymbola & Sacramenta fuere. Contra Chriſtiani hæc potiſſimum auerſati, inque his Gentiles culpauere: videndi qui Apologias pro Chriſtianis ſcripſere. *ID.*

(e) *Sua ſucceſſio* eſt filiorum: Legitima fratrum & quidem germanorum. *ID.*

(f) *vt.* *vt*, quomodo in Edit. Quartan. & prim. Cuiac. expreſſum. *ID.*

(g) Iudicium conditæ voluntatis, id eſt, teſtamentum. *ID.*

(h) *Pontificium*, hic & *l.* 3. *ſupr. de fide Cathol.* eſt ius, poteſtas, facultas, prærogatiua: vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Magni hæc altera conſtitutio eſt, per Orientis Imperium Anno D. 383. in Apoſtatas, qui ex Chriſtianis Pagani facti ſunt: ſuperiori legi partim derogans, partim vero adiiciens. *Derogans* inquam, nam eum ſuperiori lege indiſtincte, & vt ibi dicitur, *ſubmota conditione*, omnibus Apoſtatis teſtandi ius Theodoſius M. ademiſſet, hac conſtitutione ſua iam quandam conditionis diſtinctionem inducit: puta differentia facta inter *Fideles*, & *Catechumenos*, in Apoſtaſiam prolapſos. Quæ Apoſtatarum diuiſio ratione ſtatus, *a quo* tranſirent, ſola hoc æuo obtinuit: (Nulla, qualis hodie in Apoſtatas fidei, obedien-
p.205. tiæ, religionis:) Populus ſcilicet Chriſtianus ſeu Chriſtiani olim diuidebantur in fideles & Catechumenos: Fideles πιστοὺς vocabant, qui iam baptizati ſeu intincti erant: Ambroſius *lib.* 1. *de Sacramentis, cap.* 1. *Roma*, inquit, *Fideles dicuntur, qui baptizati ſunt:* vide & Chryſoſtomum paſſim: inter alia *homilia* 25. *ad Hebr. Edit Commel. p.* 1917. & *p.* 233. *Tom. XII. Oper. Edit. Benedictin.* Catechumenos vero, qui nondum baptizati, ἀμυήτους: etiam Monachi nonnulli, teſte Chryſoſtomo *d. loco*, verum baptizandi, & ὑποπίπτοντες (qui & ipſi ſubdiuiſi in Audientes ſeu Auditores, & Competentes.) Quod vt paſſim notum aliunde, ita & ex *hac* quoque *leg.* diſcere licet: & ex *l.* 4. *infr.* Ergo, vt magnum cæteroquin inter Fideles & Catechumenos diſcrimen diſciplina Chriſtiana inſtituit, ita quoque fidelium quam Catechumenorum delicta grauiora habita: de quo extat quoque locus Chryſoſtomi *homilia* 75. *Gr. Comel.* 76. *in Matth. p.* 651. & *pag.* 730. *Tom. VII. Oper. Edit. Benedictin.* ac nominatim (quod ad *hanc leg.* & ad *d. l.* 4. proxime facit) ſi lapſi eſſent, alio atque alio pœnæ genere defungebantur. Idque non vna ratione: tum ne Catechumeni intolerabili quodam pœnarum iugo a propoſito religionis deterrerentur, tum quia Catechumeni nondum plene aut perfecte Chriſtiana religione inſtituti, imbuti, neque baptiſmo obſignati erant, quo peccata omnia atque exinde pœnas aboleri atque expungi cenſebant, vt proinde omni potius leuitate eos habendos cenſuerint. Hinc adeo *canone* 11. *Nicæno*, fideles πιστοὺς lapſos prolixa duodecim annorum pœnitentia caſtigari videmus: at *canone* 14. Catechumenos nonniſi triennii pœnitentiæ. Vid. *p.* 328. 330. *Tom. I. Concil. Harduin.* Videndum in id & Concilium Pſeudo-Eliberitanum *canone* 10. 45. 55. 59. 61. *pag.* 249. 250. *Tom. eod. Concil.* & Neocæſarienſe *canone* 5. *pag.* 283. *Tom. eod. Concil.* Eoque pertinet exceptio illa dicti Concilii Eliberitani: *ſi tamen ſit fidelis*, vel, *ſi ſit fidelis.* Hoc igitur exemplum in ſanctionibus quoque ſuis in Apoſtatas ſecuti Principes Chriſtiani: & in his quidem Theodoſius Magnus *hac leg.* Qui in fidelibus, in Apoſtaſiam prolapſis, ſuperioris conſtitutionis ſuæ; id eſt, *leg.* 1. *ſupr.* ſeueritatem abſciſſe ſeruari iubet, videlicet, vt his omnino in quamcun-

quamcunque perſonam teſtamenti condendi poteſtas ſubmota conditione interdicatur: Atenim Catechumenis in Apoſtaſiam prolapſis, teſtandi in filios ſaltem ſuos & fratres germanos licentiam concedit; (quæ filiorum & fratrum germanorum prærogatiua notanda eſt, de quo ad *l. 6. infr.*) Verum Arcadius poſtea fideles Catechumenis hac parte exæquaſſe videtur, tum alias inſuper perſonas, in quas Apoſtatæ teſtari poſſent, expreſſit, & adiecit *l. 6. infr. hoc tit.* Et hactenus quidem de priore huius legis capite, quo ſuperiori derogatur.

Secundo capite, ſuperiorem legem ſuam ampliat Theodoſius Magnus. Nempe vt teſtandi ita & capiendi quoque ex Teſtamento ius ſub eadem diſtinctione perſonarum Apoſtatis denegat vel permittit. Quod ſuperiore conſtitutione expreſſum non videmus, de iure itaquam capiendi pariter his denegato. Etſi id expreſſum fuiſſet ab eodem Theodoſio Magno, tum de Manichæis ageret *l. 7. ſupr. de hæreticis*: quæ tamen illi *legi 1. ſupr.* vbi dixi, coaſſanda videtur.

Vno verbo igitur Teſtamenti factio a Theodoſio Magno Apoſtatis illis tum actiua tum paſſiua ſub certa conditione *hac leg.* denegatur.

Tandem illud obſeruari cupio, eodem Anno latam in Apoſtatas & hanc legem a Theodoſio Magno per Orientem & a Valentiniano Iun. per Occidentem *l. 3. infr.* & quidem intra biduum (vno quippe die hæc illam anticipat) vt proinde exinde colligatur, Magnum hoc tempore per Orientem & Occidentem Apoſtatarum prouentum ſeu numerum fuiſſe: cui malo quaſi conſpiratione facta obuiare neceſſe habuerint Principes illi duo, qui cæteroquin eradicandæ gentilitiæ ſuperſtitioni maxime incubuere: de quo *tit. de Paganis.*

Valentiniani Iun, *prima conſtitutio in Apoſtatas* Trivm *generum.*

III. (a) Iidem AA. ad Hypatium pf. p. (b)

Christianorvm ad aras & (c) templa migrantium, negata teſtandi licentia, vindicamus admiſſum. Eorum quoque flagitia puniantur, (d) qui Chriſtianæ religionis & nominis (e) dignitate neglecta, Iudaicis ſemet (f) polluere contagiis. (g) Eos vero qui Manichæorum nefanda ſecreta, & ſceleroſos aliquando ſectari maluere receſſus, ea iugiter atque perpetuo pœna comitetur, quam vel Diualis arbitrii Genitor Valentinianus † adſcripſit, vel noſtra nihilominus (h) ſæpius decreta iuſſerunt. Auctores vero perſuaſionis huius, qui lubricas mentes in proprium deflexerant conſortium, eadem quæ reos erroris huiuſcemodi pœna comitetur: Quin etiam grauiora plerumque, pro motibus Iudicum, & qualitate commiſſi, extra ordinem promi in nefarios ſceleris (i) huius artifices ſupplicia cenſemus. Sed, ne (k) vel mortuos perpetua vexet criminationis iniuria, vel hereditariæ quæſtiones, temporum varietate longorum prorſus emortuæ, in rediuiuos ſemper exagitentur conflictus, huiuſcemodi quæſtionibus metam temporis adſcribimus, vt ſi (l) qui defunctum violatæ atque deſertæ Chriſtianæ religionis accuſat, eumque in ſacrilegia (m) templorum vel in ritus Iudaicos, vel (n) ad Manichæorum dedecus, tranſiſſe contendit, eaque gratia (o) teſtari minime potuiſſe confirmat, intra (p) quinquennium iuge, (q) quod inofficioſis (r) actionibus conſtitutum eſt, proprias exerat (s) actiones, futurique iudicii huiuſcemodi ſortitur (t) exordium, vt (v) eodem in luce durante, cuius præuaricatio (x) criminanda eſt, flagitii huius & ſceleris particeps fuiſſe doceatur publica ſub teſtificatione teſtatus, (y) probet indicium: (z) neque, quam ſuperno nomini (aa) tacitus præſtitit perfi-
p.204 diam, ſceleribus adquieſcens, præuaricatione deinceps, tanquam ignarus accuſet. Dat. xii. Kalend. Iun. Pataui, (bb) Merobaude ii. & Saturnino coss. [382.]

Hæc lex Interpretatione non eget.

N O T Æ.

(a) Abeſt huius legis potiſſima pars a Cod. Iuſt. prælata *lege vlt hoc tit.* qua duæ limitationes huius legis abrogantur, tum & grauiores pœnæ ſuperadiiciuntur. Inſeruit eam recte Annalibus ſuis Baronius *Anno D.* 3[illegible]5. *n.* 21, vbi tamen perperam eam *Gratiano* tribuit. *GOTHOF.*

(b) Italiæ ſcilicet. *Hypatii* huius geminam præfecturam memorat Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *c.* 2. *ID.* *Ipatius*, in MS. W. *Eppatius* in Goth. *Epatius*, & *Hippatius* in margine Sichard. *RITTER.*

(c) *Et ad*, MS. G. *ID.*

(d) Eodem ſcilicet pœnæ genere, quo ſuperiores Apoſtatæ. *GOTHOF.*

(e) *Et nominis*: hæc abſunt a MS. W. & a nonnullis Codicibus, quos vidit Sichardus, qui tamen male edidit, *& hominis dignitate. RITTER.*

(f) *Se*, MS. G. *ID.*

(g) *Reliqua pars* (*Legis*, vt eſt in MS. G. & Sichard.) *de Manichæis ideo facta non eſt, quia in Nouellis euidentior* (*euidenter*, Sichard.) *inuenitur.* Hæc add. in Anianeis Codicibus: reciſis ſequentibus. *GOTHOF.*

† Intelli-

† Intelligit vt exiſtimo *legem 3. ſupr. de hæreticis*, vel ſaltem integram Valentiniani conſtitutionem cuius, illa [illegible] eſt. *ID.*

(h) Non extant hæ Valentiniani Iun. conſtitutiones in *Manichæos. ID.*

(i) Intelligit Auctores huius perſuaſionis & illius. *ID.*

(k) Hic locus arguit genium & ingenium Valentinianei Quæſtoris *ID.*

(l) *Lex 2. Cod. Iuſt. de Apoſtatis*, hinc deſumpta eſt. *ID.*

(m) Propria hæc vocabula ſeu attributa: *Templorum ſacrilegia: Iudaici ritus, Manichæorum dedecus.* In Cod. Iuſt. legitur, *ad ſacrilegia. ID.*

(n) *Vel ad Manichæorum dedecus:* hæc recidit τρίβον. *ID.*

(n) Id eſt, eam ob cauſam. *ID.*

(p) *Lex 5. ſupr. de inoffic. teſt.* hinc deſumta eſt, nonnullis tamen auctior. *ID.*

(q) Hæc vox abeſt a *d. l. 5. ID.*

(r) *De inofficioſis actionibus*, Cod. Iuſt. & *d. l. 5.* vbi tamen Codices variant. Vid. ibid. not. d. *ID.*

(s) *Exigat.* Ita Cod. Iuſt. editus. Membranæ enim recte habent, vt hic extat: vel certe *eſerat*, vnde facile efficias *exerat*: vide Steuu. in Vegetii *lib. 7. cap. 8. ID.*

(t) *γρ. fortiatur*, vt etiam habetur Cod. Iuſt. *ID.*

(v) Sententia hæc intricata, quem tamen illuſtrat *lex vlt. infr. hoc tit. verſ. Nec illud patiemur obſtare:* de quo mox. Hic tantum excidit vox *ſi:* vt *ſi. ID.*

(x) *Prævaricatio* hic eſt Apoſtaſia παραβάσεως: quomodo etiam interpres canonis Nicæni 11. vbi in Græco extat: περὶ τῶν παραβάντων, vertit, *de his qui prævaricati ſunt.* Vid. *pag. 327. Tom. I. Concil. Harduin.* D. Ambroſius, *in Pſalm. 118. Sermon. 15. pag. 1013. Tom. II. Oper. Edit. Paris. 1614. Prævaricator dicitur, qui diſcedit a Domino; denique Græce a diſcedendo Apoſtata nominatur.* Et mox. *Sed non ſolus ille prævaricator eſt: qui prohibita Eccleſia ad cultus transgreditur idolorum: ſed etiam quicunque legis mandata non ſeruat. Nomen commune, ſed merita diuerſa delictorum, & pretia ergo diuerſa culparum.* Alio vero, nec tamen abſimili ſenſu fine huius legis prævaricatio de hærede, modo probantis, modo improbantis defuncti iudicium. *ID.*

(y) Reponat quis, *teſtati probet iudicium.* Quod non admitto: de quo mox. *ID.*

(z) An *iudicium*, id eſt, teſtamentum? vide quæ noto ad *d. l. 5. ſupr. de inoff. teſt. ID.*

(aa) *γρ. ſupremo Numini:* de quo mox. *ID.*

(bb) *Patavii* quoque data hoc ipſo anno *lex 14. ſupr. de accuſat. ID.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. tres ordine ſequuntur in Apoſtatas per Occidentis Imperium Leges: ita quidem, vt hæc prima (quam vno tantum die poſt legem Theodoſianam *l. 2. ſupr.* promulgauit) non eos tantum Apoſtatas complectatur, qui ex Chriſtianis Pagani fierent, vt *l. 1. & 2. ſupr.* Verum etiam eos, qui Iudæi & Manichæi. In his ſcilicet tribus generibus Apoſtaſiæ, fidei crimen vertitur, atque adeo & *h. l.* dicitur: ratione ſtatus ſcilicet in quem tranſitur: Cum aliquando certisque caſibus Apoſtatarum nomen ad priores tantum, & ῥητῶς quidem reſtringi videamus, veluti a Valentiniano Tertio in ſpecie *leg. vlt. hoc tit.* Ergo & in his quoque, qui ex Chriſtianis *Iudæi* fiunt Apoſtatarum crimen & nomen cenſetur. De quo Apoſtatarum genere ſunt duæ præterea hoc Codice conſtitutiones: puta Conſtantini M. *l. 1. infr. de Iudæis:* Conſtantii *lex 7. infr. d. tit. de Iudæis:* Hæc Valentiniani Iun. omnium vltima: Hæ ſcilicet tres, neque plures, hoc Codice conſtitutiones occurrunt in Apoſtatas, qui ex Chriſtianis Iudæi fiunt. Alio atque alio etiam pœnarum genere in hos ſancito. Conſtantinus Magnus quippe *d. l. 1.* pœnas meritas his comminatur, neque tamen ſatis pœnæ genus exprimit, de quo ad eam legem. Conſtantius vero pœnam bonorum proſcriptionis comminatur *dict. l. 7.* at Valentinianus Iun. *hac leg.* pœnam Inteſtabilitatis pariter vt aliis Apoſtatis. Et hæc de Apoſtatis, qui ex Chriſtianis Iudæi fierent. Ex quibus apparet, haud infrequens hoc Apoſtaſiæ genus ſub Chriſtianis Principibus fuiſſe, ſub Conſtantino, Conſtantio & Valentiniano Iun. Quibus ideo tribus legibus illis occurritur: contra quam Grotio viſum, *Obſeruationibus in Nouum Teſtam. cap. 31.* qui Conſtantii tantum *l. 7. de Iudæis*, vidit, & allegat: (ex hoc etiam tantum Codice, cum ea quoque exſtet Cod. Iuſtin.) vt probet paucos fuiſſe, qui Chriſtianorum pietatem desererent, vt in Iudæorum numerum nomina ſua darent.

Sed & Apoſtaſiæ crimen in his quoque *hac leg.* cenſetur, qui ex Chriſtianis Manichæi fierent. Præcipuo ſcilicet olim inter hæreticos odio habiti fuere Manichæi, vtpote qui ad imam vſque ſcelerum nequitiam peruenerant, quorumque inceſta peruerſitas religionis nomine lupanaribus quoque ignota vel pudenda committebat: de quo plene dixi ad *l. 3. ſupr. de hæret.* Hoc primum igitur in *hac leg.* Valentiniani notandum eſt.

Alterum eſt: non diſtingui iam in *hac leg.* fideles ſeu baptizatos a Catechumenis (cuiusmodi ſane erat ipſemet Valentinianus Iun. huiusce legis auctor, vt docet Ambroſius *in orat. funebr. ſuper eo habita.*) Quomodo alioquin in hoc argumento diſtinguuntur a Theodoſio Magno *l. 2. ſupr.* vnico tantum die ante hanc legem, imo ab ipſomet Valentiniano Iun. *l. 4. infr.*

Tertio obſeruandum, Valentinianum Iun. pœnam Inteſtabilitatis communem facere *hac leg.* etiam iis, qui Chriſtianos vel ad Paganorum, vel ad Iudæorum, vel ad Manichæorum ſectam perſuaſionibus ſuis pertraxiſſent. Pari ſcilicet pœna plecti voluit Apoſtatam & Apoſtaſiæ auctorem. Imo & extra ordinem pro motu Iudicum grauiora in hoc ſupplicio promi vult. Quomodo ſane Theodoſius Iun. poſtea *Nouella 3. de Iudæis*, eos, qui ſeruum vel ingenuum inuitum, vel ſuaſione plectenda, ex cultu religionis Chriſtianæ in nefandam Iudæorum ſectam ritumue traduxiſſet, diſpendio fortunarum, capite puniri voluit. De qua quæſtione & pœna inquam auctorum Apoſtaſias, vide Farinacium, p. 207.

rinacium, *de hæreſi quæſt. 178. n. 141.* & *quæſt. 183. num. 21.* Ergo maiori pœna Apoſtaſias & defectionis Auctores puniri voluerunt Valentinianus Iun. & Theodoſius Iun. quam ipſos Apoſtatas: quos ſane capitis ſupplicio affici noluerunt, vt proinde labatur Menochius, qui a fortiori Apoſtatis ipſis indictam a Theodoſio & Valentiniano pœnam mortis vult. Ex quo interim loco liquet, Valentinianum Iun. nondum Manichæis in commune teſtandi ius hoc tempore ademiſſe: quod poſtea demum ab eo factum eſt *l. 18. ſupr. de hæretic.* quod & antea iam placuerat Theodoſio Magno *l. 7. d. t.*

Nunc de ipſa legis ſententia. Teſtandi ius Apoſtatis (& quidem omnibus) denegat *hac leg.* Valentinianus Iun. pariter vt alii Principes, de quo ad *l. 1. ſupr.* imo ipſe rurſum *l. 4. infr.* Atque adeo teſtamenta eorum euerti & reſcindi poſſe a ſuis & legitimis ſucceſſoribus definit. Illæ ſcilicet ſunt propriæ actiones, quas exeri poſſe hac lege ait: Propriæ actiones ſunt, quæ ſuis & legitimis ſucceſſoribus ab inteſtato venientibus competunt, de quo vide & *l. vlt. infr.* quibus opponuntur alieni in *l. 6. infr.*

Apoſtatarum igitur teſtamenta a ſuis & legitimis hæredibus reſcindi poſſe definit *hac leg.* Valentinianus Iun. ſub duplici tamen limitatione, vna temporis, perſonarum altera. Quæ limitationes hactenus non obtinebant, vt proinde Valentinianus Iun. Theodoſio Magno hac parte mitior fuerit. Qui poſtea *l. 4. & 5.* alia parte acriores pœnas intendit: e contra vtramque huiusce legis limitationem poſtea Valentinianus Tertius ſuſtulit *l. vltim.* Prior limitatio eſt temporis, intra quod videlicet hæc actio reſciſſoria inſtitui poſſit, nempe intra quinquennium ingetantum, a morte eius, qui Apoſtata deceſſiſſe dicitur, exemplo ſcilicet actionum de inofficioſo: quæ huius legis ſententia ideo repetita extat, & etiam *l. 5. ſupr. de inoffic. teſtam.* ſed prolixior hæc, ratione hac addita elegantiſſimis verbis: *ne vel mortuos perpetua vexet criminationis iniuria, vel hæreditariæ quæſtiones temporum varietate longorum prorſus emortua in redivivos ſemper agitentur conflictus*: quam alioquin rationem expendi iam ad *l. vltim. ſupr. de raptu virginum.* Ergo temporalem hanc actionem & accuſationem, & quinquennalem quidem, ſeu præſcriptioni quinquennii obnoxiam fecit Valentinianus Iun. *hac l.* poſtea *continuam* ſeu perpetuam reddidit Valentinianus Tertius, *l. vltim. infr.* abrogata *hac leg.* Altera, vt dixi, limitatio eſt, ratione perſonarum: Nempe definit Valentinianus Iun. *hac leg.* hanc actionem reſciſſotiam non competere ei, qui viuo Apoſtata, conſcius eius Apoſtaſias, flagitiique huius & ſceleris particeps, tacuerit. Quam huiusce legis ſententiam tum ipſamet verba, quamlibet intricata & corruptiſſima, ingerunt, tum apertiſſime *d. l. vltim. infr.* vbi hæc altera limitatio pariter abrogatur: *Nec illud*, inquit, *patiemur obſtare, ſi nihil in conteſtationem profano dicatur viuente perductum.* Quare totum hunc locum ita conſtituo: *Futurique iudicii huiuſmodi ſortiatur exordium, vt ni eodem in luce durante, cuius prævaricatio criminanda eſt, flagitii huius & ſceleris participem fuiſſe doceat; nec publica ſub teſtificatione teſtatus, probet iudicium:* (vel, *vt eodem in luce durante, cuius prævaricatio criminanda eſt, flagitii huius & ſceleris particeps fuiſſe doceatur, publica ſub teſtificatione nil teſtatus, probet iudicium.*) *neque quam ſuperno Numini tacitus præſtitit perfidiam, ſceleribus adquieſcens, prævaricatione deinceps nunquam ignarus accuſet.* Ait lex, *futuri iudicii huiuſmodi ſortiatur exordium*: quomodo *d. l. vltim.* *Vniuerſis ab inteſtato venientibus etiam poſt mortem peccantis abſolutam vocem inſimulationis congrua non negamus*: & Paulus *4 ſentent. tit. 5. § 8.* *Pacto talis, ne de inofficioſo dicatur, querelam ſuper iudicio futuram non excludit.* Ait lex: *Nec publica ſub teſtificatione nil teſtatus*, vt *dict. lex vltim.* *nihil in conteſtationem perductum.* Ait lex, *probet iudicium*, nam ita repono: id eſt. approbare cogatur teſtamentum: in ſpecie enim hac hæres ab inteſtato Apoſtatæ teſtamentum nullum dicebat. *Iudicium* pro teſtamento paſſim, vt *l. 5. 6. de inoffic. teſt. l. 9. de infirm. his, quæ ſub Tyrann. l. 4. 20. de Epiſcopis*: Denique repoſuimus *ſuperno Numini (vt l. vn. ſupr. de imagin. imperial.) tacitus præſtitit perfidiam*, id eſt, aduerſus Deum, Apoſtaſiam reticendo. Cum quo non recte componitur, quod Iuriſconſultus ſcribit *l. penultim. §. vltim. D. de inoffic. teſtam.* repellendum ab accuſatione ſeu querela inofficioſi, eum, qui in teſtamento adſcripſit, *poſt mortem patris conſentire ſe.* Expreſſus quippe ibi conſenſus, quamuis ſibi noxio, adhibitus, hoc caſu vero taciturnitas ſola, ſufficit. Sero ſcilicet eius iudicium impugnat, qui perfidiæ & ſceleris particeps fuit, id reticendo. Qua ratione ſane Valentinianus Iun. Apoſtatarum delatores elicere voluit. Cum contra Valentinianus Tertius hoc caput, vt & ſuperius, aliquando *d. l. vltim. infr.* odium ſuum in Apoſtatas perpetuum profiteri maluerit. Et ſic vterque Impp. alio atque alio tantum heurematico, ad eundem ſcopum collinearunt.

Valentiniani Iun. *Secunda conſtitutio, in duas leges diſcerpta, in Apoſtatas* Paganos *factos, & quidem ex* Fidelibvs.

IV. (a) Imppp. Valentinianvs, Theodoſius & Arcadius AAA. Flauiano pf. p. (b)

Hi * qui ſanctam fidem prodiderint, & ſanctum (c) baptiſma (d) profanauerint, (e) a conſortio omnium ſegregati ſint, a teſtimonii alieni, (f) teſtamenti, (vt ante + iam ſanximus,) non habeant factionem: Nulli in hæreditate ſuccedant: a nemine ſcribantur heredes: Quos etiam præcepiſſemus (g) procul abiici, ac longius amandari, niſi *pœnæ* viſum fuiſſet *eſſe maioris, verſari inter homines, & hominum carere ſuffragiis.* Sed nec vnquam in ſtatum priſtinum reuertentur: (h) Non (i) flagitium morum oblitterabitur pœnitentia, neque vmbra aliqua exquiſitæ (k) defenſionis, aut muniminis obducetur: Quoniam quidem

quidem eos, qui fidem, quam Deo dicauerant (l) polluerunt, & prodentes diuinum myſterium (m) in profana migrarunt, (n) tueri, ea quæ ſunt commentitia & concinnata non poſſunt: Lapſis etenim & errantibus ſubuenitur: perditis vero (hoc eſt, ſanctum baptiſma profanantibus,) nullo remedio *pœnitentiæ*, quæ *ſolet aliis criminibus prodeſſe*, (o) ſuccurritur. Dat. v. Id. Mai, Concordiæ (p) Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. hoc tit.* Et *hanc legem* Annalibus ſuis Inſeruit Baronius *Anno* 391. *n.* 5. vbi tamen Theodoſio M. eam perperam tribuit, pariter vt proximam *legem* 5. Iungenda porro huic *lex* 5. *prox. infr. hoc tit.* ceu eodem die data ad eundem, & *l.* 11. *ſupr. de fide teſtium*: quæ ex huius legis principio deſumta eſt. GOTHOF.

(b) *Flauianus* PP. Illyrici & Italiæ: vt hoc ipſo anno diſerte præfert inſcriptio *legis* 2. *ſupr. de conſtit. Princip. lex* 6. *ſupr. de contrah. empt. lex* 13. *ſupr. de pœnis*; de hoc eodem Flauiano Præfecto Pretorio, vide Symmachum *lib.* 2. *epiſt.* 27. 33. 75. Sozomenum *lib.* 7. *cap.* 22. Paulinum *in vita Ambroſii*: vid. & *Proſopogr. noſtram. ID.*

* *Lex* 11. *infr. de fide teſtium*: hinc deſumta ſeu delibata eſt. *ID.*

(c) Ita quoque *d. l.* 3. *Cod. Iuſt. hoc tit.* at *d. l.* 11. *Sacrum. ID.*

(d) *Heretica ſuperſtitione*, hoc additum a Triboniano inepte; vt mox oſtendetur. *ID.*

(e) *Profanarint d. l.* 11. *profanarunt*, *d. l.* 3. Cod. Iuſt. *ID.*

(f) Hactenus *l.* 11. *ſupr. de fide teſtium. ID.*

† *Legem* 3. *ſupr.* intelligit, quæ lata eſt ante octennium: errant enim grauiter, qui his indicari tradunt *legem* 17. *ſupr. de heretic. ID.*

(g) *Praeciperemus*, Cod. Iuſt. *d. l.* 3. *ID.*

(h) *Reuertantur*, Cod. I. *ID.*

(i) *Nec flagitium horum*: ita Cod. Iuſt. non ita eleganter. *ID.*

(k) *Exquiſitæ*, id eſt, excogitatæ, anxie quæſitæ, demonſtratæ. *ID.*

(l) *Dedicauerant*, Cod. Iuſt. *ID.*

(m) Id eſt, baptiſma. *ID.*

(n) *Migrauerunt*, Cod. Iuſt. *ID.*

(o) *Adeſſe*, Cod. Iuſt. non ita recte. *ID.*

(p) Prope Aquileiam. *ID.*

V. (a) Iidem AAA. Flauiano PF. P. (b)

Si quis ſplendor conlatus (c) eſt in eos, vel ingenitus, dignitatis, qui fide (d) deuii, & mente cæcati, ſacroſanctæ (e) religionis cultu & reuerentia deſciuiſſent, ac ſe ſacrificiis mancipaſſent, perdant, (f) vt de loco (g) ſuo ſtatuque deiecti perpetua vrantur (h) infamia, ac ne in extrema quidem vulgi ignobilis parte numerentur. *Quid* enim *his cum hominibus poteſt eſſe commune; qui, infandis & feralibus mentibus, gratiam* (i) *communionis exoſi, ab hominibus receſſerunt?* Dat. v. Id. Mai, Concordiæ, Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Inſeruit eam Baronius Annalibus ſuis *Anno D.* 391. *num.* 6. Iungenda ei *lex ſupr. prox.* 4. ceu eodem die data ad eundem, & quæ inde deſumta eſt *lex* 11. *ſupr. de fide teſtium.* GOTHOF.

(b) Illyrici & Italiæ: vt ad ſuperiorem legem oſtenſum. *ID.*

(c) Dignitas alia collata, alia ingenita. *ID.*

(d) *A fide. ID.*

(e) *A ſacroſancta. ID.*

(f) *Eum perdant. ID.*

(g) *Locus*, de dignitate, vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(h) *Inurantur. ID.*

(i) De hac Gratiæ voce mox dicam. *ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iunioris ſecunda & tertia hæc in Apoſtatas hoc titulo lex eſt, non Theodoſii Magni, quod putauit Baronius. Eſt vero vtraque vnius & eiusdem conſtitutionis Valentinianeæ pars, atque adeo inter ſe coaſſandæ: ductimque atque vno ſpiritu interpretandæ veniunt, vtpote cum eundem diem præferant & ad eundem Flauianum PP. datæ ſint, vna cum *l. 11. ſupr. de fide teſtium*, quæ excerpta eſt ex priore *lege 4.* Quæ & ideo diligentius retractanda nobis venit, quod hactenus a Codicis Iuſtinianei interpretibus minus intelligitur: præſertim ob ineptum Triboniani ἔμβλημα. Quo factum eſt, vt de Catholicis ad hæreſin deflectentibus vel tota vel pars eius accipiatur: Ab aliis vero de Paganis, qui ad Chriſtianam religionem acceſſerant, mox ad Paganam ſuperſtitionem redeuntibus (quod Baronius facit.) Alii nominatim ad *Eunomianos* eam referunt: Imo & abſurde admodum de excommunicatione ad eam tractetur.

Primo igitur obſeruandum eſt, hanc conſtitutionem, ſeu has duas leges eſſe nominatim de Apoſtatis, qui ex Chriſtianis Pagani facti eſſent, pariter vt cæteræ omnes huius tituli leges, vna tantum *l. 3. ſupr.* excepta, quæ communis eſt omnibus Apoſtatarum generibus: vt proinde, quod iam dixi, fucum fecerit Tribonianus, qui vt ad deflectentes in hæreſin *legem 4.* traduceret, emblema iſtud, *hæretica ſuperſtitione*, inſeruit. Secundo notandum, has leges eſſe de eo Apoſtatarum genere, qui ex fidelibus Apoſtatæ facti eſſent. Apoſtatarum ſcilicet diſcrimen quod fit *l. 2. ſupr.* idem & his legibus ingeritur: Quod quidem apertiſſime colligitur ex illis *legis 4.* verbis: *qui ſanctam fidem prodiderunt & ſanctum baptiſma profanauerint.* Et mox: *Sanctum baptiſma profanantibus.* Item ex illis; *Qui fidem, quam Deo dicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum myſterium, in profana migrauerunt.* Tandem, qui *gratiam communionis exoſi.* Quæ verba omnia non hæreticorum anabaptiſmum adſignificant (quod Iuſtinianei Interpretes opinantur, a Triboniano, vti dixi, in errorem inducti illo duarum vocum emblemate: *hæretica ſuperſtitione**) verum Apoſtaſiam fidelium iam baptizatorum: Etiam poſtrema illa, *prodentes diuinum myſterium in profana migrarunt.* *Diuinum* ſcilicet *myſterium*, ibi eſt baptiſmus: Nempe de Sacramentis paſſim proprie *myſterii* vox vſurpata, frequentiſſime apud Patres, & quidem ſignate de Sacramento baptiſmatis: pariter vt hac *l. 5.* per gratiam *communionis* baptiſmus intelligendus eſt: Nam & ita *Gratia* abſolute, & *diuina Gratia*, pro baptiſmo vſurpatur *l. 1. 2. 5. ſupra* ut *ſanctum baptiſma.* Imo & diſerte (pariter vt *hac leg. 5.*) *gratia communionis* eodem ſenſu in Concilio Toletano apud Gratianum *de conſecrat. diſt. 4. cap. 2.* Eſt enim baptiſmus teſſera communionis fidelium & ſanctorum. Et *communionis Gratia* hic opponitur Apoſtaſiæ, per quam Apoſtata, ſicut a communionis gratia excidit, ita & a communione humana, vt proinde cum hominibus ei nil poſſit eſſe commune: Breuiter, qui fidelium communionem, & ſic baptiſmum eierat, & communione hominum idem indignus iudicatus eſt.

His ita poſitis, de harum duarum Legum ſententia videndum eſt. Valentinianus ſcilicet Iun. (qui ipſe *Fidelium* numero, ſeu baptizatus non erat) in Apoſtatas ex fidelibus factos varias pœnas his legibus cumulat: & ſæuiores quidem quam antea: Et vero numero tres: quarum duæ priores continentur *l. 4.* tertia *l. 5.* Prima pœna eſt, quod *Inteſtabiles* eos vndequaque faciat, non modo teſtandi vel capiendi iure his interdicto (quod iam Theodoſius Magnus cauerat *l. 1. & 2. ſupr.* imo & ipſe Valentinianus *l. 3. ſupr.*) Verum etiam teſtimonii dictione, qua ſententia repetita extat *l. 11. ſupr. de fide teſtium*, (de qua Apoſtatarum pœna: vide Farinacium *quæſt. 173. num. 46*) & ſic in infamium & inteſtabilium numerum eos redigit. Quod magis & magis elucebit ex tertia pœna. Atque id eſt, quod ait, *a conſortio omnium ſegregatos:* vel vt dicitur *l. 2. ſupr.* de teſtandi iure Apoſtatis ademto, *abſque iure Romano eſſe* oportere. Errant enim, qui verbis illis neſcio quam pœnam intelligunt, maiorem pœna deportationis vel relegationis, quæque ſimilis ſit pœnæ excommunicationis, qua excommunicatus priuatur conſortio commercioque hominum. Et ſane tantum abeſt, maiore aliqua quam deportationis & relegationis pœna Valentinianus Iunior *hac lege* Apoſtatas affici voluerit, vel etiam mortis (quod recte de iure Ciuili, ac nominatim de *hac leg.* negarunt Nicolaus Arelatenſis, Alfonſus de Caſtro,) vt contra diſerte profiteatur, nolle ea pœna eos affici. Cæteroquin vtrum Apoſtatæ non tantum relegandi ſint, verum etiam morte naturali afficiendi, ac maxime Clerici: vide id affirmantes Hoſtienſem *in Summa, de Apoſtatis, qualiter puniantur, num. 3.* Alciatum *reſp. 478.* Farinacium *quæſt. 183. num. 16. 50. 51.* Menochium *de arbitr. 2. cent. 6. caſu 546. num. 3. & 6. & 15. 16 17. & lib. 5. præſumt. 6. num. 34.* Rationem porro ſubiicit Valentinianus, cur exilio Apoſtatas iſtos multari noluerit, *quia pœna maioris id viſum ſibi, verſari huiuſmodi Apoſtatas inter homines, & hominum carere ſuffragiis.* Ait autem *ſuffragiis*, id eſt, conſortio. (vt antea dixit commercio & beneficio.) Quam in ſententiam quoque illud eſt Iſocratis inter alia περὶ τῦ ζευγῦς *in fin.* πολὺ γὰρ ἀθλιώτερον παρὰ τοῖς αὐτῦ πολίταις ἠτιμωμένον οἰκεῖν, ἢ παρ᾽ ἑτέροις μετοικεῖν: *multo enim miſerius eſt, apud ſuos ciues ignominioſe viuere, quam apud alios agere inquilinum.* In quam ſententiam & Iulius Cæſar diſſeruit, cum de puniendis Catilinariæ coniurationis ſociis ageret, apud Salluſtium. Et hanc quidem rationem per occupationem ab eo adiici notandum eſt. *Quos etiam*, inquit, *præceptiſſimus procul abiici ac longius amandari, niſi pœna*, &c. Nempe fuerant procul dubio e Patribus, atque alii, qui in conſilio erant, qui Valentiniano Iun. ſuaderent, huiuſmodi Apoſtatas exilio multari & quidem longinquo: Quo certe pœnæ genere affecti ex hæreticis nonnulli, vt docet inter alias *l. 52. 53. 57. ſupr. de hæretic.* ne ſcilicet præſentia & contagione horum, alii in Apoſtaſiam traherentur. Quod tamen Valentiniano ea quam dixi, ratione minus placuit. Et hæc de prima pœna.

Secunda pœna hæc eſt, quod ne *Pœnitentibus* quidem gratiam ſe facturum comminetur, atque adeo indulgentiæ ſpem omnem in futurum hic præcidit. Cum tamen alias pœnitentiæ locus ſit in hæreticis conuerſis, vt docet *lex 41. ſupr. de hæretic.* Quæ vero Patrum, Conciliorum, hac in re ſententia fuerit, vtrumne inquam Apoſtatis pœnitentibus venia danda eſſet in Eccleſia, diſcerta eſt, ex canonibus variis Conciliorum, ſcriptoribusque variis: quæ hic cumulata nolo. Vnus Ambro-

* Vide, ſi placet, defenſum Tribonianum a CL. HEINECCIO *Opuſcular. minor. pag.* 286. 287 Forte nonnullis eius argumenta ſatisfaciunt: mihi perſuaſum eſt, Tribonianum defendi non poſſe.

Ambroſius Ep. Mediol. horum ipſorum temporum ſcriptor, *libris 2. de pœnitentia* quibus Nouatianos paſſim perſtringit, huic rei ſufficit. Nos ad Valentinianum Imp. redeamus. Et idem tamen Valentinianus Iun. *hac leg. lapſis & errantibus* veniam pollicetur. Quibus verbis non hæretici deſignantur, quod *Cuiacius* etiam volebat, putans hanc differentiam conſtitui inter hæreticos & Apoſtatas, verum Valentinianus (& ipſe Catechumenus) Cathechumenos lapſos intelligit: atque ita fideles in Apoſtaſiam prolapſos, a Catechumenis lapſis, diſtinguit; pariter vt diſtinguuntur a Theodoſio Magno *l. 2. ſupr.* cuius differentiæ rationem etiam ipſis appellationibus ſatis aperit: Nempe illos *perditos* vocat, hos *lapſos* tantum & *errantes*: de cuius differentiæ ratione ad *d. l. 2. ſupr.* (Et vero in illos ideo tam graues pœnæ ſancitæ, quod hac tempeſtate nonniſi adulti ferme fidemque profeſſi baptizabantur, neque infantum adhuc baptiſmus plane inoleuerat, etſi alicubi vſurparetur, & Patrum quoque ſententiæ vrgerent: de quo præter Cyprianum & Originem ſuperiore ſeculo, hoc noſtro Athanaſius *Quæſt. ad Antiochum 114. 115.* Gregorius Nazianzenus *orat. 3. in ſanctum lauacrum*, Ambroſius *lib. 2. de Abrahamo, cap. 11.* & *Epiſt. 34. Edit. Pariſ.* Hieronymus *lib. 3. dialogorum aduerſus Pelagianos in fin.* & *aduerſ. error. Ioan. Hieroſolym. pag. 123. Tom. II. Oper. Edit. Francſ.*) Facile ſcilicet venia data Catechumenis ceu lapſis & errantibus, at fidelibus haud æque, ceu perditis: de quo ad *dictam legem 4. ſupr.* Indiſtincte ſane Canone XI. Nicæno cautum fuerat, de his qui præuaricati ſunt, licet miſericordia indigni ſint, benignitate tamen in eos vtendum, & ad pœnitentiam admittendos. Atanim ante Concilium Nicænum Apoſtatas nec in
p. 111. morte abſolutos, qualibet pœnitentia fungerentur, teſtis Cyprianus *Epiſt. 55. ad Antonianum. Apoſtata vero & deſertores vel aduerſarii & hoſtes & Chriſti Eccleſiam diſſipantes, nec ſi occiſi pro nomine foris fuerint, admitti ſecundum Apoſtolum poſſunt ad Eccleſiæ pacem: quando nec ſpiritus nec Eccleſiæ tenuerunt vnitatem.* Qua de re plura erudite Aurelianenſis Ep. *lib. 2. ſacrar. Obſeruat. cap. 9. 10. 11. 12.* & nos etiam quædam obſeruabamus haud ita pridem ex Tertulliani *lib. 1. ad Nationes, cap. 5.* Igitur cum alias lapſis pœnitentibus venia daretur, Apoſtatis ex fidelibus denegata, vt in Eccleſia a Valentiniano Iun. Qui ideo his omnem pœnitentiam fruſtra ceſſuram comminatur, quam exquiſita ea eſſe poſſit; *Neque vmbra*, inquit, *aliqua exquiſita defenſionis aut munimiuis obducetur*, & mox, *tueri ea quæ ſunt commenticia, & contaminata non poſſunt.* Quantacunque ſcilicet pœnitentia ſit, quamlibet plena iuſtane, vt eam paſſim vocat Cyprianus *Epiſt. 4. 55. 57. 64.* & *libro de lapſis pag. 134. Edit Ioan. Oxon.* quam ſcilicet exquiſitis iudiciis, fletibus, ieiuniis animi dolorem præſerat, quantumuis longa & per quatuor pœnitentiæ gradus, *προσκλαύσεως, ἀκροάσεως, ὑποπτώσεως, συστάσεως*, decurrat. Hic inquam *huius leg.* ſenſus eſt, atque adeo verborum quæ modo vrgebam. Inanis enim eſt cuiusdam ſententia, qui cenſet illa accipienda de pœnitentia ficta & commentitia. Quæ vero hac parte Doctorum hodie ſententia ſit ſuper hac quæſtione, vtrum pœnitenti Apoſtatæ ignoſcendum ſit, vide Menochium *4. de arbitr. 6. cap. 546. num. 19. 20. 21.* de Hæreticis vero pœnitentibus, num his venia data: vide *l. 40. 41. ſupr. de hæreticis, l. 4. ſupr. ne ſanctum baptiſma.*

Tertia ſeu vltima pœnarum, quam hac conſtitutione ſua Apoſtatis iſtis Valentinianus Iunior comminatus eſt; Dignitatum omnium, qua ingenitarum, qua collatarum priuatio: atque adeo infamiæ perpetuæ (vt cæteroquin infamibus non patent portæ dignitatum, de quo paſſim ſunt obſeruationes.) De hac porro infamia, & dignitatum priuationis pœna Apoſtatis indicta, vide Farinacium *de hæreſi quæſt. 173. num. 43.*

Arcadii *conſtitutio, in Apoſtatas, ex Chriſtianis* Paganos *factos.*

VI. (a) Impp. Arcadius & Honorius AA. Cæſario PF. P. (b)

Eos, qui, cum eſſent Chriſtiani, idolorum (d) ſe ſuperſtitione impia maculauerint, hæc pœna perſequitur, (e) vt teſtandi in alienos (f) non habeant facultatem, ſed certa his generis ſui propago ſuccedat, (g) id eſt pater ac mater, frater ac ſoror, filius ac filia, nepos ac neptis: nec vlterius ſibi progrediendi quiſquam vindicet poteſtatem. Dat. x. Kalend. April. CP. Arcadio IV. & Honorio III. AA. coss. [396.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Eius meminit quoque Baronius *Anno D. 396. n. 10.* *GOTHOF.*

(b) *Cæſarius* ſub Arcadio PP. Orientis ſcilicet. Eidem Cæſario Præfecto Prætorio & aliæ complures Arcadii conſtitutiones inſcribuntur, ac inter alias Eccleſiaſticæ ſequentes, puta anno ſuperiore 395. *l. 27. ſupr. de hæreticis*, hoc ipſo Anno 396 *l. 14. infr. de Paganis*: *lex 31. 32. ſupr. de hæreticis.* Anno 397. *lex 13. de Iudæis*, Anno 398. *lex 32. ſupr. de Epiſcopis. ID.*

(d) Vide & *l. 13. ſupr. de Paganis, ſacrif. & templis. ID.*

(e) *Perſequatur.* Quanquam & illud ſuſtineri paſſit. *ID.*

(f) *Alieni* ſunt extranei, quibus opponuntur ii, quibus propriæ actiones competunt *l. 3. in fin. ſupr. ID.*

(g) Ex teſtamento & ab inteſtato. *ID*

COM-

COMMENTARIVS.

Arcadii hæc vnica per Orientem in Apoſtatas conſtitutio eſt, de iure teſtandi Apoſtatis denegato, de qua interdictione iam ad ſuperiores leges omnes actum eſt. Et quidem eſt hæc lex de Apoſtatis indiſtincte quibuscunque, nullo Apoſtaſiæ diſcrimine facto, vtrum videlicet ex fideli, an vero ex Catechumenis tantum Apoſtatæ factæ fuerint. Pariter vt nulla facta fuerat a Theodoſio *l. 1. ſupr.* Valentiniano Iuniore *l. 3. ſupr.*

Et nouum porro ius aliquod *hac leg.* inducit Arcadius circa hoc teſtandi ius: & mitius quidem quam Theodoſius Magnus pater eius aliquando, qui primum ſubmota omni conditione omne omnino teſtandi ius Apoſtatis ademerat *l. 1. ſupr.* mox, ex fidelibus Apoſtatis factis tantum *l. 2.* Catechumenis teſtandi iure aliquo relicto in filios ſcilicet & fratres germanos. Sed & Valentinianus Iun. quoque abſciſſe teſtandi licentiam denegauerat *l. 3. & 4. ſupr.* Apoſtatis ex fidelibus. At nunc benignior & lenior paulo his omnibus eſt Arcadius Imperator, ac nominatim lenior quam Theodoſius Magnus *d. l. 2. ſupr.* (cui legi abrogandæ hæc lata mihi omnino videtur.) Lenior vero in duobus, tum in eo, quod nullo Apoſtaſiæ & Apoſtatarum diſcrimine facto, teſtandi ius aliquod, etiam Apoſtatis ex fidelibus, facit; tum in eo, quod teſtandi ius concedat non tantum in filios vel fratres germanos, vt Theodoſius feceral *d. l. 2.* verum & in alios præterea. Primo, quidem in Patres & Matres quoque, quorum ſucceſſio antea non tam fauorabilis Theodoſio M. viſa *d. l. 2. ſupr.* quæ etiam dubitandi ratio fuit in *l. 5. ſupr. de inoffic. teſt.* quæ deſumpta eſt ex parte ex *l. 3. ſupr. hoc tit.* ſed eadem viſa Arcadio hac lege. Secundo etiam in fratres, etſi non germanos: Cum Theodoſius tamen id de germanis diſerte cauiſſet *d. l. 2. ſupr.* vt alias in aliis iuris articulis germanorum fratrum potior aliquando ratio viſa, veluti in querela inofficioſi aduerſus fratrum teſtamenta *l. 1. ſupr. de inoffic. teſt.* quia germani ſoli agnati eſſent & legitimi ſucceſſores: Vterini non item, quod p. a. i. etiam Ambroſius teſtatur *epiſtola 66.* ſiu. *48. Edit. Paris.* Tertio etiam in ſorores, cum Theodoſius *d. l. 2.* nonniſi in patres diſerte teſtandi licentiam Apoſtatis & Catechumenis tribuiſſet. Quarto, etiam in nepotes & neptes, cum Theodoſius M. nonniſi in filios tribuiſſet *d. l. 2.* Denique, vt verbo dicam, ab Arcadio hæc lex lata videtur ampliandæ & abrogandæ Patris Theodoſii M. *legi 2. ſupr.*

Valentiniani *Tertii in Apoſtatas conſtitutio, qui ex Chriſtianis* Pagani *facti.*

VIII. (a) Impp. Theodoſius, & Valentinianvs AA. Baſſo pf. p. (b) Poſt alia.

Apostatarvm ſacrilegum nomen ſingulorum vox (c) continuæ (d) accuſationis inceſſet: & nullis finita temporibus huiuscemodi criminis arceatur indago: Quibus quamuis præterita interdicta ſufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne quam, (e) poſtquam fide deuiauerint, teſtandi aut donandi quippiam habeant facultatem, ſed nec venditionis ſpecie facere legi fraudem ſinantur, totumque ab inteſtato Chriſtianitatem ſectantibus propinquis potiſſimum deferatur. Intantum autem contra huiusmodi ſacrilegia perpetuari volumus actionem, vt vniuerſis ab inteſtato venientibus, etiam poſt mortem peccantis, abſolutam (f) vocem inſimulationi (g) congruæ non negemus: Nec illud (h) patiemur obſtare, ſi nihil in conteſtationem profano dicatur viuente productum. (i) Sed ne huius interpretatio criminis latius incerto (k) vagetur errore, eos præſentibus inſectamur oraculis, qui nomen (l) Chriſtianitatis induti ſacrificia fecerint: (m) Quorum etiam poſt mortem comprobata perfidia hac ratione plectenda eſt, vt donationibus teſtamentisque reſciſſis, ii (n) quibus hoc deſert (o) legitima ſucceſſio, huiusmodi perſonarum hereditate potiantur. Dat. vii. (p) Id. April. Rauennæ Theodoſio xii. & Valentiniano ii. AA. conss. [426.]

NOTÆ.

(a) *Lex 4. Cod. Iuſt. hoc tit.* Omiſit eam Baronius in Annum & Annales ſuos referre. Iungenda autem ei *lex 18. infr. de Iudæis.* GOTHOF.

(b) *Baſſus* PP. ſub Valentiniano III. Eidem Baſſo Præfecto Prætorio & aliæ plures leges inſcribuntur: quas v. in *Proſopogr.* ID.

(c) Ita mox, *vocem inſimulationi congruæ non negemus.* Scilicet *vox* proprie de accuſatione & querela *his locis* & *l. 2. ſupr. de nuptiis, l. 5. ſupr. ad L. Iul. de adulter. l. 1. ſupr. de offic. rectoris prou. l. 3. 4. vlt. ſupr. ne præter crimen maieſt* vide plura in *Gloſſ. Theod.* ID.

(d) *Continua accuſatione*: in nonnullis Codd. Iuſtin. Sed rectius habent alii, vt hic, *vox continuæ accuſationis. Continuæ*, id eſt, perpetuæ *hac leg.* vt & ſuppoſititia *l. vltim. infr. de Epiſcop. Iud. continua lege ſancimus.* Itaque in ſequentibus mox *perpetuari volumus actionem*, item *nullis finita temporibus.* ID.

(e) Abeſt hæc vocula a Cod. Iuſt. ID.

(f) *Abſolutam*, id eſt, liberam. ID.

(g) Id eſt, *accuſationi*: In Cod. Iuſt. male *inſimulationis. ID.*
(h) *Id*, Cod. Iuſtin. *ID.*
(i) *Productum*, Cod. Iuſt. male. *ID.*
(k) *In incerto*, Cod. Iuſt. *ID.*
(l) *Nomine*, Cod. Iuſt. *ID.*
(m) *Sacrificia ſacrilega vel fecerint, vel facienda mandauerint*: Ita Cod. Iuſt. *ID.*
(n) *Hi*, Cod. I. *ID.*
(o) *deferret*, Cod. Iuſtin. *ID.*
(p) VI. *d. l. 28. infr. de Iudæis. ID.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Tertii Placidiæ filii (qui ex Cæſare recens Imperator factus fuerat) grauis hæc & ſeuera per Occidentem in Apoſtatas lex eſt, cui etiam coaſſanda venit (ceu ex eadem conſtitutione deſumta) *lex 28. infr. de Iudæis*: quæ & ipſo argumento huic reſpondet. Nam vt hæc lex eſt de his, qui ex Chriſtianis Pagani facti ſunt: ita contra illa de *proſelytis*, qui ex Iudæis Chriſtiani fierent: Rurſum, quodammodo illa lege multa continentur in fauorem eorum, qui ex Iudæis Chriſtiani fierent: ita viceuerſa graues pœnæ hac lege continentur in eos, qui ex Chriſtianis Pagani facti eſſent. De hoc quippe Apoſtatarum genere eſt expreſſe hæc lex, & in iis tantum huiusce legis pœnis locum eſſe vult diſerte Valentinianus Tertius, propoſita eorum diſtinctione ſeu deſcriptione; ibi, *Sed ne huius interpretatio criminis*, &c.

Ergo cum alias Apoſtaſiæ crimen, atque adeo pœnæ in Apoſtatas conſtitutæ, in eos quoque qui ex Chriſtianis Iudæi vel Manichæi fiunt, cadere ſolent: (quod docuit Valentiniani Iun. *lex 3. ſupr. hoc tit.* & Conſtantini Magni *lex 1. infr. de Iudæis*, & Conſtantii *lex 7. eod. tit.*) Valentinianus Tertius pœnas hac conſtitutione ſua comprehenſas, iis, qui ex Chriſtianis Pagani facti eſſent proprias eſſe voluit. Inquies, quidnam igitur Valentinianus ſenſerit de altero illo Apoſtatarum genere, qui ex Chriſtianis Iudæi effecti eſſent, de quibus ſane hac conſtitutione eum aliquid cauiſſe oportet; quandoquidem & contrario caſu aliquid cauendum putauit *d. l. 28. infr. de Iudæis*; puta de proſelytis Chriſtianis ex Iudæis effectis? Mihi mens ea, Valentinianum Tertium *hac leg.* abrogatum iuiſſe Valentiniani Iun. *leg. 3. ſupr.* Sic quidem, vt pœnas ea lege ſancitas manere voluerit in iis, qui ex Chriſti-
12. anis Iudæi effecti eſſent, & ſic mitius cum his egiſſe: at enim grauiores iam pœnas iis, qui Pagani facti eſſent indixiſſe; Grauiores inquam pœnas, in hiſce duobus: Tum quoad accuſationem huius criminis: Tum quoad pœnas. Quoad *Accuſationem*, in duobus abrogata *d. l. 3.* Primo, ſcilicet perpetuam huiusce criminis *Accuſationem* poſt mortem Apoſtatæ facit, ſeu vt *hac leg.* dicitur *continuam* accuſationem, & *perpetuari actionem*: denique *abſolutam* vocem inſimulationi non negandam, ſic vt Apoſtaſiæ crimen non præſcribatur, cum temporariam tantum & quidem quinquennalem eſſe voluiſſet Valentinianus Iun. *d. l. 3.* & *l. 5. ſupr. de inoff. teſt.* exemplo querelæ inofficioſi teſtamenti, de qua ad *eam legem*. Quo mirum magis, Tribonianum vtramque conſtitutionem, & *dictam l. 3.* inquam, & hanc in Codicem ſuum (puta in *l. 2.* & *4.*) coniecisse, quæ adeo inter ſe contrariæ ſunt, nullaque ſatis commoda ratione conciliari poſſunt, quicquid tandem alii diſtinguant. Secundo, hanc actionem, competere vult, ab inteſtato venientibus, ad reſcindenda Apoſtatarum teſtamenta etiam iis, qui viuo Apoſtata conſcii eius Apoſtaſis tacuerint, cum tamen ante Valentinianus Iun. id eis denegaſſet *d. l. 3.* Ergo Valentinianus Tertius quoad accuſationem duas limitationes propoſitas a Valentiniano Iun. *dict. l. 3. hac leg.* diſerte abrogatum iuit quoad accuſationem. Quod *Pœnas* attinet, & eas pariter *hac leg.* auctum iuit: Nam cum antea nonniſi teſtandi iure Apoſtatis his interdictum fuiſſet, & quidem a Valentiniano Iun. *d. l. 3. hac leg.* a Valentiniano Tertio etiam donandi inter viuos iure interdicitur, imo & vendendi in fraudem huiusce legis. Et ſic cum antea teſtandi tantum ſolatio interdicti fuiſſent, atque ſic ſolatio morientibus propoſito, etiam viuis hæc interdicta. Ac proinde hac parte iam valet argumentum negatiuum a iure teſtandi, ad ius donandi & vendendi.

DE IVDÆIS, COELICOLIS* ET SAMARITANIS.**

TITVLVS VIII.

Lib I. Cod. Ivst. Tit. IX. De Ivdæis, & Coelicolis: nulla *Samaritanorum* mentione facta. Quare & omiſſa Cod. Iuſt. *lex 16.* & *28. hoc tit.*

* De Cœlicolis dicam ad *legem 19. hoc tit.*

** *Samaritanorum* præter Rubricam fit præterea mentio *l. 16.* vbi de iis dicam & *l. 28.*

PARA-

PARATITLON.

I. Ivdæorvm ſecta *l. 1. 8. 9. h. t.* religio. *l. 10. 13. 23. h. t.* lex, *leg. 28. h. t.* & *l. 2 ſupr. de metatis*, *l. 99. ſupr. de Decurion*, corpus *l. 18. ſupr. de nauicul.* Etſi dicatur ſecta feralis, *l. 1. h. t.* & nefaria *d. l. 1. h. t.* ſuperſtitio item, *l. 10. ſupr. de iurisdict. l. 24. 28. hoc tit. l. 157. 158. ſupr. de Decurionib.* flagitiaque his tribuantur *l 6 h. t* & turpitudo *d. l. 6. h. t.* vt & peruerſitas *l. 24. h. t.* illi imputentur, ſub Chriſtianis tamen Imperatoribus lata fuit *l. 9. h. t.* Iudæique paſſim per Imperium Romanum diſperſi fuere, tam in Oriente per Præfecturam Prætorianam Orientis *d. l. 10. de Iurisdict.* & *l. 158. ſupr. de Decurionib. l 4. 5. 8. 9. 10. 13. 15. 18. 22. 25. 26. 27. hoc tit.* (puta per diœceſin Orientis *l. 9. 11. hoc tit.* per Ægypti diœceſin *d. l. 18. ſupr. de nauicular. l. 2. ſupr. de his, qui ad Eccleſ. conſ.* in vtraque Palæſtina *l. vltim. h. t.* & per Præfecturam Illyrici *l. 12. 21. hoc tit.*) quam in Occidente *l. 23. h. t.* (puta per Præfecturam Italiæ *l. 7. 14 16. 17. 19. 20. 24. 28. hoc tit. l. 99. ſupr. de Decurionib. l. vltim ſupr. de feriis*, & *l. 8. ſupr. de exſecutor.* per Apuliam & Calabriam, nominatim *l. 158 ſupr. de Decurionib.* per Galliam Belgicam, Agrippinæ *l. 3. hoc tit.*) Qui omnes (vt hodie) vilibus ferme commerciis occupati fuere: vide *l. 18. ſupr. de nauicular.* Qua vero conditione lati fuerint, mox oſtendetur. Prius enim videndum eſt eorum regimen.

Igitur Iudæis hoc æuo ſummo loco præfuere *Patriarchæ* de quibus agitur *l. 8. 11. 13. in princ. l. 14. 15. 17.* & *l. vltim. hoc tit.* & eo, ad eos denique pertinet *lex 22. hoc tit* quæ data eſt Anno Domini 415. Iique ſumma dignitate. Hinc adeo viri clariſſimi & Illuſtres vocantur *l. 8. 11. 13. h. t.* & ſpectabiles *d. l. 15. h. t.* niſi hæc lex ſit de minoribus Patriarchis, ſic quidem etiam vt ſub Theodoſio Iun. in *l. 22. h. t.* Anno Domini 415. *Gamalielis* cuiusdam [Patriarchæ ſcilicet] mentio fiat, honorati Codicillis honorariæ Præfecturæ. Hi Patriarchæ Apoſtolos adſeſſores ſuos habuere *l. 14. h. t.* Ab his præpoſiti alii Iudæis, qui his præeſſent *l. 15. hoc tit* *Primates* ſcilicet Iudæorum *l. 8. hoc tit.* Horum ditioni ſubiecti erant, *Archiſynagogi*, Patriarchæ, Presbyteri aliique *l. 13. hoc tit.* de quibus mox. Tandem Patriarchæ
p. 2 3 eſſe deſierunt iam Anno D. 429. *l. vltim. hoc. tit.*

Poſt Patriarchas igitur & ſub his fuere in Synagogis, Primates *l. 8. hoc tit.* 1. Hierei *l. 4. hoc tit.* vbi de his dicam. 2. Archiſynagogi *l 4. 13. 14 h. t.* Patres Synagogarum *l. 4. h. t.* qui legi præſidere dicuntur *l. 2. h. t.* aliique qui Synagogis deſeruiunt *l. 4 h. t.* a Patriarchis præpoſiti *l. 15. h t* In his & Didaſcali *l. 23. hoc tit* & *l. 3. infr. tit. prox.* Maiores *l. 1. hoc tit. d. l. 3.* & *d. l. 23. h. t.* Presbyteri *l 2. 13. 14. h. t.* Fit & poſt Presbyteros apud Epiphanium *hæreſ. Ebionitar 30. num. 11. p. 153. Ed. Colon.* mentio *Azanitarum*, qui apud eos Diaconi & miniſtri fuere: πρεσβυτέρων, inquit, καὶ Ἀζανιτῶν, τῶν παρ' αὐτοῖς διακόνων ἑρμηνευομένων, ἢ ὑπηρετῶν. Iique comprehenduntur & *l. 1 hoc tit.* his verbis, *& ceteros, qui Synagogis deſeruiunt*, & *l. 13.* his verbis, *ceteriſque, qui in eius religionis ſacramento verſantur.*

In Synedriis vero erant *Primates* ſingulis Prouinciis præpoſiti *l. vltim. h. t. Patriarchæ*, ſcilicet minores *l. 1. 2. 13. hoc tit. l. 10 ſupr. de iuriſdictione*, (qui Archiſynagogis poſtponuntur *d. 13. h. t.* pariter vt Patriarchiis Synagogis *leg. 2. h. t.* Presbyteris præponuntur *l. 2.* & *13. h. t.* & maioribus iunguntur *d. l. 1. h. t.*) Proceres ſingulis ciuitatibus *l. 10. hoc tit.* Niſi hi duo iidem ſint. Hi pretia rerum venalium Iudæis ſtatuebant *d. l. 10. h t.* diſciplinæ Iudæorum & modeſtiæ inſpectores erant *d. l. 1* & *23. hoc tit.* eorumque velut Syndici *l. 3 infr. tit. prox. ne Chriſtianum mancipium:* ſua de religione ſententiam habuere arbitrio Patriarcharum *l. 8. hoc tit.*

Iudæis itaque (vt ſub vnum conſpectum proponam, quis Iudæorum *ſtatus* ſub Chriſtianis Imperatoribus fuerit.) vt ſui Primates fuere, de quibus modo, ſuisque adſtricti cærimoniis extitere *l. 13. h. t.* 1. Ita & ſua illi Synedria habuere *l. vltim. h. t.* ſeu Conuenticula *l. 20. h. t.* ſuas Synagogas *l. 2 9. 12. 14. 20, 21. 22. 25. 26. 27. hoc tit.* & *l 2. ſupr. de metatis*: aliaque religioſa loca *d. l. 2. ſupr. de metatis:* Patriarchia & Presbyteria, *l. 2. hoc tit.* 2. Conuentusque in his hac tempeſtate liciti fuere *l. 9. h. t.* 3. *Ferias* item ſuas & feſtiuitates exercere, nullo interturbante, potuere *l. vltim. de feriis ſupr. l. 8. ſupr. de exſecut. l 18. 20. hoc tit.* veluti Sabbathum *d. l. vltim.* & *d. l. 8.* Solemne item quo Aman incendunt *l. 18. hoc tit.* & alios dies: ſic quidem his diebus exigi, conueniri non poſſent: ne quidem fiſci no-

mioe *dd.* ℓ.4 *Synagogæ* item eorum a metati onere immunes ſuere *l. 2. de metatis:* neque Chriſtianis eas violare, inuolare, deſtruere, exurere licuit *l 9. 12. 20. 21. 25. 26. 27. h. t.* donariaue expilare *d. l. 25. h. t.* 5. Ipſos *Iudæos* obterere vel lædere contumeliaue afficere, manusque inferre impune non licuit, *l. 21. 26. h. t. l. 24. de Paganis*, vt & eorum bona diripere *d. l. 24.*, multo minus illuſtrium Patriarcharum contumelioſam in publico facere mentionem *l. 11. h. t.* 6. *Diſciplina* quoque his ſua ſeruata relictaque. Proiecti quippe a primatibus ſuis vt reciperentur rurſum a Iudicibus cogi non potuere *l. 8. h. t.* Confugientes etiam ad Chriſtianam religionem ad euitanda tantum crimina aliasque neceſſitates, recuperauere, *l. 23. h. t. l. 2. de his, qui ad Eccleſ. confug,* 7. *Priuilegia* etiam Archiſynagogis, Patriarchis & cæteris in huius religionis Sacramento verſantibus eadem, quæ Clericis conceſſa fuere *l. 13. 15. h. t.* puta ciuilium, curialium, perſonalium munerum immunitas *l. 2. 4. 13. h. t.* 8. Primatum item & Patriarcharum de religione, ſeu quæ ad eorum ſuperſtitionem pertinent, ſententia ſeu iudicium fuit *l. 8. h. t.* & argum. *l. 10. de Iurisdict.* De cæteris, vt & ſi inter Chriſtianos & Iudæos contentio eſſet, Rectoris Prouinciæ forum ſortiti *d. l. 10.* & *l. 22. hoc tit.* 9. *Pretium* rerum venalium his, non diſcusſores, moderatores ſtatuere, ſed ipſorum proceres *l. 10. hoc tit.* 10. Liberalibus etiam ſtudiis inſtituti exercendæ *Aduocationis* licentiam habuere *l. 24. hoc tit.* 11. Poſtremum Apoſtolatus ſeu auri coronarii Hieroſolymam ex omni orbe Romano ad Patriarchas & ad Primates exigendi mittendique ius eis fuit *l. 14. 17. vlt. hoc tit.*

Viceuerſa, Iudæorum audaciæ *l. 44. ſupr. de hæreticis:* ne aut increſcerent, aut in Chriſtianos forte inſoleſcerent varia ſubinde in hos conſtituta: 1. Synagogas ſcilicet nouas condere prohibiti *l. 22. 25. 27. hoc tit.* 2. Nuptiæ item inter Chriſtianum & Iudæum vetitæ *l. 6. hoc tit. l. 2. de nuptiis, l. 5. ad L. Iul. de adult.* 3. Militia item omni Palatina, armata ab Honorio excluſi *l. 16. 24. hoc tit.* 4. Muneribus viciſſim publicis, curiis, corporibusque obnoxii erant, & ad ea vocari poterant *l. 2. 3. 24. hoc tit. l. 99. 157. 158 165. de Decurionib.* Inter alia idonei facultatibus ad functionem nauiculariam vocari poterant *l. 18. de nauicular.* 5. Etiam quoad nuptias contrahendas: de quo eſt *lex 7. Cod. Iuſt. de Iudæis*, Romano & communi iure viuere iuſſi *l. 10. de Iurisdict.* 6. Iudicandi in Chriſtianos Patriarchis copia non fuit *l. 22. hoc tit.* 7. Ex Chriſtianis Iudæi effecti, pœnis affecti *l. 1. hoc tit.* veluti bonorum proſcriptionis *l. 7. hoc tit.* vide & *l. 7. de Apoſtatis.* 8. Contra Chriſtianæ religionis odio, filium Chriſtianum ex Iudæo factum pater, ideo exhæredare non potuit: imo quamlibet ingrato Falcidiam re-
p. 114 linquere tenebatur *l. 28. hoc. tit.* Sed & alium ex Iudæo Chriſtianum factum inquietantes ſupplicio affecti *l. 25. hoc tit.* 9. Vetiti item Chriſtianum circumcidere *l. 22. 26. hoc tit.* 10. Imo Chriſtianum mancipium habere *l. 22. d. tit.* de quo *tit. ſpecialis prox.* 11. Denique veriti quidquam in Chriſtianæ religionis contemtum admittere, veluti Crucem incendere in ſolemni feſtiuitate Amanis *l. 18. hoc tit.* vel quicquam præceps in Chriſtianæ cultionis reuerentiam admittere *l. 21. infr. hoc tit.*

II. *Cælicolæ* quoque erant de quibus agitur in *Rubrica, hoc tit.* (vbi medio loco poſiti hi inter Iudæos & Samaritanos:) & tribus legibus huius Codicis, puta *l. 19. hoc tit.* & *l. 43. 44. de hæreticis.*

III. *Samaritani;* de his agitur, præter Rubricam, tribus legibus: puta *l. 16. 18. hoc tit.* & *l 18. ſupr. de nauicular.*

Cæterum quorum Imperatorum de Iudæis vel in Iudæos conſtitutiones hoc titulo extent aliæque, quæ hoc Codice occurrunt, hoc ſyllabo exhibere iuuat: vt ita hiſtoriæ Iudaicæ *pars inde iam confici poſſit.*

Conſtantini Magni eſt *lex 1. 2. 3. 4. 5. hoc tit. l. 1. infr. tit. prox.*

Conſtantii *lex 6. 7. hoc tit. l. 2. tit. prox.*

Valentiniani Senioris *lex 2. ſupr. de metatis.*

Valentiniani Iun. *l. 99. ſupr. de Decurionib. l. 3. de Apoſtatis.*

Theodoſii Magni *lex 8. 9. hoc tit. l. 18. ſupr. de nauicular. l. 2. de nuptiis, l. 5. ad L. Iul. de adulter.* adde & *l. 7. Cod. I. de Iudæis.*

Arcadii *lex 10. 11. 12. 13. 15. hoc tit. l. 10. ſupra de Iurisdict. l. 2. de his, qui ad Eccleſ. l. 165. de Decurionib.*

Honorii

Honorii *lex 14. 16. 17. 19. 20. 23. 24. hoc tit. l. 157. 158. ſupr. de Decurion. l. 8 ſupr. de execut. l. vlt. ſupr. de feriis l. 3. tit. prox.*

Theodoſii Iun. *lex 18. 21. 22. 25. 26. 27. 29. ſeu vlt. hoc tit. l. 24. infr. de Paganis: l. 4 5. infr. tit. prox.*

Valentiniani Tertii *lex 28. hoc tit.*

Et ſic in vniuerſum ſunt hoc Codice quadraginta octo conſtitutiones de Iudæis, ex quibus, vt dixi Hiſtoriæ *Iudaicæ* partem breueque Chronicon centum quindecim annorum, ab Anno D. 315. ad 429. conficere licet.

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Euagrium. (b)

Ivdæis, (c) & Maioribus eorum, & Patriarchis, volumus intimari, quod ſi qui, poſt hanc legem, aliquem, qui eorum feralem (d) fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis aut alio furoris genere, (quod nunc (e) fieri cognouimus, auſus fuerit adtemptare, mox flammis dedendus eſt, (f) & cum omnibus ſuis participibus concremandus. Si * quis vero ex populo (g) ad eorum nefariam ſectam acceſſerit, & conciliabulis eorum ſe adplicauerit, cum ipſis pœnas meritas ſuſtinebit. Dat. xv. Kalend. Nou. Murgillo, (h) Conſtantino A. (i) iv. & Licinio iv. coss. [315.]

NOTÆ.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumta eſt. Hanc Annalibus quoque ſuis inſeruit recte Baronius *Anno D. 315* GOTHOF.

(b) *PF. P.* Ita Codex Iuſtin. vt *lege 2. ſupr. de Centonar. & Dendrof.* quæ hoc ipſo anno data eſt ante menſem. Et ex his tamen legibus diſcere non licet vllo argumento, quamnam præfecturam geſſerit. Si vera eſt coniectura eorum, qui *hanc legem* ad Ioſephum ex Iudæo Chriſtianum effectum referunt, tum dicendum fuerit, Euagrium PP. Orientis fuiſſe, in qua & Palæſtina erat. *ID.*

(c) *Et Cælicolis*, hæc verba addita in *Cod. Iuſt.* etſi a quibuſdam manuſcriptis abſint. Sane Conſtantini ſeculo hæc non conueniunt, vt ad *l. 19. infr.* notabitur. *ID.*

(d) *Feralis* ſecta Iudæorum: ſimiliter Theodoſius *Nouella de Iudæis & Samaritanis 3. verſ. Quamobrem:* vt mox *infr. nefaria. ID.*

(e) Poſteaquam nos Chriſtianæ fidei vexillum ereximus. *ID.*

(f) *Dandus*, Cod. I. *ID.*

* Secundum caput: quod recidit Tribonianus & a Codice ſuo abeſſe voluit: propter *l. 7. infr. hoc tit.* & *l. vltim. ſupr. de Apoſtatis*, quas prætulit. *ID.*

(g) *Populo* Chriſtiano tantum, an vero & Gentili? Illud puto. Sane & Doctorum conſtans eſt ſententia, Apoſtatam dici non poſſe, ſi quis ab improba ſecta ad aliam reprobatam ſe transferat: veluti de Iudaiſmo ad Paganiſmum, & viceuerſa, vt de facto reſponderunt *Conſiliorum Auctores*, vt Aleiatus, *conſil. 474.* quibus aſſentitur Clarus, *in praxi crim. n. vlt. q. 7. n. 4.* Alber. *in Rubr. Cod. de Iudæis*, Campegius *d. q. 7. verſ. ex his. ID.*

(h) *Al. Murſillo*: quod in Pannonia ſuperiore, prope Murſam. Eius meminit Antoninus in Itinerario *p. 262. Edit. Weſſeling.* (vid. eius not. ibid.) *Murſillum* eſt *Murſilla minor*, vt vocatur in Itin. Peuting. *ID.*

(i) Ita quoque habet ſubſcript. Cod. Iuſt. *d. l. 3.* verum vnde, aut quo argumento, Baronius *Anno D. 327. n. 39.* hanc ſubſcriptionem exhibet. *Dat. XV. Kal. Nou. Conſtantinopoli Conſtantino A. VIII. & Conſtantio VI.* COSS. Ex qua tamen colligit, *hanc leg.* hoc quidem tempore primum ſancitam, poſtea vero relatam & quidem Conſtantinopoli; quæ tamen etiam eo tempore tum nulla erat. *ID.*

COMMENTARIVS.

p. 215.

Constantini Magni tum in Iudæos, tum pro Iudæis, quinque priores huius tituli ſunt conſtitutiones; quibus addenda & ſexta eiuſdem *l. 1. infr. tit. prox.* ſeptimam non admitto, quam alioquin memorare videtur *l. 22. hoc tit.* vt ad *eam leg.* oſtendo.

Sane omnes illæ leges Conſtantini Magni ſtudium arguunt tum in propaganda Chriſtiana religione, viceuerſa in peſſundanda Iudæorum ſuperſtitione, iam inde a primis ſuſceptæ a ſe fidei Chriſtianæ primordiis, tum in retundenda Iudæorum audacia: partim denique, quia ſimul & ſemel extirpari non poterant, in tuendis & protegendis Iudæis, quantum noui Imperii, deque nouo ſuſceptæ religionis ratio vel deſiderabat vel ferebat.

Inter cætera vero, bonæ etiam mentis & ad fidem Chriſtianam conuerſionis, & in ea manendi, ſic vt dicam, impedimenta quædam Conſtantinus M. e medio amolienda credidit, quo pertinet hæc lex & *l. 5.* Huius legis duo ſunt capita. Primum cauetur, vt ſi quis Iudæus, Iudæum ἀμόφυλον, Proselytvm, id eſt, ex Iudæo, Chriſtianum factum, ſaxis, vel alio furoris genere appetierit, tum factum flammæ ſupplicio puniatur: Cui ſimilis conſtitutio eſt *l. 5. infr.* Secundo capite viceuerſa, Apostatas, id eſt, ad Iudæorum ſectam ex populo Chriſtiano accedentes, meritis pœnis cum ipſis affici iubet. De quo *Apoſtatarum* genere eſt quoque Conſtantii *lex 7. infr. hoc tit.* (quæ alioquin prima eſt Cod. Iuſtin. *de Apoſtatis*;) vt & Va-

lentiniani

lentiniani Iun. *lex 3. ſupr. de Apoſtatis.* Neque plures, quam hæ tres conſtitutiones hoc Codice occurrunt de hoc Apoſtatarum, qui ſcilicet e Chriſtiaon Iudæi fiunt, genere. Cum autem ait Conſtantinus M. *meritis pœnis* hos Apoſtatas afficiendos, arbitrariam pœnam conſtituit. Verum poſtea mitior aliquanto certaque pœna placuit Conſtantio *d. l. 7. infr. hoc tit.* nempe bonorum proſcriptionis: vt & Valentiniano Iun. *l. 3. ſupr. de Apoſtat.* qui eos in inteſtabilium numerum redegit. Et has quidem leges Iuſtinianus prætulit, omiſſa hac *huius l.* parte.

Ad primum huius legis caput redeamus. Ex hac conſtitutione & *l. 5. infr.* (quæ eiuſdem Conſtantini Magni eſt:) videre licet, quanto Iudæi furore (ipſi *iudicium zeli* vocabant, de quo Seldenus *de Iure naturæ & gentium ſecundum Hebræos VI. 4.*) hac tempeſtate ferrentur, Chriſtianæ religionis incrementis indolentes, & ad eam paſſim, Iudæis quoque ipſis meliore conſilio tranſeuntibus: tanta etiam procacia, vt quemadmodum cæteroquin proſelytos, ὁμοφύλꙋς, Iudæi atrocius ſemper inſecuti ſunt, quam gentiles Chriſtianos ex Gentilibus factos, vt teſtatur Chryſoſtomus in *cap. 2. epiſt. ad Galatas ed. Comel. pag. 989. & pag. 686. Tom X. Ed. Benedictin.* ſob Conſtantino M. furentibus propiores, ſaxis alioue furoris & iniuriarum genere hos appeterent. Sane Epiphanius quoque *in hæreſi Ebionitarum 30. n. 4. & 11. & 12.* eius rei exemplum apponit, ſub hoc ipſomet Conſtantino, nempe Ioſephi cuiuſdam ex Apoſtolo Iudæorum: (de quo munere dicam ad *l. 14. infr.*) ad Chriſtianam religionem inclinaotis, mox & conuerſi, variis appetiti a Iudæis iniuriis. Locus dignus eſt, qui totus legatur. Nam & ex eo apparet, Conſtaotinum Magoum hoſce proſelytos digoitatibus auxiſſe. Quinimu ſunt, qui haud improbabiliter cenſent, eundem Ioſephum *huic leg.* ferendæ Conſtantino cauſam præbuiſſe.

Nunc de Maioribus & Patriarchis Iudæorum, quorum *hac leg.* mentio fit, diſpiciendum eſt. Maiores Iudæorum, non hic tantum memorantur, verum & in inſcriptione *legis 23. infr. hoc tit.* & *l. 3. infr. ne Chriſtian. mancip. Iudæus hab.* vbi Didaſcalo proxime ſubiiciuntur *d. l. 23.* & *d. l. 3.* his verbis, *Annati Didaſcalo & Maioribus Iudæorum.* Vnde apparet, maiorem Didaſcali fuiſſe dignitatem inter Iudæos, minorem fuiſſe *Maiorum.* Quid autem muneris eorum fuerit, hæ leges ex parte edocent; nempe, fuiſſe eos Iudæorum diſciplinæ & modeſtiæ Inſpectores, & quotidianis Iudæorum actibus præfuiſſe. Ideo ſcilicet hanc conſtitutionem Conſtantinus his intimari iubet, qua Iudæorum furori, proſelytos, id eſt, ex Iudæis Chriſtinos iam factos appetentium, occurritur. Hinc vt Didaſcalo, ita & *Maioribus* Iudæorum duæ illæ leges inſcribuntur, quibus eis permittitur, criminis tantum aliarumue neceſſitatum euitandarum cauſa, Iudæos ad Eccleſiam ſimulate tranſeuntes, retrahere ad propriam legem: iiſdemque hoc negotii datur, vt ne Chriſtianos ſeruos a Iudæis dominis a Chriſtiana religione abduci patiantur. Sane & interpres ad *l. 10. ſupr. de Iuriſdictione*, Iudices eorum fuiſſe oſtendit *Maiores*, quæ ad religionis diſciplinam pertinebant. Quanquam ibi ea appellatione abutitur. Igitur fuerunt hi pars Synedrii Iudaici, neque dubito eoſdem videri cum iis, qui *Proceres Iudæorum* vocantur, *l. 10. infr. hoc tit.* quorum muneris id quoque erat, vt Iudæis pretia ſtatuerent, cum venalia proponebant. Et hæc de *Maioribus* Iudæorum; quos cum *Presbyteris*, de quibus ad *l. prox.* æquari non fero: etſi alioquin Presbyteros & Maiores dictos ſcio, vt apud Cyprianum *Teſtimonior. ad Quirinum lib. 3. cap. 46.* & interpretes *ad Timoth. 1. cap. 5. v. 19.* & *can. 7. Cod. Africani pagina 869. 870. Tom I. Concil. Harduin.* Videndus & Suidas, item Benedictus Leuita *lib. 5. cap. 107.* & Flotilda *in viſionibus.* Maiores enim fuerunt pars vt dixi Synedrii: Presbyteri vero pars Synagogæ, vt probatur *l. 2. 13. 14. infr.* Sane & hæreticis quoque nonnullis ſui Maiores fuerei vt apud Phryges οἱ μέγιϛοι λέγοντας, vt teſtatur *can. 8. Laod. Tom. I. Concil. pag 781.*

Sequuntur *hac leg.* Patriarchæ Iudæorum: quorum multa hoc titulo, & quidem decem legibus mentio fit: pota *hac leg.* & *l. 2. 8. 11. 13. 14. 15. 17. 22. vltim. hoc tit.* ac præterea *l. 10. ſupr. de Iuriſdict.* qui & *Principes* Iudæis ipſis dicti נשיאים. Quomodo Origenes περὶ ἀρχῶν *lib. 4. cap. 1.* & Hieronymus eos vocat, *lib. 2. comment. in Eſaiam c. 3. init.* De Patriarchis inquam hæ leges omnes ſunt. Atenim, quod primo omnium loco obſeruandum eſt, non vnum Patriarcharum genus fuit, alii aliis ſuperiores: alii contra ditioni aliorum ſubiecti, quod oſtendit diſerte *lex 13. infr. hoc tit.* *Priuilegia*, inquit, *his, qui Illuſtrium Patriarcharum ditioni ſubiecti ſunt, Archiſynagogis, Patriarchiſque, ac Presbyteris cæteriſque, qui in eius religionis Sacramento verſantur, nutu noſtri numinis perſeuerent ea, quæ venerandæ Chriſtianæ legis primis Clericis ſanctimonia deferuntur.* Minores igitur hi Patriarchæ, ſeu Piſini, ſub illuſtrium Patriarcharum ditione fuerunt: nempe Archiſynagogis inferiores, Presbyteris Superiores; denique ſimiles primis inter Chriſtianos Clericis. De iiſdem Patriarchis Minoribus accipio & hanc ipſam legem, vbi Maioribus Iudæorum coniunguntur. De iiſdem accipio & *legem 2.* vbi pariter Synagogis, Patriarchis, Presbyteris dediti coniunguntur, haud aliter atque *dicta lege 13.* eodem prorſus ordine & in eodem argu- p. 216.
mento. *Qui*, inquit *l. 2. deuotione tota Synagogis Iudæorum, Patriarchis, vel Presbyteris ſe dederunt, & in memorata ſecta degentes Legi ipſi præſident, immunes ab omnibus tam perſonalibus, quam ciuilibus muneribus perſeuerent*, &c. *cum oporteat iſtiuſmodi homines a locis in quibus ſunt, nulla compelli ratione diſcedere.* Ex his iam apparet, erraſſe Virum Doctum, qui ex *d. l. 13.* Patriarchas illos ſubmouendos putabat ſollicitata eius legis lectione.

Ex hac interim quoque lege apparet, vt Synagogas ita & Patriarchias & Presbyteria localiter dicta. Itaque mox *d. l. 2. a locis in quibus ſunt.* Nempe Patriarcharum horum certus diſtrictus fuit: certis ἀποδασμοῖς & πατριαῖς præpoſiti erant. Atenim de Maioribus Patriarchis intelligenda eſt *lex 8. 11. 13. in princ. 14. 17. & lex 29. ſeu vltim. hoc tit.* de quibus ſequentia obſeruentur, præter id, quod de eorum munere docuit iam *Paratitlon.* Primum, magnam eorum ſub Chriſtianis Imperatoribus dignitatem fuiſſe, vnde Clariſſimi & inluſtres Patriarchæ vocantur *l. 8. 11. 13.* vel etiam ſpectabiles *l. 15.* adeo quidem, vt Gamalielis Patriarchæ mentio fiat *l. 22. hoc tit.* faſtigio dignitatum erecti, collatis ei codicillis honorariæ Præfecturæ. Quinimo Iulianus Imp. *in Epiſt. ad Iudæos 25.* ſuo ſemper fine Patriarcham Iulum, fratrem omni obſeruatione dignum, vocat: τὸν ἀδελφὸν Ἴȣλον τὸν αἰδεσιμώτατον Πατριάρχην παρῄνεσα, *fratrem Iulum Patriarcham omni obſeruantia dignum, hortatus ſum.* Secundo notandum, horum Patriarcharum arbitrio Synagogas paruiſſe, conſtitutoſque ab his Primates legis Iudaicæ *l. 8. hoc tit.* id eſt, horum ditioni ſubiectos fuiſſe Archiſynagogos, Patriarchas. (Minores ſcilicet de quibus Imp.) ac Presbyteros cæteroſque, qui in eius religionis Sacramento verſabantur,

vt docet

vt docet lex *13. infr. hoc tit.* eius miſſionibus paruiſſe vt docet *lex 14. 17.* & *vltim. hoc tit.* ab his præpoſitos, qui cæteris præeſſent *l. 15. hoc tit.* Tertio tenendum, adſeſſores ſuos habuiſſe, quos *Apoſtolos* vocabant, vt docet *l. 14. hoc tit.* vbi de his Apoſtolis dicam pleniſſime. Sed & Epiphanius *in hæreſi Ebionitarum 30. n. 4.* Quarto tenendum, certo tempore hos Patriarchas a ſingulis Synagogis certam ſummam exegiſſe anniuerſario canone auri coronarii nomine: Ita quidem, vt cum Patriarchæ hi in Oriente eſſent, nihilominus ex Occidentalibus partibus id exigerent, vt docent tres huius tituli conſtitutiones, puta *lex 14. 17. vltim. hoc tit.* de quo, vbi ad eas ventum erit, dicam prolixe. Quinto Patriarchas in ſula Palæſtina fuiſſe, docet *d. l. vlt. infr. hoc tit.* non alibi in Oriente, multominus in *Occidente*, quod tamen ea *l. vltim. hoc tit.* male nonnulli colligunt, de quo ad *eam legem*, quod etiam Doctiſſimus Marca *de concordia Sacerdotii & Imperii*, recte monuit *p. 27.* Et inanis eſt obſeruatio Scriptoris nuperi, qui Patriarcham Huillum cuius ex Origene meminit Hieronymus *Apologia 1. aduerſ. Rufin. pag. 137. Tom. II. Operum Edit. Francf. apud Chriſt. Genſch.* Alexandriæ nominatim Patriarcham fuiſſe ſcribit. Item Helleli (qui ſub Conſtantino Magno) & Iudæ Tiberiadenſium Patriarcharum meminiſſe Epiphanium κατὰ Ἐβιωναίων 30. vnde etiam diſcere liceat, Ciliciam attributam Præfecturæ Patriarchæ Tiberiadenſium: quorum neutrum tamen aut ab Hieronymo, aut ab Epiphanio dicitur. Sexto tenendum, ab initio nonniſi vnum fuiſſe & Catholicum, ſic vt dicam, patriarcham, & quidem adhuc Anno D. 399. vt docet *lex 14. infr.* Quod Hadriani Imp. epiſtola apertiſſime oſtendit apud Phlegontem referente Vopiſco *in vita Saturnini c. 8.* cuius hæc ſint verba, de Ægypto agentis: *Illi*, inquit, *qui Serapin colunt, Chriſtiani ſunt, & deuoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti Epiſcopos dicunt. Nemo illic Archiſynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Chriſtianorum Presbyter, non Mathematicus, non Aruſpex, non Aliptes. IPSE ILLE PATRIARCHA, quum Ægyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Chriſtum.* Vides ῥητῶς *ipſe ille Patriarcha*, quod nonniſi de vno recte dicitur. Qui, quod quintæ obſeruationi addendum, etſi in Palæſtina ſedem ſuam haberet; attamen vicinas prouincias ſubinde perluſtrabat, ac nominatim Ægyptum, vt docet inſignis ille Hadriani locus. *Ipſe ille*, inquit, *Patriarcha cum Ægyptum VENERIT*, Itaque ita locus ille deinceps intelligendus eſt, quem Viri Docti ferme non cepere. Vnus Philippus Berterius hac parte cepit. In eo ſane vel maxime hallucinati ſunt, quod hæc accepere de Patriarcha Chriſtiano Epiſcopo Alexandrino. Nam vt omittam argumenta alia, certiſſimum eſt, Patriarchæ nomen in Eccleſia Chriſtiana nonniſi diu poſt Hadriani tempora in Eccleſia auditum, quod alibi pluribus oſtendi, Sane & Origenes περὶ ἀρχῶν *lib. 4. cap. 1* aperte vnum Patriarcham fuiſſe indicat. *Dicunt permanere adhuc Principem ex genere Iuda, ipſum videlicet, qui eſt gentis eorum Princeps, quem nominant Patriarcham.* Septimo notandum, inter varias hoc Codice conſtitutiones, præter Hadrianum, Epiphanium, Origenem, Patriarcham meminiſſe & alios. Hieronymus, *Apologia 1. aduerſus Rufinum pag. 137. Tom. II. Oper. Edit. cit.* ex Origene Patriarcham Huillum memorat: *Certe*, inquit, *etiam Origenes Patriarcham Huillum, qui temporibus eius fuit, nominat.* Atenim fallitur Vir Doctiſſimus Canonum *Iſagogicorum lib. 3. pag. 297.* ſiu. *pag. 303. Edit. 1658.* qui hunc Origenis Huillum miſcet cum Hellele, cuius meminit Epiphanius *in hæreſ. Ebionit.* Nam tempora omnino refragantur. Sane *lex vltim. infr.* plures fuiſſe Iudæorum Patriarchas innuit, vt & Theodoretus in ἀτρέπτῳ. Erant Patriarchæ Iudæorum Babylonienſes, Tiberiadenſes, de quibus Sederolam, Rabbi Abraham, Rabbi David in Zemach, Beniamin *Itineraria*. Octauo, neque illud ex Epiphanio omittendum; Patriarchas non delectos, verum generis ſucceſſione hanc dignitatem ſortitos, natos aut factos, non creatos: Sic vt filius Patrem exciperet eique ſuccederet, etiam puer, quod Epiphanius teſtatur, tutoribus ab eo acceptis forte Apoſtolis. Nono, iſtos Patriarchas videri voluiſſe eſſe de tribu Iuda, teſte Origene *lib.* περὶ ἀρχῶν *4. cap. 1.* Quod Cyrillus *catecheſ. 12.* negat, vt & Theodoretus, qui eos ad Stirpem Herodis refert. Epiphanius ad Gamalielem, & quidem eum, cuius mentio fit in actis Apoſtolorum, refert, neque illud omittendum, quod idem addit de Iuda Patriarcha luxui & deliciis dedito: Quod Hieronymus in commune de Patriarchis ſcribit *comment. in c. 3. Eſaia*, ad hæc verba, & *effeminati dominabuntur eis*: *Conſideremus*, inquit, *Patriarchas Iudæorum & Iuuenes ſiue pueros effeminatoſque, ac deliciis affluentes & impletam Prophetiam eſſe cernemus.* Sed & Chryſoſtomus, *orat. 6. aduerſ. Iudæos, pag 656 Tom. I. Oper. Ed. Benedictin.* Patriarchas Iudæorum, *cauponés, negotiatores, atque omni iniquitate plenos*, vocat, καπήλους, ἐμπόρους, καὶ πάσης παρανομίας γέμοντας. Non igitur de Iuda ſolum id verum, verum etiam de aliis, vt proinde Vir Doctus perperam id ad Iudam reſtringat, qui forte ne de Iuda quidem ſenſit, qui Conſtantini Magni temporibus fuit. Quæ cauſa etiam forte abolendorum illorum, de quo ad *l. vlt. infr.* Non omittendum hic quod Chryſoſtomus ſuperioribus ſubiicit, de hiſce Patriarchis Iudæorum *pag. 657.* ἵνα μάθῃς, ὅτι οὗτοι οἱ νῦν Πατριάρχαι παρ' ὑμῖν λεγόμενοι, οὐχ ἱερεῖς εἰσιν, ἀλλὰ ἱερεῖς ὑποκρίνονται, καὶ παίζουσι καθάπερ ἐν τῇ σκηνῇ: μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὑπόκρισιν διαp. 219. τηρῆσαι δύνανται: τοσοῦτον οὐχὶ τῆς ἀληθείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποκρίσεως αὐτῆς ἐξηκοντίσθησαν: *vt intelligas, quod qui nunc apud vos dicuntur Patriarcha, non ſint Sacerdotes, ſed per ſimulationem Sacerdotum agunt perſonam, nec aliter ludunt, quam hiſtriones in ſcena; imo vt verius dicam, nec ſuſtinere poſſint ſacerdotis perſonam: tam procul non ſolum a veritate, verum etiam ab ipſa ſimulatione ſacerdotii abſunt:* & hæc quidem *d. pag. 657. Edit. Benedictin.* nam deinceps id repetit poſtea rurſum, & in ſequentibus pluribus argumentis probat *pag. 659. Edit. cit.* vbi & denuo de his: ὁρᾷς πῶς τὰ παλαιὸν οἱ ἱερεῖς ἐχειροτονοῦντο; νῦν δὲ παίγνια τὰ παρὰ Ἰουδαίοις πάντα καὶ γέλως, καὶ αἰσχύνη, καὶ καπηλεία, καὶ μυρίας μεστὰ παρανομίας, *vides, vt olim Sacerdotes crearentur? nunc vero luſus meri ſunt riſuſque, quæ ſiunt apud Iudæos omnia, pudor & cauponatio plena immenſæ impietatis.* Quinimo nec illud omittendum, errorem eſſe quoque Viri Docti, qui ſuos Gentilibus quoque Patriarchas fuiſſe prodidit. Nam Gamaliel Patriarcha, cuius mentio apud Marcellum Empiricum *cap. 23.* is non alius eſt, quam Patriarcha Iudæorum, vt & nomen eius oſtendit, quod vtique inter Paganos nunquam vſurpatum eſt. Et vero is ille Gamaliel eſt, qui memoratur ſub Theodoſio Iuniore *l. 22. infr. hoc tit.* & cuius etiam Hieronymus meminit *Epiſt ad Pammachium cat. pag. 245. Tom. II Oper. Edit. Franſ. apud Chriſt. Genſch.* Sed & alii paſſim Gamalieles non tantum inter Didaſcalos, cuiuſmodi

eſt ille

eſt ille, de quo Acta Apoſtolor. verum etiam Patriarchæ Iudæorum fuere, vt is quoque cuius meminit Epiphanius *in hæreſi Ebionitarum 30. num. 4. pagina 128. Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ. apud Ierem. Schrey.* Verum de eo ad *l. 22. infr.* plenius.

II, (a) Idem A. ad Ablauium PF. P. (b)

Qvi deuotione tota Synagogis Iudæorum, Patriarchis, (c) vel Presbyteris ſe dederunt, & in memorata (d) ſecta degentes (e) legi ipſi præſident, inmunes ab omnibus, tam perſonalibus, quam ciuilibus muneribus perſeuerent: Ita vt illi qui iam forſitan Decuriones ſunt, nequaquam ad proſecutiones (f) aliquas deſtinentur: (g) cum oporteat iſtiusmodi homines a locis (h) in quibus ſunt, nulla conpelli ratione diſcedere. Hii autem, qui minime Curiales ſunt, perpetua Decurionatus immunitate potiantur. Dat. III. Kalend. Decembr. Conſtantinop. (i) Gallicano & Symmacho (k) coss. [330.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Meminit eius Baronius *Anno D.* 315. *n.* 9. & 13. Hanc legem quoque indicat Arcadius, *l.* 11. *infr. hoc tit.* Porro ὕστερον πρότερον hic admiſſum ab huius Codicis concinnatoribus: hæc enim lex, tertia hoc titulo eſſe debuit: tertia vero in hunc locum retrudi. *GOTHOF.* Conſtantinum M. Auguſtei imperii quinti *Quinquennalia* hoc anno edidiſſe, demonſtrat dedicatio vrbis Conſtantinopolitanæ, de qua PAGIVS *in Critic. ad Annal. Baron. h. an.* Annis autem quibus ea feſta edebantur, conceſſa eſſe priuilegia, aut immunitates datas, notum eſt. Illuſtrari itaque *Quinquennalium* horum ope hæc poteſt conſtitutio. *RITTER.*

(b) *Ablauium* hunc Præfectum Prætorio fuiſſe comperio ex variis huius Cod. conſtitutionibus, iam inde ab Anno D. 326. in Annum vſque 333. de quo mox plura. *GOTHOF.*

(c) *γρ. Patriarchis.* & mox quoque *Presbyteris.* Reſpondent enim hæc *Synagogis.* Quare mox ſequitur *a locis in quibus ſunt. &c. ID.*

(d) Editio Quartan. & prima Cuiacii habebant: *memoratas ſectas. ID.*

(e) *De gentis Lege ipſi præſident*, ita emendabat Doct. Petitus II. *Var.* 10. *p.* 149. 160. minus recte. *ID.*

(f) *Proſecutiones*, de his *ſuo tit. ID.*

(g) Al. *deſignentur. ID.*

(h) Id eſt Synagogis, Patriarchiis, Presbyteriis. *ID.*

(i) Prima hæc omnium conſtitutionum *Conſtantinopoli* data: ac proinde primum hoc iſto Codice veſtigium Conſtantini moræ Conſtantinopoli exſtat. Sane Encænia Conſtantinopoleos in huius Anni 330. menſem Maium inciderunt, de quo vide *Conſularia Theodoſiana. ID.*

(k) Al. *Baſſo*: male. Vid. *Commentar. ID.*

COMMENTARIVS.

Præsidentes Legi Iudaicæ, veluti Archiſynagogos, Patriarchas, Presbyteros, alioſque, ab omnibus omnino muneribus ciuilibus & perſonalibus manere, atque a Curial. functione omni immunes, hac conſtitutione Conſtantinus Magnus iubet: & rurſum *l. 4. infr.* imo & *l. 3* quadamtenus. Quas Conſtantini Magni conſtitutiones intelligit Arcadius, *l. 13. infr. hoc tit.* Quod & ipſum iuſſerunt poſtea Conſtantius, Valentinianus & Valens, quorum conſtitutiones hoc Codice deſiderantur, quarum tamen eadem *lex 13.* meminit. Imo & Theodoſius M. vt idem Arcadius docet *l. 15. hoc tit.* cum alias Iudæos Curiales in Curia retineri voluerit *l. 99 ſupr. de Decurionib.* Denique & Arcadius ipſe *d. l. 13. & 15.*

Et hoc quidem priuilegium his quos dixi in futurum tribuit Conſtantinus Magnus in tantum, quæ *Ampliatio* hic adiicitur, vt ſi qui ex illis iam Decuriones ſint, a *proſecutionis* onere tamen immunes eſſe velit, de quo *proſecutionis* onere Curialibus imminente, fidem quoque facit *lex 161. ſupr. de Decurionib.* & de eo pleniſſime dictum ſupr. *lib. 12. tit. 8. de auri publici proſecut.* Ratio hic adſignatur, cuius aperta ſententia eſt, quæque etiam ex parte edocet, quod ſit proſecutionis onus. Priuilegium hoc igitur Immunitatis Iudæorum Primatibus tributum: Quo vtique ipſo ſupponitur Iudæos muneribus publicis, Curiiſque obnoxios, conditioni ſuæ inhærere oportuiſſe: de quo præter *hanc leg. & proximam & 4. infr.* teſtes quoque ſunt *lex 99. 157. 158. 165. de Decurionib.* & Nouella Theodoſii *de Iudæis, 3. verſ. & quoniam:* vbi Theodoſius: *Ne videamur*, inquit, *hominibus execrandis contumelioſo ambitu immunitatis beneficium præſtitiſſe, quos volumus huius Conſtitutionis authoritate damnari.*

Nunc de Præſidentibus illis Legi ipſi, videndum eſt; (nam ita retinenda hic lectio eſt.) In his memorantur Archiſynagogi, qui fuere & ante διασπορὰν vltimam, vt patet ex hiſtoria Euangelica & Actibus Apoſtolorum, *cap. 13. verſ. 15.* vbi munus & officium eorum ſatis indicatur, vt & *Lucæ cap. 13. verſ. 14.* In magnis Vrbibus plures erant Synagogæ & ſingulis ſui Archiſynagogi; quomodo & olim in maximis Vrbibus, veluti Romæ, Antiochiæ, excepta Alexandria, plures fuere Epiſcopi, pro diuerſis Vrbium regionibus, vt teſtatur Epiphanius, quod in poſterum vetuit Nicæna Synodus: etſi quidem aliud nonnullis aliis placet. Notum eſt autem Synagogæ Iudaicæ præpoſitos fuiſſe viros ſpectatæ probitatis, qui Chaldaico vocabulo dicebantur, quod volebat πρεσβεύοντες, Archiſynagogi, *Act. 13. v. 15.* vbi plurium Archiſynagogorum p. 220.

vnius

vnius eiuſdemque Synagogæ ſit mentio. Sed inter eos eminebat vnus eruditionis nomine cæteris præſtatus, cuius proprium munus erat legem interpretari, & Preces concipere, vt Iuſtinus aduerſus Tryphonem nos docet: de quo vide plura apud Grotium in *N. T. pag. 187.* De Archiſynagogis nominatim fit mentio in Hadriani ad Seruianum Coſ. Epiſtola apud Vopiſcum in Saturnino: *c. 8.* tribus præterea *hoc tit.* legibus, puta *l. 4. 13. 14.* Sane hi *Presbyteris*, vt *hac leg.* ita *d. l. 13* & *14.* præferuntur: imo & Patriarchis (minoribus ſcilicet) vt *hac leg.* ita & *dict. l. 13.* in qua idem ordo eademque ſententia occurrit: *Archiſynagogis*, inquit, *Patriarchiſque ac Presbyteris, cæteriſque, qui in eius religionis Sacramento verſantur.* Quinimo & Patribus Synagogarum præmittuntur, tum in inſcriptione, tum in corpore *legis 4. infr. hoc tit.* qui Patres quinam fuerint, inquiro ad *eam leg.* Atenim iidem ſubiiciuntur *Hiereis d. l. 4.* Quidam ita hos diſtinguunt, *Archiſynagogos*, Principes fuiſſe Synagogarum omnium totius Prouinciæ, haud aliter atque Archiepiſcopi totius Prouinciæ Principes & Exarchæ: nam Iudaicam Eccleſiam imitata eſt Chriſtiana: *Patriarchas* vero (Piſinnos videlicet) eoſdem cum Patribus Synagogarum fuiſſe, id eſt, ſi vt dicam, Regionarios, qui ſcilicet vni alicui regioni ſeu Prouinciæ parti præerant. Et vero hæc eiuſce nominis ratio: πατρὶς enim regionem ſignificat, quod iam eſt notiſſimum. Tandem Presbyteros (de quibus & *l. 13. 14.* quorum meminit quoque Iuſtinianus *Nouella 146.* pariter vt apud Chriſtianos, qui Iudæos hac in re imitati ſunt (*Act. v. 30.*) fuiſſe aiunt, qui ſingulis Synagogis per ciuitates præerant, qui dicti Iudæis eorum illorum dialecto. Epiphanius *in hæreſi Ebionæorum 30. numero 11.* de his quoque Presbyteris agit, in hiſtoria, quæ iis Conſtantini temporibus contigit: πολλοὺς τῶν κακῶν κατασταθέντων Ἀρχισυναγώγων, καὶ ἱερέων, καὶ Πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν, τῶν παρ' αὐτοῖς διακόνων ἑρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν, *pleroſque improbos Synagogis præfectos, & Sacerdotes ac Presbyteros, & Azanitas, quo nomine diaconos aut miniſtros appellant.* Sed Petitus II. *Var. 10. pag. 163 164.* hos Presbyteros eoſdem facit cum Senioribus, de quibus Tribonianus *l. 15. Cod. Iuſt. de Iudæis*, & nobiliſſimos ait fuiſſe & ſapientiſſimos, qui vna cum ſuæ Synagogæ Archiſynagogo, patre Synagogæ, Archiereo & Hiereo, Synagogæ ſuæ præerant, reſpondebantque illis, qui de populo in Synedrium τῶν 72. legebantur, vt conſtat ex Maimonide. Grotius item *Presbyteros*, quorum in Nouo fœdere fit mentio, Senatores τῶ συνεδρίω interpretatur, quomodo & συνέδριον, Πρεσβυτέριον vocatur *Luc. 22. v. 66.* vid. & *Act. 4. v. 5.* & *1. Matt. 12. v. 35.* & *14. v. 20.* Epiphanius quoque Ebionitis ſuos fuiſſe Πρεσβυτέρους καὶ Ἀρχισυναγώγους teſtatur.

Tandem agendum nobis eſt, ad quem annum hæc lex referenda ſit. Nam ſi ipſarum legum ordini, qui *hoc tit.* oſeruatus, ſtandum eſt, tum dicendum fuerit, hanc legem referendam ad Annum 317. ac maxime cum Auctor Faſtorum Siculorum, ſiue Chronici Alexandrini Anno 317. eos ipſos Coſſ. deſignet, puta *Gallicanum & Symmachum*, qui huic legi ſubnotati ſunt. Verum ſicut auctor Chronici Alexandrini in eo lapſus eſt, cum adſignare debuerit *Gallicanum & Baſſum COSS.* (& ſimili lapſu in eo incurrerant huius Codicis conditores) ita hanc legem ad Annum 330. referendam, & ſic præpoſterationem ab huiuſce Codicis conditoribus admiſſam, hic non vno argumento mihi liquet. Primum ex *Ablauii PF. P.* nomine & dignitate id coniicio: ea quippe dignitate functus Ablauius circa hæc tempora, vt ex huius Codicis legibus compluribus liquet. Atenim illis temporibus Ablauium nonniſi Vicarium fuiſſe, ſuadet *lex 1. ſupr. de aliment. quæ inopes parentes &c.* De hoc alioquin Ablauio plura apud Eunapium, *in vita Ædeſii p. 41. 42. Ed. Commelin.* apud Zoſimum *lib. 2. c. 40.* Hieronymu *in Chronico.* Secundo, id docet quoque ipſa legis ſubſcriptio, quæ dicitur data *Conſtantinopoli*, cuius vtique Encænia, antea nuſpiam, in hunc annum 330. incidunt, & quidem V. Id. Maii, vt docent Faſti Siculi, aliique. Tertium argumentum educo ex ipſa lege, collata cum *lege 3. proxima infr.* Nam cum ad eius legis tempus vſque Iudæi a Curia immunes fuerint, quod illa primum lege abrogatum eſt, vtique hanc legem illa poſteriorem eſſe omnino neceſſe eſt: quandoquidem *hac leg.* præſupponitur, id priuilegium, iam Iudæis in commune ademtum, cum Archiſynagogis tantum & Patriarchis & Presbyteris id pro ſingulari priuilegio deferatur. His addatur & poſtremum argumentum, quod educi poteſt ex iis, quæ ad *legem prox.* dicam. Tandem ſi bene iudico, videri poſſit Conſtantinus Magnus hac quoque inter cæteras ratione, replendæ ciuitati ſuæ Conſtantinopolitanæ proſpexiſſe: quo libentius videlicet Iudæorum Patriarchæ, Presbyteri Conſtantinopoli manerent.

Duo interim ad hanc legem obſeruentur. Primo, hac lege legendum: *Patriarchis vel Presbyteris ſe dediderint.* Secundo, *hac leg.* dici omnes illos in Iudæorum ſecta degentes *legi ipſi præſediſſe*: Quomodo & Clerici inter Chriſtianos legi præſidere dicti ſunt. Quare hunc locum ſollicitare non debuit, eumque ad Iudicia referre Vir Doctus Petitus II. *Var. 10. pag. 149 169.* Archiſynagogi enim, Patriarchæ, Presbyteri, omnino legi Iudaicæ præſidebant; *Legi*, id eſt, ſectæ Iudæorum, quod Petitum fugit: qui adeo putauit Legi præſidere, eſſe *iudicia reddere*. Quando vero prima nobis hæc *Synagogarum* hoc titulo mentio occurrit, non opportuniore occaſione per exceſſum, locum *Actorum 6. v. 9.* de Synagogis, quæ Hieroſolymis erant, illuſtrare & emendare mihi poſſe videor. Memorantur ibi ſcilicet Synagogæ dictæ, Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ Ἀσίας: vbi hactenus ferme etiam a Chryſoſtomo, neſcio quid de *libertinis*, qui ex ſeruis liberi facti, ad illam Libertinorum Synagogam refertur. Quod nunquam mihi placere potuit: multo minus ea quæ de Transtiberinis Iudæis libertinis Romæ adferuntur, ex Philone *legat. ad Caium p. 1014. Ed. Francf.* Alii certe, hominis alicuius, & forte conditionis, exemplo eius, quæ a Centurione condita dicitur, Synagogæ, *Luc. 7. v. 5.* ibi latere putant, quod Interpretes Syrus, & Arabs credidere. Franciſcus Iunius neſcio quid ſuſpicatus eſt de *Labris*, de quibus Epiphanius (atque adeo de Labtaris) qua voce tota παρεμβολή indicetur: quaſi ſcriptum ibi fuerit *Libratorum*. Quod recte Petauius refellit. Melius illi, qui populi ſeu gentis nomen ibi latere crediderunt: Quod omnino ſuadent aliæ Synagogæ ibi nominatæ. Et hoc vero primum argumento, multa indaganti mihi, illud ſuccurrit, reponendum ibi, loco Λιβερτίνων, vocem Λιβυρτίνων, id eſt, Λιβυστίνων: nam ερ (id eſt υρ) & υς, (id eſt, ις) in MSS. eodem ferme modo exprimuntur: Λιβυστῖνοι porro Iudæi nihil aliud ſunt, quam *Libyenſes*: ex Libya orti. Nam vt Stephanus docet, *in voce* Λίβυς: a λίβυς, λύβυος, & pleonaſmo dicitur Λυβύστιον, & Λιβυστικὸν & Λιβυστῖνος, & Λιβυστής, &c. Sic & Libyſtinus Apollo, a Libya apud Macrobium *1, Saturnal. 17. pag. 228.* Sic Libyſtini, Auieno *in deſcript. ora maritima.* Eadem forma Lybiſtis vrſa duobus

p. 221. duobus locis apud Virgilium *lib. 5. Æn. v. 37.* & *lib. 8. Æneid. v. 368.* Egregie vero id huc conuenit: Nempe cum poſt reditum e Babylonia Iudæi peregrini per vicinas prouincias diſperſi, peculiares nihilominus Hieroſolymis ſuæ cuiusque gentis Synagogas haberent, *κατὰ τὰ ἔθνη εἶχον Συναγωγάς, pro conſuetudine Synagogas habebant*, inquit Chryſoſtomus, *ad hunc locum homil. 15. in Act. Apoſt. pag. 119. Tom. IX. Oper. Edit. Benedictin.* & mox: *ὥσπερ δὲ ᾤκουν ἐκεῖ πολλοὶ ξένοι, οὕτω καὶ Συναγωγὰς εἶχον ἔνθα ἔδει τὸν νόμον ἀναγινώσκεσθαι, καὶ εὐχὰς γίνεσθαι: vt autem ibi multi peregrini habitabant, ita & Synagogas habebant, in quibus oportebat & lectiones & orationes fieri.* Sic quidem etiam, vt in vniuerſum 480. Synagogæ a Rabbinis memorentur, vt teſtatur Sigonius *de repub. Hebræorum, lib. 2. cap. 8.* inter alias gentes ſuas ibi Synagogas habuere e proximioribus Prouinciis, Hieroſolymam & Iudæam a dextra & a ſiniſtra ambientibus: puta Libyenſes, ſeu *Libyſtini, Cyrenenſes, Alexandrini, Cilices, Aſiani.* Libyſtini, inquam Libyæ ſiccæ Ægypto proximæ, quæ & ipſa vna cum Cyrenaica poſtea Ægypti diœceſi adiecta. In has ſane tres Prouincias priſcis temporibus Ægyptum diuiſam, docet vel Ammianus Marcellinus *lib. 22. cap. 16.* & *canon. 6. Nicenus pag. 431. Tom. I. Concil. Harduin.* In has etiam prouincias Iudæi ſub Alexandro Magno & Ptolemæo Lagi tranſlati, in Ægypti, inquam Alexandriam, Cyrenen, Libyam, &c. vt diſcimus ex Ioſepho, *lib. 12. Antiq. cap. 1.* & contra Apionem *lib. 2, pag. 1063. Edit. Coloniens. ſiu Lipſ. apud. Weidman.* Vid. & Cunæum *de Republ. Hebræorum, lib. 2. cap. 23. a pag. 316.* ſiu. *216. Edit. Curſenſ.* qui addit *pag. 326. 327.* ſiu. *pag. 222. 223. Edit. cit.* Iudæos hos, etſi quotannis venirent vel mitterent, cum donariis Hieroſolymam, tamen efficere non potuiſſe, vt communes haberent Synagogas, odiumque auxiſſe patriæ linguæ neglectum, & Græcæ vſum, vnde *Helleniſtæ* dicti. Non temere vero eſt, quod Synagogarum iſtarum Iudæi, in Stephanum inſurrexerunt, eumque accuſanerunt, quod verba blaſphema aduerſus locum hunc ſanctum, Hieroſolymam, inquam & legem protuliſſet, & quod Ieſus Nazarenus deſtructurus eſſet hunc locum, & mutaturus ritus, quos Moſes tradiderat, vt ita ſcilicet quamliber peregrini, Iudæa Hieroſolymitanis oſtenderent, quam Zelotæ eſſent & Vrbis Hieroſolymitanæ & legis Moſaicæ, atque ita palpum ipſis inicerent. Ex his tandem apparet, quam male plerique hoc Actorum loco vnam tantum Synagogam ex tot illis generibus collectam fuiſſe putant. Item quam innanis labor ſit eorum, qui quærunt, cur primi ex iſtis a ſtatua conditione cognominentur, reliqui vero a Patria. Poſt hæc ita ſcripta, incidi in Doctiſſ. Cornelium a Lapide, qui & ipſe ita a nonnullis hunc Actorum locum, vt ipſe feci, emendari tantum refert.

III. (a) Idem A. Decurionibus Agrippinienſibus, (b)

Cunctis Ordinibus (c) generali lege concedimus, Iudæos vocare ad Curiam. Verum, vt aliquid ipſis, ad ſolatium priſtinæ obſeruationis, relinquatur, binos vel ternos, priuilegio perpeti, (d) patimur nullis nominationibus occupari. Dat. III. Id. Dec. Criſp. II, & Conſtantino II. CC. COSS. [321.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Tribonianus omiſit: omiſit & Baronius in Annum ſuum referre. Iam ſupr. autem oſtendimus *hanc leg.* ſuperiori prælatam oportuiſſe. *GOTHOF.*

(b) *Agrippinienſibus*: ita omnes editiones, vnica Pariſienſi poſtrema excepta, quæ habet, *Agrippinenſium. ID.*

(c) *Ordinibus*, id eſt, Curiis. *ID.*

(d) Ita omnes editiones, vnica Pariſienſi poſtrema excepta, in qua legitur *priuilegio perpetimur nullis.* Neque quicquam hic immutandum. *priuilegio perpeti*, id eſt, quod perpes eſſe & ſtare volumus, vt ſicut hactenus. Sollicitandum hunc locum, ideo nonnulli crediderunt, quia *perpeti* hic, pro *pati* accepere. Quare & interpungendus hic locus, vt feci, & *patimur nullis*, pro, *non patimur vllis. ID.*

COMMENTARIVS.

Curia ſeu Decurionatu Iudæi iam olim IMMVNES fuere; *priſtina*, vt loquitur hæc lex, *obſeruatione.* Sane ab Vlpiano refertur in *l. 3. §. vlt. D. de Decurionib.* Seueri & Antonini conſtitutio, qua, *iis, qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur, honores adipiſci permiſerunt, ſed & neceſſitates eis impoſuerunt, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.* Imo & Lampridius ſcribit, Alexandrum Seuerum Iudæis priuilegia reſeruaſſe. Fuit igitur hoc *priuilegium*, vt hæc lex loquitur, *perpes*, vt ne ad honores Curiales Iudæi adigi poſſent; ſi vellent, honores eis municipales adipiſci permiſſum erat.

Atenim priuilegium hoc *priſtinum*, hac Conſtantini Magni conſtitutione Anno Domini 321. Iudæis non adimitur; proculdubio non tantum ob Curialium infrequentiam, verum ac potiſſimum quidem Iudaicæ ſuperſtitionis odio, fatigandis proinde Iudæis, & ſic peſſundandæ paulatim eorum ſuperſtitioni.

Duos tantum vel tres qui hoc priuilegio *perpeti*, priſtinoque potiri poſſent, excipit in vna ciuitate. Quæ verba poſtea indefinita neque expreſſa ſatis viſa ſunt. Itaque idem Conſtantinus clarius & laxius de hoc conſtituit *L. 2. ſupr.* & *l. 4. infr.* vbi vide.

Singularis autem & hæc lex eo nomine eſt, quod ad *Gallicanam* hiſtoriam ſpectat, & ad Iudæos, ac Curiam celeberrimæ ciuitatis *Agrippinenſis*, quæ *Colonienſis* hodie audit. Exinde interim liquet, Iudæos, per *Gallias* hac adhuc tempeſtate, & quidem per Galliam *Belgicam* fuiſſe. Eodemque pertinere, puto *legem 2. ſupr. de metatis*: Cæteroquin ex eadem Vrbe Agrippina Anno Domini 312. data ab eodem Conſtantino M. *lex 1. ſupr. ſine cenſu vel reliquis.* Quinimo & a Valentiniano ibidem data *lex vnica ſupr. ne damna, Prouincialibus.*

IV. (a)

p.222.

IV. (a) Idem A. Hiereis, & Archiſynagogis, & Patribus Synagogarum & ceteris, qui in eodem loco (b) deſeruiunt.

Hiereos, & Archiſynagogos, & Patres Synagogarum, & ceteros, qui Synagogis deſeruiunt, ab omni corporali munere liberos eſſe præcipimus. Dat. Kalend. Decemb. Conſtantinop. Baſſo & Ablauio coss. [331.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Tribonianus omiſit: omiſit & Baronius in annum ſuum referre. *GOTHOF.*

(b) Id eſt, Synagogis, vt in ipſo legis corpore eſt. Ita quoque *l. 2. ſupr. a locis in quibus ſunt. ID.*

COMMENTARIVS.

De Hiereorvm, Archisynagogorvm & Patrvm Synagogarum, immunitate, hæc iam tertia Conſtantini Magni conſtitutio eſt. Nam de eadem fuit quoque eiusdem *lex 2. 3. ſupr.* vbi & de *Archiſynagogis*, iam dictum fuit. Itaque de *Hiereis*, & *Patribus Synagogarum* agendum ſupereſt.

Sane *Hiereorum* hoc Codice hac tantum lege mentio fit, ita tamen vt eadem oſtendat, potiores eosdem fuiſſe Archiſynagogis, & Patribus Synagogarum; quandoquidem iis præmittuntur, non tantum in corpore legis; verum in ipſa legis inſcriptione, quod vtique prærogatiuæ certiſſimum eſt argumentum. Etſi Epiphanius Archiſynagogos primos nominet, & *Hiereis* præmittat. Quare exinde apparet, labi eos, qui *Hiereos* cum Presbyteris eosdem faciunt, qui ſane Presbyteri Archiſynagogis cedunt, vt docuit iam *lex 2. ſupr.* docebit *lex 13. 14 hoc tit.* Alioquin *Archierei* fit mentio apud Lampridium in Alexandro, qui Syrus erat. *Laceſſiuerant*, inquit *c. 28. eum conuitiolis, Syrum Archiſynagogum eum vocantes, & Archierea.* Et vero Epiphanius *hæreſi Ebionit. 30.* apertiſſime Hiereos & Presbyteros diſtinguit *num. 11.* vbi de Patriarcha Iuda, deque Ioſepho Apoſtolo in Cilicia verſante, inquitur, πέλλας τῶν κακῶς κατεςαθέντων Ἀρχισυναγώγων, καὶ ἱερέων, καὶ Πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς Διακόνων ἑρμηνευομένων, ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἐσκοτεῖτο, id eſt, *multos improbos Archiſynagogos, & Hiereos, & Presbyteros, & Azanitas, qui Diaconos apud ipſos ſignificant, ſeu miniſtros, deponens & ab officio remouens, multorum in ſe odia conuertit.*

Porro pleniſſima hæc eſt Conſtantini Magni hoc in argumento conſtitutio. Nam non Hiereis tantum & Archiſynagogis, Patribusque Synagogarum immunitatem tribuit, verum etiam *ceteris, qui in eodem loco deſeruiunt*, vt habet inſcriptio Legis, vel vt ipſa lex, *ceteris qui Synagogis deſeruiunt.* Quibus verbis intelligendi proculdubio ſunt Azanitæ, id eſt, vt interpretatur Epiphanius, *hæreſi 30. Ebionitarum*, διάκονοι ἢ ὑπηρεταί Sic & *infr. l. 13. Ceteriſque, qui in eius religionis Sacramento verſantur*, vide quæ notantur ad *l. 8 infr.*

V. (a) Idem A. ad Felicem PF. P. (b) Poſt alia. (c)

Evm, qui ex Iudæo Chriſtianus factus eſt, inquietare Iudæos, (d) non liceat, vel aliqua pulſare (e) iniuria: pro qualitate commiſſi iſtiusmodi contumelia punienda, (f) &c. Dat. XI. (g) Kalend. Nouemb. Conſtantinop. PP. VIII. Id. Mai. (h) Nepotiano & Facundo coss. [336.]

Interpretatio: *Hæc lex interpretatione (al. Explicatione) non eget.*

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius *Anno D. 336. n. 71.* Iungenda autem huic *lex 1. infr ne Chriſtian. mancip. Iudæus habeat.* Ex hac vtraque lege conflata, ſeu interpolata eſt farrago, quam ex Codice Anicienſi ad me olim tranſmiſit Cl. Puteanus noſter, poſtea edidit Sirmondus, in *Append* vt vocat *Theod. n. 4. GOTHOF.* In Sichardin. & MS. G. hæc lex eſt ſecunda tituli de Apoſtatis *RITTER.*

(b) Italiæ ſcilicet; in qua Præfectura Africa erat, vt oſtendit diſerte *lex 21. ſupr. de Decurion* & quæ dicam ad ſubſcriptionem: vide & quæ dixi ad *l. 1. ſupr. de excuſat. artific.* & *l. 6. ſupr. de nauicul. GOTHOF.*

(c) Quæ continentur *d. l. 1.* cui hæc ſubiicienda ſunt. *ID.*

(d) Melius, *Iudæis*: Sed tamen & hoc rectum. *ID.*

(e) *Pulſare iniuria*: de hac formula vid. *Gloſſ. Theod. ID.*

(f) *Punienda eſt*, MS. G. *RITTER.*

(g) XII. in dicta farragine. *GOTHOF.*

(h) *VII. Id. Martias* in Cod. *Anic.* ſeu farrag. prædicta. In Sichard. & MS. Goth *PP. Prid. Id. Mai.* Supplenda autem hic vox *Carthag.* ex *d. l. 1.* quæ huic, vt dixi, coniungenda eſt Quod & in Cod. Anicienſi additum. Vnde etiam apparet, quod initio dixi, Felicem P. P. cui hæc lex inſcribitur, fuiſſe P. P. Italiæ: ac præter ea *hanc leg.* ad Africam ſpectare, & Iudæos, qui in Africa erant. *ID.*

COMMENTARIVS.

A Inivria Iudæorum Chriſtianos per *Africam* hac conſtitutione, & *leg. 5. infr. ne Chriſtian. mancip.* (quæ huic coniungenda eſt, eodemque collinear) Conſtantinus Magnus Anno 336. vindicatum it. Ac nominatim, hac prolixioris conſtitutionis particula, Prosalytos, id eſt, ex Iudæis Chriſtianos factos a Iudæorum contumelia vindicat: pariter vt *lege 1. ſupr. hoc tit.* iam vindicauerat. Fallitur enim Baronius, qui conuerſum ſeu p. 123. contrarium plane ſenſum huic legi affingebat, quaſi a Proſelytorum iniuria Conſtantinus Iudæos *hac leg.* vindicaret; cuius rei factique vt nulla ſatis ratio fingi poteſt, cur videlicet conuerſi ad fidem ex Iudæis, perſecutionem in Iudæos excitare voluerint, ita refutat eum non tantum, quod Epiphanius *hæreſi 30. Ebionitar.* de Ioſepho quodam ſub Conſtantino Magno ſcribit, de quo ad *l. 1. ſupr.* non tantum argumentum *d. legis 1. ſupr. hoc eod. tit.* verum etiam arg. *d. legis 5. infr. ne Chriſtian. mancip.* ex qua, cum *hac leg.* coniuncta, de Conſtantini mente ſatis liquere poteſt. Nam & ibi a Iudæorum iniuria Chriſtiana mancipia vindicat. *Si quis Iudæorum Chriſtianum mancipium, vel cuiuslibet alterius ſectæ mercatus, circumciderit, minime in ſeruitute retineat circumciſum: ſed libertatis priuilegiis, qui hoc ſuſtinuerit, potiatur.* Sed Baronium in errorem induxit inſolens conſtructio, quæ tamen nihil vitii continet, ſi modo eum in modum, vti feci, interpungatur, & verba, *non liceat*, imperſonaliter accipiantur. Quomodo Plautus *in Pſeud. Act. 1. Scen. 1. verſ. 14. licet me id ſcire quid ſit.* Et Virg. *lib. 5.* Æneid. *v. 350. Me liceat caſus miſerari inſontis amici.* Mitto nunc alia.

Pœna tantum *huius leg.* notanda venit alia, quam *lege 1. ſupr* Illa ſcilicet nominatim grauiſſimum ignis ſupplicium Conſtantinus minitatur; hac iam vero arbitrariam & extraordinariam, indicit, *pro qualitate commiſſi.* Illam priorem protulit Trbonianus, quo fit, vt *hac leg.* ſpreta, illam in Codicem ſuum intulerit.

VI. (a) Imp. Constantivs (b) A. ad Euagrium. (c) Poſt alia. (d)

Qvod pertinet ad mulieres, quas Iudæi in turpitudinis ſuæ duxere conſortium, in *gynecio* noſtro ante verſatas, placet easdem reſtitui in gynecio: idque in reliquum obſeruari, ne Chriſtianas mulieres ſuis iungant flagitiis: vel, ſi hoc fecerint, capitali periculo ſubiugentur. Dat. Id. Aug. Conſtantio A. II. (e) cons. [339.]

NOTÆ.

(a) Meminit & *huius legis* Baronius *Anno 339. num. vlt.* Iungenda autem huic eſt *lex 2. infr. ne Chriſtian. mancip.* *GOTHOF.*

(b) *Conſtantinus in d. l. 2.* male. *ID.*

(c) *PF. P.* vide Anno 336. *legem 22. ſupr. de Decurion.* *ID.*

(d) Quæ continentur *d. l. 2.* quam huic coniungendam dixi. *ID.*

(e) *Et Conſtante COSS.* ita MS. nonnulli. *ID.*

COMMENTARIVS.

Constantii duæ tantum conſtitutiones in Iudæos hoc titulo ſequuntur. Qui & cæteroquin in Iodæos iniquior fuit, quod teſtatur quoque Iuliani *Ep. 25.* Eius ſane *hac leg.* & *l. 2. infr. ne Chriſtian. mancip.* (quæ huic coniungenda eſt, & cuius meminit Sozomenus, Cedrenus, anno Conſtantii III.) mens & intentio fuit, inter Chriſtianos & Iudæos commercio interdicere, vnde iuſtus metus exoriretur, ne Chriſtiani ad Iudaicam ſuperſtitionem adigerentur. Quare & mancipium Chriſtianum Iudæo mercari ſeu comparare *d. l. 2.* interdicit ſub pœna bonorum proſcriptionis, ac multo magis emptum circumcidere propoſita pœna capitali. Et hac lege eadem capitali pœna propoſita Nvptias contrahere Iudæum cum Chriſtiana interdicit. Iudæum, inquam, cum Chriſtiana. At non exprimit vtrum & Chriſtiano Iudæam ducere liceat. Et vero ſi Conſtantii mentem bene capio, id haud æque prohibuiſſe videtur, hac vt puto ratione, quod hic ſeductionis metus ceſſare videatur, qui vtique iuſtus eſt, Chriſtiana Iudæo nubente, & ſic maritali vi facile ceſſura, haud aliter atque ſeruum Chriſtianum poteſtati dominicæ ceſſurum metus eſt. At non tam facile eſt, vt vxorius ambitus virilem ſubigat vigorem.

Quicquid huius ſit, id ex æquo poſtea prohibitum verbis diſertis a Theodoſio Magno Chriſtianæ honeſtatis religioſiſſimo *l. 5. ſupr. de nuptiis*, quæ & repetita totidem verbis *l. 1. ſupr. ad L. Iul. de adulter.* vbi hanc ad rem plura notaui.

Quod hypotheſin *huius leg.* attinet, id eſt, Gyneciarias mulieres Chriſtianas a Iudæis abductas, lucem capiet ex *tit. de murilegulis & gyneciariis.*

VII. (a) Idem A. & Iulianus Cæſ. (b) ad Talaſſium PF. P. (c)

Si quis, lege venerabili conſtituta, (d) ex Chriſtiano Iudæus effectus, ſacrilegis cœtibus adgregetur, cum accuſatio fuerit comprobata, (e) facultates eius (f) dominio fiſci iuſſi-

Digitized by Google

iuſſimus (g) vindicari. Dat. v. Non. (h) Iul. Mediol. Conſtantio A. ix. & Iuliano Cæſ. ii. coss. [357.]

Hæc lex interpretatione (vel *Explicatione*) *non eget.*

N O T Æ.

(a) *Lex* 1. *Cod. Iuſt. de Apoſtatis.* Hanc legem in annum ſuum non retulit Baronius. *GOTHOF.*

(b) At non *& Iulianus C.* etſi pro more tum recepto, huius quoque nomen legi inſcribatur. *ID.*

(c) *Talaſſii* huius Præfecti Prætorio in geſtis A. D. 335. & 354. meminit Amm. Marcellinus, *lib.* 4. *cap.* 1. & 7 vnde etiam apparet P. P. Orientis fuiſſe. Meminit eiusdem Talaſſii Epiphanius, *hæreſi* 71. vide plura in *Proſopogr. ID. Thalaſſius* in Cod. Iuſt. *Talaſius* in MS. W. *Talaſſus* in MS. G. & Sichard. *Talaſſus* in Edit. Quart & prim. Cuiac. ſcribitur. *RITTER.*

(d) *Conſtitutus, & ex Chriſtiano Iudæus effectus.* Ita in omnibus Cod. Iuſt. De huius loci reſtitutione mox. *GOTHOF.*

(e) *Approbata*, Cod. Iuſt. *ID.*

(f) *Eiusdem*, Cod. Iuſt. *ID*

(g) *Iubemus*, Cod. Iuſt. *ID.*

(h) *Id. Iul.* MS. G. & Sichard. *RITTER.*

p. 224.

C O M M E N T A R I V S.

Apostatam, ex Chriſtiano Iudæum effectum bonorum proſcriptione *hac lege* multari iubet Conſtantius Imp. Anno D. 357. de quo alioquin Apoſtatarum genere fuit quoque Conſtantini Magni *lex* 1. *in fin. ſupr. hoc tit.* qua pœnas meritas eis imponit. Eſt & tertia & poſtrema omnium hoc Codice Valentiniani Iun. ex parte *lex* 3. *ſupr. de Apoſtatis:* vbi teſtandi tantum ius eis adimitur. Quare recte etiam hæc lex collata Cod. Iuſt. ſub *tit. de Apoſtatis:* ſic quidem, vt *hanc leg.* illi *l.* 1. Iuſtinianus prælatam, velut mitiorem, voluerit, qua capitalis videlicet pœna ſancita videtur a Conſtantino Magno aduerſus hoc ipſum Apoſtatarum genus.

Cæterum obſeruandum, *hanc leg.* Anno Domini 357. emiſſam ad *Talaſſium PP.* de quo cum alia & plura habeat *Proſopographia*, illud hactenus notandum, eiusdem Talaſſii meminiſſe Epiphanium, *hæreſi* 71. in negotio Photini, quo tempore Synodus Sirmii habita fuit, hoc ipſo Anno 357. cui interfuit vna cum Datiano, Cereale, & Tauro. Quomodo vero vtrumque hoc etiam *hac leg.* & in Epiphanii loco ſtare poſſit, cum Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *cap.* 7. hunc Talaſſium PP. *obiiſſe lege communi* Anno Domini 354. ſcribat, ſi eum locum vt nuper edidit Doctiſſ. Valeſius, legendum putemus. Verum lectioni veteri ſtandum omnino puto, vbi legitur: *Quem monuiſſe iam compererat. lege communi ſcribens ad Cæſarem blandius. Monuiſſe* ſcilicet ait, proprie, aduerſus Perſas, vt doceant ea, quæ dicuntur pauloante: *lege vero communi ſcribens*, id eſt, vt alioquin adſolet familiariter.

Ad hanc quoque Legem pertinentia nonnulla vide, quæ notaui ad *l.* 3. *ſupr. de Apoſtatis.* De *huius legis* lectione poſtremum videamus: quæ corrupta videtur, ibi: *ſi quis lege venerabili conſtituta:* Pro quo Codex Iuſtin. habet: *ſi quis lege venerabili conſtitutus.* Nihilo melius: quid enim eſt illud *conſtitutus lege venerabili.* aut quæ ratio Grammatica id ſuſtineat? Itaque putet quis his legendum *proſtituta*, vel *deſtituta*, quod omnium probabiliſſimum. vel *conſtituta*, pro deſtituta, ſic ſane ſupr. *l.* 2. *de Apoſtatis*, venerabili religione neglecta: & *l.* 3. *eod. tit.* Chriſtianæ religionis & nominis dignitate neglecta. Neque enim placet, quaſi *conſtituta* ſententia Imperator, pro apud ſe firmiter ſemel propoſita, obfirmata animo ſusceptaque: quo ſenſu *conſtituta* res & definita dicitur propoſitaque, & ſic *lege venerabili conſtituta*, id eſt, poſteaquam ſemel eam obſtinato animo ſuſcepit: poſteaquam ſanctiſſimæ religionis & in perenne ſeruandæ Chriſtianæ legis ſecretorum reuerentia ſuæ fidei vindicauit *l.* 9. *de ſcenicis.* Quod ſi ita eſt, tum *fideles* hac voce indicentur, Catechumenis oppoſiti. Quomodo ſane hi in argumento Apoſtaſiæ diſtinguuntur: *l.* 2. 4. 5. *ſupr. de Apoſtatis:* vbi plene dixi: *Fideles*, inquam, qui ſcilicet fidem Deo iam dicauerant *d. l.* 4. qui gratiam communionis adepti *d. l.* 5. qui ſanctam fidem profeſſi, qui ſanctum baptiſma iam acceperunt, *d. l.* 4. denique *fideles* iam dicuntur *d. l.* 2.

VIII. (a) Imppp. Theod. Arcad. & Honor. (b) AAA. Tatiano PF. P. (c)

Ivdæorvm querelæ, quosdam (d) auctoritate Iudicum (e) recipi in ſectam ſuam, reclamantibus legis (f) ſuæ Primatibus, adſeuerant, quos ipſi iudicio ſuo ac voluntate proiiciunt: (g) Quam omnino ſubmoueri iubemus iniuriam: Nec (h) eorum in ea ſuperſtitione, ſedulus (i) cœtus, aut per vim iudicum, aut reſcripti ſubreptione, inuitis Primatibus ſuis, (quos, Virorum Clariſſimorum & Inluſtrium (k) Patriarcharum arbitrio, manifeſtum eſt habere ſuam de religione ſententiam (l)) opem reconciliationis mereantur indebitæ. Dat. xv. Kalend. Mai, Conſtantinop. Arcadio A. ii. & Rufino coss. [392.]

N O T Æ,

NOTÆ.

(a) Abeſt *hac Lex* ſ *Cod. Iuſt.* Omiſit quoque *hanc legem* Baronius. Iungenda ei autem eſt *l. 2. ſupr. de Monachis.* GOTHOF.

(b) Inſcribenda hæc lex *Valentiniano* THEODOSIO *& Arcadio. ID.*

(c) *Tatianus* PP. ſub Theodoſio M. Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Ex gregalibus ſuis & Iudæis. *ID.*

(e) Secularium & Chriſtianorum. *ID.*

(f) *Lex* Iudæorum *hic*, & *lex 2. ſupr. de metatis*, & *l. 99. ſupr. de Decurion.* & Theodoſius *Nou. 3. verſ. Quamobrem. ID.*

(g) Id eſt, proiicere ſolent. *Proiiciendi* vox hæc propria: vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(h) *vſ. Ne qui eorum, in ea ſuperſtitione ſeduli cœtus opem reconciliationis mereantur indebita*: ſenſu iam apertiſſimo. *ID.*

(i) *Seduli cœtus*, vt ſupra dixi · cæterum opponitur hic *ſedulus cœtus*, proiectis ſiue eiectis ex cœtu, qui etiam quamlibet poſtea reſtituti, non tamen ſeduli in eo cœtu fuerunt. *ID.*

(k) *Illuſtres* Patriarchæ *hac leg.* & *l. 13. infr. ID.*

(l) Id eſt, auctoritatem. *ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Magni duæ de Iudæis conſtitutiones ſequuntur, Quibus addenda & tertia, puta *lex 18. ſupr. de nauicular.* & quarta, puta *lex 5. ſupr. de contrah. empt* & quinta, puta *lex 99. ſupr. de Decurion.* Hæc in Iudæos, at tertia illa & duæ huius tituli leges pro Iudæis. Porro obſeruandum nullas hic de Iudæis Iouiani, Valentiniani, Valentis, Gratiani, Valentiniani Iun. conſtitutiones referri, & tamen *infr l. 13.* mentio fit conſtitutionum Valentiniani & Valentis. De Valente certe Credrenus ſit, eum Iudæos in honore habuiſſe. Nunc de huiuſce legis ſententia.

ΑΠΟΣΥΝΑΓΩΓΟΙ igitur, id eſt, Synagoga eiecti motiue Iudæi, & (vt proprio verbo vtar, quo vtitur Ammianus Marcellinus in ſimili re *lib.* p. 285 *22. c. 4.) proiecti* (quæ vox hac quoque lege vſurpatur) eiecti *l. 15. ſupr. de Piſtorib.* abiecti, *l. 18. ſupr. de agentib. in reb. l. 15. ſupr. de Palatinis S. L.* Iudæi Primatum legis ſuæ iudicio, voluntate & ſententia, vi iudicum, aut Principalis reſcripti obreptione in ſectam ſuam, reluctantibus Primatibus ſuis, recipi, & ſic *opem reconciliationis mereri* hac Theodoſii Magni conſtitutione prohibentur. Scilicet, quibus ſua relinquitur religio, & ſua conſtare debet diſciplina, neque vllo potentioris interuentu interturbari, non Principis reſcripto, non iudicis cuiuscunque vi vel iniuria, cui ſimile aliquid vide in *l. 53. ſupr. de appellationib.* Quod & ipſum altero capite, pora *l. 2. ſupr. de Monachis*, (quæ huic noſtræ coniungenda eſt) Theodoſius quoque ſancit, dum videlicet Monachis, quibus ciuitatum ingreſſum ipſemet interdixerat, *dum iudiciariis*, inquit ea lex, *aguntur iniuriis*, in priſtinum ſtatum reſtitutis, liberos in oppida ſeu ciuitates ingreſſus largitur. Sed neque Eccleſiæ obtentu ſua Iudæis diſciplina infringi debet *l. 23. hoc tit.* & *l. 2. de his qui ad Eccleſ.*

Secundo, notetur *hac leg.* de *Apoſynagogiſmo* Iudæorum, qui per primates fiebat, cuius mentio fit quoque apud Ioannem non vno loco, quam excommunicationis ſpeciem *Nidduı* ipſimet Iudæi dixerunt, eiuſque cauſas 24. adſignarunt: vide Eliam in *Thesbi.* Haud abſimilis porro huic in Eccleſia Chriſtiana canon fuit, ne ab aliis proiecti ἀποβεβλημένοι, ἀποβληθέντες, ἀκοινώνητοι, ab aliis in communionem reciperentur vel defenderentur: de quo vide *canon. Nicænum 5. Tom. I. Concil. p. 324. 325. Edit. Harduin* & Epiſtolam Synodicam Concilii Africani ad Cœleſtinum Papam *pag. 948. Tom. I. Concil.* & *canon. 6.* Conſtantinopolitanum *pag. 812. Tom. I. Concil.* & *canon 62. Cod. Africani pag. 898 Tom. I. Concil.* Eodem pertinet & *lex 35. ſupr. de Epiſcop.*

Rurſum notetur, & ex hac lege liquere, pariter vt ex ſuperioribus nunc primum citatis: ita iam olim & inter Chriſtianos & inter Iudæos perperam vſurpatum, vt diſciplinæ Eccleſiaſtiaſticæ refractarii, ac legitima cognitione proiecti, ad ſeculares iudices, imo Principes, irent, contra cuſtodiam & contra quietem publicam, vt loquitur *d. l. 35.* non velut appellantes, quod quidam ſcribunt, vel appellationis remedio, verum *auctoritatem, vim, opem*, (quibus tribus vocibus hæc lex vtitur.) eorum implorantes ad reconciliationem. Ex his patet quoque veram non eſſe ſententiam Seldeni, qui *de iure naturali & gentium, lib. 2. cap. 2. pag. 150. 151. hanc leg.* nominatim accipiebat de proſelytorum Iuſtitiæ, inter Iudæos, vt vocabant, admiſſione & reiectione. Nam imo eſt hæc lex de Ἀποσυναγωγισμῷ Iudæorum, quos Synagoga vetat Imperator eiectos, in Synagogam rurſum intrudi reclamantibus primatibus Iudæorum.

Poſtremo notanda *hac leg.* duo de Patriarchis: nempe titulus *Illuſtrium* qui pariter eis tribuitur *l. 13. infr.* Item Primates ab his inſtitutos, de quo iam *ſupr.* Tandem manifeſtarius error eſt Petiti II. *Var. 10. pag. 145.* qui de minoribus Patriarchis, qui ſinguli certe Prouinciæ aut ἀποδασμῷ præerant, vſurpatum ait.

IX. (a) Iidem AAA. Addeo (b) Com. & Magiſtro vtriuſque (c) militiæ per Orientem.

Ivdæorvm ſectam nulla lege prohibitam, ſatis conſtat. Vnde grauiter commouemur, interdictos quibusdam locis eorum fuiſſe conuentus, Sublimis igitur Magnitudo Tua hac

hac iuſſione ſuſcepta, nimietatem eorum, qui ſub Chriſtianæ religionis nomine inlicita quæque præſumunt, & deſtruere Synagogas adque expoliare conantur, congrua ſeueritate cohibebit. Dat. III. Kalend. Octobr. (d) Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Meminit eius Baronius *Anno D.* 393. *n.* 23. Ad eius hiſtoriam pertinet Ambroſii *Epiſt.* 29. ſiu. 17. *Edit. Paris.* ad Theodoſium M. &c. de quo mox. *GOTHOF.*

(b) *Adeo*, huic Comiti & Magiſtro vtriusque militiæ inſcribitur hoc ipſo Anno *lex* 4. *Cod. Iuſt. de in off. P. P. Orientis*, quæ ipſa ad eandem hiſtoriam pertinere videatur: & Anno 395. *lex* 6. *ſupr. de domſticis.* Eundem indicat Ambroſius *allegato loco in Comment. ID.*

(c) Puta, pedeſtris & equeſtris Militiæ. *ID.*

(d) Ita omnes Editione, vna poſtrema Pariſienſi excepta, quæ habet *Decemb. ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Vt Conventvs, ita & Synagogæ Iudæorum haſtenus licitæ fuerunt, nullaque lege prohibitæ, etiam ſub Theodoſio Magno, quod hæc eius lex oſtendit. Quare conuentus eorum quorundam feruentiorum nimietate, qui ſub Chriſtianæ religionis obtentu illicita præſumebant, interdici, vel Synagogas eorum deſtrui, exſpoliari Chriſtiani Principes vetuere: quod præter hanc legem docebit quoque *lex* 12. 20. 21. 25. 26. 27. *hoc tit.* Docet quoque Theodorici R. epiſtola ad Senatum Vrbis Romæ apud Caſſiodorum IV. *Var.* 43. Et vero *hac leg.* nominatim Theodoſius Magnus, id alicubi factum per Orientem ægre fert, & diſcipli.... ſpecie a Comite & Magiſtro militum per Orientem ſeueriter cohiberi iubet. Quem ideo *Comitem Orientis militarium partium* vocat Ambroſius, id eſt, Comitem & Magiſtrum militum per Orientem, ad diſcrimen alterius Comitis Orientis *ciuilium partium*, quem deſcribit Zoſimus *l.* 5. *c.* 2. & ſub cuius diſpoſitione erant quindecim Prouinciæ, quas memorat Notitia Imperii. *Diſtinctæ* ſcilicet hæ dignitates fuerunt Comitis Orientis, & alterius Comitis Orientis militarium partium: nam & *hac leg.* dicitur Comitis &
p.226 Magiſtri vtriusque militiæ per Orientem. Et ſic Ambroſius Comitem Orientis militarium partium dixit, pro Comite & Magiſtro militiæ per Orientem. Erroneum proinde eſt, quod Vir Doctus credidit 3. *obſerv.* 3. hunc Addeum non tantum fuiſſe Comitem, ciuilium ſcilicet partium, ſed etiam Magiſtrum militum per Orientem: & ſic vtramque poteſtatem in eundem collatam. Idemque putat excidiſſe literam M. (Magiſtro) apud Ambroſium in illis verbis: *Relatum eſt a Comite Orientis M.* (militarium partium) Nam imo Addeus nonniſi Magiſtes militum fuit per Orientem, non vero ſimul Comes Orientis ciuilium partium: Comitis enim illi titulus, non quaſi alterius coniunctæ dignitatis titulus additur, verum ceu annexæ Magiſtro militum dignitatis: ſic enim paſſim Comites & Magiſtri militum, etiam *l.* 8. 9. *ſupr. de re milit. l.* 3. *vlt. de paſcuis*, *l.* 8. *de metatis*, *l.* 1. *ne Comitibus*, *l.* 16. *ne deſertor*, *l.* 3. *de diuerſ. offic. l.* 78. 113. 128. *de Decurionib. l.* 9. *de adulter.* Imo & iidem abſolue Comites, *l.* 17. *de re milit.* vid. *l. vlt. de infirm his qua. l.* 23. *de erogat. milit.* plura vide *in Notit. dignit. Theodoſian.* Ad rem. Hæc vero illa lex eſt, ad cuius hiſtoriam pertinet, argumentum (quod Ambroſius *Epiſt.* 29. ſiu. *Epiſt.* 17. *Edit. Paris.* ad ipſummet Theodoſium M. ſcribens tractat) cui proinde Epiſtolæ hic annus 393. adſcribendus eſt: Sic vt hæc ipſa lex videri poſſit pars eſſe integræ illius legis ſeu epiſtolæ, quam *vindicta* plenam ad relationem eiusdem Comitis militaris per Orientem Theodoſium Magnum promulgaſſe Ambroſius ſcribit qui ad eum retulerat de Synagoga Iudæorum incendio deſtructa ſpoliataque in Caſtro Callinico, cuius rei hiſtoriam exſequitur etiam Paulinus, *in vita Ambroſii*, (quod quidem Caſtrum fuit in Oſrhoëna Orientis Prouincia) cuius meminit Ammianus Marcellinus *lib.* 23. *c.* 3. Zoſimus, *lib.* 3. *c.* 13. & Notitia Imperii *in Duce Osrhoëna*, & *lex* 4. *Cod. Iuſt. de commerc. & mercatoribus*, & ſubſcriptio Epiſt. Epiſcoporum Oſrhoënæ ad Leonem Imp. *parte* 8. *Actorum Concilii Chalcedonenſ. pag.* 715. *T. II. Concil. Harduin.* & Procopius *de bello Perſico, lib.* 1. *c.* 18. & *lib.* 2 *c.* 21. & *lib.* 2. περὶ κτισμάτων *c.* 7. (quæ alioquin Oſrhoëna Iudæorum plena fuiſſe videtur.) Sane eadem Imperii Notitia ſub eodem Duce Oſrhoënæ meminit cuiusdam munimenti, quod vocat *Synam Iudæorum.*

Procedat nunc Ambroſii locus ille, qui ad hanc legem omnino pertinet (quod Baronium alioquin fugit) *Relatum eſt*, inquit, *a* Comite Orientis *militarium partium, incenſam eſſe* Synagogam, *idque Auctore factum Epiſcopo. Iuſſiſti vindicari in cæteros, Synagogam ab ipſo ædificari Epiſcopo.* Mox: *Si ædificio incenſo moueris viliſſimo (quid enim in tam ignobili* Castro *eſſe potuit?) non recordaris Imperator, quantorum Romæ domus Præfectorum incenſæ ſunt & nemo vindicauit*, Mox: *Quid igitur dignius, vt* Callinici *Caſtri in parte aliqua ædificiorum incendium, an Vrbis Romæ vindicandum exiſtimaretur, ſi oportet?* Mox. *Sed refertur cognitionem mandatam Iudici, ſcriptumque, Eo quod non referre debuerit*, ſed Vindicare: Reqvirenda *quoque ſublata* Donaria, *Vt omittam alia*, &c. Plura ibi Ambroſius, atque ingens de illo reſcripto querela, reuocari id poſtulantis. Quæ cum ita ſint, adparet huius rei hiſtoriam, quod fecit Baronius, ad Annum 388. male relatam. Apparet item quid ſentiendum ſit de Cedreni narratione, qui rem longe aliter narrat *pag.* 326. *Edit. Reg.* qui inquam ad Vrbem Conſtantinopolitanam & ad Honoratum Præfectum Vrbis hæc refert. Similem porro Theodoſii Iun. conſtitutionem de reddendis Antiochiæ Synagogis Iudæorum, quas Chriſtiani occupauerant, quæ Symeonis Stylitæ admonitione mox reuocata fuerit, memorat Euagrius *lib.* 1. *cap.* 13. & ex eo Nicephorus *lib.* 14. *cap.* 57.

Interim de huius Codicis conditoribus illud obſeruandum, eos leges quamlibet a nonnullis Epiſcopis damnatas in hunc Codicem referre ſuſtinuiſſe. Quanquam in hac legis parte nihil adeo atrox, neque cætera illa atrociora continentur; de quibus maxime querebatur Ambroſius,

vt putet

Digitized by Google

XI. (a) Iidem AA. ad Claudianum (b) Com. Orientis.

Si quis audeat Inluſtrium Patriarcharum contumelioſam per publicum facere mentionem vltionis ſententia (c) ſubiugetur. Dat. viii. Kalend. Mai, Conſtantinop. Arcad. iv. & Honorio iii. AA coss. [396.]

N O T Æ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius, quæ ipſa & a Cod. Iuſt. abeſt. *GOTHOF.*

(b) Ita habens omnes Edd. Pariſienſi poſtrema excepta, in qua habetur *Claudium*: ſi quid video, proculdubio hic ipſe *Claudianus* eſt Poeta, qui & hoc ipſo anno in tertium Conſulatum Honorii Panegyricum ſcripſit, & quidem Mediolani, vnde mox ad Comitiuam Orientis profectus. Sane et tempora congruunt, & natales Poetæ ſubſcribunt. *ID.*

(c) Ita & aliis nonnullis locis, pro *ſententia*: niſi hic malis *vltionis ſententia*. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Patriarchas Iudæorum, (de quibus pleniſſime dixi *lege 1. ſupr. hoc tit.*) Contvmeliis publice afficere Chriſtiani ab Arcadio hac lege prohibentur: contumelioſa eorum forte mentione facta. Nempe vt cæteroquin Chriſtianorum contumeliis Iudæi expoſiti hac etiam tempeſtate fuerunt, quod & Arcadio *leg. prox. 12.* & Theodoſio Iun. poſtea reprimere viſum *l. 21. & 26. infr.* ita teſtatas inimicitias aduerſus Patriarchas eorum nominatim plerique exercuere; quod etiam liquet ex eo, quod memorat Hieronymus *Epiſt. 101.* *Dudum*, inquit, *Heſychium Virum conſularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauiſſimas exercuit inimicitias, Theodoſius capite damnauit, quod ſollicitato Notario chartas illius inuaſiſſet.*

Ad dignitatem Patriarcharum quod attinet, *Illuſtres* pariter, vt *hac lege*, ita & *lege 8. ſupr.* & *l. 13. infr.* vocantur, ac nominatim *illuſtrium* mentio fit *leg. 22.* honorati Codicillis honorariæ Præfecturæ. Spectabiles vocantur *l. 15. infr.*

XII. (a) Idem AA Anatolio pf. p. Illyrici.

Excellens Auctoritas Tua, Rectores conueniri præcipiat, vt percepta (b) notatione, (c) cognoſcant, oportere a Iudæis inruentum (d) contumelias propulſari, eorumque Synagogas in quiete ſolita permanere. Dat. xv. (e) Kalend. Iul. Conſtantinop. Cæſario & Attico coss. [397.]

p.128.

N O T Æ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius: pariter abeſt a *Cod. Iuſt.* GOTHOF.

(b) *γρ. perſpecta.* Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent *præcepta*. *ID.*

(c) *Adnotatione.* *ID.*

(d) In eadem re eadem voce vtitur *lex 2. ſupr. de metatis.* *ID.*

(e) Hac eadem die de Iudæis pariter data *lex 2. ſupr. de his, qui ad Eccleſ. conf.* ſed ad alium Magiſtratum: puta, ad Archelaum Præfectum Auguſtalem, id eſt, Ægypti. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

A Contvmeliis & Tvrbatione Iudæi eorumque Synagogæ ceu cœtus per Præfecturam Prætorianam Illyrici, & ſic per Diœceſin Macedoniæ & Daciæ, hac Arcadii conſtitutione vindicantur, eo quod paſſim in eos impetus fieret, cœtusque eorum turbarentur, atque in eos ipſos irrueretur. Quod rem ipſam attinet, ſeu Iudæorum Synagogas, in quas irrui Imperatores noluere, concordant multæ aliæ leges huius tituli, de quibus ad *leg. 12. ſupr.* & *lex 2. ſupr. de metatis*, vbi dixi.

XIII. (a) Idem AA. Cæſario pf. p. (b)

Ivdæi ſint obſtricti cærimoniis (c) ſuis: Nos interea in conſeruandis eorum priuilegiis Veteres (d) imitemur, quorum ſanctionibus definitum eſt, (e) vt priuilegia his, qui inluſtrium (f) Patriarcharum ditioni ſubiecti ſunt, (Archiſynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris, cæterisque, qui in eius religionis Sacramento (g) verſantur) nutu Noſtri Numinis perſeuerent ea, quæ venerandæ Chriſtianæ legis primis Clericis, ſanctimonia deferuntur. Id enim & Diui Principes, Conſtantinus (h) & Conſtantius, (i) Valentinianus (k) & Valens, diuino arbitrio, (l) decre-

uerant. (m) Sint igitur etiam a Curialibus muneribus alieni, pareantque legibus ſuis. Dat. Kalend. Iul. Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius, haud aliter atque ea abeſt a *Cod. Iuſtin.* Eam indicare mihi videtur Honorius *l. 158. ſupr. de Decurion.* GOTHOF.

(b) *Cæſarius* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(c) *Cærimoniæ*, de Iudaica religione. Sic & de hæreſibus *cæremoniæ* vox *l. 48. ſupr. de hæreticis. ID.*

(d) Id eſt, Principes anteriores Chriſtiani: puta, vt *fine legis* exprimitur, Conſtantini, Conſtantii, Valentiniani, Valentis. *ID.*

(e) Locum hunc ita reſtituo, *Quorum vt ſanctionibus definitum eſt, ita priuilegia*, &c. *ID.*

(f) *Inluſtres* Patriarchæ *hac leg.* & *l. 8. ſupr. ID.*

(g) Id eſt, *Legis* ſuæ Primates ſunt, deque religione ſua ſententiam habent, vt loquitur *l. 8.* vt *l. 2. qui deuotione tota*, &c. *in ſecta Iudaica degentes, Legi ipſi præſident*: plura ad *d. l. 8. ID.*

(h) Puta *lege 3. & 4. ſupr. ID.*

(i) Huius conſtitutio talis nulla extat. *ID.*

(k) Neque horum conſtitutiones ſuper hoc extant. *ID.*

(l) *Arbitrium* diuinum, de Imperatoria iuſſione paſſim hoc Codice: Sic & apud Symmachum, *arbitrium* Imperiale *lib. 10. epiſt. 51. ID.*

(m) Al. *decreuerunt*, vt in Til. & Quartan. & prim Cuiac. *ID.*

COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA, ARCHISYNAGOGIS Iudæorum PATRIARCHIS, Presbyteris, & cæteris in ea religione verſantibus (de quibus dictum ad *l. 1. 2. & 4. ſupr.*) veterum exemplo Principum Chriſtianorum: puta Conſtantini Magni (quod etiam docet *lex 2. & 4. ſupr.*) item Conſtantii & Valentiniani & Valentis, hac Arcadii Conſtitutione confirmantur, ac nominatim, immunitas a muneribus Curialibus. Rurſum eodem exemplo, quo eadem priuilegia primis Clericis Chriſtianis deferuntur: *Primi Clerici* ſunt Epiſcopi, Presbyteri & Diaconi, quomodo etiam deſignantur *lege 24. ſupr. de Epiſcop.* ἱερωμένοι. Cæteri dicuntur inferioris loci *lege 41. ſupr. de Epiſcopis*, & Miniſtri. Verum de hoc Clericorum priuilegio pluribus dictum *eo titulo de Epiſcopis.*

Illud ſingulare hac lege eſt, Arcadium hac conſtitutione inter cæterorum Principum conſtitutiones, non & Patris ſui conſtitutiones aut Valentiniani Iunioris aut Gratiani memorare, quas alioquin ſubinde memorare, atque his ſeſe efferre ſolet, & vero effert *l. 15. infr.* Quare hæc totamque legem ſpectanti, certiſſimum Theodoſium M. & Valentinianum Iun. & Gratianum hæc priuilegia immunitatis a muneribus Curialibus Iudæorum primatibus ademiſſe, & ſic curialibus muneribus eos obnoxios feciſſe (pariter vt nauiculariæ functioni obnoxii fuerunt *l. 18. ſupr. de nauicular.*) Et ſane id expreſſe probat Valentiniani Iun. *lex. 99 ſupr. de Decurionibus*: cuius Anno Domini 383. datæ hæc verba ſunt ad Hypatium Præfectum Prætorio. *Iuſſio*, inquit, *qua ſibi Iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis Curialium munerum datur immunitas, reſcindatur: Cum ne Clericis quidem liberum ſit, prius ſe diuinis miniſteriis mancipare, quam patriæ debita vniuerſa perſoluant. Quisquis igitur vere Deo dicatus eſt, alium inſtructum facultatibus ſuis, ad munera pro ſe complenda conſtituat.* Quare rurſum hinc ſequitur, recentiorum Principum, Gratiani, inquam, Valentiniani Iun. & Theodoſii hac parte leges ab Arcadio *hac leg.* infirmari: viceuerſa in vſum reuocati vetuſtiorum Principum iuſſiones: *In conſeruandis*, inquit, *eorum priuilegiis VETERES imitemur.* Quibus verbis Imperator aperte ſubmo- p.289.
uet recentiorum Principum iuſſiones

Cæterum hoc in argumento octo in vniuerſum hoc Codice conſtitutiones verſantur. Conſtantinus Magnus ſcilicet Hiereos, &c. tantum a Curialibus muneribus immunes eſſe voluit *l. 2. 3. ſupr. hoc tit.* mox & *l. 4.* Valentinianus Iun. ne hos quidem *l. 99. ſupr. de Decurionib.* Arcadius primum Hiereos excepit *hac leg. 13.* poſtea omnes Iudæos Curiæ obnoxios, Curiæ mancipari voluit *l. 165. d. tit. de Decurion.* Honorius pariter omnes *l. 24. infr. hac tit.* & *l. 157. 158. ſupr. de Decurionibus*: His addatur Iuſtiniani *Nouella 45.*

Singularis & eo quoque nomine eſt hæc lex, quod ea diſtincta edocet duo Patriarcharum genera fuiſſe: de quo alioquin vide, quæ ſemel dixi *ad l. 1 ſupr.* Neque audiendus eſt vir eruditus Petitus II. *Var. 12. p. 146.* qui hunc locum ſollicitabat: loco iſtorum *Archiſynagogis, Patriarchisque ac Presbyteris*, e literarum, vt ipſe aiebat, ductu, reponebat, *Archiſynagogis, Patri, Hiereis ac Presbyteris*, & ſic loco *Patriarchisque*, ſubſtituebat *Patri Hiereiſque.* Quod ſi admittatur, quis locus iam ab emendatione, quæcunque in mentem venerit, immunis erit? Probabilius quis reponeret, *Archiſynagogis Archihiereiſque*: hi enim dum ita iunguntur apud Lampridium *in vita Alex. Seueri cap. 28. in fin.*

Ergo, vt hanc ad legem redeamus, Arcadius Archiſynagogos & cæteros a Curialibus muneribus immunes facit, vt ſeruire poſſint legibus ſuis: *Pareantque*, inquit, *legibus ſuis.* Quibus verbis opponitur Curialibus munerum onus, patientiæ legibus Iudaicis, id eſt, miniſterio legis Iudaicæ. Quare grauis error eſt viri eruditi Petiti II. *Var. 10. pag. 148.* qui his verbis id indicari putauit, primates Iudæis ſuis hoc tempore ius dixiſſe in his, quæ ad forum & Leges ac iura pertinent, quod anno proximo 398. his ademtum fuerit *lege 10. ſupr. de Iuriſdictione*: de quo ad *eam legem plenius.*

XIV. (a)

XIV. (a) Idem AA. Meſſalæ PF. P. (b)

SVPERSTITIONIS indignæ eſt, vt Archiſynagogi, ſiue Presbyteri Iudæorum, vel quos ipſi *Apoſtolos* vocant, qui ad exigendum aurum adque argentum a Patriarcha certo tempore diriguntur, a ſingulis Synagogis exactam ſummam adque ſuſceptam ad eundem (c) reportent. (d) Qua de (e) re, omne quidquid conſiderata temporis ratione conſi ſimus eſſe collectum, fideliter ad noſtrum dirigatur ærarium. De cetero autem nihil prædicto (f) decernimus eſſe mittendum. Nouerint igitur populi (g) Iudæorum remouiſſe nos deportationis (h) huiuſmodi functionem. Quod ſi qui ab illo (i) depopulatore Iudæorum ad hoc officium exactionis fuerint directi, Iudicibus offerantur, ita vt tamquam in legum noſtrarum violatores ſententia proferatur. Dat. III. Id. April. Med. Theodoro V. C. CONS. [399.]

N O T Æ.

(a) Hanc legem Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno D.* 399. *num.* 79. de qua & *ſeq. num.* 80. vgît. Eam idem Honorius memorat & abrogat *l.* 17. *infr.* vid. & *l. vlt.* GOTHOF.

(b) Italiæ ſcilicet. *ID.*

(c) Patriarcham. *ID.*

(d) Ita mox *deportationis functio* dicitur. *ID.*

(e) Bene habent hæc, quod etiam ita accipere poſſis, pro *quamobrem. ID.*

(f) Patriarchæ. *ID.*

(g) Per Occidentem. *ID.*

(h) *Deportationis*, id eſt, transmiſſionis & Apoſtolatus, de quo *mox* Tiliana Quartan. & prim. Cuiac. male habebant, *depredationis*, quas Editiones ſequutus eſt Card. Baronius. *ID.*

(i) Patriarcha. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

HONORII Imper. hæc lex eſt de Iudæis: cuius ſunt de Iudæis ſex præterea hoc tit. Conſtitutiones, puta *lex* 16. 17. 19. 20. 23. 24. & tres præterea per alios ſparſæ titulos; puta *lex* 158. *ſupr. de Decurionib. l.* 8. *ſupr. de exeeut. lex vltim. ſupr. de feriis.* Hac lege Honorius Imp. Apoſtolatum, ſeu collationem & deportationem AVRI CORONARII (vt vocatur *l. vltim. hoc tit.*) de quo agitur duabus præterea legibus *l.* 17. & *l. vltim. hoc tit.* cuius anniuerſarius canon erat, in Orientem ex Præfectura Prætoriana Italiæ quoque deferri, & deportari ſolitam, ſubmouet; Anaſtaſio tum Vrbi Romæ Epiſcopante. Quam Conſtitutionem idem poſtea indicat & abrogat quinquennio poſt, ſub Innocentio PP. *l.* 17. *infr.* reuocato veteri iure.

Quod vt intelligatur, quatuor ſunt obſeruanda. Primo, ſtante olim Ieroſolyma, a Iudæis quotannis, ſtato tempore, ex omnibus Prouinciis, per quas ſparſi erant, ad eam Vrbem templumque, aurum, *δίδραχμον* iuxta legem, cuius etiam mentio extat in Euangelio, miſſum & deportatum, quod Templo inferretur ſeu ærario publico. Quod Cicero *pro Flacco* teſtatur his verbis *c.* 28. *Cum aurum* inquit, *Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus veſtris Prouinciis Hieroſolymam exportari ſoleret.* Et Ioſephus *lib.* 16. *Antiqu. cap.* 10. recitat literas (& decreta) Auguſti, Agrippæ, Norbani item Flacci, Iulii Antonii ad Cyreneenſes, Epheſios, Sardos, atque ad alios miſſas. in quibus ſcriptum erat; ne Iudæi, qui ibi habitabant, dona pecuniaſque in vſum templi & ſacrorum mittere Hieroſolymam prohiberentur: de eodem idem Ioſephus *lib.* 18. *cap.* 12. Eoque pertinet tractatus de *Schekalim*, ſeu de ſiclis in Talmud *parte* II. quæ vocatur *Seder Moed*, *l.* 4. quæ octo capita in ſe continet: vbi dicitur primo die Februarii publica proclamatione moneri ſolitum populum, vt ſinguli tempore ſiclum adducerent, ante principium *vero Maii*, (quo appetente certe hæc lex lata eſt) id exſolui oportuiſſe; cumque magno numero ex remotioribus locis hoc tributum mitteretur, commutare id licuiſſe in *Darchonos*, qui erant numeri aurei oneris leuandi cauſa. Atenim, quod Secundo obſeruandum, poſt excidium iam templi Hieroſo- P.270. lymitani in vicem ſuperioris collationis aurique, *Patriarcha* Iudæorum ex omnibus Orbis Romani Prouinciis tributum quoddam a ſuperiore diuerſum, contra quam Cuiacius credebat, annuum, ſeu penſionem Coronarii auri nomine a ſingulis Synagogis accepit mox & exegit, & quidem etiam ſub Chriſtianis Impp. diuiſo quamlibet etiam Imperio in Orientale & Occidentale. Quod præter hanc *legem* 17. & *vltim. infr.* docet quoque Epiphanius hæreſi *Ebionit.* 30. *n.* 4. & Iulianus Imp. *epiſt.* 25. quorum verba poſtea conſignabo. Meminit & Hieronymus *aduerſus Vigilantium in fin.*, *pag.* 86. *Tom. II. Oper. Edit. Francf. Tota*, inquit, *mente feſtinat* (Paulus) *vt Hieroſolymam & ad ſancta loca credentibus pecunia dirigantur.* Mox: *Hac in Iudæa atque hodie perſeuerante conſuetudine: non ſolum apud nos, ſed & apud Hebræos, vt qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra niſi ſolum Deum, Synagogarum & totius orbis foueantur miniſteriis.* *Patriarchæ* igitur voiuerſali, ſic vt dicam. hic canon pendebatur: error enim eſt Viri Docti Il. *Var.* 10. *pag.* 151. aſſerentis anniuerſarium hunc canonem ſingulas Synagogas Patriarchæ ſuo, quæ ditionis illius erant perſoluiſſe. Idque *auri Coronarii nomine*, de cuiuſmodi auro coronario fuit ſupra titulus *lib.* 12. Tertio, obſeruandum ab *Archiſynagogis* ſiue Presbyteris Iudæorum. vel ab Apoſtolis (de quibus mox) a ſingulis Synagogis hoc aurum exactum. De Archiſynagogis iam antea dixi: illud hinc de iis diſcimus, eos ſingulis Synagogis præfuiſſe, & exactum ab his hoc aurum: Quod poſtremum docet & ſcriptor vitæ Chryſoſtomi, qui & mutatos ſæpe a Patriarchis Archiſynagogos ait, ſi non ſatis conferrent. Quarto obſeruandum eſt, Patriarcham quoſdam habuiſſe ſuos,

velut Adſeſſores, atque Agentes in rebus, quos miſſionibus, atque inter alia huic tributo ſeu auro Coronario & Apoſtolatui exigendo, certo tempore dirigebat, deſtinabat, qui *Apoſtoli* vocabantur: vt præter hanc legem docet quoque Epiphanius *dicto loca pag. 128. Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ.* vbi de Ioſepho quodam, huius generis Apoſtolo, loquitur: ὗτος γὰρ Ἰώσηπος τῶν παρ' αὐτοῖς ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν ἐναρίθμιος ἦν. εἰσὶ δὲ ὗτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ καλέμενοι, προσεδρέυεσι δὲ τῷ Πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγεσι, διὰ τὸ συμβελεύειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον: id eſt, *Hic Ioſephus inter dignitate præſtantes apud ipſos viros connumeratus erat. Sunt autem hi poſt Patriarcham APOSTOLI apellati, aſſidentque Patriarchæ, & cum ipſo ſæpe aſſidue nocte ac die agunt, conſulendi gratia, & vt referant ad eum ea, quæ ad legem ſpectant.* Et Euſebius *ad Eſaiæ 18. verſ. 2.* in Catena Patrum nondum edita, de Apoſtolis agens, qui a Iudæis Hieroſolymæ agentibus, ad cæteros miſſi, vt doctrinam Domini velut nouam ac erroneam traducerent, (quem locum Euſebii memorat Hieronymus *in d. c. Eſaiæ*: de quo etiam Iuſtinus *dialog. adu. Triphon.* inter alia *pag. 234. 335. Edit. Colonienſ 1686.*) Ἀποςόλες δὲ εἰσέτι καὶ ἔθος ἐςὶ Ἰεδαίοις ὀνομάζειν τὲς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἀνακομιζομένες: *moris & nunc eſt Iudæis, vt hos Apoſtolos appellent, qui literas circulares ad primates eorum circumferunt.* Item deſtinatos eos velut commiſſarios & cenſores eorum, qui in officio aliquo inter Iudæos conſtituti erant, Epiphanius quoque docet *dict. hæreſ. 30. num. 11.* ἐπεὶ ἦν οἷα Ἀπόςολος (ὕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται) ἐμβριθέςατος καὶ καθαρεύων δῆθεν τὰ εἰς κατάςασιν ἐυνομίας: ὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος, πολλὰς τῶν κακῶν καταςαθέντων Ἀρχισυναγωγῶν, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς διακόνων ἑρμηνευομένων, ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτεῖτο. *Et quoniam pro ea, quam gerebat Apoſtoli functione (ita enim, vt diximus, ea dignitas vocatur) ſummam præ ſe grauitatem, atque in conſtituenda diſciplina ſeueritatem ferebat, cui rei præſtandæ fuerat electus, ac pleroſque Synagogis Præfectos, & Sacerdotes ac Presbyteros, & Azanitas, quo nomine Diaconos aut miniſtros appellant, homines improbos in ordinem redegerat, ac dignitate priuarat, multorum in ſe conuertit odia.* Quo loco verba illa, ὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος ſignificant, eam ad rem præſtandam deſtinatum Ioſephum, id eſt, ad cenſuram agendam de Presbyteris, &c. Neque enim ea ſollicitate, inque alium ſenſum trahere debuit Vir Eruditus *lib. II. Var. cap. 12.* tranſpoſitis ita verbis, ὡς ὑκ ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος. De his Apoſtolis eſt & hic Hieronymi locus, *in epiſt. ad Galatas c. 1. tomo 9. fol. 79. lit. F. ſiu. pag. 124. Tom. IX. Oper. Edit. Francſ. Vſque hodie a Patriarchis Iudæorum Apoſtolos mitti. Ad diſtinctionem itaque eorum, qui mittuntur ab hominibus, & ſui, qui ſit miſſus a Chriſto, tale ſumpſit exordium: Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem.* Alioquin apud Heſychium quoque, πρέσβεις. οἱ πρεσβευταὶ, μεσῖται, Ἀπόςολοι. Sic & olim iam his ſimiles fuere Apoſtoli, qui decimas atque alia percipiebant & ad Leuitas deferebant, οἱ τὰς θυσίας ἀνάγοντες, vt eos vocat Philo, *in Legatione ad Caium pag. 1035. Edit. Francſ.* Auguſtus in edicto apud Ioſephum *Antiquit. lib. 16. cap. 10.* vocat eos ἀποδοχέας: Philo etiam *pag. 1011.* ἱεροπόμπες vocat, & *p. 1036.* ſcribit, συναγομένες χρήματ' εἰσφέρειν ἃ πέμπεσιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Et ad id exemplum, prima Chriſtianorum ætate, qui ad perferenda vltro citroque Eccleſiarum munera ab Eccleſiis mittebantur, dicti ſunt Ἀπόςολοι *2 Corinth. 8. 23. Philipp. 2. 25.*

Cæterum ab ipſiſmet Iudæis ita vocatos, & hæc lex docet illis verbis, *Quos ipſi Apoſtolos vocant:* & Epiphanius iſtis, εἰσὶ δὲ ὗτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην Ἀπόςολοι καλέμενοι. Item, Ἀπόςολος, ὕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται. Et Iulianus illis, quæ de Apoſtolatu mox dicam. Vt mirer Virum Doctum aliter ſentientem. Quæ cum ita ſint non debuit Vir Doctus, pro *Apoſtolos* hic reponere *Apoſtolicas:* quomodo Zonaras in Heraclio Hieroſolymitanum Patriarcham Iacobitarum, Apoſtolicum vocat. Atenim admitto eiuſdem ſententiam, vt *Patriarcharum* & ſimilia, ita & *Apoſtolorum* vocabula inter Iudæos non niſi poſt vrbis excidium vſurpata. Ab his ſuſcipiebatur *deportatio*, & *departationis* functio, vt *hac leg.* vocatur, ſiue Apoſtolatus, Ἀποςολὴ: quod & Iulianus Imp. *Epiſt. 25. ad Iudæos* docet: & Epiphanius *d. hæreſ. Ebionit. 30. num. 11.* Iuliani verba: Ἰεδαίων τῷ κοινῷ hæc ſunt: τὸν ἀδελφὸν Ἴελον (γρ. Ἰέδαν) τὸν αἰδεσιμώτατον Πατριάρχην παρῄνεσα, καὶ τὴν λεγομένην ἐν ὑμῖν Ἀποςολὴν κωλυθῆναι: καὶ μηκέτι δύνασθαι τὰ πλήθη ὑμῶν τινὰ ἀδικεῖν τοιαύταις φόρων εἰσπράξεσιν, ὡς πανταχόθεν ὑμῖν τὸ ἀμέριμνον ὑπάρχειν τῆς ἐμῆς βασιλείας: id eſt, *Fratrem Iulum (γρ. Iudam) Patriarcham omni obſeruantia dignum hortatus ſum, vt etiam tributum quod Apoſtolatus apud vos vocatur, prohibeat & in poſterum nemini liceat populos veſtros huiuſcemodi tributorum exactionibus lædere, quo vobis ſecuritas vndique in meo regno ſit.* Epiphanii ſunt iſta: συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν Ἰώσηπον μετὰ τὸ ἀδρυνθῆναι Ἰέδαν τὸν Πατριάρχην, ὃν προείπομεν (τάχα γὰρ ὕτως ἐλέγετο) ἀμειβῆς ἕνεκα γέρας τῷ Ἰωσήπῳ τῆς Ἀποςολῆς δῦναι τὴν ἐπικαρπίαν: καὶ μετ' ἐπιςαλῶν ὗτος ἀποςέλλεται εἰς τὴν Κιλίκων γῆν: ὃς ἀνελθὼν ἐκεῖσε ἀπὸ ἑκάςης πόλεος τῆς Κιλικίας, τὰ ἐπιδέκατα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰεδαίων εἰσέπραττεν. id eſt, *Per idem tempus, cum iam Patriarcha Iudas, quem diximus (ita enim forte vocabatur) ad robuſtam ætatem perueniſſet, Ioſephum præmii loco Apoſtolatus (dignitatis id nomen eſt) honore ac commodis exornat. Inde cum literis in Ciliciam proficiſcitur. Quo cum acceſſiſſet, omnoquoque ex oppido decumas ac primitias a Prouincialibus Iudæis exigebat.* Ita enim locus hic explicandus, in quo interpretando Cornarius non ſemel lapſus: ἀποςολῆς ἐπικαρπία, eſt Apoſtolatus exigendi cura, ſeu functio Apoſtolatus, id eſt, deportationis auri Coronarii, penſionis largitatis. Sane & apud Græcos ἀποςολαὶ, ἀποπέμψεις, δῶρα, ἀποςέλματα, quæ ad amicos mittebantur: vide Ariſtotelem 4. ad *Nicomach.* Vlpianum *apud Demoſthenem*, Suidam, Auctorem Macchabæorum *lib. 1. cap. 2. v. 18.* Porro fuit hic canon anniuerſarius, vt vocatur *l. vltim.* ex conſuetudine præbebatur *l. 17. hoc tit.* penſionis nomine *l. vltim.* Coronarii auri nomine *d. l. vltim.* (de cuius nominis ratione ibidem P.23

dem) ſic vt ad exigendum eum certo tempore Apoſtoli, a Patriarcha dirigerentur *hac leg.* conſiſtebat vero in auro & argento *hac leg.* & exigebatur ab omnibus Synagogis *l. vltim. hoc tit.* ſic vt ab Occidentalibus quoque partibus dirigeretur in Orientem *hac leg.* & *l. 17.* & *l. vltim.* vnde *deportationis* functio *hac leg.* vocatur. * Quare erronea eſt obſeruatio viri eruditi Petiti, qui ſingulis ditionibus & Præfecturis illuſtres Patriarchas tribuens, aurum iſtud atque argentum ex Synagogis eorum dictioni ſubiectis penſitari ſolitum ſcribit: quem refutat *hac lex*, & *l. 17.* & *l. vltim. infr.* Sed & erronea ſententia eiusdem Il. *Var. 10. p. 157. 158.* putantis tribus vicibus hunc canonem exactum (quod ſane alioqui verum eſt de tributis, quæ fiſco penſitabantur) nam & *l. vltim. anniuerſarius canon*, nullo prætera addito vocatur, & *hac leg.* non diuiſis vicibus, verum *certo tempore* Apoſtolos ad exigendum aurum atque argentum a Patriarcha directos. Neque argumentum vllum deſumi poteſt ex ſubſcripto huic legi die *III. Id. April.* non magis quam ex ſubſcripto *legi 17. VIIII. Kalend. Aug.* aut vltimæ *III. Kal. Iun.* quæ tres conſtitutiones de iſto auro Coronario & Apoſtolatu ſunt.

His ita cognitis, de huius legis ſententia, atque adeo de Honorii mente accuratius videndum eſt. Nempe cum Patriarcha, qui in Oriente præſidebat, Occidentis Imperio iam ab Oriente diuulſo, hanc functionem ſeu hoc Apoſtolatus deportationisque tributum ab Occidentalibus quoque Iudæis, ſeu vt ipſe Honorius ait *d. l. 17.* hanc legem recantans *iſtarum* (Occidentalium ſc.) *partium* porro exigeret, Apoſtolis in id miſſis, indignum, ſeu vt ipſemet Honorius loquitur, *ſuperſtitionis indigna viſum*, id fuit Honorio permittere. Nempe indignum viſum, cum Occidentis Imperium nec quiquam Orientali ſubeſſet, Patriarchæ Orientali & ſic in alio ſeu Occidentali orbe conſtituto, licere ius quoddam ſupremæ poteſtatis in eo & in his conſtitutis exercere, & aurum Coronarium ſeu tributum *ab his partibus* exigere: Quod exemplum & alibi alia in re obſeruatum vtiliter alio traduci poteſt.

Sane vt altius penetremus, procuidubio & hæc lex indicium eſt & veſtigium ſimultatis fraternæ inter Arcadium & Honorium: cuius auctor & origo primum Rufinus extitit, teſte Claudiano *in Rufin. lib. 2. v. 160. ſeqq.* & *lib. 1. in Eutropium.* Mox Eutropius, huius etiam anni conſul cum Theodoro: vt teſtatur Claudianus *lib. 1. in Eutropium. v. 281. ſeqq.*

Arma relinque viris: Geminam quid diuides aulam?
Conariſque pios odiis committere fratres?
Te magis, ah demens, veterem ſi reſpicis artem,
Conciliare decet: Geſtis pro talibus annum
Flagitat Eutropius.

Igitur ab ea ſimultate id quoque profectum quod *hac leg.* vetatur. Et hæc quidem, vt dixi, hic Honorius per Occidentem Apoſtolarum exigi vetuit. Alio enim fine Iulianus olim *d. epiſt. 25.* in totum exigi vetuit. Ex his interim apparet, labi eos, qui in totum *hac leg.* Apoſtolatus functionem interdictam ſcribunt, mox & generaliter reſtitutam *l. 17. infr.* cum in Occidente tantum interdicta fuerit *hac lege*, mox reſtituta *d. l. 17.*

Et hæc quidem ita *hac leg.* Honorius, tribus etiam emixæ voluntatis ſuæ indiciis additis: nam 1. & *ſuperſtitionis indigna* id vocat. 2. & Patriarcham hoc tributum exigentem depopulatorem: 3. & Apoſtolos ad id miſſos iudicibus offerri, puniríque iubet.

Atenim Honorius reconciliata iam inter ſe & Arcadium gratia poſt quinquennium Romæ poſitus ſub Innocentio Epiſcopo Romano, ſententiam recantauit *l. 17. infr. hoc tit.* & conſuetudine ſecundum veterum Principum ſtatuta reducta, Iudæis Occidentalis orbis ſui, mittendi huius auri Coronarii copiam fecit. De hac ipſa re tandem erit & lex Theodoſii Iun. *l. 29. infr. hoc tit.* (vbi dicam adhuc) quæ pariter oſtendit, ab Occidentalibus partibus, Patriarchis id conferri conſueuiſſe.

* Huc pertinet locus elegans Chryſoſtomi *libr. contra. Iudæos & Gentiles, quod Chriſtus ſit Deus, pag. 581. Tom. I. Oper. Edit. Benedictin.* Ibidem S. Pater ſcribit, fruſtra tentaſſe gentem Iudaicam Iuliani Aug. temporibus reſtaurationem templi Hieroſolymitani, & fuiſſe eorum conatus diuina virtute impeditos, quamuis immenſos poſſideret Patriarcha gentis theſauros. Καίτοι τί, inquit, τὸ κωλῦον ἦν, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ ἀντιπίπτουσα; οὐ χρημάτων παρουσία πολλὴ παρ' αὐτοῖς; οὐ τοὺς ἁπάντων πανταχόθεν φόρους συνάγων ὁ Πατριάρχης ἀπείρους κέκτηται θησαυρούς; *atqui, ſi non diuina virtus obluctaretur, quid obſtaret? Annon magna vis pecuniarum penes illos eſt? annon ab omnibus vndique tributa colligens Patriarcha, immenſos poſſidet theſauros?* Vide etiam quæ ad hunc locum obſeruauit Cl. Bernard. de Montfaucon.

XV. (a) Idem (b) AA Eutychiano PF. P. (c)

Cuncta Priuilegia, quæ Viris Spectabilibus (d) Patriarchis, vel his quos ipſi ceteris præpoſuerunt, (e) diuæ memoriæ Pater Noſter, atque retro Principes detulerunt, ſuum robur tenere cenſemus. Dat. III. Non. Febr. Conſtantinop. Honorio A. VI. & Ariſtæneto coss. [404]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Eandem Baronius in annum ſuum non retulit. *GOTHOF.* Hæc lex atque ſequentes, 16. & 17. illuſtrari poſſunt ope *Decennalium Arcadii & Honorii AA.* celebratorum propter ſuſceptum imperium poſt mortem Patris Theodoſii. Liquet ex his legibus, ſolitos fuiſſe Imperatores in huiusmodi feſtis priuilegia dare & reuocare. Vid. Anton. Pagius *in Critic. ad h. an. num. 36.* *RITTER.*

(b) Tribuenda hæc lex, ARCADIO, *Honorio & Theodoſio.* GOTHOF.

(c) *Eutychianus* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Vide quæ dixi ad *l. 11. ſupr. ID.*

(e) *Qui Patriarcharum arbitrio, habent ſuam de religione ſententiam, l. 8. ſupr. Qui Patriarcharum ditioni ſubiecti, & in religionis Sacramento verſantur, l. 13. ſupr. ID.*

COMMENTARIVS.

Patriarchis Iudæorum, & cæteris, qui ab his præpoſiti ſunt, quibus priuilegia a Theodoſio Magno patre ſuo, aliisque retro Principibus tributa fuerant, *hac leg.* confirmat rurſum Arcadius. De quo vide *l. 2. 4. 13. ſupr.* quæ poſtrema eſt eiusdem Arcadii. Quod autem de priuilegiis a Theodoſio Magno tributis *hac leg.* dicitur, non eſt contrarium iis, quæ ad *d. l. 13.* dixi: Priuilegia enim iſta alia fuerint neceſſe eſt, quam de quibus agitur *d. l. 13.* vel ſaltem Patriarchis ſummis delata, non etiam his, qui Patriarcharum ditioni ſubiecti; de quibus eſt exerte *d. l. 13.* Ex *hac* interim *leg.* colligat quis, aliquo tempore ſub Arcadio ante *hanc legem* poſt *d. l. 13.* priuilegia illa Iudæis detracta fuiſſe.

De quibus autem Patriarchis accipienda ſit hæc lex, quæri poteſt? Ego, cum Petito II. *Var. 10. pag. 145* de minoribus accipio. Et quidem duobus argumentis. Primo, tituli *Spectabilium*, ſummis enim Patriarchis, Virorum *Clariſſimorum*, & *Illuſtrium* titulus *l. 8. ſupr.* & *l. 13.* conceditur. Alterum iſtud eſt; quod hæc ipſa priuilegia minorum Patriarcharum memorantur & confirmantur *d. l. 13.* p. 132.

XVI. (a) Idem AA. (b) Romuliano PF. P. (c)

Ivdæos, & Samaritanos, (d) qui ſibi Agentum in rebus priuilegio blandiuntur, omni militia priuandos eſſe cenſemus. Dat. x. Kalend. Mai, Rom. (e) Honorio A. vi. & Ariſtæneto cons. [404.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* eandemque Baronius omiſit. Ei concordat *lex 24. infr.* GOTHOF.

(b) *vel. Idem AAA. ID.*

(c) Hic idem videtur, qui Anno Domini 398. *Præfectus Vrbis* Conſtantinop. erat, quod docet *lex 45. ſupr. de re milit.* vid. *Proſopogr. ID.*

(d) *Samaritanorum* præter *hanc legem.* & *Rubr. ſupr.* fit præterea mentio. *l. 28. infr. hoc tit.* & *l. 18. ſupr. de nauicul.* & vbique Iudæis ſubiiciuntur, de quibus mox plura. *ID.*

(e) *Romæ* hoc tempore conſtitutus Honorius, vt præter *hanc legem* docet quoque lex proxime ſequens, & *l. 65. ſupr. de curſu publ. lex 2. ſupr. de exactіон. l. 4. ſupr. de Decuriis Vrbis Romæ:* & Claudianus Panegyr. *in VI. Honoris conſulatum* in id expreſſo. *ID.*

COMMENTARIVS.

Militia Agentum in rebus Iudæi & Samaritani fungi hoc adhuc æuo poterant: cum tamen aliis militiis interdictum eis eſſet. *Agentum*, inquam, *in rebus*, de quibus *ſuo titulo* plenius. Atqui Honorius iam Romæ poſitus ſub Innocentio Epiſcopo Romano, etiam Agentes in rebus eos eſſe hac conſtitutione prohibet. Quod & ipſum poſtea rurſum conſtituit de Iudæis *l. 24. infr.* vbi vide quæ dicam.

Cæterum de *Samaritanis* hic aliquid dicendum. Fit eorum mentio, præter *hanc legem* & *Rubr.* huius tituli, duabus inſuper legibus; puta, *l. 28. infr. hoc tit.* & tertia adhuc *l. 18. ſupr. de nauicul.* & vbique Iudæis ſubiiciuntur, pariter vt Nouella Theodoſii 3. ſimiliter concepta, *de Iudæis, Samaritanis*, &c. Deque vtrisque idem ſemper hoc Codice conſtituitur, cum Iuſtiniani æuo poſtea Samaritani deteriore conditione fuerint: vide *l. 21. Cod. I. de hæreticis:* vid. & *Nou. 129 144.* Fit & eorum mentio in ſolemni illa Adriani Epiſtola, quæ apud Vopiſcum, *in Saturnin. c. 8.* vbi de Ægypto: *Nemo*, inquit, *illic Archiſynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Chriſtianorum Presbyter, non Mathematicus, non Aruſpex, non Aliptes.* Et eodem loci ipſe Vopiſcus de iisdem Ægyptiis. *Sunt enim*, inquit, *Ægyptii viri ventoſi, furibundi, iactantes, iniurioſi, atque adeo vani, liberi, nouarum rerum vſque ad cantilenas publicas cupientes, verſificatores, Epigrammatarii, Mathematici, Aruſpices, Medici. Iam & Chriſtiani & Samaritæ, quibus præſentia ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant.* Ita enim locus ille conſtituendus eſt. Nempe id vult Adrianus: *Samaritas* rerum nouarum cupidos, quod vulgare crimen Chriſtianorum olim fuiſſe, quaſi ſeculi oſores eſſent, paſſim obſeruatio eſt. De Samaritanis his eſt quoque præter *d. Nouell.* Theodoſii 3. Nouella Iuſtiniani 129. & Iuſtiniani 144.

Porro notum, *Samaritas* inter Iudæos tales primum fuiſſe, quales inter Chriſtianos Schiſmatici, vt qui de loco & templo, vbi ſecundum legem Moſis Deus eſſet adorandus, cum Iudæis certarent: his in Vrbe Hieroſolymitana, illis in monte Garizim, contendentibus. Cuius controuerſiæ ſtatum Ioſephus explicat, *lib. 13. cap. 6.* & quibus momentis iis tota a Rege Ptolemæo, qui iudex acceptus, terminata fuerit. Imo tamen Samaritani quoque Iudæorum hæretici fuere, Auguſtinus *lib. 1. contra Creſconium, cap. 31.* quorum hæreſis hæc fuit, quod ipſi ſolum Pentateuchum e tribus voluminibus ſacri codicis ſuſcipiebant, & Prophetas reiiciebant. Ad hæc negabant reſurrectionem poſtquam idololatræ eſſe deſierunt. Sparſi autem Samaritani fuere potiſſimum per Ægyptum, quod ſuperiora loca oſtendunt: oſtendit & *l. 18 ſupr. de nauicul.* Sparſi tamen fuere & per Occidentem, quo pertinet hæc lex. & *lex 28. hoc tit.* imo & Romæ fuere deinceps Theoderici R. æuo: teſtis Caſſiodorus, III. *Var. 45.*

XVII. (a)

XVII. (a) Idem AA. (b) Hadriano PF. P. (c)

Dvdvm † iuſſeramus, vt ea, quæ Patriarchis a Iudæis iſtarum (d) partium ex conſuetudine præbebantur, minime præberentur: Verum nunc, amota prima iuſſione ſecundum Veterum Principum ſtatuta priuilegia, cunctos ſcire volumus, Iudæis mittendi copiam a Noſtra Clementia eſſe conceſſam. Dat. viii. Kalend. Aug. Rom. Honor. A. vi. & Ariſtæneto coss. [404.]

NOTÆ.

(a) Et hæc lex a Baronio omiſſa eſt. GOTHOF.
(b) *γρ. Idem AAA.* ID.
(c) Italiæ: vide Indicem Perſonarum & Chronicon: vide & Claudianum. ID.
† Ante quinquennium ſcilicet *lege* 14. *ſupr.* Anno D. 399. ID.
(d) Id eſt, Imperii Occidentalis: vid. & *legem vltim. infr.* ID.

COMMENTARIVS.

p. 233. Apostolatvm, ſeu aurum Coronatium, quod ante quinquennium ab Imperii ſui Occidentalis Iudæis, Honorius Imp. exigi vetuerat: *l. ſuperſtitionis 14. ſupr.* quo ſcilicet tempore ei cum Arcadio fratre non conueniebat, de quo diſſidio ad *eam legem* dixi, eum nunc, redintegrata inter ſe & Arcadium gratia & concordia, (cuius meminit quoque Symmachus *lib. 4. epiſt. 4.* ad Stiliconem) Romæ poſitus, ſub Innocentio Epiſcopo Romano hac lege reſtituit, amota ſeu abrogata præcedenti iuſſione. Idque *ſecundum Veterum Principum ſtatuta*, de quo ad eam legem plenius dictum eſt. De eodem ſane eſt & *lex vltim. infr.* vbi vide etiam quæ dicam. Neque dubium mihi, Innocentio Epiſcopo Romano ſaltem adlubente hanc legem ab Honorio latam. Hoc ſane ipſo etiam tempore, imo hoc ipſo anno & tempore æſtiuo Ludi ſeculares Romæ habiti; quod teſtatur Claudianus, *in VI. Conſulatum Honorii v. 360.* * Et Innocentio alioquin Epiſcopo varia olim imputata ſcimus: veluti quod Nouatiani ab eo primum Roma eiecti fuerint, quod narrat Socrates, *lib. 7. cap. 9.* Item quod Anno 409. Aruſpicibus Tuſcis gentilitia quædam ſacra molientibus ad ſoluendam vrbis obſidionem conniuentiam præbuerit, quod Zoſimus Chriſtiani nominis oſor narrat *lib. 5. c. 41.* cum tamen nil tale memoret Sozomenus, *lib. 9. cap. 7.* etſi Tuſcorum conatum illum deſcribat.

Hoc ſane *huius legis*, & *d. l. 14.* exemplum haud abſurde afferri poteſt, ſi quando quæſtio oriatur, vtrum diuiſo imperio, quod antea iunctum fuerit, alterutrius orbis Patriarcha poſſit adhuc in altero orbe priſtinum ius ſuum in altero exercere.

* Ludos Seculares ab Honorio non eſſe reſtitutos, aduerſus Baronii atque Gothofredi ſententiam erudite probat ANT. PAGIVS *in Critic. ad Annal. Baron. ad an. 404. n. 2 ſequ. & Diſſert. hypat. P. 3. c. 10 n 7. & 8.* & in Proleg. diſſert. n. 11. & 12.

Festis, *ſeu ſolemnibus & iocis ſuis, ne Iudæi in contemtum Chriſtianæ religionis quid faciant: veluti ne* Crvcem *exurant feſto Amanis.*

XVIII. (a) Impp. Honorius & Theod. AA. Anthemio PF. P. (b)

Ivdæos, quodam (c) feſtiuitatis ſuæ ſolemni, (d) Aman ad pœnæ quondam recordationem, incendere, & ſanctæ (e) Crucis adſimulatam (f) ſpeciem in contemtu (g) Chriſtianæ fidei ſacrilega mente (h) exurere, Prouinciarum Rectores prohibeant: ne (i) locis (k) ſuis fidei noſtræ ſignum inmiſceant, ſed ritus ſuos infra (l) contemptum Chriſtianæ legis retineant: amiſſuri ſine dubio permiſſa hactenus, niſi ab inlicitis temperauerint. Dat. iv. Kalend. Iun. (m) Conſtantinop. Baſſo & Philippo coss. [408.]

NOTÆ.

(a) *Lex 11. Cod. Iuſt. eod. tit.* Eam memorat quoque Baronius *Anno D.* 408. *n.* 29. GOTHOF.
(b) *Anthemius* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.* ID.
(c) In nonnullis Cod. Iuſt. *quoſdam* male. ID.
(d) Ita quoque meliores Codd. Iuſt. de quo mox. ID.
(e) *De Cruce* & eius attributis, dicam plena manu ad *l. vlt. infr. de Paganis.* ID.
(f) *Adſimulatam* vel, *Adſimilatam*, id eſt, effictam: Vide *Gloſſarium.* ID.
(g) *γρ. Contemtum*, vt habet etiam Codex Iuſt. ID.
(h) Id eſt, animo contumelioſo. ID.
(i) *Neve*, Cod. Iuſt. ID.

(k) Ita

(k) Ita quoque Cod. Iuſt. Sed omnino reponendum IOCIS: de quo mox. ID.

(l) Ita quoque manuſcripti nonnulli Codices Iuſt. Nam vulgati exhibent *cura*. ID.

(m) An potius, *Ian.* In Edit. Quart. editum *III. Kal. Iul.* ID.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. in Iudæos, vel de Iudæis, ſeptem conſtitutiones ſequuntur: puta hæc *lex 18. lex 21. 22. 25. 26. 27. 29. ſeu vltim.* quibus addenda & octaua *l. 24. infr. de Paganis*, nona, puta Nouella eius *Tertia de Iudæis Samaritanis*, &c. Hac lege in commune a CONTEMTV Chriſtianæ religionis FESTIVITATES & ſolemnia ſeu ſolemnitates & celebritates Iudæorum vindicat. A qua ipſa mente eſt, quoque eiuſdem Imperatoris *lex 21. infr. hoc tit.* Hactenus ſcilicet ritus ſuos retinere, exercere Iudæis *permittendum* permiſſumque, vt infra contemtum legis Chriſtianæ conſiſterent. Quod tamen hac tempeſtate facere ſoliti, in hac, quæ ſequitur, hypotheſi. Notiſſimum eſt, ex libro *Eſtheris* & exinde ex *lib. 11.* Ioſephi *cap. 6.* Amanis ſupplicium, in eo ipſo patibulo, quod Mardochæo parauerat: poſt quod ſupplicium deinceps vindicati Iudæi, eorum ſalus in tuto locata. Quare in huiuſce rei memoriam inſtituta feſtiuitas decima quarta & decima quinta menſis duodecimi Adar, qui Februario & Martio noſtro reſpondet: Quam *Purim*, id eſt, ſortium dixere: nempe a ſorte, quam Aman ad temporis huic rei patrandæ proſpere, pro more Perſarum & vicinarum gentium, explorationem, quo Iudæi perdendi erant, iactari curauerat *Eſther 3. v. 7.* Nam Ioſephi interpretis, grauis error eſt, qui non inſpecto ſacro Codice, dies iſtos Φρυρούας dictos, & *conſeruatoria* ſ. ita interpretatus eſt: Ibi quippe legendum Φρουραίας, pariter vt in additamento Græco ad hiſtoriam Eſtheris legendum Φρουραὶ non Φρυραί. Dies quoque vocantur (*2. Maccabæorum vltim. v. 36.*) Μαρδοχαϊκαὶ ἡμέραι. Quod feſtum inſtitutum a Ioachimo (de quo Nehemiæ *cap. 12.*) Vicario Pontifice Summo, teſte Philone Mar-

p. 234 dochæi & Eſtheris auctoritate, Eſtheris *c. 9.* Hæc etſi veriſſima ſint: attamen verius, non de iis diebus hic agi, verum intelligi propriæ Feſtum ſeparatum a Feſto illo Purim *Sortium*; quod videlicet ad *liberationis* populi Iudaici memoriam inſtitutum: Nempe quod ſeparatim ad pœnæ *Amanis* recordationem inſtitutum, quod in menſem Martium *Siuam* incidit, vt liquet ex Eſtheris *c. 7. 8.* Et vero hanc legem appetente menſe *Iunio* latam notandum eſt. Niſi putemus Amanis recordationem in Purim ſeu Marduchiacos dies translatam.

Sane Feſtum iſtud cum gaudio lætitia & iocis & conuiuiis ſeu epulis celebratum, ſic vt Bachanalia Iudæorum eſſent, vt & hodie ſunt; cum & munerum miſſitationibus, *Eſther 9.* & apud Ioſephum *lib. 11. cap. 6.* de quo vide Anton. Margaritam baptizatum Iudæum *l. de ceremoniis Iudæorum.* Huc Feſto noctu candelæ teſtandi gaudii cauſa accenſæ, & hiſtoria Eſtheræ per æditum legi ſolet, cui lectioni mulieres & pueri adſunt: & quoties Amanis fit mentio, pugnis & malleis ſcamna Iudæi pulſare ſolent, Amanemque maximo ſtrepitu explodunt; cui ſimilem conſuetudinem retinet hodie Eccleſia Romana ipſa paſſionis Dominicæ nocte in Iudæ deteſtationem. Omitto alios ritus; certe feſti illi dies iocis, vt dixi, transacti: *Iocis*, inquam, nam ita hic reponendum pro locis; ibi, *ne iocis ſuis fidei noſtræ ſignum immiſceant*, quod Burgius quoque iam indicauit, *Elect. 15.* nempe Iudæi, vt dixi, Feſto Aman ſolebant gaudio & lætitia operari, vt traditur libro *Eſter cap. 11.* iocisque: vnde Socrates in ſimili re παίγνια dixit. Cui ſimilem plane errorem ſuſtulit *lib. 1. Tertulliani ad nationes cap. 10.* Ibi, *deſpicite apud vos Lentulorum & Hoſtiliorum ſacrilegas venuſtates, vtrum Mimos aut Deos veſtros, in ſtrophis & iocis rideatis*, (vbi MS. habebat *locis*) quod confirmat Apologetici *cap. 15.* Inter cætera vero ſolemnia iocoſque docet hæc lex, Iudæos ſolitos ad pœnæ recordationem Amanem incendere, & ad ſimulatam ſanctæ Crucis ſpeciem ſeu patibulum quodam exurere. Amanem, inquam, *incendere*; vbi mallit quis *inſcendere*, id eſt, in crucem agere, ſuſpendere, ſuſtollere, leuare, erigere effigiem Amanis; *in auras tollere*, vt Prudentius: in cruce ſcilicet, excelſa tollere, quæ vtique Mardochæo parata erat 50. cubitorum, *Eſther cap. 6. 7.* Denique Crucifixi alti, ὑψηλὸς ὁ σταυρωθείς, Artemidorus *Oniroeritic. lib. 2. c. 58.* Certe apud Plautum dicitur quis *aſcendere crucem*, ſic & apud Prudentium *aſcendere in patibulum*; & *inſilire in crucem*, & inde, *Crucisalus*, in *Bacchidibus*. Forte etiam hic *incendere*, pro celebrare accipiat quis, quo alioquin ſenſu vocem *incendere*, accipi aliquando oſtendit Ioſephus Scaliger *in Ætnam pag. 364.* Verum nihil mutandum: *Incendere* eſt incendio cremare apud Victorem Vticenſem non ſemel, & quidem *lib. 2.* Ergo Iudæi ſolenni iſto, Amanem in crucem ageretolim, mox crucem exurere; præ ſe quidem ferentes, id fieri ad recordationem pœnæ Amanis, publici quondam hoſtis ſui, interim vero & *ſacrilega mente*, vt hic dicunt, occulta malitia, *in contemtum Chriſtianæ fidei* & per hoc Chriſto velut alteri hoſti gentis ſuæ, illudentes, vtpote cruce exuſta, in qua Saluator noſter pependit: De qua duo præterea hic dicuntur: *Nempe fidei Chriſtianæ ſignum*, de quo plura ad *l. vltim. infr. de Paganis.* Item *ſancta crux* & hic dicitur, commutatis pro more nominibus ſigni & ligni. Sane ab eadem mente eſt, quod crucis ſupplicium omnino ſuſtulit Conſtantinus M. ſicut & nunc eam iocis Iudæorum miſceri Theodoſius Iun. vetat.

Huc tandem omnino facit, imo forte illud ipſum eſt, quod huic legi occaſionem dedit, quod memorat Socrates, *lib. 7. cap. 16.* Ἐν Ἰνμεστὰρ (γρ. ἐν Ἔμμαι) οὕτω καλουμένῳ τόπῳ, ὃς κεῖται μεταξὺ Χαλκίδος καὶ Ἀντιοχείας τῆς ἐν Συρίᾳ, Ἰουδαῖοι συνήθεις ἑαυτοῖς ΠΑΙΓΝΙΑ ἀπετέλουν τινά: καὶ πολλὰ ἐν τῷ ΠΑΙΖΕΙΝ ἄλογα ἐποιοῦντο ὑπὸ μέθην ἐξαλθέντες Χριστιανοὺς, καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς ΠΑΙΓΝΙΟΙΣ διέσυρον: γελῶντες καὶ τὸν ΣΤΑΥΡΟΝ καὶ τοὺς ἐπηλπικότας ἐπὶ τῷ ἐσταυρωμένῳ, &c. *In loco inter Antiochiam Syriæ & Chalcidem ſito, qui Inmeſtar nominatur, Iudæi dum ex more ludicris ſe quibusdam oblectarent, multaque inter ludendum abſurda facerent, temulentia abrepti Chriſtianis ipſique adeo Chriſto illudere cœperunt, & crucem deridentes, & eos, qui in cruce ſpem ſuam collocarunt.* Quæ illic recitat de puero Chriſtiano cruci alligato, & ab his ad necem verberibus cædi ſolito: vt & de exitu eius ſceleris; & quomodo Imp. *ad Prouinciæ Magiſtratus* ſcripſerit de facinoris huius auctoribus conquirendis puniendisque. Et certe *hac* quoque *leg.* Rectores Prouinciarum hæc prohibere & vindicare iubentur.

Cæterum

Cæterum qui videre volet, qua licentia inuolent nonnulli in huius Codicis leges, quamque miſere eas vrant ſecentque, is videat Franc. Haureſerre, in *canones Creſconii p. 166.* vbi hanc legem miſerrime laconis defœdatam ait, & ipſe ſic emendat. Iudæos *quondam* feſtiuitatis ſuæ ſolemni Aman ad Pœnæ quondam *irrogata* recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimulatam ſpeciem in contemtum Chriſtianæ fidei ſacrilega mente exurere *audiuimus, quod* Prouinciarum Rectores prohibeant: ne *ſacris* ſuis fidei noſtræ ſignum immiſceant, ſed ritus ſuos citra contemptum Chriſtianæ legis *obtineant, amiſſuri.* &c.

Tandem vel ex *hac leg.* diſcant Codicis huius ſpretores, quantum illi debeatur ad Iuſtinianei illuſtrationem, veramque lectionem; nam cum ibi vulgo legatur *ſolemnia*, &c. omiſſa voce Aman, (etſi iam meliores Codices eam habent:) atque adeo Gloſſa ſolemnia ibi ſeu ſolemnes nugas agat: hic vera lectio continetur *ſolemni Aman:* quam & ipſam Paratitla Græca exhibent: *οἱ Ἰουδαῖοι μὴ ἐν σχήματι τῦ Ἀμὰν τὸν τύπον τῦ σαυρῦ καιέτωσαν, Iudæi formam crucis in Amanis ſpecie non comburant.* Quod mendum diu eſt cum recte ſuſtulit Cuiacius II. *Obſeru. 3.* & poſt eum Leonclauius *lib. 1. Notat. in Græc. Paratit. pag. 20.* & *pag. 1427. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtell.* Mirum vero quod idem Leonclauius addit, Codicem Theodoſianum *hac leg.* præferre *ſolem Aman*, cum tamen conſtanter omnes editiones Codicis Theodoſiani Tiliana, Cuiaciana, Pariſienſis habeant diſerte *ſollemni Aman*, vel *ſollenni Aman.* In eo quoque grauiter peccat Hugo Grotius adnotatis *ad Eſtheris cap. 3. pag. 391.* vt & adnot. *ad Eſtheris addit. cap. 10. pag. 30.* cum dies Purim ab Amane Aman vocatos eſſe, diſcere nos ait ex *hac leg.* nam ſane ipſa Amanis perſona hic deſignatur.

XIX. (a) Idem AA. Iouio PF. P. (b)

Coelicolarvm nomen, inauditum quodammodo nouum crimen ſuperſtitionis vindicauit. Hii niſi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque Chriſtanam conuerſi fuerint, his legibus, (c) quibus præcepimus hæreticos adſtringi, ſe quoque nouerint attinendos. Certum eſt enim, quidquid (d) a fide Chriſtianorum diſcrepat, legi
p. 235. Chriſtianæ eſſe contrarium. Quam (e) quidam adhuc, vitæ ſuæ etiam & iuris immemores, adtrectare ita audent, vt de Chriſtianis quosdam fœdum cogant tetrumque (f) Iudæorum nomen induere. Et quamuis qui hæc admiſerint, priſcorum Principum legibus (g) iure damnati ſint, non tamen pœnitet ſæpius (h) admonere, ne myſteriis Chriſtianis imbuti, peruerſitatem Iudaicam, & alienam Romano imperio, poſt Chriſtianitatem, cogantur arripere: Ac ſi quisquam id crediderit eſſe temptandum, auctores facti cum conſciis ad pœnam præteritis legibus cautam præcipimus conſtringi: Quippe cum grauius morte ſit, & inmitius cæde, ſi quis ex Chriſtiana fide incredulitate Iudaica polluatur. Et * idcirco iubemus, ne Eccleſiis quisquam nocens, vel cuiusquam abducere fideli ac deuota Deo præceptione ſancimus: ſub hac videlicet definitione, vt ſi quisquam contra hanc legem venire temptauerit, ſciat ſe ad maieſtatis (i) crimen eſſe retinendum. Dat. Kalend. April. Rau. Honorio VIII. & Theod. III. AA. coss. [409.]

N O T Æ.

(a) *Lex 12. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumpta eſt. Eius quoque meminit Baronius *Anno D. 409. num. 22.* GOTHOF.

(b) *Iouius* ſub Honorio, PP. ſcilicet (cuius diœceſis inter alias fuit Africa,) vide Zoſimum *lib. 5. c. 47.* Sozomenum *lib. 9. cap. 7.* vide *Proſopogr. ID.*

(c) Intelligit *legem* 43. 44. & 46. *ſupr. de heretic.* quarum duæ priores etiam ad *Cælicolas* pertinent. *ID.*

(d) Vel quamlibet minimum. *ID.*

(e) Legem ſcilicet ſeu fidem Chriſtianam. Porro dubium, num hæc huius legis pars de Cælicolis accipienda ſit: an vero de aliis, qui Apoſtatas facerent ex Chriſtianis Iudæos, de eo mox. *ID.*

(f) Ita omnes Editiones huius Codicis, vnica poſtrema Pariſienſi excepta; in qua vox *fœdum* omiſſa, & pro *tetrumque* expreſſum *vtrumque. ID.*

(g) Intelligit inter alias *legem 1. ſupr. h. t.* & *l. 2.* & *l. 3. ſupr. de Apoſtat.* Niſi & aliæ expreſſiores fuerint. *ID.*

(h) *Repetita* legis exemplum obſerua, vt & *l. 26. infr. hoc tit.* de quo in *Prolegom. ID.*

* *Lex 2. Cod. Iuſt. de his, qui ad Eccleſ. confug.* hinc interpolata eſt, atque in alium plane ſenſum traducta; ambiguitate vocis *abducere.* Sed & quia hæc ſententia corruptiſſima eſt, quam ſic interim reſtituo: *Et idcirco iubemus, ne quiſquam e Cælicolis nocens, velit quemquam abducere Fidelem a deuota Deo præceptione, ſancientes ſub hac &c. E Cælicolis,* pro *Eccleſiis; Velit abducere,* formula legum ſolemni, de qua ad *l. 2. ſupr. de infirm. his quæ ſub Tyrann.* vbi ſimilem mendam ſuſtuli. *Fidelem* pro *fideli. ID.*

(i) *Maieſtatis crimine:* ita Cod. Iuſt. *d. l. 2. ID.*

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc Lex* a *Cod. Iuſt.* Omiſit quoque *hanc legem* Baronius. Iungenda ei autem eſt *l. 2. ſupr. de Monachis. GOTHOF.*

(b) Inſcribenda hæc lex *Valentiniano THEODOSIO & Arcadio. ID.*

(c) *Tatianus* PP. ſub Theodoſio M. Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Ex gregalibus ſuis & Iudæis. *ID.*

(e) Secularium & Chriſtianorum. *ID.*

(f) *Lex* Iudæorum *hic*, & *lex 2. ſupr. de metatis*, & *l. 99. ſupr. de Decurion.* & Theodoſius *Nov. 3. verſ. Quamobrem. ID.*

(g) Id eſt, proiicere ſolent. *Proiiciendi* vox hæc propria: vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(h) *ve. Ne qui eorum, in ea ſuperſtitione ſeduli cœtus opem reconciliationis mereantur indebita*: ſenſu iam apertiſſimo. *ID.*

(i) *Seduli cœtus*, vt ſupra dixi · cæterum opponitur hic *ſedulus cœtus*, proiectis ſiue eiectis ex cœtu, qui etiam quamlibet poſtea reſtituti, non tamen ſeduli in eo cœtu fuerunt. *ID.*

(k) *Illuſtres* Patriarchæ *hac leg.* & *l. 13. infr. ID.*

(l) Id eſt, auctoritatem. *ID.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Magni duæ de Iudæis conſtitutiones ſequuntur. Quibus addenda & tertia, puta *lex 18. ſupr. de navicular.* & quarta, puta *lex 5. ſupr. de contrah. empt.* & quinta, puta *lex 99. ſupr. de Decurion.* Hæc in Iudæos, at tertia illa & duæ huius tituli leges pro Iudæis. Porro obſeruandum nullas hic de Iudæis Iouiani, Valentiniani, Valentis, Gratiani, Valentiniani Iun. conſtitutiones referri, & tamen *infr. l. 13.* mentio fit conſtitutionum Valentiniani & Valentis. De Valente certe Credrenus ait, eum Iudæos in honore babuiſſe. Nunc de huiusce legis ſententia.

ΑΠΟΣΥΝΑΓΩΓΟΙ igitur, id eſt, Synagoga eiecti motive Iudæi, & (vt proprio verbo vtar, quo vtitur Ammianus Marcellinus in ſimili re *lib.*
p.235 *22. c. 4.*) *proiecti* (quæ vox hac quoque lege vſurpatur) eiecti *l. 15. ſupr. de Piſtorib.* abiecti, *l. 18. ſupr. de agentib. in reb. l. 15. ſupr. de Palatinis S. L.* Iudæi Primatum Legis ſuæ iudicio, voluntate & ſententia, vi iudicum, aut Principalis reſcripti obreptione in ſectam ſuam, reluctantibus Primatibus ſuis, recipi, & ſic *opem reconciliationis mereri* hac Theodoſii Magni conſtitutione prohibentur. Scilicet, quibus ſua relinquitur religio, & ſua conſtare debet diſciplina, neque vllo potentioris interuentu interturbari, non Principis reſcripto, non iudicis cuiuscunque vi vel iniuria, cui ſimile aliquid vide in *l. 53. ſupr. de appellationib.* Quod & ipſum altero capite, puta *l. 2. ſupr. de Monachis*, (quæ huic noſtræ coniungenda eſt) Theodoſius quoque ſancit, dum videlicet Monachis, quibus ciuitatum ingreſſum ipſemet interdixerat, *dum iudicariis*, inquit ea lex, *aguntur iniuriis*, in priſtinum ſtatum reſtitutis, liberos in oppida ſeu ciuitates ingreſſus largitur. Sed neque Eccleſiæ obtentu ſua Iudæis diſciplina infringi debet *l. 23. hoc tit.* & *l. 2. de his qui ad Eccleſ.*

Secundo, notetur *hac leg.* de *Apoſynagogiſmo* Iudæorum, qui per primates fiebat, cuius mentio fit quoque apud Ioannem non vno loco, quam excommunicationis ſpeciem *Niddui* ipſimet Iudæi dixerunt, eiusque cauſas 24. adſignarunt: vide Eliam in *Thesbi.* Haud abſimilis putro huic in Eccleſia Chriſtiana canon fuit, ne ab aliis proiecti ἀποβεβλημένοι, ἀποβληθέντες, ἀκοινώνητοι, ab aliis in communionem reciperentur vel detinerentur: de quo vide *canon. Nicænum 5. Tom. I. Concil. p. 324. 325. Edit. Harduin* & Epiſtolam Synodicam Concilii Africani ad Cœleſtinum Papam *pag. 948. Tom. I. Concil.* & *canon. 6.* Conſtantinopolitanum *pag. 812. Tom. I. Concil.* & *canon 62. Cod. Africani pag. 898 Tom. I. Concil.* Eodem pertinet & *lex 35. ſupr. de Epiſcop.*

Rurſum notetur, & ex hac lege liquere, pariter vt ex ſuperioribus nunc primum citatis: ita iam olim & inter Chriſtianos & inter Iudæos perperam vſurpatum, vt diſciplinæ Eccleſiaſtiaſticæ refractarii, ac legitima cognitione proiecti, ad ſeculares iudices, imo Principes, irent, contra cuſtodiam & contra quietem publicam, vt loquitur *d. l. 35.* non velut appellantes, quod quidam ſcribunt, vel appellationis remedio, verum *auctoritatem*, *vim*, *opem*, (quibus tribus vocibus hæc lex vtitur.) eorum implorantes ad reconciliationem. Ex his patet quoque veram non eſſe ſententiam Seldeni, qui *de iure naturali & gentium, lib. 2. cap. 2. pag. 150. 151. hanc leg.* nominatim accipiebat de proſelytorum Iuſtitiæ, inter Iudæos, vt vocabant, admiſſione & reiectione. Nam imo eſt hæc lex de Ἀποσυναγωγισμῷ Iudæorum, quos Synagoga vetat Imperator eiectos, in Synagogam rurſum intrudi reclamantibus primatibus Iudæorum.

Poſtremo notanda *hac leg.* duo de Patriarchis: nempe titulus *Illuſtrium* qui pariter eis tribuitur *l. 13. infr.* Item Primates ab his inſtitutos, de quo iam *ſupr.* Tandem manifeſtarius error eſt Petiti II. *Var. 10. pag. 145.* qui de minoribus Patriarchis, qui ſinguli certe Prouinciæ aut ἀποδασμῷ præerant, vſurpatum ait.

IX. (a) Iidem AAA. Addeo (b) Com. & Magiſtro vtriuſque (c) militiæ per Orientem.

IVDÆORVM ſectam nulla lege prohibitam, ſatis conſtat. Vnde grauiter commouemur, interdictos quibusdam locis eorum fuiſſe conuentus. Sublimis igitur Magnitudo Tua hac

Digitized by Google

hac iuſſione ſuſcepta, nimietatem eorum, qui ſub Chriſtianæ religionis nomine inlicita quæque præſumunt, & deſtruere Synagogas adque expoliare conantur, congrua ſeueritate cohibebit. Dat. III. Kalend. Octobr. (d) Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Meminit eius Baronius *Anno D.* 393. *n.* 23. Ad eius hiſtoriam pertinet Ambroſii *Epiſt.* 29. ſiu. 17. *Edit. Paris.* ad Theodoſium M. &c. de quo mox. GOTHOF.

(b) *Adeo*, huic Comiti & Magiſtro vtriusque militiæ inſcribitur hoc ipſo Anno *lex* 4. *Cod. Iuſt. de in ſi: P. P. Orientis*, quæ ipſa ad eandem hiſtoriam pertinere videatur: & Anno 395. *lex* 6. *ſupr. de denſlicis.* Eundem indicat Ambroſius *allegata loco in Comment.* ID.

(c) Puta, pedeſtris & equeſtris Militiæ. *ID.*

(d) Ita omnes Editione, vna poſtrema Pariſienſi excepta, quæ habet *Decemb.* ID.

C O M M E N T A R I V S.

Vt Conventvs, ita & Synagogæ Iudæorum hactenus licitæ fuerunt, nullaque lege prohibitæ, etiam ſub Theodoſio Magno, quod hæc eius lex oſtendit. Quare conuentus eorum quorundam feruentiorum nimietate, qui ſub Chriſtianæ religionis obtentu illicita præſumebant, interdici, vel Synagogas eorum deſtrui, exſpoliari Chriſtiani Principes vetuere: quod præter hanc legem docebit quoque *lex* 12. 20. 21. 25. 26. 27. *hoc tit.* Docet quoque Theodorici R. epiſtola ad Senatum Vrbis Romæ apud Caſſiodorum IV. *Var.* 43. Et vero *hac leg.* nominatim Theodoſius Magnus, id alicubi factum per Orientem ægre fert, & diſciplinæ ſpecie a Comite & Magiſtro militum per Orientem ſeueriter cohiberi iubet. Quem ideo *Comitem Orientis militarium partium* vocat Ambroſius, id eſt, Comitem & Magiſtrum militum per Orientem, ad diſcrimen alterius Comitis Orientis *ciuilium partium*, quem deſcribit Zoſimus *l.* 5. *c.* 2. & ſub cuius diſpoſitione erant quindecim Prouinciæ, quas memorat Notitia Imperii. *Diſtinctæ* ſcilicet hæ dignitates fuerunt Comitis Orientis, & alterius Comitis Orientis militarium partium: nam & *hac leg.* dicitur Comitis &
p. 226 Magiſtri vtriusque militiæ per Orientem. Et ſic Ambroſius Comitem Orientis militarium partium dixit, pro Comite & Magiſtro militiæ per Orientem. Erroneum proinde eſt, quod Vir Doctus credidit 3. *obſeru.* 3. hunc Addeum non tantum fuiſſe Comitem, ciuilium ſcilicet partium, ſed etiam Magiſtrum militum per Orientem: & ſic vtramque poteſtatem in eundem collatam. Idemque putat excidiſſe fueram M. (Magiſtro) apud Ambroſium in illis verbis: *Relatum eſt a Comite Orientis M.* (militarium partium) Nam imo Addeus nonniſi Magiſter militum fuit per Orientem, non vero ſimul Comes Orientis ciuilium partium: Comitis enim illi titulus, non quaſi alterius coniunctæ dignitatis titulus additur, verum ceu annexæ Magiſtro militum dignitatis: ſic enim paſſim Comites & Magiſtri militum, etiam *l.* 8. 9. *ſupr. de re milit. l.* 3. *vlt. de paſcuis*, *l.* 8. *de metatis*, *l.* 1. *ne Comitibus*, *l.* 16. *ne deſertor. l.* 3. *de diuerſ. offic. l.* 78. 113. 128. *de Decurionib. l.* 9. *de adulter.* Imo & iidem abſolue Comites, *l.* 17. *de re milit.* vid. *l. vlt. de infirm his qua. l.* 23. *de erogat. milit.* plura vide in *Notit. dignit. Theodoſian.* Ad rem. Hæc vero illa lex eſt, ad cuius hiſtoriam pertinet, argumentum (quod Ambroſius *Epiſt.* 29. ſiu. *Epiſt.* 17. *Edit. Paris.* ad ipſummet Theodoſium M. ſcribens tractat) cuius proinde Epiſtolæ hic annus 393. adſcribendus eſt: Sic vt hæc ipſa lex videri poſſit pars eſſe integræ illius legis ſeu epiſtolæ, quam *vindictæ* plenam ad relationem eiuſdem Comitis militaris per Orientem Theodoſium Magnum promulgaſſe Ambroſius ſcribit qui ad eum retulerat de Synagoga Iudæorum incendio deſtructa ſpoliataque in Caſtro Callinico, cuius rei hiſtoriam exſequitur etiam Paulinus, *in vita Ambroſii*, (quod quidem Caſtrum fuit in Oſrhoëna Orientis Prouincia) cuius meminit Ammianus Marcellinus *lib.* 23. *c.* 3. Zoſimus, *lib* 3. *c.* 13. & Notitia Imperii *in Duce Oſrhoëna*, & *lex* 4. *Cod. Iuſt. de commerc. & mercatoribus*, & ſubſcriptio Epiſt. Epiſcoporum Oſrhoënæ ad Leonem Imp. *parte* 8. *Actorum Concilii Chalcedonenſ. pag.* 715. *T. II. Concil. Harduin.* & Procopius *de bello Perſico, lib.* 1. *c.* 18. & *lib* 2 *c.* 21. & *lib.* 2. περὶ κτισμάτων *c.* 7. (quæ alioquin Oſrhoëna Iudæorum plena fuiſſe videtur.) Sane eadem Imperii Notitia ſub eodem Duce Oſrhoënæ meminit cuiusdam munimenti, quod vocat *Synam Iudæorum.*

Procedat nunc Ambroſii locus ille, qui ad hanc legem omnino pertinet (quod Baronium alioquin fugit) *Relatum eſt*, inquir, *a* Comite Orientis *militarium partium, incenſam eſſe* Synagogam, *idque Auctore factum Epiſcopo. Iuſſiſti vindicari in ceteros, Synagogam ab ipſo ædificari Epiſcopo.* Mox: *Si ædificio incenſo moueris viliſſimo (quid enim in tam ignobili* Castro *eſſe potuit?) non recordaris Imperator, quantorum Romæ domus Præfectorum incenſæ ſunt & nemo vindicauit*, Mox: *Quid igitur dignius, vt* Callinici *Caſtri in parte aliqua ædificiorum incendium, an Vrbis Romæ vindicandum exiſtimaretur, ſi oportet?* Mox. *Sed refertur cognitionem mandatam Iudici, ſcripſiſtique, Eo quod non referre debuerit*, ſed Vindicare: Reqvirenda *quoque ſublata* Donaria, *Vt omittam alia*, &c. Plura ibi Ambroſius, atque ingens de illo reſcripto querela, reuocari id poſtulantis. Quæ cum ita ſint, adparet huius rei hiſtoriam, quod fecit Baronius, ad Annum 388. male relatam. Apparet item quid ſentiendum ſit de Cedreni narratione, qui rem longe aliter narrat *pag.* 326. *Edit. Reg.* qui inquam ad Vrbem Conſtantinopolitanam & ad Honoratum Præfectum Vrbis hæc refert. Similem porro Theodoſii Iun. conſtitutionem de reddendis Antiochiæ Synagogis Iudæorum, quas Chriſtiani occupauerant, quæ Symeonis Stylitæ admonitione mox reuocata fuerit, memorat Euagrius *lib.* 1. *cap.* 13. & ex eo Nicephorus *lib.* 14. *cap.* 57.

Interim de huius Codicis conditoribus illud obſeruandum, eos leges quamlibet a nonnullis Epiſcopis damnatas in hunc Codicem referre ſuſtinuiſſe. Quanquam in hac legis parte nihil adeo atrox, neque cætera illa atrociora continentur; de quibus maxime querebatur Ambroſius, vt putet

XI. (a) Iidem AA. ad Claudianum (b) Com. Orientis.

Si quis audeat Inluſtrium Patriarcharum contumelioſam per publicum facere mentionem vltionis ſententia (c) ſubiugetur. Dat. viii. Kalend. Mai, Conſtantinop. Arcad. iv. & Honorio iii. AA coss. [396.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius, quæ ipſa & a Cod. Iuſt. abeſt. *GOTHOF.*

(b) Ita habent omnes Edd. Pariſienſi poſtrema excepta, in qua habetur *Claudium*: ſi quid video, proculdubio hic ipſe *Claudianus* eſt Poëta, qui & hoc ipſo anno in tertium Conſulatum Honorii Panegyricum ſcripſit, & quidem Mediolani, vnde mox ad Comitiuam Orientis profectus. Sane et tempora congruunt, & natales Poëtæ ſubſcribunt. *ID.*

(c) Ita & aliis nonnullis locis, pro *ſententiæ*: niſi hic malis *vltionis ſententia*. *ID.*

COMMENTARIVS.

Patriarchas Iudæorum, (de quibus pleniſſime dixi *lege 1. ſupr. hoc tit.*) Contvmeliis publice afficere Chriſtiani ab Arcadio hac lege prohibentur: contumelioſa eorum ſorte mentione facta. Nempe vt cæteroquin Chriſtianorum contumeliis Iudæi expoſiti hac etiam tempeſtate fuerunt, quod & Arcadio *leg. prox. 12.* & Theodoſio Iun. poſtea reprimere viſum *l. 21. & 26. infr.* ita teſtatas inimicitias aduerſus Patriarchas eorum nominatim pleri que exercuere; quod etiam liquet ex eo, quod memorat Hieronymus *Epiſt. 101. Dudum*, inquit, *Heſychium Virum conſularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauiſſimas exercuit inimicitias, Theodoſius capite damnauit, quod ſollicitato Notario chartas illius inuaſiſſet.*

Ad dignitatem Patriarcharum quod attinet, *Illuſtres* pariter, vt *hac lege*, ita & *lege 8. ſupr* & *l. 13. infr.* vocantur, ac nominatim *Gamalielis* mentio fit *leg. 22.* honorati Codicillis honorariæ Præfecturæ. Spectabiles vocantur *l. 15. infr.*

XII. (a) Idem AA Anatolio pf. p. Illyrici.

Excellens Auctoritas Tua, Rectores conueniri præcipiat, vt percepta (b) notatione, (c) cognoſcant, oportere a Iudæis irruentium (d) contumelias propulſari, eorumque Synagogas in quiete ſolita permanere. Dat. xv. (e) Kalend. Iul. Conſtantinop. Cæſario & Attico coss. [397.]

p.228. ### NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius: pariter abeſt a *Cod. Iuſt.* *GOTHOF.*

(b) *γρ. perſpecta.* Edit. Quart. & prim. Cuiac. habent *præcepta*. *ID.*

(c) *Adnotatione.* *ID.*

(d) In eadem re eadem voce vtitur *lex 2 ſupr. de metatis.* *ID.*

(e) Hac eadem die de Iudæis pariter data *lex 2. ſupr. de his, qui ad Eccleſ. conf.* ſed ad alium Magiſtratum: puta, ad Archelaum Præfectum Auguſtalem, id eſt, Ægypti. *ID.*

COMMENTARIVS.

A Contvmeliis & Tvrbatione Iudæi eorumque Synagogæ ceu cœtus per Præfecturam Prætorianam Illyrici, & ſic per Diœceſin Macedoniæ & Daciæ, hac Arcadii conſtitutione vindicantur, eo quod paſſim in eos impetus fieret, cœtusque eorum turbarentur, atque in eos ipſos irrueretur. Quod rem ipſam attinet, ſeu Iudæorum Synagogas, in quas irrui Imperatores noluere, concordant multæ aliæ leges huius tituli, de quibus ad *leg. 12. ſupr.* & *lex 2. ſupr. de metatis*, vbi dixi.

XIII. (a) Idem AA. Cæſario pf. p. (b)

Ivdæi ſint obſtricti cærimoniis (c) ſuis: Nos interea in conſeruandis eorum priuilegiis Veteres (d) imitemur, quorum ſanctionibus definitum eſt, (e) vt priuilegia his, qui inluſtrium (f) Patriarcharum ditioni ſubiecti ſunt, (Archiſynagogis, Patriarchisque, ac Presbyteris, cæterisque qui in eius religionis Sacramento (g) verſantur) nutu Noſtri Numinis perſeuerent ea, quæ venerandæ Chriſtianæ legis primis Clericis, ſanctimonia deferuntur. Id enim & Diui Principes, Conſtantinus (h) & Conſtantius, (i) Valentinianus (k) & Valens, diuino arbitrio, (l) decre-

uerant. (m) Sint igitur etiam a Curialibus muneribus alieni, pareantque legibus ſuis. Dat. Kalend. Iul. Cæſario & Attico coss. [397.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius, haud aliter atque ea abeſt a *Cod. Iuſtin.* Eam indicare mihi videtur Honorius *l. 158. ſupr. de Decurion.* GOTHOF.

(b) *Cæſarius* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(c) *Cærimoniæ*, de Iudaica religione. Sic & de hæreſibus *cæremoniæ* vox *l. 48. ſupr. de hæreticis. ID.*

(d) Id eſt, Principes anteriores Chriſtiani: puta, vt *fine legis* exprimitur, Conſtantini, Conſtantii, Valentiniani, Valentis. *ID.*

(e) Locum hunc ita reſtituo, *Quorum vt ſanctionibus definitum eſt, ita priuilegia*, &c. *ID.*

(f) *Inluſtres* Patriarchæ *hac leg.* & *l. 2. ſupr. ID.*

(g) Id eſt, *Legis* ſuæ Primates ſunt, deque religione ſua ſententiam habent, vt loquitur *l. 8.* vt *l. 2. qui deuotione tota*, &c. *in ſecta Iudaica degentes, Legi ipſi præſident*: plura ad *d. l. 8. ID.*

(h) Puta *lege 3. & 4. ſupr. ID.*

(i) Huius conſtitutio talis nulla extat. *ID.*

(k) Neque horum conſtitutiones ſuper hoc extant. *ID.*

(l) *Arbitrium* diuinum, de Imperatoria iuſſione paſſim hoc Codice: Sic & apud Symmachum, *arbitrium* Imperiale *lib. 10. epiſt. 53. ID.*

(m) Al. *decreuerunt*, vt in Til. & Quartan. & prim Cuiac. *ID.*

COMMENTARIVS.

Privilegia, Archisynagogis Iudæorum Patriarchis, Presbyteris, & cæteris in ea religione verſantibus (de quibus dictum ad *l. 1. 2. & 4. ſupr.*) veterum exemplo Principum Chriſtianorum: puta Conſtantini Magni (quod etiam docet *lex 2. & 4. ſupr.*) item Conſtantii & Valentiniani & Valentis, hac Arcadii Conſtitutione confirmantur, ac nominatim, immunitas a muneribus Curialibus. Rurſum eodem exemplo, quo eadem priuilegia primis Clericis Chriſtianis deferuntur: *Primi Clerici* ſunt Epiſcopi, Presbyteri & Diaconi, quomodo etiam deſignantur *lege 24. ſupr. de Epiſcop.* ἱερωμένοι. Cæteri dicuntur inferioris loci *lege 41. ſupr. de Epiſcopis*, & Miniſtri. Verum de hoc Clericorum priuilegio pluribus dictum *eo titulo de Epiſcopis*.

Illud ſingulare hac lege eſt, Arcadium hac conſtitutione inter cæterorum Principum conſtitutiones, non & Patris ſui conſtitutiones aut Valentiniani Iunioris aut Gratiani memorare, quas alioquin ſubinde memorare, atque his ſeſe efferre ſolet, & vero effert *l. 15. infr.* Quare hæc totamque legem ſpectanti, certiſſimum Theodoſium M. & Valentinianum Iun. & Gratianum hæc priuilegia immunitatis a muneribus Curialibus Iudæorum primatibus ademiſſe, & ſic curialibus muneribus eos obnoxios feciſſe (pariter vt nauiculariæ functioni obnoxii fuerunt *l. 18. ſupr. de nauicular.*) Et ſane id expreſſe probat Valentiniani Iun. *lex. 99 ſupr. de Decurionibus*: cuius Anno Domini 383. datæ hæc verba ſunt ad Hypatium Præfectum Prætorio. *Iuſſio*, inquit, *qua ſibi Iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis Curialium munerum datur immunitas, reſcindatur: Cum ne Clericis quidem liberum ſit, prius ſe diuinis miniſteriis mancipare, quam patriæ debita vniuerſa perſoluant. Quiſquis igitur vere Deo dicatus eſt, alium inſtructum facultatibus ſuis, ad munera pro ſe complenda conſtituat.* Quare rurſum hinc ſequitur, recentiorum Principum, Gratiani, inquam, Valentiniani Iun. & Theodoſii hac parte leges ab Arcadio *hac leg.* infirmari: viceuerſa in vſum reuocari vetuſtiorum Principum iuſſiones: *In conſeruandis*, inquit, *eorum priuilegiis VETERES imitemur.* Quibus verbis Imperator aperte ſubmo- p.229. uet recentiorum Principum iuſſiones.

Cæterum hoc in argumento octo in vniuerſum hoc Codice conſtitutiones verſantur. Conſtantinus Magnus ſcilicet Hiereos, &c. tantum a Curialibus muneribus immunes eſſe voluit *l. 2. 3. ſupr. hoc tit.* mox & *l. 4.* Valentinianus Iun. ne hos quidem *l. 99. ſupr. de Decurionib.* Arcadius primum Hiereos excepit *hac leg. 13.* poſtea omnes Iudæos Curiæ obnoxios, Curiæ mancipari voluit *l. 165. d. tit. de Decurion.* Honorius pariter omnes *l. 24. infr. hoc tit.* & *l. 157. 158. ſupr. de Decurionibus*: His addatur Iuſtiniani *Nouella 45.*

Singularis & eo quoque nomine eſt hæc lex, quod ea diſtincta edocet duo Patriarcharum genera fuiſſe: de quo alioquin vide, quæ ſemel dixi *ad l. 1 ſupr.* Neque audiendus eſt vir eruditus Petitus II. *Var. 10. p. 146.* qui hunc locum ſollicitabat: loco iſtorum *Archiſynagogis, Patriarchiſque ac Presbyteris*, e literarum, vt ipſe aiebat, ductu, reponebat, *Archiſynagogis, Patri, Hiereis ac Presbyteris*, & ſic loco *Patriarchiſque*, ſubſtituebat *Patri Hiereiſque*. Quod ſi admittatur, quis locus iam ab emendatione, quæcunque in mentem venerit, immunis erit? Probabilius quis reponeret, *Archiſynagogis Archihiereiſque*: hi enim ditn ita iunguntur apud Lampridium *in vita Alex. Seueri cap. 28. in fin.*

Ergo, vt hanc ad legem redeamus, Arcadius Archiſynagogos & cæteros a Curialibus muneribus immunes facit, vt ſeruire poſſint legibus ſuis: *Pareantque*, inquit, *legibus ſuis.* Quibus verbis opponitur Curialibus munerum onus, patientiæ legibus Iudaicis, id eſt, miniſterio legis Iudaicæ. Quare grauis error eſt viri eruditi Petiti II. *Var. 10. pag. 148.* qui his verbis id indicari putauit, primates Iudæis ſuis hoc tempore ius dixiſſe in his, quæ ad forum & Leges ac iura pertinent, quod anno proximo 398. his ademtum fuerit *lege 10. ſupr. de Iuriſdictione*: de quo ad *eam legem plenius.*

XIV. (a) Idem AA. Meſſalæ pf. p. (b)

Svperstitionis indignæ eſt, vt Archiſynagogi, ſiue Presbyteri Iudæorum, vel quos ipſi *Apoſtolos* vocant, qui ad exigendum aurum adque argentum a Patriarcha certo tempore diriguntur, a ſingulis Synagogis exactam ſummam adque ſuſceptam ad eundem (c) reportent. (d) Qua de (e) re, omne quidquid conſiderata temporis ratione confi limus eſſe collectum, fideliter ad noſtrum dirigatur ærarium. De cetero autem nihil prædicto (f) decernimus eſſe mittendum. Nouerint igitur populi (g) Iudæorum remouiſſe nos deportationis (h) huiuſmodi functionem. Quod ſi qui ab illo (i) depopulatore Iudæorum ad hoc officium exactionis fuerint directi, Iudicibus offerantur, ita vt tamquam in legum noſtrarum violatores ſententia proferatur. Dat. iii. Id. April. Med. Theodoro v. c. cons. [399.]

N O T Æ.

(a) Hanc legem Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno D.* 399. *num.* 79. de qua & *ſeq. num* 80. agit. Eam idem Honorius memorat & abrogat *l.* 17. *infr.* vid. & *l. vlt.* GOTHOF.

(b) Italiæ ſcilicet. *ID.*

(c) Patriarcham. *ID.*

(d) Ita mox *deportationis functio* dicitur. *ID.*

(e) Bene habent hæc, quod etiam ita accipere poſſis, pro *quamobrem.* *ID.*

(f) Patriarchæ. *ID.*

(g) Per Occidentem. *ID.*

(h) *Deportationis*, id eſt, tranſmiſſionis & Apoſtolatus, de quo *mox* Tiliana Quartan. & prim. Cuiac. male habebant, *deprædationis*, quas Editiones ſecutus eſt Card. Baronius. *ID.*

(i) Patriarcha. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Honorii Imper. hæc lex eſt de Iudæis: cuius ſunt de Iudæis ſex præterea hoc tit. Conſtitutiones, puta *lex* 16. 17. 19. 20. 23. 24. & tres præterea per alios ſparſæ titulos; puta *lex* 158. *ſupr. de Decurionib. l.* 8. *ſupr. de exccut. lex vltim. ſupr. de feriis.* Hac lege Honorius Imp. Apoſtolatum, ſeu collationem & deportationem Avri Coronarii (vt vocatur *l. vltim. hoc tit.*) de quo agitur duabus præterea legibus *l.* 17. & *l. vltim. hoc tit.* cuius anniuerſarius canon erat, in Orientem ex Præfectura Prætoriana Italiæ quoque deferri, & deportari ſolitam, ſubmouet; Anaſtaſio tum Vrbi Romæ Epiſcopante. Quam Conſtitutionem idem poſtea indicat & abrogat quinquennio poſt, ſub Innocentio PP. *l.* 17. *infr.* reuocato veteri iure.

Quod vt intelligatur, quatuor ſunt obſeruanda. Primo, ſtsote olim Ieroſolyma, a Iudæis quotannis, ſtato tempore, ex omnibus Prouinciis, per quas ſparſi erant, ad eam Vrbem templumque, aurum, διδραχμον iuxta legem, cuius etiam mentio extat in Euangelio, miſſum & deportatum, quod Templo inferretur ſeu ærario publico. Quod Cicero *pro Flacco* teſtatur his verbis *c.* 28. *Cum aurum* inquit, *Iudæorum nomine quotannis ex Italia, & ex omnibus veſtris Prouinciis Hieroſolymam exportari ſoleret.* Et Ioſephus *lib.* 16. *Antiqu. cap.* 10. recitat literas (& decreta) Auguſti, Agrippæ, Norbani item Flacci, Iulii Antonii ad Cyrenenſes, Epheſios, Sardos, atque ad alios miſſas. in quibus ſcriptum erat; ne Iudæi, qui ibi habitabant, dona pecuniasque in vſum templi & ſacrorum mittere Hieroſolymam prohiberentur: de eodem idem Ioſephus *lib.* 18. *cap.* 12. Eoque pertinet tractatus de *Schekalim*, ſeu de ſiclis in Talmud *parte* II. quæ vocatur *Seder Moed*, *l.* 4. quæ octo capita in ſe continet: vbi dicitur primo die Februarii publica proclamatione moneri ſolitum populum, vt ſinguli tempore ſiclum adducerent, ante principium *vero Maii*, (quo appetente certe hæc lex lata eſt) id exſolui oportuiſſe; cumque magno numero ex remotioribus locis hoc tributum mitteretur, commutare id licuiſſe in *Darcbonos*, qui erant numeri aurei oneris leuandi cauſa. Atenim, quod Secundo obſeruandum, poſt excidium iam templi Hieroſo- p.250.
lymitani in vicem ſuperioris collationis aurique, *Patriarcha* Iudæorum ex omnibus Orbis Romani Prouinciis tributum quoddam a ſuperiore diuerſum, contra quam Cuiacius credebat, annuum, ſeu penſionem Coronarii auri nomine a ſingulis Synagogis accepit mox & exegit, & quidem etiam ſub Chriſtianis Impp. diuiſo quamlibet etiam Imperio in Orientale & Occidentale. Quod præter hanc *legem* 17. & *vltim. infr.* docet quoque Epiphanius hæreſi *Ebionit.* 30. *n.* 4. & Iulianus Imp. *epiſt.* 25. quorum verba poſtea conſignabo. Meminit & Hieronymus *aduerſus Vigilantium in fin.* *pag.* 86. *Tom. II. Oper. Edit Francf.* *Tota*, inquit, *mente feſtinet* (Paulus) *vt Hieroſolymam & ad ſancta loca cedentibus pecuniæ dirigantur.* Mox: *Hac in Iudæa atque hodie perſeuerante conſuetudine: non ſolum apud nos, ſed & apud Hebræos, vt qui in lege Domini meditantur die ac nocte, & partem non habent in terra niſi ſolum Deum, Synagogarum & totius orbis foueantur miniſteriis.* *Patriarchæ* igitur vniuerſali, ſic vt dicam, hic canon pendebatur: error enim eſt Viri Docti II. *Var.* 10. *pag.* 151. aſſerentis anniuerſarium hunc canonem ſingulas Synagogas Patriarchæ ſuo, quæ ditionis illius erant perſoluiſſe. Idque *auri Coronarii nomine*, de cuiusmodi auro coronario fuit ſupra titulus *lib.* 12. Tertio, obſeruandum ab *Archiſynagogis* ſiue Presbyteris Iudæorum, vel ab Apoſtolis (de quibus mox) a ſingulis Synagogis hoc aurum exactum. De Archiſynagogis iam antea dixi: illud hinc de iis diſcimus, eos ſingulis Synagogis præfuiſſe, & exactum ab his hoc aurum: Quod poſtremum docet & ſcriptor vitæ Chryſoſtomi, qui & mutatos ſæpe a Patriarchis Archiſynagogos ait, ſi non ſatis conferrent. Quarto obſeruandum eſt, Patriarcham quosdam habuiſſe ſuos, velut

velut Adſeſſores, atque Agentes in rebus, quos miſſionibus, atque inter alia huic tributo ſeu auro Coronario & Apoſtolatui exigendo, certo tempore dirigebat, deſtinabat, qui *Apoſtoli* vocabantur: vt præter hanc legem docet quoque Epiphanius *dicto loco pag. 128. Tom. I. Oper. Edit. Colonienſ.* vbi de Ioſepho quodam, huius generis Apoſtolo, loquitur: ὗτος γὰρ Ιώσηπος τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ἀξιωματικῶν ἀνδρῶν ἐναρίθμιος ἦν. εἰσὶ δὲ ὗτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ καλέμενοι, προσεδρεύεσι δὲ τῷ Πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολλάκις, καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διάγεσι, διὰ τὸ συμβελεύειν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὸν νόμον: id eſt, *Hic Ioſephus inter dignitate præſtantes apud ipſos viros connumeratus erat. Sunt autem hi poſt Patriarcham APOSTOLI apellati, aſſidentque Patriarchæ, & cum ipſo ſæpe aſſidue nocte ac die agunt, conſulendi gratia, & vt referant ad eum ea, quæ ad legem ſpectant.* Et Euſebius *ad Eſaiæ 18. verſ. 2.* in Catena Patrum nondum edita, de Apoſtolis agens, qui a Iudæis Hieroſolymæ agentibus, ad cæteros miſſi, vt doctrinam Domini velut nouam ac erroneam traducerent, (quem locum Euſebii memorat Hieronymus *in d. c. Eſaiæ*: de quo etiam Iuſtinus *dialog. adu. Tryphon.* inter alia *pag. 234. 335. Edit. Coloniens 1686.*) Ἀποςόλες δὲ εἰσέτι καὶ ἔθος ἐςὶ Ιεδαίοις ὀνομάζειν τὲς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἀνακομιζομένες: *moris & nunc eſt Iudæis, vt hos Apoſtolos appellent, qui literas circulares ad primates earum circumferunt.* Item deſtinatos eos velut commiſſarios & cenſores eorum, qui in officio aliquo inter Iudæos conſtituti erant, Epiphanius quoque docet *dict. hæreſ. 30. num. 11.* ἐπεὶ ἂν οἷα Ἀπόςολος (ὕτως γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται) ἐμβριθέςατος καὶ καθαρεύων δῆθεν τὰ εἰς κατάςασιν εὐνομίας: ὕτως ἐπιτελῶν προβαλλόμενος, πολλὲς τῶν κακῶν καταςαθέντων Ἀρχισυναγωγῶν, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ᾽ αὐτοῖς διακόνων ἑρμηνευομένων, ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἐνεκοτεῖτο. *Et quoniam pro ea, quam gerebat Apoſtoli functione (ita enim, vt diximus, ea dignitas vocatur) ſummam præ ſe grauitatem, atque in conſtituenda diſciplina ſeueritatem ferebat, cui rei præſtandæ fuerat electus, ac pleraſque Synagogis Præfectos, & Sacerdotes ac Presbyteros, & Azanitas, quo nomine Diaconos aut miniſtros appellant, homines improbos in ordinem redegerat, ac dignitate priuarat, multorum in ſe conuertit odia.* Quo loco verba illa, ὕτως ἐπιτελῶν προβαλλόμενος ſignificant, eam ad rem præſtandam deſtinatum Ioſephum, id eſt, ad cenſuram agendam de Presbyteris, &c. Neque enim ea ſollicitate, inque alium ſeorſum trahere debuit Vir Eruditus *lib. II. Var. cap. 12.* tranſpoſitis ita verbis, ὡς ἐκ ἐπιτελῶν προβαλλόμενος. De his Apoſtolis eſt & hic Hieronymi locus, *in epiſt. ad Galatas v. 1. tomo 9. fol. 79. litt. F. ſiu. pag. 124. Tom. IX. Oper. Edit. Francſ. Vſque hodie a Patriarchis Iudæorum Apoſtolos mitti. Ad diſtinctionem itaque eorum, qui mittuntur ab hominibus, & ſui, qui ſit miſſus a Chriſto, tale ſumpſit exordium: Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem.* Alioquin apud Heſychium quoque, πρέσβεις, οἱ πρεσβευταὶ, μεσῖται, Ἀπόςολοι. Sic & olim iam his ſimiles fuere Apoſtuli, qui decimas atque alia percipiebant & ad Leuitas deferebant, οἱ τὰς θυσίας ἀνάγοντες, vt eos vocat Philo, *in Legatione ad Caium pag. 1035. Edit. Francſ.* Auguſtus in edicto apud Ioſephum *Antiquit. lib. 16. cap. 10.* vocat eos ἀποδοχέας: Philo etiam *pag. cit.* ἱεροπόμπες vocat, & *p. 1036.* ſcribit, συναγομένες χρήματ᾽ εἰσφέρειν ἃ πέμπεσιν εἰς Ιεροσόλυμα. Et ad id exemplum, prima Chriſtianorum ætate, qui ad perferenda vltro citroque Eccleſiarum munera ab Eccleſiis mittebantur, dicti ſunt Ἀπόςολοι *2 Corinth. 8. 23. Philipp. 2. 25.*

Cæterum ab ipſiſmet Iudæis ita vocatos, & hæc lex docet illis verbis, *Quos ipſi Apoſtoli vocant*: & Epiphanius iſtis, εἰσὶ δὲ ὗτοι μετὰ τὸν Πατριάρχην Ἀπόςολοι καλέμενοι. Item, Ἀπόςολος, ὕτως γὰρ παρ᾽ αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται. Et Iulianus illis, quæ de Apoſtolatu mox dicam. Vt miror Virum Doctum aliter ſentientem. Quæ cum ita ſint non debuit Vir Doctus, pro *Apoſtolos* hic reponere *Apoſtolicos*: quomodo Zonaras in Heraclio Hieroſolymitanum Patriarcham Iacobitarum, Apoſtolicum vocat. Atenim admitto eiusdem ſententiam, vt *Patriarcharum* & ſimilia, ita & *Apoſtolorum* vocabula inter Iudæos nonniſi poſt vrbis excidium vſurpata. Ab his ſuſcipiebatur *deportatio*, & *deportationis* functio, vt *hac leg.* vocatur, hoc Apoſtolatus, Ἀποςολὴ: quod & Iulianus Imp. *Epiſt. 25. ad Iudæos* docet: & Epiphanius *d. hæreſ. Ebionit. 30. num. 11.* Iuliani verba: Ιεδαίων τῷ κοινῷ hæc ſunt: τὸν ἀδελφὸν Ἴελον (γρ. Ιέδαν) τὸν αἰδεσιμώτατον Πατριάρχην παρῄνεσα, καὶ τὴν λεγομένην εἶναι παρ᾽ ὑμῖν Ἀποςολὴν κωλυθῆναι: καὶ μηκέτι δύνασθαι τὰ πλήθη ὑμῶν τινὰ ἀδικεῖν τοιαύταις φόρων εἰσπράξεσιν, ὡς πανταχόθεν ὑμῖν τὸ ἀμέριμνον ὑπάρχειν τῆς ἐμῆς βασιλείας: id eſt, *Fratrem Iulum (γρ. Iudam) Patriarcham omni obſeruantia dignum hortatus ſum, vt etiam tributum quod Apoſtolatus apud vos vocatur, prohibeat & in poſterum nemini liceat populos veſtros huiuſcemodi tributorum exactionibus lædere, quo vobis ſecuritas vndique in meo regno ſit.* Epiphanii ſunt iſta: συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν Ιώσηπον μετὰ τὸ ἀδρυνθῆναι Ιέδαν τὸν Πατριάρχην, ὃν προείπομεν (τάχα γὰρ ὕτως ἐλέγετο) ἀμειβῆς ἕνεκα γέρας τῷ Ιωσήπῳ τῆς Ἀποςολῆς δῦναι τὴν ἐπικαρπίαν: καὶ μετ᾽ ἐπιςολῶν ὗτος ἀποςέλλεται εἰς τὴν Κιλίκων γῆν: ὃς ἀνελθὼν ἐκεῖσε ἀπὸ ἑκάςης πόλεος τῆς Κιλικίας, τὰ ἐπιδέκατα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ιεδαίων εἰσέπραττεν, id eſt, *Per idem tempus, cum iam Patriarcha Iudas, quem diximus (ita enim forte vocabatur) ad robuſtam ætatem perueniſſet, Ioſephum præmii loco Apoſtolatus (dignitatis id nomen eſt) honore ac commodis exornat. Inde cum literis in Ciliciam proficiſcitur. Quo cum acceſſiſſet, vnoquoque ex oppido decimas ac primitias a Prouincialibus Iudæis exigebat.* Ita enim locus hic explicandus, in quo interpretando Cornarius non ſemel lapſus: ἀποςολῆς ἐπικαρπία, eſt Apoſtolatus exigendi cura, ſeu functio Apoſtolatus, id eſt, deportationis auri Coronarii, penſionis legitimæ. Sane & apud Græcos ἀποςολαὶ, ἀποπέμψεις, δῶρα, ἀποςέλματα, quæ ad amicos mittebantur: vide Ariſtotelem *4. ad Nicomach.* Vlpianum *apud Demoſthenem*, Suidam, Auctorem Macchabæorum *lib. 1. cap. 2. v. 18.* Porro fuit hic canon anniuerſarius, vt vocatur *l. vltim.* ex conſuetudine præbebatur *l. 17. hoc tit.* penſionis nomine *l. vltim.* Coronarii auri nomine *d. l. vltim.* (de cuius nominis ratione ibidem p. 236

dem) ſic vt ad exigendum enim certo tempore Apoſtoli, a Patriarcha dirigerentur *hac leg.* conſiſtebat vero in auro & argento *hac leg.* & exigebatur ab omnibus Synagogis *l. vltim. hoc tit.* ſic vt ab Occidentalibus quoque partibus dirigeretur in Orientem *hac leg.* & *l. 17.* & *l. vltim.* vnde *deportationis* functio *hac leg.* vocatur. * Quare erronea eſt obſeruatio viri eruditi Petiti, qui ſingulis ditionibus & Præfecturis illuſtres Patriarchas tribuens, aurum iſtud atque argentum ex Synagogis eorum ditioni ſubiectis penſitari ſolitum ſcribit: quem refutat *hac lex*, & *l. 17.* & *l. vltim. infr.* Sed & erronea ſententia eiusdem II. *Var. 10. p. 157. 158.* putantis tribus vicibus hunc canonem exactum (quod ſane alioqui verum eſt de tributis, quæ fiſco penſitabantur) nam & *l. vltim. anniuerſarius canon*, nullo præterea addito vocatur, & *hac leg.* non diuiſis vicibus, verum *certo tempore* Apoſtolos ad exigendum aurum atque argentum a Patriarcha directos. Neque argumentum vllum deſumi poteſt ex ſubſcripto huic legi die *III. Id. April.* non magis quam ex ſubſcripto *legi 17. VIII. Kalend. Aug.* aut vltimæ *III. Kal. Iun.* quæ tres conſtitutiones de iſto auro Coronario & Apoſtolatu ſunt.

His ita cognitis, de huius legis ſententia, atque adeo de Honorii mente accuratius videndum eſt. Nempe cum Patriarcha, qui in Oriente præſidebat, Occidentis Imperio iam ab Oriente diuiſo, hanc functionem ſeu hoc Apoſtolatus deportationisque tributum ab Occidentalibus quoque Iudæis, ſeu vt ipſe Honorius ait *d. l. 17.* hanc legem recantans *iſtarum* (Occidentalium ſc.) *partium* porro exigeret, Apoſtolis in id miſſis, indignum, ſeu vt ipſemet Honorius loquitur, *ſuperſtitionis indigna viſum*, id fuit Honorio permittere. Nempe indignum viſum, cum Occidentis Imperium nec quicquam Orientali ſubeſſet, Patriarchæ Orientali & ſic in alio ſeu Occidentali orbe conſtituto, licere ius quoddam ſupremæ poteſtatis in eo & in his conſtitutis exercere, & aurum Coronarium ſeu tributum *ab his partibus* exigere: Quod exemplum & alibi alia in re obſeruatum vtiliter alio traduci poteſt.

Sane vt altius penetremus, proculdubio & hæc lex indicium eſt & veſtigium ſimultatis fraternæ inter Arcadium & Honorium: quos auctor & origo ptimum Rufinus exuit, teſte Claudiano *in Rufin. lib. 2. v. 160 ſequ.* & *lib. 1. in Eutropium.* Mox Eutropius, huius etiam anni conſul cum Theodoro: vt teſtatur Claudianus *lib. 1. in Eutropium. v. 281. ſequ.*

Arma relinque viris: Geminam quid diuidis aulam?
Conariſque pios odiis committere fratres?
Te magis, ah demens, veterem ſi reſpicis artem,
Conciliare decet: Geſtis pro talibus annum
Flagitat Eutropius.

Igitur ab ea ſimultate id quoque profectum quod *hac leg.* vetatur. Et hoc quidem, vt dixi, hic Honorius per Occidentem Apoſtolarum exigi vetuit. Alio enim fine Iulianus olim *d. epiſt. 25.* in totum exigi vetuit. Ex his interim apparet, labi eos, qui in totum *hac leg.* Apoſtolatus functionem interdictam ſcribunt, mox & generaliter reſtitutam *l. 17. infr.* cum in Occidente tantum interdicta fuerit *hac lege*, mox reſtituta *d. l. 17.*

Et hæc quidem ita *hac leg.* Honorius, tribus etiam enixæ voluntatis ſuæ indiciis additis: nam 1. & *ſuperſtitionis indigna* id vocat, 2. & Patriarcham hoc tributum exigentem depopulatorem: 3. & Apoſtolos ad id miſſos iudicibus offerri, puniri que iubet.

Atenim Honorius reconciliata iam inter ſe & Arcadium gratia poſt quinquennium Romæ poſitus ſub Innocentio Epiſcopo Romano, ſententiam recantauit *l. 17. infr. hoc tit.* & conſuetudine ſecundum veterum Principum ſtatuta reducta, Iudæis Occidentalis orbis ſui, mittendi huius auri Coronarii copiam fecit. De hac ipſa re tandem erit & lex Theodoſii Iun. *l. 29. infr. hoc tit.* (vbi dicam adhuc) quæ pariter oſtendit, ab Occidentalibus partibus, Patriarchis id conferri conſueuiſſe.

* Huc pertinet locus elegans Chryſoſtomi *libr. contra. Iudæos & Gentiles, quod Chriſtus ſit Deus*, *pag. 581. Tom. I. Oper. Edit. Benedictin.* Ibidem S. Pater ſcribit, fruſtra tentaſſe gentem Iudaicam Iuliani Aug. temporibus reſtaurationem templi Hieroſolymitani, & fuiſſe eorum conatus diuina virtute impeditos, quamuis immenſos poſſideret Patriarcha gentis theſauros. Καίτοι τί, inquit, τὸ κωλῦον ἦν, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ ἀντιπίπτουσα; οὐ χρημάτων περιουσία πολλὴ παρ' αὐτοῖς; οὐ τοὺς ἁπανταχόθεν φόρους συνάγων ὁ Πατριάρχης ἀπείρους κέκτηται θησαυρούς; *atqui, ſi non diuina virtus obluctaretur, quid obſtaret? Annon magna vis pecuniarum penes illos eſt? annon ab omnibus vndique tributa colligens Patriarcha, immenſos poſſidet theſauros?* Vide etiam quæ ad hunc locum obſeruauit Cl. Bernard. de Montfaucon.

XV. (a) Idem (b) AA Eutychiano PF. P. (c)

Cvncta Priuilegia, quæ Viris Spectabilibus (d) Patriarchis, vel his quos ipſi ceteris præpoſuerunt, (e) diuæ memoriæ Pater Noſter, atque retro Principes detulerunt, ſuum robur tenere cenſemus. Dat. III. Non. Febr. Conſtantinop. Honorio A. VI. & Ariſtæneto coss. [404]

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Eandem Baronius in annum ſuum non retulit. *GOTHOF.* Hæc lex atque ſequentes, 16. & 17. illuſtrari poſſunt ope *Decennalium Arcadii & Honorii AA.* celebratorum propter ſuſceptum imperium poſt mortem Patris Theodoſii. Liquet ex his legibus, ſolitos fuiſſe Imperatores in huiuſmodi feſtis priuilegia dare & reuocare. Vid. Anton. Pagius *in Critic. ad h. an num. 36.* *RITTER.*

(b) Tribuenda hæc lex, Arcadio, *Honorio & Theodoſio.* GOTHOF.

(c) *Eutychianus* PP. ſub Arcadio Orientis ſcilicet: vid. *Proſopogr. ID.*

(d) Vide quæ dixi ad *l. 11. ſupr. ID.*

(e) *Qui Patriarcharum arbitrio, habent ſuam de religione ſententiam, l. 8. ſupr. Qui Patriarcharum ditioni ſubiecti, & in religionis Sacramento verſantur, l. 13. ſupr. ID.*

COMMENTARIVS.

Patriarchis Iudæorum, & cæteris, qui ab his præpoſiti ſunt, quibus priuilegia a Theodoſio Magno patre ſuo, aliisque retro Principibus tributa fuerant, *hac leg.* confirmat rurſum Arcadius. De quo vide *l. 2. 4. 13. ſupr.* quæ poſtrema eſt eiusdem Arcadii. Quod autem de priuilegiis a Theodoſio Magno tributis *hac leg.* dicitur, non eſt contrarium iis, quæ ad *d. l. 13.* dixi: Priuilegia enim iſta alia fuerint neceſſe eſt, quam de quibus agitur *d. l. 13.* vel ſaltem Patriarchis ſummis delata, non etiam his, qui Patriarcharum ditioni ſubiecti; de quibus eſt exerte *d. l. 13.* Ex *hac* interim *leg.* colligat quis, aliquo tempore ſub Arcadio ante *hanc legem* poſt *d. l. 13.* priuilegia illa Iudæis detracta fuiſſe.

De quibus autem Patriarchis accipienda ſit hæc p.134 lex, quæri poteſt? Ego, cum Petito II. *Var. 10. pag. 145* de minoribus accipio. Et quidem duobus argumentis. Primo, tituli *Spectabilium*, ſummis enim Patriarchis, Virorum *Clariſſimorum*, & *Illuſtrium* titulus *l. 8. ſupr.* & *l. 13.* conceditur. Alterum iſtud eſt; quod hæc ipſa priuilegia minorum Patriarcharum memorantur & confirmantur *d. l. 13.*

XVI. (a) Idem AA. (b) Romuliano PF. P. (c)

Ivdæos, & Samaritanos, (d) qui ſibi Agentum in rebus priuilegio blandiuntur, omni militia priuandos eſſe cenſemus. Dat. x. Kalend. Mai, Rom. (e) Honorio A. vi. & Ariſtæneto cons. [404.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* eandemque Baronius omiſit. Ei concordat *lex 24. infr.* GOTHOF.

(b) *vel Idem AAA. ID.*

(c) Hic idem videtur, qui Anno Domini 398. *Præfectus Vrbis* Conſtantinop. erat, quod docet *lex 45. ſupr. de re milit.* vid. *Proſopogr. ID.*

(d) *Samaritanorum* præter *hanc legem.* & *Rubr. ſupr.* fit præterea mentio. *l. 28. infr. hoc tit.* & *l. 18. ſupr. de naucul.* & vbique Iudæis ſubiiciuntur, de quibus mox plura. *ID.*

(e) *Romæ* hoc tempore conſtitutus Honorius, vt præter *hanc legem* docet quoque lex proxime ſequens, & *l. 65. ſupr. de curſu publ. lex 2. ſupr. de exaction. l. 4. ſupr. de Decuriis Vrbis Romæ:* & Claudianus Panegyr. *in VI. Honorii conſulatum* in id expreſſo. *ID.*

COMMENTARIVS.

Militia Agentvm in rebus Iudæi & Samaritani fungi hoc adhuc æuo poterant: cum tamen aliis militiis interdictum eis eſſet. *Agentum,* inquam, *in rebus*, de quibus *ſuo titulo* plenius. Atqui Honorius iam Romæ poſitus ſub Innocentio Epiſcopo Romano, etiam Agentes in rebus eos eſſe hac conſtitutione prohibet. Quod & ipſum poſtea rurſum conſtituit de Iudæis *l. 24. infr.* vbi vide quæ dicam.

Cæterum de *Samaritanis* hic aliquid dicendum. Fit eorum mentio, præter *hanc legem* & *Rubr.* huius tituli, duabus inſuper legibus; puta, *l. 28. infr. hoc tit.* & tertia adhuc *l. 18. ſupr. de naucul.* & vbique Iudæis ſubiiciuntur, pariter vt Nouella Theodoſii 3. ſimiliter concepta, *de Iudæis, Samaritanis,* &c. Deque vtrisque idem ſemper hoc Codice conſtituitur, cum Iuſtiniani æuo poſtea Samaritani deteriore conditione fuerint: vide *l. 21. Cod. I. de hæreticis:* vid. & *Nou. 129 144.* Fit & eorum mentio in ſolemni illa Adriani Epiſtola, quæ apud Vopiſcum, *in Saturnin. c. 8.* vbi de Ægypto: *Nemo,* inquit, *illic Archiſynagogus Iudæorum, nemo Samarites, nemo Chriſtianorum Presbyter, non Mathematicus, non Aruſpex, non Aliptes.* Et eodem loci ipſe Vopiſcus de iiſdem Ægyptiis. *Sunt enim,* inquit, *Ægyptii viri ventoſi, furibundi, iactantes, iniurioſi, atque adeo vani, liberi, nouarum rerum vſque ad cantilenas publicas cupientes, verſificatores, Epigrammatarii, Mathematici, Aruſpices, Medici. Iam & Chriſtiani & Samaritæ, quibus præſentia ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant.* Ita enim locus ille conſtituendus eſt. Nempe id vult Adrianus: *Samaritas* rerum nouarum cupidos, quod vulgare crimen Chriſtianorum olim fuiſſe, quaſi ſeculi oſores eſſent, paſſim obſeruatio eſt. De Samaritanis his eſt quoque præter *d. Nouell.* Theodoſii 3. Nouella Iuſtiniani 129. & Iuſtini 144.

Porro notum, *Samaritas* inter Iudæos tales primum fuiſſe, quales inter Chriſtianos Schiſmatici, vt qui de loco & templo, vbi ſecundum legem Moſis Deus eſſet adorandus, cum Iudæis certarent: his in Vrbe Hieroſolymitana, illis in monte Garizim, contendentibus. Cuius controuerſiæ ſtatum Ioſephus explicat, *lib. 13. cap. 6.* & quibus momentis lis tota a Rege Ptolemæo, qui Iudex acceptus, terminata fuerit. Imo tamen Samaritani quoque Iudæorum hæretici fuere, Auguſtinus *lib. 1. contra Creſconium, cap. 31.* quorum hæreſis hæc fuit, quod ipſi ſolum Pentateuchum e tribus voluminibus ſacri codicis ſuſcipiebant, & Prophetas reiiciebant. Ad hæc negabant reſurrectionem poſtquam idololatræ eſſe deſierunt. Sparſi autem Samaritani fuere potiſſimum per Ægyptum, quod ſuperiora loca oſtendunt: oſtendit & *l. 18 ſupr. de naucul.* Sparſi tamen fuere & per Occidentem, quo pertinet hæc lex, & *lex 28. hoc tit.* imo & Romæ fuere deinceps Theodorici R. æuo: teſtis Caſſiodorus, III. *Var. 45.*

XVII. (a)

Digitized by Google

XVII. (a) Idem AA. (b) Hadriano PF. P. (c)

Dvdvm † iuſſeramus, vt ea, quæ Patriarchis a Iudæis iſtarum (d) partium ex conſuetudine] præbebantur, minime præberentur: Verum nunc, amota prima iuſſione ſecundum Veterum Principum ſtatuta priuilegia, cunctos ſcire volumus, Iudæis mittendi copiam a Noſtra Clementia eſſe conceſſam. Dat. VIII. Kalend. Aug. Rom. Honor. A. VI. & Ariſtæneto coss. [404.]

N O T Æ.

(a) Et hæc lex a Baronio omiſſa eſt. *GOTHOF.*
(b) *γρ. Idem AAA. ID.*
(c) Italiæ: vide Indicem Perſonarum & Chronicon: vide & Claudianum. *ID.*
† Ante quinquennium ſcilicet *lege* 14. *ſupr.* Anno D. 399. *ID.*
(d) Id eſt, Imperii Occidentalis: vid. & *legem vltim. infr. ID.*

p. 233.

C O M M E N T A R I V S.

Apostolatvm, ſeu aurum Coronarium, quod ante quinquennium ab Imperii ſui Occidentalis Iudæis, Honorius Imp. exigi vetuerat: *l. ſuperſtitionis 14. ſupr.* quo ſcilicet tempore ei cum Arcadio fratre non conueniebat, de quo diſſidio ad *eam legem* dixi, eum nunc, redintegrata inter ſe & Arcadium gratia & concordia, (cuius meminit quoque Symmachus *lib. 4. epiſt. 4.* ad Stiliconem) Romæ poſitus, ſub Innocentio Epiſcopo Romano hac lege reſtituit, amota ſeu abrogata præcedenti iuſſione. Idque *ſecundum Veterum Principum ſtatuta*, de quo ad eam legem plenius dictum eſt. De eodem ſane eſt & *lex vltim. infr.* vbi vide etiam quæ dicam. Neque dubium mihi, Innocentio Epiſcopo Romano ſaltem adlubente hanc legem ab Honorio latam. Hoc ſane ipſo etiam tempore, imo hoc ipſo anno & tempore æſtiuo Ludi ſeculares Romæ habiti; quod teſtatur Claudianus, *in VI. Conſulatum Honoris v. 360.* * Et Innocentio alioquin Epiſcopo varia olim imputata ſcimus: veluti quod Nouatiani ab eo primum Roma eiecti fuerint, quod narrat Socrates, *lib. 7. cap. 9.* Item quod Anno 409. Aruſpicibus Tuſcis gentilitia quædam ſacra molientibus ad ſoluendam vrbis obſidionem conniuentiam præbuerit, quod Zoſimus Chriſtiani nominis oſor narrat *lib. 5. c. 41.* cum tamen nil tale memoret Sozomenus, *lib. 9. cap. 7.* etſi Tuſcorum conatum illum deſcribat.

Hoc ſane *huius legis*, & *d. l. 14.* exemplum haud abſurde afferri poteſt, ſi quando quæſtio oriatur, vtrum diuiſo imperio, quod antea iunctum fuerit, alterutrius orbis Patriarcha poſſit adhuc in altero orbe priſtinum ius ſuum in altero exercere.

* Ludos Seculares ab Honorio non eſſe reſtitutos, aduerſus Baronii atque Gothofredi ſententiam erudite probat ANT. PAGIVS *in Critic. ad Annal. Baron. ad an. 404. n. 2. ſeqq. & Diſſert. hypat. P. 3. c. 10 n. 7. & 8.* & in Proleg. diſſert. n. 11. & 12.

Festis, *ſeu ſolemnibus & iocis ſuis, ne Iudæi in contemtum Chriſtianæ religionis quid faciant: veluti ne* Crvcem *exurant feſto Amanis.*

XVIII. (a) Impp. Honorius & Theod. AA. Anthemio PF. P. (b)

Ivdæos, quodam (c) feſtiuitatis ſuæ ſolemni, (d) Aman ad pœnæ quondam recordationem, incendere, & ſanctæ (e) Crucis adſimulatam (f) ſpeciem in contemtu (g) Chriſtianæ fidei ſacrilega mente (h) exurere, Prouinciarum Rectores prohibeant: ne (i) locis (k) ſuis fidei noſtræ ſignum inmiſceant, ſed ritus ſuos infra (l) contemptum Chriſtianæ legis retineant: amiſſuri ſine dubio permiſſa hactenus, niſi ab inlicitis temperauerint. Dat. IV. Kalend. Iun. (m) Conſtantinop. Baſſo & Philippo coss. [408.]

N O T Æ.

(a) *Lex* 11. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Eam memorat quoque Baronius *Anno D.* 408. *n.* 29. GOTHOF.
(b) *Anthemius* PP. Orientis ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr. ID.*
(c) In nonnullis Cod. Iuſt. *quoſdam* male. *ID.*
(d) Ita quoque meliores Codd. Iuſt. de quo mox *ID.*
(e) *De Cruce* & eius attributis, dicam plena manu ad *l. vlt. infr. de Paganis. ID.*
(f) *Adſimulatam* vel, *Adſimilatam*, id eſt, efficiam: Vide *Gloſſarium. ID.*
(g) *γρ. Contemtum*, vt habet etiam Codex Iuſt. *ID.*
(h) Id eſt, animo contumelioſo. *ID.*
(i) *Neue*, Cod. Iuſt. *ID.*

(k) Ita

Cæterum qui videre volet, qua licentia inuolent nonnulli in huius Codicis leges, quamque miſere eas vrant ſecentque, is videat Franc. Haureſerre, in *canones Creſconii p. 166.* vbi hanc legem miſerrime lacunis defœdatam ait, & ipſe ſic emendat. Iudæos *quondam* feſtiuitatis ſuæ ſolemni Aman ad Pœnæ quondam *irrogata* recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimulatam ſpeciem in contemtum Chriſtianæ fidei ſacrilega mente exurere *audiuimus*, *quod* Prouinciarum Rectores prohibeant: ne *ſacris* ſuis fidei noſtræ ſignum immiſceant, ſed ritus ſuos citra contemptum Chriſtianæ legis *obtineant*, *amiſ. ſuri.* &c.

Tandem vel ex *hac leg.* diſcant Codicis huius ſpretores, quantum illi debeatur ad Iuſtinianei illuſtrationem, veramque lectionem; nam cum ibi vulgo legatur *ſolemnia*, &c. omiſſa voce Aman, (etſi iam meliores Codices eam habent:) atque adeo Gloſſa ſolemnia ibi ſeu ſolemnes nugas agat: hic vera lectio conſtituetur *ſolemni Aman:* quam & ipſam Paratitla Græca exhibent: *οἱ Ἰουδαῖοι μὴ ἐν σχήματι τοῦ Ἀμὰν τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ καυσάτωσαν*, *Iudæi formam crucis in Amanis ſpecie non comburant.* Quod mendum dio eſt cum recte ſuſtulit Cuiacius II. *Obſeru. 3.* & poſt eum Leonclauius *lib. 1. Notat. in Græc. Paratit. pag. 20.* & *pag. 1427. Tom. II. Bibl. Iur. Can. Hen. Iuſtell.* Mirum vero quod idem Leonclauius addit, Codicem Theodoſianum *hac leg.* præferre *ſolem Aman*, cum tamen conſtanter omnes editiones Codicis Theodoſiani Tiliana, Cuiaciana, Pariſienſis habeant diſerte *ſollemni Aman*, vel *ſollenni Aman.* In eo quoque grauiter peccat Hugo Grotius adnotatis *ad Eſtheris cap. 3. pag. 391.* vt & adnot. *ad Eſtheris addit. cap. 10. pag. 30.* cum dies Purim ab Amane Aman vocatos eſſe, diſcere nos ait ex *hac leg.* nam ſane ipſa Amanis perſona hic deſignatur.

XIX. (a) Idem AA. Iouio PF. P. (b)

Coelicolarvm nomen, inauditum quodammodo nouum crimen ſuperſtitionis vindicauit. Hii niſi infra anni terminos ad Dei cultum venerationemque Chriſtanam conuerſi fuerint, his legibus, (c) quibus præcepimus hæreticos adſtringi, ſe quoque nouerint attinendos. Certum eſt enim, quidquid (d) a fide Chriſtianorum diſcrepat, legi Chriſtianæ eſſe contrarium. Quam (e) quidam adhuc, vitæ ſuæ etiam & iuris immemores, adtrectare ita audent, vt de Chriſtianis quoſdam fœdum cogant tetrumque (f) Iudæorum nomen induere. Et quamuis qui hæc admiſerint, priſcorum Principum legibus (g) iure damnati ſint, non tamen pœnitet ſæpius (h) admonere, ne myſteriis Chriſtianis imbuti, peruerſitatem Iudaicam, & alienam Romano imperio, poſt Chriſtianitatem, cogantur arripere: Ac ſi quisquam id crediderit eſſe temptandum, auctores facti cum conſciis ad pœnam præteritis legibus cautam præcipimus conſtringi: Quippe cum grauius morte ſit, & immitius cæde, ſi quis ex Chriſtiana fide incredulitate Iudaica polluatur. Et * idcirco iubemus, ne Eccleſiis quisquam nocens, vel cuiusquam abducere fideli ac deuota Deo præceptione ſancimus: ſub hac videlicet definitione, vt ſi quisquam contra hanc legem venire temptauerit, ſciat ſe ad maieſtatis (i) crimen eſſe retinendum. Dat. Kalend. April. Rau. Honorio VIII. & Theod. III. AA. coss. [409.]

p.235.

N O T Æ.

(a) *Lex 12. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumpta eſt. Eius quoque meminit Baronius *Anno D. 409. num.22. GOTHOF.*

(b) *Iouius* ſub Honorio, PP. ſcilicet (cuius diœceſis inter alias fuit Africa,) vide Zoſimum *lib. 5. c. 47.* Sozomenum *lib. 9. cap. 7.* vide *Proſopogr. ID.*

(c) Intelligit *legem* 43. 44. & 46. *ſupr. de hæretic.* quarum duæ priores etiam ad *Cœlicolas* pertinent. *ID.*

(d) Vel quamlibet minimum. *ID.*

(e) Legem ſcilicet ſeu fidem Chriſtianam. Porro dubium, num hæc huius legis pars de Cœlicolis accipienda ſit: an vero de aliis, qui Apoſtatas facerent ex Chriſtianis Iudæos, de eo mox. *ID.*

(f) Ita omnes Editiones huius Codicis, vnica poſtrema Pariſienſi excepta; in qua vox *fœdum* omiſſa, & pro *tetrumque* expreſſum *vtrumque. ID.*

(g) Intelligit inter alias *legem 1. ſupr. h. t.* & *l. 2.* & *l. 3. ſupr. de Apoſtat.* Niſi & aliæ expreſſiores fuerint. *ID.*

(h) *Repetitæ* legis exemplum obſerua, vt & *l. 26. infr. hoc tit.* de quo in *Prolegom. ID.*

* *Lex 2. Cod. Iuſt. de his, qui ad Eccleſ. confug.* hinc interpolata eſt, atque in alium plane ſenſum traducta; ambiguitate vocis *abducere.* Sed & quia hæc ſententia corruptiſſima eſt, quam ſic interim reſtituo: *Et idcirco iubemus, ne quiſquam e Cœlicolis nocens, velit quemquam abducere Fidelem a deuota Deo præceptione, ſancientes ſub hac* &c. *E Cœlicolis*, pro *Eccleſiis: Velit abducere*, formula legum ſolemni, de qua ad *l. 2. ſupr. de infirm. his quæ ſub Tyrann.* vbi ſimilem mendam ſuſtuli. *Fidelem* pro *fideli. ID.*

(i) *Maieſtatis crimine* ita Cod. Iuſt. *d. l. 2. ID.*

COMMENTARIVS.

In Coelicolas, eos qui Chriſtianos ad ſuperſtitionem Iudaicam adigebant eſt hæc Honorii conſtitutio data Anno D. 409. De Cœlicolis iſtis videamus. *Cœlicolarum*, quorum noua hoc tempore ſuperſtitio fuit nouum ſuperſtitionis crimen, præter Rubricam huius tituli, duabus tantum hoc Codice iisque eiuſdem Honorii Imp. legibus expreſſim mentio fit, puta *Anno D. 408. l. 43. de hæreticis*, & *hac leg.* Anno D. 409. Quanquam & eodem pertinet *lex 44. ſupr. de hæreticis.* Quinam vero hi fuerint, anxie hactenus inquiritur. Nos hic veritatis veſtigia gradatim prememus: ad quæ eruenda non aliud nobis ſubſidium ſuppetit, quam ex huius tituli Rubrica & duabus illis quas dixi legibus, & tertia inſuper, quæ ad eoſdem pertinet, puta *leg. 44. ſupr. de hæret.* tandem ex Auguſtini *epiſt. 163.* ſiu. *44. Edit. Benedictin.* Hæc ſcilicet quinque loca tantum de Cœlicolis mihi hactenus occurrunt. Nam quod Cœlicolarum quoque mentio fit in *l. 3. Cod. Iuſt. de Iudæis*, id vel Triboniani vel librarii ἐμβλημα eſt: vnde tamen multa abſurda & hiſſus ex veritati repugnantia Viri alioquin Docti efficiunt: quale illud quoque Baronii, quod Maiores in *ea leg.* Cœlicolis tribuantur, ſicut Patriarchæ Iudæis, quod vt ex *ea leg.* non efficitur, ita falſum eſt. Maiores enim quoque Iudæis fuere, vt oſtendit *l. 1. & 23. hoc tit.* & *l. 3. ne Chriſtian mancip. Iud. hab.*

Primum igitur, Cœlicolas neque Iudæos abſolute, neque Samaritanos fuiſſe docet vel Rubrica *huius tituli:* & vtriſque tamen proximos & adfines; cum inter hos medii collocentur: ſimiliter vt in Cod. Iuſtin. titulus conceptus eſt, *de Iudæis & Cœlicolis.* Et tamen Cœlicolas Iudæorum appellatione latius accepta, deſignat Imp. *d. l. 44. ſupr. de hæreticis:* nempe quia ex Iudæis orti & quadantenus Apoſtatæ nouis atque inuſitatis dogmatis Catholicæ fidei Sacramenta turbarent: de quo mox.

Secundo, Cœlicolas *hæreticis* affines fuiſſe, docent duæ de his leges ſub *titulo de hæreticis ſupr.* collocatæ, puta *lex 43.* & *44.* docent & Baſilica, in quibus ſub *titulo de hæreticis*, *Manichæis*, *Samaritis*, de iisdem agitur. Sane *hac leg.* quoad pœnas cum hæreticis coniunguntur.

Tertio, Cœlicolæ cum *Donatiſtis* nominatim inter alios hæreticis coniunguntur *d. l. 43.* & *44. ſupr. de hæreticis*, iiſdemque in pœnis exæquantur *d. l. 43.* eo quod vtrique circa baptiſmum errarent: de quo mox. Neque fruſtra etiam eſt, quod hic titulus de Iudæis, Cœlicolis & Samaritanis poſitus eſt ordine poſt tres titulos *de hæreticis*, *de ſanctum baptiſma iterantibus*, & *de Apoſtatis.* Nam & hæc tria vel ſaltem adfinia his conueniunt.

Et hæc de Cœlicolis in genere, vnde videlicet prodierint, & cum quibus affinitatem habuerint.

Nunc videndum eſt de *Tempore*, quando ii prodierint: Igitur ſub Honorio Imp. primum exortos hos Cœlicolas docent tres eius leges, puta hæc lex, & *l. 43.* & *44. ſupr. de hæretic.* *Cœlicolarum*, inquit hac lege Honorius, *nomen inauditum quodammodo NOVVM crimen ſuperſtitionis vindicauit.* Idem *lege 43.* Anno D. 408. *Cœlicolarum*, inquit, *ædificia, quæ neſcio cuius dogmatis NOVI conuentus habent.* Idem Honorius lege *ſequ. 44. de hæretic.* *Iudæorum*, inquit, *NOVA atque inuſitata detexit audacia, quod Catholicæ fidei velint Sacramenta turbare.* Nam quod Cœlicolarum mentio fit, vt iam monui in *l. 3. Cod. Iuſt. de Iudæis*, (quæ alioquin Conſtantinum Magnum auctorem habet & deſumta eſt ex *lege 1. hoc tit.*) id vt dixi, a mala Triboniani vel librarii manu eſt, vt docet *lex 1. hoc tit.* vnde illa deſumta eſt. Tertio, *Vbi* p.236.
hæc Cœlicolarum ſuperſtitio prodierit, docent quoque eædem Honorii conſtitutiones: Scilicet per Africam hos Cœlicolas fuiſſe expreſſiſſime docet, præter argumentum *huius legis*, & *legem 43. de hæretic. lex 414. eiuſdem tit.* quæ Donato (Proconſuli Africæ) inſcribitur. Docet idem & Auguſtinus *ſub fin. epiſt. 163.* ſiu. *44. Edit. Benedictin.*

Iam tenemus igitur & tempus, & locum quo Cœlicolæ innotuere vel inualuere: reſtemus eos Iudæis, Samaritanis, Hæreticis, Gentilibus proximos fuiſſe, imo Iudæos.

Superſunt igitur duo inquirenda: cuiuſmodi ea ſecta, & vnde nomen ei inditum fuerit.

Primum igitur generaliter inclaruiſſe eos *nouo* dogmate, ait *l. 43. ſupr. de hæretic.* nouo ſuperſtitionis crimine, ait *hac lex:* noua atque inuſitata audacia *l. 44. ſupr. de hæreticis.*

Secundo, Chriſtianos ſeſe eſſe ſimulaſſe, docere videtur *dicta lex 43. de hæretic.* *Quamuis*, inquit, *Chriſtianos eſſe ſe ſimulent.*

Tertio, Catholicorum communionem refugiſſe *dicta lex 43.* docet. Catholicæ ſectæ contrarium, aduerſum tentaſſe *d. l. 44.* a fide Chriſtianorum diſcrepaſſe *hac leg.* generalius quoque oſtenditur. Item peculiares a Catholicis conuentus habuiſſe *d. l. 43.*

Quarto ſpecialius, *Sceuam* religionem vocat *d. l. 43.* vt proinde atrox crimen fuerit neceſſe ſit. Quare & peſtem & contagionem vocat *d. l. 44.* & atrocibus pœnis eos leges illæ omnes inſectantur.

Quinto, Cœlicolarum crimen & ſuperſtitio *Dei cultus* & *venerationi Chriſtianæ* opponitur.

Sexto, circa Catholicæ fidei Sacramenta hanc ſuperſtitionem verſatam, pariter vt Donatiſtarum hæreticorum, docet *d. l. 44. ſupr. de hæret.* ibi: *quod Catholicæ fidei velint Sacramenta turbare:* vbi tamen Sacramentorum vox pro articulis, vt loquuntur, quibuscunq; fidei Chriſtianæ accipi poſſunt. Et Auguſtinus *Epiſt. 163.* ſiu. *44. Edit. Benedictin.* nominatim circa *baptiſmum* ſuperſtitionem eorum verſatam oſtendit. *Iam miſeramus*, inquit, *ad Maiorem Cœlicolarum, quem audieramus NOVI apud eos BAPTISMI inſtitutorem extitiſſe, & multos illo ſacrilegio ſeduxiſſe*, Quare & Donatiſtæ & Cœlicolæ eiuſdem criminis & hæreſeos circa baptiſmum videlicet rei fuere, qua cauſa & coniunguntur & crimine & pœnis. Neque enim audiendus eſt Fileſacus, *Selectorum 12* qui ita Auguſtini verba accepit, quaſi Maior Cœlicolarum ille apud Donatiſtas, & inter eos nouum induxiſſet baptiſmum. Quem Voſſius iam *lib. 18. de baptiſmo cap. 1.* recte refutauit. Iam tenemus igitur præcipuum, huius criminis & ſuperſtitionis titulum ſeu reatum, nempe Sacramenta, ac nominatim baptiſmum, ab iis turbatum. Quamquam neque hoc fine ſtetiſſe, inducunt illa *huius legis.* *Niſi*, inquit, *ad DEI CVLTVM, venerationemque Chriſtianam, conuerſi fuerint.* Quare impegiſſe eos oportet in Dei Chriſtique cultum.

Tertia iam ſequitur inquiſitio de nomine *Cœlicolarum.* Nonnulli ita dictos arbitrantur a cultu Cœleſtis Deæ. Petitus II. *Var. 11. p. 178.* ſuſpicatur ob immotatam baptiſmi figuram, nempe quod contra præceptum Chriſti, quo baptizari iuſſit *in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti*, Cœlicolæ baptizauerint *in nomine Cœli*, id eſt, Dei, qui per Cœlum intelligitur: vel etiam, quia Deum colerent, *vt* ab eo *cœlitus* præceptum fuerat per Moyſem, & ſimul ſecundum noui Fœderis & Euangelii

uangelii præcepta. Et addit quædam iſti coniecturæ firmandæ. Forte ita dicti a *cœli* vel Dei *cœli* cultu: Quaſi media quadam ſententia & dogmate inter Iudaiſmum & Chriſtianiſmum, ſtatuerent, non Iehouam, aut Chriſtum, verum *Deum cœli* inuocandum, miſcella religione conflata ex Chriſtiana & Iudaica, forte & Pagana. Vt proinde de his iam vere dictum fuerit, quod olim de Iudaica religione ipſa in vniuerſum olim falſo a Strabone *lib. 16. pag. 1104. Edit. Almeloueen.* Dione *lib. 36. pagina 37. Edit. Wechel.* & a Iuuenale *Satyra 14. verſ. 96.*

Quidam ſortiti metuentem Sabbatha Patrem
Nil præter nubes & COELI Numen (eſt qui legat, *Lumen) adorant.*

vbi vetus Scholiaſtes, *nuda contemplatione colentes.* Petronius in Catalectis: *pag. 101. Edit. Wouwer.*

Iudæus licet & porcinum numen adoret,
Et cœli ſummas aduocet auriculas.

(Quanquam ſunt, qui ibi legant non *cœli*, verum *cilli*, Κίλλος Dorice idem cum ὄνος, indeque Κιλλακτῆς, *agaſo.*) Quod quidem de Iudæis in commune olim proditum. Alii quidam arbitrantur, vt Seldenus *de iure naturali, lib. 2. cap. 1. pag. 136.* quod ſolemni Hebræorum locutione numen ſanctiſſimum quod ſolum volebant adorandum שמים, id eſt, cœlum ſit nuncupatum: vti & in fœdere nouo *Matth. 21. v. 35. Luc. 15. v. 18. Peccaui in cœlum*, per metonymiam ſcilicet continentis pro contento: vnde intellecta male vox hic in cauſa fuit, cur numen iis eſſe Cœlum, gentes dicerent. Scimus ſane Iudæos aliquando militiæ cœleſti aras erexiſſe & dedicaſſe, quos etiam Sophonias & paſſim Prophetæ ob hanc idololatriam reprehendunt, quod eorum Proſeuchæ eſſent ἐν ὑπαίθρῳ ἀέρι, ſeu preces funderent ſub dio in aperto, vide Epiphanium *in Maſſalιana hæreſi*, Tertullianum *de pudicitia cap. 16 Cum omiſſis*, inquit, *templis per omne litus, quocunque in aperto, aliquando iam precem ad COELVM mittunt*: cuius rei ratio repetenda ex *1 Reg. 8.* vide & exemplum in *Daniele cap. 6.* Ita Iacobus, quia verum cœlorum Deum adorabat, ideo forſan ὑψουράνιος dictus eſt, Philoni Biblienſi apud Euſebium, *de præpar. Euang. lib. 1. pag. 23.* ſiu. *pag. 35. Ed. Colon. ſiu. Lipſ.* Sane & Sophonias *cap. 1. verſ. 5.* Iudæos olim reprehendit, quaſi militiam cœli colentes. Tandem & Cœlicolas Synopſis Baſil & Paratitla, Græca τὸν οὐρανὸν σεβομένους vertunt. Sed tamen cum his Cœlicolis nil commune habent illa Iuuenalis & Petronii loca, præſertim cum Cœlicolæ exorti primum ſint ſub Honorio Imp. Quanquam neque audiendi ſunt, qui rem hanc ita expediunt: Olim quidem Iudæos accuſatos quod cœlum, eosque, qui in cœlo ſunt, Angelos venerarentur, quod Celſus his obtrectabat apud Origenem *contra Celſum lib. 5. pag. 240. Edit. Hoſchelii*: πρῶτον οὖν τῶν Ἰουδαίων θαυμάζειν ἄξιον, εἰ τὸν μὲν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἐν τῷδε ἀγγέλους σέβουσι: *ac primum Iudæos merito demiror, ſi, cum cœlum & cœlites angelos venerentur.* At negabat Origenes *pag. cit. & 241.* ὅτι οἱ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον βιοῦντες Ἰουδαῖοι, τὸν οὐρανὸν οὐ φήσουσιν εἶναι θεὸν, οὐ συσσέβουσι τῷ θεῷ τὸν οὐρανὸν, *quod Iudæi ſecundum Moſis legem viuentes, neque cœlum Deum eſſe profiteantur, neque ipſum cœlum pari cum Deo honore dignentur.* Additque, hunc morem fuiſſe παραβατικὸν τοῦ νόμου. Igitur putant illi fuiſſe alios Iudæos, qui de illa, in quam maiores eorum ſæpe ceciderunt, ſuperſtitione (vide *Amos 5. 25. Ierem. 7. v. 17. 19. 23. Actor. 7. v. 42.*) multum retinebant: ſorteque illos eſſe, quos in Ægypti deſcriptione שמיים vocat Beniaminus Tudelenſis: abſque his ortum habuiſſe videri Elceſaitas & Sampſæos, quorum meminit Epiphanius.

Ex his tandem conficitur, Iudaica, & Chriſtiana religione commixtam fuiſſe ſuperſtitionem, denique miſcellam: & ipſos proculdubio Iudæos, Sacramentis Eccleſiæ Catholicæ perturbatis, ſic tamen vt ſe Chriſtianos ſimularent.

Ex quibus ſimul, apparet, Cœlicolas non fuiſſe, quod Baronius credidit, eos, qui ex Chriſtiana fide ad Iudaiſmum tranſibant, & ſic Apoſtatas non fuiſſe, idque 4. argumentis. Nam & de his alioquin ſuperiore titulo actum oportuiſſet; neque enim p. 237. peculiari nomine, & hoc quidem quo nil tale indicatur ad eos deſignandos opus fuiſſet, neque *nouum* dogma id recte diceretur, aut *nouum crimen ſuperſtitionis*, cum Iudaiſmus non eſſet dogma nouum, aut nouum crimen ſuperſtitionis. Tandem Cœlicolas aperte a Iudæis ſeparat hic titulus. Neque quidquam facit, quod Baronius addit, ideo Cœlicolas potius dici ſe voluiſſe quam Iudæos, vt Iudaicum tantum nomen, cunctis abominabile euitarent. Id enim eſt quod negatur. Et tamen Iudæis proximos fuiſſe hinc liquet. Rurſum liquet, neque Gnoſticos hos fuiſſe, aut Saturninianos, qui innumeris cœlis, non ſine ænigmate, fictis, ſupremum eorum ipſum eſſe Deum Opt. Max. nugabantur: vtraque quippe hæreſis ſub Honorio noua & inaudita non fuit, verum eius tempora longe anteuertit. Imo liquet, neque *Chriſtianos* fuiſſe, neque hæreticos proprie. Error enim eſt *Variarum Lectionum* ſcriptoris nuperi, *lib. 2. cap. 11. p. 176.* qui *Hæretico-Iudæos* vocari ſcripſit *l. 44. ſupr. de hæretic.* interpuncta male *l.* illa: nam illa *l.* non Iudæi Hæretici, ſed *Donatiſtæ hæretici* vocantur: *Donatiſtarum*, inquit, *hæreticorum Iudæorum noua*, &c. Nempe, quod latuit Virum illum Doctum, ideo *hæreticorum* nomine Honorio viſum Donatiſtas *ea lege* donare, pariter vt tribus aliis legibus *l. 39. 41. 46 eod. tit* quo ſcilicet legem in hæreticos promulgatam ad Donatiſtas hæreticos expreſſius extenderet. Quod egregie oſtendit Auguſtinus *epiſt. 68.* & *epiſt. 166 173.* ſiu. *epiſt. 88. 105. 66. Edit. Benedictin.* & Poſſidonius *in vita Auguſtini c. 12.* quorum verba retuli ad *d. l. 39.* & *46.* Igitur tandem coniicere datur, Cœlicolas fuiſſe, quaſi inter Iudæos & Chriſtianos medios ſeu ercifcundos. Deum cœli, & vtriusque legis Sacramenta adſciſcebant, Circumciſionem & Baptiſmum, vnde & *nouus Baptiſmus* eis tribuitur. Tandem Mahometiſmo proxima ſuperſtitio fuit. Ab his quoque non multum differre videntur ὑψιστάριοι, quibus ὁ παντοκράτωρ μόνος σεβάσμιος, *omnipotens ſolus veneratione dignus eſt*, de quibus Gregor. Nazianzenus, *orat. 19. p. 289. Edit. Paris. & Lipſ.* & in eius vita Gregorius Presbyter, quorum ſectam abſurdum ait coagmentum fuiſſe, συγκεκραμένην ex duobus inter ſe contrariis, puta ex Gentili errore & legali vanitate, quarum vtriusque partes quasdam ſugicos ex partibus nonnullis conflata erat. Etenim illorum idola & ſacrificia reiicientes, ignem & lucernas inquit, colunt? τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα τιμῶσι: horum autem Sabbathum, καὶ τὴν περὶ τὰ πρόβατα ἔς τινα μικρολογίαν τὴν περιτομὴν ἀτιμάζουσιν, id eſt, *ieiunam quandam a nonnullis cibis abſtinentiam venerantes Circumciſionem aſpernantur. Hypſiſtarii*, quaſi diceret *Supremicolæ*. Sic & Nazaræorum hæreſis miſcella fuit, qui volebant eſſe Iudæi & Chriſtiani. Nam & Dei filium confitebantur eſſe Chriſtum & omnia veteris legis obſeruabant & circumciſionem Iudæorum habebant, ſimul & ba-

ptiſmum Chriſtianum, vt teſtantur Auguſtinus & Hieronymus. Illud admonere operæ pretium, Cœlicolas a Cœli *cultu* dictos, alteratque Diis *Cœlicola* a cœli incolatu. Nempe Theologi Gentiles Deos ſuos diuidebant in ὑπερκοσμίους, ſeu ὑπερουρανίους & ἐγκοσμίους, vt ex Salluſtio Philoſopho liquet *cap. 6. de diis & mundo*, & Proclo *lib. 6. Theolog. Plat. cap. 9.* & *10.* ſeu in vltramundanos, ſeu ſupracœleſtes, & intramundanos; quos poſtremos Apuleius *Cœlicolas* vocat, nempe aſtra cæteraque numina, quæ mundum condiderunt, qui & *Conſentes* & complices ex Etruſcorum diſciplina Romanis: de quo plene Salmaſius *in epiſt. ad Menagium*. Eiusdem vero ſententia non placet, qui putat Iudæos omnes *Cœlicolas* appellatos, quod in *proſeuchis* ſine teſte ad cœlum manus tollerent: poſteaque notat hoc peculiariter Samaritanis, ceu vni generi Iudæorum adhæſiſſe, qui in *ſolis* proſeuchis ſub dio patentibus ſemper orarent. Tandem Sampſæi de quibus Epiphanius *hæreſi 53.* cum his aliquid commune habebant: Sampſæi enim ἡλιακοὶ, ἡλιάζοντες, *ſolicoli*, ſic dicti, quod ſolerent τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα ἱκετεύειν, *orientem ſolem adorare*, eique vt facilius oriretur πατρίους εὐχὰς, *patria vota*, funderent, vid. Ioſephus *ἁλωσ. lib. 2. cap. 12.* & Epiphanius *hæreſi Oſſenor. 19. n. 2.*

Nunc ad ipſam legis ſententiam. Nempe Honorius Cœlicolis anni ſpatium indulget ad Catholicam fidem amplectendam, alioquin eadem pœna plectendis cum hæreticis. Addita ratione, quæ non adeo ſeria videri poſſit, quum potius inanis αἰτιολογία, cuiusmodi plures collegit peculiari capite R. Fornerius 3. *Quotid. 23.* Quis enim dubitat, quicquid a Fide Chriſtianorum diſcrepat, legi Chriſtianæ eſſe contrarium? Verum eius hic, vt puto, ſenſus eſt: Hæreticis Cœlicolas haud male connumerari, etſi non in præcipuis religionis capitibus a Catholica fide diſſentiant. Huius rationis ſenſum alium prodit Leoninus *1. Emend. 17. num. 10.*

Altero capite multis verborum ambagibus Iudæorum & Cœlicolarum audaciam Chriſtianos ad ſuperſtitionem ſuam adigentes Honorius ſic damnat, vt maieſtatis pœnam intentet: maieſtatis inquam, id eſt ſacrilegii. Cæterum error eſt Baronii, qui hanc alteram quoque *huius leg.* partem ad Cœlicolas pertinere putabat. Nam imo ſeiunctum hoc alterum caput eſt a priore. Et certe quod Vir Doctus nuper recte monuit, non agitur hac poſtrema parte de Cœlicolis, priſcorum enim Principum Leges hac parte allegat Honorius: quæ neque in Cœlicolas conueniunt, cum nouum dogma, nouum ſuperſtitionis crimen Cœlicolarum fuerit, quod diſerte idem Honorius ſcribit *hac leg. 19.* & *l. 43. ſupr. de hæret.*

XX. (a) Idem AA. Ioanni PF. P. (b)

Qvæ Iudæorum frequentari conuenticulis conſtat, quæque *Synagogarum* vocabulis nuncupantur, nullus audeat violare, vel occupata detinere: cum, ſine intentione (c) religionis & cultus, omnes quieto iure ſua debeant retinere. At cum vero Iudæorum memorato populo ſacratum diem *Sabbathi* vetus mos & conſuetudo ſeruauit, (d) id quoque inhibendum eſſe cenſemus, ne ſub obtentu negotii publici, vel priuati, (e) memoratæ obſeruationis (f) hominem adſtringat vlla conuentio: cum reliquum omne tempus ſatis publicis legibus ſufficere videatur: ſitque ſæculi moderatione (g) digniſſimum, ne delata priuilegia violentur: quamuis retro Principum generalibus conſtitutis (h) ſatis de hac parte ſtatutum eſſe videatur. Dat. vii. Kal. Aug. Rau. Honor. ix. (i) & Theod. v. AA. coss. [412.]

p. 258.

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* quia in eum relata eſt *lex 3. ſupr. de feriis*, (quæ huic quoque iungenda eſt.) Sed & hanc legem omiſit Baronius in annum ſuum referre. Iungenda denique huic *d. l. 3. ſeu vlt. ſupr. de feriis*, quæ repetita alio titulo, vbi eſt *lex 8. ſupr. de executor.* GOTHOF.

(b) *Ioannes* PP. ſub Honorio Italiæ poſt Meletium, hoc anno. Vide plures ad eum conſtitutiones *in Proſopogr. ID.*

(c) Suſtineri poteſt & debet hæc vox: Nempe hoc vult, non ideo Iudæorum religionem & cultum probari: vel pro *ſine differentia*, *ID.*

(d) *Seruauerit*. *ID.*

(e) Id eſt, Conuentionibus, & actionibus. *ID.*

(f) *Deſeruationis* habet poſtrema Pariſienſis editio: ſed vt puto, mendo Typographico. *ID.*

(g) Seculi ſui moderationem | fferunt ſæpe Principes, vt hic Honorius. *ID.*

(h) Non extant hæ veteres conſtitutiones: Nam & quæ *lex 2. Cod. Iuſt. de Iudæis*, hodie eſt, non alia eſt a *lege 13.* eiusdem tituli, quicquid apud Photium in *Nomocanone tit. 7. cap. 4.* velut ſecunda allegatur. *ID.*

(i) In *d. l. vltim* & *d. l. 8. VIII. & Theod. III.* Verum illarum legum ſubſcriptiones ex hac emendandæ. Ioannes enim, cui leges hæ inſcribuntur poſt Meletium Præfectus Prætorio fuit hoc anno, vide plures ad eum conſtitutiones hoc ipſo anno *in Chronolog. ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

Synagogas Iudæis ſuas, ſuum item Sabbathvm hac conſtitutione Aono D. 412. Hooorius Imp. relinquit: *hac leg.* & *l. vltim. de feriis*, & *l. 8. infr. de executoribus*, quæ huic coniungendæ ſunt.

Synagogas, ioquam, ſuas, atque ideo violari eas vel occupari vetat: pariter vt Theodoſius Magnus vetuit *l. 9. 12. ſupr.* & Theodoſius Iun. *l. 21. 25. 26. infr.* Et rationem addit, quod ſine intentiooe religionis & cultus omnes quieto iure ſua debeant retinere, id eſt, vt maxime religio & cultus aliquis publice conceſſus, non tamen receptus ſit, ſemel tamen conceſſam religionem ſuam quieto iure retinere debere. Quæ ratio obſeruaoda eſt.

Sabbathi pariter diem, quem pro veteri more obſeruant, Iudæis relinquit *hac leg.* Honorius: ſic vt eo die conueniri Iudæi, oeque publice neque priuatim poſſint: quod ipſum adhue expreſſius in ſequentibus Honorius expreſſerat *dict. l. vlt.* ſeu *d. l. 8.* quæ huic ſubiicienda eſt: Vbi & alii dies feſti Iudæorum adiunguntur, eodemque iure haberi iubentur. *Die Sabbathi, ac reliquis*, inquit, *ſub tempore quo Iudæi cultus ſui reuerentiam ſeruant*, &c. Et duas rationes addit. *Prima*, quod abunde dierum aliorum ſit, quibus Iudæi conueniri poſſint. Secunda, a moderatione ſæculi atque Imperii ſui, vt ne cuiquam priuilegia ſemel conceſſa ab anterioribus Principibus detrahantur.

XXI. (a) Idem AA. Philippo PF. P. (b) per Illyricum.

Nvllvs tamquam Iudæus, cum ſit innocens, obteratur, nec expoſitum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat. Non paſſim eorum Synagogæ, vel habitacula concrementur, vel perperam ſine vlla ratione lædantur: cum alioquin, *etiam, ſi ſit aliquis ſceleribus implicatus*, (c) *idcirco tamen iudiciorum vigor, iurisque publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſe* (d) *permittere valeat vltionem.* Sed vt hoc (e) Iudæorum perſonis volumus eſſe prouiſum; ita illud (f) quoque monendum eſſe cenſemus, ne Iudæi forſitan inſoleſcant, elatique, ſui ſecuritate, quicquam præceps (g) in Chriſtianæ reuerentiam cultionis (h) admittant. Dat. VIII. Id. Aug. Conſtantinop. Honorio IX & Theod. V. AA. coss. (i) [412.]

NOTÆ.

(a) *Lex 14. Cod. Iuſt. eod. tit.* Hanc legem omiſit Baronius in annum ſuum referre. *GOTHOF.*

(b) *Philippus* PP. Illyrici ſub Theodoſio Iun. Eidem inſcribitur Anno 421. *lex 45. de Epiſcop. ID.*

(c) *Implicitus*, Cod. Iuſt. *ID.*

(d) *Ipſi*, Cod. Iuſt. *ID.*

(e) *In hoc*, Cod. Iuſt. *ID.*

(f) *Id*, Cod. Iuſt. *ID.*

(g) *Præcipites*, Cod. Iuſt. *ID.*

(h) *Vltionis*, Cod. Iuſt. male. *ID.*

(i) Conſulatus hic male deſignatus eſt. Extat enim altera eiusdem Theodoſii Iun. conſtitutio ad eundem Philippum PP. Illyrici data Anno 421. Quare referam hanc legem ad Annum Domini 418. *Honorio XII. & Theodoſio VIII. AA. COSS. ID.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Iunioris ſecunda hæc, hoc titulo, de Iudæis conſtitutio eſt eaque per Illyricum Orientale (id eſt, Macedoniam & Daciam) pariter vt Arcadii *l. 12. ſupr.* partim ad eorum tutelam, partim ſeu retro aduerſus eorum inſolentiam. Prius tum ad Perſonarum ipſam tutelam, tum ad Synagogarum.

Nempe primo loco. Nullum tanquam Iudæum, cum ſit innocens obteri vult, nullum ſine vlla ratione & perperam lædi. Et rationem addit, argumento deſumto a minori ad maius: quæ etſi opertum habeat ſenſum, ſui tamen elegantia ſeſe commeodat: *Cum alioquin*, inquit, *etiam ſi ſit aliquis ſceleribus implicatus, idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibi ipſe permittere valeat vl-*

p.239 *tionem*, de quo affatim alibi. Quintiliani locus *declamat 13.* non abludit. *Nos ideo Magiſtratus legesque a maioribus noſtris accepimus, ne ſui quisque doloris vindex ſit & aſſidua ſcelerum cauſa ſe refellant, ſi vltio crimen imitabitur. Damnum accepiſti; erat lex, forum, Iudex, niſi ſi vos iure vindicari pudet.* Similis ille apud Caſſiodorum IV. *Var. 10. Hinc eſt, quod legum reperta eſt ſacra reuerentia, vt nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu.* Iam olim Lucretius *lib. 5. v. 1147. ſequ.*

Acrius ex ira, quod enim ſe quisque parabat
Vlciſci, quam nunc conceſſum eſt legibus æquis;
Hanc ob rem'ſt homines pertæſum vi colere æuum.

Et hactenus quidem de ipſorum Iudæorum tutela aduerſus iniurias, pariter vt Arcadii *lex 12. ſupr.* Secundo, Synagogarum quoque tutelæ *hac leg* conſulit Theodoſius Iun. vetito ne Synagogis ipſorum vel habitaculis iniuria fiat a Chriſtianis; incendendo forte eas, quod inſaniente plebe interdum factum diſcimus non tantum ex *hac leg.* verum etiam ex *l. 25. infr.* & *26.* Ambroſio *lib. 1. Officiorum cap. 20.* & ex Caſſiodoro IV. *Var 43.* de quo plenius ad eiusdem Theodoſii Iun. *l. 25.* Vel

perperam ſine vlla ratione eas lædendo, veluti deſtruendo, expoliando, violando, occupando, eripiendo, Eccleſiis vindicando. Quod omne ſæpe veritum non hac tantum lege, ſed & *l. 9. 12. 20. ſupr. l. 25. 26. 27. infr.* De quo ſemel ad *d. l. 9.* Viceuerſa AVDACIÆ Iudæorum occurritur *hac leg.* ne videlicet inſoleſcentes elatique ſui ſecuritati quiequam præceps in Chriſtianæ *cultionis*, id eſt, religionis reuerentiam admittant; cuiusmodi hoc ipſo tempore, poſt Annum Domini 415. ante Annum 419. Iudæorum factum aduerſus Chriſtiani cultus reuerentiam in loco quodam interiacente inter Chalcidem & Antiochiam memorat Socrates *lib. 7. cap. 16.*

XXII. (a) Idem AA. Aureliano PF. P. II (b)

QVONIAM Gamalielus (c) exiſtimauit, ſe poſſe impune delinquere, quod (d) magis eſt erectus faſtigio (e) dignitatum, Inluſtris Auctoritas Tua ſciat, Noſtram Serenitatem ad Virum Inluſtrem Magiſtrum Officiorum (f) direxiſſe præcepta, vt ab eo codicilli demantur (g) honorariæ Præfecturæ: ita vt in eo ſit honore, in quo ante Præfecturam fuerat conſtitutus, ac deinceps nullas condi faciat Synagogas: Et ſi quæ ſint in ſolitudine, ſi ſine ſeditione (h) poſſint deponi, perficiat. Et vt Chriſtianos nullam habeat copiam iudicandi: Et ſi * qua inter eos ac Iudæos ſit contentio, (i) a Rectoribus Prouinciæ dirimatur. Si Chriſtianum, vel cuiuslibet ſectæ hominem ingenuum ſeruumue, Iudaica nota (k) fœdare temptauerit, vel ipſe, vel quiſquam Iudæorum, legum ſeueritati ſubdatur. Mancipia quoque Chriſtianæ ſanctitatis, ſi qua apud ſe retinet, ſecundum Conſtantinianam (l) legem Eccleſiæ mancipentur. Dat. XIII. Kalend. Nou. Conſtantinop. Honor. X. (m) & Theod. VI. AA. COSS. [415.]

NOTÆ.

(a) *Hanc* quoque *leg.* Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno* 415. *n.* 50. GOTHOF.

(b) Id eſt ſecundum, ſeu ſecunda vice, pariter ut *l. vltim. ſupr. de crim. peculat. l. 8. ſupr. de donation. l. 4 ſupr. de incest. nupt. l. 57. & 58. ſupr. de heret.* hoc ipſo anno. *ID.*

(c) Patriarcha, vt & ſequentia oſtendunt: & in ſequentibus ipſe oſtendam. *ID.*

(d) *γρ. quo*: Similem mendam ſuſtuli *lib* 1. ad Nationes *cap.* 7. *pag.* 68. *ID.*

(e) Præfectura, faſtigium dignitatum: de quo iam alibi ſæpe. *ID.*

(f) Id eſt Helionem, hic enim hac tempeſtate Magiſter Officiorum fuit: quod docet *lex* 17. 18. *ſupr. de medicis*: & *l.* 17. 18. 19 20. *ſupr. de agentibus*: *l. vnic. ſupr. de decanis*. *l.* 17. *de proximis*: *lex* 14. *de metatis*. *ID.*

(g) *Efficax* ad hæc fuit *Magiſteria* hæc, vt dicitur *l.* 2. *ſupr. de queſtor. magiſtr. off.* & cui pleraque huiuscemodi a Principe committebantur, vtpote ſub quo Agentes in rebus eſſent: vid. *lib.* 6. *ſupr. tit.* 9. *ID.*

(h) Vide quæ ſcripſi ad *l.* 16. *infr. de Paganis*. *ID.*

* *Lex* 15. *Cod. Iuſt. eod.* hinc deſumta eſt. *ID.*

(i) *Non a Senioribus Iudaorum, ſed ab Ordinariis Iudicibus dirimatur.* Ita Cod. Iuſt. *ID.*

(k) Id eſt, Circumciſione. *ID.*

(l) *γρ. Conſtantianam*. *ID.*

(m) *Honorio XII. & Theod. VIII.* Cod. Iuſt. male. *ID.*

COMMENTARIVS.

PATRIARCHÆ GAMALIELIS variis delictis, auſibus, παρανομίαις aduerſus religionem Chriſtianam admiſſis, Theodoſius iunior hac conſtitutione Anno D. 415. enixe occurrit, audaciamque eius reprimit: in quam ſeſe erigere, atque adeo impune delinquendi ſibi commeatum facere is auſus fuerat, eo quod honoratus fuiſſet Codicillis *Præfecturæ* honorariæ. quod *faſtigium dignitatum* vt fuit (quod alibi probatum) ita & hic vocatur. Quod & ipſum argumento eſt, maxima dignitate Patriarchas hos in communi habitos. (De quo pleniſſime dixi ad *l. 1. hoc tit.*) & hunc Gamalielem nominatim maxima dignatione apud Theodoſium iun. extitiſſe, eaque etiam delinquendi ei occaſio fuit cum vix quiſquam contra hiſcere auderet.

De ipſo primum Gamaliele iſto videndum eſt. Hic igitur ille ipſe *Gamaliel* Patriarcha Iudæorum eſt: cuius meminit Marcellus Empiricus coætaneus, paulo antea Magiſter Officiorum (quod etiam oſtendit *lex 8. ſupr. de curioſis*, quæ Anno D. 395. ei inſcripta eſt,) *cap.* 23. his verbis: *Ad ſplenem remedium ſingulare, quod de experimentis probatis Gamalielus Patriarcha proxime oſtendit.*

Errant enim, quod & antea oſtendi ad *l. 1. ſupr.* qui Patriarcham illum Paganorum fuiſſe tradunt. Nam vt Paganorum Patriarchæ nulli fuere: ita non alius ille Marcelli Gamaliel eſt, quam is ipſe cuius *hac lege* mentio fit: quod tempora oſtendunt. Imo eiuſdem meminit & Hieronymus *epiſt. ad* p. 240
Pammachium 101. *tomo* 3. *fol.* 166. *litt. D.* ſiu. *pag.* 245. *Tom. II. Edit. Francof.* *Dudum*, inquit, *Heſychium virum Conſularem, contra quem Patriarcha Gamaliel grauiſſimas exercuit inimicitias, Theodoſius Princeps capite damnauit, quod ſollicitato Notario, chartas illius inuaſiſſet.* Atenim alius ab hoc & anterior fuit *Gamaliel*, & quidem ante Conſtantinum Magnum, cuius Epiphanius meminit *hæreſ. Ebionitar.* 30. *num.* 4. ὁ δὲ Πατριάρχης κατ᾽ ἐκεῖνον καιρὸν Ἑλλὴλ τοὔνομα ἦν ἐκ γένους δὲ Γαμαλιὴλ ἐτύγχα-

ἐτύγχανε, τοῦ παρ' αὐτοῖς γενομένου Πατριάρχου: ἐστὶ δὲ διανοηθῆναι, ὡς καὶ ἄλλοι οὕτως ὑπέθεντο, τοῦτον εἶναι γένος ἐκείνου τοῦ πρώτου Γαμαλιὴλ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος τοῦ κατὰ θεὸν συμβουλεύσαντος, ἀπέχεσθαι τῆς κατὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπιβουλῆς: *erat tum Patriarcha nomen Ellel; is e ſtirpe Gamalielis originem traxerat, qui Patriarchatum apud illos tenuit. Quem etiam ſuſpicari merito poſſumus, vt a pleriſque proditum eſt, e primi illius Gamalielis genere eſſe prognatum, qui ſub Chriſti Domini paſſionem, auctor eius conſilii Iudæis fuit, vt a perſequendis Apoſtolis abſtinerent.* Scilicet, vt et in familiis ferme ſolet, transmiſſum iſtud nomen ſæpe cum Patriarchatu in poſteros: auctor enim eſt Epiphanius *d. hæreſi num. 7. init.* in Patriarchatu filium ſucceſſiſſe: de Iuda quippe Ellelis filio: ἁδρύνεται ὁ παῖς ὁ καταληφθεὶς ὑπὸ Ἐλλὴλ εἰς Πατριαρχίαν τρεφόμενος: οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἁρπάζει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχεται: *adoleſcebat Ellelis filius pupillus, qui ad ſpem Patriarchatus educebatur: neque enim magiſtratus apud Iudæos vllus præripit, ſed parentibus filii ſuccedunt.* Sed & Hieronymus Iuuenes ſiue pueros, effœminatosque ac deliciis affluentes Patriarchas dixit.

Nunc de ipſis Patriarchæ iſtius Gamalielis auſibus, & quomodo eos Theodoſius Iun. *hac leg.* reprimat. Ante omnia igitur, quia dignitate ſua Præfectoria abuſus fuerat; eam ei adimi iubet. Et quidem per Magiſtrum Officiorum, qui ei adimeret Codicillos Præfecturæ, quod quidem aliis Magiſtri Officiorum titulis addendum eſt: nempe, vt per Magiſtrum Officiorum, ſi qui dignitate aliqua ſumma ſpoliarentur, exuerentur; fuit enim ad hæc efficax Magiſterium, (vt vocatur *l. 2 de quæſtor. & Magiſtr. Offic.*) quique ſacratio Principis explorata ſedulitate obediebat *l. 1. dict. tit.* ſubque eius diſpoſitione erant Palatina Officia, de quo *ad illum titulum* fuſe ſemel: Hoc *primum.* Secundo, idem Patriarcha *Synagogas* nouas condi fecerat; (quod vtique Iudæis interdictum fuiſſe oſtendent præterea *lex 25. 27. infr. hoc tit.*) Igitur deinceps id ab eo fieri vetat Theodoſius Iun. *hac leg.* quin & in ſolitudine poſitas Synagogas deponere iubet, ſi ſine ſeditione poſſint deponi: cui ſimilia vide circa Paganorum templa *l. 16. infr. de Paganis*, veteres proinde tantum Synagogas tueri ſeu reficere permittitur, quomodo & Theodoricus Rex Iudæis Genuenſibus permittit apud Caſſiodorum II. *Variar. 26.* *Tertio*, Iudicare inter Chriſtianos & Iudæos Patriarcha hic præſumpſerat; forte quando Iudæus reus erat, vt ita Chriſtianus cum Iudæo litigans rei forum ſequi neceſſe haberet. Quare id ei de cætero interdicitur, ac proinde ſi qua inter Chriſtianos & Iudæos ſit contentio, Rectoris Prouinciæ hæc cognitio ſit. Et probo, quod Salycetus ait, Iudæum etiam reum forum ſequi Chriſtiani, quod hæc lex, omnino indicat: Sed & ratio: ne alioquin Patriarchæ in ſuos gratiuſi ſint, vti facturos eos omnino veriſimile eſt. Denique Chriſtianus Iudæi forum nunquam ſortitur, ſed fori Chriſtiani præſcriptionem habet.

Cæterum interpolatione ſua Tribonianus multum detraxit huic ſententiæ: Nam quod ille *in l. 15. Cod. Iuſt. de Iudæis*, (quæ hinc alioquin deſumpta eſt) ait, *contentiones inter Chriſtianos & Iudæos a Senioribus Iudæorum dirimi non poſſe:* de eo nunquam dubitatum, neque id a Senioribus attentatum reperio, verum a Patriarcha tantum. Quod hæc lex oſtendit; Cuius & inter Chriſtianos, haud vilis dignitas fuit: quod docuerunt iam *lex 8. 11. 13. 15. ſupr. hoc tit.* Quare quæ ex *l. 15. Cod. Iuſt.* quæ hinc deſumta eſt, alia nuper colligebat vir eruditus *lib. II. Var. lect. c. 10. p. 148.* erronea omnia ſunt, ac nominatim quaſi ex *illa l.* id conſtet, vbi inter ipſos Iudæos eſt contentio, a Iudæorum primatibus, eam dirimi poſſe; atque adeo *hac leg.* abrogata ſit *lex 10. ſupr. de Iuriſdictione.* Primum enim de ſolo Patriarcha hic agitur. Secundo, huic ipſi denegatur omnis juriſdictio, omne iudicium in Chriſtianos: cum contra aliquod ſaltem inter Iudæos dari poſſit in rebus ſcilicet, quæ ad ſuperſtitionem eorum pertinent.

Quarto, idem Gamaliel vt Chriſtiani aliique circumciderentur curare auſus fuerat, & eius etiam, vt videtur exemplo, alii: Quod ipſum ſeuerıter *hac leg.* prohibetur, legumque adeo ſeueritati ſubdi id facientes iubet. Quod & ipſum idem & *l. 26. infr.* interdicit, propoſita pœna bonorum proſcriptionis & perpetui exilii. Imo & tertia conſtitutione ſua *Nouella de Iudæis*: &c. 3. ſub pœna capitis & bonorum proſcriptionis.

Poſtremo, & Chriſtiana mancipia apud ſe retinuerat. Verum hos Eccleſiæ mancipari iubet Theodoſius Iun. *Secundum Conſtantinianam legem*, inquit: Et tamen nulla huiusmodi Conſtantini lex fuit. Sed *l. 5. ne Chriſtian. mancip.* quæ huius ipſius Theodoſii Iun. eſt, & 4. quidem *eius tit.* proximo ab hinc anno lata. Ergo neque Patriarchæ mancipia habere licuit. Quo pertinent etiam forte illa Theodoſii Magni *l. 5. ſupr. de contrah. empt. Ne quis OMNINO Iudæorum Chriſtianum comparet ſeruum* &c.

Ad *hanc legem* omittere non poſſum, Iudæos circa hæc tempora Alexandria pulſos, de quo vide Socratem *lib. 7. cap. 13. 15. 16.* Quo forte, hæc ipſa lex pertinet.

Tandem in hoc Gamaliele Patriarchas defeciſſe autumo, de quo ad *l. vltim. infr.*

XXIII. (a) Idem AA. Annati (b) Didaſcalo & Maioribus (c) Iudæorum.

Et (d) veteribus, (e) & noſtris ſanctionibus, conſtitutum eſt, cum propter euitationem criminum, & pro diuerſis neceſſitatibus, Iudaicæ religionis (f) homines obligatos, Eccleſiæ ſe conſortio ſociare voluiſſe didicerimus, non (g) id deuotione fidei, ſed obreptione ſimulandum (h) fieri, vnde (i) Prouinciarum Iudices, in quibus talia commiſſa perhibentur, ita noſtris famulatum ſtatutis deferendum eſſe cognoſcant, vt hos, quos neque conſtantia religioſæ confeſſionis in hoc eodem cultu inhærere perſpexerint, neque venerabilis baptiſmatis fide & myſteriis imbutos eſſe, ad legem propriam (quia magis Chriſtianitati conſulitur) liceat remeare. (k) Dat. VIII. Kalend. Octobr. Rauennæ Theod. A. VII. & Palladio coss. [416.]

NOTÆ.

p.341.

NOTÆ.

(a) *Hanc legem* omiſit Baronius in annum ſuum referre. Concordat huic *lex* 2. *ſupr. de his, qui ad Eccleſ. confug.* quæ eſt Arcadii Anno 397. *GOTHOF.*

(b) Eadem inſcriptio ſuperiure anno *legis* 3. *infr. ne Chriſtian. mancip. Iud. hab.* nihil itaque hic immutandum. *ID.*

(c) *De Maioribus Iudæorum* dixi ad *l.* 1. *ſupr. hoc tit. ID.*

(d) *γϱ. Vt. ID.*

(e) Sed & fratris Arcadii *d. l.* 2. *ſupr. de his qui ad Eccleſ. ID.*

(f) *γϱ. religioni. ID.*

(g) *γϱ. Nec. ID.*

(h) *γϱ. ſimulantum. ID.*

(i) *γϱ. inde* vel ideo. *ID.*

(k) Tentabam aliquando, *reminare*, veteri vocabulo: tentet quis & *reuocare* aut *retrahere. ID.*

COMMENTARIVS.

Confvgientes ad Eccleſiam Iudæos, ſimulata tantum profeſſione religionis Chriſtianæ & criminum euitandorum, vel aliarum neceſſitatum defugiendarum cauſa, & ſic non conſtantia religioſæ confeſſionis: (de quo apud Honorium Imp. hoc tempore Annas Didaſcalus & maiores Iudæorum conqueſti fuerant) Rectores Prouinciarum ad ſuam & Iudaicam legem retrahere, reuocare iubentur: de quo plenius aliquantum dixi ad *l.* 2. *ſupr. de his, qui ad eccleſ. confug.* quæ huic omnino concordat, annotato etiam loco ex Socrate *lib.* 7. *cap.* 17.

Tria tantum *hac leg.* obſeruanda. Primum, ſuper hac ipſa re & veteras & alias Honorii conſtitutiones promulgatas, quarum alibi nullum, quod ſciam, prætercea veſtigium occurrit. Sane exinde liquet, ſæpius huic fraudi occurrendum fuiſſe. Secundo, *Ratio* hic addita notetur: *Quia magis Chriſtianitati conſulitur.* Non expedit ſcilicet hos in Eccleſia ferri, qui Eccleſiam matrem reuera non agnoſcunt. Poſtremum, obſeruetur Iudæos ad fidem Chriſtianam accedentes, non antea temere de fide ſua fidem feciſſe, quam baptiſmate & myſteriis imbuti fuiſſent: quo pertinet etiam exemplum illud, quod apud Socratem extat.

Notetur tandem in inſcriptione *Didaſcali* inter Iudæos nomen, quod & Maioribus Iudæorum ſociatur *hac leg.* & *l.* 3. *infr. ne Chriſtian. mancip.* Quem cum Hiereo confudit vir alias eruditus. Nam *Hiereus* ſacra celebrabat, *Didaſcalus* vero docendi munere fungebatur: qui ideo ad curam ſuam reuocabat, ne qui reuera confeſſione Iudæi erant, vllo obtentu a lege ſua abducerentur. Hæc inquam cauſa eſt, cur Didaſcalo & Maioribus Iudæorum hæc lex inſcribatur; pariter vt inſcribitur *l.* 3. *infr. ne Chriſtian. mancip.* qua Iudæis ſeruos Chriſtianos habere permittitur, dummodo ne a Chriſtiana religione abducerentur per ipſos dominos, vel Didaſcalos.

XXIV. (a) Idem AA. Palladio PF. P. (b)

In Iudaica ſuperſtitione (c) viuentibus adtemptandæ de cetero Militiæ aditus obſtruatur. Quicunque igitur, vel inter Agentes in rebus, vel inter Palatinos militiæ Sacramenta ſortiti ſunt, percurrendæ eius & legitimis ſtipendiis terminandæ remittimus (d) facultatem, ignoſcentes facto potius, quam fauentes: In poſterum vero non liceat, quod in præſentia paucis volumus relaxari. Illos autem, qui, gentis huius peruerſitate deuincti, armatam probantur adpetiſſe militiam, abſolui cingulo ſine ambiguitate decernimus, nullo veterum meritorum patrocinante ſuffragio. Sane Iudæis, liberalibus ſtudiis inſtitutis, exercendæ aduocationis non intercludimus libertatem: & vti eos Curialium munerum honore permittimus, quem prærogatiua natalium, & ſplendore familiæ ſortiuntur. Quibus cum debeant iſta ſufficere, interdictam militiam pro nota non debent æſtimare: Dat. VI. Id. Mart. Rauennæ Honorio XII. & Theod. VIII. AA. CONS. [418.]

NOTÆ.

(a) *Meminit & huius leg.* Baronius *Anno D.* 418. *num.* 73. *GOTHOF.*

(b) Italiæ. *ID.*

(c) *Superſtitio*, de Iudaica *hac leg.* & *l.* 28. *infr. leg.* 157. 158 *ſupr. de Decurion. l.* 10. *ſupr. de Iuriſdict.* & iam olim Iuriſconſulti in *l.* 3. *§. vltim. D. de Decurionib.* Vid. & Quintilian. Inſt. *lib.* 3. c. 8. *ID.*

(d) *Remittimus*, permittimus, relaxamus, indulgemus: vt mox, *relaxari. ID.*

COMMENTARIVS.

Militia Agentum in rebus (pariter vt *l.* 16. *ſupr.*) vt & Palatina & Armata Iudæi hac Honorii conſtitutione in poſterum prohibentur, *Anno D.* 418. Ita quidem, vt & eos, qui in præſenti armatam militiam gerunt, cingulo abſolui iubeat, quocunque tandem meritorum ſuffragio accedente. Auguſti-

guſtini locus *Dialoga de altercatione Eccleſiæ & Synagoga init. in Append. Oper. Tom. VIII. Edit. Benedictin. Tributum*, inquit, *mihi ſaluis, ad imperium non accedis, habere non potes Præfecturam. Iudæum eſſe Comitem non licet, Senatum tibi intraire prohibetur, Præfecturam neſcis, ad militiam non admitteris.*

Tria tamen iiſdem permittit *hac leg.* Honorius Primum, iis, qui in præſenti Agentes in rebus vel Pa-
p.242. latini ſunt, percurrendæ eius militiæ & legitimis ſtipendiis terminandæ facultatem permittit: facti potius gratiam faciens, quam fauens. Secundo, *Aduocationis* munere Iudæis fungi permittit Liberalibus ſtudiis inſtitutis. Cum tamen aduocatio Seminarium ſit dignitatum. Ex quo interim apparet, Iudæos hac tempeſtate non artium rudes fuiſſe: verum artibus & ſtudiis imbutos, etiam lucis diſciplina: quinimo & Socrates *lib. 7. cap. 13.* meminit Adamantii Iudæi Alexandriæ, qui medicinam docebat, *ἰατρικῶν λόγων σοφιστής.* Tertio curialium ſaltem munere fungi iis permittit: de quo ad *l. 2. 3. 13. ſupr.* & *l. 157. 158. de Decurion.* quæ & ipſæ Honorii Imp. ſunt.

Ex his interim & ex *hac leg.* tota apparet, quantopere hac adhuc tempeſtate, Iudæorum ratio habita fuerit: vt qui ad omnes promiſcue militias admitterentur: vſque quo id rurſum Honorius *hac leg.* prohibere neceſſe habuit: imo quibus & ipſe non in totum muneribus publicis interdixit, verum nonnulla reliquit: idque ſatis timide. *Quibus cum debeant*, inquit, *iſta ſufficere, interdictam militiam pro nota non debent æſtimare.* Quare & huc facit, quod Rutilius Numatianus Itinerarii *lib. 1. v. 395.* hoc ipſo tempore ſcribit, cum agit de Faletia, cuius loci curam Iudæus agebat.

Atque vtinam nunquam Iudæa ſubacta fuiſſet,
Pompeii bellis, imperioque Titi.
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos Natio victa premit.

Quem Rutilii Numatiani locum, qui de Chriſtianis accipiunt, & per latus Iudæorum Chriſtianos peti credunt, a vero aberrant. Quod Baronius de Iudæis Inſulæ Minoricenſis, & de Theodoro Iudæo ſummæ auctoritatis etiam inter Chriſtianos, belloque inter Iudæos & Chriſtianos conflato hoc ipſo anno memorat, ex Vaticani Seueri Epiſtola, non adeo hinc abludit. De Iudæis, qui olim immunitatem a militia ſubinde non vna cauſa vel ſub certa lege poſtularunt, alius dicendi locus eſt: videndus Ioſephus.

Interim notandæ *hac leg.* duæ ſingulares differentiæ. Prior, inter Palatinam militiam & armatam: illam Iudæus retinere, & terminare poteſt: hanc non item. Poſterior, inter militiam quamcunque ſiue Palatinam ſiue militarem, & Aduocationis Curiæque munus: illa Iudæus arcetur; at non iſta. Et poſtea tamen Catholicæ religionis myſteriis non imbuti, at proinde Iudæi, & Samaritani ad Togatorum conſortium accedere vetiti *l. vltim. Cod. Iuſt. de poſtul. l. 15. Cod. ead. de Epiſcopali aud.* Nouella Iuſtini *de Samaritanis 144.*

XXV. (a) Idem AA. Aſclepiodoto PF P. (b)

Placet, in poſterum nullas omnino Synagogas Iudæorum, vel auferri paſſim, vel flammis exuri. Et ſi quæ ſunt poſt legem, (b) recenti molimine, vel ereptæ Synagogæ, vel Eccleſiis vindicatæ, aut certe venerandis myſteriis conſecratæ, pro his, loca eis in quibus poſſint extruere, ad menſuram videlicet ſublatarum, præberi. Sed & Donaria, (c) ſiqua ſunt ſublata, eiſdem, ſi necdum ſacris myſteriis ſunt dedicata, reddantur: Sin redhibitionem (d) conſecratio veneranda non ſinit, pro his eiuſdem quantitatis pretium tribuatur. Synagogæ decetero nullæ protinus (e) extruantur: veteres in ſua forma permaneant. Dat. xv. Kal. Mart. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

N O T Æ.

(a) *Hanc legem* alieno loco Baronius retulit, puta *Anno 418. num. 74.* huius idem Theodoſius hoc ipſo anno meminit *l. 27. infr. hoc. tit.* Iungenda autem huic eſt *lex vltim. ſupr. de itinere muniendo*: & forte etiam *lex 35. ſeu penult. ſupr. de erogat. militaris annonæ.* GOTHOF.

(b) Quam legem intelligit? An *legem ſuam 21. ſupr.* verum ea ad Illyricum pertinet, hæc ad Orientem: quare ſimilis altera quærenda eſt: & putem intelligi Theodoſianam *l. 9. ſupr. ID.*

(c) *Donaria*, *hac leg.* & *l. 57. ſupr. de hæreticis*: vbi dixi. *ID.*

(d) Id eſt, reſtitutionem. *ID.*

(e) *Protinus*, id eſt, omnino. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

De Synagogis Iudæorum & earum Donariis eſt hæc Theodoſii Iun. conſtitutio. At in vniuerſum hæc lex cum duabus ſequentibus hoc hoc anno 423. (quæ ad eundem Aſclepiodotum PP. datæ ſunt) ad miſerabiles preces ſeu querelas Iudæorum a Theodoſio Iuo. latæ ſunt, quos paſſim *Chriſtiani* hac tempeſtate lædebant, perſequebantur, Synagogas eorum exurebant (quod etiam teſtatur *lex 21. ſupr. lex 26. infr.* de quo ad *d. l. 21.*) auferebant, Eccleſiis vindicabant, in Eccleſias vertebant, donaria eorum expilabant. Quæ Chriſtianorum nimietas multis Principibus viſa: & ideo ſubinde repreſſa a Theodoſio Magno *l. 9.* ab Arcadio *l. 12.* ab Honorio *l. 20.* ab eodem Theodoſio Iun. & *l. 21. ſupr. hoc tit* & hiſce *tribus legibus.* Sic tamen, vt & ipſis viciſſim Iudæis modum imponat. Huiuſmodi vero Theodoſii Iunioris conſtitutionem memorat Euagrius *hiſtor. Eccleſ. lib. 1. cap. 13.* mox & ab eo abrogatam conſilio Symeonis Stilitæ: τότῳ τοσ8-

ταν ἡ τῆς θείας χάριτος ἐνέσκηψε δύναμις, ὡς καὶ Θεοδοσίῳ τῷ αὐτοκράτορος τεθεσπικότος τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχου Ἰουδαίοις ἀποδοθῆναι τὰς σφῶν Συναγωγὰς, ἅσπερ ἔφησαν (ἐφθησαν) παρὰ Χριστιανῶν ἀφῃρημένοι, οὕτω παῤῥησίᾳ γέγραφεν, οὕτω σφοδρῶς ἐπετίμησε, μόνον τὸν ἴδιον βασιλέα εὐλαβούμενος, ὡς καὶ τὸν βασιλέα Θεοδόσιον τὰς ἰδίας ἀνακαλέσαμενον κελεύσεις, πάντα πρὸς χάριν Χριστιανῶν ἐκπληρῶσαι: παραλῦσαι δὲ καὶ τὸν ὕπαρχον τὸν ταῦτα διδάξαντα τῆς ἀρχῆς: δεηθῆναί τε τοῦ πανάγιου καὶ ἀερίου μάρτυρος ἐπὶ ῥήματος ἱκετεύειν τε καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τῆς οἰκείας εὐλογίας μεταδιδόναι, id eſt, *Viris parro diuina gratia tam penitus inſitus inſedit animo, vti ad Imperatorem Theadoſium per legem iubentem, vt Iudæis Antiochiam incolentibus ipſorum Synagoga, quas ante Chriſtiani ab illis abſtuliſſent, redderentur, adeo libere ſcripſit, adeoq; acriter eum propterea increpauit (ſolum namque ſuum Imperatorem Deum veritus eſt) vt Imperator Theodoſius, quo Chriſtianorum ſatisfaceret voluntati, ſua mandata reuocaret, Præ-*
p.24; *fectumque, qui ipſum de Iudæorum Synagogis reddendis docuerat, abdicaret Magiſtratu, & ſanctiſſimum ac aërium oraret martyrem, vti nominatim pro ipſo Deum obſecraret obteſtareturque, atque ſua ipſum impertiret benedictione.*

Somma vero *huius legis* hæc eſt. Pro ereptis Synagogis loca alia his viciſſim eſſe reſtituenda, in quibus ipſi poſſint alias extruere, non tamen, quæ limitatio additur, vltra menſuram ſublatarum: item Donaria τὰ ἱερὰ κειμήλια erepta iisdem reſtitui iubet, vel ſane eorum pretium, ſi Donaria illa Iudæorum iam Chriſtianis ſactis & myſteriis fuerint dedicata. Ex his interim apparet, hoc iam æuo Synagogas & donaria Synagogarum in Eccleſias Chriſtianas alicubi translata, denique rem & ſupellectilem ſacrorum. Nam de ritibus exinde pariter traductis alius eſt dicendi locus. Quomodo & ſub hoc ipſo Theodoſio Iun. Cyrillus Ep. Alexandrinus Eccleſias ad Nouatianos pertinentes occluſiſſe, donariaque τὰ ἱερὰ κειμήλια inde abſtuliſſe memoratur a Socrate *lib. 7. cap. 7.* Similis vero huic eſt Theodorici Regis epiſtola apud Caſſiodorum *V. Var. 37.* qua ea, quæ ad Synagogam Iudæorum Mediolan. pertinebant, peruaſa occupata, his reſtitui iuſſit. At viceuerſa, & nouas extruere Synagogas iidem prohibentur; ſed & veteres in ſua forma poſſidere iubentur: Quod iterum a Theodoſio Iun. hoc ipſo anno *l. 27* cauetur, qua huius ſummam repetit: *Neque nouas*, inquit, *vnquam Synagogas extruere permittuntur, neque auferendas ſibi veteres pertimeſcere debent.* Et tertium adhuc *Nauella, de Iudæis, 3. verſ. Illud etiam.*

Ex coniunctione interim *l. vltim. ſupr. de Itiner. mun.* apparet, Theodoſium Iun. Eccleſiis Chriſtianis modum quendam impoſuiſſe: tum ne ſanctitatis obtentu, in aliena iura inuolarent: tum ne immunitatis Eccleſiaſticæ obtentu, vtilitas publica deſtitueretur.

XXVI (a) Idem AA. Aſclepiodoto PF. P.

Nota ſunt, adque omnibus diuulgata, noſtra maiorumque, decreta, quibus abominandorum Paganorum, Iudæorum etiam adque Hæreticorum ſpiritum audaciamque compreſſimus: Libenter tamen repetendæ (b) legis occaſionem amplexi, Ivdæos ſcire volumus, quod ad eorum miſerabiles (c) preces nihil aliud ſanximus, quam vt hi, qui pleraque inconſulte, ſub (d) prætextu venerandæ Chriſtianitatis, admittunt; ab eorum læſione perſecutioneque temperent: vtque nunc ac deinceps Synagogas eorum nullus occupet, nullus incendat. Tamen ipſi Iudæi, * & bonorum proſcribtione, & perpetuo exilio damnabuntur, ſi noſtræ fidei hominem circumcidiſſe eos, vel circumcidendum mandaſſe conſtiterit, &c. Dat. v. (e) Id. April. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* in annum ſuum Baronius non retulit. Huius etiam meminit idem Theodoſ. Iun. hoc ipſo anno *lege 27. prox ſequ.* Iungenda huic eſt *lex vltim. infr. ne Chriſtian. mancip. Iud. hab.* & *lex 22. infr. de Paganis* & *l. 59. ſupr de hæreticis. GOTHOF.*

(b) De *Repetitis*, legibus eiusque rei cauſis, dico plene in *Prolegom.* vid. & *l. 19. ſupr. ID.*

(c) *Miſerabiles* preces. *ID.*

(d) Sub Chriſtianæ religionis nomine *l. 9. ſupr. hoc tit.* Religionis auctoritate abuſi, *l. 24. infr. de Paganis. ID.*

* *Lex 16. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumta eſt. *ID.*

(e) Vitioſa Cod. Iuſt. ſubſcriptio hinc emendanda eſt *ID.*

COMMENTARIVS.

Generalis Theodoſii Iun. conſtitutionis, quam, non in Iudæos tantum, verum & in Paganos & hæreticos promulgandam credidit, cuiusque præfatio hic nominatim continetur, hæc pars & prima quidem eſt. Scilicet hæc, pariter vt *lex vlt. infr. tit. prox. ne Chriſtian. mancip.* quæ huic coniungenda eſt, de Iudæis ſunt, vt *lex 22. tit.* abhinc altero, de Paganis eſt, *lex 59. ſupr. tit. 5.* eſt de hæreticis, quæ & ipſæ huic ſunt coaſſandæ.

De *Iudæis* nunc, nempe vt lædi eos aut perſecutionem ſufferre, aut Synagogas eorum occupari aut incendi quod ſæpe fiebat, vt præter *hanc leg.* teſtatur *l. 25. ſupr.* ita viciſſim circumcidi Chriſtianum ab his, propoſita pœna bonorum proſcriptionis & perpetui exilii hac lege prohibet, quod mutatum poſtea ab eodem Theodoſio capitis pœna, *Nauella* eius 3. de quo ad *l. 22. ſupr.* vt & mancipia Chriſtiana comparari *d. l. vltim. infr. ne Chriſt. mancip.* quam huic coniungendam docui.

XXVII. (a) Idem AA. Aſclepiodoto pf. p.

Qvæ nuper (b) de Iudæis & Synagogis eorum ſtatuimus firma permaneant: ſcilicet, vt nec nouas vmquam Synagogas permittantur extruere, nec auferendas ſibi veteres pertimeſcant. Cetera vero vetita in poſterum ſciant eſſe ſeruanda: quemadmodum nuper (c) conſtitutionis latæ forma declarat, &c. Dat. vi. Id. Iun. Conſtantinop. Aſclepiodoto, & Mariniano coss. [423.]

P 244

NOTÆ.

(a) *Huius legis* meminit Baronius ſuo *Anno* 423. *num.* 6. Iungenda autem huic eſt *lex* 60. *ſupr. de hæreticis*, & *l.* 23. & 24. *infr. de Paganis.* GOTHOF.

(b) Intelligit *legem* 25. *ſupr. ID.*

(c) Intelligit *leg.* 26. *ſupr.* & *l. vltim. infr. ne Chriſtian mancip. ID*

COMMENTARIVS.

Generalis alterius eiuſdem Theodoſii Iunioris conſtitutionis eodem Anno 423. latæ ad eundem Aſclepiodotum PP. in Iudæos, Hæreticos Paganos, & hæc pars eſt, cui iungendæ duæ illæ, quas dixi leges. Hac nihil aliud agitur, quam vt priore eius ſententia confirmetur *lex* 25. *ſupr.* poſteriore vero *lex* 26. *prox.* Ex his tot interim repetitis legibus, & quidem tam modico interuallo, liquet, ab vna parte, (quod etiam teſtatur *lex* 26 *ſupr.*) quam pertinaces Iudæorum ſpiritus, quanta audacia hac tempeſtate fuerit: parte altera, quam varia ſubinde Chriſtiani in his moliti ſint.

XXVIII. (a) Impp. Theod. & Valentinianvs AA. Baſſo pf. p.

Si Iudæi, vel Samaritæ(b) filius filiaue, ſeu vnus (c) aut plures, ad Chriſtianæ religionis lucem, de tenebris propriæ ſuperſtitionis, conſilio (d) meliore, migrauerit, non liceat eorum parentibus, patri vel matri, auo vel auiæ exhæredare. vel in teſtamento ſilentio (e) præterire, vel minus aliquid eis relinquere, quam (f) poterant, ſi ab inteſtato vocarentur, adipiſci: Quod ſi ita forſitan euenerit, iubemus, eum ab inteſtato, reſciſſa voluntate, ſuccedere: libertatibus, quæ in eodem teſtamento datæ fuerint, ſi intra legitimum numerum (g) ſunt, ſuam obtinentibus firmitatem. Si quid (h) maximum (i) crimen in matrem patremue, auum vel auiam, tales filios vel nepotes commiſiſſe aperte potuerit comprobari, (k) manente in eos vltione legitima, ſi accuſatio interea iure proceſſerit, parentes tamen, ſub tali elogio, (l) cui ſubpeditabunt probabilia & maniſeſta documenta, ſolam eis Falcidiam (m) debitæ ſucceſſionis relinquant: vt hoc ſaltim in honorem religionis electæ meruiſſe videantur: manente (vt diximus) criminum, ſi probata fuerint, vltione, &c. Dat. vi. Id. April. Rau. Theodoſio ii. (n) Valentiniano ii. AA. coss. [426.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius in annum ſuum referre. Iungenda autem illi *lex vlt. ſupr. de Apoſtatis*, alterutrius legis ſubſcriptione emendata. GOTHOF.

(b) De *Samaritis* dictum fuit ad *l.* 16. *ſupr. ID.*

(c) *Seu nepos vnus aut.* Ita Ed. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(d) Ita conſilii emendatio *l.* 4. *ſupr. ne ſanctum baptiſm. ID.*

(e) Singula ſingulis ita reſpondent: *exhæredandi* vox, ad Patrem & Auum ſpectat; *prætereundi*, ad Matrem & Auiam. *ID.*

(f) Id eſt, quam legitimam. *ID.* Non admittenda eſt hæc interpretatio, quæ repugnat ipſis legis verbis. Valentinianus enim vult, vt tantum relinquatur perſonis ſupra ſcriptis, quantum adipiſcerentur, ſi ab inteſtato ad ſucceſſionem vocati eſſent. Nam legitima, aut Falcidia, vt *fin. leg.* dicitur, ne quidem priuari poterant, qui maximum aduerſus parentes commiſerant crimen. *Eam enim*, ait lex, *in honorem religionis electæ meruiſſe videntur.* Puto Marvillium notam hanc alieno loco adſcripſiſſe, quod ſæpe fecit: Gothofredus enim hæc ignorare non poterat. RITTER

(g) Legis Caniniæ videlicet, cuius eſt hoc inter cætera veſtigium. GOTHOF. Vide quæ notat Cuiacius ad *tit. Cod. l. de Leg. Fus. Can tollend.* vbi accurate ex huius legis verbis probat, directis tantum libertatibus legem Caniniam certum numerum præſcripſiſſe. RITTER.

(h) Quod. GOTHOF.

(i) Maximum crimen eſſe oportet, cuius cauſa filius exhæredetur. *ID.*

(k) Nempe probatio exigitur ab hæredibus inſtitutis, quo pertinent & illa mox: elogio ſuppeditabunt probabilia & maniſeſta documenta. *ID.*

(l) *Elogium* vocat exhæredationem, pariter vt *l. 4. ſupr. de legit. hereditatibus*: vbi pleoius adhuc *elogium inurendum* dicitur. *ID.*

(m) *Falcidia* voce hic abutitur pro legitima, vt oonnullis Iuris locis, inter cætera *l. 8. §. 11. D. de inoffic. teſtam. l. 31. Cod. Iuſt. eod.* &c. *ID.*

(n) *vg. XII.* vt etiam MSS. noonulli habent. *ID.*

COMMENTARIVS.

Proselytis, id eſt, ex Iudæo Chriſtianis effectis, filiis, circa parentum ſucceſſiones duo priuilegia ſingularia a Valentiniaoo III. Placidiæ filio hac conſtitutione tribuuntur. Vt ita & huiuſce legis humanitate a fide Chriſtiana alienos ad eam prouocaret, vt viceuerſa *legis vltim. ſupr. de Apoſtat.* (quæ huic coniungenda eſt) ſeueritate, Chriſtianos in fide continere ſatagit, & quidem, quod notandum, vtraque lege bonorum rationem & ſucceſſiones reſpiciente: Quorum vt amittendorum metus multos in officio ſæpe continet & fide: ita eorundem ſpes certa ad fidem amplectendam audentiores ſæpe reddit.

Igitur *huius legis* ſententia duo priuilegia filiis tribuuntur Proſelytis io paterna ſucceſſione. Primum eſt, quod exhæredari a parentibus Iudæis non ideo poſſint, neque legitima eis minus relinqui. Hoc primum, nempe mutationem religionis paternæ vel auitæ non cenſeri hac parte inter legitimas exhæredationum cauſas, ſi v deliæet liberi ad meliora diuerterint, quæ & ipſa eſt ſententia Iuſtinìani *Nou. 115. c. 3. §. 14. verſ. Generalem*, De contrario caſu, vide *eundem locum*, & *l. 19. Cod. Iuſt. de heretic.* Secundum priuilegium eſt: Vt etiam exhæredationis cauſa ſubſiſtente legitimam eis relinqui oporteat, vt hoc ſaltem inquit, io honorem religionis electæ meruiſſe videantur. Singularia *huiuſce leg.* non excutio cuiuis obuia.

XXIX (a) Iidem AA. Ionani Com. s. l. (b)

p. 245.

Ivdæorvm Primates, qui in vtriusque (c) Palæſtinæ Synedriis nominantur, (d) vel in aliis Prouinciis degunt, quæcunque, (e) poſt exceſſum Patriarcharum, (f) penſionis nomine ſuſcepere, cogantur exſoluere. (g) In futurum vero, periculo eorumdem, (h) anniuerſarius canon (i) de Synagogis omnibus, Palatinis (k) compellentibus, (l) exigatur, (m) ad eam formam, (n) quam Patriarchæ quondam Coronarii (o) auri nomine poſtulabant: Quæ (p) tamen quanta ſit, ſollerti inquiſitione diſcutias: Et (q) quod de Occidentalibus partibus (r) Patriarchis conferri conſueuerat, noſtris largitionibus inferatur. Dat. III. Kalend. Iun. Conſtantinop. Florentio & Dionyſio coss. [429.]

NOTÆ.

(a) *Lex 17. Cod. Iuſt. eodem titulo.* Sed non vno loco interpolata. Eam in annum ſuum referre omiſit Baronius. *GOTHOF.*

(b) *Comiti S. L.* cur hæc lex inſcribatur, ipſa docet. Hic vero eſt, cuius memoria extat io actis Orientalium poſt Synodum Epheſinam. Vid. *pag.* 1554. 1555. *Tom. I. Concil. Harduin.* Theodoſii ſcilicet ſup. epiſtola ibi extat ad Synodum miſſa per *Ioannem Comitem ſacrorum*, cui deinde ſubdita eſt epiſtola eiusdem *Ioannis Comitis ſacrenſis* ad Imperatorem, in qua narrat, ſe Neſtorium cuſtodiendum tradidiſſe Candidiano Comiti domeſticorum, Cyrillum & Memnonem Comiti & præpoſito quartæ Scholæ. De eodem ſenſit & Facundus *lib. 7. c. 4. ID.*

(c) Atqui tres *Palæſtinæ* fuerunt? De eo mox. *ID.*

(d) Ita quoque Codices veteres Iuſtinianei: & Tiliana edit. quanquam hodie legitur, *dominantur*. De quo mox. *ID.*

(e) Hæc quæ ſequuntur vſque ad *periculo*, recidit Tribonianus: quia in præteritum ſpectant. *ID.*

(f) De his dixi ad *l. 1. ſupr. hoc tit. ID.*

(g) Sacris largitionibus. *ID.*

(h) Primatum. *ID.*

(i) Id eſt, Tributum ordinarium. *ID.*

(k) *Palatinis*, id eſt, Officialibus Comitum S. L. de quibus peculiaris eſt ſupr. *lib. 6. tit. 30. ID.*

(l) In Til. Quartan. & prim. Cuiac. *competentibus*: male. *ID.*

(m) *Exigant*, Cod. Iuſt male: neque enim ipſi Primates exigebant. *ID.*

(n) *Formam*, id eſt, quantitatem: Nam mox ſequitur, *quæ tamen quanta ſit*, &c. *ID.*

(o) *De Auro Coronario* fuit *ſupr. tit. 13. lib* 12. vbi plene dixi. *ID.*

(p) Hæc ſententia a Tribon. reciſa. Quia tempori adſtricta & χρονική. *ID.*

(q) *Et hoc quod*, Ita Cod. Iuſt. *ID.*

(r) Et hæc vox *partibus* abeſt a Cod. Iuſt. & ideo locus hic ita hodie ibi legitur, *de Occidentalibus Patriarchis*, inepto ſenſu, de quo mox. *ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

De Avro Coronario ſeu de Apostolatv (vt vocabatur, de quo fuerunt iam ſupra duæ Honorii leges, puta *leges 14. & 17. ſupr.*) eſt hæc tertia hoc titulo, verum Theodoſii Iun. vnica hæc & ſingularis admodum ad Iudaicam huius æui hiſtoriam maxime faciens Conſtitutio A. D. 429. vel vt *hac lege* vocatur *de penſione & Anniuerſario canone*, quem ςεφανωτικὸν κάνονα vocant hic Græci.

De quo hæc lex duo indicat; Primum, eum canonem quondam Patriarchas Coronarii auri nomine de Synagogis omnibus etiam Occidentalium partium (de quo videquæ iam dicta ſunt ad *l. 14. & 17. ſupr*) exegiſſe. Sed, quod ſecundum, poſt *exceſſum* Patriarcharum, Primates Iudæorum hoc æuo hanc penſionem ſuſcepiſſe, & totam quidem, non vero quædam tantum penſionis nomine, vt volebat Petitus II. *Var. 1. pag. 159.*

Vnde ex hac lege ſingulari admodum, quod ſecundum colligo, quod & poſtea quoque notaſſe deprehendi Petitum II *Var. 10. pag 158. 159.* Blondellum *de primatu: pag. 532.* Patriarchas Iudæorum nullos amplius hac tempeſtate fuiſſe, electosque deinceps Primates: ſic vt eum ſucceſſionis iure, & πατροπαραδότως Patriarchatus deferretur :(quod ex Epiphanio liquet, *hæreſi Ebionit. 30.*) Primates illi iam in Synedriis *nominarentur*, id eſt, electionis iure hanc Primatiam ſortirentur: Ita enim hic recte legitur, *nominantur:* non *dominantur*, vt quidam Cod. Iuſt. habent, & Cunæus probabat, qui inde colligebat *lib. 2. de republ. Hebræor. cap. 23. in fin.* Iudæis in ipſis auitis ſedibus, Palæſtina ſcilicet, paulo plus priuilegii conceſſum fuiſſe: Quem etiam refutant illa, *vel in aliis Prouinciis degunt.* Primates igitur electiui ſuffecti hac tempeſtate, Patriarcha deſito. Quod quatuor *huius legis* locis probatur. *Iudæorum*, inquit, *Primates, qui in Synedriis NOMINANTVR:* Item, *quæcunque poſt EXCESSVM Patriarcharum Penſionis nomine ſuſcepere.* Quæ verba reſcidit Tribonianus, quæ tamen hic expreſſiſſima ſunt, vbi etiam Excessvs eſt *extinctio* Patriarcharum, non vnius forte Patriarchæ a vita exceſſus ſeu mors. Mox: *Ad eam formam, quam Patriarchæ QVONDAM Coronarii auri nomine poſtulabant.* Tandem: *Quod de Occidentalibus partibus Patriarchis conferri CONSVEVERAT.* Quo poſtremo etiam loco male in Cod. Iuſt. vox *partibus* omiſſa, & ita expreſſum, *de Occidentalibus Patriarchis*, contra veritatem hiſtoricam, & huiusce legis ſenſum, & inepte, cum Occidentales Patriarchæ nulli fuerint, vt oſtenſum eſt ad *l. 1. ſupr.* Quæ tamen lectio Viro Docto fraudi fuit, vt crederet Occidentis Prouinciis Patriarchas Iudæos præfuiſſe. Tantum ſcilicet intereſt, leges Codicis Iuſtinianei ad huius Codicis Theodoſiani authenticum exigere. Verum ad rem. Sane Theodoretus quoque *1 Dialogorum, p. 38. Ed Lipſ 1668.* quos ſcripſit contra Eutychianos poſt Annum 451. ſua ætate nullos amplius Iudæorum Patriarchas fuiſſe ſcribit, καὶ αὐτοὶ inquit de his agens, παντελῶς ἠφανίσθησαν καὶ χρόνος διελήλυθεν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τούτων ἡγεμονία τὸ πέρας ἐδέξατο, *& hi quoque omnino euanuerunt, & tempus præteriit, ex quo & horum principatus finem habuit.* Si quid autem iudicii mei eſt, vt Patriarchatum deſitorum plures adſignari poſſunt rationes, ita duæ potiſſimæ videntur. Prior, extinctio ſtirpis Patriarchalis; Dein (quod præfero) ipſorum Patriarcharum improbitas, ceruices altius erigentium, de quo vtroque dixi ad *dict. l. 1.* & ad *l. 22. ſupr.* quæ data eſt
p.246 Anno D. 415 Chryſoſtomi etiam loco adducto, vbi eos vocat καπήλους, ἐμπόρους, καὶ πάσης παρανομίας γέμοντας, *caupones, mercatores & omnis iniquitatis pleniſſimos*, ac nominatim Gamalielis improbitas, nec quicquam coërcita *d. l. 22. ſupr.* ante 14. annos A. 415. (Et ſic Patriarchæ eſſe deſiere ſub Theodoſio Iun. medio hoc, quatuordecim annorum interuallo, inter annum 415. & 429. non vero ab Anno 404. quod Petitus volebat, & propius quidem ad Annum Domini 415.) cuius improbitatem Theodoſius diutius non tulerit, vel qui ſtatim poſt exceſſerit.

Atque vt ipſi Patriarchæ ſublati ita & Penſionis iſtius annuæ, quam Patriarchæ quondam exigere ſolebant, *forma* immutata fuit. Nempe hac lege eandem quidem præſtari Theodoſius Iun. vult: atque etiam ex partibus Occidentalibus ſuſcipi permittit: verum 1. & periculo Primatum id fieri iubet, 2. & Palatinis, id eſt, Officialibus Comitum S. L. compellentibus. 3. Denique ſacris largitionibus id inferri iubet, ſolerti comitis inquiſitione. Atque ea ratio eſt, cur & Palatini compellere iubeantur, & Comiti S. L. hæc lex inſcribatur. Ergo aurum illud Iudaicum Coronarium Theodoſius Iun. fiſco ſuo vindicauit & inſequuti Imperatores, quod etiam Græci recte notant ad *l. vn. Cod. Iuſt. de auro Coronario:* Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι παρεῖχον ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι ςέφανον τῷ οἰκείῳ ἱερεῖ καθ' ἕκαςον ἔτος ῥητὴν ποσότητα χρυσίου, σήμερον ὁ τοῦ τοιούτου ςεφάνου χρυσὸς εἰς δημοσίαν καταβολὴν μετενέχθη: *quoniam Iudæi ſingulis annis certam auri quantitatem ſuo ſacerdoti exhibebant, vt inde corona fieret, huius auri coronarii ſolutio ad fiſcum translata eſt.* Vbi tamen, quod addunt de eo auro Coronario Iudaico accipiendum *dict. leg. vnic.* erroneum eſt.

Coronarium vero aurum hoc quoque dictum, ſimilitudine alterius, quod Imperatori offerebatur; de quo peculiari titulo *lib. 12.* ſic tamen, vt hoc anniuerſarium eſſet, vt hæc lex docet, & neceſſitate iam pariter tribueretur: vnde *canon* dicitur & *penſio hac leg.* ex conſuetudine *lege 17* ad quod exigendum Apoſtoli mittebantur, de quo ad *l. 14. ſupr.*

Atque ea eſt huiusce legis ſententia, quæ in hunc vſque diem commodum nacta interpretem non eſt.

Vbi quædam adhuc ſingularia notanda veniunt. Nam de Ioanne Com. L. S. cui hæc lex inſcribitur vid. *ſupr.* Itaque notandum duas tantum *Palæſtinas hac leg.* memorari, cum tamen tres fuerint hoc tempore, vt docet *l. 30. ſupr de erogat. milit.* quæ data eſt Anno Domini 409. quin & *lex 3. ſupr. de Protoſtaſia*, quæ data eſt Anno D. 396. vbi dico plene, & Notitia Imperii, quæ biennio ferme ante hanc legem conſcripta fuit, vt & Procopius *de ædificiis Iuſtiniani.* Quare dicendum videatur nulla fuiſſe hoc tempore Iudæorum Synedria in tertia Palæſtina, ſalutari ſcilicet, cum vtriusque Palæſtinæ Synedria hic tantum memorentur. Falſum eſt enim quod quidam cenſent, huius legis tempore Anno D. 429. duas tantum fuiſſe Palæſtinas. Tandem *Synedria* Iudæorum hic memorari notandum eſt, de quibus vide Paratitlon huius tituli. De magno conſeſſu Sanhedrin Ieroſolymis, quod e duobus ſupra ſeptuaginta antiquitus erat, res nota eſt. Atenim conſtituta alia Synedria per Palæſtinam, & quinque quidem a Gabinio Proconſule pari poteſtate, Gadaris, Amathunthe, Hierichunte, Sephoris; quinta ſedes Hieroſolyma fuit. De his vero Imperatorem *hac leg.* loqui cenſent Viri Docti nonnulli, Cunæus *de republ. Hebræorum, lib. 2. cap. 23.* & alii, qui Iuſtinianum Imper. *huius legis* auctorem perperam allegant. Nempe Synedria, conſeſſus Iudicum fuere, γερουσία Senatus, Curia, ſiue curandæ Reip. ſiue iudiciorum ergo: Synagogæ vero, conuentus

Eccleſiaſtici; cui rei firmandæ eſſe poterit interpretatio Syriaca *Matth. 10. v. 17.* illo ſcilicet loco, *παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς Συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς Συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς, tradent enim vos Synedriis, & in Synagogis ſuis flagellabunt vos.* Et eſt grauis error Viri alioquin Doctiſſimi, qui ſcribit Synedria proprie eſſe Gentium, Synagogas Iudæorum; quæ hæc lex etiam refutat. Cum his vero Synedriis miſcere non oportet *Συνέδριον* cuius Scæuola meminit *l. vltim. D. de decret. ab ordin.* ibi enim Synedrium eſt conſeſſus municipalis. Synedria ſcilicet ſunt in genere, Iudicum conſeſſus, quod nomen Athenis & in aliis Græciæ ciuitatibus vſurpabatur; & exinde in Hebræorum vſum & ſermonem migrauit.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM IVDÆVS HABEAT.

TITVLVS IX.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. X. plenior Rubrica: *Ne Chriſtianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel Paganus habeat, vel poſſideat, vel circumcidat:* cuius tituli lex poſterior a Contio reſtituta, arguit, male a Viglio eam Rubricam ſollicitari. Sane quidquid huius tituli Rubrica præferat, quæ in futurum magis concepta eſt, omnibus legibus huius tit. *habere* quadantenus Chriſtianum mancipium Iudæo permittitur. Quid igitur? Iudæi ad Iudaicam ſuperſtitionem ſeruos Chriſtianos cogere *l. 3. 4. h. t.* vetantur. Emptoſque circumcidere *l. 1. 2. h. t.* imo & emere de nouo *l. 2. 4. vlt. h. t.* aut largitatis titulo accipere. Deinceps conſequi *d. l. 4. h. t.* Addenda vero his tituli legibus *lex 5. ſupr. de contrah. empt. l. 22. 26. in fin. ſupr. de Iudæis.*

P. 247. I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Felicem pf. p. (b)

Si quis Iudæorum Chriſtianum mancipium, vel cuiuslibet (c) alterius ſectæ, mercatus, circumciderit, (d) minime in ſeruitute retineat circumciſum: ſed libertatis priuilegiis, qui hoc ſuſtinuerit, potiatur, &c. Dat. xi. (e) Kalend. Nouembr. Conſtantinop. pp. viii. Id. Mai, (f) Karthag. Nepotiano, & Facundo coss. [336.]

Interpretatio. † *Si quis Iudæorum ſeruum Chriſtianum, vel cuiuslibet alterius ſectæ emerit, & circumciderit, a Iudæi ipſius poteſtate ſublatus in libertate permaneat.*

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex a Cod. Iuſt.* Inſeruit eam Baronius Annalibus ſuis *Anno D. 336. num. 75.* Eique iungenda eſt *lex 5. ſupr. de Iudæis.* Ex vtraque lege conflata eſt & interpolata conſtitutio, imo farrago Conſtitutionis, quam ad me olim tranſmiſit C. Puteanus, mox edidit Sirmondus *in Append. Theod. n. 4.* præfatione etiam præmiſſa & aliis nonnullis. *GOTHOF.*

(b) Italiæ, vt vel ſubſcriptio huius legis docet: de quo plura ad *dict. l. 5.* & ad *l. 1. ſupr. de excuſat. artific.* & *l. 6. ſupr. de nauicular.* In MS. G. & Sichard. male *ad Felicem P. V. ID.*

(c) Ita quoque *l. 22. ſupr. de Iudæis. ID.*

(d) *Circumcidere non perhorruerit:* ita in dicta farragine. *ID.*

(e) *XII. Kal.* in dicta farragine. *ID.*

(f) Ita quoque *d. l. 5.* & in MS. nonnullis exerte *Maias.* At in Cod. Anie. *VIII. Idus Martias. ID.*

† Inſerta eſt interpretatio Concilio Meldenſi *cap. 73. pag. 1496. Tom. IV. Concil. Harduin. ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI Magni hæc conſtitutio eſt, data Anno D. 336. ſeptem ante obitum eius menſibus, qua Iudæus ſerui dominus, Chriſtianum mancipium, vel cuiuslibet alterius ſectæ, circumcidere prohibetur: alioquin ſeruo in libertatatem eripiendo: Circumcidere, inquam, at non & mercari aut habere ſeu poſſidere *hac leg.* a Conſtantino Magno prohibetur. Et Theodoſius tamen *l. 22. ſupr. de Iudais*, a Conſtantino Chriſtianum mancipium a Iudæo etiam retineri prohibitum ait, *Mancipia quoque*, ait, *Chriſtiana ſanctitatis, ſi qua apud ſe retinet, ſecundum Conſtantinianam legem Eccleſiæ mancipentur.* Sed & auctor vitæ Conſtantini *lib. 4. c. 27.* Ἀλλὰ καὶ ἰουδαίοις μηδένα χριστιανὸν ἐνομοθέτει δουλεύειν, μὴ γὰρ θεμιτὸν εἶναι προφητοφόντοις καὶ κυριοκτόνοις, τοὺς ἀπὸ τοῦ σωτῆρος λελυτρωμένους ζυγῷ δουλείας ὑπάγεσθαι: εἰ δὲ εὑρεθείη τις τοιοῦτος, τὸν μὲν ἀνεῖσθαι ἐλεύθερον, τὸν δὲ, ζημίᾳ χρημάτων κολάζεσθαι. *Quin etiam legem tulit, ne Chriſtianus vllus ſeruiret Iudæis. Neque enim fas eſſe, vt ii, qui a Domino redemti eſſent, Prophetarum ac Domini interfectoribus ſeruitutis iugo ſubderentur: quod ſi quis Chriſtianus ſeruus apud Iudæum deprehenderetur, illum quidem libertate donari, Iudæum vero multari pecunia iuſſit.* Vbi notandum neque Theodoſio Iun. & auctori vitæ Conſtantini ſatis conuenire: ille quippe ſecundum Conſtantinianam legem ſeruum Eccleſiæ mancipari ait: hic in libertatem eripi, qua parte ad hanc legem accedit. Sed mihi & aliis argumentis liquet, Conſtantino Magno ſæpe tribui, quæ non ipſius ſunt, de quo ſemel dixi, ſimul & iudicium feci de auctore vitæ Conſtantini. Et vero Conſtantini Magni inſtituto, nil amplius quam quod *hac leg.* continetur conuenit, cui vtique ſatis viſum quod Chriſtianos ſeruos attinet, vt Chriſtianam religionem eiusque Sacramenta a Iudaica nota & cœno Iudaicæ ſectæ vindicaret, atque ab omni præterea iniuria, ac non etiam vt commercio Iudæis interdiceret, iisque dominium ſeruorum eriperet. Et ſane a ſimili iniuria Iudæorum Chriſtianos Conſtantinus M. vindicat, *l. 5. ſupr. de Iudais*, quæ huic legi coniungenda eſt. Ex quo adparet, hac tota conſtitutione id tantum egiſſe Conſtantinum, Vt ne Chriſtianos Iudæi iniuria aliqua notaue fœdarent. Honorio certe poſtea eadem mens fuit *l. 3. infr.* Vnde vero in errorem inducti fuerint auctor vitæ Conſtantini & Theodoſius Iun. dicam ad *l. 2. prox.* Hic interim notetur libertatis adquirendæ modus, ſi Iudæus ſeruum Chriſtianum circumciderit. Adde duos in hac re ipſa: Primus, ſi ſeruus Chriſtianus a Iudæo adquiſitus, id publicauerit: pro præmio quippe libertate donari iubetur *l. 4. infr. hoc tit.* Item ſi ſeruus Iudæi non Chriſtianus, Catholicam fidem amplexus ſit, in libertatem emittitur nullo pretio dato *l. 56. §. vlt. Cod. Iuſt. de Epiſcopis.*

II. (a) Imp. CONSTANTINVS (b) A. ad Euagrium. (c)

SI aliquis Iudæorum mancipium ſectæ alterius, ſeu nationis, crediderit comparandum, mancipium fiſco protinus vindicetur. Si vero emptum circumciderit, non ſolum mancipii damno multetur, verum etiam capitali ſententia puniatur. Quod ſi venerandæ fidei conſcia mancipia Iudæus mercari non dubitet, omnia, quæ aput eum repperiuntur, protinus auferantur: nec interponatur quicquam moræ, quin eorum hominum, qui Chriſtiani ſunt, poſſeſſione careant, &c. Dat. Id. Aug. Conſtantinop. Conſtantino (d) AA. II. COSS.

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* ex hac lege & *leg. 4. infr.* conflata eſt, addita Inſcriptione & ſubſcriptione *d. l. 4.* Memorat *hanc legem* Sozomenus *lib. 3 cap. 17.* & ex eo Cedrenus, Nicephorus. Imo de hac quoque accipio id quod dicitur *l. 22. ſupr. tit. prox.* Recitat & *hanc leg* Baronius, verum alieno loco, & velut Conſtantini Magni, *Anno Domini 316. numero 75.* Iungenda autem huic eſt *l. 6. ſupr. de Iudæis.* GOTHOF.

p 248. (b) Imp. CONSTANTIVS, & docet etiam *d. lex. 6.* quæ huic coniungenda eſt. Sed & ea quæ mox ex Sozomeno, hic notabo. Et tamen Theodoſius Iun. quoque hac parte in errorem inductus fuit *l. 22. ſupr. tit. prox.* ID.

(c) *PP.* vide Anno 33? & *legem 22. ſupr. de Decurion.* ID.

(d) Vt fieri amat, atque errores cumulari ſolent: ita & hic factum. Nam cum in Tiliana primum editione, tum & Cuiaciana, imo & quartaria, expreſſum fuiſſet, *Conſtantinop* vel *Conſtp. A. CONS* quod iam vitioſum erat; qui poſtea viderunt Conſulatum abeſſe, & illud retinuerunt, Conſulatu addito *Conſtantino A.* II. Verum & hic reponendum *Conſtantio A.* II. & *Conſtante COSS.* quod docet *d. l. 6 de Iudæis*, quæ huic coniungenda eſt. *ID.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. hæc conſtitutio eſt: qua EMERE ſeu MERCARI quoque, non circumcidere modo Chriſtianum mancipium vel alterius ſectæ, aut nationis vetat: capitali pœna circumcidenti impoſita: Nempe Conſtantius, robuſtior hac iam parte, patre Conſtantino, Iudæis etiam commercio ſerui niſi ſuæ ſectæ, nationis, interdicendum putauit: nempe quia iuſtus metus ſemper ſubeſt, ne Chriſtiani ſerui ad Iudaicam ſuperſtitionem adigerentur. Qua cauſa & nuptiarum commercium Iudæo cum Chriſtiana idem Imp. interdixit, *leg. 6. ſupr. de Iudæis*, quæ huic noſtræ coniungenda eſt. Nominatim autem *mercari*, id eſt, deinceps & de nouo adquirere Conſtantius prohibuit, pariter vt Theodoſius Iun. *l. 4. & l. vlt. infr. hoc tit.* At non iam emptos & ex antiquo poſſeſſos, pretio eorum

Digitized by Google

eorum oblato Theodoſii Magni conſtitutione *l. 5. ſupr. de contrahend. empt.* Porro huiusce legis meminit, & eam quam dixi Conſtantii mentem exprimit Sozomenus *lib. 3. cap. 17.* & ex eo Nicephorus *lib. 9. cap. 20.* vide & Cedrenum anno Conſtantii III. οἱ βασιλεῖς (Conſtantini liberi) Ἰουδαίων ἐναμ.θέτησαν μηδένα δοῦλον ὠνεῖσθαι, τῶν ἐξ ἑτέρας αἱρέσεως: εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ποιήσει, δημοσιονοίκετην εἶναι: εἰ δὲ καὶ περιτέμη κατὰ Ἰουδαίους θέμις, εἰς κεφαλὴν εἶναι τὸν κίνδυνον, καὶ ἀφαίρεσιν τῶν ὄντων: ἐπεὶ γὰρ τὴν θρησκείαν πάντοθεν αὔξειν ἠβούλοντα, καὶ οὕτω πρόνοιαν ἐποιήσαντο, ὥστε μὴ ἀδεῶς εἰς Ἰουδαϊσμὸν ὑποσύρεσθαι τοὺς μὴ τοιούτους ἐκ γένους ὄντας: φυλάττεσθαι δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοὺς ἐλπίδα Χριστιανισμοῦ ἔχοντας: μάλιστα γὰρ ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πλήθους ἐπιδιδοῦ ἡ θρησκεία. *Praeterea legeſanxerunt Imperatores, ne Iudaeus ſeruum ex alia emeret ſecta. Quod ſi ſecus feciſſet, ſeruum fiſco addici mandarunt. Si vero emptum Iudaeorum more circumcidiſſet, capitis ſupplicio & bonorum proſcriptione mulctandum. Nam cum Chriſtianam religionem omnibus modis augere vellent, huic rei etiam proſpexerunt, ne qui ex Iudaeis orti non erant, ad Iudaiſmum religionem impune traducerentur: ſed vt ſeruarentur eccleſiae, quicunque ſpes erat ad Chriſtianam religionem venturos eſſe. Nam ex gentilium numero potiſſimum Chriſtiana religio creſcebat.* In eo tantum lapſus eſt Sozomenus, quod diſtinctionem *huius legis* non obſeruauit. Nam ita diſtinguit Conſtantius: Si alterius ſectae vel nationis quam Chriſtianae ſeruum Iudaeus emerit, mancipium confiſcari: ſi vero Chriſtianum emerit, bonis praeterea ſuis omnibus praeterea mulctari. Eo vero nomine ſingularis eſt Sozomeni lucus, quod rationem aſſignat, cur *etiam alterius ſectae* vel nationis ſeruum, id eſt, Paganum, etiam quemcunque Iudaeus emere prohibitus fuerit. Tandem haec illa ipſa lex videtur, quam Conſtantino tribuunt Theodoſius Iun. *l. 22. ſupr. de Iudaeis:* & auctor vitae Conſtant. *lib. 4. cap. 27.* forte eo lapſi, quod haec lex *Conſtantini* nomen praefert: verum perperam, vt oſtendi in *Notis.* Quanquam adhuc in eo diuerſitas eſt, inter *hanc legem*, & id quod Theodoſius Iun ait: nempe enim ait, Conſtantiniana lege ſeruum Eccleſiae mancipatum. Quod *hac leg.* non dicitur. Auctor certe vitae Conſtantini *hanc leg.* expreſſit.

III. (a) Impp. Honor. & Theodoſius AA. Annati (b) Didaſcalo & Maioribus Iudaeorum.

Absque calumnia praecipimus Iudaeis dominis habere ſeruos Chriſtianos: hac dumtaxat conditione permiſſa, (c) vt propriam religionem eos ſeruare permittant. Ideoque Iudices Prouinciarum, fide publicationis (d) inſpecta, eorum inſolentiam nouerint reprimendam, qui tempeſtiuis (e) precibus inſimulandos (f) eſſe duxerint: Omnesque ſubreptiones (g) fraudulenter elicitas, vel eliciendas, vacuandas eſſe cenſemus. Si quis contra fecerit, velut in ſacrilegum vltio proferatur. Dat. VIII. Id. Nouembr. Rauennae Honorio X. & Theodoſio VI. AA. coss. [415.]

NOTAE.

(a) Abeſt *hac lex* a *Cod. Iuſt.* De cauſa mox viderimus. Eam Baronius in annum ſuum non retulit. *GOTHOF.*
(b) Eadem inſcriptio occurrit anno proxime ſequente 416. in *l. 23 ſupr. de Iudaeis*: vbi vide quae dixi. *ID.*
(c) *γρ. praemiſſa*, id eſt, addita. *ID.*
(d) De hac *publicationis* voce mox. *ID.*
(e) *γρ. intempeſtiuis.* *ID*
(f) Siue *inſtimulandos*, eos Iudices ſcilicet: Nil temere muto. *ID.*
(g) Quibus ſcilicet ſerui Chriſtiani Iudaeis dominis eripiuntur vel erepti ſunt. *ID.*

COMMENTARIVS.

Honorii Imp. haec conſtitutio eſt, data Anno 415. qua Iudaeis Chriſtianos ſeruos, & indiſtincte quidem, & ſic emptos quoque ſecure poſſidere, habere permittit; contra quam anterioribus Principibus viſum fuerat: Honorii, inquam, haec conſtitutio eſt, vt ex ſubſcripto loco *Rauenna*, apparet: Quo quidem Principe nullus in Iudaeos indulgentior extitit, ac nominatim poſt A. D. 404. Quod oſtendunt ſuperiore titulo quinque *lex 17. 20. 23. 24* & *lex vlt. ſupr. de feriis: lex 8. ſupr. de executorib.* ſub quo etiam Imperatore, imo circa *huius* ipſius *leg.* tempora, Rutilius Numatianus *Itinerarii lib. 1. v. 397.* querebatur de Iudaeis.

Latius exciſae peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos Natio victa premit.

Et certe ex *hac leg.* diſcimus, quod ſecundo loco hic notandum, perlatas hoc tempore a multis querelas de eo, quod magno, inquam, numero Chriſtianos Iudaei ſeruos haberent: eaque de cauſa preces oblatae accuſatique Iudaei. Verum Imp. *hac leg.* iubet eos, *abſque calumnia*, id eſt, ſecure repulſa *ceſſante*, delatione & accuſatione omni, ſeruis Chriſtianis potiri, contraque id elicita nullo loco p. 349
haberi: Quin, quod tertium, Iudices ſeu Rectores Prouinciarum illorum inſolentiam reprimere iubet, fide publicationis inſpecta, qui intempeſtiuis precibus Iudaeos accuſandos duxerant: Vbi *publicationis fides*, eſt delationis fides ſeu notitia breuis delatorum: pari ratione, quo *prox. 4 publicandi* vox effertur. Tandem & *ſacrilegii* poenam his minitatur, qui quid contra fecerint: id eſt, eam poenam, quae Legum violatoribus imponi ſolet: de qua alibi paſſim. Quae omnia enixi Honoriani in Iudaeos ſtudii argumenta ſunt. Neque ambigo hac Imperantum ſtrage ſeruos Chriſtianos in Iudaeorum dominia paſſim migraſſe, vrgente neceſſitate.

Conditio tantum *hac leg.* additur, quae altera *huius leg.* pars eſt, qua Honorius hanc in partem religioni

Digitized by Google

religioni Chriſtianæ conſulendum putauit: nempe, ita ſeruos Chriſtianos Iudæis habere licere, vt tamen propriam eos religionem ſeruare permittant. Quæ cautio aliis Principibus inſufficiens viſa, & Iuſtiniano ſeu Triboniano quoque ipſi, qui ideo *hac leg.* repudiata, *legem 1.* & *4. huius tituli* prætolit, exindeque *legem 1. Cod. Iuſt. eod. tit.* conflauit.

De huius tandem Legis inſcriptione, dixi iam ad *l. 23. ſupr. de Iudæis.*

IV. (a) Idem AA. Monaxio PF. P.

IVDÆVS ſeruum Chriſtianum nec comparare debet, nec largitatis (b) titulo conſequi. Qui non hoc, (c) obſeruauerit, dominio ſibi petulanter adquiſito careat; ipſo ſeruo, ſi quod fuerit geſtum ſua ſponte duxerit publicandum, pro præmio libertate (d) donando. Verum cæteros, quos, rectæ religionis participes conſtitutos, in ſuo cenſu nefanda ſuperſtitio iam videtur (e) eſſe ſortita, vel deinceps hæreditatis ſeu fideicommiſſi nomine fuerit conſecuta, ſub hac lege poſſideat, vt eos nec inuitos, nec volentes cæno propriæ ſectæ confundat: Ita vt ſi hæc forma fuerit violata, ſceleris tanti auctores (f) capitali pœna, proſcriptione comitante plectentur. Dat. IV. (g) Id. April. Conſtantinop. Honor. A. XI. & Conſtantio V. C. II. CONS. [417.[

NOTÆ.

(a) *Lex 1. Cod. Iuſt.* ex *hac leg.* & *lege 1. ſupr.* interpolata eſt. Et *hanc leg.* omiſit Baronius in annum ſuum referre. *GOTHOF.* Inſerta eſt etiam hæc lex Compendio legum a Wiſigothis collectarum, ſed abſque interpretatione. *RITTER.*

(b) Vel alio quocunque titulo. Hoc additum a Triboniano *d. l. 1.* contra *huius legis* ſententiam. *GOTHOF.*

(c) *Hoc non*, MS. G. & Sichard. *RITTER.*

(d) *Præmio libertatis*, MS. G. & Sichard. *ID.*

(e) *Videatur*, MS. G. & Sichard. *ID.*

(f) *Auctor*, & infr. *plectatur*, Edit. Sichard. *ID.*

(g) *III.* MS. G. & Sichard. *ID.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. e duabus hoc titulo conſtitutio eſt, qua Iudæus EMERE vel donationis titulo conſequi ſeruum Chriſtianum prohibetur: quod & ipſum de emtione confirmatur ab eodem *lege prox. ſequ.* Seruo alioqui eripiendo & ſi ipſe rem prodiderit, libertatem donando. Donationis inquam, titulo quoque conſequi prohibetur eadem prorſus ratione, qua & emere, tum & quia emptioni imaginarius donationis titulus obtendi facile poterat. Vt & hæc duo a Theodoſio Iun. prohibentur, ita duo vieiſſim permittuntur. Primum, eos, ſi quos iam habeant, in ſuo cenſu retinere. Secundo, hæreditatis, aut fideicommiſſi nomine conſequi. Quæ donationis inter viuos & teſtamentariæ differentia obſeruanda eſt, cuius hæc ratio: quod ius aliter ſtatui non potuerit, niſi cum euidentiſſima fideicommiſſarii aut hæredis iniuria, Fideicommiſſarii inquam, vniuerſalis, eo quod exploratis nonniſi hæreditatis directæ vel fideicommiſſariæ viribus, quarum ſæpe portio vel maxima ſeruit, hæreditas adiri ſolet, atque eius onera ſubiri, qui ſi ex hæreditate ſubducerentur, defunctus ſine hærede forte futurus eſſet, quæ infamiæ ſpecies cuiusdam. Quare etiam obſeruandum, non idem dici *hac lege* de legato, quem largitatis titulum proculdubio & hic ſubmotum Theodoſius voluit, cuius non eadem ratio, quæ hæreditatis directæ aut fideicommiſſariæ. Quanquam & hac parte religioni cauiſſe viſus eſt, cum hanc legem & conditionem adponit, vt ne quidem volentes huiusmodi ſeruos ſectæ ſuæ cœno confundant, capitali & bonorum proſcriptionis pœna impoſita.

V. (a) Idem AA. Aſclepiodoto PF. P. Poſt alia.

CHRISTIANA mancipia Iudæorum nemo audeat comparare. Nefas enim æſtimamus, religioſiſſimos famulos impiiſſimorum emptorum inquinari dominio. Quod ſi quis hoc fecerit, ſtatutæ pœnæ abſque omni erit dilatione obnoxius, &c. Dat. V. Id. April. Conſtp. Aſclepiodoto & Mariniano COSS. [423.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* omiſit Baronius in annum ſuum referre. Iungenda autem huic eſt *lex 25. ſupr. de Iudæis*, *lex 22. infr. de Paganis*, *l. 59. ſupr. de hæreticis.* *GOTHOF.*

p.250.

COMMENTARIVS.

Emere ſeruos Chriſtianos Iudæi rurſum ab eodem Theodoſio Iun. vetantur, ratione addita, quæ & ipſa ferme apud auctorem vitæ Conſtantini *lib. 4. cap. 27.* redditur, & confirmata pœna legis ſuperioris. Illud hactenus hic obſeruandum, *hanc legem* generalis conſtitutionis Theodoſianæ in Paganos, Iudæos, hæreticos latæ caput eſſe, pariter vt tres illæ conſtitutiones, quas initio notaui, quæque huic coniungendæ.

DE PAGANIS,* SACRIFICIIS,** ET TEMPLIS. ***

TITVLVS X.

Lib. I. Cod. Ivst. Tit. XI.

Ita titulus hic interpungendus eſt, *de Paganis, Sacrificiis & Templis,* Et vero ita quoque interpoſita coniunctione, & in Codicibus Iuſtinianeis omnibus: etiam editis, *de Paganis & Sacrificiis & Templis.* Quin & in Synopſi Baſilicorum diſparati ſunt tituli περὶ ἑλλήνων καὶ περὶ θυσιῶν. Etſi aliter Græca Paratitla, quæ Leunclauius de Græcis Latina fecit: vbi monet titulum ita expreſſum, περὶ ἑλληνικῶν θυσιῶν καὶ ἱερῶν. Male. Nam etſi pars melior Conſtitutionum huius tituli in eo potiſſimum laboret, vt poſteaquam iam orbis ad Chriſtianos Principes harum legum auctores perueniſſet, clauſis exinde vel dirutis templis Sacrificia Pagana abolerentur (quod Leunclauius pro ea lectione tuenda notauit;) Attamen & *Paganos* ipſos tantum perſonaliter, ſic vt dicam, nonnullæ conſtitutiones reſpiciunt; non modo *lex 20.* & *ſequentes 21. 22. 24.* verum & *lex 14.* vt & aliæ præterea ſparſim hoc Codice conſtitutiones. In ipſis Baſilicis nullus talis titulus extat, verum in Paganos & Sacrificia conſtitutiones poſitæ ſunt *lib. 1. tit. 1.* ſub titulo *de ſumma Trin. & fide Cathol.*

NOTÆ IN TITVLVM.

* Paganorvm nomen de Gentilibus, ſeu de idolorum cultoribus, quando primum auditum, quaue ratione inductum fuerit, hoc titulo nunc potius quam alibi diſquirere libet.

Sub Chriſtianis ſane primum Impp. *Paganorum* appellationem hanc cœpiſſe conſtat. Verum antiquiſſima, quæ quidem mihi etiamnum occurrat eiusce nominis mentio ſub Imperii Valentiniani & Valentis initia, ſeu in annum D. 365. incidit: & quidem in *leg. 18 ſupr. de Epiſcopis:* (quæ lex ad proconſulem Africæ data eſt.) Et hæc quidem a me iam ita aliquot ante annos ſcripta fuerunt. Nempe mentionem antiquiſſimam *Paganorum* pro Gentilibus hunc in annum incidere. Nam ſub quo Imperatore ſeu quo anno præciſe cœperit, neque tum definire libuit, ac multo minus exinde mihi liquere oſtendi. Neque etiam antiquior eſt illa Paganorum mentio quæ ex Mario Victorino repetitur, *lib. de ὁμοουσίῳ recipiendo,* vbi ita ſcribit: *Græci, quos ἕλληνες, vel Paganos vocant, multos Deos dicunt.* Ipſe Victorinus enim ad ſua, cum illa ſcriberet, tempora, a Concilio Nicæno 40. annos, vt

minimum

minimum, computat: quot ſane anni ſunt ab Anno D. 326. (quo Concilium illud habitum fuit) ad annum vſque D. 365. De eo quippe Concilio agens, id celebratum ſenſit, Ante Qvadragesimvm Annvm: Quæ verba tantum abeſt, deductiorem ſeu Minorem Qvadragesimo numerum ſignificent, vt contra etiam vlteriorem
p. 351 ſuadeant. Neque quicquam his obſtat, quod idem Marius Victorinus *lib. 2 de Trinitate*, Conſtantinum Imp. *Imperatoris ſui patrem* vocat, cum de Nicæno Concilio agens, ait: *probatum illud ab Imperatore Imperatoris noſtri patre:* Quia, verum quidem eſt, libros ipſos de Trinitate *aduerſus Arianos* ſub Conſtantio a Victorino ſcriptos, (quod Baronius recte obſeruauit, *Anno 362 num. 301.*) Atenim lucubratiuncula *de recipiendo ὁμοουσίῳ*, quæ nihil aliud eſt quam Epitome librorum *de Trinitate*, poſterius ab eo ſcripta fuit. Maneat igitur adhuc, antiquiſſimam huiusce nominis mentionem in Annum 365 incidere. Quanquam *legem 18. ſupr. de Epiſcopis*, non ad Annum 365. quem tamen vulgo hactenus Characteriſmum præfert, verum ad Annum 368. referendam ibidem oſtendi. Neque ex illo Marii Victorini loco colligi ſatis poteſt, eum tanquam vocabulo Pridem recepto vti: *Quos*, inquit, *Paganos vocant.* Quidni enim & de recenti appellatione ſcripſiſſe hæc Victorinus potuerit non pridiana, ſic vt loquar? Quis enim neſcit, hæc vulgi dicteria & cognomina ſimul vt reperiuntur, ita & inoleſcere ſolere.

Sequitur iam *Altera* quæſtio, de ratione nominis iſtius: ſeu vnde enata ſit, eiusmod appellatio, de quo anxie quæritur, neque certi quicquam adhuc definitur. Aliis cenſentibus de numero, aliis contra de paucitate Paganos dictos: etſi a Pago dictos omnes fatentur, vel ſaltem omnes fateri neceſſe habent. De illo ſaltim quoque liquere debet, fuiſſe hanc *vulgi*, atque a vulgo vſurpatam appellationem, quod *lex 46. ſupr. de hæreticis*, oſtendit. *Gentiles*, inquit, *quos VVLGO Paganos appellant.* *Vſitatum* quoque ideo *nomen*, Auguſtinus 2. *Retract. 43.* vocat. *Deorum falſorum*, inquit, *multorumque cultores, quos VSITATO NOMINE Paganos vocamus.* Idemque de his ita loquitur *de opere Monach. cap. 11.* *Quos vtique nonniſi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi.* Et *cap. 11. ſi Græcos, quos etiam Paganos dicimus.*

Sequentes e pluribus maxime blandiri videantur ſententiæ. Prima, vulgus Chriſtianorum Gentilibus hoc *Paganorum* nomen repoſuiſſe: (quæ iam verba olim in vſu fuerunt,) quaſi ſimplices Ruſticos, Agreſtes atque Idiotas, diceret, Nam hoc ſenſu vocem παγανὸς, diſerte explicat Heſychius: παγανὸς, inquit, *ἰδιώτης, ἄφρων.* Alio vero ſenſu & communi, vetus Gloſſarium Cyrilli; *ἰδιώτης, ὁ κοινὸς, Priuatus, Paganus, Plebeius.* Eo quippe loco *Paganus* eodem ſenſu, quo priuatus accipitur, id eſt, ἀστράτευτος, non miles. Quare mox in eodem Gloſſario, a Pagano, qua priuatum deſignat, ſeparatur *ἰδιώτης, ὁ μὴ νοήμων, Ruſticus, rudis.* Dixi repoſuiſſe videri hoc nomen Chriſtianos Gentilibus: Nempe, vt olim Gentiles Chriſtianos variis dicteriis ſeu appellationibus proſequi ſoliti, quod Tertullianus perſequitur, *Apologetici cap 42* ita inter cætera, *rudes*, atque *ἰδιώτας* vocauere: Quod vt e Gentilibus Lucianus *in Peregrino*, oſtendit. ita e Chriſtianis Scriptoribus produnt Iuſtinus, Tatianus, Origenes, Theodoretus & alii. Apud Minutium Felicem quoque Cæcilius *c 5.* *Studiorum*, inquit, *rudes expertes artium etiam ſordidarum.* Arnobius *lib. 3. aduerſus Gentes pag. 103. Edit. Stewech.* *Hoccine eſt illud faſtidium veſtrum, ſapientia hæc arrogans, qua deſpuitis nos, vt rudes.* Omitto alia. Ita quoque Valentiniani Hæretici quondam Catholicos haud abſimili dicterii genere *ſimplices* vocare ſolitò: quod Tertullianus *cap. 2. 3 aduerſus eos* ſcribens, oſtendit. Neque reclamat (quod quidam opinatus eſt) priſcorum Chriſtianorum ſiue mos, ſiue modeſtia, quaſi hi ſeſe huiusmodi dicteriis vlciſci noluerint. Quid enim aut adeo a modeſtia Chriſtianorum hoc nominis alienum? aut quid a vulgo, non priſci etiam, verum laſciuientis ſæculi iam ſemotum? imo videas & a modeſtioribus vulgo nominatim & vſui hanc appellationem tribui & pro Gentilibus ſidentius, vſurpari, retineri. Et hanc quidem ſententiam quam pridem indicaueram, amplexum poſtea video eruditiſſimum Virum Carolum Hannibalem Fabrotum: quin & ex parte alium quoque Virum Doctiſſimum.

Altera ſententia hæc videri poſſit, Paganos a Catholicis Chriſtianis, quorum proprium eſt, vel ſaltem eſſe debet, τὸ ἓν φρονεῖν & ἑνωτικὸν ſpirare, dictos, quaſi non vbique vnum idem ſentientes, μὴ τὸ ἓν φρονοῦντες, ΟΥΧ ΕΝΩΤΙΚΟΥΣ, verum pro Pagorum diuerſitate

ſacris quoque inter ſe diuerſos, καὶ ἑτεροδόξυς. Siculi Flacci, de conditionibus agrorum locus huc faciet *pag. 25. Edit. Goes.* *Præterea regiones ſolent etiam DIVERSA SACRA facere: Ita videndum erit qualiter PAGI ſacra faciant.* Et hinc *ſacra Paganorum* auctori de limitibus *capite de paludibus pag. 274. Edit. cit.* & Innocentio *de caſis liter. tribus locis pag 226. 227. 230. Edit. cit.* & Latino V.P. Togato *pag. 310.* Verum duæ hæ ſententiæ mihi nunc minus placent.

Vti neque Tertia, quæ multis in mentem venit, videri ſcilicet eodem ſenſu Paganum dici, quo ἀςράτευτος dictus Paganus, qui Christo non militaret. Non enim hæc vox per ſimilitudinem Gentilibus tributa fuit: verum a *Pago*, ſuo ſignificatu, deriuata,
p. 232. quod ex Prudentio & Oroſio colligere licet.

Muleominus quarta viri alioquin eruditi, qui ad Pagannrum nominis rationem trahit id, quod Conſtantinus *de adminiſtrando Imperio, cap. 29. & 36.* Sclauorum lingua *Paganos* dictos vult, qui baptizati non ſunt. Nempe enim a Sclauis Romani hanc vocem mutuati fuerint, quorum ne nomen quidem longo poſt interuallo auditum eſt? Imo quis iam neſcit, quot a Romanis voces Sclaui mutuati fuerint?

Quinta eſt ſententia nonnullorum, & in his Pancirolli ll. *Variar. 181.* exiſtimantium, Paganum idem plane ſignificare, quod Gentilis ἐθνικός: quod *Pagus* idem ſignificet ac ἔθνος, vel *Gens:* nempe amplum regionis tractum, vnde Gloſſis *Pagus*, τοπαρχία, χώρα καὶ νόμος Quomodo Heluetiorum tota gens in quatuor olim Pagos diuiſa apud Cæſarem. Nollem ego id eos exiſtimaſſe, ſiquidem & Pagi vox eo ſignificatu non eſt Latina, ſed Barbara, quo tempore hæc appellatio enata, rari Pagani erant nantes in gurgite vaſto. Quinimo ſi inde Pagani dicti, veriſimilius eſt a Pagis, id eſt, a regionibus eos dictos potiua, quaſi Barbari, a *Pagis Barbaricis:* quo pertineat illud Prudentii *lib. 1. aduerſus Symmachum v* 449.

Sint hæc Barbaricis Gentilia numina Pagis.

Sexto, opinatur Vir quidam Doctiſſimus, *Paganos* eadem ratione dictos, qua Gentiles & Ethnicos, quod pleræque & omnes fere gentes ſuperſtitionem illam ſectabantur: Verum, cum liqueat ſub Chriſtianis Imperatoribus, neque ſtatim etiam hoc nomen enatum, Chriſtianorum horum temporum ſtatum neſciat omnino neceſſe eſt, qui id ita prodat. Verum eiuſdem peritiæ eſt, cuius quod ex Auguſtino id probare nititur, antiquiorem eſſe, quam nos facimus, huius appellationis vſum.

Imo ſincerior ſententia foret, Chriſtianos, quemadmodum cum initio pauci eſſent, Idololatras, Nationes & Gentiles ſeu Gentes a multitudine ſeu numero potiore vocauerunt, ita viceuerſa cum pauci atque intra Pagos ferme eſſent, Paganos dixiſſe.

Eſt & Vigilii ſententia, quaſi *Pagani* ideo dicti fuerint, quod a Paganis, id eſt ciuibus, non vero a militibus repetita ſub Chriſtianis Impp. idolorum ſacra fuerint.

Tandem veriſſima hæc mihi ſententia videtur, ad quam accedit Baronius, *Paganas* dici cœpiſſe ſub Chriſtianis Imperatoribus, eo modo quo dicitur etiam *lex Paganâ* apud Plinium *lib. 28. cap. 2.* quæ in Pagis obtinebat; & *Paganalia ſacra*, quorum peculiaris etiam ratio fuit, & de quibus Dionyſius Halicarnaſſeus, *l. 4. c. 19. Paganorum ſacra*, de quibus *ſup.* Nempe vt prima, & antiquiſſima, antequam in vrbes populi contributi eſſent, templa Deorum Pagatim ſacrata habebantur, teſte Liuio *lib. 40.* duobus locis *c. 37. 38.* frequentiſſimaque adeo per vicos & Pagos ea erant: ita vltima in his ſtetit Gentilium hoc æuo ſuperſtitio: ſic vt pro hiſce ſaltem templis & ritibus Gentiles hoc tempore contumaciter contenderent, ſacrificiis per vrbes iam interdictis. Locus eſt inſignis Libanii in ea oratione, quam *pro Templis* habuit, quamque nos edidimus ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ad Theodoſium Magnum Imp. ne ea, ac nominatim ne Templa, quæ in Agris erant exſcinderentur: addita etiam ab agriculturæ reique ruſticæ vtilitate ratione, quod omnis Agricolarum ſpes agrorumque anima in his templis Paganis ſita eſſet, §. 3. τολμᾶται μὲν ὂν κἀν ταῖς πόλεσι, τὸ πολὺ δ' ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ πολλοὶ μὲν οἱ καθ' ἕκαστον πολέμιοι, *idque patratur quidem etiam in vrbibus, vt plurimum vero in agris, multique in ſingulis hoſtes.* Et mox: χωρῦσι τοίνυν διὰ τῶν ἀγρῶν ὥσπερ χείμαρροι, κατασύροντες διὰ τῶν ἱερῶν τὺς ἀγρὺς: ὅτυ γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγρῦ, τῦτο τετύφλωταί τε καὶ κεῖται καὶ τέθνηκε: ψυχὴ γὰρ, ὦ βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερὰ προοίμια τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς κτήσεως γεγενημένα

νημένα, καὶ διὰ πολλῶν γενεῶν εἰς τὰς νῦν ὄντας ἀφιγμένα καὶ τοῖς γεωργοῦσιν ἐν αὐτοῖς αἱ ἐλπίδες ὅσαι περί τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ βοῶν καὶ τῆς σπειρομένης γῆς πεφυτευμένης, ὁ δὲ τοῦτο πεπονθὼς ἀγρὸς ἀπολώλεκε καὶ τῶν γεωργῶν μετὰ τῶν ἐλπίδων τὸ πρόθυμον: μάτην γὰρ ἡγοῦνται πονήσειν, τῶν εἰς δέον τοὺς πόνους ἀγόντων ἐστερημένοι θεῶν, *peragrant igitur agros, ſicut torrentes, perdentes agros per templa: vbi enim templum in agro exciderint, hoc ipſo is ager occæcatur, & iacet & mortuus eſt. Anima enim agrorum, o Imperator, templa ſunt, vtpote quod primordia fuerunt ædificiorum in agris ac per multas ætates huc vſque peruenerunt: agricolarumque in ipſis ſpes omnis de viris, vxoribus, liberis, bubus & ſatis & plantatis: qui vero id paſſus eſt ager periit, atque agricolarum vna cum ſpebus alacritas: fruſtra quippe laboraturos ſeſe rentur, priuati Diis, qui labores ad optata perducant*, &c. quæ ſequuntur. Vides qua animi contentione Libanius pro templis agrorum ſeu Pagorum contendat: quod ſcilicet Gentiles in agrorum templis poſitam eſſe crediderint ſpem omnem, animamque agrorum: Quare, quod pro Pagorum religione maxime contenderent Gentiles, vrbana ferme ſuperſtitione & ſacrificiis profligatis, & vero his aliquandiu ſua Pagorum ſuperſtitio relicta fuerit, inde *Pagani* omnino dicti fuere. Hinc iam recte Oroſius præfat. lib. 1. *Paganos* vocatos ſcribit *ex locorum agreſtium compitis & pagis*. Hinc Prudentius *hymno 10. v 296 deditum Pago*, & idem fine *lib. 1. aduerſus Symmachum v. 620. pago implicitum*, pro Pagano dixit. Ergo quod extra ciuitatum muros proque pagorum ſuperſtitione maxime contenderent Gentiles in iiſque diutius ſuperſtitio Gentilium tolerata fuerit, inde iam ipſis *Paganis nomen*. Quod videre eſt etiam e ſex huius tituli legibus *l. 3. 10. 12. 14. 16. 19. infr.* ad quas ſingulas vide, quæ notabo. Quomodo & haruſpicinæ vſus in agreſtibus quoque locis aliquandiu toleratus *l. 2. ſupr. de maleficis*.

p.253. Tertium adhuc hic obſeruare iuuat, nempe Paganorum nomen Ethnicæ ſuperſtitioni tributum eo tempore eaque occaſione videri, quod iam Barbaræ nationes imperio Romano circumfluæ *Gentilium* appellatione deſignarentur: de quo ad *l. vnic. ſupr. de nupt. Gentil.* & *l. 5. ſupr. de Legatis*. Itaque vt ſuperſtitio Gentilitia ab his diſtingueretur, nomen Paganorum Idolorum cultoribus tributum videri.

** Prohibitis videlicet, & permiſſis: iiſque vel domeſticis *l. 1. 4. 12. hoc tit.* vel publicis *l. 1. 2. ſupr. de maleficis*. Rurſum vel diurnis vel nocturnis *l. 5.* & *7 hoc tit.* Adde & Luſtrorum ſacrificia *l. 5. ſupr. de Epiſcopis*. Conſultatoria *l. 7. 8. 9. hoc tit.* Nam de ritibus ſacrificiorum aliquot quidem hoc titulo ſtricturæ, ſed non huius adeo loci.

*** *Templis*, Paganorum videlicet; quæ mox Gentilitiis conuenticulis deſignandis apud Chriſtianos propria. Adeo quidem, vt *Templorum* appellatione vniuerſus Gentilium cultus intelligatur *l. 112. ſupr. de Decurion.* Atque vt Eccleſiæ vocabulum de Chriſtianis, ita proprie *templum* de Gentilitiis, vt innumeris huius Codicis Conſtitutionibus, ita paſſim apud Patres: Et Chriſtiani templi appellationem deſtinato defugerint iam olim. Verum Chriſtanorum quoque Eccleſiæ eo nomine paulatim cenſeri cœpere: non modo Anaſtaſii Imp. temporibus, quod alioquin oſtendit *lex 10. Cod. Iuſt. de hæretic.* Verum iam ſub Theodoſio Iun. octoginta ante annis *l. 4. ſupr. de his qui ad Eccleſiam confugiunt*, vbi Eccleſiæ *Summi Dei Templa* vocantur: pro quo in Græca conſtitutione, οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ. Imo iam Ambroſius *lib. 5. Epiſt. 33.* ſiu. *Ep. 14. Edit Paris. Baſilica*, inquit, *noua, hoc eſt intramurana petebatur: Reſpondi, Templum Dei tradi a Sacerdote non poſſe.* Cæterum *Templorum* appellatione hic continentur & fana & delubra, de quibus Conſule Paratitlon: quæ alioquin ſeparari ſolent. At quomodo differant, non huius eſt loci exponere: vt nec quam πολύσημον ſit *Eccleſiæ* nomen. Eam quippe mihi perpetuam hoc opere legem dixi, ne quid alieno loco notarem.

Caroli Hannibalis Fabroti

NOTÆ AD TITVLVM COD. THEOD.

DE PAGANIS, SACRIFICIIS ET TEMPLIS.

Nonnulli Rubricam diſtinguunt, De Paganis, Sacrificiis, et Templis: quod videtur confirmare Titulus in Cod. Iuſtin. conceptus a quibusdam hoc modo: *de Sacrificiis Paganorum, & Templis*, eamque ſcripturam ſecuti ſunt interpretes Græci, qui verterunt περὶ ἑλληνικῶν θυσιῶν καὶ ἱερῶν. Sed omnino melius de Paganis, Sacrificiis et Templis; vt diſiunctim de Paganis agatur. Certe in Cod. Iuſtin. libri mei calamo exarati habent, de Paganis & Sacrificiis, & Templis eorum: nam de Paganis agitur *l. 20. & ſeqq.*

Paganis.] Gentiles per initia dicti ſunt ſimulacrorum & Dæmonum cultores: & promiſcue gentes ac Nationes: vt iure videri poſſit λεπτολογεῖν, qui contendit, an veræ fidei propugnator Arnobius libros ſuos inſcripſerit, *Aduerſus Gentes, vel Nationes*. Hinc Gentilitas apud rerum Sacratum Scriptores. Poſt deinde Pagani cœperunt appellari: Gloſſæ Græco-Latinæ, ἑλλὴν τὴν θρησκείαν, *Paganus*. D. Auguſtinus *de Opere monachorum cap. 11. Quas vtique nonniſi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi.* Et *cap. 13. Si Græcos, quos etiam Paganos dicimus,* &c. addeſis *Concil. Carthag. Cod. Can. Eccleſ. African. p. 285. & ſequ.* Hinc Paganitas *l. vlt. ſupr. de Spectacul.*

Græci autem Patres ἕλληνας appellant, & ἑλληνισμὸς in eorum ſcriptis eſt Gentilitas. Quidam ἕλληνας τὴν θρησκείαν, Gloſſæ ſupra. Olympiodorus in *Excerptis Photianis*. Sub quo autem Imperatore cœperit Paganorum appellatio, mihi non ſatis liquet. Vir eruditus ad ad Imperii Valentiniani & Valentis principia refert, ſeu in annum CCCLXV. Sed tentari poteſt, paullo antiquiorem eſſe: Marius enim Victorinus tanquam vocabulo pridem recepto vtitur *libro de Homouſio recip. Græci*, inquit, *quos ἕλληνας vel Paganos vocant, multos Deos dicunt.* Vnde autem nata ſit eiusmodi appellatio Viri docti ſatis inquiſite, ſatisque ſollicite quæſierunt. Enimvero Conſtantinus Imp. *de adminiſtr. imper. cap. 29. & 36.* ſcribit, eos, qui baptizati non ſunt, Paganos dici, κατὰ τὴν Σκλαβῶν γλῶσσαν: quod ſi verum eſt, porro quærere ſuſtinebimus. Addam tantum e vet. Gloſſario Græco-Latino, quod Heſychii longe doctiſſimi Gloſſulæ conuenit, ἰδιώτης, ὁ κοινὸς, *priuatus, paganus, plebeius* Sane dici poteſt Chriſtianos, quos antea Gentes, ἀνθρώπους ἰδιώτας appellabant, vt Lucianus feſtiuo homo ingenio, ſed veræ religionis acerbiſſimus inſectator *in Peregrin.* elogium eis rependiſſe, & hanc Paganorum appellationem repoſuiſſe.

Sacrificiis.] De Sacrificiorum ritibus agetur ſuccinctim, vt occaſio dederit.

Templis.] Appellatio templi, delubri, ſani, Chriſtianis inuiſa fuit, & Eccleſiæ vocabulum vſurparunt. D. Auguſtinus *de vera Religione cap. 4. Illi enim ſi reuiuiſcerent, quorum iſti nominibus gloriantur, & inuenirent refertas Eccleſias, templaque deſerta.* D. Ambroſius *lib. 2 contra relation. Symmachi: Poſſeſſio eccleſiæ ſumtus eſt egenorum: numerent quos redemerint templa captiuos.* Optatus Mileuitan. *lib. 6. Quis enim noſtrum intrauit templa? quis vidit Sacra ſacrilega?* ſimiliter templi voce in re Paganorum vtitur *Can. 58. Cod. Can. Eccleſ. African.* Templum igitur, delubrum, aut fanum Paganicæ Superſtitioni tribuuntur. Arnob. *aduerſ. gentes lib. 6. Nunquid enim delubris, aut templorum eum conſtructionibus honoramus?* Ambroſius *d. libr. Quod Sacerdotibus fani legauerit Chriſtiana vidua valet*; & mox: *nemo tamen donaria delubris & legata Haruſpicibus denegauit.* Sed Græci magiſtri ſubtilius interdum hæc diſtinguunt in Gloſſ. enim Græco-Latin. *fanum* exponitur ἱερὸν τὰ ἐν ἄλσει: ſacratiſſimi ſcilicet luci, Arnob. *lib. 7.* & in iis ſubſtructa ſana. Eucherius Epiſcopus Lugdunenſ. *in lib. 4. Reg. Solebant autem Pagani in lucis dæmones conſulere, & reſponſa ab illis non ſignis, ſed vocibus accipiebant: vnde & a fando ſana ſunt appellati.* Gloſſæ Latino-gr. *delubrum*, καθίδρυμα, ξόανον, ἀνάθημα. Verum tamen Chriſtiani templorum appellationem, olim inuiſam, tandem receperunt: hinc Omnipotentis Dei templa *l. 10. Cod. Iuſt. de hæretic.* Eccleſiæ certe nomen πολύσημον eſt: nam pro conuentu fidelium vſurpatur. Cyrillus *catech. 18. p. 443.* Ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν. Iſidorus Peluſiotes *lib. 2. ep. 246.* τὸ ἄθροισμα τῶν ἁγίων τὸ ἐξ ὀρθῆς πίστεως, καὶ πολιτείας ἀρίστης συγκεκροτημένον ἐκκλησία ἐστί. Vocat autem *ibid.* ἐκκλησιαστήριον. locum, in quem conueniunt fideles: ἡ μὲν γὰρ, inquit de Eccleſia, ἐξ ἀμώμων ψυχῶν συνέστηκε, τὸ δ' ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων οἰκοδομεῖται, eumque locum laudat Zonaras *ad can. ſext. Synod. Gangrenſ.* Sed eam diſtinctionem non obſeruant priſci rei Eccleſiaſticæ Scriptores: hinc etiam *tit. Cod. Iuſt. de Sacroſanct. Eccleſ.* Germanus Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, *eccleſ. hiſtor. princip.* Ἐκκλησία ἐστὶ ναὸς Θεοῦ, θέμενος ἅγιον, οἶκος προσευχῆς, συνάθροισις λαοῦ, σῶμα Χριστοῦ, &c. Et mox: Ἐκκλησία ἐστὶν ἐπίγειος, ἐν ᾗ ὁ ἐπουράνιος Θεὸς ἐνοικεῖ, καὶ ἐμπεριπατεῖ, &c.

Topo-

Topographia *huius tituli ad Hiſtoriæ iſtius, de abolita Paganorum ſuperſtitione, cognitionem vtilis.*

Ad Vrbem Romam pertinent *l. 1. 3. 5. 10.*
Ad Præfecturam Prætorianam Italiæ, *l. 2. 4. 10.*
Ad Præfecturam Prætorianam Orientis *l. 9. 12. 13. 14. 21. 22. 23.*
Ad Oſdroënam *lex 8.*
Ad Ægyptum *lex 11.*
Ad Hiſpanias & Quinque Prouincias [Galliarvm] *lex 15.*
Ad Phœnicen *lex 16.*
Ad Africam, *lex 17. 18. 19. 20.*
Ad Præfecturam Prætorianam Illyrici *lex vlt.*

Avctores *Legum qui?*

Constantini Magni eſt *lex 1.*
Constantis *lex 2. 3.*
Constantii *lex 4. 5. 6.*
Theodosii Magni *lex 7. 8. 9. 11. 12.*
Valentiniani Iun. *lex 10.*
Arcadii *lex 13.* 14. 16.
Honorii *lex 15. 17. 18. 19. 20.*
Theodosii Iun. *l. 21. 22. 23. 24. 25.*

PARATITLON.

I. Pagani, quos vulgo appellant *l. 46. ſupr. de hæreticis*, antiquiore (inter cætera) vocabulo *Gentiles* nominabantur *l.* 43. 46. 63. *ſupr. de hæreticis*, & *l.* 21. *hoc tit.* vnde Gentilitia quoque ſuperſtitio *l. 12. hoc tit.* Superſtitiones Gentilium *l. 63 ſupr. de hæreticis.* Profeſſiones Gentilitiæ *l.* 20. *hoc tit.* dicuntur. At *Paganorum* (quod ſub Chriſtianis primum Imperatoribus nomen cœpit,) antiquiſſima mihi mentio occurrit ſub Valentiniano Seniore Anno Domini CCCLXV. Si modo ad eum annum ea referenda eſt in *l.* 18. *ſupr. de Epiſcopis.* Frequens inde nominis eius hoc Codice mentio (*Rubrica*, & *l.* 13. 19. 21. 22. 23. 24. 25. *hoc tit.* & *l.* 26. *ſupr. de Iudæis*, & *l.* 1. & 2. *ſupr. de Apoſtatis.*) Indeque etiam Paganitas Pagana ſuperſtitio *l. 20. hoc tit.* Pagani vel Paganorum ritus *l. 19 21. hoc tit.*

p. 354. Inter Paganos autem ſeu Gentiles, qui huic ritui adminiſtrare ſolebant *l. 2. ſupr. de maleficis:* non pauci hoc Codice memorantur. Omnes certe, Profeſſionum Gentilitiarum in *l. 20. hoc tit.* ſeu Profeſſionis damnatæ *l.* 14. *hoc tit.* nominibus deſignantur. Eorum qui Romæ erant, hi tamen hoc Codice memorantur. Pontifices *l. 3. ſupr. de ſepulchro violato*, & Virgines Veſtales *l. 8. ſupr. de Medicis:* quæ ſuos medicos a popularibus ſeparatos habuere *d. l. 8.* At per Prouincias qui erant, Sacerdotales communi nomine vocabantur *l. 77. 145. 176. ſupr. de Decurionibus: l. vltim ſupr. de tyronibus: l. 20. hoc tit.* Attamen hi adhuc ſpeciatim recenſentur: Sacerdotes proprie dicti *l. 14. hoc tit. l. vltim. ſupr. de tyronibus*: & *l. 60* & *166. ſupr. de Decurionibus.* Vnde & Sacerdotium *l. 1. ſupr. de Spectaculis*, & *l. 21. 46. 77. 166. ſupr. de Decurionibus*, & Sacerdotis munus *l. 176. ſupr. de Decurionib.* Erant autem hi Sacerdotes ſingulis & ſolidis Prouinciis præpoſiti. Vnde Prouinciæ Sacerdotes *l. 38. ſupr. de Epiſcopis: l. 46. 148. ſupr. de Decurionib.* & *Nouella Marciani de Matrimonio Senator.* 4. Et Prouinciæ ſeu Prouinciarum Sacerdotium *l. 75.* & *l. 174. ſupr. de Decurionibus.* Prouinciarum, inquam, veluti per Africæ Diœceſin, vnde Africani Sacerdotales *d. l. 145. ſupr. de Decurionib.* (ad quos proprie pertinet *lex vlt. ſupr. de Tyronibus*, & *d. lex* 61. 64. 166. 174. 176. *ſupr de Decurionibus: l. 2. ſupr. quemad. mun. ciuil. l.* 52. 54. *ſupr. de hæreticis*: & ad Byzacenæ nominatim in Africa Prouinciæ Sacerdotes ſpectat *l* 60 *ſupr de Decurionib*) Itemque per Galliarum Præfecturam *l. 75.* & *148. ſupr. de Decurionib.* Indeque etiam Sacerdotes ipſi a Prouinciis nomina

nomina ſortiti veluti Aſiarchæ & Syriarchæ *l. 2. ſupr. de exp. ludor.* (quomodo & Syriarchia quoque pro Syriæ Sacerdotis munere *l. 103. ſupr. de Decurionibus*, accipitur: d quo *infr.*) Sane id Antiochenæ quoque vrbis in Syria dignitati tributum fuit, vt ſuum propriumque Sacerdotem haberet, qui *Aſiarcha* dicebatur, vt *lex 12. ſupr. de Iure fiſci*, & *d. l. 2. ſupr. d. exp. ludor.* docent,

Eligebantvr autem promouebantur ſeu creabantur Sacerdotes ex *Curialium* corpore *l. 21.* (vbi dixi) 46. 75. 77. 103. 112. 145. 148. 166. 174. 176. *ſupr. de Decurionib.* aliquando ex ſolo Aduocatorum conſortio *d. l. 46. ſupr. de Decurionib.* gradatim & per ordinem *d. l. 75.* & 77. publico Prouinciæ tractatu habito *d. l. 148.* idonei *d. l. 166.* ſeu digniſſimi meritis & facultatibus *d. l. 148.* probatis actibus conſona ciuium fama, & publiceab vniuerſo ordine comprobati *d. l. 75.* ſicut in conſequendo hoc honore potior eſſet is, qui Patriæ plura præſtitiſſet *d. l. 112.* Et erat tamen munus, hoc voluntatis, non neceſſitatis ex *d. l. 103.* Sic vt nec filii eorum ad Sacerdotium inuiti eligerentur *d. l. 166.* Principis quoque iudicio confirmatos eos docere videtur *l. 112. ſupr. de Decurionibus.*

Ad Sacerdotum Cvram primum templa, templorumque ſolemnia pertinebant *d. l. 112.* Magnis præterea expenſis fatigabantur *l. vlt. ſupr. de Tyronibus.* Tyronum quippe etiam præſtationi (excepto tantum Africæ Prouinciæ Sacerdote) obnoxii erant *d. l. vlt.* Deinde Agonothetæ erant *l. 2. ſupr. de expenſ. ludor*, eorumque nomen (vt loquitur *d l. 2.*) Votiua feſtiuitatis ſolemnitas dedicauerat, id eſt, editiones ſeu ſpectacula eorum expenſis ac ſumtibus procurandæ erant *l. 1. ſupr de Spectaculis*, vbi dixi, vnde Agonotheſiæ *l 109 ſupr de Decurionib.* Sacerdotiorum editiones *d. l. 1* dicuntur. Et a Prouinciæ pariter (vt Sacerdotes de quo ſupra) ipſius nomine Syriarchia pro munere ſeu ludis a Syriarcha ſeu Syriæ Sacerdote exhibitis *l. 1. ſupr. de prædiis Senator.* & *l. 103. ſupr. de Decurionib.* dicitur. Feſtis porro ac legitimis diebus editiones iſtæ ſummaque pompa peragebantur *l 176 ſupr. de Decurionib.* Et in ciuitatibus aut locis, quæ antiquitas delegerat *dict. l. 1.* vt puta in Metropolitanis vrbibus, veluti Carthagine *l. 145.* & *d. l. 176. ſupr. de Decurionib.* & *l. 20 hoc tit.*

At non modica inuicem Sacerdotibus Privilegia antiquo iure conſtitutisque maiorum conceſſa, ſeu delata erant (vt loquitur *l. 12. ſupr. de Iure fiſci: l 14. hoc tit.*) quæ ſub Chriſtianis etiam Principibus illis aliquandiu relicta fuere. Vnde & honor Sacerdotii *l. 21. ſupr. de Decurionibus:* dignitas, *d. l. vlt. in fin. ſupr. de tyronibus.* Ipſique honoribus ſplendere *d. l. 21.* honoribus intra Prouinciam mancipati *l. 46. ſupr. de Decurionibus:* honore decorati *l. 176. ſupr. de Decurionib.* dicuntur. Et inter maioris meriti & gradus Curiales numerantur *d. l. 21.* inter primos honores *d. l. 77. ſupr. de Decurionib.* Inſignes apicibus Sacerdotes Pacato Panegyr. *cap.* 37. Immunesque erant, etiam poſt Sacerdotium (qui in *l. 2. ſupr. quemad. mun. ciuil.* proprie *Sacerdotales* dicuntur) otioque fruebantur *d. l. 75. ſupr. de Decurionib.* Immunes inquam a muneribus ciuilibus omnibus, etiam ab annonæ præpoſitura *l. 2. ſupr. quemad. mun. ciuil.* & præpoſitura manſionum *l. 21. ſupr. de Decurionib.* & inferioribus muneribus *d. l. 2.* Corpus inſuper eorum ab iniuriis (id eſt, a quæſtione) liberum erat *d. l. 75 ſupr. de Decurionib.* Honor quoque eis Excomitibus addebatur *d. l. 75.* Alytarchæ vrbis Antiochenæ nominatim priuilegium iſtud erat, vt
p.255. vnam Cupreſſum ex luco Daphnenſi exſcindere & plures inuicem plantare poſſet *l. 12. ſupr. de Iure fiſci*, videor etiam mihi priuilegium aliud quoddam Sacerdotum per Hiſpaniam aliquando eruere ex *l. 10. ſupr. de Senator. & gleb. coll.* collata cum Symmachi *epiſt. 62. lib. 4.* Verum Sacerdotum priuilegia Arcadii conſtitutione poſtea Anno 399. per Orientem aboleri *l. 14. hoc tit.* iuſſa ſunt.

Poſt Prouinciarum Sacerdotes erant Flamines, qui etiam *Sacerdotes* vocantur *l. 60. ſupr de Decurionibus:* & nominatim quidem per Africam *l. 2. ſupr. quemadm. mun ciuil l 21. ſupr. de Decurionibus*, vbi dixi: per Byzacenam *d. l. 60.* vnde Flamen municipalis & Sacerdos Prouinciæ *Nouella Mortiani* 4. Sacerdotales & Flamines perpetui *d. l. 2. quemadmodum muner.* Flaminii honor & Sacerdotii inſignia *d l. 21. de decur.* iunguntur. Erant autem Flamines in ſingulis municipiis: vnde Flamen Municipalis *d. Nouella Martiani* 4. dicitur. Reuerendi municipali purpura Flamines Pacato *in Panegyr. cap. 37.* Horum quosdam ad tempus, alios perpetuos fuiſſe *d. l. 2. ſupr. quemadmodum muner. ciuil.* & *d l. 21.* docent. Eligebantur autem ſicut & Sacerdotes ex Curialium corpore, vt ex *d. l. 21.* & forte etiam ex *l. 60. ſupr. de Decurionib.*

rionibus, apparet. Iisdemque Priuilegiis ea *l. 21.* honorantur, de quibus alioquin agit *d. l. 60.* & *d. l. 2. ſupr. Quemadm. mun. ciuil.* quinimo pleraque quæ ſuperius de Sacerdotibus notata & ad hos pertinent.

Præter Sacerdotes & Flamines erant & Ministri Præfecti et Hierophantæ Agrorum (forte *ſacrorum*) per Orientem *l. 14. hoc tit.* Erant & per Africam in oppidis, qui Frediani & Dendrophori dicebantur *l. 20. hoc tit.* Erant denique & Chiliarchæ & Centonarii, quique plebis diſtributionem ſibi vſurpabant *d. l. 20.* Item Vituarii, Nemeliaci, Signiferi, Cantabrarii *l. 2. ſupr. de collegiatis.* Societas conſortiumque Laurentum & Decuria Herculea *l. 46. ſupr. de curſu publ.* Præter hos omnes, tam in Prouinciis, quam in vrbe erant, & Harioli, Avgvres, Vates, Chaldæi, *l. 4. 5. 6. ſupr. de Maleficis,* Malefici, Mathematici, *Rubric. de Maleficis*, denique *l. 1. hoc tit.* & *l. 1. 2. 4. ſupr. de maleficis:* (vnde & Haruſpicina *l. 9. ſupr. de Malefic.*) a quibus ſcilicet quid quodque (veluti fulgura publica priuataque) portenderet, requirebatur *d. l. 1. hoc tit.* Quibus omnibus diuinandi curioſitas erat *d. l. 4.* Hi, vt conſuli *d. l. 4.* ita eorum reſponſa ad conſultationes *l. 9. hoc tit. interpretationes* ſeu *denunciationes* dicebantur *d. l. 1. hoc tit.* Et hæc de Profeſſionibus Gentilitiis & Collegiis Paganis.

Ritvs & religio Gentilium, ſeu vetus obſeruantia *l. 1. hoc tit.* vetus conſuetudo *l. 17. hoc tit.* vocantur in *l. 112. de Decurionibus*, Templorum ſolemnia, Conſuetudinis Gentilitiæ ſolemnia *l. 2. ſupr. de Maleficis.* Solemnitas *l. 19. hoc tit.* Error, & error veterum, profanus ritus *d. l. 17. hoc tit.* Sacrilegus ritus *d. l. 19. hoc tit.* Nefarii ritus *Nouell. Theod. 3.* Superſtitio *l. 2. 3. 16. 20. hoc tit.* damnabilis *d. l. 17. h. t.* damnata *l. 20. h. t.* deterrima *d. l. 20. h. t.* impia *l. 6. ſupr. de Apoſtatis*, Pagana ſuperſtitio *l. 20. h. t.* dementia *d. Nouell. Theodoſ. 3.* Pagani ritus *l. 21. hoc tit.* cultus *l. 2. de Apoſtatis*, ſtolidæ Paganitatis error *l. vlt. ſupr. de Spectaculis*, funeſtæ ſuperſtitionis errores *d. Nou. 3.* Et ipſi Pagani ea re abominandi *d. l. 26. ſupr. de Iudæis.*

II. Conſiſtebant autem Gentilitii ritus potiſſimum in Sacrificiis *Rubric.* & *l. 1. 4. 6. 8. 15. 17. 18. 20. h. t.* celebrandis *l. 2. 17. h. t.* faciendis *l. 9. hoc tit.* & *l. vltim. ſupr. de Apoſtatis.* Sacrificiis operam dando *l. 6. h. t.* quæ & *Sacra* dicuntur *l. 11. 17. hoc tit.* vnde Sacrificiis ſe mancipare *l. 5. ſupr. de Apoſtatis*, Sacrificia facere *d. l. vlt.* pro, Paganom fieri.

Horum Sacrificiorum alia domeſtica erant *l. 1.* & *4. hoc tit.* (quæ ſecretioris piaculi appellatione in *l. 12. hoc tit.* indicantur) alia vero publica *l. 1.* & *2. ſupr. de Maleficis*, alia diurna *l. 7. hoc tit.* nocturna alia *l. 5.* & *d. l. 7. hoc tit.* Ludorum Sacrificia quædam *l. 5. ſupr. de Epiſcopis:* quæ ſcilicet votis publicis & cum feſta conuiuia inirentur lodique exhiberentur fieri ſolebant, *l. 17. hoc tit.* Alia ad incertorum, id eſt, præſentium futurorumque veritatem explorandam *l. 7. 9. hoc tit.* quæ dirorum carminum *d. l. 7. hoc tit.* vetitorum Sacrificiorum *d. l. 7. h. t.* prohibitorum ſacrificiorum appellatione *l. 8. h. t.* ſpeciatim deſignantur.

Hæc omnia execranda Dæmonum Sacrificia vocantur *l. 2. 3. hoc tit.* execrandæ hoſtiarum immolationes *l. vltim. h. t.* abominanda Sacrificia *l. 13. h. t.* funeſta *l. 7. ſupr. de Maleficis.* Et Sacrificiorum inde inſania *l. 2. h. t.* nefaria licentia *l. 5. h. t.* nefarii Sacrificiorum ritus *d. Nouell. Theod. 3.* Sacrificiorum porro ritus ſequentes hoc titulo narrantur: Hoſtias immolare, victimas cædere *l. 10. 12. h. t.* ſpirantia exta conſulere *d. l. 12 h. t.* vnde inſpectio Iecoris extorumque (quorum præſagio ſpem alicuius promiſſionis accipiebant) *l. 9. h. t.*

Conſiſtebant Gentilitii ritus in cultu Simvlacrorvm *l. 6. 8. 10. 12. 20. hoc tit.* quæ & mortali opere formata factaue æuumque paſſura ſimulacra *l. 10.* & *12. h. t.* ſenſu carentia *dict. l. 12. h. t.* dicuntur. Item idola *l. 15. hoc tit.* & *l. 6. ſupr. de Apoſtatis*, vnde & impia Idolorum ſuperſtitio *dict. l. 6.* pro Pagana, qua Chriſtianis opponitur. Vanæque imagines *dict. l. 12. h. t.* Inde ſimulacra ſuſpicere *l. 20. h. t.* venerari *l. 12. h. t.* colere *l. 6. h. t.* imagines honorare *d. l. 12. h. t.* (quorum quædam publicis quoque operibus adhærebant non modo in templis) *l. 15. hoc tit.*

Hic porro imaginum ſeu ſimulacrorum atque adeo Numinum cultus varius erat: Larem quippe inter cætera, igne: mero, Genium: Penates, nidore venerabantur. In horum honorem lumina accendebant, thura imponebant: (vnde thuris vapore fumare loca dicuntur) ſerta ſuſpendebant, arbores vittis redimiebant, aras effoſſis ceſpitibus erigebant, vt de his omnibus *lex 12. hoc tit.* fidem facit.

Erant & præterea inter alia Paganorum conſuetudinis ſolemnia ſeu ſolemnitates, Votorvmqve celebritates l. 8. hoc tit. ſeu publica vota l. 17. hoc tit. in quibus & luſtra l. 5. ſupr. de Epiſcopis, quibus voluptates ſeu ſpectacula populo exhibebantur, id eſt, ludi, quæ feſtis Chriſtianorum diebus edi prohibentur l. vlt. ſupr. de Spectaculis. Conuiuia item exercebantur ſeu inibantur. Vnde feſti conuentus vrbium, ciuium, communisque lætitia dicitur d. l. 8. & 17. h. t. quibus & Sacrificia adhibita fuiſſe docuimus ex l. 8. 17. hoc tit & leg. 5. ſupr. de Epiſcopis, ſignaque & cantabra per vrbem circumlata l. 2. ſupr. de collegiatis.

III. Loca, in quibus Gentilitia ſacra celebrabantur, & aræ ſimulacraque erant, funeſta loca l. 19. h. t. polluta l. 11. h. t. vocantur. Et erant hæc: Templa, Rubr. & l. 4. 8. 16. 19. hoc tit. l. 8. ſupr. de iure fiſci, l. 4. 5. ſupr. de locat. fund. iuris emph. & reip. & Templorum, l. vltim. ſupr. de conl. donatar. l. 24. 32. ſupr. de petitionib. l. 1. ſupr. de fide Catholica, l. 112. ſupr de Decurionib. l. 3. 41. ſupr. de operibus public. l. 2. 3. ſupr. de Apoſtatis, quale Romæ Pantheon, l. 10. ſupr. de piſtorib. in ſubſcript. quæ & ædes templorum dicuntur l. 3. hoc tit. ædes abſolute l. 8. h. t. ædificia templorum l. 16. h. t. (Vnde & templorum ſolemnia d. l. 112. Item fana vnde fana & templa coniunguntur l. 17. 12. 13. 19. 25. hoc tit.) Delubra l. 2. ſupr. de Maleficis: vnde delubra & templa l. 10. 11. hoc tit. denique fana templa, delubra, l. vltim. coniunguntur.

Templa porro hæc fanaue erant partim publica, priuata partim l. 12. h. t. tam in oppidis quam in ciuitatibus l. 10. 19. h. t. Item extra muros ciuitatum veluti Vrbis Romæ poſita l. 3. h. t. & l. 41. ſupr. de operibus publicis, vt & extra oppida l. 9. h. t. poſtremo & in agris l. 16. h. t. in itinere l. 10 h. t. & in poſſeſſionibus tam Principis quam priuatorum l. 19. hoc tit.

In his locis (præter ſimulachra, de quibus antea dictum) erant Aræ de quibus l. 12. 19. hoc tit. & l. 2. 3. ſupr. de Apoſtatis: quarum aliæ ratione loci publicæ dicuntur l. 2. ſupr. de Maleficis: aliæ ratione materiæ, erectæ effoſsis ceſpitibus aræ, d. l. 12. hoc tit. ad publicorum templorum cuſtodiam appoſiti erant cuſtodes quidam l. 1. ſupr. de fide Catholica. Cæterum Templorum appellatione quandoque vniuerſus cultus Gentilitius indicatur, vt l. 112. ſupr. de Decurionib. vnde in ſacrilegia templorum tranſire, pro Paganum fieri l. 3. ſupr. de Apoſtatis, vel templorum & ararum. Hinc ad aras & templa tranſire, migrare, pro Paganum fieri d. l. 2. 3. ſupr. de Apoſtatis. Templa porro intacta, incorruptaque manere voluit extra muros Vrbis Romæ Conſtans l. 3. h. t. Etſi templa claudi voluerit l. 4. h. t. Theodoſius Magnus adhuc patere voluit l. 7. h. t. Ædem Ædeſſenam cœtui & populo quoque communem eſſe voluit, veterumque celebritati inſeruire l. 8. h. t. Idem templa poſtea omnia adiri vetuit l. 11. h. t. vt & Arcadius Filius eius l. 13. h. t. mox templa in agris dirui ſine tumultu l. 16. h. t. Honorius publicorum operum ornamenta ſtare voluit l. 15. h. t. ædes illicitis rebus vacuas euerti vetuit l. 18. h. t. Templa ad vſum publicum vindicari voluit l. 19. 20. h. t. Theodoſius Iun. deſtrui & conlocatione venerandæ Chriſtianæ religionis ſigni expiari voluit l. vltim. h. t.

His porro templis, fanis, delubris, Sacrificiis, ſacerdotibus, conuiuiis publici ſumptus deputati erant l. 20. hoc tit. quæ & Annonæ Templorum d. l. 20. h. t. & expenſæ ad ſuperſtitionem pertinentes d. l. 29. h. t. dicuntur. Erant enim & loca quædam, prædia, poſſeſſiones, fundi, ædificia, iuga ſeu capita in iure templorum l. 8. ſupr. de iure fiſci, l. vltim. ſupr. de conlat. donatar. quæ ſacris error veterum deputauerat d. l. 20. h. t. Hinc & Agonotheticæ poſſeſſiones Nouell. Mart. 3. (iuta templorum Ambroſio orat. de obitu Valentin p. 108. T. V. Ed. Pariſ.) Hinc templorum Iuris ſeu de Iure Templorum fundi poſſeſſiones tit. de locatione fundorum Iuris Emphyteutici & Reipublicæ & Templorum, & nominatim l. 45. illius tit. d. l. 8. ſupr. de Iure fiſci, l. 24. & 32. ſupr. de petitionibus, & Nouell. Mart. de indulgent. reliquor. 2. ædificia iuris templorum l. 41. ſupr. de operib. public. Iuga ſeu capita iuris templorum l. vltim. ſupr. de conlat. donatar. Verum poſtea ea a Chriſtianis Principibus templis & ſacris Gentilium detracta varios in vſus. 1. Alia rei priuatæ Principis incorporata d. l. 4. & 5. de locat. fund. & d. l. 8. de Iure fiſci. 2. Nonnulla expenſis militaribus no-
p. 257 minatim adſignata l. 19. hoc tit. 3. Alia donata: idque aut priuatis d. l. 4. & 5. & l. 20. hoc tit. & l. 24. 32. ſupr. de petitionib. l. 8. ſupr. de iure fiſci, l. vlt. de collat. donat. Nouel. Mart. 3. aut Eccleſiis l. 20. hoc tit. Denique & priuatis vendita d. l. 8. Fuerunt & a priuatis nonnullis propria auctoritate occupata l. 24. de petition. quo etiam pertinet lex 19. illius tit. & l. 20. hoc tit. & inſignis Aggeni locus, p. 78. Edit. Rigalt. & pag. 61. Edit. Goes.

De Harv-

De Harvſpicinæ *vſu Romæ circa* Fvlgvrvm *interpretationem, Conſtantini M. conſtitutio.*

I. (a) Imp. Constantinvs A. ad Maximum. (b)

Si quid de Palatio Noſtro, (b) aut ceteris (c) operibus publicis, (e) deguſtatum (f) fulgore (g) eſſe conſtiterit, retento more veteris (h) obſeruantiæ, (i) *Quid portendat,* (k) ab Haruſpicibus requiratur, (l) & diligentiſſime ſcriptura (m) collecta ad Noſtram Scientiam referatur. Ceteris (n) etiam vſurpandæ huius conſuetudinis (o) licentia tribuenda: dummodo ſacrificiis domeſticis abſtineant, quæ ſpecialiter (p) prohibita ſunt. Eam autem denuntiationem (q) adque interpretationem, quæ de tactu (r) Amphiteatri (s) ſcripta eſt, de qua ad Heraclianum (t) Tribunum, & Magiſtrum Officiorum ſcripſeras, ad nos ſcias eſſe perlatum. (v) Dat. xvi. Kal. Ian. (x) Serdicæ Acc. viii. Id. Mart. (y) Criſpo ii. & Conſtantino ii. cc. coss. [321.]

N O T Æ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut abolita, & πρόσωπος etiam. Baronius eam Annalibus ſuis inſeruit: deque ea prolixius egit *Anno D.* 321. *num.* 18. 19. Concordant huic duæ ſimiles eiusdem Conſtantini M. conſtitutiones, & quidem anteriores, puta *l.* 1. & 2 *ſupr. de maleficis*, in quem titulum hæc lex melius coniecta fuiſſet. *GOTHOF.*

(b) *Maximum*, Præfectum ſcilicet Vrbis Romæ: quod docet vetus auctor Notitiæ P. V. apud Cuſpinianum, Peireſcium Boehellum, vbi & integro nomine *Valerius Maximus*, vocatur. Vide & Conſularia Theodoſiana *Anno* 319. & 321. ac nominatim vide *legem* 11. *ſupr. de appellationibus*, & *l.* 1 *ſupr. de maleficiis*, quæ pariter de *Aruſpicibus* eſt. Et vero res hæc Romæ ad Præfecti Vrbis curam pertinuit: vide Zoſimum, *lib.* 5. *c.* 41. *ID.*

(c) *Palatium*, de hoc Palatio V. R. vide Commentarium. *ID.*

(d) Veluti *Senatu* ſeu curia: *Gymnaſio*, item Amphiteatro. *ID.*

(e) Vnde publicum fulgur. *ID.*

(f) *Deguſtatum*: vide Commentarium. *ID.*

(g) *Fulgore*, de quo mox. *ID.*

(h) Alio ſenſu, *Aruſpicum vetus Amicitia cum priuato repellenda* dicitur *l.* 1. *ſupr. de maleficis*: Alio ſenſu hic, *mo. veteris obſeruantiæ*, haruſpicinæ ipſius reſpectu. *ID.*

(i) *Obſeruantiæ*: de hac voce in Commentario. *ID.*

(k) *Portendat*: de quo mox. *ID.*

(l) Id eſt, requirere liceat: ſunt enim hæc verba indulgentis Principis, non imperantis. *ID.*

(m) *Scriptura collecta*: vide Commentarium. *ID.*

(n) Priuatis. *ID.*

(o) *Conſuetudo*: de hac voce mox. *ID.*

(p) Iam *l.* 1. 2. *ſupr. de Maleficis.* *ID*

(q) *Denunciatio*: de hac quoque voce vide Commentarium. *ID.*

(r) *Tactu*: de hoc mox. *ID.*

(s) *Amphitheatri*: de hoc mox plura. *ID.*

(t) Ita & ſupr. *l.* 1. *de diſtrah. pignoribus* Anno D. 323. *Quoniam deceſſoris tui litera miſſa ad Proculianum Tribunum & Magiſtrum officiorum continent*, &c. vide quæ dixi. *ID.*

(v) Ita omnes editiones conſtanter, neque quicquam temere mutem. *ID.*

(x) Anno D. 321. Conſulatus enim, qui mox ſubiicitur pertinet, non ad datam, verum ad tempus, quo lex hæc accepta fuit. Cui tamen contrarium Baronius ſcripſit, quando hanc legem ſcriptam ſub finem huius Anni 321. proponit: de quo mox. *ID.*

(y) Romæ ſcilicet. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Constantini M. vnica hæc hoc titulo conſtitutio eſt; eaque non in Paganos, imo contra, pro Paganis, de licito videlicet adhuc Harvspicinæ vſu (de qua quidem in genere vago & communi principio aliquid hic notare ἀπροσδιόνυσον puto.) Et Romæ quidem: vbi Haruſpicinæ ita frequens & promiſcuus vſus erat, vt ſimulac de cœlo iciſſet, Haruſpicem quærerent & conſulerent, vt apparet vel ex Varronis loco, *in Tribodite*, apud Nonium Marcellum, *cap.* 4. *v. triſte, num.* 455. Igitur Conſtantinus Magnus *hac lege* Haruſpices (gnaros ſcilicet prodigialium rerum, vt loquitur Ammianus Marcellinus, *lib.* 23. *cap.* 5.) conſulendi Romæ, ac nominatim de Fulguris tactu (vnde etiam *Fulguratores Haruſpices* dicti, quorum ſcientia circa hæc tria verſabatur, circa Exta, Fulgura, & Omina, teſte Cicerone *lib.* 2 *de diuinat. cap.* 18.) poteſtatem ſeu licentiam tum Senatui, tum priuatis facit, Anno D. 321. quo tempore Syluester Pontificatum Romæ obtinebat. Quæ & ante

ante biennium ferme quoque mens eidem Conſtantino fuit, *l. 1. & 2. ſupr. de maleficiis*: quarum prior etiam eidem Maximo (Præfecto Vrbis) cui hæc lex, inſcribitur. Eodem ſcilicet exemplo, quo & Magicas idem artes innoxias, hoc ipſo anno, Romanam pariter per Præfecturam, exerceri impune permiſerat *l. 3. dict. tit. de maleficiis*. Quod vtrumque iure mireris in Principe, per nouennium iam (ab Anno ſcilicet 312.) Chriſtianam fidem (qua in Galliis primum imbutus fuerat, teſte Sozomeno, *lib. 1. cap. 5.*) amplexo, & in alios quoque propagante: imo iam inde a Chriſtianæ fidei primordiis Haruſpicum monita contemnente: quod diſerte teſtatur p.258 incertus Panegyriſtes, ad eum ipſum ſcribens, *cap. 2.* vbi de bello aduerſus Maxentium: *Quisnam te Deus, quæ tam præſens hortata eſt Maieſtas, vt contra conſilia hominum, contra Haruſpicum monita, ipſe per temet liberandæ Vrbis tempus veniſſe ſentires? Habes profecto aliquod cum illa mente diuina, Conſtantine, ſecretum*, &c. Quare de Zoſimi fide, Conſtantino Magno paſſim obtrectantis, non vtique dubitandum eſſe hoc ſaltem huiusce legis argumento, quis putet, eum is Conſtantinum Magnum poſt Licinium interſectum (id eſt, triennio poſt hanc legem latam) vatibus adhuc fidem habuiſſe tradit, *lib. 2. cap. 29.* ἐχρῆτο δὲ, inquit, καὶ ἔτι καὶ τοῖς πατρίοις ἱεροῖς, οὐ τιμῆς ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας· ᾗ καὶ ΜΑΝΤΕΣΙΝ ἐπείθετο πεπειραμένοις, ὡς ἀληθῆ προειποῦσιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατορθωμένοις αὐτῷ, *& patriis adhuc ſacris vtebatur, non tam honoris religionisque cauſa, quam neceſſitatis: quo fiebat, vt & hariolis, ſi qui eſſent experientes, fidem haberet, veluti, qui vera ei de rebus omnibus feliciter geſtis prædixiſſent.* Vide eundem & *capite ſequenti*. Adeo, (quod alicubi Varro ſcripſit) *conſuetudo male improbata, inextinguibilis eſt*: καὶ τὸ μεταδιδάσκειν χαλεπώτατον, quod Chryſoſtomus ait. Imo, quod grauius eſt, Baronius hinc colligebat contra omnium veterum ſcriptorum fidem, qui de Apoſtaſia Conſtantini nullibi meminere, ob hoc Reſcriptum Conſtantinum Magnum a Chriſtiana fide & religione deſciuiſſe & ad relictam auitam ſuperſtitionem rediiſſe viſum, atque adeo hac occaſione Gentiles elatos in Chriſtianos inſolenter egiſſe, argum. *l. 5. ſupr. de Epiſcopis*. Verum rem propius intuenti, aliud iudicium placiturum puto: Nempe & falſa ea eſſe, quæ Zoſimus tradit, & ea omnia, quæ *d. l. 1. 2. ſupr. de maleficiis*, vt & *hac lege*, his tribus inquam legibus conſtituuntur, non eſſe haruſpicinam probantis Conſtantini, verum in aliis hactenus permittentis, cui tum abolendæ par nondum erat. Nonne enim hæc apertiſſima ſunt Conſtantini verba, in *d. l. 1. ſupr. de maleficiis*, ad eundem Maximum (Præfectum Vrbis) *SVPERSTITIONI enim SVÆ ſeruire cupientes poterunt publice ritum proprium exercere*? Audis *ſuperſtitionem* hanc a Conſtantino Magno vocari. Nonne hæc *d. l. 2.* ad populum: *Qui vero id vobis* EXISTIMATIS *conducere, adite aras publicas atque delubra: &* CONSVETVDINIS VESTRÆ *celebrate* SOLEMNIA: NEC *enim* PROHIBEMVS PRÆTERITÆ VSVRPATIONIS *officia libera luce tractari*? Non hæc, inquam, aperte Conſtantini fidem animumque ab omni ſuperſtitione auerſum, vel ſemotum arguunt? In quam ſententiam quoque plura poſt hæc a me ſcripta ex profeſſo Morinus, *hiſtor. de liberata Eccl. lib. 2.*

Et ſane, quæ Conſtantinus mox hoc ipſo anno Eccleſiæ bono ſanxit, *l. 4. ſupr. de Epiſcopis*, hanc ſuſpicionem eluunt: quæ inquam conſtituit de teſtamenti factione paſſiua Eccleſiis tributa, & quidem Edicto ad Populum Romanum emiſſo, vnde opes potiſſimum in Eccleſiam confluxerunt: Quod quidem Edictum (vt ad *eam legem* probaui) hoc anno datum fuit poſt hanc legem, quæ data eſt ſuperioris anni fine, accepta demum hoc anno cum hac lege. Tandem id obſeruo, Conſtantinum Magnum toto hoc quadriennio, puta Anno D. 319. 320. 321. 322. Sarmatico bello ferme illigatum, atque in Pannonia, Dacia, Myſia, vel etiam Aquileiæ conſiſtentem, frequentibus non tantum conſtitutionibus, verum etiam Edictis, ad populum Romanum nominatim emiſſis, Romæque propoſitis, Syluestro Romæ Epiſcopante, mores populi Romani in melius ad humanitatem omnem, pietatemque verſum iuiſſe: quod docent tot aliæ conſtitutiones in quadriennium iſtud ab eo latæ: de quo dixi ad *d. l. 4. ſupr. de Epiſcopis*: Et quidem etiam anno proximo *l. 2. ſupr. de aliment. quæ inop. parent.* quam alioquin indicat Baronius, vt calumniam Zoſimi reuincat de Conſtantini M. circa rem tributariam acerbitate. Ego aduerſus eum induco, ad vindicandum eiusdem animum vere Chriſtianum. Verum & hæc inter alias, ni fallor, κεύψις eſt, vt paulatim fabuloſis Syluestri actis fides, ſi pote, adſtruatur. * Quæ vt Viri Docti omnes ita & nos alibi plena manu profligamus. Quid igitur ſtatuendum? Duo hæc videlicet. Primum, Conſtantinum Magnum, vt cæteroquin Gentilibus ἐθελοθρησκείαν Religionis ſuæ, ritusque ſuos per Imperii ſui initia relinquere coactus fuit, antiquandis videlicet illis ſimul & ſemel longe tum impar, ita Haruſpicinæ quoque exercendæ, ac nominatim Romæ, *hac leg.* poteſtatem adhuc feciſſe: Romæ, inquam, quæ vt cæteroquin veteris obſeruantiæ, moris, & ſuperſtitionis retinentior, contumaciorem ſeſe, præbuit, ita Haruſpicinæ plurimum tribuit: (de quo dixi *fin. legis 2. ſupr. de maleficiis*,) quod de vniuerſa alioquin Italia Herodianus *lib. 8 cap. 3.* ſcribit: μάλιστα, inquit, τῇ σκέψει ταύτῃ πιστεύουσιν οἱ Ἰταλιῶται, *potiſſimum autem huic conſultationi fidem adhibent Itali*.

Atenim, quod ſecundum idemque huius legis arcanum eſt; ne hoc libertatis obtentu veloque illicitis opera daretur, in ſuam videlicet vel Reipublicæ necem, duabus rationibus, ſuæ & Reipublicæ ſaluti & ſecuritati idem conſultum iuit: pariter vt Magicis artibus permiſſis, priuatorum ſaluti proſpexit *l. 3. ſupr. de Maleficiis*. Primum enim & *hac leg.* & *d. l. 1. & 2. ſupr. de maleficiis*. publice tantum, apud aras publicas & delubra, liberaque luce hæc tractari, ſeu Aruſpices conſuli, eosque reſpondere voluit, ac non etiam intra domos ſeu limina priuata; de quo, eiusque rei ratione, pleniſſime dixi, ad *eam l. 1. & 2. ſupr. de maleficiis*, etiam ex Firmico. Secundo, *ſcripturam collectam*, id eſt, reſponſa, denunciationes, interpretationes Haruſpicum de publicis fulgoribus conſultorum (de quo mox) *ad ſuam ſcientiam*, ſeu ad ſe Imp. referri voluit Conſtantinus Magnus, non quaſi his quicquam delaturus fidemque habiturus (quod Zoſimus alioquin ſcribit, eaque forte vel præcipua erroris illi cauſa fuit)

* Vide ANT. PAGI *in Critic. ad Annal. Baron. ad an.* 315. *num.* 4. & *ad an.* 323. *num.* 4. 5. qui minime dubitandum ait, quin Acta Syluestri Papæ plane ſint ſuppoſititia.

fuit) neque tanquam ad Pontificem Maximum (nam Impp. Chriſtianos Pontifices maximos nunquam fuiſſe contra Zoſimum oſtendimus peculiari diatriba) verum vt hac ratione ſuæ ac Reipublicæ ſaluti consuleret, videretque, num quid Haruſpices hisce reſponſis ſuis in ſuum vel Reipublicæ detrimentum conſultoribus reſponderent. Nam præterquam quod genus hoc hominum ſperantibus fallax, potentibus infidum eſſe ſolet, peculiares, eos vel ſuſpectiſſimos habendi cauſas Conſtantinus habuiſſe videtur: Nempe Gentilibus ob profectum religionis Chriſtianæ vbique indolentibus & ingemiſcentibus. Igitur Conſtantinus Magnus non quaſi Haruſpicinam ipſe probaret fidemue ei accommodaret, verum probandæ ipſorum fidei ad ſuam ſcientiam Haruſpicum reſponſa referri voluit: Immediate videlicet: quomodo ad Senatum olim de locis tactis referri ſolitum ex Cicerone diſcimus; non mediate, quomodo hactenus fiebat: & vero factum in ſp. *huius leg.* vbi Maximus Præfectus Vrbis ad Amphiteatri Titiani fulminis tactum, reſponſum Haruſpicum ad Heraclianum Tribunum & Magiſtrum Officiorum, miſerat, per quem demum ad ſcientiam ſuam Conſtantinus id perlatum ſcribit: Reſponſum, inquam, quo interpretati fuerunt Aruſpices tactum Amphitheatri aliquid Reipublicæ portendere ſeu denunciare, triſtes iras, vt in illo Virgilii *Æn. 3 v. 366.*

Prodigium canit & triſtes denunciat iras.

(De qua voce mox plura.) Notandum videlicet
p.259 duo fulminum genera Haruſpicis conſtituiſſe, *Priuata*, quæ priuatis: *Publica*, quæ Reipublicæ aut Principi aliquid portenderent, ſiue denunciarent, vt ex Seneca, *2. Natural. c. 48.* Plinio, *lib. 1. cap. 52.* & Iuuenali *Satyra 6. v. 587.* conſtat: tum videlicet cum opera publica fuiſſent fulmine degustata ſeu tacta, veluti Palatia. 2. *Senatus* item, ſeu Curia, vbi victoriæ ara & ſimulacrum erat: quæ cum fulmine tacta alas ſuas amiſiſſet, Pompeianus ſic interpretatus eſt. *in veter. Poem. P. Pithæi:*

Roma caput rerum, nunquam tua gloria abibit:
Nam victrix Dea te haud deſeret inuolucris.

3. *Gymnaſium*, vt ſub Nerone apud Tacitum *lib. 15. Annal c. 22.* 4. *Amphiteatrum*, vt in ſp. *huius leg.* Ac illud maxime Principibus & ſummæ rei ominoſum viſum, ſi globus forte deiectus, ictus, aut literæ de nomine degustatæ fuiſſent. His vero caſibus, ob fulgura ſcilicet, publice conſulti libri fulminales & Etruſci vates adhibiti, teſte Liuio, *l. 1. c. 55.* & Claudiano *1. in Eutropium c. 12.* Verum hanc diſciplinam omnem continebant olim *libri fulgurales*, quorum mentio apud Ciceronem *lib. 1. de diuinatione, c. 43.* & Ammianum Marcellinum, *lib. 23. c. 5.* quos Fulmineos libros vocat Claudianus *1. in Eutropium, v. 13.* cuiusmodi liber Figuli de βροντοσκοπία ex Thagetis & Tuſcorum diſciplina, ad vſum Vrbis Romæ, cui acceſſit poſtea interpretatio Ioannis Laurentii Lydii. Sane Seruius quoque notat, Nympham quandam Bygn in artem fulguralem ſcripſiſſe.

Atque ita Conſtantinum ea inuidia, qua per Zoſimum & Baronium laborat, liberatum puto, huius etiam legis occaſione. Sed enim idem Conſtantinus poſtea fidentior, iam qui Haruſpicinam aliquandiu tulerat, penitus ſuſtulit: quod idem Zoſimus, *lib. 2. cap. 29.* teſtatur. & auctor vitæ Conſtantini *lib. 2. cap. 45.* & Sozomenus, *lib. 1. cap. 8. pag. 204.* Quod Patris exemplum ſecutus poſtea Conſtantius *l. 4. hoc tit.* & *l. 4. ſupr. de Maleficis*, & vtrumque Valens Imp. *l. 8. eod. tit.* At non etiam Valentinianus: Hic enim Princeps reſtitutis paulo ante a Iuliano Gentilitiis ritibus inter Religionum diuerſitatem medius (vt de eo cenſet Ammianus Marcellinus, *lib. 30. c. 29.* deque eo plura mox ad *l. 7. infr.*) Haruſpicinam ne innocenter exerceretur, hactenus, neque vltra vetuit.

Nunc perſpecta legis ſententia, ſingularia quædam, quæ in ea occurrunt, ſectemur. Ac primum quidem ea fine legis obſeruetur *Tribunos & Magiſtros Officiorum* hac Conſtantini Magni tempeſtate in ſumma dignitate, atque intra Palatii in auctoritate fuiſſe, atque adeo eos a Magiſtratibus, Vrbanis, Prouincialibus, ſi quid ad ſcientiam Principis perferendum eſſet, ſi quid ad ſalutem Principis aut Reipublicæ ſpectaret, relatum. Quod iuxta hanc legem docet quoque *lex 1. ſupr. de diſtrahendis pignoribus: Quoniam Deciſſoris tui litera miſſæ ad Proculianum Tribunum & Magiſtrum Officiorum continent quorundam mancipia abducta pro pignore ſub officio retineri*, &c. ad quam legem dixi plura *de Tribuno & Magiſtro Officiorum.*

Secundo, obſeruetur hic agi, de *Palatio Romano:* quod Principum Romanorum ſiue vtroque eſſe perſtitit, & quando Romam veniſſent, ſedem eis præbuit: Conſtantino etiam noſtro, quod incertus Panegyriſtes teſtatur ad ipſummet Conſtantinum ſcribens, c. 19. *Auſi*, inquit, *etiam quidam, ve reſiſteres poſcere, & quem tam cito acceſſiſſe Palatium, & cum ingreſſus eſſes non ſolum oculis ſequi, ſed pene etiam ſacrum limen irrumpere: inde omnibus circumfuſis, vt inde excederes operiri, proſpicere, optare, ſperare, vt viderentur eum a quo obſidione liberati fuerant, obſidere.* Eodem pertinet ſubſcriptio Conſtantinianæ legis 3. *ſupr. de bonis vacantibus*, quæ data eſt Anno D. 326 & inſcribitur Seuero Præfecto Vrbis Romæ, *Recitata III. Non. Aug. in Palatio, Conſtantino VII. & Conſtantio COSS.* quo ſane tempore Conſtantinus ipſe Romæ erat: de quo vide Chronicon *noſtrum.* Exinde idem Palatium ſecutis quoque Principibus ſedem præbuit, veluti Conſtantio: de quo Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 10.* *Alloquutus Nobilitatem in Curia populumque pro Tribunali, in PALATIVM acceptus fauore multiplici.* Honorio item: de quo vide Claudianum *in 6. Honor. coſ. v. 409.* Valentiniano Tertio: quod Caſſiodorus, Victor Tununenſis, Marcellinus, *Aetio & Studio COSS.* ſcribunt. Petronio Maximo, Sidonius *lib. 2. epiſt. 12.* Seuero, Caſſiodorus, *Armenerico & Baſiliſco COSS.* vt proinde inanis fabula ſit, de Palatio Syluestro Ep. Romano a Conſtantino donato, derelicto.

Tertio notetur, agi hic de *Amphitheatro* Romano; nempe quod vrbe media ampliſſimum erat: de quo Suetonius, Martialis, Victor Schotti, veteres Vrbis deſcriptiones, & Xiphilinus. Quod quidem ſæpe igne caſuue alio degustatum, & inſtauratum ſæpe: a M. Antonino, teſtis Capitolinus: ab Heliogabalo, Lampridius: ſub Gordianis, Capitolinus. Mentio eius & apud Ammianum Marcellinum *lib. 16.* in rebus Conſtantii Anno Domini 357. *cap. 10.*

Tandem ſub vnum conſpectum dare, atque adeo etiam illuſtrare iuuat, omnia illa Fulguralis potiſſimum Tuſcorum diſciplinæ & Haruſpicinæ, ſiue veſtigia ſiue vocabula, quibus hæc lex tota ſcatet. Primo obſeruandum *Palatio* nominatim fulmine tacto, rem hanc ad Rempublicam pertinere viſam, atque adeo relatione ad Principem dignam. Certe Principi ipſi fatum imminere ea re vulgo creditum. Ita etiam Conſtantinus, ſi credere par eſt, ipſe *orat. ad ſanctorum cœtum*, vbi mortem Diocletiani deſcribit, meminit Palatii quod fulmine tactum fuerat. Ammianus Marcellinus quoque *lib. 30. cap. 5.* inter prodigia mortis Valentiniani memorat, *apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum, Palatii & Curiæ partem incendit & Fori.*

 Zoſi-

Zoſimus pariter *lib. 4. cap. 18.* memorat Valentiniano Imp. defuncto, *Sirmii fulmine* τὰ βασιλεῖα i. e. Palatium, *Forumque conæremata fuiſſe, viſumque barum rerum peritis, haud proſperum reip. portentum hoc eſſe:* ἔδοξέ τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν δεινοῖς, οὐκ αἴσιον τοῖς κοινοῖς πράγμασιν εἶναι τὸ τέρας. Secundo, *deguſtandi* vox obſeruanda: *deguſtatum* κυρίως, pro ractum, diſiectum, deraſum, exuſtum, delibatum: Haruſpicinæ vocabulo, ni fallor proprio: Quod & Lucretius (operæ priores in ſpecimine noſtro dudum edito vitioſe *Lucanum* ſubſtituerant) *lib. 2. verſ. 192.* inde tranſtulit,

Nec cum ſubſiliunt ignes ad tecta domorum,

Et celeri flamma DEGVSTANT tigna trabeſque.

Pro quo idem *lib. 5. Ambeſſe*, id eſt, ambedere dixit. *v. 397.*

Ignis enim ſuperauit & AMBENS, multa perußit.

Vt & Lucanus *lib. 6. verſ. 266.*

Frangentem Fluctus ſcopulum ferit, aut latus alti

Montis ADEST.

Eodem ſenſu Virgilius *l. 12. Æn. v. 376.* de lancea infixa.

——— *ſummum DEGVSTAT vulnere corpus.*

Omitto ſimilia, vt *Lambere*, & *Ambuſtum*, περιπεφλεγμένον, περικαυτὲς: de qua voce vide Cl. Salmaſ. *in Solinum p. 840. Ed. Par.* Tertio, *Fulguris* vox hic
p.260 notetur: vbi & *Fulgore* poſitum pro *fulgure:* & vtrumque pro fulmine ſeu κεραυνοβολίῳ, ex Augurali etiam diſciplina: Gloſſæ *Fulgur*, ἀστραπή. *Fulgurat*, κεραυνοῖ. Sic & Suetonius Octauio *cap. 29. Cum lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet:* & in Domitiano *c. 15. Tot fulgura facta nunciataque ſunt.* Sæpe ita Plinius & alii. In Gloſſario κεραυνόβολιον ἡμερινόν, *Fulgor diurnum.* Item, κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωὶ, νυκτερινὸν, *fulgur ſubmanum.*

Quarto, *Obſeruantia* vox non transmittenda. *Obſeruantia* quippe ſeu obſeruationis, quam Græci in eodem argumento παρατήρησιν vocant, vox hac in re propria quoque: Id quod reſtatur titulus *capitis 52. lib. 2.* Plinii *de Obſeruationibus*, quo de Fulminum generibus, portentis & Diis fulmina emittentibus tractat, & *cap. 54.* Cicero quoque *lib. 2. de diuinat.* non vno loco: inter cætera *c. 18. Valet autem in fulguribus Obſeruatio diuturna: in oſtentis ratio plerumque coniecturaque adhibetur. Quid eſt igitur quod obſeruatum ſit in fulgure?* Et paulo poſt: *Nati vero ſtatua, aut æra legum de cælo tacta, quid habent obſeruatum aut vetuſtum?* Simplex etiam *ſeruandi* vox eodem pertinet, ſeruandi de cælo cum sciſſet vel tonuiſſet.

Quinto, *Portendendi* vox attendenda, non in commune, id enim vulgo notum, verum in Haruſpicina & fulgurali ſcientia Plinius *lib. 2. cap. 52. Exiſtimant non vltra decem annos portendere priuata: fulmina: publica non vltra trigeſimum annum*, & *c. 54. cum a prima cæli parte venerint & in eandem conceſſerint, ſumma felicitas portenditur.* Sexto, verba hæc expendenda *Scriptura collecta:* Reſponſa ſcilicet, iudicia, ſententias, prædictiones Haruſpicum diligentiſſime & ſcrupuloſiſſime olim in Scripturam redacta non coniicio, verum comperio; quomodo & mox *hac* ipſa *leg.* dicitur *Interpretatio, de ſtatu Amphitheatri ſcripta.* Cicero *de haruſpicum reſponſis. c. 10. Quod in agro Latinienſi* &c. Scriptvm *eſt, poſtulationes eſſe Ioui.* & de oraculis interpres Sophoclis *in Trachiniis:* ἔθος γὰρ τοὺς χρησμοὺς δεχομένους παραχρῆμα γράφειν, ἵνα μὴ λάθωνται, *moris enim erat, vt reſponſum accipientes id extemplo adnotarent, ne lateret.* Et Philoſtorgius *lib. 7. cap. 12.* τὰ τῶν χρησμῶν ἀναγνώστης, *oraculorum lectiones*, memorat. Porro *COLLECTA ſcriptura* recte dicitur, de re ſcrupuloſa, quæque ad numeros agitatur, & proprie quidem, quod minus notum. Ita *l. 25. ſupr. de ſuſceptoribus: facultates diligenti deſcriptione collecta ad officii notitiam deferantur.* Et apud Scriptores alios; apud auctorem *de coloniis p. 110. 116. 127. Edit. Goes. collectus ingerationis modus, collecta territoria*, id eſt, agri menſura collecta, deſcripta in ſcripturam redacta Sed & *l. 47. de appellat. collecta geſta*, id eſt, in ſcripturam redacta. Imo Apotelemaſticæ doctrinæ vox hæc propria, de Mathematicorum & Aruſpicum decretis. Et ſcriptura collecta nil aliud eſt, quam ἀποτελεσματογραφία. Ita apud Spartianum *in Vero cap. 4. Quid ſi non recte conſtellatio eius collecta eſt, quem credimus eſſe acturum?* Apud Ammianum Marcellinum pariter *lib. 29. c. 2. Quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet.* Et Firmicus 2. Matheſ. cap. 23. *Hæc omnia ſi diligenti ratione fuerint COLLECTA, & ſi beneuolarum maleuolarumque ſtellarum mixturas, locorum vim & ſignorum & partium poteſtates ſociaueris.* Imo, idem Firmicus paſſim toto opere hac voce hoc ſenſu vtitur. Atenim cum inſolens hæc mihi quoque aliquando dicendi ratio videretur, *ſcriptura collecta*, vel tentabam h c, non & aſſeuerabam, reponendum, *ſcriptura collectum*, vel *ſtrictura collecta.* Nempe ex haruſpicina diſperſas & diſſipatas fulmine ſtricturas ſeu reliquias in aceruum diligenter collectas, ſacrificio facto condi ſolitas notum eſt. Lucani *lib. 1. v. 606.* de eo locus inſignis.

——— *Aruns diſperſi fulminis ignes*

Colligit & terra tacito cum murmure condit.

Quem locum vetus etiam Scholiaſtes Iuuenalis *Satyra 6. verſ. 587.* enarrat. Acron quoque *ad finem libri de arte Poetica*, reliquias fulminis vocat. *Reliquias*, inquit, *fulminis Pontifices cum ſacrificio ſepeliebant.* Sane & *colligendi* verbo vtitur Seneca 1. *de clem. c. 7. Ecquis Regum erit tutus, cuius non membra Aruſpices colligant?* Reliquias igitur iſtas ſtricturas dixiſſe forte coniiciebam Conſtantinum, proprio & ἐντέχνῳ vocabulo: Qualia pleraque hac lege occurrunt: *Deguſtandi*, *Fulgoris*, *Obſeruantia*, *Portendendi*, *Conſuetudinis*, *Denunciationis*, *Interpretationis*, *Tactus.* Certe etiam Suetonius Octauio *cap. 29. perſtringendi* vocabulo hac in re ceu proprio vſus. *Cum lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumque prælucentem exanimaſſet.* Seneca 2. *Natural. 44. Voluerunt admonere eos, quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & DISTRINGI, quædam admoneri.* Vbi etiam quidam Codex pro *frangi* habet Stringi: vide & *cap. 52.* Et alioquin quid *ſtringere*, *ferrique ſtrictura* ſint, ex Virgilio, Plinio, Nonio, Gloſſis iam notum eſt. Item quo ſenſu Virgilius *lib. 8. v. 63.* dixerit *Tiberim ſtringentem ripas & pinguia culta ſecantem*, id eſt, exedentem, imminuentem. Et hæc quidem etiam non improbabilia viſa nonnullis: cum quibus tamen quod de fulguritis addunt nihil commune habet. Verum retinenda iſthæc omnino lectio, *ſcriptura collecta.*

Septimo notetur, *conſuetudinis* vox, quæ & ipſa hic propria: vt *l. 2. in fin. ſupr. de maleficiis.*

Octauo, *Denunciationis* vox: quæ & ipſa non in genere tantum omnibus prodigiis communis, vt in ſuperiore illo Virgilii, *Prodigium canit, & triſtes denunciat iras*, verum & Fulguralis diſciplinæ & Haru-

Digitized by Google

& Haruſpicinæ propria fuit. Seneca 2. *Natural. cap.* 34. *Quicquid fulmine denunciatum eſt.* Ammianus Marcellinus *lib.* 30. *c.* 5. *Sortem DENVNCIABAT ei ſupremam prodigiis ingerentibus multis. Nam apud Sirmium FVLMEN excuſſum PALATII partem incendit*, &c. Nunciare, denunciare, pronunciare dicti Haruſpices, & libri fulgurales. Vide Suetonium *Octauio cap.* 29. & Ammianum Marcellinum *lib.* 23. *c.* 1. Victorem Schotti *c.* 26. *p.* 132. *c.* 28 *p.* 134. & nuntiare: vide apud auctor. *coll. legum Moſaic. tit.* 15. Ἀποτέλεσμα Græcis, vt & ipſi diuinandi artem exercentes dicuntur ἀποτελῶν apud Ptolemæum & eius interpretem.

Nono, *Interpretationis* quoque vox reſque propria, ſignataque locutio: Cicero 1. *de diuinat. c.* 6. *aut fulgura interpretantium*, &c. *prædictione moneatur.* Tacitus *lib.* 15. *Annalium c.* 47. *Vis fulgurum non alias crebrior.* Et mox: *Secutaque haruſpicum Interpretatio*, & Plinius *lib.* 2. *cap.* 53. *in fulgurum interpretatione eo profecit ſcientia, vt ventura alia finito die præcinat:* vide & Symmachum *lib.* 6. *epiſt.* 40. Vnde ipſi interpretes, Ammianus Marcellinus *lib.* 23. *cap.* 3. Dicta & ſententia. Vetus inſcriptio Romæ *apud Gruterum XXI.* 4.

DEO. FVLGVRATORI
ARAM
ET. LOCVM. HVNC
RELIG
EX. HARVSPIC. SENT
Q. PVBLICIVS. FRONT
POS. ET
D D

Poſtremo, & *Tactus*, vox hic propria. Sed cuius teſtimonia paſſim obuia.

Caroli Hannibalis Fabroti

NOTÆ.

Haruſpicum diſciplina multis retro ſeculis comprobata, celebrataque eſt: vſque adeo futurorum præſenſio, vitio generis humani, ſemper accepta fuit. Quotus enim eſt, quem non tangit futurarum rerum ſcientia? Quis adhuc repertus eſt, qui conſtiterit in rei præſentis contemplatione? Vna futuri boni vel incerti cogitatio præſentium malorum onere deiectis ſolatio eſt: & is, quem poſſeſſio bonorum beatum facit, futuri cogitatione ſpes ſuas erigit & attollit. Ille quodammodo miſer eſſe deſinit: hic iam beatior euaſit. Ea certe res effecit, vt eſſent homines, qui publice arte quadam, non enim dicam inſtinctu, inſtarque diuino, futura prænunciarent. Illi ſunt augures haruſpices, coniectores aliique, quos diuinos olim appellabant. Non eſt inſtituti noſtri docere, quam multis in rebus conſultatoribus ſe præſtarent: quædam tamen e multis ſublegiſſe iuuabit. Erant enim, qui vates conſulerent, an parentibus heredes exiſtere deberent, & an obuentura eis aliqua eſſet hereditas. Epictetus Arriani *lib.* 2. *c.* 7. Τί οὖν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ συνεχῶς μαντεύεσθαι ἄγει; ἡ δειλία, τὸ φοβεῖσθαι τὰς ἐκβάσεις. διὰ τοῦτο κολακεύομεν τοὺς μάντεις. κληρονομήσω κύριε τὸν πατέρα; ἴδωμεν, ἐκθυσώμεθα. ναί. Κύριε ὡς ἡ τύχη θέλει; ἐὰν εἴπῃ, κληρονομήσεις, ὡς παρ' αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν εἰληφότες, εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ. Marcus Tullius *lib.* 2. *de diuinat. c.* 7. *Qui Theſaurum inuentum iri, aut hereditatem venturam dicant, quid ſequatur.* De matrimoniis conſultos augures Porphyrius tradit περὶ ἀποχ. ἐμψ. qui *volentibus auſpiciis*, forte reſpondebant, in matrimonium coiri. Lapis antiquus: COS. AVG PVB. CLAVD QVÆS. ÆR. ANTONIAM. VOLVMNIAM. VIRGINEM VOLENT. AVSPI. E. PARENT. SVIS. COEMIT. ET. IIII. FAC. IN. DO. DVXIT.

Nuptiis auſpices intereſſe ſolitos, notius eſt, quam vt plura in id verba ſumenda ſint. Videſis Iuuenal. *Sat X.* v. 336. Gloſſæ veteres, *auſpex, pronubus*, παράνυμφος. Elegans eſt inprimis locus Sixti PP. e libro *de caſtitate*: *Nefandorum enim idolorum cultura omnis mali cauſſa eſt, initium & finis. Hæc in matrimoniorum celebratur auſpiciis, quando certus auſpicatur dies, quando coniunctionis hora ſignatur, quando ne quid infauſti ominis incurratur ſollicita, & diligenti cura ſeruatur.* Immolatoribus & vatibus comitatos Imperatores ad bellum proceſſiſſe conſtat ex Onoſand. *Strateg. cap.* 10. *pag.* 45. μήτε δὲ ὡς περαίαν ἐξαγέτω τὸ στράτευμα, μήτε πρὸς μάχην ταττέτω μὴ πρότερον θυσάμενος. ἀλλ' ἀκολουθούντων αὐτῷ θύται καὶ μάντεις, Cicero *lib.* 1. *de diuinat.* *Ex aliis regibus nihil publice ſine auſpiciis, nec domi, nec militiæ gerebatur.* Verum procedente tempore tota res hæc fallaciis, ac nugis aniilibus ſcatere, & ad quæſtum & ſuperſtitionem excogitata videri cœpit. Ipſi quoque haruſpices, vtique plani homines, de perfidia confeſſi, necati ſunt, referente A. Gellio *lib.* 4. *c.* 5. nec non Euſebio *demonſtr. euangel. lib.* 4. *p.* 81. ἓν δέ τι προσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, μέγιστον ἂν εἴη καθαιρετικὸν κεφάλαιον, ὡς ἤδη καὶ τὸ ἄγαν θεόφθορον, αὐτῶν δὴ τῶν μάλιστα ἱεροφαντῶν, θεολόγων τε αὐτοῖς καὶ προφητῶν πλείους οὐ μόνον πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἐναγχὲς καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ θεοσοφίᾳ ταύτῃ βοηθέντες διὰ βασάνων αἰκίας ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν δικαστηρίων τὴν πᾶσαν ἐξεφώνησαν πλάνην ἀνδρῶν ἀπατεώνων γίνεσθαι, καὶ γοητείαν τετεχνασμένην, τὸ πᾶν εἶναι ὁμολογήσαντες. οὕς γε καὶ τὸν πάντα τρόπον τῆς κατασκευῆς, καὶ τὰς μεθόδους τῆς κακοτεχνίας, ταῖς πρὸς αὐτῶν ἐν ὑπομνήμασιν ἀφεθείσαις φωναῖς ἀνεγράψαντο. διὸ δὴ καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀληθείας πλάνης δίκην ἐκτίσαντες, πάντα λόγον ἀνακαλύψαντες, αὐτοῖς ἔργοις τὴν τῶν δεδηλωμένων ἀπόδειξιν πεπεισμένοι. Sed enim malum id, quod conſuetudine pridem obtentum eſt, & in vita hominum altas egit radices, non niſi longiſſimo temporis tractu poteſt obſoleſcere, extirparique. Et non vulgus ſolum aut proceres, ſed etiam principes, atque illi quidem non rei modo Romanæ, ſed totius orbis moderatores propagarunt: &, quod peius eſt, & ei conſtantius incubuit, ὃς πρῶτος ἐν τῇ βασιλείᾳ διέλαμψε χριστιανός, vt eſt in epiſtola Gallæ Placidiæ Auguſtæ ad Theodoſium Imp. quæ extat *Chalcedon. concil. Part.* 1. *cap.* 26. ſiue, vt loquitur Iuſtinianus *Nouell.* 7. ὁ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν βασιλεῦσιν ἀρχηγέτης exſtitit: certiſſimum enim pollicentur incrementum delicta, quorum auctores ſunt Principes. Haruſpices igitur conſulere & interrogare Conſtantinus *hac leg.* permittit: ipſe enim μάντεσιν ἐπεῖχε πεπεισμένος, ὡς ἀληθῶς προειποῦσιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατωρθωμένοις αὐτῷ, vt ſcribit Zoſimus *lib.* 2. *pag.* 685. Sed eidem poſtea bonam mentem Deus dedit, eius enim ſuperſtitionis ſtirpes omnes demum exſcidit, auctore eodem Zoſimo *d. libr.* 2. *pag.* 686.

De Palatio noſtro.] Domo Dominica: S. Athanaſius *Epiſt. ad Solitar. vit. agent.* Ἀλλ' ἐν παλατίῳ μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας καὶ φαντασίας ἀπέσταλτο. Cum autem Palatium de cœlo ictum eſſet triſtia portendi reſponſum eſt. Zoſimus *lib. 4. pag. 745.* τούτου τελευτήσαντος, ἐμπεσὼν τῷ Σιρμίῳ σκηπτὸς, τὰ βασίλεια κατέφλεξε, καὶ τὴν ἀγορὰν, ἔδοξέ τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν δεινοῖς, οὐκ αἴσιον τοῖς κοινοῖς πράγμασιν εἶναι τὸ τέρας.

Aut cæteris.] veluti Amphitheatris.

Degaſtatam] Erudite Godofredus Lucretium ad teſtimonium citat; ideoque vellem operarum mendum correctores ſuſtuliſſent, & pro Lucano Lucretium ſubſtituiſſent: eſt enim *verſ. 192. lib. 2. de rerum natur.*

Fulgore.] pro fulmine: Gloſſæ Latino.Gr. *fulgor.* ἀστραπὴ, *fulgurat,* κεραυνοῖ, quod eſt fulminat. Nonius tamen diſtinguit *de different. verbor.* & Cicero *lib. 2. de diuinat. c. vlt. Si fulſerit, ſi tonuerit, ſi tactum aliquid erit de cœlo.* Excerpta de veterib. Gloſſ. *tonitrum,* βροντὴ, *fulgur,* ἀστραπὴ, *fulmen,* κεραυνός. Fulminum genera varia ſunt, vt puta fulgur dium, fulgur ſubmanum, in Gloſſ. Græco-Lat. Sed hæc aliis fortaſſe tractata ſunt.

Vet. obſeruant.] Haruſpicum vetus amicitia dicitur *l. 1. ſupr. de maleſic.*

Quid portendat.] Feſtus, *portenta, quæ quid porro tendatur, indicent.* Gloſſ. Latino-gr. *portendit,* σημαίνει διὰ τέρας. Onomaſt. Vet. *portendo,* ἐπισημαίνω.

Ab Haruſpicibus.] Vetuſtiſſimis temporibus Decemuiri ad libros Sybillinos adibant. Varro de ſcenicis originibus, *lib. 1.* vt refertur a Cenſorino *de die nat. cap. 17. p. 80. Cum multa portenta fierent, & murus ac turris, quæ ſunt inter portam Collinam & Eſquilinam de cœlo eſſent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adiſſent; renuntiarunt, vti Diti patri & Proſerpinæ, ludi Tarentini in Campo Martio fierent.* Marcus Tullius *de diuinat. lib. 1. cap. 44. Quoties Senatus Decemuiros ad libros ire iuſſit?* &c. Sed Conſtantinus ex veteris etiam obſeruationis more, iubet haruſpices conſuli, ſi quid ex operibus publicis deguſtatum fuerit: intelligit autem fulguratores ἱερεῖς appellatos, vt apud Ciceronem & Non. Marcell. ex quorum diſciplina fulmina procurabantur. Valer. Max. *lib. 1. cap. 1.* Aul. Gellius *l. 4. cap. 5.* cuius Noctes illuſtriores a nobis factas, ducente Deo, proximis nundinis emittemus. Ergo ſi quid fulgore, ſeu fulmine, *diſiectum, transfixum, correptum, inſixum eſſet,* fulguratores conſulebantur, vt, quid ſignificaret, pronuntiarent. Hinc fulgurales libri, qui ad eam artem pertinerent. Cicero *lib. 1. de diuinat. c. 33.* Ammian. Marcellin. *lib. 2. c. 13.*

Et ſcriptura.] Mendum ſubeſſe putat Godofredus, ſed defendi poteſt, nihil mutandum: ſic infra, *quæ de tactu Amph. ſcripta eſt.* Haruſpicum reſponſa ſcripto forte conſtabant, ideoque mandat Conſtantinus diligentiſſime ſcripturam collectam ad ſe referri. Non inficior tamen valde probabilem eſſe Gothofredi emendationem, vt pro *ſcriptura* legatur *ſtrictura:* ſtricturas, inquam, & fulminis reliquias ſumma diligentia colligebant, & ſepeliebant: nam ſolemne fuit κεραυνοπλῆγας ſepelire, non cremare, quod liquido conſtat ex his Euripidis verſibus *in Supplic.*

Αδ. Τὸν μὲν Διὸς πληγέντα Καπανέα πυρί.
Θη. Ἦ χωρὶς, ἱερὸν ὡς νεκρὸν θάψαι θέλεις.

Quos didici nondum animaduerſus ab iis, qui de fulguribus dicere occuparunt: & quoniam Artemidoro ſomniorum coniectori non parum allucent *cap. 8. lib. 2.* ideo prætermittere nec potui nec debui.

Ad noſtram ſcientiam.] De locis tactis ad Senatum referri ſolebat, vt videre eſt in ea Ciceronis, quæ eſt *de haruſp. reſponſ.* Idem *de diuinat. lib. 1. c. 40. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis.* Conſtantinus edicit ad notitiam ſuam perferri denunciationem & interpretationem.

Cæteris.] Fulmina quædam erant publica, quædam priuata: hæc ſacrificiis domeſticis expiari prohibentur. Similiter Syn. Ancyr. *can. 24.* & Concilii Bracharenſ. *can. 70.* luſtrandæ domus cauſa non licet aliquem appellare.

Eam autem denunciationem] Virgilius *Æneid. lib. 3. v. 366.*

Prodigium canit, & triſtes denunciat iras.

Sen. *lib. 2. nat. quæſt. c. 34.* Quicquid fulmine denunciatum eſt.

Atque interpretionem.] M. Tull. *lib. 1. de diuinat. c. 6. Quæ eſt autem gens, aut quæ ciuitas, quæ non aut extis pecudum, aut monſtra, aut fulgura interpretantium, &c. prædictione mouetur?*

Quæ de tactu] Gloſſæ Græco-Lat. κεραυνωθεὶς, tactus. Virgil. *lib. Bucolicũ ecl. 1. v. 17. de cœlo tactas quercus.* Cornel. Fronto: *bidental, locus fulmine tactus.* Ei conuenienter Gloſſæ Latino-gr. *bidental,* τόπος κεραυνόπληξ. Icti quoque de cœlo dicuntur, Cicer. *lib. 1. de diuinat.*

Ad nos ſciat.] Ad Principem referebantur haruſpicum interpretationes, vt ſupra ad *noſtram ſcientiam.*

Con-

p.251. ## Constantis Imp. *lex aduerſus* Sacrificia.

II. (a) Imp. Constantivs A. (b) ad Madilianum (c) agentem vicem pf. p.

Cesset ſuperſtitio: (d) Sacrificiorum aboleatur inſania. (e) Nam quicunque contra Legem † Diui Principis (f) Parentis Noſtri, & hanc Noſtræ Manſuetudinis iuſſionem, auſus fuerit ſacrificia celebrare, (g) competens in eum vindicta, & præſens (h) ſententia exeratur. Acc. Marcellino & Probino coss. [341].

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Memorat eam recte Baronius *Anno D.* 341. *num.* 60 *ſeu vltim.* *GOTHOF.*

(b) *Conſtantii & Conſtantis* nomina reponenda hic: vide *Conſularia Theodoſiana.* *ID.*

(c) Cuiaciana prima, & Quart. editio habet *Magdalianum*: Tiliana habet *Madalianum.* *ID.*

(d) *Superſtitionis* voce idolorum cultus ferme indicatur: Ita quoque *l. 6. infr.* hæc duo iunguntur, *operam ſacrificiis dare*, vel, *colere ſimulacra.* Et lege prox. *Quanquam omnis ſuperſtitio eruenda ſit.* *ID.*

(e) *Furor* Minutio Felici *c. 24. in fin.* *Inſania*, de iis dicitur, quæ cur fiant, ratio nulla eſt, quæ, vt vel ex Euſebio conſtat, a Maieſtate diuina abſunt, imo per quæ iniuria fit Deo legendus eſt *lib.* 7. Arnobii. Quare hoc *inſaniæ* verbo non animales tantum hoſtiæ, vel humana ſacrificia, traducuntur, ſed quæcunque tandem ſacrificia. *ID.*

† Lex Conſtantini M. notetur, qua is ſacrificia vetuit, quæ hic abeſt· de qua mox. *ID.*

(f) Conſtantini Magni. *ID.*

(g) *Celebrare* ſacrificia: vide & Arnobium, *lib* 7. *pag.* 203. 204. *Edit. Stewech.* *ID.*

(h) *Præſens* ſententia, id eſt, ſupplicium præſens ſine dilatione aut venia. *ID.*

Constantis Imp. *lex*, *de* Templis *extra muros Vrbis Romæ poſitis non exſcindendis.*

III. (a) Idem A. (b) ad Catullinum p. v. (c)

Qvamqvam omnis ſuperſtitio (d) penitus eruenda (e) ſit, tamen volumus, vt Ædes Templorum, quæ extra muros (f) ſunt poſitæ, intactæ incorruptæque conſiſtant. Nam cum ex nonnullis, vel Ludorum, (g) vel Circenſium, vel Agonum origo fuerit exorta, non conuenit ea conuelli, ex quibus Populo Romano præbeatur priſcarum ſollemnitas voluptatum. (h) Dat. Kalend. Nouemb. Conſtantio iv. (i) & Conſtante iii. AA. coss.

C O M M E N T A R I V S.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Retulit eam Baronius quoque, verum minus recte ad *Annum D.* 346. *n.* 10. *GOTHOF.*

(b) Et hic reponendi ſunt duo *Impp. Conſtantius & CONSTANS AA.* Cæterum Constanti, vtpote Romam tenenti, tribuenda hæc lex eſt, pariter vt ſuperior; non Conſtantio, vt quidam putant, & inſcriptio quoque perperam præfert. *ID.*

(c) *Catullinus* hic P. V. Romæ fuit, ſub Conſtante Imp. vide quoque veterem Notitiam Præfectorum Vrbi A. D. 342. 343. & *Proſopogr.* noſtram. *ID.*

(d) *Superſtitio*, Aræ, ſimulacra, idola, quibus ſuperſtitio deferebatur. *ID.*

(e) In Tiliana erat, *audienda*: vnde facias, *eradenda.* Quod non admitto. *ID.*

(f) Vrbis Romæ. *ID.*

(g) *Ludorum*, id eſt, ludorum ſcenicorum: vide vel *legem 2. ſupr. de Spectaculis.* vide Glossar. *ID.*

(h) *Voluptatum* vox propria de ludis: vid. & *legem 3. 6. ſupr. de Scen.* ex qua poſteriore interpolata eſt *l. 2. Cod. Iuſt. de Spectacul.* Vid. *Gloſſar.* *ID.*

(i) Si bene hæc habent, tum Annus Domini 346. hic adſcribendus fuerit, quod & Baronio viſum. Verum reponendum hic omnino, *Conſtantio III. & Conſtante COSS.* id eſt, Anno Domini 342. ſiquidem *Catullinus*, cui hæc lex inſcribitur, Præfectus Vrbi fuit Anno Domini 342. 343. 344. non autem Anno 346. vt docet vetus illa Notitia Præfectorum Vrbi. *ID.*

COMMENTARIVS.

Constantini Magni liberorum quinque leges ordine, aduerſus Gentilitiam ſuperſtitionem, ſacrificia, & Templa ſequuntur: puta duæ Constantis *lex* 2. & *3.* tres Constantii, puta *lex 4 5. 6.* quibus, omnibus ſuperſtitiones Gentilitiæ, *Sacrificiaque* (de quibus vt & de hoſtiis in genere, hic agere ἀπροσδιόνυσον) prohibentur, *Templaque* (de quibus in genere, vt & de Templis Chriſtianorum, agendi pariter locus non eſt) occludi iubentur; at non & deſtrui: Idque quantum ad ſuperſtitionis & ſacrificiorum prohibitionem attinet (quod Conſtans *l. 2.* profitetur) exemplo Conſtantini Magni Patris ſui, qui ſacrificia Idolorumque cultum ſuſtulit; quod certe præter *d. l. 2. hoc tit.* Euſebium, & Theodoretum *lib. 5. c. 21.* teſtatur quoque Conſtant. Manaſſ. *in Conſtant. M.* τῶν αἰσχρῶν ἐναγισμῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργίων χαλὴν κατεψηφίσατο, καὶ πάσης βδελλυγίας, *promulgatis legibus turpes luſtrationes, orgia fœda, cunctaſque abominationes ceſſare iuſſit.* Nam Zoſimi locus *lib. 2. cap. 29.* quem huc alias nonnulli referunt, ad Aruſpices proprie pertinet, quod ad *l. ſuper.* iam oſtendi. Quin & Templa Gentilium Conſtantini Magni edicto, excißis prius Aris & Scholis, occluſa fuiſſe, præter Oroſium, *lib. 7. cap. 28. in fin.* Theodoretum, *lib. 5. c. 21.* ſcribit idem Conſtant. Manaſſ. *ibid.* οὗτος καθεῖλε τοὺς βωμοὺς ἔκλεισε τὰ τεμένη, *hic ſuſtulit aras, & clauſit delubra.* Imo Hieronymus
p.262. *Chronico*, etiam Gentilium templa euerſa ab eo fuiſſe ſcribit. Quod & Cedrenus Anno eius 26. & 27. factum ſcribit *pag. 296. Edit. Reg.* τὴν κατὰ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν κατάλυσιν ἐπέτεινε, *ſimulacris, eorumque fanis euertendis operam dedit.* Et vero Eunapius quoque, *in vita Ædeſii p. 37. Edit. Commelin.* celeberrima templa a Conſtantino euerſa fuiſſe diſertis verbis tradit: Κωνσταντῖνος, inquit, τά τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα καταστρέφων, *Conſtantinus fana toto orbe celebratiſſima euertens.* Et tamen Theodoretus *d. cap. 21.* Conſtantinum templa demolitum abſciſſe negat. Verum de hoc plene ad *l. 2. de ſepulchr. viol.* vbi oſtendi, factum id demum circa extrema Conſtantini, a Conſulatu Dalmatii & Zenophili, id eſt, A. D. 333. Libanius ſane ipſe tale aliquid indicat, *in orat. Apol. 26. pag. 591. Edit. Morell.* Spoliatos equidem a Conſtantino Deos, τοῦ πλούτου, at non & ſacrificia eum prohibuiſſe vel templa euertiſſe, ſed Conſtantium. Et *orat.* κατὰ τῶν ἱερῶν, quam edidi, vbi de Conſtantino Magno §. 3. ait: τοῖς ἱεροῖς ἐχρήσατο χρήμασιν, τῆς κατὰ νόμους δὲ θεραπείας ἐκίνησεν οὐδὲν ἕν, ἀλλ' ἦν μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς πενία· παρῆν δὲ ὁρᾶν ἅπαντα τἄλλα πληρούμενα, *ſacris pecuniis vſus eſt, nihil vero de cultu ſolemni immutauit: verum penuria quidem in templis erat: at enim omnia alia impleta videre erat.* Et mox rurſum §. 9. *init.* ὅταν τοίνυν καὶ τοῦ σεσυληκότος (Conſtantinum Magnum intelligit) μνημονεύωσιν, τὰ μὲν ὡς οὐκ ἐπὶ τὰς θυσίας προῆλθε, παρείσθω· ἀλλὰ τίς οὕτω μεγάλην τὴν περὶ τὰ ἱερὰ χρήματα δέδωκε δίκην; *iam, quia & eius qui ſpoliauit meminerunt, illud equidem, quod ad ſacrificia non proceſſit, miſſum faciamus, ſed quiſnam tam magnas pœnas dedit ob ſacras pecunias templis detractas?* &c. Et hæc quidem de Conſtantino Magno. Quod Sacrificia attinet, Libanius in eo falſus, quod ea a Conſtantino Magno vetita negat: aperte enim id profitetur Conſtans filius eius *hac lege 2. hoc tit.* Id vero factum vt dixi ſub extremis Imperii eius annis.

Patris igitur exemplum ſecuti Conſtantius & Conſtans, quod Sozomenus etiam ſcribit, *lib. 3. cap. 17.* in ſacrificiis abolendis, aris idoliſque exſcindendis, & templis occludendis: καὶ τοῖς πατρῴοις νόμοις ἐπιψηφιζόμενοι καὶ οἰκείους τιθέντες νόμους, κατὰ τῶν θύειν ἢ ξόανα θεραπεύειν, ἢ ἄλλως ἑλληνικῶς θρησκεύειν ἐπιχειρούντων, *nec ſolum paternas leges confirmarent, verum etiam proprias de integro ferrent, contra eos, qui ſacrificare, aut ſimulacra colere, aut gentilium ſuperſtitionem quoquomodo exercere præſumerent,* &c. De Conſtantio viderimus ad eius leges.

Nunc de Constante. Sane ipſemet profitetur *l. 2.* ſeſe Patris exemplum hac in re ſequi, in ſuperſtitione, inquam, gentilitia prohibenda. Ergo Conſtans vtraque lege, Romæ omnem ſuperſtitionem ceſſare, ſacrificia aboleri, imo per Præfecturam Vrbis nominatim *l. 3.* ſuperſtitionem omnem eruι, id eſt, aras & idola exſcindi voluit: at non & ædes ſeu ædificia ipſa templorum dirui: de quo poſteriore poſtea. Sane de Aris excißis, fidem facit quoque, *Ara Victoria*, in Senatu ſeu Curia Vrbis Romæ, Conſtantis imperio diruta: de quo queritur multo poſt Symmachus, relatione ad Valentinianum, ſeu *epiſt. 54. lib. 10.* Nam de ea reſtituenda agens, & exempla in vtramque partem Principum colligens: *Merita*, inquit, *Diui Conſtantis factum diu non ſtetit: omnia vobis exempla vitanda ſunt, quæ mox remota didiciſtis.* Quo loco Symmachus Magnentii factum tacite opponit, qui vt ſacrificia nocturna, ita & Aram proculdubio victoriæ, reſtituerat. De Templis quoque a Conſtantino filiis occluſis fidem facit Theodoretus, *d. c. 21.* Κωνσταντῖνος τοὺς ναοὺς ἀβάτους εἶναι προσέταξεν, καὶ μέντοι καὶ οἱ τούτου παῖδες τοῖς πατρῴοις ἠκολούθησαν ἴχνεσιν: *Conſtantinus templa occludi præceperat, eius quoque filii paternis inſtiterunt veſtigiis,* & Sozomenus *lib. 3. cap. 17.* de quo dicam ad *l. 4. infr.* Sed & huc omnino referendum eſt, quod Iulius Firmicus Maternus, hoc ipſo tempore *ad Conſtantium & Conſtantem* ſcribit *circa fin.* Post Excidia, inquit, Templorum *in maius Dei virtute eſtis prouecti, vicistis hoſtes, propagaſtis Imperium, & mutato ac conuerſo temporum ordine, hyeme tumentes ac ſæuientes vndas calcaſtis Oceani ſub remis veſtris: incognitas iam nobis pene maris vnda contremuit & inſperatam Imperatoris faciem Britannus expauit* Qui locus ad Conſtantem, harum legum auctorem, proprie pertinet. Hic enim (vt id obiter moneam) hoc ipſo Anno 342. quo data eſt *lex 3.* Francis νικήσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ἐποίησε, *vincens Romanorum ſubditos fecit:* & poſt Francos deuictos (ſequentis Anni 343. principio) ſæua hyeme Bononia, Galliarum vrbe, digreſſus, in Britanniam nauigauit: vt ex Libanii βασιλικῷ, Ammiano Marcellino, *initio lib. 20.* Socrate, *lib. 2. cap. 10.* Sozomeno *lib. 3. c. 5.* Hieronymo *in Chronico*, & ſubſcriptione *legis 5. ſupr. de extraordinar. muner̄ib.* liquet: quod tamen Annalium quoque Eccleſiaſticorum Conditorem fugit. *Excidia* autem *Templorum* vocat Iulius Firmicus, propter ea occluſa, eorumque aditum præcluſum, aras & imagines excißas.

Ergo Conſtantis ſtudium magnum fuit in omni ſuperſtitione penitus eruenda, quem vt Catholicum, euiuſque fidem alias extollit, & inter cætera Eccleſias donariis repletas ab eo commendat Athanaſius *Apol. ad Conſtantium p. 678. Edit. Colon.* At in ædibus templorum euertendis, ac nominatim Romæ, Iulio

ibi

ibi Epiſcopatum tenente, vel ad Romam, Conſtantini Patris exemplum *hac leg. 3.* Conſtans ſecutus non eſt: quanquam non deeſſent, qui per hæc ipſa tempora profanarum ædium quoque ruinas ſetio ſuaderent, quod propoſitum fuit Iulio Materno, *libro de errore profanarum Religionum, vt ad Conſtantium, ita & ad Conſtantem* hunc ipſum ſcripto: vide nominatim *p. 68. 96. 97. Ed. Wower.* Et vero id a Conſtantio factum ex Libanio liquet, *oratione funebri in Iulianum, p. 253. Edit. Morell.* ἱερὰ δὲ καὶ νεὼς τοὺς μὲν ἔκλεισε, τοὺς δὲ κατέσκαψε, τοὺς δὲ βεβήλοις ἀπαφῆκας πόρνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, *ſacra vero & delubra partim clauſit, partim defodit & profana renunciauit, atque meretriculis habitanda conceſſit.* Et ex altera *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: de quo ad *l. 4. infr.* At Conſtanti mens alia fuit *hac leg. 3.* in Præfectura certe Vrbis Romæ, pariter vt per eandem Præfecturam Vrbis Romæ ſepulchra deſtrui vetuit, ante biennium *l. 1. ſupr. de ſepulchro violato* Ita quidem, vt nec eas Ædes Templorum, quæ extra muros Vrbis Romæ eſſent poſitæ, dirui velit. Extra oppida ſcilicet & ciuitates, in agris, in itinere, frequentia templa fuere: de quibus quinque inſuper aliis huius tituli Legibus agitur: puta *l. 10. 12. 14. 16. 19. infr. hoc tit.* De iiſdem eſt & hic Libanii Locus, *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ad Theodoſium Magnum §. 3. πολλαὶ μὲν ἐν ὑπωρείαις, πολλαὶ δὲ ἐν πεδίοις ἐφάνησαν, ἐν ἑκάστῃ δὲ μετὰ τὰ τεῖχος, ἀρχὴ τοῦ λοιποῦ σώματος: ἱερὰ καὶ νεῷ παρὰ γὰρ δὴ τῶν τοιούτων κυβερνητῶν ἡγοῦντο μεγίστην αὐτοῖς καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἔσεσθαι: κἂν ἐπέλθῃς τὴν γῆν ἅπασαν, ἣν οἱ Ρωμαῖοι νέμονται, πανταχοῦ τοῦτο εὑρήσεις: *multa quidem templa adesque in montium lateribus, multa in planitie viſa ſunt: in vnaquaque vero ciuitate extra muros, initium reliqui corporis: ab huiuſmodi quippe rectoribus maximam ſibi ſecuritatem fore exiſtimarunt. Et ſi totum orbem quem Romani incolunt, emetiaris, vbique id reperies.* Vbi vides etiam rationem horum templorum extramuranorum. Sed idem pluribus mox templorum excidia in agris deplorans, τολμᾶτε μὲν οὖν κἀν ταῖς πόλεσι, τὸ πολὺ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς, *idque patratur quidem etiam in vrbibus, vt plurimum vero in agris.* Et mox: χωροῦσι τοίνυν διὰ τῶν ἀγρῶν ὥσπερ χείμαρροι, καταστρέφοντες διὰ τῶν ἱερῶν τοὺς ἀγρούς: ὅτου γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγροῦ, τοῦτο τετύφλωταί τε καὶ κεῖται, καὶ τέθνηκε: ψυχὴ γὰρ, ὦ βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερὰ, προοίμια τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς κτίσεως γεγενημένα, καὶ διὰ πολλῶν γενεῶν εἰς τοὺς νῦν ὄντας ἀφιγμένα, καὶ τοῖς γεωργοῦσιν ἐν αὐτοῖς αἱ ἐλπίδες, ἅπασι περί τε τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ βοῶν καὶ τῆς σπειρομένης γῆς καὶ τῆς πεφυτευμένης: ὁ δὲ τοῦτο πεπονθὼς ἀγρὸς ἀπόλωλεν, καὶ τῶν γεωργῶν μετὰ τῶν ἐλπίδων τὸ πρόθυμον: μάτην γὰρ ἡγοῦνται πονήσειν τῶν εἰς δέον τοὺς πόνους ἀγόντων ἐστερημένοι θεῶν: *peragrant igitur agros, ſicut torrentes, perdentes agros per templa: Vbi enim templum in agro exciderint, hoc ipſo is ager occæcatur, & iacet & mortuus eſt. Anima quippe agrorum, o Imperator, templa ſunt, vtpote quæ primordia fuerunt ædificiorum in agris, ac per multas ætates huc vſque peruenerunt: agricolarumque in ipſis ſpes omnis de viris, vxoribus, liberis, bubus, & ſatis, & plantatis: qui vero id paſſus eſt ager, periit, atque agricolarum vna cum ſpebus alacritas: fruſtra quippe laboraturos ſeſe rentur, priuati Diis, qui labores ad optata perducant.* Vbi vides rationem horum templorum in agris poſitorum, in quibus ſpes omnis ruſticorum fuerit.

Ac vt in aliis vrbibus, ita & *extra muros* Vrbis Romæ frequentia templa fuere: vno verbo *extramurana* (quomodo Ambroſius *epiſt. 33.* ſiu. *14. Edit. Paris. extramuranam Baſilicam* dixit:) In viis ſcilicet Romanis, ſeu in Itinere (vt vocatur *l. 10. infr.*) Romano. Memorat Cicero, *lib. 2. de legibus c. 23.* Extra Portam Collinam ædem Honoris: Feſtus, ſiue Paulus, Næniæ Deæ ſacellum vel ædiculam Extra Portam Viminalem. Idem Feſtus, in verbo *Pudicitia*, in via Latina, Fortunæ p 263.
Muliebris. Ouidius 6. *Faſtorum*, Aſconius Pedianus & Scriptores Vrbis Romæ, Extra portam Capenam ædem Camœnarum. Liuius, Feſtus, *in verbo Manalem*, extra eandem portam, Martis ædem: de qua & Ouidius *Faſtor. VI. v. 191.*

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit EXTRA
Appoſitum tecta porta Capena via.

Item bonæ Deæ ſacellum, Ædem Honoris, Virtutis, Tempeſtatis, Valerius Maximus, Ouidius. In via Latina, Herculis Templum, vide Martialem *lib. 9. epig. 65. & 104.* Suburbanæ templum nemorale Dianæ, Ouidius *de arte v. 259.* Fuere & ſuæ per hæc tempora Chriſtianis Baſilicæ Extramuranæ. Veluti extra muros Vrbis Romæ *Baſilica D. Petri in via Triumphali*, vti notatur in Itinerario Peutingeriano, cuius mentio fit, claraque memoria fuit ſub hoc ipſo Conſtante, vt docet Socrates *lib. 4. cap. 18.* & Athanaſius *epiſt. ad ſolitariam vit. ag. pag. 645.* ſiu. *pag. 834. Edit. Colonien. apud Weidm.* cuius etiam meminit poſtea Sidonius *lib. 1. epiſt. 5. Inter hæc patuit Roma aſpectui, vbi priuſquam vel pomœria contingerem* Triumphali vs Apostolorum Liminibus *affuſus eſt*, &c. & Imp. HLotharius I. *lib. 3. Longobardicarum tit. 11. Capitula quæ Imp. Lotharius addidit ad limina B. Petri Apoſtoli* Ivxta *ciuitatem Romanam tempore B. Eugenii Papæ.* Nec Romæ tantum, Ambroſius *5. epiſt. 33.* ſiu. *Epiſt. 14. Edit. Paris. Nec iam Portiana, hoc eſt* Extramvrana, *petebatur, ſed Baſilica noua.*

De templis igitur Extramuranis tantum in ſpecie *huius leg. 3.* quærebatur, vtrum hæc ſaltem demolienda eſſent: nam de intramuranis quæſitum non fuit: nempe quod in his decor ciuitatis conſiſteret. Atenim extramuranorum non eadem ratio videbatur: quin potius (quæ ratio indicatur *initio huius legis*) hac ratione ſuperſtitio penitus eruenda videbatur, quod etiam Arcadio placuit poſtea *l. 16. infr.* cum iam etiam in vrbis muris profligata eſſent. Atenim Conſtans *hac lege* contra, voluptatis Populi Romani ſeu lætitiæ publicæ rationem obtendit, ne & hæc diruantur. Nempe quod ex nonnullis origo ludorum exorta fuerit. Quam rationem illuſtrat & hic Lactantii locus, *lib. 6. cap. 20. Ludorum*, inquit, *celebrationes Deorum feſta ſunt: ſiquidem ob natiuitates eorum, vel* Templorvm Novorvm Dedicationes *ſunt conſtituti.* Item hic Dionis *lib. 60. p. 667 Wechel.* ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου ἱερομηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγένητο, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ διὰ τοῦτο δὲ, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο, *quia enim equeſtria certamina Calendis Auguſti, (qui natalis eius) exhibentur, inſtituta ſunt propterea, quod ea die Martis ædes conſecrata fuit.* Ecce annuis Agonibus diem Natalem Martis templi tranſactum cultum ait Dio. Et alioquin notum, Natales templorum feſtos fuiſſe. Neque abſcedit, quod

quod Æthicus *Coſmographia* memorat *pag. 716. Ed. Gronov. Tiberis inſulam facit inter Portum Vrbis & oſtium ciuitatem, vbi* Popvlvs Romanvs *cum* Vrbis Præfecto *vel Conſule* Castorvm *celebrandorum cauſa egreditur* Solemnitate *iucunda.* Suidas Maiumam hanc vocat voc. Μαϊουμᾶς, ibique ait, ἡδυπαθῶν μετείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ἀλλήλους ἐμβάλλοντες, *voluptatibus & deliciis indulgebant, alter alterum in aquam marinam conicientes.*

Vt ad huiusce legis ſententiam redeamus. Ergo Conſtans noluit templa etiam extra muros Vrbis poſita, dirui. Ratio dubitandi hæc videbatur, præter cauſam religionis, quod videlicet his dirutis publico ornatui nil detraheretur: quomodo alias per Vrbes ipſas Templa ornatui publico conducere videbantur, atque adeo non deſtruenda. Rationem vero hanc decidendi reddit Conſtans, a voluptatibus publicis delectam. Quod cum ex nonnullis Ludorum origo fuerit exorta, non conueniat ea conuelli, ex quibus Populo Romano priſcarum ſolemnitas voluptatum præbeatur. Quæ quidem ſententia ferri ſæpe poteſt, atque adeo voluptatis ratio haberi, ſi ſuperſtitio alias abſit.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ ad leg. 2.

Deorum cultores, vt honorem iis haberent, ſacrificia faciebant, cædebant hoſtias, & ſuccenſis altaribus admouebant. Hoſtiam, victimam, recte Latini Grammatici exponunt græce, ἱερεῖον. Sed iocularis eſt verſio horum verborum Galeni, τὰ κρέας τῶν ἐκτετμηθέντων ἱερείων, *lib. 1. περὶ σπέρματος*, debuerant enim ita conuertere, *caro caſtratorum animalium* &c. non, *caſtratarum victimarum.* Itaque dæmonibus, καὶ ἑκατόμβας καὶ χιλιόμβας κατέθυον, καὶ ποίμνια καλλίφυλλον, καὶ βουκόλια, καὶ λεβωτὸν προσέφερον, καὶ ὅσον ἐθέλοιεν, ὅτι μάλιστα πλεῖστον, καὶ ὅτιοῦν ἄλλο, ὅπερ οἱ τούτων ΙΕΡΟΦΑΝΤΑΙ προσέταττον, vt ait Theodoretus *lib. 7. de græcar. affect. curat.* Quin etiam idolis filios immolaſſe feruntur, vt in Sacris Codd legere eſt. Eius autem immanitatis meminit Cyrillus *contra Iulianum*. Baſilius Seleucus *Orat. 40. p. 378.* Macarius *homil. n. pag. 131.* & quid miremur, vſque ad Conſtantini M. tempora Latiaris Iupiter homicidio colebatur. Lactantius *lib. 1. cap. 21. Latiaris Iupiter etiam nunc ſanguine colitur humano.* Minutius Felix *in Octau. cap. 30. hodieque ab ipſis (Romanis) Latiaris Iupiter homicidio colitur.* Theophilus *lib. 1. ad Autolyc. pag. 76.* & *lib. 3. p. 122.* Λατιάριον vocat. Tatianus *orat. contra græc. p. 165.* & Porphyrius περὶ ἀποχ. ἐμψ. 2. Λατιάριον. Nec igitur Hadriani lex humanas hoſtias prohibens, auctore Lact. *d. c. 21.* rebus & factis recepta fuerat. Conſtantinus autem ſacrificia penitus ſuſtulit, vt nominatim *hac leg.* continetur, quod etiam Conſtantius confirmat. Ea re Conſtantinum teaducunt Zoſimus *lib. 2. p. 686.* & Eunapius Sardianus: auctor autem anonymus apud Suidam ait, Eunapium de Conſtantino, γράφειν φλυαρῶς.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ ad leg. 3.

Immolare quidem, & ſimulacra colere vetitum eſt, ſed fana conuelli deformarique prohibetur. Conſtantinus occludi iuſſerat; imo ſi fidem hic habiturus eſt Cedrenus, haud quaquam ſpernendus auctor propter meliorum ſcriptorum ἀνεπτερωμάτια, Conſtantinus [illegible], templa Chriſto veræ religionis auctori, addixit: ſic enim ait *pag 224.* Γράφει δὲ καὶ πρῶτον νόμον, τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς ἀποδίδοσθαι τοῖς τῷ Χριστῷ ἀφιερωμένοις ναοῖς. Atqui Cedrenus idem *p. g. 234.* contraria dicere videtur his omnino verbis: τοὺς δὲ τῶν ἑλλήνων εἰδωλικοὺς ναοὺς προσέταξε καταλύεσθαι, καὶ ἐκκλησίας οἰκοδομεῖσθαι, καὶ τὰς τούτων προσόδους αὐτοῖς δωρεῖσθαι. Quod pro ratione temporum fortaſſean erit intelligendum, vt Conſtantinus Chriſtianorum fidem amplexus non protinus ædes templorum euerti iuſſerit, ἀλλὰ τῇ ὑψηλῇ πολιτείᾳ βεβαμμένος εἰς βάθος, cum Paganorum aliter inſaniam cohibere non poſſet. Verum omnia ſcrupulus nondum abſceſſit. Sic enim ſcribit Theodoretus *lib. 5. cap. 20.* de Conſtantino, Ναοὺς οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀβάτους εἶναι προσέταξε. Et Conſtantinus Manaſſ.

Οὗτος κατῆλε τοὺς βωμοὺς ἔλυσε τὰ τεμένη.
Ἐν οἷς προσῆγον Ἕλληνες θύμασι τὰς θεείας,
Καὶ τῶν μιαρῶν ἀνεχαίτισε καὶ φονικῶν ὀργίων.

Fortaſſe non male: quaſi Conſtantinus principio templa quædam Chriſto dedicauit, quædam claudi iuſſerit, & poſtremo quædam deiici voluerit. Templa eum clauſiſſe Freculphus etiam ſcribit *Tom. II. lib. 3. cap. vlt. & cap. vlt. lib. 4.* & Nicephorus *eccleſ. hiſtor. lib. 12. cap. 25.* quem alii deinde Principes inſecuti ſunt. Diuus Auguſtinus *epiſt. ad Maximum Madaurenſem: videtis certe ſimulacrorum templa partim ſine reparatione collapſa, partim diruta, partim clauſa, partim in vſus alios commutata: ipſaque ſimulacra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel deſtrui: atque huius ſeculi poteſtates, quæ aliquando pro ſimulacris populum Chriſtianum perſequebantur, victas & domitas, non a repugnantibus, ſed a morientibus Chriſtianis, & contra eadem ſimulacra, pro quibus Chriſtianos occidebant, impetus ſuos legeſque vertiſſe.* Certe Iulianus Parabates conqueri videtur, quod Chriſtiani templa diruerint & aras, apud Cyrillum *lib. 6. contra Iulian. pag. 607.* & Conſtantinum lucos ſuccidiſſe, fanaque in his ſubſtructa depoſuiſſe, Theodoretus auctor eſt *de græc affect. curand. lib. 10. pag. 144.* Gelaſius autem Cyzicenus *act. Concil. Nic. lib. 1. cap. 7.* diſerte ſcribit, edictis Conſtantini gentilium templa euerſa fuiſſe: τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶν, inquit, τὰ πάντα Χριστιανὸς ὤν, ἐκ Χριστιανῶν πάντα ἔπραττεν, ἀνεγείρων τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ πολυτελέσι τιμῶν καθιδρύμασιν· ὅτι δὲ καὶ τοὺς ἑλλήνων ναοὺς καταστρέφεσθαι καὶ πυρὶ δαπανᾶσθαι προστάττων. Porro Conſtantius *hac leg* templa deſtrui vetat. Occludi quidem iuſſiſſe, ſed dirui prohibuiſſe patris Exemplum ſecutos Conſtantium & Conſtantem ſcribit Nicephorus *d. c. 15.*

Ludo-

Ludorum.] Templa corrumpi vetat Conſtantius, maxime quod eis debeatur vel Ludorum, vel Circenſium, vel Agonum origo: ſi quidem ob templa Deorum honori dedicata Ludorum interdum celebritates inſtitutæ ſunt, ex quibus voluptas populo quæritur: Proinde rationem habere putabat Imperator, vt intemerata conſiſterent, ne ſqualerent & conſiderent ea loca, vnde pridem ludorum editiones, & populi ſolennes lætitiæ traherent ortum ſuum, quod luculente cum primis Dio Caſſius edocet *lib.* 60. his admodum verbis: ἐν γὰρ δὴ τῇ τῦ Αὐγούστου νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγέννητο, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ διὰ ἐκεῖνον δὲ, ἀλλ' ὅτι ὁ τῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο. Videſis *lib.* 43. *p.* 225. His ludis præerant Sacerdotes, vt non vno loco Tertullianus indicat.

Solemnitas voluptatum.] Vnde ludi ſuum initium capiunt. Sic voluptas vſurpatur in *l.* 1. & 2. *Cod. Iuſt. de Spectacul. & infr. l.* 4. *h. t.* Trebellius Pollio *in Gallienis cap.* 9. *alios dies voluptatibus publicis deputabat.* Vid. Tertullian. Symmachum. Sed quoniam ſupra dictum eſt, Conſtantinum M. templa Chriſto conſecraſſe, imo Cyrillus Hieroſolymit. *Catech.* 14. *p.* 349. ſcribit, eum eccleſiam Hieroſolymis ædificaſſe; videamus cur ſanctitatis præcipuæ patres Templorum ſubſtructionem improbare videantur. Cyprianus *de Idolor. vanit. Quod vero templum habere poſſit Deus, cuius templum totus eſt mundus? Et cum homo latius maneat, intra vnam ædiculam vim tantæ Maieſtatis includam? In noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro conſecrandus eſt pectore.* Arnobius *lib.* 6. *Nunquid enim delubris, aut templorum eum ſubſtructionibus honoramus?* Quin imo Zeno etiam Citienſis templis opus non eſſe contendit, neque ſanctitate cenſeri poſſe, quod a fabris vel opificibus confectum ſit: ſic enim ſcribit libro de Republica, vt apud Originem relatum eſt *lib.* 1. *contra Celſum pag.* 7. quem errorem hauſit poſtea Petrus de Bruis. Videndus Petrus Cluniacens. *lib.* 1. *ep.* 1. & 2. Iſidorus Peluſiotes *lib.* 2. *ep.* 246. ait, Apoſtolorum tempore nulla templa fuiſſe, ſiue vt ipſe loquitur ἐκκλησιαστήρια. Chriſtiani tamen clanculum conueniebant, & plerumque in cœmeteriis. Clemens διαταγ. *lib.* 6. *cap. vlt.* Ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίζεσθαι ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιούμενοι, καὶ ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν κυρίῳ κεκοιμημένων, καὶ τὴν ἀντίτυπον τῦ βασιλείυ σώματος Χριςῦ δεκτὴν εὐχαριστίαν προσφέρετε ἐν τε ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν καὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις. Cœmeteria erant martyrum ſepulcra, quaſi dormirent ibi, Dei nutu rurſus excitandi, cum nihil aliud mors ſit, quam ſomnus μακρότερος τῦ συνήθυς, vt eleganter ait D. Chryſoſtomus *homil.* 5. *ad popul. Antioch.* D. Gregor. Nyſſ. *homil.* 10. *in Cantic. Canticor.* ὕπνος θανάτυ ἐςὶν ὁμοίωμα. Cur ergo deinde templorum ædes excitarunt? & quidem ſuperbas, molibus marmoreis ſtructas, Iſidor. Peluſ. *d. epiſtola in fin.* Sophronius, vt refertur Synod. Nic. 2. *act.* 4. *pag.* 489. auro & argento dedicatas. Cyrill. Hieroſol. *Catecheſ.* 14. *pag.* 338. Ego didici, gentiles Deos ſuos delubris, & templorum ſubſtructionibus honoraſſe, ac ſi templa Diuinitatis portionem conſtituerent, & velut maieſtatis imaginem referrent. Chriſtianorum autem templa, vel vt ipſi appellabant κυριακά. Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *cap.* 59. *p.* 48. ἀλλ' ἑκάστης ἡμέρας συναθροίζεσθε ὄρθρυ καὶ ἑσπέρας ψάλλοντες, καὶ προσευχόμενοι ἐν τοῖς κυριακοῖς. Cyrillus Hieroſolymit. *Catecheſ.* 18 *p.* 494. μὴ ἁπλῶς ἐξετάζε, ποῦ τὸ κυριακόν ἐςι. Add. Cod. Can. Eccleſ. vniuerſ. Latini autem *Dominica* vocabant. Cyprianus, Hieronym. Rufinus Aquileienſ. *hiſt. eccleſ. lib.* 10. *c.* 3. *Si hæc ita eſſe credis, ſurge & ſequere me ad Dominicum.* Itinerar. Hieroſolymit. *Dominicum miræ pulchritudinis:* Chriſtianorum inquam templa nihil aliud fuere, quam domus orationis, οἶκοι προσευχῆς, in quibus ſcilicet fideles Deum precarentur, venerarenturque vtique melius, quam in domibus priuatis locisue profanis. *Eſt quippe ibi*, vt admodum pie ſcribit Anaſtaſius ad Adriano 2. *ſpecialiter reſpectus diuinus: aſſiſtunt vbi angelici ordines pro populo deprecantes, qui preces ad aures perferant Domini Sabaoth.* Porro Chriſtianorum conuenticula vel ædes, erant oblongæ inſtar nauis, & ad Orientem conuerſæ: Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *c.* 57. *pag.* 45. καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔςω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος. Videſis Nicæn. Syn. 2. *act.* 4. *pag.* 477. Hygin. *de limit. conſtit. pag.* 163. Chriſtiani quoque ad Orientem conuerſi preces ſuas ad Deum ablegabant, & rationes affert Germanus Archiepiſcop. Conſtantinop. ἱςορ. ἐκκλησ. καὶ μυςικ. θεωρ. *p.* 6 Τὸ κατὰ ἀνατολὰς εὔχεσθαι παραδεδομένον ἐςὶν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ τῶν ἁγίων ἀποςόλων· καὶ ἐςὶν οὕτως. διὰ τὸ τὸν νοητὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριςὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ γῆς φανῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς, τῦ αἰσθητῦ ἡλίυ, κατὰ τὸν προφήτην, τὸν λέγοντα, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ πάλιν, προσκυνήσατε τῷ κυρίῳ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τῦ οὐρανῦ κατὰ ἀνατολὰς, καὶ προσκυνήσομεν εἰς τόπον οὗ ἔςησαν οἱ πόδες αὐτῦ, καὶ πάλιν, ςήσονται οἱ πόδες κυρίυ ἐπὶ τὸ ὄρος κυρίυ τῶν ἐλαιῶν κατὰ ἀνατολάς. Ταῦτα φασὶν οἱ προφῆται, καὶ διὰ τὸ ἀποκαραδοκεῖν ἡμᾶς πάλιν τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς ἀπολαμβάνειν, καὶ ὡς ἐκδεχομένυς τὴν ἀνατολὴν τῆς φωτοφανείας τῆς δευτέρας τῦ κυρίυ παρουσίας καὶ παλιγγενεσίας. Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *c.* 57. *p.* 46. Hoc ſolum ait, id fieri debere in memoriam veteris poſſeſſionis Paradiſi, ad Orientem poſiti, vnde primus homo, poſtquam Dei præceptum inſuper habuiſſet, exturbatus fuit. Videſis D. Baſilium.

Constantii Prima *hoc titulo lex de* Templis *occludendis &* Sacrificiis *probibendis.*

IV. (a) Idem A. (b) ad Taurum pf. p. (b)

Placvit, omnibus (d) locis adque vrbibus vniuerſis claudi protinus Templa, & acceſſu vetitis omnibus, licentiam delinquendi (e) perditis (f) abnegari. Volumus etiam cunctos Sacrificiis abſtinere. Quod ſi (g) quis aliquid forte huiusmodi perpetrauerit, gladio vltore ſternatur. Facultates etiam perempti fiſco decernimus vindicari: & ſimiliter adfligi (h) Rectores (i) Prouinciarum, ſi facinora vindicare neglexerint. Dat. Kalend. Decembr. Conſtantio iv. (k) & Conſtante ii. AA. conss.

NOTÆ.

(a) *Lex* 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Sed & *hanc legem* memorat Baronius *Anno D.* 346. *num.* 10. 11. Abeſt ea a Baſilicis, teſte Photio, *Nomocanonis tit.* 12. *cap.* 4. quod nulli ferme Pagani in orbe Romano ſupereſſent: Continetur tamen Paratitlis Græcis: *lib.* 1. *tit.* 11. §. 1. GOTHOF.

(b) *Conſtantino* hæc lex male tribuebatur in editis Codicibus Iuſt. quod in vltima editione emendaui. *ID.*

(c) *Taurus* PP. Italiæ ſub Conſtantio Imp. vt docet vel *lex* 2. *ſupr. de erog. mil. ann. lex* 8. *ſupr. de exactionib.* Fuit autem Præfectus Prætorio ab anno D. 353. ad Annum 361. vide *Notitiam*, & *Conſular. Theod. ID.*

(d) *Πανταχῆ, ἐν πόλεσιν, ἐν ἀγροῖς, vbicunque, in vrbibus, in agris,* Sozomenus. *ID.*

(e) *Delinquendi*, id eſt, conſulendi, diuinandi vel etiam ſacra celebrandi; vide *Commentarium. ID.*

(f) *Perditos*, quos hic vocat, *veſanos* vocat *lex* 7. *infr.* de qua voce mox. *ID.*

(g) *Quod ſi aliquid forte huiusmodi perpetrauerint*, & mox, *ſternantur*, in editis Cod. Iuſt. *ID.*

(h) *Puniri*, Cod. I. *ID.*

(i) Qui ſub diſpoſitione Præfecti Prætorio fuere. *ID.*

(k) γρ. *Conſtantio VI.* id eſt, Anno D. 353. quia ab eo demum anno cœpit Taurus Præfectus Prætorio eſſe. *ID.* In hunc Annum incidunt *Tricennalia* Conſtantii apud Arelatem ambitioſo editu celebrata, vt ex Ammiano docet Anton. Pagi *in Critic. ad Annal. Baron. h. a.* adde diſſertat. hypat. *p.* 102. Et ex his Tricennalibus lucem etiam capit hæc lex. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

p.264 Constantii Imp. tres conſtitutiones ſequuntur. Et *hac* quidem *leg.* Templa Gentilium vbique claudi, eorumque aditus omnibus præcludi iubentur, & Sacrificia omnibus interdicuntur, conſtitutione ad Taurum Præfectum Prætorio Italiæ Anno D. 353. emiſſa: cuius proinde hypotheſis non ad omnia loca, quæ Imperio Romano gubernabantur, pertinet.

Sacrificia ſane ab eodem ſæpe prohibita iam ad *l.* 2. *ſupr.* oſtendi, & fidem facit *lex* 5. 6. *infr.* vbi dicam. Sed & Libanius *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam edidi: vbi iuſſiſſe eum ait, *μηκέτ' εἶναι θυσίας, vt nullibi ſacrificia fierent.* At de Templorum occluſione nunc videamus. Templa igitur Gentilium, vt a Conſtantino Magno, ita & a Filiis eius occluſa fuiſſe præter Theodoretum. *lib.* 5. *c.* 21. (cuius verba retuli ad *l.* 3. *ſupr.*) Sozomenus quoque *lib.* 3. *cap.* 16. teſtatur, *ναοὺς*, inquit, *ἁπανταχῆ κειμένους ἐν πόλεσιν καὶ ἀγροῖς κεκλεῖσθαι προσέταξαν, templa vbicunque poſita, ſiue in vrbibus ſiue agris, occludi iuſſerunt.* Quibus verbis dubium nullum, quin Sozomenus ad hanc quoque legem reſpexerit. Quinimo & euerſa ab eo templa nonnulla, & Libanius oſtendit *orat. funebri in Iulianum, pag.* 253. *Edit. Morell. ἱερὰ δὲ καὶ νεὼ, τοὺς μὲν ἔκλεισε, τοὺς δὲ κατέσκαψε. τοὺς δὲ βεβήλους ἀποφήνας, πόρνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, ſacra vero & delubra partim clauſit, partim defodit, & profana renunciauit, atque meretriculis habitanda conceſſit.* Et oratione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, de eo agens, *καθεῖλε*, inquit, *νεὼς*, vbi addit magno labore conſtitiſſe his templorum excidia propter eorum inſignem ſtructuram. Item donata ab eo templa Palatinis aulicis: *ἐκείνοις γὰρ καὶ δῶρα ναοὺς τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐδίδου, καθάπερ ἵππον, ἢ ἀνδράποδον, ἢ κύνα, ἢ φιάλην χρυσῆν, ille templa circa ſe conſtitutis dono dedit, haud aliter atque equum ac mancipium, aut canem vel phialam auream.*

Cauſam ſeu finem occludendorum templorum hanc reddit Conſtantius: *Vt acceſſu vetitis omnibus, licentia delinquendi perditis denegetur.* Suſpicatus iam olim ſum, cum in hunc titulum ſcriberem, *δυσφημίας* & hic euitaſſe Conſtantium, quam euitare ſoliti Principes ſæpe, vbi curioſitatem & conſulendi artes perſtrinxere. Ita Conſtantinus *leg.* 1. *ſupr. de maleficis. Nullus Aruſpex limen alterius accedat*, Nec ob alteram cavsam. Et Valentinianus *l.* 2. *ſupr. de quæſtionib. Maieſtatis tantummodo reos, &* Qvæ Nefanda dictv *ſunt, conſcios aut molientes.* Niſi quis mallet pro *delinquendi*, hic *de fine quærendi* legere, vt in hac eadem re *l.* 12. *infr. finem quærere ſalutis alienæ* dicitur, & Horatius 1. *Carm.* 11.

Tu ne quæſieris ſcire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem DI Dederint Leuconoë.

Et Tacitus *lib.* 12. *Annal. cap.* 52. *Scribonianus in exilium agitur, quaſi finem Principis ſcrutaretur.* Pro quo alibi dicitur *ſuper*, ſeu *de ſalute*, & *de capite conſulere* apud Tertullianum *Apolog. cap.* 35. Paulum 5. *ſentent. tit.* 21. §. 3. Spartianum *Seuero c.* 15. & *l.* 10. *infr.* Item Fata ſcrutari Tacito *lib.* 16. *c.* 14. & de vita interrogare & reſpondere, Firmico *Matheſ. lib.* 2. *cap. vlt.* verum nihil hic mutandum, quin priori ſententiæ adhærendum: Nempe *delinquendi perditis* appellatione

Digitized by Google

tiooe illud ipſum indicatur, quod de fine Principis conſulere. Nam quod quidam putat hoc velle Conſtantium, templa claudi conſultius eſſe, ne ſuperſtitionibus nondum ſoluti *ſimulacra* Deorum veneraodi rapiant occaſiooem, hinc alienum prorſus eſt.

Quod *Perditorum* nomen attinet, eo nomine Chriſtianos quondam Gentiles inſectati. Tertullianus *Apolog. cap. vltim. Propterea enim deſperati & perditi existimamur:* Quia ſalutis ſuæ curam nullam habent, *παραβάλλοντες, ἀπονενοημένοι, deſeſperez. Ingenium velox, audacia perdita*, Poëtæ. Κυρίως etiam de his, qui in dominos quid moliuntur. Tertullianus *Apolog. cap. 27. vite rebellantium ergaſtulorum*, &c. *erumpunt aduerſus nos, in quorum poteſtate ſunt, certe impares ſe eſſe, & hoc magis perditi*, &c. Atque hoc ſenſu hoc loco id accipiendum. Generalius vero apud Iulium Firmicum *de error profan. relig. pag. 415. Ed. Gronou. ad calcem Minutii: Sic ſunt elementa a perditis hominibus conſecrata.* Idem, *p. 424. perditos homines religioſo ſermone conuenio*, & mox, *mens perdita.* Quanquam & *perditos* eo ſenſu dixerit, quia a Domino Deo ad Idola ſeſe conferrent. Atenim verba iſta Firmici, *annuis perditorum commonitionibus*, ad diuinationes omnino pertinent. Idem *Math. 2. cap. vlt.* Mathematicum informans & inſtruens, quomodo caſte artem ſuam exercere poſſit; *Non enim oportet*, inquit, *perditas mentes hominum diuinis initiari cerimoniis, ſed nec occupato animo & perdita cupiditate polluto.*

Igitur, cum Sacrificia prohibita iam, templaque occludi iuſſa fuiſſent, attamen (quod hæc lex indicat) Iudicum conniuentia, & Templa nihilominus alicubi adhuc patebant, & ſacrificia porro quædam clam agitabantur, atque ita perditis quibusdam *delinquendi occaſio*, id eſt, de fine Principis Magos, &c. conſulendi, quærendi, patebat: A quibus alioquin variis ſeſe ſubinde legibus vindicare Conſtantius neceſſe habuit. Inter alias *l. 4 6. ſupr. de maleficis:* vbi hæc verba notentur: *ſiquis Magus*, &c. *aut certe aliquid horum ſimile exercens in Comitatu meo vel Cæſaris* (Iuliani) *fuerit deprehenſus.* Ammianus Marcellinus *lib 16. cap. 8.* in Anni 356 geſtis. *In Caſtris Auguſti, per ſimulationem tuendæ Maieſtatis Imperatoriæ, multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſiquis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia CONSVLVISSET quenquam PERITVM.* Quod & Theodoſio Magno euenit, antequam ſacrificia penitus prohiberet: vide *l. 7. 8. 9. infr.* Itaque hæc rurſum prohibere Conſtantius neceſſe habuit *hac leg.* ſub ſeuerißima pœna capitis, & proſcriptionis bonorum, etiam Rectoribus Prouinciarum conniuentibus, impoſita,

Porro, ſi quis coniecturæ locus, atque hæc lex recte ad Annum 353. a nobis refertur, tum eadem eius ferendæ occaſio fuerit, quæ *legis prox. 5. Magnentii*, inquam, tyrannis ſeu tempora; Atenim fallitur Alciat. 1. *Parergon 13.* qui occaſionem huius legis, atque hanc legem ipſam putat, quam Caſſiodorus, (imo antiquior eo Sozomenus, *lib. 4. c. 9.*) memorat. Pertinet enim ea lex *ad Ægyptum & Alexandriam.* Atqui hæc lex data eſt ad Taurum PP. Italiæ ſcilicet, & ad Italiæ Præfecturam pertinet. *Omnia* ſcilicet *loca atque vrbes, hac leg.* ſunt, quæ per eam Præfecturam erant, non omnes, quæ Romano Imperio gubernantur, quod nonnemo alioquin prodidit. Nempe ad inſcriptiones ſuas coarctandæ ſunt ita, & ex iis explicandæ, leges, quod docuimus ad *l. 2. ſupr. de fide Catholica.* Quanquam non nego hoc ipſum & per Ægyptum a Conſtantio factum.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Templa claudi iubentur in omnibus locis, qui Romano Imperio gubernantur, & iterum ſacrificiorum inhibetur Inſania.

Delinquendi.] Acceſſu templorum vetantur omnes, atque ita licentia delinquendi perditis denegatur; hoc eſt, generaliter templa adire non licet, vnde perditis etiam facultas eripitur. Non omnis fortaſſe, qui templum ingreſſus eſt, continuo Deorum ſimulacra veneratur, ſed ne, ſuperſtitionibus nondum ſoluti, peccandi rapiant occaſionem, templa claudi conſultius eſt.

Perditis.] Iul. Firm. Matern. *de errore. profan. relig. Annuis perditorum hominum commonitionibus* &c. & ibid. *Sic ſunt ſacratiſſimi Imperatores elementa a perditis hominibus conſecrata.*

Sacrificiis abſtinere.] Qui ſacrificauerit gladio conſumetur, & perempti facultas addicetur fiſco. Victima nulla Deo gratior, corde contrito, nec acceptior hoſtia pura mente. Auctor anonym. apud Suidam, Χριστιανοὶ μὲν τότε Θεῷ καλλιερῶσιν, ὅταν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ προσαγάγωσιν πνεῦμα γεγονημένον συντετριμμένον, καὶ καρδίαν τεταπεινωμένην. ἕλληνες δὲ τότε καλλιερεῖν νομίζουσιν ὅταν τῷ δαίμονι τοι θύσαντες ἱερεῖον ἐπιτυχοῦσι σημείων ἐν τοῖς ἥπατι τοῦ ἱερείου. Eleganter Athenagoras πρεσβ. *pag. 13.* Ὁ τοῦ δὲ τοῦ παντὸς δημιουργὸς, καὶ πατὴρ οὐ δεῖται αἵματος, οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθῶν καὶ θυμιαμάτων εὐωδίας, αὐτὸς ὢν ἡ τελεία εὐωδία, ἀνενδεὴς καὶ ἀπροσδεής. Quin etiam hoſtiarum immolationes adeo Chriſtianis inuiſæ, vt ſi Dei præcepto non commonerentur, animalium cædibus abſtinerent: nec tamen plane diffitetur Arnobius genere quodam eo nomine videri nos inhumanos, qui, vitæ producendæ neceſſitate ſubacti, de mortibus innoxiorum animalium auxilia quærimus. Ex diuerſo dicebant Pagani Deos ſuos, χαίρειν τῇ λοιβῇ καὶ τῇ κνίσσῃ, Theodoretus *Curation. lib. 7. pag. 104.* Arnobius diceret, *nidorem conſectari, paſcique de cniſſis, lib. 7.* Cæterum hæc lex prima eſt *Cod. Iuſt.* ὅτις ἐν ὀπόθη ὡς τὰ βασιλικὰ, vt ſcribit Photius *Nomocan. tit. 12. cap. 4.* quod nulli fere Pagani ſupereſſent in orbe Romano; eſt tamen in Paratitl. Græcorum *lib. 1. tit. 1.*

Con-

Zoſimus pariter *lib. 4. cap. 18.* memorat Valentiniano Imp. defuncto, *Sirmii fulmine* τὰ βασιλεῖα i. e. Palatium, *Forumque concremata fuiſſe, viſumque harum rerum peritis, haud proſperum reip. portentum hoc eſſe:* ἔδοξά τε τοῖς τὰ τοιαῦτα κρίνειν δεινοῖς, οὐκ αἴσιον τοῖς κοινοῖς πράγμασιν εἶναι τὸ τέρας. Secundo, *deguſtandi* vox obſeruanda: *deguſtatum* χυρίως, pro tactum, diſiectum, deraſum, exuſtum, delibatum: Haruſpicinæ vocabulo, ni fallor proprio: Quod & Lucretius (operæ priores in ſpecimine noſtro dudum edito vitioſe *Lucanum* ſubſtituerant) *lib. 2. verſ. 192.* inde tranſtulit.

Nec cum ſubſiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma DEGVSTANT tigna trabeſque.

Pro quo idem *lib. 5. Ambeſſe*, id eſt, ambedere dixit. *v. 397.*

Ignis enim ſuperauit & AMBENS, multa perurſit.

Vt & Lucanus *lib. 6 verſ. 266.*

Frangentem Fluctus ſcopulum ferit, aut latus alti
Montis ADEST.

Eodem ſenſu Virgilius *l. 12. Æn. v. 376.* de lancea infixa.

——— ſummum DEGVSTAT vulnere corpus.

Omitto ſimilia, vt *Lambere*, & *Ambuſtum*, περιπεφλεγμένον, περικαυτὲς: de qua voce vide Cl. Salmaſ. *in Solinum p. 840. Ed. Par.* Tertio, *Fulguris* vox hic
p.260 noietur: vbi & *Fulgore* poſitum pro *fulgure:* & vtrumque pro fulmine ſeu κεραυνοβολίῳ, ex Augurali etiam diſciplina: Gloſſæ *Fulgur*, ἀστραπή. *Fulgurat*, κεραυνοῖ. Sic & Suetonius Octauio *cap. 29. Cum lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet:* & in Domitiano *c. 15. Tot fulgura facta nunciataque ſunt.* Sæpe ita Plinius & alii. In Gloſſario κεραυνόβολιον ἡμερινὸν, *Fulgor diurnum.* Item, κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωὶ, νυκτερινὸν, *fulgur ſubmanum.*

Quarto, *Obſeruantia* vox non tranſmittenda. *Obſeruantia* quippe ſeu obſeruationis, quam Græci in eodem argumento παρατήρησιν vocant, vox hac in re propria quoque: Id quod teſtatur titulus *capitis 52. lib. 2.* Plinii *de Obſeruationibus*, quo de Fulminum generibus, portentis & Diis fulmina emittentibus tractat, & *cap. 54.* Cicero quoque *lib. 2. de diuinat.* non vno loco: inter cætera *c. 18. Valet autem in fulguribus Obſeruatio diuturna: in oſtentis ratio plerumque coniecturaque adhibetur. Quid eſt igitur quod obſeruatum ſit in fulgure?* Et paulo poſt: *Natta vero ſtatua, aut æra legum de cælo tacta, quid habent obſeruatum aut vetuſtum?* Simplex etiam *ſeruandi* vox eodem pertinet, ſeruandi de cœlo cum iciſſet vel tonuiſſet.

Quinto, *Portendendi* vox attendenda, non in commune, id enim vulgo notum, verum in Haruſpicina & fulgurali ſcientia Plinius *lib. 2. cap. 52. Exiſtimant non vltra decem annos portendere priuata: fulmina: publica non vltra trigeſimum annum*, & *c. 54. cum a prima cæli parte venerint & in eandem conceſſerint, ſumma felicitas portenditur.* Sexto, verba hæc expeodenda *Scriptura collecta:* Reſponſa, ſcilicet, iudicia, ſententias, prædictiones Haruſpicum diligentiſſime & ſcrupuloſiſſime olim in Scripturam redacta non conicio, verum comperio; quomodo & mox *hac* ipſa *leg.* dicitur *Interpretatio, de flatu Amphitheatri ſcripta.* Cicero *de haruſpicum reſponſis. c. 10. Quod in agro Latinienſi* &c. Scriptvm *eſt, poſtulationes eſſe Ioui.* & de oraculis interpres Sophoclis *in Trachiniis:* ἔθος γὰρ τοὺς χρησμὸν δεχομένους παραχρῆμα γράφειν, ἵνα μὴ λάθωνται, *moris enim erat, vt reſponſum accipientes id extemplo adnotarent, ne lateret.* Et Philoſtorgius *lib. 7. cap. 12.* τὰς τῶν χρησμῶν ἀναγνώσεις, *oraculorum lectiones*, memorat. Porro COLLECTA *ſcriptura* recte dicitur, de re ſcrupuloſa, quæque ad numeros agitatur, & proprie quidem, quod minus notum. Ita *l. 25. ſupr. de ſuſceptoribus: facultates diligenti deſcriptione collecta ad officii notitiam deferamur.* Et apud Scriptores alios; apud auctorem *de coloniis p. 110. 116. 127. Edit. Goeſ. collectus ingerationis modus, collecta territoria*, id eſt, agri menſura collecta, deſcripta in ſcripturam redacta Sed & *l. 47. de appellat. collecta geſta*, id eſt, in ſcripturam redacta. Imo Apotelemaſticæ doctrinæ vox hæc propria, de Mathematicorum & Aruſpicum decretis. Et ſcriptura collecta nil aliud eſt, quam ἀποτελεσματογραφία. Ita apud Spartianum *in Vero cap. 4. Quid ſi non recte conſtellatio eius collecta eſt, quem credimus eſſe victurum?* Apud Ammianum Marcellinum pariter *lib. 29. c. 2 Quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet.* Et Firmicus 2. Matheſ. cap. 23. *Hæc omnia ſi diligenti ratione fuerint* COLLECTA, *& ſi beneuolarum maliuolarumque ſtellarum mixturas, locorum vim & ſignorum & partium poteſtates ſociaueris.* Imo, idem Firmicus paſſim toto opere hac voce hoc ſenſu vtitur. Atenim cum inſolens hæc mihi quoque aliquando dicendi ratio videretur, *ſcriptura collecta*, vel ſentrabam h c, non & aſſeuerabam, reponendum, *ſcriptura collectum*, vel *ſtrictura collecta.* Nempe ex haruſpicina diſperſas & diſſipatas fulmine ſtricturas ſeu reliquias in aceruum diligenter collectas, ſacrificio facto coodi ſolitas ootum eſt. Lucani *lib. 1. v. 606.* de eo locus inſignis.

——— Aruns diſperſi fulminis ignes
Colligit & terra taetto cum murmure condit.

Quem locum vetus etiam Scholiaſtes Iuuenalis *Satyra 6. verſ. 587.* enarrat. Acron quoque *ad finem libri de arte Poetica*, reliquias fulminis vocat. *Reliquias*, inquit, *fulminis Pontifices cum ſacrificio ſepeliebant.* Sane & *colligendi* verbo vtitur Seneca 1. *de clem. c. 7. Ecquis Regum erit tutus, cuius non membra Aruſpices colligant?* Reliquias igitur iſtas ſtricturas dixiſſe ſane coniiciebam Conſtantinum, proprio & ἐντέχνῳ vocabulo: Qualia pleraque hac lege occurrunt: *Deguſtandi*, *Fulgoris*, *Obſeruantia*, *Portendendi*, *Conſuetudinis*, *Denunciationis*, *Interpretationis*, *Tactus.* Certe etiam Suetonius Octauio *cap. 29. perſtringendi* vocabulo hac in re ceu proprio vſus. *Cum lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumque prælucentem exanimaſſet.* Seneca 2. *Natural. 44. Voluerunt admonere eos, quibus aduerſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & DISTRINGI, quadam admoneri.* Vbi etiam quidam Codex pro *frangi* habet Stringi: vide & *cap. 52.* Et alioquin quid *ſtringere*, *ferrique ſtrictura* ſiot, ex Virgilio, Plinio, Nonio, Gloſſis iam notum eſt. Item quo ſenſu Virgilius *lib. 8. v. 63.* dixerit *Tiberim ſtringentem ripas & pinguia culta ſecantem*, id eſt, exedentem, imminuentem. Et hæc quidem etiam non improbabilia viſa nonnullis: cum quibus tamen quod de fulguritis addunt nihil commune habet. Verum retinenda iſthæc omnino lectio, *ſcriptura collecta.*

Septimo notetur, *conſuetudinis* vox, quæ & ipſa hic propria: vt *l. 2. in fin. ſupr. de maleficis.*

Octaoo, *Denunciationis* vox: quæ & ipſa non in genere tantum omnibus prodigiis communis, vt in ſuperiore illo Virgilii, *Prodigium canit, & triſtes denuncias iras*, verum & Fulguralis diſciplinæ & Haru-

Digitized by Google

& Haruſpicinæ propria fuit. Seneca 2. *Natural. cap.34. Quicquid fulmine denunciatum eſt.* Ammianus Marcellinus *lib. 30. c. 5. Sortem DENVNCIABAT ei ſupremam prodigiis ingerentibus multis. Nam apud Sirmium FVLMEN excuſſum PALATII partem incendit,* &c. Nunciare, denunciare, pronunciare dicti Haruſpices, & libri fulgurales. Vide Suetonium *Octauio cap. 29.* & Ammianum Marcellinum *lib. 23. c. 1.* Victorem Schotti *c. 26. p. 132. c. 28 p. 134.* & nuntiare: vide apud auctor. *coll. legum Moſaic. tit. 15.* Ἀποτέλεσμα Græcis, vt & ipſi diuinandi artem exercentes dicuntur ἀποτελεῖν apud Ptolemæum & eius interpretem.

Nono, *Interpretationis* quoque vox reſque propria, ſignataque locutio: Cicero 1. *de diuinat. c. 6. aut fulgura interpretantium,* &c. *prædictione moneatur.* Tacitus *lib. 15. Annalium c. 47, Vis fulgurum non alias crebrior.* Et mox: *Secutaque haruſpicum Interpretatio,* & Plinius *lib. 2. cap. 53. in fulgurum interpretatione eo profecit ſcientia, vt ventura alia finito die præcinat:* vide & Symmachum *lib. 6. epiſt. 40.* Vnde ipſi interpretes, Ammianus Marcellinus *lib. 23. cap. 3.* Dicta & ſententia. Vetus inſcriptio Romæ *apud Gruterum XXI. 4.*

DEO. FVLGVRATORI
ARAM
ET. LOCVM, HVNC
RELIG
EX. HARVSPIC. SENT
Q. PVBLICIVS. FRONT
POS. ET
D D

Poſtremo, & *Tactus*, vox hic propria. Sed cuius teſtimonia paſſim obuia.

Caroli Hannibalis Fabroti

NOTÆ.

Haruſpicum diſciplina multis retro ſeculis comprobata, celebrataque eſt: vſque adeo futurorum præſenſio, vitio generis humani, ſemper accepta fuit. Quotus enim eſt, quem non tangit futurarum rerum ſcientia? Quis adhuc repertus eſt, qui conſtiterit in rei præſentis contemplatione? Vna futuri boni vel incerti cogitatio præſentium malorum onere deiectis ſolatio eſt: & is, quem poſſeſſio bonorum beatum facit, futuri cogitatione ſpes ſuas erigit & attollit. Ille quodammodo miſer eſſe deſinit: hic iam beatior euaſit. Ea certe res effecit, vt eſſent homines, qui publice arte quadam, non enim dicam inſtinctu, inflatuque diuino, futura prænunciarent. Illi ſunt augures haruſpices, coniectores aliique, quos diuinos olim appellabant. Non eſt inſtituti noſtri docere, quam multis in rebus conſiliatoribus ſe præſtarent: quædam tamen e multis ſublegiſſe iuuabit. Erant enim, qui vates conſulerent, an parentibus heredes exiſtere deberent, & an obtentura eis aliqua eſſet hereditas. Epictetus Ariani *lib. 2. c. 7.* Τί οὖν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ συνεχῶς μαντεύεσθαι ἄγει; ἡ δειλία, τὸ φοβεῖσθαι τὰς ἐκβάσεις. διὰ τοῦτο κολακεύομεν τοὺς μάντεις. κληρονομήσω κύριε τὸν πατέρα; ἴδωμεν, ἐκθυσώμεθα ναί. Κύριε ὡς ἡ τύχη θέλει; εἶτ' ἂν εἴπῃ, κληρονομήσεις, ὡς παρ' αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν εἰληφότες, εὐχαριστοῦμεν αὐτῷ. Marcus Tullius *lib. 2. de diuinat. c. 7. Qui Theſaurum inuentum iri, aut hereditatem venturam dicunt, quid ſequuntur.* De matrimoniis conſultos augures Porphyrius tradit περὶ ἀποχ. ἐμψ. qui *volentibus auſpiciis,* forte reſpondebant, in matrimonium coiri. Lapis antiquus: COS. AVG PVB. CLAVD QVÆS. ÆR. ANTONIAM. VOLVMNIAM. VIRGINEM VOLENT. AVSPI. E. PARENT. SVIS. COEMIT. ET. III. FAC. IN. DO. DVXIT.

Nuptiis auſpices intereſſe ſolitos, notius eſt, quam vt plura in id verba ſumenda ſint. Videſis Iuuenal. *Sat X. v. 336.* Gloſſæ veteres, *auſpex, pronubus,* παρανύμφος. Elegans eſt inprimis locus Sixti PP. e libro *de caſtitate: Nefandorum enim idolorum cultura omnis mali cauſſa eſt, initium & finis. Hac in matrimoniorum celebratur auſpiciis, quando certus auſpicatur dies, quando coniunctionis hora ſignatur, quando ne quid infauſti ominis incurratur ſollicita, & diligenti cura ſeruatur.* Immolatoribus & vatibus comitatos Imperatores ad bellum proceſſiſſe conſtat ex Onoſand. *Strateg. cap. 10. pag. 45.* μήτε δὲ ἐς πορείαν ἐξαγέτω τὸ στράτευμα, μήτε πρὸς μάχην ταττέτω μὴ πρότερον θυσάμενος. ἀλλ' ἀκολουθέντων αὐτῷ θύται καὶ μάντεις, Cicero *lib. 1. de diuinat. Exactis regibus nihil publice ſine auſpiciis, nec domi, nec militiæ gerebatur.* Verum procedente tempore tota res hæc fallaciis, ſe nugis aniilibus ſcatere, & ad quæſtum & ſuperſtitionem excogitata videri cœpit. Ipſi quoque haruſpices, vtique plani homines, de perfidia confeſſi, necati ſunt, referente A. Gellio *lib. 4. c. 5.* nec non Euſebio *demonſtr. euangel. lib. 4. p. 81.* ἦν δέ τι πρόσθεν τοῖς ἡμετέροις, μέγιστον ἂν εἴη καθαιρεθὲν τεκμήριον, ὡς ἤδη καὶ τὸ ἄγαν θεόφιλον, αὐτῶν δὴ τῶν μάλιστα ἱεροφαντῶν, θεολόγων τὸ αὐτοῖς καὶ προφητῶν πλάνης οὐ μόνον πάλαι, ἀλλὰ καὶ ἐγχωρίως καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ θεοσεβείᾳ ταύτῃ βοηθέντες διὰ βασάνων ὅπως ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν δικαστηρίων τὴν πᾶσαν ἐξεφώνησαν πλάνην ἀνδρῶν ἀπάτης γέγονε, καὶ γοητείαν τετεχνασμένην, τὸ πᾶν εἶναι ὁμολογήσαντες. οὕτω καὶ τὸν πάντα τρόπον τῆς κατασκευῆς, καὶ τὰς μεθόδους τῆς κακοτεχνίας, ταῖς πρὸς αὐτοὺς ἐν ὑπομνήμασιν ἀφειδέστερον φωναῖς ἐνεγράψαντο. διὸ δὴ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὀλεθρίου πλάνης δίκην ἐκτίσαντες, πάντα λόγον ἀνακάλυψαν, αὐτοῖς ἔργοις τὴν τῶν δεδηλωμένων ἀπόδειξιν πιστωσάμενοι. Sed enim malum id, quod conſuetudine pridem obtentum eſt, & in vita hominum altas egit radices, non niſi longiſſimi temporis tractu poteſt obſoleſcere, extirparique. Et non vulgus ſolum aut proceres, ſed etiam principes, atque illi quidem non rei modo Romanæ, ſed totius orbis moderatores propagarunt: &, quod peius eſt, & ei conſtantius incubuit, ὃς πρῶτος ἐν τῷ βασιλείῳ διέλαμψε χριστιανός, vt eſt in epiſtola Gallæ Placidiæ Auguſtæ ad Theodoſium Imp. quæ extat *Chalcedon. Concil. Part. I. cap. 26.* ſiue, vt loquitur Iuſtinianus *Nouell. 7.* ὃς τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν βασιλεῦσιν ἀρχηγέτης exſtitit: certiſſimum enim pollicentur incrementum delicta, quorum auctores ſunt Principes. Haruſpices igitur conſulere & Interrogare Conſtantinus *hac leg.* permittit: ipſe enim μάντεσιν ἐπείθετο πεπειραμένοις, ὡς ἀληθῆ προειρηκόσιν ἐπὶ πᾶσι τοῖς κατωρθωμένοις αὐτῷ, vt ſcribit Zoſimus *lib. 2. pag. 685.* Sed eidem poſtea bonam mentem Deus dedit; eius enim ſuperſtitionis ſtirpes omnes demum exſcidit, auctore eodem Zoſimo *d. libr. 2. pag. 686.*

De Pala-

Constantis Imp. *lex aduerſus* Sacrificia.

II. (a) Imp. Constantivs A. (b) ad Madilianum (c) agentem vicem PF. P.

Ceſſet ſuperſtitio: (d) Sacrificiorum aboleatur inſania. (e) Nam quicunque contra Legem † Diui Principis (f) Parentis Noſtri, & hanc Noſtræ Manſuetudinis iuſſionem, auſus fuerit ſacrificia celebrare, (g) competens in eum vindicta, & præſens (h) ſententia exeratur. Acc. Marcellino & Probino coss. [341].

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Memorat eam recte Baronius *Anno D.* 341. *num.* 60. *ſeu vltim.* GOTHOF.

(b) *Conſtantii & Conſtantis* nomina reponenda hic: vide *Conſularia Theodoſiana. ID.*

(c) Cuiaciana prima, & Quart. editio habet *Magdalianum* · Tiliana habet *Nadalianum. ID.*

(d) *Superſtitionis* voce idolorum cultus ferme indicatur: Ita quoque *l. 6. infr.* hæc duo iunguntur, *operam ſacrificiis dare*, vel, *colere ſimulacra.* Et lege prox. *Quanquam omnis ſuperſtitio eruenda ſit. ID.*

(e) *Furor* Minutio Felici *c. 24. in fin. Inſania*, de iis dicitur, quæ cur fiant, ratio nulla eſt, quæ, vt vel ex Euſebio conſtat, a Maieſtate diuina abſunt, imo nec quæ iniuria fit Deo tegenda eſt *lib. 7.* Arnobii. Quare hoc *inſaniæ* verbo non animales tantum hoſtiæ, vel humana ſacrificia, traducuntur, ſed quæcunque tandem ſacrificia. *ID.*

† Lex Conſtantini M. notetur, qua is ſacrificia vetuit, quæ hic abeſt · de qua mox. *ID.*

(f) Conſtantini Magni. *ID.*

(g) *Celebrare* ſacrificia vide & Arnobium, *lib. 7. pag.* 203. 204. *Edit. Stewech. ID.*

(h) *Præſens* ſententia, id eſt, ſupplicium præſens ſine dilatione aut venia. *ID.*

Constantis Imp. *lex, de* Templis *extra muros Vrbis Romæ poſitis non exſcindendis.*

III. (a) Idem A. (b) ad Catullinum P. V. (c)

Qvamqvam omnis ſuperſtitio (d) penitus eruenda (e) ſit, tamen volumus, vt Ædes Templorum, quæ extra muros (f) ſunt poſitæ, intactæ incorruptæque conſiſtant. Nam cum ex nonnullis, vel Ludorum, (g) vel Circenſium, vel Agonum origo fuerit exorta, non conuenit ea conuelli, ex quibus Populo Romano præbeatur priſcarum ſollemnitas voluptatum. (h) Dat. Kalend. Nouemb. Conſtantio IV. (i) & Conſtante III. AA. coss.

COMMENTARIVS.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Retulit eam Baronius quoque, verum minus recte ad *Annum D.* 346. *n.* 10. *GOTHOF.*

(b) Et hic reponendi ſunt duo *Impp. Conſtantius & CONSTANS AA.* Cæterum Constanti, vtpote Romam tenenti, tribuenda hæc lex eſt, pariter vt ſuperior; non Conſtantio, vt quidam putant, & inſcriptio quoque perperam præfert. *ID.*

(c) *Catullinus* hic P. V. Romæ fuit, ſub Conſtante Imp. vide quoque veterem Notitiam Præfectorum Vrbi A. D. 342. 343. & *Proſopogr.* noſtram. *ID.*

(d) *Superſtitio*, Aræ, ſimulacra, idola, quibus ſuperſtitio deferebatur. *ID.*

(e) In Tiliana erat, *audienda*: vnde facias, *eradenda.* Quod non admitto. *ID.*

(f) Vrbis Romæ. *ID.*

(g) *Ludorum*, id eſt, ludorum ſcenicorum: vide vel *legem 2. ſupr. de Spectaculis.* vide Glossar. *ID.*

(h) *Voluptatum* vox propria de ludis: vid. & *legem 3. 6. ſupr. de Scen.* ex qua poſteriore interpolata eſt *l. 2. Cod. Iuſt. de Spectacul.* Vid. *Gloſſar. ID.*

(i) Si bene hæc habent, tum Annus Domini 346. hic adſcribendus fuerit, quod & Baronio viſum. Verum reponendum hic omnino, *Conſtantio III. & Conſtante COSS.* id eſt, Anno Domini 342. ſiquidem *Catullinus*, cui hæc lex inſcribitur, Præfectus Vrbi fuit Anno Domini 342. 343. 344. non autem Anno 346. vt docet vetus illa Notitia Præfectorum Vrbi. *ID.*

COMMENTARIVS.

Constantini Magni liberorum quinque leges ordine, aduerſus Gentilitiam ſuperſtitionem, ſacrificia, & Templa ſequuntur: puta duæ Constantis *lex* 2. & 3. tres Constantii, puta *lex* 4 5. 6. quibus, omnibus ſuperſtitiones Gentilitiæ, *Sacrificiaque* (de quibus vt & de hoſtiis in genere, hic agere ἀπροσδιόνυσον) prohibentur, *Templaque* (de quibus in genere, vt & de Templis Chriſtianorum, agendi pariter locus non eſt) occludi iubentur; at non & deſtrui: Idque quantum ad ſuperſtitionis & ſacrificiorum prohibitionem attinet (quod Conſtans *l.* 2. profitetur) exemplo Conſtantini Magni Patris ſui, qui ſacrificia Idolorumque cultum ſuſtulit; quod certe præter *d. l. 2. hoc tit.* Euſebium, & Theodoretum *lib. 5. c. 21.* teſtatur quoque Conſtant. Manaſſ. *in Conſtant. M.* τῶν αἰσχρῶν ἐναγιστικῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργίων χολὴν κατεψηφίσατο, καὶ πάσης βδελλυγίας, *promulgatis legibus turpes luſtrationes, orgia fœda, cunctaſque abominationes ceſſare iuſſit.* Nam Zoſimi locus *lib. 2. cap. 29.* quem huc alias nonnulli referunt, ad Aruſpices proprie pertinet, quod ad *l. ſuper.* iam oſtendi. Quin & Templa Gentilium Conſtantini Magni edicto, exciſis prius Aris & Scholis, occluſa fuiſſe, præter Oroſium, *lib. 7. cap. 28. in fin.* Theodoretum, *lib. 5. c. 21.* ſcribit idem Conſtant. Manaſſ. *ibid.* οὗτος καθεῖλε τοὺς βωμοὺς ἔκλεισε τὰ τεμένη, *hic ſuſtulit aras, & clauſit delubra.* Imo Hieronymus
p.262. *Chronico*, etiam Gentilium templa euerſa ab eo fuiſſe ſcribit. Quod & Cedrenus Anno eius 26. & 27. factum ſcribit *pag. 296. Edit. Reg.* τὴν κατὰ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν κατάλυσιν ἐποιεῖτο, *ſimulacris, eorumque fanis euertendis operam dedit.* Et vero Eunapius quoque, *in vita Ædeſii p. 37. Edit. Commelin.* celeberrima templa a Conſtantino euerſa fuiſſe diſertis verbis tradit: Κωνσταντῖνος, inquit, τά τε τῶν ἱερῶν ἐπιφανέστατα καταστρέφων, *Conſtantinus fana toto orbe celebratiſſima euertens.* Et tamen Theodoretus *d. cap. 21.* Conſtantinum templa demolitum abſciſſe negat. Verum de hoc plene ad *l. 2. de ſepulchr. viol.* vbi oſtendi, factum id demum circa extrema Conſtantini, a Conſulatu Dalmatii & Zenophili, id eſt, A. D. 333. Libanius ſane ipſe tale aliquid indicat, *in orat. Apol. 26. pag. 591. Edit. Morell.* Spoliatos equidem a Conſtantino Deos, τοῦ πλούτου, at non & ſacrificia eum prohibuiſſe vel templa euertiſſe, ſed Conſtantium. Et *orat.* κατὰ τῶν ἱερῶν, quam edidi, vbi de Conſtantino Magno §. 8. ait: τοῖς ἱεροῖς ἐχρήσατο χρήμασιν, τῆς κατὰ νόμους δὲ θεραπείας ἐκίνησεν οὐδὲν ἕν, ἀλλ' ἦν μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς πενία παρῆν δὲ ὁρᾷν ἅπαντα τἄλλα πληρούμενα, *ſacris pecuniis vſus eſt, nihil vero de cultu ſolemni immutauit: verum penuria quidem in templis erat: attamen omnia alia impleta videre erat.* Et mox rurſum §. 9. *init.* ὅταν τοίνυν καὶ τοῦ σεσυληκότος (Conſtantinum Magnum intelligit) μνημονεύωσι, τὰ μὲν ὡς οὐκ ἐπὶ τὰς θυσίας προῆλθε, παρείσθω· ἀλλὰ τίς οὕτω μεγάλην τὴν περὶ τὰ ἱερὰ χρήματα δέδωκε δίκην; *iam, quia & eius qui ſpoliauit meminerunt, illud equidem, quod ad ſacrificia non proceſſit, miſſum faciamus, ſed quiſnam tam magnas pœnas dedit ob ſacras pecunias templis detractas?* &c. Et hæc quidem de Conſtantino Magno. Quod Sacrificia attinet, Libanius in eo falſus, quod ea a Conſtantino Magno vetita negat: aperte enim id profitetur Conſtans filius eius *hac lege 2. hoc tit.* Id vero factum vt dixi ſub extremis Imperii eius annis.

Patris igitur exemplum ſecuti Conſtantius & Conſtans, quod Sozomenus etiam ſcribit, *lib. 3. cap. 17.* in ſacrificiis abolendis, aris idoliſque exſcindendis, & templis occludendis: καὶ τοῖς πατρῴοις νόμοις ἐπιψηφιζόμενοι καὶ οἰκείους τιθέντες νόμους, κατὰ τῶν θύειν ἢ ξόανα θεραπεύειν, ἢ ἄλλως ἑλληνικῶς θρησκεύειν, ἐπιχειρούντων, *nec ſolum paternas leges confirmarent, verum etiam proprias de integro ferrent, contra eos, qui ſacrificare, aut ſimulacra colere, aut gentilium ſuperſtitionem quoquomodo exercere præſumerent,* &c. De Conſtantio viderimus ad eius leges.

Nunc de Constante. Sane ipſemet profitetur *l.* 2. ſeſe Patris exemplum hac in re ſequi, in ſuperſtitione, inquam, gentilitia prohibenda. Ergo Conſtans vtraque lege, Romæ omnem ſuperſtitionem ceſſare, ſacrificia aboleri, imo per Præfecturam Vrbis nominatim *l.* 3. ſuperſtitionem omnem erui, id eſt, aras & idola exſcindi voluit: at non & ædes ſeu ædificia ipſa templorum dirui: de quo poſteriore poſtea. Sane de Aris exſciſis, fidem facit quoque, *Ara Victoria*, in Senatu ſeu Curia Vrbis Romæ, Conſtantis imperio diruta: de quo queritur multo poſt Symmachus, relatione ad Valentinianum, ſeu *epiſt. 54. lib. 10.* Nam de ea reſtituenda agens, & exempla in vtramque partem Principum colligens: *Merito*, inquit, *Diui Conſtantii factum diu non ſtetit: omnia vobis exempla vitanda ſunt, quæ mox remota didiciſtis.* Quo loco Symmachus Magnentii factum tacite opponit, qui vt ſacrificia nocturna, ita & Aram proculdubio victoriæ, reſtituerat. De Templis quoque a Conſtantini filiis occluſis fidem facit Theodoretus, *d. c. 21.* Κωνσταντῖνος τοὺς ναοὺς ἀβάτους εἶναι προσέταξεν, καὶ μέντοι καὶ οἱ τούτου παῖδες τοῖς πατρῴοις ἠκολούθησαν ἴχνεσιν: *Conſtantinus templa occludi præceperat, eius quoque filii paternis inſtiterunt veſtigiis,* & Sozomenus *lib. 3. cap. 17.* de quo dicam ad *l. 4. infr.* Sed & huc omnino referendum eſt, quod Iulius Firmicus Maternus, hoc ipſo tempore *ad Conſtantium & Conſtantem* ſcribit *circa fin.* Post excidia, inquit, Templorvm *in maius Dei virtute eſtis prouecti, vicistis hoſtes, propagaſtis Imperium, & mutata ac contemto temporum ordine, hyeme tumentes ac ſæuientes vndas calcaſtis Oceani ſub remis veſtris: incognita iam nobis pene maris vnda contremuit & inſperatam Imperatoris faciem Britannus expauit.* Qui locus ad Conſtantem, latum legum auctorem, proprie pertinet. Hic enim (vt id obiter moneam) hoc ipſo Anno 342. quo data eſt *lex* 3. Francos νικήσας ὑποσπόνδους Ῥωμαίοις ἐποίησε, *vincens Romanorum ſubditos fecit:* & poſt Francos deuictos (ſequentis Anni 343. principio) ſæua hyeme Bononia, Galliarum vrbe, digreſſus, in Britanniam nauigauit: vt ex Libanii βασιλικῷ, Ammiano Marcellino, *initio lib. 20.* Socrate, *lib. 2. cap. 10.* Sozomeno *lib. 3. c. 5.* Hieronymo *in Chronico*, & ſubſcriptione *legis 5. ſupr. de extraordinar. muneribus* liquet: quod tamen Annalium quoque Eccleſiaſticorum Conditorem fugit. *Excidia* autem *Templorum* vocat Iulius Firmicus, propter ea occluſa, eorumque aditum præcluſum, aras & imagines exciſas.

Ergo Conſtantis ſtudium magnum fuit in omni ſuperſtitione penitus eruenda, quem vt Catholicum, cuiusque fidem alias extollit, & inter cætera Eccleſias donariis repletas ab eo commendat Athanaſius *Apol. ad Conſtantium p. 678. Edit. Colon.* At in ædibus templorum euertendis, ac nominatim Romæ, Iulio

ibi Epiſcopatum tenente, vel ad Romam, Conſtantiòi Patris exemplum *hac leg. 3.* Conſtans ſecutus non eſt: quanquam non deeſſent, qui per hæc ipſa tempora profanarum ædium quoque ruinas ſerio ſuaderent, quod propoſitum fuit Iulio Materno, *libro de errore profanarum Religionum, vt ad Conſtantium, ita & ad Conſtantem* hunc ipſum ſcripto: vide nominatim *p. 68. 96. 97. Ed. Wower.* Et vero id a Conſtantio factum ex Libanio liquet, *oratione funebri in Iulianum, p. 253. Edit. Morell.* ἱερὰ δὲ καὶ νεὼς τοὺς μὲν ἔκλεισε, τοὺς δὲ κατέσκαψε, τοὺς δὲ βεβήλους ἀποφήνας πόρνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, *ſacra vero & delubra partim clauſit, partim deſadit & profana renunciauit, atque meretriculis habitanda conceſſit.* Et ex altera *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: de quo ad *l. 4. infr.* At Conſtanti mens alia fuit *hac leg. 3.* in Præfectura certe Vrbis Romæ, pariter vt per eandem Præfecturam Vrbis Romæ ſepulchra deſtrui veruit, ante biennium *l. 1. ſupr. de ſepulchro violato* Ita quidem, vt nec eas Ædes Templorum, quæ extra muros Vrbis Romæ eſſent poſitæ, dirui vellet. Extra oppida ſcilicet & ciuitates, in agris, in itinere, frequentia templa fuere: de quibus quinque inſuper aliis huius tituli Legibus agitur: puta *l. 10 12. 14. 16. 19. infr. hoc tit.* De iisdem eſt & hic Libanii Locus, *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ad Theodoſium Magnum *§. 3.* πολλαὶ μὲν ἐν ὑπωρείαις, πολλαὶ δὲ ἐν πεδίοις ἐφάνησαν, ἐν ἑκάστῃ δὲ μετὰ τὰ τεῖχος, ἀρχὴ τοῦ λοιποῦ σώματος: ἱερὰ καὶ νεὼ παρὰ γὰρ δὴ τῶν τοιούτων κυβερνητῶν ἡγοῦντο μεγίστην αὐτοῖς καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἔσεσθαι: κἂν ἐπέλθῃς τὴν γῆν ἅπασαν, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι νέμονται, πανταχοῦ τοῦτο εὑρήσεις: *multa quidem templa ædesque in montium lateribus, multa in planitie viſa ſunt: in vnaquaque vero ciuitate extra muros, initium reliqui corporis: ab huiuſmodi quippe rectoribus maximam ſibi ſecuritatem fore exiſtimarunt. Et ſi totum orbem quem Romani incolunt, inuetiaris, vbique id reperies.* Vbi vides etiam rationem horum templorum extramuranorum. Sed idem plurimos templorum excidia in agris deplorans, τολμᾶτε μὲν οὖν κἂν ταῖς πόλεσι, τὸ πολὺ δὲ ἐν τοῖς ἀγροῖς, *idque patratur quidem etiam in vrbibus, vt plurimum vero in agris.* Et mox: χωρεῖτε τοίνυν διὰ τῶν ἀγρῶν ὥσπερ χείμαρροι, καταφθείροντες διὰ τῶν ἱερῶν τοὺς ἀγρούς: ὅτου γὰρ ἂν ἱερὸν ἐκκόψωσιν ἀγροῦ, τοῦτο τετύφλωταί τε καὶ κεῖται, καὶ τέθνηκε: ψυχὴ γάρ, ὦ βασιλεῦ, τοῖς ἀγροῖς τὰ ἱερά, προοίμια τῆς ἐν τοῖς ἀγροῖς κτίσεως γεγενημένα, καὶ διὰ πολλῶν γενεῶν εἰς τοὺς νῦν ὄντας ἀφιγμένα, καὶ τοῖς γεωργοῦσιν ἐν αὐτοῖς αἱ ἐλπίδες, ὅσαι περί τε τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ βοῶν καὶ τῆς σπειρομένης γῆς καὶ τῆς πεφυτευμένης: ὁ δὲ τοῦτο πεπονθὼς ἀγρὸς ἀπόλωλε, καὶ τῶν γεωργῶν μετὰ τῶν ἐλπίδων τὰ προθυμία: μάτην γὰρ ἡγοῦνται πονήσειν τῶν εἰς δέον τοὺς πόνους ἀγόντων ἐστερημένοι θεῶν: *peragrant igitur agros, ſicut torrentes, perdentes agros per templa: Vbi enim templum in agro exciderint, hoc ipſo is ager excæcatur, & iacet & mortuus eſt. Anima quippe agrorum, a Imperator, templa ſunt, vtpote quæ primordia fuerunt ædificiorum in agris, ac per multas ætates hucuſque peruenerunt: agricolarumque in iſtis ſpes omnis de viris, vxoribus, liberis, bubus, & ſatis, & plantatis: qui vera id paſſus eſt ager, periit, atque agricolarum vna cum ſpe-*

bus alacritas: fruſtra quippe laboraturos ſeſe rentur, priuati Diis, qui labores ad aptata perducant. Vbi vides rationem horum templorum in agris poſitorum, in quibus ſpes omnis ruſticorum fuerit.

Ac vt in aliis vrbibus, ita & *extra muros* Vrbis Romæ frequentia templa fuere: vno verbo *extramuranæ* (quomodo Ambroſius *epiſt. 33.* ſiu. *14. Edit. Pariſ. extramuranam Baſilicam* dixit:) In viis ſcilicet Romanis, ſeu in Itinere (vt vocatur *l. 10. infr.*) Romano. Memorat Cicero, *lib. 2. de legibus c. 23.* Extra Portam Collinam ædem Honoris: Feſtus, ſiue Paulus, Næniæ Deæ ſacellum vel ædiculam Extra Portam Viminalem. Idem Feſtus, in verbo *Pudicitia*, in via Latina, Fortunæ p. 259. Muliebris. Ouidius 6. *Faſtorum*, Aſconius Pedianus & Scriptores Vrbis Romæ, Extra portam Capenam ædem Camœnarum. Liuius, Feſtus, *in verba Maualem*, extra eandem portam, Martis ædem: de qua & Ouidius *Faſtor. VI. v. 191.*

Lux eadem Marti feſta eſt, quem proſpicit EXTRA
Appoſitum tecta porta Capena via.

Item bonæ Deæ ſacellum, Ædem Honoris, Virtutis, Tempeſtatis, Valerius Maximus, Ouidius, In via Latina, Herculis Templum, vide Martialem *lib. 9. epig. 65.* & *104.* Suburbanæ templum nemorale Dianæ, Ouidius *de arte v. 259.* Fuere & ſuæ per hæc tempora Chriſtianis Baſilicæ Extramuranæ. Veluti extra muros Vrbis Romæ *Baſilica D. Petri in via Triumphali*, vti notatur in Itinerario Peutingeriano, cuius mentio ſit, claraque memoria fuit ſub hoc ipſo Conſtante, vt docet Socrates *lib. 4. cap. 18.* & Athanaſius *epiſt. ad ſolitariam vit. ag. pag. 645.* ſiu. *pag. 834. Edit. Colonien. apud Weidm.* cuius etiam meminit poſtea Sidonius *lib. 1. epiſt. 5. Inter hæc patuit Roma aſpectui, vbi priuſquam pomœria contingerent Triumphalibus Apoſtolorum Liminibus affuſus eſt*, &c. & Imp. HLotharius I. *lib. 3. Longobardicarum tit. 11. Capitula quæ Imp. Lotharius addidit ad limina B. Petri Apoſtoli* Iuxta *ciuitatem Romanam tempore B. Eugenii Papæ.* Nec Romæ tantum, Ambroſius *5. epiſt. 33.* ſiu. *Epiſt. 14. Edit. Paris. Nec iam Portiana, hoc eſt* Extramurana, *petebatur, ſed Baſilica noua.*

De templis igitur Extramuranis tantum in ſpec. *huius leg. 3.* quærebatur, vtrum hæc ſaltem demolienda eſſent: nam de intramuranis quæſitum non fuit: nempe quod in his decor ciuitatis conſiſteret. Atenim extramuranorum non eadem ratio videbatur: quin potius (quæ ratio indicatur *initio huius legis*) hac ratione ſuperſtitio penitus eruenda videbatur, quod etiam Arcadio placuit poſtea *l. 16. infr.* cum iam etiam in vrbis muris profligata eſſent. Atenim Conſtans *hac lege* contra, voluptatis Populi Romani ſeu lætitiæ publicæ rationem obtendit, ne & hæc diruantur. Nempe quod ex nonnullis origo ludorum exorta fuerit. Quam rationem illuſtrat & hic Lactantii locus, *lib. 6. cap. 20. Ludorum*, inquit, *celebrationes Deorum feſta ſunt: ſiquidem ob natiuitates eorum, vel* Templorum Nouorum Dedicationes *ſunt conſtituti.* Item hic Dionis *lib. 60 p. 667. Wechel.* ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγένητο, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ διὰ ἐκεῖνον δέ, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθίδρυτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο, *quæ enim equeſtria certamina Calendis Augusti, (qui natalis eius) exhibentur, inſtituta ſunt propterea, quod ea die Martis ædes conſecrata fuit.* Ecce annuis Agonibus diem Natalem Martis templi tranſactum cultum ait Dio. Et alioquin notum, Natales templorum feſtos fuiſſe. Neque abſcedit,

quod

quod Æthicus *Coſmographia* memorat *pag. 716. Ed. Gronon. Tiberis inſulam facit inter Portum Vrbis & oſtium ciuitatem, vbi* Popvlvs Romanvs *cum* Vrbis Præfecto *vel Conſule* Castorvm *celebrandorum cauſa egreditur* Solemnitate *iucunda.* Suidas Maiumam hanc vocat voc. Μαιουμᾶς, ibique ait, ἡδυπαθῶν ἠνείχοντο ἐν τοῖς θαλαττίοις ἀλλήλους ἐμβάλλοντες, *voluptatibus & delicus indulgebant, alter alterum in aquam marinam conicientes.*

Vt ad huiuſce legis ſententiam redeamus. Ergo Conſtans noluit templa etiam extra muros Vrbis poſita, dirui. Ratio dubitandi hæc videbatur, præter cauſam religionis, quod videlicet his dirutis publico ornatui nil detraheretur: quomodo alias per Vrbes ipſas Templa ornatui publico conducere videbantur, atque adeo non deſtruenda. Rationem vero hanc decidendi reddit Conſtans, a voluptatibus publicis deſumtam. Quod cum ex nonnullis Ludorum origo fuerit exorta, non conueniat ea conuelli, ex quibus Populo Romano priſcarum ſolemnitas voluptatum præbeatur. Quæ quidem ſententia ferri ſæpe poteſt, atque adeo voluptatis ratio haberi, ſi ſuperſtitio alias abſit.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ ad leg. 2.

Deorum cultores, vt honorem iis haberent, ſacrificia faciebant, cædebant hoſtias, & ſucrenſis altaribus admouebant. Hoſtiam, victimam, recte Latini Grammatici exponunt græce, ἱερεῖον. Sed iocularis eſt verſio horum verborum Galeni, τὰ κρέας τῶν ἐκτετμημένων ἱερείων, *lib.* 1. περὶ εὐχυμίας, debuerant enim ita conuertere, *caro caſtratorum animalium* &c. non, *caſtratarum victimarum.* Itaque dæmonibus, καὶ ἐκατόμβας καὶ χιλιόμβας κατέθυον, καὶ πεῖσμα κατέθραττον, καὶ βιβλία, οὐ λιβανωτὸν προσέφερον, καὶ ὅσοι ἔθυον, ὅτι μάλιστα πλεῖστον, καὶ ὄνομα..., ἅπερ αὐτῶν ΙΕΡΟΦΑΝΤΑΙ προσέταττον, vt ait Theodoretus *lib. 7. de græcar. affect. curat.* Quin etiam idolis filios immolaſſe feruntur, vt in Sacris Codd legere eſt. Eius autem immanitatis meminit Cyrillus *contra Iulianum*, Baſilius Seleucus *Orat. 40. p. 378.* Macarius *homil. 11. pag. 131.* & quod miremur, vſque ad Conſtantini M. tempora Latiaris Iupiter homicidio colebatur. Lactantius *lib. 1. cap. 21. Latiaris Iupiter etiam nunc ſanguine colitur humano.* Minutius Felix *in Octau. cap. 30. hodieque ab ipſis (Romanis) Latiaris Iupiter homicidio colitur.* Theophilus *lib. 1. ad Autolyc. pag. 76.* & *lib. 3. p. 122.* Λατιάριον vocat. Tatianus *orat. contra græc. p. 165.* & Porphyrius περὶ ἀποχ. ἐμψ. 2. Λατιάριον. Nec igitur Hadriani lex humanas hoſtias prohibens, auctore Lact. *d. c. 21.* rebus & factis recepta fuerat. Conſtantinus autem ſacrificia penitus ſuſtulit, vt nominatim *hac leg.* continetur, quod etiam Conſtantius confirmat. Ea re Conſtantinum traducunt Zoſimus *lib. 2. p. 686.* & Eunapius Sardianus: auctor autem anonymus apud Suidam ait, Eunapium de Conſtantino, γράφειν βλασφήμως.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ ad leg. 3.

Immolare quidem, & ſimulacra colere vetitum eſt, ſed fana conuelli deformarique prohibentur. Conſtantinus occludi iuſſerat; imo ſi fidem hic habiturus eſt Cedrenus, haud quaquam ſpernendus auctor propter meliorum ſcriptorum ἀποσπασμάτια, Conſtantinus εὐσεβής, templa Chriſto veræ religionis auctori, addixit: ſic enim ait *pag* 224. γράφει δὲ καὶ πρῶτον νόμον, τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς ἀποδίδοσθαι τοῖς τῷ Χριστῷ ἀφιερωμένοις ναοῖς. Atqui Cedrenus idem *pag.* 234. contraria dicere uidetur his omnino verbis: τοὺς δὲ τῶν ἑλλήνων εἰδωλικοὺς ναοὺς προσέταξε καταλύεσθαι, καὶ ἐκκλησίας οἰκοδομεῖσθαι, καὶ τοὺς τούτων προσόδους αὐταῖς δωρεῖσθαι. Quod pro ratione temporum, fortaſſean erit intelligendum, vt Conſtantinus Chriſtianorum fidem amplexus non protinus ædes templorum euerti iuſſerit, ἀλλὰ τῇ ὑφῇ πολιτείᾳ βεβαιωμένος εἰς ἀΐδιον, cum Paganorum aliter inſaniam cohibere non poſſet. Verum omnis ſcrupulus nodum abſceſſit. Sic enim ſcribit Theodoretus *lib. 5. cap. 20.* de Conſtantino, ναοὺς οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀβάτους εἶναι προσέταξε. Et Conſtantinus Manaſſ.

Οὗτος κατῆλε τοὺς βωμοὺς ἔλυσε τὰ τεμένη,
Ἐν οἷς προσφέροντ' ἕλληνες δαίμοσι τὰς θυσίας,
Καὶ τῶν αἰσχρῶν ἐναγισμῶν καὶ ῥυπαρῶν ὀργίων.

Fortaſſe non male: quaſi Conſtantinus principio templa quædam Chriſto dedicarit, quædam claudi iuſſerit, & poſtremo quædam deiici voluerit. Templa eum clauſiſſe Freculphus etiam ſcribit *Tom. II. lib. 3. cap. vlt.* & *cap. vlt. lib. 4.* & Nicephorus *eccleſ. hiſtor. lib. 12. cap. 25.* quem alii deinde Principes inſecuti ſunt. Diuus Auguſtinus *epiſt. ad Maximum Madaurenſem: videtis certe ſimulacrorum templa partim ſine reparatione collapſa, partim diruta, partim clauſa, partim in vſus alios commutata: ipſaque ſimulacra vel confringi, vel incendi, vel includi, vel deſtrui: atque huius ſeculi poteſtates, quæ aliquando pro ſimulacris populum Chriſtianum perſequebantur, victas & domitas, non a repugnantibus, ſed a morientibus Chriſtianis, & contra eadem ſimulacra, pro quibus Chriſtianos occidebant, impetus ſuos legesque vertiſſe.* Certe Iulianus Parabates conqueri videtur, quod Chriſtiani templa diruerint & aras, apud Cyrillum *lib. 6. contra Iulian. pag. 607.* & Conſtantinum lucos ſuccidiſſe, fanaque in his ſubſtructa depoſuiſſe, Theodoretus auctor eſt *de græc affect. curand. lib. 10. pag. 144.* Celſus autem Cyzicenus *act. Concil. Nic. l b. 1. cap. 7.* diſerte ſcribit, edictis Conſtantini gentilium templa euerſa fuiſſe: Τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶν, inquit, τὰ πάντα Χριστιανὸς ὤν, ὡς Χριστιανὸς πάντα ὑπάρχων, ἀνεγείρων τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ πολυτελέσι τιμῶν ἀναθήμασιν. ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἑλλήνων ναοὺς κατασκάπτεσθαι καὶ πυρὶ διαφθείρεσθαι προσέταττεν. Porro Conſtantius *hac leg* templa deſtrui vetat. Occludi quidem iuſſiſſe, ſed dirui prohibuiſſe patris Exemplum ſecutos Conſtantium & Conſtantem ſcribit Nicephorus *d. c. 25.*

Ludo-

Ludorum.] Templa corrumpi vetat Conſtantius, maxime quod eis debeatur vel Ludorum, vel Circenſium, vel Agonum origo: ſi quidem ob templa Deorum honori dedicata Ludorum interdum celebritates inſtitutæ ſunt, ex quibus voluptas populo quæritur: Proinde rationem habere putabat Imperator, vt intemerata conſiſterent, ne ſqualerent & conſiderent ea loca, vnde pridem ludorum editiones, & populi ſolemnes lætitiæ traherent ortum ſuum, quod luculente cum primis Dio Caſſius edocet *lib.* 60. his admodum verbis: ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου πανηγύρει, ἐν ᾗ ἐγεγόνεισαν, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ δὲ ἀκόλουθα, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθ[ιέρωτο], καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίως ἤγεσθαι ἐνενόμιστο. Videſis *lib.* 43. *p.* 215. His ludis præerant Sacerdotes, vt non vno loco Tertullianus indicat.

Solemnitas voluptatum.] Vnde ludi ſuum initium ceperunt. Sic voluptas vſurpatur in *l.* 1. & 2. *Cod. Iuſt. de Spectacul. & infr. l.* 4. *h. t.* Trebellius Pollio *in Gallienis cap.* 9. *alios dies voluptatibus publicis deputabat.* Vid. Tertullian. Symmachum. Sed quoniam ſupra dictum eſt, Conſtantinum M. templa Chriſto conſecraſſe, imo Cyrillus Hieroſolymit. *Catech.* 14. *p.* 349. ſcribit, eum eccleſiam Hieroſolymis ædificaſſe; videamus cur ſanctitatis præcipuæ patres Templorum ſubſtructionem improbare videantur. Cyprianus *de Idolor. vanit.* *Quod vero templum habere poſſit Deus, cuius templum totus eſt mundus? Et cum homo latius maneat, intra vnam ædiculam vim tantæ Maieſtatis includam? In noſtra dedicandus eſt mente, in noſtro conſecrandus eſt pectore.* Arnobius *lib.* 6. *Nunquid enim delubris, aut templorum tum ſubſtructionibus honoramus?* Quin imo Zeno etiam Citienſis templis opus non eſſe contendit, neque ſanctitate cenſeri poſſe, quod a fabris vel opificibus confectum ſit: ſic enim ſcribit libro de Republica, vt apud Originem relatum eſt *lib.* 1. *contra Celſum pag.* 7. quem errorem hauſit poſtea Petrus de Bruis. Videndus Petrus Cluniacens. *lib.* 1. *ep.* 1. & 2. Iſidorus Peluſiotes *lib.* 2. *ep.* 246. ait, Apoſtolorum tempore nulla templa fuiſſe, ſiue vt ipſe loquitur ἐκκλησιαστήρια. Chriſtiani tamen clanculum conueniebant, & plerumque in cœmeteriis. Clemens διαταγ. *lib.* 6. *cap. vlt.* Ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίζεσθε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιούμενοι, καὶ ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν κυρίῳ κεκοιμημένων, καὶ τὴν ἀντίτυπον τοῦ βασιλείου σώματος Χριστοῦ δεκτὴν εὐχαριστίαν προσφέρετε ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν καὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις. Cœmeteria erant martyrum ſepulcra, quaſi dormirent ibi, Dei nutu rurſus excitandi, cum nihil aliud mors ſit, quam ſomnus μακρότερος τοῦ συνήθους, vt eleganter ait D. Chryſoſtomus *homil.* 5. *ad popul. Antioch.* D. Gregor. Nyſſ. *homil.* 10. *in Cantic. Canticor.* ὕπνος θανάτου ἐστὶ ὁμοίωμα. Cur ergo deinde templorum ædes excitarunt? & quidem, ſuperbas, molibus marmoreis ſtructas, Iſidor. Peluſ. *d. epiſtola in fin.* Sophronius, vt refertur Synod. Nic. 2. *act.* 4. *pag.* 489. auro & argento dedicatas. Cyrill. Hieroſol. *Catecheſ.* 14. *pag.* 338. Ego didici, gentiles Deos ſuos delubris, & templorum ſubſtructionibus honoraſſe, ac ſi templa Diuinitatis portionem conſtituerent, & velut maieſtatis imaginem referrent. Chriſtianorum autem templa, vel vt ipſi appellabant κυριακά. Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *cap.* 58. *p.* 48. ἀλλ' ἑκάστης ἡμέρας συναθροίζεσθε ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ψάλλοντες, καὶ προσευχόμενοι ἐν τοῖς κυριακοῖς. Cyrillus Hieroſolymit. *Catecheſ.* 18 *p.* 494. μὴ ἁπλῶς ἐξέταζε, ποῦ τὸ κυριακόν ἐστι. Add. Cod. Can. Eccleſ. vniuerſ. Latini autem *Dominica* vocabant. Cyprianus, Hieronym. Rufinus Aquileienſ. *hiſt. eccleſ. lib.* 10. *c.* 3. *Si hæc ita eſſe credis, ſurge & ſequere me ad Dominicum.* Itinerar. Hieroſolymit. *Dominicum miræ pulchritudinis:* Chriſtianorum inquam templa nihil aliud fuere, quam domus orationis, οἶκοι προσευχῆς, in quibus ſcilicet fideles Deum precarentur, venerarenturque vtique melius, quam in domibus priuatis locisue profanis. *Eſt quippe ibi*, vt admodum pie ſcribit Anaſtaſius in Adriano 1. *ſpecialiter reſpectus diuinus: aſſiſtunt vbi angelici ordines pro populo deprecantes, qui preces ad aures perferant Domini Sabaoth.* Porro Chriſtianorum conuenticula vel ædes, erant oblongæ inſtar nauis, & ad Orientem conuerſæ: Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *c.* 37. *pag.* 45. καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω ἐπιμήκης, κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος. Videſis Nicæn. Syn. 2. *act.* 4. *pag.* 477. Hygin. *de limit. conſtit. pag.* 163. Chriſtiani quoque ad Orientem conuerſi preces ſuas ad Deum ablegabant, & rationes affert Germanus Archiepiſcop. Conſtantinop. ἱστορ. ἐκκλησ. καὶ μυστικ. θεωρ. *p.* 6 Τὸ κατὰ ἀνατολὰς εὔχεσθαι παραδεδόμενόν ἐστιν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ ἔστιν οὕτως. διὰ τὸ τὸν νοητὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ γῆς φανῆναι ἐν τοῖς μέρεσι τῆς ἀνατολῆς τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, κατὰ τὸν προφήτην, τὸν λέγοντα, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ πάλιν, προσκυνήσατε τῷ κυρίῳ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς, καὶ προσκυνήσωμεν εἰς τόπον οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, καὶ πάλιν, στήσονται οἱ πόδες κυρίου ἐπὶ τὸ ὄρος κυρίου τῶν ἐλαιῶν κατὰ ἀνατολάς. Ταῦτα φασὶν οἱ προφῆται, καὶ διὰ τὸ ἀποκαραδοκεῖν ἡμᾶς πάλιν τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον κατὰ ἀνατολὰς ἀπολαμβάνειν, καὶ ὡς ἐκδεχομένους τὴν ἀνατολὴν τῆς φωτοφανείας τῆς δευτέρας τοῦ κυρίου παρουσίας καὶ παλιγγενεσίας. Clemens *Conſtitut. lib.* 2. *c.* 37. *p.* 46. Hinc ſolum ait, Id fieri debere in memoriam veteris poſſeſſionis Paradiſi, ad Orientem poſiti, vnde primus homo, poſtquam Dei præceptum inſuper habuiſſet, exturbatus fuit. Videſis D. Baſilium.

Con-

Conſtantii Prima *hoc titulo lex de* Templis *occludendis & Sacrificiis prohibendis.*

IV. (a) Idem A. (b) ad Taurum pf. p. (b)

Placvit, omnibus (d) locis adque vrbibus vniuerſis claudi protinus Templa, & acceſſu vetitis omnibus, licentiam delinquendi (e) perditis (f) abnegari. Volumus etiam cunctos Sacrificiis abſtinere. Quod ſi (g) quis aliquid forte huiusmodi perpetrauerit, gladio vltore ſternatur. Facultates etiam perempti fiſco decernimus vindicari: & ſimiliter adfligi (h) Rectores (i) Prouinciarum, ſi facinora vindicare neglexerint. Dat. Kalend. Decembr. Conſtantio iv. (k) & Conſtante ii. AA. conss.

NOTÆ.

(a) *Lex* 1. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Sed & *hanc legem* memorat Baron *in Anno D.* 346. *num.* 10. 11. Abeſt ea a Baſilicis, teſte Photio, *Nomocanonis tit.* 12. *cap.* 4. quod nulli ferme Pagani in orbe Romano ſupereſſent: Continetur tamen Paratitlis Græcis: *lib.* 1. *tit.* 11. §. 1. *GOTHOF.*

(b) *Conſtantino* hæc lex male tribuebatur in editis Codicibus Iuſt. quod in vltima editione emendaui. *ID.*

(c) *Taurus* PP. Italiæ ſub Conſtantio Imp. vt docet vel *lex* 2. *ſupr. de erog. mil. ann. lex* 8. *ſupr. de exactionib.* Fuit autem Præfectus Prætorio ab anno D. 353. ad Annum 361. vide *Notitiam*, & *Conſulur. Theod. ID.*

(d) Πανταχῆ, ἐν πόλεσιν, ἐν ἀγροῖς, *vbicunque, in vrbibus, in agris,* Sozomenus. *ID.*

(e) *Delinquendi*, id eſt, conſulendi, diuinandi vel etiam ſacra celebrandi: vide *Commentarium. ID.*

(f) *Perditos*, quos hic vocat, *veſanos* vocat *lex* 7. *infr.* de qua voce mox. *ID.*

(g) *Quod ſi aliquid forte huiusmodi perpetrauerint*, & mox, *ſternantur*, in editis Cod. Iuſt. *ID.*

(h) *Puniri*, Cod. I. *ID.*

(i) Qui ſub diſpoſitione Præfecti Prætorio fuere. *ID.*

(k) *γρ. Conſtantio VI.* id eſt, Anno D. 353. quia ab eo demum anno cœpit Taurus Præfectus Prætorio eſſe. *ID.* In hunc Annum incidunt *Tricennalia* Conſtantii apud Arelatem ambitioſo editu celebrata, vt ex Ammiano docet Anton. Pagi *in Critic. ad Annal. Baron. 6. n.* adde diſſertat. hypat. *p.* 112. Et ex his Tricennalibus lucem etiam capit hæc lex. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

p.264 Constantii Imp. tres conſtitutiones ſequuntur. Et *hac* quidem *leg.* Templa Gentilium vbique claudi, eorumque aditus omnibus præcludi iubentur, & Sacrificia omnibus interdicuntur, conſtitutione ad Taurum Præfectum Prætorio Italiæ Anno D. 353. emiſſa: cuius proinde hypotheſis non ad omnia loca, quæ Imperio Romano gubernabantur, pertinet.

Sacrificia ſane ab eodem ſæpe prohibita iam ad *l.* 2. *ſupr.* oſtendi, & fidem facit *lex* 5. 6. *infr.* vbi dicam. Sed & Libanius *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam edidi: vbi iuſſiſſe eum ait, μηκέτ' εἶναι θυσίας, *vt nullibi ſacrificia fierent.* At de Templorum occluſione nunc videamus Templa igitur Gentilium, vt a Conſtantino Magno, ita & a Filiis eius occluſa fuiſſe præter Theodoretum, *lib.* 5. *c.* 21. (cuius verba retuli ad *l.* 3. *ſupr.*) Sozomenus quoque *lib.* 3. *cap.* 16. teſtatur, ναοὺς, inquit, ἁπανταχῆ κειμένους ἐν πόλεσιν καὶ ἀγροῖς κεκλεῖσθαι προτέταξαν, *templa vbicunque poſita, ſiue in vrbibus ſiue agris, occludi iuſſerunt.* Quibus verbis dubium nullum, quin Sozomenus ad hanc quoque legem reſpexerit. Quinimo & euerſa ab eo templa nonnulla, & Libanius oſtendit *orat. funebri in Iulianum, pag.* 253. *Edit. Morell.* ἱερὰ δὲ καὶ νεὼ, τοὺς μὲν ἔκλεισε, τοὺς δὲ κατέσκαψε, τοὺς δὲ βεβήλους ἀποφήνας, πόρνοις ἐνοικεῖν ἔδωκε, *ſacra vero & delubra partim clauſit, partim defodit, & profana renunciantis, atque meretriculis habitanda conceſſit.* Et oratione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, de eo agens, καθεῖλε, inquit, ναοὺς, vbi addit magno labore conſtitiſſe his templorum excidia propter eorum inſignem ſtructuram. Item donata ab eo templa Palatinis aulicis: ἐκεῖνος γὰρ καὶ δῶρα ναοὺς τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐδίδου, καθάπερ ἵππον, ἢ ἀνδράποδον, ἢ κύνα, ἢ φιάλην χρυσῆν, *ille templa circa ſe conſtitutis dono dedit, haud aliter atque equum ac mancipium, aut canem vel phialam auream.*

Cauſam ſeu finem occludendorum templorum hanc reddit Conſtantius: *Vt acceſſu vetitis omnibus, licentia delinquendi perditis denegetur.* Suſpicatus iam olim ſum, cum in huoc titulum ſcriberem, δυσφημίαν & hic euitaſſe Conſtantium, quam euitare ſoliti Principes ſæpe, vbi curioſitatem & conſulendi artes perſtrinxere. Ita Conſtantinus *leg* 1. *ſupr. de maleficis. Nullus Aruſpex limen alterius accedat*, Nec ob alteram cavsam. Et Valentinianus *l.* 2. *ſupr. de quæſtionib. Maieſtatis tantummodo reos, &* Qvæ Nefanda dictv *ſunt, conſcios aut molientes.* Niſi quis mallet pro *delinquendi*, hic *de fine quærendi* legere, vt in hac eadem re *l.* 12. *infr. finem quærere ſalutis alienæ* dicitur, & Horatius 1. *Carm.* 11.

Tu ne quæſieris ſcire nefas, quem mihi, quem tibi
Finem DI Dederint Leuconoë.

Et Tacitus *lib* 12. *Annal. cap.* 52. *Scribonianus in exilium agitur, quaſi finem Principis ſcrutaretur.* Pro quo alibi dicitur *ſuper*, ſeu *de ſalute*, & *de capite conſulere* apud Tertullianum *Apolog. cap.* 35. Paulum 5. *ſentent. tit.* 21. §. 3. Spartianum *Seuero c.* 15. & *l.* 12. *infr.* Item Fata ſerutari Tacito *lib.* 16. *c.* 14. & de vita interrogare & reſpondere, Firmico *Matheſ. lib.* 2. *cap. vlt.* verum nihil hic mutandum, quin priori ſententiæ adhærendum: Nempe *delinquendi perditis* appellatione

tione illud ipſum indicatur, quod de fine Principis conſulere. Nam quod quidam putat hoc velle Conſtantium, templa claudi conſultius eſſe, ne ſuperſtitionibus nondum ſoluti *ſimulacra* Deorum venerandi rapiant occaſionem, hinc alienum prorſus eſt.

Quod *Perditorum* nomen attinet, eo nomine Chriſtianos quondam Gentiles inſectati. Tertullianus *Apolog. cap. vltim. Propterea enim deſperati & perditi exiſtimamur*: Quia ſalutis ſuæ curam nullam habent, παραβάλλοντες, ἀπονενοημένοι, *deſesperez. Ingenium velox, audacia perdita*, Poetæ. Κυρίως etiam de his, qui in dominos quid moliuntur. Tertullianus *Apolog. cap. 27. vice rebellantium ergaſtulorum*, &c. *erumpunt aduerſus nos, in quorum poteſtate ſunt, certe impares ſe eſſe, & hoc magis perditi*, &c. Atque hoc ſenſu hoc loco id accipiendum. Generalius vero apud Iulium Firmicum *de error. profan. relig. pag. 415. Ed. Gronon. ad calcem Minucii: Sic ſunt elementa a perditis hominibus conſecrata*. Idem, *p. 424. perditos homines religioſo ſermone conuenio*, & mox, *mens perdita*. Quanquam & *perditos* eo ſenſu dixerit, quia a Domino Deo ad Idola ſeſe conferrent. Atenim verba iſta Firmici, *init. annuis perditorum commonitionibus*, ad diuinationes omnino pertinent. Idem *Math. 2. cap. vlt.* Mathematicum informans & inſtruens, quomodo caſte artem ſuam exercere poſſit; *Non enim oportet*, inquit, *perditas mentes hominum diuinis initiare ſermonibus, ſed nec occupato animo & perdita cupiditate polluto*.

Igitur, cum Sacrificia prohibita iam, templaque occludi iuſſa fuiſſent, attamen (quod hæc lex indicat) Iudicum conniuentia, & Templa nihilominus alicubi adhuc patebant, & ſacrificia porro quædam clam agitabantur, atque ita perditis quibusdam *delinquendi occaſio*, id eſt, de fine Principis Magos, &c. conſulendi, quærendi, patebat: A quibus alioquin variis ſeſe ſubinde legibus vindicare Conſtantius neceſſe habuit. Inter alias *l. 4. 6. ſupr. de maleficiis*: vbi hæc verba notentur: *ſi quis Magus*, &c. *aut certe aliquid horum ſimile exercens in Comitatu meo vel Cæſaris* (Iuliani) *fuerit deprehenſus*. Ammianus Marcellinus *lib. 16. cap. 8.* in Anni 356 geſtis. *In Caſtris Auguſti, per ſimulationem tuendæ Maieſtatis Imperatoriæ, multa & infanda perpetrabantur. Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia* CONSVLVISSET *quenquam* PERITVM. Quod & Theodoſio Magno euenit, antequam ſacrificia penitus prohiberet: vide *l. 7. 8. 9. infr.* Itaque hæc rurſum prohibere Conſtantius neceſſe habuit *hac leg.* ſub ſeueriſſima pœna capitis, & proſcriptionis bonorum, etiam Rectoribus Prouinciarum conniuentibus, impoſita.

Porro, ſi quis coniecturæ locus, atque hæc lex recte ad Annum 353. a nobis refertur, tum eadem eius ferendæ occaſio fuerit, quæ *legis prox. 5. Magnentii*, inquam, tyrannis ſeu tempora; Atenim fallitur Alciatus l. *Parergon 13.* qui occaſionem huius legis, atque hanc legem ipſam putat, quam Caſſiodorus, (imo antiquior eo Sozomenus, *lib. 4 c. 9.*) memorat. Pertinet enim ea lex *ad Ægyptum & Alexandriam*. Atqui hæc lex data eſt ad Taurum PP. Italiæ ſcilicet, & ad Italiæ Præfecturam pertinet. *Omnia* ſcilicet *loca atque vrbes*, *hac leg.* ſunt, quæ per eam Præfecturam erant, non omnes, quæ Romano Imperio gubernantur, quod nonnemo alioquin prodidit. Nempe ad inſcriptiones ſuas coarctandæ ſunt ita, & ex iis explicandæ, leges, quod docuimus ad *l. 2. ſupr. de fide Catholica*. Quanquam non nego hoc ipſum & per Ægyptum a Conſtantio factum.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Templa claudi iubentur in omnibus locis, qui Romano Imperio gubernantur, & iterum ſacrificiorum inhibetur inſania.

Delinquendi.] Acceſſu templorum vetantur omnes, atque ita licentia delinquendi perditis denegatur; hoc eſt, generaliter templa adire non licet, vnde perditis etiam facultas eripitur. Non omnis fortaſſe, qui templum ingreſſus eſt, continuo Deorum ſimulacra veneratur, ſed ne, ſuperſtitionibus nondum ſoluti, peccandi rapiant occaſionem, templa claudi conſultius eſt.

Perditis.] Iul. Firm. Matern. *de errore. profan. relig. Annuis perditorum hominum commonitionibus* &c. & ibid. *Sic ſunt ſacratiſſimi Imperatores elementa a perditis hominibus conſecrata.*

Sacrificiis abſtinere.] Qui ſacrificauerit gladio conſumetur, & perempti facultas addicetur fiſco. Victima nulla Deo gratior, corde contrito, nec acceptior hoſtia pura mente. Auctor anonym. apud Suidam, [illegible] Eleganter Athenagoras πρεσβ. *pag. 13.* ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς δημιουργὸς, καὶ πατὴρ οὐ δεῖται αἵματος, οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθῶν καὶ θυμιαμάτων εὐωδίας, αὐτὸς ὢν ἡ τελεία εὐωδία, ἀνενδεὴς καὶ ἀπροσδεής. Quin etiam hoſtiarum immolationes adeo Chriſtianis inuiſæ, vt ſi Dei præcepto non commonerentur, animalium cædibus abſtinerent: nec tamen plane diffitetur Arnobius genere quodam eo nomine videri nos inhumanos, qui, vitæ producendæ neceſſitate ſubacti, de mortibus innoxiorum animalium auxilia quærimus. Ex diuerſo dicebant Pagani Deos ſuos, χαίρειν τῇ λοιβῇ καὶ τῇ κνίσσῃ, Theodoretus *Curation. lib. 7. pag. 104.* Arnobius diceret, *nidorem conſectari, paſcique de eniſſis, lib. 7.* Cæterum hæc lex prima eſt *Cod. Iuſt.* [illegible] vt ſcribit Photius *Nomocan. tit. 12. cap. 4.* quod nulli fere Pagani ſupereſſent in orbe Romano; eſt tamen in Paratitl. Græcorum *lib. 1. tit. 1.*

p. 265 Constantii Secunda *hoc titulo lex aduerſus* Nocturna *ſacrificia Romæ.*

V. (a) Idem A. ad Cerealem p. v. (b)

Aboleantur ſacrificia nocturna, Magnentio auctore permiſſa, & nefaria deinceps licentia repellatur, &c. Dat. ix. Kalend. Decembr. (c) Conſtantio A. vi. & Conſtant. Cæſ. ii. coss. [353.]

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* velut χρονικὴ. Inſeruit eam recte Annalibus ſuis Baronius *Anno D.* 353. *n.* 32. *GOTHOF.*

(b) *Cerealis* P. V. Romæ ſub Conſtantio: vide & *l. 2. ſup. de indulg. crim.* & *l. 9. quorum appellat.* quæ eidem inſcribuntur hoc ipſo anno, & auctorem ignotum de Præfectis apud Cuſpinianum: & *Proſopogr.* noſtram. *ID.*

(c) *Arelate* datam hanc Conſtitutionem oportet ex iis, quæ Ammianus Marcellinus narrat *lib.* 14. *cap.* 5. *Arelate hyemem agens Conſtantius ad diem ſextum Idus Octobris,* & *cap.* 10. *Cæli reſtrato tepore Conſtantius Conſulatu ſuo ſeptiès & Cæſaris ter* (hic eſt annus proxime ſequens 354) *egreſſus Arelate Valentiam petit. ID.* Conſtantius hoc anno Arelate *Tricennalia* imperii Cæſarei celebrauit, vti patet ex loco priori Marcellini citato, *Arelate hiemem agens Conſtantius, poſt Theatrales ludos atque Circenſes ambitioſo editos apparatu, die ſexto Idus Octobris, qui imperii eius Annum triceſimum terminabat,* &c. In eadem vrbe horum ſolemnium occaſione obeliſcum erigi iuſſit, qui ſuperiore Seculo effoſſus e terra gloriæ Ludouici XIV. Reg. Gall. conſecratus, & in platea publica conlocatus iterum eſt. Ex Tricennalibus his etiam noſtræ legi affundi lucem poſſe intelligunt eruditi. Conſule Anton. Pagi *in Critic. ad Annal. Baron. ad an.* 353. *n.* 5. 6. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

Nocturna Sacrificia Magnentio Tyranno auctore, per Præfecturam Vrbis Romæ, permiſſa, hac Conſtantii imp. conſtitutione abolentur Anno D. 353. quo tempore *Liberius* Pontificatum ibi tenebat. Antequam ad ipſius legis ſententiam accedo, de Magnentio primum hanc ad rem pauca notanda ſunt. *Magnentius* igitur, Conſtante Galliarum Imp. cæſo, *Sergio & Nigriniano COSS.* (id eſt, Anno D. 350.) 15. *Kalend. Februarias*, tyrannidem aſſumpſerat: auctor Socrates, *lib.* 2. *cap.* 25. & *lex* 2. *ſupr. de indulg. crimin.* id oſtendit: ſic quidem, vt Præfectos Vrbi præfeciſſe eum auctor peruetuſtus Notitiæ Præfectorum, & Ammianus Marcellin. a *lib.* 16. *cap.* 6. (vbi de Adelphio Præfecto Vrbis agit) prodant. Verum Conſtantius Anno 352. (*Conſtantio V. & Conſtante Cæſ. COSS.*) in Pannonia agens, & Sirmii quidem, (vt præter Socratem *d. lib.* 2. *cap.* 28. & Sozomenum *lib.* 4. *c.* 4. docet hoc ipſo Codice *l.* 8. *ſupr. de Petitionib* & *l.* 6. *ſupr. de Veteranis*, & Codice Iuſtinianeo *l.* 5. *qui teſtamenta facere*) Magnentium e Pannonia (quo ſe contulerat: de quo vide etiam Iulianum, *orat.* 1. *p.* 120. ſiu. *pag.* 35. 36. *Edit. Spanhem.*) Murſenſi prælio ſub Autumni exitum in Italiam fugauit. Verum ex Italia rurſum in Galliam recipere ſe coactus a Conſtantio Magnentius, vide *dict. Iuliani orationem*, *pag.* 134. ſiu. *pag.* 39. 40. *Edit. Spanhem.* Sic Vrbe Roma Italiaque Conſtantius potitus eſt. Quare a Magnentio contra ius geſta protinus infirmauit *l.* 5. *ſupr. de infirm. his, quæ ſub Tyrann.* Mox autem (*Conſtantio VI. & Conſtante Cæſ. II. COSS.* id eſt, Anno D. 353.) Magnentium in Galliam perſequutus, apud Lugdunum eum 18. *Kalend. Septembr.* profligauit, vt Socrates *lib.* 2. *cap.* 32. memoriæ prodidit: eum tribus videlicet annis & ſex menſibus integris (Zoſimo, *lib.* 2. *c.* 54. & Eutropio *lib.* 10. *c.* 7. & Victore altero, qui eum quadrageſimo ſecundo menſe Imperii ait expiraſſe, teſtibus) imperaſſe. Hinc eſt, quod hoc ipſo Conſulatu paucis poſt eam victoriam diebus, 8. Id. Septemb. *lex* 2. *ſupr. de indulg. crim.* Lvgdvno data hoc Codice proponitur.

Poſt hanc itaque Victoriam, cum Conſtantius Imp. abolendis, quæ Magnentii tyrannus inuexerat, intentus eſſet, quod Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *cap* 5. oſtendit, in hunc finem præter *legem prox.* 4. *ſupr.* duæ nominatim ad Cerealem Præfectum Vrbis Romæ ab eo promulgatæ conſtitutiones fuerunt: nempe *d. lex* 2. & *hæc lex* 5. Quem quidem Neratium Cerealem a VI. Kalend. Octobris ſuperioris Conſulatus (ſeu Anni 352.) ad VI. Id. Decembris huius Anni 353. Præfectum Vrbi fuiſſe vetus Præfectorum Notitia teſtatur. De quo eodem & vetus Inſcriptio hæc occurrit, quæ & ipſa ad Magnentii Tyrannidem ſpectat, apud Gruterum *CCLXXX.* 6.

RESTITVTORI. VRBIS. ROMAE. ATQVE. ORB
ET. EXTINCTORI. PESTIFERAE. TYRANNIDIS
DN. FL. IVL. CONSTANTIO. VICTORI. AC. TRIVMFATORI
SEMPER. AVGVSTO
NERATIVS. CEREALIS. V. C. PRAEFECTVS. VRBI
VICE. SACRA. IVDICANS. D. N. M. QVE. EIVS

De hoc Cereali P. V. in *Proſopographia* plura.

Inter alia porro, vt ad legem noſtram accedamus, quæ Magnentius etiam Romæ, firmandæ ſcilicet dominationi, inuexerat vel permiſerat, Nocturna etiam ſacrificia (diurna enim forte palam auſus non fuerat) erant. Quod *hac leg.* oſtenditur. Cui proximum eſt, quod Athanaſius *Apologia ad Conſtantium*, *p.* 528. ſiu. *pag.* 678. *Edit. Colonienſ. apud Weidmann.* ait, Magnentium magis & incantationibus contra Dei iuſſa attendiſſe. Sane etiam reperio a Libanio Scriptore Gentili, *orat. funebri ad Iulianum pag.* 268. *Edit. Morell.* Magnentium, etſi alieni imperii incubatorem, commendari, quod imperaret μετὰ φυλακῆς τῶν νόμων, *cum obſeruatione legum.* Quod ſane a Gentili Scriptore dictum ob ſacrificia aliquatenus ſaltem reſtituta vel permiſſa, quæ Conſtantius nunc aboleri iubet. Quo exemplo Con-

plo Conſtantinus Magnus quoque deuicto Maxenſio Tyranno nocturna Romæ ſacrificia ſuſtuliſſe argum. *l. 3. ſupr. de infirm. his qua ſub tyrannis*, videtur: Et Valentinianus poſtea, cum diurna non prohiberet, nocturna ſaltem ſacrificia in quibusdam Imperii ſui partibus pernicioſius inuecta prohibere neceſſe habuit *l. 7. ſupr. de Maleficis*, Zoſimus *lib. 4. c. 3.* Niſi quod ea per Græciam, & Eleuſinia nominatim myſteria, reſtituere, Prætextato Achaiæ Proconſule id agente, coactus, ſi eidem Zoſimo credimus.

De Nocturrorum ſacrificiorum prohibitorum ratione, etiam cum diurna licita eſſent, monere plura nil attinet. Certe in ſpec. *huius leg.* non alia ratione ea prohibita quam diurna: quare quæ de nocturnis ſacris, ex Paulo & Marcellino ad *hanc leg.* notantur, ἀπροσδιόνυσα ſunt. Illud maioris adhuc περιεργίας eſt, quod quidam hic notant, de nocturnis Chriſtianorum conuentibus: non plane autem ἀπροσδιόνυσον quod Firmicus 2. *Math. cap. vlt. in fin.* Mathematici conditionem inſtruens, inter cætera, eum monet, *Vt nunquam nocturnis* p. 256 *ſacrificiis interſit, ſiue illa publica, ſiue priuata dicantur, ſed puram ſub conſpectu omnium iſtius diuinæ artis exerceat diſciplinam.* Tandem obſeruandum, quod Theodoretus, *in* Θεραπευτικῷ 8. *pag. 598. Tom. 4. Edit. Pariſ.* ait, ſacrificia pro defunctis ſuo adhuc æuo per *noctem* fieri ſolita, ὅτι δὲ καὶ χοὰς τοῖς τεθνεῶσι προσέφεραν, ἴστε μὲν καὶ ὑμεῖς, οἱ νύκτωρ ταύτας παρὰ τοὺς νόμους τολμῶντες, *quod autem & libamina mortuis obtulerunt, ſcitis & vos, qui noctu contra leges id facere non dubitatis.*

Illud vltimum notari cupio, datam hanc legem ad *Cerealem* Præfectum Vrbis, procul dubio ad eius ſuggeſtionem, quem Chriſtianæ religioni addictiſſimum fuiſſe credere licet. Sane id ſatis indicant ea, quæ de Cereali hoc memorat Hieronymus, *epiſtola 16. tomo 1. folio 54.* ſiu. *pagina 76. Edit. Francf. Tom. 1. Oper.* ambitioſius petente Marcellam viduam in vxorem.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Magnentius incubator Imperii ſacrificia nocturna permiſerat: Conſtantius Imperii potius aboleri præcipit. Quemadmodum autem Magnentius acie profligatus fuerit, narrat Iulianus *orat.* 3. Certe Chriſtiani ſolebant nocte conuenire, cum prohiberentur interdiu: vnde nocturnæ eorum congregationes apud Minucium *in Octauio* & paſſim. In nocturnis illis ſacrificiis, fœda omnia perpetrabantur, vt Zoſimus *lib. 4. pag. 753.* adſignificat, & *l. ne quis deinceps 7. de Malef.* In Chriſtianorum pernoctationibus Deus φῶς ὑπάρχων ἀληθινὸν colebatur.

Constanii Tertia *hoc titulo lex aduerſus* Sacrificia *cultumque* Simvlacrovm.

VI. (a) Idem A. & Iulianus Cæſ.

Poena (b) capitis ſubiugari præcipimus eos, quos operam ſacrificiis dare, vel colere ſimulacra, (c) conſtiterit. Dat. xi. Kalend. Mart. Med. Conſtantio A. viii. & Iuliano Cæſ. coss. [356.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Inſeruit eam recte Baronius Annalibus ſuis, *Anno D. 356. num. 1.* eiuſdemque rurſum meminit *num. 116.* GOTHOF.

(b) Pro *Pœna*: Pariter vt *l. 23. infr.* Sic *ſententia* ſubiugari, *l. 11. ſupr. de Iudæis. ID.*

(c) *Superſtitia* hæc proprie *l. 2. ſupr. ID.*

COMMENTARIVS.

Sacrificia & Simvlacrorvm cultus hac Conſtantii lege ſub capitis pœna rurſum inhibentur: Quare & Ammianus Marcellinus, *lib. 16. c. 5.* in huius ipſius Anni 356. geſtis *Iulianum* Occvlte *Mercurio ſupplicaſſe*, ſcribit. Quinimo victoriæ aram, per hæc tempora a Conſtantio Romæ ſublatam Symmachus, *relatione ad Valentinianum, lib. 10. ep. 54.* & Ambroſius quoque, *lib. 2. contra Symmachi relationem*, teſtantur.

Et tamen, vt Conſtantius hæc fecerit, Gentilitiæ nihilominus religionis eum. loca, Sacerdotumque priuilegia Romæ intacta reliquiſſe idem Symmachus *d. Relatione* refert. Idque confirmat etiam quod de ſolemni eius ſequenti Anno 357. Romam ingreſſu iuxta Symmachum, Ammianus Marcellinus *d. lib. 16. c. 10.* narrat.

Cæterum toties iterandæ huius prohibitionis, & tam grauibus quidem pœnis propoſitis, hoc nominatim anno, Conſtantio non alia occaſio fuiſſe videtur, quam ea ipſa, quam & *l. 4.* indicari oſtendi, & ab eodem diuinandi Vateſque conſulendi curioſitas prohibita, eadem pœna propoſita *l. 4. 6. ſupr. de maleficis & Mathematicis*, Nempe quia, quod Ammianus Marcellinus *lib. 16. c. 8.* plene exequitur, in huius ipſius Anni 356. geſtis *ſemper ſe feriri ſperabat*, id eſt, timebat.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Sacrificare & colere ſimulacra Conſtantius iterum vetat *hac lege*, cuius pœna animæ amiſſionem ſuſtinet. Pagani fere nulli ſupererant, & *breui tempore*, ſicuti loquitur Arnobius, *totus mundus religione chriſtiana completus eſt*, quod etiam Iulianus ille rebellis, quique Cæſar erat, cum Conſtantius hanc ſanctiſſimam conſtitutionem emiſit, propalam fatetur in epiſtola ad Arſacium. Sed vt aboleretur in vniuerſum paganitas, ſacrificia rurſum inhibere placuit.

Theodosii M. Prima *hoc titulo lex aduerſus* Sacrificia, *templorumque in id ingreſſum.*

VII. (a) Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosivs AAA. Floro pf. p. (b)

Si qui vetitis (c) ſacrificiis, diurnis nocturniſque, (d) velut væſanus ac ſacrilegus incertorum (e) conſultorum, (f) iſmerſerit, fanumque ſibi aut templum (g) ad huiuſcemodi ſceleris excuſationem adſumendum crediderit, vel putauerit adeundum, proſcriptioni ſe nouerit ſubiugandum: Cum nos iuſta inſtitutione moneamus, *Caſtis* (h) *Deum precibus excolendum*, *non diris carminibus* (i) *profanandum.* Dat. xiii. (k) Kalend. Ian Conſtp. Eucherio & Syagrio coss. [381.]

N O T Æ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Inſeruit eam recte Annalibus ſuis Baronius, *Anno D. 381. num. vlt.* GOTHOF.

(b) *Florus* PP. Orientis fuit ſub Theodoſio Magno: vide *legem* 3. *ſupr. de primiceriis & Notariis*, & plene in *Proſopogr. Ib.*

(c) Hinc colligat quis: Non omnibus ſacrificiis, verum Conſultoriis tantum Theodoſium hac lege interdixiſſe, vide & *legem* 8. 9. *infr.* de quo tamen mox. *ID.*

(d) De *Nocturnis* ſacrificiis dixi ad *legem* 5. *ſupr. ID.*

(e) Puta de ſtatu Reipublicæ & de ſalute Principis. Ita Vlpianus apud Auctorem collationis legum Moſaicarum *tit.* 15. *Senatusconſultum*, inquit, *factum*, *quo cauetur*, *vt Mathematicis*, *Chaldæis*, *Ariolis & ceteris*, *qui ſimilem incertum fecerunt*, *aqua & igni interdicatur:* vbi pro incertum repono, *incertorum artem*, vel *incerti quæſtum. ID.*

(f) *Al. Conſultor animum:* vel ſimpliciter *conſultor*, voce propria; error natus ex terminatione vocis ſuperioris *incertorum. ID.*

p 267 (g) *Templa* igitur cæteroquin hoc tempore adhuc patebant; de quo mox. *ID.*

(h) *Caſtæ* preces, diris carminibus oppoſitæ: contra, preces nefariæ in eadem re *l. 7. ſupr. de malef. ID.*

(i) *Suffragia* dicuntur *l. 3. ſupr. de Maleficis*: contamina *l. 6. dict. tit* pro quo in Cod. Iuſt. repoſitum, vt hic *carmina*, nefariæ preces, magici apparatus *l. 7. d. tit.* vide Apuleium, Arnobium, & alios. *ID.*

(k) *XII.* in Til. & prim. Cuiac. edit. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Ad Theodosii Magni conſtitutiones, quæ ſex numero hoc titulo occurrunt, puta *lex 7. 8. 9. 10. 11. 12.* a Conſtantio Imp. magno Principum & annorum (25. ſcilicet) hiatu, nunc prouehimur: nullis Iuliani, Iouiani, Valentiniani, Valentis, Gratiani aduerſus Paganos & Sacrificia, legibus hunc in titulum relatis. (Quam hoc loco obſeruationem ſiue excurſum meum, aliis probatum, atque imitationi fuiſſe video) cui ſimilis etiam hiatus occurrit *titulo de Iudæis ſupra.* Huius vero rei cauſa hæc eſt: Quia (verba ſunt Symmachi in Relatione ad Valentinianum, hanc in rem ſingularia) *ſi numerentur hi* (quos modo dixi) *Principes, vtriusq; ſectæ, vtriusq; ſententiæ, proximus eorum ceremonias patrum,* (id eſt, Gentilium) *coluit; receptior non remouit. Diſſimulationem* ideo, & conniuentiam horum poſteriorum Principum Symmachus laudat; memorat & Ambroſius *lib. 1. & 2. aduerſus Symmachum.*

Enim vero Ivlianvs (quod omnes norunt) in Apoſtaſiam prolapſus Deorum templa, cultumque reſtituit, loca prædiaque templorum, in iura templorum retraxit, & in Gentiles a Conſtantino, Conſtante & Conſtantio facta ſancitaque reuocauit; de quo vt innumera ſunt veterum teſtimonia, ita complures conſtitutiones fidem faciunt. Hic itaque eſt ille, quem Symmachus Gentilium ſectæ & ſententiæ patrum ceremonias coluiſſe tradit.

Iulianum Iovianvs ſequutus eſt. Is, etſi Chriſtianus; ἐθελοθρησκείαν nihilominus, rerum neceſſitati cedere coactus, inuexit: quo nomine a Themiſtio *oratione 12.* (quæ ὑπατικὸς inſcribitur habita Anno D. 364.) & cuius etiam meminit Socrates, *lib 3. cap. 25. in fine*) multis commendatur, vt proinde Theodoreto *lib. 5. cap. 21.* qui ſimilem excurſum habet, non vſquequaque fides habenda ſit, qui Iouianum, idolorum cultum inhibuiſſe ſcribit.

Valentinianus Sen. pariter inter religionum diuerſitates medius (vt ex Ammiani Marcellini *lib. 30.* iam ante ad *l. 1.* diximus) leges in Imperii ſui exordio de-

dio dedit, quibus vnicuique, quod animo imbibiſſet colendi liberam facultatem tribuit; vt totidem verbis ipſemet in *l. 9. ſupr. de maleficis*, profitetur. Et Symmachus quoque Relatione ad filium eius *in fin.* *Spectat*, inquit, *ſenior ille Diuus parens culminis veſtri ex arca ſiderea lachrymas Sacerdotum, & ſe culpatum putat more violato, quem libenter ipſe ſeruauit.* Vnde & in Sacerdotibus creandis & in priuilegiis, quæ iisdem deferebantur, veterem morem ſeruari voluit *l. 60. ſupr. de Decurionib.* Nocturna tantum & malefica ſacrificia Valentinianum ſuſtuliſſe *lex 7. & 9 ſupr. de maleficis*, vt & Zoſimus, *lib. 4. cap. 3.* oſtendunt. Quæ a Iuliano reſtituta diſerte docet Libanius *orat. in Iuliani necem p. 253. Edit. Morell.* vt & loca prædiaque Templorum rei priuatæ ſociaſſe, ſeu confiſcaſſe eum, docet *lex 8. ſupr. de iure fiſci.*

Ac vt per Occidentem Valentinianus, ita per Orientem quoq; Valens malefica tantum primo ſacrificia *l. 8 ſupr. de malefic.* prohibuit. Imo & liberam ſimiliter, quod Theodoretus ait *d. lib. 5. c. 21* Principatus ſui initio religionis cuiusque amplectendæ poteſtatem fecit; & docet id quoque Themiſtii *oratio*, quæ a Dudithio Epiſcopo Latine tantum vulgata eſt. Denique & Agonem Conſtantinopoli, θυσίας κ̀ πανηγύρεις, *ſacrificia & feſtos dies*, Valentem reſtituiſſe Hieronymus *Chronica*, & Cedrenus *anno Valentis 7.* id eſt, Anno D. 370. teſtantur. Et hiſtoria Eccleſiaſtica docet, Valentis iſtius temporibus Gentilium licentiam eo proceſſiſſe, vt alicubi etiam, Alexandriæ puta, Catholicos ad Deorum cultum cogere præſumpſerint, tempore perſecutionis Lucii Epiſcopi Ariani. Sed tandem & Valentinianum & Valentem τὸ θύειν vetuiſſe: at non & τὰ λιβανωτὸν ſcribit Libanius *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam edidi.

Supereſt ex his quos initio recenſui, Gratianvs. Hunc Victoriæ quidem aram Romæ rurſum diruiſſe, priuilegia, ſtipendia, prædia ſeu agros Veſtalium, locaque quæ ſacris error veterum deputauerat, ademiſſe *lex 20. hoc tit.* & Symmachus *in Relatione*, vt & Ambroſius *duobus locis* teſtantur. Neque tamen ideo Gentilitios ritus nominatim Gratianus lege prohibuit. Quinimo ſacrificiorum vſus porro Romæ ſub eo ſtetit ad Annum vſque 391. vt diſcere eſt ex Libanii *dicta orat.* & *l. 10. infr.* Neque eo tamen pertinet, quod Socrates ſcribit *lib. 5. cap. 2.* Gratianum lege ſanciuiſſe, vt vnaquæque religio licite ſacra celebraret, quod ex eo quoque habent Epiphanius, Tripart. *lib. 9. cap. 2.* Nicephorus *lib. 12. c. 1. 2. & 26.* id enim ad Chriſtianorum ſectas pertinet.

Ex his, quæ nunc prolixius diſſerui, conſtat, quod Symmachus, *Principem recentiorem Patrum ceremonias non remouiſſe*, ſcripſit, id de Iouiano, Valentiniano & Gratiano accipiendum eſſe: Etſi operoſiſſimorum Annalium conditori longe aliter viſum. Quo etiam temporis interuallo nullum ferme ſcriptorem reperio, qui aduerſus Gentiles ſcripſerit.

Sequuntur proinde nunc Theodosii M. Conſtitutiones. Hunc ſane Principem, in ſuperiorum duorum Annorum 379. & 380. geſtis Zoſimus, *lib. 4. cap. 29.* hoc adhuc tempore Gentilibus templa adeundi, patriisque ritibus Numina placandi poteſtatem feciſſe, memoriæ prodidit: ἔτι γὰρ, inquit, ἦν αὐτοῖς ἄδεια τοῦ φοιτᾶν εἰς τὰ ἱερὰ, κ̀ τὰ θεῖα κατὰ τοὺς πατρίους θεσμοὺς ἐκμειλίττεσθαι, *etenim adhuc facultatem habebant adeundi fana, patriisque ritibus numina placandi.* Atenim, mox Anno 381. Templis bellum indictum, vt teſtatur Zoſimus, *lib. 4. cap. 33.* Recte. Sane enim *hac lege 7.* imo & *l. 8. & 9.* τὸ θύειν, ſeu ſacrificia per Orientem inhibentur, at non etiam templorum aditus, & τὸ λιβανωτόν. Quod Libanius ad Theodoſium ipſum quoque diſerte ſcribit, *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν quam edidi, *pag. 10.* & *pag. 474. Oper. minor. Gothofr. Edit. Trotz.* Ἐκωλύθη, inquit, παρὰ τοῖν ἀδελφοῖν (τὸ θύειν) ἀλλ᾽ οὐ τὸ λιβανωτόν: ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ ὁ σὸς ἐβεβαίωσε νόμος, ὥστε μὴ μᾶλλον ἀλγεῖν ἡμᾶς οἷς ἀφῃρέθημεν, ἢ χάριν εἰδέναι τῶν συγκεχωρημένων. σὺ μὲν οὖν οὔθ᾽ ἱερὰ κεκλεῖσθαι, οὔτε μηδένα προσιέναι, οὔτε πῦρ, οὔτε λιβανωτὸν, οὔτε τὰς ἀπὸ τῶν ἄλλων θυμιαμάτων τιμὰς ἐξήλασας τῶν νεῶν, οὐδὲ τῶν βωμῶν, &c. *A fratribus prohibitus fuit (vſus ſacrificiorum) at non & turificatio: quin & hoc ipſum lex tua firmauit: ſic vt non magis indoleamus iis, quibus priuati ſumus, quam gratiam ob conceſſa habeamus. Tu igitur neque templa occludi, neque vllum aditu arceri iuſſiſti, neque ignem, neque turificationem, neque alios fumigationum honores templis arisque exegiſti.* De quo plura ad *l. 11. 12.* iis enim demum legibus Templa quoque a Theodoſio Magno occludi iuſſa, omniſque templorum aditus, honorque & cultus Deorum, λιβανωτὸν etiam, inhibita. Hac itaque interpretatione emoliendum venit, quod Sozomenus, *lib. 7. cap. 20.* Theodoſium ἀρξάμενον βασιλεύειν τῶν θρησκευομένων παρ᾽ ἑλλήνων τόπων ἐπιβαίνειν, *ſub ipſa imperii primordia adire loca a paganis culta*, prohibuiſſe, ſcribit. Item quod Chronicon Alexandrinum Anno 379. p. 268 *pag. 704. Edit. Raderi.* Θεοδόσιος, inquit, τοὺς ναοὺς ἑλλήνων κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, *Theodoſius fana paganorum ab vſque fundamento euertit.* Sed & ſtatim vt ad Imperium peruenit, Agonotheticas quaſdam poſſeſſiones Paganis detraxit. quod ſuadet Nouella Martiani tertia. Atenim templorum aditus & τὸ λιβανωτὸν, ſeu fumigatio, non vt ſacrificia ſtatim ab eo inhibita: verum ex προσαγωγῆς tantum, quod Anno D. 391. & 392. demum factum fuiſſe *lex 11. & 12. infr.* docebunt.

Ac vt maxime Theodoſius inter initia Imperii non in Paganos inſurrexerit: attamen ne Chriſtiani ad horum ritus deflecterent, ſategit: latis conſtitutionibus in Apoſtatas: puta *l. 1. & 2. ſupr. de Apoſtatis.*

Caroli Hannibalis Fabroti
Notæ.

Iulianus, ὁ παραβάτης καὶ ἀποστάτης, veterum ſuperſtitionem reuocauit, &, vt ſcribit ad Arſacium, quod ne quidem optare quiſquam antea, Chriſtianis, nempe Principibus orbi imperantibus, audebat, ipſe effecit, milites coegit θύειν ἢ ἀποστρατεύεσθαι, Suid. *in Iouiano*, Rufinus *hiſt. Eccleſ. lib. 1. c. 32.* Chriſtiani (quos ille Galilæos appellabat *d. epiſt.*) & videſis Gregorium Nazianzen. *Tom. I. pag.* 79. & 81. & Cyrill. *contra Iulian.* Chryſoſtomum *Tom. I. Ed. Morell. pag.* 723. *prohibiti ſunt docere literaturam & oratoriam*, vt ſcribit etiam D. Auguſtinus *lib 8. confeſſ. c 5.* Vid. Gregor. Presbyt. *in Vita D. Gregor. Nazianz. pag.* 11. *ſequ.* & Gregor. Naz. *aduers. Iulian. orat. 3. p.* 51. Freculph *Chron*

tom. 2. lib. 2. cap. 9. Ea re Moſonius profeſſionem ſuam exercere prohibitus, Eunapius Sardianus *in Proæreſio pag. 181.* *Ἰουλιανοῦ δὲ βασιλεύοντος, τότε τῷ παιδεύειν ἐξειργόμενος, ἐδόκει γὰρ Χριστιανός, &c.* Idemque violatæ atque deſertæ Chriſtianæ Religionis reus poſſeſſione bonorum Chriſtianis interdixit. Martyrologium Notkeri, *donec Iulianus Apoſtata Cæſar effectus legem promulgaret, vt Chriſtiani nihil in hoc ſeculo poſſiderent.* Denique ſub Iuliano Chriſtianitate depreſſa, vireſcere cœpit gentilitas. Iouianus Chriſtianus quidem: eum enim Iulianus impius, edixiſſet, vt milites ſacrificarent, aut militiæ cingulum reponerent, ipſe maluit *ζώνην ἀποθέσθαι*, vt apud Suidam relatum eſt. Photius ex Athanaſii vita *pag. 1447. edit. poſtr. τότε δὴ τότε καὶ Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανός, οἱ μετὰ ταῦτα κατὰ διαδοχὴν βασιλεύσαντες, λύσαντες αὐτῶν τὰς ζώνας, τῷ τυράννῳ προσέῤῥιψαν, ἔχε, λέγοντες, καὶ τὰς ζώνας, καὶ τὰς τιμάς.* Idem Nicephor. Calixt. *lib. 10. c. 23.* Sed tamen liberam cuique poteſtatem fecit, quam vellet religionem profiteri, Socrates *lib. 3. hiſt. Eccleſ. c. 21.* quo nomine laudatur a Themiſtio, qui *orat. 12. pag. 276.* ait, quædam eſſe, quæ vim maiorem fugiant, quæque velut extra neceſſitatis tela poſita ſint: eius generis, inquit, eſt religio erga Deum. Verum gentium errorem ſuſtinere & perferre, culpa carere fortaſſe non videbitur: in regno autem *Χριστιανικωτάτῳ* rei Gallicæ ſtatus neceſſitas effecit, vt ſacratiſſimorum noſtrorum Principum edictis alienæ ſectæ hominibus *καθ' ἐξουσίαν* viuere concederetur. Huc referri poteſt Honorii lex, qua diſpoſuit, vt libera voluntate quiſque cultum Chriſtianitatis exciperet, vt refertur *in Cod. Can. Eccleſ. Afric. pag. 289.* id eſt, vt nemo Chriſtianam religionem amplecti cogeretur. Vide Nicolaum *ad conſulta Bulgarorum c. 41.* Quin etiam perſecutiones ipſæ magis incendunt, tam eos, qui a vero tramite deerrant, quam eos, qui viam rectam ineunt, vt D. Greg. Naz. *aduerſ. Iulian. orat. 3. pag. 72.* ait, perſecutiones Chriſtianiſmum auxiſſe: quam enim de Deo quiſque primitus opinionem hauſerit, vix eſt, vt tormentis etiam conſumptus, deponat. Quis adeo pietatis expers non tangitur, cum beatiſſimorum martyrum cruces & catastas legit? Quem non commoueat feralis ignis qui conſtantiam Chriſtianorum non excuſſit, adeo vt Galenus Chriſtiani nominis inſectator pertinaciam eis obiectet *lib. 3. περὶ διαφορᾶς σφυγμ. θᾶττον γὰρ ἄν τις τοὺς ἀπὸ Μωϋσοῦ καὶ Χριστοῦ μεταδιδάξειεν, ἢ τοὺς ταῖς αἱρέσεσι προστετηκότας ἰατρούς τε καὶ φιλοσόφους.* Vid. Marcum Antunin. *p. 292. gr.* Vnus Deus hominum mentes transformare poteſt: ſolus a Deo funis immiſſus in cœlum trahit, nec vlla vnquam bona ſpes affulget, Deo non prælucente: faxit Deus immortalis, vt vnius Paſtoris vnum aliquando ſit ouile, idemque qui Pacis Deus eſt, Gallicos motus componat! Valentinianum habemus confitentem, ſe leges dediſſe, quibus vnicuique, quod animo imbibiſſet, colendi libera facultas tributa eſt, *l. 9. ſupr. de malef.* quanquam moueor *oratione* Themiſtii 17. Valentem enim religionum diuerſitatem inuehentem collaudat. Valentem cerimonias Patrum coluiſſe, fragmentum a Suida relatum, comprobat, & Epiphanius ex Theodoreto *Tripart. lib. 8. cap. 3.* Sane Valentinianum & Valentem edixiſſe, vt monachi militarent, pleriqua tradiderunt. D. Hieronym. *in Chron.* Gregor. Turonenſ. *hiſt. lib. 1.* Freculphus *Chron. tom. 2. lib. 4. c. 16* largius interpretari videtur: *Legem*, inquit, *dedit, vt monachi, hoc eſt, chriſtiani &c. ad militiam cogerentur.* Hiſt. Miſcell. *lib. 12.* Iornand. *de regnor. ſucceſſ.* Collectio chronicorum ex Idatio *lib. 2. cap. 47.* Ado *in Chron.* Denique Gratianus Chriſtianos quidem extorres reuocauit, vt referunt Suidas & Theodoretus: verum *lege ſanciuit, ut vnaquæque religio licite ſacra celebraret*, auctore Socrate, quem ſic interpretatus eſt Epiphanius *Tripart. lib. 9. cap. 2.* Idem Nicephorus *lib. 12. c. 1, 2. & 25.* Itaque Iuliani, Iouiani, Valentiniani, Valentis & Gratiani leges aduerſus Paganos, nullæ circumferuntur. Theodoſius M. væſanam ſuperſtitionem bona fide cogitauit abolere: & principio quidem diurna nocturnaque inhibuit ſacrificia curioſorum conſultorum, diraque carmina. Ælius Lampridius *in Iuliano cap. 7. Nam & quosdam non conuenientes Romanis ſacris hoſtias immolauerunt, & carmina profana incantauerunt.* De magica percontatione vidend. Nicet. Chon. *Theſ. orthodox. lib. 4. pagina 426.*

Theodosii M. Secunda *hoc titulo lex, de* Templo *quodam ſimulacris inſigni in Oſdroëna: quod populo patere iubet, dummodo ſacrificiis abſtineatur.*

VIII. (a) Idem (b) AAA. Palladio Duci Oſdroënæ. (c)

Aedem (d) olim frequentiæ (e) dedicatam, cœtui (f) etiam, populo quoque communem, in qua Simulacra feruntur poſita, artis pretio (g) quam (h) diuinitate metienda (i) iugiter patere, publici conſilii auctoritate decernimus: Neque huic rei obreptiuum officere ſinimus oraculum, (k) vt conuentu (l) Vrbis, & frequenti cœtu videatur. (m) Experientia Tua, omni Votorum celebritate ſeruata, auctoritate noſtri (n) ita patere Templum permittat oraculis, (o) ne illic prohibitorum vſus ſacrificiorum, huius occaſionis (p) aditus, permiſſus eſſe credatur. Dat. Prid. Kalend. Decembr. Conſtantinop. Antonio & Syagrio coss. [382.]

NOTÆ.

N O T Æ.

(a) Inſeruit *hanc legem* recte Annalibus ſuis Baronius *Anno D. 382. num. 67. GOTHOF.*

(b) Pro *Iidem*: puta, *Gratianus*, *Valentinianus & THEODOSIVS. ID.*

(c) De *Oſdroëna* Prouincia, vide & Valentis *l. 79. ſupr. de Decurionibus*, & alteram Theodoſii Magni *l. 105. ſupr. d. t. de Decur.* & Theodoſii Iun. *l. 2. ſupr. de præd. & mancip. Curialium*: & Veterem orbis deſcript. ſub Conſtantio & Conſtante *cap. 16.* Ammianum Marcellinum *non vno loco*: Indicem Prouinciarum *Scenbeſianum*, Sextum Rufum Feſtum, & Notitiam Imperii, Procopium 1. *Perſicorum cap. 17.* Suidam, Nouellam *Iuſtin. 8. ID.*

(d) Tentabam aliquando *Ædeſſa*, *adem*: ſuadebat mox *Vrbis* mentio. Porro *Ædem* hic accipe pro *Templo*, vt mox ſub *finem leg.* vocatur. (Eodemque ſenſu ædes *l. 18. infr.* ædes templorum *l. 3. ſupr. hoc tit.* ædificia templorum *l. 19 infr.*) Non vero Baſilicam, in quam negotiorum cauſa coibatur, vt voluit Baronius. *ID.*

(e) Si de frequentia hominum id intelligendum, tum eodem ſenſu id accipiendum, quo apud Rufinum *lib. 10. c. 17. Arſenius lector ob culpam correptionem veritus, frequentia ſeſe ſubtraxerat.* Si vero quid hic mutandum, tum reponam, *Frequentia. Deûm dicatam*: de quo mox. Certe *Templum* diſerte vocatur *infr. ID.*

(f) Reponat quis, *frequentia dedicatam cœtus, & iam populo.* Ego malo. *Cœtui iam, & populo quoque commu-nem. ID.*

(g) *Artis concinnitate.* Minutio *Octauio c. 23. ID.*

(h) ἄλλωϛ τῦ *magis*: Quare error eſt reponentis hic *non*, pro *quam*. Exempla ſimilium ἀλλὰ ἦτον vid. in *Gloſſ.* Huc alioquin facit locus Ouidii 6. *Faſtorum*, vbi de ara Iouis Piſtoris v. 349.

Nomine quam pretio celebratior. ID.

(i) Tentabat hic Vir Doctus, *quandam diuinitatem mentientia.* Quod non admitto. *ID.*

(k) *Oraculum* hic & mox *infr.* rurſum, pro reſcripto: vid. *Gloſſ. & Pdrat. de diuerſ. reſcr. ID.*

(l) *Conuentus* hic proprie, vt *l. 17. infr.* v. *Gloſſ. ID.*

(m) Recte *videatur. Videri* paſſim pro adiri, vt *l. vnic. ſupr. de offic. Iud. ciuil.* etiam apud Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores: v. *Gloſſ.* Quare iſtud non muto in *adeatur*, etſi mox vox *adiens* vſurpetur. *ID.*

* Mutilus hic locus videri poſſit: & ſupplenda vox *Igitur*, vel tale quid. Verum & hoc ſuſtineri poteſt. *ID.*

(n) Recte *noſtri*, oraculi ſcilicet, quare non probo reponentes hic *noſtra*, quod adſcriptum eſt etiam ad marginem editionum priorum. *ID.*

(o) γρ. *oraculi*; & ſocianda hæc vox ſuperiori *noſtri. ID.*

(p) γρ. *occaſione*, vti & notatum in margine priorum Edit. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Secvnda hæc hoc titulo Theodoſii M. conſtitutio eſt; & hæc quidem in argumento de *Templis Paganorum* verſans: ac nominatim de Templo quodam, in Oſdroënæ Prouinciæ vrbe quadam, celeberrimo, quam ego Ædeſſenam ciuitatem puto, quæ Oſdroënæ metropolis erat, vt docet Ammianus Marcellinus, & vetus orbis deſcriptio: de qua agitur & *l. 79. 86. 105. ſupr. de Decurionibus.* Templum igitur iſtud, quamlibet ſacrificia prohibita eſſent, quod ad profanos vſus iam traductum fuerat, puta ad cœtus, incundis videlicet publicis tractatibus (quod etiam ſuadet *lex 12. 13. ſupr. de legatis*) quinimo & populo quoque commune factum fuerat, peragendis feſtiuitatibus popularibus, & *votorum* celebritati, *iugiter*, id eſt, porro & deinceps quoque *patere* iubet conuentui vrbis, & frequenti cœtui *hac leg.* Theodoſius M. De quo tamen conſilio eius dubitatum fuerat: nonnullis contendentibus, occludi oportere, duobus argumentis. Primo, quidem, præiudicio Reſcripti cuiuſdam, quo *id occludi* iuſſum fuerat: deinde hoc argumento, quod ſimulacris id templum refertum eſſet, quæ proinde peccandi illecebram adhuc præberent. Quæ quidem argumenta Eulogii Epiſcopi Ædeſſeni (nam is hoc tempore ibi Epiſcopus erat) fuiſſe videntur. Verum contra contendentibus aliis, ac nominatim Gentilibus, quorum magnus tum in Palatio ſeu Comitatu Theodoſii Magni numerus erat, reque in conſilio agitata, deque *conſilii publici auctoritate*, vt hic loquitur Theodoſius Magnus, id templum porro quoque patere voluit: abolito hinc, quod contra impetratum fuerat, reſcripto; inde vero ſubmotoque argumento, atque adeo periculo quod a ſimulacris metuebatur; Nempe nullum a ſimulacris illis periculum ſubeſſe, ſi modo a ſacrificiis abſtineatur: contra publici ornatus intereſſe, vti ea publice ſtarent: ſiquidem ſimulacra magnorum artificum ibi poſita, artis pretio non p.269
diuinitate metienda eſſent.

Fuit hæc ſcilicet Theodoſii Magni hanc in partem nunc ſententia: ſatis ſcilicet eſſe, ſi ſacrificiorum vſus ibi prohiberetur, & ſic ne aditus in hunc finem occaſio rurſum inualeſceret: Quare ſublato ſacrificiorum metu, ornatui & voluptatibus publicis conſuli poſſe, ſi templum iſtud ſimulacraque ibi poſita publicis aſpectibus paterent. Quæ & ipſa ſententia ſtetit Honorio *l. 15. 18. 19. hoc tit.* at non & Arcadio circa templa agrorum *l. 16. infr.* nempe quod deiectis his & ſublatis, omnis ſuperſtitionis materia conſumeretur. Vnde quoque patet, non ſtatim vt ſacrificia prohibita fuerunt, & templa ideo occluſa dirutaue. Quicquid tamen hanc in partem nunc ſenſerit Theodoſius Magnus: certe poſtea & alia templa & iſtud ipſum ſub eodem Theodoſio, diruta queritur peculiari in id oratione Libanius ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam ipſe edidi: Nam etſi *Ædeſſæ* nominatim ibi non meminerit, neque templum Ædeſſenum nominet, non magis quam hic; attamen indubie id indicat, cum magnificentiam eius pluribus commendat, & finibus Perſarum vicinum fuiſſe ait, refertumque innumeris ſimulacris: id tandem euerſum pluribus deſſer §. 10. τί γὰρ ἔδει διαφθείρειν, ἢ τὴν χρείαν ἦν μεταποιῆσαι; πῶς δὲ οὐκ αἰσχρὸν ϛρατόπεδον πολεμίων λίθοις οἰκείοις, καὶ ϛρατηγὸν ἐφεϛηκότα παρακαλεῖν κατὰ τῶν πάλαι σπουδῇ πολλῇ πρὸς ὕψος ἀναβάντων, ὧν τὸ πέρας ἑορτὴν τοῖς τότε βασιλεῦσιν ἔθηκε· καὶ μηδεὶς οἰέσθω σὺν ταῦτ' εἶναι

κατηγορίαν, ὦ βασιλεῦ: κεῖται μὲν γὰρ πρὸς τοῖς ὁρίοις Περσῶν νεὼς, ᾧ παραπλήσιον οὐδὲν, ὥς ἐστιν ἁπάντων τῶν τεθεαμένων, ἀκούειν. οὕτω μέγιστος ἐγεγόνει τοῖς λίθοις, τοσοῦτον ἐπέχων τῆς γῆς, ὁπόσον καὶ ἡ πόλις: ἤρκει γοῦν ἐν τοῖς ἐκ τῶν πολέμων φόβοις, τοῖς οἰκοῦσι τὴν πόλιν, μηδὲν εἶναι πλέον τοῖς ἑλοῦσι τὴν πόλιν, οὐκ ἰσχύουσι κἀκεῖνον προσεξελεῖν, τῆς ἰσχύος τοῦ περιβόλου πᾶν ἐλεγχούσης μηχάνημα: ἦν δὲ δὴ καὶ ἐπὶ τὸ τέλος ἀναβᾶσι, πλεῖστον ὅσον τῆς πολεμίας ὁρᾶν οὐ μικρὸν πολεμουμένοις πλεονέκτημα ἀνθρώποις: ἤκουσα δὲ καὶ ἐριζόντων τινῶν, ἐν ὁποτέρῳ τὸ θαῦμα μεῖζον, ἱερῷ τῷ μηκέτ' ὄντι τούτῳ, ἢ ὃ μήποτε πάθοι τοιοῦτο ὅπερ ὁ Σαράπις: ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ τοιοῦτο καὶ τοσοῦτον ἱερὸν, ἵν' ὑπερβῶ τὰ τῆς ὀροφῆς ἀπόῤῥητα, καὶ ὅσα ἀγάλματα σιδήρου πεποιημένα κέκρυπτο τῷ σκότῳ διαφεύγοντα τὸν ἥλιον, οἴχεται καὶ ἀπόλωλε. θρῆνος μὲν τοῖς ἰδοῦσιν, ἡδονὴ δὲ τοῖς οὐχ ἑωρακόσιν: οὐ γὰρ ἴσον μὲν τοῖς τοιούτοις, ὀφθαλμοί τε καὶ ὦτα: μᾶλλον δὲ τοῖς οὐκ ἰδοῦσιν ἄμφω, καὶ λύπη καὶ ἡδονή: τὰ μὲν ἐκ τοῦ πτώματος, τοδ' ὅτιπερ οὐ τεθέανται: ἀλλ' ὅμως, εἴ τις ἀκριβῶς σκοπήσειεν, οὐ σὸν ταῦτα, τοῦδε ἠπατηκότος ἀνθρώπου, μιαροῦ καὶ θεοῖς ἐχθροῦ καὶ δειλοῦ καὶ φιλοχρημάτου, καὶ τῇ τικτάμενον αὐτὸν δεξαμένῃ γῇ δυσμενεστάτου, ἀλογίας μὲν ἀπολελαυκότος τύχης, κακῶς δὲ χρωμένου τῇ τύχῃ, δουλεύοντος τῇ γυναικὶ, πάντα ἐκείνῃ χαριζομένου, πάντα ἐκείνην ἡγουμένου, τῇ δ' ἀνάγκῃ πάνθ' ὑπηρετῶν τοῖς ταῦτα ἐπιτάττουσιν, ὧν τῆς ἀρετῆς ἀπόδειξις τὸ ζῆν ἐν ἱματίοις πενθούντων. *Quid enim opus diruere cuius vſum immutare licet? Quomodo ergo non turpe fuerit, exercitum pugnare aduerſus proprias lapides, Deumque inſſtemem in ea cancuare, qua magno olim ſtudio in altum excitata ſurrexerunt, quarum finis tum Imperantibus feſtum indixit? Neque quiſquam exiſtimet hanc tui accuſationem eſſe, Imperator. Enimuero iacet in Perſarum finibus templum, cui ſimile nullum, vt ex omnibus, qui viderunt, audire licet: adeo lapidibus inſigne erat, adeo ſupra terram eminens, quantum & vrbs ipſa: Quare & ciuitatem inhabitantibus in metu bellico creditum, haud ideo quidquam amplius vrbem depradantibus acceſſiſſe, niſi & illud his depradari daretur, cuius ſepes vis omnem artem eludebat. Tandem & impetus in id factus eſt, qualis maxime hoſtilis videtur, non pro exiguo pramio hominibus pugnantibus. Audiui vero & contendentes quoſdam, verum mirandum magis eſſet, an cum templum iſtud iam amplius tale non ſit, an cum nil tale adhuc paſſum fuiſſet, quomodo & Serapidis (templum.) Atenim tale tantumque templum, vt pratermittam miram contignationum ſtructuram, & ſimulacrorum ferreorum numerum, tenebris obuolutum eſt, fugiensque ſolem receſſit, perijtque: vnde lacryma his, qui viderunt, voluptas vero iis, qui non viderunt, neque enim his ſunt aquales oculi aureſque: imo his, qui non viderunt, verumque & triſtia & voluptas, illud quidem ob caſum. iſtud vero ea, quod ipſi non viderunt. Atenim ſi quis accurate rem ſpectet, non id tibi adſcribendum venit, verum homini, qui te decepit, profano Diiſque infeſto, ſauoque & pecuniarum auido, terraque qua ipſum in lucem editum excepit, infeſtiſſimo, nullo merito ad fortunam ſubuecto, male vero ea vtenti, vxori ſeruienti, omniaque ipſi largienti, ipſamque inſtar omnium habenti: omni vero neceſſitate iis, qui hac imperarunt miniſtranti, quorum virtutis oſtentatio eſt viuere in veſtibus lugentium*, &c. Quibus poſtremis verbis aliiſque pluribus Libanius indicat id factum per Monachos non vllo Theodoſii Magni præcepto, verum alterius, quem pluribus ſugillat, quemque ipſe *Proculum Comitem* Orientis fuiſſe puto: vel certe *Cynegium*, quem Theodoſius occludendis per Orientem & Ægyptum templis præfecerat: vt ad *proximam legem* oſtendemus. Quo etiam argumento apparet, eam orationem habitam Anno Domini 388.

Illud ſane, quod nominatim ait, de innumeris ibi ſimulacris, explicare videtur, quod hac lege *Ædes frequentia Deûm* (quomodo hic legendum videri poſſit) *dicata*, dicitur; *frequentia*, inquam *Deum*, τῷ πλήθει τῶν Θεῶν, πολυθεότητι: & ideo frequentia ſimulacra in honorem Deorum, quæ olim multiplici diuinitate cenſebantur: Theodoſius vero ædem iam non *Frequentia Deorum*, ſed *hominum frequentia* patere vult cœtuique, populoque communem eſſe, Conciliis forte Prouinciarum celebrandis: de quo vide quæ dico ad *l. 12. 13. ſupr. de Legatis*, vel conuentibus curiarum, quo ſenſu cœtus vox accipitur ſæpe: vt *l. 42. 66. ſupr. de Decur.* Quomodo & alias ſæpe templa in publicos alios vſus conuerſa: de quo conuerſionis genere omnibusque aliis dico ad *l. 19. infr.* ſimulacra item, non diuinitate, verum arte metienda eſſe definit. Quam ſententiam in conſilio Theodoſii proculdubio Gentiles obtinuere: quo pertinent illa, *patere publici conſilii auctoritate decernimus.* Quibus etiam verbis opponit Theodoſius, hanc conſtitutionem, de publici conſilii ſententia ſeu matura deliberatione latam (vt loquitur *lex 2 ſupr. de conſtit. Principum*) contrario oraculo ſeu reſcripto obreptitio, per obreptionem a ſe impetrato. Vnde interim apparet, hanc rem in conſilio Theodoſii Magni diu multumque agitatam. Fuit vero hæc Theodoſii Magni cogitatio, poſſe & religioni conſuli, ſacrificiis videlicet prohibitis, neque interea voluptatibus, atque ornatui publico quicquam detrahendum. Quo etiam ornatus publici tuendi argumento Gentiles & in his Libanius, hoc ipſo tempore Imperatorem Theodoſium dehortatus eſt a templorum ſtrage. Verum vbi rerum experimentis contra euenit, eidem neceſſarium viſum ad eradicandam ſuperſtitionem, Templa occludere, vel etiam exſcindere. Quod quidem etiam non ſemper Principum auctoritate iuſſuue factum, verum Eccleſiaſticorum Monachorumque zelo: vti factum queritur Libanius *eaorat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. Ergo Theodoſius Magnus *hac leg.* templum iſtud nunc patere voluit, cœtui populoque: & vt mox ait, *votorum celebritati. Votorum* celebritas, ſeu vota publica *l. 17. infr.* (quorum cauſa Templum iſtud patere populo vult Theodoſius) ſunt: Primo, *Ludi* (quorum etiam originem ex Templis nonnullis exortam iam ex *l. 3. ſupr.* didicimus.) Et in his quidem Maiumæ Spectaculum, de quo *ſuo tit.* dictum. Secundo, *Conuiuia* ſeu *feſta conuiuia* (vt in *d. l. 17. & 19.* appellantur.) Tertio, Kalendarum Ianuariarum, per hæc adhuc tempora, ſolemnitas, quæ & feſtis conuiuiis peragebatur, vt horum temporum Scriptores Ambroſius *Sermone 17.* Aſterius Amaſeæ Ep. *Homilia 4. de feſto Kalendarum*, Prudentius *lib. 1. contra Symmachum v. 240.* teſtantur. Quarto, vota publica dicebantur (& quidem Votorum appellatione κυρίως in Synodo Trullenſi, at non & in *l. vnic.*

ſupr. de

ſupr. de oblatione votorum, deſignata) quæ tertio die Ianuarii pro ſalute Principis in templis ſuſcipiebantur, feſtiſque pariter conuiuiis & *ἰυωχίαις* peragebantur. Quod (ne vetuſtiora huc arceſſam) ſub hoc eodem Imp. Theodoſio (cuius hæc lex eſt) factitatum in Aſia nominatim, *σύγχρονος* ſcriptor Eunapius, *in Vit. Maximi ſub finem* teſtatur. Erant hoc præterea votorum publicorum numero ea, quæ *can. 62. Synodi in Trullo, pag. 230. Tom. I. Pandect. Canon. Guilielm. Beuereg.* Βρυμάλια, id eſt, *Brumalia*, in honorem Bacchi (vt Balſamon *ad dict. can.* & Tzetzes ad *lib. 2. ἔργων Heſiodi*, teſtantur) celebrabantur.

Adeo autem publica, quæ recenſui, vota Gentilibus, aliquandiu & diutius relicta fuere, vt Chriſtianos ad ea quoque celebranda cogerent, vt *lex 5. ſupr. de Epiſcopis*, & *can. 60. & 61. Codicis Africani* teſtantur: Partim vero ſponte contagione quadam a Chriſtianis quoque recepta fuerint: de quo ſunt Auguſtini *epiſt. 64. ad Aurelianum*, & Ambroſii *d. ſermon. 17.* vt & Petri Chryſologi *ſerm. 155.* querelæ: Sic ut Synodi quoque ea prohibere
p.270. neceſſe habuerint, & in his nominatim Synodus, quam dixi, in Trullo, Καλάνδας, καὶ Βοτὰ (ait *d. canon. 62.*) καὶ Βρυμάλια, καὶ ἡ τε πρώτῃ τοῦ Μαΐου (*Μαρτίου habent Codices*) ἡμέρᾳ πανήγυρις, τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεῖσθω σαν, *Calendæ, & Bota & Brumalia, & conuentus, qui primo Maii die fit, ex fidelium ciuitate ſublatus eſto.* Vbi Balſamo iocula riter lapſus eſt, qui τὰ Βοτὰ, ἀπὸ τῶν Βοτῶν, id eſt, ἀπὸ τῶν προβάτων deduxit, & feſtum id in Panis honorem agitari ſolitum prodidit.

Ex hac interim quoque lege & *l. 17. ſupr. in fin.* apparet, votorum publicorum celebritatibus, veluti luſtris, ſacrificia adhibita fuiſſe. Quæ quidem ſacrificia *dict. l. 5. ſupr. de Epiſcopis*, vocantur. Neque mirum, votorum quippe celebritates hæ, ſeu ludi in Deorum ferme honorem inſtituti fuerant: vt Tertullianus *lib. de Spectaculis*, pluribus exequitur, & nos alibi dicemus. Itemque conuiuia: de quibus *l. 17. 19. infr.* Porro huc omnino facere videtur Libanii locus ex *orat.* eius 13. ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς ad Theodoſium Magnum Imper. *pag. 413. 414. Edit. Morell.* Vbi de Edessa & Edeſſenis Feſtiuitatibus publicis ſeu votorum ſolemnitate, & in his iocorum & factorum licentia, ſed & de ſtatuis Imperatorum egit: Etſi corrupte ibi habeat textus Ἔμεσαν pro Ἔδεσαν: Quod tum alter eiuſdem Libanii locus diſerte oſtendit, de eadem re agentis *orat. 12. ad Theodoſium, pag. 400. Edit. cit.* tum, quod Libanius hoc ipſo loco ait, hanc Vrbem ἐν τοῖς ὁμόροις τῇ Συρίᾳ, *apud finitimos Syriæ*, fuiſſe, non vero in Syria ipſa: porro in Syria quidem (Phœnice ſcilicet) fuit Emeſa: at in Oſdroena, Syriæ finitima, ſeu ὁμόρῳ Edeſſa: vt docet præter Ammianum Marcellinum, alioſque, *lex 79. ſupr. de Decurionibus.* Libanius igitur Theodoſii Magni clementiam prædicans erga Antiochenos, qui ſtatuas euerterant, eamque efferens ſupra Conſtantii clementiam, cuius ſtatua quoque fracta & contumeliis affecta fuerat Edeſſæ, hæc ſcribit: πρὸς τίνα δὴ σὲ λοιπὸν ἐξεταστέον, ἢ πρὸς τὸν ἐν τοῖς ὁμόροις τῇ Συρίᾳ δι' εἰκόνας καὶ αὐτὸν ὑβρισμένον. Ἀλλ' εἴ τις τὴν Ἔμεσαν (γρ. Ἔδεσσαν) καὶ τὰς ἐκείνης ἑορτὰς, καὶ τοὺς περὶ τὰς ἑορτὰς ἐνθυμηθείη νόμους, οἷς παλαιόν τι τοῦτο διὰ πάντων βασιλέων ἧκον. καὶ δι' ἀρχαιότητα μᾶλλον ἡδονὴν φέρον, ἢ λύπην· πολὺ τὸ ἐκ ἴσου τῶν περὶ τὰς εἰκόνας ἀμφοτέρων εὑρήσει· καὶ τοσοῦτον, ὅσον ὕβρεως καὶ παιδιᾶς τὸ μέσον. λέγεται δὲ καὶ σοφῶν ἀνδρῶν ἐπιστήμη, τὸ καταδεδεῖχθαι χαριζομένη τισὶ τὰ τοιαῦτα δαίμοσι, τοὺς μετὰ παιδιᾶς λοιδορίαις ἑστιώντων ἐκείνους· ὅπως ταύτῃ κεκορεσμένοι, μηδὲν πλέον παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητῶσι. καὶ ἀπιστεῖν γε οὐκ ἄξιον ὁρῶντα καὶ σφᾶς αὐτοὺς κωμῳδοῦντας ἐκείνους, καὶ τοὺς γε ἐν δόξῃ παρ' αὐτοῖς ὄντας ἀφορμὴν γινομένους τοῖς μετὰ δρόμου σκώμμασι· καθ' ἕκαστον τοίνυν ἔτος τοιαῦτα θεοί τις ἔχουσι τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ πλήθους αὐτῶν ἀσφάλειαν· οὐ τὴν ἐπὶ ῥήμασιν μόνον, ἀλλ' ὅμως ἐφ' ἅπασιν ἃ ποιεῖν ἡδίω δύναται τὴν ἑορτήν· κἂν ἄρχων οὐκ ὀρθῶς αἰσθεὶς ἐπὶ τὴν τιμωρίαν ἴῃ, μικρόψυχός τε εὐθὺς, καὶ σκαιὸς νομισθείη καὶ νόμων ἱερῶν ἀλλότριος· οὐχ ἡμῖν (Ἀντιοχεῦσι) γε ἦν ἀποστροφή τις οὐδαμόθεν, οὐδ' ἂν τὸ παραιτησόμενον, ἀλλ' ἐν τῇ σιγῇ τῶν δεδρακότων, ἡ κατηγορία τῶν πεπραγμένων ἐστίν· ὥστε σὺ μὲν ἐκεῖ ἢ πάντως ἂν συνέγνως τῇ πόλει· τῇ δὲ οὐ πάντως ἂν ἐκείνοις. οὕτως καὶ τὸν ἥμερον εἶναι δόξαντα τῇ γαλήνῃ παρελήλυθας. *Cum quonam igitur præterea te examinandum componemus? an eum eo, qui apud finitimos Syriæ in ſtatua quoque acceptis iniuriam? Verum ſi quis Emeſſam (Edeſſam) & dies illius feſtos, ac leges de feſtis cauditas, animo perſpiciat, quamque ab antiquo id per omnes reges abſtinuerit, & ab antiquitate gaudium potius, quam tædium adferret, multum diſcriminis inter vtrumque circa imagines inuenies, atque adeo tantum, quantum inter ludum & iniuriam intereſt. Sapientum etiam virorum ſententia celebratur, quæ concedit quibuſdam genus eiuſmodi, vt illos excipiant epulis, in quibus conuitia ioci permixta ſunt; vt hoc modo ſatiati nihil amplius ab hominibus requirant. Nec æquum eſt fidem derogare, cum quis videat etiam illos traducentes ac populo differentes ſemet ipſos; itemque eos, qui in honore apud ipſos ſunt, anſam præbere cauillis cum curſu editis. Quare per ſingulos annos currentes, ſecuritatem ab opportunitate multitudinis ſuæ obtinent, non eam, quæ in verbis tantum conſiſtit, verum in omnibus etiam, quæ feſtum diem iucundiorem efficere poſſunt: quod ſi magiſtratus non merita ſuccenſens ad vltionem acceſſerit, ſtatim parui animi & læua mentis habitus fuerit, & a ſacris legibus ritibuſque alienus. At nobis (Antiochenſibus) nulla ex parte effugium fuit; neque vero quidquam quod excuſares: ſed in eorum, qui hæc fecerunt ſilentio, actorum accuſatio conſiſtit. Quamobrem huic tu quidem ciuitati omnino condonaſti; hic vero non omni ex parte illi vrbi ignouit: ita cum, qui mitis & clemens reputatus eſt, ſerenitate ſuperaſti.* Ex hoc loco liquet, feſtiuitates has Edeſſæ annuatim agitatas cum magna verborum factorumque licentia, quam Imperatores hoc quoque tulerint. Ergo ſtatuis quoque abundabat & vrbs. Sane & Ammianus Marcellinus quoque *lib. 19. cap. 6,* refert, a Conſtantio Gallis quibuſdam campi ductoribus, vt fortium factorum antesignanis armatas ibi ſtatuas in regione celebri locari iuſſas, quæ ſuo (Ammiani Marcellini) fecı lo adhuc intactæ ſeruarentur. Alter, vt dixi, Libanii de eadem re locus eſt *oratione 12. ad Theodoſium*, vbi *Edeſſam* expreſſe vocat. In Conſtantii ſane rebus multa Edeſſæ mentio apud Ammianum Marcellinum. Sed & Iuliani. Zoſimus *lib. 3. cap. 12.* & Iouiani, vt docet ſubſcriptio *l. 9. ſupr. de erogat. mil. annon.*

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Vota publica citra vetita ſacrificia celebrare conceditur. Lubet autem addere, quoniam mihi ſemper impendio placuit, quod ſcribit Arrianus *in peripl. Pont. Eux. p. 2.* ſe in ſacrificiis celebrandis primo ſoluiſſe vota pro Principe his fere verbis: ἵνα δὴ πρῶτον τἀγαθὰ ηὐχόμεθα, ἃ λανθάνομεν σε, τόν τε τρόπον ἡμῖν ὅπερ ἐν ἡγουμένοις, καὶ συνειδότα ὅτι ἄξιος εἶ ἀνὴρ ὅτῳ πάντες εὔξαιντο τἀγαθά, καὶ ὅσοι ἡμῶν ἔλαττον ὑπὸ σοῦ εὖ πεπόνθασι. Publica enim ſalus Principis ſalute continetur, & pietate Chriſtiana digniſſimum videtur, quod olim dixit Athenagoras, cum legatione fungeretur, Chriſtianos vota pro principibus, tametſi gentiles eſſent, ſuſcipere. Eius verba ſunt *in fine*: Τίνες γὰρ καὶ δικαιότεροι ὧν δέονται τυχεῖν, ἢ οἵτινες περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας εὐχόμεθα, ἵνα παῖς μὲν παρὰ πατρὸς κατὰ τὸ δικαιότατον διαδέχησθαι τὴν βασιλείαν, αὔξην, καὶ ἐπίδοσιν, καὶ ἡ ἀρχὴ ὑμῶν, πάντων ὑποχειρίων γινομένων λαμβάνῃ. Et Theophil. *ad Autolyc. lib. 1. circa fin.* gentiles etiam hortatur, vt pro Principe Deum precentur. Τὸν δὲ βασιλέα τίμα, τίμα εὐνοῶν αὐτῷ ὑποτασσόμενος αὐτῷ, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Videſis Tertull. *Apolog. cap. 3.* Arnobium *lib. 4. in fin. Poſſionem* Beati Cypriani. Publicorum votorum morem receperunt etiam Chriſtiani, ſed quoniam ludis, commeſſationibus, nepotationibusque celebrabantur, optimum factum viſum eſt ſanctiſſimis Patribus, ex fidelium conuerſatione ea tollere: & in eam rem adferri vulgo ſolet *can. 62.* Trullanus ex Harmenop. *Epitom. Can. tit. 3 pag. 39.* Verum quoniam extant ſextæ Synodi Conſtantinop. canones, non puto canonem epitomatum integro præſtare. Itaque quoniam illuſtrare poſſumus, ne grauemur appunere ex *Tom. 3. Concil. pag. 364. Edit. Rom.* Τὰς οὕτω λεγομένας Καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βοτὰ, καὶ τὰ καλούμενα βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου (lege Μαΐου, vt in Epitoma) μηνὸς ἡμέρᾳ τελουμένην πανήγυριν καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα. ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν δημοσίας ὀρχήσεις, πολλὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας. ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι, τῶν παρ' Ἕλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων θεῶν, ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γενομένας ὀρχήσεις καὶ τελετὰς κατά τι ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν χριστιανῶν βίου ἀποπεμπόμεθα· ὁρίζοντες μηδένα ἄνδρα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τὴν ἀνδράσιν ἁρμόδιον. ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικὰ ἢ σατυρικὰ, ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι. μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα τὴν σταφυλὴν ἐκθλίβοντας ἐν ταῖς ληνοῖς ἐπιβοᾶν. μηδὲ τὸν οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐπιχέοντας, γέλωτα ἐπικινεῖν, ἐξ ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητος, τὰ τῆς δαιμονιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας. Illa verba, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἡμέρᾳ τελ. πανηγ. ita conuerterem, Maiumæ celebritatem, de qua Iulianus Imperator *Miſopog. p. 116.* Τιμῶν δ' ὅμως ἴδια μὲν εἰς τὰ δεῖπνα, καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαιουμᾶ χρήματα ἀναλίσκοντας. Mulierculaum molles & libidinoſas ſaltationes Patribus Africanis auctoribus, Imperatores data lege prohibuere, vt liquido conſtat ex *can. 60. Cod. Can. Eccleſ. African. Quibus diebus* (natalibus martyrum) *etiam quod pudoris eſt dicere, ſaltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exerceant: vt matronalis honor, & innumerabilium fœminarum pudor deuote venientium ad ſacratiſſimum diem, iniuriis laſciuientium appetatur.* D. Auguſtinus *Ep. 202. Contra recentiſſimas leges Kalendis Ianis feſtis Paganorum ſacrilega ſolemnitas agitata eſt, nemine prohibente, tam inſolenti auſu, vt quod nec Iuliani temporibus factum eſt, petulantiſſima turba ſaltantium in eodem prorſus vico ante fores tranſiret eccleſiæ:* μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου. Veteres vuam in torcularibus exprimentes Bacchum inuocabant, & cum primum vinum ſuperfunderetur in doliis effuſe ridebant. Hunc locum illuſtrabit Cyrilus Alexandrinus *in Oſeam cap. 9. p. 247.* ἔθος ἦν, &c. *Mos erat incheantibus agriculturam, & terram arare proficiſcentis, victimas immolare Dæmonibus, & ab iis agrorum fœcunditatem poſcere: rurſus vbi meſſis appeteret, ſegetem demetentes, atque etiam torcularibus racemos inferentes, libabant & ſacrificabant iteriꝰ, cantica torcularia modulabantur, & grates gratiaſque habentes, gaudio ac lætitia elati totos dies tranſigebant.* Ergo illud OVA, quod Maſſiliæ, qui nouiſſimum e compreſſis vuis, & quaſi fæce, vinum exprimunt, cæteris varie concinentibus, ingeminant, Græco fonte cadit, vt pleraque alia, quæ ſunt in ore vulg. Maſſilienſis: & profecto nihil aliud eſſe videtur, quam τὸ βαυα. His enim verbis Bacchum olim inuocatum vetus Horatii commentator addocet: aut certe Euang. vid. Euſebium *Demonſtrationis pag. 39. Cod. Gr.*

Hæc quidem longiuſcula ſunt, ſed tamen extra Bacchum non ſunt. Et quoniam de publicis votis agimus, voto quoque finiendus eſt ad hanc legem commentarius. Voto, inquam, quod pro incolumitate ſacroſancti & inuictiſſimi Regis noſtri ſuſcipimus, idque non verbis noſtris, ſed piiſſimi, doctiſſimique Imperatoris Conſtantini, *proem. de administr. Imper.* ἀλλὰ σὺ Κύριε ὁ Θεός μου, &c. *ſed tu Domine Deus, cuius regnum ineuitiabile ſempiternum eſt, proſperam redde viam ei, & ſit ſuper eum facies tua, & auris tua ad preces eius inclinetur: protegat eum manus tua, & dirigantur viæ eius in conſpectu tuo, vt ante oculos cuſtodiat iuſtificationes tuas. Cadent hoſtes, & terram lingent inimici eius. Adumbretur ſtirps eius fecunda ſobolis, & vmbra fructus eius occultet montes regios. Nam per te regnant Reges, glorificantes te in æternum.*

Theodoſii M. Tertia *lex: qua* Sacrificia *& quidem diuinatoria vetantur.*

IX. (a) Idem AAA. (b) Cynegio PF. P. (c)

Ne quis mortalium ita (d) faciendi Sacrificii ſumat audaciam, vt, inſpectione iecoris, extorumque præſagio, vanæ ſpem (e) promiſſionis accipiat, vel (quod eſt deterius) futura (f) ſub execrabili conſultatione (g) cognoſcat. Aceruioris etenim imminebit ſupplicii cruciatus eis, qui contra vetitum, præſentium vel futurorum (h) explorare temptauerint (i) veritatem. Dat. VIII. (k) Kalend. Iun. Conſtp. Arcadio A. I. & Bautone v. c. coss. [385.]

N O T Æ.

(a) *Lex 2. Cod. Iuſt. eod. tit.* Baronius quoque hanc legem recte inſeruit Annalibus ſuis *Anno D. 385. n. 37.* GOTHOF.

(b) Male. Iam enim Gratianus Anno 383. 8. Kalend. Septemb. cæſus, & Arcadius Auguſtus creatus fuerat. Itaque tribuenda hæc lex *Valentiniano*, Theodosio & *Arcadio. ID.*

(c) *Cynegius* hic Præfectus Prætorio Orientis fuit, ab Anno Domini 384. ad Annum 389. de quo alibi ſæpe & mox; vid. & *Proſopogr. ID.*

(d) Nota Ita. Non omnia itaque ſacra inhibentur *hac leg.* de quo mox. *ID.*

(e) Paulus V. *ſentent.* 21. *n.* 1. *ne publici mores ad SPEM alicuius rei corrumperentur:* vide & Tertullianum *Apol. c.* 35. *ID.*

(f) Incerta, *lege 7. ID.*

(g) Haruſpicum, Augurum, Vatum, Chaldæorum, Magorum, &c. vide *legem* 1. *ſupr.* & *legem 7. ſupr. de maleficis.* Eadem porro vox apud Vlpianum referente auctore collationis legum Moſaic. *tit.* 15. *n.* 2. *ID.*

(h) *Futurarum rerum*, in Til. Quart. & prim. Cuiac. Edit. *ID.*

(i) *Tentauerit*, & ſupra, *ei*, Cod. Iuſt. *ID.*

(k) *VII.* Cod. Inſt. *ID.*

C O M M E N T A R I V S.

Sacrificia rurſum animalium per Orientem a Theodoſio Magno, ſub capitis pœna, hac Conſtitutione prohibentur Anno D. 385. cura eius rei Cynagio Præfecto Prætorio Orientis data. Quam quidem conſtitutionem indicare mihi videtur Libanius, *orat. de Templis*, cum ait, Theodoſium lege ſua ſacrificiorum quidem vſu, τὸ θύειν interp. 271. dixiſſe, thurificationem vero τὸ λιβανωτὸν conceſſiſſe. Quæ & ipſa poſtea ab eo vetita Anno 392. *l. 12. infr.* Atque eo pertinet vox Ita *hac leg.* qua animalium ſcilicet ſacrificia vetantur. At non & thurificatio ſeu λιβανωτὸν, vt diſerte ſcribit Libanius.

Imo & (Zoſimo teſte *lib. 4. cap. 37.*) prohibendis ſacrificiis & occludendis templis Cynegius hic ipſe a Theodoſio Magno miſſus in Ægyptum & Orientem fuit: ΚΥΝΕΓΙΩ, inquit, τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον, προτεταγμένῳ τε πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀναγορεῦσαι, καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθεῖναι, *Cynegio Præfecto Prætorio, qui miſſus fuit in Ægyptum, datis ei in mandatis, vt omnibus numinum religione interdiceretur & fana clauderentur.* Et mox: ΚΥΝΕΓΙΟΣ τῶν κατὰ τὴν ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν ἱερῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους, θυσίας δ᾽ εἶρξε, τὰς ἐξ αἰῶνος νενομισμένας, καὶ πᾶσαν πατρίαν ἁγιστείαν. *Cynegius aditus templorum per Orientem & vniuerſam Ægyptum, & ipſam Alexandriam occluſit, ſacrificiaque ab omni æuo uſitata, cum omni patrio cultu prohibuit.* Idacius *Faſt. Conſul.* an. 388. *Theodoſio A. II. & Cyneg. Coſſ.* idem de Cynegio prodit, & in *Chronico*, Anno Theodoſii X. id eſt, an. D. 388. adhuc fuſius: *Cynegius Theodoſii Præfectus habetur inluſtris, qui factis inſignibus prædiſus & vſque ad Ægyptum penetrans gentium ſimulacra ſubuerit.* Hunc eundem puto, a quo templum Edeſſenum in Oſdroëna (de quo *l. 8. ſupr.*) deſtructum ait Libanius *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν a me edita. Verum hæc poſt hanc legem accidere. Cynegium quippe hunc Anno demum Domini 387. Alexandriæ moratum indicat indubie *lex 19. ſupr. de petitionibus*, & inde reuertentem diem in itinere obiiſſe, ait Zoſimus *lib. 4. cap. 45.* Anno Domini 388. cui ſuffectus Tatianus. Quicquid tandem hic Cynegius hanc in partem in Ægypto præſtiterit, ſane mox alia conſtitutione per eandem Ægyptum opus fuit. Itaque Anno Domini 391. *l. 11. infr.* emiſſa conſtitutio ad Euagrium Præfectum Auguſtalem & Romanum Comitem Ægypti, qua ſacrificia templorumque aditus in Ægypto inhibita fuere, ad quam plura dicam.

Quod pœnam *hac leg.* propoſitam attinet, imponit ea acerbioris ſupplicii cruciatum: Quod Balſamon Scholio ad Nomoc. Phot. *t. 9. cap. 25. pag. 88.* ſiu. *pag. 983. Tom. II. Bibl. Iur. Canon. Vet. Hen. Iuſtell.* male de crucis ſupplicio accepit; quod a Conſtantino iam diu ſublatum fuerat.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Haruſpices futura prouidere facile crediderunt gentes. Nicephorus Gregoras in libr. Syneſii *de inſomn. p.* 358. οἱ σοφοὶ πρυτάνεις καὶ μάντεις ἀναγινώσκοντες τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα προσεῖδεν τὸ μέλλον. Et *pag. ſequ.* οἱ δὲ ἐκ τῶν σπλάγχνων, τῶν ἀνατεμνομένων σφαγίων, ὁ δὴ θυτικὴ καὶ ἔντομος λέγεται πρόγνωσις. ἡ πᾶσι δὲ τοῖς σπλάγχνοις οἱ μάντεις ἐχρῶντο πρὸς δήλωσιν τῶν ἐσομένων, ἀλλὰ τῷ ἥπατι μόνῳ. Verum vbi defæcari cœpit Chriſtianorum natio, ludibrium extiſpicina debuit, & legibus interdicta eo ſe recepit, vnde prodierat. Dæmon ἐπιθέτης diu ludum fecit humanum genus, ſed humanorum Soſpitator Deus malum funditus proſtrauit imposturam eius propalauit, & κακοτεχνίαν exterminauit. Enimuero iure demiremur gentes tam longe de vicinia veritatis erraſſe, vt vates ſuos præſenſionem, & ſcientiam rerum futurarum habere crederent, cum veriſſime καὶ ὥσπερ ἐξ ἀδύτου τινὸς χρησμὸν ἀποφθεγγόμενος (Galen. *lib.* 1. περὶ φυσικ. δυνάμ.) Anacreon cecinisset, τὸ δ' κυρίον τις οἶδεν, certe fuerunt etiam ἐκ τῶν ἔξωθεν, qui χρησμολόγων θεῶν vanitatem refellerent, vt Diogenianus, quem Theodoretus citat περὶ χρησμῶν *pag.* 138. Porro SS. Patres è fidelium politia eliminarunt, Clemens *Conſtit. lib.* 2. *cap.* 62. *pag.* 50. Cyrillus Hieroſol. *Catech.* 1. *myſtag. pag.* 513. ait, οἰωνοσκοπίαν, μαντείαν λατρείας ἄνω διαβόλου. Trullano ſine fraude non licet vates conſulere: & videndum erit, quemadmodum conſtare poſſit, quod ſcribit Syneſius *de Inſomn. p.* 135. μαντικὴν ἀνεμεσητὸν ἀποδέξασθαι. Atqui Prophetarum ſuorum oracula Chriſtiani venerantur, & Prophetica diſciplina ſuſpicitur: quoniam vere Deo plenos ἢ θεοδίδακτος καὶ ὄργανα θεοῦ γενομένους, vt Theophilus ait 2. *ad Antolycum* futurorum antecognitionem non malis artibus eos habuiſſe ſemper conſtitit. Origenes *lib.* 4. *contra Celſum pag.* 233. τὸ δ' ἀληθῶς θεῖον ὡς τὴν τῶν περὶ μελλόντων γνῶσιν οὔτε τοῖς ἀλόγοις χρῆται ζώοις, οὔτε τοῖς τυγχάνουσι τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψυχαῖς ἀνθρώπων ἱερωτάταις, καὶ καθαρωτάταις. ἅς τινας θεοφορεῖ τε καὶ προφήτας ποιεῖ. Athenagoras autem omnium eleganiſſime πρεσβείας *pag.* 9. de Prophetis ait, οἱ κατ' ἔκστασιν τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν κινήσαντος αὐτοὺς τοῦ θείου πνεύματος, ἃ ἐνηργοῦντο ἐξεφώνησαν· συγχρησαμένου τοῦ πνεύματος, ὡς εἰ καὶ αὐλητὴς αὐλὸν ἐμπνεῦσαι. Haruſpices igitur, augures, arioli, vates & coniectores *hac lege* coercentur, conuenienter veterum prudentum definitionibus, quas videre poſſibile eſt apud Paullum *Recept. ſent. lib.* 5. *tit.* 21.

Theodoſio-Valentinianea *lex aduerſus* Sacrificia.

X. (a) Idem (b) AAA. ad Albinum PF P. (c)

Nemo ſe hoſtiis polluat, nemo inſontem (d) victimam cædat, nemo delubra (e) adeat, (f) templa perluſtret, (g) & mortali (h) opere formata ſimulacra ſuſpiciat, (g) ne diuinis adque humanis ſanctionibus reus fiat. Iudices quoque hanc (i) formam contineant, vt ſi quis profano ritu (k) deditus templum vſpiam, vel in itinere, (l) vel in Vrbe (m) adoraturus intrauerit, quindecim pondo auri ipſe protinus inferre cogatur: nec non Officium (n) eius parem ſummam ſimili maturitate diſſoluat, ſi non & obſtiterit (o) Iudici, & confeſtim publica adteſtatione rettulerit: Conſulares, (p) ſenas (q) Officia eorum ſimili modo: Correctores, (r) & Præſides, quaternas: Apparitiones, (s) illorum ſimilem normam (t) æquali ſorte diſſoluant. Dat. III, (v) Kalend. Mart. Med. (x) Tatiano & Symmacho coss. [391.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex* a *Cod. Iuſt.* Eam Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno* 391. *num.* 2. *GOTHOF.*

(b) Qui ſup. *l.* 9. *prox. ID.*

(c) An potius *P. V.* quod octo conſtitutiones Anni 389. ſuadent & duæ inſuper Anni 390. vid. *legem* 27. *ſupr. de operib. public.* Item ea verba huiusce legis, *vel in vrbe.* Verum nil muto. *Albinus* hic ſcilicet ex P. V. factus fuit P. P. eique in Præfectura ſucceſſit Alypius: vid. *legem* 2. *ſupr. de priuil. corporatorum V. R. ID.*

(d) Vid. *legem* 12. *infr.* Huc pertinet illud: *Cum ſis ipſe nocens, moritur cur victima pro te?* Vide hanc ad rem omnino Arnobium *lib.* 7. *Heraldianæ* editionis *p.* 271. 272. 273. &c. vbi ſimiliter *innoxia* animantia vocat. *ID.*

(e) *Delubra* quorum mentio fit *hac leg.* & *l.* 11. & *vltim. infr.* & *l.* 2. *ſupr. de maleficis*: ſunt cellæ Deorum, de quibus & illud Varronis de vita populi Romani apud Nonium *cap.* 8. *num.* 87. *hac adis, quæ nunc eſt multis annis poſt facta fuit, in qua omnia* (alia legunt *inibi tria*) *Regiis temporibus delubra facta.* Publius Victor *Templum Iouis Opt. Max cum tribus delubris.* Græci σηκοὺς dixere. *Delubrum* etiam locus conſecratus in villa Apuleius *Apol. p.* 219. *Edit. Lugd. Bat.* 1693. *ID.*

(f Vide *legem* 2. *ſupr. de maleficis. ID.*

(g) *Peruolet*, Apuleio *lib.* 8. *Metamorph. pag.* 147. *Edit. Lugd. B.* 1623. *apud Ioan. Maire.* Græci καταστρέφεσθαι dixerunt, Polybius *lib* 9 *pag.* 545. *Edit Caſaubon. in fol. ID.*

(h) Recte: non vt quidam tentant, *Metalli.* Lactantius *lib.* 2. *cap.* 2. *Nam iſta Mortalium digitorum ludrica & fragilia figmenta.* Mortali autem opere ſormata ſiua fictorem inſpicias, ſiue materiam & ſubſtantiam: vide ſaltem Arnobium *lib.* 6. *p.* 250. 251. 252. &c. *Edit. Heraldin. ID.*

(g) Ita *leg.* 11. *prox.* inf. *Delubra ſuſpiciat*, ita enim ibi reſtitui, *ſuſpiciat*, id eſt adoret. Lactantius *d. c.* 2. *Cum hac tantopere ſuſpiciant, fabros qui illa fecere contemnunt. ID.*

(i) 71.

(i) *γρ. Iudices quoque hac forma contineat:* Iudices, id eſt, Proconſulem, Vicarium, quod ſane inſolens, vt hi ſoli *Iudicum* appellatione veniant. Quare legam hic: *Iudicem S.* id eſt, Iudicem ſpectabilem. Nam poſtea ſine legis de *clariſſimis* agitur, id eſt, de Conſularibus, Correctoribus, Præſidibus. *ID.*

(k) Rimi. *ID.*

(l) Vide Apuleium initio primi Floridorum. *In Itinere*, id eſt, in agris extra vrbem quamcunque, extra muros vrbis *l. 3. ſupr.* vbi plene dixi. Ouidius 4. *Faſtor. v.* 905.

Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem,
Obſtitit in media candida turba via. ID.

(m) Quacunque. *ID.*

(n) Id eſt, Officiales. *ID.*

(o) Officiales Iudici aduerſus legem quid admittenti obſtare debent. *ID.*

(p) Velut Æmiliæ & Liguriæ. *ID.*

(q) Libras ſcilicet. *ID.*

(r) Veluti Lucaniæ & Brutiorum. Interim nota *dignitatum ordinem:* Iudices, Spectabiles, Conſulares, Correctores, Præſides (qui tres poſtremi clariſſimi erant) Idemque ordo in Notitia Imperii, ac nominatim in Notitia Occidentis, vbi ita quoque *Conſularis* Campaniæ, *Corrector* Apuliæ & Calabriæ, *Præſides* Dalmatiæ, ordine ponuntur, & Præſides vltimo loco, pariter vt *l. 8. ſupr. de cohortalib. ID.*

p. 171. (s) Id eſt, Apparitores. *ID.*

(t) Id eſt, ſummam, vt ſup. & *l.* 11. *infr.* parem ſummam. *ID.*

(v) *Vl.* in Til. Quart. prim. Cuiac. Edd. *ID.*

(x) Mediolani hoc tempore conſtitit Valentinianus Iun. vide Conſulare Chronicon Theodoſianum. *ID.*

COMMENTARIVS.

SACRIFICIA hoſtiarum ſeu Victimarum, TEMPLORVMQVE ingreſſus, SIMVLACRORVM denique cultus, hac conſtitutione Anno D. 391. prorſus inhibentur.

Cuinam autem Imperatori ea accepto ferenda ſit, & ad quamnam orbis Romani partem ea ſpectet, ex Albini Præfecti Prætorio nomine, cui hæc lex inſcribitur, ſatis liquet. Quare ea mens mihi, eam Theodoſii equidem conſilio (qui vna cum Valentiniano Iun. Mediolani, vnde hæc lex data eſt, hoc tempore conſtitit, vt teſtatur Chronologia legum, cuius nutu pleraque gerebantur) verum a *Valentiniano Iun.* Occidentis Imp. latam. Nam quæ Prudentius Anno D. 403. de Theodoſii Magni conſtitutione narrat, qua ſacrificia Romæ prohibita fuerunt, ſeu, vt ait, Vrbem vetuit Taurorum ſanguine tingi, deque Senatus adſenſu (quanquam in hoc vltimo reclamat Zoſimus *lib. 4. pag.* 779. & *lib. 5. pag.* 814.) id a Theodoſio Magno poſterius factum, mortuo iam Valentiniano Iuniore, & poſt Eugenium iam cæſum, ſub quo ſacrificia rurſum reuecta fuerant poſt hanc legem.

Sane ab eodem Valentiniano Iuniore, paucos ante annos D. 384. pars Senatus Romani Aram victoriæ a Gratiano dirutam, priuilegia item prædiaque Veſtalium Virginum reſtitui (petitionem eius proſequente Symmacho Præfecto Vrbis) impetrare non potuerat. Ergo hac primum poſt Conſtantinum, Conſtantem & Conſtantium Valentiniani Iun. conſtitutione, ſacrificia Romæ (atque in Italia) prohibita. Quæ paulo ante hanc legem Romæ ſtetiſſe Libanius diſerte teſtatur oratione, quam edidi ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quæ ſcripta eſt Anno Domini 387.

Sed enim hæc lex paucis annis labentibus ab Eugenio Tyranno, vti iam dixi, deluſa fuit. Quin & inter cætera quoque Ara Victoriæ impenſæque templorum Romæ reſtitutæ fuerunt, vt Ambroſii *epiſtol. ad Eugenium*, & Paulinus *in vita Ambroſii* teſtantur. Tandem, vt dixi, Theodoſius cæſo Eugenio eam Romæ retulit, ſeu ſacrificia rurſum Romæ prohibuit Anno D. 394. Quod & Zoſimus & Prudentius memorant.

Hac interim lege obſeruanda multa. Primo cauſæ, quibus a Pagano cultu abſtinendum Valentinianus indicat: Nam & *hoſtiis pollui* ſacrificantem ait, & *inſontem victimam cædi* (quod iam in Notis illuſtraui) item *ſimulacra mortali opere formata*, quæ omnia & Theodoſius Magnus *l. 12. infr.* indicat, vbi dicam, vnde liquet ex eodem ludo vtramque legem profectam. Secundo, obſeruandus ordo Iudicum, cui ſimilis in Notitia occurrit. Tertio, pœnarum proportio notanda: Spectabili Iudici, quindecim pondo auri pœna imponitur: Conſulari, ſenæ, Correctori & Præſidi, quaternæ. Quarto, Officiales Iudicibus, quid contra leges admittentibus, obſtare & reſiſtere poſſe, definitur: de quo complurimæ aliæ ſunt leges.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Rem diuinam facere, adire templa, ſimulacra colere, nemini licet.

Inſontem victimam.] Arnobius *lib. 7. Poſtremo, quod gaudium eſt, innoxiorum animantium mactatione lætari?* Itaque παντοτελῶς etiam Porphyrius cædes animalium, atque immolationes hoſtiarum reprobat, huic innixus rationi, quod θύειν δεῖ ἀκίνα οἱ θύοντες, οὐδένα ... οὐδὲν γὰρ εἰς τὸ θύειν ἐξαιρετὸς εἶναι χρῆ πᾶσι.

Mortali opere.] Seneca iam olim irriſit: ſic enim ait in fragmento quod extat apud B. Auguſtinum *lib. 6. de Ciuit. Dei*: *Sacros, immortales, inuiolabilesque Deos in materia viliſſima atque immobili dedicant*: Lactantius *lib. 2. c. 2. Nam iſta mortalium digitorum ludicra, fragilia figmenta, ex quolibet materiæ genere formata, quid aliud ſunt niſi terra, ex qua nata ſunt?*

Suſpiciat.] Lactantius *d. cap.* 2. *Et cum hoc tantopere ſuſpiciant, fabros, qui illa fecere contemnunt:* & in *leg. ſequ. nemo delubra ſuſpiciat.*

* *Vel in itinere.*] Aggenus Vrbicus Comment. in Frontinum *de limitibus agror.* *Nam lucos frequenter in trifinio & quadrifinio inuenimus, ſicut in ſuburbanis & circa publica itinera conſtitutum eſſe perſpicimus.*

Theodosii M. Quinta *hoc titulo lex per Ægyptum: qua* Sacrificia, *aditusque* Templorvm *interdicuntur.*

XI. (a) Idem AAA. Euagrio pf. Aug. (b) & Romano Com. Ægypt.

Nvlli ſacrificandi tribuatur poteſtas; nemo templa circumeat, (c) nemo delubra ſuſcipiat, (d) interclusos ſibi noſtræ legis obſtaculo profanos aditus recognoſcant: adeo, vt ſi quis vel de diis aliquid, contra vetitum, ſacrisque molietur, nullis exuendum ſe indulgentiis recognoſcat. Iudex (e) quoque, ſi quis tempore adminiſtrationis ſuæ, fretus priuilegio poteſtatis, polluta (f) loca ſacrilegus temerator intrauerit, quindecim auri pondo, Officium vero eius niſi conlatis viribus obuiarit, parem ſummam ærario noſtro inferre cogatur. Dat. xv. (g) Kalend. Iul. Aquil. (h) Tatiano & Symmacho, coss. [391.]

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hac lex a Cod. Iuſt.* Et *hanc legem* recte Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno D.* 391. *n.* 4. *GOTHOF.*

(b) *Augoſtali*, id eſt, Ægypti. *ID.*

(a) Tertullianus *de cultu fœminarum*, e Gentilibus Chriſtianas factas alloquens: *Nec templa circuitis, nec templa poſtulatis, nec feſtos dies gentilium noſtis.* Perluſtret *l.* 10. *ſupr.* peruolet. quæ vox hac in re propria. Lumina ipſa oſculis conterendo. *ID.*

(d) *vg. Suſpiciat*, vt *l.* 10. *ſupr. Simulacra ſuſpiciat*, id eſt, veneratione proſequatur. Nam & in delubris ſimulacra fuere. Quanquam *ſuſcipere* hoc eodem ſenſu non vno loco apud Ammianum Marcellinum ea MSS. tuetur Doctiſſimus Valeſius *pag.* 19. *ID.*

(e) Intelligit Conſulares, Præſides, quorum multi Pagani adhuc hac tempeſtate erant, vt ex *lege prox.* quoque patet. Nam de Theodoſio Magno *huius legis* auctore id nominatim proditum, eum Gentiles ad dignitates euexiſſe, Libanius, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, & Prudentius *aduerſus Symmachum. ID.*

(f) *Vt pollutæ Paganorum mentes. ID.*

(g) *XV* Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(h) *Aquileiæ* hoc tempore Theodoſius conſtitit, rediturus mox aduerſus Maximum bello defunctus ex Italia Conſtantinopolim, vt docet præter hanc legem *lex vnic. ſupr. de poſſeſſion. ab eo*, &c. *ID.*

COMMENTARIVS.

p. 273 Sacrificia, Templorvmqve aditus, omnisque Deorvm per ſacrificia Cvltvs per Ægyptum a Theodoſio M. Anno D. 391. ſub pœna capitis hac conſtitutione in totum prohibentur: dato eiusce rei exequendæ negotio Euagrio Præfecto Auguſtali & Romano Comiti Ægypti. Quod ipſum pene negotium paulo ante Cynegio Præfecto Prætorio datum fuerat, ex Zoſimo, *lib.* 4. *cap.* 37. & Idacio, ad *l.* 9. *ſupr.* probatum eſt.

Et hæc quidem ita *hac leg.* Theodoſius M. Atenim, quod *huic lege* illuſtrandæ plurimum facit, quodque amplius eſt, Theophilo Alexandrino Epiſcopo ſatagente (cuius etiam Epiſcopi mentio fit *l.* 6. *ſupr. de his, qui ſuper. religione*) templa ab hoc ipſo Euagrio, & Romano, quibus hæc lex inſcribitur (& in his quidem famoſiſſimum Serapium, ſeu Serapidis templum) Imperatoris iuſſu deſtructa fuiſſe teſtantur Socrates, *lib.* 5. *cap.* 16. Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 15. Theodoretus *lib.* 5. *cap.* 22. & 23. Rufinus *lib.* 2. *cap.* 23. &c. Proſper Aquitanicus in hoc Imperatoris Theodoſii, poſt Gratiani cædem, anno octauo, id eſt, Anno Domini 391. Hieronymus *comm. in Eſaiam lib.* 7. *initio:* Tripartitæ hiſtoriæ auctor, *lib.* 9. *cap.* 20. Nicephorus, *lib.* 17. *cap.* 25. Denique qui tempore hos omnes ſcriptores anteuertit Eunapius Sophiſta Gentilis, *in vita Ædeſii pag.* 76. & 77. *Edit. Commelin.* Θεοδοσίυ, inquit, τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλυ δὲ προεστῶτος, Ευετίυ δὲ (legendum ΕΥΑΓΡΙΟΥ) τὴν πολιτικὴν ἀρχήν. ΡΟΜΑΝΟΥ δὲ τὰς κατ' Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένυ, οἵτινες τῷ τε Σαραπείῳ κατελυμήναντο, *imperante tunc Theodoſio, Theophilo Epiſcopante, Euagrio Præfecto Auguſtali, Romano vero Ægypti regiones cum imperio obtinente, qui Serapidis ædem funditus demoliti ſunt* &c. Quo loco lapſus eſt humaniter interpres, qui quem (Euagrium ſcilicet) Præfectum Auguſtalem vertere debuerat, Præfectum Vrbi reddidit, vt præter inſcriptionem huius legis, Sozomenus quoque *dict. lib.* 7. *cap.* 15. arguit: Εὐάγριος, inquit, ὕπαρχος τῆς Ἀλεξανδρείας ἡγεῖτο, *Euagrius Præfectus Auguſtalis erat Alexandriæ:* & Socrates quoque, cum (*d. lib.* 5. *c.* 16.) Ἀλεξανδρείας ἔπαρχον nominat, hunc ipſum Euagrium intelligit, vide *cap.* 2. *de Suburbicariis Eccleſiis.*

Sed neque felicior idem interpres fuit, cum eodem Eunapii loco hæc verba, Θεοφίλυ προεστῶτος ſic vertit, *Theophilo Prætorii Præfecto:* cum debue-

debuerit, *Theophilo Epiſcopante*, vel *Præſidente:* Epiſcopi namque Græcis προεστατοῦντες quoque καὶ προεστῶτες, vt Latinis *Præſidere, Præſides, Præſidentes, Præſules, Præſtites, Antiſtites*, dicti, quod notum. Zoſimus ſane, & ipſe Gentilis hanc quoque Theophilo Epiſcopo inſtante Templorum per Ægyptum ſtragem *lib. 5. cap. 23.* perſtringit, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, inquit, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θεόφιλος, ὁ πρῶτος ἀρξάμενος τῆς κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἐξ αἰῶνος πατρίων ἐπιβουλῆς: *inter quos primus & ſummus erat, Alexandrinæ vrbis in Ægypto Antiſtes Theophilus, qui primus ſacra, patriosque ritus æternos oppugnare cœpit.* In commune vero de hac Serapii ſtrage vide & Marcellinum, *Chronico Anno Domini 389.* Tandem hæc lex quoque de earum numero eſt, quibus Sozomenus *lib. 7. cap. 20.* pœnam capitis ſtatutam ſacrificantibus ait.

Tandem ex his diſcimus hoc demum tempore Serapidis templum ſacraque exciſa Alexandriæ fuiſſe; cum & ſub Conſtantio adhuc ea ſtetiſſent, quod teſtatur vetus orbis deſcriptio ſub eo ſcripta, quam ipſe edidi: imo & ſub Theodoſio M. adhuc huius legis auctore A. D. 388. vel 389. vt teſtatur Libanius *Oratione* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam & ipſe extuli; quo ipſo tempore & Romæ quoque ſacrificia ſtetiſſe docet. Quo ipſo docemur etiam orationem habitam ante hanc legem, vt & ſuperiorem, qua ſacrificia Romæ prohibentur, & ſic ante Ann. D. 391. Quin & cum Ammianus Marcellinus ſcriberet, id ſtetiſſe adhuc ex eo clare apparet. Ioannes Chryſoſtomus quoque Presbyter Antiochiæ ab Anno Domini 386. quo tempore *homil. 8. in Matth.* habuit, teſtatur Gentilitiæ ſuperſtitionis reliquias in Ægypto ſtetiſſe, *pag. 127. Tom. VII. Oper. Edit. Benedictin.*

Quo anno vero hæc Serapæa ſtrages euenerit videndum eſt. Sane Marcellinus in Chronico, biennio ante hanc legem id aſſignat, *Timaſio* videlicet *& Promoto COSS.* id eſt, Anno D. 389. quam ſententiam ſecutus quoque Baronius. Atquin ex hac lege eiusque circumſtantiis & ſuperſcriptione quam modo illuſtrauimus, certiſſime colligitur hoc Anno demum 391. id factum. Certe eo quoque adhuc tempore, quo Chryſoſtomus ſcribebat, πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντας ſtetiſſe id templum diſcimus ex iis, quæ ſcribit *pag. 373.* ſiu. *pag. 595. Tom. I. Benedictin.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Theodoſius M. non modo templorum aditum inhibuit, ſed dirui iuſſit. Proſper *in Chron. Apud Alexandriam templa deſtructa, in quibus Serapis antiquiſſimum & notiſſimum templum, quod quaſi quadam columna ruentem ſuſtinebat idololatriam.* Niceph. Call. *hiſt. Eccleſ. lib. 25. c. 25.* *In templorum*, inquit, *demolitione Theophilo plurimum debitæ operæ nauarunt, militarium in Ægypto Dux Romanus, & Alexandrinæ vrbis Præfectus Euagrius.* Socrates & Sozom. Ἀλεξανδρείας ὕπαρχον vocant; Epiphanius autem vertit, Præfectum Alexandriæ *Tripart. lib. 9. c. 27.* quia ſedes Præfecti Auguſtalis Alexandriæ: in Menologio Græcorum dicitur Αὐγουστάλιος Ἀλεξανδρείας, interdum ſimpliciter Αὐγουστάλιος Palladius *hiſt. Laus. cap.* περὶ Μελάνης. Anaſtaſius Bibliothecarius *in Chron.* (citat eam S. Anſelmus *lib. 2. contra Wicbertum.*) *Cum eſſet illic Theodoſius filius Calliopii Auguſtalis.* De Auguſtalibus vide *barbarum Chron.* ab Illuſtriſſ. Ioſepho Scaligero publicatum poſt Euſebium *pag. vlt.* Præfectus Auguſtalis dicitur etiam Præfectus Ægypti in libris noſtris, & ab Athanaſio *in vita S. Antonii pag. 112.* ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου. Adiſis ad eund. Athanaſium *epiſt. ad Orthodox. p. 727.* Epiphan. *pag. 35. Gr. Cod.* Huic ἡγεμονία τῆς Αἰγύπτου, Xiphilin. *in M. Antonino p. 368.* Præfectura Ægyptiaca, Spartian. *in Adrian. cap. 7.*

THEODOSII Magni Sexta *conſtitutio hoc titulo qua* CVLTVS *omnis* GENTILITIVS *inhibetur.*

XII. (a) Imp. THEODOSIVS, Arcadius & Honorius AAA. ad Rufinum PF. P. (b)

I. NVLLVS omnino, ex quolibet genere, ordine (c) hominum, dignitatum, (d) vel in poteſtate poſitus, vel honore perfunctus, ſiue potens ſorte naſcendi, ſeu humilis genere, conditione, fortuna: in nullo penitus loco, in nulla Vrbe, ſenſu carentibus ſimulacris, vel inſontem victimam cædat: vel, ſecretiore piaculo, Larem igne (e) mero Genium, Penates nidore veneratus, accendat lumina, imponat tura, ſerta ſuſpendat. II. Quod ſi quiſpiam immolare hoſtiam ſacrificaturus audebit, aut ſpirantia exta conſulere, ad exemplum Maieſtatis, (f) reus, licita cunctis accuſatione, delatus, excipiat ſententiam competentem, etiamſi nihil contra ſalutem Principum, aut de ſalute quæſierit: Sufficit enim ad criminis molem, (g) naturæ (h) ipſius leges velle reſcindere, inlicita perſcrutari, occulta recludere, interdicta temptare, finem, quærere ſalutis alienæ, (i) ſpem alieni interitus polliceri. III. Si quis vero mortali opere facta, & æuum (k) paſſura ſimulacra impoſito (l) ture venerabitur, ac (ridiculo exemplo metuens ſubitoque (m) ipſe ſimulauerit (n))
P. 274. vel redimita vittis arbore, (o) vel erecta effoſſis ara ceſpitibus vanas imagines, humiliore

 licet

licet muneris præmio, tamen plena religionis iniuria, honorare (p) temptauerit, is, vtpote violatæ religionis reus, ea domo ſeu poſſeſſione multabitur, in qua eum Gentilicia conſtiterit ſuperſtitione famulatum. (q) Namque omnia loca, quæ turis conſtiterit vapore fumaſſe (ſi tamen ea in iure fuiſſe thurificantium probabuntur) fiſco noſtro adſocianda cenſemus. *IV.* Sin vero in Templis fanisue publicis, aut in ædibus agrisue (r) alienis, (s) tale quispiam ſacrificandi genus exercere temptauerit, ſi ignorante domino vſurpata conſtiterit, xxv. librarum auri multæ nomine cogetur inferre: conniuentem vero huic ſceleri par ac ſacrificantem pœna retinebit. (t) Quod quidem ita per Iudices, ac Defenſores, (v) & Curiales ſingularum vrbium, volumus cuſtodiri, vt ilico per illos (z) delata plectantur. Si quid autem ii (aa) tegendum gratia, aut incuria prætermittendum eſſe crediderint, commotioni Iudiciariæ ſubiacebunt: Illi (bb) vero moniti (cc) ſi vindictam diſſimulatione diſtulerint, xxx. librarum auri diſpendio multabuntur: Officiia quoque eorum damno parili ſubiugandis. Dat. vi. Id. Nou. cp. Arcadio A. ii. & Rufino coss. (dd) [392.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* recte memorat Baronius *Anno* 392. *num.* 25. & 26. *GOTHOF.*

(b) *Rufinus* hic PP. fuit ſub Theodoſio, Orientis, qui Tatiano his Coss. ſuffectus fuit: vide Zoſimum, *lib.* 4. *p.* 774. & Ambroſium *Epiſt.* 53. ſin. 50. *Edit. Parit.* quem etiam Zoſimus inſectandum non alia de cauſa putauit, quam quod Gentilitiæ ſuperſtitioni infeſtus eſſet: vt viceuerſa Tatianum laudatum iuit *p.* 769. quia Gentilea eum indulgentiorem haberent. *ID.*

Plebeio, Senatorio, Equeſtri, Perfectiſſimatus. *ID*

(d) Illuſtres, Spectabiles, clariſſimi. *ID.*

(e) γρ. *larem igne, mero genium*: de quo mox. *ID.*

(f) *Criminis* ſcilicet, & *reorum.* Porro de hac publica inquam accuſatione Maieſtatis reorum: vide ſuos titulos ſupra: dixi *ſupr. tit. de Maleficis & Mathematicis. ID.*

(g) Vide *Gloſſar.* & interea *legem vnicam ſupr. ne ſine iuſſ. princip.* & *Nouellam* Theodoſii *tertiam. ID.*

(h) Ita ſup *l.* 5. *de Maleficis.* Magi, *natura peregrini*, vocantur. *ID.*

(i) Vide notata ad *legem* 4. *ſupr. ID.*

(k) Id eſt, ſenium, occaſum, & interitum. *ID.*

(l) Sic ſupra, *impuat tara. ID.*

(m) γρ. *Subito qua.* Tentabat Marcilius ad *Veſp. c.* 5. omiſſa voce *ſimulauerat*, quod ea in vltima Pariſienſi deerat, *ſubidoque*, ideſt exemplo, quale ſus aut ſu illius, aliquis imiteiur: & quod Latini *ſubidum* dixerint hominem, qui non plus ſaperet, quam occiſa olim ſus. Eodemque ſenſu *inſubidum* dici, valde ſubidum, & ſuillium. Quæ omnia ne memorari quidem digna ſunt. Nam cur vox hic *ſubito* addita fuerit, mox dicam. *ID.*

(n) Hæc vox in vltima editione Pariſienſi intercidit. Inde *ſimulacra*: vide & Lactantium *lib.* 2. *cap.* 3. & *c.* 19. *Simulare & effigiare* idem: quomodo Minutius Felix & Apuleius & Sidonius *lib.* 6. *ID.*

(o) Male hic Marcilius reponit, *redimitam vittis arborem.* Nam non arborum hic cultus deſignatur, ſed honoris modus, qui imaginibus tribuebatur. *ID.*

(p) Et hæc vox propria: vide *Gloſſar. ID.*

(q) Vide Tertullianum *de idololatria cap.* 5. *ID.*

(r) De Templis *in agris* plene dixi ad *l.* 3. & 10. *ſupr. l.* 14. 18. & 19. *infr. ID.*

(s) Priuatis vel Principis vel Publicis. *ID.*

(t) Id eſt, tenebit obnoxium: vide *Gloſſar. ID.*

(v) Vide Paratitlon, *de defenſoribus ciuitatum lib.* 1. *ſupr. ID.*

(x) Puta Defenſores & Curiales, quorum muneris erat in iudicium, ſeu ad Iudices deferre comperta crimina: vide *d. Paratitlon*, & quæ dixi ad *l. vlt. ſupr. de ſuperexactionib.* & leges nonnullas *tit. de haret. ID.*

(y) Id eſt, *ad Iudices ID.*

(z) Iudices ſcilicet. *ID.*

(aa) Defenſores ſcilicet & Curiales: & forte hic legendum *hii*, id eſt, *hi. ID.*

(bb) Iudices ſcilicet. *ID.*

(cc) A Defenſoribus & Curialibus. *ID.*

(dd) In hunc annum incidunt *Decennalia* Arcadii Aug. quorum ope lex hæc illuſtrari quoque poteſt. Cæterum notandum hic in *Inſcriptione* legis delendum eſſe nomen *Honorii*. qui anno demum ſequenti a Patre Auguſtus nuncupatus eſt. *RITTER.*

COMMENTARIVS.

SACRIFICIA omnia, omniſque alius DEORVM CVLTVS perſonis omnibus & locis per Orientem vniuerſum hac Theodoſii Magni conſtitutione, ad Rufinum Præfectum Prætorio emiſſa Anno D. 392. pariter vt *l. 11. ſupr*, interdicuntur. Et ſic λιβανωτὸν quoque iam non minus quam τὸ θύειν inhibetur. Denique omnis idolorum cultus, omnes cerimoniæ Gentilitiæ. Quo pertinet quod Ambroſius Oratione, *de obitu Theodoſii Magni*, *pagina 53.* ſiu. *pagina 117. Tom. V. Oper. Edit. Paris.* (quæ triennio poſt *hanc legem* habita omnino Anno Domini 395.) de Theodoſio ſcribit. *Qui abſcondit SIMVLACRA Gentium: Omnes enim CVLTVS idolorum fides eius abſcondit, omnes eorum CERIMONIAS obliterauit.* Item *pag. 59.* ſiu. *pag. 122. Edit. cit. qui ſacrilegos remouit errores, clauſit templa, ſimulacra deſtruxit.*

Et hæc quidem ita nunc Theodoſius M. *hac leg.* & *ſuperiore*, cum antea, neque templorum aditu, neque alio Deorum cultu interdixiſſet, ac nominatim non igne, non nidore ſeu thure, λιβανωτῷ, non τιμαῖς ἀπὸ τῶν ἄλλων θυμιαμάτων (quod ipſum ſane hac lege nominatim prohibetur.) Quod ante *hanc legem* Libanius teſtatur, ad ipſummet Theodoſium Magnum ſcribens, *Oratione*, quam ipſe edidi, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, verbis quæ iam retuli ad *l. 7. ſupr.* Qui quidem gradus ad abolendam Gentilitiam ſuperſtitionem ſub Theodoſio Magno notandus eſt: Primum enim ſacrificia prohibita fuerunt, inſignioraque Templa diruta vel donata confiſcataue: At cæteri Deorum cultus, λιβανωτὸν, Templorumque aditus, non ideo inhibiti, neque ornamenta his detracta: quod ſecundo tertioque pedato factum. Poſtremum tandem, Templa quoque in pagis ſeu agris paſſim diruta, vbi cultus diutius hæſit.

Cæterum, ſi quid coniectura aſſequor, *huic legi* ferendi Tatianum cauſam præbuiſſe exiſtimo, qui ante Rufinum PP. Orientis fuerat. Zoſimus certe
p.275. Gentilis ſcriptor, non alia de cauſa Tatianum hunc laudibus efferre, Rufinum vero conuiciis proſcindere videtur, quam quod ille Gentilibus æquior fuerit, hic vero eorum ſuperſtitioni aduerſus maxime.

His ita præcognitis de huius legis ſententia nunc plenius videamus. Huius igitur legis quinque capita facio.

Primo capite ipſa *Interdictio* continetur: eaque vniuerſalis ſeu generalis, tum ratione perſonarum, tum ratione locorum, denique quoad omnem cultus, ſiue ſuperſtitionis Gentilitiæ ſpeciem, de quo poſtremo ſigillatim poſtea: Quod *perſonas* igitur attinet, omnibus cultu Gentilitio interdicit *hac leg.* Theodoſius Magnus. *Nullus omnino ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel in poteſtate poſitus, vel honore perfunctus, ſiue potens ſorte naſcendi, ſeu humilis genere, conditione, fortuna.* Qui interim perſonarum recenſus obſeruandus venit, quo omnia hominum genera continentur. Quod *loca* attinet: *In nullo*, inquit, *penitus loco, nulla vrbe.* Eſt igitur hæc lex & interdictio generalis & ratione perſonarum, & ratione ritus omnis Gentilitii, de quo poſtea.

Secundum caput eſt proprie in *ſacrificantes extaque hoſtiarum conſulentes.* Eos vero velut Maieſtatis reos puniri iubet: Maieſtatis, inquam, etiam humanæ: Quod de hæreticis quandoque cautum: vide *ſupr. tit. de hæreticis*: Et quidem ſub duplici ampliatione; primo quidem accuſatione omnibus indulta, idque etiam exemplo Maieſtatis reorum: de quo *lib. 9.* quod & ipſum de hæreticis quoque cautum *l. 40. ſupr. de hæreticis:* deinde diſtinctione ſublata, vtrum videlicet aliquid contra ſalutem Principis, vel de ſalute eius quæſitum fuerit, vel non: cum alioquin Conſultoria de Principis ſalute ſacrificia nominatim tantum aliquando prohibita fuiſſent: de quo ad *leges ſuperiores*, & ad *tit. de maleficis & mathematicis.* Et rationem addit, egregio verborum ambitu: quod ſcilicet ſufficiat *ad criminis molem*, ſeu ad exaggerandum crimen hoc, *natura ipſius Leges velle reſcindere, illicita perſcrutari, occulta recludere, interdicta temptare, finemque quærere ſalutis alienæ, ſpem alieni interitus polliceri.* Quæ quidem vt latis illuſtrantur ea his, quæ ad *l. 4. ſupr. notaui*, ita ex communi quoque Gentilium Philoſophorum ſententia deprompſit Theodoſius: qui illicita vel occulta perſcrutari, deque fine alienæ ſalutis quæri, denique ſpem alieni interitus promitti noluerunt.

Tertium caput eſt de his, qui *Cultum quemcunque alium Diis detulerint*, cuius ſpecies mox perſequamur: nempe hos velut violatæ religionis reos, ea domo ſiue poſſeſſione, vbi cultus ille exhibitus fuerit, multari iubet Theodoſius. Quæ tralatitia alioquin pœna eſt, publiceque improbatum cultum exercentium: cuius exempla paſſim obuia *ſupr. tit. de hæreticis:*

Quartum caput eſt, de Cultu Gentilitio exhibito, exercito in *Templis fanisue publicis aut in ædibus agriſue alienis:* Nempe hoc caſu ſacrificatorem 25. libris auri multandum, conniuentem vero huic ſceleri pari cum ſacrificante pœna plectendum.

Poſtremo capite id agit Theodoſius Magnus multiplici ratione, vt cultus ille inhibeatur, atque adeo lex hæc executioni tradatur: excitato videlicet in id triurp generum perſonarum officio. Primo ſcilicet *Defenſoribus & Curialibus ſingularum vrbium* hanc curam iniungit, vt illico comperta in Iudicium deferant, id eſt, ſi quid tale admiſſum ſciuerint, Iudicibus notum faciant: Alioquin *ſi quid illi tegendum gratia, vel prætermittendum incuria eſſe crediderint*, id eſt, celauerint vel deferre neglexerint & diſſimulauerint, commotioni Iudiciariæ ſubiaceant, id eſt, pro motu Iudicis ſeu Rectoris Prouinciæ puniantur. Nempe Defenſoribus & Curialibus Principalibus id quoque iniunctum: pariter vt ne hæreticos ritus exerceri paterentur, vt fidem facit *lex 40. & 45. ſupr. de hæreticis:* & *lex 4. ſupr. ne ſanctum baptiſma.* Secundo, Iudices, id eſt, Rectores Prouinciarum, eorumque Officiales, ſi moniti vlod etiam diſſimulatione diſtulerint, 30. libris auri multari iubet. Quod & alias factum: vide *ſupr. tit. de hæreticis.*

Nunc duo potiſſimum quibus hæc lex ſolemnis eſt, perſequamur. Primo, quidem *ritus Gentilitios* quibus pleniſſima hæc inter omnes lex eſt, de quibus ſingulis tamen intra modum dicam. Hi vero præter publicam Victimarum & hoſtiarum immolationem, & ſimulacrorum cultum, hic *decem* memorantur. Et quidem plerique *ſecretiore* quidem *piaculo*, ſeu intra familiæ domumque, domeſtico cultu & familiari.

Primo igitur ait; *Larem, igne* venerari ſolitos Gentiles: *mero Genium: Penates nidore*, &c. Ita enim hic locus reſtituendus hic totidem litteris recentis, quod Viri Docti multi iam indicarunt, notumque vel iis, qui hunc Codicem vel a limine ſalutarunt: *Larem igne, mero Genium*, &c. compulſa videlicet litera M. vltima in voce *ignem*, in vocem ſequentem: ne quis ſibi hic *ignem erogenium* fingat, quod ſibi finxit *Indicis Theod.* auctor.

De his

De his tribus primum: *de Lare*, *de Genio* & *de Penatibus*. *Lares*, de quibus alibi paſſim, domuum Genii habebantur, & ideo Auſonius eos ſic quoque vocat, Θεὺς κατοικίας. Philoxenus & Priſcianus vertunt, *Domeſticos*, Tertullianus *Apolog. c. 13. Deos*, inquit, *quos Lares dicitis*. Tectorum domuumque cuſtodes, Arnobius *lib. 3. pag. 118. Edit. Stewech.* Præſtites, Ouidius: familiares Lares, Plautus, aliique. At *Genii* ſingulorum hominum cuſtodes habiti, & vero ita ab Apuleio *libro de Deo Socratis*, nominantur. *Penates* tandem quoque domeſtici Dii, ſeu priuati fuere: quare & Tertullianus pro illis, quæ modo ex Apologetico retuli, *libro ad Nationes*, *cap. 10. Priuatos enim Deos*, inquit, *quos Lares & Penates domeſtica conſecratione perhibetis*: πατρῴυς vero Θεὺς proprie Penates Græci vocauerunt: vid. *Gloſſ.* Philoxeni & Cyrili: & Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. 1. cap. 67.* & *68.* Lares paterni, Iuuenali. His ita diſtinctis, Nunc de cultus diuerſitate: Igitur *Larem igne*, *Genium mero*, *Penates nidore cultos*, ait Theodoſius.

Primo, *Lar*, inquam, *igne* cultus, cui cura foci & familiæ, id eſt ſeruorum, qui etiam in foco, tanquam præſentia Dei ſui cibum ſumebant. Plautus Aulularia *Act. 2. ſc. 9. v. 16. Hac imponentur in foco noſtro Lari.* Cato de re ruſt. *cap. 143. Villica focum purum, circumuerſum quotidie, priusquam cubitum eat, habeat. Kalendis Idibus, Nonis, feſtus dies cum erit*, Coronam in Focum indat, *perque eos dies Lari familiari pro copia ſupplicet.* Ouid. *Amor. 3 eleg. 3. v. 33.*

Et quisquam pia thura focis imponere curet.

Iuuenalis *Satyr. 9. v. 137.*

O parui, noſtrique Lares, quos TVRE *minuto,*

Aut farre & tenui ſoleo exornare corona.

Capitolinus *Pertinace. c. 14. Et cum apud Lares ſacrificaret carbones viuaciſſimi extincti ſunt.*

Secundo, mero vero Genius cultus. Vel illud Perſici protritum *Satyr. 2. v. 3. Funde merum Genio.* Cur autem id factum, vt *merum fundendum Genio*,
p.276 *non hoſtia faciendum putauerint*, ex Varrone diſquirit Cenſorinus *de die Natali*, *cap. 3.*

Tertio, quod *nidorem attinet*, nidor hic eſt κνίσσα turis & ſimilium, λιβανωτῦ. Lar familiaris *prologo Aulul. v. 24. Aut* Tvre *aut* Vino, *aut aliqui ſemper ſupplicat.* Iuuenalis Satyr. *XII. v. 89.* LARIBVS PATERNIS *Tura dabo.* Pabula nidoris vocat Tertullianus: *nidor altarium*, Minutio *Felice c. 27.* Arnobius *lib. 7. p. 202. Ed. Stew. Nidorem conſectantur & fumos* Quare non mutanda hæc vox *in Odore*, quomodo tamen etiam Tiliana Ed. habet. De nidore hoc ſeu κνίσση multa habet Richardus ad Procli *orat. 13. pag. 416. 417.*

Quarto, ſequitur *accenſio Luminarium*. Lumina ſcilicet Diis accendebantur, Lactantius, *lib. 6. cap. 2. Accendunt*, inquit, *lumina, velut in tenebris agenti*, quod etiam Seneca irridet *epiſt. 69.*

Quinto, poſt hæc *Turis impoſitio*; cuius tribus locis fit mentio *hac leg.* vbi & propria vox imponendi *turificantium*, *turis vapore fumare.* Ouidius *Amor. 3. eleg. 3. v. 33.*

Et quispiam pia tura focis imponere curet.

Lactantius, *lib. 5. cap. 21. Et animas ſuas cum ture ipſo cremandas aris deteſtabilibus imponunt.* Ariſtophanes in Veſpis, ὥσπερ λιβανωτὸν ἐπιτιθεὶς νυμηνίᾳ.

Sexto, inde *ſerta ſuſpendi* ſolita ait. Sertis ſcilicet Deos ornatos paſſim obſeruatio eſt: videndus Arnobius, *lib. 7. pag. 226. Etiamne Dii* SERTIS, *coronis afficiuntur & floribus?*

Iuuenalis, *Satyr. XII. v. 84.*

Sertaque delubris & farra imponite cultris.

Vbi Scholiaſtes, *Frondibus*, inquit, *ornabant templa.* Tibullus *lib. 1. eleg. 1. v. 17.*

Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris:

Seu vetus in triuio florea ſerta lapis.

Atque hoc nomine damnatæ olim a Chriſtianis coronæ: vide Tertull. Nominatim vero templorum poſtes ſertis ornati, *l. 7. Cod. Iuſt. de Paganis. Abſit a ſæculo noſtro redimiri ſertis templorum impios poſtes.* Aræ item & ſimulacra. Sed & Lari nominatim in focis impoſita: de quo *ſupr.* Et capiti colloque ſimulacris ſerta impoſita. Tibullus *1. eleg. 8. v. 51.*

Illius e nitido ſtillent vnguento capillo.

Et capite & collo mollia SERTA *geras.*

Ipſis Laribus, Iuuenalis *Satyra IX. v. 137.*

O parui noſtrique Lares, quos ture minuto,

Aut farre aut tenui ſoleo exornare CORONA.

Plautus *Trinummo Actu 1. ſc. 2. in princ.*

Larem CORONA *noſtrum decorari volo*

Lar familiaris ipſe, Aulularia *Prolog. Det mihi* CORONAS. Sed, cui non dictus Hylas?

Septimo, ſequuntur illa: *ſpirantia exta conſulere*: proprie. Virgilius eo imitatione *4. Æneid. v. 64.*

——— pecudumque recluſis

Pectoribus inhians ſpirantia (trepidantia) conſulit exta.

Notiſſima vero hæc Extiſpicina, σπλαγχνοσκοπία.

Octauo, *Redimita* quoque *vittis arbore imagines honoratas*, ait Theodoſius. Statius 2. *Thebaid. in fin. ab arbore caſta nectent purpureas niueo diſcrimine vittas.* Prudentius 2. *contra Symmachum verſ. 1010. Et quæ ſumificas arbor vittata lucernas Seruabat*, Arnobius *lib. 1.* aduerſus gentes *pag. 22. Edit. Steweb. Venerabar*, inquit, *nuper veternoſis in arboribus tænias.* Idem *lib. 5. p. 159. Quid lanarum*, inquit, *vellera, quibus arboris colligatis & circumuolutis ſtipitem.* Et mox: *Quid comti violaceis coronis, &* REDIMITI ARBORIS RAMVLI? Prudentius hymno *10. v. 301. Ignoſco fatuis hæc tamen vulgaribus, quos lana terret diſcolora in ſtipite.* Apuleius 6. Metamorph. *pag. 100. Ed. Lugd. Bat. apud Ioan. Maire. Videt Dona ſpecioſa &* LACINIAS *auro literatas ramis arborum poſtibusque ſuffixas*, Apuleius *Apolog. pag. 291. Edit. cit. Negant vidiſſe ſe, qui fuerunt, vnum ſaltem in finibus eius lapidem vnctum aut Ramum coronatum.* Adde & Ouidium *8. Metamorph.* Plinium *lib. 12. cap. 1.* Senecam *epiſt. 47.* Scholiaſtes Ariſtophanis Pluti, ἐπὶ τῶν δένδρων πανταχῆ ἐν τοῖς ἱεροῖς προσπατταλεύουσι τὰ ἀναθήματα, *vbicunque arboribus in templis alligant donaria.* Certe mos hic poſtea diu manſit, ad arbores adorandi; & quidem in Italia, vt Gregorius Papa *lib. 7. epiſt. 20.* in Africa, vt Concilium Carthaginenſe (habitum Anno 401.) ſeu *Canon 84. Codicis Africani*, & D. Auguſtinus *ſermone de tempore 241.* teſtantur, & per Galliam Sulpitius Seuerus *in V. S. Martini*, docet; vt & Concilium Arelatenſe 7. Altiſiodorenſe, Nannetenſe, Agathenſe, & Capitularium *lib. 1. tit. 64.* & *lib. 7. tit. 236.* Dictæ hæ arbores *Satriuæ*, vt ex *can. 3.* Concilii Altiſiodorenſis: & Legibus Longobardicis *lib. 2. tit. 38. l. 1.* apparet.

Nono, *Erecta* item *ara effoſſis ceſpitibus* imagines honoratas *hac lege* dicitur. *Ara* ceſpititiæ quoque Gentilibus & ſubitaneæ ex ceſpitibus erectæ, quas Iamblichus *lib. de vita Pythagoræ*, *cap. 3. pag. 35.*

βωμὸς αὐτοσχεδίως, vocat. Virgilius 12. Æneid. v. 119. *Aras Gramineas*, vbi vide Seruium. Tibullus *II. 5. v. 100.*

——— *feſtas extruet alte*
Ceſpitibus menſas ———

Ouidius *Faſtorum* 1. *v.* 343.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis.

Et *lib.* 4. *Metamorph. v.* 752.

Dis tribus ille focos totidem de ceſpite ponit?

Tacitus 4. *hiſt. c.* 53. Apuleius ideo *lib.* 1. *Floridor in pr. Ceſpitem libamine fumigatum*, dixit: & *lib.* 7. *Metamorph. p.* 126. *Aram*, inquit, *ceſpite virenti Marti Deo faciunt.* Tertullianus Apol. *c.* 25. *Frugi religio, temeraria de ceſpite altaria*, & *de Corona c.* 7. Capitulinus in deſcriptione Hecatombes: *in Maxim. c.* 11. *Centum aræ*, inquit, *vno in loco ceſpititia extruuntur.* Meminit & Hieronymus *in cap.* 65. *Eſaiæ*, quem *ceſpitem virentem* Apuleius vocat, Horatius *viuum Ceſpitem*, dixit 1. *Odar.* 19. & 3. *Odar.* 8. *Feſtum ceſpitem*; Iuuenalis *Satyra* 12. *v.* 2.

Qua feſtas promiſſa deis animalia ceſpes
Expectat: niueam reginæ cadimus agnam.

Silius Italicus *l.* 16. *v.* 262.

Et ſimul extructis CESPES ſurrexerat aris,
Victimaque admota ſtabat ſubiecta ſecuri.

Calpurnius Ecloga 2. *v.* 62.

Sæpe vaporato mihi ceſpite palpitat agnus.

Prudentius in hymno Romani. *v.* 186.

——— *quas ad aras precipis*
Vervece caſo, fumet, vt ceſpes meus?

Et in hymno S. Laurentii.

Stat ara thure & ceſpite;
Precanda iam nunc eſt tibi.

Auſonius in Ephemer. *v.* 13.

Foculoſque viui ceſpitis
Vanis relinquo altaribus.

Lactantius l. 6. cap. 24. *Ad quod ſacrificium neque verbenis opus eſt, neque fibris, neque ceſpitibus, quæ vtique ſunt vaniſſima.* De his aris & ſimilibus etiam accipiendum quod Auguſtinus *ſermone* 41. ſcribit: *Quicunque in agro ſuo aut villa aut iuxta villam aliquas ARBORES aut ARAS, vel qualibet fana habuerit, vbi miſeri homines ſolent aliqua vota reddere*, &c. Ex his apparet interim, retentam diutius in agris & priuatis poſſeſſionibus, publicis quamlibet locis exterminatam, ſuperſtitionem. Idem Auguſtinus *ſermone* 6. *de verbis Domini*, de Idolis loquens: *Multi*, inquit, *Pagani habent iſtas abominationes in fundis ſuis, nunquid accedimus & confringimus?*
p. 117. His adde Porphyrium *de Nympharum antro.* Euripidis Scholiaſten in Phœniſſis: de ceſpite ſepulcrorum, vid. *legem* 5. *ſupr. de ſepulc.* Sed quid moror pluta, cum exſtet Berthaldi liber ſingularis *de ara*, qui tamen hunc Codicis Theodoſiani locum non obſeruauit.

Decimo, *turis* tandem (de quo etiam ſupra) *vapore fumaſſe loca*, ait. Quomodo Virgilius *XI. Æneid. v.* 481.

——— *& templum ture VAPORANT.*

Prudentius *lib.* 1. *contra Symmachum v.* 353.

Aut ornat redimitu roſis aut ture VAPORAT.

Calpurnius *Ecloga* 2. *v.* 62.

Sæpe vaporato mihi ceſpite palpitat agnus.

Hactenus de ritibus Gentilitiis, qui *hac leg.* memorantur; nunc ſecundo loco ſequuntur, quod obſeruatione magis dignum, quoque ſolemnis & notabilis maxime hæc lex eſt, & Theologiam mere

ſpirans, *Argumenta* ſcilicet ex Theologia petita, & ſacra Scriptura, quibus Theodoſius Magnus Chriſtianique Scriptores (qui aduerſus Gentes ſiue Nationes ſcripſere) Gentilitium cultum traducere & ſimulacta ludibrio exponere ſoliti, & ſic στηλιτευτικὰ ſequuntur. Quæ quidem vnica ſæpe voce perſtringuntur, pariter vt Valentiniani *l.* 10 *ſupr.* Omitto quæ de futurorum perſcrutatione iam ſupra dicta: ſequuntur autem quinque de *ſimulacris* ſiue *Imaginibus.*

Primo, *ſenſu carentia ſimulacra*, dicuntur. Sic Origenes contra Celſum 8. *pag.* 403. ἀναισθήτοι θεοί: quomodo & alia ſimulacra ſtatuaſque, Ammianus Marcellinus *l.* 14. *cap.* 6. *figmenta ærea ſenſu carentia*, vocat, Romanis ſtatuarum cupiditatem exprobrans. Sic Tertullianus *lib.* 2. *ad Nationes extremo: ſed quia nihil ſentiunt, impune læduntur*: vel vt eſt in *Apolog. cap.* 25. *Tam impune læduntur, quam fruſtra coluntur.* Imo Varro apud Arnobium, qui & ipſe ait, *Carent enim ſenſu*, initio *lib.* 7. *Quis eſt pectoris tam obtuſi, qui aut rebus carentibus ſenſu hoſtias cadat aut victimas?* Idem ipſe Arnobius *lib.* 6. *pag.* 186. 192. *Edit. Stewech. inertia ſigna*, dixit, *nullius ſenſus.* Item, *pag.* 198. *non ignoraſſe antiquos nihil habere Numinis, ſigna, neque vllum omnino ineſſe his ſenſum.* Auguſtinus *Epiſtola ad Deogratias. Et idola quidem omni ſenſu carere quis dubitat?* Zeno Veronenſis, *ſerm. de Iona*; *Stupida* appellat. Lactantius *lib.* 6. *cap.* 13. *Inſenſibilia excolunt*, & *lib.* 2. *cap.* 2. *quæ quia mortuorum ſunt imagines, ſimilia mortuis ſunt, omni enim ſenſu carent.*

Secundo, *mortali opere facta ſimulacra*, ait: pariter vt *d. l.* 10. *ſupr. mortali opere formata.* Lactantius *lib.* 2. *cap.* 4. *Nam iſta mortalium digitorum ludicra & fragilia figmenta*, &c.

Tertio, *unum paſſura ſimulacra*, id eſt, ſenium & occaſum: ſic Arnobius *lib.* 6. *pag.* 253. ſiu. *pag.* 192. *Edit. Stewech. Ita enim non videtis quemadmodum ſecli longioris incuria perdant ſitus.*

Quarto, *ridiculo exemplo a Gentilibus honorari ſubito, quæ ipſi ſimulauerint*, (inde *ſimulacra* dicta) id eſt, effinxerint. Quod argumentum exequuntur, qui aduerſus Gentes ſcripſere fere omnes, Minutius, Arnobius, Lactantius. Prudentius *lib.* 1. *contra Symmachum v.* 500.

Deponat iam feſta velim puerilia, ritus
RIDICVLOS.

Et in Apotheoſi *v.* 186.

Et quis in idolio recubans inter ſacra mille,
RIDICVLOSQVE Deos venerans ſale,
ceſpite, ture.

Lucanus: *Quæ finxere timent.* Sedulius *lib.* 1 *pag.* 39.

——— *Et quæ fecere verentur.*

Et alioquin metus Deos ipſos finxit: *Primus in orbe Deos fecit timor*, Petronius. Vide & Lucretium *lib.* 5. Minutius Octauio *cap.* 23. *Quod ſi animum quis inducat, tormentis quibus & quibus machinis ſimulacrum omne formetur, erubeſcet timere ſe materiem ab artifice, vt Deum faceret, illuſam.* Quod autem addit, *ſubito honorari ea, quæ ſimulauerint*, ad deridiculum magis pertinent: nempe, quod honorarent ea, quæ ipſi MODO meram materiam viderant; tam *ſubito* ſcilicet & momento turbinis e ligno erat Deus. Quo pertinet etiam, quod Horatius ait, *lib.* 1. *Sat.* 58. *init. Olim truncus eram*, &c. Item *Vanas Imagines* vocat: Quomodo & ritus circa eas *vani.* Inde & Arnobius *lib.* 6. *p.* 192. *agere vos nihil & circa res caſſas officiorum impendere vanitates.* Tandem Theologice enunciat Theodoſius Magnus, quamlibet vili aliquo munere Ima-

nere Imagines ſeu ſimulacra honorentur, attamen plene in religionis iniuriam id cedere: vel, vt eleganter ait: *Humiliore licet muneris præmio, tamen plena religionis iniuria honorari.* Vbi & *muneris* vox propria eſt de his, quæ Diis & ſimulacris offeruntur: mox *plenam religionis iniuriam* opponit *humiliori muneri ſeu præmio.* Nempe, nil tam minimum cultui Deorum vanorum deferre poſſis, quin Pœna ſeu ad plenum hæc veræ religionis Deique veri iniuria ſit. Propria etiam hic voce *honorandi*; pariter vt *honoris* vox, pro ſacrificio paſſim apud Scriptores effertur, quorum teſtimonia collegit Iuretus, *in lib. 8. Symm. epiſt. 26.*

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Sacrificia penitus & vbique prohibentur.

Senſu carentibus.] ἀναιςθήτοις θεοῖς, Origen. *contra Celſum pag.* 403. ἀψύχοις ξοάνοις, Cyrillus Hieroſol. *Cath.* 1. *Myſtag. p.* 513. Lactant. *lib.* 2. *c.* 2. *Adorant ergo inſenſibilia, qui ſentiunt, irrationabilia, qui ſapiunt, exanima, qui viuunt, terrena, qui oriuntur e cælo?* Arnob. *lib.* 6. *Non ignoraſſe antiquos, nil habere numinis ſigna, neque vllum omnino ineſſe his ſenſum.*

Inſontem victimam.] Vid. ad *l.* 10. *ſupr.*

Larem.] Iam dudum eruditiſſimi homines ſic emendauerant, *Larem igne, mero genium, pen. old.* De laribus pridem multis dictum eſt: addam tantum, quod Arnobium illuſtret: ait enim *lib.* 3. ex Nigidio & Varrone Lares, Guretas, Larias & Heroa appellari: Gloſſæ βασιλικῶν, λάρες, λάρβας, τὰ. Κυρῆτας, ἥρως οἱ Ῥωμαῖοι, ex Heſychio, apud quem legendum, vt hic: apud Phauorinum etiam corrupte λάρης, λάρβας, pro λάρβαι, Gloſſ. Græc. Lat. ἥρωες, *Lares, dicitur & hic Lar.* eædem Gloſſæ κατοικίδιος θεός, *Lar.* Sic Tertullianus *Apolog. cap.* 13. *Domeſticos Deos, quos Lares dicitis.* Huc autem pertinet ſcriptura Catonis *de re ruſt. c.* 143 *Villi a focum purum circumuerſum quotidie, priuſquam cubitum eat, habeat. Kalendis, Idibus, Nonis, feſtus dies cum erit, coronam in focum indat, perque eos dies Lari familiari pro copia ſupplicet:* Laribus veruece fiebat: Inſcriptio vetus, LARIB. VERB. N. II. MATRI. LAR. OV. N. II. Nec verum igitur *domuum cuſtodibus* veteres animatis non feciſſe: veruеces enim Laribus immolatos præter Plautum *Rud. act.* 4. *ſc.* 6. Horat. *od.* 23. *lib.* 3 & *Satyr.* 3 *lib.* 2. Tibull. *lib.* 1. *Eleg.* 7: hæc inſcriptio luculente docet. Sed neque verum eſt Larem porco duntaxat placari; namque matri Larium immolatas oues eadem fratrum arualium inſcriptio conuincit; Laribus autem agnus Plaut. *d. ſcen.* 6.

Genio merum.] Cenſorinus *de die natal. c.* 2. *Hic forſitan quis quærat, quid cauſa ſit, vt merum fundendum genio, non hoſtia faciendum putauerit: quod ſcilicet, vt Varro teſtatur in eo libro, cui titulus eſt, Atticus, & eſt de Numeris, id moris inſtitutique maiores noſtri tenuerunt, vt cum die natali munus annuale genio ſoluerent, manum a cæde & ſanguine abſtinerent, ne die, qua ipſi lucem accepiſſent, aliis demerent.*

Penates nidore.] Gloſſæ Latino-Gr. *Penates*, πατρῷοι θεοί, κατοικίδιοι. Gr. Lat. πατρῷοι θεοί, *penates.* Dionyſ. Halicarnaſſ. *pag.* 54. 55. τοὺς δὲ θεοὺς τούτους Ῥωμαῖοι μὲν Πενάτας καλοῦσιν. οἱ δὲ ἐξερμηνεύοντες, εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν τοὔνομα οἱ μὲν πατρῴους ἀποφαίνουσιν. Cur ait *nidore?* an quod ſolerent ἐπὶ τὴν ἑστίαν κομίζειν τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχάς; Seruius *pag.* 219. *edit fol. Apud Romanos ſublatis menſis primis ſilentium fieri ſolebat, quod eo, quæ de cœna libata fuerant, ad focum ferrentur, & igni darentur, ac puer Deos propitios nuntiaſſet.* Vel quod nidore turis placarentur? Lar familiaris *prolog. Aulul. Aut ture, aut vino, aut aliqui ſemper ſupplicat.* Iuuenal. *Satyr.* 12. *verſ.* 89.

. . . Laribuſque paternis
Tura dabo.

Lares etiam inungebant: Tibull. *lib.* 1. *eleg.* 7.

Illius e nitido ſtillent vnguenta capillo,
Et capite & collo mollia ſerta gerat.

Prudentius *lib.* 1. *contra Symmach. Tinemut.* 8.

. . . vnguentoque lares humeſcere nigros.

Lumina accendat.] Lactant. *lib.* 6. *cap.* 2. *Mactant hoſtias Deo tanquam eſurienti: profundunt vina tanquam ſitienti, accendunt lumina, velut in tenebris agenti.* Fragmentum ἐκ τῶν ψευδεπιγράφων περιόδων τῶν ἁγίων ἀποστόλων, quod exſtat in *Synod. Nic.* 2. *act.* 5. *pag.* 549. *ed. R.* ὁ δὲ ζωγράφος τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ συγγράψας αὐτὸν ἀπηλλάγη, τῇ δ' ἑξῆς καὶ τοῖς χρώμασιν αὐτὸν κατεκέρασε, καὶ οὕτως τῷ Λυκομήδει χαίροντι τὴν εἰκόνα ἐπέδωκεν. ὃς ἀναθεὶς εἰς τὸν ἑαυτοῦ κοιτῶνα ἔστεφεν. ὡς ὕστερον γνόντα τὸν Ἰωάννην εἶπεν αὐτῷ, ἀγαπητόν μου τέκνον τί διαπράττῃ ἀπὸ βαλανείου εἰσερχόμενος εἰς τὸν κοιτῶνα σὺ μόνος; οὐχὶ σὺν σοὶ ἐγὼ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς εὔχομαι, ἢ ἡμᾶς κρύπτεις; καὶ ταῦτα λέγων, καὶ παίζων μετ' αὐτοῦ εἴσεισιν εἰς τὸν κοιτῶνα. καὶ ὁρᾷ εἰκόνα περιεστεμμένην πρεσβύτου, καὶ παρακειμένους λύχνους καὶ βωμὸν ἔμπροσθεν. καὶ φωνήσας αὐτὸν εἶπε. Λυκομήδες τί βούλεταί σοι τὸ τῆς εἰκόνος ταύτης; τίς τῶν θεῶν σου γέγραπται; ὁρῶ γάρ σε ὅτι ἐθνικῶς ζῇς ἔτι. Cyrill. Hieroſol. *Catech.* 1. *Myſt. pag.* 513. ſcribit, λατρεία ἐστὶ διαβόλου τὸ ἅπτειν λύχνους ἢ θυμιᾶν παρὰ πηγὰς ἢ ποταμούς. Sed hoc alio pertinet: Pagani enim fluminum, paludum & fontium cui ores, Fragm.

Fragm. Auctoris *de Limitib. Pleriſque ſuper ripam paludis ſacra paganorum inueniantur:* & poſtmodum Chriſtiani ea labe infecti, faculas accendere ibi ſoliti, quod in ſacris Patrum conuentibus prohibitum, damnatumque eſt Concilii Toletani *lib.* 12. *cap.* 11. Gregorius PP. *in Epiſt.* quæ eſt 128. inter Epiſtolas S. Bonifacii Epiſcopi Moguntini: *Sacrificia mortuorum ſeu lucorum, vel fontium, auguria & phylacteria, & incantatores vel veneficos, id eſt, maleficos, & obſeruationes ſacrilegas, quæ in veſtris finibus fieri ſolebant, omnino reſpuentes, atque abiicientes.* Sed *ſi lumine Dii non egent*, vt ait Seneca *epiſt.* 95. cur in domo Dei lumina accendimus? Balſamon *ad can.* 3. *Apoſt.* ait, incenſum & oleum propter ſacrificium non offerri, ſed ad templi illuminationem, & veræ luci & Deo gratiarum exhibendam actionem. Zonaras autem, *συγκεχώρηται δὲ προσάγεσθαι καὶ ἔλαιον, ὥστε φῶς διὰ τούτου ἀνάπτεσθαι τῷ ἀληθινῷ φωτί.* Certe nouum non eſt in Sacroſanctis eccleſiis lucernas accendi. Auctor vitæ S. Patris Simeonis: exſtat autem in *Synod. Nic.* 2. *act.* 4. *Ἰδόντες δὲ λυχνίαν τινὰς τῶν ἁγίων ἅπτοντας ἐντίμως· μετὰ φώτων καὶ θυμιαμάτων δοξαζομένων.* Age vero quis non miretur, quod ſcribit Stephanus Papa Baſilio Imp. oleum ſe non habere lucernarum accenſioni? *περὶ δὲ τῶν λοιπῶν σιωπῶμεν*, inquit, *ὅτι οὐδὲ ἔλαιον εἰς φωταγωγίαν ἔχομεν τῆς ἐκκλησίας.*

Imponat tura.] Ouid. *amor. lib.* 3. *eleg.* 3. *v.* 33.

Et quiſquam pia thura focis imponere curat?

Serta ſuſpendas.] Valentinianus & Marcianus *in l.* 7. *Cod. Iuſt. eod. tit. Abſit a ſeculo noſtro infandis execrandiſque ſimulacris honorem priſtinum reddi, redimi ſertis templorum impios poſtes, profanos aris accendi ignes, adoleri in hiſdem tura, victimas cædi, pateris vina libari.* Arnob. *lib.* 7. *Etiam Dii ſertis coronis afficiuntur & floribus?* Ipſi lares corona exornabantur. Iuuenal. *Satyr.* 9. *v.* 137.

O parui noſtrique Lares, quos ture minuto,
Aut farre & tenui ſoleo exornare corona.

Vetus Interpres legit, *exorare, id eſt*, inquit, *coronatos floribus precari:* ſed *exornare* præfero. Plautus *Trinum. act.* 1. *ſcen.* 1. *in princ.*

Larem corona noſtrum decorari volo.

Lar familiaris *dict. Prolog.*

Dat mihi coronas, &c.

Idem Iuuenal. interpr. *Satyr.* 12 *v.* 84.

Sertaque delubris, & farra imponite cultris.

Sic exponit: *coronat immolatis hoſtiis*, quod defendi poteſt. Hoſtiæ ſcilicet corona decorabantur. Lucian. *περὶ θυσιῶν· ἀλλ᾽ οἵγε θύοντες, στεφανώσαντες τὸ ζῶον* &c. Tertullianus *de coron. militar. Ipſæ denique fores, ipſæ ipſæ hoſtiæ & aræ, ipſi miniſtri & Sacerdotes eorum coronantur.* Serta & coronas non protinus eccleſia remouit. Paulinus Epiſcop. Nolanus *Natal.* 3.

Clara coronantur denſis altaria lychnis.
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte dieque micant: ſic nox ſplendorque diei
Fulget, & ipſa dies cæleſti illuſtris honore
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis,
Ferte Deo pueri laudem, pia ſoluite vota,
Et pariter caſtis date carmina feſta choreis.
Spargite flore ſolum, prætexite limina ſertis, &c.

Quin etiam hodie apud nos D. Ioannis Baptiſtæ imaginem ſpicea corona videmus exornari, cum meſſis appetit (quod dubio procul ex veteribus ritibus attractum eſt) Lares enim horna fruge placari ſolebant, Horat. *d. od.* 23. *lib.* 3.

Spirantia exta.] Virgil. *lib.* 4. *Æn. v.* 64. *trepidantia conſulit exta.* Arrianus *Peripli Euxin. pag.* 2. *καὶ ἐσπλαγχνευσάμεθα αὐτόθι, καὶ ἐπὶ τοῖς σπλάγχνοις ἐπεσκεψάμεθα.*

Ad exemplum maieſtatis.] Tertull. Apolog. *c.* 2. *In reos maieſtatis & publicos hoſtes, omnis homo miles eſt.*

Licita cunctis accuſatione.] Quia, quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam, *l.* 40. *ſupr. de hæreticis.*

De ſalute quæſierit.] Qui de ſalute Principis, ſiue, vt loquitur Tertullianus *Apolog. cap.* 35. de capite Cæſarum vaticinatores conſulit, capite punitur, Paull. *recept. ſent. lib.* 5. *tit.* 21. & ſuper Principis ſalute perſcrutari nunquam fuit *ἀπαγορευτόν*, vt ex Ioſepho liquet *lib.* 17. *Antiquit. cap.* 7. & vtique feralibus flammis libri mancipandi, quos habebant Græci & Saraceni, in quibus deſignabatur, in quot annos Imperatorum quiſque vitam eſſet producturus. Luitprandus *in Legat.* Habent Græci & Saraceni libros, quos *ὁράσεις* ſiue viſiones Danielis vocant: ego autem Sybillinos, in quibus ſcriptum reperitur, quot annos Imperator quiſque viuat, quæ, ſint futura eo imperante tempora; pax an ſimultas; ſecundæ Saracenorum res, an aduerſæ.

Sufficit enim] Hoſtiarum immolatio capitali pœna propoſita inhibetur, & extorum conſultores tametſi contra ſalutem Principum, aut de ſalute nihil quæſierint, vltimam pœnam ſuſtinebunt: namque ipſa nefaria curioſitas atrocium criminum appellatione cenſetur.

Si quis vero] Qui ſimulacra venerabitur, non continuo ſupplicio capitali ferietur, ſed aliter coërcebitur, vt ſubiicitur.

Æuum paſſura] Arnob. lib. 6. *Ita enim non videtis ſpirantia hæc ſigna, quorum plantas & genua contingitis & contrectatis orantes, modo caſibus ſtillicidiorum labi putredinis modo carie relaxari.*

Ridiculo exemplo] Vt olim exemplo contrario Theodora, Theophili Imp. vxor, cum prohibitus eſſet imaginum cultus, in ciſta τῆς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφῆς, habuiſſe fertur, quas venerabatur, Cedrenus *pag.* 423.

Redimita vittis arbore] Prudentius *lib.* 2. *adu. Symmach.*

Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Seruabat, cadit vltrici ſucciſa bipenni.

Theon. ἐν ἐκφράσει γραφῆς ἐν φιλαντηρίῳ, in fin. ἄγαλμα δ' οὐκ ἐδόκουν ἡ γραφή, ἴσως ὅτι τὰ δένδρα θεοὶ ἐγένοντο, καὶ ἐθεράπευον. D. Gregorius *lib.* 7. *Epiſt. cap.* 20. *Peruenit ad nos, quosdam illic, quod dici nefas eſt, arbores colere, & multa alia contra chriſtianam fidem perpetrare.* S. Wilibaldus *in vit. S. Bonifacii cap.* 8. *Quorum conſultu atque conſilio arborem quandam miræ magnitudinis, quæ priſco paganorum vocabulo appellatur robur Iouis, in loco, qui dicitur Gicesmere, ſeruis Dei ſecum adſtantibus, ſuccidere tentauit.* Arborum cultus radices in Galliam egerat: Glaber Rudolphus *hiſt. Francor. lib.* 2. *c.* 4. *Contigit enim, vt die quadam præcipiente eodem Epiſcopo, quædam profana arbor ſita iuxta fluuium, cui etiam ſuperſtitioſe immolabat vniuerſum vulgus, videlicet exciſa conuelleretur.* Seuerus Sulpitius de S. Martino: *Item cum in vico quodam templum antiquiſſimum diruiſſet, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, eſſet aggreſſus excidere, tunc Antiſtes loci illius cum cætera gentilium turba cœpit obſiſtere.* Et antiquiſſimis temporibus Celtas Iouem coluiſſe; Iouis autem apud eos ſignum celſam quercum fuiſſe, Maximus Tyrius auctor eſt *diſſert.* 38. *pag.* 225. *Ed. Gr.* ſubtus quercum & populum nationes ſacrificaſſe, conſtat & liquidum eſt, ex *Deut. c.* 12. *v.* 2. & *Oſeæ Proph. cap.* 4. *v.* 13. ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐθυσίαζον, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθυον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ad quem locum Cyrillus Alexandrinus *pag.* 143. ἔθνοι γὰρ βουνούς τε, καὶ ὄρη καταλαμβάνοντες, καὶ γηλόφοις ὑψώμασι τὸ τῶν δαιμονίων χαμαιζηλὲς θεραπεύοντες. ὅτι βωμοὺς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης ἐγείροντες, προσῆγον σπονδὰς νύμφαις, τάχα που ταῖς ἀμαδρύασι κατὰ τοὺς Ἑλλήνων μύθους, τιμὰς ἀπονέμοντες. Serua quod ait diuinus Propheta in iugis montium gentes Sacrificaſſe (in ſummis montium templa diis ſubſtructa, vid. Iul. Frontin. *de colon. pag.* 90.) ſicut & feciſſe Perſas literis mandarunt Herod. *lib.* 1. Xenophon. 8. *παιδ.* Origenes *contra Celſum lib.* 5. *pag.* 268. Horſum quoque trahi poteſt, quod ſcribit Theodoretus *græcar. paſſion. curat.* 9. *pag.* 128. vertices montium veteri errore liberatos, & ibi aſcetarum choros ſedere, qui Chriſtum crucifixum, Patrem & Spiritum S. collaudent. Paganos autem in arcibus, & munitiſſimis locis fana ſua dedicaſſe, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὑψώματα, ſcriptum eſt in Theodoſii conſtitutione, quæ nuper integrior edita eſt in calce Concilii Epheſini.

Ara ceſpitibus] Silius Ital. *lib.* 16. *v.* 269.

Et ſimul extructis ceſpes ſurrexerat aris
Victimaque admota ſtabat ſubiecta bipenni.

Calpurnius *Eclog.* 2. *v.* 62.

Sæpe vaporata mihi ceſpite palpitat agnus.

Addeſis Heliodor. *Æthiop. lib.* 10. *c.* 27.

Vanas imagines.] Arnob. *lib.* 6. *Vel ipſa vos ſaltem, quæ in medio ſita ſunt, docere atque monere debuerant, agere vos nihil, & circa res caſſas officiorum impendere vanitates.*

Honorare] Maximus Tyrius *diſſert.* 38. *in princip.* Ἀργοὶ ἀνθρώποις θεοί, πάντες μὲν πᾶσιν, ἄλλοι δ' ἄλλοις ἐνομίσθησαν κατὰ τὴν φήμην τῶν ἀναθέντων, καὶ δίδονται αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι τιμὰς καὶ ἀγάλματα. Honorem autem pro ſacrificio & litatione vſurpari paſſim iam obſeruatio eſt.

Conniuentem vero] Arnobius *lib.* 2. *adu. Gent.* *Cum non prohibendo, quod oportuerat prohiberi, ceſſatione crimen fecerit proprium, & retentionis diſſimulatione permiſerit prius.* Vid. Liban. *in Hector. vitup. pag.* 103. & *declam.* 3. *pagina* 254.

Diſſimulatione diſtulerint] Magiſtratus, qui talia non vindicant, eorumque miniſteria plectuntur *l. penult. infr. l.* 7. *Cod. Iuſt. eod.* Sed forſitan oppones in Chriſtianorum eccleſiis repoſitas imagines, quas ſancte veneremur: & antiquiſſimis temporibus agnum, qui digito Præcurſoris monſtraretur, depictum, poſtmodum etiam ſextæ Synodi Trullanæ definitione, Chriſti Dei noſtri humana forma characterem etiam in imaginibus, pro veteri agno depictum. Ad hocaudies, *Imagines Sanctorum, non vt adorentur* (verba ſunt Ionæ Aurel. Epiſcopi *de cultu imagin. lib.* 1.) *ſed potius, vt quarundam pulchritudinem reddant, & quandam præteritarum*

rerum

rerum memoriam ſenſibus imperitorum ingerunt, in Eccleſiis depingi. Eadem eſt ſententia *Can.* 82. *d. Syn.* S. Agobardus *lib. de pictur.* de imaginibus: *Habuerunt namque & antiqui Sanctorum imagines, vel pictas vel ſculptas, ſed cauſa hiſtoriæ ad recordandum, non ad colendum: vt verbi gratia, geſta Synodalia, vbi pingebantur catholica veritate fulti, & Victoris.* D. Gregorius *epiſt. lib.* 7. *indict.* 2. *cap.* 109. *Idcirco enim pictura in eccleſiis adhibetur, vt hi, qui literas neſciunt, ſaltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent.* Addeſis Athanaſ. *pag.* 285. *ſeqq. Edit. Gr. Lat.* Et calumniabatur olim Claudius Epiſcop. Taurinenſ. pietatem Chriſtianam his verbis traducens: *Sed iſti peruerſorum dogmatum cultores, agnos viuos volunt vorare, & in pariet pictos adorare. Num quidnam Galli atque Germani, qui cuicunque picturæ adorationem deferre detrectant, ſed & adorantibus libera voce reſultant, eoſque quanta poſſunt inuectione redarguunt, &, vt ad ſanam mentem redeant, toto conamine elaborant?* Et ita fortaſſe molliendum, quod de Gallia ſcribit Anaſtaſius Biblioth. *præfat. ad* 2. *Synod. Nicæn. Vniuerſalis*, inquit, *eccleſia ſemper venerata eſt, & haſtenus veneratur: quibuſdam duntaxat Gallorum exceptis, quibus vtique nondum eſt harum* (imaginum) *vtilitas reuelata.* Niſi forte dixeris, non ſine quorundam reclamatione cultum imaginum in Gallia receptum. Sed magna & ineluctabilia vis eſt veritatis? Denique gentiles aliquid habere numinis ſigna crediderunt, quod a chriſtianorum fide mirum quantum alienum ſit. Elegans inprimis eſt Scholion, quod refertur in 2. *Concil. Nicæn. act.* 5. *p.* 559. Εἰ καὶ ποιοῦμεν ὁμοιώματα ἀνθρώπων θεοσεβῶν, οὐκ ἐπὶ τὸ προσκυνεῖν ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα βλέποντες αὐτοὺς εἰς ζῆλον αὐτῶν ἔλθωμεν. εἰ δὲ ποιοῦμεν ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ, οὐχ ἵνα τῷ ὁμοιώματι προσκυνῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὁ νοῦς διὰ τοῦ ὁρᾷν ἀναπτερωθῇ. οὐ γὰρ εἰκόνι φθαρτῇ φθαρτοῦ ἀνθρώπου προσκυνοῦμεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἠξίωσεν ἀτρέπτως γενέσθαι ἄνθρωπος, ποιοῦμεν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα ὡς ἀνθρώπου. καίπερ εἰδότες αὐτὸν φύσει Θεὸν ὄντα· οὐκ αὐτὴν ἔνθεον τὴν εἰκόνα λέγομεν, ἀλλὰ Θεὸν οἴδαμεν τὸν ἐν τῇ εἰκόνι γραφέντα, ὃ τὸ ὁμοίωμα ἔχει ἡ εἰκών. Ἕλληνες δὲ πλανώμενοι τὰ ὁμοιώματα θεοὺς δοξάζουσιν, οἷς καὶ θύουσιν. Turcorum natio nec gentilium ſuperſtitionem, nec Chriſtianorum deuotionem amplectitur: nullas enim penitus habent imagines, & ad Deum ſolum preces allegant, vt tradit Laonicus Chalcondyl. *lib.* 3. *pag.* 79. Νομίζεται μηδεποτοῦν μηδὲ ἄγαλμα, μήτε ἄλλο τι τῶν γεγραμμένων προσλαμβανόμενον σφίσιν ἐς τὴν προσευχὴν ἐν τοῖς ναοῖς.

Arcadii e *tribus* Prima *lex in Paganos, Templa, & ſacrificia.*

XIII. (a) Impp. Arcadivs & Honorius AA. Rufino pf. p. (b)

Statvimvs, nullum ad fanum, vel quodlibet Templum, habere quempiam (c) licentiam accedendi, vel abominanda Sacrificia celebrandi, quolibet loco (d) vel tempore. Igitur, vniuerſi, qui a Catholicæ religionis dogmate deuiare contendunt, ea quæ nuper (e) decreui, properent cuſtodire, & quæ olim conſtituta ſunt, de Hæreticis, vel de Paganis, non audeant præterire: Sciturí, quidquid Diui Genitoris (f) noſtri legibus † eſt in ipſos vel ſupplicii (g) vel diſpendii (h) conſtitutum, nunc acrius exſequendum. Sciant autem Moderatores Prouinciarum noſtrarum, & his Apparitio (i) obſecundans, Primates (k) etiam ciuitatum, Defenſores (l) necnon & Curiales, Procuratores (m) poſſeſſionem noſtrarum (in quibus ſine timore diſpendii cœtus inlicitos hæreticos inire comperimus, eo quod fiſco ſociari (n) non poſſunt, quippe ad eius dominium (o) pertinentes) ſi quid, aduerſus ſcita noſtra tentatum, non fuerit vindicatum, atque in veſtigio ipſo punitum, omnibus ſe detrimentis & ſuppliciis ſubiugandos, quæ ſcitis ſunt
p.178. veteribus (p) conſtituta. Speciatim vero hac lege in Moderatores auſteriora ſancimus & decernimus: namque his non cuſtoditis omni induſtria atque cautela, non ſolum hanc multam, quæ in ipſos conſtituta eſt, exerceri, (q) verum etiam (r) quæ in eos præfinita eſt, qui commiſſi videntur (s) auctores: (t) Nec his tamen remiſſa, quibus ob contumaciam ſuam iuſte eſt inrogata, Inſuper capitali ſupplicio iudicamus Officia (v) coërcenda, quæ ſtatuta neglexerint. Dat. vii. Id. Aug. cp. Olybrio & Probino coss. [395.]

N O T Æ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius, *Anno D.* 395. *n.* 12. GOTHOF.
(b) *Rufinus* PP. Orientis ſcilicet, ſub Arcadio: vt *l.* 12. *ſupr.* & *Proſopogr. ID.*
(c) Malo *quempiam*, quamquam & illud ſuſtineri poſſit. *ID.*
(d) Ita & *l.* 42. *ſupr. de hæreticis. ID.*
(e) Fine ſuperioris anni *l.* 24. *ſupr. de hæreticis*: & hoc ipſo anno *l.* 25. 26. (& hæc ſpecialius) *ſupr. de hæreticis.* Quæ tres leges etiam eidem Rufino PP. inſcribuntur. *ID.*
(f) Theodoſii Magni. *ID.*
(g) Vide *l.* 11. 12. *ſupr. ID.*
(h) Confiſcationis puta loci, in quo ritum ſuum exercuerint *d. l.* 12. *ſupr.* & *hac* ipſa *leg.* mox. Forte etiam intelligit mulctam aurariam decem librarum, de qua *l.* 21. *ſupr. de hæreticis. ID.*
(i) Id eſt, Apparitores Iudicum. *ID.*
(k) Id eſt, Principales Curialium. *ID.*

(l) Vide ſup. Paratitlon *de Defenſoribus. ID.*
(m) *Et Procuratores*, &c. de quibus *ſuo tit. lib.* 10. *tit.* 4. *ſupr. ID.*
(n) Ex poſſeſſiones ſcilicet. *ID.*
(o) Iam pertinentes. *ID.*
(p) Vide *ſupr. tit. de hæreticis*, & nominatim *legem* 21. quæ eſt de *multa auraria. ID.*
(q) Forte *exercebis*, vel ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repete, *decreuimus*; niſi pro *namque* legat quis, *nempe. ID.*
(r) Eam, ſcilicet pœnam. *ID.*
(s) Id eſt, ſunt. *ID.*
(t) Id eſt, qui ipſi ſacrificia fecerunt, aut conuentus hæreticos habuerunt. *ID.*
(v) Id eſt, Officiales. *ID.*

COMMENTARIVS.

Arcadii tres conſtitutiones in Paganos, ſacrificia & Templa ſequuntur, puta *lex* 13. 14. & 16. Hæc ſane Sacrificia, Templorumque aditum per Orientem prohibet: Patriſque Theodoſii, ſuaſque aduerſus Paganos ſimul & hæreticos leges confirmat. Et maxime quidem aduerſus hæreticos: vt potiſſimam proinde legis huiusce partem rectius in titulum *de hæreticis* coniectam oportuerit: Nam & his quoque verbis *ea, quæ nuper decreui*, *legem* 24. 25. 26. *eius tit. de hæreticis*, hoc ipſo anno (ad eundem Rufinum PP. cui & hæc lex inſcribitur datas) accipi oportet. Ex *hac* quoque *leg.* pariter vt ex *dict. l.* 24. 25. 26. colligimus Rufini in hæreticos odium: de quo dixi ſemel ad *d. l.* 25. deque Eunomianorum ideo in eum odio, & in his Philoſtorgii.

Quod *Paganos* attinet, Neque etiam hinc abludit Sozomeni locus *lib.* 8. *cap.* 1. vbi ait, Theodoſio mortuo filios eius Arcadium & Honorium patris exemplo, prioribus Imperatoribus ſuper Eccleſiis viſa ſancita propenſius confirmaſſe. Quanquam ad Eccleſiarum priuilegia potius reſpicere videatur.

Sed nec omittendum quod idem ſubiicit tum factum, vt Pagani etiam & Hæretici Imperatorum exemplo certatim ad Eccleſiam Catholicam accederent. Quanquam viceuerſa Apoſtatas nonnullos extitiſſe docet ſequ. Anno 396. *lex* 6. *ſupr. de Apoſtat.* in quos ideo Arcadius cenſuram ſuam erexit & exeruit.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Ad fanum adeundi, ſacrificiis operam dandi licentia rurſum præciditur. Quemadmodum autem *l.* 12. rituum Gentilitiorum pleniſſima eſt, ita hæc ieiuna & ſterilis eſt: Occurrit autem hæc inſpectio non incommoda: Si Gentiles τοὺς περὶ θυσιῶν ἐν θείᾳ γραφῇ κειμένους νόμους obiecerent, quid dicendum? Oecumenius *in epiſt. Cath. Iacobi cap. vlt. p.* 75. *ed. Francf* reſpondet veterem legem Deo ſacrificare iuſſiſſe, vt Iudæos abduceret, ne idolis ſacrificarent, ἐροῦμεν ὅτι ὡς ὁ παλαιὸς νόμος, ἀπάγων Ἰουδαίους, μὴ κατὰ τῶν εἰδώλων θύειν, προσέταττε κατὰ Θεοῦ θύειν: ὥσπερ κατὰ θύσιν ἐκλύων τῷ Θεῷ, ἀποσπῶν αὐτοὺς τῆς πρὸς τοὺς δαίμονας θυσίας. Idem fere Cyrillus *lib.*4. *contra Iulian. pag.* 570. Theodoretus autem de *græcor. paſſion. curand. lib.* 7. *pag.* 105. ait, Deum Iudæis conceſſiſſe, vt ſacrificarent propter iamdiu receptum morem (Iudæi ſiquidem ab Ægyptiis cultoribus animalium imbuti fuerant) vt intelligerent Deos non eſſe, quæ tanquam victimas ipſi mactarent. Vid. Euſeb. Demonſtrat. *lib.* 1. *cap. vlt.*

Catholica religionis] Vincentius Lirinenſis *Commonitor.* 1. *In ipſa quidem catholica eccleſia magnopere curandum eſt, vt id teneamus, quod vbique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt: hoc eſt, etenim vere proprieque catholicum, quod ipſa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia fere vniuerſaliter comprehendit.* Iſidorus *de ſummo bono cap.* 26. *Sancta eccleſia ideo dicitur catholica, quod vniuerſaliter per omnem mundum ſit diffuſa: hæreticorum enim eccleſiæ in partibus mundi coarctantur: hæc vero in toto orbe diffuſa expanditur.* Diuus Auguſtinus *ep.* 152. *Confeſſi ſunt contra eccleſiam catholicam quæ toto terrarum orbe diffunditur.* Gerbertus *epiſt.* 88. *Vna quippe eſt eccleſia catholica toto terrarum orbe diffuſa.* Cyrillus Hieroſol. *catech.* 18. *pag.* 493. Καθολικὴ μὲν οὖν καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ πάσης εἶναι τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ περάτων γῆς ἕως περάτων, &c.

Arcadii Secunda *lex hoc titulo, qua* Privilegia *Sacerdotum* &c. *Paganorum abolentur.*

XIV. (a) Idem AA. Cæſario PF. P. (b)

Privilegia, ſi qua (c) conceſſa ſunt antiquo (d) iure Sacerdotibus, (e) Miniſtris, Præfectis, Hierofantis agrorum, (f) ſiue quolibet alio nomine nuncupantur, penitus aboleantur: Nec gratulentur ſe priuilegio eſſe munitos, quorum profeſſio per Legem cognoſcitur eſſe damnata. Dat. vi. (g) Id. Dec. cp. Arcadio iv. & Honorio iii. coss. [396.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Meminit *huius legis* Baronius *Anno* 395. *num.* 10. GOTHOF.

(b) *Cæſarius*, ſub Arcadio, PP. Orientis ſcilicet: vide *legem* 14. *ſupr. de bonis proſcriptorum*, *legem* 11. *ſupr. de Mœ tuma, l.* 9. *ſupr. de indulgentiis criminum*, hoc ipſo Anno 396. *ID.*

(c) Id eſt, quæcunque. *ID.*

(d) Inde *παλαιαὶ τιμαὶ*, Sozomeno, *lib.* 5. c 3. *ID.*

(e) Quomodo hi inter ſe differant mox dicam. *ID.*

(f) Siue *Sacrorum*: vide *Comment.* Nil muto. *ID.*

(g) Al. *VII. ID.*

p.279. ## COMMENTARIVS.

PRIVILEGIA SACERDOTVM Paganorum per Orientem ab Arcadio *hac leg.* Anno 396. penitus aboleri iubentur: Quæ per Occidentem iam antea a diuerſis retro Principibus & a Gratiano Romæ nominatim, ſublata fuerant; vt Symmachi *ad Valentinianum relatio*, & Ambroſius *lib.* 1. Symmacho reſpondens, & *Oratione funebri de obitu Valentiniani Imp.* teſtatur. Imo & a Theodoſio Magno, vt indicat *l.* 145. *ſupr. de Decurion.*

De duobus tantum *hac leg.* videndum eſt. Primum, de *Sacerdotibus* illis, quorum *hac lege* mentio fit, qui vt non omnes hic nominantur, ita quatuor ſane recenſentur: *Sacerdotes*, *Miniſtri*, *Præfecti*, *Hierophanta agrorum.* Huc pertinet ſane Sozomeni locus *lib.* 5. *cap.* 3. vbi de Iuliano Apoſtata agens, *μύσταις τὲ καὶ ἱερεῦσιν, ἱεροφάνταις τὲ, καὶ τοῖς τῶν ξοάνων θεραπευταῖς, τὰς παλαιὰς τιμὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ παρὰ τῶν πρόσθεν βασιλέων νενομοθετημένα ἐπ' αὐτοῖς ἐκύρωσε· λειτουργιῶν τε καὶ τῶν ἄλλων, ὧν πρὶν εἶχον, τὴν ἀτέλειαν ἐπεψηφίσατο, καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τῶν νεωκόρων σιτηρέσια ἀπέδωκε*, &c. id eſt, *Sacerdotibus & Hierophantes, & idolorum miniſtris vetera priuilegia reddidit, a ſuperioribus retro Principibus ſuper his ſtatuta confirmauit, immunitatem munerum aliorumque quam prius habebant ſanciuit, & ablatas miniſtris annonas reddidit.* Alioquin tres ferme gradus ſeu tria nomina conſtituere: quorum tertii, *Miniſtri* Mantius Theodorus (Manilius) *lib.* 5. *Aſtron. v.* 335.

Quos potius finget ortus, quam templa colentes,
Atque auctoratos in tertia iura miniſtros.

Miniſtrorum mentio & in Aureliano Vopiſci *c.* 35. *Decreuit etiam*, inquit, *emolumenta ſartis tectis, & miniſtris.* *Hierophanta* apud Atticos inter *μυστηρίων τελεστὰς* Polluci *lib.* 1. *cap.* 11. recenſentur. Erant itaque, qui ſacra docebant & aperiebant; præter Laertium *lib.* 2. *in vit. Ariſtippi fere ad fin.* Heſychius & Suidas: *ἱεροφάντης, μυσταγωγὸς, ἱερεὺς, ὁ τὰ μυστήρια δεικνύων*, *hierophantes, qui myſteriis alios initiat, Sacerdos, qui myſteria oſtendit.* Et Plutarchus *in vita Alcibiadis*, *ἱεροφάντης δεικνύει τὰ ἱερὰ*, *hierophantes aperit ſacra.* Hierophantæ apud Atticos meminit & Arnobius 5. *adu. gentes pag.* 165. *Edit. Stewech.* & Eunapius *in Maximo pag.* 90. 93. *Edit. Commelin.* vt & Hieronymus *ad Gerontiam Epiſt.* 11. *pag.* 58. *Tom.* I. *Oper. Edit. Francf.* & *lib.* 1. *contra Iouinianum*, & Hierophantæ Archiæ nominatim Demoſthenes *in Nearam pag.* 533. 534. Quem Hierophantam Plutarchus *in vita Numæ*, idem, quod Pontificem Maximum Romæ, munus obiiſſe, putat, *ὁ Μέγιστος τῶν ποντιφίκων ἱεροφάντου τάξιν ἐπέχει.* Tertullianus quoque 1. *aduerſ. Marcionem cap.* 13. Ægyptiis Hierophantas ſic tribuit, vt Magos Perſis, & Indis Gymnoſophiſtas. *Perſarum*, inquit, *Magi & Ægyptiorum Hierophanta & Indorum Gymnoſophiſta.* Iamblichus 1. *de vita Pythagoræ c.* 3 *pag.* 33 Phœnicum Hierophantæ meminit. Eunapius *in Proæreſio p.* 161. *Edit. Commelin.* aperte oſtendit Hierophantas præ ſe tuliſſe *τῶν μελλόντων πρόνοιαν*, *futurorum ſcientiam.* Vide & Zoſimum *lib.* 4. *cap.* 18. & Harpocrationem *in voce Hierophantis.* Theodoretus *Græcarum affectionum* 1. *pag.* 18 *Edit. Commelin.* munus eorum ita quoque recte deſcribit. *οἱ δὲ προσαγορευόμενοι ἱερεῖς, τὸν τῶν ὀργίων ἐπιτελοῦσι θεσμόν· ὁ δὲ ἱεροφάντης μόνος οἶδε τῶν γινομένων τὸν λόγον, καὶ οἷς ἂν δοκιμάσῃ, κατεμηνύει*: *qui vero Sacerdotes vocantur, cerimonias atque orgia ritu legitimo exſequuntur: vnus autem magiſter ſacrorum atque interpres, rationem tenet rerum omnium, quæ ibi fiunt ac celebrantur.* Clemens quoque *in protreptico p.* 55. oſtendit Hierophantas myſtas ſuos obſignaſſe & illuminaſſe, *ἱεροφάντης καὶ τὸν μύστην σφραγίζεται.* De Hierophantis, Hierophantris Hecates, videndæ veteres inſcriptiones. Ex his iterum omnibus haud immerito cenſeat quis, maiorem Hierophantæ dignitatem fuiſſe, quam vt *in agros* relegandus videatur: Ideoque ſic exiſtimet, quod & ipſe aliquando exiſtimaui in *hac leg.* pro *Hierophantis agrorum* & templorum, quæ in agris, (de quibus dixi plene ad inſcriptionem, & ad *l.* 3. *ſupr*) legendum *Hierofantis ſacrorum*: vt ita vox ea *ſacrorum*, Præfectis etiam & miniſtris paulo prius nominatis conueniat: Nam *Præfectos & Miniſtros ſacrorum* fuiſſe dictos, iam notum eſt. Sane & Theodoretus *Μυστηρίων* Hierophantas pariter dixit. Verum nil temere muto: nempe Hierophantæ agrorum fuiſſe videntur, quomodo & Clerici potiſſimum Vicani: item & *Haruſpices Vicani* fuerunt: de quibus vid. *Turnebum.* Sic & *Præfecti pagorum*, ſeu *agrorum* fuerunt: de quibus ad *legem* 1. *ſupr. de pignoribus.* Denique ita ſentio, Sacerdotes & miniſtros, ad ciuitates pertinere: Præfectos & Hierophantas, ad agros.

De ipſis nunc Priuilegiis Sacerdotum, quæ ab Arcadio *hac leg.* abolentur videndum eſt: Quænam ſane ea fuerint ex huius tituli Paratitlo diſci poteſt: de quibus videnda nominatim *l.* 21. 60. & 75. *ſupr. de Decurionib.* item *l.* 2. *ſupr. quemadmodum mun. ciuil.* puta inter cætera, immunitas a muneribus publicis, de quibus illis, quas dixi, *legibus* agitur. Et eſt præterea Sozomeni locus ille, quem initio protuli *lib.* 5. *cap.* 3. Eorundem priuilegiorum meminit & Symmachus *lib.* 4. *epiſt.* 62. qui & a glebali præſtatione Sacerdotes immunes habendos putabat. *Adiice*, inquit, *ſi placet, ſecuritatis eius Sacerdotii priuilegium & vnius hominis munimenta multiplicia: Sed velim noueris quæſitores glebæ Senatoriæ protinus affuturos*, &c. In quo tamen Symmachus falſus fuit, vt docet *l.* 10. *ſupr. lib.* 6 *tit.* 2. ad eam ipſam ſpeciem, quam Symmachus tractat,

& ad

& ad eundem quoque Felicem PP. Galliarum (cuius ea videlicet Symmachi epiſtola quoque meqrio ſit) emiſſa. Memin't & Sacerdotii priuilegiorum vetus hæc apud Cuiacium inſcriptio: CVM PRIVILEGIO SACERDOTII CÆNINENSIS MVNITVS POTVISSET AB HONORIBVS ET MVNERIBVS FACILE EXCVSARI. Et de Virgioum Veſtalium priuilegiis nominatim (præter innumeros alios) Symmachus *in relatione ad Valentinianum*, & Ambroſius ag r. Ab his priuilegiis diuerſa ſunt purpuræ aliaque veſtis inſignia Sacerdotum: vt ea Ambroſius recte diſtinguit 2. *contra Symmachum*: diuerſa & Sacerdotum oobilitas: diuerſa militiæ vacatio, præterquam tumultu Gallico, quæ oeque horum temporum, neqoe loci huius eſt; diuerſa iura templorum ipſorum, de quibus & *Paratitlo*, & *l. 19. infr.* Quæ & Ambroſius *orat funebri de obitu Valentin. Imp.* recte diſtinguit: *Miſerat*, inquit, *propter recuperanda templorum iura, Sacerdotiorum profana priuilegia, cultus ſacrorum ſuorum, Roma legatos.* Hac porro lege, etſi Sacerdotum priuilegia per Orientem penitus aboleri iubeantur, nonnulla tamen deinceps adhuc remanſere, puta quæ propter ludorum feſtiuitatem data: pariter vt ſacris quamlibet prohibitis, ipſi Sacerdotes manſere, ſic, vt eorum oomen votiua Feſtiuitatis ſolemnitas dedicaret, vt loquitur *l. 2. ſupr. de expenſis ludor.* Itaque Alytarchæ Vrbis Antiochenæ priuilegium Cupreſſi videlicet voius ex luco Daphoenſi excindendæ, de quo *l. 12. ſupr. de iure fiſci.* Id eoim a Theodoſio Iun. demum abolitum fuit *l. 2. Cod. Iuſtin. de Cupreſſ. ex Luco Daphnen. excid.* A Theodoſio inquam Iun. non vt prior editio per operarum incuriam habebat *Iuſtiniano*, non vt poſterior Fabroti a *Valentiniano*. Nam quod illi legi *Valentiniani* quoque nomen inſcribitur, non ideo Valentiniano tribuenda eſt: Verum inſcriptum eius nomen, pro more tum recepto, de quo alibi pleoe dixi.

Illud adhuc addo: ſicut *hac lege* ad Caſarium PP. data priuilegia Sacerdotibus Gentilium detrahuntur: ita & fundos templorum detractos: de quo eſt *lex 4. C. Iuſt. de aiu præd.* ad eundem Cæſarium PP.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Honor ſacerdotii præcipuus erat. Cenſorinus *de die natal. c. 15. Tu tamen officiis municipalibus functus, honore ſacerdotii in principibus tuæ ciuitatis conſpicuus.* Minutius *in Octau. c. 8.* de Chriſtianis, *Templa vt buſta deſpiciunt, Deos deſpuunt, rident ſacra, miſerentur miſeri, ſi fas eſt, ſacerdotum honores & purpuras deſpiciunt ipſi ſeminudi.* Et ſacerdotum nomen ſacroſanctum habitum. Clemens *Conſtitut. lib. 2. cap. 28. pag. 31. verſ.* καὶ ὑπὸ αὐτοῦ τιμᾶσθαι οὐδὲν καὶ τιμᾶσθαι αὐτὸν μεγάλα, καὶ αὐτὸν αὐτοῦ ἄγωνται τὸ ὄνομα εἰς τιμὴν τῶν ἱερέων ζωόντων, καὶ ὡς λατρείαν τῶν ... θαυμάτων. Ideoque Sacerdotia nobilibus deferebantur: Symmachus *relat. ad Imp. decreuit nobilibus Sacerdotia.* Et priuilegia Sacerdotibus conceſſa, verbi gratia, militiæ vacationem habuiſſe præterquam tumultu gallico auctores ſunt Plutarchus *in Camillo*, Appianus *lib. 2. bell. ciuil.* De Veſtalium priuilegiis D. Ambroſius *libello 2. contra relation. Symmach. Vix ſeptem veſtales capiuntur puellæ. En totas numerat, quem infulæ vittati capitis, purpuratarum veſtium murices, pompa lecticæ miniſtrorum circumfuſa comitatu, priuilegia maxima, lucra ingentia, præſcripta denique pudicitiæ tempora collegerunt.* Quæ poſtrema verba non interpretatur Symmachi pereruditus Scholiaſtes. Quid autem velit vir ſanctus, intelligimus ex Dionyſio Halicarnaſſ. *Antiquit. lib. 2. p. 127.* Χρόνον δὲ τριακονταετῆ μένειν αὐτὰς ἀναγκαῖον ἁγνὰς γάμων, θυηπολούσας τε καὶ τὰ ἄλλα θρησκευούσας κατὰ νόμον. ἐν ᾧ δέκα μὲν ἔτη μανθάνειν αὐτὰς ἔδει, δέκα δὲ τελεῖν τὰ ἱερά, τὰ δὲ λοιπὰ ἔτη, διδάσκειν ἑτέρας. ἐκπληρωθείσης δὲ τῆς τριακονταετίας, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦον τὰς βουλομένας ἀποθεμένας τά τε στέμματα καὶ τὰ λοιπὰ παράσημα τῆς ἱερωσύνης γαμεῖσθαι. Sed poſtquam rerum facies mutata eſt, & aboleri cœpit ſtolidæ paganitatis error, iura etiam & priuilegia ſublata ſunt. D. Ambroſius *d. lib. 2. Et certe ante plurimos annos templorum iura toto orbe ſublata ſunt.* Namque vt veriſſime dixit Papinius *præf. lib. 5. Syluar. Qui bona fide Deos colit, amat & Sacerdotes.* Itaque Deorum aris euerſis, conſentaneum fuit aboleri priuilegia, miniſtris eorum conceſſa, & augeſcente chriſtianitate, ſacerdotibus & miniſtris Dei indulgeri, de quibus *ſupr. de Epiſcopis eccleſ. & cler.* Alytarchæ non licet ſupreſſum ex luco Daphnenſi excidere conſtitutione Theodoſii & Valentiniani, *l. vlt. Cod. Iuſt. de cupreſſ. ex luco Daph.* Vellem & heic operæ cautiores fuiſſent, in editione priori. Nec enim Viro docto Iacobo Gothofredo patiar eam iniuriam importari, vt pro Theodoſ. & Valent. Iuſtinianum auctorem antiquati priuilegii laudet.

Sacerdotibus] ἱερεῦσι καὶ ἱερείαις.

Miniſtris] Symmachus *dict. relat. Honorauerat lex parentum Veſtales virgines, ac miniſtros Deorum.*

Hierophantis] Arnobius *lib. 5. Et qui poſtea floruerunt caduceatores, hierophantæ atque præcones.* Eucherius *lib. 3. in Geneſ. c. 37. Tradunt Hebræi emptum ab hoc Ioſeph., ob nimiam pulchritudinem in turpe miniſterium, & a Domino virilibus areſactis poſtea electum eſſe iuxta morem Hierophantarum, in Pontificatum Heliopolios.* Zoſimus *lib. 4. pag. 745.* ἱεροφαντῶν τετραγμένοι apud Suidam, ἱεροφάντης ἰάμβλιχος. Quinam autem eſſent hierophantæ, docet Theodoretus *græcar. paſſion. curat. 1. pag. 18.* Οἱ δὲ προσαγορευόμενοι ἱερεῖς, τὸν τῶν ὀργίων ἐπετέλουν θεσμόν· ὁ δὲ ἱεροφάντης μόνος ᾔδει τῶν γινομένων τὸν λόγον, καὶ οἷς ἂν δοκιμάσῃ κατεμήνυεν. Videſis Harpocrationem *in ea dict.* cæteroſque gloſſularum ſcriptores.

Agrorum] Vir eruditus Iacob. Gothofredus emendat, *ſacrorum*, ὀργίων, vt videtur, ſic μυστηρίων ἱεροφάντης dicitur Theodoreto *d. lib. 1.*

Penitus aboleantur] D. Auguſtinus *Epiſt. 180. Non enim quiſquam eſt, qui dicat miniſtros manere oportere, vbi iam non fuerint, quibus neceſſe ſit miniſtrare.*

Honorii

HONORII Prima *hoc titulo lex*, *de* SACRIFICIIS *prohibitis*, *contra de* ORNAMENTIS *publicorum operum non euertendis.*

XV. (a) Iidem AA. (b) Macrobio PP. (c) Hiſpaniarum, & Prodiano Vic. quinque (d) Prouinciarum.

SICVT ſacrificia (e) prohibemus, ita volumus publicorum operum (f) Ornamenta (g) ſeruari. Ac ne ſibi aliqua auctoritate (h) blandiantur, (i) qui ea conantur euertere, ſi quod Reſcriptum, ſi qua Lex † forte prætenditur, erutæ (k) huiuſmodi chartæ (l) ex eorum manibus ad Noſtram Scientiam * ſi * inlicitis euectiones aut ſuo aut alieno nomine potuerint demonſtrare, quas oblatas ad nos mitti decernimus: Qui vero talibus curſum præbuerint, binas auri libras inferre cogantur. Dat. IV. Kalend. Febr. Rau. Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) *Lex 3. Cod. Iuſt. eod. tit.* Et *hac lege* recte auxit Annales ſuos Baronius *Anno D. 397, n. 55.* GOTHOF.

(b) *Honorio* Imp. tribuenda hæc lex. *ID.*

(c) Id eſt, *Proprafecto Hiſpaniarum*: vide *Commentarium. ID.*

(d) *Quinque Prouincia* hæ quænam ſint, mox dicam ſint. *ID.*

(e) Sacrificia templorum: Ita *& l. 3. Cod. Iuſt. ID.*

(f) Veluti *lauacrorum*, vt *l. 20. infr. porticuum*, Palatiorum, &c. *ID.*

(g) Id eſt ſimulacra, ſigna vide *Gloſſar.* Commentarium. Errant enim, qui iſtud de templis referunt. *ID.*

(h) Reſcripti alicuius aut legis: quibus omnis ſuperſtitio penitus erui iuſſa. *ID.*

(i) Vid. Rittershuſium de hac voce, ad *Saluian. p. 66. Edit. Bremens.*

† Vide *legem* 18. & *l. 19. infr.* ibi, *cum hoc* &c. *ID.*

(k) *Abrepta*, Cod. Iuſt. *ID.*

(l) *Charta*, de Imperialibus: vide & Optatum *lib. 1. ID.*

* * Vox *perferantur* hic Supplenda, vel vt Codex Iuſt. habet *referantur.* Et abſint ſequentia a Cod. Iuſt. Non tam quia huiuſce legis pars *tit. de curſu publico* conuenire magis videri poſſis, quam quia contaminatiſſima ea eſt & corruptiſſima. Ego ita reſtituam, quomodo mox dicam. *ID.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. quinque conſtitutiones de Paganis, ſacrificiis & templis ſequuntur, puta hæc lex, & *lex 17. 18. 19. 20.* Quarum hæc ad Hiſpaniam & ad Gallias pertinet, cæteræ vero ad Africam. Hac lege data, quæ eſt A. D. 399. vt ab vna parte Sacrificia prohibet, ita contra ORNAMENTA publicorum operum per Hiſpanias & quinque Prouincias dirui ſeu euehi vetantur: non obſtante contrario reſcripto aut lege aliqua: non obſtante item euectione: vt maxime ſcilicet ſacrificia, ſeu ritus Gentilitios abolitos ibi voluerit Honorius, ab ornamentis tamen publicis abſtineri ibidem voluit. Nempe quod in his ornatus publicus conſiſteret. Eadem vero ſententia mensque ſtetit Theodoſio Magno *l. 8. ſupr.* Eademque ratione Valentinianum Iuniorem cultum ſpoliatorum mœnium Romæ inueſtigari a Præfecto Vrbis iuſſiſſe ſcribit Symmachus, *lib. 10. epiſt. 34.* Eoque pertinet & illud apud Prudentium *1. contra Symmachum a verſ. 502.* ſub eodem Honorio, qui huius legis auctor eſt, ſcribentem:

O Proceres liceat ſtatuas conſiſtere puras

Artificum magnorum opera ha pulcherrima noſtra

ORNAMENTA fluant patria, nec decolor vſus

In vitium verſa monumenta coinquinet artis.

Hæc Prudentius ſub eodem, vt dixi, Honorio. At Chriſtiani ferme ad idololatriam peſſundandam, vt in templa paſſim ruere (de quo dictum iam ad *d. l. 8. ſupr.*) ita & in alia quoque ornamenta (quibus ſuperſtitio aliqua olim tributa) & quidem publica iam lege & reſcripto: quod hæc lex indicat, ſimul & inhibet. Et alia tamen mox eidem Honorio *l. 18. 19. 20.* per Africam mens fuit, puta vt ſimulacra non a templis aut fanis tantum euellerentur, verum etiam alibi, puta a lauacris & publicis aſpectibus: *Ne* (vt nominatim dicitur *d. l. 20.*) *illecebram errantibus præſtarent.*

Ornamenta operum publicorum, quæ *hac leg.* & apud Prudentium dicuntur, ſunt ſimulacra operibus publicis affixa; verbi gratia lauacrorum ſeu balneorum ſimulacra *d. l. 20. infr.* vbi dicam: ſimulacra item, quæ in foro erant: Ἀγάλματα, (inquit Xenophon) τῶν ἐν ἀγορᾷ Θεῶν, *ſimulacra Deorum in foro.* Vnde Θεοὶ ἀγορᾶς ἐπίσκοποι, *Dii fori ſpeculatores*, Æſchylo *in Thebaide v. 251.* Inde ἀγοραῖος. Ammonius: ἀγοραῖος προπερισπωμένως σημαίνει τὸν ἐν ΑΓΟΡΑ τιμώμενον, *forenſis circumflexe deſignat cultum in foro.* Vide & Plautum *Bacchidibus*, & Prudentium *in Agone Romani.* In Plateis & compitis quoque ſimulacra fuiſſe docet Lucianus, *in Prometheo p. 180. T. I. Edit. Grauii:* μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι καὶ ἀγυιαί, πᾶσαι δὲ ἀνθρώπων ἀγοραί, *omnes plateæ plenæ ſunt Ioue, & fora omnia hominibus.* De omnibus his, & aliis, Tertulliani locus hic, *de ſpectaculis cap. 8.* notandus maxime. *Cæterum & plateæ & forum & balneæ & ſtabula ſine idolo non ſunt.* Ambroſius *aduerſus Symmachum lib. 2. Non illis ſatis ſunt lauacra, non*

cra, non porticus, non platea occupata ſimulatris? Huc pertinent & ſequentia loca Athenagoræ πρεσβείας *pag. 30.* οἱ μὲν ἄν. ἄλλοι ἀνδρίαντες τῦ Νερυλλινῦ, κόσμημά εἰσι δημόσιον (ὑπὲρ καὶ τέτοις κοσμεῖται πόλις) εἷς δὲ αὐτῶν χρηματίζειν καὶ ἰᾶσθαι νοσῦντας νομίζεται: *porro Nerullini cætera quidem ſtatuæ, ornatus ſunt publicus (nam hic quoque ciuitas ornatur) vna ex illis tum conſulentibus reſpondere, tum morbo laborantibus medicinam afferre creditur.* Theodoretus, *lib. 7. de Græcor. affectionib. curand. pag. 103. Edit. Commelin.* Καὶ τῶν δὲ τῶν ἰνδαλμάτων ἐ μόνος τὰ τέτων τεμένη πεπλήρωκεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς ἀγυιὰς, καὶ μέν τοι καὶ τῶν εὐπόρων τὰς οἰκίας: *atque horum artificum ſimulacris non ſolum templa compleruut, ſed fora, ſed vicos, ſed locupletium virorum domos.* Quin & ſtatuarum in foro mentio apud Lucianum *in Anacharſi*: & Sidonii Apollinaris *lib. 1. Ep. ad*
p.281. *Montium.* Imo & ſi Cuiacio credimus, in *lege Fulcinius, hinc illud ſciendum d. ex quibus cauſis in poſſ. ſſ. eat.* Imo & de ſtabulorum ſimulacris eſt quoque Apulei locus. Tandem totæ vrbes idolis refertæ erant. Vnde Lucas *Act. 17. 16.* Athenas vocat κατείδωλον πόλιν: quomodo κατάδενδροι loci arboribus & vineis conſiti & id genus alia: Eaque etiam cauſa, cur Pauli per Athenas incedentis animus commoueretur, vbi tot locis ſimulacra occurrerent.

Nunc de inſcriptione *huius leg.* videndum eſt, quæ duo obſcura habet: primum in eo quod peculiarem Hiſpaniarum præfectum Prætorio memorare videatur, cum tamen Hiſpania vna cum tribus diœceſibus diſpoſitioni Præfecti Prætorio Galliarum ſuppoſita fuerit. Et certe notæ hæ *P. P. Hiſpaniarum*, non interpretandæ ſunt *Præfecto Prætorio Hiſpaniarum*, verum ſic explicandæ ſunt, *Propræfecto Hiſpaniarum*, id eſt, Vicario Hiſpaniarum: Vicarii nempe *Pro præfectis* diœceſes ſibi creditas temperare dicuntur *l. 4. hoc eod. Cod. ſupr. de proxim. com. diſp.* Propræfecto regere Aurelius Victor *in Conſtantino.* Propræfectis diœceſes regere, curare, apud Ammianum Marcellinum *lib. 23. cap. 1.* vbi de Alypio & *lib. 27. c. 8.* vbi de Ciuili agit. Propræfecto Prouincias agere, apud eundem *lib. 14. c. 5.* vbi de Martino Vicario Britanniarum. In veteri denique inſcriptione apud Gruterum *CCCLXX. 3.* SYMMACHVS. PROPRÆFACTIS. PRÆTORIO. IN. VRBE. ROMA. FINITIMISQVE. PROVINCIIS. Ideoque & apud Symmachum *lib. 10. epiſt. 36.* Vicarii ſecunda iudicia vocantur, & vicarii dignitas apud Auſonium *in Moſella v. 407.* loco vexato, Præfecturarum titulus ſecundus, dicitur. Ergo hæ notæ *PP.* ita vt diai ioterpretandæ ſunt: pariter vt in inſcriptione *l. 1. ſupr. de gladiatorib.* vbi v. quæ dixi.

Cur autem Notæ hæ *PP.* in huiusce legis inſcriptione *Præfectum Prætorio* denotare non poſſint, cauſa non vna eſt. Primo, quidem Hiſpaniæ Vicarium non PP. habuerunt, qui Vicarius, vna cum Hiſpania ſub diſpoſitione PF. P. Galliarum erat: vt ex veteri inſcriptiooe *apud Gruterum XXVIII. 2.* Zoſimo, Sulpitio Seuero *lib. 2. ſacra Hiſtoria cap. 49.* (qui anno ferme poſt *hanc leg.* circa Annum 400. Hiſtoriam ſuam conſcripſit) & ex Imperii ootitia. & *l. 1. ſupr. de burgariis*, & *l. 10. ſupr. de Senator. & de Glebal.* certiſſimum eſt. Sed & Claudianus, quod notandum maxime, hoc ipſo conſulatu ſeu Anno 399. teſtis locupletiſſimus, de Manlio Theodoro PP. Galliarum agens *v. 50.*

- - HISPANA, inquit, *tibi Germanaque Thetis.*
Paruit, & noſtro diducta Britannia mundo,
Diuerſoque ſuas coierunt gurgite voces,
Lenius Arar, Rhodanusque celer & diues IBERVS.
O quoties doluit Rhenus, qua Barbarus ibat,
Quod te non geminis frueretur Iudice ripis.

Et a ſucceſſore eius in Præfectura Prætoriana Galliarum Vincentio Symmachus *lib. 9. epiſt. 23.* petit, *vt literis & Apparitore decreto iuuare dignetur curam ſuorum, quibus emendas ex HISPANIA curules iniunxit.* Secundo, argumentum a coniuncto colligi poſſit, Macrobium iſtum non Præfectum Prætorio, verum Vicarium tantum fuiſſe. Nam in inſcriptione ei iungitur *Vicarius quinque Prouinciarum.* Cæterum ad æqualis ferme dignitatis viros, ad ἰσοτίμως ſimul, conſtitutiooes ἰσοτύπως quoque Imperatores emiſere, vt *l. 11. ſupr.* Verum hoc argumentum eludi poſſe video, argumento aliarum legum, quarum ſubſcriptiones diuerſæ dignitatis viros continent; Sed quid, quod tertium, verbis opus, aut peremptorium argumentum vltra moramur, cum hoc eodem Codice altera conſtitutio extet, quæ Macrobium huoc hoc tempore *Propræfecto* ſeu *Vicarium PP.* (per Gallias ſcilicet) fuiſſe diſertis verbis oſtendit? Ea eſt *lex 61. ſupr. de curſu publico*, quæ Vincentio Præfecto Prætorio (Galliarum) ſequente Anno proximo 400. inſcribitur. *MACROBIVM*, inquit, *illicita præſumtione euectiones feciſſe conſtitit, cum neceſſitas publica non flagitaret, quique multam temeritatis excepit. Ne autem idem in futurum contingat, Sublimitas tua Vicarios admonebit, vt ab huiusmodi vſurpatione nouerint abſtinendum.* Quæ lex etiam ad illuſtrandam poſtremam huius legis partem omnino facit. Quare errant, qui cenſent, Hiſpanias ſuum peculiarem aliquando Præfectum Prætorio & hoc quidem tempore habuiſſe argumento inſcriptionis huius legis, cuius rei inanem rationem reddit Pancirolus, quam Blondellus recte refutat, *pag. 706.* Item eo argumento, quod iam Doctiſſ. Blondello in eodem errore verſanti placuit *p. 707.* quod & ita quoque peculiaris Præfectus Prætorio Illyrici & Africæ aliquando fuerit. Par error eſt Lazii, qui *lib. 2. Comment. 2.* ita quoque has notas PP. HISP. CIT. in inſcript. apud Gruterum *CCLXXVII. 7.* interpretatur, pro Præfecto Prætorio Hiſpaniarum: quem refutat altera noa apud eundem *CCLXXVIII. 3.* vbi idem Valentinianus ſub Caro Imp. capaoſis literis vocatur PRO PR. PROVINCIÆ HISPANIÆ CITERIORIS, quod a Gutherio recte notatum 2. *de offic. dom. Aug. 7.* Viceuerſa errat Doctiſſimus Berterius l. *Pithanon 5. p. 62.* & *pag. 826. Tom. IV. Theſaur. Iur.* & poſt eum Geographiæ ſacræ auctor *pag. 172.* triplici errore. Primo, cum vocem *Hiſpaniarum* hic in textum irrepſiſſe cenſet. Secundo, cum *Macrobium P. P. Galliarum* hic indicari putat. Tertio, cum hac lege, Hiſpanias, quarum quinque Prouinciæ fuerunt, quioque Prouinciarum appellatione comprehendi cenſuit (de quo mox) Tandem ex his liquet, vel in inſcriptione has notas PP. ſignificare Propræfecto Prætorio, vel reſcribendum vnico p. addito *PPP.* id eſt, Propræfecto Prætorio. Eſt igitur & alius Gutherii error, qui *Proprætorem* hic interpretatur. Cuiusmodi ſane nullus hac ætate fuit Hiſpaniæ Proprætor, qui ſub Caro Imp. equidem fuit, vt teſtantur inſcriptiones illæ. Et hæc de *PP. Hiſpaniarum*, & de *Hiſpaniis.* Quanquam & illud non abs re fuerit monere, hoc ipſo anno Toleti Synodum aduerſus Priſcillianiſtas habitam, teſtis Idacius *Chronico.*

Nunc de *Vicario quinque Prouinciarum*, qui Macrobio indem Vicario in inſcriptione iungitur, quisnam ſit; ac primum quidem quænam illæ quinque Prouinciæ fuerint, nunc porro videndum eſt.

Fuit

Fuit tempus, cum ipſe crederem, *Britannias* deſignari: tum ex adiuncta Vicarii Hiſpaniarum appellatione, tum quia Britanniam in quatuor aliquandiu Prouincias (Sexto Ruſo teſte *in Breuiario*) diuiſam, quinta, *Valentia* ſcilicet, (circa Ann. D. 374.) auctam fuiſſe Ammianus Marcellinus *lib. 28. cap. 3.* docet. Denique quia Imperii Notitia *ſub Vicario Britanniarum* diſertim quinque Prouincias (& has quidem, *Maximam Cæſarienſem*, *Valentiam*, *Britanniam primam*, *Britanniam ſecundam*, *Flauiam Cæſarienſem*) fuiſſe teſtatur. Verum hæc interpretatio, quam alioquin & V. CL. Camdenus, datis aliquando ad me literis, probauerat, deinceps diſplicere mihi cœpit. Nouum enim id & inauditum, nulloque ſatis auctore defendi poteſt. Secunda eorum eſt ſententia, qui *Hiſpanias*, quinque Prouinciarum nomine comprehendunt: quos refutant ea, quæ ſuperius dicta fuerunt de Macrobio Vicario Hiſpaniarum, qui vtique a Vicario quinque Prouinciarum hic diſtincte ſeparatur. Quare & tertia eorum ſententia concidit Panciroli & Maſſonii, qui Hiſpaniarum partem vlteriorem trans Iberum, quæ Romanis poſt Vandalos & Alanos reliqua fuit, hic intelligunt: quos & hæc præterea ratio refutat, quod Vandali & Alani nonniſi vndecennio ferme poſt *huius legis* ætam Hiſpanias inuaſerint, teſte Idacio, quod Blondellus quoque obſeruauit *pag. 707.* qui aliis adhuc rationibus id recte refutat. Quare ſupereſt, per Gallias has
p. 281. quinque Prouincias, (ad quas etiam refero *legem 23. ſupr. de Epiſcopis*) earumque hunc Vicarium, fuiſſe, & nominatim quidem intelligendas, non *Narbonenſes duas*, *Viennenſem* & *Alpes maritimas*, (quæ alias Doctiſſ. Berterii ſententia eſt *Pithan. I. c. 5. pag. 825. Theſ. Iur. Tom. IV.*) verum *duas Aquitanicas & tres Lugdunenſes*.

Id vt probem, ſternenda ſunt prius hoc loco omnia huius quinque Prouinciarum appellationis teſtimonia. Primo, mentio occurrit in præfatione Concilii Valentini *pag. 795. Tom. I. Concil. Harduin.* vbi Synodus coacta dicitur, *ex Galliis & quinque Prouinciis*, A. D. 374. Secundo, in Maximi Tyranni Epiſtola ad Syricium Epiſcopum Anno 383. *Tom. I. Epiſt. Rom. Pontif. pag. 48.* & *apud Baronium A. D. 387. num. 65.* *Quorum conuentum ex opportunitate omnium, vel qui intra Gallias, vel qui intra quinque Prouincias commorantur, in qua elegerint vrbe conſtituam.* Tertio, Symmachus quoque harum quinque Prouinciarum meminit: vbi *Treuiros & quinque Prouincias* coniungit *lib. 4. ep. 30.* ad Protadium. *Tu*, inquit, *non iisdem ſedibus immoraris, dum aut Treuiros ſinica religione, aut quinque Prouincias otii voluptate commutas: vbi eſt Roma iugis ſtatio.* Quæ quidem epiſtola per hæc ipſa tempora data eſt, & forte hoc ipſo anno. Quarto, harum quinque Prouinciarum mentio occurrit in Concilio Taurinenſi eodem Anno D. 399. (*pag. 957. Tom. I. Concil. Harduin.*) quo hæc lex data eſt, vbi decreta eius mittuntur *Fratribus per Gallias & quinque Prouincias conſtitutis.* Quinto, Philaſtrius (qui Anno 400. ſequente ſcribebat) earum meminit: qui, vt hic Hiſpaniæ & quinque Prouinciæ coniunguntur, ſimul & duo Vicarii earum Prouinciarum, ita quoque eas coniungit *in hæreſi Manichæorum 62.* de Priſcillianiſtis agens. *Vt latrones*, inquit, *iam ſub figura confeſſionis Chriſtianæ multorum animas mendacio ac pecudiali turpitudine non deſinunt captiuare, qui & in Hiſpania & quinque Prouinciis latere dicuntur, multosque hac quotidie fallacia captiuare.* Sexto, in Notitia Imperii (quæ conſcripta fuit 28. Annis poſt hanc legem) ſub diſpoſitione Comitis rerum priuatarum *quinque Prouinciæ* ita deſignantur. *Rationalis rei priuatæ per Hiſpanias: Rationalis rei priuatæ per Gallias: Rationalis rei priuatæ per quinque Prouincias: Rationalis rei priuatæ per Britannias.* Et rurſum, Septimo, ſub diſpoſitione Comitis S L. *Rationalis ſummarum Hiſpaniæ: Rationalis ſummarum quinque Prouinciarum: Rationalis ſummarum Galliarum: Rationalis ſummarum Britanniarum.*

Teſtimoniis omnibus (vno excepto ex eadem Notitia Imperii deſumto, quo hanc inquiſitionem fine huius ſermonis claudemus) quibus quinque Prouinciarum, de quibus nunc quæritur, mentio fit, conſignatis. Primum apparet, quinque Prouincias, quas Iuſtinianus coniunxit *Nouell. 50.* quaſque Bono Quæſtori ſubiicit, huc nulla ratione ſpectare, quas & ibi nominat, *Scythiam*, *Myſiam*, *Curiam*, *Cyclades*, *Cyprum*. Secundo, ex Notitia Imperii liquet, non quinque Prouincias Britanniarum: non quinque Prouincias Hiſpaniarum accipi poſſe, verum quinque Prouincias per Gallias. Tertio apparet, non vniuerſas Gallias hic ea appellatione intelligendas, verum partem Galliarum tantum, eamque adhuc a Generali Galliarum appellatione diſtinctam: Nempe, *Galliarum* appellatio aliter atque aliter hoc tempore accepta fuit, ac nominatim ab Aquitania diſtincta, vt ex ſexto Rufo, Auſonio *in Arelate v. vli.* Ammiano Marcellino, Seuero Sulpitio *lib.* 2. Olympiodoro, Renato Frigerido, Antonini itinerario, diſcere liquet. Quarto apparet, ex Symmachi loco, neque Belgicam, in qua Treuiri ſunt, quinque Prouinciarum appellatione comprehenſam fuiſſe. Quinto ex Synodo Valentina apparet, Vienenſem (ſaltem primam & ſecundam) in qua Valentia, Narbona, Maſſilia, Vienna, harum quinque Prouinciarum numero non fuiſſe, vtpote cum non alibi quærendas quam in Galliis appareat ex ſcopo ipſo Maximi Tyranni, Concilii Valentini & Taurinenſis. Maximus agit de Concilio, quod agi debebat in iudicio Agroetis Presbyteri Gallicani: Concilium Valentinum mittens decreta ſua in Gallias, eas diuidit *in Gallias & quinque Prouincias.* Concilium Taurinenſe, quod a Conciliis Gallicanis ignotum erat, rationem reddit iudicii ſui. Sexto, igitur apparet *Aquitanicas* primum *Prouincias* hac quinque Prouinciarum appellatione contineri, quod Seueri Sulpitii locus *lib. 2. hiſt. ſacr. cap. 48.* cum Philaſtrii teſtimonio collatus oſtendit. Nam quod Philaſtrius ait, Priſcillianiſtas (nam de his ſentit) & *in Hiſpania, & quinque Prouinciis* latuiſſe, Seuerus Sulpitius eodem tempore *de Aquitania* id refert, his inter alia verbis de Inſtantio Saluiano & Priſcilliano Synodo Cæſarauguſtana in Hiſpania condemnatis, & Romam atque Italiam proficiſcentibus. *Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit, vbi tum ab imperitis magnifice ſuſcepti ſparſere perfidiæ ſemina, maximeque Eluſanam plebem ſane tum bonam & Religioni ſtudentem, prauis prædicationibus peruertere, a Burdigala per Delphinum repulſi, tamen in agro Euchrociæ aliquantiſper morati, infecere nonnullos ſuis erroribus. Inde iter ceptum ingreſſi ſane turpi pudibundoque comitatu, cum vxoribus atque alienis etiam fœminis, in quibus erat Euchrocia ac filia eius Procula, de qua fuit in ſermone hominum Priſcilliani ſtupro grauidam, partum ſibi graminibus abegiſſe.*

Quare tandem, cum neque Belgica neque Vienenſis harum quinque Prouinciarum numero fuerint, fuerit Aquitanica ſupereſt, præter duas Aquitanicas harum quinque Prouinciarum numero fuiſſe tres præterea Lugdunenſes Prouincias. Quare tandem quinque Prouinciæ ſunt, *Aquitania prima & ſecunda*, *Senonia* (in qua Pariſii) *ſecunda & tertia Lugdunenſis.* Et vero hoc iam eſt, quod Notitia Imperii exerte docet, cum de Duce tractus Armoricani

ricani & Neruicani limitis agit. *Extenditur*, inquit, *tractus Armoricani & Neruicani limitis per Prouincias quinque; per Aquitaniam primam & ſecundam, Senoniam, ſecundam Lugdunenſem & tertiam.* Quo teſtimonio nil clarius, vt mirer, Viros Doctos in hac inquiſitione ad hunc locum non attendiſſe, atque ideo grauiter lapſos: in quibus ſane ſunt & qui quinque Prouincias Galliæ Narbonenſis hic accipiebant. *

Ex his etiam verum illud iam & immotum deinceps erit, non vnum per hæc tempora *Vicarium per Gallias* fuiſſe, quicquid contra Scaligerum nonnulli afferant, quos huius legis inſcriptio refutat. Etſi fateor poſtea vniuerſas, quæ Romanis tum ſupererant, Gallias in vnam rurſum Vicariam coaluiſſe: quod ſane Notitia imperii docet. De
p.282. ſeptem Prouinciis Galliarum, alius erit dicendi locus.

Quanam autem ratione vel occaſione quinque hæ, quas dixi, Prouinciæ Galliarum peculiarem Vicarium habere cœperint, difficile dictu. Sane, cum antiquiſſima harum quinque Prouinciarum mentio occurrat in Synodo Valentina Anno Domini 374. inque Maximi Tyranni tempora incidat, ab illis temporibus hoc repetendum puto. Et quidem ab Anno Domini 383. quo Maximus Tyrannus in Gallias, ac nominatim Armoricam, vt volunt, transgreſſus eſt. Cuius Armoricani alioquin tranſitus Hiſtoria fabulis contaminatiſſima eſt.

Hæc cum ita ſint, iam intelligimus hanc legem, vt ad Hiſpanias ita & ad Galliarum partem pertinere, ſimulque intelligimus, quantum incubuerint hoc tempore etiam Galliarum & Hiſpaniarum Epiſcopi ad eradicandam Gentilitiam ſuperſtitionem. Quod ſpeciatim alioquin de *B. Martino* Turonenſi in Lugdunenſi *tertia*, quæ de quinque Prouinciarum numero quinta fuit, Epiſcopo, per hæc ipſa tempora memoriæ proditum: vide Seuerum *in vita S. Martini, cap. 10.*

Vt ad huiusce legis ſententiam, eamque poſtremam redeam. Vetat *hac lege* Honorius templorum ornamenta detrahi & transferri, reſcriptis in id euacuatis, & euectionibus curſus publici prohibitis. Hæc enim eſt vltima huiusce ſententiæ mens, quam & ita totam reſtituo: *Erutas huiusmodi chartas ex eorum manibus ad noſtram ſcientiam, vt & ſi quas inlicitas euectiones aut ſuo aut alieno nomine potuerint demonſtrare, eas oblatas ad nos mitti decernimus.* Nempe, quamlibet euectione munitos, ad huiusmodi ornamenta transferenda admitti vetat: vt cæteroquin euectiones vſurpatæ ad marmora transferenda *l. 15 ſupr. de curſu publico.*

* Diſputat late aduerſus Gothofredi ſententiam, quam de quinque prouinciis protulit, ANTONIVS PAGIVS *in Critic. in Annal. Baron. an. 374 num. 5 ſeqq.* & magis adhuc conuellit eius opinionem, ſuæ robur additurus, *ad an. 401.* vbi de ſeptem Prouinciis erudite diſſeruit.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI
Notæ.

Sacrificia quidem prohibentur, ſed publicorum operum ornamenta deſtrui vetantur.

Publicorum operum ornamenta.] Simulacra, quæ in balneis, foro, plateis, & compitis. Theodoret. *lib 7. de græcor. affect. curand. p. 107.* Καὶ νῦν δὲ τῶν ἀγαλμάτων οὐ μόνον τὰ τούτων τεμένη πεπλήρωκεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγορὰς, καὶ τὰς ἀγυιὰς καὶ μέν τοι καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰς οἰκίας. Epiph. Schol. *Tripart. lib. 2 cap. 20.* *Alia vero imagines & ſtatuæ (imperante Conſtantino) ex pretioſa confecta materia, igne cremata ſunt, & pecunia publico ſociata: Quæ vero ex ære mirabiliter facta videbantur, ad Conſtantinopolin ſunt aduecta ornatus cauſa, & haſtenus in publico collocata, & per plateas, & in circo atque regalibus.*

Ornamenta.] Athenagoras πρεσβείας, *pag. 30.* Οἱ μὲν ἂν ἄλλοι ἀνδριάντες τοῦ Νερυλλίνου κόσμημά ἐστι δημόσιον (ἅπερ καὶ τούτοις κοσμεῖται πόλις) ἓν δ' αὐτῶν καὶ χρηματίζειν καὶ ἰᾶσθαι νοσοῦντας νομίζεται. Iulius Firmicus *de error. profan. relig. Tollite, tollite ſecuri, ſacratiſſimi imperatores, ornamenta templorum: Deos iſtos aut monetæ ignis, aut metallorum coquat flamma.* Et Eccleſiæ Africanæ Patres decreuerunt ab Imperatoribus poſtulare, vt templa, quæ in agris, vel in locis abditis conſtituta nullo ornamento eſſent, iuberent deſtrui, *can. 58. Cod. Eccleſ. African.*

ARCADII Tertia *hoc titulo lex; de* TEMPLIS *per agros diruendis.*

XVI. (a) Iidem AA. Eutychiano PF. P. (b)

Si qua in agris templa (c) ſunt, ſine turba ac tumultu diruantur: His enim deiectis atque ſublatis omnis ſuperſtitionis materia conſumetur. Dat. (d) III. Id. Iul. Damaſco, Theodoro v. c. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius, *Anno D. 399. n. 57.* Meminit eius Theodoretus, *lib. 5. cap. 29* & Georgius, *in vita Ioannis Chryſoſtomi, n. 23.* GOTHOF.

(b) *Eutychianus* ſub Arcadio PP. Orientis ſcilicet: vide ſup. *l. 33. de hæreticis, l. 3. de conſiſtorib. l. 25. de erog. militar. annon. l. 57. de appellat. l. 5. de nauibus non excuſ. v. Proſopogr.* & quæ dixi ad *l. vnic. ſupr. ad l. Corn. de ſicar. ID.*

(c) Vide & *l. 18. 19 infr. ID.*

(d) Pro *propoſita*, vel *publicata*. Erat enim Arcadius Imperator hoc tempore Conſtantinopoli, vt probat *l. 36. ſupr. de hæret.* Et ſane hanc legem ad Phœnicem pertinere mox oſtendam. *ID.*

COM.

COMMENTARIVS.

Arcadii tertia hæc ſeu vltima hoc titulo conſtitutio eſt. Et hæc quidem, de templorum euerſione. Templa ſcilicet (cuiusmodi per Orientem quædam ante biennium iam Arcadii conſtitutione deſtructa fuiſſe docet *lex 36. ſupr. publ. aper.*) hac lege (per Phœnicem nominatim Libani mox vt oſtendam) & quidem in agris poſita ab eodem Arcadio Imp. ſine tumultu dirui nunc iubentur. Quæ quidem lex pertinet proculdubio ad id, quod Theodoretus, *lib. 5 cap. 29.* & Georgius *in vita Chryſoſtomi*, *num. 23.* & Anonymus, *in eiusdem vita*, & Simeon Metaphraſtes *num. 18.* de Ioanne Chryſoſtomo agens (qui ſuperiore Anno 398. Epiſcopus ordinatus fuerat, vt Socrates *lib. 5 cap. 2.* & Georgius *in eius vita* teſtantur) ſcribit: μαθὼν δὲ τὴν ΦΟΙΝΙΚΗΝ ἔτι περὶ τὰς τῶν δαιμόνων τελετὰς μεμηνέναι, ἀσκητὰς μὲν ζήλῳ θείῳ πυρπολουμένους συνέλεξε· ΝΟΜΟΙΣ δ' αὐτοὺς ὁπλίσας ΒΑΣΙΛΙΚΟΙΣ, κατὰ τῶν εἰδωλικῶν ἐξέπεμψε τεμενῶν: *porro cum didiciſſet, incolas Phœnices circa cultum ſimulacrorum adhuc inſanire, monachos quosdam zelo Dei ferventes collegit, eosque imperialibus edictis munitos, aduerſus idolorum templa direxit.* Et mox: τοὺς μὲν οὖν ὑπολειφθέντας τῶν δαιμόνων ΣΗΚΟΥΣ ἐκ βάθρων ΑΝΕΣΠΑΣΕΝ: *hac ratione dæmonum templa, quæ adhuc ſupererant, ſolo æquauit.* Ideoque lex hæc dicitur data (id eſt, propoſita ſeu publicata) Damasci; quæ Vrbs Metropolis erat Phœnices Libani, ἀξιόλογος καὶ ἐπιφανεστάτη, vt eam Strabo vocat, *lib. 16 p. 1096 Edit. Almeloveen*, vt etiam auctor libelli (qui Hieronymo falſe tribuitur) *de locis Hebraicis* in Actis Apoſtol. oſtendit. Eadem ratione, qua lex *33. ſupr. de Decurionib.* & *l. 9. ſupr. de filiis milit. appparitor.* Petro Conſulari Phœnicis Damaſco ſcriptæ dicuntur. Sic enim ſolitæ leges in Metropolibus proponi, vt facilius innoteſcerent, & Magiſtratus quoque Prouinciarum in Metropolibus ſedem conſtituere, vt proprio in id loco fuſius a nobis dicetur. Damaſcenos ſane Deorum cultui in primis addictos fuiſſe liquet. Vnde & *PIA Damaſcus*, Statio *lib. 1. Siluarum Calend. Decembr. v. 14.* *Quod ramis pia germinat Damaſcus.* Quod autem Scriptores ſuperiores in ſpecie huius legis templa in agris diruta διὰ ἀσκητῶν per Monachos Epiſcopi auctoritate ſcribant: id ipſum etiam ſub Theodoſio Magno factum queritur Libanius *oratione* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam ipſe edidi, vbi Monachos μελανειμονοῦντας vocat & Epiſcopos ποιμένας, multa in eos ſcribens.

Cæterum Arcadius hac lege Templa in agris Phœnices ſine tumultu dirui iubet: vt poſtea quoque Theodoſius Iun. Iudæorum Synagogas in ſolitudine, ſi ſine ſeditione fieri poſſet, deponi iuſſit, *l. 22. ſupr. de Iudæis.* Verum euentus huic rei minus reſpondit: Vtpote tumultu maximo per Phœnicem ob id exorto, plurimis Monachorum vulneratis, nonnullis etiam cæſis, vt ipſemet Chryſoſtomus *epiſt. 123. & 126.* teſtatur. Agricolæ ſcilicet ſua ſibi Templa ſeruare enixius contendebant, iis rationibus, de quibus Libanius *dict. orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. De templis alioquin in agris eo genere dixi ſemel ad *Rubricam*, & ad *legem 3. ſupr.* De templis vero in agris per Africam & Præfecturam Prætorianam Italiæ dirui ab Honorio iuſſis: vide *l. 18. 19. infr.* p.284

Cæterum, ex his, quæ de hiſtorico huius legis argumento diximus, tum inſcriptionis præſidio, quæ hanc legem *ad Eutychianum Præfectum Prætorio* (Orientis ſcilicet) datam præfert, tum ſubſcriptionis, vbi hæc lex *Damaſco* data, id eſt, recepta, publicata dicitur, apparet, hanc legem pertinere ad Orientem, & nominatim ad Phœnicem: Proinde liquet, quam male Baronius hanc legem putauerit datam ad Patrum Africanorum legationem: aliique pariter Viri Docti hanc legem ſpectare cenſuerint ad eum canonem Africanum: de quo antea; cum Africa non Arcadio Imperatori, (cuius hæc lex eſt,) verum Honorio pareret.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Sine turba & tumultu dirui templa, quæ ſunt in agris, iubentur: templis enim deiectis expeditius delinquendi licentia tolletur. Huc pertinet, quod ſcribit Proſper *in chronico*: *Toto orbe Romano antiquæ ſuperſtitionis templa deſtructa.*

Sine tumultu] Chriſtianis ſiquidem templa gentilium euertentibus, & ſimulacra confringentibus, ſecundum datam legem ante nouennium male ceſſit, vt ex Socrate ſcribit auctor *Tripartitæ, lib. 9 cap. 7.* & Niceph. Callixt. *lib. 12. hiſt. eccleſ. cap. 25.* Sane huc, non aliter ſpectat *can. 58. Eccleſ. African.* quam ſi dicas Africæ præſules hac conſtitutione commotos de diruendis per Africam templis cogitaſſe: nam poſt Conſulatum Stiliconis, hoc eſt biennio poſt hanc legem, ſiue poſt Conſulat. Theodori, Patres Africani mandata dederunt ad Imperatores de templis, in agris conſtitutis, euertendis.

Honorii Secunda *hoc titulo lex; qua* Festi *conuentus Ludique & Conuiuia permittuntur, idque per Africam.*

XVII. (a) Iidem AA. Apollodoro (b) Proc. Afric.

Vt profanos (c) ritus iam ſalubri Lege † ſubmouimus, ita feſtos Conuentus (d) ciuium & communem omnium lætitiam, (e) non patimur ſubmoueri: Vnde abſ-

abſque vllo ſacrificio, atque vlla ſuperſtitione damnabili, exhibere (f) populo (g) voluptates, (h) ſecundum veterem conſuetudinem: inire (i) etiam feſta Conuiuia, (k) ſi (l) quando exigunt publica Vota, (m) decernimus. Dat. XIII. Kalend. Sept. Patauio, Theodoro V. C. CONS. [399.]

NOTÆ.

(a) *Lex 4 Cod. Iuſt. eod. tit.* Inſeruit & hanc ipſam Annalibus ſuis Baronius *Anno D. 399 num. 56.* Iungenda autem illi *lex 1 infr. de religione*; imo & *lex prox. 18.* quæ eidem Apollodoro Proconſuli Africæ inſcribitur, & Patauii pariter data eſt. Dies tantum diſcrepat *III. Kalend. Sept.* cum hæc, & *d. l. 1. de relig.* habeant *XIII. Kalend. Sept.* Verum illa ex his duabus emendanda venit. GOTHOF.

(b) *Apollodorum* hunc Proconſulem fuiſſe docet quoque Symmachus, *epiſt. 13 lib. 8.* & quidem Africæ, *epiſt. 14.* & *48. lib. 9 ID.*

(c) *Profanos ritus*, id eſt Sacrificia, aliamque *damnabilem ſuperſtitionem* (idolorumque cultus) vt hac ipſa lege mox dicitur. *ID.*

† Hæc Honorii lex, qua ſacrificia ab eo prohibita, non extat. *ID.*

(d) Conuentus Vrbis *l. 8. ſupr.* vide *Gloſſar. ID.*

(e) *Lætitiam*, id eſt, ludos & conuiuia: κοινὴν πάντων εὐφροσύνην, *communem omnium lætitiam.* Aſterius *Homilia in Feſtum Kal.* quam habuit Ann. 400. κοινὴν καὶ πάνδημον πανήγυριν, *communem & vniuerſalem conuentum.* In Euphemiam Martyrem. Publicum gaudium, Tertullianus *Apolog. cap. 35. ID.*

(f) *Exhiberi* Cod. Iuſt. quanquam & hoc ſuſtineri poteſt. *ID.*

(g) *Populorum*, habet. Ita Cod. Iuſt. male. *ID.*

(h) *Voluptates*, id eſt, ludos: vide *Gloſſar. ID.*

(i) *Miniſtrari*, in *Cod. Iuſt.* Qua mutatione nil opus erat. *ID.*

(k) vide *l. 19 & 20 infr. ID.*

(l) Abeſt hæc vox *ſi* a *Cod. Iuſt. ID.*

(m) Vide *legem 8. ſupr.* & *l. 5 ſupr. de Epiſcopis. ID.*

COMMENTARIVS.

Festos Conventvs Lvdosqve, & Conviuia per *Vota* publica (de quibus ad *l. 8. ſupr.* plenius actum fuit) id eſt, in feſtiuitatibus publicis, agitari, per Africam nominatim, *Honorius* hac conſtitutione A. D. 399. permittit. Citra vllum tamen ſacrificium, & citra aliam ſuperſtitionem damnabilem, quam ſeſe iam antea lege ſua ſubmouiſſe ait, cuius tamen legis nulla alibi memoria mihi nunc occurrit. Quæ alioquin ſacrificia feſtiuitatibus iſtis publicis fieri ſolita a Gentilibus, vt præter hanc legem docuit quoque *lex 8. ſupr. hoc tit.* & *l. 5 ſupr. de Epiſcopis.* Et vero hac de cauſa poſtea idem Honorius conuiuia hæc exerceri & ſolemnitates has agitari prorſus vetuit Anno 408. *l. 19. infr.* vbi dicam.

De *ludis* per vota publica iam ſuperius dictum fuit ad *d. l. 8.* De feſtis *Conuiuiis* & epulis per vota publica, obſeruandum, ea inita quandoque in ipſis templis, quod indicare videtur *lex 19. infr.* qua vetantur *Pagani in honorem ſacrilegi ritus FVNESTIORIBVS LOCIS exercere conuiuia vel quidquam ſolemnitatis agitare.*

Eoque pertinet dictum Apoſtoli 1 *ad Corinth. 8. verſ. 10.* Nempe ſolemne apud Gentiles in templis conuiuari: id quod docet Vopiſcus *in Tacito cap. 10.* aliique plures, Ammianus Marcellinus *lib. 22. cap. 12.* Tertullianus *de corona: Et excubabit pro Templis, quibus renunciauit, & cœnabit illic, vbi Apoſtolo non placet.* Item conuiuia hæc in publico & vicatim inita. Vnde *publica conuiuia*, Minutio Felici *cap. 12.* Iuuenalis quoque de his *Satyr. XV. v. 41.*

——Nec magna gaudia cœna
Sentirent poſitis ad templa, & compita menſis.

Tertullianus de votis his publicis agens *c. 35. Apolog. Grande videlicet*, inquit, *officium, focos & toros in publicum educere, vicatim* EPVLARI, *ciuitatem tabernæ habitu obolefacere, vino lutum cogere.* Et mox: *Cur enim vota & gaudia Cæſarum caſti & ſobrii & probi expungimus.* Idem cap. 42. *Non in publico liberalibus diſcumbo, quod beſtiariis ſuprema cœnantibus mos eſt.* Tacitus *lib. 15. Annalium cap. 37. Ipſeque quo fidem acquireret, nihil vſquam perinde lætum ſibi, ac publicis locis ſtruere conuiuia, totaque vrbe quaſi domo vti.* Inſignis quoque Ioſephi locus, *lib. 7 de bello Iudaico cap. 10. ſiue. 22.* vbi aduentum Veſpaſiani deſcribit: τρέπεται δὲ τὰ πλήθη πρὸς εὐωχίαν, καὶ κατὰ φυλὰς, καὶ γένη καὶ γειτονίας, ποιούμενοι τὰς ἑστιάσεις, ηὔχοντο τῷ Θεῷ σπένδοντες αὐτόν τ' ἐπὶ πλεῖστον χρόνον Οὐεσπασιανὸν ἐπιμεῖναι τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ. *Vertunt autem ſe ad epulas turba, perque tribus & cognationes & vicinias conuiuia exercentes, Deo libabant, & ab eo precabantur ipſum Veſpaſianum quamplurimum temporis in Romano imperio perſeuerare.* Nempe ait, per familias & vicinias publice conuiuatum, ibique Diis libatum. Inde factum ſcilicet, vt ab eiuſmodi Epvlis Chriſtiani iam olim abſtinuerint. Græci θοίνας, εὐωχίας, πανθοινίας, πανθυσίας, δημοθοινίας dixerunt: vide Ariſtotelem & Athenæum. In Gloſſis Philoxeni *diuulgatio*, ἐξαγωγὴ, δημοθοινία. p. 285. Theodoretus quoque Θεραπευτικῆ 7. p. 104. *Edit. Sylburg.* τούτοις καὶ ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, καὶ δημοθοινίας ἐπιτελεῖν, *feſtos dies, ſolennes cerimonias, populariaque conuiuia celebrari.* De iiſdem epulis & ſumtibus ad eas deputatis, vide *l. 20. infr.* vbi dicam. De his ipſis conuiuiis, & quidem ſub Theodoſio Magno permiſſis, inſignis occurrit Libanii locus ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, *num. 5.* vbi Chriſtianorum obiectioni huic,

Ἀλλ'

ἀλλ᾽ ὀυκ ἀρκέσει τοῦτο τῷ βασιλεῖ. ὀυκ ἔθυσαν οὖν, ἐρήσεταί τις, πάνυγε, ἀλλ᾽ ἐπὶ θοίνῃ καὶ ἀρίστῳ καὶ ἐυωχίᾳ τῶν βοῶν ἀλλαχοῦ σφαττομένων, *ſed non eſt ſuffectum iſtud Imperatori: igitur dicet quis, non ſacrificarunt: eſto: Verum inter epulas & prandium & feſtiuitatem, boues caſi fuerunt*, ita reſpondet. βωμοῦ δὲ ὀυδενὸς τὸ αἷμα δεχομένου, ὀυδὲ μέρους ὀυδενὸς καιομένου ὀυδὲ ὀυλῶν ἡγμένων, ὀυδὲ σπονδῆς ἀκολουθούσης: εἰ δέ τινες συνελθόντες εἴς τι φαιδρὸν χωρίον μόσχον ἢ πρόβατον, ἢ ἄμφω θύσαντες, τὰ μὲν ἑψήσαντες, τὰ δὲ ὀπτήσαντες, κατασκεθέντες ἐπὶ τῆς γῆς ἔφαγον, ὀυκ οἶδ᾽ εἴ τινας ὅτοι παρέβαινον τῶν νόμων, ὀυδὲ γὰρ κεκώλυκας ταῦτα, ὦ βασιλεῦ, νόμῳ: ἀλλ᾽ ἓν εἰπὼν δεῖν μὴ ποιεῖν, τ᾽ ἄλλα πάντα ἀφῆκας, ὥστ᾽ εἰ καὶ μετὰ πάντων θυμιαμάτων συνέπινον, οὐ παρέβαινον νόμον, ὀυδέ γε εἰ πάντες ἐν ταῖς φιλοτησίαις ᾖδον τε καὶ ἐκάλουν θεούς, εἰ μὴ καὶ τὴν οἰκεδίαιταν γιγνομένην ἑκάστῳ συκοφαντήσεις, ἦν ἔθος πολλοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς γνωριμωτέρους συνιόντας ἐν ταῖς ἑορταῖς θύσαντας εἶτα ἐυωχεῖσθαι: τοῦθ᾽ ἡνίκα ἐξῆν ποιεῖν, ἐποίουν, μετὰ ταῦτα πλὴν τοῦ θύειν ἡ περὶ τἄλλα ἔμεινεν ἐξουσία: καλέσης τόπον τῆς ἐιωθυίας ἡμέρας ὑπήκουν, καὶ δὶς ἀκίνδυνον ἐτίμων αὐτήν τε καὶ τὸ ἔδος. *Atenim iam nulla eſt ara, quæ ſanguinem excipiat, neque pars vlla adoletur, neque mola ſalſa præcedunt, neque libatio ſequitur. Si vero quidam in rus amœnum aliquod coëuntes, vitulum aut ouem, vel etiam vtrumque comedentes, hæc quidem aſſantes, illa vero torrentes, humi ſtrati comederunt, neſcio vtrum aliquas leges hi transgreſſi ſint. Neque enim hac lege vetuiſti, o Imperator: verum, cum vnicum illud, quod facere ne liceret, edixeris, catera omnia conceſſiſti. Quare etſi cum omni fumigatione conuiuati ſint, legem transgreſſi non ſunt, etiamſi omnes inter epulas cantarint, Deosque inuocarint: niſi & priuatam uictus cuiusque rationem in calumniam voces: ex qua mos eſt, vt multi agri in nobiliores coëuntes in feſtis ſacrificantes conuiuentur: Hoc igitur cum facere liceret, fecerunt & deinceps excepto ſacrificio, circa alia licentia manſit. Quare conſueta die inuitante, obſecuti ſunt mori, & per qua periculo vacuum erat, eam coluerunt locumque.* Ex hoc Libanii loco diſcimus, hæc conuiuia in feſtiuitatibus quibuſdam agitata, & in his aliquando fumigatum, Diiſque carmina dicta: denique ex multis agris in vnum celebriorem, conuentum; (idque eſt quod *uicatim epulator* ex aliis ſcriptoribus iam oſtendi.) Ergo vbi ad Chriſtianos Principes deuentum eſt, hæc quidem conuiuia Gentilibus aliquamdiu relicta fuere, etiam ſub Theodoſio Magno, de quo eſt ſuperior Libanii locus ὑπὲρ τῶν ἱερῶν. Imo & ad hæc Chriſtianos compellere Gentiles ſoliti: quod prohiberi Patres Africani petiere, vt docet *can. 60. Cod. African.* de quo mox. Cum iam antea ad luſtrorum ſacrificia Chriſtiani celebranda compelli vetiti fuiſſent: *l. 5. ſupr. de Epiſcopis*, & ad archieroſynam *l. ita. ſupr. de Decurionib.* & ad cuſtodiam templorum admoueri: *l. 1. ſupr. de fide Cathol.* Ergo vt maxime Gentilibus ſacrificia interdicta forent, ritusque alii profani, conuiuia tamen agitare permiſſi, & quidem hac Honorii lege. Pariter vt ſub Theodoſio Magno. Tandem vero decennio poſt Anno Domini 408. idem Honorius & hæc ipſa conuiuia illis ademtum iuit, *l. 19. infr.*

Ex his interim liquet, quibusnam gradibus Gentilitia ſuperſtitio peſſundata fuerit. Primo quidem ſacrificia tantum prohibita: mox & alii ritus Gentilitii veluti τὸ λιβανωτὸν: tandem etiam & conuiuia ſolemnitatesque aliæ vetitæ. Et prohibita etiam tamen, nihilominus manſere, ſic quidem vt in Chriſtianos quoque ritus hi Gentilitii tranſierint, & quidem in Africa: hi ipſi, inquam, vt liquet ex Auguſtino *epiſt. 64.* Theodoreto, *extremo lib. 8. contra gentes*; & multo poſt, ex Gregorio Magno *lib. 9. epiſt. 71.*

Vt ad hiſtoricam nunc huius legis occaſionem deſcendam, ita omnino cenſeo latam hanc ab Honorio per Africam conſtitutionem, occaſione decreti illius & petitionis Patrum Africanorum, qui ab Honorio petendum decreuerant, vt Paganorum conuiuia & ludos feſtis Chriſtianorum diebus prohiberet, vt habetur dicto *canone 60. & 61. Codicis Africani*, ſeu *canone 5. & 6.* Concilii Carthaginenſis, quod Quintum dicitur. Canonis quinti ſeu ſexageſimi verba ſic habent, de Paganorum conuiuiis. *Illud etiam petendum, vt quoniam contra præcepta diuina CONVIVIA multis in locis exercentur, quæ ab errore Gentili attracta ſunt, ita vt nunc a Paganis Chriſtiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Chriſtianorum Imperatorum perſecutio altera fieri occulte uideatur, vetari talia iubeant, & de ciuitatibus & de poſſeſſionibus impoſita pœna prohibere: maxime cum etiam in Natalibus beatiſſimorum Martyrum per nonnullas ciuitates, & in ipſis locis ſacris talia committere non reformident. Quibus diebus etiam, quod pudoris eſt dicere, ſaltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exerceant: vt matronalis honor, & innumerabilium fœminarum pudor deuote venientium ad ſacratiſſimum diem iniuriis laſciuientibus appetatur: vt etiam ipſius ſanctæ religionis pene aufugiatur acceſſus.* Canonis 6. ſeu 61. verba ſic habent, de ſpectaculis. *Nec non & illud petendum, ut ſpectacula theatrorum cæterorumque PVDORVM die Dominica vel cæteris religionis Chriſtianæ diebus celeberrimis amoueantur: maxime: quia ſancti Paſchæ Octauarum die populi ad Circum magis, quam ad Eccleſiam conueniunt, debere transferri deuotionis eorum dies, ſi quando occurrerint. Nec oportere etiam quenquam Chriſtianorum cogi ad hæc ſpectacula: maxime, quia in his exercendis, quæ contra Præcepta Dei ſunt, nulla perſecutionis neceſſitas a quoquam adhibenda eſt: ſed uti oportet, homo in libera voluntate ſubſiſtat ſibi diuinitus conceſſa. Corporatorum enim maxime periculum conſiderandum eſt, qui contra præcepta Dei magno terrore coguntur ad ſpectacula conuenire.* Hæc quidem fuit Patrum Africanorum poſtulatio in illo Concilio Carthaginenſi quinto, quod habitum non Anno 401. vt præfert, verum 399. Verum quam Honorius hoc tempore eluſit: hac lege; *non patimur*, inquit, quomodo & *lege prox.* pariter eam eluſit: *noſtrarum beneficio ſanctionum ne quis conetur euertere.* Sed grauior error eſt eorum, qui ſcribunt, cum permiſſa adhuc eſſent *hac lege 17.* huiusmodi conuiuia & conuentus, religioſiſſimos Principes, quique illis fuere a conſiliis, cenſuiſſe, poſſe Chriſtianos bona conſcientia iis intereſſe: Quibus refutandis vel hæc lex ſufficiat. Eorundemque ſimilis eſt error, cum credunt, Chriſtianos veteres non abſtinuiſſe a collegiis ſuperſtitioſis Centenariorum & Dendrophororum, quos refuto ad *l. 1. ſupr. de Centenariis & Dendrophoris.* Eſt & eorundem grauiſſimus error, cum Aſiarchas, de quibus *actorum c. 19. v. 35.* pios & *Chriſtianos* fuiſſe cenſent: Quaſi vero non ſibi eoque tempore Gentiles Paulo Apoſtolo ſalutare conſilium dediſſe potuerint, pacis vtpote ſtudioſi.

Tandem

Tandem hanc ad rem pro magno eſſe debet integer Tertullianus *liber de Idololatria*, ac nominatim *c. 14.* vbi de Paulo agens: *Nimirum*, inquit, *Saturnalia & Kal. Ianuar. celebrans hominibus placebat? an modeſtia, & patientia, an grauitate & humanitate, an integritate? Proinde cum dicis omnia omnibus factus ſum, vt omnes lucriſaciam, nunquid Idololatris Idololatres, nunquid Ethnicis Ethnicus, nunquid ſecularibus ſæcularis?* Ibid. *Quibus nobis ſub barba extranea ſunt & neomenia & feria aliquando a Deo dilecta; Saturnalia & Ianuariæ & bruma & matronales frequentamur, munera commeant, ſtrenæ conſonant, luſus, conuiuia perſtrepunt. O melior fides nationum in ſectam ſuam, quæ nullam ſolennitatem Chriſtianorum ſibi vendicat, non dominicum diem, non pentecoſten! etiam ſi noviſſent, nobiſcum non COMMVNICASSENT, timerent enim, ne Chriſtiani viderentur. Nos ne Ethnici pronunciemur, non veremur?* Vt & Auguſtini illud ſermone 6. de verbis Domini. *Si quæritis vnde vincantur Pagani,*
p.286 *vnde illuminentur, vnde ad ſalutem adducantur? Deſerere omnes ſolemnitates ipſorum: deſerere nugas eorum: Et ſi non conſentiant veritati, ſaltem pudeat paucitatis ſuæ.*

Illud nunc probandum ſupereſt, huius legis æram cum Concilii illius æra congruere. Sane de Synodi iſtius quintæ tempore ſeu æra graues ſunt admodum controuerſiæ variæque ſententiæ. Acta quidem ipſa Synodalia in collectione Iſidori Mercatoris, & Codex Africanus, & Theodorus Balſamo, adnotatum habent annum, *Poſt Conſulatum Fl. Stiliconis XVI. Kalend. Iul.* id eſt, Anno D. 401. Quod etiam tuetur Doctiſſimus Iuſtellus *præfat. in Cod. African.* & Card. Perronius *lib. poſthumo aduerſus R. S. B.* Et tamen Baronius *Anno D. 398. num. 33.* ex ſcripto Codice annum, *Poſt Conſulatum Cæſarii & Attici VI. Kalend. Iun.* notat, id eſt, Anno D. 398. Et vero, niſi id omnino ad hunc ipſum Annum 399. referendum eſt, iſtud longe vetius. Argumenta hæc ipſe habeo. 1. Quod Anno Domini 399. hoc Codice non vna modo Honorii Conſtitutio, puta *lex 18. prox.* (quod argumentum Baronius recte adnotauit) verum Tres omnino conſtitutiones occurrant, quæ quatuor iſtius Concilii canonibus, ſeu petitionibus apud Imperatorem Honorium emerendis e ſex in vniuerſum ordine reſpondent: Nempe Primo, *lex ſequens 18. hoc tit.* reſpondet *canoni 3. ſeu 58.* Secundo, *lex 1. de religione*, canoni 4. ſeu 59. Tertio, hæc *lex 17.* canonibus duobus 5. & 6. ſeu 60. & 61. Mox & Anno proximo 400. *lex 35. ſupr. de Epiſcopis*, canoni 62. & 65. Ex quibus tres, puta hæc *lex*, & *prox.* & *lex 1. de religione*, ad Apollodorum Proconſulem Africæ datæ ſunt, atque adeo inter ſe committendæ veniunt, ſeu vnius conſtitutionis partes. Ita quidem, vt Honorius Imp. tribus illis capitibus quatuor, quæ Patres Africani petierant deneget.

Vt proinde incunctanter hæ conſtitutiones ad illud Concilium reſpectum habeant & referendæ deincepa ſint: & viceuerſa ex harum Conſtitutionum ſubſcriptionibus, æra illius Concilii reſtituenda veniat, anterior aliqua his legibus. Vt autem ſuperius dicta eo maiorem fidem mereantur, hic ſubiicere viſum παραλλήλως canones quos dixi quatuor, totidemque conſtitutiones Honorii, quæ iis reſpondeant.

CONCILII CARTHAGINENSIS Quinti Canones.

3. Inſtant etiam aliæ neceſſitates a religioſis Imperatoribus poſtulandæ: Vt reliquias *Idolorum* per omnem Africam iubeant pœnitus amputari: nam plerique in locis maritimis, atque poſſeſſionibus diuerſis, adhuc erroris iſtius iniquitas viget: vt præcipiantur & ipſa deleri. Et *Templa* eorum, quæ in agris vel in locis abditis conſtituta nullo ornamento ſunt, iubeantur omnimodo deſtrui.

4. Petendum etiam, vt ſtatuere dignentur, vt ſi forte in Eccleſia quamlibet *cauſam* iure Apoſtolico Eccleſiis impoſito, agere voluerint, & fortaſſe deciſum Clericorum vni parti diſplicuerit, non liceat Clericum in Iudicium ad teſtimonium deuocari eum, quia cognitor vel præſens fuerit, vt nulla ad teſtimonium dicendum Eccleſiaſtici cuiuslibet perſona pulſetur.

5. Illud etiam petendum, vt quoniam contra præcepta diuina *Conuiuia* multis locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta ſunt, ita vt nunc a Paganis Chriſtiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Chriſtianorum Imperatorum perſecutio altera fieri occulte videatur, vetari talia iubeant, & de ciuitatibus & de poſſeſſionibus impoſita pœna prohibere: maxime cum etiam in natalibus beatiſſimorum Martyrum per nonnullas ciuitates, & in ipſis locis ſacris talia committere non reformidant: Quibus diebus etiam, quod pudoris eſt dicere, ſaltationes ſceleratiſſimas per vicos atque plateas exerceant, vt matronalis honor & innumerabilium fœminarum pudor deuote venientium ad ſacratiſſimum diem iniuriis laſciuientibus appetatur, vt etiam ipſius ſanctæ religionis pene fugiatur acceſſus.

6. Nec non & illud petendum, vt *ſpectacula* Theatrorum, cæterorumque ludorum, die Dominica vel cæteris religionis Chriſtianæ diebus celeberrimis amoueantur: maxime quia ſancti Paſchæ octauarum die populi ad Circum magis, quam ad Eccleſiam conueniunt, debere transferri deuotionis etiam dies ſi quando occurrerint. Nec oportere etiam quenquam Chriſtianorum cogi ad hæc ſpectacula: maxime quia in his exercendis, quæ contra præcepta Dei ſunt, nulla perſecutionis neceſſitas a quoquam adhibenda eſt; ſed oportet, vti homo in libera voluntate ſubſiſtat ſibi diuinitus conceſſa. Corporatorum enim maxime periculum conſiderandum eſt, qui contra præcepta Dei magno terrore coguntur ad ſpectacula conuenire.

7. & 10. De Clericis damnatis, & de Equitio damnato Epiſcopo.

HONORII Imp. conſtitutionis ad Apollodorum PC. Africæ capita.

Ædes in licitis rebus vacuas, noſtrarum beneficio ſanctionum ne quis conetur euertere: Decernimus enim, vt ædificiorum quidem ſit integer ſtatus: ſi quis vero ſacrificio fuerit deprehenſus, in eum legibus vindicetur: depoſitis ſub officio *Idolis*, diſceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanæ ſuperſtitionis impendi, *l. 18. C. Th. de Paganis.*

Quotiens de religione agitur, Epiſcopos conuenit iudicare: Cæteras vero cauſas, quæ ad ordinarios Cognitores, vel ad vſum publici iuris pertinent, Legibus oportet audiri, *l. 1. C. Th. de relig.*

Vt profanos ritus iam ſalubri Lege ſubmouimus, ita *feſtos conuentus* ciuium & communem omnium *lætitiam* non patimur ſubmoueri: vnde abſque vllo ſacrificio, atque vlla ſuperſtitione damnabili, exhibere populo *voluptates* ſecundum veterem conſuetudinem: inire etiam feſta *Conuiuia*, ſi quando exigunt publica vota decernimus, *l. 17. C. Th. de Paganis.*

Reſpondere videtur *l. 35. C. Th. de Epiſcopis*, data Anno 40.

Ex hoc iam παραλληλισμῷ liquido apparet, Concilium illud Carthaginenſe, quod *Quintum* dicitur, retrahendum vel ad Annum D. 398. vel ad initium Anni D. 399. Neque quidquam contra mouet,

mouet, quod Cardinalis Pertonius contra Baronium contendit, recte huic Concilio adnotari Annum D. 401. cuius tria argomenta vno impetu ruunt, vtpote quæ perperam deſumta ſunt e ſexto Concilio Carthaginenſi, quod habitum Anno D. 461. quodque is improuide ſatis cum Quinto confudit. Primum ea eo, quod dixerat Baronius, *legem 18.* huius tituli latam Ann. D. 399. atque inde colligi Conci-
p.287 lium illud Carthaginenſe præceſſiſſe, quo decretum fuerat, non tantum ab Imp. poſtulandum, *Vt reliquias Idolorum per omnem Africam iuberet penitus amputari*, qui ſane tertius canon eſt quinti Concilii: (Quodque argumentum ipſi modo comprobauimus) verum etiam, *vt reliquiæ Idololatriæ non ſolum in ſimulacris, ſed & in quibuscunque locis vel lucis vel arboribus omnimodo delerentur.* Atqui Pertonius hinc colligit, canonem patrum Africanorum *ea leg.* poſteriorem eſſe, quandoquidem Imperatores, *d. l. 18.* tantum cauiſſent, *vt ſacrificia e templis tollerentur, & idola ſub officio deponerentur,* (quæ & ipſa verba minus intellexit) poſtea patres Africani illud poſterius inſuper petierint. Verum hic Baronii & Pertonii error eſt, Concilium Carthagioenſe *ſextum* cum *quinto* confuodentium, quod reuera habitum fuit Anno D. 401. Atqui ita Pertooii hic grauis error eſt & ἀβλεψία. Eodemque errore duo ſimilia argumenta ex Auguſtini epiſtolis duabus vna *ad Quintianum 235.* altera *ad Xantippum* 236. deſumitur; qui cum duorum canonum ea eo Coocilio meminerit, Annoque 402 eas epiſtolas ſcripſerit, aperte reſtatur canones iſtos recent. Concilio ſancitos fuiſſe, ac proinde omnino Concilium iſtud Carthagineoſe habitum Anno Domini 401. verum enim eſt, duos illos canones, puta *de Clericis, qui intra annum cauſam ſuam agere non procurarint*; & alterum, *vt de alieno Monaſterio ſuſceptos, nec præpoſitos Monaſterii, nec Clericos ordinare liceat*, contineri ſexto Concilio Carthaginenſi, vbi 14. & 15. locum occupant. Et ſic concidit omnis Pertooii labor, Quintum Concilium Carthaginenſe cum Sexto confundentis, quæ ſane duo diſtincta Concilia fuere: non etiam, quod Doctiſſ. Iuſtellus quoque credidit, Quintum collectum ex his duobus.

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Profani ritus *hac lege* ſubmouentur, non etiam feſti conuentus ciuium, ſiue publicæ feſtiuitates. Quam diligenter autem eas gentiles celebrarent, ſcribit Clemens *conſtitution. lib. 2. cap. 59 pag 48. verſ.* Feſti igitur conuentus ciuium non interdicuntur, nec conuiuia celebrandis publicis gaudiis iniri ſolita, de quibus Theodoretus *Græc. affect. curat. 7. p. 104.* Τότε; καὶ ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ δημοθοινίας ἐπετελεῖ ὁ τῶν ἀνθρώπων ἅπας ἐνομοθέτησε. Vsque ad luxuriam ſcilicet exhibentur eiuſmodi conuiuia. Origenes *contra Celſum lib. 8 p. 405.* Ἐν αἷς (ἑορταῖς) τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἑορτάζον ἐξυβρίζει, ἐπὶ μέθας καὶ ἀκολασίας ἐκτρεπόμενον. Ad hæc autem celebranda Chriſtiani cogebantur, donec terræ Africæ Patres hæc aboleri deſiderauerunt, vt conſtat ex *can. 60. Cod. Eccleſ. Afric.* & *Epitoma Cann.* Conſtantini Harmenopoli *tit. 2 p. 51.* Certe non vbique reprobata eiuſmodi conuiuia, ſed in melius conuerſa docemur ex Theodoreti *contra Gent. lib. 8. in fin.* ait enim, inter feſta conuiuia in honorem SS. Petri & Paulli, aliorumque martyrum, καὶ ἀντὶ, inquit, τῆς πάλαι πομπείας καὶ αἰσχρουργίας, καὶ αἰσχρορρημοσύνης, σώφρονας ἑορτάζονται πανηγύρεις, οὐ μέθην ἔχουσαι καὶ κῶμον, καὶ γέλωτα, ἀλλ᾽ ὕμνους θείους καὶ ἱερῶν λογίων ἀκρόασιν. Quod etiam Gregorio M. placuit, qui ſic ad Mellitum Abbatem ſcribit *ep. 71. lib. 9.* *Et quia boues ſolent in ſacrificio dæmonum multos occidere, debet iis etiam hac de re aliqua ſolemnitas immutari, vt die dedicationis, vel natalitio ſanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula ſibi circa eaſdem eccleſias, quæ ex fanis commutatæ ſunt, de ramis arborum faciant, & religioſis conuiuiis ſolemnitatem celebrent*, &c. Sic etiam nonnulli voluere paganicas immolationes in melius commutare, quod tamen hautquaquam ferendum SS. Patres exiſtimarunt: vt conſtat ex fragmento cuiuſdam Concilii, quod indixit Carolus M. & exſtat inter epiſtolas D. Bonifacii Archiepiſcopi Moguntini: *Vt populus Dei paganias non faciat: ſed vt omnes ſpurcitias gentilitatis abiiciat, & reſpuat, ſiue ſacrificia mortuorum, ſiue ſortilegos vel diuinos, ſiue phylacteria, auguria, ſiue incantationes, ſiue hoſtias immolatitias, quas ſtulti homines iuxta eccleſias ritu pagano faciunt ſub nomine Sanctorum Martyrum, vel Confeſſorum Dei, & ſuos ſanctos ad iracundiam prouocant.* Sed cum eiuſmodi feſta conuiuia intra ſobrietatem non conſiſterent, vt ſcribit B. Auguſtinus *epiſt. 64.* tandem exerceri deſierunt. Similiter agapæ, ἡ συσσίτια μετὰ τὴν κοινωνίαν τῶν θείων μυστηρίων, fieri ſolita, prohibita ſunt. Quod autem hæretici Montaniſtæ, paganum in morem, vel certe ad exemplum vere Chriſtianorum, conuiuia celebrarent poſt communionem, frugalitate tamen exulare iuſſa, & errori luxuria inſuper addita, ideo iubentur inpoſterum iis abſtinere, *l. 20. Cod. Iuſt. de hæret.* Si modo legatur, vt apud Balſamonem ad Photii *Nomocanon. lib. 12. cap. 2. p. 129.* Μοντανιστὰ ἐξαιρέτως μηδένα τῶν καλουμένων παρ᾽ αὐτοῖς πατριαρχῶν, ἢ κοινωνῶν, ἢ ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἐντὸς ἔχειν Κωνσταντινουπόλεως, κωλύεσθαι δὲ αὐτοὺς πραγματεύεσθαι τῶν ὅρων ἐκτός· καὶ τὰ ἀκόλουθα συνάξεις, ἢ τὰ ἀσεβῆ συμπόσια ποιεῖν.

Communem omnium lætitiam] κοινὴν καὶ πάνδημον πανήγυριν, Aſterius in relatione in Euphemiam martyrem: extat *Syn. Nic. 2. act. 4. pag. 467.*

Honorii Tertia *hoc titulo lex: de* Templis *non euertendis, de* Sacrificiis *prohibendis, & de* Idolis *deponendis, per Africam.*

XVIII. (a) Iidem AA. Apollodoro Proc. Afric.

Aedes, (b) inlicitis (c) rebus vacuas, noſtrarum beneficio (d) ſanctionum, ne quis conetur euertere: Decernimus enim, vt ædificiorum quidem ſit integer (e) ſtatus, ſi quis vero ſacrificio (f) fuerit deprehenſus, in eum legibus † vindicetur. Depoſitis ſub officio (g) idolis, diſceptatione habita, quibus etiamnunc patuerit cultum (h) vanæ ſuperſtitionis impendi. Dat. III. (i) Kalend. Sept. Pataui. Theodoro v. c. coss. [399.]

NOTÆ.

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius *Anno D.* 399 *n.* 55. Iungenda autem illi, vt iam monui, *lex ſuper. prox.* 17. & *l.* 1. *infr. de religione. ID.*

(b) Publicas, Priuatas, item templorum. *ID.*

(c) Puta Aris & ſimulacris. *ID.*

(d) Id eſt, Prætextu ſeu obtentu legum, quibus ſimulacra vbique euerti ſeu deponi iuſſa fuerant. *ID.*

(e) Eadem mens Maioriano *Nouell.* 6. *ID.*

(f) In ſacrificio. *ID.*

† Iam antea latis, ac proinde capitali pœna: de quo mox & ad *l.* 23. *infr. ID.*

(g) Id eſt Officialium, diligentia: vide *l. prox. infr.* & quæ mox dicam. *ID.*

(h) Ritum l. 19. *infr. ID.*

(i) Forte *XIII.* vt ita hæc lex ſuperiorj coniungatur. Et vero ita nonnulli habent. *ID.*

COMMENTARIVS.

Templa deſtrui hac Honorii conſtitutione Anno Domini 399. per Africam *vetantur:* Atenim & Sacrificia rurſum inhibentur & Idola ſeu ſimulacra deponi iubentur. Sacrificia ſcilicet ab Honorio per Præfectutam Prætorianam Galliarum prohibita penitus fuiſſe ex *l. 15. ſupr.* iam vidimus: Per Præfectutam Prætorianam Italiæ & Africam nominatim, ſicut ex proxima *ſupr. l. 17.* ſic & ex *hac lege* rurſum diſcere licet: & quidem ſub pœna capitis, quod etiam Auguſtinus *epiſt. 48.* docet. *Quis noſtrum*, inquit, *quis veſtrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduerſus ſacrificia Paganorum? Et certe longe ibi pœna ſeuerior conſtituta eſt; illius quippe impietatis capitale ſupplicium eſt.* Idem rurſus *lib. 1 aduerſ. Petilianum Parmenian. c. 7. Iuſſa ſunt recentibus legibus inhiberi etiam ſacrificia ſub terrore capitali.* Simulacra item ſeu idola, quibus cultus a Paganis impenderetur, deponi Honorium iam ante iuſſiſſe, hæc & ſequens *lex 19* oſtendunt, & de Africa nominatim iuxta hanc legem Auguſtini *dict. lib. 1 aduerſus Ep. Parmenian. c. 7.* (hoc ipſo anno ſcribens, vt quidem exiſtimo) confirmat. *Paganorum*, inquit, *ſimulacra euerti atque confringi iuſſa ſunt recentibus legibus, inhiberi etiam ſacrificia ſub terrore capitali.* Et mox: *Dæmones iſtam patiuntur perſecutionem per Imperatores Chriſtianos, vt pene toto orbe terrarum euertantur, idola comminuantur, ſacrificia ſubtrahantur, qui eoe honorant, ſi deprehenſi fuerint puniantur.* Et rurſum *epiſt. 120. Leges*, inquit, *quæ de Idolis confringendis viuo Stilichone in Africam miſſæ ſunt ex voluntate Imperatoris conſtituta*, &c. Ait vero hac lege Honorius, *depoſitis ſub Officio idolis; depoſitis*, id eſt euerſis, *ſub Officio*, id eſt, Officialium Magiſtratuum diligentia. Quod etiam diſcimus ex *l. prox.* non quod Cardinalis Perronius putauit, *poſthumo aduerſus S. R. B. pag. 404.* duplici errore; depoſitis inter manus Officialium Imperatoris.

At ædificia ipſa nihilominus hoc prætextu dirui Honorius *hac leg.* vt & *l. 19.* & *l. 20. infr.* vetat. Et Diuus Auguſtinus tamen non ſuperiore tantum loco, verum etiam *lib. 18. de ciuitate Dei, cap. vlt.* & quidem hoc ipſo Conſulatu 399. paucis ante hanc legem latam menſibus, Templa Carthagine euerſa fuiſſe teſtatur. *Conſule Manlio Theodoro*, inquit, *in ciuitate notiſſima & eminentiſſima Carthagine Africæ, Gaudentius & Iouius Comites Imp. Honorii XIV. Kalend. April. falſorum Deorum templa euerterunt, & ſimulacra fregerunt.* Quem alioqoin locum Proſper *lib. de promiſſionib. Dei parte 3.* enarrans, templa tantum exſpoliata (at non etiam euerſa) fuiſſe ſcripſit. Deinde etiam in eo lapſus eſt Proſper, quod Theodoſii Imperio factum id tradidit, vide & Conſularia Idacio ſubdita.

Et vero tandem dubium mihi nullum, non tantum id quod Auguſtinus narrat, a Gaudentio & Iouio Honorii Imp. Comitibus, templa his Coss. ante quinque menſes, & quod excurrit, euerſa, huic conſtitutioni ferendæ occaſionem præbuiſſe: Verum & hac lege Honorium diſerte Patrum Africanorum legationem ad ſe decretam, quod ad idola quidem attinet probatam, quoad Templa repuliſſe: qua ſcilicet decreuerant ab Imp. poſtulandum, vt habetur *canone 58. Cod. Africani*, ſeu *tertio*, Concilii Carthaginenſis Quinti. *Vt reliquias* Idolorvm *per omnem Africam iubeant penitus amputari: Nam plerique in locis maritimis atque poſſeſſionibus diuerſis adhuc erroris iſtius iniquitas viget: vt præcipiantur & ipſa deleri & TEMPLA eorum, quæ in agris vel in locis abditis conſtituta nullo ornamento ſunt, iubeantur omnimodo deſtrui.* Id enim Concilium Carthaginenſe ad hunc Annum referri oportere ad *legem ſuper. 7.* pluribus oſtendi, quæ huic coaſſanda eſt vna cum *l. 1. infr. de religione.*

Sane ad templa in agris deſtruenda tria blandiebantur maxime. Primum, quod ſuperſtitio aliter aboleri non poſſet, vt *lex 16.* quoque docet, quæ & in agris, ſeu pagis, vnde Paganorum nomen, diutius hæſit. Deinde, quod ornatui publico, dirutis iis vix quicquam detraheretur, *dict. can. 58.* Denique quod non tantus tumultus alicuius metus eſſet, quantus in vrbibus, ſi ibi deſtruerentur *d. l. 16. ſupr.* vide & *l. 22. ſupr. de Iudæis.* Et vero id lege ſequenti poſtea ab Honorio iuſſum, ibi, *omniaque templa domini deſtruere cogantur.* Sane hoc ipſo Anno ab Arcadio templa in agris dirui iuſſa *d. l. 16. ſupr.* oſtendit.

Quicquid vero de Idolis *hac leg.* & aliis pluribus, quod ipſe teſtatur, ſtatuerit Honorius, attamen non ideo ſedibus ſuis omnino euulſa: quod ideo repetita *lege 19.* iubere neceſſe habuit.

Caroli Hannibalis Fabroti
Notæ.

Sacrificia ſatis ſuperque prohibita ſunt: hæc tamen rurſus inhibentur, & idola deponi iubentur, quibus immolare pagana dementia non deſinit. Ædes autem templorum euerti prohibentur, cum deformarentur vrbes ruinis.

Hono-

HONORII Quarta *hoc titulo lex*, *1 de* ANNONIS *templorum*, *ad annonam militarem transferendis: 2. de* SIMVLACRIS *3. &* ARIS *euellendis: deſtruendis: 4. de* TEMPLIS *ad vſum publicum vindicandis: 5. de* CONVIVIIS *&* SOLEMNITATIBVS *prohibendis.*

XIX. (a) Imppp. Arcadius, (b) HONORIVS & Theodoſ. AAA. Curtio PF. P. (c) Poſt alia. (d)

TEMPLORVM detrahantur Annonæ, (e) & rem annonariam iubent, (f) expenſis deuotiſſimorum (g) militum profuturæ. Simulacra, (h) ſi qua etiamnunc (i) in Templis fanisque conſiſtunt, & quæ alicubi (k) ritu (l) vel acceperint (m) vel accipiunt Paganorum, ſuis ſedibus (n) euellantur, (o) cum hoc repetita ſciamus ſæpius ſanctione decretum. *Ædificia* (p) ipſa templorum, (q) quæ in ciuitatibus, vel oppidis, vel extra oppida (r) ſunt, ad vſum publicum vindicentur, (s) aræ locis omnibus (t) deſtruantur: Omniaque Templa poſſeſſionibus noſtris, ad vſus adcommodos (v) transferantur; domini (x) deſtruere cogantur. Non liceat omnino in honorem ſacrilegi ritus funeſtioribus locis (y) exercere (z) conuiuia, (aa) vel quidquam ſolemnitatis (bb) agitare. Epiſcopis quoque locorum hæc ipſa prohibendi Eccleſiaſticæ manus tribuimus facultatem; Iudices autem xx. librarum auri pœna conſtringimus, & pari forma Officia eorum, ſi hæc eorum fuerint diſſimulatione neglecta. Dat. xvii. (cc) Kalend. Decemb. Romæ (dd) Baſſo & Philippo CONS. [408.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius *Anno D.* 408 *num.* 24. Iungenda huic eſt *lex* 43. 44 *ſupr. de hæreticis.* Inſerta & hæc farragini conſtitutionis (pariter vt *d. l.* 43.) ad *Curtium* Præfectum Prætorio, quam ex Cod. Lugd. & Anic. edidit Sirmondus *in Append. Cod. Theod. num.* 12. GOTHOF.

(b) *Arcadii* nomen hic inducendum eſt. Iam enim is *Kalend. Maii* huius anni 408. obierat: de quo vide *Conſularia*, ſeu *Chronologium Theod.* ID.

(c) *Curtius* ſub Honorio PP. Italiæ ſcilicet: vide *l.* 5. *ſupr. de Decuriis V. R.* & *Proſopogr.* ID.

(d) Verba hæc indicant hanc legem deſumptam ex lege, quæ plura capita, & quidem anteriora, continebat: Ei vero ſubiungenda hæc lex *d. l.* 43. *ſupr. de hæreticis.* ID.

(e) *Iura* etiam Ambroſio dicuntur, *Oratione funebri de obitu Valentiniani.* ID.

(f) γρ. *Iubent*, id eſt, *iuuent.* Ita *lege* 6. *ſupr. de luſtrali collatione: Aurum mercatoribus atque argentum, quo erogatio publica iubetur,* pro *iuuetur.* Eodem ſenſu eſt, qui huic reponat *ſubleuentur* ex *leg. ſequ.* Sed illud veriſſimum. ID. Impreſſa exemplaria omnia legunt, *iubente expenſis.* In vltim. tamen Pariſ. Edit. addita ad marginem emendatio, quam in textum hic Gothofredus recepit. RITTER.

(g) *Deuoti* milites proprio vocabulo, vide *Gloſſar.* Valens in *l.* 17. *ſupr. de erogat. milit. ann. fortiſſimi ac deuotiſſimi milites*, &c. GOTHOF.

(h) Hæc verba ſuadere videntur hanc legem pertinere ad id, quod Zoſimus narrat, *lib.* 5. *cap.* 41. de quo mox. ID.

(i) Poſt anteriores leges, in quibuscunque locis vel lucis, vel arboribus; vt habetur *canone* 84. *Concili. Africani.* ID.

(k) Vbicunque, etiam in publicis & priuatis ædibus: vide *l.* 18. *ſupr.* ID.

(l) γρ. *ritum*, vt *l.* 18. *ſupr. cultum.* ID.

(m) *Acceperunt*, Ed. Quart. & prim. Cuiac. In Edit. Fabroti vltima, hæc vox, forte librariorum negligentia, excidit. RITTER.

(n) De hac *ſedium* voce, mox. GOTHOF.

(o) *Euelli* ſedibus ſuis ſimulacra. ID.

p.289 (p) Vide *legem* 15. *ſupr.* ID.

(q) *Publicorum*, vt docet *vers. Omniaque.* ID.

(r) Extra oppidana templa: de quibus dixi plene ſemel ad *Rubr.* & *l.* 3. *ſupr.* ID.

(s) Eccleſiæ vero hæreticorum Catholicis Eccleſiis vindicari iubentur *dict. l.* 43. *ſupr. de hæreticis*, quæ huic coniungenda eſt. ID.

(t) Publicis Priuatis. ID.

(v) *Commodos*, Edit. Quart. RITTER.

(x) Poſſeſſionum, in quibus templa ſunt, & ſic templa ſua. GOTHOF.

(y) An *iocis*? non: v. quæ dixi ad *l.* 8. & 17. *ſupr.* ID.

(z) *Exigere* in Append. Cod. Th. ID.

(aa) Vid. *legem* 8. & 17. *ſupr.* ID.

(bb) *Solemnitas* ſolemnitatis pro ludis: vide *Gloſſar.* & quæ dixi ad *l. prox.* 20. *infr.* ID.

(ee) Ita quoque *d. l. 43. de hæret.* At VIII. in Cod. Anic. & *de l. 44. de hæret. ID.*

(dd) *Propoſita Carthagine in foro ſub Programmate Porfiri Proconſulis Non. Iuniis:* ita Codex Anicienſis, quomodo & edidit Sirmondus. Sane vt vitioſum id videtur, ita *data* Romæ hic pro reddita, & propoſita accipi debet. Nam hoc tempore Honorius Rauennæ conſiſtebat, vt præter *Chronologiam Theodoſianam*, docet quoque Zoſimus. *ID.*

COMMENTARIVS.

QVINQVE ad eradicandam ſuperſtitionem gentilitiam *hac leg.* conſtituuntur ab Honorio Imp. Anno D. 408. per Præfecturam Prætorianam Italiæ, ac nominatim per Africam, vt ſequentia docebunt. Primo, ANNONÆ templorum his detractæ annonis militaribus deputantur. Secundo, *Simulacra*, quibus cultus adhuc impendebatur, non tantum in templis, verum vbicunque ea eſſent (veluti in lucis, vel in arboribus, quod Patres Africani ab Honorio huius legis auctore peti contra *hanc leg.* decreuerant *canon. 84. Cod. Afric.*) euelli. Tertio, *Aræ*, vbique deſtrui. Quarto, *Templa publica*, vſibus publicis vindicari: In poſſeſſionibus Principis conſtituta, ad *alios* vſus transferri: In priuatorum fundis ſeu agris extantia, a dominis deſtrui iubentur. Quinto, *Conuiuia denique & ludi* Gentilitii prohibentur: In his videlicet quinque, & per hæc ſtabat hoc adhuc æuo Pagana ſuperſtitio: quæ omnia ideo adimi, detrahi, inhiberi voluit Honorius. Quorum omnium nonnulla antea ab Honorio quoque iuſſa fuerant, alia & pleraque de nouo nunc conſtituuntur. Coniungenda autem huic legi eſt *lex 43. ſupr. de hæreticis*, seu eiusdem conſtitutionis pars, quæ hac occaſione lata eſt. Stilichone hoc ipſo A. 408. 10. Kalend. Septemb. (vt Zoſimus *lib. 5. cap. 34.* teſtatur) caſo, illico Pagani & Hæretici iactare cœperant, leges contra ſe ritusque ſuos, ante hos annos ab Honorio promulgatas, vt puta *leges 17 & 18 ſupr.* & *l. 35. 37. 38. 39. 40. 41. ſupr. de hæretic.* ſimilesque alias, non ab Imperatore ipſo, verum a Stilichone magis profectas, eoque vna cum ceteris Stilichonis actibus, eas quoque leges reſcindendas. Ideo & Patres Africani quoque hoc Anno *III. Id. Octobr.* (quod Africanus Codex docet) Legationem ad Honorium contra Paganos & Hæreticos decreuere: & D. Auguſtinus nominatim *epiſt. 129. ad Olympium Magiſtrum Officiorum*, (cuius etiam Olympiodorus apud Photium meminit,) ſcribendum ſibi putauit, quo videlicet leges illæ, quas dixi, confirmarentur. Itaque, ipſo Olympio inſtante, huius anni fine, & principio ſequentis, leges aduerſus Paganos & Hæreticos latæ, confirmatæ ab Honorio fuerunt *hac leg.* & *l. 43. 44. 45. 46. ſupr. de hæreticis*, e quibus *l. 43.* huic coniungenda eſt. Quinimo & ſeuerius cum his agendum credidit. Nam & ab eo (conſtitutione ad prædictum Olympium Magiſtrum Officiorum data) Catholicæ ſectæ inimici (id eſt, Pagani & Hæretici) intra Palatium militare prohibiti fuere: *l. 42. ſupr. de hæreticis.* Cuius legis Zoſimus quoque *lib. 5. cap. 46.* meminit, de qua & ad *eam leg.* & ad *l. 21. infr.* dicetur. Sed & alia nonnulla, quæ Patres Africani antea viuo Stilichone petierant aduerſus Paganos, denegata, puta Conuiuiorum, ludorum Paganorum prohibitionem, & templorum demolitionem, vt docet *canon 58. 60. 61. Codicis Africani*, ea nunc omnino indulget & ſancit *hac leg.* Quare & annonas templis detrahit, conuiuia ludosque prohibet, templa etiam alicubi deſtrui iubet, & ſimulacra quod & antea iuſſerat, diſtrictius euerti iubet. De ſingulis aliquid.

Annona igitur templorum, ſeu (vt a Tertulliano *in Apologetico, cap. 2.* & *de Idololatria, c. 7.* vocantur) *Templorum vectigalia*, erant ea, quæ epulis & ſumtibus conuiuiorum, ludorum Gentilitiorum, hoc æuo adhuc deputabantur *l. 20. infr. Templorum iura*, ab Ambroſio *Orat. funeb. de obitu Valentiniani, cap. 1.* & *lib. 2. aduerſus Symmachum*, dixi ſup. ad *l. 14.* In eum certe finem loca quædam ſeu ædificia & poſſeſſiones deſtinatæ erant, vt iam in Paratitlo diximus, & de his dixi ad *l. 8. ſupr. de iure fiſci*, & dicam ad *l. 20 infr.* Vectigalium ideo agrorum Virginibus Veſtalibus & Sacerdotibus adſignatorum Hyginus & incertus alius auctor *de limitibus*, & Siculus Flaccus *de condit. agror.* & Frontinus *de Coloniis* meminere: & inſignis quoque extat apud Strabonem *lib. 12. pag. 811. Edit. Almeloueen.* locus de Sacerdotalibus & templorum per Cappadociam reditibus: quibus poſtea fiſco vindicatis adminiſtrandis præpoſitus (vt exiſtimo) *Comes domorum per Cappadociam*, vt ad *l. 2. ſupr. de Palat. S. L.* dictum. Neque tantum ex fiſco, ſed ex priuatorum quoque liberalitate, reditus hi proficiſcebantur, vt ex Symmachi relatione conſtat. Hæ igitur Templorum annonæ, ſeu reditus, hac Honorii lege, Theodoſii patris, Gratianique, & Valentiniani, vide *l. 8. ſupr. de iure fiſci*, exemplo tolluntur. Nam & a Gratiano publicos ſumptus annonasque Templorum, prædiaque ſacris deputata, variis locis, (Romæ etiam) detracta fuiſſe, & Symmachus *relatione ad Valentinianum*, & Ambroſius Symmacho reſpondens, & *Oratione funebri de obit. Valentiniani*, & *l. 20. infr. hoc tit.* vbi dicam fuſius, teſtantur. Et Theodoſius poſtea Eugenio caſo (qui annonas Templorum Flauiano PP. & Arbogaſte petentibus conceſſerat, vt Paulinus *in v. Ambroſii*, & Ambroſius *ipſe in Ep. ad Eugenium* tradunt) ea rurſum detraxit, vt ex Zoſimo *lib. 5. cap. 38.* conſtat: militaribus videlicet annonis profutura, vt idem Zoſimus *fine lib. 4.* prodit. Ergo eradicandæ ſuperſtitioni Gentilitiæ optima inter alias ratio viſa Honorio, ſi *annona*, id eſt, reditus Gentilitii detraherentur: quas & in annonas militares conuerſas hic notandum eſt, quod conuerſionis genus vt notabile, ita & laudabile.

Secundo, *ſimulacra* ſedibus ſuis euelli, quod & antea iuſſum fuerat, iubentur. Id vero hoc ipſo anno factum teſtatur Zoſimus, *lib. 5. cap. 41.*

Templa publica tertio loco in vſus publicos conuerti iubentur. Quod ſane etiam Gentiles hac tempeſtate vrgebant ſeu malebant, quam ea deſtrui, quod Monachi volebant: vt diſcimus ex Libanii oratione, quam nos edidimus *περὶ τῶν ἱερῶν*. Alioquin etiam templa nonnulla in Eccle- p. 290 ſias conuerſa, de quo *l. vlt. hoc tit.* Neque Templa tantum in ciuitatibus vel oppidis, vel extra oppida poſita publicis vſibus vindicari iubentur, ſed & in poſſeſſionibus Principis poſita in alios vſus conuerti, in priuatorum vero fundis locata a dominis deſtrui iubentur. Tandem prohibentur & Paganorum feſta *Conuiuia* ſolemnitatesque in honorem ritus Gentilitii hac Honorii lege, contra quam anterioribus adhuc legibus, puta *l. 8. & 17. ſupr.* viſum fuerat, & quidem eidem Honorio *dict. l. 17.* quod petierant tamen patres Africani, vt ex *canon.*

canon. 60. 61. Cod. African. conſtat, de quo ad *eam l. 17.* Quo pertinet, quod D. Auguſtinus *epiſt. 202. ad Neſtorium,* ſcribens: *Contra recentiſſimas,* inquit, *leges Kalendis Iuniis, die feſto Paganorum ſacrilega ſolemnitas agitata eſt,* &c. Quo loco idem leges has, *leges notiſſimas* vocat.

Quinque interim obiter hic notanda. Primo, obſeruandus hic mos triplex conuerſionis ſeu mutationis rerum Gentilitiæ ſuperſtitioni ſeruientium. Primo, in vſus militares. Secundo, in alios publicos vſus. Tertio, in vſus Principis priuatos. Annonæ ſcilicet Templorum, in Annonas militares conuerſæ: Templa publica in alios vſus publicos, cuius exemplum extat in *l. 8. ſupr. hoc tit.* Templa vero in Principis poſſeſſionibus in alios Principis vſus: his adde & quarto loco, in Eccleſiæ vſus, de quo ad *l. vltim. hoc tit.* quomodo & Eccleſiæ hæreticorum Catholicis Eccleſiis vindicari iubeantur, vide *l. 43. de hæreticis,* quæ huic coniungenda eſt. Secundo, notanda tria Templorum genera, ſeu loca in quibus ea poſita erant: Publica, in ciuitatibus vel oppidis vel extra oppida: in Principis poſſeſſionibus: In priuatorum fundis. Tertio notandum eſt, Templa in priuatorum fundis poſita, a dominis *deſtrui* iuſſa: Nempe in aliis ſiue publicis ſiue in Principis poſſeſſionibus publicus decor aliquis adhuc conſtabat: non vero adeo in iis, quæ in priuatorum poſſeſſionibus poſita erant, quæ & ideo dirui iuſſa: vt ita Gentilitia ſuperſtitio aboleretur, quæ ibi adhuc facilius ſeruari poterat.

Quarto notandum, Honorium Imper. hos Gentilitios ritus prohibendi curam cum maxime Eccleſiaſticis iniungere, & vero ad id aſſequendum *Eccleſiaſticæ manus* facultatem tribuere. Haud abſimiliter Concilio Sueſſionenſi ſub Pipino R. Francorum. *Vnuſquiſque Epiſcopus in ſua Parochia ſollicitudinem habeat, vt populus Chriſtianus Paganiſmum non faciat.* Synodo item Francica, ſub Carlomanno, *V. Capitul. a. Vt ſecundum Canones vnuſquiſque Epiſcopus in ſua Parochia ſolicitudinem habeat, adiuuante Graphione, qui defenſor Eccleſia eſt, vt populus Dei Paganias non faciat,* &c. vide & *Capitul. lib. 7. cap. 236.* Quid autem per *Eccleſiaſticam manum* hic intelligendum? An manus militaris, quam Iudices Epiſcopis & Eccleſiaſticis præbere oportebat. Certe *lege 2. ſupr. de Lenonibus,* quoque cauetur, *vt ſi lenones, patres & domini, filiabus ſuis vel ancillis iniungant peccandi neceſſitatem, liceat eis Epiſcoporum, Iudicum etiam defenſorum implorato ſuffragio, omni miſeriarum neceſſitate abſolui.* Ad quam *leg.* plura dixi de Epiſcoporum interuentu, & interceſſione in actibus extra Eccleſiam. An potius manus & drungi Eccleſiaſticorum, quomodo in templis exſcindendis drungos Monachorum incubuiſſe nos docet Libanius *Oratione ὑπὲρ τῶν ἱερῶν.* Sic & Auguſtinus *epiſt. 259. ad Cæcilianum Virum illuſtrem,* de quibusdam criminum reis agens: *Nos interea quoniam memor erat, quod Eccleſiaſtica manus poſſit eos eripere,* &c. de qua alioquin Eccleſiaſtica manu ad *tit. de pœnis ſup.* Quinto, de *ſedibus* ſimulacrorum, quæ hic memorantur, obiter notanda. Nos eas *niches* vocamus. Alio ſenſu Tertullianus *de Spectaculis, cap. 7. De ſimulacrorum,* inquit, *ſerie, de ſedibus, de coronis, de exuuiis.* Nam ibi *ſedes* ſunt ſolia & throni, quibus ſimulacra circumlata in pompa. At hic *ſedes* ſunt loca, in quibus fixa erant, Lucretius *lib. 6. v. 416. ſequ.*

> *Poſtremo cur ſancta Deum delubra, ſuaſque*
> *Diſcutit infeſto præclaras fulmine* SEDES,
> *Et benefacta Deum frangit ſimulacra?*

Tibullus *I. Eleg. 5. v. 39.*

> *Num feror inceſtus ſedes adiiſſe Deorum,*
> *Sertaque de ſanctis deripuiſſe focis?*

Arnobius, *lib. 6. p. 196. Edit. Stewech. Et cuſtodia pertinaci ſuas ſedes ſimulacraque tutari.* Græci, ἕδη θεῶν. In Gloſſis veteribus Vulcanii, ἀπόθεσις, *Dei ſolium.* Vitruuius præfat. *lib. 7.* vocare videtur *ſeſſimonium.*

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Annonæ templorum militaribus annonis ſociantur: ſimulacra & ſigillaria ſuis ſedibus euelluntur: vſui publico templa vindicantur: aræ deſtrui iubentur: conuiuia in honorem ritus gentilitii agitari ſolita prohibentur.

Deuotiſſimorum] καθωσιωμένων, vt in Conciliis Græcis ſæpe. *Chalced. Act. 1.* ἐνδοξοτάτω κόμητος τῶν καθωσιωμένων δομεστίκων. Valent. Valens & Gratian. *in leg. 6. Cod. l. de erogat. militar. ann. fortiſſimi ac deuotiſſimi milites.*

Solemnitatis] Hinc *dies ſolemnitatis* apud Aggen. Vrbic. Comment. in Frontin. *de Limit. agror.*

Honorii Quinta *hoc titulo lex.*

XX. (a) Imp. Honorius, & Theodoſius AA. (b)

Sacerdotales * Paganæ ſuperſtitionis competenti coërcitioni ſubiacere præcipimus, niſi intra diem Kalend. Nouembrium (c) de Karthagine (d) decedentes ad ciuitates redierint genitales. Ita vt ſimili quoque cenſura per totam Africam (e) Sacerdotales obnoxii teneantur, niſi de Metropolitanis (f) vrbibus diſceſſerint & remearint ad proprias ciuitates. Omnia ** etiam *loca,* quæ ſacris (g) error veterum deputauit, ſecundum Diui Gratiani † conſtituta, noſtræ rei (h) iubemus ſociari; ita vt ex eo tempore, quo inhibitus eſt (i) publicus ſumtus ſuperſtitioni deterrimæ (k) exhiberi, fructus ab incubatoribus (l) exigantur: Cum eo iure, (m) vbicunque (n) ad ſingulas quaſque perſonas (o) vel præcedentium

dentium Principum largitas, vel noſtra maieſtas, voluit peruenire, id in eorum patrimoniis æterna firmitate perduret. Quod non tam per Africam, quam per omnes regiones in noſtro (p) orbe poſitas, cuſtodiri decernimus. Ea autem, quæ multiplicibus conſtitutis ad venerabilem Eccleſiam voluimus pertinere, Chriſtiana ſibi merito religio vindicauit: (q) ita vt omnis expenſa illius (r) temporis ad ſuperſtitionem pertinens quæ iure damnata eſt, omniaque loca, quæ Frediani, (s) quæ Dendrophori, quæ ſingula quoque (t) nomina & p.291. profeſſiones gentilitiæ tenuerunt, epholis (v) vel ſumptibus (x) deputata, fas eſt, (y) hoc errore ſubmoto, compendia noſtræ domus ſubleuare. Sane *** quæ quondam ſacratæ (z) ſacrificiis deceptionem hominum præſtiterunt, (aa) ab vſibus (bb) lauacrorum (cc) vel publicis affectibus (dd) ſeparentur, ne inlecebram errantibus præſtent. *Chiliarchas* **** inſuper, & *Centonarios*, vel qui ſibi plebis diſtributionem vſurpare dicuntur, cenſuimus remouendos: ita vt capitalem ſententiam non euadat, ſi qui aut volens ad huiusmodi nomen acceſſerit, aut paſſus fuerit vel inuitum ſe huiusmodi præſumtioni atque inuidiæ deputari. Dat. III. Kalend. Septembr. Rauennæ Honor. x. & Theod. vi. AA. coss. [415]

N O T Æ.

(a) *Lex 5 Cod. Iuſt. hoc tit.* hinc deſumta. Meminit huius legis Baronius *Anno D.* 415. *n.* 62. GOTHOF.

(b) *Populo Karthaginenſi*, hoc additum Cod. Iuſt. quod improbum: & malim (arg. verſ. *quod non*, &c.) hanc legem inſcriptam putare Præfecto Prætorio Italiæ. *ID.*

* *Prima* ſententia, de *Sacerdotibus. ID.*

(c) De hoc mox dicam. *ID.*

(d) Karthagine Sacerdotales Prouinciæ Proconſularis editiones, ſeu ludi exhibiti, vide *legem 176. ſupr. de Decurion. ID.*

(e) Non modo Proconſularem, verum per totam Africæ Diœceſin. *ID.*

(f) De Metropolitanis Vrbibus: vid. *Notitiam noſtram. ID.*

** *Secunda* ſententia de *locis & annonis* templorum. *ID.*

(g) Id eſt ſacrificiis, feſtis conuiuiis, ſeu epulis, & ludis. *ID.*

† *Gratiani* Conſtitutio, qua loca ſacris deputata rei priuatæ ſociari iuſſerat. *ID.*

(h) Id eſt, priuatæ rei Principis. *ID.*

(i) A Gratiano. *ID.*

(k) Putabam aliquando *veterrime* ſcribendum, quomodo Victor loquitur; verum nil muto. *ID.*

(l) De hac *excubatoris* voce: vide *Gloſſar. ID.*

(m) Id eſt, ea conditione. *ID.*

(n) γρ. *vt quodcunque. ID.*

(o) Vide *l. 24. 32. ſupr. de petitionib. legem 8. ſupr. de iure fiſci, legem vlt. ſupr. de collat. donatar. legem 41. ſupr. de operib. publicis, legem 5. ſupr. de collat. fundor. ID.*

(p) Occidentali ſcilicet. Eſt enim hæc lex *Honorii Imp.* non in orbe Romano toto. *ID.*

(q) Id eſt, *vindicabit*, vti & in Cod. Iuſt. editum. *ID.*

(r) Id eſt, medii temporis a Gratiani Conſtitutione, ad hoc tempus. *ID.*

(s) De his mox dicam, vt & de Δενδροφόροις. *ID.*

(t) γρ. *quoque. ID.*

(v) γρ. *Epolis*, pro *Epulis*, de quo mox plura; vetus habet, *eſpholis. ID.*

(x) Sacrorum ludorum, vnde *Agonothetica poſſeſſiones*; Nouell. Martiani 3. *de prædiis ciuit. omn. ID.*

(y) γρ. *fas ſit. ID.*

*** *Tertia* ſententia de *ſimulacris. ID.*

(z) Sacrata ſimulacra, ſcilicet, vel ſacratæ imagines, ſcilicet. *ID.*

(aa) Homines in errorem induxerunt. Arnobius *lib. 6. p.* 249. ſiu. *pag.* 189. *Edit. Stewech. Atque ita perducta eſt res eo, vt pro Diis immortalibus ſacra meretricibus fierent, & infelix religio ſignorum fabricationibus falleretur. ID.*

(bb) Suſtineri hæc vox poteſt, quanquam malim *abuſibus*, vel quod omnium maxime malim, *a viſibus*, id eſt, quomodò mox ſequitur, *aſpectibus. ID.*

(cc) Id eſt, Balneorum. *ID.*

(dd) γρ. *aſpectibus*; vide *Gloſſar. ID.*

**** *Quarta* ſeu poſtrema ſententia *de Chiliarchis & Centonariis. ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

Honorii poſtrema hæc hoc titulo conſtitutio eſt data Anno 415. qua vt Lvoos Gentilitios Sacerdotales per Africam nominatim permittit, ita Erroribvs, atque omni errandi illecebræ enixe occurrit. Cuius quidem conſtitutionis quatuor ſunt capita. Primo, capite, Sacerdotales Africæ, emenſo certo tempore, poſt Sacerdotales in Metropolitanis Vrbibus Ludorum editiones, ad quas de more conuenerant, ad proprias ſeu originarios ciuitates redire iubentur. Quæ & ipſa *legis 176. ſupr. de Decurionib.* ante biennium lotæ ſententia eſt. Ratio vero non vna huius rei tentari poteſt. Primum, ne Curiatum, e quibus Sacerdotes eligebantur, (vt docuit *lex 21. 46. 75. 77. 103. 112. 145. 148. 166. 174. 176. ſupr. de Decurionib.*) decus hac ratione, abſentia inquam Sacerdotalium ſuorum imminueretur. Forte an etiam ad obſeruandos ſeditionum aditus, quomodo *l. 37. ſupr. de Epiſcopis*, Epiſcopi Clerici peregrini Vrbe pelli iubentur. Tandem, quæ vel potiſſima mihi ratio videtur, ne Sacerdotalibus huiusmodi cum purpura & infulis ſuis in Vrbibus Chriſtianis diu conſiſtentibus, non tantum illicitum quid moliendi anſa præberetur, verum & ſola ipſorum præſentia diutina ante ora Eccleſiarum & fidelium Vrbium Chriſtianarum & Metropolitanarum, veluti Principis Karthaginenſis aſpectus defœdaretur, & quaſi religio contaminaretur, cui rei præſtat aliquod argumentum *canon. 60. Cod. Africani.* Tria certe hinc notanda ſunt. Primo, Sacerdotum cura ludos exhibitos, de quo plene docuit *Paratitlon.* Secundo, ludos illos in Metropolitanis Vrbibus veluti Carthagine editos, quod præter hanc legem docet *l. 145.* & *d. l. 176. ſupr. de Decurionibus.* Tertio, ex hac lege coniuncta *d. l. 176.* colligi poſſe videtur & tempus huiusmodi editionum. Nam cum *d. l. 176.* iubeantur Sacerdotes, qui *propter Pompam illius diei* Carthaginem conuenerint, intra quinque dies redire ad propria, hac vero lege iubeantur *intra diem Kalend. Nouembr.* recedere: vtique *menſe Octobr.* & quidem extremo *VII. Kalend. Nouembr.* ludos hos exhibitos colligitur. *Secundo* capite *huius leg.* Loca ſacris Gentilium deputata & reditus ſeu annonæ exinde priuatæ rei ſociari *hac leg.* iubentur, pariter vt *l. 19. ſupr.* Exceptis tantum iis, quæ aut priuatis aut Eccleſiis a Principibus vel etiam a ſe ex his donata fuerant. Qua parte plurima obſeruanda ſunt. Primum certa *loca*, *Templorum* ſolemnibus ſumptibus dedicata fuiſſe, de quo docuit plene *Paratitlon.* Secundo, memoratur hic Gratiani conſtitutio, qua loca iſta templorum priuatæ rei ſociari iuſſa fuerant. Et vero Symmachus *relatione ad Valentinian.* & Ambroſius Symmacho reſpondens, & *Orat. funebr. de obitu Valentiniani*, id ipſum de Gratiano teſtantur. Tertio, loca ſeu iura templorum nonnulla priuatis, nonnulla Eccleſiis a Principibus conceſſa obſeruandum eſt, de quo monuit quoque *Paratitlon pleniſſime.* Quarto, inquirendum eſt, qui ſint *Frediani*, qui *Dendrophori*, qui loca quædam eiuſcemodi tenuiſſe dicuntur. De his id primum tenendum eſt, & ex hac quidem ipſa lege, fuiſſe hæc nomina Profeſſionum quarundam Gentilitiarum, id eſt, Corpora ſeu collegia Paganæ ſuperſtitionis quædam. Secundo, ex hac lege diſcere licet, eos quædam loca tenuiſſe, *Epholis* vel ſumptibus deputata. *Epholis*, inquam: pro quo iam olim reponendum monui *Epolis*, ſeu *epulis*, quod etiam Marcilius coniecit in Sueton. *cap. 5. Veſpaſ.* quod exinde amplexati nonnulli. *Epolis* inquam, quomodo & apud Plinium *lib. 4. epiſt. 1. dedicationis templi dies* dicitur *epulo celebrari*, quæ *lege 17.* & *19. ſupr.*

p.191 conuiuia & feſta conuiuia dicuntur: de quibus vt ad *d. l. 17.* ſupr. iam dixi, Ita & Prudentius *lib. 1. contra Symmachum v. 237.*

———*Inno etiam*, inquit, *celebri de menſe litatur*
Auſpiciis EPVLISQVE SACRIS, *quas inueterato*
Heu miſeri, ſub honore agitant, & gaudia ducunt.
Feſta Kalendarum.

Minutius Felix *cap. 31. Conuiuia colimus ſobria, nec enim indulgemus epulis aut conuiuium mero ducimus.* Epulas, ſacrificia, ludos, ferias feſtis diebus inſerit Macrobius *Saturnal. lib. 1. cap. 16.* Sane ſumptuoſas collegiatorum epulas fuiſſe Varro refert *de Re ruſt. III. 2, 16. Collegiorum*, inquit, *cœnæ innumerabiles incendunt annonam.* Et Tertullianus alioquin de cœnis Pontificum Saliorum & eiusmodi ſic ſcribit. *Salus cœnaturis creditor erit neceſſarius, Herculanarum decimarum & polluctorum ſumptus tabellaris ſupputabunt, Apaturiis, Dionyſiis, myſteriis Atticis coquorum delectus indicentur: ad fumum cœnæ Serapicæ Sparteoli excitabuntur.* Recte igitur *epulæ & ſumptus* hic coniuncta fuerint. In veteribus quoque inſcriptionibus frequens memoria Epularum, etiam ex teſtamento, ob dedicationem datorum ciuibus vel aliis. An potius admittendum, quod non nemo tentauit, *ephodus*, id eſt, viaticis? Non, Sed *ephodis*, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, &c. Neque quod alius *Epholsii* ſumptibus deputata: quaſi hoc ſit, quod Symmachus queritur in relatione, prædia Veſtalibus deputata & fanis, profanata tranſiiſſe *in mercedem vilium* BAIVLORVM. Igitur Epulis & ſumptibus, id eſt, conuiuiis & ludis. Hæc enim duo tantum de ritibus Gentilitiis & Paganis aliquandiu relicta fuere, vt docuit *lex 17. ſupr.* & cum ea quoque *ſuperiore leg.* prohibita fuiſſent ab Honorio *l. 19. ſupr.* annonæ templorum ad hæc deſtinatæ, ſimul detrahi iuſſæ. Denique vt *hac lege* epulæ & ſumtus iunguntur, ita *ſuperiore leg.* conuiuia & ſolemnitates, id eſt ludi. Poſſet & hæc vox alio traduci, vt ſcilicet indicentur ſumptus, qui fiebant in ipſam Dendrophoriam: & forte *Ephomiis* leget quis, quaſi dicas in Humeriferos Baiulos Deorum & arborum.

Sed tamen tueri poſſumus & vulgatam hactenus, *Epholis*, qua voce indicari videantur ſumptus annui, ſeu totius anni: ἐφ᾽ ὅλον ἐνιαυτὸν, vt ἔφολα generaliter ea omnia ſint, quæ in annum ferme ſolidum, integrum vſum præſtant & conduntur, ἐφ᾽ ὅλον ἐνιαυτὸν θησαυριζόμενα. Nempe vt ἐφήμερα ſeu ἐφημέρια, ſunt prodiga, πρώξιμα, quæ ſtatim & in dies prodiguntur & obſumuntur, & ἀθησαύριστα ſunt; vt ἐπιμήνια, epimenia, quæ in ſingulos menſes parantur, (quæ apud Caſſianum *lib. 4. Inſtit. cap. 21. menomenia.*) ita ἔφολα dicta videntur, quæ non momentaneum vnius diei, ſeu diarii, verum omnium anni dierum vſum præſtarent; Græcis nempe ὅλον dicitur ſolidum omne, ſeu vniuerſitas alicuius rei, tum in re nummaria & quantitate, (vbi notum eſt ἡμιόλιον & ἡμιόλια ſubſtantiue, & σύνολον pro vniuerſitate alicuius rei) tum & in ratione temporum & prouentuum. Et vero hæc vox ipſa hic tenenda, tuendaque videtur; in hac inquam Honorii conſtitutione ad Africam pertinente. Vult igitur hac conſtitutione Honorius per Africam rei priuatæ Principis ſociari loca, ſacris Gentilium deputata (quæ alioquin *loca templorum* vocantur, tum *l. 24. 32. ſupr. de petition.*

Digitized by Google

tion. tum & alibi paſſim: & *tit. de conlat. fundor.* & apud Aggenum Vrbicum, *Comment. 1. in Frontinum, pag. 78. Edit. Rigalt.* & *pag. 61. Edit. Goeſ*) Loca, inquam, quæ profeſſiones circa ſacra gentilium occupatæ ſuis ſumptibus & epholiis deputata poſſidebant; *Sumptibus & Epholiis*, id eſt, ſumptibus ad victum in annum deſtinatis, & anniuerſariis ſolutionibus, quo pertinet omnino Theodoſii Magni *lex 4. Cod. Iuſt. de fund. rei priuat.* Quomodo etiam ἄφενος fructus, annotinus, & reditus annuus dictus, quaſi ἀπὸ ἔνε, ſeu ἐνιαυτῦ. Eandemque vocem reſtitui haud ita pridem *l. 12. §. 1. D. de vſu & habit. Animadu. cap. 8.* ſcilicet *Epholia*, cum in commune dici poſſint ea omnia, quæ annuos vſus præſtant, ſpeciatim *Epholias*, eas vuas dictas ea *l. 12. §. 1.* cenſeo, quæ vini (quod annuum vſum præſtat) cauſa habebantur. Nempe duum generum vuas, etiam iuriſconſulti noſtri notant in *l. 205. D. de V. S.* alias, quas non vini cauſa habebant, verum ad cibum, quas τρωξίμας ſeu τρωκτὰς (vnde & Leontius *Geoponicorum lib. 14. c. 17.* dixit ςαφιλίδα τρωκτὴν) Græci appellabant, cibarias, eſcarias, cuiuſmodi erant vuæ duracinæ & purpureæ, quæ *pomorum* etiam appellatione veniebant, vt docet *d. lex. 205.* ac proinde & harum vſum vſuario Nerua concedebat (de qua alioquin vua duracina, quæ non vini cauſa habebatur, ſeu vino inutilis erat, eſt & illud Martialis *XIII. Epig. 22.*

Non habilis cyathis, & inutilis vua Lyæo,

Sed non potanti me tibi nectar ero)

Aliæ vero vuæ habebantur *Vini cauſa* (quod in annum conditur) ac proinde ad fructum magis, quam vſum pertinentes.

Ad alia tranſeamus. *Dendrophori* in honorem alicuius Dei, veluti *Bacchi*, aut Siluani Arbores ſtirpitus exciſas per vrbem humeris ferebant. Artemidorus *lib. 2. cap. 42. de Baccho*: χορέυειν δὲ τῷ θεῷ, ἢ θυρσοφορεῖν, ἢ δενδροφορεῖν, ἢ ἀλλό τι τῶν κεχαρισμένων τῷ θεῷ πράττειν πᾶσι πονηρὸν, πλὴν δούλων. *Choream Deo ducere, aut thyrſum aut arbuſculum geſtare, aut aliud quid Deo gratum facere, omnibus malum eſt exceptis ſeruis.* Hanc δενδροφορίαν ſic expreſſit Commodianus, *Tom. XXVII. Biblioth. Patr. pag. 14.*

Egregios proceres, currum ſeruare Cybellæ

Quem traheret conducta manus Megalenſibus actis,

Arboris exciſa truncum portare per vrbem.

Sane & Siluanus ipſe *Dendrophorus* dicitur in veteri ſaxo, *apud Gruterum LXIV. 7.* atque inde *Dendrophori.*

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM
M. POBLICIVS. HILARVS. MARGAR. QQ. PP. CVM LIBERIS
MAGNO. ET. HERMONIANO. DENDROPHORIS
M. D. M. OE. SVO. FACIT

Virgilius. *Georgicor. I. 20.*

Et teneram ab radice ferens, Syluane, Cupreſſum.

Et hæc de Dendrophoris, cum quibus perperam commiſcentur Dendrophori, de quibus *ſupr. tit. de Centonar. & Dendrophoris*, vt ad eum dixi.

De *Fredianis* nulla alibi mentio occurrit. Tamen cum Profeſſionibus Gentilitiis connumerari video, cum Dendrophoris iungi, haud alii mihi videntur, quam & ipſi *geſtatores*, qui inquam Oſcilla, & verſatiles quaſdam machinas, ferebant, ſole-
p. 293 mni Pompa in honorem Deorum, quaſi ἐν τῷ φέρειν καὶ διαδύοντες. Proinde, qui Deos portabant & induebant. Et per quos (vt loquitur Apuleius *lib. 10.*) Dei dignati pedibus humanis incedere, prodibant. Nempe ita erant, qui Deos induebant, de quo vide Tertullianum. *Primo ad Nation. c. 10. circa finem*, & *Apolog. cap. 15.* Sane & Commodianus de quo *ſupra*, iis, quæ ſupra laudauimus de *Dendrophoris*, ſtatim nullo interiecto & hæc ad Fredianos pertinentia ſubiicit.

Attin caſtratum ſubito prædicere ſolem.

Quo pertinent Tertulliani illa *locis cit.* *Vidimus ſæpe ſeu aliquando caſtratum Attin Deum a Peſſinunte & qui viuus cremabatur Herculem induerat:* da Anubim portantibus, vide Lampridium *in Commodo cap. 9.* Spartianum *in Caracalla cap. 9.* Eodem pertinet locus *Eſaiæ cap. 17.* vbi Græca ſic habent: ἐποίησαν χειροποίητα καὶ κύψαντες προσκυνοῦσιν αὐτοῖς: αἴρουσιν αὐτὰ ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ πορεύονται. Quem eximium locum de ſacris Ægyptiorum interpretatur Hieronymus. At Procopius in eum locum magis generaliter: Φασὶν ὡς ἐν ταῖς τῶν δαιμονίων πομπαῖς ἐκκομίζοντες ἱερεῖς τὰ ἀγάλματα φέροντες ἐπ' ὤμων τὰς πλατείας ἀχθοφορῦντες διήρχοντο, *dicunt, in pompis dæmonum, Sacerdotes ſimulacra ſuper humeros geſtantes, cum hoc onere per plateas inceſſiſſe.* Tandem eodem pertinent, qui *l. 2. ſupr. de collegiatis*, Vituciarii, Nemeſiaci, Signiferi, Cantabrarii memorantur, de quibus Nemeſiacis vanis, eſt hic Commodiani locus, vbi hæc inter cætera *pag. 14. Biblioth. Patr. Tom. XXVII.*

Succollat quando libet eum & quando deponit
Vertitur a ſe rotans cum ligno biſurci
Ac ſi putes illum afflatum numine ligni.

Verum de hoc plenius ad eam *legem ſecundam.* Frediani igitur tandem quaſi Ferediani, quaſi ἐν τῷ φέρειν διανεύοντες. διανεύειν enim eſt ςρέφειν, κυλλεῖν, quod Commodianus dixit, *verti & rotare*, & quidem διά τινος μηχανῆς, vel διά τινων ὀργάνων

Tertia *huius legis* ſententia ſimulacra a lauacris & publicis *aſpectibus* (ita enim repono) ſeparari, deponi ſeu dirui iubentur. Simulacra, inquam, quondam ſacrata ſacrificiis, id eſt, ſacrificiis coli ſolita. Sane in publicis locis paſſim ſimulacra fuiſſe iam ſupra ad *l. 15.* notatum eſt. At de Lauacris nominatim, ſeu balneis (iuxta hanc legem) Tertullianus quoque *cap. 8. de Spectaculis* teſtis. *Et Platea*, inquit, *& forum & Balnæ & ſtabula ſine idolo omnino non ſunt.* Ambroſius quoque *lib. 2. aduerſus Symmachum* *Sacrificia*, inquit, *vbique concelebrant: Non illis ſatis ſunt LAVACRA, non porticus, non plateæ occupatæ ſimulacris.* Et Prudentius pariter *aduerſus Symmachum lib. 2. Cum portis, Domibus, THERMIS, ſtabulis ſoleatis, Vrbis perque locos Geniorum millia multa Fingere.* Simulacra itaque ſeu idola, inter ornamenta operum publicorum Honorius ſuperſtitioni penitus eruendæ, cenſens prohibet: quod etiam *l. 18. 19. ſupr.* iam ſanxerat: contra id quod *l. 15.* quondam cenſuerat. Quare & in eo Conſtantinus Magnus errauerit, qui detracta templis ſimulacra, ad nouæ Vrbis Conſtantinopolitanæ ornatum & ad opera publica tranſtulit: quod ab eo factum Zoſimus *lib. 2. cap. 31.* teſtatur, & Sozomenus *lib. 2. cap. 4.* de quo ſuperius *d. l. 15.*

Quarta & poſtrema ſententia *huius l. Chiliarchæ & Centenarii*, vel plebis diſtributionem ſibi vſurpantes, remouentur: & quidem propoſita pœna capitali etiam inuitis, ad hoc deputatis. Quod atrox vtique. Videndum quinam hi eſſe potuerint, quorum

quorum mentio tam molto poſt ſit quoque in Synodo Trullenſi *cap. 61.* vbi ἑκατοντάρχοι dicuntur. Sane ex illis *huius legis* verbis, quæ proxima cohærent, *vel qui ſibi plebis diſtributionem vſurpare dicuntur*, colligere licet, Chiliarchas & Centenarios millenis & centenis plebis ita diſtributis præfuiſſe, ad inſtruendam ſcilicet Pompam Gentilitiam: Cuius pars erant Dendrophori & Frediani: de quibus *ſupra*. Qua cauſa ſub tam atroci pœna hos Honorius prohibitos voluit, vt ſine quibus nulla Pompa Gentilitia celebrari poſſit, ceu qui Pompæ præſides eſſent. Quare iam errant, qui cum his Centenariis, *Centonarios* miſcent, de quibus *ſupr. tit. de Centonariis*, vt ad eum titulum oſtendi. Quid vero iſtud eſt, quod *ſine leg.* in hac re dicitur præſumptioni atque inuidiæ deputari? Nempe *præſumtio eſt*, quod aduerſus leges præſumitur, vſurpatur: *Inuidia*, omnis actus in legum inuidiam & contemptum: vide *Gloſſarium Theodoſianum.*

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Sacerdotes ad ſua redire iubentur, & multa Pagani moris tolluntur.

Sacerdotales] Ammianus Marcellinus *lib. 28. cap. 33. Inter quos Rulticanus Sacerdotalis, & Nicaſius erat tabas adilis.* Victor Vticenſ. *perſecut. Vandal. lib. 3. Sacerdotales auri pondo tricena*, &c. aliter apud Apollinarem Sidonium accipiuntur *ep. 9. lib. 4.*

Incubatoribus] Sic Tyranni dicuntur incubatores. Seruius *in lib. 7. Æn. v. 266.* D. Bernardus *epiſt. ad curiam Roman. Sub incubatore illo deſtructio imminet*, & *epiſt. ad Pap. Eugen. Incubat terris bonisque Eccleſiarum, ſicut Leo paratus ad prædam.*

In noſtro orbe] Orbe Romano *l. 17. D. de ſtat. hom.* orbem & mundum promiſcue dixerunt. Corippus *l. de laudib. Iuſtin.*

Omnia vectantes gemini commercia mundi.

Sic Theodoretus *hiſt. eccleſ. lib. 2. c. 22.* ἐν τῷ Ῥωμαίων κόσμῳ.

THEODOSII Iun. Prima *hoc titulo lex; de Paganis a* MILITIA & HONORIBVS *arcendis.*

XXI. (a) Iidem AA. Aureliano PF. P. (b) Poſt alia.

QVI profano Pagani ritus errore ſeu crimine polluuntur, hoc eſt Gentiles, nec ad Militiam admittantur, nec Adminiſtratoris vel Iudicis honore decorentur. Dat. VII. Id. Dec. DN. Theod. VII. & Palladio coss. [416.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis *Anno D. 416. num. 37.* GOTHOF.

(b) *Aurelianus* ſub Theodoſio Iun. PP. Orientis & ſecundum quidem: vide Anno ſuperiore 415. *l. 58. ſupr. de hæreticis* (cuius *leg. fine*, idem de Eunomianis, quod *hac leg.* de Paganis conſtituitur) vide & Faſtos Siculos ſeu Chronicon Alexand. *d. an. 415.* ID.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris quinque in Paganos conſtitutiones ſequuntur: quibus addenda & ſexta eiuſdem in eoſdem Nouella *de Iudæis, Samaritanis, hæreticis & Paganis 3.* Ex quibus apparet, ac maxime ex *d. Nouell.* vbi ſumma verborum atrocitate eos configit *verſ. Hinc perſpicis*, quonam odio Princeps hic Paganos inſectatus ſit. Hac vero conſtitutione, MILITIA & adminiſtratione Iudicisque poteſtate omni Gentiles arcet An. 416. GENTILES ſcilicet a Conſtantini Magni temporibus ad hæc vſque, & ad militiam, & ad ſummas Imperii, Palatiique dignitates a Principibus admiſſi fuere. Prudentii inter alios *aduerſus Symmachum lib. 1. v. 618. ſequ.* ſcribentis locus, hanc in rem de Theodoſio Magno
1194 inſignis hactenus notus:

Sacricolis, inquit, *ſummos impertit honores*
Dux Bonus, Et certare ſinit cum laude ſuorum:
Nec pago implicitos per debita culmina mundi
Ire viros prohibet: quoniam cæleſtia nunquam
Terrenis ſolitum per iter gradientibus obſtant. &c.

Accedat rurſum nouus Libanii locus de eo, *Oratione* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν: vide & *l. 11. ſupr. hoc tit.* ibi, *Iudex quoque.* Primus, Honorius Theodoſii, quem dixi, filius per Occidentem Catholicæ ſectæ inimicos, non hæreticos tantum, ſed & Paganos intra Palatium & inter Scholas Palatinas & Domeſticos militare Anno 408. prohibuit, vt docet *lex 42. ſupr. de hæreticis*, vbi vide, quæ dixi. Cuius vtique legis Zoſimus quaſi in Paganos latæ *lib. 5. c. 46.* meminit:

meminit: Νόμος, inquit, εἰσήχθη τοῖς ἐκ ὖσι χριστιανοῖς ζώνην ἐν τοῖς βασιλείοις ἔχειν ἀπαγορεύων, *lex promulgata ſuit, qua in aula cingulo vtarent eos vti, qui Chriſtiani non eſſent.* Verum addit idem ſcriptor, eam legem mox abrogatam. Alio autem pertinet, quod in Actis Africani Concilii eo Anno 410. habiti verbis his continetur. *Eo tempore lex data eſt, vt libera voluntate, quis cultum Chriſtianum exciperet.* Et tulerat eam legem Honorius, ſumma quoque Paganorum (eo Anno 408.) iniquitate coactus: vtpote qui Eucherium, Stilichonis filium, Paganum & Chriſtianorum perſecutionem meditantem, ſe (Honorio) Imperii ſede deiecto Cæſarem ordinare moliti fuerant: vt ex Oroſio *lib. 7. cap. 38.* & Marcellini *Chronica* conſtat. Neque abſimili proculdubio ratione Theodoſius Iunior permotus ad hanc legem promulgandam deſcendit. Recentiſſimum certe hoc ipſo Anno 416. Paganorum & Attali aduerſus Honorium patruum ſuum facinus: (de quo inter alios Sozomenus *lib. 9. cap. 9.*) cautiorem cum hac parte reddere debuit. De hæreticis a militia pariter prohibitis, dictum ſuo loco ad *legem 25. 29.* & *dict. l. 42. 48. 58. 61. ſupr. de haret.*

Illud omittere non poſſum, perperam Cedrenum inter alias Conſtantini leges & hanc memorare, χριστιανὸς μόνους στρατεύεσθαι, ἐθνῶν τε καὶ στρατοπέδων ἄρχειν, *vt Chriſtiani ſoli militare poſſent, & regere gentes atque exercitum.* Nulla enim talis lex Conſtantini a veteribus memoratur: illud tantum memorant auctores, inſigniores Prouinciarum Præfecturas Chriſtianis creditas, auctor inquam vitæ Conſtantini *lib. 2. cap. 63.* & Sozomenus *lib. 1. cap. 8.* Verum hæc poſterioris & ſequioris ſeculi ſiue barbaries, ſiue adulatio fuit, vt ab aliis Chriſtianis Principibus conſtituta, Conſtantino Magno accepta paſſim ferrent. De Chriſtianis alioquin & Orthodoxis tantum honoribus præficiendis eſt *Obſeruatio 8. lib. 6. quotidianarum*, Fotocrii.

Caroli Hannibalis Fabroti

Nota.

Militiæ cingulum & honores non dantur, niſi Chriſtianis; quod Cedrenus ait etiam Conſtantinum M. cenſuiſſe, *pag. 224.* χριστιανὸς μόνους στρατεύεσθαι, ἐθνῶν τε καὶ στρατοπέδων ἄρχειν. Huc facit, quod ſcribit ex Sozomeno Epiphanius *Tripart. lib. 1. cap. 9.* Principes vt plurimum ſolent alterius ſectæ homines a militia & dignitatibus arcere, vt Iulianus Parabates, de quo ſupr. ad *leg. 7.* & Iuſtinus & Iuſtinianus hæreticos, *l. 12. & 18. Cod. Iuſt. de heret.* & Hunnericus Wandalorum Rex, quem Victor Vticenſ. *Perſecut. Vandal. lib. 2.* ſcribit, *cenſuiſſe primo iuſſione terribili, vt nemo in eius palatio militaret, neque publicas ageret actiones, niſi ſeſe Arrianum feciſſet.*

Secvnda Theodoſii Iun. *lex in Paganos.*

XXII. (a) Iidem AA. Aſclepiodoto PF. P. (b) Poſt alia.

Paganos, qui (c) ſuperſunt, quanquam iam nullos eſſe credamus, promulgatarum legum iamdudum præſcripta compeſcant, (d) &c. Dat. v. Id. April. CP. Aſclepiodoto & Marintano coss. [423.]

NOTÆ.

(a) Inſeruit & *hanc legem* Baronius Annalibus ſuis *Anno 423. n. 6.* Iungenda autem huic eſt *l. 59. ſupr. de hereticis l. 26. ſupr. de Iudæis*, & *l. 5. ſupr. ne Chriſtianum Mancipium Iudæus.* GOTHOF.

(b) *Aſclepiodotus* ſub Theodoſio Iun. PP. Orientis. vide *l. 2. ſupr. de prædiis & Mancipiis Curial. ID.*

(c) Similiter *l. 23. infr. ID.*

(d) Atque adeo a ſacrificiis rituque ſuo arceant. *ID.*

COMMENTARIVS.

In Paganos, Hæreticos & Iudæos promulgatæ antea leges, hac ſecunda Theodoſii Iun. *l.* & *l. 26. ſupr. de Iudæis*, & *l. vlt. ſupr. ne Chriſtianum mancip. Iudæus*, & *l. 59. ſupr. de heretic.* confirmantur: Quæ quidem leges omnes ſunt vnius Theodoſianæ conſtitutionis portiones: ac proinde inter ſe coniungendæ. Hanc ſane *legem 22.* Theodoretus *lib. 5. cap 37.* intellexiſſe mihi videtur, cum a Theodoſio Iuniore Paganorum ſuperſtitionem adeo profligatam ſcripſit, ὥστε τοὺς μεθ᾽ ὑμᾶς ἱσαμένους, μηδὲν ἴχνος τῆς προτέρας ἐξαπάτης θεάσασθαι: *vt poſteri ne veſtigium quidem vllum priſtini erroris poſſent intueri.* Et addit, τὴν δὲ διάνοιαν, τῷ περὶ τούτων ἐντέθεικε ΝΟΜΩ, *hanc ſententiam conſtitutioni ſuper ea re data inſeruit.* Eademque ex Theodoreto leges apud Nicephorum *lib. 14. cap. 3.* Sane his omnino reſpondent illa, *hac leg. Paganos, qui ſuperſunt, quanquam iam nullos eſſe credamus*, & *l. prox.* ſimilia, *Paganos qui ſuperſunt*, & *l. vlt. ſupr. de Spectaculis: Si qui etiamnunc ſtolida Paganitatis errore atque inſania detinentur.* Vnde apparet, quonam hoc tempore conciderit ſtatus Paganorum ſub Theodoſio Iuniore, imo ad quam paucos illi redacti fuerint, Templis, quæ reliqua erant, euerſis (de quo vide *leg. vltim. infr.*)

Caro-

Caroli Hannibalis Fabroti

Notæ.

Leges retro principum aduerſus Paganos latæ confirmantur.

Iam nullos] Iuſtinianus paganam ſuperſtitionem abolere voluit emiſſa conſtitutione. Hiſtoria Miſcella *lib. 16. pag. 442. Tertio namque imperii ſui anno Iuſtinianus Imperator promulgauit legem, vt non eſſent pagani, nec heretici, niſi ſoli orthodoxi Chriſtiani, datis illis induciis vsque ad menſes tres ad conuerſionem.*

Tertia Theodoſii Iun. *in Paganos ſacrificantes lex.*

XXIII. (a) Iidem AA. Aſclepiodoto pf. p. Poſt alia.

Paganos, qui (b) ſuperſunt, ſi aliquando in exſecrandis dæmonum ſacrificiis fuerint comprehenſi, quamuis capitali pœna (c) ſubdi debuerint, bonorum proſcriptione & exilio coërceri. (d) Dat. vi Id. Iun. cp. Aſclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

p.295

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis inſeruit Baronius, *Anno 423. num. 7.* Quænam vero leges aliæ huic iungendæ ſint mox dicam. *GOTHOF.*

(b) Similiter *l. 22. ſupr. ID.*

(c) Pro *pœna*, pariter vt *l. 6 ſupr. pœna capitis ſubiugari præcipimus.* Edit. tamen Quart. recte præfert, *pœna. ID.*

(d) Præcipimus ſcilicet repetita hac voce [illegible], & quidem ex *d. l. 60. ſupr. de heretic.* cui hæc ſubiicienda eſt. *ID.*

COMMENTARIVS.

Tertia hæc Theodoſii Iun. hoc titulo in Paganos ſacrificantes lex eſt: quæ pars eſt prolixioris conſtitutionis Theodoſianæ, partim in Paganos, Iudæos, hæreticosque: partim pro Paganis & Iudæis promulgatæ: vnde tres præterea leges ſuperſunt, *lex 24.* proxime ſequens, *lex 26. ſupr. de Iudæis*, imo *l. 60. ſupr. de haret.* emendata eius ſubſcriptione, quæ proinde omnes huic coaſſandæ ſunt, velut vnius & eiuſdem conſtitutionis partes. Ergo hæc lex eſt de Paganorum ſacrificantium pœna, boonrum ſcilicet proſcriptionis & exilii, cuius ipſemet meminit *Nouella ſua de Iudæis* 3. Sacrificantium pœna Conſtantii conſtitutione capitalis ſeu gladii capitisque fuit *l. 2. 4. 6. ſupr.* Valentiniani Iunioris pariter conſtitutione, ſacrificantes diuinis atque humanis ſanctionibus rei pronunciantur: *l. 10. ſupr.* Thendoſii Magni legibus quoque nullis exuendi indulgentiis dicuntur *l. 11.* & maieſtatis rei conſtituuntur *l. 13.* Honorius itidem leges paternas in eos exerceri voluit, & ſic terrorem capitalem iniecit *l. 18.* At Theodoſius Iunior capitali pœna abrogata boootum proſcriptionis & exilii pœnam iis *hac leg.* imponit: Et in hac tamen mitiore ſententia non perdurauit: vtpote mortis pœna poſtea reducta *l. vlt. infr.* & *d. Nouella de Iudæis 3. cap. Hinc perſpicies:* vbi elegantiſſimis verbis Paganorum audaciam configit: quamque operæ eſt totam videre.

Cæterum & hæc lex generalis Conſtitutionis pars eſt in Iudæos Hæreticos Paganos Manichæos latæ, vt ex iis quæ dixi legibus cum hac coniunctis liquet. Quæ quidem a Theodoſio Iun. duobus menſibus poſt ſuperiorem generalem pariter ad eundem Aſclepiodotum lata: Etſi eadem ſententia: ſpecialior tamen & enixior & expreſſior, quod proxime ſequens lex manifeſtius adhuc oſtendit.

Caroli Hannibalis Fabroti

Nota.

Sacrificantes pridem capitali ſupplicio puniebantur: hæc autem lex proſcriptioni bonorum & aſilio eos ſubiicit.

Tertia Theodoſii Iun. *hoc titulo lex 1. in Manichæos, & Pepyzitas, Nouatianos 2. & in Chriſtianos, Iudæis & Paganis quietis manus intentantes, bonaue eorum diripientes.*

XXIV. (a) Iidem AA. Aſclepiodoto PF. P. Poſt alia (b)

Manichæos, (c) illosque quos Pepitas (d) vocanr, necnon & eos (e) qui omnibus hæreticis hae vna ſunt perſuaſione peiores, (f) quod in venerabili die Paſchæ ab omnibus diſſentiunt, ſi (g) in eadem amentia perſeuerant, eadem (h) pœna multamus, * bonorum proſcriptione atque exilio. * Sed * hoc Chriſtianis, qui vel vere ſunt, vel eſſe dicuntur, ſpecialiter demandamus, vt Iudæis ae Paganis in quiete (i) degentibus, nihilque tentantibus turbulentum legibusque eontrarium, non audeant manus inferre, religionis (k) auctoritate abuſi: nam ſi contra ſecuros fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non ea ſola, quæ abſtulerint, ſed conuenti, in triplum (l) & quadruplum, quæ rapuerint reſtituere compellantur. Rectores etiam Prouinciarum, Officia & Prouinciales (m) cognoſcant, ſe ſi fieri permiſerint & (n) eos, qui fecerint puniendos. Dat. vi. Id. Iun. cp. Aſclepiodoto & Mariniano coss. [423.]

NOTÆ.

(a) Meminit huius legis Baronius *Anno 423. n. 5.* Iungenda autem huic, vt iam monui, *lex ſuperior, & l. 60. ſupr. de heret. & l. 27. ſupr. de Iudais.* GOTHOF.

(b) Ac nominatim poſt *l. 23. ſupr.* cui hæc cohæſit. *ID.*

(c) Fugitiua hæc huius legis pars prior eſt: *ID.*

(d) *γρ. Pepuzitas*, vt *l. 59. ſupr. de heretic.* hoc ipſo anno ante duos menſes. *ID.*

(e) Nouatianos, Protopaſchitas, ſeu Sabbatianos intelligit, de quo mox. *ID.*

(f) *Hereticorum veſaniam ſuperant, l. 6. ſupr. ne ſanctum bapt. ID.*

(g) Abeſt *Si*, ab Edit. Quart. & Prim. Cuiac. *ID.*

(h) Qua Paganos ſcilicet. Relatiua quippe hæc vocula, ad ſuperiorem proxime *l. 23.* quam huic coniungendam dixi. *ID.*

* * Quæ aſteriſcis incluſa ſunt ea irreptitia puto. *ID.*

* *Lex 6. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deſumpta eſt. *ID.*

(i) *Quiete*, Cod. Iuſt. *ID.*

(k) Sub Chriſtianæ religionis nomine *l. 9. ſupr. de Iudæis:* ſub prætextu venerandæ Chriſtianitatis, *l. 26. d. tit. de Iudais. ID.*

(l) *In duplum*, Cod. Iuſt. de quo mox. *ID.*

(m) *γρ. Principales*, vt habet quoque C. Iuſt. & Græci agnoſcunt, cum πολιτευομένους reddunt. Πολιτευόμενοι enim ſunt Municipes & Curiales; quorum Primi ſunt Principales, de quibus *tit. de Decurion.* Et ſane iniuncta his Curialibus cura hæc ab Honorio, vis amoliendæ a Iudæis & Gentilibus in quiete degentibus: ſicut & contra, vim & cœtus eorum cohibere iuſſis *l. 40. 45. ſupr. de heret. & l. 4. infr. ne ſanctum bapt.* Quare errant qui in Cod. Iuſt. legunt, *Officia Prouincialia:* Leunclauius etiam male *in Paratitl. Municipales*, pro Principales reponebat. *ID.*

(n) *γρ. Vt*, quomodo etiam habetur Cod. Iuſt. Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

COMMENTARIVS.

p. 296 Qvarta hæc iam Theodoſii Iun. hoc titulo lex eſt; eaque pars prolixioris Conſtitutionis latæ partim in Paganos, Iudæos, hæreticos; partim pro Iudæis & Paganis. Prior pars ab *hoc tit.* fugitiua eſt: poſteriore vetat Paganos, vt & Iudæos, in quiete degentes a Chriſtianis inquietari, pariter vt *l. 9. & l. 26. ſupr. de Iudæis:* quæ poſtrema hoc ipſo anno ad eundem Aſclepiodotum data eſt. Inquietare inquam, ſiue manus eis inferendo, ſiue bona eorum diripiendo, pœnamque his, vt & Rectoribus, Officialibus, Principalibus, id permittentibus, comminatur; nempe, Rapta ab his in triplum & quadruplum reſtitui iubet: quæ ordinaria vi raptorum bonorum pœna eſt. Et Tribonianus tamen, quaſi Iudæo facta vel Pagano minore iniuria, id *dupli* pœna immutauit *l. 6. Cod. Iuſt. de Paganis*, quam ex hac noſtra alioquin deſumpſit. *Dupli* inquam: nam ita ibi recte legi oſtendunt quoque Baſilica, οὐκ ἐν ἁπλῷ ἐλεγχόμενοι ταῦτα ἀποδώσουσιν· ἀλλ᾽ ἐν διπλασίονι: & Paratitla Græca, τὸ ἁρπαγὲν ἀποδιδόασι διπλοῦν. Principes ſcilicet Romani hanc Chriſtianorum nimietatem, qui ſub Chriſtianæ religionis nomine ſeu obtentu, in homines alienæ ſectæ quos Principes in imperio ſuo ferrent, inſurgerent, eosque affligerent, bonaue eorum diriperent, ſemper auerſati ſunt, eosque ſæpe conſtitutionibus ſuis repreſſere, vt præter *hanc legem* oſtendunt *lex 9. 11. 12. 20. 21. 25. 26. 26. ſupr. de Iudæis:* vide & *l. 57. in fine ſupr. de hæreticis.* E quibus dicta *lex 26.* ad eundem Aſclepiodotum data ante

ante bimeſtre ferme eodem fine. Neque ipſos tantum, qui tale quid perpetrarent, pœnis inſecuti ſunt; verum & Rectores Prouinciarum, Officiales & Principales, qui id fieri permiſiſſent, eadem pœna puniri voluere, vt Theodoſius Iun. *hac lege*. *Principales*, inquam, nam ita hic reponendum, loco *Prouinciales*: quomodo etiam Codex Iuſtinianeus recte habet: & Baſilica recte πρωτεύοντες τῶν πόλεων interpretantur; & Græci πολιτευομένους. Πολιτευόμενοι ſunt non modo municipes, ſed & Curiales, quorum primi ſunt Principales: de quibus plene *ſuo tit. de Decurionib.* Et certe vt Rectoribus Prouinciarum, eorumque Officialibus, ita & his Principalibus iniuncta hæc inter alias cura. Et quidem etiam ab Honorio Imp. vis inquam amoliendæ a Iudæis & Gentilibus in quiete degentibus: vti retro hæreticorum vim & cœtus iidem cohibere iuſſi *l. 40. 45. ſupr. de hæreticis: l. 4. ſupr. ne ſanctum baptiſma.* Denique ita paſſim videas hos tres coniungi, Rectores, inquam, Prouinciarum, Officiales & Principales. Quare errant, qui in Cod. Iuſt. legunt *Officia Prouincialia*. Vt & male Leonclauius, qui *in Paratitl. p. 209.* vocem *Municipales* pro *Prouinciales* reponebat. Et hæc quidem de poſteriore *huius legis* parte ſeu capite, quod ad hunc titulum proprie pertinet, ideoque etiam prius illuſtrauimus.

Prior *huius legis* pars, non minus quam potiſſima pars *legis 13. ſupr.* vt & poſtrema pars *legis 15. ſupr.* ad hunc titulum non pertinet, verum ad *tit. de hæreticis*. Cuius generis errores ab huius Codicis conditoribus plures admiſſi: de quo ſemel dixi in *Prolegomenis*. Eſt ſcilicet hæc pars prior *de hæreticis*, ac nominatim de tribus hæreticorum generibus, Manichæis ſcilicet, Pepyzitis, & tertiis, de quibus mox: quibus Theodoſius Iun. initio *huius legis* bonorum proſcriptionis, & exilii pœnam minitatur in hæreſi perſeuerantibus. Quæ eadem pœna propoſita ab eodem Paganis ſacrificantibus *dict. l. 23. ſupr.* cui hæc noſtra cohæſit: quoque ſe hæc refert his verbis: *Eadem pœna multamus*, quæ & ipſa altera iam ἀβλεψία eſt huius Codicis conditorum, de quo ipſo *in Prolegomenis*. Hac porro parte multa notanda veniunt. Peculiaris primum ratio ſeu peculiare odium Imperatorum, & in his Theodoſii Iun. in hæc tria hæreticorum genera: Manichæos, inquam, Pepyzitas & Nouatianos. de quo vide *tit. de hæreticis*. Dixi *Pepyzitas*, quod ſecundo notandum vel *Pepuzitas*: nam ita reponendum loco *Pepitas*: de quibus agitur & nos egimus *l. 59. ſupr. de hæreticis*, (quæ ante trimeſtre hoc ipſo anno data eſt) *l. 5. Cod. Iuſtin. de hæretic.* Epiphanius *in Panario*, Sozomenus *lib. 7. cap. 18.* Sequitur, quod tertio notandum, tertium hæreticorum genus, quod ita deſignat hæc lex, *qui in venerabili die Paſchæ ab omnibus diſſentiunt*. Sunt autem hi, Nouatiani, Sabbatiani, vt apparet ex *l. 6. ſupr. ne ſanctum bapt.*, *l. 59. ſupr. de hæreticis*, ex Socrate, *lib. 5. cap. 20. lib. 6. cap. 7. lib. 17. cap. 5. 12. 18. 25.* Sozomeno, *dict. cap. 18.* Cur autem eos omnibus hæreticis hac vna perſuaſione peiores eſſe dicat, id iam explicauimus ad *d. l. 59.*

Caroli Hannibalis Fabroti

Nota.

Paganos in quiete degentes, nihilque nouum audentes, inquietare non licet. Qua de re, cum diſſertatiuncula nobis meditata præparataque ſit, ſeorſim edenda, verbum hic non amplius addam.

Postrema Theodoſii Iun. *hoc titulo, in Paganos conſtitutio.*

XXV. (a) Impp. Theod. & Valentin. AA. Iſidoro pf. p. (b)

Omnibvs ſceleratæ mentis Paganæ, (c) exſecrandis hoſtiarum immolationibus, damnandiſque ſacrificiis, cæteriſque antiquarum Sanctionum † auctoritate prohibitis, interdicimus: Cunctaque eorum fana, templa, delubra, ſi qua etiam nunc reſtant integra, præcepto Magiſtratuum deſtrui, conlocationeque venerandæ Chriſtianæ religionis ſigni (d) expiari præcipimus: Scientibus vniuerſis, ſi quem huic legi apud competentem Iudicem idoneis probationibus inluſiſſe (e) conſtiterit, eum morte eſſe multandum. Dat. xix. Kal. Decemb. cp. Theod. xii. Valent. iv. (f) AA. coss. [426.]

N O T Æ.

(a) Et *hanc legem* recte inſeruit Baronius Annalibus ſuis *Anno 426. num. 5.* GOTHOF.

(b) *Iſidorus* ſub Theodoſio Iun. PP. Illyrici ſcilicet: vide *l. 4. ſupr. de ſpectaculis*, *l. 33. ſupr. de annona & tribut.* ID.

† *Sanctiones* veteres nota. ID.

p. 297. (d) Id eſt, Crucis. ID.

(e) Sacrificiis operam dediſſe. ID.

(f) *vp. ll.* ID.

COMMENTARIVS.

p. 297 SACRIFICIA hac lege a Theodoſio Iuniore Anno D. 426. per Illyricum Orientale, & quidem ſub pœna mortis interdicuntur: Templa item, quæ ſupereſſent, deſtrui iubentur: quod & Theodoretus memorat *lib. 5. hiſtor. Eccleſ. cap. 37.* &, conlocatione Crucis σταυροπηγίῳ expiari.

Vbi tria tractanda veniunt, notandaque: Primo de *Cruce*, & initio quidem de eius appellationibus & adiunctis. Nempe Theodoſius Iun. *hac leg.* eam *ſignum venerandæ religionis Chriſtianæ* vocat: vt & in *l. 18. ſupr. de Iudæis*, *ſignum fidei noſtræ*: & in *l. vnic. Cod. Iuſtin. nemini licere ſignum*, &c. *ſignum Saluatoris*, dicitur. Chryſoſtomo dicitur, σημαντήριον πασῶν τῶ θεῶ παρακαταθηκῶν, *ſignum omnium Dei depoſitorum*: *Signum ſalutis noſtræ*, Nouella *Iuſtin. 5. cap. 1.* Quid amplius? Firmicus, *de errore profan. relig. pag. 70. Edit. Wower. & pag. 448. Edit. Gronov.* vocat, *venerandum ſignum crucis*: *ſanctam* vocat idem Theodoſius Iun. *d. l. 18. ſupr. de Iudæis*: & poſt eum Leo, *l. 26. Cod. Iuſt. de Epiſcop.* *venerabilem*, vt & *l. vltim. § 2. Cod. Iuſt. de iure deliberandi*: *ſacroſanctam*, *honorandam*, Iuſtinianus *Nouella 5. cap. 1. & Nouell. 123. c. 32.* Imo & *adorandam*, *Nouella 5. c. 1.* Quæ omnia quando & quo ſenſu dicantur, vidimus ad *d. l. 18. ſupr. de Iudæis*. Hæc de Cruce ipſa. Secundo loco hic notandum, collocatione Crucis profana loca expiari, Deoque conſecrati hoc æuo iam ſolita: quod iuxta *hanc legem* docet quoque *d. l. 26. Cod. Iuſt. de Epiſcopis.* Nouell. *Iuſtin. 5. cap. 1. & 67. cap. 1. & 131. cap. 7.* quomodo & in inſtrumentis pro fide & ſubſcriptione eadem ceſſit: *l. vltim. §. 2 Cod. Iuſt. de iure deliber. & Nouella 73. cap. 8.* (vti ex Iuliano ibi probant interpretes) Litaniisque prælata *Nouella 123. cap. 32.* De expiatione ſane templorum Gentilitiorum eſt quoque locus Theodoreti, *ſermone de martyribus*. Quem autem in finem vſumque expiari *hac leg.* Paganorum templa voluit Theodoſius Iunior? An, vt in Eccleſias Chriſtianorum ipſa conuerterentur? Quomodo ſane ſtauropegio dedicatæ Eccleſiæ iam olim, quod notiſſimum vel ex Iuſtin. *Nouell. 5. cap. 1.* Certe, hoc æuo ipſo iam Paganorum templa quamplurima in Eccleſias Chriſtianorum conuerſa liquet. Sic Theodoſius Magnus templum Helìopolitanum, quod Balanis dicebatur, ingens & celeberrimum, *in Chriſtianorum Eccleſiam conuertit*, ἐποίησεν αὐτὸ ἐκκλησίαν χριστιανῶν: parique modo & templum Damaſci: teſte vel auctore Chronici Alexandrini Anno 379. ſic & Theodoretus ſub Theodoſio Iun. *ſermone de martyribus 8. in fin.* templa idolorum vel diruta, vel ea ipſa, eorumue materias in Eccleſias mutata, teſtatur: idque, vt hic cauetur, expiatione præcedenti: *αἵ τε τούτων ὕλαι καθωσιώθησαν τοῖς τῶν μαρτύρων σηκοῖς*, *& eorum materiæ dedicatæ ſunt martyrum templis.* Theodoſius certe Iun. *hac lege* templa Paganorum deſtrui & expiari iubet. Verum *deſtruendi* vox accipi commode poſſit, pro ſuperſtitione ſua ſpoliari, vt videlicet mox expiata in Eccleſias conuertantur: ſub Theodoſio Magno ſane Pagani ipſi templa ſua dirui ægre ferentes, ea alios & publicos in vſus ſaltem mutari volebant, quod ferme argumentum eſt orationis Libanii *pro templis, num. 10. pag. 26.* ſiu. *pag. 487. Oper. minor. Gothofred. Edit. Trotz.* vide & Auguſtinum *epiſt. ad Maximum Madaurenſem.* Et vero mutata ea in eos vſus oſtendit *lex 19. ſupr.* Tandem hic notandum, *fana*, *templa*, *delubra*, hic coniungi, & diſtingui. Quid vero inter ea ſit ſi quæras breuiter accipe. *Fana* erant quæcunque tandem conſecrata, dedicata Diis loca: quorum mentio quoque *l. 12. 13. 19. ſupr. Delubra*, quorum mentio & *l. 2. ſupr. de maleficis*, & *l. 10.* (vbi aliquid dixi) & *l. 11. ſupr.* quid ſint vide Varronem 8. *diuinarum* apud Macrobium 3. *Saturnal.* 4. Seruium *in II. Æneid. v. 225.* denique erant cellæ Deorum, ad templa additæ, vt ex Varrone *de vita Pop. Rom.* liquet, & ex P. Victore. Capellæ his ſimiles. Poſtremo notandum Templa iuberi deſtrui *præcepto Magiſtratuum*: vt ita ſcilicet ſine turba ac tumultu diruantur, vt *lex 16. ſupr.* non priuatorum impetu, de cuiuſmodi Monachorum impetu queritur Libanius.

CAROLI HANNIBALIS FABROTI

Notæ.

Hoſtiarum immolationes & ſacrificia prohibentur ſub pœna, quæ veteribus ſatis continetur: fana non diruta, deſtrui, collocatione venerandæ crucis expiari iubentur.

Deſtrui] Diuo Gregorio melior ſententia ſedit, cum expiari quidem, ſed non deſtrui fana iubet, *Epiſtolar. lib. 9. Indict. 4. cap. 71.* *Cum vero vos Deus*, inquit, *omnipotens ad reuerendiſſimum virum fratrem noſtrum Auguſtinum Epiſcopum perduxerit: dicite ei, quod diu mecum de cauſa Anglorum cogitans tractaui: videlicet quia fana idolorum deſtrui in eadem gente minime debeant: ſed ipſa, quæ in eis ſunt, idola deſtruantur. Aqua benedicta fiat, in eiſdem fanis aſpergatur, altaria conſtruantur, reliquiæ ponantur: quia, ſi fana eadem bene conſtructa ſunt, neceſſe eſt, vt, a cultu dæmonum, in obſequium veri Dei debeant commodari: vt dum gens ipſa eadem fana ſua non videt deſtrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoſcens, ac adorans, ad loca, quæ conſueuit, familiarius concurrat.*

Signi] ἀσάλευτον σημεῖον vocat Cyrillus Hieroſol. qui multa præclare de ſacroſancta cruce *catech. 4. pag. 80.* Itaque ſignum crucis chriſtianæ religionis hominibus ſemper venerationi fuit: eoque rei alicuius nouitate perculſos frontem communiiſſe, præter alios, Theophylactus auctor eſt *hiſt. Mauric. lib. 5. cap. vlt.* Scitu digniſſimum videtur, quod ſcribit Procopius in Eſaiæ *cap. 44. pag. 496.* Chriſtianos ſignata brachia, vel manus gerere: Τὸ δὲ τῇ χειρὶ διὰ τὸ στίζειν ἴσως πολλοὺς ἐπὶ καρπῶν, ἢ βραχιόνων, ἢ τοῦ σταυροῦ τὸ σημεῖον, ἢ τὴν χριστοῦ προσηγορίαν. Certe ſi tirones manu ſignabantur, vt etiam apud D. Chryſoſtomum obſeruare memini, deuotiſſimis Chriſti militibus optimo iure ſignum Chriſti Saluatoris infligebatur. Et fortean, exemplo vere Chriſtianorum vel certe initiatorum, Clementianus monachus, ſecta Manichæus, deprehenſus eſt hoc habere ſcriptum in femore, *Manichæus diſcipulus Chriſti Ieſu*, Victor. Vticenſ. *Perſecut. Afr. lib. 2. in princip.*

DE

Digitized by Google

DE RELIGIONE.

TITVLVS XI.

PARATITLON.

TRES, ſic vt dicam, formulæ formæque iudiciales in negotio religionis hoc titulo continentur. Primo, IVDICIVM cauſarum de Religione ad Epiſcopos pertinere: cæteras cauſas Iudices ordinarios habere *l. 1. hoc tit.* & *l. 1.* & *l. vltim. infr. tit. ſubdititio de Epiſcop. iud.* & Valentiniani *Nou. 12. de Epiſcopal. iudic.* vide & *l. 12. 23. 41. ſupr. de Epiſcopis.* Secundo, Edictum de VNITATE aliquando ab Impp. pacis Eccleſiæ ſtudioſis, promulgatum & propoſitum, quo ad vnam & veram omnes religionem inuitabant, vt ab Honorio factum per Africam aduerſus Donatiſtarum & Manichæorum diſſidia *l. 2. hoc tit.* vide & *l. 38. ſupr. de hæreticis: l. 3. ſupr. ne ſanctum baptiſma.* Tertio, in COGNITIONE de Religione & ſuper fide Catholica id cuſtodiendum Cognitori, quod olim ordinauit antiquitas, quodque Principum auctoritas, religioſa conſtituit, *l. vlt. hoc tit.*
P.198. nouella ſubreptione ſubmota, *d. l. vltim.* His adde ex aliis titulis. Quarto, de religione deque fide Catholica eius norma & formula *l. 2.* & *3. ſupr. de fide Catholica.* Quinto, in ſummam de religione tenenda hæc ſententia. Quod in religionem diuinam committitur in omnium ferri iniuriam, *l. 40. de hæreticis.* Sexto, de libertate Religionis, vide *l. 9. ſupr. de maleficis.* Septimo, Chriſtianæ religionis fauore & veneratione multa ſancita: vide *l. 6. 28. ſupr. de Iudæis: l. 1. 8. 9. de ſcenicis: l. 2. de nuptiis: l. 5. de adulteriis: l. 112. de Decurionib. l. 1. de fide Catholica: l. 1. de Lenonibus.* Viceuerſa, ne Religionis obtentu Reſpublica læderetur, ſubinde cautum: veluti *l. 12. de Veteranis: l. 1. 2 de his qui ad Eccleſ. l. 33. de annona.* Et e contra nemo religionis obtentu inquietandus, *l. 9. 11. 12. 20. 21. 25. 26. de Iudæis: l. 24. de Paganis.*

De FORO *Eccleſiaſtico, & vbi cauſas agitari oporteat.*

I. (a) Impp. Arcad. & HONOR. AA. Apollodoro (b) Proc. Afric. (c)

QVOTIENS de religione agitur, Epiſcopos conuenit iudicare: (d) cæteras vero cauſas, quæ ad Ordinarios (e) Cognitores, vel ad vſum publici (f) iuris pertinent, Legibus oportet audiri. Dat. XIII. (g) Kalend. Septembr. Patauí, (h) Theodoro v. c. CONS. [399.]

Hæc lex Interpretatione non indiget.

NOTÆ.

(a) Omiſit Baronius *hanc legem* in annum ſuum referre. Iungenda autem ei *l. 17. ſupr. de Paganis:* imo & *l. 18. eod. tit.* vt iam ad *d. l. 17.* notaui. Laudatur hæc ipſa lex, Nouella *Valentiniani de Epiſcopali iudicio 12.* GOTHOF.

(b) *Apollodorum*, hunc Proconſulem fuiſſe, docet quoque Symmachi *epiſt.* 13. *lib.* 8. & quidem Africæ *epiſt.* 14. & 48 *lib.* 9. *ID.*

(c) Obſeruandum omnes *huius tit.* conſtitutiones *ad Africam* proprie pertinere. *ID.*

(d) *Agitare* MS. W. vnus ex Sichardi Cod. Edit. Quart. & prim. Cuiac. *RITTER.*

(e) Ordinarii, Iudices, vide *Gloſſar. Theod.* GOTHOF.

(f) Ita d. Valentiniani *Nouella* 12. qua huius ſententia expreſſa: *agant publicis legibus, & iure communi. ID.*

(g) Ita quoque *d. l. 17. ſupr. de Paganis.* At *d. l. 18. eod. tit.* III. Kalend. Sept. *ID.* *XIV.* MS. W. vnus ex Sichard. Cod. Edit. Quart. & prim. Cuiac. *RITTER.*

(h) *Patau* abeſt a MS. G. *ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

De Foro Eccleſiaſtico eſt hæc Honorii lex, quæ pars eſt maioris conſtitutionis Honorianæ: ex qua defloratæ ſunt quoque duæ aliæ, puta *lex 17. & 18 ſupr. de Paganis*: quæ proinde huic coaſſandæ veniunt. De foro inquam Eccleſiaſtico eſt hæc lex, de quo ſunt in vniuerſum quinque hoc Codice conſtitutiones: puta, præter hanc legem, *lex 17. 23. 41. vltim. ſupr. de Epiſcopis*, quibus addenda ſexta, puta Nouella Valentiniani III. *de Epiſcop. ind. 12.* Quas ſingulas ſuo quaſque loco prolixius expendi & explicaui.

Huius ſane apertiſſima & abſciſſa definitio & diſtinctio hæc eſt. Cauſas ſiue quæſtiones de Religione coram Epiſcopis agitandas: cæteras cauſas, coram Iudicibus ordinariis. Ita vero huius conſtitutionis ſententiam expreſſit Valentinianus Tertius *d. Nouella* de Epiſcop. iudicio 12. *Quoniam conſtat Epiſcopos & Presbyteros forum legibus non habere: NEC DE ALIIS CAVSIS, ſecundum Arcadii & Honorii diualia conſtituta, quæ Theodoſianum corpus oſtendit, PRÆTER RELIGIONEM poſſe cognoſcere. Si ambo eiuſdem officii litigatores nolint, vel alterutet, agant publicis legibus & iure communi. Sin vero petitor laicus, ſeu in ciuili ſeu in criminali cauſa cuiuslibet loci Clericum aduerſarium ſuum, ſi id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio reſpondere compellat.* Gratiani ſimilis diſtinctio *d. l. 23.* *Qui mos eſt,* inquit, *cauſarum ciuilium, idem in negotiis Eccleſiaſticis obtinendus, vt ſi qua ſunt ex quibusdam diſſenſionibus leuibusque delictis ad RELIGIONIS obſeruantiam pertinentia, locis ſuis & a ſuæ Diœceſeos Synodis audiantur: Exceptis, quæ actio Criminalis ab Ordinariis, Extraordinariisque iudicibus aut Illuſtribus poteſtatibus audienda conſtituit.* Eadem mens & diſtinctio *l. vltim. infr. de Epiſcopali iudicio*, quæ Theodoſio Iuniori ſubiicitur, vbi de Eccleſiaſticis. *Nec quicquam his publicis commune ſit cum legibus. Quantum ad cauſas tamen Eccleſiaſticas pertinet, quas decet Epiſcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quæſtio, quæ ad Chriſtianam pertinet ſanctitatem, eos decebit ſub eo iudicio litigare, qui præſul eſt in ſuis partibus omnium Sacerdotum.* Imo & mens eadem Valentiniano Seniori: vt teſtatur Ambroſius *epiſt. 32.* ad Valentinianum Iun. *Auguſtæ memoriæ Pater tuus non ſolum ſermone reſpondit, ſed etiam legibus ſuis ſanxit, in cauſa fidei vel Eccleſiaſtici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar ſit, nec iure diſſimilis: Hæc enim verba reſcripti ſunt; hoc eſt Sacerdotes de Sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam ſi alias quoque argueretur Epiſcopus, & morum eſſet examinanda cauſa, etiam hanc voluit ad Epiſcopale iudicium pertinere.* Ergo Honorius *hac leg.* nonniſi de religione coram Epiſcopis agi vult: de cæteris cauſis iure publico apud ordinarios iudices Cognitores: Cum tamen liberalius aliquantum nonnulli Principes etiam nonnullas alias cauſas præter religionem, coram Epiſcopis ſingulari priuilegio agitari permiſerint, alioquin ad ſæculares iudices ſpectantes: veluti pecuniarias & priuatam iniuriam continentes, ſi videlicet litigatores conſentirent, quod Conſtantino Magno placuit, vt teſtatur Sozomenus *lib. 1. cap. 9.* & Arcadio, *l. 7. Cod. Inſt. de Epiſc. aud.* imo Honorio ipſi, vt Valentinianus ſuadet *d. Nouella 12.* & fidem facit *l. 8. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audientia.* Anno 408. (quæ lex non abludit a *canone 9. Codicis Africani.*) 2. Item, Leuia Eccleſiaſticorum delicta ex quibusdam diſſenſionibus ad religionis obſeruantiam pertinentia & in cauſas de religione incidentia, coram Epiſcopis agitari Gratiano placuit *l. 23. ſupr. de Epiſc.* 3. Denique morum Eccleſiaſticorum cauſas: quod Valentiniano Seniori placuiſſe Ambroſius teſtatur. *Morum inquam*, id eſt, Leuium delictorum; hinc vt *d. l. 23.* leuia delicta actioni criminali opponuntur: ita in rei vxoriæ actione, crimina & mores *l. 2. ſupr. de repudiis*, vbi & mediocres culpæ vocantur. Atenim nullus p.299
Principum *indiſcretim* ſæcularibus Iudicibus Eccleſiaſticos & Eccleſiaſticas cauſas exemit: non Conſtantius *l. 12. ſupr. de Epiſcopis*: non Honorius (*huius legis* auctor, & *l. 8. Cod. Inſt. de Epiſcopali aud.*) *l. 41. d. tit. de Epiſcopis*: non Valentinianus Tertius, (auctor *Nouellæ 12.*) *l. vltim. ſupr. de Epiſcop.* vt ad eas leges prolixe oſtenſum eſt.

In tantum vero aliarum cognitionem cauſarum præter religionem alienam ab Epiſcopis *hac leg.* definit Honorius, vt quamlibet partes laicæ in eos conſenſerint, ab his tamen appellari adhuc poſſit: eiſdemque Epiſcopis poſtea, ſi vſus tulerit, teſtimonium eam in rem denunciari queat; imo in totum cauſarum extra religionem cognitionem eis interdicere videatur. Eo quoque *hanc legem* ſpectare cenſeo: repulſa hac parte pariter, vt repulit duobus aliis capitibus, puta *l. 17. 18. ſupr. de Paganis*: (quæ huic coaſſandæ ſunt) poſtulatione Patrum Africanorum in Concilio Carthaginenſi V. qua decreuerant (vt habetur *canone 59. Codicis Africani*) petendum ab Imp. *Vt ſi, qui forte in Eccleſia quamlibet cauſam, iure Apoſtolico Eccleſiis impoſito, agere voluerint, & fortaſſe deciſum Clericorum vni parti diſplicuerit, non liceat Clericum in iudicium ad teſtimonium deuocari eum, qui cognitor vel præſens fuerit, vt nulla ad teſtimonium dicendum Eccleſiaſtici cuiuslibet perſona pulſetur.* Vbi, quod aiunt Patres, *iure Apoſtolico Eccleſiis impoſito*, Balſamo ita recte interpretatur de dicto Apoſtoli *ad Corinth. 1. cap. 6. v. 1.* τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; *audetne quis veſtrum cauſam habens, vt iudicetur apud iniuſtos & non apud iuſtos?* vide & Auguſtinum *ad Pſalm. 118. concione 24.* & Chryſoſtomum pluribus περὶ ἱερωσύνης. Scilicet vt in vniuerſum Concilium illud Anno Domini 399. habitum oſtendi *ad d. l. 7 ſupr. de Paganis*: ita ſane tres huius Codicis conſtitutiones quatuor illius Concilii Canonibus reſpondere *ibidem* docui. De cæteris igitur negotiis præter religionem Eccleſiaſticis iudicium ſaltem abſolutum, etiam ex compromiſſo inter laicus tribui Honorius *hac leg.* noluit; abſolutum inquam, vt citra appellationis, ita & teſtimonii denunciandi ius. Quod tamen Arcadius iam antea conceſſerat, ſi fides *legi 7. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audientia.* Quin etiam vt pleraque quæ Patribus Africanis Concilii illius Carthaginenſis Honorius denegauerat, Anno Domini 399. poſtea anno Domini 408. conceſſit: vt apparet ex collatione *l. 17. 18.* cum *l. 19. ſupr. de Paganis*: ita & iſtud quod *hac lege* denegauit, eodem Anno 408. poſtea *l. 8. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audientia*, conſtituit: nempe vt Epiſcopale iudicium ratum eſſet omnibus, qui ſe audiri a Sacerdotibus elegiſſent, ſic vt ab his non liceret prouocare, quin per Iudicum officia Epiſcopalis cognitio definitioque executioni tribueretur.

DE

De Edicto *Vnitatis per Africam proponendo Honorii lex.*

II. (a) Imppp. Arcadius, Honorivs, & Theodoſius AAA Diotimio (b) Proc. Africæ.

Edictvm, (c) quod *de Vnitate* per Africanas regiones Clementia Noſtra direxit, per diuerſa proponi volumus, vt omnibus innoteſcat, Dei Omnipotentis vnam & veram fidem Catholicam, quam recta credulitas (d) confitetur, eſſe retinendam. Dat. III. Non. Mart. Rau. Stilichone II. & Anthemio coss. [405.]

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius *Anno Domini* 405. *n.* 27. *GOTHOF.*

(b) Varie huius nomen hoc Codice expreſſum duabus aliis legibus, quæ hoc ipſo anno poſterius ad eundem datæ ſunt: nempe *l.* 62. *ſupr. de appellationibus*, *Dietimus* dicitur: *l.* 39. *ſupr. de heret.* quæ & ipſa aduerſus Donatiſtas eſt, in vitium. Cuiac. Edit. *Diodimus.* Hic *Diotimus. ID.*

(c) Cuius pars eſt *l.* 38. *ſupr. de hereticis*: & *l.* 3. *ſupr. ne ſanctum baptiſma.* Eodemque pertinet *lex* 4. 5. *ſupr. ne ſanctum baptiſma. ID.*

(d) *Credulitas*, bono ſenſu: vide *Gloſſar. ID.*

COMMENTARIVS.

Edictvm de Vnitate, ſeu ἑνωτικὸν, miſſum ab Honorio Imp. in Africam aduerſus Manichæos; & Donatiſtas fuerat hoc ipſo Anno 405. menſe ſuperiore Februario. Quod Idacii quoque Conſularia teſtantur *Stilichone II. & Anthemio. His COSS. inter Catholicos & Donatiſtas Vnitas facta.* Cuius quidem Edicti Henotici pars eſt *lex* 38. *ſupr. de hæreticis*, & *lex* 4. *ſupr. ne ſanctum baptiſma.* Eiuſdemque mentio fit triennio poſt in Concilio Carthaginenſi decimo Anno 407. *canone* 99. *Codicis Africani.*

Huic igitur Edicto exequendo vt eodem die ſimul ſpecialia ab Honorio mandata ad Hadrianum P. P. Italiæ (ſub quo Africa erat) miſſa fuere, (quæ continentur *l.* 4. & 5. *ne ſanctum baptiſma iter.*) ita vno menſe poſt, Martio inquam, peculiari hac ad Proconſulem Africæ lege, edictum iſtud per Africam Honorius proponi iubet: quo omnibus innoteſceret. De quo proponendorum Edictorum more & ratione alibi dictum plene.

Cæterum de Henotico hoc, aliiſque Henoticis, vide quæ dixi plenius ad *d. l.* 38. *ſupr. de hæreticis.*

---

p.300 Mandatorvm *pars de Officio* Cognitoris, *ſæcularis a Principe dati, in* Collatione *de religione; inter Catholicos & Schiſmaticos.*

III. (a) Impp. Honorivs, & Theodoſius AA. Marcellino (b) ſuo Sal.

Ea, quæ circa Catholicam fidem (c) vel olim (d) ordinauit Antiquitas, (e) vel Parentum (f) noſtrorum auctoritas religioſa conſtituit, vel Noſtra Serenitas roborauit, nouella (g) ſuperſtitione (h) ſummota (i) integra & inuiolata cuſtodire (k) præcipimus. Dat. IV. (l) Id. Octobr. Rauennæ Varane (m) v. c. cons. [410.]

Iſta lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

(a) Et *hanc legem* Annalibus ſuis recte inſeruit Baronius *Anno* 410. *num.* 50. integra Mandata, quorum hæc lex pars eſt, extant in Collatione Carthaginenſi, quæ mox integra exhibeo. Extat ea quoque in *Capitularibus, lib.* 6. *cap.* 282. *GOTHOF.*

(b) *Fl. Marcellino, Tribuno & Notario*, qui cum Mandatis his Cognitor ad Collationem Carthaginenſem, inter Catholicos & Donatiſtas, (quæ ſequente Anno 411. habita eſt) profectus: de quo vide plura *l.* 55. *ſupr. de hæreticis*: vbi eius pariter mentio fit. *ID.*

(c) *Legem*: ita vtrobique in actis Collationis Carthaginenſis, & in MS. G. *ID.*

(d) *Olim* abeſt a MS. G. Edit. Sichard. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.

(e) Patrum & Synodorum, ſiue Romæ, ſiue Mediolani, ſiue Arelate. GOTHOF.

(f) In his Conſtantini Magni. ID.

(g) *Donatiſtarum*, *l.* 55. *deberet.* ID.

(h) *Subreptione*, ita vtrobique in actis Collationis Carthaginenſis: de quo mox. ID.

(i) *Remota* MS. G. Sichard. Edit. Quart. & prim. Cuiac. RITTER.

(k) *Cuſtodire Te*, Aut *γρ. cuſtodiri.* At *cuſtodias* vtrobique in actis Collat. GOTHOF.

(l) *Pridie Idus:* Ita vtrobique in actis Collat. ID.

(m) Ita recte: In Tiliana, Cuiaciana, Quartaria editione male *Bautone.* Scribendum fuit *Barane*, vt & habet MS. G. ID.

MANDATA *integra: prout habentur in Collatione Carthaginenſi, bis:* Cognitione 1. *num.* 4. & Cognit. 3. *num.* 29.

Imperatores Cæſares Flauius HONORIVS & Theodoſius Pii, Felices, Victores ac Triumphatores, Augusti, Flauio Marcellino ſuo S.

INTER *Imperii noſtri maximas curas*, Catholicæ legis *reuerentia, aut prima ſemper, aut ſola eſt. Neque enim aliud aut belli laboribus agimus, aut pacis conſiliis ordinamus, niſi vt verum Dei cultum orbis noſtri plebs deuota cuſtodiat: vt etiam Donatiſtas vel terrore vel monitu olim* (a) *implere conuenerat, qui Africam, hoc eſt Regni noſtri maximam partem, & ſecularibus officiis fideliter ſeruientem, vano errore & diſſenſione ſuperflua decolorant. Nos tamen, eadem frequentius non piget replicare, quæ omnium* retro PRINCIPVM *deuota in Deum definiuit* AVCTORITAS, *ne temporibus noſtris, ſi quid forte in iniuriam* legis Catholicæ *fuerit generatum, iuſto iudicio hoc nobis poſſit imputare poſteritas. Nec ſane latet conſcientiam noſtram ſermo cæleſtis* Oraculi, *quem errori ſuo poſſe proficere ſcæua Donatiſtarum interpretatio profitetur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret, aboleri eum tamen etiam* (b) *ante iuſſimus, ne qua* SVPERSTITIONIBVS *præſtaretur occaſio. Nunc quoque excludendam* ſubreptionem *ſimili auctoritate cenſemus. Illudque merito profitemur, libenter nos ea, quæ ſtatuta fuerant, ſubmouere, ne in diuinum cultum nobis ſe quiſquam auctoribus æſtimet poſſe peccare. Et quamuis vna ſit omnium & manifeſta ſententia,* Catholicæ legis *plenam veritatem recto hominum cultu & cæleſti ſententia comprobatam, ſtudio* (c) *pacis & gratiæ, Venerabilium Virorum Epiſcoporum Legationem libenter admiſimus, quæ congregari Donatiſtas Epiſcopos ad cœtum celeberrimæ deſideras Ciuitatis, vt electis* (d) *etiam Sacerdotibus, quos pars vtraque delegerit, habitis diſputationibus,* ſuperſtitionem *ratio manifeſta confutet. Quam rem intra quatuor menſes præcipimus explicari, vt conuerſos animos populorum etiam Clementia noſtra, ſicut deſiderat, celerius poſſit cognoſcere.* (e) *Quod ſi intra præſtitutum tempus ſtudioſe Donatiſtarum Epiſcopi declinauerint conuenire, trini edicti* (f) *vocatione contumacium tempora concludantur. Quibus emenſis atque*
p 30. *transactis, ſi prouocati adeſſe contempſerint, cedat cum Eccleſiis populus, qui Doctores ſuos ſilentio cognouerit ſuperatos, & victum ſe aliquando gratuletur, ſciatque ſi non præceptis noſtris, vel* Catholicæ legis *veris imperiis ſeruiendum. Cui quidem diſputationi Principe loco te Iudicem volumus reſidere. Quicquid etiam ante in* MANDATIS ACCEPERIS, *pleniſſime meminiſti, omnemque vel in congregandis Epiſcopis, vel euocandis, ſi adeſſe contempſerint, curam te volumus ſuſtinere: vt & ea, quæ ante* MANDATA SVNT, *& quæ nunc ſtatuta cognoſcis, probata poſſis implere ſolertia; Id ante omnia ſeruaturus,* VT EA, QVÆ CIRCA CATHOLICAM LEGEM, * VEL OLIM OROINAVIT ANTIQVITAS, VEL PARENTVM NOSTRORVM AVCTORITAS RELIGIOSA CONSTITVIT, VEL NOSTRA SERENITAS ROBORAVIT, NOVELLA SVBREPTIONE * SVBMOTA, INTEGRA ET INVIOLATA CVSTODIAS. *Vt ſane adminicula competentia actibus tuis deeſſe non poſſint, Viros Spectabiles,*

biles, Proconſulem, atque Vicarium, Serenitas noſtra commonuit, vt ſi propriarum dignitatumſtatum cupiunt retinere, ſi Apparitionem ſuam extrema declinare ſupplicia, iam ex propriis Officiis, quam ex omnium Iudicum Apparitione, abunde neceſſarios faciant deputari. Erit iam ſollicitudinis tuæ, ſi quid vlla cognoueris arte differri, miſſis Relationibus indicare, vt negligentes puniat digna correctio. (g) *Omnia ſane quæ vel in vnum Epiſcopis congregatis, diſputatio completa firmauerit, vel deſiſtentibus forte ſtatuerit circa contumaces lata ſententia, te conferre* (h) *conueniet, vt quid ad confirmandam Catholicam fidem præceptio noſtra profecerit, celeritèr poſſimus agnoſcere.* Et diuina manu. *Vale Marcelline chariſſime nobis. Data Pridie Idus Octobr. Rauennæ.*

(a) Olim iam *in* 3. *Collat.*

(b) Vox hæc etiam, abeſt a 3. *Collat.*

(c) Studio tamen, *in* 3. *cognit.*

(d) Lectis, *in* 3. *cognit.*

(e) Agnoſcere *in* 3. *cognit.*

(f) Euocationem volumus cuſtodiri: Ita vt vicenis diebus in euocatione &c. ita plenius & recte *in* 3. *cognit.*

* Fidem, *in Cod. Theod.*

* Svperstitione; *in Cod. Theod.*

(g) Correptio, *in* 3. *cognit.*

(h) Referre, *in* 3. *cognit.*

COMMENTARIVS.

Ad Collationem Karthaginenſem inter Catholicos & Donatiſtas (qua de eiusdemque Actis fuit ſupra *lex* 55. *de hæreticis*) miſſus fuit ab Honorio Imper. Cognitor Marcellinus Tribunus & Notarius, *Varane COS.* id eſt, Anno Domini 410. de quo ad *eam legem* 55. vberius diai. Cæterum & hic eo miſſus, pro more *Mandatis* inſtructus fuit, tum aliis, & quidem anterioribus pro congregandis & euocandis Epiſcopis, tum iis, quæ integra extant in Actis Collationis Carthaginenſis, & in his quidem repetita: *prima cognitione num.* 4. & *tertia cognitione num.* 29. Quæ & hic integra exprimi voluimus, quibus officium eius in Cognitione inſtruebatur.

Inde igitur, ſeu ex iis Mandatis hoc caput excerptum, qund *hac leg.* continetur ſuperius. , Et vel potiſſimum quidem quoque formula futuræ cognitionis præſcribitur: *Id ante omnia*, inquit, *ſeruaturus, vt ea, quæ circa*, &c. Eo igitur capite cognitionis futuræ inter Catholicos & Donatiſtas *formula* Marcellino præſcribitur, in Collatione ſuper religionis negotio. Et triplex quidem; vt, inquam, is Cognitor circa Catholicam fidem in religionis negotio 1. *Antiquitus ordinata.* 2. & *ſuperiorum Principum*, 3. *ſuasque ipſius conſtitutiones*, in cognoſcendo cuſtodiat, & in decernendo ſequatur, *Nouella ſuperſtitione ſubmota.* Quæ poſtrema verba, etſi quoque defendi poſſint, vt ita quoque Codicis Theodoſiani Conditores expreſſiſſe videantur: cum & in Mandatis integris hæc contineantur: *Ne qua ſuperſtitionibus præſtaretur acceſſio:* & rurſum, *habitis diſputationibus ſuperſtitionem ratio manifeſta confutet:* Et idem Honorius expreſſe *l.* 39. *ſupr. de hæreticis*, *Donatiſtæ ſuperſtitionis hæreticos* vocet: Attamen hoc loco vtrobique in vtraque Cognitione conſtanter, ea ſic leguntur, *Nouella ſubreptione ſubmota.* Quibus vtique verbis Honorius, vt ex iisdem Mandatis diſcere eſt, indicat, Oraculum ſeu Reſcriptum quoddam ſuum, quo hæreticis rituum ſuorum exercendorum, conueniendique, ſeu coeundi publice poteſtatem fecerat: quod vt *l.* 51. *ſupr. de hæreticis*, ante menſem illis Mandatis profitetur, ita & hac parte rurſum abrogat. *Nec ſane latet*, inquit, *conſcientiam noſtram ſermo cœleſtis Oraculi, quem errori ſuo poſſe proficere ſcæua Donatiſtarum interpretatio profitetur, qui quamuis deprauatos animos ad correctionem mitius inuitaret, aboleri tamen eum etiam ante* (puta *d. l.* 51.) *iuſſimus, ne qua ſuperſtitionibus præſtaretur occaſio: nunc quoque excludendam ſuperſtitionem ſimili auctoritate cenſemus: Illudque merito profitemur libenter, nos ea quæ ſtatuta fuerant ſubmouere, ne in diuinum cultum nobis ſe quisquam auctoribus æſtimet poſſe peccare.*

Nunc ad formulam iſtam redeamus: ſcilicet in hac Collatione: Cognitorem Marcellinum, Cognitorem, inquam, *ſæcularem* Antiqvitatis ordinationem, & anteriores, ſuasque Conſtitutiones cuſtodire iubet Honorius, Novitate ſubmota. Et iure quidem duabus de cauſis. Primo, quod facti quæſtio ibi verteretur, atque adeo ſecularis Cognitor de facto tantum datus eſſet Marcellinus, qui ſcilicet facti quæſtionem diſcingeret, non iuris ſeu de fide Quæſitor: cui notio & cognitio data erat, vnde & *Cognitor* dicitur *l.* 55 *ſupr. de hæreticis:* non iurisdictio; denique Cognitor ſeu iudex cum formula, non iuris arbiter. Cauſa ſci-

licet collationis iſtius fuit, non de fide, verum, quod (vt Auguſtinus diſerte ait, *lib. 3. contra Iulianum.*) id, *quod ante centum ferme annos Maiores noſtri* (Catholici) *cum iis* (Donatiſtis) *egerant, iam*
p. 302 *populorum memoriam non tenebat. Hæc igitur,* addit, *neceſſitas compulit, vt ſaltem geſtis noſtra Collatione confectis eorum contunderemus inuerecundiam, & reprimeremus audaciam.* Porro, quod ſecundum, Quæſtio omnis erat, non de Capite Chriſto, & ſic non de fide proxime dicta, etſi ea vox hac lege occurrat, pro qua etiam in ipſo authentico Collationis ipſius Carthaginenſis habetur *Legem*; neque de hæreſi, verum de Corpore, id eſt, de *ſchiſmate* & ſeceſſione, deque ſucceſſione Eccleſiarum, denique de Eccleſia, vt diſerte Auguſtinus de diſſidio Donatiſtarum ſcribit, *lib. de vnitate.* Et ſimili quoque tamen *Antiquitatis* præſcriptione Patres paſſim hæreſibus præſcripſere, Tertullianus, Vincentius Lirinenſis, alii. Quare quis ſanus iam Istivs Antiquitatis Ordinationem, *ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς*, inſuper habere auſit, de qua conſtanter adeo cogitarunt illi, & ad quam ſubinde imo ſemper iure prouocarunt?

Huic vero formulæ, præter Antiquitatis ordinationem, Honorius Imperator, conſtitutiones inſuper & auctoritatem anteriorum Principum ſuasque ſequendas Cognitori ſeculari proponit: Cuiusmodi ſane in Donatiſtas, vt anteriores ſuperiorum Imperatorum, ita & Honorii ipſius conſtitutiones occurrunt *titulo de hæreticis ſupra*, octo: puta, *lex 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.*

Eſt hæc igitur formula ſummopere notanda: qua *Cognitoris* ſæcularis officium inſtruitur: *Cognitoris*, inquam, de facto, inter partes controuerſo: vt in ſp. *huius legis* inter Catholicos & Donatiſtas: vbi agebatur, de his potiſſimum, quæ geſta olim fuerant ſub Conſtantino Magno, in Synodo Romana, Arelatenſi, Proconſulari iudicio, denique & in Cognitione ipſiuſmet Conſtantini, in cauſa Cæciliani & Felicis Aptungitani. Quare horum omnium *Ordinationes* ſequi nunc iubet Honorius Cognitorem Marcellinum: & conſequenter, *auctoritatem* quoque & conſtitutiones Principum, quæ poſt hæc ſecutæ ſunt, eaque *roborauerunt*: nouellis oraculis ſeu reſcriptis, quæ per ſubreptionem elicita fuerant, ſubmotis.

FINIS CODICIS THEODOSIANI.

Deo ſit laus, honor & gloria.

EXTRA-

EXTRAVAGANS,

SEV

SVBDITITIVS TITVLVS,

DE

EPISCOPALI IVDICIO.

Hunc titulum, ceu xi. *lib. 16. Cod. Theod.* laudat auctor Capitularium *lib. 6. tit. 366.* & exinde Gratianus *canon. 35. 36. caus. 11. Qu. 1.* vbi etiam *vndecimus* dicitur. Et tamen non eſt hic titulus vere Codicis Theodoſiani, mox vt per partes oſtendam. Etſi in Breuiariis Cod. Theod. hoc titulo omnino extet. Imo, etſi Sirmondus quoque teſtetur, has tres Leges huius tituli, & cæteras quoque Leges octodecim numero; quæ continentur in *Appendice Cod. Theod.* ab eo edito, huius tituli legibus in Scintillis ſeu Breuiariis Cod. Theod. in Cod. Theod. Lugdunenſi & Anitienſi, cohæſiſſe. Illud adhuc inficetum magis, quod 17. & 18. illius Appendicis dicuntur deſumtæ, *ex Theodoſiano ſub Titulo XXVII. de Epiſcopali definitione.* De *Epiſcopali* porro *iudicio* eſt quoque Maioriani *Nouella 2.* at in Cod. Iuſt. titulus ita conceptus, *de Epiſcopali audientia.*

---

1. De ELECTIONE *Iudicii Epiſcopalis cuiuis indulta, deque ſententiæ eius vi: 2. vt de* TESTIMONIO *vnius Epiſcopi admittendo.*

I. (a) Imp. Conſtantinus A. (b) Ablauio PF. P. (c)

RELIGIONIS eſt, Clementiam noſtram ſciſcitari voluiſſe, *Quid de ſententiis Epiſcoporum, vel ante moderatio noſtra cenſuerit, vel nunc ſeruari cupiamus.* Ablaui Parens Kariſſime. Itaque, quia a nobis inſtrui voluiſti, olim prærogatæ (d) legis ordinem ſalubri rurſus imperio propagamus. (e) Sanximus namque, ſicut Edicti noſtri forma declarat, *Sententias Epiſcoporum, quolibet genere prolatas* (f) *ſine aliqua ætatis diſcretione, inuiolatas ſemper incorruptasque ſeruari: ſcilicet, vt pro* (g) *ſanctis ſemper ac venerabilibus habeatur, quidquid Epiſcoporum fuerit ſententia terminatum.* Siue itaque inter minores, ſiue inter maiores, ab Epiſcopis fuerit iudicatum, apud vos, qui iudiciorum ſummam (h) tenetis, & apud ceteros omnes Iudices, ad executionem volumus peruenire. (i)

Quicun-

Quicunque * itaque litem habens, ſiue poſſeſſor, ſiue petitor erit, inter initia litis, vel decurſis temporum curriculis, ſiue cum negotium peroratur, ſiue cum iam cœperit promi ſententia, iudicium eligit ſacroſanctæ legis Antiſtitis, ilico, ſine aliqua dubitatione, etſiamſi (k) alia pars refragatur, ad Epiſcopum cum ſermone (l) litigantium dirigatur: *Multa, enim, quæ in iudicio captioſæ præſcriptionis vincula promi non patiuntur, inueſtigat & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas.* Omnes itaque cauſæ, quæ vel Prætorio iure vel Ciuili tractantur, Epiſcoporum ſententiis terminatæ perpetuo ſtabilitatis iure firmentur: nec
p.304 liceat vlterius retractari negotium, quod Epiſcoporum ſententia deciderit. *Teſtimonium* etiam, ab vno licet Epiſcopo perhibitum, omnes Iudices indubitanter accipiant, (m) nec alius audiatur, cum teſtimonium Epiſcopi a qualibet parte fuerit repromiſſum: *Illud eſt enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a Sacroſancto* (n) *homine conſcientia mentis inlibatæ protulerit.* Hoc nos Edicto ſalubri aliquando cenſuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitioſa litium ſemina conprimentes: vt miſeri homines, longis ac pene perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropera, maturo fine diſcedant. Quidquid itaque de ſententiis Epiſcoporum Clementia Noſtra cenſuerat, & iam hac ſumus lege complexi, Grauitatem tuam, & cæteros, pro vtilitate omnium latam, (o) in perpetuum obſeruare conueniet. Dat. III. Non. Maii. (p) Conſtantinopoli. (q)

NOTÆ.

(a) Abeſt *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Habet eam Baronius, qui eam Annalibus ſuis indidit *Anno* 314. *num.* 8. Habetur ex parte ad calcem Synodi Valentinianeæ Tertiæ: in Capitularibus *lib. 6. cap.* 366. Habet quoque eam ex parte Gratianus *cap.* 35. vbi Theodoſio eam tribuit, & *can.* 36. *c.* 37. *Cauſ.* 11. *Qu.* 1. Innocentius *c.* 13. *ext. de Iudiciis:* Iuuo *p.* 16. *cap.* 312. Anſelmus *lib.* 3. *cap.* 108. Panormitanus *lib.* 5. *cap.* 22. Sirmondus quoque eam edidit in Appendice *Cod. Theod. num.* 1. GOTHOF.

(b) In Veteribus quibuſdam, Veſontino, aliiſque, *Impp. Arcadius, Honorius & Theodoſius AAA. ID.*

(c) De *Ablauio* PP. *v. Proſopogr. Ducem* vocant inepte Capitularia, Gratianus, &c. *ID.*

(d) *Prærogata*, pro ante rogatæ latæque: de quo mox. *ID.*

(e) De hac *Propagandi* voce mox. *ID.*

(f) *Latas*, in Append. Cod. Theod. *ID.*

(g) Mira & inaudita hæc conſtructio, de qua mox. *ID.*

(h) *Iudiciorum ſummam* Præfectus Prætorio tenere dicitur: pariter vt ſumma iudicia potiri, a Symmacho, *lib.* 1. *epiſt.* 12. Rerum ſumma ei commiſſa *l.* 1.7. *de Decurionib.* vbi plura, vt & *in Notitia Dignitatum. ID.*

(i) In MSS. nonnullis *pertinere.* Vide etiam Iuretus *in Symmachi Alectuarium ep.* 21. quomodo etiam edidit Sirmondus, *in Append. Cod. Theod. n.* 1. Cuiuſmodi locutiones plures ſimiles exhibet Gloſſar. in *v. Pertinere.* Neque tamen hic vox ea admittenda: imo melius, *ad executionem peruenire. ID.*

* Hinc deſumptum eſt, quod in Capitularibus & in Decreto *Cauſ.* 11. *q.* 1. *c.* 35. 36. ſub Theodoſii nomine inſertum eſt: & quo reſpexit Innocentius *d. c.* 13. *ID.*

(k) Eſt qui hic teneat: *ſi tamen alia pars non refragatur.* Quod hic non admitto, mox vt oſtendam. *ID.*

(l) *Cum allegationibus*, Gloſſa Decreti, & ſic ὑπομνήματα cauſa. *ID.*

(m) *Accipiant*, pro recipiant, admittant. *ID.*

(n) Id eſt, Epiſcopo. *ID.*

(o) *Latum:* vt etiam poſtea reddit Sirmondus. *ID.*

(p) *Maias:* in Append. *ID.*

(q) De Conſulatu, quem hic nonnulli ſubiiciunt, mox. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Iudicii Epiſcopalis, priuatis quibuslibet quandocunque indulta Electione in cauſis ciuilibus: deque Sententiæ huius Epiſcopalis vi: vt & de Testimonio vnius Epiſcopi admittendo eſt hæc conſtitutio: Quæ ſub Conſtantini nomine ambulat, & ad Ablauium PP. directa dicitur: idque ad eius, ſi Deo placet, ſciſcitationem: & iuxta anterius aliquod ea de re eiuſdem Principis *Edictum.* Quam quidem legem veri Codices Theodoſiani non magis, quam duas reliquas huius tituli habent. Etſi vt dixi, iam exinde allegatur in Capitularibus, & in Breuiariis Codicis Theodoſiani ex ſuperiori titulo ſubiiciuntur. Etſi item Seldenus *in vxore Hebræa lib.* 3. *cap.* 28. *p.* 564 & de Synedriis *lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 318. eam in Codice ſuo MS. qui Guilielmi Monachi Malmesburienſis fuit, vt & reliquas duas huius tituli, ad titulum libri decimiſexti ſecundum, qui *de Epiſcopis & Clericis* eſt, annexe, ſparſimque ibi interſperſas ſcribat, & reuera Conſtantini eſſe certiſſimum eſſe dicat: qua de re etiam alibi plura ſe ſcribere, ait in *diſſertat. ad Fletam cap.* 5. §. 6. Et habetur ea ex parte in calce Synodi Valentinæ 3. quæ habita fuit Anno Domini 855. Bonam quoque eius partem

Carolus

Digitized by Google

Carolus Magnus ad verbum inſeruit Capitularium, *lib. 6. cap. 366.* Gratianus quoque *in Decreto can. 35. 36. 37. Cauſ. 11. Qu. I.* Innocentius *can. 13. de Iudiciis*: vbi Theodoſio eam tribuit: quomodo in MSS. nonnullis inſcriptio præfert *Arcadium, Honorium & Theodoſium AAA.* aliique Decretorum Collectores ſui, Anſelmus, Panormitan. Sed & Baronius quoque eam indidit Annalibus Eccleſiaſticis anno Conſtantini 9. altero ſtatim poſt fidem Chriſtianam ſuſceptam, puta *Anno 314. num. 8.* Contra, Abeſt ea a Codice Iuſtinianeo, neque eius mentio vlla apud hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Scriptores occurrit, etſi ſubtemen illi aliquid ex Sozomeno *lib. 1. cap. 9.* de quo poſtea. Et certe eſt ea plane ſuppoſititia fictaque, quod iam aliis quoque nonnullis ſuboluit, inque mentem venit. Eſt, inquam, hæc quoque lex decretum Conſtitutionum numero, quas falſarii miſcellanes nonnulli, ſequiore æuo e variis centonibus conſutas effinxere: cuiuſmodi ſunt omnes illæ, quas habet *Appendix Codicis Theodoſiani* a Sirmondo pro genuinis editas: de quo iam *in Prolegomenis* huius Codicis. Quidquid a Pſeudolo huic ipſi adhibitæ variæ artes fuerint, vt inter bonas merces ambulare poſſet: & ſimilitudinem veritatis imitaretur, vt loquitur *l. vnic. ſi cert. pet. de chirograph.* Eam in rem ſcilicet *Conſtantini* bonum nomen ementitum: *Ablauius* PP. inſcriptus, quem vtique ſub Conſtantino Magno PP. fuiſſe liquet. Additus & character loci, *Dat. Conſtantinopoli*: vt menſis & dies: Conſulum tantum nomen omiſſum. Quod tamen etiam ſupplere vel diuinare nonnulli conati. Inter hos Auctor Chronologiæ prioris Codicis Theodoſiani eam reiecit *poſt Conſulatum 2. Conſtantii & Conſtantis primum AA.* qui tertius annus eſt poſt Conſtantini Magni obitum, id eſt, Anno Domini 339. Gemino etiam errore: nam & *Conſtantini* nomen hæc lex aperte præfert, & Ablauius ante eum annum iam e medio ſublatus fuerat: de quo in *Proſopogr.* ex Eunapio, Zoſimo, Hieronymo. Hæc inquam ad veri ſpeciem addita: vt & illud, quod more
p.305. quorundam aliorum impoſtorum, in quis auctor Conſtantinianæ donationis & reliquarum conſtitutionum, quæ appendice Cod. Theod. continentur, artifex, quater vel quinquies anteriora Edicta ſua ſeu Leges commemorat, ne nouum ius nunc primum inducere videretur. Imo & Ablauium ſciſcitantem inducit, quidnam in argumento propoſito Conſtantinus antea cauerit: Quæ tamen, ipſa, vt poſtea oſtendam, impoſturæ ſunt indicia certiſſima. Adde multa alia ad veri ſpeciem adhibita, vt quod de *Præfecto Prætorio* dicitur, cum iudiciorum ſummam tenere, quibus omnino ſimilia occurrunt, *l. 117. de Decurionib.* & apud Symmachum *lib. 1. epiſt. 12.* vt iam in notis indicaui. Accedant, quæ vt religioſum Ablauii Præfecti Prætorio ſciſcitanti, ita & huius ſanctionis finem reſpiciunt: *Ad malitioſa*, inquit, *litium ſemina comprimenda*, vnde *ſalubre* etiam hoc *Imperium, ſalubre Edictum, lex pro omnium vtilitate lata*, dicitur. Adiice rationes haud vbique ſenſu inelegantes: *Multa enim quæ in iudicio captioſa præſcriptionis vincula promi non patiuntur, inueſtigat & promit ſacroſancta religionis auctoritas*: Cui affine eſt quod Baſilius Cæſarienſis *epiſt. 417. p. 426. Edit. Benedictin.* ad Commentarienſem quendam ſcribens, pro remittendis ad ſe quibusdam, qui veſtes pauperum ſuffurati ab Eccleſiaſticis detecti fuerant, ait: ἃ γὰρ αἱ τῶν δικαστηρίων πληγαὶ οὐκ ἐργάζονται, ταῦτα ἔγνωμεν πολλάκις τὰ φοβερὰ κρίματα τοῦ κυρίου κατορθοῦντα. *quæ enim tribunalium plagæ non efficiunt, ea plerumque nouimus tremenda Domini iudicia perficere.* Sed & Philonis locus *de creatione Principis p. 562.* Altera ratio: *Illud eſt enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a ſacroſancto homine conſcientia mentis illibata protulerit.* Item illam, *ut miſeri homines longis ac pene perpetuis actionum laqueis implicati ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropera maturo fine diſcedant.* In quibus etſi ſcoriæ multum, bonæ tamen frugis quoque multa intermicant. Adde (quod rem ipſam attinet) ſimiles, vel proximas ſaltem conſtitutiones plures: de Epiſcopali, inquam, inter priuatos iudicio, occurrere. Prima eſt ipſius Conſtantini, quam memorat Auctor vitæ Conſtantini *lib. 4. cap. 27.* quidquid Seldenus dicat *d. p. 328.* (eſt enim ea de Synodalibus decretis) quod Sozomenus *lib. 1. cap. 9.* affirmat: τεκμήριον δὲ κἀκεῖνο μέγιστον τῆς τοῦ βασιλέως περὶ τὴν θρησκείαν αἰδοῦς, τῶν ἐπισκόπων ἐπικαλεῖσθαι τὴν κρίσιν ἐπέτρεψε τοῖς δικαζομένοις ἢν βούλωνται τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας παραιτεῖσθαι· κυρίαν δὲ εἶναι τὴν αὐτῶν ψῆφον καὶ κρείττω τῆς τῶν ἄλλων δικαστῶν, ὡσανεὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐξενεχθεῖσαν· εἰς ἔργον δὲ τὰ κρινόμενα ἄγειν τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς διακονουμένους αὐτοῖς στρατιώτας, id eſt, *Argumentum vero & illud maximum reuerentiæ Imp. erga Religionem, quod Iudicio contendentibus ſeu litigatoribus poteſtatem fecit, Epiſcoporum iudicium inuocare, neglectis ſi vellent, ciuilibus Magiſtratibus: & vt ſententia eorum rata eſſet, & potioris auctoritatis quam aliorum Iudicum, atque ſi ab ipſo Imperatore prolata fuiſſet: atque Iudices ſeu Magiſtratus iisque miniſtrantes Apparitores iudicata ab his executioni traderent.* Secunda eſt Arcadii *l. 7. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audient.* (quæ tamen a Triboniani facinore immunis non videtur, vt colligo ex *l. 10. ſupr. de Iuriſdict.*) qua ſancitur, *Vt ſi qui apud ſacræ Legis Antiſtitem litigare voluerint, non vetentur, ſed experiantur illius in ciuili negotio more arbitri ſponte reſidentis iudicium.* Tertius eſt Honorii lex 8. *Cod. Iuſt. eod. tit.* qua cauetur, *vt Epiſcopale iudicium ratum ſit omnibus, qui ſe audiri a Sacerdotibus elegerint: eaque illorum iudicationi adhibenda eſſe reuerentia iubetur, quam Præfectorum Prætorio deferri neceſſe eſt poteſtatibus, a quibus non licet prouocare:* denique cauetur, *vt per Iudicum quoque officia, ne ſit caſſa Epiſcopalis cognitio, definitione executio tribuatur.* Quod vtique ad *hanc legem* proxime accedere videatur. Quarta eſt Valentiniani III. *Nouella 12. de Epiſcopali Iudicio*: qua & ipſa lege licentia iudicandi Epiſcopis tribuitur inter litigatores priuatos. Omitto alias leges non inter priuatos ſolos, veluti *l. 13. Cod. Iuſt. de Epiſcopali audient.* Accedat frequens horum temporum praxis: (de ſuperioribus non dico, vbi etſi ad Epiſcopos eundi vſurpatus mos, attamen ea vis eſſe non potuit Epiſcopalium Iudiciorum, vt a Iudicibus executioni tradi oporteret:) poſt Conſtantini Magni ſcilicet tempora, quibus Epiſcopi paſſim τῶν βιωτικῶν ἀμφισβητημάτων a Chriſtianis delecti iudices: fidem facit Baſilius *epiſt. 247.* & exemplo ſuo Gregorius Neocæſar. quod in *eius v.* memorat Gregorius Nyſſenus: Omitto Ambroſii exemplum *epiſt. 24.* quia ibi non tantum partium conſenſus interuenit, verum & quia de Epiſcopi negotio agebatur. Facit ſane Auguſtinus, qui laicorum lites ad faſtidium vſque iudicaſſe ſe profitetur in *Pſalm. 118.* *Suis vitioſis & negotioſis cupiditatibus adiuuandis vt occupemur, & eis noſtra tempora impendamus (maligni homines) efflagitant, aut certe infirmos premunt,*

munt, vt cauſas ſuas ad nos deferre compellant, quibus dicere non audemus, dic homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem inter vos? Conſtituit enim talibus cauſis Eccleſiaſticos Apoſtolus Cognitores, in foro prohibens iurgare Chriſtianos. Ne illis quidem, qui non aliena rapiunt, ſed ſua cupide repetunt, dicimus: Cauere ab omni cupiditate, conſtituentes ci[...]te oculos hominem, cui dictum eſt: Stulte, hac noct[...]feretur a te anima tua, qua praeparaſti cuius erunt? quia & quando dicimus, non recedunt, non declinant a nobis: Sed inſtant, vrgent, precantur, tumultuantur, extorquent, vt ipſis potius ad iſta, qua diligunt, quam ſcrutandis Dei mandatis, quae diligimus, occupemur. Et infra: Obedientes fideles, qui pro ſuis ſecularibus cauſis raro nos quaerunt, & iudiciis noſtris facillime acquieſcunt: nec nos conterunt litigando, ſed obtemperando potius conſolantur. Certe propter eos, qui & inter ſe pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, noſtra iudicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda diuinis: certe inquam propter iſtos & nobis liceat exclamare in hac voce corporis Chriſti: Declinate a me maligni, &c. Idem Auguſtinus, lib de oper. Monach. cap. 20. & homil. de Poenit. 50. cap. 12. & Epiſt ad. Proculeianum Donatiſtam 147. Et hominis quidem cauſas ſuas ſeculares apud nos finire cupientes, quando eis neceſſarii fuerimus, ſic nos Sanctos & Dei ſeruos appellant, vt negotia terra ſua peragant: Aliquando agamus & nos negotium ſalutis noſtra, & ſalutis ipſorum, non de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus, pro quibus rebus quotidie ſummiſſo capite ſalutamur, vt diſſenſiones hominum terminemus, ſed de ipſo capite noſtro tam turpis inter nos & perniciosa diſſenſio eſt. Quantumlibet capita ſubmittant, qui nos ſalutant, vt eos concordes in terra faciamus, de caelo vſque ad Crucem ſubmiſſum eſt caput noſtrum, in quo concordes non ſumus. Et Epiſt. Nebridii inter Auguſtinianas 114. Et ſingularis hiſtoria, quam de Syluano Troadis Epiſcopo memorat Socrates lib. 7. cap 37. & ex eo Nicephorus l. 14. c. 39. Ambroſius quoque lib. 2. offi cor. cap. 24. Si offenſam, inquit, vereris, non RECIPIAS iudicium: ſi Sacerdos es, aut ſi quisquam alius, non laceſſas: licet tibi ſilere, in negotio duntaxat pecuniario, quanquam ſit conſtantia, adeſſe aequitati. Non etiam lib. 3. cap. 9. ibi enim non de iudicio, ſed de interuentu & interceſſione Epiſcopi agitur. Ideoque in
p. 306 cauſis pecuniariis interuenire non eſt Sacerdotis, in quibus non poteſt fieri, quin frequenter laedatur alter qui vincitur, quoniam interceſſoris beneficio ſe victurum arbitratur, & Coostantiniana leg. quam memorat Sozomenus & dictis legibus Arcadii & Honorii comprobatur, quae & in duobus his praeterea congruunt. Ergo mos hic frequens & legitimus eundi ad Iudices Epiſcopos. Primo quod diſerte de pecuniariis cauſis, vt hac leg. ita & illis ῥητῶς agatur: iudiciumque adeo Epiſcopale priuatos litigatores in his ſubire poſſe neglectis Iudicibus ſecularibus definiunt: τὲς δικαζομένες, inquit Sozomenus, id eſt, iudicio contendentes in re pecuniaria, id enim δικαζομένων appellatione venit: non vt Interpres minus bene, qui in iudicium vocatos vertit. Litigare in ciuili duntaxat negotio ait Arcadius d. l. 7. Neque alio ſenſu accipienda eſt d. l. 8. & Nou. Valentiniani: Idque etiam ita expreſſum in Ambroſii loco. Quae quidem vt illarum legum, ita & huius limitatio notanda eſt. Secundo, conueniunt in eo, quod ſtabile hoc iudicium Epiſcopale eſſe velint, idque a iudicibus & eorum officio executioni tradi: nam & id expreſſe de Conſtantini l. addit Sozomenus: expreſſe id continetur dict. l. 8. vt hac leg. In tantum, quod tertium, vt iudicium hoc cum Praefecti Praetorio iudicio exaequet: quod & ipſum continetur d. l. 8. eo ſcil. fine, ne ab eo appellari poſſit: imo Sozomenus cognitioni Imperiali exaequatum id ſcribit. Hactenus quae ad veri ſpeciem hac leg continentur, quorumque argumento huic legi fides adſtrui poſſe videatur. Atenim longe plura alia ſunt, quae hac leg. continentur ſanciunturque, quae nulla alia lege occurrunt, imo quorum nonnulla legibus illis plane contraria ſunt: Ac proinde variis paradoxis, imo falſimoniis, ſeu falſis ampliationibus cumulata.

Prima ac potiſſima eſt, quod etiam μοναμερῶς, id eſt, vno tantum ex priuatis litigatoribus poſtulante iudicio Epiſcopali locum eſſe vult, Etſi altera pars, inquit, refragetur. De partium equidem conſenſu ſeu electione id liquidi iuris eſt, quam in rem vide quoque Iulianum Nouell. 69. c. 253. & exinde Capitularia Caroli 5. c. 234. verum vt alterutra parte refragante id fieri poſſit, id vero ab omnibus illis, quas memoraui, legibus abit: Conſtantini inquam, quam Sozomenus memorat: τοῖς δικαζομένοις ἢν βύλωνται παραιτεῖσθαι τῶν ἐπικόπων ἐπικαλεῖσθαι τὴν κρίσιν, ſi qui ex conſenſu litigare voluerint, inquit, Arcadius d. l. 7. pariter vt d. l. 10. ſupr. de Iuriſdict. cui haec cohaeſiſſe vel ad eius inſtar efformata: vbi & diſerte additur. Quod his obeſſe non poterit nec debebit, quos ad praedicti Cognitoris examen conuentos potius abfuiſſe, quam ſponte veniſſe conſtiterit. Qui ſe, inquit Honorius d. l. 8. audiri a Sacerdotibus elegerint. Quod ipſum inculcatur multoties d. Nouell. Valent. 12. tum in priuatorum mere cauſis, tum in his, quae intercedunt inter Eccleſiaſticos aliquos & laicos, vel inter Clericos mere, inter alia his verbis, & ipſis litigatoribus conuenit, praeeunte tamen vinculo compromiſſi; Quod & laicis, ſi conſentiant, auctoritas noſtra permittit. Aliter eos Iudices eſſe non patimur, niſi voluntas iurgantium, interpoſita, ſicut dictum eſt, conditione procedat: ſi ambo eiuſdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant publicis legibus & iure communi. Eodemque pertinet lex 13. Cod. de Epiſcopali aud. Quanquam quoad Clericos id immutatum a Maioriano, Nouella ſua Interpres ad Nouell. Valent. 12. notat. Extat equidem Nouella Maioriani 2. de Epiſcopali iudicio, verum quae ibi integra non extat, ſeu vt loquitur Interpres ad integrum ſcripta non eſt, verum ea tantum parte exhibita, quae eſſet de re neceſſaria ad locum, de Inuitorum inquam Clericorum ordinatione. Ergo aliis omnibus legibus vtriusque partis conſenſus & electio requiritur, more arbitrii & compromiſſi, etiam Conſtantini leg. quam memorat Sozomenus. Imo & altera illius, quam ſub Conſtantini itidem nomine exhibet Appendix Cod. Theod. & quidem, ſi Deo placet, ex hoc eodem Codice Theodoſiano ſub titulo 27. de Epiſcopali definitione, data Conſtantinopoli Licinio A. & Criſpo Caeſare COSS. haec limitatio additur. Ita tamen ne vſurpetur in eo, vt vnus ex litigantibus pergat ad ſupradictum auditorium & arbitrium ſuum enunciet. In quam etiam transfuſa nonnulla ex ipſa l. & pro ſanctis habeantur quicquid ab his fuerit iudicatum. Eademque & Baſilio mens fuit epiſt. 247. p. 441. Edit. Benedict. in fin. ſi modo ea ad Epiſcopum vel Sacerdotem ſcripta eſt, vt ipſe cenſeo: γίνε δὲ βοηθὸς, μάλιστα μὲν ἀμφοτέροις τοῖς κρινομένοις (εὐσεβὲς γὰρ) κωλύων τὴν εἴσοδον τὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ γινόμενος αὐτοῖς ἀντ' ἐκείνου δικαστής· εἰ δὲ ἀπειθεῖ θάτερος καὶ μάχεται ταῖς ψήφοις, σύμπραξον τῷ ἀδικ-

ἀδικουμένῳ &c. *Sis ergo adiutor, maxime quidem vtrique litiganti: (id enim pium eſt) prohibens, ne ad iudicem introeant, teque ipſius loco iudicis illis præbens. Quod ſi alteruter non obtemperat, nec ſententiæ cedit, ſaue iuturiam patienti.* &c. Ergo & hoc iam nomine & vel maxime falſi ſuſpecta hæc lex eſt. Quando quidem & Conſtantini ipſiusmet, imo & aliorum Imperatorum ſanctionibus hac parte contraria eſt verbis apertiſſimis: omnemque iudiciorum ordinem, & Iudicum poteſtatem imminutum it, vt videlicet vnius nutu partis quocunque etiam iudicii momento Iudicem diſcingat, & poteſtate ſuá priuare poſſit. Hæc cum attenderet Vir Doctus, hic lectionem ita reponebat: *Si tamen alia pars non refragatur*: aduerſus apertiſſima *huius legis* verba, quæ vt in omnibus libris ita habentur, & in Decreto & in Capitularibus & in Decretalibus, ita neceſſario hic ſtant: quin & id ipſum iam antea indicatum. *Quicunque*, inquit, *litem habens, ſiue poſſeſſor, ſiue petitor erit*, &c. Idque adhuc magis confirmant ſequentes ampliationes.

Secunda igitur ampliatio eſt ratione *Temporis*: *Inter initia litis*, inquit, *vel decurſis temporum curriculis, ſiue cum negotium peroratur, ſiue cum iam cœperit promi ſententia, iudicium eligit ſacroſanctæ legis Antiſtitis, illico ſine aliqua dubitatione, etiamſi alia pars refragatur, ad Epiſcopum cum ſermone litigantium dirigatur*: ſubiecta etiam ratione. Et in hoc quoque concinit *lex 17.* ſubdititia in Append. Cod. Theod. *Et ſi quis ad legem Chriſtianam negotium transferre voluerit & illud iudicium obſeruare, audiatur: Etiamſi*, inquit, *negotium apud Iudicem ſit inchoatum.* Argumentum etiam aliquod præbere videatur Ambroſius *d. epiſt. 24.* etſi in alia re, a Canoniſtis certe varie explicata.

Tertia ampliatio eſt ratione *Ætatis*: *Sine aliqua*, inquit, *ætatis diſcretione inuiolatas ſemper incorruptaſque ſeruari*: Item: *ſiue inter minores ſiue inter maiores.* Quod quidem inuita Iuriſprudentia dicitur. Quid enim? non ad retractanda iudicia ſumma eſſe debet ætatis minoris ratio?

Sic Primum caput de Iudicio Epiſcopali Rebus ipſis falſi coarguimus. Sequitur alterum: de *Teſtimonio* vnius Epiſcopi, quod & ipſum relatum Capitular. *lib. 6. cap. 366.* & a Gratiano *can. 36. Cauſ. 11. Qu. 1.* Nempe vt vnius Epiſcopi teſtimonio credatur, neque alius contra audiatur. Quod & ipſum falſum eſſe, rebus ipſis apparet. Ipſemet certe Conſtantinus, (Dei legi conuenienter, quam & aliam ſæpe imitatur & ſequitur, *Deuter. 19. 15.*) ſanxiſſe reperitur *l. 3. ſupr. de fide teſtium, vt vnius OMNINO teſtis reſponſio non audiatur: etiamſi præclara Curiæ honore præfulgeat*, de quo plenius ad *eam leg.* Illud equidem Epiſcopis pro priuilegio datum poſtea, ne Epiſcopus ad teſtimonium p.307. flagitaretur: *l. 8. ſupr. de fide teſtium*, vbi dixi. Sed & Patres Africani in Concilio Carthaginenſi ab Honorio petendum decreuere, vt habetur *can. 89. Cod. Africani*: vt Clerici de Iudicii ſui cognitione non cogantur in publico dicere teſtimonium, de quo dixi ad *l. 1. ſupr. de religione*: Atenim, vt vnius Epiſcopi teſtimonio credatur in cauſa pecuniaria, id nunquam conſtitutum fuit. Cuiacius quoque ad *l. 14. de dote præl.* etſi de fide huius Conſtitutionis non agat, attamen de hoc capite ita loquitur: *Conſtantinus Imp. in conſtitutione quadam ad Ablauium PP. quæ eſt in extrema Cod. Theod. & a Carolo Magno pro lege relata eſt in ſua capitula, vt & ab omnibus ſubditis obſeruaretur; iubet, vt omnes Iudices indubitanter, licet ab vno Epiſcopo perhibitum teſtimonium, accipiant, nec alium quemquam audiant præter Epiſcopum.* Mox ſubiicit: *Sed meminerit quod eſt in vita Stephani Iunioris a Damaſceno conſcripta, alias iſſe* ἐπισκόπους, *alias* ἐπισκότους *Et de Epiſcopis loquitur Conſtantinus, quales an vlli ſint hodie dubium eſt.* Hactenus Cuiacius, ſatis libere. Ait porro hac parte impoſtor, *Nec alius audiatur, cum teſtimonium Epiſcopi a qualibet parte fuerit repromiſſum.* Quæ verba ita nonnulli accipiunt, Epiſcopum vnum, cuius teſtimonio ſe credituros promiſerunt litigatores, plenam fidem facere. Quod inane eſt. Nam diſerte dicitur ab vna parte hic *teſtimonium repromiſſum fuiſſe. Repromiſſum* igitur, id eſt, aduerſus partis allegationem laudatum. Verum de hoc plura ad *d. l. ſupr. de fide teſt.* Ita *l. 7. ſupr. de fide teſtium: qui ſcripturas comminiſcuntur, cum quid in iudicia promiſerint, niſi ipſi adſtruxerint veritatem*, &c. quod in *protulerint* mutauit Τριβον. *l. penult. Cod. Iuſt. de probat.* Atque ita Rebus ipſis falſitatem huius conſtitutionis euicimus, quam etiam totam abrogatam, (de potius non habere locum) Gloſſa ipſa notauit. Eademque Gloſſa ait, Innocentium in *c. 13. X. de Iudiciis*, ex ea argumentum ſumere, non vt confirmet eam, ſed vt oſtendat, quantam affectionem Imperatores habuerint erga Sacerdotium. Nonnulli vt duritiem eius emollirent, refingere eam alicubi conati, vt iam diximus. Alii ex Decreto emendandam dixere. Sed nos commentitiam iam rebus ipſis oſtendimus.

II, Secundo loco id ipſum oſtendit clare *Verborum ſartago* & ſtribligo, a Conſtantini Magni temporibus ſtiloque alieniſſima, quæque ei ſæculo conuenit, quo vt initio dixi, alia id genus ficta falſataque. Quin & alia adſperſa, quæ plane ἀσύστατα ſunt.

Primum ſuauis eſt *ſciſcitatio*, quæ memoratur, Ablaui; & in eo quidem, quod ſcire cupit, quid de ſententiis Epiſcoporum Conſtantinus antea cenſuerit, quæ prærogata ab eo ſit ſuper hac lex, quæ Edicti ipſius forma. Quaſi vero ſciſcitari id Præfectum Prætorio oportuerit; cui Edicta, legeſque publice propoſitæ notiſſimæ erant, vel ex ſcriniis ipſe haurire potuit, penes quem, vt ipſamet *hac leg.* dicitur, ſumma iudiciorum erat.

Secundo, deinde quomodo hæc ſciſcitatio *Religionis eſſe* dicitur, quaſi vero de religione hic agatur: aut religionis hoc negotium ſit: imo enim iudiciarium fuiſſet, vt ita ſciret, quid hac parte ſequendum haberet. Verum hæc eius ſæculi diſciplina fuit, vt religionis pars haberentur ea omnia, quæ ad Clericorum vtilitatem facerent.

Tertio, quo hic *Moderationis noſtræ* titulus, inſolitus etiam in Conſtitutionibus, neque huic negotio conueniens?

Quarto nouiter dictum, *a nobis inſtrui voluiſti.* Inſtrui ſcilicet abſolute pro doceri, cum alias cum adiuncto ferme efferatur: *inſtrui* ſcilicet aliquid, vel de aliqua re, vel aliqua re. Verum & hic Conſtantinianæ fabulæ character eſt.

Quinto, noua etiam vox *prærogata legis*, pro ante, olim, rogatæ latæque: nam alias *prorogata* hoc ſenſu dici debuit, non prærogata: *prærogatum* eſt ante erogatum, non pro, ante rogatum, *l. 6. ſupr. de Prætorib.* & *l. 29. de Decurionib.*

Sexto, quid etiam eſt, prærogatæ legis *ordinem ſalubri rurſus imperio propagare*: *ordinem* ſcilicet dixit pro ordinatione, vel ſerie: *propagare rurſus*, id eſt,

id eſt, rurſum publicare. Quomodo & in ſubditi-tia conſtitutione Appendicis Codicis Theodoſiani *num. 8. ab init. ad propagandas ex more indulgentias*, & *in fin. ita vt velociter lata propagentur.* Alioquin *propagare*, ni fallor, eſt amplificare, extendere, non firmare in futurum, vel certe propagare in æuum. Verum & hic ſtylus eſt donationis Conſtantinianæ. *Liquida*, inquit, *narratione per huius noſtræ Imperialis inſtitutionis paginam, ad cognitionem omnium populorum, in vniuerſo orbe terrarum noſtra ſtuduit propagare* (Bin. habet *propalare*) *Manſuetiſſima Serenitas.*

Septimo, ad alia pergamus. *Quolibet*, inquit, *genere* prolatæ ſententiæ Epiſcoporum: pro qualibet ratione, vel potius cuiuslibet generis ſententiæ.

Octauo, deinceps, *Vt pro ſanctis ſemper ac venerabilibus habeatur, quidquid fuerit terminatum.* Egregia ſcilicet conſtructio *habeatur pro ſanctis quidquid*, &c. Et tamen ita quoque in altera, ſi Deo placet, Conſtantini conſtitutione in Appendice Cod. Theod. *& pro ſanctis habeatur, quidquid ab his fuerit iudicatum:* vt iam vtriuſque conſtitutionis parentem agnoſcas, vel vnam & eandem certe monetam. Ad alia pergamus.

Nono, *Ad executionem*, inquit, *peruenire:* quod tamen tolerabilius adhuc, quam quod nonnulli reponunt, *pertinere.*

Decimo, feratur & *ſacroſanctæ legis & religionis* hic appellatio: quomodo & *num. 6. Append. Theod.* Sed enim etſi genuinis conſtitutionibus *ſancta* & *ſanctiſſima* lex ferme dicatur: imo & ſacroſancta Eccleſia, in *l. vnic. de bon. Clericor.* ſacroſancta religio *l. 46. de curſu publ.* ſacroſancta myſteria, *l. 123. de Decurion.* Sed idone etiam *ſacroſanctus homo* pro Epiſcopo? Verum id ex eadem moneta eſt, ex qua in *it. Conſtit. init. Append. Cod. Theod. ſacroſancta veneratio.*

Vndecimo, Adde his vocem, *alia pars*, pro altera.

Duodecimo, ſed quid eſt *ſermo litigantium?* & *cum ſermone litigantium dirigi ad Epiſcopum?* Gloſſa interpretatur allegationem, ſeu allegationes partium. Quod ſi verum foret, tum *ſermo litigantium* eſſet, quæ *partium aſſertio* vocatur, in *l. 5. ſupr. vnde vi.* Atqui, quomodo ſermo *litigantium*, aut cum ſermone litigantium ad Epiſcopum dirigi dicatur poſſeſſor vel petitor, cum altera etiam parte refragante id fieri poſſe hic decernatur? Verum *litigantes* hic disiunctiue & ſeparatim intelligi poſſunt: ſiue petitor ſcilicet ſiue poſſeſſor. An igitur, ἐπιθέτης hic *ſermonem* dixerit, τὸν λόγον, τὴν ὁμιλίαν, ἀξίωσιν, δέησιν, preces litigantium, quibus Epiſcopum rogant, vt is cognitionem cauſæ ſuæ ſuſcipere dignetur? Neque id ita accipiendum. Impoſtor hic *ſermonem* dixit, pro tuitione, mandeburde, ἀσφάλεια, λόγῳ ἀσυλίας: Quo ſenſu *ſermonis* vox & *ſub ſermone* effertur in legibus Salicis *tit. 59. in fine:* in formulis veteribus, Marculphi *lib. 1. form. 24.* duobus locis; & *form. 35. ſub fin.* (ſeu in *Edit. Lindebrog. 8. 37.*) Eodem alias ſenſu, *Verbum* dicebatur, & *ſub verbo*, in iisdem legibus *Salicis tit. 14 leg. 5.* & in *Ripuariis tit. 35. num. 3.* & apud Gregor. Turon. *lib. 9. hiſtor. cap. 19. & 27.* * Et ita quoque Græculi λόγον dixere & λόγον ἀσυλίας. Iuſtinianus *in Nouell. 17. cap. 6.* & *Edict. a. prof. & 13. c. 10.* vbi λόγον recte *fidem publi-* p. 308 *cam* vertit Iulianus: Haloander, *ſecuritatis promiſſionem:* male vetus interpres *Iusiurandum.* ** Ergo, *ſermo litigantium* eſt ἀσφάλεια, ſecuritas, ſaluus conductus, qui dabatur litigantibus in cauſis ciuilibus & priuatis, non vero in publicis, veluti tributorum exactionibus, vt ex Edictis illis Iuſtiniani conſtat. Quem quidem etiam ſermonem ſeu λόγον, vbi dare fas erat, nonniſi Epiſcopi quandoque conſenſu dari oportebat, vt ex Edicto *Iuſtin. 13. cap. 10.* diſcimus. Eiusque ſermonis finis duplex erat, ne litigantes a quoquam infeſtarentur, & vt in eo tantum foro cauſa eorum decideretur: Qui duplex etiam finis fuit *ſermonis Regii*, ſeu *tuitionis* & *Mandeburdis Regiæ*, Epiſcopis, Abbatibus, Eccleſiis, Monaſteriis tribui ſolitæ, nempe ne a quibuslibet infeſtarentur, atque etiam vt eorum cauſæ in Palatio tantum deciderentur. Ergo hoc ſenſu poſſeſſor vel petitor vel vterque hic ad Epiſcopum *cum ſermone litigantium dirigi* iubentur: *litigantium* inquam, id eſt, qui litigantibus tribui ſolet: & quidem in ſp. *huius leg.* ſub λόγῳ ἀσυλίας Epiſcopi. Ad alia pergamus.

Decimotertio, eiusdem quoque elegantiæ ſunt. *Captioſa præſcriptionis vincula, quæ in iudicio multa promi non patiuntur.*

Decimoquarto, Egregia etiam formula, *perpetuo ſtabilitatis iure firmatum.* Ita quoque ſane, in epiſtolis Pauli PP. I. *firma ſtabilitate.*

Decimoquinto, quid eſt etiam, *teſtimonium repromittit?* Nempe, quod antea dixi.

Decimoſexto, neque minor vetuſtas in illis: *illud eſt veritatis auctoritate firmatum.*

Decimoſeptimo, vt & illud, *quod a ſacroſancto homine conſcientia mentis illibata protulerit.* *Proferre* ſcilicet quid conſcientia mentis ab homine dicitur: *& conſcientia mentis.*

Decimooctauo, huc referantur & illa: *aliquando cenſemus*, pro, *olim: Cupiditas præpropera: diſcedere maturo fine.*

Decimonono, *ſemina comprimere*, pro reprimere.

Vigeſimo, *accipere teſtimonium*, pro recipere, admittere.

III. Iam *Vincula orationis* non propalam clamant, *hanc leg.* neutiquam Conſtantinianæ æui vel prioris

---

* Vide CL. BIGNONIVM *in not. ad Marculf. pag. 286. 287. 259.* & ad *Leg. Sal. tit. 14.* PETR. PITHOEVM in *Gloſſar. ad Leg. Sal. tit. cit.* CVIACIVM *Obſeru. VIII. 40.* & ad *Nouell. 5. & 17.* CL. ECCARDVM *ad Leg. Sal. pag. 34. & 102.* CL. DV FRESNE in *Gloſſar voc. Sermo, Verbum.* It. voc. λόγος.

** Reſpexit laudatus interpres ad *verbum regium*, vel in *verbo regio* dicere, quod æuo medio idem innuebat, ac *iurare, iurer en parole de Roy:* de quo vide CL. DV FRESNE *Gloſſar. voc. verb. reg.* Vide etiam defenſum interpretem a I. CVIACIO *Obſeruat. VIII. vlt.*

prioris alicuius latinitatis eſſe, verum ſummam barbariem redolere: & ab eodem fonte proficiſci, quo fabuloſam Conſtantini donationem, & Pſeudo-epiſtolas primorum Pontificum? Primo, *Sanximus namque.* Secundo, *ſcilicet vt pro ſanctis.* Tertio, nouæ item periodi & ſententiæ quinque eodem vinculo vocis *Itaque*, cum ſuperioribus nexæ: *Itaque, quia a nobis*, &c. *Siue itaque. Quicunque itaque: Omnes itaque. Quidquid itaque.* Ita quoque paſſim in Pauli I. PP. & Stephani IV. Epiſtolis: ita quoque in Conſtantini donatione tribus locis. *Prima itaque die: Conſtruximus itaque Eccleſiam: Decreuimus itaque & hoc.* Imo & in *l. 2. prox. infr.* quæ & ipſa ſuppoſititia. *Sancimus itaque.*

IV. Tandem quid eſt, quod cum duo ſint *huius legis* capita, de *Iudicio*, inquam, *Epiſcopali*, deque *Teſtimonii dictione*, ſanctio tamen *huius legis* nonniſi prius illud reſpiciat, obſeruantiamque eius commendet de ſententiis, inquam, Epiſcoporum?

Et ita quidem glaucomam Lectorum oculis hactenus obiectam, leuaſſe mihi abunde videor: vnde ſibi ſtudioſi deinceps diſcant cauere, ne porro huiusmodi ſubleſtis commentis fidem facile commodent. Neue *huius legis* vlla ratio porro habeatur, vbi de *Foro Epiſcopali* agitur: Quod tamen hactenus fit: vnde in *hiſtorica* enarratione *de foro Epiſcopali* multæ perplexitates & confuſiones ortæ, dum huius quoque ibi ratio habetur. Et poſt hæc omnia, vt ex aliis & genuinis Legibus apparet, ita & ex hac quoque (ſi & ipſa γνήσιος foret) appareret, hoc quidquid priuilegii eſt, totum hucuſque a Principum indulgentia & prouidentia manaſſe: ſiue partium vel alterutrius ſaltem voluntate Epiſcopis tributum: non vero a iure diuino manaſſe: vel perpetui id iuris fuiſſe: aut Epiſcopos ſuo ſibi iure id vindicare potuiſſe, etſi officii alioquin Epiſcopalis pars ſit, quod & Conciliis ſtatutum eſt, vt Eccleſiaſtici operam nauent, in exhortandis litigatoribus ad pacem & concordiam. Sed exitioſior adhuc eorum error eſt, qui *hanc leg.* eo trahunt, vt Epiſcopos ἀνυπευθύνους ſæcularibus poteſtatibus nobis faciant.

II. (a) Imppp. Arcad. Honor. & Theod (b) AAA. Adriano PF. P. (c)

Vt * veneratio (d) Sacerdotibus debetur innoxiis, ita & pœna moderata (e) inquietis atque deiectis. (f) Quemadmodum enim Deo ſeruientes, & diuini Sacerdorii integritate lucentes, non ſolum vitam ſuam proprio præſtant ornamento, ſed etiam ſubiectæ (g) plebis atque obedientis exemplo: ita ii, *quorum indigniora* (h) *ſunt ſub integritatis profeſſione peccata*, ſi excluſi deprauatique (i) ab Epiſcopis comprobentur, qui reſupinos (k) ſpiritus aduerſum definita retulerint, ſeparati ab his vrbibus, quas errore proprio tenuerunt, & ſibi debent eſſe parti (l) & aliis conſtituta (m) ablegatione terrori: Plurimos enim bonos (n) faciunt, & veneratio optimorum Sacerdotum, & notabilis reprehenſio peſſimorum. ** Suggerentibus Epiſcopis didicimus, quoſdam Sacerdotes Chriſtianæ legis, quorum delicta cœtu Epiſcopali deprehenſa fuerint, (o) iterum ſententia vindicata, (p) in ſinu earum vrbium, in quibus talia commiſſa ſunt, permanere, & (q) quærere turbas populi, conuocare turbatores quietis, exiſtere tumultus popularis auctores, (r) *innocentes* ſe poſt iudicium dicere, plebem colligere, & velut adhuc *Epiſcopos* ſalutari (s) Comitatum ſacrum petere, mereri mendaciis oracula, & futura reſcripta. Sancimus *** itaque hac lege, vt Qvicvmqve reſidentibus Sacerdotibus fuerit Epiſcopali loco detruſus & nomine, ſi aliquid vel contra ſententiam, (t) vel contra quietem (v) moliri fuerit deprehenſus, rurſusque Sacerdotium petere, a quo videtur excluſus, (x) procul ab ea vrbe quam indignus (y) infecit,
p. 519. ſecundum legem Diuæ memoriæ Gratiani, c. milibus vitam agat: Sit ab eorum cœtibus ſeparatus, a quorum eſt ſocietate diſcretus: Careat (z) vrbe quam tenuit, ſegregetur (aa) quam mentitus vitæ præceptor (bb) infecit. Sitque (cc) huiusmodi perſonis, tenore huius legis, inlicitum, ſacra noſtra adire Secreta, & impetrare Reſcripta: omnibus (dd) abiectis per culpam Sacerdotio perſonis, quæ impetrata ſunt infecta permaneant. Scitu his quorum defenſione nituntur, abſque ſui reprehenſione non futurum, ſi hoc eis polliceantur (ee) ſuffragium, qui diuinum non videntur meruiſſe reſcriptum, (ff) Hadriane Parens Kariſſime & amantiſſime. Hanc * igitur legem Sublimis Magnificentia Tua cunctas per diœceſes (gg) ſibi creditas publicabit Edictis, (hh) vt id quod pro quiete repertum, pro iudicii Epiſcopalis confirmatione conſtitutum, pro reprimendis culpis inuentum eſt, ab omnibus excolatur, a Sacerdotibus reſeruetur. Dat. Prid. Non. (ii) Febr. Rauennæ Stilichone II. & Anthemio coss. [405.].

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* Neque Baronius in Annales ſuos, quod ſciam, eam retulit, etſi duas alias huius tituli retulerit. Edidit autem eam Sirmondus in Append. Cod. Theod. *num.* 2. GOTHOF.

(b) Tertium hoc Theodoſii nomen abeſt in *l.* 35. *ſupr. de Epiſcop.* cuius legis verba huic infarta ſunt. *ID.*

(c) *Adrianus* PP. Italiæ, de quo v. *Proſopogr. ID.*

* PRAEFATIO. *ID.*

(d) Sic mox, *veneratio optimorum Sacerdotum:* Sane, in *l.* 7. *ſupr. de ſepulchr. viol. ſanctorum veneratio*, dicitur. *ID.*

(e) *Moderata* pœna, vt *moderata vltio*, in Honorii *l.* 41. *de Epiſcop.* id eſt, delicto proportionata, *ID.*

(f) *Deiecti*, Sacerdotio ſcilicet, mox, abiecti, detruſi: *Proiecti* eodem ſenſu apud Ammianum Marcellinum. Reiecti *l.* 1. *de defenſ. ciuit. ID.*

(g) *Subiecta plebi atque obedienti ſunt exemplo. ID.*

(h) Vide Chryſoſtomum *περὶ ἱερωσύνης*, *de Sacerdotio*, *lib.* 4. *num.* 1. *pag.* 403. *T. I. Opp. Edit. Benedict. ID.*

(i) *γρ. degradatique:* quomodo etiam habet Sirmondi editio. *ID.*

(k) *Reſupinos ſpiritus referre:* Vid. *l.* 6. *de cuſtod. reorum. ID.*

(l) *Reperti*, in Edit. Sirmondi, nullo ſenſu: malim *ſeparati. ID.*

(m) *Conſtitutn*, proinflicta. *ID.*

(n) Haud abludit Vlpiani dictum *l.* 1. §. 1. *D. de iuſtit. & iure. ID.*

** Secundum caput, quo continetur NARRATIO ſeu occaſio, ſi Deo placet, Legis. *ID.*

(o) *Fuerunt. ID.*

(p) *Sententia vindicata* quid? violatane, conculcata? An *ἱερατείῳ*, *Sacerdotio vindicato.* Sirmondus ita edidit, *& deprehenſa fuerit, & eorum ſententia vindicata. ID.*

(q) Sequentia, ita vt fecimus, interpungenda ſunt, quæ miram verborum congeriem & *συναθροισμὸν* continent. *ID.*

(r) *Actores*, in Cod. Anic. male. *Auctores*, qui alias concitatores: ſic & *l.* 1. *de his qui ſup. relig.* de hac voce v. Sauar. *in Sidon. lib.* 1. *epiſt.* 11. vide etiam *tit. de his qui plebem audent.* &c. *ID.*

(s) Eſt, qui hic alludi tentat ad formulam illam *προσκυνῶ σε*, quæ apud Iſidorum Peluſiotam occurrit 1. *epiſt.* 490. qua Epiſcopum a fidelibus obuium ſalutari ſolitum colligunt ex eo loco. Quod non admitto: Nam & hæc lex characteres Occidentis præfert, neque Iſidorus hanc ſolemnem formulam fuiſſe indicat. *ID.*

*** Tertium caput: vbi iam CONSTITVTIO ipſa continetur. Eaque deſumpta ex *d. l.* 35. *ſupr. de Epiſcopis*, & huic legi infarta eſt. *ID.*

(t) *Cuſtodiam*, *d. l.* 35. *ID.*

(v) *Publicum*, add. *d. l.* 35. *ID.*

(x) *Expulſus*, *d. l.* 35. *ID.*

(y) Vox hæc hic add, quæ non habetur in *d. l.* 35. *ID.*

(z) Hoc colon hic additum, quod non habetur in *d. l.* 35. *ID.*

(aa) *A plebe:* hoc amplius habet Codex Anicienſis: quomodo etiam poſtea edidit Sirmond. *ID.*

(bb) Epiſcopum *vitæ præceptorem* dici nota: quo pertinent & illa ſupra *vitam ſuam præſtant ſubiecta plebi exemplo.* Sirmondus edidit, *vitæ profeſſor.* Edit. Quart & prim. Cuiac. habent, *vitæ præcepta. ID.*

(cc) *Sit*, ſimpliciter Sirmondi, Quart. & prim. Cuiac. Editt. *ID.*

(dd) Sanus hic locus, vt in *d. l.* 35. aliter tamen Sirmondus, *omnia deiectis*, &c. *Omnia abiectis* habent Edit. Quart. & prim. Cuiac. *ID.*

(ee) *Pollicentur*, *d. l.* 35. *Si his polliceantur*, Edit. Sirmond. In Edit. Quart. & prim. Cuiac. editum eſt, *quæ impetrata fuerant, permaneat ſcituri dies, polliceantur ſuffragium* &c. *ID.*

(ff) *Indicium*, *d. l.* 35. & in Cod. Anic. & in Edit. Sirmond. *ID.*

* Poſtremum caput: quo continetur RATIO proponendæ legis & IVSSIO. *ID.*

(gg) De iſto mox. *ID.*

(hh) De hoc publicandarum Legum propoſitis Edictis à Præfecto Prætorio more: vide quæ ad *l. vnic. ſi per obrept. ID.*

(ii) Mutatus hic Conſulatus. *Stilichone & Aureliano COSS.* id eſt, Anno D. 400. in *d. l.* 35. In Sirmond. Edit. *Stilicone II. Conſule. ID.*

COM-

COMMENTARIVS.

Deiectvs ſeu detruſus ſemel Epiſcopatu ob culpam aliquam a Synodo Epiſcopali: turbatâ diſciplina Eccleſiaſtica, & publica quiete, & conculcata ſententia Epiſcopali, Epiſcopatum iterum repetens, vltra centeſimum ab Vrbe, cuius Epiſcopatum geſſit, miliarium hac conſtitutione, quæ Honorii nomen, & Conſulatum Anni 405. præfert, relegari iubetur; ſupplicandi, aliiſque eos defendendi ſuffragiumque his præſtandi facultate adempta. Quæ quidem & ipſa lex de fictitiarum miſcellarumque numero eſt, & ex variis conflata centonibus. Etſi ad fucum faciendum multa adſcita. Imperatorum primum *Arcadii*, *Honorii* & *Theodoſii* nomina, vt & *Adriani* Præfecti Prætorio, Conſulatus item *Stilichonis* & *Anthemii*, quæ duo his temporibus vtique conueniunt. Conuenit & loci adſcriptio *Rauenna*, inquam, eidem Conſulatui: vt de his omnibus fidem facit tum *Chronologia*, tum *Proſopographia* noſtra. His adde & varias hoc ipſo tempore conſtitutiones, ab Honorio datas, de rebus Eccleſiaſticis: puta *l. 38. de hæreticis: l. 2. de religione: l. 3. 4. 5. ne ſanctum baptiſma:* (& duæ quidem poſtremæ ad eundem Hadrianum PP.) Quæ quidem omnia imperitis fucum facile facere poſſent, quandoquidem hæc ita congruentia ſunt.

Secundo loco reſpice mihi ſis totam *huius leg.* diſpoſitionem haud infabrefactam: conſtat ea ordine ſeruato quatuor capitibus, Præfatione, ſcilicet graui, Narratione occaſionis, quæ *huic legi* anſam præbuit, Conſtitutione ipſa; Ratio tandem proponendæ legis ſubnectitur.

Tertio adiice. Sententiarum pondus, quæ præfatione continentur: & quidem quatuor nume-
p. 310. ro, quæ ſimilibus exornari facile poſſent: atque inter cæteras illa: *Quorum indigniora ſunt ſub integritatis profeſſione peccata.* Ita enim quoque Chryſoſtomus non tantum *d. loco* περὶ ἱερωσύνης, verum etiam *in Pſalm. 6.* ὅσῳ μείζων τὸ ἀξίωμα, τοσούτῳ χαλεπωτέρα καὶ ἡ κόλασις εἰς ἁμαρτάνοντι, *quanto maior dignitas eſt, tanto durior etiam eſt animaduerſio in eos, qui peccant.* Notiſſimum & illud Iuuenal. *Satyr. VIII. v. 140.*

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Similiter Theodoſius *leg. 10. ſupr. de fide teſt.* *Multo magis pœna ſunt digni, quibus cum plurimum per noſtram iuſſionem delatum fuerit, occulto inueniuntur in crimine.* Sic Valentinianus. *Nouella de ſepulchris 5. Clericos dignos credimus maiori ſupplicio: Vehementius enim coërcendus eſt, quem peccaſſe miseris. Scelus omne grauius facit claritudo perſonæ: intolerandum, nimis execrabile, non ferendum induere nomen, & titulum ſanctitatis, & abundare criminibus.* Honor auget reatum *l. 1. Cod. Iuſt. vbi Senatores.* Vide & Saluianum *duobus locis lib. 4. de Gubernat. Dei cap. 12. & lib. 2. aduerſ. auarit. cap. 9.*

Quarto, fucum facere & vel maxime poſſe videatur: quod eadem conſtitutio, quæ tertio capite continetur, totidem ferme verbis extet in *l. 35. ſupr. de Epiſcopis:* ſic vt hæc lex videri cui poſſit tribus reliquis capitibus auctior hic, velut ex ſcriniis publicis deſumpta huc relata.

Poſtremo, optime Adriano PP. *diœceſes credita* dicuntur, & a *Præfecto Prætorio Edictis conſtituta publicari* iubetur, melius quam in quarta ſubdititia *Append. Cod. Theod.* quæ data ad Felicem PP. *per diœceſim ſibi creditam.* Nempe enim, & aliis compluribus legibus hoc poſtremum iuberi videmus: de quo *tit. de Conſtitutionibus Princip.* & prius illud veriſſimum, plures ſcilicet diœceſes a Præfecto Prætorio in commune rectas, de quo vide leges in *Geograph.* & *Notitiam noſtram* coniectas: ac nominatim ſub Hadriano PP. qui Præfectus Prætorio Italiæ erat; ſub cuius diſpoſitione erant hæ tres diœceſes, *Italia*, *Illyricum*, *Africa:* de quo vide *Notitiam Dignitatum.*

Verum alia ſunt, quæ huic perſonatæ fictæque legi laruam detrahunt, fictitiamque arguunt. Primum enim illa ipſa Conſtitutio, quam contineri diximus *d. l. 35.* huic intacta fidem facit, eam eſſe de illarum miſcellarum legum numero, quæ ſequiore æuo effictæ, & ex variis centonibus conflatæ fuerunt, additis vel mutatis nonnullis: cuiuſmodi ſunt ferme omnes illæ, quæ Appendice Codicis Theodoſiani continentur, quas pro veris tamen & legitimis nobis obtruſit Sirmondus, emunctæ alioquin naris vir: de quo *in Prolegomenis noſtris.* Vti factum in hac ipſa conſtitutione, quod per partes iam oſtendimus *in Notis.* Quod quidem feliciter ſatis ceſſit Pſeudolo noſtro in his etiam, quæ vel ſubtiliſſima ſunt: veluti, quod retenta eadem conſtitutione, quæ extat *d. l. 35. Theodoſii Iun.* nomen in inſcriptione additum fuit: & Conſulatum mutauit, loco videlicet *Stilichonis & Aureliani*, ſubſtitutis *Stilichone II. & Anthemio COSS.* Quæ profecto inter ſe congruunt.

Secundo, illæ ipſæ graues in ſpeciem ſententiæ, quæ initio legis continentur, tot ſcatent aliis ſordibus, quæ grauitati ſententiarum minus reſpondent, & ſequioris æui loquendi genus redolent. Omitto alia: veluti vocem *deiectis*, pro depoſitis, detruſis: vide ſimiliter in *Epiſt. 2. Felicis III. ad Clerum & pleb. Conſtantinop. Append. Cod. Theod. pag. 131.* ſiu, *pag. 438. Tom. I. Oper. Sirmond. Edit. Venet.* Id genus ſunt: *Vitam ſuam proprio præſtare ornamento, & ſubiectæ plebis atque obedientis exemplo.* Item, *quorum indigniora ſunt SVB integritatis profeſſione peccata*: Item, *excluſi deprauatique ab Epiſcopis*, (ſi lectio recte habet:) Item, *qui reſupinos ſpiritus aduerſum definita* Retvlerint. Item, *ſeparari ab his vrbibus:* Item, *ab his vrbibus, quas errore proprio* Tenvervnt. Item, *ſibi debent parti.* Item, *aliis debent eſſe* Constitvta *ablegatione terrori.* Item, *plurimos bonos* Facivnt. Item, *bonos faciunt, & veneratio optimorum, & notabilis reprehenſio peſſimorum:* vbi notabilis inter alia locutio, *notabilis reprehenſio*, vt & *peſſimorum*, ſic & in *Conſtitut. 14. Append. Cod. Theodos. erant addicti audaciæ peſſimorum.* Hæ elegantiæ ſunt primi capitis.

Secundo capite, hæc: *quorum delicta* Coetv *Epiſcopali* Deprehensa *fuerint:* pro, *in cœtu*, & probata: Item, *iterum ſententia vindicata*, pro neglecta, inſuper habita: Item, *in ſinu earum vrbium permanere:* Item, *quærere turbas, & conuocare turbatores quietis.* In ipſa conſtitutione addita hæc miræ elegantiæ: *Careat vrbe quam temnit, ſegregetur, quam mentitus vita præceptor infecit.* Sic & in *Conſtitut. 14. Append. Cod. Theod.* de Epiſcopo pariter, *præceptor indulgentiæ*, *pag. 40.*

ſin.413.*Sirm.Oper.Edit.Venet.* Item *Secreta* Principis, pro Comitatu aut ſcriniis. Quod inauditum.

In epilogo, *pro reprimendis culpis inuentum.* Item, *ab omnibus excolatur.* Item, *ab omnibus reſtruetur*, pro ſeruetur. Omitto *venerationis* vocem non vno loco: & Sacerdotum pro Epiſcopi ſemper, vt in ſimilibus Appendicibus.

Poſtremum quod vincula orationis attinet:, nullum ibi apparet, quo ſecundum caput priori cohæreat, *ſuggerentibus Epiſcopis didicimus*: vt ferme in ſimilibus, quæ Append. continentur. Contra additum vinculum non neceſſarium, quo tertium ſecundo ſubiicitur, nectitur *ſancimus*, ITAQVE. Quod quidem vinculum etiam & *ſuperiori leg.* & proxima ſæpius repetitum vel ſuperflue vel inepte.

Ergo & hæc lex ſuppoſititia eſt. Quare iam hariolari quoque deſinant, qui *hanc leg.* contra Chryſoſtomum latam cenſent. Quos inſuper refutat vel *huius legis* ſubſcriptio. *Dat. Rauennæ*, & inſcriptio *Adriano PP.* quæ vtique Occidenti *hanc legem* vindicandam ſuaderent, ſi ea γνήσιος foret.

III. (a) Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA. ad Optatum (b) PF. Auguſtal.

GRAVITER admodum mota eſt Noſtra Clementia, (c) quædam, ab his, qui *Epiſcoporum* ſibi nomina vindicant, perpetrata, & contra leges, non minus diuinas quam humanas, improba temeritate commiſſa: vexatos etiam nonnullos Orthodoxorum Clericos, quorum ætas (d) huic iniuriæ a Sacerdotio (e) repugnabat: flagitatos (f) itineribus, Quæſtionariis (g) deditos: atque hæc omnia per eos commiſſa, qui ad tegumenta frontis (h) *Sacerdotii* (i) nominis titulos præferebant. Denique (k) *Lectis* † in Conſiſtorio pre-
p. 3 cibus, quibus Epiſcopalis pietas aliquid poſtulans (l) refragatur denegatque, (m) idcirco continua (n) lege ſancimus, nomen (o) *Epiſcoporum*, vel (p) eorum (q) qui Eccleſiæ neceſſitatibus ſeruiunt, ne (r) ad iudicia ſiue Ordinariorum ſiue Extraordinariorum (s) Iudicum pertrahatur: Habent illi Iudices ſuos, nec quisquam (t) his publicis commune cum legibus, quantum ad cauſas tamen Eccleſiaſticas pertinet, quas decet Epiſcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quæſtio, quæ ad Chriſtianam pertineat ſanctitatem, eos decebit ſub eo Iudice litigare, qui Præſul (v) eſt in ſuis partibus (x) omnium Sacerdotum, id eſt, per Ægypti diœceſim, Optate Cariſſime ac Iucundiſſime. (y) Quare Laudabilis auctoritas tua, arbitrio temperato quidquid negotiorum aliunde (z) incidet, terminabit: (aa) habituro Pontificium (bb) ſacræ diſceptationis Timotheo (cc) Epiſcopo, quem ſibi omnes (dd) etiam ſuo iudicio prætulere. Eſt * enim vir, cum omnium Sacerdotum ſuſceptatione (ee) venerandus, tum etiam noſtro iudicio approbatus, (ff)

NOTÆ.

(a) Abeſt & *hæc lex* a *Cod. Iuſt.* eam Annalibus ſuis inſeruit Baronius *Anno D.* 385. *num.* 31. Inſeruit & *tertium* ordine *in Append. Cod. Theod.* Sirmondus. GOTHOF.

(b) *Optati* Præfecti Auguſtalis nulla mihi mentio occurrit. Ad Optatum equidem extant duæ Libanii epiſtolæ, in Cod. Vaticano: *lib.* 5. *epiſt.* 188. & *lib.* 6. *epiſt.* 38. & in Edit. Wolff. *Ep.* 841. & 1028. *ID.*

(c) Hic in MSS. nonnullis veluti in Seldeniano *de Synedriis lib.* 1. *c.* 10. *p.* 348. inſarta illa, *lectis in Conſiſtorio precibus, quibus Epiſcopalis pietas aliquid poſtulans refragatur. ID.*

(d) *Ætas*, pro Senili. *ID.*

(e) γρ. *ac Sacerdotium.* Sane vocem *ac* habet quoque Codex Anic. & editio Sirmondi. Seldeni Codex, ipſo teſte de Synedriis *lib.* 1. *cap.* 10. habet, *quorum ætas & Sacerdotium huic iniuriæ repugnabat. ID.*

(f) Legam *fatigatos*: vide quæ dixi ad *l.* 60. *de Decurion.* Græci ἐκλυθεῖσι ταῖς ὁδοῖς: vide not. ad *l.* 2. *de off. Iud. omn.* vbi & interpres, *quorum fatigationi conſulimus*: Et ita poſtea comperi habere MS. Seldeno ipſo teſte de Synedriis *lib.* 1. *cap.* 10. *pag.* 348. vid. & *Gloſſ. Theod.* de hac voce. *ID.*

(g) *Quæſtionarius*, id eſt, tortor Gl. Cyrilli, βασάνων ὑπηρέτης, *Quæſtionarius. ID.*

(h) *Frontis*, id eſt, impudentiæ MS. Seldeni, *furoris*, ipſo teſte *d. p.* 348. *ID.*

(i) Pro *Sacerdotalis. ID.*

(k) Egregium vinculum: quod abeſt a MS. Seldeniano hic, pariter vt quæ ſequuntur *lectis*, &c. ad initium legis ibi retrahi iam indicauimus: de quo mox. *ID.*

(l) Eſt qui reponat *poſtulantibus*, pariter vt mox, *idcirco continua lege ſancimus. ID.*

(m) *In eo atque idcirco*, Cod. Theod. Anic. In MS. Seldeniano. *Atque idcirco perpetua lege*, &c. *ID.*

(n) *Con-*

(n) *Continua*, an pro æterna, perpetua (vt habet MS. Seld.) & vt *l. vlt. de Apoſtat. ID.*

(o) *Vt nemo*, ita MS. Seld. Hinc interim deſumptum *c. 5. Cauſ. 11. Qu. 1.* Relata eadem ſententia apud Pol. Anſelm. *lib. 3. cap.* 109. Polyc. *lib. 1. c.* 19. de eo mox. *ID.*

(p) *Vel* pro *&*. *ID.*

(q) Id eſt, cæterorum Clericorum. *ID.*

(r) Abeſt a MS. Selden. *ID.*

(s) Vide *l.* 23. *de Epiſcopis*, in eodem argumento. *ID.*

(t) *vg. quicquam*: quomodo etiam habet Sirmondus & MS. Selden. *ID.*

(v) *Qui præſul eius legis fuerit*, reciſis cæteris vſque ad, *Optate*, in MS. Selden. *ID.*

(x) *Partes*, pro diœceſi, vt mox etiam ſequitur. V. *Geograph. ID.*

(y) Noua hæc & inſolens compellatio. *ID.*

(z) *ἐκτὸς τῶν ἔξω*, id eſt, præter Eccleſiaſticas cauſas, MS. Selden. habet *talium negotiorum. ID.*

(aa) *Omnium Sacerdotium iudicio terminabit*: Ita MS. Selden. *ID.*

(bb) *Pontificium*, pro poteſtate, iure, facultate, prærogatiua, vid. *Gloſſar. Theod. ID.*

(cc) *Timothei* Ep. Alexandrini mentio in *l. 3. de fide Cathol. ID.*

(dd) *Per Ægypti diœceſin.* Ita hic MS. Selden. *ID.*

* Sequentia abſunt a Cuiaciana edit. & quæ eam ſecuta eſt in Quarto. *ID.*

(ee) *Suſpectione* in Cod. Anicienſi: quomodo etiam edidit Sirmondus, ſ. inuerſis litteris *ſuſpectatione.* In MS. Seld. *ſuſceptione. ID.*

(ff) *Iam probatus.* Ita Sirmond. In MS. Selden. *tum & noſtro iudicio iam probatus.* In Codice etiam Anicienſi & MS. Seld. hæc ſubſcriptio additur. *Dat. Prid. Non. Februarias Conſtantinopoli*: & Seldenus ſuſpicatur ante Ann. 385. quo mortuus Timotheus, teſte Socrate *lib. 5. cap.* 12. *ID.*

COMMENTARIVS.

De Foro Epiſcopali & Eccleſiaſtico eſt hæc, ſub Valentiniani, Theodoſii & Arcadii Imperatorum nominibus ſcripta conſtitutio: quæ ſuperiorem, ſi γνήσιος foret, ordine anteuertere debuerat. Quo quidem alioquin in argumento ipſo, in Codice Theodoſiano verſantur genuinæ leges, quinque numero: puta *lex 12. 23. 41. vlt. tit. de Epiſcopis: l. 1. de religione:* his adde & eiuſdem commatis & farinæ *legem 1. ſupr.* Summa huius legis hæc eſt: Eccleſiaſticas Epiſcoporum & Clericorum cauſas, ad forum Epiſcopale pertinere, & Epiſcopali auctoritate decidi oportere: & quidem in ficta *huius legis* hypotheſi per Præfecturam Ægypti, ab Epiſcopo Alexandrino: alia vero negotia, ſeu vt hic dicitur, *aliunde incidentia*, ad ſæculare iudicium, Præfecti Auguſtalis, pertinere.

Quæ quidem lex plurima habet, quæ ad veri ſpeciem accedunt. Primo, quidem *Timothei* Epiſcopi Alexandrini nomen congruit, non tantum συμβασιλείᾳ Gratiani, Valentiniani & Theodoſii (vt fidem facit *l. 3. de fide Cathol.*) verum etiam Imperio Imperatorum, qui huic legi inſcribuntur, Valentiniani, Theodoſii & Arcadii: mortuus enim Timotheus Anno D. 385. vt teſtatur Socrates, *lib. 5. cap. 12.* Secundo, verum eſt, quod de Epiſcopo Alexandrino dicitur, eum Præſulem fuiſſe in ſuis partibus omnium Sacerdotum, id eſt, per Ægypti diœceſim: eumque cæteris Epiſcopis per Ægyptum prælatum: de quo ad *d. l. 3.* Verum eſt & illud, Timotheum Theodoſii Imp. iudicio adprobatum: de quo fidem facit *d. lex 3.* Sed & quarto loco conſona omnino eſt *huius leg.* diſpoſitio conſtitutionibus γνησίοις: quas in hoc argumento verſari dixi: puta cum de foro Epiſcoporum & Clericorum agitur, diſtinguendum inter Eccleſiaſticas cauſas, & alia negotia, quæ aliunde incidunt: cauſas, inquam, Eccleſiaſticas, & vt hic dicitur, *ad Chriſtianam ſanctitatem pertinentes*, ſeu *ſacræ diſceptationis:* alia negotia *aliunde accidentia*, id eſt, pecuniaria, χρηματικά, & criminalia, ἐγκληματικά; de qua diſtinctione ſemel plene dixi ad *l. 23 de Epiſcopis.* Eandemque firmat quoque luculentum exemplum apud Gregorium Nazianzenum *epiſt. 175.* Verum hæc ad veri ſpe- p. 372. ciem tantum adcommodata. Alia enim ſunt, quæ *hanc leg.* falſi commatis eſſe perſpicue oſtendunt. Primo, quod *Optatum Præfectum Auguſtalem* attinet, ad quem hæc lex ſcripta dicitur, nullus talis Præfectus Auguſtalis hoc tempore, quo Timotheus Epiſcopus Alexandrinus erat, comparet. Imo *Notitia Præfectorum Auguſtalium*, quam edidit Scaliger, etſi perturbatam (vbi Præfecti Auguſtales Conſulatibus adſignatis apponuntur ad Annum Domini vſque 385. quo mortuus eſt Timotheus) *Florentium* Auguſtalem eo Anno 385. nominat. Et vero ad eum conſtitutiones nonnullæ extant datæ non tantum Anno 384. puta *lex 1. de his qui plebem aud. l. 9. de fide teſtium*, ſed & iterum Anno 386. *l. 112. de Decurionib* denique *Paulinus* Anno 385. & 386. Præfectus Auguſtalis fuit, vt ex Codicis Theod. legibus diſcimus, *l. 10. de fide teſt. l. 22. de ſuſceptorib.* Secundo, dicendi character idem, qui in ſuperioribus legibus. Nam & idem Præfationis genus,

nis genus, eadem querelarom commemoratio, ſeu hiſtorica in ſpeciem narratio. Eadem veiborum ſpurcities & nouitas. Eadem *vinculorum* orationis elegantia: veluti *1. Denique lectis in Conſiſtorio precibus.* 2. Mox, *idcirco continua lege ſancimus.* 3. Item, *Quibuscunque igitur mota fuerit quaſtio.* Quæ paſſim in ſuppoſititiis aliis, etiam Pontificum Epiſtolis & Conſtantini donatione. Tertio, eadem in MSS. *huius leg.* vbique varietas. Quarto, neque ſibi magis hæc lex quam aliæ conſtant. Ipſa enim legis diſpoſitio, quæ Epiſcopis & Clericis conſulere videtur, depoſcebat, vt initio legis Iudicibus ſæcularibus interdiceret, non vt id habet, Epiſcopis. Poſtremo, quisnam eſt, qui commodum hisce verbis in initio diſpoſitionis ſenſum accommodare poſſit: *Denique lectis in Conſiſtorio precibus, quibus Epiſcopalis pietas aliquid poſtulans refragatur, denegatque; idcirco continua lege ſancimus?* Quæ ipſa nihilo magis intelligi poſſunt, etſi ad initium legis, vt Manuſcripti nonnulli habent, ea retrahantur. Cuiuscunque tandem auctoris hoc figmentum ſit, certe ea abutuntur, qui eius vim eo trahunt, quaſi indiſtincte, ſed indiſcretim Eccleſiaſticarum perſonarum ſæculares Iudices nunquam legitimi Iudices eſſe deberent; cum tamen, vt dixi, contrarium hic definiatur, verbis apertiſſimis. *Quantum ad cauſas tamen Eccleſiaſticas pertinet, quas decet Epiſcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quaſtio, quæ ad Chriſtianam pertinent ſanctitatem, eos decebit ſub eo Iudice litigare, qui præſul eſt in ſuis partibus omnium Sacerdotum.* Item illis: *Laudabilis auctoritas tua arbitrio temperato. Quidquid negotiorum aliunde incidet, terminabit: habituro Pontificium ſacræ diſceptationis Timotheo Epiſcopo.* Et ita tamen Gratianus quoque *c. 5. Cauſ. 11. Qu. 1.* qui hinc deſumptus eſt, lectori perſuaſum voluit, decurtata *huius leg.* ſententia: & his tantum eo relatis: *Continua lege ſancimus, vt nullus Epiſcoporum, vel eorum, qui Eccleſiæ neceſſitatibus ſeruiunt, ad iudicia, ſiue Ordinariorum, ſiue Extraordinariorum Iudicum pertrahatur. Habent illi ſuos Iudices: nec quicquam his publicis eſt commune cum legibus.* Hactenus Gratianus, cæteris reſecatis: & his nominatim taxatiuis; quæ illis cohærent immediate, *quantum ad cauſas TAMEN Eccleſiaſticas pertinet.* Quinimo ſubiecto huic ſententiæ ſuppoſititio illo æque Conſtantini dicto Niceno: *Vos a nemine iudicari poteſtis: quia ad Dei ſolius iudicium referuamini.* Idemque facinus eſt Anſelmi, *lib. 3. c. 109.* & *Polycarp. lib. 1. tit. 19.*

TITVLI

TITVLI
CODICIS
THEODOSIANI
PER LITERARVM SERIEM
DISPOSITI.

PRIMVS NVMERVS LIBRVM, *SECVNDVS* TITVLVM, *TERTIVS* TOMVM, *QVARTVS* PAGINAM, *NOTAT.*

A.

Abolitionibus, lib. 9. tit. 37. tom. 3. pag. 284.
Accuſationibus & inſcriptionibus, lib. 9. tit. 1. to. 3. pag. 2.
Actioonibus ad potentes tranſlatis, lib. 2. tit. 13. to. 1. p. 174.
Actionibus certo tempore finiendis, lib. 4. tit. 14. to. 1. p. 425.
Actoribus, procuratoribus & conductoribus rei priuatæ, lib. 10. tit. 4. to. 3. p. 435.
Ad legem Corneliam de falſo, lib. 9. tit. 19. to. 3. p. 176.
Ad legem Cornel. de ſicariis, lib. 9. tit. 14. to. 3. pag. 91.
Ad legem Fabiam, hoc eſt, qui filios alieoos inuolaot, lib. 9. tit. 18. to. 3. p. 173.
Ad legem Iul. de adulteris, lib. 9. tit. 7. to. 3. p. 59.
Ad legem Iul. de ambitu, lib 9. tit. 26. to. 3. p. 222.
Ad legem Iul. de vi publ. & priuata, lib. 9. tit. 10. to. 3. p. 79.
Ad legem Iul. maieſtatis, lib. 9. tit. 5. to. 3. p. 53.
Ad legem Iuliam repetundarum, lib. 9. tit. 27. to. 3. p. 229.
Ad S. C. Claudianum, lib. 4. tit. 9 to. 1. p. 410.
Adminiſtratiooe & periculo tutorum & curatorum, lib. 3. tit. 19. to. 1. p. 364.
Aduocato fiſci, lib. 10. tit. 15. to. 3. p. 500.
Ædificiis priuatotum, lib. 4. tit. 24. to. 1. p. 462.
Ædilitiis actionibus, lib. 3. tit. 4. p. 297.
Agentibus in rebus, lib. 6. tit. 27. to. 2. p. 163.
Alexandrinæ plebis ptimatibus, lib. 14. tit. 27. to. 5. p. 302.
Alimentis, quæ inopes parentes de publico petere debent, lib. 11. tit. 27. to. 4. p. 197.
Aonooa & tributis, lib. 11. tit. 1. to. 4. p. 2.
Annonis ciuicis & pane gradili, lib. 14. tit. 17. to. 5. p. 264.
Apoſtatis, lib. 16. tit. 7. to. 6. pag. 223.
Appellationibus & pœnis earum & conſultationibus, lib. 11. tit. 30 to. 4. p. 230.
Aquæductu, lib. 15. tit. 2. to. 5. p. 368.
Argenti pretio quod theſauris infertur, lib. 13. tit. 2. to. 5. p. 24.
Aſſeſſoribus domeſticis & cancellariis, lib. 1. tit. 12. to. 1. p. 72.
Auri publici proſecutoribus, lib. 12. tit. 8. to. 4. pag. 602.
Auro coronario, lib. 12. tit. 13. to. 4. p. 637.

B.

Bonis Clericorum & monachotum, lib. 5. tit. 3. to. 1. p. 478.
Bonis decurionum, lib. 5. tit. 2. to. 1. p. 477.
Boois militum, lib. 5. tit 4. to. 1. p. 480.
Bonis proſcriptotum ſeu damnarorum, lib. 9. tit. 42. to. 3. p. 353.
Bonis, quæ filiusfamilias ex matrimonio adquiruntur, lib. 8. tit. 19. to. 2. p. 698.
Bonis vacantibus, lib. 10. tit. 8. to. 3. p. 445.
Burgatiis, lib. 7. tit. 14. to. 2. p. 396.

C.

Cæſarianis, lib. 10. tit. 7. to. 3. p. 443.
Calcis coctoribus vrb. Rom. & CP. lib. 14. tit. 6. to. 5. p. 206.
Calumniatoribus, lib. 9. tit. 39. to. 3. p. 308.

Campo Martio vrb, Rom. lib. 14. tit. 14. to. 5. pag. 250.
Canone frumentario vrb. Romæ, lib. 14. tit. 15. to. 5 p. 251.
Carboniano edicto, lib. 3. tit. 3. to. 1. p. 374.
Caſtreoſianis, lib. 6. tit. 32. to. 2. p. 225.
Cenſitoribus, peræquatoribus & inſpectoribus, lib. 13. tit. 11. to. 5. p. 139.
Cenſu ſiue adſcriptione, lib. 13. tit. 10. to. 5. p. 126.
Centonariis & deodrophoris, lib. 14. tit. 8. to. 5. pag. 217.
Centuriooibus, lib. 12. tit. 15. to. 4. p. 648.
Claſſicis, lib. 10. tit. 23. to. 3. p. 557.
Cognitoribus & procuratoribus, lib. 2. tit. 12. to. 1. p. 165.
Cohortalibus, principibus, cornicularиis & primipilaris, lib. 8. tit. 4. to. 2. p. 394.
Collegiatis, lib. 14. tit. 7. to. 5. p. 215.
Comitibus conſiſtorianis, lib. 6. tit. 12. to. 2. p. 95.
Comitibus & archiatris ſacri Palatii, lib. 6. tit. 16. to. 2. p. 106.
Comitibus & tribunis ſcholarum, lib. 6. tit. 13. to. 2. p. 97.
Comitibus ordinis primi artium diuerſarum, lib. 6. tit. 20. to. 2. p. 112.
Comitibus, qui inluſtribus agentibus adſideruot, lib. 6. tit. 15. to. 2. p. 105.
Comitibus, qui prouincias segunt, lib. 6. tit. 17. to. 2. pag. 107.
Comitibus rei militaris, lib. 6. tir. 14. to. 2. p. 101.
Comitibus vacantibus, lib. 6. tit. 18. to. 2. p. 108.
Commeatu, lib 7. tit. 12. to. 2. p. 367.
Commiſſoria reſcindenda, lib. 3. tit. 2. to. 1. p. 290.
Communi diuidundo, lib. 2. tit. 25. to. 1. p. 227.
Concuſſionibus aduocatorum ſiue apparitorum, lib. 8. tit. 10. to. 2. p. 625.
Conditis in publicis hurreis, lib. 11. tit. 14. to. 4. pag. 108.
Conductoribus & hominibus domus Auguſtæ, lib. 10. tit. 26. to. 3. p. 563.
Coolatiooe æris, lib. 11. tit. 21. to. 4. p. 167.
Conlatione donatarum vel releuatarum poſſeſſionum, lib. 11. tit. 20. to. 4. p. 154.
Conlatione fundorum patrimonialium vel emphyteuticorum & rei priuatæ, lib. 11. tit. 19. to. 4. p. 150.
Conſtitutionibus Principum & edictis, lib. 1. tit. 1. to. 1. p. 2.
Conſularibus & præſidibus, lib. 6. tit. 19. to. 2. p. 110.
Conſulibus, præfectis, Magiſtris militum & Patriciis, lib. 6. tit. 6. to. 2. p. 72.
Conttahenda emptione, lib. 3. tit. 1. to. 1. p. 277.
Cretione vel bonorum poſſeſſione, lib. 4. tit. 1. to. 1. p. 371.
Crimine peculatus, lib. 9. tit. 28. to. 3. p. 241.
Curatoribus Kalendarii & fideiuſſoribus eorum, lib. 12. tit. 11. to. 4. p. 608.
Curioſis, lib. 6. tit. 29. to. 2. pag. 190.
Curſu publico, angariis & parangariis, lib. 8. tit. 5. to. 2. p. 522.
Cuſtodia reorum, lib. 9. tit. 3. to. 3. p. 35.

D.

Decanit, lib. 6. tit. 33. to. 2. p. 229.
Decuriis vrbis Romæ, lib. 14. tit. 1. to. 5. p. 156.
Decurionibus, lib. 12. tit. 1. to. 4. p. 352.
Decurionibus & ſilentiariis, lib. 6. tit. 23. to. 2. p. 125.
Defenſoribus ciuitatum, lib. 1. tit. 11. to. 1. p. 67.
Denuntiatione vel editione reſcripti, lib. 2. tit. 4. to. 1. p. 110.
Deſertoribus & occultatoribus eorum, lib. 7. tit. 18. to. 2. p. 410.
Dignitatibus, lib. 6. tit. 1. to. 2. p. 3.
Dilatiooibus, lib. 2. tit. 7. to. 1. p. 129.
Dilationibus ex conſenſu, lib. 12. tit. 43. to. 4. p. 300.
Diſcuſſoribus, lib. 11. tit. 26. to. 4. p. 193.
Diſtrahendis pignoribus, quæ tributorum cauſa tenentur, lib. 11. tit. 9. to. 4. p. 92.
Diuerſis officiis & apparitoribus & probatoriis eorum, lib. 8. tit. 7. to. 2. p. 597.
Diuerſis reſcriptis, lib. 4. tit. 2. to. 1. p. 12.
Dolo malo, lib. 2. tit. 15. to. 1. p. 179.
Domeſticis & protectoribus, lib. 6. tit. 24. to. 2. pag. 130.
Domibus ad rem priuatam pertinentibus, diſtrahendis vel prætoriis iudicum reſeruandis, lib. 10. tit. 2. to. 3. p. 425.
Dominio rei, quæ poſcitur, vel conſortibus ab eo, cui denunciatum fuerit, poſtulandis, lib. 1. tit. 5. to. 1. p. 122.
Donationibus, lib. 8. tit. 12. to. 2. p. 638.
Dotibus, lib. 3. tit. 13. to. 1. p. 342.

E.

Emendatione propinquorum, lib. 9. tit. 13. to. 3. pag. 90.
Emendatione ſeruorum, lib. 9. tit. 12. to 3. p. 86.
Epiſcopali iudicio, lib. 16. tit. vlt. to. 6. p. 338.
Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis, lib. 16. tit. 2. to. 6. p. 17.
Equeſtri dignitate, lib. 6. tit. 36. to. 2. p. 243.
Equis curulibus, lib. 15. tit. 20. to. 5. p. 440.
Equorum conlatione, lib. 11. tit. 17. to. 4. p. 143.
Erogatione militaris annonæ, lib. 7. tit. 4. to. 2. pag. 290.
Erroribus aduocatorum, lib. 2. tit. 11. to. 1. p. 164.
Exactionibus, lib. 11. tit. 7. to. 4. p. 67.
Excoctione & translatione annonarum, lib. 7. tit. 10. to. 2. p. 331.
Excuſationibus artificum, lib. 13. tit. 4. to. 6. p. 55.
Exhibendis vel transmittendis reis, lib. 9. tit. 2. to. 3. p. 28.
Expenſis ludorum, lib. 15. tit. 9. to. 5. p. 433.
Expoſitis, lib. 5. tit. 7. to. 1. p. 487
Exſecutoribus & exactionibus, lib 8. tit. 8. to. 2. pag. 614.
Extraordinariis ſiue ſordidis muneribus, lib. 11. tit. 16. to. 4. p. 115.

F.

Fabricenſibus, lib. 10. tit. 22. to. 3. p. 551.
Falſa moneta, lib. 9. tit. 21. to. 3. p. 187.
Familia erciſcunda, lib. 2. tit. 24. to. 1. p. 222.
Famoſis libellis, lib. 9. tit. 34. to. 3. p. 260.
Feriis, lib. 2. tit. 8. to. 1. p. 136.

Fide

Fide catholica, lib. 16. tit. 1. to. 6. p. 1.
Fide & iure haſtæ, lib. 10. tit. 17. to. 3. p. 509.
Fide teſtium & inſtrumentorum, lib. 11. tit. 39. to. 4. p. 322.
Fideiuſſoribus dotium, lib. 3. tit. 15. to. 1. p. 350.
Filiis militarium appar. & veteranorum, lib. 7. tit. 22. to. 2. pag. 450.
Finium regundorum, lib. 2. tit. 26. to. 1. p. 229.
Fiſci debitoribus, lib. 10. tit. 16. to. 3. p. 504.
Fructibus & litis expenſis, lib. 4. tit. 18. to. 1. pag. 439.
Frumento Alexandrino, lib. 14. tit 26. to. 5. p. 298.
Frumento Karthaginienſi, lib. 14. tit. 25 to. 5. p. 296.
Frumento vrbis Conſtantinopolitanæ, lib. 14. tit. 16. tom. 5. p. 259.
Fugitiuis, colonis, inquilinis & ſeruis, lib. 5. tit. 9. to. 1. p. 492.

G.

Gladiatoribus, lib. 15. tit. 12. to. 5. p. 448.
Grege dominico, lib. 10. tit. 6. to. 3. p. 440.

H.

Habitu, quo vti oportet intra vrbem, lib. 14. tit. 10. to. 5. p. 231.
Hæreticis, lib. 16. tit. 5. to. 6. p. 115.
Hereditatis petitione, lib. 2. tit. 22. to. 1. p. 215.
Hirenarchis, lib. 12. tit. 14. to. 4. p. 646.
His, quæ ex publica conlatione iolata ſunt, non vſurpandis, lib. 12. tit. 9. to. 3. p. 604.
His, quæ adminiſtrantibus vel officium publicum gerentibus diſtracta ſunt vel donata, lib. 8. tit. 15. to. 2. p. 665.
His, qui ad Eccleſias confugiunt, lib. 9. tit. 45. to. 3. p. 387.
His, qui ad ſtatuas confugiunt, lib. 9. tit. 44. to. 3. pag. 385.
His, qui a non domino manumiſſi ſunt, lib. 4. tit. 10. to. 1. p. 415.
His, qui conditionem propriam reliquerunt, lib. 12. tit. 19. to. 4. p. 654.
His, qui cum diſpenſatore contraxerunt, lib. 10. tit. 24. to. 3. p. 559.
His, qui latrones vel aliis criminibus reos occultauerunt, lib. 9. tit. 29. to. 3. p. 243.
His, qui numero liberorum vel paupertate excuſationem meruerunt, lib. 12. tit. 17. to. 4. p. 651.
His, qui per metum Iudicis non appellauerunt, lib. 11. tit. 34. to. 4. p. 301.
His, qui plebem audent contra publicam colligere diſciplinam, lib. 9. tit. 33. to. 3. p. 259.
His, qui potentiorum nomina in lite prætendunt, aut titulos prædiis affigunt, lib. 2. tit. 14. to. 1. pag. 175.
His, qui ſanguinolentos, emptos vel nutriendos acceperunt, lib. 5. tit. 8. to. 1. p. 490.
His, qui ſe deferunt, lib. 10. tit. 11. to. 3. p. 491.
His, qui ſuper religione contendunt, lib. 16. tit. 4. to. 6. p. 109.
His, qui veniam ætatis impetrarunt, lib. 2. tit. 17. to. 1. p. 187.
Honorariis codicillis, lib. 6. tit. 22. to. 2. p. 115.
Honoratorum vehiculis, lib. 14. tit. 12. to. 5. p. 243.

I.

Imaginibus imperialibus, lib. 15. tit. 4. to. 5. p. 390.
Immunitate conceſſa, lib. 11. tit. 12. to. 4. p. 102.
Imponenda lucratiuis deſcriptione, lib. 14. tit. 4. to. 4. p. 560.
Inceſtis nuptiis, lib. 3. tit. 12. to. 1. p. 336.
Incorporatione, lib. 10. tit. 9. to. 3. p. 453.
Indictionibus, lib. 11. tit. 5. to. 4. p. 61.
Indulgentiis criminum, lib. 9. tit. 38. to. 3. p. 290.
Indulgentiis debitorum, lib. 11. tit. 28. to. 4. p. 201.
Infirmandis his, quæ ſub tyrannis aut barbaris geſta ſunt, lib. 15. tit. 14. to. 5. p. 457.
Infirmandis pœnis cælibatus & orbitatis, lib. 8. tit. 16. to. 2. p. 675.
Ingenuis, qui tempore tyranni ſeruierunt, lib. 5. tit. 6. to. 1. p. 485.
Ingratis liberis, lib. 8. tit. 14. to. 2. p. 663.
Inofficioſis donationibus, lib. 2. tit. 20. to. 1. pag. 209.
Inofficioſis dotibus, lib. 2. tit. 21. to. 1. p. 211.
Inofficioſo teſtamento, lib. 2. tit. 19. to. 1. p. 196.
Inquilinis & colonis, lib. 5. tit 10. to. 1. p. 498.
Integri reſtitutione, lib. 2. tit. 16. to. 1. p. 181.
Itinere muniendo, lib. 15. tit. 3. to. 5. p. 383.
Iudæis, Cœlicolis & Samaritanis, lib. 16. tit. 8. to. 6. p. 234.
Iudiciis, lib. 2. tit. 18. to. 1. p. 192.
Iure fiſci, lib. 10. tit. 1. to. 3. p. 406.
Iure Italico vrb. Conſtantinop. lib. 14. tit. 13. to. 5. p. 245.
Iure liberorum, lib. 8. tit. 17. to. 2. p. 698.
Iuriſdictione & vbi quis conueniri debeat, lib. 2. tit. 1. to. 1. p. 87.

L.

Legatis & decretis legationum, lib. 12. tit. 12. to. 4. p. 612.
Legitimis hæreditatibus, lib. 5. tit. 1. to. 1. p. 463.
Lenonibus, lib. 15. tit. 8. to. 5. p. 430.
Liberali cauſa, lib. 4. tit. 8. to. 1. p. 399.
Libertis & eorum liberis, lib. 4. tit. 11. to. 1. p. 417.
Litigioſis, lib. 4. tit. 5. to. 1. p. 391.
Litorum & itinerum cuſtodia, lib. 7. tit. 16. to. 2. pag. 401.
Locatione fundorum iuris emphyt. Reipubl. & templorum, lib. 10. tit. 3. to. 3. p. 427.
Longa conſuetudine, lib. 5. tit. 12. to. 1. p. 502.
Longi temporis præſcriptione, lib. 4. tit. 13. to. 1. pag. 422.
Lucris Officiorum, lib. 8. tit. 9. to. 2. p. 623.
Luſoriis Danubii, lib. 7. tit. 17. to. 2. p. 406.
Luſtrali conlatione, lib. 13. tit. 1. to. 5. p. 1.

M.

Magiſtris ſcriniorum, lib. 6. tit. 11. to. 2. p. 82.
Maiuma, lib. 15. tit. 6. to. 4. p. 404.

Maleficis & mathematicis & cæteris ſimilibus, lib. 9. tit. 16. to. 3. p. 122.
Mancipibus, lib. 12. tit. 16. to. 4. p. 649.
Mancipibus thermarum vrbis & ſubuectione lignorum, lib. 14. tit. 5. to. 5. p. 204.
Mandatis principum, lib. 1. tit. 3. to. 1. p. 28.
Manumiſſionibus in Eccleſia, lib. 4. tit. 7. to. 1. pag 396.
Maternis bonis & materni generis, & cretione ſublata, lib. 8. tit. 18. to. 2. p. 682.
Medicis & Profeſſoribus, lib. 13. tit. 3. tom. 5. pag. 25.
Mendicantibus non inualidis, lib. 14. tit. 18. to. 5. pag. 285.
Menſis olearíis, lib. 14. tit. 24. to. 5. p. 293.
Menſoribus, lib. 6. tit. 34. to. 2. p. 230.
Metallis & metallariis, lib. 10. tit. 19. tom. 3. pag. 517.
Metatis, lib. 7. tit. 8. to. 2. p. 342.
Militari veſte, lib. 7. tit. 6. to. 2. p. 333.
Monachis, lib. 16. tit. 3. to. 6. p. 106.
Mulieribus, quæ ſe ſeruis propriis iunxerunt, lib. 9. tit. 9. to. 3. p. 77.
Murilegulis & gynæciariis & monetariis & baſtagariis, lib. 10. tit. 20. to. 3. p. 532.

N.

Naturalibus filiis & matribus eorum, lib. 4. tit. 6. to. 1. p. 392.
Naufragiis, lib. 13. tit. 9. to. 5. p. 116.
Nauibus non excuſandis, lib. 13. tit. 7. tom. 5. pag. 113.
Nauiculariis, lib. 13. tit. 5. to. 5. p. 64.
Nautis Tiberinis, lib. 14. tit. 21. to. 5. p. 290.
Ne Chriſtianum mancipium Iudæus habeat, lib. 16. tit. 9. to. 6. p. 270.
Ne colonus inſcio domino ſuum alienet peculium, vel litem inferat ei ciuilem, lib. 5. tit. 11. tom. 1. p. 501.
Ne Comitibus & Trib. lauacra præſteotur, lib. 7. tit. 11. to. 2. p. 365.
Ne collationis translatio poſtuletur, lib. 11. tit. 22. to. 4. p. 171.
Ne collatio per logographos celebretur, lib. 11. tit. 4. to. 4. p. 59.
Ne damna prouincialibus infligantur, lib. 11. tit. 11. tom. 4. p. 99.
Ne in ſua cauſa quis iudicet, lib. 2. tit. 2. to. 1. p. 106.
Ne operæ a conlatoribus exigantur, lib. 11. tit. 10. to. 4. p. 96.
Ne paſtoribus dentur filii nutriendi, lib. 9. tit. 31. to. 3. p. 253.
Ne præfectianus exactoris vel curioſi, vel horreorum cuſtodis fungatur officio, lib. 12. tit. 10. to. 4. p. 606.
Ne præter crimen maieſtatis ſeruus dominum vel patronum libertus ſeu familiaris accuſet, lib. 9. tit. 6. to. 3. p. 55.
Ne quid noui publico imponatur, lib. 13. tit. 8. to. 4. p. 115.
Ne quid publicæ lætitiæ nuntii ex deſcriptione vel ab inuitis accipiant, lib. 8. tit. 11. tom. 2. p. 629.
Ne quis in Palatiis maneat, lib. 7. tit. 10. tom. 2. pag. 363.
Ne ſanctum baptiſma iteretur, lib. 16. tit. 6. to. 6. pag. 212.

Ne ſine iuſſu principis certis Iudicibus liceat confiſcare, lib. 9. tit. 41. to. 3 p. 350.
Nili aggeribus non corrumpendis, lib. 9. tit. 32. to. 3. p. 255.
Numerariis, actuariis, ſcriniariis & exceptoribus, lib. 8. tit. 1. to. 2. p. 469.
Nuptiis, lib. 3. tit. 7. to. 1. p. 317.
Nuptiis Gentilium, lib. 3. tit. 14. to. 1. p. 348.

O.

Oblatione equorum, lib. 7. tit. 23. to. 2. p. 458.
Oblatione votorum, lib. 7. tit. 24. to. 2. p. 459.
Officio Iudicum ciuilium, lib. 1. tit. 8. to. 1. p. 57.
Officio iudicum militarium, lib. 1. tit. 9. to. 1. p. 60.
Officio Iudicum omnium, lib. 1. tit. 10. to. 1. p. 62.
Officio Præfectorum Prætorio, lib. 1. tit. 5. to. 1. p. 37.
Officio Rectoris Prouinciæ, lib. 1. tit. 7. to. 1. p. 42.
Officio Vicarii, lib. 1. tit. 6. to. 1. p. 40.
Omiſſa actionis impetratione, lib. 2. tit. 3. to. 1. pag. 108.
Operibus publicis, lib. 15. tit. 1. to. 5. p. 307.

P.

Pactis & tranſactionibus, lib. 2. tit. 9. to. 1. p. 145.
Paganis, ſacrificiis & templis, lib. 16. tit. 10. to. 6. pag. 274.
Palatinis ſacrarum largitionum & rerum priuatarum, lib. 6. tit. 30. to. 2. p. 204.
Parricidio, lib. 9. tit. 15. to. 3. p. 119.
Paſcuis, lib. 7. tit. 7. to. 2. p. 338.
Patribus, qui filios diſtraxerunt, lib. 3. tit. 3. to. 1. pag. 295.
Patrociniis vicorum, lib. 11. tit. 24. to. 4. p. 180.
Patronis horreorum portuenſium, lib. 14. tit. 23. to. 5. pag. 292.
Peculio, lib. 2. tit. 32. to. 1. p. 265.
Pecuniæ ſequeſtratione prohibita, lib. 2. tit. 28. to. 1. p. 249.
Perfectiſſimatus dignitate, lib. 6. tit. 37. to. 2. pag. 244.
Petitionibus & vltro datis & delatoribus, lib. 10. tit. 10. tom. 3. pag. 458.
Petitoribus & deſiſtentibus, lib. 10. tit. 13. to. 3. pag. 494.
Pignoribus, lib. 2. tit. 30. to. 1. p. 259.
Piſtoribus & catabolenſibus, lib. 14. tit. 3. to. 5. pag. 168.
Pœnis, lib. 9. tit. 40. to. 3. p. 313.
Ponderatoribus & auri inlatione, lib. 12. tit. 7. to. 4. pag. 596.
Poſſeſſione ab eo, qui bis prouocauerit, transferenda, lib. 11. tit. 38. to. 4. p. 331.
Poſtliminio, lib. 5. tit. 5. to. 1. p. 481.
Poſtulando, lib. 2. tit. 10. to. 1. p. 157.
Præbendo ſalario, lib. 12. tit. 2. to. 4. pag. 555.
Prædiis & mancipiis curialium ſine decreto non alienandis, lib. 12. tit. 3. to. 4. p. 557.
Prædiis nauiculariorum, lib. 13. tit. 6. to. 5. p. 103.
Prædiis Senatorum, lib. 6. tit. 3. to. 2. p. 26.
Præfectis Prætorio ſiue vrbis & Magiſtris militum, lib. 6. tit. 7. to. 2. p. 77.
Præpoſitis laborum, lib. 6. tit 25. tom. 2. p. 141.

Præ-

Præpoſitis ſacri cubiculi, lib. 6. tit. 8. to. 2 pag. 81.
Prætoribus & quæſtoribus, lib. 6. tit. 4. to. 2. pag. 30.
Pretio panis Oſtienſis, lib. 14. tit. 19. to. 5. pag. 287.
Pretio piſcis, lib. 14. tit. 20. to. 5. p. 288.
Primicerio & Notariis, lib. 6. tit. 10. to. 2. pag. 87.
Principibus Agentum in rebus, lib. 6. tit. 28. to. 2. pag. 183.
Priuati carceris cuſtodia, lib. 9. tit. 11. tom. 3. pag. 84.
Priuilegiis apparitorum magiſteriæ poteſtatis, lib. 8. tit. 3. to. 2. p. 493.
Priuilegiis corporatorum vrbis Rom. lib. 14. tit. 2. to. 5. p. 163.
Priuilegiis domus Auguſtæ, lib. 10. tit. 25. to. 3. pag. 562.
Priuilegiis eorum, qui in ſacro pal. militauont, lib. 6. tit. 35. to. 2. p. 231.
Profeſſoribus, qui in vrbe Conſtantin, docentes Comitiuam meruerunt, lib. 6. tit. 21. to. 2. p. 113.
Protoſtaſia, lib. 11. tit. 23. to. 4. p. 175.
Proximis, Comitibus diſpoſitionum ceteriſque, qui in ſacris ſcrinüs militant, lib. 6. tit. 26. to. 2. p. 144.
Publica comparatione, lib. 11. tit. 15. to. 4. pag. 112.

Q.

Quadrimenſtruis breuibus, lib. 11. tit. 25. to. 4. pag. 191.
Quæſtionibus, lib. 9. tit. 35. to. 3. p. 270.
Quæſtoribus, magiſtris Offic. Comit. ſac. larg. & rer. priuatarum, lib. 6. tit. 9. to. 2. p. 84.
Quemadmodum munera ciuilia indicuntur, lib. 12. tit. 5. to. 4. p. 562.
Qui a præbitione tironum vel equorum excuſentur, lib. 11. tit. 18. to. 4. p. 147.
Qui bonis ex lege Iulia cedere poſſint, lib. 4. tit. 20. to. 1. p. 444.
Qui conductores rei priuatæ fideiuſſores exigi non debent, lib. 10. tit. 5. to. 3. p. 439.
Qui petant, lib. 3. tit. 18. to. 1. p. 363.
Quibus equorum vſus conceſſus eſt aut denegatus, lib. 9. tit. 30. to. 3. p. 246.
Quibus militantibus ad vrbem non liceat accedere, lib. 14. tit. 11. to. 5. p. 241.
Quid probare debeant ad quamcunque militiam venientes, lib. 7. tit. 2. to. 2. p. 288.
Quinquennii præſcriptione, lib. 4. tit. 15. to. 1. pag. 430.
Quis in gradu præferatur, lib. 7. tit. 3. to. 2. pag. 289.
Quod iuſſu, lib 2. tit. 31. to. 1 p. 263.
Quorum appellationes non recipiuntur, lib. 11. tit. 36. to. 4 p. 304.
Quorum bonorum, lib. 4. tit. 21. to. 1. p. 447.

Quorum vſus interdictus eſt, lib. 15. tit. 15. to. 5. pag 475.

R.

Raptu vel matrimonio ſanctimon. virg. vel viduarum, lib. 9. tit. 25. to. 3. p. 217.
Raptu virginum & viduarum, lib. 9. tit. 24. to. 3. pag. 210.
Re iudicata, lib. 4. tit. 16. to. 1. p. 431.
Re militari, lib. 7. tit. 1. to. 2. p. 265.
Rei vindicatione, lib. 2. tit. 23. to. 1. p. 219.
Relationibus, lib. 11. tit 29. to. 4. p. 224.
Religione, lib. 16. tit. 11. to. 6. p. 332.
Reparationibus appellationum, lib. 11. tit. 31. to. 4. p. 292.
Repudiis, lib. 3. tit. 16. to. 1. p. 352.
Reſponſis Prudentum, lib. 1. tit. 4. tom. 1. pag. 31.
Reuocandis donationibus, lib. 8. tit. 13. tom. 2. pag. 654.

S.

Saccariis port. Romæ, lib. 14. tit. 22. tom. 5. pag. 291.
Salgamo hoſpitibus non præbendo, lib. 7. tit. 9. to. 2. pag. 359.
Saturianis & Subafrenſibus & occultatoribus eorum, lib. 7. tit. 19. to. 2. p. 423.
Scænicis, lib. 15. tit. 7. to. 5. p. 409.
Secundis nuptiis, lib. 3. tit. 8. to. 1. p. 322.
Secundo lapſu, lib. 11. tit. 32. to. 4. p. 299.
Senatoribus & de glebali vel follium ſeptemue ſolidorum conlatione & de auro collatitio, lib. 6. tit. 2. to. 2. p. 3.
Sententiam paſſis & reſtitutis & liberis eorum, lib. 9. tit 43. to. 3. p. 381.
Sententiis ex periculo recitandis, lib. 4. tit. 17. to. 1. p. 433.
Sepulcris violatis, lib. 9 tit. 17. to. 3. p. 146.
Si certum petatur de chirographis, lib. 2. tit. 27. to. 1. p. 243.
Si certum petatur de ſuffragiis, lib. 2. tit. 29. to. 1. pag. 252.
Si Curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit, lib. 12. tit. 18. to. 4. p. 653.
Si de momento fuerit appellatum, lib. 11. tit. 37. to. 4. p. 330.
Si nuptiæ ex reſcripto petantur, lib. 3. tit. 10. to. 1. p. 329.
Si pendente appellatione mors interuenerit, lib. 11. tit. 35. to. 4. p. 303.
Si per obreptionem fuerint impetrata, lib. 11. tit. 13. to. 4. p. 106.
Si petitionis ſocius ſine herede defecerit, lib. 10. tit. 14. to. 3. p. 495.
Si Prouinciæ Rector vel ad eum pertinentes, lib. 3. tit. 6. to. 1. pag. 314.
Si quacunque præditus poteſtate nuptias petat, lib. 3. tit. 11. to. 1. p. 333.

Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit, lib. 9. tit. 8. tin. 3. p. 75.
Si quis imperatori maledixerit, lib. 9. tit. 4. to. 3. pag. 46.
Si quis pecunias conflauerit vel mercandi cauſa transtulerit, aut vetitas contrectauerit, lib. 9. tit. 23. to. 3. p. 206.
Si quis ſolidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratum in vendendo ſubiecerit, lib. 9. tit. 22. to. 3. p. 201.
Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus vſumfructum reliquerit, lib. 3. tit. 9. to. 1. p. 328.
Si vagum petatur mancipium, lib. 10. tit. 12. to. 3. p. 492.
Sine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe, lib 11. tit. 3. to. 4. p. 54.
Spectaculis, lib 15. tit. 5. to. 5. p. 393.
Sponſalibus & ante nuptias donationibus, lib. 3. tit. 5. to. 1. p. 299.
Stratoribus, lib. 6. tit. 31. to. 2. p. 223.
Studiis liberalibus vrbis Romæ, lib. 14. tit. 9. tn. 5. pag. 219.
Suariis, pecuariis & ſuſceptoribus vini, lib. 14. tit. 4. to. 5. p. 188.
Superexactionibus, lib. 11. tit. 8. to. 4. p. 88.
Superindicto, lib. 11. tit. 6. to. 4. p. 65.
Suſceptoribus, præpoſitis & arcariis, lib. 12. tit. 6. to. 4. p. 565.

T.

Tabulariis, logographis & cenſualibus, lib. 8. tit. 2. to. 2. p. 487.
Temporum curſu & reparationibus denuntiationum, lib. 2. tit. 6. to. 1. p. 124.
Terris limitaneis, lib. 7. tit. 15. to. 2. p. 398.
Teſtamentis & codicillis, lib. 4. tit. 4. tom. 1. pag. 375.
Teſtimoniali Extribunis & protectoribus, lib. 7. tit. 21. tom. 2. p. 447.
Theſauris, lib. 10. tit. 18. to. 3. p. 513.
Tironibus, lib. 7. tit. 13. to. 2. p. 371.
Tractoriis & ſtatiuis, lib. 8. tit. 6. to. 2. p. 592.
Tributa in ipſis ſpeciebus inferri, lib. 11. tit. 2. to. 4. p. 50.
Tutoribus & curatoribus creandis, lib. 3. tit. 17. to. 1. p. 358.

V.

Vectigalibus & commiſſis, lib. 4. tit. 12. to. 1. pag. 420.
Venatione ferarum, lib. 15. tit. 11. tom. 5. pag. 444.
Veſtibus oloueris & auratis, lib. 10. tit. 21. to. 3. p. 546.
Veteranis, lib. 7. tit. 20. to. 2. p. 426.
Victum ciuiliter agere & criminaliter poſſe, lib. 5. tit. 20. to. 3. p. 185.
Vnde liberi, lib. 4. tit. 2. to. 1. p. 373.
Vnde vi, lib. 4. tit. 22. to. 1. p. 449.
Vſuris, lib. 2. tit. 33. to. 1. p. 266.
Vſuris rei iudicatæ, lib. 4. tit. 10. tom. 1. pag. 441.
Vſu ſellarum, lib. 15. tit. 13. to. 5. p. 455.
Vt dignitatum ordo ſeruetur, lib. 6. tit. 5. to. 2. pag. 69.
Vt intra annum criminalis actio terminetur, lib. 9. tit. 36. to. 3. pag. 281.
Vtrum vi, lib. 4. tit. 23. to. 1. p. 461.

SERIES

Digitized by Google

SERIES ET COLLATIO
TITVLORVM ET CONSTITVTIONVM CODICIS IVSTINIANEI,
QVÆ CONTINENTVR
IN CODICE THEODOSIANO,
ET EXPLICANTVR IN COMMENTARIIS D. IACOBI GOTHOFREDI,
OPERA
ANT. MARVLLII I. C.
CONCINNATA.

Primus numerus his litteris lib. Cod. Th. *librum Codicis Theodoſiani*, *ſecundus* tit. Titulum, *tertius* l. Legem, *quartus* to. Tomum, *quintus* p. Paginam *deſignat.*

LIBER PRIMVS.

TITVLVS I. **D***E ſumma Trinitate & Fide Catholica & ut nemo de ea publice contendere audeat.*

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1 & 98
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 6 p. 5 & 131
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 6 to. 6 p. 130

TIT. II. *De ſacroſanctis Eccleſiis & de rebus & privilegiis earum.*

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 139
lib. 16 Cod. Th. tit. 1 to. 6 p. 1
lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 6 p. 26
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 159 & p. 172
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17. l. 7 to. 3 p. 171
l. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 40 to. 6 p. 88
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 45 to. 6 p. 99
l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit 3 l. 6 to. 5 p. 389
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 4 p. 45
l. 11 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 19 to. 6 p. 52
l. 12 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 38 & 46 to. 6 p. 84 & 103
ad l. 13 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 437

TIT. III. *De Epiſcopis, Eccleſiis & Clericis.*

expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 to. 6 p. 17 & 106
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 8 to. 6 p. 35
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 14 to. 6 p. 45
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 15 to. 6 p. 46
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 502
& lib. 12. Cod. Th. tit. 1 l. 49 to. 4 p. 408
l. 5 expl. lib. 9. Cod. Th. tit. 25 l. 2. to. 3 p. 219
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 24. to. 6 p. 62
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 8 to. 4 p. 342
l. 8. expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 10 to. 4 p. 347
l. 9 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 27 to. 6 p. 66
l. 10 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 31 to. 6 p. 74
& lib. 9 Cod. Th. tit. 45. to. 3 p. 390
l. 11 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131
& lib. 16. Cod. Th. tit. 2 l. 33 to. 6 p. 87
l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 3 p. 350
l. 13 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 34 to. 6 p. 79
l. 14 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 35 to. 6 p. 80
l. 15 expl. lib. 16. Cod. Th tit. 2 l. 37 to. 6 p. 83
ad l. 16 vid. lib. 13. C. Th. tit. 11 l. 11 to. 5 p. 150
l. 17 expl. lib. 16. Cod. Th. tit. 2 l. 42 to. 6 p. 91
l. 18 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 43 to. 6 p. 94
l. 19 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 l. 44. to. 3. p. 221 & to. 6 p. 95
l. 20 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 478
l. 21 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 187 to. 4 p. 548

TIT. IV. *De Epiſcopali audientia.*

vid. lib. 16 Cod. Th. to. 6 p. 338
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 9
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 20 to. 4 p. 320
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 38 l. 3 6 & 8 to. 3 p. 295. ſeqq.
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 11 to. 5 p. 426
l. 5 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 l. 1 to. 5 p. 302
l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 16 to. 3 p. 337
ad l. 7. vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 11 to. 6 p. 334 & p. 340
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 1 p. 101
& lib. 16 Cod. Th. tit. 11 to. 6 p. 333 & 340.
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 7 to. 3 p. 44
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 12. to. 3 p. 144
l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 2 in fine to. 1 p. 483
l. 12 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 5 p. 432
ad l. 15 vid. lib. 16. Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 265
l. 16 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 266

Digitized by Google

l. 17 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 268
ad l. 25 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 432

TIT. V. *De Hæreticis, Manichæis & Samaritis,*
vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 to. 6 p. 115
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 1 l. 24 l. 28 to. 6 p. 128
ad l. 2 § 4 vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 28 to. 6 p. 160
l. 3 expl. lib. 16. Cod. Th. tit. 4. l. 5 to. 6. p. 109 & p. 165
l. 4 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 to. 6 p. 177
l. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 4 l. 56 to. 5 p. 208
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 66 to. 6 p. 210

TIT. VI. *Ne ſanctum baptiſma iteretur.*
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 6 to. 6 p. 212
l. 1 expl. lib. 16. Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 6. p. 213
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 6 l. 6 to. 6 p. 221
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 6 p. 111

TIT. VII. *De Apoſtatis.*
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 223
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 245
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 6 p. 228
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 230
l. 4 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 7 to. 6 p. 233

TIT. VIII. *Nemini licere ſignum Saluatoris Chriſti humi vel in ſilice ſeu marmore aut ſculpere aut pingere.*

TIT. IX. *De Iudæis & Cælicolis.*
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 234
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 6 p. 237
l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 2 p. 343
l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 99 to. 4 p. 471
l. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 1 p. 320
& lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 5 to. 3 p. 68
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 1 p. 101
l. 9 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 248
l. 10 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 165 to. 4 p. 526
l. 11 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 18 to. 6 p. 255
l. 12 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 19 to. 6 p. 257
l. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 144
l. 14 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 21 to. 6 p 261
l. 15 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 22 to. 6 p. 262
l. 16 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 26 to. 6 p. 266
l. 17 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 8 l. 29 to. 6 p. 268

TIT. X. *Ne Chriſtianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel paganus habeat aut poſſideat, aut circumcidat.*
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 9 to. 6 p. 270
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 9 l. 4 to. 6 p. 271 & p. 273

TIT. XI. *De paganis ſacrificiis & templis.*
expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 274
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 6 p. 294
l. 2 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10. l. 9 to. 6 p. 305
l. 3 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 15 to. 6 p. 313
l. 4 expl lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 17 to. 6 p. 316
l. 5 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 20 to. 6 p. 323
l. 6 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 10 l. 24 to. 6 p. 329

TIT. XII. *De his, qui ad Eccleſias confugiunt, vel ibi exclamant, & ne quis ab Eccleſia extrahatur.*
expl lib. 9 Cod. Th. tit. 45 to. 3 p. 387
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 2 to. 3 p. 389
l. 3 expl lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 4 to. 3 p. 393
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 45 l. 6 to. 3 p. 403

TIT. XIII. *De his, qui in Eccleſiis manumittuntur.*
expl. lib. 4. Cod. Th. tit. 7. to. 1 p. 396
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 194
l. 2 expl. lib. 4. Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 396

TIT. XIV. *De legibus & conſtitutionibus principum & edictis.*
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 2
ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 26 to. 3 p. 564
l. 7 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to 1 p. 10

TIT. XV. *De mandatis Principum.*
expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 28
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 28

TIT. XVI. *De Senatusconſultis.*
ad l. vnic. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p 433

TIT. XVII. *De veteri Iure enucleando & de auctoritate Iuriſprudentum, qui in pandectis referuntur.*
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 1 p. 31

TIT. XVIII. *De iuris & facti ignorantia.*
l. 11 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 1 p. 304
l. 12 expl. lib 1 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 1 p. 7
Ad l. 13 vid. lib. 2 Cod. Th. tit 27 to. 2 p. 163

TIT. XIX. *De precibus Imperatori offerendis.*
l. 2 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 3 to. 1 p. 15
l. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 6 to. 1 p. 20
l. 7 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 1 p. 13

TIT. XX. *Quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat.*
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 8 to. 1 p. 23

TIT. XXI. *Vt lite pendente vel poſt prouocationem aut definitiuam ſententiam, nulli liceat Imperatori ſupplicare.*
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 6 to. 4 p. 238
vide etiam lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 3 p. 12
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 in l. 1 p. 431
& lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 17 tom. 4 p. 251

TIT. XXII. *Si contra ius vel vtilitatem publicam vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.*
l. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 1 p. 18

TIT. XXIII. *De diuerſis reſcriptis & pragmaticis ſanctionibus.*
expl. lib. 1 Cod. Th tit. 2 to. 1 p. 12
l. 4 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 1 p. 5
ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 182

TIT. XXIV. *De Statuis & Imaginibus.*
ad l. 1 lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 349
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th tit. 4 l. 1 to. 5 p. 390

TIT. XXV. *De his, qui ad ſtatuas confugiunt.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 44 to. 3 p. 385
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 44 l. vnica to. 3 p. 385

TIT. XXVI. *De officio Præfectorum Orientis & Illyrici.*
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 5. to. 4 p. 37
ad l. 4. vid. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 135

TIT. XXVII. *De Officio Præfecti Prætorio Africæ.*
vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 37
ad l. 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 to. 4 p. 109
ad l. 2 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 441

TIT. XXVIII. *De Officio Præfecti vrbi.*
ad l. 3 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 526
& lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 332

TIT. XXIX. *De Officio magiſtri militum.*
vid. lib. 1. Cod. Th. tit. 9. to. 1 p. 61

TIT. XXX. *De Officio Quæſtoris.*

TIT. XXXI. *De officio Magiſtri officiorum.*

TIT. XXXII. *De officio Comitis ſacrarum largitionum.*

TIT. XXXIII. *De officio Comitis rerum priuatarum.*

TIT. XXXIV. *De officio Comitis ſacri Palatii.*
ad l. 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 131

TIT. XXXV. *De officio Proconſulis & Legati.*

TIT. XXXVI. *De officia Comitis Orientis.*

TIT. XXXVII. *De offitio Præfecti Auguſtalis.*

TIT. XXXVIII. *De officio Vicarii.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 40
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 to. 1 p. 194

TIT. XXXIX. *De officio Prætorum.*

l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 4. l. 16 to. 2 p. 50

TIT. XL. *De officio Rectoris Prouinciæ.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 39
l. 11 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 1 p. 56

TIT. XLI. *Vt nulli prouinciæ ſua adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur.*

TIT. XLII. *De Quadrimenſtruis tam militaribus, quam ciuilibus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 25 to. 4 p. 191

TIT. XLIII. *De offitio Præfecti vigilum.*

TIT. XLIV. *De officio Præfecti annonæ.*

TIT. XLV. *De officio ciuilium Iudicum.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 57
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p 57

TIT. XLVI. *De offitio militarium Iudicum.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 60
l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 60

TIT. XLVII. *Ne comitibus rei militaris vel tribunis lauacra præſtentur.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 11 to. 2 p. 365
l. vnic. expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 11. l. 1 to. 2 p. 365

TIT. XLVIII. *De officio diuerſorum Iudicum.*

vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 60
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 151

TIT. XLIX. *Vt omnes Iudices tam ciuiles quam militares poſt adminiſtrationem depoſitam 50 dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant.*

vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 to. 3 p. 234

TIT. L. *De officio eius, qui vicem alicuius Iudicis vel Præſidis obtinet.*

TIT. LI. *De Aſſeſſoribus & Domeſticis & Cancellariis Iudicum.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 72
& lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 37
ad l. 3 vid. Cod. Th. lib. 9. tit. 27 to. 3 p. 235
& p. 239 vid. to. 2 p. 670 in not.
ad l. 9 vid. lib. 8. Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 2 p. 486

TIT. LII. *De annonis & capitatione adminiſtrantium eorumque aſſeſſorum, &c.*

vid. ad hunc tit. lib. 8. Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 665

TIT. LIII. *De contractibus Iudicum vel eorum, qui ſunt circa eos & de inhibendis donationibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent ſine ſanctione pragmatica.*

vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 665

TIT. LIV. *De modo mulctarum, quæ a Iudicibus infliguntur.*

TIT. LV. *De defenſoribus ciuitatum.*

expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 67
l. 5 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 1 p. 76
vid. lib. 6 Cod. Th. tit. 11 p. 92
vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 669
l. 6 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 1 p. 71
l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 3 p. 33
& to. 4 p. 91
l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 4 p. 90

TIT. LVI. *De magiſtratibus municipalibus.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 4. p. 372

TIT. LVII. *De officio Iuridici Alexandriæ.*

LIBER SECVNDVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De edendo.*

ad l. vlt. vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 12 to. 4. p. 349

TIT. II. *De in ius vocando.*

TIT. III. *De pactis.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 145
ad l. 30 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 l. 2 to. 1 p. 226

TIT. IV. *De tranſactionibus.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 145
ad l. 18 vid. lib. 9 Cod. Th. to. 3 p. 180
vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 to. 4 p. 304
l. 41 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 9 l. 8 to. 1 p. 153
lib. 9 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 49

TIT. V. *De errore calculi.*

TIT. VI. *De poſtulando.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 157
l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 159
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 1 p. 159
l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 43
& p. 221
ad l. vlt. vid. lib. 16. Cod. Th. tit. 8 to. 6 p. 265

TIT. VII. *De aduocatis diuerſ. iudiciorum.*

l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 517
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 165

TIT. VIII. *De aduoc. diuerſ. iudicum.*

TIT. IX. *De aduocato fiſci.*

l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 3 p. 501
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30. l. 41 to. 4 p. 271

TIT. X. *De errore aduocatorum vel libellos ſeu preces concipientium.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 164
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 1 p. 165
& lib. 4 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 431

TIT. XI. *Vt quæ deſunt aduocatis partium, Iudex ſuppleat.*

TIT. XII. *Ex quibus cauſis infamia irrogatur.*

ad l. 2 vid. lib. 11. Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 89

TIT. XIII. *De procuratoribus.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 165
ad l. 7 vid. l. 6 lib. 2 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 171
ad l. 21 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 4 to. 1 p. 169
l. 23 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 1 p. 166
l. 24 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 3 to. 1 p. 168

TIT. XIV. *Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre.*

vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 13 to. 1 p. 174
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 1 p. 174

TIT. XV. *De his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in litem prætendunt.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 175
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 176

TIT. XVI. *Vt nemo priuatus titulas prædiis ſuis vel alienis imponat vel vela regia ſuſpendat.*

vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 367
ad l. 1 vid lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 368
& lib. 10 Cod. Th. tit. 9 to. 3 p. 455

TIT. XVII. *Vt nemini liceat ſine Iudicis autoritate ſigna rebus imponere alienis.*

TIT. XVIII. *Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet.*

TIT. XIX. *De negotiis geſtis.*

TIT. XX. *De his, quæ vi metuſue cauſa geſta ſunt.*

l. 12 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1 p. 289
vide l. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1. p. 277

TIT. XXI. *De dolo malo.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 179
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 1 p. 179

TIT. XXII. *De in integrum reſtitutione minorum 25 annis.*

vid. Cod. Th. lib. 2 tit. 15 to. 1 p. 181
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 1 p. 186

TIT. XXIII. *De filiofamilias minore.*

TIT. XXIV. *De fideiuſſoribus minorum.*

TIT. XXV. *Si tutor vel curator interuenerit.*

TIT. XXVI. *Si in communi eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur.*

TIT. XXVII. *Si aduerſus rem iudicatam reſtitutio poſtuletur.*

TIT. XXVIII. *Si aduerſus venditionem.*

l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 181

TIT. XXIX *Si aduerſus venditionem pignorum.*

TIT. XXX. *Si aduerſus donationem.*

TIT. XXXI. *Si aduerſus libertatem.*

TIT. XXXII. *Si aduerſus transactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit.*

TIT. XXXIII. *Si aduerſus ſolutionem a tutore vel a ſe factam.*

TIT. XXXIV. *Si aduerſus dotem.*

TIT. XXXV. *Si aduerſus delictum.*

TIT. XXXVI. *Si aduerſus vſucapionem.*

TIT. XXXVII. *Si aduerſus fiſcum.*

TIT. XXXVIII. *Si aduerſus creditorem.*

TIT. XXXIX. *Si minor ab hæreditate ſe abſtineat.*

TIT. XL. *Si vt omiſſam hæreditatem vel bonorum poſſeſſionem vel quid aliud acquirat.*

TIT. XLI. *In quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.*

TIT. XLII. *Qui & aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſunt.*

TIT. XLIII. *Si minor ſe maiorem dixerit vel maior probatus fuerit.*

TIT. XLIV. *Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur.*

TIT. XLV. *De his, qui veniam ætatis impetrauerunt.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 187
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 189

TIT. XLVI. *Si maior factus ratum habuerit.*

TIT. XLVII. *Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit.*

TIT. XLVIII. *De reputationibus, quæ fiunt in iudicio in integ. reſtitutionis.*

TIT. XLIX. *Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe.*

TIT. L. *In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat.*

TIT. LI. *De reſtitutionibus militum, & eorum, qui reipublicæ cauſa abſunt.*

TIT. LII. *De vxoribus militum & eorum, qui reipublicæ cauſa abſunt.*

TIT. LIII. *De temporibus in integrum reſtitutionis tam minorum & aliarum perſonarum, quæ reſtitui poſſunt, quam etiam hæredum earum.*

l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 184
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4 l. 2 & 3 to. 1 p. 132

TIT. LIV. *Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur.*

TIT. LV. *De alienatione Iudicii mutandi cauſa facta.*

TIT. LVI. *De receptis arbitris.*

TIT. LVII. *De ſatiſdando.*

TIT. LVIII. *De formulis & impetrationibus actionum ſublatis.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 108
l. 2 expl. lib. 2. Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 109

TIT. LIX. *De iureiurando propter calumniam dando.*

LIBER TERTIVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De Iudiciis.*

expl. lib. 2. Cod. Th. tit. 18. to. 1 p. 192
l. 9 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 193
l. 10 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 18 l. 10 to. 1 p. 195
ad l. 13 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 181
& lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 411
ad auth. Si vero, vide lib. 9 C. Th. tit. 4 to. 3 p. 46

TIT. II. *De ſportulis & ſumptibus in diuerſ. Iud. fac. & de executoribus litium.*

TIT. III. *De pedaneis iudicibus.*

l. 5 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 46

TIT. IV. *Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare dariue poſſunt.*

TIT. V. *Ne quis in ſua cauſa iudicet, vel ius ſibi dicat.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 106
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 1 p. 107

TIT. VI. *Qui legitimam perſonam ſtandi in iudicio habeant, vel non.*

l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 6 to. 1 p. 460

TIT. VII. *Vt nemo inuitus agere vel accuſare cogatur.*

TIT. VIII. *De ordine Iudiciorum.*

TIT. IX. *De litis conteſtatione.*

TIT. X. *De plus petitionibus.*

TIT. XI. *De dilationibus.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 129
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 130
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 1 p. 133
l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 7, l. 4 to. 1 p. 134

TIT. XII. *De feriis.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 136
ad l. 2 & ad l. 3 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 1. 2.
to. 1 p. 137 to. 3 p. 280 & to. 6 p. 260 l. 20
ad l. 3 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 139
& lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 81
l. 5 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 3 to. 1 p. 144
l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 6 to. 3 p. 276
l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 139
& lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 13 to. 4 p. 81
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 137
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 7 to. 3 p. 279
l. vlt. expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8. to. 1 p. 138
& lib. 15 Cod. Th. tit 5 to. 5 p. 397

TIT. XIII. *De Iuriſdictione omnium Iudicum, & de Foro competenti.*

expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 87
ad l. 5 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 1 p. 93

TIT. XIV. *Quando Imperator pupillos vel viduas vel alias miſerabiles perſonas cognoſcat: & ne exhibeantur.*

l. 1 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 1 p. 60

TIT. XV.

TIT. XV. *Vbi de criminibus agi oporteat.*

TIT. XVI. *Vbi de poſſeſſione agi oporteat.*

TIT. XVII. *Vbi Fideicommiſſum peti oporteat.*

TIT. XVIII. *Vbi conueniatur, qui certo loco dari promiſit.*

TIT. XIX. *Vbi in rem actio exerceri debeat.*
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 92

TIT. XX. *Vbi de hereditate agatur, & vbi heredes ſcripti in poſſeſſionem mitti poſtulare debeant.*

TIT. XXI. *Vbi de ratiociniis tam publicis quam priuatis agi oporteat.*

TIT. XXII. *Vbi cauſa ſtatus agi debeat.*

TIT. XXIII. *Vbi quis de Curiali vel Cohortali aliaue conditione conueniantur.*

TIT. XXIV. *Vbi Senatores vel Clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.*
l. 1 expl. lib. 9. Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 3. p. 3
ad l. 2 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 p. 185
& lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 3 p. 19

TIT. XXV. *In quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti non poſſunt.*

TIT. XXVI. *Vbi cauſæ fiſcales vel diuinæ domus hominumque eius agantur.*
ad l. 6 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 124
ad l. 8 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 4 to. 3 p. 438
l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 3 p. 436

TIT. XXVII. *Quando liceat vnicuique ſine Iudice ſe vindicare, vel publicam deuotionem.*
vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 142
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 2 to. 1 p. 93
l. 2 expl. lib. 7. Cod. Th. tit. 18. to. 2. p. 420

TIT. XXVIII. *De inofficioſo teſtamento.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 196
l. 27 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 197. 201
l. 28 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 1 p. 199
ad l. 30 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 205
ad l. 35 lib. 6 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 207. 209

TIT. XXIX. *De inofficioſis donationibus.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 20 to. 1 p. 209
l. vlt. expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 20 l. vn. to. 1 p. 210

TIT. XXX. *De inofficioſis dotibus.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 211
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 1 p. 212

TIT. XXXI. *De petitione hereditatis.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 215
l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 12 to. 4 p. 349

TIT. XXXII. *De rei vindicatione.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 23 to. 1 p. 219

TIT. XXXIII. *De vſufructu & habitatione & miniſterio ſeruorum.*

TIT. XXXIV. *De ſeruitutibus & aqua.*
ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 375

TIT. XXXV. *De lege Aquilia.*

TIT. XXXVI. *Familiæ erciſcundæ.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 222
l. 26 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 1 p. 223

TIT. XXXVII. *Communi diuidundo.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 25 to. 1 p. 227

TIT. XXXVIII. *Communia vtriuſque Iudicii tam familiæ erciſcundæ quam communi diuidundo.*
l. 11 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 25 l. vnic. to. 1 p. 227

TIT. XXXIX. *Finium regundorum.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 to. 1 p. 229
l. 3 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 1 p. 230
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 1 p. 233
l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 4 to. 1 p. 237
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 26 l. 5 to. 1 p. 241

TIT. XL. *De conſortibus eiuſdem litis.*
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 1 p. 123
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 12 l. 2 to. 1 p. 167

TIT. XLI. *De noxalibus actionibus.*

TIT. XLII. *Ad exhibendum.*

TIT. XLIII. *De aleatoribus.*

TIT. XLIV. *De Religioſis & ſumptibus funerum.*
ad l. 5 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 162
ad l. 10 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 172
ad l. 12 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 161
l. 14 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 7 to. 3 p. 171

LIBER QVARTVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De rebus creditis & iureiurando.*

TIT. II. *Si certum petatur.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 27 to. 1 p. 243
ad l. 16 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 377 in not.

TIT. III. *De ſuffragio.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 29 to. 1 p. 252
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 1 p. 252

TIT. IV. *De prohibita ſequeſtratione pecuniæ.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 28 to. p. 249
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 28 l. vnica to. 1 p. 250

TIT. V. *De condictione indebiti.*

TIT. VI. *De condictione ob cauſam datorum.*

TIT. VII. *De condictione ob turpem cauſam.*

TIT. VIII. *De condictione furtiua.*

TIT. IX. *De condictione ex lege & ſine cauſa vel iniuſta cauſa.*

TIT. X. *De obligationibus & actionibus.*

TIT. XI. *Vt actiones & ab heredibus & contra heredes incipiant.*

TIT. XII. *Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur.*

TIT. XIII. *Ne filius pro patre, nec pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſeruus pro domino conueniatur.*

TIT. XIV. *An ſeruus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur.*

TIT. XV. *Quando fiſcus vel priuatus debitoris ſui debitores conuenire poſſit vel debeat.*

TIT. XVI. *De hereditariis actionibus.*

TIT. XVII. *Ex delictis defunctorum in quantum heredes conueniantur.*

TIT. XVIII. *De conſtituta pecunia.*

TIT. XIX. *De probationibus.*
ad l. 5. 6. 7 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 507
l. 24 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 7 to. 4 p. 341
l. 25 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 3 to. 3 p. 287

TIT. XX. *De teſtibus.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 332
ad l. 6 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 343
l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 3 to. 4 p. 336
l. 10 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 2 l. vn. to. 1 p. 107
l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 13 to. 4 p. 350
l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 6 l. 4 to. 3 p. 58
ad l. 16 § 1 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 350

TIT. XXI. *De fide inſtrumentorum.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 to. 4 p. 332
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 39 l. 2 to 4 p. 334

TIT. XXII. *Plus valere quod agitur, quam quod ſimulate concipitur.*

TIT. XXIII. *De commodato.*

TIT. XXIV. *De pignoratitia actione.*

TIT. XXV. *De inſtitoria & exercitoria actione.*

TIT. XXVI. *Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio ſeu quod iuſſu aut de re in rem verſo.*

l. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 31 to. 1 p. 263
& lib. 2 Cod. Th. tit. 32 to. 1 p. 265

TIT. XXVII. *Per quas perſonas nobis acquiratur.*

TIT. XXVIII. *Ad Senatus Conſultum Macedonianum.*

TIT. XXIX. *Ad Senatus Conſultum Velleianum.*

TIT. XXX. *De non numerata pecunia.*

TIT. XXXI. *De compenſationibus.*

Ad l. 1 vide lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 277

TIT. XXXII. *De vſuris.*

TIT. XXXIII. *De nautico fœnore.*

TIT. XXXIV. *Depoſiti vel contra.*

TIT. XXXV. *Mandati vel contra.*

TIT. XXXVI. *Si ſeruus extero ſe emi mandauerit.*

TIT. XXXVII. *Pro ſocio.*

TIT. XXXIX. *De contrahenda emptione & venditione.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 277
l. 14 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 1 p. 285
& to. 5 p. 109

TIT. XXXIX. *De hereditate vel actione vendita.*

TIT. XL. *Quæ res vendi non poſſunt, & qui vendere vel mercari vetantur.*

ad l. 3 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 123.

TIT. XLI. *Quæ res exportari debeant.*

TIT. XLII. *De eunuchis.*

TIT. XLIII. *De patribus, qui filios diſtraxerunt.*

expl. lib. 3. Cod. Th. tit. 3 to. 1 p. 295
l. 1 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 490

TIT. XLIV. *De reſcindenda venditione.*

l. 15 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 283
l. 16 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 3 p. 512
l. 17 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 288

TIT. XLV. *Quando liceat ab emptore diſcedere.*

TIT. XLVI. *Si propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 92
l. vlt. expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 94

TIT. XLVII. *Sine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe.*

expl. lib. 11 tit. 3 to. 4 p. 54
ad hunc tit. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 6. to. 5. p. 110
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 4 p. 55
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 3 l. 3 to. 4 p. 57

TIT. XLVIII. *De periculo & commodo rei venditæ.*

TIT. XLIX. *De actionibus empti & venditi.*

TIT. L. *Si quis alteri vel ſibi ſub alterius nomine aliena pecunia emerit.*

TIT. LI. *De rebus alienis non alienandis.*

TIT. LII. *De communium rerum alienatione.*

TIT. LIII. *Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienatione.*

ad l. vn. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 1 p. 365

TIT. LIV. *De pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.*

TIT. LV. *Si ſeruus exportandus veneat.*

TIT. LVI. *Si mancipium ita venerit, ut proſtituatur.*

TIT. LVII. *Si mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur vel contra.*

TIT. LVIII. *De ædilitiis actionibus.*

ad l. 3 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 414
l. 5 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 4 l. vn. to. 1 p. 297

TIT. LIX. *De monopoliis & conuentu negotiatorum illicito, vel artificio ergolaborum, nec non balneatorum prohibitis & pactionibus illicitis.*

ad l. vn. vide lib. 14 Cod. Th. tit. 20 to. 5 p. 289

TIT. LX. *De nundinis & mercatoribus.*

ad l. vn. vide lib. 7 Cod. Th. tit. 20. to. 2 p. 433

TIT. LXI. *De vectigalibus & commiſſis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 420
l. 4 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 l. vn. to. 1 p. 421
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 12 l. 3 to. 4 p. 1[illegible]5
& lib. 13 Cod. Th. tit. 5 tom. 5 p. 88
ad l. 7 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 506
ad l. 8. 9 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 25 to. 3 p. 560
ad l. 10 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 331

TIT. XLII. *Vectigalia noua inſtitui non poſſe.*

TIT. XLIII. *De commerciis & mercatoribus.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 9
ad l. 2 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 200
ad l. 3 vid lib. 5 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 483 in not.
& lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 23
vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 353
& lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 479
ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 479
ad l. 5 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 214
ad l. 4 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 403

TIT. LXIV. *De rerum permutatione & præſcriptis verbis.*

TIT. LXV. *De locato & conducto.*

TIT. LXVI. *De iure emphyteutico.*

LIBER QVINTVS.
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De ſponſalibus & arrhis ſponſalitiis & proxeneticis.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 299
l. 2 expl. lib. 3 Cod Th. tit. 5 in l. 4 to. 1 p. 305
l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 in l. 5 & 6 to. 1 p. 310
l. 4 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 7 to. 1 p. 311

TIT. II. *Si rector prouinciæ vel ad eum pertinentes ſponſalitia dederint.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 314
ad hunc tit. vide lib. 9 Cod. Th. to. 3 p. 116
l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 6 l. vn. to. 1 p. 315

TIT. III. *De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias & ſponſalitias.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 299
l. 15 expl. lib. 3 Cod. Th. tit 5 l. 2 to. 1 p. 302
l. 16. expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 5 to. 1 p. 307
l. 17 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. 8 to. 1 p. 313

TIT. IV. *De nuptiis.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 317
l. 18 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 318
l. 19 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 320 & 321
ad l. 20 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 1 p. 319
l. 22 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 1 p. 321
& lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 378

TIT. V. *De inceſtis & inutilibus nuptiis.*

expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 336
l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to 4 p. 367
ad l. 5 vide lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 336
p. 338
l. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 338

TIT VI. *De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem filioſque eorum.*
ad l. 5 vid. l. vn. Cod. Th. lib. 3 tit. 6 to. 1 p. 316
TIT. VII. *Si quacunque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerint nuptias.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 333
l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 11 l. vn. to. 1 p. 334
TIT. VIII. *Si nuptiæ ex reſcripto petantur.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 329
l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 1 p. 330
TIT. IX. *De ſecundis nuptiis.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8 to. 1 p. 322
l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 1 p. 323
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 323
l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 8. l. 2 to. 1 p. 325
l. 6 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 213
TIT. X. *Si ſecundo nupſerit mulier, cui maritus vſumfructum reliquit.*
expl. lib. 3. Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 328
l. vn. expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 9 in l. vn. to. 1 pag. 328
TIT. XI. *De dotis promiſſione & nuda pollicitatione.*
l. 6 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 13 l. 4 to. 1 p. 347
& lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 212
TIT. XII. *De iure dotium.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 213
TIT. XIII. *De rei vxoriæ actione in ex ſtipulatu actionem transfuſa, & de natura dotibus præſtita.*
ad l. vn. §. 5 vide lib. 3 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 1 p. 344
TIT. XIV. *De pactis conuentis tam ſuper dote quam ſuper donatione ante nuptias & paraphernis.*
TIT. XV. *De dote cauta non numerata.*
vide lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 372
TIT. XVI. *De donationibus inter virum & vxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione.*
l. 24 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 1 to. 3 p. 354
ad l. vlt. vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 354
TIT. XVII. *De repudiis & iudicio de moribus ſublato.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 352
ad l. vlt. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 344
TIT. XVIII. *Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.*
l. 11 expl. lib. 5 Cod Th. tit. 13 l. vlt. to. 1 p. 346
TIT. XIX. *Si dos conſtante matrimonio ſoluta.*
ad l. vn. vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 13. to. 1 p. 346
TIT. XX. *Ne fideiuſſores vel mandatores dotium dentur.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 350
ad l. 1 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 15 l. vn. to. 1 p. 350.
TIT. XXI. *Rerum amotarum.*
TIT. XXII. *Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur, id eſt, in ſolutum dentur.*
TIT. XXIII. *De fundo dotali.*
TIT. XXIV. *Diuortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant.*
TIT. XXV. *De alendis liberis ac parentibus.*
TIT. XXVI. *De concubinis.*
TIT. XXVII. *De naturalibus liberis & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiantur.*
ad hunc tit. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 392
TIT. XXVIII. *De teſtamentaria tutela.*
TIT. XXIX. *De confirmando tutore.*

TIT. XXX. *De legitima tutela.*
TIT. XXXI. *Qui petant tutores vel curatores.*
TIT. XXXII. *Vbi petantur tutores vel curatores.*
TIT. XXXIII. *De tutoribus vel curatoribus illuſtrium vel clariſſimarum perſonarum.*
l. 1 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 1 p. 361
TIT. XXXIV. *Qui dare tutores vel curatores poſſunt, & qui dari non poſſunt.*
l. 11 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 1 p. 358
TIT. XXXV. *Quando mulier tutelæ officio fungi poteſt.*
l. 2 expl. lib. 3 Cod. Th tit. 17 l. 3 to. 1 p. 362
TIT. XXXVI. *In quibus caſibus tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari poteſt.*
TIT XXXVII. *De adminiſtratione tutorum vel curatorum & de pecunia pupillari fœneranda vel deponenda.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 364
ad l. 6 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 501
l. 20 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 1 p. 365
l. 21 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 1 p. 367
l. 23 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 3 to. 1 p. 368
l. 24 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 1 p. 369
TIT. XXXVIII. *De periculo tutorum & curatorum.*
expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 364
TIT. XXXIX. *Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt.*
TIT. XL. *Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel vnus agere pro minore vel conueniri poſſint.*
l. 2 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 1 p. 111
TIT. XLI. *Ne tutor vel curator vectigalia conducat.*
TIT. XLII. *De tutore vel curatore, qui ſatis non dedit.*
TIT. XLIII. *De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.*
TIT. XLIV. *De in litem dando tutore vel curatore.*
TIT. XLV. *De eo, qui pro tutore negotia geſſit.*
TIT. XLVI. *Si mater indemnitatem promiſit.*
TIT. XLVII. *Si contra matris voluntatem tutor datus ſit.*
TIT. XLVIII. *Vt cauſa poſt pubertatem adſit tutor.*
TIT. XLIX. *Vbi pupilli educari debeant.*
TIT. L. *De alimentis pupillo præſtandis.*
TIT. LI. *Arbitrium tutelæ.*
TIT. LII. *De diuidenda tutela, & pro qua parte quiſque tutorum conueniatur.*
TIT. LIII. *De in litem iurando.*
TIT. LIV. *De heredibus tutorum vel curatorum.*
TIT. LV. *Si tutor vel curator non geſſerit.*
TIT. LVI. *De vſuris pupillaribus.*
TIT. LVII. *De fideiuſſoribus tutorum vel curatorum.*
TIT. LVIII. *De contrario iudicio tutelæ.*
TIT. LIX. *De autoritate præſtanda.*
TIT. LX. *Quando tutores vel curatores eſſe deſinant.*
TIT. LXI. *De actore a tutore ſeu curatore dando.*
TIT. LXII. *De excuſationibus tutorum & curatorum & de temporibus eorum.*
l. 24 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 7 to. 5 p. 71 & p. 93
TIT. LXIII. *Si tutor vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit.*

TIT. LXIV. *Si tutor vel curator reipublicæ cauſa abſuerit.*

TIT. LXV. *De excuſationibus veteranorum.*

TIT. LXVI. *Qui numero liberorum ſe excuſant.*
vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 651

TIT. LXVII. *Qui morbo.*

TIT. LXVIII. *Qui ætate.*

TIT. LXIX. *Qui numero tutelarum.*

TIT. LXX. *De curatore furioſi vel prodigi.*

TIT. LXXI. *De prædiis & aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis.*
ad l. vlt. vid. lib. 6. C. Th. tit. 4 to. 2 p. 51

TIT. LXXII. *Quando decreto opus non eſt.*

TIT. LXXIII. *Si quis ignorans rem minoris eſſe, ſine decreto comparauerit.*

TIT. LXXIV. *Si maior factus alienationem factam ſine decreto ratam habuerit.*

TIT. LXXV *De magiſtratibus conueniendis.*

LIBER SEXTVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De ſeruis fugitiuis & libertis.*
expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 492
ad l. 3 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 411
ad l. 7 vid. lib. 5. Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 497
ad l. vlt vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p 378

TIT. II. *De furtis & ſeruo corrupto.*

TIT. III. *De operis libertorum.*

TIT. IV. *De bonis libertorum.*

TIT. V. *Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta ſit.*

TIT. VI. *De obſequiis Patrono præſtandis.*

TIT. VII. *De libertis & eorum liberis.*
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 418
vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 216
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 l. 2 to. 1 p. 419
l. vlt. expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 l. 3 10. 1 p. 419

TIT. VIII. *De iure aureorum annulorum.*

TIT. IX. *Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt & intra quod tempus.*
ad l. 3 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 695
ad l. 8 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 690

TIT. X. *Quando non petentium partes petentibus accreſcant.*

TIT. XI. *De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.*
vide lib. 4. Cod. Th. tit. 1 10. 1 p. 371

TIT. XII. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas, quam Prætor liberis pollicetur.*
ad l. vlt. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 373

TIT. XIII. *De bonorum poſſeſſione contra tabulas, quæ patronis liberiſque eorum datur.*
ad l. 2 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 388

TIT. XIV. *Vnde liberi.*
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 690

TIT. XV. *Vnde legitimi & vnde cognati.*

TIT. XVI. *De Succeſſorio edicto.*

TIT. XVII. *De Carboniano edicto.*
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 1 p. 374

TIT. XVIII. *Vnde vir & vxor.*
l. vn. expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 475

TIT. XIX. *De repudianda bonorum poſſeſſione.*

TIT. XX. *De collationibus.*
vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 374
& lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 470
ad l. 19 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 1 p. 471

TIT. XXI. *De teſtamento militis.*

TIT. XXII. *Qui teſtamenta facere poſſunt vel non.*
ad l. 5 & 6 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 490
ad l. 7 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 2 10. 1 p. 377

TIT. XXIII. *De teſtamentis & quemadmodum teſtamenta ordinentur.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 375
ad l. 3 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 378
ad l. 14 lib. 4 Cod. Th. 10. 1 p. 380
ad l. 15 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 3 10. 1 p. 379
l. 17 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 4 to. 1 p. 379
l. 18 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 4 to. 1 p. 381
ad l. 19 vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 19 l. 6 to. 1 p. 207
& 10. 3 p. 207 & 10. 2 p. 682
l. 20 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 5 10. 1 p. 382
ad auth. quod ſine, vid. Cod. Th. 10. 1 p. 387
ad l. 23 vid. lib. 4 Cod. Th. 10. 1 p. 386
ad l. 27 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 6 10. 1 p. 388

TIT. XXIV. *De hæredibus inſtituendis & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.*
l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 1 p. 475

TIT. XXV. *De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis.*

TIT. XXVI. *De impuberum & aliis ſubſtitutionibus.*

TIT. XXVII. *De neceſſariis ſeruis hæredibus inſtituendis vel ſubſtituendis.*

TIT. XXVIII. *De liberis præteritis vel exhæredatis.*

TIT. XXIX. *De poſthumis hæredibus inſtituendis vel exhæredandis vel præteritis.*

TIT. XXX. *De iure deliberandi.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 271
l. 16 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 149 to. 4 p. 515
l. 17 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 694
ad l. 18 vid. lib. 1 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 1 p. 372

TIT. XXXI. *De repudianda vel abſtinenda hæreditate.*

TIT. XXXII. *Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.*

TIT. XXXIII. *De edicto diui Adriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.*

TIT. XXXIV. *Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit.*

TIT. XXXV. *De his, quibus vt indignis hæreditates auferuntur, & ad Senatus conſultum Silanianum.*
ad l. 5 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 162

TIT. XXXVI. *De codicillis.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 10. 1 p. 375
ad l. 7 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 to. 1 p. 377
l. 8 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 4 l. 7 10. 1 p 388

TIT. XXXVII. *De legatis.*

TIT. XXXVIII. *De verborum & rerum ſignificatione.*

TIT. XXXIX. *Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti.*

TIT. XL. *De indicta viduitate & lege Iulia miſcella tollenda.*

TIT. XLI. *De his, quæ pœnæ nomine in teſtamento vel codicillis ſcribuntur vel relinquuntur.*

TIT. XLII. *De fideicommiſſis.*

TIT. XLIII. *Communia de legatis & fideicommiſſis, & de in rem miſſione tollenda.*

TIT. XLIV.

TIT. XLIV. *De falſa cauſa adiecta legato vel fidei-commiſſo.*

TIT. XLV. *De his, quæ ſub modo legata, vel fidei-commiſſa relinquuntur.*

TIT. XLVI. *De conditionibus inſertis tam legatis quam fideicommiſſis & libertatibus.*

TIT. XLVII. *De vſuris & fructibus legatorum ſeu fideicommiſſorum.*

TIT. XLVIII. *De incertis perſonis.*

TIT. XLIX. *Ad Senatuſconſultum Trebellianum.*

TIT. L. *Ad legem Falcidiam.*

vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. to. 1 p. 463

TIT. LI. *De caducis tollendis.*

TIT. LII. *De his, qui ante apertas tabulas hereditatem tranſmittunt.*

TIT. LIII. *Quando dies legati vel fideicommiſſi cedit.*

TIT. LIV. *Vt in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatisdari debeat.*

TIT. LV. *De ſuis & legitimis liberis & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 463
l. 9 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 1 p. 469
l. 10 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 1 p. 472
l. 11 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 474

TIT. LVI. *Ad Senatuſconſultum Tertullianum.*

l. 5 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 474
l. 8 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 474
& lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 6 to. 2 p. 693
vide etiam l. vn. lib. 4 Cod. Th. tit. 1. to. 1 p. 371

TIT. LVII. *Ad Senatuſconſultum Orficianum.*

l. 10 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 1 p. 468

TIT. LVIII. *De legitimis heredibus.*

expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 to. 1 p. 463

TIT. LXIX. *Communia de ſucceſſionibus.*

TIT. LX. *De bonis maternis & materni generis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 682
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 2 p. 685
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 7 to. 2 p. 693
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 l. 9 to. 2 p. 695

TIT. LXI. *De bonis, quæ liberis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 19 to. 2 p. 698
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 19 to. 2 p. 699
ad l. 2 vid. lib. 3 Cod. Th. tit. 5 l. vlt. to. 1 p. 313
ad l. 6 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 685

TIT. LXII. *De hereditatibus decurionum, nauiculariorum, cohortalium, militum & fabricenſium.*

ad hunc tit. vide lib. 5 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 477 & to. 4 p. 364
ad l. 1 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 57
l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 4 l. vn. to 1 p. 480
ad l. 3 vide lib. 5 Cod. Th. tit. 2 to. 1 p. 477 & to. 4 p. 51
ad l. 4 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 572

LIBER SEPTIMVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De vindicta, libertate & apud Concilium manumiſſione.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 396

TIT. II. *De teſtamentaria manumiſſione.*

TIT. III. *De lege Fuſia Caninia tollenda.*

TIT. IV. *De fideicommiſſariis libertatibus.*

TIT. V. *De dedititia libertate tollenda.*

TIT. VI. *De Latina libertate tollenda & per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.*

TIT. VII. *De communi ſeruo manumiſſo.*

TIT. VIII. *De ſeruo pignori dato manumiſſo.*

TIT. IX. *De ſeruis reip. manumittendis.*

ad l. vlt. vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 492

TIT. X. *De his, qui a non domino manumiſſi ſunt.*

l. 7 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 1 p. 416

TIT. XI. *Qui manumittere non poſſunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.*

TIT. XII. *Qui non poſſunt ad libertatem peruenire.*

TIT. XIII. *Pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.*

l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 191 in not. & p. 192
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 211
l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 411. 412

TIT. XIV. *De ingenuis manumiſſis.*

ad l. diffamari, vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 34 to. 3 p. 268

TIT. XV. *Communia de manumiſſionibus.*

TIT. XVI. *De liberali cauſa.*

TIT. XVII. *De adſertione tollenda.*

TIT. XVIII. *Quibus ad libertatem proclamare non licet, & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur.*

l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 405

TIT. XIX. *De ordine cognitionum.*

TIT. XX. *De colluſione detegenda.*

TIT. XXI. *Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.*

TIT. XXII. *De longi temporis præſcriptione, quæ pro libertate, & non aduerſus libertatem opponitur.*

TIT. XXIII. *De peculio eius, qui libertatem meruit.*

TIT. XXIV. *De Senatuſconſulto Claudiano tollendo.*

vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 410

TIT. XXV. *De nudo iure Quiritium tollendo.*

TIT. XXVI. *De vſucapione pro emptore vel transactione.*

TIT. XXVII. *De vſucapione pro donato.*

TIT. XXVIII. *De vſucapione pro dote.*

TIT. XXIX. *De vſucapione pro herede.*

TIT. XXX. *Communia de vſucapionibus.*

TIT. XXXI. *De vſucapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.*

TIT. XXXII. *De acquirenda & retinenda poſſeſſione.*

l. 1 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 5 to. 1 p. 459

TIT. XXXIII. *De præſcriptione longi temporis decem vel viginti annorum.*

ad l. 4 vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 13 l. 2 to. 1 p. 424
& lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 335

TIT. XXXIV. *In quibus cauſis ceſſat longi temporis præſcriptio.*

TIT. XXXV. *Quibus non obiicitur longi temporis præſcriptio.*

TIT. XXXVI. *Si aduerſus creditorem præſcriptio opponatur.*

TIT. XXXVII. *De quadriennii præſcriptione.*

ad hunc tit. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 15 to. 1 p. 430
ad l. 2 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 to. 3 p. 450

TIT. XXXVIII. *Ne rei dominicæ vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſubmoueatur.*

l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 15 to. 3 p. 422

TIT. XXXIX. *De præſcriptione triginta vel quadraginta annorum.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 14 to. 1 p. 425
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 1 p. 426

TIT. XL. *De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.*

TIT. XLI. *De alluuionibus & paludibus & paſcuis ad alium ſtatum translatis.*

TIT. XLII. *De ſententiis Præfectorum prætorio.*

TIT. XLIII. *Quomodo & quando Iudex ſententiam proferre debeat præſentibus partibus vel vna parte abſente.*

TIT. XLIV. *De ſententiis ex periculo recitandis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 17 to. 1 p. 433
l. 2 & 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 433

TIT. XLV. *De ſententiis & interlocutionibus omnium iudicum.*

TIT. XLVI. *De ſententia, quæ ſine certa quantitate profertur.*

TIT. XLVII. *De ſententiis, quæ pro eo, quod intereſt, proferuntur.*

TIT. XLVIII. *Si a non competente Iudice iudicatum eſſe dicatur.*

l. 4 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 431

TIT. XLIX. *De pœna Iudicis, qui male iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduerſarium corrumpere curauit.*

TIT. L. *Sententiam reſcindi non poſſe.*

l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 1 p. 431

TIT. LI. *De fructibus & litium expenſis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 to. 1 p. 439
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 1 p. 439
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 18 l. 2 to. 1 p. 441

TIT. LII. *De re iudicata.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 16 to. 1 p. 431
l. vlt. expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 5 l. 55 to. 6 p. 198

TIT. LIII. *De executione rei iudicatæ.*

ad l. 1 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 411

TIT. LIV. *De vſuris rei iudicatæ.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 19 to. 1 p. 441

TIT. LV. *Si plures vna ſententia condemnati ſunt.*

TIT. LVI. *Quibus res iudicata non nocet.*

TIT. LVII. *Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, autoritatem rei iudicatæ non habere.*

ad l. 4 vide lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 29

TIT. LVIII. *Si ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis iudicatum ſit.*

TIT. LIX. *De Confeſſis.*

TIT. LX. *Inter alios acta vel iudicata, aliis non nocere.*

TIT. LXI. *De relationibus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 to. 4 p. 224
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 4 p. 226
vide l. 1 Cod. Th. to. 4 p. 232
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 29 l. 3 to. 4 p. 227
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 29 l. 4 to. 4 p. 227

TIT. LXII. *De Appellationibus & conſultationibus.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 to. 3 p. 230
ad l. 6 § vlt. vid. l. 11 Cod. Th. tit. 30 to. 4 p. 247
l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 4 p. 234
l. 1 , expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 5 & 7 to. 4 p. 237
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 7 to. 4 p. 239
l. 15 expl. lib. 1 Cod. Th. tit. 30 l. 9 to. 4 p. 241
l. 16 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 11 to. 4 p. 243
l. 17 expl. lib. 11. Cod. Th. tit. 30 l. 22 to. 4 p. 246
l. 18 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 14 to. 4 p. 247
l. 19 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 16, to. 4, p. 249
ad l. 20 vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 22 to. 4 p. 255 & p. 310
l. 21 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 25 to. 4 p. 257
l. 22 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 26 to. 4 p. 258
l. 24 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 32 to. 4 p. 264
l. 25 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 38 to. 4 p. 269
l. 26 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 45 to. 4 p. 275
lib. 9 Cod. Th. tit. 40 to. 3 p. 337
l. 27 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 53 to. 4 p. 280
l. 28 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 56 to. 4 p. 282
vid. l. 48 eod. tit. p. 277
l. 29 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 57 to. 4 p. 283
l. 30 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 58 to. 4 p. 284
l. 31 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 67 to. 4 p. 290
ad l. 36 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 to. 4 p. 319

TIT. LXIII. *De temporibus & reparationibus appellationum ſeu conſultationum.*

vid. lib. 2 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 124
& lib. 11 Cod. Th. tit. 31 to. 4 p. 292
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 10 to. 4 p. 242

TIT. LXIV. *Quando prouocare non eſt neceſſe.*

TIT. LXV. *Quorum appellationes non recipiuntur.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 6 to. 4 p. 304
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 7 to. 4 p. 311
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 17 to. 4 p. 317
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 19 to. 4 p. 319
l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 15 to. 4 p. 316 & p. 324
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 26 to. 4 p. 325
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 29 to. 4 p. 327
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 36 l. 32 to. 4 p. 329

TIT. LXVI. *Si pendente appellatione mors interuenerit.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 35 to. 4 p. 303
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 4 p. 303

TIT. LXVII. *De his, qui per metum iudicis non appellarunt.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 34 to. 4 p. 301
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 30 to. 4 p. 262

TIT. LXVIII. *Si vnus ex pluribus appellauerit.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 to. 4 p. 330

TIT. LXIX. *Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 4 p. 330
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 4 p. 330

TIT. LXX. *Ne liceat in vna eademque cauſa tertio prouocare, vel poſt duas ſententias Iudicum, quas definitio Præfectorum roborauerit, eas retractare.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 38 to. 4 p. 331

TIT. LXXI. *Qui bonis cedere poſſunt.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 20 to. 1 p. 444
l. 6 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 20 l. 2 to. 1 p. 446

TIT. LXXII. *De bonis autoritate Iudicis poſſidendis ſeu venundandis & de ſeparationibus bonorum.*

TIT. LXXIII. *De priuilegio fiſci.*

TIT. LXXIV. *De priuilegio dotis.*

TIT. LXXV. *De reuocandis his, quæ in fraudem creditorum alienata ſunt.*

LIBER OCTAVVS

CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De interdictis.*

l. ad l. 1 vide lib. 2 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 212
l. 4 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 4. l. 6 to. 1 p. 119

TIT. II.

TIT. II. *Quorum bonorum.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 447
l. 3 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 l. vn. to. 1 p. 447
TIT. III. *Quorum legatorum.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 21 to. 1 p. 447
TIT. IV. *Vnde vi.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 to. 1 p. 449
l. 5 expl. lib. 2 Cod. Th. tit 2 l. 26 to. 1 p. 230
l. 6 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 2 to. 1 p. 454
l. 7 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 1 p. 456
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 97
ad l. 9. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 14 to. 5 p. 463
TIT. V. *Si per vim vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio.*
l. 1 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 1 to. 1 p. 451
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 22 l. 5 to. 1 p. 459
TIT. VI. *Vti poſſidetis.*
TIT. VII. *De tabulis exhibendis.*
TIT. VIII. *De liberis exhibendis ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo.*
TIT. IX. *De precario & Saluiano interdicto.*
TIT. X. *De ædificiis priuatis.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 462
ad l. 6 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 311
ad l. 7 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 15 to. 2 p. 546
l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 l. 46 to. 5 p. 358
l. 11 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 24 to. 1 p. 462
TIT. XI. *De noui operis nunciatione.*
TIT. XII. *De operibus publicis.*
expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 307
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 5 p. 315
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 6 to. 5 p. 316
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 5 p. 317
l. 5 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 5 p. 318 & p. 321
l. 6 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 22 to. 5 p. 334
l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 23 to. 5 p. 335
l. 8 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 24 to. 5 p. 337
l. 9 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 30 to. 5 p. 342
l. 10 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 5 p. 343
l. 11 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 32 to. 5 p. 344
l. 12 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 34 to. 5 p. 346
l. 13 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 37 to. 5 p. 349
l. 14 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 39 to. 5 p. 350
l. 15 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 40 to. 5 p. 351
l. 16 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 44 to. 5 p. 356
l. 17 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 47 to. 5 p. 359
l. 18 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 51 to. 5 p. 363
l. 19 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 52 to. 5 p. 365
ad l. 22 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 313
TIT. XIII. *De ratiociniis operum publicorum & de patribus ciuitatum.*
ad hunc tit. vide lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 316
& lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 430
TIT. XIV. *De pignoribus & hypothecis.*
expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 to. 1 p. 259
TIT. XV. *In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.*
TIT. XVI. *Si aliena res pignori data ſit.*
l. 8 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 1 p. 262
TIT. XVII. *Quæ res pignori obligari poſſunt vel non, & qualiter pignus contrahatur.*
l. 7 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 30 l. 1 to. 1 p. 259
TIT. XVIII. *Qui potiores in pignore habeantur.*
TIT. XIX. *De his, qui in priorum creditorum locum ſuccedant.*
TIT. XX. *Si antiquior creditor pignus vendiderit.*
TIT. XXI. *Si communis res pignori data ſit.*
TIT. XXII. *De prætorio pignore & vt in actionibus debitorum miſſio prætorii pignoris procedat.*
TIT. XXIII. *Si in cauſa iudicati pignus captum ſit.*
TIT. XXIV. *Si pignus pignori datum ſit.*
TIT. XXV. *De partu pignoris & omni cauſa.*
TIT. XXVI. *De remiſſione pignoris.*
TIT. XXVII. *Etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri poſſe.*
TIT. XXVIII. *De diſtractione pignorum.*
ad l. 4 & 9 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
TIT. XXIX. *Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe.*
TIT. XXX. *Si vendito pignore agatur.*
ad l. 1 & 3 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
TIT. XXXI. *De luitione pignoris.*
TIT. XXXII. *Si vnus ex pluribus heredibus creditoris vel debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.*
TIT. XXXIII. *Si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit.*
TIT. XXXIV. *De iure dominii impetrando.*
ad l. vlt. vid. lib. 16 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 512
TIT. XXXV. *De pactis pignorum & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda.*
l. 3 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 2 l. vn. to. 1 p. 290
TIT. XXXVI. *De exceptionibus ſeu præſcriptionibus.*
l. 13 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 30 l. 65 to. 4 p. 289
TIT. XXXVII. *De litigioſis.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
l. 2 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
ad l. vlt. vid. lib. 4 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 391
TIT. XXXVIII. *De contrahenda & committenda ſtipulatione.*
TIT. XXXIX. *De inutilibus ſtipulationibus.*
TIT. XL. *De duobus reis ſtipulandi & promittendi.*
TIT. XLI. *De fideiuſſoribus & mandatoribus.*
TIT. XLII. *De nouationibus & delegationibus.*
TIT. XLIII. *De ſolutionibus & liberationibus.*
ad l. 24 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 111
TIT. XLIV. *De acceptilationibus.*
TIT. XLV. *De euictionibus.*
TIT. XLVI. *Creditorem euictionem pignoris non debere.*
TIT. XLVII. *De patria poteſtate.*
l. 10 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 1 p. 405
TIT. XLVIII. *De adoptionibus.*
TIT. XLIX. *De emancipationibus liberorum.*
TIT. L. *De ingratis liberis.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 14 to. 2 p. 663
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 14 l. vn. to. 2 p. 664
TIT. LI. *De poſtliminio reuerſis & redemptis ab hoſtibus.*
vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 to. 1 p. 481
l. 19 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 1 p. 482
l. 20 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 1 p. 483
TIT. LII. *De infantibus expoſitis liberis & ſeruis, & de his, qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt.*
expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 487
l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 7 to. 1 p. 487
TIT. LIII. *Quæ ſit longa conſuetudo.*
expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 12 to. 1 p. 502
ad l. 2 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 12 l. vn. to. 1 p. 503

TIT. LIV. *De donationibus.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 to. 2 p. 638
l. 25 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 640
l. 26 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 to. 2 p. 644
l. 27 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 5 to. 2 p. 649
l. 28 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 8 & l. 9 to. 2 p. 651
ad l. 29 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 473
ad l. 31 vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 640

TIT. LV. *De donationibus, quæ ſub modo vel conditione vel certo tempore conficiuntur.*

TIT. LVI. *De reuocandis donationibus.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 654
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 29 to. 1 p. 203 & in l. 1 p. 210
l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 2 p. 655
l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 3 to. 2 p. 657
l. 9 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 13 l. 6 to. 2 p. 662

TIT. LVII. *De donationibus cauſa mortis.*

TIT. LVIII. *De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, & decimariis ſublatis.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 675
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 2 p. 676
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 680

TIT. LIX. *De iure liberorum.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 678
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 17 l. 3 to. 2 p. 680

LIBER NONVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De his, qui accuſare non poſſunt.*
ad l. 4 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 6
l. 19 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 17
l. 20 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 6 l. 3 to. 3 p. 57

TIT. II. *De accuſationibus & inſcriptionibus.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 2
ad l. 11 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 31 to. 3 p. 253
l. 13 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 3 p. 20
l. 15 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 3 p. 24
l. 16 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 98
l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 19 to. 3 p. 26

TIT. III. *De exhibendis & tranſmittendis reis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 to. 3 p. 28
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 2 to. 3 p. 30
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 3 to. 3 p. 31
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 3 p. 32

TIT. IV. *De cuſtodia reorum.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 35
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 3 p. 35
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 2 to. 3 p. 38
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 3 to. 3 p. 39
ad auth. hodie vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 39
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 5 to. 3 p. 41
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 3 p. 43

TIT. V. *De priuatis carceribus inhibendis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 84

TIT. VI. *Si reus vel accuſator mortuus fuerit.*

TIT. VII. *Si quis imperatori maledixerit.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 to. 3 p. 46
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 4 l. 1 to. 3 p. 46

TIT. VIII. *Ad l. Iuliam maieſtatis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 5. to. 3 p. 53
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 3 p. 54
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 3 p. 271
& lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 477
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 3 to. 3 p. 95
& lib. 6 Cod. Th. tit. 3 to. 2 p. 29
ad l. vlt. vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 356

TIT. IX. *Ad l. Iuliam de adulteriis & ſtupro.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 to. 3 p. 59
ad auth. ſi vero vid. lib. 9 Cod. Th. to. 3 p. 16
l. 29 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 3 p. 60
l. 30 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 3 p. 63
& l. 4 to. 4 p. 308
l. 31 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 3 p. 65
l. 32 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 4 to. 3 p. 67
l. 33 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 3 p. 72
l. 34 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 l. 34 to. 3 p. 73
l. 35 expl. lib. 3 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 1 p. 356

TIT. X. *Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 3 p. 75
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 3 p. 75

TIT. XI. *De mulieribus, quæ ſe propriis ſeruis iunxerunt.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 9 to. 3 p. 77
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 9 l. vn. to. 3 p. 77

TIT. XII. *Ad legem Iuliam de vi publica vel priuata.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 to. 3 p. 79
l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 80
l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 3 p. 81
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 10 l. 4 to. 3 p. 83
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 242

TIT. XIII. *De raptu virginum ſeu viduarum nec non ſanctimonialium.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 210
& p. 217
ad l. vn. vide lib. 9 Cod. Th. tit. 24 25 to. 3 p. 210
& ſequ.

TIT. XIV. *De emendatione ſeruorum.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 to. 3 p. 86
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 12 l. 4 to. 3 p. 86

TIT. XV. *De emendatione propinquorum.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 13 to. 3 p. 90
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 3 p. 90

TIT. XVI. *Ad legem Corneliam de ſicariis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 to. 3 p. 91
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 3 p. 91
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 7 to. 3 p. 67

TIT. XVII. *De his, qui parentes vel liberos occiderunt.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 119
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 15 l. vn. to. 3 p. 120

TIT. XVIII. *De maleficis & mathematicis, & cæteris ſimilibus.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 to. 3 p. 122
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 3 p. 123
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 3 p. 125
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 4 to. 3 p. 128
l. 6 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 6 to. 3 p. 130
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 8 to. 3 p. 137
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 16 l. 11 to. 3 p. 141

TIT. XIX. *De ſepulchro violato.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 146
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 3 p. 147
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 150
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 4 to. 3 p. 154
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 17 l. 5 to. 3 p. 156

TIT. XX. *Ad legem Fabiam de plagiariis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 18 to. 3 p. 173
l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 18 l. vn. to. 3 p. 174

TIT. XXI. *Ad legem Vtelliam.*
vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 185 ſeqq.

TIT. XXII. *Ad legem Corneliam de falſis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 174
l. 21 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 1 to. 3 p. 177
l. 22 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 3 p. 179 & p. 180
l. 23 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 3 p. 182
TIT. XXIII. *De his, qui ſibi adſcribunt in teſtamento.*
TIT. XXIV. *De falſa moneta.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 187
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 3 p. 191 & p. 195
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 l. 3 to. 3 p. 196 196 & 200
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 21 l. 10 to. 3 p. 201
TIT. XXV. *De mutatione nominis.*
TIT. XXVI. *Ad legem Iuliam de ambitu.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 to. 3 p. 222
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 3 p. 226
TIT. XXVII. *Ad legem Iuliam repetundarum.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 229
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 3 to. 3 p. 234
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 4 to. 3 p. 236
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 5 to. 3 p. 237
l. 4 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 6 to. 3 p. 238
l. 5 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 7 to. 3 p. 240
TIT. XXVIII. *De crimine peculatus.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 2 p. 241
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 28 to. 3 p. 241
TIT. XXIX. *De crimine ſacrilegii.*
l. 1 expl. lib. 16 Cod. Th. tit. 2 to. 6 p. 63
TIT. XXX. *De ſeditioſis & de his, qui plebem contra rempublicam audent colligere.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 33 to. 3 p. 259
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 33 l. vn. to. 3 p. 259
TIT. XXXI. *Quando civilis actio criminali praeiudicet, & an utraque ab eodem exerceri poſſit.*
vide lib. 9 Cod. Th. to. 3 p. 185
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 20 l. vn. to. 3 p. 186
TIT. XXXII. *De crimine expilatæ hereditatis.*
TIT. XXXIII. *De vi bonorum raptorum.*
TIT. XXXIV. *De crimine ſtellionatus.*
TIT. XXXV. *De iniuriis.*
TIT. XXXVI. *De famoſis libellis.*
expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 34 to. 3 p. 260
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 34 l. 7 & 9 to. 4 p. 266
TIT. XXXVII. *De abigeis.*
l. 1 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 8 to. 1 p. 98
TIT. XXXVIII. *De Nili aggeribus non rumpendis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 32 to. 3 p. 255
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 32 l. vn. to. 3 p. 256
TIT. XXXIX. *De his, qui latrones vel aliis criminibus reos occultaverint.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 29 to. 3 p. 243 & 246
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 29 l. 1 to. 3 p. 244
TIT. XL. *De requirendis reis.*
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 2 to. 3 p. 4
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 379
& lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 483
TIT. XLI. *De quæſtionibus.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 to. 3 p. 270
ad l. 4 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 27
l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 2 to. 3 p. 272
l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 6 to. 3 p. 278
TIT. XLII. *De abolitionibus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 284
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 2 to. 3 p. 285
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 2 & 3 to. 4 p. 286
TIT. XLIII. *De generali abolitione.*
l. 3 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 38 l. 4 to. 3 p. 288 & p. 298
TIT. XLIV. *Vt intra certum tempus criminalis actio terminetur.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 to. 3 p. 281
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 l. 1 to. 3 p. 282
l. 2 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 36 l. 2 to. 3 p. 285
TIT. XLV. *Ad Senatusconſultum Turpillianum.*
TIT. XLVI. *De calumniatoribus.*
vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 21
& lib. 9 Cod. Th. tit. 39 to. 3 p. 308
ad l. 6 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 20
l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 3 p. 14
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 39 l. 2 to. 3 p. 310
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 37 l. 3 to. 3 p. 287
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 1 l. 19 to. 3 p. 26
TIT. XLVII. *De pœnis.*
expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 40 to. 3 p. 313
l. 16 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 1 to. 3 p. 316
l. 17 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 2 to. 3 p. 318
l. 18 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 4 to. 3 p. 321
l. 19 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 9 to. 3 p. 325
l. 20 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 13 to. 3 p. 330
l. 21 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 14 to. 3 p. 335
l. 22 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 18 to. 3 p. 343
l. 23 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 22 to. 3 p. 348
l. 24 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 23 to. 3 p. 349
l. 25 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 40 l. 24 to. 3 p. 349
TIT. XLVIII. *Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 41 to. 3 p. 350
l. 1 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 41 l. vn. to. 3 p. 351
TIT. XLIX. *De bonis proſcriptorum ſeu damnatorum.*
expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 42 to. 3 p. 353
l. 7 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 7 to. 3 p. 361
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 8 to. 3 p. 363
l. 9 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 15 to. 3 p. 372
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 24 to. 3 p. 361 & 380
TIT. L. *De bonis eorum, qui mortem ſibi conſciverunt.*
TIT. LI. *De ſententiam paſſis & reſtitutis.*
expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 43 to. 3 p. 381
l. 13 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 43 l. 1 p. 381

LIBER DECIMVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De iure fiſci.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 to. 3 p. 406
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 3 p. 409
l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 3 p. 411
l. 8 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 10 to. 3 p. 417 & 484
l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 3 p. 424
vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 419
l. 10 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 30 to. 3 p. 484
ad l. 11 vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 23 to. 3 p. 379
TIT. II. *De conveniendis fiſci debitoribus.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 2 to. 3 p. 504
l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 3 p. 507

TIT. III. *De fide & iure haſta fiſcalis, & de adiectionibus.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 to. 3 p. 509
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 3 p. 510
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 17 l. 2 to. 3 p. 511

TIT. IV. *De venditione rerum fiſcalium cum priuatis communium.*

TIT. V. *Ne fiſcus rem, quam vendidit, euincat.*

TIT. VI. *De his, qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 to. 3 p. 559
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 3 p. 559
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 24 l. 2 to. 3 p. 560

TIT. VII. *Pœnis fiſcalibus creditores praeferri.*

TIT. VIII. *De fiſcalibus vſuris.*

TIT. IX. *De ſententiis aduerſus fiſcum latis retractandis.*

TIT. X. *De bonis vacantibus & de incorporatione.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 to. 3 p. 445 & p. 453
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 3 p. 446
l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 3 p. 454
l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 30 to. 3 p. 484
& vid. lib. 9 Cod. Th. tit. 42 l. 23 to. 3 p. 379
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 8 l. 5 to. 3 p. 452

TIT. XI. *De delatoribus.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 458
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 3 p. 462
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 17 to. 3 p. 472

TIT. XII. *De petitionibus bonorum ſublatis.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to. 3 p. 458
ad hunc tit. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 351 in not.
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 l. 15 to. 3 p. 470

TIT. XIII. *De his, qui ſe deferunt.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 11 to. 3 p. 491
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 3 p. 491

TIT. X V. *Si liberalitatis imperialis ſocius ſine herede deceſſerit.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 14 to. 3 p. 495
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 14 l. 2 to. 3 p. 496

TIT. XV. *De theſauris.*
expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 513
ad l. vn. vid. lib. 10 C. Th. tit. 18 to. 3 p. 513 514 & 515

TIT. XVI. *De annonis & tributis.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 2
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 4 p. 6
l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 5 to. 4 p. 11
l. 6 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 4 p. 21
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 20 to. 4 p. 33
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 21 to. 4 p. 33
l. 9 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 22 to. 4 p. 34
l. 10 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 25 to. 4 p. 36
l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 4 p. 44

TIT. XVII. *De indictionibus.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 61
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 4 p. 62
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 l. 4 to. 4 p. 48 & p. 56

TIT. XVIII. *De ſuperindicto.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 65
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 4 p. 66

TIT. XIX. *De exactoribus tributorum.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 67
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 69
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 4 p. 71
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 5 to. 4 p. 76
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to. 4 p. 77
l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 14 to. 4 p. 82
l. 7 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 4 p. 83

TIT. XX. *De ſuperexactionibus.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 to. 4 p. 88
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 8 l. vn. to. 4 p. 89

TIT. XXI. *De capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 92
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 4 to. 4 p. 75
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 4 p. 77

TIT. XXII. *De apochis publicis & deſcriptionibus curialibus & de diſtributionibus titulibus.*
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 173 to. 4 p. 533
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 185 to. 4 p. 546

TIT. XXIII. *De canone largitionalium titulorum.*
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 17 to. 4 p. 84

TIT. XXIV. *Ne opera a conlatoribus exigantur.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 96
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 4 p. 97

TIT. XXV. *De immunitate nemini concedenda.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 102

TIT. XXVI. *De conditis in publicis horreis.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 to. 4 p. 108
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 4 p. 109
ad l. 2 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 330
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 14 l. 3 to. 4 p. 111

TIT. XXVII. *Vt nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare, & de munere ſitocomiæ.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 15 to. 4 p. 112

TIT. XXVIII. *De collatione donatorum vel releuatorum aut translatorum ſeu adæratorum.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 20 to. 4 p. 154
ad l. vlt. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131

TIT. XXIX. *De collatione æris.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 to. 4 p. 167
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 4 p. 169

TIT. XXX. *De diſcuſſoribus.*
expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 to. 4 p. 193
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 4 p. 194
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 4 p. 195

TIT. XXXI. *De decurionibus & filiis eorum, & qui decuriones habeantur, & quibus modis a fortuna curiæ liberentur.*
expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 352
l. 14 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 4 p. 360
l. 15 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 15 to. 4 p. 363
l. 16 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 9 to. 4 p. 371 & to. 5 p. 100
l. 17 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 4 p. 374
l. 18 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 16 to. 4 p. 376
l. 19 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 4 p. 378
l. 20 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 29 to. 4 p. 390
l. 21 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 30 to. 4 p. 391
l. 22 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 51 to. 4 p. 413
l. 23 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 54 to. 4 p. 418
l. 24 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 55 to. 4 p. 421
l. 25 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 60 to. 4 p. 430
l. 26 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 63 to. 4 p. 433
l. 27 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 64 to. 4 p. 439
l. 28 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 67 to. 4 p. 441
l. 31 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 76 to. 4 p. 452
l. 32 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 81 to. 4 p. 458
l. 33 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 85 to. 4 p. 460
l. 34 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 92 to. 4 p. 466

l. 35 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 98 to. 4 p. 470
l. 36 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 101 to. 4 p. 473
l. 37 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 102 to. 4 p. 474
l. 38 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 479
l. 39 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 114 to. 4 p. 487
l. 40 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 117 to. 4 p. 488
l. 41 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 118 to. 4 p. 489
l. 42 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 128 to. 4 p. 498
l. 43 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 134 to. 4 p. 504
l. 44 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 137 to. 4 p. 506
l. 45 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 142 to. 4 p. 510
l. 46 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 140 to. 4 p. 509
l. 47 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 150 to. 4 p. 516
l. 48 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 155 to. 4 p. 519
l. 49 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 157 to. 4 p. 521
l. 50 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 159 to. 4 p. 522
l. 51 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 161 to. 4 p. 523
l. 52 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 4 p. 564
l. 53 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 174 to. 4 p. 535
l. 54 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 181 to. 4 p. 544
l. 55 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 188 to. 4 p. 549
l. 56 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 189 to. 4 p. 551
l. 57 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 190 to. 4 p. 552
l. 58 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 191 to. 4 p. 552
l. 59 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 192 to. 4 p. 552
ad l. 60 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 548
ad l. 61 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 413
l. 66 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 132 to. 4 p. 502

TIT. XXXII. *Si ſeruus aut libertus ad decurionatum aſpirauerit.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 3 to. 4 p. 557

TIT. XXXIII. *De prædiis decurionum ſine decreto non alienandis.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 4 p. 557
ad l. 2 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 561

TIT. XXXIV. *Quando & quibus quarta pars debeatur ex bonis decurionum & de modo diſtributionis eorum.*

ad l. 1 vid. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 561

TIT. XXXV. *De imponenda lucratiua deſcriptione.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 4 to. 4 p. 560

TIT. XXXVI. *De præbendo ſalario.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 2 to. 4 p. 555
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 4 p. 556

TIT. XXXVII. *Si curialis relicta ciuitate rus habitare maluerit.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 18 to. 4 p. 653
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 18 l. 2 to. 4 p. 653

TIT. XXXVIII. *De municipibus & originariis.*

l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit 1 l. 12 to. 4 p. 373

TIT. XXXIX. *De incolis, & vbi quis domicilium habere videtur, & de his, qui ſtudiorum cauſa in aliena ciuitate degunt.*

ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 5 p. 221
l. 9 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 96

TIT. XL. *De muneribus & honoribus non continuandis inter patrem & filium & de interuallo.*

TIT. XLI. *De muneribus patrimoniorum.*

ad l. 6 vide lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 20
ad l. 10 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 33

TIT. XLII. *Quemadmodum munera ciuilia indicuntur.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 5 to. 4 p. 562

TIT. XLIII. *De his, qui ſponte munera publica ſubeunt.*

ad l. 3 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 430

TIT. XLIV. *De his, qui a principe vacationem acceperunt.*

l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 135 to. 4 p. 505

TIT. XLV. *De vacatione publici muneris.*

TIT. XLVI. *De decretis decurionum ſuper immunitate.*

TIT. XLVII. *De excuſationibus munerum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 to. 4 p. 115
ad l. 2 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 13
l. 8 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 8 to. 4 p. 125
l. 9 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 l. 12 to. 5 p. 180
l. 10 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 13 to. 4 p. 132
l. 11 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 14 to. 4 p. 133
l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 15 to. 4 p. 134
l. 13 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 16 to. 4 p. 138
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 19 to. 4 p. 140
l. 15 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 20 to. 4 p. 140
l. 21 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 23 to. 4 p. 141

TIT. XLVIII. *De quibus muneribus vel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare.*

l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 17 l. vlt. to. 4 p. 146
& lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 49 to. 5 p. 401

TIT. XLIX. *Qui ætate vel profeſſione ſe excuſant.*

ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 224

TIT. L. *Qui morbo ſe excuſant.*

TIT. LI. *De his, qui numero liberorum vel paupertate excuſationem meruerunt.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 651
l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 4 p. 651

TIT. LII. *De profeſſoribus & medicis.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 25
ad leges 1. 2. 3. 4. 5. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 224 & sequ.
l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 5 p. 25 & p. 32
l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 7 to. 5 p. 38
ad l. 8 vide lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 436
l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 8 to. 5 p. 40
l. 10 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 9 to. 5 p. 43
l. 11 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 3 l. 16 to. 5 p. 53

TIT. LIII. *De athletis.*

TIT. LIV. *De his, qui non impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt.*

TIT. LV. *Quibus muneribus excuſentur hi, qui poſt impletam militiam vel aduocationem per prouincias ſuas commodis vacantes commorantur, & de priuilegiis eorum, & de conductoribus vectigalium fiſci.*

l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 146

TIT. LVI. *De libertinis.*

expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 11 to. 1 p. 417

TIT. LVII. *De infamibus.*

TIT. LVIII. *De reis poſtulatis.*

TIT. LIX. *De his, & qui in exilium dati vel ab ordine moti ſunt.*

TIT. LX. *De filiisfamilias, & quemadmodum pater pro his teneatur.*

TIT. LXI. *De periculo ſucceſſorum parentis.*

TIT. LXII. *De mulieribus, in quo loco munera ſexui congruentia vel honores agnoſcant.*

TIT. LXIII. *De legationibus.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 612
l. 4 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 36 to. 4 p. 306
l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 12 to. 4 p. 631
l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 l. 15 to. 4 p. 635

TIT. LXIV. *De excuſationibus artificum.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 to. 5 p. 55
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 5 p. 57
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 5 p. 60

TIT. LXV. *De potioribus ad munera nominandis.*

TIT. LXVI. *Si propter inimicitias creatio facta ſit.*

TIT. LXVII. *De ſumtuum recuperatione.*

TIT. LXVIII. *Si poſt creationem quis deceſſerit.*

TIT. LXIX. *De tabulariis, ſcribis, logographis & cenſualibus.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 487
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 2 p. 488
& lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 4 p. 392
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 2 p. 491

TIT. LXX. *De ſuſceptoribus, præpoſitis & arcariis.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 to. 4 p. 565
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 4 p. 568
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit 6 l. 8 to. 4 p. 575
l. 3 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 10 to. 4 p. 576
l. 4 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 11 to. 4 p. 577
& p. 587
l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 13 to. 4 p. 578
l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 16 to. 4 p. 582
l. 7 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 17 to. 4 p. 582
l. 8 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 20 to. 4 p. 585
l. 9 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 21 to. 4 p. 585
l. 10 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 23 to. 4 p. 587
vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 33
l. 11 expl. lib. 12 Cod. Th. tit 6 l. 26 to. 4 p. 589
l. 12 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 27 to. 4 p. 590
l. 13 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 30 to. 4 p. 593
l. 14 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 31 to. 4 p. 593
l. 15 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 6 l. 32 to. 4 p. 595

LXXI. *De ponderatoribus & auri illatione.*

expl. lib 12 Cod. Th. tit. 17 to. 4 p. 596
l. 1 expl. lib 12 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 597
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 4 p. 599

TIT. LXXII. *De auri publici proſecutoribus.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 12 to. 4 p. 602
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 4 p. 602

TIT. LXXIII. *De his, quæ ex publica collatione illata ſunt, non vſurpandis.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 to. 4 p. 604
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 4 p. 604
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 4 p. 605
l. 3 expl. lib. 12 Cod Th. tit. 9 l. 3 to. 4 p. 605

TIT. LXXIV. *De auro coronario.*

expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 13 to. 4 p. 637
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 13 l. 5 to. 4 p. 643

TIT. LXXV. *De hirenarchis.*

expl. lib. 12 Cod. Th tit. 14 to. 4 p. 646
l. 1 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 14 l. 1 to. 4 p. 647

TIT. LXXVI. *De argenti pretio, quod theſauris infertur.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 24
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 5 p. 24

LIBER VNDECIMVS
CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De naviculariis ſeu naucleris publicas ſpecies tranſportantibus, & de ſollenda luſtralis auri collatione.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 64
l. 3 expl. lib 13 Cod. Th. tit. 5 l. 9 to. 5 p. 76
l. 4 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 26 to. 5 p. 90
l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 29 to. 5 p. 92
l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 32 to. 4 p. 95
l. 7 expl. lib. 13 Cod Th. tit. 5 l. 33 to. 5 p. 97
l. 8 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 l. 34 to. 5 p. 98

TIT. II. *De prædiis & omnibus rebus naviculariorum.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 103
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 5 to. 5 p. 107
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 7 to. 5 p. 108
l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 6 l. 8 to. 5 p. 110

TIT. III. *De navibus non excuſandis.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 113
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 5 p. 114

TIT. IV. *Ne quid oneri publica imponatur.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 115
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 8 l. 1 to. 5 p. 115

TIT. V. *De naufragiis.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 116
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 1 to. 5 p. 117
l. 3 expl. lib 13 Cod. Th. tit. 9 l. 3 to. 5 p. 120
l. 4 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 4 to. 5 p. 122
l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 9 l. 6 to. 5 p. 124
l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 95

TIT. VI. *De metallariis & metallis & procuratoribus metallorum.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 to. 3 p. 517
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 3 to. 3 p. 520
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 4 to. 3 p. 521
l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 10 to. 3 p. 527
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 12 to. 3 p. 528
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 14 to. 3 p. 530
l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 19 l. 15 to. 3 p. 531

TIT. VII. *De murilegulis & Gynæciariis & procuratoribus Gynæcii & de monetariis, & baſtagariis.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 532
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 1 to. 3 p. 533
l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 3 to. 3 p. 535
l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 4 to. 3 p. 536
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 7 to. 3 p. 537
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 9 to. 3 p. 539
l. 7 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 10 to. 3 p. 539
l. 8 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 11 to. 3 p. 540
l. 9 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 12 to. 3 p. 540
l. 10 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 13 to. 3 p. 541
l. 11 expl. lib. 10 Cod. Th tit. 20 l. 14 to. 2 p. 543
l. 12 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 15 to. 3 p. 543
l. 13 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 16 to. 3 p. 544
l. 15 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 17 to. 3 p. 545

TIT. VIII. *De veſtibus holoberis & auratis & de intinctione ſacri muricis.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 to. 3 p. 546
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 3 p. 547
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 2 to. 3 p. 547
ad l. 3 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to 5 p. 423
l. 4 expl lib. 10 Cod. Th. tit. 21 l. 3 to. 3 p. 549
l. 5 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 20 l. 18 to. 3 p. 545

TIT. IX. *De fabricenſibus.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 551
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 2 to. 3 p. 553
l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 3 p. 554
l. 3 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 4 to. 3 p. 555
l. 4 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 22 l. 6 to. 3 p. 557
ad l. 7 vid. lib. 10 C. Th. tit. 22 l. 5 to. 3 p. 556

TIT. X. *De veteris numiſmatis poteſtate.*

expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 22 to. 3 p. 201
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 39
vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 460. 461

TIT. XI. *Nulli licere in frenis & equeſtribus ſellis & in balteis margaritas, & ſmaragdos, & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis.*

TIT. XII. *De claſſicis.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 23 to. 3 p. 557
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 23 l. vn. to. 3 p. 558

TIT. XIII. *De decurialibus vrbis Romæ.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 156
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 5 p. 160
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 5 p. 161

TIT. XIV.

Digitized by Google

TIT. XIV. *De priuilegiis corporatorum.*

expl. lib. 19 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 163
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 2 l. 2. 3 & 4 to. 5 p. 165

TIT. XV. *De piſtoribus.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 168

TIT. XVI. *De ſuariis & ſuſceptoribus vini & corporatis.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 to. 5 p. 188
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 5 p. 198
ad l. 2 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 4 l. 8 to. 5 p. 199

TIT. XVII. *De collegiatis & chartopratis, & nummulariis.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 212

TIT. XVIII. *De ſtudiis liberalibus vrbis Romæ & Conſtantinopolitanæ.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 to. 5 p. 219
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 9 l. 3 to. 5 p. 227

TIT. XIX. *De honoratorum vehiculis.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 243
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 5 p. 243

TIT. XX. *De priuilegiis vrbis Conſtantinopolitanæ.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 13 to. 5 p. 245 & 250
ad l. 1 vid. lib. 14 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 5 p. 245 & 250

TIT. XXI. *De metropoli Beryto.*

TIT. XXII. *De canone frumentario vrbis Romæ.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 251
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 2 to. 5 p. 253
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 3 to. 5 p. 255
l. 3 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 15 l. 5 & 6 to. 5 p. 258 & p. 259

TIT. XXIII. *De frumento vrbis Conſtantinopolitanæ.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 to. 5 p. 259
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 l. 2 to. 5 p. 262
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 5 p. 263

TIT. XXIV. *De annonis ciuilibus.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 to. 5 p. 264
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 17 l. 10 to. 5 p. 279

TIT. XXV. *De mendicantibus validis.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 18 to. 5 p. 285
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 18 l. 1 to. 5 p. 286

TIT. XXVI. *De nautis Tyberinis.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 21 to. 5 p. 290
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 5 p. 290

TIT. XXVII. *De frumento Alexandrino.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 to. 5 p. 298
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 5 p. 299
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 26 l. 2 to. 5 p. 300

TIT. XXVIII. *De Alexandriæ primatibus.*

expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 to. 5 p. 302
l. 1 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 27 l. 2 to. 5 p. 305

TIT. XXIX. *De iure reipublicæ.*

TIT. XXX. *De adminiſtratione rerum publicarum.*

TIT. XXXI. *De vendendis rebus ciuitatis.*

TIT. XXXII. *De debitoribus ciuitatum.*

l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 4 p. 609

TIT. XXXIII. *De periculo nominatorum.*

TIT. XXXIV. *De periculo eorum, qui pro magiſtratibus interuenerunt.*

TIT. XXXV. *Quo quiſque ordine conueniatur.*

XXXVI. *Ne quis liber inuitus actum reip. gerere cogatur.*

TIT. XXXVII. *Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere.*

TIT. XXXIIX. *De his, qui ex officio, quod adminiſtrarunt, conueniuntur.*

TIT. XXXIX. *De ſolutionibus & liberatoribus debitorum ciuitatis.*

TIT. XL. *De ſpectaculis & ſcenicis & lenonibus.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 393
& lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 409
& lib. 15 Cod. Th. tit. 8 to. 5 p. 430
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 5 p. 413
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 6 to. 5 p. 417
l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 7 to. 5 p. 419
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 12 to. 5 p. 426
l. 5 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 7 l. 3 to. 5 p. 398
l. 6 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 8 l. 2 to. 5 p. 432

TIT. XLI. *De expenſis ludorum publicorum.*

TIT. XLII. *De aquaductu.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 368
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 5 p. 370
l. 2 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 4 to. 5 p. 376
l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 5 to. 5 p. 377
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 l. 7 to. 5 p. 379
ad l. 6 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 376
ad l. 10 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 22 to. 3 p. 555
& lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 71
& lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 375

TIT. XLIII. *De gladiatoribus tollendis.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 448
l. vn. expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 12 to. 5 p. 449

TIT. XLIV. *De venatione ferarum.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 44 to. 5 p. 444 & p. 447
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 5 p. 445

TIT. XLV. *De Maiumo.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 6 to. 5 p. 404
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 6 l. 1 to. 4 p. 404

TIT. XLVI. *Vt armorum vſus inſcio principe interdictus ſit.*

expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 475
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 l. 1 to. 5 p. 475

TIT. XLVII. *De agricolis & cenſitis & colonis.*

vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 10 to. 1 p. 498
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 4 to. 3 p. 119
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 3 to. 5 p. 132
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 4 p. 22
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 4 p. 25
l. 9 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 8 to. 5 p. 137
ad l. 10 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 131
l. 14 expl. lib. 4 Cod. Th. tit. 23 l. 1 to. 1 p. 461
l. 16 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 10 l. vn. to. 1 p. 501

TIT. XLVIII. *De capitatione ciuium cenſibus eximenda.*

l. vn. expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 5 p. 132

TIT. XLIX. *In quibus cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint.*

TIT. L. *De colonis Palæſtinis.*

TIT. LI. *De colonis Thracenſibus.*

ad l. vn. vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 131

TIT. LII. *De colonis Illyricianis.*

TIT. LIII. *Vt nemo ad ſuum patrimonium ſuſcipiat ruſticanos vel vicos eorum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 24 to. 4 p. 180
ad l. 2 vide lib. 11 Cod. Th. tit. 24 to. 4 p. 181

TIT. LIV. *Ne ruſticani ad vllum obſequium deuocentur.*

vid. lib. 11 Cod. Th. tit. 10 to. 4 p. 97
& lib. 13 Cod. Th. tit. 10 to. 5 p. 129
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 4 p. 100

TIT. LV. *Non licere habitatoribus &c.*

TIT. LVI. *Vt nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur.*

TIT. LVII. *De cenſibus & cenſitoribus & peraquatoribus & inſpectoribus.*

expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 to. 5 p. 139
l. 1 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 5 p. 128
l. 2 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 1 to. 5 p. 141
l. 3 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 2 to. 5 p. 142
l. 5 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 5 p. 144
l. 6 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 7 to. 5 p. 147
l. 7 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 15 to. 5 p. 152

TIT. LVIII. *De omni agro deſerto, & quando ſteriles fertilibus imponuntur.*

l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 4 p. 10
l. 4 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 17 to. 4 p. 29
l. 6 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 4 to. 3 p. 432
l. 10 expl. lib. 13 Cod. Th. tit. 11 l. 8 to. 5 p. 148
l. 12 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 31 to. 4 p. 42
l. 14 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 24 l. 6 to. 4 p. 187
l. 15 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 22
& to. 5 p. 111
l. 17 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 l. 186 to. 4 p. 547

TIT. LIX. *De fundis limitrophis & terris & paludibus & paſcuis & limitaneis vel caſtellorum.*

l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 15 to. 2 p. 400

TIT. LX. *De paſcuis publicis & priuatis.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 338
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 7 p. 339
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 340
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 341

TIT. LXI. *De fundis patrimonialibus & ſaltuenſibus & emphyteuticis & eorum conductoribus.*

ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384

TIT. LXII. *De mancipiis & colonis patrimonialium & ſaltuenſium & emphyteuticorum fundorum.*

TIT. LXIII. *De fugitiuis colonis patrimonialibus, ſaltuenſibus & emphyteuticis.*

expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 to. 1 p. 492
l. 2 expl. lib. 5 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 1 p. 497

TIT. LXIV. *De collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum.*

expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 19 to 4 p. 150
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 l. 1 to. 5 p. 384
l. 2 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 1 to. 4 p. 117
l. 3 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 4 p. 151

TIT. LXV. *De fundis rei priuata & ſaltibus diuina domus.*

ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384
ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 432
& lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 325
l. 6 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 19 l. 2 to. 4 p. 655

TIT. LXVI. *De fundis & ſaltibus rei dominica.*

l. 2 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 15 to. 3 p. 420

TIT. LXVII. *De agricolis & mancipiis dominicis vel fiſcalibus rei publica vel priuata.*

TIT. LXVIII. *De prædiis tamiacis & de iis, qui ex colonis dominicis aliiſque liberis conditionibus procreantur.*

TIT. LXIX. *De diuerſis prædiis vrbanis & ruſticis templorum & ciuitatum & omni reditu ciuili.*

ad l. 1 vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 to. 5 p. 318 & 319
& lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 429
l. 3 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 33 to. 5 p. 345

TIT. LXX. *De locatione prædiorum ciuilium vel fiſcalium ſiue templorum ſiue rei priuata vel dominica.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 427
ad l. 2 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 4 to. 3 p. 432

TIT. LXXI. *De conductoribus & procuratoribus ſiue actoribus prædiorum fiſcalium domus auguſta.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 435 & 568
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 26 l. 1 to. 3 p. 568
& lib. 10 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 3 p. 436

TIT. LXXII. *Quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet.*

l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 3 p. 434

TIT. LXXIII. *De collatione fundorum fiſcalium vel rei priuata vel dominica vel ciuitatis vel templi.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 3 to. 3 p. 427
l. 1 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 to. 5 p. 384

TIT. LXXIV. *De priuilegiis domus auguſta vel rei priuata & quarum collationum excuſationem habent.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 25 to. 3 p. 562
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 5 to. 4 p. 123
l. 4 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 3 l. 6 to. 5 p. 388
l. 5 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 1 l. 36 to. 4 p. 48

TIT. LXXV. *De grege dominico.*

expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 5 to. 3 p. 440
l. 1 expl. lib. 10 Cod. Th. tit. 6 l. vn. to 3 p. 440

TIT. LXXVI. *De palatiis & domibus dominicis.*

TIT. LXXVII. *De cupreſſis & luco Daphnenſi vel Perſeis per Ægyptum non excidendis vel vendendis.*

vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 2 to. 5 p. 372
ad l. 2 vide lib. 10 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 3 p. 419
& lib. 16 Cod. Th. tit. 10 to. 6 p. 315

LIBER DVODECIMVS

CODICIS IVSTINIANEI.

TIT. I. *De dignitatibus.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 3
ad l. 2 vid. lib. 5 Cod. Th. tit. 6 to. 1 p. 485
l. 7 expl. lib. 15 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 5 p. 316
l. 8 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 2 l. 1 to. 3 p. 29
l. 10 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 35 l. 3 to. 3 p. 275
l. 11 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 7 & 8
l. 12 expl. lib. 9 Cod. Th. tit. 27 l. 1 to. 3 p. 230
l. 13 expl. lib. 2 Cod. Th. tit. 1 l. 7 to. 1 p. 96
ad l. 17 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 5 to. 3 p. 440

TIT. II. *De prætoribus & honore pratura & collatione & gleba & follis & ſeptem ſolidorum functione ſublato.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 2 to. 2 p. 3

TIT. III. *De conſulibus & non ſpargendis ab his pecuniis & de præfectis & magiſtris militum & patriciis.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 72

TIT. IV. *De Præfectis Prætorio ſiue vrbis & Magiſtris militum in dignitatibus exæquandis.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 p. 77
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 2 p. 78
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 7 l. 2 to. 2 p. 80

TIT. V. *De præpoſitis ſacri cubiculi & de omnibus cubiculariis & priuilegiis eorum.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 81
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 81
ad l. 4 vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 10 to 3 p. 490
ad l. vlt. vid. lib. 15 Cod. Th. tit. 15 to. 5 p. 477

TIT. VI. *De quæſtoribus & magiſtris officiorum & comitibus ſacrarum largitionum & rei priuata.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 to. 2 p. 84
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 2 p. 86

TIT. VII. *De primicerio & ſecundicerio & notariis.*

expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 87
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 2 p. 87

TIT. VIII.

TIT. VIII. *Vt dignitatum ordo ſeruetur.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 69
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 71

TIT. IX. *De Magiſtris ſacrorum ſcriniorum.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 9 to. 2 p. 92

TIT. X. *De Comitibus conſiſtorianis.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 95
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 95

TIT. XI. *De Comitibus & Tribunis ſcholarum.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 97
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 13 l. 1 to. 2 p. 97

TIT. XII. *De Comitibus rei militaris.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 14 to. 2 p. 101

TIT. XIII. *De Comitibus & Archiatris ſacri Palatii.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 106
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 16 l. vn. to. 2 p 106

TIT. XIV. *De Comitibus, qui prouincias regunt.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 17 to. 2 p. 107
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 17 l. 1 to. 2 p. 107

TIT. XV. *De Profeſſoribus, qui in vrbe Conſtantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 21 to. 2 p. 113
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 21 l. 1 to. 2 p. 113

TIT. XVI. *De Silentiariis & Decurionibus eorum.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 125
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 125
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 126
l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 23 to. 2 p. 127 & p. 128

TIT. XVII. *De Domeſticis & Protectoribus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 130
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 133
ad l. 2 vide lib. 6 Cod. Th. tit. 24 l. 11 to. 2 p. 140

TIT. XVIII. *De Præpoſitis laborum.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 25 to. 2 p. 141
l. vn. expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 25 to. 2 p. 142

TIT. XIX. *De proximis ſacrorum ſcriniorum cæteriſque, qui in ſacris ſcriniis militant.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 144
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 149
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 to. 2 p. 151
l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 8 to. 2 p. 153
l. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 14 to. 2 p. 158
l. 5 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 16 to. 2 p. 160
l. 6 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 26 l. 17 to. 2 p. 161

TIT. XX. *De Agentibus in rebus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 to. 2 p. 163
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 l. 14 to. 2 p. 176
l. 21 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 27 l. 17 to. 2 p. 179

TIT. XXI. *De Præpoſitis agentium in rebus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 to. 2 p. 183
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 3 & 4 to. 2 p. 185. 186
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 5 to. 2 p. 187
l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 7 to. 2 p. 188
l. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 28 l. 8 to. 2 p. 189

TIT. XXII. *De Principibus agentium in rebus.*

TIT. XXIII. *De curioſis & ſtationariis.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 to. 2 p. 190
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 1 to. 2 p. 191
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 2 to. 2 p. 193

l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 3 to. 2 p. 195
l. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 29 l. 8 to. 2 p. 200

TIT. XXIV. *De Palatinis ſacrarum largitionum, & rerum priuatarum.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 to. 2 p. 204
l. 1 expl. lib. 11 Cod. Th. tit. 16 l. 6 to. 4 p. 124
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 14 to. 2 p. 607
l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 2 to. 2 p. 206
l. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 4 to. 2 p. 209
l. 5 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 5 to. 2 p. 210
l. 6 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 6 to. 2 p. 210
l. 7 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 7 to. 2 p. 211
l. 8 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 8 to. 2 p. 212
l. 9 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 18 to. 2 p. 220
l. 10 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 20 to. 2 p. 220
l. 11 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 30 l. 21 to. 2 p. 220

TIT. XXV. *De ſtratoribus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 31 to. 2 p. 223
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 31 l. 1 to. 2 p. 223

TIT. XXVI. *De Caſtrenſianis & miniſterianis.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 to. 2 p. 225
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 l. 1 to. 2 p. 226
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 32 l. 2 to. 2 p. 228

TIT. XXVII. *De Decanis.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 33 to. 2 p. 229
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 33 l. 1 to. 2 p. 229

TIT. XXVIII. *De Menſoribus.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 34 to. 2 p. 230
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 34 l. 1 to. 2 p. 230

TIT. XXIX. *De priuilegiis eorum, qui in ſacro Palatio militarunt.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 to. 2 p. 231
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 1 to. 2 p. 232
l. 2 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 3 to. 2 p. 233
l. 3 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 11 to. 2 p. 239
l. 4 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 14 to. 2 p. 242

TIT. XXX. *De priuilegiis ſcholarum.*

TIT. XXXI. *De caſtrenſi omnium Palatinorum peculio.*
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 35 l. 15 to. 2 p. 242

TIT. XXXII. *De equeſtri dignitate.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 36 to. 2 p. 243
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 36 l. 1 to. 2 p. 243

TIT. XXXIII. *De perfectiſſimatus dignitate.*
expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 37 to. 2 p. 244
l. 1 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 37 l. 1 to. 2 p. 245

TIT. XXXIV. *Qui militare poſſunt vel non poſſunt, & de ſeruis ad militiam vel dignitatem aſpirantibus, & vt nemo duplici militia vel dignitate & militia ſimul vtatur.*

TIT. XXXV. *Negotiatores ne militent.*

TIT. XXXVI. *De re militari.*
expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 247
ad l. 6 vide lib. 15 Cod. Th. tit. 7 to. 5 p. 412
l. 9 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 1 to. 2 p. 265 & to. 3 p. 101
l. 10 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 3 to. 2 p. 267
l. 11 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 278
l. 12 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 13 to. 2 p. 280
l. 13 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 15. 16 17 to. 2 p. 283
l. 14 expl. lib. 6 Cod. Th. tit. 1 l. 18 to. 2 p. 286

TIT. XXXVII. *De caſtrenſi peculio militum & præfectianorum.*

TIT. XXXVIII. *De erogatione militaris annonæ.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 290
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 2 p. 297
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit 4 l. 9 to. 2 p. 301
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 12 to. 2 p. 304
l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 13 to. 2 p. 306
l. 5 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 15 to. 2 p. 308
l. 6 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 17 to. 2 p. 309
l. 7 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 20 to. 2 p. 312
l. 8 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 23 to. 2 p. 315
l. 9 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 24 to. 2 p. 316
l. 10 expl lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 25 to. 2 p. 317
l. 11 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 26 to. 2 p 317
l. 12 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 28 to. 2 p. 320
l. 13 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 30 to. 2 p. 324
l. 14 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 34 to. 2 p. 328
l. 15 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 4 l. 35 to. 2 p. 329

TIT. XXXIX. *De excoctione & translatione militarium annonarum.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 331
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 l. 1 to. 2 p. 331
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 332

TIT. XL. *De militari veſte.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 333
l. 1 expl lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 2 p. 334
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 3 to. 2 p. 335
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 4 to. 2 p. 336
l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 6 l. 5 to. 2 p. 337

TIT. XLI. *De metatis & epidemeticis.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 342
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 4 to. 2 p. 345
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 5 to. 2 p. 347
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 6 to. 2 p. 348
l. 4 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 8 to. 2 p. 350
l. 5 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 10 to. 2 p. 352
l. 6 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 12 to. 2 p. 354
l. 7 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 8 l. 13 to. 2 p. 356
ad l. 8 vid. lib. 13 Cod. Th. tit. 5 to. 5 p. 53 & 63

TIT. XLII. *De ſalgamo hoſpitibus non præſtando.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 359
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 9 l. 2 to. 2 p. 360

TIT. XLIII. *De commeatu.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 to 2 p. 367
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 l. 1 to. 2 p. 367
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 12 l. 2 to. 2 p. 369
l. vlt. expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 16 to. 2 p. 422

TIT. XLIV. *De tironibus.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 371
ad l. 1 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 to. 2 p. 378
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 l. 11 to. 2 p. 386
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 13 l. 19 to. 2 p. 393

TIT. XLV. *De litorum & itinerum cuſtodia.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 to. 2 p. 401
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 16 l. 3 to. 2 p. 404

TIT. XLVI. *De deſertoribus & occultatoribus eorum.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 to. 2 p. 410
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 5 to. 2 p. 413
& lib. 9 Cod. Th. tit. 21 to. 3 p. 192
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 11 to. 2 p. 418
l. 3 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 18 l. 15 to. 2 p. 421

TIT. XLVII. *De veteranis.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 426
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 l. 2 to. 2 p. 431
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 438
ad l. 3 vid. lib. 7 Cod. Th. tit. 20 to. 2 p. 435
& l. 7 to. 2 p. 440

TIT. XLVIII. *De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 to. 2 p. 450
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 l. 3 to. 2 p. 452
l. 2 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 22 l. 11 to. 2 p. 457

TIT. XLIX. *De oblatione votorum.*

expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 to. 2 p. 459
l. 1 expl. lib. 7 Cod. Th. tit. 24 l. 1 to. 2 p. 459

TIT. L. *De numerariis, actuariis & chartulariis, & adiutoribus, ſcriniariis & exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorumque iudicum tam militarium quam ciuilium.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 469
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 4 to. 4 p. 475
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 9 to. 2 p. 479
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 11 to. 2 p. 481
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 12 to. 2 p. 482
l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 17 to. 2 p. 610
l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 14 to. 2 p. 484
& 486
ad l. vlt. vid. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 to. 2 p. 478

TIT. LI. *De curſu publico & angariis & parangariis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 522
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 2 to. 2 p. 528
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 3 to. 2 p. 529
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 8 to. 2 p. 537
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 14 to. 2 p. 544
l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 25 to. 2 p. 559
l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 32 to. 2 p. 563
l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 34 to. 2 p. 565
& p. 566
l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 38 & l. 40 to. 2
p. 570 & 571
l. 9 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 to. 2 p. 517
& p. 571
l. 10 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 41 to. 2 p. 572
l. 11 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 44 to. 2 p. 574
l. 12 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 47 to. 2 p. 577
l. 13 expl. lib 8 Cod. Th. tit. 5 l. 50 to. 2 p. 581
l. 14 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 51 to. 2 p. 582
l. 15 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 1 l. 53 to. 2 p. 583
l. 16 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 57 to. 2 p. 585
l. 17 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 58 to. 2 p. 586
l. 18 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 60 to. 2 p. 583
l. 19 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 64 to. 2 p. 590
l. 20 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 5 l. 66 to. 2 p. 592

TIT. LII. *De tractoriis & ſtatiuis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 6 to. 2 p. 592
l. vn. expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 6 l. 2 to. 2 p. 596

TIT. LIII. *De apparitoribus Præfectorum prætorio & priuilegiis eorum.*

l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 2 p. 603
l. 2 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 10 l. vn. to. 4 p. 606

TIT. LIV. *De apparitoribus Præfecti vrbis.*

l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 16 to. 2 p. 609
l. 2 expl. lib. 14 Cod. Th. tit. 3 l. 22 to. 5 p. 188

TIT. LV. *De apparitoribus Magiſtrorum militum & priuilegiis eorum.*

l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 3 l. vn. to. 2 p. 493

TIT. LVI. *De apparitoribus Proconſulis & Legati.*

TIT. LVII. *De apparitoribus Comitis orientis.*

TIT. LVIII

TIT. LVIII. *De Cohortalibus, Principibus, Cornicularis ac Primipilariis.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 to. 2 p. 494
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 2 to. 2 p. 497
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 3 to. 2 p. 498
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 12 to. 2 p. 509
l. 5 expl. lib. 12 Cod. Th. tit. 1 to. 4 p. 454
l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 6 to. 2 p. 511
l. 7 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 16 to. 5 p. 511
l. 8 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 19 to. 2 p. 515
l. 10 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 20 to. 2 p. 516
l. 11 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. 26 to. 2 p. 519
l. 12 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 4 l. vlt. to. 2 p. 521

TIT. LIX. *De apparitoribus Præfecti annonæ.*

TIT. LX. *De diuerſis officiis & apparitoribus iudicum & probatoriis eorum.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 to. 2 p. 597
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 11 to. 2 p. 605
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 18 to. 2 p. 610
l. 5 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 27 l. 20 to. 2 p. 612
l. 6 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 7 l. 21 to. 2 p. 612

TIT. LXI. *De executoribus & exactoribus.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 to. 2 p. 614
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 6 to. 2 p. 620
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 7 to. 2 p. 620
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 9 to. 2 p. 621
l. 4 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 8 l. 10 to. 2 p. 622

TIT. LXII. *De lucris aduocatorum & concuſſionibus officiorum ſeu apparitorum.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 to. 2 p. 625
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 1 to. 2 p. 626
vid. lib. 10 Cod. Th. tit. 15 to. 3 p. 500
& lib. 11 Cod. Th. tit. 7 l. 1 to. 4 p. 67
l. 2 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 2 to. 2 p. 626
l. 3 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 10 l. 5 to. 2 p. 628

TIT. LXIII. *De primipilo.*

TIT. LXIV. *Publicæ lætitiæ vel conſulum nunciatores, vel inſinuatores conſtitutionum, & aliarum ſacrarum vel iudicialium litterarum ex deſcriptione vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum.*

expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 11 to. 2 p. 629
l. 1 expl. lib. 8 Cod. Th. tit. 11 l. 4 to. 2 p. 633

INDEX VOCVM GRAECARVM,

QVÆ IN GOTHOFREDI COMMENTARIIS EXPLICANTVR.

Numerus *prior* denotat tomum, *poſterior* paginam. Litteræ *a b* columnas indicant.

Ἀβέρτης tom. 2 p. 579 in not.
ἄβρυστον tom. 2 p. 461 a.
ἀγαμία tom. 2 p. 677 a.
ἄγαμος tom. 3 p. 221 b.
ἀγαπηταὶ tom. 6 p. 96 a.
ἀγαπητοὶ tom. 3 p. 79 a.
ἀγγαρεία tom. 2 p. 533 a.
ἄγγαροι ἡμέριοι tom. 2 p. 532 b.
ἀγγελιαφορία tom. 2 p. 533 in not.
ἀγγελιαφόροι tom. 2 p. 192 a p. 194 a.
ἄγγελοι τοῦ βασιλέως tom. 2 p. 532 a.
ἀγελαῖοι tom. 2 p. 530 tom. 5 p. 119 a.
ἀγοραῖος tom. 2 p. 276 in not.
ἀγεραστοὶ tom. 5 p. 289 a.
ἄγχη tom. 5 p. 238 b.
ἄγχω tom. 5 p. 238 b.
ἀγωγαὶ tom. 3 p. 132 b.
ἀδελφιδῆ tom. 1 p. 336 b.
ἄδηλον τῶν καρπῶν tom. 1 p. 270 a.
ἀδιαφόρως tom. 6 p. 105 b.
ἀδικοῦντες tom. 1 p. 52 a.
ἀερικὸν tom. 5 p. 371 b.
ἀετὸς ἐν νεφέλαις tom. 2 p. 74 b.
ἄζωστοι tom. 2 p. 92 a.
ἀθέμιτον tom. 4 p. 485 a.
ἄθροισμα tom. 3 p. 209 a.
αἴθριον tom. 3 p. 72 b.
αἶρα tom. 5 p. 298 b.
αἱρεσιῶται tom. 5 p. 81 b.
αἰσχροκερδία tom. 1 p. 271 b. tom. 3 p. 239.
ἀκαινούστως tom. 6 p. 105 b.
ἀκίστρα tom. 1 p. 355 a.
ἀκλινής tom. 4 p. 598 b.
ἀκοπιώνητοι tom. 6 p. 246 b.
ἀκολουθία tom 6 p. 63 a.
ἀκόλουθος tom. 5 p. 456 b. tom. 6 p. 40 b.
Ἀκέμιγκον tom. 3 p. 136 a.
ἀκριβολογεῖν tom. 5 p. 33 b.
ἀκρωτηριασμὸς tom. 3 p. 155 b.
ἀκτάζειν tom. 2 p. 340 b.
ἀκτὴ tom. 2 p. 340 b.
ἀκτημοσύνη tom. 6 p. 136 a.
ἀλειτουργησία tom. 5 p. 27 b. tom. 6 p. 37 a.
ἀλλαγαὶ tom. 1 p. 51 b. tom. 2 p. 566 in not.
ἀλλιμικάπιτα tom. 2 p. 299 b.
ἀλλότριον χρῆμα tom. 1 p. 471 b.
ἁλμαίαι tom. 2 p. 362 b.
ἄλογα tom. 2 p. 274 in not. p. 299 b.
ἀλογάτωρ tom. 2 p. 299 b.
ἀλύειν tom. 5 p. 439 b.
ἀλυτοὶ tom. 5 p. 439 b.
ἁμαρτήματα tom. 6 p. 58 b.

ἀμεριμνία tom. 4 p. 548 a.
ἀμοιβαὶ tom. 2 p. 566 in not.
ἀμύητοι tom. 6 p. 226 a.
ἀμυντήρια tom. 3 p. 89 a.
ἀμφορεαφόρος tom. 5 p. 240.
ἀναβάλλειν tom. 5 p. 178 a.
ἀναβιβάζειν tom. 3 p. 175 b.
ἀναβλύειν tom. 2 p. 461 a.
ἀναβολεὺς tom. 2 p. 223 a.
ἀναβολικὴ tom. 2 p. 223 a.
ἀναγκαῖα tom. 2 p. 596 b.
ἄναγνοι tom. 3 p. 167.
ἀναγνώστης tom. 1 p. 35 a.
ἀναγνώσματα tom. 1 p. 35 a.
ἀναγνωστὴς tom. 1 p. 35 a.
ἀνακομιδὴ tom. 3 p. 172 a.
ἀνάλωμα tom. 2 p. 628 a.
ἄνανδροι tom. 3 p. 70 a. p. 221 b.
ἀνανδροῦσθαι tom. 3 p. 70 a.
ἀναπλήρωμα tom. 2 p. 75 a.
ἀνατειχίζειν to 4 p. 599 a.
ἀνδρόγυνον λέγεσθαι tom. 3 p. 39 b.
ἀνδρόγυνος tom. 3 p. 70 a.
ἀνδρογύνως tom. 3 p. 39 b.
ἀνδροκτονία tom. 3 p. 91 b.
ἀνδροφόνος tom. 3 p. 91 b.
ἀνεπισταθμευταὶ tom. 2 p 342 a.
ἄνθινα tom. 5 p. 425 a.
ἀνθύπατοι tom 2 p. 52 a.
ἄνοια tom. 3 p. 53 b.
ἀνολκὴ tom. 5 p. 87 a. & p. 90.
ἀντιγραφεὺς tom. 1 p. 82 b. tom. 2 p. 93 b.
ἀντιγραφεὺς τῆς μνήμης tom. 2 p. 93 b.
ἀντιγραφὴ tom. 2 p. 93 b. tom. 3 p 41 a.
ἀντίγραφον tom. 1 p. 436 a.
ἀντικατηγορία tom. 3 p. 17 a.
ἀντιτόπιον tom. 1 p. 234.
ἀντίχρησις tom. 1 p. 270 a.
ἄντυξ tom. 5 p. 244 b.
ἀνώγεον tom. 5 p. 319 a.
ἀνώνυμον βιβλίον tom. 3 p. 264 b.
ἀξιωματικοὶ tom. 1 p. 59 a.
ἀξιώσεις tom. 1 p. 256 b.
Ἀξουμη tom. 4 p. 617 a.
Ἀξουμίτης tom. 4 p. 617 a.
ἄπαιδες tom. 2 p. 677 a.
ἀπαιδία tom. 2 p. 677 a.
ἀπαίτησις tom. 4 p. 47 a.
ἀπαιτητὴς τῆς στρατιωτικῆς ἀννώνης tom. 2 p. 318 a.
ἀπαιτῶ βιαίως tom. 4 p 343 b.
ἀπαραλλάκτως tom. 5 p 249 a.
ἀπαργυρίζεσθαι tom. 2 p. 320 b.
ἀπαργυρισμὸς tom 2 p 320 b.
ἀπελαύνεσθαι tom. 6 p. 70 a.
ἀπήνη tom. 5 p. 244 a.
ἁπλαῖ προφάσεις tom. 1 p. 30 a.
ἀπληστία tom. 2 p. 634 in not.
ἀποβεβλημένοι tom. 6 p. 246 b.
ἀποβληθέντες tom. 6 p. 246 b.
ἀπόβλητος tom. 6 p. 80 a.
ἀπογνωσις tom. 5 p. 412 a.
ἀπογνωστης tom. 5 p. 412 a.
ἀπογράφεσθαι tom. 4 p. 25 in not.
ἀπογραφὴ tom. 4 p. 493 b.
ἀπόγραφον tom. 1 p. 436 a.
ἀποδικταὶ tom. 1 p. 44 a.
ἀπόθετον tom. 2 p. 295 b.
ἀποκάμπτειν tom. 3 p. 128 a.
ἀποκεφαλίζων tom. 2 p 512
ἀπόλεμοι tom. 2 p. 61 b.
ἀπολυτικαὶ tom. 5 p. 222 b.
ἀπόνοια tom. 3 p. 53 b.
ἀποπέμψεις tom. 6 p. 252 b.
ἄποροι κλῆροι tom. 4. p 205 a.
ἀπόρρητα tom. 2 p. 405 in not. tom. 6 p. 111 b.
ἀπόρφυρος βασίλεια tom. 1 p. 24 a p. 80 a. tom. 2. p. 240 b.
ἀποστολαὶ tom. 6 p. 252 b.
ἀποστολη tom 6 p. 252 b.
ἀποστολοευάγγελα tom. 5 p. 403 a.
ἀπόστολος tom. 5 p. 402 b.
ἀποστρατεύεσθαι tom. 6 p. 299.
ἀποσυναγωγισμὸς tom. 6 p. 246 b.
ἀποσυναγωγοὶ tom. 6 p. 246 a.
ἀποτακτικοὶ tom. 6 p. 136 a.
ἀποτελεῖν tom. 6 p. 287.
ἀποτελεσματικὴ tom. 3 p. 146 b.
ἀποτελεσματογραφία tom. 6 p. 286.
ἀποχωρίζειν tom. 3 p. 198 b.
ἀπραγμοσύνη tom. 4 p 463 a.
ἄπρακτοι tom. 5 p. 245 a.
ἀργίας δίκη tom. 5 p. 287 b.
ἀργυραμοιβὸς tom. 3 p 203 b. tom. 4 p. 579 b. & p. 600 a.
ἀργυροκόποι tom. 5 p. 59 a.
ἀργυρολογία τῶν ἀρχῶν tom. 1 p. 253 b.
ἀργυροπῶλαι tom. 6 p. 114 b.
ἀργυροπράτης tom, 3 p. 203 a.
ἀρδάνιον tom 5 p. 272 b.
ἀρδεια tom. 3 p. 258 a.
ἀρθμεῖν tom. 1 p. 212 a.
ἁρμογὴ tom 5 p. 418 b.
ἄρουρα tom. 4 p. 189 a b.
ἀρουραι tom. 4 p. 189 a.
ἀρσενοκοιτία tom. 3 p. 65 a.
ἀρτοκόποι tom. 5 p. 264 a.
ἀρτοπωλεῖον tom. 4 p. 650 a. tom. 5 p. 185 a.
ἀρτοπώλιον tom. 5 p. 185 b.
ἀρχεῖον tom. 1 p. 81 b.
ἀρχέτυπον tom 4 p. 178 b.
ἀρχὴ tom. 1 p. 78 a. tom. 2 p. 15 b. p. 27 b.
ἀρχηγὸς λόχου to. 3 p. 215 b.
ἀρχιερεῖς tom. 4 p. 483 a.
ἀρχιερωσύνη tom. 4 p. 483 a.
ἄρχοντες tom. 6 p. 248 b.
ἄρχων τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων tom. 2 p. 89 a.
ἀσιάρχαι tom. 2 p. 27 b.
ἀσκώματα tom. 2. p. 405 in not.
ἀσπασικὸν βασιλέως tom. 2 p. 637 in not.
ἀσπιδόφορος tom 2 p 140 b.
ἀστραθάμων τέχνη tom. 3 p. 146 b.
ἀστραπὴ tom. 6 p. 286 288
ἀστράτευτος tom. 6 p. 275. 276.
ἀστρολόγοι tom. 3 p. 146 b.
ἀσφάλεια tom. 1 p. 61 a. tom. 4 p. 548 a.
ἀσωτία tom. 5 p 223 b.
ἀτεκνία tom. 2 p 679 a.
ἀτέλεια tom. 4 p. 423 a. tom. 6 p. 37 a.

ἀτιμά-

ἀτιμάζεσθαι tom. 3 p. 71 b.
αὐλαὶ tom. 3 p. 72 b.
αὖλαι tom. 3 p. 402 a.
αὐλὴ tom. 1 p. 81 b.
αὐξαναῖα tom. 4 p. 67 a.
Αὐξύμη tom. 4 p. 617 a.
αὐτογνώμων tom. 1 p. 435 b.
αὐτοκράτορες tom. 1 p. 31.
αὐτοπόλαι tom. 5 p. 8 b. p. 15 a.
αὐτοπραγία tom. 2 p. 443 b. tom. 4 p. 47 b.
αὐτοπυρίτης tom. 5 p. 272 a.
αὐτόπυρος tom. 5 p. 272 a.
αὐτόχθονες tom. 5 p. 287 a.
ἀφαντικοὶ tom. 5 p. 143 b.
Ἀφὰρ tom. 4 p. 619 a.
ἄφενος tom. 6 p. 325.
ἄφεσις tom. 4 p. 423 a.
ἄφεσις λαῶν tom. 2 p. 149 b.
ἀφοπλισαὶ tom. 4 p. 647. a.
ἀφορικοὶ tom. 5 p. 143 a.
ἀφορμὴ tom. 1 p. 55 a.
ἀφοσίωσις tom. 2 p. 426 tom. 3 p. 263 b.
ἄφρων tom. 6 p. 275.
ἀχθοφόρος tom. 3 p. 556 a.
ἀχώνευτος tom. 4 p. 168 a.
βαγεύειν tom. 2 p. 418 b.
βαγεῦσαι tom. 2 p. 418 b.
βαγεύτες στρατιῶται tom. 2 p. 418.
βαθμοὶ tom. 6 p 63 a.
βακάντης tom. 4 p. 651 b.
βακάντιβος tom. 4 p. 651 b.
βάλλεξ tom. 3 p. 520 b.
βασίλεια ἔκθεσις, βασίλειος ἔκθεσις tom. 2 p. 94 b.
βασιλικοὶ tom. 2 p. 275 b.
βασιλικοὶ ὑπογραφεῖς tom. 2 p. 88 a
βασκάνειν tom. 3 p. 143 b.
βασταγὴ tom. 3 p. 536 a.
βασταγιάρης tom. 3 p. 536 a.
βαστάγιον tom. 3 p. 536 a.
βαστάζειν tom. 3 p. 536 a.
βελόνη tom. 1 p 355 a.
βενεφικιαλίοι tom. 2 p. 499.
βεστιάριον tom. 3 p. 542 b.
βιοκωλῖται tom. 4 p. 647 a.
βιῤῥοφόροι tom. 5 p. 236 b.
βῆμα tom 3 p. 401 a. tom. 4 p. 493 b.
βηρίον tom. 5 p. 236 b.
βήρα tom. 3 p. 551 a.
βλάτιον tom. 3 p. 542 a.
βλάττιον tom. 3 p. 542 a.
βλύειν tom. 2 p. 461 a.
βλύζειν tom. 2 p. 461 a.
βοήθεια tom 4 p. 183 b.
βολίτου δίκη tom. 1 p. 99 a.
βοτὰ tom. 4 p. 484 a. tom. 6 p 303 a.
βουκέλλατον tom. 2 p. 298 a.
βούκελλος tom. 2 p. 298 a.
βουλευταὶ tom. 2 p. 30 a. tom. 3 p. 99 b.
βύτλια, βύτζια tom. 5 p. 216 b.
βράκη tom. 5 p. 239 a.
βρίμες tom. 2 p. 461 a.
βροντὴ tom. 6 p. 288.
βρυμάλια tom. 5 p. 407 a. tom. 6 p. 303 a.
βρύειν tom. 2 p. 461 a.
βρύζειν tom. 2 p. 461 a.
βρύξειν tom. 2 p. 461 a.
βῶλος tom. 2 p. 21 a.
βῶλος ἄρουρα tom. 4 p. 189 b.
γενεαρχικὰ tom. 2 p. 400 a.
γενέθλια tom. 5 p. 402 a.
γενεθλιαλόγοι tom. 3 p 129.
γένεσις χριστοῦ tom. 5 p. 403 a.
γέροντες tom. 5 p. 303 b.
γερουσία tom. 5 p. 303 b.
γεωργοὶ tom. 2 p. 385 a. tom. 5 p. 119 a.
γλιχέσθαι tom. 3 p. 143 a.
γλύπται ξύλων tom. 5 p. 59 b.
γοητεία tom. 3 p. 133 a.
γόνιμος tom. 2 p. 677 a.
γονυκλινεῖς tom. 2 p. 83 a.
γονυάζεσθαι tom. 3 p. 132 b.
γραίδιον tom 5 p. 421 b.
γράμματα περὶ γάμου tom. 1 p. 351.
γράμματα προστάξεως tom. 1 p. 28.
γραμματεῖα tom. 1 p. 120.
γραμματεὺς tom. 1 p. 82 b.
γραμματοφορία tom. 2 p. 533 a.
γραμματοφόροι tom. 2 p. 192 a. p. 532 a.
γραφεῖς tom. 2 p. 489 a.
γραφὴ tom 4 p. 493 b.
γρῦται tom. 5 p. 425 b.
γυμνασίαι πρὸς θεοσέβειαν tom. 6 p. 65 a.
δανειακὸς tom 1 p 264.
δανεικὸν tom 1 p. 264.
δαπάνη περὶ οἰκίαν tom 2 p. 293 b.
δεδέσθαι tom. 3 p. 128 b.
δεῖγμα tom. 5 p. 201 b.
δεήσεις tom. 1 p. 256 b.
δειπνιστήριον ὑπερῷον tom. 4 p. 157 b.
δεῖπνον ὀνείρου tom. 5 p. 223 b.
δεκάλιτρον tom. 3 p. 210 b.
δεκανᾶσθαι tom. 2 p. 230 b.
δεκαπλάσιον tom 5 p. 24 b.
δεκάπρωτα tom. 4 p. 70 b.
δεκατάλαντον tom 3 p. 210 a.
δεκατολογία tom. 1 p. 270 b.
δεκατόλογος tom. 1 p. 270 b.
δεκάχαλκον tom. 3 p. 198 a. p 210 a.
δεσμοφύλαξ tom. 3 p. 42 a.
δεσποτικὸς φόβος tom. 1 p. 316 a.
δημαγωγία tom. 1 p. 49 a.
δήμιος tom. 2 p. 512 a.
δημογέροντες tom. 5 p. 303 b.
δῆμοι τῶν πόλεων tom. 1 p 48. b.
δημοσιεύεσθαι tom. 1 p. 116 b. tom. 6 p. 111. b.
δημοσίη ἀταξία tom 1 p. 48 b.
δηνάρια tom. 3 p. 209 b. p. 306 a.
δηριγνυόμεναι tom. 2 p. 346 b.
διαγγέλοι tom. 2 p. 512 a.
διαδότης tom. 2 p. 320 b.
διαζάγχη tom. 5 p. 238 b.
δίαιται tom. 3 p. 402 a. tom. 4 p. 157 b.
διακατοχὴ tom. 3 p. 505 a. b.
διακάτοχος tom. 3 p. 505 b.
διακονῆσαι tom. 6 p. 67 b.
διάκοποι tom. 3 p. 257 a.
διαμαρτηρία tom. 1 p. 287 a.
διάμετροι tom. 5 p. 102 a.
διανομὴ tom. 1 p. 162.

διανομὴ τῦ λόγυ tom. 6. p 63 b.
διασημότατος tom. 2 p.246 b.
διὰ συντόμυ tom. 1 p. 437 a.
διατάγματα tom. 2 p. 147 a.
διατάξεις tom. 2 p. 147 a.
διατειχίσαι tom. 3 p. 40 a.
διατοιχεῖν tom. 4 p. 599 a.
διάφορος tom. 4 p. 99 a.
διαψηφίσαι tom. 2 p. 475 b.
δίγμα tom. 2 p. 94 b.
δίδραχμον tom. 5 p. 346 a. tom. 6 p. 251 a.
δίδυμον tom. 5 p. 436 b.
διηγηματικὰ tom. 1 p. 26 b. p. 437 a.
διηγηματικὸν tom. 4 p. 230 b.
διηγηματικῶς tom. 1 p. 26 b. p. 437 a.
δίθυρον γραμματεῖον tom. 5 p. 437 b.
δικαία tom. 1 p. 418 b.
δίκαλπον tom. 3 p. 198 a.
δικέρατον tom. 3 p 306 a.
δικόλογος tom. 2 p 627 a.
δικτυωταὶ θύραι tom. 1 p. 81 a.
δίκυκλον tom. 2 p. 539.
δίνημα tom. 3 p. 108 tom. 5 p. 306 a.
διοίκησις tom. 4 p. 629 a. tom. 5 p. 304 a.
διοικηταὶ tom. 5 p. 303 b.
διόπται tom. 2 p. 512 a.
διοπτῆρες tom. 2 p. 512.
διπλῦς λειτυργὲς tom 4 p. 482 b.
δίπτυχον tom. 5 p. 436 b. p. 437.
δίπυρος ἄρτος tom. 2 p. 298 a.
δίφρα tom. 5 p. 456 b.
δίχρωμος tom. 5 p. 236 a.
διχώνευτον tom. 4 p. 167 a.
δοκεῖον tom. 5 p. 377 b.
δοκιμασία tom. 2 p. 242.
Δομέστικοι tom. 2 p. 132 b.
δόξα tom. 2 p. 318 b.
δορυφόρος tom. 2 p. 131 a p. 140 a p. 512 a.
Δουκηνάριος tom. 2 p. 173 b.
δοῦλος tom. 2 p. 227 a.
δοῦλος ἐπικτηνίτης tom. 2 p. 497 b.
δραστήριος tom 2 p. 86 a.
δρύγγος tom. 3 p. 338 b.
δρύφακτα tom. 1 p. 81 a.
δρύφακτος tom. 1 p. 81 b.
δυναστεύοντες tom. 1. p. 175.
δύνημα tom. 3 p. 209 b.
δυσφημία tom. 3 p. 102 a.
δῶρα tom. 6 p. 252 b.
ἐγκάρδιον tom. 5 p. 58 b.
ἔγκαυσις tom. 5 p. 344 b.
ἐγκλήματα tom. 6 p. 58 b.
ἔγκομμα tom. 2 p. 376 b.
ἐγκόπτειν πάταλον tom. 2 p. 376 b.
ἐγκόσμιοι tom. 6 p. 260 a.
ἐγκράτεια tom. 6 p. 54 a p. 136 a.
ἐγκρατευόμενοι tom. 6 p. 54 a.
ἐθελοθρησκεία tom. 2 p. 344 a.
ἐθνικὸς tom 6 p. 276.
ἔθνος tom. 6 p. 276.
ἔθος tom. 6 p. 100 a.
εἰκοσάπρωτοι tom. 4 p. 70 b.
εἰκὼν tom. 3 p. 205 a.
εἰρηνάρχαι tom. 4 p. 188 b. p. 647 a.
εἰρηνικὸν σχῆμα tom. 5 p. 233.

εἰσαγωγικὰ tom. 2. 433 b. tom. 5 p. 306 b.
εἴσοδος tom. 2 p. 407 b.
εἰσφορὰ tom. 4 p. 210 b.
ἑκατοντάρχαι tom. 6 p. 326.
ἑκατοστὴ tom. 1 p. 270 b.
ἑκατοστιαῖος τόκος tom. 1 p. 270 b.
ἑκατοστολογία tom. 1 p. 270 b.
ἑκατοστόλογος tom. 1 p. 270 b.
ἐκβιβάσαι tom. 1 p. 44 a.
ἔκδημος πολίτεια tom. 4 p. 618 in not.
ἔκθεσις tom. 2 p. 94 b.
ἔκθεσις βασίλεια tom. 2 p. 94 b.
ἐκκήρυκτος tom. 6 p. 80 a.
ἐκπελευσταὶ tom. 2 p. 628 a.
ἐκπλήξεις tom 3 p 132 b.
ἐκτροπαὶ tom. 2 p. 546 in not.
ἐλαιοπόλαι tom. 5 p. 294 a. b.
ἔλαφρος tom. 2 p. 298 b.
ἐλευθερικὰ tom. 4 p. 205 a.
ἕλκειν tom. 3 p 128 a.
ἕλληνας tom. 6 p. 278.
ἑλληνισμὸς tom. 6 p. 278.
ἑλλιμενισταὶ tom. 5 p. 70 b.
ἐμβάλλειν tom. 5 p. 178 a.
ἐμβολεὺς tom. 2 p. 227 a.
ἐμβολὴ tom. 2 p. 407 b. tom. 5 p. 115 b.
ἐμβολαι προσπαρακείμενοι tom. 5 p. 357 a. pag. 358 b.
ἔμπρακτοι tom. 2 p. 65 b. p. 86 a.
ἐμφανιστικὰ tom. 2 p. 134 b.
ἔνδοξος tom. 3. p. 263 b.
ἐνευωχητήρια tom. 1 p. 51 b.
ἐνηβητήρια tom. 1 p. 51 b.
ἐνθεαστικοὶ tom. 3 p. 129 b.
ἔνθεοι tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.
ἐνθήκη tom. 5 p. 322 in not.
ἐνθουσιαστικοὶ tom. 3 p. 129 b.
ἐνθρονιστικὰ tom. 2 p. 134 b.
ἐνόδια tom. 5 p 476 a.
ἐνστάρκωσις tom. 5 p. 401 b.
ἐντολαὶ tom. 1 p. 29.
ἔντολμα πατριαρχικὸν tom. 1 p. 479. b.
ἐνωτικὸν tom. 6 p. 275 & 334.
ἐξάγιον tom. 2 p. 462 b. tom. 5 p. 197 a.
ἐξαγωγικὰ tom. 2 p. 433 b. tom. 5 p. 306. b.
ἐξαγώγιον tom. 5 p. 71 b.
ἔξαλλος tom. 5 p. 233 a.
ἐξανθεῖν tom. 2 p. 461 a.
ἐξαργυρίζω tom. 2 p. 320 b.
ἐξαργυρισμὸς tom. 2 p. 320 b.
ἔξαρχοι tom. 1 p. 36 & 318 a.
ἐξεγείρειν tom. 5 p. 456 b.
ἐξέδρα tom. 5 p. 367 b.
ἐξελληνίζειν γλῶσσαν tom. 5 p. 229 b.
ἐξέχον tom. 2 p. 74 b.
ἐξηγηταὶ τῦ λόγυ tom. 6 p. 112 b.
ἐξισωταὶ tom. 2 p. 23 a. tom. 5 p. 140.
ἔξοδος tom. 2 p. 547.
ἐξορκίζειν tom. 6 p. 63 b.
ἐξορκισταὶ tom. 6 p. 63 b.
ἐξπεδῖται tom. 2. p. 296 a.
ἐξπελευσταὶ tom 4 p 47 a.

ἐξ ὑπάρχων tom. 2 p. 79 a.
ἐξωμὶς tom. 5 p. 234 b.
ἐξωσταὶ tom. 5 p. 351 a.
ἑορτάσιμος ἡμέρα tom. 4 p. 538 in not.
ἑορτὴ tom. 6 p. 65 b.
ἔπαθλα tom. 5 p. 435 b.
ἐπαοιδοὶ tom. 3 p. 129.
ἐπαοιδαὶ tom 3 p. 132 b.
ἐπαρχικὸς tom. 4 p. 606. b.
ἐπείσακτοι tom. 6 p. 96 a.
ἐπερωτᾶσθαι tom 2 p. 645 b.
ἐπέχων τόπον τῦ ὑπάρχυ tom. 2 p. 150 b.
ἐπίβλημα tom. 5 p. 236 a.
ἐπιβολὴ tom. 2 p. 23 a. tom. 3 p. 432 tom. 4. p. 10 sequ.
ἐπιβεήματα tom. 2 p. 432. b.
ἐπιβολὴ tom. 3 p. 103 b.
ἐπιθεσις tom. 2 p. 321 in not.
ἐπιθετης tom. 2 p. 321 in not.
ἐπιθυμεῖν tom 3 p. 220 b.
ἐπικοινος tom. 5 p. 236 b.
ἐπικρίσια tom. 4 p. 183 b.
ἐπιμελεῖσθαι tom. 2 p. 569 b.
ἐπιμετρον tom. 4 p. 643 b.
ἐπιμήνια tom. 6 p. 325.
ἐπινεμησις tom. 4 p. 210 b.
ἐπίπεδα tom. 2 p. 356 b.
ἐπισημα tom 2 p. 162 b.
ἐπίσημος tom. 2 p. 162 b.
ἐπισκοπη tom. 5 p. 254 a.
ἐπισταθμία tom. 4 p. 243 b. tom. 4 p. 33 a.
ἐπιστάτου τῆς ἀμφὶ τὸν βασιλέα σιγῆς tom. 2. p. 129 b.
ἐπιστατεῖν μέτροις tom. 5 p. 229 b.
ἐπιστολη προστατικὴ tom. 1 p. 258 b.
ἐπιταγματα tom. 5 p. 450 a.
ἐπιτήδεια tom. 2 p. 596 b.
ἐπιτηδεύματα πάτρια tom. 1 p. 503 a.
ἐπιτιμια tom. 1 p. 355 a.
ἐπίτροπος πρεσβάτης tom. 2 p 219 b.
ἐπιφάνεια tom. 5 p. 401 b.
ἐπιφανὴς tom. 5 p. 375 in not.
ἐπιφιμίζειν tom. 1 p. 178 a.
ἐποπτεία tom. 2 p. 512 tom. 3 p. 37 b. tom. 5. p. 141.
ἐποπτεύοντες tom. 2 p. 452 b.
ἔποχοι tom. 2 p. 59 a.
ἐποψία tom. 5 p. 141.
ἐπῳδαὶ μαγικαὶ tom. 3 p. 132 b.
ἐργασια tom. 3 p. 538 b.
ἐργάσιμος tom. 1 p. 137.
ἐργασιώτης tom. 5 p. 302 a. b.
ἐργαστικοὶ tom. 5 p. 303 a.
ἐργαστηριακὸν tom. 2 p. 347 b. tom. 5 p. 303 a.
ἐργαστηριαρχης tom. 2 p. 347 b.
ἐργαστηριον tom. 3 p. 61 a.
ἐργαστίναι tom. 5 p. 303 a.
ἐργάται tom. 2 p. 384 a.
ἐργατιναι tom. 5 p. 302 b.
ἐργατιωνες tom. 5 p. 302 b.
ἐργάτωνες tom. 2 p. 384 a.
ἔργον τῶν γεγαμηκότων tom. 1 p. 306 a.
ἐριουργὰ στρατιωτικῶν χλαμύδων tom. 3 p. 537 a. b.
ἑρκάνη tom. 5 p. 268 a.
ἑρμηνευτικὸν tom. 1 p. 318 b.
ἑρμηνευταὶ tom. 1 p. 318 b.
ἐρπιστὴς tom. 3 p. 541 a.
ἐρυθρόγραφον tom. 4 p. 120 a.
ἑταῖροι tom. 4 p. 450 b tom. 5 p. 5 b.
ἑτεροζυγία tom. 4 p. 486 a. tom. 6 p. 83 a.
ἑτοιμάζεσθαι tom. 2 p. 352 in not.
ἐρυθρόδανον tom. 4 p. 120 a.
ἐσθίειν tom. 3 p. 402.
ἐσκυπονδίαι tom 2 p. 296.
ἔσχατες tom. 3 p 232 b.
εὐαγγέλιον tom. 2 p. 632 b.
εὐαγγελιστάρια tom. 5 p. 403 a.
εὐεργεσία τῶν οἰκείων tom. 6 p. 69 a.
εὐεργέτης (ποταμὸς) tom. 3 p. 256 a.
εὔζωνοι tom. 5 p. 235.
εὐκτήριον tom. 3 p. 401. a.
εὐλογία tom 1 p. 322 a.
εὐπρόσοδος tom. 4 p. 634 a.
εὐτυχεῖν tom. 5 p. 305 b.
εὐτυχια tom. 5 p. 305 b.
εὐτυχίας ἱερὸν tom. 5 p. 304 b.
εὐφημία tom. 2 p. 638 a.
εὐφημίαι tom. 2 p. 432 b.
ἐφάμιλλος tom. 5. p. 249 b.
ἐφέλκεσθαι tom. 2 p. 74 a.
ἐφηβεία tom. 5 p. 224 b.
ἐφήμερα tom. 5 p. 325.
ἐφημερια tom. 6 p. 325.
ἐφημερίαι φυλακαὶ tom. 4 p. 344 a.
ἐφοδεύοντες tom. 2 p. 452 b.
ἐφόδιον tom. 5 p. 411 a.
ἐφόδιον σιτηρέσιον tom. 2 p. 296 a.
ἐφόλια tom. 6 p. 325.
ἐφόλκια καράβια tom. 5 p. 66 b.
ζάγχη tom. 5 p. 238 b.
ζευγάρη tom. 5 p. 418 b.
ζευγάριον tom. 5 p. 418 b.
ζευγίζω tom. 5 p. 418 b.
ζεῦξις tom. 5 p. 418 b.
ζυγοκέφαλον tom. 5 p. 131 a.
ζυγοστάθαι tom. 5 p. 299 b.
ζυγοστασία tom. 4 p. 600 a.
ζυγοστατεῖν tom. 4 p. 600 a.
ζώδιον tom. 5 p. 424 b.
ζωδιοποιὸς tom. 5 p. 424 b.
ζωδιωτὸν tom. 5 p. 424 b.
ζώνη tom. 1 p. 163 a.
ἡβητήρια tom. 1 p. 51 b.
ἡδυπαθὴς tom. 5 p 272.
ἡγεμὼν tom. 2 p. 15 b.
ἡγύμενος τῦ τάγματος τῶν ὑπογραφέων tom. 2. p. 89 a.
ἡλιακοὶ tom. 6 p. 260 a.
ἡλιάζοντες tom. 6 p. 260 a.
ἥλιον ἀνίσχοντα ἱκετεύειν tom. 6 p. 260 a.
ἡμερήσιον tom. 2 p. 303 a.
ἡμεροδρόμοι tom. 2 p. 409 a.
ἡμερολόγοι tom. 2 p. 303 a. p. 504 b.
ἡμεροσκόποι tom. 2 p. 409 a.
ἡμερότης tom. 3 p. 47 a.
ἡμερωλίαι tom. 2 p. 227 a.

ἡμίνα βασιλικὴ tom. 2 p. 376 a.
ἡμιολασμὸς tom. 1 p. 268 a.
ἡμιόλιον tom. 1 p. 268 a. b. tom. 6 p. 325.
ἡμιονόκηρος tom. 2 p. 562 in not.
ἥσπραξις tom 4 p. 47 a.
ἡσυχάζειν tom. 4 p. 423 a.
θεῖα tom. 1 p. 29 a.
θεῖον ῥῆμα tom. 1 p. 30 a.
θεῖον συνέδριον tom. 2 p. 95 b.
θεοκάτοχοι tom. 3 p. 129 b. p. 403 a.
θεόληπτοι tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.
θεοφάνεια tom. 5 p. 401 b. ſequ.
θεοφόροι tom. 3 p. 129 b.
θεοφορούμενοι tom. 3 p. 129 b. tom. 5 p. 403 a.
θεραπεύειν tom 2 p. 569 b.
θεραπεύοντες tom 4 p. 493 b.
θέρψεσθαι tom. 2 p. 341 b.
θεσμοὶ tom. 6 p. 100 a.
θηλυδρία tom. 3 p. 70 a.
θηριομάχοι tom. 3 p. 175 a.
θιασῶται tom. 5 p. 81 b.
θρεπτοὶ tom. 1 p. 297 & 488 a.
θρόμβος αἵματος tom. 3 p. 541 a.
θρυαλλίδες tom. 2 p. 405 in not.
θύειν tom. 6 p. 299.
θυσιαστήριον tom. 3 p. 400 b.
θωρακίδες tom. 5 p. 393 b.
θωράκιον tom. 1 p 81 a.
θώραξ tom 1 p. 81 a.
ἰατροσοφισταὶ tom. 5 p. 34 b.
ἰδικῶς tom. 1 p. 264 a.
ἰδιογνώμων tom. 1 p. 435 b.
ἰδιώτης tom. 1. p. 61 a. tom. 6 p. 275.
ἱερατικοὶ tom. 3 p. 145 a. tom. 5 p. 436 b. tom.
6 p. 35.
ἱερολογία tom. 1 p. 322 a.
ἱερομηνία tom. 4 p. 538 in not.
ἱεροσύνης ἔθνες tom. 2 p. 27 a.
ἱεροφύλακες tom. 6 p. 3 a.
ἱκετεύειν tom. 3 p. 132 b.
ἱμάτιον tom. 2 p. 570 b.
ἰγνατίων tom. 5 p. 131 a.
ἴπλεμα tom. 3 p. 133 b.
ἱππέων δοκιμασία tom. 2 p. 452 b.
ἱππίατρος tom. 2 p. 562 in not.
ἱπποδρομίαι tom. 5 p. 223 b.
ἱπποιατροὶ tom. 5 p. 59 a.
ἱπποστασία tom. 2 p. 566 in not.
ἱπποτρέφιον tom. 2 p. 340 a.
ἰσάριθμος tom 2 p. 462 a.
ἰσοδύναμος tom. 2 p. 462 a.
ἶσον tom. 1 p. 436 b.
ἰσοῤῥοπία tom. 4 p. 599 a.
ἰσοστάσιος tom. 2 p. 462 a tom. 5 p. 436 a.
ἰσοτιμία tom. 6 p 101 b.
ἰσότυπον tom. 1 p. 436 b.
ἰσόχρυσος tom. 5 p. 436 a.
ἱστάποδες tom 6 p 150 a.
ἵστασθαι tom 6 p. 149 a.
ἱστάω tom. 6 p. 150 a.
ἵστημι tom. 6 p. 150 a.
ἱστίον tom. 6 p. 149 a.
ἱστοπέδη tom. 6 p. 149 a. p. 150 a.
ἱστόποδες tom. 6 p. 149 a. p. 150 a.
ἱστὸς tom. 6 p. 149 a. p. 150. a.
καβαλλάριος tom. 2 p. 329 b.
καββάλλειν tom. 5 p. 178 a.
καγγελοθύρια tom. 1 p. 81 a.
καγκελλάριος tom. 1 p. 82 b.
καγκελλόθυρις tom. 1 p. 83 b.
κάγκελλος tom. 1 p. 81 a.
καθαί ετις tom. 3 p. 29 a.
καθάμιος tom. 5 p. 273 a.
καθαρθῆναι tom. 5 p. 138 b.
καθεδρατικὰ tom. 2 p. 134 b.
καθεύδειν tom 3 p. 402 b.
καθολικοὶ tom. 4 p. 95 b.
καθόλου λόγος tom. 4 p. 95 b.
καθοσιωμένος tom. 1 p. 22 a.
καθοσίωσις tom. 1 p. 22 a. tom. 2 p. 276 in not.
p. 426 in not. tom. 3 p. 263 b.
καινὴ κυριακὴ tom. 1 p. 143 a.
καινώνημα τῆς συγγενείας tom. 1 p. 308 a.
κακουργία tom. 2 p. 321 b.
καλαμηφορεῖν tom. 5 p. 268 b.
καλάμιον tom. 5 p. 268 b.
κάλαμος tom. 5 p. 268. b.
καλάνδαι tom. 5 p. 407. a tom. 6 p. 303 a.
καλύμματα tom. 1 p. 51 b.
καμάτων λυτήριον tom. 2 p. 143 a.
καμηλασία tom. 2 p. 557 in not.
καμηλοκόμοι tom. 4 p. 618 b.
κανίλιον tom. 2 p. 194 b. p. 546 in not.
κάνδυς tom. 5 p. 216 b.
κάνη tom. 4 p. 619 b.
κάνονες tom. 6. p. 99 b.
κανονικὰ διατάγματα tom. 6 p. 99 b.
κάπειν tom. 2 p. 299 b.
κάπη tom. 2 p. 299 b.
καπηλεῖα tom. 3 p. 61 b.
καπηλεύοντες tom. 4 p. 110 b.
καπητὸν tom. 2 p. 132 a.
κάπητον tom 2 p. 299 b.
Καπικλάριος tom. 3 p. 42 a.
καπιλεία tom. 2 p. 323 b.
κάπτειν tom. 2 p. 299 b
κάραβοι tom. 5. p 66 b.
καρδία tom. 5 p. 58 b.
κάστελλος tom 5 p. 374 b.
καστρίσιος ἄρτος tom. 5 p. 298 b.
καταβάλλειν tom. 5 p. 178 a.
καταβιβασμὸς tom. 2 p. 277 b.
κατάβολον tom. 5 p. 178 a.
κατάγειον tom 5 p. 319 b.
καταδεδέσθαι tom 3 p. 128 b.
καταδεδεσμὸς tom. 3 p. 128 b.
καταδιέστεροι tom. 2 p. 230 a.
κατάδεσ μοι tom. 3 p. 128 a.
κατακόρως tom. 5 p. 286 a.
κατάκρισις tom. 1 p. 35 b.
κατάλογοι tom. 5 p. 436 b.
καταπαύσεως tom. 1 p. 137.
κατασκοπικὰ tom. 4 p. 408 b.
κατάσκοποι tom. 2 p. 408 b.
κατάσκοπος tom. 2 p. 512.
καταστορέννυμι tom. 5 p. 138 a.
καταστορεννύω tom. 5 p. 138 a.
καταστορέω tom. 5 p. 138 a.
καταστρώννυμι tom. 5 p. 138 a.
καταστρωννύω tom. 5 p. 118 a.

κατάστρωσις tom. 5 p. 138 b.
καταστρωτὴς tom. 5 p. 59 a.
κατατιθέμενος tom. 6 p. 80 a.
κατεπήγοντες tom. 4 p. 47.
κατηχηταὶ tom. 6 p. 63 b.
κατελκὴ tom. 5 p. 87 a. p. 90.
κατοχὴ tom. 3. p. 505.
κάτω tom. 3 p. 232. b.
κατωμιστὴς tom. 6 p. 149 b.
κάτωμος tom. 6 p. 149 b.
καμήλια tom. 3 p. 515.
κέλευσις tom. 1. p. 29 a.
κελλαρικὸν tom. 1 p. 66 b.
κελλάριον tom. 1 p. 66 b.
κεντηνάρια tom. 3 p 209 b. tom. 4 p. 170 b.
κεντηνάριος tom. 3 p. 209 a.
κεράμιον tom. 5 p. 272. b.
κεράτιον tom. 5. p. 306 a.
κερατισμὸς tom. 5 p. 306 a.
κεραυνοβόλιον tom. 6 p. 286.
κεραυνοθεὶς tom. 6 p. 288.
κεραυνοπλὴξ tom. 6 p. 288.
κεραυνὸς tom. 6 p. 288.
κερδαίνειν tom. 3 p. 32 a.
κέρδος tom. 3 p. 32 b.
κερκιτεύεσθαι tom. 2 p. 452 b.
κέρμα tom. 3 p. 203 a. & in not.
κερματισμὸς tom. 3 p. 204 a.
κερματιστὴς tom. 2 p. 464 b.
κέστρωσις tom. 5 p. 427.
κεφάλαιον tom. 4 p. 91 b. p. 188. b.
κεφαλαιοῦται tom. 2 p. 235 b. tom. 4 p. 188 b.
κεφαλητίων tom. 5 p. 131 a.
κεφαλικὸς tom. 4 p. 96 a.
κῆποι tom. 3 p. 402 a.
κηρὸς tom. 2 p. 405 & 406 in not.
κιγκλὶς tom. 1 p. 81 b.
κιλλαπτὴς tom. 6 p. 259 a.
κίλλος tom. 6 p. 259 b.
κίων tom 5 p. 357 b
κλαβικάριος tom. 3 p. 42 a.
κλαβικλάριος tom. 3 p. 41 b.
κλεισοῦραι tom. 2 p. 398 b. p. 407 b.
κληρικοὶ tom. 6 p. 35 a.
κλητεύεσθαι tom. 4 p. 343 b.
κλίβανα tom. 5 p. 280 a.
κλιβανάριοι tom. 5 p. 280 a.
κλίσεις ψυχῶν ἀνθρωπίνων tom. 3 p. 132 a.
κλουβίζειν tom. 1 p. 82 a.
κλούβιον tom. 1 p. 82 a.
κλουβὸς tom. 1 p. 82 a.
κλωβὸς tom. 1 p. 82 a.
κοινοβιακὸς tom. 3 p. 339 b.
κοινοβιάρχης tom. 3 p. 339 b.
κοινὸς tom. 5 p. 236 b. tom. 6 p. 275.
κολλίκιον tom. 2 p. 298 b.
κολλυβισταὶ tom. 3 p. 203 a.
κολόβιον tom. 5 p. 234 a.
κολοβὸς tom. 5 p. 234 b.
κομβινεύματα tom. 5 p. 418 b.
κομεῖν tom. 2 p. 569 b.
Κόμης tom. 2 p. 104 b. tom. 3 p. 240 a.
κόμματα tom. 2 p. 376 b.
Κομμεντάριος tom. 3 p. 41 b.
κομμεντόριον tom. 2 p. 319 b.
Κόμοδα tom. 2 p. 302 b.
κονιάται tom. 5 p. 58 b.
κοπάζειν tom. 5 p. 6 b.
κοπία tom. 5 p. 6 b.
κοπιᾶσθαι tom. 5 p. 6 b.
κοπιαταὶ tom. 5 p. 6 b. tom. 6 p. 48 b.
κόπιδες tom. 5 p. 477 b.
κορύναι tom. 5 p. 477 b.
κορυφὴ τῶν ἀρχῶν tom. 2 p. 122 a.
κόσμος tom. 3 p. 515 a. b.
κοτυλάριος tom. 3 p. 541 b.
κουφισμὸς tom. 4 p. 205 a.
κριτόλογοι tom. 5 p. 299 b.
κρούειν tom. 5 p. 425 b.
κυκητοὶ tom. 3 p. 104 b.
κυκλεύειν tom. 2 p. 452 b.
κυνηγέσια tom. 2 p. 27 a. tom. 5 p. 399 b.
κυριακαὶ tom. 6 p. 293.
κώδιον tom. 5 p. 240. b.
κωλόβαθρον tom. 2 p. 557 a.
κωμητικὰ τείχη tom. 2 p. 307 a.
Κωνσιστοριανοὶ tom. 2. p. 96 b.
λάβαρον, λάβωρον tom. 2 p. 143 a.
λαβράτα tom. 2 p. 399 in not. to. 2 p. 637. in not.
λαμπρότατοι tom. 2 p. 15 b.
λατόμοι tom. 5 p. 59 a.
λατρεία tom. 3 p. 172 b.
λαυράτον tom. 2 p. 637 in not.
λινυφεῖα tom. 3 p. 538 b.
λειτουργία φιλικὴ tom. 4 p. 639 b.
λειτουργοὶ tom. 4 p 188 a.
λεπτὰ to. 3 p. 207 b. to. 4 p. 479 b. to. 5. p. 203 b.
λῃστοδιῶκται tom. 4 p. 647 a.
λιβανωτὸν tom. 6 p. 299 b.
λιβυστῖνοι tom. 6 p 241 b.
λιθοξόοι tom. 5 p. 59 a.
λιθοτόμοι tom. 5 p. 59 a.
λιθουργοὶ tom. 5 p. 59 a.
λίνα tom. 2 p. 405 & not.
λίνοφος tom. 5 p. 302 b.
λινουργὸς tom. 3 p. 538 a.
λινοῦφος tom. 3 p 538 a.
λίνυφος tom. 3. p. 538 a.
λιτανεύειν tom. 3 p. 132 b.
λιτροδεκάλιτρον tom. 3 p. 210 b.
λογαριάζειν tom. 2 p. 464 a.
λογαριασαὶ tom. 2 p. 464 a.
λογαρικὴ tom 2 p. 462 a.
λογαρικὸν tom. 4 p. 120. a.
λογισταὶ tom 2 p 464 & 475 b. tom. 4 p. 381 a.
λογογράφοι χωμάτων tom. 4. p. 188 b.
λογοθεσία tom. 4. p. 194 a.
λογοθετεῖν τοῖς σεκρέτοις tom. 1 p. 82 b.
λογοθέτης tom. 1 p. 82 b. tom. 4 p. 194 a.
λόγχαι tom. 5 p. 477 b.
λοξὰ tom. 5 p 230. a.
λοξίας tom. 5 p. 230 a.
λούεσθαι tom. 3 p. 39 ſequ.
λουτέριον πλοῖον tom. 2 p. 408 a.
λοῦτρα tom. 3 p. 402 a.
λοχιτὴς tom. 3 p. 235 b.
λυδοπατὴς tom. 5. p. 272 b.
λύμπη tom. 5 p. 303 a.
λυτήριον καμάτων tom. 2 p. 143 a.
λυτρὸν tom. 1 p. 297 a.

λωποδύται νεκρῶν tom. 3 p. 155 b.
λῶρον tom. 3 p. 548 a.
μαγγανίαι tom. 3 p. 143 a.
Μαγιστριανὸς tôm. 2 p. 168 a. p. 227 a.
μάγιστρος tom. 6 p. 113 b.
μάγοι tom 3 p. 146 b.
μαθηματικοὶ tom. 3 p. 146 b.
Μαιοῦμα tom. 5 p. 406.
μελακὸς tom. 3 p. 71 a.
μανδύη tom. 5 p 236 b.
μαργαρίτιδες tom. 5 p. 424 b.
μαστιγοφόροι tom. 5 p. 459 b.
μεγαλοψυχία tom. 3 p. 338.
μαθέορτος κυριακὴ tom. 1 p. 143 a.
μεθορίων προτεκτορες tom. 2 p. 406. b.
μεθύειν tom 3 p. 53 a.
μεθύσκειν tom. 3 p. 53 a.
μέθυσον tom. 3 p. 53 a.
μέλεται πρὸς ἀρετὴν tom. 6 p. 65 a.
μέσαυλον tom. 3 p. 72 b.
μεταξα tom. 3 p. 542 a.
μεταξιατικὸν tom. 3 p. 542 b.
μεταξωτὴ tom. 3 p. 542 b.
μετατον tom. 2 p. 343 a.
μετάτωρ tom. 2 p. 346 a.
μετερχεσθαι τὸ πρᾶγμα tom. 1 p. 269 b.
μετεωρολέσχαι tom. 6 p. 149 b.
μέτοικος tom. 4 p. 416.
μέτρον tom. 2 p. 465.
μετρονόμοι tom. 4 p. 599 b.
μῆνες τέκων πατέρες tom. 1 p. 270 b.
μήνυσις tom. 4 p. 224.
μηνυταὶ tom. 2 p. 88 a. p. 195 b.
μητέρες γραῶν tom. 6 p. 68 a.
μήτρα tom. 5 p. 58 b.
μίσητρον tom. 3 p. 124 b.
μισοπώγων tom. 2 p. 132 b.
μίτατον tom. 2 p 343 a.
μοῖρα tom. 2 p. 13 b.
μοιχεία tom. 1 p. 354 b.
μόλιβδες tom. 3 p. 274. a. b.
μονάζοντες tom. 4 p. 433 in not.
μονὴ tom. 1 p. 480 b.
μενόγαμος tom. 2 p. 656 a.
μονομερῶς tom. 4 p. 229 a.
μονοπλάστιγξ tom. 4 p. 598 b.
μονοπύργια tom. 5 p. 325 a.
Μοῦσα tom 4 p. 619 b.
μόχλος tom. 5 p. 66 b.
μυελὸς tom. 5 p. 58 b.
ναὸς tom. 3 p. 401. a.
ναυπηγήσιμα ξύλα tom. 2 p. 405 & not.
ναυπηγήσιμος ὕλη tom. 2 p. 405 & not.
ναυπηγικὴ tom. 3 p. 349 a.
νεκροκαυσία tom. 3 p. 161 b.
νεκροθάπται tom. 5 p. 6 b. tom. 6 p. 48 b.
νέβελος tom. 2 p. 15 b. tom. 4 p. 508 b.
νευθὰν tom. 4 p. 167 b.
νηστεία tom. 5 p. 96 b.
νομαὶ tom. 1 p. 162 b.
νόμισμα tom. 2 p. 462 a. tom. 3 p. 191 a.
νομοθεσία tom. 2 p. 94 b.
νομοθετεῖν ποιήμασι tom. 5 p. 229 b.
νόμος tom. 1 p. 351 tom. 6 p. 276.
νοσφίσασθαι tom. 2 p. 321 in not.
νοῦμμος tom. 2 p. 462 a.
νυκτέπαρχος tom. 4 p. 649 b.
νυκτοστρατηγὸς tom. 4 p. 649 b.
ξίφη ἀμφήκη tom. 5 p. 477 b.
ξιφηφορεῖν tom. 5 p. 476 a.
ξιφοφόροι tom. 5 p. 454 b.
ξηρὸς tom. 2 p. 294.
ξύλα tom. 2 p. 405 in not.
ξύλινοι θώρακες tom. 1 p 81 a.
ξυμβαίνειν tom. 4 p. 188 a.
ξύμβασις tom. 4 p. 188 a.
ξυστὸς tom. 5 p. 42 a.
ὀβολίσκος tom. 2 p. 427 a.
ὀβρύζου tom. 2 p. 461 a.
ὀβρίζειν tom. 2 p 461 a.
ὄβριμος tom. 2 p. 461 a.
ὀδῖται tom. 3 p. 339 b.
ὀδοστρωσία tom. 5 p. 385 b.
οἴησις tom. 2 p. 318 b.
οἰκεῖοι τοῦ βασιλέως tom. 2 p. 131 b.
οἰκειέτης tom. 1 p. 339 b.
οἴκημα tom. 3 p. 61 b.
οἰκίαι tom. 3 p. 402 a.
οἰκήματα tom. 3 p. 402 a.
οἰκοδομικὴ tom. 5 p 59 a.
Ὄκηλις tom 4 p. 619 b.
ὀκλαδίαι tom. 5 p. 456 b.
ὁλκὴ tom. 2 p. 11 b. tom. 3 p. 209 a.
ἔλον tom. 6 p. 325.
ὁλοπόρφυρα tom. 3 p. 551. a.
ὁλοσήρικον tom. 5 p. 436 a.
Ὅμανον tom. 4 p. 619 b.
Ὁμηρῖται tom. 4 p. 618 b.
ὁμόδουλος tom. 4 p. 10 a.
ὁμοκήνσοι tom. 4 p. 10 a.
ὁμολογία tom. 4 p. 188 a.
ὁμόλογοι tom. 4 p. 188 a.
ὁμολογῶ tom. 4 p. 188 a.
ὁμομήτριοι tom. 1. p. 197.
ὁμονοεῖν tom. 1 p. 212 a.
ὁμοπάτριοι tom. 1 p. 197.
ὁμοτράπεζος tom. 2 p. 98 b.
ὀνομάκλητος tom. 3 p. 164 a.
ὀξυγράφοι tom. 2 p. 473.
ὁπλοφορεῖν tom. 5 p. 476 a.
ὁπλοφορία tom. 5 p. 476 b. 477 a.
ὁρᾶν ἀκολάστως tom 3 p. 220.
ὀρεοκόμοι tom. 2 p. 569 a.
ὀρθοτομεῖν tom. 6 p. 64 a.
ὅρος tom. 1 p. 237 b.
οὐρανοβέσκαι tom. 6 p. 149 b.
οὐσία tom. 6 p. 133 a.
ὀφθαλμοὶ tom. 2 p. 192 b. p. 197 b.
ὀφφικιάλιοι tom. 2 p. 499 a.
ὄχημα τετράκυκλον tom. 5. p. 244 a.
ὀχλοκόποι tom. 3 p. 104 b.
ὀψώνια tom. 2 p. 304 b. tom. 5 p. 203 a.
ὀψώνιον στρατιωτικὸν tom. 2 p 302 a.
ὀψωνοῦντες tom. 2 p. 289 b.
παγανὸς tom. 6 p. 275.
παγαρχεῖν tom. 2 p. 292 b. p. 667 b.
παγαρχίας tom. 2 p. 667 b.
παγάρχοι to. 1 p. 261 to 2 p. 292 b. p. 421. b. p. 667 a.

πάθος

πάθος χριστοῦ tom. 5 p. 403 a.
παίγνια tom. 3 p. 132 b.
παιδάρια tom. 6 p. 39 b.
παιδεραστία tom. 3 p. 65 a.
παιδευταὶ τοῦ κόσμου tom. 5 p. 403 a.
παιδογραφία tom. 1 p. 191 a. tom. 4 p. 652 a.
παίζειν tom. 3 p. 132 b.
παλατῖνοι tom. 3 p. 276.
πάλλια tom. 2 p. 570 a.
πανδοχεῖον tom. 3 p. 61 b.
πανδοχεὺς tom. 3 p. 61 b.
παννυχίζειν tom. 3 p. 402 b.
πανοῦργος tom. 2 p. 321 in not.
πανυ tom. 5 p. 286 a.
παραβάλλεσθαι tom. 6 p. 92 a.
παραβαλλόμενος tom. 6 p. 92 a.
παραβάπτισμα tom. 3 p. 200 b.
παραβολεύεσθαι tom. 6 p. 92 a.
παραβολευσάμενος tom. 6 p. 92 a.
παραβολεύσασθαι tom. 6 p. 92 a.
παράβολοι to. 3 p. 53 b. to 5 p. 302 a. to. 6 p 92 a.
παραβρεσβεία tom. 4 p. 631 a.
παραγγαρεία tom. 2 p. 533 a.
παραγγελία tom. 1 p. 112.
παραγγέλματα tom. 1 p. 29 a.
παραγναθὶς tom. 3 p. 513 a.
παραγράμματα tom. 1 p. 35 a.
παραδικάζοντες tom. 1 p. 512 b.
παραδυναστεύοντες to. 3 p. 7 b. p. 9 b. to. 4 p. 450 b.
παραθέσεις εἰς τὰ στρατόπεδα tom. 2 p. 295 b.
παρακαλεῖν tom 3 p. 132 b.
παρακινδυνεύειν tom. 6 p. 92 a.
παρακινδυνεύων tom. 6 p. 92 a.
παράλληλον tom. 4 p. 599 a.
παραμονὴ tom. 1 p. 480 b.
παραμυθία tom. 6 p. 679 b.
παραναγνωσθέντα tom. 1 p. 35 a.
παραναγνωσθέντες tom 1 p. 35 a.
παραναγνωσθῆναι tom. 1 p. 35 a.
παραπέτασμα tom. 5 p. 351 a.
παραπέτευμα tom. 5 p. 301 b.
παράπηγμα tom. 4 p. 465 b
παραπομπὴ tom. 4 p. 146 b.
παραπρεσβεία tom. 3 p. 200 b.
παρασαλεύεσθαι tom. 4 p. 598 b.
παρασκευὴ tom. 1 p. 138 b. tom. 3 p. 292 b.
παραστάσιμοι tom. 2 p. 131 b.
παραστῆσαι tom. 1 p. 298 a.
παρασυναγωγαὶ tom. 3 p. 200 b.
παρασχεῖν tom. 3 p. 66 b.
παρατίθεσθαι tom. 2 p. 433 b.
παρατήρησις tom. 6 p. 286.
παραχάραγμα tom. 3 p. 200 b.
παραχαραγμὸς tom. 3 p. 200 b.
παραχαράττειν tom. 3 p. 192 a. p. 200 b.
παραψαλίσαι tom. 3 p. 205 b.
παρέδροι tom. 1 p. 78 a.
παρεμβολεὺς tom. 2 p. 227 a.
παρέχειν tom. 3 p. 66 b.
πάρειπος tom. 2 p. 545 b.
πάροδοι tom. 2 p. 194 b.
πάροδος tom. 2 p. 546 in not.
πάροικοι tom. 4 p. 416 a.
παστὰς tom. 5 p. 367 b.
παστος tom. 5 p. 367 b.
πατὴρ βασιλέως tom. 2 p. 75 a.
πάτρια ἐπιτηδεύματα tom. 1 p. 503 a.
πατρὶς tom. 6 p. 241 a.
πατροκόλοι tom. 4 p. 417 a. tom. 6 p. 51 b.
παχυμερῶς tom 1 p. 437. a.
πεῖρα tom 1 p. 436 a.
πελέκαι ἑτερόστομοι tom. 5 p. 477 b.
πενθήμερος tom. 3 p. 277 a.
πεντηκοστὴ tom. 5 p. 402 b.
πεντηκοστάριοι tom. 5 p. 403 b.
πεποίθησις tom. 1 p. 292 b.
περιάμματα tom. 3 p. 126 b.
περίαπτα tom 5 p. 126 b.
περίβλεπτοι κωμῆται tom. 6 p. 96. b.
περιβόλαιον tom. 5 p. 239 a.
περιβολες tom. 3 p. 401 b.
περιγράφειν tom. 1 p. 237.
περίεργα tom 3 p. 130 b.
περιθαλψις tom. 1 p. 443 a. tom. 3 p. 32 a.
περικεφάλαιον tom. 5 p. 237 a.
περικλεβίζειν tom. 1 p. p. 82 a.
περικόπτειν tom. 3 p. 205 a.
περικοπὴ tom. 1 p. 34 b. tom. 2 p. 132 b.
περιλαμβάνειν ἀνδριάντας tom. 3 p. 386 a.
περιοδεία tom. 2 p. 452 b.
περιοδευταὶ tom. 6 p. 49 b.
περιορίζειν tom. 1 p. 237.
περίπατοι tom 3 p. 159 a.
περιπετάσματα tom. 1 p. 44 b.
περιπεφλεγμένον tom. 6 p. 286.
περιπολεῖν tom. 2 p. 373. b.
περίπολοι tom. 2 p. 373 b. p. 452 b.
περιπόρφυροι tom. 3 p. 546 a.
περισσοχορηγία tom. 5 p. 301 b.
περίστυλον tom. 5 p. 357 b.
περίστωον tom. 3 p. 72 b. tom. 5 p. 357 b.
περίττευμα tom. 5 p. 301 b.
πεταλουργοὶ tom. 5 p. 59 b.
πευθῆνες tom. 2 p. 192 b.
πεφινεστεῖν tom. 1 p. 51 a.
πήνη tom 3 p. 550 b.
πῆξαι tom. 3 p. 128 b.
πήχεις tom. 3 p. 257 a.
πιστοὶ tom. 6 p 226 a.
πίττα tom. 2 p. 405 & not.
πιττάκιον tom. 2 p. 303 b.
πιτυρίας tom. 5 p. 272 a.
πλαγιάζειν tom. 4 p. 599 a.
πλάνος tom. 2 p. 379 a.
πλεονασμὸς tom. 1 p. 267.
πλήρωμα tom. 2 p. 132.
πλοιάριον tom. 3 p. 541 b.
πλυμβατίζειν tom. 3 p. 274 & in not.
πλουμβάτον tom. 2 p. 274 b. & in not.
ποδοκόπιον tom. 2 p. 390 b.
ποικίλη tom. 5 p. 425 a.
ποικίλματα tom. 5 p. 426 b.
ποικίλοι tom. 2 p. 321 in not.
ποικιλοτρόποι tom. 2 p. 321 in not.
ποιμαίνειν tom. 6 p. 64 a.
πολῖται tom. 1 p. 61 a.
πολιτεία tom. 6 p. 70 a.
πολιτεία ὑψηλὴ tom. 6 p. 49 b.
πολιτεύεσθαι ἄνευ βουλευτῶν tom. 4 p. 616 b.
πολιτευόμενοι tom. 1 p. 59 a.

πολυαρχία tom. 5 p. 269 a.
πολύμιτα tom. 5 p. 425 a.
πολυωνομέστατος tom. 2 p. 76 a.
πολυπαιδία tom. 4 p. 652 a.
πολύπτυχα tom. 5 p. 436 b. p. 437 b.
πολύχαλκος tom. 4. p. 168 b.
πολυχρόνια tom. 2 p. 432 b.
πομπὴ tom. 2 p. 425 a.
πορεῖα tom. 4 p. 317 a.
πορνεία tom. 1 p. 354 a.
πόρνη tom. 3 p. 61 b.
πορνικὸν tom. 5 p. 4 b.
ποσέτης tom. 1 p. 11 b. p. 14 a. tom. 3 p. 209 a. tom. 4 p. 170 b.
ποτισμὸς tom. 3 p. 258.
πρᾶγμα tom. 1 p. 269 b.
πραγματεία tom. 1 p. 269 b. tom. 3 p. 561 a.
πραγματεύεσθαι tom. 1 p. 269 b.
πραγματευόμενοι tom. 2 p. 421 b.
πραγματεύσασθαι tom. 1 p. 269 b.
πραγματευταὶ tom. 1 p. 269 b. p. 414 a.
πραγματευτικὸν χρυσίον tom. 5 p. 7 b. & in not.
πραγματικὰ tom. 1 p. 26 b.
πρακτευτὴς tom. 2 p. 464 a.
πραιδιάρα tom. 5 p. 357 a. b.
πραιδίον tom. 5 p. 357 a.
πράξεις tom. 2 p. 642 a.
πραοτης tom. 3 p. 47 a.
πρεσβεῖα tom. 5 p. 249 a.
πρεσβυτέριον tom. 6 p. 241 a.
πρεσβύτηδιν tom. 6 p. 67 b.
πριβάτον tom. 2 p. 355 b.
πρίγκεψ tom. 2 p. 184 a.
πρικιν tom. 2 p. 461.
πριμικήριος tom. 2 p. 89 a.
πριμιπιλάριος tom. 2 p. 501 a.
πριμίπιλοι tom. 2 p. 501 a. tom. 4 p. 372 in not.
πριξειν tom. 2 p. 461.
προβολὴ tom. 2 p. 368 b.
προθήκη tom. 2 p. 75 a.
προκαθεδρία tom. 2 p. 81 a.
προκαταγνωσθέντες tom. 6 p. 125 a.
προμώτος, προμότης tom. 3 p. 193 a.
προνόμιον tom. 1 p. 36 a. b.
προξενήτρια tom. 1 p. 354 a.
πρόξιμοι tom. 2 p. 93 b.
προπλεῖν tom. 2 p. 408 b.
προπορευόμενοι tom. 2 p. 346 b.
προσάββατον tom. 1 p. 138 b.
προσβλέπειν ἀκολάστως tom. 3 p. 221 a.
προσεδρεύειν tom. 1 p. 54 a.
προσηγορία tom. 2 p. 124 b.
προσήγορος tom. 1 p. 253.
προσθήκη tom. 4 p. 183 b.
προσκεπαστὴς tom. 2 p. 140 a.
πρόσκοπος tom. 2 p. 512.
προσκυνεῖν την δεξιὰν βασιλέως tom. 2 p. 83 a.
προσκύνησις tom. 3 p. 172 b.
πρόσοδος tom. 2 p. 143 a.
πρόσταγμα tom. 2 p. 94 b.
προστάξεις tom. 1 p. 29 a. tom. 6 p. 99 b.
προστασία tom. 4 p. 176. b.
προστατεῖν tom. 2 p. 138 b.
προστάτης tom. 4 p. 177 a.
προταλογάτωρ tom. 2 p. 299 b.
προτέκτορες μεθορίων tom. 2 p. 406 b.
προτίμησις tom. 1 p. 287 a.
προτομαὶ tom. 2 p. 637 b. tom. 5 p. 393.
προτότυπον tom. 4 p. 178 a.
πρῴνικοι tom. 5 p. 292 a.
πρόφασις tom. 1 p. 55 a.
προφητὴς καὶ ἐξηγητὴς τοῦ γράμματος tom. 2 p. 24 b.
προφώνησις tom. 1 p. 287. a.
πρόχειρα tom. 5 p. 264 a.
πρωτάρχοντες tom 1 p. 318. a.
πρωτεῖα tom. 2 p. 79 b.
πρῶτοι tom. 2 p. 93 b.
πρωτοπολῖται tom. 1 p. 318 a.
πρωτοπραξία tom. 1 p. 287. a.
πρωτοστασία tom. 4 p. 176 b.
πρωτοστάτης tom. 2 p. 89 a. tom. 4 p. 177 a.
πρωτοτυπία tom. 4 p. 178 b.
πτυχία tom 5 p. 436 b.
πτωχικὰ χρήματα tom. 5 p. 301 b.
πύκται tom 5 p. 450 b.
πυκτεύειν tom. 5 p. 450 b.
πύλαι tom. 2 p. 398 b. p. 407 b.
πυλωροὶ tom. 3 p. 164 a.
πύργος tom. 2 p. 397 tom. 5 p. 325 a.
πυρὸν κατηργασμένον tom. 2 p. 298 a.
πωγωνοτροφία tom. 5 p. 39 a.
ῥαβδοῦχοι tom. 2 p. 230 tom. 4 p. 536 a.
ῥακενδυτεῖν tom. 5 p. 239 a.
ῥακενδύτης tom 5 p. 239. a.
ῥάκια tom. 5 p. 239 a.
ῥάκη tom. 5 p. 239 a.
ῥακοδυτεῖν tom. 5 p. 239 a.
ῥάκος tom. 5 p. 239 a.
ῥαφὶς tom. 1 p. 355 a.
ῥάχη tom. 5 p. 239 a.
ῥεγεωνάριοι tom. 2 p. 537 in not. p. 566 b.
ῥεγεωνάρχαι tom. 2 p. 537 in not. p. 566 b. tom. 5 p. 192 b.
ῥήγεα tom. 5 p. 239. b.
ῥιψοκίνδυνοι tom. 1 p. 72 a.
ῥιψοκινδυνεύειν tom. 6 p. 92 a.
ῥῦχα tom. 5 p. 239 in not.
ῥοχαρῖον tom 5 p. 239 in not.
ῥυπαρὸς tom. 5 p. 272 a.
ῥυχίον tom. 5 p. 239 in not.
ῥῦχον tom. 5 p. 239 in not.
σάβανον tom. 2 p. 355 a.
Σαββαὶ tom. 4 p. 618 b.
σακκοπλόκος tom. 2 p. 292 a.
σακκοφόρος tom. 5 p. 292 a.
Σάπφαρα tom. 4. p. 619 a.
σέδετον tom. 2 p. 133 a. p. 399 b.
σεκρέτον tom. 1 p. 29 a.
σεμιδαλίτης tom. 2 p. 272 a.
σεμνότης tom. 3 p. 172 b.
σεσκαπόνδια tom. 2 p. 296 b.
σήκωμα tom. 4 p. 599 a.
σημεῖα tom. 5 p. 392 b.
σημεῖον τῆς μεγάλης εὐλαβείας tom. 2 p. 143 b.
σημειώδης tom. 5 p. 233 a.
Σιλεντιάριοι tom. 2 p. 129 b.
σιλιγνίτης tom 5 p. 272 a.
σισύρα tom. 2 p. 297 b. tom. 5 p. 240 b.
σισυροφόροι tom. 5 p. 240. b.

σιτο-

σιτοδότης τῦ τάγματος tom. 2 p. 293 b.
σιτονικὰ tom. 4 p. 113 b.
σιτοπομπία tom. 3 p. 558 a. tom. 5 p. 119 b.
σιτώνιον tom. 2 p. 302 b.
σκελλίσασθαι τοῖς ὄδοις tom. 1 p. 65 b.
σκέμμα tom. 2 p. 519 b.
σκέπασμα τῆς κεφαλῆς tom. 5 p. 237 a.
σκεῦος tom. 2 p. 578 b.
σκηπτροφόροι tom. 2 p. 485 a.
σκυτάλη tom. 5 p. 426 a.
σοφιϛεύειν tom 5 p. 229 b.
σπατάγγαι tom. 5 p. 289 b.
σπλάγχνα tom. 1 p. 491 b.
στάγιον tom. 2 p. 462 b. tom. 5 p. 13 b. p. 197 a.
σταθμὸς tom. 2 p. 566 in not.
στασιάρχης tom. 3 p. 104 b.
Στασιῶται tom. 2 p. 225 b.
στέλλειν tom. 2 p 321 b. in not.
στερέσιμον tom 1 p. 293 b.
ϛεφανικὸν tom. 4 p 639 b. p. 645 a.
στηλιτεύεσθαι tom. 6 p. 58 a.
ϛηλογραφία tom. 1 p. 437 a.
στητάρια tom. 2 p. 637 b. tom. 5 p. 393 b
στίγμα tom. 3 p. 555.
στοαὶ tom. 3. p. 402.
στολίδαι tom. 5 p. 428 a.
στόλος tom. 2 p 381 in not.
στρατηγοὶ tom. 4 p. 536 a.
στρατηλάτης tom. 2 p. 99. a
στρατεία tom. 1 p. 163 a. tom. 2 p. 227 b. tom. 4 p. 438 b.
στρατεύεσθαι tom. 4 p. 437. b.
στρατιώτης tom. 1. p. 61. b.
στρατόπεδον tom. 2. p. 227. b. p. 243. a.
ϛιώτης tom. 2 p. 223 b.
στύλος tom. 5 p. 357 b.
στωραιτεύσιται tom 2 p. 27 a.
συκοφαντεῖν tom. 2 p. 305 a.
συκοφαντία tom. 1 p. 333 a.
συλλογίζειν tom. 1 p 212. a.
σύλλογοι ἄκαιροι tom. 5 p. 223 b.
σύμβολα tom. 5. p. 248 a.
συμβόλαια tom. 1 p. 120 a.
σύμβολον τῆς ἀρχῆς tom. 2 p. 117 b.
σύμβολον τῆς συγγενείας tom. 1 p. 308 a.
συμμορία tom. 2 p. 472 b.
συμπτόχων ἀγρεὶ tom. 5 p. 301 b.
συμφρονεῖν tom. 1 p. 212 a.
συμφωνεῖν tom. 1 p. 212 a.
συμφωνοῦντες tom. 6 p. 114 a.
συγγένεια tom. 1 p. 339 b. tom. 3 p. 343 a.
συγγενεῖς tom. 3 p. 344 a.
συγγιγνώσκω tom. 1 p 174.
συγγνώμη tom. 3 p. 48 b.
συγγνωμονεῖν tom. 1. p. 212 a.
συγκάθεδρες tom. 1 p. 78 a.
συγκαθέζομαι tom. 1 p. 78 a.
σύγκληροι tom. 1 p. 123 a. p. 286 b.
συγκλητικὸν φόρημα tom. 5 p. 235 a.
συγκλητικὸς ἀνὴρ tom. 5 p. 235 a.
συγκομιϛικὸς tom. 5 p. 272 a.
συγχέειν tom. 4. p. 345 b.
συγχωρεῖσθαι tom. 3 p. 53 b.
συγχώρησις tom. 3 p. 53 b.
συνάγειν ἱϛορίαν tom. 5. p. 229. b.
σύνδικοι tom. 1 p. 123 a.
συνέδριον θεῖον tom. 2 p 95 b.
συνεῖναι tom. 3 p. 379 a.
συνείσακτοι tom. 6 p. 96 a.
συνέρχεσθαι tom 1. p. 212. a.
συνηγορικὸν tom. 1 p 162. a.
συνήγορος tom. 1 p. 253.
συνήθεια tom. 6 p. 99 b.
σύνθημα μέγα tom. 2 p. 143 a.
συνθυσία tom 4 p. 485 a.
συνοδικὴ tom. 2 p. 594 a.
σύνολον tom. 6 p. 325.
συνόντες tom. 3 p 7 b.
συνοῦντες tom. 4 p 450 b.
συνουσία tom. 1 p. 54 tom 3 p. 379 a.
σύνοψις tom. 2 p. 318 b.
συνταγὴ μετὰ παραγγελίας tom. 1 p. 112 a.
συντέλεια tom. 4 p. 210 b.
συντελεῖν tom. 5 p. 450 b.
συντέλεσαι tom. 5 p 450 b.
συνωνὴ tom. 4 p. 113 b.
σύσσιτος tom 2 p. 98 b.
συϛατικαὶ tom. 5 p. 222 b.
συϛρατεία tom. 4 p. 485 a.
σφυρηλάτοι tom. 5 p. 269 a.
σχεδιζάειν τὸν βαθμὸν tom 2 p. 290 a.
σχήματα tom. 3 p. 144 b.
σχολάζοντες tom. 2 p. 278 a.
σχολάριοι tom. 5 p. 278 a.
σχολαϛικὸς tom 2 p 627 a.
σωλῆναι tom 5 p. 428 a.
σωματοφύλαξ tom. 2 p. 140 b.
Σωφήνη tom 4 p. 646 a.
ταβάλα tom. 5 p. 216 b.
τάγματα tom 6 p. 63 a.
τάγματα ϛρατιωτικὰ tom. 2 p 271 b.
ταμιακὰ tom. 4 p. 205 a.
ταμεῖον tom 1 p. 66 b. tom 2 p. 207 b.
τάξεις tom. 1 p. 44 a.
ταξιαρχὴς tom. 2 p. 266.
ταξίαρχος tom. 2 p. 512 b. tom 3 p. 235.
τάξις ἱππέων tom. 2 p. 266.
Ταπαρα tom. 4 p. 619 a.
ταράξιππος tom. 3 p. 143 b.
τάρφαρα tom 4 p. 619 a.
ταυλώματα δικαϛηρίυ tom. 1 p. 81 a.
τάφρος tom. 2 p. 399.
ταχυγράφοι tom. 2 p. 473 a.
τέθριππον tom. 2 p. 57 b.
τεκτονικὴ tom. 5 p. 59 a.
τέρψις τῦ φρονήματος tom. 5 p. 399 a.
τέσσαρες μαγίϛροι tom. 2 p. 93 b.
τέτος tom. 2 p. 433 b.
τετραετηρικὸς tom. 5 p. 4.
τετράκυκλον tom. 2 p. 539 a.
τετράλινον tom. 5 p. 425 a.
τεχνῖται tom. 5 p. 303 a. p. 450 b.
τζάγγα tom. 5 p. 238 b.
τζάγχη tom. 5 p. 238 b.
τζάκωμα tom. 5 p. 238 b.
τζίνα tom. 5. p. 238 b.
Τζοφανὴ tom. 4 p. 646 a.

τήλυρος tom. 2 p. 59 a.
τηλωπὸς tom. 2 p. 59 a.
τιμὴ tom. 3 p. 172 b.
τιμητὴς tom. 3 p. 382 b.
τιμιώτης tom. 2 p. 478.
τιτρῶντες τὰς μαργαρίτας tom. 5 p. 59 b.
τοπαρχία tom. 6 p. 276.
τοποθεσία tom. 2 p. 547 in not.
τοποτηρησία tom. 6 p. 636 b.
τράπεζαι tom. 5 p. 294 b.
τραπεζίτης tom. 3 p. 203. tom. 4 p. 579 b.
τραπεζοποιὸς tom. 5 p. 240 b.
τραχηλίζειν tom. 6 p. 149 b.
τράχηλος tom 6 p. 149 b.
τραχηλοστὴς tom. 6 p. 149 b.
τρέφειν tom. 4 p. 609 in not.
τριβῆνος tom. 2 p. 104 b.
τριβώνιον tom. 5 p. 239 a.
τριβωνοφόροι tom. 5 p. 236 b.
τρίπτυχον tom. 5 p. 437 b.
τρισδεκαστάσιον tom. 5 p. 24 b.
τρισίππιον tom. 2 p. 242 a.
τριχωνοτροφία tom. 5 p. 39 a.
τρυφὴ tom. 3 p. 71 a.
τρωγλοδύται tom. 6 p 149 b.
τρώξιμα tom. 6 p. 325.
τυμβωρύχοι tom. 2 p. 155 b.
τυπικὰ tom. 1 p. 347.
τύποι tom. 6 p. 99 b.
τύπος tom. 4 p. 178 b.
τυχαῖον tom. 5 p. 304 b.
τυχηκὰ tom. 1 p. 347 b.
ὑαλουργοὶ tom. 5 p. 60 a.
ὑδρόσκοποι tom. 5 p. 377 a.
ὑδροφύλακες tom. 5 p. 371 a.
ὕπαιθρα tom. 2 p. 409 a.
ὑπάρχων tom. 5 p. 304 b.
ὑπασπιστὴς tom. 2 p. 140 a.
ὑπατεῖαι tom. 5 p 436 b.
ὑπέργειος tom. 3 p. 161 b.
ὑπεργράφεσθαι tom. 5 p. 343 a.
ὑπερκόσμιοι tom. 6 p. 260 a.
ὑπερόριος tom. 4 p. 628 in not.
ὑπερκράνιοι tom. 3 p. 260 a.
ὑπερῶον tom. 4 p. 157 b.
ὑπηρεσία tom. 1 p. 44 a.
ὑπηρέται tom. 1 p. 44 a. tom. 2 p. 227 a p. 472. tom. 6 p. 35 b.
ὑποβάλλειν τοῖς θηρίοις tom. 3 p. 175 a.
ὑποδέκται tom. 4 p. 565.
ὑπόδημα tom. 5 p. 238 b.
ὑπόγαια tom. 5 p. 270. a. p. 448 a.
ὑπογαίδια tom. 5 p. 270 a.
ὑπόγειος tom. 3 p. 161 b.
ὑπογραφεῖς βασιλικοὶ tom. 2 p. 88 a.
ὑπογραφεὺς tom. 2 p. 479 b.
ὑπογραφὴ tom. 1 p. 237.
ὑποζύγιον tom. 5 p. 418 b.
ὑποθῆκαι tom. 1 p. 293 b.
ὑπόληψις tom 2 p. 318 b.
ὑπομασχάλιον tom. 2 p. 578 b.
ὑπομνήματα tom. 1 p. 67 b.
ὑπομνηματόγραφος tom. 2 p. 303 a.
ὑπομνηστικὸν tom. 1 p. 258 b.
ὑπομνηματοφύλαξ tom. 2 p. 303 a.
ὑπομόχλιον tom. 5 p. 66 b.
ὑποπτεύοντες tom. 6 p. 226 a.
ὑπορθῶ tom. 3 p. 175 b.
ὑπόστασις tom. 6 p. 133 a.
ὑποστηρίζω tom. 3 p. 175 b.
ὑψιστάριοι tom. 6 p. 259 b.
ὑψικράνιος tom. 6 p. 259 b.
φαιδρύνεσθαι tom. 3 p. 40 b.
φαιλόνης tom. 5 p. 234 b.
φαιὸς tom. 5 p. 272 a.
φάμωσα tom. 3 p. 267 b.
φανερῶς tom. 1 p. 264 b.
φαντασία tom. 2 p. 74 a.
φελόνης tom. 5 p. 234 b.
φιλανθρωπία tom. 3 p. 25 & 47 a.
φιλαργυρία tom 2 p. 634 in not.
φίλημα βασιλικὸν tom. 2 p. 637 in not.
φιλικὸν tom. 4 p. 640 a. tom. 5 p 96 b.
φιλοθόρυβοι tom. 5 p. 104 b.
φίλτρον tom. 3 p. 127 b.
φοινικοβαφὴς χιτὼν tom. 3 p. 546.
φόλις tom. 3. p. 207 b.
φόλλις tom. 5 p. 295 a.
φορβὰς γυνὴ tom. 2 p. 510 a.
φορβὰς ἵππος tom. 2 p. 510 a.
φόροι tom. 2 p. 638 a.
φόρον tom. 2 p. 433 b.
φοσσάτον tom. 2 p. 399 ſeq.
φραγμὸς tom. 2 p. 268 a.
φρατρίαι tom. 5 p. 157 a.
φροντισταὶ τοῦ δρόμου tom. 2 p. 201 a.
φροντιστὴς tom. 4 p. 381 a.
φρούρια tom. 2 p. 307 b. p. 401 a.
φυλακὴ tom. 3 p. 27 a p. 36 a.
φυλακίδες tom. 2 p. 409 a.
φυλακτήρια tom. 3 p. 126 b.
χαλαζοφύλαξ tom. 3 p. 127 a.
χάραγμα tom. 3 p. 191 a. p. 200 b.
χαράττειν tom. 3 p. 200 b.
χαρίζεσθαι tom. 3 p. 66 b.
χάρις tom. 6 p. 214 b.
χαρίσασθαι tom. 3 p. 66 b.
χάρισμα tom. 6 p. 214 b.
χαρτουλάριος tom. 2. p. 485 a.
χαρτοφύλαξ tom. 2 p. 486 b.
χάρων tom. 2 p. 54 a.
χαρώνιον vel χαρωνεῖον tom. 2 p. 54 b.
χαρώνιος θύρα tom. 2 p. 54 b.
χαρωνιακὲς tom. 2 p. 54 a.
χαρωνῖται tom. 2 p. 54 a.
Χατραμῶται tom. 4 p. 618 b.
χείλεσι κατευξάμενος tom. 3. p. 132 b.
χειροποιητὰ tom. 2 p. 399 b.
χειροτονία tom. 6 p. 76 a.
χιλίαρχος tom. 2 p. 173 b.
χιτὼν tom. 2 p. 570 b.
χορηγία tom. 5 p. 203 a.
χρήματα ἀργὰ καὶ ἀπόθετα tom. 3 p. 515 b.
χρήσιμα tom. 1 p. 36 b.
χρήσιμος tom. 3 p. 520 b.
χοιτόλογοι tom. 5 p. 299 b.
χροΐζειν tom. 4 p. 622 a.
χρύσαιμος tom. 3 p. 520 a.
χρυσάργυρον tom. 5. p. 24 a.

χρυστικὴ ῥόγα tom. 2 p. 320 b.
χρυστικὴ συνήθεια tom. 2 p. 320 b.
χρυσίον πραγματευτικὸν tom. 5 p. 7. in not.
χρυσοβούλλιον tom. 3 p. 520 b.
χρυσορύκται tom. 3 p. 522 a.
χρυσώδης tom. 3 p. 520 b. tom. 4 p. 168 a.
χώματα tom. 3 p. 256 b.
χωνεῖον tom. 4 p. 168 a.
χωνεύειν tom. 4 p. 168 a.
χωνευτικὴ tom. 4 p. 168 a.
χώρα tom. 2 p. 566 in not. tom. 6 p. 276.
χωρεπίσκοπος tom. 6 p. 49 b.
χορευταὶ ἀστέρες tom. 2 p. 408 a.
ψαλίδιον tom. 3 p. 205 b.
ψευδολέψανα tom. 3 p. 172 a.
ψήφισμα tom. 1 p. 212 b. tom. 3 p. 23 a.
ψηφισαὶ tom. 2 p. 475. b.
ψῆφος tom. 3 p. 520 b.
ψιθυρισμοὶ tom. 3 p. 132 b.
ψυχαγωγία tom. 3 p. 132 a.
ψυχαγωγοὶ tom. 3 p. 132 a.
ψυχικαὶ δημόσια tom. 4 p. 166 a.
ψυχικὴ συντέλεια tom. 4 p. 166 a.
ψυχραὶ αἰτίαι tom. 1 p. 353 a.
ψωμίον tom. 2 p. 298 a. tom. 5 p. 273 a.
ψωμὸς tom. 5 p. 273 a.
ὠνεῖσθαι tom. 4 p. 185 in not.
ὠφέλεια tom. 1 p. 256 b.

INDEX
RERVM ET VERBORVM.

NVMERI PARENTHESI INCLVSI MONSTRANT PAGINAS CHRONOLOGIAE TOMO PRIMO PRAEFIXAE.

A.

ABactores, quinam dicantur? to. 5 p. 476 b
quomodo puniendi? to. 1 p. 99 b. to. 3 p. 253 a
olim Italiam maxime infeſtarunt to. 3 p. 247 a
Abactus partus v. *Partus.*
Abacus, pluribus panibus oneratus, inſigne Caſtrenſis to. 2. p. 227 a
Abalienare, quid ſignificet? t. 1 p. 235 in not.
Abiges v. *Abactores.*
Abiuratum pretium, quid ſit? to. 3 p. 549. in not.
Abolitio, quotuplex? t. 3 p. 284
Abolitio priuata, quid? t. 3 p. 284
quando accuſatori danda? t. 3 p. 285. 287
Abolitio publica v. *Indulgentia criminum.*
Abrogare, pro confiſcare, adimere t. 3 p. 81 in not.
Abſceſſus, quid? t. 2 p. 403 in not.
Abſentes, quando puniti damnatiue poſſint? t. 3 p. 335 t. 4 p. 346
cuiuslibet rei poſſeſſione priuati, quando a iudice reſtituendi? t. 1 p. 452. 458
rei abſentes, ſi intra annum a citatione ſeſe iudicio non ſiſtant, quomodo puniendi? t. 3 p. 5
Abſentes editores v. *Editores.*
Abſolutio v. *Reconciliatio.*
Abſque, pro præter t. 4 p. 138 in not.
Academia Romana & *Conſtantinopolitana*, quo in ſtatu Valentiniani Sen. & Theodoſii Iun. temporefuerint? t. 2 p. 113. t. 5 p. 221. 225 ſeq. 367
Academia, quando in Gallia inſtitutæ? t. 5 p. 47 ſeq.
Academica leges t. 5. p. 222 ſeq.
Accenſi, quinam dicti? t. 2 p. 278
Acceptatio, cum de eſſentia donationis ſit? t. 2 p. 642 b
Acceptio, dote dicta, fieri olim ſolita t. 1 p. 347 a
Accepto ferre, quid ſignificet? t. 5 p. 316 b
Acceptum, pro redditum t. 2 p. 209 in not.
Acceſſa, pro acceſſione t. 2 p. 149 b
Accipere, pro recipere, admittere to. 6 p. 343 a
Acclamationes Principi fieri ſolitæ, earumque formulæ t. 2 p. 432 ſeq.
Accreſcentes v. *Adcreſcentes.*
Accuſare alieno nomine, quis dicatur? t. 3 p. 310 ſequ.
Accuſatio, quomodo alias vocetur? t. 3 p. 2
vbi inſtituenda? t. 3 p. 2. 15. 24
quomodo? t. 3 p. 2. 10. 16. 22. 27
an & quando mulieribus competat? t. 3 p. 5
Accuſatio adulterii, quibusnam permiſſa? t. 3 p. 63
num præſcriptione exſpiret? t. 3 p 73 ſeq.
Accuſatores, interdum per præmia exciti t. 3 p. 7 a 192. 196. 224 b
an ſine inſcriptione admittendi? t. 3 p 11. 27
quando præſentes in iudicium venire debeant? t. 3 p. 24 ſeq. 27
quando abolitionem conſecuti? t. 3 p. 285. 287
quomodo hi, qui maieſtatis reos manifeſtiſſimis indiciis non conuicerint, puniendi? t. 3 p. 55
num ſerui, liberti, & familiares in crimine læſæ maieſtatis vt teſtes admittendi? t. 3 p. 55 ſeq.
Accuſatus, quamdiu in reatu eſt, accuſatorem non poteſt accuſare t. 3 p. 17 ſeq.
quando iudicio adeſſe debeat? t. 3 p. 25 b
non illico in reos recipiendus, cuſtodiæque tradendus t. 3 p. 27 a
Aceroſus panis t. 5 p. 272 a
Aceſius, Epiſcopus Nouatianæ ſectæ addictus, Conſtantino M. apprime charus t. 6 p. 125
Acetum, expeditionalis annonæ pars t. 2 p. 298 b
Achilo, Proconſul Africæ t. 5 p. 108 in not.
Acholius, Epiſcopus Theſſalonicenſis, laudatur t. 3 p. 277 t. 6 p. 6
Acincum, vbi ſitum? (p. 98 b)
Acrimonia, quid? t. 4 p. 313 a
Acta, littora amœna t. 2 p. 340 b
Acta, quid ſint? t. 1 p. 67 b t. 3 p. 12 a
emendari poſſunt tenore ſententiæ perſeuerante t. 1 p. 438

vna

vna cum relationibus ad Principem ſunt mittenda t. 4 p. 224 ſeq. p. 232. 241. 263. 266
ad probandam innocentiam a iudice edi debent t. 3 p. 12
communia a publicis probe ſunt diſtinguenda t. 3 p. 12 b
Acta apoſtolica, quando olim in eccleſia lecta? t. 5 p. 403 a
Actare, conſiſtere in litore t. 2 p. 340 b
Actio ciuilis de re familiari, ſi vindictam non continet, non extinguit criminalem t. 3 p. 156
Actio de dolo v. *Dolus malus*.
Actio finium regundorum v. *Finium regundorum actio*.
Actio momenti v. *Momenti actio*.
Actio partium, quid? t. 1 p. 193 in not.
Actio quod iuſſu, quando ea dominus teneatur? t. 1 p. 263
Actio ſuprema, quid? t. 3 p. 10 in not.
Actiones ad poteotes non ſunt transferendæ t. 1 p. 174
quibus certum petebatur, ſtricti iuris erant, quibus incertum, bonæ fidei t. 1 p. 243
quænam olim perpetuæ? t. 1 p. 429 a. b
quas leges indulgent, quænam ſint? t. 2 p. 642 b
Actiones perſonales, quando præſcribantur? t. 1 p. 424 & 429 a
Actiones temporariæ ad hæredes transmittuntur, libelli oblatione Principi facta t. 1 p. 24 a
Actor ſequitur forum rei t. 1 p. 92
in criminalibus non tot dilationes conſequitur, quam reus t. 1 p. 130
num tempus terminando iudicio præfixum delatione petita prorogare poſſit? t. 1 p. 132
num ei incumbat probatio? t. 4 p. 333 a
Actor priuatus, quis? t. 1 p. 413 b
Actores fundorum, pro ſeruis t. 2 p. 411 in not.
Actores prædiorum, ſi tributa ſtatuto tempore non ſoluerint, domini fundorum tenentur t. 4 p. 36
Actores rei priuatæ, qui? t. 3 p. 435
criminibus infames t. 3 p. 436 a
extraordinariis indictionibus non ſunt onerandi t. 3 p. 437
quomodo plectendi? t. 3 p. 436
Actualis vincit ſaluarium t. 2 p. 290 b
Actuarii equorum curulium t. 2 p. 612 t. 5 p. 410
Actuarii militares, qui? t. 2 p. 255 & 293 a 303 470 & 476 b.
ſingulis diebus, vel ſaltem quoquo biduo pittacia protogare debuerunt t. 2 p. 305 & 309
quomodo eorum fraudibus occurſum? t. 2. p. 316 & 320
num officium, quo ſemel defuncti, repetere potuerint? t. 3 p. 226
Actus in ſenatu, quinam ad Principem officii P. V. pertineant? t. 2 p. 187
quinam ad Cenſualium ſollicitudinem? t. 2 p. 187
Acucula, *acuncula*, *acucla*, quid? t. 1 p. 355 a
Ad, pro ſupra t. 4 p. 43 in not.
Adærare, quid? t. 2 p. 320 t. 3 p. 545 in not. t. 4 p. 145 in not. t. 5 p. 528 b.
Adærare annonas, num licitum? t. 2 p. 291 t. 4 p. 16
Adæratio, quid? t. 2 p. 320 b t. 5 p. 528 b.
tria eius genera t. 2 p. 330
Adæratio annonæ, *adærata annona*, quid? t. 2 p. 256 315 t. 5 p. 203 b
Adane, hodie *Aden*, vbinam hæc regio ſita? t. 4 p. 619 a
Adcreſcendi ius, vbi locum habeat? t. 3 p. 498 ſeq.
Adcreſcentes, qui? t. 2 p. 183 b 254 & 278 t. 3 p. 559 a t. 5 p. 136
Addere, idem quod aggregare t. 3 p. 454 in not.
Additamenta, pro vſuris frugum t. 1 p. 267 a
Adfiliatus, pro adoptato t. 1 p. 467 in not.
Adfirmatio v. *Affirmatio*.
Adgnaſci, quid ſignificet? t. 3 p. 92 b.
Adgregari, pro miſceri t. 2 p. 41 in not.
pro incorporari, confiſcari t. 3. p. 414 in not.
Adiacentia, quænam dicantur? t. 3 p. 447 a
Adiectio, quid? t. 4 p. 10
Adiumenta, quid hæc vox ſignificet? t. 4 p. 136 a
Adiunctus, pro iniunctus t. 2 p. 102 in not.
Adiutor in officio Magiſtri officiorum t. 2 p. 168 b
Adiutores, quinam dicti? t. 4 p. 507
eorum munus & priuilegia t. 2 p. 507 b
Adiutores Commentarienſium t. 3 p. 42 a
Adiutores Numerariorum t. 2 p. 471 & 475 a
Adiutores officii Palatini t. 2 p. 218 b
Adlecti, quinam dicti? t. 2 p. 6. 42 b. 138 in not. t. 4 p. 317 a 580
Allectionis officium t. 4 p. 580 b.
Adminiſtrantes v. *Adminiſtratores*.
Adminiſtratio patriæ, cui committenda? t. 1 p. 74 a.
Adminiſtratores officiorum publicorum, quomodo ſe gerant? t. 2 p. 665 ſeq.
Adminiſtri factionum, quomodo puniendi? t. 3 p. 305. 345. 347. 377
Admiſſionales, quibus immunitatibus decorati? t. 2 p. 234 b
Admiſſionum magiſtri a glebali ſeptemque ſolidorum collatione fuerunt immunes t. 2 p. 22
Adnotatio ſpecialis, quid? t. 3 p. 481
Adoleſcentes, quando & quomodo veniam ætatis petere poſſint? t. 1 p. 188 ſeq.
Adoratio Principum, quid? t. 2 p. 82 b
quando inuecta? t. 2 p. 83 a
quibusnam adorationis honor tributus? t. 2 p. 98 ſeq. 601
Adoratio ſtatuarum prohibita t. 5 p. 390 ſeq.
Adprehenſus, pro deprehenſus t. 2 p. 291 in not.
Adpriſio, quid? t. 1 p. 220 b
Adraſores ſolidorum, quomodo puniendi? t. 3 p. 205
Adrimetina colonia, vbi ſita? t. 5 p. 202 a
Adſcenſa, pro adſcenſione t. 2 p. 149 b
Adſciri, id eſt, admitti t. 1 p. 408 in not.
Adſcriptio, quid? t. 4 p. 3. t. 5 p. 127
quomodo fieri debeat? t. 4 p. 9. 118. 119 ſeq. t. 5 p. 126
Adſcripticii, qui? t. 2 p. 183 a 278
Adſertor v. *Aſſertor*.
Adſeruari, pro conſeruari. t. 3 p. 426 in not
Adſeſſores v. *Aſſeſſores*.
Adſimulans, pro inſimulans, i. e. accuſator t. 3 p. 31 in not.
Adſtrictus nodus, quamuis libidinoſus, pœnis legum non ſubiacet t. 3 p. 220 a
Adſumtus, quid? t. 1 p. 220
Adtaminare, quid ſit? t. 1 p. 284 in not.
Adtemperies, pro temperies t. 3 p. 38 in not.
Aduenire, pro ſimul venire t. 2 p. 53 b
Aduiuere, pro viuere t. 1 p. 465 in not.
Adulia, vbi ſiti? t. 4 p. 617 b.
Adultera ſignum idoneum an ſit, lauare eum viris? t. 3 p. 40 b
Adulteratio monetæ, quid? t. 4 p. 168 b
Adulteratores monetæ, quomodo plectendi? t. 4 p. 168 b
Adulteri, qui? t. 3 p. 59
num iis appellandi ius denegatum? t. 4 p. 305 380. 318
quomodo plectendi? t. 4 p. 309 ſeq.
Adulterium, quid? t. 3 p. 59. 63 b 67 b
an iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 354
num interdum ex ſubſecuto matrimonio probetur? t. 3 p. 73
num indulgentia excluſum? t. 3 p. 293 b p. 295 298. 299. 302 in hoc

in hoc crimine ſerui, tam vxoris, quam mariti, torqueri potuerunt t. 3 p. 67 a
eius accuſatio v. *Accuſatio.*
Aduocati, quomodo alias vocati? t. 1 p. 157
olim ſimul Sacerdotes fuere t. 4 p. 495 a
variis priuilegiis ornati t. 1 p. 157
quomodo ii, qui cauſam ciuilem ad militare iudicium transferunt, puniendi? t. 1 p. 100 b
quomodo coërcendi, qui turpibus pactionibus clientes vexant? t. 1 p. 158 ſeq.
an in eodem negotio ſimul iudicis munere fungi poſſint? t. 1 p. 160
fruuntur beneficio peculii quaſi caſtrenſis t. 1 p. 75. 161. ſeq. t. 4 p. 550 b
an eorum errores litigantibus præiudicent? t. 1 p. 163
num militantes vices aduocati gerere poſſint? t. 1 p. 171
quomodo eorum concuſſiones puniendæ? t. 2 p. 627
lucri auiditate ſeſe non præbeant patronos mulieribus, ad accuſationem temere prohibentibus t. 3 p. 6 b.
num a curialibus muneribus immunes? t. 4 p. 405 a 452. 462. 471. 488. 517. 549. 551
Aduocati eccleſiarum, quando inſtituti? t. 1 p. 121 t. 6 p. 85 a
Aduocati fiſci, qui? t. 3 p. 500
a quibus electi? t. 3 p. 500. 502. 503. ſeq.
e duobus a principe electis vter potior? t. 3 p. 502
quibusnam qualitatibus ſint inſtructi? t. 3 p. 503 a
quomodo ſe gerant? t. 3 p. 500. 501. ſeq. t. 2 p. 626
durante officio, nihil emtionis ſeu donationis titulo conſequi poſſunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
Aduocatorum ſimulacra dicuntur aduocati muti, ſimiles ſimulacris t. 1 p. 45 a
Aedeſſenum templum, a monachis dirutum t. 6 p. 301 ſeq.
Aedificia, quomodo a domibus differant? t. 4 p. 157 b
Aedificia priuata, quanto interuallo a publicis diſtent? t. 1 p. 462 t. 5 p. 314. 338 a 358
num publici operis cauſa occupari poſſint? t 5 p. 362 ſeq. 365 a 367 a 371 a
Aedificia manium, cur ſepulchra ita dicta? t. 3 p. 155 a
Aedilitia actiones t. 1 p. 297
Aedituus templorum t. 6 p. 3 a
Aedium annona t. 5 p. 262 b 266 a 284
Aegri & *affecti ſerui*, tædio medendi expoſiti, fiebant liberi t. 1 p. 488 b
Aegroti, num cauſas ad principem euocare poſſint? t. 1 p. 64 ſeq.
an euocari poſſint extra forum ſuum ordinarium? t. 1 p. 64
num promiſſiones medicis datas ſeruare debeant? t. 5 p. 43
Aegyptii, proni in ſeditiones & violentias t. 1 p. 71 a.
auide repoſcunt ſi quidquam dederint t. 1 p. 254
Aegyptus, monachis maxime fuit referta t. 4 p. 434
ſuperſtitionum mater t. 4 p. 484 b.
ex quot prouinciis conſtiterit? t. 4 p. 484 b t. 6 p. 242 a
Aeneum frumentum, quodnam fuerit? t. 5 p. 297 ſeq.
quinam æneι frumenti præſtationi obnoxii t. 5 p. 297 b.
Aenigmata, numiſmata Cæſarum effigie cuſa t. 3 p. 205 a
Aequabilitas in tributis eſt ſeruanda t. 4 p. 38 a
Aequanimitas, quid? t. 4 p. 106 in not.

Aequitas & *Iuſtitia* ſæpius vt ſynonyma coniunguntur t. 4 p. 331 in not.
Aequorei amnes, qui? t. 1 p. 309 a
Aeramen ſeu *Aeramentum*, quid ſit? t. 5 p. 349 in not.
Aeraria annona, quænam dictæ? t. 2 p. 256
Aerarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Aerarium principum, quotuplex? t. 4 p. 581 b
Aerea tabula, iis publicæ conſtitutiones inciſæ t. 2 p. 233. 426. t. 4 p. 198. b
Aeriani v. *Aetiani.*
Aerumſis ceſpes, quid ſit? t. 5 p. 371 b
Aeris collatio t. 4 p. 167 ſeq.
Aes, eius proportio ad aurum t. 4 p. 169. 170
Aes dichoneutum, quid? t. 4 p. 167 ſeq.
quomodo a figurato differat? t. 4 p. 168 a
Aeſtimare, i. e. multum cenſere, ſtatuere t. 2 p. 676 in not.
Aeſtimatio aris ad aurum t. 4 p. 169. 170
Aeſtimatio auri ad argentum t. 5 p. 24 b
Aeſtimatio rei pignori capta, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 512 b.
Aeſtiua feria t. 1 p. 141 a
Aetas, pro vetuſtate t. 1 p. 447 in not.
Aetas, quintuplex t. 1 p. 191 b
quomodo ab iis, qui veniam ætatis conſequi volunt, probanda? t. 1 p. 191 a
quando firma? t. 1 p. 407 a
ſpectata & probata in milite t. 2 p. 253. 452. 453
Aetas firmata t. 5 p. 173 a
Aetas legitima t. 2 p. 645 b 687 in not.
Aetas perfecta & *imperfecta* t. 3 p. 304 in not.
Aetas ſecularis t. 1 p. 428 b
Aetates hominis, quot ſint? t. 1 p. 191 ſeq.
Aeternabilis vrbs, quænam ita appellata? t. 4 p. 157 in not. 158 b
Aetiani vel *Aeriani*, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 137
in ciuitatibus vel agris eccleſias fabricare prohibiti t. 6 p. 136
Afanium, quid? t. 5 p. 143 b
Afanica prædia, quæ? t. 4 p. 20 b. t. 5 p. 1434. b
Affatus, pro litteris t. 2 p. 403 in not.
Affectus ſunt liberi, parentes, fratres, ſorores, coniuges t. 1 p. 228 in not. t. 3 p. 531 in not. t. 4 p. 387 in not.
Affirmatio, pro probatione t. 4 p. 262 in not.
Afri, artificiis clari t. 5 p. 57 b
Africa, fuit proconſularis prouincia t. 2 p. 317 in not. t. 4 p 40 in not.
nutrix aduocatorum t. 5 p. 222 a
frumentum & oleum Vrbi Romæ præbuit t. 5 p. 256
variis malis afflicta t. 2 p. 203. 328. 313 t. 4 p. p. 40 b. 62 a
Agagola, quis? t. 1 p. 354 a
Agapetæ, quænam dictæ? t. 6 p. 96 ſeq.
Agaſo, quis? t. 2. p. 497 b
Agens vices Præfecti Prætorio idem cum Vicario t. 1 p. 271 b
Agentes in rebus, qui? t. 2 p. 163. t. 5 p. 242 a
eorum munus, gradus, priuilegia &c. t. 2 p. 163. 164. 234 b
quot annorum ſpatio curiali nexu liberati? t. 2 p. 165. 166
num exactoris publici munere fungi potuerint? t. 4 p. 85
iis acceſſus ad vrbem interdictus t. 5 p. 242
direptionis vel pedicitiæ violatæ rei, iurisdictioni Rectoris prouinciæ ſubfuere t. 1 p. 91
Agere, pro mercimonia agitare, ſeu negotiari t. 2 p. 431 in not.
Aggagula, quis? t. 1 p. 354 a
Agger publicus, quid? t. 2 p. 364 in not. t. 5 p. 386 388 in not.

Aggeres Nili non ſunt corrumpendi t. 3 p. 256
Agitare iter, quid ſignificet? t. 2 p. 542 a
Agitatores, qui? t. 3 p. 142 b. t. 5 p. 419 a. 427 a
magiæ fuere ſuſpecti t. 3 p. 143
cur iis prohibitum, maleficos occultare vel clam opprimere? t. 3 p. 144 a
eorum habitus t. 5 p. 428 a
in ipſo Circenſi certamine ſupplicio non afficiendi t. 5 p. 418 ſeq.
Agminales equi, quinam & cur ita dicti? t. 2 p. 530
Agnatio, id eſt, progenies t. 1 p. 499 in not.
Agon gymnicus per Africam a Gratiano reſtitutus t. 5 p. 414
Agonatheta, quis? t. 3 p. 420 a t. 4 p. 439 b. 475
Agrarienſes luſoria, quales fuerint? t. 2 p. 250 408 ſeq.
Agrarii, qui? t. 2 p. 409 a
Agrarium, *Agraticum*, quid? t. 2 p. 444
Agri olim in centurias diuiſi t. 4 p. 20 a
cultura agrorum num in diebus dominicis prohibita? t. 1 p. 137 b
Agri occupatorii militum t. 1 p. 219 ſeq.
Agricola, quinam dicantur? t. 4 p. 121 b.
num ab extraordinariis moneribus immunes? t. 4 p. 120 ſeq.
eorum patrocinia in fraudem rei tributariæ prohibita t. 4 p. 181 ſeq.
Agrimenſoriæ arti propria vocabula bene ſunt expendenda t. 1 p. 231 b
Agrimenſores, quinam dicti? t. 5 p. 139
eorum officium in actione finium regundorum t. 1 p. 230 b
Agrippina, vbinam ſita? (p. 5 a)
quando Conſtantinus M. ibi ſubſtiterit? (p. 5 a)
quando Valentinianus? (p. 82 b. 85 b)
Alæ equitum, vnde dictæ? t. 2 p. 314 a
Alamanni, cum Conſtantio Imp. fœdus ineunt (p. 53 a)
a Valentiniano profligantur (p. 78 a)
ſub eodem Imperatore Gallicos tractus infeſtant (p. 82 b)
Rhetias & Italiam vexant (p. 90 b)
eorum motus ſub Gratiano (p. 105 b)
quando in Italia terras læticas conſecuti? t. 5 p. 149 b
Alani, quando a Theodoſio Imp. e Thracia expulſi? (p. 105 b)
Alaricianus Codex, quando & a quo confectus? (p. 221 ſeq.)
Alaricus, Rex Gothorum, quando Romam occuparit? (p. 170 ſeq. 173 b.) t. 3 p. 145. 308 in not.
Albæ, quid ſint? t. 5 p. 425 a
octaua in albis, quid? t. 5 p. 402 b
Albarii, quinam ſint? t. 5 p. 58 b
Albi citatio, quid apud Carthaginienſes fuerit? t. 4 p. 87 b
Album curiæ, quid ſit? t. 4 p. 357. 407 in not.
Alcator, quis? t. 1 p. 353 b
Alethina veſtis, quæ? t. 3 p. 550 a
Alexandria, metropolis Ægypti t. 5 p. 302 a
ſeditionum nutricula t. 3 p. 85 a 260 a
opulenta, diues, fœcunda t. 3 p. 538 a t. 4 p. 553. t. 5 p. 303 a
ſuum peculiarem ſenatum habuit t. 4 p. 553 a
ibi populo & pauperibus annona data t. 5 p. 301 b.
Alexandrina plebis primates, quinam fuerint? t. 5 p. 304
Alexandrinum frumentum, cui potiſſimum deſtinatum? t. 5 p. 299
Aliena res pignori dari non poteſt t. 1 p. 262
Alienigena, pro tirone t. 2 p. 411 in not.
Alienus, pro immunis t. 2 p. 127 in not.
Alimenta parentibus inopia laborantibus ex fiſco ſunt præbenda t. 4 p. 197 ſeq.
Alimenta popularia v. *Annona ciuica*.
Alimonia incarceratorum, qualis ſit? t. 3 p. 45
Alius pro alio tributorum nomine non eſt conueniendus t. 2 p. 622 t. 4 p. 71
Allecti v. *Adlecti*.
Allegandi vox, quid ſignificet? t. 1 p. 30 a
Allegatio mandati t. 1 p. 30 a
Allegatio reſcripti t. 1 p. 14
Allegationes, quid? t. 4 p. 227 b
Allodium, quid? t. 2 p. 400 a
Alpes, quædam Italiæ, quædam Galliæ connumeratæ t. 2 p. 410
deſertoribus fuere infames t. 2 p. 410
Altarium, quid? t. 3 p. 401 a
pro ipſo templo t. 3 p. 403 in not.
Alta ripa, vicus, vbi ſitus? (p. 88 b) t. 4 p. 295
Alteium, vrbs Galliæ t. 3 p. 438
Alter, pro alius t. 2 p. 437 in not.
Alternatio expeditionalis annonæ t. 2 p. 296
de *Alterutro Edictum*, quodnam fuerit, & a quo abrogatum? t. 1 p. 390 a.
Altinum, vbi ſitum? t. 1 p. 40. t. 3 p. 246. 438
quando ibi Valentinianus Imp. fuerit? (p. 72 a)
quando Honorius? (p. 155 a 159 b)
Altiſſima dignitates, quæ? t. 2 p. 102 b
Alytarchæ, quinam fuerint? t. 3 p. 420 a. t. 5 p. 439 a b
Amanis feſtum, quomodo a Iudæis celebratum? t. 6 p. 256
Amanuenſes, quinam fuerint? t. 4 p. 365 b
Ambages denunciationum t. 1 p. 119 ſeq.
Ambarualia, quid? t. 6 p. 31 b
Ambaſciatores, num ſine Protegis licentia a conſilio ciuitatis ad Principem mitti poſſint? t. 4 p. 615 a
v. *Legati*.
Ambianis Gratianus auguſtus eſt renunciatus (p. 81 b) t. 2 p. 664 b
Ambire, quid? t. 3 p. 223 a
Ambitio, pro ambitu t. 2 p. 272 in not. t. 3 p. 223 in not.
quomodo puniendos, qui ambitione ad locum Defenſoris ciuitatis peruenerit? t. 1 p. 69
Ambitus, quid ſit? t. 3 p. 223 ſeq. t. 5 p. 445 a
quomodo puniendus? t. 3 p. 225 b ſeq.
Ambitus parietis, quid? t. 1 p. 462 a
Ambroſius, Epiſcopus Mediolanenſis, ante epiſcopatum Conſularis Liguriæ fuit t. 3 p. 334
quamdiu eius perſecutio, a Iuſtina, Valentiniani Iun. matre, excitata durarit? (p. 124 a)
Theodoſium M. Mediolani eccleſia excludit (p. 133 b.) t. 3 p. 331 in not.
Amburbium celebratum t. 6 p. 31 b
Amici Principum, quinam dicti? t. 2 p. 100 a. t. 397 b
improbitate fuere famoſi t. 3 p. 8 a
Amici reorum, num puniendi? t. 3 p. 344 ſeq.
Amitini, qui? t. 1 p. 352 b
Ammianus Marcellinus, quali officio functus? t. 3 p. 237 in not. t. 4 p. 103
Amœna prata, *Amœna littorum* t. 2 p. 340 b
Amortizatio ciuitatibus indulta t. 3 p. 429 ſeq.
Ampelius, Proconſul Africæ, poſtea Præf. Vrbi t. 5 p. 76 in not.
Amphilochius, Epiſc. Iconienſis t. 6 p. 51 in not.
Amphitheatrum Romæ fulmine tactum (p. 19 b) t. 6 p. 285 b
Amphora, quid ſit? t. 4 p. 586 a. t. 5 p. 92 b. 196 a. 207 a
Ampliare, pro augere t. 5 p. 288 in not.
Ampliſſimi & *amplitudinis* vox Præfectis prætorio propria t. 2 p. 128
Ampliſſimus ordo, pro ſenatorio t. 2 p. 139 in not.
Amputatio digitorum ab Italis paſſim vſurpata t. 2 p. 377 a
Amſegetes, quid ſint? t. 5 p. 385 b

Amuleta, num prohibita? t. 3. p. 126 ſequ.
Anabaptiſmus, prohibitus t. 6 p. 213 ſeq.
Ancilla, quot modis fiat? t. 1 p. 415
vnde hæc vox deriuetur? t. 2 p. 227 a
Ancilla caupona, olim Lege Iulia de adulteriis ſoluta t. 3 p. 61 a
Ancillarius, *ancillariolus*, quis? t. 1 p. 353
Anculus, quid? t. 2 p. 227 a
Ancyra, metropolis Galatarum t. 2 p. 218. t. 3 p. 98 b. t. 4 p. 451
cur Principes orientis ſæpius ibi conſtiterint? t. 3. p 98 b
quando ibi fuerit Valens? (p. 92 b)
quando Arcadius? (p. 101 b. 164 b)
Andreæ ab Iſernia interfectores læſæ maieſtatis crimine condemnati t. 3 p. 116 a
Angari, qui? t. 2 p. 532. 554 b
Angaria, quid? t. 2 p. 532. 533 in not. 547 b
intra quem modum, & quot boum numero peti & vſurpari poſſint? t. 2 p. 540 ſeq.
Angariare, quid? t. 2 p. 533 in not. t. 5 p. 69 a. 113 b
Anhelare purpuram, quid? t. 2 p. 83 a
Anianus, quiſnam fuerit? (p. 222 ſeq.)
Anima defunctorum, num a magis ab inferis reuocari poſſint? t. 3 p. 132 a
Animalia & pecora, pro equis t. 2 p. 274 in not.
publica ad priuatorum vehicula non ſunt danda t. 2 p. 540
Annales vel *Annalia*, pro actis iudicialibus t. 4 p. 289 in not.
Annalis præſcriptio t. 3 p. 407 a
Annibalianus, quando a Conſtantino M. Cæſar creatus? (p. 34 b)
Annona, quid? t. 1 p. 66 b. t. 2 p. 214 a. b. 291 in not. 474 b. t. 4 p. 2 t. 5 p. 81 a t. 5 p. 262
eius cura Præfecto prætorio demandata t. 5 p. 22 ſeq. t. 2 p. 132
Annona æraria t. 2 p. 256. t. 5 p. 298 a
Annona ciuica, quæ? t. 4 p. 111 a. t. 5 p. 265. 266 in not. 276 a
domos in vrbe Conſtantinopolitana excitantibus datæ t. 5 p. 262 b. 266 a. 284
an & quando ab ædibus ipſis ſeparari poſſint? t. 5 p. 266 a
quomodo eroganda? t. 5 p. 271
quinam ad eas admittendi? t. 5 p. 273. 275
a popularibus non vendendæ t. 5 p. 276 b
Annona militares, quæ? t. 2 p. 255. 514 b 277 a
a quibusnam ad caſtra limitanea conuehendæ? t. 2 p. 307. 311
quo tempore accipiendæ? t. 2 p. 310
num etiam veſtes comprehendant? t. 2 p. 334 b
a quibus & quomodo exigendæ? t. 4 p. 84
vbi erogandæ? t. 4 p. 591
Annona noua, a quonam inſtitutæ? t. 5 p. 283
Annona Palatina, quæ? t. 5 p. 276
Annona populares v. *Annona ciuica*.
Annona templorum, quid? t. 6 p. 322 a
annonis militaribus deputatæ t. 6 p. 318 b
Annona vacantes, quæ? t. 5 p. 266 b. 278 b
Annonaria Italia, quæ? t. 4 p. 12 ſeq. a
Annonaria abſolute, pro præſtationibus & delegationibus annonariis t. 2 p. 131 in not.
Annonaria functiones, quid? t. 4 p. 220 a
Annonarii, qui? t. 2 p. 474 a. t. 4 p. 109 in not.
Annonarii commeatus, quid? t. 4 p. 173 a
Annorum hebdomada t. 1 p. 192 a
Annotatio ſpecialis, quid ſit? t. 3 p. 481 a
Annotatores, quinam dicti? t. 6 p. 570 a
Annus olim fuit decemmeſtris t. 1 p. 323 a
a quonam duobus menſibus auctus? ibid.
dicitur *aperiri* variis formulis t. 2 p. 459 in not.
de Conſulum nomine deſignatus t. 2 p. 635
criminalibus actionibus eſt præſtitutus t. 3 p. 281
datus eſt priuatis ad res ſuas a fiſco repetendas t. 3 p. 407
ad annum venire, quid ſignificet? t. 3 p. 240 b.
Anomæi, quinam fuerint? t. 6 p. 158
Anſuriani, qui? t. 2 p. 424
Anteferri, id eſt, proponi propoſito programmate t. 6 p. 172 in not.
Antepaſchale ieiunium v. *Ieiunium*.
Anthropomorphitæ, eorum error t. 3 p. 319
Antigonia, vrbs, vbinam ſita? t. 3 p. 496
Antiochena indictio t. 4 p. 64 a
Antiochena prata, publica & priuata t. 2 p. 311 a
Antiochenum Concilium, quando habitum? (p. 42 ſeq.)
Antiochia, metropolis Syriæ t. 4 p. 311 in not. 385 t. 5 p. 335 a
cur Epidaphne dicta t. 5 p. 373 b
ſedes ordinaria Magiſtri militum per orientem fuit t. 2 p. 350 in not.
cur & quando in hac ciuitate tumultus contra Theodoſium M. exortus? (p. 126 ſeq) t. 3 p. 50 ſeq. 338
quando ibi Conſtantius ſubſtiterit? (p. 39 a. b 41 b. 43 a. 44 b. 48. 61 b. 62 a)
quando Iulianus? (p. 65 a. 67 a)
quando Valens? (p. 93 a. b 94 a. 96 a. 100 ſeq.)
Antiquarii, quinam fuerint? t. 5 p. 226 a
bibliothecæ Conſtantinopolitanæ quot fuerint? t. 5 p. 226 b
iis annonæ datæ t. 5 p. 43 a. p. 226 b. 277 b
Antiſtites, quinam dicti? t. 6 p. 17
Antonius, Præfectus Prætorio Galliarum t. 5 p. 46 b
Anus ridicula, quæ? t. 5 p. 421 b
Anxur, quænam vrbs? t. 5 p. 210 b
Apamea, vrbs, vbi ſita? (p. 202 b) t. 4 p. 49. 65
Apamena prata, paſcendis equis & bobus ampliſſima fuere t. 2 p. 310 a
Aperiri dicitur annus variis formulis t. 2 p. 459 in not.
Aphrodiſias, ciuitas in Caria t. 4 p. 49 b
alia in Thracia t. 4 p. 50 a
Apices ſacri, pro Principis litteris t. 2 p. 403 in not.
Apochare, quid ſignificet? t. 4 p. 51 ſeq.
Apochæ tributorum ſolutorum, quomodo conficiendæ? t. 4 p. 5. 9. 31 ſeq. 534 b. 582. 583 587
ſolemniter confectæ ſecurum reddunt debitorem t. 4 p. 197 a. 548 589. 590
Apodemius, Præfectus prætorio Illyrici & Italiæ t. 1 p. 5 b
Apollinariani ſeu *Apollinaristæ*, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 142. 167 ſeq. 207
quando condemnati? t. 6 p. 142 a
Apoſtata, quinam dicti? t. 6 p. 223 ſeq. 228 a
num ii ſint, qui ab improba ſecta ad aliam reprobatam ſe contulerunt? t. 6 p. 237 in not.
quomodo puniti? t. 6 p. 225. 229. 231 ſeq. 233
vide *Fideles*.
Apoſtilla, quid? t. 1 p. 438 b
Apoſtolatus Iudæorum, quid? t. 6 p. 255
Apoſtoli Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 252
Apoſtolica paſſio, quid ſit? t. 5 p. 402 b
Apoſtolici, quinam fuerint? t. 6 p. 136 a
Apoſtolici canones, quando conſcripti? t. 6 p. 98 b
Apoſynagogiſmus Iudæorum t. 6 p. 246
Apotactitæ, quinam fuerint? t. 6 p. 116. 137. 135 b. 144
Apotheca, quid? t. 3 p. 362 b
Apparatus, quid hæc vox ſignificet? t. 3 p. 290 ſeq.
Apparatus bellicus t. 2 p. 252 ſeq.
Apparitiones, pro apparitoribus t. 2 p. 159 in not.
Apparitores, annonæ militaris functioni ſe ſubducere non potuerunt t. 2 p. 512 a
v. *Officiales*.
Apparitorum filii v. *Filii apparitorum*.
Appellare, quid interdum ſignificet? t. 3 p. 220 b.
Appellatio, quid ſit? t. 4 p. 230
quomodo alias vocetur? t. 2 p. 230

a ſenteotia ab inferiore iudice lata interponitur t. 2 p. 230. 246. 252
an ſpreta ordinarii iudicis cognitione fieri poſſit? t. 1 p. 95
locum habet in cauſis ciuilibus t. 4 p. 230. 253 281. 284
num etiam in criminalibus? t. 4 p. 230. 234. 254. 283 ſeq. 306
num in fiſcalibus? t. 4 p. 230. 240. 247. 252. 254. 260. 271. 275. 276. 288. 311. 313. 314. 315. 318. 319. 328
oum in cauſa bonorum vacantium, caducorum & ereptorum? t. 4 p. 230. 258.
num a præiudicio fieri poſſit? t. 4 p. 230. 274 304. 306. 310. 314. 316. 317. 318. 328
num ab interlocutione? t. 4 p. 230. 289. 304
num ante ſententiam? t. 4 p. 230. 234. 267. 270. 278
num ab executione? t. 4 p. 230. 257. 306. 307 314. 316. 317. 318. 324. 328
num a peremptoria præſcriptione? t. 4 p. 230 268. 323 ſeq.
num a multa, a iudice impoſita? t. 4 p. 269
quando & quomodo interponenda t. 4 p. 231
num a iudice impediri poſſit? t. 4 p. 231
quando pro deſerta habenda? t. 4 p. 231. 247
an & quando reuocari poſſit? t. 4 p. 232. 276. 282
quid ſi pendente appellatione mors interuenerit? t. 4 p. 303
an & quando reparatio appellationis poſtulari poſſit? t. 4 p. 292 ſeq.
temeraria, quomodo coërcenda? t. 1 p. 39. t. 4 p. 232. 273
Appellatio a nominatione ad munera, an & quando interponi poſſit? t. 4. p. 242. 245. 253. 279 ſeq.
Appius, Epiſcopus t. 6 p. 57
Apriſiones, quid? t. 1 p. 220
Apulia, armentis & paſtoribus abundans t. 3 p. 248 b
Aqua fluminis, fimo immundo non eſt polluenda t. 2 p. 281
num vſus aquæ vetus alicui conceſſus, poſtea emergentibus nouis petitoribus, aliqua ratione imminui poſſit? t. 5 p. 379 ſeq.
aquæ molarum publicarum moduli non ſunt petendi t. 5 p. 357
Aquæ caducæ, quæ? t. 5 p. 266 b
Aquæ vacantes t. 5 p. 380 a
Aqua, oppidum, vbi ſitum? (p. 26 b) t. 1 p. 18. t. 5 p. 119
Aquæductus, quomodo alias dicantur? t. 5 p. 368
earum partes t. 5 p. 368
quænam circa earum fabricam, reparationem & tutelam obſeruata? t. 5 p. 369 ſeq.
Aquæductus Auguſteus t. 5 p. 381
Aquæductus Claudius t. 5 p. 382
Aquæductus Conſtantinopolitanus t. 5 p. 375. 376 378
Aquæductus Daphnenſis t. 5 p. 372
Aquæductus Theodoſiacus t. 2 p. 66. t. 5 p. 336 a
Aquæductus Vrbis Antiochenæ t. 5 p. 380 b.
Aquæductus paragogius, quis? t. 5 p. 381
Aquarii, ſtigmatibus notati t. 3 p. 556
Aquarum ductus v. *Aquæductus*.
Aquila, ſignum militare t. 2 p. 259
Aquileia, quando ibi Conſtantinus M. moratus? (p. 11 b. 17 b. 19 a. 21 a. 28 a)
quando Conſtans? (p. 41 a. 42 b)
quando Valentinianus Senior? (p. 71 b. 76 b)
quando Valentinianus Iunior? (p. 103 a)
quando Gratianus? (p. 108 a)
quando Theodoſius M.? (p. 120 a. 122 b. 124 b)
quando Honorius? (p. 157 a)
Aquileienſe concilium, quando habitum? (p. 108 b 111 a)
Aquiliceri, quinam ſint? t. 5 p. 60 a 61 b
Aquiminarium geminum t. 2 p. 227 a
Ara victoriæ, quando deſtructa? (p. 57 a) t. 3 p. 148 b. 275 b. t. 6 p. 290 b
Arabes, Soli & Lucifero ſacrificarunt t. 4 p. 620 b
Arabia, caſtris validis oppleta t. 2 p. 308 a
latronibus infeſtata t. 3 p. 321 ſeq.
Aræ ceſpititiæ t. 6 p. 312 b
Aræ gentilium, deſtructæ t. 6 p. 321
Aratores ſerui, pro ciuili debito non ſunt pignorandi t. 1 p. 260 a. t. 5 p. 93
Aratorium inſtrumentum, num pignori capi poſſit? t. 1 p. 260 a
Arbitratio, pro arbitrio t. 1 p. 237 in not.
Arbitri, quando dandi? t. 1 p. 392 a
duo eorum genera t. 4 p. 81 in not.
quando ab iis appellari poſſit? t. 4 p. 299 a
Arbitrium, pro teſtamento t. 1 p. 383 in not.
Arbitrium diuinum, pro Imperatoria iuſſione t. 6 p. 250 in not.
Arbores ſacriuæ, quænam dictæ? t. 6 p. 312 b
Arca fiſcalis, quænam dicta? t. 4 p. 581 b
Arcadiana pratura t. 2 p. 37 b. p. 64 a. 67
Arcadiani milites t. 3 p. 106 b
Arcadius, quando auguſtus creatus? (p. 115 a) t. 2 p. 66 in not. 635 in not.
quando patri Theodoſio M. in orientis imperio ſucceſſerit? (p. 144 a)
quando mortuus? (p. 168 ſeq.) t. 3 p. 33 in not. t. 6 p. 321 in not.
Arcæ variæ in vrbe Roma & Conſtantinop. fuere t. 4 p. 581. 589. 612. t. 5 p. 210 a
Arcagerentes, quinam fuerint? (p. 35 a)
Arcarii, quinam fuerint? t. 4 p. 567. 581
muneta de arca fiſci edidere t. 2 p. 60 a
Archiatri, quotuplices? t. 5 p. 40 a
Archiatri Sacri Palatii, quinam fuerint? t. 5 p. 25
eminitiuæ honore donati t. 5 p. 25. 50 ſeq.
aliquando etiam maioris dignitatis gradum conſecuti t. 5 p. 25. 53 ſeq.
a quibus muneribus immunes? t. 5 p. 25. 31. 49 ſeq.
Archiatri populares Vrbis Romæ, quot fuerint? t. 5 p. 25. 41
a quibus electi & confirmati? t. 5 p. 25. 43 ſeq. 51
annonas ex populi commodis accepere t. 5 p. 25 4 b.
promiſſa ab ægrotis accipere prohibiti t. 5 p. 25. 43 a
quibus priuilegiis ornati? t. 5 p. 26. 32. 45
v. *Medici*.
Archierei, quinam fuerint? t. 6 p. 243
Archieroſyna, quid? t. 4 p. 483 ſeq.
Archigerontes, quinam Alexandriæ fuerint? t. 5 p. 303 b.
Archiſynagogi, quinam fuerint? t. 6 p. 240 b ſeq. 251 b
Architecti, quinam ſint? t. 5 p. 61 a
Architectonicæ ſtudioſi, immunes a muneribus perſonalibus t. 5 p. 56
Arcifinales agri, quinam? t. 1 p. 220
Arduinenſis panis, quis? t. 5 p. 272
Areæ vacantes, num a priuatis occupandæ? t. 5 p. 353 a
Arelatum, quando Conſtantinus M. ibi moratus? (p. 13 b)
num ab eo inſtauratum? (p. 13 b)
num ibi a Conſtantio Synodus Arianorum coacta? (p. 52 ſeq.)
Arenarii, quinam fuerint? t. 3 p. 175 a
Argentarii, quinam? t. 3 p. 553 a. t. 5 p. 59 a
Argentuaria, oppidum, vbi ſitum? (p. 101 b)
Argentum, eius ad aurum proportio t. 5 p. 24 b.
eius vſus interdum Principi reſeruatus t. 3 p. 475 b

Argentum rei priuatæ Principis, non eſt vſurpandum t. 3 p. 4:1
Argumentum, quid ſignificet? t. 3 p. 179 b. t. 6 p. 161 b
Ariani, quinam dicti? t. 6 p. 116
varia edicta contra eos emiſſa t. 6 p. 123. 131 136 ſeq.
Ariminenſe Concilium, quando habitum? (p. 60 a) t. 6 p. 16
Arius fruſtra a Conſtantino M. admonitus (p. 24 b)
Arma, varii generis t. 5 p. 477 b
eorum vſus, ad latrocinia ſiſtenda, prohibitus t. 5 p. 475 ſeq.
Arma militaria t. 2 p. 257. 260
Arma mouere, quid ſignificet? t. 5 p. 476
Armarium, inſigne Caſtrenſis t. 2 p. 227 a
Armati, quando ab eccleſia abſtrahi poſſint? t. 3 p. 392. 402 b
Armenia, ab Hunnis deuaſtata t. 2 p. 284 b
Armeniorum reges, Romanorum fœderati t. 4 p. 7
Armiluſtria, quid? t. 6 p. 31
Arrhæ ſponſalitiæ, num a ſponſa, nuptias detrectante, ſint reſtituendæ? t. 1 p. 310. 315 ſeq. v. *Sponſalia*.
Arſacis, Armeniorum regis, domus a tributis immunis t. 4 p. 7
Arſacius, Epiſcopus Conſtantinopolitanus t. 6 p. 17. 114. 115
Artes ludicræ, num in republica Chriſtiana concedendæ? t. 5 p. 405 a 414 b
Artes magicæ, prohibitæ t. 3 p. 127. 129. 131
Articulus, pro præiudicio t. 4 p. 308 a
Artifices, interdum comitiua primi ordinis decorati t. 2 p. 112
quinam a muneribus perſonalibus immunes? t. 5 p. 57 ſeq.
Arua, veteranis & emeritis adſignata t. 2 p. 435. 440
Arura, quid ſignificet? t. 4 p. 189
Aruſpices v. *Haruſpices*.
Aſcholius v. *Acholius*.
Aſclepiades, Epiſcopus Cherſoneſitanæ ciuitatis t. 3 p. 350
Aſcodrogitæ v. *Taſcodrogitæ*.
Aſellus (Flauius Eugenius) Præf. Vrbi t. 2 p. 206
Aſema tunica t. 2 p. 162 b
Aſia proconſularis & Aſiana diœceſis, num duæ diſtinctæ diœceſes? t. 6 p. 14 a
Aſiarcha, quinam ita dicti? t. 2 p. 27
num pii & Chriſtiani fuerint? t. 6 p. 317 b
Aſini, in curſu publico adhibiti t. 2 p. 543 a. 571 b 572 b
Aſpectus v. *Adſpectus*.
Aſpratura, quid? t. 3 p. 203 a
Aſſertio, pro prouocatione t. 4 p. 248 in not.
Aſſertor in liberali cauſa, quis? t. 1 p. 401
quomodo a procuratore differat? t. 1 p. 403 b
quomodo puniendus, ſi in probatione defecerit? t. 1 p. 408
eo mortuo, num eius heredes conueniendi? t. 1 p. 402 a
quinam aſſertoris dandi neceſſitate liberati? t. 1 p. 409
Aſſertores pacis, qui? t. 1 p. 98 in not.
Aſſeſſores, qui? t. 1 p. 76 ſeq. t. 2 p. 670 in not.
vnde a iudicibus adſciſci poſſint? t. 1 p. 73. 78
cur nemo in prouincia ſua aſſeſſor eſſe debeat? t. 1 p. 72 a
quando iis peculium quaſi caſtrenſe conceſſum? t. 1 p. 75 b. p. 164 a
a quibus ſalaria acceperint? t. 1. p. 75 ſeq.
durante officio nihil emtionis nec donationis titulo conſequi poſſunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
illuſtrium virorum in actu poſitorum, quando vicariis æquandi? t. 2 p. 105
Aſſiduus infrequenti præferendus in promotione t. 2 p. 289
Aſſir, quid ſit? t. 4 p. 217 in not.
Aſſis publicus, quid? t. 5 p. 193 a
Aſtanda, quid? t. 2 p. 53. a
Aſtrologi, qui? t. 3 p. 129 b
Aſtrologia iudiciaria, damnata t. 3 p. 146 b
Athanaricus, Rex Gothorum, quando Conſtantinopolin ad Theodoſium M. venerit? (p. 110 a)
Athanaſius, in Synodo Arelati habita damnatur (p. 52 a)
in conciliabulo Mediolanenſi deponitur? (p. 54 a)
quando ſedi ſuæ reſtitutus? (p. 48 a)
vbinam cum Conſtantio & Conſtante congreſſus? (p. 39 a. 42 b 46 a. 48 a)
quando vitam cum morte commutarit? (p. 94)
Aſyla gentilium t. 3 p. 402 a
a Tiberio repreſſa t. 3 p. 389
Aſyla eccleſiarum, quinam iis fruantur? t. 3 p. 388 ſeq.
ab Eutropio interdicta t. 3 p. 113 a. 119 a. 391
a Theodoſio iuniore reſtituta t. 3 p. 392 ſeq.
Athenæ, Muſarum domicilium t. 5 p. 47 b
Athletæ, magiæ ſuſpecti t. 3 p. 143 b
in xyſto exerceri ſoliti t. 5 p. 41 b
Athleticus ludus, per Africam a Gratiano reſtitutus t. 5 p. 413 ſeq.
Atrium, quid? t. 3 p. 71 in not. 72
Attalus, tyrannus ſub Honorio t. 2 p. 400 b. 403 in not.
ab Alarico purpura exutus t. 3 p. 308 in not.
quando captus & in triumphum ductus? t. 3 p. 308 in not.
Atticus, Epiſcopus Conſtantinopolitanus t. 6 p. 17
apud Theodoſium Iun. in magna gratia & auctoritate fuit t. 6 p. 102
quamdiu ſedi ſuæ præfuerit? t. 6 p. 103 b
Attonitus, pro ſtupendo t. 2 p. 86 in not.
Auctor dicitur is, a quo ius promanat t. 1 p. 24 in not.
Auctor Collationis legum Moſaicarum, quando vixerit? (p. 218. ſeq.)
Auctorare ſe dicti, qui ſe ſponte ad ludum gladiatorium pretio addicebant t. 5 p. 453 in not.
Auctores, pro magiſtris, profeſſoribus t. 5 p. 218 in not.
Auctores factionum, quomodo puniendi? t. 3 p. 105
Auctores mulierum, quinam? t. 1 p. 63 b
Auctoritas, pro lege, & reſcripto (p. 222 a) t. 1 p. 24 b. t. 2 p. 267 in not. 345 in not.
pro iudicio, mandato, iuſſu t. 1 p. 247 in not. t. 2 p. 73 in not. 218 b
pro præiudicio & exemplo t. 6 p. 8 a
pro functione & conſtitutione t. 5 p. 654 in not.
Auctoritas innocentiæ, pro præſidio innocentiæ t. 3 p. 278 in not.
Auctoritas ſententiæ, eſt auſteritas t. 2 p. 416 in not.
Auctoritatem publicam turbare, quid? t. 3 p. 103 a
Auctoritates ſunt iuriſconſultorum ſententiæ, definitiones, regulæ t. 1 p. 24 b
Audiani, quinam fuerint? t. 6 p. 116
quomodo plectendi? t. 6 p. 138 b
Auditio, pro audientia t. 2 p. 519 in not.
Auditoria Profeſſorum Conſtantinopoli t. 2 p. 113 t. 5 p. 228
Auerta, quid? t. 2 p. 578
Auertarius, quid? t. 2 p. 545 b. 555 b. 578 in not.
Augmentum, pro promotione t. 2 p. 174
Augures, qui? t. 3 p. 129 b
quibus in rebus olim conſulti? t. 6 p. 287 in not.
Auguſtalis præfectura t. 2 p. 37. 64
Auguſteus aquæductus t. 5 p. 381
Auia, num tutoribus legitimis præferatur? t. 1 p. 363 b
num ad petendos nepotibus tutores ſit obſtricta? t. 1 p. 364

Aulici, improbitate ſamoſi t. 3 p. 8 a
Aura leuatitia, quid? t. 3 p. 132 a
Auraria, *Auraria functio*, *Aurariæpenſio* v. *Luſtralis collatio.*
Aurea Bulla Caroli IV, vbinam edita? t. 3 p. 96 b
Aurea paragauda, prohibitæ t. 3 p. 547 ſeq.
Aurifices, quinam ſint? t. 5 p. 59 b.
Auriflammula origo t. 2 p. 314 a
Auriga Circenſes, magiæ dediti t. 3 p. 143 v. *Agitatores.*
Aurilegult, quinam dicti? t. 3 p. 517. 527 b
fugitiui ſunt retrahendi t. 3 p. 522. p. 523
Aurum, eius ad argentum proportio t. 5 p. 24 b
ad illud ex metallis eruendum cuiuis poteſtas data ſub certo canone t. 3 p. 518
quomodo & quatenus ſeu qua lege largitionibus inferendum? t. 3 p. 521 t. 4 p. 578 ſeq. 601
diu ante Conſtantinum M. a negotiatoribus exactum t. 5 p. 4 a
Aurum coronarium, quidnam fuerit? t. 4 p. 638 t. 5 p. 354 b
vnde eius vſus manarit? t. 4 p. 639 a
quanam occaſione collatum? t. 4 p. 639 642 ſeq.
quando indultum ſeu remiſſum? t. 4 p. 638
ad Principes per legatum miſſum t. 4 p. 636 b
collectum a curialibus t. 4 p. 636 b 641 644
collatum etiam ab iis, qui, vt a nonnullis curiæ muneribus liberarentur, gradus altiores in curia emebant t. 4 p. 636 b
in quacumque materia fuit ſuſceptum t. 4 p. 643 b
Aurum coronarium Iudaicum, cuinam olim datum? t. 6 p. 251. 255
a Theodoſio Iun. fiſco ſuo vindicatum t. 6 p. 269 b
Aurum comparatitium, quodnam ita dictum? t. 2 p. 336 a
quomodo diſpenſandum? t. 2 p. 337
Aurum oblatitium, quid? t. 2 p. 7. 16 a. 157 a
differt a collatione glebali t. 2 p. 16 a
vbi ſoluendum? t. 2 p. 17
per quos exigendum? t. 2 p. 17. 19
Aurum obryziacum, quid? t. 2 p 460 b
Auſonius, Præf. Præt. Orientis t. 5 p. 46
Auſuriani, *Auſturiani*, qui? t. 2 p. 424 a
Autopractorum beneficium, quid ſit? t. 4 p. 174 a
Autumnales feriæ t. 1. p. 141 a
Autumnus, pro autumnalis t. 1 p. 140 in not.
Auus maternus, num ad petendos nepotibus tutores adſtrictus? t. 1 p. 364
Auxilia, *Auxiliares cunei*, differebant a legionibus t. 2 p. 249. 286 b
duum fuere generum, Palatini & Comitatenſes t. 2 p. 249. 286
fuerunt peregrini t. 2 p. 381 in not.
conſtiterunt etiam ex Romanis t. 2 p. 249. 373
Auxilium, quid ſignificet? t. 5 p. 246 b
Auxilium armati militis t. 6 p. 73 b
Auxumitæ, quinam fuerint? t. 4 p. 617 ſeq.
Auxurians, qui? t. 2 p. 424 a
Azanitæ, quinam fuerint? t. 4 p. 235. 241. 243 b

B.

Bætica Hiſpaniæ *prouincia*, olim Præſidem, poſtea Conſularem habuit t. 4 p. 96
Bagaudæ, quinam fuerint? t. 2 p. 410 b 425 a t. 3 p. 255 a. t. 4 p. 97 b. t. 5 p. 230 b. 474 b
Balluca, *Balux*, quid ſit? t. 3 p. 520
Balnea, ſimpliciter *priuatum* dicuntur t. 2 p. 355 t. 4 p. 157 b. t. 5 p. 376 a
quinam ea a prouincialibus exigere potuerint? t. 2 p. 262. 365 ſeq.
quænam prohibita? t. 3 p. 39 ſeq.
Balneum numerorum t. 5 p. 365 b
Baltheus, quid ſit? t. 5 p. 357
Bandolieri, qui? t. 2 p. 410
Baphii, quinam dicti? t. 3 p. 534 a
Baptiſmus, quid ſit? t. 6 p. 231 a
quomodo alias vocetur? t. 6 p. 212. 220 a
quando olim collatus? t. 5 p. 402. 411
num etiam moribundis? t. 5 p. 411 a
iterari non debet t. 6 p. 213. 214. 215 ſeq.
Baptizandi, in audientes & competentes diuiſi t. 6 p. 226 a
Baptizati, quamdiu in albis perſeuerarint? t. 5 p. 402 b
in apoſtaſiam prolapſi, quomodo puniti? t. 6 p. 226 ſeq.
Barbari, quinam a Romanis appellati? t. 1 p. 348 a t. 3 p. 106 b
in exercitibus Romanorum fuere t. 2 p. 249. 391 b
comam aluerunt t. 5 p. 240 a
Barbaricarii, quinam fuerint? t. 3 p. 552. t. 4 p. 397 b
Barbarorum veſtimentorum vſus ab Honorio Imp. prohibitus t. 5 p. 237 ſeq.
Bareæ, quid ſint? t. 5 p. 66 b
Bardaicus cucullus t. 5 p. 237 a
Barga, ex venditore facciminum factus Palatinus t. 3 p. 225 b
Bargii factio ſeu coniuratio t. 3 p. 112
Bartoli auctoritas in Hiſpania & Luſitania t. 1 p. 36 a
Baſilica Diui Petri, vbi ſita? t. 6 p. 291 b
Baſilicæ, quando a Chriſtianis paſſim excitatæ? (p. 34 a)
Baſilicorum ſynopſis, quando edita? t. 3 p. 96 in not.
Baſtaga, quid? t. 2 p. 551 a. t. 4 p. 129 in not.
Baſtagarii, qui? t. 2 p. 551 a t. 3 p. 533 b 536 a
in militiam armatam non admittendi t. 3 p. 540
Bauxara, oppidum, vbi ſitum? (p. 105 b) t. 2 p. 208 b
Bauzanum v. *Bauxara.*
Belgæ, fama & magiſtratibus clari t. 4 p. 536 b
Benedictio in Chriſtianorum nuptiis t. 1 p. 322
Beneficia principum & eccleſiarum, quomodo accipienda? t. 6 p. 29
Beneficiarii, qui? t. 2 p. 499 ſeq. t. 3 p. 193 a
an & quomodo clericatu conditionem ſuam euitare poſſint? t. 2 p. 502
Beneficium, quid? t. 1 p. 11 a. 195 a
pro reſcripto t. 5 p. 528 in not.
pro immunitate t. 2 p. 175 in not.
quid in aquæductibus? t. 5 p. 378
Benemeriti, quinam dicantur? t. 2 p. 231
Benignus, Vicar. Vrb. Romæ t. 5 p. 154 156
Benſis, pro beſſis t. 3 p. 363 in not.
Beræa, vbi ſita? (p. 120 a)
Berytus, vrbs Phœnices nobiliſſima t. 2 p. 572 t. 4 p. 32. t. 5 p. 118 b
legum nutrix t. 1 p. 74. t. 2 p. 386 in not. 691 a t. 5 p. 15 b
Beſſa, vrbs, vbi ſita? (p. 42 b) t. 4 p. 391
Beſtiarii, quinam fuerint? t. 3 p. 175
Beſtiarum ſupplicium, quale fuerit? t. 3 p. 175
Biarchi, qui? t. 2 p. 171 b
Bibliotheca Conſtantinopolitana antiquarii & cuſtodes t. 5 p. 225 ſeq.
Bilitio, caſtrum, vbi ſitum? t. 4 p. 78 b
Bimeſtris præſcriptio t. 5 p. 154 a
Binio, *biniones*, quid? t. 3 p. 209 b. t. 5 p. 306 a
Birotum, quid? t. 2 p. 195 a 539 a
Birri, quid? t. 5 p. 236 b
Bithynia a Procopio occupata (p. 76 b)
Blandiri ſibi, quid ſignificet? t. 3 p. 230 in not.

Blatta & *Blatta ſerica*, quid ſit? t. 3. p. 541 ſeq.
Blattarii, quinam ſint? t. 3 p. 55 b
Blattifer Senatus t. 3 p. 542
Boa, inſula Dalmatiæ t. 6 p. 194
Boarii, quinam fuerint? t. 5 p. 203 a
Bodones mouere t. 1 p. 242 a
Boethi, qui? t. 1 p. 44 b
Bona clericorum & monachorum t. 1 p. 478 ſeq.
decurionum t. 1 p. 477 ſeq.
eccleſiarum t. 6 p. 19
militum t. 1 p. 480 ſeq.
proſcriptorum t. 3 p. 353 ſeq.
quæ filiusfamilias ex matrimonio adquirit t. 2 p. 698 ſeq.
quænam eccleſiis relinqui poſſint? t. 6 p. 8 ſeq.
vacantia t. 2 p. 396 ſeq.
Bona manſio, vrbs, vbi ſita? (p. 71 a) t. 5 p. 164
Bononia, vrbs in Gallia t. 4 p. 123
Bonorum diuiſio v. *Diuiſio bonorum.*
Bonorum poſſeſſio t. 1 p. 371
Borbetomagum, metropolis Vangionum t. 5 p. 105
Borboriani, quinam dicti? t. 6 p. 116
Boſphorianus portus, vbi fuerit ſitus? t. 5 p. 212 b
Botzen, oppidum in Rhetia t. 2 p. 208 b
Boues aratorii, ob debitum ciuile non ſunt pignorandi? (p. 11 b) t. 1 p. 260
nec ad curſum publicum abſtrahendi? t. 1 p. 261 b. t. 2 p. 526 ſeq.
Bracha, ab Honorio Imp. prohibitæ t. 5 p. 238 b
Bregetio, vrbs, vbi ſita? (p. 98 a)
Breues, quid ſint? t. 2 p. II. 303 b. 551 in not. t. 3 p. 448 in not. 456 in not.
reperti inter chartulas deportati, num debitorem quem probent? t. 3 p. 507
Breues quadrimenſtrui t. 4 p. 192 b. 534 b
Breues reliquorum, apud quos fuerint? t. 4 p. 207 a
Breuiarium Codicis Theodoſiani, quando & a quo conſcriptum? (p. 221 ſeq.)
Briſiacum, vbi ſitum? (p. 83 b)
Britannia a Conſtante Imp. armis infeſtata (p. 41 a)
Brixia, quando Honorius Imp. ibi ſubſtiterit? (p. 157 a)
Bromalia, quid? t. 4 p. 484 a
Bubulacaro, interdum militibus data t. 2 p. 294 a
Buccellæ, quid? t. 2 p. 298 in not.
Buccella munda, quid? t. 5 p. 273 a
Buccellarii milites t. 2 p. 298 a t. 3 p. 553 b
Buccellarius, quis? t. 5 p. 273 a
Buccellatum, quid? t. 2 p. 258
Bucculæ, quid? t. 3 p. 553 a
Buleutarum ius, quando Alexandrinis datum? t. 4 p. 553 a
Bulla Aurea v. *Aurea Bulla.*
Burgarii, qui? t. 2 p. 397 b
Burgus, quid? t. 2 p. 397
Bucinarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 b

C.

Cabalis, vrbs, vbi ſita? t. 3 p. 320
Caballarii, quinam appellati? t. 2 p. 329 b
Caballatio, quid? t. 2 p. 329 a b
Cabillunum, vbi ſitum? t. 3 p. 320
Cadere in caſum, i. e. fiſco committi t. 3 p. 465 in not.
Caduca bona, quænam dicenda? t. 3 p. 445. 485 a
qua ſolennitate fiſco incorporata? t. 3 p. 453 ſeq.
Caduca popularia v. *Annona ciuica.*
Caduci panes t. 5 p. 226 b. 266 b. 276 b
Caſarea, vrbs Palæſtinæ t. 1 p. 266
vrbs Cappadociæ t. 4 p. 571
Cæſariani, quinam fuerint? t. 2 p. 227 a t. 3 p. 443. 445 b t. 4 p. 366 a
Cæſarienſis Epiſcopus fuit patriarcha Ponticæ diœceſeos t. 6 p. 14 b
Cæſarius, Comes R. P. quis fuerit? t. 3 p. 415 b
Calabria, armentis abundans t. 3 p. 248 b
Calcarienſes, quinam fuerint? t. 4 p. 397 b
Calcarius ceſpes, quid? t. 5 p. 371 b
Calcis coctores, quinam fuerint? t. 5 p. 206
Calendarium v. *Kalendarium.*
Calumnia vox, de iniuſtis nominationibus ad munera t. 2 p. 232
de fiſcali indagatione, actione fiſci nomine t. 3 p. 513 in not. 515 in not.
Calumniari eſt fruſtrari, eludere falſoque arguere t. 4 p. 577 in not.
Calumniator, quis? t. 3 p. 313 b
num accuſationem repetere, eaque ratione ſupplicium ſuum morari poſſit? t. 3 p. 309
an is, qui alieno nomine falſam accuſationem & delationem inſtituit, calumniator ſit, & vt delator puniendus? t. 3 p. 309 ſeq.
maieſtatis vindicandæ fiſciue obtentu a pœna non liberatur t. 3 p. 312
Calx, ex quibus regionibus Romam perlata? t. 5 p. 206
Campania felix, armentorum ferax t. 3 p. 249 a
amœnitate & fertilitate celebris t. 3 p. 249 b. t. 5 p. 193 a. 212
a Gothis vaſtata t. 6 p. 212 b.
Campania Romana, quæ? t. 3 p. 329
Campania Conſularis extra prouinciam ſuam ius relegationis exercere non potuit t. 3 p. 327
Campus Martius, vbi ſitus? t. 5 p. 250 ſeq.
eius amœnitas & magnitudo admirabilis t. 5 p. 250 ſeq.
Canale, quid? t. 2 p. 547
Canales publici t. 2 p. 194 b. 546 in not.
Canalicolæ, quinam ita dicti? t. 1 p. 81 b. t. 2 p. 547
Canalis, quid? t. 1 p. 546 in not.
Canalium, quid? t. 2 p. 547
Cancellare, *Cancellatio* t. 1 p. 81 b ſeq. 84 b
Cancellarii, quinam olim fuerint? t. 1 p. 80. 81 ſeq. t. 4 p. 363 b
num ad detegenda iudicis flagitia quæſtionibus ſubiiciendi? t. 1 p. 85 b. t. 3 p. 271
quinam hodie dicantur? t. 3 p. 416 a
Cancelli, quid? t. 1 p. 81 a b
Candida, munus candidatorum t. 2 p. 60 a
Candidati, pro deſignatis ad præturam t. 2 p. 58 in not.
Caninus panis t. 5 p. 272 a
Caniſtellum, idem quod ſportulæ t. 5 p. 436 b ſeq.
Canon, quid ſit? t. 2 p. 29 in not. 207 b. t. 4 p. 3 132 in not.
Canon catholicæ fidei, quomodo quis dici poſſit? t. 6 p. 9
Canon frumentarius Vrbis Romæ, quid fuerit? t. 5 p. 251 ſeq.
vrbis Conſtantinopolitanæ t. 5 p. 263
Alexandrinus t. 5 p. 299 a
Canon metallicus, quid? t. 3 p. 518. 529
Canon veſtium, quid? t. 2 p. 334 a
Canones apoſtolici, quando conſcripti? t. 6 p. 98 b
Canones priſci eccleſiaſtici ſunt ſeruandi t. 6 p. 99 ſeq.
Canonicæ veſtes, quæ? t. 4 p. 354 a
Canonici militares equi t. 3 p. 49 a
Canonum ſcrinium t. 2 p. 207 b
Cantabra, quid? t. 5 p. 216 a b
Cantabrarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 a
Cantamina, pro carminibus & incantationibus magicis t. 3 p. 135 b

Capita, pro animalibus, tironibus & ſeruis t. 2 p. 199 in not. t. 5 p. 131 a
Capitatio, quid? t. 4 p. 28. 46 b. 164 b. t. 5 p. 126 130 b. 131 a
Capitatio, pro modo poſſeſſionis, iugatione t. 2 p. 332 in not. t. 5 p. 127
Capitatio animalium v. *Capitum.*
Capitatio autmarum, quid? t. 4 p. 165 ſeq. t. 5 p. 131 a
Capitatio humana & animalium, quid? t. 4 p. 166 a t. 5 p. 127. 131 a
Capitolia, quid? t. 4 p. 47 b
Capitularia functio, quid? t. 2 p. 253
Capitularii, qui? t. 2 p. 235 a. 253
Capitulum nouum, an de eo in iudicio appellationis agi poſſit? t. 4 p. 279 a
Capitum, quid? t. 2 p. 132 a. b. 299 b. 300
quo loco peti debeat a militibus? t. 2 p. 299. 300
quo tempore iis dandum? t. 2 p. 300
Cappadocia, equorum altrix t. 3 p. 440
Caprina caro, interdum militibus data t. 2 p. 294 a
Captio, pro fraude t. 1 p. 376 in not.
Captiui, ex captiuitate reuerſi, fruuntur iure poſtliminii t. 1 p. 482
num redemtionis pretium reſtituere debeant? t. 1 p. 487
eorum fronti olim ſtigmata impreſſa t. 3 p. 318 a
Capua, metropolis Campaniæ t. 2 p. 359 t. 4 p. 257
Caput, pro toto homine t. 3 p. 319 b
Carabella, quid ſint? t. 5 p. 66 b
Caralis, vrbs Sardiniæ t. 2 p. 526
Carauſius, miles egregius t. 3 p. 255 a. t. 4 p. 97 b t. 5 p. 230 b
Carbaſini libri, quinam? t. 4 p. 199 a
Carbonaria pratura v. *Charonaria pratura.*
Carbonianum Edictum t. 1 p. 374
Carcerarii, quinam fuerint? t. 3 p. 42 a
Carceres reorum, non ſint ſqualidi t. 3 p. 36
viros & mulieres non ſimul contineant t. 3 p. 39
diuturni ſunt prohibiti t. 3 p. 43
num debitores tributorum illis coërcendi? t. 4 p. 72 a. 78
num carcer diuturnus exilii indicti vicem habeat? t. 3 p. 348
Carceris priuati cuſtodia, num licita? t. 3 p. 84
Cardinale officium, quid? t. 4 p. 573 b ſeq.
Cardinales Presbyteri, Diaconi, Epiſcopi t. 4 p. 573 a
inter Donatiſtas t. 4 p. 573 b
Cardinalis princeps, quis? t. 6 p. 574 a
Cardinatum lignum, quid? t. 4 p. 574 a
Caritates, quid? t. 2 p. 198 b
Carmina magica, an & quatenus prohibita? t. 3 p. 126
Carnes, quænam militibus dandæ? t. 2 p. 293 ſeq.
quænam populo Romano gratis diſtributæ? t. 5 p. 190 b. 203 b
Carnuntum, vbi ſitum? (p. 98 a) t. 3 p. 18 a
Carpathus, inſula, vbi ſita? t. 5 p. 96 a
Carpentarii, qui? t. 2 p. 562 a t. 5 p. 60. a
Carpentum, quid? t. 2 p. 395 a. 551 b. t. 5 p. 244 a. b
quinam eo vecti? t. 5 p. 244
Carpo Daci, a Theodoſio M. profligati (p. 110 b)
Carruca biiugis, quid? t. 5 p. 244 a
quinam ea vecti? t. 5 p. 244 a
Carrus, quid? t. 2 p. 578 a
Carthaginienſe Concilium quintum, quando habitum? t. 6 p. 319 a
quando ſextum? t. 6 p. 319 a
Carthaginienſe frumentum t. 5 p. 296
Carthaginienſes ludis & voluptatibus maxime deditі t. 4 p. 538. t. 5 p. 298 b
Carthaginienſis prouincia fuit vnica proconſulatus in diœceſi Africæ t. 2 p. 317 in not.
Carthago, tertia vrbium in Imperio Romano t. 5 p. 296
Caſæ in Campo Martio non ſunt ponendæ t. 5 p. 250
Caſæ paruulæ actio, *Caſales menſuræ*, *Caſalia*, t. 1 p. 99 a
Caſarii, *Caſati*, *Caſatici* ſiue *Caſales*, qui? t. 3 p. 362 b
Caſtella, quid? t. 2 p. 252
quomodo a caſtris differant? t. 2 p. 401 a
curias & curiales habuere t. 4 p. 352
it. eccleſias & clericos t. 6 p. 49 in not.
num in iis annona militaris condita? t. 2 p. 307
caſtellorum loca ſiue territoria ſoli caſtellani milites poſſidere potuerunt t. 2 p. 401 a
Caſtella aquarum, quid ſint? t. 5 p. 324 b
Caſtellani, qui? t. 2 p. 401 b
Caſtigare examen, quid in ſtathmetica ſignificet? t. 4 p. 598 b
Caſtitas & caſtum, de abſtinentia a præda & rapinis t. 2 p. 634 in not. t. 6 p. 133 b
Caſtitas clericorum t. 6 p. 95 ſeq.
Caſtorum ædes t. 5 p. 254 b
Caſtra, quid ſint? t. 5 p. 406 in not.
num in iis annona militaris condita? t. 2 p. 252 307
Caſtra Belorina, quæ? t. 2 p. 308
Caſtra principis, quid ſint? t. 2 p. 227 b
Caſtrenſes panes t. 2 p. 228 a. t. 5 p. 298 b. 301 a
Caſtrenſiani, *Caſtrenſes*, qui? t. 2 p. 215. 225 ſeq. 227 a
quotuplices? t. 2 p. 226 ſeq. 233 a
ſine annotatione principis non promoti t. 2 p. 215
Caſtriciani ſeu *Caſtriani milites* t. 2 p. 227 b. 267 b
Caſtulo, ciuitas in prouincia Hiſpaniæ Bætica t. 4 p. 97 a
Caſus, pro morte t. 1 p. 27 in not.
Catabolenſes, quinam fuerint? t. 5 p. 178
Cataphractarii, *Cataphracti*, quinam dicti? t. 5 p. 279 ſeq.
Cataſcopus, quid? t. 2 p. 408 b
Cataſtra, quid ſint, & unde dicta? t. 5 p. 127. 138 a
Catechumeni, quinam fuerint? t. 6 p. 226 a
in apoſtaſiam prolapſi, quomodo coërciti? t. 6 p. 226. 232. 233
Catena reorum t. 3 p. 36
Catholica abſolute pro Catholica eccleſia t. 6 p. 28
Catholica fides, quid ſit? t. 6 p. 2
Catholici, pro orthodoxis t. 6 p. 9 b
quinam ſint? t. 6 p. 161
Caudicarii, quinam fuerint? t. 5 p. 171. 201 a
Cauea, quibus feræ ioclusæ, quotuplices ſint? t. 5 p. 448
Cauere, eſt repromittere, & rem in tuto collocare t. 1 p. 351 a
Caula, quid? t. 1 p. 81 b. p. 84 a
Caupona domina & miniſtra, olim Lege Iulia de adulteris non tenebantur t. 3 p. 61 a
Cauponarii, a militia arcentur t. 2 p. 283
Caupones, ad proſecutionem equorum ſunt adigendi t. 4 p. 97
Cauſa, num medio omiſſo extra forum ordinarium, recta ad altiorem iudicem trahi poſſit? t. 1 p. 94
ciuilis ad militare iudicium non eſt trahenda ſine reſcripto t. 1 p. 99 ſeq.
in cauſa ſua nemo iudex eſſe poteſt t. 1 p. 107

Cauſa

Cauſa principalis, pro principali negotio t. 1 p. 451 in not.
Cauſa modica non requirunt denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Cauſaria miſſio, quid ſit? t. 2 p. 263
Cauſidici, num a iuriſconſultis diuerſi? t. 1 p. 101 a
v. *Aduocati.*
Cautio interdum idem quod promiſſio t. 1. p. 20 in not.
idem quod apocha t. 3 p. 373 b. t. 4 p. 8 in not.
Cautio certa, quid? t. 1 p. 114 b. 120 b
Cedere hypotheca, quid? t. 1 p. 293 b
Celebrare, pro publicare, proponere t. 3 p. 423 in not.
Cellaria, quid? t. 1 p. 66 ſeq. t. 4 p. 12
Cellarienſes annonæ t. 4 p. 12. a
Cellarii, qui? t. 1 p. 66 b
Cellulæ, quid ſint? t. 5 p. 368 b
Cellularii, quinam dicti? t. 5 p. 368 b
Celox, quid? t. 2 p. 579 in not.
Celſitudinis titulus, cuinam tributus? t. 2 p. 162 in not.
Celtæ, quinam fuerint? t. 2 p. 225 a
Cenaticum, quid? t. 2. p. 305 a
Cenſere, pro iubere, ordinare t. 3 p. 46 in not. 423 in not.
Cenſeri præter vrbem, quid ſignificet? t. 5 p. 419 a
Cenſio, pro iudicio t. 6 p. 126
Cenſiti, qui? t. 1 p. 494. t. 5 p. 126
Cenſitores, quinam fuerint? t. 5 p. 126. 139. 140
olim a colonis iusiurandum exigere ſoliti t. 5 p. 142 b
durante officio nihil emere nec donatum accipere debuerunt t. 2 p. 671. 673. 674
Cenſuale officium t. 1 p. 381 ſeq.
Cenſuales, quinam fuerint? t. 2 p. 17. 187. 491. t. 5 p. 158 a. 237 b
num quæſtioni ſubiici potuerint? t. 2 p. 491
Cenſuales libri, qui? t. 5 p. 127
Cenſus, quid ſit? t. 5 p. 126
quinam ab eo immunes? t. 5 p. 129. 133 ſeq. 135
quomodo ſupplendus, integrandus & reparandus? t. 5 p. 136
an ſine illo fundus comparari poſſit? t. 1. p. 280 t. 4 p. 54
Cenſus Italici iuris t. 5 p. 247 a
Cenſus capitis t. 5 p. 130 b. 133 a
Centena dignitas t. 2 p. 171. t. 4 p. 366 a
Centenarii, qui? t. 6 p. 326 b
Centenarii in ſcriniis largitionum t. 2 p. 211 ſeq.
Centenarii Magiſtriani t. 2 p. 171 b
Centenarii Præfectorum prætorio t. 2 p. 171 b
Centenarii aurei, quinam? t. 3 p. 208 b. 209 b
Centenarium æris, quid? t. 3 p. 209 t. 4 p. 170 b
Centenarium auri, quid? t. 3 p. 209 a. b
Centenionales nummi, qui? t. 3 p. 208. 209 b. t. 5 p. 437 a
cur prohibiti? t. 3 p. 210 b
Centeſima, quid? t. 3 p. 418 b. t. 4 p. 586 b
Centeſima vſura, quæ? t. 1 p. 270 ſeq.
Centeſimum milliarium, quid? t. 1 p. 185
Centonarii, quinam fuerint? t. 5 p. 218
diuerſi a centenariis t. 5 p. 218 b
Centuria, ex quot iugeris conſtiterit? t. 4 p. 20 b
Centuriones inter officiales iudicum, qui? t. 1 p. 44 b
in militia armata t. 2 p. 649 b
in municipiis t. 4 p. 648
Cephaleotæ, qui? t. 4 p. 188 a. t. 5 p. 300 b
Cerimonia, pro hæreſibus t. 6 p. 187 in not.
Certum, ex quibus cauſis & obligationibus petatur? t. 1 p. 243
Certus, pro fixus t. 2 p. 10 in not.
Cerui palmati, qui? t. 3 p. 442 a
Ceruices erigere, pro ſuperbire t. 1 p. 418 in not.
Ceruſſa ſcribendi ratio t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 ſeq.
Ceruſſata tabula, quænam? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 ſeq.
Ceſpes calcarius, vecturarius, formenſis, acrtenſis, quid ſint? t. 5 p. 371 b
Ceſpitaticum, quid? t. 2 p. 444 b
Ceſſicius tutor, quis? t. 1 p. 360 a
Ceſſio bonorum, quid? t. 3 p. 508
quibus hoc beneficium competat, quibus non? t. 1 p. 445 ſeq.
quomodo & qualiter fieri debeat? t. 1 p. 446
Ceſſitia tutela, quæ? t. 1 p. 360 a
Chalcedon, vrbs, a Procopio capta (p. 76 b)
Chaldæi, qui? t. 3 p. 129 b
num conſulendi? t. 3 p. 129 ſeq.
Characteriſmus temporis, varium habet vſum (p. 229) t. 3 p. 99 b
Charoniana pratura, quæ? t. 2 p. 54
Charta famoſa v. *Libelli famoſi.*
Charta cenſuales, quænam dictæ? t. 5 p. 128 a
Chartæ publicæ, quænam dicantur? t. 4 p. 197. 217 in not.
Chaſſuma, ſiue *Chaxuma*, vbi ſita? t. 4 p. 617 b
Cherſoneſitana ciuitas, quænam? t. 3 p. 350
Chiliarcha, quinam? t. 6 p. 320 b
Chirographa, an denunciationem requirant? t. 1 p. 114
quomodo ex chirographis priuatis aduerſus hæredes vel debitores ipſius agi poſſit? t. 1 p. 247 ſeq.
quomodo eorum fides probanda? t. 1 p. 247 ſeq.
quænam exceptiones contra illa opponi poſſint? t. 1 p. 248
quando præſcribantur? t. 1 p. 248
Chlamys, veſtis militaris, eius pretium t. 2 p. 336
num eius vſus ſenatoribus interdictus? t. 5 p. 243 b
Chriſti natalis, quando in orbe Romano diebus iuridicis exemtus? t. 1 p. 143
Chriſtiana lex, pro clericatu t. 6 p. 49 b
Chriſtiani, cur Catholici dicti? t. 6 p. 9 b
a gentilibus calamitatum omnium cauſæ auctoresque dicti t. 1 p. 137 b. t. 5 p. 47 b
per ſalutem principum iurarunt t. 1 p. 155 a
an etiam per genium principis? t. 1 p. 155 a
iis cum Iudæa connubii ius interdictum t. 1 p. 320 t. 3 p. 68 t. 6 p. 244
die ſolis ab omni exactione liberi t. 2 p. 615. 617. t. 4 p. 79
ludi pœnæ non adiudicandi t. 3 p. 324
nec templorum cuſtodiæ apponendi t. 6 p. 3 ſeq.
ad luſtrorum ſacrificia a gentilibus non ſunt cogendi t. 6 p. 92 ſeq.
v. *Fideles.*
Chriſtiani, pro clericis t. 4 p. 411 in not. t. 5 p. 9 in not. 10 b ſeq. 179 b
Chriſtianitatis vox, pro clericatu t. 1 p. 485 a t. 4 p. 494 in not. t. 5 p. 179 b
Chrithologi, quinam fuerint? t. 5 p. 299 b
Chronopius, Epiſcopus quiſnam fuerit? t. 4 p. 320
Chryſargyrum luſtrale, num a Conſtantino M. inuentum? t. 5 p. 4
num quarto quoque anno ſolutum? t. 5 p. 5 in not.
v. *Luſtralis collatio.*
Chryſoſtomus, quando ad epiſcopatum Conſtantinopolitanum euectus? (p. 152 a) t. 5 p. 348 a
cur in exilium miſſus? (p. 163 a) t. 5 p. 354 b. t. 6 p. 83. 113 ſeq.
quando reſtitutus? t. 6 p. 170 a
quando diem obierit? (p. 167 b)

eius auctoritas in interpretandis ſcripturis & dogmatibus ſtabiliendis t. 1 p. 36 a
Cibolenſe bellum (p. 9 b.)
Cincia lex, quænam ſit? t. 2 p. 648
a quo correcta? t. 2 p. 647 in not.
Cincti officiales t. 5 p. 235 b
Cinctus miles t. 1 p. 163. t. 2 p. 259
Cingulum quid? t. 1 p. 163. t. 2 p. 259. t. 3 p. 8 b
Circare, *Circitare*, quid? t. 2 p. 452 b
Circenſe certamen t. 5 p. 419
Circitores, quinam fuerint? t. 2 p. 167 a. 452
Circuire, quid ſignificet? t. 2 p. 399 b
Circuitores v. *Circitores*.
Circumcelliones, quinam fuerint? t. 3 p. 262 b. 451 a. t. 6 p. 117. 192 b
Circumductio, quid? t. 1 p. 400 in not. 402
quomodo fieri ſolita? t. 1 p. 402 a
Circumferre oculis, quid ſignificet? t. 3 p. 319 a
Circumfluere patrimonio, quid? t. 1 p. 39 in not.
Circumſpecti vox, quid ſignificet? t. 5 p. 40 in not.
Cirtenſe concilium, quando habitum? t. 4 p. 391 a
Ciſium, quid? t. 2 p. 539 a
Citatoria omnium cauſarum & perſonarum, cuinam competat? t. 2 p. 187
Ciuica annona v. *Annona ciuica*.
Ciuiles cauſæ, ad militare iudicium ſine reſcripto non ſunt trahendæ t. 1 p. 99 ſeq.
in iis appellatio eſt licita t. 4 p. 230. 253. 281 284
Ciuiles cauſæ, pro laicorum cauſis t. 6 p. 57
Ciuilis actio, num ei per iniectam falſi accuſationem mora fiat? t. 3 p. 179
Ciuitates, vnde cognomina adeptæ? t. 5 p. 354 b
quodnam illis ius in bona debitorum ſuorum competat? t. 4 p. 610 b
ſub Impp. Romanis ſuos quosdam reditus, ſuaque vectigalia habuere t. 4 p. 556 a
non tantum plebem habuere, verum etiam ſuum ſenatum, qui *Curia* dicta t. 4 p. 352
ornamentis non ſunt ſpoliandæ t. 5 p. 310 ſeq. 326 ſeq. 349 ſeq. 396 a
quænam ad concilia prouincialia celebranda eligendæ? t. 4 p. 613
Ciuitates clariores, num ad opera publica abſoluenda ex minorum reditu aliquid vſurpare poſſint? t. 5 p. 339
Ciuitatum defenſores v. *Defenſores ciuitatum*.
Clabula, quid? t. 2 p. 195 a
Clabulare, quid? t. 2 p. 195 a. 556 a
Clabularis curſus, quid? t. 2 p. 195 a. 533 in not. 556. 557
num a vehiculario diuerſus? t. 2 p. 198. 533 in not. 555 in not.
Clandeſtinæ nuptiæ, prohibitæ t. 1 p. 322 a
Clariſſimi, qui? t. 1 p. 335 b. t. 2 p. 50 b. t. 4 p. 125 in not. t. 6 p. 192. 254 b
Claſſici, qui? t. 3 p. 558
Claſſis Seleucena, quæ? t. 3 p. 558
Claudi cenſus, quando dicatur? t. 5 p. 134 in not.
Claudianum Senatusconſultum, quid? t. 1 p. 410 t. 4 p. 542
Claudianus, Comes Orientis t. 6 p. 492 in not.
Claudianus Presbyter, cur Mamerti, Viennenſis epiſcopi, frater dicatur? t. 6 p. 130 b
Claudiani aquæductus t. 5 p. 382
Clauicularii, *Clauicarii*, quinam fuerint? t. 3 p. 42 a
Clauſi, id eſt, vincti t. 1 p. 400 a
Clauſtrum, pro carcere t. 3 p. 39
Clauſula derogatoria, num in poſteriori teſtamento adiicienda? t. 1 p. 384 b. 387 a
Clericatus, an & quando per eum curialis curia liberari poſſit? t. 4 p. 408 ſeq. 487. 492. 525. 532. t. 6 p. 21
Clerici, quinam dicantur? t. 1 p. 485 a. t. 6 p. 19 25 b. 45 a
eorum gradus, officia & miniſteria t. 6 p. 20. 35 a. 250 a
e quonam hominum genere eligendi? (p. 19 b 28 a) t. 6 p. 20. 76.
quibus priuilegiis fruantur? (p. 7 b. 8 a. 57 a) t. 6 p. 20 ſeq. 36 a. 38 ſeq.
olim vxorati fuere t. 6 p. 98 a
quando ab vxoribus abſtinere iuſſi? t. 6 p. 98 b
vetiti extraneas mulieres ſibi ſub conſortio ſororiæ appellationis adſciſcere t. 6 p. 94 ſeq.
quando iis negotiatio interdicta? t. 6 p. 36 b
vbinam conueniendi? t. 6 p. 58 ſeq. 90 ſeq.
num reos ſupplicio addictos vindicare poſſint? t. 3 p. 335 ſeq. 338 t. 4 p. 283
Clibanarii, quinam fuerint? t. 5 p. 279 ſeq.
iis annonæ ciuicæ datæ t. 5 p. 280 a
num eas alienare potuerint? t. 5 p. 280 b
Clientes, quomodo alias vocati? t. 1 p. 100 in not.
Clinici, vnde dicti? t. 5 p. 411 a
Clauſura, quid? t. 398 b 407 b
Coaxationes, quid ſint? t. 5 p. 357 b
Coci, ad arma non eligendi t. 2 p. 383
Collectores calcis, quinam fuerint? t. 5 p. 206
eorum ſalarium & priuilegia t. 5 p. 206 ſeq. 210
Codex noxiarum artium t. 3 p. 141 b
Codex Alaricianus v. *Alaricianus Codex*.
Gregorianus v. *Gregorianus Codex*.
Hermogenianus v. *Hermogenianus Codex*.
Iuſtinianeus v. *Iuſtinianeus Codex*.
Theodoſianus v. *Theodoſianus Codex*.
Codices, quomodo a voluminibus differant? (p. 209 in not.)
Codices cenſuales t. 5 p. 144
Codices Eunomianorum igne abſumti t. 6 p. 169
Codices Mathematicorum flammis dati t. 3 p. 145 a
Codicillaris clauſula, quam vim habeat? t. 1 p. 389 ſeq.
Codicilli, ab inteſtato facti, ſi eos teſtamentum non præcedat, quot teſtes requirant? t. 1 p. 376
num in iis hæredes inſtitui poſſint? t. 1 p. 377 b
num principes? t. 1 p. 378
Codicilli honorarii, quid & quotuplices ſint? t. 2 p. 115 ſeq. 117 b. 189
an & quando a curialibus muneribus decurionum liberent? t. 2 p. 117 a
num a collatione tironum? t. 3 p. 388
Cæleſte oraculum, pro principis reſcripto t. 1 p. 100 in not.
Cæleſtinus, Ep. Romanus t. 6 p. 17
Cæleſtis, pro Imperatorius t. 2 p. 7 in not. t. 6 p. 134 in not.
Cælibatus clericalis, quando inuectus? t. 6 p. 98 a b
Cælibes, an pœnis, Lege Papia ſtatutis, adhuc obnoxii? t. 2 p. 677
Cælicolæ, quinam fuerint? t. 6 p. 258 ſeq.
quando exorti? t. 6 p. 258 a. 259 a
vnde ita dicti? t. 6 p. 258 b
Cælitus, i. e. ab Imperatore ſeu Principe t. 2 p. 231 in not.
Coëmptio, quid, & quinam ab ea fuerint immunes? t. 4 p. 112 ſeq. 114
Cœnacula, quid ſint? t. 4 p. 157 b
Cœnobita, quinam? t. 3 p. 339
num a Synoditis diuerſi? t. 3 p. 339
Cogere aurum, quid ſit? t. 4 p. 603 b
Cogitatio nuda, an pœnam mereatur? t. 3 p. 220 a
Cognitio criminalis v. *Quæſtiones criminales*.
Cognitionales conſtitutiones, quænam dicantur? t. 4 339 a

Cognitor, quis? t. 1 p. 165. 173. t. 3 p. 17 in not. 237 a
eius morte non debet perire publica fides t. 6 p. 198 a
Cognoſcere, pro agnoſcere t. 2 p. 53 in not.
Cohortales, quinam fuerint? t. 2 p. 324
eorum matricula t. 2 p. 516
ad aliam militiam non aſpirare, neque ſuam deſerere potuerunt t. 2 p. 515. 516. 517. 518. 521
nec miſſionem impetrare, niſi expleta primipili functione t. 2 p. 513
ignominioſe dimiſſi, quomodo reſtituendi? t. 2 p. 519
Collaterales principis t. 3 p. 115 a
Collatio, pro traditione t. 1 p. 256 in not.
Collatio aris t. 4 p. 167 ſeq.
Collatio Carthaginenſis inter Catholicos & Donatiſtas (p. 186 b) t. 6 p. 198
Collatio equorum, quando & a quibus exacta? t. 2 p. 458. t. 4 p. 142 ſeq.
quinam ab ea immunes fuerint? t. 4 p. 147 ſeq.
Collatio duorum follium, quibusnam impoſita? t. 2 p. 7. 11 b
Collatio fundorum patrimonialium & rei priuatæ t. 4 p. 150 ſeq.
Collatio glebalis v. *Glebalis collatio.*
Collatio Legum Moſaicarum, quando & a quo conſcripta? (p. 218 ſeq.)
Collatio luſtralis v. *Luſtralis collatio.*
Collatio ſeptem ſolidorum a tenuiſſimis ſenatorum facienda t. 2 p. 7. 14. 157
ab ea Proximi ſcriniorum, Comites diſpoſitionum, & Magiſtri admiſſionum fuere immunes t. 2 p. 21
Collatio tironum t. 2 p. 253. 371 ſeq.
quinam ab ea fuerint immunes? t. 2 p. 253
Collatio veſtium militarium, quando largitionibus principis inferenda? t. 2 p. 334
Collationis tranſlatio v. *Tranſlatio collationis.*
Collatiuum, pro collatione t. 2 p. 149 in not.
Collecta ſcriptura, quæ de re dicatur? t. 6 p. 286
Collectarii, qui? t. 3 p. 203. 204. t. 4 p. 579 b. 600 b
Collectitii, qui? t. 1 p. 489 a
Collector libellorum famoſorum, quomodo puniendus? t. 3 p. 266 b. 269
Collectores collectarum, num reſiduum exigere debeant, etſi ſpeciale mandatum non acceperint? t. 4 p. 576 b
Collegiati, quinam dicti? t. 4 p. 98 a. t. 5 p. 158 b. 213 ſeq.
ad officia ſua ſunt reducendi t. 4 p. 655. t. 5 p. 215
Collibus v. *Collybus.*
Collicia vel *Colliquia*, quid ſint? t. 5 p. 380 b
Colligere, pro conuenire, coire t. 6 p. 109 in not.
quid in fulgurali ſcientia ſignificet? t. 6 p. 286 b
Colluſio tutorum & curatorum, quomodo punienda? t. 1 p. 455 b
Collybiſta, qui? t. 3 p. 203 a
Collybus, quid? t. 3 p. 203 a
Colobium, quid? t. 5 p. 234 a
Coloni, quinam ita dicti? t. 1 p. 492. t. 4 p. 121 b. 181 in not.
inuito vel inſcio domino fundum pignori obligare nequeunt t. 1 p. 262
ſi a ſolo genitali receſſerint, quamdiu reuocari poſſint? t. 1 p. 500
num inſcio domino peculium ſuum alienare, vel ei litem inferre poſſint? t. 1 p. 495. 501 ſeq.
an & quando pro iis fundorum domini tributa ſoluere coacti? t. 4 p. 26
eorum patrocinia in fraudem rei tributariæ prohibita t. 4 p. 181 ſeq.
num a luſtrali collatione immunes? t. 5 p. 8
num a prædiis auelli poſſint? t. 5 p. 132
Coloni fugitiui v. *Fugitiui coloni.*
Coloni homologi t. 4 p. 187 ſeq.
Coloni originales, quinam fuerint? t. 5 p. 132 a
Coloni rei priuatæ, qui? t. 3 p. 436
num a luſtrali collatione immunes? t. 5 p. 10 b. 14
Colonia, quid? t. 1 p. 492
Color iuris, quid ſit? t. 3 p. 287 b
Columella, quinam ita dictus? t. 1 p. 414 a
Columna, quibusnam olim ſepulchra ornata? t. 3 p. 152
vnius ciuitatis ad aliam non ſunt transferendæ t. 5 p. 327
Combuſtio mortuorum, quando exoleuerit? t. 3 p. 161 ſeq.
Comes & *Baro*, præfertur ſimplici Comiti t. 2 p. 76 b
cur prædiis ad Principem ſpectantibus per Cappadociam ſpecialis Comes præpoſitus? t. 2 p. 207 a
Comes domeſticorum t. 2 p. 130
Comes ſacræ veſtis t. 4 p. 149 a. b
v. *Comites.*
Comitatenſes, quinam fuerint? t. 2 p. 207 b. 286 ſeq.
Comitatenſes milites, Palatinis inferiores t. 2 p. 286 b
partim equites, partim pedites fuerunt t. 2 p. 286 b ſeq.
Comitatus eſt, vbi princeps moratur t. 1 p. 64 in not. t. 4 p. 271 a. 626
Comites, qui? t. 2 p. 100 b
in quibus negotiis a principibus cum mandatis miſſi? t. 1 p. 29
an ab iis mandata ſcripta exhibenda? t. 1 p. 30 a
eorum tres ordines, & a quo principe hi inſtituti? t. 2 p. 99 ſeq.
in Gallia Francis & Alamannis oppoſiti t. 2 p. 275 a
Comites Aegypti & *Ponticæ diœceſeos* t. 2 p. 99 a
Comites auri t. 3 p. 521 b
Comites commerciorum t. 2 p. 406 a
Comites conſiſtoriani, qui? t. 2 p. 85 a. 95 ſeq. 100 206 a. b. 345. t. 3 p. 8 a. 108
eorum priuilegia t. 2 p. 95
Comites diſcuſſionum t. 3 p. 229
Comites diſpoſitionum, qui? t. 2 p. 94 b. 145
eorum priuilegia t. 2 p. 22. 148 ſeq. 155 ſeq. 158 ſeq.
eorum veſtes t. 2 p. 102
Comites domorum t. 2 p. 206 ſeq. t. 3 p. 240
Comites Italiciani & *Gallicani* t. 2 p. 111
Comites largitionum t. 2 p. 111
Comites metallorum t. 3 p. 518. 521 b.
Comites ordinis primi *artium diuerſarum* t. 2 p. 112
Comites principum, qui? t. 3 p. 7 ſeq.
Comites, qui illuſtribus agentibus adſiderunt t. 2 p. 105
Comites, qui prouincias regunt t. 2 p. 107
Comites rei militaris t. 2 p. 101. 252
alii fuerunt primi, alii ſecundi ordinis t. 2 p. 104. 365
quinam ducibus exæquati? t. 2 p. 104
de conditis nihil vſurpare potuerunt, niſi ex vicarii arbitrio t. 2 p. 295
Comites rerum priuatarum t. 2 p. 84 ſeq.
Comites Rheni t. 3 p. 274 ſeq.
Comites ſacrarum largitionum t. 2 p. 85 b. 111 a t. 3 p. 188
Comites ſacri palatii t. 2 p. 107
Comites ſacri ſtabuli t. 2 p. 98 a
Comites ſcholarum t. 2 p. 98 a
Comites theſaurorum t. 2 p. 111 a
Comites transmarinarum prouinciarum t. 2 p. 102

Comites vacantes t. 2 p. 108
Comitiani officiales t. 2 p. 207 a 514 in not.
Comitiua, an & quando militarem liberet curiali conditione? t. 2 p. 103
Comitiua primi ordinis, tres eius ſpecies t. 2 p. 110
interdum artificibus, mechanicis & curatoribus operum publicorum collata t. 2 p. 112 a
Comitiua iuris a Theodoſio Iuniore Iuriſconſultis datum t. 1 p. 37 b
Comitiua ordines tres t. 2 p. 99 b
Commeatus, quid ſit? t. 2 p. 267 a. t. 5 p. 293 b
a præpoſito, decurione & tribuno cohortis non potuit dari t. 2 p. 267. 368
Commendandi verbum, ad crediti cauſam non eſt trahendum t. 1 p. 264 a
Commentarienſes, qui? t. 3 p. 38 a. 41
dicti etiam ſunt Commentarii t. 3 p 41 ſeq.
eorum officium t. 3 p. 41. 43
durante officio nihil emere nec donatum accipere potuerunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
Commentarii Præfectorum Prætorio, quinam fuerint? t. 4 p. 255 a
Commentitiæ venditiones rerum pupillarium, quid? t. 1 p. 182
Commercium pecuniarum, prohibitum t. 3 p. 207 b
Commercium ſuæ rei nemini eſt interdictum t. 5 p. 109 a
Commiſſi vitium, quid ſit? t. 1 p. 368 a
vnius conſortis, num alteri conſorti noceat? t. 4 p. 150 ſeq.
Commiſſionis rogatoria, quid ſint? t. 3 p. 16 b
Commiſſoria lex, quid ſit? t. 1 p. 291 b
a Conſtantino M. eſt abolita in pignoribus t. 1 p. 290 ſeq. 294
quibus de cauſis? t. 1 p. 295 b
Commiſſum, quid? t. 1 p. 293 b 421
Committendi vox, quid interdum ſignificet? t. 4 p. 191 b
Commoda ſunt emolumenta, lucra, annonæ t. 2 p. 188 in not. 259. 302 b t. 4 p. 36 in not. 52 a. t. 5 p. 255 in not.
Commoda popularia v. *Annona ciuica*.
Commodare, pro mutuum dare t. 1 p. 263 in not.
Commodatum, pro mutuum t. 1 p. 263 ſeq.
Commoditas, pro neceſſitate t. 1 p. 133 in not.
Commodum, pro mercede & ſalario in pecunia t. 1 p. 256
pro vſura t. 1 p. 267 in not.
Commonitorium, quid? (p. 222 a) t. 1 p. 29 a. 258 b t. 2 p. 202 in not. 319 b. t. 3 p. 57 a t. 4 p. 207 b
de ſuffragio t. 1 p. 258 b.
Commune, pro republica & corpore t. 4 p. 637 in not.
Commune negotium, an conſors præſens abſentibus aliis agere poſſit? t. 1 p. 168
Communes dies, qui? t. 5 p. 390 in not.
Communio, pro iure communi & promiſcuo t. 4 p. 139 in not.
Comparatio publica, quid ſit? t. 4 p. 112. t. 5 p. 260
Comparatio litterarum, num ex hac defuncti debitoris manus probari poſſit? t. 1 p. 247 b
Comparandi vox t. 1 p. 467 in not.
Comparatitium aurum v. *Aurum comparatitium*.
Compendia furtiua t. 1 p. 405 in not.
Compendium ſimplicis ſatisfactionis, quid ſit? t. 4 p. 578 b
Compenſatio, pro adæratione t. 2 p. 335 in not.
pro ſubrogatione & ſupplemento, reparatione t. 2 p. 378 in not.
Compenſatio dotis ob mores t. 1 p. 343
Competitio, quid? t. 3 p. 459. t. 4 p. 292 b
Competitio, pro querela t. 5 p. 134 in not. 144 in not.
Competitor, quis? t. 1 p. 430. t. 3 p. 459
quinquennii præſcriptione a poſſeſſore repellitur t. 1 p. 430 ſeq.
Complacitum, pro adiunctione ſeu coniunctione t. 4 p. 134 b
pro eo, quod placere poteſt, & ſic tolerabile, probabile t. 2 p. 640 in not.
Complatum, vbi ſitum? (p. 88 b)
Complices, quinam ſint? t. 2 p. 59 b
Comploratio, pro deploratione, querelis t. 5 p. 71 in not.
Componere prætorium, an idem quod ornare? t. 1 p. 67 a
Compulſores, qui? t. 1 p. 54 ſeq. t. 2 p. 318 t. 4. p. 47 a
quomodo puniendi? t. 1 p. 55 b. t. 2 p. 628
Compulſoriales, quid? t. 3 p. 12 b
Computatio annorum a Chriſto nato, quando inſtituta? t. 3 p. 308 a. b
Concedere, pro remittere t. 2 p. 53 in not.
Conceptacula aquarum, quid ſint? t. 5 p. 374 b
Conchylioleguli, *Conchyloleguli* v. *Murileguli*.
Conciliabula hæreticorum, interdicta t. 6 p. 128 ſeq.
Conciliabulum Mediolanenſe t. 6 p. 42 ſeq.
Conciliatrix, quænam dicatur? t. 1 p. 354
Concilium, quid ſit? t. 6 p. 28 a
num idem quod conſilium? t. 4 p. 616
ordinarium & extraordinarium t. 4 p. 613 ſeq. 632 ſeq.
Concionacum v. *Contionacum*.
Concitator iudicii, quis? t. 3 p. 449
Concordare legibus, quid ſit? t. 1 p. 212
Concremandi vox, quid ſignificet? t. 3 p. 409 b
Concubinatui fibula impoſita a Conſtantino M. (p. 19 b)
Concurſus actionum, quid ſit? t. 3 p. 186 a
Concuſſiones, quomodo alias vocentur? t. 3 p 625
variæ diuerſarum perſonarum t. 2 p. 625
contra nauicularios t. 5 p. 100 b ſeq.
Condemnati ad iudicatum faciendum ſiue ad ſoluendum, quodnam iis tempus conceſſum? t. 1 p. 443 a
Condemnatio, pro multa t. 1 p. 100 in not. t. 2 p. 32 in not. p. 155 in not. 279 b. 334 in not. t. 4 p. 39 in not. 263 in not. 265 in not.
pro elogio t. 2 p. 279 b
Condictio, quid ſit? t. 1 p. 112 a
Condita, quænam dicantur? t. 2 p. 255. 295. 306 t. 4 p. 108
ea Comes rei militaris vſurpare non poterat, niſi ex Vicarii arbitrio t. 2 p. 295 t. 4. p 605 b
Conditio donationis, quando neglecta dicatur? t. 1 p. 367
Conditio propria, non temere deferenda t. 4 p. 654 ſeq.
Conditionale inſtrumentum t. 1 p. 493
Conditionales, quinam dicti? t. 2 p. 474 a. 478 a. t. 3 p. 273 in not. p. 412 a. t. 4 p. 601. t. 5 p. 227 a
Conditiones agrorum, quid ſint? t. 1 p. 221 b. t. 3 p. 329 b
Conditionales ſerui t. 3 p. 412 a
Conditor, idem quod teſtator t. 1 p. 379 in not.
Conditoria, quid ſint? t. 5 p. 270 a
Condonare, pro ſimplici donare, concedere t. 2 p. 139 in not. 613 in not.
Conductela, pro conductione t. 1 p. 421 in not.
Conductio vectigalium, in triennium & quinquennium t. 1 p. 422 a
Conductores, inuito vel inſcio domino fundum pignori obligare nequeunt t. 1 p. 262

Digitized by Google

bonorum proſcripti, reliqua tributariæ præſtationis adhuc præſtent t. 3 p. 373
Conductores rei priuatæ ſeu *domus auguſtæ*, qui? t. 3 p. 435
quinam fideiuſſores dare iuſſi? t. 3 p. 439
quomodo ſe gerant? t. 3 p. 563
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 123. 132. 140
num tutores eſſe poſſint? t. 1 p. 366 a
Conductus mutui littera t. 3 p. 16 b
Conferre actiones, num recte dicatur? t. 1 p. 102 in not.
Confeſſi de ſe, etiam in quæſtione, interrogari de ſociis, vel ſponte eos accuſare non poſſunt t. 3 p. 27 b
Confeſſi & *conuicti* in atrociſſimis facinoribus, num appellare poſſint? t. 4 p. 304. 305. 308. 312 316. 328
Confeſſio rei, a iudice maxime eſt quærenda t. 4 p. 312 b
Confirmare, pro affirmare t. 1 p. 147 in not.
Confiſcata bona, intra biennium reſtituta, non videntur adempta t. 4 p. 155 ſeq.
Confiſcatio bonorum, quomodo facienda? t. 3 p. 411
a quibus exerceri poſſit? t. 3 p. 351 ſeq.
Confiteri, quomodo augures & vates dicantur? t. 3 p. 130 a
Conflare pecuniam, quid? t. 3 p. 207 a. t. 4 p. 168 b
Conflatores æris figurati, quomodo plectendi? t. 4 p. 168 b
Congreſſus v. *Ingreſſus*.
Congruus finis, quid? t. 1 p. 239 b
Conhibentia, pro conniuentia t. 4 p. 306 in not.
Coniugati olim ad ſacerdotium admiſſi t. 6 p. 58 a
Coniuges, quando ſibi inuicem ab inteſtato ſuccedant? t. 1 p. 476
ſi orbi, quidnam Lege Decimaria ex teſtamento ceperint? t. 1 p. 476 b
quinam miſeri? t. 2 p. 679 b
Coniugia, pro coniuges t. 2 p. 267 in not.
quomodo diſſoluantur? t. 1 p. 354 a
Coniunctæ ſeruorum perſonæ, in poſſeſſionum diuiſione diſtrahi, diuelli aut diuidi a ſe inuicem non debent t. 1 p. 228
Coniunctio, pro coniuge t. 2 p. 356 in not.
Coniurare, pro adiurare t. 1 p. 153 in not.
Coniuratio, quid? t. 3 p. 102 a
Conlatio v. *Collatio*.
Conlocari aliis, id eſt, collocari penes alios t. 1 p. 421 in not.
Connubium Decurionum cum fœminis ſeruilibus prohibitum t. 4 p. 367
v. *Nuptiæ*.
Conquiri, pro adquiri t. 2 p. 699 in not.
Conſanguinei, qui? t. 1 p. 447 in not. 465 in not.
Conſanguinitas diminuta, quid ſit? t. 1 p. 465 in not.
Conſcientiam Principis tenere & fallere, quid ſignificet? t. 1 p. 208 a
Conſcii factionum, qui, & quomodo puniendi? t. 3 p. 105 b
Conſenſu partium num tempora terminandis cauſis præſcripta terminari poſſint? t. 3 p. 284 b
Conſentes, quinam dicti? t. 6 p. 260 a
Conſeptum, quid? t. 3 p. 401 b
Conſeſſus, de ſacerdotibus & epiſcopis t. 5 p. 176 a
Conſignatio, quando curſum vſurarum ſiſtat? t. 1 p. 443 b
Conſiliarii Principis, quomodo eorum occiſores puniti? t. 3 p. 115 ſeq.
Conſiliarius, pro aſſeſſore iudicis t. 1 p. 73 in not.
Conſilium, num idem quod concilium? t. 4 p. 616 a
Conſiſtoriani, qui? t. 2 p. 96. 100. t. 3 p. 108
fuere diuerſi a Comitibus Conſiſtorianis t. 3 p. 108 b
v. *Comites Conſiſtoriani*.
Conſiſtorium, quid? t. 1 p. 67 b. t. 2 p. 95 b. t. 4 p. 339 b

Conſobrini, qui? t. 1 p. 332 b
num eorum nuptiæ prohibitæ? t. 1 p. 330 ſeq. 341
Conſortes, quinam ſint? t. 1 p. 123 a
an conſors præſens, abſentibus aliis, commune negotium agere poſſit? t. 1 p. 168
num conſortis mora ſeu commiſſi vitium conſorti noceat? t. 4 p. 150 ſeq.
Conſortii præſcriptio dilatoria, a Iuliano abrogata t. 1 p. 123
Conſortium, quid? t. 1 p. 340 in not.
Conſtans, quando a Patre Conſtantino M. Cæſar creatus? (p. 34 b)
quibusnam, patre viuente, prouinciis præfuerit? (p. 36 a)
eo mortuo cum fratribus imperium diuidit (p. 38 a)
a fratre Conſtantino armis impetitur (p. 41 b)
quando Africa potitus? (p. 42 a)
poſt Francos deuictos traiicit in Britanniam (p. 44 a)
redux violenta morte perit (p. 49 b) t. 2 p. 268 b.
Conſtantiana prætura t. 2 p. 37 b. 64 a
Conſtantina Cirtenſium, ciuitas Numidiæ t. 4 p. 390 b. t. 5 p. 82
Conſtantiniana prætura t. 2 p. 37 b. 45. 64
Conſtantinopolis, quando huius vrbis fundamenta iacta? (p. 30 b.) t. 1 p. 142 a
quando & cui dedicata? (p. 31 b) t. 5 p. 72 b
Conſtantinopolitani ciues, ab extraordinariis muneribus immunes t. 4 p. 124
Conſtantinopolitanum Concilium ſecundum (p. 110 b. 116 a)
Conſtantinopolitanus Epiſcopus, eius auctoritas in ſua diœceſi t. 6 p. 101 ſeq.
Conſtantinus M. quando imperium auſpicatus? (p. 5)
Agrippinæ in Gallia Belgica conſtitutus, Gallicanum cenſum retractat (p. 5 a)
aduerſus Maxentium e Galliis in Italiam mouet (p. 5 b)
poſt eum deuictum Romam ingreſſus, ibidem bimeſtri ferme agit (p. 6 a)
Mediolani ſororem ſuam Licinio in matrimonium dat (p. 6 b)
in Galliam digreſſus Treuiris ſubſiſtit, & Francos reprimit (p. 7 b)
aduerſus Licinium in Pannoniam mouet, ſed mox cum eo pacem init (p. 9 b)
Criſpum & Conſtantinum iun. Cæſares creat (p. 14 a)
Sarmatas profligat (p. 17 a. 22 b)
Gothos bello petit (p. 23 a)
Licinium vincit, legesque ab eo latas infirmat (p. 23 b. 24 b) t. 2 p. 427
filium Conſtantium Cæſarem deſignat (p. 26 b)
cur de Conſtantinopoli excitanda conſilium ceperit? (p. 28 b)
Conſtantem Cæſarem proclamat vna cum Dalmatio & Annibaliano (p. 34 b)
ſuſcepta in Perſas expeditione moritur (p. 37 a)
Conſtantinus iunior, Conſtantini M. filius, vbinam natus? (p. 13 b)
quando Cæſar creatus? (p. 13 b)
patre viuente Gallias regit (p. 35 b)
eo mortuo cum fratribus diuidit imperium (p. 38 a)
fratri Conſtanti bellum inferens iuxta Aquileiam occiditur (p. 41 b)
Conſtantius, vbinam natus? t. 2 p. 42 a
quando a patre, Conſtantino M. Cæſar creatus? (p. 26 b)

adhuc puer in Gallia Barbaris opponitur (p. 26 b)
patre viuente Orienti præeſt (p. 35 ſeq.)
eo mortuo imperium cum ſtatribus diuidit (p. 38 a)
Antiochiæ a Spiridooe curatur (p. 39 b)
Arabum latrones in Perſas conuertit (p. 39 b)
motu Perſico compoſito in Panooniam aduerſus tyrannos mouet (p. 45 a. 49 a)
Gallum Cæſarem creat (p. 49 b)
Magnentium tyranoum opprimit (p. 49 b) t. 2 p. 373 b. 440 b. t. 3 p. 294 b
cum Alamannis fœdus pangit (p. 52 a)
Leocienſes Alamannos vincit (p. 54 b)
Iulianum Cæſarem deſignat (p. 55 b)
Quadis, Sarmatis & Perſis arma infert (p. 57 ſeq. 61. 62 ſeq.)
aduerſus Iulianum mouens in Cilicia moritur (p. 62 b)
Conſtantius, Comes & Magiſter militum (p. 177 178. 181. 183. 184. 185)
Placidiam, Honorii ſororem, vxorem ducit (p. 187 a)
quando ab Honorio in imperium adſcitus (p. 187 a)
quando vitam cum morte commutarit? (p. 187 a)
Conſtantius, tyrannus, e Britannia in Gallias tranſit (p. 167 b. 168 a)
vbinam occiſus? (p. 177 b.)
Conſtitutio Ioannæ, Reginæ Neapolitanæ, contra occiſores Andreæ de Iſernia t. 3 p 116 a. 117 b
Conſtitutiones, earum ſynonyma, epitheta & ſpecies t. 1 p. 2 ſeq.
quomodo publicatæ? t. 1 p. 3 ſeq.
ſine die & conſule an valeant? t. 1 p. 5 ſeq.
eas nec ignorare, nec diſſimulare licet t. 1 p. 7 ſeq.
futuris, non præteritis feruntur t. 1 p. 10
Imperatorum eccleſiaſticæ, in eccleſiis olim lectæ t. 6 p. 55 b
tyrannorum, quando validæ? t. 5 p. 457
Conſuetudo, quibus in rebus ſeruanda? t. 1 p. 503 ſeq. t. 4. p. 35. 82 in oot. t. 6 p. 99 a
Conſulares, duom fuere generum t. 2 p. 11 a
quibus oneribus obnoxii? t. 2 p. 112
quid præſtent, ſi conſularitatis inſignia fuerint conſecuti? t. 2 p. 11 a
prouinciarum adminiſtratione perfuncti, quibus comitibus præferendi? t. 2 p. 110 a
Conſularis aquarum t. 5 p. 370
Conſulatus omnibus dignitatum faſtigiis præponendus t. 2 p. 72. 73 ſeq.
quibusnam tributus? t. 3 p. 341 b
Conſulendi vox, ſumitur in bonam vel malam partem t. 2 p. 377 a. t. 3 p. 129 b. t. 5 p. 385 in not.
Conſulere vehementiſſime, quid ſignificet? t. 2 p. 377 a
Conſules, eorum nomina actis & inſtrumentis ſunt addenda t. 5 p. 468 b
Conſules Codicis Theodoſiani, ordine alphabetico (p. 3)
Conſultationes, quid ſint? t. 1 p. 25 a. t. 4 p. 224
Conſulti, pro Iuriſconſultis t. 1 p. 24 in not.
Conſultum, pro conſultatione t. 4 p. 243 in oot.
pro relatione t. 4 p. 224
Contendere ſuper religione, an & quomodo prohibitum? t. 6 p. 109 ſeq.
Conteſtatio, pro denunciatione t. 1 p. 113 in not.
Conteſtatio litis, per preces Principi oblatas t. 1 p. 24
v. *Denunciatio.*
Continentes, quinam dicti? t. 6 p. 54 a
ex *Continenti*, id eſt, triduo proximo t. 1 p. 165 a
ontinentia, quid? t. 1 p. 379 in not.
Continentia cauſæ, quid ſit? t. 1 p. 195 a
non eſt diuidenda t. 1 p. 194 ſeq.
Contionacum, vbi ſitum? (p. 92 b) t. 1 p. 114 in not. 392 t. 3 p. 41 in not. t. 4 p. 29
Contradictorii libelli, quid? t. 1 p. 177
Contrahens cum diſpenſatore, quomodo plectendus? t. 3 p. 559
Contrectatio reliquiarum, quid? t. 3 p. 155 b
Contribuere, pro tribuere t. 6 p. 15 in not.
Contributiones v. *Tributa.*
Contubernales, pro militibus t. 3 p. 328 in not.
Contubernium, pro ſeruo t. 1 p. 411 in not.
Contumaces, qui pœna exilii impoſita, ad deſtinatum locum ire noluerunt, ab indulgentia excepti t. 3 p. 306 b
Contumacia poſſeſſorum, retractationem cenſus faciendam impedientium, quomodo coercenda? t. 5 p. 142 a
Contumacialis multa, num ab ea appellari poſſit? t. 4 p. 325
Contumaciter, pro grauiter t. 2 p. 431 in oot.
Contumax reus, ſi intra annum a citatione ſeſe iudicio non ſiſtat, quomodo puniendus? t. 3 p. 5
abſens contumax num pro plene conuicto habendus? t. 4 p. 346 a
Contumelia corporalis, quid? t. 4 p. 399 a
Conuenticula noua & tumultuoſa extra eccleſiam celebrari prohibita t. 6 p. 83
Conuenticula ſchismaticorum, prohibita t. 6 p. 113 ſeq.
Conuentio inter emptorem & venditorem, vt venditor tributum prædii deinceps ſoluat, num valida? t. 4 p. 56 a
Conuentus hæreticorum extra eccleſias prohibiti t. 6 p. 127
Conuentus prouincialium, quomodo olim inſtituti? t. 6 p. 613 ſeq.
Conuerſatio clericorum cum mulieribus extraneis interdicta t. 6 p. 95 ſeq.
Conuerſatio ſtudioſorum, qualis ſit? t. 5 p. 223 a
Conuerſi, quinam olim dicti? t. 6 p. 98 a
Conuicti, num de ſociis in quæſtione interrogari poſſint? t. 3 p. 27 b
quando iis appellatio interdicta? t. 4 p. 305 ſeq.
Conuitia petulantiora, quomodo Lege Decemuirali caſtigata? t. 1 p. 403 b
Conuitia in imperatores optimos t. 3 p. 48
Conuitia intempeſtiua, quæ? t. 2 p. 223 b
Conuiuia, vbinam in Deorum honorem inſtituta? t. 6 p. 316.
num iis Chriſtiani intereſſe poſſint? t. 4 p. 485 b
ab imperatoribus interdicta t. 6 p. 321 b. 322
Copiæ, pro annona t. 5 p. 253 a
Copiata, quinam fuerint? t. 5 p. 6 b. 300 b. t. 6 p. 48 b
num a luſtrali collatione immunes? t. 5 p. 3
Corduba, vrbs Hiſpaniæ t. 3 p. 3
Corinthus, Achaiæ metropolis t. 1 p. 111
Cornicularii, qui? t. 2 p. 495. 506
durante officio nec quicquam emere, nec donatum accipere potuerunt t. 2 p. 671. 673. 674
Corona, inſigne clericorum t. 6 p. 85 ſeq.
Corona aurea, Theodoſio iun. donata t. 5 p. 354 b
Corona aurea, quando Romanorum ducibus datæ? t. 4 p. 639 a. 640. 645
Coronarium aurum v. *Aurum coronarium.*
Coronati, quinam fuerint? t. 6 p. 85 b
Corpora, id eſt, tirones ipſi t. 2 p. 38110 not.
pro prædiis, bonis, facultatibus t. 5 p. 297 a
Corpora curialium, quidnam fuerint? t. 4 p. 352

Corporalis contumelia, quid? t. 4 p. 399 a
Corporati, quinam dicti? t. 5 p. 158 b. 303 b
Corporati vrbis Alexandrinæ t. 5 p. 305
Corporati vrbis Romæ, eorumque priuilegia t. 5 p. 163 ſeq.
Corpus, de vno in aliud pœnæ loco nemo eſt damnandus t. 3 p. 325
Corpus Principis, eius membra quinam dicantur? t. 3 p. 116 b
Correctores per Italiam, quando inſtituti? (p. 210.)
Creditores, non debent ſuas cautiones in potentes transferre t. 1 p. 175. 251 b
ex mortui chirographo hæredes conuenientes, quidnam obſeruent? t. 1 p. 247
quomodo defuncti manum probare debeant? p. 247 b
qui ſine iuſſu domini actori, ſeruo procuratoriue prædii alieni credunt, num pecuniam creditam amittant? t. 1 p. 264 ſeq.
num pignora ſine denunciatione vendere poſſint? t. 1 p. 293
num debiti quantitate priuandi, qui ob commodum vſurarum debitum recuperare nolunt? t. 1 p. 266 ſeq.
Credulitas, in bono ſenſu t. 6 p. 334 in not.
Cremandi vox, quid ſignificet? p. 409 b
Cretio olim ſolemnibus verbis facta t. 1 p. 372 b
quando locum habuerit? t. 1 p. 373 a. t. 2 p. 688
Crimen, num is, qui de crimine aliquo reus factus eſt & abſolutus, ab alio eiusdem criminis reus fieri poſſit? t. 3 p. 254 b
non eſt crimen, quo mortis adegit impulſus t. 5 p. 472 ſeq.
Crimen læſæ maieſtatis v. *Maieſtatis crimen.*
Crimen peculatus v. *Peculatus crimen.*
Crimina impunitate coaleſcunt t. 1 p. 72 b
Criminales cauſæ, quænam apud Rectorem prouinciæ diſceptandæ? t. 1 p. 98. t. 6 p. 61 b
num in cauſis criminalibus appellatio ſit licita? t. 4 p. 230. 234. 254. 283 ſeq. 306
Criminales quæſtiones v. *Quæſtiones criminales.*
Criminalis actio, intra annum terminari debuit t. 3 p. 281
Criminatio v. *Accuſatio.*
Crines fœminarum, religionis obtentu, non ſunt abſcindendi t. 6 p. 69
Crines maiores ab Honorio Imp. prohibiti t. 5 p. 240 a
Criſpus, Conſtantini M. filius, quando Cæſar creatus? (p. 14 a)
bello Alamannico confecto e Gallia in Pannoniam ad patrem proficiſcitur (p. 21 a)
cum Helena, auia ſua, Romam venit (p. 22 a)
quando interfectus? (p. 28 a) t. 3 p. 9 b
Cribologi, quinam fuerint? t. 5 p. 299 b. 300 b
Crocota, quid ſit? t. 1 p. 428 a
Cruciatus ſeruiles t. 3 p. 89 a
Crucis ſupplicium v. *Supplicium crucis.*
Cruſtæ veſtes, quænam? t. 3 p. 550. t. 5 p. 425 b.
quibusnam prohibitæ? t. 5 p. 425 b
Cruſtarii, artifices t. 5 p. 485 b
Crux, varie ſumitur t. 6 p. 331
cur a Iudæis exuſta? t. 6 p. 652 b
Cubicularii, num eunuchi fuerint? t. 3 p. 490
a ſordidis muneribus immunes t. 6 p. 136 a
Cubiculum, quid? t. 3 p. 165
Cucullus, quid? t. 5 p. 237 a
Culleı pœna, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 121
Culmen, Præfecto prætorio tributum t. 5 p. 399 in not.
Cultus, pro miniſterio & clericatu t. 4 p. 56 in not.
Cultus diuinæ reuerentiæ, item *Cultus legis noſtræ*, pro clericatu t. 4 p. 409 in not.
Cultus ſtatuarum immodicus prohibitus t. 5 p. 390 ſeq.
Cum, pro quanquam, quamuis, etſi t. 4 p. 285 in not.
Cumanus panis t. 5 p. 272 a
Cumulari, eſt perfici t. 1 p. 256 in not. 257 b
Cunei, fuerunt ex Romanis t. 2 p. 381 in not.
Cupiditas, pro auaritia t. 2 p. 329 in not.
Cupreſſi ex luco Daphnenſi non exſcindendi t. 3 p. 419
Cura Palatii t. 2 p. 98 a
Curagendarii v. *Curioſi.*
Curarum ius, quando curioſis ademptum? t. 2 p. 201 b
Curas agere, quid? t. 2 p. 197 b
Curator mutatia, quis? t. 2 p. 192
Curatores, frumento diſtribuendo diuidendo præpoſiti t. 2 p. 292 a
Curatores ciuitatum v. *Procuratores ciuitatum.*
Curatores kalendarii v. *Kalendarii curatores.*
Curatores minorum v. *Tutores.*
Curatores operum publicorum t. 2 p. 112
quamdiu de vitio operis teneantur? t. 5 p. 301
Curatoricii equi, quinam dicti? t. 2 p. 233 a. 256 t. 4 p. 41 a. 142 b
a canonicis fuere diuerſi t. 4 p. 144
Curia, pro Senatu vrbis Romæ t. 2 p. 41 in not. 129 in not.
Curia Chriſtianitatis, pro Epiſcopali audientia t. 1 p. 485 a
pro curia eccleſiaſtica t. 5 p. 11
Curia in ciuitatibus, oppidis, municipiis, vicis, manſionibus & caſtellis olim fuere t. 4 p. 351
quomodo harum curiarum ſenatores appellati? t. 4 p. 352 ſeq.
Curiæ addictio, pro pœna militum t. 2 p. 263
Curiales, quinam dicti? t. 4 p. 352 ſeq. 357
eorum munera fuere grauia t. 4 p. 355
conditionem ſuam alio vitæ genere euitare non potuerunt t. 4 p. 357
gradatim omnia curiæ munera decurrere debuerunt t. 4 p. 357
ordinarie omnes ad curiam ſuam retracti. t. 4 p. 357 ſeq.
quinam retrahi non potuerint? t. 4 p. 358 ſeq.
quibusnam priuilegiis ornati? t. 4 p. 359
quibus modis a curia liberati? t. 4 p. 359
num etiam eorum liberi curiæ fuerint obſtricti? t. 4 p. 359
Curiales originales, quinam fuerint? t. 4 p. 353
Curioſæ viſiones, pro magicis t. 3 p. 130 b
Curioſi, qui? t. 2 p. 190
ex quo hominum genere conſtituendi? t. 2 p. 194
quot numero circa curſum publicum? t. 2 p. 194. 200. b ſeq.
eorum officium t. 2 p. 195. 199. 201
Curioſus præſentalis, quis? t. 2 p. 194 a
Curopalata, qui? t. 2 p. 98 a
Curſuales equi t. 2 p. 590 in not.
Curſus, de nauigantibus & nauibus t. 5 p. 71 in not.
Curſus fiſcalis t. 2 p. 556
Curſus publicus, quid? t. 2 p. 522
a quo inſtitutus? t. 2 p. 197. 526
Curſus temporis, in quibus cauſis non obſeruetur? t. 1 p. 117 ſeq.
reparandus eſt mortuo alterutro ex litigatoribus t. 1 p. 127 ſeq.
a quo tempore? t. 1 p. 128

Curules equi, quinam fuerint? t. 5 p. 440
iis nomina ind ta t. 5 p. 443 a
certa ſtabula Romæ habuere t. 5 p. 441
iis ex horreis fiſcalibus alimonia præbita, etiam debilibus factis t. 5 p. 441

Cuſio monetæ v. *Moneta*.
Cuſtodes bibliothecæ Conſtantinopolitanæ t. 5 p. 225 ſeq.

Cuſtodes eccleſiarum & ſanctorum locorum, a perſonalibus muneribus fuerunt immunes t. 6 p. 65
Cuſtodes templorum gentilitiorum, quinam dicti? t. 6 p. 3 a
num Chriſtiani huic officio præeſſe poſſint? t. 6 p. 3 ſeq.
Cuſtodia littorum & itinerum, quid circa eam obſeruandum? t. 2 p. 401 ſeq.
Cuſtodia officii differt a cuſtodia carceris t. 3 p. 289
Cuſtodia priuati carceris t. 3 p. 84
Cuſtodia reorum t. 3 p. 37
Cylibathum, quid? t. 2 p. 227
Cynegius PP. iuſtitia & æquitate notus t. 3 p. 24
Cyprus, inſula, cur *aroſa* dicta? t. 6 p. 168 b
Cyrus, Afrodiſienſium in Caria metropoleos Epiſcopus t. 4 p. 49 b
differt a Cyro, Smyrnæorum Epiſcopu t. 4 p. 50 a
Cyrillus, Epiſcopus Alexandrinus, quando vitam cum morte commutarit? t. 6 p. 92 b
Cyzicum, vbi ſitum? (p. 90 b) t. 4 p. 255

D.

Daciſci, quinam fuerint? t. 2 p. 287 b
Dalmatia, ab hoſtibus & curioſis vexata t. 2 p. 204
Dalmatica veſtes t. 5 p. 234
Dalmatius, quando a Conſtantino M. Cæſar creatus? (p. 34 b. 35 b)
hoc viuente ripæ Gothicæ tuendæ præfuit (p. 36 a)
Damaſceni, Deorum cultui maxime addicti t. 6 p. 315
Damaſcus, metropolis Phœnices Libani t. 2 p. 456 t. 6 p. 315
Damaſus, Epiſcopus Romanus (p. 89. 90 a) t. 6 p. 7 ſeq. 17. 53
quando mortuus? (p. 113 b) t. 6 p. 163 a
Damna prouincialibus non ſunt infligenda t. 4 p. 99 ſeq.
Damnati ad ſupplicium, a clericis vel monachis pœnæ non ſunt eripiendi t. 3 p. 335. 337. t. 4 p. 282
an & ad quos appellare poſſint? t. 4 p. 282
quando iis olim ex ſenatusconſulto Tyberiano pœna inflicta? t. 3 p. 334 a
quibusnam eorum bona competant? t. 3 p. 353
Damnati in ludum, qui? t. 3 p. 175 a
Damnatio ad beſtias, quale ſupplicium? t. 3 p. 175
Damnum, pro multa, pœna t. 4 p. 159 in not.
Danuuii, luſoria t. 2 p. 406
Daphne, caſtrum in Moeſia ſecunda, quando ædificatum? t. 2 p. 266
ſuburbanum Antiochenum t. 3 p. 419 a. t. 5 p. 373 a
Daphnei Apollinis fanum, exuſtum (p. 65 b)
Daphnenſe feſtum t. 3 p. 420 b
Daphnenſe palatium t. 5 p. 373 a
Daphnenſis aquaductus 5 p. 372
Daphnenſis lucus t. 3 p. 419
Daphnici mores, pro diffluentibus & luxurioſis t. 5 p. 373 b
Data, quid ſit? t. 1 p. 5
num neceſſaria in legibus? t. 1 p. 6
Data, pro reddita (p. 228 b)
Data loca, quid? t. 1 p. 231 a
Datianus, apud Conſtantium in magna auctoritate fuit? t. 4 p. 7

De, particula, quid denotet? t. 2 p. 280 in not.
Deauratores, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Debiles v. *Aegroti*.
Debita, pro tributis t. 1 p. 21 a. t. 2 p. 29 in not. 209 in not. 381 in not. t. 4 p. 201. 223 a
contracta ex mutuatitia pecunia ob neceſſitatem vel vtilitatem collegii, a quibus exſoluenda? t. 4 p. 420 b
eorum indulgentia v. *Indulgentia debitorum*.
Debitores abſolute, pro fiſci debitoribus t. 1 p. 21 a. t. 3 p. 273 in not t. 4 p. 69 in not.
pro tributorum ſolutione carceris aut tormentorum iniuria non ſunt afficiendi t. 4 p. 72. 78
Debitores ciuitatum, qui mutuam pecuniam, ex kalendatio ſumpſerunt, quando vſuras ſoluant? t. 4 p. 609 ſeq.
ſi inidonei facti, quinam diſpendium ferre debeant? t. 5 p. 610 ſeq.
Debitores fiſci, ſeueritate iudiciaria ad ſolutionem vrgendi t. 3 p. 508. t. 4 p. 75
num ſolutionem eo obtentu, quod alios debitores habeant, morari poſſint? t. 3 p. 506
num iis ceſſionis beneficium competat? t. 1 p. 445. t. 3 p. 508
num appellare poſſint? t. 3 p. 504. t. 4 p. 322 a. 329
immunitate eccleſiaſtica non fruuntur t. 3 p. 388
quomodo eorum bona ſub haſta vendita? t. 3 p. 509 ſeq. 512
Debitum, quotuplex ſit? t. 1 p. 120
quomodo probandum? t. 1 p. 248 b. t. 3 p. 508 b
Decani Palatini, qui? t. 2 p. 229 a
eorum munus, & varia genera t. 2 p. 229 b ſeq.
Decanica, quænam loca fuerint? t. 6 p. 166 b
Decaproti, quinam dicti? t. 2 p. 138 a
Decargyrus nummus, quinam ita dictus? t. 3 p. 187. 198. a. 210
cur prohibitus? t. 3 p. 210
Decedens, quis dicatur? t. 6 p. 28 b
Decemprimatus, quid? t. 2 p. 138 a
Decemprimi, quinam ita dicti? t. 2 p. 138 a
a plumbatarum ictibus fuere immunes t. 3 p. 274 a
Decemuiralis lex de conuitio petulantiore t. 1 p. 403 b
Decennalia, quid? t. 5 p. 5 in not.
olim a Principibus celebrata (p. 13 a. 126 a. 129 a. 213 in not.) t. 1 p. 423
Decennalis præſcriptio t. 5 p. 112 b
Decennium, num teſtamentum ante decennium ſcriptum valeat? t. 1 p. 386
an lapſus decennii faciat præſumtionem obliuionis? t. 1 p. 387 a
Decernere, eſt ſententiam proferre, promere t. 2 p. 80 in not.
Decertatio, pro actione t. 1 p. 180 in not.
pro certamine t. 2 p. 434 a
Decima, quænam a metallariis præſtandæ? t. 3 p. 528
Decima ſemis t. 5 p. 195
Decimaria lex, quid? t. 1 p. 476 b
a quonam abrogata? t. 2 p. 680
Decreta emendicata, quid? t. 3 p. 23 a
Decreta legationum, quid? t. 4 p. 614. 616 b. 629 b
Decretum Gratiani, quid? t. 3 p. 96 b
Decuria Herculea, quid? t. 2 p. 576
Decuriæ, quid? t. 2 p. 623 a. t. 5 p. 157 a
in municipiis t. 2 p. 623. t. 5 p. 157 b
Decuriæ vrbis Romæ variæ fuerunt t. 5 p. 156. 158
ſingulæ ſuum habuere iudicem literarum t. 5 p. 156. 158 b. 160

Decuriales, quinam fuerint? t. 5 p. 156. t. 2 p. 623
eorum priuilegia t. 5 p. 156. 159. 160. 161
Decuriones, quinam dicti? t. 4 p. 352. 357
alii fuere originales, alii nominati, alii ſpontanei t. 4 p. 353 ſeq.
in oriente & occidente exſtiterunt t. 4 p. 354
eorum munera & officia varia & grauia admodum fuerunt t. 4 p. 355
varii inter eos gradus t. 4 p. 356
quibusnam priuilegiis ornati? t. 4 p. 357
Decuriones Palatii, qui & quot fuerint? t. 2 p. 125
eorum priuilegia t. 2 p. 126 ſeq.
Decutes toga, detritæ t. 5 p. 425 b
Dediti, *dediticii*, qui? t. 1 p. 496. t. 2 p. 249. 391 446 a
Deduci ignibus, quid ſignificet? t. 3 p. 554 in not.
Deductio vxoris in domum mariti, an ad matrimonium conſtituendum neceſſaria? t. 2 p. 378 ſeq.
Defecta animalia, quænam? t. 2 p. 558 in not.
Defendere, quid ſignificet? t. 2 p. 433 a
Defenſio, pro exceptione t. 2 p. 67 in not.
Defenſor domus principis, quis? t. 3 p. 439 a
v. *Aduocatus fiſci*.
Defenſores ciuitatum, quando inſtituti (p. 76 a)
a quibus eligendi? t. 1 p. 69
an mulctas infligere potuerint? t. 1 p. 70 a
an quæſtiones exercere? t. 1 p. 70 b
plebem & decuriones ab improborum inſolentia & temeritate tueantur t. 1 p. 70 b. t. 2. p. 279 a
latrociniis cohibendis inuigilent t. 1 p. 72 a
durante officio nihil emptionis vel donationis titulo conſequi potuerunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
hæretici ritus ne exerceantur, omnem operam nauent t. 6 p. 311 b
Defenſores eccleſiarum, qui? t. 1 p. 121 in not. 122 t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85
Defenſores pauperum t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85 b
Defenſores plebis, num ex artificum numero ſumti? t. 4 p. 304 a
Defenſores Senatus t. 2 p. 29 b. t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 85 b
Deferri, pro inferri t. 2 p. 514 in not.
Defigendi verbum, ſortilegorum proprium t. 3 p. 128 a
Definitio, quid? t. 1 p. 24 b
Definitum, pro definitione t. 4 p. 495 in not.
Deformitas, num excuſet a muneribus eccleſiaſticis? t. 2 p. 376 b
Deguſtandi vox, haruſpicinæ propria t. 6 p. 286 a
Delationes occultæ, quæ? t. 3 p. 463 a
Delatores, , qui, & quotuplices? t. 3 p. 458. 460
aliquando prorſus inhibiti (p. 6 b. 7 a) t. 3 p. 458 459. 460 ſeq. 477. 488
aliquando variis rationibus repreſſi t. 3 p. 458 ſeq.
quibus pœnis afficiendi? t. 3 p. 458. 460 ſeq. 467 468. 469. 472. 477. 481
iis vendi non potuit a principe impetratum t. 3 p. 458. 492
interdum per præmia euocati t. 3 p. 192 a. 214 b 224 b. 491 b
Delectus militum t. 2 p. 252
Delegationes, *Delegatoria*, quid ſint? t. 2 p. 314 a t. 4 p. 3. 6 in not. 60 in not. 420 a
quomodo fieri ſolitæ? t. 4 p. 3. 62 ſeq.
Delegationes particulares, quid? t. 2 p. 302 b
Deluta agrorum, quid? t. 5 p. 380 b
Delicta ſuos teneant auctores t. 3 p. 343 ſeq.
Delicta eccleſiaſticorum, coram quo iudice ventilanda? t. 6 p. 59. 90 a. b
Delictum geminatum venia caret t. 1 p. 301 a
Delphici, cur ſingulari priuilegio ornati? t. 4 p. 414 b
Delubra, quid ſint? t. 6 p. 306 in not. 331
Denariata merces t. 5 p. 306 a
Denariſmus, quid? t. 4 p. 479 b. 561 b
Denarius, quid ſit? t. 3 p. 198. 210 a. t. 4 p. 479 b
Dendrophori, qui? t. 3 p. 420 b. t. 5 p. 218 t. 6 p. 326 a
Denominatio v. *Nominatio*.
Denotare, *Denotatio*, quid ſignificet? t. 4 p. 72 b
Denunciandi vox fulguralis ſcientiæ propria t. 6 p. 286 b
Denunciatio litis, eius origo t. 1 p. 112 a
quibus & a quibus fieri debeat? t. 1 p. 112 a
vbi & apud quem facienda? t. 1 p. 113
in quibus cauſis non habeat locum? t. 1 p. 110, 114 118 ſeq.
vtrum legitime ſemel denunciata tutori lite, ipſa controuerſia in iudicio cum ſolo deinceps adulto agitari poſſit? t. 1 p. 359
Denunciatio trina, quibus in rebus & cauſis olim frequens fuerit? t. 1 p. 412 a. 413. 415
Denunciationum reparatio v. *Reparatio*.
Denunciatoria epiſtola t. 2 p. 594 b
Depaciſci, quid ſignificet? t. 1 p. 147 b. 159 a
Depecti vox, non ſemper turpi pacto denotando inſeruit t. 3 p. 211 in not.
Depectio, quid? t. 1 p. 159 a
Deperire, pro perire t. 4 p. 159 in not.
Deportati, quando eorum bona pro fiſcalibus habenda? t. 3 p. 375 a
patris deportati reſtitutio quam vim habeat filiorum contemplatu t. 3 p. 382 ſeq.
Deporeatio, quid ſit? t. 3 p. 381. t. 6 p. 154 b
Depoſitus epiſcopatu, num reſcripto principis reſtitui poſſit? t. 6 p. 80 ſeq.
Deprauitas, pro ingenti prauitate t. 6 p. 218 in not.
Depreperus, pro valde propero ſeu probroſo t. 2 p. 280 in not.
Deputati, quinam? t. 2 p. 603
Deputati milites, quinam dicti? t. 2 p. 249
Deputatus, pro adſignatus t. 2 p. 345 in not.
Derogatoria clauſula v. *Clauſula derogatoria*.
Deſcriptio idem quod indictio, contributio t. 4 p. 543 in not. t. 5 p. 126
num lucratiuis imponenda? t. 4 p. 560
Deſerta poſſeſſiones, quot nominibus deſignentur? t. 4 p. 20 b
Deſertor litis, quando non puniatur? t. 3 p. 288 a
Deſertores milites, qui? t. 2 p. 261 ſeq.
latronibus ſunt affines & proximi t. 2 p. 414 420 ſeq.
quomodo indagandi? t. 2 p. 262
quomodo puniendi? t. 2 p. 412. 415
ſi ſe ipſos produnt & ſiſtunt, indulgentiam merentur t. 2 p. 412
quomodo hi, qui eos produnt, remunerandi? t. 2 p. 411. 412
quomodo puniendi, qui eos occultant? t. 2 p. 262 354 ſeq.
Deſertores Agentes in rebus, quomodo puniendi? t. 2 p. 177 a
Deſertorum occultatores v. *Occultatores deſertorum*.
Deſertum prædium, alteri opimo adiectum per ἐπιβολήν, a glebali collatione immune fit t. 2 p. 22
Deſiderata, pro ſacramento baptiſmi t. 5 p. 410 in not.
Deſideria, quid? t. 1 p. 256 b. t. 3 p. 151 b
Deſidia indeuota, quid? t. 1 p. 22 a, 41 in not. t. 4 p. 65 b

Deſignatio ad praturam, quid & a quibus facienda? t. 2 p. 30 ſeq. 41 a. 46 ſeq. 49 ſeq.
quando? t. 2 p. 41 b
Deſponſatio filiæ a patre facta, num poſt mortem patris reſcindi poſſit? t. 1 p. 312 a
Deſtituere, eſt re aliqua priuare t. 2 p. 685 in not.
Deſtitutio, pro præd.o ſeu poſſeſſione deſtituta t. 4 p. 43 in not.
Deſtrictus, pro obſtrictus, deſtinatus, occupatus t. 2 p. 532
Deſtructores ſepulchrorum, qui? t. 3 p. 150 a. b
Detorquere, eſt auferre, extorquere, exuere t. 2 p. 236 in not.
Detrimentum, quid ſit? t. 5 p. 102 a
Deuoti, qui? t. 1 p. 22 a
Deuotio, quid? t. 4 p. 210 a
pro fide erga principem t. 1 p. 22 a
pro affectu in rem publicam t. 1 p. 486 in not.
pro annona t. 4 p. 40 in not.
pro illatione tributorum t. 1 p. 41 b. t. 4 43 in not. 65 b. 210 a
Deuotionis nota, pro læſæ deuotionis crimine t. 2 p. 276 in not.
Deuotiſſimi, qui? t. 1 p. 22 a. t. 2 p. 138 in not. 309 in not. t. 3 p. 109 b
Deus, de *Deo pati*, quid? t. 5 p. 403 a
Diacatochi, qui? t. 3 p. 505 a. t. 5 p. 300 b
Diacon, pro Diaconua t. 4 p. 409 in not.
Diaconi, quando ab vxoribus abſtinere iuſſi? t. 6 p. 98 b
Diaconi cardinales, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
Diaconica, quænam loca? t. 6 p. 165
Diaconiſſæ, quænam initio naſcentis eccleſiæ fuerint? t. 6 p. 67 ſeq.
quando virgines huic muneri præfectæ? t. 6 p. 68 b
quinam ex earum vltima voluntate aliquid capere potuerint? t. 6 p. 69. 71
mobilia donatione inter viuos in eccleſiam vel clericos conferre potuerunt t. 6 p. 71 ſeq.
Dialbita, quinam fuerint? t. 2 p. 320 b
Diametrum, quid ſit? t. 5 p. 102 a. 195 a
Diatretarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Diatio, quid? t. 2 p. 426 in not. t. 3 p. 263 b
Dichoneutum æs, quid? t. 4 p. 167. ſeq.
quomodo a ſignato differat? t. 4 p. 168 a
Dictare iura, quid ſignificet? t. 1 p. 435 b
Dictator, pro magiſtro t. 2 p. 93 a. b
Dictatores municipales t. 4 p. 616 a
Dictio dotis, quomodo a promiſſione differat? t. 1 p. 347
quænam perſonæ dotem dicere potuerint? t. 1 p. 347 b
Didaſcali Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a 264 b
Didemarii, quinam fuerint? t. 5 p. 215 ſeq. 217 a
Diducere. *Diduci*, quid ſignificet? t. 1 p. 407 b
Dies, inſtrumentis publicis ſunt addendi t. 5 p. 468 b
Dies communes, qui? t. 5 p. 390 in not.
Dies dominicus, cur a Chriſtianis etiam dies ſolis appellatus? t. 1 p. 138 a
Dies ſolis, num ab apoſtolis ſabbatho ſubſtitutus ad cultum Dei? t. 1 p. 137 a
quando a Chriſtianis dies dominicus appellatus? t. 2 p. 618 b
quomodo celebrandus? t. 5 p. 400 ſeq.
a Conſtantino Magno primum iudiciariis diebus eſt exemptus t. 1 p. 137 b
num emancipationes & manumiſſiones hoc die prohibitæ? t. 1 p. 138 a
num exactiones? t. 2 p. 615. 617. t. 4 p. 79. 81
conſecratus eſt humanitatis officiis & operibus charitatis exercendis t. 3 p. 45 a
Dies Mercurii, ſemiieiunio & caſtui dicatus t. 3 p. 45 a
Dies Veneris, a Conſtantino M. cultui eſt conſecratus t. 1 p. 138 b
ſemiieiunio & caſtui dicatus t. 3 p. 45 a
Diffamatio, quid? t. 3 p. 268
Digeſtum, i. e. præſcriptum, conſtitutum t. 2 p. 78 in not.
Digitos ſibi ipſis ad declinandum armorum vſum amputantes, v. *Murci.*
Digitus aqua, quid? t. 5 p. 376 a
Digma, quid ſit? t. 5 p. 201
Dignatio principis, quid? t. 2 p. 242 in not.
Dignitas maior in ſexu virili t. 2 p. 10 a
Dignitates, variæ earum diuiſiones ſeu ſpecies t. 2 p. 2
earum ordo eſt ſeruandus t. 2 p. 69
an & quando curiales dignitatibus a ſua conditione liberati? t. 4 p. 357 ſeq.
quænam Conſtantini M. tempore ootatæ dignæ? t. 4 p. 366 b
quænam tempore Honorii? t. 4 p. 148 ſeq.
Dignitates prouincialium t. 6 p. 192 a
Dignitatis pignus, quid? t. 2 p. 62 b
Dii gentilium varii generis t. 6 p. 260 a. 312
Dilationes poſt denunciationem reo ſunt concedendæ, cauſa ad extraordinarium iudicem euocata t. 1 p. 130 ſeq.
an etiam actori vel petitori? t. 1 p. 132
num in cauſis fiſcalibus locum inueniant? t. 1 p. 21. 133 ſeq. t. 4 p. 75
an & quatenus in iudicio criminali dandæ? t. 3 p. 283
Dilationes ex conſenſu, quamdiu durent? t. 4 p. 300
Dilationes transmarinæ, vnde dictæ? t. 1 p. 134 ſeq.
Dimiſſoriæ litteræ t. 5 p. 222 b
Dinummium, quid ſit? t. 5 p. 306 a
Diocletianus, quando mortuus? t. 5 p. 129 b
Diodorus, Epiſcopus Tarſenſis t. 6 p. 11 in not.
Diœceſis, quid? t. 1 p. 232 in not. t. 2 p. 36. 150 b t. 4 p. 629 a. t. 5 p. 47 a
Diœceſes, quot per Præfecturam orientis fuerint? t. 6 p. 53 a
Diœta, quinam Alexandriæ fuerint? t. 5 p. 303 b
Diphryx, ſpecies æris t. 4 p. 168 a
Diptycha, quid? t. 5 p. 436 b
eburnea t. 5 p. 437
Directorium, quid ſit? t. 5 p. 255 in not.
Directura, *Directus*, an voces agrimenſoriæ aut propriæ? t. 1 p. 231 in not.
Direptiones agentium in rebus dupli pœna vindicandæ t. 1 p. 91 b
Diſceptare de religione, quid ſignificet? t. 6 p. 112
Diſcingere, pro dirimere, decidere t. 4 p. 306 in not.
Diſciplina militaris t. 2 p. 261
Diſciplina publica? quid? t. 3 p. 259 in not.
Diſcurſus pro internuncia t. 3 p. 212
Diſcurſus iudicum t. 1 p. 51 a
Diſcuſſio, quid? t. 3 p. 229 b
Diſcuſſio apocha ſuper ſolutis tributis, ab alio iudice ſeu ſucceſſore non eſt retractanda t. 4 p. 546
Diſcuſſores, quinam dicti? t. 3 p. 229 b. t. 4 p. 88 b. 193. 194 a.
negligentes quomodo puniti? t. 5 p. 147
Diſcuſſores rerum venalium t. 5 p. 248 b
Diſpenſator mutuam pecuniam ex ſacris largitionibus dans, quomodo puniendus? t. 3 p. 559
Diſpenſatorius panis, quis? t. 5 p. 273 a. 288 b
Diſpoſitiones, quid? t. 2 p. 147. t. 6 p. 47 in not.
Diſpoſitionum Comites v. *Comites diſpoſitionum.*
Diſputare coram populo de religione prohibitum t. 6 p. 111. 112
Diſſimulantes, interdum puniuntur t. 1 p. 483 a
Diſſimulare, quid? t. 1 p. 8 b. t. 2 p. 312 in not.

Diſſimu-

Diſſimulatio, pro incuria, negligentia & abdicatione t. 2 p. 443 in not.
Diſſolutus, pro ſolutus t. 1 p. 297 in not.
Diſtractio pignorum, quæ tributorum cauſa capiuntur quomodo facienda? t. 4 p. 94
Diſtributio munerum extraordinariorum, quomodo expedienda? t. 4 p. 118. 119 ſeq.
Diſtrictionis vox, de ſeueritate & accuratione t. 1 p. 71
Diuerſa, i. e. cætera omnia t. 2 p. 73 in not.
Diui, quinam appellati? t. 1 p. 427 b
Diuidere continentiam cauſæ, quid ſit? t. 1 p. 155 a
Diuidicula, quid apud antiquos? t. 5 p. 374 b
Diuinæ domus, quænam dictæ? t. 5 p. 388 in not.
Diuinandi curioſitas, prohibita t. 3 p. 129. 130 ſeq. 134 ſeq.
Diuiſio bonorum a patre inter ſuos heredes, vt inter viuos, ita & teſtamento imperfecto facta, valet t. 1 p. 222 ſeq.
matre iubente inter liberos facta, inque ea voluntate decedente, omnino valet t. 1 p. 225 ſeq.
Diuiſiones imperii (p. 228 a) t. 5 p. 130. a. 158 b
Diuiſiones partium, quid ſint in architectonica? t. 5 p. 61 a
Diuortia v. *Repudia.*
Diurnarii, qui? t. 2 p. 303 a
Documenta marmora t. 4 p. 215 a
Doctor canonum & theologiæ præfertur ſimplici theologo t. 2 p. 76 b
Doctores v. *Profeſſores.*
Dolus malus, quid ſit? t. 1 p. 179
actio de dolo quando petenda, impetranda & finienda? t. 1 p. 180
dolus ex propoſito facit locum actioni redhibitoriæ t. 1 p. 298 b
dolo elicita pactio eſt infirmanda t. 1 p. 148
Domanium v. *Fiſcus.*
Domeſtici iudicum, qui? t. 1 p. 73. 80 a. 189 t. 3 p. 37 b
a quibus electi? t. 1 p. 80 a
magna eorum apud iudices & magiſtratus fuit auctoritas t. 1 p. 80 b
Domeſtici Principum, quinam fuerint? t. 2 p. 130
quotuplices? t. 2 p. 131 a
eorum officium & priuilegia t. 2 p. 130 ſeq. 136
iis annona vltra annum non debebatur, niſi commonitorio reparato t. 2 p. 319
eorum filii, gerendis armis inidonei, etiam annonas perceperunt t. 2 p. 133
Domina cauponæ v. *Caupona domina.*
Domini, pro regibus t. 1 p. 141 b. 155 in not. t. 3 p. 56 in not.
quinam ab imperatoribus appellati? t. 1 p. 427 b
Dominici miniſteriales, qui? t. 2 p. 602 a
Dominici miſſi t. 1 p. 29 b
Dominicus dies v. *Dies dominicus.*
Dominium poſſeſſionis, quid? t. 2 p. 687 in not.
Dominus pro Principe t. 4 p. 66 b
Dominus ex Primiceriis, quis? t. 2 p. 219
Dominus feudi, an & quando inter duos vaſallos de feudo litigantes iudex eſſe poſſit? t. 1 p. 108 b
Dominus prædii, qui fructus capit, tributa ſoluere debet t. 4 p. 36 ſeq.
nouus, ſtatim vt dominus factus eſt, nomen ſuum in libros cenſuales inſeri curet t. 4 p. 59
Dominus, quando actione *quod iuſſu* teneatur? t. 1 p. 263
Domus, quomodo ab ædificiis differant? t. 4 p. 157 b
Domus integro ſtatu donata, quid? t. 3 p. 446
Domus ad priuatum principis patrimonium pertinentes t. 3 p. 426 a
quænam venditæ? t. 3 p. 426 b
quænam manſionibus iudicum deputatæ? t. 3 p. 426 b
Domus defunctorum, item *domus æternæ* dicuntur ſepulchra t. 3 p. 155 a
Domus fabricenſium a metato ſunt immunes t. 2 p. 351
Domus Principis non fuit immunis a glebali collatione t. 2 p. 21
nec a via munienda t. 5 p. 386
Domus priuatorum metato obnoxiæ t. 2 p. 346. 356
ſub iis marmora non ſunt perquirenda t. 3 p. 530
Domus Senatorum a metato immunes t. 2 p. 342
Donaria, ludæis ablata, iis ſunt reſtituenda t. 4 p. 266 b
Donatarius Principis ſtatim ſecurus eſſe debet t. 3 p. 407 ſeq. 449 ſeq.
quis potior e duobus donatariis? t. 3 p. 463
num donatarius interdicto Quorum bonorum vti poſſit? t. 1 p. 418 b.
Donatiani, nomen gentilitium t. 1 p. 14 in not.
Donatio directa, quæ? t. 2 p. 640
velata, quæ? t. 2 p. 642 a
in minorem emancipatum, quomodo olim facta? t. 2 p. 644
Donatio Conſtantini M. (p. 24 a)
Donationes nihil legibus aduerſum contineant t. 2 p. 642 a
a donatario acceptari vel reſpui poſſunt t. 2 p. 642 b
in ſcripturam ſeu inſtrumentum redigendæ? t. 2 p. 642 b
quomodo & a quibus ſcriptura facienda? t. 2 p. 642
apud acta ſunt inſinuandæ t. 2 p. 643 a
num in donationibus traditio interuenire debeat? t. 2 p. 643
per potentiam extortæ ſunt nullæ t. 1 p. 289
pro ſuffragio honoris alicuius, num repeti poſſint? t. 1 p. 253
num tribuendæ in adminiſtratione vel officio poſitis, adminiſtrationis vel officii ratione t. 2 p. 673
an ſub tyrannis factæ valeant? t. 5 p. 466 ſeq.
quando reuocari poſſint? t. 2 p. 651 ſeq.
a marito in vxorem conſtante matrimonio factæ, num validæ, ſi maritus poſtea proſcribatur? t. 3 p. 335
Donationes inofficioſæ v. *Inofficioſa donationes.*
Donationes inter parentes & liberos, num traditionem requirant? t. 2 p. 647
Donationes ſponſalitiæ, num inſinuandæ? t. 1 p. 300. 313
an reuocari poſſint non ſecutis nuptiis? t. 1 p. 300 ſeq. 308 ſeq.
minori fœminæ factæ, ſed non inſinuatæ, num valeant ſaluto matrimonio? t. 1 p. 304 ſeq.
num traditionem requirant? t. 1 p. 313 a
Donatiſtæ, quinam fuerint? t. 6 p. 116 ſeq. 172 174
damnati (p. 11 b. 21 h) t. 6 p. 175. 191 ſeq.
Donatiſta Cardinales, quinam fuerint? t. 4 p. 573 b
Donatiua, quid? t. 1 p. 162 b
Donatus Bagaienſis, quis fuerit? t. 3 p. 451 a
in prælio occiſus (p. 46 a)
Doris, regio Macedoniæ t. 2 p. 295
Doroſtorum, vrbs Myſiæ ſecundæ t. 3 p. 417
Dorſum ſubſternere domino, equum conſcendenti, contumelioſum t. 2 p. 242 a
Dos, conſtante matrimonio a marito vxori non poteſt refundi t. 1 p. 345
ſoluto matrimonio obitu maritali reuertitur ad vxorem t. 1 p. 346 a
vxore defuncta apud maritum remanet vſufructus titulo, proprietate liberis ſalua t. 1 p. 346 b

ex nuda pollicitatione peti poteſt t. 1 p. 347
a filia eſt conferenda, ſi patris inteſtati hæreditatem cum fratribus adire velit t. 1 p. 374
Dos inofficioſa, quæ? t. 1 p. 211
quatenus reuocetur? t. 1 p. 213 b ſeq.
Dotales fundi t. 5 p. 176 a. 181
Dotium fideiuſſores v. Fideiuſſores.
Drachma, centeſima pars minæ t. 1 p. 270 b
Dromones, *Dromonarii*, qui? t. 2 p. 579 in not.
Drunga eccleſiaſticorum t. 6 p. 323 b
Ducatum agere, quid? t. 2 p. 141 a
Ducena dignitas t. 2 p. 174 a. t. 4 p. 366 a
Ducenarii, qui? t. 2 p. 173 498 b
varia eorum genera t. 2 p. 174 a. p. 211 b. t. 4 69 ſeq.
a concuſſionibus abſtineant t. 2 p. 626
ab exactione prouincialium ſubmoti t. 4 p. 79
Duces rei militaris, tria eorum genera t. 2 p. 65 b 251
quinam a præturæ munere immunes? t. 2 p. 65 a
in Gallia Francis & Alamannis oppoſiti t. 2 p. 273 a
Duces factionum, quomodo puniendi? t. 3 p. 105 a. 259
Duces limitum, qui? t. 2 p. 366 a
Duces prouinciarum t. 2 p. 99 a. 104 b. 592 b.
Ducians, quinam dicti? t. 2 p. 251. 404 in not.
Dudum & Nuper, quomodo dici poſſit de lege vno tempore lata? t. 4 p. 217 b
Dupli fructus, a quibus præſtandi? t. 1 p. 440 a
Duplicarii, qui? t. 2 p. 452
Duumuirales, i. e. *Duumuiratu functi*, ab inferioribus muneribus fuere immunes t. 4 p. 342 503
Duumuiri, quinam fuerint? t. 4. p. 356
ſimpliciter magiſtratus, item magiſtratus municipales dicti? t. 4 p. 356
eorum inſignia fuerunt faſces t. 4 p. 356. 556
quando & a quibus electi? t. 4 p. 356. 389 562
quomodo coërciti, qui hoc munus declinauerint? t. 4 p. 356. 377. 390
quibus expenſis obnoxii? t. 4 p. 356 390
Duumuiri quinquennales, quinam dicti? t. 4 p. 377 b
Dyptica, quid? t. 5 p. 436 b

E.

Ebrietas, num iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 353
Ebris vox, quomodo interdum ſumatur? t. 3 p. 53 a
Ebrioſus, quis? t. 1 p. 333
Eburarii, quinam ſint? t. 5 p. 60 b
Eccleſia, num conſtet in ſacerdotibus? t. 3 p. 404
Eccleſia Romana præfertur Africanæ t. 6 p. 8 a
Eccleſia, quomodo alias vocentur? t. 6 p. 18
quomodo conſtructæ? t. 3 p. 400 ſeq.
earum priuilegia t. 4 p. 141. t. 6 p. 18
a quibus muneribus fuerint immunes? t. 4 p. 130. 139. 140. 141. t. 6 p. 18
num a tributis? (p. 11 b) t. 4 p. 6. 46
quinam ad eas confugere poſſint? t. 3 p. 388
num earum immunitate debitores publici fruantur? t. 3 p. 388
quænam iis relinqui poſſint? (p. 21 b) t. 6 p. 26 ſeq.
num iis conſecrata reuocari potuerint? t. 6 p. 265 ſeq.
in eas irruentes quomodo puniti? t. 6 p. 75 a
quomodo earum priuilegia temerantes? t. 6 p. 79
quando diuitiis abundare cœperint? t. 6 p. 26 a
earum opibus pauperes ſunt ſuſtentandi t. 6 p. 34 b
Eccleſia vicanea, quænam dictæ? t. 6 p. 49. 87
Eccleſiarum aduocati t. 6 p. 19. 85
bona t. 6 p. 19
defenſores t. 1 p. 121 in not. 122. t. 3 p. 100 a. t. 6 p. 75. 85
œconomi t. 1 p. 480 a. t. 3 p. 391 b
Eccleſiaſtica manus, quid ſit? t. 6 p. 323 b
Eccleſiaſtica officia illuſtria, ciuilibus illuſtribus comparantur t. 4 p. 550 b
Eccleſiaſtica cauſa, quæ? t. 6 p. 58 a
in iis denunciationum ambages ceſſent t. 1 p. 121
an in iis appellatio locum habeat? t. 4 p. 320 ſeq.
in quonam foro ventilandæ? t. 4 p. 321 a. t. 6 p. 58
Eccleſiaſtici v. Clerici.
Echini, piſces, quomodo vendendi? t. 5 p. 289 b
Eculeus, quid? t. 3 p. 89 a. 270
Edeſſa, quando ibi Imp. Conſtantius ſubſtiterit? (p. 49 a)
Edicta generalia, an priuilegiis ſpecialibus potiora? t. 1 p. 11
Edictum de alterutro, a quonam abrogatum? t. 1 p. 390 a
Edictum Carbonianum t. 1 p. 374
Edictum imperatorium de his, qui ad eccleſias confugiunt t. 3 p. 395
Edictum vnitatis, quando ab Honorio emiſſum? t. 6 p. 174. 217. 220 a. 334
Editio actorum, reo eſt exhibenda? t. 3 p. 12
Editio reſcripti t. 1 p. 110. 115 ſeq.
Editiones Prætorum, quando exhibitæ? t. 2 p. 57
Editores, quinam dicti? t. 2 p. 37 in not.
tempore editionum abſentes, quomodo multandi? t. 2 p. 35 ſeq. 37. 43. 47. 55. 59
Educatio naſcentis infantiæ moras ferre non poteſt t. 4 p. 198
Efferri, i. e. e latebris erui vel reuerti t. 2 p. 58 in not.
Efficax magiſteria, quid? t. 1 p. 86 a
Effuſa reſcripta t. 1 p. 25 in not.
Egregiatus, quibusnam hæc dignitas olim collata? t. 2 p. 117 ſeq. t. 4 p. 366 a
Egregii, quinam dicti? t. 2 p. 118 a
Electio ab Imperatore facta, num improbari poſſit? t. 1 p. 116 b. t. 5 p. 44 b
Electio clericorum, qua ſolennitate olim facta? t. 4 p. 410 a
Electio defenſorum, quomodo peragenda? t. 1 p. 69 a
Electio Profeſſorum, quomodo & a quibus fieri debeat? t. 2 p. 114 ſeq. t. 5 p. 36 b. 38. 45 ſeq.
Elemporia, quidnam fuerit? t. 5 p. 300 b
Elices, *Elicatores*, quinam ſint? t. 5 p. 377 a
Elogium, pro exhæredatione t. 1 p. 469. t. 6 p. 268 in not.
Emancipata filius a ſucceſſione auiæ non excludendus t. 1 p. 472
Emancipati liberi parentum obſequiis magis mancipati eſſe debent t. 2 p. 51 a
Emancipatio vtilitati publicæ nocere non debet t. 5 p. 199 b
num diebus dominicis peragi poſſit? t. 1 p. 136 ſeq.
minorum, quomodo olim facta? t. 2 p. 644
Emancipatus filius, qui de conferendis bonis cauere noluit, num audiendus, ſi poſtea cauere velit? t. 1 p. 390 b
Emanſor vltra commeatus vel iniuncti negotii tempus quomodo puniendus? t. 2 p. 369. 422
Embola felix, quid ſignificet? t. 5 p. 115 b

Emenda-

Digitized by Google

Emendatio propinquorum, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 90
Emendatio ſcriptarum, neceſſaria t. 1 p. 35 b
Emendatio ſeruorum, quænam licita? t. 3 p. 86 ſeq.
Emere honores & poteſtates t. 3 p. 237 b
Emeritum, i. e. meritis impetratum t. 2 p. 70 in not.
Emeſa, quando Conſtantius Imp. ibi fuerit? (p. 35 b)
Emeſſa, pro emenſa t. 2 p. 241 in not.
Eminentiſſimi, quinam dicti? t. 3 p. 271
Emolumenta, quid hæc vox ſignificet? t. 2 p. 329 in not. 340 in not. t. 3 p. 525 in not. t. 5 p. 331 in not.
Emolumenta congrua, quid? t. 4 p. 83 in not.
Emolumentum domus, pro penſione, quæ ex domo colligitur t. 5 p. 108 in not.
Emorari, quid ſignificet? t. 4 p. 622 a
Emphyteuticarii poſſeſſores, num a viarum munitione immunes? t. 5 p. 384
Emphyteutici fundi, qui? t. 3 p. 427
quomodo locandi? t. 3 p. 434
num ab extraordinariis muneribus immunes? t. 4 p. 118. 127. 138. 151 ſeq. 153
quomodo releuandi? t. 5 p. 154 b
Emptio, quid ſit? t. 1 p. 277
minoris ſcientiam non obligat t. 1 p. 406 b
Emptor legum ac prouinciæ, quisnam dicatur? t. 3 p. 203 b
Emptores, qui res debitorum fiſcalium ſub haſta emunt, pretii tantum nomine tenentur, nec vltra ab vllo conueniri poſſunt t. 3 p. 511
Encauſtum, *Encauſtum ſacrum*, quid? t. 2 p. 427 a t. 3 p. 182 a. t. 4 p. 120 a. 199 a
Encautaria, *Encautarii*, quid? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 9 b. 120. t. 5 p. 138 a
Encautum, quid? t. 2 p. 427. a. t. 4 p. 120 a. 199 a. t. 5 p. 138 a
Encamma, quid? t. 2 p. 376
Encratitæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 135 b ſeq.
quando vltimo ſupplicio affecti? t. 6 p. 138 a
Entecha v. *Entheca*.
Entheca, quid? t. 3 p. 362 b. t. 5 p. 168. 176 b. 322 in not.
Enthyſiaſtæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Entolina t. 1 p. 29 a
Epheſina Synodus (p. 199 b)
Epheſinus Epiſcopus fuit Aſianæ diœceſeos patriarcha t. 6 p. 14 b
Epheſinus legiſlator, quinam dictus? t. 1 p. 428
Ephoria, quid ſint? t. 6 p. 325 b
Epidaphne, cur ita Antiochia vocata? t. 5 p. 373 b
Epidemetica, quid? t. 2 p. 342
Epimetra, quid ſint? t. 3 p. 417. t. 4 p. 566. 582 586. t. 5 p. 74 b. 195 a
Epiphaniorum dies, quinam dictus? t. 5 p. 401 b
quando in orbe Romano iuridicis diebus exemptus? t. 1 p. 143 b
eo ſpectacula edi prohibitum t. 5 p. 401
Epirus, equorum & equarum optimarum ferax t. 2 p. 224 b. t. 5 p. 442. b
Epiſcopale iudicium, ex quot perſonis conſtiterit? t. 4 p. 322 a
extrauagans de epiſcopali iudicio t. 6 p. 338
Epiſcopatus conſtituti ad formam ciuilium diœceſeon t. 6 p. 12 ſeq.
Epiſcopi, quomodo alias vocati? t. 1 p. 478 in not. t. 6 p. 17. 309 a
quo titulo ab Impp. mactati? t. 3 p. 349. t. 4 p. 49 t. 6 p. 91. 93. 99 114
a quibus electi & ordinati? t. 6 p. 551 a
olim docendi munere functi t. 3 p. 339. t. 6 p. 63 ſeq. 156
varia eorum priuilegia t. 6 p. 18
num ſuo iure iudicandi auctoritatem habeant? t. 1 p. 103 b
num laici in eos compromittere poſſint? t. 1 p. 103 a
quibus diebus carceres & cuſtodias viſitarint? t. 3 p. 45. a
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 141. t. 6 p. 41
num in cauſis criminalibus teſtes eſſe poſſint? t. 4 p. 343
num iuriſdictioni ſeculari eximendi? t. 6 p. 43 b
in quo iudicio accuſandi? t. 6 p. 41 ſeq. 90
num debitores publicos occultare poſſint? t. 3 p. 388
quando ab vxoribus abſtinere iuſſi? t. 6 p. 98 b
quando remouendi? t. 3 p. 29 a
Epiſcopi Cardinales, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
Epiſtola, *epiſtolarii* t. 1 p. 29 a. t. 2 p. 211
pro dignitatibus beneficiis impetratis t. 2 p. 448 in not.
Epiſtolæ ab inteſtato factæ, quot teſtes requirant? t. 1 p. 376
Epitiiron, quid? t. 1 p. 268 a
Epoptæ, quando inſtituti? t. 2 p. 169
Epulæ per vota publica initæ quandoque in templis t. 6 p. 316
Equeſtris dignitas t. 2 p. 243
Equi, ad militares vſus collati t. 2 p. 256
a quibus exacti? t. 2 p. 257
a quibus probati? t. 2 p. 224 a
ad latrocinia ſiſtenda prohibiti t. 3 p. 247
olim in vrbibus interdicti t. 5 p. 476 a
Equi, agminales t. 2 p. 530
Argolici t. 5 p. 442 b
Byzaceni t. 4 p. 41 b
canonici militares t. 4 p. 49 a
Cappadoces t. 3 p. 440 ſeq. t. 4 p. 641 a. t. 5 p. 442 b
curatoricii t. 4 p. 41. 144 b
curſuales t. 2 p. 590 in not.
curules t. 5 p. 440 ſeq.
Dalmatæ t. 5 p. 442 b
Epirotici t. 5 p. 442 b
Græci t. 5 p. 442 b
Hermogeniani t. 3 p. 441 a. 443 b. t. 5 p. 442 a
Hiſpanici t. 5 p. 442 a
Numidæ t. 4 p. 41 b
Palladii t. 3 p. 442 a
Palmatii t. 3 p. 441 a. t. 4 p. 621 a. t. 5 p. 442 a
Phrygiſci ſ. Phrygii t. 2 p. 56 a. t. 3 p. 440 b. t. 5 p. 442 b
ſagmarii t. 2 p. 579 in not.
ſellares t. 2 p. 579 in not.
ſpadicei t. 3 p. 442 a
Theſſalici t. 5 p. 442 b
Tripolitani t. 4 p. 41 b
Equiſo, quis? t. 2 p. 540 in not.
Equites, apud Romanos in alas & cuneos diuiſi t. 2 p. 249
Equites Romani, quibusnam priuilegiis ornati? t. 2 p. 244
a quæſtionibus immunes t. 2 p. 270
Equuleus, quid? t. 3 p. 89 a. 270
Erecti, quinam dicantur? t. 1 p. 456 in not.
Eremitæ, quinam fuerint? t. 6 p. 107 a
Erepti omnino momenti beneficium tribuitur t. 5 p. 461 b
Ergaſiotarii vel *Ergaſiotani*, quinam fuerint? t. 5 p. 303 a
Ergaſteria, quotuplicia fuerint? t. 5 p. 320 a. 354 a
quomodo conſtructa? t. 5 p. 320 a
Ergaſteria priuata, num a metato fuerint libera? t. 2 p. 347 a
Ergaſtula liberorum, quæ? t. 2 p. 384
v. *Piſtrini pœna*.
Ergolabi, quinam fuerint? t. 5 p. 337 a

Erogatio militaris annona t. 2 p. 255. 290
circa eam occupati Subſcribendarii, Actuarii, Optiones & Suſceptores t. 2 p. 255
Errores aduocatorum, num litigatoribus noceant? t. 1 p. 165
Eſbeuta, quid? t. 3 p. 500 a
Eſca v. *Oeſcus.*
Et, *Etiam*, quid hæ particulæ interdum ſignificent? t. 3. p. 102, 106 b
Euangelium, quid? t. 2 p. 632
Eucharistia, olim quiboscunque moribundis adminiſtrata t. 5 p. 411 a
Eucherius, Stiliconis tyranni filius, v. *Stilico.*
Euchita, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Eudoxia, Arcadii Imp. vxor, quando mortua? t. 5 p. 354 b
Eudoxiani t. 6 p. 137 b
Eudoxiopolis, vbi ſita, & vnde nomen adepta? t. 5 p. 354
quando ibi Conſtantinus iunior ſubſtiterit? (p. 184)
Euectiones, quid? t. 2 p. 524. 532 in not.
a quibus datæ? t. 2 p. 539. 541
quibus tributæ? t. 2 p. 543 a
Euectiones facere, quid ſignificet? t. 2 p. 542 in not.
Euectiones nauales t. 2 p. 579 in not.
Eugenius, tyrannus, quando ad imperium euectus? (p. 136 a)
a Theodoſio M. prope Aquileiam victus, morte violenta periit (p. 142 b) t. 5 p. 467 ſeq.
Eunomiani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 137. b. 167
num militiæ ſoluti? t. 2 p. 513
quando exorti? t. 6 p. 134 b
num ſpadones fuerint? t. 6 t. 148 b ſeq.
eorum congregationes prohibitæ t. 6 p. 131 ſeq.
in ciuitatibus vel agris eccleſias fabricare vetiti t. 6 p. 136
Eunomi-Eutychiani, qui? t. 6 p. 167 a
Eunomii libri, igne abſumti t. 6 p. 169 a
Eunomio-Theophroniani, quinam dicti? t. 6 p. 167 a
Eunuchi, ſæpius amici principum fuere t. 3 p. 8 t. 6 p. 149 b
a militia arceri ſoliti t. 2 p. 383 b. t. 3 p. 8 b
improbitate famoſi t. 3 p. 8 a
num cubicularii fuerint? t. 3 p. 490 b
Euocatio cauſarum & perſonarum e foro ordinario ad principem t. 1 p. 63 ſeq.
Euocatoria ſecuritas, quid ſit? t. 2 p. 128 b
Eureſius, hæreticus, quisnam fuerit? t. 6 p. 162 ſeq.
Euridicus, epiſcopus t. 6 p. 57
Euſebii familia immunitatem a tributis conſequitur t. 4 p. 7
quisnam hic Euſebius fuerit? ibid.
Euthalius, Lydiæ Præſes, impoſtor t. 4 p. 601
Eutropius, tyrannus ſub Arcadio, vrbem Ancyranam in deliciis habuit t. 3 p. 98 b
eius factio & mors t. 3 p. 112 a. 113. 119 a 339 ſeq.
Eutropius, Præf. prætorio t. 6 p. 133 a
Eutycheum Alexandriæ quidnam fuerit? t. 5 p. 304 ſeq.
Exactio, quid? t. 4 p. 67
quo tempore fieri nequeat? t. 2 p. 615. 617. t. 4 p. 68
num abſque adnotatione principis mandari poſſit? t. 2 p. 184. 185. 186
ſine concuſſione fieri debet t. 4 p. 68 ſeq. 80
quibusnam exactionis cura commiſſa? t. 2 p. 619 a. t. 4 p. 68. 78
Exactiones extraordinariæ v. *Extraordinaria munera.*
Exactores, qui, & quotuplices? t. 2 p. 604. t. 4 p. 68
a quibus creati? t. 2 p. 619. t. 4 p. 68
quamdiu eorum officium durarit? t. 2 p. 622 t. 4 p. 68
durante officio nihil emere, nec donatum accipere potuere t. 2 p. 671 ſeq.
interdum extra ordinem miſſi t. 2 p. 622. t. 4 p. 68. t. 5 p. 399 in not.
quomodo ordinandi? t. 4 p. 87
quomodo puniendi, ſi in concuſſione poſſeſſorum deprehenſi? t. 4 p. 87
v. *Suſceptores.*
Exactores annonæ militaris, quotuplices? t. 2 p. 318 a
Exæquatio cenſuum ſæpe extra ordinem facta t. 5 127. 139
Exagia ponderum t. 4 p. 584 b
Exagium, quid ſit? t. 5 p. 196 ſeq.
Exagoga, quid ſit? t. 5 p. 71 b
Examen in ſtatera, quid? t. 4 p. 598. t. 5 p. 197 a
Examen Profeſſorum t. 2 p. 115 b
Exarchi, iidem qui patriarchæ t. 6 p. 14
Ex-archiatri, quinam dicti? t. 5 p. 25
eorum immunitates t. 5 p. 31 a
Exauctorationis pœna t. 2 p. 263
Excator, pro executore t. 5 p. 145 in not.
Excellentiæ titulus, cuinam tributus? t. 2 p. 536 in not.
Exceptio falſi procuratoris iudicium reddit retro nullum t. 1 p. 169 a
Exceptiones circa mandatum procuratorium reſpectu ipſius procuratoris t. 1 p. 169 b
Exceptor publicus in actis conficiendis requiritur t. 4 p. 517
Exceptores, qui? t. 1 p. 44 b. t. 77 a. 145. t. 2 p. 471. 473 a
Exceptores ſcriniorum t. 2 p. 160
Excipere, pro accipere t. 2 p. 272 in not.
Excludere, quid ſignificet? t. 2 p. 308 in not.
Excoctio panis, a quonam præſtanda? t. 2 p. 331 ſeq.
Ex-Cubicularii, quinam fuerint? t. 2 p. 234
Excurſationis pœna t. 3 p. 190 b
Excuſatio a muneribus publicis, ob numerum quinque liberorum t. 4 p. 652
ob paupertatem t. 4 p. 652
Excuſatio a pratura, quomodo fieri debeat? t. 2 p. 61 ſeq.
Executio, num ab ea appellari poſſit? t. 4 p. 230 257. 296. 306. 307. 314. 316. 317. 318. 324 328 v. *Exactio.*
Executio militaris, quid? t. 1 p. 61 a
cum manu militari non eſt confundenda t. 1 p. 61 a
in quibus negotiis locum habeat? t. 1 p. 61 b
Executor reſcripti, an de precum fide inquirere poſſit? t. 1 p. 18 ſeq.
differt ab arbitro t. 1 p. 392 b
Executores, dicuntur interceſſores t. 1 p. 264 b t. 2 p. 186 a
v. *Exactores.*
Exedra, quid ſint? t. 5 p. 367 ſeq.
Exempla potiorum inferioribus pro lege ſunt t. 2 p. 585 b
Exemplum relationis, num litigatoribus a iudice edendum? t. 4 p. 224. 229 b
Exequi, pro conſequi, percipere t. 2 p. 347 in not.
Exequiæ, quando & quomodo peragendæ? t. 3 p. 156 ſeq.
Exercitium militare t. 2 p. 259
Exhibere, pro ſiſtere, repræſentare t. 1 p. 298 a
pro confeſſe, offerre, tradere t. 2 p. 371 in not.

Exhibitio,

Exhibitio, i. e. præſtatio t. 2 p. 548 in not.
Exhibitio reorum, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 28
Exilium, quibus inflictum? t. 3 p. 314 ſeq.
num ſub proſecutione publica ſemper fieri ſolitum? t. 3 p. 306
tempore exilii expleto, pœna finitur t. 3 p. 305. 349
Exorciſta, quinam fuerint? t. 4 p. 493. t. 6 p. 63 a. b
Expeditio militaris t. 2 p. 258
Expeditionalis annona, quænam dicta? t. 2 p. 296
a militibus ipſis portanda ſeu transuehenda t. 2 p. 296
Expenſa litis, quænam a poſſeſſore bonæ fidei, ſi victus, ſint præſtandæ? t. 1 p. 440
quænam a poſſeſſore malæ fidei? t. 1 p. 440 ſeq.
Expenſa ludorum t. 5 p. 433. 434 ſeq.
Expenſa officiorum t. 5 p. 434 in not. 436 ſeq.
Expenſa praturarum, imminutæ t. 2 p. 63. 64. 68
Explicare, quid ſit? t. 1 p. 141 in not. 257 a
Explicare manſionem, quid? t. 2 p. 525 in not.
Exploratoria naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Exponere infantem tam neceſſarium eſt, quam necare t. 5 p. 488 b. t. 3 p. 92 b
Expoſita, pro expoſitione t. 2 p. 149 b
Expoſiti, quinam dicantur? t. 1 p. 487 t. 1 p. 488 b. t. 3 p. 92 b
Expreſſio ſolemnis, quid? t. 4 p. 52
Ex-Proconſules, num a præturæ onere & editionibus immunes fuerint? t. 2 p. 50 a
Expuncti ad tempus t. 2 p. 136 b
Expunctus ſeu *diſcinctus* ſemel, ſeu militia ſolutus, ad eandem militiam non eſt admittendus t. 2 p. 610 a
Exſculpendi vox, exactionibus propria t. 4 p. 80 a
Exſecutio v. *Executio.*
Exsortes, quinam & unde dicatur? t. 3 p. 43 in not. t. 6 p. 67 in not.
Extramurana templa vbiuis fuere obuia t. 6 p. 291 b
Extranea mulieres, clericis interdictæ t. 6 p. 95 ſeq.
Extranei, qui? t. 3 p. 498 a
Extraordinaria munera, quæ? t. 4 p. 115
a quibus indicta? t. 4 p. 116. 126
quomodo? t. 4 p. 116. 126
quinam ab iis immunes? t. 4 p. 116
Extraordinaria tributa, quæ? t. 4 p. 12
Extraordinaria indictiones, ab iis interdum nemo fuit immunis t. 4 p. 11. 62
Extrinſecus, pro præterea, inſuper t. 1 p. 315 in not.
Ex-Vicarii, num a præturæ onere & editionibus immunes fuerint? t. 2 p. 48 b. 50 b

F.

Fabri, a luſtrali collatione fuere immunes t. 5 p. 55 a
Fabri Oſtienſes, quinam fuerint? t. 5 p. 211 a
Fabrica armorum per orbem Romanum t. 3 p. 551
Fabricenſes, qui? t. 3 p. 551. t. 4 p. 397 a
cur ſtigmate notati? t. 3 p. 553. 555
eorum priuilegia t. 3 p. 551
Fabula nutricum, quid? t. 3 p. 212 in not.
Facere euectiones, quid? t. 2 p. 542 in not.
Faces in funere & nuptiis vſitatæ t. 3 p. 158 a
Faciendi verbum, quid interdum ſignificet? t. 1 p. 145 a
Facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cœleſtis figurata eſt, minime maculetur t. 3 p. 318
Facile, pro temere, ſine præuia inquiſitione t. 2 p. 169 in not.
Facta, quid ſint? t. 1 p. 26. t. 4 p. 230 b
Factionarii, qui? t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 441 b
Factiones, quid ſint? t. 3 p. 101. 103 b. 265 in not.
aduerſus præcipua poſt principem in Republica capita, quomodo puniendæ? t. 3 p. 94 ſeq.
Factiones Circenſes t. 5 p. 48 b
Factiones ſtabulorum t. 5 p. 443 in not.
Factum generale, quid? t. 4 p. 230 a
Falcidia, pro legitima t. 6 p. 268 in not.
Fallaciter inſinuare, quid? t. 3 p. 287
Falſa moneta v. *Moneta falſa.*
Falſarius, ſimilitudinem veritatis imitatur t. 1 p. 244. t. 3 p. 176
quando tormentis ſubiiciendus? t. 3 p. 272 a
quomodo puniendus? t. 3 p. 176. 180
Falſi accuſatio in interdicto Vnde vi t. 1 p. 450 a
Falſi actio durat anni ſpatio a lite conteſtata t. 3 p. 180 b
Falſum variis modis committitur t. 3 p. 176
num de eo ciuiliter & criminaliter agi poſſit? t. 3 p. 176. 184
quomodo in illud inquirendum? t. 3 p. 176. 179 b
quomodo iudex hac parte ſe gerere debeat? t. 3 p. 180 a
Fama induſtria, num nouis molitionibus quærenda? t. 5 p. 333. 342
Familia appellatione quænam comprehendantur? t. 2 p. 268 a. 310. t. 3 p. 424 ſeq.
de *Familia herciſcunda* p. 222
Familiares, quinam dicantur? t. 3 p. 58
an & quando eos, in cuius familiaritate ſunt, accuſare poſſint? t. 3 p. 58
Familiares reorum, num puniendi? t. 3 p. 344 ſeq.
Familiares littera v. *Littera.*
Famoſi libelli v. *Libelli famoſi.*
Famoſus abſolute, pro famoſo libello t. 3 p. 267
Fana, quid ſint? t. 6 p. 331
Fanatici, qui? t. 3 p. 129 b
Faneſtris colonia t. 1 p. 150
Fari, quid ſignificet? t. 2 p. 644 a
Faſces, Conſularibus & Præſidibus tributi t. 3 p. 228 b
non ſunt repetendi ſeu iterandi t. 3 p. 228
Faſces publici, quid? t. 2 p. 379 b. t. 4 p. 536
Faſtis, quomodo honor datus? t. 2 p. 635
Fata & *Facta* a librariis ſæpe confuſa t. 1 p. 26. 58 in not.
Fatigati morbo, quinam dicantur? t. 5 p. 64 in not.
Febres, incantamentis non ſunt curandæ t. 3 p. 126 b
Felix, Epiſcopus vrbis Romæ t. 6 p. 17. 45
Fera, quænam in ludis exhibitæ? t. 5 p. 444 ſeq.
num eas venatione ſectari priuatis permiſſum fuerit? t. 5 p. 445 ſeq.
Ferales miniſtri, qui? t. 3 p. 43 in not.
Feralis poſtis, quid? t. 3 p. 131
Feralis ſecta Iudæorum t. 6 p. 237
Ferentarii, qui? t. 2 p. 278 a
Feretrum S. Romani t. 3 p. 336 b
Feria, quid ſint? t. 1 p. 135
quotuplices? ibid.
Feria diuina, quæ? t. 1 p. 135. t. 5 p. 401 ſeq.
Feria humana t. 1 p. 135
Feria forenſes (p. 208) t. 1 p. 141 a
Feria Iudaorum t. 1 p. 144 b. t. 6 235
Feriati dies, qui? t. 1 p. 141
Ferrarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Ferratarum veſtigia, quibus latera perſecantur t. 3 p. 86. 270
Ferro quinam vincti? t. 1 p. 497
Feſſi, pro vexati t. 4 p. 634 in not.
Feſti dies, quinam olim fuerint? t. 5 p. 401 ſeq.
quando non obſeruandi? t. 3 p. 280 a

in iis ſpectacula edi vetitum t. 5 p. 401 a
v. *Feria.*
Feſtum luminum, quodnam fuerit? t. 5 p. 401 a
Feſtus, Conſularis Syriæ, quiſnam fuerit? t. 2 p. 508
Fideicommiſſa tacita hæreditatum in fraudem legum, prohibita t. 3 p. 491
Fideicommiſſi actio non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Fideiuſſores dandi neceſſitas quibusdam remiſſa t. 3 p. 419
Fideiuſſores dotium, num a maritis præſtari vel exigi debeant? t. 1 p. 96 b. 351 a
Fideles, quinam dicti? t. 6 p. 226 a
quomodo puniendi, qui ad paganos ritus cultusque migrant? t. 6 p. 226. 231. 233 ſeq.
quomodo qui Iudæi & Manichæi facti? t. 6 p. 228 a. b. 237 b. 245
v. *Chriſtiani.*
Fidelis arbitratio t. 1 p. 240 a
Fidelis inſpectio, quid? t. 1 p. 231 b
Fides, pro eius exercitio & miniſterio t. 6 p. 49 a
Fides Catholica, quid ſit? t. 6 p. 2
Fides haſta, quid? t. 3 p. 509
Fides maior publici contractus eſſe debet quam priuati t. 5 p. 211 a
nulla famoſis libellis eſt habenda t. 3 p. 261 a
Fides teſtium & inſtrumentorum t. 4 p. 122
Fides venditionis atque *emtionis*, quid? t. 1 p. 279 b
Fidicina prohibitæ t. 5 p. 422
Fidicula, quid ſint? t. 3 p. 274 b
Fiducia, quid & quotuplex? t. 1 p. 292. 468 b
num differat a Lege Commiſſoria? t. 1 p. 293 ſeq.
Fiduciæ iudicium t. 1 p. 293 a
Fiduciarius tutor & hæres, quinam dicti? t. 1 p. 292 b
Figere conſtitutiones t. 1 p. 4
Figuli a collatione luſtrali fuere immunes t. 5 p. 15 a
Figuratum æs, quid? t. 4 p. 168 b
Figuratum aurum, quid? t. 3 p. 199
Filiæ Prætorum, an & quando patris nomine præturæ ſumtus ſubire coactæ? t. 2 p. 53 ſeq.
Filiæ Senatorum, ante ſenatoriam patris dignitatem editæ, a glebali collatione fuere immunes t. 2 p. 9 b
Filii a patribus ob paupertatem venditi, etiam non refuſo pretio ingenuitati ſuæ ſunt reſtituendi t. 1 p. 256
a parentibus non ſunt diuidendi t. 1 p. 560 a
num conditionem matris ſequantur? t. 1 p. 408 a. t. 4 p. 415 b
in emancipatæ matris ſucceſſione num auo emancipatori præferendi? t. 1 p. 468
an in patris reſtituti poteſtatem redeant? t. 3 p. 383
an eorum geſta, patre reſtituto, irrita ſint? t. 3 p. 384 b
v. *Liberi.*
Filii apparitorum apparitionem patris ſubire iuſſi t. 2 p. 453
Filii archiatrorum, a quibus muneribus liberi? t. 5 p. 32
Filii clericorum, num a muneribus curialibus fuerint immunes? t. 6 p. 40. 41
Filii naturales, qui? t. 1 p. 398
quantum ex bonis maternis conſequi poſſint? t. 1 p. 393
Filii ſacerdotum, num ad ſacerdotium coacti? t. 4 p. 527
Filii ſenatorum, ante ſenatoriam patris dignitatem editi, a glebali collatione fuerunt immunes t. 2 p. 8 a
in honoribus & vtilibus ſenatorii habiti t. 2 p. 8 b
Filii veteranorum, militiæ adſtricti t. 2 p. 254. 270. 273. 451. 509
eorum priuilegia t. 2 p. 255. 434. 442 ſeq.
Fini actio t. 1 p. 99 a
Fimo aqua fluminis non eſt polluenda t. 2 p. 281
Fimpors, quid ſit? t. 1 p. 123 b
Finales controuerſia, num in iis præſcriptio temporis locum habeat? t. 1 p. 150 a. 236 ſeq.
Finis congruus t. 1 p. 239 b
Finis Principum non ſcrutandus, nec quærendus t. 6 p. 294 b
Finium regundorum actio, quid ſit? t. 1 p. 229
quomodo inſtituenda? t. 1 p. 230
ea pendente alienam rem vſurpans, quomodo puniendus? t. 1 p. 234
quando in hac actione magiſtratus ipſe iudicare debeat, & quando arbitros dare poſſit? t. 1 p. 235. 242
num in ea præſcriptio longi temporis locum habeat? t. 1 p. 150 a. 236 ſeq. 429 a
Firmus, tyrannus, quando tumultum in Africa excitarit? t. 2 p. 607
Fiſcales, quinam fuerint? t. 5 p. 158 a
Fiſcales actiones, quæ? t. 3 p. 406
quo tempore finiendæ? t. 3 p. 410. 421
num in iis appellationes admittendæ? t. 3 p. 413. t. 4 p. 230. 240. 247. 252. 254. 260. 273. 275. 276. 288. 311. 313. 314. 315. 318. 319. 328
quando præſcribantur? t. 1 p. 430. t. 3 p. 409. 413
Fiſcales cauſa v. *Fiſcales actiones.*
Fiſcales res, quæ? t. 3 p. 406
quinam circa earum exactionem & tutelam occupati? t. 3 p. 406
quinam circa earum fabricam? t. 3 p. 406
earum vſurpatio prohibita t. 3 p. 407. 416. 417. 422 ſeq.
v. *Res priuata Principis.*
Fiſcalia, i. e. annonæ & tributa t. 6 p. 16 in not.
Fiſcalis arca opponitur titulis largitionalibus t. 4 p. 593 b
Fiſcalis calumnia, quid ſit? t. 3 p. 513 in not.
Fiſcalis panis, quis, & quanti vendendus? t. 5 p. 288
Fiſcum quid ſit? t. 3 p. 406. 419 a
quodnam ius in viuentium & mortuorum bonis habeat? t. 3 p. 484 ſeq.
ei præferuntur coniuges in ſucceſſione mutua t. 1 p. 476
vincitur a pupillo, qui prior tempore t. 1 p. 365 b
ſi patrimonium alicuius vindicet, poſſeſſio eius non inquietetur, lite adhuc pendente t. 3 p. 411
quo tempore a poſſeſſore bonorum vacantium præſcribatur? t. 1 p. 430
eius tutela Principi non ſit potior, quam priuatorum cauſa t. 3 p. 502
de fiſci conductoribus v. *Conductores rei priuata.*
Fiſtula aquaductuum t. 5 p. 374 b. 377
Flagella, cur ſingulæ rhedæ ſeu quadrigæ dictæ? t. 2 p. 198 a
Flamines, quinam fuerint, & num a ſacerdotibus diuerſi? t. 4 p. 383 ſeq. t. 6 p. 280
alii fuere perpetui, alii temporarii t. 4 p. 384 b
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 382. 563
Flamines Diales olim magno in honore habiti t. 3 p. 336 b
Flaminium, quomodo a ſacerdotio differat? t. 4 p. 383 b
Flamula, quid? t. 2 p. 314
Flare nummos, quid ſignificet? t. 3 p. 197. 207 a
Flaturarii, quinam fuerint? t. 3 p. 197.

Flauia

Flauia Fanestri, metropolis Piceni t. 1 p. 150 b
Flauialis Pratura t. 2 p. 37 b. 64 a
Flexabula, quid ſint? t. 3 p. 229
Florentia, Tuſciæ metropolis t. 3 p. 14 b
Flumina turbido cœno non ſunt polluenda t. 2 p. 281 a
Foderarii, qui? t. 2 p. 230 b. 345 a
Fœcunditatis priuilegium t. 3 p. 364 b
Fœderati, quinam dicti? t. 2 p. 249. 383 b. 391 a
Fœmina v. *Mulieres*.
Fœnei fundi, qui? t. 5 p. 153 b
Fœneratores, qui? t. 1 p. 266. t. 5 p. 21
legitimum vſurarum modum excedentes, quomodo puniendi? t. 1 p. 272
num a luſtrali collatione immunes? t. 5 p. 21
Fœnum militibus in ſpecie eſt præbendum t. 2 p. 325
Fœnus, quid ſit? t. 1 p. 266. t. 5 p. 21 in not.
pro pecunia fœnerata t. 1 p. 246 in not.
Follis, quid & quotuplex? t. 2 p. 98 a. t. 3 p. 207 b. t. 4 p. 310 b. t. 5 p. 193 b. 295 a
Follis Senatorius, quid? t. 2 p. 6. 11 b
Follium duorum præſtatio, v. *Collatio duorum follium*.
Follium prabitio, v. *Glebalis collatio*.
Forenſes feriæ ex Valentiniani Iun. & Theodoſii M. conſtitutione t. 1 p. 141 a
Forficula, quinam ita dictus? t. 3 p. 205 b
Forma, pro præcepto t. 2 p. 546 in not.
pro aquæductu t. 5 p. 209 in not. 368
Forma ceſſionis t. 1 p. 446
iuris, edicti, conſtitutionum, reſcripti, ſenatusconſulti t. 1 p. 432 b
iurisdictionis t. 1 p. 432 b
monetæ t. 3 p. 188
Forma, gradus certi in ſingulis ſcriniis vel ſcholis t. 2 p. 212 a
Formenſis ceſpes, quid ſit? t. 5 p. 371 b
Formula iuris, a quonam Imperatore ſublatæ? t. 5 p. 250
Fortiſſimi, qui? t. 2 p. 309 in not.
Fortuna, pro ſtatu & conditione t. 4 p. 532 in not.
Forum, quid ſit? t. 5 p. 78 a
clericorum t. 6 p. 58. 90. 105
eccleſiaſticum t. 6 p. 333
epiſcoporum t. 6 p. 42
Iudæorum t. 1 p. 101
militare t. 1 p. 89
mulierum t. 1 p. 96
proprium t. 1 p. 95 a
ſenatorum t. 1 p. 92. 105
Traiani t. 5 p. 251
Foſſarii, quinam dicti? t. 5 p. 6 b
Foſſatum, quid? t. 2 p. 252. 399 b
Fotiniani v. *Photiniani*.
Franci natatu celebres t. 2 p. 281 b
a Conſtantino M. a limitibus Galliæ repreſſi (p. 7 b)
a Conſtante deuicti (p. 43 b)
ſub Valentiniano I. Gallias infeſtant (p. 82 b. 85 b)
ſub Honorio pedem in Galliis figunt (p. 173 b) t. 5 p. 473 a
Frangere, quid ſignificet? t. 3 p. 70 b
Frater, an quis fratris filiam ducere vxorem poſſit? t. 1 p. 336. 341
num fratris viduam? t. 1 p. 338
Fratres germani & vterini, qui? t. 1 p. 197 ſeq.
quinam querelam inofficioſi inſtituere poſſint? t. 1 p. 197 ſeq. 201 ſeq.
quando non diuidendi? t. 1 p. 228 a
Frediani, quinam dicti? t. 6 p. 326 a
Frequentare, quid ſignificet? t. 1 p. 193 in not.
Frontes literata t. 3 p. 320 a
Frontinus, quando vixerit? t. 5 p. 373 a

Fructus, quinam a poſſeſſore bonæ fidei, ſi victus fuerit, ſint præſtandi? t. 1 p. 440
quinam a poſſeſſore malæ fidei? t. 1 p. 440
bonorum proſcriptorum, a poſſeſſoribus fiſco ſunt reſtituendi t. 3 p. 376
Fructus aridi, qui? t. 1 p. 267 in not.
Fruges, aliæ ſunt humidæ, aliæ arentes t. 1 p. 267 in not.
Frumentaria coemptio t. 5 p. 264 a
Frumentaria multa, quid, & quibus impoſita? t. 2 p. 33. 39 a. 55
Frumentarii, quinam fuerint? t. 2 p. 192
Frumentarius canon Vrbis Romæ t. 5 p. 251 ſeq.
Frumentarius menſor & cuſtos t. 4 p. 110 a. t. 5 p. 200. 252. 293
Frumentum, quodnam fiſcalibus horreis inferendum? t. 4 p. 582 b. t. 5 p. 253 b
num in inferioribus horreorum reponendum? t. 5 p. 323 b
partim populo Romano gratis datum, partim piſtoribus venditum t. 5 p. 253 a
Frumentum ancum t. 5 p. 297
Frumentum Alexandrinum t. 5 p. 299
Frumentum Carthaginienſe t. 5 p. 296
Frumentum Vrbis Conſtantinopolitana, partim ex prouinciarum collatione tributum, partim coëmptum t. 5 p. 260 ſeq. 264
Fruſtratio, pro tergiuerſatione t. 3 p. 506 in not.
Fruſtrationes, quid ſint? t. 1 p. 120 a
Fryges v. *Priſcillianiſtæ*.
Fugax, pro fugitiuo t. 1 p. 97 in not. 98 b
Fugitiuarii, qui? t. 3 p. 492
Fugitiui coloni, domino ſunt reſtituendi t. 1 p. 497
quomodo puniendi? t. 1 p. 497
non ſunt defendendi nec occultandi ibid.
Fugitiuus ſeruus, quis? t. 1 p. 298 a
eum qui vendidit, & tradidit, pretiumque accepit, vitium eius regulariter præſtat t. 1 p. 298 ſeq.
Fulgor, pro fulmine t. 6 p. 286 a. 288
Fulgura, num a magis excitari poſſint? t. 3 p. 132 a
eorum interpretatio a Conſtantino M. haruſpicibus permiſſa t. 6 p. 283 ſeq.
Fulgurales libri, quinam dicti? t. 6 p. 285 a
Fulguratores, qui? t. 6 p. 283 b
quando conſulti? t. 6 p. 288
Fullones, quinam ſint? t. 5 p. 60 b
Fulminia, quid? t. 5 p. 331 in not.
Fulmina publica & priuata t. 6 p. 288
Fumi venditor fumo perit t. 3 p. 7 b
Funalia in funeribus vſitata t. 3 p. 157 b
Functi, quinam dicantur? t. 2 p. 42 a
Functiones animales t. 4 p. 166 a
annonariæ t. 4 p. 2
militares t. 2 p. 258
ſenatoriæ t. 2 p. 6
ſordidæ t. 4 p. 116. 136 ſeq.
terrenæ t. 4 p. 166 a
Fundi dotales v. *Dotales fundi*.
emphyteutici v. *Emphyteutici fundi*.
Italici v. *Italici fundi*.
patrimoniales v. *Patrimoniales fundi*.
rei priuatæ v. *Reipriuatæ fundi*.
perpetuarii v. *Perpetuarii fundi*.
reipublicæ v. *Reipublicæ fundi*.
ſtipendiarii v. *Stipendiarii fundi*.
templorum v. *Templorum fundi*.
Fundus, ſine cenſu vel reliquis comparari non poteſt t. 4 p. 54
v. *Prædia*.
Funera, quando elata? t. 3 p. 157 ſeq.
Furfuraceus panis t. 5 p. 372 a
Furor v. *Inſania*.

Furta agentium in rebus, dupli pœna vindicanda t. 1 p. 91 b
Furti actio, qoando olim Lege Hoſtilia ſine mandato exercita? t. 1 p. 453 a
Furtiua compendia, quid? t. 1 p. 405 in not.
Furtiua res vindicantur non refuſo pretio t. 1 p. 281 b
Fuſio, pro indictione t. 4 p. 209 in not. 210 b
Fuſores, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Fuſtis, quid ſit? t. 3 p. 86 in not.
fuſtium admonitio in pœnis publicis leuior eſt flagellatione vel virgindemia t. 2 p. 528

G.

Gaii ſcripta, eorum auctoritas in indiciis t. 1 p. 33 ſeq.
Gaina factio ſeu coniuratio (p. 157 a. 159 a) t. 2 p. 284 b. 285 b. t. 3 p. 58 in not. p. 111 375 b
Galli, natatu inclaruere t. 2 p. 281 b
Gallia, Muſarum domicilium t. 5 p. 47 ſeq.
in quot prouincias olim diuiſa? t. 6 p. 313 ſeq.
quando hæreticis fuerit vacua? t. 6 p. 118
Gallia Lugdunenſis, in quot prouincias olim diuiſa? t. 4 p. 55
Gallicanus cenſus, quando a Conſtantino M. retractatus? (p. 5 a)
Gallicani Comites, qui? t. 2 p. 111 b
Gallus, quando Cæſar creatus? (p. 49 b.)
quando occiſus? (p. 53 b)
Gamaliel, Patriarcha Iudæorum, quisnam fuerit? t. 6 p. 262 ſeq.
Geminatum delictum venia caret t. 3 p. 301 a
Gemma mimis prohibitæ t. 5 p. 424 a
Genii, quinam Dii apud gentiles fuerint, & quomodo culti? t. 6 p. 312. 314 in not.
per genium principis iurare noluerunt Chriſtiani t. 1 p. 155 a
Gentiles, quinam ita dicti? t. 1 p. 348 b. t. 2 p. 249. 399. t. 4 p. 188 a. p. 625 a
iis interdictæ nuptiæ cum Romanis t. 1 p. 348
v. *Pagani*.
Gentilitii ritus prohibiti t. 3 p. 136
Geometra, quinam ſint? t. 5 p. 61 a
Gephyra, vbinam ſita? (p. 62 a) t. 2 p. 44
Geraſimus, Epiſcopus t. 6 p. 57
Germani, natatu celebres t. 2 p. 281 b
Germani fratres, qui? t. 1 p. 197
Geſta tyrannorum, num inualida? t. 5 p. 457. 459. 462. 471
Gildo, tyrannus, quisnam fuerit? (p. 140. 147 b) t. 2 p. 349 ſeq. t. 3 p. 111. 312 b. 346. a 373
a Stilicone deuictus, ſua manu ſtrangulatus interiit (p. 152 a) t. 3 p. 346
quomodo eius ſatellites puniti? t. 3 p. 346
Gladiatores, quinam & quotuplices fuerint? t. 5 p. 448 ſeq.
an & quando aboliti? (p. 26 a) t. 5 p. 449 ſeq.
Gladii ius, quid ſit? t. 3 p. 351 b
num confiſcandi ius tribuat? t. 3 p. 351 b
Gladii pœna, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
Gleba, pro fundo, prædio t. 4 p. 446 in not.
Glebalis collatio, quid? t. 4 p. 208
quomodo alias vocata? t. 2 p. 6
quinam ab ea exemti? t. 2 p. 8. 22. 25
eius exactio, diſquiſitio, inſtructio, a quibus facienda? t. 2 p. 17 ſeq. 29
num Hiſpaniæ prouinciæ ab ea exemtæ? t. 2 p. 20
num domus Principis? t. 2 p. 20
Gothi, a Conſtantino M. victi (p. 23 a)
item a Conſtantino Cæſare (p. 33 a)
Thracias vaſtant (p. 71 b) t. 6 p. 31 b
aduerſus Valentem arma ſumunt (p. 81 b. 85 a. b)
iuſſu Valentis in Thraciam collocati (p. 100 a)
Romanis bellum inferunt (p. 100 b)
Conſtantinopolin vsque graſſantur (p. 103)
a Theodoſio e Thracia expulſi (p. 106 b)
ſub Arcadio in Italiam penetrant (p. 160 ſeq.)
Gothici ludi (p. 23 a)
Gracchus, num fuerit Præfectus prætorio? t. 3 p. 275 b
Gradilis panis, quid? t. 5 p. 267 a. b
ab vno gradu in alium non eſt transferendus t. 5 p. 267
quo loco diſtribuendus? t. 5 p. 270
quibus? t. 5 p. 273. 275 a
Gradus militiæ t. 2 p. 259
quinam in gradu præferendi? t. 2 p. 289
Gradus, ex quibus panis diſtributus, quinam fuerint? t. 5 p. 268. 274
Græcitas, pro Græca lingua t. 5 p. 228 in not.
Grammatici, quinam ita dicti? t. 5 p. 48 b. 229 b
quotuplices? t. 5 p. 49 a
a quibus muneribus immunes? t. 4 p. 136. 139 t. 5 p. 27 b
Granaria ſublimata pro frumento t. 5 p. 323 b
Grandines, num incantationibus fieri auertiue poſſint? t. 3 p. 127 a. 131 ſeq.
Graſſatores, num a priuatis impune occidi poſſint? t. 3 p. 93
Gratis, quid ſignificet? t. 5 p. 246 b
Gratia diuina, pro ſacramentis t. 5 p. 411 a. t. 6 p. 214
Gratianus, quando natus? (p. 116 b)
quando auguſtus creatus? (p. 81 b) t. 2 p. 664 b. t. 5 p. 46 b
quomodo cum fratre Valentiniano iun. imperium diuiſerit? (p. 98 b. 105 b)
Valenti opitulaturus e Galliis in Illyricum abit (p. 102 b. 103 a)
Valente mortuo Theodoſium M. in imperium adſciſcit eique orientem cedit (p. 103 b. 105 a. b)
pluribus regionibus emenſis Treuiros peruenit (p. 105 b) t. 5 p. 46 b
Pariſiis fugiens apud Lugdunum occiditur (p. 116 b. 134 b)
Gratianus, monachus Bononienſis, iuris Pontificii corpus edidit t. 3 p. 96 b
Grauitatis titulus, cui tributus? t. 1 p. 127 in not. t. 2 p. 564 in not. t. 5 p. 324 in not.
Gregarii, a tironibus diuerſi t. 2 p. 337 in not.
Greges Dominici, qui? t. 3 p. 440
Gregorianus codex, quando & a quo compoſitus? (p. 209)
Gregorius, Epiſcopus Nyſſenus t. 6 p. 11 in not.
Grothingi Thraciam infeſtant (p. 124 b)
Gymnicus agon per Africam a Gratiano reſtitutus t. 5 p. 413 ſeq.
Gynæciarii, qui? t. 3 p. 532. 534 b
eos occultantes mulctati t. 3 p. 534. 537. 539
mulieres ingenuæ, quæ his ſe ſociabant, maritorum ſuorum conditione tenebantur t. 3 p. 535

H.

Habitus intra vrbem Romam conſtitutionibus Principum definitus t. 5 p. 231 ſeq.
Hadrianopolis, quando ibi Valentinianus & Valens ſubſtiterint? (p. 71 a)
quando Theodoſius M.? (p. 108 b. 111. 142)
Hadrumetum, vbi ſitum? t. 2 p. 184. t. 3 p. 316

Hæredes,

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Hæredes, quinam dicantur? t. 3 p. 498 a
an reſcripto a principe indulto vti poſſint? t. 1 p. 14
num aduerſus hæredum ſcriptorum miſſionem in bonorum defuncti poſſeſſionem appellare liceat? t. 4 p. 326
eorum pacta & transactiones ſuper hæreditate ſeruari debent t. 1 p. 151 ſeq.
Hæredes minorum, quænam iis tempora ad impetrandam reſtitutionem competant? t. 1 p. 186 b
Hæredes patronorum, quomodo a libertis colendi? t. 1 p. 419
Hæreditas non adita non tranſit ad hæredes t. 1 p. 466 b
Hæreditates legitimæ, quæ? t. 1 p. 463
Hæreditatis petitio, quid? t. 1 p. 215
Hæreſiota, quinam dicti? t. 5 p. 81 b
Hæreſis, quid ſit? t. 6 p. 161 a
Hæreſis naualis, pro nauali functione t. 5 p. 81 b 111 in not.
Hæretici, quinam ſint? t. 6 p. 116. 161
ſuos ordines eccleſiaſticos habuere t. 6 p. 118
edictis inuitati ad fidem catholicam t. 6 p. 118
quibus pœnis affecti? t. 6 p. 118. 120. 162 a
non omnes eadem auſteritate plectendi t. 6 p. 120. 209
nonnullis certo caſu ſummum ſupplicium indictum t. 6 p. 137. 168
num ad eos priuilegia Catholicis conceſſa pertineant? (p. 28 b)
Arioli, qui? t. 3 p. 129
Haruſpices, quinam dicti? t. 3 p. 124. 129 b
quibus in rebus olim conſulti? t. 6 p. 287 in not.
quomodo puniendi, qui artem ſuam intra priuatorum domos exercent? t. 3 p. 124
quomodo hi, qui eos conſulunt? t. 3 p. 124
Haruſpicina, quænam a Conſtantino M. & Valentiniano Seniore conceſſa? (p. 19 b. 21 b) t. 3 p. 123 ſeq. 139. t. 6 p. 283
Haſta, vrbs Liguriæ (p. 161 b)
Haſtæ, pro aquilis vel pro imperio t. 3 p. 333 a
Haſtæ fides, quid? t. 3 p. 509
Hebdomada annorum t. 1 p. 192 a
Hebdomadæ paſchales duæ, ante-paſchalis & poſt-paſchalis t. 1 p. 143 a
Helena, Conſtantini M. mater, quænam fuerit? t. 3 p. 62 a
quando & vbi mortua? (p. 28 b)
Helena, Conſtantini M. filia, Iuliani vxor t. 3 p. 292 b. 293 b
Helenopolis in Bithynia a Conſtantino M. exſtructa (p. 30 a)
Heliopolis, quando Conſtantius Imp. ibi fuerit? (p. 41 b)
Heliopolitani, a Conſtantino M. in viam reducti t. 1 p. 337 b
Helladius, Epiſcopus Cæſarienſis t. 6 p. 11 in not. 163 b
Helladius, Grammaticus, a Theodoſio iuniore comitiua primi ordinis eſt decoratus t. 2 p. 114 a
Helleniſtæ, quinam fuerint? t. 6 p. 242 b
Hemiolios, quid ſignificet? t. 1 p. 268 a
Henoticum Honorii (p. 164 a) t. 6 p. 118. 174. 217 220 a
Heraclea, vbi ſita? (p. 11 a)
quando ibi Conſtantinus M. fuerit? (p. 28 a. 29 b. 30 a. 31 a)
quando Theodoſius M.? (p. 110 b. 119 b. 142 a)
Heraclianus, tyrannus, quisnam fuerit, & quomodo interfectus? t. 3 p. 347. t. 5 p. 475
quomodo eius ſatellites puniti? t. 6 p. 198 b
Herba parietina, cur Traianus vocatus? t. 5 p. 343 a
Hermogeniani equi t. 3 p. 441 a. 443
Hermogenianus, ICtus, quisnam fuerit? (p. 210 ſeq.)
Hermogenianus Codex, quando & a quo compoſitus? (p. 209 ſeq.)
Hermulæ, quid ſint? t. 2 p. 399 in not.
Herodes, Proconſul Africæ t. 5 p. 146
Heſperius, Præfectus prætorio Africæ, Illyrici & Italiæ t. 1 p. 9 a
Heſperius, Proconſul Africæ t. 5 p. 413 in not.
Hierapolis, vbi ſita? t. 6 p. 395
quando ibi Conſtantius fuerit? (p. 44 b. 61 a. b)
quando Iulianus? (p. 67 a)
quando Valens? (p. 90 a. b)
Hieres, quinam fuerint? t. 6 p. 243 a. 264 b
Hierophanta, quinam? t. 6 p. 319
Hilarius, diaconus Romanus, cur Deucalion dictus? t. 6 p. 163 b
Hippocomi, qui? t. 2 p. 569
Hirenarcha v. *Irenarcha*.
Hiſpalis fuit quondam ſedes Vicarii Hiſpaniarum t. 1 p. 308 b
Hiſpania, varias annonarias ſpecies olim Vrbi Romæ præbuit t. 4 p. 93 b. 96 b. t. 5 p. 69 b.
quibusnam eius adminiſtratio demandata? t. 3 p. 22. t. 5 p. 47 a. t. 6 p. 312
Hiſpanica prouincia, num a glebali collatione exemptæ? t. 2 p. 20
Hiſtopodes, quinam ita dicti? t. 6 p. 149 ſeq.
Hiſtriones, inhoneſtæ perſonæ t. 5 p. 427 a
Holoſerica veſtes, quæ? t. 5 p. 436 a
Holouera veſtes, quæ? t. 3 p. 550. 551
trium generum fuere t. 3 p. 550 b
cum holoſericis non ſunt confundendæ t. 3 p. 550 ſeq.
Homagium poteſt exigi ab vno e conſortibus t. 1 p. 123 a
Homeritæ, vbi ſiti? t. 4 p. 618 b
eorum vrbes, ritus & mores t. 4 p. 615 a. b
Homicidæ conuicti, celeri ſupplicio ſunt afficiendi t. 3 p. 321
num iis appellatio concedenda? t. 4 p. 305. 318
ad altare confugientes, num ſine conſultu ſacerdotis abſtrahi poſſint? t. 3 p. 403 b
Homicidium, an iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 353 ſeq.
ab indulgentia exceptum t. 3 p. 293. 295. 298 299. 301. 302
Homines, pro tironibus t. 2 p. 253. 381. in not.
quot hominum genera olim in prouinciis & vrbibus fuerint? t. 5 p. 438 in not
Homo, ad exemplar Chriſti efformatus t. 3 p. 319
Homologi coloni, qui? t. 4 p. 187 ſeq. t. 5 p. 300 b
Honeſtamenta, quid? t. 4 p. 364 in not.
Honeſtas, quid ſit? t. 3 p. 408 in not.
Honeſtiores teſtes, quinam? t. 4 p. 337 a
Honor menſæ imperatoriæ t. 2 p. 98
Honor primus, quis? t. 2 p. 169 in not.
Honorabiles, qui? t. 3 p. 108 in not. 109 a. b
Honorarii, qui? t. 2 p. 92 a 109 a
Honorarii codicilli v. *Codicilli honorarii*.
Honorarius principatus t. 2 p. 178 b. 180 b. 189 a
Honorati, qui? t. 1 p. 58 ſeq. t. 2 p. 79 b. 333 a
eorum priuilegia t. 1 p. 59 b. t. 2 p. 79 b
ſi in lite conſtituti, tempore, quo aliorum cauſæ ventilantur, cum iudice non reſideant t. 1 p. 57 ſeq.
a quæſtionibus immunes t. 3 p. 270
quibusnam vehiculis vſi? t. 5 p. 244
Honoratus, Præfectus Vrbi Conſtantinop. t. 2 p. 51 ſeq.
Honores, quomodo differant a muneribus? t. 5 p. 28 b
per ſuffragium non ſunt mercandi t. 1 p. 254
v. *Dignitates*.
Honores tyrannorum profligatorum, faſtis eraſi t. 3 p. 341 b. t. 5 p. 471

Honorius, Imperator, quando natus? (p. 120 a. 151 b) t. 2 p. 66 in not. 156 a
quando Conſul deſignatus? (p. 120 a)
quando Auguſtus? (p. 138 a)
poſt mortem patris imperi...n occidentis adeptus (p. 144 a)
quando Conſtantium in imperium adſciuerit? (p. 187 a)
quando & vbi mortuus? (p. 191 b. 212 b)
vbi ſepultus? t. 3 p. 164 b
Horrea, quænam frumento conſeruando aptiora? t. 5 p. 323 b
Horrea publica, vbinam olim fuerint? t. 4 p. 108
quænam in illis condita? t. 4 p. 108. 157 a
quanto interuallo ab ædificiis priuatis diſtent? t. 5 p. 314
v. *Condita.*
Horrea Portuenſia, quænam dicta? t. 5 p. 201. 293 323
Horreatica ſpecies, quæ? t. 4 p. 111 in not.
Hoſpitalitas, quomodo perſonis publicis, iter agentibus, præbenda? t. 3 p. 352 ſeq. 354 ſeq.
Hoſpites, quomodo ſe gerant? t. 2 p. 355
Hoſpitia militaria, a quibus præbenda? t. 2 p. 258
Hoſpitiorum Mareſcalli, qui? t. 2 p. 230 b
Hoſtes imperii Romani, quali ſupplicio afficiendi? t. 2 p. 265
eos iuuare vetitum t. 3 p. 349
Hoſtes publici v. *Tyranni.*
Hoſtilia lege actio furti ſine mandato exerceri potuit t. 1 p. 453 a
Hozanna, quid ſignificet? t. 2 p. 433 a
Hullus, patriarcha, quando vixerit? t. 6 p. 239 a
Humanitas, quid interdum ſignificet? t. 1 p. 484 a t. 2 p. 175 in not. t. 3 p. 44 in not.
Humatio, num apud Romanos vſurpata? t. 3 p. 161
Humilis veſtis, quænam ſit? t. 5 p. 427 ſeq.
Hunni, a Theodoſio M. profligati (p. 105 b. 110 b)
Armeniam vaſtant t. 2 p. 284. t. 5 p. 346 a
Romanorum fœderati t. 2 p. 291
Hydroparaſtatæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 135
quando vltimo ſupplicio affecti? t. 6 p. 138 a
Hymetius, Vic. Vrbis t. 4 p. 261
Hypatius, Præf. prætorio t. 4 p. 132 in not.
Hyperocha, quid ſignificet? t. 1 p. 295 a
Hypogæum, quid ſit? t. 3 p. 163 a
Hypomnematographus, quiſnam fuerit in curia Alexandrina? t. 4 p. 555. t. 5 p. 300 b
Hypotheca tacita, num minoribus competat in bonis tutorum vel curatorum? t. 1 p. 365 ſeq.
Hypothecaria actio, quando præſcribatur? t. 1 p. 429 a
Hypſiſtarii, quinam dicti? t. 6 p. 259 b

I.

Iam nunc, qualem vim habeat hæc formula? t. 1 p. 44 a. t. 2 p. 431 in not. t. 4 p. 43 in not. t. 5 p. 14 in not. 315 in not.
Iam olim t. 4 p. 221 a
Icoregium, eius ſitus t. 4 p. 29
Idola v. *Simulacra.*
Ieiunium antepaſchale, quomodo in diuerſis locis obſeruatum? t. 3 p. 276
ieiunii diebus ſpectacula prohibita t. 5 p. 401 a
Ignis, tormenti genus t. 3 p. 86. 270
Ignis ſupplicium, quinam eo afficiendi? t. 3 p. 314
Ignobilis, de corruptione t. 4 p. 110 a
Ignorantia iuris neminem excuſat t. 3 p. 192 a. 472 313. t. 1 p. 8 a
Ignorantia decepta interdum non ſuccurritur t. 3 p. 472 b
Ilicet, quid ſignificet? t. 2 p. 149 b
Ilico, pro intra dies quinque t. 4 p. 233 in not.
Ilienſes, cur ſingulari priuilegio ornati? t. 4 p. 414 b
Illata ex publica collatione, non vſurpanda t. 4 p. 604 ſeq.
Illatio auri, qua in re fieri poſſit? t. 4 p. 601
Illicitæ nuptiæ cum duobus fratribus & duabus ſororibus t. 1 p. 338
Illuſtres, qui? t. 1 p. 335. t. 2 p. 79 a. 344. 358 ſeq. t. 3 p. 108 b. t. 4 p. 148 b. t. 6 p. 246. 249
a metato immunes t. 2 p. 344. 358
item ab extraordinariis & ſordidis muneribus t. 4 p. 148
Illuſtres vacantes, qui? t. 2 p. 109 a
Illyricum, quotuplex? t. 1 p. 9 b. t. 2 p. 44 a. t. 3 p. 99 a. 333 in not. 524. t. 4 p. 101 b. 107 b t. 6 p. 100 a
a barbaris vaſtatum (p. 98 a)
Imaginarius vſus, quid? t. 1 p. 377 a
Imagines imperiales, quomodo alias vocatæ? t. 5 p. 390
quibusnam temporibus quamque variis occaſionibus erectæ propoſitæque fuerint? t. 5 p. 390 392 b. t. 2 p. 635 ſeq.
v. *Statua.*
Imagines ſcænicorum, quo in loco reponi poſſint? t. 5 p. 427
Imago Dei, quid? t. 3 p. 319 b
Imbres, an cantibus attrahi & repelli poſſint? t. 3 p. 127 a
Imitatores falſarii t. 3 p. 181
Immatriculationis in academiis vſitatæ ſpecies t. 5 p. 223 a
Immaturæ nuptiæ viduarum t. 1 p. 323 a
Immunitas, quomodo a iure Italico differat? t. 5 p. 248 a
clericorum t. 6 p. 24
grammaticorum, medicorum, rhetorum &c. v. ſub ſuis titulis.
Immunitas eccleſiaſtica, num ea debitores publici fruantur? t. 3 p. 388
Immunitas a cenſu, quomodo per militiam quæratur? t. 2 p. 436 ſeq.
Immunitas a tributis, nemini eſt danda a quocumque magiſtratu t. 4. p. 5 ſeq. 37. 102. ſeq. 106. 137. t. 5 p. 361
Immunitas ab onere præturæ, quibusnam tributa? t. 2 p. 42. 43. 62
reſcripto principis conceſſa ab Honorio reuocatur t. 2 p. 67
Impares nuptiæ prohibitæ t. 1 p. 321 b
Impedimenta, quid? t. 2 p. 310 a. 320 a
Impelli, quid ſignificet? t. 5 p. 56 a
Impendere, pro donare, erogare t. 6 p. 137 in not.
Imperator, num ſit imperator totius orbis? t. 6 p. 10
Imperatores, quomodo anteceſſores ſuos appellarint? t. 1 p. 427 b
olim eccleſias ingreſſi diademate depoſito & armis foris relictis t. 3 p. 40 a
num maledicta in ſe effuſa prorſus ſpreuerint? t. 3 p. 46 ſeq. v. *Princeps.*
Imperium, pro imperatore ipſo, vel pro ſede & domo imperiali t. 5 p. 259 in not.
Imperium merum, quid ſit? t. 3 p. 351 b
Impetrationes actionum ſublatæ t. 1 p. 108 ſeq.
Implere debiti ſummam, eſt ſatisfacere t. 1 p. 442 in not.
Impriſio, quid ſit? t. 1 p. 220 ſeq.
Improbi vox, quid ſignificet? t. 1 p. 39 in not. 239 a. t. 2 p. 532 in not.
Improbum teſtamentum, quodnam dicatur? t. 1 p. 197
Impudentia non vindicet, quod concedere leges & iura non poſſunt t. 1 p. 151 b
Impunitatis ſpes magna peccandi illecebra t. 1 p. 72 b. t. 5 p. 259 in not.

Incanta-

Incantamenta, an & quatenus prohibita? t. 3 p. 128
Incarcerati, quomodo tractandi? t. 3 p. 45
Incendium Conſtantinopolitanum (p. 163 a. 166 b) t. 5 p. 356 b. t. 6 p. 83
Inceſti, qui? t. 3 p. 559 a
Inceſſibus, pro incenſibus, id eſt, incenſis t. 2 p. 38 t in not.
Inceſtæ nuptiæ, indulgentia excluſæ t. 1 p. 336 ſeq. t. 3 p. 299
Inceſtus, ab immunitate exemtus t. 3 p. 302
Incidere nomen in titulum aeneum, quid? t. 5 p. 274 b
Inciſiones, quid ſint in architectonica? t. 5 p. 61 b
Inclytæ poteſtates, quinam dicti? t. 3 p. 19 in not.
Incolatus ius, permaneat inconcuſſum t. 4 p. 510
Incompetentia præſcriptio t. 1 p. 123 a
Incorporatio, quid ſit, & quo ordine facienda? t. 3 p. 358. 361. 454
Incrementum, quid ſignificet? t. 4 p. 568 b. 643 b
Incubandi vox, *incubatio*, quid? t. 1 p. 440 in not.
Inculpatim, pro inculpate t. 2 p. 220 in not.
Indeuota deſidia, pro mora in tributorum ſolutione t. 1 p. 22 a. t. 4 p. 65 b
Index, num idem quod periculum? t. 1 p. 436 a 437 a
Indices, pro curioſis t. 2 p. 195 b
pro breuibus t. 4 p. 23 in not.
Indicius nominatus calumniæ non fit obnoxius t. 3 p. 263 b
Iudicium, pro relatione t. 2 p. 383 in not.
Indictio, quid ſit? t. 4 p. 62 b
pro anno t. 4 p. 3. 48. 62 b
Indictio extraordinaria v. *Extraordinaria munera.*
Indictio tironum t. 2 p. 372
Indictiones, annorum indices t. 4 p. 3. 48. 62 b
quando earum in Codice Theodoſiano primum mentio facta? (p. 67 a) t. 4 p. 622 b
ab Imperatorum nominibus ſunt deſignatæ, in quorum tempora inciderunt, licet non inchoatæ eorum temporibus t. 4 p. 215 b
Indictiones ad collationem faciendam, quomodo fieri ſolitæ? t. 4 p. 3. 61. 64
Indictionum XXIV laterculus (p. 205)
Indigena, quis? t. 2 p. 378 in not.
Indignatio, pro comminationis pœna t. 5 p. 432 a
factionum mater t. 3 p. 109 b
Indignus eſt humanitate, qui poſt damnationem commiſit in legem t. 3 p. 305
Indiuiſio eſcheutam impedit t. 3 p. 500 a
Inducia v. *Dilationes.*
Indulgentia criminum ſeu *abolitio publica*, quid ſit? t. 3 p. 290
quando fieri ſolita? t. 3 p. 290
quibusnam conceſſa? t. 3 p. 290 ſeq.
num infamiam criminis tollat? t. 3 p. 299 a
Indulgentia debitorum publicorum, quando & quibus interdum data? t. 4 p. 201 ſeq.
ob eam impetratam principi aurum coronarium oblatum t. 4 p. 642 b
Indulgentia reditus, quid ſit? t. 3 p. 38 t. 38 a in not.
quando omnibus exulibus data? t. 3 p. 306 a
Indulgentia paſchales, quando exortæ? t. 3 p. 296 ſeq.
Indulgere, abſolute, pro indulgentiam ſeu veniam tribuere, ignoſcere t. 3 p. 291 in not.
Infans, quis dicatur? t. 1 p. 372. t. 3 p. 92 b. 655 b.
Infantes non ſunt exponendi t. 1 p. 487 ſeq.
nec occidendi t. 2 p. 92
quem locum in militia Palatina occuparint? t. 2 p. 282 ſeq.
quando ab iis bonorum poſſeſſio petenda? t. 3 p. 695
Infanticidium, quomodo puniendum? t. 3 p. 91 ſeq.
Infauſta hoſpitalitatis præbitio, quid? t. 2 p. 355
Infauſta tempora, quæ? t. 5 p. 467 in not.
Inferre actiones, quid ſit? t. 1 p. 102 in not.
Infirmanda num omnia, quæ ſub tyrannis vel barbaris geſta? t. 5 p. 457 ſeq.
Infula, quid? t. 3 p. 351
Ingenium, pro natura, conditione & qualitate t. 3 p. 361 in not.
Ingenium paupertatis t. 5 p. 141 in not.
Ingenui, in minorennitate venditi, an & quando ad libertatem proclamare potuerint? t. 1 p. 406 b
ſub tyranno in ſeruitutem prolapſi natalibus ſuis ſunt reſtituendi t. 1 p. 407 b
ad Scythici belli apparatum incitati t. 2 p. 392
deſertorem prodentes, quomodo remunerandi? t. 2 p. 412
Ingenuitas a minore XXV annis ignorari præſumitur t. 1 p. 407 a
Ingerere, pro inſerere t. 2 p. 233 in not.
Ingrati liberi v. *Liberi.*
Ingrati liberti v. *Liberti.*
Ingratitudo, an & quatenus ob eam donatio a patre reuocari poſſit? t. 2 p. 663
Ingrediendi in ſecretaria iudicum, *conſidendique* cum his ius, quibusnam conceſſum? t. 2 p. 151 153. 160
Ingreſſus in domum iudicis horis pomeridianis eſt prohibitus t. 1 p. 54
Initiari lis quando dicatur? t. 1 p. 359 b
Iniuncti, pro *Iuncti* t. 2 p. 135 in not.
Iniuria corporalis, quid? t. 2 p. 482 in not. t. 3 p. 279 a. t. 4 p. 399. a
Innocens, quis pro eo habendus? t. 3 p. 266 a 307 a
Innocentes, iniuriis corporalibus non ſunt ſubiiciendi t. 3 p. 279 b
Innocentiæ auctoritas, pro præſidio innocentiæ t. 3 p. 278 in not.
Inofficioſa dos, quæ? t. 1 p. 21 x
ad eam repetendam, filiis conquerentibus, ad exemplum inofficioſi teſtamenti exercendæ actionis copia tribuitur t. 1 p. 212 ſeq.
Inofficioſæ donationes, quæ? t. 1 p. 209
ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti querela reſcinduntur t. 1 p. 210
Inofficioſum teſtamentum, quid? t. 1 p. 196
Inofficioſi teſtamenti querela non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
quando fratribus competat aduerſus fratris teſtamentum? t. 1 p. 197 ſeq.
quando matri aduerſus filii teſtamentum? t. 1 p. 200
an ceſſet, ſi teſtator iuſſerit legitimam boni viri arbitratu ſuppleri? t. 1 p. 204 ſeq.
num impediatur, libera teſtandi facultate a Principe indulta? t. 1 p. 206
an locum habeat approbata defuncti voluntate? t. 1 p. 209
quando præſcribatur? t. 1 p. 205 ſeq. 429 b
Inopes parentes, qui? t. 4 p. 197
iis alimenta ex fiſco ſunt præbenda t. 4 p. 197 ſeq.
Inormitas, pro enormitas t. 2 p. 561 in not.
Inquilini, qui? t. 1 p. 560
Inquiſitio de bonis fiſco delatis præcedere debet, antequam a Principe impetrentur t. 3 p. 467
Inquiſitio deſertorum, quomodo inſtituenda? t. 2 p. 262. 417
Inquiſitio iudicii plena, quid ſit? t. 1 p. 164 a
Inquiſitores ad conquirendos hæreticos, quando inſtituti? t. 6 p. 138 a
Inſania, quid? t. 3 p. 53 b. t. 6 p. 298 in not.

Inſcriptio ad edictum, quid? t. 4 p. 519
Inſcriptio in fronte a Conſtantino M. ſublata (p. 11 a) t. 3 p. 318
Inſcriptio in crimen, quid? t. 3 p. 2
ab accuſatore exacta t. 3 p. 10. 13
ea non peracta, nemo ad iudicium adduci, & velut reus cuſtodiæ tradi, nec tormentis ſubiici debuit t. 3 p. 13. 15. 16. 20. 40
Inſcriptio nominis operi publico, num prohibita? t. 5 p. 348 a
Inſcriptus, pro reo t. 2 p. 14. t. 3 p. 286 in not.
Inſidia, quid hæc vox interdum ſignificet? t. 5 p. 351 b
Inſignia magiſtratuum t. 2 p. 2
Inſinuare, pro intimare, denunciare t. 1 p. 111 in not.
Inſinuatio donationis apud acta, a quonam introducta? t. 2 p. 643
cur? t. 2 p. 649
vbi fieri debeat? t. 2 p. 639 a. 646 a. 653 b
apud quem iudicem? t. 2 p. 639. 646 b. 653 b
quando? t. 2 p. 649 b. 650. 653 b
Inſinuatio donationis ante nuptias t. 1 p. 300. 313
Inſinuatum, quodnam dicatur? t. 6 p. 7 a
Inſpectio fidelis, quid? t. 1 p. 231 b
Inſpectio militis, quid? t. 2 p. 320 b
Inſpectores, quinam fuerint? t. 5 p. 139. 140
cur extra ordinem in prouincias miſſi? t. 4 p. 20 a. 43 b. t. 5 p. 140. 312 b
Inſtituta, pro inſtitutione t. 2 p. 139 b
Inſtituta apud architectos, quid ſint? t. 5 p. 61 b
Inſtituta maiorum, temere non ſunt mutanda t. 1 p. 523
Inſtructiones, quid ſint? t. 1 p. 29 a. t. 3 p. 12 a t. 4 p. 634 in not.
Inſtrumenta dicuntur etiam ſcripturæ t. 4 p. 334. 338. t. 5 p. 466
magnam vim habent t. 4 p. 339
qui ea profert, earum fidem probare debet t. 1 p. 244 ſeq.
ad ea proferenda dilationes datæ t. 1 p. 130
illis aut fides rerum, aut rationes, aut debita probantur t. 5 p. 466
Inſtrumenta ruſtica, quæ? t. 1 p. 269 a
num pignori capi poſſint? ibid.
Inſula priuata, quæ? t. 5 p. 350 b
Integer ſtatus & *integrum*, quid? t. 3 p. 416 ſeq.
Integri reſtitutio v. *Reſtitutio in integrum*.
Intemperantia vinum, quid? t. 3 p. 60 in not.
Intentio, pro actione t. 1 p. 180 in not. 238 b t. 2 p. 617
quid in finium regundorum diſciplina ſignificet? t. 1 p. 238 b ſeq.
Interagens male a Cuiacio pro *iteragens* repoſitum t. 2 p. 353 in not.
Interceſſio, pro executione t. 2 p. 186 a. 643 in not.
Interceſſio pro reis ſupplicio addictis, quibusnam conceſſa? t. 3 p. 313. 349 ſeq.
Interceſſores, pro executoribus t. 1 p. 261 a. 2 p. 186 a
Intercluſus ager t. 1 p. 239 b
Interdicta non requirunt denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Interdictum momentaria poſſeſſionis v. *Momentaria poſſeſſionis interdictum*.
Interdictum Quorum bonorum v. *Quorum bonorum interdictum*.
Interdictum recuperanda poſſeſſionis v. *Recuperanda poſſeſſionis interdictum*.
Interdictum vnde vi v. *Vnde vi interdictum*.
Interfectum negotium t. 1 p. 454 in not.
Interficere virginitatem t. 1 p. 454 in not.
Interlocutio, idem quod præiudicium & ſententia definitiua t. 4 p. 308 a. 327 b
num ab ea appellari poſſit? t. 4 p. 290. 289. 304
Interlocutio iudicis, num a vi excuſet? t. 1 p. 455 a. b
Intermina ætas, i. e. continua, æterna t. 4 p. 219 in not.
Internecini actio, quanam? t. 3 p. 21 ſeq. 121
Internecinum teſtamentum t. 3 p. 21 a
Internecium, quid? t. 3 p. 21 b
Internuncia naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Interpellare, quid ſignificet? t. 1 p. 459 in not.
Interpellatio præſcriptionis t. 1 p. 429 b
Interpellator matrimoniorum, quis? t. 3 p. 220 b
Interpretatio, pro exceptione, limitatione t. 3 p. 63 in not.
Interpretatio fulgurum t. 6 p. 287 a
Interpretationes, legibus Codicis Theodoſiani ſubiectæ (p. 224)
Interrogatio, pro quæſtione t. 3 p. 67 in not.
Intertrimentum, quid? t. 5 p. 102
Interuallum inter publica & priuata ædificia t. 1 p. 462. t. 5 p. 314. 338 a. 350 a. 358
arboribus vacuum ab aquæductibus relinquendum t. 1 p. 371 b
Interuenire, an fœmina pro aliis poſſit? t. 1 p. 170 b
Interuerſores, quinam proprie dicantur? t. 3 p. 417
Inteſtabilitatis pœna, cur apoſtatis & hæreticis impoſita? t. 6 p. 225
Inteſtatorum militum bona, ad quem pertineant? t. 1 p. 481
Inteſtinarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Intexta veſtes t. 2 p. 162
Intimare, quid ſignificet? t. 1 p. 111 in not. t. 4 p. 290 in not.
Intribuere, pro conferre t. 5 p. 317 a
Introductio in Secretarium t. 1 p. 45 a. t. 2. p. 157 a
Introductio cauſarum in Senatum, cuinam competat? t. 2 p. 186 b. 187 a
Inuaſores rei alienæ, quomodo coercendi? t. 1 p. 230 ſeq. 233 ſeq. 452 ſeq. t. 3 p. 80 ſeq.
Inuentarium, quando & quomodo a tutore conficiendum? t. 1 p. 369
bonorum proſcripti, quomodo? t. 3 p. 362
bonorum vacantium t. 3 p. 448
Inuidia, quid ſit? t. 6 p. 327 b
eminentis fortunæ comes t. 3 p. 112 b
inter vicinos & poſſeſſores t. 1 p. 239 a
Inuira virgines, quæ? t. 3 p. 221 b
Inuiri, qui? t. 3 p. 70 a
Inuita nuptias, an quacomque præditus poteſtate petere poſſit? t. 1 p. 335
Inuitare eſt de ſtupro compellare t. 3 p. 335 a. t. 3 p. 220 ſeq.
Inutiles, qui? t. 2 p. 137 b
Ioannes, tyrannus, quando vixerit? (p. 192 a) t. 3 p. 489. t. 4 p. 104 ſeq.
captus & capite plexus (p. 194 a)
Ioannes Chryſoſtomus v. *Chryſoſtomus*.
Ioannita, quinam vocati? t. 6 p. 83 b. 114
Iocalariter, quid ſignificet? t. 2 p. 377 a
Iouianus, quando Imperator creatus? (p. 67 a. b)
quando & vbi mortuus? (p. 68 a)
Iouinianus, hæreticus t. 6 p. 98. 117. 193
Irenarcha, quinam fuerint? t. 4 p. 647. t. 5 p. 300 b
Iriprifio, quid? t. 1 p. 220
Irruptio in eccleſias, prohibita t. 6 p. 75
Iſauri, latrociniis infames t. 3 p. 280
Ita, iurandi particula t. 3 p. 9 a
Italia, quot modis ſumatur? t. 4 p. 14 b. 19 a 107 b. 127 b
annonaria, quæ? t. 4 p. 12 ſeq. 220 b
Italici fundi, qui? t. 2 p. 645 a
Italiciani Comites, qui? t. 2 p. 111 a.

Iter

Digitized by Google

Iter publicum, num differat a militari via? t. 2 p. 530. 533 ſeq.
v. *Via.*
Iteratum delictum, an venia careat? t. 3 p. 301 a
Itinerum munitio, quid ſit? t. 5 p. 383
non *Iubere*, pro inhibere, vetare t. 1 p. 273 in not.
Iudæi, per imperium Rom. diſperſi t. 6 p. 235
in cauſis ad eorum ſuperſtitionem non pertinentibus iudices ordinarios habuere t. 1 p. 101 ſeq.
in patriarchas ſuos compromittere potuerunt t. 1 p. 103 a
feriis ſuis neque a priuatis, neque fiſci nomine, vllo modo conueniendi t. 1 p. 144. t. 2 p. 621
num Chriſtianos ſeruos habere poſſint? t. 1 p. 284. t. 6 p. 234 a. 271. 272. 273
num mulierem Chriſtianam in matrimonium ducere? t. 1 p. 320. t. 3 p. 68. t. 6 p. 244
num filios, Chriſtianos factos, exhæredare? t. 6 p. 268
num Chriſtianum circumcidere? t. 6 p. 262. 266. 271
quomodo puniendi, qui proſelytum ſaxis vel alio furoris genere appetierint? t. 6 p. 237
an & quando immunitate eccleſiaſtica fruantur? t. 3 p. 389 ſeq.
militia omni excluſi t. 6 p. 254. 264
num muneribus publicis curiisque obnoxii fuerint? t. 5 p. 84. t. 6 p. 240 b. 250
Iudæorum Synagoga v. *Synagoga.*
Iudex, quis? t. 3 p. 351 a
reſcripta, ſi ſecundum leges data, exequi debet t. 1 p. 19 ſeq.
aures omnibus præbere debet t. 1 p. 45 a
quomodo puniendus, qui matremfamilias e domo ſua extrahit? t. 1 p. 65 b
quomodo is, qui litem protelat? t. 1 p. 95 b
quomodo is, cuius culpa temporis lapſus contigit? t. 1 p. 127
an quis in ſua cauſa eſſe poſſit? t. 1 p. 107
an in eodem negotio ſimul aduocatus eſſe queat? t. 1 p. 160
eius officium in cognoſcendis cauſis t. 1 p. 192 ſeq.
quomodo ad capitalem ſententiam procedere debeat? t. 3 p. 317
pœnas non debet mollire t. 3 p. 313
quando ab eius ſententia appellare liceat? t. 4 p. 230
pendente appellatione nihil amplius audire poteſt t. 4 p. 230. 237
appellationem accipere debet t. 4 p. 231. 236. 248. 261. 264
num etiam ſuperfluam? t. 4 p. 272
quomodo puniendus, qui appellationem non admiſit? t. 4 p. 231. 255. 257. 264. 278. 284 285
diſcretionem ſeruet in audientia præbenda t. 4 p. 330 a
apud quem donationes inſinuandæ? t. 2 p. 646 b
Iudex ſui periculi, quis? t. 1 p. 435 b
Iudicata res, quænam dicatur? t. 1 p. 438
Iudicati actio, non procuratori vel in procuratorem datur, ſed domino & in dominum t. 1 p. 173. 431
Iudices nummarii, quinam? t. 3 p. 238 a
Iudices ordinarii v. *Rectores Prouinciarum.*
Iudices regionum, quinam fuerint? t. 5 p. 192
Iudices ſeculares, num de cauſis eccleſiaſticis cognoſcere poſſint? t. 6 p. 60
Iudiciaria luſoria, quales naues ſint? t. 2 p. 408 b
Iudicium, pro teſtamento t. 1 p. 207 in not.
Iudicium maius & minus t. 1 p. 509 a
Iudicium quinquevirale t. 1 p. 106 a
Iudicium zeli, quid? t. 6 p. 238 a
Iuga, a quibus *iugatio*, & *iugum* ingeris, vnde *iugeratio*, quomodo differant? t. 5 p. 132 b
Iugatio, quid ſit? t. 4 p. 60 in not. 171. t. 5 p. 127. 130 b
Iugitas, pro copia curſus publici t. 2 p. 563 in not.
Iugiter, pro publice t. 1 p. 47 in not.
pro ſemper t. 2 p. 471 in not.
Iulianus, a Conſtantio Cæſar creatus (p. 55 b)
in Gallias media hieme pergit (p. 55 b)
Pariſiis a militibus imperator dictus (p. 67 b)
aduerſus Conſtantium mouens, huius morte cognita, Conſtantinopolin ingreditur, variasque ibi conſtitutiones edit (p. 62)
Antiochia ad bellum Perſicum digreditur (p. 67 a)
telo vulneratus occumbit (p. 67 b
Iulianus, Iureconſultus, quando eius ſcripta interierint? t. 1 p. 35 a
Iulius, quando Epiſcopus Rom. factus? (p. 36 b)
Iumenta, pro equis t. 2 p. 274 in not.
Iunctura, quid ſit? t. 5 p. 418 b
Iungere dotem, i. e. conferre t. 1 p. 471
Iuniores, pro tironibus t. 2 p. 372 a
pro inferioris ordinis clericis t. 6 p. 40 b
Iura dictare, quid ſignificet? t. 1 p. 435 b
Iuramentum nonnullorum Imperatorum t. 3 p. 9 a
Hippocratis t. 5 p. 43 a
Iurare per genium, per caput, per ſalutem principum t. 1 p. 155
Iurata pactio & transactio non reſcindenda t. 1 p. 152 ſeq.
Iurgium, quid? t. 3 p. 237 a
Iurgium finale, quid? t. 1 p. 238 b
Iuriſconſulti, ſi eorum ſententiæ diuerſæ, quænam præferenda? t. 1 p. 35 ſeq.
quid ſi pares? t. 1 p. 36 b
a cauſidicis ſeparati t. 1 p. 101 a
Iuriſdictio, quid? t. 1 p. 87
Iuriſdictio eccleſiaſtica t. 6 p. 349
Iuriſdictio Prætoris Conſtantinopolitani t. 2 p. 51
Iuris periti v. *Iuriſconſulti.*
Iuris Profeſſores duo in academia Conſtantinopolitana conſtituti t. 2 p. 114 b. t. 5 p. 229 ſeq.
Iuriſprudentia Romana t. 1 p. 37 a
Iuris ſtudioſi, quo anno ſtudiis auocari potuerint? t. 4 p. 32 a
Ius, quid in finium regundorum diſciplina ſignificet? t. 1 p. 240
Ius antiquum, pro lege decimaria t. 1 p. 476 b
Ius Italicum, quid ſit? t. 5 p. 236 ſeq.
cur id vrbi Conſtantinopolitanæ tributum? t. p. 248 b
cur a Valente renouatum? t. 5 p. 248 a
Ius liberorum, quid? t. 1 p. 207. t. 2 p. 678. 682 t. 4 p. 42
quotuplex? t. 2 p. 678
quacumque ætate, ob deſperationem liberorum, peti potuit t. 2 p. 679
poſthac omnibus indultum t. 2 p. 680
Iuſiurandum v. *Iuramentum.*
Iuſſio euectionis, quid? t. 2 p. 370 in not.
Iuſſus domini, num a pœna excuſet? t. 3 p. 313
Iuſtinianeus Codex, quando compoſitus & promulgatus? (p. 220)
eius næui (p. 220 ſeq.)
Iuſtinianus, fiſci locupletandi appetens t. 1 p. 378 a
Iuſtum eſt, cuique ſua committere t. 6 p. 248
Iuuenes, pro tironibus t. 2 p. 276 in not.
pro acoluthis t. 6 p. 40 b

K.

K, littera, olim calumniatorum fronti inuſta t. 3 p. 318 b

Kalendaria arcæ oleariæ & frumentariæ t. 4 p. 611
Kalendarii curatores, quinam fuerint? t. 4 p. 609 a
a quibus creati? t. 4 p. 612 b
Kalendarii Romani pars (p. 208)
Kalendarium, quid ſit? t. 4 p. 609 b, 612 a
Kalendarum Ianuariarum dies feriati t. 1 p. 141 ab.
Kalendis Martiis nominationes ad honores & munera fieri ſolitæ t. 4 p. 389

L.

Labarum, quid? t. 2 p. 143 ſeq. t. 6 p. 33 a
Labium, an differat a labro? t. 2 p. 638 a
Laborioſi præferuntur otioſis t. 2 p. 137 b
Laborum præpoſiti v. *Præpoſiti laborum*.
Labra, pro vultu t. 2 p. 638 a
Labrata, quid? t. 2 p. 399 in not. 637
Labrum, an differat a labio? t. 2 p. 638 a
Lacerare, *Laceratio*, quid ſignificet? t. 3 p. 228 a 505 a
Lactantius, quando inſtitutionum ſuarum libros ſcripſerit? t. 3 p. 320
Læſa Maieſtatis crimen v. *Maieſtatis crimen*.
Læti, quinam fuerint? t. 2 p. 249. 399 a. 445. t. 4. p. 188 a. t. 5 p. 148 b
Lætica terra, quæ? t. 2 p. 249. 399 a. 445. t. 4 p. 188 a. t. 5 p. 148
Lætitiani, qui? t. 2 p. 446 b
Lætitia publicæ nuncii ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 ſeq.
Lætoria lex, eius contenta t. 2 p. 645
Lamina ignita, torturæ genus t. 3 p. 89 a
Lamina plumbea, in quibus olim ſcriptum t. 4 p. 199 a
Lanionia, quid? t. 5 p. 294 b
Laniſta, quinam dicti? t. 3 p. 327
Laodicea, quando Conſtantius Imp. ibi ſubſtiterit? (p. 41 a)
Lapidarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 a
Lapidicina, quid ſint? t. 3 p. 517
Lapſus temporis, ſi culpa iudicis contigerit, quomodo hic multandus? t. 1 p. 126 ſeq.
Laquearii, quinam ſint? t. 5 p. 58 a
Laquei legis, pro mulcta t. 2 p. 456 in not. t. 6 p. 175 b
Lares, quinam Dii apud gentiles fuerint? t. 6 p. 312 a 314 in not.
quomodo culti? t. 6 p. 312 a. 314 in not.
Largitates, pro annonis t. 2 p. 362 in not.
Largitates principum, quando validæ? t. 4 p. 159
v. *Donationes*.
Largitionales ſingularum vrbium t. 2 p. 234 a
Laridum, quid? t. 2 p. 294 b
olim militibus datum t. 2 p. 294 a. 298 b
Laridum bubalinum, quid? t. 2 p. 294
Lata fuga, quid? t. 3 p. 145
Laterculum, quid ſit? t. 4 p. 407 in not.
Latini, qui? t. 1 p. 216. 413 b
num de bonis ſuis teſtamentum condere potuerint? t. 1 p. 216 a
quinam eorum bona vindicarint? t. 1 p. 216 b
Latium, num a Campania diuerſum? t. 3 p. 328 ſeq.
quando Campaniæ adminiſtrationi acceſſerit? t. 4 p. 19 b
Latrocinia a defenſoribus ciuitatum comprimenda t. 1 p. 72 a
Latrona, Myſiæ inferioris vrbs t. 5 p. 70 b
Latrones, quinam a Principibus vocati? t. 3 p. p. 380 b
num a quouis priuato occidi poſſint? t. 3 p. 93
quomodo puniendi, qui eos occultant? t. 2 p. 415. t. 3 p. 245
eorum ſupplicium non eſt differendum t. 3 p. 321
Latus clauus, quid? t. 5 p. 234 a
Lauatra v. *Balnea*.
Laudicianorum greges, qui? t. 2 p. 56 a
Laurata regum, quid? t. 2 p. 636 b
Laureata prætura t. 2 p. 37 b 64 a
Laurentum conſortium, quid? t. 2 p. 576
Lauriacum, nomen tribus locis commune t. 2 p. 489 (p. 43)
Laus peregrina, quid? t. 1 p. 106 b
Lectio, quid? t. 1 p. 34 ſeq.
Lectiones ex vtroque teſtamento olim in eccleſia ſolemnes t. 5 p. 403 a
Lector libellorum famoſorum, quando puniendus? t. 3 p. 266 a
Legati, an iis fides habenda ſine litteris? t. 1 p. 31 a
iis olim viatica data t. 4 p. 636 ſeq.
Legati a latere, an iis credatur, ſi non habeant litteras? t. 1 p. 31 b
in Gallia facultates ſuas ad Parlamentum deferre debent t. 4 p. 625 b
Legati gentilium regulorum ad Imperatorem Romanorum t. 4 p. 613. 625
an eorum litteræ obſignatæ? t. 4 p. 625
iis curſus publici vſus conceſſus t. 4 p. 625 b
Legati prouincialium, quinam fuerint? t. 4 p. 613
quatuor fuere generum t. 4 p. 613
qui & quomodo electi? t. 4 p. 614. 629
quot ſimul miſſi? t. 4 p. 624. 627. 631
iis ſumtus de publico dati t. 4 p. 614
iis curſus publici facultas conceſſa t. 4 p. 614. 626. 627
probabilia tantum, non ſuperflua ad Imp. perferre iuſſi t. 4 p. 626. 630 b
mandata ſcripta exhibuere t. 4 p. 630 b
Legatio libera, quæ? t. 1 p. 31 t. 4 p. 636 a
Legatio Patrum Africanorum ad Honorium pro templis deſtruendis t. 6 p. 320
Leges olim æneis tabulis inciſæ t. 5 p. 264
regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ t. 1. p. 404 a
earum ratio potius conſideranda quam verba t. 2 p. 660 a
num principes iis obnoxii? t. 3 p. 564 b
v. *Conſtitutiones*.
Legiones, quomodo ab auxiliis & auxiliaribus cuneis differant? t. 2 p. 286 b
Legitima, quid ſit? t. 1 p. 205 a
ſi eam teſtator arbitratu boni viri ſuppleri iuſſit, ceſſat querela inofficioſi t. 1 p. 204 ſeq.
Legitimæ hæreditates, quæ? t. 1 p. 463
Legitima perſona, quæ? t. 1 p. 374 a
Legitimæ ſucceſſiones, num requiſiuere cretionis ſolennitatem? t. 1 p. 373 a
Legitimi Principes, qui? (p. 211 b)
Legitimi tutores, qui? t. 1 p. 363 in not.
Lenitudo, pro inertia & ignauia t. 3 p. 12 in not. t. 5 p. 286 in not.
Lenocinium, an iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 354 a
Lenones, quinam ſint? t. 5 p. 430
quando in vrbe Conſtantinopolitana vetiti? t. 5 p. 433 a
olim luſtrali præſtationi obnoxii fuere t. 5 p. 4 b
metallis addicti t. 5 p. 432
eorum vectigal ærario publico inferri vetuit Alexander Seuerus t. 5 p. 353 b
Leodes, qui? t. 2 p. 399 a
Leones, quando a priuatis occidi poſſint? t. 5 p. 445 ſeq.
eorum venatio priuatis interdicta t. 5 p. 446 a
Leti v. *Læti*.
Leuamentarius, quinam fuerit? t. 5 p. 66 b
Leuatitia aura, quid? t. 3 p. 132 a

Lex, pro religione t. 2 p. 343. t. 6 p. 30 in not.
pro ſecta Iudæorum t. 6 p. 241 b
Lex Cornelia de falſo t. 3 p. 176
de parricidiis t. 3 p. 183 in not.
de ſicariis t. 3 p. 91
de veneficiis t. 3 p. 183 in not.
Lex Fabia, h. e. qui filios alienos inuolant t. 3 p. 173
Lex Iulia de adulteris t. 3 p. 59
de ambitu t. 3 p. 222
de vi publica & priuata t. 3 p. 79
maieſtatis t. 3 p. 53
repetundarum t. 3 p. 229
Lex Papia t. 2 p. 677 a
Libella, quid? t. 3 p. 45 b
Libelli, vbi iudici offerendi? t. 1 p. 49
Libelli contradictorii, quid ſint? t. 1 p. 177 a
Libelli famoſi, quid ſint? t. 3 p. 260. 267 b
ſunt comburendi t. 3 p. 264. 265. 266. 269
eorum auctores quomodo plectendi? t. 3 p. 262 a
Libellus principi oblatus litis conteſtatæ vim obtinet t. 1 p. 24
Liberalis cauſa, quid ſit? t. 1 p. 399
Liberalis Prætor, quis? t. 1 p. 361 a
Liberi, dicuntur affectiones t. 6 p. 21
ante ſenatoriam patris dignitatem ſuſcepti quando ſenatorii cenſeantur? t. 2 p. 8
eorum bona patrum proſcriptorum bonis non miſcenda t. 3 p. 356 ſeq.
tredecim liberorum numero a curiali conditione olim pater liberatus t. 4 p. 422
num quinque liberi patrem a perſonalibus muneribus excuſent? t. 4 p. 652 a
Liberi ingrati emancipati, in patriam poteſtatem ſunt reuocandi t. 2 p. 664
Liberius, quando Epiſcopus Rom creatus? (p. 50 b)
cur in exilium miſſus? (p. 55) t. 6 p. 44 a
quando reſtitutus? (p. 57. 59) t. 6 p. 46 a. b
Liberorum ius v. *Ius liberorum.*
Libertas iuſta & imperfecta, quæ? t. 3 p. 214 b
num ei manumiſſio officiat? t. 1 p. 406 ſeq.
Libertatis inditium, quid? t. 1 p. 399
Libertatis præſcriptio t. 1 p. 408 a
Liberti, qui? t. 1 p. 420 a
neque patronos neque eorum hæredes accuſare poſſunt t. 1 p. 419. t. 3 p. 56 a
excepto crimine maieſtatis t. 3 p. 56. 58
olim ad nullum quamuis humilis militiæ locum admiſſi t. 1 p. 420
principibus fuere exoſi t. 1 p. 203 a. t. 2 p. 659 a. t. 5 p. 178 b
Liberti, ciues Romani, ob contractum ingrati vitium in Latinorum gradum regradati t. 1 p. 216 a. b. 418
Liberti ingrati, num in oram Campaniæ relegati? t. 1 p. 217 a
interdum in latumias ſunt miſſi t. 1 p. 217 a
in ergaſtula quoque damnati t. 1 p. 217 b
cur in ſeruitutem reuocari poſſint? t. 1 p. 217 b 418
Liberti Latini v. *Latini.*
Libertini, qui? t. 1 p. 420 a
ſi impuberes manumiſſi ſunt, & maiores venditi, num ad libertatem proclamare poſſint? t. 1 p. 406 b
quando primum ad militiam admiſſi? t. 1 p. 420 b
quando ad piſtorum corpus vocati? t. 5 p. 178 b
Libertinorum ſynagoga, Act. 6 v. 9 memoratæ, quænam fuerint? t. 6 p. 241 b
Libra auri, t. 2 p. 460 ſeq. t. 4 p. 578 b. 597. t. 5 p. 24 b. 437 a
Libra argenti t. 3 p. 210 a. t. 4 p. 597 b. t. 5 p. 25 342 a. 437 a
quot argenti libræ a Prætoribus in ludos deſtinatæ? t. 2 p. 38 b. 64 b
Libra occidua, quid? t. 2 p. 463 b
Libra ponderaria t. 4 p. 598 b
Librarii, quinam fuerint? t. 2 p. 643 a. t. 5 p. 157 b
Libratores aquæ, quinam ſint? t. 5 p. 60 a
Libri improbatæ lectionis ſunt cremandi t. 3 p. 145 a
Libya, Ægypti prouincia t. 4 p. 622 b
Libyſtinorum ſynagoga, quænam fuerint? t. 6 p. 241 b
Licentia, pro poteſtate & auctoritate t. 2 p 107 in not.
pro iure præcipuo, honore & prærogatiua t. 2 p. 175 in not.
pro libertate & leuitate t. 3 p. 10 in not.
pro facultate tributa a principe t. 5 p. 379 b
Licinianus, quando Cæſar creatus? (p. 14 a)
Licinius, quando Imperator factus? (p. 5)
quando Conſtantini M. ſororem in matrimonium receperit? (p. 6 b)
a Conſtantino M. in Pannonia deuictus pacem init (p. 11 b)
rupta pace rurſus profligatur (p. 23 b)
Theſſalonicæ violenta morte occumbit (p. 24 b)
litteris fuit infeſtus t. 5 p. 27 a
eius leges a Conſtantino M. abrogatæ (p. 23 b. 24 b. 25 a) t. 2 p. 427 ſeq. t. 5 p. 459 a
Lictores, quinam fuerint? t. 2 p. 623
Lidi, quinam ita dicti? t. 2 p. 399 a. 446 b
Ligna, a quibus Romam transportata? t 5 p. 77 a
Limen, pro domo t. 3 p. 123 in not.
Limes incluſus, quid? t. 1 p. 239 b. 241 b
Limigantes, quinam dicti? (p. 35 a)
Limitanea terra non aliter poſſideri potuerunt, quam cum onere foſſati curandi, & tuendi limitis t. 2 p. 398 ſeq.
Limites, quid? t. 2 p. 399
Limites ordinati t. 1 p. 231 b
Limitrophi, qui? t. 1 p. 22 b
Limus, quid? t. 5 p. 235 b
Linea paragauda, quid? t. 3 p. 548
Linea pura, quid ſint? t. 2 p. 162 b
Lingua, quibusnam radicitus euellenda? t. 3 p. 461 b
Lintea mappa, quid? t. 4 p. 199 a
Lintearii, *Linteones*, qui? t. 3 p. 532. 538
eos celantes mulctati t. 3 p. 537. 538. 539
Liquentia, fluuius Italiæ t. 4 p. 99
Liquentia pons (p. 90 b) t. 4 p. 99
Lis, ſi legitime tutori denunciata, num ipſa controuerſia in iudicio cum ſolo deinceps adulto agitari poſſit? t. 1 p. 359 b
Lita, *Litana*, quid? t. 2 p. 446 b & in not.
Litania, quid ſint? t. 6 p. 166 b
Litera v. *Littera.*
Liti, qui? t. 2 p. 399 a. 446 b
Liticiani, qui? t. 2 p. 446 a
Litigator præpoſterus t. 1 p. 455 a
Litigatores horis pomeridianis domos iudicum non ingrediantur t. 1 p. 54 ſeq 60 b
a quo tempore, mortuo litigatore, curſus temporis reparari debeat? t. 1 p. 128 ſeq.
Litigioſa res, num lite pendente per contractum alienari aut transferri poſſit? t. 1 p. 391
Litimonium, quid? t. 2 p. 446 b
Litis denunciatio v. *Denunciatio.*
Littera, apud veteres quid? t. 1 p. 120 b
Littera ad cædem datæ t. 1 p. 30 b
Littera credentiales t. 1 p. 31 b

Litteræ familiares, non inducunt, pœnam, pactis adiectam, eſſe remiſſam, ſi fides non præſtetur t. 1 p. 149
Litteræ mutui compaſſus t. 3 p. 16 b
Litteræ rogatoriæ t. 3 p. 16 b
Litterarii ludi t. 5 p. 228 ſeq.
Litterarum obligatio, quid? t. 1 p. 120 b
Litterata militia t. 2 p. 147 b
Litteratæ frontes t. 3 p. 320 a
Litterati, quinam olim ita dicti? t. 3 p. 318
Littora, quomodo cuſtodienda? t. 2 p. 402. 403 ſeq.
Liturgi, quinam ita dicti? t. 4 p. 188 a
Lixæ, quinam fuerint? t. 2 p. 276 in not.
Loca a dominis neglecta, veterani colere poſſunt t. 2 p. 444
quænam a ſuppliciis immunia? t. 3 p. 313
Loca data, quid? t. 1 p. 231
Loca ſancta in Palæſtina, quænam fuerint? t. 6 p. 65
Loca templorum, vendita olim vel donata, ſunt confiſcanda t. 3 p. 414
vſurpari nequaquam poſſunt t. 2 p. 422
Locatio fundorum iuris emphyteutici, & reip. & templorum t. 3 p. 427
Locatio vectigalium, quomodo fieri ſolita? t. 1 p. 488
Locus, quid in finalibus controuerſiis ſignificet? t. 1 p. 238 a
interdum ſumitur pro gradu t. 2 p. 283 a
it. pro dignitate t. 4 p. 632 in not.
pro regione minore ſeu tractu t. 3 p. 328 a
Logographi, quinam ita dicti? t. 4 p. 60. t. 2 p. 490
Logographi chomatum, qui? t. 3 p. 258 a. t. 4 p. 188 b. 300 b
Longi temporis præſcriptio, quæ? t. 1 p. 428
Lorarii, quinam dicti? t. 3 p. 86 in not.
Lorum, quid? t. 3 p. 548 a
Luceria, vbi ſita? t. 2 p. 339
quando Valentinianus ibi ſubſtiterit? (p. 76 b)
Luciferiani, quinam fuerint? t. 6 p. 163 a. b
Lucratiua, quænam dicantur? t. 1 p. 315 in not. t. 4 p. 560
quænam deſcriptio iis impoſita? t. 1 p. 315 ſeq. t. 4 p. 560 ſeq.
Luctuoſa portio parentibus quæ? t. 1 p. 200 b
Lucus Antiochenus t. 3 p. 419
Ludere, quid? t. 2 p. 408 b
Ludi, quo eludi t. 1 p. 247 in not.
Ludi, cur inſtituti? t. 4 p. 529 b. t. 6 p. 293
tria eorum genera t. 5 p. 396 in not.
eorum expenſæ t. 5 p. 433 ſeq.
Ludi gentilitii, prohibiti t. 6 p. 328
Ludi litterarii t. 5 p. 228 ſeq.
Ludi ſeculares, num ab Honorio reſtituti? t. 6 p. 255
Ludi pœna t. 3 p. 314
Ludicræ artes, num in republica Chriſtiana concedendæ? t. 5 p. 405. 414 b
Ludicrum, quodnam dicatur? t. 5 p. 415 a
Ludis, iis ſellarum vſus interdictus t. 5 p. 456
Ludus gladiatorius, quale ſupplicium fuerit? t. 3 p. 175. 314. 325
eo non afficiendi Chriſtiani t. 3 p. 324
nec Palatini t. 3 p. 327
Luere, i. e. ſoluere & inferre t. 4 p. 254 in not.
Lugdunenſis Gallia, in quot prouincias diuiſa? t. 4 p. 55 b
quando a Conſtantino M. indulgentiam tributorum impetrarit? (p. 5 a)
Lugdunum, quando Conſtantius Imp. ibi ſubſtiterit? (p. 51 b)
ibi Magnentius ſe interfecit (p. 51 b)
Luminaria, diis accenſa t. 6 p. 312 a. 314 in not.
Lupanaria, quando prohibita? t. 5 p. 433
Luſoriæ, quales naues fuerint? t. 2 p. 407. 408
quotuplices? t. 2 p. 408 b
Luſtralis collatio, quid ſit? t. 5 p. 2. t. 4 p. 105 b
quibusnam impoſita? t. 5 p. 8
quinam ab ea fuerint immunes? t. 5 p. 8
Luſtralis poſſeſſio, quæ? t. 1 p. 430 in not.
Luſtrationis ſpecies, quot? t. 3 p. 133 b
Luſtrorum ſacrificia, quid fuerint? t. 6 p. 31 a
ad ea celebranda Chriſtiani non ſunt compellendi t. 6 p. 30
Luſtrum, quid ſit? t. 1 p. 430 in not. t. 5 p. 5 in not.
Luſuria, *Luxuria* v. *Luſoria*.
Luxus Romanorum t. 1 p. 295 a
circa ſepulcra coërcitus t. 3 p. 162 b
Lycia, ab Arcadio famæ reſtituta t. 3 p. 304. 370 in not.
Lymphiones ſeu *Lympiones*, quinam fuerint? t. 5 p. 303 a
Lyniſarii, *Lyniſi*, quinam dicti? t. 3 p. 532

M.

Macedoniani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
quando damnati? t. 6 p. 6 b. 12 a
Macedonicæ diœceſeos prouinciæ, quænam fuerint? t. 4 p. 45
Macrobius, auctor Saturnalium, num fuerit præpoſitus ſacri cubiculi? t. 2 p. 82 b
Macula, & *Maculandi verbum* de ſceleribus prædicatur t. 3 p. 230 in not.
Magi, qui? t. 3 p. 129 b
beſtiis ſunt obiiciendi t. 3 p. 131 b
eorum bona fiſco vindicantur t. 3 p. 357 b
Magia crimen neminem a quæſtionibus excuſat t. 3 p. 134. 272 a
Magica carmina v. *Incantamenta*.
Magicæ artes, prohibitæ (p. 57 a) t. 3 p. 127. 129. 131
quænam a Conſtantino M. indultæ? (p. 21 b)
Magiſter armorum t. 2 p. 272 b
Magiſter cenſus t. 1 p. 382 a. b
Magiſter nauis, quis ſit? t. 5 p. 121 a
Magiſteria, *Magiſteriani*, quid? t. 2 p. 86 in not. 91 in not.
Magiſtrales pergulæ t. 2 p. 229 a
Magiſtratio, quid? t. 5 p. 35 in not. 227 in not.
Magiſtratus, pro Duumuiris t. 5 p. 297 b
quinam ad ludos edendos obligati fuerint? t. 5 p. 393. 396
num durante officio accuſari poſſint? t. 3 p. 239 a
Magiſtri, pro Profeſſoribus t. 5 p. 35 in not.
Magiſtri admiſſionum, qui? t. 2 p. 22
Magiſtri æris, qui? t. 3 p. 408 b
Magiſtri diſpoſitionum v. *Comites diſpoſitionum*.
Magiſtri epiſtolarum t. 2 p. 93. a. t. 4 p. 133
Magiſtri equitum, num magiſtris peditum prælati? t. 2 p. 120 b
Magiſtri libellorum t. 2 p. 93 a. t. 4 p. 133
Magiſtri lineæ veſtis t. 3 p. 408 b
Magiſtri memoriæ t. 3 p. 93 a. t. 4 p. 133
Magiſtri militum t. 2 p. 250
quando cum Præfecto Vrbi & Præfecto prætorio parem dignitatem conſecuti? t. 2 p. 79
de prouincialium cauſis non cognoſcunt t. 1 p. 101 b
Magiſtri officiorum, qui? t. 6 p. 113 b
quibusnam in dignitate prælati? t. 2 p. 84

olim

olim & Tribuoi dicti? t. 4 p. 93 ſeq.
Magiſtri pagorum t. 2 p. 292
Magiſtri rei priuatæ t. 3 p. 408
Magiſtri ſcriniorum, qui? t. 2 p. 93. 145
quo in honore vixerint? t. 2 p. 94 b
Magiſtri ſtudiorum, quinam eligendi? t. 5 p. 36 a
Magiſtriani, qui? t. 2 p. 168. 506 a
Magnentius, quando tyrannidem aſſumſerit? (p. 49 a)
a Conſtantio in Pannonia profligatur (p. 51 a)
ex Italia in Galliam profugus Lugduni ſe interficit (p. 51 a, b) t. 2 p. 373 b. 440 b. t. 3 294 b. t. 5 p. 463 a
Magnificentiæ titulus t. 2 p. 202 a
Magontiacum, vbi ſitum? (p. 92 b)
Maieſtatis crimen, quid? t. 3 p. 53. 103. 200
quot modis contrahatur? t. 3 p. 47 b. 54. 202 ſeq.
neminem a tortura liberat t. 3 p. 55 a. 272 b
num vnus teſtis indicium faciat ad torturam? t. 3 p. 55
quomodo accuſatores, ſi reos manifeſtiſſimis indiciis non conuicerint, puniendi? t. 3 p. 55
ab indulgentia exceptum t. 3 p. 291. 295. 298 299. 301. 302
quibus pœnis afficiendi huius criminis participes? t. 3 p. 94 ſeq.
Maieſtatis rei, non ſemper capite damnati t. 3 p. 364
num eorum bona in præiudicium filiorum confiſcari poſſint? t. 3 p. 357 b
eorum bona a principibus ante biennium non ſunt petenda t. 3 p. 471
Maiores hæreticorum t. 6 p. 238 a
Maiores Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a. b
Maiorina pecunia, quænam dicta? t. 3 p. 187. 197 ſeq.
cur prohibita? t. 3 p. 210 b
Maiuma, quodnam ſpectaculum fuerit? t. 5 p. 404 ſeq.
vnde nomen acceperit? t. 5 p. 407 a
quando & vbi celebratum? t. 5 p. 406 ſeq.
ſub Chriſtianis Impp. modo permiſſum, modo prohibitum t. 5 p. 408
Mala communia, quæ? t. 4 p. 166 b
Maledicta in Chriſtianos t. 3 p. 47 b.
Maledicta in principem & eius tempora, num toleranda? t. 3 p. 47. 48
Malefici, quinam dicantur, & quomodo puniendi? t. 2 p. 122. 129
num iis appellationis ius denegatum? t. 4 p. 305 b. 311
ab indulgentia excluſi t. 3 p. 295. 298. 299 301 302
eorum bona fiſco vindicantur t. 3 p. 357 b
Mamilia lex t. 1 p. 235 b
Mancipatio, quid? t. 2 p. 645 b
eius vſus in fiducia t. 1 p. 292 b
Mancipatus, quid? t. 2 p. 547 a
Mancipes, qui? t. 2 p. 202 ſeq. 547. t. 5 p. 20
varii fuere generis t. 4 p. 650 a
Mancipes luſtralis collationis, ex quo hominum genere eligendi? t. 5 p. 20
Mancipes piſtorii, quinam fuerint? t. 5 p. 185
Mancipes thermarum, quinam fuerint? t. 4 p. 258 a. t. 5 p. 204
iis etiam exercitium ſalinarum commiſſum t. 5 p. 205
Mancipia curialium, ſine decreto iudicis non ſunt alienanda t. 4 p. 559
Mancipia ruſtica, num ſine prædiis legari potuerint? t. 5 p. 266 b
quomodo ab vrbanis mancipiis differant? t. 3 p. 451 b
v. *Serui.*
Mancipia rogata t. 5 p. 235 a
Mancipia vaga, quæ? t. 3 p. 493 ſeq.
Mandare annonas, quid? t. 2 p. 131
Mandata Principum, quid? t. 1 p. 28
quotuplicia? t. 1 p. 29 a. 30 in not.
an ſecretis principum mandatis credendum? t. 1 p. 28 ſeq.
quibusnam data? t. 1 p. 29
Mandata ſecreta, quæ? t. 1 p. 30 a
Mandatum procuratorium, poſt litem ſemel inchoatam, morte mandantis non extinguitur t. 1 p. 166
initio litis eſt exhibendum t. 1 p. 168
mandati fines maritus, vxoris ſuæ procurator, diligenter cuſtodire debet t. 1 p. 169
Manichæi, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 150. 179
variæ in eos conſtitutiones t. 6 p. 133. 137 150
Manilius, auctor aſtronomicorum t. 6 p. 73 in not.
Manipularius, quis? t. 3 p. 235 b
Manſio parata, quid? t. 1 p. 67 a
Manſionarii, qui? t. 2 p. 346 b
Manſionatica epiſtola t. 2 p. 594 b
Manſiones, quid? t. 1 p. 51 b. t. 4 p. 18. 383 b
num eas iudices rebus neceſſariis inſtruere debeant? t. 2 p. 51 b. 67 a. t. 4 p. 586 a
in nonnullis Curiæ & Curiales fuere t. 6 p. 352 491 b
Manſionum Mareſcalli, qui eorum manus delent, iure Gallico manu priuantur t. 2 p. 345 a
Mantebrum, quando ibi Valentinianus ſubſtiterit? (p. 78 b.)
Manumiſſiones, quid? t. 1 p. 396. 416 in not.
quando a Conſtantino M. in eccleſiam Chriſtianam traductæ? (p. 11 a. 21 b) t. 2 p. 397
quo tempore peractæ? t. 2 p. 398 a. t. 3 p. 296 a
a quibus? t. 1 p. 398 a. b
a non dominis factæ num valeant? t. 1 p. 415 ſeq.
num die dominico fieri potuerint? t. 1 p. 136 ſeq.
Manus, pro chirographo t. 1 p. 246. in not.
Manus eccleſiaſtica, quid? t. 6 p. 323 b
Manus militaris, quid? t. 1 p. 61 a
cum executione militari non eſt confundenda t. 1 p. 61 a
Manus-mortua, quid? t. 1 p. 456 t. 6 p. 29 a
Mappa lintea, quid? t. 4 p. 199 a
Mara vel *Marcha*, quid in lingua Celtica Germanicaque ſignificet? t. 2 p. 223
Marcelliani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Marcellus, Mag. offic. idem qui empiricus dictus t. 6 p. 164 b
Marcellus, Iureconſultus, quando eius ſcripta interierint? t. 1 p. 35 a
Marcha v. *Mara.*
Marcharidus, tyrannus ſub Honorio, quis fuerit? t. 3 p. 375 ſeq.
Marcianiſtæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Marcomanni Rom. Prouincias vexant (p. 90 b 94 b)
Mare, quando dicatur aperiri & claudi? t. 5 p. 221
Mareſcalli manſionum v. *Manſionum mareſcalli.*
Maritus, vxoris ſuæ procurator, fines mandati ſeruare debet t. 1 p. 169
ſoluto matrimonio, ob vtiles impenſas in res dotales factas, retentione dotis vti non poteſt, niſi

eſt, niſi quatenus eius mandato vxoris fecit t. 1 p. 169 b
an mortua vxore eius ſororem ducere poſſit? t. 1 p. 338
ex quibus cauſis olim vxori repudium mittere potuerit? t. 1 p. 353 ſeq.
an donationes, quas inſtabiles eſſe teſtatur, repetere poſſit? t. 2 p. 662
an vxorem adulterii ex nuda ſuſpicione accuſare poſſit? t. 3 p. 64 b
Marmarius, Epiſcopus Martianopolitanus t. 6 p. 11 in not.
Marmora, an in priuatis lapidicinis cuique cædere liceat? t. 3 p. 517. 518. 525. 527
ſub ædificiis alienis non ſunt perquirenda t. 3 p. 530
vnius ciuitatis ad aliam non ſunt transferenda t. 5 p. 327 a
inſigniora in orbe Romano, quænam fuerint? t. 4 p. 215
quibusnam ſepulchra fuerint ornata? t. 3 p. 152 b
Marmorarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Marmoreæ tabulæ olim in vſu fuerunt t. 4 p. 199 a
Marpahis, i. e. ſtrator t. 2 p. 223
Martianopolis, vbi ſita? (p. 33 a) t. 6 p. 13 b
quando ibi ſubſtiterit Conſtantinus M.? (p. 33 a)
quando Valens? (p. 85 a. 88 b)
Martiatum, vbi ſitum? (p. 88 b) t. 5 p. 523
Martoloſſi, qui? t. 2 p. 410
Martyrium, quid? t. 3 p. 163. 173 a
Martyrum paſſiones, quando olim in eccleſia recitatæ? t. 5 p. 403 b
Martyrum reliquiæ v. Reliquiæ.
Maſſa, pro auro t. 4 p. 580 b
pro fundo t. 4 p. 580 b
Maſſa auri, quomodo ad largitiones perferenda? t. 4 p. 578 a
quomodo æſtimanda? t. 4 p. 578 b
Maſtruca, quænam veſtes fuerint? t. 5 p. 240 b
Mater, an querelam aduerſus teſtamentum filii inſtruere poſſit? t. 1 p. 200
ex quibus cauſis exhæredati queat? t. 1 p. 201
num eius bona liberi inter ſe diuidere poſſint, matre iubente & in ea voluntate decedente? t. 1 p. 226
ad ſecundas nuptias transiens, num ea bona, quæ a priore marito conſecuta eſt, liberis auferre poſſit? t. 1 p. 326
quibus conditionibus ei tutela liberorum deferri poſſit? t. 1 p. 363
num ad petendos liberis tutores obſtricta? t. 1 p. 364
delatam filio legitimam hæreditatem, etſi creta ab infante non fuiſſet, & bonorum poſſeſſionem, etſi petita non fuiſſet, filio moriente, conſequebatur t. 3 p. 373
an & quatenus donationem ob ingratitudinem liberorum reuocare poſſit? t. 2 p. 654. 656 661
num eius conſenſus in nuptiis filiæ requiratur? t. 1 p. 319 b
Materfamilias domo non extrahenda, etiam ob debita publica t. 1 p. 63
Materia, pro maſſa auri t. 3 p. 207 a. 208 b
Materna auia, num ei nepotes, a matre exhæredati, ſuccedere poſſint? t. 1 p. 470 b
Materna bona, quodnam in iis ius habeat pater, filio ſuperſtite? t. 2 p. 682 ſeq.
Mathematici, quinam dicti, & quomodo puniendi? t. 3 p. 122. 129. 137. 144
non interſint nocturnis ſacrificiis t. 6 p. 297 b
Matrices aquaductuum t. 5 p. 368. 377
Matricula militum t. 2 p. 259. t. 5 p. 136 a
Matrimonium, num ad illud conſtituendum vxoris deductio in domum mariti requiratur? t. 2 p. 378 ſeq.
cum raptore initum, num validum? t. 3 p. 213 b
v. *Nuptiæ.*
Matrona, iis veſtes purpureæ interdictæ t. 5 p. 549
ob debitum domo non extrahendæ (p. 13 a)
Matronalia, quando agitata? t. 4 p. 389 b
Maximus, tyrannus, quando Auguſtus appellatus? (p. 5)
quando occiſus? (p. 5. 6 a) t. 5 p. 464 a
eius acta a Conſtantino M. abolita (p. 11 a) t. 1 p. 486. t. 2 p. 496. 635. t. 4 p. 463
Mazices, qui? t. 2 p. 424 b
Meatus aquarum, *Meatus formarum* v. *Aquaductus.*
Mechanici, quinam ſint? t. 5 p. 61 a
interdum comitiua primi ordinis ornati t. 2 p. 112
Mediaci, quinam ſint? t. 5 p. 58 b
Mediale, in re lignaria, quid? t. 5 p. 58 b
Mediana, vbi ſita? (p. 71 b)
Medicamentarius, quis? t. 1 p. 354 a
Medicamentum, pro veneno t. 1 p. 354 a
Medici, ſalutaris ac neceſſariæ artis Profeſſores t. 5 p. 52
dicti etiam archiatri t. 5 p. 34 b
ab omnibus muneribus publicis fuere immunes t. 5 p. 27 b. 32. 34. ſeq.
num honores ſeu dignitates capeſſere poſſint? t. 5 p. 28 b
iniuriis & vexationibus non ſunt afficiendi t. 5 p. 29 ſeq.
ſalaria iis ſunt præſtanda t. 5 p. 30 b. 43 a
annonæ non denegandæ t. 5 p. 31 a. 43 a
ad militiam non ſunt trahendi t. 5 p. 33 a
num a metati onere immunes? t. 5 p. 33 a. 34 b
v. *Archiatri.*
Medici virginum Veſtalium t. 5 p. 42
Medici xyſtici t. 5 p. 41 b
Medietas debiti, quid? t. 1 p. 443 a
Mediocritas, pro paupertate t. 4 p. 39
Mediolanum, cuius Italiæ metropolis fuerit? t. 1 p. 185 b
quando ibi ſubſtiterit Conſtantinus Magnus? (p. 6 b. 7 b. 11 b. 28 a. b
quando Conſtans? (p. 42 a. p. 46 a. 47 a)
quando Conſtantius? (p. 53 a. b. 54 a. 55 a 57 a. b)
quando Valentinianus? (p. 72 b. 97 a. 108 a. 110 a. 113 a. 115. 119 b. 120. 122 a. 124 126 a
quando Gratianus? (p. 105 a. b. 110 a)
quando Theodoſius Magnus? (p. 129 b. 133 b 134 a)
quando Honorius? (p. 144. b. 148 a. 149. 150 155 a. 157 a. 159
Meditatio in arte gladiatoria t. 3 p. 327
Medium, pro alicuius rei dimidio t. 1 p. 39 in not. t. 2 p. 347 in not.
medio omiſſo cauſa extra forum ordinarium ad altiorem iudicem trahi non poteſt t. 1 p. 94 ſeq.
Megilla, Iudæorum feſtum t. 1 p. 144 b
Melantia, vbi ſita? (p. 124 b) t. 4 p. 34 b
Meletiani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
priuilegiis clericorum immunes t. 6 p. 123 a
Melloproximi, qui? t. 2 p. 145. 160
Memoria, quando firma? t. 1 p. 407 a
Memoriales, qui? t. 2 p. 232
Mendacis præſcriptione oppoſita, num iudex pro tenore veritatis iudicare poſſit? t. 1 p. 19 b

Digitized by Google

Mendicantes non inualidi, quomodo puniendi? t. 5 p. 286 ſeq.
Menſæ variæ t. 5 p. 294
Menſa antiquorum quadratæ t. 2 p. 227 a
Menſæ oleariæ, quænam fuerint? t. 5 p. 294
quomodo caducæ factæ? t. 5 p. 294 b
quaoti vendendæ? t. 5 p. 295 b
Menſa regalis ius t. 2 p. 58
Menſarii, qui? t. 3 p. 203 a
Menſores Portuenſes, quinam dicti? t. 5 p. 201 a
Menſores Principis, quinam fuerint? t. 2 p. 230 258. 345
fuere ſub diſpoſitione magiſtri officiorum t. 2 p. 258
eorum manus ſeu ſcripturam & adnotationem delentes, quomodo puniendi? t. 2 p. 345
Menſularii, quinam fuerint? t. 5 p. 294 b
Menſura militaris t. 2 p. 376
Menſura, in locis, vbi tributa ſuſcipienda, publice fuere locata t. 4 p. 584 a
vbinam aſſeruatæ? t. 4 p. 584 a. b
quomodo exactores, qui menſuras maiores adhibent, puniendi? t. 4 p. 91
Menſura priuatorum, ad quas exactæ? t. 4 p. 584 a
Mente deducere, quid ſignificet? t. 3 p. 226 b
Mercator, an is dicatur, qui fructus ſuos vendit? t. 5 p. 8 a
Mercatores v. *Negotiatores.*
Merces, quænam ad nationes barbaras non transuehendæ? t. 2 p. 405
Mercimonium, a quibus non exercendum? t. 2 p. 402 a
Mercurii dies v. *Dies Mercurii.*
Mereri, pro impetrare t. 1 p. 189 in not. t. 2 p. 267 in not.
Meretrices, num olim ſingulis luſtris chryſargyrum luſtrale ſoluerint? t. 5 p. 4 b
in tabernis obuiæ t. 3 p. 61
Merum, quid? t. 1 p. 208 a
Merum imperium, quid? t. 3 p. 391 b
Meſancum, vbi ſitum? t. 4 p. 258 a
Meſſibani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Meſſis, quo menſe in Ægypto & Palæſtina peracta? t. 4 p. 64 a. b
Meſſiua feriæ t. 1 p. 141 b
Metalla, quid ſint, & quotuplicia? t. 3 p. 517
Metallarii, qui? t. 3 p. 517
deſertores ſunt retrahendi t. 3 p. 530
Metalli pœna, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
Metallicus canon, quid? t. 3 p. 521
Metata, quid? t. 2 p. 258
eorum modus t. 2 p. 258. 347
quinam ab iis fuerint immunes? t. 2 p. 258. 343 ſeq. 357
Metatores, qui? t. 2 p. 230 b. 343 b. 346 a
Metatorium, quid ſit? t. 6 p. 166 a
Metaxa, quid? t. 5 p. 542
Metaxarii, qui? t. 3 p. 542 b
Metella Cæcilia lex, a quo lata? t. 5 p. 247 b
Methalia, quid ſint? t. 3 p. 205 a
Metragyrta, quinam fuerint? t. 5 p. 286 a
Metrocomia, quænam dictæ? t. 4 p. 187 ſeq.
Metus multorum pœna vnius t. 3 p. 234
Michael Ducas, quando imperium adeptus? t. 3. p. 96 in not.
Miles, pro officiali t. 3 p. 37 b
Miliarium centeſimum, quid? t. 1 p. 185
Militantes Principi, quinam? t. 3 p. 109 ſeq.
Militare ſacramentum t. 2 p. 259
Militares, quinam? t. 1 p. 59 b. t. 2 p. 312 in not. t. 5 p. 276 a
Militares equi t. 2 p. 256
Militares exercitationes t. 2 p. 250. 259 ſeq.
Militares iudices, de ciuilibus cauſis cognitores eſſe prohibentur t. 1 p. 100 a
Militares promotiones t. 2 p. 260
Militaria arma t. 2 p. 257. 260
Militaria opera t. 2 p. 252
Militaris annona t. 2 p. 255. 259
Militaris dignitas an & quando curialem liberet curiali nexu? t. 2 p. 103
Militaris diſciplina t. 2 p. 261
Militaris expeditio t. 2 p. 258
Militaris res t. 2 p. 247 ſeq.
Militaris veſtis t. 2 p. 256. 259. 260. 333
Milites, quomodo alias vocati? t. 2 p. 248
quomodo a ſe inuicem differant? t. 2 p. 437
vbinam conueniendi? t. 1 p. 90 a. t. 2 p. 263 t. 3 p. 74
priuatis negotiis ſeſe non immiſceant t. 2 p. 370
num aduocati & procuratores eſſe poſſint? t. 1 171. t. 2 p. 283
num eorum bona, ſi inteſtati ſine legitimo hærede decedant, fiſco adquirantur? t. 1 p. 481. t. 2 p. 264
quasnam perſonas ad ſe euocare poſſint, familiæ euocandæ iure impetrato? t. 2 p. 268 a
gratioſa miſſione dimiſſi numeris ſuis ſunt reſtituendi t. 2 p. 269
per ſaltum & ſuffragium ad honores promoti, quomodo puniendi? t. 2 p. 272
iuuenes ingenuos militiæ idoneos penes ſe occultantes, quomodo puniendi? t. 2 p. 276
non vagentur per poſſeſſiones priuatorum t. 2 p. 278
non polluant aquam fluminis immundo fimo ſeu cœno turbido t. 2 p. 281
non natent in parte fluminis, ad cuius ripam legiones conſtitutæ t. 2 p. 281
priuatorum obſequiis, negotiis & vtilitatibus non vacent t. 2 p. 283
vagantes a ſignis ſuis, quomodo coërcendi? t. 2 p. 284 ſeq.
de vno numero ad alium numerum non transferendi t. 2 p. 286
annonis ſuis ſint contenti t. 2 p. 304
num pro annona pecuniam vel pretium exigere poſſint? t. 2 p. 256. 310. 312. 313 ſeq.
num omnes a cenſu ſint immunes? t. 2 p. 437
cur iis aditus ad vrbem interdictus? t. 2 p. 437
v. *Tirones.* it. *Veterani.*
Milites caſtellani t. 2 p. 250
Milites limitanei t. 2 p. 249
Milites ſeſcuplarii t. 1 p. 268 b
Militia, de quocumque obſequio, cura, procuratione publica t. 2 p. 112
Militia armata, quomodo ſub primis Impp. Chriſtianis conſtituta fuerit? t. 2 p. 247 ſeq.
quando curialem nexu curiali liberet? t. 2 p. 271 a
ei ſe offerens quid probare debeat? t. 2 p. 288
Militia cohortalis t. 2 p. 248
Militia equeſtris t. 2 p. 248 ſeq.
Militia legionaria t. 2 p. 249
Militia officialis, quando curialem nexu curiali liberet? t. 2 p. 271 b
Militia pedeſtris t. 2 p. 248
Militia ſcholaris t. 2 p. 248
Miltiades, Ep. Rom. quando mortuus? (p. 9 a)
Mimæ, earum veſtes & ornatus t. 5 p. 423
Mineruæ atrium t. 4 p. 72
Miniſteriani, *Miniſteriales Dominici*, qui? t. 2 p. 226 a. 602 a. t. 5 p. 289 a

Miniſterii vox, de officio iudicis t. 1 p. 451 in not. pro opera t. 2 p. 365 in not.
Miniſterium aulicum t. 2 p. 215 b
Miniſtri factionum, qui, & quomodo puniendi? t. 3 p. 106 a
Miniſtri iudicum, qui? t. 3 p. 235 b
Minizum, ſeu *Mnizum*, vbi ſitum? (p. 152 b) t. 3 p. 337. 390
Minores, quotuplices ſint? t. 2 p. 644 a
num aduerſus tutorum curatorumue fraudes in integrum reſtituendi? t. 1 p. 182
quando reſtitutionem in integrum petere poſſint? t. 1 p. 185
an reſtituantur, ſi quid prætermiſerint aut ignorauerint? t. 1 p. 187 a
num eorum res ſine decreto poſſint alienari? t. 1 p. 281 ſeq.
num in tutoris & curatoris bonis tacitam habeant hypothecam? t. 1 p. 365 ſeq.
an aduerſus neglectam a tutore vel curatore conditionem reſtituantur? t. 1 p. 367 b. t. 4 p. 151
num aduerſus minorem momentanei actionem ſeu interdictum exercere poſſint? t. 1 p. 460
olim etiam emancipari ſoliti t. 2 p. 644
num aduerſus ſubhaſtationem reſtituendi? t. 3 p. 510 b. t. 4 p. 95
num a cenſu immunes? t. 5 p. 133 b. 135
v. *Pupilli*.
Minuſcularii, quinam inter exactores tributorum fuerint? t. 4 p. 70 b. 207 b
Miſcere, quid ſignificet? t. 1 p. 373 in not.
Miſerabiles fortunæ iniuria perſonæ, quæ? t. 1. p. 65 b
Miſeri, quinam interdum dicti? t. 3 p. 20 in not. 285 b
Miſetra, num prohibita? t. 3 p. 127 b
Miſſa, quid? t. 2 p. 149 b
Miſſam facere, quid? t. 2 p. 149 b
Miſſi Dominici t. 1 p. 29 b
Miſſilia aurea Imperatori reſeruata t. 3 p. 199 a
Miſſio militaris, quotuplex ſit? t. 2 p. 263. 269. t. 5 p. 16. 412 b
Mitatum, ſynagoga Saracenorum t. 2 p. 343 b
Mittendarii, qui? t. 2 p. 207. 212. 221
Mixta pecunia, a Romanis vſurpata t. 3 p. 198 b
Mixtum argentum, quid ſit? t. 3 p. 198 b
Mobilia, quæ vetuſtate temporis non mutantur, num a tutoribus in tutiſſima cuſtodia collocanda? t. 1 p. 370 a
Moderatio, quid? t. 1 p. 36 b
pro abſtinentia t. 2 p. 573 b
Moderator Prouinciæ v. *Rector Prouinciæ*.
Modeſtinus, quamnam eius ſcripta auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 ſeq.
Modeſtus, Præf. prætorio t. 4 p. 434 a
Modiatio, quid ſit? t. 5 p. 95 in not.
Modica cauſa non requirunt denonciationum ambages t. 1 p. 120 b
Modii anei vel *lapidei* per manſiones ſingulas collocati t. 4 p. 586 a
Moduli aquarum t. 5 p. 369 b. 372. 375. 382
Modus, ad quem menſuræ priuatorum exigendæ t. 4 p. 584 a
Mœcha dat cauſam repudio t. 1 p. 354 a
Mœnia, pro ædificiis t. 5 p. 209 in not. 281 in not.
Mœniana v. *Parapetaſia*.
Mogontiacum, quando ibi Gratianus fuerit? (p. 101 b)
Mola piſtrinorum publicorum, vbinam Romæ fuerint? t. 5 p. 528 a
Moles, pro aggeribus t. 3 p. 256 b
Moliitiones, pro ædificiis & operibus publicis t. 1 p. 242 a. t. 5 p. 343 in not.
Mollities v. *Pæderaſtia*.
Momentaria poſſeſſionis interdictum, quid? t. 1 p. 99 a. 448 a.
Momenti actio, quid ſit? t. 1 p. 195 b. t. 3 p. 82 a
celeriter eſt expedienda t. 1 p. 118 b
per quamcunque perſonam exerceri poteſt t. 1 p. 460
num in ea temporum curſus obſeruandus? t. 1 p. 117 ſeq.
Monachi, quinam appellati? t. 6 p. 106
num a clericis diuerſi? t. 6 p. 77 b
per totum orbem Romanum fuere diſperſi t. 6 p. 106
quamdiu probandi? t. 6 p. 77 a
quinam a Valente ad curiam retracti? t. 4 p. 434 ſeq.
num ad armatam militiam coacti? t. 4 p. 437
humanitatis intuitu pro reis intercedere & appellare potuerunt t. 3 p. 338. t. 4 p. 283
reos ſupplicio addictos vindicare vetiti t. 3 p. 335 ſeq. 338. t. 4 p. 283. t. 6 p. 107 b
viduarum & pupillarum domos adire, & ex earum bonis quicquam conſequi prohibiti t. 6 p. 54
cur iis a Theodoſio M. ad tempus interdictæ ciuitates? t. 6 p. 107 ſeq.
ob templa diruta plures vulnerati & occiſi t. 6 p. 315
quosnam habeant hæredes? t. 1 p. 479 ſeq.
v. *Clerici*.
Monachiſmus, an & quando a curia liberarit? t. 4 p. 434
Monaſteria virorum & mulierum, num ſemper fuerint diſtincta? t. 3 p. 39
Monaxius, Præf. Vrbi? t. 5 p. 261 a
Monazontes, quinam fuerint? t. 4 p. 433. t. 5 p. 300 b
Moneta, quid? t. 3 p. 187. 191 a
eius materia, forma, ſpecies, pondus, pretium t. 3 p. 187 ſeq.
num a priuatis, extra monetas publicas, cudenda? t. 3 p. 193. 201
olim in Gallia Prælatis & Baronibus monetæ cudendæ ius a Regibus conceſſum t. 3 p. 201 b
v. *Pecunia*.
Moneta falſa, quæ? t. 3 p. 189. 193
Moneta proba eſt conſeruanda t. 3 p. 207 a
non reprobanda t. 3 p. 204
Moneta publica ſeu *fiſcales* in oriente & occidente t. 3 p. 194
Monetalis pes t. 2 p. 375
Monetam vitiare, quid ſit? t. 3 p. 191 a
Monetarii, quinam dicti? t. 3 p. 188. 533 ſeq.
num dignitatibus a ſua conditione liberati? t. 3 p. 533. t. 4 p. 366 a
num filiæ eorum extraneis copulari potuerint? t. 3 p. 539
num alia mulier monetario impune necti? t. 3 p. 539
Monetarii falſa moneta, quinam ſint? t. 3 p. 189 191. 193. 200
maieſtatis crimine tenentur t. 3 p. 200
quomodo in eos inquirendum? t. 3 p. 191 ſeq.
num iis appellatio ad Principem permiſſa? t. 3 p. 192 b
quomodo puniendi? t. 3 p. 189. 193. 196
quomodo hi, qui eis miniſterium præbuere? t. 3 p. 191. ſeq. 193. b. 195
quomodo cuſtodes, qui eos dimittunt? t. 3 p. 192 b
ab indulgentia excluſi t. 3 p. 299. 301. 302

eorum

eorum accuſatores præmiis euoceti t. 3 p. 192 a
Monetarum procuratores t. 3 p. 194 b
Monolinum, quid ſit? t. 5 p. 425 a
Monaniſta, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 169 b
Montenſes, quinam dicti? t. 6 p. 117. 182. 183 a
Monumenta v. *Sepulchra.*
Mora dilationum v. *Dilationes.*
Morator litis, quando non puniatur? t. 3 p. 288 a
Morator vrbicarii canonis, quomodo mulctandus? t. 4. p. 31 a
Moratoria præſcriptio, quid? t. 1 p. 15. 16
Moratoria induciæ & dilationes, num a principe concedi poſſint? t. 1 p. 16 a
Mores populi Rom. a Conſtantino M. emendati (p. 19 a. b)
v. *Mos.*
de *Moribus actio* perſonalis fuit, neque in hæredes vel ad hæredes tranſiit t. 1 p. 343 a
Moribundi, num iis olim ſacramenta indiſtinctim adminiſtrata? t. 4 p. 411 a
Morſus honoris alieni, quid ſit? t. 2 p. 276 in not.
Mortifera pœna t. 3 p. 314
Mortis intentata crimen, num in hoc ſerui vxoris & mariti quæſtioni ſubiiciendi? t. 3 p. 67
Mortui, eorum bona quando peti poſſint? t. 3 p. 483 ſeq.
quando ex eorum chirographis hæredes conueniri poſſint? t. 1 p. 247
mortuo procuratore poſt litem conteſtatam, num ad eius hæredes lis tranſeat? t. 1 p. 171 ſeq.
num morte mandantis procuratorium ad lites mandatum extinguatur? t. 1 p. 166
Mos fideliſſima vetuſtatis eſt retinendus etiam in his, quæ ad voluptatem publicam & lætitiam communem ſpectant t. 5 p. 395 a
v. *Conſuetudo.*
Motio, vox in arte agrimenſoria frequens t. 1 p. 242 a
Mouere, pro amouere, remouere t. 2 p. 17 in not.
Mouere arma, quid ſignificet? t. 5 p. 476
Mouere militem, quid? t. 2 p. 536 b
Mulæ, in curſu publico adhibitæ t. 2 p. 539 a
Mulcta, a iudice impoſita, num ab eo appellari poſſit? t. 4 p. 269
quænam pauperibus eroganda? t. 4 p. 322 b
quænam hæreticis dictata? t. 6 p. 153. 175
num defenſores ciuitatum mulctæ dicendæ ius habuerint? t. 1 p. 70 a
Mulcta frumentaria, quibusnam impoſita? t. 2 p. 32 ſeq.
Mulctare, pro male mulctare, & plagis etiam afficere t. 2 p. 252 in not.
Mulctatitii ſerui, qui? t. 1 p. 402 b
Mulieres poſt maritorum obitum retinent quæ donato acceperunt pro iure oſculi. 1 p. 308 b
quare, ſi donent, Velleiano non iuuentur? t. 1 308 b
olim per virum aut aliam perſonam reſpondere potuerunt t. 1 p. 63 b
an forum ordinarium declinare altioremque iudicem protinus adire poſſint? t. 1 p. 95 b
num ſemper fora maritorum ſequantur? t. 1 p. 96. t. 5 p. 78 b
pro ſe, non vero pro aliis agere aut interuenire poſſunt t. 1 p. 170. 374 b
quando in integrum reſtituantur? t. 1 p. 187
quando & quomodo veniam ætatis impetrare poſſint? t. 1 p. 190 ſeq.
num minores adhuc res ſuas alienare queant? t. 1 p. 282
olim ob mores grauiores tota dote mulctatæ t. 1 p. 343
quibusnam olim eorum tutela demandata? t. 1 p. 359
ſeruile contubernium ſecutæ, quomodo puniendæ? t. 1 p. 411 ſeq.
quomodo puniendæ, qui cum ſeruis propriis occulte rem habuere t. 3 p. 78
an & quando iis accuſandi ius ſit? t. 3 p. 5
iis interdictæ veſtes purpureæ t. 3 p. 549
Mulierculariſ, quis? t. 1 p. 353 b
Muliones, qui? t. 2 p. 540 b.
non ſunt ſubtrahendi aut liberandi t. 2 p. 586
Mulomedici, qui? t. 2 p. 562. t. 5 p. 59 a
Mulsa v. *Mulcta.*
Munda buccella, quæ? t. 5 p. 273 a
Mundeburde, quid apud veteres Francos fuerit? t. 5 p. 100 b
Munera, pro annonis & tributis t. 4 p. 37 in not.
Munera, quomodo differant ab honoribus? t. 5 p. 28 b
Munera ciuilia v. *Ciuilia munera.*
Munera extraordinaria v. *Extraordinaria munera.*
Munera ſordida v. *Sordida munera.*
Munerarii, quinam fuerint? t. 5 p. 453 in not.
Municipes, qui? t. 2 p. 449 in not. t. 4 p. 88 in not. 364 in not.
durante officio nihil emptionis & donationis titulo conſequi poſſunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
v. *Decuriones.*
Municipia non tantum plebem habuere, ſed etiam ſuum ſenatum t. 4 p. 352
v. *Curia.*
Munifex, quis? t. 2 p. 528
Munifica familia, quæ? t. 2 p. 226 b
Munifici, id eſt, munera præſtantes, ſubeuntes t. 4 p. 552 in not. t. 3 p. 192 b
Munificum prædium, quodnam? t. 4 p. 43 in not.
Munimenta, num in his annona militaris condita? t. 2 p. 257. 307.
Munitio itinerum, quid ſit? t. 5 p. 383
Munus, genus ludorum t. 2 p. 36 b. t. 3 p. 175 a
Munus Kandida, quid ſignificet? t. 2 p. 60 a
Munus rerum extraordinariarum v. *Extraordinaria munera.*
Muratorii diſſertationes duæ de antiquis Chriſtianorum ſepulcris t. 3 p. 165 ſeq.
Murci, quinam? t. 2 p. 376
quomodo puniendi? t. 2 p. 376. 385. 451
Muri, quibusnam expenſis ſint excitandi, ſiue inſtaurandi? t. 5 p. 346. 348. 361. 368
Murileguli, qui? t. 3 p. 532
conditionem ſuam non potuerunt deſerere t. 1 p. 543
vxorem de eorum familiis accipiens, eorum conditioni nectebatur t. 3 p. 536
ex filiabus eorum non matris conditionem ſequebantur t. 3 p. 543
num a luſtrali collatione immunes? t. 5 p. 15 a
Murſa, vrbs in Pannonia, quando ibi Conſtantius ſubſtiterit? (p. 59 a) t. 4 p. 405 in not.
Murſillum, vbi ſitum? (p. 11 a, 12 b)
Murus nouus Conſtantinopoli quando exſtructus? (p. 180 a)
Muſiuarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Muſſitatim, muſſitanter t. 1 p. 53 b
Mutationes, quid? t. 4 p. 18 b
Mutui compulſus litteræ, quæ? t. 3 p. 16 b
Mutuum, quomodo differat a fœnore? t. 1 p. 120 a
Myſia, prima & ſecunda t. 2 p. 335 in not.
Myſterii vox, quomodo interdum ſumatur? t. 6 p. 138 in not.

N.

Naiſſus, vrbs, vbi ſita? (p. 11 a) t. 4 p. 199 b
quando Conſtantinus M. ibi ſubſtiterit? (p. 17 b 31 a. 35 b)

quando

quando Conſtans? (p. 41 a)
quando Valens & Valentinianus? (p. 71 b
Narbona, regia Gothorum ſedes t. 5 p. 474 a
Narthex, quid ſit? t. 3 p. 400 b
Naſſouacum, vbi ſitum? (p. 95 a)
Natales ad militiam ſe offerentis ſunt examinandi t. 2 p. 288
Natales dies Romæ & Conſtantinopoleos feriati, & cur? t. 1 p. 143 ſeq.
Natales Principum, quot? t. 2 p. 143 b. 156 a 199 a
ſumma feſtiuitate & lætitia transacti? t. 1 p. 143 b
iis ſpectacula edita t. 5 p. 397
Natalis Chriſti, quando in orbe Romano iuridicis diebus exemptus? t. 1 p. 143 b
eo ſpectacula edi vetitum t. 5 p. 401 a
Natalis nauigationis t. 5 p. 121 a
Natalitia indulgentia t. 3 p. 291 ſeq.
Natatus, vbinam a militibus ſint exercendi? t. 2 p. 281
Nati matris conditionem ſequuntur, non qui in vtero latent t. 1 p. 403 a. t. 2 p. 8 b
Natura maſculorum, i. e. ſexus t. 2 p. 53 in not.
Naturæ peregrini, quinam dicti? t. 3 p. 131 a
Naturales liberi, qui? t. 1 p. 392
quantum ex bonis paternis, vna cum matre conſequi poſſint? t. 1 p. 393 ſeq. 395 ſeq.
Nauarchi v. *Nauicularii.*
Naues fabricandi peritia Barbaros non docenda t. 3 p. 349
iis olim tituli & nomina dominorum inſcripta t. 5 p. 115 a
Naues, fiſcalibus ſpeciebus onuſtæ, non ſunt priuatis rebus onerandæ t. 5 p. 115
Naues, murilegulæ functioni obnoxiæ, non ſunt vſurpandæ t. 3 p. 540
Naues onerariæ, qua capacitate ædificandæ? t. 5 p. 92
Naues priuatorum, num ad annonam transuehendam angariari poſſint? t. 5 p. 113. 290
Naufragium, an & quando nauicularii de eo teneantur? t. 5 p. 96 ſeq.
quomodo probandum? t. 5 p. 116 ſeq.
Nauicularii, quinam fuerint? t. 5 p. 64
eorum munus in quonam conſtiterit? t. 5 p. 64
ex quo hominum genere deſumti? t. 5 p. 65
variis ornati fuere priuilegiis t. 5 p. 65. 68. 89 72 ſeq. 99
quomodo eorum fraudibus occurſum? t. 5 p. 66. 121 a
eorum prædia an & quomodo alienari poſſint? t. 5 p. 103 ſeq.
naufragium paſſi, quando & quomodo illud probare debeant? t. 5 p. 117 ſeq.
Nauigatio, quandiu inſtituenda? t. 5 p. 98. 121
Nautæ, viles perſonæ t. 5 p. 119 a
ad veritatem ſuper naufragio inquirendam, tormentis ſunt ſubiiciendi t. 5 p. 119 a. 121 a
Nautæ Tiberini, quinam fuerint? t. 5 p. 290
a ſubuectione canonis vrbicarii non excuſati t. 5 p. 290
Nautici v. *Nauicularii.*
Neceſſaria, pro victu, annona, copiis t. 2 p. 596 a. b
Neceſſitas extraordinaria t. 4 p. 125
v. *Extraordinaria munera.*
Neceſſitas publica, quid ſit? t. 2 p. 2. 20 in not.
ea, quæ per neceſſitates publicas facta ſunt, neque obſunt ad vltra conſtringendum, neque proſunt ad liberandum t. 4 p. 541 n
Neceſſitates, pro familiis, vxoribus t. 2 p. 532 in not.
pro muneribus t. 3 p. 437
Neceſſitudo, pro neceſſitate t. 2 p. 34 in not.
Neceſſitudines, quinam hac voce intelligantur? t. 1 p. 378 a
Necromantia, ab indulgentia excluſa t. 3 p. 295
Nectarius, Ep. Conſtantinopolitanus t. 6 p. 11 in not. 17
Neglecti limites barbaris prædandi facultatem tribuere t. 2 p. 266 a
Negligentia tutoris nocere non debet pupillo t. 1 p. 368 a
Negotiatio veteranis commendata t. 2 p. 435 440. 441. 442
clericis interdicta t. 6 p. 36 b
Negotiatores luſtrali collationi obnoxii t. 5 p. 2 3. 19
a plebeiis diſtincti fuere t. 6 p. 190 in not.
Negotiorum geſtorum actio non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Negotium, idem quod lis, controuerſia t. 1 p. 436 in not.
pro cauſa principali & proprietatis t. 1 p. 451 in not.
Nemaſia, vbi ſita? t. 4 p. 601 b
Nemeſiaci, quinam fuerint? t. 5 p. 215 b
Nemeſis, quænam dicta? t. 5 p. 215 a. b
Nepotes, num filiorum loco habeantur? t. 1 p. 393 in not.
ex filia, num auo materno ſuccedant, concurrentibus auunculis & materteris? t. 1 p. 470 ſeq.
Nepotianus, Romæ tyrannide aſſumta, a Magnentianis breui occiditur (p. 49. a. b)
Neque, pro nequidem t. 1 p. 210 in not.
Nero, quinam locus ita dicatur? t. 5 p. 374 a
Neſtoriani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 211
cur Simoniani dicti? t. 6 p. 211 a
eorum cœtus prohibiti t. 6 p. 212 a
Neſtorius, hæreticus, quidnam docuerit? t. 6 p. 211 a
quando damnatus? t. 6 p. 211 a
eius librorum lectio prohibita t. 6 p. 212 a
Nexum, idem quod obligatum, oppignoratum, obſtrictum, obnoxium t. 1 p. 262 in not.
Nexum facere, pro oppignorare t. 1 p. 262 in not.
Nicæa, quomodo alias appellata? t. 1 p. 15
quando ibi ſubſtiterit Conſtantinus M.? (p. 25 b)
quando Conſtantius? (p. 60 b)
quando Arcadius? (p. 152 b. 164 b)
Nicænum Concilium, quando habitum? (p. 25 b)
Niches, quid ſint? t. 6 p. 323
Nicomedia, vrbium Bithyniæ mater t. 3 p. 9 b. t. 4 p. 562
terræ motu collapſa (p. 59 a)
quando ibi ſubſtiterit Conſtantinus Magnus? (p. 23 b. 30 a)
quando Iulianus? (p. 64)
quando Valens? (p. 90 a)
quando Arcadius? (p. 101 b)
Nicteparchi, quinam fuerint? t. 5 p. 401 b
Nidor turis v. *Tus.*
Nilus, omnis fœcunditatis in Ægypto parens t. 3 p. 256 ſeq.
cur ab Hebræis *Schichor*, h. e. *Niger*, vocatus? t. 3 p. 558
eius aggeres qui corrumpunt, quomodo plectendi? t. 3 p. 258 b
ab eo repurgando corporati ciuitatis Alexandrinæ liberati t. 5 p. 305
Nobiles, quinam apud Romanos appellati? t. 1 p. 318 a
num quæſtionibus ſubiici poſſint? t. 3 p. 272 b
num mercimonium exercere queant? t. 5 p. 11 b
Nobiliſſimatus dignitas, quibusnam ab Imperatoribus collata? t. 5 p. 23 b

Nobilitas,

Nobilitas, pro ſenato vrbis Romæ t. 1 p. 318 a t. 3 p. 140 a
Nocentium peccata nota eſſe oportet & expedit t. 3 p. 262 a
Nocturna ſacrificia, prohibita t. 3 p. 136
v. *Sacrificia*.
Nomen, pro ipſa re t. 2 p. 676 in not.
pro debito t. 4 p. 611 in not.
quisque nominis ſui memor ſit t. 1 p. 70 b
Nomen dominicum, pro imperatorio t. 3 p. 368 a
Nomina patrum, filiis ſacra t. 2 p. 685 in not.
Nomina principum, pro ipſis principibus t. 1 p. 153 in not. t. 3 p. 53 a
prædiis, quorum proprietas fiſco vindicata, olim fuere adfixa t. 3 p. 368 a
it. operibus, pecunia publica exſtructis t. 5 p. 343 a
Nomina tyrannorum, e faſtis publicis & actis omnibus priuatis eraſa t. 3 p. 341 b
Nominari, pro deſignari t. 2 p. 61 in not.
Nominatio ad munera publica, quando fieri ſolita? t. 4 p. 389
an contra eam appellatio interponi poſſit? t. 4 p. 242. 245. 253. 279 ſeq. 258. 361. 370
Nominatio duumvirorum, quomodo facienda? t. 4 p. 459. 563
Nominatio Prætorum, quid, & quomodo facta? t. 2 p. 31. 41 a. 48 b 50. 62
Nominatores ſuſceptorum & præpoſitorum, horum nomine fuere obligati t. 4 p. 418 ſeq. 575. 585
Nominatorii breues, quinam dicti? t. 4 p. 207 b.
Nonarum dies tertius feriatus t. 1 p. 141 b
Notarii, quinam fuerint? t. 4 p. 363 b
olim magno in honore fuerunt apud Imperatores t. 2 p. 88
in quibus negotiis a principibus cum mandatis miſſi? t. 1 p. 29 b. t. 2 p. 88
num mandata ſcripta exhibere teneantur? t. 1 p. 30 a
a ſordidis muneribus fuere immunes t. 4 p. 136 a
eorum munus & priuilegia t. 2 p. 88 ſeq.
Notio propria, iurisdictio alicui competens t. 1 p. 90 in not.
Nouatiani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
quando & vbi damnati? t. 6 p. 124. 125 a. 202. 222. 330
Nouellæ, quænam conſtitutiones appellatæ? (p. 211 b)
Nouiodunum, quando ibi Valens Imp. ſubſtiterit? (p 88 b)
Nouum quiddam, *Nouum aliquid* v. *Extraordinaria munera*.
Nouus heres, pro poſthumo t. 1 p. 375 a
Noxii, pro reis criminum t. 4 p. 72 in not.
Nubendi vox, pro flagitioſo ſtupro t. 3 p. 65 ſeq.
Nudare, pro ſpoliare concutere t. 3 p. 234 in not.
Numerarii, quinam fuerint? t. 2 p. 470. 475. 477 668 a. t. 4 p. 593
eorum fraudibus & verſutiis occurrit Iulianus t. 2 p. 477 ſeq.
Numeri, a Pythagoræis exculti t. 4 p. 423 b
Numerus liberorum v. *Ius liberorum*.
Numinis appellationem principes Chriſtiani ſibi vindicarunt t. 1 p. 155 b
Numiſma, pro ipſa moneta t. 3 p. 189 in not.
Nummarii, qui? t. 2 p. 634 in not.
Nummarii indices, quinam dicantur? t. 3 p. 238 a
Nummi, variæ eorum ſpecies t. 2 p. 38. 188. 461 ſeq.
v. *Moneta*.
Nummularii, qui? t. 3 p. 203 t. 4 p. 600 b
v. *Collectarii*.

Nummus, falſa fuſione formatus, quis? t. 3 p. 193 b
Nuncupatiuum teſtamentum, quo princeps vel potens aliquis hæres inſtitutus eſt, num ſolenni prius ſcripto præferendum? t. 1 p. 383
Nundina, quid hæc vox ſignificet? t. 3. p. 546 a
Nundinare, quid? t. 3 p. 32 a
Nundinatio, quid? t. 3 p. 561 a
pro æſtimatione, pretio t. 2 p. 327 in not.
Nundinatio honorum, inhoneſta t. 1 p. 253
ſub imperatoribus maxime exercita t. 3 p. 224 ſeq.
Nundinatio purpura prohibita t. 3 p. 546
Nuntii publica lætitia t. 2 p. 264
ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 ſeq.
Nuntii ſedis apoſtolicæ, vtrum iis ſine litteris credatur? t. 1 p. 31 a
Nuper & dudum, quomodo de lege vno tempore lata dici poſſit? t. 4 p. 217 b
Nuptiæ, quid ſint? t. 1 p. 317
ſine patris conſenſu contractæ ſunt nullæ t. 1 p. 319 a
inter Iudæum & Chriſtianum prohibitæ t. 1 p. 320. t. 6 p. 244
num validæ omiſſis ſolemnitatibus? t. 1 p 321 a
an inter pares honeſtate perſonas celebrandæ? t. 1 p. 321 b
quot teſtes olim in iis adhibiti? t. 1 p. 322 a
an & quando principis reſcripto contrahi vel conſummari poſſint? t. 1 p 330
an quacumque præditus poteſtate nuptias inuitæ petere poſſit? t. 1 p. 335
cum duobus fratribus & duabus ſororibus illicitæ t. 1 p. 338
quænam gentilibus prohibitæ? t. 1 p. 348
iis auſpices intereſſe ſoliti t. 6 p. 287 in not.
Nuptiæ inceſtæ, quæ? t. 1 p. 336
Nuptiæ ſecundæ, quando celebrandæ? t. 1 p. 322 ſeq.
Nuptiæ ſenatorum t. 2 p. 8 b
Nutrices, raptoribus virginum fauentes, quomodo puniendæ? t. 3 p. 214 a
Nutricum fabula, quid? t. 1 p. 319 a. t. 3 p. 212 in not.
Nutriri, pro augeri t. 4 p. 609 in not.

O.

Oaſena deportatio t. 3 p. 258 b
Oblatio ad euitandam commiſſi pœnam t. 4 p. 569 b
ad ſiſtendas vſuras t. 1 p. 443 b
Oblatio auri coronarii t. 3 p. 7. 16. 19
Oblatio equorum, quando & a quibus præſtanda? t. 2 p. 458. t. 4 p. 142 ſeq.
Oblatio votorum t. 2 p. 459 ſeq.
non ſolum pro felicibus anni auſpiciis facta, ſed etiam ob victoriam de tyranno partam, decennalibus item, & quindecennalibus imperii t. 2 p. 467 a
Oblatitium aurum, quid? t. 2 p. 7. 16 a. 157
vbi ſoluendum, & per quos exigendum? t. 2 p. 17 a. 19
Oblatiuæ functiones, quæ? t. 2 p. 54 b
Obligatio litterarum, quid? t. 1 p. 120 b
Obnoxia corpora, quid? t. 4 p. 610 b
Obnoxii, pro debitoribus t. 1 p. 246 in not. t. 4 p. 81 in not.
Obryza, *obruſſa*, quid? t. 2 p. 460 b. t. 4 p. 601 a. 569 a
Obryziacum aurum, quid? t. 2 p. 460 b. t. 3 p. 187
Obryzum, quid? t. 2 p. 460 ſeq.
Obſecundatores ſacrorum ſcriniorum, qui? t. 2 p. 149

Obſequela, pro obſequio t. 4 p. 409 in not.
Obſequia Palatina, quid ſint? t. 2 p. 234 a
Obſequii vox, quid ſignificet? t. 2 p. 215 a
Obſeruantia vox in fulgurali ſcientia t. 6 p. 286 a
Obſeruare, pro obſequi, ſeruire t. 2 p. 234 in not.
Obſonatores, quinam dicti? t. 5 p. 289 a
Obſonium, quid? t. 5 p. 203 a
Obſtricti, i. e. interdicti t. 2 p. 503 in not.
Obuagulatum ire, quid ſignificet? t. 4 p. 343 b
Obuium, pro eo, quod obſtat, & alicui rei impedimento eſt t. 4 p. 269 in not.
Occaſus, pro morte t. 1 p. 468 in not.
Occiduum, pro occidentali t. 2 p. 463 b
pro imminuto t. 2 p. 463 b
Occiſores conſiliariorum principis, quomodo plectendi? t. 3 p. 116 a
Occultatores bonorum, ad proſcriptos pertinentium, quomodo puniendi? t. 3 p. 360
quando bona illa reſtituant? t. 3 p. 375
Occultatores coloni fugitiui, quomodo coercendi? t. 1 p. 497
maleficorum, quomodo puniendi? t. 3 p. 241
gynæciariorum quomodo? t. 3 p. 534
Occultatores deſertorum, qui? t. 2 p. 262. 410 412. 413 ſeq. 416 ſeq.
quomodo puniendi? t. 2 p. 262. 394
Occultatores latronum, quomodo puniendi? t. 2 p. 415 t. 3 p. 245
Occultatores reorum, quomodo plectendi? t. 3 p. 244
Occupare, pro non iure acquirere t. 1 p. 253 in not.
Occupatorii agri, qui? t. 1 p. 220
num militibus perpetuo iure traditi? t. 1 p. 219 ſeq.
Occurrere, pro concurrere, ſufficere t. 2 p. 559 in not.
Occurſus iudicis, quid? t. 1 p. 193 in not.
Octauarium vectigal ex rebus venalibus olim fiſco ſolutum t. 3 p. 506 b
Oeconomi eccleſiarum, qui? t. 1 p. 480 a. t. 3 p. 391 b
Oeſcus, ciuitas, vbi ſita? (p. 30)
Offerentes, qui? t. 2 p. 383 in not.
Offerre, pro vltro indicare t. 3 p. 513 in not.
Officia, quando celebrata? t. 2 p. 3
Officia diuerſa t. 2 p. 597
Officia Palatina t. 2 p. 1 ſeq.
Officiales, quinam fuerint? t. 2 p. 597. t. 5 p. 232 in not. 235 b.
varii eorum ordines t. 2 p. 597
eorum munera & priuilegia t. 2 p. 597 ſeq.
quonam habitu vſi? t. 5 p. 235 b
v. *Apparitores.*
Officialis militia differt ab armata t. 2 p. 271
Officiarii ante condemnationem deponi ſiue degradari non poſſunt t. 3 p. 29 a
Officina piſtorum in vrbe Roma t. 5 p. 168. 174. 176
ſuos habuere patronos t. 5 p. 168. 170. 174. 179
Officiorum expenſa t. 5 p. 436 b ſeq.
Officiorum Principes t. 1 p. 34 a. b. t. 2 p. 184
Officium, num is, qui ſe ſponte officio abdicauit, & ad idem officium redeat, priſtinum locum occuperet? t. 2 p. 136 b
Officium Præfectorum prætorio t. 1 p. 37
Vicarii Præfectorum t. 1 p. 40
Rectorum Prouinciarum t. 1 p. 42
Iudicum ciuilium t. 1 p. 57
Iudicum omnium t. 1 p. 62
Officium ſumma rei, quid? t. 4 p. 95
an idem quod officium procuratoris? t. 4 p. 95 a
Olearia menſa v. *Menſa olearia.*
Oleum, num militibus ab hoſpitibus præbendum? t. 2 p. 359 ſeq. 514 b
olim populo gratis datum t. 5 p. 256 b. 284 ſeq. 294 a
quantum ex Africa Romam deſtinatum? t. 5 p. 256 b
Olim, quando hæc vox occurrat? t. 4 p. 201 a
Olouera veſtes v. *Holouera veſtes.*
Omnis, pro principalis t. 4 p. 306 in not.
Onera extraordinaria v. *Extraordinaria munera.*
Onus rhedarum v. *Rheda.*
Opera ad proſecutionem equorum a ruſticis non ſunt exigendæ t. 4 p. 97 ſeq.
num ad reparationem pontium? t. 4 p. 98 b
Opera publica, quænam dicantur? t. 5 p. 308
eorum cura quibusnam olim commiſſa? t. 5 p. 312
ad ea non ſunt exſtruenda ædificia priuata t. 5 p. 337 ſeq.
noua quando inchoanda? t. 5 p. 312
Operis publici pœna t. 3 p. 314
Opera militaria, apud Romanos adiumentis militum facta t. 5 p. 325 a. b
Opes priuatorum, in quo conſiſtant? t. 3 p. 178 in not.
Opinatores, quinam fuerint? t. 2 p. 255. 318. t. 4 p. 47 b. 379 a
non prouincialibus, ſed iudicibus eorumque officiis imminere debent t. 2 p. 317
Opinio, pro exiſtimatione, fama t. 1 p. 190
pro relatione & conſultatione t. 4 p. 224 228 in not.
Opimo agri, quid ſit? t. 5 p. 110 in not.
Opitergium, ciuitas t. 4 p. 99 b
a Quadis diruta (p. 94 b)
Oppida non tantum plebem habuere, ſed etiam ſuum ſenatum, qui Curia dicebatur t. 4 p. 352 a
v. *Curia.*
Optimum, pro æquiſſimo t. 1 p. 180 a
Optimus, Epiſcopus Antiochiæ t. 6 p. 11 in not.
Optiones, quinam? t. 2 p. 255 ſeq. 318. t. 3 p. 41 b. 424 b.
Opus v. *Opera.*
Oraculum cæleſte, pro principis reſcripto t. 1 p. 100 in not. t. 4 p. 105 in not. t. 6 p. 189
Orationes principum, quid? t. 1 p. 372 in not.
Oratorium, quid? t. 3 p. 401 a
Orbi, num pœnis, lege Papia ſtatutis, adhuc obnoxii? t. 2 p. 677
Orbis totus, quid ſignificet? t. 6 p. 10
Ordinarii, quinam dicti? t. 2 p. 512 b
durante officio nihil emptionis aut donationis titulo conſequi poſſunt? t. 2 p. 671. 673 ſeq.
Ordinarii iudices, qui? t. 1 p. 335 b. t. 2 p. 348
Ordinarii in officio iudicum, qui? t. 2 p. 513
Ordinata lis, quænam dicatur? t. 1 p. 168 b
Ordinati limites, *termini* t. 1 p. 231 b
Ordinatim, quid? t. 1 p. 231
Ordinatio, pro iuriſdictione t. 1 p. 90 in not.
Ordinationes limitum t. 1 p. 231 b
Ordinator principis patrimonii, quis? t. 1 p. 88 in not.
Ordinatores domorum dominicarum, qui? t. 3 p. 408 in not.
Ordines finitionum, quid? t. 1 p. 231 b
Ordines locorum, quid? t. 1 p. 231
Ordinis qualitas, quid ſit? t. 2 p. 415 in not.
Ordo, pro gradu dignitatis t. 1 p. 362 a
Ordo dignitatum eſt ſeruandus t. 2 p. 2. 69 ſeq. 123
Ordo Candidatus t. 2 p. 61
Ordo Senatorius t. 2 p. 4
Oriens, quid interdum ſignificet? t. 3 p. 524 b
Orientales prouinciæ, quænam fuerint? t. 5 p. 130 a

Orientis

Digitized by Google

Orientis diœceſes, quot & quænam fuerint? t. 2 p. 335
Originarii, quinam dicti? t. 1 p. 493. 500
Origo, pro progenie t. 1 p. 499
vadit ad inferiorem perſonam t. 1 p. 408 b
Origa tironum & militum probe indaganda t. 2 p. 253
Ornamenta publicarum operum non ſunt diruenda t. 6 p. 311
Ornamenta vnius *ciuitatis* ad alteram non ſunt transferenda t. 5 p. 310 ſeq. 326 ſeq. 349
Ornamenta ſepulcrorum t. 3 p. 147. 159
Ornatus publici ſplendoris priuatarum ædium adiectione non debet corrumpi t. 5 p. 338 a
Orthodoxi, quinam dicti? t. 6 p. 131 a
Os ſacrum, pro principis facie t. 3 p. 300 in not.
Oſcula, interdum in ſponſalibus adbibita t. 1 p. 308 a
Chriſtianis olim magno in honore fuerunt t. 1 p. 308 a
Oſcula labrata, quid? t. 2 p. 637 in not.
Oſculi ius, quid ſit? t. 1 p. 308 b
quibusnam competat? t. 2 p. 135
Oſpratura, quid ſit? t. 5 p. 300 b
Oſtenſionales milites t. 5 p. 277 b
Oſtentatio vulgaris, quid? t. 5 p. 228 b
Oſtiarii, qui? t. 1 p. 80 b. 81 a, in not. 84 a
Oſtienſis panis, vnde dictus? t. 5 p. 288
quanti vendendus? t. 5 p. 287
Ottaſi, qui? t. 2 p. 137 b. t. 4 p. 651 a
Otium, quid? t. 5 p. 239 b
Otium ignobile adamare, quinam vetiti? t. 2 p. 269 270 in not.
Otreius, Epiſcopus Melitenus t. 6 p. 11 in not.
Oxyblatta, quid? t. 3 p. 542 a

P.

Pabulum animalium curſus publici t. 2 p. 588
Pacta, quid ſint? t. 1 p. 145
valent, ſi cum legibus conſentiant t. 1 p. 146
an poſt rem iudicatam valeant? t. 1 p. 147
metu extorta ſunt nulla t. 1 p. 148
quid ſi potentiæ terrore extorta? t. 1 p. 151
Pacta de nuptiis v. *Sponſalia*.
Pacta dotalia legibus conſentanea, ſunt ſeruanda t. 1 p. 345 b
Pacta, pro deſponſis t. 3 p. 292 a
Pactio, idem quod pactum t. 1 p. 145
Pactum, abſolute, pro conuentione nuptiali t. 3 p. 292 a
Pactum, ſi ei pœna adiecta, num hæc remiſſa videatur, literis familiaribus poſt fidem ruptam acceptis? t. 1 p. 149
Pactum legis commiſſoria t. 1 p. 290 in not.
Pactum de quota litis, quid? t. 1 p. 159 a. b
Pædagogia ſ. *Pædagogiani*, qui? t. 2 p. 227 a. 602 b
Pæderaſtia, quomodo punienda? t. 3 p. 65 ſeq. 69 ſeq.
Pagana lex, quænam dicta? t. 6 p. 276
Paganalia ſacra t. 6 p. 276
Pagani, quando gentiles ſeu idolorum cultores ita appellati? t. 6 p. 274 ſeq. 278. 279
vnde hoc nomen deriuandum? t. 6 p. 275 ſeq.
quales ſacerdotes habuerint? t. 6 p. 279 ſeq.
ſacrificiis & ſimulacris delectati t. 6 p. 281
quibus in locis ſacra ſua celebrarint? t. 6 p. 282
a militia & honoribus excluſi t. 6 p. 327
Pagarchi, quinam dicti? t. 2 p. 667 b
Pagi, pro ruſtica plebe t. 2 p. 548 in not.
Palæſtina, in quot prouincias diuiſa? t. 2 p. 325 t. 4 p. 179. 272 in not. t. 6 p. 269 b.
cur ſalutaris dicta? t. 4 p. 179 b
Palangarii, quinam ſint? t. 5 p. 66 b
Palatia principum in variis ciuitatibus & manſionibus t. 2 p. 364 b. t. 3 p. 426 a
num in iis tranſeuntes manere poſſint? t. 2 p. 363 ſeq.
Palatia fulmine tacta, quid ſecundum fulguralem ſcientiam portendant? t. 6 p. 285 ſeq. 288
Palatii cura, quænam dignitas fuerit? t. 2 p. 98 a
Palatina Auxilia v. *Auxilia*.
Palatini, qui? t. 2 p. 231. 238 in not. t. 6 p. 166 a
eorum priuilegia t. 2 p. 231. 243. t. 3 p. 251
a quæſtionibus fuere immunes t. 3 p. 271
item a ludi pœna t. 3 p. 327
num exactoris publici munere fungi potuerint? t. 4 p. 85
num extraordinariis muneribus obnoxii? t. 4 p. 124
cur iis aditus ad vrbem interdictus? t. 5 p. 242 a
Palatini intra aulam obſequiis deputati, qui? t. 2 p. 215
Palatini ſacrarum largitionum & rerum priuatarum, qui? t. 2 p. 205
quomodo alias vocati? t. 2 p. 205
quotuplices fuerint? t. 2 p. 217 ſeq.
eorum officia & priuilegia t. 2 p. 205
Palatini, numeri & legiones, Comitatenſibus antecellunt t. 2. p. 286 b
partim equites, partim pedites fuere t. 2 p. 286 b
Palatini panes, qui? t. 5 p. 276
Palatium Daphnenſe t. 5 p. 373 a
Palatium Romanum, Principum Romanorum ſedes t. 6 p. 285
Palea, idem quod capitum t. 2 p. 308 in not. v. *Capitum*.
Palilia, quid? t. 1 p. 142 a
Palladii equi t. 3 p. 442 a
Pallium, quid? t. 5 p. 236 a
Palmati cerui, qui? t. 3 p. 442 a
Palmati equi, qui? t. 3 p. 440 ſeq. t. 621 a
Panes, varia eorum genera t. 1 p. 272 a
Panis Ardinienſis v. *Ardinienſis panis*.
Panis Caſtrenſis v. *Caſtrenſis panis*.
Panis Cumanus v. *Cumanus panis*.
Panis gradilis v. *Gradilis panis*.
Pannonia a Quadis vaſtata (p. 98 a)
Pantheon, vbi Romæ ſitum? t. 5 p. 178 b
Pantomimi, inhoneſtæ perſonæ t. 5 p. 427 a
eorum habitus t. 5 p. 428 a
Pantychium, qualis in Bithynia locus fuerit? t. 5 p. 305 a
Papa, num hoc nomen primo inter omnes epiſcopo proprium? t. 6 p. 25 b
Papia lex, quænam ea ſancita? t. 2 p. 675. 677
a quonam ſublata? t. 2 p. 678. 680. t. 3 p. 491 a
Papinianus, cur Magiſter ſcriniorum dictus? t. 2 p. 94 a
eius ſcripta quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 b. ſeq. 36. t. 3 p. 382 ſeq.
Papyrius (Iuſtus) quando floruerit? (p. 209 in not.)
Parabolani, quinam fuerint? t. 6 p. 92
Paracharacta, quinam dicti? t. 3 p. 200 b
Paracharaximum numiſma t. 3 p. 200 b
Paragauda, quid? t. 3 p. 547 ſeq.
Paragaudæ veſtes, quid? t. 3 p. 547 in not. t. 5 p. 231
fuere vel auratæ in totum, vel ſaltem ſericæ auro intextæ t. 3 p. 548 a
Paragagia, quid ſint? t. 5 p. 381 a
Paramonarii, qui? t. 1 p. 480 b
Parangariæ, quid? t. 2 p. 533 in not. 547 b
Parapetaſia, quid ſint? t. 5 p. 351 a
Parare, *parata manſio* t. 1 p. 67 a

Paraſceue, quinam dies dicatur? t. 3 p. 45 a
Parata, quid? t. 2 p. 332 in not. 594 b
Paratus, quid hæc vox ſignificet? t. 3 p. 292 b
Parauered i equi, qui? t. 2 p. 530
Partio, quid? t. 2 p. 444 b
Parentes, quinam ab Imperatoribus vocati? t. 1 p. 425 b. t. 2 p. 53 in not. 442 in not. t. 3 p. 439 in not. t. 5 p. 129 b. 180 b
iidem cum propinquis t. 1 p. 475
quomodo plectendi, ſi in raptum filiarum conſenſerint? t. 3 p. 214 b.
num bona filiorum proſcriptorum acciperint? t. 3 p. 353. 357 ſeq. 359. 360
Parentes inopes v. *Inopes parentes.*
Parere, pro apparere, militare, ſeruire t. 2 p. 282 in not.
Parhippus, quid? t. 2 p. 545. 555 b
Pariare, quid ſignificet? t. 3 p. 237 b
Pariculum, quid? t. 1 p. 436 b
Pariſienſis chronici pars t. 4 p. 24
Pariſii, quinam Imperatores in hac ciuitate morati? (p. 76 b. 78 b. 116) t. 4 p. 23 ſeq.
Parium marmor, vnde dictum? t. 4 p. 285 b
Parricidium, quomodo puniendum? t. 3 p. 120 ſeq.
ab indulgentia exceptum t. 3 p. 295 a. 299
Partes, pro tractu aliquo t. 2 p. 203. 280 in not. 335. in not. t. 4 p. 131 in not.
Participes, quinam dicantur? t. 1 p. 316 b
Particulares delegationes, quid ſint? t. 2 p. 302 b
Partitio tributorum, quomodo olim facta? t. 4 p. 3
Partus, olim ſtigmatibus notati t. 3 p. 318 b
Partus abacti pœna t. 3 p. 92
Partus ſuppoſitus, quomodo probetur? t. 3 p. 367
Paruuli, pro pupillis t. 1 p. 363 in not.
Paſcha, quando a Chriſtianis celebratum? t. 5 p. 401
eo ab Imperatoribus indulgentia omnium criminum, exceptis grauioribus, conceſſa t. 3 p. 255. 297. 298. 299. 301. 302
eo ſpectacula edi prohibitum t. 5 p. 400 ſeq.
Paſchales dies feriati, quot? t. 1 p. 142
iis quæſtiones criminales prohibitæ t. 3 p. 279
Paſcua depaſcere militibus interdictum t. 2 p. 261
Paſcua rei priuatæ, moderata penſione locatæ, & cur? t. 2 p. 339
Paſſalorynchitæ, quinam fuerint? t. 6 p. 139 b
Paſſio apoſtolica, quid ſit? t. 5 p. 402
Paſtores, cur iis equorum vſus interdictus? t. 3 p. 249. 253
cur parentes filios ſuos illis non dent nutriendos? t. 2 p. 254
Patamen, pro patente aditu & egreſſu t. 5 p. 366 in not.
Patauium, quando ibi Honorius ſubſtiterit? (p. 101 b. 105 a)
quando Valentinianus iunior? (p. 113 a. 115 a 116 a)
Patens copia, quid? t. 2 p. 51 in not.
Pater v. *Patres.*
Patera cum quinis ſolidis olim principibus ſtrenæ loco oblatæ t. 2 p. 466 b
Patibuli pœna, quinam ea afficiendi? t. 3 p. 314
Patientia iudicibus commendatur t. 1 p. 194 a
Patratum iudicium, quid? t. 1 p. 442 in not.
Patres, quinam ab Imperatoribus appellati? t. 1 p. 427 b
olim habuere ius vitæ & necis in liberos t. 1 p. 406 a
eos potuerunt vendere, ſed non libertatem tollere t. 1 p. 296. 406 b
num bona inter ſuos hæredes ſine teſtamento diuidere poſſint? t. 1 p. 223 ſeq.
quando vinculis cretionis & ſolennis bonorum poſſeſſionis exempti? t. 1 p. 373
num ob ingratitudinem liberorum donationem reuocare poſſint? t. 2 p. 656
quatenus donationem, in liberos tempore emancipationis collatam, reuocare queant? t. 2 p. 663
quodnam ius in bonis maternis habeant filio ſuperſtite? t. 2 p. 688 ſeq.
num eis in bona, quæ filiisfamilias ex matrimonio adquiruntur, ius competat? t. 2 p. 699
eorum honores filiis non ſunt inuidendi t. 2 p. 9 a
quantum naturalibus liberis relinquere poſſint? t. 1 p. 392. 395
Patres ſynagogarum, quinam fuerint? t. 6 p. 243 b
Patriarchæ Chriſtianorum, quando exorti? t. 6 p. 239 a
quot in Orientis imperio fuerint? t. 6 p. 115 b
num etiam gentiles patriarchas habuerint? t. 6 p. 239 b
Patriarchæ Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 235 238 b
vocati illuſtres t. 6 p. 246. 249
contumeliis non ſunt afficiendi t. 6 p. 249
ex omnibus ſynagogis tributum annuum accepere t. 6 p. 252 b
an Iudæis licitum in eos compromittere? t. 1 p. 103 a
quando ſublati? t. 6 p. 269
num etiam occidenti præfuerint? t. 6 p. 269 a
Patriarchæ Iudæorum minores, quinam fuerint? t. 6 p. 238 b
vocati ſpectabiles t. 6 p. 254 b
Patricii, quinam dicti? t. 2 p. 72
a quo inſtituti? t. 2 p. 75 a
medium inter Conſulem & Præfectum Prætorio obtinuerunt locum t. 2 p. 74. 75
aliquando hæc dignitas cum aliis dignitatibus, & ſummis quidem, coniuncta fuit t. 2 p. 72 73 a
Patrimoniales caloni, qui? t. 1 p. 493
Patrimoniales fundi, qui? t. 3 p. 418
immunes ab extraordinariis muneribus t. 4 p. 117. 118. 127. 138
Patrocinia, iis ſcelera maturantur t. 1 p. 72 b
Patrocinia vicorum, prohibita t. 4 p. 180 ſeq.
Patroni, quinam dicantur? t. 1 p. 502 in not.
num a libertis accuſari potuerint? t. 1 p. 419
num eorum hæredes? t. 1 p. 419
quando donationem in libertos collatam reuocare poſſint? t. 2 p. 657 ſeq.
Patroni ciuitatum, municipiorum, vicorum, quinam dicti? t. 4 p. 431 a
Patroni horreorum Portuenſium t. 5 p. 201 ſeq.
eorum adminiſtratio fuit annua t. 5 p. 293
Patroni piſtorum, qui? t. 5 p. 174 ſeq.
ex his prior poſt quinquennium otio & quiete donatus t. 5 p. 174
Patrueles, qui? t. 1 p. 332 b
Pauliani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Paulus, eius ſcripta quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 ſeq.
eius notæ in Papinianum an promiſcue reſpuendæ? t. 1 p. 36 b. t. 3 p. 383 a
eius ſententiæ an omnibus libris iuris præferendæ? t. 1 p. 36 b
Pauperes, num ad curiam vocati? t. 4 p. 418
diuitiis eccleſiarum ſunt ſuſtentandi t. 6 p. 34 b
Paupertas, num excuſet a muneribus patrimonialibus? t. 4 p. 652 b
Paxamadia, *Paxamatia* & *Paxamata*, quid? t. 2 p. 298 b
Pecuarii, quinam fuerint? t. 5 p. 203 a
ſuariorum corpori fuere iuncti t. 5 p. 203 a

Peculatus crimen, quid ſit & a quibus committatur? t. 3 p. 241. 242
quomodo plectendum? t. 3 p. 242
huius criminis abolitio peti non poteſt, ne quidem reo conſentiente t. 3 p. 287 a
Peculium colonorum t. 1 p. 495
Peculium quaſi caſtrenſe, aſſeſſorum t. 1 p. 75
aduocatorum t. 1 p. 161
palatinorum t. 2 p. 243
Pecunia non eſt adradenda t. 3 p. 205
nec conflanda t. 3 p. 207 a
nec vendenda t. 3 p. 207 b
iam primorum Imperatorum temporibus eſt adroſa t. 4 p. 600
v. *Moneta.*
Pecunia fænebris, ab his, quibus fiſcalium theſaurorum tutela mandata, non eſt accipienda t. 3 p. 559
Pecunia maiorina, quænam dicta? t. 3 p. 187. 197 ſeq.
differt a centenionali t. 3 p. 197 b
Pecunia minorina, cur adinuenta? t. 5 p. 437 a
Pecuniam purgare, quid ſignificet? t. 3 p. 197 a
Pecuniaria cauſa eccleſiaſticorum, vbi ventilandæ? t. 6 p. 58 ſeq.
Pedanei iudices, qui? t. 1 p. 46 a
num a Rectoribus prouinciæ dari poſſint? t. 1 p. 46
Pedeplana, quid ſint? t. 2 p. 356 b
Pelagius, Epiſcopus Laodicenſis t. 6 p. 15 in not.
Pelliones, quinam ſint? t. 5 p. 60 b
Penates, quinam Dii apud gentiles fuerint, & quomodo culti? t. 6 p. 312 a
Pendente lite de bonis cum fiſco, poſſeſſor interim in poſſeſſione pacifice manere debet t. 3 p. 411
Penſatio, pro compenſatione t. 5 p. 343 a
Penſio domibus in loco publico extructis impoſita t. 5 p. 319 a. b. 353 b
Penſio paſcuorum rei priuatæ, augmentum vel licitationem admittere non debet t. 2 p. 338
Penſitationes, a quibusnam Palatini immunes? t. 2 p. 235 a
Pentecoſte, quomodo olim celebrata? t. 5 p. 403
quando in orbe Romano diebus iuridicis exemta? t. 1 p. 143 b
Penula, quid? t. 5 p. 234 b
Pepuzitæ, quinam fuerint? t. 4 p. 117. 202
quomodo coërcendi? t. 6 p. 330
Peræquatio, quid? t. 5 p. 139
Peræquatores, quinam fuerint? t. 2 p. 23 a. t. 5 p. 139. 140. 142 a
Perceptio, pro annona præbenda t. 2 p. 309 in not.
Percipere, quid ſignificet? t. 5 p. 374 b
Perdiſi, quinam dicti? t. 6 p. 295 a
Perduellionis crimen, quid? t. 3 p. 102 ſeq.
v. *Maieſtatis crimen.*
Perdurare, quænam dicantur? t. 1 p. 408 a
Peregrina laus, quid ſit? t. 1 p. 106 b
Peregrinatio, pro legatione t. 4 p. 628 in not.
Peregrinationes religioſæ, quando ortæ? t. 6 p. 65 b
Peregrinationis onus, quid ſit? t. 4 p. 553 b
Peregrini, qui? t. 1 p. 73 in not. t. 2 p. 244 a t. 3 p. 16 a
iudicum aſſeſſores t. 1 p. 73 a
Peregrinorum veſtimentorum vſus, in vrbe Roma prohibitus t. 5 p. 237 ſeq.
Peregrinum iudicium, quodnam dicatur? t. 3. p. 15 b
Peremptoria præſcriptio, quæ? t. 1 p. 15 b
an & quomodo ab ea appellari poſſit? t. 4 p. 268. 323 ſeq.
Perfectiſſimatus dignitas, quibusnam collata? t. 2 p. 118. 244 ſeq. t. 4 p. 388
quando inſtituta? t. 2 p. 246 b
Perfectiſſimi, quinam dicti? t. 2 p. 245
Perfidia, quid? t. 1 p. 192 b
Perfugium ad eccleſiam, quid ſit? t. 3 p. 494 a
Pergula pictorum, quid ſint? t. 5 p. 63 a
Pergula proiecta, quid? t. 5 p. 357 b
Periculi ſui iudices, qui? t. 1 p. 435 b
Periculum, quid hæc vox ſignificet? t. 1 p. 435 ſeq.
Periculum facere, quid? t. 1 p. 436 a
Periſſoregæ, quid? t. 5 p. 284 a
Periſtylium, quid ſit? t. 5 p. 357 b
Peritenma, quid? t. 5 p. 284 a
Periurii pœnæ t. 1 p. 153 ſeq.
Permutatio, quid ſit? t. 2 p. 587 b
Perpenſa, quænam dicantur? t. 1 p. 7 ſeq. t. 4 p. 40 b. t. 5 p. 260 in not.
Perpetuarii fundi, qui? t. 3 p. 428
Perpetui iuris fundi t. 5 p. 469 b
Perpriſa res, pro rebus vſurpatis & occupatis t. 1 p. 220 b
Perſcriptio, pro ſententia t. 4 p. 234 in not.
Perſici motus ſub Conſtantio (p. 39 a. 59 b. 60 a)
ſub Theodoſio iun. (p. 187)
Perſonæ qualitas, num in dictis attendenda? t. 3 p. 49 a
Perſonæ honoratæ, ad concilium mittendæ t. 4 p. 633 b
Perſonæ inhoneſtæ, non annotandæ in loco honeſto t. 5 p. 427 a
Perſona legitima, quæ? t. 1 p. 374 a
Perſonæ probabiles, quæ? t. 6 p. 8 b. 13 b
Perſonales actiones v. *Actiones.*
Perſonalia debita, quæ? t. 4 p. 208 a
Peruenire, quænam dicantur? t. 3 p. 498 a
Pes vſualis & non vſualis t. 2 p. 375
Peſeſtas, quid ſignificet? t. 6 p. 31 a
Peſſimi, quinam dicantur? t. 3 p. 232 b. t. 5 p. 252
Peſſum, quid ſignificet? t. 3 p. 232 b
Peſſumdare, quid in mathematica ſignificet? t. 4 p. 599
Peſtis, pro morte & incendio t. 3 p. 131
Peſtis feralis, quid? t. 3 p. 131 a
Petilianus, Conſtantinienſis in Numidia epiſcopus, vnde oriundus? t. 4 p. 391 a
Petitio bonorum vacantium, quinquennio præſcripta t. 1 p. 430. t. 5 p. 352
Petitio operum publicorum, num licita? t. 5 p. 351 ſeq. 353. 355
Petitor, num ei probandi onus incumbat? t. 1 p. 250. t. 4 p. 333 a. 348
Petitores bonorum vacantium, eorum auiditati variis Imperatorum conſtitutionibus fibula eſt impoſita t. 3 p. 459 ſeq. 492. 494
Petitus, i. e. adpetitus, citatus t. 3 p. 4 in not.
Petrus, Epiſcopus Alexandrinus, laudatur t. 6 p. 7 ſeq.
Petulans, quomodo interdum ſumatur? t. 3 p. 52 b
Philippopolis, quando ibi Valentinianus & Valens morati? (p. 71 a)
Philoſophi, quinam eo nomine indigni? t. 5 p. 39
Philtra, num prohibita? t. 3 p. 127
Photiniani, quinam? t. 6 p. 117. 133 b
eorum congregationes interdictæ t. 6 p. 130 ſeq.
Phryges v. *Priſcillianiſtæ.*
Phylacteria, num prohibita? t. 3 p. 126
Piaculum, quid? t. 3 p. 153 a
Picenum, annonarium & ſuburbicarium t. 1 p. 150 b t. 3 p. 248 b. 251 a
a Gothis vaſtatum t. 4 p. 218 b
Pictores, quibusnam immunitatibus fruantur? t. 5 p. 62 ſeq.
Pignora, ob non ſoluta tributa capta t. 4 p. 77. 92. 93
quando & quomodo diſtracta? t. 4 p. 92. 94

Pignora, idem quod donationes ſponſalitiæ t. 1 p. 315 in not.
Pignus, quid? t. 1 p. 292 a
Pignus tacitum, num minoribus competat in bonis tutorum vel curatorum? t. 1 p. 365 ſeq.
Pileus, quando gladiatori datus? t. 3 p. 175 b
Piſces, quanto pretio vendendi? t. 5 p. 289
Piſtrini pœna, leuiorum criminum reis impoſita t. 3 p. 320. 323. t. 5 p. 169. 180
Piſtores in vrbe Roma, dicti piſtores vrbici t. 5 p. 67
etiam mancipes t. 5 p. 168. 185 a
ſingulis luſtris ex Africa transmiſſi t. 5 p. 180 184
eorum officium t. 5 p. 168
ſub generali Præfecti Vrbis diſpoſitione fuerunt t. 5 p. 168
etiam ſub ſpeciali Præfecti annonæ diſpoſitione t. 5 p. 168. 170 b
quinam eorum corpori adſcripti? t. 5 p. 168 ſeq.
ab vna officina ad aliam tranſire non potuere t. 5 p. 176
nec conditionem ſuam euitare t. 5 p. 168. 184 186
num prædia ſua in alios transferre potuerint? t. 5 p. 168. 169. 171. 172. 181
eorum familia piſtrino fuit obnoxia t. 5 p. 169 173
filiam piſtoris coniugio ſibi ſocians piſtrino obnoxius factus t. 5 p. 171. 182. 187
inidonei piſtorio munere liberati t. 5 p. 170 182
Piſtorii collegii auctor Traianus t. 5 p. 170
Pittacium, quid? t. 2 p. 303
diurnum t. 2 p. 303 a
militare t. 2 p. 304 a
Placitum idem quod pactum t. 1 p. 149
v. *Pacta.*
Plerofimi, qui? t. 2 p. 132 a
Plagiarii, quomodo puniendi? t. 3 p. 174 ſeq.
Plebeii, qui? t. 6 p. 50 b.
quinam ad curiam vocati? t. 4 p. 352
Plebs, i. e. coloni ruſticani t. 2 p. 352 in not.
Plectibilia, pro delictis t. 4 p. 523 in not. t. 6 p. 129 b
Pleromi, qui? t. 2 p. 132 a
Plerumque, eſt de more & ſolemniter t. 2 p. 127 b
Plumbarii, quinam ſint? t. 5 p. 60 b
Plumbata, quid? t. 3 p. 274
quinam ab eis fuerint immunes? t. 3 p. 274
Plumbea lamina, in quibus olim ſcriptum? t. 4 p. 199 a
Plumbum, eius vſus in ædificiis t. 5 p. 183 a. b
Plumbum liquens, quando nutricibus in os infundatur? t. 3 p. 214 a
Pneumatomachi, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Poculum, pro potione t. 2 p. 280 in not.
commune, pro flumine ibid.
Pœna vnius, metus ſit multorum t. 3 p. 234
par debet eſſe peccato t. 3 p. 241
interdum eſt augenda, ne audacia creſcat, aut contumacia t. 3 p. 241. 313. 436. t. 5 p. 92
quomodo iudex ad eam procedere debeat? t. 3 p. 316
a iudice non eſt molliendа t. 3 p. 83. t. 4 p. 240 t. 6 p. 207
nec diu differenda t. 3 p. 43. 321. 351
quando per appellationem ſuſpendi poſſit? t. 3 p. 80. 335. 337. t. 4 p. 282. 328
num & in abſentes ſtatuenda? t. 3 p. 335
num in alios quam reos? t. 3 p. 313. 343
num ab ea ignorantia excuſet? t. 3 p. 190. 313 472
num iuſſus domini? t. 3 p. 147. 190. 211. 313
num pœna finiatur, tempore exilii expleto? t. 3 p. 349
Pœnæ, earum genera t. 3 p. 313 ſeq.
nimium atroces non ſint t. 3 p. 215. 313
quænam ab Imp. Chriſtianis prohibitæ? t. 3 p. 314
Pœnæ capitales t. 3 p. 314
corporales t. 3 p. 315
eccleſiaſticæ t. 6 p. 66. 130
militares t. 2 p. 263
Pœnales, pro pœna dignis t. 4 p. 71 in not.
Pœnitudo, pro pœnitentia t. 4 p. 282 in not.
Pœnitudo fidelis t. 3 p. 366
Petouio, vrbs, vbi ſita? (p. 94 b)
Polemius, Præfectus prætorio Illyrici & Italiæ t. 1 p. 8 b
Polentia, vbi ſita? (p. 161 b)
Polyptica, quid ſint? t. 4 p. 197 a. b
ab Imperatoribus interdum flammis tradita t. 4 p. 205 b
Pompa nuptialis, quid? t. 1 p. 321
Pomponianus, Rector Bithyniæ t. 1 p. 213
Pondera publice in locis, vbi tributa ſuſcipienda, fuere locata t. 4 p. 580 a
vbinam aſſeruata? t. 4 p. 584 a. b
priuatorum, ad quæ exacta? t. 4 p. 584 a.
Ponderatio porcina t. 5 p. 196 b
Ponderatores, quinam fuerint? t. 4 p. 596
quomodo eorum fraudibus occurrendum? t. 4 p. 579 b
Pondus monetæ exactum ad libram, ad vncias & ad ſcrupulos t. 3 p. 188
Ponere, pro deponere t. 2 p. 87 in not.
Pontaticum, quid? t. 2 p. 391 in not.
Pontes, a quonam reficiendi? t. 5 p. 348 b
Pontica diœceſis, deſertoribus & latrociniis famoſa t. 2 p. 415
Pontica prouincia, quæ? t. 4 p. 81 in not. t. 6 p. 139 in not.
Pontici, cur ſingulari priuilegio ornati? t. 4 p. 415 b
Pontifex Romanus, epiſcoporum omnium princeps t. 6 p. 7 b
Pontificium, pro iure, poteſtate, facultate t. 2 p. 685 in not. t. 6 p. 11 in not.
pro ſacerdotio t. 6 p. 143 in not.
Popina, in nonnullis locis non multo eſt honeſtior, quam lenonis aut meretricis domus t. 3 p. 61 b
Populares, qui? t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 276 a
annonam ſuam vendere prohibiti t. 5 p. 276 b
Popularis annona v. *Annona ciuica.*
Popularitas, quid? t. 1 p. 48 b ſeq.
Porcina caro, annonæ militaris numero olim fuit t. 2 p. 293 ſeq.
populo Romano gratis diſtributa t. 5 p. 190 b
quomodo ponderanda? t. 5 p. 196 b
Porcinarii, quinam? t. 5 p. 188
Porphyriani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Porphyrius, Epiſcopus Antiochenus t. 6 p. 17
Portendendi vox in haruſpicina & fulgurali ſcientia t. 6 p. 286
Porticus thermis adiectæ t. 5 p. 362 ſeq. 365 b
Porticus ſepulchrales t. 3 p. 159 a
Porticus xyſti, quid? t. 5 p. 42 a
Portio, pro territorio t. 4 p. 71 in not.
Portitores epiſtolarum, an eorum aſſertioni credendum? t. 1 p. 244. 248 b
Portuenſes menſores t. 5 p. 201 a. 253
Portuenſia horrea, quænam fuerint? t. 5 p. 201. 293
Portuenſia condita t. 5 p. 201. 252
Portus, quomodo cuſtodiendi? t. 2 p. 402. 403 ſeq.
Portus vrbis Romæ t. 5 p. 201 a

Portus Iuliani t. 5 p. 212
Portus Seleucenus t. 5 p. 61 b
Portus Theodoſianus t. 5 p. 336
Poſcere reum, quid? t. 1 p. 90 in not.
Poſſeſſio integro ſtatu donata, quid? t. 3 p. 446 b
Poſſeſſiones palatiis magis quam prædiis aptæ, a principibus non ſunt petendæ t. 3 p. 472
Poſſeſſiones publicæ ciuitatibus ſunt reſtituendæ, iisque locandæ t. 3 p. 429
Poſſeſſiones rei priuatæ ſemel conductæ maneant penes eosdem conductores t. 3 p. 431
Poſſeſſores, quinam olim dicti? t. 4 p. 352
pendente lite de bonis cum fiſco, in poſſeſſione pacifice manere oportet t. 3 p. 41 t
num eis in realibus actionibus reique vindicatione probatio incumbat? t. 4 p. 333
Poſtliminium, quid? t. 1 p. 481
quibus competat? t. 1 p. 48 a
Poſtliminium, pro regreſſu & reſtitutione principis t. 1 p. 357 a
Poſtremus, quisnam dicatur? t. 1 p. 386 b
Poſtulare, quid? t. 1 p. 157
Poſtulatio, pro cauſa, in qua aduocati poſtulant t. 2 p. 186 in not.
Poſthumus, quis? t. 1 p. 375.
damnati capitis, num fiſco præferendus? t. 3 p. 367
Potentes, quinam dicantur? t. 1 p. 175 a
in eos actiones a creditoribus non ſunt transferendæ t. 1 p. 174 ſeq.
Potentia terrore extortum a falſo cohærede pactum non valet t. 1 p. 151
Potentiores, quinam dicti? t. 3 p. 25 a
quando ipſimet iudicio adeſſe debeant? t. 3 p. 24 ſeq.
Potentiores ciues aluerunt domi ſuæ voluptatum artifices t. 5 p. 416 in not.
Poteſtate præditus nuptias inuitæ non petat t. 1 p. 333 ſeq.
Poteſtates, pro principibus t. 1 p. 153 in not. t. 5 p. 318 a
pro iudicibus t. 6 p. 623 in not. t. 5 p. 318 a
Poteſtates excelſæ ſunt Imperatores t. 4 p. 630 b
Pottares, qui? t. 4 p. 114. t. 5 p. 11 a
num luſtrali collationi obnoxii? t. 5 p. 11 b
Potiſſimum, pro omnino, prorſus t. 1 p. 69 in not.
Præbitores angariarum, quinam fuerint? t. 2 p. 554 a
Præcauere, eſt antecauere t. 1 p. 389 in not.
Præcedentia, in quo conſiſtat? t. 2 p. 81 a
cuinam inter eos, qui eundem honorem adepti ſunt, competat? t. 2 p. 70. 75 ſeq. 241 a
in iure præcedentiæ non tam loci, quam poteſtatis & dignitatis ratio eſt habenda t. 2 p. 76 a. 110 b
Præceptio, pro edicto t. 4 p. 39 in not.
Præceptores v. *Profeſſores*.
Præceptum, pro ſententia t. 1 p. 438
pro edicto ſuper indictione t. 4 p. 66 in not. 125
Præceptum generale, an beneficio ſpeciali anteferendum? t. 1 p. 11
Præcinere, quid? t. 3 p. 127 a
Præcincti, qui? t. 1 p. 75 a. 163 a
iis conceſſum fuit peculium quaſi caſtrenſe t. 1 p. 75 a. 163 b
Præcinctiones, quid ſint? t. 5 p. 357 a
Præcommodare, i. e. per anteceſſum erogare t. 5 p. 306 b
Præconum ius t. 4 p. 419 b
Præda, quomodo puniendus, qui eam cum hoſtibus diuidit? t. 2 p. 265
Prædandi facultatem hoſtibus præbens, viuus exuratur t. 2 p. 265
Prædamnati, i. e. ante iam damnati t. 1 p. 146 in not. t. 6 p. 124
Prædelegatio, quid? t. 4 p. 3. 63 in not.
Prædia, num eccleſiis relinqui debeant? t. 6 p. 28 ſeq.
Prædia curialium, ſine decreto iudicis non ſunt alienanda t. 4 p. 559
Prædia Italica, quæ? t. 2 p. 645 a
Prædia naucularıorum, an & quando alienari poſſint? t. 5 p. 103 ſeq.
Prædia principum, a metato ſunt immunia t. 2 p. 349
Prædia priuatorum reipublicæ ergo occupari poſſunt t. 5 p. 362 ſeq. 365 a. 367 a. 371 a
Prædia reipublicæ, curiales non potuerunt conducere t. 3 p. 431 a
Prædia ſenatorum, quibus oneribus obnoxia? t. 2 p. 26
Prædia vrbana, ordinarie ad collationem non vocata t. 4 p. 157 a
Præfationes in vltimis voluntatibus non nocent t. 1 p. 380 a
Præfectiani, qui? t. 4 p. 309 in not.
neque exactoris, neque curioſi, neque horreorum cuſtodis munere fungi potuere t. 4 p. 606 ſeq.
Præfectorii, quinam dicti? t. 4 p. 633 b
Præfecti annonæ, eorum officium t. 5 p. 254 a. b 257 a. 299 b
Præfecti auguſtales, num fuerint e numero Præfectorum prætorio? t. 1 p. 23 in not.
Præfecti militum, quibus Rheni mandata cuſtodia t. 2 p. 275 a
Præfecti pacis v. *Irenarchæ*.
Præfecti pagorum, qui? t. 2 p. 261 b. t. 2 p. 292
Præfecti prætorio, interdum pluribus diœceſibus & prouinciis præfuere t. 1 p. 8 ſeq. 47
eorum dignitas imperatoriæ proxima t. 1 p. 24 a 80
quando iis ſublimitatis titulus tributus? t. 1 p. 38 in not.
num in ſua cauſa iudicare potuerint? t. 1 p. 107 b
ad eos a iudicibus ordinariis appellatum t. 1 p. 39 a. t. 4 p. 244 b
quando ab iis appellari licitum fuerit? t. 4 p. 244 b. 250 b
quot fuerint tempore Conſtantini Magni? t. 2 p. 236 b
Præfecti Vrbi, num Conſulibus & Patriciis prælati? t. 2 p. 73 ſeq.
cum quibus parem dignitatem obtinuerint? t. 2 p. 79
vice ſacra iudicauerunt t. 4 p. 244 a
an & quando ab iis appellari licitum fuerit? t. 4 p. 244 b
num Romæ tutores & curatores dederint? t. 1 p. 361 a
num de capite ſenatoris cognitionem habuerint? t. 3 p. 18. ſeq.
quando Vrbi Conſtantinopolitanæ Præfectus datus? (p. 60 b. 65 b) t. 2 p. 51 b.
Præferre auctoritatem, quid ſignificet? t. 4 p. 107
Præiudicium, quid? t. 1 p. 17 a. t. 4 p. 319 b
num ab eo appellari licitum? t. 4 p. 230. 271 a 274. 304. 306. 310. 314. 316. 317. 318. 328
Præiudicium ſanguinis, quid ſit? t. 6 p. 52 b
Præmia excitant ſedulitatem t. 2 p. 689 a
Præoccupare litem, quid? t. 1 p. 455 a
Præpoſiti annonarum, quinam fuerint? t. 4 p. 567
Præpoſiti arcæ vinariæ t. 1 p. 446 a
Præpoſiti curſus publici t. 2 p. 201 b
Præpoſiti fabricæ t. 2 p. 443
Præpoſiti horreorum, quinam fuerint? t. 2 p. 256 t. 4 p. 383. 567
ex quonam hominum genere creandi? t. 4 p. 596
Præpoſiti laborum, quinam fuerint? t. 2 p. 142 in quo-

in quonam eorum officium conſtiterit? t. 2 p. 143
Præpoſiti largitionum t. 2 p. 551
Præpoſiti manſionum, quinam fuerint? t. 4 p. 363 567
Præpoſiti militares, num pro ſpeciebus annonariis pecuniam vel pretium exigere poſſint? t. 2 p. 256. 291
num militibus commeatum dare? t. 2 p. 267 368
a tironum oblatione immunes t. 2 p. 392
Præpoſiti pagorum, qui? t. 2 p. 292. 667 b. t. 4 p. 567
vetiti aliquid comparare tum in ſuo tum in alieno pago t. 2 p. 666 ſeq.
Præpoſiti ſacri cubiculi, cum quibus parem dignitatem habuerint? t. 2 p. 82. 345 b
fuerunt eunuchi t. 2 p. 82 b
Præpoſiti ſcholarum t. 2 p. 98 a
Præpoſiti theſaurorum t. 2 p. 111 a
Præpoſitura annonarum, quinam ab ea fuerint immunes? t. 4 p. 563
Præpoſterus litigator t. 1 p. 455 a
Præpropere, pro impudenter, valde propere t. 4 p. 306 in not.
Præſcriptio, quid ſit? t. 1 p. 237 ſeq. 240 a. 422
eius requiſita & effectus t. 1 p. 423 ſeq.
num in finalibus controuerſiis locum habeat? t. 1 p. 236 ſeq. 240 in not. 429 a
num in iure pignoris luendi? t. 1 p. 294 a
non currit flagrante bello t. 5 p. 468 ſeq.
quænam crimina præſcriptione non tollantur? t. 3 p. 216
ius publicum non tollit t. 5 p. 335 a
Præſcriptio annalis t. 3 p. 407 a
Præſcriptio bimeſtris t. 5 p. 154 a
Præſcriptio decennalis t. 5 p. 112 b
Præſcriptio fiſcalium actionum t. 3 p. 409. 414
Præſcriptio fori t. 3 p. 30 a
Præſcriptio libertatis, quot annos requirat? t. 1 p. 408 a
Præſcriptio longi temporis, quæ? t. 1 p. 424
Præſcriptio moratoria t. 1 p. 15
Præſcriptio peremptoria t. 1 p. 15 b. t. 4 p. 268 a
an & quando a ſententia, qua peremptoria præſcriptio a iudice improbata eſt, appellari poſſit? t. 4 p. 267 ſeq.
Præſcriptio quadraginta annorum t. 4 p. 655 ſeq.
quando primum inducta? t. 1 p. 424 b
num in actionibus perſonalibus locum habeat? t. 1 p. 425 a
Præſcriptio quindecim annorum t. 5 p. 337 a
Præſcriptio quinquagenaria t. 5 p. 112 a
Præſcriptio quinquennii t. 1 p. 430. t. 2 p. 672 b. t. 3 p. 216
Præſcriptio triennii t. 4 p. 112 b. 545 a
Præſcriptio triginta annorum t. 4 p. 656.
a quo introducta? t. 1 p. 427
Præſcriptio vicennalis t. 3 p. 216 a
Præſegmina, quid? t. 2 p. 194 b
Præſentales domeſtici, qui? t. 2 p. 132
Præſentales milites, qui? t. 2 p. 285 a
Præſcutari, pro illuſtrari, illuſtrem eſſe, efferre, imo & offerri alicui rei t. 5 p. 375 in not.
Præſente, pro præſentibus t. 1 p. 281 b
Præſes, cur nemo ſit in ſua prouincia? t. 1 p. 74 a
iurisdictionem ciuilem geſſit t. 2 p. 119 b
vnde aſſeſſores adſciſcere debuerit? t. 3 p. 317
Præſidatus honos decurioni delatus emeritis tantum prodeſt t. 4 p. 364
Præſidentes legi Iudaicæ, ab oneribus ciuilibus & perſonalibus immunes t. 6 p. 240 a
Præſidiariæ naues, quæ? t. 2 p. 409 a
Præſtare finem, quid? t. 1 p. 239
Præſtare pecuniam, quid ſignificet? t. 1 p. 264 in not.
Præſtringere, eſt præſtituere, denunciare t. 2 p. 170
Præſumere, pro anteſumere t. 2 p. 354 in not.
idem quod ordinem iudiciorum negligere, peruertere t. 4 p. 229 b
Præſumtio, quid ſit? t. 6 p. 327 b
Prætentura militum, quid? t. 2 p. 368 ſeq.
Præter, varia huius vocis ſignificatio t. 5 p. 419 a. b
Prætextatus, Præfectus prætorio Illyrici, Italiæ & Africæ t. 1 p. 8 b
Prætor liberalis, quis fuerit? t. 1 p. 361 a
Prætor tutelaris t. 1 p. 361 a
Prætores, eorum deſignatio, nominatio, numerus, gradus t. 2 p. 30 ſeq.
an filium, nepotem aliumue in locum ſuum ſubſtituere poſſint? t. 2 p. 43 a
Prætoria iudicum publica, quid? t. 1 p. 66 a. t. 5 p. 318 a
a iudicibus ex annonis & cellariis ſibi conceſſis ſunt componenda t. 1 p. 67 a
num a metato immunia? t. 2 p. 348
Prætura, quot fuerint? t. 2 p. 37 b. 56 b. 64 a
Prætura Charonaria t. 2 p. 32. 54 a. t. 5 p. 50 a
Pragmatici ſæpius legum cortice ſunt contenti t. 6 p. 78 b
Prandeum, *Prandiara*, quid ſint? t. 5 p. 357 a
Prata Apamena, quæ? t. 2 p. 340 a
Antiochena t. 2 p. 341 a
priuatorum, a militibus non ſunt vaſtanda t. 2 p. 348
Precatio, pro precibus principi oblatis t. 3 p. 422 in not.
Preces principi oblatæ, an de illarum veritate executor cognoſcere poſſit? t. 1 p. 17
an ſuis conſt. ſtat. vim obtineant? t. 1 p. 24
Presbyteri, qui? t. 1 p. 478 in not. t. 4 p. 347. 493 t. 6 p. 130 a
num a quæſtionibus immunes? t. 3 p. 271
quando ab vxoribus abſtinere iuſſi? t. 6 p. 98 b
Presbyteri Cardinales, quinam dicti? t. 4 p. 573 a
Presbyteri Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 241 a
Presbyterium, pro altari t. 3 p. 401 a
Pretia, quid? t. 2 p. 670 in not. t. 4 p. 60 in not.
rerum venalium, quomodo conſtituenda? t. 6 p. 248 b
non ſemper, nec in omnibus locis, vna eſt forma pretiorum t. 5 p. 192 a
Pretium loco rei ſuccedit t. 4 p. 162 b
Pretium formale, quid ſit? t. 5 p. 192 a
Pretium panis Oſtienſis & fiſcalis t. 5 p. 253 a 287
Pretium piſcis t. 5 p. 288 ſeq.
Pretium ſpecierum, non ipſas ſpecies, milites ſalarii ſui nomine conſecuti t. 2 p. 302 a
Pridem, quando hæc vox vſurpata? t. 4 p. 221 a
Primates, qui? t. 1 p. 59 a
Alexandrinæ plebis t. 4 p. 551. t. 5 p. 304 a
caſtellorum t. 2 p. 421 b
ciuitatum t. 2 p. 421 b
inter domeſticos t. 2 p. 134
Iudæorum t. 6 p. 235. 269 a
vicorum t. 2 p. 421 b
Primiceriatus domeſticorum, quid? t. 2 p. 138 b
fuit annuus t. 2 p. 141 b
Primicerii, qui? t. 1 p. 44 a. 219
Primiceris ſacræ maſſæ t. 4 p. 580 b
Primiceris ſacrarum largitionum t. 2 p. 219 a
Primicerius ſcriniorum Palatinorum t. 2 p. 208. 216 219

Primice-

Primicerius exceptorum, quis? t. 2 p. 473 b
Primicerius fabricæ, quis? t. 3 p. 554 ſeq.
Primicerius Notariorum, quis? t. 2 p. 89
Primicerius totius Officii Palatini t. 2 p. 216 a. 219 a
Primipilares, qui? t. 2 p. 255. 495. 501. t. 4 p. 217
quænam iis, poſt emeritam militiam, dignitates collatæ? t. 2 p. 498. t. 4. p. 366 a
durante officio nihil emtionis aut donationis titulo conſequi poſſunt t. 2 p. 671. 673 ſeq.
Primipilarii, qui? t. 2 p. 496. 501 a.
Primipilum, quid? t. 2 p. 501 a. t. 4 p. 217 a. 372 in not.
Primiſcrinii, qui? t. 2 p. 208. 222
Primores officii, qui? t. 1 p. 44 a. 45 b
nihil vſurpent inconſulto principe t. 2 p. 185 b
Primum tempus, quodnam dictum? t. 4 p. 389
Primus, quisnam dicatur? t. 1 p. 386. b. t. 2 p. 93 a. t. 4 p. 554 a
Princeps recte facere ciues ſuos faciendo docet t. 4 p. 107 a
num legibus ſubiectus? t. 3 p. 564 b
codicillis vel epiſtolis relicta reſpuit t. 1 p. 378
num legatum ex nuncupatiuo teſtamento, quo priuatus hæres inſtitutus eſt, capere poſſit? t. 1 p. 385 b
num beneficia & liberalitates ſuperiorum principum confirmet? t. 1 p. 423 a
quomodo puniendi, qui eius litteras imitantur? t. 3 p. 181
num ſine eius permiſſu reliquiæ ſanctorum transferri poſſint? t. 3 p. 172
quando eius mandata, quæ iratus edit, expedienda? t. 3 p. 333 b
Principales, qui? t. 2 p. 333 in not. t. 4 p. 356. 431 a. 531. 533
iniuriis corporalibus non ſunt afficiendi t. 3 p. 279
Principalis cauſa, quid ſit? t. 1 p. 451 in not.
Principatus, quot modis acquiratur? t. 2 p. 178 180
quando a curiali nexu liberet? t. 2 p. 178
Principes legionis, qui? (p. 211 b)
Principes agentium in rebus, qui? t. 2 p. 183
quomodo alias vocati? t. 2 p. 163
eorum dignitas t. 2 p. 184 ſeq.
Principes officiorum, qui? t. 1 p. 34 a. t. 2 p. 184 495. 505. 624
ſtationes ſuas vendere non potuerunt t. 2 p. 505
nec officium ſuum relinquere t. 2 p. 510
in prouinciis, in quibus militarunt, nihil comparare, nec donata accipere potuerunt t. 2 p. 669 ſeq. 671. 673 ſeq.
Principia in caſtris, quid? t. 2 p. 259. 432 a
Prioritas, an a cooptationis tempore, an a functionis initio repetenda? t. 2 p. 77
Priſcillianiſtæ, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 178
vnde ita dicti? t. 3 p. 21 b. t. 6 p. 186 in not.
Priuata & publica vis t. 3 p. 97
Priuata res principis v. Res priuata principis.
Priuati, quinam dicantur? t. 1 p. 61 a. t. 2 p. 401 b t. 3 p. 106
num monetæ cudendæ ius habuerint? t. 3 p. 193 198
quando res ſuas a fiſco repetere poſſint? t. 3 p. 407
militem in obſequio ſuo non retineant t. 2 p. 283
Priuatiani, qui? t. 2 p. 222 b. t. 4 p. 76 a
Priuatum, abſolute & ſubſtantiue dictum, quid ſignificet? t. 2 p. 355. t. 4 p. 76 a. 84 in not.
Priuatus, pro pagano, non milite t. 1 p. 90 in not.
principi opponitur t. 2 p. 583 in not.
Priuilegia ſpecialia, an edictis generalibus potiora? t. 1 p. 11
per obreptionem impetrata non valent t. 4 p. 106
paucis conceſſa in perniciem plurimorum, ſunt reſcindenda t. 4 p. 106
ab vrbe ad vrbem deriuantur t. 6 p. 102 a
Priuilegia corporatorum Vrbis Romæ t. 5 p. 163
decuriarum t. 5 p. 159
domus auguſtæ t. 3 p. 562
eccleſiæ & clericorum t. 6 p. 103
eorum, qui in ſacro palatio militarunt t. 2 p. 231
eorum, qui omnibus patriæ muneribus & ſtipendiis perfuncti t. 4 p. 359
iuſta, quæ? t. 2 p. 389 b
militiæ t. 2 p. 260
ſacerdotum paganorum abolita t. 6 p. 318
veteranorum t. 2 p. 264
Priuilegibus, pro priuilegiis t. 2 p. 381 in not.
Priuilegium fœcunditatis ex lege Papia t. 3 p. 164 b
Proba, pro probatione t. 2 p. 224
Probabilis vox dicitur de rebus & perſonis t. 6 p. 8 b. 122
Probabilis ſeculo diſciplina, quænam ſit? t. 6 p. 95 in not.
Probare equos, quid? t. 2 p. 242 a
Probatio fit vel tabulis vel teſtibus t. 1 p. 191 a
vel teſtibus, documentis, ſignis t. 3 p. 287
incumbit petitori t. 1 p. 250. t. 4 p. 333. 349
cuinam in cauſa inofficioſi incumbat? t. 1 p. 199
debiti a defuncto quomodo fiat? t. 1 p. 247
num breuis inter chartulas deportati debitorem aliquem probet? t. 3 p. 507
abſens accuſatus non niſi probationibus conuictus damnandus eſt t. 1 p. 346
Probatio tironum t. 2 p. 372
Probus, Præfectus prætorio Italiæ, Illyrici & Africæ t. 1 p. 9 a. t. 4 p. 101 b
Proceres, quinam dicti? t. 1 p. 318 a
Proceres Iudæorum, quinam fuerint? t. 6 p. 238 a 248 b
Proceres officii, qui? t. 2 p. 353 in not.
Proceſſus contra deſertores t. 2 p. 419
Proconnenſia marmora t. 4 p. 215 b
Proconſularis dignitas, qualis fuerit? t. 2 p. 188 b
Proconſularis prouincia quænam dicta? t. 2 p. 317 in not.
Proconſules; cur ſtratores ex ſuis & domeſticis habere prohibiti? t. 2 p. 188 b
Procopius, tyrannus, Bithyniam occupat (p. 76 b.)
in Phrygia victus & interfectus (p. 78 b)
Procurator, quis? t. 1 p. 57 a. 165. 173
ſi poſt litem conteſtatam moriatur, ad eius hæredes lis non tranſit t. 1 p. 171 ſeq.
quando in cauſis potentiorum admittendus? t. 3 p. 25 b
Procuratores ciuitatum, quinam fuerint? t. 4 p. 381
Procuratores curſus publici t. 2 p. 201. 523
Procuratores monaſteriorum, qui? t. 1 p. 480 b
Procuratores monetarum, in oriente & occidente t. 3 p. 194
Procuratores poſſeſſionum inuito vel inſcio domino fundum pignori obligare non poſſunt t. 1 p. 262
qui tirones refugas & deſertores occultant, quomodo puniendi? t. 2 p. 355
Procuratores potentiorum, ſi quid perperam illicitve committunt, quomodo coërcendi? t. 1 p. 57
Procuratores, qui diſpenſandis & erogandis ſpeciebus annonariis præpoſiti t. 2 p. 292

Procuratores rei priuatæ, qui? t. 3 p. 435
 criminibus infames t. 3 p. 436 a
 quomodo puniendi? t. 3 p. 436
 num differant ab officio ſummæ rei? t. 4 p. 95 ſeq.
Procuratores Senatorum, cur iis equorum vſus interdictus? t. 3 p. 249
Procuratorium mandatum v. *Mandatum*.
Prodiga, quænam dicantur? t. 3 p. 510 b
Proditores, quinam dicantur? t. 3 p. 473 b
Proditores deſertorum, quibus præmiis ſint afficiendi? t. 2 p. 412
Profeſſa apud eccleſiam t. 1 p. 322 b
Profeſſio, i. e. ſubſtantia, poſſeſſio t. 3 p. 496 in not.
Profeſſio nuda ex ore fugiens, capitali accuſationi neminem inuoluere debet t. 3 p. 11 b
Profeſſionem edere, quid? t. 2 p. 39 a
Profeſſiones cenſuales t. 5 p. 126
Profeſſores, quomodo alias vocati? t. 5 p. 26
 quinam ita dicti? t. 5 p. 26
 qui, a quibus, & quomodo eligendi? t. 2 p. 114 ſeq. t. 5 p. 36 b. 38. 45 ſeq.
 quomodo confirmandi? t. 5 p. 37 b
 olim comitiua primi ordinis ſunt decorati t. 2 p. 118 ſeq.
 ab omnibus muneribus publicis fuere immunes t. 5 p. 27 b. 32. 34. 45
 num honores oblatos capeſſere poſſint? t. 5 p. 28 b
 iniuriis & vexationibus non ſunt afficiendi t. 5 p. 29 ſeq.
 ſalaria iis ſunt præſtanda t. 5 p. 30 b
 annonæ illis non denegandæ t. 5 p. 27. 31 a
 ad militiam non ſunt trahendi t. 5 p. 33 a
 a metati onere immunes t. 5 p. 33 a. 34 b
Profeſſores publici Conſtantinopolitani publice tantum docere iuſſi *t. 5 p. 227 ſeq.
 quot fuerint? t. 5 p. 228 b. ſeq.
Proficere, pro procedere t. 3 p. 45 in not.
Profligatio, pro exactione t. 2 p. 213 in not.
Proceſtes, qui? t. 2 p. 166 b. t. 6 p. 246 a
Profundere, eſt vltra ſtatutum modum expendere t. 2 p. 68 in not.
Promiſſio a dictione dotis quomodo differat? t. 1 p. 347
Promiſſionis moles t. 2 p. 157 a
Promoti, quinam dicantur? t. 2 p. 528 b. t. 3 p. 192 b. 226 b
 num differant a beneficiariis? t. 3 p. 193 a
 num officium, quo ſemel defuncti, repetere poſſint? t. 3 p. 226
Promotio, quinam in eaordo obſeruandus? t. 2 p. 228. 286. 289 ſeq. 598 a. t. 4 p. 450 ſeq.
Promotio accuſationis, quid ſignificet? t. 3 p. 264 in not.
Promotiones agentium in rebus t. 2 p. 166 ſeq. 172 176
 eccleſiaſticæ t. 2 p. 290
 militares t. 2 p. 260
 ſaluariæ t. 2 p. 290. t. 4 p. 444 ſeq.
Promutuum, quomodo aliquid dicatur? t. 5 p. 263 a
Propinqui, quinam dicantur? t. 3 p. 344
 num filii? t. 3 p. 344
 num coniuges in ſucceſſione mutua excludant? t. 1 p. 476
 quomodo minores emendent? t. 3 p. 90
Propola, quænam dicatur? t. 3 p. 61 a
Propola ad proſecutionem equorum ſunt adigendi t. 4 p. 57
Proponenda, quid ſint? t. 2 p. 433 ſeq.
Pro-Præfectis, *Pro-Præfecto* regere quid? t. 2 p. 150
Prorogare, quid? t. 2 p. 303 a
Prorogare euectiones, quid? t. 2 p. 542 a
Proſcenium, quid ſit? t. 5 p. 427 b
Proſcripti, quinam dicantur? t. 3 p. 353
 num omnia eorum bona fiſco addicenda? t. 3 p. 353. t. 4 p. 155
 quomodo puniendi, qui eorum bona occultant? t. 3 p. 359
 quando eorum bona petenda? t. 3 p. 374. t. 4 p. 434
Proſecutio, quid? t. 2 p. 269 b. t. 4 p. 5
Proſecutores animalium t. 4 p. 97 ſeq.
 auri publici t. 4 p. 602 ſeq.
 frumenti t. 5 p. 123 b
 reorum t. 3 p. 28
Proſecutoria, quid? t. 2 p. 238 a. 269 b
Proſelyti, quinam dicti? t. 6 p. 237 b. 244 a. 268
 a Iudæis contumelia non ſunt afficiendi t. 6 p. 237 b. 244
Protecta, quid ſint? t. 5 p. 357
Protectores, qui? t. 2 p. 130. 140 a
 eorum officium & priuilegia t. 2 p. 131 ſeq. 140 ſeq. 439. 441
 iis annonæ in pretio & adæratæ ſolutæ t. 2 p. 302 a
 num vltra annum? t. 2 p. 318
 a vicariis Præfectorum prætorio adoſculum admiſſi t. 2 p. 135 a
Protectores eccleſiarum t. 6 p. 85
Protelare, eſt differre t. 1 p. 247. in not.
Proteſtatio in iudicio ad ius ſuum conſeruandum, quomodo fieri ſolita? t. 4 p. 541 b
 ad euitandam commiſſi pœnam t. 4 p. 569 b
Protimiſeos ius, num proximis & conſortibus competat? t. 1 p. 286
Protopraſiorta, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 222 b
 quando exorti? t. 6 p. 139 a
Protoſtaſia, quid? t. 4 p. 175. 176 ſeq.
 quinam ab ea immunes? t. 4 p. 179 a
Protoſtrator, quis? t. 2 p. 224 a
Prototypia, quid? t. 4 p. 175. 176 ſeq.
 quinam ab ea immunes? t. 4 p. 178
Prouincia, quid? t. 1 p. 186 a
 ius prouinciæ temporaria permutatione non innouatur t. 3 p. 305 a. 330
Prouincia proconſularis, quænam appellata? t. 2 p. 317 in not.
Prouinciæ, Imperatorum nominibus deſignatæ t. 5 p. 355 b
 a Rectoribus prouinciarum æſtate ſunt viſitatæ t. 2 p. 51 a
 nonnullis prouinciis interdum peculiaria beneficia ſunt indulta t. 2 p. 21 b
Prouinciæ Galliarum, quot fuerint? t. 6 p. 313 ſeq.
Prouinciales, ex quot ordinibus conſtiterint? t. 5 p. 59 a. t. 3 p. 247 in not.
 iis damna non ſunt infligenda t. 4 p. 99 ſeq.
Prouinciales milites, a ſignis ſuis aut numeris non diu abſint t. 2 p. 285
Prouocatio v. *Appellatio*.
Proxenetæ nuptiarum damnandi t. 1 p. 319 a
Proximatus, quamdiu durare debeat? t. 2 p. 552
Proximi ſcriniorum, qui? t. 2 p. 93 b. 145. 150
 eorum priuilegia t. 2 p. 145. 148. 150. 158. 161
 veſtes t. 2 p. 162
Prudentum reſponſa, quæ? t. 1 p. 31
Pſaltriæ prohibitæ t. 5 p. 422
Pſeudoalethina veſtis, quæ? t. 3 p. 550 b
Pſeudocomitatenſes, quinam fuerint? t. 2 p. 287
 partim equites, partim pedites fuere t. 2 p. 287
Puberes, quinam dicantur? t. 1 p. 375. t. 2 p. 276 in not.
 num ad libertatem proclamare poſſint? t. 1 p. 407 a

Pubertas mulierum, quomodo olim probata? t. 1 p. 191 a
Pubes, pro populo, genteque t. 3 p. 71 a
Publica vtilitas, num priuatæ cedere debeat? t. 4 p. 656
Publicæ lætitiæ nuntii, ab inuitis nihil exigant t. 2 p. 629. 632. 634 ſeq.
Publicare, pro in iure ſiſtere t. 3 p. 456
pro reſeruare t. 1 p. 381 b
Publicatio bonorum debitoris ciuitatis t. 4 p. 611 a
Puella, num eius conſenſus raptorem a pœna liberet? t. 3 p. 212
Pueri, quem in militia Palatina locum occupent? t. 2 p. 282 ſeq.
Pugiles, pro gladiatoribus t. 5. p. 450 b
Pulcheria, Theodoſii iun. ſoror, quando nata? t. 5 p. 23 a
quando auguſta renunciata? (p. 181 b) t. 5 p. 23 a
Marciano nupta t. 5 p. 23 b
quot habuerit ſorores? t. 5 p. 23 b
Pulpitum proſcenii t. 5 p. 427 b
Pulſare, pro conuenire iudicio t. 1 p. 90 in not. t. 4 p. 190 a
pro percellere, fatigare, vexare t. 2 p. 664 a t. 4 p. 159 in not.
pro in poſſeſſione turbare, inquietare t. 4 p. 480 in not.
pro reliquorum nomine conuenire t. 4 p. 190 a
Pulſatus, pro reo conuento t. 1 p. 24 in not.
Pulueraticum, quid? t. 2 p. 390
Puncti ſolatia, quid? t. 1 p. 162. t. 2 p. 214 b
Pupillares anni, qui? t. 1 p. 404 in not.
Pupilli extra forum ordinarium ad principem euocari non poſſunt t. 1 p. 64 ſeq.
aduerſarios ad principis comitatum euocare poſſunt ibid.
quando fiſco præferendi? t. 1 p. 365 b
num præſcriptioni ſubiecti? t. 1 p. 406 b. 429 b
num ipſis, vel ab ipſis lis denunciari poſſit? t. 1 p. 112
nullum ſuſtinent detrimentum, etiamſi conſcii fuerint falſæ monetæ figuratæ in poſſeſſionibus ſuis t. 3 p. 195 b
v. *Minores.*
Pura linea, *pura vexilla*, *pura mantilia*, *pura ſcuta*, quid ſint? t. 2 p. 162 b
Purim, Iudæorum feſtum t. 1 p. 144 b. t. 6 p. 256
Purpriſio, quid? t. 1 p. 220
Purpura, non eſt vendenda t. 3 p. 546
duplici modo fuit tincta t. 3 p. 550 a
priuilegium purpuræ Principis adorandæ quibusnam conceſſum? t. 2 p. 83 a. 98 ſeq. 601
Purpureæ veſtes omnibus priuatis interdictæ t. 3 p. 547. ſeq. 551 b
fuerunt ſericæ t. 3 p. 550 a
v. *Holouera veſtes.*
Pythagoras numeris vim admirandam tribuere t. 4 p. 423 b

Q.

Quadi (p. 58. 59. 60. 90 b. 94 b. 98 a)
Quadrageſima, quæ ante paſcha eſt, quæſtionum criminalium cognitio prohibita t. 3 p. 276. 277
vetita etiam ſpectaculorum editio t. 5 p. 401 a
Quadrageſima vectigal t. 5 p. 13 b
Quadraginta annorum præſcriptio t. 1 p. 424 ſeq. t. 4 p. 655 ſeq.
Quadrantal, quid ſit? t. 4 p. 586. t. 5 p. 196 a 207 a
Quadratarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 a
Quadriga, quid proprie ſit? t. 2 p. 57 b
Quadrigæ, pro rhedis t. 2 p. 196 in not.
cur flagella dictæ? t. 2 p. 198 a
Quadrimenſtrui breues, quinam ita dicti? t. 4 p. 192 b. 534 b
quotuplices fuerint? t. 4 p. 192 b
Quadrupli pœna, quando locum habeat? t. 3 p. 236 a
Quæſitor, quis dicatur? t. 1 p. 160 b
Quæſtionarius, pro tortor t. 6 p. 366
Quæſtiones ſeu *Tormenta*, varii fuere generis t. 3 p. 270
quinam iis ſubiiciendi? t. 3 p. 270
quinam ab iis immunes? t. 3 p. 270. t. 4 p. 72 a
diebus quadrageſimæ & die paſcharum prohibitæ t. 3 p. 276. 277. 279
Quæſtiones, pro querimoniis, accuſationibus, querelis t. 6 p. 41 in not.
Quæſtiones ſeu *Actiones criminales*, quid? t. 3 p. 276 a
Quæſtiones ſimplices, quid ſint? t. 3 p. 69 b
Quæſtores, eorum dignitas & officium t. 2 p. 84 ſeq. t. 3 p. 108 b
ætate minores, ſi editionis tempore abſint, a multa frumentaria immunes t. 2 p. 33 b. 34
Quæſtus, quid ſit? t. 5 p. 286 a
Quartadecimani, quinam fuerint? t. 6 p. 138 b
quomodo plectendi? t. 6 p. 138 b
Querela inofficioſi teſtamenti v. *Inofficioſi querela.*
Quindecennalia, quid? (p. 213 in not.) t. 5 p. 5 in not.
Theodoſii iunioris (p. 187 a)
Quindecim annorum præſcriptio t. 5 p. 337 a
Quinquageſima diebus ſpectacula edi prohibitum t. 5 p. 402
Quinquageſima vectigal t. 5 p. 13 b
Quinquaginta annorum præſcriptio t. 5 p. [illegible] a
Quinque pedum præſcriptio, quidnam ſit? t. 1 p. 236 ſeq.
Quinquennales & *Quinquennalitii collegiorum*, quinam fuerint? t. 5 p. 175.
Quinquennalia, quid? t. 5 p. 5 in not.
Criſpi & Conſtantini (p. 21 a
Arcadii (p. 126)
Theodoſii iun. (p. 159 a b)
Valentiniani (p. 197 b)
Quinquennii præſcriptio, quando locum habeat? t. 1 p. 430. t. 2 p. 169. 271 a. 672 b. 673 b. t. 3 p. 26
Quinquennium in frugum æſtimatione, pro ſterilitate & fœcunditate t. 4 p. 51 b
Quinqueuirale iudicium t. 1 p. 106 a t. 3 p. 20
in hoc iudicent forte ducti, non ſponte electi t. 1 p. 106 a
Quisque, pro quisquam t. 2 p. 354 in not.
Quod iuſſu actio v. *Actio.*
Quorum bonorum interdictum, quid ſit? t. 1 p. 448 a
quibus & aduerſus quos competat? t. 1 p. 448
num in hoc interdicto appellationi locus ſit? t. 4 p. 323. 330

R.

Radagaiſus, Scytha, Italiam inundat (p. 165 a) t. 2 p. 389
quando interfectus? (p. 165 b)
Ragæ veſtes, quænam fuerint? t. 5 p. 239
ab Honorio prohibitæ t. 5 p. 239
Rapina cauſidicorum t. 1 p. 34 b
Raptores, conuicti, num iis appellatio concedenda? t. 4 p. 312 a
Raptores virginum, quomodo puniendi? t. 3 p. 213 b. 214. 215
num conſenſu virginum excuſentur? t. 3 p. 212 ſeq.

ab indulgentia exempti t. 3 p. 295. 298. 299. 301. 302. t. 4 p. 312 a

Raptus ſanctimonialium & viduarum, quomodo plectendus? t. 3 p. 217 ſeq. 219 ſeq.

Raptus virginum, quomodo puniendus? t. 3 p. 210 ſeq. 215

quando præſcribatur? t. 3 p. 216

quomodo participes & miniſtri puniendi? t. 3 p. 214

Raſores aureorum, quomodo puniendi? t. 3 p. 205

Ratihabitio eluit vitium pacti t. 1 p. 151 b

Ratio, pro modo, quantitate t. 2 p. 328 in not.

Ratiocinia publica, quid ſint? t. 4 p. 597 a

Ratiocinium ab his, qui ratiocinia tractant, per ſingulos annos eſt reddendum t. 5 p. 293 b

Rationales principis, qui? t. 1 p. 53 b

Rationales ſummarum varii fuerunt t. 3 p. 414. t. 4 p. 95

num differant a Rationalibus ſummæ rei? t. 4 p. 96 a

Rationalis officium t. 2 p. 119 b

Rationalis vinorum t. 4 p. 589

Rationem euertere, quid ſignificet? t. 4 p. 567 in not.

Rauenna, Imp. Honorii ſedes (p. 155. 157. 160 161. 164. 165. 173. 174.)

Rebaptizantes, quibus pœnis coërciti? t. 6 p. 213 214 ſeq.

Recedere, i. e. nihil commune habere t. 2 p. 210 in not.

Recenſus agentium in rebus, cuinam competat? t. 2 p. 179 ſeq. 182

Recentes tituli v. Extraordinaria munera.

Receptatores colonis alieni, quomodo coërcendi? t. 1 p. 497

Receptatores rerum ablatarum, raptoribus non ſunt meliores t. 3 p. 243

Receptio in ſcholam agentium in rebus t. 2 p. 168 ſeq. 172. 174

Receptoria ſcrinia t. 2 p. 208 a

Recinctus, quis? t. 1 p. 163 a

Recipere, pro recto accipere t. 1 p. 291 a

pro recincipere & repetere t. 2 p. 688 in not.

Reciproci metus, quid? t. 3 p. 10 b

Recitanda ſcripta in iudiciis quænam? t. 1 p. 33 ſeq.

Reclamandi copia, quibusnam concedenda? t. 3 p. 453 a

Reconciliatio, num ſcenicis in articulo mortis deneganda? t. 5 p. 411

Recreari, pro renouari t. 1 p. 421 in not.

Recriminatio, quando ei locus ſit? t. 3 p. 17

Rectius, pro multo magis, potiori ratione t. 4 p. 41 in not.

Rector curiarum litteris debuit eſſe excultus t. 5 p. 157 a

Rectores Prouinciarum, quomodo alias vocati? t. 1 p. 44. t. 6 p. 61 b

quo titulo ab Imperatoribus compellati? t. 1 p. 98 in not. 127 in not.

num iudices pedaneos ad humiliora negotia dare potuerint? t. 1 p. 46

num ab iis ſententia publice in ſecretario lata? t. 1 p. 48 a. t. 5 p. 125 a

immodicum ſpectaculorum ſtudium vitare iuſſi t. 1 p. 48 b. t. 5 p. 397

num libellos a litigantibus domi accipere potuerint? t. 1 p. 49. 54 ſeq.

certo anni tempore prouinciæ ciuitates obire debuerunt t. 1 p. 51 a. 52 ſeq.

vbinam ſedem tunc conſtituerint? t. 1 p. 51 b

num prætoria ſua rebus neceſſariis inſtruere obligati? t. 1 p. 67 a

an etiam reficere? ibid.

in actores aliasque perſonas rei priuatæ principis delinquentes iurisdictionem habuere t. 1 p. 87 ſeq.

quando in milites? t. 1 p. 89 ſeq.

num etiam in agentes in rebus? t. 1 p. 91

num in Senatores? t. 1 p. 29

quænam criminum ſpecies eorum cognitione indignæ? t. 1 p. 98 ſeq.

reos in priuatis principis fundis latitantes, non exſpectato actoris dominici interuentu, extrahere potuerunt t. 1 p. 104

neque Palatino, neque Rationali, munus ſuum exequenti, intercedere potuerunt t. 2 p. 205 ſeq. 209

num iis ſine iuſſu principis confiſcare licitum? t. 3. p. 350

iis ex vbicario canone quidquam vſurpare interdictum t. 5 p. 259 a

inſtaurandis publicis operibus inuigilare iuſſi t. 5 p. 312 ſeq.

num decreta ciuitatum mutare vel mutilare potuerint? t. 5 p. 623

Rectores prouinciarum, Comitiua primi ordinis decorati, officio depoſito Vicariis Præfectorum exæquati t. 2 p. 107

Rectura, vox agrimenſoriæ arti propria t. 1 p. 231 b

Recuperandæ poſſeſſionis interdictum intra annum moueri debuit t. 1 p. 118 in not.

Recuperatores, per quos bello ciuili rapta reſtituerentur, ſorte electi t. 5 p. 463 b

Reddere, pro dare t. 2 p. 328 in not.

Redemptionis pretium a captis eſt reſtituendum t. 1 p. 484

Redemptus tutor, quis dicatur? t. 1 p. 312 in not.

Redhibere, quid? t. 1 p. 149 in not. t. 4 p. 39 in not.

Redhibitio, pro ſolutione t. 1 p. 247. 445 in not. t. 3 p. 507 in not.

Redhibitoria actio, quando locum habeat? t. 1 p. 298

Reditus ciuitatum ad opera publica deſtinatus t. 5 p. 330. 339. 344. 345. 360

Redundans quantitas futuræ indictioni proficit t. 4 p. 62 a

Referre ſententiam, quid? t. 1 p. 47

Reformare, pro reſtituere t. 5 p. 359 in not.

Refuga, qui? t. 3 p. 306 b

Refutatoris libelli, quid? t. 1 p. 177 b

Regales, quinam dicti? t. 2 p. 275. t. 4 p. 625

Regalia, quænam ſint? t. 3 p. 194 a

Reges Spartani de viis publicis cognoſcendi ius habuerunt t. 5 p. 389 b

Regeſta, quidnam fuerint? t. 4 p. 221 b

Regiones, quid? t. 1 p. 71 in not. t. 2 p. 202 in not.

ſuburbicariæ, ſuburbanæ, vrbicæ, quæ? t. 1 p. 185. t. 4 p. 19 ſeq. 220 a. b

Regium, vbi ſitum? (p. 120 b. 148) t. 2 p. 450 in not. t. 4 p. 205 in not.

Regradatio, quid? t. 2 p. 263. 277. 370. t. 3 p. 29 a

Regradatus per ſingula militiæ equeſtris officia t. 2 p. 167 a

Regula iuris, quamnam obtineant auctoritatem? t. 1 p. 24 b

Reguli, qui? t. 2 p. 275 b

Rei, num ſine ſpeciali iudicis præcepto comprehendi poſſint? t. 3 p. 32

in priuatis principis fundis latitantes a Rectore prouinciæ, non exſpectato actoris dominici interuentu, extracti t. 1 p. 104

potentiorum nomina vel titulos obtendere non debent t. 1 p. 176

ſi intra annum ſeſe indicio non ſiſtant, quomodo puniendi? t. 3 p. 5
quaodo cuſtodiæ tradendi? t. 3 p. 30. 31
ſi a longinquo ducendi, quot dies iis ad componendos mœſtos penates tributi? t. 3 p. 32 a. 34
quomodo vinciendi? t. 3 p. 36
diuturno & ſqualido carcere non ſunt cruciandi t. 3 p. 25. 36
eis acta criminalia a judice ſunt edenda t. 3 p. 12
inquiſitione completa, intra menſem ſunt audiendi t. 3 p. 13
quomodo examinandi? t. 3 p. 38
an & quando aduerſarium accuſare poſſint? t. 3 p. 17 ſeq.
quando damnandi? t. 3 p. 317 b
v. *Damnati.*
Reæ priuatæ fundi, qui? t. 3 p. 428
a quibus non conducendi? t. 3 p. 434
Rei publicæ fundi, qui? t. 3 p. 428. 433 b
a Curialibus non ſunt conducendi t. 3 p. 430
Reſectionis pæna in militibus t. 2 p. 263
Relationes, quid ſint? t. 1 p. 194 b. t. 4 p. 224
. quomodo ante ſententiam faciendæ? (p. 8 b) t. 4 p. 224. 227 ſeq. 232. 265. 281
quomodo poſt ſententiam? t. 4 p. 229 b
ſuper publicis cauſis t. 4 p. 235
Relatoria, quid ſint? t. 5 p. 75 a
Relaxari, id eſt concedi, tribui t. 1 p. 397 in not.
Relaxatio, quid? t. 1 p. 16 b
Relegatio varie impoſita t. 3 p. 315
Relegatio centeſimana t. 6 p. 81 a
Relegatio priuata, quid? t. 3 p. 148 b
Relegere libertatem, quid? t. 1 p. 405 in not.
Releuata, quænam dicantur? t. 4 p. 154
Relictus, pro hærede ſcripto t. 1 p. 383 in not. 385 a
Religio, quinam de ea iudicare debeant? t. 6 p. 332 ſeq.
quod in religionem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam t. 6 p. 377
miſeris nunquam debet deeſſe religionis inuocatum ſubſidium t. 6 p. 179
collatio de religione inter Catholicos & ſchiſmaticos t. 6 p. 335
Religio ſacroſancta, pro clericatu 2 p. 576 in not.
Religioſi v. *Clerici.*
Relinquendi verbum, commune ſeu generale eſt t. 6 p. 29 a
Reliqua, quid ſint? t. 3 p. 506 a
num ab emptore, cui prædia a fiſco vendita, ſint præſtanda? t. 3 p. 506
num a conductoribus bonorum proſcriptı? t. 3 p. 373
num ſine reliquis fundus comparari poſſit? t. 4 p. 54 ſeq.
interdum ab imperatoribus remiſſa fiſci debitoribus t. 4 p. 201 ſeq
Reliquia ſanctorum non ſunt transferendæ, nec vendendæ t. 3 p. 172
Reliquias contrectare, quid? t. 3 p. 155 b
in *Reliquum*, i. e. poſthac, de cetero, deinceps t. 2 p. 149 in not.
Remancipationis vſus in fiducia t. 1 p. 293 a
Remeatus, quid? t. 3 p. 306
Remedia oppreſſis neceſſaria a Principe ſunt decernenda t. 4 p. 634
Remedium iuris, pro appellatione t. 4 p. 248 in not.
Remi, quando ibi Valentinianus ſubſtiterit? (p. 78 a. b. 80 a) t. 2 p. 275. t. 3 p. 295 in not. t. 5 p. 106
Remiſſiones reorum, quomodo fiant? t. 3 p. 16 b
Remittendi vox t. 1 p. 16 b
Remorarii, *Remotarii*, qui? t. 2 p. 59 a
Remotio agentium in rebus, cui competat t. 2 p. 179
Remuneratio ſuffragatorum, quomodo olim fieri ſolita? t. 1 p. 257 a
Renouari, quando lex dicatur? t. 2 p. 137 a
Renumeratio pretii pro filiis diſtractis, num emptori præſtanda? t. 1 p. 296
Renuntiari cenſus quando dicatur? t. 5 p. 134 in not.
Renunciatio appellationis, quando licita? t. 4 p. 277. 282
Reparari, pro reſtitui, reformari t. 3 p. 81 in not.
Reparatio appellationis, quid ſit? t. 4 p. 292
an & quando poſtulari debeat? t. 4 p. 292 ſeq.
Reparatio denunciationis bis in eadem cauſa non concedenda t. 1 p. 125
ex quibus cauſis conceſſa? t. 1 p. 126 b. ſeq.
Reparatio exercitus, quomodo fieri debeat? t. 2 p. 379 ſeq.
Repetundarum crimen, quid? t. 3 p. 229
Repetundarum rei, honoribus exuti inter peſſimos quoſque & plebeios habiti t. 3 p. 230
ne quidem vmbram dignitatum deinceps capeſſere potuerunt t. 3 p. 233
quadrupli pœna plectendi t. 3 p. 236 a
quæ etiam ab eorum hæredibus repetenda t. 3 p. 236
ex Valentiniani iun. conſtitutione capitis & vitæ pœnam luant t. 3 p. 237
in eos exciti delatores præmiis t. 3 p. 238
quando accuſatio contra illos inſtituenda? t. 3 p. 240
Repoſitorium, inſigne Caſtrenſis, quale fuerit? t. 2 p. 227 a
Repræſentare, pro ſoluere, præſtare t. 3 p. 527 in not.
Repræſentatio, i. e. exhibitio & ſolutio t. 2 p. 230
Reprehenſio, pro pœna t. 2 p. 540 in not.
Repudia, quando locum habeant? t. 1 p. 353 ſeq.
quomodo coercenda? t. 1 p. 355 ſeq.
Repurgium aquaductuum, quibusnam commiſſum? t. 5 p. 371 a
Res, quænam luſtrali collationi obnoxiæ? t. 5 p. 23 a
Res eccleſiaſtica t. 6 p. 1
Res iudicata, quæ? t. 1 p 431
num reſcripto a principe impetrato poſſit reſcindi? t. 1 p. 431
Res militaris t. 2 p. 247 ſeq.
Res priuata principis, ſi de iis controuerſia, quisnam legitimus iudex ſit? t. 1 p. 93
num a tributis immunes? t. 4 p. 6. 122. 132
a tyrannis alienatæ ſunt reuocandæ t. 5 p. 469
Reſcripta principum, quid ſint? t. 1 p. 12
diuerſæ eorum ſpecies t. 1 p. 12
an multi ea ignorare iure poſſint? t. 1 p. 8 a
iuri publico contraria num valeant? t. 1 p. 13
an coram iudice alleganda? t. 1 p. 14
an iis hæredes impetrantis vti poſſint? t. 1 p. 14. 27 a
quando aduerſus ea ſupplicare liceat? t. 1 p. 15
num a iudicibus exequenda? t. 1 p. 17 ſeq.
quando impetranti non proſint? t. 1 p. 18. 431
num in re tributaria valeant? t. 1 p. 21 ſeq.
quando vim regularium iurium habeant? t. 1 p. 25 b. ſeq.
iis actionis natura non poteſt mutari t. 1 p. 118 b
num iis tempora ad litem conteſtandam præſcripta protogari poſſint? t. 1 p. 315 ſeq.
num iis res iudicata poſſit reſcindi? t. 1 p. 431
quando iure Gallico exſpirent? t. 1 p. 27 b

Reſcripta tyrannorum, an & quando valleant? t. 5 p. 459. 460. 462. ſeq.
Reſcripti editio v. *Editio.*
Reſcriptor, quis? t. 2 p. 93 b
Reſcriptum ſimplex, quodnam? t. 3 p. 481 a
Reſegmina, quid? t. 2 p. 294 b
Reſidere in debitis, quid? t. 2 p. 29
Reſignans officium, an & quando priſtinum locum occupare poſſit? t. 2 p. 136
Reſiſtens, pro eo, qui in præſenti eſt conſtitutus, reſidens t. 2 p. 320 in not.
Reſiſtere, pro reſidere t. 2 p. 558 in not.
Reſoluere, quid ſignificet? t. 3 p. 207 a
Reſpirationes, quid? t. 1 p. 17 b
Reſponſa, pro reſcriptis t. 1 p. 12. 155 in not.
Reſponſa prudentum, quid? t. 1 p. 30
quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 91 ſeq.
Reſponſiones, pro reſcriptis t. 4 p. 240 in not.
Reſpublica inhoneſtis viris eſt liberanda t. 1 p. 420 b
v. *Ciuitas.*
Reſtituere, pro præſtare t. 1 p. 255 & 273 in not. 328 in not. 416 in not.
milites gratioſa miſſione dimiſſi ſuis numeris ſunt reſtituendi t. 2 p. 269 a
Reſtituti in dignitatem priſtinam, an & quando loco ſeu ordini priſtino reſtituantur? t. 2 p. 136 568 a
Reſtitutio in integrum, quid ſit? t. 1 p. 181
quando petenda? t. 1. p. 185
Reſtitutio patris deportati, quam vim, quem effectum habeat? t. 3 p. 382 ſeq.
Reſupina ceruice titulum tantum gerens Iudex t. 3 p. 43 in not.
Retentia dotis ob repudium t. 1 p. 355
Retentio vſusfructus, num vim traditionis habeat? t. 2 p. 652 a
Retentiones ex iure venientes, quænam fuerint? t. 1 p. 344 b. ſeq.
Retentator, pro poſſeſſore t. 1 p. 129 b
pro reliquatore pecuniæ t. 1 p. 446 a
Retineri, pro teneri t. 1 p. 256 in not.
pro puniri, obnoxium reddi t. 4 p. 39 in not.
quando plebs retineri dicatur? t. 4 p. 38
Retractatio liberalis iudicii t. 1 p. 402. b
Retractationis contumacia, quid ſit? t. 5 p. 142 b
Retractator cenſus, quis ſit? t. 5 p. 142 a
Retractus, quo religio Chriſtiana a ludibrio gentilium vindicatur t. 5 p. 431
Retractus gentilitius, *feudalis* & *conuentionalis* t. 1 p. 287 b
Reuocatio donationum, quando fieri poſſit? t. 2 p. 654 ſeq.
Reuoluere eſt retrotrahere t. 2 p. 82 in not.
Rheda, quid? t. 2 p. 195. t. 4 p. 631 a
Rhemenſis ciuitas v. *Remi.*
Rheni Duces & *Comites* t. 2 p. 275 a
Rheticius, Epiſcopus Auguſtodunenſis t. 6 p. 125 a
Rhetores, variis priuilegiis ornati t. 4 p. 27. 136 139
Rhodani oſtia, a Conſtantio occupata (p. 52 a)
Richomer, Comes & Mag. vtriusque militiæ t. 2 p. 281 ſeq.
Rimari, quid ſignificet? t. 1 p. 193 ſeq.
Riparienſes, *Ripenſes*, quinam milites ita dicti? t. 2 p. 287 b
iis partim ſpecies ipſæ, partim vero pretium loco ſpecierum, aliquando datum t. 2 p. 306
fuere Comitatenſibus inferiores t. 2 p. 382 b
Ritus eccleſiaſtici ſunt ſeruandi t. 6 p. 99 ſeq.
Ritus gentilitii, prohibiti t. 3 p. 136
Robur, vrbs, vbi ſita? t. 2 p. 564
Robur & *habitudo corporis*, in milite exacta t. 2 p. 254
Roga, quid? t. 1 p. 162 b
Rogatores, ex mala lectione efficti t. 2 p. 353 b
Rogatoria littera, quid? t. 3 p. 16 b
Roma, cur vrbs æternabilis dicta? t. 4 p. 157. 158 b
quibus encomiis ornata? t. 2 p. 23. 43. 58. t. 3 p. 69 ſeq. t. 5 p. 157 a. 222
eius natalis dies quando celebratus? t. 1 p. 142 a
ab Alarico, rege Gothorum, obſeſſa & capta (p. 170 ſeq. 173 b. 175) t. 3 p. 145 b. 308. in not.
Romana eccleſia prærogatiua t. 6 p. 9 a. 43
Romana pratura t. 2 p. 64 a
Romani, iis interdictæ nuptiæ cum gentilibus t. 1 p. 342
inter auxiliares militarunt t. 3 p. 373 a
Romanſiana, vrbs, vbi ſita? t. 4 p. 235
Romanus Epiſcopus, quando *Pontifex* dictus? t. 6 p. 17
quando Venerabilis Papa? t. 6 p. 57
eius auctoritas in orbe occidentali t. 6 p. 101
Rotaticum, quid? t. 2 p. 554 b
Rudis, quid? t. 3 p. 175
Rufinus, tyrannus ſub Arcadio, eius conſpiratio & mors t. 3 p. 110 ſeq. 113. 304. 371
Rufinus (Licinius) num ſit auctor collationis legum Moſaicarum? (p. 218 b)
Rupitani vel *Rupita*, quinam vocati? t. 6 p. 183 a
Ruſtici, ab opere ruſtico non ſunt abſtrahendi t. 1 p. 260 b. t. 4 p. 121
a priuatis, in publico munere conſtitutis, non ſunt concutiendi t. 4 p. 100
eorum patrocinia in fraudem rei tributoriæ ſunt prohibita t. 4 p. 180 ſeq.
quibusnam priuilegiis fruantur? t. 4 p. 121 ſeq.

S.

Saba, num Homeritarum metropolis? t. 4 p. 619 a
Sabæi, quinam ita dicti? t. 4 p. 618 b
Sabanum, quid? t. 2 p. 355
Sabaria, vrbs Pannoniæ t. 1 p. 5 in not. t. 3 p. 464. t. 4 p. 581. 641
quando ibi Conſtantinus Magnus ſubſtiterit? (p. 22 a)
quando Conſtantius? (p. 50)
quando Valentinianus ſenior? (p. 98 a)
Sabbati die, an eo Iudæi conueniri poſſint? t. 1 p. 144. t. 2 p. 621. t. 4 p. 261 b
Sabbatiani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 222 b
quando exorti? t. 6 p. 139 a
quomodo coercendi? t. 6 p. 330
Sabini ſcripta, quando interierint? t. 1 p. 35 a
Saccarii, quinam fuerint? t. 5 p. 291 ſeq.
Saccophori, quinam? t. 6 p. 117. 135 b
quando vltimo ſupplicio affecti? t. 6 p. 138 a
Sacella, quomodo olim fuerint conſtructa? t. 3 p. 401 b
Sacerdotales, quinam fuerint? t. 4 p. 563. t. 6 p. 192 b. 279. 326
Sacerdotes, apud Chriſtianos quinam dicti? t. 6 p. 74 in not.
Sacerdotes apud paganos, qui? t. 3 p. 123 in not. 279
ex quo hominum genere electi? t. 6 p. 280
quænam ipſorum curæ fuerint demandata? t. 6 p. 280
quibus priuilegiis ornati? t. 6 p. 280
Sacerdotia, pro Sacerdotibus t. 6 p. 12 in not.
Sacerdotium, quomodo a Flaminio differat? t. 4 p. 383 b
Sacra ciuitatis non ſunt funeſtanda illatione corporis t. 3 p. 158 a. 161 a

Sacra

Sacra interdicta, quando paganis prohibita? t. 3 p. 137 b
Sacra nomina, quænam filiis ſint? t. 2 p. 685 in not.
Sacra littera, quænam dictæ? t. 1 p. 30 a
Sacra priuata, quid? t. 2 p. 219. t. 4 p. 84 in not.
Sacramenta dicuntur ſuffragia extrema t. 5 p. 410 in not.
olim quibuscunque moribundis adminiſtrata t. 5 p. 411 a
Sacramentum nonnullorum Imperatorum t. 3 p. 9 a
Sacramentum armatum, pro ſacramento miliari t. 2 p. 259
Sacrarium, quid? t. 3 p. 401 a
idem quod conſiſtorium t. 2 p. 84 in not.
Sacri dominii loca non poſſunt vſurpari t. 3 p. 422 ſeq.
Sacrificia varii fuere generis t. 6 p. 281
quando a Chriſtianis Imperatoribus prohibita? (p. 43. 55 b) t. 6 p. 294. 298 ſeq. 305 ſeq. 320 331
Sacrificia luſtrorum, quid fuerint? t. 6 p. 31 a. 281
ad ea non ſunt cogendi Chriſtiani t. 6 p. 30
Sacrificia nocturna, prohibita (p. 51 b. 52 b) t. 3 p. 136 a. t. 6 p. 296
Sacrilegi, ab indulgentia excluſi t. 3 p. 302
Sacrilegium, dicitur de violatoribus conſtitutionum & legum t. 2 p. 71 a, 135 b. 201 in not. 324 in not. t. 4 p. 309 a
pro maieſtatis crimine t. 4 p. 228 in not.
Sacriſtia, quomodo olim vocata? t. 6 p. 166 a
Sacroſancta perſona, quæ? t. 3 p. 107
Sacrum auditorium, quid? t. 4 p. 277 in not.
Sacrum encauſtum v. *Encauſtum.*
Saga hippocomis non ſunt adimenda, neque ſcindenda t. 2 p. 569. 581
Sagaria, quid? t. 5 p. 292 a
Sagmaria, quid? t. 2 p. 579 in not.
Sagones, *Saiones*, qui? t. 2 p. 570
Sal, num militibus ab hoſpitibus præbendum? t. 2 p. 514 b
Salamaria, vrbs, vbi ſita? t. 4 p. 577
Salaria, a quibus olim aſſeſſoribus data? t. 1 p. 76
olim otioſis ſubtrahenda? t. 4 p. 622 b
Salarium, quid ſit? t. 5 p. 56 b
ex vitibus ciuitatis nemini præbendum niſi Principis iuſſu t. 4 p. 555 ſeq. t. 5 p. 316 a
Salarium Palatinorum, in quo conſtiterit? t. 2 p. 214
Salarium reſidui temporis, num ad hæredes transmittatur? t. 2 p. 141 b
Salernum, vbi ſitum? t. 2 p. 493 in not.
Salgamum, quid? t. 2 p. 261. 362
an militi præbendum? t. 2 p. 359 ſeq.
Salinarum mancipes, quinam fuerint? t. 4 p. 158 a 205 a
Salona, vrbs, vbi ſita? t. 4 p. 599
Salinaria promotiones per ambitionem & gratiam principis improbatæ t. 2 p. 290
Saltus, quid? t. 3 p. 431 a
reipublicæ curiales non conducant t. 3 p. 431 a
Salua republica, quinam hac formula vſi? t. 3 p. 9
Salus veſtra, *ſalus noſtra*, acclamationis formula t. 2 p. 433 a
Salutandi ius ſcriniariis permiſſum quonam reſpiciat? t. 2 p. 151
Salutatio ingredientium ad Principem t. 2 p. 432 b
Salutationes militia t. 2 p. 432
Salutationes publicæ, quæ? t. 2 p. 82 ſeq.
Samaritani, quinam fuerint? t. 6 p. 254
Sanctimoniales, quænam ſint? t. 3 p. 217. 218
habitu peculiari publice vſæ t. 5 p. 428 b
immunes a cenſu t. 5 p. 133 a. 135
eas rapere aut ad libidinem attentare, prohibitum t. 3 p. 217 ſeq. 219 ſeq. 221 ſeq.
quando per Gallias peruaſerint? t. 5 p. 133 b
Sanctiones Imperatorum in eccleſiis lectæ t. 6 p. 55 b
Sanctiſſima lex, pro chriſtiana religione t. 6 p. 30 in not.
Sanctitas, pro affectione coniugali t. 1 p. 475 in not.
Sanctitatis negotium non eſt, rapinis & prædis fidem adhibere t. 3 p. 343
Sanctitudo ſepulturæ t. 3 p. 151 a
Sane, quid ſignificet? t. 5 p. 266 b
Sanguinolenti infantis emptor, num eius dominium pleno iure conſecutus? t. 1 p. 495
Sarcina a ſummis ad infimos decurrat t. 5 p. 361
Sarcina functionum extraordinaria v. *Extraordinaria munera.*
Sarcophagus, quid? t. 3 p. 161 b
Sardicenſe concilium, quando habitum? (p. 47 b)
Sardinia, nutrix Romæ t. 3 p. 320. t. 5 p. 272 b
quomodo per eam curſus publicus diſpoſitus? t. 2 p. 549
Sarmatæ, a Conſtantino M. deuicti (p. 17 a. 22 a)
a Conſtantio Imp. intra ſpatia orbis Romani admiſſi t. 2 p. 446 b
a Gratiano Imp. in Gallias traducti t. 2 p. 446 b
Sarmatici ludi, cur habiti? (p. 22 b)
Satellites, quinam dicti? t. 2 p. 225 b. t. 3 p. 105 379 a
factionum, quomodo puniendi? t. 2 p. 349 t. 3 p. 105. 345. 347 377
Satietas altercantium t. 1 p. 394 a
Satisdatio eſt contumelia t. 1 p. 351 b
ab aſſertore olim præſtari debuit t. 1 p. 403
Satrapa Perſarum, quinam fuerint? t. 4 p. 645 b
quidam Romano imperio coronas aureas pendebant t. 4 p. 645 b
Saturiani, quinam fuerint? t. 2 p. 424
Saturnalia t. 4 p. 484 a
Saxones Gallias vexant p. 82 b
Scænici, quinam fuerint? t. 5 p. 409
vocantur inhoneſtæ perſonæ t. 5 p. 426
iis vſus ſellarum interdictus t. 5 p. 456
quo in loco eorum imagines locandæ? t. 5 p. 427
eorum veſtimenta & ornatus t. 5 p. 423. 426 ſeq.
ſcænica conditione liberati, ſi in periculo mortis ſacramenta conſecuti t. 5 p. 410 ſeq.
ſi nullo mortis periculo Chriſtianam religionem profeſſi t. 5 p. 415. 420. 421
num reſcripto principis? t. 5 p. 429
Scæua tempora t. 5 p. 467 in not.
Scæuitas aduocatorum t. 1 p. 239 b
morum t. 3 p. 339
Scæuola Iuriſconſulti laus t. 1 p. 35 a. 379 in not.
quando eius ſcripta interierint? t. 1 p. 35 a
Scantiniæ legis crimen, quomodo puniendum? t. 3 p. 65. 69 ſeq.
Scapi cardinales, quid ſint? t. 4 p. 573 ſeq.
Scaſores, quinam ſint? t. 5 p. 59 a
Scenici v. *Scænici.*
Scheda, quid? t. 2 p. 404 in not.
Schiſma, quid ſit? t. 6 p. 123
quomodo differat ab hæreſi? t. 6 p. 220 a
Schiſmatici, quinam dicantur? t. 6 p. 162 a
num priuilegiis Clericis conceſſis fruantur? t. 6 p. 122 ſeq.
ab vrbe Roma relegati t. 6 p. 204 ſeq.
Schola laborare, quid ſignificet? t. 2 p. 179 in not.
ſcholæ ſuæ regreſſum non meretur, qui eam ſpernit t. 3 p. 307 b
Schola ſcutariorum t. 5 p. 279 a
Schola ſcutariorum Clibanariorum t. 5 p. 279 a
Schola agitatorum Circenſium t. 5 p. 411 b
Schola Palatina t. 2 p. 98. 114 b
Scholæ, variæ in Gallia fuere t. 5 p. 47 ſeq.

Scholares, quinam dicti? t. 2 p. 314 b. 329. t. 5 p. 278 b
an his militaris annona eroganda? t. 2 p. 329 t. 5 p. 277
quænam priuilegia iis conceſſa? t. 5 p. 221 ſeq.
Scholaris militia, quæ? t. 2 p. 248. 314 b. t. 4 p. 398 b
Scholaſtici, quinam ita dicti? t. 2 p. 627
v. *Aduocati.*
Scorpiones, quid? t. 2 p. 528 b
Scorta, ab hoſpitibus non ſunt petenda t. 2 p. 355 a
Scribæ, quinam fuerint? t. 2 p. 488 ſeq. 623. t. 4 p. 363 b. t. 5 p. 157 b
militiæ armatæ obtentu curias deſerere non potuerunt t. 2 p. 490
Scrinia memoriæ, *epiſtolarum* & *libellorum* t. 2 p. 145
Scrinia Palatina, quot fuerint? t. 2 p. 93 a. 145
Scrinia priuatarum t. 2 p. 222
Scrinia receptoria t. 2 p. 208 a
Scrinia ſacrarum largitionum t. 2 p. 211
Scriniarii, qui? t. 2 p. 149
quando curia curialique nexu liberentur? t. 2 p. 146
eorum priuilegia t. 2 p. 151. 153. 158
Scriniarii diſpoſitionum, quale eorum munus fuerit? t. 2 p. 147 b
cur cæteris ſcriniariis inferiores? t. 2 p. 147 b
Scriniarii magiſtratuum, qui? t. 2 p. 471
Scrinium canonum, quid? t. 2 p. 207 b
Scrinium diſpoſitionum, quid? t. 2 p. 147
Scrinium Exceptorum t. 2 p. 210
Scriptum, pro matricula, quæ in ſingulis legionibus fuit t. 5 p. 136 a
Scriptura, pro chirographo & litterarum obligatione t. 1 p. 120. 246 in not.
Scriptura, tamdiu vera creditur, quamdiu falſa ab aduerſario non probatur t. 4 p. 340
veritas ſcripturæ per ipſum auctorem probatur t. 3 p. 177 a
Scripturæ, ſub tyrannis factæ valent t. 5 p. 466
diuerſæ, & fidem ſibi inuicem derogantes, ab altera parte prolatæ, nihil firmitatis habent t. 4 p. 335
ſi ſuſpectæ, falſæ aut ceſatiæ ſcripturæ produci dicantur, cui probatio incumbat? t. 4 p. 338. 339. 340. 341
Scriptura publica quatuor genera t. 4 p. 199 a
Sculna, pro ſequeſtro t. 1 p. 407 b
Sculptores, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Scupa, vrbs, vbi ſita? t. 4 p. 490
Scutarii, quinam fuerint? t. 5 p. 279 b
a gentilibus diuerſi t. 1 p. 348 b
Scutula, quid? t. 5 p. 426 a
Scutulatæ veſtes, quænam? t. 5 p. 426 a. b
Scythæ, ab Hunnis expulſi, iuſſu Valentis in Thracia conſtituti (p. 100 a)
Romanis bellum inferunt (p. 100 b)
a Theodoſio M. profligati (p. 110 b)
Secreta mandata, quæ? t. 1 p. 30 a
cur iis fides non adhibenda? t. 1 p. 30 b
Secretaria, quænam loca? t. 6 p. 165 a
Secretarium epiſcoporum t. 1 p. 44 b
Secretarium iudicis, quid? t. 1 p. 44
eius ſynonyma ibid.
foribus ſecretarii vela prætendebantur t. 1 p. 44 b 45 b
quomodo puniendi, qui cauſas Rectoris prouinciæ cognitione indignas in ſecretarium introducunt? t. 1 p. 99 b
Secretum imperiale, quinam ad illud electi? t. 1 p. 30 a
Secta Catholica t. 6 p. 29. 30 in not.
Seculares ludi, cum ab Honorio reſtituti? t. 6 p. 255
Secundæ Nuptiæ v. *Nuptiæ.*
Secundicerius Notariorum, quis? t. 2 p. 89 b
Secundus interdum primi priuilegia conſequitur t. 4 p. 532 b
Secundus panis, quis? t. 5 p. 273 a. 288 b
Securitas perpetua, quid? t. 6 p. 49 b
Securitates, pro apochis t. 4 p. 5. 31. 533 in not. 548 a
Secus, pro ſexus t. 3 p. 39 in not.
Sedendi ius in ſecretario iudicis, quibus competat? t. 1 p. 59 ſeq.
Sedes, *ſedeta*, quid? t. 2 p. 133
Sedes dicta de illuſtribus & dignitatibus t. 4 p. 631 in not.
Sedes flagitii, pro domo, in qua figuratus clam nummus cuſus t. 3 p. 195 in not.
Sedes martyrum & *apoſtolorum* t. 3 p. 163
Sedes ſimulacrorum, quid ſint? t. 6 p. 323
Sedis, pro ſedes t. 3 p. 80 in not.
Sediſſe breuibus, quid ſignificet? t. 4 p. 519 in not.
Seditio, quid? t. 3 p. 104 a
Seditionum concitatores a ducibus factionum ſunt diſtinguendi t. 3 p. 259
Sedulitas, pro deuotione ſedula, aſſidua vel continuata oblatione t. 2 p. 459
Seleucenus portus, quando excitatus? t. 5 p. 61 b
Seleucia, Iſauriæ metropolis t. 3 p. 279 in not. t. 4 p. 60
quando Valens ibi ſubſtiterit? (p. 94 a)
Sella equeſtris t. 2 p. 580 a
Sellæ, quid fuerint? t. 5 p. 456 b
earum vſus quibusnam interdictus? t. 5 p. 456
Sellarius equus t. 2 p. 579 in not.
Semidecima ſeu *Semiſdecima*, quid ſint? t. 5 p. 195 a
Senatores, quibus elogiis mactati? t. 2 p. 4. t. 3 p. 29 b
quonam habitu vſi? t. 5 p. 233 b
magno in honore apud Imperatores habiti t. 2 p. 4. t. 3 p. 109
non omnes vnius fuerunt generis t. 2 p. 5. 10
varia eorum iura, priuilegia & onera t. 2 p. 5 ſeq.
patrimonium ſuum diminuere in fraudem functionum ſenatoriarum vetiti t. 2 p. 18
iis longinqua peregrinatio ad euitandas ſenatorias functiones interdicta t. 2 p. 43
quales vſuræ iis permiſſæ? t. 1 p. 273. t. 3 p. 109 a
vbi & coram quo conueniendi? t. 1 p. 92 ſeq. 106. 432 b. t. 2 p. 5. t. 3 p. 3 ſeq. 19 ſeq. 140 326
pendente iudicio libera & honeſta cuſtodia detenti t. 3 p. 29 b
criminis conuicti & confeſſi dignitatem amiſerunt t. 3 p. 29 a
num a tormentis fuerint immunes? t. 3 p. 275
Senatus vrbis Romæ vt & Conſtantinopol. quomodo alias appellatus? t. 2 p. 4
eius dignitas & actus t. 2 p. 4
v. *Senatores.*
Senatusconſultum, quando rite confectum? t. 2 p. 41. 46. 50 a
Senatusconſultum Claudianum, quid? t. 1 p. 410
Senatusconſultum Tiberianum t. 3 p. 334 a
Senigallia vel *Senogallia*, vrbs, vbi ſita? t. 5 p. 328
Sententia, num reſcripto a iudice impetrato poſſit reſcindi? t. 1 p. 39 b. 431
a iudice publice eſt ferenda t. 1 p. 48 a
eſt nulla, ſi nullum mandatum t. 1 p. 168
num ex periculo ſeu ſcripto recitanda? t. 1 p. 433 ſeq. 437 ſeq.
antequam proferatur, a iudice plena eſt ſcribenda & relegenda t. 1 p. 437

partibus præſentibus lata, immutari amplius non poteſt t. 1 p. 438
quando a ſententia iudicis appellare licitum? t. 4 p. 230. 234. 267. 270. 278
Sententia gratioſa in fraudem curiarum ſunt reuocandæ t. 4 p. 532
Sententia Iureconſultorum, ſi diuerſæ, quænam præferenda? t. 1 p. 35 ſeq.
quid ſi pares? t. 1 p. 36 b
Sententiam paſſi & reſtituti, qui? t. 3 p. 381
- v. *Deportati.*
Sepi, oppidum, vbi ſitum? (p. 105 a)
Septuaginta Epiſcoporum iudicium, quid? t. 4 p. 322 a
Septum eccleſiæ, quid? t. 3 p. 401 b
Sepulcbra, quomodo alias vocentur? t. 3 p. 146. 155
eorum ornamenta t. 3 p. 147. 152 a
quomodo violentur? t. 3 p. 447
non ſunt demolienda (p. 571 a) t. 3 p. 148
fuere olim in agris t. 3 p. 152 a
non in vrbe t. 3 p. 160 ſeq. 163 ſeq. 169
num in apoſtolorum & martyrum ſede? t. 3 163 ſeq.
Sepulcbra feralium myſteriorum, quænam dicta? t. 4 134 in not.
Sepulcbrorum violatio, num iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 353 ſeq.
Sepulcbrorum violatores, quomodo puniendi? t. 3 p. 147 ſeq. (p. 48 a)
ab indulgentia excluſi t. 3 p. 301. 302
Sepulcbrum Conſtantini M. quo in loco excitatum? t. 3 p. 163 ſeq.
Sepultura, quando olim fieri ſolitæ? t. 3 p. 157 ſeq.
a priſcis temporibus in ſacris ædibus fuere t. 3 p. 165 ſeq.
Sequeſtrare, pro abrogare, antiquare t. 4 p. 85 in not.
Sequeſtratio, quid? t. 1 p. 250. 407 b
an & quando ei locus eſſe debeat? t. 1 p. 250 ſeq.
Sequeſtres & conciliandas nuptias, qui? t. 1 p. 318 in not.
Serapidis templum, quando deſtructum? (p. 134 a) t. 6 p. 309 b
Serdica, vbi ſita? (p. 11 a) t. 1 p. 199. 250
quando ibi Conſtantinus M. ſubſtiterit? (p. 13 b. 14 b. 17 a. b. 19 a. 21 a. 29 b. 31 a)
quando Valentinianus & Valens ibi morati? (p. 71 b)
Serenitatis titulus, cuinam competat? t. 1 p. 147 in not.
Serica blatta v. *Blatta.*
Serica ſigillata veſtes t. 5 p. 424 b ſeq.
Serica varii coloris t. 5 p. 425 a
Serta, quibusnam a gentilibus impoſita? t. 6 p. 312
Seruari, pro obſeruari, iungi, ſociari t. 2 p. 171
Serui, eorum veſtitus t. 5 p. 236. 455 b
num ob debitum ciuile pignorandi? t. 1 p. 260
olim in templis & comitiis gentilium manumiſſi t. 1 p. 397 a
quando in eccleſiis chriſtianis? t. 1 p. 397 ſeq.
quomodo illi, a quibus mulieres liberæ vim perpeſſæ, puniendi? t. 1 p. 414. t. 3 p. 78
a militia arceri ſoliti t. 2 p. 383 a. 386
quando ad belli apparatum exciti præmio libertatis & pulueratico promiſſo? t. 2 p. 389
quomodo remunerandi, qui deſertores, falſos monetarios & virginum raptores produnt? t. 2 p. 412. t. 3 p. 192 a. 214 b
dominos non potuerunt accuſare t. 3 p. 56 a. 472
excepto maieſtatis & læſæ religionis crimine t. 3 p. 56 a. t. 6 p. 179 a
quando torqueri poſſint? t. 3 p. 20. 67
quomodo puniendi, qui vim admiſerunt? t. 3 p. 83
quomodo caſtigandi? t. 3 p. 86 ſeq.
eorum fronti olim ſtigmata impreſſa t. 3 p. 318
ad eccleſiam confugientes quamdiu in ea morentur? t. 3 p. 404
ad annonas ciuicas non admiſſi t. 5 p. 273 b
quonam ſupplicio adfecti? t. 3 p. 174 b
v. *Mancipia.*
Serui agnati in fundorum locationibus a ſe inuicem non ſunt diſtrahendi t. 1 p. 227 ſeq.
Serui armati immunitate eccleſiaſtica non fruuntur t. 3 p. 400 a. 404 a
Serui conditionales, qui? t. 3 p. 412 a
Serui fugitiui, qui? t. 1 p. 298 a. 494
Serui Iudæorum, quando libertate donandi? t. 6 p. 271 b. t. 1 p. 285
Serui mulctatitii, qui? t. 1 p. 402 b
Seruili face deſcendentes, quinam dicantur? t. 1 p. 154 b
Seruilis actus ab ingenuo adminiſtratus, an libertati præiudicet? t. 1 p. 404 ſeq.
Seruire eccleſiæ, quid ſignificet? t. 6 p. 32 b
Seruitus, quot modis inducatur? t. 1 p. 415
Seruitus luminis vel *aeris* t. 1 p. 462
Seruus, vtrum ſine libertate inſtitui poſſit? t. 1 p. 36 a
Seſquiplum, *ſeſqualtera*, *ſeſqua*, quid ſignificent? t. 1 p. 268 ſeq.
Seuerianus, Dux t. 1 p. 483
Sexagenarii, qui? t. 4 p. 9
Sextarius, quid ſit? t. 4 p. 586 a. t. 5 p. 285
Sextula, quid? t. 2 p. 462 b
Sicarii, ab indulgentia excepti t. 3 p. 295 a
Sicilia, Romæ Vrbis nutrix t. 3 p. 320 b. t. 5 p. 272 b
Siſara, quid ſit? t. 5 p. 367 b
Sigillata littera t. 1 p. 30 a
Sigillata veſtes, quænam? t. 5 p. 424 b
Signa militaria t. 2 p. 259
ab iis recedere non debent milites t. 2 p. 266. 278. 367
Signiferi, quinam fuerint? t. 5 p. 216
Signum, Conſtantino M. a Senatu dedicatum, quodnam fuerit? t. 4 p. 643
Silentiarii, qui & quot fuerint? t. 2 p. 125
eorum officium & priuilegia t. 2 p. 125. ſeq. 129
Silentium, *ſilentiarium*, quid? t. 2 p. 129 b
Siliginei panis t. 5 p. 272
Siliqua, quid? t. 1 p. 271. a. t. 4 p. 479 b. t. 5 p. 13 b. 305 b
Simoniani, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 211 a.
Simplex vſura t. 1 p. 271 a
Simpliciter tenere, quid? t. 1 p. 440 in not.
Simulacra ſuſpicere, quid ſignificet? t. 6 p. 308 in not.
Simulacra in balneis t. 6 p. 326
Simulacra gentilium, an euellenda? (p. 55 b) t. 6 p. 301. 320 ſeq. 326
Simulacra principum, quænam dicta? t. 5 p. 392 b
Simulatio, i. e. inſimulatio t. 3 p. 351 in not.
Sinceritas tua, quinam hoc titulo compellati ab imperatoribus? t. 1 p. 98 in not. t. 2 p. 274 in not. 564 in not. t. 3 p. 504 in not. t. 4 p. 80 in not.
Sindones, quid? t. 4 p. 149 a
Singara, vbi ſita? (p. 45 a)
Singidunum, vrbs Mœſiæ (p. 35) t. 3 p. 502
quando ibi Conſtantius ſubſtiterit? (p. 60 a)
Singiliones, quid ſint? t. 5 p. 425
Sirmienſis Synodus (p. 49 a. 60 a) t. 6 p. 46 a
Sirmium, vbi ſitum? (p. 11 a) t. 1 p. 215 b
quando ibi Conſtantinus M. exſtiterit? (p. 14 a 17 b. 19 a. 21 a. 28 a. 29 b. 31 a)
quando Conſtans? (p. 48 b. 49 a. 50)
quando Conſtantius? (p. 57. 59)
quando Valentinianus & Valens? (p. 71 b)
quando Gratianus? (p. 105 a)
quando Valentinianus iunior? (p. 108 b)
Sociari, i. e. coniungi t. 2 p. 58 in not.
Solarium, quid? t. 5 p. 319 b. 353 b
Solatia punctis, quid? t. 1 p. 162
Solatium, quid? t. 1 p. 214. t. 3 p. 500 b. t. 5 p. 96 b
num a ſalario differat? t. 2 p. 222
Solemnia, pro inſcriptione t. 3 p. 14 in not. 183 in not.
Solemnia accuſationis & inſcriptionis t. 3 p. 2
Solemnia nuptialia t. 1 p. 321
Solemnia templorum, quænam fuerint? t. 4 p. 48 b

Solemnia teſtamentorum, num in teſtamentis ad pias cauſas remittenda? t. 6 p. 29 a
Solidare, eſt firmare t. 1 p. 153 10 not.
Solidi pretium & æſtimatio t. 2 p. 336 a. t. 3 p. 203 a. 205 b. t. 4 p. 579 a. 597 ſeq. t. 5 p. 203 b
Solidi obryzati ſeu *obryziaci*, quinam dicti? t. 2 p. 460 b
Solis dies v. *Dies ſolis.*
Solitarii, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 138 b
Solitarius pater, quis? t. 2 p. 677 b
Sollicitator alienarum nuptiarum, quis? t. 3 p. 220 b
Sollicitatores coloni alieni quomodo puniendi? t. 1 p. 497
Solum amarum, quodnam dicatur? t. 2 p. 416
Sophana ſeu *Sophanena*, prouincia Romana, vbi ſita? t. 4 p. 646
eius ſatrapæ aurum coronarium ſeu coronam Imperio Romano debebant t. 4 p. 646 b
Sophiſta, quinam fuerint? t. 5 p. 229 b
Sordida munera, quæ? t. 4 p. 116. 136 ſeq.
quinam ab iis immunes? t. 4 p. 116. ſeq. 135 ſeq.
Sordidus panis, quisnam dictus? t. 5 p. 272 a
Soror, an quis filiam ſororis vxorem ducere poſſit? t. 1 p. 336. 341
num licitum, ſucceſſiue duas ſorores ducere? t. 1 p. 338. 341. 342
Sors, pro hæreditate t. 4 p. 28 b
Sors ſubhaſtaria t. 5 p. 111 a
Sortes, quid? t. 4 p. 28 b
Sortium feſtum, a quo inſtitutum? t. 6 p. 256
Spadices equi t. 3 p. 444 a
Spadones v. *Eunuchi.*
Spatangium, piſcis primæ qualitatis t. 5 p. 289
Spatium quinque pedum, inter vicinos fundos olim vacuum relictum t. 1 p. 235 b. 237 b
v. *Interuallum.*
Species, pro vmbra, imagine t. 2 p. 121 in not.
pro veſte t. 3 p. 542 b
pro mercibus & annonariis t. 2 p. 464 b. 466 a t. 3 p. 423 b
pro frugibus t. 2 p. 549 a
Species imperiales, quid? t. 2 p. 202 in not.
Species nummorum t. 3 p. 188
Species primipilares t. 2 p. 515
Spectabiles, qui? t. 1 p. 40 in not. 335 b. t. 2 p. 102. t. 3 p. 240 in not. t. 4 p. 149 a. t. 6 p. 254 b
Spectacula, quomodo alias vocentur? t. 5 p. 393
a quibus edita? t. 5 p. 393
quo tempore? t. 5 p. 394. 397
quibus locis? t. 5 p. 395. 398
Spectatores, quinam appellati? t. 4 p. 601 b
Specularii, quinam? t. 5 p. 59 b
Speculatores, quinam ita dicti? t. 2 p. 409 a. 512 a
Speculatoria naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Spernit laborum t. 2 p. 503 in not.
Spoletum, quando Conſtantinus M. ibi fuerit? (p. 28 b)
Spoliatus ſtatim reſtituendus t. 1 p. 118 b. 449. t. 3 p. 82
Sponſalia, quid? t. 1 p. 299
a filiisfamilias & minoribus, patris, tutoris aut curatoris voluntate contrahantur t. 1 p. 305 309.
iis contrahendis nulla certa ætas præfinita t. 1 p. 306 b
vltra biennium trahi non poſſunt t. 1 p. 306 a. b
interdum contracta oſculo interueniente t. 1 p. 308 a
quot teſtes olim in iis adhibiti? t. 1 p. 322 a
Sponſaliorum vox, pro nuptiis t. 3 p. 330
Sponſores, num differant a fideiuſſoribus? t. 1 p. 351
Sponſus, rapiens ſponſam, num raptus tenetur? t. 3 p. 211 in not.
Spontanei duum generum t. 4 p. 539 ſeq.
Sportula, quid? t. 5 p. 436 ſeq.
a quibus ſolutæ? t. 2 p. 134
Spurius, ſi a fratre hæres inſtitutus, an fratri germano querela inofficioſi competat? t. 1 p. 203 ſeq.
Stabula veredorum ſumtu prouincialium ſunt extruenda t. 2 p. 566 b
Stabularia olim iure matronali fuit ſoluta t. 3 p. 62
v. *Tabernaria.*
Stagnare, quid ſignificet? t. 3 p. 198 b
Statera, qua res mercales ponderantur t. 4 p. 598
Stationarii, qui? t. 2 p. 193 a. 497 a. t. 3 p. 224 b
ex quo hominum genere ſumti? t. 2 p. 497 a
Stationes, quid? t. 2 p. 196 in not.
pro locis, vbi tributa ſoluuntur t. 4 p. 584 a
in ſingulis ſtationibus menſuræ & pondera publice fuere collocata t. 4 p. 584 a
Statina, quid? t. 2 p. 596
Statores, quinam fuerint? t. 3 p. 36 ſeq.
Statua principum, quibusnam temporibus quamque variis occaſionibus erecta? t. 5 p. 390. 391 ſeq.
num eas, labante ædificio, deponere licitum? t. 5 p. 356
earum immodicus cultus prohibitus t. 5 p. 390 ſeq.
quibusnam ad eas confugere permiſſum? t. 3 p. 385 ſeq.
v. *Imagines.*
Statuæ tyrannorum deiectæ t. 3 p. 342
Statuarii, quinam ſint? t. 5 p. 159 b
Statura militaris t. 2 p. 374
Status quæſtio, ſi cui formata, quinam olim iuris ordo fuerit? t. 1 p. 399
Stellator, *Stellatura*, *Stellio*, *Stellionator*, *Stellionatus*, quid ſignificent? t. 2 p. 321 in not.
Sternendi vox, quid ſignificet? t. 2 p. 136 in not. 167 in not. 393. t. 5 p. 138 b
Stigmata, cur militibus & fabricenſibus inflicta? t. 3 p. 515
in facie damnatorum ſunt prohibita t. 3 p. 318
Stigmatia, quinam ita dicti? t. 3 p. 318 a
Stilicho, tyrannus ſub Honorio, quis fuerit? t. 2 p. 369 in not. 402. t. 3 p. 337. 378
Stillatura, quid? t. 2 p. 321 ſeq.
Stipendia militaria t. 2 p. 259
Stipendia religioſis & calliditatis ſunt diſtincta t. 5 p. 20 b
Stipendiarii fundi, qui? t. 2 p. 645 a
Stipendium, quomodo a tributo differat? t. 2 p. 441 a
Stipulatio in pollicitatione rerum dotalium olim requiſita t. 1 p. 347
Stobi, vrbs Macedoniæ t. 4 p. 145 in not.
Stolus Alexandrinus, quid ſit? t. 5 p. 72 in not.
Strata, quid ſint? t. 5 p. 388 in not.
Stratores reorum t. 3 p. 36 ſeq.
Stratores, in re veterinaria t. 2 p. 223 a
non vnius fuere generis t. 2 p. 224 ſeq.
Stratura, quid? t. 2 p. 223 a
Strena, principi ineunte anno oblatæ, cur vota dictæ? t. 2 p. 459
quando a principibus datæ ſint Palatinis? t. 1 p. 162 b. t. 2 p. 214 b
Strenua perſona, pro idoneis t. 1 p. 421 in not.
Stringere operam fabricationis, quid ſit? t. 5 p. 61 b
Structores, quinam ſint? t. 5 p. 59 a
Studia liberalia vrbis Romæ & Conſtantinop. t. 5 p. 220
Studioſi, Romam ſtudiorum gratia ſeſe conferentes, quænam obſeruent? t. 5 p. 220 ſeq
Stuprum, quid? t. 3 p. 67 b
ab immunitate exceptum t. 3 p. 301
Suarii, quinam fuerint? t. 5 p. 188 ſeq.
eorum priuilegia t. 5 p. 189
Subadiuua in officio Magiſtri officiorum t. 2 p. 168

Sub-

Sub-Afrenſes, qui? t. 2 p. 424 a
Subclamatio, quid? t. 4 p. 75
Subdiaconi, quinam fuerint? t. 6 p. 98 b
quando ab vxoribus abſtinere iuſſi? t. 4 p. 98 b
Subhaſtatio publica, quomodo fieri ſolita? t. 3 p. 509
Subintroductæ mulieres clericis ſunt prohibitæ t. 6 p. 96 a
Subire, pro adire t. 1 p. 373 in not.
quinam proprie dicantur t. 2 p. 139 in not.
Subiunctoria, quid? t. 2 p. 540 b
Sublimitatis titulus, quando Præfectis prætorio tributus? t. 1 p. 38 in not.
etiam Præfecto vrbis & omnibus illuſtribus fuit communis t. 1 p. 434 b
Proconſuli Africæ tributus t. 4 p. 35 in not.
etiam Magiſtro officiorum t. 6 p. 163 in not.
Subreguli, qui? t. 2 p. 275 b
Subrigenda, quid ſignificet? t. 3 p. 175
Subrogatus in alterius decedentis officium vltimum inter collegas pares locum occupat t. 5 p. 44 b
Subſcribendaris, qui? t. 2 p. 255. 293
Subſcriptio, quid? t. 1 p. 438 b
v. *Inſcriptio*.
Subſcriptiones in conſtitutionibus probe ſunt attendendæ (p. 228 ſeq.)
Subſerica paragauda t. 3 p. 548
Subſerica veſtes, quæ? t. 5 p. 436 a
Subſidia, pro ſpeciebus fiſcalibus & annonario commeatu ad vſum publicum t. 5 p. 71 in not.
Subſortitio, quid? t. 2 p. 47 a
Subſtans pro eo, qui in præſenti eſt conſtitutus, reſidens t. 2 p. 320 in not.
Subſtantia, pro iure, titulo, cauſa t. 1 p. 151 in not.
pro materia ſubiecta & ſufficiente t. 2 p. 40 in not. t. 3 p. 153 in not.
pro annona ſeu victu t. 3 p. 44 in not.
pro fœcunditate, copia, exiſtentia t. 5 p. 136 in not.
pro homine ſubſiſtente t. 5 p. 136 in not.
pro perſona t. 5 p. 136 in not.
Subſtitutus, an de eius exceſſibus & delictis ſubſtituens teneatur? t. 4 p. 550 a
num curialis per ſubſtitutum a patriæ muneribus abſolutus? t. 4 p. 359. 482. 490 b. 527. 550
Subſtructio, quid ſignificet? t. 5 p. 342 b
Subtemplaria, quænam fuerint? t. 3 p. 401 ſeq.
Subtexere, pro ſimplici texere, contexere t. 3 p. 549 in not.
Subuerbuſti, quinam dicti? t. 3 p. 318 a
Suburbicaria regiones & centeſimum pro eodem ſumuntur t. 1 p. 185 b. t. 4 p. 19
ab Italia ſpecialiter ſic dicta ſeparatæ t. 1 p. 185 b t. 4 p. 12 ſeq. 19. 220 b
ab extraordinariis muneribus immunes t. 4 p. 131
Subuſtio, quid ſignificet? t. 5 p. 344 b
Succeſſio in bonis clericorum & monachorum, quibusnam competat? t. 1 p. 479
Succeſſio matris in bonis filii vna cum patruis, ceteriſque agnatis filii t. 1 p. 464
ſi filio fratres exſtant t. 1 p. 466
in concurſu patrui vel fratris filii t. 1 p. 472
vna cum ſorore defuncti t. 1 p. 473
Succeſſiones legitima, quid? t. 1 p. 463
Sudatum, quid? t. 2 p. 399 b
Sueui Romanum Imperium vexant (p. 106 b. 173 b)
Suffagandi ius, quibus conceſſum? t. 2 p. 173
Suffragatores, qui? t. 1 p. 256 a. 257 a. t. 3 p. 224 a
Suffragia, pro locaotamentis t. 3 p. 126 a
pro priuilegiis t. 5 p. 166 in not.
Suffragia dilationum, num reo deneganda? t. 1 p. 131 ſeq.
Suffragia extrema, quid ſint? t. 5 p. 410 in not.
Suffragium, quid ſit? t. 1 p. 252. 255 in not.
quotuplex? t. 3 p. 224 a
ob honorum ſuffragium data num repeti poſſint? t. 1 p. 253 ſeq.
an & ea, quæ ob deſideria, apud principem explicanda, promiſſa vel tradita? t. 1 p. 255 ſeq.
Suggera, quid hæc vox ſignificet? t. 5 p. 210 in not.
Suggeſtio, pro relatione t. 4 p. 229 in not.
Suggrundia v. *Parapetaſia*.
Suilla caro v. *Porcina caro*.
Summa rei, quid? t. 4 p. 90 b
Sumtus, idem quod pecunia t. 2 p. 628 a
Sumtus victuales, num ab eo, qui ex hoſtium poteſtate euaſit, ſint reſtituendi? t. 1 p. 484 a
Superexactio, *Superexactionis crimen*, quid ſit? t. 4 p. 88
quomodo in exactoribus punienda? t. 4 p. 89 ſeq.
variæ ſuperexactionum ſpecies t. 4 p. 89 a
Superficies ſeu *Superædificatum*, num ſolo cedat? t. 5 p. 219 b
Superflua in iure non nocent t. 1 p. 380 a
Superfluum, quid? t. 1 p. 267 in not.
Superindictum, *Superindictio* ſeu *Superindictitium*, quid? t. 4 p. 65. 153 a
quinam ab eo immunes? t. 4 p. 66
Supernumerarii, qui? t. 2 p. 183 a. 217. 278
Supplicatio aduerſus reſcriptum, quando licita? t. 1 p. 15
num ea iudicium retractari poſſit? t. 4 p. 251
Supplicationum dies, quinam dicti? t. 5 p. 404
Supplicium crucis, quando a Conſtantino M. abrogatum? (p. 11 a) t. 3 p. 55 b. 320 a
quibusnam inflictum? t. 3 p. 55 b. 174 b
Supplicium reorum eſt accelerandum t. 3 p. 321. 351.
Supremus, quisnam dicatur? t. 1 p. 386 b
Surrecti ad ſtipitem beſtiis obiecti t. 3 p. 175 a
Suſcepti, pro clientibus t. 1 p. 158 in not. t. 4 p. 180
Suſceptores, quinam dicti? t. 2 p. 250. 292. t. 3 p. 424 b. t. 4 p. 444 a
varii fuere t. 4 p. 565
ex quo hominum genere creati? t. 4 p. 419. 565 571. 572. 575. 592
a quo? t. 4 p. 566
eorum numerus & officium t. 4 p. 566. 576. 577. 583. 587. 588 593
pro iis obligati eorum creatores ſeu nominatores t. 4 p. 419. 567. 570. 575
officio ſuo legitime functi præmiis ornati t. 4 p. 574 b
Suſceptores veſtium, ex quibus & a quo, cuiusue periculo creandi? t. 2 p. 333. t. 4 p. 594
eorum officium fuit annuum t. 2 p. 333 b
Suſceptores vini t. 5 p. 188. 195 ſeq.
Suſceptus, pro cliente t. 1 p. 100 in not.
pro accepto ſeu tradito t. 1 p. 297 in not.
in *Suſpenſo* ita retinenda t. 3 p. 330 in not.
Suſpenſus ab officio, an & quando priſtinum locum obtineat? t. 2 p. 136 ſeq.
Suſpicio, num ex ea quis reus fieri poſſit? t. 3 p. 263 a
Suſtinere, pro continuare, prorogare t. 1 p. 360 a
pro durare, manere t. 2 p. 379 a
Syluester, quando Epiſcopus Romanus factus? (p. 9 a) t. 6 p. 27 a. 30 b
quando vitam cum morte commutarit? (p. 35 a)
Synagoga, quænam tempore Chriſti Hieroſolymis fuerint? t. 6 p. 241
Synagoga Iudæorum a metato ſunt immunes t. 2 p. 343
non ſunt deſtruendæ t. 6 p. 247. 249. 261. 265.
Synedria, quidnam fuerint? t. 6 p. 269 ſeq.
Synnadenſe marmor t. 4 p. 215 b
Synodica epiſtolæ t. 2 p. 594
Synodita, qui? t. 3 p. 339 b
Synodus magna pollet auctoritate t. 6 p. 100 b
Synodus Pariſienſis t. 4 p. 25 a
Synodus Romana ſub Miltiade habita (p. 8 ſeq.)
Synoneton, quid ſit? t. 4 p. 112. 113. 146 b. t. 5 p. 261 a
Syracuſa, vrbs Siciliæ t. 2 p. 542

Syriarcha, quinam vocati? t. 2 p. 27. t. 5 p. 439 a
Syriarchia, quid? t. 2 p. 27. t. 4 p. 475 a
Syrmium, v. *Sirmium*.

T.

Tabella, pro libello ſeu peticulo t. 1 p. 435 a
Tabellariæ naues, quæ? t. 2 p. 408 b
Tabelliones, qui? t. 1 p. 120. t. 4 p. 363 a
num eorum officium ſeruile vel infame fuerit? t. 3 p. 177 a. t. 4 p. 364 a
Taberna mercimoniis deputata t. 5 p. 354 a
Taberna cauponia miniſtrans, olim lege Iulia de adulterus ſoluta fuit t. 3 p. 61 a
Tabernaria, num adulterii teneantur? t. 3 p. 61
num Conſtantini M. mater tabernaria fuerit? t. 3 p. 62 a
Tabernarii, ad militiam inhabiles t. 2 p. 383 a
inter viles perſonas & infames prope habiti t. 3 61 b. t. 5 p. 456 b
ad proſecutionem equorum adigendi t. 4 p. 97
iis ſellarum vſus interdictus t. 5 p. 456 b
Tabulæ æreæ, iis conſtitutiones publicæ inciſæ t. 2 p. 233. 426. t. 4 p. 198. b. t. 5 p. 264 b
Tabulæ ceruſſata, quænam? t. 2 p. 427 a. t. 4 p. 198 ſeq.
Tabulæ legatorum gentilium, cur obſignandæ? t. 4 p. 625 a
Tabula marmarea t. 4 p. 199 a
Tabularii ciuitatum, quinam fuerint? t. 2 p. 489 t. 4 p. 9. 69 a. 363 b. t. 5 p. 128 a
ex quo hominum genere ordinati debeant? t. 2 p. 492
cum tabellionibus non ſunt commiſcendi t. 2 p. 488 b
fraudibus & concuſſionibus infames fuerunt t. 2 p. 488 b. t. 4 p. 590 t. 5 p. 128. 138 b
quando ad curias admiſſi? t. 2 p. 489
durante officio nihil emptionis aut donationis titulo conſequi potuere t. 2 p. 671. 673 ſeq.
nec officium, quo ſemel functi, repetere t. 3 p. 226
Tabulata, quid? t. 5 p. 357
Tacapis, metropolis prouinciæ Tripolitanæ t. 4 p. 265 b
Tacitum funus, quodnam dicatur? t. 3 p. 158 b
Tafaron v. *Tapharon*.
Talionis pœna t. 3 p. 281 in not. 184 a
Talliabiles, quinam ſint? t. 1 p. 496. t. 6 p. 29 a
Tamiaca prædia, quæ? t. 2 p. 207 b
Tapharon, vbinam hæc ciuitas ſita? t. 4 p. 689 a
Taſcodrocita, quinam fuerint? t. 6 p. 117. 139 a.
eorum conuenticula prohibita t. 6 p. 139
Tatianus, tyrannus, quis fuerit? t. 3 p. 369 in not. 277. 304
Taxatio rei pignori captæ, quomodo fieri debeat? t. 3 p. 552 b
Tegulæ deliciares, quid ſint? t. 5 p. 380 b
Telonarii, *Telotharii*, qui? t. 2 p. 59 a
Temeritas, de vi ſeu violentia t. 1 p. 256 in not.
Temonaria functio, quid ſit? t. 4 p. 133 in not.
Temonarii, qui? t. 2 p. 235 a. 382 b
deſertorem prodentes præmio ſunt afficiendi t. 2 p. 411
Temanis iniuria, quid ſit? t. 2 p. 158 b
Temperamentum, quid interdum ſignificet? t. 6 p. 5 in not.
Temperantes v. *Continentes*.
Temperare, pro abſtinere in totum t. 4 p. 363 in not.
Tempeſtarii, qui? t. 3 p. 127 a. 131 b
Templa Chriſtianorum v. *Eccleſia*.
Templa Conſtantinopolitana, quomodo conſtructa? t. 3 p. 401 ſeq.
Templa extramurana t. 6 p. 291
Templa gentilium, quando euerſa? (p. 34 a) t. 5 p. 313 b. 348 a. t. 6 p. 290 a
vſibus publicis vindicata (p. 52) t. 6 p. 321. 322. 351 ſeq.
Templorum fundi, qui? t. 3 p. 428
venditi olim vel donati, ſunt confiſcandi t. 3 p. 414
neutiquam vſurpari poſſunt t. 3 p. 412
publice locati t. 3 p. 432. 433
Templorum ſolemnia, quid? t. 4 p. 484. t. 6 p. 291. 293
Templum boni euentus t. 5 p. 305 a
Templum Heliopolitanum t. 6 p. 332 b
Tempora, quænam immunia a ſupplicis? t. 3 p. 313
Tempora ſcaua, infauſta, quæ? t. 5 p. 458
Temporaria coërcitio, quæ deſcendit ex ſententia, pœnæ eſt abolitio t. 3 p. 305 a
Temporis characteriſmus v. *Characteriſmus temporis*.
Temporis curſus v. *Curſus*.
Temporis lapſus v. *Lapſus*.
Temporum obtrectatores quæ que ætas tulit t. 3 p. 47 b
Tempus petendæ in integrum reſtitutionis t. 1 p. 185 a
poſt denunciationem ad litem conteſtandam præſcriptum, an principis reſcripto prorogari poſſit t. 1 p. 115. 125
Tempus continuum & vtile, quid? t. 1 p. 580 in not.
Temulentia, quid? t. 3 p. 53 a
Tenere, pro obtinere t. 2 p. 603
Tentare mulierem latentibus promiſſis vel minis, prohibitum t. 1 p. 335
Tentoria militum t. 2 p. 259
Terentius, Epiſcopus Scythiæ t. 6 p. 11 in not.
Terracina, quomodo olim appellata? t. 5 p. 210 b
Terræ limitaneæ, quibusnam datæ? t. 2 p. 260. 398
Terræ vacantes, quæ? t. 2 p. 443 in not.
Terraticum, quid? t. 2 p. 444 b
Terribilis dicitur, qui errorem metumque inicit t. 1 p. 345
Territorium, quid? t. 4 p. 71 in not. 536. 547 in not. t. 5 p. 346 in not.
Tertiarum nomen, a quonam abolitum? t. 5 p. 301 b
Teruncius, quid? t. 3 p. 45 b
Teſſerarii, quinam ſint? t. 5 p. 59 b
Teſſera, quas populares in diſtributione annonarum ſecum tulere t. 5 p. 268 b. 274 b
Teſtamenta, ante decennium ſcripta, num valeant? t. 1 p. 386
Teſtamenta per æs & libram, num a Conſtantino abolita? t. 1 p. 676 b
Teſtamenta clericorum & monachorum olim fuere valida t. 1 p. 379
Teſtamenta coniugum, an ſine iuris ſolemnitate conſiſtant? t. 1 p. 207 ſeq. 476 a
Teſtamentum, quid & quotuplex ſit? t. 1 p. 375 t. 6 p. 226 in not.
ſeptem vel quinque teſtium interuentum deſiderat t. 1 p. 376. 380
an validum, ſi teſtator vel notarius illud vocauerit codicillum? t. 1 p. 380 a
ſine die & conſule, num ratum? t. 1 p. 387
vbi aperiendum & publicandum? t. 1 p. 381 ſeq.
aduerſus teſtamentum ſcriptum non ſcriptæ mortuorum voluntates produci non poſſunt, licet quis dicat, voluiſſe defunctum, patrimonium ſuum ad principem pertinere t. 1 p. 383 ſeq.
num contra aperturam teſtamenti appellari poſſit? t. 4 p. 325
num in teſtamento ad pias cauſas ſolemnia teſtamentorum neceſſaria? t. 6 p. 29 a
Teſtamentum filii, patre deportato factum, virum patre remeante & reſtituto irritum fiat? t. 3 p. 383
Teſtamentum inofficioſum, quid? t. 1 p. 196
Teſtamentum patris imperfectum, num inter heredes ſuos valeat? t. 1 p. 223 ſeq.
Teſtandi facultas, num competat inceſtas nuptias contrahentibus? t. 1 p. 339 ſeq.
Teſtatio priuata fidem non facit t. 1 p. 113
Teſtes, quinam eſſe non poſſint? t. 4 p. 338
quot in teſtamentis & codicillis requirantur? t. 1 p. 376. 380
an plu-

an plures quam ſeptem eſſe queant? t. 5 p. 380 a
non ſint ignari, cur venerint t. 1 p. 380 b
eos præſentes videat teſtator ibid.
teſtamento ſubſcribant ibid.
num iis ſeries vel continentia ſcripturæ nota eſſe debeat? ibid.
num ex munificentia teſtatoris aliquid conſequi poſſint? ibid.
interdum ad teſtimonium dicendum in cuſtodiam coniecti t. 3 p. 288
quando quæſtionibus ſubiiciendi? t. 3 p. 270. t. 4 p. 347
priusquam teſtimonium perhibeant, iuriſiurandi religione arctandi ſunt t. 4 p. 336
num teſtibus ad iudicium poſtulatis ſumtus competentes præbendi? t. 4 p. 350
honeſtioribus fides potius habenda t. 6 p. 337 a
teſtes ſingulares, dummodo in vnum effectum & rei finem concordent, coniungi poſſunt & probant t. 3 p. 317 b
Teſtimoniales, quid ſint & quibus datæ? t. 2 p. 263
honorariæ & emendicatæ, num ad obtinenda priuilegia proſint? t. 2 p. 263. ſeq. 448 ſeq.
Teſtimonium, in re propria inualidum t. 1 p. 108 b
vnius epiſcopi num admittendum? t. 6 p. 342
Teſtis vnus a iudice non eſt admittendus t. 4 p. 337 b
in crimine maieſtatis torquendo reo ſufficit t. 3 p. 9. 55 a
Thebeſte, vrbs Numidiæ t. 4 p. 237 in not.
Themiſtius, philoſophus, a Conſtantio laudibus effertur t. 2 p. 46
Theodoricus, rex Gothorum, Rom. leges in deliciis habuit (p. 219 ſeq.)
Theodoſiacus aquaeductus t. 2 p. 66. t. 5 p. 336 a
Theodoſiana pratura t. 2 p. 37 b. 64 a
Theodoſianus Codex, quis eius auctor fuerit? (p. 215 ſeq.)
quo anno & cur conſcriptus? (p. 212 ſeq.)
quibus adiutoribus? (p. 214)
quando promulgatus? (p. 217 a)
quænam conſtitutiones in eum relatæ? (p. 215)
eius næui & errores (p. 215 ſeq.)
eius vſus & auctoritas in oriente & occidente (p. 217 ſeq.)
quando in oriente oblitteratus? (p. 220 ſeq.)
quando in Galliis? (p. 211)
Theodoſius Magnus, a Gratiano auguſtus creatur (p. 103 b. 105 a)
Oriente potitur (p. 105 b)
vbi & a quo baptizatus? (p. 105 a. 108 a) t. 3 p. 277
hoſtes e Thracia expellit (p. 106 b. 124 b)
num plus vice ſimplici triumpharit? (p. 125 b)
Maximo tyranno profligato adit Mediolanum & Romam (p. 129 b. 130 ſeq.)
quamdiu ibi ſubſtiterit? (p. 131 b)
cur ab Ambroſio eccleſia excluſus? (p. 133 b)
Eugenium tyrannum vincit (p. 142 b)
Mediolani moritur (p. 142 a)
Theodoſius iunior, quando natus? (p. 155 b) t. 5 p. 143 b. t. 2 p. 161 b
quando auguſtus creatus? (p. 159 a)
pacem cum Perſis ſancit (p. 187 a)
Theophilus, Epiſcopus Alexandrinus t. 6 p. 17
Theophroniani, quinam dicti? t. 6 p. 167 a
Therma Commodiana t. 1 p. 148 b
Therma Honoriana t. 5 p. 362 b
Thermæ priuatæ & publicæ t. 5 p. 204
Thermæ publicæ, quomodo extructæ? t. 5 p. 204 ſeq. 365 b
quibus rebus inſtructæ? t. 5 p. 204
quinam earum curam geſſerint? t. 5 p. 204 ſeq.
v. *Mancipes thermarum.*
Therma Zeuxippi t. 5 p. 365
Theſaurienſes, qui? t. 2 p. 608 a

Theſaurus inuentus, cui cedere debeat? t. 3 p. 513 ſeq.
Theſaurus Principis, quid? t. 3 p. 542 b
Theſſalonica, diœceſeos Macedonicæ metropolis t. 2 p. 598. t. 4 p. 45 a. t. 6 p. 6 (p. 11 a)
quando ibi Conſtantinus M. ſubſtiterit? (p. 23 a 24 a. 29 a)
quando Theodoſius Magnus? (p. 105 a. 108 a 126 b. 129 a
Theſſalonicenſes epiſcopi t. 4 p. 45 b. t. 6 p. 101 a
Theſſalonicenſis eccleſia immunitas a tributis t. 4 p. 45
Theſſalonicenſis ſtrages, quando contigerit? t. 3 p. 333 a. (p. 132 b)
Thoracides, quænam imagines dictæ? t. 5 p. 391 a
Thrachia, cognomentum Ciliciæ t. 2 p. 335 in not.
Thracia, a Gothis direpta (p. 71 b)
Thracia diœceſis t. 6 p. 13 b
Thurificatio, prohibita (p. 138 a)
Thymelica, quænam dicta? t. 5 p. 416
eam abducens vel domi ſuæ retentans, quomodo puniendus? t. 5 p. 416
Thymelici, inter turpes perſonas numerati t. 5 p. 416 ſeq. 427 a
Thuſci, aruſpicinæ periti t. 3 p. 145
Tiberianus, num fuerit Magiſter militum? t. 1 p. 23 a
Ticinum, quando ibi Valentinianus iunior moratus? (p. 124 b)
quando Honorius? (p. 168 a)
Timonarius, quis? t. 2 p. 382 b
Timotheus, Ep. Alexandrinus t. 6 p. 31 in not.
Tirones, quomodo alias vocati? t. 2 p. 253
a quibus collati? t. 2 p. 253. 371
quinam offerendi? t. 2 p. 379 ſeq.
quinam ab eorum collatione immunes fuerint? t. 2 p. 253. 373
a quibus & quomodo probati? t. 2 p. 253 ſeq. 371
quibusnam priuilegiis ornati? t. 2 p. 260
v. *Milites.*
Tituli principum, prædiis fiſco incorporatis ſunt affixi? t. 3 p. 368. 455
Tituli principum vel aliorum potentiorum a priuato ſuis fundis imponi non debent t. 1 p. 378 a. t. 3 p. 455 b
Tituli recentes v. *Extraordinaria munera.*
Titulus, pro cauſa ſeu genere litis t. 1 p. 177 in not.
pro functionis & collationis genere t. 2 p. 326 in not. t. 5 p. 306 b
pro reditu alicui rei deſtinato t. 5 p. 312 in not.
Titulus manifeſtus, quid? t. 2 p. 326 in not.
Titulus nanum, quid ſit, & ad quem ſpectet? t. 5 p. 306 b
Toga, Senatorum habitus t. 5 p. 233 b
Togata mancipia t. 5 p. 235 a
Togati, qui? t. 2 p. 25 in not. 353 b
Tomi, metropolis Scythiæ (p. 88 b.) t. 6 p. 13 b
Tonitrua, num a magis excitari poſſint? t. 3 p. 132 a
Topiſcum, vrbs Thraciæ t. 2 p. 91
Tormenta v. *Quæſtiones.*
Torris, num apud veteres idem quod terminus? t. 3 p. 43 in not.
Totus orbis, quid? t. 6 p. 10
Toxiandria, regio t. 3 p. 328 a
Trabea, quid? t. 2 p. 635 b. t. 3 p. 489 b
Trabeata quies, quid? t. 3 p. 489 b
Trachea, cognomentum Ciliciæ t. 2 p. 13. 335 in not.
Tractare, quid ſignificet? t. 1 p. 32 in not. t. 2 p. 464 a t. 6 p. 112
Tractatus vox, quid ſibi velit? t. 1 p. 32 in not. t. 6 p. 112 a
Tractoria, quid? t. 2 p. 592 ſeq. 594 in not.
Traditio in donationibus num neceſſaria? t. 1 p. 224 b. t. 2 p. 639. 643 a. 647. 650. 652. ſeq.
num vſusfructus retentio vim traditionis habeat? t. 2 p. 652
Traditio ficta, variæ eius ſpecies t. 2 p. 652 a

Traditiones eccleſiaſticæ, quænam ſeruandæ? t. 6 p. 100 a. 115 b
Trahi in debitis, quid ſignificet? t. 4 p. 114 in not.
Tranſactio, quid? t. 1 p. 145
inter hæredes facta, quando valida? t. 1 p. 150
irrata non reſcindenda t. 1 p. 152 ſeq.
Tranſactio comparationis, quid? t. 4 p. 112. 113
Tranſfuga, qui? t. 1 p. 480 a
viuicomburii pœna affecti t. 1 p. 482 a. t. 2 p. 265
Tranſitus Rectoris prouinciæ t. 1 p. 51 ſeq.
Tranſlatio varia ſumitur t. 4 p. 171 a
Tranſlatio clericorum, num permiſſa? t. 2 p. 286 a
Tranſlatio collationis, quid ſit? t. 4 p. 171
cur prohibita? t. 4 p. 171 ſeq.
Tranſlatio militum ab vno numero ad alium numerum, an licita? t. 2 p. 286 a
Tranſlatio reliquiarum, prohibita t. 3 p. 178
Tranſmarinæ dilationes t. 1 p. 134
Tranſmarina prouincia, quæ? t. 2 p. 101 b
Tranſmiſſio reorum, quando fieri debeat? t. 3 p. 28
Tranſuectio annonæ t. 4 p. 5. 17. 21
quænam naues ei deſtinatæ? t. 2 p. 410 b
Trapezita, qui? t. 3 p. 203 a
Trebigildus, quando cum Gaina conſpirauerit? t. 3 p. 58 in not. 107 b
Tridecim liberorum numero, pater a curia liberatur t. 4 p. 422
Tremiſſium, quid? t. 2 p. 337 b
Tremiſſis, quid? t. 2 p. 336 ſeq.
Treuiri, princeps totius Galliarum diœceſeos ciuitas t. 5 p. 49 b
ſedes Præfecti prætorio Galliarum t. 2 p. 152 b
quando ibi Conſtantinus M. ſubſtiterit? (p. 7 b 8 a)
quando Conſtans? (p. 45 b)
quando Valentinianus? (p. 82 b. 85. 88 a. 90 a. 92 a. 93. 95. b 97. 98 a)
quando Gratianus? (p. 99 a 100 a. 101 b. 122 a. 1 5 b. 119 a)
Tribunal fuit maiorum magiſtratuum, veluti Rectorum prouinciarum t. 4 p. 536 b
Tribunal nummarium t. 3 p. 232 b
Tribuni, in quibus negotiis a principibus cum mandatis miſſi? t. 1 p. 29 b
an ab iis mandata ſcripta ſint exhibenda? t. 1 p. 302
Tribuni militares t. 2 p. 252
num pro ſpeciebus annonariis pecuniam ſeu pretium exigere poſſint? t. 2 p. 291
num commeatum militibus dare potuerint? t. 2 p. 267. 368
num a tironum præſtatione immunes? t. 2 p. 394
Tribuni & *Magiſtri officiorum* Conſtantini M. æuo in ſumma dignitate fuerunt t. 6 p. 285 b
Tribuni plebis, olim pro ſacroſanctis habiti t. 3 p. 107 b
Tribuni ſcholarum t. 2 p. 98 a
Tribuni S ſtabuli t. 2 p. 98 a. 284
Tribuni voluptatum t. 5 p. 414 a. 429 a
Tributa, quid? t. 4 p. 2. 4
quintuplicia? t. 4 p. 2
in ipſis ſpeciebus ſunt inferenda t. 4 p. 50
per quaternos menſes, ter in annis, olim ſoluta t. 4 p. 27 ſeq. 29 a. 80 b. 8. a. 152 b. 534. 582 a
in iis priſca conſuetudo eſt ſeruanda t. 4 p. 35
regibus a bonis Epiſcopis ſunt penſitanda t. 6 p. 36 a.
num reſcripta in eorum fraudem elicite valeant? t. 1 p. 20 21 ſeq. 130
num appellatio contra ea admittenda? t. 4 p. 379 a
ad ea ſoluenda domini prædiorum tenentur, actoribus morantibus t. 4 p. 36
in tributis non perſonæ, ſed prædia conueniuntur t. 4 p. 38 a
tributis grauati a peræquatoribus, competitionis habent facultatem t. 5 p. 144
contra tributorum exactores querelæ t. 4 p. 118 ſeq.
Tributaria res, nullo auxilio retardari debet t. 3 p. 388 a
Tributarii, qui? t. 1 p. 495
Tricennalia Conſtantini M. quando celebrata? (p. 35 b a 13 in not.)
Trichorum, quid? t. 2 p. 227 a
quid triclinia ſepulchralia? t. 3 p. 159 b
Trientes aurei, quid? t. 2 p. 337
Trimiſſum, quid? t. 2 p. 337 b
Trinitatis ordo, quid? t. 6 p. 11 in not.
Trincaria mulcta v. *Frumentaria mulcta*.
Triumphalis pratura t. 2 p. 37 b. 64 a
Troadenſia marmora t. 4 p. 215 b.
Tubiluſtria, quid? t. 6 p. 31 b
Tuguria in Campo Martio non ponenda t. 5 p. 250
Tuitio militaris, quid? t. 1 p. 61 a. t. 5 p. 100
vbi locum habeat? t. 1 p. 61 a. b. t. 5 p. 102. t. 6 p. 75 b
Tumultuantis plebis duces, quomodo plectendi? t. 3 p. 259
Tunicæ holoſericæ, ſubſericæ vel ſericæ t. 3 p. 548 a
v. *Veſtes*.
Turinus, Alexandri M. familiaris, fumo perit t. 3 p. 7 b
Turmarii, qui? t. 2 p. 235 a. 385
Turpes perſonæ, quinam dicantur? t. 1 p. 128 a. b
Turres, vbinam & a quibus conſtructi? t. 2 p. 252. t. 5 p. 325 a
Turres noui muri vrbis Conſtantinop. metato obnoxii t. 2 p. 356

Tuſcia ſuburbicaria & annonaria t. 1 p. 92 b
a quibusnam vaſtata? t. 4 p. 218 b
Tutela ceſſitia, quæ? t. 1 p. 360 a
Tutela filii deportati, patre reſtituto, finitur t. 3 p. 384 b
Tutela liberorum, quomodo matri deferri poſſit? t. 1 p. 363
Tutela mulieris legitima, num patruo conſanguineo deferenda? t. 1 p. 359
Tutelæ actio, non requirit denunciationum ambages t. 1 p. 120 b
Tutelaris Prætor t. 1 p. 361 a
Tutor, ſi impuberis nomine litem initiauit, num adultus poſtea litem ita cœptam ſolus peragere poſſit? t. 1 p. 359 a
quomodo puniatur, ſi pupillam corruperit? t. 3 p. 76
num patris deſtinationem negligere poſſit? t. 1 p. 312 b
Tutor legitimus, quis ſit? t. 1 p. 361 in not. 363 b
Tutor redemptus, quis dicatur? t. 1 p. 312 in not.
Tutores, a quibus in vrbe Roma dati? t. 1 p. 361 a
quinam dari poſſint? t. 1 p. 361 b
a quibus peti debeant? t. 1 p. 364
num eorum bona pupillis & minoribus pignoris loco obligata? t. 1 p. 365 ſeq.
num amiſſæ rei periculum præſtent, ſi conditionem donationis neglexerint? t. 1 p. 367
an periculum præſtent, ſi fundus minoris emphyteuticus ob canonem non ſolutum in commiſſum ceciderit? t. 1 p. 368
quando, quomodo, & ad quem finem, inuentarium conficere debeant? t. 1 p. 369
num mobilia, quæ vetuſtate temporis non mutantur, vendere debeant? t. 1 p. 370 a
an pupillorum ſuorum nomine accuſare poſſint? t. 3 p. 310
ignorare non debent, quid in re pupilli geratur t. 3 p. 196 a
Tychæum templum t. 5 p. 305 a
Tyranni, quinam dicti? t. 5 p. 457 ſeq.
iis profligatis, victoria per nuntios vniuerſo orbi nunciata t. 2 p. 635 a
num omnia, quæ ſub iis geſta, infirmata? t. 5 p. 452 467 b
Tyrones v. *Tirones*.
Tyrus, totius Phœnices metropolis t. 2 p. 386. 415. t. 5 p. 15
Tzangæ, quidnam fuerint? t. 5 p. 238 b
ab Honorio Imp. prohibitæ t. 5 p. 238 a

V

Vacantes, qui? t. 2 p. 91 b. 109. 183 a. t. 4 p. 651
Vacantes annonæ, quæ? t. 5 p. 256 b. 278 b
a quibus peti potuerint? t. 5 p. 278 b
Vacantia bona, quæ? t. 3 p. 445
quomodo a principe donentur? t. 3 p. 446
quando fiſco vindicanda? t. 1 p. 430. t. 3 p. 459
in cauſa vacantium bonorum appellatio eſt licita t. 4 p. 210 258
Vacatio, vel genus t. 2 p. 442 a
Vacatio munerum perſonalium ob numerum quinque liberorum t. 4 p. 652
Vacuæ aquæ, quænam dictæ? t. 5 p. 266 b
Vacuæ hereditates, quæ? t. 1 p. 478 a
Vacuari, pro reuocari, irritari t. 2 p. 657 in not. t. 4 p. 42 in not. 405 in not.
Vaga mancipia, quæ? t. 3 p. 493 ſeq.
Vagena, pro quinquagena t. 5 p. 13 b
Vagi, qui? t. 2 p. 418 b. 445 in not.
quomodo indagandi? t. 2 p. 418
Valens, quando auguſtus creatus? (p. 71 a) t. 5 p. 266 a
quomodo cum fratre Valentiniano imperium diuiſerit? (p. 71 a) t. 2 p. 336 a
Procopium delet (p. 78 b)
contra Gothos arma mouet (p. 81 b. 85 a. b. 88 a. b)
cum iis pacem init (p. 88 a)
moto aduerſus Gothos exercitu Hadrianopoli moritur (p. 103 b)
Valentia, quando ibi Theodoſius M. moratus? (p. 131 b)
quando ibi ſynodus habita? t. 6 p. 62 a
Valentiacus aquæductus t. 5 p. 249 b
Valentiniani, quinam fuerint? t. 6 p. 117
Valentinianus I. quando & vbi Imperator declaratus? (p. 71 a)
Valentem fratrem auguſtum creat, & cum eo imperium diuidit (p. 71 a. b)
Ambianis filium Gratianum auguſtum proclamat (p. 81 b)
contra Alemannos & Francos arma mouet (p. 80 b. 85 b. 92 a)
Rhenum magnis molibus munit (p. 88 b)
cum Macriano, Alamannorum rege, fœdus ſancit (p. 97 b)
quando & vbi mortuus? (p. 98 a)
quot filios habuerit? (p. 87 a)
Valentinianus II. quando natus? t. 1 p. 143 b
quando Conſul factus? (p. 87)
quando Imperator? (p. 95 b)
cum fratre Gratiano imperium diuidit (p. 98 b. 105 b)
ob Maximi tyranni in Italiam irruptionem ad Theodoſium in Illyricum confugit (p. 128 b)
Maximo profligato, vna cum Theodoſio Mediolanum & Romam adit (p. 130 ſeq.)
apud Viennam violenta morte occumbit (p. 136 a) t. 2 p. 215 b. t. 5 p. 467 a
Valentinianus III quando Cæſar renunciatus? (p. 192 b)
quando auguſtus? (p. 194 b)

Ioannem

Ioannem tyrannum vincit (p. 194 a)
quando Eudoxiam, Theodoſii iun. filiam, vxorem duxerit? (p. 203 a. b)
aurum oblatitium ſibi a ſenatu Rom. promiſſum partim remittit, partim vrbi Romæ largitur t. 2 p. 24
Valentinianus, Valentis filius, cur *Galates* dictus? (p. 87 b)
Valeria prouincia, vnde denominata & vbinam ſita? t. 3 p. 253
Vandali Galliam & Hiſpaniam intrant (p. 166 b. t. 3 b)
Vaſa, pro ſupellectile t. 5 p. 151 b.
Vaſallus, num ob oſculum vxori domini latum feudo priuandus? t. 1 p. 308 a
Vaſaria publica, quid ſint? t. 4 p. 197 b. t. 5 p. 151
Vaſarium, quid? t. 5 p. 151 b
Vates, qui? t. 3 p. 129 b
quibus in rebus olim conſulti? t. 6 p. 287 in not.
Vectigal meretricium t. 5 p. 4 b
Vectigales opera, quænam? t. 3 p. 525 in not.
Vectigalia, quid? t. 1 p. 420, 422 a. t. 2 p. 433 b
quomodo locari ſolita? t. 1 p. 422
ab omnibus, qui negotiationis curam habent, ſunt præſtanda t. 4 p. 305
Vectigalia templorum v. Annona templorum.
Vectura vox, quid interdum ſignificet? t. 4 p. 62
Vectuarii calcis, quinam fuerint? t. 5 p. 206
eorum ſalarium & priuilegia t. 5 p. 206 ſeq. 210 a
Vecturarius ceſpes, quid? t. 5 p. 371 b
Vehatio, quid? t. 5 p. 207 a. 209 in not.
Vehicula honoratorum t. 5 p. 243 ſeq.
Vehicularis curſus, an diuerſus a clabulario? t. 2 p. 557 in not.
Vehis, quid? t. 5 p. 207 a
Vel pro et t. 1 p. 72 in not.
Velarii, qui? t. 1 p. 80 a. 81 a. in not. 83 b
Velum iudicis, pro admiſſione & ingreſſu ad iudicem t. 1 p. 45 a
ad velum ſiſti, quid? p. 45 b
Velum virginum ſanctimonialium t. 5 p. 428 b
Venalitas ſuffragiorum tempore Conſtantini M. t. 2 p. 11. 246 a
Venatio ferarum theatralia t. 5 p. 444
quænam feræ in iis exhibitæ? t. 5 p. 444 ſeq.
Venditio, quid? t. 1 p. 277
an vilioris pretii obtentu reſcindenda? t. 1 p. 278 ſeq. 282 ſeq. 288
non valet, ſi in fraudem publicam inita t. 1 p. 288
per potentiam extorta poteſt reuocari t. 1 p. 289
Venditio rerum debitoris fiſci ſub haſta, neque reſcripto principis, neque ætatis beneficio conuelli poteſt t. 3 p. 510
quando fieri debeat? t. 3 p. 512
Venditiones commentitiæ rerum pupillarium, quid? t. 1 p. 180
Venefici conuicti, num appellare queant? t. 4 p. 305. 312
Veneficium, ab indulgentia exceptum t. 3 p. 291. 293 a. 298 299 301. 302
Venerationis læſæ crimen, quid ſit? t. 3 p. 103 a
Veneris dies v. Dies Veneris.
Venetia ad diœceſin Italiæ pertinuit t. 4 p. 99 b
Venia, pro immunitate t. 4 p. 105 in not.
Venia ætatis, quid? t. 1 p. 187
Venientes, pro [illegible] t. 1 p. 503
Venire, pro conferri t. 2 p. 149 in not.
Ventilare, quid ſignificet? t. 3 p. 332 ſeq.
Veraciter, pro vere t. 3 p. 6 in not.
Verbero, pro ſeruo t. 3 p. 77
Veredarii, qui? t. 2 p. 192. 550. 581 in not.
Veredus, quid? t. 2 p. 195 a. 545 b 548
Vernales quæſtiones t. 3 p. 89 b
Vero, pro tamen t. 1 p. 117 in not.
Verona in Galliis, vbi ſita? t. 2 p. 442 b
Verona, in Italia, quando ibi Valentinianus ſenior mortuus? (p. 72 b. 76 b. 78 b) t. 3 p. 40 in not.
quando Valentinianus iunior? (p. 113 a. 115 a. 116 a. 122 b
quando Theodoſius Magnus? (p. 132 b)
Verſari in prouincia, quid ſignificet? t. 3 p. 203
Veruecina caro interdum militibus data t. 2 p. 291 a
Verum, pro quin imo t. 6 p. 45 in not.
Veſperones ſeu *Veſpilloues*, quinam dicti? t. 3 p. 157 b
Veſtales v. Virgines Veſtales.
Veſtes alethinæ t. 3 p. 550 a
auratæ t. 5 p. 425 a
Barbarorum t. 5 p. 237 ſeq.
Comitis diſpoſitionum t. 2 p. 162
cruſtæ t. 3 p. 550. t. 5 p. 425 b
holoſericæ t. 5 p. 436 a
holoueræ t. 3 p. 550 ſeq.
humiles t. 5 p. 427 ſeq.
militares t. 2 p. 256. 333
mitratum t. 5 p. 423
Officialium t. 5 p. 235 b
paragaudæ t. 3 p. 547 ſeq.
Proximi ſcriniorum t. 2 p. 162
purpureæ t. 3 p. 547. t. 5 p. 485 b
ſanctimonialium t. 5 p. 428 b
ſcutulatæ t. 5 p. 426 a
ſenatorum t. 5 p. 233
ſericæ t. 3 p. 542 b
ſeruorum t. 5 p. 236
ſigillatæ t. 5 p. 424 b.
ſubſericæ t. 5 p. 436 a
verſicolores t. 5 p. 425 a
virgatæ t. 5 p. 426 a
Veſtiarii Comes t. 2 p. 162 a
Veſtibula carcerum, quid? t. 3 p. 36 b
Veſtigia torturæ t. 3 p. 86 in not.
Veſtis linea Magiſtri t. 2 p. 162 a
Vetera inſtituta temere non ſunt abolenda t. 1 p. 508
Veterani, quinam dicti? t. 2 p. 263
eorum priuilegia t. 2 p. 264. 426. 433
terras cenſibus obligatas tenentes, tributa ſoluere debuerunt t. 4 p. 39
num a luſtrali collatione immunes fuerint? t. 5 p. 7. 13. 19
iis pro præmio emeritæ militiæ, teſtimonialibus dignitas vel Protectorum, vel Præpoſitorum, vel Tribunorum data t. 5 p. 13 a
Veteranio, quando tyrannidem aſſumſerit? (p. 49 a)
quando in ordinem redactus? (p. 49 b)
Veteranorum filii v. Filii veteranorum.
Vetaſtos, quid ſit? t. 1 p. 424 in not. 425 a. b. t. 6 p. 99 b
in tributis ſpectanda t. 4 p. 82
Vexare eſt negotium exhibere t. 3 p. 216 in not.
Vexilla, quid? t. 2 p. 314
Vexillationes Palatinæ & Comitatenſes t. 2 p. 249
legionibus & numeris opponuntur t. 2 p. 314 a
Via diuinæ cultionis, pro clericatu t. 4 p. 409 in not.
Via militaris, num differat a publico itinere? t. 2 p. 530 b. 533 in not.
Via publica, ab eorum munitione nemo eſt immunis t. 5 p. 383 ſeq.
Viaticum, dicta ſunt olim ſacramenta moribundis adminiſtrat t. 5 p. 411 a
Vicanea eccleſia, quæ? t. 6 p. 49 in not 87 a
Vicani, qui? t. 4 p. 181 in not.
Vicaria, pro Vicarii adminiſtratione t. 2 p. 150 in not.
Vicaria dignitas proximorum, a quo tempore computanda? t. 2 p. 150 a
Vicarii Præfectorum Prætorio pluribus prouinciis præfuere t. 1 p. 271 b. t. 5 p. 396 a
eos conſtringit collationis tributorum & tranſmiſſionis annonarum cura t. 1 p. 48
Pro-Præfectis diœceſes ſibi creditas temperarunt t. 2 p. 150 b
Vicarius, pro vir clariſſimus t. 1 p. 130 in not.
Vicennalia Conſtantini M. vbinam celebrata? (p. 26 a. 28 a) t. 5 p. 460 b
Viceſima hereditatum ſublata t. 1 p. 389 in not.
Vici, diuerſi fuere generis t. 4 p. 187
non tantum plebem habuere, ſed etiam ſuum ſenatum, qui Curia dicebatur t. 4 p. 352 v. *Curia.*
Vicorum patrocinia prohibita t. 4 p. 180 ſeq.
Victoria, tyrannis profligatis per nuntios vniuerſo orbi nunciata t. 2 p. 631
Victoriæ ara, quando deſtructa? t. 3 p. 148 b 275 b
Victualis ſubſtantia, quid? t. 3 p. 44 in not.
Victus, ciuiliter & criminaliter agere poteſt t. 3 p. 185
Vidua Senatoria minor 25 annis, licet emancipata, ſecundas nuptias ſine patris conſenſu contrahere nequit t. 1 p. 319 a
an ſine conſenſu propinquorum & affinium? t. 1 p. 319
Viduæ, e foro ordinario ad principem euocari non poſſunt t. 1 p. 64
aduerſarios ad Principem euocare poſſunt ibid.
quando ad ſecundas nuptias tranſire queant? t. 1 p. 323
quomodo puniendæ, quæ ante annum ad ſecundas nuptias feſtinant? t. 1 p. 324 a
curioſitatis in poſſeſſionibus ſuis non exercitæ pœnam non merentur t. 3 p. 195 b
eas rapere prohibitum t. 3 p. 217
num a cenſu immunes? t. 5 p. 13 b 135
Vitamarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 b. 217 b
Vienna, quando Conſtantinus M. ibi ſubſtiterit? (p. 13 b)
Vilia munera v. Sordida munera.
Villicus domus vrbana, Villicus *vrbis*, Villicus *ærarii* &c. quinam? t. 6 p. 171 in not.
Viminacium, vbi ſitum? (p. 212. 35 a. 39 a) t. 3 p. 462 t. 4 p. 382
quando Conſtantius & Conſtans ibi fuerint? (p. 19 a)
Vinaria arca t. 5 p. 210 a
Vincentia, quando ibi Theodoſius M. ſubſtiterit? (p. 135 a)
Vincentius, Præf. prætorio Galliarum t. 1 p. 461 ſeq.
Vincula reorum t. 3 p. 36
Vindemiales feriæ t. 1 p. 141 b
Vindemiarum cultura, num diebus dominicis licita? t. 1 p. 137 b
Vinum, tributorum nomine ad vrbem Romam comportatum t. 4 p. 12. 52
aliud gratuitum præbitum, aliud venditum t. 4 p. 52
mulier vinum bibens olim dote mulctatæ? t. 1 p. 341 b
Vinum Campanum t. 5 p. 210 a
Vinum intemperantiæ, quodnam dicatur? t. 3 p. 65 in not.

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Vinum nouum, quando militibus in oriente datum? t. 2 p. 317 a
Vinum vetus, quando dicatur? t. 2 p. 317
Violatio ſepulchrorum, num iuſta repudii cauſa? t. 1 p. 353 ſeq.
Violatores ſepulchrorum, quomodo puniendi? t. 1 p. 147 ſeq. t. 3 p. 301 ſeq.
Violentiæ crimen v. *Vis*.
Vires, pro facultatibus t. 2 p. 270 in not. t. 4 p. 556 in not.
Virga, quibus ſerui caſtigati, quid? t. 3 p. 86
Virga inueſtibus, quid ſint? t. 5 p. 426 a
Virgatæ veſtes, quænam? t. 5 p. 426
Virgines, ſi in ſui raptum conſentiant, quomodo plectendæ? t. 3 p. 213 a
quomodo, ſi inuitæ raptæ? t. 3 p. 213 a
an ob conſenſum parentum, in nuptiis non adhibitum, exhæredari poſſint? t. 3 p. 213 b
Virgines deuotæ v. *Sanctimoniales*.
Virgines inuitæ, quænam? t. 3 p. 221 b
Virgines Veſtales Romæ in magno honore habitæ t. 5 p. 42 b
ad Præfecti vrbis inſpectionem pertinuere t. 5 p. 42 a
Prætextato monumentum ſtatuæ dicarunt t. 5 p. 42 a
peculiarem archiatrum habuere t. 5 p. 42 a
quando morti addictos pœnæ ſubduxerint? t. 3 p. 336
Viri, pro maſculis t. 2 p. 7
Vironam, vrbs Galliæ t. 2 p. 44 t
Vis, quid ſit, & quotuplex? t. 3 p. 79
quomodo puniatur? t. 3 p. 80 ſeq. t. 4 p. 516
pacta vi extorta ſunt nulla t. 1 p. 148
Vis publica ab indulgentia excepta t. 3 p. 295 a
Viſcera ſunt vires, facultates t. 2 p. 552 in not.
Viſa, pro ſalutatione t. 2 p. 29 b
Vitia a maioribus contracta perdurant t. 1 p. 459 b
Vitiare monetam, quid? t. 3 p. 191 a
Vitilitigatores, quomodo exercendi? t. 1 p. 39
Vitriarii, quinam ſint? t. 5 p. 160 a. 216 b
Vitrarii, quinam fuerint? t. 5 p. 216 b
Vitatiarii, quinam? t. 5 p. 216 b
Viuentium bona, quænam & quando peti poſſint? t. 3 p. 481 ſeq.
Viuentium chirographa t. 1 p. 244. 218 b
Viuicomburii pœna in actores & procuratores t. 1 p. 89 b. t. 2 p. 411
in milites t. 2 p. 263. 376. t. 3 p. 436 b
in pæderaſtiam t. 3 p. 68
in ſeruos t. 3 p. 77
in monetæ aureæ adulteros t. 3 p. 196
Vlpianus, eius ſcripta quamnam auctoritatem in iudiciis obtineant? t. 1 p. 33 ſeq.
num eius notæ in Papinianum promiſcue reſpuendæ? t. 1 p. 36 b. t. 3 p. 383 a
Vltimus, pro ſummo t. 2 p. 152 in not.
Vmbra aſlia t. 1 p. 99 a
Vmbria, an Picenum? t. 1 p. 150 b
Vnde vi interdictum, quid ſit, cui competat, & pro quibus rebus? t. 1 p. 449. 452
Vngulæ, quid? t. 3 p. 89 a. 270
Vnitatis edictum Honorii t. 6 p. 17 [illegible]
Volanei ſeu *voluatorii Decuriones*, qui? t. 4 p. 419 b
Voluntas, quandoque punitur t. 3 p. 219 ſeq. 223 ſeq.
interdum non voluntas, ſed neceſſitas multos in crimen trahit t. 5 p. 473 a
Voluptatum tribuni t. 5 p. 429
Vopiſcus, quando vixerit? t. 5 p. 273 b
Vota, pro officiis deuotionis alicuius publicæ t. 4 p. 174 in not.
Vota, ineunte anno pro ſalute principis ſuſcepta t. 2 p. 45 p. t. 4 p. 454 a
ab his dona ſeu munuſcula, quæ tunc principi data, *vota* dicta t. 2 p. 459 ſeq.
Vota publica, quænam dicta? t. 6 p. 302 ſeq.
Votiua, quæ? t. 1 p. 136 in not. 137 t. 2 p. 67 b
Votum Chriſtianæ legis, pro clericatus profeſſione t. 6 p. 47 b
Vox, de appellatione t. 4 p. 254 in not.
Vrbana plebs, quomodo a cenſu immunis? t. 5 p. 129 ſeq.
Vrbaniciani, qui? t. 2 p. 173. t. 4 p. 109 in not.
Vrbes v. *Ciuitates*.
Vrbicariæ regiones, quæ? (p. 37 b. 59 a) t. 3 p. 247. t. 4 p. 107 b b. 128. 220 b. t. 5 p. 208 b
v. *Suburbicariæ regiones*.
Vrguere, quid? t. 3 p. 14 in not.
Vrnæ, quibus clauſæ cadauerum reliquiæ, fuerunt ſupra terram t. 3 p. 161 b
Vrſi, olim a priuatis in ſiluis impune occiſi t. 5 p. 446 b
Vſitatim, quid? t. 1 p. 55 b
Vſura, ius a Conſtantino M. certus modus eſt præſcriptus t. 1 p. 266 ſeq.
hunc modum excedentes quomodo puniendi? t. 1 p. 272
num ſenatoribus ætate minoribus ſint præſtandæ? t. 1 p. 273 ſeq.
ſenatoribus ſemiſſes vſuræ permiſſæ t. 1 p. 274
quando reipublicæ præſtitæ? t. 4 p. 610 a
Vſura centeſimæ t. 1 p. 270 ſeq.
hemioliæ t. 1 p. 268 ſeq. 443 a
menſtruæ t. 1 p. 270. 275 b
trientes t. 1 p. 275 b
Vſuræ rei iudicatæ, quando præſtandæ? t. 1 p. 442 ſeq.
Vſurarii v. *Fœneratores*.
Vſurpandi vox interdum in bonam partem accipitur t. 2 p. 74 a. t. 6 p. 134 in not.
Vſurpatio rerum priuatarum principis prohibita t. 3 p. 416 417. 421 ſeq. t. 4 p. 605 b. t. 5 p. 259 b
Vſusfructus eorum bonorum, quæ a priore marito profecta ſunt, ad matrem binubam pertinet, ſaluo liberis proprietatis iure t. 1 p. 327 ſeq.
Vſusfructus retentio, num vim traditionis habeat? t. 2 p. 65 a
Vſus ſellarum, quibusnam conceſſus? t. 5 p. 455 ſeq.
Vterini fratres, qui? t. 1 p. 197
Vtrubi interdictum ad rerum ſe mouentium & mobilium poſſeſſionem pertinet t. 1 p. 461 a
Vua duum generum t. 6 p. 325
Vulgare reſcriptum, quid? t. 1 p. 455 a
Vulgarem vitam exercere, quid ſit? t. 5 p. 413
Vultus principum in monetis t. 3 p. 205 a
v. *Imagines imperiales*.
Vxor, quando dicenda? t. 2 p. 378
quamdiu maritum militem abſentem expectare debeat? t. 1 p. 307 b
an mortuo marito eius fratri nubere poſſit? t. 1 p. 342
Vxores, ex quibus cauſis olim maritis repudium mittere potuerint? t. 1 p. 353 ſeq.
num bona ſua, maritis proſcriptis, amittant? t. 3 p. 355. 372
num dotem? t. 3 p. 372 b
quantum olim lege Papia ex bonis mariti capere potuerint? t. 1 p. 214 ſeq. t. 3 p. 491
num ſemper mariti immunitate fruantur? t. 4 p. 139 b
v. *Mulieres*.
Vxores clericorum t. 6 p. 79
Vxorius, quis? t. 1 p. 353 b
Wandali, quando in Africam ingreſſi? t. 4 p. 547 in not.

X.

Xenia a ruſticis non ſunt extorquenda t. 4 p. 100 b
Xenoparochi, qui? t. 4 p. 136 b
Xyſtus, quid ſit? t. 5 p. 41 b ſeq.

Z.

Zana ſeu *Zaua*, quid? t. 3 p. 104 a
Zanga v. *Tzanga*.
Zeli iudicium, quid? t. 6 p. 238
Zeuxippi balneum, vnde dictum? t. 5 p. 365 b
quando apertum? (p. 32 a)
Zona, quid ſint? t. 5 p. 357 a. b
Zanab, quid apud Hebræos ſignificet? t. 3 p. 61 b
Zurba, quid ſit? t. 1 p. 466 b
Zygoſtata, qui? t. 2 p. 132 a. t. 4 p. 599 ſeq. t. 5 p. 299 b

E M E N D A N D A.

Pag. 5 in *not. K.* ad leg. 2 lege, *prodiit: vincula*. Et not ſeq. *l.* poſt voc. Symmachian. adde punctum.
Pag. 6 colum. 2 lin. 64 ſcribe, [illegible].
Pag. 11 not. *v.* lin. 2 lege, *Metropolita*.
Pag. 13 colum. 2 lin. 55 ſcribe, ταῖς.
Pag. 32 colum. 1 lin. 59 ſcribe, συζυγίαν.
Pag. 33 colum. 2 lin. 27 ſcribe, φοβερώτεροι. Et mox in ſummar. leg. 6 lege. *Curiarum & Ciuitatum*.
Pag. 42 colum. 1 lin. 54 lege, ἢ [illegible].
Pag. 43 in ſummar. leg. 13 lege, *Eccleſia Clericis*.
Pag. 57 in not. *s* ad leg. 23 lin. 3 lege, *ipſam*.
Pag. 62 colum. 2 lin. 30 lege, *Valentinianum Iun. 32 ſin. 13*.
Pag. 77 colum. 2 lin. 27 lege, *Tom. II. Concil.*
Pag. 110 in leg. 2 lin. 2 lege, *Et ſi quis*.
Pag. 130 colum. 1 lin. 15 lege, *Presbyter, Antiſtes*.
Pag. 143 in comment. ad leg. 13 colum. 2 lin. 20 lege, [illegible].
Pag. 150 colum. 1 lin. 20 ſcribe, *pedibus ſtent, inſiſtant*.
Pag. 157 colum. 1 leg. lin. 26 lege, [illegible].
Pag. 166 colum. 1 lin. 45 ſcribe, *pompa miniſterii*.
Pag. 208 not. *m* lin. vlt. ſcribe, *vſurparent*.
Pag. 220 colum. 1 lin. 54 lege, *Nouatianis*.
Pag. 232 colum. 2 lin. 17 lege, *exquiſitis indiciis*.
Pag. 235 lin. 32 lege, [illegible].
Pag. 241 colum. 2 lin. 7 ſcribe, *Hieronymum in Chron.*
Pag. 242 in Comment. ad leg. 3 colum. 1 lin. 8 lege, *Alexandrum Seuerum*.
Pag. 243 in Comment. colum. 1 lin. 20 ſcribe, *conuitiolis*.
Pag. 247 in Comment. colum. 1 lin. 43 ſcribe, *de deſertorib.* & lin. ſequent. lege, *iidem abſolute*.
Pag. ead. colum. 2 lin. 8 lege, *Oſrhoëna*.
Pag. 283 colum. 1 lin. 50 ſcribe, *in Eutropium v. 12.* & mox lin. 53 lege, *quot fulmineos libros*.
Pag. 313 colum. 1 l. 20 ſcribe, *quo feſtas*. Et lin. 32 lege, *iam unae*. Et colum. 2 lin. 38 lege, *& occaſum*. Et lin. 66 ſcribe, *lib. 1. Sat. 8.* & lin. 69 ſcribe, *res caſſas*.
Pag. 320 colum. 1 lin. 39 ſcribe, [illegible].
Reliqua prudens Lector ipſe emendabit.

ANT 1318837